

3/12
1603
7-3-11
3-24-49

B. 10222
INSTITUTIONES

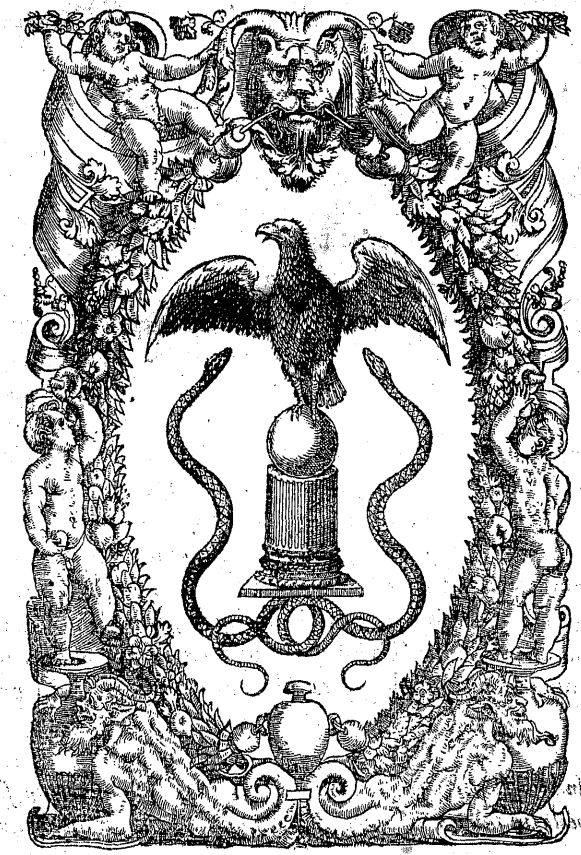
AD NATURALEM
ET CHRISTIANAM PHILO-
SOPHIAM, MAXIME VERO AD SCHOLA-
STICAM THEOLOGIAM, SACRARVM LITERARVM, VNI-
uersaliúm; Conciliorum autoritate, & Doctorum Ecclesiastico-
rum, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione confirmata:
Ecclesiastis, omnibusque animarum curam ge-
rentibus admodum necessaria:

Opera eruditissimi viri F. IOANNIS VIGVERII Granatensis, apud Tholosam Prædicatorum
ordini adscripti, sacrae Theologiæ Doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis Academia.

Eiusdem Viguerij Commentaria in D. Pauli ad Romanos Epistolam, in quibus omnes ferè hereses
nostri temporis confutat: vt nihil breuius neque clarius in illas scribi possit. Cum triplici Indice.

Titulos recens additos sequens pagella monstrabit.

3-12
1603
7-3-11
3-24-49

A
28
30

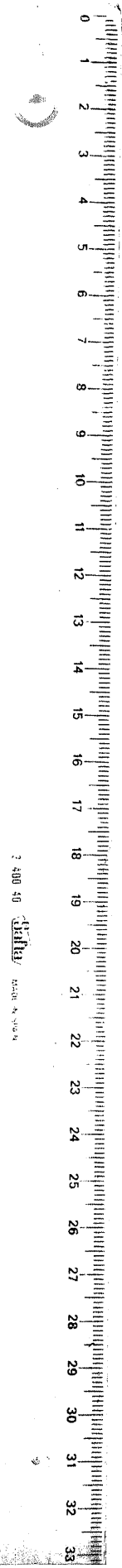

L V G D V N I,
APVD G V L I E L M V M R O V I L L I V M.
M. D. LXXI.

Thomæ Viguerij
accara

del Colleg. de la Comp. de Stes de Granada

B.

Est in mundo...
no. 1022

B. 10222
INSTITUTIONES

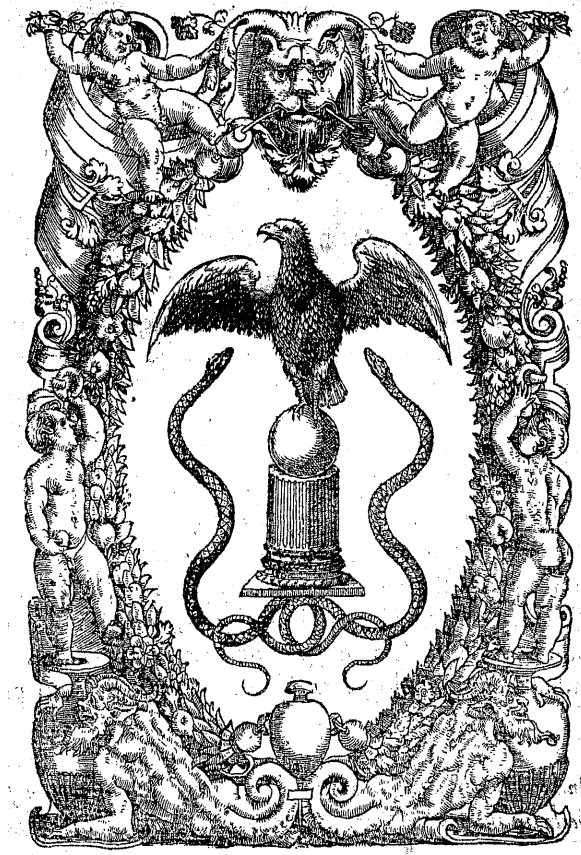
AD NATURALEM ET CHRISTIANAM PHILO- SOPHIAM, MAXIME VERO AD SCHOLA- STICAM THEOLOGIAM, SACRARVM LITERARVM, VNI- uersaliúmque Conciliorum autoritate, & Doctorum Ecclesiastico- rum, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione confirmata: Ecclesiasticis, omnibusque animarum curam ge- rentibus admodum necessaria:

Opera eruditissimi viri F. IOANNIS VIGVERII Granatenfis, apud Tholosam Prædicatorum
ordini adscripti, factæ Theologiæ Doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis Academia.

*Eiusdem Vigverij Commentaria in D. Pauli ad Romanos Epistolam, in quibus omnes ferè hereses
nostri temporis confutat, ut nihil breuius neque clarius in illas scribi possit. Cum triplici Indice.*

Titulos recens additos sequens pagella monstrabit.

3-12
1603
7-2-11
3-24-49

A
28
30

L V G D V N I,
APVD G V L I E L M V M R O V I L L I V M.
M. D. L X X I.

1086. 26. 8/10
Alcarrá

del Collegio de la Comp. de S. de Granada
B.

SEQVNTVR TITVLI RECENS ADDITI.

<i>De modo essendi animæ in corpore.</i>	1.2.
<i>De distinctione potentiarum adinuicem.</i>	3.
<i>De ecclesia acceptione.</i>	224.
<i>De differentia ecclesia & synagoga.</i>	225.
<i>De ecclesia unitate.</i>	226.
<i>De sanctitate Ecclesia.</i>	227.
<i>De Ecclesia vniuersalitate.</i>	228.
<i>De Ecclesia apostolica.</i>	229.
<i>De Ecclesia indeniabilitate.</i>	230.
<i>De Ecclesia & scriptura auctoritate.</i>	ibidem
<i>De origine ecclesia.</i>	231.
<i>De Ecclesia duratione.</i>	233.
<i>De certitudine gratia seu iustificationis.</i>	240.
<i>De fide & auctoritate scriptura & miraculorum.</i>	234.
<i>De scripturis canonicis.</i>	481. 482.

EXTRACTVM A REGISTRO SACRAE
FACVLTATIS THEOLOGIAE IN VNIVER-
SITATE PARIISIENSIS.

Nno Domini millesimo quingentesimo quadragesimonono die vltima mensis Iulij, fuit sacra Theologiae facultas cōgregata apud collegium Sorbonæ, ad audiendam relationem magistrorum nostrorū, qui visitauerunt & examinauerunt tredecim codices ex libro fratris Ioannis Viguerij cōposito, & intitulato Institutiones ad naturalem & Christianam philosophiam, maxime verò ad scholasticam Theologiam, sacrarum literarum vniuersaliumque cōciliorum auctoritate, & doctorum Ecclesiasticorum, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione cōfirmata: Ecclesiasticis omnibusque animarum curam gerentibus admodum necessaria: opera atque industria eruditissimi viri fratris Ioannis Viguerij Granatensis, apud Tholosam prædicatorum ordini adscripti, sacrae Theologiae doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis academia. Sacra Theologiae facultas non impedit quin prædictus liber imprimatur.

*De mandato dominorum Decani & magistrorum nostrorum sacrae facultatis
Theologia in vniuersitate Parisiensi. Sic signatum,*

F O V R N I E R.

M Y L L I V O & M Y N A R T I S P R I N T I P E S.

IOANNES VIGVE-

RIVS GRANATENSIS, THEO-

LOGVS, AMPLISSIMO DECVRIONVM

ordini Reipublicæ Granatensis, ciui-
būque suis vniuersis, gratiam,
pacem, & salutem.

I H I semper magnifici patres, sapientissimi que viri, placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque nostrum non sibi duntaxat, verum etiam patriæ, parentibus, ac amicis ceteris esse natum. Unde cum diu multumque cogitarem, qua ratione possem apud vos ciues meos, amplissimosque patres id testari: vnum hoc succurrebat, posse me in qua essem versatus disciplina, ex ea aliquid promere, quod posset esse multis non ingratum: sed tamen quod vestra ista luce, splendore isto vestro planè indignum videretur. Itaque anceps hic hærebam, variâque in partes animus traheretur noster. Huc studio patriæ, parentibus, amicisque ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodam ac nostra imbecillitatis conscientia nos vocante. Nec vnquam (mibi credite) in animum induxissim quicquam ad vos ex hac nostra officina mittere, nisi me duo ad id supra modum impulissent. Primum considerabam maximam esse vestram prudentiam, pietatem, humanitatem, & displicere posse nihil, quod animo pio & sincero in Ecclesia dei gazophylacium inferretur. Deinde non parum nos huius seculi mouebat infelicitas: quo vix dici queat, quam immensa sint, eaque innumerabilia volumina, ex quibus tamen semper discatur, sed nunquam ad finem perueniatur scientia. Id quod nos perpetuo habuit pessimè, illustrissimi patres, animumque nostrum multoties excitauit: ut si tandem posset malo isti nimis communi iri obuiam, quòd in nobis esset præstaremus. Quare cum animaduertirem multos quidem libros ab optimis quibusque eruditissimisq; viris de rebus diuinis esse conscriptos, sed qui mole sua, prolixitate, opinionum in his adductarum varietate, sæpe etiâ contrariis pugnantibus, obscurissimisque disputationum meandris, agrè possent, à quouis tractari, intelligi, expendi, imò verò nec perlegi quidem, nisi maxima capitis vertigine, & grauissimo ætatis non dicam tenera, sed senilis dispendio: tentandum putavi, quid in hac parte nostra possent vires. Perisissentne mihi

tot & tanti in rem literariam, praesertim autem in Christianam philosophiam impensi labores? Quod ipsum aggressurus nolui committere, ut ad quas scyllas multos fecisse naufragium cernerem, ad eas naui nostra allideretur. Igitur certissimi recentiorum lapsus non aliunde quam ab ignorantia dialecticorum, physicorum, metaphysicorum, moralium, & aliarum id genus disciplinarum esse profectum: quantum in nobis fuit, studuimus ne qua futuro theologo existimarem necessaria fore aut utilia, eorum hic aliquid desiderari merito posset. Sed locum hunc praetermittere non possum, Christiani patres, sine maximo dolore, dum reputo quam intrepidè omnes, quam illotis (ut aiunt) manibus sacras scriptiones hodie atrectent. Dicat rem esse tenuem, facilem, expositam omnibus, non metaphysice, non physice, non ethice, non denique dialectice imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diui Pauli epistolae, ipsi D. Petro apostolorum chorophæo abstrusissimas, sic tractant, in eas sic commentantur, meditantur, scribunt: ut bellos illos scriptores dicas interim usque ad tertium calum raptos, ab ore ipsissimi authoris enarrationem obscuriorum locorum excepisse. Nec sat habent miseri illi tenebriones praeberere se diabolo ludificandos, nisi etiam suis praestigis & escis verborum alios nitantur in suos laqueos pellicere. Non sartores, non cerdones, non calligarios, non vestiarios, & ceteros id genus, ad versanda, hoc est prophananda caelestis philosophiae mysteria, sed & agricolas, & bubulcos, opiliones, ac ipsos denique suarios, ad turbandos fontes limpidissimos inuitant. Quae Dei optimi maximi benignitas per spiritum sanctum in sanctissimas purissimasque aliquot selectorum mentes infudit, ea ut trivialia in omnes omnium linguas transfundenda, omni idioma legenda, interpretanda, atque explicanda, confidenter asseuerant. Quid plura? idiotis quibusuis ac mulierculis interpretandi tribuunt provinciam, adeo ut quauis, ipso D. Hieron. authore, in republica bene constituta quod medicorum est, promittant medici, tractentque fabrilis fabri: solum tamen prophetias, legem, ac euangelium declarandi munus sit, quod sibi passim vendicant omnes. Hoc garrulus, hoc delirus senex, hoc sutor, hoc lanificus, hoc rusticissimi quique inuadunt, ac temerant. de sacris ad stiuas differitur, loci non intellecti adducuntur. Quicquid suggerente diabolo in mentem venerit, lex Dei existimatur. Adde quod disertuli illi, ex quibus hi sua hausere, sibi miris modis blandiuntur: dum composita ad hoc ipsum oratione novos intellectus in sacris proferunt. Quasi verò res magna sit, graue dicendi genus & non abiectissimum, quantumuis clara theologia axiomata in suum sensum torquere. Proh Dei optimi maximi fidem! Hinc errores, hinc schismata, hinc haereses, & pugnantia secum dogmata, hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat: diuinus cultus spernitur. Quae fuerunt certa, stabilia, fixa, dubitantur, ruunt, euelluntur. Iusta ac recta omnia concutiuntur, ut iam ple-

rosque

rosque naturali & super nos signato lumine destitutos, videas sine lege, synderesi, conscientia, ac (ut uno verbo dicam) sine deo Lucianorum more ferri, pessimas quasque sectas renouantes & gigantum amulos deo ipsi indicentes bellum, quae monstra omnia non aliunde piorum doctorumque iudicio censenda sunt prodire, quam ex liberalium disciplinarum inscitia & neglectu. Sane fieri omnino non potest, ut quis earum ignarus, falsum à vero, obliquum à recto, malum à bono, impurum à puro, sanctum ab immundo discernere ullo modo possit. Cui morbo ipse pro mea parte occurrere causamque eius serpente cupiens praescindere. En vobis, prudentissimi patres, ciuesque mei charissimi, Institutiones ad omnes liberales disciplinas non minimum familiares offero, & Christiana fidei rudimenta quae hominem ad suipsius ac dei eloquiorumque eius rectam notitiam & sine ambagibus perducant. Quae omnia ita congessi, ut refecatis opinionibus, problematibus admisis nullis, nil non ex sacris bibliis ac sanctorum orthodoxorumque patrum monumentis compilarim. Idque hunc in finem me fecisse velim existimetis, ut iis instructus generosus animus, diuinorum sermonum intellectum consequi, haereticorum tela retorquere, ceterosque tuto & sine ullo erroris periculo docere valeat & moderari. Hac unusquisque meditatur, hac amplectatur, secundum hac viuat: sentiet opinor, non ab instituto fine nos procul abfuisse. Atque hoc quicquid est, operis, venerandi patres, vniuersique ciues mei, vobis ab eo dicatum putetis qui et si vestri nominis studiosissimus, & cupiat hic liberos vestros instrui, excoli, exornari. Idque ut cum immensa isti apud vos annonae, granorum, ceterorumque temporalium bonorum fertilitati, spiritualium bonorum prouentus respondeat: tum ut illi ab huius seculi fluctuantibus erroribus immunes, & constantes in fide, & actiuosi bonis operibus permanant. Hacque ratione vitam illam aeternam omnes nos assequamur, per Christum seruatorem, cui benedictio, honor, ac potestas in omne aeuum.

Valete, ac prosperè agite.

Lectori Christiano Salutem.

HN habes, Christiane lector, immensos nostros labores, iamdiu iis qui solidam illam ac verè catholicam D. Thomæ Aquinatis Christianam philosophiã amplectuntur desideratissimos. Habes, inquam, omnium eorum quæ magnus ille diuinusque vir, Theologis voluit esse in manu, Epitomen seu manualementem quendam. Certè quæ ab eo fusè obscurèque pro temporis ratione, ac hominis eruditione incredibili disputata sunt, eorum hîc inuenies prætermisissimum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendiosè magis, sed alio atque ille stylo & huic nostro seculo familiariori magis præstare studuimus. Nec eas solùm velim hîc à nobis expectari, quas nos Institutiones vocamus. Sanè cum sacrû D. Tho. corpus in nostro Tholosano cœnobio conditum sit, pro eo amplius nos teneri sentiebamus. Curauimusque sedulò ne quod in sua illa absolutissima summa diuini cõmentatione disseruit atque resoluit, eorum hîc, sed potissimùm quæ in scholis cõtrouertuntur, prætermitteretur aliquid: Atque labores hos nostros vel vno hoc nomine putem satis iri cõmendatum, quòd catholicæ fidei ecclesiasticorumq; placitorû plena sint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipsum ex omni sacrarum literarum penu, tum grauib; locis, tum rationibus validissimis sustinere nullo negotio ac tueri cuius videri merito possimus: reiectis etiam ecclesiasticis technis, & machinis, quibus ecclesiam Dei nituntur euertere, retusis ac omnino dissipatis. Quid multa? Ausim hîc, modestè tamen & sine vlla animi elatione, polliceri, quæ ab aliis Christi gregè sollicitè tuètib; fusissimè tam theologicis quàm ethicis tractatibus sunt dissertata, eorum fere hîc desiderari nihil: adeò vt huius nostri manualis percepto ordine sanè methodico, ac propterea longè facillimo, indice nullo (quanquam & indicem, ad quem vbi voles recurras, adiunximus) statim in manu omnia habeas, eaque non cõtrouersa, non disputanda, non agitanda: sed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco nõ temere (vt nobis videtur) dicendum putauimus. Itaque scito nos ab anima, vt quæ sit certioris & iucundæ magis cognitionis: itèmq; cum ad hominum ad Dei notitiã, eiusque mysteria cognoscenda plurimùm conducatur exorsos: eius substantiam, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæque illi accidant omnia ea exposuisse rationè, vt vegetatiua primum, sensitua alterũ, tertium rationalis sibi locum vendicat. Huius postremæ partis tres fecimus, intellectum agentem, possibilem, & voluntatem. Ex quarũ actionibus speculatiui & morales habitus, itèque tam boni quàm mali, virtutes nimirũ & vitia proficiuntur. Quæ omnia ea prosequimur serie, ea tractamus diligètia, vt neque virtus, neque vitium possit vllum dari, quod non sit in suo quoque loco commodissimè descriptum: Neque verò que in hominis industria positæ sunt virtutes, eas solas sumus profecuti: sanè & quas Græci θεοπνευμαστικὰs appellant spiritus sancti numine inspiratas, omniãque eius dona & charismata oratione studuimus aliqua ex parte complecti. Et quia per hæc ad

hæc ad beatitudinem veluti manuducimur, de vtraque beatitudine, essentiali simul & accidentali, animæ & corporis: necnon de eius dotibus & aureolis abundè multa attexuimus. Hæc sequuntur leges, Naturalis, Diuina positiua, humana, peccati, & membrorum. Sub diuina veterem & nouam siue Euangelicam. Earum quæ ad mores, iudicia, & caeremonias spectant præcepta. Item sacramenta, sacramentaliaque omnia, & vim energiãque eorũ. Nec minus diuinarum personarum processiones, Trinitatè, & indiuisam vnitatem, essentialia, attributa, notiones, proprietates personales. Necnõ diuini verbi incarnationem, humani generis redemptionem, ac denique certam in Christo resurrectionem, non oscitanter (aut prorsus noster nos fallit labor) sumus consecrati. Nouissimo loco de nouissimis, hoc est de Antichristo perditionis filio, postremo iudicio, vltima bonorũ & malorum mercede, & ceteris id genus, quod in Enchiridium visum dictu est optimũ, diximus. Atque ita omnia enarrauimus, vt adductis ex quibus deprompta sint locis, possis (si cuiusuis loci ampliorem cõmentationem desideres) eam ex authoribus ipsis petere. Neque interim quis miretur Enchiridium à nobis dici, quod ad iusti voluminis assurgit magnitudinem. Is velim sic cogitet hic non in vnam solùm rhetoricam, non in physicam, aut aliquam aliam philosophiæ partem: sed & omnes totius philosophiæ partes, ac in supremum illum omniũ doctrinarum colophonem Theologiam tradi institutiones. Siquidè facturi rerum Christianarum interpretationem, necessariò præfanda quædam duximus, quæ ab ipsis philosophiæ principiis existimauimus repetenda: tum quòd videretur nephàs, præfatione nulla facta, tantam rem aggredi: tum quòd omnibus in rebus animaduerto id esse perfectum, quod ex omnibus suis partibus cõstat. Itaque de vi dialectica, & metaphysicis, quæ viderentur satis alioquin obscurius à ceteris & intricatius scripta, sumus præfati. Quæ si noris, aut si fortè minus te iis oblectes: per me tibi licebit ad cetera progredi, ex quibus solidiorem animæ cibum, sanam, sinceram, ac omnino caelestem Philosophiam haurire poteris. Necte pigebit operæ (vt spero) in versando hoc labore nostro collocata. Eo perfectò aulimus asseuerare, non D. Thomam duntaxat, sed & omnia in sacris tibi fore magis familiaria & tempore non ita multo inter præstâtissimos quosque theologos te iri numeratum. Quare adesto alacriter, nocturna diurnaque manu versato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Istos impudentissimos ecclesiasticas confutare nullius tibi negocij videbitur. Quæ in ecclesiaste, cõsolatore, confessore, monitore, Episcopo, presbytero, cardinali, & ceteris ecclesiasticæ, hierarchiæ ordinibus, officiis, ac statibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numerato: vt iam non cogaris tot & tantis onerari voluminibus: sed vnus hic manualis tibi facere queat satis. Bene vale Christiane lector. Sunt in manibus nostris in D. Paulum alia non pauca: quæ, si hec à te senserimus non contemni, breui accipies faciemus. Iterum Vale.

EORVM QVAE APVD HAERETICOS SVNT IN CONTROVER-
sia, simulque Ecclesiasticarum assertionum Index.

D e libero hominis arbitrio post peccatum. fol. 70. 71	De uirtute sacramentorum ex opere operato. 363. b
De libertate & seruitute peccati & iustitiae. 74. a	De sacramento baptismi & eius materia. 330. 331
De instinctu spiritus Lutherano non sequendo. 282. b	De obligatione ex baptismo procedente. 331
De bonis operibus. 92. c	De baptismo paruulorum. 334. a
De inuocatione sanctorum. 141	De sacramento confirmationis. 341
De sanctorum adoratione. 146	De ueritate sacramenti Eucharistiae. 353. a
De imaginum adoratione. 147	De adoratione Christi in Eucharistia. 356. a
De canonizatione sanctorum. 234. a	De sacrificio missae. 359. b
De basilicis sanctorum. 474. a	De his quibus prodest missae sacrificium. 362. a
De uotis monasticis. 351	De ualore missae. 365. b
De celibatu clericorum. 454. 455	De missis priuatis. ibidem.
De laude & cantu ecclesiastico. 156. b	De missa pro pluribus dicta. 366
De caeremoniis ecclesiae. 472. & seq.	De communione sub utraque specie. 350
De exorcismis. 471	De ministro eucharistiae. 377
De aqua benedicta. 472	De sacramenti poenitentiae institutione. 381
De templorum constructione & ornatu. 474	De contritione. ibidem.
De iuramento licito & illicito. 153. a	De timore seruili. 286. a
De ieiunio quadragesimali. 190. b. c	De confessionis necessitate. 389. d
De delectu ciborum. ibidem.	De satisfactione. 399. a
De gratia Dei. 207. e	De reatu manente, dimissa culpa. 400
De auxilio speciali. 214	De loco satisfactionis. 404. c
De merito. 214. c	De limbis & receptaculis animarum. 406. a
An prima gratia & peccatorum remissio mereri possint. 217. a	De purgatorij existentia. 404. d
De requisitis ad meritum. 217. c	De purgatorij loco & poenis. 408. b
De baptismi applicatione. 231	De liberatione animarum a purgatorio. 409. a
De fide. 218	De poenis damnatorum. 415
De fiducia hereticorum. 220. a	De reali igne inferni. 412
De fide informi & formata. 221. b	De sacramento extremae unctionis. 418. b
De articulis fidei. 223. c	De primatu Petri. 423. 424
De institutione fidei. 217. b	De suscipientibus sacramentum ordinis. 425. 426
De requisitis ad iustificationem impij. 238. a	De clauibus ecclesiae. ibidem.
De heresi & hereticis. 247. a	De excommunicationis effectibus. 433
De hereticis coerendis. 244	De absolutione. 438. a
De causa & origine heresis, & hereticorum. 248. b	De indulgentiis. ibid. b
De uersutis hereticorum. ibid. c.	De thesauro ecclesiae. 440. a
De correctione fraterna circa hereticos. 268. a	De his qui indulgentias concedere possunt. 444
De sensibus sacrae scripturae. 304	De ualore indulgentiarum. 441. 442
De euangelio & eius per ecclesiam approbatione. 310. & seq.	An indulgentiae tantum ualeant quantum sonant. 443
De testamenti definitione. 310. c	De his quibus profunt indulgentiae. ibid. b

EORVM QVAE AD INTELLIGENTIAM ET DECLARATIONEM Euangeliorum Quadragesimalium Ecclesiasticis subferuntur, Index.

Feria quarta Cinerum.	Feria quinta Cinerum.
Super uerbo, Cum ieiunatis, queri potest quid sit ieiunium, & an, ac quando, & quomodo ten. eamur ieiunare: & cum textus nihil de his dicat, & hodie inchoentur ieiunia: ide o oportet ex aliis locis sacrae scripturae perquirere, de praemis ad plenum habes fo. 189. 190. & deinceps.	De Ceterione, quia Luc. 7. habetur, quod misit seniores non estimans se digni, & c. poterit tractari materia de orationum ad sanctos directione, ut habetur fo. 141. a. & seq.
	Feria sexta Cinerum.
	De dilectione inimicorum, ut habetur fol. 257. a

Sabbato Cinerum.
Super illis uerbis, Circa quartam uigiliam noctis, & infra, Putabant phantasma esse. Cum quarta uigilia noctis representet persecutionem Antichristi, ideo poterit tractari materia de Antichristo, de eius nomine, origine, progressu, regno, bonorum perfectione, ac consolatione, prout habetur folio 599. & deinceps.

Dominica prima.
Super illis uerbis, Vt tentaretur a diabolo, poterit tractari de impugnatione demonum, cur eam permittat Deus, de his fol. 64. a. & deinceps. & fol. 60. & super illo uerbo, Vade retro satanas, de familiaritate cum demonibus non habenda. fol. 62. ante a. & fol. 159. a

Feria secunda Dominicae primae.
De iudicio generali. Cur illud ordinauerit Deus, de uniuersali citatione, de loco iudicij, de ministris congregationis. fol. 593. 594. de tempore. fol. 595. de hora. 551. 552. & an citatio & resurrectio reperiet aliquos in hac uita mortali. ibidem.

Feria tertia Dominicae primae.
Quia eo die legitur euangelium de eiectione uendentium, quae historia recitatur feria 2. dominicae 4. ideo fieri poterit prosecutio materiae iudicij generalis, de diuersa citatione, de singulari disputatione, de sententia bonorum & malorum, & eius executione, ut habetur fol. 554. usque ad finem libri.

Feria quarta Dominicae primae.
Super illis uerbis, Volumus a te signum uidere, poterit tractari materia de miraculis, quid sit miraculum, & quomodo possit discerni uerum a falso, ac quomodo Deus operetur in miraculis ad tacitum reliquiarum & sudariorum sanctorum. fol. 212. b. & deinceps.

Feria quinta Dominicae primae.
Super illis uerbis, Qui facit peccatum & c. poterit tractari materia de libero arbitrio quid, & an sit, ac in quo consistat, & an sit cum peccato mortali, & de seruitute & libertate peccati & iustitiae, ut habetur folio 70. a. & deinceps.

Feria sexta Dominicae primae.
Super illis uerbis, A quacunque detinebatur infirmitate, quia piscina figurabat sacramentum baptismi, poterit tractari de sacramento baptismi & eius materia, forma, necessitate, iteratione, ac effectibus: necnon de baptismo paruulorum, prout habetur fol. 330. 331.

Sabbato dominicae primae.
De transfiguratione quae significabat gloriam animae & corporis, poterit tractari materia de beatitudine essentiali, accidentali, dotibus corporis, & aureolis, de quibus fol. 288. & deinceps.

Dominica secunda.
Super illis uerbis Miserere mei domine fili David & c. poterit tractari materia de contritione, & de tempore ac effectu illius, prout habetur fol. 385. 386.

Feria secunda dominicae secundae.
Super illis uerbis, In peccato uestro moriemini, queri poterit an omnes morientes in peccato, damnentur, & tandem descendere ad peccata uenialia & purgatorium, an & ubi sit: & quas poenas patientur ibi anime, & quibus modis possunt liberari. fol. 404. & 405.

Feria tertia dominicae secundae.
Super illis uerbis, Super cathedram Moysi, poterit tractari materia de potestate successorum D. Petri, & Apostolorum. fol. 480. Declarationem illorum uerborum, nolite uocari Rabi, habes fol. 500. circa finem.

Feria quarta dominicae secundae.
Super illis uerbis, Assumpsit duodecim discipulos suos secreto, & c. poterit tractari materia de sigillo secreti & confessionis, prout habetur fol. 398. c. & deinceps.

Et super illis uerbis, Dic ut sedcant, poterit tractari materia de ambitione. fol. 179. a. & fol. 489. ubi etiam tractatur de pluralitate beneficiorum.

Feria quinta dominicae secundae.
Super illis uerbis, Sepultus est in inferno, poterit tractari materia de receptaculis animarum, de limbo patrum, inferno, ac poenis damnatorum ante iudicium & post, prout habetur fol. 406. a. & fol. 412. a. & sequen.

Feria sexta dominicae secundae.
Super illis uerbis, Hic est haeres, & c. poterit tractari materia de cognitione heredis, & de ingratitude, de qua fol. 168. e.

Sabbato dominicae secundae.
Super illis uerbis, Quanti mercenarij, & c. poterit tractari quomodo contritio procedens a timore seruili, est bona. fol. 286. a. Item de gradibus poenitentiae & quomodo comprehendat sex actus fol. 379. a.

Dominica tertia quadragesima.
Super illis uerbis, Et illud erat mirum, poterit tractari materia confessionis, de eius quidditate, necessitate, effectibus, & conditionibus. fol. 389. & seq.

Feria secunda dominicae tertiae.
Super illo uerbo, Nemo propheta, & c. poterit tractari materia de prophetia, quid sit, & qui dicantur prophetae, & quae requirantur ad prophetiam, & quomodo dicens se prophetam probare debet, & de discretionem uerorum prophetarum a falsis, ac etiam de honore prophetis exhibendo, de his fol. 208. a. & deinceps. Item an Christus fuerit propheta. fol. 565. c.

Feria tertia dominicae tertiae.
Super illis uerbis, Si peccauerit, & c. poterit tractari materia de correctione fraterna, & de triplici eius processu, ac de monitionibus generalibus, & de his qui in illis non comprehenduntur, prout habetur fol. 266. & sequen.

Super illis uerbis, Sicut Ethnicus & Publicanus, poterit tractari de excommunicatione & eius effectibus. fol. 432. 433. & seq.

Feria quarta dominicae tertiae.
Super illis uerbis, Honora patrem tuum, & c. poterit tractari de cura parentum erga filios, & de honore parentum, ut habetur fol. 165. & seq.

Feria quinta dominicae tertiae.
Super illis uerbis, Socrus autem Simonis, poterit tractari materia de celibatu sacerdotum, prout habetur 454. 455. & sequen.

Feria sexta dominicae tertiae.
Super illis uerbis, Vtri adoratores, & c. poterit tractari materia de triplici adoratione, prout habetur fol. 139. b. & 146.

Sabbato dominicae tertiae.
Super illis uerbis, Adducunt, & c. poterit tractari materia de adulterio. fol. 196. b.

Dominica quarta quadragesima.
Super refectioe absque uino, poterit tractari de sobrietate & ebrietate. fol. 194. a. & de communione sub specie panis duntaxat, ut habetur fol. 350.

Feria secunda dominicae quartae.
Super illis uerbis, Eiecit ementes, & c. poterit tractari de mercatoribus spiritualibus, siue de simoniaci, prout habetur fol. 162. c. & deinceps. Item de fraudulentia mercato-

vnntemporallium, prout habetur fol. 130.
 Feria tertia dominicæ quartæ.
 Super illo uerbo, Mea doctrina, & c. potest tractari de
 multiplici scientia Christi fol. 566. & deinceps.
 Et super illis uerbis, Qui à semetipso loquitur propria glo-
 riam querit, potest tractari materia de heresi & hereti-
 cis, & de eius origine, cognitione, ac uersutis hereticorū,
 prout habetur fol. 247. a. & deinceps.
 Feria quarta dominicæ quartæ.
 Super illis uerbis, Quis peccauit, potest tractari qua-
 sio, An unus puniatur pro peccato alterius, & an filij pro
 peccatis parentum, & an omnia mala pœna immittat deus
 propt̄ ex peccata, de his fol. 517. 518
 Feria quinta dominicæ quartæ.
 Super uerbo Defunctus, & c. tractari potest de solenni-
 tate sepulcrarum, fol. 411. Et super uerbo Vidua, de con-
 solatione desolatorum propter mortem amicorum, ut habe-
 tur fol. 542. Et super uerbis, Qui portabant stercerunt, de
 quatuor portitoribus peccatorum ad infernum. fol. 534.
 Feria sexta dominicæ quartæ.
 Super illis uerbis, Lazarus amicus noster dormit, potest
 tractari de triplici morte fol. 533. Et super uerbis, Lachry-
 matus est, de fletu in morte amicorum fol. 542. Et super il-
 lis uerbis, Ligatus manus & pedes, & c. de ligamine pecca-
 torum post contritionem, ad constituendum, restituendum,
 & satisfaciendum, de reatu manente delicta culpa, de his per
 ordinem fol. 391. & fol. 119. e. & fol. 399. a. & deinceps.
 Et super illud, Soluite, de clauium potestate. fol. 391. & de-
 inceps. & fol. 427. d
 Sabbatho dominicæ quartæ.
 Super illis uerbis, Vos secundum carnem iudicatis, po-
 test tractari de iudicio temerario & suspitione. de quibus
 fol. 123. d
 Dominica in passione.
 Super uerbo, Quis arguet me, & c. potest tractari ma-
 teria de blasphemia, de qua fol. 250. b. Et super illis uerbis,
 Si ueritatem, & c. potest tractari de triplici ueritate.
 fol. 171. h. Et super illis uerbis, Ego gloriam meam non
 quero, potest tractari de inani gloria. de qua fol. 180. c.
 Et super illis uerbis, Si quis sermonem meum serauerit,
 mortem non gustabit in æternum, de efficacia uerbi dei.
 Feria secunda dominicæ in passione.
 Super illis uerbis, Modicum tempus uobiscum sum, &
 uado (scilicet per mortem) ad eum qui misit me. Hæc uer-
 ba possunt de quolibet uerificari, & ideo quilibet se de-
 bet preparare ad mortem, propter quatuor rationes quæ
 ponuntur fol. 534. Modus autem se preparandi ad mor-
 tem scribitur fol. 536
 Feria tertia dominicæ in passione.
 Super illis uerbis, Nolebat in Iudæam ambulare, & c.
 potest tractari questio, An licet episcopis & curatis gre-
 gem deserere. de his fol. 489. Et super illis uerbis, Dixerūt
 autem fratres eius ad eum, potest probari per pœna uirgini-
 tas D. Mariæ matris Dei, & reprobari error Vigilanti-
 & Eluidij, prout habetur fol. 570. & deinceps.
 Feria quarta dominicæ in passione.
 Super illis uerbis, Oues meæ uocem meam audiunt, &
 sequuntur me, potest dici, quod uox Christi est uox eccle-
 siæ & pœlatorum, iuxta illud: Qui uos audit me audit,
 & c. ideo oportet audire ecclesiam in omnibus, etiam in sa-
 cris literis non scriptis fol. 311
 Et super illius uerba, Quod dedit mihi pater, & c. potest

tractari de communicatione eiusdem nature numero, cum
 essentialibus, ut habetur fol. 550. b. & deinceps. Et pro
 declaratione illorum uerborum, Pater in me est, & ego in
 patre. uide fol. 550. 551
 Feria sexta dominicæ in passione.
 Super illis uerbis, Quid facimus, & c. potest tractari de
 timore mundano. de quo fol. 175. 176. Et super illis uerbis,
 Cayphas cum esset Pontifex anni illius, prophetauit, hoc est
 uera futura prædixit, licet non esset propheta, ut dicitur
 fol. 209. Et ex prædictis apparet, quod dignitas siue pote-
 stas ecclesiastica non perditur per peccatum mortale, con-
 tra Vualdenfes.
 Sabbatho dominicæ in passione.
 Super illis uerbis, pater clarifica filium tuum, & c. po-
 test tractari de oratione Christi, quem debemus imita-
 ri, & sic orare & tandem de orationis quidditate, neces-
 sitate, loco, & tempore, ac de petendis in oratione, effecti-
 bus, & conditionibus bonæ orationis, de quibus diffusè fol.
 135. & sequen.
 Dominica in Ramis.
 Super illis uerbis, Alij cedebant ramos de arboribus,
 & c. potest dici quod Christus non solum uoluit honorari
 corde, uoce, & corpore, siue de substantia propria, sed
 etiam de aliena. & ita nunc debet honorari a nobis, non
 rapiendo, sed restituendo ablata & malè detenta. & sic
 potest tractari materia de restitutione, prout diffusè ha-
 betur fol. 114
 Feria secunda Ramorum.
 Super illo uerbo, Erit erat, potest fieri prosecutio mate-
 riæ restitutionis, ut in loco præallegato, uel inchoari mate-
 ria de sacramento Eucharistiæ.
 Feria tertia Ramorum.
 Potest tractari de materia de sacramento Eucharistiæ,
 quod est mensa spiritualis, quam præparauit nobis deus,
 de qua gratias agere debemus, ut habetur fol. 366. 367. Et
 postquam dictum fuerit de uelamine sacramenti, de quo fol.
 353. b. & deinceps, poterit prædicari de ueritate sacra-
 menti, ut habetur fol. 353. 354. deinceps ad excitandū populū
 ad deuotionem ad tantum sacramentum, poterunt explica-
 ri quatuor rationes, quæ habentur fol. 368. per totum fol.
 Feria quarta Ramorum.
 De præparatione ad dignam communionem, prout ha-
 betur fol. 373. & seq.
 Feria tertia post Pascha.
 De pace, ut habetur fol. 260. & seq. & deinceps.
 In die D. Ioseph.
 Poterunt enarrari quæ de eo habentur de matrimonio
 ipsius cum diua uirgine, & de eius uirtutibus, & præmiis
 fol. 583. & seq.
 In annunciatione dominica.
 Poterit declarari mysterium incarnationis Christi, ut
 habetur fol. 273. c. & deinceps. Item Euang. Missus est, ut
 habetur fol. 561. & seq.
 ¶ Si alia pro intellectu & declaratione prædictorum aut
 aliorum euangeliorum aut epistoliarum quæ leguntur in ec-
 clesia per anni circulum, Ecclesiastes desideret, ad indicem
 alphabeticum recurrere poterit.

INDICIS EORVM QVÆ TRA-
 ctari possunt in concionibus quadra-
 gesimalibus finis,

INDEX

A ffinitas quomodo contrahatur & dirimat matrimonium	fol. 126. a	459
agilitas Beatorum unde procedit.	47. b	295. c
agonia quid sit. c. i. §. ii. uer. 3. fol.	ibid.	28. 29
agonia quomodo fuit in Christo.	380. 381	56
albedo separata non potest esse nisi una quæ est uniuersa- lis, & intelligibilis actu.	394	10. c
ambitio quid, & quale peccatum sit.	438	179
amicitia quid, & quotuplex sit.	436	170
amor sui, est filia luxuriæ.	189	195
amor mercenarius semper est malus.	32	286
amplexus mulierum quando est peccatum.	122	95. ante f
analogum quid sit.	36	197
ancille bonæ conditiones.	42	577
angelus quid sit.	552	55
angelus non habet intellectum agentem.	357. b	56
angeli unica specie simul plura intelligunt.	258	ibid.
angeli non componunt, nec discurrunt.	50. b	46
angelorum euidencia est clarior quam hominum.	ibid.	24. f
in angelis non est problema.	24. b	41
angeli quomodo in primo instanti fuerunt beati.	1. a	289
angelus ab oculo corporali uideri non potest.	34	290. 291
angelorum potentia executiua quæ sit.	ibid.	83
angelorum compositio quæ sit.	ibid.	56. a
angelus non est capax quantitatis continue nec qualitatum alterabilium, nec potest informare materiam aut exer- cere opera uitæ in corpore.	ibid.	ibid.
angelus quomodo est in loco.	91	58
angelis quomodo obediunt corporalia.	ibid.	62. a
angeli non sunt ubique nec propriè in pluribus locis nec plures in eodem, nec mouentur in instanti, licet ali- quando non pertransendo medium, & possint esse nus- quam.	ibid.	ibid.
angelus mouens cælum est in oriente.	89. b	ibid.
angelorum essentia & operatio quomodo mensurentur.	ibid.	59. b
angelorum operationes non impediunt cõtemplationem.	174. d	62
angelorum creatio quando fuit.	448. a	59. ante a
angelorum cognitio matutina & uerspertina quid & quo- tuplex sit, & ad quæ se extendat.	438. b	56. a
angeli boni superiores illuminant inferiores etiam præter- missis mediis, non autem mali licet loquantur.	151	ibid. b
modus & medium cognitionis angelorum.	522	ibid.
angelorum numerus & multitudo.	524. 525	60. a
angelorum hierarchia & chori.	ibid.	ibi. b
angelorum ordo duplex.	ibid.	ibi. c
angelorum ministerio disponentur omnia.	526. a	62. a
angeli adduxerunt animalia quibus præsumt, ad Noe.	159. a	ibid.
angeli cur dicantur intelligentia.	29	44
angeli custodes hominum cuius ordinis sunt, & quando de- putantur, & an deserant eos.	211. 213	63
angeli de lege non sunt ministri sacramentorum.	461	319. a in fine.
angelorum liberum arbitrium quale sit.	562. 563	76. b
angeli carent nominibus propriis, licet habeant nomina of- fidorum.	146	569
angeli erunt ministri congregationis in iudicio generali.	377. a	ibid.
annihilare est solius Dei.	170	556. d
annihilatio, corruptio & transsubstantiatio differunt.	196. b	557
anima quid sit.	463. d	1. ante a anime
125. e	195. e	

I N D E X.

anima diuisio.	2.a	aureola uirginum quibus dabitur.	296.a
anima uegetatiua quid sit.	ibid.c	aureola martyrij quibus datur.	ibid.b
anima uegetatiua triplex actio.	ibid.d	aureola doctrinae quibus debetur.	ibid.c
anima sensitiua quid sit.	2.a	aureola martyrij praeminet aliis.	ibid.d
anima rationalis quid sit.	31	aruspicum quod peccatum sit.	76
anima una duntaxat in homine.	3.f	auxilium speciale quid, & quomodo paratum est omni facienti quod in se est.	235, 237
anima separata tres solas potentias actus habet, reliquas uero radicaliter.	32.d	B aptismi acceptio & definitio.	330
anima in separatione quae species infundantur.	34.c	Baptismus cur dicatur sacramentum fidei.	331
anima rationalis habet tres potentias non alligatas organo corporeo.	32.a	baptismi institutio & obligatio.	330
anima est tanquam tabula rasa, &c.	46.c	baptismi materia, & in quibus liquoribus non perficitur.	ibid. e
anima quando puniuntur in purgatorio.	407.a	baptismi forma quae sit.	331.a
anima quomodo possunt ab eo liberari.	409.a	baptizare unum plures non possunt.	ibid. b
animarum quatuor receptacula.	406	trina immersio non requiritur ad baptismum.	ibid.
anime purgatorij mereri non possunt, licet in eis expientur uentilia.	217.c	baptismi iteratio est illicita.	332.c
animabus purgatorij indulgentiae profunt.	445.b	baptismi necessitas & caeremonia.	ibid. d
animabus purgatorij tripliciter possumus suffragari.	446.	baptismi dilatio an sit licita.	333.a
	447	baptizari debent paruuli.	ibid. b
antichristus an sit malorum caput.	567	baptismus quid requirit in suscipiente.	334.c
antichristi natura non erit a diabolo assumpta.	ibid.	baptismi minister quis sit.	336.a
antichristi figura & praecursores sunt mali.	600	baptizatis cur dantur patrini.	ibid. in fine.
antichristi nomina.	601.c	baptismus triplex.	ibid. b
antichristus antonomastice quis dicatur.	ibid.	baptismi effectus.	337. d
antichristi origo & conuersatio.	601.d	baptismus succedit circumfioni.	ibid. b
antichristi progressus & regnum.	602	baptismi iohannis forma.	340.a
antichristus quomodo torquet bonos.	ibid. e	barbarum prolixitas non resurget.	597.a
antichristi prodigia mendacia.	212.b	beatitudo quid, & quotuplex sit.	288, 289
antichristi persecutionis duratio.	603. a circa finem.	beatitudo formalis perfecta.	ibid. d
antichristi tempore, bonorum consolatio.	ibid. b	beatitudo formalis est in deum referenda.	ibid.
antiquum testamentum potest dici euangelium.	311	batifiae uisionis modus.	290
antipodas esse constat.	316. & 600	beati an uideant omnia.	ibid.
appetitus quid & quotuplex sit, & appetituum differentia.	21 f	beatitudinis locus.	291.c
appetitus sensitiuus duplex.	ibid. h	beatitudo essentialis & accidentalis.	293. b. c
appetitus concupisibilis & irascibilis quomodo conueniant uoluntati.	138	beati quomodo erunt reges.	ibid.
appetitus dignitatum & officiorum quando sit malus.	179.	beneficentia, liberalitas, & misericordia differunt.	264. a
	180	beneficiorum pluralitas quando est illicita.	489
apochryphe doctrina quae sint.	481.a	bellum quid sit, & quibus uti, & quomodo, & quando bellare & ferre auxilium liceat.	499. a
apostasia quid, & quotuplex sit.	250	in bello quinon debent damnificari, & quando bellantes tenentur restituere.	ibid.
apostolorum successores episcopi eorum potestatem iurisdictionis & ordinis habent.	480. d	bestialitas quale uitium est.	187
apostolorum canones quot sint.	482. b	bigamia quomodo contrahitur, & in quo noceat.	470. c
aqua benedictae effectus.	472. d	blasphemia quot modis committitur, & quam graue peccatum sit, & quomodo blasphemus & maledicus differunt.	250. 251
annunciatio dominica.	569. b	blasphemia in spiritu sanctum quid sit, & quot species habeat, & an sit irremissibilis.	291. a
arrogatio quid sit.	460. 461	bonum est ex integra causa.	45. a
ars notoria est inefficax & illicita.	160	bonum hominis quod est.	ibid. b
assensus quid & quotuplex sit.	51. f	bonitas quid, & quotuplex sit, & quae sit essentialis actus.	93. c. & deinceps.
assensus euidens quid sit.	ibid. g	bonitas uoluntatis magis pendet a lege aeterna quam a ratione.	96. c
assensus fidei quid sit.	51. a	bonitas actuum exteriorum redundat in interiores, & econuerso.	160. a
astrologi non sunt prophetae.	208. a	bonitas uel malitia actuum interiorum an augeatur per exteriores, aut euentum.	ibid. b
astutia quid sit.	111. g	bonitatem actus quid consequatur.	101. b
athanasij auctoritas.	59. ante a	C alix triplex.	349
atritio quid sit, & an ex atritio quis fiat contritus.	387	calumniator quid sit.	124. b
auaritia quid & quale peccatum sit.	171. b	campana ad quid exorcisantur.	472. a
audacia passio quid sit.	30. a	canon quid, & quotuplex sit.	481
audacia uitium quid sit.	177	canones apostolorum quot sunt.	482. b
auditus quid sit, & quod obiectum medium & organum habeat.	12. f. g. h		canoniz
Aue, triplex expositio.	589		
augurium quod peccatum sit.	358. c		
aureola quid, & quotuplex sit.	143. e		

I N D E X.

ceremonie a Christo & apostolis ad quid fuerunt institute.	473. c
certitudo triplex, & quae maior.	220
ciconie linguam non habent.	15. g
circumcisio antiquae legis quid operabatur.	338. b
circumscriptio pars prudentiae quid.	108. f
circumstantia quid, & quotuplex sit, & quae sint principales, & quando transeunt in uim obiecti.	91. b
circumstantiae dant bonitatem & malitiam.	93. c
circumstantiae consistende quae sint, & quomodo circumstantia numeri est consistenda.	396
circumstantiae aggravantes in infinitum.	ibid.
claritas corporum beatorum, unde: & an futura sit aequalis in omnibus.	294. b
clauis ecclesiae quid, & quotuplex.	427. d
clauium effectus.	428
clauium ministri qui sint.	430
clauis iurisdictionis est ens reale.	431. b
clauium differentia.	ibid.
clauis iurisdictionis effectus.	ibid.
clementia pars prudentiae quid.	108. f
clementia & mansuetudo differunt.	198
clerici bellare non debent.	277
cognatio spiritalis quid, & quomodo contrahatur & dirimat matrimonium.	460
cognatio legalis quid.	461
cogitatio quando sit peccatum.	86
cognitio an sit perfectior uolitione.	288
cognitio Dei per speciem est anigma.	ibid.
cognitio intellectus quando sit perfecta.	34
cognitio finis duplex.	68. c
chorae in ecclesia illicitae.	203. 204
color est obiectus uisus.	11. c
commissionis peccatum quid.	135. d
compositio & diuisio quid.	44
communicatio cum infidelibus an sit licita.	243
communicare peccato alterius quid.	245
communicare sub utraque specie non est praecipuum laicis.	350
communicatio idiomatum quid.	548. a
conceptus ultimatus & non ultimatus quid.	33. ante b
concilium & synodus idem sunt.	484. a
conciliorum origo.	ibid. b
concilium uniuersale ecclesiae quid.	484. 485
concilium dupliciter dicitur uniuersale.	ibid. b
ad concilium uniuersale qui uocandi sunt.	ibid.
conciliorum uniuersalium decreta quae sint immutabilia.	481
concupinatus iure naturae illicitus.	467
conclusio sequitur debiliorem partem.	47. 48
concupiscentia quando impediatur uel augeatur uoluntarii.	80. b
concupiscentia cur post prohibitionem uehementius exardescit.	301. c
concupiscentia carnis & oculorum quid.	510
concupiscentia habitualis quid.	528
concurfus generalis & spiritalis Dei quid.	358. ante a
confirmatio in gratia quid.	77. d
confirmationis sacramenti Ecclesiae materia, forma, & minister.	341. & deinceps.
conformare uoluntatem nostram diuinae, in quo, & quomodo tenemur.	98. d
confessionis multiplex acceptio.	379. a
confessio sacramentalis est de iure diuino.	ibid. b
confessio sacramentalis quibus & quando est necessaria.	389. & 390
confessio non est onerosa, sed utilis.	ibid.
	confessionis

canonizatio sanctorum ad quem pertineat, & quomodo fieri debeat, & cur ecclesia non solemnizat sanctos antiqui testamenti.	214
cantus uocalis est laudabilis.	156. b
cardinalatus officium a Deo institutum, in quo consistat, & quam dignitatem habeat, & perfectionem requirat.	487
carceres infringere, & ab eis fugere an liceat reis.	124. c
charitas quid sit, & quomodo data sit angelis secundum proportionem naturalium, & non hominibus.	254. e
charitas prima radix meriti.	217. c
charitas est forma uirtutum.	221. b
charitas quomodo per quodlibet peccatum mortale corrumpitur.	236. a
charitas uiae quo ad actum non potest peruenire ad charitatem patriae.	255. a
charitas diminui non potest.	256. b
charitatis ordo.	ibid. d
charitas non diligit culpam, sed naturam.	257. e
charitas damnatos non diligit.	ibid. ante a
charitas in dilectione proximorum quem ordinem habet.	ibid. a
charitas praecipit inimicos diligere.	257. b
charitas quot actus habeat.	260. a
charitati opponuntur decem uitia.	271. 272
charitatis praecipuum in uia impleri potest.	281
character quid sit, & per quae sacramenta imprimatur.	326. b
character est duplex.	ibid.
characteris subiectum.	328
characteris effectus.	ibid. c
character bestiae quid sit.	328. ante b
character episcopi & sacerdotis quomodo differunt.	425.
	426
capilli informantur anima rationali, & quomodo post resurrectionem non erit tanta prolixitas eorum.	597
capitis tres conditiones.	527. 528
caput hominum & angelorum Christus.	267
caput malorum antichristus.	ibid.
capitis naturalis non est caput, sed bene mystici.	ibid.
carnis multiplex acceptio.	527
carnes in quadragesima edere non licet.	189. 190
carnes religiosi nouentes earum abstinentiam, in die natiuitatis domini, feria sexta, nec aliis diebus prohibitis ubi consuetum est licite non comedunt.	192
carnis tentationes in morte.	539
castitas quid, & quotuplex sit.	194. b
castitas uirginalis, uidualis, & coniugalis quid sint, & quae praeminet.	ibid. c
castitas est de essentiali religionis.	499. c
catholica ueritas definitur.	247. a
causa quid & quotuplex sit.	49. a
causa principalis operans in sacramentis est deus.	322. b
cautio pars prudentiae quid.	108. f
cautela recidui.	397. b
caiphas non fuit propheta.	209
caecitas mentis quid.	175
celibatus sacerdotum est de iure diuino.	175
census annui licite emuntur.	455
ceremonialia antiquae legis quae.	133. c
ceremonialium rationes.	303. d
ceremoniarum antiquae legis diuisio.	304. e
ceremoniarum cessatio.	ibid.
ceremonialia illa non possunt reuolui.	308. a
	309

I N D E X.

confessionis conditiones antecedentes.	393.a	christus fuit propheta.	ibid.
confessoris tres conditiones.	ibid.	christus est caput hominum & angelorum.	566.d
confessionis conditiones concomitantes.	394	christus quid, & quibus meruit.	567
confessionis conditiones consequentes.	397	christi multiplex scientia.	569
confessionem dimidians quando peccat.	ibid.	christi potentia declaratur.	570
circumstantia confitenda.	ibid.	christi anima quid uideat in uerbo.	ibid.
confessionis & secreti sigillum quid.	398.c	christus quos defecit assumpsit.	ibid.
confessionis instrumentorum abusus.	436	christus fuit uiator & comprehensor.	571.572
confanguinitas quid, & quando dirimat matrimonium.	419	christus habuit duas uoluntates non contrarias.	573.a
consentientia quid, & quando sit erronea, & quomodo aliqui non habent conscientiam.	105.b	christi agonia qualis fuit.	ibi. ante b
consentientia triplex & eius officia.	ibi.c	christi oratio semper exaudita fuit.	ibid.b
consentientia erronea sequi non debet.	ibi.	christi sacerdotium quale fuit.	574.c
consensus quando sit malus.	85.b	christus non est filius adoptiuus.	575.a
consilium ut est actus intellectus quid, & de quibus sit, & quod debet esse eius principium & finis.	87.b	christus nomen est proprium.	585
consilium ut donum spiritus sancti quid.	285.c	christus non habuit characterem.	533
consiliorum actus possunt cadere sub precepto.	168.d	crudelitas quid sit.	399.c
consolatio desolatorum, ob paritum aut amicorum obitum.	542.543	crux christi adoratur latria.	146.147
constantia quid.	185.f	cultus Deo indebitus duplex.	156.157
constitutio quid.	502.503	cultus disparitas soluit matrimonium.	462
consuetudo quid, & unde.	504.f	cupiditas quomodo est radix omnium malorum.	510
consuetudinis diuisio, uirtus, & efficacia.	ibi.h	curiositas quid, & quale peccatum sit.	201.202
consuetudo peccandi quae mala afferat.	534	damnati iuste puniuntur poena aeterna.	414
consumptio quid.	183.f	damnati quali corpore resurgent, & quomodo patientur.	415.416.a.d
contemptus materialis & formalis quid.	168.c	ibidem.	ibidem.
contentio quid, & quando est licita.	480.a	damnatorum status.	417.a
continentia quid.	95.a	debitum legale & morale quid.	135
continentia religionis perfectio.	499.a	uni debito pluribus modis satisficit.	442. & 462
continentia est de essentia religionis.	ibi.c	debitum coniugati quando sibi inuicem reddere tenentur.	466.d
contingens duplex, & an ad utrumlibet sit determinata ueritatis.	576.c	decimas negantes, supremum dominium Dei negant.	306
contritio quid sit, & quae complectatur.	386	decorum quid.	189
contritio quando sit necessaria.	387	defuncti possunt absolui, & non excommunicari.	438
contritio a timore seruilis orta, est bona.	421	defunctorum commendatio.	544.545
contumelia quid, & quale peccatum sit.	127.e	degradatio quid.	431.432
contumacia quid, & quotuplex sit, quae requiratur ad excommunicationem.	434	degradatus illicite consecrat.	378
corpus multipliciter accipitur.	1.b	delectabile quid.	189.c
corpus lucidum, diaphanum, & opacum quid sit.	11.c	delectatio differt a gaudio.	24.a
corpus quomodo dicatur spirituale.	295.d	delectari in cognitione quando sit peccatum.	85
corpus gloriosum non mouetur in instanti.	ibid.	delicati qui dicantur.	185.g
corpus gloriosum potest simul esse cum non glorioso.	ibi.	demonibus fidem non habent.	236.b
corpus christi quomodo incipit esse in eucharistia.	351	demonibus non sunt causa prophetiae.	209
corpus christi quomodo erat in eucharistia ante passionem & quomodo post.	350	demonibus miracula facere non possunt.	212.b
corpus christi uere & realiter est in sacramento.	354	demonibus an discurrant in supernaturalibus.	51
corporum damnatorum tormenta.	415.416	demonibus non generant.	56. ante a
corpus acephalum quid.	567	demonibus non illuminant.	56.57.c
correctionis duplicis obligatio.	266	demonibus fuerunt in ordinibus angelicis.	61.c
correctionis fraternae tres processus.	268	demonum prelationis effectus.	62. ante a
creare solius Dei est.	570.d	demonum familiaritas illicita, ac etiam inuocatio, & ueritatis inquisitio.	62.63. & 158
credere Deum, Deo, & in Deum differunt.	222	demonibus inuocare nunquam licet, sponte tamen occurrentes adiurare licet.	157.158
criminator & furfurio differunt.	129.b	demonum pugnam cum hominibus cur permittat Deus.	64. a
crimina quomodo debent denunciari.	268	demon non est sufficiens causa peccati.	513
christus dicitur sponsus.	357.c	demonibus non sunt causa directa omnium peccatorum. ibid.	ibid.
christi incarnatio declaratur.	ibid.	demonibus non mittuntur a Deo ad tentandum.	64. ante a
christo quae praedicata attribuntur.	ibid.	demonibus superati reuertuntur.	ibid.
christus duplicem habet gratiam.	ibid.	demonibus a quibus ciui possunt.	ibid.
christi gratia est infinita.	565.a	demonibus cur secundum certa augmenta lunae magis vexent, & a uirginibus uocati ueniant.	65
gratia aliorum non potest ad gratiam christi peruenire.	ibid.b	demonibus animas purgatorij non torquent.	409.410
ibidem.	566	demonum tormenta.	415.b
christus uirtutes & dona habuit.	566	demonum casus & peccatum.	66

demonibus

I N D E X.

demonibus & damnatos charitas non diligit.	257	dormientes cur somnient, & uideatur eis quod uigilent.	35.b
demon non potest facere quod caecus natus colores imaginetur.	513	dotes corporum beatorum quatuor.	293.294
demon si permittatur a Deo, potest usum rationis auferre.	ibidem.	dubitatio est species infidelitatis, & quomodo dubius in fide tractandus est.	246.c
ibidem.	537	dubiorum decisio unde requirenda sit.	158.c
demonibus insidiantur homini in morte.	520.521	duellum quid, & quotuplex, & an licitum sit.	278.a
demonibus in morte tentant de tribus.	49.50	durationis mensurae tres.	59.b
demonstratio quid.	ibid.	E brietas quid, & quale peccatum, & quibus indecentior sit, & an ac quomodo excuset, & ea ebrius occidens peccet nouo peccato.	194.a
demonstrationis diuisio.	432.a	ecclesia non est locus ioculationum, chorearum, aut cantilenarum lasciuarum, quamuis honeste representationes gestorum christi & sanctorum in ea fieri possint.	203.204
depositio Ecclesiastica quid.	127	ecclesia accipitur pro praelato.	270.b
desiderium quid sit.	23.f	ecclesiae monitionibus qui comprehenduntur.	ibid.c
desperatio passio quid sit.	29.b	ecclesiae uniuersalis concilia, & determinationes euangelicae dici possunt.	310.311.312
desperatio uoluntatis quid sit, & unde procedat.	253.a	ecclesiae intentio in sacramentis est duplex.	320.b
desperationis remedia.	ibid.b	electio actus uoluntatis quid sit, & quomodo non est impossibilium.	87.a
detestari peccata in uniuersali quando sufficiat.	393	elemosyna quid, & quotuplex sit, & quando cadat sub precepto.	261.262
detractio quid, & quale peccatum sit, & quomodo fiat.	128.a	emptio & uenditio sunt actus iustitiae comutativae.	114.115
deus est actus purus.	547.b	Enoch ubi est, & quid facturus sit, uide in fra. Helias.	146
deus in finitas perfectiones habet.	ibid.	ens, permanens, & successum differunt.	1.d
deus immutabilis.	ibid.	ens est obiectum intellectus possibilis.	35.b
deus est uita animae effectiue.	254	ens reale quid, & quotuplex sit.	ibid.f
deus est ubique tripliciter & uariis modis in aliquibus rebus.	547.b	ens rationis quid sit, & quot fundamentum habeat.	37.a
deus oculo corporali uideri non potest.	290.a	entis rationis diuisio.	ibid.
dei essentia unitas demonstratur.	546	enthymema quid sit.	50
dei cognitio quomodo habetur.	ibid.	episcopio consecratio.	420
in deo non sunt nisi duae processiones ad intra, quatuor relationes, & tres personae.	547	episcopi & sacerdotis characteris differentia.	425.a
in deo non ponitur praescientia ex parte sui, sed quo ad nos.	576	episcopi & sacerdotis potestates differunt.	426
deus scit futurorum contingentium ueritatem.	ibi.c	episcopatus non est ordo distinctus a sacerdotio.	423
deus quomodo se habet ad miserendum & puniendum.	199	episcopi sunt in statu perfectionis, & quando liceat eis regem deferere.	487. ante a
deuotio quid.	135.e	episcopatum appetere illicitum est.	489.a
dextra Dei quid.	592	episcopi non tenentur sine proprio uiuere.	ibid.
diaconissa non habet ordinem.	365	episcopi sunt successores apostolorum, & habent tantam potestatem iurisdictionis sicut apostoli.	427.d
dialectices subiectum.	71.d	episcopi quam scientiam habere debent.	ibid.b
diaphanum quid dicatur.	11.c	episcopi ordinantes inaignos & insufficientes, peccant.	426
dilectio Dei causat bonum in dilecto.	207	eremite non sunt in statu perfectionis.	500
differrentia quid sit, & quomodo indicet totam essentiam rei.	41.b	error quid, & quotuplex sit.	51.52
difficultas quando & quomodo auget meritum.	259	error intollerabilis in sententia excommunicationis quis dicitur.	437. ante a
difficultas in habentibus uirtutes infusas unde procedit.	364.a	errores circa paupertatem uitandi.	496.a
discordia & rixa differunt.	279.b	error fratriculorum.	ibid.b
discursus quid, & quotuplex sit.	45	error personae & conditionis dirimit matrimonium, & non lepra.	454.a
diffensus propositionis quid.	46.c	Esau reprobatio.	579.580
disparitas cultus soluit matrimonium.	462	esse simpliciter est melius quam non esse, quod per se appeti non potest, secus per accidens.	608
dispensatio quid sit, & an cum sit sine causa rationabili dispensatus sit tutus in conscientia.	351	sub uno esse creato plura realiter distincta continentur, a fortiori trinitas personarum sub esse increato.	551
dispensatio cadit in uoto & iuramento.	ibid.	essentia diuina est suum esse.	548.549
dispensatio, interpretatio, declaratio, & abrogatio legis differunt.	299.c	essentia diuina est una in tribus personis, uide infra. Trinitas.	548.549
dispensatio non cadit in preceptis decalogi.	304.e	estimativa potentia quid sit, & quod obiectum habeat.	20.b
dispositio ad habitum quid sit, & quomodo cauetur & corrumpatur.	97.98.c	eternum & aeternum quae mensurae sint.	59.b
disputare de fide quando sit licitum.	246.b	eubolia est pars prudentiae.	108.d
distinctiones theologorum sunt necessariae.	405	eucharistia non est nisi unum sacramentum.	344.c
distractio quotuplex, & quae impediatur effectum orationis.	141	eucharistia	344.c
diminutio quid & quotuplex sit.	157.a.b		
diminutio Ecclesiasticarum multiplicitas, & quae auctoritatem habent.	481.a		
dolus quid dicatur.	111.a		
donec aduerbij expositio.	585		
donum spiritus sancti, quid, & quotuplex sit.	283.c		

eucharistia tangens laicus ne cadat in lutum, non peccat. 322. c
eucharistie materia quid, & quando dicatur presens, & an aqua permixtio sit de essentia sacramenti. 345. d
eucharistie forma sub specie panis que sit. 346. a
eucharistie forma sub specie vini que sit. 347. a
eucharistia quomodo dicatur mysterium fidei. 349
eucharistie sacramentis quid continebat ante mortem Christi, & quid continisset in triduo si consecratum fuisset. 350
eucharistie communio sub utraque specie precipitur sacerdoti celebranti, & non aliis. ibid.
in eucharistia sit conversio panis & vini in verum corpus Christi, & quomodo, & quando desinit esse. ibid. & 352
in eucharistia cur Christus visibiliter non appareat. ibid.
in eucharistia Christus realiter continetur. 353-354
eucharistia & absque conditione adoranda. 356
in eucharistia qualis immutatio fiat, & quos effectus accidentia habeant. ibid. b
eucharistie nomina. 358
eucharistie dignitas & effectus. 367. a. b
tres modi sumendi Eucharistiam. ibid.
eucharistie sumende preceptum. ibid.
modus se preparandi ad Eucharistiam. 372. b. & deinceps.
eucharistie minister quis sit. 377. a. c
eustochia quid sit. 108. f
eutrapelia quid sit. 203. c
euangelium quid sit. 310
euangelium Christi quando fuit sufficienter promulgatum. 310. ante b. c
euangelij scriptura non iustificat, delata tamen supposita fide efficaciam habet. 313. a
euangelij regni predicatio nondum completa est. 319
ebrietas quid, & quotuplex sit. 51. f
executio & induratio quomodo differunt, & ad quid ordinantur. 512. 513
excommunicatio maior & minor quid sint, & quomodo contrahantur, & qui cum excommunicatis communicare possunt. 432. b
excommunicatio que mala affert. 433. c
excommunicatio maior pro quo peccato infligitur. 435
excommunicationis sententia iniusta quando non est inuendanda. 435
excommunicare & excommunicari quis possit. ibid. a
excommunicatus una excommunicatione potest inuodari alia. ibid.
excommunicatio est poena medicinalis. ibid.
ab excommunicatione quis absolueri potest, & quomodo absens & inuitus absolui potest, ac etiam ab una excommunicatione manente alia. 438. a
exemplum quid sit. 50. d
exorcismos quis instituit, & que exorcizentur. 471. c
estasis & raptus idem sunt. 211. d
extrema unctio est unum sacramentum Ecclesie, & quid habet pro materia, forma, ministro, & a quo fuit institutum, ac quos effectus habeat, & quibus, & quando dari, ac in quibus partibus dari debeat, & an possit iterari. 418. b. & seq.
Facere quod in se est quid. 238
facibilia que dicuntur. 106. d
falsitas quid sit, & quibus conuenit. 19. b
fama differt ab honore & gloria. 179. b
fama utilis ad duo, in correptione seruanda. 268. 269
familiaritas cum demonibus illicita. 62. ante a

fantasia quid, & quod obiectum & officium eius, ac quomodo decipiatur. 17. 18
fantasmata quomodo corrumpantur. ibid.
felicitas in quo consistat. uide Beatitudo.
femina est mas occasionatus, & in eius generatione est error naturae particularis, sed non uniuersalis: ideo femineus sexus resurget. 596. in fine.
fidei assensus quis sit. 51. a
fides humana & diuina quid. ibid.
fidei multiplex acceptio. 219
fides theologica quid. ibid. b
fidei subiectum quod. ibid. c
fidei obiectum duplex. ibid. e
ad fidem que pertinent perse, & que ad manifestationem aliorum. 220. f
fidei articulus quid. 223. f
articulorum fidei numerus. ibid. d
fidei duo prima creditilia. ibid.
fidei symbolum quid, & a quo edi potest. ibid. d. e
fidei non subest falsum. 219. e
fidei modus quis. 220. f
fides propter aduentum euidentie non perdit meritum. ibid.
fides requirit piam actionem. ibid.
fides ambiguum non habet. ibid.
fidei certitudo maior quam scientie & sensus. ibid. a
fides non manet in parua. 184. b
fides, suspicio, & opinio differunt. 220. a
fides potest esse absque charitate. ibid.
fidem dicentes fiduciam condemnantur. ibid.
fides informis & formata quid. 221. b
fidei actus. 222. d. & deinceps.
fidem occultare an & quando liceat, & quomodo alienam fidem, uerbo, uel signo protestari non licet. 222. a
fidem magis explicitam qui habere debeant. 223. b
fides quomodo augetur & corrumpi potest. 236
fides iniusta non causat acquiritam. ibid.
fidem de aliis articulis errans in uno, habere non potest. ibid.
fides sola non iustificat. 237. b
ad fidem que requiruntur. 218. a
fidei uita opposita. 242. a
fidei disputatio quibus & quando est licita. 246
de fide que sint. 247. 248
fidei precepta. 252. c
omne quod non est ex fide peccatum est, exponitur. 95. a
fiducia & magnanimitas idem sunt. 172
figure & modi quot. 47. d
filius ad quid tenetur patri, & an eo inuito possit intrare religionem. 187
filius religiosus an possit sine licentia prelati claustrum exire ad iubeundum patri. 163. a
filius naturalis & legitimus quid, & que damna patiantur illegitimi, & a quibus possint legitimari. 470. a
filius adoptiuus quis dicatur, & que priuilegia habeat. 461
filius dei adoptio quid sit, & per quem fiat. 575. a
filius quandoque puniuntur pro peccatis parentum. 518
filius infidelium inuitis parentibus non sunt baptizandi. 245. a
filius in utero decedentes non saluabantur in antiqua lege. 315
filius in diuinis quomodo est in patre, & pater in eo, & spiritus sanctus in utroque. 269
filius Dei processio est per modum similitudinis & uerbi, & quomodo differat a processione uerbi nostri. 552
filius

filius dei generatio est eterna. ibid. b
filius in diuinis cur non generat alium filium. 553
filius in diuinis conuenit mitti, & dari, & non patri. 560
filius in diuinis nomina. 558. a
filius in diuinis attributa. 559. c
filius est principalis circumstantia actus moralis. 91. b
filius addit bonitatem, uel malitiam actui. 93. c
filius est obiectum actus interioris uoluntatis. ibidem
filius ultimus, & non ult. quomodo & cuius, quid sint. 107. b
finem ultimum prestituere pertinet ad synderesim, & non ultimum ad prudentiam. ibidem.
fines preceptorum caeremonialium legis antiquae duplex. 304. e
fines post prohibitionem cur magis exardescit. 303. c
forma & actus idem sunt. 1. a
forma substantialis & accidentalis quid sint. ibidem
forma abiurationis heresis. 247. ante a
forma remissionis indulgentiarum. 444. ante a
fornicatio quid, & quotuplex sit, & quomodo est peccatum mortale. 196. a
fornicatio simplex iure naturae est illicita. 466. 467
fornicatio non soluit uinculum matrimonij. 462
fortitudo quid sit, & quot actus & partes habeat. 172
fortitudo donum spiritus sancti quid. 285. e
fratricellorum error. 496
fratres domini qui erant. 585. 586
fraus quid & quale peccatum sit. 111. a
fraus & dolus differunt. 130
frigiditas dirimit matrimonium. 464
fructus duodecim quomodo differunt a uirtutibus. 288. a. c
fructio quid sit, & quomodo solo deo fruendum sit. ibid.
fugere, & carceres infringere an liceat reo. 124. 125
furum quid sit, & quam poenam mereatur. 129
furari licet ad subueniendum extreme indigenti. 265
furia quomodo impediatur & dirimat matrimonium. 466
Gabriel cuius ordinis fuit. 586
Gallus habet aliqua signa ex instinctu naturae. 306
gaudium ut passio quid. 22. a
gaudium spirituale est effectus charitatis, & admittit permutationem tristitie in uia. 260. b
gaudere de malis aliorum quando liceat. 273. a
gazophylacium Ecclesie quem thesaurum habeat. 438
geomantici & geomantia quid. 158. c
generationis naturalis modus. 6
generatio in statu iustitie originalis quomodo facta fuisse. 523. a
generatio eterna filij Dei declaratur. 551. b
genus ut est predicabile quid. 41. a
germani olim latrocinium non reputabant iniquum. 300
gloria, laus, honor, & fama differunt. 179. b
gloria inanis quale peccatum est. ibidem
gloriam ordinatam appetere licitum est. ibidem
gradus uiuentium quot. 3. b. c
gratitudo uirtus quid. 168. d
gratia triplex acceptio. 207
gratia gratis data quid. ibidem
gratie gratis datae quot. 202
gratia linguarum quid. 208
gratia miraculorum quid. ibid.
gratia praeciens, concomitans, operans, & cooperans. 214. a
gratia quinque effectus. ibidem
gratia gratum faciens quid, & quotuplex. 215. b
a gratia fluunt uirtutes infuse & dona. 218. a
gratia prima non cadit sub merito. 216. a
gratia est prima radix merita, & charitas immediata. 217

gratia gratum faciens praerequirat dispositionem in habente usum rationis. 259
gratia quid respondet. 438. c. & b
gratia sacramentalis quid, & quomodo differat a gratum faciente. 325
gratiam dari ex opere operato dupliciter intelligitur. ibid.
gratie plenitudo quadruplex. 590
gregorij Nazianzeni autoritas. 59. ante a
gula quid, & quale peccatum sit, & quot filias habeat. 193. a
gustus quid sit, & quod obiectum medium & organum habeat. 15. g
Habitudo quid, & quotuplex sit. 102. b
habituum infusorum actus non causat habitum. 103. a
habituum subiecta. 104. c
habitu speculatiui quot. 104. d
habitu practici quot. 105. e
habitu acquisiti per cessationem ab actu corrumpi possunt, sed non infusi. 255
habitu non facit monachum. 499. c
hebetudo mentis quid. 192
helias & Enoch quomodo translati sint. 292
helias & Enoch tempore antichristi consolabuntur bonos. 603. b
heresis quid & quotuplex sit, & quomodo differat a secta & schismate. 247. 248. a
hereticus quis dicatur. ibidem
heretici qua poena sunt coercendi. 243. d
heretici circa sacramentum poenitentiae fidem non recuperant. 236
hereticis etiam prodigia facientibus non est credendum. 210. 211. b
heretici distinctiones theologorum irridetes consulantur. 240
heresis causa & origo. 248. b
hereticorum uersutiae. ibidem c
heretici quando omissa correptione fraterna sint denunciandi. 272. c
heretici sunt principalia membra antichristi. 600
heresis quando dirimat matrimonium. 460. 461
hierarchia quid & quotuplex sit. 60. b
histrionibus licite potest aliquid dari. 203. c
hypocritis quid sit, & quomodo differt a simulatione. 170. c
holocaustum quid. 306. b
hostia consecrata non est sub conditione adoranda. 219. e
hostia pro peccato & pacifica quid dicebatur. ibidem
homicidium quid, & qui dicantur homicide. 116. c
homo secundum quid est nobilior angelo. 319. a
hominum triplex status. 316
homo quomodo est causa peccati sui uel alterius. 511. b
homo non est proprie imago dei. 353. a
honestum quid sit. 189. c
honestatis publicae iustitia quid sit, & an dirimat matrimonium. 234. c
honor quid sit. 180. c
honor debitus parentibus. 165
honor prophetarum triplex. 211. c
horror huius seculi unde. 194
hora canonice quo tempore ordine, & modo, & a quibus sub precepto sint dicende. 136
humiditas est obiectum formale gustus. 15
humilitas quid sit, & quot gradus habeat. 200. d
hypostasis differt a persona & indiuiduo. 40. d
Iacob excusatur a cognitione Lie. 123. c
Iacob predestinatio. 579. 580
iaculantia quid sit, & quomodo sex peccata contineat. 170. d
idea quid, & in quo est. 577. a

I N D E X.

idolum differt ab imagine.	147	induratio quid.	512
idololatria quid sit, quādo incepit, & quādo cessauit.	157. a	induratio & excæcatio quomodo differunt, & an deus sit earum causa.	ibidem.
idromantia quid.	ibidem	infernus ubi sit, & quomodo cōtineat quatuor receptacula animarum.	406
iciniūm quid, & quotuplex sit, quomodo fieri deb eat, & quas utilitates afferat, & qui sint excusati.	189. b	inferni damnatorum conditiones & pœnæ.	412. & 413
iciniūm quadragesimæ unde.	ibidem	infidelitas purè negatiua quid sit, & quomodo propter eam solam quis non damnatur.	221. 222
ignis inferni realis agit in animas, ut instrumentum diuine iustitiæ.	413	infidelitas positiua quid, & quotuplex sit.	242. 243
ignis cōflagrationis quādo incipiet, & quātū durabit.	60. 4	infidelitas christianorum quadruplex.	246
ignorantia quid, & quotuplex.	82. c	infideles qui nunquam susceperūt fidem, non possunt ad eam compelli.	244. c
ignorantia quando impediatur uoluntariū, & excuset à peccato.	82. a	infideles Iudæi & Gentiles sunt tolerandi.	ibidem
illabi animæ & menti quid.	ibidem	infidelium paruuli inuiti parētibus nō sunt baptizādi.	245. a
illuminatio quid sit, & per quos, ac quomodo fiat. ibidem	ibidem	infideles non peccat in omni actu.	99
imago quid sit, & quomodo differat ab idolo, & quomodo imagines sanctorum sint adorandæ.	146. 147	cum infidelibus communicare in quibus, & quomodo & quando liceat.	245. b. c
imago est nomen notionale filij dei.	559	infirmorum in agonia consolatio.	334. a
impāssibilitas corporum beatorum unde procedat, & quos effectus habeat.	294. a	ingrātudo quod peccatū sit, & quot modis committatur.	169. e
impatiencia quid & quale peccatum sit.	184. d	inimici qualiter & qua ratione sunt diligendi.	462
impedimenta uoluntarij.	80. a	iniuria facta alicui personæ rediāt in cōiūctas, & facta principum in multitudinem.	515
impedimentum intellectus agentis est ligamen sensus.	35. b	immutatio potentie uitæ duplex.	9. g
impedimenta matrimonij.	45. 4. & deinceps.	immutatio sensuum post resurrectionem qualis erit.	294
imperium intellectus quid sit, & qua uirtute operetur, & que potentie ei subiacent.	89 & deinceps.	impotentia cocundi quomodo dirimit matrimonium.	464
impius dupliciter dicitur, & quomodo iustificetur.	337. b	inobediencia quid.	167. c
improperium quid & quale peccatum sit.	127. f	impœnitentia quod peccatum.	251. a
imprudētia quid sit, & que peccata ad eā reducātur.	110. b	insidijs uti in bello licet.	276
impugnatio ueritatis agnitæ quid.	253. a	inspiratio spiritus sancti declaratur.	553. a
inanis gloria quid, & quale peccatū sit. 180. c & deinceps.	ibidem	instans angelorum quid & quomodo coexistat tempori, & ex pluribus constituatur tempus discretum.	58. b
incarnationis filij dei mysterium comparatur matrimonio.	561. c	instinctus nature quid.	20. a
in incarnatione omne positium est à tribus personis.	563	instinctus spiritus sancti quid.	282. b
in incarnatione esse existentie toti trinitati commune fuit nature humane cōmunicatum, & per filium unio terminata.	ibidem	instinctus Lutherianorum quid.	283
in incarnatione que communicatio idiomati sue proprietatum facta fuit.	561. 562	intellectus anime rationalis duplex.	33. a
incarnatio dicitur unio, assumptio, & humanatio, differenter tamen.	ibidem	intellectus agens non est in angelis.	35
in incarnatione assumpta est caro per animam.	565	intellectus agentis officium & obiectum in anima separata. 37. & deinceps.	ibidem
propter incarnationem que propositiones cōceduntur, & que negantur.	571. a	intellectus agens operatur in pueris.	35. a
incestus quid, & quale peccatum sit.	196. c	intellectus agens non intelligit.	ibidem
inconsideratio fuit causa peccati Luciferi, & aliorum angelorum.	195	intellectus agentis impedimentū est ligamē sensus. ibidem b	ibidem b
inconstancia quid.	185. g	intellectus agentis differt à possibili.	ibidem d
incontinentia est minus peccatum quam intemperantia: & incontinentia concupiscentiæ peior quam est continentia iræ.	198. b	intellectus possibilis quid.	36
indiuuidium pro materiali & formali quid, & quomodo se habeat ad singulare, & differat à supposito.	40. d	intellectus possibilis obiectum adæquatum est ens.	ibid. e
non omne indiuuidium substantiæ est suppositum.	561. 562	intellectus possibilis obiectum inadæquatum & in ratione motiui, est quidditas rei materialis.	43. a
inductio quid.	50. d	intellectus possibilis tria habet officia, & dicitur memoria. ibidem b	ibidem b
inducere ad peccandum non licet.	133. e	intellectus possibilis triplex consideratio.	ibid. c
indulgentia quid sit, & quod fundamentum in sacra scriptura habeat.	438. b	intellectus possibilis habet tres actus.	44. d
indulgentiarum thesaurus inexhaustibilis unde procedit.	441. d	intellectus possibilis quibus medijs terminatur ad rem ad extra.	ibidem f
indulgentiarum utilitas.	442	intellectus quando dicitur rem ad extra perfectè intelligere.	34
indulgentia ad efficaciam quatuor requirit.	443	intellectus an & quomodo possit plura intelligere.	45
indulgentiarum uerba notanda.	ibidem.	in intellectu quomodo aliquid dicitur tantum obiectiue ante a	39.
indulgentias quis concedere potest.	444. a	intellectus quando potest suspendere assensum & dissensum propositionis oblate.	46. a
indulgentiæ quibus profunt.	445	intellectus speculatiuus & practicius quid.	52. e
		intellectus in quibus & quomodo sit nobilior uoluntate.	79. b
		intellectus speculatiuus & practicius habent habitus con-	creatos

I N D E X.

creatos quos sequendo errare non possunt.	106	iuramentum quid, & quibus modis fiat.	153. a
intellectus quomodo dicitur morchari.	ibidem. d	iuramentum est licitum.	ibid.
intellectus practicus circa finē habet unum actum, & circa media quatuor.	108. c. d. e	iuramenti tres comites.	ibidem
intellectus ut domum spiritus sancti quid sit.	283. d	iuramentum indiscretum duplex.	ibidem
intelligentem necesse est fantasmata speculari.	34. b	iurare per creaturas an sit licitum.	154. 155.
intelligentia est simplex apprehensio actualis.	44. f	iuramenti obligatio.	ibidem
intelligentia est pars integralis prudentiæ.	108. f	iuramenti conditiones.	ibidem
intelligentium tres gradus.	550. b	in iuramento cadit dispensatio.	ibidem
intentio prima & secunda apud dialecticos quid.	43. f	iustitiæ definitio & acceptio.	154
intentio ut est actus uoluntatis quid.	84. f	iustitiæ multiplex diuisio.	ibidem
intentio ecclesiæ in sacramentis est duplex, & que intentio ministri requiritur ad perfectionem sacramenti.	319	iustitiæ particularis diuisio.	ibid.
intentio & remissio formatum per quid sit.	255	iustitiæ commutatiua quid.	113
interdictum quid.	432. a	iustitiæ commutatiuæ actus.	114. c.
interpretatio legis quid & quotuplex sit, & quomodo differat à dispensatione.	299. b	iustitiæ uitæ opposita.	122. a
intimiditas quid sit, & unde procedit.	177. c	iustitiæ partes integrales.	134. f
inuidia quid, & quale peccatum sit.	223. a	iustitiæ partes potentiales.	134. c
inuidentia fraternæ gratiæ quod peccatum sit.	236. b	iustitiæ publicæ honestatis quid sit, & quem effectum habet.	453. 454
Ioseph uerus coniux D. uirginis, de eius honestate nunquam dubitauit.	587	iustitiæ originalis quid, & quos ordines contineat.	522. b
Ioseph post partum melius cognouit dignitatē D. uirginis quam ante.	ibidem	iustitiæ originalis perfectio. ibidem & 526. c. d	ibidem
Ioseph uir D. uirginis permansit uirgo.	ibidem	iustitiæ originalis transfusio.	530. a
Ioseph uiri Mariæ uirtutes, priuilegia, & consolationes, in uita, morte, & post mortem.	588	in statu iustitiæ originalis homo nō poterat decipi. ibidem	ibidem
ira quid sit, & quomodo sunt tres species irarum.	198. d	in illo statu quale dominum fuisse animæ super corpus, & hominis super hominem.	526. a. b
ira est indifferens, & potest esse bona & mala, & quale uitium sit.	199	iustitiæ nostræ quomodo dicantur pannus menstruatae. 216.	ante a
ira attribuitur deo.	ibidem	iustificatio impij quid sit, & quid requirat.	237. b
ironia quid, & quale peccatum sit.	169. e	prima iustificatio non cadit sub merito, & à quo inchoatur.	216. a
irrisio quid, & quale peccatum sit.	127. g	iustificatio impij non fit sola fide.	239. b
irregularitas quid sit, & quomodo aliquando contrahitur absque peccato.	432. ante b	Aus dei & sanctorum uocalis, uirtuosa.	156. b
iteratio opponitur identitati.	596	Laus differt à gloria.	180. c
iudæi an possint compelli ad fidem christianam.	244. e	Laiicus non tenetur sub utraque specie communicare.	350. 351
iudicium phantasiæ & potentiarū sensitiuarum non est per compositionem.	17. 18.	laiicus non potest consecrare.	377. a
iudex debet iudicare secundū allegata & probata, & non secundum conscientiam.	123. d	lepra error non dirimit matrimonium.	454. 455
iudex ad monitionem & inquisitionem procedit ex officio ibidem	ibidem	lepra superueniens non impedit debiti redditionem.	466
iudex quando potest exigere iuramentum.	ibidem	letitia inepta quid.	193
iudicium peccata.	124. a	lex quid sit, & quid ad hoc quod obliget requirat.	298. e
iudicium quid sit, & quid requiratur ad iudicium rectum, & quomodo triplex est iudicium illicitum.	123. c & deinceps.	legis actus quatuor.	ibid. a
iudicium prudentiale pertinet ad synesim & gnomim.	108. d	legis interpretatio quid, & quotuplex, & cuius sit.	299. b
iudicium pro discretionem est comes iuramenti.	153	legis dispensatio, & interpretatio, & abrogatio differunt. ibidem c	ibidem c
iudicium Dei multiplex.	288	legis prima diuisio.	300. d
in iudicio generali qui comparebunt.	593	lex diuina quid, & quotuplex sit.	ibid. e
iudicij generalis locus.	ibid. b	lex naturalis quid.	ibid. f
iudicij generalis ministri.	ibidem. c	lex diuina positiua quid & quotuplex sit.	301
iudicij generalis ordo.	598. b	lex antiqua dicitur factorum & pedagogum.	ibidem
iudicij generalis tempus.	ibidem. c	legis antiquæ officia.	ibid. c
iudicij generalis signa.	ibidem. d	legalium uirtus & duratio.	307. c
iudicij generalis citatio reperiet aliquos in uita.	594	legalium mortificatio.	308
iudicij signa in canone Hebræorū inuenta incerta sunt.	604	legalia reuolui possunt.	310. b
in iudicio generali omnia peccata non remissa reuelantur.	ibidem	lex euangelica quid.	ibid. c
iudicij generalis hora.	605. 606	legis ueteris & nouæ differentia.	313
iudicandorum situatio.	ibidem. b	lex uetus per nouam impleta.	ibid.
iudicandorum discussio an futura sit uocalis.	ibidem. c	lex noua continebatur in ueteri & declarat eam.	314
		legis nouæ præcepta non contrariantur præceptis antiquæ. ibidem	ibidem
		legis nouæ & antiquæ grauitas.	314. 315
		legis nouæ duratio.	ibidem
		lex alia non expectanda.	ibidem
		legis nouæ præcepta.	ibidem b
		legis nouæ concilia.	478
		lex humana quid.	

INDEX.

legis humanae necessitas.	ibidem	maria immunis ab originali. pec.	530
lex humana obligat in foro interiori.	479	maria caro, & ossa sunt specialiter dei.	561
lex humana quos actus praecipere possit.	ibidem b	maria non contraxit de fecibus.	530
legis humanae diuisio.	480	maria perpetua uirginitas defenditur.	584, & deinceps.
lex canonica quid.	ibid. d	maria prima uirgo.	ibid.
lex civilis quid.	502	maria contraxit matrimonium.	585, 586
legis civilis diuisio.	ibid.	maria concepit ante solemnitate nuptiarum.	ibidem
legum civilium nomina unde.	ibidem	maria interpretatio.	588, 589
leges civiles praestant canonicis tempore, sed non auctoritate & obligatione.	504. e	maria ubi inuenta fuit.	590
lex peccati quid.	506. a	maria quid facie bat.	ibid. in princip.
lex peccati, mortis, membrorum, fomes, & peccati inhabitans idem sunt.	529	maria gratiae plenitudo.	ibid.
liber uita quid.	580. in fin.	maria advocata nostra.	ibidem
libelli repudij declaratio.	314	maior bibliotheca Aposto.	ibidem
libellus repudij non excusabat.	463, 464	concurfus populi ad marian.	ibidem
liberalitas quid sit, & an in pauperibus esse possit.	171. a	Dominus fuit specialiter cum Maria.	ibid.
liberum & naturale differunt.	70. a	maria benedictiones.	591, 592
liberum arbitrium quid.	ibidem	maria habuit unicuq. filium naturalem, & plures habet adoptiuos. ibid.	
libertas contrarietatis, contradictionis, & complacentia quid. ibidem in fi.		maria quam pacem fecit.	ibidem
libertas carnis est haeresis uia.	247	maria timor unde.	ibid.
liberum arbitrium est in peccatore.	72	maria perfecta ancilla.	ibidem
libertas carnis & iustitiae quid.	74	maria praedestinatio qualis.	583. ante a
liberi arbitrij quiditas quid.	75	maria habet aureolam martyrij.	297. b
liberum arbitrium differenter est in d'o, angelis, & hominibus.	37. a	martyrium includit mortem, & qui dicuntur martyres. 173	
liberi arbitrij in malo, confirmatio, non est in uia, nec attribuitur deo.	76. a	martyrij obligatio.	174. c
liberi arbitrij usum habentes.	78. c	martyrij persequio.	ibid. d
libertas complacentiae cum gratia sufficit ad meritum.	216, 217	martyrij effectus & praemium.	175. e
ligamen sensus unde.	35. b	martyrij aureola quid, et quomodo praeminet aliis	297. b. c
linguarum donum quid, & quomodo uariis linguis loquebantur Apostoli.	211. e	matrimonium quid & unde.	447
limbus patrum & puerorum ubi sit, & quam poenam patiantur.	406, 407	matrimonij institutio.	ibidem
litigium quid, & quotuplex sit.	171	matrimonij actus per quae bona excusatur.	448. a
locutio angelorum quomodo sit.	56, 57	matrimonij obligatio.	ibid. b
longanimitas quid.	184. a	matrimonium ut sacramentum ecclesiae quid, & quos effectus habet.	453
ludus quia & quando licitus sit.	204	ad matrimonium requisita.	ibid. b
ex ludo acquisita quando subiacent restitutioni.	ibidem	matrimonij consensus debitus.	ibid. c
lumen gloriae ad quid requiratur.	290	matrimonij impedimenta.	454
luna obcuratio qualis erit.	604	matrimonium adulterio no soluitur quo ad vinculum.	462.
lux, lumen, radius, splendor differunt.	11. c	463	
luxuria quid & quale peccatum sit.	195. e	matrimonium inter non baptizatos, non est sacramentum. ibi.	
M acula animae quid.	516. c	matrimonio iuncti non possunt uonere continentiam sine alterius consensu.	461, 462
magnanimitas quid.	177. a	matrimonium inter bonum christianum & haereticum aut excommunicatum contractu tenet, licet sciens peccet.	462
magnanimitas conditiones.	178. a	medium sensuum duplex.	9
magnificencia quid & an pauper possit esse magnificus.	182. c	medium in sensibus oportet esse denudatum.	12. d
magos quae genes sunt.	602	medij potentiariarum conditiones.	ibidem
mator & minor extremitas, ac propositio quid dicatur.	46. c	meatum in syllogismo quid.	46. c
maledictio quid, & quotuplex sit, & quibus maledicere licet ac quomodo.	127. & 433	medium in demonstratione duplex.	49. g
maleficium quid, & an maleficio dissolui liceat.	465	medium in moralibus quid.	108
maleficium quando dirimit matrimonium.	ibidem	medium rei, & rationis quid.	112. d
malitia actus, unde, uide in dictione Bonitas, ex Malitia quis peccare dicatur.	508	mediator dei & hominum.	143, 575
malum quid.	22. & 92	Melchisedech figurauit Christum.	ibidem
malum est ex singularibus defectibus.	ibid.	membrum genitalis est quasi quoddam animal separatum	92. a
malum hominis quid.	93	membrorum mutilatio quando est peccatum.	126. d
mansuetudo quid.	198. c	memoria sensitua quid, & quae animalia habeant memoriam.	20. c
Maria Virgo non fuit capax sacramenti poenitentiae.	380	memorandi actus & modus.	ibid. d
maria supererogauit.	440, 441	memoria & remissio differunt.	21. e
		memoria pars prudentiae.	108. f
		memoria intellectuua quid.	43. in fin.
		mendacium quid & quotuplex sit, & quomodo semper est peccatum.	169
		mensas duas cibi refertas proposuit nobis deus.	367. b
		mensura	

INDEX.

mensura proxima humanae uoluntatis est ratio, & prima Deus.	96. c	desolatorum propter mortem amicorum consolatio.	542, 543
mensurati ad mensuram est relatio realis.	37. b	ibid. a	
mensura Dei, angelorum, & rerum corporalium quae sit.	37	in mortuorum sepultura oratio funebris communis.	544. a
meritum quid sit, & quomodo inter Deum & nos esse possit.	215. c	mors corporali qui subiecti sunt.	606
prima gratia nec totus ambitus gloriae cadit sub merito.	216. a	mors Christo & D. Virgini non fuit poena, sed poenitentiae & conditio naturae.	530
meritum congrui & condigni quid, & cui imitantur.	217. c	mors ut poenarum remedium optabilis simpliciter, tamen est maxima poenarum.	597, 598
ibidem b		mortui non possunt excommunicari, licet possint absolui.	231, 232
ad meritum requisita.	217. c	mortuis suffragia Ecclesiae profunt ad liberationem.	410.
merito respondentia.	ibidem d	411	
meriti applicatio.	218. e	mortuis indulgentiae profunt.	445
meriti maioritas penes quid attenditur.	259	mos tripliciter accipitur.	504. f
mereri potest quis aliquid pluribus modis.	267	motus primo primus, secundo primus, & tertio primus qui sint.	85. b
meritum Christi quale fuerit per se & aliis.	268	mulieres quando excusantur a ieiunio.	192
metus duplex impedit uoluntarium.	80. b	mulierum ornatus quando est illicitus.	204
metus cadens in constantem uirum quando excusat, & soluit obligationem.	ibidem	mulieribus sobrietas necessaria.	206
ministrorum malitia non impedit sacramentorum effectum	321. a	mulieribus ebrietas ualde indecens est.	ibid.
321. a		mulieres non sunt capaces sacramenti ordinis.	277
ministri sacramentorum intentio quae requiratur.	320. b	mulier uirga contrahens matrimonium ante annum iactur.	
ministri sacramentorum bonitatis & fides quomodo requiratur.	321. a	perdit dotulitium.	469. b
202. c		mulieres resurgunt in sexu faemineo.	195. a
minorum officium non est illicitum.	202. c	multiloquium siue loquacitas quale peccatum sit.	193. ante b
minorum paupertas hodie non est perfectior eorum qui possessiones habent.	496. ante a	multitudo libera potest legem & consuetudinem facere, & tollere.	505
miraculum quid sit.	212. b	mundus de quibus tentat hominem in morte.	538, 539
miraculorum gratia ad quid sit ordinata.	ibidem a	murmuratio quid, & quotuplex, & quale peccatum sit.	138. a
in miraculis alio modo operatur Deus, alio sancti, alio magi, alio mali Christiani, & quibus miracula attribuantur.	213. c	213. c	
ibidem		miracula tripliciter sunt.	ibidem
miracula non semper probant missionem prophetiae.	ibid.	miraculorum signa an licite affigantur sepulchris sanctorum non canonizatorum.	235. a
miraculorum signa an licite affigantur sepulchris sanctorum non canonizatorum.	235. a	235. a	
262. 263		misericordiae acceptio & eius obiectum.	262. 263
264. b		misericordiae actus.	264. b
missae sacrificium continet omnia ueteris legis sacrificia.	359. b	missae sacrificium prodest uiuis & defunctis.	362, 363
364. a		missae ualor unde attenditur.	365. b
missae ualor unde attenditur.	365. b	missa pro pluribus dicta an tantum pro sit singulis, ac si pro singulo diceretur.	ibid. c
missa pro pluribus dicta an tantum pro sit singulis, ac si pro singulo diceretur.	ibid. c	missam haeretici aut excommunicati an audire liceat	379.
missam haeretici aut excommunicati an audire liceat	379.	ante a	
ante a		moderatio quid, & quotuplex sit.	203
moderatio quid, & quotuplex sit.	203	mollicies quid.	183. g
mollicies quid.	183. g	monitionibus episcoporum quomodo, & quando est obediendum.	270. c
monitionibus episcoporum quomodo, & quando est obediendum.	270. c	in monitionibus generalibus qui non comprehenduntur.	ibidem.
in monitionibus generalibus qui non comprehenduntur.	ibidem.	mors quid & quotuplex.	353. b
mors quid & quotuplex.	353. b	mors memoria utilis.	ibid.
mors memoria utilis.	ibid.	mors omnium terribilium terribilissimum.	125
mors omnium terribilium terribilissimum.	125	mors timor quibus est ingerendus.	ibid.
mors timor quibus est ingerendus.	ibid.	mors bonorum bona.	536
mors bonorum bona.	536	mors malorum mala.	536
mors malorum mala.	536	mors sanctorum dicitur natiuitas.	537. e
mors sanctorum dicitur natiuitas.	537. e	ad mortem cur quilibet se preparare debet.	ibid. f
ad mortem cur quilibet se preparare debet.	ibid. f	modus se preparandi ad eam.	537. e
modus se preparandi ad eam.	537. e	in morte agonizantes a quibus, & quot modis tentantur, & quomodo sunt consolandi.	538
in morte agonizantes a quibus, & quot modis tentantur, & quomodo sunt consolandi.	538		

I N D E X.

obediencia est de essentia religionis, & præcæmet aliis uotis.	500	ordinariorum sufficientia.	426.b
obduratio quid.	252	ordamans insufficientes peccat.	ibidem
obiectum quid, & quotuplex.	7.a	qui sunt capaces ordinum.	ibidem
obiectum intellectus agentis in uita, & in anima separata quid.	34.b	ordinis effectus.	427.c
obiectum adæquatam intellectus possibilis quid.	36.e	ordinati in sacris ad quid teneantur.	136. & seq.
obiectum eius in ratione motui quid.	43.a	ordo facer impedit & dirimit matrimonium.	455
aliquid esse in intellectu obiectione tantum quid.	37.a	ordinis minorum fratres habent dominium in rebus usu consumptibilibus.	498
obiectum prudentiæ quid.	107.a	organicum corpus quid.	1.d
obiectum iustitiæ quid.	112	organistæ & alij musici quomodo peccant in Ecclesiis pulfando.	138
obiectum fortitudinis quid.	175	ornatus quid sit, & quot modis circa ipsum peccatur.	204
obiectum temperantiæ quid.	186	ornatus templorum est approbatus à Christo, & an, & quando sit melius dare templo quam pauperibus.	474
obiectum materiale & formale fidei quid.	219.220	ornatus sacramentum quid, & quæ sacramenta conferant ornatum.	229.a
obiectum charitatis quid.	254.e	ofcula mulierum quando sint peccata.	197
oblatio quomodo differat à decima, & primitia.	148	panis quotidianus quis.	140
observantia quid & quotuplex sit.	168	panis cur diebus dominicis benedicatur.	472.473
obstinatio quid, & an possit esse in uia.	252	Papa quid facere potest.	234.235
ocasio data, & accepta quid.	280	papa ut particularis persona errare potest, sed non ut papa.	ibidem
oculo corporali non potest uideri deus neque angelus.	168	papa succedit D Petro in privilegiis officij & iurisdictionis.	ibidem
odium ut passio quid.	25	ad papam pertinet sanctorum canonizatio.	234
odium dei quid, & quotuplex & quale peccatum sit.	272	papa primum in Ecclesia tenet.	423.a
odoratus quid, & quomodo sit, & quare odorabilia magis sentiantur in uisitatibus quam in hyeme, & quomodo bonum odoratum habentes sunt minus sapientes.	13	papa manu propria bellare non licet.	276.a
omen quid.	158	papa an possit cum bigamis dispensare.	261.d
omissionis peccatum quid.	334	papa quando potest in pluralitate beneficiorum dispensare.	470
opacum corpus quid.	11	papa in essentialibus religionis dispensare non potest.	500
opera mortua, mortifica, mortifera, uina & unificata quid.	285.286	paradisus terrestris & celestis ubi sunt.	291.292
opera supererogationis qui habuerint.	440.a	parentes quandoque puniuntur in filiis.	518
opinio quid.	51.b	partes integrales, subiectiue & potentiales in moralibus quæ.	108.109
opinio in angelis circa naturalia esse non potest.	50	paruuli ante usum rationis sunt baptizandi.	334
opinio in statu innocentie esse non potuit.	526.a	paruuli descendentes cum solo originali, sunt beati, beatitudine naturali.	289
opinionem doctoris approbati sequens in dubiis, excusatur à peccato.	299	paruuli infidelium inuitis parentibus non sunt baptizandi.	245.d
opus operatum & operantis quid.	363.b	passio est triplex.	8.d
orationis acceptio & definitio.	135.f	passiones appetitus concupiscibilis & irascibilis quæ sunt.	21. & 22
oratio uocalis quando & quibus sit præcepta.	135	passio quando auget & diminuit peccatum.	497.c
orationes uocales præceptas omittens an teneatur repetere.	136. & seq.	passio & propassio quomodo differant, & cadant in uirtuosum.	510
orationes uocales aut mentales curatus præcipere non potest.	ibidem	passiones aliter fuerunt in Christo quam sint in nobis.	ibid.
orare uocaliter aliquando est laudabile, & cur aliquando cessandum sit ab oratione uocali, & aliis ceremoniis.	138	patientia quid, & quomodo clamare uel insilire non sit contra rationem patientiæ.	183.g
orare mentaliter quando cadit sub præcepto.	ibidem	patientia quomodo manet in patria.	184.b
orationis duratio.	139.a	patientie uitia opposita.	ibid.c
orationis locus.	ibid.b	patrini cur dantur baptizandis, & ad quid teneantur.	336.
oratio dominica exponitur.	ibidem c	Paulus in rapto habuit claram uisionem diuinæ essentia.	211
in oratione quæ & quomodo sint petenda.	ibid.	Paulus quomodo impleuit in carne sua passiones Christi.	442
oratio ad sanctos dirigi potest.	141.142	pauper potest esse liberalis & magnificus.	182. ante d
oratio duplex.	ibidem	paupertatis bonitas.	492.b
oratio an dirigi possit ad animas purgatorij.	143.144	quis & quatuor modis uiuendi in paupertate melior.	ibid.
orationis dignitas & effectus.	144.b	errores circa paupertatem uicani.	496
orationis conditiones.	ibid.a	paupertas Christi & Apostolorum loculos & dominium admittibat.	498. in prin.
oratio quam attentionem requirit.	145	paupertas Franciscanorum hoc tempore non est perfectior paupertate Carthusianorum.	496
orationis fructus qua distractione impeditur.	ibidem.	paupertas est de essentia status religionis.	500
oratio Christi an semper fuerit exaudiva.	573		pax
ordinis sacramentum quid.	420.e		
sacramenti ordinis materia & forma quid.	421.f		
ordinum distinctio, & an episcopus & clericatus sint ordines.	421.422		
sacramenti ordinis institutio.	ibid.b		
sacramenti ordinis minister.	425.a		

I N D E X.

pax quid & quotuplex sit, & cur omnes tenentur amare pacem, & quos fructus habeat, ac quibus medijs procuratur.	260.c	numero in quolibet.	331
peccatum secundum naturam, artem, ac in moribus quid.	506.a	peccatum originale in omnibus est æquale, licet non omnes æqualiter concupiscant.	ibid.
peccati diuisione.	ibid.b	peccati originis subiectum.	ibid.
peccatorum tres gradus.	ibid.	peccati originis poena.	532.a
peccatum omissionis habet causam.	507.a	poena quid sit & quomodo differat à culpa.	518
peccatorum cause duplices.	508	poena & poenitentia differunt.	491.492
peccatum potest esse causa peccati in triplici genere cause.	510	poena taxatæ in ordine prædicatorum non habent rationem poenæ sed poenitentia.	ibid.
peccare ex malitia, ignorantia, & infirmitate qui dicatur.	508	poena est multiplex.	518
peccata capitalia quæ sint.	510	poenæ temporales cur mittantur à Deo.	ibid.
non omne capitale est mortale.	ibid.	poenæ canonicæ quæ sint.	414.415
peccatorum cause exteriores quæ sint, & quomodo non excusant à toto.	511	poenam talionis declarauit Christus.	313.314
peccatorum initium superbia.	ibid.	poenæ purgatorij quæ sint, & quomodo excedant omnem poenam martyrum.	408.b
peccatorum radix cupiditas.	ibid.	poenitentia acceptio.	379
Deus non potest esse causa peccati, licet sit causa actus.	ibid.	poenitentia uirtus quid.	ibid.
homo dupliciter potest esse causa peccati.	514	poenitentia sacramentum quid.	379
diabolus quomodo est causa peccati.	513	poenitentia materia & forma.	380
peccata non sunt connexa neque paria.	ibid.	sacramenti poenitentia institutio.	381
peccatorum grauitas poenæ quid attendatur.	514	sacramenti poenitentia necessitas.	ibid.
peccata carnalia sunt minoris culpæ & maioris infamiae.	ibidem.	poenitentia duratio.	380
peccata per circumstantias nocuum, & dignitatem personæ, aggrauantur.	ibid.	poenitentia sacramentum iterabile, & non solennis poenitentia.	ibid.b
peccatorum subiectum quid.	515.516	poenitentia solennis quid & quibus imponi debet.	381
peccatorum tres effectus.	ibid.c	sacramenti poenitentia effectus.	382
peccatum non potest totaliter corrumpere bonum naturæ.	ibid.c	poenitens an teneatur acceptare inuicem poenitentiam.	ibid.
peccati macula quid.	517.d	per poenitentiam opera mortificata uiuificantur.	38
peccati reatus quid.	134.b	sacramenti poenitentia tres sunt partes.	386
peccatum commissionis & omissionis quid.	519	poenitentia capaces qui.	ibid.
peccatum ueniale quid & quotuplex.	520.a	perfectum adueniens non semper euacuat imperfectum.	222
peccatum ueniale est dispositio ad mortale.	ibid.	periculum quid, & quotuplex, ac quale peccatum sit, & quando incurritur.	167
peccare uenialiter nemo tenetur ut uitet mortale in alio.	280	perseuerantia quatuor modi.	48
peccatum ueniale in angelis esse non potest.	520	perplexus simpliciter non datur, tamen bene ex suppositione.	321
peccatum ueniale non potest esse cõiustitia originali.	ibid.d	perseuerantia quid.	184
peccatum ueniale non potest esse cum solo originali.	281	personæ dignitas propter quatuor aggrauat peccatum.	251.515
peccatum ueniale quando & quomodo remittitur in purgatorio.	521	persona & hypostasis, & indiuiduum differunt.	40
peccata uenialia significantur per lignum, foenum, & stipulam.	520	personæ diuinæ non sunt nisi tres, licet sint quatuor relationes.	555
peccata uenialia quibus modis remittuntur.	384	peruicacia quid, & quot modis quis potest conuinci de peruicacia, & quæ requiratur ad hæreticum.	185
peccatum ueniale iunctum mortali perpetuo punitur in inferno.	ibid.	pietas uirtus.	164.165
peccatum mortale quid.	519	pietas donum spiritus sancti quid.	285
peccatum mortale contrariatur charitati.	256	pythones unde dicantur.	158
peccata dimissa quomodo redeant per reciduationem.	397	D. Petrus habuit primum in Ecclesia, & sui successores.	423.424
peccatum originale est ex traductione.	526	pluralitas uxorum aliquando fuit licita uirorum uero nunquam.	468
peccatum uario modo accipitur in sacris literis.	ibid.	pluralitas beneficiorum an sit licita.	490
peccatum originale quid.	526	potentia animæ uergetatiuæ tres.	2.d
peccatum originale non est debitum habendi iustitiam originalem, neque qualitas morbida.	ibid.	potentia animæ distinguuntur realiter ab ipsa.	3.a
peccatum originale quomodo traducatur.	530. & seq.	potentia animæ sensitivæ sunt quindecim.	3.e
peccatum originale deletur per baptismum quo ad culpam, manet tamen radix quæ est uirtus uergetatiuæ desinita.	ibidem.	potentia animæ rationalis sunt decem & octo.	3i
peccata proximorum parentum non traducuntur, nec alia ad præter primum.	ibid.	potentia apprehensivæ habent duo officia.	4.d
peccatum originale dicitur unum peccatum mundi, & unum	ibid.	potentia irrationales non reflectuntur supra se.	16
		potestas excellentiæ soli Christo conueniens quid.	322
		potestas sacerdotis & Christi non sunt eiusdem generis.	424
		potestas consecrandi in episcopo & sacerdote æqualis.	ibidem.
		præceptum quid sit, & quibus uerbis fiat.	300.301

I N D E X.

praecepta affirmatiua & negatiua differunt.	ibid.	primatum in Ecclesia habuit D. Petrus, & nunc successor eius.	423
praecepta legis naturae quot.	302.b	primum principium scientiarum quod.	104.105
praecepta moralia quomodo sunt indispensabilia.	303.c	principium interius mouens est ratio, exterius Deus.	254
praecepta ceremonialia quae.	ibid.d	privilegium quid.	503.4
praeceptorum ceremonialium finis, causa, & rationes.	304.e	privilegiolorum diuisio.	ibid.
praecepta ceremonialia distinguuntur a moralibus.	ibid.	privilegiolorum interpretatio.	ibid.e
praecepta iudicialia quae, & quomodo differant a ceremonialibus.	307.a	prius nobis nota quae.	48. in fin.
praecepta prudentiae.	111.c	privatio quid & quomodo cognoscatur, & ab ea ad habitum non fit regressus.	39.a
praecepta iustitiae.	171.172	privatio duplex.	94.d
praecepta fortitudinis.	185. in fin.	processio in diuinis ad extra, & ab intra quid, & quomodo ab intra est communis toti trinitati.	550.551
praecepta temperantiae.	205.206	processiones in diuinis tantum duae.	532.533
praecepta legis ueteris non contrariantur praecipis nouae.	311.312	procuratorum peccata.	125.e
praeceptorum multiplicitas est a praelatis uitanda.	315	problema quid.	31
praecepta fidei cur non ponantur in decalogo.	252	prodigalitas quid.	171
praecepta spei cur non ponantur in decalogo.	254.d	prophetiae definitio & diuisio, & quomodo ei non subest falsum.	208
praecipuum charitatis in uia impleri potest.	280	prophetiae gradus, & quis sit perfectior.	210
praecepta exteriora nouae legis quae & quot sunt.	271.272	propositiones notiores quid.	48.f
praecipitatio quid.	110.c	propositio immediata quid.	49.g
precium iustum quid.	130	propositiones concedendae uel negandae propter incarnationem.	571
praedestinatio quid.	579	propositiones concedendae uel negandae circa mysterium trinitatis.	555.556
praedestinatio quid includat.	ibid.	propositiones de contingenti ad utrumlibet non sunt determinatae ueritatis.	575.576
praedestinatio Iacob.	ibid.	proprium praedicabile acceptatio.	42.e
praedestinatio actiua nil ponit in praedestinato, licet bene executio.	ibid.	prouidentia quid.	578.b
praedestinatio est infallibilis.	ibid.	ad prouidentiam duo pertinent.	ibid.
praedestinatio absoluta & secundum praesentem iustitiam, quid.	ibid.	ad prouidentiam Dei pertinet permittere aliqua mala.	ibid.
praedestinatio fuit aliquibus reuelata, non tamen conuenit eam reuelari omnibus.	ibid.	prouidentia Dei non imponit necessitatem liberi arbitrij.	ibidem.
praedestinatio actiua non habet causam in praedestinato, licet aliqui posterioris effectus executionis eius habeant.	581	prouidentia Dei circa intellectuales naturas diuiditur in praedestinationem & reprobationem.	579.a
praedestinatio an inuenitur precibus sanctorum.	ibid.	puccitia quid.	195.d
praedestinatio habet gradus.	ibid.	pueri ante usum rationis abstrahunt species.	34.35
praedicabilis acceptio.	42.e	pulchritudo in quo consistit.	189.e
praedicari in quid & in quale quid.	ibid.c	punitio quando fit differenda uel omittenda.	280
praedicari per se & per accidens quid.	43.c	punitur filij pro peccatis parentum & conuerso.	518
praedicamentum quid.	37	purgatorium ex sacris literis probatur esse.	404
praedicatorum regula uel constitutiones non obligant ad culpam nisi in duobus casibus.	494	purgatorij locus & poena.	408
prelatus quomodo se debet habere in fraterna correptione.	270	purgatorij animae quibus modis subleuantur.	409
prelatus in corrigendis criminibus tripliciter procedere potest.	ibid.	animabus purgatorij indulgentiae profunt.	446
prelati sine causa dispensantes, sunt acceptores personarum.	152	pusillanimitas quale peccatum sit.	181
prelati maiores uocandi ad concilium generale, qui dicantur.	484	Qualitates alterabiles quot.	6
prelatus potest dici caput.	567	qualitates primae quot.	14
praemium essentiale quid & cui respondeat.	293.b	quaestionum decisiones unde sumi debent.	481
praemium accidentale quid, & quotuplex sit.	ibid.	quiditas rei materialis est obiectum intellectus possibilis in ratione motiui.	43
praeparationis modus ad dignè sumendam Eucharistiam.	391	Radius differt a splendore.	42
praesentia non est in Deo quo ad se, sed quo ad nos.	579	Raptus species luxuria quid.	94
prestigium quid.	157.158	raptus ut est factus quid.	211
prestare finem pertinet ad synderesim.	107	ratiocinatio quid, & quot sunt species ratiocinandi.	47
presumptio mediat inter opinionem & suspensionem.	51.b	ratio est regula humanorum actuum.	96.c
presumptio secundum leges multiplex.	178.d	reatus poenae quid & quomodo remaneat delata culpa.	400
presumptio secundum theologos quid.	179.e	receptacula animarum quot.	406
presumptio diuina misericordiae quod peccatum.	254.c	redditus annui emi possunt.	133
presumptio diuina misericordiae periculosa.	534	redditus debiti coniugalitatis quando fit de praecipito.	465
primitia quid, & quomodo debeatur.	148	regimen paternum, despoticum, politicum, regale, tyrannicum, aristocraticum, oligarchicum, & democraticum quid.	109
		regnum Dei triplex.	140
		regula	

I N D E X.

regula immediata uoluntatis humanae est ratio & prima lex aeterna.	96	resurrectio bonorum & malorum in quibus conueniant.	595.596
religio uirtus quid sit & quot actus habeat.	135	resurgent omnes idem numero.	596
religioni uirtus opposita.	156	in resurrectione erunt membra genitalia & truncata in uia, ac intestina.	597
religiosus sine causa dispensatus ad dimissionem habitus uel ad laxiorem religionem, non est tutus.	501	in resurrectione mulieres resurgent in sexu foemino. ibid.	597
religiosus quomodo potest subuenire parentibus in extrema necessitate.	163.164	post resurrectionem non erit usus sexuum neque ciborum. ibidem.	597
religiosi furari possunt ad subueniendum extreme indigenti.	266	in resurrectione erunt capilli, dentes, & ungues, non tamen eorum prolixitas, nec superfluitates inutiles. ibid.	597.598
religiosi an possint comedere carnes in die natiuitatis domini, si feria sexta euenierit.	192	in resurrectione non erunt nani neque gigantes. ibid.	597.598
religionis professio debet omnem reatum.	175. ante a	resurrectionis bonorum & malorum differentia. ibid.	597.598
religiosi professi sunt in statu perfectionis.	489	cum resurrectio generalis fiet, erunt aliqui uiuentes uita mortali.	605
religiosus non semper mortaliter peccat transgrediendo regulam.	ibid.	reus quis dicatur in iudicio, & quomodo in eo peccat.	104
religio praedicatorum non obligat ad culpam nisi in duobus casibus.	493	rixam quid sit, & qui dicantur rixosi.	279
religiosus in ordine praedicatorum omitendo poenae taxatas non peccat, nisi ex contemptu.	491	Sacerdotes in ordinatione simul consecrant cum ordinatione.	377
religiosus in eodem genere peccati non semper grauius peccat seculari.	ibid.	sacerdotes cur arceantur a secundis nuptiis.	470.b
religionis perfectio maxime consistit in obedientia.	499.b	sacerdos celebrans uel ministrans in peccato mortali, peccat mortaliter.	321
religionis essentialia quae.	500	sacerdos est minister sacramentorum.	377.a
religiosi mendicantes licite possunt tenere possessiones.	496.b	sacerdos haereticus & degradatus profrens uerba consecrationis cum intentione consecrandi, consecrat.	379. ante a
religiosi non tenentur renunciare honori magisterij.	ibid.a	sacerdos celebrans tenetur sub utraque specie communicare.	349.350
religionem quis ingredi teneatur, & quae impediunt religionis ingressum.	500. in fin.	sacerdotis confessoris condiciones.	394
religionem intrans quando possit licite exire.	501	sacerdos curatus negans licentiam subdito alteri confitendi, peccat.	395
remiscentia quid sit, & quomodo differat a memoria.	20.c	sacerdos quomodo se debeat habere in casibus referuati, ibidem.	574
reprobatio quid.	579	sacerdos est mediator quo ad tria.	411
reprobatio Esau.	ibid.	sacerdotes differunt ab episcopis in potestate.	574
reprobatio duplex, & an numerus reprobatorum sit certus.	580	sacerdotij Christi dignitas, figura, & effectus.	317
reprobatio quam causam habet.	ibid.	sacrum & sacramentum quid.	304
reprobatio de lege ordinata non potest reuelari.	ibid.	sacrae scripturae sensus quot.	317
reprobatorum angelorum numerus minor est quam praedestimatorum, sed hominum est maior.	ibid.	sacramentorum antiquae & nouae legis differentia.	317
permissio peccandi nil ponit in reprobatis, neque tollit liberum arbitrium.	581	ad sacramentum requisita.	318.b
res nobilissimas sunt in essentia diuina, quam in seipsis.	577	de immutatione uerborum in sacramentis.	ibid.c
respectus quid, & quando est realis ex utraque parte, & quando ex altera tantum.	37	de sacramentorum ministris.	319.a
respectuum rationis dialecticorum declaratio.	39.b. & deinceps.	de ministris sacramentorum intentione.	320.a
relatio actuum humanorum in Deum quadruplex, & quae requiratur & sufficiat ad meritum.	217	sacramenta non uiciantur malitia ministrorum.	321
relationes substantiales in diuinis sunt quatuor.	554	sacramenta nouae legis fuerunt a Christo instituta.	322.b
responsa quorum prudentum habeantur pro legibus.	502.	de sacramentorum necessitate.	ibid.c
in fine.		sacramenta antiquae legis non habebant uirtutem inherentem.	317
restitutio quid, & qui restituere teneantur.	114. d. & deinceps.	sacramenta imprimuntur characterem quae sint, & quomodo non reiterantur.	327
quid restituendum sit.	117	sacramentorum ornatus quid.	329
restitutio quo ad animam, corpus, famam, honorem, & res exteriores quomodo fieri debet.	117.a. & deinceps.	sacramenta nouae legis sunt septem.	ibid.b
restitutio cui facienda est.	119.e	in quolibet sacramento sunt tria.	323.a
restitutio est necessaria.	ibid.f	sacramentorum uirtus quid, & ubi sit.	325.326
restitutionis modus.	120	sacramentalia quae dicantur.	454
restitutionis tempus.	ibid.	sacra in antiqua lege quae erant.	307
uirtus circa restitutionem occurrentia.	121	sacrificium quid & quotuplex.	148
rhetorica est pars prudentiae, & quod sit rhetoris officium.	109	sacrificiorum ueteris legis species.	306
resurrectio generalis quomodo fiet.	594	sacrificium eucharistiae continet omnia legis antiquae sacrificia.	359.b
		sacrificio indiget homo propter tria.	574
		sacrilegium ut opponitur religioni quid & quotuplex sit, & eius poena.	181.b
		sacrilegium species luxuria quid.	197.c
		salutationis angelicae declaratio.	589.590
		salutatio	

salutatio angelica continet omnes salutationes excellentes antiqui testamenti. *ibid.*
sanctorum orationes sunt nobis utiles. 147
sancti eorum imagines & reliquie debent adorari. 146, 147
sancti uident in uerbo orationes quae ad eos diriguntur. *ibi.*
aliqui sancti in uia habuerunt opera supererogationis. 441
sanctorum canonizatio ad quem pertinet, & quae solemnitates in ea sint seruandae. 135
sanctorum antiqui testamenti cur non fiant solemnitates. 235
an miraculorum signa affigere liceat sepulchris sanctorum non canonizatorum. *ibid.*
sancti post resurrectionem poterunt se uisitare. 295
sancti in patria sunt in statu impetrandi, & orant pro uiuis & defunctis. 409, 410
sanguis Christi quomodo dicitur mysterium fidei, & quomodo non sit effusus pro omnibus. 351, 352
sanitas superstitionibus procurari non debet. 159
sapientia & scientia differunt. 104, d
sapientia donum spiritus sancti quid. 284, d
sapientia carnis & diuina quid. *ibid.*
satanae ligatio per annos mille & eius solutio. 602
satisfactio quid sit, & quid ad eam requiratur, & quomodo satisfacere Deo est possibile. 400
satisfactio per quae opera fit. 402
satisfactio potest uni debito diuersis modis ab eodem. 442
satisfactionem propria in quolibet cur requirat Deus. 401
satisfacere Deo unus pro alio potest. 401, 402
satisfacere Deo absque gratia nemo potest. 403
scandalum quid, & quomplex, & quale peccatum sit, & propter scandalum quae sint uitanda uel omittenda. 278, 279
scientia & sapientia differunt. 104
scientia causat euidenciam. 51
scientia subalternata in eo qui non habet subalternantem, non est proprie scientia. 220
scientia triplex. 291
scientia Dei stat cum contingentia rerum. 576
scientia in Christo triplex. 568
schisma quid sit, & qui dicantur schismatici. 275
schisma differt a seditione, rixa, secta, & heresi. *ibid.*
scurrilitas quid. 193
secta quid & quomodo differat a schismate & heresi. 247
seditio quid. 279
senatus consultum quid. 502, 503
sensus quid sit & quot officia habeat. 8
sensus diuisio. *ibid.*
sensus exteriores & interiores quid & quot sint. *ibid.*
9, & 10
sensibilis diuisio & diuisio. *ibid.*
sensuum deceptio unde. 11, e
sensus communis quid & quae officia habeat. 16, d
sensus exteriores omnes erunt in beatis perfectiori modo in actu quam nunc sint in nobis. 294
unus sensus est unius contrarietatis. 14
sensuum ligamen unde. 35, b
sepulchrorum solemnitas laudabilis, & quis & pro quo ac in quo loco possit eligere sepulchrum. 411, 412
in sepulchris communis oratio funebris. 545, a
sententia bonorum in die iudicij, licet uideatur communis, erit tamen diuersa. 607
sententia malorum quae. 608
sententiae eorundem executio. 609, b
sententia excommunicationis iniusta, quando non timenda. 436
seruitus iustitiae & peccati in quo consistat. 74

seruire Deo principaliter propter creatam, non referendo in eum, peccatum est. 83, 84
sigillum confessionis & secreti quid, & quomodo in re ac sub qua poena seruari debeat. 398, c
signa dantur solis hominibus per institutionem. 317
signa iudicij ante Antichristum. 599
signa post Antichristum. 502
signati, in canone Hebraeorum conscripta, sunt apochrypha. 604
sigillogismus quid sit, & quibus terminis, propositionibus, figuris, & modis constituitur. 46, c
synderesis quid sit, & quot officia habeat, & quomodo non potest extingui. 105, e
simonia quid, & quomplex, & quae sit eius poena. 162, c, & deinceps.
simplicium apprehensio quid, & quomplex sit. 44, e
synodus quid. 484
simulatio quid, & quomodo differat ab hypocrisi. 170
solertia quid. 108
solicitudo quid. 111, b
sobrietas quid, & qui magis ad eam teneantur. 193
societas malorum cur sit fugienda. 535
sonus quid, & quomplex sit, & quomodo causetur. 12, h
somnia unde procedant. 35, b
somnia obseruatio illicita. 358, c
somnia non fuissent in statu naturae integrae. 525
sors quid, & quomplex, & quando sit prohibita. 157
spes theologa quid. 212, 253
spei an subit falsum. 219, e
spei theologicae uitia opposita. 253, d
spei theologica non manet in patria. 184, b
spes longa uita periculosa. 534
species sensibilis quid. 8, d
speciei intelligibilis causatio. 24, d
species intelligibiles in fundantur in separatione animae. 35, ante a
species intelligibiles sunt incorruptibiles, & non contrariantur. 43, ad fin.
species intentionalis quid. 9, g
species prout est praedicabile quid. 40, c
spiritus uitales quid sint. 31
spiritus familiares qui dicantur, & an liceat ab eis obsequium sumere. 62
spiritus sancti dona a uirtutibus infusis distincta quae. 233, & deinceps.
spiritus sanctus quomodo procedit a patre & filio. 542, & deinceps.
spiritui sancto conuenit mitti. 560, a
sponsalia quid sint, & inter quos contrahi possint, & quem effectum habent & quomodo soluantur. 453
status hominum triplex, & an expectandus sit status spiritus sancti. 313, b
status in moralibus & ecclesia quid sit. 486
status perfectionis in quo consistat. *ibid.*
status cardinalium quis. 487
status episcoporum quis. 489
status religiosorum quis. 491, a
status religionis habet tria nota. 500, c
status beatorum qualis. *ibid.*
status damnatorum qualis. 415
stellae quomodo cadere dicantur de caelo. 604
studiositas & studium quid. 201
stupor quid. 236
stuprum quid, & quale peccatum sit, & ad quid teneatur stuprator. 74

prator. 196, in fin.
stultitia quid, & quomplex sit, & quomodo differat a stultitate. 284
subiectum attributionis quid. 7
sublannatio quid, & quale peccatum. 127
subtilitas quid. 302
suffragia facta ab iis qui sunt in peccato mortali, quando profunt. 409
submissioes secularium iudicibus Ecclesiasticis cur prohibeantur. 436
sumum bonum quid. 288
superbia quid, & quale peccatum sit. 200, b
supererogationis opera aliqui habuerunt. 440, a & deinceps.
superfluum quid, & quomplex sit. 265
superfluum cultus Dei quid sit. 157
superstitio diuinitua quid, & quomplex sit. *ibid.*
superstitio obseruantiarum quid. 159
suppositum quomodo differat a persona, & indiuiduo. 40
suspensio Ecclesiastica quid. 431, 432
suspicio quid. 24
suspicio quale peccatum sit, & unde procedat. *ibidem* ante a, c
surratio quid, & quale peccatum sit. 129, b, c
Tactus quid sit, & quod obiectum, organum, & medium habeat. 14, c, & deinceps.
tactus, oscula, & amplexus mulierum quando sint peccata. 197, f
talionis poena quomodo maneat. 313, b
theologia non dicitur proprie scientia, sed reductiue. 221
thesaurus indulgentiarum unde procedat. 440, 441
temperantia quid. 186, c
temperantia regula quid. *ibid.*
temperantiae uitia opposita. 187, e
temperantiae partes integrales. 188, a
temperantiae partes subiectiuae. 189, a
temperantiae partes potentiales. 197, g
temperantiae praecipua. 206
templorum constructio & ornatus laudabilis. 445
tempus continuum & discretum quid, & in quo sit subiectiue. 59, b
terminus logicalis pro formalis quid. 43
terminus primae & secundae intentionis quid. 43
terminare unionem naturae humanae quid sit. 563
testamentum nouum & antiquum. 310, c
testamentum nouum dicitur aeternum, & non antiquum. 349
testes qui, & quot, & quando sunt adhibendi in correctione fraterna. 269, a
ad testimonium ferendum qui cogi non possunt. 271, 272, a
timor ut passio quid sit, & quot species habeat. 29, c
timor mundanus quid, & quale peccatum sit. 175, b
timor quomplex sit. 285, in fin.
timor seruilis essentialiter non est malus. 286
timor filialis quid sit, & quot actus ac officia habeat. 287, b
timorum differentia. 288
timor initialis quid. *ibid.*
timor mortis triplex unde procedit. 534
transsubstantiatio quid. 352
trinitatis mysterium in duobus consistit. 546, c
trinitas personarum in una essentia ratione naturali non probatur. 542
trinitas personarum ubi reuelata fuit. 542

trinitas personarum ex duplici processione cognosci potest. 550, b
trinitatis opera ad extra sunt indiuisa, sed non ad intra. *ibid.* 554, 555
nomina ad trinitatis mysterium pertinentia. 556, d
tristitia quid, & ex quibus causetur, quos effectus & remedia habeat & quomodo causetur. 26
tristari de bonis aliorum quando sit illicitum, & quando non. 273
tuba Dei in resurrectione generali erit uox Christi. 595
Vercordia quid, & quale uitium sit. 177
uelleitas quid. 101
uenditor tenetur reuelare de secretis latentibus. 131
uenialiter nemo peccare tenetur ut uitet mortale in alio. 281
uenialis peccati materiae quae in ditione, Peccatum ueniale. *ibid.*
uentus septentrionalis inuadit ad generationem masculinam, & Australis ad generationem femininam. 523
uerbum cordis quid. 32
uerbum cordis dicitur intelligentia, & simplex apprehensio actualis. 44
uerbum cordis non est de singulari. *ibid.*
uerbum domini quomodo adulteratur. 111
uerecundia quid sit, & unde procedat. 188
ueritas transcendentis & propositionalis quid, & quibus attribuitur. 19
ueritas ut est uirtus quid, & quomplex sit. 169
ueritatem a demonibus requirere an liceat. 62, ante a & 157, b
ueritas Christi contenti sub eucharistia ostenditur. 353, a
uitium quid. 101
uictima quid, & quomplex sit. 358
uindicatio quid, & quomplex sit. 169
uir potest dimittere thorum uxoris propter fornicationem. 463, e, f
uirginitas quid, & quomplex sit, quomodo perditur, & recuperatur. 194
uirtus quid. 102
uirtus multiplex diuisio & subiectum. 188
uirtus moralis quid, & quomodo consistat in medio. 112
uirtutes cardinales quae. 206
uirtutes quomodo sint connexae. *ibid.*
uirtutibus moralibus potest subici falsum speculatiuum. 219
uirtutes infusae sunt ab essentia gratiae, & sunt duae. 282
uirtus theologa quid. *ibid.*
uirtutes morales infusae quot sunt, & quomodo differunt ab acquisitis, & donis. *ibid.*
uirtus instrumentalis sacramentorum quid. 324
uirtutes calorum quomodo mouebuntur circa iudicium. 604, a
uisus sine potentia uisua quid, & ubi sit subiectiue, & quod obiectum, organum, & medium, habeat. 11, & deinceps.
uisio diuinae essentiae non est corporalis, & requirit lumen gloriae. 290
uidentes Deum non uident omnia quae ipse uidet. *ibid.*
uita quid dicatur. 1, e
uitalis immutatio duplex. 8
uitales spiritus quid. 31
ungues & capilli in formantur animarum rationali. 596
uocatio

I N D E X.

vocatio Dei duplex.	579	voluntas actus semper terminatur ad aliquid in ea exi-	552.
voluntas acceptio & attributio.	53	stens, & ab ea realiter distinctum.	552.
voluntas diuina quid.	ibid. a	voluntas in Christo duplex.	573. a
voluntas diuina quo ad nos multiplex.	54	uotum, quid, que eius materie, & quomodo quinque requi-	148
voluntas diuina concurrat ad actum malum, sed non ad de-	ibid.	runtur ad uotum.	ibid.
ordinationem.	ibid.	uotum simplex & solenne quid.	ibid.
voluntas signi & beneplaciti quid, & quomodo semper im-	ibid.	uoti sacerdotum ordinum, & professionis religionis triplex	ibid.
pletur.	ibid.	differentia.	ibid.
voluntas antecedens & consequens quid.	ibi. c	uota monastica non sunt melioris boni impeditiua.	151
actus voluntatis diuine ad intra terminatur ad spiritum san-	ibid.	in uoto cadit dispensatio.	ibid.
ctum.	552. 553	uotum quando impedit & dirimat matrimonium.	454
voluntas angelica quid.	55	usus actus voluntatis quid.	88. a
voluntas humana quid.	69. b	usus nudus facti est illicitus.	500. c
voluntatis humane libertas.	70. a	usura quid & quomodo est peccatum.	23. d
voluntas in quibus sit nobilior intellectu.	78. 79	usura mentalis est peccatum.	131
uoluntarium & inuoluntarium quid.	80	usurarij ad quam restitutionem tenentur.	133
uoluntarij impedimenta.	80. a. & deinceps.	accipere ad usuram quando est licitum.	ibid. e
voluntatis actus quot, & qui sint.	83. c. & deinceps.	utile & delectabile quid.	189. c
voluntas non humana duplex.	101. ante a	uxorata an possit dare elemosynam de bonis uiri.	466
voluntas non est impossibile, sed uelleitas.	87. a	uxoricidium quando impedit matrimonium.	465. ante d
voluntas humana quomodo se debeat habere ad conscien-	97. a. & deinceps.	uxor & uir quando tenentur reddere debitum.	ibid. d
tiam.		uxor in quo sit equalis uiro, & qua equalitate.	ibid.
voluntas humana quomodo se debeat conformari diui-	98	uxorum pluralitas quo iure, & quando fuit licita, quando	468. a
na.		prohibita.	

I N D I C I S A L P H A B E T I C I
F I N I S.

Quum ad hominis & Dei, ceterarumque rerum ac disciplinarum agnitionem, & ad Theologia, omniumque partium Philosophia aditum (quod nostra ha spectat Institutiones) anima rationalis notitia iucundior & certior sit, ad eoque necessaria, ut ea postposita, nemo praemissorum possit assequi cognitionem, eam ob rem ab anima definitione exordimur.

D E A N I M A. C A P. I.

A Nima (secundum philosophum in secundo de Anima) est actus primus substantialis corporis physici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1. DE ACTV.

PRO huius definitionis clariori intelligentia, sciendum est primo, Quod actus accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione potentia vel suppositi: & talis actus & operatio, siue sit immanens (hoc est subiectum existens in potentia, ut visio) siue transiens in exteriori materia, ut calefactio, est accidens. Et sic accipiendo actum, dicimus potentiam naturalem & habitum ordinari ad actum, hoc est ad operationem, & hoc modo non accipitur actus in praedicta definitione: quum anima sit substantia, & ens per se, ac permanens, hoc est habens totum suum esse simul & non successiue, hoc est acquirere partem post partem, ut motus & operatio transiens. Operatio uero siue transiens, siue immanens est in alio subiectum, & non est ens subsistens. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc est pro eo quod dat esse rei, & sic omnis forma dicitur actus, & e conuerso. Et sicut duplex est esse. scilicet per se subsistens hoc est substantiale, & esse in alio siue accidentale, ita duplex est forma siue actus. Quaedam est quae dat vel habet esse per se. Et hoc modo, Deus, Angelus, & Anima dicuntur formae & actus, diuersimode tamen. Quia quum Deus habeat esse perfectissimum, nullo modo permixtum potentiae passiuae, dicitur actus purus & primus, sed non corporis, ideo non dicitur anima. Angelus uero quia habet esse per se, & non in alio, dicitur actus, sed non purus: quia suum esse est permixtum potentiae passiuae, hoc est potest accidentia extrinseca recipere, quod non facit Deus. Et quia angelus non comunicat suum esse materiae sicut anima: ideo est forma separata, siue actus separatus a materia corporali, & per consequens actus spiritalis & incorporeus, siue spiritus. Anima uero quia habet esse per se, & non in alio subiectum, dicitur actus non purus: quia suum esse est permixtum potentiae passiuae: nec actus separatus, ut angelus, eo quod dat siue comunicat, seu apta nata est comunicare suum esse materiae & corpori: ideo dicitur actus corporis. Et quia anima dat primo esse materiae, non praesupponens aliud esse in ea: ideo dicitur actus primus. Alia est forma siue actus, qui non dat nec habet esse per se, neque comunicat esse simpliciter alteri: sed dat esse secundum quid, quod praesupponit aliud esse. Et talis forma vel actus dicitur actus secundus, & forma siue actus accidentalis, adueniens rei post suum esse completum, ut albedo, & omnia accidentia, siue sint permanentia, siue successiua. Notandum tamen quod potentia & habitus ab aliquibus dicitur actus primi & operationes actus secundi, sed non proprie. Anima igitur est forma siue actus. scilicet primus, hoc est substantialis, & non accidentalis.

Ver. 2. DE CORPORE.

CORPUS tripliciter accipitur: Vno modo, ut est de praedicamento quantitatis. Et sic accipiendo corpus, est accidens: cum sit quantitas tres habens dimensiones, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem: quae non sunt de essentia substantiae, cum possint separari ab ea, ut patet in sacramento Altaris. Et hoc modo corpus non accipitur in definitione animae. Secundo accipitur, ut est ens completum de praedicamento substantiae: & sic corpus est aliquid compositum ex materia & forma substantiali, & hoc modo etiam non accipitur in definitione animae. Tertio modo accipitur pro altera parte compositi, siue pro materia cum apprehensione aptitudinis ad dispositionem susceptionis animae, & ad tres dimensiones quantitatis: est enim cum tali apprehensione ex natura sua apta nata esse sub tribus praedictis dimensionibus & informari ab anima: & hoc modo accipitur in praedicta definitione, & sic sensus est: Anima est actus primus corporis, hoc est materiae, siue qui dat primum esse & simpliciter materiae. & sic materia per animam est corpus, & est organicum, & est potentia vitam habens: hunc esse uero sensum Philosophus dicit, & Diuus Thomas, i. p. q. 76. ar. adit.

Ver. 3. DE CORPORE PHYSICO.

CORPUS physicum dicitur naturale, quod scilicet potest esse subiectum motus, & differt ab artificiali: quia forma siue actus, qui dat esse corpori artificiali, est accidentalis, adueniens rei post suum esse completum, ut forma domus: & sic non est actus primus, prout anima.

Ver. 4. DE CORPORE ORGANICO.

CORPUS organicum dicitur illud, quod habet partes diuersarum dispositionum propter similitudinem organi, quod componitur ex fistulis diuersorum sonorum. Sic corpus naturale, quod habet partes diuersarum dispositionum, dicitur organicum. Aliam enim dispositionem habet planta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & foliis. Sic in brutis & hominibus partes sunt diuersarum dispositionum, hoc est habet diuersas qualitates, diuersam quantitatem, &

figurā. Ex his patet quod corpora, quæ habent partes eiusdem rationis, quæ scilicet nominantur nomine totius, nõ dicuntur corpora organica, siue heterogenea, vt ær, aqua, terra; sed homogenea, hoc est habentia partes eiusdem rationis. Anima igitur est actus primus siue substantialis corporis physici, siue naturalis organici, siue heterogenai.

Ver. 5.

DE VITA.

Vita proprie dicitur operatio, vnde illa quæ non possunt operari, non dicuntur viuentia nec animata, sed inanimata vt lapides, & alia huiusmodi. Quæ verò ex natura sua possunt operari, etiã si actu non operantur, dicuntur viuentia, vt homo dormiens; licet (vt quidã dicunt) dormiens operatione habeat, aspirat enim & respirat. Et quia potentia operandi inest alicui ex perfectione sui esse existentia, quod procedit à forma substantiali: hinc est quod esse existentia siue illa vnio talis formæ cū materia, etiã nuncupatur vita, & separatio mors. Philosophus hanc particulam posuit, ppter simulachra siue imagines æreas & lapideas vel pictas, quarũ formæ sunt actus corpori organici, sed nõ in potetia propinqua operatione habentis. Ideo nõ dicuntur viuentia. Ex præmissis sequitur primò, quod licet angelus sit forma & actus, & habeat potentia operandi, nõ potest dici anima siue forma corporis: quia nõ potest dare esse substantiale materiæ siue corpori, nec ei intrinsecè vniri. Licet bene extrinsecè, vt moto mobili & corpori assumpro dare formã accidentium: sed non potest in eo exercere opera vite, vt infra plenius dicetur. Secundo sequitur, quod anima est primũ principium intrinsecũ vitæ, in his quæ apud nos viuunt, animata enim viuentia dicimus, res verò inanimatas, vita carentia. Ex quo inferitur, quod non quodcunque vitalis operationis principium est anima. Nam oculus est quoddã principium operationis, scilicet visionis: & tamen non est anima. Inferitur etiã quod anima nõ est corpus: quia licet aliquod corpus possit esse principium vitæ, vt cor in animali, nõ tamen possit esse primum principium vitæ: cum esse primũ principium vitæ non conueniat corpori: quia tunc omne corpus esset animatũ, vel anima, vel principium vitæ: quod constat esse falsum. Sed conuenit corpori, quod sit viuens, per hoc quod est tale corpus. Quod autẽ dicitur actu tale, habet ab aliquo principio quod dicitur actus siue forma eius. Anima igitur est primũ principium intrinsecũ coniunctum, quo sumus, viuimus, sentimus, mouemur, & intelligimus, quæ est alia definitio animæ per Philosophũ data, quæ debet intelligi disunctiuè, & non copulatiuè: quia non conueniret omnibus. Nec obstat quod anima sit composita, cum non sit actus purus & simplicissimus: quia non est composita compositione ex his, licet bene cum ijs scilicet ex esse & essentia.

Ver. 6.

DE MODO ESSENDI ANIMAE IN CORPORE.

Ad sciendũ quomodo anima est in corpore, & an vna anima sit in toto corpore, & in quilibet eius parte tota: supponendũ est primò ex Philos. 4. Phys. quod nouẽ sunt modi esse. Primus vt pars integralis in toto, prout digitus in manu. Secundus vt totũ integrale in suis partibus, prout domus in parietibus tecto & fundamẽto. Tertius vt species in genere, prout homo in animali. Quartus vt genus in specie, prout animal in homine. Quintus vt forma substantialis in materia, qui dicitur informatiuus. Sextus vt accidẽs in subiecto, qui dicitur inherẽs. Septimus vt effectus in causa efficiẽte, vt planta in sole, & calor in igne. Octauus vt aliquid in suo fine, vt virtus in beatitudine. Nonus vt contentũ in continẽte, prout vinũ in dolio. Secundò supponendum est ex D. Thoma, quod sicut triplex est totum, ita triplex est totalitas, & triplex diuisio ac etiã triplices partes. Quoddã enim totũ dicitur potetiale, quod scilicet diuiditur in partes potestatiuas siue potetias distinctas ad inuicẽ secundũ diuersa officia & obiecta, & hoc modo anima est totũ potetiale. Et secundũ hanc totalitatem potetialitatis, anima nõ est tota in qualibet parte corporis: cū non habeat in qualibet parte corporis omnes potetias, nec earũ operationes. Est tamẽ tota in toto tanquã in primo, proprio, & adæquato perfectibili. Ideo nõ sequitur quod si tota anima totalitate essentia sit in aliqua parte corporis, quod sit in ea totalitate potetialitatis. Et quod nihil animæ sit extra illã partẽ: quia illa pars nõ est perfectibile adæquata. Propter eandem ratione etiã non sequitur, quod sicut qualibet pars ignis, est ignis: ita qualibet pars hominis, sit homo: licet sit composita ex materia & forma rationali: quia omnes operationes ignis seruantur in qualibet parte ignis: nõ tamen omnes operationes hominis seruantur in qualibet parte eius. Nõ enim videt per digitũ aut pedem, licet ipsa existẽs in digito videat per oculũ: cum non sit nisi vna anima, numero, totalitate essentia in toto corpore. Si dicatur quod anima in vno corpore est vna & simplex, & quod ab vno nõ sequitur nisi vnũ, &c. Dicendũ quod vnũ simplex potest habere virtutẽ ad plures & diuersas operationes: nec simplicitas animæ existimanda est an modũ puncti, quod habet determinatũ situm in cõtinuo. Ideo non potest esse in diuersis partibus continui. Sed dicitur simplex, quia caret quantitate, ideo non potest esse in diuersis partibus per contactum virtutis. Et quantum vbi est subiectum sint accidentia eius, non tamen sequitur quod vbiq; est anima, sint omnes potetia eius: eo quod diuersæ potetia requirunt diuersas dispositiones: Nec anima est præcisè subiectũ earum, sed totum compositũ, licet sint radicaliter in anima, & ab ipsa fluat ad organũ. Ideo dicuntur passionẽ animæ, & non totius cõpositi. Potetia verò, quæ non sunt annexæ organo corporeo, non egent diuersis dispositionibus corporis: ideo vbiq; que est talis anima, sunt illæ potetia. Aliud autẽ totum dicitur integrale, quod constituitur ex pluribus partibus quantitatũ vnitis, in quibus est diuisibile. Et hæc totalitas quantitatũ nulla formæ conuenit per se: nec etiã eius diuisibilitas, licet aliquibus formis maximè accidentalibus

De triplici vita & morte, vide infra c. 18. §. 6. ver. 1. 1. p. 9. 54. ar. 2. ad. 1.

1. p. 9. 75. ar. 1.

1. p. 9. 76. ar. 8. & q. de anima ar. 10. Modi esse di. 9.

Totalitas, diuisio, & pars triplex.

Totum potetiale quid.

Totum integrale quid.

dentalibus, conueniat per accidẽs. Albedo enim nõ est quata per se, sed solũ per accidens, scilicet per superficiẽ cui inhaeret. Et diuiditur ad eius diuisionẽ: quia albedo non est forma, quæ requirit dissimiles dispositiones, ideo in qualibet parte superficiẽ reperitur dispositio primi perfectibilis. Et idẽ dicendum est de anima vegetatiua & sensitiua animalium imperfectorum, maximè animalium annulosoꝝ, in quibus secundũ D. Thomam, est vna anima in actu, & plures in potentia, & sic diuisibilis est, vt patet in anguilla, cuius partes post diuisionẽ viuunt, cū moueantur à principio intrinsecò coniuncto. Et anima vegetatiua aliquando manet in parte corporis non organica. Et ideo talis forma siue anima, quæ per accidẽs propter suam imperfectione subiacet diuisioni, licet sit tota in toto, nõ est tamẽ tota in qualibet eius parte, sed est in diuersis partibus diuersa. Ali verò totũ dicitur essentiale, quod diuiditur in partes essentia, sicut definitũ in partes definitionis, vt ens naturale in materia & forma, loquendo de hac totalitate, qualibet forma substantialis, imò etiã aliqua accidentales, vt albedo, sunt tota in toto, & tota in qualibet parte: Quia vbiq; que est albedo, ibi est essentia albedinis. Ita vbiq; que est anima rationalis, ibi est tota essentia eius, vt D. Aug. dicit: Quod sic probari potest. Anima dicitur in corpore informata siue essentialiter, eò quod dat illi esse: sed anima dat esse toti corpori & cuilibet parti, ergo est in toto corpore, & in qualibet eius parte dando illi esse existentia. Igitur, &c. Insuper Omne animatum in particulari dicitur totũ naturale, & non secundũ agregationem, vt aceruus lapidum, neq; secundũ compositionem, vt domus, quæ dicuntur vnũ per accidens. Ergo sequitur quod totum corpus animatũ, & qualibet eius pars, accipiat vnũ esse ab vna anima. Vnde Philosophus dicit quod recedẽte anima, neq; oculus, neq; caro, neque aliqua alia pars, remanet, nisi æquiuocè: quia nõ est possibile quod aliquid recipiat esse & specie ab aliquo separato: sed oportet quod forma sit aliquid eius cui dat esse, cum forma & materia sint principia intrinsecus constituentia essentia rei. Præterea anima dicitur esse in toto, quia est forma totius, sed anima est forma cuiuslibet partis, ergo est in qualibet parte, & sic non est solũ in toto, sed etiã in qualibet parte. Quod etiã constat ex definitione animæ, quæ est actus corporis physici organici. Corpus autẽ organicum est cõpositum ex pluribus organis. Si igitur anima esset tantũ in vna parte, nõ esset actus corporis organici, sed vnus organi duxat: & alia partes essent perfectæ per alias formas: & sic vnũ corpus naturale numero esset in diuersis speciebus, qd est manifestè falsum. Si dicatur qd anima, cū sit pars definitionis, non potest dici totũ essentiale: dicendum: vnũ & idem potest dici totũ & pars respectu diuersoꝝ, & quod omne definibile potest dici totũ essentiale.

§. Primus.

DE ANIMAE DIVISIONE.

Animarum alia Vegetatiua, alia Sensitiua, alia Rationalis, hic diuiditur anima nõ in partes subiectiuas siue in diuersas species specificas, quarũ natura est, vnã nõ cõuenire cū alia, nisi in ratione generis: sed esse per differẽtias oppositas, vt equus & leo, qui nõ possunt de se inuicem, nec de aliquo vno verificari. Partes autẽ animæ conueniunt etiam vltra ratione generis, quod dicitur anima. Cuius ratio siue definitio est dare esse. Quia hæc est veritas quod est anima vegetatiua est sensitiua & rationalis. Anima enim sensitiua complectitur & continet omne id quod continet vegetatiua: & anima rationalis euidenter continet vegetatiua & sensitiua, & aliquid vltra. Ideo hæc diuisio est in partes potestatiuas. Licet enim alia sit iurisdictio iudicis ordinarij, alia senescalli, alia parlamẽti, alia regis: tamen vna includitur in alia. Omnẽ enim potestatem quã habet iudex ordinarius, habet senescallus, & aliquid vltra: & parlamẽtũ super senescallum. Rex verò aliquid vltra parlamenta. Sic anima rationalis supra alias.

Ver. 1.

DE GRADIBVS VIVENTIUM.

Hæc diuisio complectitur tres gradus viuentiũ, siue tria genera eorũ quæ possunt operari. Primum genus est vegetatiuũ, quod habet pro obiecto corpus animæ vnitũ: Anima enim vegetatiua nõ agit: nisi in corpus cui anima vnitur: & agit per alimentũ. Secundũ genus viuentium est sensitiuũ, quod habet pro obiecto nõ solũ corpus animæ vnitũ, sed etiam corpus sensibile, hoc est, habet qualitates alterabiles, de quibus infra dicetur. Tertiuũ genus viuentium est intellectiuum: & habet pro obiecto ens vniuersale. Appetitiuũ autem non constituit aliquod genus viuentium: quia (vt dicitur in secundo de Anima) vbiq; que est sensus, ibi est appetitus.

Ver. 2.

DE ANIMA VEGETATIVA.

Anima Vegetatiua est actus corporis physici organici, in potentia vitam vegetatiuam habentis, hoc est, habens operationem duntaxat in corpus sibi vnitum per alimentum.

Ver. 3.

DE POTENTIIS ANIMAE VEGETATIVAE.

Anima Vegetatiua cum agat per alimentũ (vt dictum est) sequitur quod secundum quod alimentum diuersimodè se habet in potentia ad corpus sibi vnitũ, secundum hoc ponatur diuersæ potetia in anima vegetatiua. Alimentũ autem se habet tripliciter in potetia ad corpus animatũ. Primò est in potetia ad conseruatione: & sic ponitur potetia nutritiua, quæ est attractiua alimentũ, per quod conseruatur animatũ. & talis potetia habet pro organo radices, in quibus subiectiuatur, & per quod operatur. Et licet sint diuersæ radices, vnitur tamen ad vnũ stipitem: ideo potetia nutritiua est vna potetia diffusa in illis radicibus: sicut potetia tactiua extenditur per totũ corpus. Secundò alimentum est in potentia ad debitã quantitatẽ acquirẽdam. Et ad hoc faciendũ ponitur potetia augmentatiua, quæ habet pro organo & subiecto corticẽ: & diffunditur siue extẽditur per totũ corpus. Tertio alimentũ est in potentia ad generationem, &

Totum essentiale quid.

6. de Trinitate.

1. p. 9. 75. ar. 2.

1. p. 9. 78. ar. 2.

1. p. 9. 78. ar. 2.

quo ad hoc ponitur potētia generatiua: quæ habet pro organo certos articulos, ex quibus exeūt flores, fructus, & in illis articulis subiectiuaatur, & per eosdē exercet suā operationem, & producit grana, sub quorū operimēto imprimuntur virtutem generatiuā. Et inter has tres potētias talis est ordo generationis, quia nutritiua est prima, augmentatiua secunda, generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis, Generatiua est prima, quia per illā res quodāmodo assimilantur Deo, secundū posse, quia quædamodū Deus est perpetuus: sic per generationē res dicitur perpetuā secundū speciem. Et ideo dicitur quod entia naturalia agunt propter esse diuinum, secundū quandā participationem. Respectu verō indiuidui, nutritiua est prima, augmentatiua secunda, & generatiua tertia. ¶ Aliqui dicunt prædictas tres potētias habere alias subseruientes, scilicet Attractiuā, Retentiuam, Appetitiuam Digestiuā, & expulsiuam. Verū quia non est ponenda pluralitas sine necessitate, ideo probabilius dicitur, quod istæ tres potētia habēt illa officia. Eadem enim virtus appetit, atrahit, retinet, digerit, transmittit ad partes, & expellit superfluum: non enim apparent organa diuersa, in quibus prædictæ potētia subiectiuentur.

Ver. 4. DE POTENTIA NUTRITIVA.

Potentia nutritiua est principii & vis sumptionis siue attractionis alimenti, & conuersionis in substantiam aliti: Quæ quidem attractio & conuersio (vt quidam dicunt) sic fit: quia per hanc virtutem in radicibus existentem, in terra circumdante eliquatur humidum subtile à permixto, quod humidum radices sugunt, & grossum dimittunt. Ideo non egēt stomacho aut ventre, sed est eis terra pro stomacho & ventre.

Ver. 5. DE POTENTIA AVGMENTATIVA.

Potentia augmentatiua, est vis, quæ est principium crementi, hoc est, maioris quātitatis, de cuius organo & subiecto dictū est. Et non agit hæc potētia per totam vitā: sed cum generatum peruenerit ad debitam quātitatē, tunc cessat & impeditur propter defectum alimenti, quod à radicibus nō tantū atrahitur, sicut prius, licet in aliquibus hominib. agat impinguādo.

Ver. 6. DE POTENTIA GENERATIVA.

Potentia generatiua est principii attractiuum & emissiuū seminis, quod ducitur ex superfluo alimēti, de cuius organo & subiecto dictū est, quoad plātas & arbores. In animalibus verō genitalia in masculo, & matrix in fœmina, est organū & subiectū. Et quāuis hæc potētia sit naturalis, & cōueniat semp: nō tamen semper operatur, sed determinato tēpore, & adhibitis necessariis reiectisq; impedimētis. Arbores enim & plāte in hyeme nō generāt, nec etiā spadones aut eunuchi siue castrati & frigidi, propter impedimēta & carentiā organi, aut defectū necessariū. Ideo Philoso. excipit à generatione, animalia imperfecta, vt cōche marina: & orbata, vt eunuchi & castrati: & habētia spontaneā generationē, vt plāte, quæ ex influxu corporū celestium abfq; semine generātur, & animalia quæ ex putrefactione generātur, vt culices pediculi, mures, ranæ, & buffones, qui nōnunquā generātur in aère. Quāuis etiā quæ ex putrefactione generantur, possint generare. Homo etiam dicitur habere spontaneā generationem, quia liber est & à nulla causā necessatur. Vnde Christus: Sunt eunuchi, qui se castrauerūt propter regnū Dei.

Ver. 7. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM A SUBIECTO.

Potentia naturales, siue corporales, siue spirituales sunt realiter ab esētia animæ distinctæ, secundū D. Thomam: & ratio potest esse, quia anima est substantia, & potētia est qualitas, cum ponatur in prædicamēto qualitatis, & in secūda specie: ergo nō sunt idē, cum essentiæ prædicamētorum sint impermixtæ. Præterea (secundum Philoso.) actus & potētia diuiduntur ens, & quodlibet genus entis: ideo ad idē genus referuntur potētia & actus eius, sicut materia & forma substantialis ad prædicamētū subltiati. Sed generatiua, visuiua, & alię huiusmodi, sunt actus: & ponuntur in prædicamēto qualitatis, ergo eius propria potētia. Itē dato opposito, idem cōtrarietur sibi ipsi, cum inclinatio rationis & sensualitatis sit cōtraria. Caro enim cōcupiscit aduersus spiritū: si igitur sensualitatis siue appetitus sensitius esset idē realiter cum anima, & similiter intellectus, euidenter & expōsitorie sequitur quod idē secundum idē reale cōtrarietur sibi ipsi. ¶ Insuper operari sequitur esse, ergo illa sola potētia est principii suæ operationis, quæ est suum esse, vt Deus. Sed euidenter est quod esse existentie nō est ipsa anima, sed aliquid accidēs realiter distinctū, fluens ab ipsa: quod potest separari, & nō fluere, vt anima Christi, quæ nō habet proprium esse existētiæ: & si Sortes similiter per diuinā potētiā assumeretur ad esse existētiæ diuinum, propriū esse existētiæ quod prius habebat, desineret esse. & ideo necesse est dicere quod esse existentie in qualibet creatura est accidens: & per consequens potētia naturalis, quæ ab ipso esse existentie immediatē fluit. Insuper si anima esset immediatum principii operationis, sequeretur quod actu habens animā, semper actu operaretur opera vitæ: sicut actu habens animam est semper viuū quandiu habet animā. Ita actu habens animam, semper actu intelligeret, quod pater esse falsum in dormiente. Præterea nihil prædicatur denominationē de aliquo, quod est idē realiter & essentialiter cum ipso. Nō enim dicimus quod albedo sit alba: sed hæc est vera, Anima est potens, igitur potētia & anima non sunt idē. Et D. Dionysius. ii. cap. cœlestis hierarchiæ, dicit quod cœlestes spiritus diuiduntur in essentiam, virtutem & operationem. Multo igitur magis in anima aliud est essentia, aliud virtus siue potētia. Et D. Thomas alibi probat, quod intelligere angeli non sit eius substantia: quia actio est actualitas virtutis & potētiæ: sicut esse existentie est actualitas substantiæ vel essentiæ. Sed impossibile est quod id quod habet ali-

Ordo duplex generationis & perfectio.

Matth. 19.

1. p. 77. ar. 3.

Gal. 5.

1. p. 94. ar. 1.

ber aliquid de potentia passiua admixtum, sit sua actualitas, siue actus purus, qui potētiæ passiuæ repugnat: & ideo in solo Deo substantia est suum esse existentie: & per cōsequens in creaturis substantia non est suum esse, nec suum agere. Si dicatur quod materia prima est sua potētia, & per consequens anima, quæ est nobilior & perfectior: Pro huius argumenti enodatione, & terminorum notitia, Sciendum quod materia non sic intelligi debet esse prima, quod sit denudata omni forma, cum implicet contradictionem. Omne enim quod est, vel est forma, vel habet esse per formam: si materia igitur prima sit, habet esse per formam: & sic non est denudata omni forma. Dicendum est ergo quod materia non dicitur prima, quod sit denudata omni forma, sed quia apprehenditur absque consideratione alicuius particularis formæ, vt indifferenter susceptiua omniū formarum corruptibilium. Et sic materia Sortis, quæ actu informatur, forma Sortis apprehēsa ab intellectu, non apprehendendo formam Sortis, nec aliā determinatam, sed prout est indifferēs ad omnes formas corruptibiles, dicitur materia prima, quæ dicitur pura potētia passiua de prædicamēto substantiæ, quæ est cognoscibilis per analogiam ad formā, sicut priuatio per habitū. Et quia cessante operatione intellectus, nulla est talis materia, sicut nullum aliud genus: ideo respectus illius primitatis est ens rationis consequens actum intellectus. Materia autem in formata forma determinata potest dici materia secunda, hoc est determinata. Et ad argumentum negatur cōsequentiā: nec est simile: Quia actus ad quem est in potētia materia prima sic accepta, est actus substantialis: & si per aliam potētiā sit in potētia, procederet in infinitum. Sed actus, ad quem ordinatur potētia animæ, est accidētalis, & in prædicamēto qualitatis: ergo oportet potētiā ei correspondentem esse qualitatem, & in prædicamēto qualitatis: cum (vt dictum est) actus & potētia diuidantur ens, & quodlibet genus entis.

Ver. 8. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM AD INVICEM.

Potentia Animæ secundum Philoso. 2. de Anima, distinguntur per actus: & actus per obiecta: eo quod perfectibilia distinguntur per perfectiones: Sed actus sunt perfectiones potētiarum & obiecta actuum, igitur, & c. Præterea omnis potētia animæ secundum Philo. ordinatur ad actum sicut ad finem: ergo eius ratio siue species debet attendi ex actu & fine ad quem ordinatur. Cum omne ens cuius esse non est, nisi propter aliquem finem, habeat modū sibi determinatum ex fine, alias frustra ordinaretur ad illum. Ideo terra requirit materiā duram & conuenientem sectioni, quæ est finis eius: sed Deus & natura nihil faciunt frustra, & potētiæ ordinantur ad actus tanquam ad finem, quia non ponuntur nisi propter actus: ergo ex actibus recipiunt speciem & distinctionem, aliā frustra poneretur. Ratio autem actus diuersificatur secundum diuersam rationem obiecti, quod sic deduci potest: Omnis enim actio vel est potētiæ actiue, vel passiue: si primum obiectum cōparatur ad actū, vt terminus & finis, vt in calefactione & frigectione, quæ recipiunt speciem à termino sicut & ceteri motus: Terminus autem & obiectum calefactionis est calor, & frigectionis est frigiditas: igitur actus calefaciendi & frigefaciendi sumunt speciem & distinctionem ab obiecto. Si verō sit obiectum, comparatur ad actum, sicut principium & causa mouens, vt patet in potētia visuiua, cuius obiectum est color, qui virtute substantiæ multiplicat species intentionales, quibus potētia visuiua mouetur: recipiendo illas. Et idem est de potētia auditiva & sono, & sic de aliis. Cum ergo color & sonus realiter distinguantur: sequitur quod visus & auditus sint diuersæ potētiæ, & per consequens potētiæ actiue & passiue, accipiunt speciem & distinctionem ab obiectis. Non solum cognitiuæ (vt quidam dicunt) sed etiam differentia intrinseca. Quia potētiæ in se habēt naturalem & distinctam habitudinem ad sua obiecta: vt intellectus naturaliter tendit in verum, quod est obiectum per speciem intelligibilem sui obiecti in se receptam. Voluntas verō ex natura sua habet habitudinem, & inclinatur ad obiectū suum, quod est bonum absq; similitudine sui obiecti in se recepta, representata tamen per intellectum. Hinc est quod licet verum & bonum, quæ sunt obiecta intellectus & voluntatis, sint idem realiter, & solū distinguantur secundū rationem: intellectus tamen & voluntas propter prædictas diuersas habitudines reales intrinsecas, distinguuntur realiter, & sunt diuersæ potētiæ realiter distinctæ. Huius sententiæ est D. Thomas, qui in 1. 2. 4. ar. 4. ad 2. dicit quod quāuis finis sit causa extrinseca, d. bita tamen proportio actus ad finem inharer potētiæ & actioni. Et clarius in 4. de veri. q. 15. ar. 2. in corp. ar. Nec tamen propterea sequitur quod intellectus & voluntas in Deo realiter distinguantur, cum nō habeant illam differentiam intrinsecam, quia nec intellectus, nec voluntas Dei aliquid recipit ab obiecto. Licet autem anima humana non habeat nisi vnum finem vltimū, habet tamen alios ad illum ordinatos: & sic eger diuersis potētiis. Et quāuis habitus sint perfectiones potētiarum, non tamen oportet quod potētiæ distinguantur per habitus: quia potētiæ non ordinantur ad habitus, sed è conuerso. Diuersitas enim quæ est per accidens, non diuersificat potētiā. Et cum potētiæ sensitiuæ per se non respiciant rationē contrarietatis, sequitur quod potētia visuiua albi & nigri est eadem: et sic dicendum est de aliis potētiis sensitiuis exterioribus, quæ secundum Philoso. sunt per se vnius contrarietatis. Superiores tamen potētiæ respiciunt per se communem rationem obiecti, ideo nō sequitur quod obiecta quæ faciunt diuersitatem sensuum exteriorum, faciant diuersitatem sensuum interiorum. Si dicatur quod nihil determinatur ad speciem per id quod est posterius, vel extrinsecum: sed actus est posterior potētiæ, & obiectum est extrinsecum. Igitur, & c. Dicendū quod licet actus sit posterior in esse, est tamen prior secundum

Materia prima quid.

1. p. 77. ar. 3.

11. Metaphys.

Potentia habent intrinsecas differentias.

Intellectus & voluntas Dei nō distinguuntur realiter.

intentionem naturæ, quæ ordinavit potentiam ad actum. Vnde Philoso. in 2. de Anima, dicit actus priores esse potentis, sicut finis agente. Obiectum verò, licet sit extrinsecum, est nihilominus principium vel finis actionis. Principio autè & fini proportionatur ea quæ sunt extrinseca rei per intrinsecam habitudinè, vt dictum est. Nec tamen sequitur quod si principia potentiarum sunt diuersarum specierum aut generum, ex quibus fluunt potentia tanquam propriae passionem, potentia sensitiva distinguantur specie in esse potentiarum, cum habeant idè obiectum, quemadmodum quæritas cæli & corporum corruptibilium sunt eiusdem generis, licet in esse Physica subiecta sint diuersorum generum. Non inconuenit etiam quod aliquid actus differant specie in esse moris, qui sunt eiusdem speciei in esse naturæ, vt actus matrimonij & fornicationis. Si dicatur quod vnum quodque recipitur secundum modum recipientis: sed potentia sunt in organis corporeis subiectiue: ergo distinguuntur per organa: & sic in vno homine erunt plures potetie visiuæ. Negatur consequentia: quia potentia animæ non ordinantur, neque sunt facte propter organa, sed è conuerso.

Organa nō diuersificant potetias.

§. 2.

DE ANIMA SENSITIVA.

Anima Sensitiua est actus corporis physici organici, potentia vitam sensitiuam habentis: quæ eminenter, hoc est nobiliori & perfectiori modo, cōplectitur omnes perfectiones & proprietates animæ vegetatiuæ, quàm ipsa sola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (vt dictum est) tres potetias, quæ fluunt ab eius essentia, sed ab essentia animæ sensitivæ fluunt prædictæ tres potetia vegetatiuæ: & ultra illas duodecim scilicet quinque, sensus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu concupiscibili & irascibili, ac potentia secundum locum motiua. Hoc autem intelligendum est de Anima Sensitiua in animalibus perfectis: quia multa sunt animalia imperfecta, & orbata, ac spontaneam generationem habentia, quibus aliquando vna vel plures prædictarum potentiarum deficiunt. Ex his patet quod nullus nō est animal perfectum, cum potentia generatiua illi deficiat.

Ver. 1.

DE IDENTITATE ANIMARVM.

In brutis animalibus eadem numero est anima vegetatiua & sensitiva: in homine verò eadem numero est anima vegetatiua, sensitiva, & rationalis, vt determinatū fuit per Ecclesiam, prout habetur in libro de Ecclesiasticis Dogmatibus vbi dicitur: Neque duas animas esse dicimus in homine vno, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, vnam animalem, qua animatur corpus & immixta sit sanguini: alteram spiritualem, quæ rationi ministrat. Sed dicimus vnam & eadem esse animam in homine, quæ & corpus sua locierate viuificat, & semetipsam sua ratione disponit. Et oppositum apparet impossibile: quia impossibile est plures formas substantiales informare vnam materiam, duplici fundamento. Primum est, quia de ratione formæ substantialis est dare esse subsistens primò & per se: quia in generatione est progressio de non esse ad esse per se subsistens, quod procedit à forma substantiali. Si igitur anima vegetatiua dat esse per se & subsistens, forma superueniens erit accidentalis, tanquam adueniens rei post suum esse completum: & sic potest abesse subiecto, præter subiecti corruptionem, quæ est ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum sine illa secunda forma adueniente. Secundum fundamentum est, quia per formam substantialem aliquis constituitur in specie, cum species sumatur à forma. Si igitur in eodem supposito sint diuersæ formæ substantiales: sequitur quod idem suppositum erit in diuersis speciebus oppositis, quod est impossibile, vt notum est. Ad intelligendum autè quomodo non sit nisi vna Anima, oportet notare modum generationis hominis, quem ponit D. Th. Quod generatio inchoatur per emissionem seminis à masculo, & ex commixtione feminæ maris & feminae fit embrio, in quo per virtutem seminis masculini introducit anima vegetatiua, quæ habet illas tres prædictas potetias: & ea adueniente compositum illud dicitur esse viuum & animatum: & per virtutem generantis circumstantem, embrio disponitur ad animam sensitivam: qua adueniente anima vegetatiua desinit esse: & succedit anima sensitiva, quæ eminenter cōtinet prædictas tres potetias vegetatiuas duodecim & alias prædictas: & tunc compositum illud est animal. Quum autè anima sensitiva aduenit, tunc per virtutem generantis circumstantem, admodum retis introducuntur dispositiones illius animæ sensitivæ, ad introductionem animæ rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima sensitiva, & illi succedit anima rationalis, quam Deus creando infundit: quæ eminenter continet omnes illas vires & potetias vegetatiuæ & sensitivæ, & ultra illas, tres nobiliores, quæ non sunt alligatæ organo corporeo, scilicet intellectum agentem, & intellectum passibilem, & voluntatè: de quibus inferius dicitur. Et sic generatum dicitur homo habens vnam Animam numero, quæ potest nominari Vegetatiua, Sensitiua, & Rationalis. Et quia à nobiliori fit denominatio, quum est mentio de Anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec est inconueniens quod aliquid intermediarum generetur, & statim corrumpatur: quia intermedia non habent speciem completam: sed sunt vt in via ad speciem: & ideo nō generantur, vt permanent, sed vt per ea ad vltimum generatum perducatur. Nec est mirum, si tota generatio hominis non est continua, sed sint multæ generationes intermedia: quia etiā hoc contingit in alteratione & augmento. Quamò enim aliqua forma est nobilior, & magis distans à forma elementari: tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimam perueniatur: & per consequens plures generationes intermedias. Si dicatur quod olim ab vniuersitate Oxoniensi sub archiepiscopo Cantuariensi, anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo

1. p. q. 76. ar. 3.

2. sensiva gen. cap. 8. circa medium.

ptuagesimo sexto, reprobatus fuit error dicentium quod in infusione animæ intellectiua corrumpitur vegetatiua & sensitiva: dicendum quod est illa determinatio vera sit, nō aduersatur prædictis: quia nō dicimus quod in infusione animæ rationalis corrumpatur anima vegetatiua & sensitiva copulatiue: illud enim præsupponit duas animas esse simul actu, quod non dicimus. Nec iurauimus determinationes illas, quæ accipiunt expositionem, quemadmodum & sacre literæ.

Ver. 2.

DE OBIECTO.

Quam potetia dicat & importet habitudinè & relationem ad obiectum, necesse est ad perfectam cognitionem potentia habere notitiam obiecti. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod potentia dicitur principium, quo quis immediatè agit. Et quia huiusmodi principia sunt duplicia: quædam sunt naturalia, quæ naturaliter fluunt ab anima, vt prædictæ 18. potetie: quædam sunt acquisita, vt habitus, consequens est vt duplices sint potentia animæ, saltem rationalis, scilicet naturales, quæ sunt decem & octo (vt dictum est) & acquisita, quæ sunt habitus tam boni quàm mali, scientia, artes, virtutes, vitia, quæ acquiruntur per actus potentiarum: per quos homo est potens ad promptè, facillitè, & delectabiliter operandum. Cum igitur potentia acquisita scilicet habitus, virtutes, & vitia (quæ sunt de theologi cōsideratione) accipiant speciem ab obiecto, de obiecto dicendum est. Obiectum dicitur id ad quod potentia vel habitus tendit, siue id circa quod versatur. Et quia visus ad colorem, & auditus ad sonum tendit & terminatur: ideo color est obiectum visus, & sonus est obiectum auditus, & sic de cæteris potentis naturalibus, de quibus omnibus in vno suo quoque loco dicitur. Et quia Dialectica circa ens rationis versatur: ideo ens rationis dicitur obiectum Dialecticæ. Quod dialectici vocat subiectum attributionis.

Obiecti quid.

Ver. 3.

DE DIVISIONE OBIECTI.

Obiectum multipliciter diuiditur: Primò secundum antiquos, in obiectum quod, & in obiectum quo. Alij vtuntur aliis terminis, & diuidunt in obiectum materiale, & obiectum formale: quod idem est. Secundum rem & rationem non est differentia, nisi in nominibus, de quibus non est multum curandum, modo de re, & eorum significatione cōstet: disceptatio enim de nominibus, pertinacibus est relinquenda. Obiectum enim quod, & materiale idem sunt: & obiectum quo & formale etiam. Nos autem, vt plures loquentes, materiali & formali nominibus vtetur. Obiectum igitur materiale est res ad extra vel ad intra ad quam potentia & habitus vltimatè terminatur, vt color in pariete, respectu potentia visiuæ, & sonus respectu potentia auditivæ & intellectus cum intelligit seipsum, & reflectitur supra se. In scientiis autem obiectum materiale est subiectum primæ conclusionis demonstratæ. Obiectum verò formale siue quo, est illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et sic lumen dicitur obiectum formale visus: quia ad hoc quod potentia visiva terminetur ad colorem, necessarium est lumen illuminare mediū potentia visiuæ: aliàs color non posset videri, neque potetia visiva ad ipsum terminari. In scientiis autem obiectum formale est medium demonstrationis, quod est definitio subiecti primæ conclusionis illius scientiæ, quæ scilicet definitio vnitur maiori & minori extremitatibus: ex qua vnione sequitur vno maioris & minoris extremitatis adinuicè: quia cum aliqua duo sunt vni & eidem eadem, sunt eadè inter se: & sic assensus maioris & minoris sunt mediū & causa assensus conclusionis. In beatitudine verò supernaturali obiectum materiale est ipsa diuina essentia, & Christi humanitas: formale verò est lumen gloriæ, quo potetia intellectiua eleuatur ad videndū eā. Ex quo patet quod non est inconueniens eandè potentia habere duo obiecta, vnum materiale, & aliud formale: Imò aliqua habet duo obiecta formalia, subordinata tamen: vnum extrinsecum, & aliud intrinsecum, vt potetia visiva, quæ habet pro obiecto formali lumen & speciem sensibile in oculo existentem: qua mediatè fertur in colorem extrinsecum, & sine qua nō posset ferri in ipsum. Non est tamen necesse quod quælibet potentia habeat plura obiecta & formalia: ab obiecto autè materiali potetia accipit speciem. Secundo diuiditur obiectum in adæquatum & in inadæquatum. Obiectum adæquatum est, quod æquat potentiam, sic quod potetia non potest ad aliud se extendere, seu propriè & per se terminari: & quod in sua ratione formali continet omnia, ad quæ potentia potest terminari: & per quod potetia ab aliis potentiis distinguitur: vt color est obiectum adæquatum potentia visiuæ: & sonus potetia auditivæ. Non potest enim potentia visiva videre nisi colorem seu coloratum: & omnia quæ videt, percipit sub ratione coloris: & per colorem distinguitur ab aliis potentiis: quia nulla alia potentia est, quæ directè & immediatè versetur circa colorem. Et sic proportionabiliter dicendum est de obiectis aliarum potentiarum, habituum, & scientiarum. Hoc obiectum adæquatū dialectici vocant subiectum attributionis, & describunt tres prædictas condiciones: Prima est, quod eius cognitio principaliter intendatur. Secunda, quod omnia quæ considerantur in illa scientia, contineantur sub subiecto, siue quod reducantur ad subiectum, sic quod subiectum attributionis debet prædicari de omnibus, quæ considerantur in illa scientia, vel in recto vel in obliquo. Tertia, quod per ipsum vna scientia distinguitur ab aliis scientiis: & sic dicunt ens rationis esse subiectum attributionis dialecticæ. Ab aliquibus autem dicitur augmentario. Sed vtrique possunt facillitè conciliari, dicendo quod argumentario est subiectum principalitatis: quia argumentatio est id quod principalibus cōsideratur in dialectica, cum sit instrumentū proximū & immediatū indagatæ veritatis, quæ est finis dialecticæ. Ens autè rationis dicitur obiectum generalitatis, eo quod de pluribus quæ cōsiderantur in logica, prædicatur in recto, quàm argumentatio. Obiectum

Obiecti quo, & obiectum quod, materiale & formale, idem sunt.

est Obiectum adæquatū, et inadæquatū, quid.

verò inadæquatum est id, ad quod potentia vel habitus terminatur, sed non æquatur illi, quia potest ad alia terminari. Et sic albedo dicitur obiectum inadæquatum potentia visiva, quia potest non solum ad eam, sed etiam ad nigredinem & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis virtutum & vitiorum dicendum est.

Ver. 4. DE DIGNITATE ANIMAE SENSITIVAE SUPER VEGETATIVAM.

1. p. 78. art. 1.

Excellens Anima sensitiva supra Vegetativa in hoc consistit, quia Anima Vegetativa solum operatur circa corpus sibi unitum, tanquam obiectum proprium. Sed Anima Sensitiva eminentiori modo operatur circa corpus sibi unitum: & ideo habet tres potentias vegetativæ nobiliores, quæ sola vegetativa. Et vitra hoc Anima Sensitiva operatur circa corpus extrinsecum sensibile quod sensu percipi potest. Ideo necesse est eam vitra vires siue potentias animæ Vegetativæ habere alias potentias excellentiores, quibus operetur circa corpus sensibile, tanquam obiectum proprium. Et quia necesse est omne operans aliquo modo coniungi rei, circa quam operatur, cum omnis operatio extrinseca fiat per contactum virtutis: deo secundum quod corpus sensibile potest coniungi animæ sensitivæ, secundum hoc oportet assignare potentias animæ sensitivæ. Potest autem illi coniungi dupliciter: Primum per similitudinem sensibilis: & hoc diversis modis, per diversas qualitates, per quas immutatur. Ideo oportet ponere in anima Sensitiva diversas potentias, ad suscipiendum species qualitatum sensibilium cum quadam immutatione: & illa dicuntur potentia apprehensivæ. Horum officium est apprehendere & recipere vel retinere species siue similitudines qualitatum sensibilium. Secundum corpus sensibile potest coniungi & uniti animæ sensitivæ, secundum quod anima ipsa inclinatur ad rem sensibilem exteriorem, & hoc dupliciter: vno modo secundum quod anima sensitiva inclinatur ad ipsam rem extrinsecam, sicut ad finem, qui est primus in intentione. Et secundum hoc ordinatur potentia appetitivæ, quæ non suscipiunt in se similitudinem rerum, sed sequuntur finem per potentias apprehensivas ostensum. Alio modo secundum quod anima operatur circa rem exteriorem, secundum quod res est terminus operationis & motus: & secundum hoc ponitur potentia motiva ad locum per potentiam apprehensivam ostensum, & per potentiam appetitivam imperatum: & sic in anima sensitiva sunt tria genera potentiarum, scilicet, apprehensivum, appetitivum, & secundum locum motivum.

Ver. 5. DE QUALITATE POTENTIARVM ANIMAE.

Passio quid est quæ duplex sit.

Potentia apprehensivæ dicuntur sensus exteriores vel interiores, qui sunt potentia passiva. Ad cuius evidentiam, notandum est quod passio est triplex: Quædam est corruptiva, quædam est perfectiva, & quædam indifferens. Passio corruptiva est receptio alicuius formæ cum abiectione alicuius perfectionis seu formæ convenientis, vt cum aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abiicit frigiditatem quæ est forma conveniens aquæ. Passio perfectiva est receptio formæ convenientis absque abiectione alicuius perfectionis, vt cum quis fit sciens aut cognoscens. Vnde Philoso. dicit, quod intelligere est quoddam pati. Passio indifferens est receptio formæ indifferentis, scilicet, quæ non magis convenit subiecto, quam eius opposita: vt cum paries ex albo fit niger. Sensus ergo est potentia passiva perfectiva, quia recipit speciem sensibilem, ad quam speciem causandam potentia non concurrat activa, sed merè passiva, hoc est, solummodo recipit. Illa autem species causatur ab obiecto extrinseco. Potentia tamen sensitiva, informata illa specie, exit in actum, & terminatur ad obiectum, vt visus ad colorem: & secundum hoc potentia apprehensivæ dicuntur etiam activæ. Ex quo patet quod potentia apprehensiva est activa & passiva, respectu diversorum: & habet duo officia: Primum est recipere speciem sensibilem, siue similitudinem alicuius qualitatis: & quo ad hoc se habet merè passiva. Secundum est tendere & terminari ad obiectum, mediâte specie sensibili: & ad hoc se habet activa partialiter: quia illa species sensibilis concurrat cum potentia. Et sic debet intelligi id quod dicitur, quod ex obiecto & potentia oritur noticia scilicet actualis: quia habitualis est in actu primo à solo obiecto.

3. De Anima.

Potentia apprehensiva habet duo officia.

Ver. 6. DE DIVISIONE SENSIVVM.

Qualitates alterabiles octo. 1. p. 78. art. 3. 2. Physico.

Sensus dividitur in exteriorem & interiorem. Sensus exterior est potentia apprehensiva animæ sensitivæ, quæ ipsa anima mediante organo corporeo, & medio disposito est perceptiva alicuius qualitatis alterabilis ad præsentiam obiecti. Qualitates autem alterabiles sunt octo, scilicet color, sonus, odor, sapor, caliditas, & siccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponuntur in tertia specie qualitatis. Alia autem accidentia non habent vim immutativam secundum se, nisi per aliquam qualitatem prædictatam. Quantitas enim non potest immutare seu alterare corpus. Et Philoso. dicit, quod secundum eandem qualitatem alterantur sensus, secundum quam alterantur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiva, alteratio enim est species passionis.

Ver. 7. DE SENSIBVS EXTERIORIBVS.

Sensus exteriores à Philo. assignantur quinque, scilicet visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Et ratio distinctionis & numeri accipienda est secundum illud, quod proprie & per se ad sensum pertinet. Dicitur enim quod sensus est potentia passiva, quæ nata est immutari ab exteriori sensibili, & ideo exterius immutativum est sensibile, quod proprie & per se à sensu percipi potest: & secundum eius diversitates potentia sensitivæ distinguuntur.

Ver. 8.

DE DVPLICI IMMVTATIONE.

Immutatio animæ est duplex. Vna est naturalis alia est intentionalis. Naturalis immutatio est, quando forma immutantis recipitur in medio, & organo immutato, secundum esse naturale completum & denominativum: sic quod forma siue qualitas possit illud denominare, sicut calor & frigiditas recepta in sensu tactus, denominant hominem calidum vel frigidum. Immutatio verò intentionalis est, quando qualitas immutantis non recipitur in medio vel organo, secundum esse naturale & denominativum: sed altiori quodam modo, per multiplicationem similitudinis, in medio scilicet aere aut aqua: quæ tamen non denominat propter incompletum & imperfectum esse quod habet in eo quia solum habet esse quando immutans est præsens: & est quodam modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis speciebus coloris in aere vsque ad organum visus, causat & imprimit similitudinem in pupilla oculi, secundum esse intentionale, quod est reale, sed non completum & denominativum: quia illæ species intentionales coloris non denominant aërem vel oculum coloratum, propter imperfectum & incompletum modum essendi. Hinc est quod obiecto remoto, vel lumine à medio separato, illæ species statim & subito evanescent, & desinunt esse, propter absentiam conferuantis. Et sicut subito & in instanti desinunt esse, sic subito & in instanti causantur, & non per motum: sicut enim illuminatio fit in instanti, sic & visio. Et quia intellectus (qui est res spiritualis) instantaneè intelligit & operatur: ideo species intentionales vocantur quodam modo spirituales, & etiam immutationes per illas factæ non quidem simpliciter, cum sint quantæ & extensæ & habeant esse imperfectum & parvæ durationis quod repugnat spiritui. Sunt tamen spirituales, secundum modum causandi & immutandi. Notandum præterea, quod in omnibus quinque sensibus sunt quatuor consideranda scilicet potentia, organum, medium, & obiectum: Quia secundum Philosophum, Sensibile positum supra sensum absque medio, non causat sensationem, scilicet perfectivam: Medium autem est duplex, scilicet extraneum & intraneum. Medium extraneum secundum D. Tho. est illud quod non est pars animalis, vt aer, aqua, crystallus, aut aliquid huiusmodi. Medium verò intraneum & coniunctum, est pars animalis, vt caro, in sensu gustus & tactus. Organum verò, est subiectum potentia, & eius instrumentum.

1. p. 78. art. 3.

In omnibus sensibus tria consideranda 2. de Anima

Ver. 9. DE RATIONE NUMERI ET DISTINCTIONIS SENSIVVM.

Ratio numeri & distinctionis exteriorum sensuum ex immutatione animæ facilliter intelligi potest: Quia omnis immutatio vel est intentionalis, vel naturalis, Si intentionalis, ponitur potentia visiva. Si naturalis, hoc dupliciter: quia vel per medium extraneum, vel intraneum. Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel secundum motum localem: & sic ponitur auditus, qui habet pro obiecto sonum: vel secundum alterationem, & sic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorem, qui spirat per alterationem odoriferi, quod evaporatur per calorem. vnde videmus quod tempore gelido odores non spirant. Si verò transmutatio naturalis fiat per medium intraneum, & sic ponitur sensus, tactus, & gustus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tangens calidum, sic calida: & lingua humectatur per humiditatem saporum. Hæc autem transmutatio naturalis per medium intraneum, potest fieri dupliciter: Vno modo per qualitatem quæ est obiectum eius: & sic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali à calido, frigido, humido & sicco. Alio modo non per qualitatem quæ est obiectum eius, sed per qualitatem præambulam, siue præsuppositam: & sic ponitur gustus, cuius organum non transmutatur naturali transmutatione per saporem, qui est obiectum eius. Non enim dicimus, quod lingua sit saporosa aut dulcis: sed per humilitatem, quæ prærequiritur ad hoc, quod aliquid possit saporari. Ideo tactus qui recipit humiditatem, est fundamentum gustus.

1. p. 78. art. 3.

Ver. 10. DE ORDINATIONE SENSIVVM.

Ordinantur autem prædicti quinque Sensus vt sequitur: Primo loco ponitur visus, qui est absque naturali immutatione obiecti & organi, ideo maximè spiritualis inter alios (vt dictum est) & inter omnes alios exteriores sensus perfectior & communior. vnde Philoso. dicit, quod visus plures rerum species nobis demonstrat. Post visum ponitur auditus, & post auditum olfactus: quia isti duo sensus, licet habeant naturalem immutationem ex parte obiecti, non tamen semper ex parte organi, sed (vt in pluribus) intentionaliter. Ideo magis participant de spiritualitate, vt ex prædictis patet. Præponitur autem auditus olfactui: quia sonus, qui est obiectum auditus, fit per transmutationem localem. Motus verò localis est nobilior alteratione, vt dicit Philoso. Sed per alterationem fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus gustui: quia gustus fundatur in tactu: fundamentum autem præsupponitur his quæ superponuntur. Ex his apparet primum, quod tres primi sensus non fiunt in actu, hoc est non sentiunt per medium intraneum siue coniunctum. Secundo apparet, quod naturalis transmutatio obiecti in sensu auditus & olfactus, non semper pertingit ad organa eorum, nisi per accidens, scilicet propter propinquitatem vel vehementiam, siue excellentiam obiecti, aut aliarum qualitatum eidem coniunctarum. Vnde Philosophus dicit, quod excellens sensibile corrumpit sensum.

2. de Anima

8. Physico.

2. de Anima

Ver. 11.

DE SENSIBILI.

Sensibile generaliter & communiter loquendo, est omne illud quod est perceptibile à sensu, siue omne quod potest immutare sensum, siue obiecti sensui, mediâte, vel immediâte per se vel per aliud aut per accidens. Sensibile autem proprie loquendo, est quod immediâte potest immutari.

immutare sensum: & sunt octo qualitates alterabiles superius numeratae, & non substantia nisi generaliter, quia non immediate immutat, sed mediante aliqua qualitate alterabili in ea existente, ut nix per albedinem, & ignis per calorem: Actiones enim suppositis attribuntur. Igitur cum suppositum sit substantia, immutatio illa substantiae attribuitur, sed non immediate, nec per se, sed per qualitates alterabiles, quae sunt solum instrumenta. Quia si color per diuinam potentiam esset separatus ab omni inexistente actuali, quae habet in subiecto & quantitate nullo modo posset immutare sensum, nec causare speciem intentionalem cum instrumentum non operetur, nisi in virtute principalis agentis. Albedo enim sic separata non subiaceret motui aut mutationi, imò se habet quantum ad existentiam actualem, ad modum substantiarum separatarum, quia scilicet est immaterialis, siue absque materia in actu: nec est singularis, hoc est, determinata ad aliquod subiectum particulare: & sic non posset esse nisi vna, cum accidentia non distinguantur numero, nisi penes subiectum. Ideo esset vniuersalis per in differentiam, & secundum D. Thomam intelligibilis actu. Quia quemadmodum species intelligibiles possunt obici intellectui, immediate, ideo dicuntur intelligibiles: ita & albedo sic separata, ideo diceretur intelligibilis actu, non quod actu intelligeret, aut intelligere posset: sed quia eius species siue similitudo posset obici intellectui, & intellectus posset in eam tendere directe: quod non facit in singularia, sed solum reflexe, vt infra dicitur.

Ver. 12.

DE DIVISIONE SENSIBILIS.

Sensibile in tota sui communitate, diuiditur in sensibile per se, & in sensibile per accidens. Sensibile per se, est quod ex natura sua obicitur sensui, & imprimit speciem intentionalem vel naturalem sui in organo: & huius modi est color, & aliae qualitates alterabiles. Sensibile autem per accidens dicitur quod ex natura sua non potest causare seu imprimere speciem & similitudinem sui in organo, sicut homo, equus, aut campana. Sensibile per se est duplex: quoddam est proprium, quoddam commune. Sensibile per se proprium dicitur, quod ab vno solo sensu percipi potest: vt color est sensibile proprium visus: & sonus, auditus: odor, olfactus: sapor, gustus: & quatuor qualitates primae & actiuae tactus. Sensibile commune dicitur, quod non est proprium vni sensui tantum, sed potest à duobus vel pluribus sensibus percipi per se secundo. Ad horum intelligentiam reducendum est ad memoriam quod sentire est quoddam pati & alterari: ideo illud quod facit differentiam in hac alteratione seu immutatione, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Sed duobus modis contingit facere differentiam circa immutationem sensus. Primo, quia imprimit speciem in sensu: & hoc dicitur sensibile proprium, quia primo & per se causat speciem, & facit immutationem. Alio modo quantum ad modum immutationis, quia qualitates sensibiles cum sint extensae, mouent sensum corporaliter & situalter: ideo aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in distante. Et sic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus assignantur à Philosopho sensibilia communia, scilicet secundo, & quantum ad modum immutationis mouentia. Ex his apparet differentia inter sensibile proprium & commune & per accidens, quia proprium causat speciem in sensu per se primo: commune verò, quia habet habitudinem ad speciem illam impressam, quantum ad modum: ideo dicitur per se secundo. Et omne tale est commune duobus vel pluribus sensibus. Quod enim aliquid sit magnum vel paruum, triangulare vel quadrangulare, quia coloratum, cognoscitur per visum per se primo, & secundo cognoscitur modus coloris extensi scilicet magnitudo, figura, motus, & quies: Hos modos apprehendit tactus, qui per se primo respicit qualitates primas: & sic visus & tactus cognoscunt omnia sensibilia communia. Alij autem sensus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit, an sonus sit propinquus, vel distans. Item numerum vocum an sit vna, vel plures. Item quietem, siue silentium, audiendo duos loquentes: postea vnum loquentem, & alium tacentem, ex consequenti. Gustus etiam videtur sentire magnitudinem & numerum. Odoratus non sentit nisi ex consequenti numerum. Quidam perspectiu dicunt, quod sunt plura quam quinque, Sensibilia communia. Quia ponunt distantiam, situm corporeitatem, distinctionem, asperitatem, lenitatem, raritatem, densitatem, pulchritudinem, & similitudinem, ac istorum opposita. Sed haec omnia ad illa praedicta quinque reduci possunt. Sensibile autem per accidens non habet habitudinem ad immutationem sensus, nec per se primo, nec secundo: quia nec causat speciem sensibilem ex natura sua, neque respicit modum illius speciei. Ideo accidit albo quod sit homo: & sono, quod percipiatur aer in aere vel lapide. Notandum tamen quod ad sensibile per accidens duo requiruntur. Primo quod accidat Sensibili per se, hoc est quod non habeat habitudinem ad immutationem sensus, siue quod non causet speciem in sensu, &c. Secundo quod apprehendatur à Sentiente. haec autem apprehensio est ab alio sensu superiori, vt à sensu communi, vel phantasia, quae iudicat de actibus sensuum exteriorum. Percipitur etiam ab intellectu. & est id quod statim occurrit post rem sensatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eum loqui, & operari opera vitæ. Quis per auditum cognoscit foetum suum. Ad Sensibile autem proprium vel commune non requiritur illa apprehensio ab alio sensu, aut ab intellectu. Ex his apparet quomodo proprie & per se debet intelligi in definitione visus & aliorum sensuum.

Ver. 12.

DE DECEPTIONE SENSIVM.

Sensus secundum Philosophum, circa Sensibile commune potest faciliter decipi. Sed circa Sensibile

Albedo separata non potest esse nisi vna, & est intelligibilis actu.

2. de Anima

2. de Anima

Sensibile proprium non decipitur, nisi forte per accidens, quando non seruantur quatuor conditiones: Prima est quod organum sit dispositum. Vnde propter indispotionem linguae, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lippus etiam decipitur. Auditus alicuius propter affectum iudicat sonum delectabilem, qui tamen est tristabilis, vt patet in cantantibus: quilibet enim putat se bene cantare, cum vlulat. Item secundum diuersas complexionem aliqua aliquibus sunt lapida, & alijs abominabilia. A sinus pariter inuenit bonum gustum in his, in quibus homo malum. Haec & similia sunt respectu diuersorum: & illa diuersitas reducit ad diuersam dispositionem organi. Secunda conditio est, quod medium sit bene dispositum. Vnde lucidum, visum per nigrum, apparet rubeum. Et carbo qui est niger, quando est ignitus, apparet rubeus. Tertia conditio est, quod sit debita distantia, vnde visum à longe, licet sit rubeum, apparet nigrum: & ceterum tempore sereno iudicatur coloratum, tamen non est. Species apparentis coloris causantur ex diuersis vaporibus subtilibus in aere existentibus. Quarta conditio est, quod obiectum sensus se habeat vniiformiter, quia si obiectum sensus vna vice moueatur, & alia vice quiescat, tunc sensus aliter & aliter iudicatur. Circa sensibile verò commune sensus decipitur per accidens, cum non seruantur praedictae conditiones, vt visus circa magnitudinem propter distantiam, iudicat enim solè esse paruae quantitatis, cum tamen sit maior terra: iudicat pariter tarde moueri, & moueri velocissime: & à remotis positum iudicat quiescere, quod tamen mouetur. Et propter indispotionem oculorum in ebrijs visus decipitur. Iudicat enim ebrius duas candelas esse, vbi non est nisi vna, & sic de alijs. Decipitur etiam sensus circa sensibile commune, etiam seruatis illis conditionibus, quia iudicat bipedale, quod est modicum minus. Sed circa proprium obiectum non decipitur, seruatis conditionibus. Posset tamen decipi circa ea quae consequuntur obiectum proprium, vt circa intensionem & remissionem: & verum tamen potest dici quod illa intentio vel remissio non est obiectum per se primum. Circa huiusmodi deceptionem ulterius notandum est, quomodo sensus exterior dicatur decipi, vel non decipi. Non enim est intelligendum quod in apprehensione sensuum exteriorum sit proprie veritas aut falsitas, quae solum conuenit compositioni aut diuisioni, hoc est propositioni affirmatiuae vel negatiuae: quae non conueniunt sensui, qui non attribuit vnum alteri, nec separat vnum ab altero: sed solum apprehendit, hoc est speciem sensibilem recipit, & per eam in obiectum extrinsecum tendit. Et si illud sit à parte rei (prout species representat) sensus dicitur verus, & non decipitur. Si verò non sit obiectum à parte rei (vt species representat) sensus est falsus, vel illa sententia falsa: & tunc decipitur. Et sic patet quod Philosophus improprie locutus est de veritate & de deceptione. Sed de his latius differemus inferius hoc. c. i. §. 8. Ver. 6.

§. 3.

DE POTENTIA VISIVA.

Visus est potentia apprehensua ab anima sensitua fluens, coloris proprie & per se perceptiua. Visus & ceterae potentiae animae tam vegetariae quam sensiuuae, sunt in essentia animae radicaliter & causaliter: quia fluunt continuè ab ipsa essentia animae ad organum, quod dicitur instrumentum illius determinatum, in quo sunt subiectiue. Potentia enim visua fluit ab anima ad pupillam oculi, siue ad humidum glaciale infra pupillam oculi existens, quod est organum eius, in quo subiectiatur. Et quia organum est instrumentum & subiectum potentiae, sequitur quod ad perfectam operationem potentiae requiratur perfecta dispositio organi: & ad indispotionem organi sequitur imperfectio & impedimentum operationis: & ad corruptionem organi, quod est subiectum potentiae, sequitur eius corruptio.

Ver. 1.

DE OBIECTO VISVS.

Potentia Visua dicitur perceptiua coloris, non quod in se suscipiat naturalem colorem, aut speciem naturalem coloris: quia (vt dictum est) color non producit neque causat in medio aut organo sui similitudinem naturalem, quae scilicet denominat medium vel organum coloratum, sed solum intentionaliter & instantaneè, ad certam & determinatam distantiam, magis complete & permanenter in oculo, quam in medio: quia in oculo videmus speciem siue similitudinem, & non in aere. Et vocatur spiritualis, ratione iam dicta, ac etiam quia quocumque vento impetuosi flante, non impeditur, si medium maneat illuminatum, sicut auditio & olfactio.

Ver. 2.

DE MEDIO POTENTIAE VISIVAE.

Medium potentiae visivae, est aer, aqua, vitrum, crystallus, & omne corpus diaphanum siue transparentens. Vnde sciendum est, quod corpus est triplex, scilicet Lucidum, Diaphanum, & Opacum. Corpus Lucidum est, quod ex natura sua habet lucem, & profert ac emittit lumē. Corpus verò Diaphanum siue transparentens est, quod ex se lumen non habet, est tamen susceptiuum luminis intrinsecè, & penetratiuè, hoc est, potest penetrari à lumine, siue sit aliàs solidum, vt vitrum & crystallus: siue non vitrum & aqua: & tale corpus est medium visus. Corpus autem Opacum est illud, quod non est ex se luminosum aut transparentens, & tamen susceptiuum luminis secundum superficiem, non tamè penetratiuè, vt sunt corpora solida, polita, tersa, vt luna & stellae: quia si essent Diaphana, non essent eclipses, maxime solis, quae est per interpositionem lunae inter solem & nos. Notandum tamen quod lux, lumen, radius, & splendor differunt: Quia lux est in lucido, vt in sole: lumen in diaphano. Radius verò est illuminatio secundum rectam lineam à lucido. Splendor autè est ex reflexione radij in aliquod corpus opacum tersum. Vnde Machabaeus. Refulsit sol in clypeos aureos, & resplenderunt montes ab eis. Et hoc modo, scilicet per reflexionem

Corpus lucidum diaphanum, et opacum quid sit.

Lucus, lumen, radius, splendor differunt.

xionem, fit visio in speculo: quia species sensibiles ab obiecto causatae, vsque ad speculū pro-
tensa, inuenientes in speculo impedimentū progrediendi ad vltiora, & dispositum speculum
ad reflexionem, reflectuntur vsque ad organum visus.

Ver. 3. DE CONDITIONIBVS MEDII VISVS.

AD hoc quod causetur visio, oportet quod mediū potētiæ visivæ habeat duas condiciones: **D**
Vna est propria, alia est communis omnibus mediis aliarū potētiarum. Conditiō propria
est, quod sit illuminatū, aliās nō causetur visio: quia color qui est in pariete, non potest multipli-
care species intentionales absque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanū est: & facit
quod color qui antea erat visibilis & multiplicabilis in potētiā, fit visibilis, & multiplicetur in
actu, vsque ad organū potētiæ visivæ: hoc non requiritur in mediis aliarū potētiarum. Secun-
da conditiō communis omnibus mediis est denudatio. Oportet enim mediū & organum esse
denudatum ab omni specie sensibili particularis obiecti, & esse dispositū ad omnes indifferen-
ter suscipiendas. Quia si esset in actu per aliquam speciem particularem nō posset percipere alias
eiusdem generis. Videmus enim quod si vitrū rubeū (quod est mediū visus) ponatur ante oculos,
omnia quæ videntur, stāte tali medio, apparebūt rubea: à fortiori, si pupilla oculi esset colorata.

Ver. 4. DE NECESSITATE MEDII.

Necessesse est inter potētiā sensitiuā exteriorem & obiectū eius, aliquid mediare, aliās non
steret immutatio. Quia (vt dicit Philo.) Sensibile extrinsecū positum immediatē super sen-
sum, non causet sensationē. Ex prædictis apparet, quod ad visionē requiruntur sex. Primo, Obie-
ctum quod dicitur mouēs. Secundo Potētiā, quæ dicitur mora vel immutata. Tertio, Medium
denudatum & dispositū. Quarto, Organū etiam denudatum. Quinto, Species sensibilis, existēs
in organo. Sexto, Actus sentiendi, hoc est actus & conatus potētiæ adiuræ illa specie sensibili
in organo existente, ad obiectū extrā tendēs: & illa tentio dicitur visio & notitia intuitiua: licet
etiam ipsa species sensibilis in oculo existēs, dicatur nōnunquā notitia visiva siue intuitiua: quia
mediante illa fit vitalis immutatio & visio. Et idem proportionabiliter dicendum est in omni-
bus aliis sensibus exterioribus.

§. 4. DE POTENTIA AVDITIVA.

Auditus est potētiā fluens ab Anima Sensitiua, soni propriæ & per se primo perceptiua. Hæc
definitio ex his quæ dicta sunt circa visum, manifesta est. sed videndū est de organo & ob-
iecto. Organum auditus dicitur cōmuniter quædam pellicula in aure existēs, quæ vocatur me-
ringa, continens aerem connaturale, inclusum quodā modo immobilem, denudatū omni sono,
& in potētiā ad omnem sonū indifferenter. Et quando species soni naturalis vel intentionalis
pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organū, & audit. Circa organi auditus immuta-
tionem notanda est differentia inter visum & auditū: quia visus immutatur solum per speciem
intentionalem, sed auditus immutatur aliquādo per speciem naturalem soni, quādo quis est pro-
pe magna cymbala pulsantia: & quādo prope aliquod tonitruū magnum, fit cum lapsu fulguris,
organum naturaliter immutatur, imō aliquādo corrumpitur & totū corpus. Aliquando tamen
auditus immutatur solum intentionaliter, vt cum ex aduerso ventus vehemens flat, & audimus
magna cymbala in satis longa distantia, vel etiā à remotis surda tonitrua. Quia illa aeris diuisio
non potest obstare vento ad tantū spacium diffundere species naturales: tunc enim circa finem
causat in medio species intentionales (quæ scilicet non denomināt aerē sonorosum) per circulos,
sicut videmus fieri circulos in aqua, quādo lapis proicitur, donec cesset sonorosum) per circulos,
gēdū est proportionaliter in sono, quod aer percussus diffundit illā percussionē circulariter in
aere, & tandē causet species intentionales secundū virtutē & quātitatē percussionis, primō mino-
res & efficaciores, & paulatim maiores & minus efficaces, & sic generatio soni sequitur motū.

Ver. 1. DE MEDIO POTENTIAE AVDITIVAE.

Medium potētiæ Auditivæ est aer & aqua, & omne corpus transparentē: propiissime tamen
est aer, qui faciliter rarefit & condensatur: & ideo melius auditur sonus in aere, in aqua
tamen piscis audiunt & fugiunt.

Ver. 2. DE OBIECTO POTENTIAE AVDITVS.

Obiectum Auditus est sonus. Sonus autē dicitur quicquid propriæ & per se primō ab audi-
tu percipitur vel percipi potest. Sonus est duplex: Quidam in actu, quādo res actu sonat:
Quidam in potētiā, quando res (puta cāpana) actu quiescit, tamen potest sonare. Vnde dici-
mus campanā quiescentem habere bonū sonum. Reliquæ huius definitionis partes declaratae
sunt in præcedentibus.

Ver. 3. DE MODO QVO CAVSATVR SONVS.

Sonus (vt communiter dicitur) causetur ex cōtactu duorum corporū durorum: quia mollia
(nisi vehementer comprimantur) non causant sonū, vt lana cadens. Sed ex duorū corporum
durorum violētō cōtactu percipitur aer, & à percutiente & percusso propter duritiā aer fractus
resistit, & fit sonus, qui diffunditur per aerem circumstantē circulariter, donec cesset motus, nisi
impediatur à vento. Si verō non cessat, sed inuenit impedimentū & obstaculum, tunc illæ gyra-
tiones circularum sese impellentū incipiunt fieri in contrarium, & redeunt retrorsum, sicut pila
proiecta contra parietem reflectitur: & sicut dictum est de speciebus coloris ad speculū perue-
nientibus, quæ reflectuntur ad oculū, & tunc videmus per reflexionem. Sic in sono, quādo spe-
cies

Sonus vnde
causetur.

cies soni inuenit obstaculū, reflectitur ad organum auditus, & sic audimus vocem, similem illi
quam prius audieramus. Et ille sonus quem audimus per reflexionem, vocatur sonus Echo. Et
hoc fit cōmuniter circa littora fluminū habētium montes vel cauernas propē, & in memoribus,
& cōvallibus, & locis cauernosis. ¶ Ex his patet quod sonus est qualitas alterabilis, quæ nata est
facere alterationē siue immutationem ex percussione & diuisione aeris, quem illa qualitas se-
quitur. Et hinc est quod sonus non est ens permanens, sicut color: sed successiuum, quod fit in
tempore: Ex quo patet alia differentia inter visum & auditum.

Ver. 4. DE DIVISIONE SONI.

Sonus Musici diuidunt in sonum acutum & grauem. Sonus acutus est, qui paruo tempore
peruenit ad auditum, & fit per velocem motū, vel ex frequentia motū, sicut fit quādo pul-
satur pro igne vel pro bello. & corda citharæ magis extēsa fortius sonat. Sonus grauis opposito
modo definitur. Dialectici verō diuidunt sonū, in sonum vocē & sonū non vocem. Sonus vox,
est sonus prolatus ex ore animalis, & non ab aliis partibus, puta posterioribus, naturalibus in-
strumentis, non artificialibus formatus. Naturalia autem instrumenta quibus vox formatur, no-
uem sunt, scilicet guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia simul, vel aliquid loco il-
lorum. Et intelligitur de voce perfecta. Si verō aliquod prædictorum instrumentorum deficiat,
non dicitur vox perfecta in esse nature: puta cum procedit à picis aliisque auibus, & senibus
edentulis, ac etiam ab angelis in corporibus assumptis: Licet sit vox perfecta, quātum ad signifi-
ficationem in ordine ad audientes. Philosoph. aliter definit vocem dicentis: Vox est spiratio ac-
ris respirati ab anima ad vocalem arteriam cum intentione significandi seu representandi na-
turaliter vel ad placitum, interiores conceptus & affectiones. Vnde dicit, quod voces sunt notæ
earum quæ in anima sunt passionēs. ¶ Ex his apparet quis est finis vocis, intentio, scilicet si-
gnificandi &c. & causa principalis est anima, medium est aer, & nouem instrumenta. Sonus
non vox, est sonus qui causetur ex collisione seu mutua percussione duorum corporum inani-
matorum vel animatorum absque prædictis instrumentis: tunc enim se habent admodum cor-
porum inanimatorum, vt fragor arborum, strepitus pedum, & plausus manuum. De diuersitate
vocum puerorum, & aliorum animalium, vide apud Albertum Magnum. Vbi dicit, quod si in
eadem fistula sifflet femina cum viro, acutior erit sonus siffilationis feminae quā viri, & puel-
larum quām vetularum.

Soni diuisio.

2. de Anima.
1. Per. 11.

3. de Anima.

§. 5. DE OLFACTV SIVE ODORATV.

Olfactus siue Odoratus est potētiā naturalis animæ sensitiuæ, odoris propriæ & per se pri-
mo perceptum. Organum eius est quædam venula infra nares, & propē cerebrum exi-
stens, omni odore denudata, in potētiā tamen ad omnes odores. Quidam dicunt quod in
odoratu hominis est quoddam cooperculum, quod aperitur per respirationem: & sic per respi-
rationem homo olfacit. vnde clausis naribus nō sentitur odor. Sed eadem videtur ratio in aliis
animalibus.

Ver. 1. DE ORGANI OLFACTVS IMMVTATIONE.

Organum Olfactus potest immutari naturaliter & intentionaliter, sicut auditus. Aliquādo
enim recipit naturalem speciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex consequenti
totum corpus. Vnde in aere infecto & fetenti incurrimus infirmitates, & alij ex bono odore
recreantur. D. Antoninus Florentinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui apposito
odore ad nasum, recepit sanitatem. Aliquando verō solum recipit speciem intentionalem.
Et per hoc differt olfactus à visu & tactu: visus enim solam speciem intentionalem recipit: Ta-
ctus verō solam naturalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & gustu.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE OLFACTIVAE.

Medium Olfactus est aer & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia quā aquatica,
currere ad nutrimentum. Quod non facerent, si non mouerentur ab odore. Notādum tam-
en quod tam medium quā organum olfactus consistit quodam modo in calido & sicco, quæ
impediuntur ab humido & frigido. Hinc est, quod homo inter cætera animalia habet peiorem
odoratum, eo quod habeat maius cerebrum in proportione ad alias partes. Cerebrum autem
ex natura sua est frigidum & humidum: & ideo olfactus eius impeditur à cerebro. ¶ Ex quo in-
feruntur duo: Primum, quod quædam odorabilia confortant cerebrum, si sit nimis frigidum:
Quia excessus frigiditatis temperatur à caliditate & siccitate odoris. Secundum corollarium,
quod habentes bonum odoratum, sunt minus sapientes, quia signum est quod non habent bo-
num cerebrum. Cūm (prout dictum est) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impe-
diat olfactum. Vnde homo distinguit odores, referendo ad sapes. Nec bene percipit odores,
nisi excellentes, qui generant delectationem vel tristitiam. Homo autem est boni gustus: Quia
gustus (vt inferius dicitur) est quidā tactus, qui est melior in homine, quā in aliis animalibus,
quia complexio hominis (quæ fundatur in tactu) maximē accedit ad medium temperamentum.
Ideo organum tactus est denudatum ab extremis scilicet nimia humiditate, & frigiditate, & à
nimia caliditate & siccitate, quæ sunt extrema. Ex quo sequitur quod homo est prudentissimus
omnium animalium. Et quod homines, qui sunt melioris tactus, sunt magis ingeniosi. Vnde
Philos. dicit, Molles carne aptos mente dicimus. Signum autem bonæ cōplexionis (secundum
Albertum Magnum) est tenuitas vnguium & subtilitas capillorum. Hæc enim indicant lucidos

Homo habet
peiorem odo-
ratum aliis

2. de Anima.
Signa bonæ
complexionis.

& subtiles spiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum. Nec propterea sequitur quod mulieres & pueri sint magis ingeniosi, quia magis molles: cum mollires possit ex duobus provenire: Primum ex bona complexionem: & sic arguit bonitatem ingenij. Secundum ex abundantia phlegmatis, ut in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenij, licet sint & fuerint mulieres & pueri bonae complexionis & valde ingeniosi.

Ver. 3. DE OBIECTO OLFACIVS.

Olfactionis modus.

Obiectum Olfactus est odor: & fit olfactio per euaporationem sic, quod ab odorabili resoluatur quaedam fumalis euaporatio per actionem calidi, & diffunditur sic cum esse naturale, & quantitatem & virtutem odoris. Vnde dicit Auicenna, quod poma odorata contrahunt rugas, quod non esset, nisi per realem defluxum. Et per ventum impeditur illa euaporatio. Cum autem desinunt species naturales causantur intentionales: quia sentimus loca in quibus fuerunt poma: & si esset defluxus realis, remoto obiecto cessaret odor. Sicut remoto calido cessat calor. Potest etiam fieri olfactio per reflexionem, quemadmodum visio, & auditio. Ex his patet quod in hyeme non ita sentiuntur odores, sicut in aestate: quia euaporatio fit per actionem calidi: quia (ut experimur) fetida in hyeme & tempore gelido non foetent.

§. 6. DE TACTV.

Tactus est potentia naturalis animae sensitivae, proprie & per se primo, quatuor qualitatibus primarum simplicium, & actiuarum perceptiuarum. Organum tactus dicitur quidam nervus admodum retis cum suis pelliculis per totum corpus extensus, & cute coopertus, & carni immerfus: Ita quod non est habilis aliqua pars carnis, in qua non sit aliquid de nervo illo vel pellicula, per quam colligatur: & sic per quandam colligationem & redundantiam, ubi in aliqua parte corporis obicitur aliqua quatuor qualitatibus praedictarum, statim sentit. Differt ab aliis sensibus: quia omnes alij sensus immutantur vel immutari possunt per species intentionales. Tactus vero non, sed per species naturales & denominatiuas. Ideo dicimus corpus calidum & frigidum, &c. Et quia nervus ille, qui est organum tactus, est per totum corpus extensus: ideo omnes alij sensus fundantur in tactu: & omnes sensus percipiunt obiectum tactus, non per speciem sensibilem in organo eorum receptam, sed propter fundamentum aliorum sensuum, quod est organum tactus. Vnde experimur oculos sentire frigiditatem, sed non videre illam: & auditum sentire caliditatem, sed non audire illam. Aliter tamen ad illud fundamentum se habet gustus, & aliter alij sensus: quia alij sensus possunt immutari, & exire in actus suos absque immutatione tactus. Visus enim non sentiendo caliditatem vel frigiditatem, &c. potest videre, & auditus audire, & olfactus odorare. Gustus autem non potest immutari, nec exire in actum absque immutatione tactus. Et ratio est: quia sapor, qui est obiectum tactus, fundatur in humiditate: & absque humiditate sentire non potest. Sed humidum est obiectum tactus: ergo oportet primo tactum immutari: & ideo gustus quodam modo dicitur species tactus, & non alij sensus. Sed de his cum de gustu agetur.

Ver. 1. DE MEDIO TACTVS.

Medium Tactus est intraneum & coniunctum, quia caro. Et in hoc differt tactus a visu, auditu, & olfactu. quorum media sunt extranea, hoc est non sunt coniuncta organo illorum, ut aer & aqua. Conuenit tamen cum gustu, cuius medium etiam est caro. Et ita sicut se habet aer ad visum, ita caro ad tactum: & sicut aer non est organum visus, sed medium extrinsecum: ita & caro non est organum tactus, sed medium, intraneum tamen, licet semper inter tangens & tactum cadat, siue sit medium extrinsecum: quia vel res tangitur in aere, vel in aqua. Si in aqua, videmus per experientiam quod ibi manet humiditas inter illa duo: & multo magis mediat aer, si duo corpora dura se tangant in aere. Vnde dicit Philoso. quod nunquam duo corpora dura se tangunt: quia semper est aliquod medium: & sic ad celsationem tactus necesse est duo interuenire media, vnum intraneum & coniunctum, aliud extraneum. In aliis autem sensibus sufficit vnum.

Ver. 2. DE OBIECTO TACTVS.

Obiectum Tactus sunt quatuor qualitates primae, simplices & actiuae, scilicet caliditas, frigiditas, siccitas, & humiditas: quae dicuntur quatuor qualitates primae, eo quod non sunt aliqua aliae accidentales non fluentes a principiis speciei his priores: & simplices, quia non componuntur, sed omnes aliae ex his. Dicuntur etiam actiuae, quia aliae de se non agunt actione naturali, nisi propter adiunctum, & sic per accidens & sic istae quatuor sunt causae aliarum immediatarum, quia licet sol & alia entia naturalia sint causa, non tamen per alias qualitates priores: quia oporteret eas nominare. Et cum non sit processus in infinitum in alterantibus, necesse est venire ad statum contrarietatis alterabilium & commixtibilium. Sed omnes antiqui dederunt primum quatuor praedictis qualitatibus: ideo nobis standum est. Dicuntur etiam praedictae quatuor qualitates simplices in se, quia non apparet earum compositio: & tamen aliarum qualitatibus alterabilium apparet compositio ex ipsis, quae etiam apud nos sunt compositae, tamen in puris elementis infra sphaeram eorum possunt reperiri simplices.

Ver. 3. DE CONTRARIETATE OBIECTI TACTVS.

In huiusmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur contrarietas: Vna est inter caliditatem & frigiditatem: Alia est inter humiditatem & siccitatem. Propter huiusmodi diuersas contrarietates Philoso. dicit, quod licet sensus tactus sit vnus materialiter: propter vnus organum in quo subiectiuatur,

de Anima

subiectiuatur, est tamen plures formaliter, quia vnus sensus est tantum vnus contrarietatis per se primo, hoc est vnus generis, quod diuiditur primo & per se ac immediate in duas species qualitatis contrarias: sicut visus habet pro obiecto colorem, qui prima diuisione diuiditur in album & nigrum, quae contrariatur: Auditus habet pro obiecto sonum, qui diuiditur in grauem & acutum. Olfactus habet odorem, qui diuiditur in placidum & foetidum. Gustus saporum, qui diuiditur in amarum & dulce. Cum ergo tactus habeat duas primas contrarietates, & vnus organum, erit vnus materialiter, & duo formaliter. Quidam dicunt, & satis probabiliter, quod Philoso. in hac parte disputatiue locutus est, & non assertiue, & huius opinionis videtur esse D. Tho. qui dicit quod praedictae quatuor qualitates conueniunt in vno genere proximo innominato, cum non sint infinita genera inter qualitates, quae est genus generalissimum, & qualitates tangibiles, quae in vno organo inueniuntur. Satis enim notum est quod inter frigidum & humidum maior est conuenientia, quam inter frigidum & calidum: adeo ut frigidum & humidum videantur se consequi: aqua enim est naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non contrariatur humiditati. Et similiter videtur esse inter caliditatem & siccitatem. Ignis enim est calidus & siccus. In sale & zinzibere est siccitas & caliditas: licet calidum & siccum contrarietur frigidum & humidum. Super conuenientia illius contrarietatis, potest fundari vnus genus, quod adhuc est innominatum, quod circulo quimur per hoc complexum, qualitas tangibilis. Et sub vna specie illius generis continentur calidum & siccum, & sub alia frigidum & humidum: & sic reducitur ad vnam primam contrarietatem. Notandum tamen, quod contrarietas tactus alio modo se habet ad tactum, quam contrarietas trium priorum sensuum: quia species sensibiles in aliis tribus sensibus possunt simul esse in organo, in quo non contrariantur, eo quod non sunt tibi secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale. Qualitates autem primae contrariae non possunt simul esse in tactu: quia sunt in eo secundum esse naturale, secundum quod contrariatur: & sic vnus vnus percipit album & nigrum, sed tactus non simul percipit calidum & frigidum, sicut in aequali gradu. Et quia super tactum fundantur omnes alij sensus, Philoso. inquit, quod animalia sensu tactus priuata, mori necesse sit: Quia sine illo animal esse non potest, neque aliqua vitalis operatio: & quia diu habet hunc sensum, est animal. Hinc est quod excellentia sensibiliu aliorum sensuum non corrumpit animal, sed solum illud sensum, cui excellentia applicatur, sed excellentia sensibiliu tactus corrumpit animal, cum corrumpat tactum, quo corrumpitur animal.

1. p. 9. 78. ar. 3.

2. de Anima.

§. 7. DE GVSTV.

Vitus est potentia naturalis animae sensitivae, saporis proprie & per se primo perceptiuarum. Organum eius est quidam nervus diffusus ad modum retis super latitudine in lingua carni immerfus. Vnde sequitur quod animalia quae non habent linguam, vel aliquid loco linguae (ut ab aliquibus dicitur de Ciconia) non percipiunt saporum. Quidam dicunt quod subtus vel circa neruum sparsum per totum corpus, qui est organum tactus, praedictus nervus, qui est organum gustus, qui est alius a primo, super latitudine linguae duntaxat sparsus siue diffusus est, & habet percipere solam humiditatem cum sapore. Nervus vero tactus percipit quatuor qualitates, & sic sunt duo organa: quia diuersarum potentiarum diuersa debent esse organa. Et ad Philoso. dicunt, quod disputatiue locutus est de vnitatem organum, sicut de prinitate contrarietatis. Verum tamen quod ad organum gustus & tactus, ratio Philoso. est apparentior, quia cum sapor non possit senti abique humiditate, quae est obiectum tactus: vel ille secundus nervus sentiret humiditatem, vel non: Si non, frustra poneretur: Si vero sentiret humiditatem, vel ultra sensum humiditatis haberet sensum saporis, vel non: Si non, etiam frustra poneretur. Si autem cum sensu humiditatis haberet sensum saporis, quare primus nervus quo ad illam partem habere non poterit: Et cum non sit ponenda pluralitas absque necessitate, sequitur quod idem organum tactus & gustus materialiter & fundametaliter. Et ad rationes ipsorum dici potest, quod fundametaliter illorum habet solam verum in his potentibus, quae immutatur intentionaliter, sed in his quae immutatur naturaliter, vel supponit immutationem naturalem, non oportet. Quomodo autem distinguatur organum gustus & tactus formaliter in eodem nervo, sequedo doctrinam D. Tho. dicendum, quod nervus per totum corpus sparsus (quod est organum tactus) supra latitudine linguae habet aliam dispositionem, quam non habet in alijs partibus. Ideo habet duo officia subordinata: Primum est, sentire omnes iiii. qualitates primas: secundum est, sentire humiditatem in saporibus intentionaliter vel etiam naturaliter sentiat saporum: quia non est necesse quod organum gustus ad percipiendum saporum semper immutetur immutatione naturali a specie causata ab obiecto suo, scilicet, sapore: licet aliquando possit naturaliter immutari propter vehementiam saporis in illo humido, sicut legimus in li. Regum, quod filij prophetae sentientes amaritudinem colocynthidarum agri, clamauerunt: Mors in olla vir Dei. & sic lingua potest denominari amara. Si vero sapor non sit valde intensus, nervus ille sparsus super latitudinem linguae quantum ad illam dispositionem, quam habet ad percipiendum saporum a specie saporis, quae ei obicitur, hoc est quae causatur ab obiecto suo in illo humido existente, non immutatur naturaliter, sed intentionaliter duntaxat: & tunc lingua non dicitur dulcis vel amara. Et in hoc gustus conuenit cum auditu: tamen differt, quia audiens non praesupponit immutationem alterius sensus, sicut gustus praesupponit immutationem tactus. Sed difficultas adhuc manet: quia Philoso. dicit gustum esse speciem tactus. Si habent diuersa obiecta & diuersa organa, certum est quod differunt genere, prout obiecta eorum: & sic videtur impossibile quod gustus sit species tactus. Dicit potest quod Philoso. ibi non loquitur proprie de specie: & dicit gustum esse speciem tactus, propter praesuppositionem & subordinationem actuum. Quia quemadmodum species praesupponit genus, & aliquid addit supra ipsum: sic actus gustus praesupponit actum tactus, & cum hoc aliquid aliud habet, quia percipit

Ciconia gustis non habet.

Organum gustus, & tactus idem.

1. p. 9. 78. ar. 3. ad. 4.

4. Reg. 4.

An gustus sit species tactus.

lapotem, & non tactus. Et quia visus, auditus, & odoratus, quo ad actus suos, non presupponunt actum tactus, ideo Philosophus non dicit illos tres sensus esse species tactus, licet fundentur in tactu, sicut & gustus.

Ver. 1.

DE MEDIO GUSTVS.

Medium Gustus est caro, & in hoc conuenit cum tactu. Nec inconuenit quod diuersi sensus habent idem medium, ut patet de visu, auditu, & odoratu, qui habent aerem pro medio. Medium gustus, scilicet caro, est medium intraneum: & per hoc differt à tribus primis sensibus.

Ver. 2.

DE OBIECTO GUSTVS.

Obiectum formale Gustus est humiditas, quæ est ratio & causa quare sapor sentitur. Ideo Deus dedit animalibus saluam, ut possent humectare gustabilia, sicut dedit lumen visui. Et ideo sicut lumen est obiectum formale visus, sic humiditas gustus. Obiectum verò materiale gustus est sapor, in quem conueniunt cibus & potus. Ponuntur autem septem species saporis, scilicet dulcis, amarus, austerus, salus, pinguis, ponticus, & acutus. Prima contrarietas est inter amarum & dulce.

§. 8.

DE SENSIBVS INTERIORIBVS.

Quum natura non deficiat in necessariis, consequens est quod tot sint actiones in animali perfectio, quot sufficiant ad vitam illius. Et quæcumque harum actionum non possunt reduci ad vnum principium, requirunt diuersas potentias: cum potentia animæ nil aliud sit, quam proprium & immediatum principium operationis animæ, ut dictum est. Ad vitam autem animalis perfectam requiritur, quod non solum apprehendat rem ad presentiam sensibilis, sed etiam in eius absentia: alioquin cum animalis motus & actio sequantur & presupponant apprehensiones, animal non moueretur ad inquirendum aliquid absens: tamen per experientiam videmus oppositum. Alias vivere non posset. Et ideo ultra sensus exteriores, qui percipiunt species sensibilium in presentia obiectorum distaxat, oportet ponere alias potentias, per quas recipiat & retineat species sensibiles. Sed recipere & retinere redduntur ad diuersa principia, quia aliqua bene recipiunt, & non bene retinent, ut humida & mollia. Aliqua autem difficilius recipiunt, tamen bene faciliter retinent. Ideo oportet ponere duas potentias: unam, quæ faciliter recipiat, & aliam, quæ bene retineat species sensibilium in absentia obiectorum. Ad recipiendum omnes species sensibiles, sensata per sensus exteriores, ponitur sensus communis: & ad conseruandum illas, ponitur & ordinatur fantasia siue imaginatio, quasi quidam thesaurus formarum siue specierum sensibilium per sensus receptorum. Prædictæ duæ potentie sufficerent animali, si animal distaxat moueretur propter delectabile, secundum sensum. Sed quia necessarium est animali, ut quærat aliqua, vel fugiat non solum quæ sunt conuenientia, vel disconuenientia ad sentiendum, sed etiam propter alias comoditates & vtilitates siue nocumetas: sicut ouis videns lupum venientem fugit, non propter indecentiam coloris vel figure: Quia si similem colorem vel figuram videret in pariete, non fugeret: sed fugit ab eo, quasi ab inimico nature suæ. Similiter auis colligit paleas, non quia delectant sensum, sed quia vtilis ad nidificandum. Ad apprehendendum species, siue intentiones non sensatas, hoc est quæ per sensus exteriores non percipiuntur, ponitur vis siue potentia æstimatiua: & ad conseruandum eas, potentia memoratiua siue memoria, quæ est thesaurus huiusmodi intentionum siue apprehensionum nociui vel vtilis & commodi. Et ratio præteriti, quam apprehendit memoria (quæ est præteritorum) inter huiusmodi intentiones computatur, & sic sunt quatuor sensus interiores, scilicet sensus communis, fantasia, siue imaginatiua, æstimatiua, & memoria.

Ver. 1.

DE SENSU COMMUNI.

Sensus communis est potentia animæ sensitivæ omnium sensibilium in eorum presentia per alios sensus exteriores perceptiua, & specierum receptorum ad fantasiam per fusua. Notandum tamen quod non dicitur sensus communis per prædicationem, sic quæ prædicetur de omnibus aliis sensibus, sicut homo de Sorte & Platone. Sed dicitur sensus communis, quia recipit in se & immediate species omnium sensuum exteriorum cum dependentibus & connexis, prout sunt actus sensuum exteriorum, qui coniunguntur obiecto sensibili in communi, & differentia illorum ad invicem quæ sunt obiectum eius. Hæc potentia secundum D. Tho. pro organo, in quo subieciatur, habet primam & anteriorem partem cerebri, ad quam sensus exteriores per certos meatus & venulas, species sensibiles à sensibus exterioribus, ab obiecto extrinseco in eorum organo receptas, multiplicat, & ad hanc potentiam transmittunt, siue diffundunt, quas & hæc recipit, & ad fantasiam transmittit. Sicut enim visibile extrinsecum multiplicat species suas acuendo & minorando, usque ad organum visus, sic quod sunt in illo in parua quantitate: ita species quæ sunt in visu, multiplicatur & deferuntur per spiritus vitales per certum neruum, qui est meatus ad primam & anteriorem partem cerebri, quæ est organum sensus communis, in quo species illæ subieciuntur, & ab ea multiplicantur & diffunduntur: & in minori quantitate per spiritus vitales deferuntur ad fantasiam. Hæc autem multiplicatio est intentionalis & instantanea: nec est necesse interioris sensus medium esse diaphanum, sicut nec medium gustus & tactus.

Ver. 2.

DE OFFICIIS SENSUS COMMVNIS.

Primum officium sensus Communis est faciliter recipere species sensatas cum dependentibus & connexis, hoc est cum actibus & intentionibus sensuum exteriorum, ac discretionem siue distinctionem & differentiam earum, & eis connexorum. Et sic sensus communis non solum percipit & cognoscit

si vis interior
vbi necessitas.

scit differentiam albi & nigri, quam visus percipit: sed etiam differentiam dulcis & amari, ac albi & dulcis: quia visus cognoscere non potest: quia quicumque differentia inter aliqua cognoscit, necesse est ut utrumque cognoscat, quod non facit visus. Secundum officium est multiplicare species à sensibus exterioribus receptas, & eas transcurrere ad fantasiam. Tertium officium sensus communis est iudicare de actibus sensuum exteriorum, qui sæpe à D. Tho. & Philo. intentiones nuncupantur. Iudicat enim de actu videndi & audiendi, & c. & exteriores sensus non visus enim non iudicat se videre, & c. Quia potentia irrationales non reflectuntur super se: & ideo iudicium illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc est ad potentiam superiorem immediatam, cui subordinatur, ad sensum communem, qui percipiendo specie à potentia visiva in ipsum transfusam, percipit specie illam & obiectum eius & actum videndi, & sic iudicat directe, & non per reflexionem visum videre, & idem de aliis sensibus. D. Tho. dicit quod sensus communis est radix & principium sensuum exteriorum: non quod immutet sensus exteriores, sed quia se habet sicut ceterum ad circumscriptionem, hoc est ad æqualiter recipiendum apprehensiones omnium sensuum exteriorum: sicut ceterum æqualiter se habet ad quolibet partem circumscriptionem circuli. Ex præmissis sufficeret apparet differentia inter sensum communem & sensus exteriores, qui versantur circa varietates vnius generis: sensus autem communis circa omnia genera sensibilium, hoc est circa omnes qualitates alterabiles, & ea quæ sunt illis conexa. Apparet etiam, quod maxima illa quæ dicit vnum sensum esse vnius contrarietatis distaxat, solum habet verum in sensibus exterioribus, & non interioribus.

Ver. 3.

DE FANTASIA.

Fantasia est potentia naturalis animæ sensitivæ apprehensiva, hoc est receptiua & conseruatiua specierum sensatarum per sensus exteriores, & sensum communem ad eam transfusarum. & habet pro organo in quo subieciatur, secundam partem cerebri à parte sinistra, & obiectum commune obiecto sensus communis. Quia percipit actus sensus communis, & iudicat de eis, quod sensus communis facere non potest: quia (sicut dictum est) nulla potentia irrationalis, hoc est animæ sensitivæ, potest reflecti supra se. Et cum non habeamus obiectum nominatum ipsius fantasie, circumquimur per hoc complexum, Sensibile apprehensum per sensum communem cum dependentibus & connexis. Species enim & intentiones siue actus & iudicia sensus communis in eius organo existentium, multiplicatur & diffunduntur magis spiritualiter (hoc est minus extense) per spiritus vitales ad organum fantasie, quod non adeo faciliter recipit eas, sicut sensus communis: quia organum eius habet maiorem humiditatem: receptas tamen seruat longissimo tempore, quamuis non perpetuo, licet Philosophus dicat quod fantasia est sicut perpetuus sensus: quia hoc aduerbium (sicut) importat similitudinem: nullum autem simile est idem. Possunt enim species illæ in fantasia receptæ, quæ dicuntur fantasmatæ, corrumpi, non à contrario, cum contrarium non habeant, quia non sunt species illæ in fantasia secundum esse naturale, sed secundum esse intentionale & spiritualiter, vnde D. Aug. ponit tria genera visionum, scilicet corporalem, quæ fit per sensus exteriores, spirituales quæ fit per fantasiam siue imaginationem: & intellectualem, quæ fit per intellectum. Aliquando tamen huiusmodi species corrumpuntur per nimium motum & alterationem cerebri siue infirmitatem, iudicamus enim per intellectum nos habuisse fantasmatæ rerum antiquarum, quæ postmodum non habemus. Et quia fantasia omnibus potentiis prædictis est altior & nobilior: ideo eminentius recipit & conseruat omnes species siue similitudines rerum sensibilium sensatarum, & intentiones siue actus sensuum exteriorum, & sensus communis. Ex hac nobilitate fantasie & eius excellentia, sequitur quod non omnia animalia habent fantasiam, sed solum animalia perfecta, quæ habent omnes sensus exteriores. Illa verò quæ non habent ex natura sua omnes sensus exteriores, non habent fantasiam, quæ habet organum determinatum. Propter hoc dicit Philosophus, quod apes, formicæ, & vermes, non habent fantasiam, sed mouentur instinctu nature.

Ver. 4.

DE OFFICIIS FANTASIAE.

Fantasia habet quatuor officia: Primum est recipere omnes species inferiorum potentiarum: Secundum conseruare eas in organo suo: Tertium est, ex speciebus receptis alias in se causaliter. Ex fantasmatæ enim montis & ex fantasmatæ auri potest in se fabricare seu formare vnum fantasiam quod erit similitudo montis auri. Et per hunc modum fingere vnum animal habens caput leonis, alas aquilæ, & c. quod non est, nec naturaliter esse potest in rerum natura, quod dialectici chimeram vocant. Et quando fantasia talia fingit, quæ à parte rei non sunt, est falsa & decipitur: sed de his amplius in versu sequitur. Quartum officium est, præsentare immediatè obiectum conueniens vel disconueniens potentie appetitiuæ, & mouere illam ad prosequendum delectabile, & fugiendum tristabile, secundum sensum. Ex prædictis apparet, quod fantasia non est sensus in actu, hoc est non requirit præsentia liter siue actualiter, seu cõcomitanter ad operationem suam actus sensuum exteriorum, neque sensus communis, quod ex duobus apparet: Primo, ex eo quod imaginatio est in somniatibus: tamen alij sensus non habet operationem. Secundo quia clausis oculis imaginamur, quæ neque videmus, neque aliis sensibus sentimus. Apparet etiam ex dictis officiis quadruplex differentia fantasie & sensuum inferiorum. Ex quibus resultat alia scilicet, quod fantasia facilius decipitur, quam sensus inferiores, eo quod sensus inferiores non exeunt in actu, nisi presentibus obiectis: fantasia verò habet actum ipsius absentibus.

Ver. 5.

DE DECEPTIONE FANTASIAE.

Ad cognoscendum quomodo Fantasia decipitur, vel sit falsa, notandum in primis, quod cum verum sit obiectum intellectus, & veritas sit cõformitas & adæquatio rei ad ipsum: Oportet quod ratio vel definitio veri vel veritatis sumatur ex habitudine intellectus ad rem intellectam: res autem

si vis communis
est radix exte-
riorum.

Obiectum, orga-
nū, & subie-
ctū fantasie.

2. de Anima.

12. super Gen.
ad literam.
Tria visio-
num genera.
Fantasmatum
corruptio.

1. p. q. 16. ar. 1.
2. q. 17.
ar. 1. 2. 3.

Et de ver. q. 1. ar. 1. c. 3.

Veritas quibus et quomodo attribuitur. In lib. de vera religione. II. Adeta.

10. Meta.

3. de Anima.

Idea quid.

Ioan. 6.

Circuli definitio.

Intellecta aliter se habet ad intellectū diuinū, à quo pēder in esse: & aliter ad intellectū creatum à quo res intellecta nō pēder in esse: Quia habitudo rei intellectę ad intellectū diuinū cōuenit ei per se, cū cōparetur ei sicut ad primū principium: & ideo est primaria: & inseparabilis. Habitudo autē rei intellectę ad intellectū creatū, maximē humanū, cū nō pendat ex illo, est secundaria, & valde remota: quia nihil aduenit rei neque perit ab ea, eo quōd intelligitur ab intellectu creato: ideo dicit Philo. quōd propter nostrum affirmare vel negare, nihil mutatur in re. Nec ipsa res pro eo quōd apprehenditur ab intellectu humano, dicitur vera vel falsa: sed e conuerso ab ea intellectus dicitur verus vel falsus: Sed res intellecta cōparata ad intellectū diuinū, eo quod habet esse, & assequitur similitudinem ideę siue speciē, quę est in mente diuina, à qua procedit, dicitur vera. Vnde dicitur verus lapis, qui habet veram lapidis naturam. Et sic veritas primō inuenitur in Deo, & attribuitur intellectui diuino ad æquante, instituyente, & mensurante rem illam in sua determinata natura: veritas enim transcendentalis nihil aliud est, quā entitas mēsurata ab intellectu diuino. Secundariō verō attribuitur rebus ipsis, tanquam mensuratis. Vnde D. August. dicit, quōd veritas est vera similitudo principij quę sine vlla dissimilitudine est: & A. uic. dicit quōd veritas vniuersi cuiusque rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. Si verō consideremus secundā habitudinē, quā res à Deo in sua natura cōstituit, habet ad intellectū humanū speculatiuū, inuenimus quōd veritas prius est in rebus, quā in intellectu: quia per hoc quod intellectus cōsiderat lapidem, propter hoc lapis nō est verus, neque similis Ideę, quam Deus habet de illo: sed potius ē cōuerso, intellectus dicitur verus à re intellecta: quia res intellecta est causā similitudinis, quā habet intellectus noster de ea: per quā similitudinē intellectus æquat rei, & mensuratur ab illa. Vnde Philo. dicit, quōd res naturales, ex quibus intellectus noster scientias accipit, mensurāt intellectum nostrum, sicut mensurata sunt ab intellectu diuino. Et hoc modo accipiendo veritatem (prour est in intellectu) nihil aliud est, quā propria, perfectā, & adæquata similitudo rei intellectę: & intellectus dicitur verus, quando habet in se veram similitudinē rei, per quam illi conformatur: vnde communiter dicitur, quod veritas est conformitas intellectus ad rem. Et per oppositū intellectus dicitur falsus, & decipitur, quando habet aliquam similitudinē in se, quę non conformatur rei, vt quando habet conceptum chimere, de qua supra dictum est. Et quia naturalis similitudo rei nō solū est in intellectu, sed etiam in sensu exteriori & interiori: ideo veritas secundum hanc acceptionem attribuitur à Philosopho sensibus exterioribus & fantasię. Et tunc sensus visus dicitur verus, quando similitudo quę est in oculo: proportionatur rei ad extra, & sic de aliis. Et falsus, quando non est ita: vt quando per vitrum rubrum res alba iudicatur rubea: & quando infirmus iudicat dulce amarum. Et per hunc modum veritas & falsitas (quę dicitur deceptio) est in fantasia. Et sic veritas pro materiali significat illam similitudinē: & pro formali, significat illum respectum siue conformitatem illius similitudinis ad rem. Et opposito modo falsitas. Sed proprie & per se accipiendo veritatem, Veritas nihil aliud est, quā similitudo rei creatę, quę est in Deo. Quę similitudo in Deo dicitur Idea, quę nihil aliud est, quā ipse Deus, eandē re representans & efficiens, & pro formali respectus rationis Dei ad illā, vel realis ipsius rei ad Deū. Et sic accepit veritatē Christus dicens: Ego sum via, veritas, & vita. per quę verba ostendit se creatorem omnium rerū. Capiēdo tamen veritatem pro specie, siue similitudinē rei creatę, existēte in potentia animę, cum habitudine conformitatis ad rem ad extra, à qua pender, proprius & perfectus attribuitur veritas intellectui, quā aliis potentiis. Quia alię potentię apprehensiuę sensitiuę nō recipiūt, nisi similitudinē accidentiū: intellectus verō recipit similitudinē essentię & substantię rei. Quā autē res naturalis nō deficiat ab esse, quod sibi cōperit secundū suā naturā siue essentiā: & possit deficere ab aliquibus accidentibus vel cōsequētibus cā: vt homo nō potest deficere à rationabilitate, ipso manēte, tamen potest deficere ab eo, quod est habere duos pedes, & à tanta quantitate & aliis accidentibus. Ita vis siue potentia cognoscitiua non deficit in cognoscēdo quidditatem illius rei, cuius habet similitudinē: potest tamen deficere circa aliquid consequens ipsam, vel quod est accidens ei. Et sicut supra dictum est, vis nō decipitur circa sensibile propriū, sed circa sensibilia cōmunia, & circa sensibilia per accidēs. Sic nec intellectus decipitur circa propriū obiectū suum, sed bene circa illud quod accidit ei. Propriū autē obiectū intellectus est, id cuius in se similitudinē recipit quod dicitur quidditas naturę & essentię rei: & ideo circa illud nō decipitur, & per cōsequens in prima operatione sua (quę dicitur simplicium apprehensio) nō decipitur. In cōponendo autem vel diuidendo decipitur, dum attribuit rei, cuius quidditatem intelligit, aliquid quod eam non cōsequitur, vel negat quod ei conuenit. Sic enim se habet intellectus in his quę non cōsequuntur quidditatem rei, vel etiam opponuntur, sicut sensus ad iudicandum de sensibilibus communibus, vel de sensibilibus per accidens. Et ideo intellectus potest decipi dupliciter. Primō, quando quidditatem siue definitionem aut essentiam vnius rei attribuit alteri, vt si definitionem circuli, quę est habere centrum æqualiter se habens ad omnes partes circumferentię: quam quidditatem apprehendit simplici apprehensione, quę est prima operatio suā: si secunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centrum æqualiter se habens ad omnes partes circumferentię, non conuenit triangulo: Similiter erraret si tribueret animal rationale asino, vel negaret animal aut rationale de homine, quod est diuidere. Secundō decipitur intellectus, quādo componit partes definitionis adinuicem, quę sibi sociari non possunt: vt si formet talem definitionem, homo est animal rationale, quadrupes. Sed in cognoscēdo quidditates simplices intellectus non potest esse falsus, sed solum verus, vel totaliter nihil

intelligit. Ideo dicit Philo. quōd abstrahentium non est mendacium.

Ver. 6. DE VERITATE ET FALSITATE.

Veritas vel Falsitas (de qua hęc & cōmuniter loquimur) pro materiali est qualitas, siue species & similitudo rei cognitę, in potentia cognoscitiua existens. Pro formali verō, Veritas est ipsa habitudo siue comparatio conformitatis ipsius speciē ad rem cognitam: quia talis scilicet est illa similitudo, qualis est ipsa res ad extrā. Et Falsitas est habitudo seu relatio difformitatis illius speciē ad rem cognitam: quia scilicet non est à parte rei aliqua res talis, qualis per illam speciem representatur. Et sic Veritas & Falsitas pro materiali sunt idem: quia eadem species siue similitudo rei cognoscibilis potest esse conformis vel difformis successinē rei representatę, per illam, quantum ad existentiā. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, est conformitas speciē ad rem cognitā, quando scilicet ita est à parte rei: & Falsitas est relatio difformitatis, & c. Et quia nullus sensus siue exterior, siue interior potest reflecti supra actum suum, nec ferri in illam habitudinē siue relationem conformitatis vel difformitatis, nulla potentia sensitua potest cognoscere veritatem pro formali, nec potest cognoscere an illa similitudo sit vera similitudo rei, vel hallucinatio. Ideo nulla talis cognoscit se decipi: quia ita bene tendit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectum apprehensum per hallucinationem, sicut si haberet veram similitudinē rei. Sed intellectus (qui est excellentior potentia) reflectitur supra se & actus suos: & cognoscit illam habitudinē conformitatis vel difformitatis: & per consequens veritatem & falsitatem ac deceptionem sensum & suam. Cū enim iudicat visum videre, potest considerare an illa visio sit vera, hoc est an species siue similitudo rei (quę est in oculo) habeant rem ad extrā correspondētē & adæquatam, vel non. Et eodem modo dicendum est de aliis potentiis sensituis, & de ipsomet intellectu: quia potest considerare an iudicium suum respondeat & equeur rei ad extrā, vel nō: & decipiatur. Et sic veritas vt cognita non est in aliis potentiis, sed solum in intellectu, & in secunda operatione eius, per quam comparat vnum alteri, componendo vel diuidendo, siue attribuendo aliquid alicui, quod est componere: vel negando aliquid de aliqua re, quod est diuidere, siue diuisio. Et sic debet intelligi Philo. cū dicit, quōd verum & falsum sunt in intellectu, materialiter quidem per similitudinē rerum, & formaliter per cognitionem illius conformitatis vel difformitatis: adæquationis vel inadæquationis. In sensibus verō est Veritas vel Falsitas materialiter: quia in ipsis est illa similitudo, sed non formaliter: quia sensus cū non reflectantur supra se, non cognoscunt illam habitudinē cōformitatis vel difformitatis per comparationem sui ad illam: quia hoc pertinet ad secundā operationem intellectus. Ex quo sequitur, quōd in prima operatione intellectus (quę est simplicium apprehensio) non est Veritas vel Falsitas proprie dicta: quia per simplicium apprehensionem non fit comparatio, neque attributio aut separatio, est tamen in ea veritas pro materiali sicut in sensu. Et in oratione vocali & scripta (secundum quod subordinatur propositioni mentali) est tanquam in signo, sicut sanitas in vrinā hominis, quia est signum sanitatis. Et sic oratio vel propositio vocalis aut scripta dicitur vera: quia est signū veritatis, quę est in propositione mentali: & proportionabiliter dicendum est de falsitate.

Veritas vt cognita non est in sensu.

Ver. 7. DE IUDICIO SENSVM.

Iudicium sensuum nō est per compositionem aut diuisionem, sed simpliciter & per instinctum naturę. Non enim ad omne iudicium requiritur compositio, cū angeli iudicēt, & tamen non componunt aut diuidunt. Differt autem fantasia hominis à fantasia aliorum animalium: quia fantasia hominis ex duabus speciebus facit vnam tertiam, sicut dictum est de Monte Aurgo: & sic quodam modo videtur componere. Et propter vicinitatem & communicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparationem siue attributionem imperfectam intentionum individualium inferiorum sensuum, sicut intellectus habet collationem vniuersaliū. Et ideo fantasia in homine dicitur cogitativa & ratio particularis.

Ver. 8. DE FANTASIA BRVTORVM.

In Brutis non est proprie compositio aut discursus: quia non habet compositionē siue collationem extremorum: & per consequens nō est in eis veritas pro formali & proprie dicta, quę requirit agnitionem attributionis conformitatis vel difformitatis. Et quamuis sensus exteriores & interiores iudicēt de obiectis, & visus percipiat illud quod ei obicitur, esse album & nigrum: illud tamen iudiciū non est compositio vel diuisio, cū (vt dictum est) ad iudicium non semper requiratur compositio aut diuisio, vt patet in angelis: qui tamen aliter iudicāt, quā brutā animalia: quia angeli reflectūt supra se & intelligunt se iudicare, affirmare, vel negare: & non bruta, sed solum tendunt in obiectū, & tendēdo dirigūtur & determinantur instinctu naturę ad vnum ex pluribus, & nō ex decursu aut electione, vt canis famelicus presentatis duobus fructis panis, currit ad maius. Et in biuio perditō odore, reuertitur ad aliā viā. Et aliqua animalia, cū volūt quietescere, magnos saltus faciūt, ne inueniatur à canibus. Hęc omnia faciūt instinctu naturę. Eodē instinctu Aranea parua retia facit ad capiēdas muscas. Et Formica in æstate cibū parat: & Apis suas casā facit: & Hirundines docent pullos tempore egestus posteriora vertere ad orificium nidi, vt stercus cadat in terram: & Catus stercora cooperit, ne à muribus sentiantur: & Canis vidēs baculum eleuatum fugit, ne percutiatur: & volens quietescere, circulationes facit, quasi quærens puluinar. Aues quoq; inter paleas pro nido ædificando discurrere vidētur: & canis magistrum suū cognoscit, & mortuum vluat, sterq; videtur: & ad eius præceptū saltat, chorizat, & comedentibus

Bruta videntur discurrere.

candelam accensam tenet. Philomena cantu vocat parem ad conceptum: Elephas adorat Regē: Camelus occidit illum, qui procurat vt cognoscat matrem. Et Delphini magni regunt paruos: & cum aliquis moritur: alij veniūt ad exequias: & portant eum super dorsum, ne comedatur ab alijs piscibus. Et alia animalia multa faciunt huius generis, de quibus Albertus Magnus. Ex quibus videtur quod componant & diuidant, imò quod discurrant, & quod prudentiam habeant. Ideo Salomon mittit pigrum ad formicam, vt discat prudentiam: interrogandum & Tob ad iumentā: sed prudentia in illis in propriè, incompletè, & imperfectè, ac metaphoricè dicitur: quia illa animalia prudentiam, compositionem, aut discursum non habent, cum non ex se illa faciant, sed solum moueātur ad ea, ad quæ ab authore natura diriguntur: nec cognoscūt collationē. Sed homo qui reflecti potest supra actus suos, & habet collationē, mittitur ad illa, vt ex eis discat prudentiam.

Ver. 9.

DE INSTINCTU NATURAE.

ET quia per huiusmodi instinctum Naturæ soluuntur multa argumenta in diuersis materiis, A ideo de ipsa superficialiter dicendum est. Et sciendum quod instinctus Naturæ nihil aliud est, quam motio siue actualis directio authoris Naturæ, dirigētis omnia in casu necessario. Quia Natura siue author Naturæ (qui est Natura naturans) non deficit in necessariis. Vnde Psal. Qui parat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et ouem mouet ad fugam, cum subito occurrit lupus, quem nunquam antea vidit. Hæc motio & directio actualis in finem naturalem, dicitur & appellatur Instinctus Naturæ, & concursus generalis: & quando ordinatur ad finem supernaturalem, dicitur concursus specialis, quem Theologi vocant auxilium speciale in dispositione ad gratiam, & instinctum Spiritus sancti, quod ad meritum vel fugam peccatorum. Hæc directio siue instinctus non est potentia, neque habitus, sed actio fluens à Deo, passiuè recepta in animali, quædoq; per species acquisitas, & aliquando per species nouiter infusas, vt patet in oue, quæ nūquā vidit lupū, quàm primū eū videt, imprimitur ei species inimicitie. Quod autē instinctus sit actus fluens, patet ex hoc quod non durat animali quiescente vel remoto obiecto. Et quando animal brutū, vel etiā homo excitatur, vt fugiat à malis occurrentibus, mouetur instinctu diuino.

Ver. 10.

DE ÆSTIMATIVA.

Æstimatiua est potentia naturalis interior animæ sensitivæ perfectæ, receptiua specierum nō A sensatarum, transmissiua in memoriā, vt species inimicitie in oue ab authore naturæ causata cum primò videt lupum. Et se habet hæc potentia ad memoriā, sicut sensus cōmunis ad fantasiam. Sicut enim organum sensus communis propter humiditatem facilius recipit species sensatas, sed non bene retinet, ideo transmittit ad fantasiam: Sic æstimatiua facilius recipit species non sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad Memoriā, in qua seruantur. Obiectum huius potentie est sensibile non sensatum: Organum vērò est media pars cerebri à latere dextro: Medium intraneum, neruus quidam. Hæc potentia in hominibus est excellentior, & excellentiori modo operatur, quàm in brutis, propter vicinitatem rationis, quæ habet conferre vnā rem alteri: quàm quidem collationem ratio communicat huic potentie in rebus nō sensatis, sicut fantasie in rebus sensatis, imperfectè tamen. Hæc collatio non inuenitur in brutis, sed solum in æstimatiua hominis. Ideo dicitur aliquando ratio particularis, sicut fantasie siue cogitatiua.

Ver. 11.

DE MEMORIA.

Memoria accipitur tripliciter: Primò, pro omni potētia cōseruatiua specierū in absentia ob- A iecti: & hoc modo nō est specialis potētia quia conuenit fantasie (vt supra dictum est) & intellectu possibilibus, qui cōseruat species intelligibiles, vt inferius dicitur. Secūdo, pro similitudine siue simulachro in potentia seruato. Et sic accipit Philos. quando dicit quod Memoria est passio sensitiva, hoc est species siue simulachrū obiecti prius apprehēsi cū illa cōsideratione quod fuerit prius sensatū siue apprehensum, & cōsideratione præteritis. Et hoc modo Memoria nō est potentia, sed actus. Tertio accipitur, vt specialis potētia: & tūc sic definitur: Memoria est potentia naturalis interior animæ sensitivæ, cōseruatiua specierū rerū nō sensatarum, sub ratione prioritatis tēporis, quæ prioritas dicitur tempus præteritū, quod est sensibile per se, cōmune tamen: percipitur enim per motū magnitudinis, quæ est sensibile per se cōmune, vt dictum est. Obiectum igitur memoriæ est sensibile nō sensatū præteritū, vt præteritū est. Organum est postrema pars cerebri, quæ dicitur occiput. Ex præmissis inferitur, quod animalia, quæ nō cognoscūt tēpus, non habēt Memoriā: neque ea quæ non habent cerebrum, siue organū determinatum vt muscæ & mures.

Ver. 12.

DE ACTIBVS ET MODIS MEMORANDI.

Philosophus explicat actū Memoriæ seu memorandi per actus fantasie, quæ etiam memoria A dicitur: qui quidem actus apparet in brutis. Mulus enim in aliquo hospio pastus post multos dies illac transiens, recordatur & sistit. Canis etiam domini sui antiqui recordatur, & gestit coram eo de nouo viso. Cati pariter in domibus religiosorum, audito symbalo, ad refectoriū currūt: quia recordantur aliās post similem sonum se ibi pastos. Sed quomodo ibi fiat videndum est, & aduertendum quod quando sensibile est præsens, & fantasie tendit in illud per simulachrum, siue per illam speciem sensibilem seu similitudinem rei, vocatur habitus, eò quod diu perseverat & manet in dormiente: aliquando vocatur actus, scilicet, quando immutat & mouet fantasie: & tūc non dicitur memorare seu recordari, sed sentire: quia fantasie propriè est absentium. Quando verò obiectum est absens, & fantasie respicit simulachrum illud, non cōsiderando tempus præteritū, siue prius audisse, vidisse, vel alio sensu agnouisse, etiam tunc nō dicitur recordari, sed fantasie

In lib. de animalib. Prouer. 6. Job. 12.

Psal. 146.

In lib. de Memoria. Prouer. 22.

rassari, vel indicare. Sed quando fantasia respiciendo illud simulachrum, iudicat quod obiectum illius simulachri fuit prius visum, vel alio sensu sensatum, tunc dicitur recordari & memorare. Et sic simulachrum illud potest dupliciter cōsiderari. Primò, vt repræsentatiuum obiecti simpliciter: & sic non causat recordationem: quia licet sit idem simulachrum, alia tamen est ratio per illud tendendi ad obiectum, sicut apparet in simulachro regis, antequam viderimus eum: & postquam vidimus illum, recordamur vidisse. Quæ autem anima intellectiua sit nobilior & excellentior sensitiva: cōsequens est, vt potentie sensitivæ sint in homine excellentiores, quàm in brutis: hinc est quod memoria in homine multò perfectiorem actum habet, quàm in brutis, siue vt est specialis potentia de non sensatis, siue de sensatis prout conuenit fantasie, quæ in animalibus de brutis delecto simulachro siue fantasmate, memorare siue recordari non potest, etiam fantasinate secundum partem lapsu vel delecto: quæ delectio fieri potest (vt dictum est) propter nimium motū, vel alterationem organi. Sed homo hoc potest: ideo talis recordatio dicitur in homine reminiscencia, de qua dicendum est.

Ver. 13.

DE DIFFERENTIA MEMORIAE ET REMINISCENTIAE.

Differat autem Memoria secundum Philosophum, à doctrinæ perceptione & Reminiscencia, A quia tunc aliquis doctrinam percipit, quando fantasma nouum acquirit. Sed quando saluo fantasmate integro cōsiderat prius sensisse obiectum per fantasma præsentatum, dicitur memorare siue recordari. Sed quando simulachro ex vna parte remanente, & ex alia parte delecto, resumitur, tunc reminiscitur: & illa resumptio dicitur reminiscencia. Sicut cum in eodem loco vidimus tres ordinatos, scilicet, Sortem, Petrum, & Platonē, quando potentia primū similitudinem illorum trium recepit, didicit. Sed quando manente fantasmate illorum trium, post factum tempus, hoc est post horam, diem, mensē, vel annū, iudicat se illos tres prius vidisse, tunc recordatur. Sed quando pars illius fantasmatum (puta similitudo Sortis vel Platonis, vel duorum simul) deleta est, manente fantasmate tertij, siue similitudine Petri, tunc fantasia in homine, intuendo similitudinē Petri, potest resumere similitudinem Sortis & Platonis, qui erant à lateribus Petri: tunc reminiscitur, & fit reminiscencia. Quæ nihil aliud est, quàm resumptio partis simulachri, quæ quidem resumptio fit ex ipsa rerum natura. Motus enim animi circa multa ordinata directus, vnum ex alio trahit. Et si illa ordinata habent naturalem & necessariam connexionem, facilius & quasi statim fit resumptio alterius vel aliorum, habito primo vel vno. Sicut quia ad ignem sequitur calor, delecto fantasmate caloris, respiciendo fantasma ignis, aduenit fantasma caloris. Si verò illa ordinata non habeant naturalem connexionem, sed sunt contingenter ordinata, per assuetudinem fantasie ex primo mouetur ad secundum, & ex secundo ad tertium, vnde sequitur quod frequens meditatio reminiscendo & ordinando, Memoriā confortat, tuetur & saluat. In ordinando tamen accipiendum est principium aptum, ad quod sequentia habeant connexionem: aliās difficilis erit reminiscencia, vt in sententiis disparatis, nisi per aliqua connectantur & aptentur. Quidam literas alphabeticas, alij quasdam imagines, alij digitos, alij alia pro cellulis & locis sibi præstituerunt in quibus memoranda etiam disparata aptant, collocant & applicant: & sic viso loco præstituto, recordantur eorum quæ illi applicauerunt. Fantasie enim & Memoria in homine propter vicinitatem, quam habent ad rationem, quodam modo discurrunt de vno ad aliud, propter similitudinem vel ordinem inter ipsa reperitur. Conferat etiam plurimum profunda atq; fortis intentio. Et sic quatuor conducunt ad reminiscendum, scilicet debita ordinatio, assuetudo, profunda atq; fortis potentia applicatio, & à principio accommodo inchoatio. Memoria & Reminiscencia à nimia humiditate, ac etiam propter nimiam siccitatem difficultantur. Propter nimiam enim humiditatem species cito labuntur, sicut sigillum in cera liquefacta. Propter nimiam verò siccitatem species vix possunt imprimi, vt sigillum in cera dura. Propter alterationem etiam organi species delentur, vt in ægrotantibus. Impeditur etiam propter motum: & ideo senes & pueri sunt obliuiofi, propter continuum motum, quo agitantur: senes propter decrementum, & iuuenes propter augmentum. Licet per accidens ea quæ in pueritia didicimus, etiā viri & senes teneamus. Vnde dicitur communiter: Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et Horatius: Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem testa diu. Et Prouer. 22. A dolens iuxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea: sed hoc est per accidens, propter vehementem applicationem, vel assuetudinem.

§. 9.

DE APPETITV.

Appetitus est potentia naturalis animæ sensitivæ, qua inclinatur ad prosequendum sibi con- A ueniens, & resistendum à disconuenienti: hæc potentia natura inclinatur ad cōseruationem sui, & resistendum contrariis. Sciendum tamen quod Appetitus est triplex, scilicet naturalis, animalis siue sensitivus, & rationalis siue intellectiuis.

Ver. 1.

DE APPETITV NATVRALI.

Appetitus Naturalis est habitudo seu inclinatio inherens rebus ab bonum suæ naturæ con- A ueniens, ad quod absque cognitione tendit, quando non habet, & quando habet quiescit in eo ex ordinatione primi mouentis, siue authoris naturæ, hoc est Dei, in institutione naturæ vel generatione impressa, & ideo nō potest esse frustra, vt grauitas in lapide ad locum deorsum, & leuitas in igne ad locū sursum. Et quia aliquid est cōueniēs alicui naturæ, quod est disconueniēs alteri: ideo non est inconueniens, quod idem sit bonum & malum, respectu diuersorum: hic appet

1. p. 7. 80.

Prouer. 22.

appetitus non habet organum determinatum.

DE APPETITV SENSITIVO.

Ver. 2. Appetitus Sensitivus siue Animalis est inclinatio sequens apprehensionem sensus interioris, scilicet fantasie vel memorie aut estimatiue, qua inclinatur & immediate mouetur ad prosequendum bonum suum, hoc est illud per predictam apprehensionem ei ostenditur sub ratione conuenientis, & ad resiliendum a malo, hoc est a disconuenienti sua nature per apprehensionem ostenso, vt disconueniens siue repugnans seu contrarium aut nocium sua nature, vt appetitus concupiscibilis vel irascibilis.

DE APPETITV INTELLECTIVO.

Ver. 3. Appetitus intellectiuus siue rationalis est inclinatio sequens apprehensionem seu iudiciu in intellectu, qua homo inclinatur ad prosequendum bonum, & refugendum ac resistendum malo, & talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

DE DIFFERENTIA APPETITVVM.

1. p. 9. 80. ar. 1.

Ver. 4. Tale discrimen est inter istos tres appetitus, quale est inter animam vegetatiuam, sensitiuam, & rationale, quae sunt partes potestatiue anime. Quia sicut anima sensitua eminenter continet animam vegetatiuam, & anima rationalis sensitiuam ita appetitus animalis siue sensitiuus appetitum naturalem, & appetitus intellectiuus ambos. Differunt etiam, quia appetitus naturalis non habet organum determinatum, sed est sparsum per totum corpus, in quo subiectiuatur. Appetitus autem sensitiuus habet organum determinatum cui alligetur, & in quo est subiectiuus. Appetitus vero intellectiuus non habet organum determinatum cui alligetur, neque est diffusus per totum corpus, nec villo modo subiectiuatur in corpore, sed solum in anima rationali, a qua fluit. Est & aliud discrimen, quia Appetitus intellectiuus siue voluntas prosequitur bonum vniuersale: & si aliquid bonum particulare prosequatur, hoc est in ordine ad vniuersale. Appetitus autem naturalis & sensitiuus solum prosequitur particulare bonum, & non ordinat nec ordinare potest ad vniuersale. Licet in quantum est natura particularis sit pars vniuersi, & per consequens tendit in bonum vniuersi, & resilit a malo totius vniuersi, relinquique suum particulare bonum pro bono totius vniuersi. Et quia vniuersum abhorret a vacuo ideo aqua quae naturaliter grauis est, & tendit deorsum: tamen vt non detur vacuum, relicta inclinatione propria ascendit sursum, vt experimento videmus in clepsydra. Ex quo sequitur, quod in aqua est duplex appetitus: vnus, in quantum est pars vniuersalis est, secundum quod est natura particularis. Et licet videatur contrariari, tamen non contrariantur: quia sunt respectu diuersorum. Vel dici potest, quod licet actus sint contrarij, non tamen inclinationes, quae sunt subordinatae. Aliud discrimen est: quia appetitus naturalis non praesupponit neque sequitur actum potentiae apprehensivae, siue cognitionem. Sensitivus autem praesupponit & sequitur necessarium apprehensionem sensus interioris: voluntas vero cognitionem intellectus. Conueniunt tamen omnes in hoc quod nullus illorum apprehendit, hoc est non recipit in se similitudinem eorum, ad quae tendit. Vnde communiter dicitur, quod voluntas est de se caeca. Et idem dicendum est de appetitu sensitivo & naturali, qui non sequitur apprehensionem siue cognitionem in subiecto existentem, sicut appetitus animalis & rationalis: licet sequatur apprehensionem & cognitionem authoris naturae, a quo dirigitur extrinsece per instinctum, vt dictum est. Conueniunt etiam isti tres appetitus: quia omnes tendunt in illud quod est conueniens suae naturae, & resiliunt a disconuenienti, quod dicitur malum. Vnde Philosophus ait: Bonum est quod omnia appetunt, hoc est omnis inclinatio tendit in bonum, siue in id quod est conueniens suae naturae, quod dicitur bonum, sed diuersimode: vt dictum est. Intellegitur etiam de bono vero, vel apparenti quo ad actum prosecutum. Discrepant autem appetitus animalis & intellectiuus, a sensu & intellectu: quia sensus & intellectus tendunt in obiecta sua per similitudinem, siue mediante similitudine in se recepta: & sic non immediate. Sed appetitus sensitiuus & voluntas tendunt immediate in obiectum suum, absque specie vel similitudine rei in se recepta. Ideo Philosophus dicit, quod bonum & malum sunt in rebus, verum autem & falsum in intellectu.

DE APPETITV ANIMALI.

Ver. 1. Appetitus animalis siue sensitiuus diuiditur in concupiscibilem & irascibilem.

DE APPETITV CONCVPISCIBILI.

Ver. 1. Appetitus concupiscibilis est potentia naturalis anime sensitivae, qua inclinatur ad prosequendum bonum particulare, sensibile, delectabile, & ad fugiendum malum sensibile, vel dolorosum apprehensum & iudicatum tale per sensum interiore. Organum cui alligatur, est cor. Obiectum vero eius est bonum vel malum sensibile, simpliciter acceptum, hoc est facile ad habendum vel fugiendum, quod dicitur ad differentiam appetitus irascibilis, qui habet bonum vel malum, arduum siue difficile ad habendum vel fugiendum pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere medium, cum nihil recipiat ab obiecto, nisi forte actus apprehensivus ostendat obiectum, siue qua ostensione non potest ferri in obiectum, dicatur medium. Appetitus concupiscibilis habet sex actus siue operationes quae dicuntur communiter passiones, eo quod ad eas communiter sequitur transmutatio corporalis, scilicet dilataio vel contractio. Tres actus siue passiones habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni sunt, amor, desiderium, & gaudium. Ex parte mali sunt odium, fuga siue abominatio & tristitia. Tres prima sunt opposita tribus vltimis. Et quia amor est prima & radix omnium passionum, ideo de eo primo videndum est.

Ver. 2.

DE AMORE.

Ver. 2. Mor nihil aliud est, quam consonantia seu complacentia in bono sensibili, delectabili, simpliciter seu communiter apprehenso, hoc est absque consideratione difficultatis praesentiae vel absentiae. Talis complacentia dicitur amor, qui est primus motus appetitus concupiscibilis, & fundamentum omnium actionum ac passionum. Ex amore enim sequitur & causatur desiderium, si obiectum sit absens. Si vero praesens, causatur gaudium siue delectatio & quies, quia in illo quiescit, delectatur & gaudet. Notandum tamen quod licet amor sit passio & actus concupiscibilis (extenso tamen vocabulo) attribuitur voluntati, quae etiam complacet in bono praesentato per intellectum: quod quando est absens, desiderat: quando vero est praesens, gaudet: tamen non semper sequitur corporalis dilataio vel contractio: quantum saepenumero per redundantiam sequatur, iuxta illud Psal. Cor meum (hoc est voluntas) & caro mea (hoc est sensualitas) exultauerunt in Deum vinum. Amor est duplex, Amicitiae & Concupiscentiae: Amor Amicitiae est amor, quo amatur aliquid, vt ei sit bonum: & dicitur Amor simpliciter, & volitio boni. Amor concupiscentiae est amor, quo amatur aliquid, vt sit bonum vile, aut delectabile amanti vel alteri, & non ipsi amato: & talis dicitur amor secundum quid. Causa amoris est cognitio boni. Vnde D. Aug. 8. de Trin. dicit: Non amatur certe nisi bonum solum. Et in 20. probat quod nullus potest amare aliquid incognitum. Similitudo etiam est causa amoris, iuxta illud Eccl. 3. Omne animal diligit sibi simile: Per accidens tamen similitudo est causa odij, vt cum ex eo quod Sortes est similis Platoni, Plato impeditur a consecutione boni quod amat. Et propter hoc figuli & medici saepe corraxantur ad iniucem: quia saepe se iniucem impediunt in proprio lucro: & dicitur communiter inter pares est invidia. Et prouer. 13. Inter superbos semper iurgia sunt: quia se impediunt in propria excellentia quam concupiscunt. Effectus amoris sunt quatuor. Primus est vnio amanti ad amatum. Vnde D. Dionys. dicit quod amor est virtus vnitiua. Et Philosophus recitat Aristophanem dixisse quod amantes (si fieri possent) desideraret ex ambobus fieri vnum. Sed quia ex hoc sequeretur alterius corruptio, quaerunt vnionem quae conuenit & decet, vt scilicet simul conuerterentur, simul colloquantur, & in alios coniungantur. Secundus effectus est mutua inhaesio, iuxta illud: Qui manet in charitate in Deo manet, & Deus cum eo. Tertius effectus est extasis. Vnde D. Dionys. dicit, amor diuinus extasim facit. Aliquis autem dicitur extasim pati cum extra se quodam modo ponitur: quod contingit dupliciter. Vno modo secundum vim apprehensiuam, quando ponitur extra cognitionem sibi propriam: vel quia ad altiore sublimatur, sicut cum apprehendit aliqua quae sunt supra sensum & rationem, vel cum ad inferiora deprimitur, vt cum quis in furiam vel amentiam cadit. Et hanc facit amor dispositiuus, in quantum facit intense mediari de amato: Intensa enim meditatio vnus abstrahit ab alijs. Alio modo quantum ad vim appetitiuam, quando scilicet appetitus alicuius fertur in alium, exiens quodammodo extra seipsum. Quartus effectus dicitur zelus. Vnde D. Dionys. dicit quod Deus appellatur zelotes propter nimium amorem. Intensus enim amor causat zelum, quo quis querit excludere omne quod sibi repugnat, sed differet in amore amicitiae, & in amore concupiscentiae: quia in amore concupiscentiae causat zelum malum. Qui enim taliter amat, mouetur contra illud quod repugnat consecutioni, vel fruitioni, aut quieti eius quod amatur: & hoc modo viri dicuntur zelotypi vxorum, ne per consortium aliorum impediatur singularitas quam quaerunt in vxore. Et hic zelus dicitur zelotypia. Similiter qui querunt intense excellentiam, mouentur contra eos qui excellere videntur, quasi impediens excellentiam ipsorum: & talis zelus dicitur inuidia, de quo psal. Noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Amor autem amicitiae querit bonum amici: Vnde quando est intensus facit hominem moueri contra omne illud quod repugnat bono amici: Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando conatur repellere ea quae sunt contra honorem, vel voluntatem Dei, secundum illud: Zelatus sum pro domino exercituum. Et illud, Zelus domus tuae comedit me. Vbi gl. dicit: Bono zelo comeditur, qui quilibet praua, quae videt, satagit corrigere, si nequit, tolerat & gemit.

DE DESYDERIO, SIVE CONCVPISCENTIA ET CVPIDITATE.

Ver. 3. Desyderium est immutatio seu affectio, qua appetitus concupiscibilis tendit in bonum sensibile, delectabile, apprehensum vt absens: & alio nomine vocatur Concupiscentia & Cupiditas. Et differt haec passio Desyderij ab amore: Quia illud est complacere, quod pertinet ad amorem: aliud querere medium adipiscendi, quod pertinet ad desyderium. Differt etiam a gaudio & delectatione: quia desyderium est quidam motus & fluxus, & respicit obiectum absens. Gaudium vero & delectatio est quies & terminus motus, & respicit obiectum praesens. Desyderium alio nomine vocatur concupiscentia & cupiditas, quae secundum Philosophum est duplex, scilicet naturalis & non naturalis. Concupiscentia naturalis, est qua appetitur aliquid delectabile, prout est conueniens naturae animalis, sicut appetitus cibi, & potus, & aliorum necessariorum. Et quia natura semper tendit ad aliquid finitum, certum & determinatum, sequitur quod naturalis concupiscentia non est infinita, nisi forte per successione, vt scilicet post cibum digestum alia vice desideret cibum, & sic consequenter, iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. Verum cum animal ex sua natura sit corruptibile, concupiscentia cibi & potus non potest simpliciter & absolute esse infinita per successione. Haec concupiscentia naturalis secundum Philosophum est communis brutis & hominibus, & plerumque eis necessaria, ideo non est secundum se mala. Concupiscentia vero non naturalis, est, qua appetitur aliquid vt conueniens & delectabile secundum apprehensionem, animalis

1. Ethic.

1. 3. 13. ver. 10.

1. p. 9. 81. ar. 2.

1. 2. q. 26.

1. 2. q. 27.

1. 2. q. 28. 4. ca. de diuina nominibus.

2. Pol. Effectus amoris.

1. Thom. 4. 4. ca. de diu. nominibus.

4. ca. de diu. nominibus. Zelus quid & quatuorplex.

Psal. 36.

3. Reg. 19. Ioan. 2.

1. 2. q. 30.

1. 2. q. 30. ar. 3. 1. Rhetor. 1.

Ioan. 4.

animalis, licet illud secundum se non sit conueniens naturæ animalis. Hæc concupiscentia magis propriè nuncupatur cupiditas, quæ propriè non cõuenit animalibus, sed solis hominibus, quorum propriū est excogitare aliquid ut bonum, præter id quod natura requirit. Ideo Philoso. dicit concupiscentias naturales esse irracionales, hoc est absque deliberatione: Non naturales verò cum ratione, hoc est cum deliberatione & ratiocinatione. Et quia diuersi diuersimode ratiocinatur, ideo in 4. Ethic. dicit quod concupiscentiæ nō naturales dicuntur hominibus propriè & appositè, & possunt esse infinitæ, cum rationi competat in infinitum procedere. Vnde qui concupiscit pecunias aut alia temporalia potest ea concupiscere non ad aliquem certū terminū aut numerū, iuxta illud: *Eccl. 5. Auarus non implebitur pecunia. &c.* Et illud: Crescit amor nummi, quātum ipsa pecunia crescit. Ideo ut in pluribus est mala & vitanda, cum inducat ad multa mala. Vnde Apostolus: Qui volūt diuites fieri, incidit in rētionem & in laqueū diaboli, & in desyderia multa, inutilia, & nociua, quæ mergūt homines in interitum & perditionē. Radix enim omnīū malorū est cupiditas, quam quidā appetētes errauerūt à fide, & inseruerūt se doloribus multis. Tu autē homo Dei hæc fuge.

Ver. 4.

DE GAUDIO, DELECTATIONE, ET LAETITIA.

Gaudium siue delectatio est immutatio siue affectio appetitus concupiscibilis respectu boni a presentari, ut presentari est: quæ quidem affectio dicitur quies: Quia habito obiecto desyderato, cessat motus, & in illo quiescit animal, & delectatur. Philoso. dicit quod Appetitus motus circulo quodam agitur. Appetibile enim mouet appetitum, faciens in eius intentionem: quia attrahit appetitum ad se, cum sit bonum, hoc est conueniens, & per se consequens diffusiuum & attractiuum sui, ut ait D. Dionysius. Ideo appetitus tendit ad appetibile reale consequendum cum non habet: & cum habet, quiescit: ut sit ibi finis motus, ubi fuit principium. Contingit tamen aliquando (ut Philoso. dicit) quod imaginatio siue fantasia aut æstimatione apprehendant bonū vel malum, tanquam presentari, licet sit realiter absens. Et tunc appetitus quiescit vel succumbit: delectatur, si bonum apprehendatur, ut presentari. Tristatur autem & succumbit, si malū apprehendatur ut presentari, prout accidit in his, qui extasi & mentis ex cellu aguntur, qui fantasmatia ut rem factā narrāt. Accidit etiam plerumq; somniantibus. Vnde quædā somnia sunt delectabilia, quædā verò tristia. Accidit pariter ex vehemēti affectione in vigilantibus. Sed hoc est quia obiectum apprehenditur ut presentari. Bonum enim & malum non mouent appetitum, nisi apprehendantur. Et inde est quod secundum diuersum modum apprehensionis sequuntur diuersi motus & passiones in appetitu. Apprehensum ergo bonum ut presentari, causat gaudium: & ut absens, desyderiū: & vt communiter siue simpliciter, amorem. Et differt gaudium à delectatione, sicut homo ab animali, & species à genere. Omne enim gaudium est delectatio, sed non e contra: visus enim delectatur in obiecto suo, sed non gaudet, eò quod gaudium supponat rationem. Delectamur enim in iis quæ naturaliter concupiscimus: sed nomen gaudij non habet locum, nisi in delectatione, quæ consequitur rationem. Vnde gaudium non attribuiamus brutis animalibus, sed solum delectationem. Et de omnibus de quibus est delectatio, potest esse gaudium in habentibus rationem, licet non semper de omnibus sit gaudium: puta cum aliquis sentit aliquam delectationem secundum corpus, de qua tamen non gaudet secundum rationem. Ex quo apparet quod gaudium & lætitia pertinent ad voluntatem. Notandum tamen quod delectationes intelligibiles & spirituales, absolute & simpliciter loquendo, sunt perfectiores corporalibus: iuxta illud Psal. Quam dulcia faucibus meis eloquiua super mel ori meo. Et Philoso. dicit quod maxima delectatio est, quæ est secundum operationem sapientiæ. Quod apparet ex iis quæ requiruntur ad delectationem, quæ sunt bonum coniunctum & cognitio huius coniunctionis, quæ sunt intimiora & magis perfecta in delectatione spirituali: quia intelligibilia sunt absque motu, & per consequens delectationes eorum sunt totæ simul. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primò quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos. Secundò quia delectationes sensibiles (cum sint passiones appetitus sensitiui) sunt cum aliqua transmutatione corporali, quod non contingit in spiritualibus, nisi propter abundantiam à superiori appetitu rediuidant in inferiorem. Tertio quia delectationes corporales appetuntur ut medicinæ quædam contra defectus & molestias corporales, ex quibus tristitia quædam consequuntur. Vnde delectationes corporales superuenientes huiusmodi tristitiis, magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur quam delectationes spirituales, quæ non habent tristitias contrarias. Inter delectationes autem corporales, delectationes, quæ sunt secundum sensum tactus, sunt maiores his quæ sunt secundum alios sensus. Vnde Philoso. dicit quod maximæ delectationes sunt secundum sensum tactus, eò quod tactus est magis utilis cum habeat maiorem ordinem ad conseruationē naturæ animalis. Vnde Philoso. 3. Ethic. dicit: Nec enim odoribus leporum canes gaudent, sed cibatione: neque leo voce bonis, sed comestione. Et per tactum etiam conseruatur natura speciei: Et sic delectationes cibi, potus, & venereorum sunt maiores & vehementiores: inter eas tamen primatum tenent delectationes venereorum. Si verò loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione cognitionis, tunc delectatio visus est maior, cum plures nobis rerum differentias demōstrat: simpliciter tamen tactus sunt maiores: cum id quod est naturale in vno quoq; sit potissimum. Si verò consideremus delectationes visus secundum quod visus deseruit intellectui, delectationes visus erunt potiores ea ratione, quia intelligibiles sunt potiores sensibilibus. ¶ Causæ delectationis à Philoso. assignantur octo. Prima est operatio. Vnde Philoso. dicit quod delectatio est operatio connaturalis & nō impedita siue consequens

Causa delectationis quor.

2. 2. q. 3. art. 5.

10. Ethic.

2. 2. q. art. 6. 3. Ethic.

3. 2. q. 35

3. de Anima.

In lib. de memo & remin.

sequens operationem. Cuius ratio esse potest: quia cum (ut dictum est) ad delectationem duo requirantur, scilicet consecutio boni conuenientis, & cognitio huius adeptionis: sed vtrūque horū in quadam operatione cõsistit. Nam actualis cognitio operatio quadam est: similiter bonum conueniens adipiscimur aliqua operatione. Ipsa etiam operatio est quoddā bonū cõueniens: vnde oportet quod omnis delectatio aliquam operationem cõsequatur. Secunda causa delectationis est motus. Vnde D. Aug. dicit quod homines gaudent & delectantur in quibusdam alterationibus: eò quod natura nostra est transmutabilis: & eo etiam quod id quod est nobis conueniens nunc, nō erit cõueniens postea: sicut calefieri est conueniens homini in hyeme, nō autē in æstate. Ex parte verò boni delectantis, quod nobis coniungitur, fit transmutatio delectabilis: quia actio continuata agentis auget affectum. Ex parte verò cognitionis, quia homo desyderat cognoscere aliquid totum & perfectum: & aliqua sunt quæ non possunt apprehendi tota simul. tunc in talibus transmutatio delectat: desyderat enim vt vnū transeat & aliud succedat, & sic totū sentiat. Vnde D. Aug. dicit: Non vis vti que stare syllabam, sed trāsuolare, vt totum audias. ¶ Tertia causa est memoria & spes. Vnde Roma. 12. Spe gaudentes. Et Psal. Memor fui, & delectatus sum: quia per memoriam est coniunctio boni non solum secundum apprehensionem: & per spem est coniunctio boni, non solum secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel possibilitatem adipiscendi bonum quod delectat. Quarta causa est tristitia. Vnde Psal. Fuerunt mihi lachrymæ panes die ac nocte. Vbi per panem intelligitur defectio delectationis. Et D. Bernardus: O bone Iesu quam dulce erit gaudere de te: cum tam dulce sit flere pro te. Tristitia enim facit memoriam rei dilectæ, de cuius absentia aliquis tristatur: Et tamen de sola apprehensione delectatur. Et licet contrariū non sit causa cõtrarij per se, est tamen aliquādo causa per accidens: sicut frigidum quandoque calefacit, vt dicitur in 8. Phys. Quinta causa sunt actiones aliorum. Vnde 2. Ioan. dicitur. Gaudisum sum valde quia inueni de filiis tuis ambulantes in veritate. Et apostolus, Charitas non congaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: Quia operationes, aliorū, si sint bonæ, æstimantur vt proprium bonum, propter vim amoris, qui facit æstimare animum quasi eundem sibi. Ac etiam per operationes aliorum consequimur aliquod bonum, vel cū per operationes aliorum efficitur in nobis aliqua cognitio proprii boni: quia per hoc accepimus æstimationem in nobis ipsis aliquod bonum esse. Et quia ista æstimatio fortius generatur ex testimonio bonorum & sapientum, sequitur quod in eorum laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdam sunt delectabiles. ¶ Sexta causa est beneficentia: vnde Philoso. dicit quod largiri & auxiliari amicis ac etiam extraneis est delectabilissimum. ¶ Septima causa est similitudo, quæ, vt dictum est, causa est amoris, & amor est causa delectationis. Igitur similitudo est causa delectationis: Cum omne quod est causa causæ, sit causa causari. ¶ Octaua causa est admiratio. Dicit enim Philoso. quod admiratio est delectationis causa ratione cognitionis. Vnde homo maximè delectatur in his quæ de nouo inuenit aut didicit. ¶ Delectatio habet quatuor effectus. Primus est dilatio cordis. Est enim cap. 60. ad expressionem gaudij recitat verba domini dicentis: Tunc videbis & affues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, &c. Secundus est desiderium sui ipsius, iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. Per aquam enim secundum diuum Aug. significatur corporalis delectatio. Tertius effectus est impedimentum vsus rationis, maximè quando delectationes sunt corporales, vehementes, extraneæ & inordinatæ. Vnde Philo. dicit quod delectatio corumpit æstimationem prudentiæ, triplici ratione. Primò ratione distractionis. Secundò ratione contrarietatis, quando sunt excedentes contra ordinē rationis. Tertio ratione ligationis, in quantum ad delectationem corporalem sequitur transmutatio corporalis, quæ impedit, cum est vehemens, vt patet in ebriis & vinolentis, qui habent vsum rationis ligatum vel impeditum. Quartus effectus est perfectio operationis: Vnde Philo. dicit quod delectatio tenet operantem in opere, & perficit operationem. Ex hoc procedit quod infirmi parum comedunt, quia non delectantur. Et ob eam causam D. Tho. dicit quod Deus operationibus naturalibus pro conseruatione indiuidui & speciei adiungit delectationes, sine quibus homines propter vilitatē abhorrent ab eis. Delectationes siue corporales siue spirituales intantum sunt bonæ, in quantum sunt regulatæ per rationem. Quæ verò non sunt regulatæ per rationem, sunt malæ, & tanto peiores quanto magis recedunt ab ordine rationis.

Ver. 5.

DE ODI.

Odium est dissonantia siue displicentia appetitus concupiscibilis eius quod apprehenditur, vt repugnans & noxium. Quia sicut id quod apprehenditur vt cõueniens, habet rationem boni: ita & repugnans siue nocium habet rationē mali: & sic odium opponitur & cõtrariatur amori. Et quemadmodū quādo bonū est absens, per amorem causatur desyderium, per quod appropinquat obiecto, vt fiat presentari: ita quando malū est absens, imminēs tamen, per odium causatur abominatio, per quā fugit à malo, & per quā fugā fit malum absens, & nō appropinquat. ¶ Causa odij est amor. Quia cū amor (prout dictū est) consistat in quadā conuenientia, & odiū in quadam discõuenientia seu repugnantiā, oportet in quolibet prius cõsiderare quod ei cõueniat quā quod ei repugnet. Per hoc enim aliquid est repugnans alteri, quia est corruptiuum, vel impeditiuum eius quod est conueniens. Vnde necesse est quod amor sit prior odio: Et nihil odio habetur, nisi per hoc quod est contrariū cõuenienti, siue per hoc quod est cõtrarium eius quod amatur, & se-

1. 2. q. 32. ar. 1. 7. et 10. Ethic.

8. Confess.

8. Confess.

1. Cor. 13.

11. Polit.

1. Rhetor. 1. 2. q. 33. Effectus delectationis. Quor.

Ioan. 4.

6. Ethic.

10. Ethic.

1. 2. q. 8. ar. 2.

14. de Civitate Dei.

cundum hoc omne odium ex amore causatur. Vnde D. Aug. dicit quod omnes affectiones causantur ex amore. Et licet amor & odium sint contraria, quando accipiuntur circa idem: non tamen respectu diuersorum: & sic amor est causa odij eiusdem enim rationis est quod ametur aliquid, & odia- tur eius oppositum, & sic amor vnus rei est causa quod contrarij eius odia- tur. Et cum secundum D. Dionysium. Bonum sit fortius malo: quia malum non agit nisi in virtute boni: & odium & amor differant, secundum rationem boni & mali: sequitur quod amor est fortior odio comparato ad amorem sibi correspondentem. Vnde odium quod respondet maiori amori, magis mouet quam minor amor. Ex premissis sequitur, quod impossibile est aliquem odire seipsum. Vnde Apostolus. Nemo vnquam carnem suam odio habuit. Naturaliter enim vnusquodque appetit sibi bonum. Vnde Philo. Bonum est quod omnia appetunt. Nec potest quisquam sibi aliquid appetere, nisi sub ratione boni. Cum malum sit preter voluntatem, vt D. Dionysius dicit: & amare aliquem est velle ei bonum. vnde necesse est quod quilibet amet seipsum: & per consequens impossibile est quod odiat se. Per accidens tamen contingit quod aliquis odiat se, dupliciter. Vno modo quando aliquis operatur aliquid quod est bonum secundum quid, & malum simpliciter, vt cum amat delectationem mortalem. Alio modo cum quis maximè estimat se secundum naturam corporalem & sensitiuam: licet mens & spiritus sint principale, quod maximè debet estimari. Vnde quilibet amat se, secundum id quod existimat se esse, & odit id quod verè est, cum vult contraria rationi: & vtroque modo ille qui diligit iniquitatem odit animam suam & seipsum. Illi autem qui seipsos interimunt, apprehendunt mortem sub ratione boni, in quantum est terminatiua alicuius miserie vel doloris. Et quanuis veritas omnia vincat, potest tamen aliquis odire veritatem tripliciter. Primum quando contrariatur bono amato. Secundò quando veritas in cognitione hominis existens impedit eum ad prosecutionem boni amati, sicut si quis nollet cognoscere veritatem fidei, vt liberius peccaret: in quorum persona Iob ait: Recede à nobis: viam scientiarum tuarum nolumus. Tertio habetur odio veritas in particulari cum est in intellectu alterius: vt cum quis peccauit, odit quod alius veritatem circa peccatum suum sciat, vt arguat eum. Et secundum hoc D. Augustinus dicit quod homines amant veritatem lucrum, & odiant eam redarguentem. Vnde Apostolus: Factus sum vobis inimicus, veritatem dicēs.

Ephes. 3. Ethic. 4.

e. de diu. nominibus.

Iob. 2. 2.

10. Confess. Galat. 4.

Ver. 6. DE ABOMINATIONE.

Abominatio est immutatio appetitus concupiscibilis, quia refugit malum sensibile, vt fiat ab- sens, & non appropinquet: & opponitur de desiderio siue concupiscentia.

Ver. 7. DE TRISTITIA, ET DOLORE.

1. 2. 9. 35.

Tristitia & dolor opponuntur gaudio & delectationi, cum habeat obiecta opposita, à quibus recipiunt speciem atque formam, secundum quam est contrarietas. Et ideo opposito modo causantur & definiuntur. Est igitur Tristitia immutatio appetitus concupiscibilis, ratione mali sibi presentati, vt presentis est, & sub quo succumbit. Et quemadmodum ad delectationem duo requiruntur: primum est coniunctio boni: secundum est, cognitio huius coniunctionis: ita ad tristitiam duo requiruntur: primum est coniunctio alicuius mali, quod ideo dicitur malum, quia priuat bono: secundum est, cognitio huius coniunctionis & priuationis per fantasiam vel estimatiua, aut memoriam vel intellectum. Et sicut delectatio, quae sequitur apprehensionem sensus exterioris, dicitur delectatio & non gaudium: ita dolor proveniens ex coniunctione alicuius mali, apprehensum solum per apprehensionem alicuius sensus exterioris, dicitur dolor & non tristitia: quia tristitia addit supra dolorem, apprehensionem sensus interioris: & sic dolor est genus ad tristitiam: omnis enim tristitia est dolor, sed non conuerso. Extenditur etiam tristitia ad voluntatem: Et dicitur afflictio quaedam voluntatis (secundum D. Aug.) de his quae nobis nolentibus accidunt. Notandum quod non omnis tristitia omni delectationi contrariatur: eò quod omnium contrariorum non est eadè causa: licet ab eodè habitu charitatis procedat, quod aliquis gaudeat de vno, & tristetur de eius opposito. Vnde Rom. 12. Gaudere cum gaudentibus & flere cum flentibus. Notandum praeterea quod appetitus delectationis, per se loquendo, est fortior quam fuga tristitiae. Quia causa delectationis est bonum conueniens: causa vero doloris siue tristitiae, est aliquod malum repugnans: sed contingit aliquod bonum esse conueniens absque aliqua disconuenientia, vt visio beatifica. Malum vero non potest esse absque aliqua conuenientia: igitur delectatio potest esse integra & perfecta. Tristitia autem semper est secundum partem, licet per accidens contingat, quod aliquis magis fugiat tristitiam quam appetat delectationem: vt cum tristitia impedit, non tantum vnã delectationem, sed omnes. Dolor tamè interior cordis est maior quam dolor exterior corporis: cum causa doloris interioris sit malum coniunctum repugnans appetitui. Dolor enim exterior sequitur apprehensionem sensus tactus: Dolor autè interior sequitur apprehensionem interiorè imaginationis vel rationis, quae sunt potiores sensu. Ideo dolor interior est potior quam exterior. Cuius signum est quod aliquis volutariè suscipit dolores exteriores, vt euitet interiores. Tristitia secundum Damascum, habet duas species. scilicet anxietatè & aecidia. Anxietas alio nomine dicitur angustia vel agonia, quae sic aggrauat animam, vt non appareat aliquod refugium. Aecidia verò sic aliquando aggrauat, vt etiam exteriora membra immobilia reddat. Ideo aecidia specialiter dicitur vocè amputare: quia vox inter interiores motus magis exprimit interiore conceptum & affectum, non solum in hominibus, sed etiam in aliis animalibus, vt dicitur in 1. Polit. D. Greg. addit duas alias, scilicet misericordiam & inuidiam. Misericordia est tristitia de malo alieno, inuidia verò est tristitia de bono proximi, sed de his amplius dicitur suo loco. Causae doloris communiter assignantur quatuor, Prima est amissio boni. Vnde

1. 2. 9. 35. ar. 8. tristitia diu. ho.

Damasc. lib. 2. ait quod expectatum malum timorem incutit, praesens verò tristitiam. Secunda est concupiscentia. Vnde D. Augustinus dicit: Subintranibus ignorantiam agendarum rerum, comites subinfernatur error & dolor: sed ignorantia est causa erroris: ergo concupiscentia est causa doloris & tristitiae, cum concupitum haberi non potest: licet sit causa delectationis cum concupitum assequitur. Tertia causa est appetitus vnitatis: cum bonum vnus cuiusque rei in quadam vnitate consistat: prout vnaqueque res habet in se vnita illa in quibus consistit eius perfectio. Vnde vnusquodque appetit vnitatem, sicut bonitatem. Et ideo sicut amor siue appetitus boni est causa doloris, cum amatum haberi non potest, ita etiam amor vel appetitus vnitatis, quando quis illam consequi non potest. Quarta causa est potestas maior. Vnde D. Augustinus dicit: In animo dolorem facit voluntas resistens potestati maiori. In corpore verò dolorem facit sensus resistens corpori potestati. Effectus doloris siue tristitiae sunt quatuor. Primus est oblatio facultatis ad discendum: quia cum in vna anima non sit nisi vna intentio: sequitur, quod si aliquid trahit ad se totam intentionem, vel magnam partem ipsius, non compatitur secum aliquid, quod magnam attentionem requirat. Sed dolor seu tristitia maximè trahit ad se intentionem animam: quia vnusquodque naturaliter tota intentione tendit ad repellendum contrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter manifestum est quod ad addiscendum aliquid de nouo, requiritur studium quod est vehemens applicatio animi, quae requirit conatum & magnam intentionem, iuxta illud: Si quaesieris sapientiam quasi pecuniam & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam. Igitur, & c. Hoc autem intelligendum est de dolore corporali intenso, qui habet transmutationem corporalem adiunctam, & ideo magis impedit contemplationem, quae requirit omnimodam quietem: licet etiam dolor interior, si multum intendatur, attrahat intentionem, ne possit aliquid de nouo discere vel contemplari. Vnde D. Greg. (prout recitat D. Tho.) propter dolorem & tristitiam intermisit Ezechielis expositionem. Moderata tamen tristitia, quae excludit mentis euagationem, conferre potest ad disciplinam suscipiendam precipue eorum per quos homo sperat se posse à tristitia liberari, iuxta illud: In tribulatione murmuris doctrina tua eis. Secundus effectus est aggrauatio. Vnde Greg. Nicensis, & Damascenus ponunt tristitiam aggrauantem. Dicitur autem homo aggruari per hoc quod aliquo potè impeditur à proprio motu: Et cum tristitia proveniat ex aliquo malo praesenti, quod repugnat motui voluntatis: sequitur quod aggruat, in quantum impedit ipsum, nec fruatur eo quod vult: & si intantum superexcresecat vis mali, vt spem euasione excludat: impeditur etiam motus interior animi angustiat, vt neque hanc, neque illam diuertere valeat: & etiam quandoque impeditur motus exterior corporis, sic quod homo remanet stupidus in semetipso. Tertius effectus est impedimentum operationis: quia cum delectatio perficiat operationem, vt dicitur in 10. Ethic. & dolor & tristitia contrariantur delectationi: sequitur quod dolor & tristitia impediunt operationem. Quartus effectus est illatio non documenti, maximè corpori, iuxta illud: Animus gaudens floridam etatem facit: spiritus tristis exsiccat ossa. Et illud: Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita tristitia viri nocet cordi. Et illud: A tristitia festinat mors. Remedia doloris & tristitiae communiter assignantur quinque. Primum est querere delectationem. Quia sic se habet delectatio ad tristitiam in motibus appetitus, sicut quies ad fatigationem, quae accidit ex aliqua transmutatione naturali. Nam & ipsa tristitia fatigationem quandam seu ariditatem appetitus virtutis importat, sed qualibet quies corpori remedium affert, contra fatigationem ex qua cunque causa innaturali provenientem: ergo qualibet delectatio remedium affert ad mitigandum quamlibet tristitiam ex quocunque procedat. Vnde Philo. dicit quod delectatio expellit tristitiam, & quae contraria, & quae contingens, si sit fortis: Quia licet delectatio non contrarietur omni tristitiae secundum suam speciem, contrariatur tamen secundum genus. Secundum remedium est fletus, Vnde D. Augustinus dicit quod quando dolebat de morte amici, in solis gemitibus & lachrymis erat aliquantula requies. Lachryma enim & gemitus naturaliter mitigant tristitiam: eò quod omne laesum interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animae circa ipsum. Sed quando ad exteriora diffunditur, tunc animae intentio ad exteriora quodam modo dispergitur, & sic interior dolor minuitur. Et propter hoc homines, qui sunt in tristitiis externis, suam tristitiam manifestant vel fletu, vel gemitu, aut etiam verbo, quibus tristitia mitigatur. Tertium remedium est dolor amici compatiens. Quia vt Philo. dicit: Amicus naturaliter condolens in tristitiis est consolatiuus: quia per hoc quod amici contristantur ei, percipit se ab eis amari, quod est delectabile. Vnde cum delectatio minuat tristitiam, sequitur quod amicus condolens mitigat illam. Quartum remedium est contemplatio veritatis, eò quod in illa maxima delectatio consistit. Omnis autè delectatio mitigat tristitiam, vt dictum est. Igitur, & c. Et ob eam causam homines ex contemplatione diuina, & spe futurae beatitudinis, gaudent in tribulationibus, iuxta illud: Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Vnde D. Iacobus dicebat: Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in varias tentationes incideritis. Nonnunquam etiam inter corporis cruciatus huiusmodi gaudium inuenitur, vt patet in D. Thiburtio martyre, qui cum nudis plantis super prunas ardentem incedere cogere, videbatur ei quod super roseos flores ambularet. Et licet, qui addit ad scientiam, addat ad dolorem propter difficultatem inueniendae veritatis: vel quia homo per scientiam cognoscit multa, quae eius voluntati contrariantur: & sic ex parte rerum cognitarum scientia dolorem causat: ipsa tamen contemplatio delectationem affert. Quintum remedium est somnus & balneum. Quia cum tristitia secundum speciem suam

1. 2. 9. 36. In Enchi.

In lib. de natura boni.

1. 2. 9. 37.

Prou. 2.

Esai. 26.

Prou. 17. Prou. 25. Eccl. 38. 1. 2. 9. 38.

3. Ethic.

4. Confess.

9. Ethic.

Act. 1. Iacobi 1.

Eccl. 2.

repugnet vitali moti corporis: sequitur quod illa quæ reformatur naturam corporalem in debitum statum vitalis motionis, repugnant tristitia, & mitigat ipsam. ¶ Notandum quod licet tristari ad presentiam alicuius mali sit naturale, & per consequens non sit de se, neque bonum, neque malum: Tristitia tamen secundum rationem regulata, habet rationem honesti, iuxta illud: Beati qui lugent, &c. habet etiam rationem vtilis. Cum sapiens non querat nisi vtilia, & querat tristitia, iuxta illud: Cor sapientum vbi tristitia: & cor stultorum vbi letitia. Immoderata tamen & inordinata tristitia est inuicilis atque inhonesta, & per consequens peccatum: iuxta illud: Multos occidit tristitia. Cum tamen tristitia sit malum pœnæ, non potest esse summum malum: ed quod malum culpæ est peius: est enim priuatio maioris boni.

§. II. DE APPETITV IRASCIBILI.

Appetitus irascibilis est potentia animæ sensitivæ: qua realiter inclinatur ad prosequendum bonum delectabile, sensibile, arduum, & difficile: & ad fugiendum malum arduum & difficile. Organum cui hæc potentia alligatur, & in quo subieciatur, est fel. Obiectum verò eius est bonum arduum & difficile adipisci, vel malum arduum & difficile fugere vel euadere. Et sic quodammodo est eleuatum supra facultatem animalis, & ideo exigit speciale potentiam, cum habeat speciale rationem: hæc potentia ab auctore naturæ data est in propugnaculum, defensionem, & auxilium. Appetitus concupiscibilis, vt tollantur impedimenta, quibus impeditur tendere in suum obiectum, vel propter difficultatem boni adipiscendi, vel mali superandi. Ideo omnes passiones irascibilis terminantur ad passiones concupiscibilis, pertinentes ad quietem vel alteram illarum. Passiones appetitus concupiscibilis pertinentes ad quietem sunt duæ. scilicet gaudium, quod est quies in bono adeptio: tristitia quæ est quies in malo adeptio, & presentia, quæ vocatur succubitus & quies violenta. Huic sententiæ annuit Philof. iniquens: Passiones animæ sequuntur gaudium & tristitia: & loquitur vniuersaliter tam de passionibus concupiscibilis, quam irascibilis. Et quia appetitus irascibilis ordinatur in auxilium concupiscibilis, & passionum eius: necesse est vires & passiones concupiscibilis (quæ ad motum pertinent, prout sunt amor & desiderium, odium & abominatio) præcedere passiones irascibilis, vt cum deserint, & vltra progredi nequeerint passiones concupiscibilis, ab appetitu irascibili fulciatur: & sic spes præsupponit amor & desiderium, & timor odium & abominatorem. Quia sicut obiectum irascibilis addit supra subiectum concupiscibilis arduitate & difficultate: sic & passiones irascibilis aliquid addunt ad passiones concupiscibilis. Spes enim supra desiderium addit conatum quendam, & eleuationem animi, ad consequendum bonum arduum: & eodem modo audacia ad aggrediendum periculum, & tollendum impedimenta. Et similiter timor addit supra fugam & abominatorem, quandam deprecationem animi, propter difficultatem mali. Tristitia autem media est inter duas passiones irascibilis, scilicet, inter iram & timorem, quia præcedit iram: ex tristitia enim aliquis insurgit in vindictam, ad rependendam vicem nocentibus: & cum iratus consecutus fuerit vindictam, gaudet. Sequitur autem tristitia timorem: quia cum malum quod timebatur, occurrerit, causatur tristitia. Appetitus irascibilis habet quinque actus siue operationes, quæ dicuntur passiones, ratione iam dicta: Prima est spes: secunda, desperatio: tertia timor: quarta, audacia: quinta, ira: à qua appetitus irascibilis denominatur: Non tanquam sit prima in ordine generationis, quia ira causatur ex aliis passionibus, sicut effectus à causis præcedentibus. Ideo ab ea tanquam manifestiori, denominatur potentia siue appetitus irascibilis.

Ver. I. DE SPE.

Spes est immutatio appetitus irascibilis ad prosequendum bonum sensibile arduum, futurum vel absens quod potest adipisci. Ex hac definitione apparet, quod obiectum spei habet quatuor conditiones, per quas actus spei differt ab aliis passionibus: Prima est, quod obiectum sit bonum: quia spes non est nisi de bono: Mala enim non speramus, nisi apprehendamus sub ratione boni, sed timeamus ea. Secunda, quod illud bonum sit arduum, & cum difficultate possit adipisci: non enim dicitur quis sperare quod est in sua potestate, vt statim habeat: & per hoc differt à desiderio. Tertia est quod illud bonum sit futurum: quia de presentibus non est spes, iuxta illud, Nam quod videt quis, quid sperat? & per hoc differt à gaudio quod est de bono presenti. Quarta, quod illud bonum sit possibile adipisci: Non enim speramus impossibilia, & per hoc differt à desperatione. Quod autem spes sit in animalibus brutis, apparet: Quia si canis videat leporem, aut accipiter anem nimis distantem, non mouetur ad ipsam prosequendam, quasi desperat se posse adipisci. Si autem sit in propinquo, mouetur, quasi sub spe adipiscendi. Causæ spei communiter assignantur tres. Prima est experientia. Vnde Philof. 3. Ethic. dicit quod aliqui sunt bonæ spei propter multoties & multos vicisse. Et Vegetius dicit: Nemo facere metuit, quod se bene didicisse cõdit. Cum enim spes sit de bono futuro arduo, quod est possibile adipisci, sequitur quod omne illud quod facit alicui æstimationem possibilitatis, causat spem. Et sic experientia, doctrina, & persuasio generat spem. Secunda causa est iuuentus. Vnde Philof. dicit quod iuuenes sunt bonæ spei: tum quia multum habent de futuro & parum de præterito: Et quia memoria est præteriti, spes autem futuri: ideo parum habet de memoria, sed multum viuunt in spe. Tum etiam quia iuuenes propter caliditatem naturæ multos habent spiritus, & ita in eis cor ampliat: Ex amplitudine autem cordis est quod aliquis ad ardua tendat: ideo iuuenes sunt animosi & bonæ spei. Similiter etiam illi qui non sunt passivi repullam, nec experti impedimenta in suis conatibus, de facili reputant sibi aliquid possibile. Vnde iuuenes propter inexperientiam impedimentorum & defectuum, reputant sibi aliquid possibile,

Rom. 8.

1.2.9.40.4r.5. In lib. de re militari.

2. Rhetor.

sibile, ideo sunt bonæ spei. Tertia causa est ebrietas. Vnde Philof. dicit quod inebriati sunt bene sperantes. Ratio est. Caliditas & multiplicatio spirituum propter vinum, ac etiam inconsideratio periculorum & defectuum. Propter eandem rationem omnes stulti & deliberationem non videntes, omnia tentant & sunt bonæ spei. Effectus spei sunt duo. Primus est amor. Vnde Glof. super illud Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. Exponit & dicit, hoc est, fides genuit spem, & spes charitatem. Caritas autem est amor. Igitur, &c. Secundus effectus est perfectio operationis. Vnde Apostolus. Qui arat, debet arare in spe fructus percipiendi.

Ver. 2. DE DESPERATIONE.

Desperatio est quidam motus appetitus irascibilis, quo realiter recedit & cessat prosequi bonum arduum futurum, apprehensum cum impossibilitate obtinendi. Quia (vt habet Philof.) Cum ventum fuerit ad aliquod impossibile, homines desistunt. Ex quo apparet quod obiectum spei & desperationis est bonum arduum. Et ideo non contrariantur contrarietate excessus ad contrarios terminos, sicut amor & odium, quæ habent obiecta contraria, bene tamen contrariantur per recessum & accessum, respectu eiusdem termini siue obiecti: quia spes prosequitur, desperatio cessat, & sic recedit. Cum desperatio opponatur spei, & contrariocum sit eadem disciplina, causæ & defectus desperationis ex causis & effectibus spei dignosci possunt. Ideo sicut experientia victorie, doctrina, persuasio, multiplicatio spirituum, & inconsideratio periculorum & defectuum sunt causæ spei: sic experientia subcubitionis & repullæ, dissuasio, defectus spirituum, qui est in senibus & frigidis, consideratio periculorum & ignorantia mediorum sunt causæ desperationis. Et quemadmodum spes est causa amoris, & perficit operationem: sic desperatio est causa odij, & impedit ei operationem. De remediis contra desperationem dicitur infra cum de vitio desperationis agetur.

Ver. 3. DE TIMORE.

Timor est motus siue immutatio appetitus irascibilis, quo realiter mouetur & contrahitur à malo arduo imminente, quod habet aliquo modo victoriam super bonum, & cui nisi cum difficultate resisti potest, quasi excedat potestatem timētis. Timor post tristitiam habet magis rationem passionis, quam alij motus: quia (vt Damasc. dicit) magis contrahit & affligit. Ad timorem sequitur desperatio. Ea enim ratione aliquis desperat, quia timet succubere propter difficultatem. Damasc. ponit sex species timoris: Prima est segnicitas, cum quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secunda, erubescencia, cum quis prætermittit operari propter turpitudinem latendentem opinionem in actu committendo. Tertia, verecundia, cum quis desistit operari & persequi bonum, propter turpem actum iam factum. Quarta, admiratio, cum quis cogitat aliquod magnum malum, cuius exitum considerare non sufficit. Quinta, stupor, cum quis considerat, quod aliquod malum in consuetum & inconsultum offerretur. Sexta, agonia, cum quis timet imminere infortunium, ratione improuisionis, quia scilicet providere non potest. Et non accipiuntur prædictæ species secundum dignitatem obiecti, sed secundum diuersos effectus. ¶ Notandum quod duplex est timor. quidam est naturalis, non quod totus sit à natura absque apprehensione apprehensivæ virtutis, sicut moueri fursum est motus naturalis ignis. Sed dicitur naturalis, quia natura ad ipsum inclinatur, licet perficiatur per apprehensionem: quia motus cognitivæ & appetitivæ virtutis reducuntur in naturam, sicut in primum principium. Et talis timor naturalis secundum Philof. est de malo corruptiuo quod natura refugit propter naturale desiderium essendi. Alius est timor non naturalis, quando malum quod timetur, non est corruptiuum, sed contristarium, hoc est non repugnat naturæ secundum se, sed desiderio appetitus. Ex quo sequitur quod illud quod remouet fantasiam furari mali, siue fururitionem mali, excludit timorem. Et quia distantia facit quod malum quod est futurum, non appareat futurum, sequitur quod valde distantia non timetur. Vnde dicit Philof. quæ valde longè sunt, non timentur. Sciunt enim omnes quod morietur, sed quia non propè est, non curant. Similiter necessitas facit aliquid æstimare, non vt futurum, sed vt est præsens. Ideo quæ necessitatem imponunt non timentur. Vnde Philof. dicit quod illi qui decapitantur non timent, sed tristantur, videntes sibi necessitatem mortis imminere. Si verò malum apprehendatur vt propinquum, cum aliquo spe euasionis, tunc timetur. Cum verò timor sit de malo futuro imminente, quod de facili vitari non potest, & malum culpæ cum sit voluntariu de facili vitari possit, sequitur quod de malo culpæ non est timor, quia non habet rationem alicuius terribilis. Vnde Philof. dicit quod non omnia mala timentur, puta si aliquis erit iniustus aut tardus. Nisi cum voluntas ab aliquo exteriori magnam vim inclinandi habent inducitur ad peccandum, tunc potest esse timor de malo culpæ, puta cum quis timet commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur. Sed in tali dispositione magis timet homo seductionem vel mortem, si comminetur, quam culpam. Pœna autem cum sit contra voluntatem, timetur: & ideo licet separatio à Deo consequatur peccatum, quia tamen est pœna, timeri potest: ac etiam ipse timor cum pœnâ habeat, vt habetur 1. Ioan. 4. Notandum præterea quod cum obiectum timoris sit malum, quod de facili vitari non potest. Hoc autem ex duobus contingit, scilicet ex magnitudine mali, & ex debilitate timentis: ad vtranque autem operatur quod aliquid sit insolitum & repentinum. Quia ex præmeditatione timor futuri mali minuitur. Et quod subito ac repente accidit, subtrahit remedia quæ homo potest præparare ad repellendum futurum malum: quæ non possunt repelli quando ex improuiso malum occurrit. Et cum mala quæ non habent remedium sint terribiliora, & faciãt ad magnitudinem mali, sequitur quod sunt magis timenda, vt diurnitas & perpetuitas. ¶ Causæ tri-

3. Ethic. 1.2.9.40.4r.7. & 8.

Math. 1.

Cap. II. Ver. 2.

1.2.9.41. & 42. dem. cap. 5.

1.2.9.41. ar. 3.

2. Rhetor.

1.2.9. 1. ar. 2. 2. Rhetor.

3. Rhetor.

2. Rhetor.

1.2.9.3. ar. 5.

moris sunt duæ. Prima est amor. Vnde Diuus Augustinus dicit: Nulli dubium est non aliam metuendi esse causam, nisi ne id quod amamus aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum. Licet timor per accidens & indirectè inducat ad amorem, in quantum scilicet homo timet puniri à Deo, seruat mandata eius, & sic incipit sperare: spes verò, vt dictum est, introducit amorem. Secunda causa timoris est defectus. Contrariorum enim contrariæ sunt causæ: sed diuitiæ, robur, multitudo amicorum, ac potestas excludunt timorem: ergo ex defectu eorum causatur timor. Timor quatuor habet effectus. Primus est contractio. Vnde Damasc. dicit quod timor est virtus secundum fistolem, hoc est secundum contractionem. Cuius ratio est. Quia timor prouenit ex fantasia alicuius mali imminenti, quod difficile repelli potest. Quod autem aliquid difficulter repelli possit, prouenit ex debilitate virtutis: cum virtus quanto debilior, tanto ad pauciora se extendat. Ideo ex imaginatione quæ causat timorem, sequitur quædam contractio in appetitu, prout videmus in morientibus, quod natura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis. Videmus enim in ciuitatibus quod quando ciues timent, retrahunt se ab exterioribus, & recurrunt, quantum possunt, ad interiora. Sic ex timore sequitur contractio caloris & spirituum ad interiora. Nec obstat quod ex multiplicatione spirituum in interioribus, magnificetur cor ad audacter aliquid progrediendum, ex quo redditur homo audacior & promptior ad inuadendum. Quia propter calorem & subtilitatem spirituum, qui proueniunt ex appetitu vindictæ, fit interior motus spirituum ab inferioribus ad superiora. In timentibus autem propter frigiditatem, quæ prouenit ex imaginatione defectus virtutis in grossantem, mouentur spiritus à superioribus ad inferiora. Et ideo non multiplicatur calor & spiritus circa cor, sed magis à corde refugiant, ideo timentes non promptè inuadunt, sed magis resiliunt. Secundus effectus timoris est tremor. Vnde Cice. dicit quod timorem sequitur tremor: cū ex contractione ab exterioribus ad interiora, exteriora frigida remaneant: & propterea in eis accidit tremor, qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra: ideo resumpto humido sequitur sitis, & interdum solutio ventris, & emissio vrinæ, & quædoque seminis. Et cū in timore calor deserat cor, à superioribus ad inferiora descendens, sequitur quod timentibus maximè tremunt membra quæ habent connexionem ad pectus, vbi est cor. Vnde timentes maximè tremunt in voce propter vicinitatem arteriæ vocalis ad cor. Tremunt etiam in eis labium in ferius, & tota inferior mandibula, propter continuationem ad cor, vel quia etiam huiusmodi membra sunt magis mobilia. Propter eandem rationem manus & genua tremunt timentibus, secundum illud: Confortate manus dissolutas, & genua tremencia confortate. Tertius effectus timoris sequens ex præmissis est impedimentum operationis exterioris. Quia timor perturbat rationem, & causat quandam sollicitudinem, quæ facit hominem attentius consiliari. Vnde consiliatio ponitur quartus effectus timoris. Nam vt dicit Philof. Timor consiliatiuos facit. Et alibi consiliamur de magnis, in quibus quasi nobis ipsis disceredimus. Ea autem quæ timemus, licet non sint magna simpliciter, habent tamen magnitudinem, quia apprehenduntur sub ratione ardui & difficilis. Timor & aliæ passiones, quantum est ex se, impediunt facultatem bene consiliandi. Quia homini affecto videtur aliquid maius vel minus quam sit secundum rei veritatem, sicut amanti videtur ea quæ amat pulchriora & meliora, & timentis ea quæ timet terribiliora.

Ver. 4. DE AVDACIA.

Avdacia (secundum Philof.) est timori cōtraria: & est motus appetitus irascibilis, quo realiter aggreditur periculum imminens propter spem victoriæ supra periculum ipsum. Ex quo sequitur quod audacia est causa spei. Vnde Philof. 3. Ethic. dicit quod illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces: & quod audaces sunt prauolantes ante pericula. In ipsis tamen discidunt, quia arduitatem illorum non præcogitauerunt. Causa audaciæ est spes victoriæ. Vnde Philof. 2. Rhet. dicit quod causa audaciæ est, cum in fantasia spes fuerit salutarium vt propè existentium.

Ver. 5. DE IRA.

Ira est motus appetitus irascibilis, quo realiter mouetur ad vlciscendum & vindicandum & puniendum inferentem malum seu nocumentum: Eam ob rem appellatur appetitus vindictæ, & causatur ex concursu multarum passionum. Non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & nisi adsit desiderium & spes vlciscendi: Quia (vt habetur 2. Rhetor.) Iratus habet spem puniendi: apprehendit enim vindictam, vt possibilem sibi. Vnde si ille qui intulit nocumentum, fuerit multum excellens & potens, non insurgit ira, sed tristitia, vt dicit Auic. Ex quo patet, quod ira est passio quodam modo composita, & respicit vnum obiectum secundum rationem boni, & aliud sub ratione mali, scilicet inferentem nocumentum, de quo vult vindicari. Et ad istum motum iræ sequitur magna vehementia, impetuositas, furor, & ebullitio sanguinis, & spirituum vitalium circa cor, ex euaporatione fellis procedens, vt dicit Damasc. Hinc est quod propter nimiam perturbationem cordis, quæ est in motu iræ, apparent in iratis signa quædam in exterioribus membris. Vnde D. Greg. in 5. Moral. dicit: Ira suæ stimulis cor palpat, corpus tremit, lingua præpedita est, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur notæ. Os quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. Philof. vocat quosdam irascentium acutos, qui citò irascuntur, non tamen diu retinent. Quosdam amarus, qui diu retinet iram: quosdam difficiles, qui nunquam quiescunt, nisi vindicentur. Hos gradus Damasc. & Grego. Nicenus dicunt esse species iræ, diuidentes eam in felleam, maniam & furorem. Notandum tamen quod cum ira sit appetitus vindictæ, importat collationem pœnæ infligendæ ad nosumetum sibi illatum, Vnde Phil.

2. 2. 43. lib. 83.
2. 2. 7. 44. 4. lib.
A. lib. 7. 4. 4. lib.
A. lib. 7. 4. 4. lib.
E. 2. 31
2. 2. 7. 45.
2. 2. 7. 46.
In lib. de Anima.
A. Ethic.

Philof. dicit quod syllogizans confestim irascitur, & cum conferre & syllogizare sit ratio: sequitur quod ira quodam modo est cum ratione præcipiente vel denunciante iniuriam appetitui sensitiuo, qui non impedit rationationem, quod apparet in ebriis. Quia illi qui sunt multum ebrii, tanquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur: sed quando sunt parum ebrii, irascuntur tanquam habentes iudicium rationis, sed impeditum. Et quia homo est dispositus ad irascendum secundum quod habet cholericam complexionem, quæ inter alios humores citius mouetur (ideo comparatur igni) sequitur quod secundum complexionem indiuidui, ira (vt Philof. dicit) est naturalior concupiscentia. Est tamen minus grauis, quam odium. Quia odium appetit malum inimici in quantum est malum. Ira autem sub ratione boni, prout existimat esse iustum vindicatum. Et ideo quando malum illatum excedit mensuram iustitiæ secundum æstimationem irascentis, tunc miseretur quod non facit odiens, vt dicit Philof. Ideo D. Aug. in regula comparat odium trahi, & iram festucæ: quauis ira secundum intensionem desiderij magis excludat misericordiam, quam odium: eò quod motus iræ est impetuosior propter cholera inflammationem. Omnes causæ iræ reducuntur ad paruipensionem. Cuius, vt dicitur in 2. Rhetor. tres sunt species, scilicet despectus, epircaismus, hoc est impedimentum voluntatis implendæ, & contumeliatio. Ex quo sequitur quod excellentia est motiuum, & causa quod aliquis de facili irascitur. Vnde Philof. dicit quod homines propter excellentiam indignantur, si aliquando paruipendantur. Diues enim facilliter irascitur contra pauperem si eum despiciat, & principaliter contra subditum. Effectus iræ principales sunt quatuor. Primus est delectatio: Philof. 2. Rhetor. inducit prouerbium, quod ira est multo dulcior melle distillate: ea in peccatoribus virorum crescit. Licet enim principium iræ sit tristitia, terminus tamen sui effectus leuis, est delectatio. Secundus effectus secundum Damasc. est feruor, siue ebullitio sanguinis circa cor, procedens ex euaporatione fellis, ex qua sequuntur effectus de quibus dictum est. Tertius effectus est impedimentum rationis, quia, vt dicit D. Greg. Ira intelligetia lucè subtrahit, cum mentem promouendo cōfundit, & Cato, Ira impedit animum, ne possit cernere verum. Quartus est taciturnitas. Vnde D. Greg. dicit: Ira per silentium clausa intra mentem vehementius æstuat.

§. 2. DE POTENTIA SECUNDVM LOCVM MOTIVA.

Potentia secundum locum motiua est potetia naturalis animæ sensitivæ: qua animal motiuet membra & seipsum ad locum extrinsecum, ad quem bonum sibi cōueniens, puta cibum aut potum, & ad fugiendum malum imminens. Organum huius potetia in quo subiectiatur, sunt nervi per totum corpus sparsi: qui mediantibus spiritibus vitalibus, mouent membra secundum iudicium sensus interioris, & imperium appetitus concupisibilis vel irascibilis, à quorum organis, scilicet corde & felle, procedunt, qui sunt velut athomi murò se impellentes: prout videri potest in pelle Merangulorum cōpressa, & lumini candelæ approximata. Ad illorum impulsum potetia motiua in nervis existens, mouetur: & ad eius motionem membra mouentur ad locum intrinsecum. Obiectum huius potetia est locus. Necessitas ponendi hanc potetiam apparet ex naturali ratione: quia natura non deficit in necessariis. Et experimento videmus necessaria ad nutrimentum animalis perfecti, esse extrinseca, & ab eis separata. Ideo si non haberet potetiam mouendi se ad illa, diu esse non possent. Ad huiusmodi motum & operationem, neque appetitiua vis, neque vegetatiua, neque sensus, neque appetitus possunt esse immediatum principium (vt dicit Philof.) Quia si potetia motiua esset idem cum appetitu, sequeretur quod quandoque appetitus esset in actu, animal moueretur secundum locum: quod est manifestè falsum. Necessè est igitur in partibus animalis esse aliquem virtutem, per quam sint habiles ad motum appetitus animæ mouentis, cuius signum est, quod quando membra mutantur à sua dispositione naturali, non obediunt appetitui ad motum, vt patet in paralyticis.

DE ANIMA RATIONALI.

CAP. II.

Anima rationalis est actus primus corporis physici organici, in potentia vitam intellectualem & rationalem habentis. Potest etiam sic defini: Anima rationalis est forma substantialis intrinseca corpori, eminenter continens omnes virtutes & potencias animæ vegetatiuæ & sensitivæ. Et vltra illas habet tres spirituales corpori non alligatas, scilicet, intellectum agentem, & intellectum possibilem, & voluntatem, & sic in summa habet decem & octo potencias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia animæ rationalis supra vegetatiuam & sensitiuam: quia vtraque habet omnes suas potencias organo corporeo alligatas: Ideo pendet à corpore siue materia in esse fieri & conseruari. Ita quod non potest esse sine corpore; nec separata persistere extra corpus, & sic corrupto composito, vtraque definit esse. Anima verò rationalis habet tres potencias, non alligatas organo corporeo, vt dictum est. Ideo non pendet à materia, neque in esse, neque in fieri, nec in conseruari, sed à solo Deo per creationem. Ideo Philofoph. dicit quod est de foris adueniens, & in lib. Machab. dicitur: Super modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ pereuntes septem filios, sub vnus diei tempore conspiciens, bono ferebat animo, singulos illorum hortabatur voce patria fortiter repleta sapientia: & femineo cogitatu masculum inferens animum, dixit: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donavi vobis, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem. Et Psal. Qui finxit sigillatim corda

7. Ethic.
7. Ethic.
2. Rhetor.
2. Rhetor.
1. 2. 7. 48.
5. Moral.
Spiritus vitales quid.
3. de Anima.
Machab. 7.
Psal. 32.
5. 4. 2.

eorum, hoc est animas creauit, & creando infudit. Et ideo potest separari à corpore, & separata cōseruari, & per se subsistere. Vnde sequitur quod est immortalis & incorruptibilis. Quod probatur auctoritatibus sacra scripturae. Deus fecit hominem inexterminabilem. ad imaginem similitudinis suae fecit illum. non quo ad corpus, &c. Et psal. 6. Constituiti eum super opera manuum tuarū. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ex quo apparet quod homo post Deum est finis creaturarum corporalium: sed finis est nobilior his quae sunt ad finem: & aliqua creaturae corporales sunt incorruptibiles. Igitur, &c. Eecl. 12. dicitur. Memento creatoris tui donec reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Et Dan. 12. Qui in puluere terrae dormiunt, alij in vitam aeternam, alij in opprobriū sempiternum, vt videat semper. Et Christus Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Et Matth. 25. Ibi sunt in supplicium aeternum. Iustitiam autem in vitam aeternam: quae repugnat corruptioni. Probari etiam potest naturali ratione vltra ea quae dicta sunt de fine. Quia impossibile est appetitum naturalem esse frustra: sed homo naturaliter appetit perpetuo manere. Quod patet ex hoc quod esse ab omnibus appetitur secundum quod cognoscitur, sed homo cognoscit esse simpliciter & secundum omne tempus. Igitur, &c. Bruta verò non cognoscunt nisi nunc, ideo non appetunt semper. Aristot. etiam in 2. de anima dicit, quod anima separatur à corpore, quemadmodum perpetuum à corruptibilibus, & pollicitus est se compositurum librum quomodo anima separata à corpore intelligat. Item in Ethic. sic describit hominis felicitatem quod impossibile est eam habere in hac vita. Alias rationes & auctoritates vide apud D. Tho. 1. p. 75. art. 6. & in q. de anima. art. 14. & 2. contra gentiles. c. 79. & seq. Et D. Antoni. floren. in 1. p. summa c. 5. per totum. Nec obstat illud Sap. 2. Ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus quasi non fuerimus: quia intelligitur in memoriis hominum cum dicar erimus. Non obstat etiam illud Ecclesiasticus 3. Vnus est interitus hominis & iumentorum: & aequa vtriusque conditio. Quia loquitur in persona stultorum. Nec obstat illud Ezechielis 18. Anima quae peccauerit, morte morietur: quia anima accipitur pro toto homine. Vel morietur, i. priuabitur gratia, & subiicietur tormētis. Et licet de potētia absoluta possit annihilari, non sequitur tamen quod possit corrumpi, aut quod habeat principia corruptionis. Si dicatur quod Aristot. in 3. & 8. Phys. & in 1. de celo posuit mundum fuisse ab aeterno. Dicendum quod rationes quas adducit non sunt demonstrationes simpliciter, sed secundum quid ad contradicendum opinionibus aliquorum ponentium mundum incepisse esse secundum quosdam modos in veritate impossibiles. Contra quos rationes contradictorias ponit. Quia in 1. lib. Top. dicit quod sunt quaedam problemata dialectica, vt vtrum mundus sit aeternus. Et quantum Deus potuerit eū producere ab aeterno, non sequitur quod essent infinitae animae. Quia per infinitum tempus cessasset à productione animarum. Licet etiam aliqui sequentes Auicē. & Algafelem nō habeant pro inconuenienti esse infinitum actū in rebus immaterialibus, & in iis quae non habent ordinem ad inuicem. Et haec solutio est conformis dictis Aristot. in 3. Phys.

Ver. 1. DE ANIMA SEPARATA.

Anima à corpore separata non habet nisi tres potentias, scilicet eas quae non sunt organo corporeo alligatae. Alias autem nō habet in actu, sed radicaliter: Ita quod resumto corpore disposito, statim omnes aliae potentiae animae emanant ab ea, & diffunduntur ad organa, sicut & eo modo cum infusa fuit corpori. Eodem modo dicendum, quando organum, in quo subiectiuatur potētia corrūpitur: tūc anima nō habet illā potētiā in actu, sed solum radicaliter. Quia ad corruptionem subiecti sequitur corruptio omnium accidentium. Et cum potētia sensibilis subiectiuatur in organo corporeo: cōsequens est quod corrupto organo alicuius potētia in homine, corrumpatur potētia in illo subiectiuata. Radix tamen eius siue aptitudo producēdi eam non corrumpitur. Quia organo per diuinam potentiam restituto aut reparato, statim ex anima fluit illa potētia, vt habetur de caeco nato. Ex quo apparet quod actus potentiarum animae rationalis conuenientium cū potētiis animae sensitiuae aut vegetatiuae, pendent, quo ad existentiam formalem, siue denominatiuā & quo ad actus, ex organis corporeis & dispositionibus ipsorum. Et licet actus potentiarum non organicarum non pendeant ex organis corporeis: quia tamen praesupponunt actum potentiarum organicarum, scilicet fantasia, vel aestimatiua, aut memoria (cum secundum Philosoph. necesse sit intelligentem fantasmatā speculari: Cuius signum est, quod perfectē dormientes nil intelligunt, eo quod fantasia quae est speculum intellectus clausa sit) Ideo huiusmodi potētia non organicae praesupponunt & requirunt dispositionem organorum potentiarum, quarū actus praesupponunt maximē cerebri, quod est organum fantasiae, aestimatiuae, & memoriae. Vnde videmus quod qui sunt cerebro turbati & indispositi, vix rectē iudicant aut ratiocinantur.

§. I. DE INTELLECTU AGENTE.

Anima rationalis (vt iā dictū est) habet tres potētiās, organo corporeo nō alligatas. Intellectū agentem, intellectum possibilem, qui dicitur memoria intellectiua, & voluntatem, quae dicitur appetitus intellectiua & rationalis. Intellectus agens secundum Philosoph. est potentia naturalis animae rationalis, organo corporeo nō alligata: qua mediante intelligibilia in potentia fiūt intelligibilia in actu. & qua intellectus possibilem fit quodā modo omnia, hoc est recipit in se omnium rerum species, siue similitudines, quae dicuntur species intelligibiles. Et sic debet intelligi illud Sapientis, vbi loquens de homine, ait: Dedit illi dominus virtutem continendi omnia. Comparatur autem intellectus agens lumini: quia quemadmodum colores in tenebris, visibiles in potentia, lumen facit eas visibiles in actu: quia adueniente lumine multiplicantur species intentionales, in

Joan. 9.

de Anima.

de Anima.

Sapient. 10.

in aere, & recipiuntur in potentia visiva: qua receptione facta, videtur in actu: Ita intellectus agens facit, vt naturae rerum (quarum similitudines sunt in fantasia, & sunt intelligibiles in potentia) fiāt intelligibiles in actu, quia cum in fantasia sunt materiales & particulares & extensa: & ob eā causam non sunt perceptibiles ab ipso intellectu, qui est vniuersalium intellectu agente illuminante depurantur & abstrauntur, fiuntque vniuersales & intelligibiles actu, hoc est apprehenduntur & recipiuntur ab intellectu possibili absq; conditionibus indiuiduantibus, quae sunt materia, hac indiuiduali quantitate & aliis particularibus accidentibus signata, sub quibus quidditas & natura rerum est inclusa, & quasi quibusdam cortinis & velaminibus abscondita in fantasia. Sed per lumen intellectus agentis natura illa absque conditionibus indiuiduantibus apparet, & offertur intellectui possibili motu per fantasma, quod virtute ipsius intellectus agentis causat, producit, ac imprimi vnam speciem intelligibilem siue similitudinem spiritualem & vniuersalem illius naturae sic illustratae. Et sic intellectus possibilis à fantasmate tanquam obiecto, per virtutem intellectus agentis excutatur, recipit illam speciem ab eo, sicut potentia visiva, virtute luminis materialis recipit speciem intentionalem coloris à colorato. An autem in illa receptione speciei intelligibilis intellectus se habeat merè passiuē, prout & visus: an partim actiuē, vt adamas attrahedo ferrū, adhuc sub iudice lis est, & proluxa concertatio, quam breuitatis causa relinquo. Et quia praedicta species apprehenditur & recipitur absq; conditionibus indiuiduantibus: ideo recipitur immaterialiter & spiritualiter & vniuersaliter: sic quod illa species intelligibilis est vniuersalis, nō in essendo, sed in representando: quia quantum est ex se, species illa nō magis representat Sortē, quam Platonem: sed solum representat naturā humanā, quae est realiter & particulariter in quolibet supposito. Talis apprehensio dicitur abstractio, non quod sit realis separatio: sic quod species illa intelligibilis fuerit prius in fantasmate subiectiuē, & deinde per fantasma in intellectu possibili transfusa, & sic separatur à fantasmate: quia idem accidens numero, nō migrat de subiecto in subiectū. Neque etiam est abstractio, quae sequitur ex actuali consideratione vnius, absque consideratione alterius: quia talis abstractio est respectus rationis, generis vel speciei, consequens abstractionem de qua hic non intelligimus. Sed accipitur hic abstractio, prout est quaedam realis motio, qua mouetur intellectus possibilis à fantasmate, illustrato virtute intellectus agentis, velamen seu cortina illarum conditionum in diuidualium aperientis, ad recipiendū species intelligibiles naturae praesentatae virtute intellectus agentis, & quidditatis rei materialis sensibilis, habentis supposita materia sensibilia mouentis principalis, & excitantis intellectum possibilem ad recipiendum illam, sicut dictū est de potentia visiva: quae mota ab obiecto suo, mediante lumine corporali, recipit speciem visibilem. Et haec illustratio fantasmatum siue apertura velaminū & cortinarum, qua fit ostensio rei latentis, dicitur depuratio fantasmatum. Vnde D. Tho. dicit: Si quis rectē consideret, intellectus agens secundum ea quae Philosoph. de ipso tradit, non est actiuum principium immediatum respectu intellectus possibilis directē, sed magis respectu fantasmatum, per quae intellectus possibilis reducitur in actum, quando aspectus eius inclinatur ad fantasmata sic illustrata, tanquam ad obiectum conueniens sibi per fantasma, non virtute propria, sed virtute intellectus agentis praesentatum. Et sic fantasma se habet instrumentaliter ad huiusmodi abstractionē, quae dicitur simplicium apprehensio, quae facit intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu primo, hoc est habituali, cum illa species intelligibilis sit habitus, & maneat in dormiente, & in actu secundo, quando intellectus possibilis illa specie intelligibili habituali informatus, per illam se reducit ad actuale considerationem illius naturae. Et ex illo actu secundo formatur alia similitudo actualis rei intellectae, ad quam actus intellectus possibilis sic informatus immediatē terminatur, quae dicitur verbum cordis, & conceptus vltimatus rei, ad quam tendit & immediatē terminatur actus intelligendi, & non vltimatus, si est naturalis similitudo vocis, vel scripturae, vel aliquid & huiusmodi aliud representans. Et mediante illa actuali similitudine siue verbo cordis, intellectus reflectitur & terminatur ad fantasma illius speciei: & tunc videt naturam illam esse in supposito particulari, quod per illud fantasma praesentatur cum conditionibus indiuiduantibus: & tandem mediante illo terminatur ad ipsam rem intellectam extra hominem existentem. Et tunc est perfecta cognitio apprehensiva & quidditativa intellectus. Vnde D. Tho. dicit: Natura lapidis vel cuiuscunque rei materialis completē, verē, & perfectē cognosci nō potest, nisi secundum quod cognoscitur, vt in particulari existens. Nec obstat praemissis, quod fantasma sit accidens materiale, similiter & quidditas rei sit etiam materialis, & per consequens non possint agere in intellectu, qui est spiritualis, cum oporteat causam esse potiore & nobiliore effectu, & agens passio: materialiaque non possint agere nisi per contactum, quem non habet circa spiritualia. Quia hoc verum est virtute propria, instrumentaliter tamen, & virtute alterius non est inconueniens. Vnde calor naturalis virtute substantiae generat carnem, & verba sacramentalia causant instrumentaliter characterem & gratiam. Ex praemissis patet, quod abstractio tripliciter accipi potest. Primo, pro abstractione reali, scilicet vnius rei de vno loco, vt ponatur in alio. Secundo, pro respectu quodam resultantē ex consideratione vnius sine altero, & illa non est ens reale: nec potest esse fundamentum entis realis. Tertiō, pro attractione speciei intelligibilis quidditatis rei materialis qua depurantur species accidentium, quae sunt in materia sensibili, & sic quidditates rerum materialium fiunt vniuersales & intelligibiles actu & vt ab hac albedine praesentata per fantasma, mediante illustratione intellectus agentis, fit in intellectu possibili, species siue naturalis similitudo quidditatis albedinis

de Anima. art. 18. ad 20.

1. q. 84. ar. 7.

Abstractio triplex.

1. p. 7. 8. art. 1.

Materia duplex.

3. de Anima.

Psal. 66.

1. p. 7. 8. et in 4. de Anima art. 15. ad nonum Roma. 2.

Dent. 25.

dinis, quæ repræsentat omnes albedines, & sic est vniuersalis in repræsentando, & ita dicendum est de aliis accidentibus. Vnde D. Tho. dicit, quod cognoscere id quod est in materia individuali, nõ prout est in tali materia, est abstrahere formam à materia individuali, quam fantasma repræsentat. Sed notandum quod duplex est materia. Quædam communis, vt caro & ossa nõ individualata. Alia est individualis, hoc est signata hac quæritate, vt hæc carnes, & hæc ossa. Intellectus abstrahendo speciem rei naturalis, non abstrahit à materia communi, cum sit de essentia rei naturalis: quia quælibet res materialis est composita ex materia & forma. Sed abstrahit à materia individuali, hoc est ab his carnibus & ab his ossibus: quæ nõ sunt de ratione siue definitione speciei, puta hominis, sed sunt partes individui, vt dicitur in octauo Metaph.

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS AGENTIS.

Obiectum Intellectus Agentis, circa quod immediatè operatur pro statu huius viæ, est fantasma non apertum, neque illustratum: mediatè verò est intellectus possibilis, quem mediante fantasmate mouet ad duo. Primum, ad abstrahendum species intelligibiles, secundò, illis habitis ad actualem considerationem, quam pro statu huius viæ intellectus possibilis habere non potest, nisi se conuertendo ad fantasmata. Vnde Philof. dicit: Necessè est intelligentem, fantasmatata speculari. Et quia fantasmata secundum se non sunt illustrata: & propterea secundum se non possunt præsentare obiectum intellectui possibili: ideo etiam abstractis speciebus, non potest intellectus possibilis habere actualem considerationem absque actione intellectus agentis, illustrantis fantasmata: quæ sunt quoddam medium. Ideo perfectè dormientes nil intelligunt. Et ideo sicut actio luminosa est in medio, ita actus intellectus agentis est in fantasmate per modum fluxus. Ex quo sequitur, quod fantasma est instrumentum intellectus agentis.

Ver. 2. DE INTELLECTV AGENTE IN ANIMA SEPARATA.

Quum intellectus agens in anima separata non sit otiosus, eo quod Deus & natura nihil faciunt frustra: necesse est ipsum habere aliud obiectum saltem immediatè. Anima enim separata vel nihil intelligit, vel alio modo intelligit, quàm intelligeret cum esset corpori coniuncta: quia quando est coniuncta, intelligit mediantibus fantasmatibus, quæ speculari. Cum igitur anima separata non habeat fantasmata: consequens est vt non eodem modo intelligat. Et videtur etiã quod nec per species à fantasmatibus abstractas: cum illæ sint causatæ à fantasmatibus. Et sic remotis vel absentibus fantasmatibus, nõ videntur intellectui proportionatæ: & per consequens intellectus per eas non potest intelligere. Dicere autem quod anima separata nil penitus intelligat, est negare ordinem institutionis diuinæ. Deus enim (qui creauit animam intellectuam ad intelligendum) ordinauit etiã quod aliquando separaretur. Si ergo separata non posset intelligere, iam nõ seruaretur ordo à Deo institutus, & frustra videretur esse creatura, eò quod non posset consequi finem intentum à Deo. Necessè est ergo dicere, quod sicut Deus creando animam, & infundendo eam corpori, dedit illi modum intelligendi connaturalè pro statu viæ, quo est corpori coniuncta, etiam ordinauerit illi modum intelligendi pro statu quo esset separata à corpore & fantasmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, quod Deus separando eam à corpore, dat & infundit illi tot & tantas species, quot & quatas potuisset in viâ, & corpori coniuncta abstrahere & acquirere maxime animabus paruulorum, qui ante peccatum actuale decedunt. Et cum anima rationalis secundum suam naturam sit inferior angelis, iuxta illud Psal. Minuisti eum paulominus ab angelis: sequitur quod Deus dat animæ separatæ in eius separatione inferiorem & imperfectiorem modum intelligendi, quàm dederit angelis. Modus autè intelligendi qui datus est angelis in eorù creatione, fuit per influentiam diuini luminis, impressi in speciebus & similitudinibus rerù in intellectibus eorù creatis, vnicuique secundum modum suæ naturæ, superioribus angelis species vniuersaliores, & plura repræsentantes, & inferioribus angelis species minus vniuersales, & pauciora, repræsentantes creando. Vnde sequitur quod angelis inferioris naturæ seu ordinis impressit & congreauit multò plures species seu similitudines rerum, quàm angelis superioribus: quia multò plures sunt species, quàm genera: & minus vniuersalia, quàm magis vniuersalia. Quum igitur anima rationalis sit in infimo gradu intellectualium creaturarum, & omnes animæ sint vnius gradus & vnius speciei: necesse est dicere, sequendo prædictum ordinem naturæ institutum à deo, quod omnibus animalibus paruulorum decedentium ante usum rationis, & absque baptismo, in morte seu separatione à corpore imprimat & infundat Deus tot species intelligibiles rerù, quot poterant acquirere coniunctæ corpori, saltem seclusis acquisitis, quæ in eis manent. Quæ quidem species infuse sunt proportionatæ lumini & virtuti intellectus agentis: & sic per eas omnia creata & naturalia intelligere possunt. Ex quo sequitur, quod omnes animæ paruulorù in limbo existentium, sunt æquales in scientia & cognitione, & beatæ beatitudine naturali: licet sint priuatæ beatitudine supernaturali propter peccatum originale, quæ priuatio non generat tristitiam, eò quod non apprehendant sibi deberi: vel quia deus non concurrat, cum ordinauerit pœnas sensibiles responderè deliciis & voluptatibus, vt amplius infra dicitur. An autè per essentia sua seipsas videat, an per illas species, altioris est negotij, quàm susceperimus. Verum quia deus nõ solum instituit ordinem naturæ, sed etiã ordinem iustitiæ, quæ retribuit vnicuique secundum opera sua, meritoria, scilicet demeritoria, vt bene declarat Apostolus: hinc est, quod deus animabus aduulorum diuersimodè merentium vel demerentium, in morte & separatione infundit diuersas species, secundum proportionem meritorum vel demeritorum: vt qui magis meruerunt, magis gaudeant & lætentur: & qui amplius demeruerunt,

amplius torqueantur: vt secundum mensuram delicti, sit & plagarum modus. Vnde sequitur quod omnes damnati in inferno non æqualiter torquebuntur: neque beati in celo æqualiter remunerabuntur. Patet etiam quod omnes animæ paruulorum baptifatorum decedentium ante usum rationis, æqualiter premiabuntur, quia æqualiter participant meritum Christi, eis in sacramento baptifini communicatum. Et loquor hic de speciebus infusis secundum proportionem gratiæ, & propter meritum communicatum: & non si aliunde proueniat, ex dei liberalitate, propter preces assistentium, vel vt proportionentur ruinis angelorum, qui etiam in infimo ordine non erant æquales in gratia, quæ secundum D. Tho. data fuit secundum proportionem naturalium specie differentium. Circa hæc tamen nil determino, sed doctiorum examinationi relinquo. Resolutio ergo est, quod intellectus agens in anima separata habet pro obiecto immediato species acquisitas, quas acquisiuit in viâ, & infusas à deo in separatione: quæ sunt eiusdem rationis cum acquisitis, quas illustrat: quia tales species non sunt ex seipsis luminosæ, nec sufficiunt mouere intellectum ad actum secundum, siue ad actualem cognitionem, sicut species intelligibiles angelorum, quæ propter altiore gradum naturæ eorum sunt luminosæ, & quibus mediantibus angeli absque alio lumine possunt intelligere. Et ideo non ponitur in eis intellectus agens, sicut in homine, qui tenet infimum gradum inter intellectuales creaturas: quapropter in anima separata species intelligibiles acquisitæ in viâ, & infuse in eius separatione, egent illuminari, vt mouere possint intellectum: quæ illuminatio fit per intellectum agentem, qui alio modo operatur pro statu viæ, & animæ coniunctæ: quia immediatè illustrat fantasmata, & alio modo pro statu animæ separatæ, pro quo nõ habet deputare fantasmata, nec species abstrahere, sed solum immediatè illuminat species acquisitas vel infusas. Et sic alius & diuersus est modus intelligendi animæ vitæ corpori, & separatæ à corpore.

Ver. 3. DE DIFFERENTIA INTELLECTVS AGENTIS A SENSU ET INTELLECTV POSSIBILI.

Intellectus agens differt à sensu, siue à potentiis sensitivis: quia intellectus agens nõ est alligatus organo corporeo, & manet subiectiuè in anima separata, non autem potentia sensitiva. Differt etiam ab intellectu possibili, sicut actiuum principium à passiuo. Intellectus enim possibilis abstrahit & recipit species intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autem agens non abstrahit neque apprehendit neque recipit species, nec intelligit. Et si alicubi dicitur, quod est potentia apprehensiuæ, intelligendum est causaliter & dispositiuè. Præterea etiam in hoc differt, quia intellectus possibilis quandoque est in potentia, & quandoque in actu, & diuersimode se habet in actibus suis. Intellectus verò agens secundum quod est in se, semper est in actu, & vniiformiter se habet, naturaliter & non liberè agens. Et sic ad eò exercet officium suum in nou habitibus usum rationis, sicut in habitibus. Vnde pueri secundum Philo. omnia apprehendunt, & mirantur. Solum impeditur per ligamen sensuum.

Ver. 4. DE LIGAMINE SENSVM ET INTELLECTVS.

Sensus ligatur in dormientibus per euaporationes & fumositates, vt habet Philof. Et ideo secundum dispositionem huiusmodi euaporationum contingit esse ligamen sensus maius vel minus. Quando est magnus motus vaporum, ligatur non solum sensus communis, sed etiam imaginatio siue fantasia, ita vt nulla appareant fantasmata, sicut maxime quando aliquis incipit dormire post multum cibum & potum. Si verò motus vaporum aliquanto fuerit remissior, apparet fantasmata, sed distorta & inordinata, sicut accidit in febricitantibus. Si verò prædictus vaporum motus fuerit magis mediocris, non solum imaginatio remanet libera, sed etiam ipse sensus communis soluitur, ita quod homo inter dum iudicat dormiendo ea quæ videt, somnia esse, iudicans inter res & rerum similitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet sensus communis ligatus. Et ideo licet aliquis dissimilitudines discernat, semper tamen in aliquibus decipitur.

Ver. 5. DE NECESSITATE INTELLECTVS AGENTIS.

Necessitas ponendi intellectum agentem fuit, eò quod anima rationalis (prout Philof. dicit) est itaquam tabula rasa, in qua nihil depictum est, depingibilis tamè virtutibus & scientiis: quod intelligendum est quantum ad intellectum, qui est subiectum illarum: quia intellectus humanus non habet species inditas: est tamen aptus natus acquirere speciem à rebus, & fieri quodammodo omnia, hoc est abstrahere à fantasmatibus species omnium rerum sensibilibum (vt dictum est.) Et cum omne quod mouetur, ab alio moueatur: quia potentia non reducitur ad actum, nisi per aliquid quod est actus: ideo potentia sensitivæ exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinseco, à quo recipiunt species sensibiles, per quas actuantur & sentiunt. Idem apparet in sensibus interioribus, qui reducuntur in actum per species sensuum exteriorum. Sensus autem interior ex se non potest mouere intellectum, neque præsentare ei obiectum: quia intellectus est vniuersalium, sensus verò particularium. Et ideo necessariò ponenda est virtus in anima, per quam præsentetur intellectui obiectum suum, aliàs intellectus nihil posset intelligere: quod non est dicendum, quia tunc frustra esset. Cum ergo deus & Natura nihil faciât frustra, necesse est dicere, quod Deus dedit aliquam virtutem intrinsecam, per quam intellectus reducitur ad actum suum. Illam virtutem vocamus intellectum agentem, qui modo superius expressio, per illustrationem fantasmatum præsentat obiectum intellectui possibili: & reducit ipsum de potentia in actum.

S. 2. DE INTELLECTV POSSIBILI.

Intellectus possibilis est potentia naturalis animæ rationalis, nõ alligata organo corporeo: quia me

In lib. de som. 2. 7. 8.

3. de Anima.

1. p. 7. 8. art. 3. et in 9. vnicæ de anima, artic. 4.

mediante anima dicitur quodammodo fieri omnia, hoc est, potest suscipere omnium rerum intelligibilium, siue sensatarum, siue non sensatarum formas siue intelligibiles species. Et ideo dicitur possibilis, in quantum potest recipere. Et passibilis, in quantum est in potentia ad agendum, & utendum speciebus receptis. Et quia nobilius est agere, quam pati: ideo communius dicitur possibilis. Et si inueniatur alicubi intellectus sine determinatione, de intellectu possibili intelligendum est.

VER. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS POSSIBILIS.

Obiectum formale primum & per se siue adequatum, circa quod versatur intellectus possibilis est ens in tota sui communitate: quia (ut dicit philosoph.) vnum quodque est intelligibile in quantum est actu, hoc est, secundum quod habet rationem entis quae est habere esse reale, vel rationis. Ex quo sequitur quod duplex est ens quod obiici potest intellectui possibili, scilicet ens reale & ens rationis.

VER. 2. DE ENTE REALI.

Ens reale est quod habet esse absque reflexa operatione intellectus. Dicitur ens, reflexa, propter actum intellectus, qui sunt entia realia: & non possunt esse absque operatione intellectus: tam bene absque operatione reflexa. Ens reale prima diuisione diuiditur in ens creatum & increatum, ens finitum & infinitum. Et creatum in substantiam, & accidens: Substantia vero in corporalem & incorpoream: Corporalem, in corruptibilem & incorruptibilem: Corruptibilem vero in animatam & inanimatam: & animata in vegetatiuam, & sensibilem: & sensibilis in rationalem & irrationalem: ut latius in arbore Porphyriana, & in libro praedicamentorum continetur. Substantia creata est ens, quod habet ex natura sua esse per se, & non in alio subiectiue: & potest subsistere accidentibus, & ea sustinere, siue communicare illis esse, ut homo. Quaeuis humana natura in Christo non habet esse per se proprium, sed subsistat in esse existentiae diuinae, tamen ex natura sua coepetit ei habere esse per se. Vnde si deus de sua potentia absoluta relinqueret humanam naturam, statim sublata vnione hypostatica, ex illa natura quae nunc est assumpta, flueret vnus esse existentiae sibi proprium, & esset homo: & ideo est accidens: quia accidens non conuenit ex natura sua posse esse per se. Licet enim quantitas in sacramento altaris sit per se, & non in alio subiectiue, & subsistat aliis accidentibus. Color, sapor, odor, figura: hoc tamen non habet ex natura sua, sed miraculose, virtute & potentia diuina.

¶ Accidens autem est ens reale, quod ex natura sua non habet esse per se, sed in alio vel actu, vel aptitudine. Quod dicitur ens reale, quia virtute diuina possunt separari non solum a substantia, sed etiam a quantitate: tamen semper habent aptitudinem inexistentiae: licet inesse siue inexistere actu non sit de eius essentia, cum possit separari. Et sic debent intelligi verba in communi definitione accidentis, quae dicitur quod accidens est quod potest adesse & abesse subiecto praeter subiecti corruptionem, nisi insit in natura, ut risibile homini, & habitudo siue relatio dependentiae creaturae. Accidens diuiditur in accidens commune, & accidens proprium. Item diuiditur per nouem genera generalissima, siue praedicamenta, scilicet quantitatē, qualitatem, ad aliquid, actionem, passionem, situm, vbi, quando, & habitum. Diuio tamen illa est analoga, quia primum conuenit quantitati, quae est fundamentum omnium accidentium corporalium & materialium: deinde qualitati, & haec duo praedicamenta sunt absoluta, cetera vero sunt respectiua. Accidentis proprium est quod conuenit vni, soli, & semper, & fluit a principiis speciei, ut risibile. Accidens commune est, quod potest conuenire pluribus speciebus, ut color. Nec est inconueniens, quod accidens proprium conueniat pluribus indiuiduis: quia accidens proprium dicitur respectu speciei specialissimae, licet in principio possit conuenire speciei subalternae, si fluat ex principiis eius: & similiter in indiuiduo, si fluat ex principiis eius. Nec inconuenit etiam quod aliquod accidens sit proprium & commune aliis, sicut calor, qui est proprium ignis, tanquam fluat a principiis eius: & est commune aliis per ignem vel motum calefactis. Et quantitas continua, quae est proprium substantiae materialis: & color, qui est proprium corporis opaci. Accidens commune diuiditur in accidens separabile, ut albedo: & accidens inseparabile, ut nigredo in cornu. Contingit tamen accidens esse & denominari inseparabile tripliciter. Primum propter difficultatem, ut in exemplo dato: quia nigredo a cornu artificiosè potest separari, difficulter tamen. Secundò dicitur inseparabile naturaliter, quia non potest quacumque arte aut virtute naturali separari, ut quantitas a re quanta, & sic omne accidens proprium est inseparabile. Tertio propter implicationem contradictionis, ut habitudo seu relatio dependentiae creaturae ad creatorem: implicat enim quod sit creatura, & quod non dependeat a deo. Aliqui idem dicunt de proprio speciei specialissimae, quod fluit a principiis speciei. Sed melius videtur dici, quod deus potest suspensum concurrens suum: & tunc non fluat. Praedicta decem genera rerum siue praedicamenta dicuntur principia formalia: quia sunt principia cognoscendi, imò & essendi, cum omne superius actu & intellectu includatur in inferiori, sic quod non potest haberi cognitio (salte distincta) inferioris sine cognitione superioris. Non enim distinctè quis cognoscit hominem, qui non cognoscit animal: & sic de aliis praecipue generalissimis, quae sunt communissima. Ideo Philosophus dicit: Sunt enim primum nobis nota cõfusa magis. Haec decem genera rerum considerantur à Metaphysico & Dialactico, diuersimodè tamen: quia Metaphysicus considerat principaliter naturam eorum secundum quod sunt prima principia: in quibus omnia alia continentur, & quae de omnibus essentialiter praedicantur, & ad quae omnia reducuntur. & sic considerat ens rationis, quod reducitur ad haec quatuor fundamenta eius. Logicus autem non considerat principaliter res in natura sua, sed pro quantum in ipsis fundantur intentiones aliqua siue respectus, puta generalitatis seu communitatis superioritatis, secundum quendam ordinem minus communis siue inferioris ad maius

9. Metaphys. Entia realis diuisio. Substantiae diuisio.

Accidens definitio. Accidens diuisio.

In praemissis Physico.

maius commune, hoc est ad superius, quae dialecticus ordinat secundum sub & supra, inferiora ponit sub, & superiora supra, & differentias diuidentes & contrahentes à latere. Talem coordinationem prioritatis & posterioritatis naturalis intelligibilitatis (quae consequitur apprehensionem rei prout est obiectiue in intellectu) vocant dialectici praedicamentum: & dicunt omnia entia realia finita, vel esse praedicamenta, vel poni in aliquo praedicamentorum, vel per se, vel reductiue. Per se quidem, quae habent tres conditiones. Prima est, quod sint vniuoca, hoc est quae sub vna ratione vel conceptu & æque primò predicantur de suis inferioribus. Ideo ens non est praedicamentum: quia non est vniuocum, sed analogum: dicitur enim prius de substantia, quam de accidente, cum substantia habeat perfectius esse, quam accidens: quod pendet ex ea in triplici genere causae, scilicet efficientis, materialis, & formalis. Pariter accidens non est praedicamentum, cum primò dicatur de quantitate, quae est fundamentum aliorum. Secunda conditio, quod sit ens reale finitum & limitatum. Ideo Deus non ponitur in praedicamento, nec entia rationis: quauis aliqui addant praedicamentum signi: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per vocem vel scripturam, & omnia alia signa voluntaria reduci: à quibus non discrepat D. Tho. qui dicit sacramentum esse in genere signi. Tertia conditio est, quod sit ens completum, & non sit pars. Ideo anima, & materia, & alia entia quae sunt partes aut principia seu via aut termini, non ponuntur per se in praedicamento vel praedicamentis: reductiue tamen ponuntur in praedicamento vel praedicamentis totius: & sic generatio, corruptio, esse existentiae, materia & forma, reducuntur ad praedicamentum substantiae: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condensatio, ad praedicamentum quantitatis: motus alterationis, ad praedicamentum qualitatis, & sic de aliis.

VER. 3. DE ENTE RATIONIS.

Ens rationis accipitur dupliciter: Primò pro ente causato à ratione, aut in eo subiectiuato. Et sic species intelligibiles, actus intelligendi, conceptus vltimatus, & non vltimatus, siue verbum cordis, dispositiones & habitus intellectuales, acquisiti vel infusi, & respectus naturaliter consequentes ex illis & alia huiusmodi, dicuntur entia rationis, quamuis secundum essentiam suam sint realia, & hoc modo acceptum non conuiuidit ens. Secundò accipitur ens rationis, pro eo quod consequitur actum rationis & est in ea duntaxat obiectiue, & nullibi subiectiue: & quod cessante operatione intellectus, nullum habet esse & hoc modo conuiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cum intellectus, abstracta à fantasmatis natura hominis quae est in Sorte, reflectedo se ad fantasmata à quibus abstractit, & comparat eam illis, & inuenit eam conuenire pluribus rebus per fantasmata re praesentata: ad illum actum comparationis intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur speciei ad indiuidua: qui quidem respectus non habet esse per se, & sic non est substantia: neque est in intellectu subiectiue, neque alicubi: & cessante operatione intellectus ab illa comparatione, nullum habet esse, & est purum non ens. Sed manente praedicta comparatione, intellectus potest reflecti supra actum suum, & considerare respectum illum, & sic respectus ille erit obiectiue in intellectu: quia intellectus versatur circa illum & sic est obiectum eius. Nec inconuenit aliquid esse obiectiue in intellectu, & terminate intellectum quod non est in eo subiectiue. Quia homo & aliae res ad extra sunt obiectiue in intellectu: & sunt obiectum intellectus, & terminant actum eius mediantibus speciebus intelligibilibus: & tamen non sunt subiectiue in ipso. Sicut potentia visua per speciem coloris non solum terminatur ad colorem, qui est obiectum eius, sed etiam ad quantitatem, & ad motum qui consequitur quantitatem. Sic intellectus terminatur ad ea, quae consequuntur actum suum, & rem apprehensam, quae est obiectum eius. Et sic ens rationis dicitur obiectum intellectus, non primò & per se, sed per ea in quibus fundatur, & ad quae terminatur. Potest tamen esse quod sit in intellectu subiectiue, ut quando intellectus reflectitur super actum suum, vel considerat debitum, aut alia quae in eo sunt, tunc respectus naturaliter consequens dicitur ens rationis primo modo: & tamen est subiectiue in intellectu.

VER. 4. DE RESPECTV, SIVE RELATIONE.

Quum omne ens rationis sit respectus quidam & sic non possit bene intelligi, ignorata naturae respectus: ideo de essentia siue natura respectus dicendum est. D. Tho. dicit quod respectus siue relatio essentialiter (hoc est pro formali) est ordo, vel dependentia, aut aliqua alia inclinatio, aut habitudo vnus rei ad alteram, & illa habitudo siue respectus aliquando est realis ex vtroque extremo, aliquando ex altero tantum, aliquando est rationis tantum ex vtroque. Realis quidem est, quando res secundum suam naturam habet dependentiam vel inclinationem ad eam, sicut effectus ad causam, filius ad patrem: & tales sunt respectus praedicti ad aliquid. Et ad huc respectum realem tria requiruntur. Primò, quod extrema sint realia: inter ens enim & non ens non potest esse relatio realis. Secundo, quod sint realiter distincta, & quod vnus possit verè negari de alio, & sic eisdem ad seipsum non est relatio realis. Tertio, quod extrema illa sint eiusdem ordinis, hoc est mutuae dependentiae saltem pro formali. Quia non apparet quod materiale fundamenti dependeat à materiali termini. Sortes enim pater non pendet à Platone filio, quia potest esse & aliquando fuit sine eo. Sed paternitas bene pendet à filiatione, nec potest separari: quia secundum Philosophi relatiua sunt simul natura. Aliquando respectus est rationis tantum, cum scilicet aliquid praedictorum trium deficit: & hoc contingit quando comparatio vel habitudo est voluntaria, & non naturalis, hoc est quae non necessariò ponitur ad positionem fundamenti, ut in respectibus vniuersalitatis generis vel speciei & aliis quae tractantur in logica: quorum comparationes sunt

3. p. 9. 60.

Entia rationis diuersa acceptio.

Relationis definitio ex diuisio.

Trius requisiti ad respectum realem.

voluntaria, hoc est libera, & non naturales, siue necessariae. Non enim omnes qui apprehendunt naturas rerum, faciunt tales cōparationes, quales logici. ¶ Aliquādo respectus ex parte vnius extremi est realis, & ex parte alterius est rationis: quando habitudo vel dependentia ex parte vnius extremi, est naturalis: & ex parte alterius non: vt dependentia siue relatio creaturæ ad Deū: Creatura enim naturalis, hoc est necessaria dependentia pendet à Deo, & nō potest nō pendere ab eo. Deus autem cū sit primum principium, à nullo pendere potest: ideo creatio actiua nō est respectus realis, etiam pro formali, cū non sit naturalis siue necessaria, sed libera: Deus enim non necessariō, sed liberē creat & producit res ad extrā. Præterea cū Deus sit infinitus per essentiam, nō est capax alicuius accidentis. Creatio verō passiva est respectus realis, cū dependentia sit naturalis, & non libera. Et eodem modo dicendum est de aliis relationibus & nominibus, quæ conueniunt ei ex tempore: vt dominus, gubernator, & alia huiusmodi. Huius generis sunt respectus obiecti ad actum, vel habitum, seu potentiam naturalem passiuam, prout scibile ad scientiam, visibile siue coloratū ad visum. Quia obiectum scibile non pendet à scientia, nec visibile à visu, cū scibile possit esse absque scientia, & coloratum absque visu. Sed scientia pendet à scibili, & visio à colorato seu visibili. Quia obiectum mouet potentiam, & causat notitiam, & per consequens scientiam. Obiectum etiam se habet per modum mensurantis: actus verō & habitus, nec non potentia passiuæ & cognitiua, per modum mensurati, relatio autem mensurati ad mensuram, est relatio realis, sed non e conuerso: quia mensura saltem naturalis, non pendet à mensurato, sed mensuratum à mensura naturali: sicut de artificiali. Pannus enim non pendet ab vlna: & ideo respectus illius mensuræ est rationis ex vtroque extremo.

Respectus realis ex altero extremo.

Fundamentum entis rationis triplex.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESPECTVS REALIS ET RATIONIS.

¶ Ultra prædicta requisita ad relationem siue respectu realem, per quæ distinguitur à respectu rationis, respectus realis adhuc differt à respectu rationis in hoc quod plura requiruntur ad respectum realem, quam ad respectum rationis. Quia ad respectum realem requiruntur quinque, scilicet subiectum fundamentum, ratio fundandi, terminus, & subiectum termini: vt facillè videri potest in respectu seu relatione patris ad filium. Sortes enim est subiectum paternitatis, potentia generatiua est fundamentum: ratio fundandi est genuisse siue potentia in actum reducta. Terminus est filius: & subiectum termini est Plato filius. In respectu verō rationis nō requiritur subiectum, sed sufficit fundamentum & terminus, & aliquando fundamentum non est reale, vt in negatione, & in secundis respectibus rationis: vt infra dicetur. Fundamentum respectus rationis est natura, vt intellecta siue abstracta, siue vt est in intellectu, à cuius intellectione immediatè inchoatur comparatio. Terminus verō est natura, ad quam terminatur comparatio prout cū con sideratur natura hominis, vt conueniens Sorti & Platoni. Natura hominis est fundamentum, & eadem natura (prout est in Sorte vel Platone) est terminus. Non enim est inconueniens, quod eadem natura diuersimodè considerata, sit fundamentum & terminus, licet fundamentum & terminus possint esse diuersæ naturæ: vt quando natura hominis & angeli apprehenduntur & considerantur vt differentes, fundamentum & terminus illius differētia sunt diuersæ naturæ. Non inconuenit etiam quod vna natura apprehensa (à qua inchoatur comparatio) habeat plures terminos, sicut Sortes eadem paternitate terminatur ad plures filios: quia eadem potentia, imò aliquando eodem actu genuit illos. Fundamentum entis rationis est duplex, & aliquando triplex, scilicet propinquum, remotum, & remotissimum. In primis respectibus rationis fundamentum est natura ad extrā vt intellecta: propinquum verō est species intelligibilis illius naturæ. In secundis verō, primus respectus rationis est fundamentum propinquum: species intelligibilis est remotus: & natura ad extrā, vt intellecta siue obiectiua existens in intellectu, est remotissimū: & sic cōsequenter dicendum est, si super secundis respectibus fundentur alij.

Ver. 6. DE DIVISIONE ENTIS RATIONIS, ET NEGATIONE.

¶ Entis rationis diuiditur in negationem, priuationem, & respectum. Non sic quin negatio, & priuatio sint respectus, sed quod non ad eō cōpletè habent conditiones respectus, vt ea quæ continentur sub tertio membro: quia non habent fundamentum remotum aut terminū realem. ¶ Negatio est ens rationis, cuius fundamentū remotum nullum est in rerum natura: fundamentum tamen propinquum est reale, & etiam terminus est realis, quia negatio non potest cognosci sine affirmatione, cū intellectus noster primò intelligat cōposita. Et quia nō ens siue purum nihil, non potest esse fundamentū alicuius, nec potest obici intellectui, quia non cōprehendatur sub obiecto eius: ideo necesse est quod fundamentū propinquum negationis sit ens reale: vt cū apprehēdo chimeram vel Antichristū, intellectus format speciem intelligibilem chimeræ vel hominis: & reflectitur ad fantasma Antichristi, & comparat ipsum ad esse siue ad ens, & inuenit non conuenire ei. Ille respectus non cōuenientia dicitur negatio, per quam dicimus Antichristum & chimeram non esse, vel non esse ens reale. Illum respectum negationis significamus per hoc aduerbium nō, vel per signum aliquod includens illud. Negatio secundum D. Tho. est duplex: quædam absoluta, & quædam determinata. Negatio absoluta est quando negat omnia genera & ipsum ens: vt cū dicimus non ens. Alij negationem absolutam vocant puram negationem. Negatio determinata (salicuius generis) est quæ non negat totum ambitum entis, sed aliquod genus, vel etiam aliqua genera, vt non quantitas, non accidens. Ibi actus syncathegoreumaticus, cui vox negatiua (non) respondet, non negat substantiam. vnde possumus dicere, homo est non quantitas, & nō accidēs. & sic

Negatio duplex.

& sic de aliis. Per hoc ens rationis siue negationem significatam per aduerbium (non) siue per aliquod signum includens ipsum, significamus diuisionem & differentiā vnius rei ab alia, vel etiam à multis. Ideo dialectici attribuunt ei duo officia: vnum circa qualitatem propositionis. scilicet diuidi & negandi copulam propositionis, siue vnionem extremorum, & habitudinem prædicati ad subiectum, siue diuidendi extrema: vt cū propositioni affirmatiua superadditur negatio copulæ, diuidit prædicatum à subiecto, siue repræsentat prædicatum non conuenire subiecto. Ideo propositionem negatiuam vocat Philosoph. diuisionem & affirmatiuam compositionem. Secundum officium est distribuendi terminum sequentem, si sit distribuibilis, hoc est habeat plura significata, hoc est denotat quod terminus sequens ipsam, accipitur & debet verificari pro omnibus suis significatis copulatiuè. Negatio secundum dialecticos, est duplex, scilicet negans & infinitas: hoc est, hæc vox (non) quæ est nota negationis, dupliciter accipitur, scilicet neganter & infinitatè. Neganter, quando eius virtus & officium fertur non solum in terminum immediatè sequentem, sed etiam in omnes terminos sequentes: & talis negatio negat vniuersaliter quicquid affirmatum reperit: nec facit vnum cum termino cui adiungitur. Et hoc modo accipiendi dicitur solet, quod negatio negans est malignatis naturæ: quia quicquid inuenit post se, destruit, & eius oppositum ponit. Si inueniat terminum distributum, facit eum stare determinatè. Si verò inueniat stantem determinatè vel confusè, tamen distribuit. Si inueniat propositionem negatiuam, facit eam affirmatiuam: si negatiuam, facit eam affirmatiuam. Si vniuersalem, particularem, facit signa vniuersalia particularia. Secundò accipitur infinitatè. scilicet quando cadit præcisè super terminum immediatè sequente. Et hoc modo non facit propositionem negatiuam: sed solum distribuit terminum cui adiungitur, & facit vnū cum eo, & est pars subiecti & prædicati. Et de hac solet dici, quod distributū ex termino finito & infinito, verificatur de omni re, & cōuertitur cū ente, vt homo vel non homo.

Negationis duo officia.

1. Periber.

Negationis negantis officium.

Negationis infinitantis officium.

Ver. 7. DE PRIVATIONE.

¶ Priuatio est ens rationis habens fundamentum remotum realem, terminum verò remotū realem non habet, vt cæcitas. Cuius fundamentum est subiectum, aptum natum, puta organum indispotum intrinsecè vel extrinsecè. Intrinseca dispositio est humor glacialis: Exterior verò est, quando ea quæ sunt exterius, sunt temperata: quādo scilicet non est phlegma aut humor superabundās, nec nimis calidus frigidusve, aut non impeditur pellicula aliquo modo: vt in lippis & in habentibus albuginem. Terminus verò est id, quod negatur, siue sit habitus, vel aliud accidēs, aut aliquid aliud: vt in claudio & manco. Vnde dicit Philosoph. quod priuatio non cognoscitur, nisi per habitum, hoc est per notitiam siue apprehensionem eius quod negatur à subiecto apto nato, quod vocatur habitus. Et sic cū intellectus apprehendit organum indispotum intrinsecè, siue Sortem nō habere organum visus: & apprehendit potentiam visiuam, & comparat eam organo, & inuenit non conuenire ei qui aptus est, & secundum suam naturam conuenire debet pro tempore: ille respectus sequens illam comparationem, dicitur priuatio, quæ significatur per hanc dictionem cæcitas: quæ significat formale cæci. Et sic cæcus habet duplex significatum. scilicet materiale & formale: De materiali significat subiectum aptum natum, cui scilicet secundum suam naturam debet competere potentia visua: de formali verò significat respectum siue negationem aut defectum potentia visua. Sic dicendum in aliis terminis priuationis. De hac priuatione si sit perfecta, quando scilicet principia essentialia negatur, vt puta organum, vel humor glacialis, communiter dicitur, quod à priuatione ad habitum non est regressus, vt in cæco nato, qui naturaliter visum recuperare non potest: tamen bene supernaturaliter: vt habetur de cæco nato, quod naturaliter visum recuperare nō potest quæ Christus illuminauit. In moralibus etiā in quibus per aptitudinē subiecti significatur debitum, inuenitur priuatio: vt ignorantia, quæ est priuatio sciētia debita in esse. Potest tamen ad eā per studiū fieri regressus. Similiter si priuatio nō sit perfecta, hoc est si negatio inclusa nō neget principia essentialia, sed actū vel principium propinquū, quod est dispositio exterior. Vnde qui habet oculos claudos vel albuginē, potest recuperare visum: sicut catuli ante nonū diē: nec sunt perfectè cæci. Quiddam dicit priuationē perfectā cōsistere in priuato esse, & imperfectā in priuari. Quid autem sit priuatio in priuato esse & in priuari, & quomodo priuatio & habitus sint opposita immediata, vide infra c. 3. §. 7. ver. 4. Quū igitur in mortali peccato principium essentialē vitæ spiritualis (quod est gratia) sit corruptū: sequitur quod eā naturaliter nō potest fieri regressus; sed requiritur auxiliū speciale ex alto. ¶ Notādū tamē, quod licet priuatio pro formali sit ens rationis, nihilominus tamē propter subiectū aptū natū, etiā cessante illa cōparatione intellectus, Sortes dicitur realiter cæcus, hoc est realiter priuatus & destitutus potentia visua. ¶ Priuatio differt à negatione secundū D. Thomam: Quia negatio neque ponit aliquid, neque determinat sibi subiectū: & propter hoc potest dici tā de ente, quā de non ente. Sicut nō vidēs, & nō sedēs, & nō ens. Priuatio autē nō ponit aliquid, sed determinat sibi subiectū. Est enim priuatio negatio in subiecto apto nato, vt dicitur in quarto Metaph.

Ver. 8. DE RESPECTU RATIONIS.

¶ Respectus rationis (qui est tertium mēbrum prædictæ diuisionis) est ens rationis, habens fundamentum remotum realem ac etiam terminum remotū realem: vt si quis apprehensa hac propositione vocali, Homo est animal, consideret hanc dictionem (homo) comparatam ad propositionem cuius est vel potest esse pars. Ille respectus sequens actū intellectus facientis hanc comparationem, dicitur terminus apud dialecticos, qui dicunt terminum esse, in quem resoluitur propositio. In quantum verò intellectus comparat illam vocem (homo) ad suum significatum, & acci-

pit pro suo significato: respectus sequens illam comparationem dicitur suppositio, quæ est acceptio termini pro aliquo de quo est verificabilis, &c. Si verò comparatur ad copulam, in quantum proponitur ei, ille respectus dicitur subiectum. Si verò comparatur ad illam vocem (animal) vt postponitur copulæ, respectus ille sequens dicitur prædicatum. Si verò comparatur ad hoc signum (omne) quod facit accipere pro omnibus suis significatis copulatiuè, respectus sequens dicitur distributio. Per hæc facillè poteris venire in cognitionem aliorum respectuum rationis, à dialecticis consideratorum: qui dicuntur passionis vel dispositionis termini vel propositionis aut argumentationis. Omnes enim consequuntur comparationem voluntariam intellectus. ¶ Notandum etiam quòd respectus signorum, qui dicuntur dispositiones terminorum categorumaticorum, hoc est significantium aliquid vel aliqua, vocantur actus syn categorumatici.

Ver. 9. DE VNIVERSALIBVS ET PRÆDICABILIBVS.

ET quia respectus vniuersalium & prædicabilium maiorè habet difficultatem: ideo ad eorum euidentiam singulorù exempla duximus inferenda. Præsuppositis imprimis, & ad memoriam reuocatis, quæ dicta sunt supra de abstractione specierù intelligibilium à singularibus. Et quia (vt dicitur in 1. Posterior.) omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, qui est circa singularia: ideo à termino & sine prædicamenti substantiæ siue à singulari & indiuiduo exemplum præponemus.

Ver. 10. DE RESPECTV INDIVIDVI ET SINGVLARIS.

Apprehensã & abstractã naturã quæ est in Sorte ab intellectu possibili per virtutem intellectus agentis & illustrantis siue depurantis fantasmatã, per quam illustrationem recipitur ab intellectu possibili, species intelligibilis, siue naturalis similitudo hominis vniuersalis, nõ in essendo, cum sit accidens determinatum, sed in representando, quia repræsentat in differenter omnes homines sine conditionibus indiuiduantibus. Si intellectus illa specie habituali informatus, exeat in actum, concurrente cum eo illa specie habituali, causatur in ipso vna alia species siue similitudo actualis, ad quam actus intelligendi immediatè terminatur: quæ similitudo actualis dicitur verbù cordis, & conceptus vltimatus. Si intellectus cum illa similitudine actuali siue verbo cordis reflectatur ad fantasma fortis, à quo originaliter illa species intelligibilis deriuata est & abstracta: Et per illud fantasma idem intellectus terminetur ad ipsum Sortè, in quo est illa natura considerata cum conditionibus indiuiduantibus, quæ sunt materia, hæc quantitas & aliis particularibus accidentibus, in ipso Sorte subiectiuè existentibus, signata. Ad illam comparationem intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur indiuiduationis & singularitatis: per què Sortes dicitur indiuiduum & singulare, siue vnum numero, indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio. Et sic indiuiduum pro materiali significat naturam, quæ est in Sorte sub speciebus indiuiduantibus. Pro formali verò significat illum respectum comparationis naturæ ad conditiones indiuiduantes: non pro natura fortis, siue quæ est in sorte, distinguatur realiter à sorte, sed solum secundum rationem tanquam aliquid includens, quod aliud nõ includit. Sortes enim includit naturã humanam cum prædictis conditionibus, & natura illa prædictas conditiones non includit, inò quodam modo secludit, non secundum rem, sed secundum rationem siue modum considerandi. Quia intellectus considerando naturam abstractã, nõ considerat illas conditiones. Notandum, tamen quòd indiuiduum & singulare non differunt, nec re, nec ratione. Quia sub eadem ratione, qua sortes dicitur in diuiduũ, sub eadè dicitur singulare. Tamè hæc quinque, in diuiduũ, cõpositũ, suppositũ, hypostasis, & persona differunt ratione. Quia singulare cuiuslibet prædicamenti potest dici indiuiduum, sed non compositum, aut suppositum, nec hypostasis, aut persona. Compositum enim propriè dicitur quod componitur ex materia & forma vnitis, siue in communi, siue in particulari. Et sic conuenit speciebus & indiuiduis substantiæ materialis, sed indiuiduum non conuenit speciebus substantiæ materialis, sed solum singularibus omnium prædicamentorum, & per cõsequens compositus ex hac materia & ex hac forma, quæ habent rationè suppositi, in quam supponuntur siue subsistant accidentibus, & hypostasis in quã per se subsistit. Nec tamen oportet quòd quãdo dicuntur de personis diuinis sit aliqua cõpositio vel subiectio secundũ rem, quia rebus diuinis nomina imponimus secundum modum creaturarum. Persona verò secundum D. Boetium, est intellectualis naturæ indiuidua substantia: & sic cõuenit angelis & deo. Resultat ergo quòd quicquid est persona, est suppositum, siue hypostasis, & indiuiduum, sed nõ e contra. Quia animalia irrationalia sunt hypostases, supposita, & indiuidua: tamen non sunt personæ, cum non habeant rationem. pariter omne suppositum siue hypostasis, est indiuiduum, sed nõ e contra: quia singularia prædicamentorum accidentium sunt indiuidua: & tamen non sunt supposita, neque hypostases.

Ver. 11. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS SPECIEI.

Indiuiduum & singulare differunt ab vniuersali: Quia indiuiduum siue singulare significat naturam in vno solo: quia dici de præsupponit esse in. Vniuersale autem significat aliquid vnũ esse in multis, siue in pluribus. Quomodo autem vnum sit in multis siue pluribus, videndum est. Apprehensã igitur (vt dictum est) naturã quæ est in Sorte, per speciem intelligibilem actualem, quæ repræsentat indifferenter omnes homines, intellectus conuertèdo se ad fantasmatã, videt Sortem habere naturam rationalem: similiter Platonem & sic de aliis: & comparat illos ad humanam naturam apprehensã, in qua conueniunt: sic facit vnitatem specificam ille respectus cõuenientiæ Sortis & Platonis in illa natura resultans, & sequens prædictam comparationem, fundatus in illa natura apprehensã, terminatus ad plura & diuersa supposita, dicitur species pro formali: & illa natura

Hæc cap. 2.

Indiuiduum, compositum, suppositum, hypostasis, & persona differunt.

Quomodo autem personam conueniat deo, dicitur infra cap. 19. §. 2. versu. 11.

natura vt sic apprehensã siue intellectã, dicitur vniuersale speciei pro materiali. Et quia per illã cõuenientiam & vnitatem ab intellectu factã, natura illa dicitur esse in multis, non secundũ rem, sed secundum rationem: ideo intellectus siue ratio attribuit eã multis, quod est prædicari de multis indiuiduis, siue de multis differẽtibus numero: vt dicendo, Sortes est homo, natura humana attribuitur Sorti: &, Plato est homo, natura humana attribuitur Platoni. Et ideo dicitur esse in multis & prædicari de multis, quod est esse vniuersale & prædicabile. Et quia illa eadè natura rationalis potest apprehendi per intellectum, vt est sensibilis, & cõueniens pluribus speciebus, quæ habent sub se singularia & indiuidua, & intellectus potest comparare eadẽ naturam, vt est rationalis, & communis pluribus indiuiduis eiusdem naturæ, vt est sensibilis & conueniens pluribus speciebus. Talem comparationem sequitur vnus respectus hominis ad animal, per quem homo dicitur inferius ad animal, & contineri sub eo, siue subiecti illi: talis respectus dicitur esse speciei ad genus, per quem dicitur species subiecti generi. Et sic species (vt est prædicabile) habet duos respectus: vnum ad genus, per quem dicitur suscipere naturã generis. Et quia genus est in specie prædicatur de specie, & species in tali prædicatione est subiectũ, ideo dicitur subiecti generi. Et secundum hunc respectum, non dicitur propriè prædicabile, sed subiectibile. Alius respectus est in ordine ad indiuidua, prout est in illis: & sic habet rationem vniuersalis & prædicabilis. Ex quo sequitur, quòd respectus speciei ad indiuidua, est magis proprius, quàm respectus eius ad genus.

Ver. 12. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS GENERIS.

Apprehensã naturã quæ est in Sorte, vt est sensibilis, non considerando rationabilitatem, nec accidentia indiuiduantia, si intellectus cõparet eã homini, leoni, & equo, in cõmuni, eo quòd inuenit hæc tria conuenire in sensibilitate cum suis indiuiduis, & sensibilitatem in eis inueniri, facit vnitatem generis: & dicit sensibilitatem esse in pluribus specie differẽtibus: respectus sequens illam comparationem cõuenientia, vocatur genus pro formali: & natura quæ est in Sorte, apprehensã & intellectã vt sensibilis, siue vt animal, vocatur genus pro materiali: & prædicatur tanquam quod, siue est prædicatum remotum & principale de homine, leone, & equo, & omnibus eorum indiuiduis. Et si prædicta natura quæ est in Sorte, apprehensã & intellectã vt sensibilis, siue vt animal, siue conceptu generico, apprehendatur conceptu communiore, scilicet vt animata præcisè, non consideratõ sensibilitatem, & comparatur animali, plantæ, & arbori, in quibus inuenit illam, ac omnibus inferioribus respectus sequens ad talem comparationem dicitur genus pro formali superius ad animal. Et natura illa sic apprehensã vt animata præcisè, dicitur genus, p materiali. Et sic consequenter de superioribus, scilicet si apprehendatur vt corpus, & vt substantia. Si verò apprehendatur sub conceptu entis, erit respectus cõmunitatis & superioritatis, sed non generis cum ens non sit vniocum, sed analogum. Prædicantur tamen superiora etiam analogã, de suis inferioribus essentialiter, & in quid, eo quòd dicant totam naturam inferiorum absolutè, & non per modum qualificantis siue adiectiuè, quemadmodum differentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS DIFFERENTIAE.

Natura quæ est in Sorte, apprehensã vt rationalis, & comparata per intellectum ad eandẽ naturam consideratã vt animal, quod est magis commune, & potestatiuum, hoc est continens cõfusè & implicitè omnes species: ob quã causam potest contrahi & determinari ad quamlibet speciem, & ad hominem per rationale, qua determinatione factã, animal cum rationali constituit essentiam & definitionem hominis, quæ est in multis indiuiduis. Et per illam rationabilitatem differt à leone & equo ac aliis speciebus. Respectus, qui sequitur illam cõparationem intellectus, dicitur differentia specifica pro formali: & natura illa quæ est in Sorte, sic apprehensã, cõparata, & intellectã, dicitur differentia pro materiali. Differentia specifica habet tres actus, hoc est includit tres respectus, qui causantur ex triplici cõparatione intellectus. Prima cõparatio est rationabilitatis ad animal, quod est potestatiuũ siue commune & diuisibile in plures species. Ad illam cõparationem sequitur vnus respectus, qui dicitur diuisiuus generis, per què differentia dicitur diuisua. & propter hunc actũ differentia in arbore Porphyriana ponitur à latere. Secunda cõparatio est rationabilitatis ad hominẽ, cuius speciem constituit. Quia animal per rationale cõtractum & determinatũ constituit hominẽ in specie, & definit ipsum: Vnde dicitur quòd genus & differentia cõstituit speciem, nõ quidè secundũ rẽ, sed secundũ modũ cognoscẽdi. Quia species non potest distinctè cognosci sine cognitione generis & differentia. Per genus cognoscitur cõfusè, sed quãdo generi, quod se habet per modũ materiæ seu potetia: & cõmunis ac cõfusè, adiungitur: differentia contrahes & clarificas ipsum facit distinctam cognitionem speciei. Et sic rationale est de actu & intellectu hominis, & non animalis: quia non potest distinctè cognosci seu intelligi homo, nisi intelligatur rationale, sed bene animal: licet rationale implicitè includatur in animali, tamè non est de intellectu animalis, cum animal possit intelligi non intellecto rationali. ideo dialectici dicunt, quòd differentia est actu & intellectu in specie, non in genere, licet sit & cõtinearur sub potestate & communitate generis implicitè. Per hũc respectum differentia dicitur constitutiuã speciei. Et quia per hæc constitutionem significatur eandẽ naturam differentia esse in specie, & rationabilitatis in homine idèticè: ex consequenti in omnibus in quibus est humana natura. Ideo sicut species (vt homo) prædicatur de pluribus indiuiduis: sic & rationale, differenter tamen: quia species prædicatur in quid, eo quòd dicit totam essentia rei absolutè & substantiuè: differentia verò prædicatur in quale, hoc est per modum qualificantis & inherentis, quia dicit & significat eandẽm

essentiam adiectiuè, vt dictum est. Non sequitur tamen, quod differentia sit accidens, quia non prædicatur in quale accidentale, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem: sed in quale essentialè, quia est eadem essentia differentia & speciei: differentia enim dicit totam & eadem essentiam rei, sicut genus & species: sed non secundum eundem modum: quia genus significat eam indeterminatè, cõmuniter, & confusè, substantiuè tamen. Et species determinatè & distinctè, & etiam substantiuè, ideo prædicatur in quid: differentia verò per modum determinantis, contrahétis, & adiectis, licet nõ adiaceat. ¶ Tertia cõparatio est, qua intellectus comparat rationabilitatem ad hominem & leonè, ac etiam alias species, quæ nõ cõueniunt cum homine, in dè per rationabilitatem differunt ab eo: respectus sequens illam cõparationem, dicitur respectus differentia ad alias species. Et secundu huc respectum differentia facit differre speciem, quã constituit ab aliis speciebus. Et quia hic actus est principalior: ideo ab eo denominatur. Et sicut dictum est de differentia specifica, ita proportionaliter dicendum est de differentia generica. Genus enim subalternu (hoc est quod habet aliud genus supra se) dicitur species subalterna. ¶ Et quauis genus & species faciãt diuersa prædicabilia: non tamen differentia generica & specifica, eo quod cõueniãt in principali actu, qui est facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prædicameti substantia, in quo sola essentialia habet ordinè, secundu hãc coordinationem facilliter poteris in aliis prædicamentis similem coordinationem facere accipiẽdo terminos abstractiuè, & comparando inferiora ad sua superiora & essentialia, & e conuerso: prout in prædicamento quantitatis, accipiẽdo hanc lineã pro indiuiduo, deinde lineã rectam vel circularẽ aut visualem, deinde lineã absolutè: deinde quantitatem cõtinuam, postremò quantitatem absolutè, quod est genus generalissimũ.

Ver. 14.

DE RESPECTV VNIVERSALITATIS PROPRII.

Natura risibilitatis quæ est in Sorte, apprehensa per intellectu conceptu cõmuni, potest comparari ad hominẽ, à cuius principiis essentialibus fluit. Et sic inuenitur in omnibus, in quibus inuenitur essentia hominis. Ad hanc cõparationem sequitur vnus respectus, per quem risibilitas in cõcreto attribuitur homini, & omnibus indiuiduis eius, siue prædicatur de homine conuertibiliter, prædicatur etiã de omnibus indiuiduis hominis, quia omnis homo est risibilis: & omne risibile est homo. Omne animal rationale est risibile: & e conuerso: & Sortes est risibilis, talis respectus dicitur à dialecticis vniversalis: & prædicabile proprii pro formali. Et risibilitas sic apprehensa & comparata ad principia essentialia, à quibus fluit, dicitur prædicabile proprium pro materiali, quod prædicatur de specie accidentaliter & conuertibiliter. Et eodem modo dicẽdum est de proprio generis, vt de quantitate continua, quæ est proprium substantia materialis.

Ver. 15.

DE RESPECTV VNIVERSALITATIS ACCIDENTIS.

Accidens sufficienter definitur & diuisum est. Sed quo ad proprium sufficit, potest dupliciter considerari: vno modo secundum eius essentiam & in abstracto, vt si cõsideretur natura albedinis quæ est color, & passibilis qualitas in ordine ad inferiora vel superiora. Ex tali consideratione & cõparatione resultat respectus, qui dicitur prædicabile generis vel speciei aut differentia, & sic consideratur in prædicamentis accidentium. Alio modo potest considerari in ordine ad subiectum: & tunc dupliciter: vno modo prout fluit à principiis speciei: & sic dicitur accidens proprium, & in tali fundatur prædicabile proprium. Alio modo, vt non fluit à principiis speciei, neque vt proprium, sed vt commune, fluens à principiis indiuiduorũ. Sic ergo apprehensum & comparatum pluribus siue speciebus siue indiuiduis, constituit pro formali, siue pro respectu consequente talem cõparationem, prædicabile accidentis. Et prædicatur de pluribus in concreto, non tamen conuertibiliter, ad differentiam proprii: & dicimus, homo est albus, equus est albus, & idem dicendum est de omnibus aliis accidentibus commuibus nouem prædicamentorum accidentis in ordine ad substantiam, ad quam solam pertinet substare accidentibus.

Ver. 16.

DE MODIS QVIBVS ACCIPITVR VNIVERSALE.

Vniversalis & prædicabile tribus modis accipi potest. Primò pro materiali, & hoc dupliciter. Vno modo pro natura exteriori, prout apprehendi potest & esse sub illo respectu, licet non sit apprehensa. Et sic illa natura dicitur vniversalis in potentia: & ab antiquis Thomistis vniversalis ante rem. Alio modo pro illa natura prout est obiectiuè in intellectu, siue vt apprehensa & comparata. Et sic dicitur vniversalis in actu, & ab aliis vniversalis in re: nec in hac consideratione consideratur formale nisi indirectè, eò quod natura nullo modo potest habere rationem vniversalis, nisi in ordine ad talem cõparationem in potentia vel in actu: Et hoc secundo modo consideratur à physicis & naturalibus. Secundo accipitur pro formali, hoc est pro illo respectu vniversalitatis, qui consequitur actum intellectus comparantis eam ad sua inferiora vel superiora, vt est ens distinctum à negatione & priuatione. Et hoc modo ab aliquibus dicitur vniversalis post rem. Tertio potest considerari pro aggregato ex materiali & formali. Et hoc tripliciter. Primò æquè principaliter considerando materiale & formale, & quando diuiditur vel negatur adinuicè. Secundo, principaliter cõsiderando materiale, & minus principaliter formale: tunc dicitur materiale vt est sub formali: & sic accipitur in propositionibus de actu exercito, vt in hac propositione: Homo est animal: quia natura animalis principaliter prædicatur propter illum respectum: & sic consideratur à metaphisicis, qui etiam considerant secundas intentiones, minus tamen principaliter. Tertio, vt principaliter consideretur respectus, & ex consequenti natura in qua fundatur & tunc dicitur formale, vt sub se habet materiale. & hoc modo consideratur à dialecticis.

Ver.

Ver. 17.

DE PRIMIS ET SECVNDIS INTENTIONIBVS.

ET quia dialectici sæpenumero respectus rationis vocat intentiones, circa quas propter varietatem opinionum, & diuersitatem intellectuum, iuuenum ingenua obtunduntur: ideo quid sit verisimilius circa illas dicendum est, omisis opinionibus & rationibus opinantium. Notandum ergo, quod prima intentio vocatur omnis conceptus realis, realiter & subiectiuè existens in intellectu, siue sit conceptus vltimatus, siue non vltimatus, siue directus, siue reflexus. Secunda intentio dicitur omnis respectus, resultatans ex cõparatione voluntaria intellectus circa res apprehensas, siue sit primus respectus, qui sequitur primam cõparationem intellectus, siue secundus, resultatans ex secunda cõparatione intellectus, qui potest super primum fundare secundum, tertium, & quartum, & sic consequenter in infinitum sijn cathegorematicè. Omnes illi respectus (quia sunt entia rationis) dicuntur secundæ intentiones: Primæ autem intentiones sunt entia realia. Secundum hoc dicitur, quod terminus primæ intentionis dicitur, qui significat rem vel res reales, circa quas intellectus potest interire, vel eas concipere: dum tamen non accipiatur pro signis respectuum rationis, siue secundis intentionibus: vt cum dicimus nomen vocale. Quia licet voces reales possint concipi: verum tamen in quantum accipiuntur pro signis respectuum rationis, sortuntur illorum naturam, & dicuntur termini secundæ intentionis. Terminus secundæ intentionis est, qui significat secundas intentiones, vel res reales, prout sunt signa respectuum rationis siue secundarum intentionum: vt istæ dictiones, terminus, propositio, syllogismus, nomen, & verbum, & alia huiusmodi. Hæc plurimum subserviunt ad intelligentiam suppositionis simplicis vel materialis. Sed ad obiectum intellectus (à quo digressi sumus) reuertamur.

Ver. 18.

DE OBIECTO MOTIVO INTELLECTVS POSSIBILIS.

Quod secundum Philo. omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu: & sensus moueatur à qualitatibus alterabilibus, quæ se nullam habent actiuitatem, sed sunt instrumeta virtutis quidditatis substantia materialis, à qua principaliter procedit virtus multiplicandi species sensibiles vsque ad organa sensuum exteriorum qui transfundunt eas ad fantasiam, & per quas intellectus mediante fantasmate mouetur: consequens est quod ipsa quidditas rei materialis principalis moueat intellectum. Et ideo obiectum intellectus non est primum siue a dæquatũ: quia intellectus beatorum clarè videt essentiam diuinam, quæ est omnino immaterialis. Et nos etiam prout statum via possumus habere aliquam cognitionem, saltem abstractiuam, de deo & angelis, iuxta illud, ad Romanos. Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, &c. Est tamen obiectum inadæquatũ & in ratione motiuũ, vt dicit Philo. Quod intelligendum est prout statum via, pro quo nihil possumus intelligere, nisi per cõuersionem ad fantasmata. Quidditas rei materialis est natura compositi ex materia & forma. Quod autem possumus habere conceptum quidditatis materialis, probatur ex Philo. qui dicit, quod substantia præcedit accidens cognitione, & in 3. de Anima ait, quod natura lapidis est in anima. Et in 1. de Anima dicit, quod accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum quod quid est. Quidam tamen exponunt prædictas authoritates de cognitione completa, non autè confusa: quia cum omnia nostra cognitio ortum habeat à sensu, qui non potest præsentare nisi accidentia, & sic primò fantasma præsentat quidditatem accidentium: nec sequitur, quidditas mouet, ergo prius cognoscitur, licet accidens completè absque substantia cognosci non possit. Notandum tamen, quod idem sunt natura, quidditas, & essentia, quod quid est, & definitio: abstrahitur tamen prædictus conceptus quidditatis materialis à fantasmatibus illustratis per virtutem intellectus agentis, vt dictum est.

Ver. 19.

DE OFFICIIS INTELLECTVS POSSIBILIS.

Intellectus possibilis habet tria officia. Primũ est, attrahere & recipere species à fantasmatibus: & secundum hoc officium dicitur intellectus passibilis, hoc est receptiuus: quia (vt dictũ est) intelligere est quoddam pati. Secundũ, intelligere, hoc est cum specie iam habita exire in actum intentionis, ad quem species abstracta & intellectus simul concurrunt. Et propter hoc officium, dicitur possibilis & potens. Tertium est, conseruare species intelligibiles abstractas. Et quauis aliqua natura contrarietur ad inuicem: similitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu possibili, eò quod non recipiuntur in eo secundum esse naturale: vt dictum est de speciebus sensibilibus albi & nigri: & ideo non corrumpuntur: quia omne quod corrumpitur, à contrario corrumpitur, vel per definitionem conseruantis, aut transmutationem subiecti, vt fantasmata. Intellectus autem est incorruptibilis, & intransmutabilis: igitur species intelligibiles sunt incorruptibiles, & quantum ad hoc officium, intellectus possibilis dicitur memoria intellectiua: quia de ratione memoriæ est, quod sit thesaurus & conseruatio specierum. Et differat à memoria sensitua, quia illa est alligata organo corporeo, & est solum singularium: hæc autem non est alligata organo corporeo, & est vniversalium, nec aliquid potest ab ea elabi, sicut à sensitua, vt dictum est. Quod autem aliquando non recordemur eorum quæ sciimus, prouenit propter lapsum & perditionem fantasmatum, quæ necesse est intelligentem fantasmata speculari, vt dictum est.

Ver. 20.

DE TRIPlici INTELLECTVS POSSIBILIS CONSIDERATIONE.

Intellectus possibilis potest tripliciter cõsiderari: primò ante abstractionem specierum intelligibilium, quæ sit per virtutem intellectus agentis. Et sic intellectus dicitur in potentia, respectu speciei quam nondum abstraxit. Secundò, in quantum habet species intelligibiles: & tunc dicitur esse in actu primo, hoc est habituali, siue habere habitum: & sic partim in actu, partim in potentia: in

D 4

actu quidē, respectu speciei quā habet, & in potentia ad actū, siue ad considerationem actualem. Tertio potest considerari secundum ultimam completionem, inquam in formatus specie intelligibili actuali, siue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectum. Sed cessante ab actuali consideratione illius speciei intelligibilis actualis, dormiendo, vel circa alia se occupando, illud verbum cordis euanesceat, propter desitionem conseruantis, quod est actus intelligendi, siue actualis applicatio intellectus: quemadmodum actualis visio, siue species visibilis; quæ producitur ab obiecto in potentia visua euanesceat propter desitionem luminis, & remotionem obiecti. Et quauis ex potentia visua & specie sensibili non causetur in oculo alia species sensibilis obiecti, quia per speciem sensibilem primò causatam visus fertur in obiectū: nõ sequitur tamen quod ex intellectu & specie sensibili habituali non causetur in ipso intellectu alia similitudo actualis, siue verbum cordis, per quod terminetur ad obiectum: quia potentia visua per illam speciem habet obiectum sufficienter præsens & proportionatum, ad quod directè & immediatè potest terminari: intellectus autem per speciem intelligibilem abstractam non habet obiectum præsens proportionatum, ad quod directè & immediatè possit terminari, cum sit vniuersaliū: quia fantasma est aliquid singulare: & ideo necesse est vt ex tali applicatione intellectus ad speciem intelligibilem habitualem, formetur actualis similitudo, siue verbum cordis, ad quod intellectus directè & immediatè terminetur ad actum intelligendi, per quod reflectatur ad fantasma, & sic tendat in obiectum ad extra: & tunc cognitio intellectus est completa & perfecta, quando venit ad terminum vnde traxit originem, vt suprà dictum est c. 2. ante §. 1.

§. 3. DE ACTIBVS INTELLECTVS POSSIBILIS.

Intellectus possibilis habet tres actus siue operationes: Prima dicitur simplicium apprehensio. Secunda dicitur compositio vel diuisio. Tertia discursus & ratiocinatio.

Ver. 1. DE SIMPLICIVM APPREHENSIONE.

Cap. 2. in principio.

Simplicium apprehensio est abstractio & receptio speciei intelligibilis, siue similitudinis rei intellectæ, de qua abundè suprà dictum est. Quæ vocatur simplex, non ideo quod res apprehensa sit simplex: quia quidditas rei materialis, quæ est res intellecta, complectitur materiam & formam, vt dictum est: & ideo nõ est simplex à parte rei representatæ: sed dicitur simplex primò in essendo, quia species illa in intellectu est simplex siue indiuisibilis & spiritalis. Secundo, quia per eam nihil attribuitur rei, nec separatur ab ea, vt in secunda operatione, quæ dicitur compositio vel diuisio: sed solum res intellecta consideratur absolutè.

Simplex apprehensio quæ simplex.

Ver. 2. DE DIVISIONE SIMPLICIS APPREHENSIONIS.

Simplex apprehensio est duplex: quædã est habitualis & incòpleta, quæ fit per abstractionem speciei à fantasmatibus quæ adhuc manent in potentia ad operationem, & adhuc per eam se habet intellectus magis passiuè quàm actiuè. Alia est actualis & còpleta, quando intellectus possibilis informatus specie intelligibili habituali, vnà cum ipsa exit in actum intelligendi, & causat actualè similitudinè vniuersalè rei intellectæ, ad quã directè & immediatè actus intelligendi terminatur, & per quã tanquã per mediū proportionatū, intellectus reflexiuè pergit & tedit ad fantasmatia, & per ea ad re sensatã, & inuenit naturã intellectã esse realè, existèrè in indiuiduo & singulari per fantasiam apprehensio, & tunc (vt dictum est) intellectus dicitur intelligere re còpletè. Ideo hæc simplex apprehensio actualis dicitur intellectio completa & perfecta: & aliquando à Philo. & D. Tho. vocatur intelligentia. & pariter angeli vocantur intelligentiæ, ratione actus, eò quod semper actu intelligunt. Et sic distinguitur intelligentia ab intellectu, non sicut potentia à potentia, sed sicut actus à potentia. Et in hoc actu habet intellectus pro obiecto materiali siue remoto naturam in indiuiduo existentem, quod ab aliquibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, siue quo mediãte terminatur ad illã, habet verbū cordis, quod est naturalis similitudo actualis: & pro principio speciem intelligibilem abstractam, siue habituale: & pro secundo medio, fantasma per speciem sensibile ab obiecto causatam. In hac operatione intellectus non cadit falsitas, vt dictū est.

Cap. 2. Angeli cur dicantur intelligentiæ.

Ver. 3. DE COMPOSITIONE ET DIVISIONE.

Compositio & diuisio est secundus actus intellectus possibilis, per quem actualiter vel habitualiter attribuit aliquid alteri, vel diuidit & separat aliquid ab alio. Et talis compositio dicitur propositio mentalis affirmatiua: & diuisio, propositio mentalis negatiua: vt actus intellectus cui subordinatur siue responder hæc propositio vocalis, homo est animal, dicitur compositio & propositio mentalis affirmatiua: & actus cui responder hæc, homo nõ est lapis, est diuisio & propositio mentalis negatiua. Idem de actibus qui respondent propositionibus scriptis. nõ propositio vocalis vel scripta non dicitur propositio, nec còpositio, aut diuisio, aut attributio vel separatio, nisi per ordinem ad hunc actum intellectus, cuius attributio designatur per copulam affirmatam, & diuisio per negationem copulæ.

Ver. 4. DE OBIECTO COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

Compositio & diuisio habent pro obiecto materiali plures res, scilicet rem significatam per subiectum, & rem significatam per prædicatum, & conuenientiam, vel discòuenientiam prædicati cum subiecto, quæ sunt plura saltem secundum nostrum bonum intelligèdi: quia aliquando sunt idem realiter, vt in propositionibus essentialibus, prout representata per hanc mentale, homo est animal: eadem enim res quæ est homo, est animal, & illa vnio per copulam affirmatam designata, est quidam respectus rationis, qui consequitur actum intellectus, quo comparat & attribuit

attribuit animalitatem homini, tamen secundum nostrum modum intelligèdi, sunt plura: quia intellectus apprehendit naturam quæ est in Sorte, diuersis modis, vt dictum est. Et quia per plures species representant eadem naturam, plura representare videtur. Et ideo dicitur, quod licet propositio mentalis sit vna simplex qualitas in essendo, quia in subiecto simplici & spiritali: est tamen plures in representando, saltem secundum nostrum modum intelligèdi.

Ver. 5. DE CAUSATIONE COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

Philos. dicit, quod intelligere vnum, scire verò multa còtingit. Ex quo infert D. Tho. quod intellectus non potest simul multa siue plura intelligere per modum plurium. Quod potest dupliciter intelligi. Primò, per plures species intelligibiles non subordinatas, siue non habentes ordinem ad inuicem: sic quod vnico actu simul & distinctè intelligat hominem & equum per duas species: sic quod species intelligibiles hominis & equi simul actuent intellectum, & concurrant æqualiter ad causandam intellectiõnem hominis & asini, & quod ex illis duabus speciebus procedat vnum verbum cordis, representans distinctè hominem & asinum: & hoc est impossibile: quia quæcunque intellectus per plures species intelligit, successiuè intelligit, hoc est vnum post aliud, sicut successiuè species apprehendit, & non simul: quia sicut idem corpus in eadè parte non potest colorari diuersis coloribus, sic, &c. Et licet species intelligibiles habituales non sint oppositæ, cum maneant simul in intellectu: actuales tamen sunt oppositæ siue impossibiles in hoc quod est simul esse, quia habent repugnantiam ex parte subiecti. Species verò subordinatæ, eò quod vna includit aliam, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per speciem intelligibilem entis, substantiæ, corporis animati, animalis, & hominis, potest intelligere hominem. Et secūdam hoc non potest propositio mentalis plures partes habere nisi representatiuè: quia (vt dictum est) omnis qualitas quæ est in intellectu, est simplex ratione subiecti. Et si alicubi Philo. dicat esse còpositionem in oratione, referendum est ad vocalem vel scriptam, sed non ad mentale. Secundo potest intelligi quod intellectus non possit per vnã speciem communem distinctè & ita perfectè intelligere, sicut si per particulares species seorsum intelligeret vnū, & postea per aliã aliud. Et hoc quidem possibile est in Deo, qui essentiam suam (quæ infinita clarè & distinctè representat) intueatur propter infinitatem sui luminis. Angeli autem qui habent minus lumè, perfectius tamen homine, extra diuinam essentiam non vident omnia simul clarè & distinctè per vnã solam speciem: quia nullam habent quæ eis omnia representet: sed solum illa quæ sub vnã specie continentur, in qua statim simul & clarè vident quidditatem & habitudines circumstantes essentiam & accidètia eius. Homo verò propter defectum luminis per vnã speciem còmunem potest quidem multa intelligere confusè & imperfectè, vt per speciem animalis potest simul intelligere hominem & equum, sed non clarè & distinctè ac æquè perfectè, sicut intelligeret si quemlibet illorum per propriam speciem contempleretur. Pro resolutione igitur huius materiæ aduertendum est secundum D. Tho. quod ratio & causa quare Angeli (qui optimè cognoscunt compositionem & diuisionem ac discursum) non componunt nec discurrunt, est quia statim à principio sui esse habet totam suam perfectionem naturalem, & species inditas perfectè luminosas, quæ simul representant quidditatem siue essentiam rei, & omnia conuenientia & discòuenientia. Homo autem statim à principio non habet totam suam perfectionem, nec species intelligibiles luminosas: imò (vt dictum est ex Philo.) est tanquam tabula rasa in qua nihil depictum est, & ideo datus est ei intellectus agens, quo mediante procedit de potentia ad actum, successiuè se còuertendo ad diuersa fantasmatia, quæ sunt corporalia, & subiecta temporis ac successioni. Et ideo in prima apprehensione nõ statim habet perfectam rei cognitionem: sed primò apprehendit aliquid de ipsa, puta quidditatem ipsius rei, quæ est proprium & proportionatum obiectum in ratione motiui: deinde intelligit accidentia, deinde proprietates & habitudines circumstantes rei essentiam: & secūdam hoc necesse est vnum apprehensum alteri attribuere: vel ab eo diuidere & separare, quod est componere & diuidere, & ex vna compositione seu diuisione ad aliam procedere, quod est discurrere. Ex præmissis clarè constat, quod compositio seu diuisio non est complexa ex pluribus speciebus actualibus in essendo propter repugnantiam subiecti, scilicet intellectus, qui est simplex, & spiritalis. Ideo oportet esse qualitatem simplicem in essendo & complexam siue còpositam in representando: representat enim complexiõnem & compositionem, quæ est in vocali & scripta. Et causalatur successiuè quasi eo modo quo de introductione animæ vegetatiuæ, sensitiuæ, & rationalis dictum est. Cum enim propositio vocalis sit successiua, prius causat in auditu & fantasia speciem subiecti, postmodum copulæ, deinde prædicati: & sic attribuit. Et per consequens si intellectus antea non apprehenderat speciem subiecti, apprehendit illam: & si apprehenderat, exit in actum, & facit actualem speciem siue verbum cordis illius, & postmodum successiuè excitatur ad conceptum prædicati, & ad considerationem vnionis siue attributionis. Et adueniente nouo còceptu, præcedens desinit esse propter defectum conseruantis, scilicet, applicationis intellectus ad speciem subiecti: & causalatur secundus conceptus, scilicet prædicati, qui eminenter continet primum, & tertius secundum, & quartus tertium, in propositione hypothetica, sicut de anima vegetatiua, sensitiua, & rationali dictum est. Et sic species vltimè causata eminenter continet & representat quicquid representant præcedentes, & sic subiectum, prædicatum, & vnionem importatam per copulam. Et ita proportionabiliter dicendum est in ratiocinatione siue discursu & aliis omnibus complexis. Et licet tunc per vnã speciem, scilicet vltimã, simul intelligat plura, & iudicet

Lib. 7. ep. 2. Plura simul intelligi non possunt.

Angeli cur non discurrunt aut componunt.

2. de Anima.

Cap. 1. §. 2. Ver. 1.

iudicet de pluribus, aliter tamen quam Angelus, qui non procedit successiue, vt dictum est.

Ver. 6.

DE ASSENSU ET DISSENSU.

Supra Cap. 1.
§. 10. versic. 2.
et 3.

Compositionem & diuisionem sequitur assensus vel dissensus, non enim idem sunt assensus & assensus, & compositio aut diuisio. Cuius signum est, quia experimur nos habere propositionem mentalem, & non assentire, neque dissentire, sed suspendere iudicium. Videndum ergo est quid sit assensus & dissensus. Ex duabus passionibus appetitus concupiscibilis (de quibus dictum est) facillime apparebit. Dicitur enim quod amor est complacencia appetitus in bono, & odium displicencia in malo. Sic assensus est complacencia intellectus in vero, cum ei offertur propositio vera. Et dissensus est displicencia in falsa propositione oblati, a qua resistit, fugit, & abominatur, & arridet propositioni vere, gaudet, & suo modo delectatur, absque tamen transmutatione corporali, quae inuenitur in appetitu sensitiuo. Et si propositio successiue mutetur de veritate in falsitatem, vt haec propositio: Sortes studet, ipso a studio cessante, manente eadem propositione mentali, quamdiu studet, manet assensus, intellectus adhæret illi, & complacet in ea: & quando cessat a studio, quam primum intellectus hoc agnoscit, propositio illa displicet, & cessat assensus, & succedit ei dissensus. Et quando ex terminis, vel ex notitia intuitiua sensus, veritas vel falsitas propositionis oblatæ est manifesta, statim naturaliter intellectus assentit vere, & dissentit falsæ. Sed quando est dubia, intellectus [qui est libertatis particeps, vt infra videbitur] potest suspendere actum suum, hoc est non assentire, aut dissentire; & ne decipiatur, quamdiu permittitur a voluntate, potest ex aliis propositionibus sibi notis procedere ad inquisitionem veritatis illius: quod est discurre, & ratiocinari, & venire ad tertium actum. Notandum præterea quod assensus ab aliquibus dicitur iudicium affirmatiuum, & dissensus iudicium negatiuum. Et cum iudicium conueniat sensibus, qui iudicant de obiectis suis etiam contrariis, vt visus de albo & nigro: & assensus non conueniat eis, sicut nec compositio aut diuisio, ad quam sequitur assensus & dissensus, & non semper necessario: consequens est, quod iudicium est superius: & magis commune ad assensum & dissensum.

§. 4.

DE RATIOCINATIONE.

Ratiocinatio siue discursus est tertius & potissimus actus intellectus possibilis præsupponens simplicium apprehensionem & compositionem ac diuisionem, quo intellectus procedit comparando vnam propositionem alteri, indaganda veritatis causa: hic actus vocatur a dialecticis argumentatio. Et quia sunt quatuor modi argumentandi, consequens est quod sint quatuor modi ratiocinandi. Et sic ratiocinatio & argumentatio diuiduntur in quatuor genera siue membra, scilicet, in syllogismum, demonstrationem, enthymema, & inductionem, sub qua comprehenditur exemplum. Et cum quælibet disciplina & scientia ex terminis & principiis suis ratiocinetur: ideo vt omnibus qui circa liberales, physicas, & morales disciplinas versantur, & dialecticæ non dederunt operam, ex terminis propriae disciplinae pateat aditus argumentandi, ratiocinandi, & concludendi, hos quatuor modos (prout in quacunque disciplina expedit) paucis duximus explicandos.

Ver. 1.

DE SYLLOGISMO.

Syllogismus est ratiocinatio siue argumentatio, procedens ex tribus terminis, ex quibus constituntur duæ propositiones, quæ coniunguntur per coniunctionem copulatiuam: quibus admisis & concessis, seruatim seruatis, necesse est aliud accidere, hoc est, tertia propositio ex illis deducta, sequens notam illationis, necessariò est concedenda. Et sic completus syllogismus constat ex tribus terminis, & tribus propositionibus. Tres termini nominantur, maior extremitas, mediū, & minor extremitas. Medium dicitur terminus, qui ponitur in duabus primis propositionibus. Maior extremitas est terminus qui ponitur in prima propositione cum medio. Minor extremitas est terminus, qui ponitur in secunda propositione cum medio, siue sit a parte subiecti, siue a parte prædicati. Prima propositio dicitur maior, secunda minor, tertia cõflata ex maiori & minori extremitatibus, sequens notam illationis, dicitur conclusio. Duæ primæ propositiones cõiunctæ per coniunctionem copulatiuam præcedentes notam illationis, dicuntur antecedens. Tertia verò propositio sequens notam illationis, dicitur consequens & conclusio, consequens respectu antecedentis, hoc est præmissarum duarum propositionum coniunctarum: quæ etiam dicuntur præmissæ, eò quod præcedunt consequens & notam illationis. Conclusio verò dicitur in ordine ad prædictas duas præmissas propositiones, apprehendendo coniunctionem, vel in ordine ad notam illationis. Praxis prædictorum poterit inueniri in argumentatione sequenti: Omnis homo est animal: Sortes est homo, ergo Sortes est animal. Hæc dictio animal, est medium: homo, est maior extremitas: Sortes, minor. hæc propositio, omnis homo est animal, dicitur maior. Et hæc, Sortes est homo, minor: & ambæ coniunctæ per coniunctionem, & dicuntur præmissæ & antecedens, & hæc propositio, Sortes est animal, dicitur consequens & conclusio. Et hæc dictio (ergo) est nota siue signum illationis, hoc est habitudinis & dependentiæ conclusionis seu consequentis a præmissis siue antecedente, quæ quidem habitudo dicitur communiter consequentia: quæ dicitur bona, quando ex veris vel etiam ex falsis inferitur verum: & mala, quando ex veris inferitur falsum. Dicitur etiam consequentia materialis, quando gratia terminorum tenet illatio: & formalis, & quando tenet in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Ad similem autem formam arguendi requiritur similis quantitas, & similis qualitas, & similis situs terminorum, & quod ferentur proprietates logicæ, quæ sunt suppositio, materialis, personalis, ampliatio, restrictio, & alia huiusmodi. Fundamentum huiusmodi habitudinis siue dependentiæ & illationis procedit ex illa maxima Geometriæ.

Cap. 2. §. 4. Ver. 2.

Geometriæ. Quæcunque sunt vni & eidem eadem, illa sunt eadē inter se. Si ergo homo & animal sunt idem, & Sortes etiam & animal sunt idem: sequitur quod Sortes & homo sunt eadē inter se.

Ver. 2.

DE FIGURIS SYLLOGISMORVM.

Quia medium in quo coniunguntur maior & minor extremitas, potest diuersimodè ordinari: ideo diuersæ a dialecticis assignantur figuræ. Si medium subiciatur in maiore, & prædicetur in minore, est prima figura, vt in exemplo dato. Si autem medium prædicetur in vtraque, erit alia & secunda figura, vt in hoc syllogismo: Nullus lapis est animal: Omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Si verò medium subiciatur in vtraque, tunc erit tertia figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. Si verò medium prædicetur in maiori, & subiciatur in minore, erit quarta figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia. Quælibet figura habet diuersos modos, qui diuersificantur secundum diuersitatem quantitatis & qualitatis propositionum, quando scilicet ambæ sunt vniuersales, vel vna vniuersalis, & alia particularis: vel vna negatiua, & alia affirmatiua, per præpositionem, vel postpositionem illarum. Et quauis plures sint modi & figuræ inueniuntur ad exercitationem iuuenis, communis tamen vsus est 4. modorum primæ figuræ. I. duorum affirmatiuorum, qui sunt Barbara & Darij. Barbara constat ex maiore & minore vniuersalibus affirmatiuis: Darij verò vult maiorem vniuersalem, & minorem particularem. Et duorum negatiuorum, scilicet Celarent, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem affirmatiuam. Et Ferio, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem particularem affirmatiuam, & per consequens conclusionem negatiuam: quia conclusio semper sequitur debiliorem partem in qualitate & quantitate, ac falsitate: certitudine, vel opinabilitate. Si vna præmissarum sit particularis, & illa: si vna negatiua, & illa: si vna falsa, & illa: si vna fidei vel opinabilis, & illa: saltem in pluribus: quia ex veris non nisi verum, ex falsis quandoque verum. Ex puris etiam particularibus & negatiuis ex necessitate nihil sequitur, saltem formaliter, hoc est in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Quia gratia materia, vt in propositionibus essentialibus, siue materia naturalis aut remota, bene sequitur verum & falsum. ¶ Observandum est etiam quod in omni figura & modo quod aliqua propositio sit de omni, & quod proprietates logicæ ferentur: hoc est, quod æquipolleat vni vniuersali, & quod termini teneantur æquè ample, æquè restrictè, & eodem modo appellari. Et si termini in maiore vel minore supponant materialiter, simpliciter, vel personaliter, etiam in aliis propositionibus, siue quod non varietur genus suppositionis, & alia proprietates de quibus in libro Prior.

Ver. 3.

DE DEMONSTRATIONE.

Demonstratio secundum ordinem terminorum & propositionum cõtinetur sub syllogismo, & tramen habet aliam & specialem considerationem circa materiam propositionum: quia ad syllogisandum sufficit assumere propositiones opinabiles: sed ad demonstrandum hoc non sufficit, sed oportet assumere propositiones veras & necessarias, & quæ habeant conditiones de quibus paulo post dicitur. Et ideo demonstratio se habet ad syllogismum per additionem, sicut homo ad animal. Vnde sequitur quod perfecta demonstratio sit species syllogismi, quæ sic definitur, Demonstratio est ratiocinatio & syllogismus procedens ex duabus propositionibus primis veris, necessariis, per se prioribus & notioribus, de omni, & secundum quod ipsum, ac immediatis, causisque conclusionis, hoc est ad concludendum, scilicet syllogisticè, hoc est seruato ordine syllogisandi in demonstratione instituto. In demonstratione assensus præmissarum est causa immediatè agens, & necessitas intellectum ad assentiendum conclusioni: vt in hac demonstratione, Omne animal rationale est risibile. omnis homo est animal rationale: ergo omnis homo est risibilis. Huius syllogismi duæ primæ propositiones sunt veræ, quia ita est sicut per eas significatur.

Ver. 4.

DE NECESSITATE PROPOSITIONVM.

Sunt etiam prædictæ duæ propositiones primæ & necessariae, hoc est nõ possunt esse falsæ, sed sunt simpliciter & absolute veræ. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod necessarium simpliciter & absolute dicitur, quod nullo modo potest nõ esse: licet necessarium secundum quid & ex suppositione, sit illud quod itante suppositione non potest non esse. Et secundum hoc Deus dicitur necessarium simpliciter & absolute, quia nullo modo potest non esse: Angeli etiam secundum naturam sunt necessarij: quia secundum naturam, hoc est naturaliter, non possunt nõ esse. Corpus autem animatum & alia omnia corruptibilia, quæ secundum naturam suam, hoc est naturaliter possunt corrumpi & non esse, tamen supposita illorum existentia, & quod actu sunt, non possunt non existere: quia implicat contradictionem, aliquid simul & semel existere, & non existere. Possunt tamen non esse simpliciter & absolute, hoc est nulla facta præsuppositione, & hoc modo loquendi ista est vera, Sortes contingenter & non necessario saluabitur. Trahendo ergo necessarium ad propositionem, illæ propositiones dicuntur simpliciter & absolute necessariae, quæ sunt æternæ veritatis, quæ nullo modo, nulloque casu aut euentu possunt esse falsæ. Et tales sunt propositiones essentielles, in quibus prædicatum est de essentia subiecti, & secundum aliquos, proprium eius 4. modo. Et si dicatur quod homo potest annihilari de potentia absoluta, & per consequens hæc propositio, Homo est animal, non erit necessaria. Dicendum quod verum est, si copula importet existentiam. Si verò importet solam habitudinem & connexionem prædicati ad subiectum sine determinatione temporis (quod est ipsam absolui a tempore) est simpliciter necessaria.

Copulam ab-
solutam a tempore
quid.

necessaria: quia, quandoque erit homo, erit animal, & risibilis: & oppositum implicat contradictionem. Propter hanc habitudinem & connexionem extremorum dialectici & Philosophi dixerunt quoddam propositiones essentielles & propriae sunt aeternae veritatis, & in eis copulam absoluti ad tempore, hoc est non dicere existentiam alicuius temporis, sed solum habitudinem & convenientiam extremorum, scilicet praedicati ad subiectum. Et sic absoluti ad tempore non est proprie ampliatio: quia in ampliatione semper copula importat existentiam alicuius temporis, scilicet praesentis, vel futuri, aut possibilis: & non in absolute.

Ver. 5. DE PROPOSITIONIBVS PER SE.

1. Post. Quatuor modi per se itatis.

Unt pariter duae primae propositiones praedictae per se, & non per accidens. Ad quarum evidentiam sciendum est quod Philosophi ponunt quatuor modos per se itatis, hoc est praedicandi de per se, extra quos reliquae praedicationes dicuntur per accidens. Primus modus in praedicationibus affirmatiuis est, quando praedicatum est de essentia subiecti verè vel æquiualeuter, vel definitio subiecti: aut quando praedicatum est definitum, & definitio est subiectum. Exemplum primi, vt homo est animal, & totum est maius sua parte. Exemplum secundi, vt homo est, vel non est. Illud enim distinctum, est vel non est, includit omne ens, quod est de essentia hominis. Exemplum tertij, vt homo est animal rationale. Exemplum quarti, animal rationale est homo. Tales propositiones dicuntur de per se primo: quia cognitio terminis intellectus naturaliter assentit, nec potest dissentire. Et hoc dicitur dignitas propositionis. Et sic omnes praedicationes essentielles dicuntur de per se primo, hoc est de primo modo praedicandi de per se. Secundus modus praedicandi de per se est, quando praedicatum est propria passio subiecti vel alicuius superioris, vt homo est risibilis, homo est quatuor, & Sortes est risibilis. Quia licet risibilitas non sit propria passio Sortis, nec quantitas hominis, est tamen alicuius superioris, puta substantiae corporalis. Tertius modus praedicandi de per se est, quando praedicatum non est in alio sicut in subiecto, vt prima substantia. Vnde haec praedictio identica, Sortes est Sortes; vel hoc est Sortes, demonstrando illum, est de se per se tertio modo. Quartus modus praedicandi de per se est, quando subiectum habet naturalem ordinem ad praedicatum, vt medicus sanat, domificator aedificat, pictor pingit. Quia licet praedicata sint accidentia, tamen propter naturalem habitudinem, quam habet accidens subiecti ad praedicatum, dicuntur de per se. Ars enim medicinae ordinatur ad sanandum, & alia ad obiecta sua à quibus recipiunt speciem. Est etiam praedictio per accidens, si diceretur, medicus aedificat, vel medicus cantat, quia accipit domificatori & cantori, quod sit medicus: quia medicina non ordinatur ad aedificandum vel cantandum. Omnes aliae praedicationes quae non continentur in his quatuor modis, dicuntur per accidens. Notandum tamen quod praedictio accidentalis & per accidens non sunt omnino idem: quia in secundo modo praedicandi per se, sunt praedicationes accidentales: & tamen non dicuntur praedicationes per accidens. Ex his quatuor modis per se itatis, duo primi duntaxat subseruiunt demonstrationi. Patet etiam quod prima ex duabus praedictis propositionibus demonstrationis data, est de secundo modo de per se, & secunda de primo. Ex quibus concluditur tertia de secundo modo: quia (vt dictum est) conclusio sequitur debiliorem partem.

Ver. 6. DE PROPOSITIONIBVS DE OMNI.

Propositio de omni quid.

Unt praeterea duae primae propositiones praedictae demonstrationis non solum de omni prioristico, sed etiam de posterioristico, hoc est sunt vniuersales vniuersalitate determinata & requisita in lib. Priorum & Posteriorum. Vnde aduertendum quod duobus modis propositio dicitur de omni, hoc est vniuersalis. Primum, quando subiectum distribuitur per signum vniuersale: & sic praedicatum debet verificari de omni contento sub subiecto: & talis vniuersalitas dicitur prioristica, siue de omni prioristico: vt haec propositio, Omnis homo est currens. Secundum modo, quando praedicatum verificatur de omnibus contentis sub subiecto, siue subiectum distribuitur, siue non: & sic haec propositio, homo est animal, est de omni posterioristico: & pariter omnes propositiones de per se. 1. & 2. modis, etiam si nullum signum addatur subiecto, sunt vniuersales vniuersalitate posterioristica. Et ideo Philosophi in duobus primis modis de per se videntur propositionibus indefinitis pro vniuersalibus.

Ver. 7. DE PROPOSITIONIBVS SECVNDVM QVOD IPSVM.

In 1. Phy. Notiora natura.

Unt etiam praedictae duae primae propositiones demonstrationis datae secundum quod ipsum, hoc est habentes praedicatum conuertibile cum subiecto. Nam animal rationale & risibile conuertuntur: quia de quocumque praedicatur vnum, praedicatur & reliquum. Sed haec propositio, Homo est animal, licet sit vera & vniuersalis, & de omni posterioristico, & de per se, ac necessaria, non est tamen secundum quod ipsum: quia animal cum praedicetur de pluribus speciebus, non conuertibiliter praedicatur de homine.

Ver. 8. DE PROPOSITIONIBVS NOTIORIBVS.

Unt vterius praedictae duae propositiones demonstrationis datae notiores. Ad quarum evidentiam supponendum est quod dicit Philosophus, quod quaedam dicuntur notiora natura, siue secundum naturam, hoc est secundum se. Et sunt illa quae habent perfectiorem entitatem: & sic Deus est notior omnibus creaturis. Et ideo haec propositio, Deus est secundum se, siue secundum naturam, est notissima: quia Deus habet perfectissimum esse, post Deum Angelum, & post eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles, vt astra & corpora caelestia; postmodum res corruptibiles, & inter accidentia quatuor est magis nota. Inter huiusmodi autem species specialissimae

ma est notior genere, quia quicquid entitatis includit genus, hoc totum includit species, & aliquid vterius: ideo simpliciter & secundum naturam est notior. Singulare autem licet habeat plus de entitate quam species, non tamen dicitur notius simpliciter quam species, eo quod singulare non potest esse obiectum intellectus, vt dictum est. Quaedam verò sunt notiora quoad nos. Non enim sunt nobis eadem nota & natura, scilicet eodem modo: quia natura siue secundum naturam notiora sunt perfectiora. Nobis autem primo nota sunt confusa magis, hoc est imperfectiora: eo quod nos procedimus de imperfecto ad perfectum: ideo magis communia & confusa sunt nobis notiora, & prius nota ordine generationis, dum tamen aliquid habeant de entitate, & non sint pura potentia, vt materia prima vel entia rationis, quae propter imperfectionem entitatis sunt difficillima cognitio: quia (vt est in 9. Meta.) vnum quodque, in quantum est intelligibile, in quantum est actus: in aliis autem quae habent aliquam de entitate magis communia & magis confusa sunt notiora nobis. Hoc experimur etiam sensu: quia venientem à remotis apprehendimus primo quod est aliquid, deinde quod mouetur, postea quod est animal, consequenter quod est homo, & finaliter quod est Sortes. Et pueri primo vocant omnes homines patres, & mulieres matres: deinde discernunt. Et quia (vt dicit Philosophus.) omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, qui versatur immediate circa singularia: ideo ipsa singularia sunt nobis notiora. Ex praedictis patet quomodo praedictae duae propositiones sunt priores & notiores, ac magis notae secundum naturam.

Ver. 9. DE PROPOSITIONIBVS IMMEDIATIS.

Unt insuper praedictae duae primae propositiones demonstrationis praedictae immediatae. Ad quarum evidentiam supponendum est quid dicatur medium, & quotuplex sit medium. Medium, Physice loquendo, dicitur illud quod facit distantiam & diuisionem inter extrema, vt aë: medians inter visibile & visum, & secunda unitas in numero ternario. Alio modo accipitur medium, in quo extrema coniunguntur & conueniunt: & sic copula potest dici medium in propositione, & terminus cui maior & minor extremitas coniunguntur in syllogismo. Et quia contingit medium esse quantum & diuisibile, ideo duplex consuevit poni medium, scilicet medium simpliciter & medium mediatum. Medium simpliciter dicitur medium quod est in extrema absque alio medio. Et sic in numero quinario quarta unitas est immediata quinta, quia nulla alia mediat: secunda verò & tertia sunt mediatæ. Applicando ergo ad propositum, illa propositio dicitur immediata alteri, quae habet & includit immediatum principium probationis, in quo extremitates coniunguntur & conueniunt: ex qua conuenientia concluditur conuenientia extremitatum inter se, vt in exemplo dato, animal rationale est medium immediatum: quia in eo conueniunt extremitates. Neque est aliud medium proximius, per quod possumus concludere quod homo est risibilis, iuxta praedictam regulam geometriae. Et cum praedictae duae primae propositiones demonstrationis datae contineant illud medium immediatum, dicuntur immediatae: & copulatiua ex illis resultans, dicitur immediata ad hanc propositionem: Omnis homo est risibilis. Si verò animal rationale accipiat ut medium ad inferendum hanc, Sortes est risibilis, & dicatur sic: Omne animal rationale est risibile: Sortes est animal rationale, ergo Sortes est risibilis: hoc complexum, animal rationale, erit quidem medium, sed non immediatum: eo quod sit aliquis terminus eo immediatior, in quo extrema conclusionis coniungi possunt, scilicet hic terminus, homo, dicendo, Omnis homo est risibilis, Sortes est homo: ergo Sortes est risibilis. Et sic dicendum est de superioribus terminis a se dedito. Propositio igitur immediata dicitur, quia non est alia prior & immediatior ad concludendum.

1. Post.

Mediu quid, & quotuplex.

Ver. 10. DE DIVISIONE DEMONSTRATIONIS.

Demonstratio primo diuiditur in affirmatiuam & negatiuam. Affirmatiua dicitur, cuius medium affirmatur de vtraque extremitate. Negatiua, quando negatur de altera: vt hic, Omne animal rationale est risibile: sed nullus equus est animal rationale: ergo nullus equus est risibilis. Demonstratio etiam diuiditur à Philosopho in demonstrationem propter quid, siue à priori, & per causam, & in demonstrationem quia est, siue à posteriori, & per effectum. Demonstratio propter quid, siue à priori, est argumentatio qua intellectus procedit à cognitione causae notae ad cognitionem effectus ignoti. Et ideo illa quae non habent causam, sicut Deus, non possunt cognosci per demonstrationem propter quid siue à priori. Et quia per quolibet causam contingit demonstrari: ideo supponendum est quid sit causa, & quot sint genera causarum. Causa dicitur, id cuius esse sequitur aliud secundum naturam, scilicet effectus. Causarum autem alia est efficiens, alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duae sunt intrinsecae, scilicet materialis & formalis, quia sunt de essentia copositi. Non autem causa extrinsecae, quae sunt efficiens & finalis. Causa efficiens dicitur id, à quo est principium motus & quietis. Causa finalis est, cuius gratia aliquid fit. Causa materialis est, ex qua aliquid fit cum in fit, vt ex farina & aqua fit panis. Causa autem formalis est, quae dat rei esse, vt anima. In exemplo autem dato fit demonstratio per causam formalem. Per causam autem materialem potest sic fieri: Omne compositum ex materia elementari & forma, est corruptibile, sed homo est huiusmodi. Igitur, &c. Per causam verò efficientem sic: Omnis effectus pendet à sua causa: sed Deus est causa omnium creaturarum, igitur omnes creaturae pendet à Deo. Per causam finale sic: Omne intellectuale est beatificabile: sed homo est intellectualis, igitur est beatificabilis.

Ver. 11. DE DEMONSTRATIONE PROPTER QVOD.

Demonstratio propter quid & à priori est triplex, scilicet propter quid simpliciter: & propter quid & potior, & propter quid & potissima. Demonstratio propter quid simpliciter est, quae

Causa quid, & quotuplex.

fit per causam, siue propinquam, siue remotam: vt Quicquid respirat, est animal: sed paries non respirat, ergo paries non est animal. manifestum est enim quod non animal non est causa propinqua huius quod est non respirare: alia omnia animalia respirarent, quod constat esse falsum: quia animalia carentia pulmone, non respirant, igitur consequentia patet ex dictis Philosophi, si negatio sit causa negationis, & affirmatio erit causa affirmationis. Sed et causa propinqua erit animal non habens pulmonem & sanguinem. Demonstratio propter quid & potior dicitur, quæ fit per causam propinquam, sed non immediatam, siue fiat per causas intrinsecas siue extrinsecas. Et quia causæ intrinsecæ sunt potiores extrinsecis, ideo demonstratio quæ fit per causam materiale vel formalem, dicitur propter quid & potissima. Et sic demonstratio per causam remotam dicitur propter quid simpliciter. Demonstratio quæ fit per causam propinquam, dicitur demonstratio propter quid & potior. Et quæ fit per causam immediatam, & intrinsecam, dicitur propter quid & potissima, in qua scilicet medium est definitio subiecti conclusionis.

Ver. 12. DE DEMONSTRATIONE QVIA EST.

Demonstratio quia est, siue per effectus, est ratiocinatio in qua proceditur per effectus cognitos, ad cognitionem causæ vel causarum incognitarum: vt, Omne coniunctum igni, est calidum: ergo ignis est calidus. Visus discernit album à nigro, sed Sortes discernit album à nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Philosopho. Deum esse, quia motus est: sed de his amplius infra. Notandum tamè quod aliqua demonstratio quia est, siue per effectum, procedit per effectum nõ conuertibilem, quia talis effectus potest nobis esse notior quàm causa: vt sic dicendo, Quicumque habet febres, habet pulsum commotum: ego non habeo pulsum commotum, ergo non habeo febres. Quodcumque non desiccatur, non est ignis: sed homo non desiccatur, ergo homo non est ignis.

Ver. 13. DE INDUCTIONE.

Inductio est argumetatio procedens à singularibus sufficenter enumeratis ad propositionem vniuersalem, vt Sortes currit, & Plato currit, & sic de aliis. Et isti sunt omnes homines, ergo omnis homo currit. Hæc argumentatio dicitur à neotericis ascensus, quia est consequentia formalis ad quæ potest reduci descensus: qui est ab vniuersali ad singulares, ac etiam exemplum quod est in agilibus & factilibus, reducitur ad inductionem. Est autem exemplum prorsus à factis siue operationibus particularium personarum, ad persuadendum simile: sicut Moyses oratio pro populo, placuit iram Dei, similiter David, Daniel, & c. Ergo omnis qui vult placare iram Dei, debet & c.

Ver. 14. DE ENTHYMEMATE.

Enthymema est argumentatio, qua intellectus ex vna propositione notiore & probabili quæ dicitur antecedens, procedit ad concludendum aliam, quæ dicitur consequens, ab illo antecedente pendens: vt cum dicitur, Omne animal currit, ergo omne animal mouetur. Hæc dependentia, puenit ex hoc, quod cõsequens virtualiter & implicite continetur in antecedente. Motus enim continetur in cursu, & sic antecedens continet virtualiter minorem: quia si negetur consequentia, subsumendum est, & omne currens mouetur, & c. Aliqui dicunt enthymema esse syllogismum imperfectum, truncatum & breuiorem iuuenibus & rudibus, qui sibi volunt omnia explicari. Qui verò ingeniosi & prouecti sunt, enthymemate gaudet, eò quod multa in vno respiciunt. Ideo antiqui philosophi maximè illo vti sunt: & dicitur communiter: Gaudent breuitate moderni. Differt autem enthymema à syllogismo & demonstratione: quia tam in syllogismo quàm in demonstratione proceditur ex pluribus propositionibus, vt dictum est: enthymema verò ex vna cathegoriæ prægnante, hoc est continente aliam. Differt etiam ab inductione & exemplo: quia inductio & exemplum procedunt à singularibus, enthymema verò à cõmuni. Conuenit autem cum syllogismo: quia tam syllogismus quàm enthymema procedunt ex propositionibus probabilibus. Propositio autem probabilis vt distinguitur contra necessariam, secundum Philosopho, dicitur quæ apparet vera omnibus aut pluribus sapientibus: & cuius vtraque pars seruatis principiis scientiæ potest sustineri: quæ ab aliquibus vocatur problema. Et per hoc quod syllogismus & enthymema procedunt ex probabilibus, differunt à demonstratione & sophismate: quia demonstratio procedit ex necessariis. Et sophisma, quod à Philosopho dicitur elenchus sophisticus, hoc est apprensus & nõ existens syllogismus. Ab aliis autem dicitur syllogismus litigiosus, erraticus, atque fallax, ab effectu: quia effectus & finis eius est generare lites, & errorem aut deceptionem, hoc est iudicium falsum: procedit enim ex falsis, vel ex falso modo syllogisandi, vt in hoc sophismate, Quod ego sum, tu non es: homo ego sum, ergo homo tu nõ es. Et hoc contingit tripliciter: primò quando peccat in materia, hoc est quando antecedens vel altera eius pars est falsa: vt hic, Omne malum est fugiendum: ieiunare est malum, ergo, & c. minor est falsa quia ieiunare est bonum. Secundò, quando peccat in forma, hoc est quando non seruantur regulæ & præcepta syllogisandi: & tamen antecedens est verum: vt hic, Omnis homo est animal, & omnis asinus est animal: ergo omnis homo est asinus, quia medium in neutra distribuitur. Tertiò quando peccat in vtroque, scilicet in materia & forma: vt hic, animal est genus. Omnis homo est animal, ergo omnis homo est genus. Maior enim est falsa, & consequentia nõ valet, quia variatur suppositio. Differt etiam sophisma ab enthymemate & demonstratione, syllogismo & exemplo siue inductione: quia exemplum causat suspensionem: vt hic, Sortes in modico fuit malus, ergo in maiori & in aliis præsumitur malus. Demonstratio autem causat assensum eundem siue scientiam, syllogismus verò & enthymema assensum opinatum & opinionem, sophisma verò causat erro-

2. Phys. Infrà c. 19. §. 1.

Exemplum quid.

Problema, Sophisma elenchus idem sunt.

rem, siue iudicium falsum, & habitum erroneum.

§. 5. DE CONSEQUENTIBVS RATIOCINATIONEM.

Actum ratiocinandi siue ratiocinationem consequitur primò assensus vel dissensus conclusiõnis, de quibus dictum est. Sed quia diuersi sunt modi ratiocinandi, ideo diuersi assensus consequuntur. Assensus autem in tota sui communitate diuiditur in assensum euidenter, si dei opinatum, suspicatum, falsum & erroneum, de quibus dicendum est.

Ver. 1. DE ASSENSV EVIDENTI, SIVE EVIDENTIA.

Assensus euidens est assensus clarus & certus, absque quocunque ænigmate & formidine siue dubitatione de opposito, ad eò clarus, quod stante propositione necessaria in intellectu cum debita applicatione propositionum necessariarum eam probantium, intellectus ex natura sua complacet & assentit: sic quod non potest dissentire, nec assentire oppositis: & talis assensus in scientia causatur ex primis principiis, & propositionibus per se notis, intellectus terminis, & per demonstrationem: vt stante apprehensione harum, Quodlibet est, vel nõ est: & omne totum est maius sua parte: omne animal rationale est risibile. & hoc modo assensus sapientiæ & scientiæ sunt euidetes. In hac autem euidencia sunt gradus: quia quidam assensus est magis euidens quàm alius. Et differt hæc euidencia ab euidencia sensus: quia euidencia sensus est circa particularia, & intellectus circa vniuersale. Et ideo sicut intellectus est nobilior sensu, ita euidencia intellectus est nobilior & perfectior euidencia sensus: quia est sempiternior, & eorum quæ nõ possunt aliter se habere, neque circa ea intellectus potest decipi aut hallucinari, sicut sensus. Ex quibus patet, quod euidencia angelorum est clarior quàm euidencia intellectus humani: & inter eos tantò clarior, quantò per clarius medium & species luminosiores. Ideo in eis non potest esse problema siue opinio circa naturalia. Nec etiam in dæmonibus, cum in eis (secundum D. Dionysium) naturalia mæserint integra, secus in gratuitis & supernaturalibus. Ideo diabolus dicebat Christo: Si filius Dei es, & c. & Gabriel consulit dominum. An autem circa supernaturalia discurrant, quidam dicunt quod angeli beati non discurrunt quia omnia clarè vident in verbo, vel per clarissimas reuelationes & species influxas secundum modum & conditionem suæ naturæ, quæ est intelligere per simplicem apprehensionem sine discursu: quæuis possint habere admirationem vel nescientiam. Vnde de angelis inferioribus superiores interrogatus dicit Esai. Quis est iste, qui venit de Enom, tinctus in vestibus de Bofra: Dæmones verò eo quod nõ habeant reuelationes, quodam modo circa supernaturalia discurrere dicuntur. vnde Isido. dicit, quod dæmones multa experimento didicerunt. Sed cognitio experimentalis est discursiua, quia ex multis memoriis fit experimentum, & ex multis experimentis fit vniuersale, vt dicitur in fine Posterior. & in principio Metaph. D. Tho. tamen dicit, quod in angelis dicitur experientia metaphoricè. & sic secundum mentem eiuſdem est, quod sicut dæmones circa supernaturalia non componunt neque diuidunt, ita etiam non discurrunt: quia repugnat naturæ illorum. Vnde circa supernaturalia, si non habeant reuelationem, vel videant experimento aliqua fieri miraculosè, vel opinantur, hoc est, habent iudicium cum formidine, absque tamen discursu, vel errant, aut nihil sciunt.

Euidencia tres gradus.

An proble. ma sit in angelis.

Matth. 4. Dan. 10.

Esai. 63. An dæmones quodammodo discurrant.

Ver. 2. DE FIDEI ASSENSV.

Fides est assensus certus, absque formidine causatus, supposita pia affectione voluntatis quæ innitur authoritati dicentis, siue reuelatis: quam authoritatè habet pro obiecto formali, & ipsa reuelata per materialia. Et quia autoritas & reuelatio est duplex, scilicet humana, & diuina: ideo fides est duplex, scilicet humana, & diuina, quæ dicitur theologica, de qua inferius c. 10. agitur. Syllogismus igitur & enthymema procedens ex propositionibus fidei, vel altera illarum, etiam cum altera euidenti cõcludit propositionem de fide: vt sic argumentando, omnis homo est risibilis: Christus est homo, ergo Christus est risibilis. Si verò altera sit opinabilis vel dubia, cõclusio erit dubia, cum sequatur debiliorè partè. Quomodo aut triplex sit certitudo, & fidei maior, dicitur inferius c. 10. §. 1. ver. 5.

Authoritas est fides duplex.

Ver. 3. DE OPINIONE.

Opinio est assensus cum formidine siue dubitatione de opposito, intellectus tamen magis inclinatur ad vnam partem, scilicet assensum, vel dissensum: vt assensus causatus ex hoc syllogismo: Omne currens est album: omnis homo est currens, ergo omnis homo est albus. Assensus huius conclusionis est opinio, quia præmissæ nõ sunt euidentes, neque certè certitudine fidei, sed probabiles, hoc est contingentes, quæ possunt esse veræ vel falsæ: intellectus tamen ad alteram partem flectitur, sed cum formidine de opposito.

Ver. 4. DE SVSPICIONE.

Suspicio est assensus formidolosus, fluctuans cum quadam inclinatione ad alteram partem, sed non perfecta, sed aliquo modo (leuiter tamè) inclinatus, vt Sortes dicit Platonè homicidam: & an Sortes sit verax vel mendax, ignoratur: ergo Plato est homicida. Assensus huius cõclusionis dicitur suspicio: quia est dubitatio cum aliqua inclinatione ad alteram partem. Præsumptio ad suspensionem reducitur: est enim media inter opinionem, quæ est de his quæ vt in pluribus cõtingunt: & suspiciõnem, quæ est de his quæ raro. Præsumptio verò est de his quæ vt in paucioribus cõtingunt.

Ver. 5. DE ERRORE ET IGNORANTIA.

Error est assensus quo intellectus cõplacet & adheret falso, æstimato tamè vero, vt in hac ratiocinatione, Hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius: ergo filius est pater. Assensus huius conclusionis est error, quia non est syllogismus expostorius, ad quem requiritur

quodd aliqua præmissarū valeat vnam de omni: quod non facit hic, quia hæc est falsa, Omnis res quæ est essentia diuina, est pater, & item de alia. Notandū tamen quodd error dicitur ignorantia præuæ dispositionis. Ad cuius euidentiā sciendum est quid & quotuplex sit ignorantia. Sed supponendum in primis, quodd discrimen est inter nescientiam & ignorantiam. Nescientia enim est negatio siue defectus sciētix non debita inesse, siue simplex carētia sciētix, in subiecto apto nato: quia nō dicimus lapidē nescientem, sed hominē. hæc non est peccatū, nec potest esse in Deo, cum sciat omnia. Ponitur tamen à D. Dion. in angelis, ac etiā in anima iusti, quia cum non cōprehendant verbum, nesciunt omnia quæ Deus sit. Hæc nescientia ab aliquibus dicitur ignorantia præuæ negationis. Ignorantia verō priuationis est carentia sciētix debita inesse, siue eorū quæ quis potest & tenetur scire: vt sunt ea quæ pertinent ad statum vel officiū alicuius, plura enim tenetur scire episcopus, quā agricola. Si quis enim nesciat ea quæ sunt necessaria ad salutē, est ignorans. Hęc ignorantia dicitur priuationis. Alia est ignorantia quæ dicitur præuæ dispositionis: & est error siue iudiciū falsū. Alię diuisiones ignorantie, & quæ excuset à peccato habetur inferius c. 3. §. 4. ver. 3. & 4.

Ignorantia quid et quotuplex sit.

Cap. 6. celestis hier.

DE INTELLECTU PRACTICO ET SPECULATIVO.

In intellectus diuiditur in speculatiuū & practicuū. Intellectus speculatiuus est qui id quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed solam veritatis considerationem. vnde & sciētix dicitur speculatiuæ quæ versantur circa solam cōsiderationem veritatis non ordinando ad operationem: vt philosophia naturalis, & scientia methap. quæ dicitur sapiētia. Intellectus verō practicus est qui id quod apprehendit, ordinat ad opus siue ad operationē. vnde & sciētix practice dicitur, quæ versantur circa operationes, prout operatio se extendit non solum ad factibilia, sed etiam ad agibilia. Et sic scientia medicinæ & moralis dicitur practice. Hic intellectus non dicitur motiuus quo ad executionem, sed quo ad directionem. Hæc autem diuisio non est in diuersas potētias, sed in diuersos actus quia eadem potētia, numero est intellectus practicus, & speculatiuus: sed sunt diuersi actus, qui differunt sine, secundum Philo. vnde & à sine denominantur. Vtriusque finis est speculati & cōtemplari: sed finis practici est operari, siue ordinare cōtemplationem ad operationem. Ideo intellectus practicus dicitur operatiuus. Quodd autem non sint diuersæ potētia, probatur per Philosophum, qui dicit quodd intellectus speculatiuus per excessionem sit practicus, sed vna potentia, non mutatur in aliam, igitur, & c. Ratione etiam sic probatur: quia quodd accidentāliter se habet ad rationem obiecti, quam respicit aliqua potentia, non diuersificat potētiam, prout apparet in potentia visua, cuius obiectum est coloratum. Eadem enim potentia visua fertur circa omnia colorata, siue illud coloratum sit homo aut aliquid aliud. Sed obiectum intellectus est verum, siue ens sub ratione veri, cui accidit quodd ordinetur, vel non ordinetur ad opus: ergo eadem potentia sufficit ad illa. Et per consequens non sunt plures. Non enim ponēda est pluralitas sine necessitate, cum frustra fiat per plura, quod potest fieri per pauciora. Nec obstat quodd obiectum intellectus speculatiui dicitur esse verum, & practici bonum, quæ differunt saltem secundum rationem, quæ sufficit ad diuersitatem potentiarum cum habitu dine intrinseca diuersa. Nam intellectus habet habitudinem recipiendi in se similitudinem obiecti: & voluntas habet inclinationē ad obiectū suum absque similitudine in se recepta, præsentata tamē per intellectum: ideo distinguuntur realiter, vt dictum est. Ideo per bonum & verum intellectus & voluntas diuersificantur. Quia verum & bonum se inuicem includunt. Nam verū est quoddā bonum, aliās non esset appetibile. Et bonum est quoddam verū, aliās non esset intelligibile. Sicut ergo obiectum appetitus potest esse verum, inquantū habet rationem boni, sicut cum aliquis appetit veritatem cognoscere: Ita obiectum intellectus practici potest esse bonum, inquantū habet rationem veri ordinabilis ad opus. Intellectus enim practicus veritatem cognoscit, sicut speculatiuus: sed veritatem agnitam ordinat ad opus quod non facit speculatiuus.

Ratio superior & inferior quid.

Roma 1

Quam potentia & substantia aliquādo à principali actu denominantur: Vnde & Angeli dicitur intelligētia, eō quod semper actu intelligat. Et ratiocinatio sit principalior actus intellectus: sequitur quod intellectus dicitur & nominatur ratio, à ratiocinando. Et quia aliquādo apud sanctos doctores dicitur ratio superior, & aliquādo inferior: Ideo isti termini veniunt declarandi. Ad cuius euidentiā sciendū est, quod ratio superior & ratio inferior nō sunt duæ potētia realiter distinctæ (prout dictum est de intellectu speculatiuo & practico): sed sunt vna potentia secundum diuersos actus, quos habet circa spiritualia & æterna, ac etiam corporalia & temporalia: quæ comparatur ad cognitionem nostram hoc modo: quia vnum est medium ad cognoscendum alterum. Nam secundum viam inuentionis per res corporales venimus in cognitionē æternorum. Vnde Aposto. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed in via iudicij siue resolutionis & determinationis, per æterna iudicamus de temporalibus circa agenda. Intellectus enim hominis potest intendere & versari circa temporalia & æterna, & circa vtraque ratiocinari dupliciter: Primò circa æterna, cōtemplando & conspiciendo ea & in illis sistendo, vt in bonitate, sapientia & iustitia Dei, & hoc pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundò, consulēdo rationes & regulas æternas, quæ sunt voluntas & præcepta Dei, & applicādo ad temporalia, quæ occurrunt agenda, vtrū sint bene vel malè facta. Id enim per regulas & leges siue ordinationes Dei maximè cognosci potest, & hoc pertinet ad officiū intellectus practici. Intellectus eas cōspiciens, & per eas consulēs, disp

disponens, & dirigens temporalia, dicitur ratio superior, quasi per superiora ratiocinans. Potest etiam intellectus circa corporalia & temporalia versari etiam dupliciter: Primò ea conspiciendo, cōtemplando, speculando, & in eis sistendo: quod pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundo, consulendo rationes naturales, & leges humanas, circa temporalia, quæ occurrunt agenda, scilicet, an sit bene vel malè factum etiam per consequens faciendum, vel non faciendum, recurrimus ad iudicatorium naturale (quod est synderesis) & cōsideramus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occurrentia, quod pertinet ad officium intellectus practici. Secundum hæc intellectus dicitur ratio inferior, quia circa inferiora & per rationes inferiores ratiocinatur & dirigit, & si illæ non sufficiunt ad iudicandum & determinandum, recurrimus ad superiorē legem, scilicet Dei præcepta aut concilia eius, quæ habent regulare & dirigere inferiorē rationē ac leges humanas. De his D. Aug. & D. Tho. dicunt, quodd ratio superior & inferior est eadem potentia, sed distinguitur per diuersos actus & diuersa officia, ac etiam diuersos habitus, qui attribuntur eis. Nam rationi superiori attribuitur sapientia, & inferiori scientia. Ex præmissis apparet conuenientia inter rationem superiorē & inferiorē ex vno latere, & intellectum speculatiuum & practicum ex alio. Differentia enim est ex actibus reciprocis sibi inuicē & mutuo subseruientibus. Ratio enim superior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici: est enim de rationibus naturalibus & legibus humanis cōspiciendis & cōtemplandis ibi sistendo: quod pertinet ad intellectum speculatiuum, & etiam consulendis, applicando ad agibilia occurrentia dirigēda. Notandum etiam, quodd magna & lata est differētia inter rationem superiorē & inferiorē, & portionem animæ superiorē & inferiorē. Quia ratio superior & inferior nō importat nisi vnam potētiam, intellectum. Et portio superior animæ importat potētias animæ organo corporeo nō alligatas, quæ sunt intellectus & voluntas. Portio verō inferior importat & significat potētias animæ, quæ sunt alligatæ organo corporeo. In quibus anima rationalis conuenit cum anima sensitiua aliorum animalium. Hæc differentia deseruit ad cognitionem multorum passuum, & maximè ad cognoscēdum quomodo Christus erat viator & comprehensor, siue viator & beatus: quia secundum portionem superiorē erat comprehensor & beatus: quia intellectus eius clarè videbat diuinam essentiam: & voluntas eius perfectissimè ea fruebatur. Sed erat viator secundum portionem inferiorē: quia vires eius inferiores, scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, & duæ appetitiuæ non erant glorificatæ, sed passibiles & dispositæ ad tormenta, pro redemptione & redemptione naturæ humanæ suscipienda & toleranda.

12. De ci. Dei

Christus erat viator et comprehensor.

DE VOLUNTATE.

CAPVT III.

Ratio cōsiderationem intellectus considerādum est de voluntate. Ad cuius euidentiā sciendū est, quodd voluntas dupliciter accipitur: vno modo largè, p omni inclinatione: & sic attribuitur brutis. Dicimus enim quod equus vult currere vel recalcitrare, hoc est inclinatur ad currēdum vel recalcitrādū, hoc modo accipiēdo, etiā attribuitur insensibilibus: & dicimus lapidem in clinatum velle cadere. Et Christus loquens de aere commoto & vento corporali, qui dicitur spiritus, dicebat, Spiritus vbi vult spirat. Alio modo accipitur proprie, scilicet pro inclinatione & appetitu intellectiui, hoc est qui sequitur cognitionē intellectiuiam: & non pro appetitu sensitiuo aut naturali, de quibus dictū est. Et quia triplex est intellectus, scilicet diuinus, angelicus, & humanus: ideo triplex est voluntas. scilicet diuina, angelica, & humana.

Joan. 3. c. 1. §. 9. ver. 1. 3. & 4.

DE VOLUNTATE DIVINA.

Voluntas diuina nō differt ab intellectu diuino: sicut enim Deus est suum esse & sua essentia: sic etiam est suum intelligere, & suum velle: & sic velle & intelligere in Deo sunt idem realiter, sed differunt ratione, secundum nostrum modum intelligēdi: qui talis est, quodd res diuinas, quæ sunt in Deo vnitæ, intelligimus vt plures: sicut inuenimus in nobis. Ex quo sequitur, quodd voluntas diuina nō est accidens, sicut voluntas angelica & humana. Differt etiam voluntas diuina à voluntate angelica & humana: quia voluntas angelica & humana sunt finitæ, creatæ, & mutabiles: voluntas autem Dei est infinita, increata, & immutabilis, quia nō mouetur ab obiecto extrinseco, sicut voluntas creata, quæ secundum Philo. dicitur mouens motum. Mouetur enim ab extrinseco eo modo, quo dicimus quodd intelligere est mutari siue moueri, hoc est non esse eodē modo nūc, sicut prius. Voluntas autem diuina non habet obiectum extrinsecum: & intellectus eius est ipsamet, quæ dicitur & nominatur intellectus, eo quodd cognoscit, intelligit, simul videt, & cōprehendit omnia, præterita, præsentia & futura: & (vt dicit Aposto.) Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quicquid enim futurum vel præteritum fuit, pro quocunque tempore & instanti æternaliter vidit, & voluit fieri pro tempore vel instanti temporis, pro quo factū fuit, aut fiet. Ideo dicebat per Malach. Ego enim dominus, & non mutor. Et D. Iacobus: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudo obumbratio, sicut apud creaturas, quæ subiiciuntur temporis vel æternitati. Voluntas diuina naturaliter & necessariò vult bonitatem & perfectionem suam, ac operationes ad intra. Non quidem necessitate coactionis, sed naturalis ordinis, quæ libertati complacentia non repugnat, secundum D. Aug. Non enim potest velle Deus se non esse bonum, aut verum, aut Deum. Vnde Aposto. Fidelis manet, se ipsum negare non potest. Alia tamen à se nō necessariò, sed

c. 19. §. 1. ver. 1.

1. p. 9. 19.

3. de Anima.

Rom. 4.

Malac. 3. Iacob. 1.

4. de ciui. dei. 2. Timo. 2.

Psal. 113.
Lib. de lib. ar.
bn.

liberè vult. Vnde Psal. Omnia quæcunque voluit, fecit. In eo enim summa libertas est, licet peccare non possit: quia (vt D. Anselmus dicit) posse peccare non est libertas, neque pars libertatis, sed imperfectio libertatis. Et licet omnia quæ vult, voluerit ab æterno, & non possit mutari (vt dictum est) tamen ab æterno omnia liberè voluit.

Ver. 1. DE VOLUNTATE SIGNI ET BENEPLACITI.

1. p. 9. 10.
Voluntas dei
multiplex.

Voluntas Dei licet in se non sit nisi vna, secundum tamen nostrum modum intelligendi, dicitur plures: quam doctores Theologi primò diuidunt in voluntatem signi & beneplaciti. Et iterum voluntatem in præceptum, prohibitionem, & consilium: & voluntatem beneplaciti, in effectiuam, & permissiuam. Sicut enim ira est in Deo: quia in eo inueniuntur effectus, qui solent esse hominis irati, scilicet punitio. Simili modo loquendi, ea quæ sunt signa voluntatis apud nos, voluntates appellantur. Et quia voluntas (quæ inuisibilis & ignota nobis est) potest dupliciter designari. Vno modo, secundum quod proponit de agendis. Alio modo, secundum quod impetum facit ad opus. Vtroque modo signa voluntatis dantur in homine, secundum quod proponit de agendis, quantum ad fugam mali, signum est prohibitio. Quantum autem ad prosecutionem boni, duplex est signum voluntatis. Nam respectu boni necessarii, sine quo non potest voluntas bonum suum consequi, voluntatis signum est præceptum. Respectu autem boni vtilis, quo faciliori & conuenientiori modo acquiritur finis, signum voluntatis est consilium. Sed secundum quod voluntas impetum facit ad opus, duplex est signum: vnum est expressiuum eius, & est operatio exterior. Quod enim quis operatur, indicat se expresse velle. Aliud verò signum est interpretatiuum, & est permissio. Qui enim non prohibet, vel non impedit quod impedire potest, interpretatiue videtur consentire in illud. Et hoc importat nomen permissiois. Voluntas ergo Dei, quæ vocatur signi, est voluntas eius circa nos de agendis & fugiendis: quam nobis notificauit per ordinationes suas, quas reuelauit & scribi fecit. Et sic ordinatio Dei scripta circa agibilia, dicitur voluntas signi: & diuiditur (vt dictum est) in prohibitionem, quæ est circa fugam mali necessario vitandi: & in præceptum circa bonum necessarium, & in consilium circa vtilia. De primo dicit Christus: Hæc est voluntas eius qui misit me, vt omnè quod dedit mihi, non perdam ex eo & 1. Thess. 4. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, quantum ad præceptum. Quantum ad prohibitionem verò, vt abstinereis vos à fornicatione. De tertio autem Apost. De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, vt sim fidelis, declarando vilitatem, & consulendo consilium eius. Voluntas beneplaciti Dei est voluntas eorum, quæ fiunt. Quia cum ipse sit prima causa mouens, nihil fieri potest absque eius voluntate. Voluntas beneplaciti Dei effectiua, est voluntas eorum quæ fiunt, & non contrariantur eius prohibitioni, & talia attribuuntur ei. Voluntas eius beneplaciti permissiua, est respectu eorum quæ fiunt, quæ tamen ipse prohibuit. Et sic Deus, qui voluntate signi non vult peccata (quia prohibuit ea, iuxta illud Sapi. Quasi à facie colubri, fuge peccatum) permittit tamen ea. Et licet Deus ad ea effectiue, quantum ad substantiam actus peccati concurrat, non concurrat tamen ad deformitatem, propter quam actus ille dicitur peccatum: ideo peccatum non attribuitur Deo. Sicut enim claudicatio, quantum ad substantiam motus, attribuitur Deo tanquam primo motori: non tamen quantum ad modum motionis, qui dicitur claudicatio: sed attribuitur tibi claudæ & imperfectæ siue defectiue: sic furtum, quantum ad substantiam actus, in quantum scilicet est acceptio rei, est à Deo. Sed quantum ad modum, scilicet in quantum accipitur res aliena inuito domino, hoc non est à Deo, nisi permissiue, cum ipse prohibuerit. Sed hoc est à voluntate defectiua & inordinata accipientis, qui operatur contra regulam eidem datam & præfixam. Ideo Deus non est causa peccati: quia licet voluntas Dei sit causa necessaria, non tamen imponit voluntati hominis necessitatem: disponit enim & mouet omnia suauius, hoc est, secundum modum cuiuslibet rei, scilicet naturalia naturaliter & necessariò, & libera liberè & contingenter, sed peccatum attribuitur homini, qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei. Differentia inter voluntatem Dei beneplaciti & signi est, quia voluntas beneplaciti semper impletur: voluntas autem signi non semper impletur. Non enim semper impletur eius ordinatiões, aut præcepta, seu consilia, sed potius fit oppositum, ipso tamen prius permitte. Ideo potest dici quod voluntas Dei semper impletur: quia impletur vna vel alia. s. vel signi vel beneplaciti. Et cum peccator recedit à diuina voluntate signi, incidit in ordinem diuinæ voluntatis beneplaciti, dum per eius iustitiam punitur. Aliqui dicunt voluntatem efficacem beneplaciti Dei semper impleri, sed non voluntatem inefficacem, quæ est voluntas signi (licet voluntas signi aliquando sit efficax) sed secundum quod est efficax, pertinet ad voluntatem beneplaciti. An autem & quando teneamur conformare voluntatem nostram voluntati Dei, & in quo volito, infra dicitur.

Ver. 2. DE VOLUNTATE ANTECEDENTE ET CONSEQUENTE.

Damasenus etiã diuidit voluntatem Dei in antecedentem & consequentem: non quod in Deo sit aliquis ordo vel successio voluntatum, sed secundum nostrum modum intelligendi, & ex parte voluntarum. Videmus enim in naturalibus, quod in qualibet actione considerandum est aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte recipiētis: sicut patet in operatione naturæ, quæ ex parte virtutis formatiue intendit quod animal perfectum producat: sed ex parte materiæ recipiētis (quæ quandoque est in disposita) contingit quod quandoque non producat perfectum animal sed monstrum. Et sic dicimus quod prima intentio naturæ est quod animal perfectum producat: sed quod

Voluntas signi.

1. 1. 1. 1.

1. Thess. 4.

1. Cor. 7.

Voluntas beneplaciti.

Ecl. 21.

Sap. 8.

Differentia voluntatis signi et beneplaciti.

c. 3. §. 7. Ver. 11. Tab. 2.

quod imperfectum animal producat, est ex secunda intentione naturæ, quæ ex quo non potest materia dare formam perfectionis propter suam indispositionem, tradit ei id cuius est capax. Sic in operibus Dei. Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit, dicimus quod vult voluntate primaria & antecedente omnes homines saluos fieri, & sic intelligitur dictum Apostoli, Deus omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed quia aliqui suæ salutari aduersantur, peccando, & transgrediendo præcepta: propter eorum defectum sunt indispositi, & non sunt capaces beatitudinis. Ideo dat eis Deus voluntate secundaria siue cōsequente, id quod ad suam bonitatem secundum eorum dispositionem pertinet, & eos per iustitiam damnat, & deputat ad tormenta, ad quæ per peccata sua sunt dispositi. Datur cōmuniter alia similitudo de iudice, qui voluntate antecedente vult omnem hominem viuere: tamen si inueniantur homicidæ & turbantes pacificum conuictum, vult illos occidi. Sic Deus vult antecedenter omnes homines saluos fieri, consequenter verò peccatores damnari. D. August. prædicta verba Apostoli dicit debere intelligi vt sit distributio accōmodata, vt sit sensus: Deus vult saluos fieri omnes homines qui saluati. Alij dicunt debere intelligi vt sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum, & secundum hunc sensum Deus vult de quolibet statu hominum aliquos saluos fieri, mares & feminas, iudeos & Gentiles, paruos, magnos, ac mediocres, non tamen omnes. D. Tho. dicit quod Deus vult omnes homines saluos fieri in vniuersali, vel absolute, sed non secundum aliquas circumstantias in particulari. Absolute enim bonum est hominem saluari: sed cum aliquo adiuncto non est bonum hunc peccatorem obstinatum saluari. Et quia consideratio in vniuersali & absoluta est prior quo ad nos, quàm consideratio in particulari & comparata: ideo voluntas absoluta & vniuersalis dicitur antecedens. Et voluntas aliquius rei in particulari est consequens, dat exemplum de mercatore, qui vult omnes merces suas saluare absolute, voluntate antecedente: sed si consideret salutem suam esse in periculo submersionis, si merces non proiciatur, non vult merces saluare. Hęc voluntas dicitur consequens. Exponit etiam de voluntate signi, scilicet quod Deus vult omnes homines saluare voluntate signi: quia dedit eis naturam ad beatitudinem ordinatam: & omnibus proposuit salutis modum, præcepta, & consilia: sed non vult omnes saluare voluntate beneplaciti, propter eorum malitiam. Et sic apparet quod in hoc conueniunt voluntas beneplaciti & consequens, quia ambæ semper implentur. Conuenit etiam voluntas signi cum antecedente, quia non semper implentur: quia tamen vna vel alia Dei voluntas impletur, dicimus absolute & simpliciter voluntatem Dei semper impleri circa aliquod particulare.

§. 2. DE VOLUNTATE ANGELICA.

Voluntas Angelica est potentia naturalis ab essentia angeli fluens, qua inclinatur ad bonum proficuum, & malum fugiendum, prout eidem per intellectum eius proponitur. Hęc voluntas est creata vel concreata: & non est subsistens, sed est accidens, & in secunda specie qualitatis: ad quam reducuntur omnes potentie naturales. Et quia de Angelis in sacris literis ac in theologia plurima rãguntur, & concertantur in scholis: ideo pro declaratione terminorum hic aliqua dicenda sunt. Et in primis notandum quid sit Angelus. Secundum communiter scribentes Angelus est substantia creata immaterialis, siue incorporalis, inuisibilis, incorruptibilis, & spiritualis, intellectu perspicax, & voluntate pollens. Ex quo sequitur, quod Angelus non habet nisi duas potentias naturales, scilicet intellectum & voluntatem. Licet aliqui ultra illas velint in eis esse potentiam executiuam, per quam appropinquant loco, & operantur in eo. Verum quia illa appropinatio & executio per applicationem voluntatis absque alia potentia fieri potest, frustra videretur potentia executiua ab eius voluntate efficiaci poni. Non enim est aliquid repugnans appetitui eorum, sicut in animalibus & homine, in quibus sunt in dispositiones in membris. Et quia voluntas Angeli est creata, & ipse creatus, sequitur quod esse existentie eius distinguitur à sua essentia: quia solus Deus est suum esse: omnia autem alia creata habent esse participatum & dependens. Et sic quantum ad Angelum sunt immateriales, est tamen in eis compositio ex esse & essentia, & ex potentia & actu. Sunt enim in potentia passiuæ, non quidem corruptiua, sed receptiua: & habent successiue diuersos actus, & non sunt actus puri sicut Deus. Ex quo sequitur, quod intellectus & voluntas Angeli non possunt esse substantia: quia (vt dictum est) substantia creata non potest esse immediatè principium operationis. Et sic essentia Angeli recipit intellectum & voluntatem, & eorum perfectiones & conditiones. Vnde sequitur quod Angelus est mutabilis, ex quo potest perfici. Ex hoc autem quod est immaterialis, hoc est non habet habitudinem intrinsecam ad materiam, sequitur quod non est capax quantitatis continuæ, neque qualitatum alterabilium, quæ per quantitatem insunt substantiæ: & quod duo Angeli non possunt solo numero differre: sed differunt ad minus specie, cum principium indiuiduationis numeralis de lege ordinata sit materia quantitate signata, non essentia, vt quidam dicunt, sed citra vllam autoritatē & rationem. Et D. Paulus Rom. 1. asserit nos per visibilia in cognitionem inuisibilium peruenire, & ex consequenti in distinctionem eorum. Non est tamen negandum quin Deus possit duos angelos eiusdem speciei creare: quia tunc daret eis alia principia indiuiduationis. Sequitur etiam ex illa immaterialitate, quod angelus non potest esse actus siue forma intrinseca corporis, nec vniri materiæ aut corpori intrinsece & essentialiter, hoc est cōmunicare ei suum esse existentia, & fieri vnum suppositum cum illo: & per consequens nec exercere opera vitæ sensibilis aut vegetabilis, quæ sunt videre corporaliter, audire, gustare, vel generare, & alia huiusmodi. Quia ex aere aut alia materia iam existenti possit formare corpora fantastica,

1. Tim. 2.

Super 2. ca.
1. Tim. 2.
1. p. 9. 19.
art. 6. ad 1.

1. p. 9. 19.

1. p. 9. 50. ar. 1.
Angelus de-
finitur.

c. 3. §. 1. Ver. 6.

1. p. 9. 50. ar. 4.

1. p. 9. 51. ar. 1.

quibus potest dare formam & figuram accidentalem, sed non substantialem. In quibus corporibus sic assumptis potest aliqua opera similia operibus vite exercere. Vnde Raphael dicebat: Cum essem vobiscum per voluntatem Dei, videbar quidem manducare & bibere: ego autem cibo & potu inuisibili vror. D. Tho. post D. Aug. ait quod demones aliquando in corpore assumpto in figura femine susceperunt semen a viro, quo recepto, & per accidentia contentientia seruata proprietate caloris naturalis, per corpus in forma viri assumptum transfuderunt in mulieres, & secuta fuit generatio, filij tamen non erant demonis, sed viri cuius semen transfusum fuit. Dicit enim idem Aug. Multi se expertos vel ab expertis se audisse confirmant, Syllanos & Faunos (quos vulgus incubos & subcubos vocat) improbos sepe extitisse mulieribus, & earum expertisse & peregitisse concubitum. Vnde hoc negare impudentia videtur. Apparuerunt etiam demones in corporibus animalium & bestiarum, que designant conditiones eorum ex prouidentia Dei, sicut angeli in forma hominum Abraham, Iacob, Daniel, alisque multis in antiquo testamento. Et in nouo Gabriel Zachariae, & D. Virgini, vt habetur Luca 1. & Actorum 1. duo angeli in forma virorum post ascensionem domini in vestibus albis, & vt habetur 2. Corinth. 2. ipse Satanas transfiguratus in angelum lucis: & (vt dicunt practici morales) in forma probi & sancti viri tentauit Christum.

Ver. 1. DE COGNITIONE ANGELICA.

Quum angeli sint immateriales, consequens est quod non accipiant cognitionem a rebus, sicut homines, quorum cognitio (vt dicitur in 1. Poster.) ortum habet a sensu, & eam ob rem egit intellectu agente (vt dictum est.) Angeli autem, quibus ab initio indita fuerunt species intelligibiles luminosae, magis vniuersales, quam sint species intelligibiles abstractae in hominibus, no egent intellectu agente, sic quod minimus Angelus naturaliter plura distinctius & clarius cognoscit per vnā speciem quam homo etiam per plures acquirit. Et inter angelos, superior (qui habet species vniuersaliores) plura clarius & distinctius intelligit, quam angelus inferior per plures species minus vniuersales. Vnde sequitur quod angeli quanto sunt superiores, tanto pauciores habent species, per quas intelligunt absque compositione, diuisione, & ratiocinatione. Intelligunt enim omnia creata, & veritatem illorum adeo clare, vt circa naturalia errare non possint: sicut nec homo circa prima principia. Angeli licet successiue videant omnia quae a rebus naturaliter pendet, vt sunt proprietates naturaliter fluentes, non tamen cognoscunt futura contingenta, quae a causis impediabilibus pendunt: nec ea quae pendunt a voluntate Dei, aut hominum, vel aliorum angelorum. Licet cognoscant habitus animarum, & species intelligibiles in esse qualitatis: non tamen cognoscunt cogitationes cordium siue conceptuum, nisi in quantum eis reuelantur vel in verbo, vel in propria natura per species influxas: quia cognoscere talia est proprium Dei, qui sibi hoc reuelauit. Vnde Esaias dicebat: Annuntiate quae ventura sunt nobis in futurum: & sciemus quia dii estis vos. Et Hiero. Ego dominus scrutans cor, & probans renes. Et Apost. 1. Cor. 2. Quis enim scit hominum quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ipso? Et pariter dicendum est de die iudicij, de quo Marc. De die illa & hora nemo scit, neque Angeli in caelo.

Ver. 2. DE MODO COGNITIONIS ANGELICAE.

Angelus triplici modo dicitur res cognoscere. Primum per species inditas siue infusas, prout in propria natura consistunt, & haec cognitio dicitur vespertina. Secundum per cognitionem rerum in verbo: & talis dicitur matutina. Sed quia angeli duplicem habent cognitionem verbi, vnā naturalem, & alia gloriae naturalem quidem, qua cognoscunt verbum per eius similitudinem in eorum natura relucetentem, in qua etiam relucet omnes creaturae inferiores: & talis cognitio lumine gratiae illustrata & ad verbum siue ad laudem Dei relata, (quae fuit in primo instanti eorum) secundum D. Aug. dicitur matutina imperfecte, scilicet respectu cognitionis rerum in propria natura siue per species inditas. In illa cognitione naturali verbi in angelica natura relucetentis ad verbum relata consistebat eorum beatitudo naturalis, in qua creati sunt. Vnde in lib. de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur, quod Angeli in illa qua creati sunt, beatitudine perseuerant, quam non natura, sed gratia possidet. Per haec tamen non erant beati simpliciter, cum essent maioris perfectionis capaces, & ab illa possent deficere, sicut quidam illorum defecerunt in secundo instanti, in quo sistentes in illa cognitione, & ea fruētes priuati sunt illustratione gratiae, & eorum cognitio dicta est nocturna: sed erant beati secundum quid in primo instanti, prout Philosoph. dicit aliquos in hac vita beatos non simpliciter, sed vt homines. Aliam vero habent verbi cognitionem, quae dicitur gloriae, qua cognoscunt verbum per essentiam, & non per similitudinem. Et haec dicitur matutina, perfecta, & clarissima: & haec non habuerunt in primo instanti, sed in secundo post liberam electionem, postquam fuit eis communicata clara diuinae essentiae visio, in qua cognouerunt clare ipsam diuinam essentiam & suam, & res ipsas in sua natura existentes. Et haec dicitur simpliciter & absolute, cognitio matutina. Alia vero cognitio verbi, per similitudinem verbi in sua natura relucetentem, respectu cognitionis gloriae, dicitur vespertina & obscura: sed respectu cognitionis rerum, quas habent per species inditas, dicitur matutina. Et sic accepit D. Aug. cognitionem matutinam, cum explicat illud Gen. 1. Factus est vespere & mane dies vnus in primo instanti creationis rerum. Praedictae autem tres cognitiones sunt per diuersa media sibi inuicem subordinata, quorum vnū perficit aliud: ideo non repugnat esse simul. Alius modus cognoscendi est per reuelationem siue illuminationem, de qua dicendum est.

Ver. 3. DE ILLUMINATIONE ANGELORVM.

Diuus Dionys. 8. cap. Caestis Hierarchiae dicit, quod Angeli secundae Hierarchiae purgantur & illu

2. p. 9. §. 1. art. 3.
Tob. 12.
1. de ciui. dei.
1. p. 9. §. 1. art. 3.
ad 6.

2. Cor. 11.
Mat. 4.

1. p. 9. §. 7. §. ad
59. c. 2. §. 1.

1. p. 9. §. 5. art. 3.

Esai. 47.
Hiero. 17.
1. Cor. 1.

Mar. 13.

1. p. 9. §. 8. art. 6.
1. p. 9. §. 4. art.
3. ad 8. §. 1.

Super Gen.
ad lit.

1. Ethic.

Gen. 1.

1. p. 9. §. 106. art. 1.

illuminantur ac perficiuntur per angelos primae: & angeli tertiae, per angelos secundae: & homines per angelos, & non econuerso: quia dicit haec legem diuinitatis immobiliter firmatam, vt inferiora reducantur in Deum per superiora. Et sic inferiores angeli nunquam illuminant superiores, licet eis loquantur: sed bene a superioribus illuminantur inferiores, idque loquendo: & sic locutio superiorum angelorum dicitur illuminatio, & non inferiorum. Haec autem illuminatio superiorum fieri vsque ad diem iudicij generalis de his quae pertinent ad dispositionem mundi, & praecipue ad electorum salutem. Ad quorum euidentiam sciendum est quomodo fiat huiusmodi illuminatio & locutio. Illuminare nil aliud est, quam manifestationem agnitae veritatis alteri ea non cognoscenti tradere. Secundum quem modum dicit Apost. Mihi autem sanctorum minimo data est gratia illuminare omnes, quae sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo. Illuminatio proprie dicta, est manifestatio veritatis, secundum quod habet ordinem ad Deum. Et ideo demones superiores non illuminant inferiores: sed eorum manifestatio sub locutione continetur. Haec autem illuminatio non fit per impressionem alicuius similitudinis siue speciei aut alicuius creati, a superiore angelo in intellectu inferioris: quia nulla creatura neque angeli boni aut mali possunt illabi menti, hoc est immediate aliquid causare vel imprimere intellectui aut voluntati, quae metis nomine comprehenditur, neque immediate effectiue mouere, sed solum per modum obiecti. Fit autem haec illuminatio dupliciter: primum per confortationem intellectus minoris angeli. Quemadmodum enim virtus imperfectioris corporis confortatur ex situati propinquitate perfectioris, etiam si nihil reale imprimat, vnde debilis & timoratus ad praesentiam robustissimi, quem videt paratum ad defendendum ipsum, fortificatur, & proturpi in audacia, qui antea erat semidesperatus. Sic virtus intellectiua inferioris angeli confortatur ex conuersione superioris angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo conuersionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundum fit illuminatio per modum partitionis, quando vnus angelus manifestat alteri veritatem ex parte similitudinis intellectae: quia (vt dictum est) superior angelus notitia veritatis accipit in vniuersali quadam conceptione: ad quam capiendam intellectus inferioris angeli non est proportionatus neque sufficiens: sed est ei connaturale, vt magis particulariter veritatem accipiat. Superior vero angelus veritatem quam vniuersaliter accipit distinguit, vt ab intellectu inferioris capi possit: & sic ea cognoscenda proponit, sicut apud nos doctores quod in summa capiunt, multipliciter distingunt, prouidentes capacitati auditorum. Et hoc est quod D. Dionys. dicit, vna quaeque substantia intellectualis datam sibi a diuiniore vniformem intelligentiam propria virtute diuidit, & multiplicat ad inferiores sursum ductricem analogiam. Et hoc modo superiores angeli loquuntur inferioribus de reuelatis a Deo, vel de suis conceptibus, & cogitationibus, aut volitionibus particularibus. Omnis enim illuminatio est locutio, sed non econuerso. Quod autem angeli loquantur, attestatur D. Greg. & Apost. Si linguis loquar hominum, aut angelorum. Locutio inferiorum angelorum ad superiores nil aliud importat, quam simplicem manifestationem conceptus intellectus aut voluntatis: quae fit cum inferior angelus conuertitur ad superiorem, & vult quod superior videat aut cognoscat cogitationes & volitiones suas: quod nisi veller, nullus quantumcunque superior angelus eas videre posset. Hoc enim est solius Dei, qui non solum cognoscit, sed etiam alius reuelare potest: prout faciet in die iudicij, cum libros conscientiarum aperiet, iuxta illud, Libri aperti sunt, & iudicari sunt mortui ex his quae scripta erant in libris. In hominibus autem clauduntur mens hominis quo ad alios homines, ne videant cogitationes interiores, duplici impedimento. Primum est voluntatis, quo soluto angeli & sancti cognoscunt eorum cogitationes & affectiones. Aliud impedimentum est grossities corporis: & ideo antequam homo videat conceptum vel cogitationem, non sufficit quod ipse velit illum cognoscere, sed oportet quod adhibeat aliquod signum sensibile, vt puta vocem vel scripturam, nutus, aut alia signa exteriora. Vnde D. Greg. dicit: Alienis oculis intra secretum metis quasi post parietem stamus. sed cum manifestare nos ipsos cupimus, quasi per linguam ianuam egredimur: vt quales sumus, extrinsecus ostendamus. Hoc autem obstaculum non est in angelo: ideo quam primum vult quod alius cognoscat, statim cognoscit. Et illa voluntas qua vult alium scire, lingua metaphoricè dicitur, & locutio interior: ad quam quantum ad bonos vel sanctos qui semper se vident in verbo, non oportet ponere aliquod excitatiuum. Sed quia angeli in statu naturae conditae sibi loqui poterat, & nunc demones sibi inuicem loquuntur: ideo oportet ponere excitatiuum, quod non videtur aliud, quam illa conuersio intellectus & voluntatis ad alium. Nec est imaginandum quod motibus aut signis loquantur, quia illa pertinent ad exteriorē locutionem, quae non inuenitur in angelis. Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus hominis: ita per conuersionem & ordinationem intelligibilis excitatur mens angeli ad aduertendum. Potest autem loqui pluribus aut vni soli, prout ordinat conceptum suum vni vel pluribus. Et supremus angelo infimo, immediate: sicut angelus potest illuminare hominem praetermissis medijs angelis qui sunt sub eo, secundum D. Tho. Loquuntur etiam Deo non per manifestationem alicuius quod prius esset occultum (cum Deo nihil possit esse occultum) sed per conuersionem, ordinando se in Deum, non quod aliquid ei communicent, sicut in locutione humana doctor conuertit & ordinat se ad discipulum: sed potius vt recipiant: prout discipulus loquitur magistro, petendo aut laudando ipsum sicut & nos (suo tamen modo) interrogando aut consulendo diuinam voluntatem de agendis, vel etiam diuinam essentiam, quam apprehendunt admirando. Vnde D. Grego. dicit quod Angeli loquuntur Deo, cum per hoc quod super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt. Vnde Zacha. respondit Deo, & dixit: Domine exercituum, vsquequo non misereberis Hierusalem?

art. 3.
art. 4.

Illuminatio an
glorij quid sit
et quomodo fit
2. p. 9. §. 109. art. 3.

2. 2. §. 1. Ver. 2.

15. c. Caest.
Hierar.

2. Mora.
1. Cor. 13.
Locutio infe-
riorum angelorum
ad superiores
quomodo fit.

Apost. 2. Co.

2. Mora.

1. p. 9. §. 113. art. 2.
ad 2.

Zacha. 1.
Ver. 4.

1. p. 9. 52. art. 1.

3. de Tri.

Cella in qua conceptus est Christus, quo modo & quomodo translati fuerunt. Contactus virtutis angelorum quomodo sit.

1. p. 9. 52. art. 2.

Matth. 18.

EX hoc quod angelus est immaterialis & incorporealis, sequitur quod est indiuisibilis, & quod non occupat locum, nec potest proprie moueri motu locali, neque esse in loco circumscriptiue, sic quod circūdetur & mēsuratur superficie corporis locatis per cōtractū quantitatis, cum nō habeat quantitatem: licet possit esse in loco per cōtractum virtutis, siue per operationē. Virtus enim naturalis etiam minimi angeli (secūndum D. Aug.) ita est quod omnia corporalia & materialia ei obediunt ad motum localem infra spheram actiuitatis eorum, nisi impediatur à Deo, vel superiore eorum, sic quod si Deus permitteret, posset totam vnam ciuitatem integram transferre ex vno loco ad alium: quemadmodum, vt authenticè habetur in registris D. Virginis à Laureto) trāsulerunt cellam integram, in qua cōceptus fuit Christus, à Nazareth vsq; ad Illyricum, & ab Illyrico vsq; ad nemus cuiusdam bonæ doming quæ Loreta nūcupabatur, & ab illo loco ad eū in quo nūc est, cum maxima torius ecclesiæ Christianæ ueneratione. Contactus virtutis angelorum in loco fit per applicationem cognitionis loci & operationis, ac efficacem uoluntatem operandi. Quando angelus cōsiderat locum & operationem, & efficaciter uult illam perficere in tali loco, uirtute sua cōringit locum, & dicitur esse in loco diffinitiuè, sic quod quādo est in vno, non est in alio extra spheram suæ actiuitatis: quia infra spheram in vna cella potest in pluribus particularibus locis operari diuersas operationes, & per cōsequens esse in diuersis locis particularibus. Nō enim potest esse vbique, sicut Deus, qui est vbique per præsentiam, potestiam & essentiam, quia dat cūctis esse, videt omnia, & sunt illi præsentia, & ad omnia potestas eius se exēdit. Est etiam in aliquibus illorū specialius per specialem operationem. Angeli autem cum sint finiti & limitati, non sunt vbique per essentiam: quia nulli dat esse per se, neque per præsentiam: quia nō uidet omnia per vnā speciem: neque per potentiam, quia eorum uirtus & potestia non se exēdit simul ad omnem locum, sed ad certam distantiam, & infra spheram actiuitatis eorum, infra quam tamen possunt in pluribus locis particularibus operari, vt dictum est: quia hoc potest homo vna manu in vno loco, & alia in alio loco particulari: sed non in pluribus locis totalibus. Locus autē totalis angeli est, qui rēspōndet spheræ uirtutis & actiuitatis eius: quia cum angelus sit in loco, per hoc quod uirtus eius contingit locum per modum continentis perfecti: & non habeat nisi determinatam uirtutem, & certam spheram actiuitatis: sequitur quod nō potest esse in pluribus locis totalibus, nec angelus qui mouet primum mobile, dicitur esse per totum vniuersum inferius, quia non applicat immediatē uirtutem suam nisi in oriente: & ideo ibi dicitur esse à Philolop. licet uirtus eius deriuetur ad alias partes, & ad alios celos, ac ad inferiora, sicut uirtus figuli mouentis in vna parte rotam. Non possunt etiam duo angeli in eodem loco esse, nisi fortē materialiter: cum angelus non sit in loco nisi per operationem, & duo angeli non habeant vnam & eandem operationem circa eūdem locum, quia vnus superflueret. ¶ An autem angeli possint esse nusquam, dubium est, quia cum angelus sit in loco per operationem & applicationem uirtutis circa locū, & possit ab illa cessare, videtur esse nusquam, hoc est, in nullo loco. Aliqui tamen probabiliter tenent oppositum, propter ornatum secundum celestium eis deputarum: propter quem ornatum, etiam si alibi operentur, cum custodiūt homines, non desinunt esse in illo loco. Vnde Matth. 18. dicitur: Dico enim uobis, quod angeli eorum in celis semper uident faciem patris mei qui in celis est. Et sic quantis possint desinere esse esse in locis extrinsecis, nō tamen possunt derelinquere habitudinem ad loca ad quæ ornata fuerunt deputati à principio suæ naturæ. In quibus aliter dicitur esse, quā in inferioribus, cum circa ea operantur. Et sic non sunt eodem modo in duobus locis totalibus. Si queratur quid sit ille ornatu, quæ cum erimus in patria, uidebimus. Quidā dicunt quod est quædam refulgentia claritatis ex præsentia angeli acceptatis illum locum, & sic sunt semper ibi per effectum impressum & permanentē: quia illa refulgentia semper manet, & non eorū uirtus, quādo operantur in alio loco: & sic quando cessant operari in aliis locis, redeunt ad illā residentia, per quam sunt ibi definitiuè, quia nulla uidetur ratio quare angeli boni sint nusquā, & deserāt locū eis ordinatū. Lucifer autē cū angelis suis priuatus est illo loco, & per diuinā iustitiā deputatus in inferno, vel in aere vsque ad diē iudicij, & sic nec boni nec mali possunt esse nusquā de lege ordinata, quāuis nō repugnet naturæ eorū cū potuerint creari ante mundū & omnē locū, sic fuissent nusquā (hoc est in nullo loco) prout deus ante creationē, qui etiam post creationē nō est in loco circumscriptiue, neque definitiuè: sed per operationē tantū vbique: cum vbique operetur, sed de iis uide D. Tho. quod li. 6. ar. 3. Et quia possunt applicare uirtutē suā mobili in loco, & mobile corporale successiue pertranfit medium: ideo angeli dicuntur localiter moueri, pertranf. undo medium, nō quidem per se, sed per operationem suam. Possunt etiam moueri de loco ad locum, nō pertranf. undo medium, quia cum sint in loco per applicationem uirtutis: possunt applicare uirtutem suā vni loco, puta Tholofæ: & postmodū alteri, puta Romæ, non applicādo uirtutē locis intermediis: & sic nō pertrāsunt illa, sed dimittunt. Corpus autē non potest moueri nisi pertranf. undo medium, cum hoc sit de ratione motus corporalis. Non potest etiam angelus moueri in instanti, quāuis possit esse in loco, & operari in eo in instanti: quia in omni motu est prius & posterius, sed prius & posterius numerantur secundum tempus continuum vel discretum, in quo constat plura instantia esse. Si angelus operatur successiue in loco, pertranf. undo medium, prius & posterius illius motus mensuratur tempore continuo. Si uero angelus in vno instanti operatur in vno loco, & non successiue, pertranf. undo medium: & cum operatus est in illo loco, postea operetur in alio: illæ duæ operationes succedentes vna post aliam mensurantur duobus instantibus, quæ faciunt tempus discretum: & talis motus est discretus. Sed difficultas est quando dicantur moueri, quia non in primo instanti, cum iam non mutant locum: nec in secundo, quia tunc mutatus est. Quidam dicunt quod in primo, cum incipit habere iudicium applicationis uirtutis suæ ad alium locum, illa operatio prima cum habitudine ad secundam, est motus discretus, qui plurimum distat à motu continuo.

Propter immaterialitatem angelus non subiicitur tempori continuo, neque mensuratur eo, nec quo ad essentiam suam, nec quo ad operationes: sed quo ad essentiam suā mensuratur æternitate: & quo ad operationes, tempore discreto. Ad cuius euidentiam sciendum est quod tres sunt modi essendi, & per consequens tres mensuræ durationum: Esse æternum, Esse immateriale, siue purè spirituale creatum, & esse corporale. Æternum dicitur quod habet totum suum esse simul, quod scilicet non habet principium neque finem. Tale esse nō inuenitur nisi in Deo, qui solus est æternus. Æternitas dicitur mensura durationis illius, non quidem realis: quia Deus est sua æternitas, & sua mensura: quia cum sit infinitus nullum extrinsecum potest illum mensurare. Verumptamen secundum nostrum modum intelligendi dicimus æternitatē esse mēsuram Dei: quia quemadmodum mensura est æqualis mēsurato, sicut locus locato in istis inferioribus: sic æternitas, quæ est duratio infinita, est æqualis æterno, quod est etiam infinitū: & si Deus angelos creasset ab æterno, sicut poterat, eorum essentia (secundum quosdam) fuisset mensurata æternitate. Esse immateriale siue purè spirituale & æternum idem sunt, & dicitur Æuiternum, quia habet quidē principium, sed non habet finem: & non subiicitur per se motui continuo, & per consequens, nec tempori, quod est mensura motus. Æuitermitas autem est mensura angelorum & spiritualium creaturarum. Esse materiale, & corporale, & temporatū, idem sunt, & dicitur quod habet principium, & aliquando finem, subiiciturque motui. Corpora enim celestia (quæ sunt incorruptibilia) subiiciuntur motui: & per consequens dicuntur temporata, quorum mēsurā dicitur tempus, vt ex eius definitione manifestum est. Hæc mensura siue tempus est subiectiuè in primo mobili, & mensurat ipsum intrinsecè: alia autem mensurat extrinsecè, & fundatur in quantitate apta ad motum. Æuitermitas autem, qua mensurantur essentia angelorum, est subiectiuè in primo & nobilissimo angelo, quæ mensurat cum intrinsecè, & durationem essentiarum aliorum extrinsecè: & fundatur in uirtute operandi, sicut tempus in quantitate apta ad motum. ¶ Continetur autem hæc æuitermitas tempus discretum, quod habet suos annos, menses, dies, & instantia discreta, quæ mensurāt durationem operationum angelorum. Quælibet enim operatio angeli mensuratur per instans discretū, de cuius ratione nō est indiuisibilitas, sicut est de ratione instantis temporis: quia instans discretum angeli, licet possit solum durare per instans temporis, non tamen est semper necesse: quia circa vnum obiectum & operationem potest quantum uult immorari: & sic mensura vnius operationis angeli quantumcumque duret, dicitur vnum instans, quod responderet & coexistit tempori nostro. Vnde in Daniel. dicitur quod princeps Persarum restitit Gabrieli vno & viginti diebus, qui in ordine ad angelum non erant nisi vnum instans & vna operatio. Ex pluribus autem instantibus constituitur tempus discretum, quo mensurantur plures operationes angelorū sibi succedentium: & quanto plures sunt operationes, tanto maiori tempore discreto mensurantur. Et ideo tempus discretum habet suos annos, menses, dies, & horas. Quomodo autem differat duratio vnius operationis ab alia, & quomodo vnum instans temporis discreti est maius altero, & quot instantia siue operationes requirantur ad horam, diem, mensem, aut annum, nondum nobis compertum est: ipsi tantum angelis est notum & euident. ¶ Mensura hæc æuitermitatis fuit ab initio in Luciferō, qui erat primus & perfectissimus omnium angelorum: & qui in primo instanti nobiliorem operationem naturalem circa Deum (vt principium naturæ) habuit. Quia tamē illam infecit culpa sua, hac mensura priuatus est, & sic mensura operationis naturalis in illo angelo qui post eum nobilior remansit in celis, est æuitermitas: quæ, vt dictum est, intrinsecè mensurat essentiam eius, & extrinsecè aliorum. Operatio autem illa naturalis qua cognoscit & diligit Deum vt principium naturæ, est æuiterna, & nunquam habebit finem, & secundum comparisonem ad illam, alia eius operationes & omnium aliorum angelorum mensurantur. Non enim inconuenit ponere in angelis plures operationes subordinatas: nec etiam inconuenit operationem angeli esse vnam materialiter, & plures formaliter, secundum diuersos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei, quæ in primo instanti ab omnibus angelis elicit fuit, & à solis bonis liberè continuata per clarā uisionem, secundum instans fecit. ¶ Duratio Angelorum incēpit in creatione mundi, iuxta illud Proou. 16. Qui uiuit in æternum, creauit omnia simul. Ideo D. Aug. dicit quod cum Moyses recitās creationem rerum dixit, In principio creauit Deus cælum & terram, per cælum intellexit naturam angelicam: & per terram naturā corporalem. nec est uerisimile quod Deus, cuius perfecta sunt opera, naturam angelicā seorsum creauerit: quia cum natura angelica sit pars vniuersi, nō fuisset perfecta. Nulla enim pars est perfecta, à suo toto separata. Quantis contrarium non sit reputandum erroneum, præcipue propter sententiam Greg. Nazianzeni, cuius tanta est in doctrina Christiana auctoritas, vt nullus vnquā eius dictis inferre calumniam præsumpserit, sicut nec Athanasij documentis, vt D. Hierony. dicit, qui etiam circa hanc materiam illi assentire uideret, ait enim in epistola ad Titum, Vix sex millia nostrorum peraguntur annorum, quanta putas annorum millia præcessisse, in quibus Angeli Deo seruierunt: Fuerunt autem creati in cælo Empyreo. Vnde Damasc. dicit, Cælum Empyrium mox vt creatum, fuit angelis repletum.

Tres modi essendi: Æternum quid sit.

Æuiternum quid sit.

Temporatum quid sit.

Dan. 10.

1. p. 9. 52. art. 3. Super Gen. ad lit.

Gregorij Nazianzeni in doctrina au. thorit. 1. p. 9. 52. art. 4.

Magnam esse multitudinem angelorum constat ex Daniele, ubi dicitur, Millia millium ministrabant ei: & decies centena millia assistebat ei. Et ex Apocalypsi, ubi post numerata centum quadraginta quatuor millia signatorum hoc est predestinatorum, dicitur: Post hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet predestinatorum habet angelum de infimo ordine, in custodiam deputatum: imò & reprobi. Vnde sequitur quod numerus angelorum est valde magnus, & de difficili numerabilis: numerus tamen certus non est nobis reuelatus. Daniel autem scripsit numerum determinatum pro indeterminato, quem admodum Christus, vsque septuagesies septies, hoc est toties quoties, vnde D. Dionys. nono cap. Cælest. Hierar. dicit: Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, & infimam & strictam nostrorum materialium numerorum commensurationem excedentes. Cuius ratio esse potest: quia quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata à Deo: vt pater discurrendo per singula, incipiendo à terra: sic quod sphaera a striuorum & passiuorum siue corruptibilium est quid modicum respectu corporum cælestium. Sic substantiæ immateriales, quæ dicuntur angeli, excedunt secundum multitudinem quasi incomparabiliter numerum substantiarum corporalium & materialium. Et quia multitudo inordinata generat & parit confusionem: necesse est dicere quod multitudo angelorum, cum sit à Deo, sit ordinata, iuxta illud Roma. 13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ideo de ordine angelorum per hierarchias & choros dicendum est.

Divus Dionys. 6. cap. Cælestis Hierarchiæ, dicit angelos à principio suæ creationis fuisse ordinatos & distinctos atque diuisos in tres hierarchias, & quamlibet hierarchiã in tres gradus siue choros, qui dicuntur ordines, accipiendo ordinem pro gradu & choro. Nam & ipsa hierarchia ordo dici potest. Hierarchia secundum D. Dionys. nihil aliud est, quam sacer principatus. Ad cuius evidentiam sciendum est quod nomen principatus (cum sit relatiuum) duo importat & includit, scilicet principem, & multitudinem sub principe. Accipiendo principatum pro principe, non est nisi vnus princeps supremus, scilicet Deus, qui est princeps non solum angelorum, sed etiam hominum, aliarumque creaturarum. Christus etiam super omnes creaturas, in cuius femore scriptum est: Rex regum, & Dominus dominantium, & Matth. vltimo: mihi data est potestas: & quem dedit caput super omnem Ecclesiam, scilicet angelorum & hominum, triumphantem & militantem. Christus post resurrectionem Ecclesie militanti subrogauit D. Petrum principem, & post eum successores, dicendo: Pascue oues meas. Petrus autem subrogauit in diuersis partibus siue diocæsis alios, in quorum locum successerunt episcopi, & Apostoli constituerunt Rectores, qui successerunt discipulis, vt habetur in can. In nouo, vigesima prima distinctione, omnes tamen ad vnam hierarchiam & vnum principatum pertinent, cum sint ordinati sub vno principe Deo. Si verò consideremus principatum ex parte multitudinis (secundum quod multitudo diuersimodè ordinatur ad Deum) erunt diuersæ multitudines: & per consequens diuersi principatus, sicut sub vno rege sunt multæ prouinciæ, quæ diuersis reguntur legibus. Homines enim alio modo illuminationes recipiunt à Deo, quam angeli: quia homines recipiunt eas sub visibilibus similitudinibus aut sacramentis, Angeli verò in intelligibili puritate, hoc est spiritualiter. Ideo omnes in hoc conuenientes, dicuntur constituere vnam hierarchiam Ecclesiasticam, quæ dicitur Ecclesia militans, quæ est quodammodo (non tamen in omnibus) exemplata ad instar triumphantis. Potest enim distinguere in tres hierarchias, & quamlibet in tres ordines. Prima hierarchia est maiorum prælatorum, & continet tres gradus, scilicet summi pontificatus, Archiepiscopatus & Episcopatus. Ad pontificatum summum reducitur Cardinalatus (sunt enim eius coadiutores) ad Archiepiscopatum Patriarchatus, qui non solum in vna prouincia aut regno habet iurisdictionem, sed in pluribus. Horum officium est purgare & illuminare, verbo & exemplo per honestam & irreprehensibilem conuersationem. 1. Timot. 3. & arcere lupos & malos à gregibus, per censuras & penas Ecclesiasticas: vt Apostolus fecit. Secunda hierarchia est mediorum prælatorum, qui accipiunt directionem à maioribus, & habent alii ministrare aliqua ordinariè, aliqua verò ex commissione & hæc habet diuersos gradus. Quidam eorum sunt abbates, qui ex commissione habent benedicere, & aliquando confirmare. Alij sunt priores & decani collegiorum. Alij verò sunt rectores siue curati. Ad hos omnes pertinet administrare sacramenta: Ad curatos reducuntur in inferioribus ordinibus constituti: quia sunt illorum ministri. Tertia hierarchia est plebeiorum; ad quos non pertinet ministrare spiritualia sacramenta, sed solum recipere. Et habet tres gradus, scilicet virginum, continentium, & coniugatorum. Alia est multitudo bonorum angelorum, quæ dicitur Ecclesia triumphans. Et hæc habet tres hierarchias, hoc est tres modos recipiendi illuminationes. Prima hierarchia recipit immediatè illuminationes à Deo. Et Angeli huius hierarchiæ à D. Dionysio dicuntur collocari in vestibulis Dei. Hæc habet tres gradus siue choros aut ordines. Primus & supremus dicitur Seraphim, quod nomen fuit impostum ab excessu charitatis. Angeli huius ordinis excedunt alios in ardore & feruore charitatis: ad quã patenter inferiores excitant. Secundus chorus est Cherubim, quod nomen impostum est ab excessu scientiæ. Vnde interpretatur plenitudo scientiæ. Et angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione, quam copiosè in alios effundunt. Tertius chorus dicitur Thronorum, & angeli huius chori habent excellentiã super inferiores in hoc quod possunt immediatè in Deo rationes diuinorum operum cognoscere. Et hoc commune est omnibus

2. p. 9. art. 3. Dan. 7. Apoc. 7.

Math. 18.

1. p. 9. 108.

Hierarchia quid sit.

Apoc. 19. Mat. 16. Eph. 1. Ioan. 21.

Prima hierarchia Ecclesie militantis.

1. Cor. 5. Secunda hierarchia Ecclesie militantis.

Tertia hierarchia Ecclesie militantis.

Prima hierarchia Angelorum. 7. c. Cælest. hierar. Seraphim. Cherubim.

Throni.

nibus hierarchiis, quod excellètia inferioris cõtinetur sub superiori, & est minor: & non econuerso. Secunda hierarchia angelorum est multitudo illorum qui recipiunt illuminationes siue reuelationes diuinorum nõ immediatè à Deo, sed ab angelis primæ hierarchiæ, quas illuminationes & reuelationes effundit in inferiores, & sic illuminantur & illuminant. Angeli primi ordinis huius hierarchiæ illuminantur à Seraphim, & illuminant angelos primi luminis tertie hierarchiæ, & angeli secundi ordinis à Cherubim: & illuminant angelos secundi ordinis tertie hierarchiæ, & angeli tertij ordinis illuminantur à Thronis: & illuminant angelos tertij ordinis tertie hierarchiæ. Et sic ordines primæ hierarchiæ correspondet angelis secundæ, qui eis subordinantur: & ordines secundæ ordinibus tertie. Hæc secunda hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus est Dominatum: & angeli huius chori habent præcipere de agendis. Domini enim est præcipere. Secundus est Chorus potestatum. Potestatis autem nomen ordinationem quandã designat, secundum illud A. postoli. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et angeli huius chori habent ordinare circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Tertius chorus dicitur principatum. Principari verò (vt D. Greg. dicit) est inter reliquos priorè existere. Et sic illi dicuntur principari, qui quasi primi sunt in executione eorum quæ imperantur. Et ideo D. Dionys. dicit quod nomè principatum significat ductum cū ordine sacro. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes propriè vocantur, iuxta illud Psal. Præueniunt principes conuicti psallentibus. Tertia hierarchia est inferiorum angelorum, qui illuminantur à suis superioribus: & nõ illuminant alios angelos, licet illuminent homines. De hac enim hierarchia mittuntur à Deo in hunc mundum, ad salutem hominum. Et licet Apostolus dicat, quod omnes angeli sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis: verum tamen nõ immediatè, sed mediãtibus angelis tertie hierarchiæ. Angeli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiunt à Deo, & mittuntur ad illuminandos angelos secundæ hierarchiæ, & ad manifestandum eis mysteria salutis hominibus exhibenda per angelos, qui deputati sunt executores. Et ideo illi dicuntur specialiter & immediatè mitti. Ex quorum nominibus aliqua executio datur intelligi, vt nominibus quinq; inferiorum, & non quatuor superiorum. Hæc hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus chorus & ordo dicitur virtutum qui importat quendam excessum fortitudinis. Vnde D. Dionys. dicit, quod nomè virtutis significat quandam virilem & in concussam fortitudinem. Primò quidem ad operationes diuinas conuenientes. Secundò ad suscipiendum diuina, & significat quod sine timore aliquo aggrediuntur diuina, quæ ad eos pertinent: & per hos sunt curaciones. Secundus chorus est Archangelorum, qui dicuntur principes inferiorum angelorum, secundum D. Greg. quasi magna annunciantes. Huiusmodi præsident prouinciis & communitatibus, vt legimus de Michaelè & principe Persarum. Tertius chorus est eorum, qui retinent nomen communissimum, & dicuntur Angeli. Angelus autem interpretatur nuncius. Et quia omnes cælestes spiritus sunt manifestatores diuinorum arcanorum: ideo Angeli & nuncij vocantur. Sed superiores Angeli habent quandam excellentiã supra communem manifestatorum, à qua superiores ordines speciali nomine vocantur. Infimos autem angelorum ordo nullam excellentiam addit supra communem manifestationem: & ideo à simplici manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet in infimo ordini (vt D. Dionysius dicit) Vel potest dici infimus, quia Angeli huius hierarchiæ nobis immediatè annunciant. Ex isto ordine sunt Angeli ad custodiam hominum deputati (secundum D. Thomam) quia ad infimum gradum (secundum D. Gregorium) pertinet minima nunciare. Hoc autem videtur esse minimum in officio Angelorum, procurare ea quæ ad salutem hominis pertinent.

Ordo angelicus potest dupliciter considerari: Vno modo secundum gradum naturæ, alio modo secundum gradum gratiæ. Gratia autem habet duplicem statum. I. imperfectum, qui est status merendi: & statum perfectum, qui est gratiæ cõsummatæ & gloriæ perfectæ. Si considerentur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ, sic demones neque sunt in ordinibus angelicis, neque vnquam fuerunt. Si autem considerentur secundum statum gratiæ imperfectæ, sic demones fuerunt aliquando in ordinibus angelorum, sed ab eis ceciderunt & eiectione sunt, vt habetur Esa. 14. & Apoc. 12. Si autem considerentur secundum statum naturæ, sic adhuc sunt in ordinibus: quia data naturalia non amiserunt (vt D. Dionys. dicit) Ex quo sequitur quod inter eos est prælatio. Vnde G. l. 1. Cor. 15. dicit: Quandiu durat mundus, angeli angelis, homines hominibus, & demones demonibus præsent, & actiones inferiorum actionibus superiorum subiciuntur, sic quando superior dæmon præcipit inferiori esse in aliquo loco (quod præceptum fit per manifestationem conceptus sui) inferior dæmon ex naturali inclinatione (absq; tamè aliquo influxu in eo producto) necessitatur operari circa illum locum tantum, quantum superiori dæmoni placuerit, & ibi dicitur sic alligari, quod ad alium locum diuertere nõ possunt. Difficultas est an post iudicium maneat talis ordo. Resolutio est: quod in angelis bonis manet secundum gradum naturæ & gratiæ ac gloriæ, cum natura nõ corrumpatur, & gratia & gloria absq; peccato nõ auferantur. Sed quo ad eorum officium, quod est perducere aliquos ad finem, cessabit. In malis vero ordo naturalis cum sit indelebilis, manebit. Nec obstat illud quod dicitur Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum antequam vadam &c. Sequitur, ubi nullus est ordo &c. Quia nõ intelligitur de ordine naturæ aut demeritore, sed de ordine tranquillitatis, vt D. Aug. ait lib. 19. de Ciuit. Dei. c. 13. Et

Dominationes Potestates. Roma. 13.

Principatus. 9. c. Cælest. Hierar. Psal. 67.

Elab. 1.

Ordo virtutis. 9. c. Cælest. Hierar.

Archangelorum ordo.

Dan. 10. Angeli qui dicuntur.

9. c. Cælest. hierar.

1. p. 9. 102.

quāuis inter se discordēt, & nō obediāt ex amicitia: ex nequitia tamē ad damnādos homines concordant, & ex ordine naturā illorum necessitantur obedire, & in loco manere. Vnde experientia docuit, q̄ aliquando alligantur annulis, & consueverunt vocari Spiritus Familiāres: quia familiaritatem ostendunt, vt tandem decipiāt, & eo pacto multos deceperunt. Quare prohibitum est iure diuino ab Apostolo: Quā participatio iustitiāe cū iniquitate? &c. Non solum quia inimici sunt Christi, sed etiam propter periculum, cū versutior sit, secundum D. Aug. & habeat mille nocēdi modos, & circūeat quārens quē deuoret. Ideo habere familiaritatē cū eo, est peccatū: idē q̄ nec etiam veritatē ab eo requirere debemus, vt D. Chrys. dicit. Vnde & Dominus eum verā confidentem de sua deitate, obmurescere fecit. Nec est diaboli verbo credendum: quia mendax est, & pater eius. Ioa. 8. Et Deuter. 18. Caue, &c. Et quāuis aliqui sancti fecerint se à demonibus deferri, vt D. Illidius episc. Bisuntinus: hoc fecerunt ex speciali reuelatione & inspiratione Spiritus sancti, licet secundum potestatem à Christo datā, possimus imperare vt exeant, & ne nocēat, vt amplius dicitur infra c. 7. §. 5. ver. 16. Et quia ordo praelationis participatur à creaturis secundū q̄ Deo magis appropinquant: & angeli beati maximē appropinquet, sequitur q̄ minimus angelus beatus habet praelationē super omnes demones. Vnde legimus quod Raphael religauit Asmodeū in deserto superioris Ægypti. Cū autē humanitas Christi magis appropinquet per vnionē hypostaticā quā angeli: cōsequēs est quōd præsūt omnibus creaturis, & omnibus possit imperare. Vnde dicitur: Data est mihi omnis potestas. Et Apost. dicit, Deū dedit ipsū caput super omnē Ecclesiā.

Ver. 9. DE ACTIONE ANGELORVM IN CREATURIS.

Q̄ Vm secundū D. Aug. omnia corpora regātur & disponātur per spiritum & creaturam inuisibilem, & natura angelica sit nobilior corporea: necesse est angelos habere præsidentiam super ea. Considerandum tamen est quā præsidentiam habeāt. Et resolutio est, quōd nō possunt educere formas substantiales à materia, nisi fortē applicando actiua passiuas, prout legimus factū à Magis Pharaonis, qui per incantationes Ægyptiacas, & arcana quaedam, conuerterunt subitō virgas in dracones. Habent tamen præsidentiam & dominium super omnia corporalia quantum ad motum localem, infra tamen spheram actiuitatis suā: quantum Deus permittit. Doctores sancti posuerunt diuersis rebus corporeis diuersas substantias spirituales esse prepositas. D. Aug. dicit, quōd vnaquęque res visibilis in hoc mundo habet angelicam potestatem sibi prepositam. Et Damasc. dicit, quōd diabolus erat ex his angelicis virtutibus, quā præerant terrestri ordini. Et Origē. super illud Num. 22. Cū vidisset asina Balaam, dicit quōd opus est mundo angelis, qui præsint super bestias, & animalium natiuitati, & virgultorum, & plantarum, & ceterarum rerū incrementis. Ordo enim diuinā sapiētia diuersis rebus diuersos rectores preposuit. Nec tamen sequitur quōd sint plures ordines angelorum quā nouem: quia ordines distinguuntur secundum generalia officia. D. Tho. dicit quōd diuersis speciebus rerum diuersi angeli præsiciuntur, ne tota species pereat: vnde per angelos custodes aliqua animalia deducta fuerūt ad Noe tēpore diluuij.

Ver. 10. DE ACTIONE ANGELORVM IN HOMINES.

Angeli boni possunt illuminare homines. Hęc tamē illuminatio nō fit eodem modo, sicut illuminatio inferiorum angelorum à superioribus: quia intellectus hominis nudam veritatem capere non potest, sicut angeli. Ideo angeli proponunt hominibus veritatem intelligibilem sub similitudinibus sensibilem, secundum illud D. Dion. quōd impossibile est nobis (secundū scilicet communem naturā ordinatam cursum) aliter nobis lucere diuinum radiū, nisi varietate sacrorum velaminum circūuelatum. Confortatur etiam intellectus humanus agens per assentiam angeli. Ex quo sequitur primō, quōd angelus tam bonus quā malus, virtute suā naturā potest immutare imaginationem hominis: cū natura corporalis obediāt eis ad motū localem. Et quandoque in imaginaria visione angelus intellectum hominis illuminat: vt cognoscat quid per huiusmodi similitudines significatur. Quandoque verō per operationem angeli solummodo similitudines rerum apparent in imaginatione. Nec tamen tunc causatur deceptio ab angelo, sed prouenit ex defectu intellectus hominis, cui talia apparent, sicut nec Christus fuit causa deceptionis in hoc quōd multa turbis in parabolis proposuit, quā nō exposuit eis. Sequitur secundō quōd etiam angelus potest immutare exteriores sensus extrinsecē & intrinsecē. Extrinsecē quidē, aliquid sensibile à natura formarum opponendo. Intrinsecē verō, aliquid de nouo formādo: sicut facit dum corpus assumit. Quod quando fit à demonibus, qui intendunt decipere, dicitur illusio siue hallucinatio. Cū verō fit à bonis non est illusio: quia fit ad aliquid significandum, vt dictum est. Non possunt tamen neque boni neque mali angeli immutare voluntatem ab interiori, cū motus voluntatis nil aliud sit, quā inclinatio eius in rem volitam: sed solius Dei est immutare voluntatem, quā est virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturā nō est nisi ab eo qui dedit naturam: ita nec eius immutatio. Et sic inclinatio voluntatis non est nisi ab eo qui dedit voluntatē. Sic enim mouere voluntatem est immediatē operari in ea, quōd est illabi, quōd soli Deo conuenit. Neque etiam possunt ab exteriori efficaciter mouere eam. Voluntas enim ab exteriori mouetur per apprehensionem boni, & ideo qui præsēntat ei bonum, dicitur eam mouere, sed non efficaciter, hoc est necessariō, hoc enim solius Dei est: sed possunt solum per modum persuadentis concitando passiones circa appetitum sensitiuum: quia vt (videmus) ex concupiscentia aut ira voluntas inclinatur ad aliquid volendum: & sic angeli præsēntando bonum, & immutādo imaginationem siue fantasiam, aut concitando passiones, possunt voluntatem mouere, non tamen ex necessitate: quia

2. Cor. 6.

1. Pet. 5. Mar. 1. Luc. 4. Ioan. 8. Deu. 18.

Job. 3.

Matth. 23.

3. de Trinit. 1. p. q. 110.

Exo. 7.

In lib. 8. p. 9.

1. p. 7. 113. ar. 2.

1. p. 7. 113. ar. 1.

art. 3.

art. 4.

art. 2.

Illabi anime quid sit.

quia voluntas semper manet libere ad consentiendum vel resistendum, vel saltem negatiuē se habendum, in quo casu statim paratum est auxilium Dei speciale, cum quo potest resistere.

DE CUSTODIA BONORVM ANGELORVM.

Angelos esse datos ad custodiendum homines restatur Psal. cum ait: Angelis suis mādauit de re, vt custodiāt te in omnibus viis tuis, & Christus, Angeli eorū, &c. Licet autē vnus angelus sufficiat ad custodiam vnus hominis, inquantū singularis persona: inquantū tamē est pars collegij, cōmunitatis, aut regni, custoditur nō solum ab angelo ei dato, vt singularis persona: sed etiā ab aliis angelis, qui deputati sunt ad custodiā collegij, cōmunitatis, & regni. Ideo Psal. loquitur in plurali, Angelis, &c. quod debet intelligi de viatoribus. Ex quo sequitur, q̄ Christus nō habuit angelos ad custodiā deputatos, cū esset cōprehensor: licet legamus q̄ angeli ministrarēt ei, nō ministro custodiā, sed obediētia, tanquā subditi. Præsenti autē nō priuātur hac custodia, neq; etiā Antichristus. Sicut etiā non priuātur interiori auxilio rationis: ita etiam non priuātur exteriori auxilio toti naturā humanā cōcesso. I. custodia angelorum, per quam etiam si non iuuentur quantum ad hoc quōd vis aeternā finaliter bonis operibus mereatur, iuuatur tamen quantum ad hoc quōd ab aliquibus malis retrahatur, quibus & sibiipsis & aliis nocerēt. Nam etiā demones arcētur per bonos angelos ne nocēat quātum volūt. ¶ Angeli custodes nō dolēt nec tristātur de peccatis, neque de pœnis eorum quos custodiunt, cū tristitia non sit nisi de his quā cōtrariātur voluntati, secundum D. Aug. Nihil autem contrariatur voluntati angelorum, cū eorum volūtas totaliter inhæreat ordini diuinā iustitiāe & providentiā, à qua nulla creatura subtrahi potest. Et ideo simpliciter loquēdo, nihil fit in mūdo cōtra volūtatē beatorum: quia (vt Philof. dicit) illud dicitur simplicitate voluntariū, quod aliquis vult in particulari. I. quod agitur cōsideratis omnibus quā circūstāt, quāuis vnū solū cōsideratū, non esset volūtū, vt infra dicitur. Ideo licet angeli custodes in vniuersali non velint peccata, nec pœnas eorum quos custodiūt: cōsiderata tamē ratione diuinā providentiā & iustitiā id volentis, cui se conformant, simpliciter volunt, & sic non tristantur. Nec obstat quod dicitur Esa. 33. Angeli pacis amarē flebūt, quia illud verbū potest intelligi de natijs Ezechia, qui fleuerūt propter verba Rafacis: vt habetur Esa. 37. & hoc secundū literale sensum. Secundum verō sensum allegoricum, Angeli pacis, sunt Apost. & prædicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si verō secundum sensum anagogicū exponatur de angelis bonis, metaphorica erit locutio, ad designandum quōd angeli volūt in vniuersali hominū salutē. Sic enim Deo & angelis huiusmodi passiones attribuuntur. Cū ergo se cōformēt ordini diuinā iustitiāe, peccata eorum quos custodiūt, nō debēt attribui negligentia angelorū, sed malitiā hominum, qui sicut recedūt à naturali ratione, sic etiam ab illuminatione angelorū. Deputantur angeli custodes (secundū D. Hier.) à natiuitate. Ant enim exponēs illud Matth. 18. angeli eorū, &c. Magna est dignitas animarū, vt vnaquęq; ab ortu natiuitatis suā habeat angelū in sui custodiā deputatū: quia cū paruulus in vtero matris existit, adhuc est aliquid matris per quā colligationē, sicut fructus pendēs in arbore, est aliquid arboris. Et ideo pbabile est q̄ angelus qui datus est in custodiā matris, custodiat paruulū existentē in vtero: sicut qui custodit arborē, custodit fructū: sed cū separatur à matre, in natiuitate datur particularis angelus de infimo ordine angelorū, qui nunquam derelinquit illū, saltem totaliter, sicut nec diuina providentiā, cuius executio fit per custodiā: quāuis permittat eū pati aliquē defectū culpæ vel pœnæ, secundū ordinē diuinorū iudiciorū. Et secundū hoc dicitur Hier. 31. Curauimus Babylonē, & nō est curata: derelinquamus eam. Et Esa. 5. Auferam sepe eius, & erit in conculcationē. Glo. exponit de custodia angelorū. Et illud Psal. Deus deus meus respice in me: quare me dereliquisti? Non oportet tamen angelos semper operari circa eos qui sunt sub eorū custodia, vt quādo dormiunt, & quando nullū est impedimentū: sed cū opus est duntaxat. Nec tamen propter hoc priuantur diuina visione, iuxta illud Mat. 18. Dico vobis q̄ angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. ¶ Non quidē q̄ semper sint in cælo diffinituē, sed solum vbi operantur: tamen sunt semper in cælo per effectum siue ornatū, qui (vt dictum est) quāda refulgētiam ex ipsis in sedibus deputatis resultatē importat, vel etiam per habitudinē ad illas sedes eisdem deputatas, ad quas semper habēt ius, & nunquā illo iure priuantur.

Ver. 12. DE ANGELORVM BONORVM PVGNA.

Angelos bonos pugnasse cum demonibus, & eos sicisse de celo cōstat ex Apoc. vbi dicitur, Factum est praelium magnum in cælo, &c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuisse realem, non armis materialibus, sed sola voluntate, quæ fuit in Lucifero & aliis demonibus ad eō debilitata, q̄ angeli inferiores virtute gratiæ, quā habuerunt ex fide & merito passionis Christi præuisæ (nam vt dicitur ibi, Et ipsi vicerunt in sanguine agni, & propter verbum testimonij sui) potuerunt eicere superiores, imō vnus solus & minimus angelus in gratia cōstitutus potuisset omnes realiter expellere: quia per gratiam consummatam naturā illorū data est maior praelatio, & præsidentia, quā esset præsidentia & praelatio naturalis Luciferi & aliorum. Et ideo ad volitionem infimi angeli omnes demones, qui voluntatem contrariā manendi in cælo habebāt, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebātur mali realiter, propter voluntatē reālē manendi: & boni, propter reālē voluntatē contrariā eicendi eos: & ideo mali ceciderunt sicut plumbum in aquis vehemētibus, nec potuerunt ibi manere stāre præcepto & volitione efficaci bonorū, quā realiter necessitabat eos, sicut dictū fuit de volūtatē superiorum demonū in ordine ad inferiores. ¶ Inter bonos etiam angelos fuisse pugnā cōstat. legimus enim Gabrielē dixisse Danieli: Princeps Persarū restitit mi-

1. p. q. 113. ar. 1. Matth. 18.

Psal. 90. ar. 9. Matth. 4.

8. art. 7.

3. Ethic.

Esa. 33.

ar. 5. ad 3.

art. 6.

Psal. 21.

Apoc. 12.

1. p. q. 113. ar. 8. Dan. 10.

p. q. 11. ar. 8. Dan. 10.

hi vno & viginii diebus. Hic autem princeps Persarū erat bonus angelus, ad custodiā regni Persarū deputatus: qui secundū D. Hierony. se opposuit liberationi Israelitici populi, pro quo Daniel orabat, Gabriele presentate preces eius Deo. Hæc autē resistētia siue oppositio fieri potuit: quia princeps aliquis dæmonū Iudæos in Persidē ductos, ad peccādū induxerat, per quod impedimentum præstatur orationi Danielis pro eodē populo deprecātis. Sed secundū D. Grego. 17. Mora. Princeps regni Persarū bonus angelus fuit ad custodiā illi deputatus: qui vidēs Persas exemplo & cōuersatione Iudæorū proficere, volebat Iudæos ibi manere: quod erat contra voluntatem Danielis. Et quia quid Deus circa huiusmodi liberationem Iudæorū vellet, ignorabant: ideo necesse habebant sūper his diuinam prouidentia cōsultare. Sic igitur inquantū de contrariis meritis & sibi repugnantibus diuinā consulebāt voluntatē, sibi inuicē resistere dicebantur, nō quod fuerint volūtates eorū cōtrariæ formaliter, cum omnes in hoc concordarēt, vt diuina sentētia impleretur: sed quia ea de quibus consulebāt, erāt repugnātia. Dæmones autē quāuis concordēt ad tendādū & seducendū homines, in aliis tamen discordant, & voluntates contrarias habent: ideo pugnare dicuntur. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaudēt, cum sint in summa tristitia, in qua (Deo nō cōcurrente) nō sunt aliquid gaudij capaces nec participes.

DE IMPUGNATIONE DÆMONVM.

1. p. 9. n. 4. D. Tho. ad 1. 6. Eph. cap.

Pugnā esse inter Dæmones siue diabolos & homines, ostendit Apōst. Eph. 6. dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinē, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in caelestibus. Quæ verba nō debent intelligi simpliciter & absolutē, sed vt non sit nobis dūtaxat colluctatio aduersus carnem & sanguinem, hoc est aduersus carnales & sensuales homines, & appetitum sensitium solum: quia certum est nos habere colluctationem contra carnem & sanguinem, cum Apōst. dicat: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & Ecclesia, Caro, mundus, dæmonia, diuersa mouēt prælia: ideo dictum Apōst. non debet intelligi exclusiue, vel principaliter: quia actiones instrumentorū attribuitur principali agenti. Et hoc modo intelligitur quod Apōst. dicit: Non est volentis, neque currentis. s. principaliter, sed misere Dei. Sic cum dicitur: Non est nobis colluctatio, &c. eod quod omnia peccata humana directē vel indirectē & originaliter procedunt à diabolo, licet quædam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, quod etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venerorum, & alia huiusmodi, circa quæ multæ in ordinationes contingunt, nisi tales in ordinationes appetitūs refrenentur per rationem, maxime supposita corruptione naturæ. Indirectē tamen & occasionaliter dici potest, quod omnia peccata procedunt à diabolo, eod quod fuit causa peccati primorum parentum. Ad hunc sensum dicit D. Dionys. quod multitudo omnium dæmonum est causa omnium malorum sibi & aliis. s. directē vel indirectē. Et Damasc. dicit quod omnis malitia & immunditia à diabolo exco gitata sunt. Apōst. tamen solum nominat principatus & potestates, & non alios ordines: quāuis ex omni ordine aliqui ceciderint: eod quod nomina aliorum ordinū importāt ordinem ad Deum, vt Seraphim, Cherubim, Throni: vel important seruitiū seu ministerium Dei vt Dominationes, Virtutes, Anchangeli & angeli. Sed duo hæc, Principatus & Potestates, importāt aliquid cōmune bonis & malis, quia mali sunt magni & potētes, & habent magnum exercitum, contra quem habemus pugnare, aduersus mundi rectores tenebrarū harum, hoc est peccatorū. Ad ostendēdū tamē qd nō solum principes & potestates nos impugnant, sed etiam alij qui ex aliis ordinibus ceciderunt, dicit, contra spiritualia nequitia, propter eorum astutiā: quia quāto spiritus sunt altiores secundū naturā, quāto conuertuntur ad malū, tantō sunt peiores & nequiores. Vnde Philof. dicit qd homo malus est pessimus animalū. Ideo dicit, spiritualia nequitia, quia nequissimi sunt. Addit etiā, in caelestibus, duplici de causa. Primò, ad ostendēdū qd spiritualibus est ista pugna. Secundò ad ostendēdū eorū cōmoditatē super homines, quia sunt in potiori loco. Homines enim sunt in terra, & dæmones tentantes in alto, quia in aere caliginoso, qui dicitur cælū. Vnde Christus, Volucres cæli comederūt illud. s. semen. Et exponitur de diabolis & dæmonibus, qui ex diuina permissione remāserūt in aere ad exercitiū & gloriā electorū. Propter hoc tamen nō minuitur pœna eorū: quia quocunq; pergāt, semper portāt secum infernum, hoc est inferni tormenta. Illi autē qui sunt in inferno retrusū, nō tentāt nos. Et quāuis sit inæqualitas in pugna quāntū ad naturam, quia dæmones sunt fortiores hominibus, recompensatio tamen fit homini ex parte Dei. primò quidem & principaliter per auxilium gratiæ. Secundò per custodiā angelorū. Vnde Helias dixit ad ministrū suū: Noli timere, plures enim nobiscū sunt, quā cū illis. Nec tētādū mirūtū à Deo, cum Deus intetator sit malorū: ipse enim neminē tētāt, vt dicitur Iac. 1. Sed dæmones ex malitia sua assumpserūt officiū tētādū. Vnde Apōst. Ne forte tētet vos is qui tētāt, vbi glos. hoc est diabolus, cuius officiū est tētare. Præcipitare autē ad peccatū nō potest, nec Deus permittit: quia cū dedit liberū arbitrium, permittit præcipitationē & coactionem, repugnat Deo, qui tamen aliquando tentare dicitur, vt sciat, eo modo loquēdi quo dicitur scire, eod quod faciat alios scire. Vnde Deut. 13. Tētāt vos dominus Deus vester, vt palām fiat vtrum diligatis eum. Tentationes Dei non dicuntur propria tentationes: quia non sunt ad inducēdū ad malum finem, sicut demonum, sed tentat Deus propter quatuor. Primò propter eruditionē. Vnde Eccl. 24. Qui nō est tentatus quid scit: qualia scit: pauca cognoscit. In huius figura, Iudicum 3. has gētes relinquit deus, vt in his erudiret Israel. Secundo ad humilitatem. 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelationum

Gala. 4.

Rom. 9.

4. c. de dno.

Euc. 8. 1. p. 9. n. 4. ar. 1. ad 3.

4. Reg. 6.

2. Thim. 4. 3.

meorum

meorum extollat me, &c. Tertio ad purgationem reatus pœnæ. Vnde D. Greg. Mala quæ patimur peccata nostra meruerunt. Et Sap. 4. Tanquā aurum in fornace probantur illos. Quarto ad multiplicationem bonorum, & ad maiorem consolationem. Vnde Greg. Multum adicit virtus laesibita. Iob multipliciter tētato adacta sunt ei duplicia. Et Sara vxor Tobie iunioris dicebat: Qui post tempestatē tranquillū facis. Et D. Hierony. ad Eustochium: vt mihi testis est Deus post multas lachrymas nonnunquam videbar interesse agminibus angelorum. Ex præmissis sequitur, quod licet Deus cuilibet homini ab ortu natiuitatis suæ det angelum ad custodiā deputatum: non tamen deputat angelum malum ad tētādū, quāuis aliquando mittat ad puniēdū. Misi tamen ad puniēdū tētāt: & alia intentione puniūt, quā mittantur: nam ipsi puniunt ex odio, vel inuidia: sed mittuntur à Deo propter eius iustitiam. Remedia contra tentationes diaboli præcipua sunt tria generalia. Primum est præcisio causarum & occasionum. Quia vt dicit Philof. Manente causa manet effectus. Secundum est humilitas, vt quamprimum aliquis sentit se tētari consideret originem suam & beneficia Dei, scilicet redemptionis, & vitam æternā, quā preparauit seruantibus mandata sua. Consideret pariter illud Apōst. Hebr. 10. Horrendum est incidere in manum Dei viuentis ac in inferni tormenta, &c. Habebit occasionem custodiēdi mandata Dei, & se humiliandis, quod si fecerit, præseruabit eum Deus à tentatione. Vnde psal. 114. Custodiēs paruulos dominus, humiliatus sum, & liberauit me. In huius figuram Dauid funda & baculo victoriam habuit contra Goliath. D. Antonius audiuit quod sola humilitas euadet laqueos diaboli. Tertium est deuota oratio cum Ezechia. Domine vjm patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respondebo cum ipse fecerim. Ezech. 38. psal. 9. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Et 1. Cor. 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Potest addi quartum: scilicet diuertere intellectum ad alia, & petere consilium & auxilium à viris sanctis. Notandū tamē quod licet Dæmon superatus fugiat, iuxta illud Iac. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis: non tamen sic, quā postea reuertatur. Vnde legimus, quod consummata omni tentatione, diabolus recessit à Christo vsq; ad tempus. Et Matth. 12. Reuertar in domum meam vnde exiui. De punitionibus factis per dæmones, habetur 1. Reg. 16. Spiritus autem domini recessit à Saul, & exagitat eum spiritus nequam. Per hos dominus percussit Ægyptum cum primogenitis eorum. Per hos mittit mala & punitiones, sicut D. Ioan. vidit angelum clamantem quatuor angelis, quibus datū erat nocere terræ & mari atque arboribus. Et tempore Christi quamplurimi vexabantur à spiritibus immundis. Ex præmissis patet quod dæmonia non solum mittuntur exterius ad puniēdū in bonis, sed etiam in corpore: & infra corpus, non solum à Deo, sed etiam à ministris eius. Vnde Apōst. iudicauit incestuosum Corinthium tradēdū Satanæ in interitum carnis, hoc est in vexationem & afflictionem carnis, vt spiritus saluus fieret: sicut cum permisit percutere corpus Iob, dixit: Veruntamen animam illius serua. Et Apōst. Hymenæum & Alexandrum tradidit Satanæ, vt discerent non blasphemare. Hanc potestatem tradendi dedit Christus Apōst. potestatem quoque eniciēdi: quia eius est introducere, cuius est euicere: sicut eius est soluere, cuius est ligare. Et vtranque potestatem dedit Apōst. s. solutionis & retentionis. Hæc traditio est species ligaminis ecclesiæ, aliā non fuisset iustus D. Paulus. Hæc potestas introducendi ad vexandū corporaliter, non fuit data omnibus quibus data fuit potestas eniciēdi dæmonia: sed solis Apōsto. ad quos verba Christi dirigebantur. Cū autem Episcopi succedant in locū Apōstolorū succedunt etiam in hac potestate, vt infra dicitur cum de sententia excommunicationis erit sermo. Non tamen legimus Deum misisse diabolum ad vexandū interius iustos, licet bene permisit seruū suū Iob à diabolo vulnerari vlcere pessimo à planta pedis vsque ad verticē eius, ad probandam patientiam ipsius. Interius tamen aliquem vexatum absque peccato nō legimus. Dæmones autem vexantes corpora, interius operantur, commouendo carnem, sanguinem, & membra, per spiritus vitales: sic sunt in ipsis corporibus non per informationem, sed per operationem discōgnentem naturā corporis. Cū autem tentant & concitant passiones, siue immutant imaginationem & fantasiam, sunt quidem in corpore, sed non per operationem discōgnentem animā sensitivā: neque dominantur totaliter fantasie aut corpori. Ideo tentati non dicuntur dæmoniaci, licet habeant diabolū in corpore. In dæmoniacis verò & obsēsis ac arreptiis totaliter dominātur, ita vt etiam ratione vti non possint. Ex quo sequitur quod mala quæ dæmoniaci faciunt, non imputantur nouo peccato, sicut nec ebriis aut damnatis. Dæmones tamen plus vno tempore vexāt, quā alio: & interdum præbent inducias: vt satis patet de spiritu nequam qui vexabat Saulem. Leuius enim habebat cū Dauid percutiebat citharam manu sua. Ex quo inferunt aliqui, quod dæmones alliciuntur aliquibus sensibilibus sonis, herbis, & lapidibus, ac certis constellationibus, non quidem ex natura sua (quæ est spiritualis) sed ad seducendos homines: vt D. Hieron. & Chrysost. dicunt de his quos lunaticos vocant, qui secundum diuersa lunæ incrementa magis vexantur, propter duo. Primò, vt lunam creaturā Dei infament. Secundò, quia cū non possint operari nisi mediantibus virtutibus naturalibus in suis operibus, considerant corporum habitudines & aptitudines ad habitus intentos: & cū cerebrum sit humidissimum (vt dicitur in secundo de Anima) ideo maximè subicitur operationi lunæ, quæ ex sui proprietate habet mouere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales. Et ideo dæmones secundum diuersa lunæ incrementa magis perturbāt hominis fantasiam, quādo considerant cerebrum ad hoc esse magis dispositum.

Euc. 4.

Apoc. 8.

1. Cor. 5. Iob. 1. 1. Tim. 1. Math. 18.

Ioan. 20.

Matth. 10. 18.

Iob. 2.

1. Reg. 16.

1. p. 9. n. 4. ar. 5.

Abi ad 2.

*De potestate
g. 6. ar. 10. ad
4.*

*21. De Civit.
Dei*

Dicit etiam D. Tho. quod demones aduocati incertis constellationibus facilius veniunt, propter duo. Primum quidem, ut homines in hunc errorem inducant, quod credant aliquid numinis esse in stellis. Secundum, quia considerant secundum aliquas constellationes materiam corporalem esse magis dispositam ad effectus, pro quibus aduocantur. Veniunt etiam facilius cum a virginibus aduocantur, ut ex hoc in sua diuinitatis opinionem homines inducant, quasi munditiam ament, ut dicit D. Tho. D. August. dicit quod demones alluciantur per diuersa genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, non sicut animalia cibis, sed sicut spiritus signis, in quantum scilicet hoc eis exhibetur in signum diuini honoris, cuius ipsi sunt cupidi. Ad cognoscendum autem arreptitios, vehementissimum argumentum est, quando apparent aliqui effectus, ad quos virtus corporum caelestium nullo modo sufficere potest: puta cum loquuntur lingua ignota, vel diuersis linguis, quas antea non didicerunt: sicut etiam virtus demonis apparet in necromanticis quando faciunt iturnas loqui & moueri. Ad eiciendos autem demones a corporibus & locis necessariis, dedit Christus potestatem Apostolis ante passionem, Math. 10. ubi dicitur: Et conuocatis duodecim discipulis, dedit eis potestatem spirituum immundorum, ut arcerent eos, & post passionem dedit potestatem omnibus fidelibus, ut haberet Marci ult. ubi dicitur: Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur: in nomine meo demonia eiciet, &c. Medium eiciendi demones a corporibus (ut infra dicitur) est fides imperantium vel petentium: quantum etiam legamus aliquos non credentes eiecisse, ut habetur: Vidimus quendam in nomine tuo eicientem demonia, & prohibuimus, quia non sequitur nos. Sed hoc erat ad exaltandum & magnificandum nomen Christi. Videtur tamen quod fides imperantis egressum, non sufficiat absque deuotione eius, ac etiam fide & deuotione petentium. Nam parentes demoniaci lunatici obtulerunt eum Christo, & dixerunt, quomodo obtulerant discipulis, qui non potuerant eicere. Christus respondit: O generatio incredula & peruersa, usquequo ero vobiscum? usquequo vos patiar? Et postquam illud eiecisset, dixit discipulis quaerentibus quare ipsi non potuissent eicere: Propter incredulitatem vestram, deinde dixit, Hoc genus demoniorum non eicitur nisi per orationem & ieiunium. Ex quo sequitur quod non omnia demonia eodem modo eiciuntur, cum ad eiectionem aliquorum requiratur ieiunium, quod non requiritur in eiectione aliorum.

Ver. 14.

DE CASV ANGELORVM.

*1. p. q. 63. ar. 6.
de malo q. 16.
art. 4.*

Circa casum Angelorum duae ad D. Thoma famose recitantur opiniones. Prima est eorum qui dicunt angelos creatos in puris naturalibus absque gratia: & tales dicunt ipsos in primo instanti habuisse beatitudinem naturalem, quam Aristoteles ponit in contemplatione primae causae siue Dei, ut est principium naturae. Beatitudinem autem supernaturalem (quae in clara Dei visione consistit) non habuerunt, & tenentes hanc opinionem dicunt quod non meruerunt in primo instanti, quia meritum praesupponit gratiam, quae secundum eos non fuit illis in primo instanti data, cum fuerint creati in puris naturalibus. Et in eodem instanti etiam non peccauerunt, neque peccare potuerunt, cum peccatum non possit retorqueri in Deum, nec ei attribui: quod fieret, si poneretur quod peccare possent in primo instanti: cum omne positum quod habet naturam in primo instanti, habeat illud a generate, siue a date naturae: & si creetur a create, & non a se, quia omne quod est, quando est, necesse est esse. Præterea in primo instanti facta fuit illis promulgatio: ideo non erat in sufficienti libertate, quae requiritur ad peccandum. Nec est simile de peccato originali, quod contrahitur in primo instanti: quia non est aliquid positum, sed contrahitur per vitia originem, siue per unionem ad materiam vitiatam & infectam per Adam. Ideo non retorquetur in Deum, sed in Adam, ut amplius dicitur, cum de peccato originali fiet mentio. Dicunt deinde quod angeli in secundo instanti fuerunt in gratia: & habuerunt gratiam, virtutes, & dona: & sic cognouerunt Deum, non solum ut auctorem naturae, sed etiam gloriae: & boni conuersi sunt in Deum, & meruerunt: & mali auersi sunt, & demeruerunt. Et in tertio instanti boni consecuti sunt beatitudinem tanquam praemium meriti: & mali priuati sunt gratiis, & affecti sunt poenas & tormenta, quae sunt praemium auersionis & demeriti. Et sic inter creationem & beatificationem honoris, & damnationem malorum, fuit mora intermedia. Instanti in quo meruerunt & demeruerunt. Haec opinio clara est, & absque difficultatibus. Secunda opinio est eorum qui sequuntur D. Aug. qui in 12. de Civitate Dei dicit, quod Deus simul erat in eis condens naturam, & largiens gratiam, secundum proportionem naturalem. Cuius ratio est, quia gratia comparatur ad beatitudinem, ut ratio seminalis in natura corporali ad naturalem effectum. Unde gratia a D. Ioanne semen Dei nominatur, ait enim: Qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quia semen ipsius in eo manet. Sed videmus quod Deus in prima rerum naturalium creatione, plantas & animalibus indidit & impressit rationes seminales, per quas consequerentur fines suos. Ergo & in productione angelorum indidit & largitus est eis gratiam, quae est ratio seminalis ad beatitudinem consequendam. Haec opinio supponit primum quod de natura angelorum sit per vnicum actum peruenire ad finem: quia gratia perficit naturam secundum modum naturae. Ex quo sequitur, quod sicut ex natura sua habet ordinem ad perfectionem naturalem: ita per gratiam habet ordinem ad gloriam. Sed hoc est proprium naturae angelicae, quod naturalis perfectione statim acquirat, & non per discursum: ergo angelus post meritum statim consequitur beatitudinem. Secundum supponit quod plures actus subordinati possint esse simul: & ideo cum cognitio Dei ut auctoris naturae, subordinetur cognitioni Dei, ut auctoris beatitudinis, possunt simul esse, & sunt simul in patria. Et sic angeli cognouerunt Deum ut auctorem naturae & auctorem beatitudinis in primo instanti, alia fides frustra fuisset. Si cognouerunt: ergo & per voluntatem in Deum conuersi

cap. 18. S. 5.

*Angeli fuerunt
creati in gratia
1. p. q. 62. ar.
3. et 6.
1. 2. 2. 2. 2.*

*1. p. q. 58. ar.
30. et eadem
2. p. q. 62. ar. 5.*

uersi sunt, gratia & charitate concurrente: & per consequens omnes meruerunt, quia ad meritum (secundum hanc opinionem) sufficit libertas complacentiae gratia & status (ut probant) per meritum Christi & D. Virginis, stante praescepto affirmatio. Ex quo inferitur secundum praemissa, quod statim post primum instans boni beatificati sunt, & mali damnati. Et sic non fuit mora inter creationem & beatitudinem in bonis, cum instantia in angelis sit sibi inuicem immediata: sed cum Angeli boni dicantur continuasse actum in primo instanti elicitum, dubitari posset quod fuit secundum instans in eis, cum instans angelorum sit mensura vnius operationis tantum. Si igitur operatio in primo instanti elicit fuit continuata, non erit nisi vnus instans, cum non sit nisi vnica operatio. Respondent, quod fuit vnus actus in esse naturae, sed prout procedebat ex libero arbitrio, erant plures actus formaliter & in esse moris, siue in esse gratiae: quia in primo instanti actus ille procedebat a gratia imperfecta: & cum gratia cepit esse consummata, produxit actum perfectionem, cuius duratio dicitur aliud instans, cum perfectum & imperfectum non sint simul: unde sequitur quod fuerunt plures actus formaliter. Dant ad hoc similitudinem de actuante prohibitionem elicit, & post prohibitionem continuato: quia est vnus in esse naturae, & plures in esse moris, ante prohibitionem bonus, post prohibitionem malus. Sed adhuc manet difficultas, cum esse moris non sit reale, sed rationis: ideo vnus actus naturae successiue potest variari. Sed cum diuersa principia & obiecta realia non sint vnus actus in esse naturae, cum actus accipiant speciem ab obiecto: principium autem actus in primo instanti erat fides & charitas imperfecta, & obiectum erat Deus aenigmaticè presentatus, & per cognitionem vespertinam in secundo vero instanti principium illius actus erat lumen gloriae, & charitas perfecta: per cognitionem matutinam; & Deus clarè visus obiectum, ergo alius erat actus in esse naturae: & per consequens non erat continuatus. Potest dici quod ex parte potentiae & obiecti erat idem actus. Et si non in specie, saltem in genere, & sic fuit continuatus, vel idem numero prius imperfectus, & postea perfectus, imperfectum enim perfici potest. Nec actus specificatur a dispositione medij, nec variata dispositione medij, variatur actus in esse naturae: sicut nec visio quando lumè intenditur: est alius actus: sed idè qui perficitur. Et quoniam in angelis non sit continuatio temporis, est tamen continuatio durationis, quae coexistit tempori. Quo ad malos est maior difficultas. Dicunt tenentes secundam opinionem, quod angeli mali post primum instans creationis statim posuerunt impedimentum: ideo in secundo instanti peccauerunt: & sic in primo instanti omnes meruerunt tam boni quam mali, sed in secundo instanti boni facti sunt lux, & beatitudinè consecuti: & mali in secundo instanti peccauerunt, & facti sunt nox & tenebra, priuati gratia, ac etiam tormenta consecuti. Et sic inter creationem & peccatum non fuit mora: quia inter illa duo instantia nihil mediabat. Sed difficultas est an inter peccatum & ipsam damnationem siue detractionem in infernum fuerit aliqua mora. D. Tho. dicit inter creationem & lapsum secundum hanc secundam opinionem (quam dicit probabiliorē, & sanctorum dictis conformiorē) nullam fuisse moram. Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta siue detractionem fuerit aliqua mora. Dominus Caietanus dicit, ex sancto Thoma haberi, quod via angelorum est breuior quam hominum: quae durat usque ad mortem. Vbi enim ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Et Legista dicit quod voluntas hominis est deambulatoria usque ad mortem. Via autem angelorum ex duobus instantibus integratur. Et addit Caietanus, quod primum instans ita est via, quod non est terminus: & secundum instans ita est via, quod est terminus viae. Est quidem via, per comparisonem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparisonem ad gratiam consummatam, & per seipsum tormentorum. Et per hoc dicit bonos in secundo instanti mereri, & malos demereri, in quantum illud instans est via: & beatificati vel torqueri, in quantum est terminus viae. Et per hanc distinctionem soluit omnia argumenta. Hic tamen modus dicendi non videtur omnino conformis fundamentis D. Thomae, qui dicit meritum habere rationem viae ad finem, & pari ratione demeritum, & per consequens nullus meretur quod iam habet. Ex quo sequitur quod instans, quod est terminus viae, non potest dici via: nec liberum arbitrium secundum se solum est causa sufficiens merendi: ideo est impossibile, quod quis fruatur, & suam fruitionem mereatur. Ideo Christus in primo instanti non meruit sibi beatitudinem essentialē, eo quod iam habebat illam: sed bene accidentalem, quam non habebat, ut expressè dicit D. Tho. in q. de veritate, & quo ad statum merendi requiritur quod desit id quod mereri dicitur: propterea negamus quod homo in instanti mortis possit mereri & demereri gratiam: quia non videtur ratio quare instans terminatiui viae hominis non possit dici via, sicut instans terminatiui viae angeli, maxime cum homo existens in gratia, in instanti mortis (si habeat peccatum veniale) non sit in termino, neque fruatur. Dicere autem quod homo in articulo mortis, & in primo instanti quo anima est extra corpus, possit mereri & demereri gratiam, est absurdum, & contra praedictam autoritatem Ecclesiastici. Vbi ceciderit, &c. Sed magis videtur absurdum, quod angeli qui in primo instanti non demeruerunt, nec potuerunt demereri, in secundo instanti demeruerint tormenta, quae iam habebat & patiebantur: quia sic nullo praecedente peccato torquerentur: quantum boni propter meritum praecedens in primo instanti, possint in secundo instanti beatificari. Ponere autem hanc differentiam inter bonos & malos quantum ad mercedem, & dicere bonos prius praemiatos, quam malos punitos, non est de intentione D. Tho. quia ipse expressè dicit, quod prima operatio fuit omnibus communis, sed in secunda fuerunt distincti. Ideo in primo instanti omnes fuerunt boni, sed in secundo fuerunt boni & mali distincti, & ideo non est contra mentem D. Tho. nec contra secundam opinionem ponere tertium instans,

Quod fuit secundum instans angelorum.

*1. p. q. 63. ar. 6.
An fuerit mora inter peccatum & tormenta malorum angelorum.
Quod 7. ar. 8.
Ecc. 11.*

*De veritate
q. 29. art. 6.*

1. p. 9. 63. ar. 3. De malo 9. 16. ar. 3. ad 2. ar. 3. Quod fuit peccatum Luciferi. 1. p. 9. 63. ar. 7.

in quo boni fuerunt beatificati, & mali tormentis addicti. Nam in scriptis eius inueniri non potest inter creatione & danatione nulla fuisse mora, sed solum inter creatione & lapsum. In peccatu. Et ad illud presuppositu, quo dicebatur esse naturale Angelo per vnicu actu peruenire & consequi finem supernaturale, debet intelligi per vnicu actu plenè & completè liberu. Et licet quo ad beatos possit sustineri, quod statim post primu instanti in quo meruerit, consecuti sunt beatitudinem: qua etiã diabolus habuisset, si statim impedimentu non posuisset: non potest tamen sustineri quod fuerint simul beati, & quod beatitudinem meruerit: multo minus quod mali in secundo instanti fuerint danati, & danationem demeruerit: quia hoc est contra statum meredi, qui requirit, vt illud quod quis meretur, de sit: & eodẽ modo de statu demerendi. Nisi forte dicatur cu aliquibus Thomis, quod secundu instanti angelorum (cum possit coexistere tempore) diuidatur in aliquas morulas, non tamen in semper diuisibiles, sicut tempus: sed possunt angeli continuare operationem suã per horã, alterius tamen rationis quam temporis. Et sic dicendu quod in principio secudu instanti, siue in prima morula illius, boni & mali fuerunt completè liberi, libertate contrarietatis & contradictionis, & boni meruerit, & mali demeruerit, siue posuerit impedimentu merito quod habuerunt in primo instanti, & in secunda morula illius secudu instanti boni beatificati sunt, & mali in infernum siue in damnatione & tormenta detruisti, durante continuatione actus in principio secundi instanti elicitu. Secundum hunc modu dicendi possit intelligi dictu domini Caietani, quod secundum instanti est via & terminus via: via quidẽ in prima morula completè libertatis, & terminus via post illã. Et (vt mihi videtur, & supra dictu est) fuit in bonis eadem operatio ex parte potentie & obiecti materialiter, quã adhuc perseuerat & perseuerabit in æternu, & secundum qua nõ distinguuntur in stãtia angeloru, sed secundum alias particulares & speciales operationes illi subordinatas, siue ad illu sine prãstitutum directas. Et (vt ex supradictis patet) mensura dicitur operationis in supremo angelo beato dicitur æternitas: sicut mensura motus primi mobilis dicitur tempus.

DE PECCATO LUCIFERI, ET ALIORVM ANGELORVM.

1. p. 9. 63. ar. 3. De malo 9. 16. ar. 3. ad 2. ar. 3. Quod fuit peccatum Luciferi. 1. p. 9. 63. ar. 7.

Lucifer in secundo instanti pulchritudinem, nobilitatem, & dignitatem suã naturã considerã, & se esse super omnes creaturas, nõ aduertẽs ad gratiã quã Deus illi dederat, nec considerãs media perueniendi ad beatitudinẽ cõsummata & supernaturalem, quã Deus diligentibus se prãparauit: in superbiã elatus, illã, & eminentissimam cali Empyreï locum humanitati Christi filio Dei hypostatice vnica prãparatũ, qui locus dextera Dei in sacris literis nũcupatur, appetit, & humanã naturã inuidit, vortumq; siue desideriu suum omnibus aliis angelis (quibus naturaliter prãerat, indicauit. Et quemadmodu in naturalibus omnibus aliis angelis prãerat, volens etiã in gratuitis prãesse eis, vt ipsum in mediatorem perueniendi ad beatitudinem supernaturalem, loco Christi (qui ab æterno prãdestinatus erat caput & mediũ omnium) eligeret, & illi assentirent, suggessit, dixitque: In calu ascẽdã, super asta Dei exaltabo soliu meũ. Sedebõ in mote testamẽti in lateribus Aquilonis. Ascẽdã super altitudinẽ nubiu, & similis ero altissimo. In eodem instanti boni angeli ad gratiã Dei aduertẽtes, & ex fide prãuidentes passionẽ Christi mediatoris, cui ex diuina ordinatione locus ille & officiu mediatoris, quod Lucifer rapere & usurpare prãsumebat, iure competebar: eius rapinã nõ cõsenserunt, sed illi restiterunt, & merito passionis Christi prãuisti vicerunt in sanguine agnitõ: cõuersionemq; quã in primo instanti partim ex natura, partim ex gratia, & liberẽ, sed incompletè inchoauerant, ex plena atq; perfecta libertate cõtinuauerunt. Mali verõ angeli ex omnibus hierarchiis & ordinibus aliqui, tertiu omnium angeloru partẽ facientes, naturã suã nobilitatem & pulchritudinem, exẽplo Luciferi contẽplantes, beatitudinẽ supernaturalem virtute propria: naturã & Luciferi tanquã dignissimi suffragio appetentes, eius suggestioni acquiescunt: et que applaudentes, & naturã humanã inuidẽtes, vnionem & mediacione ac locum illum Luciferõ tanquã digniori, potius quam naturã humanã inferioris gradus debet iudicauerit. Post morulã illã liberã & completã electionis (quã quãdiu durauerit ignoramus) omnipotẽs Deus bonis clarã suã essentia visionem cõmunicauit: malos autẽ cu capite eorum Luciferõ æterno igni adiudicauit, dixitque: Non ascẽdes, sed descẽdes: & ad infernu detraheris. Quasi cadauer putridu nõ habebis confortiu. In calis. Eodem instanti angeli boni Michael & Gabriel, aliique Deo se conformantes, prãceperunt Luciferõ & angelis eius egressum e calo Empyreõ, in quo Lucifer & eius cõplices manere arbitrabantur. Quo prãcepto Lucifer cum angelis suis renitẽtes bonoru imperio, egredi coacti sunt. Et aliqua parte eoru in aere caliginoso & nebuloso, siue in media ac infima aeris regione tormenta secum portante ad exercitiũ futurorum hominum per dispositione diuinã remanente, reliqui in infernum detruisti sunt, priuati omni nobilitate & dignitate, non naturali, quia (vt ait D. Dion. naturalia in eis mãserunt integra, sed gratuita donis, quã sunt gratia, virtutes, & dona, quã Ezeç. vocat delicias paradisi, fuerunt priuari, & sic Lucifer fuit aliis causã damnationis siue mortis æternã. Vnde Christus apud Ioan. dicit: Ille homicida, scilicet angelorum, quibus fuit causã mortis æternã, erat ab initio, hoc est post initium. Et in veritate, in qua fuit creatus, non stetit. Ex prãmisis apparet primõ, quod Lucifer non peccauit appetendo æqualitatẽ Dei: quia sciebat impossibile esse æquari Deo, cum impossibile sit duo æqualiter esse summẽ bona: quia neque vnũ neque alterum esset summum, siue omni alio maius. Quod enim per superabundantiam inuenitur, in vno duntaxat inuenitur. Prãterea, impossibile est quod gradus inferioris naturã possit transire in gradum superioris naturã: quia oporteret ipsum corrumpti. Ideo illud nõ appetiit, cum vnaquãque res appetat cõseruationem sui. Nullus enim tẽdit in hoc quod apre

Esai. 14.

Apoç. 12.

Quod fuit peccatum aliorum malorum angelorum.

Esai. 14. Apoç. 12.

Ezech. 28. Ioan. 8.

1. p. 9. 63. ar. 3.

prehendit impossibile, vt dicit Philos. Vnde Esa. non dicit, Æqualis ero, sed similis: & sic solum Dei similitudinem appetit. Sed notãdum quod quis dupliciter appetere potest similitudinem Dei, siue se esse similem Deo: Primo in eo in quo quis aptus natus est Deo assimilari: vt si quis apparet in hac via per iustitiam & charitatem, aut per alias virtutes & dona, & per lumẽ gloriã in patria. Si hæc vellet ex Dei gratia habere, hoc modo appetere Dei similitudinem, nõ est peccatu. Alio modo potest quis appetere similitudinem Dei in hoc, in quo non est natus ei assimilari: vt si quis appeteret creare calum & terram, & alia huiusmodi, quã sunt propria diuinitati. Hoc modo appetere similitudinem Dei, est peccatum superbiã. Lucifer autem peccauit dupliciter. Primõ, quia appetiit beatitudinem supernaturalem, ad quam aptus erat: sed non appetiit eam medio debito. scilicet per gratiam Dei: sed voluit per vires naturales eam habere, ex quo in actu suo non apposituit hanc circumstantiam, ex Dei gratia. Et sic peccauit omisiuẽ per inconsiderationem & omisiõnem aliquid circumstantia, quam considerare & ponere tenebatur. Et secundum hoc appetiit quidem bonum, sed nõ bene. Et (vt D. Ansel. ait) appetiit illud ad quod peruenisset, si steteret. Secundõ, quia (vt D. Tho. dicit) appetiit prãesse multitudini angelorum, non secundum naturalem ordinem duntaxat, quia secundum illum prãerat: sed quantum ad hoc quod alij per eius mediacionem consequerentur beatitudinem, quam ipse volebat consequi per suam naturam, sic appetiit vnionem hypostatice, & mediacionem, & locum humanitatis Christi, tanquã melius ei conueniret, quam naturã humanã, quam ex fide cognoscebat vnendam. Et sic secundum rapinã voluit eam habere. Ideo vocatur fur à Christo. Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde: ille fur est, & lauo. Sed Christus prãdestinatus erat ostium, vnde dicit: Ego sum ostium. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit, sed illi inuidit, & locum eius concupiuit, dicitur fur & raptor. Christi autem humanitas cum id ex Dei gratia & mera liberalitate in primo instanti habuerit, non fuit fur neq; raptor. Vnde Apost. Qui cum in forma Dei esset, non rapinã arbitratus est se esse æqualẽ Deo, per communicationem idiomati ratione suppositi, sicut Lucifer. Et sic Lucifer peccauit dupliciter: scilicet omisiuẽ, & commissiũ, vt dictum est. Alij autem angeli etiã dupliciter peccauerunt: Primõ per inconsiderationem & omisiuẽ, vt dictum est de Luciferõ. Secundõ commissiũ & positiũ, eligẽtes Luciferum mediatorẽ & caput, & nolendo Christum: & sic inuiderunt naturã humanã. Propter hanc electionem alij mali angeli dicuntur angeli Luciferi. Vnde ait Christus: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et ideo alij demones subiciuntur Luciferõ duplici subiectione. scilicet naturali, & voluntaria. Vnde D. Petrus: A quo quis superatus est, huic seruus addictus est. Et Apost. An nescitis quod cui vos exhibuistis seruos ad obediedũ, serui estis eius cui obedistis? & c. Ideo nõ est mirũ, si sequantur imperiu eius. Secundõ inferunt quod Lucifer & cõplices eius tribus peccatis peccauerunt, scilicet peccato superbiã, inuidiã & iniustitiã. Alia autem peccata secundum quod sunt specialia, non inueniuntur in eis elicitu: quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vnũtur corpori, nec habent passiones. Et sic gula, luxuria, ira, acedia, non inueniuntur in eis, nec inuidia, prout importat passionem, sed solum prout importat actum voluntatis renitentis bono alterius. Possunt tamen in eis inueniri alia peccata induci: quia propter inuidiam inducunt & inducere nituntur homines ad alia peccata, maxime dispositos, ne perueniant ad sedes à quibus ipsi expulsi sunt.

1. de Calo ex Mundo. Esai. 14. Similitudo Dni dupliciter appeti potest.

Lucifer quid appetiit.

Ioan. 10.

Philip. 2.

Matth. 25. 2. Petri 2. Rom. 6. Lucifer ex alij tribus peccatis peccauerunt. 1. p. 9. 63. ar. 2. ad tertium.

DE VOLUNTATE HUMANA.

Voluntas humana est inclinatio siue potetia appetitiua animã rationalis, ab eius essentia naturaliter fluẽs, organo corporeo nõ alligata, qua anima intellectus cognitione sequẽs, fertur in bonu vniuersale, ad quod ordinat particularia bona. Ex quo sequitur quod est accidẽs de secunda specie qualitatis, quã dicitur naturalis potetia vel impotetia. Ex hac desc. iptione voluntatis habetur bonu cõmune, siue particulare, quod ad illud ordinatur, esse obiectu voluntatis. Secundõ apparet differentia inter voluntatẽ & appetitũ naturalem: quia appetitus naturalis nõ prãexigit aliquã cognitione, sicut voluntas. Tertiõ apparet discrimẽ inter voluntatẽ & appetitũ sensitiuũ: qui etiã prãexigit cognitione, sed nõ intellectuã & vniuersalẽ sicut voluntas, sed sufficit illi cognitio particulariũ, quã est sensitiua. Aliud discrimẽ est, quia appetitus sensitiuus tã irascibilis quam concupiscibilis alligatur organo corporeo, vt dictu est, voluntas autẽ non, sed subiectiuẽ est in essentia animã: ideo est potetia mere spiritualis, sicut ipsa anima: quia omne quod recipitur, ad modũ recipiẽtis recipitur. Tertiũ discrimẽ inter voluntatẽ & appetitũ sensitiuũ, quia appetitus sensitiuus plurificatur & diuiditur in plures potetias realiter distinctas. In concupiscibile & irascibile: sed voluntas in homine est vna sola potetia. Cuius ratio est, quia potetia quã ordinatur ad aliquod obiectu secundũ cõmunem ratione, nõ diuersificatur neque multiplicatur per differentias speciales sub illa cõmuni ratione contentas: sicut potetia visiva, quã respicit obiectu coloratum nõ diuersificatur secundum diuersas species coloru: & sic de aliis. Quinque enim sensus sic diuersificatur: quia obiectum vnus non continetur sub obiecto alterius. Sed appetitus sensitiuus non respicit rationem cõmunem boni: quia imaginatiua quam sequitur appetitus sensitiuus, non apprehendit vniuersale bonum, vt dictum est, sed solum particulare. Et ideo secundum diuersas rationes particulariũ bonoru diuersificatur partes appetitus sensitiui. Nam appetitus concupiscibilis respicit propriã ratione boni, inquantu est delectabile secundũ sensum, & cõueniens naturã, secundũ quod abiq; difficultate & arduitate potest adipisci. Irascibilis verõ respicit ratione boni, secundũ quod est repulsum & impugnatuũ discõueniẽtis, siue illius quod infert nocumẽtu, in quo

1. p. 9. 82. ar. 5.

cōsistit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem respicit bonum sub communi ratione boni: ideo in ea non multiplicatur potētia appetitiua, vt sit in anima intellectiua, alia potētia irascibilis, & alia cōcupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus nō multiplicatur potētia apprehēsiua: licet multiplicetur ex parte sensus. Ex quo sequitur quōd intellectus speculatiuus & practicus, & ratio superior & inferior, nō sunt diuersę potētię: sed sunt diuersi actūs in quibus intellectus denominatur, etsi aliqui sancti doctores (vt Greg. Nice. aut alij) dicāt irascibile & cōcupiscibile esse in rationali appetitu: eorū dicta debēt intelligi quo ad actūs & simplices effectūs absq; passione vel animi cōcūsiōne, & nō quo ad potētiās. Quartū discrimē est, quia appetitus sensitiuus nō est potentia libera, sed merē naturalis, & necessariō operatur, sic quōd stāte iudicio in fantasia vel aestimatiua de aliquo prosequēdo vel fugiēdo, appetitus sensitiuus nō potest mutare apprehensionē nec iudiciū: nec potest merē omisiuē se habere, aut prosequi oppositū: & sic nullo modo est liber, sed in omnibus est determinatus, & quantū ad finem, & quantū ad media. Ideo bruta non habent liberū arbitriū, cū nō habeant collationē vnius ad alterū, siue ratiocinationē, quę est radix totius libertatis. Iudicāt enim ex sola naturali aestimatione, siue naturali instinctu: & rationē sui iudicij ignorāt. Cū ergo iudiciū sit determinatū, sequitur etiā quōd appetitus erit determinatus: & sic non est liber. Vnde D. August. super Genes. ad literam, dicit quōd mouentur visis. Et Damasc. scribit quōd mouentur passionibus. Sed voluntas humana est libera & indeterminata.

Ver. I. DE LIBERTATE VOLUNTATIS.

AD euidētiā libertatis humanę, siue liberū arbitriū, notandum est primō, quōd naturale & liberū differunt: quia ex hoc aliquid dicitur naturale & necessariū quod est immutabiliter determinatū ad vnū: sic quōd non potest retrocedere aut diuelli ab eo, nisi impediatur, & sic dicimus quōd lapis naturaliter tēdit deorsum. Liberum autem dicitur id quod nō est determinatū ad vnū. Videndum est ergo an voluntas sit determinata, vel indeterminata. Pro cuius intellectu sciendum est, quōd in omni inferiori inuenitur ratio superioris, & aliquid vltra, quod. scilicet de essentia siue intelligentia superioris: vt in homine inuenitur sensibilibitas, quę est de ratione animalis, quod est genus: & aliquid vltra, scilicet ratiōnabilitas, quę nō est de essentia siue intelligentia animalis: quia animal potest apprehēdi absque ratiōnabilitate, & sic de aliis superioribus. Voluntas autem & natura se habent sicut superius & inferius: quia voluntas est specialis natura. Ideo voluntati cōuenit ratio natura, quę est habere esse determinatū. Omni enim naturę cōuenit quōd sit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum sibi cōueniens, iuxta illud ad Rom. 13. Quę à Deo sunt, ordinata sunt. Et Philof. Bonum est quod omnia appetunt. Necessē est ergo voluntatē cū sit natura quędam, esse determinatā à Deo ad aliquod bonū appetibile sibi cōueniens, quod naturaliter & non liberē appetat illud. Hoc autem est finis vltimus, qui est fundamentū & principium eorum quę sunt ad finem: cū ea quę sunt propter finem, non appetant nisi ratione finis, & ideo voluntas est omnino determinata à Deo ad finem vltimū, qui est beatitudo: & sic voluntas naturaliter vult beatitudinem, siue bene esse, & non liberē, tanquā naturali inclinatione determinata quantum ad primū actum. Ideo primus actus cuiuscūq; voluntatis attribuitur Deo. Et ideo nulla creatura potest peccare in primo actu, cū ad illū sit naturalis, & à Deo determinata. Præterea sicut omne mobile potest reduci ad aliquod immobile, sic omne indeterminatum ad determinatū. Sed videmus voluntatem in his quę ad finem sunt, indeterminatā, & circa finem esse determinatam, & naturaliter inclinatam: & ideo primus actus eius est omnino determinatus, & merē naturalis: quia cū voluntas non possit velle ea quę sunt ad finem, nisi prius volito sine: sequitur qd si primus actus esset indeterminatus, nihil posset velle: quia actus naturalis præsupponitur aliis actibus: nec potest deliberare quantū ad primū, igitur est determinata quo ad primū actū, & quantū ad specificationem, & quantū ad exercitiū. Nam omnis omissionis seu priuationis aut negationis oportet assignare aliquam causam, & qualiter aliquid agēs aliter se habeat nunc quā prius: sed nō potest assignari causa siue ratio cessationis, aut suspēisionis in primo actu, siue ad beatitudinem primō obiectā & præsentatā, sicut in aliis actibus sequētib; maxime cū voluntas sit natura quędam, sequitur quōd quo ad primū actum est totaliter determinata, quātum ad exercitiū. Vnde necesse est dicere quōd primus actus voluntatis procedat ex instinctu alicuius naturę exterioris & superioris mouentis, vt Arist. cōcludit. Remanet ergo determinata & quantum ad specificationem, & quātum ad exercitiū. Quo ad specificationem quidem, quia si habeat actum, necessariō erit profectiuus, & quantum ad exercitiū, quia nō potest cessare ab actu. Sed quo ad alios actūs sequētes primum, circa finem vltimum est libera quo ad exercitiū. quia potest suspendere actum: sed non quo ad specificationem, quia si ponat actum, ille actus erit profectiuus, quo ad mediā verō est libera & quo ad exercitiū, & quo ad specificationē, quia homo potest multis & diuersis viis peruenire ad beatitudinem & diuersis hominibus diuersę sunt vię perueniēdi ad eam. Aliqui per virginitatem, alij per matrimonium, &c. Ideo circa illa mediā homines sunt liberi. Resolutorie ergo dicendum est quōd indeterminatio siue libertas voluntatis potest considerari respectu trium, scilicet respectu obiecti & actūs, & ordinis in finem. Quo ad obiectum, in quantum potest velle hoc vel illud, vel eius oppositum: vt velle & nolle positiuē: & hæc libertas vocatur à Neotericis libertas contrarietatis. Quo ad actum, in quantum potest ponere actum, vel non ponere, velle vel non velle negatiuē, siue cessare ab actu: & hæc libertas dicitur à Neotericis, Libertas contradictionis. Quo ad ordinem verō finis, in quantum

Aug. 11. super Gen. ad literam.

1. p. q. 82. ar. 1. 1. 2. q. 10. ar. 2. De veritate q. 2. 2. ar. 6. Naturale est liberum differt.

1. Ethic.

Præterea actus voluntatis est à Deo.

Lib. de bon. fortuna.

Libertas voluntatis respectu trium.

tum potest velle bonum vel malum, siue apparet bonū: quia voluntas non potest ferri in malum sub ratione mali, cū bonum sit quod omnia appetunt. Et D. Dionys. dicit quōd nemo inrens in malum, operatur: sed cū voluntas ferretur in bonum apparet, & non existens, dicitur ferri in malum ex consequenti. Loquendo ergo de indeterminatione siue libertate voluntatis circa obiectum vltimi finis, in patria est omnino determinata, siue non est libera, nec quo ad specificationē, neque quo ad exercitiū: siue non est libera libertate contradictionis vel contrarietatis: est tamen libera libertate complacentiæ: quia complacet & delectatur in illo obiecto. In via autem quo ad primū actum respectu vltimi finis, est determinata, vt dictum est. Quo ad sequentes respectu eiusdem obiecti, est libera libertate contradictionis, siue quo ad exercitiū, hoc est potest suspendere actum. Non est tamen libera libertate contrarietatis, siue quo ad specificationem: quia non potest actum oppositum elicere, nec odiisse beatitudinem ei per intellectum præsentatam. Circa autem ea quę sunt siue ordinantur ad finem siue media, est libera vtraque libertate in via. In patria autem non potest velle bonum apparet, & non existens, siue malum: nec propter hoc amittit aliquid libertatis: quia (vt D. Ansel. dicit) velle malum nō est libertas, neque pars libertatis, quantum sit quoddam libertatis signum: alioquin Deus non esset liber, quod est hæreticum. Notandum tamen quōd licet voluntas necessitetur necessitate finis, siue naturalis inclinationis, nō tamen cogitur nec necessitetur necessitate coactionis, siue violentiæ: hoc est, non violentatur: quia violentū secundum Philof. est cuius principium est extra, nihil conferente vim passio: sicut cū lapis sursum proicitur: quia quātum est de se, nullo modo ad motum sursum inclinatur, imō habet intrinsecam inclinationem repugnantem ad illum motum. scilicet grauitatem, mouētib; eam creaturis sursum: quia si Deus lapidē sursum moueret, non violentaret: cū quicquid habet creatura insensibilis à Deo, sit ei naturale. nec tunc sunt duo contraria in eodem: quia si hoc fieret, suspenderetur actiuitas grauitatis, & aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inclinaretur sursum, & sic conferret vim, & per consequens non violentaretur. Omnes enim creaturę sunt in potentia obedientiali Dei. Sed cum voluntas sit quędam inclinatio, non potest contingere quōd voluntas aliquid velit, & eius inclinatio non sit in illud: Et ideo licet corpus & membra, & potētia exteriores possint cogi & violentari, non tamen voluntas, licet metu, & terrore ponarū possit induci ad aliquid volendum quod aliā nollit: quod diminuit de voluntario, hoc est de libero, vt inferius dicitur. quia tamen in his quę per eum fiunt, voluntas confert vim: ideo non violentatur. Nec obstat libertati voluntatis, quod eius motus pendeat à Deo, qui primo prioritate naturę concurret cum omnibus causis secundis, & magis ac fortius influit in effectum, quā causa secūda. Vnde videtur quōd posito concursu Dei ad actū voluntatis, voluntas non sit libera, vel operatio Dei sit inefficax. Dicendum quōd posita illa suppositione, negatur consequentia, scilicet quōd ideo non sit libera, nec quōd voluntas ex necessitate moueatur à Deo, qui (vt dicitur Sapientię octauo) attingit à fine vsque ad finem fortiter (hoc est, voluntas Dei semper est efficax, ita vt nihil possit resistere eius voluntati, vt dicit Apost. Roma. 9. Volūntati eius quis resistit?) & disponit omnia suauiter, hoc est, mouet quamlibet creaturam secundum modum suum, scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera siue voluntaria liberē & absque necessitate, quia (vt D. Dionys. 4. cap. de diuinis nominibus ait) ad diuinam prouidentiam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed seruare. Ideo mouet vnamquamque naturam secundum cōditionem suę naturę, vt dictū est. Propter huiusmodi indeterminationem voluntatis dicimus hominem habere liberum arbitriū. Quod tripliciter probari potest. Primō experientia: quia experimur nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & deliberare, & ex duobus oppositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato posse acceptare vel respicere, vel suspendere actum. Et contra negantes euidētiā experientię, non est arguendum rationibus, sed verberibus. vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad cōuincendum eum esset proicere illū in fornacem ignis. Sic si quis negaret liberum arbitriū esse in homine viatore, fortius argumentum ad eum conuincendum esset plagis & verberibus illius temeritatem arcere. Et si quereretur, respondendum esset, quōd percussores non essent arguendi, eō quōd non liberē fecissent. Secundō hoc probatur ratione: quia consilium non est nisi eorum quę in nobis sunt, hoc est eorum quę sunt in nostra potestate, secundum Philof. 3. Ethic. sed homines de suis actibus consiliantur: igitur sunt domini actuum suorum. Præterea præcepta & prohibitiones non debent fieri nisi ei qui potest facere: aliā frustra fierent. Sed Deus hominibus dedit madata & præcepta, ac prohibitiones: igitur in hominū potestate est facere vel non facere, siue implere vel transgredi. Vltērius, nullus debet puniri vel premiari pro eo quod nō est in sua potestate facere, vnde Philo. dicit in 1. Eth. q. naturalibus nō meremur, neq; demeremur, sed homo punitur & premiatur pro suis operibus. Vnde Aposto. ad Roma. 2. Reddet vniciuque secundum opera sua, &c. Et Christus Matt. 23. Venite benedicti patris mei, &c. &c. Ite maledicti in ignem æternum, &c. Insuper, Omniū quę fiunt, oportet ponere causam immediatam. Sed actuum humanorū nō possumus semper ponere Deum esse causam immediatā: quia ea quę à Deo immediatē sunt, nō possunt esse nisi bona. Atqui actus humani sunt quādoq; boni, & quādoq; mali: igitur nō sunt immediatē à Deo. Nec potest etiā dici qd necessitas, hoc est natura, sit eorū causa: quia ea quę ex necessitate, pueniunt, sepe eodē modo se habēt: quod in humanis actibus nō videmus: Nec etiā potest dici qd fatū seu stellarū dispositio sit causa immediata: quia illa sunt determinata ad vnū, & eodē modo operantur: sed nō est ita in hominibus.

1. Ethic.

3. Ethic. Quicquid creatura habet à Deo, est ei naturale.

1. p. q. 83. ar. 1. De veritate q. 2. 4. ar. 1. Liberū arbitriū esse in homine tripliciter probatur.

Secunda probatio.

Neque

Neque etiam fortuna vel casus possunt esse causa immediata humanorum actuum : quia fortuna & casus sunt causa eorum que raro & prater intentionem sunt siue accidit: ut dicitur in 2. Phisic. quod in humanis actibus non oportet, cum scpe ex intentione agantur. Vnde relinquitur hominem facientem esse principium & dominum propriorum actuum. ¶ Tertio probatur ex fide: quia fides hoc asserere astringit pluribus auctoritatibus sacrae scripturae, quibus credere tenemur.

Tertia probatio.
Gen. 1. Et ne prolixior fiam: pauca hic recitabo. In primis dixit Deus mulieri: Quare hoc fecisti? Si non potuisset non facere, non veniebat increpanda: & iuste respondisset, quia non poteram non facere. Præterea, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Glossa exponens dicit, hoc est in potestate liberi arbitrij: prout postmodum declarat subiungens: Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposui tibi aquam & ignem: ad quodcunque volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Non potuit à Sapientia clariis liberum arbitriū exprimi.

Liberi arbitrij manet post peccatum.
 ¶ Verumtamen quia Lutherani & alij in hac parte hæretici, hoc verum fuisse in statu naturæ integræ & antequam peccaret homo dicunt, sed non post peccatum, post quod dicunt liberum arbitrium factum fuisse claudum, sic quod non potest nisi claudicare, hoc est peccare, ex aliis tamen passibus scripturæ clarè constat oppositum, & quod homo in peccato mortali existens, habeat liberum arbitrium. Postquam enim Cain decreuisset occidere fratrem suum, & sic esset in peccato mortali, dixit ei Deus: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? Sin autem male, statim peccatum tuum in foribus aderit, scilicet ad petendam vindictam, sequitur: Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Ex his manifestè apparet Cain peccatorem & post peccatum habuisse liberum arbitrium, & fuisse dominum appetitus sui, & actuum eius.

Gen. 4. ¶ Præterea de vxore ieiunium aut alias abstinentias vouente Moyses dicit, in arbitrio viri erit si faciat siue non faciat. ¶ Insuper in statu naturæ corruptæ omnibus filiis Israel tam iustus quam peccatoribus dictū fuit: Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitæ & boni, & e contrario mortem & malum, ut diligas dominum Deum tuū, & ambules in viis eius, & viuas, & multiplicet te, benedicatq; tibi. Si autē auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, prædico tibi hodie quod pereas, & paruo tempore moreris in terra ad quam Iordane transiisse ingredieris possidendam. Et Gad dixit ad Dauid: Trium tibi datur optio: elige vnum ex his, ut faciam tibi. Et 3. Reg. 3. dixit dominus Salomoni: postula quod vis ut dem tibi. Et Sap. Eccl. 31. Beatus est qui potuit transgredi, & non est transgressus. Et Elias cap. 1. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, & ad iracundiam me pronocaueritis, gladius deorabit vos. Et Christus Matth. 23. Hierusalem que occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quotiens volui vos congregare, quemadmodum gallina cōgregat pullos sub alas, & nolulistis? Item Marth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et Luc. 9. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Et, Dedit illi tempus pœnitentiæ, & noluit pœnitere, Et Aposto. Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem. Si non poterat, ad quid monebat illos? Dicit pariter, Voluntariè peccantibus non relinquitur hostia. Et Salomon: Hominis est præparare cor. Et D. Aug. dicit: Peccatum adeo est voluntarium, quod si non sit voluntarium, nullum est peccatum. Et in hyposticon tertio cap. dicit: Est igitur liberum arbitrium quod quisquis negauerit, Catholicus non est. Vnde in concilio Tridentino canone quinto sessionis sextæ dicitur: Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatū amissum & extinctum esse dixerit, & rem esse à solo titulo, siue titulo sine re, signum denique à satana inuectum, anathema sit. Nec obstat quod Hiero. dicit: Non est hominis via eius, neq; viri ut ambulet & dirigat gressus suos. Nam secundū Grego. Nyssenum non intelligitur passus ille de electione operum, quæ in hominis potestate cōsistit, sed de executione quæ non est in hominis potestate, sed Dei, sua prouidentia gubernante propositum hominis, quod quandoque ad finem perducit, quandoque verò non. Et quod dictum est electionem esse in potestate hominis, intelligendum est quantum ad substantiam facti, sed non quantum ad modum, ut scilicet meritoriè ambulet. Et eodem modo intelligendum est illud Aposto. Non est volentis (scilicet velle) neque currentis (scilicet currere) sed miserentis Dei, scilicet quo ad executionem, vel de cursu perfecto vel meritorio, sed non quo ad electionem, non secludendo tamen auxilium speciale, quod dicitur gratia & misericordia præueniēs, de qua apostolus in loco allegato, & Psal. Misericordia tua præueniet me, nō tempore, cum simul Deus moueat, & liberum arbitriū moueatur: sed inclinando, & inclinationem iuuando, & non cogendo aut necessitando. ¶ Pro resolutione huius materiæ notandum est quod liberum hominis arbitrium in statu naturæ integræ, in quo Adam fuit perfectus in gratia & iustitia originali, poterat se ad vtranque partem determinare, & bene ac meritoriè operari, ac etiam peccare, ut rei probauit euentus: sed consentiēdo peccato, descendit à Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones, qui spoliauerūt eū. s. gratuitis gratia & iustitia originali, ac virtutibus infusis, & donis spiritus sancti: & plagis impostis abierunt eo seminiuo relicto, hoc est potētis debilitatis, & ad malū prouis siue inclinatis, non tamen coactis aut necessitatis: & abierunt eo seminiuo relicto. Vnde etiā Gen. 6. dicitur: Vidēs Deus qu multa malitia hominum erat in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intēta, hoc est inclinata in malū omnitempore. Et Gen. 8. dicitur: Nequaquam vltra maledicam terræ propter hominē. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malū prona sunt ab adolecētia sua. In 6. cap. dixerat Moyses intentā, in 8. c. exponit & declarat dicēs, prona siue inclinata. Nō dixit mēta, Et in illa similitudine per Christum

Christum adducta non dicitur etiā eo manco aut claudo, sed seminiuo relicto. Et sic liberū arbitrium, hoc est voluntas & intellectus, & alia potētia per peccatū fuerūt debilitatæ & infirma, sed non extinctæ neque claudæ, sed seminiuæ. s. potentes quo ad corporalia & connaturalia, ad quæ natura hominis est per synderesim naturaliter inclinata. Adhuc igitur viuunt liberū arbitriū: quod nō faceret, si non posset nisi peccare: est tamen debile & infirmum, pronū & inclinātū ad malum, sed non coactū, sicut non cogitur per influentias planetarum, quæ solum extrinsecè inclināt, quia solum circa corpus operantur, & non immediatè in anima. Sed quo ad spiritalia & opera meritoria fuit omnino prostratum, sic quod nō sufficit per se mereri, imò nec ad gratiam gratū facientem se præparare, quod fit per attritionē, ad quam requiritur auxilium speciale, & misericordia pueniens, quæ omnib; parata est, modò cessent à peccatis. vnde Apoc. 1. Ego sto ad ostiū, & pulso. ¶ Cum ergo liberum arbitrium hominis sit adhuc viuum, sed debile & infirmum, non potest aliqua etiam naturalia perfectè facere absque auxilio speciali, quemadmodū febricitās vel infirmus nō potest perfectè surgere & ambulare: potest tamen quodam modo conari eleuare caput, darēq; manus: & tunc si fuerit adiutus, surgit. Sic ad propositum vnusquisque quantumcunq; peccator etiam Gentilis per synderesim (quæ dicitur lumē naturale vultus Dei quod signatū est super nos, & ostendit nobis bona esse faciendā, & mala fugiendā) cum concursu Dei generali potest cessare à peccato, & aliquo modo conari, ac eleuare caput, porrigereque manus, hoc est auxilium petere: verumtamen non potest perfectè surgere aut operari. Hanc potestatem liberi arbitrij bene declarat Aposto. Roma. 7. vbi ait: Scio quod nō habitat in me (hoc est in carne mea) bonū. s. completum & perfectum. Nam velle (hoc est velle bonum incompletè) mihi adiacet, hoc est, in mea facultate situm est. Nihil enim (vt D. Aug. dicit) est tam in hominis potestate, quam voluntas saltem incompleta, quæ cum concursu generali in quibuscunq; peccatoribus potest cessare à malo, & conari ad bonum. Sed vt D. Tho. dicit, illud velle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia tribuat homini efficaciam ad perficiendum. Ideo subdit: Perficere autem bonum non inuenio. Quod deinde manifestat cum ait: Non enim quod volo bonum, hoc facio (quia vellem non concupiscere, & primò primos motus sensualitatis non habere) sed quod odi malum (hoc est concupiscentiam, & rebellionem carnis, siue motus primò primos contra spiritum, quos nollem habere) hoc ago. i. habeo siue inuenio in me. ¶ Propter prædictum conatū dicitur homo facere quod in se est. Sic debet intelligi illud quod Salomon dicit: Hominis est animam præparare. s. incompletè: & domini est gubernare linguam, & illud, Cor hominis dirigit viam suam. s. incompletè & imperfectè propter prædictum conatulum, siue propositum quod habere potest: sed domini est dirigere gressus eius. s. perfectè & completè per executionem & cōsummationem. Ad hunc conatum hortabatur Samuel dicens: Præparate corda vestra domino. Et D. Ioan. Baptista dicebat: Ego vox clamantis in deserto, parate viam domini. Per hunc conatulum dicitur quis conuerti ad dominum. Hic conatulum exigit à nobis Deus per Ezech. dicens: Conuertimini, & agite pœnitentiā. Et per Zach. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Verū hanc cōuersionem imperfectam cognoscēs Dauid: dicebat: Emitte manum tuam de alto, eripe me & libera me. ac si diceret: Ego quidem conor leuare caput, & porrigere manus: sed non possum completè & perfectè. Id circo emitte domine manum tuam de alto: eripe me, & libera me. Dicebat etiam: Conuerte nos Deus salutaris noster. Et Hier. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. s. perfectè. ¶ Ex hac analogia & expositione pender solutio multorum argumentorum & concordia diuersorum passuum sacrae scripturae, quæ videntur aduersari libero arbitrio. Inter alios passus & locos est illud Apostoli, Non quod simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare (s. perfectè aut meritoriè) sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Et illud, Non est volentis neque currentis. s. vere & currere perfectum siue consummatum vsque ad finem: sed miserantis Dei sua misericordia & prouidentia ad finem perducantis, velle tamen imperfectum adiacet. Item illud pariter Hiero. Non est hominis via eius, nec viri ut ambulet & dirigat gressus suos. s. perfectè. Et illud Esa. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine. s. perfectè, & non mala & incompleta: quia Dei perfectè sunt opera. Vnde Oseas dicit: Perditio tua ex te Israel. tantummodo in me auxilium tuum. Et Aposto. dicit: Deus est qui operatur in omnibus velle & perficere. s. perfectum, & quantum ad executionem & consummationem. Ad hunc etiam sensum debet intelligi illud quod dicit Christus: Sine me nihil potestis facere. s. perfectum & consummatum. Nec tamen opera nostra perfectè & meritoria sic sunt à Deo, quod nos merè passiuè nos habeamus, & nullo modo coagamus aut cooperemur, prout dicunt hæretici: cum D. Marc. vlt. c. de Aposto. dicat: Profecti prædicauerunt vbiq; domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis & D. Ioan. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis, & Aposto. Abundantius omnibus laboraui, non ego. s. solus, sed gratia Dei mecum. Vnde in concilio Tridentino sessione 6. cano. 6. Si quis dixerit non esse hominis in potestate vias suas malas facere, sed mala opera ita vt bona Deum operari, non permissiuè solum, sed etiam propriè & per se, adeo vt sit proprium opus Dei, non minus proditio Iudæ quam vocatio Pauli: anathema sit. & canon. 4. Si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatū, nil cooperari, assentiendo Deo excitantī & vocanti quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat atque præparet, sed velut inanime quoddam nil omnino agere, merēque passiuè se habere: Anathema sit. Nec obstat quod nos in operibus bonis nos habeamus vt instrumenta Dei, quia nos sumus talia instrumenta, vt sint in nobis principia agendi & operandi.

Liberi arbitrij quid perditur per peccatum.

Aposto. 1.

Psal. 4.

Lib. de lib. arb. cap. 1.

Prou. 16. 1 Reg. 7.

Mat. 3.

Ezech. 18. Zacha. 1.

Psal. 143. Psal. 84.

Thyen. 5.

1. Cor. 3.

Rom. 9.

Hier. 10.

Esa. 64.

Deut. 32.

Oseas 13.

Philipp. 2.

Ioan. 15.

1. Ioan. 3.

1. Cor. 15.

Operatio enim attribuitur instrumento habenti principium operandi, ut sunt animata. Secus dicendum est de inanimatis, non enim calamo attribuitur scriptura, nec secatio ferrari. licet enim prima causa magis influat quam secunda, & Deus principalis operetur quam nos, effectus tamen magis assimilatur cause proxima, & ideo attribuitur ei. Vnde & Christo qui fuit instrumentum diuinitatis, secundum humanitatem attribuitur redemptio naturae humanae, & sacerdotibus iustificatio dicunt enim: Ego baptizo te. Ego absoluo te. ¶ Notandum quod sancti doctores qui cum Ecclesia asserunt liberum arbitrium, non excludunt ab eius operatione gratiam, quae ipsum non destruit, sed iuuat & perficit: facitque, ipsum multo plura & altiori modo posse, quam ante gratiam poterat: ut puta mereri & proptius bonum proficere, & mala atque inutilia resellere. Hoc autem dicitur ne conueniat cum Pelagio, qui non est veritus sic eleuare liberum arbitrium, ut gratia Dei locum non videatur relinquere. dicit enim in libera potestate hominis esse, etiam omnia perfectionis opera per solum liberum arbitrium perficere. Et hoc solum gratia diuina tribuit, quod talis natura condiderit Deus hominem, ut hoc absque auxilio gratiae posset, sed cum gratia facilius. Illius errorem pluribus voluminibus exterminauerunt D. Hiero. & Aug. qui dixit liberum arbitrium sine gratia nihil valere ad peccandum: non ut Manichaei partes foueret, qui propter peccatum primi parentis liberum arbitrium periisse dixit, ut nemo iam potestatem habeat bene viuendi, sed omnes in peccatum carnis necessitate cogi. Sed praemissa D. Aug. dixit, ut Pelagium omnino reprobaret, & ut ostenderet, auxilium speciale Dei (sine quo liberum arbitrium iam infirmum, ad ardua & perfectiora eleuari non poterat) necessarium esse. Nec accepit ibi D. Aug. gratiam pro gratia habituali, & gratum faciente, sed pro auxilio speciali, sine quo non possumus vitare peccatum postiuuere, praecipue ubi passionibus insurgunt. Ad hunc sensum intelligendus est D. Aug. non sic quod in omnibus quae facit liberum arbitrium sine gratia & speciali auxilio, sit peccatum. Et D. Hiero. ad Damascum dicit: Liberum sic constemur arbitrium, ut dicamus nos semper Dei in digere auxilio. Auxilium speciale inter gratias gratis datas computatur. In eodem auxilio speciali diuersi gradus collocantur, sicut & in concursu generali. Quamuis enim concursus generalis & specialis ex parte Dei eadem sint, ex parte tamen creaturarum diuersificantur. Concursus quidem generalis quo ad actiones naturales secundum diuersos gradus creaturarum distinctione accipit. Vnde concursus, quo concurrunt cum vegetabilibus altioris gradus dicitur, quam concursus quo concurrunt cum inanimatis: quemadmodum animalia digniora sunt inanimatis. Concursus etiam cum animalibus est altioris gradus quam cum plantis, sicut & animalium natura dignior est. Eadem ergo ratione concursus quo concurrunt cum hominibus sistendo intra gradus naturae hominis quae rationalis est, erit altioris gradus: quemadmodum natura est altior & dignior cunctis animalibus irrationabilibus. Quemadmodum ergo inferiora ab homine cum concursu generali Dei possunt operari ea quae non excedunt naturam suam: sic etiam homo cum concursu generali poterit peragere ea quae pertinent ad naturam suam, & ad quae peragenda difficultate non habet, ut comedere, bibere, aedificare domos, & plantare vineas, secundum D. Aug. Et in illo statu naturae integre poterat bonum virtutis acquirere, quod non excedebat naturam, appetere: sed ordinare ea in superiore fine, scilicet beatitudinis, vel de ea cogitare, aut agere ea circa quae ex corruptione peccati originalis difficultatem habet, prout reprimere concupiscentias carnis, quae militant aduersus spiritum, non potest absque auxilio speciali, & gratuito, quod habet diuersos gradus, sicut concursus generalis. Primus est quando quis agit bonum opus morale perfectum, etiam non cogitando de fine supernaturali: quia actus moralis perfectus secundum omnes circumstantias, est dispositio, non quidem meritoria de condigno, sed de congruo ad gratiam. Congruum enim est, ut cum homo bene vitetur suis naturalibus, Deus etiam circa eum vitetur sua ineffabili bonitate & misericordia, & moueat eum ad supernaturalia, propter quae eum, si bene vitetur suis naturalibus, creauit. Ad ordinandum autem ea quae homo facit in finem beatitudinis supernaturalis, puta cogitare se propter peccata sua offendisse Deum, & dignum esse poenae aeternae, Deumque esse misericordem, & velle indulgere, modo poeniteat: requiritur altius & nobilius auxilium speciale, quod dicitur gratia praeniciens. Ad contritionem, etiam illud altius auxilium speciale requiritur, quod dicitur gratia gratum faciens habitualis. Ad merendum adhuc altius quod dicitur gratia consequens ad perseverandum usque ad finem, altius, quod dicitur donum perseverantiae, & ad visionem beatificam altius, quod dicitur gratia consummata. Secundum hunc sensum debet intelligi verba D. Aug. cum ait quod sine gratia, hoc est sine auxilio speciali in his, in quibus patitur difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragendum nihil potest, ac etiam illud quod dicit in lib. de natura & gratia, ubi ait quod sine gratia (scilicet auxilium speciale) nullum profus bonum siue cogitando siue volendo, aut amando, siue agendo, faciunt homines bonum, scilicet perfectum, & meritorium. Et sic accipit Apostolus bonum in locis praedictis, maxime cum ait. Non enim quod volo bonum, hoc ago. Per haec patet solutio ad obiecta quae communiter fiunt.

Ver. 3. DE SERVITUTE ET LIBERTATE PECCATI ET IUSTITIAE.

Ad multorum aliorum passuum sacrae scripturae, & sanctorum doctorum qui aduersantur: vel aduersari videtur libero arbitrio, intelligendum, & maxime ad intelligendum illud Ioan. Qui facit peccatum, seruus est peccati. & illud Aposto. An nescitis quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obediens ad iustitiam? Sed seruus opponitur libertati. Igitur qui est in peccato mortali, non est liber, & per consequens non est liberum arbitrium. Et quod dicit D. Chryso. super illud, Inuenietis asinam alligatum: ubi ait: Antequam peccemus, liberum habemus arbitrium ad sequendum voluntatem diaboli, aut non.

Quod

In lib. de spiri tu & lib. c. 4.

Bene moraliter agere absque auxilio speciali quando homo potest.

Rom. 7.

Ioan. 8.

Rom. 6.

Mat. 21.

Quod si semel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam virtute nostra euadere non possumus: sed sicut nanis fracto gubernaculo illuc ducitur, ubi respicit voluerit: sic homo diuinae gratiae auxilio perditio per peccatum, non quod vult agit, sed quod diabolus vult: & nisi dominus valida manu misericordiae suae soluerit eum: usque ad mortem in peccatorum vinculis permanebit: & quod Apostolus dicit, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuam me in lege peccati, quae est in membris meis, & illud, Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Sciendum est, quod omnia praedicta dicuntur & debent intelligi inductiue siue inclinatiue propter vehementiam passionum allucientium, vel de motibus primis, quos habere nolebat Apostolus, & tamen ab eis stipulabatur, & non coactiue. ¶ Notandum praeterea quod Apostolus seruitutem diuisit in seruitutem peccati, & in seruitutem iustitiae. Diuisit pariter & libertatem. scilicet in libertatem a peccato & in libertatem a iustitia, quae sunt inuicem opposita correspondentia, ita quod quicumque est seruus iustitiae, est liber a peccato: & quicumque est seruus peccati, est liber a iustitia. In neutra autem seruitude comprehenditur necessitas: quia qui est seruus iustitiae, non necessitatur ad opera iustitiae, quia possit ab eis cessare, & iustitiam deserere, ergo id est de seruitudine peccati. Seruus enim peccati non cogitur aut necessitatur ad peccandum, sed per liberum arbitrium potest a peccatis cessare, & illa deserere. Et sic in vtraque seruitude manet liberum arbitrium. Sed videndum est in quo consistit seruus peccati, & seruus iustitiae, & quam libertatem habeat peccator, & iustus. Seruus peccati secundum D. Tho. consistit in tribus. Primum in inclinatione ad peccandum: quia peccatum procedens ex habitu vel dispositione relicta per suggestionem diaboli, cui se quo ad hoc subiicit, inducit ad alia peccata, Vnde D. Greg. Peccatum quod per peccata non deletur, mox suo potestate ad aliud trahit. Secundum seruus peccati consistit in macula quae est testimonium illius seruutis diaboli, quae homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per solum liberum arbitrium possit peccare, non tamen per solum liberum arbitrium potest surgere a peccato, sicut ille qui sponte cadit in foueam profundam, non potest per se exire. Per hanc maculam subicitur peccato, quod dicit D. Chrys. nisi dominus valida manu suae misericordiae soluerit, perpetuo manebit. Tertio seruus peccati consistit in difficultate ad bonum, quia per peccatum priuatur facilitate quae procedit ex gratia, & seruute iustitiae. ¶ Libertas autem arbitrii quae est in peccatoribus, in duobus consistit. Primum quia est liber a coactione siue necessitate peccandi. Quia non potest diabolus nolente compellere aut necessitare ad peccandum, imò potest peccator cessare a peccato, & sic quodlibet peccatum mortale vitare: cum secundum D. Aug. peccatum aded sit voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, licet non possit facere quod non sit sub peccato, cum non possit per se resurgere ab illo. Et quia peccatoribus cessantibus a peccato non denegatur auxilium speciale Dei, cum illo, quia poterit postiuuere resistere diabolo, & concupiscentiis appetitibus sensitiui. Secundum libertas arbitrii in peccatore consistit in conatulo illo & volitione siue proposito resurgendi in perfectum, de quibus in praecedenti versu. dictum est. ¶ Seruus autem iustitiae in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiae. Nam per gratiam, virtutes, & dona spiritus sancti, & gratiam cooperantem & sequentem inclinatur ad opera meritoria, & ad perseverandum in illis. Et sic non est tanta necesse grauis seruus iustitiae sicut seruus peccati, imò seruus iustitiae dulcissima est. Seruire enim Deo, regnare est. Vnde Christus; Iugum meum suave est, & onus meum leue. Per hanc seruitutem iustitiae perficitur liberum arbitrium, & liberatur a seruute peccati. Libertas iustitiae quae manet in homine iusto, non consistit in deobligatione legis seruade, ut pbat Apostolus in loco praedicti. dicitur enim, Peccabimus quia non sumus sub lege, sed sub gratia: Absit. Nescitis quod cui vos exhibuistis seruos ad obediendum, &c. Tandem infert, Liberati ergo a peccato, serui facti estis Deo, & per consequens ministris eius. Omnis enim anima potestatis sublimioribus subdita sit, &c. Et alibi. Vos in libertatem vocati estis fratres; tantum ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem spiritus seruite & obedite praepositis vestris. Et Christus, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Sed de his amplius inferius dicetur. ¶ Sed libertas hominis iusti quae habetur per gratiam Christi, siue libertas christiana consistit in quatuor. Primum in liberatione a peccato originali. Secundum in liberatione a peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon etiam a vehementibus suggestionibus diaboli. Tertio a liberatione legis Moysi, ut probat Apostolus, qui cum loquitur de lege, intelligit de lege Moysi. Quarto in liberatione a seruute corruptionis, quae erit in resurrectione generali. Vnde dicit, oportet corruptibile hoc induere in corruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem, & alibi dicit: Ipsa creatura liberabitur a seruute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei.

Ver. 4. DE QUIDITATE ET ESSENTIA LIBERI ARBITRII.

Postquam compertum est liberum arbitrium esse in homine, considerandum est quid sit, & in quo essentialiter consistat. D. Aug. dicit, quod liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis. Damasc. dicit quod liberum arbitrium nihil aliud est, quam voluntas. Philoso. dicit, quod electio est appetitus praedilecti. Electio autem est actus liberi arbitrii, ergo liberum arbitrium est potentia appetitiua. D. Thom. resoluens hanc materiam dicit, quod si vis vocabuli accipiat, liberum arbitrium nominat actum, sed ex usu tractum est, ut significet principium actus. Cum enim dicimus hominem esse liberi arbitrii, non intelligimus quod actualiter liberè iudicet, sed

Rom. 7.

De ver. 9. 24. ar. 1.

Seruus peccati in quo consistit. Libertas peccatoris in quo consistit.

Seruus iustitiae in quo consistit.

Mat. 11.

Libertas iustitiae siue christiana in quo consistit.

Rom. 11.

Gal. 6.

Luc. 10.

cap. 17. ver. 2.

Libertas christiana consistit in 4.

1. Cor. 15.

Rom. 8.

3. lib. c. 4.

2. Ethic.

1. p. 9. 83. avl. 3.

cap. 4.

De ver. 4. 24.

ar. 4. 5. ar. 6.

2. Ethic. q̄ habeat in se vnde possit libere iudicare, & cōcludit q̄ est voluntas, & probat sic. ¶ Omne principium actus vel est potentia, vel habitus: quia vt Philof. in 2. Ethicorum dicit, Tria duntaxat sunt in anima. scilicet potentia, habitus, & passio siue actus. Duo prima sunt principium actus, sed liberum arbitrium dicitur actum. Liberum iudicium, ergo principium eius erit potentia vel habitus. Iudicium autem elicitiuē pertinet ad intellectum, siue rationem, sed quod additur liberum, si excederet vim potentia principium eius deberet poni habitus, sed non excedit: quia secundum hoc aliquid debere fieri dicitur, quod est in potestate faciēdis. Esse autem aliquid in potestate nostra, inest nobis per aliquam potentiam, scilicet voluntatē, & non per habitum, quare liberum arbitrium est voluntas, non absolute, sed in ordine ad actum qui dicitur electio, quare præsūponit consilium. Et sic liberum arbitrium est essentialiter ipsa voluntas, connotādo ordinem siue respectum ad rationem siue ad iudicium electionis, quare est vnus & proprius actus liberi arbitrii. Ex eo enim liberi arbitrii dicitur, quod possumus vnum accipere alio recusato, quod est eligere. Electio autem, vt dictum est, ad voluntatem pertinet, præsūponit tamen iudicium, & collationem rationis. Sed cum omnium potentiarum actus ordinentur ad electionem, liberum arbitrium non dicitur plures potentia: quia tunc sequeretur quod in vno homine essent plura libera arbitria & voluntates: ideo est tantum vna potentia cum actus omnium aliarum potentiarum referantur ad liberum arbitrium, mediante vno actu qui est eligere, qui non potest esse actus elicitus à pluribus potentis immediatē progrediens, sed duntaxat à voluntate. Quāuis enim Philof. videatur relinquere sub dubio cuius potentia actus sit electio (dicit enim quod electio est intellectus appetitiuus, vel appetitus intellectiuis) magis tamen declinat quod sit appetitus intellectiuis, nominans electionem desiderium conciliabile, & huius ratio est: quia obiectum proprium electionis est id quod est ad finem, siue medium: hoc autem in quantum huiusmodi, habet rationem boni, quod dicitur vtile: vnde cum bonum, in quantum huiusmodi, sit obiectum appetitiuæ virtutis siue potentia, sequitur quod electio erit actus appetitiuæ potentia, & per consequens voluntatis. Nec obstat quod ratio siue intellectus est principium iudicij, & non voluntas: quia quod dicitur principium alicuius actus, aequaliter fieri, non oportet quod sit principium illius actus simpliciter, sed aequaliter significatur esse principium illius: sicut grammatica per hoc quod dicitur esse principium recte loquendi: sed non dicitur q̄ sit principium locutionis simpliciter: quia sine grammatica homo potest loqui, sed quod sit principium rectitudinis in locutione. Ita potentia qua liberè iudicamus, non dicitur illa qua iudicamus simpliciter (quæ scilicet est intellectus) sed quæ facit libertatem in iudicando, quæ est voluntas. ¶ Essentia ergo libertatis est voluntas: radix autem eius est intellectus: quia ex hoc voluntas potest ad diuersa ferri, quia ratio potest habere diuersas acceptiones boni, sed essentia libertatis est voluntas. Ideo Philof. definiunt liberum arbitrium dicentes quod est liberum de ratione iudicij, quasi ratio sit causa & radix libertatis.

Ver. 5. DE LIBERO ARBITRIO INVENTIVR.
 Liberum arbitrium inuenitur in Deo, angelis, & hominibus, differenter tamen. Primum quidem reperitur in Deo, iuxta illud Apost. Omnia operatur vnus, & idem spiritus, diuidens singulis prout vult. vbi gloss. exponit pro libero voluntatis arbitrio. Nec obstat quod Deus peccare non possit: quia vt dictum est ex Anselmo, posse peccare non est liberum arbitrium, neque pars liberi arbitrii, sed potius imperfectio liberi arbitrii: quia de ratione liberi arbitrii non est quod sit flexibile ad malum, sed quod possit se habere ad plura opposita. ¶ Et quāuis Deus naturaliter velit & diligat seipsum, & naturaliter generet filium, & spiret spiritum sanctum, & sic in cooperationibus ad intra non sit liber nisi libertate complacentia: est tamen liber in operationibus ad extra, scilicet in creatione & productione creaturarum ac gubernatione illarum. ¶ Hæc autem libertas ab aeterno ei competit. Vnde Apost. attribuit ei electionem dicens: Vt secundum electionem proposuisti Dei maneret. Et alibi dicit, Reliquia secundum electionem salutis facta sunt. Quod quarebat Israel, non est consecutus: electio autem consecuta est: licet enim consiliū quod importat collationem successiuam, non attribuitur Deo, attribuitur tamen ei resolutio & determinatio consilij.

Ver. 6. DE LIBERO ARBITRIO ANGELORVM.
 Angeli etiam habent ex natura sua liberū arbitrium, sed flexibile in malū, nullius enim creaturæ liberum arbitrium ex puris naturalibus potest esse inflexibile, siue confirmatum in bono, cum enim omne creatū progrediatur de non esse ad esse, sequitur quod de ratione cuiuscunq; creaturæ sit, quod possit deficere vel secundum substantiam, vt elementa, vel secundum operationem, vt Angelicalis ex puris naturalibus essent beati, quia nullus impeditur à beatitudine nisi propter peccatum. Potest tamen natura intellectualis per gratiam confirmari in bono, sicut fuerunt Angeli boni in secundo instāti. Et sicut anima Christi, quæ ab initio sui fuit beata, & habuit clarā diuinā essentia visionem, quæ aufert omnem defectum rationis, & per consequens flexibilitatem arbitrii in malum: quia non potest esse defectus, siue peccatum in voluntate, nisi sit defectus in ratione siue in intellectu, per quē malum siue apparenis bonum proponitur voluntati. Liberum arbitrium in Angelis est talis naturæ, quod cuiuscunq; plenè liberè adheret, immobiliter adheret, vnde boni post completè liberā electionem fuerunt confirmati, & mali obstinati & indurati, vt dicit D. Greg. 34. Moralium, exponens illud: Cor antiqui hostis sicut lapis in durabitur: quia nunquam vlla conuersionis penitentia mollietur. Et D. Ioan. dicit: Homicida fuit ab initio, &c. quod exponens D. Aug. dicit, quod semper peccat ab initio sui peccati diabolus. Angelus enim est medi-

1.2. q. 17. art. 1. ad 2.
 1. Cor. 12. In li. de li. arb.
 Rom. 9. Rom. 11.
 De veri q. 24. art. 7.
 De malo. q. 16. ar. 11.
 1. Ioan. 1. 11. de ci. Dei.

dus inter Deum & hominem: & Deus habet liberum arbitrium inuertibile ante electionem, & post: homo autem habet liberum arbitrium vertibile ante electionem, & post electionem inuertibile.

Ver. 7. DE LIBERO ARBITRIO HOMINIS.
 Homo etiam habet liberum arbitrium, vt probatū est, differenter tamen ab Angelis. Quia habet vertibile ante, & post electionē, & vsq; ad mortem: tunc enim confirmatur in bono, vel in malo. Si moriatur in gratia, confirmatur in bono: si verò in peccato mortali, confirmatur in malo. Vnde D. Ioan. Me oportet operari donec dies est (scilicet presentis vitæ) venit nox. scilicet mortis, in qua nemo potest operari meritorie, vel demeritorie. Et Eccl. 11. Si ceciderit lignū siue ad Austrū, siue ad Aquilonem, ibi erit. per lignum potest intelligi homo, qui comparatur arbori iuxta illud: Video homines velut arbores. Auster representat statum gratia, Aquilo verò statum peccati mortalis: ideo in quo statum morietur, ibi semper erit. Hic autem casus fit per mortem. Vnde Damasc. dicit: Quod est in hominibus mors, est in angelis casus. Iurista dicunt, quod voluntas hominis est deambulatoria vsq; ad mortē. ¶ Ex quo sequitur quod pro statu vitæ nemo potest esse obstinatus, neque etiam Antichristus. Quia obstinatio perfecta, est firmitas voluntatis in malo, sic quod non possit à peccato reuerti, nec vilo modo cooperari, ad hoc quod resurgat: talis est obstinatio dātorū, quæ non potest esse in via, cum maneat natura liberi arbitrii, quod non potest cogi, & sic potest cessare à peccato, & modicū conari ad iudiciū syndereis. ¶ Potest tamē aliquis in via esse imperfecte & inchoatiue obstinatus, & firmatus in malo, vt valde difficulter possit cooperari ad hoc, q̄ resurgat à peccato propter longā peccati cōsuetudinē, & taliter erit obstinatus Antichristus. talis obstinatio dicitur induratio. Et sic legimus Exo. 7. indurauit fuisse cor Pharaonis, nō tamē perfecte: & ratio est, quia in statu vitæ passio soluitur & reprimitur, & habitus non totaliter animā corrumpit. Nec ratio adeo pertinaciter falso inhaeret, quin per contrariam rationem possit adduci, sed post statū vitæ anima separata non accipit cognitionem à sensibus, & sic confirmabitur sicut angeli. Et in resurrectione corpus sequetur animæ cognitionē, & sic eadem ratio obstinationis manebit.

Ver. 8. DE CONFIRMATIONE LIBERI ARBITRII IN BONO.
 Quāuis liberum arbitrium hominis nō possit in via confirmari in malo, cum talis obstinatio nō possit attribui Deo, neq; voluntati, quæ nō potest per habitum seu consuetudinem corrumpi neq; necessitari. Potest tamen confirmari in bono per specialem Dei gratiam, cum confirmatio in bono possit attribui Deo, qui est causa omnium bonorū: & nō potest esse causa mali, culpa, siue peccati. Et sic dicimus quod A post. fuerūt confirmati in die Pērecostes, iuxta illud Psal. 74. Ego confirmam columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiam fuit in gratia confirmata. ¶ Sed difficultas est quid sit, & in quo consistat illa confirmatio. Ad cuius euidentiā sciendum est q̄ aliquis potest confirmari in bono dupliciter. Vno modo simpliciter, ita q̄ habeat in se sufficiens confirmationis principium, p̄ quod omnino impediatur à peccando. Et sic beati sunt confirmati in bono, eod quod mediante lumine gloriæ, ratio est semper in actu perfecta, & nullus potest esse defectus in ea. Alio modo dicuntur aliqui confirmari in bono per hoc, quod datur eis aliquid munus gratia, quo ita inclinatur in bonum, quod non de facili possunt à bono desecti: non tamen per hoc ita retrahuntur à malo, q̄ omnino peccare non possint, nisi diuina prouidentia custodiēte, sicut dicitur de immortalitate Adæ, qui in statu innocētiæ erat immortalis, nō q̄ omnino mori nō posset ex aliquo dono sibi intrinsicus dato, sicut beati post resurrectionem. Nec poterat protegi ab omni exteriori mortifero, vtputa ab incisione gladij, & alijs huiusmodi, à quibus tamen à diuina prouidentia præsērabatur. Et hoc modo in statu vitæ possunt confirmari in bono, & nō primo modo: quod sic probari potest: Nam nō potest aliquis omnino impeccabilis reddi, nisi omnis origo peccati auferatur. Origo autem peccati vel est ex rationis errore, quæ in particulari decipitur circa finē boni, & circa vtilia quæ in vniuersali naturaliter appetit: vel ex hoc, quod iudicium rationis intercipitur propter aliquā passionem inferiorum virium. Quāuis autem alicui viatori concedi possit, vt ratio nullatenus erret circa finem boni, & circa vtilia in particulari per donum sapientia & consilij: tamen quod iudicium rationis nō possit intercipi, excedit statum vitæ propter duo. Primum, & principaliter: quia rationem esse semper in actu rectæ cōtemplationis in statu vitæ, ita quod omnium operum ratio sit, Deus actualiter considerās, est impossibile. Secundò quia in statu vitæ non contingit inferiores vires ita rationi esse subditas, vt actus rationis propter eas nullatenus impediatur, nisi in domino Iesu Christo, qui simul fuit viator & comprehensor. Sed tamen per gratiam vitæ ita potest astringi bono, quod nō nisi difficulter peccare poterit. Cum per virtutes infusas, & dona spiritus sancti vires inferiores referentur, & voluntas in Deum fortius inclinatur, & ratio perficiatur in contemplatione veritatis diuinæ, cuius continuatio ex feruore amoris prouenit: s, hominem retrahit à peccato. Sed totum quod deficit ad cōfirmationem, completur per custodiam diuinā prouidentia in illis qui confirmati dicuntur, vt scilicet quādo cunq; occasio peccati se ingerit, eorum mens diuinitus excitetur ad resistendum. ¶ Ex prædictis sequitur quod confirmatio non differt à dono perseverantia dato in hac via, quod non cadit sub merito, eod quod pendeat solum ex motione diuina, quæ est principium omnis meriti. Et ideo perseverantia donum nihil aliud est, quàm specialis assistentia, & motio Dei, qui quādo cunq; occasio peccati se ingerit, exq̄tat mentem ad resistendum, & implendum præcepta pro tempore occurrentia. Nisi fortè dicatur, quod confirmatio præsūponit abundantem & excellentem gratiam. Nā om-

1. Cor. 9.
 Eccl. 11.
 Mar. 8.
 1. p. q. 62. ar. 2.
 An aliquis possit esse obstinatus in via.
 Exod. 7.
 Psal. 74.
 De veri q. 24. ar. 9.
 Confirmatio in gratia quid sit.
 1.2. q. 114. ar. 9.

nes qui dicuntur in gratia confirmati, dicuntur habuisse excellentē gratiam. ¶ Si quærat quare per donum habituale non possit fieri illa harmonia inter potentias animæ & rationem, & voluntatem ad Deum, vt non possit homo peccare in hac via, sicut per iustitiam originale fiebat talis harmonia, quod non poterant in statu naturæ integræ primò peccare venialiter; & tamen iustitia originalis erat donum habituale: dictum est, quod confirmatio excedit statum viæ.

Ver. 9. DE VSV LIBERI ARBITRII.

Liber homo semper habeat liberum arbitrium, cum semper habeat voluntatē: non tamen semper habet vsum liberi arbitrii, vt patet in dormientibus, ebriis, & furiosis: siue amentibus: ac etiam in pueris in quibus paulatim crescit vsum liberi arbitrii, vt ex actibus illorum expectatur. Quia paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti supra actus suos: quæ sunt signa quædam ostendentia rationis vsum. Tempus completi vsum rationis ad peccatum mortale sufficiens, ab aliquibus assignatur finis primi septennij, quod non est intelligendum absolute in omnibus, sed vt in pluribus: quia aliqui habent multum materialem cõplexionem, & ideo tardius habent completum vsum rationis, quàm delicatiores: nec potest bene regula generalis assignari. ¶ Acceleratur tamen aliquando à Deo, vt factum fuit animæ Christi, qui in primo instanti, meruit nobis per acceptationem passionis oblata. Vnde Esa. Oblatus est: quia ipse voluit. Verisimile est etiã quòd beatæ Virgini, cum de lege non detur gratia, nisi per sacramenta vel per motum liberi arbitrii, sed nullum sacramentum fuit oblatum pro D. Virgine, in primo instanti conceptionis siue creationis animæ, quæ per gratiam fuit præseruata à peccato originali: igitur. Præterea secundum D. Hiero. Ansel. & Bern. cæteris per partes: Mariæ autem tota sese infudit gratiæ plenitudo. Et sic nil gratiæ fuit aliis collatum, quod D. Virgini non fuerit cõcessum: sed vsum liberi arbitrii in vtero existens incertum est. Quidam dicunt quòd innocentibus martyribus pro Christo occisis fuit acceleratus vsum rationis. D. Tho. tamen non est eiusdem sententiæ, eò quòd illud excedat communem statum, & non habeat auctoritas sacræ scripturæ, à qua possit elici. Non assentur etiam dicentibus vsum liberi arbitrii fuisse acceleratum puero quinque annorum blasphemanti, de quo recitat D. Greg. quòd fuit suffocatus à diabolo in præsentia patris, dicit enim visionē factam patri, cuius exemplo puer blasphemare didicerat, & filium propter peccatum patris fuisse suffocatum, sed non damnatum, patrem verò morte filij punitum, & monitum. Post mortem autem homines non habent aliquem vsum liberi arbitrii in ordine ad vltimum finem, præter illum què ante mortem sibi præstituerunt, circa media autem non inconuenit dicere demones & damnatos habere vsum liberi arbitrii. Nec per hoc sequitur, quòd demerentur de nouo, cum sint determinati in ordine ad finem, & non sunt in statu merendi, & eadem ratione beati non merentur de nouo, & eodem modo dicendum est de angelis bonis & malis.

Ver. 10. DE DIFFERENTIA VOLUNTATIS AB INTELLECTU.

Inter voluntatem & intellectum constat quàm plurima esse discrimina. Primum, quia voluntas non recipit in se species aut similitudines rerum, in quas tendit, seu quas vult, prout intellectus, sicut dictum est. Ob hæc causam voluntas dicitur cæca: quia nihil ex se videt, & nihil vult nisi repræsentetur per intellectum sub ratione veri vel apparentis boni: & sic intellectus est director, siue pedagogus voluntatis: quia dirigit eam. Propter eandem causam dicitur quòd bonum & malum sunt in rebus, & verum ac falsum sunt in intellectu, quia intellectus recipit species rerum, & non voluntas: ideo necesse est intellectum regulari, & mensurari per res exteriores, & non voluntatem, cum in se nil recipiat ab eis, sed regulatur, & mensuratur à voluntate diuina, à qua recipit & esse, & motionem, quantum etiam dici possit voluntatem regulari per rationem siue intellectum, in quantum ratio participat, & recipit ab intellectu diuino, siue ratione diuina, ea quæ per voluntatem debent obseruari: quia tantum ratio humana est vera, in quantum conformatur veritati diuinæ per synderesim, quæ dicitur participatio diuini luminis, vel per lumen fidei. ¶ Secundum discrimen est, quia voluntas est essentialiter libera, & domina aliarum potentiarum, ac etiam ipsius intellectus, sic quòd mouet eas per modum causæ agentis, ideo dicitur inclinatio in aliquid. Inclinatio autem dicitur dispositio mouentis secundum quod efficiens mouet. Sic ergo mouet voluntas alias potentias per modum causæ agentis, vt non possint resistere, nisi forte impediatur ex in dispositione organorum aliarum potentiarum: quia turbato cerebro, intellectus ad imperium voluntatis non potest vacare contemplationi, intellectus autem non est dominus voluntatis. Quia quocunque obiecto per intellectum voluntati præsentato, potest voluntas ex natura suæ liberratis cessare ab actu, & imperare intellectui, vt alia obiecta repræsentet. Et sic intellectus mouet voluntatem per modum finis & obiecti, & nõ effectiue: voluntas autem mouet intellectum per modum efficiētis, & effectiue. Sed difficultas est quomodo hoc fiat, & quid causet voluntas in ipso intellectu, quando imperat quod diuertat ab obiectis præsentatis, & quærat siue repræsentet alia. Si quærat an in intellectu per illud imperium causetur aliquod iudicium: quia de illo primo iudicio quo modo causetur, iterum posset esse quæstio, an per aliud iudicium, & sic in infinitum. Dicendum quod intellectus in vigilia semper præsentat aliquid voluntati quod est bonum, verum, vel apparens, & voluntas intruens mouet intellectum ad quærendum media quæ ei placet, ex qua motione effectiua ipsius voluntatis naturali quodam ordine & subiectione absque aliquo alio iudicio causato vel impresso à voluntate in intellectu. Intellectus videns voluntati non placere

cere obiectum præsentatum, reflectitur supra se, & iudicat alia media præsentanda, & sic respicit species intelligibiles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas autem mouet alias potentias effectiue, sed non immediatè, sed mediatè intellectu, qui est promptus executor voluntatis, & imperat fantasie, & fantasie appetitui sensitiuo, & appetitui sensitiuo imperat potentiam motiue, & membris exterioribus. ¶ Excipiuntur tamen à motu & imperio voluntatis vires vegetatiuæ partis. Vnde Christus: Nemo potest cogitare addere ad staturam suam cubitum vnum. Notandum tamen quòd imperium pertinet ad voluntatem & rationem diuersimodè: quia pertinet ad voluntatem per modum inclinationis. s. prout imperium importat in inclinationem quædam & executionem. Ad rationem verò per modum directionis, & secundum quòd inclinatio, & motio voluntatis ordinatur, exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmissis apparet quomodo intellectus & voluntas, in nobilitate & præminetia dignitatis se inuicem excedunt.

Ver. 11. DE DIGNITATE INTELLECTVS ET VOLUNTATIS.

Liquid potest dici altero eminentius dupliciter. Primò simpliciter & absolute. Alio modo secundum quid. Ad hoc autem quod ostendatur aliquid esse altero nobilius, oportet quod eorum comparatio atretur circa essentialia: quia secundum accidentalia attenditur vnum alteri præminere secundum quid. Sicut si homo cõparetur leoni, quantum ad differētias essentielles, homo est simpliciter nobilior leone: quia homo est animal rationale, & leo animal irrationale. Si verò cõparetur, quantum ad accidentia, puta quantum ad fortitudinē corporale, leo est nobilior, sed hoc est secundum quid. Ad sciendum ergo an voluntas & intellectus sit nobilior simpliciter & absolute, ex differētis essentialibus considerandum est. Perfectio autem & dignitas essentialis intellectus in hoc consistit, quod speciem rei intellectæ in se recipit, per quam ipsam intelligit actu, in quo tota eius dignitas consideratur: quia vnumquodque in tantum est ens, in quantum est actu: nobilitas autem, & dignitas voluntatis, & actus eius consistit in hoc, quod anima ordinatur per voluntatem ad aliquam rem nobilē secundum esse, quod res habet in se ipsa. Sed perfectus simpliciter & absolute loquedo, est in se habere nobilitatē altèrius rei, quàm ad rem nobiliorē extra se existentē cõparari. Hinc est quod intellectus simpliciter & absolute est eminentior & nobilior ipsa voluntate. Quod etiã multis modis potest probari. Primò ex imagine Dei: nobilitas enim animæ consistit in hoc, quod est ad imaginem Dei, sed hoc est per intelligētiam, vt dicit D. Aug. in quantum intellectus intelligendo se ipsum repræsentat patrem & filium, quia idem per essentiam est principium & verbum intelligens, & intellectum, & sic magis participat imaginem Dei. Præterea actus intellectus est nobilior actu voluntatis: igitur & ipse intellectus, antecedens probatur, quia actus intellectus terminatur ad animam, actus verò voluntatis ad res ad extra. Præterea intellectus plus distat ab infimo. s. sensu, cum quo aliquo modo conuenit ipsa voluntas: quia vtrumque terminatur ad res ad extra. Præterea regens & dirigens est nobilior recto & directo, sed intellectus est dirigens, igitur, & c. Vltèrius actus simplicior est nobilior, sed actus intellectus est huiusmodi, cum abstrahat à materia, & nõ voluntas. Præterea illud quod est proprium hominis, in quantum homo, est nobilior eo quod est commune homini, & aliis animalibus. Sed intelligere est proprium hominis, & velle aliis animalibus conuenit. Vnde Philosophus dicit: Quòd in voluntario participat pueri & bruti. Insuper, quato aliquid est propinquius fini, tanto est nobilior, cum ex fine sumatur ratio bonitatis in iis quæ sunt ad finem, sed intellectus propinquior est fini vltimo & prius attingit ipsum cognoscendo quàm voluntas appetendo, cum appetitus præsupponat cognitionem. Vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscatur deus, & quem misit Iesum Christum. Vltèrius, Vita contemplatiua est nobilior vita actiua secundum D. Greg. iuxta illud: Maria optimam partem elegit, quæ nõ auferetur ab ea. Postremò Philosophus dicit, quod intellectus est optimus eorum quæ in nobis sunt. ¶ Sed si cõparemus voluntatē & intellectum ad res ad extra, adhuc distinguendum est: quia si ad res corporales & sensibiles, adhuc intellectus est nobilior, quia res, quas intelligit, sunt nobiliori modo in intellectu, quàm in seipsis, cum sint in eo immaterialiter & incorruptibiliter: voluntas autem fertur ad res secundum se ipsas. ¶ Si autem cõparemus intellectum & voluntatē ad res superiores, puta angelos & Deum, tunc voluntas est nobilior, cum fertur in ipsas res secundum quod in se sunt: intellectus verò secundum quod sunt in se ipso. Sed superiora, puta angelus vel Deus, inferiori modo sunt in intellectu, quàm in seipsis: ideo intellectus circa illa est inferior voluntati: ideo diligere Deum est nobilior, & magis meritorium quàm cognoscere ipsum. Quod intelligendum est in via, vbi intellectus cognoscendo Deum, fertur in speciem siue similitudinem, non quidem expressam, sed abstractam. Sed in patria & visione beatifica cum ipse intellectus fertur in diuinam essentiam secundum se, & non per aliquam similitudinē, & primò attingat, visio erit perfectior fruitione: & si per impossibile cessaret frui, adhuc visio faceret, & denominaret hominem beatum inchoatiue: sed quantumcunque voluntas fruatur Deo, non nominat hominem beatum, nisi intellectus clarè videat. ¶ Si autem intellectus & voluntas comparentur in esse moris vel motionis, & in via, voluntas est nobilior, quia ipsa est essentialiter libera & diuina, & per eam homo meretur, & non per intellectum. Item nobilior habitu perficitur. s. charitate, & intellectu fide. Sed in patria intellectus perficitur lumine gloriæ, quod est nobilior charitate, eo quòd primò facit attingere vltimum finem, & importat rationem gratificationis. Et sic excessus dignitatis ipsius voluntatis supra intellectum est secundum quid duntaxat. Nec inconuenit quòd voluntas magis laboret & mereatur, & quòd intellectus magis, & primò præmiatur: Sicut in forti politico brachia amplius laborant, & tamen caput coronatur. Nec etiam voluntas potest præmiari, nisi mediante intellectu.

Esai. 53.

Hier. 1.

Luc. 11.

2. 2. q. 12. d. ar. 1. ad 3. 4. sent. dist. 27. q. 2. ar. 1.

Mat. 6.

Luc. 11.

3. super gen. ad lit.

3. Ethic.

Ioan. 17.

6. 1. cor.

Luc. 10.

10. Ethic.

1.2. q. 6. art. 1. §. 4.

Voluntarium secundum Greg. Nicenum, Damasc. & Philof. dicitur actus, cuius principium est infra cum additione scientiæ, hoc est cum cognitione finis operis. Cognitionem autem finis est duplex, scilicet perfecta & imperfecta: inde est quod duplex est voluntarium, scilicet perfectum & imperfectum. Voluntarium perfectum est quod sequitur cognitionem perfectam: voluntarium autem imperfectum quod sequitur cognitionem imperfectam. Cognitionem imperfectam, finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, absque hoc quod cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem, & talis cognitio reperitur in animalibus per sensum & æstimationem naturalem, per quam cum non reflectantur supra se, non cognoscunt proportionem actus in finem, & ideo inveniuntur in eis voluntarium imperfectum. Vnde Philof. dicit, quod pueri & bruta animalia communicant in voluntario. Cognitionem autem perfectam finis est, quando non solum apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, & proportio actus est eorum quæ ordinantur in finem: & talis cognitio conuenit soli intellectuali naturæ: ideo sola talis natura dicitur habere voluntarium perfectum, quod idem est quod liberum: quia secundum illam cognitionem perfectam, homo est dominus actus sui ex hoc quod habet facultatem deliberandi de suis actibus: quia ex quo deliberans se habet ad opposita, voluntas in vtrumque potest de hoc voluntario perfecto, hoc est libero. Dicit Damasc. quod actus voluntarios sequitur laus vel vituperium. Ex iis inferitur primo, quod lapis aut alia inanimata nullum habent voluntarium, cum non habeant cognitionem: & ideo non dicuntur agere aut mouere se ipsa, sed agi & moueri à dirigente naturam, siue ab auctore naturæ, sicut sagitta dirigitur à sagittante. Secundo inferitur, quod animalia bruta, & pueri qui non habent vsum liberi arbitrij, non habent voluntarium perfectum, cum non habeant perfectam cognitionem, nec possint deliberare. Et ideo licet dicantur aliquo modo agere & mouere se ipsa, non tamen proprie, & perfecte, cum non habeant dominium suorum operum: ideo dicuntur magis agi & moueri, quam agere: & ideo actus illorum non sequitur laus aut vituperium. Differentia tamen magna est inter bruta & pueros, quia bruta non sunt apta nata habere cognitionem perfectam, & voluntarium perfectum, sicut pueri qui proficiunt in cognitione, & tandem veniunt in voluntarium perfectum. Notandum tamen, quod cum voluntarium perfectum à voluntate libera nominetur, & voluntas libera dupliciter dicatur aliquid velle, scilicet directe & indirecte: ita & voluntarium perfectum est duplex, scilicet directum & indirectum. Voluntas dicitur velle aliquid directe, secundum quod directe tendit in illud, & quod procedit ab ea: sic volitio dicitur directe volita, sicut à calore calefactio. Indirecte autem & ex consequenti dicitur velle id quod sequitur ex hoc ipso quod non agit, vt nauta dicitur velle submersionem nauis, ex hoc ipso quod non gubernat nauem cum tenetur, & potest: tunc enim ei imputatur submersio nauis, eo quod potuit, & debuit velle impedire eam. Et sic voluntarium perfectum potest esse absque actu, aliquando absque actu exteriori cum actu interiori, sicut cum vult agere. Quandoque verò absque actu etiam interiori, cum merè omisiuè se habet. Et sic hoc complexum (non velle) dupliciter accipi potest, scilicet positive & negatiuè.

Pueri non habent voluntarium perfectum.

Voluntarium perfectum quid, & quotuplex.

1.2. q. 6. art. 4. §. 5.

§. de ci. Dei.

Inter impedimeta voluntarij, & causas inuoluntarij ponitur violentia siue violentia, quod nihil aliud est quam motus cuius principium est ab extrinseco non conferente vim passio. Et quauis voluntas quo ad actum interioriorem, qui est volitio, non possit violentari: cum volitio sit inclinatio voluntatis, & si voluntas aliquid velit, vel nolit positiuè, iam ipsa confert vim. D. Aug. dicit: Quod fit voluntariè, non fit ex necessitate, neque coactione. Sed quo ad actus exteriores qui possent ab ipsa imperari, & quo ad membra exteriora, voluntas potest violentari: ideo Philof. & Damasc. dicunt, quod aliquod est inuoluntarium per violentiam: quia fit contra voluntatem, si autem voluntas concurrat, vel secundum actionem, vel secundum passionem, non dicitur inuoluntarium simpliciter: quando passio est conueniens: voluntas enim quæ est vis passiva concurrat ad receptionem sui actus: ex quo sequitur quod non omne passiuum cogitur à suo actiuo: Sicut nec generationes nec corruptiones naturales dicuntur violentæ, eod quod sunt secundum inclinationem materiarum quæ recipit formas. Non est etiam inconueniens quod aliquid sit violentum secundum quid, quod tamen est inuoluntarium simpliciter: vt cum aliquis in se hinc membra contra naturalem dispositionem, hoc est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrum particulare, non tamen simpliciter quantum ad ipsum hominem: sicut in naturalibus quando animal mouetur sursum ex apprehensione contra grauitatem suam, & quando lapis cum impetu emittitur deorsum. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat, non tamen quo ad omnem. Cum autem aqua quæ naturaliter grauis est, & deorsum tendit, in clepsydra ascendit sursum, ne detur vacuum, non violentatur, quia principium illius est, ab intrinseco, non quidem vt aqua est quædam natura particularis, sed vt est pars vniuersi, quod abhorret à vacuo.

1.2. q. 6. art. 6.

Metus siue timor etiam impedit siue diminuit voluntarium: multa enim per metum agimus, quæ secluso metu non ageremus. Licet enim impediatur & diminuat voluntarium, nunquã tamen totaliter tollitur: quia vt Gregor. Nicenus dicit, quæ per metum aguntur, sunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tamen si quis rectè consideret, sunt magis voluntaria quam inuoluntaria: quia sunt simpliciter voluntaria: inuoluntaria autem secundum quid, quia vnum quodque simpliciter esse, secundum quod est actu: sed id quod est in sola apprehensione, non est simpliciter actu, sed

sed secundum quid. Atqui quod metu agitur, secundum hoc est actu, secundum quod fit. Actus enim in singularibus est. Singulare autem dicitur in quantum est hic, & nunc: ideo id quod fit, est in actu secundum hic, & nunc dicitur simpliciter esse. Et sic quod fit per metum, est voluntarium in quantum est hic & nunc, prout. In hoc casu est impeditiuum maioris mali quod timebatur, quemadmodum proleccio mercium in mari tempore tempestatis propter timorem periculi imminenti, quæ non ferret nisi immineret periculum, ideo dicitur voluntaria simpliciter, & inuoluntaria secundum quid. Notandum quod differentia est inter ea quæ sunt per vim, siue quæ sunt violenta, & ea quæ sunt per metum, quia ea quæ sunt per violentiam, sunt omnino inuoluntaria, cum voluntas non concurrat. Ideo violentia tollit omnino peccatum. In iis autem quæ sunt ex metu, non tollitur omnino peccatum, cum non tollatur totaliter voluntarium, quauis metus excuset, & diminuat peccatum, in quantum diminuit voluntarium, quia sub conditione est inuoluntarium. Metus enim est vis siue violentia conditionata. Metus secundum iustitiam est duplex, quidam est leuis quo timetur leue vel etiam graue malum, sed leuiter, hoc est ex leui causa. Et hic metus cadit in virum leuem, qui timet vbi & quando non oportet: talis metus facit & denominat illum meticulosum. Alius est metus iustus, quo timetur graue malum, & grauer: hoc est ex probabili causa: & hic metus secundum iura vocatur cadens in constantem virum, siue in constantem mulierem, licet minor metus excuset mulierem quam virum, vt in c. cum locum de iis quæ vi metusve causa, sunt. Graue malum dicitur mors, vel mortis periculum aut verbum, seruitus, vinculorum, deonestationis, personæ propriæ, aut vxoris, ac filiorum, & perditio maioris partis bonorum temporalium, præsertim cum pauca haber bona, vt dicit Pan. in c. Abbas, de iis quæ vi metusve causa sunt. Et generaliter graue malum dicitur maius respectu minoris, quia vir constantis siue virtuosus sustinet minus malum vt euitet minus. Metus iustus, siue cadens in constantem virum licet excuset à tanto, cum diminuat voluntarium, non tamen excusat à toto, in iis quæ sunt de se mala, & peccata: quia talia sunt maxima mala, propter quæ vitanda debet homo potius mori, vt dicitur in 3. Ethic. cuiusmodi sunt blasphemare, adulterari, falsum testimonium perhibere, & occidere autoritate propriâ, etiam aggressorem. Non enim licet tendere mortem directè, sed defensionem, quauis aliquando sequatur mors ex consequenti. Vnde Christus dicebat: Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. In iis autem quæ non sunt secundum se mala, sed sunt mala, quia prohibita lege diuina pure positua, an metus excuset à toto, difficultatè habet, quia in c. quod non est, de reg. iur. dicitur: quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam Sabbatum custodiri præceptum est, Machabei tamen sine culpa sua in Sabbato pugnant. Sic etiam hodie si ieiunium frangeret agronus, reus voti non habetur, igitur mortis periculum excusat à præcepto legis diuinæ positiuæ de seruado Sabbato, & reddendo voto. In oppositum autem est historia vbi habetur, quod septem fratres cum matre eorum, admirabili & bonorum memoria digna, crudelissimam mortem potius sustinere elegerunt, quam porcinas carnes comedere, quod sola lege diuina pure positua prohibebatur, & non erat de se malum, sed solum quia prohibitum. Sic ergo bellantes pro vita, veniendo contra præceptum Sabbati, quod est vnum ex decem principalibus præceptis, scilicet decalogi, non peccauerunt, ergo nec etiam peccassent si comedissent carnes suillas siue porcinas: & si non peccassent comedendo, tenebatur comedere, quoniam habebant medium licitum ad conseruandam vitam. Dicunt quidam, & satis probabiliter, quod in prima historia qui in primo bello noluerunt se defendere, sed magis mori in simplicitate sua præelegerunt, non peccauerunt: quia propter honorem Dei sustinebant voluntariè mortem ab his qui eos ad simulachra adoranda volebant inducere. Non enim tunc tenebantur seruare vitam, cum incertum esset, an possent. Nec adhuc eis reuelatū fuerat quod possent in sabbaro pugnare. Matthias verò, & reliqui remanentes videntes stragè, & quod si omnes sic facerent, honor Dei diminueretur, & daretur ansa, & cornu peccatori, præmissa oratione, inito consilio, habita reuelatione, prouidè & sapienter cogitauerunt quod ipsi in Sabbato ad alios non egréderentur, sed si aggressi fuissent ab inimicis, pugnarent se defendendo, quod etiam non erat contrauenire præcepto Sabbati, quod non prohibebat opera quæ necessaria erant ad vitam corporalem non solum hominum sed etiam iumentorum, vnde Christus: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum in die Sabbati? Postmodum declarat, quod per hoc non soluebatur lex Sabbati. In secunda autem historia inducentes comedere carnes suillas, etiam intendebat inducere ad adorationem simulachrorum, & ad transgressionem omnium legum Dei per Moysen datarum, nec poterant illis resistere: & sic talis comestio vergebat in iniuriam Dei. & ideo non erat licitum comedere, quia non erat medium licitum conseruandi vitam. Probabile est tamen quod secluso scandalo, & adueniente metu mortis ab intrinseco, vt putà si moreretur fame, nisi comederet escas prohibitas, posset & teneretur comedere per communem regulam, de concursu præceptorum, quæ talis est, Quodcumque concurrunt præcepta inæqualia in compatibilia seruati, in illo casu minus præceptum suspenditur, & maius obligat. Sed maius præceptum est de seruanda vita, quæ de delectu ciborum, igitur, &c. Vbi autè ex illa comestione, & transgressionem præcepti sequeretur scandalum ex infirmitate proximi, præcipuè quando metus cadit ab extrinseco, non debet quis comedere, imò tenetur potius mori, iuxta illud, Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem: ordine enim charitatis quis plus tenetur diligere animam proximi, quam vitam corporalem. Metus iustus, siue cadens in constantem virum in iis quæ prohibita sunt iure humano, excusat à mortali secundum Siluestrum de Priore.

Differentia inter violentiam, & per metum facta.

Metus duplex.

Graue malum et minor cadens in constantem virum quid dicitur.

Metus cadens in constantem virum non totaliter excusat.

Mat. 10.

An lex diuina pure positua in iis que non sunt de se mala, instante periculo mortis obliget. 1. Mach. 2. 2. Mach. 7.

Luc. 14.

1. Cor. 9.

Cuius

Cuius ratio est, quia non est de intentione legislatoris aded strictè ligare homines. Et de ratione legis humanæ est quod sit rationabilis, & possibilis quod non videretur, si ita rigide obligaret, nisi forte esset propter aliquod naturale annexum, sed non in purè humanis. Nec obstat quod dicitur in c. in facris, de iis quæ vi metusve causa fiunt. vbi videtur dici quod est mortale, participare cum ex communi cato, nec excusat metus: quia loquitur in participatione directa, in iis quæ sunt per se mala, siue quando participat cum excommunicato, in crimine. ¶ Excusat etiam metus ab obligatione contractuum, in quibus liber consensus requiritur, vt in matrimonio, & dotis constitutione, & aliis de quibus Siluester in summa super verbo metus. §. 7. Iura enim voluerunt quod in contractu matrimonij esset plenum voluntarium, siue omnino liber consensus, vt in c. Cum secundum, & c. veniens, in 2. de sponsa. & sic matrimonium contractum ex metu cadente in constantè virum aut mulierem, est ipso iure nullum. Idem dicendum est de professione religionis, quæ est matrimonium spirituale. Alij autem contractus, in quibus non requiritur plene liber consensus, si ex metu fiant, tenent, quia coacta voluntas, voluntas est, vt not. in l. si mulier. §. si. ff. quod met. causa. Venit tamen talis contractus rescindendus actione quod met. caus. vt in lib. officio iudicis. ff. eo. tit. ¶ Iuramentum autem de re licita metu extortum, licet ante dispensationem debeat seruari, potest tamen in eo superior dispensare. Et eodem modo dicendum est de voto, quado ex metu proueniente ab extrinseco emittitur, quia si ab extrinseco proueniat, secundum aliquos non cadit dispensatio, nisi aliunde oriatur iusta causa dispensandi.

Metus excusat ab obligatione contractuum.

Iuramentum de relicta metu extortum seruandum.

c. 2. §. 5. ver. 5.

Ignorantia vincibilis et inuincibilis quid sint.

Gen. 29.

Ignorantia antecedens, concomitans et consequens quid sint, et an excusent a peccato.

Ignorantia affectata sine crassa, et supina quid sint.

Iob 22.

Ignorantia vincibilis venialis, et mortalis quid sit.

DE IGNORANTIA.

Ver. 3. Ignorantia aliquando secundum Damasc. & Philof. causat inuoluntarium, & aliquando diminiuit, & aliquando non. ¶ Ad cuius euidenciam vltra illa quæ dicta sunt, de Ignorantia, sciendum est quod error siue ignorantia est duplex. s. vincibilis, & inuincibilis. Ignorantia inuincibilis est illa quam quis non potest vel non tenetur vincere, vt eorum quæ quis non tenetur scire, vel si tenetur scire, adhibitis diligentis requisitis non potest, vt si quis existens in deserto in quo nullus hominum habitare vel illac transire consuevit, iaciat lapidem, & à casu quidam transiens occidit, ibi est ignorantia inuincibilis facti. Hæc fuit in Iacob, qui Rachelem duxerat vxorè, & dormiuit cū Lya à parentibus supposita. Non enim tenebatur portare cadelam, sed sufficiebat ambulare in fide probi viri. Ignorantia illa eum excusauit ab adulterio. Et communitur dicitur quod talis ignorantia inuincibilis causat inuoluntarium, quia priuat cognitionem quæ exigitur ad voluntarium, quia si cognitio adesset, voluntas non vellet, & talis excusat à toto. Si verò ex quodam orto, vel prope viam publicam per quam consueverunt homines transire, quis iaciat telum, & occidat transeuntem, ignorantia illa est vincibilis: quia tenebatur scire, & prouidere ne aliquis sit in via, & poterat illud scire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excusat. Et idè proportionabiliter dicendum est de ignorantia iuris, quado. s. aliqua lex est promulgata, & illius promulgatio non potuit peruenire in notitiam alicuius. Si agat vel omitat contra legem, excusatur à peccato: si verò debuit & potuit peruenire ad notitiam eius, ignorantia est vincibilis, & non excusat, vt si in alicuius absentia promulgetur lex aliqua, si infra tempus datum à iure, hoc est, infra duorum mensium spacium post aduentum eius, infra quos debet diligenter quærere an aliquid in eius absentia fuerit ordinatum, non fecit debitum suum, est ignorantia vincibilis, quæ non excusat eum si cõtrauerit legi.

DE TRIPlici IGNORANTIA.

Ver. 4. Ignorantia à D. Thoma aliter diuiditur. s. in antecedentem, cõcomitantem, & consequentem. Antecedens dicitur quæ non est voluntaria, & tamen est causa volendi aliquid cum ea, quæ si quis non haberet, non vellet ea quæ vult cum ipsa, vt cum quis ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenetur vel non potest scire, & ex hoc aliquid facit quod nõ faceret, vt in exemplo dato de Iacob: talis ignorantia à D. Th. dicitur antecedens, à neotericis autem dicitur ignorantia inuincibilis. Ignorantia concomitans est alicuius quod agitur, & non est causa actus. ¶ Quia si sciatur, nihilominus ageretur. vt si sub pelle & specie feræ latiraret inimicus alicuius, ipso ignorante, & credens feram esse, occidit inimicum latetem, quem nihilominus occidisset, si sciuisset illum latitare. Talis ignorantia à D. Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferens, & in ea accidit simul factum & ignoratum. Talis ignorantia nõ causat inuoluntarium neque voluntarium, quod præsupponit cognitionem, ideo non excusat neque accusat: sed accidentaliter & impertinenter se habet ad actum, nec aliquis peccat ex hoc quod est dispositus facere, sed ex eo quod facit: aliàs male habitatus semper peccaret: quia stãte malo habitu est dispositus ad mala. Peccaret tamen in exemplo dato, si quando venit ad eius notitiam complaceret. ¶ Ignorantia consequens est idem quod ignorantia voluntaria: quæ est duplex. s. affectata, & crassa siue supina. Ignorantia affectata secundum iuristas est quado actus voluntatis fertur in ipsam: sicut quado aliquis vult ignorare, vt excusatione habere videatur, vel vt delectabilius peccet, sicut ij de quibus Iob dicit: Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus. & talis ignorantia aggrauat peccatum: & potest quodammodo dici peccatum in Spiritum sanctum: quia videntur nolle retrahi à peccato. Ignorantia verò crassa & supina dicitur illa, ad quam actus voluntatis non fertur directe, sed indirectè, quia faciliter posset vinci: & hæc etiam non excusat, saltem à toto, licet bene à tanto: & hæc ignorantiam consequentem vocant neoterici vincibilem, quam quis tenetur & potest vincere. ¶ Notandum præterea quod hæc ignorantia vincibilis diuiditur in vincibilem venialem, & in vincibilem mortalem. Ignorantia vincibilis venialis est, quam quis sub pœna peccati venialis vincere tenetur.

Ignorantia

Ignorantia verò vincibilis mortalis est, quam quis sub pœna peccati mortalis vincere tenetur: vt ignorantia eorum quæ sunt necessaria ad salutem, siue præceptorum & aliorum quæ quis agere tenetur.

DE CONCVPISCENTIA.

Ver. 5. Concupiscentia, quæ aliquando totaliter tollit vsum liberi arbitrij, vt in amentibus & furiosis, tollit totaliter voluntarium: quia in his qui vsum rationis non habent, non est voluntarium neque inuoluntarium proprie dictum: quia non habent liberam cognitionem. Sed quandoque in his per quæ per concupiscentiam aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari agibili. Et secundum hoc dicit Philosophus, quod delectatio siue cõcupiscentia delectationis corrumpit æstimationem prudentiæ. & tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis: quia potest voluntas passioni resistere. Et ideo concupiscentia nõ causat inuoluntarium, sed auget. Primum patet, quia secundum Damascenum, inuoluntarium est misericordia & indulgentia dignum, & cum tristitia agit. Sed quæ per concupiscentiam aguntur, nõ fiunt cum tristitia, imò cum delectatione, igitur. Secundum autem patet, quia aliquid dicitur voluntarium ex eo quod voluntas in illud fertur. Sed per concupiscentiam voluntas magis inclinatur ad id quod concupiscit, iuxta illud, Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua, abstractus & illectus, igitur concupiscentia auget. ¶ Nec obstat quod metus siue timor qui est passio, causat inuoluntarium secundum quid: quia timor & aliæ passiones, quæ habent malum pro obiecto, repugnant & contrariantur voluntati, quæ respicit bonum. Sed non est sic de concupiscentia & aliis passionibus, quæ habent bonum pro obiecto. Notandum tamen quod concupiscentia nõ volita, sed quodammodo præueniens vsum rationis, quauis non causet inuoluntarium ex parte inclinationis, tamen bene ex parte cognitionis, ideo excusat: non quidem à toto, sed bene à tanto, eò quod corrumpat cognitionem in particulari agibili. Et sic concupiscentia in quantum participat de ignorantia excusat. Concupiscentia verò imperata aggrauat, quemadmodum ignorantia affectata. Ex præmissis patet quomodo illi qui præparat sibi delicias & voluptates, grauius peccet, nec excusetur.

1. 2. q. 6. art. 7.

6. Xibic.

Iacob 1.

DE ACTIBVS HVMANIS.

§. 5. Actus humani dicuntur actus voluntarij siue liberi aut deliberati directe vel indirectè, seu qui deliberari debuerunt & potuerunt. Et dicuntur humani, quia conueniunt homini in quantum homo, hoc est, per hoc quod homo differt ab aliis animalibus: scilicet p rationale, per quod homo est dominus actuum suorum, quod non conuenit aliis animalibus, quæ magis aguntur quàm agant, vt dictum est. Reliqui actus quos homo facit, non dicuntur humani, sed hominis, vt fricatio barbe inopinata, & alij huiusmodi, qui fiunt ex motu primo: qui licet fiant propter finem aliquem, non tamen ex intentione, & deliberatione finis vel eorum, quæ sunt ad finem. Et sic resolutior: Actus humanus est qui procedit à voluntate deliberata.

1. 2. q. 1. art. 1. Actus humanus est actus hominis quid sint.

DE MULTIPlici ACTV VOLVNTATIS.

Ver. 1. Actus voluntatis prima partitione sunt duplices. Quidam sunt elicit, quidam sunt imperati. Actus elicit dicuntur illi qui immediatè procedunt ab ipsa voluntate, respectu obiecti sui, quod est bonum, & finis vel vltimus, vel ad finem vltimum deseruiens, & talis finis non vltimus, & deseruiens ad vltimum, induit rationem boni vtilis siue medij. Actus imperati dicuntur actus aliarum potentiarum: qui non procedunt immediatè ab ipsa voluntate, sed eliciuntur hoc est procedunt immediatè ab aliis potentis per motionem & impulsum voluntatis. Idè de actibus membrorum, qui etiam mouentur ad imperium voluntatis. Notandum tamen quod duplex est imperium, quoddam est directum, & illud pertinet ad rationem siue intellectum: vt inferius dicitur. Aliud est inc inatum & morium, quod pertinet ad voluntatem. Actus voluntatis elicit sunt sex, tres circa finem, scilicet voluntas, intentio & tres circa media, scilicet electio, cõsensus & vltus.

Actus elicit, et imperati quid sint.

Imperium duplex.

Actus voluntatis elicit sex.

DE PRIMO ACTV VOLVNTATIS CIRCA FINEM.

Ver. 2. Primus actus voluntatis in finem dicitur voluntas. Ad cuius euidenciam notandum quod voluntas dupliciter accipitur: vno modo pro ipsa potetia voluntatis, cuius proprium obiectum est bonum verum vel apprensus apprehensum per intellectum sub ratione veri, & præsentatū voluntati sub ratione boni, siue sit bonum honestum vtile vel delectabile, siue sit verum bonum siue apprensus. Et sic illud quod non est ens in rerum natura, accipitur aliquado vt ens in ratione. Vnde negationes & priuationes dicuntur entia rationis: secundum quem modum futura dicitur entia, prout apprehenduntur sub ratione boni. Alio modo accipitur voluntas pro simplici actu voluntatis: quia omnis actus nominatus à potentia, dicitur & significat simplicem actum illius potentie: sicut intelligere dicitur primum actum intellectus, qui est simplicium apprehensio. Sic voluntas dicitur actum simplicem, (hoc est non relatiū) quod voluntas tendit in hoc quod est secundum se obiectum voluntatis, quod est bonū & finis. Ea verò quæ sunt ad finem, nõ sunt volita simpliciter & perse, sed per relationem & cõparatione ad finem: vnde voluntas non fertur in ea nisi secundum quod fertur in finem. Et quauis eodem actu voluntas possit velle finem, & ea quæ sunt ad finem, sicut vltus eodem actu fertur in lumen & colorem, & intellectus in principia vt applicata, & conclusionem: tamen ille actus non dicitur simplex: sic quando appetitus fertur simul in media & in finem, ille actus licet sit voluntatis non dicitur voluntas, siue simplex volitio finis præcisè, sicut actus intellectus qui fertur circa principia præcisè non applicando ea conclusioni, dicitur simplex: sed quando applicat, dicitur actus scientificus. Et vltus quando per lumen vider colorem: dicitur quodam

1. 2. q. 8. art. 2. et 3. Voluntas dupliciter accipitur.

Voluntatis actus simplex quid sit.

quodammodo compositus, quia non potest videre colorem sine lumine: sed bene lumen sine colore, ideo tunc dicitur actus simplex. Eodem modo est de potentia volitiva. quando vult præcise finem, est actus simplex per quem movet seipsam quo ad exercitium circa ea quæ sunt ad finem, vt cum aliquis vult sanitate, per volitionem sanitatis movet seipsam quo ad exercitium circa media, & sic voluntas mota movet intellectum ad consiliandum de mediis quæ sunt habere medicinam: deinde exequitur. Sed notandum est quod duplex invenitur processus in voluntate: scilicet inuentionis & executionis. In processu inuentionis primo per finem movet se & intellectum ad quærenda media. Finis enim dicitur quoddam principium & quodammodo mediū ad inueniendum ea quæ sunt ad finem, quæ sunt velut terminus, cum sequantur primam & simplicem volitionem, & ad ea terminetur: sed in processu executionis primo respicit ea quæ sunt ad finem, quæ sunt tanquam media: & deinde finem tanquam terminum. Vnde aliquando contingit sicut in motu naturali, qui aliquando sistit in medio propter aliquod impedimentum, & non pertingit ad terminum: ita etiam in executione voluntatis quandoque aliquis operatur circa id quod est ad finem, & tamen non consequitur finem propter impedimenta, vel propter liberam propositi mutationem.

Ver. 3.

DE INTENTIONE.

Intentio finis, vt ipsum nomen sonat, importat & significat in aliud tendere, vnde primò & principaliter intentio pertinet ad id quod movet ad finem imperio suo. Cum ergo voluntas moveat omnes alias potentias in finem suum, sequitur quod intentio est actus volutatis in finem, alius tamen ab actu qui dicitur voluntas, & a fruitione. Appetitus enim intellectiuus siue potentia volitiva tripliciter respicit finem. Primo absolute, vt cum volumus sanitate, aut aliquid huiusmodi, & secundum hoc, actus eius dicitur voluntas. Alio modo respicit & considerat finem prout in eo quiescit, & secundum hoc actus eius dicitur fruicio. Tertio modo considerat finem prout est terminus alicuius quod in ipsum ordinatur: & sic intentio respicit finem: Non enim solum ex hoc intendere dicitur sanitate, quia volumus eam, sed quia volumus ad eam per aliud, puta per medicinam pervenire: & sic voluntas tendit primò in finem vt acquibibilem per aliquod medium: & in hoc differt ab electione, & consensu & vsu: quia in intentione voluntas primò fertur in finem acquibibilem per media, in electione verò & consensu, ac vsu primò respicit media, in ordine tamē ad finem. Nec obstat quod dicitur Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, vbi per oculum significatur intentio secundum D. Aug. Sed oculus cum sit instrumentum visus, significat apprehensivam potentiam, & per consequens intentio non est actus voluntatis, quæ non est potentia apprehensiva, sed appetitiva. Ad hoc dicendum quod intentio nominatur oculus metaphorice, nõ quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem præsupponit per quam præsentatur voluntati finis, ad quem movet formaliter, sicut oculo prævidemus quod corporaliter tendere valeamus. Dicitur etiam intentio lumen, quia manifesta est in tendenti, vnde Apost. Omne quod manifestatur, lumen est. Opera mala dicitur tenebræ, quia licet homo sciat quid intendat, nescit tamē quæ ex operibus malis sequatur, vt D. Aug. ibidē exponit: neq; voluntas ipsa ordinat, sed tendit in aliquod secundū ordinē rationis. Et quia ratio plura ordinat in vnū, ideo licet modo plura per modū pluriū nõ possit intendere, potest tamen voluntas ad plura subordinata & per intellectū ad vnū ordinata intendere. Cū autē intentio finis importet ordinationē alicuius in finem, quod est propriū rationis, sequitur qd animalia bruta, quæ non habent rationē, nõ possunt propriè intendere finem, nec habere intentionē, licet agant propter finem, tãquã mota ab alio: sicut sagitta à sagittate intendit finem, nõ intentione existente in se, sed in sagittante. Sic bruta intendunt finem intentione, & ordinatione authoris naturæ, non quod ipsa cognoscant ordinē mediorum ad finem.

Ver. 4.

DE FRUITIONE.

Fruicio est actus voluntatis, quo quiescit in fine apprehenso per rationem. Vnde D. Aug. dicit, Fruicio est amor inhaerere rei propter seipsam, hoc est, nõ ordinando eam ad aliud. Fructus enim, à quo & fruicio dicitur, est vltimū quod expectatur ab arbore, quod cū quadam sua iura & delectatione accipitur. Et sicut in delectatione duo sunt, scilicet perceptio cõuenientis, quæ pertinet ad potentiam apprehensivam: & complacentia in eo quod offertur, quod pertinet ad appetitiuam, in qua delectationis ratio completur: sic in fruitione præsupponitur apprehensio intellectus, sed essentialiter est complacentia voluntatis, quæ quiescit in aliud non ordinando. Verum cum nihil aliud à Deo sit vltimum simpliciter, nec possit quietare appetitum hominis, omniq; alia sint in ipsum ordinabilia, & ipse in aliud non sit ordinabilis, cum nihil sit eo dignius, sequitur quod si quis seruiret Deo propter temporalia habenda, non ordinando ea ad bonitatem Dei, imò etiam si seruiret Deo propter visionem claram diuinæ essentia, quam sperat ab eo habere, non ordinando iterum eam ad Deum, peccaret mortaliter: quia vreretur Deo. Peccaret etiam si in aliquo alio quiesceret, siue creaturam sibi constitueret vltimum finem, quod sit, quãdo complacentia & quies in creatura non ordinatur ad Deum formaliter, vel saltem virtualiter: vel quãdo propter complacentiam, quam habet, vel habere intendit, omittit vel transgreditur præceptum Dei. Tunc fruicio illa est inordinata, & peccatum mortale. Nec obstat quod quædam alia à Deo sint secundum se bona, & propter se appetenda: quia vt D. Ambr. dicit: Si aliqua dicantur appetenda propter se, nõ est intelligendum ita, quod ad vltimum finem, siue beatitudinem non referantur: sed quia in semetipsis habent, vnde placere debent, prout sunt fructus spiritus sancti, de quibus Apost. Fructus autē spiritus sunt, charitas, pax, & huiusmodi. Nõ obstat pariter illud Apost. ad Philem. Ita que

In actibus voluntatis duplex processus.

In 2. q. 12. art. 1.

In lib. de ser. do. in monte.

Phes. 5.

In 2. q. 11. art. 1. In 1. de do. Christ. 10. de Trin.

Seruiens Deo propter bona temporalia, præcise peccat.

Itaque frater ego te fruam in domino. Quia vt D. Aug. dicit: Si dixisset te fruam, & non ad didisset in domino, videretur finem delectationis in eo posuisse: sed quia addidit in domino, ideo in domino se posuisse finem, atq; eo se frui significauit. Et si alicubi in sacris literis reperitur frui dici de creatura, accipitur frui pro vti. Vnde notandum qd fruicio est duplex, scilicet propria & impropria. Fruicio impropria est, quia peruenitur in finem particularem cognitum, non cognoscendo tamen quod sit vltimum simpliciter, & hoc modo aliquando attribuitur brutis. Vnde D. Aug. dicit, Frui quidem cibo, aut alia voluptate, non absurdè estimantur & bestia. Fruicio autē propria est, quando peruenitur ad finem cognitum, vt vniuersalem & vltimū: & hæc conuenit soli intellectuali naturæ, quæ quando habet finem vltimum solum in intentione, dicitur quidem frui, sed imperfectè, vt in via: quando verò finis vltimus non solum habetur in intentione, sed etiam in re, tunc dicitur frui perfectè: & sic fruicio propria diuiditur in fruicionem perfectam & imperfectam, siue fruicionem viæ & patriæ.

Ver. 5.

DE CONSENSU.

Consensus propriè accipiendo, est applicatio appetitiuæ virtutis siue voluntatis ad rem cui adhaeret, tãquã medio ordinato ad consequendū finem præstitutū, & assumit nomē à sensu, tanquam experientiam quandam sumens de re cui inhaeret, in quantum complacet sibi. Vnde Sapiens dicit: Semite de domino in bonitate. ideo Damasc. dicit, qd si aliquis iudicet, & non diligat, nõ est sententia, hoc est consensus. Sed diligere est actus voluntatis, igitur & consensus. Et quia eius est applicare appetitiuum motum ad aliquid, in cuius potestate est appetitiuus motus, sicut tãgere lapidem, conuenit quidem baculo: sed applicare baculum ad tactum, est tantum eius, ad quem spectat mouere baculum. Quum autem animalia bruta non habeant potestatem appetitiuum motum, sed talis motus inest eis ex instinctu naturæ, sequitur quod ad ea nõ pertinet propriè consentire, quia consensus importat applicationem & determinationem appetitus non solum passiuam, sed etiam actiuam. Et quauis quædam animalia faciant executionem operis, non tamen faciunt ex consensu, sed ex impetuoso appetitu, ex instinctu naturæ causato. Differt autem consensus ab electione & vsu: quia electio addit supra consensum, scilicet quandã relationē, respectu eius cui aliquid præligitur. Et ideo post consensum adhuc manet electio: potest enim contingere quod post consilium inueniantur plura media ad finem conducentia: quorum cum quodlibet placeat, in quodlibet eorum consentitur: sed ex multis quæ placent, præcipimus vnum. Sed si inueniatur vnum solum, quod placeat, non differunt consensus & electio realiter: sed ratione tantū, vt dicatur consensus, secundum quod placeat ad agendum: Electio autem, secundum quod comparatur his, quibus non placeat: Vnus verò sequitur consensum & electionem: applicamus enim potentias & rem electam ad operationem, vt perueniamus ad finem. Consensus est duplex. Quidam formalis, siue explicitus seu expressus, qui declaratione non indiget. Quidam autem tacitus, siue implicitus & interpretatiuus, qui est quando ratio sufficienter aduertit de aliquo, & non contradicit. Inde dicitur communiter, & est regula iuris: Qui tacet, consentire videtur. Quæ quidem regula quantum ad actus imperatos, & in foro exteriori, non semper habet verum, præsertim in actu vituperabili, in quo loqui & contradicere verendum esset: & quando actus non obstante contradictione teneret, sed tamen quantum ad actus elicitos, & in foro interiori, semper habet verum, quod quando voluntas tenetur, & potest contradicere alicui rei, actui vel passioni, si non contradicit vel resistit, consentire videtur: quia illa sunt voluntaria, vt dictum est, indirectè, & ex consequenti: vt si in aliquo insurgat passio, quæ tenetur reprimere, & non curat, sed delectatur in ea, cõsentire. Ad cognoscendū autem quando consensus sit bonus vel malus: sciendum est quod quando illud cui consentitur, siue sit actus, siue aliquid præcedens actū, vt cogitatio: siue cõsequens actū, vt delectatio, est bonū & cõueniens nullo modo prohibitu, nec inclinatur ad malū, siue ad aliquid indebitū, seu inhonestū, consensus est bonus. Si verò sit malū, hoc est prohibitu, aut inclinans ad malū, consensus est malus, & peccatū, siue sit consensus formalis, siue interpretatiuus. Si illud tale supra quod fertur consensus sit prohibitu venialiter, consensus est venialis: si mortaliter, est mortalis. E quidē tantū ad actū respectu obiecti, nõ est dubiū, si quis consentiat mendacio iocoso, peccat venialiter: si pernicioso, mortaliter. Sed difficultas est de consensu in cogitationem & delectationem. Quo ad cogitationem & delectationem consequentem circa obiectum malum, puta homicidij, furti, vel adulterij, & similibus, distinguendum est: quia vel illa cogitatio est solum speculatiua, & nullo modo practica: hoc est, non inclinatur aliquo modo ad operationem, sed solum consistit in contemplatione veri: puta quia considerat quidditatē & essentiam adulterij & deformitates eius, siue circumstantias aggravantes & diminuentes. Tunc consensus in illam cogitationem, seu delectationem consequentem illa cogitationē speculatiua, nõ est de se malus, sed potest esse bonus, si fiat propter bonū finem, scilicet propter cognitionē veritatis, vel doctrinā aut prædicationē. Aliquando venialis, si inutiliter vel nimis curiosè speculetur: & aliquando mortalis, si tempore quo ratio tenetur circa alia occupari, illa contempletur. Si autem illa cogitatio sit practica, hoc est, habeat iudicium practicum, inclinans ad furandum vel adulterandum: & tunc si sit motus primò primus, & naturalis, quantumcunq; duret, nõ est peccatū, cum ratio nullo modo resistere aut occurrere possit. Si verò sit motus secundò primus, & ratio incipit, vel incipere potest cogitare de repellenda passione illa, sed prævalente impetu passionis non plene aduertit, nec repudiatur, quia non habuit sufficientem tempus ad plene deliberandum de illa. Sic illa cogitatio siue consensus in cogitationem

Gal. 5. Ad Philem. moiem.

In de doct. Christ. Fruicio duplex. In lib. 83. q.

In 2. q. 15. art. 1. Sapien. 1. Lib. 2.

Differentia consensus ab electione & vsu.

Consensus duplex.

Consensus & cogitatio quando dicitur bona vel mala.

Consensus in cogitationem quando sit malus.

& delectationem consequentem illam, est venialis. Si verò voluntas est plenè libera, & cognoscit illud iudicium practicum, inclinans ad peccatum mortale, potestque non solum non consentire & complacere, sed etiam resistere potest per nolitionem, & imperare intellectui vt circa alia aduertat, & tamen negligit, tunc est consensus interpretatiuus: & sic illa cogitatio dicitur morosa, & peccatum mortale, maximè propter periculum, iuxta illud Sap. Qui amat periculum, peribit in illo. Si autem ad illam cogitationem morosam sequatur complacencia in voluntate, ad quam sequitur delectatio, quæ est de malo apprehensio, & consensus formalis in illam cogitationem, & per consequens in illam delectationem, & est peccatum mortale grauius, quam consensus interpretatiuus in solam cogitationem, etiam absq; voluntate exequendi actum cogitarum. Cùm verò consentit in executionem actus cogitati, adhuc grauius peccat. Et cùm perpetrat actum, tunc peccatum consummatum est grauius. An autem consensus in cogitationem morosam, vel delectationem consequentem pertineat ad rationem superiorem vel inferiorem: quia materia proluxa est, plus habes subtilitatis & intricationis, quam vtilitatis, super se deo. Si qui autem de his amplius inquirere velit, videat D. Tho. ¶ Resultat ex præmissis cogitationes aliquando esse bonas, & meritorias in existente in gratia, circa materiam honestam aut præceptam, & circa materiam prohibitam speculatiuè, & propter bonum finem, seu utis debitis circumstantiis, & aliquando veniales, si sint inutiles aut curiosæ. Si autem sint practice circa materiam moralem, & ex surreptione motus primò primi, non sunt peccata. Si verò infra limites motus secundò primi, sunt peccata venialia: si verò ratio aduertat, & voluntas sit plenè libera, sunt mortales, etiam si nõ sequatur delectatio, aut executio: ac etiam quando non sit consensus formalis in actum exteriorem: & quanto magis, si sit consensus in actum exteriorem, licet actus non sequatur: vnde manifestè apparet error Scribarum & Phariseorum, qui licet legerent Sap. i. Peruersæ cogitationes separant à Deo, & in eodem c. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Et quando etiam haberent præcepta: Non concupisces vxorem proximi tui: nihilominus tamen dicebant, quòd in solis cogitationibus interioribus quæ nullo modo procedebat in actum exteriorem aut in præparationem ipsius, non consistebat peccatum: & sic gloriabant prædicta præcepta, quorum gloriã reprobauit Christus, dicens: Si quis viderit mulierem ad mœchandum eã, iam mœchatus est in corde suo. Item. De cordè exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furti, falsa testimonia: ¶ Hæc si agas ad populum, ad maiorem declarationem graduum peccatorum circa huiusmodi cogitationes poteris adhibere similitudinem quinque mulierum, ad quas decipiendas quidam lasciuus mittit macharellam cum torque aurea, &c. Prima quæ primò vider, nullum cogitat malum, non peccat: hæc significat illos qui habent motus primò primos. Secunda, quàm primò vider, abominatur, & repudiat nũtium & munera, illa meretur. Tertia respicit munera, & quodam modo delectatur: licet aliquo modo suspicetur, quòd malo sine mittuntur: & ideo quando bene considerauit respuit, illa significat eos qui infra limites motus secundò primi consentiunt & delectantur. Quarta quæ respicit, & placent ei munera: tamen quia vider quòd absque infamia non posset, remittit: hæc peior est, & repræsentat illos qui interpretatiuè consentiunt cogitationi, & non consentiunt in actum exteriorem. Quinta respicit munera, placent illi, & acceptat, paratque est facere voluntatem eius, assignat horam: hæc adhuc peior, & significat eos qui consentiunt formaliter in actum, &c. ¶ Circa cogitationes verò præteritarum delectationum distinguendum est, quia vel illæ delectationes erant licitæ, vel illicitæ. Si illicitæ, vel illa cogitatio est speculatiua aut memoratiua, cum quadam cordis amaritudine, seu nolite: quia cogitans nollet se illas delectationes habuisse: talis cogitatio etiam morosa est bona, iuxta dictum Esa. 38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Si verò illa cogitatio sit practica, siue inclinans ad complacendum: si sit morosa, hoc est plenè libera est mortalis. Et maximè cùm iã insurgunt motus sensualitatis, de quibus cogitans aduertit. Si verò sistat infra limites motus secundò primi, est venialis. Si verò sunt motus primò primi, non sunt peccata. Si autè cogitationes illæ præteritæ fuerant licitæ, vt si vidua cogitet de delectationibus actus coniugalis, aut alter coniugum in absentia & distantia alterius, est difficultas. D. Caietanus in summula sua dicit qd non peccat: quia delectatur de operibus licitis, pro eo tempore quo fuerunt licita, plus enim secundum eum est explicitè approbare, quàm delectari: sed constat viduas posse explicitè approbare delectationes præteritæ: ergo possunt in eis delectari, speculatiuè & formaliter consideratis. Practicè autè hoc est, eum in inclinatione ad nouas similes si ratio aduertat, & voluntas plenè libera sit, efficiuntur mortales, propter periculum voluntatiæ pollutionis aut incontinentiæ, ad quam inducunt, maximè cùm insurgunt motus partis sensitivæ. ¶ A cogitationibus autem conditionaris quæ diaboli artificio suggeruntur, vt tandem ad peccatum mortale petrahar, summè cauendum est, vt cū suggeritur religioso, si effem vxoratus, aut rex vel episcopus, aut haberes tot bona, faceres hæc & illa, & aliquando bona, tãdem paulatim inducit ad ambitionem, & alia multa mala, huiusmodi cogitationes ab initio videntur esse bonæ, quia ad bonum dererminatæ. Sed si consideretur finis & origo euentus & exitus, quia vt in plurib; perducit ad diaboli suggestiones, valde periculosum est circa illas immorari. Et ideo ratione periculi sunt plerunq; mortales, maximè in his qui experti sunt, ex illis cogitationibus conditionaris in se malas volitiones incidisse. Eodem modo dicendū est cū suggeritur professo, si non essem religiosus aut professus, &c, quia à solo diabolo procedūt, vt inducat ad penitentium de bono opere, & pendendum merita, & vt ad aliã inducat mala, & sic de similibus.

Ver. 6.

Ver. 6.

A Lectio est actus voluntatis, quo voluntas inter duo aut plura vnum præaccipit, tanquam medium ad perueniendum ad finem, dimisso alio vel aliis. Sciendum tamen qd nomen electionis duo importat. scilicet perueniens ad rationem siue intellectum, & aliquid perueniens ad voluntatem. Vnde Philo. dicit, qd electio est appetitus intellectus, vel intellectus appetitus. Importat enim collationem siue cõparationem mediorum inter se, & in ordine ad finem, quæ collatio dicitur consilium, de quo in vers. seq. Essentialiter tamen electio est actus voluntatis præsupponens consiliū. Vnde secundum Philo. 3. Ethicorum: Electio est appetitus præconsiliati, & desiderium eorū quæ nobis insunt, hoc est humanorum actuum. Nullus enim eligit nisi ea quæ æstimat fieri per ipsum: quia necesse est qd id quod est ad finem, sit actio vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per quam quis facit id quod est ad finem, vel vitur eo. Et cùm canonicus eligit episcopum vel principem ciuitatis, eligit nominare ipsum in talem dignitatē: alioquin si nulla esset eius actio ad constitutionem episcopi vel principis, non pertineret ad eū electio. Et similiter dicendum est, quado aliquis res dicitur præligit alteri, qd adiungitur ei aliqua operatio eligentis. Notandū præterea qd neq; electio, neq; consilium est impossibile. Cuius signum est, qd cùm homines cõsiliando perueniunt ad id quod est impossibile, desunt, quasi non valentes vltra progredi. Et ratio potest assignari: quia cùm electiones referantur ad nostras actiones, & ea quæ per nos aguntur, sunt possibilis, sequitur, electiones esse possibilium, & per consequens consilium quod ad actionem ordinatur. Præterea ratio eligendi id quod est ad finem, est vt ex hoc possimus consequi finem: sed per impossibile non possumus consequi aliquem finem: igitur. Apparet hoc etiam manifestè ex processu rationis. Sic enim se habet medium (eò quo est electio) ad finem, sicut conclusio ad principium: sed conclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili. Igitur voluntas completa & efficax nõ est nisi de possibili, quod est bonum volenti: licet voluntas incompleta & inefficax, quæ secundū aliquos dicitur velleitas, possit esse de impossibili: quia. scilicet quis velle, si esset possibile: sed electio nominat actum determinatum ad id quod est hic, & nunc agendum: ideo electio non potest esse impossibile. ¶ Et quoniam in 3. Ethic. dicitur, qd sic se habet finis quo ad agibilia, sicut principia ad conclusiones. Non tamen sequitur qd sicut conclusio necessario deducitur, & sequitur ad principia: sic supposita volitione finis ex necessitate sequatur electio, cùm volūtas sit libera & indeterminata circa media, & possit cessare à volitione finis, & ea stante suspendere executionem. Intellectus autem non est liber circa assensum principiorum. Præterea sententia siue iudiciū consilij de rebus agendis est de contingentibus, in quibus conclusiones non sequuntur ex principiis necessariis necessitate absoluta, sed necessitate solum ex cõditione: vt si currit, mouetur: si dicitur qd vnū præligitur alteri: quia in eo est aliqua ratio boni, quæ nõ est in alio. Vnde sequitur, qd si duo sunt penitus æqualia, nulla poterit fieri electio. Et sic famelicus si habet cibum æqualiter appetibilem in diuersis locis secundū æquale distantia, non magis mouebitur ad vnū, quàm ad aliud, vt Burridanus dicit de Asino, inter duas auenas æquales, qd moreretur fame. Plato etiam assignas rationem quietis terræ in medio, sicut recitatur in 3. de Cælo, dicit quòd ideo quiescit: quia non est maior ratio, quare moueretur citius ad vnā partem, qd ad aliã: sed multò minus potest assignari ratio, quare plus eligeretur vnū appetibile, qd aliud: nisi sit aliqua ratio boni plus in vno, qd in alio: & sic videtur quòd electio fiat ex necessitate. Dicendū quòd quantū ad irrationabilia, cū non conferant, non potest contingere: & si accideret, mouerentur instinctu naturæ, quæ non deficit in necessariis. Quo ad homines verò nil prohibet. Quòd si duo æqualia proponantur secundum vnam considerationem, homo potest circa alterum illorum considerare aliquam conditionem, per quam magis emineat, & voluntas magis flectatur in ipsum, quàm in aliud. Et eodem modo dicendū est de eo, quòd prima consideratione inuenitur minus, quia secundū aliam considerationem erit maius, saltè secundū iudiciū eligentis. Vel potest dici quod voluntas ex se ipsa potest se determinare.

Ver. 7.

Cum electio sequatur cõsiliū de rebus agendis, in quibus magna inuenitur incertitudo, cū actiones sint circa singularia contingentia, quæ propter eorū varietatē incerta sunt. In rebus autè dubiis & incertis ratio non profert iudicium absq; collatione & deliberatione, & ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de agendis, hæc inquisitio vocatur consilium. Consilium autè propriè importat collationem siue cõparationem inter plura, prout & hoc ipsum nomen sonat, dicitur enim consilium quasi consiliū, eò quòd multi sedent ad simul cõferendum: & ideo consilium in nobis importat discursum, & præsupponit incertitudinē sententiæ siue iudicij apud consiliantē, licet apud aliquos sapientes aliquando sint certissima: ideo illi ad electionem nõ egent inquisitione consilij, sed sententiæ & iudicio, quod est terminus consilij. Et in quantum importat discursum, Deus non consiliatur: Ignorantis enim est consiliari, & per inquisitionem venire ad certitudinem. Attribuitur tamen Deo consilium ab Apostolo dicente: Qui operatur omnia secundū consilium voluntatis suæ, propter certitudinem quam habet de omnibus effectibus absque omni discursu. Ea enim quæ dicuntur de Deo, accipienda sunt absq; omni defectu qui inuenitur in nobis, sicut scientia sine discursu, & consilium absque dubitatione aut ignorantia. ¶ Ex prædictis patet quòd consilium dupliciter accipitur. Vno modo pro inquisitione, collatione, seu discursu. Alio modo pro resolutione & sententiâ ipsius: vnde dicimus, consilium habet: & dicit hoc, siue hæc est resolutio, & sententiâ consilij talis est. ¶ Consilium secundum Gregor. Nycenum non est de fine,

H 2

Eccl. 3.

1. 2. q. 15. ar. 4. q. 74. ar. 8. q. de veri. q. 17. ar. 3. q. 4.

Exod. 10.

Mat. 5.

Cogitationes præteritarum delectationum quando sunt mala.

Cauendū à cogitationibus conditionaris.

1. 2. q. 13. ar. 5.

6. Ethic.

art. 4.

art. 4.

art. 5.

art. 6. ad 1.

De Asino Burridani.

1. 2. q. 14. ar. 1.

Eph. 1.

Consilium dupliciter accipitur.

art. 2. sed de his quæ sunt ad finem, eod quod rationes eorum quæ sunt ad finem, sumuntur ex fine. Principium autem non cadit sub conclusione, sed in omni inquisitione oportet præsupponere principia: igitur de fine ut finis est, non est consilium, quantum consilium possit haberi de aliquo fine, ut est medium ad alium finem: quia id quod est finis respectu quorundam, potest ordinari ad alium finem, sicut principium vnius demonstrationis potest esse conclusio alterius. Consilium secundum Greg. Nycenum est de his quæ sunt, aut fieri possunt in nobis, aut ordinantur ad operationes humanas. Quia cum consilium sit aliquid magnum, eo quod cognitio circa particularia contingentia non sit aliquid magnum, sicut cognitio vniuersalium & necessariorum: ideo consilium nõ appetitur per se, sed prout est vtile ad operationes humanas nostras, vel aliorum. De factis enim aliorum, sicut amicus sollicitus est de his quæ ad amicum spectant, sicut de suis, & per modum instrumẽti. Nam agens principale & instrumentale sunt quasi vna causa, cum vnum agat propter alterum: sic dominus consiliatur de his quæ agenda sunt per seruũ. Et consultatio dicitur fieri de futuris euentibus, in quantum homines per futuros euentus cognitos diriguntur ad aliquid agendum vel vitandum erga se, vel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem & manifestis nõ requiritur consilium, sed resolutio consilij. ¶ Consiliando autem & inquirendo oportet procedere ex aliquo principio, si principium est prius in esse, sicut in cognitione. Non est processus resolutorius, sed magis compositiuus: quia processus quo proceditur à causis ad effectus, est cõpositiuus, eod quod causæ sunt simpliciores effectibus. Si autem principium quod est prius cognitione, est posterius in esse, sicut finis qui est prior in intentione, & posterior in executione, est processus resolutorius: ut pote cum de effectibus compositis iudicamus resoluendo in causas simplices. vnde Philof. dicit, quod ille qui consiliatur, videtur quærere & resoluere. Et sic oportet dicere, quod inquisitio consilij est resolutiua, incipiẽdo. scab eo quod in futurum intẽditur, donec perueniatur ad id quod statim agendum est. Et prius quærendum est quid conueniat ad ducendum in finem. Cum ergo consilium sit de operibus, & ratio operum accipiatur ex fine, sequitur quod ordo ratiocinandi est contrarius siue oppositus ordini operandi, qui incipit à medijs, & ordo ratiocinandi à fine. ¶ Ex prædictis patet, quod in inquisitione consilij non est processus in infinitum, sed ipsa inquisitio est finita ex duplici parte. scilicet principij & termini. Accipitur enim in inquisitione cõsilij duplex principium. Vnum ex ipso genere agibilium, & hoc est finis de quo non est consilium, sed præsupponitur consilio, ut dictum est. Aliud autem principium est quasi ex alio genere sumptum, sicut in scientijs subalternatis vna scientia supponit aliqua ab alia, de quibus non inquiri: huiusmodi autem principia quæ in inquisitione consilij supponuntur, sunt quæcunque per sensum accepta. scilicet quod sit panis, quod sit ferrum, & quæcunque sunt per aliquam scientiam speculatiuam vel practicam in vniuersali cognita, sicut quod Mœchari est à Deo prohibitum, & quod homo nõ potest viuere nisi nutriatur nutrimento conuenienti, & de his non inquiri consiliator. Terminus autem inquisitionis consilij est id quod est in potestate nostra, ut statim faciamus, sicut enim finis habet rationem principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationem conclusionis: vnde id quod est primo agendum, habet rationem vltimæ conclusionis, ad quam inquisitio cõsilij terminatur. Nihil enim prohibet consilium in potentia in infinitum esse secundum quod infinita occurrere possunt consilio inquirenda. Singularia enim non sunt infinita actu, sed bene in potentia. ¶ Nec obstat quod in singularibus contingentibus non possit esse aliquid certi simpliciter, tamen bene ut nũc. Necessarium enim est Sorrem sedere dum sedet. Et quantum humana actio possit impediri, non tamen semper habet impedimentum: ideo non oportet semper consiliari de impedimento tollẽdo.

Consultatio est de futuris.

In consiliando duplex processus.

3. Ethic.

Duplex principium consilij.

DE VSV.

Ver. 8. **V**Sus est actus voluntatis, quo applicat rem aliquam, aut potẽtiã ad operationem. Vnde D. Aug. dicit: Vti est assumere aliquid in facultatem voluntatis. Vnus sequitur electionem. Vnde Damasc. Post electionem voluntas impetũ facit ad operationem, & sic vsus mediat inter electionem & executionem operis. Cũ motio qua voluntas mouet ad exequẽdum quæ dicitur vsus, sequatur electionem. Non est tamen inconueniens quod vsus vnius præcedat electionem alterius. Cum autem vti sit applicare principium electionis ad actionem, sicut motum appetitiuũ ad aliquid appetẽdũ, quod sit in consensu, & aliquid applicare in ordine ad alterũ nõ sit nisi eius qui habet super illud arbitriũ siue dominiũ, quod non est nisi eius qui scit referre aliquid ad alterum, quod pertinet ad rationem. Et ideo solum animal rationale cõsentit & vitur. Ideo D. Aug. Vti nihil potest nisi animal quod est rationis particeps. ¶ Differunt autem vti & frui: quia frui importat absolutẽ motum appetitus in appetibile siue in vltimum finem. Vti verò importat motum appetitus in ordine ad alterum. Si comparentur ergo vti & frui in ordine ad obiecta, frui est melius quàm vti, quia illud quod est absolutẽ acceptabile, est melius, quàm id quod est acceptabile in ordine ad alterũ. Sed si cõparentur quantum ad vim apprehensiuam præcedẽm, maior nobilitas requiritur ex parte vsus. Quia ordinare aliquid ad alterũ est rationis: apprehẽdere autẽ aliquid absolutẽ est sensus. Et quãnis animalia bruta p sua mẽbra aliquid agãt, hoc faciunt instinctu nature, non quod cognoscat ordinem mẽbrorum ad illas operationes, vnde nõ dicuntur propriẽ applicare mẽbra, nec vti mẽbris.

1. 2. q. 16. ar. 1. & ar. 4. 10. de Tri.

In lib. 83. q. 1. Differentia inter vsus & fruitionem.

DE IMPERIO ET ACTIBVS IMPERATIS.

1. 2. q. 17. **A**ctus humani dicuntur imperari ab imperio, imperiũ autem est actus rationis, præsupposito actu voluntatis. Ad cuius euidentiam, sciendum est quod actus voluntatis & intellectus supra se inuicem

inuicem possunt ferri: quia intellectus ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectu ratiocinari de actu suo. Et aliquando contingit quod actus rationis siue intellectus præuenit actum voluntatis, sicut cum præsentat & ostendit ei finem. Et aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus. scilicet cum ostenso fine voluntati, voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & consiliandum de illis. In illa præuentione actus uirtutis prioris actus remanet in actu seq. Et sic ex ostensione finis quem intellectus facit voluntati, remanet in voluntate virtus ad mouendum intellectũ, ad perquirenda media: quibus præsentatis, si non est nisi vnum, voluntas consentit: si duo, voluntas eligit. Ex vi illius consensuum, siue electionis si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intinandum siue denuntian dum ei, hoc est tibi faciendum: fac ergo hoc. Ille actus intellectus vocatur imperium, quod potest sic definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, ac necessitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis scilicet consensu siue electione efficacis, in cuius virtute intellectus mouet per imperium voluntatem ad exercitium actus. Sed cum hæc motio fiat ab intellectu, nõ virtute propria, sed virtute voluntatis, propriẽ loquendo, voluntas mouet & necessitat seipsam quo ad exercitium. Et sic imperare propriẽ dictum, non est mouere quo quocum modo, sed cum quadam intimatione denunciatiua & motione effectiua. Vnde sequitur quod non conuenit brutis, licet enim in brutis vis appetitiua moueat membra, non tamen cum intimatione & denunciatione: ideo nõ est propriẽ imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediat, anima tamen non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet. Et ideo impetus in eis ad opus cum fiat ex instinctu nature, non habet rationem imperij, sicut in hominibus, qui faciunt impetum per ordinationem rationis. Et quia impetus ad operationem præcedit vsus, cum per imperium fiat impetus ad operationem. Imperium enim natura est prius, quàm imperio obediatur: & aliquando etiam prius tempore. Imperium tamen: ut dictum est, sequitur electionem vel consensum: & sic mediat inter duos actus voluntatis scilicet inter electionem vel consensum & vsus. ¶ Notandum præterea quod imperium & actus imperatus sunt simpliciter vnus actus humanus, quia secundum Philof. vbi est vnum propter alterum, ibi est vnum tantum: sed actus imperatus non est nisi propter imperium: igitur non est nisi vnum simpliciter. Ad cuius euidentiam sciendũ est, quod non est inconueniens, quod aliqua sint multa secundum quid, & sint vnum simpliciter. Et aliqua sint multa simpliciter, & vnum secundum quid. Quinimo omnia multa sunt vnum secundum quid, ut dicit D. Diony. Vnum autẽ cum, conuertitur cum ente, vtrumque eodem modo dicitur scilicet simpliciter & secundum quid. Ens verò simpliciter est substantia, sed ens secundum quid est accidens: ideo quæcunque sunt vnum secundum substantiam, sunt simpliciter vnum, & multa secundum quid. Sicut totum in genere substantia compositum ex suis partibus integralibus vel essentialibus est vnum simpliciter, ut dominus & homo, partes verò sunt entia & substantia in toto. Quæ verò sunt diuersa secundum substantiam, & vnum secundum accidens sunt multa simpliciter, & vnum secundum quid: ut multi homines sunt vnus populus, & multi lapides vnus acruus. Similiter multa indiuidua quæ sunt vnũ genere vel specie, ut dictũ est, sunt simpliciter multa, & vnũ secundũ quid. nõ esse vnũ genere vel specie, est esse vnũ secundũ rationẽ. Sicut autẽ in genere rerũ naturalium aliquid totũ cõponitur ex materia & forma, ut homo qui est vnum ens naturale: ita etiã in actibus humanis actus inferioris potentia materialiter se habet ad actũ superioris: in quãtum inferior potentia agit in virtute superioris momentis ipsi. Sic enim actus mouentis primi se habet ad actum instrumenti. Vnde patet quod imperium & actus imperatus sunt vnus actus humanus sicut quoddam totum, sed secundum partes est multa. Actus verò diuersarum potentiarum ad inuicem nõ ordinati sunt simpliciter multa, & vnum secundum quid, pro quanto illæ potentia sunt in vno supposito.

Ver. 1.

DE ACTV VOLVNTATIS IMPERATO.

Inter actus imperatos numeratur actus voluntatis, nõ quidem primus actus voluntatis, cum sit ex instinctu nature aut superioris cause. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, sed solum sequentes electionem efficacem, à qua ratio sumit virtutem imperandi. Cum enim imperiũ nil aliud sit quàm actus rationis ordinantis cum quadam motione ad agendum, & ratio ordinat de actibus sequentibus electionem efficacem cum quadam motione, & non de alijs præcedentibus electionem. Sequitur quod actus voluntatis qui sequitur electionem, ut vsus sit imperatus, & non præcedentes, cum ratio non possit mouere ad exercitium voluntatem nisi virtute electionis aut consensuum. Dictum est autem post electionem vel consensum efficacem: quia D. Aug. dicit, Animus quando perfecte imperat sibi ut velit, iam vult: sed quod aliquando imperet & nõ velit, hoc contingit quia non perfecte imperat. Imperfectum autem imperium contingit ex inefficaci electione, quæ ideo est inefficax, quia intellectus diuersis rationibus agitur, fluctuat inter duo, ideo non sequitur efficax electio, aut cõsensus. Procedere etiam potest à libertate voluntatis, quæ cessare potest ab electione, maxime cum intellectus inter media quodammodo fluctuat. ¶ Si dicatur quod ei soli conuenit imperare, cui conuenit imperium intelligere: sed voluntas cum sit cõca, non intelligit: igitur & non potest imperare. Dicendum quod sicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori: ita in potentia anime. Nam intellectus intelligit non solum sibi, sed etiam pro alijs potentijs, & singulariter pro voluntate quã habet dirigere: ideo operatur sibi ipsi actum voluntatis, in quantum est intelligens & mouẽs. Imperium autem cum necessitate mouet voluntatem quo ad exercitium, hoc facit in virtute voluntatis: & sic

Imperium in moralibus quid sit.

art. 2.

art. 3.

Imperium & actus imperatus sunt vnus actus.

1. ca. de Diuino. Vni et multa simpliciter & secundum quid que dicuntur.

1. 2. q. 17. ar. 5.

8. Confess.

Imperium duplex.

duplex est imperium, scilicet directiuum, & tale pertinet ad intellectum: & motiuum, & hoc pertinet ad voluntatem.

Ver. 2.

DE IMPERIO ACTVVM RATIONIS.

1.2. q. 17. ar. 6.

¶ Vm autem ratio reflectatur supra se, vt dictum est, consequens est quod sicut potest ordinari actus aliarum potentiarum, ita etiam possit ordinare de actibus suis, & ex electione voluntatis virtutem mouendi & se necessitandi accipere: ergo actus intellectus subiacent imperio voluntatis quantum ad exercitium actus, non tamen quantum ad assensum: maximè circa principia quæ sunt naturaliter siue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere potest, vnde fides est ex pia affectione: & circa opiniones affectio voluntatis plurimum facit, & medio opinatio facit firmiter adherere, vel suspendere iudicium. ¶ Resolutorie ergo dicendum est, quod quo ad primum actum rationis, qui est simplicium apprehensio, voluntas non habet imperium: quia talis actus est naturalis, vnde & pueri abstrahunt species intelligibiles, & admirantur, secundum Philosophum. Quo ad secundum verò in necessariis propositionibus, quo ad specificationem etiam non habet voluntas imperium stante obiecto, licet bene quo ad exercitium: quia potest diuertere, & circa alia intellectum occupare. Quantum verò ad tertium actum qui est ratiocinari & inquirere, habet voluntas potestatem imperandi. Nec est inconueniens quod ratio imperet sibi ipsi, sicut non inconuenit quod voluntas moueat & necessitet se ipsam, vtraque enim potentia reflectitur supra seipsam, & supra actum alterius, & ex vno tendit in aliud.

Simplicitas apprehensio imperari non potest.

Ver. 3.

DE IMPERIO ACTVVM APPETITVS SENSITIVI.

1.2. q. 17. ar. 7. 2. p. 1. 81. ar. 3.

¶ Actus etiam appetitus sensitivi subiacent imperio rationis, & obediunt ei. Vnde Greg. Ny- E- cenus dicit quod obediens rationi diuiditur in duo. scilicet desideratum, & irascituum: hoc est in appetitum concupiscibilem & irascibilem, qui subiacent rationi, per hoc quod apprehensio fantastia & imaginationis, quæ est particularis, regulatur apprehensione rationis, quæ est vniuersalis: sicut virtus actiua particularis ad virtutem actiua vniuersali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod subiacet aliquibus qualitatibus quibus disponitur, sicut visio ex dispositione oculi per quam iuuatur & impeditur, & quia talis qualitas & dispositio corporis non subiacet imperio rationis: hinc est quod ex hac parte impeditur motus appetitus sensitivi, ne totaliter subdatur imperio rationis. Contingit etiam quandoque quod motus appetitus sensitivi subito concitatur ad apprehensionem imaginationis, vel sensus: & tunc illi motus sunt præter imperium rationis, quæuis potuissent impediri à ratione si præuidisset. Et hoc modo qualitas præcedens non subiacer imperio: quia vel est ex natura, vel præcedenti motione, quæ statim quiescere non potest, sed qualitas consequens iudicium intellectus sequitur imperium rationis. Vnde Philosophus dicit in primo Politicorum, quod ratio non præest irascibili & concupiscibili principatu despotico, qui est domini ad seruum: sed principatu regali, qui est liberorum, qui non totaliter subduntur imperio.

Ver. 4.

DE IMPERIO ACTVVM SENSVM.

¶ Actus pariter sensuum non semper sunt in potestate nostra, eò quod ad apprehensionem sensuum exteriorum requiritur exterius sensibile præsens. Præsentia autem & absentia sensibile exterioris præsens vel absens, tunc sensus exteriores subiacent libero arbitrio cum voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi. Inter sensus exteriores visus magis obedit imperio rationis propter palpebras quæ mouentur ad nutum, & per eas non præstatur impedimentum obiectis præsentibus. Apprehensio autem imaginationis subiacer imperio rationis secundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentia. Quod enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit ex hoc quod non sunt imaginabilia, sicut spiritalia.

Ver. 5.

DE IMPERIO APPETITVS NATURALIS ET PARTIS VEGETATIVÆ.

1.2. q. 17. ar. 8.

¶ Actus appetitus naturalis qui non sequuntur apprehensionem, non subiacent imperio rationis: & per consequens, nec actus vegetatiuæ virtutis. Vnde Grego. Nyecenus dicit quod id quod non persuadetur à ratione, est nutritiuum, generatiuum, & augmentatiuum. Et Christus Matt. 6. Nemo potest cogitando ad staturam suam addere cubitum vnum. Hoc autem est ex imperfectio- ne virium & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habent apprehensionem siue cognitionem propter earum materialitatem. Quanto enim aliquis actus est immaterialior, tanto nobilior, & magis subditur imperio rationis. Et quanuis anima sit in corpore sicut Deus in mundo: & ideo homo dicatur Microcosmus, hoc est minor mundus, quia dat esse toti corpori, sicut Deus mundo: non tamen omnes partes corporis subiacent animæ, sicut omnes partes mundi subiacent imperio Dei: quia similitudo non attenditur quantum ad omnia, cum anima non sit extra corpus, sicut Deus extra mundum, cum cæli cælorum eum capere non possint. Præterea Deus creauit mundum, & non anima corpus. Ideo non subiacer totaliter eius imperio: sed attenditur similitudo quantum ad aliquid: quia sicut Deus mouet mundum, sic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarum vegetatiuæ non subiacent imperio rationis: ideo nec laus nec vituperium debetur illis.

Homo quare dicitur Adicrocosmus.

Ver. 6.

DE IMPERIO MEMBRORVM.

1.2. q. 19. ar. 9. 8. Confess. 14. de ciuit. Dei. c. 17.

¶ Membra exteriora nisi impediuntur à dispositione corporis, aut ab extrinseco, subiacent imperio rationis despotice, hoc est ex necessitate, sic quod non possunt contradicere neque resistere. Vnde D. Aug. ait, Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas vt vix à seruitio discerna

discernatur imperium. ¶ Notandum tamen quod D. Aug. dicit, Hoc, quod motus genitalium membrorum non semper obediunt rationi, est ex pœna peccati, vt. scilicet anima sua inobediens ad Deum, in illo præcipue membro pœnam patitur, per quod originale peccatum ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parentis natura est sibi relicta substracto supernaturali dono, quod ei diuinitus collatum erat: ideo consideranda est ratio naturalis quare motus huiusmodi membrorum specialiter rationi non obediunt. Aristoteles dicit inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi: quia scilicet ex aliqua apprehensione huiusmodi membra commouentur, in quantum scilicet intellectus & fantasia representant aliqua ex quibus consequuntur passionem, ad quas consequitur motus horum membrorum, non enim tunc mouentur secundum rationis aut intellectus imperium, quia scilicet ad motum horum membrorum, requiritur aliqua alteratio naturalis, puta caliditas, aut aliqua alia, quæ alteratio non subiacer imperio rationis. Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis: quia vtrumque illorum membrorum est quasi quoddam animal separatim, in quantum est principium vitæ, principium autem in virtute est totum. Cor enim est principium sensuum: & ex membro genitali exit virtus feminalis, quæ est virtute totum animal, ideo habet proprios motus naturales: quia principia oportet esse naturalia, vt dictum est.

Lib. de cau. mo. animal.

Membru genitale est quasi quoddam animal separatim.

Ver. 7.

DE CIRCUNSTANTIIS HVMANORVM ACTVVM.

¶ Quod de integritate accidentalium humanorum actuum sint circumstantia, ideo de eis aliquid dicendum est. Ad cuius euidenciam supponendum est primò quod quemadmodum res naturales specificantur & accipiunt speciem à forma, ita & actus naturales & humani recipiunt speciem & essentiam ab obiecto, sicut & actus sensuum, visus à colore, auditus à sono. Sic etiam actus humani, virtutum scilicet & vitiorum. Temperantia à moderatione cibi & potus ac venereorum, iustitia à redditione debiti, furum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundò supponendum est quod quemadmodum res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non sunt de essentia siue quidditate eorum, sunt tamen de perfectione eorum: homo enim habet quinque sensus exteriores & actus illorum, qui non sunt de essentia hominis: illis tamen sic perficitur, quod absque illis non esset perfectus perfectionibus sibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorum deficiente homo esset deformis. Ita actus humani siue liberi, qui speciem & perfectionem essentialem accipiunt ab obiecto, ad perfectionem suam in esse moris, hoc est ad bonitatem seu laudabilitatem suam, vltra perfectionem essentialem, hoc est vltra bonitatem obiecti requirunt aliqua accidentia conuenientia, quæ vocantur circumstantia conuenientes. Et sic ad hoc quod aliquis actus humanus sit perfectus, hoc est bonus moraliter, requiritur quod habeat non solum obiectum bonum & conueniens, sed etiam quod habeat circumstantias conuenientes, ita quod si vna desit, licet actus sit perfectus ex obiecto, & in genere naturæ, non tamen est perfectus in genere moris, hoc est bonus siue laudabilis. Circumstantia ergo est conditio quæ est extra substantiam actus, & tamen attingit aliquo modo actum humanum, hoc est conuenit illi & perficit ipsum, accidentaliter tamen, scilicet in esse moris: & cum sit extra substantiam siue essentiam ipsius, sequitur quod circumstantia humanorum actuum dicuntur accidentia eorum. ¶ Sed notandum est quod aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo quia inest ei, & sic album dicitur accidens Sortis. Alio modo quod simul est cum eo, & in eodem subiecto: & sic dicitur album accidit medico, quia albedo & medicina conueniunt in eodem subiecto, scilicet Sorte medico & albo. Et per hunc modum circumstantia dicuntur accidentia humanorum actuum: quia sunt cum illis, & in eodem subiecto scilicet agente, quanuis non omnes sint subiectiuè in actibus ipsius: sicut albedo & musica in Sorte. ¶ Vltèrius notandum est, quod accidens dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in subiecto dupliciter. Vno modo secundum quod aliqua accidentia comparantur ad vnum subiectum absque aliquo ordine, vt album & musicum in Sorte. Alio modo cum aliquo ordine: quia subiectum recipit vnum accidens alio mediare, sicut substantia recipit qualitatem mediante quantitate, albedinem mediante superficie. Vtroque autem modo circumstantia se habent ad actum: nam aliqua circumstantia ordinatè pertinent ad agentem non mediante actu, puta locus, tempus, & conditio persona. Aliqua verò mediare ipso actu, sicut modus agendi. ¶ Circumstantia à Philosopho numerantur octo. scilicet quis fecerit, quibus auxiliis siue instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur siue propter quid fecerit, quomodo fecerit, quando fecerit. Et circa quid fecerit, quæ est vltima, quæ à Cicerone comprehenditur sub quid fecerit, & sic secundum eum non sunt nisi septem: quæ hoc versu continentur, quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quædo. Ex his circumstantiis tres sunt ex parte actus: duæ circumstantia contingunt actum per modum mensuræ, scilicet tempus & locus, siue vbi & quædo. Vna verò contingit actum per modum qualitatis, vt modus scilicet fortiter vel remisse, tardè vel velociter. Ex parte effectus est vna, scilicet quid fecerit. Ex parte causæ finalis accipitur alia, scilicet cur vel propter quid fecerit. Non quod finis qui dat speciem actui, sit circumstantia, sed aliquis finis adiutus: sicut quod fortis fortiter agar propter bonum fortitudinis non est circumstantia. Et ita intelligendum est in circumstantia ex parte effectus. scilicet quid fecerit, nã quod aliquis perfundens aliu aqua, abluat ipsum, non est circumstantia, sed quod infundendo infrigidet vel calefaciat, sanet, vel ægrotare faciat, hæc est circumstantia quid fecerit. Ex parte causæ materialis siue obiecti, accipitur alia circumstantia, scilicet circa quid, nã quod illa conditio causæ, ex qua substantia actus pendet, dicatur circumstantia, sed aliqua conditio adiuncta: sicut in obiecto furti, quod sit alienum, non dicitur circumstantia, sed quod sit magnū vel parū, dicitur circumstantia circa quid.

1.2. q. 7.

Circumstantia definitio.

3. Ethic. Circumstantia quot sint.

Ex parte verò causæ principalis accipitur alia circumstantia. scilicet conditio personæ: non est tamen intelligendum, quòd conditio personæ quæ transit in vim obiecti, sit circumstantia, sed illa quæ non dat speciem actui. Ex parte verò causæ instrumentalis accipitur alia circumstantia. scilicet quibus auxiliis siue instrumentis: bene autem vel male non sunt circumstantiæ, sed cõsequuntur omnes circumstantias vel defectus illarum. Quotiens etiam nõ est circumstantia, cũ non sit extra substantiam actus, sed iteratio substantiæ ipsius actus. Inter omnes circumstantias secundum Greg. Nyccenum duę sunt principalissimæ. scilicet cuius gratia agitur, quæ dicitur circumstantia finis, siue cur, aut propter quid. Et circumstantia ex parte effectus. scilicet quid est quod agitur. Philosopho. verò dicit, quòd principales circumstantiæ sunt propter quid, & ea in quibus est operatio, per quæ Philosopho. nõ intellexit tempus aut locum, sed ea quæ adiunguntur actui: sed idem dicit cum Greg. Quia per hoc quod dicit ea in quibus est operatio, intelligit id quod Greg. intelligit per circumstantiam quid est quod agitur, & sic non aduerfantur. Cùm ergo actuum humanorum obiectum sit finis, circumstantia quæ dicitur cuius gratia, siue finis adiunctus erit principalior: secunda verò est quæ attingit substantiam actus. Aliæ autem circumstantiæ sunt magis vel minus principales, secundum quod ad istas magis vel minus appropinquat. Nec obstat quòd accidentia videntur esse præter consideratione artis, cũ nulla ars cõsideret id quod est per accidens, vt dicitur in 6. Metaph. Quia non omnia accidentia se habent ad substantiam per accidens, sed sunt per se accidentia, & tales sunt circumstantiæ actuum humanorum in doctrina morali: ideo sunt de eius consideratione. Norandum insuper, quòd licet circumstantia manens circumstantia, non det speciem actui, nec in esse naturæ, nec in esse moris. Tamen si vna illarum deficiat, species actus mutatur nõ quidẽ in esse naturæ, sed moris: sicut homo per hoc quod efficitur cæcus, non variatur essentialiter: aut si prius talis erat, & efficiatur videns vel audies, non est alterius speciei essentialis: sed bene accidentalis. scilicet pulchri vel deformis: quia, vt D. Dionys. ait, bonum est ex integra causa, & malũ ex singularibus defectibus, & similiter pulchritudo, &c. Sic in actibus humanis coniunctio viri & mulieris est eiusdem speciei in esse naturæ, & idem effectus sequitur ante matrimonium & post, tamẽ in esse moris sunt actus diuersi: quia ante matrimonium est actus malus, & post bonus, & sic de aliis. Verumtamen si circumstantia transeat in vim obiecti, tũc dat nouam speciem moris actui, & actus ille qui est vnus in esse naturæ, erit plures in esse moris, & tot specierum quot circumstantiæ transeunt in vim obiecti. ¶ Dicitur autem circumstantia transire in vim obiecti, quando respicit specialem ordinem rationis, vel secundum rationem, vel contra. hoc manifestum est in his quæ habet speciale præceptum vel prohibitionem, vt dare elemosynam pauperi propter pietatem naturalem, & vt præferuerit ad peccato mortali, est actus misericordia ex obiecto, & ex parte finis est actus charitatis: & si fiat propter honorẽ Dei, erit religionis. Sic in malis accipere rem alienam, est actus malus ex obiecto & furto. Sed accipere in loco sacro, vel rem sacram de loco non sacro aut tempore sacro, tempus & locus transeunt in vim obiecti, & constituunt actum ex obiecto malum in duabus speciebus moris: hoc est, dat ei duas malitias siue deformitates, aut deordinationes. Si accipiatur alienum ad adulterandum vel occidendum circumstantia, finis trahit ipsum ad adulterium vel homicidium. Circumstantia quę ex se non habet, nec respicit specialem ordinationem rationis in bono vel in malo, nisi præsupposita aliqua alia conditione, à qua actus habet speciem boni vel mali, non mutat speciem, licet aggrauet: sicut tollere aliquid in magna vel parua quantitate, ex se non habet, nec respicit specialem ordinẽ rationis, sed est indifferens. Supposita tamen conditione, per quam actus habet bonitatem vel malitiam, vt in elemosyna & furto, dare vel tollere in magna quantitate vel parua non diuersificat actum in bonitate vel malitia, auget tamen bonitatem in elemosyna, & aggrauat peccatũ in furto.

3. Ethic.

Circumstantia quado transeat in vim obiecti.

§. 7. DE BONITATE ET MALITIA HVMANORVM ACTVVM.

EX sacris literis constat aliquos actus humanos esse bonos, & aliquos malos. De bonis habetur Mat. 26. vbi Iudas murmurabat contra Magdalenam, tanquã malẽ fecisset: Christus eam defendit dicens, Quod molesti estis huic mulieri: bonum enim opus operata est in me, &c. Deinde prædixit eã pro illo remunerationem accepturã, cũ opus illud haberet bonum obiectum, & omnes circumstantias requisitas. Et ipsa in statu viæ & in gratia: ergo meritorium. Et Gen. 4. dicitur, Respexit Deus ad Abel & munera eius: ad Cain autem, & munera eius non respexit. Ille respexit ad munera, nil aliud erat quàm acceptatio & approbatio sacrificij eius. Et Ionẽ tertio, Vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt. Et Matr. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Et 1. ad Timo. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnus viri vxor, in operibus bonis testimonium habens. Et 1. Petri, Vt in eo quod detractant de vobis tanquã malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis. Et Rom. 2. Redder vnique iuxta opera eius: iis qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem. De malis operibus non est dubium ex eodem textu. Et Ioan. 2. Et dilexerunt homines magis tenebras quàm lucẽ. Et aliis penẽ innumeris passibus, quos recitare prolixũ esset. Ex prædictis apparet quàm detestabilis sit error Lutherianorum, qui non verentur dicere, quòd homo iustus in omni opere bono peccat, & quod omne opus bonum est peccatum: ex quo sequitur quòd Deus respicit, consilii, approbat & remunerat peccata, quod nullus vnquam sanæ mentis affirmavit: nec obstat illud Esa. 64. vbi ait, Omnes iustitiæ nostræ tanquã pãnus menstruata: quia intelligitur de bonis operibus in fectis malis circumstantiis, vt amplius dicitur, cũ ageretur de merito: vel cõparando eas ad iustitiã diuinam.

Mat. 26.

Gen. 4.

Ion. 3.

Mat. 6.

1. Tim. 5.

1. Pet. 2.

Rom. 2.

Ioan. 2.

Ver. 1.

Ver. 1. DE ORIGINE BONITATIS VEL MALICIAE HVMANORVM ACTVVM.

DE bono & malo in actionibus oportet loqui proportionabiliter, sicut de bono & malo in rebus. In rebus autem intantũ aliquid habet de bono, in quantum habet de esse, siue in quantum est ens, quia ens & bonum conueruntur, & intantum aliquid est malum, in quantum deficit à plenitudine sui esse, siue ab esse sibi conuenienti secundum naturam suam, sicut ad plenitudinem esse humani requiritur quòd sit compositum ex materia & forma, siue ex anima rationali & corpore, habens omnes potentias & instrumenta siue organa cognitionis & motus conuenientis humanæ naturæ: vnde si aliquid horũ deficiat homini, deficit illi aliquid de plenitudine sui esse: & per consequens de bonitate, & in quantum deficit à bonitate, dicitur malum: sicut Sortes cæcus dicitur habere malum naturæ siue naturam deficientem: & si sit surdus amplius, & sic consequenter de aliis. Manet tamen essentialiter homo, sed deformis. Sic proportionabiliter dicendum est de actu humano, ad cuius esse plenitudinem requiritur primò quod obiectum circa quod cadit, & per quod specificatur, sit bonum, hoc est conueniens dictamini recte rationis, siue quòd sit consultum vel præceptum, vel laudabile, siue honestum: Requiritur pariter quòd sit vestitus prædictis octo circumstantiis debitis. scilicet quod conueniat personæ. Non enim omnibus omnia cõueniunt, & quod conueniat tempori, loco, &c. Cùm autem actus habet, vt præmissum est, obiectum bonũ, & omnes circumstantias prædictas debitas, dicitur bonus bonitate moris siue laudabilis. Cùm verò habet obiectũ malum, hoc est non conueniens, putat prohibicum, vel deest aliqua circumstantiarum prædictarum, est malus & difformis, deordinatus, siue vituperabilis, cum bonum secundum D. Dionys. sit ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus. Si verò plures circumstantiæ deficiant, erit peior: & tanto peior, quanto plures deficiunt. Erit tamen actus secundum substantiam ipsius, siue in quantum habet esse, vel est ens bonus bonitate naturæ, siue bonitate entitativa & transcendentali.

Ver. 2. DE BONITATE VEL MALITIA EX OBIECTO.

MALITIAM prouenire actui ex obiecto testatur Oseas dicēs, Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt, sed homo sit abominabilis Deo propter malitiã suã operationis, & placidus siue gratus & acceptus ex bonitate suã operationis: ergo bonitas vel malitia operationis suæ est secundum obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma, quæ dat speciem: sic in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto cõuenienti à quo recipit speciem, sicut motus à termino: & hæc bonitas dicitur bonitas generis moris, genere pro specie accepto: prout dicitur humanum genus: & quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam, siue ex obiecto, dicitur bonus ex genere, vt dare elemosynã: & quado habet obiectum malũ, dicitur malus ex genere, vt accipere alienã inuito domino. Et quãuis res exteriores quę sunt obiecta actuum, sint in seipsis bonæ: non tamen semper habent debitam proportionem, siue conuenientiam ad hæc vel hanc actionem, siue ad operantem secundum dictamen recte rationis. Ideo in quantum considerantur vt obiecta talium actionũ vel agentium non habent rationẽ boni. Et ita proportio actionis inter obiectum & rationem siue dictamen eius est causa, vel ratio bonitatis vel malitiæ ipsius: quia secundum D. Dionys. 4. c. de Diui. no. Bonum hominis est secundum rationem esse: malũ autem quod est præter vel contra. Ex quo patet quòd ratio est principium humanorum & moralium actuum. ¶ Sed differentia est inter actus ex genere suo, siue ex obiecto bono: & actus ex genere, siue ex obiecto malo: quia actus malus ex genere siue ex obiecto per quascunq; circumstantias bonas non potest effici bonus, cum essentialiter & intrinsecè sit malus, manente prohibitione obiectiue blasphemare & adulterare, furari & facere contra aliquam legem humanam, manente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus, per vnã malam circumstantiã potest vitari, cũ bonum sit ex integra causa. Verũ in his quæ lege humana sunt prohibita, potest fieri continuatio actus, & in continuatione potest prohibitio cessare, vel etiam in his quæ sunt prohibita iure naturali: stante eodem obiecto materiali actus in specie naturæ, obiectum potest formaliter mutari, & sic idem actus in esse naturæ erit bonus & malus successiue: sicut si in continuatione coniunctionis soluti & soluta interueniat consensus matrimonij, & in continuatione acceptionis rei alienæ res ipsa detur, & accipiens efficiatur dominus. Prius erat furum, postea verò non manente tamen actu & obiecto prohibito, actus est essentialiter & intrinsecè malus, & non potest bene fieri.

Ver. 3. DE BONITATE ET MALITIA ET CIRCUNSTANTIIS.

BONITAS vel malitia secundariò & extrinsecè conuenit actui ex circumstantiis, vt dictũ est. Principaliter autem ex circumstantia finis, qui dat bonitatem actui circa obiectũ indifferens, quod. scilicet nõ est bonum neq; malum, siue ex se non habet conuenientiam vel disconuenientiam ad rationem, vt putã quia nõ est obiectum, consultum vel præceptum, aut prohibitum: vt iacere lapidem, ambulare, & alia huiusmodi, in quibus habet verum maxima D. Boetij in Topicis dicentis, cuius finis bonus est, ipsum quoque bonum est: & cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. In his autem quæ non sunt indifferencia, sed sunt bona vel mala ex obiecto, finis malus adueniens actui bono ex obiecto vitiat. Et circumstantia finis adueniens actui malo ex obiecto non bonificat neq; reificat ipsum. Vnde Apost. Rom. 3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iusta est, finis tamen bonus adueniens actui bono addit ad bonitatem obiecti. Et similiter finis malus adueniens actui malo, addit ad malitiam, differenter tamen: quia cũ finis refertur ad actũ exteriorẽ, se habet vt circumstantia, cũ accidat actui exteriori, quod ad talẽ vel talẽ finẽ ordinetur: & ideo bonitas finis cõparata ad actũ exteriorẽ

4. ca. de Diui. nom.

Osee 9. 1. 2. q. 18. ar. 2.

2. 2. q. 19. ar. 3. ad 3.

Actus malus ex genere non potest effici bonus, bene tamẽ e conuerso.

1. 2. q. 18. ar. 3. q. 4.

exteriorē, cōprehenditur in bonitate circumstātiarum, & eodem modo malitia, vt si quis mœche-
 tur vt furetur. Furtum secundū dominū Caictanū est circumstātia. Si verò finis referatur ad actū
 interiorē voluntatis, non est circumstātia, sed obiectū actus interioris, & ideo pertinet ad substan-
 tiam actus specificatiuē concurrēns. Ad cuius euidētiā sciendum est quòd actus dicitur hu-
 mani, inquantū sunt voluntarij, vt dictū est: In voluntario autē aliquando inuenitur duplex actus,
 factus interior & exterior, & vterq; illorum habet obiectum suum. Finis autem propriē est obiectum
 voluntatis. Obiectum autem actus exterioris est id circa quod actio exterior versatur. Sicut
 igitur actus exterior recipit speciē ex obiecto exteriori, circa quod versatur: sic actus interior vo-
 luntatis recipit speciē a fine sicut a proprio obiecto: sed, vt dictum est, id quod se tenet ex parte
 voluntatis, se habet vt formale & principale ad id quod se tenet ex parte exterioris actus: quia vo-
 luntas vtitur mēbris ad agendū, sicut instrumentis: nec actus exteriores habent rationē moralitatis
 (hoc est laudis vel vituperij) nisi inquantū sunt voluntarij: ideo speciēs actus humani formaliter
 & principaliter consideratur secundum finem: materialiter autem secundum obiectum exterioris
 actus. Ideo Philof. dicit, quòd ille qui furatur vt mœchetur, per se & propriē loquendo magis est
 adulter quā fur. Nec obstat quòd id quod est per accidens, non constituit speciē, sed accidit
 actui, q̄ ordinetur ad talē finē, igitur: quia licet accidat actui exteriori ordinari in talē finē: nō ta-
 men accidit interiori actui voluntatis, qui cōparatur ad exteriorē, sicut formale ad materiale. Et
 quāuis finis sit causa extrinseca debita, tamen proportio & relatio in ipsum finē inhæret actioni:
 & sic si actus exterior ordinetur ad diuersos fines subordinatos, actus exterior erit in diuersis speciēbus moris
 subordinatis, quarū vna cōtinetur sub alia: vt si quis reddat depositum vt se tueatur ab inimicis,
 & vt facilius possit seruire Deo, & honorare eum: sunt plures actus morales subordinati: &
 principalis est actus religionis, quæ versatur circa honorē Dei: quia quāuis finis est posterior, re-
 spondet vniuersali agenti, sicut victoria: quæ est vltimus finis exercitus, est finis intentus a summo
 duce ordinatio huius acti, vel illius est finis intentus ab aliquo ducē inferiorū. Sic est de fine vo-
 luntatis, quæ est vniuersale mouens omnium aliarū potentialiū. Et ideo ipse potentia inferioris, &
 actus earū continentur & reducuntur ad actū voluntatis. Ex præmissis apparet quòd in actione
 humana quadruplex bonitas cōsiderari potest. Prima est naturalis & entitatiua siue trāscēdētalis.
 Secunda bonitas est ex obiecto quod dat speciē actui. Tertia bonitas est ex circumstātiis, quæ sunt
 accidentia quædā actui debita & proportionata. Aliquādo tamē D. Tho. sub bonitate obiecti com-
 prehendit bonitatē circumstātiarū: dicit enim quod supposito q̄ voluntas sit bona, mala circum-
 stantia potest eā facere malam: quia velle facere aliquid quando non debet fieri, seruatis aliis cir-
 cūstantiis non est velle bonum, Et impossibile est aliquid velle bonū, quando nō debet, quia sem-
 per debet homo velle bonum, nisi forte per accidens. Quarta bonitas, quæ considerari potest in
 actibus humanis est secundum finē, quasi secundū habitudinem ad bonitatis causam. Nihil tamē
 prohibet actioni habenti vnā prædictarū bonitarū deesse aliā vel alias. Ea secundū hoc con-
 tingit, q̄ actio est bona secundū speciē vel circumstātiā, & ordinari in finē malū, & econuerso.
 Non est tamen bona simpliciter: nisi omnes bonitates concurrant, cum (vt dictum est) bonū sit ex
 integra causa. Est tamen alia bonitas adueniens, quæ dicitur meritoria, quæ est per gratiā: de qua
 postmodū dicitur: sine hac tamen actus moralis potest dici simpliciter bonus. Et quemadmodum
 dictū est de bonitate: sic proportionabiliter opposito modo dici potest de malitia, hoc dempto, q̄
 nulla est malitia entitatiua, cum actus quantumcunq; malus sit in esse naturæ & entitatis, bonus.

Ver. 4. DE INDIFFERENTIA ACTVVM HVMANORVM SECVNDVM SPECIEM.

¶ Vm actus humani accipiant speciē ex obiecto, sequitur q̄ si obiectū sit indifferēs quo ad bo-
 nū vel malū (hoc est secundū se nō conueniat nec repugnet rationi) actus circa ipsum elici-
 tus vel imperatus, erit indifferēs: hoc est non erit bonus neq; malus: vt leuare festucā, iacere la-
 pidē, ambulare, & alia huiusmodi. Vnde D. Aug. dicit, q̄ sunt quædā facta media, quæ possunt bo-
 no vel malo animo fieri, de quibus est temerariū iudicare. Nec obstat quod D. Aug. dicit malum
 esse priuationē boni, & secundū Philof. priuatio & habitus sunt opposita immediata: quia duplex
 est. Priuatio quædam consistit in priuato esse, hæc nihil relinquit de habitu, vt cæcitas & mors in-
 ter hanc priuationem & habitum non potest esse aliquid mediū circa propriū susceptibile. Alia
 est priuatio, quæ consistit in priuari, sicut agritudo est priuatio sanitatis, non q̄ tota sanitas sit sub-
 lata, sed quia est quasi via ad totalem ablationem. Et ideo cum talis priuatio aliquid relinquit,
 nō semper est immediata cum opposito habitu, & hoc modo malum est priuatio boni, vt simpli-
 cius dicit in lib. Prædicamentorum: quia eò quòd malum non aufert totum bonum, sed aliquid
 relinquit: ideo potest esse aliquid medium inter bonum & malum. Nec oportet quòd omnis finis
 vel obiectum habeat aliquam bonitatē vel malitiam moralem, quæ cōsideratur per comparatio-
 nem & rationem, quāuis oporteat quòd habeat aliquam bonitatem vel malitiam, saltem natura-
 lem & entitatiuam. Si dicatur quòd omnis actus, vel habet debitam perfectionem bonitatis, &
 sic est bonus: vel aliquid deficit, & sic est malus: ergo nullus indifferēs. Dicendum est quòd
 consequentia non valet: quia non quicquid habet actus, pertinet ad speciē eius. Vnde si in ra-
 tione suæ speciē non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non pro-
 pter hoc est ex speciē sua malus vel bonus: sicut homo secundum speciē suam non est virtuosus
 neque vitiosus. Et cum dicimus actum esse indifferētem, intelligimus secundum suam speciē.

Ver. 5.

Ver. 5. DE INDIFFERENTIA ACTVVM SECVNDVM INDIVIDVVM.

¶ Omnis actus humanus secundum indiuiduum, siue in indiuiduo aut singulari, est bonus vel
 malus, & nullus est indifferēs: quia cum actus humanus non solum habeat bonitatē ex ob-
 iecto, sed etiam ex circumstātiis & fine: Et omnis talis in indiuiduo existens habeat aliquam cir-
 cūstantiam, per quā trahatur ad bonum vel ad malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum
 enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberata procedēs, si sit ordinatus in malum finem, est
 malus: si verò in bonum finem, est bonus, iuxta regulā D. Boerij: Cuius finis bonus est, ipsum quo-
 que bonum est: dum tamen non vitietur aliunde & per oppositum. Cuius finis malus est, ipsum
 quoque malum est. Sed si sit ordinatus in finem indifferētem, ex hoc ipso repugnat rationi, &
 habet rationem mali, cum sit otiosus. Vnde Christus Matr. 12. dicit: De omni verbo otioso, quod
 locuti fuerint homines, reddent in die iudicij rationem. Eadē ratione de facto, quod dicitur otio-
 sum secundum D. Greg. quando caret vtilitate rectitudinis, aut ratione iustæ necessitatis. Si di-
 catur quòd nulla speciēs est quæ non contineat, vel continere possit sub se aliquid indiuiduum:
 ergo si aliquis actus est indifferēs secundum speciē aliquis actus indiuidualis sub illa speciē
 contentus, poterit esse indifferēs, cum indiuiduo conueniant omnia quæ conueniunt speciē, &
 speciēs prædicetur de indiuiduo. Negatur consequentia, quia aliqua bonitas conuenit actui in in-
 diuiduo secundum se, siue in quantum indiuiduum est, qui non conuenit ei secundum speciē,
 purā bonitas circumstātiæ finis: & quātum ad illam prædicationem dici potest, quòd hæc est vera,
 Deambulatio Sortis absolute considerata vt deambulatio, est indifferēs secundum speciē,
 & sic indiuiduum prædicatur de omnibus, quæ conueniunt speciē: tamen deambulatio Sortis
 considerata, vt est Sortis non est indifferēs, quemadmodum hæc est vera, Sortes est quantus se-
 cundum speciē. Sed hæc non est vera, Sortes est tantæ quantitatis secundum speciē: quia ha-
 bere tantam quantitatem non conuenit speciē: nec omni contento sub tali speciē: sed ex indiui-
 duatione materiæ, quæ est per hanc quantitatem. Vel dicendum quòd aliquem actum esse indif-
 ferētem secundum speciē dupliciter potest intelligi. Vno modo sic, quòd ex sua speciē debeatur
 ei quòd sit aliquid obiectum humani actus, quòd non possit ordinari ad bonum vel malum finem.
 Et hoc modo falsum est dicere, actum esse indifferētem ex speciē sua. Alio modo potest in-
 telligi actus indifferēs ex speciē sua, eò quòd ex sua speciē non habet quòd sit bonus vel malus,
 & sic est verum. Sicut homo ex sua speciē non habet quòd sit albus vel niger, vel tantæ quātūtatē:
 conuenit enim homini indiuiduo non ex principiis speciē, sed ex principiis indiuiduationis vel
 per accidens. Ex his inferitur quòd nullus habitus potest esse indifferēs, cum causetur ex acti-
 bus indiuiduis. Nec obstat quod Philofophus de placidis & prodigijs dicit, quòd nō sunt mali, &
 tamen cōstat quod non sunt boni, cum recedant a virtute: quia Philofophus propriē nominat ho-
 minem malum, qui est alijs hominibus nociuus. Hic autem accipitur malum communiter pro eo
 quod est rectæ rationi repugnans, & bonum quod est conueniens rationi: quia, vt dictum est, bo-
 num hominis est secundum rationem esse: & malum, præter vel contra rationem esse. Notandū
 etiam quòd sicut actus humanus in indiuiduo non potest esse indifferēs quantum ad bonum vel
 malum morale: sic nec in existente in gratia potest esse indifferēs quantum ad meritum vel de-
 meritum, modò habeat vsum rationis: quia omnis actus humanus in existente in gratia est meri-
 torius vel demeritorius: quia ex quo charitas actu vel virtute concurrat in actibus moraliter bo-
 nis virtute primū actus charitatis, per quem diligit Deū super omnia, & ordinat in eū se & omnia
 sua bona præsentia vel futura: actus ille est gratus & acceptus Deo, & dignus mercede: & p
 consequens meritorius. Vnde Gen. 4. dicitur, q̄ respexit Deus ad Abel & munera eius. Si verò ponatur
 impedimētum, vt putā mala circūstātia inanis gloriæ, aut aliqua alia, est venialis & demerito-
 rius, & cōtra illud Apost. Siue māducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriā Dei
 facite. Actus autē eorū qui sunt in gratia, & nō habēt vsum rationis, sunt extra genus moris, & per
 cōsequēs extra genus meriti vel demeriti, cum non sint humani, neq; morales. Bonitas enim me-
 ritoria præsupponit moralem: Actus verò in existētibus in peccato mortali, possunt esse boni mo-
 raliter & ciuilitate laudabiles, qui tamē nō sunt meritorij nec demeritorij respectu gloriæ aut pœ-
 næ æternæ. Si quis enim existens, peccato mortali habituali, seruatis omnibus circumstātiis mo-
 ralibus debitis, honoret patrem, vel det elemosynā ex pietate naturali, vel subleuat eum qui sub-
 mergitur, nō meretur, neque peccat. Primum patet cum non sint in gratia, quæ est principium &
 fundamētum meriti, iuxta illud Apost. Gratia Dei vita æterna. Quòd autem nō peccet moraliter
 neque venialiter, probatur: quia omne peccatum, est actus malus: prædicti autem actus non sunt
 mali, cum habeat obiectum bonum, & omnes circumstātiās morales debitas in esse. Nō enim ad
 actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neque habitualis, imò nec secundum aliquos
 virtualis in vltimum finem supernaturalem, sed sufficit relatio aptitudinalis. I. quòd sit aptus na-
 tus referri, & quod non referatur actualiter in finem malum, siue quod nō habeat aliquid repu-
 gnans rectæ rationi, vt in actibus prædictis: ergo exercens taliter opera prædicta, non peccat, &
 per consequens actus est moraliter bonus, cum omne peccatum sit actus moraliter malus, cum
 sit contra dictamen rectæ rationis. Nec obstat quod dicitur: Omne quod non est ex fide,
 peccatum est. Vbi Glof. Omnis vita infidelium peccatum est, cum non sit ex fide: quia Apost.
 accepit ibi fidē pro cōsciētia: vel si accipiat pro virtute fidei, illa negatio tenetur cōtrariē: vt sit
 sensus: Omne quod est cōtra fidē vel consciētiam, peccatum est. Et ad Glof. illam quæ attribuitur
 D. Aug.

ca. 3. §. 5.

5. Ethic.

1. 2. q. 18. ar. 4. Bonitas quadruplex.

1. 2. q. 19. ar. 2. ad. 2.

1. 2. q. 18. ar. 3.

Lib. de ser. Do. in mon.

1. 2. q. 18. ar. 9.

Mat. 12.

Nullus habitus est indifferēs.

4. Ethic.

Nullus actus bonus in habet gratiā est indifferēs quantum ad meritum vel demeritū.

1. Cor. 10.

Rom. 6.

Rom. 14.

D. Aug. potest dupliciter responderi. Primo, quod omnis vita infidelium, peccatum est, concomitanter, hoc est existit cum peccato, scilicet infidelitatis, sed non quod quilibet actu peccet. Secundo, quod omnis vita & actio infidelium ex infidelitate procedit, peccatum est. Vnde Apostolus ad Titum 1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundum est, sed inquinata sunt eorum mens & conscientia. Multos tamen bonos actus faciunt, qui non procedunt ex infidelitate. Ideo obstetrices Hebræorum præservantes filios masculos, non peccaverunt, licet essent idololatras: eam ob rem ædificavit illis Deus domos. Nec tamen ex illa Glossa sequitur, quod omnis vita fidelium, & existentium in gratia, sit meritoria: iuxta illud Apostolus, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum: quia aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum: nam in homine qui habet fidem formatam, nihil est damnationis æternæ: iuxta illud Rom. 8. Nihil ergo damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulat: sed bene damnationis temporalis. scilicet culpa venialis & reatus pœnæ temporalis esse potest: sed in homine infideli & in infidelitate existente, est bonum nature: & ideo cum infidelis ex dictamine rationis facit aliquid bonum, non referendo in malum finem, non peccat, licet opus eius non sit meritorium: quia non est gratia informata. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem, refert se & omnia opera sua futura in Deum, ratione cuius relationis cetera bona opera in gratia facta sunt meritoria, etiã si non referatur actualiter propter illam relationem virtutem primi actus. Cum ergo infideles per actum infidelitatis suæ reverserint se, & omnia opera sua futura in idolum suum, sequitur quod omnia opera sua sequentia, etiã si actualiter non referantur, sunt demeritoria & peccata. Negatur consequentia, & ratio est: quia omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum. Ideo sufficit prima relatio univertalis, in qua virtualiter continentur omnia bona opera futura in existente in gratia, sed opera bona ex se non sunt referibilia in idolum, sed solum ex malitia referentis: & ideo ad hoc quod sint peccata, non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cum ex se sub illo fine non cõtinetur.

Ver. 6. DE BONITATE VEL MALITIA ACTVS INTERIORIS.

Bonitas vel malitia actus interioris voluntatis pendet primo ex obiecto suo. Vnde Philosophus dicit, quod iustitia est secundum quam aliqui volunt iusta: & virtus est secundum quam aliqui volunt bona. Sed bona voluntas est illa quæ est secundum virtutem: ergo bonitas voluntatis est ex hoc, quod aliquis vult bonum. Nec obstat quod actus aliarum potentiarum, & exteriores accipiant bonitatem ex circumstantiis, præcipue ex fine, sicut dictum est: quia finis est obiectum voluntatis, & non aliarum potentiarum aut actuum exteriorum: ideo omnes circumstantiæ requirunt ingrediuntur obiectum actus interioris voluntatis. Quapropter D. Thomas dicit, quod supposito quod voluntas sit boni nulla circumstantia, scilicet subsequens, potest facere malam. Et cum bonitas voluntatis pendeat ex bonitate voliti, necesse est quod pendeat ex intentione finis, qui est obiectum voluntatis, & ratio volendi ea quæ sunt ad finem. Si vero intentio finis consequitur actum voluntatis existentem, puta si aliquis velle aliquid facere, & postea referret in Deum: tunc prima bonitas voluntatis non penderet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus: nec per malam intentionem finis sequentem depravatur actus, qui præcessit, sed actus voluntatis, qui iteratur, est malus. Cum autem obiectum proportionetur voluntati per rationem, quia bonum intellectum est obiectum proportionatum voluntati: sequitur quod bonitas voluntatis eo modo pendet à ratione, quo pendet ab obiecto. Obiectum enim voluntatis quod est bonum, & finis, non pertinent ad genus moris, nisi in quantum cadit sub ordine rationis. Ratio autem est primum principium formale intrinsecum humanorum actuum: Igitur bonitas moris primo pendet à ratione. Et licet bonum sub ratione boni & appetibilis prius pertineat ad voluntatem, quam ad rationem, tamen bonum sub ratione veri prius pertinet ad rationem. Et quantum Philosophus dicit, quod obiectum intellectus practici consiliatini eorum quæ sunt ad finem, sit verum conforme appetitui recto: quia circa media rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti: tamen ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine, quæ est per rationem. Et licet voluntas moueat rationem secundum unum modum, scilicet quantum ad exercitium & effectum, ratio tamen alio modo mouet voluntatem, scilicet formaliter & directiue, hoc est per præsentationem obiecti, & sic quantum ad specificationem: ideo bonitas voluntatis pendet à ratione in genere moris.

Ver. 7. DE DEPENDENTIA BONITATIS A LEGE AETERNA.

Cum in causis ordinatis effectus plus pendeat & procedat à prima causa, quam secunda: quia cõsecunda non agit, nisi in virtute primæ: & ratio humana, quæ est regula & mensura voluntatis humanæ, pendeat à lege æternæ, quæ est ratio diuina & mensura rationis humanæ. Vnde David dicit: Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Quasi dicit: Lumen rationis, quod nobis ex lumine vultus tui provenit, datum est quod possumus cognoscere bona, & nostram voluntatem regulare. Ex quo sequitur, quod bonitas voluntatis humanæ magis pendeat à lege æternæ, quam à ratione humana: licet enim vnus rei non sint plures mensuræ proximæ, tamen bene subordinatæ: & mensuram propriam oportet esse homogeneam, hoc est eiusdem rationis, siue vnus generis, cum intellectus & voluntas sint eiusdem rationis & generis: quia ambæ sunt potentie spirituales connexæ, supra se invicem reflectentes; sed hoc non oportet in mensura remota. Lex enim æternæ siue ratio diuina non est eiusdem rationis & generis cum voluntate humana, & quantum lex æternæ sit nobis ignota, secundum quod est in mente diuina: innotescit tamen nobis per rationem naturalem, quæ ab ea deriuatur, vel per aliquam reuelationem.

Ad Titum 1.

Exod. 1.

Rom. 8.

Ibidem.

5. Ethic.

1. 2. q. 19. art. 1.

6. Ethic.

1. 2. q. 19. art. 4. Psal. 4.

Ver. 8. DE DISCORDIA VOLUNTATIS A CONSCIENTIA ERRONEA.

Voluntas discordans à ratione etiam errante, est mala: quia ratio etiam errans siue iudicium practicum etiam erroneum est conscientia, quæ nil aliud est quam applicatio scientiæ ad aliquem actum. Sed omnis voluntas, quæ est contra conscientiam, est mala, iuxta illud: Omne quod non est ex fide, peccatum est. vbi Glossa exponit, hoc est: Omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Ex quo sequitur quod conscientia obligat non solum quando dicit quod illud quod est malum, non est faciendum, & quod illud quod est bonum, & sub præcepto, est faciendum: quia tunc non errat, sed etiam ligat quando errat. Et non tantum quando dicit opera indifferentia, vel etiam quæ sunt sub consilio, esse sub præcepto, & debere fieri sub pœna peccati mortalis: sed etiam quando dicit & indicat quod illud quod est peccatum mortale, est sub præcepto, & de necessitate salutis faciendum sub pœna damnationis æternæ. Cuius ratio est: quia voluntas se illi discordans, quantum in se est, habet volitionem faciendi vel omittendi id quod est illicitum: quod facere vel omittere tenetur sub pœna damnationis æternæ: cum voluntas non possit ferri in obiectum, nisi præsentatum per rationem, & ratio præsentat quasi præceptum vel prohibitum lege æternæ. Ideo quantum est ex se, facit vel omittit, quod est contra legem æternam: ideo dicit Apostolus, Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est: quia non ex fide, hoc est secundum conscientiam, quam spreuit, & sic delinquit, proprio iudicio cõdemnatus. Voluntas ergo discordans à conscientia errante, est mala: quia vult malum: non quod volitum sit malum secundum se, sed per accidens propter apprehensionem rationis. Ideo Philosophus dicit quod per se loquendo, inconueniens est, non sequi rationem rectam, per accidens autem, non sequi rationem falsam siue errantem. Vnde dicendum est simpliciter quod omnis voluntas discordans à ratione dictante sub peccato, siue recta siue errante, semper est mala. Licet enim iudicium rationis errantis non deriuetur à Deo: tamen ratio errans proponit iudicium, vt verum & à Deo (à quo est omnis veritas) deriuatum. Nec obstat quod D. Aug. dicit: Præceptum inferioris potestatis non obligat, si contrarietur præcepto superioris potestatis: sed ratio errans est inferior potestas contraria legi æternæ: igitur, quia dictum illud habet locum, quando cognoscitur quod inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris. Tunc enim dicendum esset cum D. Petro: Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Sed si aliquis credat quod præceptum inferioris, puta Proconsulis, esset præceptum superioris, puta Imperatoris, contemnendo præceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Similiter si homo cognosceret quod ratio humana dicit contra præceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non esset omnino & totaliter errans: sed quando ratio totaliter errans proponit aliquid, vt præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis & præceptum Dei: & reducit illa malitia ad malitiam apprehensionis: quia ratio apprehendit aliquid mali, & sub ratione mali, prout contrariatur diuino præcepto vel prout scilicet datur vel aliquid huiusmodi sequitur, & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

Ver. 9. DE CONCORDIA VOLUNTATIS CVM RATIONE ERRANTE.

Voluntas concordans cum ratione errante, non est semper bona: quia cum bonum sit ex integra causa, ad bonitatem voluntas requiritur quod velit illud quod vult sub ratione boni, & quod sit verum bonum & non apparens bonum. Præterea voluntas occidentium Apostolos erat mala, vt notum est: & tamen cõcordabat cum ratione errante ipsorum, secundum illud Ioannis: Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et sic apparet quod conscientia erronea non excusat, quando est error circa id quod quis scire tenetur, vt si ratio errans dicit alicui quod tenetur ire ad vxorem alterius, sicut quibusdam mulieribus Lutheranis nostri temporis, quæ habebat conscientiam dictantem quod ipsæ quæuis vxorata, debebat se cõmunicare aliis à marito, si id peterent propter charitatem. Voluntas concordans huic rationi erranti, est mala, ex eo quod error iste procedit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur. Si autem error sit inuincibilis, & causet inuoluntarium: vt si ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem submissam, quæ non est sua, esse vxorem suam, vt Iacob: & ea perente debitum cognoscit eam, quod non faceret si sciret non esse suam: tunc talis error causat inuoluntarium, & excusat à peccato, & sic voluntas se conformans illi conscientiæ erroneæ, non est mala. Nec ex præmissis sequitur quod sit dabilis aliquis casus, in quo quis sit perplexus: quia licet quis discordans à ratione errante dictante de adulterando peccet, ac etiam se illi conformans, non tamen est perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandum peccatum. Potest enim & debet conscientiam deponere, quod si nolit, non est inconueniens quod aliquis ex culpa sua sit perplexus: quia sicut in syllogismis vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi: Ita etiam in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequitur. Non tamen potest simpliciter quis esse perplexus: quia potest & tenetur conscientiam erroneam deponere, nec illis credendum est qui se non posse illam deponere dicunt, & quod habeant conscientiam reflexam, quod sub pœna peccati mortalis non deponant conscientiam dictantem de adulterio perpetrando: quia possunt suspendere actum voluntatis, quo facto, ratio naturali ordine quærit alia media, & consiliatur aliunde, ex synderesi iuuatur: & si recurrant ad Deum, illuminabuntur, Deus enim & natura non deficiunt in necessariis, nisi ex culpa. Concordans tamen cum conscientia errante in indifferentibus, non peccat.

1. 2. q. 19. art. 5. De veri. q. 17. art. 4. Rom. 14. Conscientia errans obligat.

Rom. 14. ad Titum 3.

7. Ethic.

Voluntas discordans à ratione errante semper est mala.

Act. 5.

1. 2. q. 19. art. 6.

Ioan. 16.

Ver. 10. DE LIGAMINE CONSCIENTIAE ET PRAECEPTI PRAELATI.

De veri. q. 7. art. 4.

Ubi conscientia non liget nisi vi precepti diuini, vel secundum legem diuinam scriptam, vel secundum legem naturae inditam: sequitur quod ligamen conscientiae maius est, quam ligamen precepti prelati: unde cum preceptum diuinum sit maius precepto prelati, sequitur quod ligamen conscientiae est maius eo. Et sic conscientia ligat, precepto prelati in contrarium existente. Licet enim prelati resistens ordinationi Dei resistat, & sic precepto diuino, non tamen a deo propinquum. Circa hoc tamen aduertendum est, quia conscientia recta & erronea diuersimode se habet quantum ad vim obligatiuam. Conscientia enim recta perfecte & simpliciter obligat contra prelati preceptum, simpliciter quidem, quia eius obligatio aufertur non potest, cum sine peccato non possit deponi talis conscientia. Perfecete autem, quia conscientia recta non solum hoc modo ligat, ut ille qui eam sequitur, peccatum non incurrat, sed etiam ut ille qui eam sequitur, sit immunis a peccato, quantumcumque prelati preceptum sit in contrarium. Sed conscientia erronea obligat contra preceptum prelati in indifferentibus secundum quid & imperfecte: quia non obligat in omnem euentum, sed sub conditione sue durationis. Potest enim & debet quis talem conscientiam deponere. Imperfecte autem quia ligat quantum ad hoc quod ille qui eam sequitur, peccatum non incurrit. Non autem quantum ad hoc quod ille qui eam sequitur, peccatum euitet, cum preceptum prelati habet contrarium: si tamen ad illud indifferentes prelati preceptum obliget, in tali casu peccat, si non faciat, quia contra conscientiam agit. Et si faciat, pariter peccat, quia prelati est inobediens. Magis autem peccat, si non faciat conscientiam duram, quod conscientia dicitur, cum plus liget quam preceptum prelati. Non enim per conscientiam erroneam soluitur ille qui vouit, ab his ad quae bonum obediens se extendit: nec iterum soluitur a ligamine conscientiae propter obligationem voti: sed manet in eo contraria obligatio: nec tamen est perplexus, quia potest & debet conscientiam illam deponere. Et quauis subditus non habeat iudicare de precepto prelati, habet tamen iudicare & discernere de impletione precepti eorum quae ad ipsum spectant: vnusquisque enim actus suos examinare debet secundum scientiam quam habet a Deo, siue sit naturalis, siue acquisita, siue infusa: omnis enim homo debet secundum rationem agere.

Ver. 11. DE CONFORMITATE VOLUNTATIS HVMANAE AD DIVINAM.

1. 2. q. 19. ar. 10. De veri. q. 23. ar. 7. c. 8.

Ad hoc quod voluntas hominis sit bona, oportet quod conformetur voluntati diuinae: quia nihil est rectum nisi conformetur suae regulae, cum vnusquodque intantum sit rectum, in quantum attingit suam regulam & mensuram, sed voluntas diuina est regula & mensura voluntatis humanae: quia illud quod est primum in vnoquoque genere, est metrum & mensura omnium illorum quae sunt illius generis: sed voluntas diuina est prima in genere voluntatum: igitur est regula. Vnde G. super illud Psal. Rectos decet collaudatio, dicit. Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult. Igitur quicumque habet voluntatem repugnantem voluntati diuinae: non habet voluntatem rectam, & per consequens malam. Insuper Glos. super illud: Non adhaesit mihi cor prauum, dicit: Tortum cor habet, qui non vult quae Deus vult: sed quilibet tenetur cordis tortitudinem & prauitatem vitare. Igitur, & c. Vt reus secundum Cicer. Amicorum est idem velle, & idem nolle. Postremo Christus fuit nobis datus in exemplum, regulam, & mensuram in omnibus actibus humanis. Sed Christus maxime virtuosus dicitur, non sicut ego volo, sed sicut tu. Igitur. Haec argumenta sufficienter probant nos conformare voluntatem nostram voluntati diuinae in volito formali. Sed an teneamur nos conformare voluntatem nostram voluntati diuinae in volito materiali & particulari, est difficultas. Ad cuius euidetiam sciendum est primum, quod licet in Deo non sit nisi vna voluntas, quia omnia vult: tamen quia volita & rationes volitorum secundum nostrum modum intelligendi sunt diuersae: ideo vnus dicimus volitum materiale, & aliud volitum formale. Volitum formale Dei dicitur bonum commune totius vniuersi, quod est apprehensum ab eo, qui est vniuersi factor & gubernator: hoc bonum commune, quod consistit in ordine totius vniuersi Deus principaliter vult: & omnia alia quae vult, ordinat ad hoc bonum commune. Apprehensio autem alicuius creaturae particularis in Deo est consideratio boni proportionati illi creaturae, secundum suam naturam: & hoc volitum dicitur materiale. Resolutio ergo huius materiae est, quod nos tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinae cognita in volito formali: nec esset recta voluntas alicuius hominis volentis aliquid bonum particulare, nisi referret in bonum commune, sicut in finem, aliqua relatione, saltem aptitudinali. Velle enim aliquid sub ratione boni, est velle propter summum bonum, si ad ipsum sit ordinabile. Naturalis enim appetitus cuiuslibet partis ordinatur in bonum totius: & ex fine accipitur ratio volendi illud, quod est ad finem siue medium: sed quia aliquid contingit esse bonum, secundum rationem vniuersalem, & non secundum particularem: quia pro conseruatione vitae leonis, qui est pars vniuersi, bonum est quod occidatur asinus, & detur illi in cibum, quod tamen non est bonum asino, hoc etiam contingit in voluntariis. Ideo contingit quod aliqua voluntas, volens aliquid secundum rationem particularem consideratum, quod Deus non vult secundum rationem vniuersalem consideratum, est bona. Vnde D. Aug. in Enchirid. c. 11. dicit, quod bonus filius bona voluntate vult patri viuere, quae Deus vult mori. Ideo Apost. dicebat: Cupio dissolui & esse cum Christo: & tamen Deus hoc non volebat. Vnde subditur: Scio autem quod manebo propter vos, & sic placebat D. Paulo dissolui & esse cum Christo, tanquam bonum sibi & contrarium in ordine ad bonum commune, & finem vniuersalem. Ideo dicendum est de D. Virgine, quae dolebat & tristabatur de morte Christi, secundum vnam rationem, & secundum aliam volebat: Sic & Christus, vnde dicebat: Tristat me calix iste, verum tamen non

Psal. 31.

Psal. 110.

Mat. 26.

Voluntas hominis debet conformari voluntati diuinae in volito formali, sed non semper in materiali.

Volitum formale. Volitum materiale.

Philipp. 3.

Mat. 26.

non sicut ego volo, sed sicut tu, & tamen sciebat Deum velle eum mori. Hinc est quod possunt esse diuersae & oppositae voluntates diuersorum hominum, imo etiam vnus circa opposita bona, prout sub diuersis rationibus vult hoc esse vel non esse. Iudex enim iuste vult latronem mori, eo quod nocet reipublicae, quem vxor iuste vult viuere, quia vtilis sibi: & ideo non est semper necesse voluntatem nostram conformari voluntati diuinae in volito materiali, siue in particulari. Sed quando, & quando non, inquirendum est. Ad huiusmodi autem clariorem notitiam supponenda sunt quatuor. Primum quod nemo tenetur ad impossibile. Vnde D. Hierony. dicit: Si quis dixerit Deum praecipisse impossibile, anathema sit. Ideo Christus dicit, iugum meum suauis est, & onus meum leue. Et D. Ioan. Mada. ta eius graua non sunt. Ex quo sequitur quod nullus tenetur conformare voluntatem suam voluntati diuinae per aequiparantiam, siue secundum modum tendendi in obiectum, ita intense aut secundum conatum, sed solum tenemur conformare per imitationem, quemadmodum voluntas veri obediens conformatur voluntati praecipientis. Secundum praesupponendum est quod cum voluntas non possit ferri in incognitum, nullus obligatur, nisi ad cognita, & per intellectum praesentata. Et per consequens non tenetur conformare voluntati diuinae, siue in volito materiali siue formali, nisi illa cognoscatur vel cognoscere possit, & teneatur. Tertium supponendum est quod non est necesse quemlibet conformare voluntatem suam voluntati diuinae in omni volito etiam cognito, eo quod Deus multa vult, saltem voluntate beneplaciti, quae prohibuit nobis illa velle: ut peccata. Quarto supponendum est quod tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinae, quantum ad vtrumque volitum, scilicet materiale & formale. In his solum, de quibus nobis constat, & notum est Deum velle nos conformari sibi: cuius ratio duplex assignari potest. Prima ratio est, quia voluntas diuina est regula voluntatis humanae, in hoc quod vult ea aliquid velle, cum in habentibus cognitionem & libertatem vnus non regulat aliud, nisi quatenus proponit vel imponit quid & qualiter agat. Vnde sequitur quod voluntas diuina non est regula voluntatis humanae, nisi per hoc quod proponit ei quid & qualiter velit, cum per alia quae Deus vult, propter quacumque causam vel finem velit, non regulat voluntatem humanam, nisi indicet ei quod vult ea id velle. Sed si ipse Deus velit nos aliquid velle, voluntas nostra regulatur illa volitione: vult enim filium velle vitam patris, & tamen ipse vult patrem mori. Vnde Anselm. in lib. de libe. arb. c. 6. dicit: Nulla est iusta voluntas, nisi quae vult illud quod Deus vult illa velle. Voluntas autem diuina nobis innotescit per praeccepta & prohibitiones, & per consilia & reuelationes, quae sunt signa voluntatis antecedentis. Et sic tenemur velle quae Deus praecipit, & nolle quae prohibet. Quod autem consilium, non tenemur velle, quia hoc nostro reliquit arbitrio. Non enim per hoc quod consilium virginis innotescit nobis quod praecipiat siue velit nos velle absolute & necessarii: sed quod expedientius est ad profectum, & nostrum commodum. Idem est de his quae Deus vult nos velle, voluntate consequente, siue beneplaciti, si innotescat per exteriorem & sufficientem reuelationem, & per euidentem interiorem inspirationem, quod Deus velit nos illa velle. Non enim apparet alius modus, per quem innotescat, quod Deus velit nos talia velle: per operationem enim exteriorem in re existentem, ut cum domus coburitur: bene apparet quod Deus vult domum coburi voluntate beneplaciti effectiua, & similiter in aliis bonis vel indifferentibus: & in malis vult solum voluntate permissiua. Non tamen per illam operationem, quae efficit vel permittit, innotescit nobis quod Deus velit nos illa velle: imo ex praecceptis datis in sacris literis & de iure natura apparet oppositum. Quia propter videns domum suam vel proximi coburi, non tenetur velle, imo tenetur occurrere & impedire propter bonum proprium vel proximi, & filius curam gerere patris infirmi, & maritus impedire ne vxor committat adulterium, vel ne Sortes occidat eum, quem occideret, si non impediretur. Secunda ratio, quae idem probatur, est a posteriori: quia subditus non tenetur conformare voluntatem suam voluntati prelati de aliquo faciendo, nisi prelati illud ei notificet, cum promulgatio sit de ratione legis. Quod autem non teneamur velle ea quae sunt voluntate beneplaciti, sub poena peccati, probat Durandus. Et assumit hoc volitum, scilicet danationem patris, non tenetur filius illa velle ex natura rei: quia si sic, teneretur ea velle, etiam si Deus nollet. Non tenetur etiam ex praeccepto Dei, qui habet ex praeccepto charitatis & naturae velle oppositum: nec visum est aliquando Deum praeccepta contraria dedisse, cum Deus non destruat ordinem naturae aut charitatis, & sic hoc fieri non potest de potentia ordinata. Ex praemissis soluitur multa argumenta, & patet quod Deus non potest de potentia ordinata alicui reuelare danationem suam, & si reuelet, non tenetur ea velle, quia cum non possit esse sine peccato, teneretur velle peccatum: & sic Deus praeciperet illi quod vellet peccatum, quod est impossibile, secus esset de solis tormentis absque peccato. D. Tho. dicit quod quauis Deus de potentia absoluta possit alicui suam danationem reuelare, non tamen hoc potest de potentia ordinata: quia talis reuelatio cogeret eum desperare. Et si alicui talis reuelatio fieret, non deberet intelligi secundum modum prophetiae praedestinationis vel praescientiae, hoc est quod infallibiliter euentum: sed per modum prophetiae conuersionis, quae intelligitur supposita conditione demeritorum. Sed dato quod esset intelligendum per modum praescientiae, adhuc non teneretur ille, cui talis reuelatio fieret, velle suam danationem absolute, sed secundum ordinem diuinae iustitiae, quo Deus vult persistentes & perseverantes in peccato, danari. Non enim vult ex parte sua aliquid absolute danari, cum velit omnes homines saluos fieri. 1. Timot. 2. sed secundum quod ex nobis est. Vnde illo posito: Velle suam danationem non est conformare voluntatem suam voluntati diuinae, sed voluntati peccati. Notandum tamen quod cum in patria omnes sancti videantur clare in singulis quae videtur, ordinem eorum, ad quem Deus circa ea vult: & ideo non solum formaliter, sed etiam materialiter in omnibus voluntate suam voluntati diuinae

Mat. 11. 1. Ioan. 5. Quando voluntas humana debet conformari voluntati diuinae in volito materiali.

1. sent. dist. 48. q. 2.

De veri. q. 23. ar. 8. ad. 2.

cōformant. Et sic si de potentia absoluta communicaret visionē clarā suā essentiaē Iude; Iudas videndo & volendo suā dānationem futurā sub illo ordine, non trīstaretur, fortē Deo nō cōcurrēte. Non tamen teneretur eam velle, & in hoc se conformare, sicut in omnibus aliis. In viatoribus autem qui non clarē vidēt, motus voluntatis retardatur per vires inferiores: ideo Deo non obligat eos sub pōna peccati, ad se conformādum illi in voluto materiali, etiā si reueler ordinem diuināe pronidētię. Ideo sufficit non repugnare diuinę ordinationi seu voluntati. Nec oportet gaudēdū de hoc experiri, sicut Philof. dicit de forti, q̄ sufficit eū non trīstari in periculis mortis, quāvis non gaudeat. ¶ Si dicatur q̄ sic se habet intellectus humanus ad intellectū diuinū, sicut voluntas humana ad voluntatē diuinā: ergo si homo teneretur cōformare voluntatē suā volūtatī diuinā: ita etiā intellectū suū in intellectu diuino. Et sic quādo eumq; assēntiret falso, peccaret: quia difformaret se intellectu diuino, qui est semper verus. Negatur cōsequētia, quia nō est simile, cūm volūtas sit libera & nō intellectus: defectus enim intellectus nō semper est in potestate nostra, sicut defectus volūtatī, cūm aliquādo organa sensuū, à quorū actibus actus intellectus pēdet, sint indisposita.

Ver. 12. DE BONITATE ACTVS EXTERIORIS.

Bonitas actū interiorū redūdat in exteriores: & cōuersō. Ad cuius euidētiā supponendum est quōd duplex est bonitas, scilicet, entitatiua siue transcendēntialis, conueniens omnibus rebus, in quantum habent esse. Hęc bonitas in actibus humanis est ens absolutum, & de p̄dicatione qualitatī, & in tertia specie: est enim operatio elicitā vel imperatā à volūtatē, tāquā à causa mouente, & sic eius bonitas & entitas manifestē procedit & pēdet à voluntate, cuius est effectus. Alia est bonitas moris siue moralis, cuius subiectum est operatio humana, quę pro formali & abstracto nihil aliud est, quā relatio quēdam, quę dicitur rēditudo siue conueniētia operationis in attractione ad suam regulam. Regula autem humanorum actuum est ratio, ideo bonitas moralis consistit in debita proportione actuum humanorum ad rationem siue ad iudiciū prudentiale, per quod regulantur & sequuntur rectam rationem; hoc est verum iudiciū rationis practicę. Vnde D. Diony. dicit: Bonum hominis est secundū rationem esse. Hęc autem proportio conuenit obiecto & circumstantiis ac fini, diuersimodē tamen: & cūm ex actu interiori & exteriori constituatur vnus actus humanus, vt dictum est, sequitur quōd bonitas actus exterioris redundat in interiorē, & cōuersō, secundum quādam analogiam, vt primō sit in vno, & secundario ordine quodam in alio, vt sanitas in animali medicina & vrina. Sed videndū est cui primō conuenit. D. Tho. dicit, quōd actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus siue obiectum, quod dicitur materia debita, & secundum circumstantias in ipsis consideratas: sicut dare elemosynam, & hęc bonitas non deriuatur à voluntate, sed magis à ratione: quia prius non pēdet à posteriori. Obiectum autem debite circumstantionatum prius conueniens est rationi rectę, & ordinatur per eam, cūm voluntas procedit in actum, qui quandoquēque intrinsecē, hoc est ex natura sua est bonus, vt dilectio Dei super omnia, & alij actus intrinsecē boni: aliquando autem extrinsecē, vt actus ex p̄cepto superioris, & eodem modo dicēdum de malo. Et ideo si considereretur bonitas actus exterioris, secundum quōd est in apprehensione & ordinatione rationis, prior est bonitas actus exterioris, quā bonitas volūtatī. Et sic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehenso per rationem ad ipsam volūtatē. Sed si consideretur secundum quōd est in executione operis, sequitur volūtatē, quę est principiū operatiū eius. Et sic illa bonitas primō est in obiecto debite circumstantionato, secundō in actu volūtatī, tertio in executione operis, siue in operatione actuali exteriori: & loquimur hic de prioritate natura. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinem ad finem remotum. Sicut obiectum, quod etiam habet rationem finis propinquus. Cūm autem finis & bonum sint obiectum voluntatis, sequitur quōd bonitas vel malitia, quā habet actus exterior in ordine ad finem, per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eam deriuatur ad actum exteriorē. Et quia bonitas finis per prius est in ratione, cūm quemadmodum actus exterior ordinatur per rationem: ita & finis, alias actus non esset bonus. Ideo tam bonitas obiecti, quā finis, per prius conueniunt rationi, tanquā primō principio immediatē regulanti. Et bonitas finis, tanquā regulati, conuenit voluntati & actui exteriori: primō tamen voluntati, deinde actui exteriori: bonitas verō obiecti regulati primō conuenit actui exteriori, deinde voluntati. ¶ Ex p̄missis inferitur, quōd nonnunquam sunt duę bonitates in actu exteriori, scilicet, bonitas obiecti & finis. Non tamē semper, quia aliquando voluntas nō ordinat actum elemosynę in vltiorem finē, & tunc tota bonitas pēdet ex obiecto. Aliquando etiam voluntas elicit actum indifferentem ex obiecto, & ordinat in bonum finem. Et tunc tota bonitas actus pēdet ex fine. Sed sunt duę bonitates vel malitię, quando actus exterior est bonus vel malus ex obiecto, & ordinatur in alium bonum vel malum finem, vna tamen illarum pēdet principaliter ex actu exteriori, & deriuatur siue redundat in voluntatē, alia principaliter pēdet ex voluntate, & redundat in actum exteriorē. Sed in duobus primis casibus non est nisi vna bonitas in actu interiori & exteriori. ¶ Nec obstat quōd idem accidens nō potest esse in duobus subiectis: quod esset in dictis duobus casibus, si bonitas vnus actus deriuaretur ad alium: quia hoc verum esset si deriuaretur, sicut ex causa agente vniuoca: vt cūm calidum calefacit, alius numero est calor in calefaciēte, & calefacto. Secus si secundū analogiā, vt dictū est de sanitate, quę est subiectiue in animali, & per redundātiā in vrina tanquā in signo. Bonitas autē moralis subiectiue est in intellectu, & per redundātiā in voluntate & actu exteriori, sed diuersimodē, vt dictū est.

1. 2. q. 20.

4. cap. de diu. Nom.

1. 2. q. 20. ar. 1.

Actū exteriorū & interiorū que bonitas prior sit.

Ver. 13. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE EX ACTV EXTERIORI.

Sil loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quā habet ex fine, tūc actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiā: quia bonitas vel malitia finis primō est in voluntate, & ab ea redundat ad actum exteriorē: hoc autem intelligendum est, nisi contingat voluntatem ex actu exteriori secundū se fieri meliorem in bonis, & peiorem in malis. Quod quidem tripliciter contingere potest. Vno modo secundum numerum, puta cūm aliquis vult facere aliquid bono sine vel malo, & tunc non facit. Postmodū vult & facit, duplicatur actus voluntatis, & sic sunt duo actus voluntatis, moraliter boni vel mali. Alio modo secundum extensionē: puta cūm aliquis vult facere aliquid bono sine vel malo, & propter impedimentum desistit: alius autem continuat motum voluntatis, quousque opere perficiatur. Manifestū est q̄ huiusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo, & secundum hoc melior vel peior. Tertio secundum intentionē, sunt enim quidam actus exteriores, qui in quantum sunt delectabiles vel p̄noiosi, nati sunt intendere vel remittere voluntatē, vt actus fornicationis & martyrij. Constat enim q̄ quando volūtas intēsus tendit in bonū vel malū, tāto est melior vel peior. Si verō loquamur de bonitate actus exterioris, quā habet ex obiecto, siue secundū materiā, & diuersas circumstantias, sic cōparatur ad voluntatē, vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatē vel malitiā voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, q̄ consequitur finē, vel attingit terminū: vnde non est p̄fecta volūtas, nisi quā oportunitate data operetur. Si autem possibilitas desit, voluntate existente p̄fecta, defectus perfectionis, qui est ex defectu actus exterioris, est simpliciter inuoluntarius: inuoluntariū autem sicut non meretur p̄nam vel p̄mīum in operando: ita nil tollit de p̄mio vel p̄na, si homo simpliciter inuoluntariē deficiat à faciēdo bono vel malo. ¶ Ex p̄missis patet quomodo voluntas est duplex. Scilicet, efficax & inefficax. Voluntas efficax dicitur p̄fecta: quia ea posita necessariō sequitur actus, secluso impedimento. Voluntas inefficax dicitur imperfecta: & qua posita nō necessariō sequitur actus, etiam secluso impedimento. Actus exterior addit bonitatem vel malitiam in volitione inefficaci, paulatim perficitur exeundo ad actum, & intelligēdum est de bonitate vel malitia essentiali: quia certū est quōd semper actus exterior addit bonitatē vel malitiam accidentalem: quia qui efficitur vult in gratia facere bonū actū & non potest, non gaudebit de actu bono exteriori, sicut ille qui vult & fecit: & eodem modo nō patietur de malo. ¶ Nec tamen propter hoc sequitur quōd peccator non teneatur cōfiteri de peccato exteriori: nec quōd sufficiat dicere sacerdoti docto, quōd habuit voluntatem efficacem furri, adulterij, vel homicidij. Quia peccator tenetur in confessione clarē manifestare peccata sua, sicut vulneratus ad mortem, debet clarē ostendere vulnera medico, siue chirurgo, vt possit facilius & p̄fectius curari. Sic peccator propter medelam, verecundiam, humilitatem, cautelam: & vt sacerdos debitam p̄nitentiam iniungere possit, ac scire an penitus teneatur ad restitutionem, & illam iniungere, (ad hęc enim sacramentalis confessio est instituta) clarē debet cōfiteri. Nec obstat pariter quōd actus sacramentorum in suscipiente disposito causent gratiam, & tamen sunt actus exteriores: quia sunt actus priuilegiati ex diuina institutione: nec addunt bonitatē vel malitiā ex opere operantis, sed ex opere operato, vt infra dicitur. Si dicatur quod hoc fauet haresi Albaldini, qui dicebat quōd homo non efficitur de reior operibus malis: Dicendum quōd ille omnino negabat bonitatem & malitiam in operationibus exterioribus, quod longē est à proposito. Ad argumentum quod posset fieri de fornicatione & martyrio, patet ex dictis: quia illi actus dicuntur addere propter intentionem.

Ver. 14. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE PER EVENTVM.

Euentus sequens aut est p̄cogitatus siue p̄uisus, aut non. Si primum, manifestum est quōd addit ad bonitatē vel malitiam: cūm enim aliquis cogitat quōd ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet quōd volūtas eius est magis deordinata, & sic euentus transit in vim obiecti. Si autē euentus sequens non sit p̄cogitatus, distinguendū est, quia si euentus sequitur per se, & vt in pluribus: secundum hoc euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus. Manifestum est enim meliōrē actū esse ex genere suo, ex quo possunt plura bona sequi: & peiōrē, ex quo plura mala. Si verō per accidens, & vt in paucioribus, tūc euentus sequens non addit bonitatem vel malitiam super actum. Non enim datur iudiciū de re aliqua, secundum quōd est per accidens, sed solum secundū illud quod est de per se. Et sic euentus sequens non facit actū malū, qui prius erat bonus: neque bonū eum, qui prius erat malus. Putā si aliquis det elemosynam propter Deum, & ille abutatur ad peccatū: nihil deperit ei, qui elemosynam facit. Similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factā, nō propter hoc excusatur ille qui fecit.

Ver. 15. DE HIS QUAE CONSEQUVNTVR BONITATEM VEL MALITIAM.

Actum humanum propter bonitatem consequuntur tria, à quibus etiam denominatur. Scilicet, rectitudo, laudabilitas, & meritum: & actum malum, alia tria. Scilicet, peccatum, vituperium, & demeritum. Rectitudo prouenit ex eo q̄ est conformis rationi & legi aeternā. Et sic bonū in plus est quā rectum: quia bonum importat omnem operationem & omne ens. Rectum autem quod sit conforme suę regulę: in his enim quę aguntur per voluntatem humanam, regula proxima, est humana ratio: regula verō suprema, est lex aeterna, à qua actus malus discordat. Ideo non est rectus, sed obliquus & deordinatus, ex quo habet rationem peccati, quod à D. Aug. dicitur esse dictum, factum, vel concupitum cōtra legem aeternā. Laudabilitas est imputabilitas siue attributio boni. Et vituperium imputabilitas mali, & sic laudare aliquem, est imputare vel attribuire ei bonum.

1. 2. q. 20. ar. 4.

Voluntas efficax & inefficax quid sit.

1. 2. q. 20. ar. 5.

Euentus per se sequens addit ad bonitatem & malitiam.

1. 2. q. 21.

Rectitudo actus humani.

2. 2. contra Faustum, Laudabilitas & vituperium.

Meritum & demeritum actus humani.

nitatem: & vituperare, est ei imputare malum vel malitiam. Actus autem imputantur agenti, quando sunt in potestate sua. Hoc autem est in omnibus actibus voluntatis, quia per voluntatem homo habet dominium sui actus. Ideo Philosophus dicit quod opera virtutum sunt laudabilia, & opera contraria, hoc est vitiorum, sunt vituperabilia sive culpabilia. Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem quae fit per iustitiam: retributio autem fit alicui ex eo quod agit in profectum vel nocuum alterius. Est autem considerandum quod vnusquisque in aliqua societate viuens, est pars siue membrum totius societatis. Quicumque ergo agit aliquid in bonum vel malum alicuius existentis in aliqua societate siue communitate, redundat in totam societatem, sicut quicumque laedit manum vel pedem, laedit hominem, & ideo cum aliquis agit in bonum vel malum alicuius particularis personae viuentis in communitate, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti vno modo, secundum quod debetur ei retributio a singulari persona, quam iuuat vel offendit. Alio modo secundum quod debetur ei retributio a toto collegio. Quando vero aliquis ordinat actum suum directe in bonum vel malum totius collegij, retributio debetur ei primo a toto collegio, secundario vero ab omnibus collegij partibus. Cum autem aliquis agit in bonum vel malum proprium, etiam debetur ei retributio, in quantum, scilicet hoc vergit in bonum vel malum collegij & communitatis, cuius ipse est pars: licet non debeatur ei retributio, in quantum est bonum vel malum singularis personae, quae est eadem agenti, nisi forte a seipso secundum quandam similitudinem, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet quod actus boni vel mali habet rationem rectitudinis & peccati, siue de ordinationis secundum ordinem ad regulam: habet etiam rationem laudabilis vel culpabilis siue vituperabilis, secundum quod sunt in potestate voluntatis: habent praeterea rationem meriti vel demeriti, secundum rationem iustitiae ad alterum. Quod autem actus humani habeant rationem meriti, vel demeriti, in ordine ad Deum, inferius dicitur.

§. 8. DE HIS QVAE CONSEQUUNTUR ACTVS INTELLECTVS, ET VOLVNTATIS.

CVm omne agens finitum habens in se principium actuum & passiuum, in agendo repatiatur (recipit enim actionem suam) consequens est quod potentia quae agit, cum sit indeterminata ad actus oppositos, per actus similes & frequentatos determinetur: quia per actum aliqua qualitas relinquatur in ea, per quam inclinatur ad similem actum, vt si intellectus assentiat alicui propositioni practicae vel speculatiuae, ille assensus relinquit in eo aliquam qualitatem inclinantem ad similem assensum: & si bis vel ter aut quater intellectus reiteret illum assensum, illa prima qualitas inclinans ad similem actum intenditur: & per continuationem sic determinat intellectum, quod prompte, faciliter, & delectabiliter, & quasi quodammodo immobiliter assentiat illi propositioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus sensitui. Illam qualitatem remanentem ex actibus, determinantem & inclinantem potentiam ad similes actus, vocant morales dispositionem. Quae licet sit incorruptibilis ex parte subiecti, scilicet intellectus & voluntatis: quia tamen intellectus & voluntas, ac appetitus sensituius possunt recipere actum contrarium eiusdem conatus, siue actiuitatis aut maioris, illa qualitas praecedens corrumpitur, aut saltem diminuetur. Et similiter dicendum est, si per plures actus illa qualitas fuerit radicata, vel intesa, per contrarios actus diminuitur, & per similes intenditur, siue magis vel intimius radicitur. Et cum per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & determinata ad prompte, faciliter, & delectabiliter, & quodammodo immobiliter operandum similes actus, & difficiliter exeundum in actus contrarios, tunc cum ad praedictam perfectionem praedicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui est qualitas de difficili mobilis, ex assuetudine causata, agens in modum naturae, hoc est faciens prompte, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, nisi impediatur. Ideo communiter dicitur, quod in repentinis cognoscitur habitus, & quod consuetudo est altera natura, & quod difficile est assuetam relinquere. Ex praedictis apparet quod dispositio est qualitas de facili mobilis, inclinans & determinans potentiam ad similes actus. Apparet etiam quod eadem qualitas numero, quae prius erat dispositio, fit habitus: sicut calor in aqua a principio est tepidus, & per continuationem actionis, ignis fit feruidus, & sic sunt idem essentialiter. Apparet etiam quod habitus est determinatio potentiae.

Habitus quid.

Dispositio quid sit, & quomodo fiat habitus.

Ver. 1. DE DEFINITIONE ET DIVISIONE HABITVS.

VT quidditas habitus, de quo hic loquimur, perfectius intelligatur, considerandum est quod dicit Philosophus, loquens de habitu corporis, quod habitus est dispositio perfecti ad optimum. Dicitur autem vnumquodque perfectum, quod est dispositum secundum naturam. Optimum dicitur operatio eius, & in 3. Metaph. dicit quod habitus est dispositio, scilicet de difficili mobilis, vt dictum est, secundum quam aliquid bene vel male disponitur secundum se (hoc est secundum naturam) aut ad aliud, scilicet ad operationem. Quae quidem dispositio, quando est conueniens naturae rei, dicitur bona: quando vero non est conueniens, dicitur mala. Per haec Philosophus sufficienter dat intelligere quod duplex est habitus. Quidam est dispositio seu determinatio naturae, secundum esse bene vel male corporis vel animae: vt sanitas, quae consistit in debita humorum proportionem, est habitus secundum bene esse corporis: & infirmitas, quae est qualitas praedominans, causans disproportionem humorum, dicitur habitus secundum male esse, quae est de difficili mobilis. Sanitas etiam est de difficili mobilis: quia seclusa violentia, non subito homo infirmatur, sed paulatim disponitur: & tandem vltima dispositio in virtute praecedenti causat habitum, sicut gutta cauat lapidem: quoniam aliqui haec ignorantes arbitrentur sanitatem esse de facili mobilem, & per consequens non esse habitum. Secundum

Habitus duplex.

Sanitas et infirmitas quid sint, et quomodo sint habitus de difficili mobilis.

Secundum animam vero ad bene esse Theologi ponunt vnum habitum in essentia animae, quem vocant gratiam gratum facientem, quae perficit ipsam essentiam animae, in qua est subiectiue, & facit gratum & acceptum. Hic habitus ex se & secundum se non ordinatur immediate ad operandum, quoniam ex consequenti per virtutes, quae fluunt ab ipsa in potentis, vt in se ius amplius dicitur. Secundum vero male esse aliqui ponunt maculam in essentia animae, quam dicunt esse gratiae priuationem, sicut infirmitatem sanitatis, priuationem, & sic dicunt maculam habere aliquid positiuum, scilicet nobilitatem & obnubilationem quandam, quo mediante peccator redditur abominabilis coram Deo. Ex illa tamen macula nihil imprimitur in potentis: sed remanent debilitate & inclinatio ad malum propter defectum virtutum, quae fluunt ab essentia gratiae: sed de his amplius inferius. Alius est habitus, qui est dispositio seu determinatio potentiae ad aliud, hoc est ad operationem secundum bene vel male. Quando actus vel operatio est conueniens, dicitur bona, & habitus bonus, qui a theologis & philosophis moralibus vocatur virtus. Quando vero operatio est disconueniens rectae rationi, seu inordinata, dispositio illa dicitur mala, & habitus malus, qui a Theologis & moralibus dicitur vitium, vt intemperantia, & alia huiusmodi. Aliter diuiditur habitus, quia quidam est naturalis, quidam acquisitus, quidam infusus. Habitus naturales dicuntur, qui insunt a natura, & hoc modo in angelis multi sunt habitus naturales: quia omnes species per quas cognoscunt, sunt ei connaturales, hoc est fluunt a natura, siue essentia ipsorum, sicut risibilitas ab essentia hominis, secundum quosdam: ideo sunt inseparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia simul cum natura inditi vel concreati sunt. Ex talibus habitibus non inueniuntur in homine nisi duo, vnus in intellectu speculatiuo, qui dicitur intellectus principiorum, & vnus in intellectu practico, qui dicitur synderesis, de quibus paulo post dicemus. Nullos alios habitus siue species intelligibiles in intellectu hominis innatas Philosophus asseruit, dicens, quod anima ab initio est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: de pingibilis tamen virtutibus & scientiis. Habitus infusi dicuntur, qui ordinant actus potentiarum in finem supernaturalem: ideo per actus humanos acquiri non possunt, sed a solo Deo infunduntur. Huiusmodi sunt, fides, spes, charitas, & dona spiritus sancti, de quibus suo loco dicitur. Habitus acquisiti sunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex praedictis patet quod triplex est causa habituum, scilicet natura vel Deus, vt author naturae, & actus humani, & Deus vt author beatitudinis. Habitus acquisiti sunt virtutes & vitia, quae Philosophus 2. Ethic. docet ab actibus causari.

Gratia est habitus in essentia animae.

Macula quid.

Virtus est habitus bonus.

Vitium est habitus malus.

Habitus multiplex.

Habitus naturalis.

De Anima.

Habitus infusus quid.

Habitus acquisitus quid.

Ver. 2. DE CAUSATIONE HABITVS PER ACTVM.

QVando in agente est solum principium actuum sui actus, vt in igne, non potest aliquis habitus causari ex proprio actu. Inde est quod res naturales non possunt aliquid assuescere, aut dissuescere, vt habetur in 2. Ethic. sed quando in agente est principium actuum & passiuum sui actus, sicut in actibus humanis: est illis actibus possunt aliqui habitus causari. Non quidem quantum ad principium actuum, sed quantum ad principium actus: quod mouet motum. Nam omne quod mouetur & patitur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit quaedam qualitas in potentia passiva, vt mota ab obiecto, quae nominatur habitus. Sed aduertendum quod differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus speculatiuus per vnum actum demonstrationis acquirit habitum scientiae, eo quod virtus actiua principiorum euidentium totaliter conuincit intellectum ad assentiendum conclusioni, & sic determinat totaliter, & causat habitum: qui tunc solum se extendit ad illam conclusionem demonstratam. Et adueniente secunda demonstratione non causatur secundus habitus, sed primus extenditur ad assensum sequentis conclusionis, & sic consequenter. Sed per propositiones probabiles aut practicas non totaliter vincitur: ideo ad causandum habitum in ipso intellectu, requiruntur multi actus. Sed voluntas cum sit omnino indeterminata, non potest totaliter superuinci per vnum actum, cum se habeat diuersimode ad multa. Et ideo cum per intellectum iudicatur aliquid appetendum secundum diuersas circumstantias: ideo per vnum actum intellectus non potest totaliter superuinci, vt feratur in idem, vt in pluribus, & per modum naturae. Ideo Philosophus dicit, quod vna hirundo non facit ver, neque vna dies aetatem: itaque nec felicem vna dies, aut paruum tempus. Habitus tamen corporales possunt causari ex vno actu, si actiuus fuerit magna virtutis, quandoque enim vna medicina fortis statim inducit sanitatem, & vnus magnus excessus aegritudinem. In actibus autem aliarum potentiarum quantumque sunt intensi, non potest esse sufficiens virtus in vno actu ad totaliter determinandum potentiam, quae se habet ad multa, & opposita, & diuersimode: quoniam ex actu inferiori causatur intensior qualitas, quam ex actu remisso. Nec in conuenit apud aliquos, quod sit aliquis habitus minus intensus in esse qualitatibus, quam aliqua dispositio, quae ex vno vel duobus actibus est causata, quia habitus ex pluribus actibus causatur. Aliud enim (vt dicitur) est inesse, aliud determinare.

1. 2. q. 11. ar. 2. & 3.

2. Ethic.

Intellectus & voluntas quo ad receptionem habitus differunt.

1. Ethic.

Ver. 3. DE ACTIBVS HABITVVM INFVSORVM.

CIRCA causalitatem siue virtutem actuum habituum infusorum D. Tho. videtur esse varius & problematicus. Nam in prima secunda dicit, quod actus qui producitur ex habitu infuso, non causant aliquid habitum, sed confirmant habitum praexistentem, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem: sed sanitatem prius habitam corroborant. Et ratio est: quia si causarēt aliquid habitum, vel ille esset eiusdem speciei, vel alterius: non secundum, cum actus non sit causa aequiuoca, sed vniuoca. Nec primū, quia tunc duo habitus eiusdem speciei, solo numero differentes, essent in eodem subiecto, quod est impossibile, cum

1. 2. q. 51. ar. 4. ad 3. q. de virtutibus. ar. 10. ad. 19.

De veri. q. 17. art. 1. ad. 4.

accidentia indiduentur per subiecta. In quaestionibus tamen disputatis vbi querit an cōsciētia sit actus vel habitus, responder quod est actus. Argumentatur in oppositum, dicens: Ex actibus multiplicatis generatur habitus: ergo si aliquis frequenter operetur secundum cōsciētiā, causabitur habitus cōsciētię. Respondet quod ex his actibus, non generatur aliquis habitus alterius modi ab illo habitu à quo eliciuntur: sed vel aliquis habitus eiusdem rationis, sicut ex actibus infusæ charitatis generatur aliquis habitus dilectionis acquisitus, vel per existens, augmentatur. Sicut in eo qui habet habitum temperantię acquisitum ex actibus sequentibus augmentatur habitus. Pro hac parte est experientia, quæ apparet in his qui ex charitate dilexerunt se, & altero illorum peccante mortaliter, & perdente charitatem, adhuc faciliter, promptè, & delectabiliter diligunt se, & non habitu charitatis infuso. Igitur ex alio habitu acquisito ex actibus charitatis infusæ, cum non appareat vnde veniat illa facilitas aliunde. Insuper hæreticus discredens vni articulo, non habet fidem de aliis: & tamen assentit promptè, faciliter, & delectabiliter: igitur actus fidei infusæ reliquerunt illam promptitudinem. Communis tamen opinio Thomistarum est, quod non causetur habitus. Nec D. Thomas contradictione librorum acquirit aliquā promptitudinem & facilitatem: & hoc modo ex aliis actibus qui videntur similes actibus charitatis, qui tamen sunt puræ potentię, causatur habitus, qui dicitur amicitia, non enim mutuo diligentes se, cogitant semper de Deo, nec assentientes propositionibus fidei semper assentiunt, quia reuelatum à Deo, ideo non est necesse quod habitus infusus concurrat semper elicitiuè ad actum puræ potentię circa eundem obiectum materialiter tantum consideratum, & non formaliter.

Ver. 4. DE SVBIECTO HABITVVM.

Ubi aliqui habitus, vt dictum est, determinēt naturā secundū esse bene, vel malè, cōsequens est quod corpus animalis sit subiectum habitus disponentis naturā corporalem. Vnde Philof. in predicamentis sanitate corporis, & infirmitatē insanabile habitū nominat. Sanitas autē p materiali, sunt qualitates in quatuor humoribus proportionate, & pro formali est illa relatio proportionis inter eas quę sunt in corpore. Infirmitas verò pro materiali est qualitas, prædeterminans & causans disproportionem: & pro formali est relatio disproportionis humorū adinuicem, quæ etiam est in corpore. Essentia etiam animę est subiectū gratię gratū facientis, per quam anima efficitur particeps alicuius superioris nature, iuxta illud D. Petri: Vt simus confortes diuinę nature, & eodem modo anima est subiectum maculæ, eo modo quo oculus cæci dicitur subiectum cecitatis. Priuatio enim & habitus habent fieri circa idem. Potentię verò aliquę sunt incapaces habituum operatiuorum, vt quinq;que sensus exteriores: & alię quę operantur ex solo instinctu nature, & non subiacent imperio rationis, vt potētia animæ vegetatiuę, & sensus communis, prout & membra corporis, quę aliquando propter aliquas qualitates non subiacent despoticè imperio rationis, vt experiuntur organistę, qui per assuetudinem remouent impedimenta: sed non causant habitum. Memoria autem secundum Philof. in hominibus est capax habitus. Dicit enim quod frequens meditatio confirmat memoriam. Appetitus autem irascibilis & concupiscibilis, si considerantur, secundum quod operantur ex instinctu nature, vt in motibus primò primis, sic nō suscipiunt habitus: quia vt dicitur in 5. Ethic. habitibus operamur cum volumus. Sed secundum quod subiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philof. dicit quod aliquę virtutes, s. temperantiā & fortitudo, sunt irrationabilium partium. In voluntate autem ponitur iustitia & opposita eorum vitia, secundum Philof. Quamuis in ea non subiectiuentur fortitudo aut temperantiā, eò quod voluntas ex sua natura est sufficienter determinata ad bonum proprium quod respicit temperantiā & fortitudo, & non quo ad bonum alterius, circa quod versatur iustitia. In intellectu etiam humano tam speculatiuo quàm practico, subiectiuntur plures habitus acquisiti & infusi, & duo connaturales. In angelis autem solum inueniuntur habitus connaturales, siue inditi, aut con creati, aut infusi: sed non acquisiti, cum sint circa naturalia determinati.

Ver. 5. DE HABITIBVS INTELLECTVS SPECVLATIVI.

Intellectui speculatiuo impresit Deus in sua creatione vnū habitum naturalem indelebilem, quo dirigitur circa speculabilia, hoc est circa veritatem vel falsitatem omnium compositionū, & diuisionum, siue propositionum ad operationē non ordinarum, quę sequēdo errare non potest, neque falso assentire, aut dissentire vero. Omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo resoluuntur, & ad eum reducuntur omnia: Ideo per illud debite ordinatum & applicatum potest homo peruenire in cognitionem omnium naturalium. Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud omnes: ita quod quicumque terminos illius intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio: Omne totum est maius sua parte. Et licet quilibet scientia habeat sua principia, quæ ab aliquibus leges, & ab aliis canones, seu regulæ dicuntur, ab aliis verò præcepta, ab aliis autem maximæ. Omnia tamen in primum principium resoluuntur, hoc est, per primum principium probatur. Primum autē principium, à quo omnia alia pendent, apud omnes dicitur hæc propositio: Quodlibet est, vel non est: vel (vt dicunt dialectici) lex contradictorium. s. quod dux propositiones contradictorię in nulla materia possunt simul esse veræ vel falsæ: siue vt Philof. dicit, de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul, p hoc principium probantur alia. Per hunc habitum connaturale necessitatur intellectus, & quo ad specificationē, & quo ad exercitiū, ad assentiēdū primo

1. 2. q. 50.

2. Pet. 1.

Quæ potentię sunt incapaces habituum operatiuorum.

1. de Anima.

5. Ethic. 3. Ethic.

Angeli non habent habitus acquisitos.

1. p. q. 79. ar. 13. De veri. q. 16. ar. 1. & 2.

Principium quid.

Primum principium quid.

primo principio & aliis propositionibus notis ex terminis, quæ dicuntur etiam principia, sic quod stante apprehensione illorum non potest non assentire, neque cessare ab actu, aut oppositis assentire. Circa media verò aut conclusiones non habent habitus concreatos, neque circa contingētia: sed determinatur per habitus acquisitos ex actibus, ex quibus intellectus speculatiuus generat in se habitum sapientię & scientię, quæ in hoc conueniunt: quia sapientiā est quadam scientiā, in quā tam habet id quod est commune omnibus scientiis. s. vt ex principiis conclusiones demonstrat: sed quia habet aliquid circa alias scientias, in quantum de omnibus iudicat, non solum quātum ad cōclusiones, sed etiam quātum ad principia earum: ideo habet rationē perfectioris habitus & virtutis, quàm scientiā. Ponuntur autem in intellectu speculatiuo septē genera habituum. Intellectus principiorum, sapiētia, sciētia, fides, opinio, suspicio, & error: de quibus dictū est.

Ver. 6. DE SYNDERESI.

Vemadmodum dedit Deus homini ab initio vnū habitū naturalem, inditū siue con creatum, quo circa speculabilia dirigeretur, sic etiam dedit vnū alium habitum connaturalem, quo dirigeretur circa agibilia, & quem sequendo in eis errare saltē imputabiliter nō posset. Talis habitus à Theologis dicitur Synderesis, quæ cum non possit se habere ad opposita, non dicitur potentia naturalis animæ: quia omnis talis se habet, vel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinans hominem per intellectum practicum ad bene agendum & operādum, ac ad assentiēdum principiis agibilibus, quæ debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non solum inclināt ad assentiēdum primis principiis: sed etiā his quæ concluduntur ex eis, & dissentiēdum oppositis. Prima principia agibilibus, quæ debent regulare omnes operationes humanas, sunt ista: dux propositiones: Bonum est faciendum, & prosequendum: & malum est fugiendum, & vitandum. Ex his sequuntur alia duo, de quibus Mat. 7. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Et quęcunque non vultis vt faciat vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pēdet & propheta, hoc est decem præcepta decalogi: quæ sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor, velles tibi credi, amari, & honorari, sequitur quod est credendum Deo, & quod est diligendus & honorandus: & sic de aliis præceptis tam primæ quàm secundæ tabulę, quorum deductio ex prædictis principiis facilis est, ac etiam eorum applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

Ver. 7. DE OFFICIIS SYNDERESIS.

Synderesis habet tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilibus, & dependentiis fiat, & secundum tertium officium dicitur vermis. Esa. vlt. Vermis eorum non morietur in sem-piternum. Dicitur etiam ab Apostolo lex naturalis, & à Psal. Lumen vultus Dei: Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona? sequitur: Signatum est super nos lumen vultus tui domine, propter quod peccatores sunt inexcusabiles. Hoc lumen, licet possit offuscari, non potest tamē extingui.

Ver. 8. DE CONSCIENTIA.

Via Synderesis est mater conscientię, ideo de conscientia dicendum est. Et primò sciēdum quod conscientia non est potētia naturalis, neque habitus, prout ipsum nomen sonare videtur: quia conscientia nominat scientiam cum collatione & applicatione: est enim conscientia applicatio scientiæ, hoc est cognitionis per principia agibilia ex synderesi habita, ad aliquod particulare opus. Et clarius loquendo, est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet fiendum sit, vel non: & an bene vel malè egerimus. Vnde Sapiens: Scit conscientia tua, quod tu crebro maledixisti aliis. Et Gene. 43. Non est in nostra conscientia, quis posuerit pecunias in marsupijs nostris. Item iudicium quo iudicamus, quod tenemur aliquid facere vel nō facere: & quo iudicamus aliquid esse bene vel malè factum. Omnia ista iudicia cōcluduntur ex synderesi, hoc modo: Bonum est faciendum: dare eleemosynam indigenti, est bonum: ergo faciendum. Nullum malum est faciendum: auferre alienum est malum, igitur non est faciendum. Præterea quicumque implet præceptum, bene facit: sed qui dat eleemosynam extremè indigenti, implet præceptum, igitur, &c. & vltra: Ego dedi, ergo, &c. Quicumque transgreditur præceptum, malè facit: sed ego, &c. Iudicium præmissarum prædictorum syllogismorum est ex synderesi, & iudicium conclusionis est cōscientia. Et sic conscientia est actus intellectus, quo applicatur scientia, siue cognitio quæ per synderesim haberi potest ad aliquod particulare agibile: largo tamen modo cōscientia accipitur pro synderesi. D. Hierony. super Ezech. Synderesim nominat conscientiam. Et Basilius: Naturale iudicatorium. Et Damasc. dicit, quod est lex intellectus. Ex præmissis primò apparet facilis deductio præceptorum decalogi, à primis principiis synderesis: nec non applicatio eorum ad particularia agibilia occurrentia. Secundò quod dormiens non habet proprię conscientiam: quia non habet actum, neque illam applicationem: Et quod homo etiam vigilans potest esse sine conscientia, quando scilicet non iudicat aliquid faciendum, quando tenetur facere: habet tamen semper homoradicem conscientię, quæ est synderesis, & sic semper habet conscientiam radicaliter.

Ver. 9. DE TRIPLICI CONSCIENTIA.

Conscientia est triplex, quædā bona, quædā mala, quædā erronea. Bona est, quando iudicium de particulari agibili est verū, vt nunc restituendū est alienū, nunc seruandū est tale præceptum. Mala cōscientia est, quando iudicium de particulari agibili est falsum, vt nunc ad euitandam restitutionē, aut paupertatem peierandū est. Cōscientia erronea, licet sit eadem aliquando cum

1. 2. q. 57. ar. 2. ad. 3. Est habitus intellectus speculatiuus qui sunt.

1. p. q. 79. ar. 12.

Prima principia agibilibus.

De veri. q. 16. art. 3. Esa. vlt. Rom 10. Psal. 4.

1. p. q. 79. ar. 12. 1. 2. q. 19. ar. 5. & 6. De veri. q. 17. art. 1. Conscientia quid. Eccl. 7. Gen. 43.

Conscientia bona, Conscientia mala, Conscientia erronea.

cum mala, cum omnia mala cōsciētia sit erronea, eō q̄ habeat iudicium falsum de aliquo agibili quod quis tenetur facere vel vitare: veruntamen quia multa sunt indifferentia, ad quā quis non tenetur, vt certa hora dormire vel saltare: si iudicet quōd nunc melius est saltandum, quā dormiendum, errare potest: quia saltando fortasse frangetur eius tibia. Sed proprie cōsciētia erronea est, quæ dicit vel iudicat aliquid esse faciendum sub pœna peccati: quod tamen non est verū: siue quādo iudicat aliquid esse præceptum, quod non est præceptum: vel prohibitum, quod nō est prohibitum. ¶ Error cōsciētiæ procedit ex subsumptione minoris falsæ, vel ex mala applicatione. Sicut in syllogisando aliquis dupliciter peccat, primò in materia, quando vitur falsis pro veris. Secundò in forma, quādo non rectè syllogisat. Sic cum cōsciētia sit conclusio particularis syllogismi, dupliciter erit erronea. Primò quando minor est falsa, vt hic: nullum lege diuina prohibitum, est aliquo modo faciendum: sed iuramentum in omni casu est prohibitum lege diuina: ergo nec adueniente præcepto iudicis est aliquo modo iurandum: minor est falsa. Secundò per malam applicationem, vt hic: Omne bonum est prosequendum, fornicari est bonum delectabile, ergo nunc est fornicandum. ¶ Notandum quōd cōsciētiæ attribuuntur tria officia. Primū est testificari. Rom. 1. Testimonium reddente illis cōsciētia. Secundum est instigare & ligare, quando dicit aliquid faciendum, vel omittendum sub pœna peccati mortalis, tunc ligat. Sic quōd stante tali dicitamine, peccat mortaliter, se difformādo illi, & venialiter, si dicit sub pœna peccati venialis, vt dicit Glo. super illud: Omne quod nō est fide, peccatum est. vbi Glo. Qui facit contra cōsciētiā, adificat ad gehennam. Quia secundum Damasc. Cōsciētia est lex priuata hominis: sed facere contra legem, peccatum est: ergo & facere cōtra cōsciētiā. ¶ Sed difficultas est, quomodo cōsciētia erronea, quæ dicit esse faciendum sub pœna peccati mortalis, id quod ex se est mortale, liget: quia tūc aliquis esset perplexus, sic q̄ nō posset vitare peccatū mortale, quocunq̄ue se vertat: & sic obligatur ad impossibile. D. Th. dicit, quōd quādiu cōsciētia erronea dicit, tenetur se illi cōformare, & facere quæ dicit: quia si nō faciat, quantum est ex se, ex hoc ipso quod contradicit, habet volūtatem cōtrariam legi diuinæ, quā cōsciētia erronea representat. Sed non est perplexus: quia, vt dictū est, potest & tenetur talem cōsciētiā deponere, & aliūde syllogizare: diuersimodè tamē ligat cōsciētia recta & erronea: Quia recta obligat simpliciter in omnē euentum. Erronea verò secūdum quid & per accidens. si ipsa durat, & nō in omnem euentum: quia vt dictum est, potest illam deponere. Tertium officium cōsciētiæ, est murmurare, reprehendere, & accusare, seu excusare. Hoc officium tāgit A post. postquam dixit: Testimonium reddēte illis cōsciētia, subdit: Et inter se inuicem cogitationibus accusantibus & defendentibus. ¶ Argumentatur enim cōsciētia hoc modo: Quicumque fecit cōtra præceptum Dei, miser est & dignus pœna æterna: sed tu fecisti, igitur, &c. Item quicumq̄ inuincibiliter ignorās malum fecit, est dignus venia. Sed tu inuincibiliter ignorās fecisti, ergo dignus es venia: & ideo, ppter hoc nō dānaberis.

Ver. 10. DE HABITIBVS INTELLECTVS PRACTICI.

Ars quid sit. Res factibiles.

IN intellectu practico ponuntur alij habitus acquisiti, vel infusi. Acquisiti sunt, ars & prudētia. Ars est recta ratio, siue conceptio rerum à nobis factibilium. Res factibiles dicuntur, quæ sunt per actionem transeuntem in exteriorem materiam, vt domus, gladius, quæ sunt per autem domificandi & fabricandi. Circa factibilia intellectus practicus diuersas artes adinuenit, circa quas contingit homines habituari, & promptè ac delectabiliter operari. Huiusmodi artes circa res factibiles dicuntur mechanicæ, quia faciunt intellectus in intellectu practico, hoc est intendere operationi minus vtili, relicta propria operatione, quæ est speculatio: cum intellectus sit principaliter creatus ad spiritualia contemplanda. Vnde D. Aug. dicit: Deus creauit hominem vt summum bonum intelligeret, &c. Artes mechanicæ communiter ponuntur septem, quæ his verbis continentur: Lana, nemus, miles, nauigatio, rus, medicina: His ars fabrilis cōnumerari potest. sub qualibet illarum plures continentur. Pistoria verò sub medicina. Pistoria autem & ars scribendi sub fabrilis: sed de his hactenus, parum enim deseruiunt proposito nostro, cum non sint virtutes, vt pote se habentes ad bonum & malum. Prudētia verò (quæ est ratio agibilium, hoc est operationum immanentium, quæ non transeunt in exteriorem materiam) est virtus: ideo de ea ac aliis dicendum est.

Ver. 11. DE DIVISIONE, DISTINCTIONE, ET SVBIECTO VIRTVTVM.

Virtus diuisiones. Virtutes morales quæ quot sunt.

Cum virtus sit habitus bonus, consequens est quōd secundum diuisionem & distinctionem habituum bonorū, diuidantur & distinguantur virtutes. Habitus autem prima sui diuisione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, siue morales. Sic etiam virtutes quædā sunt intellectuales, quædam morales. Intellectuales dicuntur, quæ subieciuntur in intellectu. Et hæc sunt in duplici differentia, quædam enim sunt speculatiuæ, quæ sistant in cognitione & contemplatione veritatis, non ordinando illam ad praxim, siue ad operationem: ideo dicuntur contemplatiuæ, vt intellectus, sapientia, & scientia. Ex quibus vna à principio indita, & indelebilis est: scilicet intellectus principiorum. Sapientia verò & scientia sunt acquisitæ & delebiles per actus & habitus oppositos, scilicet per errores: & hæc subieciuntur, in intellectu speculatiuo. Quædam verò sunt practicæ, hoc est operatiuæ, ordinantes cognitionem principaliter ad operationem immanentem, vt synderesis & prudētia: quarum prima est naturalis & indelebilis, & principium primum omnium virtutum moralium. Prudētia verò cum partibus suis est acquisita, & deleri potest per vitia opposita, hæc duæ subieciuntur in intellectu practico. Virtus verò appetitiua siue moralis secundum Philosophum, est habitus electiuus in medietate consistens, prout sapiens determinabit.

2. Ethic.

Et hæc

Et hæc perficit appetitum rationalem, vel sensitiuum. Et quia tres sunt appetitus in homine. scilicet voluntas, appetitus concupiscibilis, & irascibilis: ideo virtutes morales ad tria genera virtutum reducuntur. Iustitia cum partibus suis perficit voluntatem, & subieciuntur in ea. Fortitudo cum partibus suis perficit appetitum irascibilem, & subieciuntur in eo. Temperantia verò perficit appetitum concupiscibilem, & subieciuntur in eo. Diuiditur etiam virtus in tota sui communitate, in virtutem perfectam, & imperfectam. Virtus perfecta secundum Philof. est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et D. Aug. definiens virtutem, dicit: Virtus est bona qualitas mentis (accipiendo mentem pro anima, cum potentiis eius etiam sensitiuis, & nō propriè pro intellectu aut voluntate) qua rectè viuatur, & qua nullus malè vitur. scilicet electiue, quia obieciue verò bonis operibus insidiatur, vt pereat. Virtus verò imperfecta est, quæ inclinatur ad actū bonū, sed nō facit, neq̄ reddit bonū habentem, saltè simpliciter: licet bene secūdum quid. Et tales sunt virtutes intellectuales speculatiuæ, & omnes artes mechanicæ. Nō enim omnis bonus clericus, vel artifex est bonus vir simpliciter. Restat ergo q̄ solum sint quatuor propriæ & perfectæ virtutes acquisitæ, scilicet prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia. Prudentia differt ab aliis tribus, primò quia subieciuntur in intellectu, qui est nobilior potentia. Aliæ verò subieciuntur in appetitu. Secūdo dignitate, quia dirigit alias: ideo dicitur moralis directiue, & auriga virtutum, essentialiter autem est virtus intellectualis. Et quia aliæ tres diriguntur à prudentia: ideo aliquādo dicuntur intellectuales participatiue. Iustitia post prudentiā cæteris nobilior est: quia in nobiliori subiecto, s. volūtate: aliæ autem duæ in appetitu sensitiuo. Differt etiā ab aliis obieciue, quia iustitia est circa operationes, quæ sunt ad alterū. Fortitudo verò & temperantia sunt circa pāsiones in ordine ad seipsam. Post iustitiam fortitudo excellit: quia est circa pāsiones irascibilis, quæ sunt circa ardua: temperantia verò circa pāsiones appetitus concupiscibilis, qui nō velatur circa ardua aut difficilia. D. Ambr. perfectionē harum quatuor virtutum cōsiderās, vocat eas Cardinales, hoc est principales, s. inter acquisitas & non infusās: quia illæ excellit ratione causæ & finis. Virtutes infusæ dicuntur, quæ virtute naturali acquiri non possunt, excedūt enim capacitatem naturalem: sed à Deo infundūt, & ordināt hominem in finem supernaturalem, & diuidūtur: quia quædam sunt theologice, hoc est quæ habēt Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet fides, quæ est in intellectu: spes & charitas in voluntate, maior autem horum est charitas. Morales infusæ sunt quatuor, quæ eodem modo nominantur, subieciuntur, & distinguuntur, sicut quatuor cardinales acquisitæ, à quibus differunt quia ordinant obiecta in finem supernaturalem, de his ergo per ordinem dicendum est.

Virtus perfecta quid. 2. Ethic. In lib. de lib. arb.

Virtus imperfecta quid.

Prudentia alia virtutibus nobilior quomodo differt ab eis.

Iustitia differt ab aliis virtutibus.

Fortitudo differt ab aliis virtutibus.

Virtus Cardinalis quid.

Virtus infusa definiuntur.

Virtus theologica quid. 1. Cor. 11.

2. 2. q. 47.

DE PRVDENTIA. CAP. IIII.

PRV DENTIA est recta ratio agibilium, hoc est virtus inclinās & dirigēs actiones immanētes, quæ sunt subieciue in operāte, & non transeunt in exteriorem materiam: vel si transeunt, non considerantur, prout transeunt: sed secundum quōd oriuntur & procedunt ab agente, & sic obiectum prudentiæ est agibile humanum, per quod differt à virtutibus speculatiuis, & artibus quæ sunt circa factibilia, vt dictum est.

Ver. 1. DE HIS QUAE PRVDENTIA MODERATVR.

Prudētia circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus est præsistere seu ostēdere finē. Ad cuius euidētiam sciendum est q̄ finis hominis est duplex, scilicet vltimus, & non vltimus. Finis vltimus dicitur, qui non ordinatur in alium finē: & hic est duplex, vt dicit Philof. Metaph. scilicet finis cuius, & finis quo. Finis cuius, est res in qua ratio summi boni inuenitur, & talis est solus Deus. Finis quo, dicitur id quo mediante homo attingit vltimum finem, scilicet Deum: & est actus intellectus. scilicet visio & cognitio Dei clara, per quam intellectus speculatiuus immediatè attingit finem, & coniungitur illi: vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ad finem vltimum omnes alij fines debent ordinari. Finis non vltimus est, qui terminat actum volūtatis, siue sit propinquus, siue distās magis ac magis, secundum diuersitatem materiae, & approximationem ad vltimum finem. Omnis talis dicitur finis, in quātum terminat actū volūtatis: in quātum verò ordinatur in vltiorem finem, dicitur medium, & sic nō in cōuenit q̄ idem sit finis & mediū, respectu diuersorum. Aeger pro fine habet sanitatem, ad illam cōsequēdam pro mediis habet abstinentiam, vel potionē amarā, aut aliquid huiusmodi, & quia sanitatem ordinat ad cultum Dei, vel subuentionem proximi: ideo secūdum hæc ordinationem sanitas, quæ primò erat finis, efficitur mediū, quo melius & facilius possit intēdere diuinis, aut subuentioni pauperum. Et sic cultus Dei, & subuētio proximi, dicitur finis, & sic cōsequēter. Intellectus igitur practicus habet primò præsistere siue ostēdere finē vltimum prosequēdum: & nō solū illū, sed etiam fines intermedios, ad quos virtutes morales ordinātur. Vnde D. Th. dicit q̄ prudētia nō solū dirigit virtutes morales in eligēdo ea quæ sunt ad finem, sed etiam in præsistēdo finem. Finis autē cuiuslibet virtutis moralis est attingere mediū in propria materia: quod medium determinatur secundum rectam rationem prudentiæ, vt dicitur in 2. & 6. Ethic. & sic prudētia habet ostēdere iustitiæ finem suum, quod est reddere vnicuique quod suum est pro loco & tempore: sed præsistere finem remotū pertinet ad synderesim.

Actus officia prudentiæ.

Finis duplex.

Ioan. 17.

1. 2. q. 66. ar. 3. ad 3.

§. 1. DE ACTIBVS PRVDENTIAE CIRCA MEDIA.

Circa media intellectus practicus habet plures actus, circa quos potest habituari & determinari.

1. 2. q. 46. nari.

nari. Illi habitus & determinationes dicuntur virtutes, quæ reducuntur ad prudentiam, circa media quæ futura sunt, est Providentia, quæ importat respectum quandam alicuius distantis, ad ea quæ de presenti occurrunt & ordinanda sunt ad finem, & hæc providentia est principalis pars prudentiæ, cum sit circa magis difficilia, vt pote à cognitione nostra remota, & quæ multipliciter variari, mutari, & contingere possunt. D. Th. ponit tres actus circa media. Primus actus est inquirere media, & consiliari de illis. Præstituto enim sine aliquo, si voluntas acceptat, acceptando mouet intellectum ad quærendum medium vel media, & comparandum ea ad inuicem, si sint plura, & inquirendum quod illorum habet maiores comoditates: & cum circa talē inquisitionē & consiliatio- nē possit habituari: habitus ille est virtus quæ vocatur à Philos. Eubolia, quæ est bene cōsiliatiua.

Ver. 1. DE SECVNDO ACTV PRVDENTIAE.

Secundus actus circa media est bene iudicare de medijs. Facta igitur inquisitione & comparatio. Sed aut collatione mediōrum, cessat inquisitio & actus Euboliz. Tūc iudicandum est de illis. Ad bene iudicandū ponit Philos. duas virtutes, propter diuersos actus occurrentes. Aliqui enim bene iudicant de communibus, secundū quod sunt lege aliqua determinati, qui non bene iudicant in casu nouo emergenti, in quo deficit lex. Non enim potest legislator omnia præuidere & exprimere. Plura enim occurrunt negotia, quàm vocabula. Ad iudicandum secundum communem legem ponitur Synesis, & ad iudicandum in his in quibus deficit lex communis, ponitur vna alia virtus, quæ dicitur Gnomi. Notandum tamen quod licet inquisitio & iudicium de medijs pertineant propriè ad intellectum speculatiuum, quia tamen ordinantur ad operationē, attribuntur intellectui practico. Et ideo Eubolia, Synesis, & Gnomi pertinet ad intellectum practicum & prudentiā.

Ver. 2. DE TERTIO ACTV PRVDENTIAE.

Tertius & principalis actus intellectus practici, est præcipere, & imperare, siue exequi. Facta enim inquisitione & collatione de medijs, & habito iudicio & facta electione de illis, frustra esset inquisitio & electio, nisi executioni demandaretur. Vnde Iurista dicunt: Frustra est iura cōdere, nisi sint qui ea executioni demandent. Aliqui enim sunt bene inquisitui, consiliatiui, & iudicatiui, qui tamen non sunt executiui, quia in executione est maior difficultas, & ideo necesse est quod ad bene exequendum & imperandum aliquis habituetur, vt possit promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare, habitus ille ex pluribus actibus imperandi acquisitus ad hoc inclinans, dicitur prudētia. Cuius actus essentialis ad quem ordinatur, est præcipere & imperare, qui sequitur electionem vel consensum, vt dictum est: ex cuius virtute necessitat voluntatem ad mouendum potentiam motiuam, siue executiuam ad ponendum actum in exterioribus agendis. Nec obstat quod voluntas est domina potentiarum, & per consequens nō potest ab alijs necessitari. Quia, vt dictum est, intellectus non necessitat voluntatem in virtute propria, sed voluntatis: & sic propriè voluntas necessitat seipsam. Quia, vt dictum est, actus voluntatis & intellectus possunt supra se inuicem ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu suo. Et aliquando cōtingit quod actus intellectus siue rationis præuenit actum voluntatis: sicut cum præsentat & ostendit finem, & aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus. s. cum ostenso sine voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & consiliandum de illis. In illa præuentione actuum virtute prioris actus remanet in voluntate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus præsentatis, si non est nisi vnū, voluntas consentit: si duo, eligit. Ex vi illius consensus siue electionis, si sit efficax, intellectus mouetur ad voluntate ad intimandum & denuntiandum voluntati, hoc est tibi faciendum: fac igitur hoc. Ille actus intellectus denūtiatiuus, siue intimatiuus, & præceptiuus, vocatur Imperium, quod sic potest definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, ac necessitantis voluntatē ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis. s. consensu vel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & necessitat eam. Et quando tale imperium est conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequentationem causat habitum, qui dicitur prudentia. Et quando est dissonum regulis prædictis, causat habitum oppositum, qui dicitur imprudentia.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS PRVDENTIAE.

Partes prudentiæ sunt triplices. s. integrales, subiectiuæ, & potētiales. Partes integrales sic se habent ad pfectū actū prudentiæ, sicut partes integrales domus ad ipsam. Partes integrales domus sunt, fundamentum, parietes, & tectum, sine quibus domus perfecta nō est. Sic octo requiruntur ad hoc, quod quis perfectè prudētèr agat: ergo octo sunt virtutes, quæ dicuntur partes integrales prudentiæ. Primò necessaria est Memoria, quæ est cognitio præteritorum, ex quibus aliquid cōcluditur circa futura, cū ex pluribus experimētis fiat memoria, & ex pluribus memorijs fiat vnū vniuersale, vt habetur in 1. Metap. Secundo requiritur Intelligētia, quæ accipitur hic, p cognitione præsentium necessariōrum, vel cōtingētium: quia omnis deductio rationis ex aliquibus talibus procedit. Tertio requiritur Docilitas, qua quis fit disciplinæ susceptiuus, vt rectam opinionē requirat ab alijs. Vnde Philos. 6. Ethic. dicit, quod oportet attendere expertorū, seniorū, & prudētū denūtiationibus & opinionibus, nō minus quàm demonstrationibus, cū circa particularia agibilia sint penè infinitæ diuersitates, quæ ab vno homine nō possunt sufficētèr cōsiderari: nec p modicū tempus, sed p tēporis diurnitatē adipisci. Vnde Prouerb. 3. dicitur: Ne innitaris prudentiæ tuæ. Et Ecclesiast. 6. In multitudine presbyterorū, hoc est seniorū & prudētū sta, & sapiētia illorū cōiungere.

Quarto

Quarto requiritur quod sit inuentiuus, & quod bene coniecturet. Et ad hoc ponitur Eustochia, quæ est bona coniecturatio, siue æstimatio ex quibusdam medijs communibus. Huius autē pars, vt dicitur 6. Ethic. dicitur Solertia, quæ est quintum requisitum, & est bona, prompta, & facilis coniecturatio medijs, siue ad inueniendū media in agibilibus. Vnde Solertia est habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando scilicet ex improviso occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Eustochia, qua quis coniecturatur in communibus, in quibus, vt dicitur 6. Ethic. oportet omnia consiliari tardè, & non velociter. Sexto requiritur quod sit bene ratiocinatus, scilicet quod ordinat aliquid accommodatè in finem, & ad hoc ponitur vna virtus, quæ dicitur Ratio, vel Ratiocinatio: & pertinet ad prouidentiam, quæ est circa futura. Septimò requiritur vt attendat circumstantias negotij, prout quando, quantum, vbi, & secundū quod oportet. Conringit enim aliquid secundum se consideratum esse bonum, & conueniens fini, sicut ostendere signa amoris: tamen ex aliquibus circumstantiis erit inconueniens, scilicet si contingat in animo illius superbia, vel suspicio adulationis, & ad hoc ponitur circumspectio. Octauò requiritur quod vitet impedimenta: quia sicut veris potest admisceri falsum, ita & malum potest admisceri bono, propter multiformitatem operablium, in quibus bona plerumque impediuntur à malis. Et ad hoc ponitur Cautio, de qua Ephē. 5. Videte quomodo cautè ambulatis. Ex præmissis apparet quod ad perfectum actum prudentiæ (qui dicitur perfectus, quando promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter in omni materia, casu, & euentu sit) requiritur quod homo sit dispositus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudentiæ.

Ver. 1. DE PARTIBVS SUBIECTIVIS PRVDENTIAE.

Partes subiectiuæ prudentiæ sunt species eius, & secundum hoc vna species dicitur Prudentia, qua quis regit seipsum. Alia species est qua quis regit multitudinē, & istæ duæ prudentiæ differunt. Aliqui enim sunt qui bene regunt seipsum, qui non bene regunt familiam, ciuitatem, aut regnū. Et iterū prudentia regitiua multitudinis diuiditur in diuersas species, secundū quod reperitur diuersa species multitudinis. Multitudo enim est collectio aliorum in vnū finem. Et sic aliqua est multitudo ordinata ad aliquod speciale negotium, & ad tempus: sicut multitudo militum ad pugnandum, quorum regula est prudentia militaris. Alia est ordinata ad totam vitam, sicut multitudo vnius domus vel familiae, cuius regula est prudentia Oeconomica. Quadam verò est multitudo vnius ciuitatis. Alia vnius prouinciæ. Alia vnius regni, cuius regula dicitur prudentia regitiua siue regnatiua in principe, & in subditis dicitur prudentia politica. Ex his apparet quod multæ sunt species prudentiæ, scilicet sui ipsius absque cohabitatione hominum, quæ dicitur eremitica: & alia cum cohabitatione aliorum, & hæc est multiplex, scilicet domestica, æconomica, vici, pagi, ciuitatis, prouinciæ, regni: & monarchia, hoc est totius mūdi. Quantum ad regitiuam pro terminorū declaratione notandum, quod multiplex est regimen: quoddam est despoticum, quo reguntur serui, & animalia, quæ sunt instrumenta animata hominis, quibus non licet, neque possunt contradicere, & hoc regimen est in vtilitatem ipsius regentis: quia quicquid acquirit animal vel seruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines liberos dicitur tyrannicum, quando vnus vel plures regunt siue gubernant alios ad suam, & non ad subditorum vtilitatem. Aliud est regimen paternum siue liberorum, qui reguntur ad vtilitatem ipsorum subditorum, & quibus aliquando licet cōtradicere. Et diuiditur hoc regimen paternum siue liberorum, in regale & politicum. Regimen regale est regimen vnius, quando vnus solus regit regnum magnū vel paruum. Politicum verò est regimen plurium, & quia diuersimodè plures possunt regere, ideo regimen politicū diuiditur in regimen Aristocraticū, & Democraticū. Regimen Aristocraticum est regimē paucorum, s. quando fit per paucos, & prudentes: vt olim in vrbe Romana, expulsis regibus per duos consules & dictatorem regebantur Romani. Regimen verò Democraticum est regimē plurium seu multorum: quando, s. per multos, veluti consules, dictatores, senatores, & tribunos in vrbe Roma processu temporis factum fuit vsque ad tempus Iulij Cæsaris. Qui prostratis hostibus, s. Pompeio, & filijs eius occisis, subiugatoque orbe, sibi assumpsit dominium, & monarchiā, conuertitque regimen politicū in despoticū siue tyrannicū, in cōtempū senatorū. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipsum in capitolio viginti quatuor pugionibus perforauerunt, authoribus Bruto & Cæsio, plurimòque senatu, prout refert D. Th. Diuiditur etiā regimen regale, in sacerdotale siue spirituale, & imperiale siue temporale: & in regimen mixtū siue cōpositum ex his. Regimen sacerdotale siue spirituale est quod ad cultum Dei ordinatur: regimen verò imperiale siue temporale est quod ad bonum temporale, & pacificum conuictum temporalem ordinatur. Mixtum verò vel cōpositum, quod comprehendit vtrumque, sicut regimen Christi, qui fuit sacerdos, & rex regum, qui post resurrectionem suā dixit, Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas, &c. Tale regimen D. Th. 4. lib. de regimine principū, attribuit summo pontifici, Christi vicario, qui plura desiderat videre circa huiusmodi regimina, videat Aristotelem in 8. lib. Politicor. & D. Thomam in 4. libris de regimine principum, vbi dicit quod rector multitudinis debet intendere, vt pacis vnitatem, & subditorum vtilitatem procuret. Et quod sicut regimen regis est optimum, ita tyranni pessimum. Et quemadmodum in regimine iusto quanto regens est magis vnus, tanto regimen vilius. Sic conuerso in tyrannide quanto regens est magis vnus, tanto regimen est magis noxium. Et quod regimē illud est peius, quod habet maius periculum dominantis: licet aliquando sit bonum, regimen monarchicum conuerti in aristocraticum, & cōuerso.

K

Prudentia quid. Actus prudentia.

1. 2. q. 17. ar. 1.

Imperium quid.

2. 2. q. 48. ar. 1. Ad prudentem agendum octo necessaria. Memoria quid sit. Intelligentia quid.

Docilitas.

Eustochia quid. Solertia quid.

Actus prudentia quomodo perfectus fiat.

2. 2. q. 10. Prudentia multiplex.

Multitudo quid & quam varia.

Prudentia species diuersæ.

Regimen multiplex. Regimen despoticum. Regimen tyrannicum.

Regimen paternum. Regimen regale & politicum. Regimen Aristocraticum, & Democraticum.

Iulius Cæsar in capitulo pugionibus percussus. 4. lib. de Regimine principum cap. 1. Regimen sacerdotale, imperiale siue temporale, et mixtum.

In lib. 4. de Regi. prin. ca. 4.

Et an in regimine politico bonum sit rectores perpetuari, D. Thom. rationes hinc inde adducit. Ex præmissis resultat, quod partes subiectivæ prudentiæ sunt multiples, reducuntur tamen ad quatuor, scilicet eremiticam, æconomicam, politicam, & regalem.

Ver. 2. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS PRVDENTIAE.

Artes potentiales prudentiæ sunt, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, siue materias, A quasi non habentes totam potentiam principalem virtutis: sicut potentia naturalis animæ nõ habent totã virtutẽ ipsius animæ, & sunt tres, Eubolia, Synesis, & Gnome. Prudentia verò est circa principalem actum, qui est præcipere. Ex præmissis apparet concordia multorum Philosophorum & Theologorum, qui diversimodè assignauerunt partes prudentiæ. Pater etiam quomodo prudentia complectitur sexdecim virtutes: octo, quæ sunt partes integrales: quatuor, quæ sunt partes subiectivæ & tres, quæ sunt partes potentiales: & ipsa, quæ est circa principalem actum.

§. 3. DE VITIIS OPPOSITIS PRVDENTIAE.

Prudentiæ opponitur imprudentia. Et quia prudentia includit plures partes & virtutes, ita ad B imprudentiam reducuntur multa vitia, quæ sunt opposita partibus prudentiæ. Aduertendum tamen quod imprudentia dupliciter accipitur: primò primatiuè, & tunc imprudentia est carentia siue defectus prudentiæ, ad quam quis aptus natus est & eam debet habere, & secundum hoc siue hoc modo reducitur ad peccatum negligentiam, quæ est specialis peccatum quod opponitur sollicitudini, quæ est specialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudentia positiuè, hoc est, pro actu opposito prudentiæ, puta quando imprudens spernit inquisitionem, consilium, iudicium, & præceptum: & habet actus oppositos, scilicet malã inquisitionem: quia inquit de malis mediis ad actum malum, consiliatur de illis, iudicat, & præcipit, & hoc modo habet tot vitia, quot prudentia habet partes integrales. Notandum tamen quod imprudentia, si accipitur largè (prout dicit iudicium practicum, erroneum de agendis aut fugiendis inuenitur, in omnibus peccatis) cum omnis malus sit imprudens, & in omni actu malo sit iudicium erroneum. Si verò accipitur pro iudicio erroneo contrario iis quæ pertinent ad prudentiam, & partes eius: sic imprudentia est speciale peccatum: sicut prudentia est specialis virtus, & sicut dictum est, sunt tot vitia quot partes imprudentiæ, imò plura: quia vni virtuti plura vitia opponuntur. Bonum enim, vt dictum est ex D. Dionysio, est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus, de aliquibus tamen cõmuniõibus dicendum est.

Ver. 1. DE PRÆCIPITATIONE.

Præcipitatio est peccatum prudentiæ oppositum, quo ad partes integrales, & habet quãdam C similitudinem cū præcipitatione reali, quæ nil aliud est quàm descensus subditus absq; gradibus, quando aliquis subitò impellitur à summo vsque ad profundum. Sic proportioneabiliter in moralibus ratio est summum, operatio exercita est infimum, gradus medij per quos descendendum est ad bene consiliandum, sunt memoria præteritorum, intelligentia præsentium, solertia, & reliquæ partes prædictæ. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulsum passionis feratur in operationem sine aliquo prædictorum, dicitur præcipitatio, quæ est nouerca virtutum.

Ver. 2. DE INCONSIDERATIONE.

Aliud peccatum contra prudentiam est inconsideratio, quando aliquis in rectè cogitãdo de D deficit, ex hoc quod contemnit vel negligit (data opportunitate) attendere ad ea ex quibus rectum iudicium procedit. Aliud peccatum prudentiæ oppositum est inconstãtia, quæ nil aliud est, quàm recessus & desistentia à bono proposito, & licet ad vim appetitiuam pertineat: tamen attribuitur intellectui quantum ad directionem: & voluntati quantum ad consummationem. Quia nemo desistit à bono proposito, nisi propter aliquid quod sibi inordinatè placet, & sic ratio fallitur in hoc quod repudiat id quod rectè acceptauerat, & ideo si non resistit impulsui passionis: hoc est ex debilitate ipsius, qui non se tenet firmiter in proposito concepto. Resultat ergo quod sicut præcipitatio est ex defectu circa actum consilij, ita inconsideratio circa actum iudicij, & inconstãtia circa actum præcepti. Prædicta autem tria vitia secundum D. Grego. oriuntur ex luxuria: quia secundum Philos. 6. Ethic. Delectatio maximè corrumpit estimationem prudentiæ, & præcipuè delectatio venereorum, quæ totam animam absorbet, & trahit ad sensibilem delectationem, in cuius abstractione consistit perfectio prudentiæ.

Ver. 3. DE NEGLIGENTIA.

Negligentia propriè importat defectum debitæ sollicitudinis siue diligentia. Et quia omnis E defectus actus debiti habet rationem peccati: sequitur quod negligentia sit peccatum speciale eo modo quo sollicitudo est virtus specialis. Nec obstat quod negligentia inueniatur in pluribus peccatis: quia non est speciale peccatum ratione materia: sed habet specialitatem actus se extendentis ad omnia vitia, quæ sunt circa actum rationis, quæ se extendit ad quamlibet virtutem moralem. Et cum sollicitudo sit specialis actus rationis, & pars prudentiæ, vt dictum est: ideo negligentia est speciale peccatum oppositum prudentiæ. Vnde Eccl. 20. dicitur: Lasciuus, & imprudens nõ obseruat tempus, sed nõ obseruare tempus pertinet ad negligentiam, igitur, &c. Et differt à pigritia & torpore: quia negligentia consistit in defectu interioris actus. Pigritia autem & torpor pertinent ad executionem, ita tamen quod pigritia importat tarditatem ad exequendum: torpor verò remissionem quandam in ipsa executione. Et ideo conuenienter torpor ex acedia oritur: quia acedia est tristitia aggrauans, hoc est, impediens animum ab operando. Differt etiam à peccato omissionis, sicut causa ab effectu. Quia omisio pertinet ad exteriorẽ actum debitum, & ideo opponitur iustitiæ, & est

Prudentia partes ad 4. reducuntur.

2. 2. 9. 55.

2. 2. 9. 55. ar. 1. & 2. Imprudentia duobus modis sumitur.

Imprudentia omnium peccatorum comes.

2. 2. 9. 55. ar. 3. Præcipitatio realis quæ.

2. 2. 9. 55. ar. 4. Inconstãtia opponitur prudentiæ.

31. Mora. 6. Ethic.

2. 2. 9. 54. ar. 1.

Eccl. 20.

& est effectus negligentia, sicut etiam executio iusti operis est effectus rationis. Et quauis timor Dei faciat vitare negligentiam, secundum illud Salomonis: Per timorem domini declinat omnis à malo: non tamen ita quod negligentia timori opponatur, sed in quantum timor excitat hominem ad actus rationis. Vnde timor facit consiliatuios. Est autem negligentia peccatum mortale, quando per eam prætermittitur id quod est de necessitate salutis, siue sit actus, siue circumstantia, ac etiam si in tantum sit remissa circa ea quæ sunt Dei: vt totaliter à charitate deficiat. Et hoc contingit quando negligentia prouenit ex cõtemptu. Sic intelligitur illud Prouerb. 19. Qui negligit viam suam, mortificabitur. Et illud Hier. 48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si verò negligentia sit in præmissione alicuius actus, vel circumstantiæ, quæ non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale, non est peccatum mortale, sed veniale.

Ver. 4. DE PRVDENTIA CARNIS.

Vnt etiam aliqua peccata opposita prudentiæ, quæ habent aliquam similitudinẽ cum ea. Primum est prudentia carnis. Quia sicut prudentia dirigit circa ea quæ sunt ad finẽ totius vitæ, qui est beatitudo: ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis, quæ habet pro vltimo suæ vitæ fine: ideo circa finem suum seruat regulas prudentiæ. de hac Christus: Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua: hoc est prudentes sunt ad faciendum mala, & quarunt media, & consiliantur de eis, vt possint venire ad intentum suum: bona autem facere nescierunt. Quod autem prudentia carnis sit peccatum, patet: quia quis per eam inimicus Dei constituitur, iuxta illud Rom. 8. Prudentia carnis inimica est Deo. Et Sap. 14. Simul odio sunt Deo impius & impietas eius, de hac prudentia carnis D. Iaco. ait: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem: nõ est enim ista sapietia defursum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica: diabolus enim tentat de gloria, cupiditate, gula, ac luxuria. Ideo quod ad gloriam dicitur diabolica: quod ad bona huius seculi, dicitur terrena: quod ad gulam & luxuriam, dicitur animalis siue carnis.

Ver. 5. DE ASTVTIA.

Aliud peccatum simile prudentiæ dicitur Astutia, quæ in sacris literis accipitur aliquando, p prudentia: Prou. 13. Astutus omnia agit cum consilio, & est industria seu excogitatio verarum viarum & mediorum. Et sic Apost. dicit se astutus 2. Cor. 12. Cum astutus essem, &c. Astutia vero mala est bonæ similis: & hoc est, quando aliquis ad consequendum finem excogitat simulatas & apparentes, & non veras vias, & media: & est peccatum, etiã si finis sit bonus: quia non solum bona sunt faciẽda, sed etiam bene & medio debito ac licito. De hac Apost. Abdicamus occulta dedecoris (hoc est ea quæ hominem turpem & dedecorosum faciunt) & omnẽ immunditiam: non ambulantes in astutia (hoc est simulatione & hypocrisi) neque adulterantes verbum Dei, quod dupliciter fieri potest: Primò permiscendo doctrinẽ Christi falsam & simulatam doctrinã. Secundò prædicando propter lucrum aut gloriam propriam, & non propter Deum, his duobus modis sunt astuti heretici, & adulterant verbum Dei.

Ver. 6. DE DOLO.

Aliud peccatum est dolus, qui importat executionẽ astutiæ, siue fiat verbo, siue facto. Et fraus A importat etiam executionẽ astutiæ, secundum quod fit per facta. Et sic dolus est superius ad fraudem. Est etiam dolus, bonus, qui est executio bonæ astutiæ 2. Cor. 12. Cum essem astutus dolo capi vos, hoc est subtiliter, &c.

Ver. 7. DE SOLICITVDINE.

Aliud peccatum oppositum prudentiæ (licet videatur simile illi) est sollicitudo, quæ importat B superfluum studium ex timore deficiendi, & ex diffidentia proueniens, ad procuranda temporalia, propter quæ homo retrahitur à spiritualibus, quibus homo principaliter debet insequi, de hac Christus: Nolite solliciti esse, dicentes: quid manducabimus? &c. Vbi D. Hiero. dicit: Labor quidem exercendus est, sollicitudo siue timor deficiendi & diffidentia: tollenda, aliàs esset tẽtare Deum. Quatuor vltima peccata (secundum D. Greg. tricesimo primo Moralium) oriuntur ex auaritia. Ex præmissis apparet quod sunt octo vitia & peccata nominata, opposita prudentiæ: alia vel sunt innominata, vel ad ista reducuntur.

§. 4. DE PRÆCEPTIS PRVDENTIAE.

Circa præcepta prudentiæ, notandum quod cum præcepta decalogi sint circa fines humana C vitæ, & prudentia non sit circa finem, sed circa ea quæ sunt ad finem, siue media: non fuit conueniens quod in decalogo ponerentur præcepta ad prudentiam pertinentia. Et quauis prudentia sit principalior virtus iustitiæ: quia tamen iustitia respicit rationem debiti: ideo in decalogo ponuntur præcepta ad iustitiam pertinentia, licet omnia decalogi præcepta quodammodo pertineant ad prudentiam, secundum quod ipsa est directiua omnium virtuosorum actuum. Sed quia omnis doctrina veteris testamenti ordinabatur ad præcepta decalogi, sicut ad finem, prout concludit Malach. vlt. c. dicens: Memento legis Moyli serui mei, quã mandauit in Oreb. Ideo conueniens fuit quod in aliis documentis veteris testamenti legem concernentibus homines inducerentur & instruerentur de prudentia, & de actibus eius præcepta darẽtur. Specialiter hoc fit in libris Salomo. Vnde in Prou. hortatur ad intelligenda verba prudentiæ, & 2. c. dicit: Cõsiliũ custodiet te, & prudentia seruabit te: vt eruaris à via mala, & 3. c. Ne innitaris prudentiæ tuæ, & 4. c. Palpebræ præcedant greffus tuos, & c. 7. Prudentiam voca amicam tuam, & 9. c. Relinquitte infantiam, & ambulate

Prou. 15.

Negligentia quando sit peccatũ mortale.

Prouer. 19. Fier. 48.

2. 2. 9. 55. ar. 1. & 2.

Luce. 16.

Rom. 8. Sap. 14. Iaco. 3.

2. 2. 9. 55. ar. 3.

2. Cor. 12.

Verbum Dei dupliciter adulteratur.

2. 2. 9. 55. ar. 5.

2. 2. 9. 55. ar. 6. & 7.

Mat. 6.

31. Mora.

2. 2. 9. 59.

Malachi. vlt.

Prouer. 1.

per vias prudentie, & 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est, & 16. c. Acquire prudentiam: quia preciosior est argento, & c. 19. Custos prudentia inueniet bona, & ca. 23. Prudentia tua pone modum & Eccle. 22. Vbi multa consilia, ibi salus, & Eccl. 32. Fili sine consilio nihil facias, & post factum non poenitebis. Et in aliis innumeris passibus.

DE VIRTUTIBVS MORALIBVS.

CAPVT V.

1. 2. q. 64.

VIRTUS moralis no dicitur solum a more, hoc est assuetudine: quia tunc omnes virtutes essent morales, qd patet esse falsum: cum sit aliqua intellectualis, que vnico actu causatur. Sed dicitur moralis, quia sunt in potestatis appetitiuis, ad quas priner mouere. Philos. definit virtute morale, & dicit: Virtus moralis est habitus electiuus formaliter vel dispositiuè in medietate consistens, hoc est in adæquatione & conformitate ad suam regulam & mensuram, quæ est ratio: sic quod non excedat neque deficiat. Et cum inter excessum & defectum mediū sit æqualitas: ideo virtus moralis in quantum passionē siue appetitū reducit ad illā æqualitatē rationis, dicitur consistere in medio. Ideo dicit Philos. ibi, qd virtus secundū suam substantiā siue essentiā medietas est, licet pro materiali sit qualitas siue habitus: pro formali tamē & in esse virtutis est respectus, siue importat respectū mediationis siue æqualitatis & cōformitatis ad regulā & mensurā rationis: vt non excedat neque deficiat ab ea, quod est mediare. Medium autem est duplex. scilicet rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod a ratione constituitur in aliqua materia, puta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud mediū in fortitudine & temperantia, non oportet esse medium rei secundum proportionē arithmetica vel geometricam: vt. tantum pugnet vel comedat vnus quantum alter: quia quod est multum vni, est parū alteri. Quod enim parū fuisset Miloni gyganti, multum fuisset Pigmeo, vnde dicitur cōmuniter: Respice personā, & pone pro duobus. Cum ergo homines diuersimodè se habeant ad passiones, no oportet qd mediū illarū virtutū sit mediū rei, sed secundū proportionē, quod ad nos. ideo Philos. ibi dicit, qd virtus moralis in medietate cōsistit quo ad nos, ratione determinata. Sed quia iustitia est circa debitum & operationes quæ sunt ad alterū: ideo mediū in ea est mediū rei simpliciter: vt scilicet quantum quis debet, tantum reddat, dat enim vniciuique quod debet, non plus nec minus. In habitibus autē speculatiuis, quorū mensura est verum absolutè, medium est cōformitas rei ad intellectū, ex cessus est affirmatio falsa, defectus est negatio falsa. Sed in virtutibus intellectus practici bonū earū est verum, per conformitatē ad appetitum rectum, cuius mediū aliquādo est quod ad nos: vt in temperantia, & fortitudine: aliquando est etiam rei, vt in virtute iustitiæ. Virtutes autē Theologicæ si comparentur ad regulā diuinā, non habent medium. Nemo enim potest excedere in credendo, vel diligendo Deū. Sed quia debemus opera illarum habere secundū mensurā conditionis nostræ: ideo p accidēs, & ex parte nostra in virtute theologica potest considerari mediū, & extremum. Cum autē inter virtutes morales iustitia sit nobilior, ideo de ea primū dicendū est.

2. Ethic.

Medium est duplex, scilicet rationis et rei.

Medium in iustitia est medium rei.

An virtutes theologicæ consistant in medio.

2. 2. q. 58. ar. 1. & 11. Iustitia definitio. Iustitia ratio in duobus consistit: scilicet in ratione debiti et æqualitate.

Rom. 3.

Mat. 6.

1. Cor. 10.

Iustitia (vt dicitur iurista) est cōstās & perpetua voluntas, ius suum (hoc est id quod debetur vel debitū) vniciuique tribuēs. Hæc definitio videtur esse de actu, veritatem quæ habitus cognoscuntur p actus, per eā satis datur intelligi quid sit iustitia virtus. scilicet qd sit habitus inclinans voluntatem ad cōstantem, faciliter, & immobiliter reddendū vniciuique quod ei debetur. Et sic vera ratio iustitiæ consistit in debito sine. sin ratione debiti, quod est obiectum eius, & in æqualitate ad alterū, vnde sequitur qd inter eos, inter quos nihil est debitū neq; æqualitas, no est propria ratio iustitiæ. Cum ergo Deo & parentibus no possimus recōpensare æquiualens, neq; iustū perfectū reddere: sequitur quod iustitia non est propriè inter nos & Deum ac parētes. Propter hoc lex diuina no dicitur propriè ius, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus: vt homo quātū potest recōpenset, totaliter animā ei subiiciens. ¶ Materia verò siue subiectū iustitiæ sunt actiones, & res exteriores, secundū qd per eas vnus homo ordinatur ad bonū cōmune immediatè, vel etiam ad bonū particulare personæ. Et no accipimus hic iustitiā pro gratia Dei, quæ iustificat peccatorem, vt habetur Rom. 3. Iustificati gratis p gratiā ipsius: nec pro omni bono opere, quod potest ordinari ad gratiā vel premiū: vt Mat. 6. Attendite ne iustitiā vestrā faciatis corā hominibus: vt videamini ab eis. Sed accipitur hic iustitia prout est virtus moralis. ¶ Notandū qd iustitia cōmuniter accepta, est virtus generalis: non per essentiā, cum sit virtus specialis habens specialē materiā. scilicet bonum cōmune vel particulare debitū secundū æqualitatē. Sed est virtus generalis, per imperiū & ordinationē, eo qd moueat & ordinet actus omnium aliarū virtutū in finem suum, dicuntur virtutes generales, sicut charitas quæ habet pro obiecto bonum diuinū, & ordinat ac refert actus omnium aliarū virtutum in Deū, & religio, quæ habet cultū & honorē Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarū virtutum in honorem & gloriā Dei, iuxta illud 1. Cor. 10. Omnia in gloriam Dei facite. Ita etiam iustitia ordinat actum aliarū virtutum in bonum commune, & secundum hanc ordinationē omnes aliæ virtutes possunt dici iustitiæ, no per essentiā seu prædicationē, sed per participationē, & ordinationem. Et sic actus quo fortis fortiter agit propter bonum cōmune, est actus dnam virtutū elicitus, hoc est immediatè productus à fortitudine, quæ est in appetitu irascibili, & imperatus siue ordinatus à iustitia in finē suū. Iustitia ergo generaliter & cōmuniter capta, habet pro obiecto

Ad bonū sub ratione debiti, siue illud bonū sit cōmune, siue priuatū & singularium personarum. Ver. 1. DE PRIMA DIVISIONE IUSTITIAE.

Iustitia communiter dicta prima sui diuisione diuiditur in iustitiam generalem, & iustitiā particularem, iustitia generalis est quæ respicit & habet pro obiecto bonum commune, vt commune est, iustitia verò particularis habet pro obiecto bonum priuatū vel commune in ordine ad priuatas personas. Et quia bonum commune præminet bono particulari, hinc est quod iustitia generalis præclarior est inter omnes virtutes morales: vt dicit Philos. 5. Ethic. Et neq; est hesperus neque lucifer admirabilior.

2. 2. q. 58. ar. 5. Iustitia præclarior alia moralibus.

Ver. 2. DE SECVNDA DIVISIONE IUSTITIAE. **I**ustitia generalis diuiditur in iustitiam legalē, & Epichæiam. Iustitia enim legalis respicit obseruantiam legum, quæ habent dirigere ad bonū commune, & sic iustitia legalis est virtus qua quis inclinatur ad bonum commune per legem obseruantiam, obreperando verbis legis. Epichæia verò respicit bonum commune, etiam prætermisissis verbis legis, sequitur enim id quod requirit iustitiæ ratio, & communis vtilitas. Contingit enim aliquando qd lex vt in pluribus sit iusta, & ad bonum commune, ad quod legislator intēdit, proficua: & in particulari casu deficiat, non enim potest legislator prævidere omnes particulares casus, cum sint penè infiniti. Et tunc si lex in aliquo particulari casu occurrere seruetur, erit nociua reipublicæ: vt puta lex de deposito reddendo, siue qd deposita reddantur: vt in pluribus iustū est. Sed cum accidit qd qui deposuit gladium, repetit quando est in furia: vel si aliquis repetat depositum ad patriæ impugnationem, in his ergo casibus & similibus malum est sequi legem positam: & bonum est prætermisissis verbis legis, sequi id quod requirit iustitiæ ratio & communis vtilitas, ad hoc ordinatur Epichæia. Et sic Epichæia est virtus inclinans ad aliquid faciendum vel omittendum, prætermisissis verbis legis, in casu in quo seruatur principalis intentio legis & legislatoris, quæ est bonū cōmune. Et ideo Epichæia est superior regula humanorū actū, & regulans iustitiā legalem. Vnde Cato dicit, qd ipsæ etiam leges cupiunt, vt iure (hoc est æquitate) regantur, & ideo Epichæia est dignior iustitia legali.

Iustitia legalis quid. Epichæia. 2. 2. q. 12. ar. 1. & 2.

Epichæia quid sit.

Ver. 3. **I**ustitia particularis diuiditur in iustitiā distributiua, & in iustitiā commutatiua: quæ sunt partes subiectiue eius. Iustitia distributiua est virtus inclinans & dirigens hominem erga bonum commune, non simpliciter, sed in ordine ad priuatas personas, per distributionē, secundum conditiones quas personæ habent ad bonū cōmune. Et quia aliqui malè se habent ad bonū commune, turbādo vel fraudando cōmunitatem vel personas cōmunitatis: ideo iustitia distribuit eis pœnas & tormenta, secundum quantitatem delicti: iuxta illud Deut. 25. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus, & Apoc. 18. Quantum se glorificauit, & in delictis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Alij verò sunt qui bene se habent ad bonum commune, ipsum defendendo, promouendo, & augendo, & tales sunt remunerandi muneribus, & honoribus, officiis, & beneficiis cōmunitatis: vnusquisque secundum suam virtutem, & conditiones, ac labores: vt in parabola de talentis. Mat. 25. Et Luca 16. vbi qui magis operatus est, maiorem remunerationem accepit, & hæc iustitia dicitur remuneratiua.

2. 2. q. 61. Iustitia distributiua.

Deut. 25. Apoc. 18.

Mat. 25. Luca 16.

Ver. 4. DE IUSTITIA COMMVTATIVA. **I**ustitia commutatiua respicit personas particulares, vt particulares sunt: vt in contractibus, & potest sic definiti: Iustitia commutatiua est virtus inclinans hominem ad reddendum debitum particularibus personis, vt particulares sunt. Differunt autē distributiua & commutatiua dupliciter. Primò, quia iustitia commutatiua respicit particulares personas, vt particulares sunt: distributiua verò respicit particulares personas in ordine ad quasdam conditiones, quas habent ad bonum commune siue reipublicæ. Secundo differunt, quia in iustitia commutatiua medium attenditur secundum proportionem geometricam; quæ est secundum parē & æquale excessum quantitatis ad quantitatem: iustitia enim cōmutatiua est secundū æquale excessum rei ad re, nullo habito respectu ad conditionē personarum: vt in venditione tantum detur de re, quantum valet. Et si augetur valor vel æstimatio valoris: augetur etiam proportionabiliter pretium. Ideo si rex emat, tantum debet dare, quantum plebeius. In iustitia verò distributiua medium non attenditur secundum proportionem geometricam: vt æqualiter & tantum detur vni de cōmunitate sicut alteri, sed secundum cōditiones & merita personarum: vt qui magis meriti sunt de Republica, plus habeant: & qui minus, minus: non enim omnes qui malè agunt contra Rempublicam, debent æqualiter puniri, vbi demerita & peccata non sunt æqualia, sed secundum quantitatem delicti: nec etiā tantum debet dari vni quātum alteri, sed secundum quod circa bonum commune laborauerint, vel defendendo, vel promouendo. Et hoc vocant proportionabilitatem arithmetica, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem, sed secundum proportionem: vt si dicamus, sic se habent sex ad 4, sicut tria ad duo: quia vtrobique est sex qui altera proportio, in qua maius continet totum minus & medium partem eius: vt fenarius quaternariū, & ternarius binariū, & mediam partem eius. Excessus tamen non est æqualis: quia ternarius non excedit binariū, nisi in vna vnitate: fenarius verò excedit quaternariū in duabus vnitatibus, & duodenarius octonariū in quatuor. Sic procedendum est in distributione honorum cōmuniū, secundum maius meritum & dignitatem: vt scilicet dignioribus digniora, minus dignis minora dentur officia & beneficia. Christus quo ad hoc dedit prælati & rectoribus cōmunitatum, exemplum: non enim

Iustitia commutatiua definitio.

Proportio geometrica.

Proportio arithmetica.

fecit omnes Apostolos, sed ex multis discipulis duodecim digniores elegit. Et cum praefecit Petrum, ter interrogavit: Diligis me plus his? Tandem dixit, Parce oves meas. Ex quo sequitur quod peccat hodie rectores communitatum, & praelati, qui indignos praefecerunt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quavis canonista dicant quod sufficit eligere dignum & idoneum, ne super maiori vel minori idoneitate processus & lites oriantur, multa que insurgant mala. Theologi tamen dicunt opinionem canonistarum habere locum in foro exteriori vel contentioso, sed non in foro interiori. Unde dicunt quod scientes, & oppositum facientes, non sunt excusati apud Deum.

Ver. 5.

DE DIFFERENTIA IUSTITIAE COMMUTATIVAE.

Iustitia distributiva differt a generali siue legali, & Epicheia: quia iustitia generalis & eius partes subiectivae respiciunt siue versantur circa bonum commune, simpliciter & absolute tanquam finem: & ad eas pertinet ordinare ea quae sunt privatarum personarum in bonum commune. Iustitia vero distributiva respicit bonum commune, sed non absolute & simpliciter siue finaliter, sed ut distribuendum personis particularibus. Iustitia distributiva punitiva, siue vindictiva, respicit poenas & tormenta turbantibus boni commune debita: remunerativa vero respicit honores & munera, dignitates & officia & beneficia distribuenda dignioribus & utilioribus Republicae.

Ver. 6.

DE ACTIVIS IUSTITIAE COMMUTATIVAE.

Iustitia commutativa plures sunt actus. Sempiternus & venditio, ubi est translatio dominij hinc inde: & mutuū, ubi transfertur dominij cum debito recuperandi simile & tantū in specie. Ideo dicitur iurista quod mutuū dicitur, quia de meo fit tuum. Alius actus dicitur usufructus, in quo transfertur dominij in fructibus rerum quae fructificant, cum debito recuperandi ipsam sine retentione dominij & proprietatis. Et idē sonat usus in his quae expediunt usufructuario & familiae: sed differentia est: quia usufructuarius facit omnes fructus suos, usufructarius autem non; sed solum eos qui expediunt sibi & familiae, huiusmodi autem usufructus & usus vendi possunt, sed communiter gratis datur vel legantur. Alius actus est locatio, quae est rerum mobilium cum debito reddendi, & aliquid pro usu accipiendi. Alius est conductio, quae est rerum immobilium sub certo pretio, & cum debito reddendi, in rebus vero quae fructificant, dicitur Arrentamentum. Alius actus dicitur depositum, in quo traditur non ratione usus sed conservacionis. Impignoratio, cum traditur res non ratione usus, sed cum debito recuperandi, soluto eo propter quod pignus datur. Alius actus est fideiussio, in quo fit promissio solvendi vel reddendi rem aliquam pro alio cum debito indemnitas. Alius actus est promissio simplex, quae est cum non praecedat petitio promissionis. Alius actus est stipulatio, quae est promissio alicuius rei facta ad petitionem promissarii, ut cum Sorres dicit Platonij, Promittis mihi centum? Plato respondet, Promitto. Alius actus est transactio, quae est concordia rei litigiosa. Et generaliter omnia pacta & conventiones pertinent ad iustitiam commutativam. Et omnes contractus innominati, qui sunt 4. scilicet do ut des, facio ut facias, do ut facias, & facio ut des, similiter restitutio est actus iustitiae commutativae: donatio vero pertinet ad liberalitatem, ad quam reducitur legatum, heredis institutio, & bonorum ultima dispositio, fideicommissum vero, quod est rogatio reddendae hereditatis post mortem heredis, siue substitutio, videtur ad iustitiam commutativam pertinere, & ad restitutionem reduci debent. Et quia de his omnibus iurista diffusē tractant: sufficit nobis terminos declarasse, & aliqua de restitutione secundum quod Theologum tangunt, amplius prosequi.

Ver. 7.

DE RESTITUTIONE.

Restitutio est actus iustitiae commutativae, & est iterata statutio alicuius in possessione seu dominio rei suae quae ei debetur: quia si non debetur, non dicitur restitutio, sed potius nova donatio. Et licet restitutio secundum primam nominis impositionem, videatur solum habere locum in rebus exterioribus, quae manent eadem secundum substantiam, translatum est tamen vocabulum ad actiones vel passiones quae pertinent ad reverentiam vel irreverentiam, commodum vel incommodum personae: Et hinc etiam restitutionis nomen derivatur ad res transeuntes, quae manent quodammodo in effectu corporali, puta cum ex percussione laeditur corpus, vel in effectu reali, vel in effectu qui est in opinione hominum, sicut cum aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus vel minoratus in suo honore. Ad ampliorem autem huius materiae elucidationem octo sunt nobis consideranda, quae in hoc versu continentur: Quis, quid, cur, cui, ubi, per quos, quomodo, quando.

Ver. 8.

QUIS RESTITUTUR TENEATVR.

Regula generalis est, quod omnes qui indebitē detinent alienū, siue iuste siue iniuste acceperint, tenentur ad restitutionem. Et non solum qui detinent, sed etiam quicumque iniuste abstulit vel consumpsit, aut alio quovis modo alium iniuste damnificavit. Sciendum tamen quod circa illū qui accipit rem alienam, duo possunt considerari: primū, est res accepta: secundum, est acceptio. Quo ad primū, tenetur eam (quando habet apud se) restituere: quia de iure naturae unicuique habenti ultra suū, debet subtrahi, & dari ei cui deest, quo ad secundū verō, ipsa acceptio rei alienae potest tripliciter se habere. Primō quando est iniuriola. scilicet existens contra voluntatem eius qui est rei dominus: ut in furto, & rapina, & aliis huiusmodi: & tunc tenetur ad restitutionem non solum rei, sed etiam iniuriolae acceptio: etiam si res apud ipsum non remaneat. Sicut enim qui iniuste percussit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passio, quantum apud ipsum nihil maneat: sic etiam qui furatur vel rapit, tenetur recompensare danū illatū, etiā si nihil apud eum maneat: & ulterius pro iniuria illata debet puniri. Secundō aliquis accipere potest rem alterius in utilitate suā absque iniuria: ut pote cum voluntate eius cuius res est, sicut patet in mutuo & commutato, & tunc ille qui accipit, tenetur

Luc. 6.
Ioh. 21.
2. 2. q. 61. ar. 1.
ad. 4. q. ar. 2.
2. 2. q. 61. ar. 3.
Mutuum.
Vnus fructus.
Vnus.
Locatio.
Conductio.
Depositum.
Fideiussio.
Promissio simplex.
Stipulatio.
Transactio.
Contractus innominati 4.
Donatio.
Legatum.
Fideicommissum.
2. 2. q. 61. ar. 1.
Acceptio rei alienae tripliciter considerari potest.

tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solum ratione rei, sed etiam acceptio, & ideo tenetur recompensare ei qui gratia fecit, etiam si rem amiserit. Tertio aliquis potest accipere rem alterius absque iniuria alterius, & non pro sua ipsius utilitate: ut patet in depositis, ideo ille qui sic accipit, in nullo tenetur ratione acceptio, imò accipiēdo impedit obsequium: tenetur autē ratione rei. Et ideo si res subtrahatur ei absque culpa sua, non tenetur ad eius restitutionem, secus autē esset, si ex culpa sua rem depositam amitteret. Ex praemissis sequitur quod quicumque est causa iniuste acceptio, tenetur ad restitutionem. Quod intelligi potest dupliciter. scilicet directe & indirecte, directe quidem, quando inducit alium ad accipiendum: & hoc tripliciter. Primō movendo ad acceptio, quod fit accipiēdo, consilido, laudando aliquid, quasi strenuū, de eo quod aliena accipit. Secundō ex parte ipsius accipientis: quia, si eum recepat, vel aliter quocumque modo auxilium praebet. Tertio ex parte rei acceptae. scilicet quia est particeps furti vel rapinae, vel quasi socius maleficij. Indirecte verō, quando quis non impedit, cum potest & debet impedire, vel quia subtrahit suū auxiliū, quo posset obistere, vel quia occultat post factum, quae his versibus comprehenduntur: Iussio, consiliū, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstant, non manifestans. Sciendum tamen quod quinque praemissorum semper obligantur ad restitutionem. Primō iussio: quia ille qui iubet, est principaliter movens: ideo principaliter tenetur ad restituendum. Secundō consensus in eo sine quo rapina vel furtum fieri non potest. Tertio recursus, quando, scilicet aliquis est receptor latronum, & eis patrocinium praestat. Quarto participatio. scilicet quando quis participat in crimine latrocinij siue rapinae. Quinto ille qui non obstat cum obstat potest & tenetur, sicut principes, & illi qui tenentur custodire iustitiam in terra: quia redditis quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, ut iustitiam conferent in terra, nec eis propter hoc imminet periculum. Illi verō, quibus non incumbit ex officio, non semper tenentur ad restitutionem, si non obstant vel non reprehendant, maximē quando eis imminet periculum: quia licet possint, non tenentur se exponere periculo ad hoc ut rem alterius salvent. In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur quis ad restituendum: non enim semper consilium vel adulatio vel aliquid huiusmodi est efficax causa rapinae vel furti. Unde tunc solum consiliator aut palpo, hoc est adulator, ad restitutionem tenetur: quando probabiliter existimari potest, quod ex huiusmodi adulteris fuerit iniusta acceptio subsecuta, quo modo autem, & quo ordine teneantur restituere, inferius dicitur. Ut autem praedicatoribus, & confessoribus, ac unicuique pateat via sciendi qui sunt restitutioni obnoxij, viginti manus diaboli (quarum quilibet habet quinque digitos siue nodos, quas D. Anton. archiepiscopus Florent. in 2. parte suae summae tit. 1. c. 2. §. 2. & in sequentibus scripsit) nos hic succinet, alio tamen ordine, & omisis allegationibus, duximus inferendas, in quibus centum reperiuntur casus obnoxij restitutioni, & ut iudicium incipiat a domo Dei, ab ecclesiasticis inchoabimus.

¶ Prima Manus dicitur sacrilega. Primus digitus, cum auferuntur vasa sacra, calices, paramenta, cruces, reliquiae, aut alia huiusmodi, quae sunt divino cultui mancipata, de loco sacro vel non sacro. secundus, quando non facta auferuntur de sacro. tertius, quando fit incendium vel effractio in loco sacro, vel etiam inferuntur damna Ecclesiis aut Ecclesiasticis personis, exigendo gabellas aut pedagia. quartus, cum clerici male tractant bona Ecclesiarum, dilapidando, dādo meretricibus, ludendo, vel indebitē alienando, in praedictum Ecclesiae vel pauperum aut successorum. quintus, digitus, cum subtrahuntur legata facta Ecclesiis, vel retinentur decimae, ubi consueverunt solui: vel cum sine iusto titulo fructus Ecclesiae recipiuntur.

¶ Secunda Manus dicitur Simoniaca. Primus digitus, accipere pecuniam vel alia temporalia pro sacramentis administrandis, aut beneficiis siue officiis Ecclesiasticis conferendis, per modum pretij, & non per modum elemosinae, tales tenentur accepta erogare pauperibus vel Ecclesiae. Secundus est accipere pecuniam appreciativē pro sacramentalibus: ut pro consecratione Ecclesiae vel altaris, sepulturis iure patronatus, ingressu religionis, aut aliis huiusmodi. Tertius, pro spiritualibus exercitiis, pro praedicatione, oratione, electione, confirmatione, ac aliis huiusmodi. Quartus, accipere simoniacē beneficium quocumque. Quintus, procurare seu mediare circa praemissa.

¶ Tertia Manus dicitur bellatoria. Primus digitus, cum aliquis dominus vel communitas assumit vel indicit iniustum bellum. Secundus, sunt illi qui ad hoc concurrunt, adiuvando, consulendo, vel cooperando. Tertius, iniustum bellum habens, res alienas vel subditorum capiēs, destruēs, vel facere permittens. Quartus, iustum bellum habens, bona Ecclesiarum non in castellatarum, aut clericorum, vel etiam viatorum, aut peregrinorum rapiens. Quintus, iustum bellum habens, ex sua inertia & crassa negligentia non defendens.

¶ Quarta Manus dicitur raptorum. Primus digitus consistit in usurpatione dominiorum, castrorum, & villarum. Secundus, in tallijs aut aliis impositionibus iniustis. Tertius, in pedagijs & gabellis novis, absque autoritate vel necessitate. Quartus, in latrocinij & rapinis terrestribus vel maritimis: ut raptores & pyratae consueverunt. Quintus, in personis liberis capiendis & vendendis.

¶ Quinta Manus dicitur proditoria. Primus digitus, quando quis castra, populos, & terras auferat a suo domino, & proditorie dat alteri qui ius non habet. Secundus, quando tradit amicum vel alterum in manus inimici ad occidendū vel alio modo vexandum. Tertius, quando terras aut alia bona domini procurat venire in manus inimicorum, aut associat aliquem ut spoliatur. Quartus, quando secreta reuelat. Quintus, cum quis vitur in insidijs, non servando promissa pacta, etiā hosti, dum ipse servat ei fidem, & non aliam.

¶ Sexta Manus dicitur iniuste iudicatoria. Primus digitus, quando iudex dat ex certa scientia & iniustam profert sententiam, vel si accipiat pro sportulis & vacationibus ultra debitum & curiæ stylum. secundus, quando ex ignorantia crassa. tertius, quando ex notabili negligentia eius aliqua pars detrimentum notabile patitur. quartus, quando accipit pecuniam pro iudicando bene vel male, vel non iudicando aut differendo. quintus, cum non vult iudicare & dare sententiam, pro- ut potest & debet, ne displiceat iniustam causam habenti.

¶ Septima Manus dicitur in iudicio iniuste assistoria. Primus digitus, est cõsiliarius scienter præbens malum vel fraudulentum consiliium. secundus, est aduocatus vel procurator assumens vel defendens causam iniustam, & obtinens victoriam. tertius, actor qui iniustam causam persequitur. quartus, notarij & apparitores concutientes partes, ultra stylum capiẽdo. quintus, est testis falsum deponens testimonium.

¶ Octava Manus dicitur falsificatoria. Primus digitus est in testa mentis vel aliis instrumentis aut scripturis falsificatis. secundus, in bullis aut literis principum falsificatis, aut per obreptionem & subreptionem obtentis. tertius, in falsis & diminutis monetis pro legitimis scienter vtendo. quar- tus, in falsis ponderibus & mensuris. quintus, in falsis siue suppositis partibus.

¶ Nona Manus dicitur feneratoria. Primus digitus, quando quis pro mutuo vtitur pignore acce- pto pro eo. secundus, cum quis dat pecuniam mercatori vel campori, vt vtatur ea, accipiens aliquid, capitali semper saluo. tertius, cum venduntur merces ultra iustum pretium, ratione dilationis so- lutionis & quando emitur res minus iusto pretio, ratione accelerationis pretij: vt cum tempore ve- ris, vili precio emitur triticum colligendum. quartus, in captionibus, & affectis asecurationibus: vt in cambiis, quæ dicuntur perueneris, quæ fiunt in curia Romana pro bullis. quintus, in mutuis, cum expressis lucri pactionibus.

¶ Decima Manus dicitur fraudatoria. Primus digitus consistit in rerum quidditate, cum vendi- tur vna substantia pro alia. aqua pro vino. secundus, in quantitate. s. pondere, numero, & mensura diminutis. tertius, in qualitate, cum venditur res defectuosa vel corrupta pro sana. quartus, in pre- cij inæqualitate, cum scienter venditur res plusquam valeat vel multo minori pretio emitur pro- pter necessitatem. quintus, in gabellæ debitæ vel suffragij subtractione.

¶ Undecima Manus dicitur locationis vel cõductionis vitioria. Primus digitus est, quãdo quis locat alteri rem quam nouit esse vitiosam: vt equum vmbriticum, vel domum ruinosam. secundus, quando notabiliter nimis exigit, maximè propter necessitatem. tertius, quando quis conducit aliũ ad operandum nimis paruo precio. quartus, si conductus ad operas, ex festinatione vel negligẽtia non fideliter operatur. quintus, quando malè tractat rem sibi locatam aut conductam.

¶ Duodecima Manus dicitur furatoria. Primus digitus est occulta rerum vsurpatio. secundus, in- uentorum retentio. tertius, illicita præscriptio. quartus, rei impignoratæ vel depositæ vsus. quin- tus religioforum proprietas.

¶ Decimatertia Manus dicitur participatoria. Primus digitus est participatio rei alienæ iniuste accepta per donationem. secundus per victitationem, vt familia. tertius, per cõductionem. quartus per emptionem. quintus, per legatum vel hereditationem aut conseruationem.

¶ Decimaquarta Manus dicitur damnificatoria. Primus digitus dicitur iusio, secundus consiliũ, tertius confensus, quartus palpatio, quintus recursus.

¶ Decimaquinta Manus dicitur impeditoria. Primus digitus est, quando quis impedit aliquem à cõsecutione boni, vel sine iusta causa procurat priuari. secundus, quando impedit fructus prouen- turos agri vel vineæ aut alterius rei. tertius, qui faciunt statuta vel capitula, ne vsuræ solutæ pos- sint repeti. quartus, qui dat literas debitoribus absque sufficienti causa, ne possint cogi à credito- ribus ad soluendum. quintus, iniuste impediens, ne quis possit exequi sua negotia honesta, oc- cultando instrumenta vel scripturas per quas ius manifestatur.

¶ Decima sexta Manus dicitur lusoria. Primus digitus est, cum quis decipit in ludo per falsos ta- xillos aut cartas copulatas. secundus, quando decipit mentiẽdo. tertius, quando lucratur ab his qui alienare non possunt: vt sunt serui, filij familiæ, pupilli, religiosi, & mulieres vxorate. quartus, quando lucratur ab eo quem multa importunitate ad ludum traxit. quintus, quando lucratur in locis in quibus prohibetur ludus, & per leges mandat fieri restitutum, nisi fuerint abrogatæ.

¶ Decima septima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus lucratum ex opere carnali meretricio. secundus, ex arte vel actu prohibito: vt ex arte faciendi taxillos, & mulierum fucos, aut diuinandi, siue incantandi, aut huiusmodi. tertius, lucrando in tempore prohibito: vt diebus festi- uis. quartus, negotiando in locis prohibitis, vt in ecclesiis: vel mittendo victualia aut arma Sara- cenis. quintus, intentione meræ cupiditatis vacare negotiationi, intentione introducendi caritativã.

¶ Decima octava Manus dicitur detractoria. Primus digitus est falsa criminis impositio in iudi- cio: secundus extra iudicium criminis dubij reuelatio. tertius, extra iudicium criminis veri sed occulte reuelatio. quartus, criminis reuelati augmẽtatio. quintus, reuelatio ex auditu à notabilibus personis.

¶ Decima nona Manus dicitur persona læsoria. Primus digitus vitam iniuste auferens. secundus, mebrum mutilans. tertius, vulnerans. quartus, iniuste percutiens. quintus, in exiliũ iniuste mittens.

¶ Vigesima Manus dicitur animarũ prædatoria. Primus digitus, quãdo quis impedit religionem intrare, vel reuocat ingressum. secundus, quando quis persuadet aliquid criminale, vt blandien- do decipiat: & multo magis quando virginitatẽ auferat. tertius, quãdo quis suo sermone trahit ad

errorem

errorem fidei: vt hæretici, quartus prælati vel patres familiæ ex sua negligentia permittentes gregem perire: & multo magis cum suis exemplis prouocant, quintus, cum homines suis ma- lis exemplis scandalizant, & mulieres suis ornatibus, tripudiis, vel risibus ad malum inducunt.

Ver. 9. QUID RESTITVENDVM SIT.

Regula generalis est quòd omnis res aliena indebitè accepta vel detetã, si fieri potest, reddẽda est, & omne dãnũ reparandum & recompenlandum. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis potest alium damnificare in quatuor. s. in anima, corpore, honore seu fama, & bonis temporalibus. ¶ Primò potest homo dãnificare proximum quo ad animã, cum est causa perditio- nis gratiæ & virtutum: quando. s. est causa & occasio peccati alterius: & quanuis voluntas in qua peccatum consistit, cogi non possit, & D. Aug. dicat. Omne peccatum ad eũ est voluntariũ, quòd si non fuerit voluntarium, non est peccatum. Corpus quidem (vt supra dictum est) violẽtari potest. Sed si voluntas non consentiat, homo non peccat, imò meretur. Vnde D. Lucia dicebat, Si me in- uitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam, ideo D. Ambr. dicit: Nò est q. cuiquã nostrum a scribamus ærumnã. Potest tamen aliquis esse occasio peccati alterius: ideo dicitur cau- sa, & tenetur ad restitutionem plus quam de dãnũ corporali: cum ipsa anima sit plusquam esca, hoc est corpus, quòd est esca vermium. Ideo dicitur in c. si culpa, de iniurijs, & damno dato. Qui occasione dãmni dat, dãnũm dedisse videtur. Potest autẽ quis esse causa & occasio peccati alterius quadrupliciter. Primò, monendo, vt inducendõ, suadendõ, consulendo, præcipiẽdo aliquid quòd est peccatum mortale, talis inducẽdo, &c. peccat mortaliter, iuxta illud Rom. 3. digni sunt morte, non solum quòd faciunt, sed etiam qui cõsentiant facientibus. Vnde D. August. dicit: Si fratri tuo male persuades, occidit illũ. s. quòd ad animã: vt in can. noli. de pœnitent. dist. 1. & tenetur restituere siue recompenfare dãnũm modo possibili. s. inducendõ eum efficaciter ad pœnitentiam, & satisfaciendõ alijs, qui ad præceptum vel consiliium aut induccionem suam fuerunt læsi & dãnificati: vt infra amplius dicitur. ¶ Secundò potest quis damnificare alium quantum ad animã, reuocan- do aliquem à meliori bono: vt cum quis reuocat ab ingressu religionis, & cum non professum re- uocat ad seculum, tenetur non solum illi sed etiam religioni: illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertẽdũ: religioni verò, si ille nolit, tenetur inducere alium æquẽ idoneum ad intrandum, & si non inuenierit, ipsemet tenetur intrare, cum professum vel de propinquo profes- surum reuocauit: quia abstulit seruum à Deo, & à religione. Si verò nondum intrauerat vel dis- positus erat, non tenetur religioni: quia pluribus modis poterat impediri, præcipuè, si absq. dolo hoc faceret: vt cõuentus esset difformatus: vt prouideret ei de meliori loco, vel si cognoscat incon- stantiam intrare volentis, aut tenuitatem deuotionis, tenetur tamen inducere illum quem reuo- cauit, vt intret. Tertiò potest quis damnificare alium quantum ad animum, scãdalizando: vt præ- lati subditos suos pœpis & alijs moribus suis, & mulieres viros suis superfluis ornatibus, fucis, & tripudiis: & generaliter alij in publico loco & aliorum assistentia peccantes: maximè quando hoc intendunt, vel paruipendunt scandalum aliorum. Tales primò tenentur orare pro scandalizatis: vt Deus dignetur eos ad pœnitentiam reuocare. Secundò tenentur inducere bonis exemplis ma- nifestis & publicis, sicut publicè peccauerunt & scandalizauerunt, non tamen tenentur ad pœni- tentiam solennem aut publicam: vt D. Anton. ait. ¶ Quartò potest quis damnificare animam al- terius seducendo, vt qui seduxit virginem dormiũtque cum ea, dotabit eam, & habebit vxorem: aut reddet ei iuxta modum dotis quam solẽt virgines accipere: vt habetur Exod. 22. Abstulit enim talis thesaurum inestimabilem: iuxta illud Ecclesiast. 26. Omnis ponderatio non est digna ani- mæ continentis. Ideo tenetur ei ad restitutionem possibilem, saltem castitatis coniugalis, ac- ciptendo eam in vxorem, vel dorando eam. Idem & amplius facere tenetur si rapuit eã, & quan- uis ea quæ de Exodo dicta sunt, non ligent prout sunt ex lege Moyssi, ligant tamen vt sunt mora- lia, & deducuntur a lege natura, & vt assumpta pro statuto ab Ecclesiã. ¶ Corpus hominis quatuor modis potest per aliquem damnificari. Primò per iniustam occisionem, per quam fit præiu- dicium animæ occisi: fit etiam præiudicium vxori, & liberis, necnon & reipublicæ, quam orbauit vno supposito. Hoc damnum non potest homo æqualiter recompenfare, cum non possit resuscitare: tenetur tamen modo possibili. Et quidem quòd ad animam tenetur orare pro illa, & suffragia fieri facere. Quòd ad vxorem verò, liberos, aliõsque parentes, tenetur primò placare eos, & eis reconciliari. Secundò eis prouidere quantum fecisset occisus: quòd ad reim- publicam autem satisfacit sustinendo mortem à iudice indictam, non tamen tenetur se of- ferre: sed captus non debet se defendere, licet inuenta opportunitate possit à carceribus fu- gere. Aliqui dicunt quòd tenetur exponere vitam suam in bello iusto, licet ad hoc non sit cogendus. Prouocans abortum in fetu animato, etiam satisfacere debet, & pœnitentia placare Deum super illius animæ damnatione. Secundò potest quis damnificare corpus ho- minis per mutilationem membri. Et pro huiusmodi in lege noua non est statuta pœna cor- poralis, prout in lege antiqua. Ecclesiã tamen consuevit punire pœna pecuniaria, quæ debet re- spondere non solum dãnũ, quòd quis incurrit per mutilationẽ membri pro toto tempore futuro, quo vsurus erat mebro abscisso, sed etiã expensis expostis in curatione. Et ultra tenetur ad placa- tionem læsi, & consolationem ipsius afflicti, quantum in ipso est. Plus tamen ponderãda est mu- tilatio pauperis quam diuitis, si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium: vt si ampu- tetur manus dextera scriptori. Tertiò potest quis lædere corpus proximi, vulnerando vel percu- tiendo

Nullus potest esse sufficiens causa peccati alterius.

Mat. 6.

Dupliciter potest quis esse causa peccati alterius.

Retrahit suo reuocã aliquẽ à religione ad quã tenetur.

Scandalizans ad quã tenetur.

Exod. 22. Eccl. 26.

Homicida ad quã tenetur.

Abortũ prouocã ad quã tenetur.

Mutilator ad quã tenetur.

Medici & chirurgi ignorant ad quid tenentur.

tiendo, & talis tenetur ad expensas curationis & placare percussum, eiq; reconciliari, ac etiam ad interesse pro iniuria ad arbitrium boni viri. Medici autem ac chirurgi, qui ex ignorantia crassa vel negligentia aut avaritia prolongant, augent, vel procurant vulnera aut infirmitates, etiā tenentur ad interesse ad arbitrium boni viri. Quartò quis potest lædere corpus proximi, indebitè in carcere, aut violenter detinèdo, aut exiliàdo. Et talis tenetur ad reconciliationem, expensas, & interesse.

¶ Honorè & famam proximi quatuor modis quis lædere potest. scilicet per contumeliam, conuitiū, improperium, vel irrisionem, de quibus infra suo loco. Et talis tenetur satisfacere proximo læso, ipsum placare, & ei reconciliari, petèdo veniam corā illis qui erant presentes, & si falsum dixit, tenetur dicere se falsum dixisse, & iniuste eum læsisse, verū si quis sibi subditis, (vt pater filio, dominus seruo, maritus uxori, magister discipulo) dicit verba contumeliosa, si hoc faciat ad eius correctionem, non tenetur petere veniam à tali, sed à Deo. Vnde D. Aug. in regula: Si etiam modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur, vt à vobis subditis veniam postuletis: ne apud eos quos oportet esse subiectos, dū nimirū seruatur humilitas, regendi frangatur autoritas, sed petenda est venia ab omnium Domino, qui nouit eos quos plus iusto fortè corripitis, quàm beneuolentia diligatis. Si autè faceret multū iniuriosè, & liuore vindictæ, tunc tenetur petere veniam, & reconciliari eis. Sed si contumeliā accipiens postmodū domesticè & familiariter conuersetur, & loquitur cū contumeliatè, ostendit se iā remisisse, & per consequens contumeliās non tenetur ad veniam petendam à contumeliam passio. Aliqui tamen dicunt secus esse in extraneis: quia aliquis ad horā propter societate ne scandali zet, aut ostendat rancorē vel vindictam, familiariter loquetur, qui tamen non remittit iniuriam: & non obstat illa familiaris locutione, tenetur petere veniam, & reconciliari, donec sciat illū remisisse. Secundò potest quis lædere honorè & famā proximi per detractionem, quod potest fieri dupliciter. scilicet directè & indirectè, vt infra suo loco dicitur, & ibi eius restitutio declarabitur.

¶ Tertio per recitationem, detractiones auditas corā aliis recitando, & si non asserendo, neque tanquam certum dicendo, non addendo quòd à personis fide dignis audierit: sed solum refert crimen de aliquo prout audivit, quod ab audientibus eum ignorabatur: non tenetur secūdm Angelum de Claualio satisfacere: quia si propter hoc audientes credant illum criminofum esse, ex sola relatione de auditu, maleficiunt, & se leues ostendunt, iuxta illud Eccl. 10. Qui citò credit, leuis est corde. Verū quia à scandalo pusillorum cauendum est, iuxta illud Mat. 18. Qui scandalizauerit vnū ex his pusillis, qui in me credunt, expedit ei vt suspèdat in collo eius mola asinaria, &c. Ideo periculosum valde est referre mala audita de aliis corā pusillis, & si fiat mala intentione, scilicet dèdè, nō excusatur à mortali. Et si tali ex relatione ille de quo est sermo, incurrat notā infamiae aut vehementis suspicionis, tenetur recitans famā ei restituere corā illis corā quibus recitauit. Sed si non sit secuta infamia, nec orta vehemens suspitio, non tenetur, maxime si ex leuitate vel inconsideratione retulit. Quartò potest quis lædere honorè & famam proximi, per iniustam accusationem, & talis tenetur ad petendam veniam, & restituendam famam, necnon ad damna & interesse. Si quis autè propter tormenta quæstionis dixerit aliquè esse criminofum vel confcium criminis, qui non est, tenetur extra quæstionem dicere se falsum dixisse, à fortiori si se aliquod crimen commississe confessus fuerit, quod tamen non commisit, cum magis teneatur ad famā suā quàm alterius.

¶ Res exterior rapta vel furata, aut aliter indebitè detenta, eadē numero (si fieri potest) restitui debet. nec potest dari alia pro ea, etiam eiusdē bonitatis, contra voluntatē damnificati, nisi fortè res rapta vel furata, corrupta vel cōsumpta esset: quia tūc debet restitui alia eiusdē bonitatis in specie. Si autè res sit deteriorata, debet alia eiusdē bonitatis in specie restitui: vel si dānificatus maluerit, precii deteriorationis cum re ipsa: precii autè & æqualitas bonitatis ad arbitriū boni viri debent estimari. Notandum tamen qd si res ablata aut iniuste detenta, est fructificans, tenetur restituere cum fructibus inde perceptis, & qui percipi potuerunt à diligenti possessore. Fructus autè dicuntur ea quæ ab ipsa re percipiuntur, deductis expensis necessariis, & non superfluis. Si quis verò equum locari consuetum furatus fuerit, nō sufficit reddere equum, sed etiā interesse, quod arbitrio boni viri determinandum est: maxime vbi prædictum equum per longa tempora & plures annos fur detinuisse. Notandum insuper qd cum plures concurrunt ad furtum vel dānificationem, quod vnus non faceret sine altero, quilibet illorum tenetur dānificatio in solidum. Sed si vnus restituerit, alij tenentur restituenti pro sua parte. ¶ Notandum præterea qd aliquis potest dupliciter dānificari, vno modo quādo aufertur ab eo quod actu habebat, & tale damnum semper est restituendum secundum compēsationē æqualis: putà si aliquis dānificauit in aliqua domo, tenetur ad tantum, quantum valebat illa domus. Alio modo potest dānificari impediendo ne adipiscatur bonum, ad quod bonum percipiendum erat in via, & tale damnum non oportet recompensare ex æquo: quia minus est aliquid habere in dispositione & via quàm in actu, & ideo si redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus restitueretur ei quàm fuerat ablatum, quod non est de necessitate restitutionis, quæ est iterata statutio in possessione, vt dictum est, tenetur tamen aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum. ¶ Notandum vltèrius qd aliquis etiam potest alium impedire, ne habeat præbendam aut aliud bonum, dupliciter. Vno modo iniuste, intendendo honorem Dei, vel procurando bonum Ecclesiæ, vt scilicet detur personæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem vel aliam recompensationem. Alio modo iniuste: putà si intendat nocumentum eius, & impedit propter odium vel aliquid huiusmodi. Et tūc si impedit ne præbenda detur digno, cōsulēs quod nō detur, antequam sit firmatum in animo conferentis

Remissio iniuriam aliquando fit per familiaritatem conuersationem.

Detractio quot modis fieri potest. An recitans auditas detractiones tenetur ad restitutionem. Eccl. 10. Mat. 18.

Referre mala audivit periculosum est.

Fructus rei qui dicuntur. 2. 2. q. 62. ar. 7. ad 2. Participantes in furto ad quid & quomodo tenentur. ar. 4.

Impediens à bono consequendo ad quid tenetur.

2. 2. q. 62. ar. 2. ad 4.

conferentis illam eidem dare: tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum ac negotij, secundum arbitrium sapientis, non tamen tenetur ad æquale: quia ille nondum fuerat affectus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum erat quòd ei daretur, & propter indebitam causam potest quòd reuocetur: idem est ac si iam habitam ei auferret, & ideo tenetur ad restitutionem æqualis secundum possibilitatem. Quod est bene notandum pro resolutione multarum difficultatum & scrupulorum, qui accidunt, maxime in hereditatibus, legatis, testamento, codicillis, & collationibus beneficiorum.

Ver. 10. CUI FACIENDA EST RESTITVTIO.

Divus Paulus Rom. 13. dixit: Reddite omnibus debita, cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal, &c. Ex quo sequitur qd restitutio fienda est ei, à quo res ablata est vel indebitè detenta. vnde Mat. 22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. ¶ Ad cuius ampliorem evidentiam sciendum est quòd aliquid potest esse illicitè acquisitum tripliciter. Primò modo, sic quòd illud quod est illicitè acquisitum, debetur ei à quo est acquisitum vel acceptum: vt in furto, rapina, & aliis huiusmodi, & sic intelligendum est prædictū corollarium, quod est maxima quædam in materia restitutionis. Secundò quando aliquid datur alteri illicitè, & eius acceptio & datio est illicita, & contra legem: vt patet in eo qui Simoniacè aliquid dedit. Ideo non debet fieri restitutio ei qui dedit cum voluntatē & contra legem dederit. Et quia ille qui accipit, etiā illicitè & contra legem accipit, non potest retinere, restituendum ergo est Ecclesiæ, in cuius iniuriam datum est, vel pauperibus erogandum. Tertio aliquis acquirit aliquid illicitè: quia alius illicitè datur: puta propter malum finem, vel propter rem illicitam, non tamen contra legem: quia lex non prohibet talem dationem neque acceptionem, vt cum datur meretrici propter meretricium. In talibus illicitè acquisita nō sunt illicitè dantibus restituenda, eo quòd liberè dederunt. Et possunt etiam iuste retineri, licet melius foret ea pauperibus erogare. Et sic meretrix potest licitè retinere quod ei propter meretricium datum est, nisi superflue & per fraudē vel dolū extorsisset: quia tūc tenetur ei restituere. Idem dici potest de acquisitis in ludo ab his qui alienare poterant, dūmodo, nō fuerint importunitate impulsus, & cesset omnis fraus & dolus. Idē etiam dici potest in aliis turpiter acquisitis: vt ex duello vel torneamentis. ¶ Notandum tamen qd prædicta maxima est intelligenda, cum dānificatus est viuus & notus: quia si sit mortuus, restitutio debet fieri heredi vel heredibus, aut legatario cui res illa iniuste ablata, legata fuit: & si sint plures legatarij, debet reddi cuiuslibet, p quora: sicut cum sunt plures heredes. Si verò dānificatus sit ignotus, & præmissa diligētè inquisitione, notitia eius haberi nō potest, pauperibus est eroganda, vel in alios pios vsus cōuertenda.

Ver. 11. CUI FACIENDA EST RESTITVTIO.

Iure naturali & diuino restitutio rei alienæ fieri debet: iure quidē naturali, cum sit actus iustitiæ, iad quam exercendā quilibet tenetur. Vnde Rom. 13. Reddite omnibus debita, &c. & Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Et D. Aug. & habetur in c. Si res aliena, 14. q. 6. vbi dicitur: Si res aliena propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur: penitentia non agitur, sed simulatur. Non enim remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Ideo Tobias audiens vocem balatūs hœdi, ait: Videte ne furtiuus sit. Reddite eum dominis suis: quia non licet nobis edere aut ex furto aliquid contingere. Sicut enim qui malo sanguine abundat, sanari non possunt, nisi per phlebotomiā sanguis ille corruptus emittatur: sic qui aliena detinet, nisi phlebotomia restitutionis curentur, saluari non possunt. Hoc etiam manifestè natura ostendit in virtute digestiua, quæ ad omnia mēbra trāsmittit, & reddit ea quæ ad quodlibet ipsorum pertinet. Et si propter aliquam indispositionē mēbrum aliquod particulare retineret alimentum alterius, inflatum & monstruosum esset. Sic in corpore mystico, si aliquod membrum, hoc est particulare persona, detinet quod est alterius, est monstrū, quod in corpore mystico dicitur peccatum.

Ver. 12. DE LOCO IN QVO RESTITVTIO FACIENDA EST.

Restitutio rei alienæ sicda est in loco, à quo fuit accepta, nisi fortè accipiēs, & is à quo accepta est, mutasset domicilium: & si maneret in eodē loco, tunc in illo. Si verò dānificatus mutat domicilium, dānificatio mittet dānificato rem acceptam expensis illius. Si verò dānificatus multum distat, & non expectatur eius aduentus, monendus est per literas, & interim res debet deponi, & domino consignari: maxime quando res est magni valoris, & difficilis translationis. Si verò res sit parui valoris, sic quòd oporteat plus exponere pro translatione, quàm ipse res valeant, poterit oportunitas expectari: quòd si nulla speretur oportunitas, tunc sunt pro salute illius pauperibus eroganda. Si autem dānificans mutat domicilium, tenetur suis expensis mittere dānificato: quia fuit in mora & culpa, cum non reddiderit in loco à quo accepit.

Ver. 13. PER QVOS FACIENDA EST RESTITVTIO.

Restitutio contumeliæ aut iniuriarū, in presentia personæ factarum, est personalis, & debet fieri per eum qui læsit, & non per alium, nec etiam per literas, si læsus adiri potest, & velit restitutionem personalē. Vnde Christus: Si offers munus tuū ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Notandum est verbum, Vade: non dicit, mitte vel scribe: sed personalem expressit accessum, possibilem tamen, si se obtulerit opportunitas. Si verò non est opportunitas: vt quia dānificans est infirmus, aut in aliqua alia necessitate impediens constitutus, vel dānificatus est multum distans: tunc per votum accedat: & proponat personaliter

2. 2. q. 62. ar. 5.

Mat. 22.

2. 2. q. 62. ar. 2. Rom. 13.

Mat. 2. In epist. ad Macedo.

Tob. 2.

Restitutio iniuriarum est personalis. Mat. 5.

Ma. 21.
Restitutio de-
tractionis quo-
modo fieri de-
beat.

personaliter accedere, cum oportunitas sese obrulerit. Mandatum enim domini cum sit iugum suave, non astringit ad impossibilia aut valde difficilia. Si vero laesus (qui potest renuntiare iuri suo) contentatur literis vel nuntiis, tunc per nuntium vel literas fieri potest. Restitutio tamen detractionis, quae fit coram aliis in absentia laesi, si fiet coram illis personaliter, esset magis meritoria, potest tamen fieri per literas & certum nuntium: quia aequè bene poterit remoueri falsum iudicium impressum aliis per literas vel nuntium, modò ille qui detractionem audiuit, sciat nuntium esse fidum: vel sciat literas à detractore signatas, licet enim detrahendo, & falsum iudicium causando, iniuriam audienti fecerit materialiter, non tamen formaliter: cum non intenderet malum eius, nec audiens hoc pro iniuria accepit. Ideo non tenetur ei se personaliter presentare: sed sufficit quòd falsum iudicium, quod impressit, quocumque modo auferat. In his enim & similibus tenet regula iuris, Qui per alium facit, per seipsum facere videtur. De restitutione verò rerum corporalium, non est dubium quin per alium fieri possit. Cauendum est tamen ne infideli committatur, & ille alius sibi aliquid retineat: quia tunc secundum D. Antoni. Florent. damnificans non esset liberatus, ideo non est fidendum omnibus: nec omni spiritui credendum, quare expostulanda est schedula, per quam possit certior fieri damnificum recepisse tã tamen restitutionem per manus talis. Si autem is qui damnificauit, morte praeventus non restituit, cum haeres teneatur ad omnia onera defuncti, in quantum sufficit haereditas, tenetur ad restitutionem: vt habetur in c. Michael. de vsur. eadem ratione haeres haereditis: Nec excusantur haeredes scientes dubitantes aut dubitare debentes ex fama publica, vel scripturis, aut fideli testimonio siue relatu, testatorem illicitos contractus fecisse ex hoc quòd nullus ponit querelam, quia fortè per laesos probari non potest: debet enim diligenter inquirere, aliàs eorum negligentia crassa est. & affectata. Restitutionem externarum rerum, quarum dominus ignoratur, quidam ad episcopum pertinere dicunt, tanquam ad dispensatorem eorum, quae pertinent ad diuinum cultum, & ad pios vsus pauperum quorum pater existit: quia tamen nullo iure cautum est, eam ob rem famosi doctores tenent restitutionem rerum incerto domino restituendam, fieri posse per detentorem, & per eos quibus ipse commiserit, & huius opinionis videtur esse D. Thom. Licet enim episcopi sint dispensatores rerum datarum ecclesiis, & quòd ad diuinum cultum & quòd ad pauperes: non tamen sequitur quòd sint dispensatores omnium quae ad diuinum cultum & in pauperes sunt eroganda: sed solum eorù quae iam illis in diuinum cultum, vel vsus pauperum, ecclesiae data & ordinata sunt. Nec obstat c. cum sit, de vsur. quia loquitur de Iudeo & nò de Christiano. Exciipiunt tamen incerta, quae p. publicos vsurarios ex vsuris sunt acquisita: quia circa illa est specialiter determinatum in c. quinquaginta, de vsuris lib. 6.

1. Ioan. 4.

2. 2. q. 62. ar. 5. ad 3.

D. Anto. Flo. 2. sim. tit. 2. cap. 7.

Ordo seruandus in restitu-
tione, & inter
eos, qui simul
damnificauerunt.
2. 2. q. 62. ar.
7. ad 2.

Facilis modus
restitutionis
iniuriarum.

Mulier concipi-
piet esse adu-
terio quomodo
restituere de-
bet.

Psal. 144.

Ver. 14. DE ORDINE ET MODO RESTITVENDI.

Minimo certa restitutioni obligata, cum sciatur personae quibus fienda est restitutio, sunt eis integraliter restituenda, antequam restituatur incerta, maxime cum sciatur vel dubitatur bona restituente non sufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenentur satisfacere iure humano, & diuino, & ad hoc potest cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur restituere, aut pauperibus erogare, non potest tamen in foro exteriori compelli, & sic maiori obligatione astringitur ad restituendum certa. Certorum etiam restitutio fieri debet ordine quodam. Nam primò rapta vel furtiua restitui debent, cum in eorum ablatione maior facta fuerit iniuria, quam in vsura aut aliis contractibus illicitis & iniustis, quae sunt quodam modo voluntaria. Quia in restitutione non solum seruanda est iustitia, sed etiam iniuria facta Deo & proximo, amouenda siue emendanda, & ideo primò ea in quibus maior fit iniuria, & sic primò rapta, secundo furtiua, tertio vsuraria, quarto quae aliis illicitis contractibus sunt acquisita, quod intelligendum est data paritate temporis: quia iure humano determinata est regula, Qui prior est tempore, potior est iure. Ordo etiam seruandus est inter eos, qui simul aliquem damnificauit: quia licet omnes teneantur in solidum, vt dictum est, tamen illi qui principaliter in damnificatione operati sunt, primò restituere debent. Et quauis vnus propter alium non excusetur: tamen vnus magis peccat, quam alius, nò restituendo. Et ideo qui principaliter damnificauit, primò debet totum danum resarcire, quo facto, alij tenentur restituenti pro quota ipsos contingente. Modus autem quo facilius restitutio contumeliae & aliarum iniuriarum fieri potest, ne terreantur qui restitutioni sunt obnoxij, talis est: vt primò per amicos vel literas amicorum aut preces eorum tentetur reconciliatio, & iniuriarum ac contumeliae restitutio. Per hanc media facilius redire poterunt ad amicitiam, se humiliando ac cognoscendo culpam suam. Si verò laesi nolint remittere, nisi laedentes personaliter compareant, tenentur personaliter comparere, bonum tamen erit ad placandum iniuriati animum, aliquem amicorum ipsius secum habere qui sit mediator amborum, qui pacem componat, & nouas coleras aut rixas impediatur. Modus verò, quo mulier quae concepit in adulterio, satisfacere siue restituere possit marito, & aliis filiis legitimis, est valde difficilis & intricatus propter multa pericula, quae contingunt. Eam ob rem adulterium maxime est detestandum, & deterrendum: vxorata, ne animas suas his periculis illaqueant, Veruntamen cum miserationes domini sint super omnia opera eius: non est illis qui in hanc foueam inciderint desperandum, neque laqueus eis iniiciendus, quia cum (vt inferius dicitur) impotentia & periculum infamiae ac maioris mali excuset ad restitutionem: ideo mihi magis placet opinio eorum, qui dicunt quòd nunquam talis mulier debet reuelare viro nec filio, cuiuscumque conditionis existant, etiam si ipsa fuerit in periculo mortis. Quia cum tempora mutantur, & ipsa sanari possit, impossibile est periculum vel maius malum euitare. Sed absque

diffamatione & periculo tentare debet, omnibus viis & modis licitis: vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionem: & non curet de hereditate, & si nolit, ipsa suggerere potest viro, vt alios praeferat: caute tamen. ne per hoc in suspicionem venire possit, & de suis bonis ac dote quantum poterit faciat eos indemnes, & id procuret fieri ab adulterio quantum possibile fuerit, absque tamen continuatione adulterij, residuum relinquens misericordiae & bonitati diuinae, quam instant rei iunius, vigiliis, & orationibus debet interpellare. Potest tamen, & secundum aliquos debet, committere confessori, vt post mortem dicat filio sic concepto eius originem, vt alio modo viuere fatagat, & de hereditate non curet, eò quòd fama non est homini post mortem adeò necessaria: nec tantum de ea curare debet sicut in vita. Verum si filius qui non tenetur illi nec matri credere, assentire nolit: debet (vt dictum est) misericordiae domini relinquere, propter scandalum quod sequi posset si manifestaret. Deus enim qui nunquam obligat ad impossibile, sua ineffabili bonitate prouidebit, haec consuli, sed non publicè predicari debent.

Ver. 15. QUANDO RESTITVENDVM EST.

Aliorum restitutio quam primò fieri potest, sub poena noui peccati fienda est: quia qui debet alienum quod potest restituere, & nò restituit, facit ei cuius est, iniuriam, & ideo si non restituat peccat: quia priuat siue impedit eum vsu rei suae, sicut cum furatur: sed nò licet etiã per modicum tempus in peccato immorari, secundum illud Sap. Quasi à facie colubri fuge peccatum: ergo tenetur statim restituere, vel dilatione petere. vnde Leui. 19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; mane, ergo nec in aliis restitutionibus faciendis debet fieri dilatio. Et quauis praecipuum de restitutione faciendâ sit affirmatiuum: implicat tamen in se vnu negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere, & sic est peccatum iniustae detentionis. Prædicta tamen conclusio intelligenda est, nisi in quatuor casibus. Primus est, quando fieri non potest. Ipsa enim impotentia absoluit seu excusat eum ab instanti restitutione, cum secundam regulam iuris, impossibilium nulla sit obligatio, debet tamè remissionem vel dilationem petere per se, vel per alium, ab eo cui debet. Quòd si creditor nolit, doleat debitor & petat à Deo, qui est omnium dominus & misericors, datque omnibus affluenter, & non improperat. Secundus casus est, quando restitutio statim facta vergeret in infamiam restituentis, tunc enim differre potest, donec oportunitate habita restituat, saltem per confessorem, cui iure diuino dicere & manifestare tenetur. Tertius casus est, quando statim facta esset damnosa ei cui debet fieri. Sicut si deponenti arma superueniat lis aut rixa cum cholera, estque periculum, qd si depositarius statim reddat, sequeretur scandalum: tunc potest licitè differre, eò qd restitutio est ordinata in comodum, & nò in detrimentum eius cui fieri debet. Idè dicendum est circa lufores & laboratores tabernarios, vxore & filiis oneratos, tempore ludj, vel quò sunt in periculo prodigij exponendi. Quartus casus est, quando obnoxius restitutioni, est valde pauper, oneratus vxore, & filiis, ac filiabus. Si is cui debet, est ditissimus, nec ex dilatione patitur detrimentum, & debitor sit in periculo incidendi in extremam paupertatem: Tunc si debitum sit publicum, tenetur petere dilationem vel remissionem: & si non possit obtinere, potest licitè differre, se absentando: si debitum est secretum, petat dilationem à Deo, qui est omnium dominus, & excusabitur à peccato: sed non ab executione iustitiae humanae, debet tamen habere propositum satisfaciendi, cum peruenerit in pinguior fortunam.

Ver. 16. DE PECCATIS CIRCA RESTITVTIONEM OCCVRENTIBVS.

Circa restitutionem multa peccata contingere solent, quae mundani quibusdam coloribus excusare nituntur. Quidam enim restitutionem se velle facere dicunt, & blandis sermonibus sic differunt vt tandem interim testes, schedulae, & alia documeta pereant, & probatio fieri nò possit. Tales nò excusantur à peccato. Alij sunt qui se excusant, dicentes qd illi quibus debet, intantum vel plus tenentur esse quia probare non possunt, aut quia pars potens est, vel cui fauet iudex: ideo eos in iudicium vocare non audent. De talibus dicit D. Tho. Quòd ille qui furtiue accipit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium, qui tenetur ad restituendum eam, vel ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est qd peccat, & tenetur ad releuandum eum. Qui verò furtim accipit rem suam apud alium iniuste detentam, peccat quidem, non quia grauat eum qui detinet, & ideo nò tenetur ad restituendum ei: sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi vsurpat suae rei iudicium, iuris ordine praetermissio. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur. Alij verò se excusant beneficia improperantes, vt quidam nobiles de fundatione per praedecessores eorum facta ecclesiis, quas deuorat, seu bona illarum: & tutores pupillorum se excusant propter labores: verum eorum excusatio non est legitima: quia propter praedecessorum fundationes aut beneficia voluntaria non possunt aliquid exigere: & tutores nil nisi redditus & calculatis computis & praestito quod reliquum est, & quod per iudicem aut deputatos taxatum fuerit, recipere possunt, & non amplius. Alii restituunt, sed non integrè, recusantes se propter nonnullas transactiones, metu vel timore nihil habendi, factas importunitate quadam, aut etiam necessitate: illa excusatio nihil facit, quin teneantur residuum supplere & restituere, saltem in foro conscientiae & in foro Dei. Alij se excusant propter sententias absolutorias, vel ad iudicatorias. Quae si propter defectum probationis dolo & fraude partium interceptae fuerint, aut propter peritium partis, aliisque habitatibus contra ius stylumque curiarum, subreptitè & indebitè obtentae fuerint, non excusant in foro Dei, quantumcumque in foro hominum transferint in rem iudicatam. Nec excusantur etiam in foro Dei minores 25. annorum, & maiores 14. sufficientem vsu rationis habentes, qui ex distractione rerum suarum acceperunt pretia,

2. 2. q. 62. ar. 8.
Restitutio statim fieri debet.
Ecc. 12.

Restitutio in quatuor casibus differri potest.

Iacob 3.

2. 2. q. 66. ar. 5. ad 3.

quæ satis prodigè exposuerunt, & postmodum impetrant literas cessationis instrumentorum, & beneficium minoritatis, vt restituantur in integrum in foro seculari, quanuis non peccet principes, & curia cancellariæ, & iudices, huiusmodi literas concedendo, & contractus annullando, seu nullos declarando, propter bonum & pacificum conuictum, & ad cautelam iuuenù, frenationemque cupiditatis multorum, qui pro vili & minimo pretio adolescentium corruptioni fauentes, nituntur eos spoliare bonis propriis. Licet etiam his qui semel bona sua recuperauerunt, & beneficium minoritatis adiuti, iterum bona sua ante 25. annu distrahentes, recuperare voluit, & beneficium minoritatis, quo semel vsi sunt abutentes, secundas literas petunt, quæ nõ deberent concedi. Hæ enim secundæ literæ incentiuu præbent delinquendi & alios decipiendi. Quicquid sit de iudicibus & curiis, ipsi minores viginti quinque annorum non excusantur, sicut nec à furtis & aliis peccatis: neque in potestate iudicij temporalium est eos à peccatis quæ per solam liberam voluntatem committuntur, excusare. Nec etiã excusantur hi qui eos ad hæc faciendâ stimulant, pactum de quotannis habentes, aut aliud lucrum sperantes. Multominus iudices, qui in hac parte aliquando contra omne ius diuinum & humanu faciunt se consultores, directores, partes, & sollicitatores, quos evidentiissimè est nõ solum peccare, verum etiã de indebitè acceptis pro huiusmodi teneri ad restitutionem minoribus ac aliis, de iniustus vexationibus. Alij se excusant, paruitatè à quolibet particulari allegantes, vt tabernarij & macellarij: sed excusatio eorũ parũ valet: quia reddendũ est vsq; ad nouissimum quadrantè, & timèdũ est eis ne accidat illis, sicut Hericio, qui acubus suis onerat se pomis: & licet in qualibet nõ habeat nisi vnũ, tamè cum sit onustus, insequitur canes, nõ valens intrare cauernã suã, capitur & discerpitur. Alij tãtũ differunt, quod in vita nõ satisfaciunt, sperantes committere hæredibus, quibus aliquando secrete committunt, hi sunt valde periculosi. Quia licet hæredes teneantur, rarè tamè satisfaciunt, nec ipsi peccatũ omissionis euitant, nec reatus penæ euacuantur, practicerũque illud quod dicitur in l. ff. de in ius vocãdo, Qui nõ habet in ære, luat in corpore.

§. 2. DE VITIIS IUSTITIAE OPPOSITIS.

Iustitiã opponitur iniustitiã, quæ generaliter accepta in omni peccato (sicut iustitiã in omni virtute) inuenitur: quia in omni peccato inuenitur defectus subiectionis & æquitatis debita. Ideo vt dicitur 1. Ioan. 3. Omne peccatũ mortale dicitur iniquitas, hoc est inæqualitas, vel contra æquitatem. Et quemadmodũ iustitiã licet sit virtus generalis per participationem, tamen est specialis secundum essentiam ita & iniustitiã licet inueniatur in omni peccato, & sic sit vitium generale per participationem: est tamen peccatũ speciale, pro quanto ordinat alia peccata in malũ communitatis, quod est propriũ eius obiectum, & sic opponitur iustitiã generali. Et sicut iustitiã diuiditur, vt supra dictum est: sic opposito modo iniustitiã, & opposito modo se habet ad quamlibet partem iustitiã.

Ver. 1. DE ACCEPTIIONE PERSONARVM.

Acceptio personarum est peccatum iustitiã distributiã oppositum, & circa iustitiã distributiã punitiuã dicitur esse, quando est maior punitio siue pœne inflictio, quàm peccatum mereatur, propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, puta si aliquis acrius punitur, quia non vult indebitè placere superiori, vel alia causa, fauore, pecunia, timore: vel cum prælatus graue peccatum subditi dissimulat vel supportat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denuntiantes, & propter deordinatum affectum corrigere omittit, aut valde leuiter punit propter inordinatum affectum, quem habet ad eum qui puniendus est, vel ad alium, propter quem ipsum delinquentem corrigere secundum demerita omittit. In huiusmodi est acceptio personarum: In remuneratiua verò iustitiã acceptio personarum est indigni promotio. Sed notandum qd dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter & secundum se. Et sic ille est in maiori dignitate, qui magis abundat in spiritualibus gratiã donis. Alio modo per comparisonem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quod ille qui est minus sanctus & sciens, potest magis conferre ad bonum commune per potentiam vel industriam secularem, vel aliquid huiusmodi, quàm ille qui est sanctior & sciens. Et quia dispensatores spiritualium debent attendere ad communem vtilitatem, iuxta illud Apostoli: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Ideo absque acceptiione personarum in dispensatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni, sunt tamen meliores, quò ad hoc præferuntur dignioribus simpliciter, & minus idoneis quò ad hoc. Sicut etiam Deus gratias gratis datas dat minus idoneis, & Christus Ecclesię suæ non præfecit Ioannem, qui erat melior simpliciter, cum in maiori charitate: cui esset discipulus ille què diligebat Iesus. Sed præfecit Petrũ, qui erat robustior & idoneior quò ad hoc. Si verò aliquis præponat aliquè propter aliquam causam, quæ non facit ad re, vtputa quia notus vel amicus, aut consanguineus duxat, est acceptio personarum: licet vbi consanguinei sunt idoneiores, vel æquè idonei, essent præferendi. Quia saltem in hac re præminent, quòd magis in eis confidere potest, qd vnanimiter secũ negotia Ecclesiæ tractent. Vnde & Christus quinq; ex consanguineis elegit in Apostolos. scilicet D. Ioannem, & Iacobum fratrem eius, filios Zebedæi, & Iacobum minore Simonem, & Iudam Thaddæũ. Et quia acceptio personarũ opponitur iustitiã, quæ versatur circa debitum: sequitur quòd vbi non est debitũ, non est acceptio personarũ, sicut si sint duo qui non egent recreatione, & prælatus vocat vnũ secum ad recreationem, non est acceptio personarũ: sed liberalitas & libertas prælati. Secus si illi egeret, & illis omisis daret alteri. Quem admodũ faciens elemosynã vni, qui non extreme eget, alioqui etiam non extreme eget, omisso.

Ver. 2. DE ACCEPTIIONE PERSONARVM IN IUDICIIS.

Personarum acceptio in iudiciis inueniri potest. Ad cuius euidentiã sciendum est, quòd iudicium potest ad iustitiã distributiã & commutatiã pertinere: quia potest iudicio definiti, qualiter aliquid commune sit distribuendũ in multos, & qualiter vnus debeat restituere alteri, quod accepit ab eo. Sciendum præterea quòd quantum ad primam nominis impositionem, iudicium importat determinationem & applicationem iustorum. Ampliarum est tamè ad significandum rectam determinationem in quibuscunq; rebus, tam speculatiuis quàm etiã practicis. In omnibus tamen ad rectũ iudiciũ duo requiruntur. Vnũ est ipsa virtus proferens iudiciũ: & sic iudiciũ est actus rationis, dicere enim & definire aliquid, ad rationem pertinet. Aliud est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatè ad rectè iudicandũ: & sic in his quæ pertinet ad iustitiã, procedit dispositiõ à iustitiã: sicut in his quæ ad fortitudinẽ pertinet, iudiciũ dispositiõ pendet ex fortitudine.

Ver. 3. DE PECCATIS CIRCA IUDICIUM.

Quam iudiciũ dispositiõ pendet à iustitiã, intantum est iudiciũ licitũ, in quantum est iustitiã actus. Ad hoc autè quòd iudiciũ sit actus iustitiã, tria requiruntur. Primò quòd procedat ex inclinatione iustitiã. Secundò, quòd procedat ex autoritate præsentis. Tertio, qd proferatur secundum rectam prudentiã rationis. Quodcunq; horũ deficiat, iudicium erit vitiosum & illicitũ, primo quidè modo, quando est contra rectitudinẽ iustitiã, vt pote contra legem determinationem, & tale iudiciũ dicitur peruersum & iniustum. Alio modo, quando iudicat de his in quibus nõ habet autoritatè, & tale iudicium dicitur vsurpatiuum ac abusiuum: quia (vt dicunt iuristæ) Nul lus maior abusus, quàm potestatis defectus. Tertio modo, quado deest certitudo rationis, puta cũ aliquis iudicat de his quæ sunt dubia vel occulta, & tale iudicium dicitur temerarium. Et quia D. Aug. dicit: In istis temporalibus legibus quanquam homines iudicet cùm eas institunt: cùm tamen fuerint instituta, nõ licebit iudicibus de eis iudicare sed secundum ipsas. Et super Psal. dicit: Bonus iudex nil ex suo arbitrio facit: sed secundum leges & iura pronuntiat. Cum ergo secundum leges debeat iudicare iuxta allegata & probata, vt habetur in l. illicitas. §. veritas. ff. de offi. præsi. sequitur qd iudex poterit condemnare innocentem, probatum nocentem: & sic contra veritatem & conscientiam: quod non est absq; difficultate & controuersia. Ideo p huius difficultatis resolutione, & argumentorum dilutione norandum & supponendũ est, qd cum iudex ex natura sua, siue vt particularis persona, non habeat potestatem iudicandi, sed accipiat ab alio, & possit deponi: sic potest dupliciter considerari. Primò vt persona priuata. s. vt Ioannes, Guillelmus, & vt iudex, siue vt persona publica, quæ fungitur auctoritate publica totius communitatis: ita etiam duplex in eo potest considerari sciẽtia & conscientia. s. priuata & publica. Scientia priuata, est notitia quam accipit à sensibus, & secundum quam format conscientiam priuatam, hoc est iudicium de his quæ agere debet, vt particularis persona. Secunda scientia siue notitia dicitur publica, quam habet vt iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per tabellionem retentis, ex qua format conscientiam, siue iudicium practicum de his quæ agere debet vt iudex, siue vt persona publica. Eodem modo dicendum est qd duplex est veritas. s. priuata, quæ est conformitas rei ad notitiam priuatam: & publica, quæ est conformitas siue adæquatio rei ad intellectum, habes notitiam publicam ex actis curiæ acceptam. His suppositis, resolutio est, quòd vbi occurrit casus in quo aliquis conuincitur de crimine capitali p falsos testes omni exceptione maiores, & iudex ex certa scientia scit oppositũ (quia vidit alium quàm conuictum, committentem crimen illud) debet prius ex officio testes diligenter & separatim (vt Daniel senes inueteratos) interrogare, & districtè examinare. Et si hoc modo non possit eum liberare, debet negotium alteri iudici siue locum tenenti delegare, qui etiam ex officio multa poterit facere, & iudicem in testem audire, vel superiori remittere, vt salua vtraque notitia, veritate, & conscientia, negotium valeat expediri. Si verò princeps superius remittat negotium ad ipsum, præcipiens vt ipse sub pœna priuationis officij sui, habeat prædictum negotium per seipsum & non p delegatum exercere: tunc iudex nõ tenetur renuntiare officio suo: sed potest absq; quocunq; peccato innocentem probatum nocentem, secundum allegata & probata condemnare. Nec tunc iudex occidit innocentem: sed testes, qui sunt primi iudices (quos sequi tenetur in quantum iudex) occidunt illum. Et auctoritates sacre scripture quæ videntur dicere oppositum, exponi & glosari debent per prædictas diuisiones scientiæ siue notitiæ, veritatis, & conscientiæ, vt quod dicitur Exod. 23. Non suscipies vocem mendacij, & ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiã: vt à vero deues, sequitur: Infonem & iustum non occides, & Deut. 17. Iudicabunt tibi veritatem iudicij. Nec est simile de iudicio humano & diuino, quod est secundum veritatem rei, vt habetur Deut. 1. & Esa. 11. prædicitur de Christo. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitiã, pauperes: quia Deus iudicat secundum autoritatè propriam, & non alienam prout homo. Ideo dirigitur secundum cognitionem propriam, & nõ alienam: & p consequens est iudex & testis, vt dicitur Hier. 29. Et eadem ratione Christus, qui est verus Deus & homo. Alij autè iudices inferiores non iudicant secundum propriam autoritatem, sed ab aliis acceptam. Ideo debent iudicare secundum scientiam & notitiam ab aliis acceptam: & non possunt esse iudices & testes: Nec iudices iudicando secundum allegata, & probata, in illo casu iudicant contra legem superioris. s. Dei. Quia quemadmodum non facit contra voluntatè Dei, qui vult ea quæ Deus vult eum velle, quanuis ipse Deus in se nolit, vt dictum est: sic nec contra

Mat. 5.

2. 2. q. 59. ar. 1.

codem c. §. 1. ver. 2.

2. 2. q. 63. ar. 1.

1. Cor. 2. idoneus simpliciter, et quo ad hoc.

2. 2. q. 63. ar. 1.

2. 2. q. 61. ar. 1.

2. 2. q. 60. ar. 1. ad iudicium tria requiruntur.

2. 2. q. 60. ar. 5. in lib. de re. relig.

2. 2. q. 68. ar. 2. An iudex possit condemnare innocentem probatum nocentem.

2. 2. q. 64. ar. 6. ad 3.

Suspicio quid.

Ecc. 10.

Suspicionis tres gradus.

legem Dei facit, qui secundum allegata & probata iudicat: quia Deus vult eum sic iudicare: licet Deus non ita iudicet, ratione iam dicta. Per hæc patet solutio ad alia quæ obici possunt. ¶ Suspicio (secundum Cicero.) importat opinionem mali, vt quando ex leuibus indiciis & signis procedit. Quod contingit ex tribus. Primò ex hoc quòd aliquis in seipso malus est: & ex hoc quasi conscius suæ conscientia & malitia, facilliter malum de aliis opinatur, iuxta illud Sap. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secundò procedit ex hoc quòd homo malè afficitur ad alterum. Cùm enim quis cõtenit vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso. Quia vnusquisque facilliter credit & iudicat quod appetit. Tertiò prouenit ex lōga experiētia. Vnde Philof. 2. R. her. dicit, quòd senes sunt maximè suspiciosi: quia multoties experti sũt aliorum defectus. Primæ autem duæ suspicionis causa manifestè pertinet ad peruersitatem affectus: & sic iudicium ex illis proueniens in grauibus, est peccatum mortale. Tertia verò causa diminit rationem suspicionis. Suspicio enim tantò grauius peccatū est, quanto maiorem incertitudinem habet. ¶ Notandū tamen quòd sunt tres gradus suspicionis. Primus, quando homo ex leuibus indiciis siue signis incipit de bonitate alicuius dubitare. & est veniale & leue peccatum, procedens ex fragilitate humana, sine qua vita ista non ducitur, vt dicit Glof. super illud 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus signis. Et hoc iudicium, etiam si exterius non proferatur, si sit de aliquo graui crimine, est peccatum mortale: quia non est sine contemptu proximi. Vnde Glof. ibidem subdit: Et si ergo suspensiones vitare non possumus, qui homines sumus: iudicia tamē, hoc est firmas diffinitasque sententias, continere debemus. Tertius suspitionis gradus est, cum aliquis iudex ex sola suspitione procedit ad alicuius condemnationem, & hoc directè ad iniustitiam pertinet, quapropter est peccatum mortale.

Ver. 4. DE PERSONIS PERTINENTIBVS AD IVDICIVM.

AD clarius cognoscendum peccata quæ sunt cõtra iudicium, scire oportet personas quæ sunt a de necessitate iudicij: & communiter dicitur quòd sunt quinque, ad quas omnes alia reducuntur, scilicet actor, reus, testes, aduocatus siue procurator, & scriba publicus, & iudex.

Ver. 5. DE PECCATIS ACTORVM.

2. 2. q. 68. ar. 3.

Actor siue accusator peccat, & puniri debet, quando non probat, etiam si in rei veritate reus siue defensor fuerit obnoxius. Vnde Iur. istæ dicunt in l. qui accusare, C. de Eden. quòd actor non probante, reus absoluitur, postquam ergo punitur, sequitur quòd peccat, non enim debet ea proponere, neq; de his accusare, quæ probare nõ potest: debet etiam cogitare circa recusationes testium, qui enim testes non omni exceptione maiores, & facillè reiciibiles, producunt, calumniatores æstimantur. Peccat amplius, si calumniosè, hoc est falsè accuset, aut agat absque iusta causa, aut si ab accusatione desistat: quia tunc laedit Reipubl. punitionem peccati impediens: quod fieri potest dupliciter. Vno modo fraudem in accusatione aut actione adhibendo, vtendo. s. modis reprobatis. s. falsis relationibus apparitorum, aut falsis testimonij, siue aliis documentis, frustratoris dilationibus, retentione documentorum, ac corruptione iudicis, aut consiliariorum. assistentium in iudicio: quæ multis modis fieri potest, muneribus, terroribus, precibus magnorum, alijsq; cautelis & habilitatibus, vt vocant, & c. Peccat etiam cum cathgoricè sub iuramento interrogatus veritatem negat, aut dissimulat, siue quibusdam coloribus vestit, vt à iudicantibus percipi nõ possint, & talis dicitur Præuicator. Alio modo ab accusatione totaliter desistendo, & talis dicitur Tergiuerfator, quasi tergum vertens. Ex præmissis apparet differentia inter calumnatorem, præuicatorem, & tergiuerfatore.

Calumniator.

Præuicator.

Tergiuerfator.

Ver. 6. DE PECCATIS REORVM.

2. 2. q. 69.

Reus dicitur qui vocatur ad iudicium, siue nocens, siue innocens sit: & peccat, si iniustam causam defendat. Et pariter si veritatem iudici vel eius delegati, secundum formam & dispositionem iuris expetitam non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei stare volentis, vel ad depositionem vnus testis, vel famæ publicæ, aut alterius semiplenæ probationis, sicut ad depositionem duorum testium de indiciis seu præsumptionibus violentis exigere licitè potest iuramentum à reo de dicenda veritate, quam confiteri tenetur, ac etiam si iudex ex mero officio procedat ad inquisitionem & monitionem: salua tamen correctione fraterna, vt infra dicitur. Si verò iudex hoc exquirat, quod non potest secundum ordinem iuris, non tenetur reus respondere: sed potest per appellationem vel aliter subterfugere absq; mendacio, quia nunquã licet mentiri. Aliqui tamen dicunt quòd si respondeat, non tenetur in illo casu ad intentionem indebitè exigentis iuramentum, respondere. Sicut vxor secreterè adultera non tenetur respondere viro exigenti iuramentum, ad intentionem eius: quia (vt dicunt) timor mortis ac indebita exactio excusant à respondendo ad intentionem exigentis: sed potest intelligere iuramentum suum, quòd nõ commisit adulterium in tali loco. Et sic respondent ad l. si d. qui dicit quòd Deus accipit iuramentum non sicut iurans, sed sicut is cui iuratur, intelligit, si rectè & debitè ac liberè exigat. Hæc difficultas problematica est, & in scholis disputanda, sed non est plebeis prædicanda. ¶ Peccat etiam reus, sciens & indebitè appellando. Si autem iniustè & indebitè grauatur, vel probabiliter dubitat de grauamine, appellado non peccat. Peccaret tamen, si mediis illicitis & iniuriosis in libello appellationis infortis, procederet, vel via facti violenter resisteret. Quia (vt dicitur Rom. 13.) Qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Debet enim obedire & pati propter scandalum, ne ceteri in omni casu

Appellans quando peccat, & quando non. Reus non tenetur cooperari ad mortem.

ni casu non declarato presumant resistere potestati, quia ex hoc eneruarentur vires iustitiæ. Christus enim (vt dicitur 1. Petri 2.) tradidit se iudicanti iniuste. Non tamen tenetur reus cooperari ad mortem suam: quia ad hoc non potest iuste condemnari, cum habeat præceptum intrinsecum naturaliter impressum, de seruanda vita. Et ideo si fuerit condemnatus ad moriendum fame, habitato pane potest in necessitate non obstante præcepto iudicis absque peccato comedere, & aperto ostio carceris fugere. Et secundum D. Caetanum, carceres etiam infringere, cū voluntate & proposito satis faciendi damnum infractionis. Nec per hoc (vt dicit) vlla iniuria fit iudici, qui debet de illo esse securus, nec præcipere potest, ne infringat carceres: licet possit eum ligare com pedibus & manicis ferreis aut ligneis, & omnes occasiones infractionis tollere. Natura enim ad seruandam vitam inclinat: & ideo si non sequeretur illam inclinationem absque alicuius iniuria, videretur cooperari ad mortem suam. Nec propter infractionem prædictam fit iniuria carceribus: quia nõ sunt capaces iniuriæ, cum sint res inanimatæ. Peccaret tamen, si personis & ministris iustitiæ violenter resisteret, quando est iuste condemnatus, qui enim potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Quia licitum est iudici eum resistentem impugnare: & sic si resistat, ex parte eius est illicitum bellum: & sic faceret iniuriam Reipublicæ, cuius bonum plus tenetur diligere, quàm proprium, cū mors eius sit bonum Reipublicæ. Sed si reus manifestè & citra vel contra iuris ordinem condemnatur, licitum est ei etiam violenter talibus resistere: quia tale iudicium est simile violentiæ latronum, secundum illud Ezech. 22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes quædam ad effundendum sanguinem. Et ideo quemadmodum licitum est resistere latronibus: ita licet in tali casu principibus, nisi fortè propter periculum vel scandalum vitandum: cū ex hoc aliqua grauis turbatio totius Reipublicæ timeretur, ad quam attendentes Iurista infractionem præmissam, & talem resistentiam non approbant. Vide Syluestrum de Prierio in summa super verbo, Fugere. Vbi limitat de eo qui detinetur in carcere ad mortem, vel mēbri abscisionem: alia nõ est licitū, saltè carceres infringere. Sed dubiū est an tunc teneatur fugere, & carceres infringere. D. Tho. 2. 2. q. 69. art. 4. ad. 2. videtur annuere q; sic: quia dicit quod nõ fugere, siue manere in loco, in quo ducatur ad mortem est cooperari morti suæ, ad quod nullus tenetur. Sed si teneatur fugere, sequeretur quod multi martyres peccassent non fugiendo, cū possent fugere. Dicendū quod D. Tho. ibidē dicit quod iuste condemnatus debet & potest pati mortem, quia potest patienter ferre quod de suis excessibus fiat ius. Nec prohibetur alicui iuste condemnato cooperari ad celeriorē mortem ascendendo scalam. Licet tamen ad hoc non teneatur. Et sic est in arbitrio iuste condemnati fugere, vel manere. Nec talis tenetur seruare vitam qua iuste potest priuari. De martyribus autem dicendum quod propter honorem Dei & testimonium fidei licitum est se exponere morti.

Reus an possit fugere, et carceres infringere.

2. 2. q. 69. art. 4. ad. 2.

Ver. 7. DE PECCATIS TESTIVM.

Testis dicitur, qui ad confirmandam assertionem in iudicio allegatam, vocatur, cõparere debet & requisitus & adiuratus auctoritate iudicis, veritatem plenè & integrè, absque fucis & coloribus, dicere tenetur prout nouit. Quòd si recusat, aut si aliquid substantiale omittit, vel falsum in toto, vel in parte dicit, vel ea quæ dubia & incerta sunt, pro veris & certis asserit, vel e conuerso quacunque causa hoc faciat, peccat. Si tamen non requiritur, vel iuridicè non interrogetur, tacendo veritatem, non peccat.

2. 2. q. 70.

Ver. 8. DE PECCATIS PROCVRATORVM ET ADVOCATORVM.

Aduocati, Procuratores, seu Solicitatores, qui ad rei vel actoris causam defendendã, siue promouendam vocantur, peccant commissiuè iniustam causam defendendo, aut promouendo, siue cõsulendo. Cooperantur enim peccato alterius, & faciunt cõtra illud 2. Paral. 29. Impio præbes auxilium, idcirco iram domini merebaris, & vt D. Tho. ait, tenentur ad restitutionem, sicut præbentes auxilium & consilium latrocinio. Secundò peccant commissiuè, vtendo medijs indebitis, producendo falsos testes, aut instrumenta, siue alia documenta, aut subterfugiendo, & dilaciones frustratorias petendo. Tertiò contra debitum, & contra stilum, & supra meritum exigendo, ac etiam recipiendo oblata, præcipuè à pauperibus vel mediocribus, qui quodam timore etiam vltra debitum offerunt. A potentibus & diuitibus tamen liberè oblata, seruatis debitis circumstantiis, accipere possunt. Ommissiuè etiam peccant primò, acceptam causam negligendo. Et si eorum incuria aliquid incommodum clientulo suo acciderit, resarcire tenentur. Secundò, negando patrocinium pauperibus & miserabilibus (quos vocant) personis, pupillis, viduis, & peregrinis caluniam passis, & iustam causam fouentibus. Maximè vbi Aduocati & Procuratores ex munere publico stipendiati, recusant & negligunt, & ipsi ad victus sufficientiam habentes, intendere possunt, tunc enim etiam dilatis diuitum negotiis, qui sibi aliunde prouidere possunt, tenentur: sperare tamen possunt debitum salarium à parte succumbente, & à Deo remunerationem.

2. 2. q. 71. ar. 3.

Ver. 9. DE PECCATIS SCRIBARVM SIVE NOTARIORVM.

Scribae sunt Notarij, vel Graffarij, & eis adhaerentes clerici, qui publicam agunt personam, & vtriq; parti, actori. s. & reo, tenentur primò deducta in iudiciū fideliter scribere: secudò actus publicos partibus sub moderato secundū stilum curiæ salario expedire. Peccat autem falsa scribendo, aut vera omittendo, actoris vel rei partes agendo, aut sollicitando, dietas frustratorias multiplicando, vel multiplicari faciendo, expeditionem actorū partibus negado, vel differendo, amore, timore, fauore, aut auaritia: secreta curiæ reuelando, & partibus comunicando, & vltra debitū salariū directè vel indirectè exigendo, & à pauperibus paupertatè iurantibus, salariū consueta

exigendo: possunt tamen exigere à diuite pauperis parte succumbente.

Ver. 10.

DE PECCATIS IUDICVM.

Iudex autem & ei assistentes Consiliarij, vltra tres prædictos modos in versic. 3. huius. §. 2. descri- ptos, in multis offendere possunt. Primò iudex in præsumptione, si indignus officio, vtpote igno- rans officium iudicis assumpsit. Si negligens sit purgare prouinciam malis hominibus, & proce- sum bene & diligenter examinare negligit, aut suspectos ac fauorabiles alteri parti, in iudicando admittit. Præterea accipiendo munera vel pecuniam, vt iudicet, etiam si iuste iudicat. Si nõ seruat ordinem iuris. Si dilaciones frustratorias cõcedat. Si indignis & corruptis hominibus iurisdic- tionem delegat. Si reis interrogationes captiomas, & ad quas non tenebatur, facit. Si allegationes fri- uolâs admittit. Si pauperibus non prouider de aduocato. Si propter causam indebitam differt pro- lationem sententiæ, aut eius expeditionem, aut executionem. Si in sententiâ ponit clausulam ob- scuram, vt ille contra quem dabatur, possit se defendere, vel executionem differre contra iustitiã. Si fraudes, dolos, cautelas, ac alia aduocatorum & procuratorum vitia non corrigat. Si consilium paribus dat. Si secreta reuelat. Et secundum ius ciuile, siue canonicum & municipale, tot cõmit- tit peccata, quot transgreditur prohibita, hæc summarie dicta sufficiant. Si probationes horũ ha- bere velis, vide Summas, vel applica fundamenta practica.

§. 3.

DE PECCATIS IUSTITIAE COMMVTATIAE OPPOSITIS.

Iustitia commutatiuæ multa peccata extra iudiciũ sunt opposita, quæ ad tria genera reducuntur. Quædam enim sunt contra integritatem personæ: quædam contra integritatẽ honoris & famæ: quædam verò circa exteriores, siue bona temporalia. Contra integritatem personæ sunt duo, sci- licet homicidium, & membrorum mutilatio.

Ver. 1.

DE HOMICIDIO.

2. 2. 9. 64. ar. 3. Exod. 10.

Homicidium est hominis occisio, autoritate priuata facta, quæ phibetur Exo. 20. Nõ occides. Dicitur autoritate priuata: quia autoritate publica iudex aut licitor vel miles in bello iusto occidendo non peccat, cum sit præceptum Exod. 22. Maleficos nõ patieris viuere: Item vim vi re- pellendo, cum moderamine inculpatæ tutelæ: non tamen intendendo mortem, sed solum defen- sionem: vt cum non potest aliter euadere, tunc occidendo nõ peccat. Ex præmissis sequitur quod illicitum est seipsum occidere: quia quilibet plus tenetur se conseruare in esse, quàm alios. Præterea interficiendo se, facit iniuriam communitati & Deo, qui vitam sibi dedit, & mortem sibi refer- uauit, iuxta illud Deut. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Hoc reatu tenentur non solum oc- cisores materiali gladio, sed etiam præcipientes, consentientes, auxiliantes, & non impediẽtes, qui absque vitæ periculo possunt: maxime autem qui curam Reip. habent, qui etiam dissimulando, & homicidas non puniendo, peccant, & vt homicidæ censendi sunt. Ad hoc genus pertinent venefi- ci, qui per intoxicationem occidunt, & mulieres siue viri abortum procurantes, siue consulentes, aut materiam scienter ministrantes, & secundum D. Aug. generationem impediẽtes, & secundũ D. Ambr. pauperi in extrema necessitate elemosynam non dantes. At enim: Pasce fame morien- tem: si non patuisti, occidisti, & tenentur ad restitutionem possibilem, vt dictum est. Sũntque irre- gulares omnes homicidæ, etiam procurantes abortum, si fœtus fuerit animatus anima rationali. Casualiter verò occidere hominem cum sit præter intentionem & voluntatem, dãdo operam rei licitæ, & adhibitis diligentis, non est peccatum, cum nõ sit voluntarium. Si autem dabat operam rei illicitæ, vel non adhibitis diligentis, peccatum est. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit ho- micidij. De his amplius superius dictum est, cum de euentu ageretur, c. 3. §. 7. vers. 14.

Ver. 2.

DE MEMBRORVM MUTILATIONE.

2. 2. 9. 65.

Membrorum mutilatio autoritate priuata facta est peccatum. Excusantur tamẽ aliqui qui faciunt se mutilare propter salutẽ corporis, quãdo. s. toti corpori nõ potest aliter subueniri. Et quia salutẽ spirituali semper potest aliter prouideri, cum peccatũ subiaceat voluntati: ideo non licet alicui pro salute spiritali, mẽbrum præscindere propter peccatũ vitandum. Ideo D. Chryf. exponens dictum Christi, Sũnt eunuchi qui seipfos castrauerunt propter regnum Dei, dicit: Non per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem. Maledictioni enim est obnoxius, qui membrum abscindit: etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Postea subdit: Neque enim concupiscentia mansuetior ita sit, sed molestior. Aliunde enim procedit qui in nobis est fomes, & præcipuè à proposito incõtinenti, & mẽre negligẽte. Nec ita abscisio mem- bri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde secundum statuta vetera Niceni cõcilij: Qui se castrauerunt propter castitatem seruandam, reprehenduntur. Percutere autẽ & verberare siue disciplinare seipsum, vt sensualitas subiaceat rationi, vel ad satisfaciendum pro peccatis, est virtuosum: si moderatè fiat. Vnde D. Paul. 1. Cor. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem re- digo, &c. Alium autẽ disciplinare licitum est eis quibus incumbit cura, vt parentibus, & peda- gogis ab eis commissis, seu de eorũ expressa aut præsumpta licentiã, vt à maiori malo retrahatur, imò licitum est hominẽ liberũ ad horam ligare in vehementi passione existentẽ, vt ab aliquo ope- re illicito statim perpetrãdo retrahatur. Sicut cum aliquis detinet aliquem, ne se præcipiter, vel ne aliũ feriat: sed simpliciter aliquẽ includere vel ligare pertinet ad eũ solum qui habet disponere de actibus & vita alterius: quia per hoc non solum impeditur à malis faciendis, sed etiã à bonis agẽdis.

Ver. 3.

DE CONTVMELIA.

2. 2. 9. 72.

Contra integritatẽ honoris & famæ sunt multa peccata, quæ reducuntur ad duo genera: quia vel

vel in præsentia, vel in absentia. In præsentia potest proximus dehonoriari sex modis. Primò p con- tumeliã, cum quis mala culpa, verbo, vel signo, aut literis, profert in præsentia proximi animo iniuriam di, seu dehonoriandi, vt putã dicendo, tu es fur vel adulter, &c. Et si culpa sit falsa vel vera, sed occultata: est etiã detractio: & sic vnus & idẽ actus est contumelia & detractio, respectu diuer- sorum: in quantum profert in præsentia, dicitur contumelia: in quantum verò aliis præsentibus, dicitur detractio. Et si culpa quæ profertur est mortalis: est peccatum mortale: si venialis veniale: nisi fortè ex illo grauitate confunderetur, vel ab aliquo magno bono impederetur, aut læderetur: quia tunc esset mortale. Sustinendæ tamen sunt contumeliæ in præparatione animi, sicut ea quæ cõtra nos fiũt, vt D. Aug. exponẽs illud: Si quis te percusserit in vnam maxillam, &c. Idem Psal. Ego tanquã surdus nõ audiveram. Nõ tamen semper expedit. Vnde nec Christus aliam exhibuit, sed percussorẽ reprehendit. Sic est de cõtumeliis. Expedit aliquando ad reprimendã audaciã. Vnde Prou. 26. Responde stulto iuxta stultitiã suã, ne sibi sapiens videatur. Et aliquãdo propter mul- torum bonũ, quod quandoque propter cõtumelias impeditur. Tacere autem ad dandum locum ire, laudabile est: sed tacere ad prouocandũ ad iracundiam, pertinet ad vindictã, & sic est peccatũ.

Ver. 4.

DE CONUITIO.

Potest secundò dehonoriari proximus propter conuitiũ, cũ quis malum pœnæ obiicit in præ- sentia eius. Et differt conuitiũ à contumelia, quæ est representatio defectus culpæ, conuitium verò est quando obiicitur malum pœnæ animæ vel corporis, vt ignorantia, cæcitas, fatuitas, clau- dicatio, aut aliquis defectus naturæ, propter quẽ nullus est vituperandus, vt habetur in 2. Ethic. & est peccatũ mortale, quando notabiliter confunditur. Vnde Christus: Qui verò dixerit, Fatue: reus erit gehennæ ignis.

Ver. 5.

DE IMPROPERIO.

Potest tertio quis dehonoriari proximum, cum obiicit alteri in præsentia defectum minoratio- nis, siue indigentia, vt egestatẽ: vel cõmemorat auxilium aut beneficium factũ ei in egestate necessitatẽ patienti, sicut plerique faciunt vocando eum pediculofum, fame mortuum: si non subuenissem tibi essem miser, vel mortuus inedia, aut fame, aut aliquid huiusmodi. Circa prædicta tria vitia & multa sequentia notãdum, quòd talia verba in grauibus formaliter dicta: hoc est in- tentione dehonoriandi, vel diminuendi, siue deprimenti famam vel honorem, est peccatũ morta- le. Si verò materialiter tantum, hoc est non intendẽdo dehonorationem, &c. Si pro correctione (sicut sape fit à superiori & maioribus) non est malum. Si verò ab aliis, est veniale. Necessaria ta- men est discretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur. Quia posset esse tam graue conuitium per incautelam prolatum, quòd auferret honorem eius, contra quẽ proferreretur: & tunc esset inor- tale, etiam si non intenderet dehonorationem. Sicut etiam si aliquis incautè ex ludo percussus grauitè lædat, culpa non caret. Si verò non ad contristationem, sed magis delectationis aut ioci causa, potest esse sine peccato, si debita circumstantiẽ obseruentur. Si quis verò nõ reformidet con- tristationem in quem profert huiusmodi iocofum conuitium, dũmodo risum exciter, vitiosum est.

Ver. 6.

DE IRRISIONE.

Potest quarto dehonoriari proximus per derisionẽ, & hoc dupliciter. s. verbo vel signo. Primò, verbo, cum quis malum culpæ vel pœnæ, aut egestatẽ & defectus naturæ, cachinnis in ludũ & iocum accipit, intendens eum paruipendere, & tam vilem eum existimare, vt de malo eius non sit curandum, sed quasi pro ioco & ludo, sit habendus, volens eum qui irridetur, pro fatuo & ni- hilo haberi, vt erubescat, & inter homines comparere vereatur. Et talis dehonoriatio est peccatum mortale, & grauius quàm contumelia: quia contumeliosus videretur accipere malum alterius feriosè: nam verò in ludum, & sic est maior contemptus & maior dehonoriatio, & est contra illud Iob: Dederunt iusti simplicitas. Si irrisio sit in rebus diuinis, puta in Deum vel sanctos aut Ecclẽ- siam, non est simplex irrisio, sed blasphemia, iuxta illud Esa. Cui exprobrasti, & cui blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam: Postea subditur: Ad sanctum Israel. Si verò sit de modicis in ordine ad proximum, & materialiter, hoc est absque intentione dehonoriandi, contristandi, vel con- fundendi, sed ad risum dumtaxat concitandi, est peccatum veniale: & vbi proximus qui irridetur nõ cõtristatur, sed potius gaudet, absq; peccato fieri potest, cum volẽti nõ fiat iniuria. Secũdò po- test fieri irrisio p signa, vt rugãdo nasum, vel aliquid aliud signũ spretium faciẽdo, talis derisio vocatur subfannatio, quæ in tantum peccatũ est, in quantum est proximi contemptus vel despectio.

Ver. 7.

DE MALEDICTIONE.

Potest quintò dehonoriari proximus per maledictionẽ. Pro cuius intelligentia aduertendum est, quòd maledicere idem est quod malum dicere. Contingit autem tripliciter maledicere, & ideo triplex est maledictio. Primò aliquis potest maledicere & loqui de aliquo per modũ enun- ciationis, indicatiuo modo. Et sic maledicere nil aliud est quàm malũ alterius referre, & sic con- tumelia, conuitium, improperium, & detractio dicitur maledictio, ac etiã suffurratio. Secũdò mo- do causaliter & imperatiuè, iubendo vt alicui fiat malum: & hæc maledictio pertinet ad peccatũ facti siue mali, quod quis iubet fieri proximo. Tertiò modo potest aliquis maledicere optatiuè siue imprecaturuè, optãdo vel increpando alicui malũ, quod imprecatur. Si verò aliquis optet alicui malũ, non sub ratione mali, sed sub ratione boni: vt quia hoc iustum vel vile est sibi vel aliis, vt si quis optet peccatorem manifestè peccantẽ, pati iustitiã, vt alij emendentur: vel pati ægritudinem vel aliud impedimentum, vt emenderetur, vel à nocumento cesset: nõ est maledictio per se loquẽdo,

Contumelia.

Detractio.

In lib. de ser. domini in mon. 10.

Mat. 5. 22. Euc. 6. Psal. 38. Ioan. 18.

2. 2. 9. 72. ar. 1. ad 3.

Mat. 6.

2. 2. 9. 92. ar. 1. ad 3.

2. 2. 9. 75.

Iob 12. Esa 37.

Subfannatio quid.

2. 2. 9. 76. ar. 1. Maledictio triplex.

fed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur in malum, sed in bonum. Et sic iuste iudex maledicit, hoc est imperat malum in ferri criminoso: & Ecclesia etiā anathematizando maledicit. Et Prophetæ in scripturis quandoq; imprecatos fuisse mala leguntur, quasi conformantes voluntatem suam diuinæ iustitiæ. Licet huiusmodi imprecationes possint per modum pronuntiationis intelligi: & quauis Glo. super illud Num. 23. Quomodo maledicā, cui nō maledixit Deus? dicat quod non potest esse iusta maledicendi causa, vbi peccantis ignoratur affectus: quia intelligi debet de occultis. Et secundum finalem reprobationem nō possumus scire cui maledicat Deus, possumus tamen cognoscere ex aliquo peccato exteriori, pro quo pœna est intelligenda, & secundum reatum pœnæ. Notandum præterea quod illicitum est maledicere tempori, vento, pluuiæ, immo & diabolo, cum natura eius bona sit. Vnde D. Iudas in canonica sua dicit, q̄ cum Michael angelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moyfi corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemiam, sed dixit, Imperet tibi Deus. Licet eius culpa possit à viro iusto maledici, hoc est optari, vt pœna debita eidem reddatur. Iuxta illud Job, Maledicant ei qui maledicunt diei, qui parati sunt suscitare Leuiathā. Sed cum peccator maledicit diabolo, ppter culpā, simili ratione cum ipse sit in culpa, iudicat se maledictione dignū: iuxta illud Ecl. 21. Cū maledicit impius diabolu, maledicit ipse animam suam. D. T. h. dicit q̄ maledicere creaturis irrationabilibus, in quātū sunt creaturæ Dei, est peccatū blasphemie. Maledicere autē illis secundum se consideratis, est otiosum & vanum, & per consequens illicitum. Potest etiam proximus lædi & turbari verbo in præsentia, per contentionem: sed de illa erit sermo, cū de vitis charitati oppositis, agetur infra c. 12. §. 3. ver. 6.

Maledicere tempori, vento, pluuiæ, et diabolo non licet. Iudas. Job 3.

2. 2. q. 73. ar. 3. Detractio quid sit, quādo peccatum sit.

Detractio multipliciter fieri potest.

Detractor ad quid tenetur.

Detractor quādo à restitutione sua excusatur.

Murmuratio quomodo multipliciter accipitur.

Murmuratio nis definitio.

DE DETRACTIONE.

In absentia læditur proximus verbo per detractionem & susurrationē. Detractio est denigratio famæ, hoc est bonæ æstimationis siue reputationis proximi, per verba occulta, quæ denigratio fit per mala culpa & pœnæ, & dicitur per verba occulta non simpliciter, sed per cōparationem ad eū de quo dicuntur, cū intentione denigrandi, & corrumpendi, vel diminuendi famā, quod est formale detractoris, & hoc modo est peccatū mortale: quia si materialiter, hoc est si aliquis dicat aliqua verba, per quæ fama alterius minuitur, propter aliquod bonum vel necessariam causam, debitis circumstantiis obseruatis, vt quando fit propter emendationem, vel propter punitionē & bonum iustitiæ, prout in accusatione, nō est peccatum, neq; potest dici detractio. Si verò ex animi leuitate, vel propter causam non necessariam, nō est peccatum mortale: nisi forte verbum quod dicitur, sit adeo graue, quod notabiliter famam alicuius lædat. Potest autem fieri detractio dupliciter. scilicet directè & indirectè. Directè fit quatuor modis. Primò, quando quis falsum imponit alteri. Secundò, quando peccatum occultum reuelat. Tertiò, quando auget suis verbis. Quartò, quando illud quod est bonum, dicit mala intentione factū. Indirectè autem, vel negādo bonum alterius, vel malitiosè reticendo, aut minuendo, vel detractionem audiendo, absque resistentia, si resistere possit civiliter loquendo, vt quia prælatus vel maior in societate: tunc enim non resistendo detractori consentire videtur, & maximè si impellit. Si verò aliquis ex timore vel verecundia detractoribus resistere omittat, non peccat, vel saltem minus. Detractor in tribus primis casibus, & quando impellit ad detrahendum, tenetur ad tria. Primò, ad reparationem damni, quod diffamatus incurrit. Secundò ad reparationem famæ: vt ad omnes apud quos detraxit vadat: & si falsum imposuit, dicat se falsum imposuisse. Si verum dixit diffamando, dicat se malè dixisse, & iniuste diffamasse. Debet autem detractor, vt dictum est, ire ad eos, apud quos detraxit: nisi in sequentibus casibus, quos excipit Syluester de Pterio. Primò si facta diligentia non habeat in memoria. Secundò, quando sequeretur maior infamatio, vt puta cum amplius illi non recordantur. Tertiò, si fieri potest, & si pateat securus accessus. Quartò, quando dicit his quibus debet. Quintò, quādo ea que dixit, non erant ex sua natura diffamatoria, puta quia interpretari poterant de peccato veniali. Sextò, quando dixit se audiuisse, nihil addendo quod faceret ad credulitatem, de hoc dictum est suprā, cū de restitutione famæ & honoris ageretur. Septimò, cum is cui dixerat, sciuit postea p̄ aliā viam. Octauò, quando ille erat infamatus de eodem crimine apud illum cui dixit. Et quia murmuratio ad detractionē pertinet: ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione subiungendum est. Murmuratio secundū aliquos dicitur per similitudinē ad mutire, quod est propriè mutorū, vel loqui non audentium. Et accipitur dupliciter: vno modo largè, pro omni submissa & clanculosa locutione de aliquo. Et hoc modo potest esse peccatum, & sine peccato. Sicut dicitur de Christo q̄ murmur multus erat de eo. Quidā dicebāt, quia bonus est: alij verò dicebāt, nō: sed seducit turbas. Secundò accipitur propriè p̄ submissa & clanculosa locutione impatientis, querelantis se de re iusta: vt filij Israel, qui cōquerebantur de Māna: vel de re iniusta, modo tamen indebito, hoc est, vbi quando, quomodo, & corā quibus non oportet: vt cōmuniter religiosi, qui aliquando patiuntur iniuste, & non exponunt rationē suā prælatis, sed aliis quorum non est eis providere, & hoc modo semper est peccatū veniale vel mortale, secundū qualitatem obiecti & intentionē animorū, ac conditionē personarū murmurantiū, & cōtra quas est murmuratio, & eorū qui audiūt murmurationem. Et potest sic definiti: Murmuratio est iniusta impatientis clamorosa ac clanculosa querela de re iniusta vel iusta, indebito modo facta. dicitur iniusta: quia murmuratio est species detractionis, & secundū rē detrahit illi, cōtra quē murmurat, tāquā iniuste & irrationabiliter se habuerit vel habeat. Et ideo si sit cōtra Deū p̄ displicentiā, eò quod non tribuat prosperitatem, vt filij Israel de defectu aquæ: vel quia immitit tribulationes: vel quia nō regit mundū ad vorum & nutū nostrum, includit

includit blasphemiam, dicitur impatientis: quia si per modū denuntiationis vel admirationis fieret, non esset propriè murmuratio. Dicitur etiam clanculosa, siue in absentia facta: quia si fieret in præsentia, non esset murmuratio, sed potius improprium. Ex his patet quod murmurator est iniustus & impatiens: magis tamen iniustus: & tenetur ad restitutionem, si intulerit notabile nocuumentum famæ & honoris, aut aliarum rerum. Grauitatem huius peccati declarat Ap. post. Neq; murmuraueritis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Secundum iura verò canonica, pœna murmurationis est, vt alienus sit à fratrum vnitate, & opus eius abiiciatur, vt habetur in c. alienus. 90. dist. vbi glo. dicit, quod opus clerici præcipuè est oratio, laici verò oblatio. Et sic videtur quod si sit clericus, debeat quasi excommunicatus separatus esse ab aliis in oratione. Et si sit laicus, non recipitur eius oblatio.

Ver. 9.

DE SUSURRATIONE.

Susurratio est locutio qua quis malum dicit de proximo, vel omne quod potest mouere intellectum ad tollendam amicitiam, & formale susurrationis est intentio tollendi amicitiam. Et in quantum dicit malum, est detractor: & in quantum intendit tollere amicitiam, est susurro. Et cum amicitia sit inter duos, susurro nititur ex vtraque parte amicitiam dissoluere. Ideo duobus linguis vitur, vni dicens malum de alio, eam ob rem dicitur bilinguis, & grauius peccat quàm detractor aut contumeliosus: quia maius bonum auferit à proximo. Cum amicitia inter exteriora bona præemineat: quia sine amicis nullus viuere potest, vt habetur 8. Ethic. & Sap. dicit: Amico fideli nulla est comparatio: & fama (quæ per detractionem tollitur) ad hoc est maximè necessaria, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et sic cum finis sit potius iis quæ sunt ad finem, sequitur quod amicitia præemineat famæ: ideo susurro grauius peccat quàm detractor, licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo sceleratorum ab Ap. post. præponuntur susurrones, hoc est secundum Grego. inter amicos discordiam seminantes, de quibus Sap. Sex sunt quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius. scilicet eum qui seminat inter fratres discordias, & Ecl. Susurro & bilinguis maledictus est: multos enim turbauit pacem habentes. Criminator siue calumniator differt à susurrone & detractore: quia criminator est qui publicè aliis crimina imponit, vel accusando, vel denuntians: quod non pertinet ad detractorem aut susurronē, qui ad restitutionē tenetur modo possibili.

Ver. 10.

DE ADULTERIO.

Potest etiam lædi proximus per peccata in personam coniuncta, & tantò grauius, quātò persona quæ deprædatur est magis coniuncta, vnde qui deprædatur vel decipit filium, aut iniuriam ei facit, magis offendit patrem, quàm si deprædaretur seruum, vel illi iniuriam faceret. Et cū vxor sit valde coniuncta viro, maiorem iniuriam facit viro, qui eam violat, vel aliquam iniustitiā facit, quàm si faceret alicui alteri mulieri sanguine iunctæ viro. Sed si vxor consentiat in adultèrium, minoratur peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir. Et quia adulteriu non solum opponitur iustitiæ, sed etiam castitati: ideo de ipso erit locus aliquid dicendi, cū de integritate agatur. Notandum tamen est quod quātò aliqua iniuria in plures redūdat, ceteris paribus, tantò grauius est peccatum. Et inde est quod grauius peccat percutiens principem, quàm priuatum: quia redundat in iniuriam multitudinis.

Ver. 11.

DE FURTO.

Circa res exteriores opponuntur iustitiæ commutatiuæ quatuor vitia. scilicet furtum, rapina, fraudulencia, vsura. Furtum, est occulta acceptio rei alienæ domino principali rationabiliter inuito: quia si dominus esset irrationabiliter iniustus, non esset furtum: vt in extrema necessitate, si abundans panibus noller dare indigenti, posset occultè, immò & manifestè & cum violètia auferri, cum iure naturali omnia sint communia, tunc enim accipit rem suam ab iniquo detetore: ideo non dicitur: fur neque raptor. Ius enim ciuile, quo rerum proprietates & dominia sunt inuenta, suspenditur adueniente iure naturali: & omne ius positiuum cessat. Leges tamen & canones tales puniunt, propter incertitudinem extremæ necessitatis: & ne detur aliis nō extremè indigentibus, ansa simulandi extremam necessitatem, & sic turbandi Rempublicam, verum Deus, cui nihil incertum est, non punit. Olim fur occultus tenebatur ad duplum, & manifestus ad quadruplum, verum quia iudicialia præcepta in morte Christi consummata sunt, & nunc non ligant: ideo sufficit nunc reddere simplum & interesse damni emergentis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto, ad subigationem: pro secūdo abscinditur vna auricula, pro tertio alia, & aliquando suspenditur, tamen commune est quod in quarto suspendatur. Si verò furtum sit qualificatum, & committatur in rebus priuilegiatis, & furtum sit æquale tribus, suspenditur pro primo furto, maximè quādo sequitur turbatio pacis, vt habetur in Auten. de treug. & pac. Notandum tamen q̄ accipere à domino priuato inuito, cum consensu supremi domini. scilicet Dei, non est furtum: ideo filij Israel, qui iussu Domini spoliauerunt Aegyptios, furati non sunt, nec peccauerunt. Furtum autem ex genere suo est mortale: efficitur tamen veniale propter modicitatem aut surreptionem.

Ver. 12.

DE RAPINA.

Rapina tripliciter accipitur. Primò, p̄ quacūq; vsurpatione rei alienæ tēporalis vel spiritualis. Et hoc modo accipitur Phil. 2. vbi de Christo dicitur, Nō rapinā arbitratus est se esse æquale Deo, prout Lucifer. Secundò, pro quacūque vsurpatione illicita rei temporalis, & sic accipit D. Ambr. dicens, qui vsuram accipit, rapinam facit: vt habetur in c. qui vsuram 14. q. 4. Et D. August. Si quid

Murmurator quādo tenetur ad restitutionem. 1. Cor. 10. Murmuratoris pœna.

2. 2. q. 74. Susurratio quid sit, quādo differt à detractione.

Ecl. 6.

Rom. 1. Prov. 6. Ecl. 18. Susurro differt à crimina-tore, & tenetur ad restitu-tionem.

1. Cor. 7. 1. 7. §. 7. ver. 2.

2. 2. q. 66. Furti quid sit.

Extremè indigens accipit violenter panem priuatum ab hominibus, sed non à Deo. Restitutio rei furtiue. Pœna furum. Exod. 12. Furtum est ex genere mortale.

2. 2. q. 69. ar. 8.

Si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Tertiò, propriè & strictè, vt diuiditur contra furtum & vsuram, & sic accipiendò. Rapina propriè est iniusta & violenta ablatio rei alienè. Ex his sequitur quòd non est rapina si quis rem suam violenter accipiat ab eo qui auferit. s. fure vel raptore. Nec etiam si res aliena violenter accipiat in bello iusto. Nec etiam si violèter accipiat auctoritate publica, iustitia exigente, contra voluntatem priuatorum propter Reipublicè necessitatem. Rapina grauius peccatum est quàm furtum: quia per rapinam nò solum infertur alicui dñum, sed etiam infertur personæ iniuria. Licet magis yerecundetur quis deprehensus in furto, quàm rapina, eò quòd homines sensibilibus inhærentes magis gloriantur de virtute exteriori, quàm amplius manifestatur in rapina, quàm in furto.

Rapina est peccatum grauius furto.

Ver. 13.

DE FRAVDULENTIA.

2. 2. q. 77. Fraus & dolus differunt.

Fraus siue fraudulencia & dolus se habet sicut superius & inferius: quia fraus est deceptio proximi, quæ fit per facta dñtaxat. Dolus autem est deceptio proximi, quæ fit per verba, siue per facta: & sic omnis fraus est dolus, sed non è conuerso. Differunt etiam: quia dolus aliquando accipitur in bonam partem: est enim quidam bonus dolus, qui idè est cū solertia, quæ est pars prudentiæ: vnde dicitur aliquis bonæ indolis, hoc est dolus boni intus habens, siue boni ingenii, siue solertiæ, sicut Salomon in iudicando meretrices, adhibuit boni dolus, & idè fit quando quis tacitè simulat, vt se vel sociu seruet indemnè, vel vt bonu alterius procuret, prout D. Pau. dicit: Omnia omnibus factus sum, vt omnes facerem saluos: & cum essem astutus, dolo cepi vnos. Sapius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circumuentione & deceptione proximi. De qua 1. Thess. 4. Et ne quis supergrediatur aut circumueniat in negotio fratris suu, quoniã vindex est dominus de omnibus his. Et sic accipiendò, definitur in l. ff. de dol. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, seu machinatio, ad circumueniendũ, fallendũ, vel decipiendum alterum. Dicitur est calliditas in animo, açendo, fallacia verò mentiendò: machinatio arte verborum: fraus autem semper accipitur in malũ: vtrumq; tamen siue fraus, siue dolus dupliciter accipi potest. Primò, vt importat executionem astutiæ, & hoc modo pertinet ad imprudentiam, vt dictũ est, cum de vitiis prudentiæ oppositis ageretur c. 4. §. 3. ver. 6. Secundò accipitur, in quantum fraus & dolus, adhibetur ad hoc, qd aliquid plus vel minus iusto pretio vendatur, locetur, aut conducatur, aut alio modo commutetur, & sic pertinet ad iniustitiam. ¶ Ad cuius euidentiã supponendum est quid dicatur iustum pretiũ alicuius rei, & à quo institui debet. Iustum pretium est æqualis valor rei, siue pro re detur pecunia, siue quodlibet aliud quod pecunia siue numismate (quod, vt dicitur in 1. Ethic. ad mensurandũ valorẽ & pretium rerũ inuentũ) æstimari potest: sic quod valor rei venditẽ sit tantus, quantum est valor pecuniæ vel alterius rei loco iustæ pecuniæ data. Verũ quia valor rerũ corporaliũ propter mutabilitatẽ temporis, cõditionis, siue affectus personarum incertus est, nulla potest dari certa regula in particulari, quantum in generali dicatur in l. pretia rerũ, ad Falcid. ff. qd pretia rerũ non ex affectu singulorum, sed cõmuniter, hoc est, vt plures de communitate iudicant, æstimantur. Communitas autem hominum circa huiusmodi prelia propter diuersas occurrentes causas idem in specie non æstimat in puncto siue in atomo, sicut videmus in tritico: non enim conueniunt omnes in pretio determinato: sed quidam parũ plus, quidam parũ minus æstimant & emunt, & sic diuerso pretio venditur in foro. Si verò eiusdem commercij sunt mercantia, & res vendibiles in aliquo loco, in quo non est communitas (quia forte vnus solus habet) iustum pretium determinari debet arbitrio bonorum mercatorum, qui consideratis in re mobili debitis circumstantiis, arbitrabuntur iustũ pretium nõ in atomo, sed parũ plus aut minus. In re verò immobili arbitrabuntur secundum fructus, locũ, & tempus, s. belli vel pacis. ¶ Ex hoc sequitur quòd iustum pretium quandam latitudinem habet plus vel minus continentem: quod est valde notandũ pro decisione multarum difficultatum. D. Tho. dicit quòd de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & quòd ad hoc, cum emptio & venditio introducta sit, p communi vtilitate, dum vnus indiget re alterius, & è conuerso, vt dicit Philos. consequens est quòd non debet esse magis in grauamen vnus, quàm alterius. Vnde sequitur quòd secundum æqualitatem rei contractus inter homines debent constitui. Quantitas enim & valor rei mensuratur secundum pretium: & ideo si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel è conuerso res excedit pretium, tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius emere seu vilius vèdere rem quam valeat, siue è conuerso, est secundum se iniustũ & illicitũ. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quod per accidens cadit in vtilitatem vnus & in detrimentũ alterius: puta cum aliquis eget aliqua re, & alius lãditur si ea careat. In tali casu iustum pretiũ erit, vt non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed etiam ad damnũ quod vèditore incurrit ex venditione, & sic licitè potest vendi aliquid plus quàm valeat secundum se, licet nõ plus quàm valeat habenti, vt si aliquis propter defectũ equi quẽ habet, qui est valde vtilis alteri, detrimentum patitur, & alius iuuetur: vt pote quia habet longum iter peragere: poterit carius vendere. Si verò aliquis multum iuuetur re alterius quam accipit: & ille qui vendit, non damnificetur carendo illa, non debet eam superuendere: quia vtilitas quæ accrescit alteri, non est ex venditione, sed ex conditione euentus. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suũ: licet possit ei vèdere damnũ quod patitur: ille autem qui ex re accepta multũ iuuatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem. ¶ Ex præmissis apparet falsitas duarum regularum, quas mercatores pro fundamento palliationis suarũ fraudiũ (instigante diabolo) sibi præstitũt. Prima est, quòd

Dolus malus.

Fraus semper accipitur in malũ paritẽ: sed sic quid importat.

Iustum pretiũ quid sit.

1. Poli.

Due regulae falsitatis mercatorum.

quòd tantum valet res, quanti vendi potest. Secunda est quòd licet contrahentibus se inuicem decipere: ambæ enim sunt contra æqualitatẽ iustitiæ commutatiuæ. Et quantum leges humanæ (quæ non possunt cohibere omnia vitia quæ sunt contra virtutẽ: sed sufficit eis qd cohibeant ea quæ destruant pacificũ conuictũ) non puniant: propter hoc non approbant: licet permittant dñtaxat, nisi forte quando est nimius excessus, vt cum venditur res vltra dimidium iusti pretij: tunc dant actionem rescindendæ venditionis. Sed lex diuina nil impunitũ relinquit, quòd sit virtuti contrarium. Ideo tales qui æqualitatem iustitiæ deprauant, punit, & ad restitutionem necessitat. Angel. de Clauasio in summa sua dicit primam regulam habere locũ, seruatis quatuor conditionibus. Quarum prima est scientia, sic qd nulla sit deceptio ex vtraq; parte, vt. s. qualibet partiũ sciat qualitatem rei & valorem eius. Secunda est libertas, hoc est quòd non faciat ex tali necessitate, quòd excludat rationem voluntarij, quemadmodum quando talis res pertinet ad necessitatem vitæ: sicut triticum, vinũ, vestes, domus, & alia huiusmodi, quæ non possunt vendi ad libitũ, sed secundũ iustum pretiũ: vel quando res venditur timore incurrendi damnũ. Tertia conditio est prudentia, quia mētis leuitas redderet contraictũ illicitũ. Quarta, quòd ille qui plus debito emit, possit donare. In talibus enim super excessus censetur donari propter defectũ valoris, quem scit ille qui rem parum valentem, quam alius non tenetur vendere, ex celsio pretio emit. Secundò apparet ex dictis, quòd quando cunq; in cõmutationibus est defectus latẽs alteri parti, siue in re, siue in pretio fraus committitur, quæ est ex genere peccatum mortale, nisi excusetur propter imperfectionem, actus vel modicitatẽ obiecti. ¶ Notandũ tamè quod in rebus triplex potest inueniri defectus: vnus est secundum speciẽ rei, quando. s. vna substantia pro alia venditur, iuxta illud Esa. 1. Argentum tuũ versum est in scoriã, & vinũ tuũ mixtũ est aqua. Alius defectus est secundũ quantitatem, quæ consistit in pondere, numero, & mensura, iuxta illud Deutero. 27. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Postmodũ subditur: Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis: puta si aliquis vendat aliquod animal infirmum pro sano, ædificium ruinosum pro firmo & stabili, res corruptas pro bonis. Ex his sequuntur innumera corollaria & resolutiones in casibus cõscientiæ: inter alia qd venditor tenetur reuelare emptori defectus latẽtes rei venditæ, idem proportionabiliter dicatur de emptore quòd ad vitia monetæ, siue quòd ad pòdus, siue quòd ad substantiam, vel proximam reprobationẽ, quam nouit, vèditore ignorante. Et generaliter vbi nõ seruatur æqualitas quocunq; modo illicito fiat, maximè si ex monopolio, seu coniuratione vnus vel pluriũ, & dicatur rẽ plus valere quàm valeat, fraus cõmittitur, sequitur etiã quòd non licet tanti vèdere rẽ, quanti empta est: puta cum disponitur ad corruptionẽ, vel quando pretium per communitatẽ diminuitur. Si plura circa hæc materiam desideras, & quid sit negotiatio, & an res negotiandi, quæ est solum propter lucrum vili emere, & statim absque translatione aut mutatione facta in re, carius vendere, sit licita, vide D. Tho. in q. annotata, & maximè art. 4.

Ver. 14.

DE VSVRA.

Vsura & fœnus idè sunt, & in sacris literis multipliciter accipiuntur, quandoq; metaphoricè pro supererogantia spiritualiũ quam exigit Deus, volẽs vt bonis ab eo acceptis proficiamus ad vtilitatẽ nostram, sed non suam. Et sic accipitur Luc. 19. vbi reprehenditur ille, qui abscondit & repositus talentũ sibi creditũ in sudario. Et dictũ fuit illi: Quare non dedisti pecuniam meã ad mensuram, & ego veniens cũ vris vtiq; exegissem illam: Quandoque verò accipitur pro abundantia rerum, propter quam aliquis alteri mutua potest. Et sic fuit promissa filiis Israel in præmium pro obseruatione legis, iuxta illud Deut. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: hoc est, tam abundas eris, qd poteris mutua gētibus, & à nullo mutuũ accipies. Tertiò accipitur propriè, & sic: Vsura est lucrũ siue cremenũ ex mutuo vero vel interpretatio proueniens, siue illud cremenũ sit pecunia, siue aliud quod pecunia æstimari possit. ¶ Ad cuius euidentiã sciendum est, quòd mutuũ est contractus, in quo transfertur dominũ rei cum debito recuperandi tantundè in specie, & non in numero. Ideo dicitur mutuũ, quia de meo fit tuũ. Et consistit in rebus vsu consumptilibus, siue quarum vsus non distinguitur ab ipsis, vt bladũ, vinum, oleum, pecunia, & alia huiusmodi. Vtendo enim blado ad cibum, consumimus, similiter & vinũ, ac pecunias. Quia vsus principalis eius consistit in distractione. Ex quo patet, quòd licet in rebus, in quibus vsus distinguitur à proprietate, fraus & dolus committi possint: non tamen vsura, cum in illis non inueniatur ratio mutui. ¶ Vsura siue dare ad vsurã, hoc tertio modo accipiendò vsurã, peccatum est ex suo genere mortale, tam in antiqua, quàm in noua lege, ac etiã lege naturæ prohibitum. Primò in antiquo testamẽto. Si pecuniam tuam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Sequitur: Qui pecunia suã non dedit ad vsuram. Et Ezechiel, Si ad vsuram non accommodauerit, & amplius non acceperit, vita viuet. ¶ Nec obstat quod scribitur Deut. 28. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, pecuniam, neque fruges, neque quamlibet aliam rem: sed alieno. Quia per hoc quòd prohibet dare ad vsurã fratri, sufficienter dat intelligere, quòd dare ad vsuram cuiusque homini, est simpliciter prohibitum, fratris enim nomine omnis homo intelligitur. Vnde Christus: Omnes vos fratres estis. Et ideo Dauid & Ezech. absolutè locuti sunt. Quod autè addit Moyses, sed alieno, non concessiue sed permissiue dixit, ad duritiã cordis eorũ: sicut de libello repudij & lege talionis, ad maius malũ vitandum

Occultans deo factus rei veniẽs fraus latet. Triplex defectus rerũ vendibilium.

2. 2. q. 78.

Mutuũ quid sit.

Vsura siue dare ad vsuram, est peccatum omni lege prohibitum. Exod. 22. Psal. 14. Ezech. 18.

Mat. 23.

vitandum, ne à Iudeis Deum colentibus vsuras acciperent; propter auaritiam quam habebant. Quod utique fecissent, si accipere ab alienis non fuisset permiffum. Et eodem modo respondendum est, si obiciatur de legibus ciuilibus, quæ dant actionem vsurariis, nõ approbando, sed solum permittendo ad duritiam cordis, ad euitandum maius malum: nam nullo aliàs modo subueniretur necessitatibus patientibus. Secundò prohibetur lege noua, Luca 6. Mutuum date, nihil inde sperantes. Tertiò prohibetur iure natura, quo iniustum est vendere quod nõ est, cum inter ens & nõ ens non fit proportio: & per consequens nec æqualitas, vendere etiam bis aliquid est de iure naturali illicitum, cum in secunda venditione vendatur non suum: sed alterum horum facit vsurarius, quia vendit vsuum rei qui non est distinctus à proprietate: & sic accipitur pro eo quod non est, in quo est plus quàm manifesta inæqualitas. Et si illud lucrum accipitur pro proprietate, iam bis accipit pro illa, primò tantundem, secundò lucrum: & sic bis accipit. Hæc est ratio Philosophi. Præterea pecunia mutuo accepta transit in dominium debitoris: ita quòd sit sua vt dictum est: sed valde iniustum & inæquale est, vt quis quærat fructum in re quæ est alterius. Igitur, & c. Quidam etiam dicunt, quod in vsura venditur id quod est commune. Item super fit contra misericordiam, cuius natura est, vt eius opera gratis fiant, aliàs non esset misericordia: Christus autem ponit mutuũ inter opera misericordiæ. Nec obstat quod aliquando dare mutuũ sit de consilio: quia ad mutuũ semper sequitur præceptũ negatiuũ, quo prohibetur ne quid ultra sortẽ nõ solum accipiat, sed nec etiã speretur. Ex quo sequitur, quod vsura purè metale est peccatũ, nõ solum in lege noua siue euangelica, sed etiã in lege natura prohibitu: cum omnis volitio interior libera, quæ fertur supra materiã indebitũ siue obiectũ, prohibitu, sit mala, & peccatũ. Eadẽ ratione ad alteriũ purè metale, est peccatũ.

DE DIVISIONE VSVRAE.

VSurã diuiditur in mentalem & extrinsecam. Vsurã extrinseca consistit in hoc quod est lucrum ex mutuo, interueniente pactioe explicita vel implicita. Mentalis consistit in spe lucri, absque vlla conuentione. Pro resolutione multarum difficultatum circa vsuram extrinsecam notandum, quòd ad lucrum vsurarium requiruntur & sufficiunt duæ conditiones ex parte ipsius lucri. Prima est, quòd sit aliquid pecunia æstimabile. Secunda, quòd lucrum nõ sit suum. I. mutuantis. Ex prima sequitur, quòd si aliquis mutuat alteri vt fiat amicus, non est vsurarius. Ex secunda sequitur, quòd si aliquis mutuat alteri vt rebeat suum, vel vt redimat vexationem, quia si non mutuat, sortẽ debitorum negaret, vel se ad iudicium trahi faceret, quod nõ faciet propter mutuũ, non est vsura. Neque etiã si mutuũs dederit in pactum, damnum emergens quod incurrit, est peccatum: quia non est lucrum. Sed si obliget ad remutuandum, vel molendum in mola sua, vel ad sumendum aliquid ex officina sua, vsura est: quia illa obligatio pecunia æstimari potest. Discernendum est tamen hic lucrum licitum ab illicito, lucrum enim licitum est pretium pro mola vel aliis mercibus, & hoc non est vsura, nec subiacet restitutioni. Illicitum verò est obligatio, ideo tenetur ad relaxandum vinculum obligationis, & ad recompensationem illius ad arbitrium boni viri. Sequitur etiam, quòd si aliquis locat aut vendit pecuniam, quod fieri potest quantũ ad vsuum secundarium, cum pacto accipiendi plus, moderatè tamen, non est vsura, cum non sit mutuum, vt si quis mutuat pecuniam ad ostentationem, vel si locat aureos ad ponendũ in brodio, vel nummos aureos vendit pro argenteis & parua moneta, vt emptor leuius & securius ambulet: non est vsura. Sicut enim vasa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetatur, potest locari & vendi, sic pecunia quò ad vsus secundarios. Sequitur etiam quòd si aliquis accipiat pœnam conuentionalem propter moram debitoris, non est vsurarius, quia non ex mutuo, sed ex mora. Quod limitandum est, nisi creditor probabiliter æstimaret debitorem futurum esse in mora, aut mallet debitorem incurtere pœnam, quàm sibi soluere. Et generaliter si interueniat fraus. In mutuo implicito, multis modis vsura committi potest. Si venditor propter dilationem pretij plus vendit, vel emptor minori pretio emit, quia pretium anticipat. Idem de obligato ad soluendum certã summam post annum. Et quia anticipat solutionem pro minori pretio, liberatur à toto. Item si minori quàm iusto pretio emit: quia facit pactum de retrovendendo. Si pignore vtitur, vel aliquid pecunia æstimabile accipit, putã operationes in vineis, aut vsus equorum: pariter si quis emat rem non existentem, putã domum, pro existente, & venditor locat donec reddat principale. Similiter in societatibus & subsidiis, quando non est æqualitas in lucro, vel periculum non æqualiter pendet. Et si quis rem suam seruaturus, ad tempus vendit illam, volens maius pretium, quod interim curret vsque ad illud tempus, vsura est. Nõ esset tamen vsura, si ad pretium commune alicuius determinatæ diei venderet. Nec si triticũ antiquũ ad nouũ mutuarẽ: dummodò triticũ mutuarum esset sanum, & non permixtum puluere aut aliis granis, & expectetur nouum purum duobus cribris ventilatum & purgatũ: excessus enim valoris vsura est. Et quia penè innumeri casus sunt à mercatoribus adinuerti, quos prolixũ esset scribere, ad summissas remitto. Et ad prædicta fundamenta, per quorũ applicationẽ facillè poterit nouus casus oblati cognosci, hæc per introductionem sufficiãt.

DE VSVRA MENTALI.

Circa vsuram mentalem, quæ consistit in spe lucri ex mutuo absque conuentione, ad cognoscendum quando sit peccatũ, considerandũ est an lucrum speretur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, est peccatũ restitutioni obnoxium. Si verò ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, nõ est peccatũ: neque tenetur ad restitutionem. Verũ quia plerũque animus mutuũ dantis non concordat cum animo & intentione mutuum accipientis: ideo oportet discernere

Ad lucrum vsurariũ quæ requiruntur & sufficiant.

In mutuo implicito vsura multipliciter committi potest.

discernere distinguendo: quia vel vtriusque intentio est pia, vel claudicat ex vna parte. Si vtriusque intentio est pia: quia mutuans non sperat ex mutuo: nec accipiens mutuum dat illi propter mutuum, sed ex mera liberalitate & gratitudine: tunc nulla est vsura, neque opus est restitutione. Si verò vtriusque intentio feratur ad mutuum: quia mutuans sperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuum aliquid ultra tunc est peccatũ, & tenetur ad restitutionem. Si verò alterius conditio claudicat: dupliciter fieri potest, vel ex parte dantis, vel ex parte accipientis. Si ex parte accipientis, quod est quando qui mutuat, nil ex mutuo sperat. Accipiens autem dat aliquid ultra sortem propter mutuũ, & quasi inuitus. Tunc si mutuans, accipit, putans debitorem ex mera gratitudine dare, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, donec ad eius notitiam peruenerit, quòd debitor propter mutuum dedit. Si autem claudicat ex parte mutuũs tantum, sic quòd mutuans sperat ex mutuo, & alius ex mera gratitudine dat: tunc mutuans peccat peccato vsuræ, & tenetur restituere. Verũ si postea cognoscat quod ex mera gratitudine debitor dedit, potest acceptare & retinere. D. Caietanus circa hoc dicit, quod si quis non vult mutuae alicui, quæ nouit nil ex gratitudine offerentem, & libenter mutuat alteri, quem videt gratum: non propterea inuoluitur peccato vsuræ mentalis: sed sequitur naturalem inclinationem, quia actiones nostras dirigimus his qui digni sunt. Et similiter ex parte accipientis mutuum: si quis gratis multa impendit muneribus & obsequia, vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibenda pronocetur: ad nullum peccatum pronocat mutuantem. Quod limitandum venit quò ad primum, extra casum, in quo non grato mutuarẽ non tenetur. Et quò ad secundum in casu, in quo esset valde pauper vel tenuis.

DE REDDITIBVS ET CENSIBVS ANNUIS.

Circa redditus & census annuos an sit licitum eos emere, & an & quando in talium emptione committatur vsura, est difficultas. Pro cuius resolutione aduertendum est, quod cum omnia quæ possunt pecunia æstimari, emi & vendi possint, modo seruetur æqualitas inter rem venditam & precium: sequitur quòd redditus & census annui, qui pecunia æstimari possunt, sunt vendibiles: & venditio & emptio eorum est licita, dum modo iustum pretium seruetur. Si verò viliori pretio emantur, & non est pactum de retrovendendo, non est quidem vsura, cum non sit mutuum nec explicitum nec implicitum: est tamen iniustitia, propter inæqualitatem pretij: teneturque emptorium pretium rescire. Si verò redditus vel census annui emantur minori pretio cum pacto de retrovendendo, vsura est: quia ibi est mutuum implicitum: & emptio illa sub minori pretio, & pactum de retrovendendo est quoddam velamen in fraudem vsurarũ, & sic non habet efficaciam. Nam (vt dicitur Iurista) plus valet quod agitur, quàm quod simulatè cõcipitur. Vbi autem annui redditus & aliæ quæcunque res iusto pretio emuntur: pactũ de retrovendendo non vitiat, immo pertinet ad liberalitatem emptoris, qui ad hoc se astrinxit, quod non potest exigere simul omnes pecunias datas, manente debitore libero ad dandũ sortem vel redditũ annuum. Ex his patet quid dicendum sit de redditu annuo tritici, vini, ac olei. Sed aduertendum est bene ad pretiũ iustum, quia variatur, & vix reperiri potest propter sterilitatem & pericula occurrentia: nec pretiũ iustũ taxare pertinet ad Theologum, sed ad communitatem, vel principem communitatis: ideo pertrãseo. Puto tamen excusari eos qui sequuntur dictum principis vel parlamentorũ, dummodo quãdo pro loco & tempore ex causa rationabili variãt edicta & augent pretiũ, etiã ab emptoribus augeatur.

DE VSVRARVM RESTITVTIONE.

Vsurarij extrinsecè lucrum accipientes ex mutuo siue explicito, siue implicito, tenentur ad restitutionem acceptorum, & ad interesse damni emergentis. Non tamen tenentur ad restitutionem eorum quæ ex pecunia vsuraria acqviserunt. Cum licitè quilibet tenere possit, quod legitime acquisiuit. Prout in hoc casu, cum pecunia non faciat ex se fructus. Sed si id quod per vsuram acquisitum est, faciat fructus, vt domus, vineæ, prata, tenetur non solum ad restitutionem domorum, vinearum, & pratorum, per vsuram acqvisitorum, sed etiam fructuum. Quando autem purè mentalis vsurarius restituere teneatur, vt dictum est, cum de vsura mentali ageretur.

DE ACCEPTIOE AD VSVRAM.

Accipere ad vsuram à parato dare ad illam, & qui non consuevit aliter mutuarẽ, in casu necessitatis vel rationabilis vilitatis secundũ se nullũ est peccatũ: quia nil aliud est, quàm mutuum accipere & vsurã pati: quorum neutrũ habet rationem mali culpæ: quia secundum Philosophum qui iniuriam siue iniustitiam patitur, non peccat: sed vsurarius dãdo sub vsuris facit iniustitiam: ergo qui accipit & patitur, non peccat. Licitum est enim peccato alterius in bonum suũ vt: quia Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum, vt ait D. Aug. Potest tamen esse peccatũ, si quis absque rationabili causa patitur hoc damnum, & alterius iniquitate vtatur. Inducere verò nõ paratum, vel à parato petere mutuum sub vsura, peccatũ est: quia nullo modo licet inducere aliũ ad peccatum, neque cooperari seu consentire aut cõplacere peccato alterius: quia quanuis aliquis sit dispositus & paratus dare ad vsuram, non tamen semper cogitat, & ex illa petitione quia illicitum petit, prouocat ad denuo consentiendum peccato, ad quod erat antea dispositus. Nõ autem prouocat, quando solum mutuum petit: quia quòd det ad vsuram, non sequitur per se ad petitionem mutui, cum possit absque vsura dare: ideo per accidens est, & ex malitia sua proueniens, quòd offerat sub vsura, & non aliàs. Sicut si à debitore idololatra negante debitum, & parato peierare, creditor petat quòd iuret per idolum suum, peccat: quia petit aliquid, quod alius non potest facere sine peccato. Si verò petat solum iuramentum, cum illud licitè præstare possit per Deum ve-

2. 2. 7. 78. ar. 3.

2. 2. 7. 78. ar. 4.

5. Ethic.

In Enchi.

rum: sicut dare murum sine vsuris, non consentit neque cooperatur peccato alterius. Licet ille ex malitia sua incidat in peccatum, ad quem præservedum non tenetur relinquere vitia & necessaria sibi: licet bene teneatur ad præservedum à peccato ex infirmitate proveniente, quod est bene notandum: quia hinc pender solutio multarum difficultatum.

§. 4 DE PARTIBVS INTEGRALIBVS IVSTITIAE.

2. 2. q. 99. Pfall. 36. **P**artes integrales iustitiae sunt duae. scilicet facere bonum, & declinare à malo. Iuxta illud Psal. Declina à malo, & fac bonum. Non tamen accipitur hic bonum vel malum largè siue communiter. Quia ad omnem virtutem pertinet facere bonum, & vitare malum: nisi fortè accipiat iustitia, prout est omnis virtus. Quamvis iustitia hoc modo accepta respiciat quandam specialem rationem boni, prout est debetum in ordine ad legem divinam vel humanam. Sed iustitia particularis respicit bonum in ordine ad proximum, & sic facere bonum ponitur pars iustitiae sub ratione debiti ad proximum, & vitare malum oppositum, quod est proximo nociuum. Ad iustitiam verò generalem, facere bonum debetum in ordine ad communitatem, & vitare malum oppositum. Et dicitur partes integrales: quia utraque earum requiritur ad perfectum actum iustitiae. Et ponuntur duae: quia in operationibus & rebus exterioribus, circa quas est iustitia, aliud est facere aequalitatem, aliud aequalitatem factam non corrumpere. Non enim declinare à malo importat negationem puram, hoc est non facere malum: quia per hoc non meretur palmam, sed euitat poenam: sed importat motum voluntatis repudiantis malum. Et hoc ipsum vocabulum declinationis importat. Et hoc est meritorium, præcipuè cum aliquis impugnat ut malū faciat, & resistit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac completius iustitiae, est facere bonum: declinare autem à malo, est actus imperfectior & secundarius.

Ver. 1. DE PECCATO TRANSGRESSIONIS SIVE COMMISSIONIS.

2. 2. q. 79. arti. 2. Transgressio dupliciter accipitur. **H**is duabus partibus integralibus opponuntur duo vitia. Declinationi à malo opponitur transgressio. Operationi boni opponitur omisio. Quod ad primum, sciendum quod transgressio accipitur dupliciter. Primò largè, & importat violationem cuiuslibet præcepti, siue affirmatiui, siue negatiui, & sic non diuiditur contra omisionem: immo est aliquid commune omni peccato. Secundò, ut accipitur propriè & strictè: & sic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et sic opponitur omisioni. Quia transgressio est per actum directè oppositū præcepto negatiuo. Omisio verò de se non importat aliquem actum directum. præcepto affirmatiuo oppositum: sed solum defectum actus debiti, & prætermisionem præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata, simpliciter & absolute loquendo, peccatum transgressionis est grauius, propter directam repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeo grauius peccat filius, qui non exhibet debitam reuerentiam patri: sicut qui facit irreuerentiam. Licet aliqua omisio possit esse grauior aliqua transgressione, propter circumstantiam aliquam: ut in eo qui tenetur custodire portas ciuitatis: & eius omisione hostes ingrediuntur, & diruunt omnia.

Ver. 2. DE PECCATO OMISSIONIS.

2. 2. q. 79. arti. 3. **C**irca peccatum omisionis est difficultas, an sit dabilis pura omisio, an semper habeat actum adiunctum. Et quod ad hanc difficultatem certum est, quod non est necesse semper habere actum annexum concomitantem. Quia tempore impletionis præcepti potest quis dormire: & tunc omittit & nullum actum concomitantem habet. Certum est etiam quod si habeat actum directum concomitantem, ut pote nolle implere præceptum affirmatiuum: tunc non est pura omisio: sed est peccatum mixtum comprehendens transgressionem & omisionem, cum omne præceptum negatiuum includat affirmatiuum. Sed difficultas pendet in hoc, an præcepti omisio possit esse absque quocunque actu concomitante vel præcedente, qui sit causa eius. Et respondetur quod semper habet vel habuit actum præcedentem, qui fuit causa eius: ut si is qui tenetur ire ad matutinas, se inebriauit de serò, vel in aliis se occupauit, vnde impossibilitauit se ad surgendum ad matutinas, peccatum omisionis non imputatur ei pro tunc: quia si aliquis violèter excitaret eum & iret ad matutinas, non omitteret. Et sic omisio non incipit ei imputari ad culpā, donec venit tempus in quo debet & tenetur operari. Licet peccauerit in causa, se impossibilitando: Et sic omisio imputatur actui quo se inebriauit.

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS IVSTITIAE.

4. Esbie. 8. Esbie. Indebitum est duplex. Debitum morale. **P**artes potentiales adiunctæ iustitiae sunt multae. Ad quarum euidenciam supponendum est primò, quod in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali, duo sunt consideranda: Primò quod virtutes adiunctæ in aliquo conueniant cū principali cui adiunguntur. Secundò quod in aliquo deficient à perfecta ratione ipsius. Secundò supponendum est quod iustitia est ad alterū, & ratio iustitiae consistit in hoc quod reddat alteri quod ei debet secundum aequalitatem. Et sic debetū & aequalitas sunt de perfecta ratione iustitiae. A ratione aequalitatis deficiunt quatuor virtutes. scilicet religio, quæ est in ordine ad Deū, cui non potest reddi æquiualens. Item Pietas, quæ est in ordine ad parentes, quibus etiam non possumus reddere æquiualens. Item Obseruantia, quæ est erga virtuosos, & in dignitate constitutos, deficit ab æqualitate, cum virtus ab homine recompenfari non possit: ut patet per Philosophum. Et huic adiungitur obedientia. Ad sciendum autem quæ virtutes deficient à ratione debiti iustitiae, notandū est quod secundum Philosophum duplex est iustum siue debetū. scilicet legale & morale. Iustū & debetū legale est, ad quod reddendū, aliquis aliqua lege astringitur in exteriori foro. Et tale debetū legale respicit iustitia, quæ est principalis virtus. Iustū verò siue debetū morale est,

est, quod ad reddendum quis non astringitur aliqua lege in foro exteriori, sed illud aliquis debet ex honestate virtutis. Hoc debetum non est tērum, sicut debetum legale. Et ideo virtutes quæ sunt ad alterum sub ratione debiti moralis & honesti, deficiunt à ratione iustitiae ex parte debiti, licet nō ex parte aequalitatis. Debitum autem morale habet diuersos gradus: & secundū hoc assignantur diuersæ virtutes annexæ iustitiae. Primus gradus debiti est, ex cuius ratione insurgit necessitas, quando, scilicet sic necessarium, quod sine eo morum honestas conseruari nō potest. Et iste gradus debiti potest attendi dupliciter. Primò ex parte debentis. Et sic ad hoc debetum pertinet, ut homo talem se exhibeat alteri in verbis & factis, qualis ipse est. Et sic adiungitur iustitiae Veritas, in qua includitur fides siue fidelitas, per quam fiunt & seruatur quæ dicta sunt & promissa. Secundò potest attendi ex parte eius cui debetur, prout aliquis recōpēsar alicui secundū ea quæ fecit, siue in bonis, siue malis. Quod ad bona adiungitur iustitiae vna virtus, quæ dicitur gratia, seu gratitudo, quæ ab aliquibus dicitur Eucharistia: quod ad mala verò ponitur alia virtus, quæ dicitur vindictio, per quā (ut Tul. ait) omnino quod obcurū est, aut defendēdo, aut vlciscēdo, p̄pulsat. Secundus gradus debiti, quod dicitur necessarium largo modo, sicut cōferens ad maiore honestatē. Circa hoc debetū versatur Liberalitas, Amabilitas, & Amicitia, & alia huiusmodi, de quibus per ordinē dicendū est.

Ver. 1. DE RELIGIONE.

2. 2. q. 81. arti. 1. **R**eligio, est virtus disponens hominem ad colendum & honorandum Deum. Ad hanc ordinantur tria prima præcepta decalogi, quæ sunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, siue ad quos religio immediatè inclinatur, sunt octo, duo interiores, & sex (ut in pluribus) exteriores. Et quia finis religionis est superior ad alias virtutes: ideo potest actus omnium aliarum virtutum imperare, hoc est ad finem suum ordinare.

Ver. 2. DE DEVOTIONE.

2. 2. q. 82. arti. 1. **P**rimus actus religionis interior, est deuotio, quæ nil aliud est, quàm prompta voluntas tradēdi se ad ea quæ pertinent ad Dei familiarum, cultum & honorem. Vnde Exod. 35. dicitur, Quod multitudo filiorum Israel mente promptissima atque deuota offerebat primitias Domino. Et sic patet quod deuotio pertinet ad voluntatem. Causa enim extrinseca est Deus, causa verò intrinseca est contemptio & meditatio, qua quis concipit quod se tradit diuino obsequio. Vnde Psal. In meditatione mea exardescet ignis, effectus verò eius est interior cordis letitia. Vnde in collecta Ecclesiae dicitur, Ut quos ieiunia votiua castigant, ipsa quoque deuotio sancta latificet.

Ver. 3. DE ORATIONE.

2. 2. q. 83. arti. 1. **S**ecundus actus religionis est Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo largè, pro qualibet bona operatione. Vnde super illud 1. Thess. vlt. Sine intermissione orate, dicit Gl. Semper orat, qui semper bene facit. Et sic accipitur Luc. 18. vbi dicitur: Oportet semper orare, & nunquam deficere. Alio modo strictè, prout est applicatio mētis ad Deū. Et sic secundū Damasc. Oratio nil aliud est, quàm quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum, & secundū D. Aug. est petitio decentium à Deo. Et ex his duabus definitionibus consistit vna tertia. scilicet Oratio est ascensus siue eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decentium petitione. Licet enim Deus multa etiam non petita liberaliter nobis largiatur: tamen aliqua vult dare nobis petentibus, propter vilitatem nostram: ut si fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad eū & ut cognoscamus eum esse honorum nostrorum authorem & largitorem. Et cum per orationē homo exhibeat reuerentiā Deo, inquantū ei se subiicit, & oratio protestatur se egere eo, sicut authore naturæ, & largitore bonorum suorum: sequitur quod oratio est actus virtutis religionis, ad quam pertinet honorem & reuerentiam Deo exhibere. Et quamvis oratio sit elicitiuè ab intellectu: & ideo secundum Cassiod. oratio dicitur, quasi oris ratio: est tamen imperatiuè à voluntate, in qua est religio, quæ ordinat actum voluntatis & aliarum potentialium ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfectam tria requiruntur. scilicet eleuatio mentis in Deum, & ratio impetrandi, quæ ex parte Dei dicitur sua sanctitas, per quam petimus exaudiri, secundum illud Danielis 9. Propter temetipsum inclina Deus aurem tuam, ex parte verò petentis est gratiarum actio. Hinc est quod oratio plura nomina sortitur. Vnde & Apost. dicit: Obsecro igitur primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. In quantum oras accedit ad Deum quem orat, dicitur Oratio. In quantum petit aliquid à Deo determinatè, dicitur Postulatio: si verò indeterminatè, ut cum quis petit adiuuari à Deo, dicitur Supplicatio. Et si solum factum narretur, ut Ioan. 11. Ecce quæ amas infirmatur, vocatur Insinuatio, quantum autem ad rationē impetrandi ex parte Dei, dicitur Obsecratio: ex parte verò petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Gloss. 1. Tim. 2. dicit, quod in Missa obsecrationes sunt, quæ præcedunt consecrationem: in quibus quædam sacra commemorantur: Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua maximè debet mens in Deū eleuari. Postulationes autem sunt in sequentibus. Gratiarum verò actiones in fine. In pluribus etiā Ecclesiae collectis hæc quatuor possunt attendi: sicut in collecta sanctæ Trinitatis. Quia cum dicitur, Omnipotens sempiternus Deus, pertinet ad orationem. Quod verò dicitur, Qui dediti famulisti tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cum autem dicitur, Præsta quæsumus omnipotens Deus, pertinet ad postulationem, & quod ponitur in fine. Per dominū nostrū Iesum Christū, &c. pertinet ad obsecrationē.

Ver. 4. DE NECESSITATE ORATIONIS.

2. 2. q. 83. arti. 3. **O**ratione esse de necessitate salutis & de præcepto, patet per illud Marc. 14. Vigilate, & orate vt non intreris in tentationem, & Luc. 11. Petite, & accipietis. Ratione potest probari, Quia

Debitū morale habet diuersos gradus.

2. 2. q. 81. arti. 1.

2. 2. q. 82. arti. 1.

Psal. 38.

2. 2. q. 83. arti. 1.

Esb. 3.

Esb. de Ver. do.

2. 2. q. 83. arti. 17.

2. 2. q. 83. arti. 3. ad. 2.

necesse est aliquando se subiicere Deo. Dicitur enim Esa. 45. Mihi curuabitur omne genu, & 2. Macch. 9. Antiochus coactus, & manifestam Dei virtutem in se contestans, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Sed per orationem (vt dictum est) homo se subdit Deo: ideo Psal. Subditus esto Domino, & ora eum. Hæc subiectio est duplex. Exterior & interior. Interior dicitur oratio mentalis. Exterior, quæ fit verbo, dicitur oratio vocalis. Inter has, mentalis est principalior: quia vocalis sine mentali non placet Deo. Vnde Mat. 15. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sine causa me colunt. ¶ Ad euentiam tamen huius necessitatis sciendum est, quod cum præceptum de oratione sit affirmatiuum, nõ obligat semper & pro semper, sed pro tempore. Inuestigandum igitur nobis est, quo tempore teneamur orare: & quas orationes dicere. Et quidem quantum ad orationem vocalem communem, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deo offertur, necesse est quod innotescat toti populo: quod fieri nõ possit nisi esset vocalis. Ideo rationabiliter statutum est ab Ecclesiâ præceptum, vt ministri Ecclesiæ voce pronuntient orationes, quas pro populo faciunt. Et sic tenentur temporibus determinatis orare. Sic quod peccarent mortaliter habentes curam Ecclesiarum collegiarum & monasteriorum, si præmitterent aliquod officium eis ex fundatione seu ex statuto, per superiores approbatis & iuratis, ordinatum. ¶ Septem autem horæ canonicæ (quæ sunt matutinale officium, 1. 3. 6. 9. vespere, & completorium) diuinitus inspiratæ secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi, fuerunt ab Apostolis obseruata. Vnde Act. 3. dicitur, Petrus & Ioannes ascendunt in templum ad horam orationis nonam. Et deinde ab Ecclesiâ fuerunt præceptæ, vt omni die dicantur à ministris existentibus in sacris ordinibus ad laudandum Deum, & gratias agendum de beneficiis. Inter quæ maximum est beneficium creationis & redemptionis. Quorū primū septem diebus completum fuisse dicitur. Secundum verò beneficium septem quodammodo horis peractū est, vt habetur in officio sanctæ Crucis, quod dicentibus Ioannis 22. dedit 40. dies indulgentiarū, vt D. Anon. Flor. dicit in 3. parte suæ summæ, tit. 13. c. 4. Præceptum harum horarū habetur in ca. dolentes, de celebrat. missar. Tenentur pariter ad eas beneficiati, etiam non existentes in sacris, vt habetur in c. clericus, 91. dist. Tenentur etiam religiosi professa, ac etiam cõuersi religionis approbatae per Ecclesiā, eod. quod sint instituti, non solum ad orandum pro se particulariter, sed etiam pro vniuersali vtilitate fidelium. Et eod. etiam quod sint totaliter applicati ad cultum Dei. Ideo dicuntur habere beneficium interpretatiuè. ¶ Viuendi ex elemosynis, vel ex redditibus monasterij, vel collegij, quæ eis conceduntur ab Ecclesiâ, ratione applicationis prædictæ. Tenentur & prædicti ad officium D. Virginis & defunctorum, psalmorum, lectanarum, nocturnorum, secundum quod in eorum statuto cauetur. In his enim vnaquæque prouincia & religio abundat suo sensu. Hæc obligatio procedit ex generali consuetudine Ecclesiæ vel religionis, cuius officium dicunt. Clerici verò in minoribus ordinibus constituti, vel solo clericatu, non tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Ecclesiæ. Prædictæ autem horæ debent conuenienti tempore dici, vt habetur in cap. 1. de celebrat. missarum. Quod intelligendum est secundum morem patriæ & ordinationem statutorum. Possunt tamen ex causa præueniri vel retardari, sicut cum faciendæ est processio vel prædicatio. Nec debet accipi hora punctualiter, alioqui non possit dici tertia post primam, quod tamen in pluribus Ecclesiis & religionibus approbatus seruatur. Officium verò priuarum, quod dicitur non officiendo in Ecclesiâ, debet si fieri potest, propriis horis dici, quod obseruant Carthusienses. Si verò non possit commodè propriis horis dici propter occupationes, potest præueniri vel retardari: melius tamè est præuenire. Solent curiales & alij occupati, de mane perfoluere officium vsq; ad vespere: & de sero dicere vespere cū completorio, & hoc consuevit in c. 1. de celebrat. missa. Matutinas etiã si quis diceret de sero diei præcedentis propter honestam occupationem, vt propter lectionem vel prædicationem, non malè faceret. Nã & hoc in Ecclesiis cathedralibus quandoque fieri solet, quia cum officium ecclesiasticum incipiat à vespere, si de sero post completorium matutinale dicatur, censetur ad sequentem diem pertinere. Nec eo tempore dicens tenetur repetere, nec in crastinum à celebratione cessare, etiam si post matutinale officium de sero dictum bibat, dummodo post mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur à celebratione cessare, vt habetur in c. si confiterit, de accus. cum debeat ieiuno stomacho communicare, & dies quod ad ieiunium à media nocte incipiat. Si verò matutinas quis de sero diceret, vt quietius somno vel voluptati vacaret, non esset absque peccato. Quia in his consideranda est intentio dicentis: quantumcunque tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, secundum D. Anon. Flor. dum modo terminet circa mediã noctem, in qua quantum ad hoc videtur dies terminari. Qui autem prætermittit vna hora aliam dicit, puta post primã sextam, tenetur dicere quod omisit: non tamen tenetur repetere quod dixit: licet debeat de negligẽtia siue omissione poenitere. Qui verò nõdũ dictis matutinis missam celebrat, mortaliter peccat, secundum Guillelm. & Hostien. licet post celebrationem dicat. Et hoc ideo, quia facit cõtra generalem & approbatam consuetudinem Ecclesiæ, iuxta c. in his. 11. distin. Qui autem celebrat antequam dicat primam, nõ peccat: cum in multis Ecclesiis plures missæ dicantur ante primas. Nec tamen tãtum peccat, qui dimittit vnam horam, sicut qui dimittit totum officium licet mortaliter peccet. Qui verò totum officium dimittit, non peccat septem peccatis mortalibus: quia dicere totum officium cadit sub vno præcepto. Grauius tamen peccat, qui plus dimittit. Si quis autem propter infirmitatẽ dimittit, quia absque magna difficultate aut incremento infirmitatis dicere non potest, nõ peccat, neq; tenetur repetere æquiuales, quia Deo auctore (qui

Psal. 36.

Quo tempore teneamur orare.

Psal. 118.

Septem horæ canonicæ diuinitus inspiratæ & per Apostolos fuerunt obseruatae.

Qui tenentur ad horæ canonicas.

Horæ canonicæ debent competenti tempore dici.

Horæ canonicæ possunt aliquando præueniri & retardari.

Officiū primatum quo tempore dici potest.

Officiū matutinale de sero dici potest.

Quod li. 5. art. 28.

Bibens de sero post officium matutinum, non tenetur repetere.

Celebrans non dictis matutinis peccat.

Dimittens officium propter infirmitatem non peccat, nec tenetur repetere.

nõ præcipit impossibile, neq; valde difficile) infirmitatem patitur. Ecclesiâ etiã quæ est pia mater, nõ intedit fideles ad valde difficile obligare: cū iugū domini suaue sit, & onus eius leue. Ideo pro tempore infirmitatis deobligatur à præcepto Ecclesiæ. Si verò propter paupertatẽ vel necessitatẽ, quia fortè libro caret, etiã deobligatur: tenetur tamen recõpensare per psalmos vel per orationem dominicam sæpius repetitam. Non tamen quis euadit graue peccatū, quando ad libitum suū sine causa rationabili mutat officium in Ecclesiâ vel religione sua dici consuetū, aut ordinatū: quauis propter prædicationem vel lectionem, de licetia prælati, vbi Chorus facit de feria, liceat dicere officium de aliquo sancto triū lectionū: quia causa est rationabilis. Ideo non peccat. Qui tamen in Choro horas dicunt, non tenentur totum dicere: sed sufficit quod ea quæ ad eorum Chorū pertinent, perfoluant: cum propter charitatẽ cõsentant esse vnum: nec etiam qui vnū versum aut psalmum omittit, totum officium tenetur repetere: sed sufficit postea omissum supplere. ¶ An autem qui tenetur dicere officium, si omiserit, tenentur repetere: & an possit confessor talẽ omittentem cõfessum, purè relaxare, aut cum vno vel duobus psalmis commutare, difficultas est nõ modica: eod. quod si quis tenetur determinato die dare Sorti vel communitati centum aureos: si dare omiserit illa die, non est liberatus: nec potest sacerdos minuere vel commutare, cum sit in præiudicium tertij. Si cū officium sit institutum in vtilitatem totius populi, videtur quod nõ sit liberatus. Circa hoc D. Tho. dicit, quod in omni officio diuino est hoc cõmune, quod pertinet ad Dei laudem, & suffragiū fidelium. Sed distinguitur vnum officium ab alio, secundum diuersitatẽ temporis & locorum. Et ideo sicut in officiis diuinis exoluentis obseruanda est congruentia diei & temporis: quæ quidem obseruari nõ possit, si oporteret iniungere dimittere, vt horas diceret quas omisit, fortè enim in completorio diceret, iam lucis orto syndere, & in tempore Paschali diceret officium dominicæ Passionis, quod videtur absurdum, & ideo non videtur esse iniungendum ei qui omisit diuinum officium, quod horas easdem repetat, sed aliquid loco illius ad diuinam laudem pertinens, puta septem psalmos, vel aliquid amplius secundum quantitatem omisi dicat. Ex quo sequitur quod tenetur ad æquiuales, & per consequens sacerdos non potest obligationem diminuere, licet possit pro reatu omissionis poenitentiam arbitrariam dare. Prædicta autem obligatio laudandi Deum & faciendi suffragium Ecclesiæ, non est reatu, nec ex reatu pendens, sed ex præcepto Ecclesiæ. Igitur simplex sacerdos non potest diminuere aut commutare. Nec est simile de ieiunio ab Ecclesiâ præcepto omisso. Quia illud præceptum directè & immediatè ordinatur ad particulare bonum personæ, & non ad vtilitatem aliorum, sicut diuinum officium, vt dictum est. Ideo sacerdos non tenetur iniungere, vt ieiunia omissa suppleat. D. Antoni. Florent. qui fuit satis scrupulosus, in tertia parte summæ, tit. 13. c. 4. allegat D. Petrum de Palude in quarto dicentem, quod Dei vicarius potest commutare & condonare restitutionem Deo faciendam. Ideo si quis per totū annum dimisit officium, non oportet quod totum duplicet. Quia magis placet Deo minus cum deuotione & cordis alacritate, quàm æquiuales cum tædio. Allegat dictum D. Hieron. quod habetur in can. non mediocriter, de consecrat. dist. 5. vbi dicitur: Melior est quinque psalmorum decantatio cum cordis puritate & spiritali hilaritate, quàm totius Psalterij modulatio cum cordis tristitia & anxietate. Verum ex doctrina D. Thomæ habetur, quod solum immediatus Christi vicarius, pontifex, s. maximus, qui reatu & curam habet totius Ecclesiæ, hoc potest. Quia ea quæ ad Ecclesiā pertinent, eius subiacent dispositioni, & ideo debet Ecclesiâ potest commutare, imò omnino remittere: ne deterreatur peccatores omittentes: & ne desperet. Sicut enim potest dispensare ne canonicus in duabus Ecclesiis teneatur bis officium dicere: licet aliquid in diuino officio taliter dispensatus in hymnis vel psalmis teneatur superaddere: ita in officio per Ecclesiā ordinate Papa potest dispensare. Inferiores verò eo non possunt, nisi ex eius commissione. Ideo non sine causa in indulgentiis Apostolicis hic casus exprimitur. Quod non fieret, si Episcopus vel simplex curatus possit. Quam ob rem timendum est negligẽtib; quia si hęc non satisfecerint, vel à summo pontifice indulgentiam obtinuerint, reddituri sunt vsque ad minimum quadrantem in purgatorio rationem. Potestas enim curatorum & episcoporum limitata est, neque in his quæ ad rotam Ecclesiā pertinent, se exedit. Vnde si cõmurent vel condonent, ponunt falcem in messem alienam. Ideo commutantes peccant, & etiam absoluentes, nõ iniungentes æquiuales. ¶ Ad alias autem orationes vocales ministri Ecclesiæ prædicti aut alij laici vel clerici simplices sub præcepto siue sub pœna peccati mortalis, non tenentur, nisi ratione voti vel acceptationis in cõfessione, vel præcepti Ecclesiæ. Quia si ipsa Ecclesiâ vel caput eius propter aliquam causam rationabilem orationes vocales indiceret & præciperet, tenerentur subditi. Nec obstat quod Dominus dicit: Cum oratis, dicit: Pater noster, &c. Quia orans oratione mentali, sufficienter dicit, iuxta illud Psal. Tibi dixit cor meum. Et cum curatus ius præcipiendi non habeat, sed nudum sacramentorum ministerium, & præceptorum Episcopi executionem, si ipse autoritate sua (vt fieri solet in diebus dominicis) aliquas particulares orationes iniungat, licet sub eius cura degentes, bene faciãt obediẽtes: quia tamen talis iniunctio non est, neque esse potest præceptoria, sed solum exhortatoria, mitentes non peccant mortaliter. ¶ Multum tamen conueniens & congruum est vocaliter orare, tripliciter ratione. Primò ad excitandam animi interiorẽ deuotionem: quia quandoque mens orãtis per orationem vocalem magis eleuatur in Deum, propter vnionẽ animæ & corporis. Sicut enim affectiones animæ redundant in corpus: vt experimur, quando audimus læta gaudia paradisi, cor dilatatur. Et cum audimus terribilia inferni tormenta, cor restringitur. Vnde Psal. Cor meum &

An liceat mutare officium. In choro dicẽs officium, non tenetur nisi ad vnam partem.

An omittens officium, vno die, tenetur repetere alio die.

Quod lib. 13. art. 24.

Papa potest commutare & condonare officium.

Quod lib. 1. art. 13.

An & quando laici teneantur vocaliter orare.

Mat. 6. Psal. 26.

Vocaliter orare est congruū & valde vtile.

2. 2. q. 89. ar. 12.

Psal. 83.

Oratio Dominica continet petenda & ordinem petendorum.

tinentur, in oratione Dominica: igitur, &c. Oratio enim Dominica non solum continet quae desiderare possumus, sed etiam quo ordine desiderare debemus. Et ideo non solum instruit postulare, sed etiam totius affectus nostri est informativa. Et quia haec oratio est perfectissima: ideo ab omnibus amanda, intelligenda, & frequenter dicenda, tanquam a divina sapientia ordinata & composita. Vnde D. Cyprian. Amica & familiaris est ista oratio, dominum de suo orare. Et D. Chryso. super Mart. O quam fidelis & beata haec oratio, cuius ordinem nobis doctor vitae & magister celestis instruit, ut in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D. Aug. ait: Pater maxime diligit orationem, quam filius miro artificio dictavit. Primo enim tanquam summus orator docet captare benevolentiam, quam captamus, laudando, & virtutes, dignitates, ac beneficia eius humiliter recognoscendo, & recitando, hoc Christus in hac oratione docuit. Ait enim: Cum oratis, dicite: Pater noster qui es in caelis. D. Chryso. dicit: Vide qualiter suscitavit auditorem, ut omnis rememoretur beneficij. Qui enim patrem dicit, & creatorem, & nutritorem, & gubernatorem, redemptorem, peccatorum remissorem, & glorificatorem dicit. Cum autem addit (noster) fraternitatem, quae est per vngentum & Spiritus sancti largitionem & hereditatem, per hanc vnam confessus est nuncupationem. Vide ergo quid dicis, quando profers, Pater noster, &c. Non dicit, Domine, quia dominus est nomen timoris, sed, Pater, quod secundum Hieronymum est nomen amoris, & officiorum atque pietatis. Nec dicit, Pater mi, ut D. Cyprianus ait, ut induceret nos ad amorem & pacem fraternalem. Publica enim & communis est haec oratio, in qua non solum tuum, sed omnium patrem confiteris. Non tamen propter hoc prohibuit, quin aliquando possimus dicere, Pater mi: & pro nobis particulariter & singulariter orare. Quemadmodum & ipse fecit Ioan. 17. & Luc. 22. Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Cum autem dicis (in caelis) confiteris potentiam, quae non solum ad terram, sed etiam ad omnes & ultra omnes caelos se extendit: & quod habet sedem in caelis, hoc est, seipsum. Ibi clare manifestat bonis quibus caelorum sedes pro mercede & retributione preparavit. Deinde septem quae sola desiderare debemus ordinatissime insinuat, manifestum est enim quod primum cadens in desiderium hominis, est finis eius. Finis autem noster est Deus, in quem affectus & desiderium nostrum tendit vno modo, prout volumus gloriam Dei: quod pertinet ad dilectionem, quia Deum diligimus in seipso, ideo primum ponitur prima petitio, per quam petimus gloriam Dei, dicens: Sanctificetur nomen tuum. Per hoc (ut dicit D. Aug. ad Probam) actum ad monemur, ut nomen eius, quod in se sanctum est, apud homines semper sanctum sit: & nota sit eius sanctitas mundo. Secundum Glo. & secundum D. Chrysostomum. Per vitam nostram sanctitas tua manifestetur & glorificetur: hoc est, da & fac nos ita vivere, ut nos ipsi semper te glorificemus, & per nos uniuersa te glorificent. Alio modo desiderium nostrum tendit in Deum, secundum quod volumus frui gloria eius, & secundum hoc ponitur secunda petitio. Adueniat regnum tuum. Haec dicens tria petimus. Primum gratiam Dei, quae dicitur regnum eius. Vnde Luc. 17. Regnum Dei intra vos est. Gratia dicitur regni: quia per illam ius habemus ad regnum. Secundum per regnum Dei intelligitur Christus, de quo Luc. 11. Porro si in digito Dei ciccio demonia, profecto peruenit ad vos regnum Dei, hoc est Christus & Messias in lege promissus: qui recte regnum dicitur, quia eius merito introducitur in regnum Dei. Et sic petimus Christum & meritum eius. Tertium petimus gloriam Dei & vitam aeternam, quae consistit in clara visione Dei, ut habetur Ioan. 17. Haec est vita aeterna, ut cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Vnde Mat. 25. Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. Secundum cadunt in desiderium hominis media, & ea quae ordinant nos in finem. Ad finem autem nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo per se: alio modo per accidens. Per se quidem, bonum quod est vtile in finem. Ad finem vero beatitudinis aliquid est vtile dupliciter, vno modo directe & principaliter, secundum meritum quo beatitudinem mereamur, obediendo Deo & secundum hoc ponitur tertia petitio. Fiat voluntas tua, sicut in caelo & in terra. Hoc est, da nobis gratiam implendi omnia praecpta & mandata tua, & tuae voluntati nos in omnibus & super omnia semper conformare, & in nullo ei displicere, sicut & angeli boni, & alij beati in caelo in omnibus se conformant voluntati tuae, & in nullo tibi displicent. Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid est vtile ad finem beatitudinis iustitiae mentaliter, & quasi coadiuvans nos ad merendum, & quantum ad hoc ponitur quarta petitio, per quam petimus omnia condudentia & expedientia ad merendum, siue sint spiritalia, siue temporalia, dicens: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, Panis nomine (secundum D. Aug. ad Probam) omnis sufficientia victus intelligitur. Et sic quod ad victum spiritalem panis est sacramentum Eucharistiae, cuius quotidianus usus proficit homini ad vitae spiritualis conseruationem, augmentum, & confortationem, & expressè hunc panem declarat Christus apud Marcum, cum ait: Panem nostrum quotidianum super substantialem, hoc est praecipuum, scilicet Eucharistiae sacramentum, & Dei verbum (ut D. Hieronymus exponit.) Quo ad vitam vero corporalem requiritur non solum cibus aut potus, sed & vestes, & alia necessaria. Vnde Apostolus. 1. Timoth. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur, &c. Et Eccle. 29. In initium vitae hominis, panis, & aqua, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Non docet petere aut rapere aliena, sed nostra: hoc est, debemus petere, ut det nobis gratiam iuste acquirendi temporalia, ut vitam ad eius obsequium, laudem, honorem & reuerentiam, sustinere possimus corporalem. Non docet pariter petere superflua, neque ad longum tempus sollicitos esse: sed necessaria & quotidiana. vnde quod ad primum inspirauerat Salomonem dicere, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria. Ne forte fatiatus illiciat ad neg

Regnum Dei triplex.

Panis nomine omnia sufficientia intelligitur.

ad negandum, & dicam: Quis est Dominus: aut egestate compulsus, petierim nomen Dei mei: Quare dicunt doctores, quod non debemus haec temporalia nec ea quae possunt malum euentum habere, absolute petere: sed sub conditione, inquantum, si subseruiunt ad vitam aeternam: & non aliter. Quia (ut Valerius Maximus refert Socratem dixisse.) Nos plerumque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Diuitiae enim multis exitio fuere. Honores etiam quae plures pessundant, & regna, quorum exitus saepe miserabiles cernuntur. Sunt tamen quaedam bona, quibus homo male uti non potest, quae, si malum euentum habere non possunt. Haec autem sunt, quibus beatitudinem mereamur, quae quidem sancti orando absolute petunt, secundum illud Psalm. Ostende faciem tuam, & salui erimus, & alibi: Deduc me domine in semita mandatorum tuorum. Quod ad secundum de sollicitudine dicitur Matth. 6. Quid solliciti estis, & c. sufficit enim dies malitia: ideo in hac oratione panem quotidianum docet petere, non decem annorum: Non ut prouidentiam de futuris, sed sollicitudinem & diffidentiam interdicat. Vnde D. Hieronymus. Labor quidem exercendus est, sollicitudo tollenda. Qui enim dat in praesenti, dabit etiam in futuro, modo de primis queramus regnum Dei, & iustitiam eius. Haec omnia, inquantum expedire fuerit, adiciuntur nobis. Quod autem dicitur: Da nobis hodie, exponitur, hoc est: pro vita praesenti, quae parum durat, & vix comparatur vni diei. Vnde Psalm. Mille anni, tanquam dies hesternae quae praeteriit. Per accidens autem ordinatur aliqua ad beatitudinem, tanquam remouetia prohibens, ne ad beatitudinem perueniamus, quae sunt tria. Primum quidem peccatum, quod directe excludit a regno, secundum illud Apostolus. Neque fornicarij, neque idolis seruientes, regnum Dei possidebunt, & quantum ad hoc ponitur quinta petitio, per quam petimus peccatorum remissionem, dicentes: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quia (ut D. Iacobus ait) In multis offendimus omnes deo. Ioan. 1. Si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Ideo quilibet habet occasionem dicendi pro se, ut dimittantur peccata, quod ad culpam & reatum peccatorum. Et si quispiam sit qui pro aliquo tempore absque peccato existat, nihilominus verificatur pro alijs, qui sunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationem, quod ad hanc petitionem, non dicebat pro se, sed pro alijs qui erant in via peccatores. Et ut amplius inclinemus Deum ad misericordiam, nos etiam debemus secundum illud facere misericordiam, & dimittere debita, hoc est offensas eis qui offenderunt nos. Sic enim ipse ordinavit: Cum stas ad orandum, dimitte si quid habetis aduersus aliquem: ut pater vester qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis, neque pater vester celestis dimittet vobis peccata vestra: sed dicit, Serue nequam, omne debitum dimisti tibi, quonia rogasti me: nonne ergo & te oportuit misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Ideo tradet te tortoribus (hoc est demonibus) donec reddas vniversum debitum, subiunxit enim: Sic & pater meus celestis faciet vobis, si non miseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Secundum quod impedit nos peruenire ad beatitudinem, est tentatio, quae nos impedit ab obseruantia diuinae voluntatis, & quantum ad hoc ponitur sexta petitio. Et ne nos inducas in tentationem. Per quam non petimus, ut non tentemur: quia (ut dicitur Ecclesiast. 34) Qui non est tentatus, quid scit? Non cognoscitur cor, da baliste, nisi sit tetrata. Vnde Psalm. dicebat: Proba me domine, & teta me. Et vix possibile est quin tentemur a carne & diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus haec permittit ad humiliandum nos, ut de Apostolo legimus, & hoc ad profectum & meritum nostrum. Vnde Iacobus dicitur: Beatus vir qui suffert tentationem, &c. Sed petimus ut a tentatione non vincamur, siue ne tentationi succubamus, aut tentationi consentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitudinem est poenitentia, quae impedit sufficientiam vitae, & quantum ad hoc ponitur septima petitio, qua dicimus: Sed libera nos a malo. Et cum dictio (malo) distribuatur secundum dialecticos, intelligitur ab omni malo, & sic non solum petimus liberationem a malo poenitentiae, siue corporali, sed a malo spirituali videlicet a tetatione & diabolo. vnde D. Aug. exponit, a diabolo & ab omni impedimento beatitudinis.

Ver. 8. DE ORATIONIS DIRECTIONE.

Ratio dirigi potest ad aliquem dupliciter. Vno modo, quasi per ipsum implenda, & hoc modo soli Deo orationem porrigimus, quia omnes orationes nostrae dirigi debent ad gratiam vel gloriam consequendam: quam solus Deus dare potest, secundum illud Psalm. Gratiam & gloriam dabit dominus. Secundo modo oratio potest dirigi alicui, sicut per ipsum imperanda. Et hoc modo porrigimus sanctis angelis & hominibus non ut per eos Deus (qui omnia nouit antequam fiat) nostras petitiones cognoscat: sed ut eorum meritis & precibus orationes nostrae fortiantur effectum. Et ideo Apoc. 8. dicitur, quod ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, & de manu Angeli coram Deo. Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia vitur in orando. Nam a sancta Trinitate petimus, ut nostri misereatur: ab alijs sanctis angelis & animabus petimus ut oret pro nobis. Nec propter hoc alijs quam Deo religionis cultum exhibemus: quia non petimus ab eis, ut det quod oramus. Neque protestamur ipsos esse bonorum nostrorum auctores seu largitores: sed duntaxat ut intercessores. Exemplum datur de illo qui vult officium a rege peti & sollicitat amicos regis: non ut dent sed ut sint intercessores. Neque petimus ut diuinam prouidentiam siue dispositionem immutemus: sed ut impetremus quod Deus disposuit se daturum nobis per sanctorum orationes. Vnde D. Gregorius ait: Obtrineri nequaquam possunt, quae praedestinata non sunt. Quae autem sanctorum precibus impetrantur, sic praedestinata sunt, ut eorum orationibus obtineantur. Et si dicitur quod non sunt porrigenda, nisi his qui eas cognoscunt: sed sancti non cognoscunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum quod nobis in hoc mundo conceptus

Prover. 30. 2. 2. q. 83. ar. 5. Quae non sunt absolute in oratione petenda.

Quae possunt absolute peti. Psalm. 84.

Psalm. 89. Tria impedimenta beatitudinis. 1. Cor. 6.

Iacob. 7.

Marc. 11. Mat. 18.

Psalm. 25.

1. Cor. 12.

2. 2. q. 83. ar. 4.

Psalm. 83.

conceptus interiores aliorum duplici clauduntur obstaculo. Primò voluntate, quæ conceptum mentis potest retinere interius, vel exterius ordinare, & quantum ad hoc mentem vnus vel alterius nullus alius potest videre, nisi Deus: quia quæ sunt hominis (interiora) nemo nouit, nisi spiritus hominis, qui in ipso est. Secundò clauditur mens hominis ab alio homine, propter grossitiam. Vnde cum voluntas ordinat conceptum mentis ad manifestandum alteri, nõ statim cognoscitur ab alio homine: sed oportet aliquid sensibile exhibere, vt vocem, vel scripturam, vel aliquem nutum, vt patet in mutis. Secundum obstaculum non impedit Angelos, neque Sanctos, qui fruuntur verbo, & primum obstaculum remouetur per ordinationem voluntariam ad eos: ideo ipsi vident & cognoscunt. Et secundum D. Greg. manifestatur eis in verbo, omne quod decet eos cognoscere de his quæ circa eos aguntur. Maxime autem ad excellentiam eorum decet, vt cognoscant petitiones ad eos factas voce vel corde, alias non essent perfectè beati. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifestante, cognoscunt. Ideo orant dupliciter. Primò oratione expressiua, dum votis suis aures diuinæ clementiæ pulsant. Secundò ratione interpretariua, quia eorum merita quæ sunt in conspectu Dei, nõ solùm cedit illis in gloria, sed sunt nobis suffragia & orationes quadam, sicut sanguis Christi dicitur veniam petere pro nobis. Et licet non sint in statu merendi aut satisfaciendi, sunt tamen in statu impetrandi, sicut milites bellando merentur, vt post triumphum exaudiantur, quando petunt: quia non semper petunt, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ: ideo semper exaudiuntur. Et quia hodiernis temporibus hæretici circa orationes Sanctorum fideles molestati: ideo videndum est quid ex sacris literis & Ecclesiæ determinatione tenendum sit. In primis certum est & adeo manifestum, vt nulla tergiversatione celari possit, Sanctorum in hac mortali vita viuentium orationes aliis posse suffragari, & ad eos posse recurri. Habetur enim Gen. 20. de Abimelec: Nunc ergo redde viro suo vxorem, & orabit pro te, quia propheta est & viues. sequitur: Orante autem Abraham, sanauit Dominus Abimelec, & orante Moyse cessabat plaga Aegyptii: & propter orationes Moyse saepe pepercit Dominus populo Israel. Et filij Israel venerunt ad Moysem, dicentes: Ora pro nobis, vt tollat à nobis serpentes, & Iob 42. Dominus dixit ad amicos Iob: Ited seruum meum Iob, & offerre holocaustum. Iob autem seruus meus orabit pro vobis, faciem eius suscipiam, vt non vobis imputetur stultitia. Orationes etiam Ecclesiæ, D. Petrus eripuerunt de carcere. Et Apost. fatetur se sine intermissione pro Romanis orasse, & eorum orationes exposulauit. Et 1. Tim. 2. obsecrationes fieri. Et Heb. 7. ait. Omnis pontifex ab hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Sed ad quid ista, nisi prodesse & suffragantur? Certum est etiam quòd Sancti post hanc vitam suis orationibus nobis opulari possunt. Gene. enim 49. dicitur. Iacob etiam benedicens filiis dicebat, Deus in cuius conspectu ambulauerunt patres nostri, Abraham, & Isaac, & Iacob, Deus, qui pacis me ab adolescentia mea vsque in præsentem diem. Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & inuocetur nomen meum super eos. Nomina quoque patrum meorum Abraham, & Isaac, Iacob petebat benedictionem angeli, quæ non poterat esse nisi per orationem. Petebat etiã vt inuocaretur nomen suum post mortem suam, & ipse viuens inuocauit nomina patrum suorum, Abraham & Isaac, qui mortui erant. Et Moyse dicebat: Recordare Abraham, Isaac, & Iacob. Sed ad quid, nisi vt Deus per orationes & merita ipsorum benediceret eos: eoque crescere faceret, & peccata indulgeret? Si ergo licitum erat Moyse recurrere ad Abraham, Isaac, & Iacob, & nomina eorum inuocare, dicens: Recordare, &c. Quare non licebit nobis inuocare nomina diuinæ Virginitatis, & Apostolorum, ac aliorum Sanctorum, & dicere, Recordare, &c. cum sint Deo chariores & familiariores? Vt Iudæ Macchabæo apparuerunt Onias & alius vir, gloria & ætate mirabilis: & Iudæ petenti, quis esset ille alius, respondit Onias: Hic est fratrum amator, & populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo Israel, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extēdit Hieremias dexteram, & dedit Iudæ gladium, dicens: Accipe gladium, sanctum munus à Deo, in quo deiciis aduersarios populi mei. Si in lyombo existentes orabat: & orationes illorum vtiliter erant: à fortiori Sancti in patria. Si dicatur quod Sancti hoc faciebant, quando nondum datus erat vnus mediator Dei & hominum, Christus Iesus: & cum adhuc non fuisset constitutus aduocatus ille, de quo D. Ioan. Si peccauerit quis, aduocatum habemus Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Hæc euasio non elidit præcedentia, maxime cum tempore quo D. Paul. postulabat orationes aliorum, Christus esset iam constitutus aduocatus & mediator. Cur ergo D. Paul. alios quæsiuit mediatores & aduocatos? Et cur se fecit mediator? Præterea D. Petrus dicebat: Certus sum quòd velox est depositio tabernaculi mei, secundum quod Dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis: hoc est exequamini monita mea. D. Pet. constituto aduocato & mediatore Christo, pollicitus est se daturum operam post obitum, & non poterat nisi per orationem & intercessionem, ergo sciebat se post obitum suum oraturum & intercessurum. Christus enim dicebat: Venit hora cum non in prouerbis loquar vobis: sed palam de patre meo annuntiabo vobis; In illa die in nomine meo petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Iesu petunt electi, dum pro nostra fragilitate intercedunt, quatenus ad saluationis fortè peringamus. Et quauis sit vnus mediator & aduocatus principalis, non tamen oramus eum, vt ipse oret pro nobis. Nec dicimus, Iesu Christe ora pro nobis: neque, Agnus Dei qui tollis peccata mundi ora pro nobis: sed miserere nobis; Quia cum oratio sit actus quidam, & actus sint suppositorum: si dictas orationes

12. Moral.

Oratio duplex scilicet, expressiua & interpretatiua.

Orationes Sanctorum & in via aliis possunt suffragari.

Exod. 8. & 9. Exod. 32. Num. 21.

Act. 12. Rom. 1. Rom. 15.

Exod. 32.

1. Macch. 15.

1. Tim. 2.

1. Ioan. 2.

2. Pet. 1.

Ioan. 16.

Nõ precamur Christum, vt intercedat pro nobis, sed vt miseretur.

orationes diceremus absque alio addito, viderentur ad personam Christi referri. Et ita videretur approbari error Nestorij, qui distinxit in Christo personam filij hominis à persona filij Dei: vel error Arii, qui posuit personam filij minorem patre. Ideo Ecclesia ad euitandos huiusmodi errores non dicit, Iesu Christe ora pro nobis, sed, Christe audi nos: vel, miserere nobis. Præterea licet Christus sit aduocatus principalis, secundum D. Ioannem: nõ tamen negat nos posse habere plures aduocatos secundarios & (vt ita dicam) intercessores minus principales, siue sollicitatores, tam sanctos qui adhuc in hac mortali vita viuunt, quàm eos qui sunt in patria. Vnde D. Hierony. in epist. contra vigilantium ait: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, poterant orare, immo orabant pro cæteris, quando adhuc pro se debebant esse solliciti: quato magis post coronas, victorias, & triumphos: Si Apostoli viuentes valuerunt dæmonia eiicere, & morbos ac languores curare, dñi adhuc in corpore mortali viuerent, quin immo & peccaret: quare nõc per confirmatam gratiam nobis auxiliari non possunt? Quid comiserunt obsecro? Quid perdidērunt, postea quàm iam effecti sunt ciues Sanctorum, & domestici Dei omnipotentis, Angelorumq; confortes: vt ea facultas sit adempta, quàm omnis fides & ratio suadet nõ esse ademptã, sed adactam? Nec obstat quod obiiciunt, sanctos esse extra viam merendi & impetrandi: quia verum est pro se, aliis autem & si mereri non possint: pro aliis tamen impetrare valēt. Meruerunt enim, dum hic viuerēt, vt post mortem aliis suffragari possent: vt dictum est de militibus. Aliud enim est mereri, aliud per orationes & preces alteri suffragari. Quia meritum iustitiam respicit, oratio autē & impetratio amici innititur liberalitati, idcirco alicui conuenire potest opitulatio. cui nõ conuenit meritum. Cum igitur Christus in hac vita amicus esset sanctis Apost. & per consequens aliis, prout ipse testatur, dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: & ad illorum preces aliis multa largitus sit, quato magis in patria vbi amici simus? Nec per inuocationem Sanctorum auferimus gloriam à Deo, sed illi gloriam damus. Quia nos humilantes honoramus eos, quos & ipse honorat & eos à nobis iubet honorari. Dicitur enim Ioan. 12. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, &c. Et Psalmista: Laudate Dominum in Sanctis eius. Et si D. Paul. Rom. 12. docet mortales se in quicquid honore præuenire, quanto magis Diuos: Præterea cum nos Sanctos ad intercedendum pro nobis destinamus: nos & ipsos ad Dei gloriam ordinamus. Vnde constat gloriam Dei non auferri aut minui: sed potius augeri. Et quauis Deus Sanctis suis sit liberalior & familiarior, nõsque magis quàm Sancti diligat: tamen humilitatē hanc, cum nos indignos arbitramur ipsi nos præsentare, cum ad illos quos scimus illi amicitiosissimos, recurrimus, aded diligit, vt Centurionis humilitatem, qua Centurio senioretem præmisit, & fidem laudauerit, & eum cæteris filiis Israel prætulit. Si adducatur historia filij Prodigij, quoniam ad patrem non ad amicos primò venit, vbi & aliqui sancti doctores dicunt: Vide quomodo ad patrem, & non ad Sanctos accessit: Dicendum in primis, quòd ad ostendendum Dei familiaritatem hoc dicunt, vt non terreamur ad eum primò accedere: & vt non arbitremur necessarium esse intercessores destinare. Possumus enim primò ad illum accedere. Præterea responderi potest quòd argumentum quo arguitur ab autoritate negatiuè (quo maxime vtitur hæretici) purum sophisma est. Quis etiam dici possit, quòd recurrere ad Sanctos, licet posterius tempore, tamen primò & principaliter ad Deum recurrimus. Primò quidē, quia timemus eum, nos indignos esse audiri ab eo propter peccata nostra arbitantes. Principaliter verò, quia ab eo, & non à Sanctis, gratiã & dona expetimus, à Sanctis autem solam intercessionem. Ideo non abs re D. Seruarius Christo sanguine iunctus, ab Episcopis Galliarum ad sepulchrum D. Petri & Pauli Apostolorum eos interpellaturus, in primordiis Ecclesiæ Christianæ, legitur esse destinatus. Insuper sancta mater Ecclesia in pluribus generalibus concilijs, præcipuè Gægrensi, huic controuersia finē imposuit: & Sanctos (vt præmisimus) orandos determinauit, & Ietanas instituit, in quibus plena confidentia exoratur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Deinde ad patrocinium itur Sanctorum. Demum iteratò fit ad Deum precatio. Hoc etiã intuemur in Ecclesiæ Collectis, & vnã gratia exēpli afferemus: Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium: vt qui sanctæ Dei genetricis memoriam agimus, intercessionis eius auxilio à nostris iniquitatibus resurgamus, per Christum Dominum nostrum. Nec tamen sequitur quòd solos superiores Sanctos interpellare debeamus, cum eorum orationes sint magis acceptæ, ed quòd superiores Sancti sunt Deo acceptiores, quàm inferiores. Vtile tamen est minores Sanctos interdum interpellare & orare, multiplici ratione. Primò ex hoc quòd aliquis quandoque habet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quàm ad maiorem: & ex deuotione magis pendet orationis effectus. Secundò, propter fastidium tollendum. Assiduitas enim vnus rei fastidium parit. Per hoc autem quod diuersos Sanctos oramus, quasi in singulis nouis feruor orationis excitatur. Tertiò, quia aliquibus datū est in aliquibus causis præcipuè patrocinari: vt beato Antonio circa ignem, & beato Dominico circa febres. Quarto, vt omnibus debitus honor exhibeatur à nobis. Quintò, quia plurius orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnus oratione non impetraretur, figura de Ionatha 1. Regum 14. cui Saul sua obsecratione indulgere volebat: multorum tamen precibus acquieuit. Ideo Ecclesia in oratione omnium Sanctorum dicit: Vt multiplicatis intercessoribus largiaris.

Ioan. 15.

Psal. 250.

Mat. 7. Marc. 8.

Luc. 15.

4. sent. dist. 45. q. 3. ar. 2. ad. 2.

Non solis superiores, sed etiam inferiores sanctos orare debemus. In Act. 13. p. 9. 72. ar. 2. ad. 2.

Ver. 9. DE ANIMABVS IN PURGATORIO EXISTENTIBVS, ORANDIS, VEL NON ORANDIS.

CVm frustra portigatur oratio ad eos qui orationem non cognoscunt, & Sancti qui sunt in purgatorio, non fruuntur visione verbi: ideo non possunt cognoscere ea quæ nos cogitamus vel

2. 2. q. 83. ar. 4. ad. 2.

vel dicimus. Quare eorum suffragia non imploramus, orationes nostras ad ipsos dirigendo. Ignorant enim (secundum D. Aug.) ea quae circa nos aguntur: licet per subleuationem poenarum sentiant pro eis suffragia in comuni, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli custodis. Si dicatur quod diues Epulo in inferno orauit pro fratribus suis: ergo à fortiori in purgatorio: Dicendum quod illa oratio non fuit ex charitate, sed ex timore: ne poena eius augetur, si illi venirent in locum tormentorum, propter malum exemplum & occasionem peccandi illis datam ab eo. Prædicta autem oratio procedebat ex synderesi & verme conscientia: ipsum de scandalis & occasione peccandi fratribus suis data torquente. Quidam tamen dicunt quod recordantur amicorum, & cum habent reuelationem ab Angelo custode de benefactoribus, non sunt ingrati. Cum ergo sciât pericula, saltem cõmunia, in quibus amici & benefactores, alique viatores sint constituti, ex charitate orant pro ipsis. Allegant historiam quae habetur 2. Macch. 15. vbi dicitur de Hierem. Hic est fratrum amator, & populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate. Hieremias propheta Dei. Ac etiam quod olim innocabantur nomina eorum qui erant in lymbo. Exod. 32. Recordare Abraham, Isaac, &c. Et tamen non erant in patria, sed adhuc in poena, per longum tempus expectantes liberari per passionem Christi. Sic animae quae sunt in purgatorio, cum sint in gratia, licet sint in poena ad tempus, à qua sperant liberari per satisfactionem, vel suffragia Ecclesiae, orant pro suis benefactoribus, amicis, & viatoribus, saltem in communi: & eorum orationes sunt gratæ, cum sint in gratia Dei & amicae ipsius. Et quantum non orant pro se, propter ordinem diuinæ iustitiæ, quem cognoscunt: orant tamen pro aliis, saltem in communi: cum eis non sit interdictum. Vnde D. Greg. in 4. Dialog. refert, quod multi ad eas affecti, & pro eis orantes, illaque inuocantes, adiuti sunt. Hanc quaestionem exercitij gratia relinquo problematicam.

Ver. 10. DE DIGNITATE ET EFFICACIA ORATIONIS.

Officium orandi est valde honorabile, & à sanctis viris, immo & à Christo frequentatum. Est pariter delectabile his qui deuotè orant, ac etiam valde vtile. Oratio enim ad multa valet. Primò ad sanandas infirmitates non solum illorum qui orant, sed etiam aliorum. Ideo Sapiens monet: Fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum: sed ora Dominum, & curabit te. Oratio Centurionis sanauit puerum suum. Oratio discipulorum forcum Simonis. Et D. Iacobus in vlti. capite dicit: Oratio fidei saluabit infirmum. Secundò oratio prolongat vitam. Nam Esa. 38. de Ezechia dicitur: Audiui orationem tuam, & sequitur: Ego adiciam ad dies tuos annos quindecim. Tertiò oratio liberat ab inimicis. Vnde Baruch dicit: Clamate ad Dominum, & liberabit vos de manu principum iniquorum. Quartò oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Psal. Rogate quæ ad pacem sunt, & idem: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem sciebat Simon Oniæ filius, qui Ecclesiast. 50. dicebat: Da pacem Domine in diebus nostris. Quintò oratio tempore belli dat victoriam. Exod. 17. Cum Moyses leuaret manus, vincebat Israel. Sextò pluuiam adducit. 1. Reg. 18. & Iaco. vlt. Multum valet deprecatio iusti a seculis. Helias homo erat similis nobis, &c. Septimò oratio steriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna. 1. Reg. 1. Octauò oratio ab opprobriis liberat: vt patet de Anna filia Bathuelis Tobia. Nonò à falsa accusatione & iniqua sententia liberat, vt patet de Susanna: Dan. 13. Decimò malas cogitationes fugat. Mat. 9. Hoc genus demoniorum nõ efficitur, nisi in ieiunio & oratione. Vndecimo hominem illuminat, & media vitæ & bene agendi tribuit, vt pericula euadat: vt patet de Iosaphat, qui dicebat: Cum ignoramus quid agere debemus, hoc solum habemus residui, vt oculos dirigamus ad te. Duodecimò oratio iram Dei placat. Exod. 32. Dimitte me, vt irascatur furor meus. Decimotertiò oratio cœlos & vitæ æternæ aditum aperit. Luc. 2. Iesu baptizato & orate, apertum est cœlum, & latroni oranti in cruce, paradysus. Et pro resolutione nõ est officium delectabilius, honestius, & vtilius, siue magis lucratiuum homini viatori, quàm oratio, per quã paruo tempore in instanti lucrari potest regnum æternum: igitur amandum & frequentandum est. Sed quod aliqui nõ sentiant huiusmodi virtutem & efficaciam: hoc est, quia non habent conditiones bonæ orationis, de quibus dicendum est.

Ver. 11. DE CONDITIONIBVS BONÆ ORATIONIS, ET MODO ORANDI.

Prima orationis conditio est poenitentia virtus. Salomon enim dicit: Iustus prior est accusator sui, & Christus: Primum querite regnum Dei & iustitiam eius, hoc est gratiam, petendo misericordiam. Chananaea se habuisse hanc conditionem ostendit, cum clamando dixit: Miserere mei domine fili Dauid, &c. Absq; poenitentia enim oratio non est efficax. Vnde Esa. 1. Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam, dicit dominus: quia manus vestrae plene sunt sanguine. Oportet igitur orantem primò lauare à sanguine peccati. Hier. 18. Non est anima mea ad populum istum: quia manus plene sunt sanguine, & Psal. Iniquitarem si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus. Si dicatur, ergo non oportet peccatores orare. Dicendum quod duo sunt genera peccatorum, qui orant. Quidam sunt peccatores cum proposito perseuerandi in peccato: & tales non exaudiuntur. Vnde Chryl. super Matth. Qui orat & peccat, vel est in proposito peccandi, nõ orat Deum, sed deludit. Tales sunt similes militibus Pilati, qui genu flectebant, & dabat alapas Christo. Alij sunt peccatores, qui detestantur peccata, & petunt à Deo misericordiam, & postea peccata alia: & tales exaudit Deus, vt patet de filio prodigo, & publicano. Vnde D. Aug. dicit: Si Deus peccatores non audiret, frustra Publicanus ille dixisset: Deus propitius esto mihi peccatori. Ideo cum cæcus natus dixit: Peccatores Deus non audit: dicit idem Aug. Nondum erat vnctus, hoc est circa huiusmodi illuminatus. Peccatores ergo ab hac conditione poenitentia, cum orare volunt, oportet

Orationis virtutes. Eccl. 38. Luc. 4. Mat. 8.

Baruch 4.

Psal. 131.

Iac. 5.

Tob. 8.

2. Par. 30.

Prov. 18.

Mat. 6.

Mat. 15.

Psal. 65.

Luc. 14.

Luc. 18.

Ioan. 9.

oportet inchoare. **S**ecunda conditio orationis est præparatio, iuxta illud Eccl. 18. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Quia qui non se præparat, dimittendo si quid habet aduersus aliquem, vel aliàs ad deuotionem non se disponit: non facit quod in seest, vt audiatur: & ideo quasi interpretatiuè tentat Deum. Et quãuis huiusmodi interpretatiua tentatio videatur ex præsumptione & sine debita diligetia se habeat in his quae ad Deum pertinent. Dicitur enim 1. Pet. 5. Humiliamini sub potenti manu Dei. Et 2. ad Tim. 2. Sollicitè cura te ipsum exhibere Deo. Ex quo sequitur quod non se præparans, non excusatur ab irreueretia Dei: & per consequens nec à peccato. **T**ertia conditio orationis est fides: debet enim orans firmiter credere, quod Deus dabit illi quod petit, si expediat: & si non expediat, dabit melius. Vnde Iaco. 1. Si quis eget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non impropere. Postulet autem in fide: nihil habens. Non enim debet esse orans sicut Petrus, qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te super aquas: & cum impetrasset, & vidisset ventum validum, dubitauit, & cepit mergi. Ideo audiuit: Modicæ fidei, quare dubitasti? Vnde D. Bernar. Cœlesti benedictione indignus conuincitur, qui Deum dubio quarit affectu. **Q**uarta conditio orationis est deuotio. Quae nihil aliud est, quàm seruens ad Deum cum fide promptissima affectio. Ex qua sequitur delectatio, quae tenet operantem in opere, & orantem in oratione, & facit eum frequenter orare. Hanc autem deuotionem & delectationem poterimus habere per attentionem, & oculorum subleuationem, & manuum iustionem. Vnde Ioan. 17. Subleuatis Iesus oculis, orabat. & Psal. Extollite manus vestras in sancta. Attentio enim est mater deuotionis, & deuotio mater delectationis, & ideo si quis non habet matrem, non habet filiam. Oportet ergo quod orans sit affectus & attentus. Si enim cor eius alibi sit, dicitur ei: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me, sine causa me colunt. Vnde D. Bernar. Ante Deum stantes, ne sitis corde vagantes. Dum cor non orat, in vanum lingua laborat. **S**i queratur an sit semper peccatum rogare Deum ore, & non corde: quod idem est querere an intentio sit de necessitate præcepti in oratione: Dicunt doctores quod aliquis potest esse dupliciter distractus. Vno modo, scienter se occupando aliis, & aliquando malis cogitationibus, & tunc absq; quocunq; dubio est peccatum mortale ex genere: quia talis irreuerentiam facit Deo. Si enim loquens cum rege, diuerneret se ad saruitates, iniuriam faceret regi: à fortiori loquens cum Deo, &c. Secundò aliquis orando potest esse distractus ex fragilitate, quia quilibet visus tangitur, vel ex astutia diaboli, qui vult impedire deuotionem & orantis fructum. Tunc si quando aduertit, tristatur: non peccat, nec perditur fructus orationis debitis omnibus actibus charitate formatis, qui est mereri. Sufficit enim ad meritum vis primæ intentionis, qua aliquis accedit ad orandum, quae orationem meritoria reddit in habente gratiam: nec impeditur fructus spiritualis & proprius orationis, qui est impetrare & satisfacere præcepto Ecclesiae de horis dicendis, vel præcepto voti, iuramenti, vel iniunctionis. Et si post initium totaliter (sine culpa tamen) distractus sit usq; ad finem, sitque taliter distractus, quod ignorat an psalmos & antiphonas intermedias dixerit, non tenetur repetere. Qui enim scit se fuisse in vno termino à quo, & se inuenit in termino ad quem, debet præsumere se ambulasse per medium: nisi sciat se saltasse. Sic in proposito, qui scit se inchoasse horas, & postea se inuenit in fine, debet præsumere totum dixisse, nisi sciat se omisisse siue saltasse. Quia etiam ad hunc effectum sufficit prima intentio, quam Deus principaliter respicit. Si autem prima intentio desit: tunc oratio non est meritoria, neque satisfactoria, nec impetratoria: illam enim orationem Deus non audit, cum ille qui orat, non intendit, vt D. Greg. dicit. **D**istractus, etiam sine culpa perdit effectum orationis, quem ipsa oratio attēta actu facit, qui est spiritualis dulcedo & refectio animæ, siue delectatio mentis, vnde 1. Cor. 14. dicitur: Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Et sic attentio virtualis in oratione est necessaria ad meritum & impetrationem. Actualis verò est necessaria ad spiritualem dulcedinem & refectioem, & sic ex suppositione, non est tamen necessaria simpliciter: quia aliquando est impossibile ipsam habere, vt patet in exemplo D. Bernardi, qui instanti se posse habere attentionem per totam orationem dominicam, promisit equum. At ille cum fuit in medio, quasiuit de sella & apparatu equi. vnde manifestè ostendit se non fuisse attentum. **N**otandum tamen quod triplex est attentio, quae orationi potest adhiberi. Prima, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Secunda, qua attenditur ad sensum verborum. Tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum & rem, pro qua oratur: hæc est maximè necessaria. Et hanc possunt habere idiotæ: quae quandoq; adeò abundat, vt etiã omnium aliorum mēs obliuiscatur: vt dicit Hugo de S. Victore. Ex præmissis infertur quod latina oratio idiotarum, qui non habent attentionem verborum, quae non intelligunt, dummodo habeant intentionem ad Deum, nõ caret fructu. Cum igitur tertia intentio sit laudabilis & fructuosa: sequitur quod nõ est despicienda, nec arguenda, nec reprehēdēdi sunt idiotæ, si dicant orationem Dominicam latinè: & maximè quādo aliquo modo est eis declarata. Et sic non est necesse eam trāsferre in linguam vulgarem: quia oratio Dominica latina adeò facilis est idiotis propter assuetudinem & declarationem, sicut in lingua vulgari. Si enim curia temporalis admittit & exaudit supplicationes idiotarum, quas ipsi non intelligunt: à fortiori Deus & curia cœlestis, quae clementior est. **Q**uinta conditio orationis est humilitas. Christus enim humiliter & positus genibus orabat. D. etiam virgo humillimè precabatur. Ideo proficitur dominum ea respexisse. Luc. 1. Et Eccl. 35. dicitur: Oratio humilitatis se penetrat cœlos. Multi sunt qui propter defectum huius conditionis nõ obtinēt quod petūt:

Mat. 14.

Deuotio quid sit.

Mat. 15. 2. 2. 9. 83. ar. 13. An attentio sit de necessitate orationis. Distractio vnde fiat.

Habere actualem deuotionem est difficile.

Attentio est triplex.

Luc. 22.

Mat. 23.

vt Pharisæus, qui stans orabat dices: Gratias ago tibi Deus, quia non sum sicut ceteri hominum, &c. Et illi qui amant in angulis platearum stantes orare. Sexta conditio orationis est perseverantia. vnde Mat. 24. Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit. Sunt aliqui similes Leopardo, qui si primo vel secundo saltu prædam non obtineat, amplius non prosequitur. Ideo Christus dat similitudinem: Quis vestrum habet amicum, &c. Et si perseveraverit pulsans, dabit ei quotquot habet necessarios panes. Si litigantes ad habendum arrestum perseverant sollicitando: quanto magis Christiani sollicitare & perseverare debent orando, &c. Mat. 15. habetur, quomodo Chananaea perseverans, non solum fuit exaudita, sed de facto laudata. Differt enim Deus dare quod petimus, aliquando propter doni commedationem. Quia dona cito data vilescunt: diu vero desiderata, dulcius obtinentur. Aliquando vero vt orantis animus accendatur, & feruor augeatur. Facit enim vtfaber, qui ad amplius igne dum ferrum, aquam aspergit, sic Deus ad accendendum desiderium, aspergit aquam dilationis. Vnde D. Greg. dicit: Desideria dilata crescunt: si vero deficiunt, desideria vera non fuerunt. Aliquando autem differt propter maius bonum. s. meritum perseverantia. vnde D. Greg. 22. Moral. dicit: Nemo quod tardius auditur, arbitretur quod à suprema curia negligatur. Sæpe enim nostra desideria celeriter non exaudiuntur, & quod cõcitate petimus, ex ipsa melius tarditate speratur.

Quare Deus non statim dat quod petimus.

3. p. 9. 25.

Duplex adoratio.

Primus actus exterior religionis est adoratio, p quam aliquis corpus suum exhibet ad honorandum Deum. Sed circa hoc advertendum, quod duplex secundum doctores inuenitur adoratio. Scilicet & dulia. Adoratio autem dulia est duplex. s. communis, quæ tenet nomen commune: & specialis, quæ dicitur hyperdulia. Adoratio latria est aliquod signum exterius adhibitum in recognitionem supremi dominij, ex interiori mētis affectu & deuotione proueniens. Si loquamur de adoratione latriæ propriè dicta & completa, duplex actus requiritur. s. interior recognitionis, & exterior signi interioris recognitionis protestatiua exhibitio, hæc dicitur adoratio latriæ perfecta & completa, eod quod per eam homo animam & corpus exhibet ad honorandum Deum. Incompleta vero esse potest solo actu interiori. vnde Ioan. 4. dicitur: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu: sed non completè. Ideo subiungit: Et veritate, veritas enim voluntatis est conformitas interioris actus ad signum exterius, siue ad opus exterius, ei correspondens. quemadmodum veritas intellectus est ad quartum & cõformitas apprehensionis ad rem exteriolem apprehensam. Et sic voluntas dicitur vera siue perfecta & cõpleta & efficax, respectu alicuius exterioris voliti: quado seculo impedimento exit in opus exterius volitum. Cùm ergo adoratio sit species honoris: & honor (secundum Philos.) sit testimonium exterius virtutis, vel alicuius excellentiæ aut dignitatis, quod testimonium fit per signum aliquod reuerentiale adhibitum: consequens est quod veri adoratores non solum adorent, hoc est testimonium det solo spiritu, siue actu dũtaxat interiori: sed etiam in veritate operis exterioris correspondentis testimonio & recognitioni interiori. Hæc adoratio latriæ soli Deo debetur: cùm ipse solus sit supremus dominus. Vnde Exod. 20. Non adorabis deos alienos, &c. Et Apost. 1. Tim. 1. Regi seculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Et hoc modo prohibebat se angelus adorari, dicens: Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum & fratru tuorum. Alia est adoratio dulia, quæ nihil aliud est, quàm recognitio alicuius virtutis vel excellentiæ, signo exteriori protestata. Hic honor dulia debetur virtuosus hominibus & in dignitate cõstitutis, etiam in hoc mudo existētibus: a fortiori Sanctis qui sunt in patria & in maiori dignitate. Hæc adoratio pertinet ad obseruationem, vt infra dicitur. Qui vero supereminet virtute, excellentia, aut dignitate, supra communem statum aliorum, dulia speciali, quæ hyperdulia dicitur, digni sunt honorati: prout D. Virgo Maria, quæ Dei maternitate & virtutibus plusquam heroicis eminentioris quæ gratia donata est. Amplius Christi humanitas, si per possibile vel impossibile separaretur à diuinitate. Quia quãdiu est vnita diuinitati, non est alia adoratione quàm latriæ adoranda, ratione suppositi diuini cui est vnita. honor enim non est nisi suppositorum: hoc est, non terminatur nisi ad supposita, & non ad naturam solam. Heretici tamè moderni dicunt Sanctos quidem esse venerandos, sed non adorandos. Verum quia sacra scriptura honorem mortalium adorationem vocat, non simpliciter & propriissimè (vt sacri doctores exponunt) sed dulciè communis vel specialis. Nos honorem Sanctis debitum adorationem dulia, & honorem D. Virgini debitum, adorationem hyperdulia nominabimus. Et iudicio meo tota controuersia est de nomine, quæ pertinentibus est relinquenda. Nos igitur antiquorum & sanctorum patrum ac scripturæ sacræ nominibus vtetur: habetur enim 1. Reg. 20. quomodo Abigail adorauit Dauid, prociiditque coram eo, & cecidit ad pedes eius. & 3. Reg. 1. Natham propheta adorauit Dauid pronus in terram, quod si fieri non debuisset, Dauid qui erat secundum cor Dei, non permisisset. Notandum tamè quod principale in adoratione est interior recognitio. Et ideo signa exteriora debent referri ad intentionem. Et cùm signa exteriora de se sint æquiuoca, possunt diuersis intentionibus deferri. Ideo non inconuenit quod eodem signo exteriori adoretur Deus latria, & Sancti dulia. Sicut videmus quod eodem signo exteriori honorantur reges, duces, & alij inferiores nobiles. Nec per hoc sequitur quod quistatum honorem exhibeat duci, sicut regi. Sic licet quis eodem modo genuflectat propter honorem Christi, D. Virginis, & D. Petri, vel candelam accensam offerat, vel eorum imagines osculetur: non sequitur quod tantum honorem faciat D. Petro, sicut D. Virgini: nec illi, sicut Christo. Quia actus interiores, quibus idem signum exterius responder, sunt diuersi. Genuflectit enim & offert candelam accensam coram imagine D. Petri, recognoscendo interioris ipsum virtuosum, amicum, & familiarem Dei, & cum illo esse

Adoratio est species honoris.

Adoratio latriæ soli Deo debetur.

Apost. 12.

Adoratio dulia.

Adoratio hyperdulia.

Honor sanctis debitum vocatur adoratio dulia.

Eadem signa exteriora possunt diuersis adorationibus exterioribus.

in

in lumine gloriæ cælestis. D. Virgini vero genuflectit vel offert candelam, recognoscendo & protestando supereminens virtutes eius & gratiam diuinamque propinquitatem propter maternitatem Christi. Christo autem genuflectit & offert candelam, recognoscendo & protestando eum esse verum Deum & hominem, creatorem, gubernatorem, & redemptorem. Ex quo sequitur, quod maior honor exhibetur Christo, offerendo vnam candelam cum prædicta intentione, quàm quingenta milia D. Petro, aut D. Virgini. Idem dicendum est de imaginibus & instrumentis passionis. Ea enim quæ non sunt de se honore digna, sed solum propter representationem, prout imagines & instrumenta passionis, ex antiquo ritu Ecclesiæ adorantur ea adoratione, qua adorantur res ipsas representata. Et sic imago D. Petri adoratur dulia: & imago D. Virginis, hyperdulia. Imago vero Christi & instrumenta passionis adoratur latria. Nec fit iniuria Christo: quia (vt Damasc. ait) honor imaginis pergit usque ad prototypum & exemplar. Quia idem numero est motus animi qui fertur in imaginem & imaginatum: sicut visus eodem actu numero fertur in aerem illuminatum, & colorem, in aerem illuminatum tanquam in medium, & ad colorem tanquam in terminum. Sic imago vt imago est, & non vt est ex auro vel lapide, est medium & ratio formalis: & res representata, est terminus. Vnde propriè loquendo, non est adoratio imaginis, sed rei representatæ coram imagine. Motus enim non denominatur à termino à quo, sed à termino ad quem, vt dicitur in 3. Physic. Et sic clarè loquendo, est adoratio Christi coram imagine crucifixi, quæ ad memoriam reuocet. Et idem dicendum est de imaginibus & reliquiis Sanctorum, modo superius expresso. Nec applaudere debemus erroribus: qui Sanctorum, immo & Christi domini memoriam à cordibus fidelium delere nituntur, dicendo imagines esse delendas, fuerunt enim tales condemnati in concilio Niceno. 2. sub Greg. 3. Seruus pariter episc. Malsilien. & Leo Imp. 4. qui imagines deleuerat, communionem priuati sunt. Et in eodem decretum fuit: Si quis dixerit imagines esse delendas. Anathema sit. & in c. venerabiles imagines, de consecrat. dist. 3. dicitur: Venerabiles imagines non deos Christiani appellant: nec seruiunt eis vt diis. Sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant. Sed non seruiunt eis diuino cultu, neque alicui creaturæ. Nec obstat illud Exod. 20. Non facies tibi sculptile, neque omnem imaginem eorum quæ sunt in cælo desuper, neque eorum quæ in terra deorsum, neque eorum quæ in aquis sunt sub terra: non adorabis neque colles ea nec quod dicitur Baruch 6. vbi monentur Iudæi vt caueat à cultura deorum mortuorum, auroreum, argentodeorum, aut lapideorum, quos Babylonij colebant, & in humeris deferebant, prout Christiani imagines in processionibus. Quia in Exod. non prohibebat imagines fieri absolute & simpliciter siue ad memoriam & representationem: cum Exod. 25. præcepit Deus Moyse, vt faceret duos Cherubim aureos. Et Num. 21. præcepit facere imaginem serpentis, de quo Christus: Sicut Moyses exaltauit serpentem, &c. Sed prohibebat sculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis: vt faciebant Babylonij. hoc autem non faciunt Christiani. D. Tho. dicit quod in antiquo testamento non poterat fieri imago Dei. Quia (vt Damasc. ait) insipientia summa & impietas est figurare quod diuinum est. Sed quia in nouo testamento Deus homo factus est, potest figurari, & in sua imagine corporali adorari. Eusebius refert Christum Abbagaro regi Edissænorum, volentem satisfacere eius affectui, de terra facie imaginem suam transmississe. Impressit pariter linteo Veronicæ quæ adhuc Romæ asseruatur: & in eius ostensione miracula multa facta sunt. Illa imagine sanatus Tyberius Cæsar, decreuit fieri Christo honores diuinos. Verum quia hoc in scio senatu fecerat: Senatus prohibuit (vt ait Suetonius.) Item D. Lucas depinxit duas imagines D. Virginis, quæ adhuc Romæ asseruantur. Item apud sanctum Ioann. Lateranen. in faculo quod dicitur Sancta Sanctorum, est imago Saluatoris, mirabili artificio à D. Luca, Christo manum cõducente, depicta: vt patet in quadam tabella ibi posita. D. Tho. dicit, quod Apostoli familiaris in spiritu sancti, quædam Ecclesiis tradiderunt seruanda, quæ in scripturis non reliquerunt sed in obseruatione Ecclesiæ per successionem fidelium remanserunt. Vnde 2. Thessal. 2. habetur: Tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonem, ore probatum, siue per epistolam transmissam, & inter huiusmodi traditiones est imaginis Christi adoratio. Quæ in pluribus vniuersalibus conciliis fuit approbata. s. Niceno secundo, Constantinopol. sub Hyrenæo, & in tribus cõciliis Lateranen. & in concilio Fræcfordensi. Et si dicatur quod imagines præbent occasionem idololatriæ, & ideo non sunt permittendæ, sed potius delendæ: cum etiã imago serpentis enei à Deo fieri madata, & ab Ezechia rege zelo fidei (de quo laudatur) fuerit cõfacta, vt habetur 4. Reg. 18. vbi dicitur: Ezechias fecit quod bonum erat coram domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, succedit lucos, cõfregitque serpentem æneum quæ fecerat Moyses. Si quidem usque ad illud tempus filij Israel adolebant incensum, & in c. perlatum. de consecrat. dist. 1. laudatus fuit Episc. Malsilen. à Greg. 3. eod quod prohibuerat imagines adorari. Responderetur quod nunc populus est satis edoctus circa cultum imaginum, & omnes sciunt quod nihil numinis est in imaginibus, & sic nullum est periculum, neque occasio idololatriæ: sicut tempore Ezechia, quo populus Israel moris gentium quæ in circuitu erant, sequens, adorabant idola: & alia intentione venerabantur serpentem æneum, quàm fuisset institutum à Deo per Moysen. Ideo Ezechias intrer alia simulachra reperiens, cõfregit. Tempore etiam Episcopi Malsilien. populus non erat sufficenter instructus: & erat periculũ idololatriæ. Ideo fuit laudatus, quod prohibuerat adorare: & vituperatus fuit, & cõmunionem priuatus, eod quod deleuerat eas. Quia prius ab eo instructus erat populus, & vbi casus similis cõtingeret, ad tempus posset suspèdi adoratio imaginum, donec populus esset sufficenter

De adorati-
ne imaginum.

Ioan. 3.
3. p. 9. 25.
art. 3.

Lib. 4. hist.
Ecclesiæ.

ad. 4.

instructus. Nec debet imagines Christi & Sanctorum, idola nuncupari. Magni enim discrimen est inter imaginem & idolum. Quia licet utrumque sit alterius representatiui, differet tamen. Nam idolum est simulachrum representans rem, quae nullam virtutem vel dignitatem habet. Sic quod non est digna honore, sed vituperio: ut simulachrum Veneris & Dianae caterorumque; deorum gentium. Imago autem est simulachrum representans id quod habet in se virtutem vel dignitatem suae excellentiam: & est dignum honore. ut D. Pet. D. Virgo, Christus. Ideo eorum simulachra dicuntur imagines.

Ver. 13.

DE OBLATIONE SACRIFICII.

2. 2. q. 85. ar. 7.

Psal. 50.

Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur.

Oblatio, decima, primitia.

2. 2. q. 87. ar. 1.

2. 2. q. 88. ar. 1.

Materia voti.

Contraria consilij diuini

Secundus actus exterior religionis dicitur oblatio sacrificij: quo offertur deo aliquid exterius in recognitionem supremi dominij, ad significandum sacrificium, quo anima seipsum offert deo. iuxta illud Psal. Sacrificium deo spiritus contribulatus, & sic persolutio decimarum & primitiarum ad religionem pertinet. Sacrificium offerri soli deo debet: cum solus sit supremus dominus. Vnde exod. 22. Qui immolat diis, occidetur. Et omnes iure naturae tenentur ad offerendum sacrificium deo, saltem interius. Ad exterius verò sacrificium aliter tenebantur illi qui erant in lege naturae: aliter qui in lege Moysi: & aliter qui sunt sub lege gratiae. Illi qui erant sub lege naturae, tenebantur ad offerendum sacrificium indeterminate: quia nondum erat determinata sacrificia. Illi verò qui erant sub lege Moysi, tenebantur ad offerendum sacrificium in lege Moysi determinatum. Et qui in lege gratiae, ad offerenda sacrificia per Christum vel Ecclesiam determinata. Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur. Primum, quod offerens sit Christianus. Quia ab infidelibus Ecclesia non accipit sacrificij oblationem. Secundum, ut is cui offertur, sit Ecclesia vel representet Ecclesiam. Quia quod offertur privatae personae, non est oblatio, sed donatio. Tertium quod res oblata sit licite acquisita. Quia illicitè acquisita non accipiuntur ab Ecclesia, siue sint illicitè acquisita contra iustitiam: puta ex furto, rapina, fraude, & iura: siue mediante peccato aliquo, siue ex turpi lucro, siue meretricio. Quartum, quod voluntarie, iuxta illud: Ab homine qui offert vitulos, accipietis. Exod. 25. Potest tamen contingere quod aliquis diuersimodè teneatur. Primum ex conuentione propter fundum, secundum ex deputatione seu promissione, tertium propter necessitatem Ecclesiae vel ministrorum, si non habuerint unde sustententur, quartum propter consuetudinem, quia tenentur fideles ad consuetas oblationes in solennitatibus. In duobus ultimis casibus adhuc sunt voluntarij, quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatæ. Et licet cogi possint, qui oblationes debitas non faciunt per subtractionem sacramentorum: non tamen per ipsum sacerdotem cui faciendae sunt, ne videatur per sacramentorum exhibitionem aliquid exigere, aut sacramenta vendere: sed per superiorem aliquid. Differt autem oblatio à decima & primitia. Quia oblatio sacrificij fit immediate deo: decima verò non offertur deo immediate, sed ministris eius sustentandis vel dispensandis. Primitia autem est oblatio de principis fructibus, cum quadam professione seu protestatione, quod à deo percepti sunt, iuxta illud, 1. Para. vlt. Quae de manu tua perceperimus, dedimus tibi. Et sic oblatio se habet ut magis commune ad decimam & primitiam: quia omnis decima & primitia est oblatio, sed non e converso. Quod ad decimas & primitias notandum secundum D. Tho. quod preceptum de decimis & primitiis est partim morale, & partim ceremoniale. s. quantum ad quotam. Et ideo in lege noua non tenentur ad determinatam quotam, nisi ex conuentione vel institutione Ecclesiae, aut consuetudine. Ad decimas praeiales, hoc est ex fructibus praediorum, tenentur omnes, etiam pauperes, & Iudei praedia Ecclesiae possidentes aut detinentes, ut dicitur in c. de ceteris. 19. q. 1. Ad decimas verò personales, hoc est lucrorum industrie personalis, tenentur, ubi est consuetudo, & ubi non sunt praediales: & tenentur illi Ecclesiae, ubi audiunt diuina, & percipiunt sacramenta: ut in c. quae sunt. 16. q. 1. Praediales verò Ecclesiae, in cuius parochia praedium situm est, ut habetur in c. vlt. de Paro. & in c. quonia, de decimis. extra & c. si quis laicus. 16. q. 1.

Ver. 14.

DE VOTO.

Alius actus religionis est votum: quod potest sic definiri: Votum est deliberata & discreta ac possibilis promissio ab existente in libertate, deo facta de bono consilij vel precepti, cum proposito siue intentione seruandi, & ad id se obligandi. Ad cuius euentum partes huius definitionis sunt declarandae, & bene notandae, pro multorum difficultatum resolutione. In praedicta definitione ponuntur quinque, quae sunt de essentia voti. Primum quod notandum est, materia voti, quae est id quod vouetur: quod oportet esse bonum precepti vel consilij, quod etiam dicitur obiectum voti. Bonum precepti est id, ad quod quis tenetur precepto affirmatiuo vel negatiuo: ut honorare parentes: & non furari. Cum ergo illa placeant deo, possunt promitti. Talis promissio dicitur votum, largè accipiendū vorum. Haec promissio facit quod opus precepti (quod est alicuius virtutis, puta pietatis) pertineat ad religionem. s. imperatiuè, & sit magis meritorius: & oppositus sit peiori: & sit in duabus speciebus peccatorum. s. impietatis & irreligiositatis, si votum sit de honore parentum. Proprie autem votum dicitur de meliori bono, hoc est de bono consilij, ad quod quis antea non tenebatur, quod ideo dicitur melius bonum: quia est supererogationis: & quia inducit ad perfectionem: ut castitas, paupertas, & obedientia. iuxta illud Mat. 19. Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae possides, & da pauperibus, & sequere me. Ex his sequitur primum, quod omne illicitum, siue quod est contra preceptum non potest esse materia voti, siue non potest voueri: ut inhonorare parentes, occidere vel mutilare hominem, aut se vindicare. Talia enim vouens peccat, quia facit iniuriam deo, promittendo quod ei displicet, & ideo non tenetur seruare: immo tenetur rescindere. Vnde D. Ambr. In male promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum. Secundum sequitur, quod omne quod est contra consilium diuinum, non potest esse in materia voti: sicut si quis voueret,

non

non dare eleemosynam, vel non intrare religionem. Quia talis promittit aliquid, cuius contrarium placet deo, qui illa nobis ad perfectionem consulit. vnde talia vouens, non tenetur seruare. Sicut neque etiam vorum consilij, cui adiunxit malam circumstantiam finis: ut dare eleemosynam ad seducendam mulierem pauperem. Tertium sequitur, quod id quod est secundum se indifferens ad bonum vel malum: hoc est, quod non est prohibitum, aut preceptum neque consultum, non potest esse materia voti: cum de se nil habeat quod possit redundare in gloriam dei: ut non facere barbā, vel eam fricare, aut leuare festucam: haec enim & similia nullo modo redundant in gloriam dei, sicut adimpletio consiliorum & preceptorum. Aduerte tamen quod si ea quae ex se sunt indifferenta, ex aliquo respectu fierent moralia & bona, possent voueri: si mala, posset oppositum voueri. Prout ire vel non ire ad domum Ioannis, de se est indifferens: tamen si in ea domo fiat aliquid virtuosum, quod potest prouocare ad bonum: puta si ibi interpretetur euangelium, potest voueri. Si verò sint ibi ludi & meretricae prouocantes ad malum: si quis voueat non ire, ut sibi caueat, votum est validum, & cessante ratione boni vel mali, cessat obligatio voti. sic etiam de barba: si propter austeritatem, absque fucatione & voluptate, ut communiter fit. Quia si propter delicias ad inuentas aut gloriam fieret votum esset licitum. Nec Christus ad delicias aut voluptatem barbam detulit, sed propter austeritatem, & ut obseruaret ceremonias legis. Ideo clerici qui barbam nutriunt, eius exemplo se defendentes, iudaizare videntur, & si ad solum Christi exemplum respiciant: eadem ratione se defendere possent, quae tamen Christus non ad imitationem, sed legis implentionem fecit. Secundum quod requiritur ad votum, est discretio & deliberatio, quae est duplex: vna, quae importat actum deliberatum, & modum deliberandi, quando cum magna maturitate, & diuturna deliberatione discurretur & concluditur siue promittitur aliquid faciendum. Haec deliberatio non est necessaria requisita ad votum. Alia est deliberatio, quae non est cum tanta praemeditatione, sed cum sufficienti deliberatione, quae sufficeret ad peccandum. Ex his sequitur primum, quod votum factum ex metu primo, vel secundo primo, non tenet propter surreptionem & defectum plene deliberationis. Secundum sequitur quod votum factum ex metu tertio primo, cum fiat ex sufficienti deliberatione, quae inducere posset peccatum, est validum: quantum fiat ex timore repentino malorum, aut ex magno dolore, aut ex animi leuitate aut pronitate ad vouendum. Quia tamen tale votum non est bene completum: ideo facilliter commutatur, & in eo dispensatur. Tertium requiritur ad votum est libertas. s. ille qui vouet, sit sui iuris, & non in alterius potestate. Non enim vult deus honorari cum iactura alterius. Ex hoc sequitur quod filij & filiae familiarum, uxores, serui, & religiosi, vouere non possunt: licet habeant libertatem voluntariam sufficientem ad peccandum, quia persona eorum non est libera extrinsecè: ideo votum ab illis emissum, obligat quidem eos vsque ad reuocationem seu irrationem factam per illum, in cuius potestate sunt: ut habetur Num. 30. Non peccat tamen vouens, in alterius potestate existens. Quia in voto, sicut & in iuramento subintelligitur conditio, si placeat superiori, vel si superior non contradicat. Et ideo conditio stante, tenetur implere. Si tamen praesumeret de voluntate superioris, vel de opposito certus esset: peccaret vouendo id quod non est in sua potestate. Dicunt tamen aliqui quod religiosi, & consequenter alij qui sunt in alterius potestate, vouere possunt ea quae non praediciunt alterius potestati: ut actus interiores, & dicere aliquos psalmos. D. Tho. tamen videtur dicere oppositum: eod quod nullum sit tempus in quo praelatus non possit religiosum circa aliquid occupare. Ideo nullum votum religiosi est firmum, nisi de consensu praelati: sicut nec votum filiorum familiarum, si ne consensu patris aut tutorum, qui possunt vota pupillorum maxime realia irritare. Puto tamen dictum D. Tho. intelligi de exterioribus tempore & loco determinato promissis. Quia si vouit ea conditio, quod si non occupetur a praelato, implebit: eadem conditio stante obligatur, cum nullum fiat praedictum. Norandum tamen quod nullus voto suo potest alium obligare ad aliquid personale, nisi ipse vel aliquis de eius mandato consentiat. Vnde licet pater & mater possint hortari filium ad religionem vel ieiunium: non tenetur tamen filius, nisi consenserit. Potest tamen restator ad aliquid reale obligare heredem suum, s. ad soluendum decem, quae vouerat Ecclesiae, & ad aliquid personale conditionaliter, scilicet si velit esse haeres. Quartum requisitum ad votum est possibilitas. Quia in omni promissione intelligitur generalis conditio, si potero, ut notatur in c. quemadmodum, extra de iureiur. Et in c. Beatus. 22. q. 2. quae si non stat, obligatio tollitur, vel saltem suspenditur pro tempore, & pro ea parte duntaxat, quae possibilitas deficit. Hinc est quod si habens votum simplex castitatis, contraxit matrimonium, tenetur reddere debitum uxori: sed petere non potest: quia ex ea parte seruari potest votum castitatis. Et stante impossibilitate implendi per seipsum, non tenetur implere per alium, nisi illud in voto expressisset. Quintum requisitum ad votum est promissio, cum intentione seruandi & obligandi: quia si simulatè voueret non intendendo vouere, seu promittere, aut se obligari, non esset votum, neque obligaretur: peccaret tamen fraudulenter vouens. Et si verbo promitteret se aliqua daturum Ecclesiae, posset compelli. Quia fraus aut dolus nulli debent patrocinari: ut habetur in l. ff. de dolo. Si autem intenderet vouere & non seruare, peccaret mortaliter: nec minus teneretur coram deo seruare votum, quam si vouisset cum intentione seruandi. Quia ex suo iniquo proposito non debet reportare commodum seu exemptionem à vinculo, cui se subiecit. Votum obligat vouentem duplici iure. s. naturae & diuino. Primum, iure naturae. Quia promissio homini facta iure naturali, seruanda est, & ad hoc compelli potest: & non seruare pertinet ad perfidiam, quae est vitium contra virtutem veritatis & fidelitatis,

non possunt esse materia voti.

Indifferens non sunt materia voti secundum se.

Discretio requiritur ad votum.

Votum ex timore.

Qui vouere non possunt.

An religiosi vouere possint. 2. 2. q. 88. ar. 8 ad 3.

Tutores vota pupillorum possunt irritare. Nullus voto suo potest alium obligare ad aliquid personale.

Possibilitas intelligitur in voto.

Votum obligat de iure naturae & diuino.

à fortiori, iure naturæ promissio facta Deo, seruanda est: & si non seruetur, est nō solum cōtra virtutem veritatis, sed etiam fidei religiosæ, ad quam pertinet quod promissio facta Deo de re illi gratâ, seruetur, cum magis obligeat Deo quàm homini. Et p̄ cōsequens irreligiōsæ perfidiæ est violare votū factū Deo. Secūdo votum obligat iure dinino. Quia Num. 30. dicitur: Si quis votū domino vouerit, aut se cōstrinxerit iuramento, nō faciet irritū verbū suū: sed omne quod p̄misit, implebit. Et glof. super illud Psal. Vouete & reddite, dicit: Vouere est voluntatis: reddere autem necessitatis. iuxta illud Eccl. 7. Si quid vouisti Deo, ne mereris reddere. displicet enim ei infidelis & stulta promissio. D. etiam Paul. de viduis quæ in primitiua Ecclesia se deuocabant solenniter ministerio Ecclesiæ & Christianorum, promittentes obseruare castitatem, ad quam seruandam tenebantur sub pœna damnationis æternæ, ait: Viduas adolescentiores deuota: hoc est, recipere nolite: Cū enim luxuriatæ fuerint in Christo: hoc est, abūdantes factæ fuerint in ministerio Christianorum, nubere volunt, habentes dānationē, quia primā fidem, hoc est primā promissionem, irritam fecerunt. Et Act. 5. Ananias & Sapphira propter trāsgressionem paupertatis promissæ, morti adiudicati sunt. ¶ Circa tamen voti obligationem notandæ sunt duæ regulæ. Prima est D. Thom. Quādoq; occurrit casus, in quo illicitū esset vouere: voto emisso & simili casu occurrēte & durante, obligatio voti pro illo tempore suspēditur, vt puta si quis vouit ieiunare aliquo die determinato die, in qua perdit sanitatem, ita q̄ abstinere esset ei illicitū: & sic tūc illicitē voueret: suspenditur obligatio voti, veniente & durante impedimēto. Secūda regulæ est: q̄ quandoq; aliquod votū est maioris boni impeditiū, non ligat vt si quis post votū Hierosolymitanum vult ingredi religionem: ad implere prædictū votū esset impedimētū maioris boni: ideo talis potest ingredi religionem, nō curādo de priori voto. ¶ Votū est duplex, scilicet simplex & solēne. Votum simplex est quod priuatim fit, hoc est absq; solēnitare exterius adhibita, & absq; persona publica recipiēte & acceptante. Votū verò solēne opposito modo definitur, quod d. publicē emittitur, adhibita solennitate extrinseca, & corā persona publica recipiēte & accipiēte. Et hoc modo fiebat votū solenne paupertatis & obediētiæ in primitiua Ecclesia, quia ponebatur pretium possessionū ad pedes Apostolorū. Sic etiā viduæ fidem publicē dabāt inter manus Apostolorū. Nunc autem in Ecclesia votū tripliciter solennizatur. scilicet per susceptionē sacramēti baptismi, sacramentorum ordinū, & professionem religionis. Primò in baptismi susceptione emittitur votum solenne legis euāgelicæ obseruandæ, licet non exprimat. Quia quemadmodū omnes accipiētes circūcisionē, ipso facto etiā absq; expressione verborū, promittebāt seruare legē Moysi, eodē modo circūcisio erat primū sacramentum, ianua & introitus ad legē Moysi. Vnde Galat. 3. dicitur: Testificor omni homini circūcidenti se, q̄ factus est debitor vniuersæ legis faciendæ. Sic per susceptionem sacramēti baptismi, qui est primū sacramentū, & ianua aliorum, & legis nouæ, etiam absq; expressione verborū, ipso facto proficitur quis se seruaturū legem euāgelicam. Et ideo qui post susceptū baptismā relinquit legem euāgelicam, dicitur apostata, sicut religiosus relinquit regulam suam, & religionem ac statum quem professus est. Secundo per susceptionem sacrorū ordinū solennizatur votum continentie & obediētiæ, quæ illis annexæ sunt. Ideo quicūque voluntariē accipit ordinē sacrum, acceptādo principale, acceptat annexa, & recipitur tale votum per episcopum. Tertio solennizatur votū p̄ professionem religionis approbatā per Ecclesiam, & recipitur per superiorē, corā quo quis se astringit ad seruandā castitatem, paupertatem, & obediētiā, in quibus omnino abneget semetipsum, & dedicat se perpetuò & totaliter Deo in holocaustū. Quapropter dicitur & reputatur mortuus mundo, & viuens Deo. Et ideo est incapax ad omnes actus & contractus ciuiles exercendos. Aliqui tamen dicunt quod etiam quò ad illos possunt habilitari cum gerūt personā communitatē. ¶ Differentia inter votū solēne sacrorū ordinū, & professionis religionis, triplex est. Prima, quia sacerdos non est obligatus ad paupertatem sicut religiosus. Secunda, quia qui suscipit sacros ordines, nō dedicat se totaliter Deo in holocaustū, sicut profites religionem. Tertia, quia castitas nō est essentialiter annexa sacro ordini, & ideo pro pacificatione regnorum, & augmentatione religionis Christianæ, potest summus pōtifex dispētare cū sacerdote, vt cōtrahat matrimoniū, & nō cū religioso professō. Quia paupertas, castitas, & obediētiā, sunt voto religionis solēniter annexa, & separari nō possunt: vt habetur in c. cum ad monasteriū, de regulā & trāscētib; ad religionē. vbi dicitur: Abdicatio paupertatis, sicut etiā custodia castitatis, ad eodē est annexa regulæ monachali, vt cū ea summus pōtifex nō possit dispētare. Et eadē ratione de obediētiā. Ex quo sequitur quod licet summus pōtifex possit dispētare cū religioso, vt dimittat habitū, & alia cetera monachalia: nō tamē potest facere de monacho nō monachū: cum habitus nō faciat monachū, sed professio sola: & ad rationē & essentiā monachi p̄tineat tria vota promissā seruare. Ideo fieri nō potest quod quis sit professus alicuius religionis approbatæ, & nō teneatur ad tria vota: licet aliqui iuristæ dixerint oppositum. Et quāuis summus pōtifex possit religiosum ab obediētiā sui prælati eximere, non tamen à sua, quin ei teneatur obedire secūdu regulā quā professus est, licet de facto nihil ei præcipiat. Potest etiā summus pōtifex cōcedere beneficiū & liberā dispēstationē fructuū, nō tamē potest illi dare proprietatē: quia ipse pōtifex & successor eius potest beneficia & quacūq; bona ab eo auferre, quod nō faceret, si haberet proprietatē. Quādoq; nō potest ab his qui habēt proprietatē. Fundamentū huius indispētabilitatis est essentialis cōnexio, & totalis dedicatio in holocaustum, iuxta illud Leuit. vlt. Quod semel sanctificatū est domino, nō potest in alios vsus cōmutari. Et si dicitur quod ratio dispensandi in voto est, quando votū est impeditiū maioris boni: sed hoc contingere potest in religioso, sicut in sacerdote, & in casu præmissō. si aliquod regnū vellet cōuertī ad fidem,

3. 2. q. 88. ar. 11. ad. 1.

Votū impeditiū maioris boni non obligat. Votū duplex.

Act. 5.

Votū tripliciter solennizatur.

Votū professio in religioni.

2. 2. q. 88. ar. 11

Castitas essentialiter annexa voto religionis.

dum modo religiosus acciperet filiam regis. ¶ D. Thom. dicit, quod periculis humanarum rerū obuiandum est per res humanas: & non per hoc quod res diuinae cōuertantur in humanū vsū. Professi autem religionem, totaliter dicati sunt Deo, & mortui mundo. Vnde nō possunt reuocari ad vitam humanam & ciuilem politiam, occasione cuiuscunq; euētus. Sed huic dicto opponitur prima regula superius data. Tenendo tamen hanc partem dicendū est, quod regula prædicta nō habet locum in voto solenni religionis, propter talem & perpetuam dedicationem in holocaustum. Nec potest votum continentie vergere in periculū personæ, sicut votum abstinentie: Eò quod cibibus ordinatur ad conseruationem personæ ex se, & nō carnalis commixtio: quia potest aliter subueniri. scilicet per abstinentiam, vel per alia corporalia remedia. ¶ Fuerūt nonnulli, & maximè de sancto Amore, qui nixi sunt vota monastica reprobare: quorū argumentis responderet, & eos confutat, D. Thom. in opusculo contra impugnantes religionem, ad quem lectorem remitto. ibi argumenta modernorum hereticorū inueniet persoluta: & in sacris literis fundatā monachorū professionē, quæ hominē constituit in statu perfectionis acquirendæ, præcipuè apud Mat. 19. Si vis perfectus esse, &c. & Luc. 9. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucē suā, & sequatur me. Inchoationē, vsū, & modū tēpore A postolorū & inde p̄ sanctos viros, Spirit⁹ sancti instinctu inspiratos, vide in act. A post. Vni tamē & præcipuo eorum argumēto respōdēdū duxi. Quo videlicet nititur astruere vota monastica non esse de meliori bono, sed melioris boni impeditiua, quo sic argumētatur: Melius est implere opus præcepti, quod habet necessitatē, quàm cōsiliū, quod nō importat necessitatē. Igitur quod fit de opere cōsiliū, non est de meliori bono, sed impedit ipsum. Ad hoc respondet D. Thom. & triplici ratione probat, quod opus sanctum ex voto, sit magis meritorium, quàm sine voto. Primò, quia actus procedēs ex nobiliori virtute, est nobilior & magis meritorius: Sed inter virtutes morales præcipua est caritas: ergo actus eius est nobilior. Vnde actus inferioris virtutis est melior & magis meritorius, ex hoc quod imperatur à superiori virtute: vt act⁹ fidei & spei est nobilior, si imperetur à caritate. Sed quæ sunt ex voto, pertinet ad superiorē virtutem. scilicet caritatem, & Dei cultū & honorē: Igitur actus abstinentie & continentie sunt meliores & magis meritorij, si fiant ex voto. Quia sic pertinet ad diuinū cultū, quasi quædam Dei sacrificia. Vnde D. Aug. ait: quod neque ipsa virginitas, quia virginitas, sed quia Deo dicata est, honoratur, quæ fouet & conseruat continentia pietatis, sine qua nullus humanus actus, à quocunq; procedat, acceptus esse potest Deo. Secundo actus qui procedit ex maiori subiectione & humilitate, est nobilior, & magis meritorius, quàm qui ex minori: Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis se subicit Deo, quàm qui solum facit: quia qui vouet, non solum se subicit quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem: quia de cætero non potest aliud facere: sicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum (vt dicit Ansel.) Et inde est quod etiā promittētibus gratia agit. Tertio, quia melius est facere aliquid ex voluntate firmata quàm firmata, quia ex voluntate firmata in bonū, est melius quàm ex voluntate nō firmata. Sicut peccare mente obstinata, est grauius peccatum (vt dicit Philof. in 2. Ethic. Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata & astricta, quàm qui sine voto: igitur melius facit. Præterea qui facit aliquid sine voto, implet tantummodo cōsiliū: Sed qui facit aliquid ex voto, implet præceptū & cōsiliū: At melius est implere cōsiliū & præceptum, quàm cōsiliū tantum. Et ad argumentum dicendum, quod votum non impedit à meliori bono, immo impellit ad melius bonum. Et quāuis necessitas coactionis (in quantum est contra voluntatem) tristitiam causet secundum Philof. necessitas tamen voti in iis qui sunt bene dispositi (in quantum voluntatem confirmat) non causat tristitiam, sed gaudium: cum sit simpliciter & absolute voluntaria, & ad melius bonum hominem sic vouētē, facilius inducat. Vnde D. Hiero. Felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine, de qua D. Paul. Act. 20. Beatus est dare, quàm accipere. Quia profitens religionem, multo plura dat in professione, & post professionem potest dare spiritualia, quæ præminent temporalibus quæ sunt corruptibilia, caduca, & momentaneæ durationis. ¶ Circa votorum dispensationem notandum secundum D. Thomam, quod dispensatio eodem modo fit in voto, sicut in lege. Lex enim (vt supra dictum est, & inferius amplius dicitur) ponitur respiciendo id quod in pluribus est bonum. Sed quia contingit huiusmodi in aliquo particulari casu non esse bonum: oportet aliquem superiores esse, per quem determinari possit, in illo particulari casu legem nō esse seruandam. Et hoc proprie est dispensatio. Nam dispensatio videtur importare quandam commensuratam distributionem alicuius communis ad ea quæ sub ipso continentur, per quem modū dicitur quis dispensare cibum familiæ, & sic dispensatio est determinatio vel potius declaratio abolitionis à lege, siue declaratio quod aliquis propter aliquā particularem causam non sit subiectus legi. Similiter ille qui vouit, legem quodammodo sibi statuit, obligans se ad aliquid quod secundū se, vt in pluribus bonum est. Potest tamen contingere quod in aliquo casu sit simpliciter malum & inutile, aut maioris boni impeditiū, quod est contra rationem eius quod cadit sub voto, idcirco necesse est vt determinetur, in tali casu votum non esse seruandū. Et si quidem absolute determinetur votū non esse seruandum, dicitur dispensatio voti. Si autem pro illo quod obseruandum erat, aliquid aliud imponitur, dicitur voti commutatio. Vnde minus est votum commutare, quàm in voto dispensare. vtrunq; autē in potestate Ecclesiæ consistit. ¶ Ex præmissis apparet quod dispensatio in præceptis legis, est magis interpretatio legis, & declaratio cessationis obligationis eius, siue declaratio

2. 2. q. 88. ar. 11. ad. 1.

Vota monastica non sunt melioris boni impeditiua. 2. 2. q. 88. ar. 6. Actus factus ex voto est magis meritorius quàm sine voto.

In li. de Virg.

In li. de sim.

5. Metaph.

2. 2. q. 88. ar. 10. De votorum dispensatione.

Dispensatio quid sit.

quod lex non obligat in aliquo particulari casu, vel propter aliquam causam, quam iuris relaxatio, sed de his amplius inferius, cum ageretur de legibus. Dispensatio in dispensante est actus potestatis iure concessus, & in dispensato dicitur ius priuatum, hoc est licentia vel permissio facta contra rigorem iuris. Et quia eius est legem interpretari, cuius est condere (vt habetur in l. cum consuetudine. ff. de legib.) sequitur quod ad illud pertinet legis interpretatio & dispensatio, ad quem pertinet legis institutio. Et ideo ad iustam & licitam dispensationem duo requiruntur. scilicet auctoritas in dispensante vel ordinaria vel delegata, & causa iusta in dispensato, aliis dispensatus non est tutus in foro Dei.

¶ Ex præmissis sequitur primò, quod persona priuata non potest dispensare cum alio, neque secum: licet vbi manifestum est quod si in aliquo particulari casu seruare legem est inutile, aut maioris boni impeditiuum, & non potest de facili haberi recursus ad superiorem, possit priuatus præter verba legis agere. Non tamen ipse propter hoc dispensat secum, sed propter causam occurrentem & difficultatem recurrèdi ad superiorem, vtitur Epichæria. Secus autem in dubiis, in quibus spectanda est declaratio & dispensatio superioris vel eius delegati: aliis debet seruare legem secundum verba legis. ¶ Secundò sequitur id quod D. Bernard. in lib. de dispensatione dicit, quod prælati dantes pro voluntate licentiâ viuendi contra legem, sine causa rationabili, vel saltem dubia, sunt acceptores personarum, & dissipatores, & non dispensatores: & eorû licentiâ dissipatio & non dispensatio debet appellari, dat enim ansam criminibus in scandalum pusillorum, in sui ipsius & ipsorum perditionem. ¶ Tertiò sequitur quod si impetretur dispensatio ex falsa causa, vel tacita veritate, nulla est: vt habetur in c. 2. de filiis presby. lib. 6. Et idem dicendum est de qualibet gratia, vt not. in c. ad audientiam, in 2. extra de rescr. & in c. non potest, de præb. in 6. ¶ Quartò inferitur quod dispensatus sine causa rationabili, non est tutus in conscientia, nec quo ad Deum, præcipuè in his quæ sunt iuris diuini, vt in voto & iuramento, ac in pluralitate beneficiorum: quia bona ecclesiarum sunt Dei, & non ipsorum ministrorum Ecclesiæ, in c. ex eo. de elect. lib. 6. ¶ Et per consequens non est tutus in conscientia religiosus, cum quo sine causa legitima dispensatur vt dimittat habitum, vel exeat monasterium, vt inter seculares commoretur, vel ad laxiorem transeat religionem, vel præficiatur cura animarum: puta quando non est aptus ad exercitium predicationis vel cura. Vnde Glo. in c. Monachi vagantes. 16. q. 1. dicit, quod religiosus promotus ad Ecclesiam secularem non vt proficit, sed vt præsit, peccat mortaliter: quia facit contra votum suum, quantum in his quæ sunt iuris positiuu, iurista dicant solum summum pontificem, & non inferiores prælatos, posse etiam ex mera voluntate, & sine quacunque causa dispensare: & tam ipsum quam vtentes dispensatione, esse tutos in conscientia & quo ad Deum, hac ratione: quia eius est destruere, cuius est condere, nec princeps tenetur aut ligatur suis legibus: vt habetur in l. digna vox. C. de legib. Hoc tamen dictum illorum non caret scrupulo: quia non potest sine causa rationabili legem instituire, cum ratio sit de essentia & anima legis, in l. cum ratio. ff. de bon. damn. & in c. erit autem. 4. dist. ex Isidoro, & 2. Cor. 10. Data est potestas in ædificationem, & non in destructionem. Et licet non sit ligatus legibus suis coercitiuè, siue vt pœnas suæ legis incurrat, & possit ab homine puniri: est tamen ligatus directiuè & ex honestate siue debito morali, vt habetur in rubr. quod quisque ius in alium stauerit, ipse eodem iure vtatur. ff. & si absque causa contraueniat, potest puniri à Deo. vnde non videtur esse tutus in conscientia & apud Deum. ¶ Cause autem dispensandi sunt septem. Prima est temporis varietas, siue importunitas, quæ rigorem non patitur. de hac in c. p. remedio. 1. q. 7. Secunda est utilitas, vt. salij facilius reuertantur ad bonum, de hac in ca. ipsa pietas. 22. q. 1. Tertia est qualitas personæ, meriti, & scientiæ. de hac in c. tali, & c. didicistis. 19. q. 7. cum alius æquè dignus & sufficiens non sit. Quarta est necessitas, de hac in d. c. tali. Quinta, pietas. Sexta, euentus rei. Septima, multitudo siue scandalum multitudinis. de hac in c. vt constitueretur. 50. dist. Cauendum est tamè ne quis nutriatur siue alatur in scâdalo. Sed quia casus sunt innumerabiles, nec potest certa regula dari: ideo standum est in hoc arbitrio boni viri, qui si iudicauerit causam esse rationabilem, dispensatio erit licita. vt in c. Domino sancto. 50. dist. Et causa rationabili existente, prælati peccat non dispensando. ar. c. quanto. in fi. 2. q. 5. ¶ Si dicatur quod inferior non potest dispensare in lege superioris, sed obligatio voti & iuramenti est de iure diuino: igitur summus pontifex non potest dispensare. Respondet D. Tho. quod sicut iure naturali & diuino tenetur homo implere votum & iuramentum: ita iure naturali & diuino tenetur homo superiorum legi obedire. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit vt legi humanæ non obediat: quia hoc est contra legem naturæ & mandatum diuinum: sed fit vt hoc quod erat lex, vel continebatur sub lege, non sit lex, nec contineatur sub lege. Ita etiam auctoritate dispensantis fit, vt hoc quod continebatur sub voto, vel videbatur contineri, non contineatur, in quantum determinatur vel declaratur in hoc casu illud non esse congruam materiâ voti. Et ideo cum prælati dispensat in voto, non dispensat in præcepto iuris naturalis aut diuini: sed determinat & declarat quod id quod cadebat vel cadere videbatur sub determinatione obligationis humanæ (quæ non potuit omnia circumspicere) amplius non contineatur. Alij clarius solvunt, dicentes quod duplex est ius diuinum: quoddam est absolutum, quod non cõsurgit ex aliquo facto humano, & in hoc prælati non potest dispensare directè neque indirectè siue ex cõsequenti. Aliud est ius diuinum, quod pèdet & cõsurgit ex facto humano, vt obligatio voti & iuramenti, quæ cõsequitur actum humanum, super què prælati à Deo auctoritatem habet, per consequens super ea quæ ipsum consequuntur: & in hoc licet prælati non possint dispensare directè, potest tamè indirectè & ex consequenti, ratione actuum humanorum, qui subiiciuntur

Ad iustam dispensationem requisita.

Priuatus non potest secum dispensare.

In li. de dispè.

Religiosus si ne rationabili causa dispensatus.

Pape non potest ad nutum ex sine causa dispensare.

Septè dispensandi cause.

An Papa possit dispensare in iure diuino.

Ius diuinum duplex.

variatio, & si per quos habet potestatem, vt dictum est, vel clarius, non dispensat auctoritate propria, sed auctoritate Dei, qui super tale ius dedit ei potestatem ex consequenti, ex quo dedit potestatem super id à quo illud ius pender. si super factum humanum. ¶ Notandum præterea quod irritatio, dispensatio, commutatio, & redemptio voti, differunt ab inuicem. Quia irritatio est annullatio obligationis voti, etiam sine quacunque causa: vt cum maritus dicit uxori, non placet siue nolo quod serues hoc vel illud votum, absque scitu & consensu meo factum. Dispensatio autem est determinatio vel declaratio ex rationabili causa. Commutatio est annullatio obligationis voti, cum obligatione ad aliquid aliud faciendum. Redemptio vero voti, si distinguatur à commutatione, est annullatio obligationis voti, cum ligamine ad aliquid dandum: puta si ei qui vouit, peregrinationem, imponatur elemosyna: puta tantum dare, quantum exposuisset euendo: vel aliquid huiusmodi. de hac redemptione voti habetur in tit. de voto & voti redempt. in antiquis.

Irritatio, dispensatio, commutatio, & redemptio voti differunt.

DE IURAMENTO.

¶ Iuramentum est alius actus religionis & patriæ: & potest sic definiti: Iuramentum est inuocatio testimonij Dei, ad confirmationem dicti vel facti præteriti, præsentis, vel futuri. Et sic iurare est Deum in testem inuocare & assumere, protestarique: cum esse infallibilis veritatis, & omnium notitiam habere. Secundum aliquos, iuramentum est assertio vel negatio vera de aliquo possibili & honesto, sacre rei attestatone firmata, & secundum iuristas, iuramentum, iusiurandum & sacramentum idem sunt. Theologi tamen aliter sacramentum accipiunt, vt inferius dicitur. Iuramentum est duplex. iudiciale, cum à iudice præsentatur: quia non potest reculari, licet bene quando præsentatur à parte. Aliud est iuramentum extraiudiciale, quod extra iudicium ex partium conuentione exhibetur. ¶ Quo ad modum iurandi. D. Tho. dicit, quod duplex est modus iurandi scilicet per simplicem contestationem, & per executionem. Sed quia primus potest diuidi in duos: ideo tres modos iurandi ponere possumus. Primus modus, qui fit simplici verbo: vt dicendo per Deum ita est, &c. Non enim est necesse (secundum Panor. in c. Et si Christus. de iureiur.) quod dicatur, iuro. Hic modus fit diuersis verbis, de quibus certa regula dari non potest. In antiquo testamento iurabant, Viuit dominus: & Viuit anima mea: & Viuit anima tua: In nouo vero testamento, & in primitiua Ecclesia, Testis est mihi Deus. Rom. 1. Et Philipp. 1. & Testem inuoco Deum. 2. Cor. 1. & Veritatem dico in Christo, & non mentior. Rom. 9. Testis est mihi conscientia mea. 22. q. 1. Si peccatum. & sic Deus me adiuet, vt in c. de parête. 35. q. 6. Secundus modus iurandi per simplicem contestationem est, cum interuenit aliqua res sacra: vt cum iuratur inter manus Episcopi, vel super Euâgelia, aut crucem, aut reliquias Sanctorum tangendo. Et quod ad hunc modum iurandi inuentæ sunt plures solennitates, ad diuinam reuerentiam, & terrorè indiscretè iurantiu, ad retrahendû eos à periurio. Tertius modus iurandi est per executionem, dum. saliquis se, vel aliquid ad se pertinet, ad pœnam obligat, vt credatur verum quod dicitur, & cum quis inuocat Deum non solum in testè, sed etiam iudicem & punitorem. vt. Si non est sic, non fit salus animæ meæ. In antiquo testamento iurabant. Hac mihi faciat Deus, & hæc addat. Et sic iurasse videtur D. Paul. dicens: Ego testem inuoco Deum in animam meam. ¶ Iterum duplex dicitur esse iuramentum. scilicet assertorium & promissorium. Assertorium est propositionis de præterito vel præterito. Promissorium est respectu propositionis de futuro. ¶ Difficultas est an sit iurare dicendo, in veritate, vel in fide, vel per fidem ita est. Quo ad primum sciendum, quod hoc complexum (in veritate) dupliciter accipi potest. scilicet nominaliter & aduerbialiter. Si accipiatur nominaliter & per veritatem simpliciter & absolute, quæ est Deus, iuxta illud Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita: tunc est iuramentum. Si verò accipiatur pro veritate humana, non est iuramentum: quia non accipitur aliquid sacrû. Si autem accipiatur aduerbialiter, vt idem est quod verè siue veraciter & sine defectu, tunc non est iuramentum, sed feriolus modus dicendi, per quem agnoscimus quod non ioco vel dubitanter loquimur. Hunc modum loquendi docuit Christus, dicens: In veritate dico vobis, quod multæ viduæ erant in diebus Helia, & c. & D. Pet. In veritate cõperi, quod non est acceptor personarum Deus. Quo ad secundum pariter de fide dicendum est. Quod si dicatur, per fidem theologam, vel per fidem quam habeo erga Deum, vel teneo de Deo, est iuramentum. Si verò pro fide humana, vel nobilis viri, quæ sæpe de ficit & fallit ac fallitur, tunc idem est quod fideliter, & tunc non est iuramentum, sed quidam modus asserendi, maximè cum non ad sit intentio iurandi quæ requiritur ad iuramentum. Per hæc discutere poteris plures scrupulos timoratarum conscientiarum. ¶ Iuramentum esse licitum maximè in defectu testimonij humani, quod est per testes, vel instrumenta, vel confessionem partis (quæ sunt tria genera probationis) cõstat ex illo Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli serues, ac per nomen eius iurabis. Et ex illo Heb. 6. Homines per maiores suos iurant: & omnis controuersia eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Et per alios passus & exempla. D. Pauli superius allegata. Hoc tamen verum est, dummodo iuramentum habeat tres comites, de quibus Hier. 4. Iurabis, Viuit dominus in veritate, iudicio, & iustitia. Primò in veritate: vt. scilicet id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimeret verum. Et ad iuramentum absolutum, hoc est simpliciter & sine addito factum, oportet quod sit iuranti euidenter notum: puta aliquo sensu proprio scensatum. Si verò sit creditum vel æstimatum tantum, debet iurare per verbum Credo, vel Aestimo verum. Secundò ad hoc quod iuramentum sit licitum, requiritur iudicium discretionis: vt. scilicet non leuiter & abiq; magna causa iuretur. Si enim quis pro minima causa requireret regis testimoniu, iniuriam ei

2. 2. q. 89. ar. 4.

Iuramentum duplex.

1. Reg. 14. 4. Reg. 4.

An dicere in veritate vel fide aut per fidem sit iuramentum.

Zuc. 14. Act. 10.

Iuramentum probatur licitum.

Tres comites iuramenti.

Iuramentum promissorium.

Iuramentum indiscretum.

¶ Iurare per creaturas sit licitum.

ei faceret: a fortiori si requirat Deum testem pro minima causa, hoc enim est assumere nomen Dei in vanum, ideo talis non potest excusari a peccato. Tertio ad hoc quod iuramentum sit licitum, requiritur iustitia, quod id quod iuratur fieri non sit iniustum, hoc est prohibitum aut inhonestum, aut in detrimentum alterius, aut etiam inhonestum quantum ad personam suam vel alterius, & hoc precipue in iuramento promissorio locum habet, quia in iuramento assertorio, maxime quod prestat in iudicio, non attenditur honestas facti super quo iuratur, sed veritas. vnde testis tenetur super facto adulteri, quod scilicet inhonestum, veritatem dicere. Similiter non attenditur an ex depositione testium (dummodo verum dicant) sequatur preiudicium. Quia ut in pluribus propter depositionem testium pars que malam causam fouet, laeditur. Sed in iuramento promissorio, quod est de futuro agendo, vel non agendo, requiritur iustitia & honestas: vt. *si non iuret se facturum aliqua illicita, &c.* Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerentiam Deo, vocando eum in testem suae iniquitatis. Nec tenetur implere: quia implendo peccaret, faciendo iniustum, & si iniustum faceret, ad seruandum iuramentum emissum, duplici peccato peccaret: primo, quia iniustum facit: secundo, quia iniustitiam suam placere Deo arbitrat. Quaecumque autem harum conditionum deficiat, iuramentum est illicitum, & peccatum. ¶ Ex his sequitur primo, quod omne iuramentum, in quo asseritur falsum, vel negatur verum, aut asseritur dubium & incertum, est illicitum: quia contra primam conditionem. Secundo, sequitur quod omne iuramentum indiscretum est illicitum. Dicitur autem indiscretum dupliciter: primo per inconsiderationem, non plene & deliberate considerando quid facit, sed leuiter: nec exhibet reuerentiam quam debet. Secundo propter defectum causae sufficientis. Causa autem sufficiens est necessitas: vt cum a iudice praecipitur, aut alias in periculo constituitur, nisi iuret, vel competens utilitas reipublicae, aut propria, quae praesari debet ad arbitrium boni viri. Requiritur ergo ad iuramentum ex parte iudicij discretionis, reuerentiae, deuotio, fides, necessitas, vel utilitas, & omnia quae ad debitum modum iurandi pertinent. Hinc est quod pueri ante annos pubertatis non debent cogi aut admitti ad iurandum, propter defectum huius conditionis, vt habetur in c. pueri. 22. q. 5. Si tamen ante tempus illud habet usum rationis completum, & iurat absque conditionibus requisitis: peccat mortaliter vel venialiter, secundum qualitatem periculi, quemadmodum & alij, vt habetur in c. 1. de delictis puerorum. Propter eadem causam siue defectum repellitur ij qui fuerunt aliis periculi. Quod intelligendum est de conuictis & condemnatis: tales enim repelluntur a iudicio & contractibus, vt infames. De periculis autem notariis ex facto dubium est, cum tales sint penes innumerum. Syl. de Prieo dicit quod si periculum sit publicum, vt si quis coram multis deliberate iuret super quatuor sancta Dei euangelia tacta, & de aliquo quod est euidenter falsum, repellitur a testimonio. Sed si verba potuerint esse iuratoria vel non iuratoria, aut si ex ira, vel dubietur de modo iurandi: & si dubietur an factum scierit esse tale, repellit non potest, de iis in c. paruli. 22. q. 5. Propter eadem causam repellitur furiosus, vt in can. merito. 15. q. 5. Dicit aliqui quod iuramentum promissorium & indiscretum obligat iuratem, dum tamen sit de re iusta & possibili, potest tamen cum eo dispensari. Tertio sequitur quod omne iuramentum, quod vergit in detrimentum siue dispendium salutis aeternae vel corporalis, est illicitum, & non est seruandum. Per has conditiones possunt cognosci omnia iuramenta illicita. Concurrentibus tamen praedictis tribus comitibus seu conditionibus, iuramentum est licitum, etiam si sit promissorium, estque obligatorium. ¶ Nec obstat quod Christus Mar. 5. dixit: Audistis quia dictum est antiquis, Non peierabis, Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per caelum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolimam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester est, non non, vt non sub iudicio decidatis. Quia certum est quod Christus (qui venerat ad honorandum patrem, vt habetur Ioan. 8. Ego glorifico patrem meum:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quae fit & datur Deo per iuramentum cum tribus praedictis conditionibus, dictum est enim quod iuramentum est actus laetitiae, & quod in ipso est protestatio omnis scientiae & infallibilis veritas Dei. Sed prohibuit assuetudinem iurandi, & ne absque illis tribus comitibus iuret: quia hoc esset assumere nomen Dei in vanum, quod est illicitum. Et hoc declarauit, inquiens, Vt non sub iudicio decidatis. In iudicio, scilicet discretionis, si frequenter & absque causa in assuetudinem iurandi veneritis. Noluit ergo dicere, quod adueniente praepo iudicis ad imponendum finem controuersis & confirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili causa occurrente, iuramentum esset illicitum. Et quantum dixerit, Quod amplius est, a malo est: non dixit tamen, Malum est: sed, a malo, non iurantis, sed ex peccato originali talis est orta fragilitas, quod homines illi qui non possunt probare testimonio humano, nolint simplici verbo credere, vel propter cupiditatem, vel fragilitatem veram vel aestimatum. ¶ Circa iuramentum per creaturas notandum est, quod creaturae sunt duplices. Quaedam sunt quae ex se vel earum nominatione important aliquid diuinum, vt sancta quatuor Dei euangelia, Ecclesiae sacramenta, & Sancti qui sunt in caelo, gratia & dona supernaturalia, & quicunque per illa iurant & ea in testimonium vocant: non ea vocare censentur, sed Deum qui in eis relucet. Et seruatis tribus praedictis comitibus, iuramentum per illas factum, non censetur illicitum. Aliae sunt res non factae, & si ponatur Deus in obliquo, vt puta per ignem Dei, vel aliquid humanum: tunc inuocatur Deus conditor earum. Hoc modo prohibuit Christus iurare per caelum, terram, & alias creaturas, ne eis diuina reuerentia exhiberetur: sed non simpliciter seruatis tribus praedictis comitibus. Iudaei enim per angelos & creaturas iurabant, vt dicit D. Hiero. D. Tho. dicit quod licet

¶ 3. sent. dist. 39.

Gen. 42.

Obligatio iuramenti.

Lib. 1. de offi.

Octo conditiones.

Iuramentum vi, metu aut aliis indebitis extortum.

Obligatio voti est maior quam iuramenti.

2. 2. q. 89. art. 7. ad 4.

27. Morae.

2. 2. q. 60. art. 1. 2. c. 3.

licet iurare per creaturam relata ad creatorem, prout relucet in ea vestigium veritatis. Addunt aliqui etiam si non apponatur Deus explicitè, quando illa creatura est aliquid, in quo principaliter sit memoria Dei, vt per animam & conscientiam, immo etiam per caelum, in iuramento facto per simplicem confessionem. In iuramento autem facto per execrationem, inducitur creatura aliqua, in qua diuinum iudicium execratur, vt cum homo iurat per caput suum, aut filium, siue per aliam rem dilectam. Quod autem Ioseph iurauerit per salutem Pharaonis, vtroque modo potest intelligi, scilicet per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum confessionis, quasi confitendo veritatem iustitiae diuinae: ad cuius executionem principes terrae constituitur, hoc etiam iuramentum, Per animam & conscientiam meam, per execrationem fieri potest. ¶ Circa obligationem iuramenti aduertendum est, quod omne iuramentum, siue sit assertorium, siue promissorium, cum tribus praedictis comitibus factum, est aliquo modo obligatorium. Ligat enim iuramentum, saltem ad hoc vt veritas seruetur. Sed quia proprie obligatio respicit aliquid sciendum, vel non sciendum, ideo solum iuramentum promissorium de aliquo sciendo vel non sciendo, per se & non per alias causas, dicitur proprie obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, secunda erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi vergat in peiore seu deteriori exitum. Quod contingere potest dupliciter, vno modo a principio, quando id quod iuratur, est per se malum: vt cum iurat se perpetraturum homicidium, vel cum est maioris boni impeditum: vt cum quis iurat se non intraturum religionem, vel non facturum elemosynam, aut alia opera consilij: vel est de indifferentibus, puta non loqui Guillelmo, aut nunquam intrare domum eius. In primo casu peccat iurando & seruando: in secundo vero & tertio casu peccat iurando, quia ponit obicem Spiritui sancto. Non peccat tamen, iuramentum seruando, cum sit de opere consilij, vel indifferenti: melius tamen faceret, si iuramentum non seruaret. Alio modo vergit in deteriori exitum, propter aliquid quod de nouo emergit: tunc iuramentum non obligat, nec est seruandum, maxime si illud de nouo emergens sit malum: vel si non fuerit praemeditatum: sicut in iuramento Herodis, cuius iuramentum ab initio potuit esse licitum, intellecta conditione, si peteret quod dare deberet: sed audita petitione, illicita facta impletio. Vnde D. Ambr. Est contra officium, promissum non nunquam soluere sacramentum. Et ex hoc formari potest regula generalis, Quod quando cumq; aduenit casus, in quo non esset licitum iurare, vel non fuisset iuratum, si fuisset praemeditatum, iuramentum emissum, illo casu veniente & durate, non ligat. Ex quo sequitur, quod non ligat non stantibus conditionibus appositis vel tacitis, quae subintelliguntur vel exprimitur de iure, de quibus glo. in c. quemadmodum & c. quinta vallis, de iure iur. Sunt autem octo conditiones principales, ad quas caeterae possunt reduci. Prima, si Deo placuerit, de qua in c. beatus. §. 1. 2. q. 2. Secunda, si superiori placeat. In omni enim iuramento excipitur auctoritas superioris. vt in c. venientes, & c. eam te. de iure iur. Tertia, si res in eodem statu permanferit, vt in d. c. quemadmodum, puta si iurauerit accipere Bertam, quae postea fornicata est, aut effecta leprosa, vel reddere gladium ei, qui postea factus est furiosus. Quarta, si seruetur fides siue promissum. Vnde dicitur communiter: Frangenti fidem, fides frangatur eidem, de hoc in c. peruenit eo. tit. Quinta conditio, si res honesta & possibilis fuerit, & iurans impossibilitatis non fuerit, de hac in d. c. quemadmodum, & in c. quinta vallis. Sexta conditio, si iurauerit reddere pecuniam: intelligitur si numerata fuerit, de hac in l. indubitan. ff. de non numerata pecunia. Septima, si iurauerit dare dotem, intelligitur si nuptiae subsecuta fuerint, vt in l. stipulatione. ff. de iure do. Octaua, si iurauit stare praepo alicuius, intelligitur si rationabilia & moderata praepo. Iuramentum enim non extenditur ad verisimiliter non cogitata, vt in d. c. quemadmodum. Nec obligat ultra consensum, vt in d. c. quinta vallis. Ex hoc sequitur quod iuramentum metu vel aliis indebitis extortum, & in quo quis non habuit animum se obligandi, non ligat quo ad proximum, licet obliget quo ad Deum, & obrinenda sit dispensatio. Idem de iuramento dolose exacto: vt de Gabaonitis. Nota tamen quod obligatio voti maior est, quam obligatio iuramenti: quia obligatio voti est ex fidelitate, quae continet reuerentiam Dei. Obligatio vero iuramenti est ex reuerentia sola, & sic transgressio voti contra fidelitatem & reuerentiam, est maior transgressio iuramenti, quae est contra reuerentiam tantum. Et sic ex opposito, maior est obligatio voti. ¶ Circa interpretationem iuramenti nota resolutionem D. Tho. Quod quando non est eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: si hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum seruari secundum intellectum eius cui iuratur, siue iuramentum praestatur. Vnde Isid. & habetur in c. quacunque arte verborum. 22. q. 5. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamen qui conscientiae testis est, ita hoc accipit: sicut ille cui iuratur, intelligit, & dupliciter reus fit, quia nomen Dei in vanum assumit, & proximum dolo caput. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem suam. Vnde D. Greg. Aures humana talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intus proferuntur. Nec iurans sine dolo aliter obligatur, quam secundum intentionem suam interiorem. Sed in foro contentioso, vbi intentio ignoratur, obligatur secundum quod verba accipi solent. ¶ De dispensatione iuramenti eodem modo dicendum est, sicut supra dictum est de dispensatione voti, & haec in presentiarum de iuramento sufficiat. Si ampliora desideras, vide D. Tho. in praedicta quaestione, & in summis super verbo, iuramentum.

A Duratio est alius actus religionis: quae nihil aliud est, quam inuocatio diuini nominis, ad inducendum alios ad aliquid agendum, vel non agendum. Et fieri potest dupliciter, scilicet per modum deprecat

deprecationis siue obsecrationis, & per modum compulsionis. Primus modus est, per reuerentiam diuini nominis obsecrare, & licitum est inferioribus hoc modo vti erga superiores. Secundus modus est, per reuerentiam diuini nominis precipere vel prohibere. Et hoc modo licitum est vti superioribus erga subditos, quo quidem modo saepe vtitur prelati religiosorum, qui precipiunt vel prohibent in virtute Spiritus sancti & sanctae obedientiae. Dæmones autem non licet adiurare per modum deprecationis, neque compulsionis, ad aliquid per eos sciendum vel obtinendum: quia hoc pertinet ad aliquam societatem, quae prohibita est haberi cum ipsi, iuxta illud. 2. Cor. 6. Quae societas lucis ad tenebras, & c. Ex speciali tamen instinctu Spiritus sancti, per modum compulsionis, licet eos adiurare, sicut legimus aliquos sanctos operatione dæmonum fuisse vsos. D. enim Iacobus per dæmones fecit Hermogenem ligari, & ad se adduci. Per hunc modum compulsionis possunt Christiani adiurare dæmones secundum potestatem à Christo sibi datam. s. vt egrediantur à corporibus obsessis, & ne nobis aut fidelibus noceant. Vnde Mat. vlt. Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur. In nomine meo dæmonia eiicient. Et Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatem supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. ¶ Creaturas verò irrationabiles secundum se non licet adiurare, neque per modum deprecationis, neq; per modum præcepti: quia non sunt capaces, aguntur enim, & non agunt. Sed si referatur adiuratio ad Deum, qui eas dirigit, licitum est per modum deprecationis, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt. Si verò referatur adiuratio ad diabolum, qui irrationabilibus vtitur in nocuummentum nostrum, licitum est per modum compulsionis & præcepti. Et talis est modus adiurandi in exorcismis Ecclesiae, per quos dæmonum potestas excluditur ab irrationabilibus & insensibilibus creaturis.

Dæmones quo modo adiurandi

Creaturas irrationabiles an liceat adiurare

Ver. 17.

DE LAVDE ET CANTU.

2. 2. q. 90. In 2. li. retrax.

Alius religionis actus exterior est assumptio diuini nominis in laude & cantu vocali. Et quia fuit quidam Hylarius, de quo meminit D. Aug. qui detrahebat cantui Ecclesiastico, & illum sequuti sunt Valden, & post eos Ioannes Vviclefz & neoterici heretici, qui non verentur Ecclesie cantores vocare sacerdotes Baal, & boatores. Ideo hic paululum insistendum est. In primis certum est, quod de omnibus à Deo datis gratias agere debemus Deo. Iuxta illud 1. Thess. 5. In omnibus gratias agite: hæc est enim voluntas Dei. Rationem autem assignat D. Iacob. 1. c. 3. s. q. canonice epistolæ: Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. hoc egerunt sancti patriarchæ, Abel, Noe, & Abraham, de rebus exterioribus: ergo à fortiori de corpore, mente, & voce, cum sint maiora dona. Certum est etiam filios Israël tractato mari rubro, & Pharaone submerso, hymnum domino modulasse, Exo. 15. Cætemus domino, gloriosè enim, & c. 1. Para. 6. Dauid instituit cætores, vt cætarèt ante arcam, & Psal. 64. inuitabat omnes: Venite, exultemus domino, iubilemus Deo salutarum nostro, & c. Et E. sa. 6. de Seraphin dicitur q. clamabat alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Et in nouo testameto habemus cæticum Zachariam, & D. Virginis. Insuper Luc. 2. in natiuitate Christi. Subito facta est cum angelo multitudo militiæ celestis exercitus laudantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et Act. 16. de Pau. & Sylla dicitur, quod media nocte adorantes laudabāt Deum: & audiebāt eos qui in custodia erāt. Quod & alios Christianos fecisse commemorat Plin. secundus, qui tunc prouinciam administrabat: qui in epist. ad Traian. de Christianis scribens, dicit: Hæc fuit summa vel culpe vel erroris eorum: q. essent soliti ante lucem conuenire, carmenq; Christo suo, quasi Deo, canere. Et Euseb. Cæsariensis dicit: Sed & Christi exemplo inoleuit. (sc. cætus) qui post cænam hymnum dixit. D. Ignatius, D. Ioannis Apost. discipulus, post D. Pet. 3. Antiochene Ecclesie episcopus, audiuit choros angelorum, antiphonas sancte Trinitatis decantantium. Ideo instituit eas inter psalmos decantari. Et in Tolletano concilio cap. 12. habetur: Sicut orationes, ita & hymnos ad laudem Dei compositos, nullus vltius improbet, & in concilio Agaten. c. 30. fuit idem decretum, & rationem assignat Rabanus, Malterium idcirco cum melodia cætilenarum suauium ab Ecclesia frequentatur, quo potius animi ad compunctionem flectantur, & D. Aug. ait: Adducor cætandi consuetudinem approbare in Ecclesia, vt per oblectamenta aurium, animus in affectum pietatis assurgat, & de seipso in nono Confessionum dicit: Fleni in hymnis & canticis, suauè sonantis Ecclesie vocibus acriter commotus. Ex præmissis apparet vesania & blasphemia hæreticorum.

§. 6.

DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS.

Peccata religioni opposita sunt quinque, scilicet superstitio, tentatio, periurium, sacrilegium, & simonia.

Ver. 1.

DE SUPERSTITIONE.

2. 2. q. 92. ar. 1.

Superstitionis definitio & diuisio.

art. 2. 2. 2. q. 93. ar. 3. Cultus perniciosus.

Superstitio est vitium religioni oppositum, secundum excessum, nõ quod plus exhibeat in cultu diuino, quam vera religio: sed quia exhibet cultum diuino cui nõ debet, vel eo modo quo non debet, & sic superstitio est indebitus cultus diuinitatis. Superstitionis duæ sunt species principales. Prima est, qua exhibetur cultus Deo vero, sed modo indebito. Secunda species superstitionis est, quando exhibetur diuinus cultus ei cui non debetur. Quantum ad primam, sciendum quod aliquis duobus modis potest indebitè cultum exhibere Deo vero. Primò quado exhibet cultum perniciosum. Secundò quado cultum superfluum. Cultus perniciosus Deo exhibetur, quando per cultum exteriorem aliquid falsum significatur. Quod cõtingit dupliciter. Primò ex parte rei significatæ, à qua descendit significatio cultus: vt vti sacramentis & cæremoniis veteris legis, quibus Christi mysteria figurabatur, talia enim obseruado quis protestatur Christum nõ venisse, vel

vel ministeria non impleuisse, & ideo mortaliter peccat. Vnde Gal. 5. Si circūdimini, Christus nihil vobis proderit. Euacuati enim estis à Christo, qui in lege iustificamini. Alio modo contingere potest fallitas in exteriori cultu, ex parte colentis, & præcipuè in cultu communi, qui per ministros exhibetur in persona totius Ecclesie. Sicut enim falsarius esset, qui aliqua proponeret ex parte alius, quæ nõ essent ei commissæ: ita si minister in persona Ecclesie exhibet cultum Deo cõtra modum diuinæ auctoritatis ab Ecclesia cõstitutum, & in Ecclesia cõsuetum. Vnde D. Ambr. dicit: Indignus est qui aliter aliud celebrat mysterium, quam quod Christus vel Ecclesia tradidit. Et propter hoc etiã glo dicit, ad Col. 2. Superfluus cultus est, quado traditioni humanæ religionis nomẽ applicatur. Et sic peccat, qui Sactorum falsas reliquias colendas proponunt, & offeretes votiuas statuas siue imagines miraculorum seu beneficiorum falsorum affigentes eas imagini Crucifixi seu sanctorum, alicuius lucri gratia, vt. s. alij inde prouocati ad similia offerendum cõcurrat. Tales peccat mortaliter: quia irreuerentiã notabilè faciunt in actu colendi. Et hoc peccato etiã peccare videtur, qui ad fantasiam certas missas vel officia cõponunt, & absq; Ecclesie auctoritate aliis celebranda proponunt. Quo ad superfluum dupliciter: vno modo secundum absolutã quãtitatẽ, & hoc modo nõ potest esse aliqd superfluum in diuino cultu: quia nihil potest homo facere, quod nõ sit minus eo quod debet Deo. Alio modo potest esse aliquid superfluum secundum quãtitatem proportionis: quia, nõ est proportionatum fini diuini cultus, qui est vt homo det Deo gloriã, & ei se subiciat mente & corpore. Et ideo qui equid homo facit, quod prinet ad Dei gloriã, & ad hoc quod mens hominis Deo subiciatur, & etiã corpus per moderationẽ cõcupiscẽtiarum secundum Dei & Ecclesie ordinatiõem, & cõsuetudinẽ eorũ cum quibus homo cõiuit, nõ est superfluum in diuino cultu. Si autẽ aliquid sit quod, quãtum est de se, ad prædictum finẽ nõ seruit, aut etiã si sit præter Dei & Ecclesie institutiõem, vel cõtra cõsuetudinẽ cõmunẽ eorum inter quos homo cõiuit: totum hoc reputandum est superfluum, & supersticiosum, quasi in exterioribus solum cõsistens, & ad interiorem Dei cultum nõ prinẽs vnde actiones iucunditatis ad superfluum cultum spectat, vt decantatio cantilenarum per organa & alia instrumenta musicalia, quæ aliquando auertunt ab interiori cultu. Ad superfluum etiã cultum prinet quicqd in Ecclesia dicitur aut fit supra rubricas seu statuta: vt si bis dicatur Añselmũ, vbi semel scriptum est, & si fit in missa crucis signum vbi nõ mādatur fieri: aut si plures clerici aut cætores, q. cõstitutum est, parẽtur, secundum dominum Caietanum in Summula. Ad hoc genus potest reduci cultus diminutus, si quis eorum quæ in rubricis scripta sunt, aliquid omittat. Superstitio autẽ, qua exhibetur diuinus cultus ei cui nõ debetur, diuiditur in idololatriã, superstitionẽ diuinatiuã, & superstitionem obseruatiarum, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 2.

DE IDOLOLATRIA.

Idololatriam D. Paul. superstitionem nominauit, cum ait: Viri Athenienses per omnia quasi supersticiosos vos video, est autẽ idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim ab alijs quibus fiebat idolis, hoc est simulachris earum rerum, quæ nullam habet virtutem seu dignitatẽ quia quidam per quasdã artes nefarias, simulachra quadam constituebãt, quæ virtute dæmoniorum, aliquos certos effectus habebant. vnde putabãt in ipsi simulachris esse aliquid diuinitatis: & per consequens quod diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Trimegisti, vt D. Aug. dicit. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis simulachris, sed creaturis: quarum erãt simulachra, & vtrunq; eorum reprobatur Rom. 1. vbi quantum ad primum, dicitur, Mutauerunt gloriã incorruptibilis Dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quantum ad secundum subdit: Coluerunt & seruiuerunt potius creaturæ, quam creatori. Hoc peccatum est grauissimum: quia quantum est de se, æquiparat creaturã creatori, & negat Deum verum esse Deum, cum nõ possint esse plures dii per essentia. ¶ Idololatria secundum Iudeos in cœpit in secunda mundi ætate, ab Ismaele, quem primò simulachrum ex luto finxisse asserunt. Alij dicunt quod à Nembroth, qui cogebat homines igne adorare: vel à Nino, qui imaginẽ Beli filij sui fecit adorari. Sap. 14. Acerbo luctu dolens pater sibi rapti filij, fecit imaginẽ: & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tãquã Deum colere cœpit. Deinde procedente tẽpore, in ualescẽte cõsuetudine, hic error tanquã lex custoditus est, & tyrãnorum imperio colebãtur figmẽta. Apud Græcos verò (vt refert Isid.) Prometheus primus simulachra hominum de luto finxit. Idololatriæ causa dispositiua fuerunt homines, vel ex affectu, vel ignorãtia. Causa verò initiatiua & consummantiua processit ex parte demonum, qui in idolis dando respõsa, & faciendo aliqua quæ hominibus videbãtur mirabilia, se colẽdos & adorãdos vt Deos, hominib; exhibebãt. Cessauit autẽ idololatria magna ex parte in sexta ætate, per virtutem & doctrinã Christi.

Ver. 3.

DE SUPERSTITIONE DIVINATIUA.

Superstitio diuinatiua est exhibitio cultus debiti eis qui sibi vsurpãt cognitionem futurorum seuuentium, vel presentium, aut præteritorum occultorum. Et sic Diuinatio est vsurpatio diuinæ cognitionis, vt futurorum contingentium ad vtrumlibet, qui ex causa necessaria cognosci nõ possunt. Vnde E. sa. 47. Annũtiate quæ vëtura sunt in futurum: & sciemus quia dii estis vos: aut est vsurpatio cognitionis præteritorum vel presentium occultorum, quæ nõ possunt humana ratione cognosci. Vnde diuini dicuntur, quasi Deo pleni: diuinitate enim plenos se simulãt, & fraudulentia quadã hominibus futura cõiectãt. Qui ergo præsumit talia prænuntiare, nisi Deo reuelate, dicitur diuinator: Sed prænuntiare ea quæ ex necessitate veniunt, sicut eclipses, vel vt in plurib; quæ humana ratione cognosci possunt aut experientia, non est diuinatio, neque peccatum. Diui-

art. 2.

Superfluum dicitur dupliciter.

Art. 17. 2. 2. q. 94. ar. 1.

De Cim. Dei.

art. 3.

De inchoatione idololatriæ.

2. 2. q. 94. ar. 4.

2. 2. q. 95. ar. 1.

Diuinum sive diuinator.

natio semper in malam partem accipitur, vt dicit D. Hieron. super Micham, & est semper peccatum tam diuinare, quam ad diuinos recurrere. Vnde Deut. 18. dicitur: Caue, &c. Omnis enim diuinitio ex operatione demonum prouenit, explicitè vel implicitè. Explicitè, quando demones expressè inuocantur, ad sciendum futura vel occulta. Implicitè verò, quando qui habent pactum tacitum vel expressum cum demonibus vocantur: vel quia demones se ingerunt inquisitionibus futurorum, vt mentes hominum implicent vanitate, de qua dicitur in Psal. Non respexit in vanitates & insanias falsas. Vana autem inquisitio futurorum est, quando aliquis futurum præcognoscere tentat, vnde præcognosci nõ potest.

Ver. 4. DE SPECIEBUS DIVINATIONIS.

Diuinationis duo sunt genera. Primum per expressam dæmonum implorationem siue inuocationem vel cum præter intentionem hominis dæmon se occultè ingerit ad prænuntiandum futura, vel præsentia quædam hominibus ignota. Hęc diuinitio est peccatum mortale, duplici ratione. Primum propter communicationem & societatem illicitam, quæ prohibita est, vt supra deduximus. Ex D. Paul. Quæ conuentio, &c. & Esa. 28. Dixistis, percussimus sœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Secundò propter periculum, quia dæmon intendit perditionem hominum ex suis responsis, & si aliquando verum dicat, malo tamen fine. scilicet vt homines assuefaciat ad credendum ei. Vnde Athanas. exponens illud quod habetur Luc. 4. In crepauit illud dicens, Obmutescite, ait: Quauis vera fateretur dæmon, compecebat tamen Christus eius sermonem, ne simul cum veritate etiã suam iniquitatem promulgaret. vt nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus, & si vera loqui videantur. Nefas enim est vt (cum ad sit scriptura diuina) à diabolo instruamur. Nota tamen quòd aliud est inuocare dæmonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente. Quod quandoque licet per adiurationem, per modum compulsionis diuina autoritate, propter aliorum vtilitatem, vt dictum est, cum de adiuratione ageretur. Nunquam tamen licet eos inuocare, quæcunq; vtilitas sequatur: quia non potest comparari detrimento spiritualis salutis. Huiusmodi autem diuinitio quinque modis à dæmone fieri cõsuevit: primò per præstigiũ, ex eo quòd oculi hominum, dæmonum operatione perstringuntur, dum dæmones præstigiolis factis ac simulatis apparitionibus se aspectui & auditui hominum ingerunt. Secundò per somnia, quorum obseruatio prohibita est Deut. 18. Non sit in te qui obseruet somnia: quauis obseruare somnia quæ fiunt ex diuina reuelatione non sit malum. Deus enim ministerio angelorum aliqua reuelat hominibus in somniis: vt habetur Num. 12. Si quis fuerit propheta Domini in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Et Marth. 2. Ecce angelus Domini apparuit in somniis Ioseph. Tunc seruanda sunt, & faciliter cognosci possunt: quia post somnium in vigilia instinctu diuino certificantur, quod nõ fit, quãdo ex solitudine vel dæmonũ illusione proueniunt. Licetũ tamẽ est medicis cõsiderare somnia: quia profunt ad cognitionem corporalis immutationis in æmorum. Tertio per mortuorum aliquorum apparitionem. Et hæc species vocatur Necromantia. Quia (vt dicit Isid. in lib. Ethimolog.) Necros Græcè, Latinè mortuus, Mancã, Diuinitio, interpretatur. Quia quibusdam deprecationibus adhibito sanguine videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Quarto per homines viuos habentes spiritus siue dæmones familiares in arreptitiis, & hæc diuinitio dicitur Phitonica, siue p Phitones: sic dicit, Isidoro authore, à Phitone Apolline, qui dicebatur author diuinandi. Quintò dæmones futura prænuntiat per aliquas figuras vel signa, quæ in rebus animatis apparere faciunt. Et hoc in diuersis corporibus, præcipuè quinque & secundum hoc diuersis nominibus nuncupantur. Si in ligno, vel ferro, vel lapide polito, vocatur Geomantia. Si in aqua, vocatur Hydromantia. Si in igne, vocatur Pyromantia. Si in aere, Aereomantia. Si autem in visceribus animalium immolatorũ in aris dæmonum, vocatur Aruspiciũ. Omnes isti nouem modi pertinent ad Necromanticos. Secundum genus diuinationis est, quod fit absque expressa dæmonum inuocatione. Istud in duo genera diuiditur. Primum est, cum ad cognoscendum futura consideramus dispositiones & motus aliquarũ rerũ, & hoc fit septem modis. Primò ex consideratione situs & motus stellarum, quæ non se extendit ad futura cõtingentia, præcipuè humana, & hoc pertinet ad Astrologos: qui & Genethliaci dicuntur, propter natalium cõsiderationes dierum. de his D. Aug. in 4. Confessio. ait: Illos planetarios (quos Mathematicos vocat) consulere nõ desistebam: quasi nullum esset eis sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritum ob diuinationem dirigerentur, quod tamen Christiana & vera pietas expellit & damnat. Secundò per voces auium, aut quorũcunq; animalium, & etiam sternutationem hominum, & hoc vocatur Augurium. Tertio per motus vel per saltus mēbrorum eorundem: & vocatur Auspiciũ, ab inspectioe auium. Quarto circa verba hominum absq; intentione dicta, & hoc vocatur Omen, si verò considerentur aliqua figuræ vel lineationes in manibus existentes, diuinitio ex eis sumpta Cheiromantia vocatur, quasi diuinitio manu. Cheiros enim Græcè, manus dicitur: & mãtia, diuinitio. Si autẽ cõsideretur signa in spatula alicuius animalis parentia, vocatur Spatulamãtia. Aliud genus diuinationis, quod fit absq; expressa inuocatione, est cum ex cõsideratione eorum quæ eueniunt ex quibusdam actibus, quæ ab hominibus seriò fiunt, proceditur ad aliquid occultum inquirendum: vt si quis furtum vel malum aliquod fecerit: vel si queratur quid agendum sit, vel futurum sit, siue per pũctorũ cõsiderationem, siue per cõsiderationem figurarum, quæ proueniunt ex plumbo liquefacto in aquã proiecto, siue ex quibusdam cędylis scriptis, in occulto repositis, dum cõsideratur quam quis partem accipiat: vel etiã ex festucis inæqual

Psal. 39.

2. 2. 9. 95. ar. 1.

2. Cor. 6.

Inuocare dæmonem quid sit.

Diuinitio per dæmonem. Præstigiũ.

Somniorum obseruatio.

Necromantia.

Geomantia. Hydromantia. Pyromantia. Aruspiciũ. Diuinationis modi sine dæmonis inuoc.

Augurium. Auspiciũ.

Omen.

Cheiromantia.

Spatulamãtia.

inæqualibus propositis quis maiorem accipiat: vel etiã ex taxillorum proiectione, quis plura pũcta proiciat: vel etiam cum consideratur quid apperienti librum occurrat, quæ omnia fortũ nomen habent. ¶ Sors igitur dicitur cum aliquid seriosè fit siue statuitur ab hominibus, vt ex eius euentus consideratione aliquod occultum innotescat. Sors (secundum D. Tho.) est triplex. scilicet diuinitio, consultoria, & diuinatoria. Sors diuinitio, est quæ ordinatur ad diuisionem aliquarum rerũ, siue sit res possessa, siue honor, siue dignitas, siue actio, siue pœna. Sors consultoria dicitur, cum inquiritur quid agendum sit. Diuinatoria, cum inquiritur quid futurum sit. Et si in his sortibus expectetur euentus à dæmonum suggestionem, vel secundum dispositiones stellarum, quibus nõ subduntur actus humani: erit sortis illicita. Prout Ezech. 21. de rege Babylonis legitur, qui stetit in biuio, commiscens sagittas, interrogauit idola, & extra cõsultuit. Si verò expectetur à fortuna (prout communiter fit in diuinitio, in his in quibus non possunt homines facilliter concordari, quasi fortunæ exponentes, quis quid vel quam partem accipiat) non videtur esse vitium, nisi fortè vanitatis: cum scilicet sit absq; necessitate, vel cum leuitate animi. Si autem expectetur euentus à Deo, iuxta illud Prover. 16. Sortes mittuntur in signum, sed à Domino temperantur, & talis sors, secundũ se, non est illicita. Tali sorte multos in sacris literis vsos fuisse legimus. Iosue 7. ex præcepto Domini iudicio sortium punitur Acham, qui de anathemate surripuerat. Saul etiam sorte deprehendit Ionatham mel comedisse. 1. Reg. 14. Ionas pariter propheta à facie Domini fugiens sorte deprehensus est, & in mare proiectus. Zacharias etiam sorte exiit, vt incensum poneret, Luc. 1. Circa tamen huiusmodi sortium expectationem euentus à Deo, ad hoc quòd licitè fiat, quatuor obseruanda sunt: quibus, vel altero illorum deficiente, peccatum incurritur. Primum quod sit necessitas: quia si absque necessitate, & vbi humana ratio sufficit, ad sortes recurratur, ad tẽrationem Dei pertinere videtur. Vnde D. Ambr. dicit super Luca. Quis forte eligitur, humano iudicio comprehenditur. Secundum, quòd stante necessitate cum reuerentiã mittatur fors. vnde super Act. A post. dicit Beda: Sed si qui necessitate compulsi, Deum purant sortibus, exemplo Apostolorum, consulendum, videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fufis, egisse. Tertium, quod diuina oracula ad terrena negotia nõ conuertantur. Vnde D. Aug. ad inquisitionem Ianuarij dicit: Hi qui de paganis euangelicas sortes legunt: & si optandum sit, vt id potius faciant, quàm ad dæmonia consulenda concurrant: tamẽ ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vitæ huius vanitatis diuina oracula velle conuertere, quoniam non adhibeantur sortes in electionibus Ecclesiasticis, quæ Spiritus sancti inspiratione fieri debent, vnde (sicut Beda dicit super Actus Apostol.) Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte queritur: quia. scilicet nondum erat plenitudo Spiritus sancti in Ecclesia effusa. Septem autem diaconi postea non sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quæ ad dispositionem terrenam ordinantur: in quarum electione plerunq; homines sortibus vtuntur, sicut & in temporalium rerum diuisione. Hoc vltimum dictũ limitat dominus Caietanus in Summula, super verbo Sors, si absq; periculo iustitiæ aut boni communis fiat, vt si inter idoneos sortes mittantur. In aliis autem casibus, si necessitas imminet licitum est cum debita reuerentiã sortibus diuinum iudicium implorare. Vnde D. Aug. in epist. ad Honoratum dicit: Si inter Dei ministros sit discipulatio, qui eorum perfectionis tempore maneat (ne fuga fiat omnium) & qui eorum fugiant, ne morte omniũ deseratur Ecclesia: Si hæc discipulatio aliter non poterit terminari: quantum mihi videtur, qui maneat, & qui fugiant, sorte eligendi sunt. Et in 1. de Doct. Christiana dicit. Si abundaret aliquid quod oporteret dari eis qui non haberent: nec duobus dari potuissent: Si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia vel aliqua vrgenti necessitate superare: nil iustius faceres, quàm vt sorte eligeres, cui dandum esset quod dari vtrique nõ posset. Sed cum ad dæmonem recurratur non solum explicitè, sed etiã implicitè, vt contingit inquirentibus p sortes, occulta, & non à Deo, & vniuersaliter ea quæ à sola natura intellectuali sciri aut fieri possunt: ex eo enim quod nõ querit à Deo, neq; à natura: neque à fortuna qui hoc petunt, coguntur (velint nolint) fateri, quòd ad dæmonem implicitè recurrat, dũ ad sortes recurrunt: de his in c. sortes. 26. q. 5. dicitur: Sortes quibus cũcta vos vestris discriminatis prouinciis, quas patres damnauerunt, nil aliud quàm diuinationes & maleficia decernimus. Quamobrem volumus illas dånari, & vltra inter Christianos nolumus nominari: & ne exerceatur, anathematis interdico, phibemus.

Ver. 5. DE SUPERSTITIONE OBSERVANTIARVM.

Superstitio obseruantiarum est, quando obseruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quæ non sunt ad illos causæ naturales, quia licitum est causas naturales obseruare, & applicare ad suos effectus. Si verò res quæ adhibentur ad futuros euentus, non possunt ex natura suã illas causare & producere: nõ adhibentur tãquam causæ, sed solum quasi signa: & sic pertinent ad pacta significationũ cum dæmonibus iniã. Vnde D. Aug. dicit: Alliciuntur dæmones per creaturas, quas nõ ipsi, sed Deus condidit, delectationibus pro sua diuersitate diuersis: nõ vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusq; delectationi cõgruunt, p varia genera lapidũ, herbarũ, lignorũ, animalium, carminũ, & ritũ. Et huiusmodi obseruatiã sunt reliquæ idololatriæ: processeruntque ex vanitate humana, cooperante dæmonum malitia, qui nituntur animos hominum huiusmodi vanitatibus implere. Huiusmodi obseruatiã illicitæ, sunt penè innumere. Nec potest circa eas certa regula dari: Omnes tamẽ ad tres fines cõmuniter ordinantur. scilicet ad acquirẽdã scientiã, vel sanitatẽ, vel ad euitãda infortunia, siue ad cognoscẽda fortuna & infortunia, vt infortunia possint vitari.

Sors quid sit. 2. 2. 9. 95. ar. 2. Sors triplex. Sors consultoria. Sors diuinatoria.

In sortibus quatuor sunt obseruanda.

Zona 1.

Act. 1.

2. 2. 9. 96. ar. 1.

21. de Ci. Dei.

Superstitio obseruantiarum ad tres fines ordinatur.

Ar. notoria.

Primum pertinet ad artem notoriam quam aliqui Magicam vocant: quae ad acquirendam scientiam docet certa ieiunia & orationes obseruare, inspectiones figurarum, & prolationes verborum ignotorum. Haec autem ars notoria reprobata est: Deut. 18. dicitur: Non inueniatur in te, qui quarrat a mortuis veritatem, quae inquisitio inuitur auxilio demonum. Sed per obseruationes notoriae artis inquiritur cognitio veritatis per quaedam pacta significationum cum demonibus per pifcos idololatrias contracta: quia vitur quibusdam, quae non habent secundum se virtutem cauandae scientiae, vt ex praedictis patet. Circumspectio figurarum & prolatio verborum ignotorum non habent ex se aliquam virtutem: & ideo huiusmodi ars non vitur vt caufis, sed vt signis: non vt signis diuinitus institutis, vt sunt sacramenta. Relinquitur ergo quod sunt signa superuacua, & per consequens pertinencia ad pacta, quaedam significationum cum demonibus foederata, & ideo est penitus tepudanda & fugienda Christiano: sicut & alia nugariorum vel noxiae superstitiones, vt D. Aug. dicit. Est etiam inefficax, cum per huiusmodi artem non intendatur cognitio scientiae per modum homini conaturalem, vel inueniendo vel addiscendo. Consequens est quod isti effectus expectentur a Deo vel demonibus. Certum est autem aliquos a Deo scientiam & sapientiam per infusionem habuisse sicut legitur de Salomone. 3. Reg. 3. & 2. Paral. 1. Dominus etiam discipulis suis dixit, Luc. 21. Ego dabo vobis os & sapientiam, cui non poterit resistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Sed hoc donum non datur quibuscumque, neque cum certa obseruatione: sed secundum arbitrium Spiritus sancti. Cor. 12. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiae, alij sermo scientiae, secundum eundem spiritum, haec autem omnia operatur vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Ad demones autem non pertinet illuminare intellectum. Cum igitur acquisitio scientiae fiat per illuminationem intellectus: sequitur quod nullus vnquam per demones scientiam acquisiuit. Possunt tamen demones hominibus colloquentes, verbis exprimere aliqua scientiarum documenta: sed haec non quaeritur per artem notoriam. ¶ Ad sanitatem consequendam aliqui (secundum D. Aug.) obseruat ligaturas herbarum, oisium mortuorum, breuium, verborum, & alia quaedam remedia, quae medicorum disciplina condemnat, siue in praecationibus, siue in quibusdam notis, quas characteres vocant, siue in quibusdam suspendendis aut insignandis: cum talia non habeat ex se virtutem: consequens est huiusmodi obseruationem ex demonum suggestionem venisse. Notandum tamen quod in omnibus incantationibus vel scripturis, suspensis aut alligatis, tria consideranda sunt. Primum quid sit quod profertur vel scribitur, quia si est aliquid ad inuocationem demonum pertinens, manifeste est superstitiosum & illicitum. Secundum ne aliquid falsitatis contineat, quia sic eius effectus non possit expectari a Deo, qui non est neque potest esse testis falsitatis. Tertium cauendum est ne cum verbis sacris contineatur aliqua vana: puta aliqui characteres inscripti, praeter signum crucis: aut si spes habeatur in modo scribendi, aut ligandi, aut in quacunque huiusmodi vanitate, quae ad diuinam reuerentiam non pertineat, quia hoc iudicaretur superstitiosum. Et sic intelligitur id quod D. Chryso. dicit super Matt. Quidam aliquam partem euangelij circa collum portant: sed nonne quotidie euangelium in Ecclesia legitur, vt audiatur ab omnibus? Cui ergo in auribus posita euangelia non profunt, quomodo possunt circa collum suspensa saluare? Deinde dicit: Vbi est virtus euangelij in figuris literarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collum suspendis. Si in intellectu, ergo melius in corde. Ibi enim D. Chryso. loquitur, vbi vana miscetur, vt dictum est. Portare autem ex deuotione diuina verba, obseruatis praemissis, non est illicitum, vt in c. non liceat. 26. q. 6. Sed nec in collectionibus herbarum, quae medicinales sunt, aliquas obseruantias. Ante ortum vel post occasum solis, vel die determinato, vel incantationes licet attendere: nisi tantum cum symbolo diuino & oratione Dominica, non indeterminato numero, sed secundum deuotionem: vt tantum creator & dominus omnium honoretur. Ad fortuna vero vel infortunia cognoscenda, siue ad dies faustos & infaustos cognoscendos, obseruare ea quae non possunt esse caufae, sed solum signa actionum cum demonibus, est illicitum. Vnde D. Paul. Galat. 4. Dies obseruatis, & menses, & tempora, dies, & annos. Timeo ne forte sine caufa laborauerim in vobis. Et D. Aug. dicit, quod ad pacta cum demonibus inita pertinet millia inanum obseruationum, puta si membrum aliquod salierit, si iunctim ambulantis amicus, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit: si limen calcare contigerit cum ante domum suam aliquis transiit, redire ad lectum, si quis se calcando sternutauerit: si rediens domum & procedens offenderit: cum vestis a foricibus roditur. Plus timere superstitiones mali futuri, quam praesens damnum dolere.

In 2. de Do. Chri. Chri.

In lib. de Do. Chri. Chri.

Circa breuia eria sunt cauendo.

2. de Do. Chri.

2. 2. q. 97. ar. 3. Tentatio Dei quid sit.

DE TENTATIONE DEI.

Secundum peccatum religioni oppositum, est tentatio Dei, quae nil aliud est, quam exploratio diuinae potentiae aut voluntatis vel scientiae, praetermissis his quae homo facere potest ad pericula vitanda, respiciens solum auxilium diuinum, quasi experimentum sumere volens de eius scientia, potentia, & virtute. Et sic tentare Deum est experimentum sumere de eo: quod fieri potest verbo vel facto: cum aliquid facit eadem intentione. Interpretariue, quando non habet intentionem formalem siue explicitam, propositum sumendi experimentum de Deo: tamen petit vel facit id quod ad nil aliud vtile est nisi ad probandam Dei potestatem, voluntatem, vel cognitionem. Sicut cum quis equum currere facit, vt euadat hostes: non dicitur experimentum quaerere de equo: sed tunc, quando currere facit, absque aliqua necessitate, vel euidenti vtilitate. Sic ad propositum: Si homo propter necessitatem vel magnam vtilitatem committat se Dei auxilio, faciendo tamen quod potest, ad euadendum periculum: non tentat Deum. Quia (vt habetur 2. Paral. 20.) Cum ignoremus quid agere debemus:

debemus: hoc solum nobis est residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Sed quando sine caufa seu necessitate vel magna vtilitate praetermittit adhibere humana remedia, fides Dei auxilio, tentat Deum, & peccat mortaliter, vt si quis in loco alto constitutus, habes vel habere potes scalam, mitteret se deorsum. Ideo Christus Mar. 4. diabolo ei suadeti: Mitte te deorsum: respondit, Scriptum est, Dominum Deum tuum non tetabis. Et qui nollet laborare vel mendicare, fides quod a Deo pasceret sicut Helias: vel nollet comedere, fides quod Deus nutriet eum absque cibo, sicut D. Magdalenam, & in alijs huiusmodi: est peccatum mortale, contentum sub irreligiositate, quia talis facit irreuerentiam Deo.

Ver. 7.

DE PERIURIO.

Tertium peccatum contra religionem est periurium, quod communiter sic definitur: Periurium est mendacium iuramento firmatum. Sed quia aliquis potest metiri dupliciter: Primum materialiter, puta quando quis dicit falsum, & putat dicere verum. Secundum formaliter, quando scieter falsum dicit, vel verum aestimat falsum. Sic periurium est duplex. scilicet materiale, & formale. Materiale, quando id quod iuratur, est falsum, & tamen creditur verum. Formale vero, quando id quod iuratur, est falsum, vel creditur esse falsum, & est differentia inter haec: quia omne periurium formale est peccatum, non tamen materiale, immo aliquando non est peccatum, cum adhibita diligentia credit esse verum, quod iurat. Notandum tamen quod ille qui iocose periurat, non euitat diuinam irreuerentiam, sed quantum ad aliquid magis auget, & ideo non excusatur a mortali. Ille autem qui ex lapsu linguae falsum iurat, si quidem aduerat se iurare & falsum esse quod iurat, non excusatur a peccato mortali: sicut nec a Dei contemptu, prout etiam in blasphemia. Si autem hoc non aduertat, non videtur habere intentionem iurandi. Et ideo a crimine periurij excusatur, grauius aut peccatum est solenniter iurare falsum per euangelium, quam per Deum in communi sermone, tum propter scandalum, tum propter maiorem deliberationem. Caeteris tamen paribus, grauius peccat cum iurat per Deum, quam per euangelium si falsum iuret, vt dicit D. Tho. ¶ In iuramento assertorio incurritur periurium, quando actus iuratur, & non postea. In iuramento vero promissorio dupliciter potest incurri periurium. Primum, quando iuratur: vt quando iuras intedit non implere iuramentum & promissum. Secundum in futuro, quando tenetur & potest implere & seruare iuramentum, & non facit. In iuramento autem comminatorio de malo mortali perpetrando, incurritur periurium, non propter defectum veritatis seu intentionis: quia stat illum habere intentionem perpetrandi malum iuratum: sed quia formatur voluntas ad peccatum mortale: & quia applicatur iuramentum ad materiam, omnino indebitam. Si vero sit peccatum veniale quod iuratur, non incurritur simpliciter periurium, quia non deficit veritas, si intedit implere. Nec de necessitate salutis necesse est deficere veritatem futuram in leuibus: quia non est contra, sed praeter charitatem. Secundum quid autem est periurium: quia firmatur voluntas ad malum veniale: & irreuerentia quaedam fit iuramento applicando illud ad materiam non obligabilem. Idem est iudicium, si iuramentum fuerit de omitendo bono. In futuro vero non incurritur periurium si iuramentum non impleretur, quando iuramentum est de malo, aut maioris boni impeditiuum: vel si postea ex euetu iuramentum vergat in deterioré exitum; vel si euentus sit impeditiuus maioris boni, vel ex parte modi iurandi: vt cum aliqui se honorare volentes, iurant quod vnus non precedat alium. In his enim & similibus casibus secundum communem & sanum sensum subintelligitur (quantum est ex me) vt in D. Petri apost. verbo: Non lauabis mihi pedes in aeternum. Propterea absque peccato periurij statim faciunt oppositum, permittendo se vinci. Item quantum ad modum iurandi, si iuramentum sit vi aut metu extortum, de contrahendo matrimonio, videtur ipso iure relaxatum, tutius tamen est relaxationem a superiori habere. Item non incurritur periurium in futuro, si relaxetur iuramenti obligatio ab eo, a quo relaxari potest, vel si in eo dispesetur.

Ver. 8.

DE SACRILEGIO.

Quartum vitium oppositum religioni, est Sacrilegium: quod nil aliud est, quam sacra rei violatio. Et accipitur violatio largè pro quacunque irreuerentia, etiam si nihil noceat ei cui irreuerentiam exhibet: quia quantum est in se, rem sacram violat, quauis ipsa non violetur. Sacrum autem dicitur aliquid ex eo, quod est ad diuinum cultum ordinatum siue deputatum, & sic ei quaedam reuerentia debetur. Et ideo illud quod fit in irreuerentiam rerum sacrarum, ad diuinum cultum ordinatarum, Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res sunt ad diuinum cultum deputatae, scilicet, personae, loca, vestes, & vasa: ideo tres sunt species Sacrilegij. Prima, quando fit iniuria personae: vt si clericus aut religiosus siue monialis inhonoretur, percutiatur, vel contra votum castitatis, paupertatis, & obedientiae in ea agatur, vel si ipsa agat, sacrilegium committit, & qui cunq; contra votum facit. Et quia populus Christianus per fidem & sacramenta est sanctificatus, iuxta illud 1. Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis, & 1. Petri 2. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et ideo id quod fit in iniuriam populi Christiani, vt Christianus est, sacrilegium dicitur. Secunda species sacrilegij est, quando loco sacro fit iniuria: vt cum aliquid furto, rapina, vel alijs indebitè subtrahitur, siue sacrum fuerit siue non sacrum, ac etiam sacrum de non sacro: & si vi siue violètia a loco immunitatis extrahatur, aut semine, vel sanguine humano voluntario polluat, vel si excòmunicatus in eo sepeliatur, aut aliquis occidatur, tunc eget reconciliatione, vt habetur in titulo siue rubrica, de consecratione Ecclesiae vel altaris, extra. Tertia species sacrilegij est, quando fit iniuria rebus sacris: puta sacramentis & sacramentalibus, hoc est ad sacra deputatis, vt vasis aut vestibus & reliquijs Sacerdotum, libris sacris, imaginibus Sacerdotum, & generaliter omnibus rebus sacris mobilibus & immobilibus quae sunt dicatae ad ministerium diuini

2. 2. q. 98.

Periurium est duplex.

2. 2. q. 98. ar. 3. ad 2.

1027. 13.

2. 2. q. 99.

Sacrum quid sit

Nug a in oro sacerdotii sunt sacrilegium.

cultus, vsum ministrorum Dei. ¶ Notandum tamen qd licet omne peccatum quod persona sacra committit, sacrilegium dici possit materialiter & quasi per accidens: prout D. Hierony. ait, quodd nugæ in ore sacerdotis sacrilegium esse dicuntur, formaliter tamen & propriè illud solum peccatum sacræ personæ, sacrilegium est, quod directè agitur contra eius sanctitatem, vt sacerdos contra castitatem & obedientiam, religiosi & moniales vltra illa, contra paupertatem. Peccato sacrilegij imponitur pro pœna sententia excommunicationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torqueatur, vt dicitur Sap. 11. Secundum leges humanas punitur sacrilegij pœna capitali, vt habetur in l. sacrilegij. ff. ad legem Iul. pecularis, secundum statuta verò Ecclesiæ, quæ mortè corporalem non infligit, ad hoc quod sufficienter arceatur, adhibetur pœna pecuniaria: vt saltem pœnis temporalibus homines à sacrilegis reuocentur, vt habetur in c. si quis. 16. q. 4. vbi dicitur: Si quis contumax vel superbus fugituum seruù de atrio Ecclesiæ per vim extraxerit, non gentos solidos componat, postea subditur: Si quis inuentus fuerit reus sacrilegij, 300. libras argenti examinari purissimi cõponat.

Ver. 9.

DE SIMONIA.

2. 2. q. 100.

4. Reg. 5.

Quid nomine emptionis & venditionis intelligatur.

3. Ethic. Numisma ad quid inueniuntur.

Res spirituales quid & quomplex sit.

Res spirituales vendi non potest.

Simoniam à Simone Mago dictam est, qui (vt habetur Act. 8.) potestatem dandi Spiritum sanctum pecunia comparare voluit, vt postea signa vendendo lucraretur, & ideo tam emptores q̄ venditores spiritualium, Simoniaci vocantur: quauis magis propriè emptores. Venditores autè vocantur Giezi, à Giezi famulo Heliis, qui vendidit curationem miraculosam: ideo lepra Naaman adhæsit ei. Simonia (secundum D. Tho.) est studiosa, hoc est libera, & ex electione procedens voluntas emendi vel vendendi spirituale p̄ temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam & multarum difficultatum resolutionem, supponenda sunt tria. Primum, quid per emptionem & venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium. Tertium, quid sit res spiritualis, de qua hic loquimur. ¶ Quo ad primum D. Tho. dicit, quod nomine emptionis & venditionis omnis contractus non gratuitus intelligitur: & sic emptio accipitur largè. vnde nec permutatio præbendarum aut ecclesiasticorū beneficiorum fieri potest p̄ partes, abique periculo simoniæ, sicut nec transactio, vt iura determinant in titulis de permutacione & transactioibus, licet prælatus ex officio & p̄ causâ vtili possit huiusmodi pmutaciones facere. Intelligitur etiam nomine emptionis redemptio impedimentorum, quam vocant redemptionem vexationis ante titulum & ius acquisitum: quia hoc esset emptio iuris spiritualis. Habito tamen prius iusto titulo, potest quis pacisci cum his à quibus patitur impedimentum, & redimere vexationem suam aliquo temporali bono, & non spirituali: quia hoc esset etiam venderè spirituale. ¶ Quo ad secundum sciendum quodd (vt Philos. habet) Numisma inuentum est ad statuendum pretia rebus, & ideo pretium temporale est pecunia, vel quicquid pecunia aestimari potest, siue sint possessiones, siue dignitates temporales, siue quæcunq; munera: siue à lingua, vt laudes, adulationes, preces, commendationes, & alia huiusmodi: siue à manu, vt pecunia, & quæcunq; alia munera: siue ab obsequio, vt seruitia temporalia. Quia pro obsequio spirituali præstito Ecclesiæ, aliquis cæteris paribus est præferendus. Vnde D. Greg. in Registro: Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Quo ad tertium, quid sit res spiritualis, aduertendum est secundum D. Caietanum in Summula, quod triplex est res spiritualis: quædam dicitur res spiritualis: quædam composita ex spirituali & tẽporali, tamen spirituale præminet, & est principale in ea. Quædam composita ex spirituali & corporali: & corporale est principale in ea. Res merè spiritualis (secundum Syluestrum de prierio in Summa. §. 6.) est duplex: quædam spiritualis, quo ad spiritum humanum: vt doctrina, vt scientia, consilium, quæ non immediatè disponunt ad gratiam Spiritus sancti, cum sint, & exerceantur ab infidelibus, Paganis, Iudæis, & Sarraenis. Et de istis non intelligimus in hac materia: quia huiusmodi vendi possunt, & circa eas pacisci. Vnde Iurista dicunt, quod licet iurisperito vendere iustum consilium, & aduocato iustum patrocinium, & pedagogis vendere aut locare operas suas ad instruendum iuuenes. Aliæ sunt res merè spirituales in ordine ad Spiritum sanctum & gratiam Spiritus sancti, vt ipsa gratia Dei, dona gratuita, virtutes infusæ, gratia gratis data, potestas spiritualis tã ordinis quã iurisdictionis, sacramentales effectus, ius viuendi ex altari, habendi sacrificia & officia spiritualia. Res spiritualis, composita ex spirituali & temporali, in qua præminet spirituale tanquã principale, sunt omnia sacramenta Ecclesiæ, in quibus sunt aliqua corporalia, quæ ordinantur ad gratiam tãquam causæ instrumentales. Item cõsecrationes virginum, benedictiones nubentium, sepultura, missæ, orationes, vocales, Ecclesiasticus cultus, laudes diuinæ, prædicatio, oleum sanctum, christma, & alia huiusmodi, quæ sunt ordinata & dispositiua ad gratiam Spiritus sancti. Res composita ex corporali & spirituali, in qua corporale est principale, vt castrum, cui est annexus patronatus, calices aurei & argentei, cruce, officia ecclesiastica tẽporalia, vt officium bedelli, cõpanarij, economi. His suppositis, notandæ sunt sex conclusiones. ¶ Prima cõclusio, Nulla res merè spiritualis in ordine ad Spiritum sanctum, vel ad gratiam Spiritus sancti, licitè vendi, vel emi, vel p̄ corporali commutari potest. Hæc cõclusio probatur dupliciter. Primo, quia res spiritualis nullo terreno pretio compensari potest: vt de Sapientia dicitur Prouer. 3. Pretiosior est cunctis opibus Sapientia: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Id etiam D. Petrus in ipsa radice Simoniacam prauitatem cõdemnans, dixit Act. 8. Pecunia tua tecum sit in pditionem: quia donum Dei existimasti pecunia possideri. Secundò probatur: Quia id non potest esse debita materia venditionis, cuius venditor non est dominus, neque habet speciale mandatum à domino: Sed prælatus Ecclesiæ non est rerum spiritualium dominus, sed

sed solum minister & dispensator (secundum illud 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores inferiorum Dei.) Nec habet ad hoc speciale mandatum, immo habet speciale prohibitionem, iuxta illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. Ideo aliquis emendo & vendendo re spirituale, irreuerentiã facit Deo, & iniuriã rei spirituali. Ideo peccat peccato simoniæ, quod cõtinetur sub peccato irreligiositatis. Ex his inferitur, qd summus p̄fex potest vitium Simoniam incurrere, vt dicit D. Tho. quãuis aliqui dicat verum esse solum in prohibitis, quia simoniaca, fecus in simoniacis, quia prohibita de iure Ecclesiastico humano. Itè dicunt ipsum non incurrere pœnas iuris, cum nõ ligetur suis legibus coercitiuè. ¶ Secunda cõclusio, qd res cõpositæ ex spirituali & corporali, in quibus spirituale est principale, nõ possunt absolute vendi vel emi: vt sacramenta, prædicatio, ordinatio, & alia huiusmodi: de quibus supra. probatur sic: Quia vnumquodq; cũ absolute tractatur, censetur tractari & iudicari secundum principale. sicut cũ tractatur de homine, tractatur de eo secundum qd est rationalis: sed spirituale est principale: igitur absolute vendi nõ potest. ¶ Tertia cõclusio: Accipere aliquid tẽporale p̄ administratione spirituali p̄ modum pretij, Simoniam est. Sed recipere sp̄te oblata secundum ordinationem Ecclesiæ, vel cõsuetudine approbatã per modum elemosinæ aut stipendij, sustentationis, & necessitatis, nõ est simonia, neq; peccatum. Prima pars huius cõclusionis probata est in prima, & p̄ c. qui p̄ pecunia. r. q. 1. vbi dicitur: Qui pro pecunia quenquã cõsecrauerit, alienus sit à sacerdotio, & intelligendum est directè vel indirectè, vt in his qui viginti duodenos accipiunt p̄ literis testimonialibus, in quibus vix quatuor lineæ sunt scriptæ, & in c. quecunq; eadem causa & quaestione, dicitur: Quicquid inuisibilis gratiæ cõsolatione tribuitur, nunquã quaestibus vel aliquibus suis præmiis venditari penitus debet: sed omnia huiusmodi spiritualia p̄ inuisibilem gratiã tribuitur: nec vlla cõsuetudine potest excusari, quia cõsuetudo nõ præiudicat iuri naturali aut diuino. Secunda pars huius cõclusionis probatur per illud, Quis militat suis stipendijs vnquã? Quis pascit gregem, & de lacte gregis nõ mäducat? Nec citis qd qui in sacratio operatur, de his quæ in sacratio sunt, edunt: & qui altario deseruiunt, cũ altario participat: Et Glo. D. Aug. sup illud, Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore digni sũt: Accipiat sustentationem necessitatis à populo, & mercedem dispensationis à Domino. Necessitas est accipere, vnde viuunt. Charitatis est præbere. Nec propter hoc venale est euãgelium, vt pro his prædicetur. Sic propheta olim accipiebãt 1. Reg. 9. & 3. Reg. 13. Similiter & aliqua temporalia Deũ laudantibus in celebratione diuini officij dabatur. Exigere tamen ab inuitis p̄ spirituale subtractionem, habet quãdã veditiois speciem. Licet prius administratis spiritualibus licitè possint oblationes statui: & cõsuetæ & alij quicunq; prouetus exigi, etiã à nolentibus & valentibus soluere, auctoritate superioris interueniente: quia in subsidium ministrorum prouentus, oblationes, & decimæ cõstituta sunt. Et si dicatur qd habet aliã vnde viuere possint: respõdetur qd est p̄ accides. Nõ tamen vt tales ministri sint: & propterea quæ sunt p̄ accidens, nõ sunt omittenda ea quæ sunt p̄ se. Præterea ad victum multa requiruntur. Et vltra hoc habent ex officio dispensare pauperibus. Si tamen huiusmodi pacto interueniente fiat, aut cũ intentione emptionis & veditiois, aut si accipiatur vt pretium, Simonia est. ¶ Difficultas tamen est in cognoscenda intentione huiusmodi, an p̄ modum sustentationis recipiat, vel p̄ modum pretij, in eo qui aliã nõ esset celebraturus. Et in canonico, qui propter distributiones canonicas venit ad officium ecclesiasticum, aliã nõ cõparaturus. Videtur enim in huiusmodi, qd tales recipiunt p̄ modum pretij, cum in tali receptione videatur pecunia principaliter intendi, & nõ honor Dei, cum cessantibus distributionibus & pecunia, cesset cõparatio & celebratio. Dicendum quod impossibile est nobis de aliorum intentionibus iudicare, ipsi in se videat. Hoc autè verum arbitrari possumus, quod in eo qui nõ esset aliã celebraturus, sed cum offeruntur tres duodenos, celebrat: pecunia potest esse in eo causa finalis, & causa sine qua nõ. Si pecunia sit causa finalis, cõstat eũ esse simoniacũ. Et signũ in huiusmodi est, quando impropriatus vel nõ dictis matutinis aut nõ præmissa cõfessione celebrat. Et cum canonicus vadit ad officium, nihil cogitat de Deo, sed solum vadit ad fabulandum, vel dormiendum, vel deambulandum p̄ ecclesiã: tunc videtur distributiones esse causa principalis & finalis. Si verò distributiones sint causa sine qua nõ: vt puta quia nõ cogitabat, sed p̄ oblationem offeretis tres duodenos, sacerdos excitatur & se præparat. Et p̄ pulsam cõpanarum canonicus excitatur, & se disponit ad eũdem ad officium diuinũ, & orandum p̄ populo & fundatoribus, signũ probabile est quod pecuniæ non sunt causa finalis, sed causa sine qua nõ, & sic tales nõ sunt simoniaci mentales. Quæ admodum si existet in peccato mortali, qui decreuit cõfiteri loco & tẽpore debitis, si adueniente graui infirmitate confiteatur, infirmitas potest esse causa sine qua nõ excitatiua: quia. tunc nõ cogitabat: & illa adueniente habuit occasionem cogitandi. Itè adueniente tempore paschali. Si verò cõfiteatur ad euitãdam dãnationem: vt Antiochus, qui propter timorẽ mortis penituisse & orasse dicitur 2. Macch. 9. tunc infirmitas & dãnatio esset causa finalis. Si cõtra huiusmodi cõclusionem arguatur de matrimonio, p̄ quo licet pacisci de dote: dicendum quod matrimonium nõ solum est sacramentũ, sed etiã naturæ officium, ad cõseruationem speciei, in quo multa sunt onera. Et ideo secundum quod est officium naturæ pacisci potest, & dos recipi, p̄ supportãdis oneribus. Nõ autè inquãtum est sacramentũ: ideo secundum iura prohibetur, ne p̄ benedictione nuptiarũ aliquid exigatur. Nec obstat etiã quod scientiã liberales sint spirituales, & cõsiliũ iurisperitorũ: tamẽ licitè est vendere: quia (vt dictũ est) illa ex se nõ ordinatur in gratiã Spiritus sancti. Nec illa administratur ex officio: quia per quẽlibet idoneum, qui nõ est aliã obligatus, exerceri possunt, quod nõ sit de spiritualibus; ideo nõ est simile.

2. 2. q. 100. ad. 7.

1. Cor. 9.

1. Tim. 5.

Quarta conclusio ex D. Caietano, talis est: Locare operas ad exercitia quae sunt principaliter spiritalia, non est licitum, nisi forte per accidens. Prima pars patet ex secunda conclusione, & hoc quod locatio (cum sit contractus non gratuitus) est quaedam venditio, ut hic accipimus venditionem. Secunda vero pars huius conclusionis, si quod sit licitum per accidens, hoc est propter adiunctum vinculum, patet ex approbata Ecclesiae consuetudine. Multi enim sacerdotes locant operas suas, ad officium in Ecclesiis per annum vel per menses, in quibus habent certis diebus celebrare. Quia enim non liceat operam suam locare ad celebrandum missam, quia hoc (ut dictum est) esset vendere spiritalia, cum principale missa sit spiritalis: licet tamen locare libertatem suam: quia toties habet multa facere, & residere in eodem loco, ut impedimentum praestari possit aliis operibus & oneribus suis, & ideo non censentur spiritalia locare, sed libertatem, & onera illa quae sunt temporalia.

Quinta conclusio est: Res composita ex temporali & spiritali, in qua temporale est principale, absque vitio simoniae vendi potest, nisi prohibeatur iure positivo: ut castum cui annexum est ius patronatus, quod ordinatur ad praesentandum clericos ad beneficia. Similiter cruces argenteae benedictae, & calices consecrati, vendi possunt, dum tamen propter ius patronatus, consecrationem, aut benedictionem, nil exigatur. Haec conclusio quo ad primam partem manifesta est ex probatione secunda. Quo ad secundam autem partem (nisi iure positivo prohibeatur) patet: quia quantumcumque res secundum se venalis sit, si iura disponunt interuenire simoniae, erit simonia, non secundum se, sed quia prohibita. Oportet enim parere iuri. De multis enim officiis iura sic disponunt, ut non vendantur, ut de officio Oeconomorum & Castaldi. Sexta conclusio: Licitum est locare operas in exercitiis rerum compositarum, in quibus principale est corporale: ut patet de officio vicarij, sacristae, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa stipendia: & possunt in istis interuenire conditiones & pacta de quantitate stipendij: quia de corporali & venali opere pactio fit, & non de spiritali iustitia aut veritate. Non tamen intelligendum est sic de officio vicarij generalis episcopi, quod possit aliquid dari episcopo, pro collatione beneficiorum, vel exercitio vicariatus, siue vicariatus (ut communiter dicitur) arrentare, unde prohibetur est de iure, ne Praelati committant vices suas pro annuo censu, possunt tamen pacisci, ut pro officio vicarij aliqua stipendia accipiant: quia illa recipere, pro residentia & libertate, non est illicitum. Notandum praeterea quod duplex est simonia: quaedam est interior siue mentalis: quaedam vero exterior & conuentionalis. Simonia mentalis est duplex: quaedam, quae in sola mente & proposito consistit. Alia est mentalis, quae non consistit in solo proposito: sed habet aliquem actum exteriorem, cooperatum tamen & velatum, ut non possit bene agnoscere, nisi ab operante: ut cum quis seruit temporaliter, aut munus offert pro spiritali consequendo: non tamen declarat suam intentionem. Quae intentione habendi beneficium hoc facit. Tunc est simonia non pure mentalis, quia est imperatiua actus exterioris, latenter tamen. Tales simoniaci peccant mortaliter, sed non incurrunt poenas a iure simoniacis inflictas siue indictas. Simonia exterior & conuentionalis, in emptione & venditione rei spiritalis consistit, accipiendo emptionem & venditionem, ut dictum est. Et tunc secundum D. Caietanum, emptio & venditio in tribus consistit. In intentione, conuentione, & executione. Haec tria sic se habent, quod vnum potest esse sine alio: intentio absque conuentione, & conuentio absque executione & traditione pretij vel rei emptae. Sed tunc emptio est consummata, quando hinc inde facta est traditio. Et absque his tribus, siue nisi haec tria concurrant, simonia non est consummata. Ex quo inferitur, quod illi qui sunt simoniaci simonia non consummata, non incurrunt poenas iuris, si non sunt excommunicati, nec tenentur dimittere beneficium, neque restituere fructus perceptos post conuentionem: eodem modo poena sunt stricti iuris, & non sunt amplianda, sed potius restringenda: & quod intentio iuris non est punire actus non consummatos, nisi id expresse exprimat, & sic soluit quod posset allegari contra eum ex l. Si quis non dicat rapere. C. de episc. & cler. vbi conatus punitur, etiam si actus non fuerit consummatum. Mihi tamen haec opinio non placet, eodem modo magna dat ansam criminibus, quibus est pracludenda via. Unde intentio iuris non solum est punire actus consummatos, verum etiam malos exteriores, qui ad consummationem directam disponunt, ut mali arceantur. Non solum enim iura puniunt haereticos qui alios seduxerunt, sed etiam qui seducere conati sunt, licet seductionem non consummauerint. Poena simoniacorum sunt multa. Prima est suspensio. Secunda excommunicatio cum reservatione absolutionis summo pontifici, ut in extrauag. Martini 5. edita in concilio Constantien. quae incipit: Sacro, & in alia extrauag. pro eundem facta Mantuae, quae incipit, Damnabilis, quam extendit ad simoniacos in ordine. Tertia poena est depositio: quia debent deponi, si in iudicio confiterentur, ut in c. Sande. 15. q. 3. Quarta poena est restitutio, quae secundum Syluestrum solum ligat simoniacos conuentionales, & non mentales. Simonia enim mentalis sola poenitentia aboletur. Licet secus sit in vsura mentali: ut dictum est, & ratio diuersitatis est: quia ea quae dantur in simonia mentali, dantur merè liberè & voluntariè. Ideo non fit iniuria danti: secus in vsura mentali. Simoniacus autem conuentionalis non debet restituere ei qui dedit, quia turpiter dedit: sed illi Ecclesiae, in cuius iniuriam datum est ut in c. de hoc. extr. de simonia. Si ab ordinato, dabitur Ecclesiae cathedrali. Si vero ab ordinato in titulum alicuius Ecclesiae, vel beneficij, illi Ecclesiae applicabitur. Circa haec & alia plura vide D. Tho. & summissas. Haec pro introductione & terminorum declaratione sufficiat.

DE PIETATE.

Pietas (quae in auribus vulgi misericordiam sonat) hic autem accipitur pro secunda virtute iustitiae annexa, quae inclinatur ad exhibendum cultum siue honorem parentibus & sanguine iunctis, concubiis omnibus, patriaeque amicis, non tamen aequaliter: quia principaliter parentibus, deinde propin-

Simonia duplex. Simonia mentalis duplex.

Simonia conuentionalis.

Simoniacorum poena quae sunt.

2. 2. q. 100. ar. 6.

2. 2. q. 101. 2. 2. q. 189.

propinquioribus, & secundum decentiam personarum. Debitum hoc confurgit ex eo quod parentes & patria sunt principium. Et quia pater est principium immediatum: ideo debetur a filio primò & per se reuerentia & obsequium obedientiae & famularus. Per accidens autem debet patri, quod deest illi accipere secundum aliquod quod ei accidit: puta si sit infirmus, quod visitetur, & eius curationi intendatur. Si sit pauper, quod sustentetur, & sic de aliis huiusmodi: quae omnia sub debito obsequij continentur. Tanta est haec obligatio, ut patre existente in necessitate victus, filius non possit religionem profiteri: immò (ut dicitur aliqui) professus existens in monasterio, petita licentia (licet non obtenta) tenetur exire ad subueniendum patri. Et fundat se super vna maxima D. Tho. in quarto, cum loquitur de voto: ait enim, Quandoque contingit casus, in quo aliquid vouere esset illicitum: illo adueniente, & durate voto emisso, votum suspenditur: sed patre existente in necessitate victus, filius non possit vouere & commendare illum diuino auxilio: quia cum possit & teneatur humano auxilio providere, esset tentare Deum. Ergo facta professione votum suspenditur: & sic poterit exire, & patri subuenire. Et huius opinionis est D. Tho. in quarto: tamen in 2. 2. & quodlibeto tertio, art. 16. tenet oppositum, eodem modo qui est in religione professus, reputatur quasi mortuus mundo. Unde non debet occasione sustentationis parentum, exire claustrum, in quo Christo cosepelitur: & iterum se negotiis secularibus implicare. Tenetur tamen (salua religionis obedientia & statu) pium studium adhibere, qualiter parentibus suis subueniatur. Confirmat ex facto D. Jacobi & Ioannis: qui (ut habetur Mat. 4.) relictis patribus & matre, secuti sunt Christum. Et Deut. 33. Qui dixerit patri suo & matri suae, Nescio vos, & fratribus, Ignoro illos, & nescierunt filios suos, custodierunt eloquium tuum. Et Christus dicens sibi, Permite me sepelire patrem, respondit, Sine ut mortui sepeliat mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei. Ad haec tamen respondet tenentes eum in quarto, quod ubi parentes habent vnde sustententur, vel habent alios sustentatores & sepelientes, potest relictis illis profiteri. Et ubi parentes vellent eum inducere ad malum, tunc seruandum esset quod allegatum est ex Deuter. Et illud etiam D. Hierony. in epist. ad Heliode. Per calcatum perge patrem, per calcatum perge matrem: ad vexillum crucis euola. Summum enim genus pietatis est in hac re fuisse crudeliter. Et quo ad hoc quod dicitur (mortuus mundo) intelligitur quantum ad actus ciuiles: immò etiam quo ad illos potest habitari a superiore & monasterio, cum efficitur syndicus. Cum ergo obligatio quae est ad patrem, sit iuris naturalis & ad alterum, non potest pro voto tolli: sicut nec ius vxoris, matrimonio consummato, pro voto viri. Quia bene pater habet ius in re, siue acquisitum in filio, sicut vxor in viro, consummato, matrimonio. Licet in his quae sunt iuris naturae, non quo ad alterum, sed quo ad se, pro professionem voluntariam quis possit priuari: ut patet quia non potest contrahere matrimonium, quantumvis si ipse moreretur fame in claustro, posset exire, & pro vita sua negotiis secularibus implicari, ergo etiam pro vita parentis cui iure naturae illam debet. Praeterea cum teneatur petere licentiam, vel praelatus consentiat, & tunc poterit: si neget, etiam: qui irrationabilis dissensus est consensus interpretatiuus: non enim potest praelatus rationabiliter negare. Et sic est problema in doctore sancto. Opinio tamen eius in quarto videtur probabilior, & magis conformis rationi.

Ex praemissis apparet quae peccata sint contra pietatem. Somnis irreuerentia, inobedientia, & desertio in necessitate. Ad maiorem tamen euidentiam, si haec agas ad populum, Nota quod praecipuum de honore parentum est vltro citroque obligatorium. Obligat enim parentes erga filios, & filios erga parentes. Parentes quidem ad curam debitam filiis impendendam: ad quod faciendum inducere debet illud Mat. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Si quis haberet thesaurum, quo posset se nutrire, & bona multa habere, diligenti cura prouideret de eius conseruatione & promotione. Parentes, quibus Deus dedit filios vel filias, habet occasionem reddendi gratias Deo, quia dedit eis magnam thesaurum, quo poterit nutrir, & habere sustentationem & consolationem, dedit etiam baculum senectutis, & spem posteritatis. Multi voluerunt habere, & non habuerunt. Vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi. Ideo debet esse peruiuiles, & habere curam de eis: ne eorum incuria & negligentia euanciscat. Si queratur ad quid teneatur parentes filiis & filiabus: Responder Sapiens Eccie. 7. Filij tibi sunt, erudi illos, & curua eos a pueritia eorum. Filiae tibi sunt, custodi corpus illarum, & ne ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & gradae opus feceris. Et homini senfato da illam. In quibus verbis Sapiens primò docet parentes de cura filiorum masculorum, deinde filiarum. Quo ad masculos, parentes tenentur ad quatuor. Primò ad nutrimentum: ibi, filij tibi sunt. Natura enim omnia animalia docuit suos fetus generatos nutrire, a fortiori homo & nobiliori modo. Nutrimenti autem nomine indumenta & alia necessaria vitae intelliguntur, non debent tamen eos nutrire nimis delicatè aut pompose, sicut quidam. Ideo euenit eis quod Salomon dicit de seruo: Qui delicatè ab initio nutrit seruum suum, postea sentiet eum contumacem. Idem est de pueris sicut de pullis equorum, quicum sint delicatè nutriti, recalcitrant. Vnde Dent. 32. In crassa fatuus est dilectus meus, & recalcitrauit: in crassatus, impinguatus, dilatatus. Secundò tenentur ad duplicem eruditionem, primò & principaliter legis Dei, quod diligat Deum super omnia, & proximum sicut seipsum, & ut sint deuoti & ecclesiastici: primò querat regnum Dei, non faciant aliis, &c. Neminem legat, omnes reuerentur, & quantum possibile est, obsequia alijs praestent: non sint loquaces, sed pacificè viuat, sicut parentes Sufanne fecerunt. Vnde Dan. 13. dicitur quod erat timens Deum. Parentes enim ius erudierant eam secundum legem Domini. Sic Tobias filium suum. Ideo bene fuit illi. Vnde Eccie. 30. Qui docet filium, laudabitur in illo: & in medio domesticorum in illo gloriabitur. Secundò debet erudire vel erudiri facere scientiam vel artem, qua possint lucrari vitam suam:

An religio sua professus possit exire claustrum ad subueniendum parentibus. In 4. sent. 2. 2. q. 101. ar. 4.

Lm. 9.

Quae peccata sint contra pietatem.

Psal. 147.

Nutrimenti nomine quid intelligitur. Prouer. 29.

& eos

Pfal. 127. & eos beatiore relinquet, quam procurando multa bona temporalia. Vnde *Pfal.* Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es & bene tibi erit. Temporalia fortuna bona subiacent multis periculis, & facile perdit, amitti, & tolli possunt. incendio, bello, falsa accusatione, aut delatione. Et tunc si nullam scientiam aut artem habeant, oportet eos ire per mendicata suffragia, & tandem veniunt in deteriore exitum. Igitur, & c. Si autem habuerint scientiam aut artem aliquam, ubique poterunt lucrari victum. Vnde *D. Boetius*, quondam consul Romanus, tandem delatus & exul factus, confiscatis bonis, dicebat de liberalibus artibus: Has saltem nullus potuit pervertere terror. Ne nostrum comites persequerentur iter. *Dionys.* Tyrannus Socrati interrogati quid prodesset scientia, quam secum iuuenis didicerat, in qua primum non habebat, cum secundum eam minimè viueret, & tanta mala faceret: respondit, quod scientia acquisita plus proderat, quam regnum quod à patre acceperat. Nam quia ab inimicis impetebatur, breui se putabat amissurum: & tunc ad partes longinquas accedens, scientia illa & victum & honorè lucraretur. Multa magna domus propter inertiam filiorum (qui nihil nisi lautè viuere & epulari ac exponere nouerant) consumpta sunt. Ideo parentes debent esse diligentes circa hoc, & c. Tertio tenentur ad correctionem. Vnde subiungit: Curua eos à pueritia eorum. Maxime cum iam incipiunt aliqua facere contra honorè Dei, & in detrimentum proximi, sunt sicut teneræ arbores, quæ facillime pliantur: sed si pliantur susceperint, & crescant, citius franguntur quam pliantur accepta relinquant. Ideo virga utendum est. Vnde *Salomò*: Strultitia colligata est in corde pueri: sed virga disciplina effugabit eum. Itè: Noli subtrahere à puero disciplinam. Si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percutes eum, & animam eius ab inferno liberabis. Et *Ecl. 30.* Qui diligit filium, abscondit illi flagella, ut letetur in nouissimo die. Multi filij & filia sunt nunc in inferno, qui si fuissent à parentibus correpti, essent in paradiso: multi fuerunt iustitiam, & filia meretricis, qui si fuissent correpti, fuissent optimi & honorati. Ideo parentes intendere debent non solum cohibere verbo, sed etiam corrigere virgis. Legimus de *Heli*, quia solum verbo & dulciter correxerat filios suos, ideo punitus fuit. Correctio tamen debet esse moderata & non crudelis: ut non ullorum, qui baculo & aliis instrumentis cerebrum offuscant, & alia membra torquent: adeo ut eos in desperationem vel timiditatem inducant: & faciunt eos ad proficiendum inhabiles & incapaces. Vnde *Apost.* Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina. in virga, & correptione domini. Et *Collo. 3.* Patres, nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ne in pusillo animo fiant. Quarto debent parentes thesaurizare filiis, iuxta illud *2. Cor. 12.* Non enim debet filij parentibus thesaurizare, sed parentes filiis, ne habeant occasionem furandi, sed manutenendi statum pro sustentatione familiae, & ad præseruandum à malis in annis sterilibus. Vnde *Ioseph.* scribit, quod *Salomò* in sepulchro *Dauid* posuit multam pecuniam. Et quauis *Christus* prohibuerit thesaurizare in terra: hoc fecit propter amorem pecuniarum & in locis occultis. Quia tales thesauri præstunt materiam cupiditatis, & aniam *Antichristo*, qui dominabitur thesaurorum auri & argenti. Non tamè prohibuit thesaurizare ad subueniendum necessitati familiae, aut pro Republicæ utilitate. Filiabus autem debent tria parces ultra prædicta. Primum est corporis & honestatis custodia. Vnde dicit *Sapiens*, Serua corpus illarum. sicut macula, corruptione, & inhonestate. Quia cum corpus vnius filia corruptum pollutumve, aut maculatum fuerit: honor perditur, matrimonia non inueniuntur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quæ quado filia iam incipiunt peruenire ad annos nobiles, nunquam debent eas solas (saltem in loco periculoso) dimittere: nec eas ad colloquium muguetorum sine iuuenum lasciuorum exponere: immo nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquando apparerent bonæ matronæ, quæ sunt macarellæ. Vitrum facile frangitur, quod non fit in anno, fit in hora. Supra modum cauere debent ne exponant eas conuiujs aut choreis. Ibi enim sunt pastilli demonum. *Gen. 33* Dina filia *Iacob* bonam matrem habebat *Rebecca*: tamè quia absque eius licentia ad choreas accessit, eadem deflorata est. Ad huiusmodi puritatem cõseruadam, stimulatæ sunt ut deuotæ sint, & nunquam mancãt orio, bibantque sobriè & temperatè: ut si non ponat aqua in vinum, sed parum vini in aquam, sicut oleum in pulmentum. Hispanorum more. Secundò debent docere verecundiam: quia verecundia & reuerentia virginalis, est lapis pretiosus, & flos odoriferus in virgine. Vnde *Seneca* in *Epist.* Verecundia, optimum in adolecente signum. Et *D. Bern.* Nescio si quicquam gratius in iuuenibus verecundia inueniri possit. Verecundia hæc consistit in aspectu oculorum, ut si demissos habeat oculos, & summe caueat ab aspectibus & tactibus virorum, & ab auditu verborum inhonestorum, ac tactibus impudicis non permittat se tangi à viris. Aues enim syluestres & nemorum, quæ se tangi non permittunt, pulchriores sunt quam aues domesticæ, quæ permittunt se tangi. Quia tactu semper aliqua pluma perditur. Sic virginis syluestres, quæ se tangi non permittunt, honestiores reputantur domesticis, quæ ex tactibus plumas honestatis & famam amittunt. Ideo cauendum est matribus, ne eis nimiam familiaritatem ostendant, sicut quedam faciunt. Nec sequendus est mos illarum, quæ dicunt: Si filia mea nesciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. O stultum verbum! Officium loquendi cito & nimis facillime discunt mulieres, filia taciturna, verecunda, & honesta, quæ chorizare nescit, magis æstimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritum. loquax, choreatrix, aut dissoluta. Ideo vigilat matres circa huiusmodi. Tertio debent prouisionem & societatem matrimonij cum peruenierint ad annos nobiles, non adeo præmature, sicut quidam faciunt: melius est enim ut prouideat ætatis 15. vel 18. annorum nubant, quam in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, ut tradat eas iuuenibus hæredibus

hæredibus & filiis magnarum domorum: sed potius sapientibus & prudentibus. Vnde *Sapiens* dicit: Trade eam viro, non dixit, puero: sed viro, non cuiuscunq; conditionis, aut diuiti: sed sapienti & sensato: & græde opus feceris, vir enim sapiens parua suppellectili prouisus, melius & securius nutrit eam, quam iuuenis insipiens & leuis, cuiuscunq; domus magna. Dicitur communiter, quod supra magnos montes cadunt magna fulgura. Viso de parentibus, nunc videndum est de filiis & filiabus in ordine ad parentes, ad quid seis teneantur. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod beneficia & officia parentum in filios & filias, tanta sunt, quod filij & filia parentibus satisfacere non possunt. Vnde *Philos.* Diis, parentibus, & magistris non redditur æquiuales. Et quia impossibilibus nulla est obligatio. Deus non obligat eos ad reddendum æquiuales, sed ad reddendum quæ possunt secundum proportionem. Primum, quia parentes sunt principium & dederunt esse dispositiue, ordinantur Deus ut filij tenerentur ad honorem & reuerentiã parentibus. Vnde dicit *Exod. 20.* & *Mat. 15.* Honora patrem tuum & matrem tuam. Hic autè honor multa includit. Primum honorè reuerentialem in verbis & gestibus exterioribus. *D. Tho.* dicit, quod post Deum filij intimus & ex maiori affectu tenentur reuereri parentes, quam principes: quia participant in ratione principij quodammodo esse diuini, quod non faciunt domini temporales. Hanc rationem tangit *Sapiens Eccl. 7.* Honora patrem tuum, & genitricem matris tuæ ne obliuiscaris. Memento quod non nisi per illos natus fuisses. Sunt qui dicunt quod nil habuerunt à parentibus, tales sunt miseri. Si haberet manum aut tibiam fractam, essentque in periculo perdedi, & inueniret medicum qui sanaret eos recognoscerent: quanto magis filij qui non solum manum aut pedem, sed omnia membra & totum corpus, immo & animam, dispositiue quibus omnia lucrati sunt, acceperunt? Secundò tenentur ad honorem *Obedientiæ.* Vnde *Apost.* Filij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. Et *Col. 3.* Filij, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Hæc obedientia consistit in duobus. in adimplerione præceptorum parentum ad quæ debent semper esse parati: ut *Ioseph*, qui patri dicenti, Veni, & mitram te ad fratres tuos: respondit præsto sum. *Gen. 37.* Secundò in adimplerione voluntatis cognite. Non enim solum debent implere mandata cum præcipiunt veris, etiam si non loquantur, modò intelligat voluntatem illorum. Tertio tenentur ad seruitiam & obedientiam exteriora, secundum quod permittere voluerint. Vnde *Eccl. 3.* Qui timet dominum, honorant parentes, & quasi dominis seruiunt his qui genuerunt se. Quauis sint pauperes, debent eis maiora obsequia, quam personis dominorum temporalium. Ideo dicit, quasi dominis, ac si diceret, non sicut dominis, sed magis quam dominis. Quia dominis seruitur timore pœnæ, parentibus autem seruire debent filij timore & amore filiali, qui est maior, & c. Quarto tenentur ad supportationem, maxime quado sunt senes & difficiles. Vnde *Eccl. 3.* In omni verbo & sermone & in omni patientia. Non debent eos in aliquo contristare. Vnde in eodem: Fili, suscipe senectutem patris tui, & ne contumelias eum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da illi: & ne spernas eum in virtute tua: quia non spreuit te in virtute sua, cum tu deficeres sensu in pueritia: multò maiora pro te sustinuit. Hæc debent filij cogitare, & labores matris. Vnde *Tob.* in testamento suo dicebat filio suo: Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi in libro scribe. Cum Deus susceperit animam meam, corpus meum sepeli: & honorem habebis matris tuæ omnibus diebus vite tuæ. Memor enim esse debes, quanta passa sit pro te in utero suo. Quinto filij & filia tenentur parentibus (si pauperes sint) ad sustentationem, memores sustentationis, nutrimenti, educationis, & promotionis, quæ acceperunt ab eis: alias ostendunt se ingratos. Animalia enim bruta recognoscunt beneficia: quanto magis filij, qui sunt rationabiles? Ad hæc ultra naturalem inclinationem inducunt præmia talibus promissa. Vnde *Eccl. 3.* Eleemosyna patris tui non erit in obliuione: & pro peccato matris tuæ retribuetur tibi bonum: & in iustitia adificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui. Et sicut in sereno glacies dissoluitur: sic dissoluetur peccata tua. Inter alia bona est vita longior. *Eccle. 3.* Qui honorat patrem suum, vita eius longior. Et *Exod. 20.* Honora patrem tuum, & matrem tuam, si vis longeuus esse super terram. *D. Paul.* de hoc præcepto loquens, dicit quod hoc præceptum est primum in re promissione, & ratio est: ne quis arbitretur quod honoratio parentum non esset meritoria, propter naturalem inclinationem, quæ ad hoc incitat. Secundò bonum multa complectens, est benedictio. Vnde *Eccl. 3.* Honora patrem tuum, ut superueniat tibi benedictio à domino: & benedictio illius in nouissimo manet. Benedictio patris firmat domos filiorum. Hæc benedictio continet benedictionem spiritualement & temporalem. Primum temporalem, quod ad bona, ad victum & vestitum necessaria. Secundò quo ad liberos obediētes: quia dabit tibi filios, qui rependent vices. Tertio temporalem, quæ consistit in liberatione à periculis, & in fauore temporalibus: quia tales communiter præseruantur à malis: & communiter benedicuntur & honorantur. Tota scriptura sacra repleta est benedictionibus, quas consequuntur filij honorantes parentes. Ita per oppositum dicendum est de maledictionibus quæ proueniunt filiis ingratis & rebellibus, inhonorantibus parentes. *Deut. 23.* Maledictus vir qui non honorat patrem suum aut matrem suam, & sæpe inculcatur, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Et *Eccl. 3.* Maledictio patris aut matris eradicat fundamētum: quia cito moriatur: vel si viuat, priuatur filiis: aut si habeant filios, habebunt malos, qui amplius in honorabunt illos, & peiora facient. Et paupertas ac miseria sequetur eos cum *Christo*, qui ad præbendum exemplum filiis, tãto tempore, scilicet per triginta & tres annos, voluit honorare matrem suam, & patrem putatiuum. Vnde *Luc. 2.* Et erat subditus illis. Vbi gl. Quis? Quibus? Dominus

Sermo de honore parentum.

Ephes. 3.

13. Antiquitatum.

Mat. 6.

Ephes. 6.

f. Rex

f. Rex regum pauperibus creaturis, a fortiori alij filij. Et ideo qui negligunt & despiciunt, merentur maledictionem. Vnde Gen. 9. habetur de Cham, qui reuelavit pudenda patris sui Noe dormientis: qui cum euigilatus fuit, inspiratus a Deo maledixit illi, & benedixit alijs. Maledictus puer Cham, &c. Ideo timere debent filij: quia experimento constat maledictionem Dei eis esse paratam.

DE OBSERVANTIA.

2. 2. q. 102. **O**bservantia tertia virtus iustitiae annexa est, per quam cultus & honor exhibetur personis, in potestate & excellentia ac in dignitate constitutis. Vnde 1. Petri 2. Deum time, Regem honorifica. Hinc virtuti adiungitur dulcia, quae proprie dicitur seruitus quaedam sine honor, quem debet seruus domino, miles duci, discipulus magistro. Communiter tamen ad dulcia pertinet exhibere reuerentiam cuiusque homini, ratione cuiuscunque excellentiae. Et sic continet sub se pietatem tanquam speciem, ac etiam hyperduliam, quae est potior species dulcia. Maxima enim reuerentia debetur homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt D. Virgini, quae est mater Dei, sed de hac dictum est, cum de oratione ageretur, c. 5. §. 5. ver. 12.

DE OBEDIENTIA.

2. 2. q. 104. **O**bedientia (prout est quarta & specialis virtus, annexa iustitiae) est habitus inclinans voluntatem ad promptam & faciliorem implendum praecipuum, & voluntatem superioris praecipientis, cuius obiectum est praecipuum cum intentione obligandi. Praecipuum autem intellige expressum vel tacitum, quod scilicet est voluntas superioris praecipua, quocunque modo innotescat, & tanto videtur obedientia promptior & melior, quanto quis praecipuum obediendo praevinit. Quo ad obligationem vero nota quod intelligitur quis obligari in licitis & honestis, & in his ad quae superioris potestas se extendit, & non in alijs. Ex quo sequitur quod nullus homo potest praecipere actus pure interiores, cum non habeat super eos potestatem: nec possit scire si ponantur vel non ponantur, & per consequens non potest punire transgressores. Actus vero interiores, qui habent ordinem ad exteriores, puta quia sunt imperatiui actuum exteriorum (vt sunt contemplatio & recordatio ad praedicationem) praecipere potest. Omnibus autem quae vult, praelatus, non tenetur quis parere: nisi innotescat ratio praecipii, hoc est praelatum velle obligare, hoc est nisi praecipiat. Sicut non tenetur velle omnia quae Deus vult, sed solum ea quae vult & praecipit nos velle. Accipitur tamen obedientia aliquando largè p executione cuiuscunque quod cadere potest sub praecipio, ex quacunque intentione procedat: & tunc non respicit rationem formalem praecipii, & sic est virtus generalis.

DE INOBEDIENTIA.

2. 2. q. 105. **O**bedientiae opponitur inobedientia: quae opposita ad obedientiam dupliciter accipitur: vno modo generaliter & materialiter, & sic inuenitur in omni peccato, in quo transgreditur praecipuum aliquod, non cogitando tamen de ratione formali intentionis praecipii: sed alia voluntate & intentione, puta delectandi, & potest dici contemptus materialis. Inobedientia vero (prout est speciale peccatum) est quando ex intentione praecipuum contemnit, quando scilicet in exequendo intendit agere contra praecipuum, vel facere in despectum praecipii superioris, & talis dicitur contemptus formalis, & speciale peccatum, mortale ex genere: sed propter subreptionem vel imperfectionem actus, fit veniale.

DE GRATIA SIVE GRATITVDINE.

2. 2. q. 106. **G**ratia sive Gratitude quinta virtus annexa iustitiae, est habitus inclinans hominem ad recompenfam benefactoris gratiam, beneficia, & obsequia. Benefactori enim in quantum benefactor est, debetur primo per se honor & reuerentia, eod quod habet rationem principij: & per accidens debetur subuentio vel sustentatio, si indigeat: & quantum ad affectum debet recompensare statim: quia scilicet debet habere gratum animum & gratam linguam. Vnde Seneca 2. de Beneficijs: Vis reddere beneficium? accipe benignè. Sed quantum ad effectum siue donum, debet expectari tempus, quo recompensatio fit benefactori opportuna. Vnde Seneca 3. de Beneficijs: Qui festinat reddere, non habet animum grati hominis, sed debitoris, & idem in quarto: Qui nimis cito cupit reddere, iniustus debet. Et qui iniustus debet, ingratus est.

DE INGRATITVDINE.

2. 2. q. 107. **I**ngratitudo peccatum est (vt habetur 2. Tim. 5.) vbi inter alia peccata enumerat homines semet ipsos amantes, ingratos, &c. Agit enim ingratus contra debitum morale, eod quod pro beneficio accepto non refert gratias p loco & tempore, aut non agit lingua laudando, aut non habet in animo recordando, & affectum beneuolum habendo. Et committitur peccatum ingratitude dupliciter. Primo formaliter & per se, siue vt est speciale peccatum: cum quis adeo ingratus est, vt ex intentione vices non repondat, aut malas vices reddat. Hoc enim prouenit ex contemptu beneficij, & est peccatum mortale ex genere: quia contrariatur directe dilectioni debitae benefactori. Secundo committitur materialiter, quando scilicet agit vel omittit aliquid necessarium ad gratitudinem, aut committitur aliquid offensiuum benefactoris, non eo animo vt ingratus, seu vt beneficium contempnat, sed vt delectetur, vel alia intentione, & sic in omni peccato inuenitur ingratitude erga Deum. Et si omittitur aliquid de necessitate salutis exhibendum benefactori, aut committitur aliquid de necessitate salutis cauendum ne fiat in benefactorem, est peccatum mortale. Si vero omittitur aliquid tunc, vel committitur aliter vitandum, est veniale, nisi sit offensa notabilis.

DE VINDICATIONE.

2. 2. q. 108. **V**indicatio est duplex: prima, quae fit auctoritate publica, quae scilicet exercetur per principem vel iudicem

Peccatum in gratitudinis dupliciter committitur.

iudicem, & haec est opus sanctum iustitiae distributivae, de qua 1. Petri 2. Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, siue Regi tanquam praecellenti, siue principibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Et Rom. 13. dicitur: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit. Secunda vindicatio est priuata, qua quis vult malum poenae alteri, & si intentio principaliter feratur in malum illius (de quo vindicta sumitur) & ibi quiescit, non est omnino licita, quia delectari in malum alterius pertinet ad odium quod charitati repugnat. Si vero intentio vindicantis feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod peruenitur per poenam peccantis, puta ad emendationem peccatorum, vel saltem ad cohibitionem eius, & quietem aliorum, & iustitiae conseruationem, & Dei honorem, est vindicta licita, seruatis alijs circumstantijs: sicut vim vi repellere cum moderamine inculpatae tutelae, vt aggressor propulsetur. Hoc enim naturale est, & irrationabilibus conuenit. Data est enim vis irascibilis ad propulsum sandum & repellendum nocentem. In hominibus autem si non fiat intentione nocendi, sed intentione remouendi impedimentum duntaxat, est bonum. Et secundum hoc ponitur specialis virtus, per quam malis recompensatur debitum, & de qua Cicero in Rhetor. Vindicatio est, per quam vis & iniuria & omnino quicquid obscurum est, hoc est ignominiosum, defendendo aut vltiscendo propulsetur, & sicut licitum est priuato appetere vindictam, non a se exercendam, sed a Deo vel iudice: quia Rom. 12. habetur: Mihi vindictam, & ego retribuam. Ideo licitum est petere a Deo per orationem, & a iudice per demonstrationem vel accusationem, dummodo non procedat ex odio, sed vt is qui iniuriam facit emedetur, & alij probi quietius viuunt, & mali retrahantur ab excessibus & persecutione honorum.

DE VERITATE.

2. 2. q. 109. **V**eritas accipitur dupliciter: primo, vt est quaedam adaequatio vel aequalitas siue conformitas intellectus vel signi ad rem intellectam. Et haec non est virtus neque habitus, vt dictum est, cum de veritate ageretur. Requiritur tamen veritas hoc modo accepta, ad omnem veritatem. Quia ad omnem actum bonum requiritur iudicium prudentiale, quod semper est verum. Secundo accipitur veritas, qua aliquis dicitur verax, & talis veritas siue potius veracitas (qua aliquis inclinatur ad dicendum verum, & ostendendum se alius talem qualis ipse est) est specialis virtus & annexa iustitiae. Quia conuenit cum illa in duobus. Primo, quia est ad alterum: secundo, quia sicut iustitia aequalitatem quandam in rebus constituit: sic veritas adaequat signa rebus existentibus circa ipsam. Desicit autem a propria ratione iustitiae, quae attendit debitum legale. Sed veritas attendit debitum morale, in quantum vnus homo debet alteri veritatis manifestationem. Et differt haec veritas manifestationis a veritate vitae, iustitiae, ac doctrinae. Quia veritas vitae est, secundum quam aliquis rectè viuunt in seipso, & secundum quod conformatur vitae Christi, qui exemplum bene viuendi tribuit. Veritas iustitiae est, secundum quam aliquis rectitudinem legis in iudicijs quae sunt ad alterum, obseruat, vel veritas iustitiae est, secundum quam aliquis ex iustitia veritatem manifestat: vt puta cum auditur a iudice, iuramento medio. Veritas doctrinae consistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Et sic intantum aliqua doctrina est vera, in quantum est conformis rationi & doctrinae Christi. Ex quo apparet quod heretici non habent, neque docent veram doctrinam. Sed veritas manifestationis (quae dicitur specialis virtus) est qua aliquis vita & sermone talè se demonstrat, qualis ipse est, & non alia quae circa ipsum sunt, nec maiora, nec minora.

DE MENDACIO.

2. 2. q. 110. **V**eritati opponuntur quatuor vitia. scilicet mendacium, simulatio siue hypocrisis, iactantia, & ironia. Mendacium est falsa enunciatio cum intentione fallendi, hoc est falsum dicendi. Et nota quod in mendacio sunt duo. scilicet materiale & formale. Materiale est falsa enunciatio: formale est intentio fallendi. Et stat quod aliquando sit mendacium materiale, & non formale: vt cum quis falsum enunciat, & putat se verum dicere, & tale non est peccatum. Si vero enunciatio vera sit, & aliquis intendat fallere, & falsum dicere, est mendacium formale, & peccatum, & contra rationem: quia abutitur loquela, ad alium vsu eam ordinando, quam fuerit ordinata. Loquela enim est data ad manifestationem conceptuum, iuxta illud Philof. Voces sunt notae earum quae in anima sunt, passionum, hoc est conceptuum vel intellectuum, quae dicuntur passionum, vt dictum est, & mendax peruertit ordinem illum. Mendacium est triplex: Quoddam iocosum, quod nulli nocet, sed delectandi causa dicitur, & hoc est veniale. Aliud est officiosum, quod absque alterius iniuria dicitur, & alicui prodest, & hoc etiam est peccatum veniale, minus tamen mendacio iocoso. Aliud est perniciosum, quod cum alterius iniuria siue nocimento dicitur, & hoc est peccatum mortale ex genere: sed efficitur veniale ex subreptione, vel propter imperfectionem actus, siue propter modicam nocentem. D. Tho. dicit, quod omne mendacium etiam officiosum est peccatum, saltem veniale, & probat p illud Eccl. 7. Noli velle mentiri omne mendacium: probat etiam ratione: Quia id quod est ex genere siue ex se malum, non potest fieri bonum & licitum, ad hoc enim quod aliquid sit bonum, oportet quod omnia rectè concurrant. Quia bonum est ex integra causa, malum ex singularibus defectibus, vt dicit D. Dionys. Quod autem sit malum ex genere & intrinsecè probat, quia est actus cadens super materiam, indebitam: cum voces sint signa naturalia intellectuum: innaturalis enim est & indebitum, vt aliquis voce signi fieret id quod non habet in mente: hoc enim est pervertere ordinem naturae. Vnde Philof. in 4. Ethic. dicit, quod mendacium est per se (hoc est extrinsecè) prauum & inordinatum & fugiendum. Nec obstat quod aliquando sancti leguntur fuisse metiti: poterant enim peccare venialiter. Nec Iudith excusatur a peccato veniali: quauis aliqui dicant quod Deus in ea

Veritas dupliciter accipitur. c. 5. §. 8. ver. 5.

Triplex veritas.

Veritas doctrinae.

2. 2. q. 110.

Loquela ad quid data est homini.

Mendacium triplex.

2. 2. q. 110. ar. 5. Omne mendacium est peccatum.

4. c. de diu. Nom.

dispensauerit: vel quod locutiones & signa quae ipsa dixit aut fecit, alia intentione fuerint dicta, quam Holofernes accepit. Nec obstrices Aegyptiorum remuneratae sunt propter mendacium, sed propter timorem Dei. & misericordiam erga paruulos. Vnde dicitur Exod. 1. Et quia timuerunt obstrices Deum, edificauit illis domos. Nec etiam Iudith laudata est propter mendacium, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi. Non enim licet aliqua inordinatione illicita uti propter utilitatem propriam aut aliorum, sicut non licet peierare propter utilitatem suam aut aliorum. Non enim sunt facienda mala, ut inde veniant bona. Licet sit licitum eligere mutilationem membri minus utilis, quam corruptionem vtilioris vel totius. Nec propter quodcumque bonum reipublicae quis debet venialiter peccare, ut inferius dicitur. Ea autem quae in sacris literis hyperbolicè dicuntur, non sunt mendacia. Omnis enim enuntiatio ad id quod enuntiat, referenda est, vt dicit D. Aug.

Rom. 3. En lib. contra mend.

Ver. 2.

DE SIMVLATIONE.

Simulatio etiam opponitur veritati: quia ad virtutem veritatis pertinet quod quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora, qualis est interior: sed signa exteriora non sunt solum verba, sed etiam facta. Et ideo sicut mendacium opponitur veritati, ita & simulatio perfecta, vt si masculus induatur veste muliebri. Et notandum quod sicut in mendacio est materiale & formale, ita in simulatione, & à formali habet quod sit peccatum, quando. scilicet est cum intentione fallendi. Quia si ad aliquem bonum finem, & apud eos qui sciunt, fiat: non est peccatum. Simulatio & hypocritis se habent, sicut genus & species. Omnis enim hypocrita est simulator, sed non econuerso. Hypocritis autem est simulatio, qua peccator simulat personam iusti. Sed si vir iustus simulat se peccatorem, non est hypocrita: quia hypocritis proprie significat simulationem sanctitatis.

2. 2. q. 111.

Ver. 3.

DE IACTANTIA.

Iactantia est pars mendacii: & opponitur veritati, secundum Philosophum. & est vitium, quo quis verbius de se quam sit aut appareat, dicit. Hoc vitium includit multa peccata. Primum mendacium. Secundum est laus inordinata. Non enim iactator pure narrat: sed tanquam laudans narrat. Tertium est arrogantia, quando est illius iactantiae efficiens causa. Quartum inanis gloria, propter quam se iactat & laudat. Quintum est lucrum indebitum, propter quod quis quandoque se iactat. Sextum est vanitas, ex qua multi se iactant. Et hoc peccatum est communiter veniale: sed in tribus casibus est mortale. Primum, quando se iactat de mortali, vel ad finem mortalem. Secundum, quando est in detrimentum notabile proximi. Tertium, quando constituit in ea vltimum finem.

2. 2. q. 112. 4. Ethic.

Ver. 4.

DE IRONIA.

Ironia est pars mendacii: & opponitur veritati per defectum, quia asserit de se aliquid vile, quod in se non recognoscit: vel cum negat de se aliquid magnum, quod tamen percipit in seipso. Et est semper peccatum, saltem veniale. Potest tamen aliquis de se minora dicere, vel maiora reticere, salua tamen veritate: dum. scilicet aliquis minora quae sunt in seipso, recitat, & maiora reticet. Et sic minora de se dicere, quae quis in seipso recognoscit habere, non pertinet ad ironiam. Nec Amos mentitur est, dicendo se non esse Prophetam: quia intelligebat origine. Vnde subdit: Nec filius Prophetarum. Nec etiam ad ironiam pertinet ibi culpam recognoscere, vbi culpa non est. Non licet tamen homini ad fugiendam superbiam vel aliud peccatum, dicere mendacium. Vnde D. Aug. Non ita caueatur arrogantia, vt veritas relinquatur. Et D. Greg. ait: Incauti sunt humiles, qui se mentiendo illaqueant. Et potest ironia diuidi in iocosam, officiosam, & perniciosam, sicut & mendacium.

2. 2. q. 113.

Amos 7.

Super Ioan.

Ironia.

§. 13.

DE AMICITIA.

Amicitia, quae affabilitas dicitur, est virtus. Cum praecipua non dentur nisi de actibus virtutum, & Eccle. 4. dicitur: Congregationi pauperum affabilem te facito: sequitur quod affabilitas est virtus specialis. Quia vbicumque occurrit specialis ratio boni, oportet esse specialem virtutem. Sed sic est in affabilitate: Igitur, minor probatur: quia cum bonum in ordine rationis consistat, & secundum rationem oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi conuersatione, tam in factis quam in dictis: vt. scilicet vnumquemque se habeat sicut decet: Hoc autem pertinet ad amicitiam siue ad affabilitatem, quae est annexa iustitiae. Igitur, &c. Nec obstat quod Philosophus dicit, quod Amicitia perfecta est, quae est propter virtutem: quia ibi loquitur de duplici amicitia: quarum vna consistit principaliter in affectu, quo vnus alium diligit: quod pertinet ad charitatem, quae imperat omnibus virtutibus. Aliam vero amicitiam ponit, quae consistit in solis exterioribus verbis vel factis, quae quidem non habet perfectam rationem amicitiae, sed quaedam eius similitudinem, in quantum aliquis decenter se habet ad illos cum quibus conuersatur.

2. 2. q. 114.

4. Ethic.

Ver. 1.

DE ADVLATIONE.

Amicitiae opponuntur duo vitia. scilicet adulatio & litigium. Adulatio est excessiua laus alterius, verbius vel factis in praesentia, in conuersatione ad delectandum ordinata. Et est peccatum mortale tripliciter. Primum ratione materiae, si quis laudet aliquem de actu peccati mortalis. Secundum ratione finis, vt cum quis laudet alium vt noceat corporaliter vel spiritualiter, vel vt eum decipiat. Tertium cum quis laudando alium, praebet ei occasionem peccandi mortaliter. Est autem peccatum hoc valde graue propter damna maxima, quae affert humano generi. Hinc enim facilliter (vt D. Hieronimus ait) mentes hominum corrumpuntur, & ad ea quae laudantur tanquam virtuosa accenduntur & assuescunt: in tantum vt mala non solum desinat haberi vt turpia: sed habeantur & aestimentur vt bona, & laude, honore, atque premio digna, quo quid peius? Et etiam propter excessum diuiniae offensa, iuxta illud: Quonia laudatur peccator in desideriis animae suae, & iniquus benedicatur, licet aliquando

2. 2. q. 115. Adulatio quando est peccatum.

Cap. 5. §. 4. Ver. 2.

do possit esse veniale: vt cum de malis venialibus vel de bonis sola complacendi intentione absque ruina & deceptione, aut etiam si propter aliquam utilitatem consequendam vel non impediendam fiat.

Ver. 2.

DE LITIGIO.

Litigium & contradictio opponuntur amicitiae. Ad cuius euidenciam supponendum est quod duplex est litigium: primum, quo quis pugnat contra veritatem, propter personam dicentis, cui contradicens consentire non vult propter defectum amoris. Et tale litigium ad discordiam pertinet, & dicitur contentio, qua quis contra veritatem ex intentione & proposito litigat, de qua inferius dicitur. Aliud est litigium oppositum affabilitati & amicitiae, qua homo conuersatur delectabiliter vt decet: & litigiosus in conuersatione humana omnibus se opponit verbo vel motu aliquo, ac per hoc molestiam habet conuersationem, vt prope tristitiam ingerens his cum quibus conuersatur. Vnde Philosophus in 4. Ethic. dicit, quod illi qui ad omnia contrariantur causa eius quod est contristare, nec quoscumque curantes, discolori & litigiosi vocantur. Et dupliciter incurritur hoc peccatum: Primum formaliter, ex intentione contristandi hominem, contradicendo illi. Secundum materialiter, absque huiusmodi intentione, alia voluntate: & vtroque modo peccatum est, quia contra rectam rationem, quae exigit hominem debere conuersari delectabiliter vt decet. Et communiter est veniale, propter paruitatem nocenti intenti vel subsequenti. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem, aut contemptibilem reddere: per huiusmodi contradictiones esset mortale, propter notabile proximi nocentium. Et quia de litigio loquimur, notandum est quod litigare in iudicio pro temporalibus rebus sibi iuste debitis, quatuor modis est peccatum. Primum, si ex irrationabili causa: vt si ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia quadam, & opprimendi aut molestandi causa. Secundum, ex modo personali, quando contentiosus, & quasi inimicè litigatur. Tertium, ex modo iudiciali, fraudulenter & peruersè producendo, prorogando, probando, vel aliis indebitè procedendo. Quartum, propter scandalum pusillorum: vt contingit, quando filius contra patrem, vel vxor contra virum, vel frater contra fratrem, vel religiosus contra religiosum, vel religiosi contra laicos grauatos filiis & filiabus, seu aliis indigentibus, pro leuibisque deberent donare aut saltem differre, donec venient ad pinguiorem fortunam.

2. 2. q. 116. Litigium est duplex. c. 12. §. 3. ver. 6

Quando litigatur in iudicio est peccatum.

§. 14.

DE LIBERALITATE ET BENEFICENTIA.

Liberalitas (quae alio nomine dicitur beneficentia) virtus iustitiae annexa, est qua quis inclinatur ad bene vtendum pecuniis & diuitiis, & ad expendendum & dandum illas pro tempore & loco considerata conditione personarum, & à aliis circumstantiis. Vnde Philosophus dicit: Ad liberalem pertinet esse emisionum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur largitas. Largum enim est non retentium, & sic obiectum liberalitatis est pecunia, de qua Philosophus. Pecunias dicimus omnia quorum dignitas numismate mensuratur. Et non est liberalitas species iustitiae: quia iustitia exhibet alteri quod est eius: sed liberalis exhibet quod suum est, tamen conuenit cum iustitia in duobus. Primum, quia principaliter est ad alterum sicut iustitia. Secundum, quia circa res exteriores, sicut & iustitia. Nota tamen quod pauperes (quantum ad executionem) hanc virtutem habere non possunt, sicut nec magnificentiam: possunt tamen eas habere, quantum ad affectum.

2. 2. q. 117.

4. Ethic. Pecunia nomen quid importat.

Ver. 1.

DE AVARITIA.

Liberalitas duo opponuntur vitia. scilicet Auaritia & Prodigalitas. Auaritia autem dupliciter accipitur: primum, vt significat primam voluntatem acquirendi vel retinendi alienum, & talis opponitur iustitiae commutativae, & est secundum se peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum vsurarios, negotiatores, fraudantes, fures, latrones, ac raptores, auaros dicimus. Alio modo accipitur auaritia vt contrariatur liberalitati, & sic significat inordinatum appetitum pecuniae & aliorum temporalium, quae pecunia mensurari possunt, quibus quis non eget. Iuxta hunc sensum auari dicuntur tenaces, & patci in dando, de quibus dicitur, quod auaro deest ratio quod habet, quam quod non habet. Similiter qui toto die ac nocte in angustiis & laboribus sunt, vt acquirant ea quibus non egent, & communiter est peccatum veniale: posset tamen tantus esse affectus ad acquirendum vel retinendum, quod esset peccatum mortale, puta si actualiter praeponeat acquisitionem aut retentionem salutis animae aut praecipis Dei vel Ecclesiae, non curando illa transgredi. Auaritia est vitium capitale, hoc est à quo originè trahunt alia multa, vel ad cuius finem multa alia ordinantur, praecipue octo. scilicet prodigium, fraus, fallacia, periurium, inquietudo, furtum, rapina, & obduratio contra misericordiam.

2. 2. q. 118. Auaritia dupliciter accipitur.

Auaritia est vitium capitale.

Ver. 2.

DE PRODICALITATE.

Prodigalitas, secundum Philosophum, opponitur liberalitati per excessum, sicut auaritia per defectum. Quia prodigus superabundat in dando, & deficit in retinendo, & est vitium inclinans ad dandum inordinatè, absque causa & ratione sufficienti, & non est peccatum mortale ex genere, quia est minus peccatum quam auaritia, & cum neutra agat contra charitatem Dei & proximi, sed praeter illam, constat non esse mortale sed veniale. Si vero prodigalitas aut auaritia sit mixta iniuriae diuinorum praepceptorum, & generaliter cuiuscumque alteri vitio, puta impietati filiorum aut filiarum, aut intemperantiae: vt in filio prodigo, qui dissipauit substantiam suam cum meretricibus: Iudicanda est secundum qualitatem vitij cui admiscetur. Ita quod si prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas est mortalis: si vero ab appetitu veniali, est venialis, vt cum superflue dat propter vanam gloriam veniale vel mortale.

2. 2. q. 116. 4. Ethic.

§. 15.

DE PRAECEPTIS IVSTITIAE.

Quum ratio debiti quae requiritur ad praecipuum, manifestè appareat in iustitia quae est ad alterum, quia in his quae sunt ad seipsum, videtur primo aspectu quod homo sit sui dominus.

2. 2. q. 122.

& quod liceat ei facere quod libet. Sed manifeste apparet quod in his quae sunt ad alterum, homo est obligatus ad reddendum quod debet. Ideo oportuit praecipere decalogi pertinere ad iustitiam. Tria prima praecipia primae tabulae sunt de actibus religionis, quae est potissima pars iustitiae. Quartum praecipium est de actibus pietatis, quae est secunda pars iustitiae. Alia vero sex dantur de actibus iustitiae communiter dictae, quae est inter aequales. Explicantur autem & declarantur praecipia decalogi per praecipia iudicialia, & per alia documenta veteris legis, ut diffusè prosequitur D. Tho.

DE FORTITUDINE.

CAP. VI.

2. 2. q. 123.

FORTITUDO est secunda virtus moralis, quae perficit appetitum irascibilem, cuius officium est firmare & conservare bonum rationis in his, in quibus maxime difficile est firmitate habere. In periculis arduis & grauib. Et versatur circa timores & audacias, quasi timorem cohibentia & audaciarum moderantia, cuius actus sunt aggredi & sustinere, & inter hos principalis est sustinere, & inter sustententias martyrium. Fortitudo autem non habet partes subiectivas, quia non dividitur in virtutes specie differetes, sicut iustitia: sed assignatur ei partes quasi integrales, secundum ea quae oportet concurrere & integrare siue perficere actum fortitudinis: & potestales, secundum ea quae fortitudo observat circa difficultia. Pericula mortis. Ponuntur etiam aliqua aliae virtutes, secundum ea quae observat erga alias materias minus difficiles: quae quidem virtutes adiunguntur fortitudini, sicut secundariae principali. Ad actum aggrediendi duo requiruntur: primum pertinet ad animi preparationem. Et quantum ad hoc Cicero ponit fiduciam, quae est virtus per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus fiducia cum spe collocavit. Secundum pertinet ad executionem, ne quis desiciat in executione illorum, quae fiducialiter inchoavit. Et quantum ad hoc ponit Cicero magnificentiam, quae dicit esse rerum magnarum & excelzarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, administratione, hoc est executione, ut. Campo proposito administratione non desit. Haec duo si coarctentur ad pericula mortis, erunt quasi partes integrales: quia sine illis fortitudo esse non potest. Si autem referantur ad aliquas materias, in quibus est minor difficultas, erunt virtutes distinctae secundum speciem suam: tam ad adiunguntur ei sicut secundariae principali. Et sic magnificentia a Philo. in 4. Ethic. ponitur circa magnos honores. Ad sustinendum autem duo requiruntur. Primum, ne imminente difficultate malorum animus fragatur per iustitiam, & decidat a sua constantia. Et quantum ad hoc ponitur patientia, quae est honestatis aut utilitatis, rerum arduarum aut difficultium voluntaria & diuturna perpessio. Secundum, quod ex diuturna perpessione homo non adeo fatigetur ut desistat, iuxta illud Heb. 12. Non fatigemini, animis vestris deficientes. Et quantum ad hoc ponitur perseverantia: quae est in passione bene considerata permanentia. Haec duo si coarctentur ad propriam materiam fortitudinis, hoc est ad pericula mortis, sunt quasi partes integrales. Si autem ad alias, erunt virtutes secundariae. Ex his apparet quod fortitudo habet solum 4. virtutes adiunctas, tamquam partes quasi integrales, vel tamquam virtutes secundarias: aliae vero quas ponunt Macrobius & Andronicus, ad has reducuntur: Spes ad fiduciam, & securitas ad constantiam ad perseverantiam, & quinque quas ponit Philo. in 5. Ethic. scilicet politica, militaris, &c. non sunt diversae virtutes, sed diversis modi fortitudinis, differentes ex parte motiui, & non obiecti. Notandum tamen quod fortitudo dupliciter accipi potest. Primum secundum quod importat quaedam animi firmitatem, & secundum hoc est generalis virtus conditio conveniens omni virtuti. Quia (sicut dicit Philo.) ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. Alio modo potest accipi fortitudo, prout importat animi firmitatem in sustinendis & repellendis his, in quibus maxime difficile est firmitatem habere. In aliquibus periculis grauib. Vnde Tullius in suis Rhetor. Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, & sic fortitudo ponitur specialis virtus, utpote materiam determinatam siue obiectum speciale habens. Cum autem ad fortitudinem pertineat sustinere, dicitur pertinere ad voluntatem dispositivam, ne. retrahatur homo a bono rationis propter timorem cuiuscunque mali corporalis, & cum maximum malum corporale sit mors quae est omnium terribilium terribilissimum. Hinc est quod fortitudo est proprie circa pericula mortis: quia qui stat firmus contra maiora, stabit firmus contra minora, ad rationem enim virtutis pertinet, ut respiciat ultimum (ut dicit Philo. in ult. de Caelo.) Sed quia fortitudo est virtus, ad cuius rationem pertinet quod semper tendat in bonum, consequens est quod homo pericula mortis non refugiat propter aliquod bonum consequendum. Et sic in fortitudinis actu duo sunt consideranda. Vnum est bonum in quo fortis firmatur: & hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa firmitas, quae quis per illo bono non cedit periculis mortis: & hoc est essentia fortitudinis. Pericula autem mortis, quae sunt ex aegritudine, vel ex tempestate maris, vel incurfu latronum, vel si qua alia sunt huiusmodi, non videntur alicui directe imminere propter aliquod bonum consequendum. Sed pericula quae sunt in rebus bellicis, directe imminere homini propter bonum, in quantum. scilicet defendit bonum commune per iustum bellum, & ideo, secundum Philo. Fortitudo est maxime circa mortem quae est in bello. Advertendum tamen quod duplex est bellum iustum. Vnum est generale: sicut cum aliqui decertant in acie. Aliud est particulare, puta cum aliquis iudex aut privata persona non recedit a iusto iudicio seu a bono rationis, timore gladii imminetis aut cuiuscunque periculi, etiam si sit mortiferum. Et ideo ad fortitudinem pertinet praebere firmitatem animi contra pericula mortis, non solum quae sunt in bello communi, sed etiam contra pericula cuiuscunque alterius mortis, quae imminet in particulari impugnatione, quae communi nomine bellum dici potest. Vnde Heb. 11. de martyribus dicitur, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscunque mortis periculum subire propter virtutem, puta cum aliquis non refugit amico infirmo obsequi, propter timorem mortiferae infectionis: vel cum non refugit itinerare ad aliquod pie negotium prosequendum, propter timorem naufragij vel latronum. Ceterum cum fortitudo sit virtus moralis, necesse est quod actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit praemeditari pericula quae possunt imminere, ut eis resistere possit, aut facilius ea ferre. Quia (ut D. Greg. dicit in quadam Homelia.) lacula quae praevidentur, minus feriunt. Et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo scientiae praemunimur. Et sic fortitudo non est circa repentina quae ad electionem. Si vero consideremus actum siue operationem fortitudinis quantum ad manifestationem virtuosum habitus: Fortitudo maxime est circa repentina: quia secundum Philo. In repentinis periculis maxime manifestatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modum naturae. Vnde quod aliquis ab seque praemeditatione faciat ea quae sunt virtutis, cum necessitas imminet propter pericula, maxime manifestat, quod sit fortitudo in animo habitualiter confirmata: quantumvis aliquis qui habitu fortitudinis caret, possit ex diuturna praemeditatione animum suum contra pericula preparare: quae etiam praeparatione fortis virtutis cum tempore adest. De dignitate & praeminentia virtutis fortitudinis dictum est supra. Nec impedit fortitudinem esse virtutem, si fortis non delectetur delectatione corporali, quae sequitur tactum: delectatur tamen delectatione animalis, quae sequitur apprehensionem animae, & haec proprie consequitur opera virtutum: quia in eis consideratur bonum rationis. Apprehensio autem de actu virtutis & de fine eius, causat delectationem animalem, licet ex altera parte habeat unde doleat. Vnde 2. Macch. 6. legitur, quod Eleazarus dixit: Diros corporis sustineo dolores: secundum animam vero, propter timorem tuum libenter haec patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediatur sentire animalem delectationem virtutis, nisi forte propter abundantem Dei gratiam, quae fortius elevat animam ad divinam, quibus magis delectatur, quam corporalibus poenis affigatur: ut D. Tiburtius, cum super carbones incensos nudis plantis incederet, videbatur ei quod super flores roseos ambularet. Et D. Laurentius in craticula positus, tyranno dixit: Infelix, has epulas ego semper optavi. Virtus tamen fortitudinis facit, ne ratio abforbeat a doloribus corporalibus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis, in quantum homo praefert bonum virtutis corporali vitae, & quibuscunque eam pertinetibus. Et ideo Philo. dicit, quod a forti non requiritur ut delectetur. scilicet corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quod non tristetur in animo.

Fortitudo habet duos actus.

Fiducia.

Magnificencia.

Perseverantia.

2. 2. q. 123.

Fortitudo duplex.

3. Ethic.

Fortitudo in quibus consistit.

3. Ethic.

impugnatione, quae communi nomine bellum dici potest. Vnde Heb. 11. de martyribus dicitur, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscunque mortis periculum subire propter virtutem, puta cum aliquis non refugit amico infirmo obsequi, propter timorem mortiferae infectionis: vel cum non refugit itinerare ad aliquod pie negotium prosequendum, propter timorem naufragij vel latronum. Ceterum cum fortitudo sit virtus moralis, necesse est quod actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit praemeditari pericula quae possunt imminere, ut eis resistere possit, aut facilius ea ferre. Quia (ut D. Greg. dicit in quadam Homelia.) lacula quae praevidentur, minus feriunt. Et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo scientiae praemunimur. Et sic fortitudo non est circa repentina quae ad electionem. Si vero consideremus actum siue operationem fortitudinis quantum ad manifestationem virtuosum habitus: Fortitudo maxime est circa repentina: quia secundum Philo. In repentinis periculis maxime manifestatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modum naturae. Vnde quod aliquis ab seque praemeditatione faciat ea quae sunt virtutis, cum necessitas imminet propter pericula, maxime manifestat, quod sit fortitudo in animo habitualiter confirmata: quantumvis aliquis qui habitu fortitudinis caret, possit ex diuturna praemeditatione animum suum contra pericula preparare: quae etiam praeparatione fortis virtutis cum tempore adest. De dignitate & praeminentia virtutis fortitudinis dictum est supra. Nec impedit fortitudinem esse virtutem, si fortis non delectetur delectatione corporali, quae sequitur tactum: delectatur tamen delectatione animalis, quae sequitur apprehensionem animae, & haec proprie consequitur opera virtutum: quia in eis consideratur bonum rationis. Apprehensio autem de actu virtutis & de fine eius, causat delectationem animalem, licet ex altera parte habeat unde doleat. Vnde 2. Macch. 6. legitur, quod Eleazarus dixit: Diros corporis sustineo dolores: secundum animam vero, propter timorem tuum libenter haec patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediatur sentire animalem delectationem virtutis, nisi forte propter abundantem Dei gratiam, quae fortius elevat animam ad divinam, quibus magis delectatur, quam corporalibus poenis affigatur: ut D. Tiburtius, cum super carbones incensos nudis plantis incederet, videbatur ei quod super flores roseos ambularet. Et D. Laurentius in craticula positus, tyranno dixit: Infelix, has epulas ego semper optavi. Virtus tamen fortitudinis facit, ne ratio abforbeat a doloribus corporalibus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis, in quantum homo praefert bonum virtutis corporali vitae, & quibuscunque eam pertinetibus. Et ideo Philo. dicit, quod a forti non requiritur ut delectetur. scilicet corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quod non tristetur in animo.

3. Ethic.

2. p. ver. 2.

3. Ethic.

DE ACTIBUS FORTITUDINIS.

Fortitudo (ut dictum est) duos actus habet. scilicet aggredi & sustinere. Inter autem istos, principalis actus est sustinere. Vnde Philo. dicit, quod in sustinendo tristitia, maxime aliqui fortes dicuntur. Dicit etiam quod fortitudo est magis circa timores reprimendos, quam circa audacias moderandas. Sed difficilius est timorem reprimere, quam audacias moderari, eo quod ipsum periculum (quod est obiectum audaciae & timoris) de se offert aliquid ad repressionem audaciae, sed operatur ad augmentum timoris, aggredi spectat ad fortitudinem, prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primum, Quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadente. Qui autem aggreditur, inuadit per modum fortioris: Sed difficilius est pugnare cum fortiori, quam cum debilitiori. Igitur, &c. Secundum, quia ille qui sustinet, iam sentit pericula imminencia. Ille autem qui aggreditur habet ut futura: Difficilius vero est non moveri a praesentibus quam futuris: Igitur, &c. Tertium, quia sustinere importat diuturnitatem temporis. Sed aggredi potest aliquis ex subito motu: difficilius est autem manere immobiliter, quam subito motu moveri ad aliquod arduum. vnde Philo. dicit, quod quidam sunt praevolantes ante pericula, in ipsis autem discedunt, fortes autem e contrario se habent.

2. 2. q. 223. art. 6. 3. Ethic.

3. Ethic.

DE MARTYRIO.

Inter sustententias martyrium principatum tenet. Martyrium est voluntaria mortis perpessio siue tolerantia, propter fidem Christi, vel alium virtutis actum in Deum relatum. Ex hac definitione sequitur primum, quod illi qui non patiuntur mortem corporalem, non sunt martyres completive. Quia cum martyr Graece, dicatur Latine quasi testis fidei Christianae, per quam visibilia pro invisibilibus contemnenda proponuntur. vnde Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalem. Ideo ad martyrium pertinet, quod homo protestetur fidem opere, se ostendens omnia praesentia contemnere, ut ad futura invisibilia perveniat. Sed quoadi homini remanet vita corporalis, non ostendit opere se cuncta corporalia despiciere apud homines, apud quos testis est. Consequenter enim homines sanguineos, & omnia possessa contemnere, & etiam dolores corporis pati, ut vitam conservent. Vnde Satan contra Iob inducit, Pelle pro pelle, & cuncta quae habet homo, dabit pro anima sua, hoc est pro corporali vita sua. Et ideo ad perfectam rationem martyrij requiritur, quod aliquis realiter mortem sustineat. Et sic per alias poenas, dolores, & tormenta, puta exilium, rapinam bonorum, flagella, carceres, non sunt proprie martyres, nisi secundum quod ex his sequitur mors: sicut in D. Marcello papa, qui calore carceris mortuus est: ideo eius martyrium Ecclesia celebrat. Nec meritum martyrij est post mortem, sed in ipsa voluntaria mortis sustententia: licet contingat quandoque quod aliquis post latalia vulnera vel quascunque tribulationes continuatas usque ad mortem, quas a persecutoribus patitur, diu vivat. In quo statu actus martyrij meritorius est, etiam ipso tempore quo afflictiones patitur. Nec obstat quod D. Hierony. in ser. de assumptione D. Virginis ait: Recte dixerimus quod Dei genitrix, virgo & martyr fuit. Et D. Aug. in sermo. Inter praecipuas: Iure enim plusquam martyr est,

2. 2. q. 124. Martyrium quid sit.

Act. 1. Iob. 1.

Martyrij meritum in quo consistat.

De D. Virgo fuerit martyr.

qua nimio amore vulnerata, testis exitit Saluatoris, & prae merore cruciatu sustinuit passionis. Quia praedictae auctoritates, & aliae (si quae sint similes) loquuntur de martyrio incompleto: vel p similitudinem (vt D. Tho. ait.) Dicitur tamē ab aliquibus, quod D. Virgo est verē martyr: quia tanta dolorum tormenta sustinuit, vt nisi fuisset specialiter preseruata, mortua fuisset, vnde & aureolam martyrij eidem tribuunt. Quia (vt dicunt) specialis Dei preseruatio non tollit meritum neq; premium. ¶ Sequitur secundo, quod illi qui dormientes occiduntur, non sunt martyres (nisi materialiter) cum desit voluntas libera: & per consequens, Innocentes pro Christo mortui in infantes, non sunt perfectē & completē martyres, eod quod mortem voluntariē non sustinuerunt, cum non haberent vsuū rationis. De his D. Tho. ait: Quidam dixerunt quod Innocentibus acceleratus est vsus rationis: ita quod martyrium voluntariē perpessi sunt. Sed quia hoc per auctoritatem sacrae scripturae non probatur: Ideo melius dicendum est quod martyrij gloriam (quam in aliis propria voluntas meretur) illi paruuli per Dei gratiam sunt assecuti. Nam effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismatis, vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur: Ita in occisis propter Christum. Vnde D. Aug. in quodā sermone de Epiphania, eos alloquens, ait: Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo perpassa, qui etiam paruulis baptismum prodesse non existimat Christi. Non habebatis eratē, quā in Christū passurum crederetis. Sed habebatis carnē, in qua pro Christo passuro passionē sustineretis. ¶ Tertio sequitur quod qui voluntariē patitur mortē propter demerita sua, non est dicendus martyr. Vnde 1. Pet. 4. Nemo autē vestrū patiatur quasi homicida, aut fur, aut aliquid huiusmodi. Si autem vt Christianus, nō erubescat, glorificet autē Deū in isto nomine. Quirō sequitur, quod mulieres quae integritatem carnis perdunt, vel ad eam perdendam damnantur, occasione fidei Christianae, nō sunt martyres, cum ex illo facto mors non sequatur, & etiam quia non est apud homines manifestum, quod hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis p contemptu castitatis. Ideo apud homines non redditur per hoc testimonium sufficiens, & per consequens non habet propriē rationē martyrij, quāuis apud Deum (qui corda scrutatur) possit hoc ad premium deputari. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, duplicabitur mihi castitas ad coronam. ¶ Quarto sequitur quod fortis politicus voluntariē sustinens mortem propter bonum commune, non referendo in Deum, licet actū martyrij exerceat, & martyr politicus possit dici: non tamen martyr simpliciter. Quia martyr dicitur quasi testis, eod quod corporalibus passionibus suis vsque ad mortem testimonium perhibet veritati, non cuiunque, sed veritati quae secundum pietatem est, quae p Christum nobis innotuit, vnde martyres Christi dicitur quasi testes ipsius. Huiusmodi autem veritas est fidei. Ideo cuiuslibet martyrij causa est veritas fidei, ad quam pertinet non solum ipsa interior crudelitas, sed etiam exterior protestatio, quae non solum fit per verba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus quis se habere fidem ostēdit: vt habetur Iaco. 2. Per oppositum de quibusdam dicitur ad Tit. 1. Confitentur se nosse Deum, factis autem negāt. Et ideo omnium virtutum opera, secundum quod referuntur in Deum, sunt protestationes quaedam fidei, p quam innotescit quod Deus huiusmodi opera à nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrij causa. Ideo Ecclesia celebrat martyrium D. Ioannis Baptiste, qui nō pro fide, sed p reprehensione adulterij mortem sustinuit. Vnde Christus: Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam. Quicumque enim mortem patitur p quocunq; bono faciendo, vel quocunque malo vitando, referendo in Deum, potest dici martyr. Quia totum hoc pertinet ad fidei protestationem. Bonum enim humanum potest effici diuinum, si referatur in Deum: & ideo quodcunque bonum humanum potest esse martyrij causa, secundum quod refertur in Deum.

Ver. 2. DE MARTYRII OBLIGATIONE.

Quilibet Christianus quantum ad praeparationem animi, est obligatus ad martyrium: debet enim esse in animo sic praeparatus & dispositus, vt velit potius sustinere mortē, si inferatur, quā negare fidem, vel praetermittere actum virtutis ad salutē necessarium, aut committere aliquod peccatum mortale. Et sic intelligitur illud Christi: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & uxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam suam (hoc est vitam) non potest meus esse discipulus. Hoc enim ad obedientiam Christianorū pertinet. Vnde Apost. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quo ad executionem verō, martyrium non est sub praeecepto: immo licitum est aliquando fugere, maximē imperfectis. Vnde Christus: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Perfecti verō si velint, possunt se offerre. Vnde legimus qd multi sancti ex zelo & seruore deuotionis se obrulerunt ad martyrium, his qui parati erāt inferre mortē, dicentes se pro fide Christi velle mori: quāuis D. Tho. dicat quod non debet homo dare alteri occasionem iniuste agendi: sed si alius iniuste egerit, ipse moderatē tolerare debet. Nec est contra perfectionem martyrij, si in aliquo casu sit de necessitate salutis: sicut D. Aug. dicit, in lib. de Adulterinis Coniugijs, quod aliquis incidit in necessitatem seruandae continentiae, propter absentiam vel infirmitatem vxoris.

Ver. 3. DE MARTYRII PERFECTIONE.

Vo ad martyrij perfectionem notandū, quod actus virtutis duplicem habere potest perfectionem: vnā à virtute à qua elicitur, siue à qua immediatē procedit, & sic actus nobilioris virtutis est perfectior: quia à nobiliori causa. Et cum iustitia sit nobilior & perfectior fortitudine, consequens est quod secundum hunc perfectionis modum actus iustitiae sit perfectior martyrio, quod

2. 2. q. 12. 4. ar. 4. ad. 1.
2. 2. q. 12. 4. ar. 3. ad. 1.
2. 2. q. 12. 4. ar. 3. ad. 1.

Mat. 5.

Luc. 14.

Phil. 2.

Mat. 10.

2. 2. q. 12. 4. ar. 3. ad. 3.

2. 2. q. 12. 4. ar. 3. ad. 3.

quod est actus fortitudinis. Tolerare enim mortem (in quo consistit actus martyrij) non est laudabile secundum se, sed solum secundum quod ordinatur ad aliquod bonum, quod consistit in actu virtutis. Vnde ille actus virtutis, cum sit finis, est nobilior: quia finis est potior his quae sunt ad finem. Aliam perfectionem habet actus virtutis à primo motiuo, quod est amor, qui tanto maior ostenditur circa aliquam rem, quanto magis propter eam rem charius amatam contemnit, & rem magis odiosam diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam, & odit oppositum. I. mortem, praecipue cum doloribus corporalium tormētorum, quorum meru etiam bruta animalia à maximis delectationibus abstrahuntur (vt D. Aug. ait.) Et ideo martyrium omnes alios actus humanos in perfectione excedit. Vnde Christus: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quā vt ponat quis animam suam p amicis suis. Et sic patet quod actus martyrij elicitiuē est à fortitudine, & imperatiuē (tanquam à principali motiuo) à charitate, & inde est quod vtrāque virtutem manifestat. Quod autem sit meritioris, hoc habet ex charitate, sicut & quilibet virtutis actus. Et ideo sine charitate, non prodest, iuxta illud Apostoli. Si tradidero corpus meum ita vt ardeā, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Ver. 4. DE MARTYRII EFFECTV ET PRAEMIO.

Martyrium duplex meretur praemium. Essentiale, quod in Dei clara visione consistit, secundum proportionem charitatis mouentis, quae est radix & fundamentum omnium meritorum. Et quia stat quod aliquis confessor per multos actus & per longum tempus maiorem charitatem habeat quā martyr: ideo potest esse quod confessor maius praemium essentiale habeat in patria, quā aliquis martyr. Aliud est praemium accidentale, & istud est duplex: vnum est delectio poenae & reatus, quae dicitur praemium, & aureola. Et quia meritum accidentale & satisfactio se tenent ex parte generis operis, quod tanto maius praemium meretur, quanto in opere est maior difficultas facti vel obiecti: Cum ergo actus martyrij difficultatem habeat ex parte obiecti, & impossibile sit inuenire maiorem: sequitur quod est maximē meritioris. Ideo D. Tho. dicit, quod totus labor quem sustinet aliquis confessor longo tempore, non potest (quantum ad genus meriti) adaequari morti, quam martyr sustinet in temporis momēto. Nam per mortem priuatur eo quod est maximē diligibile. Cuius est esse. Vnde est finis omnium terribilium, vt dicit Philof. Et circa eam est maximē virtus fortitudinis, & hoc patet manifestē ex hoc quod homines diuturnis afflictionibus afflicti, horrent à morte, quasi eligentes magis pati alias afflictiones, quā mortem, & ideo Philof. dicit, quod virtuosus exponit se morti, & magis eligit vnā bonam actionem & magnam, quā multas paruas: quasi ille actus fortitudinis in sustinendo mortem, praponderet multis alijs virtuosis operationibus, & ideo quantum ad genus operis, plus meretur, quā quicumque confessor. Ex hoc sequitur quod martyrium totum reatum poenae delet. Quia si confessor ex multis actionibus potest mereri absolutionem omnis poenae: à fortiori martyr. Probat autem, quia reatus manet in aliquo, eod quod non perfectē & quantum potest, deestatur peccatum: quia potest esse tanta contritio, quod per eam omnis poena delebitur, vt in Magdalena: Sed martyriū est maximum actus, quem homo habere potest: igitur, &c. Praeterea professio religionis delet omnē reatum poenae (vt D. Tho. dicit) Rationabiliter potest dici quod per ingressum religionis quis confectatur remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus elemosynis factus homo potest satisfacere de peccatis, teste Daniele, Peccata tua elemosynis redime: multo magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit quod aliquis totaliter diuinis obsequijs se mancipet per religionis ingressum, quae excedit omne genus satisfactionis, etiam publicae poenitentiae, vt habetur 33. q. 2. c. ad monere. Sicut etiam holocaustum excedit sacrificium (vt D. Greg. dicit super Ezech.) Vnde legitur in Vitis patrum, quod eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed maiorem elemosynam dant, & in maius holocaustum se offerunt martyres, quā religiosi in professione: igitur, &c. Ideo D. Tho. dicit, quod sicut in baptismo aqua liberatur homo ab omni culpa & poena: ita in baptismo sanguinis. Dicit etiam quod delectio totalis poenae in martyrio prouenit ex merito passionis Christi, cui martyres perfectē cōformantur. Vnde de martyribus dicitur Apoc. 5. Lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni. Et ideo si pueri innocentes, antequam vsuū rationis haberent, pro Christo occisi, in suo sanguine baptizati, saluantur: à fortiori qui per liberam voluntatem sustinent martyrium. Et quāuis poena illa in aliquibus non esset sufficiens de sermone relata ad causam (I. propter Christum) accipit efficaciam à passione Christi, vt ibidem dicit, & in tertia parte dicit, quod vniuersalis absolutio ab omni culpa & reatu poenae, fit in baptismo & in martyrio, propter quod dicitur, quod in martyrio omnia sacramenta complentur, scilicet quantum ad plenam liberationem à culpa & poena, sicut in baptismo.

§. 2. DE VITIIS OPPOSITIS FORTITVDINI.

Fortitudini opponuntur tria vitia, scilicet Timiditas, Intimiditas, & Audacia, & secundum D. Caetan. Vxoridia. Timor opponitur per excessum, similiter & audacia: per defectum verō intimiditas & vxordia: sed de his amplius suo loco.

Ver. 1. DE TIMORE SIVE TIMIDITATE.

Timiditas est excessus timoris: Timor autē essentialiter est passio appetitus irascibilis, qua appetitus fugit & retrahitur à malo arduo imminente: cui difficulter resisti potest. Et cum passionem secundum se non habeant rationem virtutis vel vitij, nisi propter ordinationem vel deor-

In lib. 83. q. 1.
Ioan. 15.
2. 2. q. 12. 4. ar. 2. ad. 2.
2. Cor. 13.

De Pen. 9.
26. ar. 6. ad. 8.

3. Ethic.
9. Ethic.

2. 2. q. 183. ar. 3. ad. 3.
Dan. 4.

4. sent. dist.
4. ar. 3. q. 3. ad. 1.

3. p. 9. 68. ar. 2. ad. 2.

2. 2. q. 123.

3. Ethic. dinationem, quam habent ad rationem. Vnde Philof. dicit: Passiones non sunt laudabiles neque vituperabiles, quia non laudantur neque vituperantur qui irascuntur vel timent: sed qui circa haec ordinatè vel inordinatè se habent: Consequens est quòd timor tunc peccatū sit, quando est inordinatus & difformis rectè rationi, & si excedat medium dictatum à ratione, dicitur à Philosophis timiditas, sed recta ratio dicit aliqua esse prosequenda, & aliqua fugienda: & inter prosequenda aliqua esse magis prosequenda, quàm alia, puta spiritualia tēporalibus, & inter spiritualia maximè Deus, & inter tēporalia potiora sunt praferenda, vt vita famæ, fama bonis externis, & inter mala fugienda, aliqua esse magis fugienda quàm alia, vt infamia rapinæ bonorū, mors infamiae, & culpa mortis: & inter culpas, mortalis venialis: & inter mortales, quæ maiorem habet deformitatem ac deordinationem. Vnde dicitur cōmuniter, de duobus bonis melius est eligendū: & de duobus malis maius fugiendum. Ergo vbi aliquis timèdo deliberatè fugit aliqua mala, quæ ratio dicit esse magis fugiēda, quàm bona opposita prosequenda, non peccat, sed bene agit. Vnde sequitur qd vbi esset periculū mortis aeternæ vel tēporalis, debet quis plus timere & fugere mortē aeternā, quàm tēporalē: & potius sustinere omnia tormenta, vel ipsam mortē corporalē, quàm facere vel omittere aliquid, ex quo sequitur mors aeterna. Similiter vbi esset quaestio de tēporalib⁹ vel spiritualibus amittendis: temporalia & corporalia sunt contēnenda, inquantū nos impediūt à spiritualibus, ab amore. s. & timore Dei. Vnde Sap. Qui timet Deū, nihil trepidabit. Non tamē debēt contēnēni, inquantū instrumentaliter iuuant nos ad diuina & spiritualia, & generaliter in quibuscunque aliis. Timor maioris mali si est ordinatus, non est peccatū, sed potius meritū. Timor verò de maiori malo, quando quis propter illud desistit à prosecutione maioris boni, & magis prosequendi, est inordinatus: & dicitur mundanus & peccatum. Et si propter timorem tēporaliū bonorū, vel mortis corporalis negligat quis vitā aeternā, vel si propter tēporalia negligat mortē corporalē, vel magis timeat regem terrenū quàm Deū: vt Scribæ & Pharisæi, ac etiā Pilatus. vnde Christus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animā autē non possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest animā & corpus perdere in gehennā. Et generaliter quādoquē propter timorē alicuius mali tēporalis vel corporalis, quis deliberatè desistit à prosecutione boni necessarii ad salutē, venit cōtra præceptū vel prohibitionē obligatē sub pœna peccati mortalis, est peccatum mortale, cum pœna aeterna nō infligatur nisi p peccato mortali, quæ tamen timiditas infligitur, vt D. Ioan. dicit: Timidis autem & incredulis, execratis, &c. pars illorū erit in stagno ardētī igne & sulphure, quod est mors secunda. Si autem veniat contra præceptum vel prohibitionem ex surreptione, vel desistat à bono est peccatum veniale. Si verò præueniat omne iudiciū rationis, vt in motu primò primo, nullum est peccatum, cūm non sit voluntarium. Notādum tamen quòd in peccato transgressionis vel omissionis proueniente ex timore, duo sunt, quorum vnū est omisio vel transgressio præcepti: & per hoc actus est malus: & sic timor non excusat à peccato. Aliud est malum imminens quod timetur, & quia illud dimittit de voluntario, licet non totaliter tollat, cūm ea quæ ex motu vel timore hūt, sint inuolūtaria secundū quid: quia secluso illo metu nō fierēt: sunt tamen simpliciter voluntaria. Et ideo timor excusat à tanto, si non à toto: quia peccat tali timore agens vel omittēs: nō tamē adeo grauitur, sicut si nō esset timor. ¶ Notādum præterea quòd timor dupliciter accipitur. s. cōmuniter & specialiter: sicut & amor, à quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore, quia nullus timet, nisi cōtrarium eius quod amat. Amor autē nō determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitij. Si amor ordinatus communiter accipitur, inuenitur in quolibet virtute. Quilibet enim virtuosus amat propriū bonum virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit omnis cupiditas & peccatum. Sic etiā timor inordinatus cōmuniter acceptus, inuenitur in omni peccato. Auarus enim timet amissionē vel defectū pecuniarū. Intēperatus amissionē voluptatis, & sic de aliis. Sed timor præcipuus, est timor periculorū mortis: vt probatur in 3. Ethic. Et ideo talis timoris inordinatio habet speciale rationē timoris, & dicitur antonomasticè timor vel timiditas: & opponitur fortitudini secundū excessum (vt dicit Philof.) De timore seruili, initiali, & filiali inferiūs dicitur, cū de dono timoris fier mētio. Differentia est inter peccatū timoris & desperationis. Quia desperatio quæ opponitur spei, est circa res diuinas, & timor circa picula mortis, quāuis timor sit principij desperationis, sicut spes est principij audaciae, vnde sicut ad fortē qui vitur audacia moderata pertinet habere spē: ita e cōuerso desperatio ex aliquo timore pcedēs, est à forti moderatā, sicut timor à quo pcedit.

Spiritualia semper tēporalibus praferenda.

Eccles. 3.

Mat. 10.

Apoc. 21.

Timor dimittit peccatū.

Timor dupliciter accipitur.

3. Ethic.

2. 2. q. 126.

Promer. 4.

Intimiditas vnde procedit.

1. Phos. 5.

DE INTIMIDITATE.

Intimiditas est defectus timoris debiti, siue parum, siue nihil timere ea quæ timenda sunt, vbi, quando, prout, & quantū oportet. Et est vitij fortitudini oppositū p defectum: quia ad fortitudinem pertinet moderari & imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiēs timet, & declinat à malo, quod, s. timet, non vt à iustitia recedat, sed ne per hoc impediatur ab operibus virtuosis, vel quantum ad se, vel profectum quem in aliis facit. Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quòd autem aliquid deficiat à debito amore sui ipsius, & præcipuè vitæ & bonorum tēporalium, quæ ad illā & ad vltimum finē ordinantur, vitiosum est: quia cōtra inclinationem naturalem. Nunquam tamen aliquis à tali amore totaliter decidit: quia id quod est naturale, totaliter perdi non potest. Propter quòd A post. ait: Nemo vnquā carnem suā odio habuit, quandoquidem & illi qui se ipsos interimunt, hoc faciunt amore carnis suæ, quā volunt à praesentibus angustiis liberare. Vnde contingere potest quòd aliquis minus quàm debeat timeat mortē & alia tēporalia mala, propter hoc quòd

quòd minus debito diligit vitam & bona tēporalia. Sed quòd totaliter non timeat, non potest ex defectu amoris contingere: sed ex eo quòd aestimat mala opposita bonis quæ amat sibi superuenire non posse, quod quandoque contingit ex superbia animi de se praesumentis & alios contemnentis, secundum quod dicitur Iob. 41. Factus est vt nullum timeret, omne sublime videt. Quandoque autem ex defectu rationis (sicut Philof. dicit) Quòd stulti propter stultitiam nihil timent. Ex his sequitur quòd intimiditas est vitium, siue procedat ex defectu amoris, siue ex elatione animi, siue ex stoliditate, siue ex stultitia, & defectu rationis. Et est mortale, cum non timentur amittenda quæ sunt de necessitate salutis: & cūm procedit à causa mortali. In his autem quæ non sunt de necessitate salutis, si in timiditas procedat ex causa veniali, est peccatum veniale. Et si stultitia sit inuincibilis, excusat à peccato: non autem superbia, nec defectus amoris. vnde Luc. 8. Increpatur iudex iniquus, qui neminem timebat, nec Deum reuerbatur.

Ver. 3.

DE AVDACIA.

Avdacia est passio appetitus irascibilis, qua quis aggreditur periculum arduum imminens, propter victoriam, & est contraria timori, secundum Philof. 2. Ethic. Et quando audacia est regulata secundum rationem, non est peccatum, immo est actus fortitudinis, quando verò est irregularata per excessum vel defectum, est vitiosa, & peccatum. Et quia secundum Philof. quædam vitia sunt innominata: similiter etiam & quedam virtutes. Ideo oportuit quibusdā passionibus vt nomine virtutum & vitiorum: ad designanda nomina virtutum, vtimus passionibus, quæ habent bonum vt obiecto: vt spes & amor. Sed ad vitia designanda vtimus passionibus, quorū obiectum est malum: sicut patet de odio, timore, ira, & audacia, quæ sunt passionis: tamen per ea designamus vitia, & accipimus illorum nomina pro nominibus vitiorum. Et sic audacia per superabundantiam dicta est peccatum fortitudini oppositum per excessum. ¶ Sed difficultas est, quod erit peccatum p defectum circa audacias: Quia sicut contingit nimis timere, & parum aut nihil timere: ideo circa timores sunt duo vitia fortitudini contraria. Ita etiam circa audacias contingit nimis audere, & parum vel nihil audere. D. Caietan. dicit, quòd vncordia potest poni vitium per defectū, accipiendo vā pro sine, vt sit senus. Vncors, hoc est sine corde. Et inde vncordia. D. Tho. tamen Philof. sequitur, non ponit nisi audaciam per excessum, & timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggrediendo aduersarium, prouenit ex sola concomitantia timoris, vt in pluribus, vel etiam ex desperatione, vel defectu spei, vt in paucioribus. Quia sicut spes causat audaciam: ita defectus spei vel desperatione, vel defectu spei, causat defectum audaciae. Sed ex his quæ sunt ex sola concomitantia, non est propria ars, & propria idea, nec proprium generans, & per consequens nec proprium vitium assignatur: sicut patet de subiecto & propria passione. Audacia (secundum D. Caietan. in Summula) si sit pura, est communiter peccatum veniale, sicut immoderata iracundia, & immoderatus timor: quia non cōtrariatur charitati, sed sunt exorbitatā à recta regula rationis. Si verò sit mixta cum arrogantia aut aliis peccatis, secundum mixtionem iudicandum est de illa. Alij communiter dicunt, quòd si ex audacia sequatur aliquod periculum animæ & corporis, vel aliquod notabile damnum, est peccatum mortale: sicut si sequeretur aliquod paruum malum, quia tunc esset veniale.

Ver. 3.

DE MAGNANIMITATE.

Magnanimitas (quæ à Cicerone Fiducia dicitur) ex suo nomine importat extensionem animi ad magna. Aliquis autem actus potest dici magnus dupliciter: primò secundum proportionem: & est actus quo quis optimè atque mirabiliter in re parua vel mediocri operatur. Secundò simpliciter & absolute: & est actus qui consistit in optimo vsu maximarum rerum, quæ in vsu hominum veniunt. Inter ea autem quæ in vsu veniūt hominum, maximum est honor: cuius signum est, quia homines propter honorem consequendum, & vituperium vitandum, omnia alia postponunt. Ideo sicut aliquis dicitur fortis ex his quæ sunt difficilia simpliciter, vt pericula mortis: sic ille dicitur magnanimus ex his quæ sunt magna simpliciter, & per consequens Magnanimitas est extensio animi, siue qua extenditur animus ad ea quæ sunt magna simpliciter, hoc est, circa magnos honores. Vnde Philof. dicit, quòd magnanimitas est circa honores & inhonorationes, dicit etiam quòd est circa honores magnos, siue ad ea quæ sunt magno honore digna. Quia qui possunt moderari appetitum circa magna, possunt moderari circa parua: sed non e contra. Et quia honor est præmiū cuiuslibet virtutis, ex cōsequenti magnanimitas, ratione obiecti quod est honor, respicit omnes virtutes. Et quāuis honor non sit passio, est tamen alicuius passionis (puta spei) obiectū, huius actū magnanimitas moderatur, ne quis nimis apprecietur, aut indebitè prosequatur, neque contemnat honores, sic quòd desistat facere ea quæ sunt honore digna: vel faciat ea quæ sunt honori cōtraria. Nō curare tamē de honoribus mūdi (dūmodo quis nō faciat ea quæ sunt honori cōtraria, nec desinat facere ea quæ sunt honore digna) nō est vitiosum: sed virtuosum, & ad humilitatē pertinet. Nec aduersantur inter se magnanimitas & humilitas, quāuis differant abinuicem. Ad cuius euidentiam notādum quòd in homine inuenitur aliquid magnū ex dono Dei, & aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quòd homo se magis dignificet secundum cōsiderationē donorū quæ possidet ex Deo: sicut si habet magnam virtutē animi, magnanimitas facit nō quòd superbiat, sed quòd ad perfectā virtutis opera tendat. Et similiter dicendum est de vsu cuiuslibet alterius boni, puta scientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autē facit quòd homo seipsum paruipendat secundū cōsiderationē proprii defectus.

3. Ethic.

2. 2. q. 127.

4. Ethic.

Audacia quale peccatum est.

2. 2. q. 129.

Actus magnus dupliciter.

4. Ethic. Magnanimitas est circa quid.

Non curare honores an sit vitiosum.

Magnanimitas nō aduersatur humilitati.

Similiter

Similiter magnanimitas contemnit alios ad huc sensum: quia non eos tantum appreciatur, ut pro eis aliquid indignans faciat: & non honorat illos, eo quod non sunt digni honore: quia deficiunt a donis Dei, aut non bene utuntur. Sed humilitas alios honorat, & superiores aestimat, in quantum aliquid in spem in eis de donis Dei. Vnde de viro iusto dicit Psal. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes autem Deum honorificat: quod pertinet ad officium humilis. Et sic patet quod magnanimitas & humilitas non sunt contraria: quantumvis in contraria tendere videatur: quia procedunt secundum diuersas considerationes.

Ver. 1. DE CONDITIONIBVS MAGNANIMI.

4. Ethic. Conditiones magnanimi.

Ad magnanimum ut magnanimus est, pertinent decem conditiones, secundum Philosophum. Prima, quod motus eius sit lentus & tardus: eo quod solum intendit ad magna, quae pauca sunt. Velocitas enim provenit ex eo quod homo ad multa intendit, quae explere festinat. Secunda, quod homo habeat vocem grauem. Tertia, quod grauius & stabiliter loquatur, & non acutè neque velociter. Acuitas enim & velocitas vocis ad eos pertinet, qui de quibuslibet contendere volunt, ut aduocati. Magnanimus autem (ut dictum est) solum se interponit de magnis, quae pauca sunt. Huiusmodi tres conditiones se tenent ex parte corporis: & conueniunt magnanimis secundum modum affectionis eorum. Has dispositiones videmus in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem. Quarta, quod sit immemor beneficiorum. Non quod obliuiscatur: quia illud ad ingratitude pertinet: sed quo ad hoc quod non sit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quin eis maiora recompenset: quod pertinet ad perfectionem gratitudinis. In cuius actu etiam vult excellere: sicut & in actibus aliarum virtutum. Quinta, quod sit otiosus & tardus, non quod deficiat ab operando ea quae sibi conueniunt: sed quia non ingerit se quibuscumque operibus sibi conuenientibus, & circa quae vacare possit: sed solum magnis, qualia deest eum. Sexta, quod utatur ironia, non secundum quod apponitur veritati: ut scilicet de se magna quae habet in se, dicat: sed quod non totam suam magnitudinem seu magnanimitatem demonstrat: maxime quantum ad inferiorum multitudinem. Quia (sicut Philosophus dicit) ad magnanimum pertinet magnum esse ad eos qui in dignitate & bonis fortunae magni sunt: ad medios autem moderatum. Septima, quod non possit conuiuere aliis, scilicet familiariter, nisi ad aliquos: quia vitat adulationem & simulationem, quae ad prauitatem pertinent. Conuiuere tamen omnibus, & magnis & paruis, secundum quod oportet. Octaua, quod magis possideat in fructuosa, eo quod magis tendit ad honesta bona: nam in omnibus praeponeat honesta bona utilibus, tanquam maiora, utilia enim quaeruntur ad subueniendum alicui defectui, qui magnanimitati repugnat. Nona, quod nullo indigeat: quia hoc deficientis est. Hoc tamen intelligendum est secundum modum humanum. Vnde addit, vel vix, hoc enim est supra hominem, ut omnino nullo indigeat. Indiget enim primo diuino auxilio. Secundo, auxilio humano, est enim naturalis & animal socialis, eo quod sibi non sufficit ad vitam. Tertio, quod habeat fiduciam de aliis, cum hoc ad excellentiam hominis pertineat, quod habeat alios in proprio, qui possunt illum inducere. Item habet fiduciam de seipso, in quantum aliquid potest. Decima, quod habeat bona fortunae. Nam bona fortunae conferunt & sunt adiumento magnanimo. Quia pro diuitiis, potentia, & amicis, datur facultas operandi magna. Et quia hominum multitudo: ad quam pertinet honoris exhibere, maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunae: quae tamen magnanimus contemnit, in quantum non reputat illa magna, pro quibus debeat aliquid facere. Ideo de eis (si ad sint) non multum gaudet vel exollitur: nec in eorum amissione multum deicitur siue tristatur. Vnde Philosophus dicit, quod magnanimus in infortunio non est tristis.

Magnanimum quibus eget.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNANIMITATI.

Magnanimitati opponuntur quatuor vitia, scilicet Praesumptio, Ambitio, Inanis gloria, & Pusillanimitas.

Ver. 1. DE PRAESUMPTIONE SVMPPTA CIVILITER.

Praesumptio secundum iura triplex.

Praesumptio accipi potest dupliciter: Vno modo civiliter & iuridice, erga aliud a se. Alio modo theologice, erga seipsum. Primo modo accipiendo, Praesumptio est triplex: quaedam iuris tantum, quaedam iuris & de iure: quaedam hominis. Praesumptio iuris tantum est, quando ius super dubio & verisimili praesumit aliquid, & haec est triplex: prima est naturalis, ut si quis exheredauerit filium suum, praesumitur iniuste exheredasse: quia est contra naturam. Quia (ut habetur 2. Cor. 12.) Parentes debent filiis thesaurizare. Ideo haeredi incumbit onus probandi iustam causam exheredationis, ut in autem non liceat. C. de inoffic. testa. Secunda est facti praecedentis ad futura: ut si quis calumniose accusauerit aliquem, & iterum velit accusare, praesumitur iterum velle calumniari: ut in c. placuit. 3. q. 10. & in l. si cui. §. ibid. ff. de accus. vnde dicitur, Qui semel malus, semper praesumitur esse malus in eodem genere mali. Tertia est facti subsequenter circa praeterita: ut si aliqui fuerint accusati de adulterio, quod repellabant praetextu consanguinitatis: si postea se coniungant in matrimonium, praesumitur facinus. ut in l. si qui adulteri. C. de adult. & simpliciter est praesumptio iuris, si vir diu cohabitauerit cum vxore, praesumitur quod fuerit a viro cognita. ut habetur in c. dixit dominus. 32. q. 1. & contra has praesumptiones iuris admittitur probatio. ut habetur in c. propositi. extra de praesumpt. vbi puella quae diu cohabitauerat cum viro, admissa fuit ad probandam virginitatem testimonio septem matronarum, quae ea esse virginem iurauerunt. Praesumptio iuris & de iure est, quando ius super aliquo praesumit & disponit, quod contrarium non admittatur. ut quod mulier quae dotem dedit viro, stipulata fuerit super redditione dotis, casu adueniente. ut in l. vnica. §. 1. C. de rei vxor. act. Praesumptio hominis, quando contra aliquem hominem praesumitur, est triplex: quaedam

Semel malus semper praesumitur esse malus.

quaedam est violenta, quaedam probabilis, quaedam temeraria. Praesumptio violenta est ex signis eidentibus & manifestis, ac naturaliter indicantibus factum, & ex illa potest fieri iudicium, ut habetur in c. afferte. extra de praesumpt. prout tulit Salomon iudicium de infante vivo. Praesumptio probabilis est, quae oritur ex coniecturis dubiis, tamen verisimilibus, & haec dicitur apud Theologos suspicio. Et haec non sufficit ad condemnationem: quia in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores. in l. fin. C. de probationibus, & in c. Euphanium. 5. q. 6. Praesumptio temeraria est, quae confurgit ex malitia hominum, ex factis, vel signis dubiis, quae possunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim sunt in meliorem partem interpretanda.

1. Reg. 3.

Ver. 2. DE PRAESUMPTIONE THEOLOGICA.

Praesumptio Theologica & erga seipsum, dupliciter accipitur: Primo pro praesumptione, quae aliquis inordinate innititur misericordiae vel potentiae diuinae: quia sperat veniam peccatorum obtinere sine poenitentia, ut neoterici haeretici, qui se sola fide iustificandos arbitrantur, vel quae sperat gloriam absque meritis, ut Lucifer cum complicitibus suis. Haec praesumptio est peccatum oppositum spei theologiae per excessum, procedens ex superbia, & contrariatur desperationi, & est species peccati in spiritu sanctum: ut pote contemnens auxilium spiritus sancti ad poenitentiam vel merendum: & est peccatum mortale, ut pote derogans diuinae dispositioni. Quia decretum est non dari gloriam sine meritis, neque veniam sine poenitentia, iuxta illud Apostoli. Non coronabitur nisi qui legitime certauerit. & Luc. 11. Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Secundo praesumptio accipitur, ut opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tentat agere aliquid ut sibi possibile, quod tamen excedit virtutem suam: ut si ignorans scientiam medicinae, praesumat medicare: vel inscius alicuius doctrine, praesumat docere: aut inscius sacrarum literarum, praesumat eas interpretari, praedicare, aut confessiones audire, vel curam animarum accipere, vel exercere aliquid, ad quod exercendum non est deputatus: ut si diaconus praesumat dicere missam: & qui non est iudex, vel si iudex laicus, praesumat clericum iudicare: vel si quis cum peccato mortali praesumat se admiscere sacramentis. Talis praesumptio procedit ex inani gloria, & est peccatum oppositum magnanimitati, & circa spiritualia & valde ardua. Et in quibus est periculum de damno notabili, est peccatum mortale: quia contra naturalem & diuinitus institutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale, siue animatum, siue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit suam virtutem naturalem: Circa actus autem, in quibus paruum sequitur damnum, est veniale peccatum: Tentare tamen virtutem siue vires suas ad bonum finem, absque cuiuscunque incommodo, non est peccatum: aliis nunquam liceret praedicare, aut confessiones audire.

2. 2. q. 20.

1. Tim. 2.

Ver. 3. DE AMBITIONE.

Ambitio est appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate constitutus debetur honor: constat inordinatum appetitum dignitatum ad ambitionem pertinere. Si quis autem appeteret dignitatem, non ratione honoris, sed propter debitum dignitatis usum, suam facultatem excedentem, non esset ambitiosus, sed praesumptuosus. Si vero propter fructus aut proventus, esset cupidus & avarus. Appetitus honoris est inordinatus quinquupliciter. Primo, quando homo appetit honorem de excellentia quam non habet, & hoc est appetere honorem supra suam proportionem. Secundo, quando appetit honorem de re quae est digna vituperio, ut peccatum. Tertio, quando appetit honorem de rebus quae non sunt dignae honore: ut sunt caduca & temporalia. Quarto, quando homo appetit honorem, non referendo in Deum, a quo habet excellentiam, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius est excellentia, & non homini, qui eam accipit. Ideo debet referre in Deum, tanquam in excellentiae authorem. Quinto, quando appetitus hominis quiescit sine constituitur in honore, non referens honorem ad Deum, vel ad utilitatem aliorum. Est autem peccatum mortale, quando quis vult honorari propter crimen aliquod, praecipue mortale: vel ratione finis, quando constituit vltimum finem in honore: ut puta si ad consequendum honorem non curat quis offendere Deum mortaliter, sicut si vult haberi sicut Deus, vel preferri aliis, quibus non est preferendus, in distributionibus comunium bonorum vel dignitatum: vel vult ob honorem, quodcumque aliud mortale scelus perpetrare: vel honorem desiderat, ad aliquod scelus perpetrandum: puta tyrannidem, vel vindictam: vel medio indebito & mortaliter prohibito appetit puenire ad honorem: puta per simoniam vel violentiam. In aliis autem casibus est ut in pluribus peccatum veniale.

2. 2. q. 35.

Ambitio quando est peccatum.

Ver. 4. DE APPETITV OFFICIORVM AVT BENEFICIORVM.

Aduertendum quod quantumvis non sit licitum alicui appetere dignitates temporales, seu officia temporalia, ad quorum exercitium non est sufficiens, & multo minus emere. Tamen licitum est appetere dignitates & officia temporalia, quae non excedunt suam virtutem, dummodo bono fine & debito modo ac circumstantiis id fiat, eo quod aliquis scire potest se esse capacem & sufficientem ad illorum exercitium siue executionem, hoc enim pertinet ad magnanimitatem, ut qui logo tempore studuit & legit in facultate legali, potest appetere cathedram siue regentiam legalem. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit, potest regimen politicum appetere, dummodo propter bonum commune principaliter appetat, & debito modo ac aliis circumstantiis. Et ex consequenti potest appetere honorem, proventus, & stipendia illi annexa. Et eadem ratione dicendum est in spiritualibus & ecclesiasticis. Doctus enim & expertus Theologus potest cathedram theologalem appetere: & bonus atque expertus cantor, catoriam: & clericus debite qualificatus, canonicatum & praebendam: cum possint scire se sufficientes & idoneos ad illorum officiorum executionem.

Quae officia beneficia appetentes.

Et

Que officia
beneficia ap-
petere nō licet.

Leuit. 19. et 20.

Pfal. 18.

2. 2. q. 136.

Art. 1.

Heb. 5.

1. Tim. 3.

Mat. 20.

Ioan. 21.

2. 2. q. 131.

1. de Offi.

Fama, laus
honor & glo-
ria quomodo
differunt.

Ad famam
requiritur.

Laus.

Honor.

Gloria.

Quando liceat
honores appe-
tere.

1. Cor. 10.

Et idem dicendum est de aliis officiis & beneficiis ecclesiasticis, de quorum idonea & sufficienti executione potest quis esse certus. Verum alia officia seu beneficia, ad quorum idoneum exercitium & sufficientem executionem aliquis non potest se scire capacem, non licet appetere: immo appetitus ille videtur esse mortalis: vt puta si aliquis regimen animarum (quod ad debitum exercitium requirit gratiam, iuxta illud Leuit. Sancti estote, quonia ego sanctus sum) appetat. Quia nemo potest se scire se habere gratiam Dei, iuxta illud Eccl. 6. Nemo scit an amore vel odio dignus sit, & 1. Corint. 4. Nihil mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum, & Psalmista: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me domine, & Iob 9. Si simplex fuero: hoc ipsum ignorat anima mea. Et ideo appetens officium vel beneficium habes curam animarum, vel administrationem sacramentorum annexam, peccat: quia nimis presumit de seipso. Et si propter honorem annexum illa appetat, est ambitiosus. Si verò propter prouentus, est cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apostolus cum dicebat: Nec quisquam sibi sumat honorem: sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quòd dicit Apostolus. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Quia Apostolus loquebatur de perfectione ad episcopum requisita, non de primatu aut prouentu. Nam statim subdit: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, &c. Episcopatus enim nomen est operis, & non honoris. Vnde postquam dixit, qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: vel (sicut D. Greg. in pastorali dicit) In illo tempore bonum erat episcopatum querere, quando per hunc dubium non erat quenque ad supplicia grauiora peruenire, quia de facili non inueniebatur, qui hoc onus assumeret: sed appetere propter primatum, ad ambitionem pertinet, quapropter illicitum est. Vnde & dominus duobus discipulis primatum petentibus, dixit: Nescitis quid petatis, & cum praeficeret Petrum, interrogauit eum ter: Petre amas me? Et Petr. respondit: Tu scis domine, & licet ab initio dixerit: Tu scis domine, quia amo te: quia ita arbitrabatur: tamè secundò, tertio non est ausus affirmare: quia non erat certus de qualitate requisita.

Ver. 5.

DE INANI GLORIA.

Inanis gloria vitium est magnanimitati oppositum per excessum, secundum Cicer. inquentem: Cauenda est autè gloria: cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimitas inuis omnis debet esse contentio. Et quauis inanis gloria cupiditas secundum rei veritatem deficiat à magnanimo, quia videlicet gloriatur in his quae magnanimus parua aestimat: considerando tamen aestimationem eius, opponitur magnanimo per excessum: quia, gloriam quam appetit, aestimat aliquid magnum, & appetit supra suam dignitatem. Ideo excedit in aestimatione. Tertio, quòd voce manifestetur. Quarto, quòd ab omnibus vel maiori parte. Et differt à rumore, qui est ab incerto auctore, & abiq; credulitate, siue aestimatione, nec à maiori parte. Fama se habet ad bonum & ad malum. Vnde & famosum & insignem latronem dicimus: quauis fama in malum, propriè dicitur in famam. Laus verò est locutio de aliquo cum approbatione, & sic minus generalis est quam fama. Quia fama non importat approbationem, sicut laus quae semper in bonum dicitur: nec requirit multorum opinionem. Honor autem est signum aliquod exterius in testimonium virtutis aut excellentiae. Gloria verò est effectus famae, honoris, laudis: & secundum Cicer. in Rhetor. Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Ex hoc enim quòd aliquis laudatur & honoratur, redditur clarus in oculis aliorum. Et secundum D. Ambros. Gloria est clara cum laude notitia. Et secundum D. Aug. super Ioan. Gloria claritatem quandam significat. Vnde gloriari est clarificari & manifestari. Claritas enim & decor quandam manifestationem habent. Vnde Ephes. 5. Omne quod manifestatur, lumè est. Ideo gloria est manifestatio alicuius de aliquo, quod apud homines decorum siue laude dignum esse videtur: & hoc siue illud sit bonum temporale, corporale, vel spirituale. Et quia illud quod simpliciter est clarum, à multis conspici potest, & remotis: Ideo gloria, propriè loquendo, significat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in multorum notitiam & approbationem: secundum quod Salustius dicit in Catilinario: Gloriari ad vnum non est. Largius tamen accipiendum gloriam, non solum est in cognitione & approbatione multitudinis: sed etiam in cognitione paucorum, aut vnius, aut sui ipsius. His suppositis notanda sunt quatuor conclusiones. Prima conclusio: Quòd licitum est vnicuique appetere gloriam ordinatam. Quia vnicuique licitum est appetere bonum suum, ad bonum finem, medio debito, cum circumstantiis requisitis. Sed gloria ordinata, est bonum hominis, & inter exteriora & temporalia maximum: igitur licitum est eam appetere. Præterea aliqui prouocantur ad virtutum opera ex appetitu gloriae humanae, sicut ex appetitu aliorum terrenorum bonorum, & ideo vniuersitates fundatae videntur, quauis vt D. Aug. probat 5. de Ciui. Dei, Non est verè virtuosus, quia opera virtutum propter humanam gloriam operatur, ibi sistendo. Quòd autem liceat vnicuique appetere approbati ab aliis, apparet ex Apostolus. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quae à Deo donata sunt nobis. Quòd autem liceat appetere bonum nostrum ab aliis approbati, apparet ex illo Mat. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videat opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in caelis est. Et Eccl. 4. Curam habe de bono nomine. Et Rom. 12. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sicut enim Deus gloriam suam non quaerit propter se, sed propter nos: sic homo potest ad aliorum utilitatem gloriam

riam suam appetere, ac etiam propter gloriam Dei, sed non propter se. Secunda conclusio: Appetere gloriam inordinatam seu inordinatè, est peccatum. Quia omne quod est contra bonum & ordinem rationis, peccatum est: sed gloria inordinata siue inanis aut vana, est huiusmodi: igitur, &c. Quocirca Psalmista tales increpat, dicens: Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana siue inanis tripliciter: Primò ex parte rei, quia quis gloriam quaerit: vtputa cum quis quaerit gloriam de eo quod non est, vel de aliqua re fragili & caduca, vel de re quae est digna vituperio, vt de peccato. Secundò ex parte eius à quo quis quaerit gloriam, puta hominis, cuius iudicium incertum est: quia appetere gloriam & approbationem à Deo, non est illicitum: quum ad eum pertineat illam dare, iuxta illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Gloria enim quae datur à Deo, non est vana, sed vera, & talis repromittitur bonis operibus in praemium. Et ideo D. Paul. Qui gloriatur, in domino gloriatur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Tertio ex parte ipsius qui gloriam appetit, quia, si appetitum gloriae suae non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, & proximi salutem: vel in ea constituit vltimum finem. Tertia conclusio: Inanis gloria est peccatum mortale, quando charitati & amoris Dei vel proximi contrariatur, hoc autem contingit quinque modis. Primò, quado praeposit se Deo, iuxta illud Ezech. 28. Eleuatum est cor tuum: dixisti, Deus ego sum. Contra tales 1. Cor. 4. dicitur: Quid habes quod non accepisti? aut quid gloriaris, quasi non acceperis? Secundò, cum quis aliquod bonum temporale praefert Deo, iuxta illud Hier. 9. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur, se scire aut nosse me. Tertio ratione materiae: cum de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prouer. 2. Latatur est maleficeris, & exultant in rebus pessimis. Quarto, cum quis praefert testimonium hominum testimonio Dei, contra quos dicitur Ioan. 8. Qui dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei. Quintò ratione finis, quado constituit gloriam vltimum finem: hoc est, quado per ea consequenda aliquid facit vel omittit contra praepcepta Dei. Vnde Ioan. 5. Quomodo potestis credere, gloria ab inuicem expectantes: & gloria quae à solo Deo est, non quaerentes? Ex hoc sequitur quod quado inanis gloria ordinatur in notabile detrimentum proximi, est peccatum mortale. Quarta conclusio: Inanis gloria quae non contrariatur charitati (vt in aliis casibus) est peccatum veniale: piculosum tamè, non propter sui grauitatem, sed quia est dispositio ad graua peccata: quia per vanam gloriam redditur homo presumptuosus, & nimis de seipso confidens, & sic paulatim disponit quod prouentur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

Ver. 6. DE EMINENTIA INANIS GLORIAE SUPER ALIA VITIA.

Inanis gloria est vitium quod inordinatè appetit, quodam perfectionem & excellentiam consequi arbitretur: ideo finis omnium vitiorum ordinatur in finem superbiae: & per consequens superbia habet quandam causalitatem super omnia alia vitia. Ideo non debet computari inter alia specialia vitiorum principia, quae dicuntur capitalia: Sed inter excellentias excellentia gloriae est prior: ideo inanis gloria est vitium propinquius superbiae, ex cuius appetitu multa vitia oriuntur.

Ver. 7. DE FILIABVS INANIS GLORIAE.

Inanis gloria nouem oriuntur vitia, quae filiae vanae seu inanis gloriae dicuntur à D. Greg. 31. Inaerantia, ironia, praesumptio nouitatum, simulatio, hypocrisis, pertinacia, discordia, contentio & inobedientia. Et potest sic deduci: Illa vitia quae de se nata sunt ordinari in finem alicuius vitij capitalis, dicuntur filiae eius. Sed haec vitia sunt huiusmodi: igitur minor patet. Quia finis inanis gloriae est manifestatio propriae excellentiae, ad quam potest homo tendere dupliciter: primò directè siue per verba siue per facta. Per verba dupliciter: primò se extollendo: & sic est inaerantia. 2. de se vitia quae in se non recognoscit, dicendo: & sic est ironia. Per facta tripliciter: Primò per facta vera aliquam admirationem habentia: & sic est praesumptio nouitatum, quas solent homines magis admirari. Secundò per falsa facta in temporalibus: & sic est simulatio. Tertio per falsa facta in spiritualibus: & sic est hypocrisis. Alio modo nititur quis manifestare excellentiam suam indirectè, ostendendo se non esse minorem: & hoc quadrupliciter. Primò quidè quantum ad intellectum: & sic est pertinacia, per quam homo nimis innititur suae sententiae, nolens acquiescere saniori. Secundò quantum ad voluntatem, & sic est discordia, cum non vult à propria voluntate discedere, vt aliis concorder. Tertio quantum ad locutionem: & sic est contentio, cum aliquis clamose contra alium litigat. Quarto quantum ad factum: & sic est inobedientia, dum aliquis non vult parere superiorum mandatis & praecceptis.

Ver. 8. DE PVSILLANIMITATE.

Pvsillanimitas est defectio & paruitas animi, quibus homo retrahit se à magnis honoribus, quibus dignus est, & à magnis operibus suam facultatem non excedentibus. Et opponitur magnanimitati per defectum, sicut praesumptio per excessum. Quòd autè sit peccatum patet: quia omne quod contrariatur inclinationi naturali, peccatum est, cum contrarietur legi naturae: & ordini à Deo indito: sed pvsillanimitas est huiusmodi: igitur, &c. Minor patet. Quia vnicuique rei indita est inclinatio ad exequendum actionem commensurata suae potetiae, vt patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quam inanimatis. Sed pvsillanimitas deficit à proportionem suae potetiae, dum recusat in id tendere quod est suae potetiae commensuratum: ideo agit contra inclinationem naturae. Et inde est quod feruus qui accipram Domini sui pecuniam fodit in terram, nec operatus est in ea: propter pvsillanimitatem siue timorem deficiendi, punitur à Domino, sicut habetur Mat. 25. & Luc. 19. Vnde dicit D. Greg. in Pastoralis.

Psal. 4.
Gloria inanis
tripliciter.

Psal. 83.
2. Cor. 10.

2. 2. q. 131. ar. 4.

Inanis gloria
est prima filia
superbiae.

2. 2. q. 131. ar. 5.
31. Moral.

2. 2. q. 133.

Quod illi qui prodesse proximorum utilitati in prædicatione refugiunt: si districtè iudicentur, ex tantis rei sunt, ex quantis venientes in publicum prodesse poterunt. Et D. Hier. in epist. ad Paulinum c. 3. Sancta quippe rusticitas solū sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito, tantum nocet, si destruetibus non resistat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ conditionis & virtutis, & ex timore deficiendi in his quæ faciliter existimant excedere suam facultatem, quæ non excusant, sed accusant, cum sit ignorantia crassa, proueniens ex negligentia discutendi propriam virtutem, & applicandi potestatem ad operationem. Peccatum hoc est grauius presumptione, utpote magis contrarium & dissimile virtuti magnanimitatis. Est autem peccatum mortale, quando retrahit à magnis quæ sunt de necessitate salutis: ut si quis ex timore peccandi post baptismum, vel poenitentiam, aut communionem, nollet baptizari, poenitere, aut communicare: vel in casu, in quo quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Quando verò retrahit ab aliis vtilibus, quæ non sunt de necessitate salutis, est veniale, & circa spiritualia, valde graue, & tanto periculosius, quanto sub prætextu & specie humilitatis detinens animum; imbibitur, radicatur, & perseverat.

DE MAGNIFICENTIA.

Magnificencia est virtus inclians aliquem ad moderatè agendum aliquod opus magnum factibile, præcipuè ad honorem Dei vel cõmunitatis, & exponendum ad hoc proportionatè sumptus & expensas. Notandum tamè quod licet magnū (circa quod magnificencia versatur) videatur esse aliquod extremum, cõsiderata quãtitate eius: verum tamè secundum quod magnū comparatur, ad rationem quæ moderatur & determinat magnitudinẽ, secundum quod oportet, dicitur quoddam medium, cui potest fieri additio & diminutio. Et sic magnificencia cõstitit in medio; sicut & ceteræ virtutes morales. Per hoc autè quod magnificencia est circa magnū; differt à liberalitate siue beneficentia, quæ versatur circa communem vsum pecuniæ, & est in appetitu concupiscibili. Magnificencia verò circa magnum vsum pecuniæ, qui habet difficultatem ex magnitudine rei, & ideo ponitur in irascibili: quæ vis est propugnaculum concupiscibilis, & inde est quod magnificencia præsupponit liberalitatem, sed nõ cõuerso, qui enim nescit moderari communem vsum pecuniarum, nõ poterit bene moderari magnum vsum circa magna & ardua, tamè qui scit & potest moderari magnum vsum circa ardua, moderabitur communem vsum circa mediocritia. Ex quo sequitur quod omnis magnificus est liberalis, sed nõ omnis liberalis est magnificus: licet sit dispositus ad magnificencia. Est & alia diuersitas, quia aliter se habet liberalis ad vsum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directè & primò respicit cõmunem vsum pecuniæ: Magnificus autem directè & primò respicit magnum opus factibile, & ex cõsequenti, sumptus proportionatos, quos oportet esse magnos secundum magnitudinẽ operis. Vnde dicit Philof. quod magnificus ab æquali (hoc est à proportionato sumptu) opus facit magis magnificum. Et quia communis vsum pecuniarum est circa particulares personas, quæ videtur parua in comparatione ad aliqd quod cõuenit rebus diuinis aut communibus: ideo magnificus nõ intèdit principaliter facere sumptus in his quæ prinèt ad personam suam: nõ quod bonum suum nõ querat, sed quia nõ est magnum. Si quid tamè in his quæ ad ipsum prinèt magnitudinẽ habeat, etiam magnificus magnificè profequitur, sicut ea quæ semel vel rarè fiūt: ut nuptiæ, vel cõuiuia, vel aliquid huiusmodi, vel etiã ea quæ sunt pmanètia. Et sic ad magnificū prinèt præparare cõueniẽtem habitationem cum cõueniẽtibus recreationibus, ut Philof. dicit, prinèt etiam dare dona & munera, nõ sub ratione doni, sed sub ratione honorandũ opus faciendum: puta ad honorandum aliquem vel ad faciendum aliquid, vnde proueniat honor toti cõmunitati. Sicut cum facit aliquid circa quod tota ciuitas studet, ut in receptione Principis. Et cum magnificus intèdat magnum opus facere, & non sit maius opus circa opera humana, quã honor Dei, eod quod digniorem & excellentiorem habeat finem; sequitur quod magnificus magnū opus facit, præcipuè circa honorem Dei. Vnde Philof. in 4. Ethic. dicit, quod honorabiles sumptus sunt maximè qui prinèt ad diuina sacrificia, templa, vasa, atque indumenta, & ministrorum multitudinẽ, atque grauitatem: prout Salomõ egit, ut habetur in 3. Reg. & 2. Par. 9. Et Romani in Pãtheo, & principes Christiani in templis magnificis. Et ideo magnificencia cõiungitur sanctitati, quia præcipuus effectus ad sanctitatem ordinatur. Notandum etiam quod cum principalior actus virtutis sit interior electio, & eam virtus possit habere absque exteriori fortuna: ideo pauper potest esse magnificus, sicut & liberalis: sed non potest actus exteriores exercere.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA MAGNIFICENTIAE, ET MAGNANIMITATIS.

Magnificencia per hoc quod est circa aliquod magnum, conuenit cum magnanimitate, quæ tendit ad magnum simpliciter: differt tamè ab ea: quia ad magnanimitatem nõ solum pertinet tendere ad aliquid magnum, sed etiam in omnibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agendo, seu patiendo, ut habetur in 4. Ethic. Ita quod magnanimitas hoc refert solum ad rationem magnitudinis: autem virtutes, quæ (si perfectè sunt) magnum operantur: nõ tamen principaliter dirigunt intentionem ad magnum, sed ad id quod est proprium vnicuique virtuti. Magnitudo enim sequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificencia verò prinèt nõ solum facere magnum, sed ad magnum faciendum tendere animo, & sumptus proportionatos administrare. Vnde Tullius dicit quod magnificencia est rerum magnarum & excellentium, cum animi quadam ampla & splendida propositione, cogitatio atque administratio: ut cogitatio referatur ad interior intentionem, & administratio ad exteriorẽ executionem & sumptus. Vnde oportet quod sicut magnanimitas tendit in aliquod magnum in omni materia, siue sit agibile, siue factibile: ita

Puffillanimitas

2.2. 7. 134

Magnificencia differt à liberalitate

4. Ethic.

4. Ethic.

4. Ethic.

& magnificencia in aliquo opere factibili, & in exteriorẽ materiã transeunte. Vnde sequitur quod magnanimitas est nobilior & generalior virtus, & ad plura se extendens quàm magnificencia, quæ adiungitur fortitudini, eod quod conueniat cum ea: quia est circa aliquod arduum, sicut fortitudo: tamen deficit ab ea, quia fortitudo est circa difficiliora, quia circa pericula mortis, quæ sunt difficiliora amissione magnarum pecuniarum, circa quam est magnificencia.

Ver. 2. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNIFICENTIAE.

Magnificencia habet duo vitia opposita: vnum per defectum, & vocatur à Philof. Paruificencia, quæ opponitur magnificencia: quæ primò intèdit magnum opus facere: secundò intèdit magnos sumptus ad ministrare. Paruificencia verò e cõuerso & opposito modo, principaliter enim intèdit paruitate sumptus. Vnde Philof. dicit, quod intèdit qualiter minima consumat: ex consequenti intèdit paruitate operis, quam non recusat, sumptus magnos negando. Vnde Philof. ibidem dicit, quod Paruificus est magna consumens in paruo, quia cum non vult expendere, perdit bonum magnifici operis. Et sic paruificus deficit à proportionẽ, quæ est secundum rationẽ inter sumptus & opus. Defectus autè ab eo quod est secundum rationem, causat rationem vitij, igitur paruificencia vitium est: & est mortale, quando est circa ea quæ sunt necessaria ad salutem.

Ver. 3. DE CONSUMPTIONE.

Consumptio est vitium oppositum magnificencia per excessum, & contrariũ paruificencia: quia vltra rationis modum multos sumptus facit. Et est maius, quando in re parua: & detestabilius, quando in re illicita, ut de illo qui breui tempore consumit omnia bona sua viuendo luxuriose. Et dicitur consumptio, animi prodigalitas, & inutilis atque inuoluntaria expensio. Græcè autem dicitur capnosa, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno, omnia consumit, & in fumum emittit.

S. 6. DE PATIENTIA.

Patientia est virtus moralis, qua aliquis volũtariè mala ab extrinseco illata, æquo animo (hoc est sine perturbatione animi) tolerat, propter meliora bona quæ sperat, ne videlicet ea perdat. Et sic patientia est malorum seu tristitiarum tolerãtia, moderans tristitias & afflictiones, quæ ab extrinseco inferuntur, ne propter eas (quæ tunc sint) homo recedat à bono virtutis. Et per hoc differt à temperantia, ad quam sicut prinèt moderari delectationes tactus, ita & tristitias contrarias ab extrinseco prouenientes, puta ex abundantia ciborum aut venereorum. Et sic materia & obiectum patientiæ sunt tristitia, afflictiones, & tormenta ab extrinseco proueniẽtia, finis verò est melius bonum, scilicet virtutis. Nemo enim sponte suffurret quod cruciat, nisi pro eo quod delectat, eod quod animus secundum se abhorret à dolore & tristitia. Vnde nõquam eligeret ea, nisi propter aliquod bonum, quod est magis volitum, quàm horreantur & odio habeantur mala. Et si hoc sit propter Deum, ad charitatem pertinet. Et sic patientia oritur & fulcitur à charitate: licet fortis politicus absque charitate (non tamen absque speciali Dei auxilio) propter bonum virtutis mala etiam tolerare possit: non tamen adeo faciliter, sicut cum charitate, quæ ex memoria passionis & tormentorum, quæ Christus sustinuit pro nobis, omnia tormenta tolerabilia facit, in cuius signum & figuram legitur Exod. 15. quod lignum dulcorauit aquas Marath, quæ deglutiri non poterat. Sic lignum crucis (hoc est Christi passio in carne suscepta, & deuotè cõsiderata) dulcorat: & facit potabiles amaras tristitiarum aquas, quas vix bibere possumus. Vnde D. Greg. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeo amarum est, quod non equo animo toleretur. Ideo D. Paul. nos ad eus reminiscencia horrat, dicens, Recogitare eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contra dictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes: nondum enim vsque ad sanguinem restitistis. Ex præmissis inferitur, quod tolerantia malorum, quam sustinent mali ad mala perpetranda, non debet dici patientia. Vnde D. Aug. in lib. de Patientia ait: Patientes propriè dicuntur, qui malum non committendo ferre, quã nõ ferendo committere. In illis autem qui mala sustinent ut mala faciant, nec miranda nec laudanda patientia, quæ nulla est, sed miranda duritia. Notandum tamè quod non est contra patientiã rationem (cum tormenta inferuntur) voces emittere, plãgere, & clamare. Hæc enim naturalia sunt, sicut lachrymas emittere. Vnde nõ est turpe, neque vitiosum, nisi immoderatè fiat. Nec est etiã cõtra rationem patientiã, quod aliquis insiliat in eum qui mala facit. Vnde D. Aug. in quadam epist. contra Marcellinum ait: Præcepta patientiæ nõ contrariantur bono reipublicæ, quo cõseruando contra inimicos pugnatur. Et D. Chrysof. super illud Mat. 4. Vade satanas, ait: In iniuriis propriis patientem esse, laudabile est: iniurias autem Dei sustinere, nimis impium est. Vnde legitur Heliam fecisse descendere ignem de celo, super eos qui ad eum capiendum venerant, & Helisum pueris irridetibus maledixisse, & in can. Giffarius, 23. q. 4. Syluestrum eos qui eum miserant in exilium, excommunicasse. Quod autem dicitur Luca 6. de altera maxilla præbenda, intelligitur in præparatione animi, & cum opus siue expediens fuerit: vel secundum D. Aug. quando non est in iniuriam Dei, vel reipublicæ non contrariatur bono. Patientia quanuis subiectiuetur in appetitu concupiscibili, cum moderetur tristitias quæ in eo sunt: adiungitur tamen fortitudini, quæ est in irascibili dupliciter: primò ut pars integralis, prout quis patienter sustinet pericula mortis. Secundò ut pars potentialis, quia conuenit & habet affinitatem cum fortitudine, cum sit circa ardua & difficilia, sicut fortitudo. Et deficit ab ea, secundum quod se habet ad quæcunque alia mala, quæ sunt minora periculis mortis.

Ver. 7. DE LONGANIMITATE.

Longanimitas est virtus, qua quis inclinatur ad magnū bonū, quod in longinquum distat, ne

2.2. 7. 135

4. Ethic.

2.2. 7. 135. 47. 2

Obiectum patientiæ. Finis patientiæ.

Heb. 12.

4. Reg. 1.

Patientia an conueniat cum fortitudine.

2.2. 7. 136. 47. 5.

desistat ab illo propter distantiam siue longinquitate: sicut Magnanimitas tendit in aliquid magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate, quam cum patientia, propter spem quam ambae habent. Conuenit tamen & assinitatem habet cum patientia: quia illa dilatio siue expectatio boni distans, ex se causat tristitiam, iuxta illud, Prover. 13. Spes quae differtur, affligit animam, vnde in sustinendo huiusmodi passionem potest esse patientia. Ideo Rom. 2. longanimitas ordinatur post patientiam cum dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiae & longanimitatis contemnitis? Eadem etiam ratione constantia, quae proprie est circa diurnitatem laborum, quos sustinet in continuata operis executione. Quia illud potest apprehendi sub ratione mali, & causare tristitiam, sicut dilatio boni. Constantia tamen magis pertinet ad perseverantiam quam ad patientiam, ut infra dicitur.

Ver. 2. DE PERMANENTIA PATIENTIAE.

2. 2. q. 136. art. 1. ad 1. A post. dicit: Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, hoc est imperfectum, propter quod aliqui dixerunt, quod habitus virtutum moralium non remanebunt in patria, nisi illarum duntaxat, quae aliquem actum habere poterunt: ut iustitia, quae habet actum subiectionis, iustum est enim subditum esse Deo, & similiter religio: quia exhibebunt sancti honorem Deo. Aliae vero quae non possunt habere actum elicibilem, ut potest quorum actus imperfectionem importat: quemadmodum patientia & poenitentia. Et eadem ratione virtutes theologicae, & spes & fides, non remanebunt in patria licet aliqui voluerint dicere, quod manebunt propter ornatu: alij dicunt propter actum, qui erit gaudium de actibus illarum in via habitis, vel ad gratias agendas de actibus habitis in via, remanebunt in patria. Sed eadem ratione remanebunt fides & spes: cuius oppositum tenet D. Tho. Praeterea illud gaudium non elicitur ab habitibus virtutum moralium, quae sunt in irascibili vel concupiscibili. Nec obiectum omnium illarum virtutum est gaudium, & gratiarum actiones eliciuntur a virtute religionis. Et eadem ratione habitus fidei & spei manent, cuius contrarium videtur asserere D. Paul. dicens, Quod videt quis, quid sperat? & alia, Nunc manent fides, spes, charitas, &c. &c. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Eam ob rem omnibus poteratis, mihi D. Tho. resolutio placet, quae asserit omnes virtutes morales (quarum actus imperfectionem importat, ut poenitentia, patientia, & reliqua) manere in patria, tanquam in fine & termino: ait enim quod actus patientiae non erit in patria in sustinendo aliqua, sed in fruitione bonorum, in quae peruenire volebamus patientia. Et sic in fine & termino non secudum seipsam, hoc est quantum ad habitum, prout interpretatur D. Caietan. afferens exemplum de militia, quae remanet in victoria & triumpho, tanquam in termino siue fine proposito, ac premio & in se. Per hanc pacata manet controversia inter virtutes theologicas & morales in obiectis imperfectionem importantes, fidei enim tanquam terminus respodet vltimo, spei comprehensio.

Ver. 3. DE VITIIS PATIENTIAE OPPOSITIS.

Patientia (sicut & ceteris virtutibus moralibus) opponuntur duo vitia: vnum per excessum, aliud per defectum. Vitium per excessum non est nominatum: sed circumloquimur & dicimus esse nimiam tolerantiam malorum & dolorum ac tristitiarum, quando & pro quibus non oportet, & alio modo inordinatè sustinetur: ut puta, si quis pro custodia parui boni temporalis vult pati membrorum mutilationem aut mortem, in hoc enim casu peccatum mortale committitur. Et quandoque sustinentur mala, quae repelluntur precipiuntur, aduertant superiores.

Ver. 4. DE IMPATIENTIA.

Impatientia est vitium oppositum patientiae per defectum: & est defectus debitorum tolerantiae, propter quam aliquis desistit a meliori bono. Et tunc est peccatum mortale, quando propter dolores seu labores, afflictiones & tristitias, prorumpit in murmurationes aut blasphemias, aut in alia vitia, contra charitatem siue dilectionem Dei aut proximi, iniuriando, conuitiando, detrahendo, aut aliquid aliud faciendo, vel omitiendo quod ad necessitatem salutis pertinet.

§. 7. DE PERSEVERANTIA.

2. 2. q. 137. in lib. de perseverantia. Perseuerantia tripliciter accipitur: Primò pro dono Spiritus sancti actualiter assistentis, confirmantis, conservantis, & determinantis eos in bonum vsque ad finem. Vnde D. Aug. dicit: Asserimus donum Dei esse perseverantiam, quae vsque in finem homo perseverat in Christo. Et talis perseverantia distinguitur a gratia gratum faciente: quia multi habent gratiam gratum facientem, qui non perseverant in ea vsque ad finem vitae: cum liberum arbitrium hominis, etiam existentis in gratia, quoadiu est in via, est vertibile in bonum & in malum: neque perfecte & immobiliter determinatur in bonum, nisi per gratiam consummatam, quae erit in patria, vel per specialem motionem Spiritus sancti, quae inclinatur & determinat in bonum vsque in finem vitae, ut apparet in confirmatis & in omnibus qui perseverant absque interruptione, tales enim censentur esse confirmati in gratia. Ex quo sequitur quod confirmatio in gratia, non est habitus sed specialis assistentia Spiritus sancti praesentis & movens eos ad omnes actus. Et haec perseverantia (ut D. Tho. dicit,) non cadit sub merito, sed per orationes impetratur: quoniam perseverantia gloriae possit cadere sub merito, sicut ipsa gloria & gratia consummata cadit sub merito: quia gratia consummata & gloria sunt terminus motionis diuinae: perseverantia vero quae pedet ex sola motione diuina comparatur ad praedictum motum, sicut principium: ideo non cadit sub merito, sicut nec prima gratia. Secundo accipitur perseverantia pro habitu perseverantiae infusae, quae est connexa gratiae, sicut & ceterae virtutes

virtutes morales infusae. Tertio accipitur pro virtute morali acquisita, quia quis eligit persistere in quocumque bono difficili vsque ad finem siue terminum non vitam, sed operis virtuosum: ut si miles perseueret vsque in finem certaminis, & magnificus vsque ad consummationem operis, & sic est virtus specialis. Quia diurna sustentia habet specialem rationem difficultatis: multi enim sustinent ad horam, qui non sustinent per annum: quoniam firmiter & immobiliter persistere in opere virtutis, requiritur ad omnem virtutem, per comparisonem ad habitum. Quia conditio cuiuscunque habitus est ut faciat promptè, faciliter, & immobiliter operari quasi in modum naturae. Non tamen omnis habitus aut virtus habet ex intentione & proposito immobiliter operari, & persistere vsque in finem operis. Sic perseverantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cum ea: versatur enim circa arduum & difficile, sicut fortitudo: & deficit ab ea, quia fortitudo versatur circa pericula mortis, perseverantia autem circa quodcumque bonum cuiuscunque virtutis. Et si perseverantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis.

Ver. 1. DE CONSTANTIA.

Constantia & perseverantia conueniunt in fine, quia ad utranque pertinet persistere in aliquo bono, differunt tamen circa ea quae difficultate afferunt ad persistendum in bonis. Nam virtus perseverantiae proprie facit hominem persistere in bono propter difficultatem quae provenit ex ipsa diurnitate. Et sic laus perseverantiae in hoc consistit, quod aliquis non recedit a bono propter diurnam tolerantiam difficultium & laboriosorum. Constantia autem facit firmiter persistere in bono, propter difficultatem quae venit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo perseverantia est principalior pars fortitudinis, potior constantia. Quia difficultas quae est ex diurnitate, est essentialior actui virtutis, quam illa quae est ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem constantiae §. praecedenti, versic. 1.

Ver. 2. DE MOLLICIE.

Mollities est peccatum oppositum perseverantiae per defectum. Vnde Philos. Molli opponitur perseverantia. Molli autem dicitur qui de facili recedit a bono propter difficulta, quae sustinere non potest. Molle enim aliquid non iudicatur, quia cedit fortiter impellenti. Nam & muri cedunt machinis percutientibus. Ideo non reputatur aliquis mollis, si cedat aliquibus grauius impellentibus. Vnde Philos. dicit quod si aliquis a fortibus & superexcellens delectationibus & tristitiis vincitur, non est mirabile. Mollities causatur dupliciter: vno modo consuetudine: cum enim assuetus est aliquis voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinentiam sustinere. Alio modo ex naturali dispositione, quia habet animum minus constantem, propter fragilitatem complexionis. Et hoc modo masculi qui faciliter cedunt, comparantur mulieribus, quae ex fragilitate complexionis molles sunt (ut dicit Philos.) Et ideo qui de facili cedunt, muliebria pati dicuntur, quasi mulieres effecti. Deliciosi autem seu delicati ac teneri dicuntur, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatem diminuat. Vnde dicitur Deuter. 28. Tenera mulier & delicata gradi non potest nec pedis vestigium figere. Tales dicuntur molles, licet mollicies respiciat affectum delectationum & deliciarum. Et sic nimis appetere remissionem vel quancunque aliam quietem, pertinet ad molliciem. Alio modo accipitur mollicies, ut est species luxuriae, de qua inferius, cum de speciebus luxuriae agitur infra c. 7. §. 4. versic. 7.

Ver. 3. DE PERTINACIA.

Pertinacia est vitium oppositum perseverantiae per excessum. Pertinax (secundum Isid. in lib. Etymo.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quasi ad omnia tenax, & ideo dicitur pertinax, eo quod imprudenter proposito seu sententia ad victoriam vsque perseuerat. Et sic pertinacia est imprudens persistencia in propria sententia. Et qui huiusmodi sunt, vocantur a Philosopho, hyphironomones, hoc est fortis sententiae: vel idionomones, hoc est propriae sententiae. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia per hoc vult excellentiam sui ingenij manifestare. Pertinax in fide, secundum iura canonica dicitur, qui deprehensus de haeresi, non vult continuo ad arbitrium Episcopi abiurare: aut qui post abiurationem & purgationem canonicam, iterum in haeresim deprehensus fuerit incidisse. Et tales absque vlla misericordia sunt brachio siue curiae seculari tradendi, ut habetur in ca. ad abolendam extra de haereticis, & in ca. accusatus, eod. tit. lib. 6. Vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in sua summa de Ecclesia, lib. 4. parte 2. ca. 16. vbi ponit viginti modos conuincendi aliquem de pertinacia, inter quos ponit duos non praetereundos. Vnus est, quando praeuentus de haeresi, persistit in negatiua, & testes idonei non sufficienter obiectati, persistunt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia cum venia non detur nisi correcto, & culpam suam recognoscenti. Alius modus est, cum quis negat fundamentum fidei, hoc est Ecclesiae auctoritatem, & sacrorum conciliorum determinationem: alios breuitatis causa omitto. Vide ibidem.

Ver. 4. DE PRAECEPTIS FORTITVDINIS.

Praecepta actuum fortitudinis reperiuntur tam in antiquo quam in nouo testamento. In antiquo quidem, Deut. 20. Non formides eos: quia dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, & Mat. 11. Regnum caelorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quarens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iaco. 4. Resistite diabolo, & fugiet a vobis.

2. 2. q. 14. l. 1.
Temperantia
dupl. s. m. n. r.

Temperantia, secundum nominis impositionem, significat quandam temperiem, hoc est rationis moderationem. Et accipitur dupliciter. Vno modo generaliter, secundum communitatem suae significationis. Et tunc significat omnem moderationem quam facit ratio in operationibus & passionibus humanis, quod conuenit omni virtuti. Et sic temperantia non est specialis virtus, sed conditio omnium virtutum. Alio modo accipitur antonomastice & restricte, sicut etiam alia nomina communia restringuntur ad ea quae sunt praecipua inter illa: ut hoc nomen (vrbis) quod significat omnes vrbes, restringitur antonomastice p. Roma, quae est principalis. Sic temperantia, quae significat omnem moderationem, antonomastice restringitur pro moderatione seu refrenatione eorum quae maximè alliciunt appetitum: ut sunt delectationes tactus cibi & venereorum. Et ex consequenti pro refrenatione tristitiarum, quae proueniunt ex defectu sive absentia delectabilium: sicut fortitudo communiter accepta, est circa omnes timores: sed antonomastice & proprie, circa timores mortis, qui sunt praecipui, & magis retrahunt à bono rationis. Sic temperantia proprie, secundum Philosophum, est circa concupiscentias & delectationes tactus, quae sunt praecipuae, quia maximè pertinent ad conseruationem humanae vitae, vel in specie, vel in individuo, in quibus consideratur aliquid principale, & aliquid secundarium. Principaliter quidem ipse vsus necessarius: puta sicut in feminis, quae est necessaria ad conseruationem speciei: & vsus cibi & potus, qui est necessarius ad conseruationem individui. Et ipse vsus necessarius habet quandam essentialem delectationem adiunctam, ne relinquatur necessaria vitae humanae: aliam homines de necessariis non curarent, ut videmus in infirmis, qui non curant de cibis, eò quod non delectentur. Si huiusmodi delectationes sunt moderatae, non sunt malae, utpote à natura inditae. Secundariò circa virtutem; vsus consideratur ea quae faciunt ad hoc quod vsus sit magis delectabilis: ut pulchritudo & ornatus foeminae, & sapor delectabilis in cibo & potu, ac etiam odor. Ideo temperantia principaliter est circa delectationes tactus, quae consequitur necessarium vsum rerum, quarum omnis vsus est in rãgẽdo. Circa delectationes autè gustus, olfactus, aut visus, est temperantia & intemperantia secundariò, in quantum sensibilia horum sensuum conserunt ad delectabilem vsum rerum necessariarum, quae pertinent ad tactum. Quia tamè gustus est propinquior tactui, quàm alij sensus, ut dictum est: ideo temperantia est magis circa gustum, quàm circa alios sensus: sed principaliter circa tactum. Quapropter Iud. dicit, quod temperantia vel intemperantia videtur gustu parum vel nihil vti. s. primò & principaliter, licet bene secundariò & intelligit de gustu ut gustus est. s. discretius saporum: quia vsus saporum, & delectatio ipsum essentialiter consequens ad tactum pertinet. Vnde Philosophus, de Anima dicit, quod tactus est sensus alimenti. Nutrimur enim calido & humido, frigido & sicco. Sed ad gustum per humiditatem pertinet discretio saporum, quae conserunt ad delectationem alimentum, in quantum sunt signa conuenientis nutrimenti.

3. Ethic.

2. 2. q. 7. l. 1.
In lib. Ethic.

2. 2. q. 14. l. 6.

Finis duplex.

3. Ethic.

In lib. de mor. Ecclesie.

3. Ethic.

DE REGULA TEMPERANTIAE.
Circum temperantiam quantum ad quantitatem vsus rerum non potest dari certa regula: cum temperantia sit circa actus humanos qui sunt in particulari, particularia autè sunt quasi infinita & varia atque variabilia. Quod enim multum esset Pigmeo, parum esset Miloni giganti. Et circa eundem hominem est variatio temporis, dispositionis, fortunae, status, & officiorum: aliquo enim tempore (puta sanitatis) aliquid est parum, quod alio tempore (puta infirmitatis) est multum & nocuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quando habet exteriora bona fortunae, & est in officio constitutus: quàm quando est eis denudatus. Ideo non potest certa regula dari. Sed regula generalis temperantiae (quae quilibet debet sibi applicare) sumitur ex fine: finis enim est regula eorum quae sunt ad finem, cum ei debeant proportionari. Sed omnia delectabilia quae veniunt in vsu hominis, ordinantur ad aliquam huius vitae necessitatem, sicut ad finem: igitur, &c. Finis autem est duplex. s. proximus & immediatus, ac immediatè mouens, & finis remotus sive vltimus, ad quem operatio finaliter ordinatur sive terminatur: vel alio modo duplex est finis. s. operantis & operis: sicut patet in aedificatione. Finis aedificationis domus, est protectio ab imbribus, frigidibus, & vètis, ac solis ardoribus: Finis autem operantis sive aedificatoris, est aliquando lucrum. Sic in temperantia, finis operis temperantiae sive remotus, est domus aeterna sive beatitudo, ad quam omnes actus finaliter debent terminari. Et ideo quicquid in delectabilibus fit contra hunc finem, est contra principalem regulam temperantiae, & pro consequens peccatum: vnde nunquam propter delectationes praetermittenda sunt ea quae ad honestatem & animae salutem pertinent: ut sunt praecipua Dei, naturae, aut Ecclesiae, & superiorum. Vnde Philosophus dicit, quod in delectabilibus quibus temperatus vititur, non solum considerat, ut sunt impedimenta sanitatis, & bonae vel malae valetudinis corporalis: sed etiam ne praeter bonum (hoc est contra honestatem) fiant. Finis autè operantis proximus & immediatè mouens ad vtdum delectabilibus, est necessitas huius vitae, quae absque illis praeseruari non potest. Vnde D. Aug. dicit. Habet enim temperatus in rebus huius vitae regulam, utroque testamento firmatam: ut eorum nil diligit, nil per se appetendum putet, sed ad vitam huius atque officiorum necessitatem, quantum satis opus est, vsurpet. Necessarium tamen hic non accipitur absolute, p. eo, sine quo res nullo modo esse posset: quia sic maxima parcimonia esset necessaria, cum natura valde modicis contenta sit. Sed accipitur hic necessarium pro necessario conuenientia, pro eo sine quo non posset res conuenienter esse. Ideo D. Aug. ad necessitatem vitae addit officiosum. Vnde Philosophus dicit, quod temperatus appetit delectabile propter sanitatem vel propter bonam habitudinem.

habitudinem. Alia verò quae non sunt ad hoc necessaria, dupliciter se habere possunt. Quaedam enim sunt impedimenta sanitatis, vel bonae habitudinis, & his temperatus non vititur. Quaedam verò sunt, quae non sunt impedimenta: & his moderatè vititur pro loco & tempore ac congruentia eorum, cum quibus conuiuit. Ideo Philosophus dicit, quod temperatus appetit alia delectabilia, quae si non sunt necessaria ad sanitatem, vel bonam habitudinem, non impedimenta his existentia.

Ver. 1. DE VITIIS OPPOSITIS TEMPERANTIAE.

Temperantiae opponitur intemperantia: quae est, quando homo non secundum rationem se habet ad delectabilia. Et quia hoc potest fieri vel propter defectum, vel excessum: ideo intemperantia amplectitur duo vitia: Vnum per defectum, quod dicitur insensibilitas: aliud per excessum, quod dicitur bestialitas: de quibus dicendum est.

Ver. 2. DE INSENSIBILITATE.

Insensibilitas est vitium, quo aliquis absque rationabili causa fugit delectationes sensibiles, tanquam secundum se malas. Notanter dictum est, absque rationabili causa, & tanquam secundum se malas: quia aliquando abstinere à delectationibus sensibilibus, non est secundum se malum, sed propter rationabilem causam, laudabile est: utpote propter aliquem bonum finem, sicut propter sanitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: sicut athletas milites necesse est à multis delectabilibus abstinere, ut officium proprium exequantur. Vnde Apostolus. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. Similiter & poenitentes, ad recipiendam animae sanitatem, videntur abstinentia delectabilium, quasi quadam dieta. Et homines volentes contemplationi vacare, ut praedicatores, & alij qui huiusmodi officium assumpserunt, ut contemplationi vacent, & quasi quadam spiritali propagatione bonum spirituale in alios transmittant, à multis delectationibus abstinent: quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus & generationi carnali vacare non abstinent. Vnde Dan. dicebat: Ego Daniel iugebam trium hebdomadarum tempus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, sed neque vnguento vsus sum. Nec tamen aliquid praedictorum ad insensibilitatis vitium pertinet, quia erant secundum rationem. Hoc vitium est nunc valde rarum. Graue tamen peccatum est, cum sit mortale, maximè cum quis tantum horret à delectationibus sensibilibus, quod necessaria ad cibandum seipsum subtrahit, aut negat debitum vxori in casu quo reddere tenetur: & generaliter si alia necessaria praetermitteret, quia ageret contra ordinem naturae inditum à Deo.

Ver. 3. DE BESTIALITATE.

Bestialitas est vitium temperantiae oppositum per excessum. Et incurritur quodcumque quis vititur delectationibus sensibilibus plusquam oportet secundum rationem, tunc enim efficitur similis bestis, quae ratione caret, & solum delectationem in operibus eorum querit. Vnde quando cessat delectatio, cessant ab operatione. Notandum tamè quod cum Philosophus dicit, Nunc intemperantiae referimus ad puerilia peccata: non vult dicere quod intemperantia conueniat solum pueris: sed quia peccatum intemperantiae est peccatum superfluae concupiscentiae, quae assimilatur puero propter tria. Primò quantum ad id quod appetit, quia uterque appetit turpe, hoc est inordinatum. Puer enim non attendit ordinem rationis, similiter neque concupiscentia audit rationem (ut dicit Philosophus.) Secundò assimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum si puer propriae voluntati dimittatur, crescit in propria voluntate. vnde Sap. Equus indomitus fiet durus, & filius remissus euadet preceps. Ita etiam concupiscentia si ei satisfiat, crescit, & maius robur accipit. Vnde D. Aug. in 7. Confessionum, Dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Terriò assimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur per hoc quod coercetur. Vnde Salom. Noli subtrahere à puero disciplinam, tu virga percuties eum, & animam de inferno liberabis. Similiter dum concupiscentiae resistitur, reducitur ad debitum honestatis modum. Et ideo Philosophus dicit, quod quemadmodum puerum oportet secundum praecipuum pedagogi viuere, sic & concupiscentiae conformari rationi, & ideo quando deordinatur à ratione, est peccatum: & tunc est mortale, quando propter delectationes huiusmodi fit contra aliquod praecipuum: & tantò grauius, quanto contra maius praecipuum: & grauisimum, quando excedit modum naturae, ut si quis delectaretur in comestione carniū humanarum, aut potatione sanguinis, aut abuteretur masculis & animalibus brutis, huiusmodi actus excedunt gradum bestialitatis. Bestiae enim irrationabiles non commiscuntur cum alterius generis animalibus, & si oppositum fiat, vel malitia hominum, vel aliunde, monstrata magna oriuntur, & abominationes reputantur. Vnde dicitur crimen pessimum, de quo Ioseph accusauit fratres suos, sed hoc in genere suo, & non absolute: quia blasphemia Dei & haeresis sunt grauiora peccata. Notandum praeterea quod licet aliqua peccata sint grauiora intemperantiae, ut homicidium, & blasphemia, & huiusmodi: Peccatum tamen intemperantiae inter peccata humana, quae attenduntur circa passiones appetitus concupiscentis, est magis exprobrabile & abominabile. Vnde Philosophus, Ethic. dicit, quod intemperantia inter alia vitia exprobrabilis est. Et D. Greg. ait: Vitia carnalia, etiam si sint minoris culpe, sunt tamen maioris infamiae, ex natura ipsorum & secundum opinionem hominum, nisi propter asuerudinem, quae aliquando magna vitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipsorum sunt grauius duplici ratione. Prima, quia maximè repugnant excellentiae hominis, qui per intemperantiam comparatur iumentis, iuxta illud Psal. Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Secunda, quia maximè repugnat claritati

2. 2. q. 14. l. 2.

2. 2. q. 14. l. 2. ar. 1.

1. Cor. 9.

Dan. 10.

2. 2. q. 34. ar. 11. q. 12.

7. Ethic.

Ecl. 3.

Proverb. 23.

3. Ethic.

Gen. 37.

Psal. 48.

& pulchritudini virtutis. Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis, ex qua tota claritas & pulchritudo virtutis procedit ac emanat.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS TEMPERANTIAE.

2. 2. 7. 143. **T**emperantia habet duas partes integrales, concurrentes & necessario requisitas ad perfectum actum ipsius. scilicet verecundiam & honestatem. Verecundia disponit ad hoc quod quis refugiat turpitudinem, temperantiae contrariam: Honestas autem disponit ad hoc quod amet pulchritudinem temperantiae, quae sibi vendicat decorem quandam.

Ver. 1. DE VERECUNDIA.

2. 2. 7. 144. 2. 7. §. 11. 747. 3. **V**erecundia, proprie loquendo, est passio appetitus irascibilis: & est species timoris, ut dictum est. Et est quaedam corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timore turpitudinis & exprobrationis proveniens. Et quia sicut honor importat testimonium virtutis: ita opprobrium, cuius timor est verecundia, importat testimonium de defectu alicuius, praecipue secundum aliquam culpam. Et ideo quanto testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tanto ab eo aliquis magis verecundatur. Testimonium autem reputatur maioris ponderis, vel propter certitudinem veritatis, vel propter effectum. Certitudo veritatis adest testimonio alicuius propter duos: Primum propter certitudinem iudicij, ut patet de Sapientibus & virtuosis, a quibus homo desiderat honorari, ideo magis de illis verecundatur. Vnde a pueris & bestiis nullus verecundatur. Secundum propter cognitionem eorum, a quibus est testimonium: quia unusquisque bene iudicat quae cognoscit: & sic magis verecundatur a personis coniunctis, quae facta nostra considerant. A peregrinis autem & ignotis, ad quos nostra facta perveniunt, non verecundamur, quia cito transeunt: sed magis verecundamur a personis coniunctis & notis, cum quibus semper conversaturi sumus, quasi nobis ex hoc perpetuum proveniat detrimentum. Ex effectu autem aliquod testimonium est magni ponderis, propter iuamem & nocumentum ab eo proveniens, & ideo magis desiderat homines honorari ab his qui possunt iuvare: & magis verecundatur ab his qui possunt nocere. Verecundia est proprie de actu turpi perpetrato: & erubescencia est de actu turpi committendo, verum tamen ista confunduntur, & vnum assumitur pro alio. Vnde Damasc. & Greg. Nazianzenus dicit, quod verecundia est de turpi actu perpetrato vel perpetrando. Verecundia in virtuosus non reperitur. Vnde Philosophus dicit: Verecundia non est hominis virtuosus: quia virtuosus contemnit opprobria, quae sibi inferuntur propter virtutem: quia indignè sibi inferuntur, ut dicit Philosophus de magnanimitate. Et Act. 7. habetur: Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habitus sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et si aliquis verecundetur ex opprobriis quae sibi propter virtutem inferuntur, non est perfecte virtuosus. Quia quanto magis quis est virtuosus, tanto magis contemnit exteriora bona & mala. Vnde Ezech. 5. Nolite timere opprobrium hominum. scilicet bene agendo. Et ideo si propter verecundiam aliquis omittet facere aliquid quod est sub precepto, non excusetur a mortali peccato. Si tamen per accidens aliquis verecundetur de operibus virtuosus, in quantum reputantur vitiosa secundum opinionem hominum, vel in quantum de operibus virtuosus notam praesumptionis vel inanis gloriae aut etiam simulationis, non peccat. Quia ad virtuosum non solum pertinet vitare vitia, sed etiam ea quae habent speciem vitiorum. Vnde 1. Thess. 5. dicitur: Ab omni specie mala abstinete vos. Quod autem aliquis non verecundetur de operibus vitiosis, vel magis vitiosis, provenit ex hoc quod non existimat malum, vel minus malum: vel quia habet minus de ratione turpis secundum opinionem hominum, ut peccata spiritualia, vel ex excessu boni temporalis aut potestatis, & ideo principes & potentes magis verecundantur de timiditate quam de audacia, & de furto quam de rapina, vel etiam quia non existimatur ut possibile, vel saltem ut difficile vitari, vel quia committens non apprehendit turpitudinem ut possibile sibi, vel quasi non facile vitabilem. Et ideo senes & virtuosus verecundia caret. Sunt tamen ita dispositi, quod si in eis esset aliquod turpe, verecundarentur. Vnde Philosophus dicit, quod verecundia est ex suppositione studiosi. ¶ Ad sciendum autem an & quomodo verecundia sit virtus: notandum est quod virtus accipitur dupliciter. scilicet communiter & proprie, siue largè & strictè. Accipiendo virtutem proprie & strictè, verecundia non est virtus: quia virtus est perfectio quaedam, ut habetur in 7. Ethic. & in 1. de Caelo dicitur, quod virtus est dispositio perfecti ad optimum. Et ideo omne illud quod repugnat perfectioni, deficit a ratione virtutis, siue non est proprie virtus. Sed verecundia repugnat perfectioni, quia est timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit aliquid faciendum exprobrabile, nec actu facit aliquid turpe, vnde opprobrium timeat: igitur verecundia non est virtus. Praeterea omnis virtus est habitus electivus: sed verecundia est passio: igitur, & c. Et quantum ex multis verecundari possit causari aliquis habitus virtutis acquisitae, per quem aliquis turpia vitet, non tamen ut ulterius & magis verecundetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisitae sic se haberet, quod magis verecundaretur, si materia verecundiae adesset. Accipiendo tamen virtutem communiter & largè, prout se extendit ad omne laudabile in humanis actibus vel passionibus, verecundia potest dici virtus, cum sit quaedam passio laudabilis, sicut spes & misericordia. Et sic accipiendo virtutem, verecundia dicitur quasi virtus integralis prudentiae (ut praedictum est) vel secundum Philosophum praesuppositivè, quia praesupponit temperatum fuisse verecundum, siue refugientem turpia.

Ver. 2. DE HONESTATE.

2. 2. 7. 145. **A**d cognitionem honestatis, supponendum est quid dicatur delectabile, vile, decorum, & honestum.

honestum. Delectabile dicitur omne illud quod est conveniens, & sic delectabile & conveniens idem sunt, quemadmodum disconveniens & tristabile. Sicut unumquodque naturaliter tristatur indiconveniensi: sic naturaliter quiescit, delectatur, & gaudet in suo convenienti, quando habet ipsam. Vnde dicit Philosophus, quod ridiculum est querere propter quid aliquis velit delectari: cum naturale sit omnibus, complacere & quiescere in suo convenienti. Quies enim omnia sicut & bonum appetit. Verum quia duplex est appetitus. scilicet sensitivus & rationalis: ideo duplex est quies siue delectatio. scilicet sensitiva & rationalis. Et quia appetitus sensitivus & rationalis aliquando in actibus contrariatur, iuxta illud Gal. 5. Caro concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem: ut non quaecunque vultis, illa faciatis: ideo stat bene quod aliquid sit delectabile secundum sensum, quod non est delectabile sed tristabile secundum rationem, ut turpe. Resultat igitur quod delectabile quietat appetitum, non tamen sequitur quod omne delectabile sit virtuosum & honestum, sed solum delectabile secundum rationem. Vtile dicitur aliquid, in quantum servit & ordinatur ad aliquid consequendum, & ratio utilis in hoc consistit, quod est ordinari ad aliud, siue sit delectabile, siue amarum & tristabile, ut medicina ad sanitatem. Et ideo aliquando id quod est vile, non est delectabile, ut potio amara. Aliquando tamen contingit quod id quod ordinatur ad aliud, sit delectabile: ut comestio, quae ordinatur ad vitae sustentationem. Hoc tamen non habet, ut vile est, siue in quantum ordinatur, sed ut conveniens est. Decorum & pulchrum idem sonant. Et de ratione decori & pulchri est claritas & debita proportio. Dionysius 4. c. de Div. Nom. dicit, quod Deus est pulcher, sicut uniuersorum consonantiae & claritatis causa. Vnde pulchritudo corporis in hoc consistit, quod homo habeat membra corporis proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Color enim est participatio quaedam luminis quod claritatem facit, similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, quod conversatio hominis, siue actus eius sit bene proportionatus secundum spiritualem rationis claritatem siue veritatem. vnde D. Aug. ait, Honestatem vocant intelligibilem pulchritudinem, quam spiritualem nos proprie dicimus. Et cum honor sit testimonium honesti & virtuosus, & gloria sit effectus honoris. (Ex eo enim quod aliquis honoratur & laudatur, redditur clarus in oculis aliorum,) constat idem esse honorificum & gloriosum: sicut idem sunt honestum, decorum & virtuosum. Et per oppositum illud quod est turpe & vitiosum, dicitur inhonestum. Vnde Apostolus. Quae inhonesta sunt nostra, abundantiorum honorem habent, honesta autem nostra nullius egent. Apostolus vocat ibi inhonesta, membra turpia: honesta autem, membra pulchra, & sic idem sunt pulchrum, decorum, honestum, & virtuosum. Honestum enim (ut dictum est ex D. Aug.) dicitur in quantum habet specialem decorem ex ordinatione rationis. Nec obstat quod de ebriis dicitur 2. Ethic. quod vinum facit praecordia honesta: quia hoc intelligitur secundum eorum reputationem, videntur enim sibi magni & honorandi. Sed hoc quod est ordinatum per rationem, est virtuosum: igitur honestum est virtuosum. Praeterea cum id quod est ordinatum per rationem, sit naturaliter conveniens homini: & unumquodque naturaliter delectetur in suo convenienti, & delectatio quietet appetitum, & sit appetibilis propter se: sequitur quod omne honestum & virtuosum, sit delectabile, & propter se appetibile: ut probat Philosophus 1. Ethic. Et quia ipsa virtus secundum se honesta est, & ordinatur ad felicitatem: sequitur quod est aliquid honestum & vile. Et sic vnum & idem potest esse simul & semel delectabile, vile & honestum. Et ita se habent, quod omne honestum est vile & delectabile, sed non econverso. Aliqua enim sunt vitiosa, quae non sunt honesta: & etiam aliqua delectabilia, quae non sunt vitiosa neque honesta: ut sunt cogitationes mala. Ex praemis apparet quod honestas, decor, & spiritualis pulchritudo idem sunt: & quod pulchrum & honestum temperantiae attributum, opponitur turpi & exprobrabili: quod attribuitur intemperantiae, ut dictum est. Et cum contraria se inuicem manifestent, iuxta illud Philosophi: Sicut propositum in proposito, sic oppositum in opposito. Igitur honestas, quae est turpitudinis oppositum, attribuitur temperantiae: non ut pars subiectiva: quia temperantia non est pars subiectiva honesti communiter accepti. Nec etiam est pars potentialis, sed quasi integralis, pro quanto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem, quae specialiter attribuitur temperantiae.

§. 3. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS TEMPERANTIAE.

Partes subiectivae siue species temperantiae sunt 4. Abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Duae primae moderantur delectationes circa nutrimentum: abstinentia circa cibum, sobrietas circa potum: aliae duae moderantur delectationes circa generationem, castitas circa actum generationis, pudicitia vero delectationes circumstantes, puta quae sunt in oculis, tactibus & amplexibus.

Ver. 1. DE ABSTINENTIA.

2. 2. 7. 146. **A**bstinentia (secundum impositionem nominis) significat subtractionem vel abstractionem ciborum. Et quia abstractio ciborum dupliciter considerari potest: ideo abstinentia dupliciter accipitur, uno modo pro subtractione ciborum absolute, ut idem est quod non comedere. Et sic non est virtus, nec actus virtutis, cum sit pura negatio. Alio modo accipitur pro abstractione ciborum ad rationem relata: quae secundum se est indifferens, quia potest esse ordinata, vel inordinata: sicut usus ciborum secundum se non est bonus neque malus, sed indifferens: ideo non pertinet ad regnum Dei, & sic intelligitur illud 1. Corinth. 4. Non est regnum Dei esca & potus. scilicet secundum se. Et illud 1. Corinth. 8. Esca non commendat nos Deo, neque enim si non manducauerimus aliqua vel aliquando, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus, scilicet spiritualiter. Si fuerit inordinata, erit mala, & pertinet ad vitium: Si vero fuerit ordinata, erit

7. Ethic.

Vtile quid sit.

Lib. 83. q.

1. Cor. 12.

Honestum.

In lib. Topi.

Ciborum abstractio.

In li. de quest. Euan.

Luc. 21. 2. Pet. 1.

1. Cor. 6. & 11.

Ieiunium nature quid sit. 2. 2. q. 147.

Ieiunium penitentia.

Psal. 118. Psal. 34. 3. Reg. 17. Iona 3.

Dan. 10.

erit bona, & pertinet ad virtutem. Aduerte tamen quod abstractio ciborum potest dupliciter ordinari & moderari per rationem, vno modo secundum quantitatem vel qualitatem, prout refertur ad sanitatem, & sic moderari abstractionem ciborum pertinet ad artem medicinæ, quæ determinat quibus cibis, & in qua quantitate, & quo tempore debeat in firmis vti. Alio modo abstractio ciborum moderatur per rationem, secundum quod fit ex fide & dilectione Dei, ad reprimendas concupiscentias, aut delationem peccatorum, aut animi serenitatem, & eleuationem in Deum, & hoc modo pertinet ad regnum Dei, & significat actum, vel habitum virtutis, quo homo eligit sibi abstrahere cibos secundum rationem, propter fines prædictos. Vnde D. Aug. ait: Nō interest omnino (ad virtutem & extra ieiunij tempus) quod alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id fiat pro congruitate hominū & personæ suæ, & pro valetudine siue necessitate: sed quanta facilitate & serenitate animi quis valeat, cum oportet & necesse est, carere. Ad hanc nos hortatur Christus dicens: Attendite ne grauentur corpora vestra crapula & ebrietate. Et hoc modo D. Pet. connumerat abstinentiam aliis virtutibus: Ministrare (in quibus) in fide vestra virtutem, in virtute scientiam, in scientia autem abstinentiam. Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ, ad quod nos hortatur D. Paul. Exhibeamus nos tanquam Dei ministros, &c. subdit in ieiuniis, &c. Ad huius euidenciam notandum est, quod ieiunium est quintuplex. scilicet spirituale, naturale, morale, penitentialia, & Ecclesiasticum. Ieiunium spirituale est abstinentia à peccato, iuxta illud Esa. 58. Nōne hoc est magis ieiunium quod elegit: dissolue colligationes impietatis, &c. Et ad hoc ieiunium tenentur omnes omni tempore. Vnde Eccle. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Ieiunium naturæ dicitur omnimoda abstractio seu abstinentia à cibo & potu: & vocatur à D. Thoma, ieiunium ieiunij. Et ad tale ieiunium obligatur sani accedentes ad Eucharistia: communionem, vt habetur in can. Sacram. de consecr. dist. 1. Ieiunium morale est abstractio cibi & potus ex proposito, propter aliquam causam rationabilem facta. Et de hoc debet intelligi dictum D. Aug. & aliorum, qui dicunt nil referre ad ieiunium, quibus cibis & quibus horis quis vratur. Ieiunium penitentia est abstractio ciborum delectabilium, ad placandam iram Dei, & impetrandam remissionem peccatorum. Vnde Ioel. 2. dicitur: Converterimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu. Et hoc modo ieiunabat David, qui dicebat: Genua mea in firmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum. Itē, Humiliahā in ieiunio animā meā. Hoc ieiunio ieiunavit Achab, & viri Ninivitar. Ex ore regis & principum indictum est ieiunium: & Deus miseratus est eorum. Et 1. Efdra 8. dicitur, ieiunauimus & rogauimus Deum, & euenit nobis prosperē. Et tale ieiunium, & omnia ieiunia Iudeorum de quibus Zach. 8. erant à vesperoyque ad vesperū, & sic toto die nil gustabāt, & affligebāt, per diem animam suam. Neque in vespero, cum refectionem accipiebant, vescabantur carnibus. Vnde Dan. de ieiunio trium hebdomadarum dicebat, Panē desiderabilem non comedi, & caro & vinū non introierunt in os meum: aliis non fuisse magna afflictio, de qua ramen aliqui iactabant se. Esa. 58. Quare ieiunauimus, & nō aspexisti? affliximus animas nostras, & nescisti? Ieiunium ecclesiasticum (hoc est ab Ecclesia indictum) consistit in abstinentia carniū, & vnica comestione, hora competenti: & est duplex. scilicet quadragesimalis, quatuor temporum & vigiliarum, quæ differunt inter se dupliciter. Primò quo ad abstractionem ciborum. Quia aliis diebus ieiuniorum à quadragesima, possunt ieiunantes & non ieiunantes vti ouis & lacticiis, in quadragesima autem non licet vt habetur in c. denique. 4. dist. Secundò differunt quo ad institutionem: quia ieiunia quatuor temporum & aliorum dierum instituta sunt à summis potētibz: sed ieiunium quadragesimæ habemus ex traditione Apostol. vt ait D. Hierony. in epist. ad Marcellam: Nos vnam quadragesimam ex traditione Apostol. toto anni tempore nobis congruo ieiunamus. Et D. Ignatius in quadam epist. dicit se accepisse hanc ordinationem à D. Ioan. Euangeliſta. Et in 4. epist. quæ est ad Philip. ita scribit: Dies festos nolite in honorare: quadragesimam verò nolite pro nihilo habere, imitationem enim continet Dei conuersationis. Hebdomadā etiam passionis nolite despiciere. Quomodo autem quadragesimam non aspernandā esse admonuisset, nisi ea tēpore, qua adhuc apostolica floruerūt tempora, fuisset eius obseruatio instituta? Et Theop. Alexandrinus scripsit, dicens: habemus quadragesimam ab Apostol. institutam & ordinatam. Et Maximus in quodā sermone de ieiunio quadragesimæ dicit: Sacram literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum, nec terrena cogitatione in initium, sed cœlesti maiestate præceptum. Et paulo post de eadem materia loquens, ait: hæc autem præcepta (quibus. scilicet constitutum est illud quadragenarium quorannis ieiunium) non tã sacerdotum præcepta quàm Dei sunt. Atque ideo quæ spernit, non sacerdotem spernit, sed Christum, qui in suo loquitur sacerdote, hæc ille. Et D. Gregor. Et habetur in c. Quadragesima, de consecr. dist. 5. dicit: Quadragesima summa obseruatione est obseruanda, vt ieiunium in ea præter dies dominicos (qui de abstinentia subtrahuntur) nisi quem infirmitas impedit, nullatenus soluantur: quia ipsi dies decimæ sunt anni. Et in c. non oportet. de consecr. dist. 3. ex concilio Laodicen. iubetur ieiunium quadragesimæ integrum seruari absq. solutione, in feria quinta hebdomadæ sanctæ, hoc modo. Non oportet in quadragesima feria quinta vltimæ hebdomadæ ieiunium dissolui, & totam quadragesimam inhonorari, sed per totos dies ieiunare, & ecclis conuenientibus abstinentia, id est, aridioribus vti. Nec legitur aliunde habuisse initium. Neque verisimile est quod Ecclesia hanc sarcinam acceptasset, & per tot secula obseruasset, nisi à Spiritu sancto & Apostolis emanasset. Hanc Apostolorum ordinationem

ordinationem prædixerat Christus, respondendo discipulis D. Ioannis Baptistæ, qui indixerat ieiunia frequentia. vnde dicebant: Quare nos & Pharisei ieiunamus frequenter, discipuli autē tui non ieiunant? respondit Christus: Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum eis manet sponsus? Veniet autem dies cum auferetur ab eis sponsus, & tūc ieiunabūt, hoc est ieiunij ordinabunt & obseruabūt. De obseruatione ieiunij quō ad eos habetur Act. 13. Ministrantibus autem illis Domino & ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabā ad opus, ad quod assumpsi eos. Ordinauerūt autem Apost. ieiunij quadragesimale propter tria. Primò in memoriam ieiunij Christi, de quo Mat. 4. & vt nos ei quodā modo nobis possibili conformemur. Secundò vt decimas temporis Domino redderemus. Vnde D. Grego. ait, vt qui toto anno nobis viuimus, auctori nostro in eius decimis mortificemur. Tertio propter bona quæ nobis à ieiunio proueniūt. Idem Greg. aliqua assignat in præfatione quadragesimæ, dicens: Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mētem eleuas, virtutem largiris & præmia. Est præterea placatio diuina, reatus delicti, & multa alia bona sequuntur. Hic autem Lutheranorum & neotericorum hereticorum (quibus comestiones & epulæ placent) abhorrentium ab abstinentia & ieiuniis, & omnia penitentia opera improbantium; & aduersus ieiunium Ecclesiæ insurgentium, sophisticas rationes ex malo intellectu sacre Scripturæ procedentes, diluere, & iacula refellere operæ pretium est. Prima eorum aggressio procedit ex satisfactione Christi, qui abundantissimè satisfecit pro peccatis nostris: ideo superfluum dicunt ieiunia nostra: & passioni Christi sit iniuria, si peccata nostra per ieiunia expiare tentamus. Sed de hac satisfactione & peritiam & penitentiam ad Christū conformatione abundè locuturi sumus c. 16. §. 4. ver. 22. ideo in præfatione super sedemus. Secunda concertatio procedit ex ciborum bonitate. Gen. 1. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erat valde bona. & Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. & Christus, Non quod intrat in os coinquinat hominem, & Apostol. Esca nos non commendat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus: Neque si manducauerimus, abundabimus, & 1. Cor. 14. Non est regnum Dei esca & potus, & ad 1. Tim. 4. Spiritus manifestè dicit, quod in nouissimis diebus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocritis loquentium mendacium, cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere, & abstinerē à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarū actione, fidelibus & his qui cognouerunt veritatem. Hinc perperam concludunt, quod delectus ciborum non solum non placet Deo, nec aliquid adfert commodi, imò tanquam à spiritibus demoniorum procedens, cauteriatā reddens conscientiam, displicet. Ideo Ecclesiam ieiunium non posse ordinare, neque vsum ciborum prohibere inferunt. Verum conclusio hæc non inferunt neque pendet ex autoritatibus prædictis: quæ si eas intrinsecus prospexeris, solum contra illos militat, qui aliquos cibos secundum se malos esse dicebant, vel Cereimonialia legis Moysi, in quibus propter futurorum significationē aliqui cibi prohibebantur, cum euangelio obseruanda fore astruebant, quorum neutrum sequitur siue probat, imò condemnat Ecclesia. Contra primos militat autoritates Gene. Matth. & Cor. Contra vltimos autem D. Paul. in epist. ad Gal. vbi Petrum dissimulantem manifestè reprehedit. Collo. 2. dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomenia, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, quoniam illa euacuata sunt. Vnde 1. Corinth. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vtrosque prosequitur D. Paul. 1. Tim. 4. quod aperte insinuat cum ait, His qui cognouerunt veritatem. Et sic deligere cibos, vel abstinerē ab eis tãquam de se malis, vel quia in lege Moysi sunt prohibiti, procedit ex doctrinis demoniorum. Sed abstinerē à certis cibis ad reprimendas concupiscentias, aut ad delendum reatum, siue ad animi eleuationem, aut ad placandam iram Dei, seu propter aliquam aliam rationabilem causam, procedit ex doctrina Christi. Nam & D. Paul. hoc consuluuit dicens, Bonum est non manducare carnem, nec bibere vinum. Hac delectatione vltus est: vnde dicebat: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. 2. Cor. 11. dicit se abundantius laborasse in ieiuniis multis. Eandem ciborum subtractionem idem Apostol. malam affirmat propter scandalum, vt in Petri reprehensione, vel propter notabile corporis aut sanitatis detrimentum. Vnde 1. Tim. 5. Modico vtere vino propter stomachum & alias infirmitates tuas. Et Rom. 12. Sit rationale obsequium vestrum. Et D. Hierony. Non refert vtrum magno vel paruo tempore te interimas. Quia de rapina holocaustum offert, qui vel ciborum nimia egestate, vel māducandi, vel somni penuria immoderatè corpus affligit, vnde sequitur quod infirmi in quadragesima carnibus vesci possunt de consilio vtriusq. medici. Similiter recta ratio non tantum subtrahit de cibo, vt homo reddatur impotens ad debita opera peragenda. vnde idem Hierony. ait, Rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiunij charitati, & vigiliis sensus integritati præfert. Ex his apparet quod præfate autoritates nō militāt cōtra Ecclesiam, quæ instituit ieiunij quadragesimale, nō vt reprobet cibos vt secundum se malos, neq. vt Cereimonialia legis Moysi seruet, nec vt corpus interimat: sed ad Christi imitandum, & ad hoc quod fideles disponāt ad redemptionis nostræ mysteria deuotè recolēda, & ad reprimēdas concupiscentias, ac serenitatem & eleuationem animi, nec nō ad placandum Deum, & reatū penæ delēdum. Si D. Ioan. Bapti. potuit indicare ieiunium discipulis suis: à fortiori Ecclesia, cui obedire Christus præcepit: Si Ecclesiam, in quibus non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Si Moyses ieiunauit 40. diebus & 40. noctibus, vt legem scriptam in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod. 24.) à fortiori Christiani, vt

Mat. 9.

Mat. 23. 1. Cor. 8.

Rom. 14.

1. Cor. 9.

Peripho ieiunij.

Mat. 18.

vt

vt auctorem legis & gratiam Spiritus sancti mereantur recipere in Paschate. Si filij Israel vt mererentur ingredi terram promissionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandiu manserunt in deserto (vt D. Ambr. dicit in quodā sermone) & qui noluerunt ieiunare, & a carnibus abstinerere, sed desiderio & actu ieiunium violauerunt, exterminati sunt, quia (vt Psal. dicit) Adhuc esse eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum: A fortiori Christiani, vt mereantur ingredi regnum cælorum, singulis annis & quādiu sunt in deserto huius mundi, quadraginta diebus a carnibus abstinerere & ieiunare debent: nisi ex legitima & rationabili causa excusentur. Et qui in ætate & statu ieiunandi sunt, & excusationem legitimam non habent, violatione diuina digni sunt. Ex his etiam apparet delectum ciborum, & præcipuè abstinentiam carniū (quam D. Paul. laudauit, & bonā esse dixit) placere Deo, qui ex ligno scientiæ boni & mali edere prohibuit, Gen. 2. & a multis cibis filios Israel, propter figurā & representationē spiritualium abstinerere præcepit: & Dan. ieiunium & abstinentiā carniū approbavit, cū ieiunio Niniuitarum: Et Christus certū genus dæmoniorū non eiiciendū fore, nisi a ieiunantibus & orantibus prædicauit. Nec obstat quod allegatū fuit ex Esa. Nunquid tale est ieiunium quod elegit per diē affligere animā suam? Quia ibi non reprobarur ieiunium, sed pessimā circumstantiā, quæ meritū ieiunij absorbebat. vnde dicitur: Nolite ieiunare sicut vsq; in hanc diem. scilicet ad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas vestra priuata contraria voluntati Dei. Ideo Christus Mat. 6. Cū ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, & in eodem, vt ieiunium approbatur ostenderet, conditiones & circumstantias ieiunij declarauit. ¶ Ad rectum Ecclesiæ ieiunium tria requiruntur. Primum est vnicuique comestio per modum cibi siue sustentationis: quia si per modum medicinæ & electuarij, vel ad tollendū alterationē duntaxat, moderatè aliquid sumatur, siue ante, siue post prædium, non soluitur ieiunium, neq; parum panis aut fructuum, ne vinū vel aqua dissoluatur aut dilaniet stomachū, etiam si pluries in die fiat, prout alteratio exigit, neq; (vt D. Caieta. ait in summula) acceptio pluriū fructuum in collatione more Romanæ curiæ, quæ id censetur approbasse, siue in illo dispensare. Videant tamen qui sumunt, quantum & qua intentione sumant, aut sumere censentur. Quia (vt habetur Gal. 6.) Deus non irridetur, sed ipsi. Secundum requisitū ad ieiunium, est abstinentiā carniū & lacticiuorū, quæ etiā præcipitur nō ieiunantibus excusatis, nisi sint infirmi, quia tales de consilio vtriusque medici (vt dictum est) vesci possunt in dubijs. Vbi verò est euidentis causa præsertim consuetudine interueniente, vel cum non potest de facili haberi recursus ad superiorem, tunc absq; medici consilio vesci possunt, & vti Epicheia, vt D. Tho. dicit. Cauere tamen debent, quantum possibile fuerit, a pusillorum scandalo, vt non videant & si videant, etiam causam necessariam & euidentem ad dispensationem cognoscant. Butyrum verò & lacticia in locis, in quibus consuetudo propter defectum olei est introducta, etiam non soluit ieiunium. ¶ Tertium requisitum est competens hora. Olim competens hora erat post vespere, deinde successu tēporis post nonam horam, hoc est hora prima post meridiem. Tandem in meridie, & nunc in vndecima hora. Circa hoc consuetudini patriæ standum est. Vnde D. Hierony. de ieiunijs loquens ait: Vnaqueque prouincia abundet suo sensu, & præcepta maiorum apostolica arbitretur. Et in can. in his. 11. dist. ex D. Aug. in epist. ad Casulanū dicitur: In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populū, mos Dei, & instituta maiorum pro lege habenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarū legū, sic & contēptores Ecclesiasticarū consuetudinū, coercēdi sunt. Vnde dicitur communiter, Cū fueris Romæ, Romano viuito more. Et sic intelligēdum est de esu carniū in die Sabbati, à festo Natiuitatis Domini, vsque ad purificationem D. Virginis, in Gallia: & de esu in trinitate & extremitatū animalium in Hispania. Quod puto nō habere locū in his, qui ex voto vel regula abstinentiā carniū obseruare habent. Quia in c. explicari, extra de obseruat. ieiunior. dicitur quod illi qui voto vel regulari obseruantia sunt astricti, in sexta feria, si festum Natiuitatis Domini venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci non possunt, secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis: ergo excipi debent à consuetudinibus particularibus. Retardare tamen horam quilibet potest, quantum placet. Præuenire verò non licet absq; rationabili causa. Cū rationabili tamen causa præuenire licet, vt propter societatem itinerantium. ¶ Ecclesia verò, quæ est pia mater, & non intendit filios obligare ad impossibile, neque ad valde difficile, secundū doctorum interpretationem & iuris præsumptionem, à vinculo ieiunij censetur nonnullos excusare, & maximè octo genera hominum. Primum locum tenent infirmi & debiles, eò quod nō possunt sufficienter & salubriter cibum ad sustentationē sumere. Secundū tenent pauperes hostiatiū mendicantes, quia hora competenti nō inueniūt sufficienter ad sustentationē naturæ. Si verò sufficienter inueniāt, & alijs robusti sunt, nō puto eos excusatos, nisi forè propter ignorantiam. Tertium tenēt mulieres prægnates & lactantes, quæ habēt pro duobus cibū sumere: ideo nō debēt ieiunare. Quia carū ieiunij tāquam paruulis damnosum, esset sacrificium de rapina. Ideo vix excusari possunt à peccato. Quartū sunt pueri, propter clementiam, & sic vsque ad finem tertij septemnij secundum medicos, hoc est vsq; ad 21. annum, non tenētur ieiunare ex præcepto Ecclesiæ. Si tamen procliuēs sunt ad luxuriam, tenētur ieiunare & carnem domare, nō præcepto Ecclesiæ, sed præcepto iuris nature, & diuini. Quintum tenēt senes & decrepiti, in quibus deficit virtus caloris naturalis. Aliquibus videtur quod à septuagesimo anno & supra, sunt excusati, iuxta illud Psal. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis: si autē in potestatis octoginta annis: amplius eorū labor & dolor. Tutius tamē putarem stādum esse cuiuslibet talium iudicio & cōsciētiæ: nō enim omnes

Psal. 77.

Ieiunium doctorum.

2. 2. q. 147. art. 6.

art. 8.

2. 2. q. 147. art. 40. art. 7.

Qui excusantur à ieiunio ecclesiæ.

Iuuenes vsque ad 21. annum non tenentur ieiunare ex præcepto ecclesiæ.

omnes eiusdem complexionis sunt seu eque fortes, aliqui in 50. anno sunt debiliores, quàm alij in 80. Quandiu sunt subiecti passionibus, & potentes ad actus venereos, cēsentur potentes ad ieiunandum, & idē cēsendum est de his qui prætextu debilitatis se à ieiunio volunt excusare. Notent tales illud quod dicitur Esa. 5. Vx qui potentes estis ab bibendū vinum, & viri fortes ad miscendā ebrietatem, & opus Domini non respicitis. Vbi tamen sentitur notabilis debilitas, & adhuc maneret dubium, consulerem obtinere dispensationem à superiore: qua habita nō censerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium: licet bene ad temperantiam. Sextum tenent laborantes pro victu quotidiano quærendo, vel manutenendo secum statum, cū labor & ieiunium absque magna difficultate non conueniant. Diuites verò qui alijs diebus non laborant, sed per alios opera sua disponunt, & in diebus ieiuniorum laborant, vt à ieiunio excusentur, non puto tutos esse in conscientia. Septimum tenent itinerantes. Equitantes verò, vbi esset magnus labor & difficultas non modica ieiunandi propter alterationem, etiam censentur excusati. Octauum tenent omnes, qui propter ieiunium impediuntur à maiori bono: vt cantores, qui habent in diuino officio cantando laborare, excusantur: & idem de prædicatoribus, si propter ieiunium impediuntur à prædicatione. Si verò sunt fortis naturæ, & propter ieiunium non impediuntur à prædicatione, nō putarem eos excusatos. Mulieres etiam vxoratae, propter bonū pacis in domo seruandū, excusantur.

Ver. 3. DE GULA. Gula autē est inordinatus appetitus cibi propter delectationē inordinatam. Et quia delectatio ordinata nō est peccatum: ideo delectati moderatè & ordinatè in comedendo, non est peccatum. Inordinata autem delectatio & ideo appetitus 4. modis fieri potest. Primò quantum ad substantiam, quando nimis lautos & preciosos cibos quis appetit. Secundò quantum ad qualitatem, quando quærit cibos nimis accuratè, hoc est curiosè præparatos. Tertio quantum ad tempus, quando præuenit debitum & competēs tempus comedendi, sine causa. Quarto quantum ad modum, vt quando non seruat debitū modum in comedendo: vt cū nimis comedit, vel nimis festinanter, absq; debita masticatione. Hos quatuor modos D. Greg. ponit: & D. Tho. vocat species gulæ. ¶ Gula est mortale peccatum, quando auertit à fine, quando. scilicet aliquis constituit vltimum finem in delectationibus cibi & potus, vt nō curet contrauenire præceptis: vt cū ieiunia contemnit, aut aliud præceptum transgredi paratus est: quia de talibus Philipp. 3. dicitur, Quorum Deus venter est. Frequēter tamen veniale est. Ideo D. Aug. inter minuta connumerat: licet quandoque in suo genere graue sit, maximè cū delectatio cibi allicit ad comedendum vsque ad vomitum vel crapulam, vel quando alia inconuenientia sequuntur, vt in firmitas præuicia, & cū est notabile detrimentum fanitatis præuisum, vel quod præuidere tenetur, est mortale, & cū inducit ad alia mortalia. ¶ Gula est vitium capitale, eò quod ab eo multa vitia (quæ à D. Greg. filia eius dicuntur) originem ducāt, & præcipuè quinque. Prima respicit rationem, & dicitur hebetudo mentis, quando ex immoderatione cibi & potus, ratio nis acies & intelligentia obrunditur & offuscatur. Secunda, quæ respicit voluntatem, dicitur incepta lætitia, quando. scilicet voluntas sopito rationis gubernaculo, dissoluitur in aliās animæ passiones. Vnde 2. Esdræ 3. Vinum omnem mentem conuertit in securitatem. Tertia respicit linguam, & dicitur multiloquiū. Vnde D. Greg. in Pastoralī ait, Nisi gulæ deditos nimia loquacitas raperet, diuise ille epulo lingua grauius non arderet. Quarta respicit inordinatum gestum, & dicitur Scurrilitas, hoc est iocularitas quædam, proueniēs ex defectu rationis. Vnde super illud. Stultiloquiū & scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, & c. dicit: scurrilitas, hoc est iocularitas, quæ risum mouere solet, dicitur. Quinta, quæ respicit factum, dicitur immunditia, quæ potest attendi secundum inordinatam emissionem quarumcumq; superfluitatum, vel specialiter quantum ad emissionem feminis. Vnde super illud Apostoli: Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, dicit Glo. hoc est incontinentia pertinens ad libidinem quocumque modo. Vitium oppositum abstinentiæ per defectum, ad insensibilitatem reducitur, vel dicitur Exinanitio.

Ver. 4. DE SOBRIETATE. Sobrietas est virtus quæ moderatur delectationes potus, maximè vini, quod ex sua fumositate natum est caput conturbare. Moderatur etiam delectationes aliorum quæ inebriare possunt. Sobrietas communiter dicta, in quacunque materia reperitur, & nil aliud est quàm mensura & moderatio. vnde ad Tit. 2. Sobriè, iuste, & piè viuamus in hoc seculo, & c. 1. Tim. 2. Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate se ornantes. Propriè tamen sobrietas est circa porum, qui inebriare seu caput conturbare potest. De hac D. Petr. Fratres, sobrii estote, & vigilate, & c. Et Eccl. 30. Aequa via hominibus vinum in sobrietate potatū: & in eodem. Sanitas animæ, sobrius potus. Vinū enim multū potatū irritationem & iram & ruinas multas facit. Ex his sequitur qd vsus vini nō est illicitus. Vnde Eccl. 31. Vinum in iocunditatem creatum est. Sed immoderatus vsus illicitus est. Vnde Cato dicit. Nullū crimē vini est, sed culpa bibentis. Quāuis autem omnes debeāt habere sobrietatem, aliquibus tamen propter operationes eorū, magis necessaria est: vt pote senibus, episcopis, Ecclesiæ ministris iuuenibus, & mulieribus. Ideo Apost. Oportet, inquit, episcopū esse sobriū, & diaconos non multo vino deditos, & idē in alijs ministris, & qui habent gubernare populū. Et ad Titū scribens Hortare senes, vt sobrii sint, quia in eis ratio vigere debet, propter aliorū eruditionē. Et in eodē: Iuuenes similiter hortare, vt sobrii sint, propter piculū. Et propter eādē rationē mulieres, quæ debilioris sūt cerebri. Vnde 1. Tim. 2. Mulieres similiter pudicas & sobrias.

2. 2. q. 148.

In 31. Mora.

Quatuor modi delectationis inordinatae. Filia sine speciebus gulæ.

31. Mora. Habetudo mentis.

Incepta lætitia.

Multiloquiū. Scurrilitas. Ephes. 5.

Ephes. 5.

2. 2. q. 149.

1. Pet. 5.

Tit. 2.

Ver. 5.

DE EBRIETATE.

2. 2. q. 115.

Gen. 9. Ebrietas quæ do mortalis vel venialis.

Ebrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine rationis, quod ex vino immoderate potato accidit. Et sic est magis pœna, quàm culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato vini vel alterius rei, ex qua sequitur ligamen rationis. Quod contingit dupliciter. Primum propter fortitudinem vini præter opinionem bibentis. Et sic ebrietas contingere potest sine peccato, præcipue si ex negligentia hominis contingat. Et sic creditur Noe inebriatus fuisse propter ignorantiam & inexperientiã fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata concupiscentia & vlu vini, & sic ebrietas est peccatum, & species gula: quæ diuiditur in comestationem & ebrietatem: quæ prohibentur Rom. 14. Non in comestationibus & ebrietatibus, & Galat. 5. enumerantur inter peccata mortalia. Manifesta sunt opera carnis, &c. Ebrietas est peccatum mortale, quando quis aduertit vel aduertere teneretur potu esse immoderatu, & inebriare potentem, & bibit: vultq; magis inebriari, quàm à potu abstinere, quia tunc homo scienter inordinate se priuat vlu rationis: & se exponit multis periculis. Si verò fiat potus p regulas medicinæ ad vomitum prouocandum, non est peccatum, quia nõ est inordinatus. Cũ autẽ est ignorantia inuincibilis, vtpote cum ignorat fortitudinẽ vini, vel non aduertit, neq; aduertere tenebatur, nõ est peccatum. Si verò quis aduertat potu esse immoderatu, tamẽ non existimat potum inebriare potentẽ, sed caput modicu conturbatẽ, est veniale. Ex his sequitur quod assiduitas inebriandi facit ebrietatẽ esse mortale: nõ propter iterationem actus, sed quia non potest esse q. homo assidue inebrietur, quin sciẽs & volens inebrietur. Et quemadmodum dictum est quod sobrietas est magis decens certis personis. scilicet episcopis, & Ecclesie ministris, religiosis, senibus, iuuenibus, & mulieribus: ita ebrietas est illis magis indecens, turpis, & exprobrabilis. Vnde in canonibus Apostoli legitur: Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, alea: aut ebrietas deseruiens, deponatur. Ebrietas inuincibilis & absq; culpa excusat à peccato sequente; quia causat inuoluntarium, ratione ignorantia. Si autem sit vincibilis & culpabilis etiã mortali, excusat peccatum sequens à tanto propter ignorantiam sequentem. & ligamen rationis, quod aliquo modo causat inuoluntarium tamen non excusat à toto: quia licet peccatum sequens nõ fuerit particulariter voluntarium: fuit tamen voluntarium in causa. Vnde Philof. 6. Ethic. dicit, quod ebrius meretur duplicem increpationem, secundum legem cuiusdam Pythagorici: qui (vt habetur in 2. Politicorum) statuit quod si ebrius percussit, plus puniatur quàm sobrius, quia pluries iniuriatur & turbant pacificum cõuiuium. An autem peccet nouo peccato dubium est, quia si impeditur à percussione, puta si includeretur aut ligaretur, non puniretur vt percussor. Sed in oppositum videtur, quia actus ille in ebrietate factus, nullam habet libertatem. Ideo D. Tho. dicit de damnatis, qui ex necessitate peccant, quod totum demeritum sequentis aliq; ad primam culpam pertinere videtur. Similis ratio videtur esse de ebriis. Verumtamen culpe est apud Deum, qui interiora cognoscit & iudicat: aliud apud homines, qui sola exteriora cognoscunt: & de illis solis iudicant, iuxta illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur.

Ver. 6.

DE CASTITATE.

4. sent. dist. 49. et in Ad 3. p. q. 98. art. 5. ad 2. 1. Reg. 16.

2. 2. q. 350.

Castitas est virtus & species temperantia, quæ concupiscentiam moderatur, ne prætereat siue deficiat neque excedat debitum delectationum vsum circa venerea. Hanc D. Paul. 2. Cor. 6. connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in castitatem virginalem, vidualem, & matrimonialem.

Ver. 7.

DE VIRGINITATE.

2. 2. q. 152.

Virginitas (prout est virtus) importat propositum habituale voto firmatu integritatis carnis perpetuo seruandæ, hoc est nunquam experiri delectationem venereorum. In virginitate igitur sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale, est integritas carnis in membris generationi deputatis. Formale autem, est illud firmum propositum votum firmatum. Et sic ad completam virginitatem hæc duo necessariò requiruntur. Et ideo quolibet illorum voluntariè immutato, non remanet virginitas completa atq; perfecta. Si verò nõ voluntariè sed inuoluntariè, puta si dormiendo aut p violentiam fieret integritatis carnis corruptio, virginitatis perfectæ meritum non periret, licet caro sentiret & experiret delectationem veneream, dummodo volũtas non consentiret. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam, & D. Aug. dicit, quod illa membra possunt diuersis casibus vulnerata vim perperit, & medici quandoque saluti opitulantes, hoc ibi faciunt quod horret aspectus. Obstetrix etiã, virginis integritatẽ manu velut exploras, dũ inspicit, pdit: deinde subiugit, Non opinor quenquã tã stultè sapere, vt hinc perisẽ aliquid existimet, etiam de ipsius corporis sanctitate: quauis membri illius integritas iã perditã sit. Non ergo talis amittit aureolam, de qua infra dicitur. Si verò voluntariè, tũc perderetur virginitas, nec posset recuperari per pœnitentiam, sicut virginitas formalis deperditã, potest per pœnitentiam & actũ interiorem reparari, quemadmodum per solũ actũ interiorem deperditur. Sed nõ materialis, prout si quis consumpserit diuitias suas, aut aliquo alio membro se mutilauerit, p pœnitentiam non restituitur ei membrũ, nec diuitia consumpta. Circa materiale virginitatis est aliquid quod miraculosè potest reparari diuinitus. scilicet integritas membri. Aliud est quod nec miraculosè reparari potest, vt. scilicet qui expertus est voluptatem veneream, non sit expertus: non enim fieri potest, vt ea quæ facta sunt, non fuerint facta. Vnde dicitur, quod ad præteritum non est potestã: vt. nõ sit præteritum, implicat enim contradictionem. Ideo D. Hiero. ait: Audaçter dicam, cum omnia possit Deus, suscitare tamen non potest virginem post ruinam. De præminentia virginitatis ad castitatem conjugalem, dicit D. Aug. in lib. de Virginitate: Certa ratione & sanctarum script

In epist. ad Eufochium or habetur in c. 51 Paulus 32. q. 5.

Ver. 8.

DE PUDICITIA.

D. P.

Pudicitia à pudore (in quo verecũdia significatur) dicta, versatur circa illa, de quibus homines maxime verecundantur. Verecundantur autem homines de actibus venereis (vt D. Aug. ait) intantum vt concubitus coniugalis, qui nuptiarum honestate decoratur, verecundia non careat. Et hoc ideo, quia motus genitalium non subiicitur imperio rationis, sicut motus aliorum exteriorum membrorum: verecundantur etiam nõ solum de illa coniunctione, sed etiam de quibuscũque signis eius, vt dicit Philof. in 2. Rhetorices. Ideo pudicitia (quæ attenditur circa venerea) præcipue attenditur circa signa venereorum, vt sunt impudici aspectus, & tactus, oscula, & amplexus, & alia huiusmodi, quæ solent deprehendi. Ideo pudicitia est virtus, quæ moderatur delectationes circa ea quæ consequuntur seu ordinantur ad venerea. De hac D. Aug. ait: Prædicanda est etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi, vt nil genitalibus membris illicitum perpetretur.

2. 2. q. 151. ar. 4. 2. de Ci. Dei.

In lib. de Perseus.

§. 4.

DE VITIIS OPPOSITIS CASTITATI.

E.

Castitati opponitur luxuria, quæ est inordinatus appetitus delectationum venerearum. vnde luxuriosus (secundũ Isid.) dicitur quasi solutus in voluptates. Voluptates enim venereæ maxime solunt appetitum. Ideo circa eas luxuria maxime consideratur. Luxuriã esse peccatũ mortale apparet ex illo Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, &c. subiungit, & similia quæ prædico vobis, quoniam qui talia agunt, regnum Dei nõ cõsequetur. Et quauis semen sit superfluum alimenti & virtutis nutritiua (vt dicit Philof.) & in aliarum superfluitatum emissionẽ nõ sit peccatum, qualitercũque emittantur, salua decetia cõiunctus humanitatis: tamẽ in emissionẽ seminis, quæ sit cõtra ordinem rationis, est peccatum: eod quod natura eger illo superfluo, & ordinauit ad generationem, & ideo illa emissio est peccatum mortale, quocũq; modo volũtarẽ fiat extra matrimonium, quod est ordinatum ad generationem, aliis autem superfluitatibus natura nõ eger, nec ordinauit illas. Ideo non refert neq; est peccatum, quocũque modo emittantur. Luxuria est vitium capitale, cùm ex eo siue propter eius finem, qui est delectatio venereorum, multa vitia oriuntur & perpetrentur. Et secundum D. Greg. habet octo filias. scilicet cecitas mentis, inconsiderationem, præcipitationem, inconstantiam, amorem sui, odium Dei, affectum præsentis seculi, & horrorem ac desperationem futuri, quando enim inferiores animæ vires vehementer afficiuntur ad sua obiecta: consequens est vt superiores vires deordinentur in suis actibus, cùm pendẽt ac deriuẽtur quodammodo ex inferioribus viribus. Per vitium vehementiam passionis & delectationis: & ideo per luxuriam vires superiores, quæ sunt ratio & voluntas, maxime deordinantur. Sunt autẽ quatuor actus rationis in agẽdis. Primus est simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem vt bonum. Et hic actus impeditur p luxuriam: ideo sequitur eam cecitas mentis, secundum illud Dan. 13. Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum, & quantum ad hoc ponitur cecitas mētis. vnde Sophonias, Ambulabunt vt cæci, quia domino peccauerunt. Secundus actus rationis est cõsiliũ de iis quæ sunt agẽda propter finem, & hic etiam impeditur p cõcupiscentiam luxuriã. Vnde Terent. in Eunuchis, loquens de amore libidinoso: Quæ res in se neque cõsiliũ, neq; modum vllum habet, cõsilio regere non potes: & quãtũ ad hoc ponitur præcipitatio, quæ importat subtractionem cõsiliij, vt dictum est. Tertius actus est iudicium de agẽdis: & hic etiam impeditur per luxuriã. Vnde Dan. 13. de senibus luxuriosis, Auerterũt sensum suum, vt nõ recordarentur iudiciorũ rectorũ, & quantum ad hoc ponitur inconsideratio, de qua dictum est. Quartus actus est præceptum siue imperium rationis de agẽdis, hic actus etiam impeditur per luxuriam, inquantũ homo impeditur impetu concupiscentia, ne exequatur id quod decreuit esse faciendum. Vnde Terent. in Eunuchis de Thrasone milite, qui iactabat se recessurũ ab amica, dicit: Hęc verba vna falsa lachrymula restringet, & quãtũ ad hoc ponitur incõstãtia. Ex parte autem volũtatis cõsequitur duplex actus, quoru vnus est appetitus finis: & quãtũ ad hoc ponitur amor sui, quantum. scilicet ad delectationem quam inordinatè appetit, & per contrarium ponitur odium Dei, inquantum. scilicet Deus prohibet delectationem concupitam. Alius actus volũtatis est appetitus eorum quæ sunt ad finẽ, hoc est mediocritas, & quantum ad hoc ponitur affectus præsentis seculi, in quo aliquis vult frui voluptate. Et p oppositum opponitur desperatio & horror futuri seculi. Quia dũ nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat venire ad spirituales, sed fastidit eas. Isidorus circa actus inordinatos exteriores ad delectationẽ pertinẽtes, ponit quatuor. Primũ circa materiam. Et sic ponit multiloquium. Cum enim ex abundantia cordis os loquatur (vt dicitur Mat. 12.) Luxuriosus (quorum est cor turpibus delectationibus & cõcupiscentiis plenu) de facili ad turpia verba prorumpit. Secundum ex parte causæ. Cũ enim luxuriã inconsiderationem & præcipitationem causetur, facit prorũpere in verba leuiter & inconsideratè dicta, & sic ponit scurrilitatẽ, siue scurrilia verba. Tertiu quãtũ

2. 2. q. 151. Li. Eubio.

In lib. de Ge.

Luxuria filia cõlo. 13. Moral.

Sopho. 1. Præcipitatio.

2. 2. §. 3. ver. 1. Inconsideratio. 2. §. 3. ver. 2.

ad finem. Cum enim luxuriosus delectationem quærat, & verba sua ad delectationem ordinet, prorumpit in verba ludicra. Quartum quantum ad sententiam verborum, quam pervertit luxuria, propter cecitatem mentis quam causat, prorumpit in stultiloquia: ut pote cum præfert delectationes quas appetit, quibuscunque aliis rebus. ¶ Luxuria habet septem species. scilicet fornicationem simplicem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, sacrilegium, & vitium contra naturam, quia ubi est specialis ratio de fornicatione, oportet ibi esse speciale peccatum, sed sic est in istis (ut patet inveniunt) igitur, &c.

Luxuria species septem.

2. 2. 4. 154. 47. 2. Spiritualis fornicatio.

Mat. 19.

Iudas fornicatus est. Osee 7. vers. 1. non.

c. 1. §. 7. ver. 11. 2. 2. 9. 154. 47. 2. 84.

DE FORNICATIONE.

Fornicatio est duplex. scilicet spiritualis & corporalis. Spiritualis est idololatria, quæ habet similitudinem cum corporali: quia sicut in corporali est accessus ad non suam, & concubitus cum eam: sic in idololatria est accessus ad non suum Deum, & concubitus cum eo, & hæc etiã potest dici adulterium, præcipuè in eo qui fidem dedit Deo: ut Iudæi in circumcissione, & Christiani in baptismo. Et sic intelliguntur multi passus sacræ scripturæ in antiquo testamento de filiis Israel, maxime Ezech. 16. Multiplicasti fornicationes tuas, & Hier. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et Christus Mat. 12. Generatio prava & adultera signum querit. ¶ Fornicatio corporalis est concubitus soluti cum soluta. Fornicationem simplicem esse peccatum mortale iure diuino manifestum est per illud quod habetur Eph. 5. Fornicatio autem, &c. subditur. Hoc autem scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum seruitus, non habet partem in regno Christi & Dei. Sed nil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale: igitur, &c. Et Tob. 4. Attende ab omni fornicatione: & præter uxorem tuam ne patiaris crimen scire. Crimen autem importat peccatum mortale: igitur, & Act. 15. Abstineatis vos à fornicatione. Nec obstat quod Abraham legitur habuisse concubinam, Gen. 16. Iacob pariter, Gen. 30. quia erant uxores, & cum illis dispensatum fuit super pluralitate vxorum, eod quod cultus diuinus erat per propagationem naturalem ampliandus: sicut in noua lege, in qua fides per miracula propagatur. Et per Christum dispensatio illa reuocata fuit, cum reprobaui libellum repudij, & reduxit matrimonium ad statum in quo fuerat institutum. Iudas tamen non excusatur à fornicatione cum Thamar, Gen. 38. I. cet Osee non fuerit fornicatus, eod quod præcepto domini uxorem accepit meretricem & fornicariam. Et quãuis quãlibet inordinata comestio non sit peccatum mortale ex genere, eod quod per vnam comestionem non impeditur bonum totius vitæ (quia si impediretur esset mortale.) Tamen quãlibet fornicatio impedit bonum prolis nascituræ, cum ex vno concubitu generatio fieri possit, & ideo ex ipso genere actus est peccatum mortale, & sic non solum iure diuino, sed etiã iure naturali: quia contrariatur charitati & bono prolis nascituræ. de his amplius, cum de concubinato agetur.

DE ADULTERIO.

Adulterium est accessus ad alienum thorum: & committitur, quando alter illorum est alicui alij matrimonio coniunctus. Hoc autem nulli dubium est adulterium esse maius peccatum fornicatione: quia in simplici fornicatione nulla fit proximo iniuria, sed soli Deo. In adulterio autem quãuis non fiat iniuria consentienti, fit tamen coniugi, & Ecclesiæ sacramento, & ideo post homicidium in grauitate adulterij collocatur: non ratione venerorum tantum, quia peccatum contra naturam grauius est: sed propter alias circumstantias. Et quãuis secundum aliquid sit grauius in viro, eod quod vir sit maioris & viuacioris rationis: absolute tamen & simpliciter est grauius peccatum in muliere, propter multa retrahentia & pericula, quibus mulier se exponit, & prolem, de his amplius dictum est in c. 5. §. 1. ver. 14. Hoc peccatum speciali præcepto legis naturæ prohibetur: Non moechaberis, Exo. 20. Adulterij fieri potest stuprum, incestus, sacrilegium, & raptus: si vxoratus ad virginem vel consanguineam, aut monialè, vel violenter accedat. Nec inconuenit (prout dictum est) quod vnus actus materialiter, sit plura peccata formaliter, propter diuersas deordinationes & prohibitiones quas habet.

DE INCESTU.

Incestus est, cum quis abutitur consanguinea vel affine: & tanto est peccatum grauius, quanto sunt proximiores in gradu, de his personis est specialis prohibitio Leui. 18. Ideo est speciale peccatum. Deordinatio in hoc peccato prouenit ex eo quod homo naturaliter debet quãdam honorificentiam consanguineis, & propter eos affinitibus: intantum quod apud antiquos (ut refert Valer. Max.) non erat fas filium cum patre balneari, ne se nudos conspicerent. Prædicta autem honorificentia non potest seruari in actibus venereis, in quibus est turpitudine maxima.

DE STUPRO.

Stuprum præcipuè consistit in actu, quo virgo etiã volens defloratur. In hoc peccato est specialis deformitas, tam ex parte puellæ, quàm patris. Ex parte puellæ, quia ex hoc quod violatur, nulla pactione coniugali præcedente, impeditur à legitimo matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandis, talis deformitas non reperitur in viro. Ideo vir virgo primò concubens, non peccat peccato stupri, ut dicit D. Caieta. Ex parte patris, quia opprobrium ei fit, eod quod puella in eius cura & sollicitudine sita est. Et ideo Deus duplicem penam stuprantibus ordinauerat olim in lege. Patri tenebatur stuprator in quingentis siclis: ut habetur Deut. 22. Quo ad puellam, habetur Exod. 22. Si quis seduxerit virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam uxorem. Si pater virginis noluerit ei dare, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quã virgines accipere consueverunt. Prædictæ tamen ordinationes (inquantum sunt iudiciales) non obligant, nisi quatenus Ecclesiæ vel aliqua cõmunitas eas reconstituerit. Quod si nulla sit reconstitutio

2. 2. 9. 154. 47. 2.

vel humana circa hæc ordinatio, tenetur stuprator propter iniuriam factam ad arbitrium iudicis, qui in non moderatis per legem debet arbitrari & non moderari.

DE RAPTU.

Raptus (prout est species luxuriæ) est concubitus violentus, siue sit virgo, vidua, vxorata, aut monialis, & sic potest concurrere simul cum aliis peccatis: si fiat violentia patri, marito, priorissæ, vel monasterio. Si violenter abducatur à domo patris, mariti, vel à monasterio, dicitur raptus, qui est graue peccatum, & per leges punitur pena capitali: & eius substantia applicatur raptæ, etiam si non fuerit cognita. de his Legistæ in rubr. de rapt. C. & in l. si quis non dicam rapere. C. de epil. & cle. Vir tamen quãuis violentiam inferat sponse, excusatur à raptu, eod quod ius habeat in illa, maxime si contraxit per verba de præfenti.

2. 2. 9. 154. art. 7.

DE SACRILEGIO.

Sacrilegium accipitur dupliciter: primò, ut est vitium religioni oppositum, de quo dictum est. Secundo, ut est species luxuriæ. Et tunc dicitur concubitus cum persona Deo dicata: ut si vir etiã laicus cum moniali, vel mulier cum ordinato & dicato Deo. Potest etiam ex vtroque extremo committi: & tunc est grauius peccatum, ex suo genere mortale, & magna pena dignum.

2. 2. 9. 154. art. 50. c. 5. §. 6. ver. 3.

DE VITIO CONTRA NATURAM.

Icet omne vitium sit contra naturam hominis, cuius bonum secundum D. Diony. est secundum rationem esse: specialiter tamen abusus qui fit circa venerea contra modum humanum (sicut si cum masculo vel femina extra vas naturale, vel cum alterius generis animantibus) dicitur vitium contra naturam: quia in illis minus obseruatur ratio, quæ est natura hominis: & vocatur à D. Paul. immunditia, per antonomasiam. vnde ait: Et non egerunt penitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, vbi gl. Immunditia est vitium contra naturam. Et habet plures species. Si quis solus, vocatur Mollities & pollutio voluntaria, quæ semper est peccatum mortale, ut habetur ex illo 1. Cor. 6. Nolite errare: neque fornicarij, neque masculorum concubitores, neque molles regnum Dei possidebunt. Propter hoc peccatum, Onam qui fundebat semen in terrâ, percussit dominus, eod quod rem detestabilem faceret, in iniuriam totius naturæ humanæ, cuius semen est ad generationem ordinatum. Hoc vitium in secundam personam valde graue est. Ideo Rom. 1. D. Paul. plurimum detestatur masculorum concubitores. Sed vitium bestialitatis est grauiusimum in genere suo. vnde super illud Gen. 37. Ioseph accusauit fratres suos apud patrem, crimine pessimo, dicit Glof. quia cum pecoribus commiscebantur. Propter hoc peccatum pluit dominus ignem & sulphur super Sodomam & ciuitates circumuicinas. ¶ Et ideo in huius exemplum & criminis detestationem, de talibus conuicti non immerito flammis traduntur. ¶ Nocturna verò pollutio, quæ cõtingit in somniis, peccatum esse non potest, cum non sit voluntaria, est tamen aliquando sequela præcedentis peccati: puta cum cõtingit ex vehemeri cogitatione præcedente in vigilia. Non tamè est peccatum intrinsecè, etiam si in vigilia terminetur, dummodo non placeat: cum non sit in facultate hominis impedire. Et eodem modo dicendum est de omnibus aliis deformitatibus, quæ cõtingunt dormientibus in somniis, etiã si à demonibus vel ex fragilitate proueniãt, dummodo non sit cõsensu: quia si esset cõsensu vel complacètia in illo, peccatum esset, & non in somnio, cum non subiacet libertati. ¶ Tactus autè & oscula vel amplexus, quãuis ex genere suo non sint peccata mortalia aut venialia (possunt enim absque libidine fieri secundum cõsuetudinem patriæ, vel propter necessitatè aut aliã causam rationalem) si tamen deliberatè fiant, propter intentionem corruptam, sunt peccata mortalia, sicut & aspectus, iuxta illud Mat. 5. Si quis viderit mulierè ad concupiscendum eam, iam moechatus est in corde suo. Non solum enim cõsensu in actu peccati mortalis, est peccatum mortale, sed etiã in delectatione: ut dictum est, cum de cõsensu ageretur. Vnde D. Cypri. ad Pompeiũ, de Virginitate, dicit: Certè ipse concubitus, ipse amplexus, ipsa confabulatio, osculatio, & coniacentium duorum turpis & scanda cognitio, quantum de decore & criminis sit, cõsuetur. Quod intelligendum est extra matrimonium. Et quãuis non impediãt bonum prolis humanæ: quia tamè procedunt ex libidine, quæ ad illud inclinat & disponit, sunt peccata. Qui enim amat piculum, in illo peribit.

2. 2. 9. 154. art. 11.

2. Cor. 12.

Gen. 38.

Gen. 19.

Ecc. 7.

DE PARTIBVS POTENTIALIBVS TEMPERANTIAE.

Decem communiter poni solent partes potentiales temperantiæ, quæ dicuntur virtutes adiunctæ & secundariæ: quia cõueniunt cum ipsa temperantiã in hoc quod moderantur aliquas passionem, vel aliquod pertinens ad eas, sicut temperantiã. Deficiunt tamen à ratione temperantiæ, quæ moderatur passionem maxime allicientes, & non hæ decem. scilicet continentia, mansuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapeliã, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponunt, quas reducunt ad aliquas prædictarum, alij tamen non ponunt nisi quatuor. scilicet continentia, mansuetudinem, clementiam, & modestiam, quæ subdividuntur in quinque. scilicet humilitatem, studiositatè, bonam ordinationem, eutrapeliã, & ornatum, sub quo simplicitas, de quibus per ordinem dicendum est.

DE CONTINENTIA.

Continentia dupliciter accipitur. Vno modo per ea qua homo ab omni delectatione venerea abstinet. Vnde Apost. Gal. 5. continentia castitati coniungit. Et sic continentia videtur idem esse cum castitate, & eodem modo distingui siue diuidi potest. Alio modo accipitur continentia, qua quis resistit concupiscentiis prauis vehementibus. Et hoc modo accipit Philof. in 7. Ethic. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquantum firmat rationem contra passionem, ne ab eis deducatur. Non tamen attingit perfectam virtutis moralis rationem, secundum quam

appetitus sensitivus subditur rationi, sic q in eo non in surgit vehementes passiones sed prompte & faciliter absque difficultate exit in actum. Ideo Philof. in 4. Ethic. dicit, quod continentia non est perfecta virtus, sed mixta, in quantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit a virtute. Accipiendo tamen largè virtutem pro quolibet principio laudabilium operum, continentia potest dici virtus, quæ principaliter est circa delectationes tactus, sicut & temperantia, & minus principaliter circa concupiscentias honoris aut iræ. Et sic subieciuntur in voluntate, qua quis eligit non sequi vehementes concupiscentias illicitas.

Ver. 2.

DE INCONTINENTIA.

Incontinentia dupliciter & opposito modo ad continentiam accipi potest. Primo p ea qua quis liberè se immergit delectationibus turpibus. Et sic est peccatum generale ad gulam, ebrietatè, & luxuriam. Alio modo pro ea qua quis rectam rationem habens, vincitur à vehementi concupiscentia carnalium delectationum honoris, aut iræ. Et talis incontinentia est peccatum personæ non omnino depravata. Ideo est minus peccatum quàm intemperantia. Quia intemperati voluntas magis inclinatur ad peccandum, cum ex propria electione, quæ procedit ex habitu. In eo verò qui est incontinens, voluntas inclinatur ad malum ex passione quæ citò transit. Et inde est quod incontinens statim pœnitet transiente passione, quod non facit intemperatus: imò gaudet se peccasse, eò quod operatio peccati facta est ei connaturalis secundum habitum. Vnde de temperantia dicitur Prouerb. 2. Latantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pœsimis. Hanc rationem tangit Philof. dicens, quod intemperatus non est pœnitius: immanet enim electioni. Incontinens autem omnis est pœnitius: & ideo minus peccat. ¶ Incontinentia concupiscentiæ est peior quàm iræ aut ambitionis. Vnde Philof. dicit, quod minus turpis est incontinentia iræ, quàm incontinentia concupiscentiæ, propter quatuor. Primò quia motus iræ participat aliquo modo rationem, in quantum iratus tendit ad vindicandam iniuriam sibi factam: quod aliquo modo ratio dicitur, sed non perfectè. Sed motus concupiscentiæ est totaliter secundum sensum, & nullo modo secundum rationem. Secundò quia motus iræ magis sequitur complexionem propter velocitatem motus cholere, quæ tendit ad iram. vnde magis est in promptu, quod ille qui est secundum dispositionem corporis dispositus ad irascendum, magis irascatur, quàm ille qui est dispositus ad concupiscendum, concupiscat. vnde frequentius ex iracundis nascuntur iracundi, quàm ex concupiscentibus concupiscentes. Quod autem provenit ex corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. Tertio quia ira quærit manifestè operari, & concupiscentia quærit latebras, & dolosè subintrat. Quarto quia concupiscentes delectabiliter operatur. Iratus autem quasi quadam tristitia precedente coactus. Tunc incontinentia est peccatum mortale, quando procedit vsque ad consensum de liberatum alicuius, quod est peccatum mortale, puta vindictam, fornicationem, &c. aliàs est peccatum veniale.

2. 2. q. 156.

7. Ethic.

Ver. 3.

DE CLEMENTIA ET MANSVETVDINE.

Mansuetudo propriè est virtus, quæ moderatur & frenat impetum iræ. Clementia autem est virtus quæ moderatur exteriores punitiones. Vnde Seneca. Clementia est potentia animi in potestate vlciscendi. Et quia istæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, se consequuntur ad inuicem, sicut iustitia & liberalitas, quæ cohibent aliquem à furto: & conueniunt cum misericordia, quia vtraque fugit & abhorret à miseria alterius. Ideo clementia misericordia nuncupatur. Differunt tamen, quia ad misericordiam pertinet subuenire miseria: alterius per beneficij collationem. Sed ad clementiam pertinet miseriam diminuere per pœnarum subtractionem. Clementia & mansuetudo ponuntur partes temperantiæ: quia imitantur eam in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modum, ex quo principaliter dependet laus temperantiæ, cuius est moderari & refrenare concupiscentias vehementissimas. Sic mansuetudo moderatiua est iræ, clementia verò pœnarum. Ideo adiunguntur temperantiæ, sicut virtuti principali.

2. 2. q. 157. In 2. lib. de Cle.

Ver. 4.

DE IRA SIVE IRACVNDIA.

Ira, propriè loquendo, est passio appetitus à qua vis siue potentia irascibilis nominatur, per quæ aliquis appetit vindictam. Et quia vindicta potest bene vel malè appeti, sicut & infligi: Ideo ira secundum se est indifferens: sed secundum quod moderatur & determinatur per rationem quando oportet quantum & secundum quod oportet, est bona, vt si pater moderatè irascatur contra filium propter culpam vel defectum, vel pælatus cõtra subditum. Et similiter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonum iustitiæ seruandum (dummodo fiat secundum ordinem iuris) est à Deo, cuius minister est potestas puniens, & tunc ira non est peccatum, imò est laudabilis. Sic iratus est Christus, cum factò quasi flagello ex funiculis, cecit emétes & vendentes de templo. Ad hunc modum irascendi hortabatur Pålomographus: Irascimini & nolite peccare. Hæc ira alio nomine dicitur zelus, hoc est quæ fit propter amorem & honorè Dei, ac Reipub. vtilitatem. vnde Ioan. 2. Recordati sunt discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Quando verò ira non est regulata per rationem, quocumque modo fiat, est peccatum: puta si quis appetit vindictam propter malum eius qui puniendus est, vel si appetat eum puniri qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel etiam non secundum iuris ordinem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpæ ab eo qui præest. Est autem peccatum mortale, quando contrariatur charitati: quod est quædo appetitur notabile damnum seu malum proximi, in persona vel bonis. Est autem veniale tripliciter. Primò propter imperfectionem actus, vt quando malum quod appetitur, non est

Rom. 13. Mat. 21. Psal. 4.

est notabile. Secundo propter subreptionem, quando non ex pleno & libero vsu rationis procedit, sed ex impetu passionis & motu secundo primo. Tertio propter inordinatum modum, quando quis etiam ex causa licita irascitur, sed nimis ardet, aut secundum exteriores motus nimis excandescit, est veniale. Posset tamen propter scādalum fieri mortale, aceriam si huic excessui addatur aliquid quod sit contra dilectionem Dei & proximitate si prorumpat in blasphemiam, vel contumeliam, aut aliud crimen. Vnde Mat. 5. dicebat Christus: Ego autem dico vobis: Omnis qui irascitur fratri suo (in corde) reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha (quod secundum D. Chryf. paripensionis verbum est, sicut cum diximus, Tu, ex contemptu) reus erit cõcilio. Qui autem dixerit fratri suo, Faruc: reus erit gehennæ ignis. Hi sunt tres gradus iracundia, secundum processum humani actus: in quo primo aliquid in corde concipitur, deinde p exteriora signa manifestatur, & tandem peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, & vindicta verbo vel facto infligitur. Iracundorum tres modi assignantur à Philof. Quidam sunt acuti, qui nimis citò irascuntur, ex qualibet etiam leui causa: tamen citò euanescent ira. Quidam amari, quando irascuntur ex causa iræ: quæ est memoria iniuriæ illatæ, & ex hoc ira diu perseverat; quia continuè memorantur. vnde ex hoc diuturnam tristitiam concipiunt. Ideo sunt sibiipsis amari. Quidam graues & difficiles & quasi implacabiles, & isti sunt peiores. Grego. autem Nicen. & Damasc. ponunt tres species irascibilitatis. Primam vocant iram felleam: secundum maniam & insaniam: tertiam furorem. Hæ tres species ordinatè respondent tribus modis à Philosopho constitutis. Sed de duabus vltimis facit mentionem Dauid: Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua, &c. ¶ Ira est vitium capitale, quia ex ea siue eius modo multa vitia oriuntur, præcipuè sex, quæ à D. Greg. filij iræ dicuntur. Quæ sunt: indignatio, timor mētis, contumelia, clamor, blasphemiam, rixa. Ira enim tripliciter potest considerari. Primò secundum quod est in corde. Et sic ex ira oriuntur duo vitia: Vitium ex parte eius cui quis irascitur, quem reputat indignū, vt sibi tale quid fecerit, & sic ponitur indignatio. Aliud ex parte sui ipsius, in quantum, scogitat diuersas vias vindictæ: & talibus cogitationibus animū replet, secundum illud Iob 15. Nunquid sapiens replebit stomachū suū? & sic ponitur tumor mentis. Secundò consideratur prout est in ore, & sic ex ira duplex inordinatio procedit. Vna quidè secundum hoc quod homo in modo loquendi iram suā demonstrat vt dicendo, Racha, siue parui pendendo. Et sic ponitur clamor, per què intelligitur alta & inordinata ac cõfusa locutio. Alia inordinatio est secundum quod aliquis prorūpit in verba iniuriosa: quæ quidem si sint cõtra Deū, erit blasphemiam: si verò contra proximum, erit contumelia, prout complectitur conuitiū & impropriū. Tertio consideratur ira secundum quod procedit vsque ad factum. Et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumeta, quæ factò proximis inferuntur ex ira, siue in bonis, siue in persona, & sic complectuntur detractionem, homicidium, mutilationem, & alia huiusmodi.

Ver. 5.

DE CRVDELITATE.

Crudelitas à cruditate sumitur, sicut enim ea quæ sunt cõcta & digesta, consueuerunt habere dulcem & suauem saporem, & illa quæ sunt cruda habent horribilem & asperum: sic clementia importat siue significat quandam animi lenitatem siue dulcedinem, per quæ aliquis est diminiuius pœnarum: ita crudelitas eius oppositum significat quædam animi asperitatem. Vnde Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud est, quàm atrocitas animi in expediendis pœnis) clementiæ opponitur. Et sicut clemetia pro misericordia cõmuniter sumitur: ita crudelitas pro immiseri cordia, ad quam pertinet beneficia non largiri, quantumvis dici possit quod ipsa beneficij subtractio, pœna quædam sit. Conuenit autem crudelitas cum sauitia, sicut malitia humana cum bestialitate, vt dicit 7. Ethic. Quia crudelitas in pœnis nō significat aliquam culpam eius qui punitur, sed solum eius qui delectatur in hominū cruciatu: sicut animalia fera nocent hominibus, vt ex eorum corporibus pascantur, non ex alia iustitiæ causa, & ideo crudelitas continetur sub bestialitate. Nā talis delectatio non est humana, sed bestialis, proueniens ex mala consuetudine vel corruptione naturæ, sicut & alia hominum bestiales affectiones. Differt tamen, quia crudelitas non solum nō attendit culpam in eo qui punitur, sed etiā excedit modum in puniendo. Ideo ab aliquibus dicitur inhumanitas: & crudeles vocari possunt inhumani. Opponitur etiā crudelitas remissioni & dissolutioni, quæ tunc est peccatum, quando præmittitur ordo iustitiæ, quo aliquis debet puniri propter culpā, quàm excludit crudelitas. Vnde D. Greg. ait. Sic timor, sed nō emolliēs: sit rigor, sed nō exasperas: sit zelus, sed nō immoderatè sequiēs: sit pietas, sed non plus quàm expedit parcens.

Ver. 6.

DE MODESTIA.

Modestia est virtus inclinās ad moderādas passiones & delectationes circa mediocritas, & quæ nō sunt tā difficilis moderationis, sicut delectationes tactus, quas moderatur tēperantia. Ideo modestia adiungitur ei: differt autè ab ea, sicut liberalitas à magnificetia. Quia magnificetia est circa difficiliora & magnos sumptus, & liberalitas circa mediocres. Sic tēperantia est moderatio difficiliorū, modestia verò mediocriū, in quibus non est excellēs difficultas. Hæc mediocritas videtur esse quatuor, quorū vnū est motus ad excellentiam, quem moderatur humilitas, quæ opponitur superbiæ. Secundū est desiderij eorū quæ pertinent ad cognitionē: & hoc moderatur stultiofitas, quæ opponitur curiositati. Tertiu quod pertinet ad corporales motus & actiones. s. vt honestè & decenter stant tam in seruis, quàm in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam personæ & quo ad gestus, ponit Andronicus bonam moderationem, quæ est scientia decentium in motu. Quo ad

Psal. 6. Ir a seu filia. 31. Moral.

2. 2. q. 159.

2. lib. de Cle.

2. 2. q. 160.

Eutrapias. alios autem & in his quæ ludo aguntur, ponit Philof. Eutrapiam. Quo ad ea verò quæ pertinet ad exteriorum apparatus, putat in vestibus & in aliis huiusmodi, ponit ornatum & simplicitate, paritatem & austeritatem, quæ ad modestiam reducuntur. Ex his apparet quòd modestia habet plures species: & non solum se habet circa exteriores actiones, sed etiam circa interiores.

Ver. 7.

DE HUMILITATE.

2. 2. 9. 165. **H**umilitas est virtus moderans appetitum hominis ne immoderatè tēdat in excelsa & magna. A præter rectam rationem: vt in his quæ sunt supra se, non tendat p propriam virtū cōfidentia: & sic significat deiectionē ad infima, secundum ordinem rationis. Quòd si fiat solū secundū signa exteriora, aut per fictionem, est falsa humilitas, de qua Eccle. 19. Est qui nequiter se humiliat. Sed quādo fit secundū motū interiore animi & rectā rationē, est virtus, quæ non contrariatur magnanimitati aut magnificentia, quæ circa magna versantur. Quia in hoc cōueniunt, q omnes sunt secundū rectā rationē. Sed differūt, quia ad magnanimitatē & magnificentia p̄tinet, q aliquis ad magna tendat, ex cōfidentia diuini auxiliij. Ad humilitatem verò p̄tinet, vt se deiciat & demittat ad ima, ex cōsideratione defectuum propriarū virtū & diuinæ reuerentiæ, ex qua procedit q homo non plus sibi attribuat quā sibi competat, secundum gradum quem à Deo sortitus est. Et sic humilitas videtur præcipuè importare subiectionem hominis ad Deum. Ideo D. August. in lib. de Ser. do. in mont. humilitatem, p quā intelligit paupertatē spiritus, attribuit dono timoris, quo quis Deū reueretur. Humilitas à D. Benedicto in regula distinguitur in duodecim gradus: Quorum primus est, corde & corpore semper humilitatem ostendere, defixis in terram aspectibus. Secundus, vt pauca verba & rationabilia loquatur, non clamorosa voce. Tertius, vt non sit facilis aut p̄optus in risu. Quartus, taciturnitas vsq; ad interrogationē. Quintus, tenere quod cōmuniter habet monasterij regula. Sextus, credere & pronūciare omnibus se yliorē. Septimus, ad omnia indignū & inutile se fateri & credere. Octauus, cōfessio peccatorū. Nonus, p̄p̄tē obedire in duris & austeris. Decimus, vt cū obediētia subdat se maiori. Vndecimus, vt volūtate propriā nō delectetur implere. Duodecim⁹, vt Deū timeat, & memor sit omniū quæ p̄cepit. Aliqui tamē vocāt huiusmodi grad⁹, signa & effect⁹ humilitatis, quib⁹ quisq; scire potest an humilitatē p̄fectā habeat, necne.

Ver. 8.

DE SUPERBIA.

2. 2. 9. 162. **S**uperbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: & denominatur ex hoc q per voluntatem aliquis tendit in id quod est supra se. Iud. dicit: Superbus dictus est, quia super vult videri, quā est: qui enim vult supergredi plusquam est, superbus est. Subiectum verò superbia est appetitus irascibilis largo modo acceptus, cū sit circa aliquid magnū & arduū, subiectum enim actuum & habitū ex obiecto potentiariū consideratur. Sed notandum quòd appetitus irascibilis dupliciter accipi potest. Vno modo propriè, vt dicit quādam transmutationem, & sic est pars appetitus sensitui, vt dictum est. Alio modo largè, prout se extendit ad omnem appetitum, qui versari potest circa ardua, & sic voluntas dici potest appetitus irascibilis, quia tēdit circa arduum. Et ideo quandoque ira animæ attribuitur, & Deo & Angelis, non secundum passionē, sed secundū iudicium iustitiæ vindictiue & punitiue, & eodem modo attribuitur superbia Luciferō & angelis eius, qui non habent appetitum irascibile in eis. Cū ergo obiectum superbiæ (quod est propria excellentia) possit esse aliquid spirituale, quod non est sensibile, necesse est dicere, q superbia (prout est appetitus inordinatus spiritualis excellentiæ) sit in voluntate: quāuis secundum q est inordinatus appetitus corporalis vel temporalis excellentiæ, sit in appetitu sensitui irascibili. Superbia opponitur humilitati per excessum. Ex quo sequitur primò, q sicut humilitas est virtus, ita superbia est vitium. Secūdo, quòd sicut humilitas est specialis virtus, ita & superbia est speciale vitium. Ad cuius ampliorem euidentiā sciendum est primò quòd superbia dupliciter cōsiderari potest. Vno modo secundū rationem sui obiecti, quod est propria excellentia, quæ habet quādam specialitatem: & sic superbia est vitium speciale, cū habeat speciale obiectū. Alio modo potest considerari superbia, secundum quādam redundantiam in alia peccata, quæ possunt ex superbia oriri directè vel indirectè. Directè, prout alia vitia ordinantur in finem superbiæ, ad quem potest homo ordinare quicquid inordinatè appetit. In omni enim peccato homo propriam excellentiā querit, in quantum vult quod inordinatum est, & quod est contra voluntatem Dei prohibentis. Indirectè autem & quasi per accidens, in non remouendo prohibens, in quantum homo per superbiā contemnit diuinam legem, per quam prohibetur & retrahitur à peccando, iuxta illud: Confregisti iugum, & ypsi yincola dixisti, Non seruiam. Et secundū hoc superbia generalitatē quādam habet. Notandum tamen q ad generalitatem superbiæ pertinet q omnia vitia ex superbia oriri possunt: sed nō quòd semper oriantur, potest enim homo committere omnia peccata ex cōtemptu legis diuinæ, quod pertinet ad superbiā. Non tamen oportet quòd semper committat ex cōceptu formali, siue ex intētionē, sed quādoque ex ignoratiā, quādoque ex infirmitate & passione. Et inde est quòd D. Aug. dicit: Multa peperam sunt, quæ non sunt superbiæ. Et quāuis superbia possit corrumpere actum cuiuslibet virtutis, indirectè & demeritoriè ordinando in finem suum, & obiectiue abutēdo, iuxta illud D. Aug. in reg. Superbia etiam bonis operibus insidiatur, vt peccat. Et Christus de Scribis & Phariseis: Omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Non tamē corrumpit omnes virtutes directè & effectiue, cū non habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, sed solum ad humilitatem: sicut quodlibet aliud peccatum corrumpit specialem virtutem sibi oppositam, in contrariū agendo. D. Caietanus in summula, prædictam superbiā

Eliev. 2.

In lib. de na. & gra.

Mat. 23.

Mat. 6.

distinctionem declarat, & dicit duplicem esse superbiam. (perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & consummata tūc est, quando quis adeo seipsum magnificat, vt nolit subici diuinæ regulæ: & diuiditur in quatuor ramos, quos D. Gregor. dicit esse species superbiæ. ¶ Primus ramus, cum quis bonū quod habet, existimat à seipso habere. Vnde 1. Cor. 12. Quid habes quod nō accepisti? Si autē accepisti, quid gloriaris quasi nō accepis? Tales vidētur esse in hoc ramo, qui nunquam cogitat de Deo, & sibi putat omnia naturaliter aduenisse. Tales cōtemnūt Deū benefactorem, à quo omne datū optimū, & omne donū p̄fectū. ¶ Secundus ramus & secūda species est, cum quis ita se extollit, vt bona quæ habet à Deo, existimet suis meritis habere. In hoc ramo vidētur esse illi, qui propter nōnulla bona opera quæ fecerunt, affectum securum habēt in bonis habitis, & querulum in bonis perditis, aut admiratiuum quòd nō exaudiat̄ur à Deo: quia existimāt illa esse quasi sibi debita. Tales cōtemnūt diuinam gratiam: quia si ex operibus, iam nō ex gratia. Contra tales Christus adduxit parabolam de domino & seruo, & deinde cōcludit: Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis: dicite, Serui inuitiles sumus: quod enim debuius facere, fecimus. Vnde & Esa. Facti sumus vt immūdi omnes, & quasi p̄nus mēstruat̄ omnes iustitię nostrę. Nec propter hęc negat̄ur merita, quæ procedūt ex gratia, nec etiā cōfidentia, meritorum, nō prout à nobis, sed prout à gratia procedūt: sed præsumptio meritorū, cū nemo fiat an amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurū relinquāt̄ur incerta. Et ideo Iob: Verebar omnia opera mea. ¶ Tertius ramus & tertia species est, cū quis despectis cæteris appetit singulariter videri secundū quod habet. Tales cōtemnūt multiplicationē diuinę largitatis in aliis. In hoc ramo esse vidētur illi, qui prompti sunt ad cōsideranda bona quæ habēt, & defectus aliorum. Ideo supra illos se existimāt, & volunt videri: prout Pharisęus ille qui dicebat: Gratias tibi ago Deus, q nō sum sicut ceteri hominum: iniusti, raptores, & adulteri: velut hic publicanus. Ieiuno bis in sabbato, decimas dō, & c. Ex verbis suis manifestauit se esse in secūdo & tertio ramis à Christo ibi reprobatis. ¶ Quartus ramus siue quarta species, cū quis magnum se facit, & vult videri se habere bonum quod nō habet, & tales cōtemnūt diuinā miserationē. Superbia imperfecta dicitur, quādo nō ex deliberatione completa, sed propter passionem aut aliquid huiusmodi aliquis vult alteri præferri: cuius signum est, ad proximis crudelitas animi, incompassio ad alios, despectio, irrisio, intolerantia iniuriarum, impatiētia, & grē ferre se despici, indignatio, & huiusmodi, quæ mōstrāt hominem plus de seipso sentientem quā sit. Anselmus diuidit exaltationem superbiæ in tres gradus, secundum progressum cuiuslibet peccati, quod primò corde cōcipitur: secundò ore profertur, tertio opere perficitur. D. autem Bernar. ponit 12. gradus superbiæ: oppositos 12. gradibus humilitatis, de quibus in versicu. præced. quos facillè est adaptare & comparare adinuicem. Et sunt curiositas, leuitas mentis, incepta latitudo, iactantia, singularitas, arrogancia, præsumptio, peccatorum defensio, simulata cōfessio, rebellio, libertas, peccandi cōsuetudo, quæ importat cōtemptum Dei. ¶ Differt autem superbia ab inani gloria & ambitione: quia superbia est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: inanis verò gloria est inordinatus appetitus glorię. Ambitio autē est inordinat⁹ appetitus honoris. Superbia vero præcipuè cōsummata, est peccatū mortale, & grauissimum ex parte auersionis: opponitur enim nobilissimæ virtuti, quæ est humilitas, quæ propriè respicit subiectionem hominis ad Deum. Sic superbia respicit defectum huius subiectionis, secundum quod aliquis se extollit supra id quod sibi præfixum est per diuinam regulam. Ratio ergo & radix superbiæ est nolle subici Deo. Ideo dicitur Eccle. 10. Initium superbiæ, apostatare à Deo, quæ apostasia manifestè ostēditur in inobediētia, quando quis nō vult obedire superioribus à Deo ordinatis. Rom. 13. Hoc peccatū est grauissimum. Vnde Iac. 4. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et Psal. Magnus dominus, & humilia respicit, & alta (hoc est superbia) à longè cognoscit. Potest tamen superbia præcipuè incompleta, esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus aut subreptionem. Superbia non dicitur vitium capitale, nec inter alia specialia peccatorum principia debet numerari, sed omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Eccle. 10. Initium omnis peccati superbia, à qua pēdet alia septem capitalia vitia. Primò inanis gloria, vt dictum est cū de ipsa superbiis ageretur.

Ver. 9.

DE STUDIO SITA.

2. 2. 9. 166. **S**tudiofita est virtus moralis subiectiuata in voluntate, moderans appetitum & desiderium sciendi, quod est naturale, nam (vt dicit Philof. 1. Metap.) omnes homines naturaliter scire desiderant. Illud tamen desiderium potest esse inordinatum querendo scire altiora. Vnde Eccle. 3. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et ideo ad moderandū illud est ponenda studiofita, quæ dicitur à studio. Studium autem est vehemens applicatio mentis (hoc est intellectus) ad aliquid. Mens autem siue intellectus non potest applicari in aliquid, nisi ipsum cognoscendo. Ideo studiofita primò tendit circa cognitionem, siue circa ea quibus homo per cognitionem dirigitur. Studiofita est species modestiæ: & adiungitur temperantiæ, vt virtus secundaria, in quantum moderatur desiderium studij, quòd non habet tantam difficultatem moderationis, sicut delectationes tactus, circa quas est temperantia.

Ver. 10.

DE CURIOSITATE.

Curiositas est inordinatus appetitus cognoscendi ea quæ non oportet, siue per intellectum, siue sensum. Et quāuis bonum animæ secundum D. Diony. consistat in cognitionē veritatis, intelligendum est de summa veritate, & ideo cognitio aliorum verorum siue veritatum, quæ hęc impedit, vel ab ea diuertit, vitiosa est. In curiositate duo sunt, scilicet ipsa cognitio, & appetitus

2. 2. 9. 167. 4. c. de Diu. Nom.

Iaco. 5.

Rom. 4.

Luc. 17.

Est. 6. 4.

Eccle. 9.

Iob. 9.

Luc. 18.

Superbia gra. dno 12.

Psal. 137.

2. 2. 9. 166.

2. 2. 9. 167. 4. c. de Diu. Nom.

siue

sive studium cognoscendæ veritatis. Quo ad primam. scilicet cognitionem, sciendum est quod licet ipsa cognitio de se mala non sit: per accidens tamen potest esse mala, ratione alicuius consequentis: ut quado aliquis de cognitione veritatis superbit, secundum illud 1. Cor. 8. Scientia inflat: vel in quantum homo per cognitionem alicuius inducitur ad peccandum: ut per cognitionem aliquorum secretorum turpium, & eorum quæ habent affinitatem cum ipsis, ut cognitio actus amandi, cautelarum, & eorum quæ subferunt ad deceptionem proximi, tam in spiritalibus, quam temporalibus, est mala per accidens. Quo ad secundam, sciendum quod contingit appetitum sciendi, siue applicationem animi ad aliquid sciendum, esse peccatum dupliciter: primo, quando applicatur ad ea quæ primo vel ex consequenti siue per accidens habent aliquod malum adiunctum. Ille appetitus siue applicatio est mala, & peccatum mortale: si illud ad quod terminatur, est mortale, vel in hoc se exponit periculo peccati mortalis. Quia qui amat periculum, peribit in illo. Si verò sit veniale, vel periculum de veniali, est veniale: & vocatur hæc curiositas, concupiscentia oculorum, acipiendo largè oculum, ut se extendat intellectu & ad omnes sensus. De hac curiositate dicitur: Docuerunt linguam suam loqui medicum, ut iniquè agerent, laborauerunt. Et Christus: Sine causa me colunt, docentes doctrinas & madata hominum, contraria. scilicet disciplinis & madata Dei, vel inducentes ad male agendum, & contraveniendum præceptis Dei. Alio modo potest esse vitium, ex ipsa inordinatione appetitus ad cognoscendam veritatem: & hoc quadrupliciter. Primo, pro quanto per studium minus vile retrahitur quis à studio, quod ei incumbit ex necessitate salutis vel ex officio. Vnde D. Hiero. Sacerdotes dimissis euangeliis & prophetiis, videmus comedias legere, & amatoria bucolicorum versusum verba cantare. Sic multi, dimissis his quæ scire tenentur, & sunt de necessitate salutis, ut est cognitio articulorum fidei, & madorum Dei, & peccatorum ad cõstitutum recordatio, vel ex officio, pro tutamine eorum quorum causas & defensiones suscipiunt, & in aliarum cognitione se applicant. Secundò, quando student discere à quo non licet: ut qui à dæmonibus perquirunt futurorum aut presentium occultorum cognitionem. Omnis enim societas & conuenticum cum illis interdicta est, iuxta illud: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate: aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuenticum Christi ad Belial? Tertio, quando homo appetit scire veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem. Quarto, quando quis studet ad cognoscendam veritatem supra facultatem ingenij propriij: quia per hoc homines de facili in errores labuntur, ut videmus de laicis artificibus, mulieribus, & aliis imperitis, qui secreta & mysteria scripturæ sacræ supra statum & facultatem ingenij penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronunciare & defendere præsumunt, contra quos dicitur: Altiora te ne quæseris: & fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi Deus, hæc cogita semper: & in pluribus operibus eius, ne fueris curiosus. Nò est tibi necessarium quæ abscondita sunt videre oculis tuis, & in superuacanis rebus non perquirari multipliciter. Plurimum enim super sensum hominis ostensa sunt tibi. Multos enim suppletauit suspicio illorum, & in vanitate deriuuit sensus illorum. Secundario curiositas potest inueniri in verborum compositione, inuentione, immutatione vestium, & in aliis rebus, in cibis præparandis, domibus ædificandis. Si curiositas sit pura, est peccatum veniale: si verò mixta, vel adiuncta mortali, est peccatum mortale.

DE MODERATIONE.

Ver. 11. Cum virtus moralis in hoc consistat, quod ea quæ sunt hominis per rationem ordinentur: consequens est, ut circa omnia quæ per rationem possunt moderari, ponatur virtus. Sed motus, gestus, apparatus hominis possunt per rationem moderari, cum membra moueantur & parentur siue ornentur per imperium rationis. Vnde D. Aug. In incessu, statu, habitu, & in omnibus motibus vestris nihil fiat, quod cuiusquam offendat aspectum, & ideo circa huiusmodi debent virtutes assignari. Quo ad habitum ponitur vna virtus, quæ dicitur Ornatus, de qua inferius dicitur. Ordinatio autem exteriorum motuum potest attendi dupliciter, & quantum ad duo. Primo quantum ad conuenientiam personæ quæ mouetur & apparatus. Secundò quantum ad conuenientiam ad alias personas, in quantum, scilicet per exteriores motus conuenienter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in seriosis ponitur ab Andronico vna virtus, quæ dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria verò, & ea quæ ioco vel ludo aguntur, ponit Aristot. Eutrapeliam. Moderatio igitur est virtus mensuratiua motuum & gestuum exteriorum, secundum conuenientiam personæ. Et quia huiusmodi motuum exteriorum moderatio exterior est signum moderationis interiorum passionum, iuxta illud: Amictus corporis, & risus dentium, & gressus hominis, indicant de illo. Et in eodem c. Ex visu cognoscitur vir: & ab occursum faciei cognoscitur sensatus. Et D. Ambr. dicit: Hinc, scilicet ex exterioribus motibus, homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut grauior, aut inconstantiior, aut purior, & maturior æstimatur. Ideo moderatio exteriorum motuum prærequirit moderationem interiorum passionum: quæ in ordine ad alios habent quandam rationem debiti. Ideo moderatio motuum exteriorum per comparisonem ad alios, cum interioribus eorundem passionibus, pertinet ad amicitiam siue affabilitatem & veritatem, ad quas pertinet ut homo deceter se habeat in conuersatione communi, cum his cum quibus conuiuit, tam in motibus, quam verbis & factis: ut dictum est supra. Sed secundum quod motus, gestus, & verba serio facta, sunt signum interioris moderationis, non habendo respectum ad alios, sed secundum quod decenter conuenit personæ secundum se, pertinet ad veritatem. Per hæc possunt omnia concordari. Aliqua enim decent secundum se, quæ non sunt decencia in communi conuersatione. Hæc moderationem bonam quidam vocant congruam veritatem.

Ver. 12. Eutrapelia est virtus moderatiua ludii: non fortunæ (de quo paulò post dicemus) sed recreationis, qui consistit in verbis vel factis ludicris. Ludicra autem dicuntur iocosa & ridicula, quæ secundum rationem moderati debent ad refocillationem fatigationis animalis, prouenientis ex viribus sensitivis. Sicut enim homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continuè laborare, eò quod habet virtutem finitã, quæ determinatis laboribus proportionatur: Ita etiã eget ludo, ad refocillationem animæ, cuius virtus etiã finita est, & ad determinatas operationes proportionata. Et ideo quado aliquis circa operationes animales seu vires animæ ultra modum tendit, fatigatur: eã ob rem eget remissione & recreatione siue refocillatione, quæ fit per verba vel facta ridicula siue ad risum & iocunditatem prouocãtia. Ideo D. Tho. virtutem quæ huiusmodi ridicula moderatur, vocat iocunditatem, requisitã ad remedium contra fatigationem animalem, in terminis animi intentione à studio rationis & seriosæ operationis. Vnde in collationibus patris legimus, D. Ioan. Euang. hac virtute inter discipulos uteremur, cuius aduenienti & valde mirati, & arcum in manu sua tenenti dixisse, præcãdo vt tenderet arcum, & iaceret sagittam: & cum pluries ad eius præces id faceret, tandem quiescit. Rogãte verò D. Ioan. vt continuaret, respondit quod si continuè arcum tederet, & sagittas iaceret, frangeretur arcus. Respondit D. Ioan. Sic animus hominis frangeretur, si nunquam à sua intentione & cõtemplatione relaxaretur. Ideo Cato dicebat: Interpone tuis interdum gaudia curis. Et D. Aug. Volo tandem tibi parcas: Nã sapiẽtem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentã. Et ad hoc musica & instrumenta musicalia inueta sunt: Et cum ludus moderatus sit necessarius ad cõseruationem vite humanæ: & ad omnia quæ sunt vilia cõseruationi humanæ possint deputari aliqua officia licita: Sequitur quod histrionum & mimorum officium (quod ordinatur ad solatiũ hominibus exhibendũ) nõ est secundum se illicitum, dummodo nõ se exponat periculo personæ: ut in hastiludiis & aliis digladiationibus piculosis: & dummodo nõ vtantur aliquibus illicitis verbis vel factis: & nõ adhibeõdo negotiis siue locis aut temporibus indelicatis: quannus in rebus humanis nõ vtatur alio officio, per comparisonem ad alios homines. Quia in ordine ad Deum, & ad se, & pauperes, habet alias seriosas operationes. Vnde non peccant nec iniuste faciunt, qui mercedem ministerij eorum tribuunt, & moderatè eis subueniunt. Et ad illud quod D. Aug. dicit, Dare res suas histrionibus vitium est immane: dicendum quod intelligitur quando superflue, vel histrionibus qui illicitis vtuntur. Cauenda sunt in ludis tria: quorum primum & principale est, quod prædicta delectatio non queratur in turpibus factis, vel verbis ad lasciuiam prouocantibus. Quia tales ludi dicuntur theatrales, & diabolici, quos D. Chrys. propter periculum districte prohibuit nõ solum exercere, sed etiam inspicere. Quia (vt inquit) pauci à spectaculis redeunt, inueniuntur innoxii. Item etiã cauendum est, ne delectatio siue recreatio queratur in nocuiis. Nocua dicitur quæ sunt in nocuumentum famæ, honoris, personæ, vel alterius boni, tã spiritualis quam temporalis, quia tunc esset peccatum mortale ex genere. Vnde Tullius: Vnum iocandi genus est illiberale, perulans flagitiosum, & obscœnum. Secundum requisitum est ne totaliter grauitas animæ soluantur, quod fit quado nimium tempus cõsumitur, vel ex magno & excessiuo affectu teditur. Vnde D. Amb. Cauemus ne dum animum relaxare volumus, soluamus omnem harmoniã quasi cõsensum bonorum operum. Et Tullius vbi supra: Pueris nõ omnem ludèdi licentiam damus, sed eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena. Tertio requisitum est, ut congruat personæ, temporis & loco. In ludicris siue ludis cõttingit peccare dupliciter. scilicet per defectum & excessum, per defectum quidem illi deficiunt in ludo, qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus aut facientibus molesti sunt: qui, scilicet aliorum moderatos ludos non recipiunt, & tales vitiosi à Philosoph. vocantur duri & agrestes. Secundò peccatur in ludis per excessum, quado, scilicet non cauentur prædicta tria. Et tale peccatum dicitur inepta latitia, quæ est filia gula. Vnde Exod. 32. dicitur: Sed et populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Quod aliquis in turpibus aut illicitis & nocuiis famæ, vel honori, personæ, aut rebus alterius letetur, vitium ex suo genere mortale est, si illa de quibus letatur, sunt mortalia: & si solum sunt venialia, veniale. Semper etiam ludicrè operari aut loqui vitiosum est, seruadus est enim modus. Et modicus ludus sufficit ad refocillationem. Excessus iste vocatur dissolutio: & ex genere suo est peccatum veniale, secluse scãdalo, & nõ prætermisissis his quæ sunt necessaria ad salutem, hoc est præceptis. Præterea quado non seruatur circumstantiæ prædictæ, scilicet quado ludicra miscetur negotiis non debitis. Ridicula enim debent cõgruere negotiis & personis. Vnde Cice. in 1. Rhetor. dicit, quod quado auditores sunt defatigati, non est inutile ab aliqua re noua vel ridiculosa orationem inchoare: si tamen rei dignitas nõ adimit iocandi facultatè: vt sacra doctrina, quæ maximis rebus intèdit, secundum illud Prou. 8. Audite me, quonia de rebus magnis locutura sum. Ideo ab ecclesiastica abhorretur regula: quonia in scripturis sanctis nõ reperimus quẽadmodum vsurpare possimus. Et ideo prædicatores qui in suis prædicationibus, fabulis ridiculosis vtuntur, nõ possunt à peccato excusari. Vnde Apost. dicit: Ineptas autè & aniles fabulas denita. Idè dicendum est de circumstantiã personæ. Nõ enim cõueniẽs est quod presbyteri aut religiosi & hi qui sunt in statu perfectionis acquisita: vel acquirẽda, sint histriones, ioculatores, aut mimici. Et pariter dicendum est de circumstantiã loci, si in ecclesia fiant: quannus in ea representationes mysteriorum Christi & Sanctorum, nõ tamè ioculatorio modo, fieri possint. Choreas autè in ecclesia ducere nõ licet: quia pertinet ad ioculandi genus, Et eadem ratione cantilenas impudicas, aut alia ad leuitatè & ineptam latitiam inducentia, & deuotionem impediẽtia, cantare, siue in organis

Ecl. 3.
Hiero. 9. Mat. 15.
1. Cor. 6.
Ecl. 3.
2. 2. q. 168.
In regula.
Ecl. 19. In lib. de Of.
4. 5. §. 12. et 13.

2. 2. q. 168. art. 2. Ludicra quæ dicuntur.
Incunditas requisita. In 2. Musi.
Musica ad quid inuenta. Histrionũ ars.
An liceat dare pecuniam histrionibus.
Super Toan. In indo cantanda.
In 1. Offic.
In 1. Offic.
In ludis peccatur bisaniam.
4. Ethic.
Dissolutio quid.
1. Tim. 4. Presbyteris indecens est histrionis officium. Chorea in Ecclesiis illicita.

& aliis musicalibus instrumentis perfonare, Vnde D. Aug. in Regula: In oratorio nihil fiat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit. Tales enim irreuerentiam non modicam Christo, ubi in sacratissimo Eucharistiae sacramento existente, & aliis rebus faciunt, & Ecclesiam ad eius cultum dicatam prophanando. Ideo videat rectores & praetati. Non licet etiam tempore luctus siue poenitentiae, prout est quadragesima, huiusmodi ludis intendere. Vnde Eccle. 22. Musica in luctu, importuna est narratio. Et Tob. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me. Tempore captiuitatis, quod erat tempus luctus, vel etiam aliam illicitum ludentibus. Et Hier. 15. dicebat: Non sedi in concilio ludentium, & subdit: Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Et Rom. 12. Flere cum flentibus. Et Psal. 136. Super flumina Babylonis sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum, & c. Et Christus. Luc. 6. Vae vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Moderatus autem & bene circumstantionatus ludorum usus non est illicitus. Vnde Seneca: Sic geras te sapientem, vt nullus te habeat austerum siue agrestem, nec contemnat quasi vilem, hoc est vanis & superfluis, ac inutilibus deditum: sed vt eutraque laudent, a bona. Conuersatione: vt dicta vel facta pro loco & tempore, in solatium & iocunditatem conuertas, quae est propria ratio eutrapelia. Sunt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in ludum ingenij tantum, fortunae tantum, & mixtum: Ludus ingenij tantum, vt est ludus scaecorum, qui est valde ingeniosus, & ex nulla parte innititur fortunae. Hic ludus de se est bonus & licitus, pro loco & tempore, dum tamen non vitietur aliqua mala circumstantia. Ludus fortunae tantum, est qui soli fortunae innititur, vt ludus taxillorum & cartarum. Ludus mixtus, vt est ludus tabularum, qui ex parte taxillorum innititur fortunae: & ex directione tabularum quae diuersimode dirigi possunt, ingenio. Duo vltimi modi dicuntur ludi alearum, hoc est in varietate fortunae consistentes. Tales ludi secundum se non sunt mali. Sed quia multa mala ex eis oriri solent, vt rixae, iniuriae, blasphemiae, cupiditates, & consumptiones bonorum, maxime in affluetis: ideo a iure prohibiti sunt, vt habetur in rubrica de Alea vsu & aleariorum. ff. p. totum. Et sic sunt mali quia prohibiti, & non secundum se. Ideo secluso scadalo, & mala intentione, ac etiam prohibitione (quae intelligi debet de immoderatis & male circumstantionatis) non sunt illiciti: neque peccatum est illis vt, pro loco & tempore, deficientibus aliis modis iocandi, dum modo propter recreationem, vel ad expensas siue ad esculentum & poculentum fiant, & aliae circumstantiae seruentur: vt, non multum tempus consumatur, neque rixae suboriantur, & quod non mala intentione, puta cupiditatis pecuniarum, absque dolo & fraude fiant: quia tunc ludus esset illicitus. Et si adiuugatur fraus aut dolus, obligat ad restitutionem: ac etiam si quis lucretur a personis non potentibus distrahere: vt sunt religiosi, filifamilias, mulieres vxoratae, serui: vel etiam si ab inductis & sollicitatis, & quasi quadam verecundia coactis. Tunc enim restituendum est illis: aliam non, cum volenti non fiat iniuria: quia tamen turpe lucrū est: cum ludus non sit ordinatus ad lucrū, sed ad recreationem, cōsultit doctores lucrū erogari pauperibus. Ex his sequitur quod ludi efficiuntur illiciti ex fine & aliis malis indebitis circumstantiis. Et quando propter ludum omittitur aliquod praecipuum, vel contrauenitur alicui praecipuo, est peccatum mortale, vt blasphemando, cōiuriando, vel totaliter expoliando proximum vel illi notabile dānū inferendo: quia cōtrariatur charitati. Alias autē immoderatus ludus est peccatum veniale.

DE ORNATU.

2. 2. q. 169.

Ornatus, est virtus qua moderatur homo secundum habitum exteriorem, hoc est circa vestes & alia indumenta, & nitorem siue candorem exteriorem. Et sic ornatus moderatur per rationem, est licitus etiam mulieribus. Vnde 1. Tim. 2. Volo mulieres esse in Ecclesia in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornatas se. Et ad hoc specula adinueta & ordinata videntur: vt si quae indecentia sint, videant. Ideo non est illicitum vitis nec mulieribus se moderatē prospicere in speculo, ad ornandum se: & ad ea quae sunt indecentia, deponenda, vel saltem cooperienda. Vnde legimus Exod. 38. quod dominus fieri mandauit fieri labium aeneum cum basi sua, de speculis mulierum, in quibus sacerdotes & ministri se inspicerent, ne indecenter coram populo procederent, vnde auctoritates quae in oppositum reperiuntur, intelligendae sunt de immoderato & excessiuo ornatu, & speculari inspectione excessiua. Ornatus potest esse immoderatus dupliciter: vno modo per excessum, alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter: vno modo ex negligentia hominis, qui non adhibet studium & laborem ad hoc quod cultu decet & secundum quod oportet, vtatur. Vnde Philosophus dicit ad molliem trahere, quod aliquis trahat vestimentum per terram, vt non labore eleuando ipsum. Alio modo contingit defectus ornatus ex eo quod qui ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat. Vnde D. Aug. ait: Non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus lutosis esse posse iactantiam: & eod periculosiorem, quod sub nomine seruitutis Dei decipit. Et Philosophus in 4. Ethic. dicit, quod superabundantia & inordinatus defectus ornatus ad iactantiam pertinet. Ideo D. Aug. in Regula mandauit vestes fratrum lauari, & de se dicebat: Ne nimia sordes, nec exquisita delicia mihi placeant. Non tamen semper peccatum est in diuilioribus vestibus quam ceteri, si hoc fiat propter macerationem carnis, vel humiliationem spiritus, vel exemplum, vt in his qui ex officio poenitentiam habent praedicare: sicut fecerunt Prophetae, de quibus Heb. 11. Circueierunt in melioribus & in pellibus caprinis. Vnde de Helia & D. Ioan. Bapti. dicitur, quod erat induti pilis camelorum, quare quaedam Gl. Mat. 3. dicit. Qui poenitentiam praedicat, habitum poenitentiae praetendit. Vnde valde reprehensibiles apparent medicantes, qui pretiosis vestibus vtuntur contra sua statuta: quae volunt eos habere vestes grossas, non attonfas. Ornatus per excessum potest esse

Ludus trispartitus diuiditur.

Ornatus immoderatus.

7. Ethic.

In lib. de ser. do. in mon.

Ornatus quando vitium.

4. Reg. 2. Mar. 11.

esse immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderatē vitur per cōparationē ad consuetudinem hominum cum quibus cōiuit, quando quis vult singularitatem seruare, aut nouitatem inuenire, quae ad curiositatem pertinent. Vnde D. Aug. ait: Quae contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt: vt pactum inter se, ciuitatis & gentis consuetudine vel lege firmatum, nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars vnuerfo suo non cōgruens. Secundò propter pluralitatem. Vnde Christus: Nolite possidere duas tunicas, & qui habet duas tunicas, det vnā non habenti, quauis hoc non sit praecipuum, nisi in casu extremae necessitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quae sunt de necessitate salutis omitterent, iuxta illud Iob: Nudos dimittit homines, vestimenta tollentes. Et illud: Agite nunc diuites, plorate, vultantes in miseris vestris, quae aduenient vobis. Diuitiae vestrae putrefactae sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Extra tamen casum necessitatis non est prohibita. Nam Helias non reprobat mutatoria vestimentorum Naamā. Quare quo ad pluralitatem attendenda est qualitas & dignitas personae, & facultas bonorum, & aliae circumstantiae. Ideo non potest dari regula generalis quo ad numerum. Tertio quo ad pretiositatem. Vnde D. Greg. dicit: Si in cultu subtilium pretiosarumque vestium culpa non esset: nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quod diues ille epulo purpura & bysso indutus esset. Illi tamen qui in dignitate constituti sunt, vel etiam ministri altaris pretiosioribus vestibus induuntur, non propter sui gloriam: sed ad significandam excellentiam sui ministerij vel cultus diuini. Et ideo eis non est vitiosum. Quarto propter delicias siue molliem, secundum quod vestes ordinantur ad corporis fomentum. Quintò propter nimiam sollicitudinem, quae apponit quis in se ornando: vt aliquando mulieres, quae nonnunquam intermittunt missas, & ea quae sunt de necessitate salutis: & tunc peccat mortaliter. Sextò propter indecentiam. Vnde dominus: Non induetur mulier veste virili, nec vir veste muliebri. Abominabilis est domino, qui facit hanc rem: quia est causa lasciuiae. An autē aliquando liceat, dictū est. Septimò propter fucū odoris, vel nitore extrinsecū superappositi: quod ex duobus prouenire solet. Primum ex nimio affectu humanae laudis siue pulchritudinis. Secundò ad alliciendum alios ad concupiscentiam. Et talis ornatus dicitur meretriciosus: & est illicitus, & peccatum mortale, tamen in viris quam mulieribus. De hoc ornatu Salom. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, praeparata ad decipiendas animas. Potest tamen mulier coniugata se ornare ad hoc, vt placeat viro suo, ne per eius contemptum vir in adulterium labatur. Vnde 1. Cor. 7. dicitur: Mulier quae nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro. Hoc tamen facere debet secundum regulam rationis: Vnde 1. Tim. 2. Non in tortis crinibus, auro, & margaritis, aut veste pretiosa. Et 1. Pet. 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura aut circūdatio auri & argenti, aut indumenti vestimentorum cultus, per quae secundum D. Tho. datur intelligi, quod sobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluis, inuerecudis, & impudicis. Nec videtur excusari consuetudine, ex quo tamen diligenter Apostoli prohibuerunt. Aliqui tamen eas excusant propter dignitatem & facultatem bonorum, quādo, si in illis inauratis non excedunt dignitatem vel facultatem. Aliquid enim per cōparationem ad pauperem vel mediocre, estimatur pretiosum, quod aestimatur vile in cōparatione ad nobile vel principem, & dicta Apost. debent intelligi communiter, & de his quae non sunt in excellenti dignitate. Ideo videant viri & ipsae, quae quando cum viris in domibus cōmorantur, in difformi habitu manent: & cum procedunt in publicum, maximo fastu & affectu, etiam fucō ad exteriorē progressionem se ornant, vt pascant oculos aliorum, & alii potius quam viris placeant. D. Cypri. in lib. de Habitu Virginum, dicit etiam nupras esse monendas, ne opus Dei & facturā ac plasma illius vilo modo adulterare praesumant, adhibito fluau colore vel nigro, siue rubeo puluere, aut quolibet alio naturalia lineamenta corrumpente medicamine. Manus enim Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare contendunt. Impugnatio ista est diuini operis praeparatio. Nec haec fucatio potest sine peccato fieri, teste D. Aug. Fucari figmentis vt quis candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito ipsos maritos velle decipi. D. Chrysost. super illud Mat. 6. Exterminant enim facies suas, dicit eas maiorē iniuriam facere Deo, quam hypocritae, qui exterminant facies suas vt appareant hominibus ieiunantes: quia quauis omnes propter gloriam faciant: hypocritae tamen ad bonum, ille autē ad malum inducere videtur, quauis mulier non debeat abstinere a moderato ornatu, nec ab accessu ad loca debita & opportuna, propter aliorum concupiscentiam, quam non intendit: quia si alij cadat, hoc ex eorum malitia & occasione accepta procedit. Sciendum est tamen quod aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa prouenientem, puta egritudine, vel aliquo huiusmodi, hoc enim est licitum. Quia secundum Apost. quae putamus ignobiliora corporis esse, his honorem abundantiorē circumdamus. In his praecipue attendendus est finis & scadalum. Andronicus tres virtutes circa exteriorem cultum ponit. Primam vocat humilitatem: & dicit quod humilitas est qualitas non superabundans in sumptibus & praeparationibus. Secundam vocat per se sufficientiam: & dicit quod per se sufficientia est virtus qua quis contentus est quibus oportet: & est determinatiua eorum quae ad viuendum cōueniunt, secundum illud Apost. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Tertiam vocat simplicitatem, quae excludit superflua sollicitudinē talium. vnde dicit quod simplicitas est habitus contentus his quae cōtingunt.

DE PRAECEPTIS TEMPERANTIAE.

Deo praepcepta temperantiae sunt in decalogo posita, scilicet, Non moechaberis, per quod prohibetur adulterium, non solum secundum quod opere exercetur, sed etiam secundum quod

3. Confessio.

Mat. 10. Luc. 3.

Iob 24. Iacob 5.

4. Reg. 5.

Deut. 22. c. 5. § 12. ver. 2.

Prov. 7.

In epist. ad Bassi.

Aliud est fingere pulchritudinem, aliud occultare.

1. Tim. vlt.

2. 2. q. 170.

corde concupiscitur. Et ad clariorem intelligentiam ponitur præceptum. Non concupisces uxorem proximi tui. Et quia Iudei adulterium accipiebant pro actu commixtionis, & concupiscentiam pro aliis actibus exterioribus disponentibus ad illam, & putabát actus interiores non esse peccata. Ideo Christus dixit: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam moechatus est eam in corde suo. Hoc præcepto prohibebantur omnes delectationes inordinate venereorum, cibi, & potus. Et per consequens prohibentur gula & ebrietas, & alia omnia concomitantia, & ex eis consequentia. Hinc est quod omnia peccata contra temperantiam, reducuntur ad gulam & luxuriam.

DE CONNEXIONE VIRTUTVM.

CAP. VIII.

1.2.9.65. Virtutes cardinales.

PRAEDICTAE quatuor virtutes. scilicet prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia, à D. Ambro. & Cicero atque aliis philosophis dicuntur Cardinales, hoc est principales, eod quod omnes alia ad istas reducuntur, vt ex prædictis patet. Dicuntur etiam Principales, propter principalitatem materiae suae obiecti, & quia sunt quasi generales, secundum rationes formales communes, vt omnis virtus quae facit bonum rationis, dicatur prudentia: & omnis virtus quae facit rectum in operationibus, dicatur iustitia: & omnis quae cohibet passiones, dicatur temperantia, & omnis virtus quae facit firmitatem animi contra pericula & ardua, dicatur fortitudo.

DE DVPLICI CONSIDERATIONE VIRTUTVM.

Virtus moralis sine cardinali dupliciter considerari & accipi potest. Vno modo, p virtute morali imperfecta: & tunc nil aliud est, quam quaedam inclinatio de difficili mobilis, in nobis existens, ad aliquod opus ex suo genere bonum faciendum: sive illa insit nobis à natura, sive ex assuetudine. Alio modo potest considerari vt virtus perfecta: & tunc est virtus inclinans ad propterea & delectabiliter faciendum bonum opus in omni euentu & casu possibili, ad quod virtus imperfecta se non extendit.

DE QVOMODO VIRTUTES CONNEXANTVR.

Virtutes imperfectae sive in esse imperfecto, non sunt connexae. Videmus enim aliquae ex naturali complexione vel ex assuetudine esse propterea ad opera liberalitatis, qui non erit propterea ad opera castitatis: & idem de aliis virtutibus vnde sequitur quod non sunt connexae. Virtutes vero perfectae sive in esse perfecto, sic connexae esse dicuntur, vt qui habet vnam, habeat omnes: & qui caret vna, careat omnibus, & hoc duplici modo sive ratione. Primo, distinguendo virtutes morales secundum quasdam generales condiciones virtutum: vt propterea quod discretio pertinet ad prudentiam, in quacunq; materia: & firmitas animi ad fortitudinem, in quacunq; materia ista considerentur: & moderatio ad temperantiam, & rectitudo ad iustitiam. In hoc apparet manifeste ratio connexionis. Non enim firmitas animi habet laudem virtutis, si sit sine moderatione, vel rectitudine, aut discretione, & idem de aliis virtutibus. Hac ratione assignat D. Greg. dicens, quod virtutes si sunt distinctae & separatae, non possunt esse perfectae, secundum rationem virtutis: quia temperantia vera non est, quae iusta, prudens, & fortis non est: & idem subdit de aliis virtutibus. Similem rationem assignat D. Aug. Secundum idem apparet, distinguendo virtutes secundum proprias materias, & hoc modo conexio virtutum assignatur à Philo. Quia nulla virtus moralis potest haberi sine prudentia, eod quod proprium virtutis moralis est facere electionem rectam, cum sit habitus electivus in medietate consistens. Ad rectam autem electionem non solum sufficit habitus in debitum finem, qui est directus per habitum virtutis moralis, sed etiam quod aliquis recte eligat ea quae sunt ad finem: quod fit per prudentiam, quae est consiliativa & iudicativa eorum quae sunt ad finem: vt dictum est. Similiter etiam prudentia perfecte haberi non potest, nisi habeantur virtutes morales, cum prudentia sit recta ratio agibilium, ad quae aliquis recte se habet per virtutes morales. Vnde sicut scientia speculativa non potest haberi absque principis: ita nec prudentia sine virtutibus moralibus. Vnde sequitur ipsas esse connexas. Ex his apparet omnes virtutes in quolibet virtuoso esse aequales, non secundum dignitatem, quia vna est dignior & nobilior alia, vt dictum est. Neque etiam sunt aequales secundum intentionem, quia manifestum est quod qui magis se exercet circa actum vnius virtutis, magis intendit habitum illius, & hoc communiter contingit. Quia non aequaliter occurrunt materiae virtutum: igitur. Sed sunt aequales secundum quandam aequalitatem proportionis, in quantum aequaliter crescunt in homine, in esse virtutis perfecte: sicut digitus manus sunt inaequales secundum quantitatem, sed aequaliter crescunt secundum proportionem, cum proportionabiliter augetur. Ita D. Aug. dicit omnes virtutes esse aequales. Si tamen accipiatur aequalitas ex parte subiecti sive inclinationis ad ipsum actum virtutis, potest vnus homo esse magis propterea ad actum vnius virtutis, quam ad actum alterius, vel ex naturali inclinatione, vel ex assuetudine. Secundum apparet quod pauci sunt perfecti virtuosus (prout Philo. describit hominem virtuosum) qui in omni casu & euentu possit propterea & faciliter exire in actum cuiuslibet virtutis: eod quod pauci sunt qui circa materiam omnium virtutum fuerint habituati. Tertium apparet quod qui amittit vnam virtutem, amittit omnes alias in esse virtutis perfecte, ex quo sunt connexae, & in hoc quodam modo conueniunt cum virtutibus infusis, de quibus (cum ad nostrum quod assumptimus negotium amplius subserviant) dicendum est.

CONTINVTATIO DICENDORVM.

Vnde dominus Deus (qui non deficit in necessariis) creauerit hominem intellectualem & rationalem, deditque illi vires & potentias ac omnia requisita ad finem naturalem, qui consistit in cognitione & contemplatione ipsius Dei, vt est principium & author naturae, ad quem finem consequitur.

1.2.9.66. art. 2. Omnes virtutes aequales.

6.4.208.2.

6. Moral.

6. de Tri.

6.4.5.2.

1.2.9.66. art. 2.

6.4.208.2.

consequendum dedit ei seminaria intellectualium & moralium virtutum, scilicet intellectum principiorum circa speculabilia, & synteresim, quo ad agibilia & virtutes morales acquirendas, per quas ad finem naturalem posset peruenire. Verum quia idem plasmatorem casum angelorum (quos ad beatitudinem & felicitatem supernaturalem vocauerat) per homines sua prouidentia implere decreuerat, & eos angelis in superna felicitate equare disposuerat. Ea ob rem hominibus, suis naturalibus virtutibus bene utentibus, sua ineffabili clementia, seminaria quaedam ad illam supernam felicitatem conducere (quae Theologi gratia, virtutes infusae, & dona nuncupant) impartiri dignatur. Congruum igitur est, vt postquam de seminariis naturalibus virtutum acquiratarum diximus: nonnulla de seminariis & medijs, quibus ad felicitatem supernaturalem homo peruenire potest, dicamus & tractemus: & quae in sacris literis & doctoribus ab ecclesia approbatis, diffusè tractata inuenimus, institutorio more perscringamus.

DE GRATIA DIVINA.

CAPVT IX.

Ad intelligendum mysterium Gratiae Dei, supponendum est ex D. Tho. quod secundum nostrum modum loquendi gratia tripliciter accipi consuevit. Vno modo pro dilectione alicuius, sicut consueuimus dicere, quod iste miles habet gratiam Regis, quando Rex diligit eum, & habet illum gratum. Secundum accipitur pro dono gratis dato: & secundum hoc consueuimus dicere, Hac gratiam fecit mihi Rex, cum dedit aliquod donum. Tertium pro recompensatione sive recognitione beneficii gratis dati: & secundum hoc dicimus gratias agere beneficiorum. Istorum trium modorum secundus pedit ex primo, & tertius ex secundo. Ex amore enim quem aliquis habet erga alium quem habet gratum, procedit quod aliquid ei gratis impendat: & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarum actio. Quo ad duo vltima, manifestum est quod gratia dicitur aliquid reale in eo qui accipit gratiam. Sed donum gratis datum, & huius doni recognitio. Sed quod ad primum attendenda est differentia inter amorem sive dilectionem Dei, & amorem & dilectionem hominis: quae nil aliud est, quam velle alicui bonum. Et cum voluntas Dei beneplaciti sit semper efficax, & omnia possit: sequitur quod quando Deus diligit aliquem, & vult ei aliquod bonum, statim proficit ad Deo illud bonum in dilecto. Sed homo non habet semper voluntatem efficacem, neque omnia potest: quia voluntas hominis non est infinita, & mouetur ex bono quod est in rebus: hinc est quod voluntas hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam vel in parte vel in toto. Consequens igitur est, quod ad quamlibet Dei dilectionem sequatur aliquod bonum in creatura, quod potest dici Gratia. Dilectio autem Dei ad creaturam diuersificatur secundum diuersitatem donorum. Et quia dona sunt duplicia: quaedam sunt naturalia: quaedam vero supernaturalia: ideo dilectio Dei est duplex: quaedam est communis, qua omnia diligit & vult ea habere bona naturalia, vnde Sap. 11. Diligis omnia quae sunt: & nihil odisti eorum quae fecisti. Et sic omnia bona naturalia omnium creaturarum possunt dici gratuita, & ex gratia Dei, largè loquendo de ipsa: quia gratis ea dat, & conseruat: vltra omne debitum creaturae. Na vt D. Iaco. ait: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum, & Apost. Quid habes quod non accepisti? & alibi, Quoniam per ipsum, & in ipso, & ex ipso sunt omnia. Alia est dilectio Dei specialis, secundum quam trahit rationalem creaturam supra conditionem suae naturae, ad participationem diuini boni, quia secundum hanc dilectionem vult Deus creaturam bonum aeternum, quod est ipsemet: qui est bonus simpliciter, & ideo secundum hanc dilectionem vult Deus creaturam bonum aeternum, quod est ipsemet: qui est bonus simpliciter, & ideo secundum hanc dilectionem dicitur diligere simpliciter. Et sic patet quod per hoc quod dicitur homo gratiam habere, significatur quoddam supernaturalis donum homini à Deo gratis proueniens. Et sic accipitur gratia proprie & strictè, & hoc modo communiter in sacris literis & apud theologos accipitur: licet aliquando accipiatur, per aeternam dilectionem dei, quae est ipsemet deus. Eph. 1. Praedestinauit nos in adoptionem filiorum, in laudem gratiae suae.

DE GRATIA GRATIS DATA.

Gratia Dei pro dono supernaturali accepta, diuiditur in gratiam gratis datam, & in gratiam gratum facientem. Gratia gratis data est donum supernaturale gratis collatum rationali creaturae, sine meritis, disponens ad propriam vel alterius salutem: vt prophetia, & gratia miraculorum: quibus si homo bene vtatur, disponitur ad beatitudinem propriam. Si vero male vtatur, Spiritus sanctus ordinat in salutem aliorum. Hac gratia gratis data differt à gratia gratum faciente, primo: quia haec potest stare cum peccato mortali & sine charitate, iuxta illud Apost. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum velut aes sonans, & cybalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouero mysteria omnia, & omnem scientiam: charitatem autem non habuero, nihil sum. Gratia autem gratum faciens non potest stare cum peccato mortali aut originali neque sine charitate: quia implicat contradictionem, quod aliquis gratus sit, & habeatur odio: quod fit per peccatum mortale, iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius. Secundum differt: quia per gratiam gratum facientem Spiritus sanctus hominem inhabitat, iuxta illud, Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis: Quod non facit per gratiam gratis datam, quae stat cum peccato mortali. Tertium differt: quia gratia gratum faciens est habitus permanens: gratia autem gratis data non est habitus permanens, sed quaedam motio specialis, sive instinctus Spiritus sancti.

DE MULTIPLICITATE GRATIAE GRATIS DATAE.

Divus Paul. diuidit gratiam datam in nouem. scilicet in sermonem sapientiae, scientiae, fidei, in gratiam sanctorum, operationis, virtutum, prophetiae, linguarum, interpretationis sermonum, ministratio-

1.2.9.100. art. 1.

Iacobi 1. 2. Cor. 4. Rom. 12.

1.2.9.111. art. 1.

1. Cor. 13.

1.2.9.12. 1. Cor. 13.

D. Tho. 1. Cor. 12.

tionem siue officiorum. Aduertendum tamen est, qd A post. ibi nō accipit sapientiā & scientiā (quæ sunt dona Spiritus sancti) neq; fidem, vt est virtus Theologa: sed pro gratiis gratis datis, quæ non sunt habitus permanentes, sed speciales motiones & instinctus Spiritus sancti, quo mouentur homines ad manifestationem spiritus, vnde nō dixit A post. Alij datur sapientiā, alij scientiā, alij fides: sed sermo sapientiæ, sermo scientiæ, & sermo fidei: debet ergo sic A post. intelligi: Alij datur sermo sapientiæ: hoc est, specialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono sapientiæ, si sit in gratia: & si nō sit, datur facultas vt abundet sermone, & persuadere possit per causas altissimas ea quæ pertinent ad manifestationem diuinorum. Alij datur sermo scientiæ: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestandi ea quæ sunt Dei per creaturas. Alij datur sermo fidei: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestandi ea quæ sunt Dei per creaturas. Alij datur sermo fidei: hoc est, mouetur specialiter & datur facultas persuadendi 12. articulos fidei. Nō enim omnes qui sunt in gratia, & habent fidem & dona sapientiæ & scientiæ, hæc possunt. Alij datur gratia sanitarum: hoc est, mouetur ad sanandum p tactū vel per aliquā applicationem vel orationem, vt his qui sanati sunt, & his qui sanatos videt, per beneficiū sanitatis persuadatur credere. Alij operatio virtutum: hoc est, alius mouetur à Spiritu sancto ad operanda aliqua magna exteriora: vt cum mare diuiditur: sicut factum fuit tempore Moysi, & cum sol & luna steterūt in cælo, tempore Iosue. Vnde Gal. 3. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Alij prophetia: hoc est, mouetur à Spiritu sancto ad dicendum ea quæ solus Deus cognoscere potest. Alij datur discretio spirituum: hoc est, mouetur ad discernendum an hi qui loquuntur, moueantur à spiritu charitatis, vel à spiritu inuidiæ, & hoc ad veritatem manifestandā. Alij generalia linguarū: hoc est, mouetur ad loquendū diuersis linguis, vt audientes facilius persuadeantur. Alij interpretatio sermonum: hoc est, datur facultas interpretandi & clarè exponendi passus difficiliore sacre scripturæ. Gratia ministratioū & officiorū sunt potestates & iurisdictiones ac etiā ordines, qui licet habeant aliquid positiuū & permanentis. s. pro materiali, vt pote caracterem: executio tamen consistit in motione. Omnes istæ gratiæ gratis datæ fuerunt eminenter, & nō ad mensurā, datæ soli Christo tanquā capiti, & nō omnes singulis membris eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes sensus, & non in aliis membris: sic & omnes gratiæ gratis datæ, in Christo. Singulis autem membris diuidit Spiritus sanctus prout vult.

Ver. 2.

DE PROPHETIA.

2. 2. q. 171. **Q**uia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior, cum cōprehendat omnia quæ pertinent ad cognitionem, locutionē, ac operationem: ad quæ tria omnes gratiæ gratis datæ ordinantur, & de ea amplior est sermo in sacris literis, ac circa eā plures difficultates insurgunt: ideo aliquid de ea nobis dicendum est. Prophetia idē sonat quod visio siue cognitio earū rerū, quæ procul sunt & remotæ ab hominum cognitione. vnde prophetia dici potest à pro, quod est procul, & phanos, quod est apparitio, quia eis aliqua quæ sunt procul, apparent. Et ideo dicit Isid. qd in antiquo testamēto propheta appellabatur Videns. Vnde olim in Israel sic loquebatur vnusquisq; ad proximū, vadēs cōsulare Deū: Venite, eamus ad Videntē. Qui enim propheta dicitur hodie, olim vocabatur Videns. Gentiles autem appellabāt eos Vates, à vi mentis. ¶ Propheta multipliciter accipitur in sacris literis. Primò p eo qui annūtiat, legit, vel cātat dicta prophetarū, & hoc modo accipitur 1. Reg. 19: Num Saul inter prophetas? Et hoc modo clerici legētes vel cātantes dicta prophetarum, possunt dici prophetæ, sed valde largè. Secundò pro eo qui habet intellectuale lumen, etiā ad explanandas visiones imaginarias, siue sibi siue alteri factas, vel ad exponēda dicta prophetarū, vel scripturas Apostol. Et hoc modo propheta dici potest omnis qui interpretatur & exponit scripturas sacras: Quia eodē spiritu interpretatur, quo editæ sunt. Sic Ioseph interpretatus somniū Pharaonis: & Daniel, Nabuchodonosoris, dicitur propheta. Similiter Salomō & Dauid in quātum habuerunt lumē intellectuale ad clarè & subtiliter intrudēdum diuina. Nā visio Dauid intellectualis tātum fuit. Et sic doctores, qui hodie syncerè & catholicè interpretantur sacra scripturā, possunt dici prophetæ. Vnde Ephes. 4. Et ipse dedit quosdā quidē Apost. alios autem Prophetas, alios Euāgelistas, alios Pastores & Doctores ad cōsummationem sanctorum: Sic etiā accipitur 1. Cor. 14. Sectamini charitatem, & mulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Nā qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem. & infra dicitur: Qui prophetat, Ecclesiā Dei ædificat. Tertiò accipitur pro illo qui cognoscit & prænuntiat mysteria incarnationis, & sic accipitur Mat. 11. Omnis enim lex & prophetæ vsq; ad Ioānem. Quartò accipitur propheta propriè pro eo qui p̄cognoscit, intelligit, & prænuntiat futura cōtingentia, seu ea quæ soli Deo nota sunt, & ad eorū cōfirmationē miracula operatur. Et sic accipitur Deut. 34. Et non surrexit vltrā propheta in Israel, sicut Moyses, quē nosset Dominus facie ad faciē, in omnibus signis atq; portentis, quæ misit p eū, vt faceret in terra Aegypti. Et sic Helias, Helifæus, & alij quā plurimi fuerunt prophetæ. ¶ Ad prophetā autē, propriè accipiēdo, quatuor requiruntur. Primū est visio siue cognitio vera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorū cōtingentium, siue eorū quæ soli Deo nota sunt, siue sit p imaginationē, siue p intellectū. Ex quo sequitur primò, qd Christus nō fuit propheta eo modo quo ceteri: Quia omnia clarè vidit in verbo & in propria persona. Licet secundum rationem inferiorē & in quātum viator, fuerit dictus propheta, Deut. 18. Prophetā suscitabo eis de medio fratrum tuorum similē tui. Alij dicunt qd nō verè sed similitudinariè. Sicut enim in beatis propter coniunctionem nō potest esse prophetia, quæ distantia importat: sic nec in Christo: Quia eius ratio inferior nō est alia à superiore, quæ est vnita verbo. Secundò sequitur qd Angeli nō sunt prophetæ, cum non habeant ænigmaticam cognitionem: quāuis superiores inferioribus aliqua futura reuelent, vsque

Angeli non sunt propheta.

vsq; ad diē iudicij. Tertiò sequitur quod in patria non erit Prophetia, sicut nec fides. Vnde 1. Cor. 13. Siue Prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt. ¶ Secundum requisitum est lumen intellectuale siue intellectio. Vnde Dan. 10. Intelligentia opus est in visione. Ex quo sequitur quod neque Pharaon, neque Nabuchodonosor, Prophetæ dici debent (licet futura contingentia prædixerint) cum ipsi nō intellexerint. Eadem ratione nec Cayphas, licet dicatur propheta fuisse, Ioh. 11. quia non intelligebat quæ dicebat. Vnde dicitur: Hoc à semetipso nō dixit: sed cum esset p̄t̄ifex anni illius, prophetauit, materialiter duntaxat. ¶ Tertium quod requiritur, est audacia & facultas pronuntiandi ea quæ reuelantur à Deo ad hoc enim Deus reuelat aliqua, vt aliis denuntientur. Vnde Hier. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ex hoc sequitur qd prophetia nō competit mutis. ¶ Quartum requisitum, est operatio verorum miraculorum, quæ sunt ad certitudinem & testimoniū veritatis prophetiæ. Ex his sequitur primò, quod prophetia propriè & simpliciter dicta, fit per solam diuinā reuelationē, ministerio bonorum angelorum factā, cum solus Deus possit futura contingentia certitudinaliter scire & reuelare. Et quia (vt dicitur 1. Cor. 2. Nemo cognouit quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei, vel illi qui habent spiritum Dei, & dæmones nō habeant spiritum Dei, sequitur quod nō possint esse causa prophetiæ etiā instrumentalis, sicut boni angeli: quāuis dæmones quædam cognoscant sua naturali cognitione, quæ homines nō cognoscunt, & sic sunt remota & procul ab hominibus, quibus dæmones possunt reuelare. Tales quibus dæmones aliquid reuelant, nō dicuntur in sacris literis prophetæ simpliciter, sed cum additione, putā falsi prophetæ, vel pseudo-prophetæ, vel prophetæ idolorum. Vnde D. Aug. dicit. Cum malus spiritus accepit homines. s. in hac via, aut dæmonia eos facit, aut arripit, aut falsos prophetas. Sequitur secundò, astrologos aliqua futura prænuntiantes, nō dicendos prophetas: Quia non prænuntiat certitudinaliter contingentia, imò nec necessaria infallibiliter, cum possint à Deo impediti. Et (vt Cassiod. dicit) prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina, rerum euentus immobili veritate denuntians, quod intelligendum est de prophetia absoluta siue prædestinationis, in qua Deus reuelat, sicut cognoscit ea in seipsis, in quantum. s. ipsa præsentialiter intuetur: & talis semper impletur, & sic infallibiliter ea in seipsis, in quantum. s. ipsa præsentialiter intuetur: & talis semper impletur: in qua Deus reuelat futura, secundum quod cognoscit ea in causis suis, quæ non sic determinata sunt, quin possint impediti, & tunc quandoque aliter euenit. Nec tamen propter hoc prophetiæ subest falsum: Quia sensus prophetiæ est, quod inferiorum siue naturalium causarum dispositio hoc habet, vt talis effectus eueniat. Et secundum hoc intelligitur verbum Esa. Dispone domui tuæ, quia morietis & non viues, hæc dispositio corporis tui ad mortem ordinatur: & secuta fuisse, nisi Deus propter penitentiam eius impediisset. vnde additi sunt vite eius 15. anni. Sic etiam intelligitur illud Iong, Adhuc 40. dies, & Ninive subuertetur. Sensus enim est: Demerita Ninuitarū exigunt, vt Ninive subuertatur. Sic pariter intelligendæ sunt omnes prophetiæ de futuro, in quibus fit mentio de aliquo malo vêturo. s. si nō faciamus penitentiam sicut Ninuite. Quia tunc verificatur illud Hiere, 18. Si penitentia egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam:agam & ego penitentiam super malo quod cogitavi vt facerem ei. Dicitur enim Deus penitenter metaphorice, in quantum ad modum penitentis se habet. s. prout mutat sententiam ex parte nostri, quanuis non mutet cōsiliū. vnde D. Ambr. Deus nouit mutare sententiā, si tu mutaueris & correxeris delictū.

Ver. 3.

DE MODO PROPHETICAE COGNITIONIS.

Prophetica cognitio nō fit per visionem diuinæ essentiæ, saltem per modum permanentis: licet fieri possit per modum trāsuentis, vt in Moysē, & D. Paulo in raptu. Et quāuis talis cognitio nō fit procul ex parte ipsius cognitionis, tamen bene ex parte ipsius cognoscentis: quia procul à sensibus, quibus in ea vti nō potest, iuxta illud, In corpore vel extra corpus, nescio, Deus scit. Itē quia nō est in vltimā perfectionem totaliter adductus. Quādiu enim sumus in hoc. s. mortali corpore, peregrinamur à Domino. Ad sciendum autem quomodo fiat cognitio prophetica, supponendus est modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur à sensibili exteriori, à quo sensus exterior recipit speciem & trāsmittit illā ad imaginationem siue phantasiam, deinde species phantasmatum per lumen intellectus agentis illustratæ offeruntur in intellectu possibili, qui recipit speciem intelligibilem, per quā intelligit. Sed nō solum species rerum sensibilium in imaginatione & phantasia existentium, secundum ordinē quo percipiuntur à sensu exteriori, possunt immutare intellectum possibilem, sed etiā prout existētes in phantasia trāsmutantur. Quod cōtingit dupliciter: vel p corporealem trāsmutationē, vt accidit in dormiētibus & furiosis: vel etiā prout disponuntur & ordinantur per imperiū rationis ad id quod intelligendum est. Et sic secundum diuersam ordinationem phantasmatum resultat in intellectu possibili diuersæ species & repræsentationes, & diuersa iudicia secundum virtutē intellectualis luminis, hoc est intellectus agētis. His suppositis sciendū est quod quādo Spiritus sanctus mouet aliquē ad prophetiā, siue ad cognitionem occultorū, quæ naturali lumine cognosci nō possunt, imprimit & superaddit intellectui agētī maius lumen spirituale per modū trāsuentis, quod nō mouet neq; illuminat, nisi quādiu prophetica visio durat. Et mediante lumine superaddito, immutat intellectū prophetæ, aliquādo species acceptas à sensibilibus ordinādo & illustrādo, aliquādo species nō sensatas imprimendo: vt si in phantasia cæci nati imprimeret species colorū. Et vtroq; horū duorū dupliciter: vno modo dormiēdo: vt apparuit D. Ioseph. In quo casu certum facit prophetam post tale somnium, quod iudicium sequens illam

Caypha propheta.

2. 2. q. 172. art. 5.

12. super Gen. ad lit.

2. 2. q. 171. art. 6. ad 2.

Esa. 38.

4. Reg. 20. Iona 3.

Democritus penitere dicitur.

2. 2. q. 173. art. 11.

2. Cor. 12.

1. Cor. 5.

Art. 2. Prophetica cognitio.

Matth. 2.

2. Super Gene. ad lit. Hier. 26. Dan. 5. Gen. 38. Luc. 2. 4. 2. 2. q. 174. art. 3. 1. Pet. 1. 1. Cor. 3. Ephes. 5. 2. Cor. 12. Psal. 118. Moyses eximius Prophetarum antiqui testamenti. 12. Super. Gen. ad lit. Malac. 3. Iosuo 10. Esa. 38. 1. Iosua. 4. 2. Cor. 11.

ordinationem, certo est à Deo vt D. Aug. dicit, Vnde Hierem. In veritate misit me Dominus ad vos, &c. Et per hanc certitudinem quæ manet in vigilia, discernit cognitionem propheticam ab aliis somniis. Secundò in vigilia ordinat vel imprimit species in phâtaia, & hic modus est perfectior. Nam arguit impressionem siue influxum maioris luminis, cum in vigilia sit maior occupatio virium animæ. Et iterum in vigilia Spiritus sanctus operatur multis modis: Primò ordinando species acceptas à sensibus præfente obiecto sensato: vt Danieli, qui vidit scripturâ, Mane, Thedel Phares. Secundò non videndo exterius obiecta specierum ordinarum in phantasia: vt Hierem. qui vidit ollam succensam à parte Aquilonis. Tertiò imprimendo species intelligibiles in intellectu possibili sine phâtaia: sicut patet in his qui accipiunt, vt Salomon & Apostoli. Quartò imprimendo lumen intelligibile cum speciebus requisitis ad iudicandum ea quæ ab aliis visa sunt: sicut Ioseph, qui declarauit somnium Pharaonis, & Apostoli, quibus Christus aperuit sensum vt intelligerent scripturas. Et ad hoc proprie pertinet interpretatio sermonum, quæ est species Prophetia. Quintò illuminando ad iudicandum ea quæ cursu naturali homo apprehendit. Sextò illuminando ad iudicandum veraciter & efficaciter ea quæ agenda sunt, iuxta illud Esa. 63. Spiritus Domini ductor eius fuit. Ex his apparet quòd vndecim modis potest haberi cognitio Prophetica. Primò in raptu, secùdò & tertio dormièdo, & duobus modis in vigilia, p ordinatione specierum in imaginatione, & sex modis per species intelligibiles, hi omnes modi reducuntur ad duos, qui tãguntur Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somniũ loquar ad illũ.

Ver. 4. DE EXCELLENTIA GRADVM PROPHETIÆ.

Gradius Prophetia dignitatem principaliter accipiunt à lumine Prophetia, & ex cõsequenti à speciebus & aliis circumstantiis. Ex quo sequitur primò, qd Apostoli fuerunt Propheta excellētiore. Secundo Prophetis antiqui testamenti: qui habuerunt maius lumen, hoc testatur D. Petr. Et habemus firmiorem Prophetarum sermonem, cui benefactis attendentes, sicut lucerna lucens in loco caliginoso, donec dies elucescat, & lucifer oriatur. Ex quo apparet quòd Prophetia etiã in nouo testamento est ænigmatica & distãsa. Est tamen cognitio clarior & perfectior, quam in veteri testamento. Et ideo ministri noui testamenti preferuntur omnibus Prophetis antiqui. Vnde Mat. 11. D. Ioannes Baptista dicitur à Christo plũquam Propheta, & maior inter natos mulierũ, qui fuerunt ante eum. Ideo D. Paul. præfert ministros noui testamenti ipsi Moysi, dicens: Nos verò reuelata facie gloriã Domini speculãtes, trãformamur à claritate in claritatem, tãquam à Domini spiritu, & alibi, Aliis generationibus non est agnitus filiis hominum. f. mysterium Christi, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostol. eius & Prophetis in spiritu. Inter Apostol. autem in cognitione Prophetia excellentior fuit D. Paul. Ideo antonomasticè dicitur Apostol. qui raptus fuit vsque ad tertium cælum quod de aliis nõ legitur. Inter Prophetas verò antiqui testamenti licet Dauid in aliquo excelleret. Moysen: quia plura cognouit, & magis distinetè quàm Moyses, de mysteriis incarnationis Christi. Ideo dicebat, Super senes intellexi: Moyses tamen simpliciter & absolute dicitur Eximius Prophetarum, quod patet ex quatuor quæ requiruntur ad Prophetã. f. cognitio, intellectio, denuntiatio, & cõfirmatio per miracula. Moyses enim vidit diuinam essentiam, sicut D. Paul. in raptu, vt D. Aug. ait. Vnde Numer. 12. Palãm & non per ænigmata Deum videt. Secundò quantum ad imaginariã cognitionem, quia ad nutum habebat illam. Et nõ solum audiebat verba, sed etiam in specie Dei videbat loquentem exterius. Vnde dicitur Exod. 33. quòd loquebatur ei Dominus (f. per angelum) facie ad faciem: sicut solet loqui homo ad amicum suum. Tertiò, quantum ad denuntiationem: quia loquebatur populo ex parte Dei, quasi de nouo legem proponens. Alij autem in persona Dei, vt inducentes ad obseruationem legis Moysi. Vnde Malac. Mentore legis Moysi serui mei. Quartò, quantum ad operationem miraculorum. Vnde Deut. vlt. dicitur, Non surrexit vltra Prophetam in Israel sicut Moyses, quẽ nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum vt faceret in terra Aegypti, Pharaoni & seruis eius, vniuersã quæ terræ illius. Et quanuis aliqua miracula aliorum, putã Iosue & Esaia fuerint maiora quãtum ad substantiã facti: non tamen fuerunt maiora secundum modum faciendi. Quia miracula Moysi facta sunt toti populo, & multo plura fecit quàm alij. Nec obstat quod dicit Gl. in principio Psalterij, quòd Dauid dicitur Propheta per excellentiam: quia debet intelligi secundum quid, & non simpliciter. Prophetia enim Dauid ex propinquo attingit visionem Moysi, quantum ad visionem intellectualem: quia vterque accepit reuelationem intelligibilis & supernaturalis veritatis, absque imaginaria visione. Visio tamen Moysi fuit excellentior, quantum ad cognitionem diuinitatis. Dauid verò plenius cognouit & expressit mysteria incarnationis Christi. Non tamen legimus Dauidem fecisse miracula, saltem tanta & adeo magna, sicut Moyses.

Ver. 5. DE PROPHETARVM DISCRETIONE.

Discernendi sunt Prophetæ à nõ Prophetis, & veri Prophetæ à falsis: nec omni spiritui credendum est, sed probandum est an ex Deo sit. Nã Satanã nonnũquã se trãfiguratur in angelũ lucis. Ex quo sequitur quòd nõ tenemur credere cuiuscunq; dicenti se esse Prophetã, neque etiam omnibus his quæ Prophetæ recepti loquuntur: cum possint spiritu proprio loqui. Vnde Deut. 18. Si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum quod Dominus nõ est locutus? Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & nõ euenerit: hoc Dominus nõ est locutus: sed per tumorem animi sui Propheta cõfinxit. Idcirco nõ timebis eum. Vnde dicunt communiter doctores, quòd quicumque asserit se esse Prophetã, vel se ad aliquid à Deo missum,

missum, debet probare vel autoritate sacræ scripturæ: vt fecit D. Ioannes Baptista, dum interrogaretur quis esset: respondit, Ego vox clamantis in deserto. Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias Propheta. Et Christus etiã hoc modo se probauit esse missum à Deo: Scrutamini, inquiens, scripturas, quia vos putatis in illis vitam æternam habere & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Vel debet probare miraculo: Et ideo cum Dominus mittere vellet Moysen in Aegyptum ad Pharaonem & filios Israel, vt crederent ei, dedit illi signum, quo conuerteret virgam in columbrum. Hoc etiam modo probauit Christus se missum à Deo, Ioannis 5. Opera quæ ego facio, illa testimonium perhibent de me. De his in c. cum ex iniuncto, extra de hæreticis vbi gl. super verbo, miraculi, dicit: Nec statim per miraculum credendum est: quia quandoque miracula fiunt per malos & falsos prophetas. Vnde Mat. 24. Surgent pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia: ita vt in errore inducantur (si fieri potest) etiam electi, subdit: Nolite credere. Vnde dicendum est miracula, saltè æstimata, nõ sufficienter probare Dei missionem, præsertim cum quis prædicat contra fidem receptam, aut bonos mores, aut vniuersalis Ecclesiæ determinatione, siue eius vniuersalem ritũ aut cõsuetudinẽ: vt dicit D. Tho. super illud Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittantur? & allegat illud Deuter. 13. Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit, quod locutus est, & dixerit, Eamus ad Deos alienos: nõ audies verba illius. Et D. Paul. Gal. 1. Sed licet nos aut angelus de cælo euãgelizet vobis præter quàm quod euãgelizauimus, anathema sit. Et nũc iterũ dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis (hoc est contra id quod accepistis) Anathema sit. Vnde manifestè apparet, Lutheranis & aliis nouis hæreticis, qui annuntiant & prædicant contra fidem receptã, & bonos mores, ac Ecclesiæ determinationem, nullo modo esse credendum, etiam si miracula facerent. Omnia enim miracula quæ sunt contra fidem receptã aut bonos mores, sunt falsa: cum Deus (qui est veritas per essentiam, vt habetur Ioan. 6. Ego sum via, veritas, & vita) non possit esse testis falsitatis.

Ver. 6. DE HONORE PROPHETIS EXHIBENDO.

Quum honor sit testimonium & præmium virtutis & excellẽtiæ, vt dicit Philo. & prophetia importet excellentiã: consequens est prophetas esse honorandos. Vnde Christus reprehendens cõciues suos, dicebat: Nemo propheta acceptus est sine honore, nisi in patria sua. Et D. Paul. dicebat: Spiritus nolite extinguere, & prophetias nolite spernere. Si quaratur quomodo honorandus sit propheta: Dicendum quòd tripliciter. Primò, eum benignè & humanè recipiendo. Nam Christus recipit prophetas mercedem promissit dicens: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ recipiet. Quod nõ est intelligendum simpliciter & æqualiter, sed proportionaliter, secundum proportionem receptionis. Secundò honorandus est, de bonis temporalibus ei ad sustentationem vitæ, nempe victum & vestitum ac alia necessaria ministrãdo. Vnde Gal. 6. Cõmunicet autem is qui catechizatur (hoc est docetur & eruditur) ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Quis enim propriis stipendiis militat vnquam? & infra: Qui in sacrario operantur, de his quæ in sacrario sunt, edũt. Et Christus, Dignus est mercenarius cibo suo. Tertiò & principaliter honorari debet, fidem ei adhibendo, & eius reuelationibus credendo, cõsiliisq; obediendo. Vnde Esa. conquerens dicebat: Quis credidit auditui nostro? De priuatione huius honoris querebatur Christus Marci 6. vbi etiam pœna in honorationis scribitur: Et non poterat virtutem vllam facere, nisi paucos in firmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatẽ illorũ.

Ver. 7. DE RAPTVM SIVE ECSTASI.

Raptus (prout est gratia gratis data) est eleuatio mentis à spiritu diuino, ad aliqua supernaturalia cõtẽplãda, cũ abstractione à sensibus, secundum illud Ezech. 8. Spiritus eleuauit me inter cælũ & terrã. Hic raptus dicitur Ecstasis. Vnde Gl. super illud Psal. Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, ait: Dicitur hic ecstasis, cum mens nõ pauore alienatur sed aliqua in inspiratione reuelationis sursum assumitur. Hoc modo rapti multi sunt, sed differẽter. Aliqui, vt cõtẽplarentur diuinã veritatẽ per similitudines quãsdã imaginarias. Et talis fuit excessus mentis, qui cecidit super D. Petrum. Alij, vt cõtẽplarentur diuinã veritatẽ per intelligibiles affectus: sicut fuit excessus Dauid. Alij, vt cõtẽplarentur eam in diuina essentia, & talis fuit raptus D. Paul. ac etiã Moysi, & satis cõgruenter: Nam sicut Moyses fuit primus doctor Iudæorum, ita D. Paul. Gentium. Vnde D. Aug. dicit: Ipsa Dei substantia à quibusdam videri potuit, sicut à Moysẽ & Paulo. Quod intelligendum est per modum transeuntis & cum abstractione cognitionis sensuum, & sic interpretanda sunt autoritates quæ in oppositum adduci possunt, sed de his amplius infra, cap. 14. ver. 6.

Ver. 8. DE GRATIA ET DONO LINGVARVM.

Quum Apost. & alij discipuli Christi fuerint ad hoc electi, vt per vniuersum mundũ discerentes, fidem prædicarent, secundũ illud: Euntes in mundũ vniuersum, docete omnes gentes, &c. & nõ erat cõueniens quòd quod mittèbatur ad alios instruendos, indigerent ab aliis instrui qualiter aliis loquerentur, necdum essent pauperes, reperissent de facili qui eorum verba fideliter interpretarentur, vel aliorum verba eis exponerent. Ideo cõueniens fuit eis subueniri per gratiam siue donum linguarũ. Vnde Act. 2. Repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, &c. Et quãuis fieri potuisset vt vna lingua loquentes, ab omnibus intelligerentur, aut omnes alias linguas intelligerent: cõuenientius tamẽ fuit ipsos omnibus linguis loqui: quia hoc pertinebat ad perfectionem scientiæ illorum, per quam non solum loqui, sed etiam intelligere poterant,

Ioan. 1. Ioan. 5. 4. Esai. Marc. 6. 1. Thess. 5. Mat. 10. Propheta honorandi. 1. Cor. 9. Mat. 10. Esa. 53. 2. 2. q. 175. Psal. 115. Act. 10. In lib. de Vid. Do.

quæ ab aliis dicebantur. Si autem omnes unam linguam eorum intellexissent, vel hoc fuisset per scientiam illorum qui eos loquentes intelligerent, vel fuisset quasi quadam illufio, dum eorum verba aliter ad aliorum aures perferrentur, quam ipsi ea proferrent. Vnde Gl. A. & 2. dicit: Maiori miraculo factum est, quod ipsi omnium linguarum generibus loquerentur, & Apost. Gratias ago Deo meo quod omnium vestrum lingua loquor. s. sufficienter quantum requirebat doctrina fidei: non autem quantum ad omnia quæ per scientiam acquisitam cognoscuntur, in quantum quædam superadduntur arte humana ad ornatum & elegantiam locutionis. Vnde Gl. Hebr. 1. dicit: Non est mirandum quod Apost. in epist. ad Hebræos maiore eluceat facundia: cum naturale sit unicuique plus in sua quam in aliena lingua valere. Ceteras enim epistolas peregrino, hoc est Græco sermone composuit. Hoc dono licet Christus perfectissimè donatus fuerit: non tamen oportuit ipsum omnibus linguis loqui: quia solum uni genti predicaturus erat. Nunc autem hoc donum non datur omnibus qui Spiritum sanctum recipiunt: quia iam ipsa Ecclesia (vt D. Aug. ait) linguis loquitur orantium. Post resurrectionem tamen generalem diuersitas linguarum cessabit, vt Apost. dicit, & solâ prima qua loquebatur Adam (quæ, vt communiter dicitur, est Hebræa) manebit, in qua Sancti (vt Psal. ait) in secula seculorum laudabunt Deum.

§. 2. DE GRATIA MIRACULORVM.
Gratiam miraculorum ordinavit Deus in Ecclesia ad sermonis prolatis confirmationem & credibilitatem. Vnde Marc. vii. Domino cooperante, & sermone confirmate, sequentibus signis. Deus enim qui suauiter disponit omnia, hominem circa supernaturalia dirigere voluit modo sue naturæ congruenti. Naturale autem est hominum cognoscere veritatem intelligibilem per effectus. Ideo sicut homo ductu naturalis rationis potest peruenire ad notitiam Dei, vt est principium & auctor naturæ, per naturales effectus: ita voluit Deus ipsum per supernaturales effectus (qui dicuntur miracula) induci in aliquam supernaturalem cognitionem credendorum. Gratia miraculorum non est aliquis habitus, neque aliqua qualitas permanens in anima, cum aliquando sit in corpore mortuo: sicut legitur quod quidam proiecerunt cadaver in sepulchrum Helisæi, cuius cum tetigisset ossa, reuixit homo, & stetit super pedes suos: quia tunc instinctu diuino mota sunt ossa. Sic plerumque contingit in reliquis sanctorum, quæ à Deo vt instrumenta mouentur. Ideo illa motio non est qualitas permanens, sed fluens, & sic mens Prophetæ mouetur instinctu diuino ad aliquid supernaturale cognoscendum: ita etiam qui miracula facit, mouetur instinctu diuino ad aliquid supernaturale faciendum. s. miraculū, quod Deus sua virtute facit, aliquando postulatione sue oratione præcedente: vt cum D. Petr. suscitauit Tabitham, aliquando verò nulla oratione præcedente, sed Deo ad nutum hominis operante: sicut cum D. Petr. Ananiã & Sapphiram increpado, morti tradidit. Vnde D. Greg. in 2. Dialogorum dicit, quod Sancti aliquando ex potestate miracula exhibent: vt Iosue, cum ait, Sol cõtra Gabaon ne moueatis: aliquando ex postulatione. Vtroque tamen modo Deus principaliter operatur, qui vtitur vel interiori motu hominis, vel eius locutione, vel etiã aliquo exteriori actu, seu etiã aliquo cõtractu corporis etiã mortui tanquam instrumento.

Ver. 1. DE MIRACULI DEFINITIONE ET ESSENTIA.
Miraculum à mirado dictum est: non tamen quod omne mirum seu miradum sit miraculum. Mirum enim siue miradum aliquid dupliciter dicitur. Vno modo quado causa illius quod admiramur, est occulta & ignorata. Vnde in 1. Metap. dicitur, Propter admirari cooperunt Philosophi philosophari, & causam effectus quarere. Et ideo illi qui sciunt causam eclipsis solis & lunæ, non mirantur, sicut rustici qui causas ignorat. Alio modo aliquid dicitur mirum, quia insolitum. Vnde D. Greg. in homilia de panibus dicit: Hoc mirantur homines, non quia magnum est, sed quia rarum. Miraculum ergo sub miro & mirando cõtinetur, & se habet per additionem. Vnde miraculum (vt ex verbis D. Aug. patet) potest sic definiti: Est aliquid arduum, excedens facultatem totius naturæ creatæ, ad ostensionem diuinæ gratiæ, veritatis, aut virtutis, ad vtilitatem Ecclesiæ factum, vltra spem admiratis, s. naturæ: quæuis non præter spem gratiæ, siue sit in solitū, siue solitum. Nam licet quotidie fiat cõsecratio Eucharistiæ: nihilominus tamen est miraculum, cum excedat facultatem totius naturæ creatæ. Per hoc autem quod dicitur (excedens facultatem totius naturæ creatæ) excluduntur quæcunq; facta ardua & mirabilia à quacunq; natura creata. Natura enim superior, cum habeat maiorem virtutem, potest maiorem effectum producere, quam inferior. Et quia natura inferior ignorat causam, vel videt effectum excedere suam facultatem, vel facultatem cõmunem naturæ, vel substancialiter, vel secundum modum: ideo reputat arduum admiradum: sicut ranas per magos Pharaonis auxilio demonum per naturã subitò productas. Idem de mutatione virgæ in serpẽtem, quæ fuerunt ardua & prodigia apud videntes, sed non miracula, cum non excederent facultatẽ totius naturæ creatæ. Ex quo patet quod diabolus non potest facere miracula, cum sit natura creata: licet possit facere signa & prodigia, sicut faciet tẽpore Antichristi, vt habetur 2. Thes. 2. In omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus. Quæ dici possunt dupliciter mendacia & falsa, vel per illusionem sensu, vel quia ad falsitatẽ inducunt. Vnde D. Aug. ait: Ambiguũ esse solet an propterea dicta sint signa & prodigia, mēdacia, quoniam mortales sensus per phãtasmata deceptus est, vt quod non facit facere videatur: aut quia illa etiã si vera prodigia, ad mendacium pertrahẽt. Vera autẽ prodigia dicuntur, quia ipsæ res veræ erunt: sicut magi Pharaonis fecerunt veras ranas & veros serpẽtes. Non tamẽ habebunt verã miraculi rationẽ, quia fiet virtute naturalium causarum, & non ad vtilitatẽ, sed ad incommodum

1. Cor. 14.

1. Cor. 13.

2. 2. 7. 178.

54p. 8.

4. Reg. 13.

Act. 5.

Iosue 10.

2. 2. 7. 178.

Mirum quid.

Miraculi definitio.

Diabolus miracula facere nequit.

2. de Civ. Dei.

incommodum hominum. Operatio autem miraculorum, quæ attribuitur gratiæ gratis datæ, sit sola virtute diuina ad hominum vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatæ cõfirmationem. Ex quo sequitur quod ab his qui falsam doctrinã annuntiant, nunquam fiunt miracula: quia miracula sunt vera testimonia, & à solo Deo, qui non potest esse testis falsitatis: cum sit veritas per essentiam, vt habetur Ioan. 6. Et in hoc poterunt cognoscere electi falsitatem prodigiorum & signorum Antichristi, & præcursorum, ac complicum eius, & cauere ab eis: quia facient sua signa ad confirmationem falsitatis, contra veritatem fidei, & ad inducendum ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad ostensionem sanctitatis alicuius, quem Deus vult proponere in exemplum virtutis. Et sic aliquando per inuocationem, aliquando per contactum: vt dictum est de ossibus Helisæi, & de umbra D. Petri, Act. 5. & 19. q. Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiã per sudaria eius, quæ super languidos ponebantur, & recedebat ab eis languores. Ex quo patet quod non debent calumniari Christiani, qui vestes & sudaria Christi & Sanctorum tangere desiderat.

Ver. 2. DE MODO OPERANDI IN MIRACVLIS.
Alio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo magi, alio modo mali Christiani. Vnde D. Aug. dicit: Aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuatos cõtractus cum demonibus: nec facta illorum possunt dici miracula, vt dictum est. Boni Christiani per publicã iustitiã. Mali verò Christiani per signa publicæ iustitiæ. Deus enim vtitur malis hominibus in bonum aliorum, sicut ad prophetandum. Ideo mali ad cõfirmationem veritatis fidei aliquando mouentur à Deo ad inuocationem nominis Christi vel alicuius sancti, ad quã Deus miraculosè operatur. Vnde Mat. 7. Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus: Et Apost. Et si habueris omnẽ fidem ita vt mōtes trãserã, charitatem autem nõ habueris, &c. Et quãuis fides sine charitate & operibus mortua sit, quãtum ad ipsum credentem, qui per eã nõ viuũt vita gratiæ: nihil tamen prohibet quin res viuã per instrumentum mortuum operetur. Sicut enim homo operatur per baculũ: ita Deus per fidem peccatoris instrumentally operatur ad faciendã miracula. Et quia actio instrumenti mortui vel inanimati nõ attribuitur instrumentum, sed principali agenti (Non enim dicimus quod calamus scribat, sed homo:) attribuitur tamen in strumento animato. Hinc est quod operatio miraculorum nõ attribuitur propriè malis, aut eorum merito: sed merito eius cuius nomen inuocatur, vt Christi vel sancti, & hoc facit Deus, vt homines Christi vel sanctum honorent, ad cuius inuocationem tãta miracula fiunt. Nec obstat quod dicitur Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus nõ audit: quia (vt D. Aug. ait) Cæcus ille nõdum erat vnctus, hoc est plenè illuminatus. Impetratio enim siue exauditiõ orationis nõ innititur merito orãtis, sed misericordiæ & liberalitati diuinæ, quæ etiã ad malos se extendit. Ideo nonnunquã ad orationem & inuocationem malorum Deus facit miracula. Resultat igitur quod quæcunq; creatura miracula facere dicitur, solum instrumentally operatur. Dæmones autem cum non assumantur à Deo, vt instrumenta gratiæ & misericordiæ, ad quã miracula ordinantur, nec eis quo ad iustitiã aliquid excedens facultatem illorum cõmittatur, nullo modo miracula facere dicuntur: sicut Angeli boni, per quos Deus miracula operatur, vnde dicuntur Virtutes. Deus autẽ principaliter operatur. Quia cum operatio miraculi excedat facultatẽ totius naturæ creatæ, necesse est quod à Deo principaliter procedat. Notandum tamẽ quod Deus in miraculis principaliter operatur, aliquando supra naturã, aliquando contra naturã, aliquando præter naturã. Primò supra naturã, in quãtũ producit effectum quẽ natura producere nõ potest. Quod cõtingit dupliciter. Primò, quado forma inducitur à Deo, nullo modo potest à natura induci, sicut forma gloriæ, quã inducet Deus corporibus electorũ, & incarnatio verbi. Secundò, quado natura potest similẽ formã producere in aliquã materiã, sed nõ in istã. Natura enim potest causare vitã per generationẽ, sed nõ in mortuo, & ideo resurrectio mortuorum est supra naturã. Secundò cõtra naturã operatur Deus, quado in naturã manet cõtraria dispositio ad effectũ quem Deus facit: sicut quado seruauit pueros illesos in camino, remanente virtute cõburendi in igne, & quado aqua Iordanis stetit, remanente grauitate: & similiter quado D. Virgo peperit, stãte virginitate. Tertio operatur Deus in miraculis præter naturam, quado, s. producit effectum, quem natura producere potest: non tamen illo modo quo Deus producit. s. subitò, vel quado deficiunt instrumenta, quibus natura operatur, sicut cum Christus cõuertit aquã in vinum: quod natura aliquo modo facere potest, dum aqua in nutrimentum vitis assumpta, suo tempore in succum vix perdigesta, in vinũ cõuertitur: vel quado Deus maiora facit quã natura cõsueuerit: vt cũ fecit tãtã multitudinẽ ranarũ: vel quãtum ad tẽpus, sicut cũ aliquis statim curatur, quem natura processu tẽporis curare posset: vt accidit in socru Simonis Petri.

Ver. 3. DE MIRACULORVM NOMINIBVS.
Miracula in sacris literis dicuntur virtutes, signa, prodigia, & portenta. Heb. 2. dicitur: Cõtestante Deo in signis atque portentis & variis virtutibus, & Mat. 24. vocantur prodigia. Quæ sic differunt: quia in quantum excedunt facultatem naturæ, dicuntur virtutes: in quãtũ verò sunt ordinata ad manifestationem gratiæ, dicuntur signa. Et propter excellentiã dicuntur portenta atque prodigia, quasi procul aliquid ostẽdentia. D. Tho. super illud 2. Cor. 12. Signa apostolatus mei facta sunt super vos in signis, prodigiis, & virtutibus, dicit quod virtus est nomen commune ad omnia miracula. Nã virtus est vltimum de potẽtia, & ideo aliquid dicitur virtuosum, quia ex magna virtute. Cũ ergo miracula fiãt virtute diuina, dicuntur virtutes. Signũ refertur ad minus miraculum, prodigiũ ad maximũ: Deinde dicit, quod portentum dicitur in quantum sunt contra naturam, vt di

Contactus vestrum sancti-vrum prodest.

Lib. 8. 9.

1. Cor. 13. Iacob. 2.

Angeli boni faciunt miracula.

Ioan. 2.

Luce. 4.

videtur est. Vnde Apoc. 13. de Antichristo, loquendo in praeterito pro futuro propter certitudinem Prophetiae. Fecit signa magna, ita ut ignem faceret descendere de caelo, contra eius naturam, quia ignis est naturaliter levis, & ascendit sursum. Miraculum dicitur mendax tripliciter: vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine. Primum fit in praestigis, quando per daemones illuduntur aspectus, ut aliud videatur quam sit. Secundum, quando fiunt per causas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finem miraculi. Quia (ut dictum est) miracula sunt ordinata ad attestandam veritatem, fidem, vel sanctitatem: & per daemones & Antichristum fiunt in arrestationem falsitatis: ideo dicuntur falsa, vel quia ad malum inducunt. Et quia creatio non fuit facta ad attestandam veritatem: ideo non dicitur proprie miraculum, licet possit dici portentum: quia contra naturam est aliquid ex nihilo producere, ut dicitur in 1. Physicor.

Ver. 4. DE AUXILIO SPECIALI.

Inter gratias gratis datas connumerari potest auxilium Dei speciale, & gratia praeueniens, cum sit donum supernaturale, & fiat cum peccato mortali. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod cum nihil possit se reducere de potentia in actum, & omnis motus sit actus entis in potentia, prout in potentia, & in mouentibus & motis non sit processus in infinitum, quia alius non esset motus, ut probatur 8. Physic. sequitur quod necesse est venire ad unum primum, quod mouet omnia, & concurrat cum omnibus agentibus: & illud est Deus, vnde Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Et licet sit eadem motio Dei, qua mouet omnia, quocumque modo moueat: quia motio Dei actiua & concursus eius nil aliud est, quam ipsemet Deus, qui est immutabilis & inuariabilis, vnde Malac. Ego Deus, & non mutor, & Iaco. 1. Apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. Illa tamen motio diuersificatur ex parte nostri secundum diuersitatem finium. Cum igitur duplex sit finis, scilicet generalis siue naturalis omnium creaturarum, quia quilibet natura est ordinata in finem naturalem: sequitur quod omnis concursus, quo Deus concurrat ad omnes actus naturales omnium creaturarum, dicitur concursus Dei generalis siue auxilium generale. Et hoc modo concurrat in motu progressiuo hominis & animalium brutorum, in plantatione vinearum, & aedificatione domorum, & ad ea quae ad naturalem hominis finem ordinantur. Alius autem est specialis finis hominis, scilicet supernaturalis visio beatifica, & ideo in his quae conducunt ad illum finem, Deus dicitur concurrere specialiter, & talis eius motio dicitur concursus specialis & auxilium speciale: non quod intimius aut fortius agat Deus in speciali quam in generali: quia in utroque eodem modo se habet, secundum tamen modum & dispositionem naturae quae mouetur. Et in utroque motio & concursus Dei principalior est, & maiorem habet efficaciam quam concursus naturae: dicitur tamen speciale auxilium, quia dirigit ad speciale finem, scilicet supernaturalem, & tanto specialius, quanto actus propinquior est fini. Et sic ad cogitandum de beatitudine, ad habendam memoriam peccatorum, ad recordationem iudiciorum Dei, requiritur auxilium speciale ad ipsam contritionem specialius, ad merendum adhuc specialius, & ad martyrium adhuc specialius. Aliqui dicunt omnem actum moraliter bonum esse dispositionem ad gratiam, & sic ad finem supernaturalem hominis: quia quilibet bene utendo suis naturalibus, de congruo meretur disponi, & quod Deus secundum suam naturam (quae est misericordiae plena) circa eum operetur. Vnde Daniel consulebat Nabuchodonosor, ut per largitionem elemosynarum (quae ex sola pietate naturali fieri potest) peccata redimeret. Et tales consequenter dicunt, quod quo ad omnem actum moraliter bonum requiritur auxilium speciale: alij vero dicunt quod non, sed solum quando actus illi sunt propinqui, sicut cogitatio contritionis & ipsius beatitudinis, vel quando habet difficultatem. Et sic in statu naturae integre homo non egebat auxilio speciali ad omnes actus humanos, sed bene ad merendum, & actualiter eos ordinandum in beatitudine. In statu vero naturae corruptae in multis eget auxilio speciali, propter difficultatem, & ad moderandas passiones. In aliis autem in quibus non patitur difficultatem, sed potius delectationem, ut in plantatione vinearum, & aedificatione domorum, aut comestione, qui sunt actus qui ex natura sua ordinantur in finem naturalem, non eget auxilio speciali, nisi ad eos ordinandum actum in finem supernaturalem: quia tunc est dispositio propinqua. Et dicunt quod ad omnem dispositionem remotam non necessarium requiritur auxilium speciale, & sic est problema. D. Tho. ad secundam opinionem declinare videtur cum D. Augustino.

Ver. 5. DE ALIA DIVISIONE GRATIAE.

Alia adhuc poni solet diuisio gratiae, scilicet in praeuenientem, operantem, & cooperantem, concomitantem, & subsequenter. Gratia praeueniens dicitur, quando homo ad alia distractus mouetur à Deo, ad cogitandum de salute sua. Gratia operans dicitur motio, qua voluntas (quae prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Gratia cooperans est motio, qua Deus concurrat ad actum bonum exterioriorem per voluntatem imperatam, quia ad hunc actum Deus iuuat, interiorius voluntatem confirmando, & exteriori facultate operis praebendo, & impedimenta remouedo. vnde D. Aug. Vt velimus operari: cum autem volumus ut proficiamus, cooperatur. Gratia concomitans est Dei motio, assistens in continuatione: gratia subsequens est motio, qua Deus mouet ad merendum & perseverandum. D. Tho. praedictas gratias dicit esse effectus gratiae habitualis, siue qui proveniunt ex gratia habituali: & sunt quinque. Primus, ut bonum velit, & secundum hoc dicitur praeueniens. Secundus, ut anima sanetur & iustificetur, & secundum hoc dicitur gratia cooperans. Quartus, ut in bono perseveret, & secundum hunc dicitur subsequens. Quintus, ut ad gloriam perveniat, & secundum hunc gratia dicitur consummans.

§. 3. DE GRATIA GRATUM FACIENTE.

Gratia gratum faciens, secundum Theologos, est habitus de nihilo creatus, & in anima siue intellectus

1. 2. q. 109. art. 6.

Malac. 3.

Auxilium speciale.

Daniel. 4.

1. 2. q. 111.

art. 3.

Intellectuali natura infusus, per quam fit filia, amica, grata, & sponsa Dei electa, & omnia quae sunt eius acceptata: per quam consequitur vitam eternam, iuxta illud Rom. 6. Gratia Dei vita aeterna. Haec gratia differt à gratia gratis data, non quod gratia gratum faciens non gratis detur, & per consequens non sit gratis data: sed quia ultra gratiam gratis datam habet primò, quod sit habitus permanentens, secundò quod non potest esse cum peccato mortali, tertio quod gratum & acceptum Deo faciat habentem, & omnia opera eius. Haec gratia communiter diuiditur in gratiam inchoatam, siue imperfectam, & consummatam, quae est comprehensivum: quae differunt ab invicem: Quia gratia viatorum augeri & amitti potest, non autem beatorum, quae etiam perfectiores effectus habet quam gratia viatorum. D. Bern. in quodam sermone dicit, quod gratia gratum faciens est quaedam lux siue nitor animae, sole splendidior, animae infusa, tanquam radius à sole iustitiae, animam iustificans, & circumquaque purgans, illustrans, ornans, & deificans. Hanc definitionem fundavit super illud D. Paul. Eph. 5. Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino: ut filij lucis ambulare. Fructus autem lucis est in omni bonitate, iustitia, & veritate. D. Aug. dicit, quod est excellentius donum Dei, quod homini datur: Quia per eam efficiuntur diuinae confortes naturae. Haec gratia secundum eundem diuiditur inter filios regni & perditionis, & dicitur vestis nuptialis. Haec gratia subiectiuatur in essentia animae, quae primò perficit, deinde potentias eius, ut amplius inferius dicetur.

Ver. 1. DE MERITO IN GENERALI.

Cum gratia gratum faciens sit principium meriti: ideo de merito aliquid dicendum est. Ad cuius evidentiam sciendum est, quod meritum & merces ad idem referuntur, & dicitur meritum actus, quo quis meretur. Merces vero dicitur id quod alicui est debitum, & recompensatio operis vel laboris, quasi quoddam premium ipsius. Et sicut reddere alicui iustum pretium pro re accepta ab eo, est actus iustitiae: ita recompensare & reddere mercedem laboris aut operis, est actus iustitiae. Et cum iustitia sit aequalitas quaedam, sequitur quod inter eos solos potest esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter aequalitas. Et per oppositum inter eos inter quos non est simpliciter aequalitas, non est simpliciter iustitia, neque meritum simpliciter. Sed quidam iustitia modus potest esse, sicut dicitur quoddam ius paternum siue dominatiuum, & meritum secundum quid: quia solum secundum quid in eo saluatur ratio iustitiae. Sic enim filius meretur à patre, & seruus à domino, ut filius bene se habeat erga patrem, vel seruus erga dominum, honorando, seruiedo, obediendo: sic pater & dominus secundum suam liberalitatem & clementiam se debet habere ad filium vel seruum, ut dicit Philo. in eodem lib. Ex his sequitur quod homo simpliciter & absolute non potest aliquid mereri à Deo, cum inter hominem & Deum non sit aequalitas, & Deum non sit aequalitas, & Deum non sit aequalitas. Et totum quod est hominis bonum, est à Deo, & per consequens non potest Deus aliquid debere homini. Sed quia inter hominem & Deum est quaedam proportionabilitas, in quantum uterque operatur secundum modum suum: Modus autem & mensura humanae virtutis est homini à Deo: ideo meritum hominis ad Deum non potest esse nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis. scilicet ut homo consequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtute operandi deputauit. Sicut etiam res naturales consequuntur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod à Deo sunt ordinatae, differenter tamen: Quia homo seipsum mouet ad agendum per liberum arbitrium. Vnde eius actio habet rationem meriti, & non actiones aliarum creaturarum, quae libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quod quicumque faceret tale quid, haberet tale castrum, quod plurimum in valore excedit opus à rege iniunctum. Si rusticus impleret ordinationem regis, haberet ius ad castrum: non simpliciter & absolute, sed ex ordinatione regis. Et rex qui ante ordinationem suam nihil debebat rustico, post ordinationem & eius impletionem efficitur debitor: & primò sibi ipsi, quia debitor est ut rex suam promissionem teneat. Sic Deus (qui scit omnia nostra esse sua, & nos ad maiora teneri) ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quod si quis liberè & bono animo deseruiret ei, & mandata eius seruaret, mercedem illi daret, iuxta illud: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia est merces operi tuo. Et Esa. 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. Et Malac. 1. Inferte omnem decimationem in horreum meum, ut sit sicut in domo mea. Et probate me (dicit Dominus) si non aperuero cataractas caeli, & effuderò vobis benedictionem usque ad abundantiam: & in crepabo pro vobis deuorantem, & in multis aliis passibus antiqui testamenti, quantum ad temporalia: & in nouo testamento quantum ad spiritualia & aeterna. Matt. 4. Penitentiam agite, appropinquabit regnum caelorum, & Luc. 11. Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis, & Mat. 19. quaerenti magistro, Quid faciendo vitam aeternam possidebo? Christus respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Consequens ergo est, ut Deus sibi ipsi primò, & ex consequenti impletibus ordinationem suam debitor factus sit, ut promissionem & ordinationem suam seruet, & homini suam ordinationem impleti, tribuat quod pollicitus est, cum meriti non possit, ad Tit. 1. Neque negare seipsum, 1. Tim. 2. quietiam per Psal. dixit: Quae procedunt ex labiis meis non faciam irrita. Per haec soluntur argumenta, quibus neotericis hereticis omne meritum subuertere & suppressere nituntur, in primis allegantes illud: Cum feceritis omnia quae praecpta sunt vobis, dicitur: quia serui inuiles sumus, quod enim debuimus facere, fecimus. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem. D. Chryso. ibi dicit: Non negat mercedem bonis operibus, sed docet seruum non debere extolli vel gloriari, eò quod iussa ad amissum seruauerit siue profecerit: & ne in superbia intumescamus, sed potius humiliemur. Sed Christus per haec verba, supposita ordinatione, non negauit meritum. Et

Gratia gratum faciens duplex.

2. Pet. 1.

1. 2. q. 114. art. 1.

5. Ethic.

Meritum ex suppositione.

Hier. 1. Et dominus posse mereri probatur.

Luc. 17.

Et licet homo operando faciat quod debet, liberè tamen & ex animo facit. Et quamvis ex bonis hominis nil accrescat Deo, cum Deus ex bonis nostris non querat utilitatem, sed solum gloriam, hoc est manifestationem suæ bonitatis in nobis, quod etiam in operibus suis querat ad nostram utilitatem: ideo licet ex eo quoddam Deum colimus, nil accrescat ei, sed nobis: Meremur tamen aliquid à Deo, non quasi ex operibus nostris aliquid ei accrescat, sed in quantum propter gloriam & manifestationem eius, quod ipse ordinavit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. 64. obiciunt: Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pannus menstruata, omnes iustitiæ nostræ: Quia ibi propheta loquitur de iustitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo, malis circumstantiis, vt pote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Esa. 58. Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Inficiebant etiam vana gloria: sicut dicebat Christus Mar. 23. de Scribis & Phariseis: Omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Cum dabat elemosynam, faciebant tuba canere: & amabant in angulis platearum stantem orare. Ideo illæ iustitiæ erant vt pannus menstruata, & abominationes. vnde Esa. 1. dicitur. Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias nõ feram, non quod essent secundum se abominationes: quia non præcepisset seruare, Exod. 20. sed quia indignè offerebant, & vitabant malis circumstantiis. vnde subiungit: Iniqui sunt cœtus vestri. Manus vestra, hoc est operationes vestrae plene sunt sanguine peccatorum. Ideo subdit: La-uamini, & mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, &c. Propter hæc iustitiæ, hoc est bona opera & impletio præceptorum, quæ iustum est seruare, dicuntur pannus menstruata: Quia secundum D. Dionys. Bonum est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. Sed non secundum se, cum à Deo sint ordinata & instituta. Præterea iustitiæ nostræ (hoc est opera nostra) secundum se, si bene fiant, lux dicuntur à Christo: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Non sunt ergo pannus menstruata. Aliqui exponunt authoritatem Esaie per comparisonem ad diuinam iustitiam. vnde Esa. 55. Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltata sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Terra enim per comparisonem ad cælum, deformis & quodammodo abominabilis apparet: Licet secundum se bona sit, iuxta illud Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Similiter lumen candelæ lucidum est in se in comparatione tamen luminis solis, vmbra & tenebras causat. Sic ad propositum de bonis operibus. vnde Roma. 8. Non sunt cõdignæ pãssiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quod autem homo existens in gratia, in quantum sequitur motum gratiæ, & instinctum spiritus sancti principaliter operãtis, mereatur vel mereri possit à Deo, tota scriptura sacra referta est pãssibus id probantibus. Gen. 21. Dixit dominus Abraham, Per memetipsum iuravi, quia fecisti hæc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, nota causalem, quia fecisti, &c. Et Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem. Et Mat. 19. Apostolis dicentibus, ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? respondit Christus, Amen, amen dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et ibidè, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, &c. centuplũ accipiet, & vitã æternã possidebit. Et Mat. 9. Si quis dederit calicè aquæ frigidæ in nomine discipuli, nõ perdet mercedè suã. Et Mat. 25. in retributione honorũ tanquã pro causa allegabit Christus bona opera, & Mat. 20. Voca operarios, & redde illis mercedè, & Rom. 2. Reddet vniciuique secundũ opera sua, & 1. Cor. 3. Vnusquisque propriam mercedè accipiet secundũ laborem suũ, & 1. Tim. 4. Repõsita est mihi corona iustitiæ, quã retribuet mihi dominus, in illa die iustus iudex. Non solum autè mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et in cõcilio Tridentino sessione 6. tit. de iustificat. c. 26. dicitur: Si quis dixerit iustos nõ debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerunt facta, expectare & sperare æternã retributionè, pro eius misericordia, & Iesu Christi merito, si bene agèdo, & diuinã mandata custodièdo, vsq; in finè perseuerauerit. Anathema sit. Qui igitur oppositũ dicit, scripturas nõ nouerit neq; rationè.

Ver. 2. DE HIS QUAE NON CADUNT SUB MERITO.

Non potest homo mereri totum ambitum siue omnes gradus gloriæ, quam habiturus est in patria. Et per consequens neque gratiæ, quæ illi respõdet, vt habetur Rom. 6. Gratia Dei vitæ æternæ: hoc est: vitæ æternæ correspõdet gratiæ, sic quod qui erit in maiori gratia, in instãti mortis habebit maiorem gloriam. Ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia nõ cadit sub merito, neq; mereri potest. Primò quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia effectiuè est meritum Christi, & formaliter immediatè charitas, vt D. Tho. dicit. Secundò quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optimè probat A. post. dicens: ei qui operatur, merces nõ imputatur secundũ gratiã, sed secundum debitũ. Sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius: ergo primã gratiã non potest homo mereri. Quia si ex operibus, iam nõ ex gratia. Sed cum gratia possit augeti, sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiam iustificatio quæ fit per gratiam, iuxta illud: Qui iustus est, iustificetur adhuc: Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu primæ gratiæ, potest homo mereri per actus informatos à gratia, & elicitos vel imperatos à charitate, ex motione & instinctu spiritus sancti operante. Nec D. Paul. in locis præallegatis negat meritũ aut opera meritoria, nisi respectu primæ iustificationis: Quia probat & exemplificat de

A. c. de Di. no.

Mat. 6. Opera nostra an pãssu mēstruata dicantur.

Et homo à Deo mereri potest.

Prima gratia non potest mereri.

In 3 sent. dist. 3. q. ad 5. Rom. 4.

Luc. 17.

Apost. 2. 1.

de remissione peccatorum. allegãdo dictũ Psalmistę, Beati quorum remissa sunt iniquitates, &c. Quæ remissio & prima iustificatio non poterat causari ex operibus antiqũe legis, neq; ex operibus legis naturæ: sed solum per gratiam ex merito Christi. Aliàs si ex operibus legis posset causari prima gratia, & iustificatio: Christus gratis mortuus fuisset, hoc est sine causa & necessitate. vnde A. post. Si per legem iustitia (hoc est gratia) ergo Christus gratis mortuus est, quod est falsum: quia sic oportuit Christum pati, & impleri ea quæ scripta erant in lege, prophetis, & psalmis de illo. Prima igitur gratia & prima iustificatio datur nobis merè gratis, ex merito Christi & ex operibus nouæ legis euangelicæ, quæ sunt sacramenta à Christo instituta, per quæ coniungimur Christo, vt probatur de baptismo, Rom. 6. Sed augmentum illius gratiæ procedit principaliter ab ipsa gratia & libero arbitrio, vt amplius dicemus. Et sic intelligendæ sunt authoritates, quæ videntur aduersari. Perseuerantia pro actuali continuatione in bono vsque in finem vitæ, etiam secundum D. Tho. non cadit sub merito: sed est donum spiritus sancti specialiter assistentis.

Ver. 3.

DE DVPLICI MERITO.

Duplex communiter apud doctores dicitur esse meritum. Quoddã est cõgrui siue de cõgruo: & quoddã est cõdigni siue de cõdigno, quemadmodum duplex est debitum super quo fundatur ratio meriti. s. debitum iustitiæ, & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum cõdigni est, quando est æqualitas inter opus & mercedem siue præmium. Et tale est meritum mercenarij & denarij diurni. Tale meritum regulatur æqualitate iustitiæ. Meritũ verò cõgrui dicitur, quando non est æqualitas inter opus & mercedem, & quando redditur merces, quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim cõgruit liberalè & magnificum dare, quod operarius nõ meretur ex cõdigno, quẽadmodum factũ est illis, qui hora vndecima venerant in vineam, & quemadmodum habetur de domino, qui bene dispensanti quinq; mnas, de die gubernationem decem ciuitatũ, & aliquãdo rex pro modico obsequio dat magnum præmium, ad liberalitatem suã manifestandam. Tale igitur meritum cõgrui innititur liberalitati, & meritum cõdigni iustitiæ. Notandum præterea quod meritum hominis potest dupliciter considerari: vno modo secundũ quod procedit ex libero arbitrio, alio modo secundũ quod procedit ex gratia spiritus sancti. Si cõsideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio, siue secundũ substantiã operis: nõ est cõdignitas inter opus & vitã æternã, propter magnã inæqualitatem. Nõ enim sunt cõdignæ pãssiones huius tẽporis ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis, sed est ibi congruitas secundum æqualitatè proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum, vt homini operãti secundũ virtutè & ordinationem sibi datam à Deo, Deus re compenset secundũ excellentiam liberalitatis suæ. Si autè cõsideretur opus meritoriu secundũ quod procedit ex gratia & motione spiritus sancti, est condignitas inter opus meritorium & vitã æternã: quia morio spiritus sancti, est in finitã dignitatis, iuxta illud: Si quis biberit ex aqua, quã ego dabo ei, fiet in eo fõs aquæ salientis in vitã æternã. Et 1. ad Tim. 4. Bonum certamen certavi, cursum cõsummaui, fidem seruaui: ideo de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Nec loquitur hic de prima gratia, quæ (vt dictum est) nõ cadit sub merito: sed de vitã æterna vel augmento gratiæ & charitatis, quã per actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vitã æterna illi correspõdente. vnde D. Tho. dicit, q. quolibet actu charitate informato homo beatitudinẽ mereatur, & alibi dicit, q. quilibet actus charitatis meretur absolute vitã æternã. Ex quo videretur sequi, quod quolibet actu charitatis augetur gratia, & si nõ effectiuè, cum sit à solo Deo, tamen meritorie. Quidã tamen dicunt intelligi debere doctorem de quolibet actu intẽso secundũ proportionem: gratiæ: quia actus possunt esse eadẽ remissi, quod nõ augetur gratia, nec etiã meritorie: sed disponitur homo ad augmentum gratiæ per plures, & tandẽ vnus in virtute præcedenti faciet augmentũ, sicut de gutta caũre lapidè: itè de comestione, quia quilibet comestio nõ facit augmentũ in puero, sed bene disponit ad augmentũ. Deus enim sic auget gratiã, put homo ad illã se disponit.

Ver. 4.

DE REQUISITIS AD MERITVM.

Ad meritum (secundum D. Tho. tria requiruntur. s. libertas, gratia, & status, & aliqui addũt, relationem in Deum. Primò requiritur libertas, saltem cõplacentiæ, de qua dictum est c. 3. §. 3. Ver. 1. Angeli enim secundum eum meruerunt in primo instãti: & tamen tunc nõ habuerũt libertatem cõtrarietatis aut cõtradictionis: quia tunc in primo instãti peccare potuissent, quod ipse negat. Secundò requiritur gratia, quæ est principium & prima radix meriti: & charitas, quæ est radix immediata siue principium propinquum. Tertiò requiritur status. s. vitã. Et quia beati nõ sunt in vitã, nõ possunt mereri. Anima autè quæ sunt in purgatorio, licet sint extra viam merendi meritum essentialiter: quia (vt dicitur Ecclesiastes vndecimo) Vbi ceciderit lignũ, siue ad Austrũ, siue ad Aquilonem, ibi erit. Veruntamen quia adhuc nõ sunt in termino, quodam modo dici possunt viatrices: & cum sint in gratia, sequitur eas aliquo modo mereri posse. s. deletionè venialiu & præmissi accidentale. Quarto requiritur relatio in Deũ, quæ est quadruplex. s. actualis, habitualis, virtualis, & aptitudinalis. Relatio actualis est, quãdo homo operans actualiter considerat de Deo, & refert actũ quẽ facit, in Deũ. Et talis nõ necessarĩo requiritur, quia tunc ad merẽdũ necesse esset in quolibet instãti cogitare de Deo, quod est impossibile, ppter naturales distractiones. Relatio habitualis est pãssificiã habitus charitatis. Et talis nõ sufficit, quia tũc peccatũ veniale esset meritorium, cum coexistat charitati. Relatio virtualis est, quæ fit p primũ actũ charitatis, quo quis refert se &

Gal. 2. Luc. 24.

1. 2. q. 31. ar. 5. Meritum duplex. Debitum duplex.

Mat. 20. Luc. 19.

Meritum hominis.

Rom. 8.

Joan. 4.

1. p. q. 62. art. 5. 1. p. q. 114. art. 7. ad 3.

In 2. sent. dist. 18. q. 2.

Anima in purgatorio quid meretur.

Relatio in Deum quadruplex.

omnes actus suos referibiles in Deū. Virtute illius omnes actus sequētes, etiā si homo actu nō cogiter de Deo, referūt in Deū p virtutē primi actus, & hoc sufficit & requiritur. Relatio aptitudinalis est in actib⁹ moraliter bonis, in existēte in gratia ante primū actū charitatis, ac etiā in actib⁹ bonis moraliter, in peccato mortali factis. Sūt. n. apti nati referri, cū in se nullā habeāt deformitātē. Hęc relatio nō sufficit ad actū meritoriu: licet quidā dicāt q bene sufficit ad bonitātē moralē.

Ver. 5. DE CORRESPONDENTIBVS MERITO.

Qui merito respōditia. c. 16. §. 6. ver. 19. 1. 2. q. 114. art. 6. 7.

IN merito sunt tria consideranda. s. habitus gratiæ & charitatis, actus ex gratia & charitate procedens, & conatus liberi arbitrii, hoc est voluntatis, seu difficultatis in opere, quæ afflictionem & poenalitatem quandam habet: & ideo pro mercede & præmio respondent alia tria. s. præmium essentialiale, præmium accidentale, & deletio reatus. Habitui gratiæ & charitatis debetur & respondet præmium essentialiale, hoc est visio & fructio diuinæ essentia: sic quod secundū proportionem graduum gratiæ erit proportio graduum gloria. Actui verò ex gratia procedenti debetur præmiū accidentale, hoc est gaudium de illo bono opere. Conatus autem voluntatis, & difficultati operis debetur & respondet deletio reatus & poenæ, & satisfactio, vt dicitur.

Ver. 6. DE HIS QUIBUS MERITVM POTEST APPLICARI.

Nillus purus homo potest alteri primā gratiam, vel augmentū eius, aut gloriā essentialē mereri de condigno: sed solus Christus, qui est Deus & homo, sec. humanitatem hęc nobis meruit. Et ratio est, quia meritum cōdigni procedit ex gratia & vi diuinæ motionis. Sed gratia particularis data est cuiilibet homini pro se, & non pro aliis: per eā enim mouet Deus hominem, vt ipse perueniat ad vitam æternā. Ideo meritū cōdigni vltra hęc motionem non se extendit. Sed animæ Christi data fuit gratia à Deo pro omnibus, & vt per eam nō solum ipse perueniret ad gloriā, sed etiā vt alios in gloriā adduceret, in quātū est caput Ecclesiæ, & author salutis humanæ, sec. illud:

Qui multos filios in gloriā adduxerat. De cōgruo tamen potest homo mereri alteri primā gratiā: quia quando homo in gratia Dei constitutus, implet Dei voluntatē: congruum est secundum amicitia proportionem, vt Deus impleat hominis voluntatē, & eius orationes exaudiat pro alterius salute. Et prout habetur in lib. Numerorum, Moyses sepe placuit dominum, & impetrauit remissionem peccatorū populo Israēl. licet quādoque possit esse impedimentū ex parte illius, cuius aliquis Sanctus iustificationē desiderat, secundū illud: Si steterit Moyses & Samuel corā me, nō est anima mea ad populum istū. Ex his sequitur quod nullus potest alteri mereri præmiū essentialiale, nec remissionē peccatorū, de cōdigno: Quia præmiū essentialiale, quod est vita æterna, respōdet gratiæ, vt dictū est. Si ergo quis nō possit mereri alteri gratiā de condigno, ergo nō gloriā. Potest tamē quilibet in gratia existens, per quandam cōmunicationē esse causā præmij accidentalialis, in quantum ex cōmunionē charitatis facit omnes participēs bonorum & meritorum suorum, iuxta illud: Particeps ego sum omnium timentium te, &c. Vnde ponitur vnus articulus fidei. Sanctorum cōmunionem. Omnes enim gaudebunt de bonis aliorum, secundum proportionē gratiæ quam habebunt. Ex quo sequitur quod D. Virgo (quæ est in maiori gratia quā aliquis Sanctus) plus gaudebit de bono opere illius Sancti, quā ipsemer qui fecit. Alludit parabola de illo qui inuenit ouē perditā, & de muliere quæ inuēta dragma perditā, cōnuocatis amicis ait: Cōgratulamini mihi, vnde Christus: Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore poenitentiam agente. Deletionē reatus siue poenæ possunt existētes in gratia alteri mereri de cōgruo per orationē, & de cōdigno per applicationē propriā poenalitātū. Sed de his amplius infra.

Heb. 12.

Hebr. 15.

Præmiū essentialiale an alteri de condigno mereri possit.

Psal. 118.

Luce. 15.

c. 16. §. 4. ver. 23.

c. 2. ver. 1.

Ver. 7. DE GRATIAE AMPLITVDINE ET CAUSALITATE.

Quemadmodū ab essentia animæ fluūt omnes potentia, per quas quis potest se exercere circa actus virtutū, secundū finē naturalē hominis, vt dictū est: ita ab ipsa gratia gratum faciente, quæ perficit essentia animæ, fluūt virtutes infusæ & dona ad potētias, inclinātes eas ad finē supernaturalē. Et ideo de virtutibus infusis ac beatitudinibus per ordinē dicēdū est. Virtutes autem à Deo infusæ sunt duplices. Quædam dicuntur Theologicæ, quædam morales. Theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro obiecto: & sunt tres. s. fides, spes, charitas, de quibus dicendum.

DE FIDE,

CAPVT X.

FIDES multipharē accipi solet. Primò p probationē, vt cū dicimus se proniū doctorum suorū per testes aut documenta fidem fecisse, & hoc modo capitur in tit. de fide instru. Et Gen. 39. vbi vxor Phutipharis in argumentū fidei retentū pallium ostendit. Secūdo accipitur p auxilio, vt apud Horatiū, Nos hominū diuūmq; fidē clamore ctemus. Tertio pro promissione de futuro. Gen. 44. Ego seruus tuus sum, qui in meā hunc recepi fidem, &c. & in c. 1. extra de spon. Quarto pro cōsensu de præsentī, quo cōtrahitur matrimonium, vt in c. 1. de spōsa duorum, vbi fit discrimin inter fidem pactionis, & cōsensu. Quinto pro fidelitate, & sic accipitur in tit. de Leg. & Fideicom. & Eccl. 1. Fidem posside cum amico tuo. Sexto accipitur pro credulitate, secundū quā aliquis dicitur bonæ fidei possessor, qui, signorauit quā emit, alienam esse, aut qui vendidit, ius vendendi habere credidit. Septimò pro assensu firmo absque formidine per intellectum causato, supposita pia affectione voluntatis, quæ innititur auctoritati dicentis & reuelantis, quæ auctoritas est duplex. s. diuina & humana. duplex est fides, s. humana, quæ innititur auctoritati & reuelationi humanæ. Alia est quæ innititur auctoritati diuinæ

Fides humana quid,

uinæ reuelanti, & dicitur Theologa, de qua nunc principaliter loqui intendimus. Quæ adhuc accipitur dupliciter, vt dicit Magister Sentent. in 23. dist. 3. Primò quidem materialiter, pro eo quod creditur, & sic accipit Athanasius in Symbolo, in quo multis credendis recitatis. dicit, Hęc est fides catholica, hoc est, hęc sunt quæ debent credi & teneri à fidelibus catholicis, & hoc modo accipitur in tit. sue rubr. de Summa Trinit. & fid. cath. hoc est, de his quæ debēt credi. Et hoc modo accipiendo, fides non est virtus, sed differt ab ea, vt D. Aug. dicit, Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creditur. Illa enim sunt in rebus, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hęc autem fidei virtus in animo credentis est. Accipimus ergo hic fidem pro virtute & habitu fidei, quo mediante credimus, hoc est firmiter assentimus reuelatis à Deo, & hęc fides diuersa est ab actu eius, cum maneat in dormientibus, & non actus de quo postmodum dicturi sumus.

§. 1. DE FIDEI THEOLOGICAE DEFINITIONE.

Fides à D. Paulo sic definitur. Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum nō apparentium. Et non accipit ibi substantiam propriē, prout est prædicamentum, sed similitudinariē pro principio & fundamēto. Sic enim substantia est principium & fundamentum omnium accidentium, sic fides est fundamentum omnis spiritualis ædificij. Vnde vocat eam fundamentum, dicens. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, vbi Gl. exponit, hoc est fides Iesu Christi. Per res sperandas intelligit res non visas, iuxta illud, Nam quod videt quis, quid sperat? Et per argumentum intellexit effectum argumenti siue noticiam certam. Per non apparentium intellexit quod non sit euidens, sed obscura. A post. in hac definitione complectitur ea quæ de essentia fidei, & ea quæ cōferunt ad cognitionē essentia eius, s. subiectum, obiectum, actum & modum eius, qui tenet locum differentia, & sufficienter dat intelligere, quod fides est habitus mētis, hoc est intellectus presuppositus ad spē & charitatem, quo quis inclinatur ad assentiendum firmiter & certitudinaliter, in euidenter tamen, rebus speratis, hoc est non visis, sed à Deo reuelatis, quas in futuro propter reuelationem Dei promittētis speramus.

Ver. 1. DE SVBIECTO MATERIALI FIDEI.

Subiectum fidei est intellectus, cum actus eius qui est assensus certus & firmus absque formidine, ad intellectum pertineat. Ad eandem enim potentiam pertinet actus, habitus, & obiectū, cum potentia distinguantur per actus, & actus per obiecta, & habitus causentur ex actibus, vt supra dictum est.

DE OBIECTO FIDEI MATERIALI.

Obiectū fidei (sicut & cuiuslibet habitus cognoscitiui) est duplex. s. materiale & formale. Materiale est res diuina nō visa in via, quæ tamen videri speratur in patria, iuxta illud Psal. Si cut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum. Res autem diuinæ non visæ sperandæ, proponuntur nobis in sacris literis dupliciter credendæ. Quædam enim secundum se, vt. s. primò & per se intentæ: & sunt illæ quæ directè nos ordinant ad vitam æternam: sicut sunt diuina potentia, & mysterium incarnationis, & alia huiusmodi. Quædam proponuntur credendæ, ad manifestationem aliorum: sicut quod Abraham duos filios habuit, & quod ad tactum osium Helisæ mortuus fuerit suscratus, & alia huiusmodi, quæ narrantur in sacris literis ad manifestationem diuinæ potentia & misericordia: & hęc non distinguuntur per certos articulos, cum penè sint innumera. Ea verò quæ per se proponuntur credendæ, rediguntur per certos articulos, vt facilius per fideles retineantur, de quibus paulò post dicemus.

Ver. 3. DE OBIECTO FORMALI FIDEI.

Obiectū formale fidei est id quo mediāte intellectus humanus firmiter assentit nō visis: & est veritas prima siue diuina reuelans. Non enim fides, de qua hic loquimur, assentit alicui, nisi prout est à Deo reuelatū. Vnde sicut visus nō tēdit in colorē, nisi p lumē siue mediāte lumine: ideo lumē est obiectum formale visus. Sic nec fides Theologa credit aliquid, nisi mediāte reuelatione primæ veritatis, hoc est Dei, qui est veritas & vita p essentia: & sic nō potest mentiri. Ideo fidei non potest subici falsum. Et quāuis Deus simpliciter & absolute possit nō creare Antichristū, qui tamē ex fide creditur: nō potest tamē in sensu cōposito, hoc est supposita eius reuelatione. Si autem ludæo habēti actualem fidē de Christo venturo & nascituro, Christus natus fuisset: fides nō concurrisset ad illam temporis determinationem. Sed ascensus illius determinationis temporis fuisset ex coniectura humana. Nec est incōueniens fidelē ex coniectura humana, circa ea quæ sunt fidei, posse falsum existimare, siue falso credere, sed nō cōcurrente fide: sicut cū vetula audit hæreticū cōcionātem, quæ cōiectura humana arbitratū esse catholicū prædicatorem, credit promptē, facilliter, ac firmiter erroribus quos prædicat: nō tamē ex fide. Similiter ad fidem pertinet credere quod corpus Christi verū realiter sit sub speciebus panis & vini facta cōsecratione, non referēdo ad has species vel illas. Quia si presbyter ex malitia omitteret cōsecrationē, vel etiā si proferret verba cōsecrationis, & nō intenderet cōsecrare, quem tamen audiens missam cōiectura humana arbitratū cōsecrasse, & credit sub illis speciebus esse realiter verum Christi corpus, & adorat, assentit falso, sed nō ex fide: deceptio enim procedit ex humana cōiectura, qua arbitratū illum cōsecrasse. Ideo nō peccat, nec perdit meritum, credendo ibi esse Christum, aut adorando: nec est idololatra, nisi fortē materialiter: quia eius intentio principaliter tendit ad Christum. Nec propter hoc dubium adorāda est hostia sub cōditione: quia in his quæ vt in pluribus sunt, & nō apparet impedimētum maiorē certitudinē querere, est indisciplinatus animi, vt dicitur 2. Metaph. Et si dicatur quod spei

Fides theologica quid.

de Trin.

2. 2. q. 4. art. 2. Heb. 11.

1. Cor. 3.

Rom. 8.

2. 2. q. 4. art. 1.

2. 2. q. 1. art. 2. Psal. 47.

2. 2. q. 1. art. 2.

Ioh. 6. Ad Titum 1. Heb. 6. Fidei nō potest subici falsum.

Hostia consecrata non est sub conditione adoranda.

potest subitici falsum: quia aliqui sperant beatitudinem, quam tamen nunquam habebunt: ergo & fidei, cum fides habeat regulare spei actum. Dicendum primò quòd cum fidei iudicium sit merè speculatiuum, nõ habet regulare spei actum, sed prudentia infusa, supposito tamen actu fidei. Secundò quòd non inconuenit prudentiam & virtutes morales perfectientes appetitum subitici alicui falso speculatiuo, aliunde quàm à fide proueniente. Iustitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi, licet non debeatur. Et hoc modo Iacob se habuit erga Liam. Sufficit enim quod iudicium prudentiale (quod immediatè dirigit actum appetitus) sit verum practicè. Quia falsum nõ est malum appetitiuæ virtutis, sicut est malum intellectus. Et ideo virtutes appetitiuæ non totaliter excludit falsum, sicut virtutes intellectiuæ. Tertio dici potest quod nec spei habet falsum: non enim aliquis ex spe sperat se habiturum vitã eternã secundum propriam virtutem: quia hoc esset præsumptuosum: sed per auxilium gratiæ, in qua si perseverauit, infallibiliter vitã eternã consequetur.

Ver. 4.

DE MODO FIDEI.

Modus fidei est, vt feratur firmiter & certitudinaliter circa non visa, hoc est circa ea quæ per se ipsa nõ mouent sensum aut intellectum nostrum ad sui cognitionem, vt singularia, quæ subiacent sensibus: & principia intelligibilia, quæ sunt euidentiã, & causant euidentiã cõclusionum. Ideo circa illa aut eorum cõclusiones nõ est fides in eo qui habet illa principia. Et sic stat bene quod vnus habeat fidem de vna cõclusionem siue propositionem, de qua alius habet euidentiã: vt de hac propositione. Deus est vnus, Deus est omnipotens, quas demõstrat D. Tho. quæ sunt præambula ad fidem. Doctus Philof. de illis habet scientiã, & illiteratus fidem. Nec tamẽ illiteratus perdit meritum fidei, nec illiteratus, quando acquirit de eis scientiam, quia sunt taliter dispositi, quòd si nõ haberent demonstrationem, crederent. Ea verò quæ proponuntur credenda, non sunt scita. Nec rationes adductæ à sanctis doctoribus ad probandum ea quæ sunt fidei, sunt demõstrationes, sed quædam persuasiones manifestantes ea quæ sunt fidei, non esse impossibilia, aut rationi cõtraria, sed supra rationem esse. Et rationes procedentes ex principiis fidei vel autoritatibus, nõ causant scientiam, cum (vt dictum est) conclusio sequatur debiliorem partem. Ex quo videtur sequi quòd scientiæ subalternatæ in eo qui credit principia (de quibus habens scientiam subalternatam, habet euidentiã) non sunt propriè scientiæ, cum ex principiis creditis non sequatur conclusio euidens siue scientia, sed fidei. Et per consequens Theologia (quæ est scientia de Deo circa reuelata, quæ sunt euidentiã beatis per lumen gloriæ) parum distat à fide: licet hoc principium, Omne reuelatum à Deo est verum, sit euidens: tamen minor (videlicet, hoc est reuelatum à Deo) est de fide. Et si probeatur minor per autoritatẽ sacre scripture, est etiam de fide, & per consequens conclusio. Dicitur tamen Theologia esse scientia à D. Tho. reductiuè, quia cuiuslibet scientiæ principia debent esse per se nota, vel reductiuè. sc. cum reducuntur in notitiam superioris scientiæ, quæ habet principia per se nota. Et si alicubi dicitur quòd lumen fidei facit videre: dicendum quòd ibi videtur largè accipitur pro cognoscere. Quauis si ea quæ sunt fidei, considerentur sub communi ratione credibilis, possunt dici visa ab eo qui credit: non enim crederet, nisi videret ea esse credenda, vel euidentiã signorum, vel per aliquid huiusmodi. Notandum tamen quòd (cum non visa circa ea quæ sunt fidei, non sufficiant ex se mouere & excitare intellectum ad assentiendum) ad fidem requiritur pia affectio seu motus voluntatis per electionem determinantis & inclinantis ad firmiter & certitudinaliter assentiendum his quæ sunt fidei, & quia dæmones non habent hanc piã affectionem, ideo non habent fidem, licet D. Iaco. dicat quòd credunt & contremiscunt. Hęc enim firmitas & certitudo est de essentia fidei. Vnde Athanas. in Symbolo, Hęc est fides catholica, quã nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse nõ poterit. Et D. Bernard. dicit, Fides ambiguum nõ habet, & si habet, nõ est fides, & in c. 1. de heret. dicitur, quòd dubius in fide, infidelis est.

Ver. 5.

DE CERTITUDINE FIDEI.

Certitudo à doctoribus communiter ponitur quadruplex. sc. moralis, euidentiæ, fidei humana, & fidei Theologicæ. Certitudo moralis est, quæ ex magnis & grossis cõiecturis procedit & dicitur ab aliquibus probabilitas, quæ ex bona estimatione de aliis procedit, vt in Iacob qui estimabat Liam esse Rachelem, & hęc nõ requirit euidentiã, neque aliam probationem: non enim tenebatur in cedere candulam, quia non suspicabatur dolo sitatem aliorum, & dicitur communiter de talibus quòd bona fide procedunt. Hęc certitudo admittit aliquã formidinem imperfectã, habet tamen maiorem inclinationem ad firmitatem. Certitudo euidentiæ est, quando nõ admittit obscuritatem neque formidinem, & hęc est duplex. sc. exterior & interior. Exterior fit per sensus dispositos circa propria obiecta debite proportionata, de hac euidentiã & certitudine habetur Ioh. 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Alia est interior, quæ est in scientia & in intellectu principiorum, quæ versantur circa necessaria & non potentia aliter se habere. Et hęc totaliter determinant intellectum, vt non possit aqualiter dubitare, & ideo non requirit piã affectionem, nec admittit obscuritatem aut formidinem. Certitudo fidei humana est, quæ admittit enigma & obscuritatem, & requirit piã affectionem: tamen nullo modo admittit formidinem licet admittat falsitatem. Certitudo autem fidei Theologicæ nullo modo admittit formidinem aut falsitatem. Et hęc maximam habet adhesionem, & firmitatem excedentem adhesionem euidentiæ exteriorum sensuum, & scientiæ ac intellectus principiorum: eò quòd certitudo exterior sensuum innititur potentiæ naturali, & certitudo scientiæ innititur rationi humanæ, quæ inferior & debiliior est virtute diuina, cui innititur fides theologa. Ideo certius & firmiss tenenda sunt ea quæ sunt fidei,

Virtutibus an possit subitici falsum.

1. p. q. 2. art. 3. 1. cõtra g. c. 13

Theologia an sit scientia.

Iaco. 2.

Certitudo quadruplex.

Certitudo euidentiæ.

Certitudo fidei excedit adhesionem euidentiæ.

fidei, quàm ea quæ oculo videmus, aut alio sensu sentimus: quia sensus decipi & hallucinari possunt, & non virtus diuina, quæ etiam excedit rationem naturalem: quia potest ea facere, quæ videntur rationi naturali repugnare: vt patet de existentia corporis Christi sub speciebus consecratis. Vnde Apost. Cum accepissetis à nobis verbum auditis (sc. per fidem) accepistis illud non vt verbũ hominum, sed (vt verè est) verbum Dei, verbo autem Dei nil certius esse potest, iuxta illud Mat. 24. Cælum & terra transibunt, verba autem mea nõ præteribunt. & ideo certitudo fidei est maxima in se & simpliciter, quauis certitudo scientiæ sit maior quo ad nos. Ex præmissis apparet primò, quòd fides differt à suspitione & opinione, quæ admittunt formidinem, & non fides. Differt etiam ab intellectu principiorum & scientia: quia fides est ineuidentiũ, & habet maiorem certitudinẽ & firmissimã adhesionem. Intellectus verò principiorum & scientia euidentiã & minorẽ certitudinẽ & adhesionem differt à spe & charitate, quia tam fides quàm charitas sunt in voluntate, sicut in subiecto. Fides autẽ (vt dictum est) subiectiuatur in intellectu. Item quòd differat à spe & charitate, habetur ex illo, Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. Ratione etiam patet, quia vbi aliqua duo sic se habent, quòd vnũ potest manere altero non manente, illa differunt realiter: aliàs idem posset simul esse & non esse: quod est contra primum principium: sed fides potest esse aq̃ue charitate, vt manifestũ est ex Apost. Si habuero omnem fidem, ita vt montes trãseram, charitatem autem non habuero, nihil sum. Ita charitas manet in patria, quia ibi dicitur: Charitas nunquam excidit, & tamen fides non manet, iuxta illud, Cum venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est. Vnde in Concilio Trident. session. 6. c. 28. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul aut fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem (licet nõ sit viuã) aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum: Anathema sit. Potest etiã fides esse absque spe, vt in Cain, Iuda, & aliis desperatis, qui iudicant se dãnandos. Spes tamen absque fide esse nõ potest: quia non potest quis certò expectare beatitudinem ex meritis & gratia, nisi credat beatitudinem esse, quod nõ potest absque fide. Ex præmissis patet error modernorum hæreticorum, qui fidem nil aliud esse dicunt, quàm spem siue fiduciam. Qui quidem error fuit condemnatus in Concilio Tridentino, session. 6. c. 12. vbi dicitur: Si quis dixerit fidem iustificantem nil aliud esse quàm fiduciam diuinã: misericordiã peccata remittentis per Christum, vel eam fiduciam solum esse qua iustificamur, Anathema sit.

Ver. 6.

DE DIVISIONE FIDEI THEOLOGICÆ.

Fides Theologica est duplex: quãdã est informis, & quãdam formata. Fides dicitur informis, quando est sine charitate: vt in Christiano, qui est in peccato mortali. Fides formata dicitur, quando est cum charitate: quia charitas est forma virtutum, & per consequens fidei: nõ quidẽ forma intrinseca, cum charitas sit in voluntate, & habeat bonum diuinum pro obiecto, & fides sit in intellectu, & pro obiecto habeat verum: Sed charitas dicitur forma extrinseca aliarum virtutum, pro quãto ordinat eas in bonum suum. sc. diuinum. Actus enim humani (vt dictum est) sortiuntur speciem à fine. Ideo finis potest quodam modo dici forma, cum det ei speciem. Et quia charitas potest ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem suum, hoc est in bonum diuinum: ideo dat illis speciem meriti: cũ omnis actus elicitus vel imperatus à charitate viã, sit meritorius. Cum ergo charitas moueat intellectum ad elicendum actum fidei, & ordinet illum in bonum diuinum: consequens est vt charitas sit forma fidei. Et tunc fides dicitur formata extrinsecè: quia intrinsecè fides absque charitate existẽs, accipit speciem ab obiecto suo, & ideo potest dici formata intrinsecè. Et quãdo est cum charitate, est formata & intrinsecè, & extrinsecè. & ideo quando est cum charitate, dicitur simpliciter formata: & à D. Iaco. 2. c. dicitur viuã: & quando est destituta charitate, dicitur informis & mortua, eò quòd habet similitudinem quãdam cum mortuo: quia sicut corpus dicitur mortuum quod non potest operari: sic cum fides sine charitate non possit operari meritorie, dicitur mortua: quauis non omnino, cum habeat formam intrinsecam, & possit operari, ostẽdere amissionem beatitudinis, in cõfusionem pœnarum, abominationem peccatorum, & montes trãsserre, vt dictum est ex D. Paul. Sed similitudo tenet de opere meritorio. Et ideo sicut si anima corpori mortuo per diuinam potentiã reuiniatur, idem corpus quod prius erat mortuum, efficitur viuum: ita quãdo per diuinam misericordiam restituitur peccatori gratia & charitas, eadem fides numero, quæ sine charitate erat informis, adueniente charitate efficitur formata & viuens, ac potens operari meritorie. Et sic est eadem numero fides informis & formata. Vnde Gl. super illud Iaco. 2. Fides sine operib. mortua est: ait, Quibus reuiuiscit. Et quãuis cum venerit quod perfectũ est, euacuatur id quod ex parte, siue imperfectũ, quãdo imperfectũ repugnat perfectioni, vt visio fidei visioni gloriæ: imperfectũ tamen quod non repugnat perfectioni, nec est de ratione rei imperfectæ, adueniente perfectione, ideo subiectũ perfectionis manet & perficitur: sicut (eò quòd pueritia nõ est de ratione hominis) idẽ homo qui erat puer, efficitur vir. Sic quia esse sine charitate nõ est de ratione fidei, sicut esse de nõ visis, ideo adueniente charitate, eadem fides manet & perficitur: sed adueniente lumine gloriæ euacuatur. Ex quo patet quòd fides informis & formata non differunt specie, quasi in diuersis speciebus existentes, sed sicut perfectũ & imperfectũ in eadẽ specie.

Ver. 7.

DE CAUSA FIDEI.

Fides Theologica, siue informis, siue formata, nõ est virtus acquisita, sed infusa: cum ea circa quæ est excedat rationem humanã. Miraculum etiã quod mouet hominem ad credendum, excedit facultatem naturã. Et quia miraculum nõ sufficienter mouet ad credendum, cum videntium vnũ

2. Thess. 2.

Differentia fidei ab aliis habitibus.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

2. 2. q. 4. art. 3. Fides informis, & fides formata.

Fides absque charitate quid sit.

1. Cor. 13.

Eadẽ fides numero est informis & formata.

2. 2. q. 6.

& idem miraculū, & audientium vnum & eundem prædicatorem, quidam credant, quidam verò non. Ideo oportet ponere aliam causam interiorem, ad interiorem excitandum intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei, per quam aliquis eleuatur supra naturam suam. Et ideo à Deo mouetur per gratiam gratum facientem, vel gratis datam. s. per auxilium speciale siue instinctum specialem Spiritus sancti. Et sic habitus fidei est donum à Deo infusum & permanens, & actus fidei etiam est ex dono gratuito mouete. Vnde de vtroque dicit D. Paul. Gratia Dei saluati estis per fidem, & non ex vobis, ne quis gloriatur: donum enim Dei est, & aliquando fides informis infunditur à Deo: vt cum quis suscipit baptisma distractus, aut fictus fictione non opposita fidei. Sicut etiam aliquibus datur absque charitate donum prophetiæ, vel gratia miraculorum. Nec obstat illud, Dei perfecta sunt opera: sed fides informis est imperfecta, igitur non est à Deo: Quia fides informis est perfecta in specie sua & perfectione intrinseca & essentiali, quanuis non sit perfecta omnimoda perfectione extrinseca & accidentali.

Rom. 10. §. 2. DE ACTIBVS FIDEI.
Fidei Theologicæ D. Paul. duos actus attribuit, interiorem videlicet & exteriorem: ait enim, D. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

In li. de Præd. Sanct. Ver. 1. DE ACTV INTERIORI FIDEI.
Actus interior fidei dicitur credere. Hunc actum D. Aug. definit dicens: Credere est cum assensione cogitare. Et accipitur hic assensus per adhesionem firmam intellectus, secundum quod à voluntate mouetur & determinatur ad credendum, & persistendum in aliquo. Et non accipitur hic cogitare pro actu cogitatio seu phantasia: sed prout pertinet ad intellectum, non tamē in inquirendo probationem, quanuis fides habeat inquisitionem quandam eorum, per quæ homo inducitur ad credendum, quia. s. sunt dicta à Deo, & miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. Aug. diuidit in tres. s. credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Ad cuius euentiam sciendum est, quod Deus siue prima veritas se habet ad actum credendi tripliciter. Primò, vt obiectum materiale, quod creditur, aut aliquid circa ipsum, & sic credimus Deum esse trinum & vnum, aut incarnatum, aut aliquid huiusmodi, & hic actus dicitur credere Deum. Secundò, vt obiectum formale siue vt ratio credendi. s. vt reuelans: quia credimus, ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus dicitur credere Deo. s. reuelanti. Et quia idem est actus, quo potentia tendit in obiectum materiale & formale. vt visus, eodem actu tendit in aerem illuminatum & in colorem, ideo credere Deo & credere Deum potest esse vnus & idem actus, quo quis credit Deum esse trinum & vnum, propter reuelationem diuinam, siue quia à Deo reuelatum. Tertio potest considerari Deus, vt se habet per modum finis, iuxta illud: Hæc autem scripta sunt, vt credatis, & vt credentes vitam habeatis, & hic actus dicitur credere in Deum, hoc est, credendo, Deum amare, & credendo & amando, in Deum tanquam in vltimum finem ire siue tendere. Et quanuis in hoc complexo (credere in Deum) comprehendantur duo actus. s. intellectus & voluntatis: est tamen simpliciter vnus actus elicitus à fide, & imperatus & ordinatus à voluntate. Nihil enim impedit vnum & eundem actum numero simul esse à pluribus virtutibus, vt ieiunium quod elicitur à temperantia: & imperatus ab obedientia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obedientiam superioris, & ad honorem Dei, & propter Deum summè dilectum, & sic secundum relationem erit multiplex & vnus secundum essentiam. Ex præmissis apparet quod in nullum alium quam in Deum credere debemus, & sic licet credamus D. Petro & Paulo, aut D. Petrum & Paulum: non tamen in D. Petrum aut Paulum. Similiter licet credamus vnâ ecclesiam sanctam, non tamen in eam. Ideo in simbolo non ponitur hæc propositio in: Et si in aliquibus codicibus reperitur, debet referri ad spiritum sanctum qui sanctificat Ecclesiam, vt sit sensus: Credo in spiritum sanctum sanctificantem vnâ Ecclesiam.

In lib. de Ver. Dom. Ver. 2. DE ACTV EXTERIORI FIDEI.
Actus exterior fidei est protestatio siue expressio actus interioris, signo sensibili, hoc est verbo, vel facto manifestata. Sed quia expressio quæ fit per verba, est manifestior & clarior: ideo D. Paul. dicit, Ore autem confessio fit ad salutem, non negat tamen alias protestationes & manifestationes fidei ad quas tenentur nunc fideles, in accipiendo sacramenta nouæ legis, quæ sunt de necessitate salutis: sicut olim in lege Moyfi tenebantur ad sacrificia & sacramenta per legem determinata, & tēpore legis naturæ ad sacrificia indeterminata. Et quia præceptum de fide est affirmatiuum: ideo non obligat pro semper, sed pro tēpore & loco: quantum ad actum interiorē obligat, saltem omnibus diebus Dominicis. Quia præceptum morale est de sanctificatione Sabbati, dicitur enim, Memento vt diem Sabbati sanctifices. Quæ quidem sanctificatio fieri debebat, sanctificando animas suas, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas, sicut etiam reducendo ad memoriam beneficium creationis, & quietē domini, quæ reductio absque fide fieri non poterat. Obligatur etiam aliquis ad exteriorem confessionem, sub pœna peccati mortalis, pro loco & tēpore, quādo. s. per dimissionem huius confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiā vtilitas proximis impendenda: vt puta si aliquis interrogatus de fide, taceret: & ex eius taciturnitate crederetur quod non haberet fidem, vel quod fides eius non esset vera, vel alij propter eius taciturnitatem auerterentur à fide. In huiusmodi casibus confessio fidei est de necessitate salutis, iuxta illud, Qui me confessus fuerit coram hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei. Qui autem me negauerit coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. D. Tho. dicit, quod in casu necessitatis (vbi fides periclitatur) quilibet tenetur fidem suam, aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & confirmationem, &

Exod. 20. **Eccl. 2.** **art. 2.** **Confessio exterior fidei.** **Luc. 12.** **art. 2. ad 3.**

ad reprimendam infidelium insultationem. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles. Dicit etiam quod si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confessione, absque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in illo casu fidem publicè confiteri. vnde dom. Nolite sanctum dare canibus, neque sparseritis margaritas vestras ante porcos, ne conuersi distrumpan vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas ad sit, cōtempa perturbatione in fidelium, debet homo publicè fidem cōfiteri. Vnde cum discipuli dixissent domino, quod Pharisei audito verbo scandalizati essent, respondit, Sinite illos: Cæci sunt, & ducēs caecorum. D. Caietanus dicit, quod aliud est occultare propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nunquam licet, neque verbo, nec signo. Peccaret enim quis mortaliter, si diceret se esse Iudæum aut Mahumetam: & etiam si acciperet circumcisionem, aut vteretur veste aut bireto siue quocunque alio signo proprio Iudæis, vt velamine in synagoga, vel etiam si vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite quæ est illis propria. Occultare autē fidem pro tempore nō est ex genere suo malum: sed potest bene & malè fieri. Vnde D. Sebastianus pro aliquo tēpore fuit occultus Christianus, & quodā tempore manifestauit fidem suam. Et sic licitum est pro tēpore & loco occultare & manifestare.

Mat. 15. **2. 2. q. 2. art. 3.** **Heb. 11.** **Mar. 7.6.** **1. Cor. 14.** **1. Pet. 3.**
Ver. 3. DE NECESSITATE CREDENDI.
Actum credendi esse de necessitate salutis cōstat ex D. Paul. Sine fide impossibile est placere Deo, & Christus ait: Qui nō crediderit, condemnabitur, & Ioh. 3. Qui nō credit, iam iudicatus est. Quo autem tempore credendum sit, supra dictum est. Notandum tamen quod licet omnes teneantur omnia reuelata à Deo, credere explicitè vel implicitè, hoc est distinctè vel indistinctè, siue in communi, vt illi qui credunt omnia quæ Ecclesia credit, implicitè credunt: Non tamen tenentur omnes æqualiter explicitè credere. Quanuis enim omnes teneantur explicitè credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc est articulos fidei (de quibus paulò post dicemus) ac etiam omnia quæ specialiter proponuntur in solennitatibus ab Ecclesia institutis: vt sacramentum pœnitentiæ cum partibus suis, quæ sunt contritio, confessio, & satisfactio, de quibus in suo loco: ac etiam Eucharistiæ quia hæc proponit Ecclesia in 40. & de ueneratione sanctorum, qui ab Ecclesia proponuntur honorari in solennitatibus, præcipue in festo omnium Sanctorum: & de eorum inuocatione, quia ad hæc inducit Ecclesia in Rogationibus: & de purgatorio, quod etiam proponit in commemoratione omnium fidelium, & cultum imaginum, qui seruatur cōmuniter & vniuersaliter in Ecclesia, & sic de aliis. Sic quod si per ignorantiam quis etiam rusticus crederet oppositis, aut opposita pronuntiaret, non excusaretur totaliter à peccato, nec à pœnis: cum ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, non excuset. Si quis enim ignorat ignorabitur: In aliis autē, maiores (ad quos pertinet alios erudire, aut fidem defendere) tenentur habere pleniorē & magis explicitam noticiam credendorum, quàm alij simplices, iuxta illud: Parati semper sitis ad satisfactionem: omni poscenti vos, rationem reddere de ea quæ in vobis est fide. Et Iob 1. boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta illos, vbi secundum D. Greg. per asinas intelliguntur simplices, & per boues maiores, à quibus simplices pasci & instrui debent de agendis & credendis. Et sic maiores debent eis credibilia proponere, maxime articulos fidei, de quibus dicendum est.

Lib. Etym. Articulus fidei quid.
§. 3. DE ARTICVLIS FIDEI.
Articulus significat quandam coaptationem partium distinctarum sibi inuicem coaptatarum. Vnde sicut, partium digitorum sibi inuicem coaptata, articuli dicuntur: sic diuersæ res siue rationes diuinæ reuelatæ sibi inuicem coaptatae, dicuntur articuli fidei. Eam rem Isid. dicit, quod articulus fidei est perceptio diuinæ veritatis, tendens in ipsam: quæ enim in Deo vnus sunt, in intellectu nostro multiplicantur. Et sic articulus est breuis sententia de diuinis rebus non visis credenda, & ideo vbi occurrit aliquid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus: vbi autem multa secundum eandem rationem sunt cognita, ibi non sunt articuli distinguendi.

2. 2. q. 1. ar. 7. **Prima credibilia quæ sint.** **Feb. 11.** **Psal. 61.** **Exod. 6.** **Psal. 118.**
Ver. 1. DE CREMENTO ARTICVLORVM FIDEI.
Articuli fidei creuerunt secundum tēporū successionem. Vnde D. Greg. dicit: Secundum cremen-ta tēporum creuit sciētia sanctorū patrū. Et quantum viciniore aduēni Saluatoris fuerint, tātō sacramenta salutis plenius percepti sunt. Sic enim se habent articuli in doctrina fidei, sicut principia per se nota in doctrina, quæ per rationem naturalem habetur. In quibus principiis est quidam ordo. Quia quædam in aliis implicitè cōtinentur, quæ omnia reducuntur ad primum. Sic omnes articuli fidei implicitè cōtinentur in aliquibus primis credibilibus. s. vt credatur Deus esse, & providentiam habere circa hominū salutē, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quod inquirētibus se remunerator sit. In esse diuino includuntur omnia quæ credimus de Deo: In fide verò prouidentia & remunerationis, includuntur omnia quæ à Deo tēporaliter dispensantur, siue bona, siue mala. Vnde fides est de pœnis inferni: licet nō sint speranda, cum spes sit de bono. Et quanuis secundum substantiā articulorū nō sit factū augmentū per tēporū successionem: (quia quæcūque posteriores explicitè crediderūt, implicitè cōtinentur in fide præcedentū patrū, qui omni tēpore duos prædictos articulos crediderunt. Vnde Psal. Duo hæc audiui, Quia potestas Dei est, & tibi domine misericordia: quia tu reddes vniciuique iuxta opera sua) tamen quantum ad explicationem creuit numerus articulorum. Quia quædam explicitè cognita sunt à posterioribus, quæ à prioribus non cognoscebantur explicitè: vnde Dominus Moyfi: Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac & Iacob, &c. & nomen meum Adonai non indicaui eis. Et Dauid dicebat: Super

senes intellexi. Et Ephe. 3. Aliis generationibus non est agnitiu mysteriū Christi, qui familiaris & perfectius nobis reuelauit. Ideo apostoli clarius & perfectius intelligentes symbolū (hoc est regulam fidei) in 12. articulos redegerunt, & eos Ecclesiā cunctisq; fidelibus credendos tradiderūt.

Ver. 2.

DE ARTICVLORVM FIDEI NUMERO.

1. 1. q. 1. art. 8.
Apostoli 12.
articulos fidei
ediderunt.

Teste D. Clemente, cum Apostoli ad diuersas provincias iuxta præceptum domini discessuri ediderunt. Qui tamen 12. articulos ad prima credibilia seu credenda, per Christum nobis propoſita Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscāt te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christū, reducuntur. Et ponuntur sex quantum ad diuinitatem, & sex quo ad humanitatem. Quātum ad diuinitatem primus articulus est de vnitāte. Ideo dicitur, Credo in Deum, in singulari, & in sym- bolo patrum ad maiorem explicationem antepōnitur, vnum. Secundus articulus pertinet ad Tri- nitatem: & sic adiungitur, patrem, & in Iesum Christum filium eius vnicum, & in Spiritum san- ctum. Quatuor alij articuli circa diuinitatem, pertinent ad opera Dei. Et sic tertius articulus per- tinet ad opus creationis. Vnde additur, creatorem cœli & terre, in quibus omnia alia creata in- cluduntur, iuxta illud Gen. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Quartus pertinet ad opus iustificationis. Ideo post mentionē de Spiritu sancto (cui attribuitur iustificatio) dicitur & vnam sanctam, Catholicam, & Apostolicam ecclesiam, Sanctorum cōmunionem, remissionem pecca- torum. Quintus ad opus resurrectionis. vnde sequitur, Carnis resurrectionē. Sextus ad opus glori- ficationis, quod erit vltimū. Ideo cōcluditur, Vitā æternā, amen. Quo ad humanitatē autē propo- nuntur alij sex articuli. Primus pertinet ad incarnationē, quæ per cōceptionē facta est, & p nati- uitatem innotuit. Ideo dicitur in simbolo, Qui cōceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria vir- gine. Et in simbolo patrum explicatur, Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, & ho- mo factus est. Secundus pertinet ad eius passionem, mortē, & sepulturam. Ideo dicitur, Passus sub Pontio Pilato, mortuus, & sepultus est. Tertius ad descensum ad inferos. Quartus ad eius resurre- ctionē: Ideo dicitur: Tertia die resurrexit à mortuis: & in simbolo patrum additur, Secundū scriptu- ras. Quæ verba debēt referri ad omnia præcedētia & sequentia: quia omnes articuli cōtinentur fi- guratiuē in antiquo testamēto, & sunt specialiter adiuncta articulo resurrectionis, quia tempore Apostolorū ille articulus habebat maiorem difficultatē propter Sadducæos, qui negabāt resurre- ctionem. Quintus de ascensione ad cœlos & sessione à dextris. Ideo subditur, Ascēdit ad cœlos, se- det ad dexteram patris. Sextus de aduentu eius ad iudicium. Vnde sequitur, In die vltimus est iudi- care viuos & mortuos. Et sic sunt duodecim articuli, quāuis aliqui ponāt 14. septē ex parte diuini- tatis, diuidētes articulū Trinitatis in tres, cōiungētes articulū resurrectionis & glorificationis, & septem ex parte humanitatis, diuidētes articulū cōceptionis & natiuitatis. Et quāuis non sit nisi vna fides, tamen ponūtur duodecim articuli: qui omnes ad vnū reducuntur, qui est credere diui- næ reuelationi. Sic etiā quāuis nō sit nisi vna fidei cōfessio, tamen ponūtur diuersa symbola, hoc est regulæ quæ ad vnā reducuntur. In omnibus enim symbolis fidei veritas docetur. Sed ibi opor- tet populū diligentius instrui, vbi errores insurgunt: ne fides simplicium per hæreticorum colo- res & errores corrumpatur. Symbolum Apostolorum (quod dicitur Patrum Credo) tēpore per- secutionis editum fuit, fidei nōdum publicata. Ideo eo tempore secretē dicebatur: sicut nūc in pri- ma & completorio, quasi cōtra tenebras errorū præteritorū & futurorū, deinde iā fide manifesta- ta, editum fuit à patribus symbolum declaratiuum symboli Apost. Quod ecclesia pacem habens, in missa alta voce fecit decantari, prout & nunc decātur. Quāuis enim per doctrinā Christi & Apostolorum veritas fidei fuerit sufficienter explicata: tamen quia peruersi homines doctrinam apostolicam & ceteras doctrinas ac scripturas peruertunt, ad suā ipsorum perditionem: ideo tem- poribus elapsis necessaria fuit conciliorū vniuersalium cōgregatio. Et eadem ratione nunc neces- saria est fidei explicatio cōtra insurgentes errores, ne fideles decipiantur. Quam ob rem Athana- sius determinationes cōcilij Niceni secutus, manifestationē & explicationem veritatis fidei cōscripsit, non per modum symboli, sed doctrinæ, vt ex modo loquendi ipsius apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina breuiter continebat: idcirco eius doctrina, quasi regula & symbolum fidei, fuit approbata autoritate summi pontificis, ad quem pertinet noua symboli editio.

Ver. 3.

DE ECCLESIAE ACCEPTIONE.

Car. de tur.
cre. lib. 1. sum-
me de Eccl. c.
2. c. 3.

ET quia inter cæteros articulos sancti patres interseruerunt articulū de ecclesia sancta catho- lica & apostolica: aliquid de ea dicendum est, & primò de eius acceptiōne. Accipitur enim in sacris literis ecclesia multipliciter. Primò pro domo materiali diuinis laudibus & orationi dicata, ac etiā ad offerenda sacrificia & suscipiendū sacramenta: & hoc modo accipitur Iudith 6. Conuo- catus populus per totam noctem intra ecclesiam orauerūt petētes auxilium à Deo. Et D. Paul. 1. Cor. 11. An ecclesiam Dei (hoc est domum orationis secundum Gl.) contemnitis? Secundò accipi- tur pro vniuersitate omnium iustorum & sanctorum, tã viatorū, quàm cōprehensorum. Et sic ac- cepit Apost. dicens de Christo: Ipsum constituit caput super omnem ecclesiam: hoc est sanctorum congregationem, Angelorum & hominum, quæ in cœlo & in terra est. Tertio accipitur pro vni- uersitate omnium iustorum comprehensorum duntaxat. Et sic accepit Apost. cum dixit: Christus caput est ecclesiæ, & ipse saluator corporis eius, & sic dicitur ecclesia triūphans. Quarto pro con- gregatione hominum qui sunt in gratia. Et sic Apost. Ephe. 5. Christus dilexit ecclesiam & tra- didit semetipsum pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et tales dicuntur esse de ecclesia

Ephe. 5.

Cap. 10. §. 3. Ver. 4.

Clesia numero & merito. Quindò pro vniuersitate omnium, fidelium viatorum vtentium sacra- mentis, siue sint in gratia siue non. Et dicitur ecclesia militans. Et peccatores dicuntur de ecclesia numero & non merito. Et sic accepit Dauid, Psal. 21. Erit apud te laus mea in ecclesia magna: in populo graui laudabo te. Et sic cōparatur fagenæ missa in mare & ex omni genere piscium con- greganti. Et sic dicitur domus Dei magna, & ingens locus possessionis eius. Gl. in prædicto Psal. exponit, magna hoc est in toto orbe. Et D. Aug. ibi: Ecclesia magna totus orbis est. Licet aliquādo accipiat pro ecclesia particulari: vt 2. Cor. 1. Ecclesiæ quæ est Corinthi. Aliquando etiam accipi- tur pro præsidere in ecclesia, vt in processu fraternæ correctionis, dic ecclesiæ, hoc est prælato. Ali- quando pro subditis tantum, vt in actibus Apost. 12. Oratio autē fiebat ab ecclesia ad Deū pro eo. Aliquando pro solis ecclesiasticis, aut eorum maiori parte, vt in c. 1. 63. dist. & c. cum apostolica. 55. dist. Ecclesiæ autem prout de ea communiter loquuntur doctores, accipitur pro cœtu siue con- gregatione fidelium viatorum, qui sunt numero vel merito adunati in fide & cultu visibili vnus veri Dei, & non vt Lutherani dicunt, pro congregatione sanctorum in spiritu, quam nesciamus vbi sit, aut vbi eam debeamus requirere. Sed pro cōgregatione omnium viatorum fidelium, siue bo- ni sint, siue mali, qui Christo in sacramēto baptismi nomen dederunt. Author ecclesiæ est Deus sapientissimus & omnipotens. Finis verò eius est omnium fidelium salus. Quia quātum in ipso Deo est vult omnes fideles baptizatos saluos fieri. Vnde Marc. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sic vt nulli extra ecclesiam salus contingat, vt habetur in c. firmiter. S. vna de Summa Trinit. & fide cath. extra. Et in hoc bene figurata fuit per arcam Noe, extra quam existentes sub-mersi sunt. Ex præmissis apparet quòd ecclesia catholica est visibilis, sensibilis, siue euidēs & ma- nifesta: visus enim plures rerum species nobis manifestat, & omnes sensus cōprehendit. Quia tam prælatus, qui est caput, quàm subditi, qui sunt mēbra, sunt visibiles, & visibiliter sacramento bap- tismi sunt inuncti. Aliàs in vanū dixisset Christus: Dic Ecclesiæ. Et si ecclesiā nō audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Quod est blasphemū, maxime si dicatur quòd fides est de non visis: Vnde dicitur substantia sperandarum rerū argumētum nō apparētium. Atqui habetur in simbolo: Credo ecclesiam sanctā Catholicam & apostolicam, ergo nō videmus eā, & per cōsequēs est in- visibilis. Hoc argumētum tãquam Achille, vtūt Lutherani & neoterici hæretici. Sed dicēdum quòd licet ecclesia, quātū ad aliquas proprietates, puta quantū ad sanctitatem & virtutes eius, sit inuisibi- lis: nō tamē quātum ad supposita & exteriorē eius politia siue ordinationē: Aliàs sequeretur quòd Christi politia esset inordinatissima & cōfusissima, quod est hæreticū. Et ideo nō credimus eccle- siæ supposita, quæ sunt prælati & subditi, aut exteriorē eius ordinationē. Sed bene credimus inte- riorē sanctitatem, & virtutē ligadi arq; soluedi, ac etiā eius finem. Notādum etiā quòd in symbo- lo, nō dicitur, Credo in ecclesiā sanctā: quia in solū Deū credendū est. Vnde D. Aug. super illud: creditis in Deum, & in me credite, dicit. Nunquam aliquis apostolorum ausus est dicere: Credite in me. Et super illud omni credeti in eū qui iustificat impiū: ait, aliud est credere illi, aliud est cre- dere illum: aliud est credere in illū: vt dicitur est supra hoc c. 5. 2. ver. 1. Et cum dicitur in symbolo: Credo in spiritum sanctum, sanctam ecclesiam, & c. Illa dictio, in, non refertur ad ecclesiam, sed ad spiritum sanctum qui sanctificat. Notādum etiam quòd licet ecclesia secundum rationem vniuersalitatis nō possit stare in vno completiue, tamen quo ad fidem, in qua fundatur ecclesia, & à qua aliquis dicitur de ecclesia, bene potest seruari in vno. Vnde Hieron. super Psal. 33. dicit: Vbi vera fides est, ibi ecclesia est. Et Iurista dicunt, quòd ius vniuersitatis potest seruari in vno. Sic po- test dici de ecclesia, quod potest seruari in vno: prout dicitur de virgine Maria, quod in ea sola in- triduo sepultura Christi māsit fides explicita de diuinitate Christi.

Ver. 4.

DE DIFFERENTIA ECCLESIAE ET SYNAGOGAE.

Ecclēsia & Synagoga secundū Bedā in expositione illius passus Prou. 5. Penē fui in omni ma- glo in medio ecclesiæ & Synagoga. Sūt nomina Græca, & vnā eādēmq; rem significare viden- tur, videlicet cōuentum plurimorum adiuicem. Si tamen subtilius distinguantur, ecclesia cōuo- catio, Synagoga, cōgregatio, interpretatur. Vox autē & cōuocatio proprie est rationalis creaturæ. Cōgregatio verò etiam irrationalium esse potest. Vnde Gen. 1. dicitur: Cōgregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, & Mat. 23. gallina dicitur cōgregare pullos suos sub alas. Cū autē soli fideles, qui verbum rationale fidei audiūt, & mēte percipiunt, sint inter homines rationales habendi, sequitur quòd verus ille Hebræorum populus, quādiu in vnus veri Dei fide & cultu permanst, vtroque nomine ecclesia & Synagoga legitur appellatus, prout in multis sacra scripturæ locis patet. Vnde Numeri decimosexto vocatur Synagoga, cū dicitur: Insurrexerunt contra Moysen ducenti quin- quaginta viri proceres Synagoga. Et in eod. lib. c. 20. Ecclesia legitur nominatus: cū dicitur fuit Moysi, cur eduxisti ecclesiam Dei in solitudinem? Verū quia post aduentū saluatoris nostri po- pulus Iudæorum, paucis exceptis, tenebris infidelitatis excæcatus fuit, distinctionis gratia, prædi- cta nomina partita sunt, vt illa pars Hebræorū, quæ lumen fidei nō recepit, quasi irrationalium animalium cōgregatio, Synagoga tātū dicta sit. Pars verò Hebræorū & aliorum, qui in Chri- stum crediderunt, ecclesia & nunquam Synagoga sit appellata. Vnde D. August. super illud Psal. 81. Deus stetit in Synagoga deorum, hoc est populorum Israel, dicit: Ipsorum proprie Synagoga dici solet, quāuis aliquando ecclesia fuerit dicta. Sed nostram Apostoli Synagogam nunquam dixerunt, sed ecclesiam, siue discernendi causa, siue quod inter cōgregationem, vnde Synagoga, & con

Mat. 13.
Bar. 3.

Mat. 18.

Mat. 18.

Heb. 11.

Car. de tur.
cre. lib. 1. de
Eccl. c. 20.
Ioan. 14.
Rom. 4.Car. de tur.
cre. lib. 1. c. 1.

& conuocationem vnde ecclesia, nomen accepit, aliquid distet. s. quod cōgregari & pecora solent. Conuocari est magis vrentium ratione. Et Isid. 8. lib. Etymol. c. 8. dicit: Vt notetur Iudaeorum infidelitas, dicta est eorum Synagoga quasi pecorum & indiscretorum: & vtriusque fidelitas nostra, ipso vocabulo innueretur nostra, dicta est ecclesia, hoc est conuocatio rationabilium & discretorum. Vnde David de ecclesia dicit Psal. 34. Confitebor tibi in ecclesia magna: in populo graui laudabor te. Populus enim ecclesiae, vt inquit Albertus magnus, dicitur esse grauis maturitate virtutis: & illi soli sunt qui rationem colunt, & rationabiles Dei voces intelligunt, & audiunt vocationem Christi.

DE ECCLESIAE VNITATE.

Card. de tur. cro. lib. 1. c. 5. §. 6. 7. 8.

Eph. 4.

Apoc. 1.

3. de Cōst.

Ecclēsia plures habet proprietates & dignitates, quarū prima est vnitas, quia dicitur vna. Vnde in simbolo & vnam sanctam ecclesiam, & Salom. Cant. 6. Vna est colūba mea, vna est perfecta mea. Vbi Glo. dicit: quauis sint diuersae personae, est tamen vna ecclesia. Dicitur autem vna multiplici vnitate. Primò vnitate fidei: Vnde Apost. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Et alibi: Et enim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus. Et 1. Cor. 10. Omnes vni corpus sumus qui de vno pane, & de vno calice participamus. Et D. Hiero. ad Euandrum episc. & habetur 93. dist. Nec altera Romana vrbis ecclesia, altera totus orbis existimanda est. Nam Gallie, Britanniae, & Africae Persis & Oriens, & India vnum Christum adorant, vnam obseruat regulam veritatis. Dicitur etiā vna vnitate spei: de qua Apost. Vocati estis vna spe vocationis vestrae. vbi Glo. Hoc est ad vnam rem speratam. Hae vnitas potest etiam dici vnitas finis vltimi, qui est beatitudo ad quam ordinatur. Vnde D. Aug. super illud Psal. 87. Omnes gentes, & c. dicit: Multae gentes & vna gens. Sed quare vna gens? Quia vna expectatio. Postremò dicitur vna vnitate vnus praesidentis rectoris & gubernatoris visibiliter conuersantis cum ea. Vnde Ioel. 1. Congregabuntur filij Iudae & filij Israel pariter, & ponet sibi caput vnum. Et Christus Ioan. 10. fiet vni ouile & vnus pastor. Deinde dicit Petro: Ioan. 21. Pasce oues meas. Sed de his amplius infra c. 17. §. 7. ver. 5. cum de primatu Petri ageretur. Et licet, vt dictum est, sint plures ecclesiae particulares. D. enim Ioan. scripsit septem ecclesiis, quae sunt in Asia, & Psal. 66. dicat: In ecclesiis benedicite domino. Ille tamen omnes dicitur vna rationibus praedictis. Et quauis videatur aliqua distinctio accidentalis inter ecclesiam antiqui testamenti & nouae etiam inter ecclesiam, quae nunc est, & ecclesiam primitiuam, & alia fuerit tunc cōgregatio fidelium quam nunc sit: quia non semper fuerit idem fideles, non tamen sequitur quod sint diuersae ecclesiae: quia accidentia non variant substantiam rei. sicut licet aqua fluminis continuo fluat, & non sit semper eadem aqua; est tamen idem flumen, quod quādoque crescit & decrescit. Sic ecclesia, quae, quo ad successionem & numerum fidelium creuit, & nunc decrescit. Vnde Christus. Luc. 18. Cū venerit filius hominis, purā sine inueniet fidem in terra? Differentia etiam primitiuae ecclesiae, & eius quae nunc est, accipienda est ex parte populi & eius dispositione, s. seruire & perfectione, & non ex parte fidei, quae eadem est nunc, quae antea erat: sicut etiam eadem erat fides patrum antiqui testamenti & noui, si consideretur obiectum eius secundum se, prout est res credita extra animam existens. A quo obiecto sic considerato obiectum habitus proprie accipit vnitatem suae pluralitatem. Vnde Apost. de se & aliis patribus antiqui testamenti loquens dicit: habentes eundem spiritum fidei. s. quem patres veteris testamenti habuerunt. Vbi D. Aug. ostendit quod in iustis diuersorum temporum eadem fides est. Eadem enim, inquit, fides est, quae iustos saluauit antiquos, & ea quae saluat nos. f. mediatoris Dei & hominum: tempora variata sunt, sed non fides. Licet etiā si consideretur obiectum, vt est participatum a cognoscente, siue secundum quod est in acceptione nostra, plurificetur per diuersa enuncibilia siue propositiones. Alia enim est propositio de presenti, alia de futuro. Vnde hodie aliquis infidelis reputaretur si crederet Christum incarnandum: aut si actu protestaretur per circūcisionem aut alia ceremonialia. Propter hoc tamen nec incarnatio, aut passio, aut resurrectio in se variata esset: est enim vni & idem tempus: sed sunt diuersi respectus. Quorum vnus est ad aliquos qui nunc sunt fideles, secundum quem dicitur praeteritum. Et alius ad eos qui fuerunt: secundum quem dicitur apud antiquos futurum. Et sic diuersa confessio exterior, siue diuersa protestatio, quae est actus fidei, non diuersificat fidem ex parte obiecti, sed solum ex parte subiecti. Exemplū datur de exploratoribus terrae promissionis qui portabant botrum in stipite: primus praecedebat & non videbat botrum, cū esset post se: secundus vero videbat, qui erat ante se: tamē idē botrus erat qui figurabat Christum, &c. Nec obstat quod fides nūc sit magis explicita quā esset olim. Quia scire aliquid in vniuersali & particulari non diuersificat scientiā, nisi quātum ad modum sciēdi, sed non quātum ad rē scitā, à qua habitus habet vnitatē, prout fides à re credita. Et ideo nunc ecclesia dicitur christiana, & non olim: licet olim esset christiana, cum fides esset de Christo vteruo, sed olim non ad eam erat explicita. Si dicatur quod in ecclesia non fuit semper vnus pastor & director, qui visibiliter cōuerfaretur cum ea, vt in lege naturae, in qua vna erat ecclesia, quae non subdebatur vni: & tempore Moysi non omnes fideles subdebantur ei: prout Iob, & multi alij gentiles qui fuerunt in gratia tempore successorum eius, vt D. Aug. dicit: Et nunc cum papa moritur, non omnes subiiciuntur vni sicut cum viuunt. Ergo vnitas pastoris nihil facit ad vnitatem ecclesiae. Negatur cōsequētia. Licet enim ecclesia non fuerit semper in tali dispositione, quod ab vno pastore vice domini nostri Iesu Christi, cum ea visibiliter cōuerfaretur & dirigeretur actu: tamē bene aptitudine. Multa enim per tēporum successione instituta sunt in ecclesia, quae non fuerunt à principio: Quae tempore, quo instituta non fuerunt, non importabant necessitatem. Facta tamen institutione de necessitate veniunt obseruanda. Dicunt enim doctores

doctores super illud Cant. vlt. Soror nostra paruula est, & vbera non habet. Quod ecclesia, quae hic soror dicitur, in principio sui status, ante plenitudinis gratiae tempus: in quo gratia & veritas per Iesum Christum facta est, fuit paruula, non modo populi paucitate, sed etiam donis gratiarum. Vnde Hugo de S. Victore: Oportuit, inquit, vt secundum processionem temporum, spiritualium gratiarum signa magis ac magis darentur. Plane post incarnationem filij Dei, copiosior facta est splendore doctrinae, pulchritudine ordinis, locupletior sacramentorum efficacia salutari, excellentior nobilitate regiminis. Et secundum hoc debet intelligi illud Christi: Et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam: quae tamē prius erat aedificata: quia vt inferius dicitur, ab Abel sumptis exordium. Et quauis papa moriatur: sedes tamen apostolica non moritur: quia potestas eligendi vni semper manet in ecclesia in habitu. ¶ Non obstat etiam quod multi non baptizati sint in gratia, vt martyres & catechumeni, qui si moriantur, saluantur: & per consequens sunt de ecclesia: cum omnes in gratia sint de ecclesia: & tamen non omnes sunt baptizati baptismo aquae: quia habent baptismum aquae in voto. Nam vt D. Aug. ait: Tunc prodest baptismus sanguinis vel fluminis: cū baptismum fluminis non contempseris religionis, sed articulus necessitatis excludit. ¶ Ex praemissis sequitur quod extra ecclesiam non patet alicui salus. Quia cum vnitas ecclesiae pendeat ab vnitate fidei, & secundum Apost. impossibile sit absque fide Christi placere Deo. Cū fides sit substantia & principium ac primum fundamentum beatitudinis, vt dicit glossa super illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi. Vnde in concilio Lateranen. & habetur in c. firmiter. §. vna, extra de summa trinitate & fide cath. dicitur: Vna verò est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur. Et quoad hoc figurata fuit p. Archā Noe: quia quemadmodum omnes qui tempore diluuij extra illam erant, submersi sunt: Sic omnes qui extra ecclesiam moriuntur, submerguntur in inferno. Vnde dicebat D. Petr. Non est aliud nomen sub caelo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Ideo D. Aug. & recitatur in cap. omnis. 28. q. 3. Omnis infidelium vita peccatum est, id est cum peccato. Venerabilis Beda, & recitatur in c. Quicumque. 2. q. 9. dicit: Quicumque ab vnitate fidei vel societate Petri apostoli (quae est ecclesia) quomodo libet seipso segregat, tales nec vinculis peccatorum absolui, nec ianuam possunt regni caelestis introire. Ex his manifestè apparet quantum perniciosè errant & hallucinantur dicentes quemlibet in sua secta posse saluari.

DE SANCTITATE ECCLESIAE.

Alia proprietas & dignitas ecclesiae, dicitur sanctitas. Ecclesiam dici sanctam manifestū est ex simbolo apostolorum. Dicitur autem sancta, hoc est munda ab omni peccati macula. Sanctum enim idem est quod mundum. Vnde D. Dionys. dicit. quod sanctitas est ab omni immunditia perfecta liberatio. De hac sanctitate habetur Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Et Apost. Tēplum Dei sanctū est, quod estis vos. Et alibi: Christus dilexit ecclesiam & semetipsum tradidit pro ea, vt illā sanctificaret, mundās eā lauacro aquae in verbo vitae, vt exhiberet ipsam sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculā aut rugā, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. ¶ Notādum tamen quod ecclesia non dicitur sancta per naturā siue essentiam, sicut Deus, qui vt dicitur in hymno angelico, est solus sanctus, & 1. Reg. 2. Quis sanctus vt dominus? sed dicitur sancta per participationē gratiae. Fideles enim in gratia existentes dicuntur sancti. Vnde David dicebat: Custodi animā meā, quoniam sanctus sum. Notādū tamen quod duplex est sanctitas, quādam quae dicitur liberationē non ab omnibus immunditiis culpa & poenae, sed solum ab immunditiis, quae gratiae aut charitati aduersantur: sicut sunt culpa originalis & mortalis, & non culpa venialis, quae non cōtrariatur gratiae & charitati: sicut cū ea, vt dictum est. Et tali sanctitate ecclesia militās dicitur sancta. Vnde Apost. Omnibus qui sunt Romae dilectis Dei, vocatis sanctis. Alia est sanctitas, quae dicitur liberationē ab omni immunditia & corruptione culpa & poenae, & talis est sanctitas patriae & ecclesiae triumphatis. De qua Psal. Gloria haec est omnibus sanctis eius. Ecclesia verò militās non dicitur sancta tali sanctitate: quia vt D. Ioan. dicit: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Salom. Septies in die cadit iustus & resurgit. Et Christus docet omnes fideles orare p. remissione peccatorū, & dicere, dimitte nobis debita nostra. Et D. Hiero. exponēs illud: Beati immaculati in via, dicit: Quomodo immaculati cū absq; minutis peccatis diu esse non possint? Respondens ait: Beati immaculati sine macula, hoc est sine mortalibus criminibus. Et quāuis in ecclesia mali sint permixti bonis, iuxta illud: Simile est regnū caelorum lagenae miscae in mare, & ex omni genere piscium cōgreganti. & c. & mali sint numero multo plures quā boni, iuxta illud: Multi sunt vocati, pauci verò electi: Non tamē sequitur q. ecclesia sit spelunca latronū, & non debeat dici sancta: cū à nobiliori fiat denominatio. Nec per hoc quod dicitur ecclesia sancta, datur intelligi q. omnia ecclesiae mēbra sint sancta, sed solum illa quae sunt numero & merito de ecclesia, quae sunt p. priē mēbra Christi, fideles. s. qui in dilectione charitatis sunt Christo incorporati. Nec etiā intelligendū est ecclesia sic dici sanctā, q. aliqui de ecclesia fuerūt semper sancti, cū cōstet omnes, dēpto Christo & D. Virgine, esse cōclusos sub peccato: iuxta illud: Per vniū hominē peccatū in hūc mundū intravit, &c. Multi etiā fuerūt in gratia, qui deciderunt ab ea. Sed dicitur ecclesia semper sancta, quia in omni tēpore in ecclesia, quae vti- tur sacramentis visibilibus, fuerunt aliqui iusti & sancti, licet non pro omni tēpore. Si allegetur dictum D. Hieron. quod habetur in §. ecclesia, de poenitentia. dist. 1. vbi dicitur: Possibile autem est, vt quando ecclesia, quae prius ruga & maculam ac immunditiam habuit, postea restituta est: ita &

Mat. 16. Hoc §. ver. 11.

Eph. 11.

Act. 4.

Card. de tur. cro. lib. 1. summa de eccle. c. 9. §. 10. 11. 12. 12. c. de. Di. Nomin. 1. Cor. 1. Ephes. 5.

Psal. 83.

Rom. 8.

1. Ioan. 1.

Prov. 24.

Mat. 6.

Psal. 118.

Mat. 13.

Mat. 20.

Rom. 5.

ita & peccator currens ad medicum, &c. Et super illud Psal. 44. Audi filia & vide, &c. dicit idem Hierony. Obliviscere domum patris tui, hoc est diabolum qui te prius genuerat: quia totus mundus in maligno positus fuerat. Ideo inclina aurem tuam. Quia concupivit rex Christus Iesus speciem tuam: quia nigra eras in domo patris tui: nunc autem ascendens post baptismum abluta es. Et infra: Antè facta & deformis erat ecclesia, sed postea pulchra & speciosa per laucrum baptismi. His & aliis similibus dicendum, quod non loquitur de ecclesia ab eius inchoatione collectivè, siue pro omnibus fidelibus: sed pro aliquibus membris ecclesiæ distributivè.

Ver. 7. DE ECCLESIAE UNIVERSALITATE.

Ex simbolo fidei & ex concilio Niceno constat ecclesiam esse catholicam, hoc est vniuersalem. Ad cuius evidentiam sciendum est quod hoc nomen, catholicum, consuevit attribui tribus. Primò fidei Christiano, vt D. Hierony. ait: & habetur in c. hec est. 2. 4. q. vbi dicitur. Hæc est fides beatissime pater, & infra dicit: Quicumque me culpate voluerit, se impetum, vel maleuolum, vel etiam non catholicum comprobabit. Quia fidelis ideo dicitur catholicus, quia credit omnibus quæ fides docet, & ecclesia determinat esse credenda, & ei in omnibus obedit. Secundò attribuitur fidei, vt habetur in simbolo Athanasii. hæc est fides catholica, &c. Fides autem dicitur catholica siue vniuersalis quadruplici vniuersalitate. Primò vniuersalitate veritatis: quia sit vniuersaliter vera, vt nihil ei falsitatis subiici possit, vt dictum est. Secundò vniuersaliter temporis: quia omni tempore ecclesia illam tenet, tenet, & tenebit. Vnde Mat. vlt. Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Tertiò vniuersalitate obseruationis & obedientiæ, siue obligationis: quia eius præcepta non vni genti tantum, sed omnibus proponit obseruanda, quod non conueniebat synagoga. Quartò vniuersalitate annuntiationis: quia annuntiata vel annuntianda est per vniuersum orbem.

Et quia circa huiusmodi est difficultas, paulisper nobis insistendum est, & quid probabilis sit inquirendum. Certum est enim Dauidem Psal. 18. prophetaisse de Apostolo. cum ait: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vbi propheta propter certitudinem diuinæ præordinationis vitur præterito pro futuro: sicut cum dixit Psal. 21. Foderit manus meas & pedes meos. Hanc diuinam præordinationem Christus executioni mandari iussit Apostol. dicens: Mat. vlt. Euntes in mundum vniuersum predicate euangelium omni creature. Quorū executionem D. Marc. recitat, dicens: Illi autem profecti prædicauerunt vbique. Et Apost. de huiusmodi loquens, recitando dictum Elia: Domine quis credidit auditui nostro? Sed dico, nunquid non audierunt? Equidem in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. De quibus finibus Esa. 2. 4. A finibus terræ laudes audiuimus viti iusti. Aliqui dicunt quod tempore quo Apostol. hæc scribebat, euangelium erat prædicatum in toto orbe, & sic accepit propriè verbum, exiit, pro præterito, quod Psalmista acceperat pro futuro, & adducit pro se illud quod scribitur Actuum secundo: Erant autem Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub cælo est, qui venerant ad diem festum Pentecostes, qui audierunt sonum Apostolorum, & derulerit ad omnes fines terræ D. tamè Tho. super illis verbis Apost. recitat D. Aug. dicentè quod hæc verba non erant completa, quando Apost. talia loquebatur, sed præuidebat esse implenda per successores Apostolorum: quos etiam idem Apost. vocat Apostolos, dicens: Et ipse (scilicet Christus) quosdam quidem dedit Apostolos, & c. vsque ad consummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnem in vnitatem fidei, &c. Et D. Aug. qui erat anno domini 500. seu circa, dixit fuisse quasdam gentes in Africa partibus, quibus non erat Christi fides prædicata. Huic expositioni cõgruit illud Mat. vbi ponuntur signa iudicij generalis & cõsummationis seculi. Vbi post multa dicitur: Et prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet cõsummatio. Et Mar. 12. Et in omnes gentes primò oportet prædicari euangelium. Et quæuis in prædictis capitibus aliqua signa pertinere videantur ad cõsummationem Hierusalém, ex quo aliqui opinati sunt euangelium regni fuisse prædicatum omnibus gentibus ante excidium Hierosolymorum, maxime cum illa signa videantur data Apostolis, postquã ostēderunt lapides & structuras siue edificationes tēpli, quibus Christus respōdit: Videtis omnia hæc? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis supra lapidē qui non destruat: & cõfirmat per illud D. Marc. Illi autem profecti prædicauerunt vbique: veritatem enim cõtextu euāgelij D. Mat. apparet quod signū datū de prædicatione euāgelij, refertur ad cõsummationem totius orbis. Nā ibi dicitur: sedente autem eo super mōtem Oliueti accesserunt secretè discipuli dicētes: Dic nobis quādo hæc erunt: & quod signū aduētus tui & cõsummationis seculi: Tunc Christus respondit, vt dictum est, & præmisit: quoniam abundauit iniquitas: refrigescet charitas multorum: quæ tamē tempore Apostolorū feruebat. Insuper efficacissimum argumentum pro hac opinione est inuentio nouarum in insularū facta tēpore nostro à rege Portugaliæ: de quibus antea nullus historiographorū aut cosmographorū meminit: in quibus sunt antipodæ, vt dicitur infra c. 2. §. 2. ver. 8. qui ante tēpora nostra nihil penitus de Christo audierat, nec in cõmuni, nec in particulari: nec etiã aliquos rumores audierant, cum oppositū nullo modo possit probari. Et cum dicitur, Illi profecti prædicauerunt vbique, debet intelligi siue exponi, id est in omnibus locis in quibus ipsi fuerunt, prædicauerunt euangelium: aut quod illi vel successores eorū prædicauerunt vel prædicabunt vti que, antequã sit cõsummatio orbis. Nec obstat illud quod ex Actis Apost. adductū est ex omni natione quæ sub cælo est, &c. Quia per hoc non datur intelligi quod ex omni natione quæ sub cælo est, tunc fuissent aliqui Iudæi in illis insulis nouiter repertis. Nec certum sit quod de omni natione nota essent aliqui Iudæi.

Sed

Car. de tur. cre. li. 1. sum. de Eccl. 14. 15. 16. 17.

Per. 3. §. 1. huius cap.

An euāgelij prædicati sit in vniuerso orbe.

Marc. vlt. Rom. 10.

Ephes. 4.

Mat. 24.

Marc. vlt. Mat. 24.

Sed debent illa verba intelligi, quod aliqui ex Iudæis de quacūque natione quæ sub cælo est, vbi erant Iudæi, venerunt Hierosolymam, &c. cum Iudæi non fuissent dispersi in omnes nationes notas. Vel potest intelligi de omni natione nota subiecta Romano imperio. Et cū Apost. dicit: Nunquid non audierunt, &c. scribebat Romanis, quorum aliqui interfuerunt Hierosolymis, vt dicitur Act. 2. Potest tamen concedi secundum D. Chrys. quod tempore Apostolorum rumor & fama prædicationis de Christo, peruenit ad omnes mundi nationes notas. Non tamen sic quod in omnibus gentibus ædificata esset Ecclesia, quod implendum erat ante seculi cõsummationem, vt D. Aug. dicit, & sic non habetur quod ad singulos homines fama prædicationis aduenerit. Et sic fides non dicitur catholica siue vniuersalis pro singulis generum, sed pro generibus singulorum: quia ex omni conditione hominum aliqui ad hærent, & omnes viatores vniuersaliter ad hærent tenentur: secundū illud Apoc. 5. Redemisti nos Deus in sanguine tuo, ex omni tribu, populo, & natione, &c. & sic etiã dicitur vniuersalis vniuersalitate locorum: quia per omnia loca diffusa vel diffundenda. De hac vniuersalitate loquitur Dauid cum ait: A finibus terræ ad te clamauit. Et alibi: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Domini. Dicitur etiam vniuersalis, quia continet remedia vniuersalia siue medicamina, ad curationem cuiuscūque morbi & membri spiritualis efficaciam spirituales habentia, quæ sunt septem sacramenta: in quibus sub velamine rerum sensibilibus diuina virtus secretius operatur. Notandum tamen quod licet Ecclesia ex quo incepit esse, fuerit semper catholica & vniuersalis vniuersalitate puritatis, sanctitatis, & veritatis. Non tamen vniuersalitate dilatationis, nec vniuersalitate præceptorum aut remediorum: quia vt dicit Psal. 75. Notus in Iudæa Deus, & Psal. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Vnde Iuxta Moyse non obligabat gentiles. Hac vniuersalitate dilatationis cõpit Ecclesia esse catholica, cū fides annuntiata est per Apostolos in vniuersum mundum. Notandum præterea quod Ecclesia dicitur vniuersalis dupliciter, vno modo, quia constat ex diuersis ecclesiis: & sic sumitur in c. alienus 2. 4. q. 1. vbi ex D. Cypri dicitur: Alienus est, prophanus est, hostis est: non potest Deum habere patrem, qui vniuersalis Ecclesiæ non tenet vnitatem. Et secundum hanc significationem Ecclesia Rom. non est vniuersalis, sed pars Ecclesiæ vniuersalis, prima videlicet & præcipua, velut caput in corpore, vt habetur in c. quanuis 21. dist. Alio modo ecclesia dicitur catholica siue vniuersalis: quia sub se continet Ecclesias vniuersas, seu præest vniuersis. Et hoc modo Ecclesia Rom. dicitur vniuersalis. vt scribitur in d. c. quanuis. Hoc etiam modo accipiendo Ecclesiam vniuersalem, papa dicitur pastor & rector vniuersalis Ecclesiæ, vt in c. in nomine domini 23. dist. & Ioan. 10. Erit vnum ouile & vnus pastor: cui omnes oues indistinctè erunt cõmissæ: quod factum fuit, cum dictū fuit Petro: Pascue oues meas. Vnde tota synodus Calcedon. dicitur acclamasse Leoni papæ, Sanctissimus, apostolicus, œcomonicus. i. vniuersalis patriarcha, per multos annos viuat. Nec obstant c. nullus & c. Ecce. 99. dist. vbi prohibetur Romanum pontificem dici vniuersalē. Quia dicta prohibitio facta est ne putetur quod papa præficiatur cuilibet particulari Ecclesiæ, vt proprius & specialis illius Ecclesiæ rector: Quia sic cessarent omnium aliorum pontificum potestates. Sed non prohibetur vocari vniuersalis, hoc est supremus, & principalis post Christum, Ecclesiæ autē particulares possunt dici catholice, non ratione diffusionis, sed ratione fidei catholice, quæ est communis omnibus Ecclesiis: & hoc modo etiã omnes fideles dicuntur catholici. Ex præmissis apparet quod nulla alia quam Christiana religio debet dici catholica. Vt D. Aug. ait: Quia licet quælibet secta proponat quæ tradit ab omnibus vniuersaliter credenda & obseruanda, hoc tamē iure non competit cuiusque sectæ: quæ si hoc sibi vendicare præsumat, ad hoc tamen nunquam pertingit neque pertingere potest. Et quanuis idololatria ad omnes mundi partes pertigerit, non tamen iuridicè. Neque etiã idololatria erat vna religio vniuersaliter obseruata, sed apud diuersos diuersa: cum diuersi diuersos deos colendos sibi instuerint. Nec etiã ab omnibus nationibus fuit recepta: cū à veris Dei cultoribus fuerit reprobata: ac etiã à sapientibus gentiliū, qui dicebant huiusmodi ceremonias esse obseruandas, tanquã legibus iustas, non tanquã diis placitas, vt de Seneca dicit D. Aug.

Ver. 8. DE ECCLESIA APOSTOLICA.

Eccliam Dei esse apostolicam sancti patres in simbolo professi sunt dicentes: Credo vnam sanctam catholicam & apostolicam Ecclesiam: quod symbolum D. Greg. exponens ait: Credo vnam fidem, vnum baptismum, vnam apostolicam & vniuersalem Ecclesiam. Sancti enim patres (vt dicit Albertus magnus) apposuerunt in suo simbolo, supra symbolum apostolorum, quod Ecclesia esset catholica ad ostendendum eius authoritatem contra nouitarum præsumptores, qui nouella & peregrina dogmata in Ecclesia introducere non verentur. Dicitur autē Ecclesia apostolica triplici ratione: primò quia Apostoli primo Christo ad hæserunt, & primitias spiritus habuerunt. Vnde Apost. Elegit nos Deus primitias in salutem spiritus & fide veritatis. Et alibi: Nos ipsi primitias spiritus habentes. Vbi Glo. dicit tempore prius & cæteris abundantius: Secundò quia Apost. post ascensionem domini in fide & sancta doctrina, verbo & exemplo sanctitatis & miraculis eam fundauerunt. Vnde Apost. Superædificati. scilicet, super fundamentum Apostolorum & prophetarum: hoc est super nouum & vetus testamentum: quia quæ Apost. prædicauerunt, hæc propheta prædixerunt. Nec obstat quod solus Christus dicatur fundamentum, iuxta illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus: quia intelligitur de fundamento primo & principali. Nihilominus tamē Apostoli dicuntur fundameta secundaria Ecclesiæ, vnde D. Ioan. de ecclesia, loquens, dicit: Murus ciuitatis habens fundameta duodecim, & in ipsis duodecim nomina

Chry. super Math. Ad Hestit.

Psal. 60.

Ioan. 21.

Lib. de vera religione.

16. de G. Dei.

Car. de tur. cre. li. 1. summa c. 18. & 19. D. Greg. in registro.

2. Thess. 2. Rom. 8.

Ephes. 2.

1. Cor. 3.

V

Psal. 17. Apostolorum & agni. Et quavis prophetæ dicantur fundamenta, vt dictū est. Ecclesia tamē non est à sanctis patribus dicta prophetica, quemadmodū Apostolica: tum quia Apostoli fidem magis explicatā & elucidatam tradiderunt quā prophetæ. Vnde Gl. super illud: tenebrosa aqua in nubibus aeris, dicit: obscura doctrina est in prophetis: tum etiā quia prædicatio Apostol. fuit vniuersalior & diffusior, quā prophetarū, cū in omnē terrā exiuerit sonus eorum: prædicatio verò prophetarum soli populo Iudæorū nota fuit, rūt etiā quia omnis christiane religionis & sacrarū institutionum Ecclesiasticarū obseruantia, per traditionē Apostol. est ad Ecclesiā derivata, vt habetur in c. Ecclesiasticarum. 11. dist. Et D. Aug. illa quæ per vniuersam custodiūtur Ecclesiā, ab ipsis Apostolis tradita & cōmemorata creduntur, quāuis in eorum dictis vel cōciliis non reperiantur. Hinc sedes beati Petri quæ nobis mater est, & magistra rationis, quæ etiam à tramite Apostolicæ traditionis nunquam recessit (iuxta c. à recta. 24. q. 1.) specialiter apostolica nominatur.

Lib. 2. de Bapt. contra Donati.

Ver. 9.

DE ECCLESIAE INDEVIABILITATE.

Ephes. 3. **E**cclēsiā vniuersalē esse indeuialē seu errare non posse in determinatione eorū quæ pertinet ad fidē & bonos mores, probari & deduci potest ex his quæ dicta sunt cū de sanctitate & vniuersalitate Ecclesiæ ageretur, atq; etiā ex his quæ D. Paul. ait. Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiā, & seipsum tradidit p̄ ea, mundās eā lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiā nō habētem maculā, neq; rugā, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Probat̄ pariter per id quod dixit Christus Petro: Tu es Petrus, & super hāc petrā ædificabo Ecclesiā meā: & portæ inferi nō praualebūt aduersus eā. Per portas inferi, vt dicit̄ sancti doctores, intelligūtur dæmones, hæretici, hæreses atque errores, quæ deducunt & trahūt homines ad infernum. Probat̄ in super ex eo quod dicit̄ Petro: Ego rogavi pro te, vt non deficiat fides tua. In quo loco nō orauit pro fide personali Petri cum defecit, prout Christus illam defecturā prædixit, docēs: antequam gallus canter ter me negabis, sed pro fide Ecclesiæ Petro cōmittendæ. Item etiā per illud: Ego rogabo patrē meum & alium paraclētū dabit vobis, vt maneat vobiscū in æternum. & adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modō: cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnē veritatē: imō & ipse Christus pollicitus est suam assistentiam, cum dixit: vbi fuerint duo vel tres cōgregati in nomine meo, in medio illorum sum. Ideo Apost. vocat Ecclesiā columnā & firmamētum veritatis, dicens: vt scias quomodo oporteat te in domo Dei cōuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis, quod nō esset si in fide & bonis moribus errare posset. Licet enim nauicula Petri agitata fuerit, nō tamē fuit submersa. Nec obstat qd fides cuiuslibet particularis hominis deficere possit: quia hoc intelligēdū est distributiue, sed nō collectiue. Nec sequitur qd si Ecclesia prouincialis possit errare, qd etiā vniuersalis: quia Ecclesiæ vniuersali, p̄missa fuit assistentia spiritus sancti, & nō Ecclesiæ prouinciali. Si dicatur qd Cōciliū Ariminēse, quod erat vniuersale multitudine episcoporum numerosissimū, errauit & fuit reuocātū: quia in illo cōcilio nō fuerūt seruātæ debita solēnitates à sanctis patribus in cōciliis ritē congregatis, obseruari solitis. Ex hac indeuialitate Ecclesiæ habetur, qd maior est eius autoritas cōciliij q̄ Pape, qui est mēbrū, & cuius fides particularis deficere potest, put defecit in Anastaf. secūdo, qui volebat occultē introducere hæresim Achatij, sed nō permisit Deus: quia dū assellaret, natu diuino percussus, emisit intestina, vt habetur in Glo. c. Anastaf. 19. dist.

Card. de hinc. are. lib. 2. c. 103.

Ver. 10.

DE ECCLESIAE ET SCRIPTURAE AVTHORITATE.

1 Cor. 14. **E**x indeuialitate Ecclesiæ sequitur parē ad minus esse eius & sacræ scripturæ autoritatē, cū vtraq; sit indeuialis, vt pote ab eodē principio indeuiali (hoc est à spiritu sancto) procedēs. Cum autē spiritus sanctus nō sit dissentionis Deus, sed vnitatis: sequitur determinationē Ecclesiæ nō esse cōtrariā determinationi scripturæ sacræ seu canonicæ, nec ecōuerso. Et cū teste Apostolo: Omnia quæ sunt, à Deo ordinata sunt: consequens est aliqū esse ordinē inter autoritatem Ecclesiæ & scripturæ. Et si loquamur de ordine tēporis, cōstat manifestē Ecclesiā esse priorē scripturæ exteriori. Ecclesia enim fuit tēpore Abel, vt infra dicitur: & tamen eo tēpore adhuc scriptura exterior nō erat. Et si de Ecclesia christiana loquamur, quando Apostoli inceptorum prædicare, nulla erat scriptura euāgelica exterior, neq; Pauli Epistolæ, & tamē erat Ecclesia Christi sanguine dicata. Apostoli etiā absq; scriptura elegerūt Mathiā, & ordinauerunt septē diaconos. Item D. Petrus fecit expirare Ananiā & Saphiram. Quod autē Ecclesia sit prior dignitate & virtute obligandi, apparet primò ex approbatione scripturæ. Nam nulla scriptura est canonica nisi sit ab Ecclesia approbata. Vnde D. Aug. dicit: Euangelio nō crederem, nisi autoritas Ecclesiæ me cōpelleret, & D. Hiero. Quid necesse est in manus sumere quod Ecclesia nō recipit: Nō potest dari ratio quare magis credamus euāgelio Marci, qui Christum nō vidit, quā Nicodemi qui vidit & audiuit: nisi quia euāgelium Marci receptū & approbatū est ab Ecclesia, & nō euāgelij Nicodemi. Sicut enim maior est qui benedicit eo cui benedicitur. Vnde Apost. Sine vlla autem cōtradictione quod minus est à meliori benedicitur: sicut qui approbat eo quod approbatur. Si enim credimus euāgelio propter autoritatē & approbationē Ecclesiæ: a fortiori ipsi ecclesiæ approbati iuxta illud Philolophi: propter vnum quodq; tale & illud maius. Præterea sic habet scriptura ad Ecclesiam, sicut corpus ad animā. Quia quemadmodum corpus absq; anima nō habet virtutem operādi: Sic nulla scriptura sine approbatione Ecclesiæ habet in spiritualibus virtutem obligādi. Sed manifestum est animam esse nobiliorem, digniorem, & virtuosiorē corpore, iuxta illud:

Art. 1. §. 6.

In Topicis.

Anima

Anima plus est quā esca, & corpus plus quā vestimentum. Igitur Ecclesia dignior & virtuosior est scriptura exteriori. Cum scriptura exterior nihil aliud sit quā signum legis euāgelicæ, quā Christus exterior non scripsit, nec scribi precepit: sed solum prædicari & publicari. Vnde inter legem Moyfi & euāgelium differentia vna est, quod lex scripta fuit in tabulis lapideis: Euāgelium autem in cordibus hominum. Vnde D. Apostolus 2. Corinth. 3. Quoniam epistola estis Christi administrata à nobis, non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, vt prædixerat Hiero. Post dies illos dicit dominus, dabo legē meā in visceribus eorum, & in corde eorum scribā eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Præterea secundū iuris peritos, eius est interpretari cuius est condere. Verū ad Ecclesiā pertinet scripturā difficilē interpretari, ergo & condere. Et per consequens maior est autoritas Ecclesiæ quā scripturæ. Consequencia est nota, eo quod causa est nobilior & dignior effectu. Vnde Apost. de Christo & Moyse loquens, ait: Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est inuentus, quānto ampliorē honorem habet domo, qui fabricauit illam. Antecedens verò probatur per illud: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, & iudicium inter portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, veniesq; ad sacerdotē Leuitici generis, & ad iudicē qui fuerit in illo tempore, quæstusque ab eis qui iudicabunt iudicij veritatem, & facies quodcunq; dixerint, qui præsumt illi loco, nec declinabis ad dexteram nec ad sinistram. Qui autem superbiuit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Hāc legem impleuerūt & seruauerunt Apostoli: facta enim seditione nō minima Paulo & Barnabæ aduersus illos statuerūt vt ascēderēt Paulus & Barnabæ, & quidam alij ex alijs ad Petrū & ad Apostolos & presbyteros in Hierusalem super hac quæst. Sedes enim Petri cū cōcilio ritē cōgregato est locus ad quē Christiani recurrere habent in difficultatibus fidei & bonorum morum: quoniam vt dixit D. Petrus: Viri fratres, vos scitis quod antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbū Dei & credere. Et in prædicto cōcilio fuit audacter ab Ecclesia declarātū scripturā cōgruam cessare & nō obligare. De creuit etiā Ecclesia & ita absque vlla cōtradictione seruatur Sabbatum, quod scriptura præcipiebat, transferendum in diem dominicum. Et si obiiciatur quod nemini licet scripturam immutare, iuxta illud: Si quis apposerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partē eius de libro vitæ. Dicendum quod intelligitur de priuatis personis, vel de additione cōtrariarum & diminutione necessariorum. Sed nō intelligitur de Ecclesia catholica, cui dedit Deus autoritatem declarādi & interpretādi, vt dictū est. Et si aliqua immutatio videatur, sicut de trāslatione sabbati quæ videtur cōtra illud: Sex diebus operaberis, &c. Et de cessatione legalium, quæ videtur cōtra illud: Nō veni soluere legem aut prophetas, &c. & de immutatione formæ baptisimi tempore Apostol. cōtra illud Math. vl. Euntes in mundum vniuersum docere omnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Dicendum primò quod nō est Ecclesia quæ immutauit, si immutatio aliqua sit: sed spiritus sanctus, qui est verus & omnipotens Deus, qui eā indeuialiter dirigit & suggerit ei quæ sunt necessaria simpliciter: prout ea quæ sunt fidei & bonorum morum, quæ nūquam reuocat, vt infra dicitur, Suggester etiam ea quæ sunt pro tempore obseruanda, quæ nōnunquam reuocat, prout prohibitionem de suffocato & sanguine, quæ nō erat necessaria absolute, sed pro tempore, quæ nōnunquam reuocat. Vnde resolutio cōciliij Apostolorū fuit: Visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra oneris imponere vobis quā hęc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Et quia abstinentia à sanguine & suffocato non erat absolute necessaria, sed solum pro tempore illo vt coalesceret amicitia inter gentiles & Iudæos, ideo nunc illud præceptum non obligat, sicut præceptū de prohibitione fornicationis & circuncisionis. Vnde Apost. Si circūcidimini, Christus nihil vobis proderit. Si obiiciatur quod Papa cum concilio suo non facit Ecclesiam catholicam, cū illa sit congregatio omnium fidelium: sed non omnes fideles interfunt concilio: Ergo sequitur quod papa cum concilio non poterit scripturam sacram interpretari. Dicēdum quod licet omnes christiani non interfunt personaliter cōcilio, interfunt tamen virtualiter & interpretatiue. Nam vt inferius dicitur, quando primates & potiores alicuius prouinciæ statuunt aliquid, tota prouincia dicitur statuisse, eo quod illi representant inferiores tanquam eorum vicem gerentes. Sic prælati ecclesiæ dicuntur ecclesia, quia representant omnes subditos qui non possent simul congregari. Alioqui frustra dixisset Christus, dic ecclesiæ. Et prædicto modo intelligendo ecclesiā, si quis vellet aliquid dicere Ecclesiæ, oporteret eū perambulare totū orbem. Quod autem potiores prælati ecclesiæ cōgregati, dicantur ecclesia vniuersalis representatiue, apparet ex eo quod scribitur 2. Reg. 8. Conuertitque rex faciem suam, & benedixit omni ecclesiæ Israel. Et tamen nō omnes Israelitæ erant congregati, sed maiores. Nam dicitur in principio prædicti capituli: tunc cōgregati sunt omnes maiores natu Israel cum principibus tribuum & duces familiarum filiorum Israel ad regem.

Mat. 6.

Mat. 28.

Hier. 31.

Heb. 3.

Deut. 17.

Act. 15.

Act. 15.

Apost. vii.

Exod. 20.

Mat. 5.

Act. 2. 8. 19.

Ca. 17. §. 1.

ver. 1.

Act. 15.

Gal. 2.

Mat. 18.

Card. de hinc.

cre. lib. 1. c. 22.

deincepi.

Gen. 1.

Gen. 2. fide & gratia, vt D. Aug. ait, in quo inchoata fuit, & deinde formata. Ea enim congregatio. Si verò accipiatur ecclesia pro collectione fidelium egentium & vrentium sacramentis visibilibus, quibus in statu naturæ integræ opus non erat, vt infra dicitur, tunc ecclesia ortu habuit post peccatū Adam. *1.6. ver. 9.* Sed difficultas non modica est an inceperit ab Adam, quem eduxit Deus à delicto. D. Aug. 15. de *Sap. 10.* Ciuit. Dei, dicit quod à principio mundi processerunt duæ ciuitates, quas duo filij Adæ ædificauerunt, vna fuit terrestris & diabolica, quam Cain antiquior filius ædificauit. Alia fuit cœlestis & Dei, quam vocat ecclesiam. Cuius secundus Adæ filius (s. Abel) primus conditor fuit. Et super *Psal. 86.* *Psal. 142.* loquens de ecclesia, quæ est ciuitas Dei, de qua *Psal. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei,* dicit: Hæc ciuitas initium habet ab ipso Abel. D. Card. de tur. cre. lib. 1. cap. 25. summa de Ecclesia, opinionem D. Aug. sequitur & corroborat plurimis rationibus. Primò, quia Abel primus sacrificium exterius Deo acceptum, quo fidem per signa sensibilia protestatus est, legitur obtulisse. Omnis enim religio post Adæ lapsum, vt idè Aug. ait, cœtra Faustum, semper habuit aliqua signa exteriora, in quibus homines cōueniebāt ad Deum colendū. Hæc autè signa Christiana sunt sacrificia vel sacramenta secundum varietatem temporum diuersa, vt infra dicitur. Cum igitur Abel primus offerens fuerit, sequitur ab eo ecclesiam originem accepisse. Secundò probat ratione continuationis sanctitatis, cum enim de Ecclesia dicatur: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Et sancti patres in symbolo ecclesiam sanctam esse profiteantur, oportet vt ab illo Ecclesia incepisse asseramus, in quo primò iustitia & sanctimonia sine interruptione, continuata viguerit, quod primò fuit in Abel & non in Adam & Eua, qui à sanctitate deciderunt. Igitur, & c. Tertiò ratione figuratiōis: Abel enim primus tenuit typum Ecclesiæ & Christi, quo ad virginittatis integritatem & cōstantiam perseverantia: fuit enim virgo & innocens ac primus martyr ac fidei doctor, vt D. Aug. in lib. De mirabilibus mundi dicit: & sic in eo fuerunt figuratæ tres principales personæ Ecclesiæ. s. Pastores, Martyres & Virgines: ideo fuit primus iustus cōmendatus à Christo. Quartò, quia in Abel facta est primò discretio seu separatio Ecclesiæ sanctæ Dei ab Ecclesia malignantium. Si obiciatur quod Adam fuit primus qui in statu naturæ corruptæ habuit notitiam mysterij incarnationis & fidem & charitatem, cum eduxerit eū Dominus à delicto suo, quod fieri non potuit absque fidei protestatione exteriori siue sacrificio secundum D. Tho. 2. 2. q. 85. ar. 2. ad. 2. Et vt dicit magister historiariū: Adam docuit filios suos offerre Deo decimas & primitias quæ inter sacrificia numerantur. Ergo & Adam ante cōpletam filiorum ætatem, obtulit eas. Cum ad plura teneatur peccator quàm innocens: tenetur enim ad opera satisfactionis, non enim fuisset eductus à delicto. Nec post educationem à delicto legitur recidiuasse: & per cōsequens fuit cōtinuata in eo absq; interruptione sanctitas, sicut in Abel, qui etiam fuit eductus à delicto originali, iuxta illud: *E ramus omnes natura filij iræ: & sic non est incōueniens Ecclesiam à peccatore sumptisse exordiu, cū Abel primò fuerit peccator.* Et si ecclesia non incepit ab Adam, sequitur quod lōgo tēpore stetit mundus absq; Ecclesia: & sic lōgo tempore fuisset morbus absque medicina: quod Hugo de S. Victore pro magno incōuenienti habet. Præterea mortuo Abel Ecclesia stetit in Adam & Eua: cum ex quo incepit nunquam deserit esse, vt infra dicitur. Ergo sicut potuit per Adam cōtinuari, potuit etiā per ipsum inchoari. Et maxime cum fuerit primum principium actū, per quod genus humanū descendit: vnde dicitur pater orbis terrarū: ab Abel autè nullus propagatus est. Insuper Adæ & Eua posteaquā educti sunt à delicto in merito passionis Christi præuisa, fuerūt membra Christi: Sed membrum dicitur respectu corporis: Ergo Adam & Eua erant membra corporis Christi, quod vt dicit Apost. est Ecclesia quæ non fuit nisi vna in statu naturæ corruptæ, cum non fuerit nisi vna fides: & sic eadem erat fides quam habuit Adam, & fides quā habuit post eū Abel. Sequitur ergo quod Ecclesia fuit ante Abel, & per cōsequens non traxit ab eo originem. Propter huiusmodi rationes nonnulli dixerunt Ecclesiam, quæ vititur sacramentis sensibilibus, & de qua cōmuniter loquimur, originem traxisse ab Adam. Veruntamen pro tuitione opinionis Diui Augustini, ad prædicta dici potest, concedendo quod Adam ante generationem Abel fuit eductus à delicto: non est enim verisimile quod vir tanta sciētia & donis naturalibus præditus, maxime fide, quam propter suum peccatum non amisit (cum non peccauerit peccato infidelitatis) redargutus à domino, vidēs se spoliatum illa harmonia iustitiæ originalis, tanto tempore steterit in peccato absque cōtritione quæ delet peccatum. Et sic Adam ante Abel habuit fidem & charitatem, sed hæc per sacrificium interius: de quo *Psal. sacrificiū Deo spiritus cōtribulatus, &c.* Et cum vera cōtritio habeat in voto seu proposito facere omnia quæ peccator tenetur facere pro loco & tempore, sequitur quod Adā habebat propositum offerendi sacrificium exterius pro loco & tempore. s. post filij sui Abel oblationem, per quod propositum consequutus est gratiam. Et sic intelligendus est D. Thomas cum in 2. 2. dicit quod Adam & Isaac, sicut alij iusti, sacrificium obtulerunt secundum sui temporis cōgruentiam, & c. Cōgruebat enim tempore Adæ, quod Adam solum in voto sacrificium offerret ante oblationem Abel, rationibus iam dictis. Præuidebat enim in inspiratione spiritus sancti se non esse electum ad offerendum primum sacrificium exterius per quod inchoaretur ecclesia vtēs sacramentis visibilibus: & sic se humilians & indignum se reputans exterius sacrificare, interius sacrificabat, per quod sacrificium interius obtinuit remissionem peccati sui. Et sic exterius sacrificare distulit: quanuis filios suos docuerit decimas & primitias ac alia sacrificia exteriora offerre, ne in quo notatur origo peccati, simul & sanctificationis origo significaretur. Si enim Adā primò

non obtulisset sacrificium exterius Deo acceptum, sacra Geneseos historia mentionē fecisset, prout fecit de sacrificio ipsius Abel. Quod etiam notasse videtur D. Paul. cum fidem sanctorum patrum antiqui testamenti cōmendans, ab Abel incipiens dicit: Abel plurimam hostiam, hoc est maioris pretij quàm Cain obrulit Deo, per quam testimonium cōsecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo. Et licet Abel subiectus fuerit originali peccato, non tamen actuali, sicut Adam, qui suo peccato totum humanū genus infecit, & non Abel. Ideo non conueniebat quod Ecclesia, quæ tota pulchra est, & sine macula est, inchoaretur & denominaretur ab eo cuius macula cōtinue vsq; ad finē seculi esset trāsfundenda. Abel autem nullam trāsfundit maculam cum virgo occubuerit. Nec mirum quod voluerit Deus ab eo qui conceptus fuerat sub peccato originali ecclesia suam inchoare: quia vt D. Aug. ait: *Experimur in vno homine non primum quod spirituale, sed quod animale, prout Apost. dicit. Ex eadem enim massa originaliter damnata, cœlestis figulus ciuitatem Babylonis permisit, & ciuitatem cœlestē edificauit: & aliud vas fecit in honorem, aliud in contumeliam.* Et cum plura requirantur ad principium Ecclesiæ, quàm ad eius cōtinuationem (vt ex prædictis patet) non sequitur quod si Ecclesia mortuo Abel fuerit in Adam cōtinuata, fuerit in ipso inchoata. Nec sequitur etiam quod in statu naturæ corruptæ lōgo tempore fuerit morbus absque medicina. Cum esset eadem fides & sacrificium interius, quod cum voto exterioris sacrificij sufficiebat ad medelam. Ecclesia tamē vtēs sacramētis visibilibus, quo ad sacrificia exteriora, non dum erat inchoata. Ecclesiæ igitur initium potius debet attribui Abel quàm Adæ: quia Adam solum sacrificiū interius obtulit: Abel verò interius & exterius. Præterea quia Adam fuit origo peccati ac principij in honorationis Dei. Et licet Adam fuerit primum principij actuum carnalis propagationis, non tamē sequitur ex hoc quod fuerit principium Ecclesiæ. Cum sanctitas in statu naturæ corruptæ non trāsfundatur in propagatione carnis. Nec obstat quod dicitur *Rom. 4.* Abraham accepit signū circumcisionis signaculum iustitiæ fidei, vt sit pater omnium credētium, & sic omnij fidelium. Quia non dicitur pater siue principij simpliciter, sed post generalem lapsum à fide. Cum quasi omnes gentes declinassent ad idololatriam: & hoc quia fuit exemplar fidei ceteris sequentibus, prout dicit gl. Sed Abel primum principium simpliciter. Sic etiā ecclesia noui testamētis incepit à Iudæis, quia ex Iudæis ad Christū cōuersis fuit ecclesia noui testamētis edificata.

Ver. 12. DE ECCLESIAE DYRATIONE.

A Ecclesia vtēs sacramētis ex quo incepit, nunquā esse desit, nec ante vniuersale iudiciū deficiet, sed perseverabit vsque ad consummationem seculi. Quod apparet eo quod fides in qua fundatur ecclesia, non deficiet vsque ad cōsummationem seculi. Vnde *Psal. Deus fundauit eā in æternum.* Et alibi: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinē Melchisedech.* Et D. Lucas: *Dabit illi dominus sedē Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternū. Et Christus pollicitus est quod portē in feri non præualebūt aduersus eum.* Et alibi dicit Petro: *Ego rogavi pro te, ne deficiat fides tua. Et iterū: Ecce ego vobiscum sum. s. in sacramento altaris, vsque ad cōsummationem seculi.* Si allegetur illud Hier. *Petit fides, ablata est de ore eorum.* Dicendū quod prædicta auctoritas, & alia, si quæ sint, intelliguntur propter paucitatem. Et licet fides cuiuslibet particularis hominis sit corruptibilis, non tamen omnium collectiue: semper enim erunt aliqui credentes.

Ver. 13. DE POTESTATE CONDENDI SYMBOLVM FIDEI.

Potestas cōdendi symbolum ad summum pōtificem pertinet: quia ad eum pertinet toti cōmunitati siue ecclesiæ in necessariis providere. Igitur cum noua symboli editio aliquādo sit necessaria, quando errores insurgunt (vt dictum est) sequitur quod ad illū pertineat noua symboli editio, & sacra scripturæ interpretatio, ad quem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, vt ab omnibus incōcussa fide teneantur. Sed hoc pertinet ad auctoritatem summi pontificis, ad quæ maiores & difficiliore ecclesiæ quæstiones referuntur. Vnd *Ioh. 20.* *Paſce oues meas.* *Luc. 22.* *Petro dixit: Ego pro te rogavi, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando cōuersus, confirma fratres tuos.* Ideo in concilio ad determinationem fidei cōgregato, *A. 15. D.* *Petrus dixit: Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus elegit in vobis per os meum audire gentes verbum euāgelij, & credere.* Deinde dedit resolutionem, *Quid tētatis Deum, & c.* Vnde & in c. quotiens. 2. 4. q. 1. dicitur. *Quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres nostros & coepiscopos non nisi ad Petrum, hoc est ad sui nominis auctoritatem, referri debere.* Contra cuius auctoritatē nec Hiero. nec Aug. nec aliquis sanctorum doctorum suam defendit sententiam. Vnde D. Hiero. ad Damasum papam ait: *Hæc est fides (Papa beatissime) quam in catholica didicimus ecclesia, in qua si minus peritè, aut parum cautè, forstè aliquid positum est: emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur, quicumque me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolum vel etiam non catholicum. non me hæreticū, comprobabit. Nec obstat edictum Nicenæ synodi, quo cauetur: *Decreuit sancta synodus aliam fidem nulli licere proferre vel cōscribere, præterquam quod definitum est à sanctis patribus, qui in Nicenâ synodo congregati sunt.* Quia sententia synodi se extendit ad priuatas personas, quarū non est determinare de fide. Non enim per huiusmodi synodi sententiam ablata fuit potestas sequenti synodo nouam symboli editionem facere: non tamen aliam fidem continentem, sed magis expositam: Sic enim quælibet synodus obseruauit, vt sequēs synodus aliquid exponeret, propter necessitatem alicuius insurgentis hæresis. Cum ergo ad summum pontificem pertineat congregare & concludere, ac pronuntiare quæ à synodo determinata sunt: sequitur quod ad eum principali-*

Summi pontifex an errare possit.

Papa quando operatur ut papa.

Mat. 18.

Sedes Romana quando errare non potest.

ter pertineat noua symboli editio. Si dicatur, Summus pontifex errare potest, & in animo suo concipere aliquem articulum orthodoxe fidei contrarium, & etiam priuatum proferre: ut legitur de Anastas. Si ergo posset nouum symbolum edere, fides ecclesie vnus hominis periculo subiaceret: dicendum quod summus pontifex ut priuata persona errare potest, non tamen ut est summus pontifex. Ideo si ut priuata persona symbolum edere tentaret, non esset symbolum: maxime vbi a vera fide deuiaret. Si autem procedat & pronuntiet ut summus pontifex: errare non potest. Papa autem operatur & pronuntiat ut summus pontifex, siue ut papa, quando obseruat ritum in conciliis Apostolorum & sanctorum patrum definitionibus obseruari solitum: ut puta quando vocat concilium seniorum, hoc est episcoporum, & instat instatque facit orationibus, & inuocat Spiritum sanctum, cuius assistentia ecclesie promissa est, imò & ipsemet Christus se talibus congregationibus assuturum pollicitus est, & non patietur ipsum errare. Et sic quod papa ut papa, siue ut summus pontifex, facit, concilium ritè congregatum, quod repræsentat vniuersalem ecclesiam, facit. Et sic ad ecclesiam, siue ad concilium ritè per Romanum pontificem congregatum & celebratum, pertinet symboli fidei editio: sed ad Romanum pontificem Christi vicarium & D. Petri successorem pertinet concilij vocatio, conclusio, resolutio, & symboli publicatio & pronuntiatio. Sedes enim Romana concilio ritè congregato directa, in determinationibus fidei & honorum morum confirmata est, ut errare non possit. Vnde Petro dictum est: Ego rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Christum non orasse pro fide Petri, ut priuata persona erat, cum defecerit: sed orauit pro fide Petri, hoc est ecclesie Petri, quæ est vniuersalis. Et non pro fide aliorum Apostolorum, siue pro sedibus & ecclesiis aliorum Apostolorum, siue successorum eorundem, quas constat aliquando errasse. Sed sedem Petri, hoc est ecclesiam Romanam nunquam inuenimus errasse, cum ritè concilium conuocauit, & solennitates obseruari solitas seruauit. Quod si aliquando non fuerint seruata, & error inueniatur, non debet adscribi ecclesie, aut sedi Petri siue Romanæ, sed personæ priuatæ pontificis, qui suo sensu iudicare præsumpsit. Si circa hanc materiam ampliora desideres, vide D. Cardinalem de Turre cremata in 2. lib. Summæ, quam edidit de ecclesia.

Ver. 14. DE FIDE ET AVTHORITATE SACRÆ SCRIPTURÆ ET MIRACVLORVM.

Luce 16.

Esai. 35.

Ioan. 5.

Sacra scripturæ autoritatem maiorem esse autoritate miraculorum constat, ex eo quod habetur Esa. 8. vbi dicitur: Er cū dixerint ad vos: quærite à pythoniis & diuinis qui strident, id est garrunt in incantationibus suis: Nunquid non populus à Deo suo requirit visionem pro viuus & mortuis? Ad legem magis & testimoniū. Expositores exponunt, ad legem magis recurrit & ad testimonium prophetiæ scriptæ. Nā præmiserat Esa. in eodem capite: signa legem & testimoniū, hoc est prophetiam. Et Christus: Si Moysen & prophetas non audiunt, neque si qui ex mortuis resurrexerint, credent. Et ratio manifesta est, quia scriptura non potest subici falitas: nec ipsa à spiritu sancto (qui est veritas per essentiam) procedens decipere potest. In miraculis autem potest inueniri mendacium & falitas. Vnde Christus Mar. 13. Exurgent pseudochristi & pseudoprophetae & dabunt signa & portenta ad seducendum, si fieri potest, etiam electos. Et Apost. 2. Thes. 2. de Antichristo loquens ait: Cuius aduentus secundum operationem sathanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus. Ex præmissis infertur quod Iudæi magis tenebantur credere prædicationi Christi quam eius miraculis. Si obiciatur quod nisi Christus fecisset miracula, quæ prædixit Esaias de aduentu Christi: Tunc aperientur oculi cæcorum, & c. Iudæi non tenebantur credere. Ergo autoritas miraculorum est maior quam sacra scripturæ quæ testimoniū perhibebat de Christo. Vnde & ipse dicebat: Scrutamini scripturas: illæ sunt quæ testimoniū perhibent de me, & infra: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Probatio consequentiæ ex eodem capite habetur: quia ibi Christus comparans autoritatem prophetiæ D. Ioannis Baptistæ, dicebat: Vos misistis ad Ioannem, & testimoniū perhibuit veritati. Ego enim habeo testimoniū maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, & c. Ideo dicebat: Si mihi non vultis credere, operibus credite. Dicendum quod si comparentur seorsum scripturæ & miracula simpliciter, maior est autoritas scripturarum. Sed si loquamur de miraculis contentis in scriptura ad aliam partem scripturæ absque miraculis, autoritas miraculorum maior est, cum contineat duplicem autoritatem: sed maiorem autoritatis habent ex scriptura.

Ver. 15. DE CANONIZATIONE SANCTORVM.

Quodlibet 9. art. 7. in D. Anthoni. Flor. in 3. p. summa tit. 12. c. 7. §. 5.

2. Tim. 21.

Canonizatio sanctorum sit quædam fidei protestatio, consequens est quod ad summum apostolicum pertineat, & quod summus pontifex in canonizatione sanctorum, seruando ritum & solennitates obseruari debitas, errare non possit. Ad cuius euidentiā supponendum est primò, quod canonizatio alicuius nil aliud est, quam sanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio, & manifestatio, atque propositio venerationis illius toti ecclesie catholicæ, ad sancti imitationem, & beneficiorum Dei per eius inuocationem, impetrationem & receptionem. Et sic tria sunt de canonizatione alicuius sancti. Primum, sanctitatis eius approbatio. Secundum, sanctitatis eius acceptio à populo Christiano venerationis. Tertium, fidei totius ecclesie beneficia illius sancti potestatis confirmatio. Hæc enim tria solum pertinent ad summum pontificem. Nam sicut solius Christi est hominem sanctificare, cauendo in eo sanctitatem, secūdum illud, Ego Dominus qui sanctifico eos: Ita solius papæ (qui est Christi vicarius) est hominum sanctitatem approbare & manifestare, &

& toti ecclesie proponere, & eorum venerationem mandare, cum inter puros homines papa sit caput ecclesie. Præterea publica atque exterior sanctorum veneratio est quædam fidei protestatio: igitur ad illi solum pertinet, ad quem spectat quæstionem fidei terminare: Sed hoc pertinet ad solum papam (ut dictum est veris. præced.) igitur, & c. Et quanuis ad episcopum, clero & populo assistente alicuius sancti canonizari pertineat indicere festiuitatem siue solennitatem: non tamen vniuersaliter, nec illum canonizare. Et ideo in c. r. extra de reliq. & venerat. sanctorum, prohibetur ne aliquis, absque autoritate Romanæ ecclesie pro sancto veneretur. Quod autem circa canonizationem sanctorum papa (ut particularis persona) possit errare, manifestum est: quia (ut particularis persona) non est confirmatus nec præseruatus ab errore. Sicut enim in aliis quæ sunt facti, ut in promotionibus & collationibus beneficiorum, ac etiã in sententiis iudicialiter pro aliquibus contra aliquos latis, errare & decipi potest per falsas probationes & attestaciones, quibus innitur: sic in canonizatione, procedendo ut particularis persona. Quia ut talis procedens, innitendo suæ prudentiæ, & non seruando ritum in talibus à sanctis patribus seruari solitum, etiam innitur medio fallibili. testimonio humano, quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falsificari potest. Sed procedendo ut summus pontifex, cum facit quod in se est, & secūdum ritum & consuetudinem ecclesie & sanctorum patrum, errare aut decipi non potest. Tunc enim comparatur ad diuinam providentiam, quæ ecclesiam suam spiritu sancto dirigit, ut non erret: sicut promisit, inquitens: Spiritus paracletus, quem mittet pater in nomine meo, docebit vos omnem veritatem. f. de necessariis ad salutem, qualia sunt ea quæ pertinent ad bonos mores & ad fidem, ad quæ notū est pertinere aliquorū sanctorum publicam venerationem & inuocationem, quæ est quædam fidei protestatio. Et ideo sicut diuina providentia per spiritum sanctum præseruat ab errore & deceptione in determinatione eorum quæ sunt fidei: sic etiam præseruat in canonizatione sanctorum, nec patitur ipsum errare aut decipi. Nec obstat quod aliquis minus certus est de sanctitate alterius, quam de sua, de qua est incertus, iuxta illud: Nemo scit an odio vel amore dignus sit, & illud Apostoli, Nil mihi cōscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Quia cum papa procedit ut papa, certificari potest de statu & sanctitate alicuius, non solum per testes, sed etiam per attestaciones miraculorum, & per instinctum spiritus sancti, qui omnia scrutatur, etiam profunda dei. Ideo non innitur solum medio fallibili, sed infallibili. Nec obstat pariter quod D. Aug. dicit, Multa corpora venerantur in terris, quorū animæ cruciantur in inferno: Quia non loquitur de sanctis canonizatis, sed de Gentilibus. Notandum tamen quod ad hoc quod papa in canonizatione sanctorum procedat ut papa, non debet esse præceps, nec statim alicui sibi denuntiatum sancti canonizare, maxime his temporibus nouissimis, in quibus est magna raritas verorum miraculorū, quæ sunt signa attestacionis: ne à dæmone vel necromanticis conficta miracula narrentur, turpis lucri gratia, vel humana laudis appetitu. Quod enim negotium magis est arduum, tãto maiori maturitate est determinandum. Vnde nec Christus statim suscitauit Lazarū, sed multis præmissis ceremoniis. Ideo canonizationi mysterium non est statim peragendum, sed per menses & annos differendum. Non enim ad canonizandum alicui sufficit quod magnam habuerit scientiam: quia scientia non facit hominem bonum simpliciter, sed secundum quid: vnde Apost. Si habuero omnem scientiam, & c. Nec etiam sufficit quod habuerit prophetiam, quæ est cōmunis bonis & malis. Vnde Mat. 7. Multi dicent in illa die, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus? & c. Nec etiã procedendum est ex fama alicuius orta ex populo, sed testimonio maiorum, qui sunt sanioris consilij & iudicij, propter firmitatem fidei, quæ debet haberi. Ideo expectanda est frequens miraculorum operatio, & diuulgatio famæ operum misericordiarum, ut fides de eius sanctitate in cordibus Christiani populi firmetur & roboretur. Quare secundum ritum Romanæ ecclesie, duodecim per ordinem sunt obseruanda. Primum, est frequens denuntiatio miraculorum, & requisitio canonizationis, quod pro sancto veneretur, ut multiplicatis intercessoribus, largiatur Deus quod petitur. Secundum, est commissio examinationis faciendæ. Tertium, commissio executionis & inquisitio. Si enim ad collationem graduum & dignitatū, & administrationem ecclesie, & distributionem bonorum ecclesie militantis, diligens adhibenda est inquisitio de ætate & qualitate ordinandorum, iuxta ca. miramur. 60. dist. à fortiori circa gradum & statum perpetuum ecclesie triumphantis faciendæ est diligens & matura inquisitio cum maioribus & cum his qui sunt maioris & sanioris iudicij, de origine, de progressu vite, moribus, continuatione illorum, de patientia, simplicitate, miraculis in vita & post mortem factis. Quartum, inquisitionis factæ relatio in consistorio, vocatis dominis Cardinalibus & aliis proximioribus prælatis. Quintum, relationis & inquisitionis factæ diligens & matura examinatio. Sextum, examinationis factæ per consistoriū discussio. Septimū, secreta definitio & terminatio. Octauū, manifesta publicatio. Nonū, diei canonizationis assignatio. Decimum, domini Papæ, & assistentiū genuflectio, orationis deuotio, ac spiritus sancti inuocatio, ut non permittat suam ecclesiam errare aut decipi. Vndecimum est, fermocinatio, & miraculorum ac operum misericordiarum recitatio, nec non ipsius sancti in catalogo sanctorum descriptio. Duodecimum, missæ in honorē ipsius sancti celebratio, & cæcorum spiritualiū personatio, & beneficiorū Dei ad ipsius sancti canonizati inuocationem postulatio. In primitiua tamen ecclesia non seruabatur hæc omnia propter duo. Primò, quia tunc sancti ut in pluribus, erant martyres, in quibus non requiritur tanta examinatio, sicut in confessoribus. Secundò quia ex seruire fidei & meritis Christi miracula & alia opera sic erant euidentiā, quod non poterant aliqua

2. Tim. 14.

Ecc. 9. 1. Cor. 4.

2. Cor. 1.

1. Cor. 13.

tergiverfatione celari, dicit tamen Innocent. Non negamus quin liceat preces alicui defuncto que quis crederet optimum virum, & nunc esse cum Christo, licet non canonizato, porrigere & vota Deo ad eius invocationem facere, in testimonium exauditionis, & vota siue promissa in signum miraculi reddere, & circa sepulchrum priuatim & non publice affigere. Non licet tamen ea a sacerdotibus solenniter recipere aut publicare, sicut licitum est de canonizatis. Quamuis alicui uolenti in testimonium miraculi etiam coram aliis, sine solennitate tamen, circa sepulchrum liceat affigere. Hæc enim est via probationis sanctitatis: & illorum priuatâ affixionem prohibere, esset sanctitatem sanctorum & opera Dei occultare, contra illud Raphaelis, Sacramentum regis abscondere bonum est. Opera autem Dei reuelare & cõfiteri honorificum est. Notandum insuper quod nullus sanctorum patrum antiqui testamenti est ab Ecclesia canonizatus. Quia qui à Deo tanquam superiore est canonizatus & approbatus, non eget ab hominibus approbati siue canonizari. Sancti enim multi qui ante incarnationem Christi piè vixerunt, fuerunt in pluribus scripturæ locis approbati: & maxime Eccl. 4. 4. & aliorum approbationem recitat Apost. Heb. 11. Ecclesia verò eorum sanctitatem & exemplaritatem proponit imitandam, & eorum orationibus se commēdat in generali. Eorum tamen approbationem & canonizationem nõ solennizat, nec festa pro illis indicit, duplici ratione. Primò, ne videatur ceremonias Iudæorum (quæ tanquam vmbra trāsierūt) obseruare. Secundo, quia cum illi non essent in tempore plenitudinis gratiæ, mors illorum non introducebat eos in paradysum, sed in limbo recludebantur, adhucq; in pœna peccati originalis derinebantur. Ideo mors illorum non poterat natiuitas nominari, sicut mors Sanctorum post Christi ascensionem decedentiũ. Et propter illam causam eorum reliquiæ nõ venerabantur: ac etiã ne inducerentur Iudæi, alijs proni ad idololatriam. Ideo (vt habetur in canonica D. Iudæ Apostoli) noluit Deus corpus Moysi Iudæis manifestari: licet diabolus procurare vellet, sed prohibitus fuit à Michael. Nunc verò reliquiæ Sanctorum canonizatorum venerantur, eò quod sunt in gloria, & nõ in pœna. Nec nõc est talis promptitudo siue periculum ad idololatriam, sicut tunc. Cauendum est tamen ne absq; sedis apostolicæ autoritate veneretur, aut trāsferatur, aut extra reliquia ostendatur, nec exponatur venales. Nec permittatur delatoribus varijs figmētis aut falsis documentis simplices decipere, vt habetur in cap. sin. extra de reliquijs & veneratione Sanctorum.

Ver. 15.

DE HABENTIBVS FIDEM.

2. 2. 7. 5.

Cum fides sit quoddam seminarium beatitudinis supernaturalis, & quoddam præsuppositũ ad gratiæ & charitatis vsum, cõsequens est vt omnes viatores qui per gratiam vocati fuerunt ad beatitudinem supernaturalem, habuerint fidem infusam. Hinc est quod omnes angeli in primo instanti habuerunt fidem infusam: cum omnes (secundum D. Aug.) creati fuerint in gratia, à qua fluũt omnes virtutes. Eadem ratione Adam & Eua in statu naturæ integræ, & sic & alijs viatoribus vocatis ad gratiam vel gloriam. Verum quia fides repugnat claræ visioni, vt dictum est: sequitur quod beati in patria nõ habent fidem. Eadem ratione Christus nunquam habuit fidem, quia ab instanti cõceptionis fuit comprehensor, & clarè vidit diuinam essentiam. Sed cum nullum donum gratuitum (saltem perfectibile), remaneat in dæmonibus aut damnatis, & fides etiã informis (vt dictum est) sit donum Dei: cõsequens est dæmones aut damnatos nõ habere fidem habitualem. Et quãuis dæmones credant & cõtemiscant: hoc tamen nõ faciunt ex fide & pia affectione, quæ (vt dictum est) requiritur: sed ex perspicacitate intellectus naturalis, & ex euidētia signorum excedentium facultatem naturæ, in testimonium doctrinæ Christi adhibitorum, necessitatũ, & cogitur assentire firmiter, siue credere doctrinam Christi, Apostolorum, ac Ecclesiæ esse à Deo. Licet ipsi res quas ecclesia docet, nõ videant, & displiceat illis quod sint rã euidētia signa, vt credere compellantur. Et ideo in nullo malitia eorum minuitur per hoc quod credunt. Nec etiam in damnatis pœna propter characterem indebilem qui (licet sit donum gratuitum) in eis manet, nõ in quantum perfectibile, sed in quantum est punitiuum, & ad maiorē confusionē. Et licet D. Tho. dicat quod magis potest esse fides informis in dānatis quàm spes: nõ tamen asserit quod fides maneat in damnatis, sed quod nõ tantum repugnat eis sicut spes: eò quod D. Aug. dicit, fides esse bonorum & malorum, rerum præteritarum, præsentium, & futurarum, suarum & alienarum: sed spem esse solum bonarum futurarum ad se pertinentium. Bona autem diuina non sunt eis possibilia, quãuis ex fide acquisita cognoscant multa supernaturalia, præcipuè beatitudinem amissam culpe eorum, propter quam cognitionem torquentur, de fide acquisita vide versiculo sequenti.

Ver. 16.

DE FIDEI AVGMENTO ET CORRVTIONE.

Luc. 17. 2. 2. 7. 4. 4. 12. ad. 4.

Fides theologica augeri potest & extensiuè & intensiuè, iuxta illud, Adauge nobis fidem, deperditur autem & corrumpitur in via, nõ per quodlibet peccatũ mortale: vt charitas quæ per quodlibet peccatũ mortale corrumpitur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè, demeritoriè quidē, quia peccator per peccatũ mortale meretur priuari gratia & charitate: & effectiuè, eò quod quodlibet peccatum mortale directè cõtrariatur charitati & dilectioni Dei. Et ideo corrumpit effectiuè, sed nõ totaliter: quia vnus actus appetitiuæ virtutis nõ potest corrumpere habitũ, sicut nec causare: sed dispositiuè, sicut nõ auger nisi dispositiuè, sicut dicit D. Tho. Et idē dicit ibi de alijs virtutibus infusis, & quia demeretur: ideo Deus totaliter illũ priuat. Sed nõ est sic de fide: quia nõ omnia peccata cõtrariatur directè ipsi fidei, sed solum in fidelitate. Et ideo per infidelitatē deperditur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè, propter cõtrarietatem. Et licet propter quodlibet peccatũ mortale mereatur homo priuari omnibus donis gratuitis, & per consequens fide. Verum tamen Deus (qui sua ineffab

De Vir. in cõmuni. art. 11. ad. 4.

Beati non habent fidem. Christus non habuit fidem.

Iacob. 2. Demones & damnati fide nõ habent.

ineffabili clementia punit citra condignum, & vult hominē ad supernaturalē beatitudinē semel vocatũ, habere principiu & seminariũ vitæ supernaturalis, ad quã vocatus est, per quod possit ad penitentia cõsultam & præceptã reduci) nõ priuat. Vnde Christus peccatoribus dicentibus, Nos audiuimus ex lege quod Christus manet in æternum, dixit: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendãt. Ideo propter quodlibet peccatum mortale nõ priuat fidem: sed bene tunc, quando peccator directè se disponit ad corruptendũ tantum donum. Et cum penitentia sit medium reductionis: heretici (qui circa penitentiam errant, sicut Lutherani) vix possunt recuperare fidem habitualem, quæ est donum Dei, vt dictũ est. Quia hoc donum nõ datur nisi per sacramentum baptismi vel penitentia, saltem in voto. Et cum non habeant in voto penitentiam, ideo, & c. Præterea norandũ quod hereticus discredēs vni articulo, nõ habet fidem de alijs, sed solum opinionem. Ratio est, quia species cuiuslibet habitus pendet ex ratione formalis obiecti: quæ sublatã, species habitus remanere nõ potest. Sed obiectum formale fidei est veritas prima, prout manifestatur in scripturis sacris sanè intellectis, & doctrina Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate prima: ideo quicumque nõ inhæret doctrinæ Ecclesiæ, quæ procedit ex veritate diuina in scripturis sacris reuelata, sicut in fallibili regulã: nõ habet habitum fidei, sed his quæ sunt fidei, alio modo assentit, quàm per fidem. Sicut si quis assentit alicui conclusioni, nõ habens neq; cognoscēs modũ demonstrationis illius, nõ habet fidem sed opinionē, aut secũdũ aliquos fidem acquisitam humanã vel imperatã, nõ tamē ex fide theologã, nam D. Tho. dicit, quod actus procedens ex habitu infuso, nõ causat habitum, sed cõfirmat præexistētẽ: Sicut medicina remedia adhibita homini sano, per naturam nõ causant aliquã sanitatem, sed præhabitã corroborant, & probat: Quia vel essent eiusdem speciei, vel diuersæ, non primum, quia duo accidētia solo numero differentia, non possunt esse in eodem subiecto: neque secũdũ, quia habitus nõ est causa quæ uiuocatur, & actus illius est eiusdem speciei: & ideo causaret habitum eiusdem speciei, quod improbatum est. Heretici nõ habent de alijs quibus credũt, fidem habitualem theologica, acquisita ex actibus fidei infusæ: nec actũ fidei theologica: sed possunt habere fidem humanã imperatã, vel acquisitam ex reuolutione librorũ, aut disputatione theologica, cui per voluntatem & proprium iudicium adeo firmiter adhærent, quod se exponerent periculo mortis, sicut faciunt pro dogmatibus hereticis. Et quãuis dicant se illis credere, quia reuelata sunt à Deo: nõ tamen faciunt prout hæc cõiunctio (quia) dicit causalitatē, quia tunc crederet omnibus reuelatis: vt patet per exponentes: Sed bene prout hæc cõiunctio (quia) dicit quandã circũstantiã obiecti. Et licet id quod credũt, sit de supernaturalibus reuelatis à Deo: tamē proprio iudicio & voluntate, & nõ eo modo quo fideles, qui assentiũt simpliciter, in heredo primæ veritati, credēs omnia quæ ab Ecclesia proponuntur credēda, esse reuelata à Deo, ad quod homo indiget adiuuari habitu fidei, quæ heretici nõ habent.

§. 4.

DE IUSTIFICATIONE FIDEI.

Circa impij iustificationē olim duo fuerunt errores, qui sunt à nobis vitandi. Primus fuit Pelagij & sequacium, qui initiu iustificationis tribuebant libero arbitrio, & facilitatē ipsi gratiæ. Cõtra hos est illud, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Alij totã iustificationem attribuebãt ipsi gratiæ, & nihil libero arbitrio. Et cõtra istos est illud, Cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos. Nos autē hos errores declinãtes, doctrinã Ecclesiæ catholica sequemur. Ad cuius euidētiam supponēdum est primò quod iustificatio hęc nõ accipitur pro iustitia vel dispositione ad iustitiam: quibus modis manifestũ est quod præcepta legis Moysi iustificabãt, in quantum disponebãt ad gratiã Christi iustificatẽ: ideo dicebãtur Iustificationes Domini. Secũdò accipitur iustificatio pro adeptione habitus iustitiæ: nõ acquiritur: quia illã homo potest naturaliter acquirere. Vnde Apost. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriã, sed nõ apud Deũ. Sed accipitur hic iustificatio pro adeptione primæ gratiæ, per quã iustificamur apud Deũ. Secũdò supponēdum est quod aliquis dicitur impius dupliciter. Primò negatiuè, quãdo nõ habet pietatem siue gratiã, quæ dicitur iustitia diuina, in quantum facit rectitudinē hominis in interiori dispositione, prout, l. supremum hominis (quod est ratio siue intellectus & voluntas) subditur Deo, & inferiores vires rationi. Ideo à Philos. dicitur iustitia metaphoricè, à nobis autē dicitur iustitia anonomatice. Et si aliquis crearetur in puris naturalibus, esset impius negatiuè. Secũdò aliquis dicitur impius priuatiuè, quia nõ habet pietatem siue iustitiã quã tenetur habere: habetque inordinationem repugnãtem gratiæ, puta peccatum mortale aut originale. Terriò supponēdum est quod iustificatio impij, reconciliatio, reparatio lapsi, & sanctificatio idem sunt: sed differunt ratione, vt ex ipsis nominibus elici potest. Essentialiter autē (prout hic accipimus) nil aliud sunt, quàm motus siue mutatio quædam, quæ ex impio, iniusto, inimico, & immũdo, fit mundus, amicus, pius, & iustus simpliciter, quæ iustitia fit per gratiam, & potest fieri dupliciter. Primò ex impio negatiuè & per simplicē emanationē absq; præparatione præuia, & sic omnes angeli in primo instanti, & D. Virgo, imò & anima Christi fuerunt iustificati & sanctificati: nõ tamē ex impietate priuatiua, sed negatiua: quia iustitia diuina nõ fuit illis naturalis, sed gratis data. Alio modo potest fieri iustificatio & sanctificatio impij, ex impietate priuatiua. Et hoc modo nec angeli, nec D. Virgo, nec anima Christi fuerunt iustificati, cum nõquã antea fuerint in peccato. Sed hæc iustificatio & sanctificatio rãtũ pinet ad eos qui fuerint in originali vel mortali peccato, quia hoc modo iustificatio importat trãsmutationē de statu iniustitiæ ad statũ gratiæ. De hac loquitur Apost. Et autē qui nõ operatur, credēti in eum qui iustificat impium, & c. Et quia in omni motu receditur à termino à quo, &

Mat. 24. Ioh. 12.

2. 2. 7. 5. art. 3.

1. 2. 9. 5. art. 4. ad. 3. & in eadem p. 92. art. 1. ad. 1.

Aliter fidei infuse nõ causat habitum.

Ioh. 6.

Zach. 1. 1. 2. 9. 100. art. 12.

Luc. 3.

Rom. 4.

Impius negatiuè ex positio-nè quid. 5. Eschic.

Iustificatio dupliciter fieri potest.

Rom. 4. &

Ad iustificationem parvulorum requiritur.

1. 2. q. 112. ar. 1. Requiritur in iustificatione adultorum.

Quando homo dicitur scire quod in se est.

Thronorum 5. Hiero. 31.

Ecl. 11.

Iob. 6.

Conversio miraculosa.

& accedit ad terminum ad quem, à quo principaliter motus nominatur: ideo iustificatio, qua recedit homo à peccato, & accedit ad iustitiam, dicitur iustificatio. Hæc autem iustificatio fit dupliciter. Vno modo circa eos qui non habent usum liberi arbitrij, vt in pueris & furiosis, siue amentibus à natura, qui iustificantur sine concursu liberi arbitrij, per sacramentū baptismi, quod est spiritualis regeneratio, & ideo sicut in generatione non requiritur concursus generati: ita etiā in regeneratione illorum qui non habent usum rationis: & si habuerint, deinde inciderint in amentiam, requiritur concursus regenerati: & sic non iustificatur, nisi prius habuerint baptismum in voto.

Alio modo fit iustificatio in habentibus usum liberi arbitrij. Et ad illorum iustificationem aliqua requiritur ex parte Dei, & aliqua ex parte peccatoris. Ex parte Dei requiruntur duo. Primū est peccati & culpe remissio, & gratia, virtutum, & donorum supernaturalium infusio, iuxta illud Rom. 8. Quos prædestinavit, hos & vocavit per internam inspirationem, vel auxilium speciale. Et quos vocavit, hos & iustificavit per remissionem peccatorum, vt dicit Gl. Quos autem iustificavit, illos & magnificavit per infusionem gratiæ, per quam consecuturi sunt vitā æternam. Ideo Rom. 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ex parte autem peccatoris requiritur præparatio, iuxta illud, Præparate corda vestra Domino. Et Amos 4. Præparate in occursum domini Dei tui Israel, & Prou. 16. Hominis est præparare. & c. hæc præparatio communiter & de lege requiritur in adultis. Vnde D. Aug. ait, Qui creavit & fecit te sine te, non saluabit te sine te. Ex quo patet quod multum errant qui dicunt præparationem non requiri, & hominem se habere merè passivè. Hic error fuit condemnatus in Concilio Trident. sessio. 6. can. 4. vbi dicitur, Si quis dixerit liberū arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, consentiendo Deo excitanti, & vocanti vt ad iustificationis gratiam se disponat atque præparet: neque possit dissentire, sed velut inanimè quoddam nil agere, merèq; passivè se habere: Anathema sit. Hæc præparatio fit per auxilium speciale Dei, quod semper est præparatum homini facienti quod in se est. Dicitur autem facere quod in se est, quando cessat à peccato, & anhelat quodam modo ad bonum rationis: licet enim nō simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare vel operari perfectè, sed omnis sufficientia nostra ex Deo fit: tamen cum concursu generali, mediante synderesi, assente fide, per liberū arbitrium possumus aliquo modo conari ad bonum, licet nō possimus perficere. Sicut homo valde infirmus licet nō possit surgere, potest tamen anhelare & conari. Sic peccator, & c. In tali ergo imperfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in se est, siue quod est in sua potestate, iuxta illud, Non enim quod volo bonū, hoc ago. Sequitur, Velle adiacet mihi, perficere autē nō inuenio. Sic conāti Deus sua proclamata misericordia adest, & conuertitur ad eū suo auxilio speciali, quod dicitur gratia præueniens, intellectū mouēs ad cogitationē salutis, per fidem ostendendo vilitatē peccati commissi, & beatitudinem siue gratiam recuperabilē, & excitādo affectum ad eius prosequēdum inspirationem. Nec obstat quod D. Paul. peccando & prosequendo Ecclesiā Dei iustificatus est: quia cum homo se ad gratiam præparare nō possit, nisi Deo præueniente, iuxta illud, Cōuertere nos Domine ad te, & cōuertemur. Postquam cōuertisti me, egi pœnitentiā: nō refert vtrum quis subito vel paulatim ad perfectam præparationem perueniat, facile enim est in oculis Domini honestare pauperem. Contingit enim quandoq; quod Deus mouet hominem ad aliquod bonum, nō tamen perfectum: & hoc facit regulariter & vt in pluribus. Quia cum Deus disponat omnia suauiter, mouet hominem secundum modum suæ naturæ, qui est vt procedat de imperfecto ad perfectū: vt videmus in corporalibus, ita proportionabiliter in spiritualibus. Non enim statim beatificat, nec statim cōsummatum in gratia facit: sed secundum modū humanū mouet. Primò per auxilium speciale ad aliquod bonū imperfectū simpliciter, tamē perfectū in genere suo, sicut ad cōsiderandum enormitatem peccati, & infinitā Dei misericordiā, & hæc præparatio præcedit gratiā iustificantem. Quandoque verò statim & subito mouet hominem supra modum naturalem ipsius ad bonum perfectum, & hoc modo subito accipit gratiam, iuxta illud, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me, scilicet, subito, & ita fuit in D. Paul. Quia cum esset in progressu peccati, subito perfectè motus est cor eius à Deo, audiendo & discēdo. Vnde statim dixit, Domine quid me vis facere? & sic subito cōsecutus est gratiā. Et quia supra modum naturalē, vt dictū est: ideo eius cōuersio est miraculosa, & celebratur ab Ecclesia, quæ ad modū & cōuersio D. Magdalene. Hæc præparatio quæ fit subito & in instanti, dicitur perfectā, & simul est cum ipsius gratiæ infusione, & est meritoria, prout cōtritiō, nō quidem gratiæ quam iam habet, sed gloriæ quā nondum habet: Sed alia præparatio quæ fit paulatim, etiā à Deo est, & dicitur imperfectā, quia præcedit donum gratiæ gratum facientis, & hæc nō sufficit ad meritum, homine nondum per gratiam iustificato: cum nullum meritum possit esse absque gratia gratum faciente: & ideo prima iustificatio perfecta siue imperfecta dicitur fieri gratis, & non ex debito operis præcedentis: quod opus, etiam si sit à Deo præueniente, non est meritorium, neque est ei debita gratia, ideo datur gratis.

Ver. 1. DE QUATVOR REQUISITIS AD IUSTIFICATIONEM.

Rom. 4.

Rom. 5.

Psal. 84.

Ad hanc præparationem requiruntur quatuor actus. scilicet fidei, spei, pœnitentiæ, & charitatis, in aqua iustificatio perficitur & cōsummat. De actu fidei certum est ex D. Pau. Et autē qui nō operatur, credenti in eum qui iustificat impiū, fides reputatur ad iustitiā, secundum propositum gratiæ Dei, & deinde, iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum, & ratio est: quia in iustificatione Deus mouet animam hominis, cōuertendo eam ad seipsum. Vnde P. sal. Et tu cōuertens viuificabis nos. Sed prima cōuersio hominis ad Deum est per fidem, ideo D. Paul. præ cæteris attribuit

attribuit iustificationem fidei. Ad sciendum autem quo modo actus spei, pœnitentiæ, & amoris requirantur, supponendum est primò quod iustificatio fit Deo mouente animam: ipse enim est qui iustificat impiū. Secundò quod Deus mouet omnia secundum modum naturæ eorum: quia (vt videmus) aliter ab ipso mouentur leuia, & aliter graua, propter diuersam naturam vtriusque: sed homo secundum suam naturam habet quod sit liberi arbitrij, vt dictum & probatum est supra c. 3. §. 3. ver. 1. & 2. Et ideo in eo qui habet usum liberi arbitrij, nō fit motio ad gratiam absque motu liberi arbitrij: Sed ita infundit donum gratiæ iustificantis, quod simul mouet liberum arbitrium siue voluntatem ad recedendum à peccato, quod fit per displicentiam & detestationem peccati, & ad amandum & desiderādum ipsius gratiæ donum, & ad acceptandum & fouendum cum habet. In omni enim motu est recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem, in quo mobile quietatur cum peruenerit ad illum. Cum autē iustificatio sit motus siue motio qua homo mouetur de iniustitia ad iustitiā, necesse est quod recedat ab iniustitia, & accedat ad Deum. De recessu habetur Eccles. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Hęc autem fuga siue recessus nō est localis, sed spiritualis, & fit per detestationem peccati, quæ est actus pœnitentiæ: aliās si complaceret nunquam remitteretur ei: quia similiter odio sunt Deo impius & impietas eius: de accessu autem ad Deum habetur Zacha. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hęc cōuersio fit per amorem, qui causat desiderium & obseruatiā mandatorū Dei, iuxta illud, Si quis diligit me, sermonem meū seruabit. Hinc est quod in iustificatione requiritur quod quis in voto habeat seruare præcepta & omnia quæ sunt de necessitate salutis: puta confitendi, restituendi, satisfaciendi, non reciduiandi, & alia præcepta Dei, saltem implicite. Isti autem quatuor actus (cum sint subordinati, & vnus supponat alium, & pendeat quodā modo ex alio) possunt esse simul in eodem. Et quantuis non remittatur vnus peccatum sine alio, & impiū sit à Deo dimidiam sperare veniam, nec possit aliquis in paruo tempore singula peccata detestari, non tamen sequitur quod magnū tempus exigatur ad iustificationem. Quia nō oportet quod homo in tempore præcedente iustificationem, detestetur singula peccata sua: sed sufficit quod detestetur omnia quorū memoriā habet: & ex tali consideratione & detestatione subsequatur in anima quidam motus, detestans vniuersaliter omnia peccata commissa, inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita: quia tunc homo est sic dispositus, quod contereretur de illis, si memoriæ occurrerent. Et iste motus potest fieri in instanti, cum Deus vult subito & in instanti causare in homine dispositionem ad gratiā. Et tunc est successio duorum oppositorum in eodem subiecto. Aliter cōsideranda est in his quæ subiacent tempori, & aliter in his quæ sunt supra tempus, sicut est actus intellectus, licet etiam dici possit quod non est dare vltimum in tempore, in quo quis fuit in culpa: sed vltimum tempus, & primū instanti in quo est in gratia, & in tempore immediatè præcedenti erat in culpa. Quandoque tamen & vt in pluribus præcedit delictatio, quæ nō est de essentia iustificationis, sed via ad iustificationem: sicut motus localis est via ad illuminationem: & alteratio est via ad generationem.

Ver. 2. DE ATTRIBUTIONE IUSTIFICATIONIS.

Iustificatio primò & principaliter attribuitur Deo, tanquā causæ efficienti. Vnde Rom. 3. Deus est qui iustificat impiū. Secundò & formaliter gratiæ, per quā homo denominatur iustus & iustificatus, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiā ipsius. Tertio ministerialiter & instrumentaliter, & sic attribuitur sacramētis nouæ legis & ministris eorū, vt inferius dicitur. Quarto dispositiue, scilicet fidei, spei, pœnitentiæ, & amoris siue charitatis, & cuilibet illorum: nō tamē cū exclusione alterius. Et ideo notandi & intelligendi sunt passus sacra scripturæ, in quibus iustificatio attribuitur alicui prædictorum quatuor, nō faciedo mentionē de reliquis, quod nō intendit excludere alia quæ cōcurrunt. Vnde cum Apost. dicit, Iustificati ex fide, & c. non dicit, sola, sicut moderni hæretici cōmentantur. Et cum dicit, Arbitramur hominē iustificari per fidē, nō dicit, solam. Et eodem modo dicendū est de omnibus passibus, in quibus dixit Christus, Fides tua te saluum vel saluam fecit. Et illud, iustus ex fide uiuit. Similiter de charitate, dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum, nō dixit, solūm quia postmodum subiungit, Fides tua te saluam fecit. Et pariter de Spe, cum dicitur Rom. 8. Spe salui facti sumus: non dicitur, sola. Et cum dicitur Ezech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius nō recordabor. Nō dicitur, solūm ingemuerit: quia (vt dictum est) requiritur fides, iuxta illud Marci vlt. Qui non crediderit, cōdemnabitur. Nec etiā sufficit fides, sed etiā requiritur spes, & ideo licet Cain & Iudas ingemuerint, remissionē tamen peccatorum non sunt consecuti, propter defectum fidei: nec Antiochus propter defectū amoris siue charitatis. Ex præmissis apparet Ecclesiæ catholice veritas, veritati que & error Lutherianorum, qui soli fidei inhærentes, abominantur præparationem & omnia opera pœnitentiæ: licet Christus dixerit, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Eorum argumēta facilliter dilui possunt. Non enim valet cōsequētia siue illatio à dicto simpliciter ad dictum exclusiuum, vnde nō sequitur, Homo currit, ergo solus homo currit. Nec obstat illud, Arbitramur hominē iustificari per fidem, sine operibus legis. scilicet Moysi: Quia opera legis Moisaicæ non concurrunt ad iustificationem. Non tamen negat actum fidei, qui est opus intellectus: nec spei aut charitatis, vel etiam pœnitentiæ, qui sunt actus voluntatis: nec etiam timorem, cum dicatur Eccle. 1. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari, quem ad modum sine fide, vt inquit Apost. Heb. 11. Ergo nō soli fidei attribuitur iustificatio, nec etiam negat sacramenta nouæ legis: nec negat opera præceptorum debere haberi in voto. Non pugnat etiam contra nos quod canit Ecclesia in prosa corporis

Sap. 14.

Iob. 14.

2. 2. q. 113. ar. 5. ad 3. Ad contritionem nō requisita.

Rom. 5.

Rom. 3.

Luc. 7.

Mar. 7.

2. Mach. 9.

Luc. 11.

Rom. 3.

corporis Christi, cum dicit: Ad firmandum cor syncerum sola fides sufficit: quia ibi non loquitur de iustificatione, sed de actu fidei, respectu tanti sacramenti, ad quod intelligendum non debemus querere rationes naturales, sed inhærere & inniti soli reuelationi diuinæ, quæ est obiectum formale fidei. Et si dicatur q̄ Orige. super illud Rom. 3. Vbi est gloriatio tua? & D. Aug. super illud Rom. 4. Credenti in eū, &c. Et D. Ambr. sup illud, iustificati gratis, &c. & Hilar. super Mat. 8. & D. Chryf. super illud Rom. 3. Gloriatio tua exclusa est, &c. dicunt solam fidem sufficere ad iustificationem. Dicendum quod sancti doctores per illud signum exclusiuum (solum) excluderant externa opera legis Moyfi & opera præcedentia primam iustificationem: vt ex eorum dictis in aliis locis manifestè apparet: Sed non opera interna concomitantia primam iustificationem: quæ (vt dictum est) necessariò requiruntur, & sacramenta, nec non opera mandatorum nouæ legis, saltem in voto. Latro enim quem allegant, & mulier Chananæ ad pedes eius prouoluta, illa non omiserunt, imò super illa addiderunt, & pater intuenti. Lutherani autem (vt ex eorum dictis patet) negant pœnitentiam, & idèntificam fidem cum fiducia, & dicunt quod sola fide, qua credimus Deo promittenti, gratiam recipimus. Catholici tamen illà fiduciam qua secluduntur requisita, præsumptionem vocant. Et licet aliquando in velamen, & propter metum reprehensionis dicant omnia alia opera virtutum originem trahere ex fide, si auditor vrgeat: in suis tamen conuentibus sua venena effundunt, dicentes: Sufficit habere solam fidem. Sufficit fidere promissis diuinis. Opera nostra nullius sunt momenti. Et sacras literas opera exigentes damnant. Vnde Trident. Synod. 6. sessio. c. 9. dicit: Si quis dixerit sola fide iustificari impium: ita vt intelligat nil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam comparandam cooperetur, & nulla ex parte necesse sit eum suæ voluntatis motu præparari aut disponi: Anathema sit. Et c. 12. Si quis dixerit iustificationem nil aliud esse, quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis per Christum, vel eam solam fiduciam esse qua iustificamur: Anathema sit. Sed hæretici dicunt quod sacra literæ distinctiones (quas præmissimus) non admittunt. Quare eas, & diuisiones, ac partitiones theologorum rident & cõtemnunt, vt securus lateant, & velocius simplices & incautos decipiant, & vt conuicti persuadeant, vel saltem elabi possint, & vincere videantur. Sed manifestum est distinctiones valere, vt dubia tollantur, & occlusa reuelentur. Et sunt necessaria in sacris literis, vt loca scripturarum (quæ sibi inuicem videtur aduersari) cõciliari possint. Quemadmodum, Responde stulto secundum stultitiam suam, & Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, & illud, Ego non iudico quenquã, & alibi, Ego in iudicium veni in hunc mundum. Ego & pater vnum sumus, & alibi, Pater maior me est. Item 1. Cor. 3. Christus dicitur fundamentum, & Apocal. 21. Duodecim nominantur fundamenta, velint nolint hæretici, sacra literæ distinctionibus egent. Nã & Christus distinctione vltus est, Mat. 19. vbi distinctionem adducit Eunuchorum, & Luc. 12. dicit aliam esse prudenciam filiorum huius seculi, & aliã lucis. Et Apost. obedienciam, & libertatem, & seruitutem distinguit in obedienciam peccati, & iustitiæ. Similiter & prudentiam atque sapientiam, & mirum est quod sic distinctiones in catholicis rideant, cum ipsi (si auctoritates vel rationes vrgeant) distinctionibus vtantur.

Ver. 3. DE CERTITVDINE GRATIÆ SIVE IUSTIFICATIONIS.

Cum de certitudine iustificationis varia sit orthodoxorum patrũ & Lutheranorũ sententiã, nõ inuile erit parum per circa huiusmodi immorari, & sanctorum patrũ sententiã ex sacris literis ac Ecclesiæ auctoritate fulcire. Ad maiore tamẽ euidentiã reducendũ est ad memoriã quod supra dictũ est de quadruplici certitudine. scilicet morali, euidentiã, fidei theologicæ, & fidei humanæ. His suppositis notãdã sunt aliquot propositiones. Prima est quod aliquis diuino munere siue spiritus sancti reuelatione potest habere certitudinẽ fidei de sua iustificatione, prout D. Virgo, cui dictum est: Aue gratia plena, & Apost. testatur sibi dictũ à domino: Sufficit tibi gratia mea, & D. Magdalena & alij multi, quos breuitatis causa pertrãseo, habuerũt reuelationẽ remissionis peccatorũ. Secunda propositio, aliquis potest esse certus certitudine fidei catholicæ de iustificatione paruulorũ baptizatorum ante vsum rationis. Tertia propositio aliquis potest esse certus certitudine morali siue coniecturali de sua iustificatione: Ex fructibus enim cognoscitur arbor. Ideo cũ quis experitur in semetipso se propter Deũ detestari peccata, de quibus cõfessus est, & experitur se diligere Deũ, & libeter audire verba eius, & delectari in obseruatione mãdatorum ipsius, & exercere opera misericordiæ, potest cõiectari se habere gratiã Dei. Quia talia opera & signa nõ inueniuntur cõmuniter nisi in iustificatis. Vnde Christus: Pœnitentiã agite, & appropinquet regnũ cœlorũ. Et alibi: Qui mãducat me, & ipse viuet propter me. Et D. Grego. Probatio dilectionis, exhibitio est operis. Et D. Ioan. Charissimi si cor nostrũ nõ reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deũ, &c. Quarta propositio: Aliquis potest de sua iustificatione esse certus certitudine fidei humanæ, cui potest subesse falsum: Quia potest aliquis ex pia affectione quã habet ad seipsum, firmiter absq; quacũq; hæsitacione credere se fecisse quod in se est, quod tamẽ nõ fecit: hac fide humana Lutherani credunt absq; quacũq; hæsitacione se esse in gratia, & aliis errorib⁹ suis adheret, sic q̄ parati sunt p̄ eis mori. Tales habet certitudinẽ maiore morali & nõ euidentiã, nec fidei catholicæ, cui nõ potest subesse falsum, ergo fidei humanæ, cũ nõ sit alia certitudo. Quinta propositio nullus adultus absq; diuina reuelatione potest esse de sua iustificatione certus certitudine fidei theologicæ in fide, siue adeo certus quod sit in gratia, sicut quod verbũ caro factũ est, ac sicut de aliis articulis fidei. Hæc propositio primo p̄batur auctoritate cõcilij Trident. sessio. 6. decret. 9. vbi dicitur: Nã sicut nemo pius de Dei misericordiã, de Christi merito, deq; sacramentorũ virtute & efficacia dubitare debet:

sic

Prouer. 26. Ioan. 8. Ioan. 9.

1. 10. §. 2. Ver. 5.

Luc. 1.

2. Cor. 12.

Mat. 7.

Mat. 4.

1. Ioan. 3.

sic quilibet dum seipsum suamque propriam infirmitatem & indispositionẽ respicit, de sua gratia formidare & timere potest: cum nullus scire valeat certitudine fidei (cui nõ potest subesse falsũ) se gratiam Dei esse consecutum. Decretum illud fundatur ex verbis Iob, dicens: si venerit ad me Deus, per gratiam. Non videbo eum. Si abierit, sper peccatum, non intelligam. Si Iob simplex & iustus hoc ignorabat, quomodo nos innumeris pene flagitiis inuoluti citra arrogantiam affirmare poterimus Deum esse nobis propitium & condonasse peccata? Subnectit his Iob: Et eum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam. Et rursus: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocẽtem ostendero, prauum me comprobabit. Etiã si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea, & tædebit me vita mea. Et iterum: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ, sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea. Ex contextu apparet quod non loquebatur comparatiuè, sed de iustitia sua quam amici eius obiecerant: si mundus & rectus in cœsseris, &c. Eò pertinet illud concionatoris: Nescit homo verũ amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurũ seruantur incerta. Ad hæc accedit Salomon dicens: Quis poterit dicere, mundum est cor meum, mundum sum à peccato: Et Sapiens de propiciatũ peccatorum: noli esse sine metu, & psal. Delicta quis intelligit ab occultis meis munda me domine, & Apost. sed neque me ipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus nõ sum. Qui autem me iudicat, dominus est. Quem locum tractans D. Hieron. lib. 2. Dialog. aduersus Pëlagianos ait: Qui hoc dicebat, nullius iraque peccati præsciũs erat: sed quia legerat: Delicta quis intelligit ab occultis meis munda me domine. Et illud: Sunt viae quæ videntur viro recte: nouissimam autem harum respiciunt in profundum inferni. Idcirco temperauit sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset. Ad hanc formam pertinet illud quod D. Petrus dixit Simoni mago: Age pœnitentiam, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. Notetur hæc conditio, si, non dixit teneris credere, vel potes asserere cum incertus sit. Et D. Bernard. Orandus est Deus, vt custodiat corda nostra & intelligenciam nostras, ne forte cum nõ aderit, adesse putemus, nostrũque profuso sequamur sensum deuiantes. Venit namque & vadit, & nemo facile scit vnde venit, & quãdo vadit. Potest etiam hæc propositio probari rationibus. In confesso enim omnibus est nemini beneficium reconciliationis impendi, nisi prima pœnitentia. Vnde Christus: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis. Atqui nemo absque diuina reuelatione, tanta certitudine quanta fidei, vt nullo pacto decipi queat, cognitiõnem habere potest se esse verè pœnitentem. Igitur, &c. Minor probatur: quia certitudo non potest haberi de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium. Principium autem & obiectum gratiæ, est Deus per suam gratuitam voluntatem acceptantem nõs. Sed Deus est ignotus, nisi reueletur. Ergo nemo potest certo scire quando habet gratiã nisi Deus reuelat. Si dicatur quod verũ est certitudine scientiæ: cum hoc tamẽ stat quod possit haberi certitudo fidei. Verum hæc euasio non soluit argumentum. Quia bene sequitur, absque reuelatione quis non potest habere certitudinem euidentiã: ergo nec certitudinem fidei. Cũ certitudo fidei sit maior in se simpliciter: & absolute seu ex parte obiecti, licet non quo ad nos & ex parte subiecti. Sed qui non potest in minus, non potest in maius. Igitur, &c. Præterea certitudo assensus huius propositionis: Ego sum in gratia, non potest procedere ex habitu fidei infusæ, ergo non est certitudo fidei catholicæ, cui non possit subiaci falsum. Antecedens patet: Quia habitus non potest producere assensum nisi circa obiectũ propriũ. Sed obiectum fidei non est nisi Deus, & illa quæ sunt à Deo reuelata interius vel exterius. Deus enim secundum D. Thom. infundit in nõs habitum fidei, vt nos inclinet & moueat ad assensum eorum præcise quæ nobis reuelauit. Sed sacra scriptura nullibi promittit remissionem peccatorum nisi in genere & conditionaliter: Si se conuerterit impius, &c. Et nunquam asserit in particulari hanc personam vel illam sufficienter esse dispositam ad gratiam, seu non habere obstaculum gratiæ: Ergo nullus potest habere certitudinem fidei quod sit receptus in gratia Dei absque speciali reuelatione. Conclusio enim sequitur debiliorem partem. Vnde cũ assensus huius propositionis: Ego sum in gratia Dei, pendeat ex hoc syllogismo: Quando cunq; impius euerit se ab omni impietate perfectè, & facit quod in se est, habet gratiã. Sed ego sum huiusmodi: ergo sum in gratia. Maior huius syllogismi est de fide. Minor autem non est de fide catholica infusa, nisi in illis qui habent specialem reuelationem, cũ habitus non possit vltra obiectum suum. Igitur est ex coniectura humana vel ex fide humana, quæ potest decipi, & cui potest subesse falsum, & per consequens conclusio. Nec illi, qui oppositũ dicunt, habent maiorem certitudinem de sua gratia, quàm ego de ista propositione: Roma, quam aliàs vidi, nunc est: cum hac tamen certitudine potest stare falsitas. Nam durante tali assensu potes est Deus, me inficio, delere Romam. Quod autẽ quis nõ possit habere certitudinem fidei se auersum fuisse perfectè ab omni impietate, apparet, quia talis debet habere exploratum propriũ cor, ne aliquid ibi lateat quod diuinæ amicitie obstat: Sed hoc nõ potest homo infallibiliter percipere: eum Hiere. dicat: profundũ est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscerit illud? q. dicat nullus, nisi Deus: qui scrutatur renes & corda, & 2. Paral. 6. Tu solus nosti corda filiorum hominum. Ideo Psal. dixit: Delicta quis intelligit ab occultis meis munda me domine. Et Apost. Nihil mihi conscius sum. Nunc auctoribus sacra scripturæ perperam ab hæreticis, intellectis, & in oppositũ allegatis respondendum est. Allegant imprimis illud Christi: Omnia quæcũque orãtes petitis, credite quia accipietis, & eueniet vobis. Ex quo inferunt quod cum orando petimus remissionem

Iob 9

Eccle. 9

Prouer. 12

Eccle. 5

Psal. 18

1. Cor. 4

Prouer. 14

Act. 8

Ser. 17. super Cant. cantic.

Lucæ 13

2. 1. 1. 1. 1.

Hierem. 17

Mar. 11

X

Ita. 1. peccatorum, debemus statuere & firmiter credere nos eam statim impetrare. Nam vt D. Iacob ait: Si quis autem vestrum eget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsians, &c. Dicendum quod per illa verba, nec Christus, nec D. Iacob, voluit aliud à nobis exigere quam fiduciam siue spem bonam nos accepturos quod petimus, si bene ac rectè, ac cum debitis circumstantiis petamus. Sed an hoc faciamus incertum est nobis, licet quasdam coniecturas morales, fallibiles tamen, habeamus. Adducunt præterea illud Apost. Ipse enim spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filij Dei. Et sic arguuntur.

Rom. 8. Testimonium spiritus sancti nõ potest esse nisi certum. Sed spiritus sanctus testatur D. Paulo autore: Ergo quemcunque constituit filium Dei, facit simul eum certum esse in gratia. Eo quod Apost. præmisit: Non enim accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater. Dicendum imprimis quod testimonium spiritus sancti est semper verum & certum in se. Sic q. Spiritus sanctus nõ est de se fallax sicut spiritus creaturæ. Et quicunque certus est, eum qui loquitur & testimonium perhibet esse spiritum sanctum, certus est certitudine fidei veram esse testimonium illud: Sed spiritus sanctus de communi lege nõ perhibet testimonium in particulari certum certitudine fidei, sed solum per quasdam coniecturas & indicia maiora & minora secundum dispositionem subiecti & diuersos hominis progressus in sanctitate. Non possumus tamen vsquequaque esse certi huiusmodi indicia & coniecturas esse à spiritu sancto nisi per specialem reuelationem. Scimus enim quod sæpe Angelus Satanæ se trãsfiguratur in angelum lucis, & per similem apparitionem homines deludit. Testimonium enim de quo loquitur Apost. quod spiritus sanctus eis quos inhabitat, præbet, est quod ad amorem castum eosdemq. allecatur & inclinatur, vt non timore (prout olim antiqui serui sub lege Moyfi) sed prompto amore filiali parent, iussaque Dei spontaneè faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem aduendam. Quod quidem testimonium perhibere inchoat, prout hoc loco docet Paulus: & tamen experientia luce clarior, docet illos qui recentis sunt in gratia Dei, quos incipientes sancti doctores appellant, non protinus timorem illum deponere seruilem, quoadusque sit perfecta charitas, qua huiusmodi timorem radicatus conuellat. Ideo non subito facit hanc certitudinem & firmitatem propter nostram prauam dispositionem, sed temporis successu accumulando roborandoque magis coniecturas. Corroborare Lutherani etiam nituntur certitudinem gratiæ per illud Apost. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni sermone. Quia ex eo quod, secundum eos, sola fide iustificamur, manifestè sequitur quemlibet iustorum certum esse gratiæ suæ, cum sit certus de fide sua. Vnde Apost. V osmetipsos tætere si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos? Dicendum imprimis negando fundamentum illorum, scilicet quod sola fides iustificet, vt supra deduximus, & cum Apost. dicit, quod ex fide firma sit promissio, intelligit de Christo siue hæreditate in generali & conditionaliter, vt dictum est: hoc est fides certos nos reddit Christum olim promissum venisse: & quod per eum nos hæreditatem consequemur, si fecerimus quæ iubet. Verum de his in particulari certi esse non possumus certitudine fidei absque speciali reuelatione. Secundò dicendum quod possumus esse certi de actu fidei informis, sed nõ formate. Licet enim sit mihi euident quod credam Deum esse trinum & vnum, non tamen est mihi euident trinitas. Verba autem Apost. tenete si estis in fide, designant dubitationem de fide viua, vt. scilicet quilibet teneat & examinet se an sit in charitate antequam veniat ad iudicium. Nec obstat etiam illud Apostoli: Si Deus pro nobis quis contra nos? &c. Certus sum enim, &c. Quia ibi loquitur de certitudine in generali, non in particulari: nec etiam loquitur de charitate qua diligimus Deum. Quia sequeretur quod nullus qui habuit charitatem posset peccare, quod est manifestè hæreticum. Sed loquitur de charitate & amore Dei, qui prior nos dilexit. Et quia prius ideo nõ cessat, nisi nos prius eum diligere desinamus. Si dicatur quod ille qui baptizatur habet certitudinè fidei, quod baptismus iustificat: & quod habet propositum accipiendi baptismum & quod nõ habet obicè. Negatur secunda pars minoris. Quia in adulto requiritur pænitentia virtus. Dicit enim D. Petr. Pænitentia agitè, & baptizetur vnusquisq. vestrum, &c. Atqui de illa nemo potest esse certus, vt dictum est. Igitur, &c. De canonib. Apost. ac de Conciliis Ecclesiæ & autoritate illorum, dicitur inf. c. 17. §. 1. ver. 3. & deinceps.

DE VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

Fidei & actibus eius opponitur duo peccata. scilicet infidelitas & blasphemia. Infidelitas est duplex: quedam purè negatiua. Alia est positua: vel saltem priuatiua. Infidelitas negatiua est carentia fidei: in his qui nunquam audierunt nec audire potuerunt aliquid de fide, & hæc inuenitur in pueris ante baptismum, & in adultis insularibus, qui nihil vnquam de fide audierunt, nec potuerunt, iuxta illud: Quomodo credent ei quem non audierunt? aut quomodo audient sine prædicante? Et hæc infidelitas magis habet rationem pænæ quam culpæ: quia talis ignorantia diuinorum ex peccato primi parentis secuta est. Cum ergo non sit culpa: sequitur quod qui infideles sunt hac infidelitate, non damnabuntur propter eam, sed propter alia peccata, scilicet originale vel mortale. Et sic debet intelligi illud: Qui non credit, iam iudicatus est. Vnde Christus dixit: Si nõ venissem, & eis locutus non fuisset, peccatum non haberent. Quod exponens D. Aug. ait: Loquitur de illo peccato, quo non crediderunt in Christum, quo (vt testatur) Spiritus sanctus arguuntur erat mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio, de peccato quidem, quia non crediderunt in eum.

Ver. 1. DE INFIDELITATE POSITIVA.

Infidelitas positua est per contrarietatem, qua quis contrariatur aut resistit vel discredat his que sunt

2. 2. q. 10. ar. 1. Infidelitas negatiua est positua, quid. Rom. 10. Ioh. 3. Ioh. 15. 2. 2. q. 10. ar. 5.

sunt fidei, aut contemnit ipsam, iuxta illud: Quis credidit auditui nostro? Et quia aliquis potest tripliciter reniti & contradicere fidei, ideo tres sunt species infidelitatis. Primò aliquis potest reniti & contradicere fidei non susceptæ, & talis est infidelitas Paganorum. Secundò fidei susceptæ in figura tatum, & talis est infidelitas Iudæorum. Tertiò fidei susceptæ & manifestatæ, & talis est infidelitas Christianorum. Infidelitas Iudæorum est peior quam Gentiliu, & infidelitas Christianorum est peior vtraque, iuxta illud: Melius erat illis nõ cognoscere viam iustitiæ, quam post cognitionem retrorsum conuerti. Subiectum in infidelitate est intellectus, sicut & fidei: cum contraria habeant fieri circa idem. Et sicut actus fidei est elicitus, hoc est immediatè procedens ab intellectu, & imperatus à voluntate: Sic etiam actus infidelitatis, & sic voluntas est causa infidelitatis, sicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui.

Ver. 2. DE COMMUNICATIONE CVM GENTILIBVS ET IVDÆIS.

Non esse licitum fidelibus communicare cum hæreticis & apostatis, constat ex eo quod sunt excommunicati, & ab ecclesia præcisi, duplici ratione. Prima in pœnâ discensionis à fide. Secunda propter periculum communionis cum eis. Quia sermo eorum vt cancer serpit. 2. Tim. 2. Et communiter nituntur peruertere fideles. Vnde Apost. Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideo absq. peccato mortali nõ possunt fideles Christiani cum talibus ab Ecclesia declaratis communicare licet reputantur fautores, & in cidit in pœnas iuris: nisi fortè in extrema necessitate corporali, vel nisi ad reducendum eos ad veram fidem. Et quãuis alij infideles possint contrahere forum & iurisdictionem Ecclesiæ Romanæ, ratione delicti commissi in terris ecclesiæ subiectis: in crimine tamen infidelitatis post declarationem nõ sunt ecclesiæ subiecti, nec Ecclesia eis pœnâ spiritualè infligere potest, iuxta illud: Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & ideo ecclesia non prohibuit Christianos fideles cum Gentilibus & Iudæis cõuersari in actibus ciuilibus, Lemptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, possunt cum illis conuersari & communicare circa bona temporalia, non tamen matrimonium cum illis cõtrahere, cum dicatur: Nubat, tamen in domino, hoc est viro suæ religionis. Nam in dispari cultu prohibitum est in lege matrimonium, Deut. 7. Circa spiritualia autem nõ licet fideles cum infidelibus conuersari, iuxta illud: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? Quæ autè cõuentio Christi ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infidelibus? vnde sequitur quod fideles peccant, admittentes Gentiles vel Iudæos in spiritualibus, ac etiam dum interfunt ritibus & cæremoniis infidelitatis illorum. Simples verò & infirmi in fide (de quorum subuersione dubitari potest) prohibèdi sunt ab infidelium cõuersatione, & præcipuè ne magnam familiaritatem cum eis contrahant. Et ob hanc causam Deus prohibuerat Iudæis, ne cõmunicarent cum gentilibus infidelibus, quarum terras erant ingressuri: Quia Iudæi illi erant infirmi in fide, & proni ad idololatriam. Nec debent de nouo Christiani eligere seu cõstituire iudices aut principes seu prælatos infideles super se, hoc enim cederet in scandalum & periculum fidei & fidelium. Quia facilliter illi qui subiciuntur aliorum iurisdictioni, immutari possunt ab eis quibus subfunt, vt sequantur eorum imperium, nisi illi qui subfunt sint magne virtutis. Et præterea infideles cõtemnunt, si defectus fidelium videant. Ideo Apost. prohibuit ne fideles cõtendant in iudicio coram iudice infidelis: ait enim: Audet aliquis vestrum habens negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Item, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et ideo Ecclesia nullo modo permittit quod infideles acquirant dominium super fideles, vel qualitercunque eis præficiantur in aliquo officio. Si tamen infideles habeant dominium vel iurisdictionem temporalem super aliquos ante fidem susceptam, illam nõ amittunt. Quia cum distinctio fidelium & infidelium sit de iure diuino, & dominium siue prælatio introducta ex iure humano, & ius diuinum quod est ex gratia, nõ tollat ius humanum: sequitur quod distinctio fidelium secundum se considerata, non tollit prælationem vel dominium infidelium supra fideles. Potest tamè per sententiã vel inordinationem Ecclesiæ tale ius dominij vel prælationis tolli. Quia infideles merito suæ infidelitatis merentur potestatem amittere supra fideles. Et quo ad infideles (qui tẽporaliter subduntur Ecclesiæ aut mēbris eius) ordinatũ est, q. seruus infidelis p baptismũ liberetur. Nec facit dominis illorũ Ecclesia iniuriã, cum ipsi domini in tẽporalibus subiciantur Ecclesiæ. In his autem qui nõ subduntur tẽporaliter ecclesiæ, licet ecclesiæ statueri possit & ordinare, vt libertate per baptismum gaudeãt: tamen nondum statuit, ad vitandum scandalum. Sicut Christus qui poterat à tributo se excusare: tamen madauit solui tributum, vt scandalum vitaret. Sic Apost. cũ dixisset: Quicunq. sunt sub iugo serui, omni honore dominos suos dignos arbitretur, subiunxit: Ne nomen domini & doctrina blasphemetur, vbi verò domini vellent eos retrahere à fide, & inducere ad infidelitatem vel alia peccata, licitè fugere & libertate sua uti possent, quia maius est vinculu matrimonij (quod est de iure naturali) quam seruitutis, quæ est de iure gẽtiũ. Sed vbi infidelis nõ vult habitare cum muliere fidei, sine cõtumelia creatoris, vel ecõuerso, soluitur vinculu matrimonij, & fidelis cõ alia cõtrahere potest. vnde ait: Quod si infidelis discedit, discedat: nõ enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit vos Deus. A fortiori, si dominus discedit & nõ vult habitare cum seruo sine cõtumelia creatoris, seruus discedet & fugere potest: nec tunc est scãdalũ, nisi fortè passiuus. Et quãuis infideles in suis ritibus peccet, tolerari possunt, vel propter aliquod bonũ quod ex eis vel in eis, puenit: vt ritus Iudæorũ, in quibus olim figurabatur virtus fidei quã tenemus. Hoc bonũ prouenit, quod ex eis habemus testimoniũ fidei nostræ, & ab hostibus habere testimo-

Es. 55. Infidelitatis species. 2. Pet. 2. 2. 2. q. 10. ar. 9. 1. Tim. 5. 1. Cor. 6. 2. Cor. 7. 2. Cor. 6. Familiaritas cum infidelibus est cauenda simplicibus. 1. Cor. 6. 2. Cor. 5. Math. 17. 1. Thess. 6. 1. Cor. 7. Seruus quãdo possit fugere à domino.

niū p magno reputatur: vel propter scādalu vitādū. Et sic ritus aliorū infidelium, qui nil veritatis aut vtilitatis afferunt, tolerātur: ne tumultus & dissidia oriātur, & ne eorū cōuersio impediatur.

DE COACTIONE INFIDELIVM AD FIDEM.

2.2. q. 10. ar. 8.

Gentiles seu Pagani quavis verbis & exēplis ad fidē Christi induci possiūt: minis tamen aut cōpulis cōpellendi nō sunt. Quia cum homo non possit compelli nisi ad ea quae sunt rationis naturalis, & Deo nō placeat coacta obsequia: sequitur quod ab hominibus nō possit compelli ad ea quae sunt supra rationem. Nec obstat id quod habetur Luc. 14. Exi in vias & sepes, & compelle intrare: non enim intelligitur de cōpulsione & coactione reali, sed per instantē prādicationem & persuasionē. Ille enim qui levisimē & instāter persuaderet, cōpelli quodāmodo dicitur. Et si intelligatur pro reali cōpulsione, intelligendū est de his qui spēre fidem susceperūt, & nō reclamauerunt: aut si reclamauerunt, post reclamatiōnē cōfesserunt, vt habetur in c. maiores. §. 1. tē quartū, extra de baptismo. Et sic infideles Christiani, haeretici, & apostatae, sunt coercedi, eō quod iā fidē susceperunt in sacramento baptisimi, per quod debitores facti sunt vniuersae legis, quemadmodum Iudaei per circūcisiōnem, vt habetur Gal. 3. Et quia Iudaei susceperunt fidem Christianā in figura: Fides enim antiqui & noui testamenti est vna, vt probat D. Tho. de Veritate, q. 14. art. 12. eō quod de eodē obiecto. Vnde Ephes. 4. Vnus dominus, vna fides, &c. Ideo videtur aliquibus q. Iudaei possint cōpelli ad suscipiendam fidem Christianā: quia Iudaei possunt cōpelli ad seruandam legem Moyli ad verum sensum legis: Sed verus sensus legis est de Christo Messia, vnde Io. 5. dicitur: Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere. Illae sunt quae testimonium perhibent de me. Christus enim per legē & prophetas probari potest aduenisse, maximē ex hebdomadib⁹ Danielis, & ex prophetia Iacob, Gen. 49. Nō auferetur sceptrū de Iuda, &c. ideo videtur cōpellendi. Veruntamen Ecclesia determinauit, oppositum, vt habetur in c. de Iudaeis. 45. dist. vbi dicitur: De Iudaeis autem praecepit sancta Synodus, nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cuius enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat. Non enim tales inuiti saluandi sunt, sed volentes, vt integra sit forma iustitiae. Et sicut homo proprij arbitrij voluntate serpenti obediens perit: Sic vocante se gratia Dei propria mentis cōuersione, quisquis credendo saluatur. Ergo nō vi, sed libera sui arbitrij voluntate, & facultate vt cōuertatur, suadendi sunt: nō impellendi. Quj autē iā pridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimj principis Zizibuti zelum Dei habentis, sed nō secundum scientiā: Quia iā cōstat eos diuinis sacramentis associatos, & baptisimi gratiam suscepisse, & christmate vinctos esse, & corporis domini exitisse participes: oportet quod fidē, quā etiā vi vel necessitate susceperunt, tenere cogātur, ne nomen domini blasphemetur, & fides quā susceperunt, vilis & cōtempibilis habeatur: vnde de Iudaeis specialiter prohibuit dominus, ne propter incredulitatem occiderentur. vnde Dauid: Ne occidas eos, ne quādo obliuiscātur populi mei. Et vt habetur E. la. 10. & Rom. 9. Reliquia saluae fient, & Rom. 11. Caritas ex parte cōgit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fiet. Si enim fuisset licitum eos cōpellere, nō fuisset omīssū à tot sanctis & religiosissimis imperatoribus Christianis, quāuis aliqui hoc fecerint, vt Zizibutus, & Gallorū reges, propter nefaria crimina illorū circa sacratissimū Eucharistiae sacramentū: quorū zelus laudatur, & factum Zizibuti reprobatur, quo ad eos saltē qui nō erāt culpabiles, vt habetur in d. c. maiores, extra de bapt. & ad rationē inducā dicitur quod nō potest clarē ostēdi p prophetas quod lex corū intelligatur de Christo, vnde Ioan. 5. Si crederetis Moyli, crederetis forsitiā & mihi. Notandū est verbū (forsitiā) nā prophetas allegatas Iudaei gloriānt, & adhuc nō defecisse sceptrū de Iuda dicunt: sed se habere ducē, sicut in captiuitate Babylonica. Miracula autē Christi licet sufficēter probauerint bene affectis, nō tamē malē affectis. Ideo omnia calūniātur, & negāt prophetias esse p Christū impletas.

Indaei ad fidem cogi possunt.

D. 49. 9.

2. 2. q. 10. ar. 8.

Indaei à Gallia quare repulsi sunt.

DE HAERETICIS COERCENDIS.

2.2. q. 10. ar. 8.

HAeretici autem eō quod fidem manifestē susceperunt, quāuis secundum eorum opinionem sint tolerādi: cōpellendi tamen sunt per Ecclesiā. Et si resisterint, aut cōuerti renuerint, sunt brachio seculari tradēdi, & per cōsequens cōburendi, vt habetur in c. ad abolendā, de haeret. Vnde D. Hiero. & habetur in c. refecāda. 2. 4. q. 3. vbi dicitur: Refecāda sunt carnes: putrida, & scabiosa quis à caule repellenda: ne tota domus, massa, corpus, & pecora ardeant. Arius in Alexandria vna scintilla fuit: sed quoniā nō statim oppressus fuit, totum orbem eius flamma populata est. Multo enim grauius est corrumpere fidem, quā est vita animā, quā saluare pecuniā, per quā temporali vitā subuenitur. Si igitur falsarij pecuniā & alij grassatores per principes seculares morti traduntur, vt in l. 2. C. de falsa moneta, & l. quidā. ff. ad l. Cor. de sica. multo magis haeretici, ex quo de heresi cōiuncuntur, possunt nō solū iuste excōmunicari, sed etiā per iustitiā temporalem iuste occidi. Vnde D. Paul. imprecatur eis mortem: Vtinam absceindantur qui vos cōuertant. Et Christus: Vt homini illi per quem scādalum venit. Expedit illi vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Sed nullus magis scandalizat, quā qui errare facit in fide, & Ioan. 15. Si palme nō māserit in vite, colligetur & mittetur in ignem, & ardet. Et Act. 19. habetur: Multi credentium veniebant & confitebantur actus suos. Multi autem ex eis qui fuerant curiosi sectati, cōtulerunt libros, & combusserunt coram omnibus. Ex quo loco aliqui trahūt, quod de iure diuino cōbustio est cōgrua haeticorū punitiō. Nā si libri mortui continētēs curiosā, haereses, & superstitiosa, dabātur flāmis: multo magis libri viui, hoc est haeretici, debēt cōburi: iure enim naturali membrū corruptū in ficiens corpus, est absceindendum, ne pars synccera trahatur: igitur Praeterea

Gal. 5.

Mat. 8.

Combustio est congrua poena haeticorum.

Praeterea Deut. 18. dicitur: Propheta autem qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quā ego non praecepi illi vt diceret, aut ex nomine aliorum deorum, interficietur: Sed haeretici sunt huiusmodi: igitur, &c. Ecclesia autem misericorditer se habet cum illis. Nam pro prima vice si respuerint, & ad arbitrium episcopi emendari & corrigi parati sint, recipit eos, vt habetur in praedicto c. ad abolendam. Si autem reciduerint, eos seculari brachio tradit, tanquam relapsos & pertinaces, vt habetur in c. accusatus, &c. super eo. de haere. lib. 6. ¶ Et quia haeretici hi determinatiōibus aduersantur: ideo eorum iacula refellenda sunt. Primū dicunt D. Paulum non praecepisse haeticos comburi, sed deuitari: & non nisi post primam & secundam monitionem. vnde ait: Haeticum hominem post primam & secundam monitionem deuita, sciēs quia subuersus est qui huiusmodi est. Dicendum est quod cum in principio nascētis Ecclesiae nō essent principes Christiani, non habebat Ecclesia aliud remedium. Nunc autem habet: & ideo ne corpus inficiant, & massam corrumpant, expellendi sunt. hoc autem facit post primam & secundam monitionem: post primam in generali, post secundam in particulari iudicio, cum respiscere volunt. Et quia in hoc particulari & secunda correctione. f. abiuratione, dicunt se velle abnegare perpetuō omnem haeresim, & postmodum reciduiant: Ecclesia (quae non potest iudicare de interioribus) vidēs se deceptam, recipit quidem eos redire volentes ad sacramenta, & quo ad illa nemini volenti claudit gremium. Veruntamen ne corpus inficiant, tradit eos brachio seculari puniēdos, vt habetur in c. super eo. de haere. lib. 6. Si autem in particulari correctione respiscere noluerint: tunc Ecclesia negat sacramenta, & veniam, quae non datur nisi correcto, vt habetur in c. ad abolendam. ¶ Secūdo allegant illud 1. Cor. 11. Oportet haereses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis: Si ergo haeretici viles sunt Ecclesiae, non sunt abiiciendi. Dicendum quod illa vilitas est praeter intentionem haeticorum: Quia secundum D. Aug. intentio eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocenti. Ideo magis cōsiderandum est id quod est per se de eorum intentione, quā quod praeter eorum intentionem. Et eo modo oportet haereses esse, quo necesse est scandala euenire. Nō tamen propter hoc haereses aut scandala bona sunt neq; toleranda. Nō enim accipitur hic (oportet) aut (necesse) pro necessitate absoluta aut praecipua, sed pro infallibilitate: ac si diceretur, Infallibiliter haereses erunt, infallibiliter scandala venient. Sed vā haeticis & scandalosis. Itē supposita malitia hominum, infallibiliter erunt scandala, & supposito quod sint haeretici, infallibiliter seminabunt haereses. Quia (vt dictum est) sermo eorum vt cancer serpit. ¶ Tertiū adducunt parabola zizaniorum, vbi serui domino suo dicebant: Vis imus & colligimus ea? Qui respondit: Non. & ait: Sinite vtraque crescere vsque ad messem: & tempore messis dicam melloribus: Colligite primū zizania, & alligate in fasciculos ad comburēdum: triticum autem cōgregate in horreum meum. Per tempus messis intelligitur dies iudicij: ergo dimittēdi sunt haeretici crescere vsque in diem iudicij. Dicendum quod ex illa parabola manifestē apparet haeticos (postquam sunt plenē noti & probati) comburendos: Quia ibi dicitur, Ne forte simul eradicetis & triticum. Quia ante plenam cognitionem esset periculum tritici. Sed postquam plenē probati sunt, & non est periculum eradicandi tritici, & est tempus messis, scilicet iudicij particularis: Igitur, &c.

DE FILIIS INFIDELIVM INVITIS PARENTIBVS NON BAPTIZANDIS.

Si parentes infideles non possunt compelli ad fidem: sequitur quod filij infidelium ante vsū rationis inuitis parentibus non sunt baptizandi: cum eadem sit voluntas filij ante vsū rationis cum voluntate patris, qui habet ei de salute spirituali providere. Quāmodum puer existens in vtero matris, non potest absque matris iniuria, ante partum euelli: Sic nec post natiuitatem ante vsū rationis à patria potestate, sub qua est tanquam sub vtero quodam alendus & defendendus. Non enim facienda sunt mala, vt inde veniant bona: quia non esset submergendus paruulus in puteo pro baptismo, vbi aqua exterius non possit haberi, etiam si esset in periculo mortis corporalis. Sic propter salutem animae filij spirituale non est facienda iniuria patri. Vna ex potissimis rationibus, quare diximus quod infidelis non potest compelli ad fidem, est quia non potest ei clarē ostendi in lumine & ratione naturali, quod teneatur talem fidem suscipere: sed haec ratio manet quo ad filium. Non enim potest ostendi ratione naturali, quod pater debeat pro eo protestari aliā fidem quā pro se. Per hanc rationem soluuntur penē omnia argumēta. Quia si pater vellet abuti filio contra legem naturae, vt pote si vellet eum occidere, possit licitē auferri ab eo ad tempus, non tamen à patria potestate, etiam si pater sit seruus: quia licet filius natus in seruitute sit seruus: dominus tamen eius non potest vendere patrem sine filio, nec econuerso: nec alio modo separare ab eo quo ad ea quae concernunt patriam potestatem, sicut non potest vēdere captiuam praegnantem sine filio, prout nec separare ex vtero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt, quod princeps videns subditum facere contra legem superioris sui, debet compellere ad obediendum superiori suo. Quia hoc locum habet, vbi clarē potest ostēdi. Nec etiam sequitur quod si Christus poterat compellere, Papa possit: cum talis potestas pontifici non fuerit commissā: sicut nec quod possit illuminare intellectum patris interius, quemadmodum Christus. ¶ Notādum tamen quod filius possit baptizari, vbi pater extra passionem existens, vellet totaliter à se abdicare ius patriae potestatis, quam habet circa spiritualia & corporalia supra filium, vt si ipsum venderet, vel diceret: Nolo providere de salute filij mei, vel haberet eum pro delicto, vel daret eum alicui ad longinquas partes deferendum, & illi de omnibus providendum, & non retineret potestatem sibi

2.2. q. 11. ar. 3.

Ad Titum 3.

Ecclesia quo ad sacramenta nemini claudit gremium. Venia nō datur nisi correcto.

Vilitas haeticorum est praeter intentionem haeticorum.

Ad 13.

2.2. q. 10. ar. 12.

Rom. 5.

Quare infideles non possunt ad fidē cōpelli.

Christus poterat cogere Iudaeos ad fidem sed non Papa. Casu in quo paruulus potest baptizari infido patre.

pronidendi de salute anime: quia forte cogitaret se in absentia filij posse providere: sicut dicitur de filiis antiquorum patrum, quod saluari sunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi, quod ad parentes pertinet providere de salute spiritali filiorum, antequam habeant usum rationis. Vt dicit D. Tho. Quod quidem intelligendum est de parvulis natis in toto vel in parte, & non totaliter in utero matrum existentibus, & de fide aliquo exteriori signo protestata: sed de his amplius inferius c. 2. §. 2. ver. 3. Verum quia fundamentum patrie potestatis, quam habet pater super animam filij, est corpus: ideo ubi pater abdicat directè vel indirectè, ius quod habet in corpore siue in vita corporali, volendo ipsum occidere, vel dimitrendo ipsum mori fame, aut alio modo abdicare velle: probabiliter tenet i potest, quod possit licitè baptizari. Nec fieret patri tunc iniuria. Et D. Tho. ac illi qui tenent prædictam conclusionem, intelligunt extra illum casum: in quo etiam non baptizarentur inuitis parentibus, cum liberè consentiant, saltem indirectè.

Ver. 6. DE DISPUTATIONE IN MATERIA FIDEI.

Quicunque disputat aut argumentum adducit contra id quod est de fide, & veritatem fidei vel scripturarum, non supponens, sed argumētis experiri intendens, proculdubio peccat: quia dubius in fide, infidelis est, iuxta ca. 1. extra de hære. & sic debet intelligi D. Aug. & habetur in c. quis nesciat. 9. dist. vbi dicitur: Quis nesciat sacram scripturam canonicam tā veteris quam noui testamenti certis terminis suis contineri, vt de illa omnino dubitari aut disceptari non possit, vtrum verum vel rectum sit quicquid in ea scriptum sit vel confiteri esse? Secunda conclusio: Disputare de fide ad confutandos errores, vel ad manifestandam veritatem, aut ad fidei manifestationem, non est de se illicitum: imò ad hoc tenentur prælati, cum errores insurgunt. Sic legimus disputasse D. Pau. Saulus enim conualecebat & confundebar Iudæos, & loquebatur cum Gētib; & disputabat cum Græcis. Et D. Pet. Parati semper ad satisfactionem & reddendam rationem de ea quæ in vobis est fide. Et ad Tit. 1. Oportet episcopum esse amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multietiam inobedientes, vaniloqui, & seductores. Tertia conclusio: Non licet laicis personis, maxime illiteratis, qui non sunt in fide perfecti, de fide disputare. Quia hoc prohibitum est per Ecclesiam sub sententia excommunicationis, vt habetur in c. quicunque. §. in hibemus de hæret. in 6. vbi dicitur: Inhibemus quoque ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè vel priuè de fide catholica disputare. Qui verò cōtra fecerint, excommunicationis laqueo inno dentur. Hac via grassati sunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad disputandū & seducendum induxerunt. Quarta conclusio: Disputare de fide coram sapientibus & doctis, gratia exercitij, vel ad probandam iusticiam alicuius, vt in gymnasijs Theologicis, & vniuersitatibus, non est illicitum: ferrum enim ferro acuitur. Quinta conclusio: Disputare de fide coram simplicibus & infirmis in fide, qui non sollicitantur neque impugnantur ab hæreticis, non est licitum propter periculum illorum. Quia eorum fides ex hoc redditur infirmior, quando nil diuersum audierunt ab eo quod credunt: & ideo non expedit eis, vt verba infidelium disputantium contra fidem audiant. Et sic prohibitum est in lege nemo. C. de summa Trinit. Sic etiam intelligitur illud Apoll. Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile, nisi ad subuersionem audientium. Per qua verba nō intendebat Apollol. prohibere omnem disputationem. Quia ipse vt dictum est disputauit. Et circa hoc Tito scripsit de episcopo (vt dictum est) sed prohibebat disputationem puerilem & rixosam vel periculofam coram simplicibus, non autem disputationem ordinatam. Sexta conclusio: Disputare in præsentia eorum qui agitantur & sollicitantur ab hæreticis, ad confirmandum eos in fide, non est illicitum, imò præceptum, vt dictum est: Quia per hoc simplices confirmantur, & tollitur hæreticis decipiendi facultas: & ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent peruercentibus fidem, est erroris confirmatio. Vnde D. Greg. in Pastoral. ait: Sicut incauta locutio in errorem prouahit ita indiscretum silentium eos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Et D. Hieron. in epist. ad Paulinum, c. 4. Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest. Et quantum adificat ex vita merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat. Et ideo prælati insurgentibus hæreticis & seminarijs hæreses, debent fidem prædicando corroborare, & errores confutare.

Ver. 7. DE INFIDELITATE CHRISTIANORVM.

Infidelitas Christianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocant species. Primus gradus siue prima species dicitur titubatio, quando, si aliquis nō assentit firmiter his quæ sunt fidei: sed habet formidinem de opposito. Talis dicitur infidelis per defectum. Vnde in c. 1. de hæreticis dicitur, Dubius in fide, infidelis est: Et hæc infidelitas cum infirmitatem quandam habeat, non demeretur abiurationem, sed benignam susceptionem, confortationem, ac roborationem. Vnde Apollol. Infirmum in fide assumite: hoc est affectu charitatis vobis coniungite, & supportate, & non in disceptionibus cogitationum abinuicem accusantium, aut etiam defendentium. Debemus enim, nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Et Christus dixit Petro: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo tales non debent inuolui pœnis iuris, nisi pertinaciter vellēt in dubitatione manere. Secundus gradus siue species infidelitatis Christianorum dicitur simplex incredulitas eorum quæ sunt fidei, vel credulitas eorum quæ sunt fidei contraria: tur circa pertinaciā. Tales in fideles dicuntur incidisse in heresim, hoc est in errorem contra fidem. Omnis enim error cōtra fidē, hæresis dicitur: sed nō facit hominē hæreticum, nisi adsit pertinacia.

Vnde

2. 2. q. 10. ar. 7

In lib. de vni. bapt.

Act. 9. 1. Pet. 3.

2. Tim. 2.

2. 2. q. 11. Septem infidelitatis species.

Rom. 14.

Rom. 15.

Luc. 22.

Discrepantia simplex.

Vnde D. Aug. contra Donatistas c. 2. dicit D. Cyprianum, qui zelo fidei dixerat baptizatos ab hæreticis esse rebaptizandos, hæreticum non fuisse. Paratus enim erat potiori ratione doctè corrigi. Erin 1. de Trinit. de seipso dicebat. Errare poterō, hæreticus tamen non ero. Quicunque enim paratus est errorem corrigere, non est pertinax, & per consequens nec hæreticus. Vnde in can. dicit Apollol. 24. q. 3. habetur: Si qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam, nulla pernicaci animositate defendūt, quæque autem tota sollicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi: sed de his amplius vers. seq. Hæc infidelitas, si sit purè interior, est quidè peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritoriè & effectiue dispositiue: si autem fuerit exterior manifestata, inuoluit autorem suum sententia excommunicationis, necessitatè que ad adiurationem & emendam secundum arbitrium episcopi iuxta c. ad abolendam, de hære. Emenda autem est, vt ad agendam condignam pœnitentiam in perpetuū carcerem detrudatur, vt habetur in c. excommunicatus, in 2. eo. tit. Possunt tamè inquisitores vnā cum prælatis, cuius iurisdictioni subsunt, super huiusmodi pœna cum eis dispensare, vel eam mutare cum viderint, vt habetur in c. vt commisi. §. necnon, de hæret. in 6. Abiurationis autem forma sumitur ex c. Ego Berégarius. de consec. dist. 2. & fit hodie communiter hoc modo: Ego N. nūc cognoscēs veram, catholicam, & Apostolicam, fidem, anathematizo omnem hæresim, præcipue eam de qua condemnatus sum, videlicet, & c. (hic inferuntur errores de quibus est condēnatus) & quamcunque aliam hæresim. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ & apostolicæ sedi, & corde & ore profiteor me eandem fidem tenere quam Romana Ecclesia tenet: Iurans per sacrosanctam & homouisan Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi euangelia, eos qui contra hanc fidē venerint, cum dogmatibus suis aeterno anathemate dignos. Quod si ego aliquando contra hoc aliquid sentire aut prædicare presumpsero: canonū seueritati subiaceam. Lecto, perlecto, spōte subscripsi hæc meæ fidei cōfessionem. Et hoc dicto, subscribit se notarius, postmodum apponit testes præsentēs, & subscribit etiam se: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuis curiæ.

Ver. 8. DE HAERESI ET HAERETICIS.

Tertius gradus siue species infidelitatis dicitur hæresis perfecta, quæ potest sic describi: Hæresis est assertio falsa, siue dogma falsum catholica veritati cōtrarium, cū pertinacia in eo qui Christianam fidem professus est. Dicitur assertio vel dogma falsum, & non factum peruersum: quia factum peruersum cōtra veritatem catholicam, nō est hæresis: sicut furari aut adulterari. Effet tamen hæresis dicere & asserere quod furari & adulterari non est peccatum. & sic de alijs. Catholica autem veritas secundum D. Cardin. de Turre crem. in sua summa de Ecclesia lib. 4. parte 2. c. est veritas pendens ex diuinæ reuelationis lumine supernaturali, mediatè vel immediatè, explicitè in propria verborū forma, vel implicitè: vt ea quæ pendet ex illis in bona & necessaria consequentia. Et sic omnia quæ explicitè habentur in articulis fidei, & in sacra scriptura ac determinationibus vniuersalis Ecclesiæ, vel possunt ab eis deduci in bona & necessaria cōsequentia, sunt de fide, & opposita sunt hæreses. Ideo hæc esset hæretica, Christus non est risibilis: quia licet eius opposita non explicitè contineatur in sacra scriptura: tamen opposita potest deduci ex articulis fidei. Quia bene sequitur, Omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Hæc infidelitas siue hæresis subiectiuatur in intellectu, cum intellectus sit principiū elicitiuū actus infidelitatis: quæ admodum & fidei: quia opposita habet fieri eadem. Veruntamen quemadmodum fides pertinet ad voluntatem imperatiue, & tanquā primū motiuū per piām affectionē: Sic etiam infidelitas pertinet ad voluntatem per impiām & malam affectionē. Infidelitas quidem Gētilium & Iudæorū habet malā affectionem circa finem, qui est Christus, quem totaliter negāt. Hæresis autem nō habet impiām aut malam affectionē circa finem. I. Christum, sed circa media: quia deficit in eligendo ea, quibus Christo assentiendum est: quia non eligit ea quæ sunt verè à Christo tradita: sed ea quæ sibi propria mens suggerit. & ideo hæresis est infidelitatis species, pertinet ad eos qui Christi fidē professi sunt. Ideo D. Hiero. dicit: Hæresis Græcè ab electione dicitur: quia, seam vnusquisq; eligit disciplinā, quam putat suo proprio iudicio esse meliorē: nō autē disciplinā publicā, quæ diuinitus traditur. Et sic ad hæresim perfectam (quæ facit & denominat hominem hæreticū) duo requiruntur. I. error in intellectu, & pertinacia malæ electionis in voluntate: vt. I. nō sit paratus corrigi, prout dictum est. Et quia hæresis habet quandam similitudinem cum secta, superstitione, & schismate: ideo contrahit quandoque nomen illorum. differunt tamen abinuicem. Quia secta importat diuisionem à communi sententia, circa quamcunq; materiam. vnde Philof. dicebentes à communi opinione aliorum Philofoph. sectam facere dicebantur. Hæresis verò diuisionem & separationem importat: sed addit quodd sit cōtra veritatē catholicā. & sic hæresis potest dici secta, sed nō e cōuerso. Superstitio autem importat superfluitatem & contrarietatem cōtra cultum Christianæ religionis, & per hoc etiā diuisionem. Sic etiam hæresis importat diuisionem & contrarietatem cōtra fidem, quæ est fundamentum religionis Christianæ: Sed schisma ex sua ratione importat diuisionem cōtra bonum commune. Hæresis superaddit: quia importat diuisionem & separationem contra bonum cōmune fidei, & Ecclesiæ vnitatē. & sic omnis hæreticus est schismaticus, sed nō e cōuerso. Ex prædictis apparet primò, quod hæresis diuiditur in hæresim simplicem siue imperfectam, & in hæresim perfectam. Hæresis simplex est, quado quis nō totaliter discedit à fide, nec habet pertinaciā adiuictam, sed admittit correctionem. Hæresis perfecta est, quando est adiuncta pertinaciā: de pœna illius dictum est vers. præced. A postula est, quado quis

Paratus corrigi nō est hæreticus.

Episcopi inquisitores possunt dispensare in pœna carceris. Abiurationis forma.

Hæresis.

Catholica veritas quid.

Super epi. ad Galat.

Hæresis perfecta duo requirit. Hæresis differat à secta & schismate.

Hæresis diuisio. A postula est quid.

totaliter discedit à fide, vt inferius dicitur. Differentia est inter hæresim simplicem, & hæresim perfectam: quia hæresis simplex non nominat hominem hæreticum: & quia non habet adiunctam pertinaciam, sed admittit correctionem. Perfecta verò hæresis facit & denominat hominem hæreticum, & habet secum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emendam siue correctionem. Quid autem dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis possit conuinci de ea, dictū est. Secundò ex præmissis apparet quis sit hæreticus: ille scilicet qui assentit pertinaciter alicui sententiæ contra veritatem catholicam. Aliqui verò sic definiunt hæreticum: Hæreticus est, qui relicta fide & Ecclesiæ doctrina, alicuius temporali commodi gratia, & maximè gloriæ, falsas & novas opiniones gignit vel sequitur, vt vel sic maneat ab Ecclesiâ diuisus. Tertio apparet quòd hæresis habet tres proprietates: prima quia vt cancer serpit. Secunda, quia est morbus incurabilis, sciens quia subuersus est. Tertia, quia lites, diuisiones, & schismata generat. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, nam oportet hæreses esse.

Ver. 9. DE CAUSA, ORIGINE, AC FINE HAERESIS. ET HAERETICORVM.
Primam hæresis causam, fontem, & originem Christus Mat. 13. in parabola zizaniorū, per quæ hæreses significantur, ostendit iniquus, inimicus homo (hoc est inimicus hominis) hoc fecit. Inimicus autem hominis est diabolus, cuius invidia mors introiit in orbē terrarū. Ideo 1. Petr. 5. Aduersarius vester diabolus circuit quærens quem deuoret. Diabolus enim primū falsum dogma & primam falsam assertionem contra veritatem diuinam in paradiso terrestri seminauit. Dixerat enim Adæ Deus: De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: in quacūq; enim die comederis ex eo, morte morieris: Diabolus autem mulieris, suæ captiuae interrogationi respondens, asseuerauit: Nequaquam moriemini: sed eritis velut dii, scientes bonū & malum. Ab eo tempore non cessauit falsas opiniones gignere, & schismata suscitare. Hic turrim Babel edificati peruersi. Hic Cethā, Abirō, & Chore, cōtra Moysē & Aaron cōcitauit. Hic se futurū esse spiritum mendacij in ore prophetarum Achab dixit, & præualuit. Hic tempore Christi hæresim Sadduceorum de resurrectione seminauit & fouit. Ideo Christus: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. Cū loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius. mendacij, & Apostol. Timothee ne sicut serpens decepit Euam astutia sua: ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hæresim per libertatem carnis qua soluuntur omnes vires, & accenditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas dominandi. Commune est enim omnibus femē hæreticis propriam aucupari gloriam, magnāque ambire. Theobutes enim (quia episcopatus repulsam patiebatur) Ecclesiā cœpit perturbare, & omnia corrumpere. Valentinus etiam episcopatum ambiens, & frustratus, nouam hæresim cōtra Christi humanitatem cōsaxit. Nouatus cupiditate ductus, cū in Ecclesiâ Episcopus esse nequirit, se ab aliis episcopum creare fecit extra Ecclesiā, vt episcopus hæresim suam introduceret. Apollinaris etiam vidēs se cōtentiosum & in disputationibus triumphare, nouam hæresim adinuenit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatisque cupidus, praua de fide Christi proferre conatus est. Arius quoque ambiens episcopatum, nec valens assequi, dixit presbyteros ab episcopis solo nomine differre. Ioannes Vicles episcopatum Vigorien. ambiuit, quo frustratus Ecclesiā cœpit persequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarū præco & commissarius esse nequirit, eas esse nullas contendit, & cōtra Ecclesiā debacchatus est, omnēque ferē sopitas & damnatas suscitauit hæreses.

Ver. 10.
DE VERSVTIIS HAERETICORVM.
Omnes hæretici hac vtuntur versutia (secundum D. Aug.) quòd conantur ex scripturis sacris perperam intellectus defendere & fulcire errores suos, atque prauos mores: & in li. cōtra Donatistas. c. 19. allegās illud Ezech. 16. Sumens de vestimentis meis fecisti tibi excelsa: Hæretici (inquit) ad imagines fantasmatum suorum (quibus voluptari carnalis anima delectatur) cōuertunt omnia sacramenta & verba sacrorum librorum: quasi grande & non vitiosissimum dicēdi genus sit, deprauare sententiās, & ad voluntatē suā scripturā trahere repugnāte, vt D. Hiero. ait in epist. ad Paulinū. c. 6. & D. Pet. dicit, D. Pauli epistolas ab indoctis & instabilibus deprauari, sicut & cæteras scripturas, ad suā ipsorū pdicionē. Plerūq; trucatē allegāt, vt magis appareāt, & reprobata asserunt expositiones. Nōnūquā argumēta sanctorū & antiquorū doctorū ingerūt, p resolutionib; vt nostris temporibus in lib. cui titulū apposerūt, Vnio dissidentiu. Tertulia. aduersus Valerianianos alia versutiam detegit, dicens: Hæretici nil magis curāt, quàm occultare vel dissimulare in oculis circumspēctorum ea quæ prædicāt, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in historia Ecclesiast. lib. 7. c. 25. dicitur, quòd Paulus Samosatenus suā hæresim nunc occultare, nūc dissimulare conabatur. Hac vtitur nūc Lutherani & neoterici hæretici, vt nō possint cōuinci, ac etiā versutia Arrii, qui vt habetur in hist. Tripar. li. 5. c. 34. & 42. Ne nobiscū cōpelleretur fateri hominū, hoc est eiusdem substantiæ siue cōsubstantialem patri filiū, petebat submoueri quæstiones & inquisitiones. Licet Christus cōtra Scribas & Phariseos eis vsus fuerit. Sic hodie viuacissimas rationes quas soluere nequeunt, sophismata vocāt. Tergiuersationibus & dolosis æquiuocationibus, si vrgeantur, euadere nituntur, omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, pròptè proferūt, vt nō facile eorū sententia innotescat. Inde dolis infidiatur, vt nō nisi docti & in eorum versutis exercitati, eos valeant deprehendere. Narrat D. Aug. quomodo Celestinus Pelagiana infectus hæresi, purgās se coram Innocen. papa, dixerit: Dāno eos qui dicūt peccatū Adæ ipsi soli obfuisse, & nō generi humano. Dāno in sup q; infantes nup nati in eodē essent statu, in quo Adā fuit ante peccatū. Hæc audiēs Innocent.

e. 5. §. 7. ver. 3.

Hæreticus qui dicitur.

Ad Titum 3.

1. Cor. 12.

Sap. 1. Diabolus primū hæresim seminauit.

Gen. 2.

Gen. 10.

Ioan. 8.

2. Cor. 11.

Libertas carnis est hæresis via. Propriū hæreticorum quid.

Lib. 1. de Tri. vit. c. 3. Omnes hæretici nituntur ex sacris literis cōfirmare suās hæreses.

Versutia Arrii. In 2. con. epist. Pelag.

Versutia Celestin.

Innocent. confessionem, existimavit eū sentire secundū verā Ecclesiæ fidē, quòd Adam tradidisset originale peccatum in posteros, quòdque egeant infantes baptisate. Ipse verò Celestinus cū in sua recepisset conuenticula, liberius loquens ait: Adam obfuit humano generi, solum dando inobediētiæ exemplum, nō autē peccatum originis in posteros transfundendo. Dixitque infantes abluendos baptisate sacro, non vt deleatur peccatum aliquod: (nam illud nullum esse putabat), sed vt consequi valeant regnum cælorum, propter Domini sententiā dicentis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. De eorum obscuritatibus simulatis: vide Irenæū aduersus hæreses, lib. 1. cap. 5. Hiero. de Praga, cū ei imponeretur quòd dixisset panem manere post cōsecrationem Eucharistiæ, verum est (inquit) apud pistorem: tamen re vera erat illius secte. Valden. interrogati, vt in sacramento altaris esset verum corpus Christi, dixerunt quòd sic, propter verbum domini dicentis: Hoc est corpus meum. Vbi autem vrgebantur, dicebāt ibi esse corpus Christi non in veritate, sed in figura, sicut Ioannes fuit Helias. In historia tripartita habes dolum Arrii, qui percontatus ab imperatore, si decreta Niceni concilij veller seruare: ille nil immortatus, repente se subscripsit. Cūque imperator illi iusiurandum inferret, mox iurauit se credere quòd scripserat, scilicet lectam suam quam in charta scripserat, & sub ala sua occultam tenuerat, & se iurasse verum creditur: licet imperator de subscriptione Niceni concilij inquisisset. De eorum versutia D. Hiero. in Apologia cōtra Orige. epist. 32. Si (inquit) hæretici vrgeri cœperint, aut scribendum eis fuerit, aut excundum de Ecclesiâ, miras strophas videas. Sic verba temperant, sic ordinem vertunt, & ambigua quæque concinuant, vt nostrā & aduersariorū fidē teneāt: vt aliter catholicus, aliter hæreticus, quasi non eodem spiritu, & Apollo Delphicus atque Lixias oracula fuderit Cræso & Pyrrho, diuersis temporibus, sed pari illudēti strophā. Exēpli causa pauca subiiciā. Credimus (inquit) resurresionem futurā corporum. Hoc si bene dicatur, pura cōfessio est: sed quia corpora sunt cœlestia & terrestria, ponunt corpus: vt orthodoxus audiens carnem putet, hæreticus vt spiritū recognoscat. Hæc prima eorum decipula. Quæ si deprehensa fuerit, intruūt alios dolos, & in nocentiā simulat, & malitiosos nos vocant, quasi simpliciter credentes, aiunt: credimus resurresionem carnis. Quid quæris amplius? Et in peruersum studiis commutatis, nos Syco-phanta, illi simplices appellantur. Quòd si obduraueris frontem, & vrgeri cœperis carnē digitis tenens, an ipsam resurresionem dicat quæ tangitur, quæ cernitur, quæ incedit & loquitur? Primum rident, deinde annunt, dicentibus quæ nobis vtrū capillos & dentes, pectus & ventrem, manus & pedes, cæterisque artus resurresio exhibeat: tunc vero risu se tenere nō possunt, cachini (scilicet) soluentes ora, rōfores nobis necessarios, & placentas, & medicos, & sutores ingerunt: vtrūque interrogant, vtrū credamus & genitalia vtrūque; sexus resurgere. Nostras genas hirtas, scaminarum lenes fore, & habitudinē corporis pro maris & feminæ distinctione diuersam. Quod si dederimus, statim expectunt vuluam & critū, & cætera quæ in vterre & sub vterre singula mēbra negāt, & corpus quod constat ex mēbris, dicūt nō resurgere. Hactenus D. Hiero. His sermonibus inuolutis concinnationibusque mēdosis hæresiarchæ Ecclesiā Christi lacerant atque corrumpere nituntur. Has strophas facillē est inuenire in Lutheranis, præcipuè circa fidei iustificationē. Si vrgeatur quòd fides potest absque charitate & gratia esse, respondent illā nō iustificare, sed quæ per dilectionē operatur. Si dilectio, spes, pœnitentia, & opera aliarū virtutum adducantur, dicūt quòd fides omnia necessaria ad iustificationem includit, cōformiter ad D. Paul. dicentem: Sancti per fidē vicērūt regna, operati sunt, &c. Si dicatur quòd D. Pau. dicit opera prædicta ex fide originari, & ideo non sequitur: Radix gignit fructus, ergo sola radix gignit fructus: Ridēt, vocāt sophistas, & oblatrāt, cōiuitia penè innumera cōtingētes. Et in suis cōuenticulis & apud simplices solā fiduciā iustificare dicūt, penitentiā omnino abnegantes. Si præueniatur in iudicio, ab initio fugam mutato habitu præsidium arbitrantur. Si capiantur ad corpus & super impositis interrogentur, poterent contempto iuramento quicquid etiam si corā testibus dixerint, inficiātur. Si accerentur testes, friuolas adducunt obiectiones & cōiuitia, & per cōplices minis ac aliis inordinatis & illicitis mediis testes subornare & corrumpere conantur. Si cōuincantur, glosant ad bonum sensum, vt dictum est, vt vel sic elabi possint: & ad hanc inasiam venerunt, vt veros catholicos & Ecclesiæ authoritatem obseruantes, eorumque erroribus contradicentes, nō vereantur publicè hypocritas, Phariseos, & hæreticos prædicare. Quare monendus est populus, ne tales qui ab Ecclesiæ catholice fide, & ritibus vniuersaliter obseruatis discrepant prædicantes aut annuntiantes audiant, aut in domos suas recipiant, aut eis aue dicant, prout monuit D. Ioan. in sua secunda canonica: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet Ecclesiā receptā) non affert, nolite recipere eum in domū, neque ab eo dixeritis: Qui enim dicit illi aue, cōmunicat operibus eius malignis. & Rom. 16. Rogo autē vos fratres, vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt: & declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino nō seruiunt, sed suo ventri. Et per dulces sermones seducunt corda innocentiu. & Gal. 1. Sed licet nos aut Angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam quod euangelizauimus vobis (scilicet explicitè vel implicitè) anathema sit. Sicut prædicimus, & nunc iterum dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præterquam (hoc est cōtra id) quod accepistis, anathema sit: & ad Timor. Si quis aliter docet, & non acquiescit (sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem (scilicet matris Ecclesiæ) est doctrinā; superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum; &c. Et in fine eiusdem capi. O timothee depositum custodi, deuitans prophanas vocum nouitates, & appositiones falsi

Irenæus.

Dolum Arrii.

Abbat.

1. Tim. 6.

Joan. 13.

falsi nominis scientia: quam quidam appetentes circa fidem exciderunt. Christus enim dixit: Attendite à falsis prophetis, dedit signa quibus possint cognosci: A fructibus (inquit) eorum cognoscetis eos. Primus fructus eorum est hypocrisis & simulatio. Veniunt (inquit) in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Ab Apost. 2. Cor. 11. vocantur operarij subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi. Suis affirmatiuis gloriam Dei simulant, & quædam recta docent: sed suis negatiuis Deum ignorant, & veluti cauda scorpionis mordent morfu amarissimo: nihil magis annuntiant quam Christum, & nihil magis odiunt quam Christi imitationem: quauis Christus dixerit, exemplum enim dedi vobis, vt quem admodum ego feci, ita & vos faciatis. Et Luc. 14. Si quis vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suã, & sequatur me. Si perscrutari velis singula, facile reperies vitam illorũ cum vita Christi ex diametro pugnare, & verificatur illud: Cõsistentur se nosse Christum, factis autẽ negat. Christus enim abnegauit semetipsum, ipsi sunt seipsum amantes, & de se præsumetes. Christus humilis, ipsi elatissimi, omnium aliorum etiã sanctorũ cõtemptores. Christus ieiunauit & austerã vitam duxit, ipsi aduersantur ieiunijs, & voluptuosissimam ducunt vitam. Pauperes cõmendat, & ipsi illorũ bona iniquè derinet & rapiunt: fidem prædicant, & infideliter viuunt: ab initio semipleno ore loquuntur hereses, deinde altè prædicant, & ne reprehendi possint, submisse glosant quæ dixerunt, vel negat, vel tergiversantur, in latebris ambulat, sub caminis prædicant, nõ vt Christus & Apostoli, qui palam loquebatur mudo, & cõstanter affirmabant, hi autem (vt dictum est) inficiantur in signum euidentissimum falsitatis.

Ver. II. DE APOSTASIA.

In herenoriã via ex diametro pugnat cum Christo. Ad Titum.

3. 2. q. 12. Apostasia quid & quomodo.

Apostasia ab ordine.

An & quãdo liceat religio professõ dimittere habitum.

3. 2. q. 13. Blasphemia quid.

Quartus gradus siue quarta species infidelitatis dicitur Apostasia: quæ nil aliud est, quàm retrocessio: & opponitur cõiunctioni. Et quia tripliciter potest quis cõiungi Deo: ita tripliciter distingi & retrocedere ab eo, & sic est triplex apostasia: primò cõiungitur homo Deo per fidem: & ideo quando quis totaliter recedit à Deo, & totaliter negat fidem, est apostata à fide. Secundò homo coniungitur Deo per debitam & subiectam voluntatem, ad obediendũ præceptis eius. Et retrocessio à diuina obedientia, est apostasia ab obedientia. Hæc virtualiter inuenitur in omni peccato, formaliter autem quando contrauenit præceptis Dei vel Ecclesiæ ex contemptu. Aliquãdo tamen procedit ex infidelitate, vt cum quis non credit summum põtificem vel Ecclesiam nõ posse præcipere, & talis vt hæreticus debet puniri, vt in c. Nulli fas est. 19. dist. Tertiò coniungitur homo Deo per aliqua specialia ad supererogationem pertinentia, sicut per religionem, clericaturam, vel sacrum ordinem, & si quis retrocedat, talis retrocessio dicitur apostasia à religione vel sacro ordine, vel à clericatura. Verum quia istæ coniunctiones sunt quodam modo subordinatæ, & vna præcedit aliam: ideo potest esse aliquis apostata à clericatura, & tamen non erit apostata à obedientia. Item potest esse aliquis apostata ab ordine sacro & religione qui non erit apostata à fide. Sed cum fides sit prima coniunctio, remota illa remoueretur sequentes. Ideo Apostasia à fide cõrinet emittentem alias. Et præterea Apostasia simpliciter & absolute atque anonomatice dicitur Apostasia à fide: deinde de Apostasia à totali obedientia Ecclesiæ: vt schismatici, deinde de Apostasia à religione & ordine sacro. ¶ Apostasia à fide differt ab alijs speciebus infidelitatis: quia aliæ species vel non recedunt à fide suscepta, vel non totaliter. Et quanuis infidelitas secundum seipsum non repugnet dominio, vt dictum est: & aliqui fideles seruierint infidelibus, Ioseph Pharaoni, Daniel Nabuchodonozor: Apostasia tamen infidelitas autoritate Ecclesiæ priuat apostatam dominio. Et licet Iuliano apostata aliqui milites seruierint: hoc ideo patiebatur Ecclesia, quia nondũ habebat potestatem compescendi principes terrenos: & sic tolerauit. Apostasia à clericatura & religione, nondum facta professione, potest esse absque peccato, ac etiam à minoribus ordinibus per secundas nuptias, vel bigamiam. Si tamen fieret ex sola libidine laicandi, & ex cõtempu clericatus, non posset excusari à peccato: cum dixerit, Dominus pars hereditatis meæ, &c. Apostasia autem ab ordine sacro aut à religione professã, quando quis totaliter recessit ab ordine vel religione, habitum ordinis vel religionis dimittendo, aut à monasterio recedendo, cum intentione amplius nõ reassumendi vel reintrandi. Et talis non potest esse absque mortali propter contemptum voti impliciti in sacro ordine, vel expliciti in professione. Tales sunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionem: & si non reuertantur, quanuis absoluantur ab excommunicatione, sunt in statu damnationis, iuxta illud Luc. 17. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Si verò habitũ ad horam vel breue tempus ex causa rationabili dimitterent aut immutarent, vt in cella propter æstum, aut dormitionem, aut balneationẽ, vel etiã extracellam in via publica, propter timorem hostium seu inimicorum, aut causa vitandi maioris scandalum, nõ peccarent. Si autem absque causa rationabili, vel propter malum finem, vt liberi dissoluatur, peccaret mortaliter, & esset excommunicatus, etiã si haberet, ppositũ reassumendi vel reintrandi. Mitius tamẽ esset cõ eis agendũ, quàm cõ illis qui absq; animo redefidũ vel reintrandũ hoc facerent.

§. 6. DE BLASPHEMIA.

Secundum vitium oppositum fidei, & quantum ad actum exteriorẽ, qui est confessio fidei & excellentiæ ac bonitatis diuinæ vel Sanctorũ eius, dicitur Blasphemia: quæ nihil aliud est, quàm derogatio cuius excellentiæ bonitatis diuinæ vel Sanctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis viuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & non blasphemia, cum non sint in firmo statu magnæ excellentiæ. Verum quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiam & bonitatem Sanctorum: ideo blasphemia simpliciter & absolute, siue anonomatice dicitur derogatio excellentiæ

excellentiæ ac bonitatis diuinæ, & per quandam analogiam & ex consequenti, Sanctorum: & sic quadrupliciter. Primò attribuendo Deo quod ei non cõuenit: vt cum dicitur quod malè & iniuste facit, vel quod alio modo agere deberet, aut aliquid huiusmodi. Secundò, negando quod ei conuenit, scilicet misericordiam, omnipotentiã, gubernationem, aut aliquid huiusmodi. Sicut cum dicitur: Deus nõ curat de nobis, aut in despectu Dei, vel (vt aliqui Hispani) pöderet Deo, vel Deus non posset hoc facere. Quæ enim implicat contradictionem, non sunt factibilia. Ideo cum non sit propter defectum potentiæ Dei, sed propter defectum potentiæ passiuæ rei: non est dicendum, Deus non potest facere: sed quod hoc ex se habet vt fieri non possit. Tertiò committitur blasphemia, quãdo attribuitur creaturæ quod soli Deo cõuenit: Puta si diceretur quod diabolus est omnipotens, aut quod fatum regit omnia, aut aliã quouis modo. Quartò committitur blasphemia in sanctos, verbo vel facto, iniuriã arrogando. & sicut honor qui fit imagini, exhibetur imaginatõ (vt supra dictũ est) cum de adoratione ageretur: sic iniuriã quæ fit imaginibus Sanctorum aut reliquijs eorum, irrogatur Sanctis, & dicitur blasphemia in Sanctos. Si prædictæ derogationes sint per intellectum vel affectum tantum, & consistat duntaxat in corde, dicitur cordis blasphemia: Si autem exterius prodeant per locutionem, dicuntur blasphemia oris: Si verò per facta, dicitur facta blasphemia, ea præcipue quæ sunt contra sacramenta, singulariter autem cõtra sacramentum Eucharistiæ, quod est excellentissimũ. ¶ Blasphemia prohibetur secũdo præcepto primæ Tabulæ. Quia magis assumit nomen Dei in vanũ qui blasphemat, quàm qui sine causali rationabilẽ Deum inuocat: sicut amplius cõtrauenit huic præcepto, Non furtum facies, qui rapit, quàm qui furatur. Blasphemia ex suo genere est peccatũ mortale, cum puniatur morte, Leuit. 24. Qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. Hoc tamen intelligendum est, si ex deliberatione procedat: quia aliter dicendum est, si ex subreptione vel absque deliberatione proueniat. Quod fieri potest quando aliquis non aduertit illud quod dicit, esse blasphemiam: quod potest cõtingere, cum subitò ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat. & tunc est peccatũ veniale, nec habet propriẽ rationem blasphemie nisi materialiter. Si verò aduertat & consideret ad significata verborũ, non excusatur à mortali: sicut nec ille qui ex subito motu iræ aduertens aliquẽ occidit iuxta se sedentem, quia tunc cum aduertenter facit, non est motus primò primus, neque secundò primus, imò est sufficienter deliberatus: & passio videtur imperata. Idem dicit D. Thom. de periurio. ¶ Blasphemia simpliciter loquendo, est peccatum grauissimum in genere suo, quia cõtra Deum directè & immediatè. Et licet homicida adferat maius nocementum proximo, quàm blasphemus Deo: quia tamen in grauitate culpæ magis attenditur intentio voluntatis peruersæ, quàm affectus operis: blasphemus grauius peccat. Est etiam blasphemia grauius periurio, vt dicit Gl. super illud Ephef. 4. Blasphemia tollatur à vobis: qui enim peierat, non dicit neque asserit aliquid malũ de Deo: sed Deũ adhibet testem falsitatis, nõ tanquam æstimans Deum esse falsum testem, sed tanquam sperans quod Deus super hoc non testificetur per aliquod euidentis signũ. Canonice videntur identificare blasphemũ cum maledico, quia habent rubricam de Maledicis, & capitula loquuntur de blasphemis, qui etiam maledicunt siue malè loquuntur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicunt Maledicum esse nomen generalius: accipiunt enim Maledicũ largè pro omni eo qui malè dicit siue loquitur in iniuriã cuiuscũque. Et sic fururo & detractor, conuiciator & contumeliator, sunt maledici. Specialiter verò accipiunt maledicum pro eo qui malè loquitur de Deo & Sanctis imprecatiuè siue despectiuè: Blasphemum autẽ omnem malè loquentẽ de Deo, siue enunciatiuè, siue imprecatiuè. Ex præmissis apparet primò, quod blasphemia diuidi potest in tres species, scilicet enunciatiuã, maledicam, siue imprecatiuã, & turpiloquam: quæ comiti dicitur, quando aliqui indignati resonant verba Dei aut Sanctorum, quæ videntur pudenda, vt nonnulli scelerati in Italia, vel cum adducunt mēbra quæ non habet: & sic ante incarnationẽ Christi fuisset blasphemia enunciatiua, dicere per caput vel per sanguinẽ Dei. Nunc autẽ postquam Verbu caro factũ est, nõ dicitur blasphemia enunciatiua: quia nihil Deo attribuitur quod nõ habeat, saltè per cõmunicationẽ idiomatũ: sed dicitur blasphemia turpiloqua, quia turpiter & irreuerter talis loquitur de Deo: & habet magnã affinitatẽ cõ maledicã, & est acerrimè puniendã. & D. Ludouicus taliũ linguas faciebat cauterisare, vt habetur in eius legenda.

Ver. I. DE BLASPHEMIA IN SPIRITUM SANCTVM.

Specialem blasphemiam in Spiritum sanctũ posuit Christus, dicens: Omne peccatũ & blasphemiam remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemie non remittetur. Et quicũque dixerit verbũ in Filium hominis, remittetur ei. Qui autẽ dixerit verbũ cõtra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo nec in futuro. & iterum: Amen amen dico vobis, qd omnia dimittentur filijs hominum peccata & blasphemia quibus blasphemauerint. Qui autẽ blasphemauerit in Spiritum sanctũ, non habebit remissionẽ in æternũ, sed reus erit æterni delicti, quoniã dicebant, immundũ spiritum habet. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, qd peccatum in Spiritum sanctum dicitur dupliciter. Primò quãdo dicitur aliquid blasphemũ in Spiritum sanctum, prout est nomẽ essentielle conueniẽs toti Trinitati, iuxta illud: Spiritus est Deus. Et sic non differt blasphemia in Spir. sanctũ à blasphemia in filiu, cõ vterque sit Deus & Spiritus sanctus. Alio modo dicitur peccatũ in Spiritũ sanctũ, prout Spiritus sanctus est nomẽ vnus personẽ in Trinitate: & tũc distinguitur à blasphemia in Filium hominis. Christ⁹ enim operabatur quẽdã humanitas comedẽdo, bibẽdo, & alia huiusmodi faciẽdo: & quẽdã diuinitus demones eiciẽdo, mortuos suscitãdo, &

Blasphemia quatuor modis committitur.

Iniuria facta Sanctorũ in imaginibus dicitur blasphemia.

Blasphemia prohibita. Blasphemia quæ peccatum.

2. 2. q. 98. art. 3. ad 2.

Blasphemia est simpliciter grauissimum peccatum.

Blasphemia triplex.

2. 2. q. 14. Mat. 12.

Mat. 3.

Peccatum in Spiritũ sanctum dupliciter consideratur. Ioan. 14.

Math. II
In lib. de 77.
Dom.

& peccata remittendo, virtute proprie diuinitatis, & per operatione Spiritus sancti, quo secundum humanitatem erat repletus: Iudaei autem primo dixerunt blasphemiam in filium hominis, cum dicebant eum vorace, potatorem vini, & Publicanorum amatorem. Postmodum blasphemauerunt in Spiritum sanctum, cum opera quae ipse operabatur virtute proprie diuinitatis, & per operatione Spiritus sancti, attribuebant principi & moni. Ideo dicitur blasphemasse in Spiritum sanctum. D. Aug. vocat blasphemiam sine peccatu in Spiritum sanctum, si ad eum impoenitentia siue perseverantia usque ad mortem in clusu: quae dicitur peccatu in Spiritum sanctum, quia est contra remissionem peccatorum, quae attribuitur Spiritui sancto. Nec praedicta dixit Christus Iudaeis, quasi ipsi peccarent hoc modo contra Spiritum sanctum, nondum enim erant finaliter impoenitentes: sed admonuit ne taliter loquentes ad hoc peruenirent, quod in Spiritu sancto peccarent, hoc est perseverarent in peccatis usque ad mortem in clusu: quia post mortem non remitteretur, & hoc modo debet intelligi quod peccatu in Spiritu sancto est irremissibile. Alij dicunt blasphemiam & peccatu in Spiritum sanctum esse, quando quis peccat contra appropriata Spiritui sancto bonitas. Ideo dicitur peccatu ex infirmitate esse in Patre, ex ignorantia in Filium, & ex malitia in Spiritu sanctum. Peccatu autem dicitur ex malitia, quando scienter ex ipsa electione mali quis peccat. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex consuetudine siue ex inclinatione habitus mali, qui dicitur vitium. Et sic non est idem, peccare ex malitia, & peccare in Spiritu sanctum. Alio modo contingit ex eo quod quis per contemptum abicit & remouet id quod electionem malam poterat impedire: puta spem & timorem, quae sunt effectus & dona Spiritus sancti in nobis: sicut & bona inspiratio, remorsus conscientiae, redargutio, & alia huiusmodi. Et sic peccare ex malitia est scienter & aduertenter complacere in peccato cognito, & resistere Spiritui sancto: & hoc dicitur peccatu in Spiritu sancto, quod quidem potest dici irremissibile, non quod nullo modo remittatur, sicut de finali impoenitentia dictum est, sed quia difficulter remittitur, vel quia quantum est de se, non habet meritum, aut causam remissibilitatis, siue quod remittatur.

Peccare ex malitia est peccare in Spiritu sancto.

2. 2. q. 14. ar. 3.

DE SPECIEBUS PECCATI IN SPIRITUM SANCTUM.

Magister sententiarum in 43. dist. 2. dicit quod sex sunt species peccati in Spiritum sanctum. Scilicet desperatio, praesumptio, impatiencia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitae, & iniuentia fraternae gratiae. Praedicta autem species assignantur peccato in Spiritum sanctum, prout dicitur ex electione & secundo modo: quia homo impeditur ab electione peccati per spem, quae consurgit ex consideratione diuinae misericordiae peccata remittentis, & praesentis bona: & hoc tollitur per desperationem. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui consurgit ex consideratione iustitiae diuinae punientis peccata: & hic tollitur per praesumptionem, dum scilicet aliquis praesumit se posse gloriam adipisci sine meritis, vel veniam sine poenitentia, vt Lutherani. Retrahimur etiam a peccato per agnitionem veritatis, contra quod opponitur impugnatio veritatis agnitae, dum scilicet aliquis veritatem fidei agnitam impugnat, vt licentur peccet. Impedimur etiam ab electione peccati per auxilium interioris gratiae, contra quod opponitur iniuentia fraternae gratiae, dum scilicet aliquis non solum iniudet personam fratris, sed etiam iniudet gratiam Dei crescenti in mundo. Retrahimur pariter a peccato per considerationem inordinatam & turpitudinis peccati commisi, iuxta illud: Vide quam vilis & abominabilis facta es iterans vias tuas. & quo ad hoc opponitur impoenitentia, non vt significat permanentiam in peccato usque ad mortem: (quia tunc non est speciale peccatum, sed quaedam peccati circumstantia) sed prout significat propositum non poenitendi. Consideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato quaerit, retrahit hominem a peccato, & inducere solet ad hoc quod voluntas non firmetur in peccato, iuxta illud: Quem fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? & haec tollitur per obstinationem, quando scilicet homo firmat propositum suum in hoc quod peccato hareat. & de his duobus vltimis Hiero. Nullus est qui agat poenitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci quantum ad primum: Omnes conuersi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad praesidium, quantum ad secundum. Obstinatio tamen in hac via non est perfecta, sicut in damnatis, qui sic sunt in malo formati, vt non possint diuelli. Sed in via voluntas hominis est deambulatoria, flexibilis, & mutabilis usque ad mortem: ideo non potest proprie esse obstinatio, sed obduratio: sicut de Pharaone legimus, Induratum est cor Pharaonis. de causa vero & quomodo differant, execratio, aggravatio, induratio, & obstinatio, amplius dicitur c. 18. ver. 5.

Sex species peccati in Spiritu sancto.

Hierem. 3

Rom. 6

Hierem. 3

Exod. 7. 9. 2. 2. q. 79. ar. 3. ad 4.

2. 2. q. 16. Hier. 21

Rom. 7. Mar. 16. Rom. 14.

2. 2. q. 17

DE PRAECEPTIS FIDEI.

In lege antiqua non ponuntur praecipua de fide, cum lex non imponatur nisi subditis. Prima autem subiectio hominis ad Deum est per fidem, iuxta illud: Accedente ad Deum oportet credere. Ideo fides praesupponitur ad legis praecipua. Et propterea Deus Exo. 20. id quod est fidei, praemittit ad legis praecipua, cum dicit: Ego sum dominus Deus tuus. Et Deute. 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est: & statim incipit agere de praecipuis. Ideo Apostolus nominat legem antiquam, legem factorum, & diuidit eam contra legem fidei, hoc est euangelium quod praecipit fidem: Qui crediderit, &c. Et alibi: creditis in Deum: & in me credite. Et Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo.

DE SPE THEOLOGA.

CAP. XI.

Secunda virtus Theologa dicitur Spes, quae quo ad actum communiter sic definitur: Spes est certa expectatio futurae beatitudinis ex gratia & meritis proueniens, quantum ad ipsam rem speratam: quia quo ad habitum non prouenit ex meritis, sicut nec fides: donum enim Dei, est super

est supernaturale, a Deo nullis praecedentibus meritis gratuito datum, sicut & fides, ne quis glorioretur. Quo ad habitum autem sic definitur: Spes est virtus theologa, a Deo in voluntate infusa, qua homo inclinatur & disponitur ad certitudinaliter expectandam futuram beatitudinem, mediante auxilio gratiae Dei, qui dabit facere opera meritoria ad illam consequendam. Ex praemissis apparet quod spes quae est passio, non est virtus theologa: quia quis ea male vti potest. Praeterea quia spes, quae est passio, est actus appetitus irascibilis: & spes theologa est habitus voluntatis, quae habet Deum pro obiecto, & non bonum sensibile, prout spes quae est passio. Notandum tamen quod obiectum spei est duplex. scilicet materiale & formale. Obiectum materiale principale & primum, est beatitudo aeterna: minus principale vero & secundarium sunt ea quae conducunt ad vitam aeternam. Possumus enim sperare a Deo bona praesentis vitae, in quantum conducunt ad vitam aeternam. Sicut enim fides principaliter respicit Deum, secundario ea quae ordinantur ad ipsum: sic spes, & quantum dicitur quod vita aeterna in cor hominis non ascendit comprehensiuè: quia non potest perfecte ab homine cognosci in hac via: potest tamen cadere apprehensiuè, saltem secundum communem rationem boni perfecti, & hoc modo spes in ipsam consurgit. Vnde Apostolus Hebr. 6. ait: Spes incedit usque ad interiora velaminis: quia id quod speramus, est adhuc nobis quasi velatum. Ideo cum peruenimus, cessabit spes, sicut & fides. Iuxta illud Rom. 8. Spes quae videtur, non est spes: Na quod videt quis, quid sperat? & 1. Cor. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Obiectum formale spei est auxilium gratiae Dei. Et sic spes innititur omnipotentiae & misericordiae Dei, per quae dantur fieri merita ad eam consequendam. Et cum auxilium pertineat ad causam efficientem & mouentem, & in causis efficientibus inueniatur principale mouens, & secundarium: & Deus sit primum & principale mouens, ac collator omnium bonorum, & maxime beatitudinis: sequitur quod in solo Deo principali sperare debemus, & non in aliqua creatura: cum nulla talis possit hominem beatificare. Ideo Hiero. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. scilicet primo & principaliter. Licet tamen esse sperare in homine aut Angelo, sicut de aegre & mouente secundario & instrumentali, per quod quis iuuatur ad bona in beatitudinem ordinata consequenda. Et hoc modo ad Sanctos conuertimur: & ab hominibus etiam aliqua petimus & speramus. Vnde vituperantur illi, de quibus aliquis confidere non potest ad auxilium ferendum. Spes consequitur fidem, sic quod non potest exire in actu absque actu fidei. Nec obstat quod actus fidei gratia informatus sit meritorius: quia non requiritur quod omnis actus meritorius habeat spem praecedentem: sufficit enim quod habeat concomitantem. De habitibus spem, & de augmento & corruptione spei, proportionabiliter dicendum est, sicut dictum est de fide c. 10. §. 3. ver. 4. & 6. Ex quibus apparet quod spes & fides non sunt semper simul: & quod spes absque fide corrumpi potest, licet non e conuerso.

Spei quid.

Obiectum spei materiale.

1. Cor. 13.

DE VITIIS SPEI OPPOSITIS.

Spei Theologicae opponuntur duo vitia. scilicet desperatio & praesumptio. Desperatio est diffidentia de consequenda beatitudine, propter defectum gratiae & meritorum propriorum: vt cum quis aestimat se damnandum, quia non credit Deum illius miserum, nec intendit conuerti. Desperatio est grauissimum peccatum. In genere suo, & homini periculosissimum, iuxta illud: Plaga mea renouit curari. Et Hiero. 3. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Et sic desperatio est grauissimum peccatum peccatis oppositis virtutibus moralibus, propter nobilitatem obiecti, a quo auertitur principaliter & directe. Et tamen secundum se minus peccatum quam infidelitas & odium Dei, quae sunt contra Deum: desperatio vero contra se. Infidelitas enim prouenit ex hoc quod homo veritatem Dei non credit. Odium vero prouenit ex hoc quod voluntas hominis ipsi diuinae bonitati contrariatur: desperatio autem a se, ex quo homo non sperat se bonitatem Dei participaturum. Sed si comparatur desperatio ad illa duo peccata, ex parte nostra est periculosior: quia per spem retrahimur a malis, & inducimur ad bona consequenda, & ideo sublata spe, homines effrenate labuntur in vitia, & a bonis operibus retrahuntur. Vnde super illud: Si desperaueris lapsus in die angustiae, minuetur fortitudo tua, dicit Gl. Nil est execrabilius desperatione, & Isid. ait: Patrare flagitium mors animae est, sed desperare est descendere in infernum.

2. 2. q. 10. Desperatio quale peccatum sum sit.

Primum 14. In lib. de sum. bo.

DE REMEDIIS CONTRA DESPERATIONEM.

Potissimum remedium contra desperationem est consideratio infallibilis promissionis Dei, quam pollicitus est per Ezech. Quaecumque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor, & per Christum: Poenitentiam agite, & appropinquare regnum caelorum. Et ideo Heb. 6. Homines per maiorem sui iurant: & omnis controuersia eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationem heredibus, immobilitatem consilij sui, interposuit iuramentum: vt per duas res immobiles (quibus impossibile est metiri Deum) fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animae tuae & firmam, incedentem usque ad interiora velaminis, vbi praecursor pro nobis introiuit Iesus: qui non est acceptor personarum (vt habetur Act. 10.) sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Qui Pharisaeis murmurantibus quod cum Publicanis & peccatoribus maderet, respondit: Non est opus medico valentibus. Euntes autem discite: Quis est misericordia volo, & non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Aliud remedium contra desperationem, est vitare causas, ex quibus procedit desperatio, quae sunt principaliter duo peccata. Primum est luxuria, per quam aliquis afficitur corporalibus voluptatibus, & delectationibus venereis, quae maxime alliciunt, ex quarum affectu contingit quod homo est super

Exch. 18. Mat. 4.

Mat. 9.

Secundum 10. medium. 2. 2. q. 22. ar. 4.

fastidit bona spiritalia, & non sperate ea quasi quædam ardua bona. Secundum peccatum est aedia, quia quoddam quis non æstimet aliquod bonum arduum, vt possibile adipisci per se vel per alium, prouenit ex nimia deiectione: quæ quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quod non possit ad aliquod bonum releuari. Et quia aedia est quædam tristitia deiectionis sui ipsius, ideo generat desperationem, si magnitudo peccati commisi à reatore ingeratur, sicut factum fuit Cain, qui dixit: Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear. Et Iudæ qui ait: Peccaui tradens sanguinem iustum. Veruntamen erigere debet illud: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, & illud D. Bern. Abyssus peccati abyssum inuocat misericordiam. Et illud P. sal. Miserationes eius super omnia opera eius. Et Ezech. 18. Nunquid voluntatis meæ est mors impij, an nõ vt conuertatur à viis suis & viuatur? & in eod. c. Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortem peccatoris, Reuertimini & viuite. Si frequens casus & recidiuatio perterreat, omnipotentia Dei & fidelitas eius, ad memoriam reducantur, iuxta illud: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Amplexemur meritum passionis Christi, qui abundè satisfecit. Contemplemur sua sanctissima sacramenta, quæ nobis in remedium cõtulit, & quibus virtutè dedit. Recolamus Ecclesiæ vnitatè & pietatè: inuocemus suffragia D. Virginis & Sanctorum: & cõ sanctis & bonæ cõuersationis hominibus cõuersari studeamus. Auxiliũ Dei imploremus, & cõtra desperationè & alia peccata præualere poterimus.

Gen. 4.
Mat. 27.
Rom. 5.
Psal. 143.
1. Cor. 10.

DE PRÆSUMPTIONE.

§. 2. Multiplici præsumptionis acceptione abundè dictum est. Nũc de ea, secundũ q̄ est peccatum spei oppositũ per excessum, dicendum est. Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis absque gratia & meritis: vt cum quis sperat consequi peccatorum veniam sine penitentia, vt Lutherani: vel peruenire ad gloriam sine meritis, vt Lucifer. Hæc præsumptio est peccatum mortale, vt pote derogans diuinæ dispositioni, qua decretum est q̄ nõ dabitur venia peccatorum absque penitentiã, neq; gloria absq; meritis. Peccatum hoc (vt dictum est) inter species peccati in Spiritum sanctum cõputatur: quia, s. per huiusmodi præsumptionem tollitur vel impeditur auxilium Spiritus sancti, per quod homo reuocatur à peccato, & inducitur ad penitendum & merendum. Hoc peccatum opponitur spei per excessum, non ab intensiõne actus, quia nullo modo potest quis nimis sperare de Deo: sed ex hoc quod sperat aliquid, quod non cõuenit sic sperare ab eo. Est tamen minus peccatũ quàm desperatio, quoniã magis est propriũ Dei misereri & parcere, quàm punire, propter infinitam eius bonitatem: Misereri enim Deo cõuenit secundũ se, punire autem conuenit ei secundũ peccata nostra. D. Tho. dicit, quod præsumptio directè procedit ex superbia, qua aliquis tantum se existimat, quod propter suam excellentiam debeat ei gloria, vt Lucifer: vel etiã quod Deus eũ peccantè non puniat, nec à gloria excludat, sed potius misereatur.

2. 2. q. 1.
c. 6. §. 4. ver. 1.
P. 2.
Præsumptio est peccatum mortale.

DE PRÆCEPTIS AD SPEM PERTINENTIBVS.

Ver. 1. Præcepta fidei & spei non ponuntur neque dantur in decalogo: quia fides & spes sunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta verò quæ sunt legis, imponuntur homini iã subiecto & ad obediendum parato. Ideo solũ proponuntur præcepta legis per modum præceptorũ: Fidei verò & spei præcepta non erant proponenda per modum præceptorum, quia nisi iam homo crederet & speraret, frustra proponerentur. Sed sicut fidei præceptum proponendum fuit per modum denuntiationis & commemorationis (vt dictum est c. 10. §. 6. ver. 3.) sic præceptum spei per modum promissionis: qui enim obedientibus præmia promittit, ex hoc ipso incitat ad spem. Vnde omnia promissa quæ in lege continentur, sunt spei excitatiua. Ideo P. sal. Spera in domino, & fac bonitatem, & passeris in diuitiis eius. Et E. sa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis.

c. 10. §. 6. ver. 6.
Psal. 16.

DE CHARITATE. CAP. XII.

2. 2. q. 23.
Charitas quid.

TERTIA virtus theologa dicitur Charitas, quæ quo ad habitum potest sic definiti: Charitas est virtus theologa, à solo Deo in voluntate hominis infusa, gratiæ gratũ facienti cõnexa, per quã homo inclinatur ad diligendũ Deũ super omnia, & proximum propter Deũ sicut seipsum. Quantũ ad actũ verò D. Aug. dicit: Charitatem voco motum animi ad fruendũ Deo propter seipsum. Ex hac definitione apparet primò quod Charitas est aliqd creatũ in anima, cũ sit virtus, & omnis virtus, sit habitus & qualitas. Itè etiã quantũ ad actũ, quia motus animi est aliqd creatũ. Nec est tenendus in hoc Magister Sèrent. qui in 17. dist. primi, dicit q̄ charitas est ipsemet Spiritus sanctus, mētè inhabitans, mouēs ipsam volũtatè immediatè sine aliquo habitu: cõtra illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris p̄ Spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Spiritus autè sanctus nõ diffunditur nisi p̄ effectus. Ideo Clemes papa 5. in cõcilio Viennen. (vt habetur in Clem. vni. §. fi. de summa Trinit. & fid. cath.) sic ordinauit: Nos atredetes generalè efficaciam mortis Christi, quæ p̄ baptisma cõmuniter applicatur omnibus baptizatis: opinionè quæ dicit rã paruulis quàm adultis cõferri in baptismo informantè gratiã & virtutes: rã quã probabiliorem, & dictis sanctorũ & doctorũ modernorũ theologiæ cõcordè, facto approbante cõcilio, duximus eligendã. Nec obstat quod 1. Ioan. 4. dicitur: Deus charitas est: quia ibi accipitur charitas p̄ æternam Dei dilectionem, qua nos diligit, quæ dicitur charitas increata. Sed cum volũtas Dei, qua diligit nos, & vult nobis bona, & nos esse amicos, semper sit efficax: necesse est q̄ ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata, qua diligimus eũ sicut amicũ, & licet Deus dicatur vita animæ effectiue, s. p̄ charitatè, nõ tamè formaliter. Si dicatur quod nihil creatũ potest

potest esse infinita virtutis: igitur nec charitas, quæ tamen perducit ad bonum in finitũ: dicendum quod non virtute sua, sed in virtute agētis, quæ inducit & mouet illam. Secundò ex prædicta definitione inferitur, quod charitas quantum ad actum, est quidam amor non concupiscentiæ, quo diligimus creaturas propter nos, in quantum subferuimur nobis: sed est amor amicitiae, quæ importat mutuam dilectionem. Vnde Ioan. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Et sic charitas est amicitia hominis ad Deũ, vt obiectum beatitudinis. Et cum bonitas diuina, quæ est obiectũ formale, finis, & ratio diligendi sit vna: ideo non est nisi vna charitas, quæ se extendit ad omnia diligibilia ordine quodam, vt infra dicitur. Et per cõsequens nõ sunt plures species charitatis, quemadmodum possunt esse plures species amicitiae, quæ est inter homines, secundum diuersitatè finium. s. amicitia vtilis, delectabilis, & honesti, vel etiam secundũ diuersitatem communicationũ, in quibus amicitia fundatur. Quarum vna fundatur super communicatione naturali, alia super communicatione ciuili vel peregrinationis. Ideo alia est amicitia consanguineorum, alia ciuim, alia peregrinantium. ¶ Tertio inferitur quod charitas est perfectior & excellentior fide & spe, & per consequens omnibus virtutibus, cum charitas attingat Deum, vt in ipso sistat: Fides verò & spes, secundum quod ex ipso prouenit cognitio veri vel adeptio boni. Ideo 1. Cor. 13. Nunc manet fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est Charitas. Quomodo autem charitas sit forma virtutum, dictum est c. 10. §. 2. nõ quidem exemplariter, sed magis effectiue & ordinatiue. ¶ Quarto inferitur quod voluntas est subiectum charitatis, & Deus in se consideratus, obiectum & causa efficiens & infundens eam, obiectum autem formale est bonitas diuina. Et quãuis angelis infunderit in primo instãti secundũ proportionè naturaliũ, eò quod omnes secundum suã proportionem erãt dispositi, & totaliter ferebãtur in Deũ, & sunt semper in actu, & toto conatu operantur: ideo superiores maiori conatu secundũ cõditionè suæ naturæ ferũtur, quàm inferiores: In hominibus tamen nõ infundit Deus charitatè aut gratiã secundũ proportionè naturaliũ, quia homo est natura rationalis, cui cõpetit quãdoq; esse in potètia, quãdoque in actu. Et ideo nõ oportet quod feratur totaliter in id in quod feratur: sed is qui habet meliora naturalia potest habere minorè conatũ.

not.

2. 2. q. 24.

DE AVGMENTO CHARITATIS.

§. 1. Charitatem aliquam esse alia maiorem cõstat ex verbo Christi dicentis, Maiorem charitatem nemo habet. Et ex illo Luc. 7. Cui minus dimittitur, minus diligit: non solũ in diuersis, sed etiã in eodè successiue, pro statu viæ, quia potest augeri (vt dictũ est de fide.) Vnde D. Aug. dicit: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicitur viatores, quod in Deum tendimus: & quanto magis tendimus, tantò magis appropinquamus. Hanc autè propinquitatem facit charitas, per quam magis vinimur Deo. Ideo de ratione charitatis viæ est vt possit augeri. Si enim non posset augeri, iam cessaret viæ progressus. Ideo Apost. Charitatem viam esse demonstrat: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: & subiungit de charitate. Ideo in clem. ad nostrũ, de hæret. ex concilio Viennen. reprobantur errores Begardorum, inter quos primus erat, quod homo in via præsentũ tantũ & talè gradũ perfectionis potest acquirere, quod redditur omnino impeccabilis, & amplius in gratia proficere nõ valebit. ¶ Augetur autem charitas non per additionè gradus ad gradum, cum sit forma simplex, & spiritalis, & in subiecto spiritali: nec etiam extensiuè, sicut scientia Geometriæ, quæ successiue extenditur ad aliqua obiecta & cõclusiones. ad quas prius non se extendebat cum minima charitas se extendat ad omnia illa quæ sunt ex charitate diligenda: sed intensiue per maiorem radicationem & participationem ipsius in subiecto, & licet D. Tho. dicat, quod charitas augetur essentialiter, non est ita intelligendum quod esse incipiat, vel esse definit in subiecto, quando augetur: sed ita quod magis ac magis in subiecto radicitur. Et sic charitatem augeri per essentialitèr nil aliud est, quàm eã magis inesse subiecto, quod est ipsam magis radicari in subiecto, vel ipsam habere maiorem efficaciam ad producendum feruentiorè actũ, sicut de calore videmus, qui etiam dicitur augeri essentialiter, eo quod de accidētis essentialitèr inesse: & illud inesse pficitur, cũ p̄ virtutè agētis magis radicitur. Augetur verò p̄ actus nostros, nõ effectiue, cum excedat naturã actuum nostrorũ: sed dispositiue & meritoriè, nõ quidè quolibet actu: quia cum homo sit liberi arbitrij, nõ conatur semper secundum totã latitudinem charitatis. Et sic potest ita remisse operari, quod non augebitur: quia à proportione minoris, inã qualitatis nõ fit actio: imò potest homo adeo remisse operari, quod magis meretur corruptionè quàm augmentum, iuxta illud: Vinam calidus aut frigidus es: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam: non tamen statim: sed suo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meretur augmentum, nõ tamè statim augetur: sed quando aliquis conatur ad huiusmodi augmentum. ¶ Et si alicubi D. Tho. dicat quod quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum est dispositiue in completè, sicut guttæ cauantes lapidè disponunt, & vltima in virtute præcedentium cauat: sic etiam in augmẽto hominis nõ qualibet comestione augetur puer, sed disponitur ad augmentum. Et quãquã possit in infinitum (hoc est, nõ tantum) quin magis augeri in via: nunquam tamen erit essentialiter infinita, neque poterit peruenire ad perfectionè ex parte diligibilis. s. Dei, vt tantum diligitur, quantum diligibilis est: quia cum quilibet creatura sit finita, non potest ipsum in finitè diligere, sicut diligibilis est. Sola enim charitas Dei hoc modo est perfecta. Non potest etiam esse perfecta in hac via ex parte diligentis perfectione patriæ, vt. s. tantum diligit quantum potest, siue quod totus conatus hominis semper feratur in Deum: quia non est possibile in via, propter humanæ vitæ infirmitatè,

2. 2. q. 24. ar. 4.
Ioan. 15.
Super Ioan.
Charitas non vera semper potest augeri.
1. Cor. 13.

2. 2. q. 24. ar. 4. ad 3.

4. ar. 3.

semper actu cogitare de Deo, & moueri toto conatu dilectionis ad ipsum. Ideo Christus de Ioan. Bapt. dixit: Non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno celorum, maior est illo, quantum ad actum charitatis. licet non quo ad habitum. Potest tamen charitas in hac via esse perfecta perfectione viae, quia tantum diligit quantum Deus requirit, & quauis vita haec non possit transigi absque peccato veniali, iuxta illud, Si dixerimus quia peccatum non habemus ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: propter hoc tamen non impeditur perfectio charitatis, quia peccatum veniale non contrariatur habitui charitatis, sed actui. ¶ Charitatis augmentum (secundum D. Aug. super primam Can. Ioannis) diuiditur. In incipientium, proficientium, & perfectorum, ait enim: Charitas cum fuerit nata, nutritur, quod pertinet ad incipientes: cum fuerit nutrita, roboratur, quod pertinet ad proficientes: cum fuerit roborata, perficitur, quod pertinet ad perfectos. Primum quidem incumbit homini studium principaliter ad recedendum a peccato, & resistendum concupiscentiis eius, quae in contrarium charitatis mouent. Et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas nutrienda & fouenda est ne corrumpatur. Secundum autem studium succedit, ut principaliter intendat quod in bono proficiat: & hoc pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt, ut in eis charitas roboretur. Tertium studium est, ut homo principaliter intendat inhærere & frui Deo: & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolui, & esse cum Christo.

1. Ioan. 1.
Tres charitatis gradus.

1. 2. q. 24. art. 10.

DE DIMINVTIONE CHARITATIS.

Charitas quo ad habitum diminui non potest, comparatur enim igni, iuxta illud Cant. 8. Lampades eius (scilicet charitatis) lampades ignis atque flammæ, & Luc. 12. Ignem veni mittere in terram. Sed ignis semper ascendit & nunquam descendit: sic charitas viae quandiu manet, ascendere potest: sed descendere siue diminui non potest, nec quantum ad obiectum, nec quantum ad subiectum: quia non per peccatum mortale, cum totaliter corrumpatur: nec per veniale: quia non contrariatur habitui (ut dictum est.) Neque etiam diminuitur a Deo, quia Deus non plus se auertit ab homine quam homo a Deo. Ideo quando homo se auertit a fine, Deus tollit & corrumpere facit: Sed quando non se auertit a fine, sed inordinatè se habet ad ea quae sunt ad finem, non meretur deridiculum pati in charitate, per quam ordinatur ad finem. Nec etiam diminuitur per solam cessationem ab actu, sicut de amicitia dicit Philof. 8. Ethic. quod multas amicitias inappellatio soluit, hoc est non appellare amicum, vel non loqui ei. Et hoc ideo quia conseruatio vniuscuiusque rei pendet a causa: sed causa virtutis acquisita est actus humanus: ideo cessantibus actibus, virtus acquisita diminuitur, & tandem totaliter corrumpitur. Sed charitas non causatur ab actibus humanis, sed a solo Deo: Igitur cessante actu non corrumpitur neque diminuitur, si desit peccatum in ipsa cessatione. Et quauis contraria nata sint fieri circa idem subiectum: verum est, quando subiectum æqualiter se habet ad vtrumque contrariorum: Charitas tamen non eodem modo se habet ad augmentum & diminutionem: quia potest habere causam augmentem, sed non diminuentem. Nec sequitur, Augmentum charitatis est diminutio cupiditatis, (ut dicit D. Aug. in lib. 83. quaest.) ergo augmentum cupiditatis est diminutio charitatis. (Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat.) Quia ibi intelligitur de cupiditate, in qua finis constituitur in creaturis, per quam charitas totaliter corrumpitur. Et licet remissior motus liberi arbitrii sit causa in fufusis minoris charitatis, non tamè conseruationis: alioquin remaneret in dormientibus, quia non pèdet effectiue à motu liberi arbitrii, sed à Deo.

DE CORRUPTIONE CHARITATIS.

Charitas semel habita potest amitti, iuxta illud Apoc. 2. Habeo aduersum te pauca, quia charitatem primam reliquisti. Hoc autem fit per quodlibet peccatum mortale demeritorie, & effectiue dispositiue: quia quodlibet peccatum mortale contrariatur charitati, cum ad perfectionem charitatis pertineat inclinare hominem ad hoc, ut totaliter se subiciat Deo, omnia sua referendo in ipsum: & sic diligit eum, ut in omnibus velit sequi regulam præceptorum eius. Sed omne peccatum mortale contrariatur præcepto Dei: igitur & charitati. Et si charitas esset habitus acquisitus ex virtute subiecti pendens, non oporteret quod statim per vnum actum corrumpere, sed per continuationem. Verum quia charitas est habitus infusus, pendens ex sola actione Dei infundentis & conseruantis in esse, qui sic se habet in infusione & conseruatione, sicut sol in illuminatione aeris: & ideo sicut lumen statim cessat per hoc quod obstaculum ponitur illuminationi: ita & charitas statim deficit in anima per quodlibet peccatum mortale, quod est obstaculum infusionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non opponitur fidei aut spei: ideo nec fides nec spes per quodlibet peccatum mortale corrumpitur, ut supra dictum est.

1. 2. q. 26. art. 1
Deut. 6.
Luc. 6.

DE ORDINE CHARITATIS.

Ordinem esse in charitate constat ex eo quod habetur Cant. 2. Introduxit me rex in cellam vitiarum, & ordinauit in me charitatem. Primum enim diligendus est Deus super omnia, ex toto corde, & ex tota anima, & in tota mente, & ex tota fortitudine, & in omnibus viribus. Huius præcepti expositionem & obligationem, & an possit in via impleri, habes infra, §. 3. huius c. ver. 12. Secundum post Deum tenetur quis ex charitate diligere seipsum, quo ad principale, quod est anima. Post Deum enim quis debet plus diligere animam suam, quam omnia alia: nec debet homo aliquid peccatum facere, ut proximum liberet a peccato. Quia (ut dicit Philof. 9. Ethic.) Admirabilia quae sunt ad alterum, veniunt ex amicabilibus quae sunt ad seipsum. Tertio tenetur homo plus diligere animam proximi, quam corpus proprium, siue vitam corporalem. Quia ea sunt magis ex charitate diligenda

genda, quae habent maiorem rationem diligibilis. Sed confociatio in plena participatione beatitudinis (quae est ratio diligendi proximum) est maior participatione beatitudinis, per redundantiam quae est ratio diligendi corpus proprium: & ideo proximum quantum ad salutem animae magis debemus diligere, quam corpus proprium: & per consequens plus quam bona temporalia, in casu in quo tenetur saluti eius prouidere. Sed ad hoc quod aliquis sponte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis: Ideo Christus dicebat. Ioan. 15. Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam, &c. Quare corpus proprium, & vitam propriam plus quam vitam proximi. Quinto corpus & vitam proximi, quam bona temporalia, & quam irrationabiles creaturas: quia talia non sunt proprie ex charitate diligenda, cum non sint capacia beatitudinis aeternae, nec alicuius communicationis seu associationis cum hominibus. Possunt tamen ex consequenti diligere, in quantum: sex charitate volumus ea conseruari ad Dei honorem & nostram & proximorum utilitatem, sicut etiam Deus ex charitate diligit ea, in quantum subferunt nobis ad perueniendum ad beatitudinem aeternam.

DE DILECTIONE PROXIMI.

Vo ad dilectionem proximi notandum est, quod duo possimus in eo considerare. scilicet culpam & naturam. Et cum culpa eorum Deo contrarietur, & sit impedimentum beatitudinis, secundum eam non sunt diligendi, imò odiendi, etiam si sint propinqui, iuxta illud Psal. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi, & alibi: In matutino interficiebam omnes peccatores terrae, & alibi, Perfecto odio oderam illos, & Exod. 12. Maleficos non patieris viuere, & Psal. Conuerteruntur peccatores in infernum, & in multis aliis locis, in quibus multa imprecantur eis mala: quae imprecatio referenda est ad remotionem culpae eorum, ut scilicet peccata destruantur, & homines remaneant. Vnde D. Aug. in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum, & sic non debemus velle quod ipsi volunt. In ordinationem: neque gaudere de his de quibus ipsi gaudent, iuxta illud Hier. 17. Conuerterentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos. scilicet ad conuersandum cum eis, quod de infirmis & imperfectis intelligendum est, propter periculum, ne ab eis subuertantur. Perfectis autem laudabile est cum peccatoribus conuersari, ut retrahant eos a peccatis: sicut Dominus, qui cum peccatoribus manducabat, Mat. 9. Sed conuictus peccatorum, quantum ad consortium peccati, vitandus est omnibus. 2. Cor. 6. Recedite de medio eorum, & immundum ne contingeritis. scilicet secundum peccati consensum: secundum naturam verò quam ex Deo habent, sunt capaces beatitudinis. Super communicatione charitas fundatur: ideo secundum naturam suam sunt ex charitate diligendi. Ex praemis sequitur quod daemones & damnati non sunt ex charitate diligendi: quia non sunt capaces beatitudinis. Vnde Philof. 9. Ethic. dicit, quod non sunt subrahenda amicitiae beneficia, quousque haberent spes sanationis eorum: sed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quam ad recuperationem pecuniae: sed quando in maximam malitiam incidunt, & insanabiles fiunt, sicut daemones & damnati, non est eis amicitiae familiaritas exhibenda. Et ideo peccatores (de quibus magis praesumitur nocentum aliorum, quam eorum emendatio) secundum legem diuinam & humanam praecipuntur occidi. Et tamen hoc non facit iudex ex odio eorum, sed ex amore charitatis, quo bonum publicum praefertur bono singulari, & tamen mors per iudicem inflata peccatori prodest, siue conuertatur, siue non: Si conuertatur, ad culpae expiationem: Si non conuertatur, ad culpae terminationem: quia per hoc tollitur potestas amplius peccandi.

DE ORDINE DILECTIONIS PROXIMI.

Inter proximos ex charitate diligendos seruandus est ordo, non solum secundum effectum, sed etiam secundum affectum: cum non minus sit ordinatus effectus charitatis quam inclinatio naturae: cum utraq; inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed in inclinatione naturae videmus quod quae habet maiorem grauitatem, sunt inferiora: Igitur qui magis appropinquat Deo, sunt magis ex charitate diligendi. Quia cum principium dilectionis sit Deus, & ipse diligens: necesse est quod secundum maiorem propinquitatem ad alterum illorum principiorum maior sit dilectionis affectus. In omnibus enim in quibus inuenitur aliquod principium, ordo attenditur per comparationem ad illud: quauis ex parte boni quod est ex charitate, omnes æqualiter diligamus: quia omnibus optamus beatitudinem aeternam. Sed si accipitur dilectio secundum maiorem intensionem actus, non oportet omnes æqualiter diligere, nec etiam quantum ad effectum. Ad eos enim qui non sunt nobis coniuncti, non habemus nisi amicitiam charitatis: ad eos verò qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas amicitias secundum modum coniunctionis eorum ad nos. Cum autem omne bonum super quo fundatur amicitia honesta, ordinetur sicut ad finem ad bonum beatitudinis, super quo fundatur charitas: consequens est ut charitas imperet bonum cuiuslibet amicitiae. Et sic hoc ipsum quod est diligere aliquem, quia consanguineus, vel coniunctus, vel cõiunctus, vel propter quodcunque huiusmodi aliud licitum ordinabile in fine charitatis, potest à charitate imperari. Et ita ex charitate, rã elicientem quam imperatè, pluribus modis diligimus nobis cõiunctos, & magis domesticos. Sed magis coniunctos qui impediunt nos à Deo, non debemus diligere: quia in hoc non sunt nobis propinqui, sed plus quam extranei, imò & inimici, secundum illud Mat. Inimici hominis domestici eius. Quando verò non impediunt, debemus diligere secundum proportionem coniunctionis eorum in his quae pertinent ad naturam siue substantiam & nutrimentum, consanguineos, quorum coniunctio est in naturali origine, quae est prior & immobilior: ut pote quae remoueri non potest, sicut alia cõiunctiones superuenientes. In his verò quae pertinent ad ciuilem conuersationem, plus debemus diligere coniunctos: & in bellicis plus commilitones. Vnde Philof. dicit, Singulis propria & cõgruentia sunt ar-

2. 2. q. 25. ar. 6.

Psal. 118.

Psal. 8.

2. 2. q. 26. ar. 7
et 8.

Mat. 7.

9. Ethic.

tribuenda. Et sic duci exercitus magis obeditur in bello, quam patri; non tamen simpliciter plus diligitur dux, quam pater, sed secundum quid. ¶ Ex præmissis inferuntur multa corollaria. Primum, quod si consideretur dilectio ex parte obiecti, illud est magis diligendum quod est Deo similius; & quia pater habet rationem principij, non filius, neque vxor: ideo magis diligendus & honorandus. Si ex parte diligentis, sic diligimus conuictiores, sic pater filios, ut aliquid sui existentes. Pater autem non est aliquid filij: & ideo dilectio qua pater diligit filium, similior est dilectione, qua quis diligit seipsum. Secundum quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios, quam de conuerso: specialiter mater. Pater etiam probabilius habet coniecturas, quam filius de patre. Tertium quia filius est propinquus parenti: ut pote ab ipso immediatè descendens, & effectus eius. Quarto quia parentes diutius amauerunt. Pater enim statim incipit diligere, filius autem tempore procedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quanto diuturnior, tanto fortior, secundum illud, Ne derelinquas amicum antiquum: non enim non erit similis illi. Et quia principio debetur subiectio, effectui autem proportionabiliter competit recipere influentiam, propter hoc partibus à filiis magis debetur honor & obedientia, filiis autem magis debetur cura prouisionis, iuxta illud, Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes: filius, quauis in articulo necessitatis filius sit plus obligatus ex beneficiis, susceptis, ut parentibus prouideat quam filius suis. Dicit enim D. Tho. quod in necessitate extrema magis licet deserere filios quam parentes, quos nullo modo deserere licet, propter obligationem beneficiorum susceptorum, & maxime propter beneficium essendi. Ideo tenetur magis seruire parentibus in esse quam filios: cum esse sit fundamentum beneficiorum, pro quo satisfacere non potest (ut dicit Philosophus. Ethic.) Secundum infertur quod filius plus tenetur diligere patrem quam matrem, quia pater habet excellentior rationem principij quam mater. Pater enim est principium per modum agentis, mater autem per modum patientis, & materia administratis. Tertium infertur quod licet filius magis teneatur diligere vxorem quam patrem, quantum ad unionem carnalis copulæ & cohabitationem, iuxta illud, Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adheret uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Iam enim non sunt duo, sed vna caro. In filio, vel propter generationem. Verumtamen quo ad alia & in articulo necessitatis, ubi non potest vtrique de alimentis prouidere, plus tenetur patri quam vxori. Quia pater habet plures rationes diligibilitatis quam vxor: quia principij est, & causa essendi. Et cum Apostolus dicit Eph. 5. Quod viri debent diligere vxores suas sicut seipsum, & sicut carnem suam, non est intelligendum æqualiter, nec quod hoc aduerbium (sicut) importet æqualitatem, sed rationem dilectionis. Diligit enim homo vxorem suam, ratione carnalis coniunctionis, & ratio qua aliquis diligit seipsum, est ratio dilectionis quam habet ad vxorem sibi coniunctam. Quarto infertur quod aliquis plus tenetur, quantum ad alimenta, subuenire filio, quam vxori, cum sit principium filij & non vxoris. Et de ratione principij sit influere, & de ratione effectus est influentiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filium quam Eua vxorem suam, eo quod habebat excellentiorem rationem principij, quam respectu Eua, cum respectu filij per modum agentis: respectu vero Eua, merè passiuè.

DE DILECTIONE INIMICORVM.

Christus reprobrauit glosam Scribarum & Pharisaorum additam legi, quæ habebat: Diliges proximum tuum, & illi addiderunt. Et odio habebis inimicum tuum. Hæc enim glossa erat Aurelianensis, quæ destruebat textum: erat enim contra legem, quæ habetur Leuit. 19. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, & infra, Non quaras ultionem, nec memor eris iniuriæ cuius tuor, & quo ad dilectionem, habetur Exod. 23. Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti reducere eum: & si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertrahas, sed leuabis eum eo, & Salomon etiam declarauerat: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei bibere aquam, prunas enim cogeres super caput eius: & dominus reddet tibi. Quapropter Christus legem declarauit ait: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. ¶ Et quia Mahumerus & Iulianus Apostata ex hoc loco inferunt legem Christi esse contra naturam, quæ resistit corruptibus quantum potest: ideo pro resolutione omnium difficultatum notandum est ex D. Thoma, quod dilectio inimicorum tripliciter considerari potest. Vno modo ut inimici diligantur in quantum inimici sunt: hoc est, in quantum odiunt & persequuntur nos, & hoc esset peruersum, & charitati repugnans. Quia hoc esset diligere malum & peccatum alterius, quod tamen est odiendum, ut dictum est supra hoc §. versu. 4. Et sic vnaquæque res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium: inimici autem sunt nobis contrarij, in quantum inimici: & ideo in quantum huiusmodi debemus odire eos, & velle quod emendetur à malitia, & hoc est odire malitiam. Secundum potest considerari dilectio inimicorum quantum ad naturam & in vniuersali, hoc est in quantum sunt homines & beatitudinis capaces, & secundum hoc non sunt contrarij ideo sunt ex necessitate diligendi. Vnde D. Aug. in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum, dictum est, in vniuersali, ut saliquis diligens Deum & proximum, ab illa generalitate dilectionis inimicos suos non excludat, sed includat, ut velit eis omnia que sunt necessaria ad salutem, & que vult omnibus aliis quos nunquam vidit. ¶ Sunt qui dicunt, quod non possunt facere hæc separationem amicitie & naturæ: Sed hoc facillimum erit, si notetur similitudo de matre, quæ habet optimi filium, reuerentem, obedientem, prouidentem sibi baculum senectutis, si contingat illum infirmari, & cadere in phrenesim, & dicat iniurias matri seruienti, & volenti pascere, proicit scutellas & ciphos: Mater propter hoc nollet eum mori, quia scit eum esse in phrenesi & extra sensum, vellet tamen infirmitatem cessare & procul esse. Nec etiam propter hoc desinit ei inserruire. Vide ergo quomodo separat infirmitatem à natura, applicatio

8. Ethic. Quare aliquis magis diligit filium quam patrem.

Ecc. 9.

1. Cor. 12.

1. 2. q. 3. art. 3. ad 4.

Gen. 2.

Mat. 19.

Mat. 5.

Prover. 25.

2. 2. q. 25. art. 8.

Notanda similitudo.

applicatio est facilis. Quilibet habens inimicum iniuste se persequentem, debet iudicare ipsum esse phreneticum & extra sensum, hoc est extra rationem: quia si vteretur ratione, non persequeretur: debet igitur odire phrenesim & malitiam illius. & velle quod emendetur, & diligere eum, saltem in generali. ¶ Quidam se excusant, & dicunt quod non possunt: quibus D. Aug. ait: Potes mihi dicere, Non habeo quid tribuam indigentibus: Non possum ieiunare frequenter, non possum à carnibus abstinerere, neque monasterio deseruire: sed nunquid potes dicere, Non possum charitatem habere? non possum diligere? non possum inimicis indulgere? non credimus: nulla manet excusatio: Quia non de cellario, sed de corde hanc elemosynam implere iubemur. Tertium potest considerari dilectio inimicorum in speciali, ut si aliquis moueatur motu speciali dilectionis ad inimicum. Et istud non est de necessitate absolute, sicut nec moueri singulariter ad extraneos: quantumvis si aliquis fecerit bene facit. ¶ In generali tamen tripliciter inimicum diligere tenemur. Primum, eisdem. Non enim sufficit non odire siue non velle malum, sed debemus diligere velle bona communia: vel saltem non debemus ab illis excludere. Ideo dicit, Diligite inimicos vestros. Secundum, orando, & non excludendo ab orationibus communibus. Vnde dicitur, Orate pro his qui oderunt vos: Non tamen tenetur quis facere specialem orationem pro inimico. Præterea debemus diligere ore, salutando ubi consuetum est. Salutatio enim est species dilectionis. Christus enim exponendo quod dixerat, Orate, &c. dixit: Et si salutaueritis fratres vestros tantum, &c. Signa enim contraria sunt exhibenda: quia si negarentur, esset signum liuoris & vindictæ: contra quod dicitur Leuit. 19. Non quaras ultionem inimicorum, &c. Hæc signa communia sunt exhibenda propter scandalum: quia alij videntes hanc denegationem, iudicarent odium, & sic denegans, diffamaret seipsum: secluso igitur scandalo, possunt negari ad tempus, propter emendam alterius qui offendit, ut respicitur & cognoscatur se fecisse iniuriam, & quarat reconciliationem. Vnde D. Aug. ad Vincentium. Esurienti panis subtrahitur, si pro cibo securus iustitiam negligat. Idem de loquela. Alia verò beneficia vel signa dilectionis, quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis, non sunt de necessitate exhibenda: nisi secundum præparationem animi, & in articulo extremæ necessitatis. ¶ Ex quo patet quod hoc præceptum non est graue, vel valde fauue: cum in generali tantum. Christus tamen hortatur ad diligendum in particulari, triplici ratione. ¶ Primum ratione paternitatis: Ut sitis filij patris vestri: Filius enim debet imitari patrem. Vnde Eph. 5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi. Sed Deus pater diligit inimicos suos, hoc est peccatores qui per peccata odiunt & persequuntur eum, & tamen eis bona facit non solum in generali, sed etiam in particulari: Facit enim solentium suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: & malos aliquando à pluribus priuatis præseruat periculum. Igitur. ¶ Secundum ratione perfectionis & maioris meriti. Vnde dicitur, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & Publicani hoc faciunt? Ex hoc loco quidam inferunt quod dilectio inimicorum est magis meritoria, quam dilectio amicorum: & probant ratione difficultatis: quia licet difficultas, quæ se tenet ex parte subiecti & operantis non augeat meritum. (Nam meretrix conuersa seruando castitatem, non magis meretur, quam pudica & temperata, quæ non patitur difficultates.) Tamen difficultas quæ tenetur ex parte obiecti & operis, augeat & facit maius meritum. Quia Philosophus dicit, quod virtus est circa difficile & bonum, & Christus de vidua illa quæ posuit duo ara minuta in gazophylacium, dixit: Verè dico vobis, quod hæc vidua pauper plus quam omnes misit. Nam omnes hi ex abundantia sibi miserunt in munera Dei: Hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. ¶ Pro resolutione tamen huius notandum est id quod dicit D. Tho. quod cum queritur quid sit melius & magis meritorium, vtrum diligere amicum quam inimicum: dupliciter huiusmodi dilectiones comparari possunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio modo ex parte rationis qua diligitur. Primo quidem modo dilectio amici præeminet dilectioni inimici: quia amicus est melior & magis diligibilis, quia magis coniunctus, quam inimicus. Et per hoc actus dilectionis super hæc materiam transiens, melior est. Vnde & eius oppositum deterius. Peius enim est odire amicum quam inimicum. Ideo Ioab exprobrabat David, Diligis odientes te: & odio habes diligentes te. Secundum autem modo si consideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præeminet propter duo. Primum quidem quia dilectionis amici potest esse alia ratio quam Deus: quia propter obsequia & solatia, non considerando de Deo: sed dilectionis inimici solus Deus est ratio, cum in se non habeat aliquid propter quod diligatur, imò habet repugnans dilectioni. Secundum quia supposito quod vterque propter Deum diligatur, fortior esse ostenditur dilectio, quæ animi hominis ad remotiora extendit. (Vt que ad dilectionem inimicorum: sicut virtus ignis ostenditur esse fortior, quando ad remotiora diffundit calorē suum: sic diuina dilectio tanto ostenditur esse fortior, quanto propter ipsam difficiliora impletur: sicut virtus ignis ratio est fortior, quanto magis comburere potest materiam minus combustibilem. Sed sicut idē ignis in propinquiora fortius agit quam in remotiora: ita etiam charitas feruentius diligit coniunctiores quam remotos: & quantum ad hoc dilectio amicorum secundum se considerata, est feruentior & melior, quam dilectio inimicorum. ¶ Ex præmissis inferuntur primò, quod ceteris omnibus paribus, videlicet quæ æquali charitate & æquali conatu & propter Deum, qui est ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus: dilectio amici est multo melior, & magis meritoria essentialiter, quam dilectio inimici. Nec oportet quod illud quod est difficilius, sit magis meritorium: sed quod sic est difficilius, ut etiam sit melius: facilius est enim diligere Deum (quæ omnia naturaliter diligunt, & in quo nihil occurrit quin sit diligendum): quam hominem inimicum,

In lib. 8. homin. 6.

Tripliciter diligendus est inimicus.

Præceptum de dilectione inimicorum non est graue.

Que difficultas augeat meritum. 2. Ethic. Luc. 21.

2. 2. q. 27. art. 7.

2. Reg. 9.

2. Ethic. & ad Philos. qui dicit quod virtus est circa difficile & bonum, dicitur quod plus facit ad rationem meriti & virtutis bonum quam difficile. Potest etiam dici quod quantum ad primum accidentale ratione difficultatis dilectio inimici secundum quid excedit dilectionem amici. Secundum infertur quod dilectio amici ut amicus est, hoc est propter obsequia, & non propter Deum, siue non considerando de Deo, in non habente charitatem, non est meritoria: in habente autem charitatem, propter relationem virtutalem ad Deum, est meritoria: sed non tantum, sicut dilectio inimici: quae non potest haberi nisi propter Deum, & sine actuali consideratione. Tertia ratio qua duci debemus ad dilectionem inimicorum & remissionem iniuriarum, est peccatorum remissio, & orationum exauditio. Primum patet ex parabola quae scribitur Matt. 18. vbi dicitur quod qui obtinuerat remissionem duorum talentorum, suffocabat eum qui debebat ei centum denarios, fuit detrusus in carcerem. Sequitur. Sic & pater meus caelestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Quo ad secundum, Marc. 11. Cum statis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: ut pater vester qui in caelis est, dimittat vobis peccata vestra. Quod si non dimiseritis: nec pater vester qui in caelis est, dimittet vobis. Et Aug. & habetur in c. qui dicitur, de penitentia. dist. 4. vbi dicitur: Qui diuini beneficii oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solum de peccatis veniam non meretur: sed quae dimissa fuisse gaudebat, imputabuntur ad poenam.

DE EFFECTIBVS CONSEQUENTIBVS ACTVM CHARITATIS.

Charitatis actum principale, qui est dilectio, consequuntur tres effectus interiores, & tres exteriores. Effectus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia. Exteriores vero sunt beneficentia, elemosyna & correctio fraterna: quae ab aliquibus dicuntur actus charitatis, de quibus per ordinem dicendum est.

DE GAUDIO SPIRITUALI.

2. 2. q. 18. ar. 1.
1. Ioan. 4.
Sup. 8. Phil. 4. Eja. 59.
2. 2. q. 29.
Pax diabolica quid.
Eja. 59. Mat. 10. Psal. 72. Act. 13.
Rom. 13.
Pax simulata quid.
Hiere. 9.
Pax vera.
¶ Si hac
Vemadmodum ad passionem amoris sequitur desiderium in absentia obiecti, & gaudium in praesentia (ut supra dictum est cum de passionibus ageretur): Sic in voluntate ex amore qui elicitur ex charitate, procedit desiderium, in quantum Deus est diligenti absens, & gaudium in quantum est praesens. Quia ex hoc ipso quod amatum est in amante per nobilissimum effectum, qui est gratia & charitas, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet: ideo gaudium quod de Deo habetur, ex charitate causatur. De Deo autem potest esse spirituale gaudium dupliciter. Vno modo secundum quod gaudemus de bono diuino in se considerato: & tale gaudium non habet permixtionem tristitiae secundum illud. Non habet amaritudinem conuersatio illius. Ideo Apostolus dicit: Gaudere in Domino semper. Alio modo gaudemus de Deo, secundum quod a nobis participatur. Hac autem participatio potest impediri in via per id quod facit diuisionem inter nos & Deum, Liniquitates. Ideo gaudium de Deo in via admittit permixtionem tristitiae propter impedimenta. Hac est ratio dolendi de peccatis nostris vel aliorum, in quantum impedimur vel retardamur a consecutione boni diuini, iuxta illud Psal. Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Sed in patria erit plenum & quietabitur desiderium. Ideo non admittit permixtionem tristitiae, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et sic intelligitur illud. Ut gaudium vestrum plenum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur. Et cum dicitur Matt. 25. Intra in gaudium domini tui, gaudium ad eum plenum sequitur visionem diuinam effectiua, quod secundum aliquos si Deus de sua potentia absoluta communicaret eam iudae per horam duntaxat, in illa hora non posset tristari. Et quauis videret in ea se post horam fore damnandum, non posset apprehendere sub ratione disconuenientis: quia videret clare ordinem diuinam prouidentiae & iustitiae, qui impedit illam apprehensionem. Hoc gaudium non est virtus neque operatio, cum inter illas non nominetur: sed est passio fluens ab actu charitatis: sicut illuminatio est passio ignis: & risibilitas est passio hominis. vnde Gal. 5. dicitur circa finem, Fructus spiritus, &c.

DE PACE.

Pax est effectus charitatis, iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Pax autem accipitur dupliciter. Vno modo largè, & sic se extendit ad omnem concordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Si sit ad malum, dicitur pax diabolica: quia licet demoni inter se dissentiant: conueniunt tamen & concordant ad procurandam damnationem hominum, sic etiam haeretici & grassatores. Hac pacem non generat charitas, iuxta illud. Non est pax cum impiis, & illud: Nolite arbitrari quod venetim pacem mittere in terram: Non enim veni pacem mittere, sed gladium, veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c. Et Psal. Zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns, & D. Paul. posuit discordiam inter Sadducæos & Phariseos. Ideo qui vident aliquos concordare in malo, opus misericordiae facerent, si procurarent discordiam & separationem: ut inter concubinos, & eos qui concordant ad decipiendos iuuenes. Hoc tamen mediis licitis per ostensionem veritatis: quia aliis non liceret. Non enim sunt facienda mala, ut inde veniant bona. Si vero id in quo diuersae voluntates conueniunt & concordant, sit bonum: tunc si non liberè & voluntariè conueniunt, sed quasi coactè ad tempus propter timorem alicuius mali imminentis, vel alicuius magni boni sperati gratia: illa concordia siue conuenientia voluntatum non dicitur esse proprie pax: sed dicitur pax simulata: ut iudae, qui oculo pacis prodidit Christum. De hac Hiero. Ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias: quia non seruatur ordo vtriusque concordantis. De hac Hiero. 8. Dicentes, pax pax, cum non esset pax. Si autem liberè & integrè plures voluntates conueniant in id quod est verè bonum dicitur pax vera. Ex quo patet quod triplex est pax. scilicet diabolica, simulata, & vera.

¶ Si hac agas ad populum, ab hac diuisione inchoandum est, & reprobata pax diabolica, & simulata siue proditoria, & insulendum in pace vera, quam D. Aug. 19. de Ciuit. Dei. c. 13. definit dicens: Pax est ordinata hominum cohabitatio sub vna fide & aeterna lege concordia. Et Gl. super Matt. 5. dicit: Vera pax est vbi nil repugnat in virtute. Hac pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum. Vnde D. Hiero. & Aug. in aliquibus dissentierunt. Et D. Paul. & Barnabas dissentisse leguntur. Quia sicut Philo. dicit, ad amicitiam non pertinet concordia in opinionibus, sed concordia in bonis conferentibus ad vitam, & praecipue in magnis. Quia dissentire in aliquibus paruis non videtur esse dissensus. Et propter hoc nil prohibet aliquos charitate habentes, in opinionibus dissentire. Nec hoc repugnat pacti: quia opiniones pertinent ad intellectum, pax autem ad voluntatem: quia per voluntatem aliqua vniuntur. Similiter etiam stante concordia in principalibus bonis, dissensio in aliquibus paruis non est contra charitatem viam. Bene tamen esset contra charitatem perfectam patriam, vbi nulla penitus est discordia, & tranquilla sunt omnia. Sed pax propriè simè accepta, vt est effectus charitatis, aliquid addit ad praedictam concordiam. Est enim pax sic dicta, Concordia appetitiuarum inclinationum intellectus & sensus: prout D. Dion. ait: Cōtingit enim cor hominis tendere in diuersa dupliciter. Vno modo secundum diuersas potestias appetitiuas: & sic plerumque appetitus sensitivus tendit in contrarium appetitus rationalis, iuxta illud, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Alio modo in quantum vis appetitiua siue voluntas tendit in diuersa appetibilia, quae simul consequi non possunt. Vno huiusmodi motuum est de ratione pacis, vt est effectus charitatis, directè procedens ab ea, quauis indirectè secundum quod est remouens prohibens, pertineat ad iustitiam, iuxta illud: Opus iustitiae pax. De pace ordinata notanda & praedicanda est haec cōclusio: Quilibet debet diligere pacem ordinatam, rogare pro ea, & quantum potest eam procurare: Probatur triplici ratione. Primò ratione obligationis. Duplici enim obligatione tenemur diligere pacem. scilicet naturali & ciuili. Primò naturali: quia quilibet naturaliter obligatur diligere finem suum. Sed finis cuiuslibet est pax. (Vnde D. Aug. dicit: Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam aeternam. vnde Psal. Qui posuit fines tuos pacem, & Ecclesia in festo dedicationis cātat, Vrbs beata Hierusalem, dicta pacis visio, &c.) Et ideo quilibet naturaliter inclinatur ad pacem. vnde D. Aug. in eo. lib. c. 12. dicit: Quisquis mecum res humanas naturamque communem intuetur, agnoscit quod sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi qui bella volunt, nil aliud quam vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nā quid est aliud victoria, quam subiectio repugnantium? quod cum factum fuerit, pax erit. Seneca ad Lucillum dicit, Non dubium est quin felicius sit pax nunquam lacessita, quam multo sanguine reparata. Secundo obligatione ciuili. Iurista dicit quod filius haeres tenetur seruare testamentum patris, & soluere legata & onera hereditatis, si velit habere hereditatem. Nos sumus filij naturales Dei: Mar. 23. Patrem nolite vobis vocare super terram, vnus est enim pater vester qui in caelis est, & adoptiuus per fidem, vt habetur Ioan. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Et Apostolus Rom. 8. Si filij & haeredes, haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi. Sed oportet seruare testamentum, in quo Christus verus Deus & homo, dixit, Pacem meam do vobis, pacem relinquite vobis: Qui igitur purant obtinere hereditatem nisi impleant testamentum, decipiuntur. Secundo ratio quare quilibet debet diligere pacem, dicitur inductionis. Quia (vt D. Dion. dicit) Omnia caelestia, terrestria, spiritualia, & corporalia, ad pacem nos inducunt. Primò corpora caelestia mirabilem pacem & concordiam ac harmoniam habent. Nullus planeta impedit alium in cursu suo. vnde Iob 38. Quis enarrabit caelorum rationem? Concentum caeli quis dormire faciet? Nulla est ibi dissonantia. Sic & homines pacificè viuere debent: nec vnus alium impedire, imò iuuare, iuxta illud Apostolus. Alter alterius onera portate. Animalia terrestria etiam diligunt pacem in specie sua. vnde Lactantius c. 12. lib. de Ira Dei ait, Si quidem bestiae sui generis animantibus parcunt, & pacem inter se habent. Non comedunt se mutuo. D. Aug. dicit, Animalia pacata feritate cohabitāt simul: & si aliquando compellente spiritu cōgrediantur, illico mansuescunt, & iniuriarum oblita, illa rā sua animalia pacificè viuunt, & ad inuicem sociantur. Qui ergo nolunt pacem, & querunt bella & rixas, deteriores sunt bestiis feris. Ideo Iob: Interroga iumenta, & docebunt te: volatilia, & indicabunt tibi. Pagani etiā & idololatræ nos inducunt ad pacem. Theod. Imp. (vt D. Ambr. de obitu eius dixit) adeo diligebat pacem, quod beneficiū putabat se accepisse, dum rogaretur ignoscere. Vespasianum dicunt Romani sic dilexisse pacem, vt iniuriarum oblitus nunquam propriam contra inimicos vendicauerit iniuriam. Patres etiam antiqui & noui testamenti, nos etiam maximè ad pacem inducunt. Gen. 43. legimus de Ioseph, quod licet iniuriam passus esset à fratribus, nunquā vindictam expetiit, imò pacificè locutus est illis dicens: Pax vobis, nolite timere. Dauid adeo diligebat pacem cum Saul inimico suo, quod licet eum potuisset pluries occidere, noluit. Si velis vtriusque testamenti paginas reuoluere, inuenies eas plenas laudibus pacis, & monitionibus ad eā. Psal. Inquire pacem, & persequere eam. Esa. 52. Quam pulchrum super montes pedes annuntiantis & praedicantis pacem Hiero. 29. Quærite pacem ciuitatis, ad quam vos transmigrare feci. Et Apostolus Rom. 12. Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: fieri potest, quia ex vobis est. Nullus potest excusari, vt D. Aug. dicit in sermo. de Marty. & E phe. 6. Solliciti sitis seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Christus super omnes amauit & annuntiauit pacem, eamque praecipit. Primò concipi voluit tempore pacis. Secundo in nauitate fecit eā publicari ab angelis.

Act. 5. 9. Ethic.

4. de Di. No. Gal. 5.

Eja. 32.

19. de Ci. 11.

9. de Di. No.

Gal. 6.

19. de Ci. Dei.

Iob 12.

Psal. 33.

Luce 1. 2.

Et

Et quando misit discipulos, Matth. 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueritis dicite, Pax huic domui. Reliquit eam in testamento: post resurrectionem presentavit eam Apostolis & discipulis. Deductio huius rationis est facilis, & potest amplificari, vnde sequitur quod illi qui nolunt pacem, sunt in durati. Tertio quilibet tenetur diligere pacem, ratione utilitatis & fructificationis. Iob 22. dicitur, Habeto pacem, & habebis fructus eius, qui sunt in numerabiles. Nunc quinq; duntaxat tangemus. Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Ecclesiast. 25. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, vir & mulier sibi inuicem bene consentientes. Cum rex in aliquo remunerat offerentes, quilibet offerre conatur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppositum: Deus odit bella, & diabolus diligit illa, & per ea multa mala facit, ideo, &c. Secundus fructus dicitur Delectatio. Multi sunt quos delectatio trahit: a fortiori pax eos trahere deberet: quia supra modum delectabilis est. Vnde D. Aug. 12. de Ciuit. Dei ait: Tatum est bonum pacis, quod in rebus creatis nil gratius foleat audiri, nil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri, & in lib. de Verbis Domi. Pax est serenitas mentis, tranquillitas cordis, vinculum amoris, consortium charitatis. vnde Prover. 17. Secura mens quasi iuge cõuiuium. Dicitur communiter de domo vbi pax est, quod Deus ibi est, ac etiam paradisus. Experimur tempore pacis verificari illud Esa. 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in requie opulenta, in tabernaculis fiduciar, non erit qui exterreat. Oppositum videmus esse tempore belli. Et dicitur cõmuniter q; vbi sunt rixæ & bellum, ibi est diabolus & infernus. Tertius fructus pacis est multiplicatio honoru temporalium & spiritualium. Sallustius, Concordia parua crescit, & discordia maximè dilabuntur. Et Psal. Fiat pax in virtute tua: sequitur, & abundantia (erit) in turribus tuis. Et Christus, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cader. Italia potest de omnibus his testimoniũ afferre, ac etiã alia loca, vbi sunt vel fuerunt partialitates. Hic possunt enumerari bona tã temporalia quàm spiritualia, quæ fiunt tempore pacis: & mala atq; incõmoda temporalia, corporalia, & spiritualia, quæ ingruunt & accidunt tempore belli. Quartus fructus pacis dicitur Protectio. Quia Deus est protector diligentiu pacis. Vnde Apost. Habere pacem, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscũ, & Rom. 8. Si Deus p nobis, quis cõtra nos? Et per oppositum, vbi est bellum, diabolus est protector & remunerator, mala tribuens. Dicitur cõmuniter quod bonum est se custodire a mala societate. Canendum ergo a rixis, contentionibus, & bellis, vt expedi possimus a diabolo inimico. Quintus fructus dicitur Filiatio Dei, Matth. 5. Beati pacifici, quonia filij Dei vocabuntur. Magnus esset honor alicui, si posset adoptionem regis temporalis & regnũ obtinere: quãto magis quilibet laborare debet, p adoptionem diuinã assequenda, quæ medio facilissimo, scilicet per pacem, acquiri potest: & illa acquisita, sequitur hereditas & benedictio cælestis: iuxta illud Psal. Dominus benedictet populo suo in pace. Et per oppositum qui odiũ pacem, & volunt bella, sunt filij diaboli. Vnde Greg. dicit: Si illi sunt filij Dei, qui pacem faciunt: Sathanæ proculdubio filij sunt, qui pacem facere nolunt. Et D. Aug. in lib. de Doctr. Christiana, Qui odiũ in corde reseruat, officio vritur diaboli. Et qui diaboli opus operatur, diabolus esse iudicatur. Ideo eis potest dici illud, Vosex patre diabolo estis. Pauci vellẽt esse filij adoptiuũ, neque illum habere partem adoptiuũ, quem scirent suspensurum filium. Qui igitur bella volunt, filij diaboli sunt, & eos sequetur eius hereditas, scilicet dissipatio (iuxta illud Psal. Dissipa gẽtes quæ bella volunt) & æterna damnatio atque diuina maledictio, quæ habetur Mat. 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui parati sunt diabolo & angelis eius. Quare odiendum est bellum, & rixæ, atque contentiones, & pax diligenda, inquirenda, procuranda, ac omni sollicitudine & diligentia cõseruãda. Media procurandi pacem temporalẽ sunt quatuor. Primum est diuina pacificatio, quæ fit per pœnitentiam & per cõformitatem voluntatis nostræ ad diuinã, & obseruantia mandatorum Dei, Esa. 48. Vtinã attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua, & Prover. 16. Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad bellum, permisiuè. Et sicut diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum: ita odientibus eum, in malum. Iob 6. dicebat, Quis restitit ei, & pacem habuit: Videte historias, & videbitis dictum Iob verificatum. Videte quid accidit Luciferi, qui fuit primus qui voluit resistere. Quid Adæ & Eue. Quid edificatibus Babel, quid Dathã & Abiron, ac aliis filiis Israel, & generaliter, &c. Secundũ mediũ est iustitia, Esa. 32. Erit opus iustitiarum pax. Et Psal. Iustitia & pax osculatæ sunt, &c. Ideo faciant iustitiam rectores ciuitatũ de criminibus publicis, si velint pacem. Faciant etiam iustitiam singuli de suis criminibus & abominationibus secretis & occultis, si pacem habere velint. Tertia enim in bellis punire consuevit Dominus. Habetur historia Iosue 7. donec punitus fuit Acham de Anathemate, inimici vincebant, tamen erat peccatũ occultũ. Et ideo quia multa peccata tã publica quàm secreta regnãt, de quibus pauci curant facere iustitiã per pœnitentiam, &c. Tertium mediũ est terrenorum cõtemptus. Gen. 12. dicitur, quod facta est dissensio inter pastores Abraham & Loth: cui dixit Abraham, Ne quæso sit iurgium inter me & te, pastores meos & pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra coram te est, &c. Sic deberent Christiani facere. Vnde Christus consuluit: Si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei & aliã. Et si quis voluerit tecum in iudicio contendere, & tunicam tuã tollere, dimitte ei & pallium. Quartũ medium est deuota oratio. Pax enim (vt dicit Apost. Philip. 4.) est donum Dei exuperans omnem sensum. Ideo si velimus obrinere, debemus deuotè petere. vnde Psal. Rogate quæ ad pacem sunt: & Luca 11. Petite & accipietis. Sed oportet petere diligenter, deuotè,

Fructus & utilitates pacis.

Psal. 121.

Ioan. 8.

2. Cor. 13.

Psal. 28.

In Psal. 10.

Ioan. 8.

Psal. 67.

Rom. 8.

Esa. 14.

Apost. 12.

Gen. 3.

Gen. 10.

Psal. 34.

Mat. 5.

Psal. 125.

deuotè, & perseueranter. Non oportet facere sicut quidam rustici, qui non curant orare pro serenitate temporis, donec audiant tonitrua. Sic nec aliquando Christiani, donec audiãt tympanum, & non aduertunt quod grandis & milites dissipant omnia: ideo diligenter, &c.

Ver. 3.

DE MISERICORDIA.

Misericordia dupliciter accipi potest. Primò, vt est passio appetitus concupiscibilis, & species tristitia, secundum Damasc. lib. 2. Et cum malum sit motuum siue obiectum tristitiarum: consequens est quod malũ etiam sit obiectum misericordiarum. Et sic misericordia est tristitia de alieno malo siue de alterius miseria. Miseria autè est id quod homo patitur cõtra appetitũ naturalẽ, vt sunt mala corruptiua: vel cõtra appetitũ sensitiuũ, vt sunt mala cõtristatiua: vel cõtra voluntatem liberam: & maior adhuc miseria est, si cõtra totã voluntatem: vt cum quis semper sectatur bona delectabilia, & semper ei mala eueniunt. Vnde Philof. 2. Rhetor. dicit, quod misericordia est tristitia super apparitũ malo, corruptiuo, vel cõtristatiuo, & idè etiã dicit quod illa mala sunt miserabiliora, quorũ fortuna est causa. & in eodè dicit, Misericordia est maximè super malis, quæ quis indignus patitur, & D. Aug. 9. de Ciuit. Dei. c. 14. dicit, quod misericordia est alienæ miseriæ in corde nostro compassio, quia vtique si possimus, subuenire cõpelliimur. Dicitur enim misericordia ex eo quod aliquis habet miserum cor super aliena miseria. Et quia de ratione culpæ est quod sit voluntaria, hinc est quod nõ habet rationẽ miserabilis, sed potius punibilis, nisi pro quãto habet pœnam anexam, quæ est cõtra voluntatem peccãtis: & secundum hoc compatimur peccãtibus, vt D. Greg. dicit in quadã homelia, Vera iustitia nõ habet dedignationem (scilicet peccatores) sed cõpassionem. Ex præmissis sequitur quod misericordia propriè est ad alterũ, sicut iustitia: & non ad seipsum, nisi secundum quandam similitudinem, secundum quod in homine considerantur diuerse partes, vt dicitur in 3. Ethic. & Ecclesiast. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Sed cum homo patitur aliquid crudele aut durum, nõ miseretur propriè sui, sed dolet. Vnde Philof. 2. Rhetoric. dicit, quod durum & crudele est aliud a miserabili, & expulsiuũ miserationis. Verum cum dolo & tristitia sint de malo propriè: sequitur quod ad hoc quod aliquis misereatur alterius, oportet q; apprehendat malum illius tanquam malũ suũ: & hoc cõtingit dupliciter. Vno modo per vniõnẽ affectus, quod fit per amorem: quia cum amas reputat amicũ tanquã seipsum: malum ipsius reputat tanquã suũ, & inde est quod Philof. inter amabilia ponit cõdolere amicis, & Apost. Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Alio modo contingit fieri apprehensionem mali alterius vt propriũ, secundũ vniõnẽ realem: vt puta cum malũ aliquorũ propinquũ est vt ab eis ad nos transeat. Ideo Philof. in 2. Rhet. dicit, quod homines miserentur super illos qui sunt eis cõiuncti & similes: quia per hoc fit eis æstimatio quod ipsi possunt similia pati. Inde est etiã quod senes & sapientes qui considerãt se posse in mala incidere, sunt misericordes, debiles & formidolosi sunt magis misericordes. E cõtrario illi qui reputãt se felices, & ita potentes, quod nil mali putãt se posse pati, nõ ita cõmiserentur. Sic ergo defectus est ratio miserendi. Sic accipiendõ misericordiã pro passione, est passio laudabilis, sicut verecundia, quæ retrahit a malo. Et misericordia inducit ad bonum, scilicet ad subleuationem miseriæ alterius. Nemesis etiã, quæ est passio opposita misericordiæ: ex parte æstimationis, quã habet de miseria aliena, de qua misericors dolet, inquantũ æstimat aliquem indignè pati. Nemesis autè gaudet, inquantũ æstimat aliquẽ dignè pati. Et tristatur, si indignis bene accidat. Et vtrunq; laudabile est, & ab eodem more descendens, vt dicit Philof. in 2. Rhetor. Secundo modo accipitur misericordia, p motu siue actu volũtatis, quo alicui displicet malũ alterius, ex quo procedit ad illius subleuationẽ. Et quia iste motus volũtatis potest regulari p rationẽ, & per hũc motũ ratione regulatũ passio misericordiæ appetitus concupiscibilis etiã potest moderari. Vnde D. Aug. in 9. de Ciuit. Dei dicit: Hic motus animi (scilicet misericordiæ) seruit rationi, vt conseruetur iustitia, siue cum indigenti tribuitur, siue cum ignoscitur pœnitenti. Sequitur quod si frequenterur & continuetur, ex pluribus actibus poterit causari habitus circa naturalia, qui dicitur misericordia: cum virtus humana consistat in hoc q; motus animi ratione regulatur. Vnde Aug. vbi supra, dicit: Longè melius & humanius & priscorũ sensibus accommodatius, Cicero in Cæsaris laudem locutus, ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior misericordia. Sequitur ergo quod misericordia est virtus nõ theologa, cum nõ habeat Deũ pro obiecto: nec intellectuãlis, cum sit in appetitu: ergo moralis circa passiones existens: & reducitur ad illã mediãtã, quæ dicitur Nemesis. Has autè mediãtates Philof. non ponit virtutes, sed passiones laudabiles. Nihil tamen prohibet quin ab aliquo habitu elicitiuo proueniãt, & assumãt nomen virtutis, vt patet de continentia. Sed ex is sequi viderur quod ponenda erit misericordia in appetitu sensitiuo, ex quo actus eius regulatur ratione: & ideo iteratus causabit habitum virtutis. Aliqui dicũt quod voluntate bene disposita per habitũ appetitus sensitiuus non præbet difficultatẽ, & dant exemplum de iustitia quæ est in voluntate, & moderatur cupiditatẽ: & tamen nõ ponitur aliqua iustitia in appetitu sensitiuo. Si arguatur quod misericordia est actus charitatis: ergo nõ causat aliũ habitum, cum habitus & actus sint eiusdem speciei propter identitatem obiecti: Dicendũ quod misericordia non est actus elicitus a charitate, cum nõ habeat idem obiectum, sed consequitur actũ charitatis. Hæc ergo est differentia inter misericordiã, gaudiũ, & pacẽ: quia misericordia est virtus, nõ autè gaudiũ, aut pax, cum nihil adiciant supra communem rationem boni, quod est obiectũ charitatis. Ideo non requirunt alias virtutes quàm charitatem: sed misericordia respicit specialem rationem boni, scilicet subleuationis miseriæ vel defectus proximi. Et secundum hanc rationem speciale

2. 2. 9. 30.

Misericordia quid. Miseria quid.

9. Ethic. Rom. 12.

specialem boni misericordia attribuitur Deo, quantum ad effectum, quia subleuat miseriam & defectum miserorum: licet nullam habeat passionem. Et quia subleuat defectus inferiorum miserorum, & effundere siue communicare eis bona, pertinet ad Deum, qui est supremus & in finem bonus: inde est quod D. Greg. in quadam oratione dicit, quod Deo est proprium misereri, quantum ad nos, magis quam peccata punire & iustitiam administrare. Ideo Psal. ait, Miserationes eius super omnia opera eius, & ratio est: quia iustitia presupponit culpam in nobis: & ideo poena non adhibetur per se, sed propter reordinationem culpae. Misericordia autem respicit bonum absolute, & eius effusionem & subleuationem, in qua maxime apparet eius omnipotentia: quia cum nullo egeat, & in nullo deficiat, omnium indigentias & defectus potest subleuare. vnde Ecclesia in quadam oratione, Deus qui omnipotentia tua parcendo & miserando maxime manifestas. Et secundum hoc misericordia dicitur maxima virtus: sed in comparatione ad homines, charitas dicitur potior: quia immediatus coniungit superiori fini. Sed inter virtutes quae pertinent ad proximum, misericordia est potissima: quia suppleat defectum & miseriam alterius, in quantum huiusmodi, pertinet ad superiorem & meliorem, & sic intelligitur illud Osee 6. Misericordiam volo & non sacrificium: quia sacrificium nostris Deus non indiget, nisi propter nos & proximos: & vult sibi ea offerri propter nostram deuotionem, & proximorum vtilitatem. Ideo misericordia qua subuenitur defectibus aliorum, est sacrificium ei magis acceptum, utpote propinquius vtilitatem proximorum inducens, secundum illud Hebr. vlt. Beneficentiae & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.

Misericordia est sacrificium Deo acceptum.

2. 2. 9. §. 1. Ver. 4.

DE BENEFICENTIA.

Beneficentia est actus exterior amicitiae, quo aliquis amicitiam & dilectionem ostendens, bonum facit & communicat amico, & si ordinetur ad bonum supernaturale, est actus exterior charitatis quae habet bonum diuinum pro obiecto. Beneficentia nostra non potest esse in ordine ad Deum (iuxta illud Iob 35. Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?) sed est erga proximum. Et sicut charitas se habet ad omnes non solum in generali, sed etiam in speciali per exhibitionem: Sic etiam beneficentia: quia cum homo sit mutabilis, nullus est cui non possit occurrere casus, in quo oportet ei benefacere, etiam in speciali, & sic quauis actu non se extendat ad omnes, tamen bene in preparatione animi, si tempus adesset. Et quauis aliqui sint peccatores, nihilominus subueniendum est eis, quantum ad sustentationem naturam, sed non ad fomentum culpae: quia charitas non agit perperam. Hinc sequitur quod licitum est excommunicatis necnon Reipublicae hostibus beneficia subtrahere, in quantum per hoc arcentur a culpa. Si tamen immineret extrema necessitas, ne natura in eis deficeret, esset benefaciendum, debito tamen modo, puta si fame aut siti morerentur, aut aliquod huiusmodi dispendium paterentur: nisi hoc esset secundum ordinem iustitiae, contra quem non est illis subueniendum. Beneficentia differt a iustitia, liberalitate, & misericordia: quia charitas (cuius actus est beneficentia) respicit in bono seu beneficio collato communem rationem boni iustitia respicit ibi rationem debiti legalis: liberalitas respicit rationem debiti moralis: & misericordia rationem subleuationis miseriam vel defectus. In misericordia seruandus est ordo charitatis, de quo supra dictum est.

1. Cor. 13.

DE ELEEMOSYNA.

2. 2. 9. §. 1. Ver. 5.

Eleemossyna est actus misericordiae, quo datur aliquid indigenti ex compassione propter Deum. Et quia misericordia est effectus actus charitatis: ideo eleemossyna dicitur actus charitatis, mediante misericordia eliciente. Et quauis quis possit dare eleemossynam materialiter absque charitate, iuxta illud, Si distribuero, &c. non tamen formaliter, hoc est propter Deum propter & delectabiliter, in omni casu, ac eo modo quo debet meritorie. Potest etiam eleemossyna attribui latitiae, & dici sacrificium, pro quanto ordinatur ad placandum Deum, ut dictum est. Et secundum hunc modum eleemossyna numeratur inter opera satisfactoria. Dan. 4. Peccata tua eleemossynis redime. Misericordia enim (in quantum defectum patientis subleuat) ordinatur ad satisfactionem: & disponit ad liberalitatem, in quantum aufert impedimentum, quod posset esse ex superfluo amore pecuniarum siue diuitiarum, propter quem aliquis efficitur nimis retentius earum. Eleemossynarum duo sunt genera. Quaedam enim sunt corporales, per quas subuenitur defectibus corporis siue in vita siue in morte, & sunt septem. scilicet. Pascere esurientem, Potare sitientem, Vestire nudum, Recolligere hospitem, Redimere captiuum, Visitare infirmum & incarceratum, & Sepelire mortuum, quae continentur in hoc versu: Visito, cibo, potu, redimo, tego, colligo, condo, de quibus Mat. 25. Esuriui, &c. de sepultura nulla fit mentio, eo quod per eam non subuenitur mortuo, quantum ad sensum, iuxta illud Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post hoc non habent amplius quid faciant. Ideo Christus enumerat solum illa quae sunt euidentioris necessitatis. Pertinet tamen ad defectum, ut de eius corpore agatur, tum quantum ad hoc quod adhuc viuunt in memoriis hominum, cuius honor dehonestatur, si insepultus maneat: tum quantum ad effectum, quem adhuc viuens habebat de suo corpore, cui piorum affectus debent conformari post mortem: & secundum hoc commendatur aliqui de mortuorum sepultura, ut Tobias, & illi qui Dominum sepelierunt: ut patet per D. Aug. Redemptio etiam includitur in collectione hospitum & peregrinorum. Quaedam vero eleemossynae sunt spirituales, per quas subuenitur defectibus spiritualibus proximorum: & sunt septem, scilicet. Docere ignorantem, Consolare dubitanti, Consolare tristem, Corrumpere peccantem, Remittere offendenti, Portare onerosos & graues, & pro omnibus orare: quae etiam continentur in sequenti versu: Consule, castiga, solare, remitte, ser, ora, comprehendendo doctrinam sub consilio. Eleemossynae spirituales sunt digniores & nobiliores, quauis etiam corporales habeant effectum spirituales

In lib. de Cura pro mor. agen.

Eleemossynarum duo genera.

1. Cor. 13.

tualem. Primum ex parte causae, in quantum aliquis eleemossynam dat propter dilectionem Dei & proximi, iuxta illud, Perde pecuniam propter fratrem, & proderit tibi magis quam aurum. Secundum ex parte effectus, in quantum proximus cui per eleemossynam subuenitur, mouetur ad orandum pro benefactore, secundum illud, Eleemossyna viri gratiam hominis quasi pupillam confirmabit. vnde ibi concluditur, Absconde eleemossynam in sinu pauperis, & haec pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. Qui autem dat eleemossynam, non debet intendere dare corporale pro spirituali: sed potest per charitatis affectum fructum spirituales promereri, & consequenter temporalem, licet non debeat principaliter habere oculum ad fructum temporalem. Eleemossynam cadere sub precepto, constat ex illo Ecclesiast. 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo, probatur etiam, quia propter eius omissionem quis damnatur, Matth. 25. Esuriui, & non dedistis, &c. Patet etiam: Quia cum dilectio proximi sit de precepto, necesse est omnia illa cadere sub precepto, sine quibus dilectio proximi non conseruatur. Sed absque eleemossyna aliquando non conseruatur: igitur est sub precepto: concurrentibus duobus. scilicet necessitate, in proximo recipiente, alioquin non esset ratio quare eleemossyna ei daretur, & facultate vel abundantia, in dante, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clausit ab eo viscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo? concludit, Filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate, extra hos casus non cadit sub precepto, sed est de consilio, iuxta illud Dan. 4. Consilium meum regi placeat: Peccata tua eleemossynis redime. Sed notandum est quod necessitas requiritur in recipiente, & quae abundantia in dante, ad hoc quod cadat sub precepto. Quo ad primum dicunt communiter doctores, quod requiritur extrema necessitas. Non enim omnis necessitas obligat ad hoc preceptum: sed illa sola, sine qua is qui necessitatem patitur, sustentari non potest. In illo casu habet locum id quod D. Ambr. dicit. Pasce fame morietem, si non pauiisti, occidisti. Quod non est intelligendum solum quando emissurus est spiritum, siue cum de eius vita desperatur, & comedere non potest: sed quando probabiliter apparet quod ob necessarium defectum, nisi illi succurratur de necessariis quando ipsi prodesse possunt, incidet in illam necessitatem, a qua postmodum non poterit vel vix releuari: ut puta cum apparet vrgens necessitas, nec apparet in proprio alius qui velit & possit ei subuenire. Quidam dicunt quod si is qui necessitatem patitur, alibi habeat bona temporalia, tunc non est preceptum dare eleemossynam: quia potest eidem per mutuum subueniri. Si autem non habeat alibi actum bona temporalia, non sufficit ad impletionem huius precepti mutuae: sed requiritur quod det. Vnde Christus dixit, Quod superest, date eleemossynam, non dicit, mutuae. Et si daretur sub mutuo, illo qui necessitatem patitur acceptante, peccaret mutans: nec esset mutuum, cum iam res illi necessaria iure naturali esset sua. Ideo non tenetur ad restitutionem. Quo ad secundum ex parte dantis requiritur facultas: quia si nihil habeat, non obligatur nisi in preparatione animi: Impossibile enim nulla est obligatio. Requiritur ergo quod habeat de superfluo. vnde Dominus dicit, Quod superest, date eleemossynam. Superesse autem siue superfluum aliquid dicitur dupliciter: Primum respectu personae. Secundum respectu status. Superfluum personae est illud quod est ultra quam necessarium sit in individuo siue personae, non solum respectu sui, sed etiam respectu eorum quorum cura incumbit ei. Quia quis magis tenetur sibi quam aliis, vnde commune adagium est, quod charitas bene ordinata incipit a seipso, & Apost. Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, infidelis est & infideli deterior. Superfluum autem status est illud quod quis ultra quam sit necessarium non solum personae, & his quorum cura sibi incumbit, sed etiam ultra quam sit necessarium secundum dignitatem siue conditionem personae suae. Dignitas enim personae suae & filiorum ac eorum quorum curam habet, dicitur status in hac materia. De his igitur quae sunt necessaria ad personam, dare eleemossynam non cadit sub precepto, neque de his tenetur quis eleemossynam dare: quia hoc esset sibi & suis vitam subtrahere, nisi forte casus immineret, ubi subtrahendo sibi, daret alicui magnam personam, per quam Ecclesia vel Respublica sustentaretur. Quia pro talis personae liberatione laudabiliter seipsum & suos periculo mortis exponeret: cum bonum commune sit praferendum bono particulari. De necessariis autem status cum non consistant in puncto siue in indiuisibili, quia adhuc multis abstractis remanet vnde quis possit vitam conuenienter transigere, de illis dare tenetur. Si vero abstractis illis posset vitam transigere, sed non conuenienter, laudabile esset dare, & statum minuire: non tamen est de precepto, quia inordinatum videtur, si aliquis tantum de bonis sibi subtraheret ut aliis largiretur, quod de residuo non posset ipse nec sui vitam transigere conuenienter. Nullus enim in conuenienter viuere tenetur. Non oportet tamen cogitare ad omnes casus qui possunt contingere, hoc enim esset cogitare de castro, quod Dominus prohibet. Sed debet iudicari superfluum & necessarium secundum ea quae probabiliter & ut in pluribus occurrunt: Maxime quando occurrit extrema necessitas alicuius personae priuatae, vel magna necessitas Respublicae. In his enim casibus laudabiliter praetermitteret aliquis id quod ad decetiam sui status pertinere videretur, ut maiori necessitati subueniret. Requiritur praeterea quod id de quo vult facere eleemossynam, sit suum. Vnde D. Aug. in lib. de Verb. Domini in monte, declarans illud Luc. 17. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, dicit: Quidam male intelligendo, rapiunt res alienas, & aliquid inde de pauperibus largiuntur, & putant se facere quod preceptum est. Intellectus iste corrigendus est. Non enim eleemossyna facienda sunt de alieno: sed de iustis laboribus vniuscuiusque eleemossynam facere debet: Vnde cum eleemossyna dicatur sacrificium (ut dictum est) congrue facit ad propositum illud Ecclesiast. 34. Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi

Ecc. 29.

Ecc. 29.

An & quando eleemossyna sit sub precepto.

An & preceptum eleemossynae duo concurrunt.

An mutans in extrema necessitate peccet.

Superfluum personae & status quid sit. 1. Tim. 9.

Mat. 6.

Eleemossyna debet fieri de proprio, & non de alieno.

2.2. q. 31. ar. 3. ad. 3.

qui videtur filium in conspectu patris. Ex quo sequitur primò quòd de his quæ sunt subiecta restitutioni, eleemosynæ non sunt faciendæ, cum sint aliena: nisi fortè esset talis necessitatis articulus, in quo etiam liceret ipsi rem alienam accipere ad subueniendum necessitatem patienti, dum modo is cuius est res, nõ esset in simili necessitate: in quo casu pensanda esset vtriusque conditio, & aliæ conditiones requisitæ, prudentis iudicio. Secundo sequitur quòd illi qui sunt in potestate alterius constituti, vt sunt serui, famuli, & religiosi, non debet facere eleemosynas, nisi de superioris licentia, vel expressè habita, vel probabiliter præsumpta: nisi fortè in articulo extremæ necessitatis, in quo secundum D. Th. licitum esset religioso furari, vt eleemosynam det. Nec obstat illud Rom. 3. Et nõ sicut blasphemamur, & sicut quidã aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorũ dånatio iusta est, quia in tali casu nõ esset propriè & verè furtum, saltem in foro interiori: cum non accipiatur res aliena, sed detur extremè indigentis res sua, in casu enim extremæ necessitatis omnia sunt communia. Vnde Matt. 12. habetur quòd Christus excusauit discipulos, quòd quòd esurientes cõperant vellere spicas alienas die sabbati, & 1. Reg. 21. Dauid propter necessitatem excusatur à comestione panum propositionis. Ideo extremè indigens licitè accipere potest & aliis porrigere. Dominium enim ciuile siue proprietatis, adueniente dominio naturali, sospitur siue suspenditur: nisi ille qui habet dominium ciuile, esset in extrema necessitate: quia tunc cum ille habeat maius ius, quia habet naturale & ciuile, fieret ei iniuria si auferretur ab eo, ad dandum illi qui habet solum ius naturale. Vbi autem nullus eorum haberet, sed tertius quidã, iam dictum est quòd in extrema necessitate potior est conditio primi occupantis. Et habet locum illud D. Basilij, Si fatearis ea tibi diuinitus prouenisse. s. temporalia bona. An iniustus est Deus in æqualiter nobis res distribuens? Cur tu abundas, ille verò mendicat, nisi vt tu bona dispensationis merita consequaris: ille verò patientiæ brauiis decoretur? Est panis famelici, quem tu tenes: nudi tunica, quã in cõclauu conseruas: discalceati calcæus, qui penes te marcescit: indigentis argentum, quod tu possides inhumatum. Cur circa tor in iuriis quæ dare valeas? In foro tamen exteriori puniuntur accipientes aliena in necessitate, propter dubium necessitatis, quia. Ignoratur an sint in extrema necessitate, aut non, & etiam propter scãdalum quod posset sequi: quia alij possent fingere se esse in extrema necessitate, qui tamen non essent, & furarentur & raperent aliena, putãtes illa fictione euadere, & sic turbaretur respublica. Vnde in c. si propter necessitatem, extra de furtis imponitur poenitentia ad terrorem aliorum. Puto tamen quòd vbi plene cõstaret de extrema necessitate, etiam in foro exteriori nõ esset puniendus. Non tamen sequitur quòd liceat mulieri propter necessitatem famis fornicari, sicut futari. Quia adueniente necessitate famis, non manet materia furti, quæ est res aliena: sed bene manet materia fornicationis. s. non suus vir. Non enim propter illam necessitatem aliquis efficitur vir illius mulieris, sicut res aliena indigentis: cum ad illam necessitatem subleuandam fornicatio non sit medium per se ordinatum, sicut res comestibiles, &c. ¶ Si autem vxor habet alias res præter dotem suam, quæ ordinatur ad sustentanda onera matrimonij, vel ex proprio labore & lucro absque subtractione debiti officij in domo acqrit, moderatè tamen, ne vir eget aut depauperetur: de bonis autem viri non debet dare eleemosynas, sine cõsensu viri expresso vel præsumpto, quem præsumere potest, ex quo secundum Philof. in 8. Ethic. regimen viri & mulieris in domo est secundum dignitatem, nec debet dominari vir in omnibus: & idem in 2. Oecon. vult mulierem in omnibus quæ intus sunt dominari & gubernare familiam. Si ergo mulier nõ solum respectu actus matrimonij, sed etiam regiminis domestici, assumitur in sociam, secundum dignitatem suam, quo ad ea quæ intus sunt disponenda: consequens est quod eleemosynas moderatas pauperibus erogare possit: cum caput mulieris sit vir, vt dicit Apost. 1. Cor. 11. vbi autem nõ committeretur à viro talis dispensatio domesticorum vxori, imò expressè & acriter prohiberetur omnis datio eleemosynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter, quia aliqua modica possit dare: non enim vir potest omnino rationabiliter prohibere omnimodam eleemosynarum largitionem, maximè vbi apparet necessitas, licet non extrema in petentibus: quia nullum esset dubium in casu extremæ necessitatis: quia tunc posset dare & furari. Sicut de religioso dictum est, idem dicendum de filijs familiæ, qui de re modica, de qua possunt præsumere quòd patri placet, possunt dare eleemosynam, aliàs nõ, nisi in casu extremæ necessitatis, vel si alienius rei à patre esset eis commissa dispensatio. Præceptum de danda eleemosyna reducitur ad præceptum de honoratione parentum. Sic enim Apost. interpretatur 1. Tim. 4. dicens: Pietas ad omnia utilis est: sub pietate enim comprehendit eleemosynarum largitionem, & pauperum subuentionem.

2.2. q. 32. ar. 8. ad. 2. ¶ Sorata an possunt dare eleemosynam.

2.2. q. 33. ar. 1. Corruptio fratris ad quid ordinatur.

Ver. 6. DE CORRECTIONE FRATRANA.
Corruptio fratris est duplex: quædam est realis publica & iudicialis, quæ fit per accusationem a vel inquisitionem ex officio: & talis pro fine habet bonũ reipublicæ, vt. s. alij arceantur à peccatis, criminibus, & scandalis, quibus respublica turbatur, & aliis datur occasio delinquendi, siue ille qui corrigitur emedetur, siue non, & hæc debet fieri secundum quantitatem delicti, & qualitatem siue conditionem personæ, iuxta illud Deut. 25. Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus, & Apoc. 18. Quantum se glorificauit & in delictis fuit, tantum date illi tormentum & ludum: quia hæc corruptio respicit peccatum fratris, prout vergit in nocentium aliorum, qui ex eius peccato læduntur vel scandalizantur, & in quantum est nocentium boni communis, cum iustitia & bonum commune per peccatũ hominis perturbentur: consequens est quòd per poenam delinquentis

delinquentis ordinetur & stabilietur atque pacificetur. Ideo peccat mortaliter superiores, tã temporales quã ecclesiastici: si omittit tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur anfa criminibus, & incertum delinquendi. Hoc tamen intelligendum est quando correctio reipublicæ necessaria, quia aliquando contingit punitionem propter aliqua accidentia siue incidentia non expedire: immediatè fieri: vt quando maius bonum impeditur, aut respublica turbaretur, vt saepe accidit temporibus nostris in Italia, tunc enim esset differenda aut indulgenda poena. Vnde Dauid pepercit Absaloni, qui interfecit fratrem suum Amon, 2. Reg. 14. distulit punitionem Ioab. 3. 3. Reg. 2. Quare prudentia magna vtendũ est, nec facile damnandi sunt qui nõ statim omnia corrigunt. Isoset enim quia minus cautè increpauit Abner, quòd ingressus esset ad concubinam patris sui, perdidit regnum. 2. Reg. 3. Nec facile etiam excusandi sunt omittentes. Vnde Dauid reprehenditur quòd nunquam increpauit Amon primogenitum suum de stupro sororis. Et Heli, qui non correxit acriter Ophni & Phinees, 1. Reg. 2. ¶ Alia est correctio quæ fit per verba & secretè, & respicit peccatum fratris, in quantum est nocuum ei qui peccat, & pro fine habet emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, sicut iudicialis ex zelo iustitiæ: & est actus charitatis, sicut correctio iudicialis est actus iustitiæ. Correctio fraterna est de necessitate salutis cadens sub præcepto. Si enim de necessitate salutis est erueret aliquem à morte corporali per eleemosynam corporalem, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: à fortiori sub præcepto & de necessitate salutis est erueret à morte spiritali, quæ est peccatum mortale, Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: cum anima sit plusquam esca, & corpus plusquam vestimentum. Vnde D. Aug. dicit: Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo qui peccauit. Et idè in regula, Si frater tuus vulnus habet in corpore, quod vult occulari dum timet fecari: nõne crudeliter à te sileretur, & misericorditer indicaretur: quanto potius debes manifestare, ne deterius crescat in cord. Nec obstat quod dicitur Ecclesiast. 7. Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexit. Quia in omnibus agendis operatio hominis non est efficax, nisi ad sit diuinum auxilium: & tamè debet homo facere quod in se est: maximè quandiu habet probabilitatem quòd emendabitur. Vnde D. Aug. dicit. Nescientes quis pertineat ad prædicatorum numerum, & quis non pertineat: sic debemus affici charitatis affectu vt omnes velimus saluos fieri. Ideo omnibus debemus officium fraternæ correctionis impendere, sub spe tamen diuini auxilij, cum ignoremus an sint à Deo despecti. Nec obstat pariter quòd correctio fraterna aliquando meritorie omittitur. Quia hoc præceptum est affirmatiuum, & non obligat pro semper, sed pro tempore & loco. Vnde D. Aug. dicit: Si propterea obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcat, quia opportunum tempus inquitur, vel eisdem metuit ne deteriores efficiantur, vel ne ad bonam & piam vitam erudiendos impediant alios infirmos, non videtur esse cupiditatis officium, sed consilium charitatis. Vbi autem quis præsumeret probabiliter quòd posset aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali, quòd est proxima dispositio ad mortale: & tamen propter inordinatum amorem vel cupiditatem prætermitit correctionem, peccat mortaliter. Si verò timor & cupiditas tardiores faciunt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamen ita quòd si constaret quòd posset fratrem à peccato retrahere, propter timorem, vel cupiditatem, vel præsumptionis maculam dimitteret, quibus in animo charitatem præponit fraternam, esset peccatum veniale, & hoc modo sancti viri omittunt corrigere delinquentes, vt ibidem D. Aug. dicit. Ex præmissis sequitur primò quòd quis nõ tenetur sub poena peccati mortalis aut venialis corrigere fratrem de peccato veniali aut de aliis defectibus, quæ non sunt peccata: quia peccatum veniale non est extrema necessitas spiritalis: nec per peccatum veniale perditur frater, quem alius corrigendo lucratur, vt habetur Mat. 18. & cum Christus præcepit correctionem, præcepit de peccato absolute: peccatum autem absolute & simpliciter stat pro mortali, quod auertit à fine, & non de veniali, quod solum est circa media, & ideo dicitur peccatũ secundum quid, quare non tenetur corrigere, nisi sit proxima dispositio ad mortale, quia tunc teneretur. Si enim teneor fratrem precipitatum subleuare, à fortiori ne præcipitetur propter periculum: aliàs, vt dicitur Eccl. 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Secundo sequitur quòd vbi non est probabilitas de emenda fratris peccantis, sed potius quòd fiet deterior: tunc quis non tenetur corrigere, cum finis correctionis fraternæ sit emenda: & ea quæ sunt ordinata ad aliquem finem, sicut correctio fraterna ad emendam, debent regulari secundum finem: sic quòd vbi nõ speratur, finis frustra adhiberetur. Et sic nõ tenetur quis grassatores & publicas meretrices aliõsque induratos peccatores corrigere, iuxta illud Prouerb. 9. Noli corrigere derisorem, ne oderit te, debet tamen corrigi à prælatis, correctione iudiciali & punitiua, propter bonum commune, vt alij retrahatur à criminibus. Tertio sequitur quòd cum est probabilitas quòd absque correctione alterius peccator corrigitur, puta quia est timidus & scrupulosus: tunc non tenetur aliquis eum corrigere, ne nimis cõfundatur & ægrè ferat & ad odium prouocetur. Vbi autem esset probabilitas quòd non corrigeretur absque correctione, & ab initio correctionis ægrè ferret & incidere in odium, postmodum tamen dimisso odio emendaretur: tunc quis tenetur corrigere, nec esset causa illius odij & peccati, nisi per accidens: quia non intendit odium sed correctionem, & ex malitia illius procedit illud odium. Si autem probabile esset quòd persisteret in illo odio, tunc illa correctio omitenda esset.

Superiores negligentes in correctionibus.

Correctio fraterna quando de necessitate salutis.

In lib. de Ver. Do.

In lib. de Nat. in. & Gra.

Correctio de venialibus non est necessaria.

Præceptum de correctione quando ligat.

Ver. 7. DE MODO ET PROCESSU FRATERNÆ CORRECTIONIS.

Christus, Mat. 18. triplicem processum in fraterna correctione ordinauit seruandum: Primus est secretus, Secundus partim secretus, partim publicus: Tertius est publicus. Quo ad primū processum dicit: Si peccauerit in te frater tuus: vade & corripue eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. In hoc autem primo processu exprimentur quinque notanda. Primò quis debet corrigi: Secundò quis debet corrigere: Tertio de quo. Quarto quādo. Quintò modus corrigendi. ¶ Quo ad primum dicitur, quod frater debet corrigi. Quid autē fratris nomine intelligatur, Christus sufficienter declarauit, Mat. 23. Vnus est pater vester. Omnes autem vos fratres estis. Intelligit fratrem natura & specie, quia ab eodem patre cœlesti, & Mat. 5. Si offers munus tuū ante altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, vade, &c. Per fratrem intelligit læsum, siue sit Christianus, siue Iudæus. Et sic quicunq; est frater ordine, professione siue cognatione, siue fide, aut natura, corripui mandatur: nec mirum quia si omnibus etiam infidelibus tenemur facere eleemosynam corporalem, quando sunt in extrema necessitate: à fortiori spiritualem, quæ est correctio peccatorum, præcipue eorum quæ sunt cōtra legem naturæ. Quia potest eis clarè ostendi quod malè faciant: non autem de peccatis contra legem euangelicam, quam non susceperunt. Vnde 1. Cor. 5. dicitur: Quid enim mihi est de his qui foris sunt iudicare? Ex quo quidam inferunt, quod circa infideles non est obseruandus tertius processus: cum de eis Ecclesia non habeat iudicare. Aliquibus tamen videtur quod debet denuntiari superiori eorum, sed hoc excedit limites fraternæ correctionis, & transit in accusationem. Ex præmissis inferunt quod si prælatus peccauerit, non debet corrigi à subdito, correctione punitiua, sed à suo superiori, si habeat. Vnde Exod. 9. dicitur: Bestia quæ terigerit montem, lapidabitur. Et 2. Reg. 6. Oza percussus est à Domino, quia tetigit arcam. Mons & arca significant prælatum: igitur, &c. Vnde D. Aug. in regula, Honore coram vobis prælatus sit vobis, timore coram Deo substratus sit pedibus vestris. Potest tamen corrigi correctione fraterna, quæ est actus charitatis: & ideo extenditur ad omnes ad quos charitas se extendit. Sed charitas se extendit ad prælatum, cum sit frater, in quantum peccator est, inferior & egeus. Et ideo ei tanquā in necessitate existenti, subueniendum est, & danda ei eleemosyna spiritualis, quæ est correctio fraterna, aliter tamen quā aliis: quia cum honore & reuerentia absque obiurgatione, sed dulciter & reuerenter & facta protestatione. Vnde D. Aug. in regula: Nō solum vestri, sed etiā ipse miseremini, qui inter vos quāto in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur, & D. Paul. Colo. vlt. scribit de subditis, vt prælatum suum admoneat, cum ait: Dicite Archippo, Vide ministeriū quod accepisti à Domino, vt illud impleas, & vbi peccatum prælati esset publicū, & immineret periculum fidei, etiam publicè essent prælati à subditis arguendi. Vnde D. Paul. qui erat subditus Petro, propter imminens periculum fidei, circa fidē Petri publicè arguit, Gal. 2. vbi D. Aug. dicit: Petrus exemplū maioribus præbuit, vt sibi forte trāmitem relinquerent, non dedignentur etiam à posterioribus corrigi. ¶ Quo ad secundum, videlicet quis debet corrigere: Ex contextu euāgelij habetur quod Christus direxit verba Petro, qui futurus erat pastor, & sic præcipue pertinet ad pastores & prælatos, qui habent curam subditorum, & de animabus eorum reddituri sunt rationē. Quia tamen Petrus nondum erat prælatus, sed frater, ideo ad omnes pertinet fratres delinquentes corrigere: & in quantum in eis magis viget iudiciū rationis, quodā modo cēsentur superiores: quæ superioritas & correctio per peccatū in corrigente impeditur propter tria. Primò quia ex præcedenti peccato indignus redditur vt corrigat alium, & præcipue si maius peccatū commisit, nō est dignus vt corrigat de minori. Vnde super illud Mat. 7. Quid vides festucam, &c. D. Hiero. dicit: De his loquitur, qui cum in mortali crimine detineatur obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt. Secundò redditur indebita correctio, propter scādalum quod sequitur ex correctione, si peccatum corripientis sit manifestū: quia cēsetur corrigere ad ostentationē. Vnde super illud Mat. 7. Quomodo dicis fratri tuo, &c. D. Chryl. exponit, in quo proposito, puta ex charitate, vt salues proximum tuum. Non quia te ipsum ante saluare vis, ergo nō alios saluare, sed per bonā doctrinā malos actus celare, & sciētē laudes ab hominibus quærere. Tertio impeditur propter superbiam corripientis, in quantum, si aliquis propria peccata paritipendēs, se ipsum præfert in corde suo, peccata eius austerā seueritate diiudicās, ac si ipse esset iustus. Vnde D. Aug. Accusare vitia officij est bonorū virorum & beneuolorum: quod cum alij faciunt, alienas partes agūt. Et Isid. Nō debet vitia aliorū corrigere, qui vitis est subiectus, & Rom. 2. dicitur: In quo alij iudicās, te ipsum cōdemnas: eadem enim agis quæ iudicās. Et ideo qui in peccato sunt, corrigendo teneant cōsiliū D. Aug. vbi supra. Cogitemus cum aliquem reprehendere nos necessitas cogit, vtrū tale sit vitium quod nunquam habuimus: & tunc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse, vel tale quod aliquādo habuimus: & tangat memoria communis fragilitas, vt illam correctionem nō odium sed misericordia præcedat. Si autem nos inuenerimus in eodē vitio esse, non obiurgemus sed cōgemiscamus, & nō illum ad pœnitendum, sed ad æqualiter cōdonandum inuitemus. Ex his ergo patet quod si peccator cum humilitate corripat delinquentem, nō peccat, nec sibi nouam cōdemnationem acquirit: licet per hoc vel in cōsciētia fratris vel saltem sua, pro peccato præterito cōdemnabilem se ostendat. ¶ Quo ad tertium, scilicet de quo debet corrigi, satis dictum est versic. præced. quod de mortali vel de veniali, cum est proxima dispositio ad mortale. ¶ Quo ad quartum, scilicet quando, dicendum quod cum illud peccatum est notum. Vnde dixit textus, Si peccauerit in te. Quæ verba exponuntur à D. Augustino, hoc est te sciēte cognitione

Quis dicatur frater corrigendus.

An processus correctionis sit circa infideles obseruandus.

Quis fraternaliter corrigere soleatur.

In lib. de ser. do. in mon. & in lib. de sum. bono.

certa & euidenti. s. per aliquem sensum exteriorem in personā delinquentis. Quod si per auditum sciat, ab alio, vel per rumorem, vel per signa dubia, quis non tenetur corrigere, nec inquirere de vita, seu explorare conuersationem fratris. Vnde D. Aug. ait: Admonet nos Dominus non negligere inuicem peccata nostra, non quarēdo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas, aliās efficemur exploratores vitæ aliorum, contra illud quod dicitur Prouer. 24. Ne quærās impietatem in domo iusti: & non vastes requiem eius. Ex quo patet quod non oportet religiosos exire claustrū ad corrigendum delinquentes. Et si dicitur quod ex quo fraterna correctio est debita & de præcepto, sicut qui debet pecuniā, nō sufficit quod soluat creditori occurrenti, sed debet eū quærere, vt debitum reddat: Ita etiā in correctione debita dicendum, quod illud quod debetur alicui certè & determinatè personæ, siue sit bonū corporale siue spirituale, oportet quod ei impendamus, nō expectātes quod nobis occurrat, sed debita sollicitudinē habētes, vt eum inquiramus. vnde sicut ille qui debet pecuniā creditori, debet eum quærere cum tempus fuerit, vt ei debitum reddat: ita qui debet curam spiritualem alterius, debet eum quærere ad hoc quod eum de peccato corrigat. Sed quo ad illa beneficia quæ non debentur personæ, sed cōmuniter omnibus proximis, siue sint corporalia, siue spiritualia, sufficit nobis quod impēdamus eis qui nobis occurrūt, hoc autē pro quādam sorte habendum est, vt D. Aug. dicit. Alij exponūt hæc verba, si peccauerit in te, hoc est coram te: sicut enim debes secretè corrigere, quia si coram alijs arguis, nō es corrector, sed proditor. Si autem multis alijs audientibus & presentibus peccauerit, & scādalizauerit, nō teneris secretè, sed potes coram alijs corrigere, 1. Tim. 4. Peccantem coram omnibus argue, vt ceteri timorem habeāt. Sic D. Ioan. Bapt. Herodem publicè redarguit dicens, nō licet tibi habere vxorem fratris tui. Hac ratione dicit quidam, quod quilibet audies & intelligens aliquem prædicantem aliquam propositionem hæreticam, potest eū publicè reprehendere. Quod credo limitandum in casu in quo non sequitur scādalum: quia si ex tali correctione & reprehensione sequeretur tumultus magis nocēs quā correctio proderet, differenda esset correctio. D. autem Hiero. exponit: Si peccauerit in te, hoc est cōtra te directè: quia si peccatum esset directè cōtra Deum vel communitatem, puta si hæreticus priuatiū homines à fide auertat, vel si aliquis occultè tractet quo modo ciuitas tradatur hostibus, vel incendatur: non est nostri arbitrij (inquit) hoc est non tenemur neq; debemus seruare hunc primum processum, imò tenemur denunciare: quia ille qui sic peccat, non solum peccat in te, sed etiam in alios. Et nisi denuntietur, imminet magnum periculum, nisi forte aliquis firmiter existimaret, quod statim post secretam monitionē frater corrigeretur, & huiusmodi periculū cessaret. Si verò esset dubium, debet denuntiari illi qui potest huiusmodi mala prohibere. ¶ Circa peccata verò occulta quæ sunt solum in malū peccatis vel alicuius priuatæ personæ, tunc ad hoc tendendum est, vt fratri peccati subueniatur, & sicut medicus corporalis sanitatem ægroti confert absq; alicuius mēbri abscissione si potest: si verò non potest, abscindit mēbrum minus necessariū, vt vita potius cōseruetur: Ita etiā ille qui studet emendationi fratris, debet si potest, sic emendare fratrem quātum ad cōscientiam, vt fama eius (si fieri potest) seruetur, propter duo. Primò quia fama vilis est ipsi peccanti, non solum in temporalibus, in quibus diffamatus multa patitur detrimenta, amissa fama, sed etiā quātum ad spiritualia: Quia præ timore infamiae multi à peccato retrahuntur: & quando infamatos se cōspiciūt, irrefrenatè peccāt. Vnde D. Hieron. dicit: Corrigenus est seorsum frater, ne si semel pudorem aut verecundiam amiserit, permaneat in peccato. Secundò debet cōseruari fama fratris peccantis, tum quia vno infamato, alij infamātur, secundum illud D. Aug. ad plebem Hyponen. Cūm de aliquibus qui sanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur: tum etiam quia ex peccato vnus publicato, alij prouocantur ad peccatum, & infamati sæpe impelluntur & violentantur ad continuationem, maximè mulieres. Sed quia conscientia præferenda est famæ, voluit Dominus vt saltem cum dispendio famæ fratris conscientia per publicam denuntiationem à peccato liberetur. Vnde patet quod in occultis peccatis, quæ non sunt contra Deum & bonum reipublicæ, de necessitate præcepti est, quod secreta monitio præcedat publicam denuntiationem. ¶ Quo ad quintum, scilicet de modo corrigendi, Christus dixit: Vade & corripue dicit, Vade, & nō scribe, propter duo: Primò propter periculum infamiae, ex perditione vel apertura, seu communicatione literarū. Secundò, quia vt D. Hieron. ait: Habet enim nescio quid latentis energiae viua vox, & in auribus discipulorū trāsusa fortius sonat. Energia est vis & effectus. Et correctio verbo facta, est maioris virtutis & efficaciae, & D. Ambr. super illud Psal. Qui timent te, videbunt me, & latrabuntur, dicit: Peris que iusti aspectus admonitionis correctio perfectioribus latitia est. Ideo Christus dixit, Vade: sicut olim dixerat, Ezech. 2. Fili hominis vade ad domum Israel. Sed ad quem locum debemus ire: Respondendum est quod ad cōueniētē & propiciam, & tempore congruo, & non hora infobria vel importuna, quando est in cholera aut lecto, aut alijs arduis occupatur. Secundò dicit, Corripue. D. Chryl. exponit dicens, dulciter, quia nō dicit, Accusa, increpa, obiurga: sed, corripue. s. mansuetè. Vnde Psal. Superuenit mansuetudo, & corripiemur, diuersimodè tamen procedendum est, vt dictum est ex D. Aug. & Prouer. 18. dicitur: Iustus prior est accusator sui. Si adducatur correctio Ioseph, quam non præcessit fraterna correctio, dicendum quod verisimile est præcessisse, licet non sit scriptum: vel quia habebat probabilitatem quod nō emendarentur, sed fierent deteriores, cum odirent eum. ¶ Notandum etiam quod proclamationes quæ in capitulis religiosorum fiunt, omiſsa secreta correctione, non contrariantur huic præcepto, quia

In lib. de verb. dom.

In lib. de doct. christ.

Mat. 6.

In correctione hæreticorum non est seruandus processus euangelicus.

In Epist. ad Pau. c. 2.

Modus fraternalis correctionis.

Gen. 37.

sunt de leuibz defectibus, qui non derogant famæ. Vnde sunt quædam commemoraciones obli-
tarum culparum potius, quàm accusationes vel denuntiationes. Si tamen essent tales, de quibus
frater infamaretur, fieret contra præceptum Domini, qui per hunc modum peccatum secretum fra-
tris publicari prohibuit: vt de his quæ merentur grauiorem culpam.

Ver. 8. DE SECVNDO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

Qui adhiben-
di sunt in te-
stibus fraterna
correctionis.

Secundus processus fraterna correctionis est partim secretus, partim manifestus: ait enim, Si te a-
non audierit, adhibe tecum vnum aut duos, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: vt
verecundia & exhortatione illorum emendetur. Sed qui adhibendi sunt? D. Aug. ait: Adhibe eum
qui prodesse vult, & non obesse, quia cum finis huius correctionis sit emenda fratris cum conser-
uatione famæ: si adhiberentur maleuoli, esset periculum infamiae. Si autem corrigens non inue-
nerit, est excusatus: non tamen debet denuntiare donec inuenierit. Si quaratur quando debet ad-
ducere post correctionem, si reciduaerit: Dicendum quod in actu, si deprehendi possit. Quia
si extra actum adhiberentur, & reprehenderet, non possent testificari de facto, quod tamen est re-
quisitum, vt ex textu apparet. Præterea si extra factum reprehenderetur, posset dicere corrigentem
esse calumniatorem & detractorem, & accipere ad ductos in testes, & conuenire corrigentem in iu-
dicio, & agere per l. diffamari. Si dicatur quod adhibendo duos testes, diffamati eum, & est detrac-
tor: dicendum quod non est detractor formaliter: quia non est cum intentione denigrandi famam, vt
dictum est supra. Præterea sit autoritate superioris. s. Dei, qui est dominus famæ & vitæ eorum.

c. 5. §. 3. ver. 8.

Ver. 9. DE TERTIO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

Per Eccliam
intelligitur
prælatus.

Tertius processus fraterna correctionis est publicus. Vnde sequitur in textu, Quod si eos non
audierit, dic Ecclesiam. Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. D.
Chrysostomus dicit: Nil tale præcepit Dominus obseruandum his qui extra Ecclesiam sunt, quale præcep-
tum hic de fratribus corripiendis, sed de exterioribus: Si quis te percussit in vnam maxillam: præ-
be ei & alteram. Per Ecclesiam intelligit hic prælatum Ecclesiae. Sed quid facit prælatum? Theo-
logi discrepant in hac re à canonistis, qui in c. nouit, extra de iudiciis, hanc materiam tractant. Sed
canonistarum opinione prætermissa, sequor eos qui dicunt quod prælatum ad talem denuntiationem
orabit primò pro eo, secundò vocabit illum & testes absque notario & aliis solennitatibus iu-
dicialibus: & coram eis reprehendet & obiurgabit eum, deinde hortabitur illum, & præcipit sub
sententia excommunicationis vt poeniteat, & amplius non reuertatur. Et si Ecclesiam (hoc est præ-
latum) audierit, & se emendauerit, cessant partes prælati: quia iam peruentum est ad finem, nec po-
terit prælatum propter huiusmodi denuntiationem eum punire. Si autem Ecclesiam non audierit:
tunc fiet transitus à correctione fraterna ad correctionem iustitiæ, & prælatum procedet contra
eum instante procuratore fiscali, qui faciet fieri informationes, & audiri testes.

Que sunt
partes præla-
ti in denuntia-
tione euange-
lica.

Ver. 10. DE MONITIONIBVS GENERALIBVS.

Peccatum oc-
cultum.
Peccatum pu-
blicum.

Circa generales monitiones prælatorum, quas facere possunt contra occultos peccatores & te-
stes qui sciunt veritatem, ne detur ansa criminibus, & vt innocentes indenes reddantur, prout
concludunt Barr. & Bal. in l. ciuile. C. de furt. propter diuersitatem opin. & multitudinem parti-
cularium circumstantiarum magna est difficultas, maximè in foro conscientie, quæ maximè est
atrendenda. Ideo cautè circa huiusmodi agendum est, maximè prædicatoribus, cõsultoribus, & con-
fessoribus. Ad huiusmodi euidenciam quæ mihi tutiora videntur collegi, & nostris institutionibus
inferenda duxi. ¶ Supponendum est in primis quod peccatum corrigendum, est triplex: quoddam
est simpliciter & absolutè occultum, quod si probari non potest: quoddam verò simpliciter publi-
cum & manifestum, quod si celari non potest: aliud verò partim publicum & manifestum, & par-
tim occultum, s. quod probari & celari potest: quia pauci testes sunt. Secundò supponendum est
ex c. qualiter & quando, in secundo, de accusat. quod prælatum & iudex ecclesiasticus in crimini-
bus corrigendis triplici via procedere potest. s. per denuntiationem euangelicam, vel inquisitionem
aut accusationem, vel partis requisitionem. Denuntiatio regulariter prærequirit secretam moni-
tionem, inquisitio clamorem seu infamiam, accusatio inscriptionem. ¶ Quantū ad primum
modum procedendi, qui communiter seruatur in visitationibus archiepiscopi circa diocesanos, &
prouincialium religionum circa priores, & conuētus religiosorum, prælati præcipiunt primò com-
muniter, deinde specialiter in particulari, vt quicumq; scit aliqua corrigenda, sub pœna excom-
municationis denuntiet. Et finis prælati in hoc modo procedendi est vel esse debet corrigere pu-
blica iudicialiter, & secreta siue occulta charitatiuè siue fraternaliter, secundum præceptum Domini
& modum procedendi datum. Mat. 18. & cum sententia excommunicationis non feratur nisi pro
peccato mortali, vt in c. nemo episcoporum. 11. q. 3. & Deus non iudicet bis in idipsum, sequitur
duo, primū quod religiosi in vim illius præcepti monitoris non tenentur peccata venialia aut alios
leues defectus citra pœnam grauioris culpæ (quæ non infligitur nisi pro peccato mortali) denun-
tiare, quanuis hoc possint etiam prætermissa secreta monitione, vt dictum est. Secundum, quod
etiam non tenentur neque debent peccata mortalia manifesta, quæ fuerunt punita, nec occulta
emendata denuntiare, neque etiam peccata mortalia occulta, quæ solum sunt in præiudicium pec-
cantis vel alienius priuata personæ, nisi seruato processu & ordine fraterna correctionis. Vnde di-
cit D. Tho. quod prælatum non est obediendum contra præceptum Dei, secundum illud Act. 5. Obe-
dire oportet Deo magis quàm hominibus. Et ideo quando prælatum præcipit vt sibi dicatur ac re-
ueletur quod quis sciens corrigendum, intelligendum est illud præceptum sanè. s. saluo ordine
fraterna

2. 2. q. 33. art. 7.
ad 5.

fraterna correctionis, siue præceptum fiat communiter ad omnes, siue ad aliquem specialiter: & si
prælatum expressè præciperet contra hunc ordinem, ipse præcipiendo peccaret, & ei obediens, quasi
contra præceptum Domini agens. Ideo non esset ei obediendum, quia prælatum non est iudex iudi-
cium occultorum, sed solus Deus. Vnde non habet potestatem præcipiendi super occultis: quia
sicut dicit iurista, Peccata latentia non habent vindictam in hoc seculo, sed Dei iudicio reseruan-
tur, nisi in quantum per aliqua iudicia manifestantur, puta per aliquam infamiam, vel suspiciones,
aut querelam læsi. Tenentur tamen subditi in vim prædicti monitorij denuntiare crimina morta-
lia publica, quæ non fuerunt punita, & crimina occulta quæ sunt contra bonum reipublicæ Ec-
clesiasticæ vel temporalis, etiam prætermissa secreta monitione & processu euangelico, qui non ob-
ligat in illis criminibus, vt dictum est ex D. Hieron. Et ideo tenentur denuntiare hæreticos secre-
tos, proditores, incendiarios, absque præcepto: à fortiori adueniente monitione. ¶ Secundus mo-
dus procedendi est per inquisitionem: & est quando iudex & prælatum ecclesiasticus propter cla-
morem seu infamiam, quæ absque periculo tolerari non potest, debet procedere ad inquisitionem:
quia interest reipublicæ (cuius curam prælatum habet) ne crimina remaneant impunita. Vnde habet
descendere iuxta c. qualiter & quando, in 2. de accus. & Gen. 18. Dominus ait: Descendam & video
an ciamorè quidam me venit, opere cõpleuerint, & Luc. 16. Quia villicus erat diffamatus apud do-
minum suum quasi dissiipasset bona illius, descendit, &c. Et hic modus procedendi ordinatur ex
sua natura ad correctionem iudicialiam, quæ non intendit principaliter emendare fratris, sed bonum
publicum, vt alij terreatur, & ne incidat in talia aut alia peccata, & vt pax reipublicæ turbata & la-
cerata reparetur, quod fit per inflictionem pœnarum. Et in tali modo siue via procedendi debet præla-
tus inquirere primò de fama publica. Et si testes ignoratur, debet publicare monitorium sub sen-
tentia excommunicationis, quod scientes veritatem habeant propalare & manifestare & non denuntiare.
Quia in iudiciali modo procedendi nullus debet denuntiare quæ non potest probare. Ideo præcepit
vt habeant propalare seu reuelare quæ sciunt: & tunc qui sciunt veritatem illius criminis, debent pro-
palare, etiã si non sit nisi vnus. Quia ille cum fama publica sufficit ad cõdemnationem. Nec tene-
tur ille præmittere monitionem secretam, ex quo peccatum non est iam omnino occultum, sed probari
per plures potest. Deinde debet prælatum audire diffamatū vel reū, si sit aliquis propalatus: & ipse
etiã tenetur dicere veritatem, ex quo iudex iuste eum interrogat. Quid hoc audio de te: & cõtra illū
procedere seruato ordine iuris. ¶ Tertius modus procedendi est per accusationem, & est quando
prælatum & iudex ecclesiasticus procedit ad requisitionem partis: & hoc dupliciter: Primò, quando
pars aliqua aut procurator fiscalis habet testes, & accusat aliquem: tunc iudex præhabita inscriptione
partis, per quæ reddit accusatorem, qui debet testes contra accusatum producere: tunc iudex po-
test procedere seruato ordine iuris: & si inueniat eum culpabilem, debet cõdemnare: si verò inno-
centem, relaxare, & accusatorem cõdemnare ad pœnam talionis, vel aliter secundum requisitio-
nem partis, & secundum quod fuerit iuris & rationis. Secundò cū pars aliqua non accusat, quia forte
ignorat reum & testes, sed cõqueritur se esse læsam, vel per furtum, aut detractionem, aut percussio-
nem: tunc iudex qui debet interdere indemnitati subditorum innocenter læsorum, & ne detur ansa cri-
minibus, ad petitionem eius debet dare literas monitorias, sub sententia excommunicationis contra
lædentem vt satisfaciatur, & cõtra testes vt dicant & propalent lædentem, & hic modus procedendi
ordinatur ad iudicalem reparationem. vnde non exigit necessariò secretam monitionem, & ideo si fa-
ctum sit tale quod probari possit, quia factum fuit in loco publico, vbi plures erant qui ignoran-
tur, non est dubium quin illi qui sciunt, teneantur propalare. Si autem vnus tantum scit, quia factum fuit
in loco secreto, dicunt quidam quod si sciens habet probabilitatem quod lædens per secretam mo-
nitionem satisfaciat, debet eum secretè monere, cum intimatione tamen, quod nisi satisfecerit pro-
palabit: & si non satisfaciatur, debet propalare. Nec obstat quod communiter obiici solet, Vox vnus
vox nullius: & si habeat probabilitatem quod reus monitus negabit & peierabit, nil proderit im-
petranti, & nocebit spiritualiter reo, quia peierabit: ideo præcauendum est malum spirituale ip-
sius: Dicendum quod quis non tenetur præcauere malum alterius, cum proueniat ex malitia ipsius,
& maximè stante præcepto: sicut pulchra mulier non tenetur prætermittere præceptum de au-
dienda missa, licet probabiliter iudicet quod aliqui propter eius aspectum cadent in cõcupiscentiam:
quia hoc prouenit ex eorum culpa. Sic nec qui scit veritatem, stante præcepto, debet celare,
licet præsumat reum peieraturum: quia hoc ex eius malitia prouenit: quia tenetur dicere verita-
tem & non peierare, per regulam generalem quæ habet quod quocumque iudex iuste exigit
iuramentum, siue præcipit dicere veritatem, exactus siue interrogatus tenetur dicere veritatem si
sciat. ¶ Dominus tamen Petrus de Palude & Durandus in quarto, dist. 19. q. 4. videtur dicere quod
quando nocuum priuata personæ est ita paruum, quod melius sit illum ita parum lædi quàm
alium ita diffamari, non debet reuelare: quia si tunc non corrigitur, postea corrigitur. Opinio ta-
men præcedens est tutior. Reus autem licet non teneatur se prodere, tenetur tamen infra termi-
num satisfacere, vel obtinere dilationem, aliàs incidit in excommunicationem si proferatur.

Modus proce-
dendi per in-
quisitionem.

Modus proce-
dendi per ac-
cusationem.

Modus proce-
dendi in occul-
tis criminibus.

Ver. 11. DE HIS QUI IN MONITIONIBVS NON COMPREHENDVNTVR.
Multi sunt qui non comprehenduntur in monitionibus generalibus, nec tenentur reuelare.
¶ Regula generalis est, quod illi qui non possunt cõpelli ad testimoniū ferendum, non cõpre-
henduntur in monitionibus generalibus, cum monitiones ordinentur ad testimoniū ferendum.
¶ Ex qua sequitur primò, quod confessor & interpretis contentis non tenentur neque debent

aliquo modo reuelare, vt habetur in c. omnis vtriusq; sexus, de pœni. & remis. imò potest iurare se nihil scire: quia intelligi debet vt homo vel in foro hominum: quæ enim scit in foro Dei, vt eius vicarius scit, vel etiam ad dicendum. Et eadem ratione illi qui casu aliquo, aut etiam insidiosè, vel à presbytero audierunt peccata cõfessa, cum sigillum confessionis sit de iure naturæ & diuino, vt infra dicitur. Et si tales producantur in testes, & exigatur iuramentum, debet intelligi de veritate, de qua tenentur deponere. Secundò infertur quòd si monitorium sit contra patrem vel filium, filij vel parentes non tenentur reuelare: quia non tenentur deponere, vt in l. parentes. C. de test. & in §. inter parentes. 4. q. 3. quod intelligendum est de omnibus ascendentibus & descendentibus, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, quia pro vna persona computantur: & cum nullus teneatur se prodere, vel parare arma contra se, sequitur quòd illi qui pro vna persona cõputantur, nõ tenentur contra se inuicem deponere, quod intelligendum est nisi in crimine hæresis, vbi non habetur probabilitas de emenda, & timetur periculù de ruina multorum. Tunc enim habet locum illud Luc. 14. Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum & matrem suam, & vxores, & filios & fratres, adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus. Consilium etiã patris, vt sunt procuratores & aduocati ac sollicitatores, quibus quodam modo coactè & quasi cõfessoribus veritas reuelatur, ac etiã medici nõ cõprehenduntur, nisi (vt dictum est) in his quæ vergerent in detrimentum notabile reipublicæ temporalis vel ecclesiasticæ. Excipiuntur etiã qui sigillo secreti aliquo susceperunt: quia cum sigillù secreti sit de iure nature, quod per ius positium & humanù solui nõ potest, à foriori si aliquis iurauit tenere aliquid secretù, nisi (vt dictum est) vergat in detrimentum reipublicæ.

DE VITIIS CHARITATI OPPOSITIS.

Charitati & effectibus eius opponuntur decè vitia: Charitati quidem odium: Gaudio opponuntur duo. Acedia & inuidia: Paci opponuntur sex. scilicet discordia, contentio, schisma, bellum, rixa, & seditio. Beneficentiæ autem opponitur scandalum: de quibus per ordinem dicendum est.

DE ODIUM.

Odium accipitur dupliciter: vno modo vt est passio appetitus concupiscibilis, de qua supra dictum est, quòd est displicentia eius quod est discoueniens siue repugnans aut nociuù: in quo cõstit ratio mali, sicut in cõuenienti ratio boni. Et quemadmodù appetitus attrahit ad se id quod est ei cõueniens & bonum: sic repellit discoueniens & malum, illa displicentia siue repulsa mali sensibilis, dicitur odium. Alio modo accipitur odium vt opponitur charitati, & sic importat de suo principali significato actum refugitiuum voluntatis, & auersionem à Deo vel proximo, apprehensis sub ratione mali siue disconuenientis: quæ quidem auersio dicitur nolitio & odium. Ex cõsequenti verò importat volitionem alicuius repugnantis & discoueniētis ei quem odit, per quod vult quòd repellatur & elongetur à se: vt qui vult Sortem esse in sua societate, vult ei mortem & alia ei repugnantia: & sic dicitur ipsum odire. Et quãuis Deus clarè & per essentia visus nõ possit apprehendi sub ratione mali, cum sit summum bonum, & per cõsequens nõ possit odiri: nec secundum effectum qui naturaliter ab hominibus amatur, in quãtum. scilicet dat eis esse, viuere, & intelligere: tamen bene potest apprehendi sub ratione mali, secundum effectus qui repugnant inordinatæ voluntati: sicut cohibitio peccatorum per legem diuinam, & inflictiõ pœnarum: & secundò hoc potest apprehendi sub ratione disconuenientis, & per cõsequens odiri. Nec obstat quòd de potetia absoluta pretest communicare suam clarã visionem Iudæ per horam duntaxat, nõ tamè propter eã posset odiri pro illo tempore: quia licet Iudas videret suam damnationem futurã, tamen videret ordinem diuinæ providentiæ, qui impediter illam apprehensionem sub ratione discoueniētis. ¶ Et cum ratio culpæ & peccati propriè consistat in auersione voluntaria, consequens est quòd odiù Dei sit maximum peccatorum, quia odium Dei importat auersionem secundum se: alia autem peccata participatiuè, in quantum. scilicet in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem, quæ habet annexam auersionem. Et licet infidelitas sit valde graue peccatum, nõ tamè habet rationem culpæ, nisi in quãtum est voluntaria: & quòd sit voluntaria ex eo prouenit, quòd aliquis odit veritatem, quæ ei proponitur, & ideo odium est peius infidelitate, sicut causa est potior effectû. Odium autè proximi quo proximus oditur secundum id quod habet à Deo, hoc est secundum naturam vel gratiam, in quantum appetit ei aliquid malù naturæ vel gratiæ contrariù, vel non facit ei bonù quod facere tenetur, est peccatù mortale ex genere suo: dupliciter tamè est veniale: Primò, propter subreptionem: Secundò, quando malum quod appetit, vel bonum quod omittit, est exiguù. Si autem aliquis deliberatè vult proximo notabile damnu, in naturã vel gratiam immediatè vel vltimatè relatù, semper est peccatù mortale, dicitur in naturã vel gratiã, quia si odiù terminaretur ad culpam aut defectù boni, pertineret ad fratris amorem, iuxta illud D. Aug. in regula, cum dilectione hominù, & odio vitiorù, & Psal. Iniquos odio habui, legem autè tuã dilexi, dicitur vltimatè, quia si aliquis velit alteri malum pœnæ vt cognoscat culpã suã & emēdetur, vel zelo iustitiæ, nõ peccat. Odium differt ab ira, quæ etiam appetit malum: quia odium appetit malum absolutè: ira autem in quadã mensura. scilicet in ratione iusti & punitionis. Vnde ira cessat ad mortuos, nec est ad res insensibiles, vt dicit Philof. in 2. R. hero. cessat etiam ad grauitè læsõs, in quãtum eorum malum excedit mensuram iustæ retributionis. Odium nõ dicitur capitale vitium, cum procedat ex inuidia: vt D. Greg. dicit: Quia quemadmodum ex delectatione causatur amor sui, sic est tristitia, quæ est de ratione inuidiæ, causatur odium. Odij effectus seu signa sunt prohibita, sicut subtrahere proximo debita beneficia, aut obsequia, siue colloquia quæ debita sunt. Aliqua enim debentur conciuibus, aliqua

2. 2. q. 34. c. 1. §. 10. ver. 5.

Deus potest apprehendi sub ratione mali.

Odiù Dei.

Odiù proximi.

Psal. 118.

31. Moral.

aliqua consanguineis, aliqua omni Christiano. Et propter eã nisi casus accidat in quo quis debeat huic in particulari, non tenetur, neque peccat non exhibedo. Sufficit enim vt in omnibus officiis non excipiat inimicus: quod fieret, si in orationibus communibus omnibus Christianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes consanguinei, inimico dempto. Si in omnibus conciuibus aliqua vellet distribuì, inimico dempto. Sed de his amplius, cù de dilectione inimicorù ageretur.

DE ACEDIA.

Acedia accipitur dupliciter: vno modo vt est species tristitiæ: & sic est passio appetitus concupiscibilis, & sic non est peccatum: quia talis passio secundum se est indifferens ad bonum, & ad malum, secundum quod bene vel malè regulatur per rationem. Tristitia enim de malo corporali regulata per rationem, est bona, vt in actu pœnitentiæ: Tristitia verò inordinata est mala. Alio modo sumitur vt pertinet ad voluntatem, & consequitur actù eius: & hoc modo accipitur dupliciter: vno modo communiter, prout est tristitia de bono spiritali in communi, quodcunque sit illud. Et quia bonum cuiuslibet virtutis est speciale bonum: ideo contingit tristari de bono cuiuslibet virtutis, quod pertinet ad acediam communiter dictam: (quæ secundum Damasc.) est quædam tristitia aggrauans, quæ. scilicet deprimat animum hominis, vt nihil ei agere libeat. Ideo acedia importat tedium operandi & à quibusdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugientis bonum spiritali, in quantum est laboriosum aut molestum corpori, aut delectationis eius impeditiuum. Hæc autem tristitia prouenit ex contemptu spiritalis boni, qui accidit ex defectu cognitionis aut cõsiderationis bonorù spiritalium, quæ quãto magis cognoscuntur & cõsiderantur, tanto nobis magis placent, & cessat acedia: & sic non est speciale peccatum, sed commune, quia contrariatur omnibus virtutibus: ad quamlibet enim virtutem pertinet gaudere de proprio spiritali bono, quod consistit in proprio actu, & acedia tristatur de illo, vt de ieiunio, oratione, festorum obseruatione, laude diuina, castitate, restitutiõ, & sic de aliis. ¶ Alio modo acedia accipitur specialiter, prout est speciale vitium oppositù charitati, quæ gaudet de spiritali ac specialiali bono. scilicet diuino: vt cum quis tristatur de his quæ ei imminet ex necessitate facienda propter Deum: tunc est speciale peccatù, & si inchoatio huius tristitiæ stet in sola sensualitate, & non perueniat vsq; ad cõsensum rationis, est peccatù veniale propter subreptionem & imperfectionem actus, quæ est propter repugnantiã carnis ad spiritum: vel si illa bona de quibus tristatur, nõ imminet ex necessitate seu præcepto faciendã, etiã est veniale. Si verò peruenit vsq; ad cõsensum rationis, & ratio cõsentit in fugam eorum quæ faciendã sunt propter Deum ex necessitate præcepti, in horrorem & detestationem boni diuini, carne omnino cõtra spiritum præualente, vt cum dolet & tristatur se bene fecisse, aut non omisisse huiusmodi bona ad quæ tenebatur: & cum proponit in futurũ ommittere: tunc est peccatum mortale, & contrariatur præcepto de sanctificatione Sabbati, in quo (secundum quod est præceptum morale) præcipitur quies mentis in Deo, cui cõtrariatur tristitia mētis de bono diuino. Acediã cõstat esse vitium capitale, auctoritate D. Greg. Probari etiã potest ratione: quia vitiiũ capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causæ finalis, vel etiam mouentis. Sed acedia est huiusmodi: igitur. Minor patet: quia sicut homines multa operantur vel omittunt propter delectationem, vel promoti vel impulsu ab ea: sic etiã multa operantur & omittunt propter tristitiã, vt ipsam euitet, ac etiã eius pòdere in aliqua inordinata prorumpunt.

DE FILIABVS ACEDIAE.

Filiæ acediæ (secundum Greg. vbi supra) sunt sex. Prima dicitur malitia, quæ nil aliud est quàm cõtempus diuinorù bonorum, qui semper est mortalis, si sit deliberatus. Secunda est rãcor, qui nõ accipitur hæc pro odio, sed pro displicentia hominum inducentium ad spiritalia: & est peccatum veniale, nisi superueniat odium, vel illa spiritalia sint de præcepto. Tertia est pusillanimitas quæ consistit in subtrahendo se à bonis quæ fieri potuissent, timore deficiendi, vt à ieiuniis: & est veniale, nisi illa ieiunia & bona omisã essent de præcepto. Quarta est desperatio: quæ est peccatum mortale: vt dictũ est supra c. præced. §. 1. Quinta est torpor circa præcepta, & dicitur negligentia agendorum, quæ est multiplex: est peccatù mortale: cum omittitur aliquid quod est sub præcepto. Sexta, euagatio mentis, quæ communiter est peccatum veniale, nisi quando quis euagatur sciētè in his in quibus tenetur aduertere. Istid. autem ponit amaritudinem, quæ reducit ad rancorem: & ociositatem, & somnolentiam, quæ reducuntur ad negligentiam, importunitatem, mentis inquietudinem, corporis instabilitatem in verbo, & curiositatem, quæ reducuntur ad euagationem mentis circa illicita, quæ sunt peccata mortalia, quando proueniunt ex affectu mortali: possunt tamen esse venialia, secundum materiam & imperfectionem actus.

DE INVIDIA.

Inuidia secundum Damasc. est species tristitiæ, qua quis tristatur de alieno bono, quod apprehenditur tanquam malum proprium, in quãtum aliquis excedit in bonis, & in quãtum est diminutiũ propriæ gloriæ siue excellentiæ, vel etiam gaudium de malo aliorum, quod apprehenditur vt bonum proprium. ¶ De illis enim homines invident, in quibus est gloria, & quibus homines amat honorari & in opinione esse, vt dicit Philof. & sic inuidia est semper mala, & peccatum, vt ibidem dicit Philof. quia dolet de eo de quo gaudendum est. scilicet de bono proximi: & est tantum ad eos quibus homo vult se æquare vel præferre in gloria. Et inde est quòd amatores & cupidi honoris, sunt magis inuidi. Similiter etiam pusillanimes, quia omnia reputant magna: & quidquid boni alicui accidat, putat in magno se superatos esse: vnde Iob 5. dicitur paruulũ occidit inuidia, &

c. 12. §. 1. ver. 6.

2. 2. q. 35. Acedia multiplex accipitur.

2. 2. q. 35. ar. 2.

Acedia quid est. Moral.

2. 2. q. 25. ar. 4.

2. 2. q. 16.

2. Rhetor.

Cupidi honoris, pusillanimes.

&c

& D. Greg. 6. Moral. dicit, quod inuidere non possumus, nisi eis quos meliores in aliquo putamus. Et quia memoria præteritorum bonorum, in quantum fuerunt amissa causat tristitiam: hinc est quod Philosophus dicit 2. Rhetor. quod senes inuidet in iunioribus, & illi qui multum expendunt ad aliquid consequendum, inuidet his qui paruis expensis illud sunt consecuti, dolent enim de amissione suorum bonorum & de hoc quod alij consecuti sunt bona. Tristari autem de alicuius bonis, in quantum sibi imminet periculum alicuius nocementi, sicut cum aliquis tristari de exaltatione inimici ne eum laedat, non est inuidia neque peccatum, sed potius effectus timoris. Vnde D. Greg. Euenire plerumque solet, ut non amissa charitate etiam inimici nos ruina lætificet, & rursum eius gloria sine inuidia culpa contristet: cum & eo ruente quodam bene erigi credimus, & illo proficiente plerisque iniuste opprimi formidamus. Vnde Prouer. 29. Cum impij sumptierint principatū, gemet populus. Tristari etiam de bono alterius, in quantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, talis tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus aliquis iustus efficitur: sed (sicut Philosophus dicit) de diuitiis, & talibus quæ possunt provenire bonis & malis: & talis tristitia, secundum ipsum vocatur Nemesis, & pertinet ad mores. Sed hoc ideo dicit, quia considerabat temporalia bona secundum se, prout possunt magna videri non respicientibus æterna, sed secundum determinationem fidei, bona temporalia quæ indignis proveniunt, iusta Dei ordinatione disponuntur, vel ad eorum correctionem: & huiusmodi bona nihil sunt in comparatione ad futura: ideo huiusmodi tristitia prohibetur in scriptura sacra secundum illud Psal. Noli æmulari in malignatibus, neque zelaveris facientes iniquitatem, & alibi dicit: Pene effusi sunt gressus mei. Gaudere autem de malo alterius propter bonum eius, ut corrigatur, vel propter iustitiam, non pertinet ad invidiam. Tristari pariter de bono alterius, non in quantum ille habet, sed in quantum quis caret, non pertinet ad invidiam, sed ad zelum, ut Philosophus dicit in 2. Rhetor. & si iste zelus sit circa bona honesta, est laudabilis, secundum illud 1. Cor. 14. Aemulamini spiritualia. Si autem de bonis temporalibus, potest esse peccatum, & sine peccato. Invidia ex suo genere est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, in quantum homo qui habet ex charitate diligere proximum, simul gaudere de bono illius, invidus tristatur. Potest tamen esse veniale propter imperfectionem actus vel obiecti. Invidia secundum D. Greg. 31. Moral. est vitium capitale ratione ipsa dicta de acedia: & habet quinque filias: s. odium, susurrationem, detractionem, exultationem in adversis proximi, & afflictionem in prosperis, de quibus suo loco dictum est.

Tristari de bonis alienis & gaudere de malis.

2. Mora.

1. Rhetor.

Psal. 36.

Invidia quale peccatum sit.

Invidia habet filias.

2. 2. 9. 37.

Discordia quid.

Discordia & via differunt.

Discordia quale peccatum sit.

Act. 23.

Per se & per accidens.

DE DISCORDIA PACI OPPOSITA.

Discordia opponitur concordie & paci: & sicut concordia importat congregationem siue unitatem cordium, hoc est voluntatum: ita etiam discordia importat disgregationem & separationem voluntatum. Vnde qui diversa credunt vel opinantur, non dicitur discordare, sed qui diversa volunt. Charitas enim est unio non opinionum, sed voluntatum: Et differt à rixa, quia rixa consistit in exteriori opere, & est filia iræ quæ movet animum ad nocendum proximo: sed discordia consistit in distinctione voluntatum, in quantum voluntas unius persistit in uno, & voluntas alterius persistit in opposito. Quod autem voluntas alicuius in proprio sistat, hoc provenit ex eo quod aliquis ea quæ sua sunt, præfert his quæ sunt aliorum: quod cum inordinate fit, pertinet ad superbiam & inanem gloriam. Et ideo discordia, per quam unusquisque sequitur quod suum est, & recedit ab eo quod est alterius, ponitur filia inanis gloriæ. Discordia intantum dicitur peccatum, in quantum contrariatur charitati, & tollit concordiam debitam: quia concordia debetur & in malo potest laudabiliter tolli per discordiam: prout fecit D. Paulus inter Phariseos & Sadduceos, & dominus de se dicit, Mat. 10. Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Dupliciter autem discordia tollit concordiam debitam: uno modo per se, alio modo per accidens. Per se quidem in actibus humanis dicitur esse id quod est secundum intentionem & propositum. Vnde per se discordat aliquis à proximo, quando sciens & ex proposito siue intentione dissentit à bono diuino, in quo debet & tenetur consentire, ut habitare pacifice sine tumultu & scâdalo: & tunc est peccatum mortale ex suo genere, quia contrariatur charitati. Vnde Gal. 5. dissensiones (hoc est discordie) ponuntur inter opera carnis, de quibus subditur: Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Præterea Prouer. 6. dicitur: Sex sunt quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius: eum. s. qui seminat inter fratres discordias. Potest tamen esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus & subreptionem, ut si non plenè liberè, vel si tollat concordiam in minimis. Minima autem in proposito sunt quæ non sunt necessaria ad salutem: ut si discordat aliquis à voluntate dicendi veritatem pure officiosam, hoc est cuius mendacium est peccatum veniale. Si autem aliquis nolit concordare proximo in his quæ sunt supererogationis, puta ad intradum religionem, non pertinet ad vitium discordie, cum non teneatur consentire. Per accidens autem in humanis actibus consideretur ex hoc quod est præter intentionem. Vnde si intentio aliquorum sit ad aliquid bonum quod pertinet ad honorem Dei & utilitatem proximi, sed unus estimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est contra bonum diuinum vel proximi per accidens: & talis non est peccatum, nec repugnat charitati, quæ est unio voluntatum & non opinionum: nisi huiusmodi discordia esset cum errore circa ea quæ sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur, ut apud hæreticos. Ex his infertur prima, quod discordia siue dissensio (de qua Act. 15. quæ facta est inter Paulum & Barnaban, ita ut discederent ab invicem) non fuit peccatum. Vterque enim intendebat bonum, sed unus videbatur hoc esse bonum, alteri aliud, quod ad defectum humanum pertinebat: nec erat inter eos controuersia de his quæ sunt fidei aut de necessitate salutis: quannis hoc ipsum quod discederent, fuit ex diuina providentia

providentia ordinatum, propter utilitatem inde sequentem. Secundò infertur quod discordia quandoque est ex peccato unius tantum: puta cum unus vult bonum cui alius sciens resistit. Vnde 1. Cor. 7. Quod si infidelis discedit, discedat. Quandoque autem est cum peccato utriusque, puta cum uterque dissentit à bono alterius, & uterque diligit bonum proprium. Et quannis voluntas unius hominis secundum se considerata non sit regula alterius, tamè bene ex consequenti, in quantum voluntas proximi inhæret voluntati Dei: & ideo discordare à tali voluntate, est discordare à voluntate diuina.

Ver. 6.

DE CONTENTIONE.

Contentio largo modo importat quandam pugnam siue contrarietatem vocalem & locutionis, sicut discordia contrarietatem voluntatum. Proprie tamen contentio importat impugnationem verbalem veritatis cum clamore inordinato. Et sic definit eam D. Ambr. dicens: Contentio est impugnatione veritatis cum confidentia clamoris. Impugnatione autem falsitatis non dicitur proprie contentio nec est mala aut peccatum, sed laudabilis, nisi quando fit modo indebito, & cum clamore inordinato, & tunc communiter est peccatum veniale: nisi tanta inordinatio fiat in contentendo, quod ex hoc generetur scâdalu: quia tunc esset mortale. Vnde cum Apostolus dixisset 2. ad Tim. 2. Noli contendere verbis: subdit: Ad nihil enim utile est, nisi ad subuersionem audientium. Et quia contendere cum prælo clamorosè aut despectuè seu derisoriè, vergit in irreuerentiam, & est contra subiectionem debitam prælo: ideo constitutiones prædicatorum acriter puniunt huiusmodi contentiones, etiã si aliquando non sint peccata, saltem mortalia. Cum autem triplex sit veritas. s. doctrina, iustitia, & vita, sequitur quod triplex potest esse contentio. Contentio siue impugnatione veritatis agnita, siue sit fidei, siue alterius doctrina, siue iustitia, siue vita virtuosè, in his maximè quæ sunt necessaria ad salutem, siue quantum ad animam, siue quantum ad corpus, siue quantum ad res aut famam: si veritas est talis quod eius mendacium est perniciosum, est peccatum mortale, si fiat ex intentione impugnandi veritatem illam. Nã si ex alia intentione, pura propter exercitium aut disputationem, ut fit in scholis, non est contentio nisi materialiter, quæ potest esse & sæpe est laudabilis, quando est moderata. Quia si fit immoderata, est peccatum veniale, nisi fortè scâdalu haberet annexum: quia tunc esset mortale, ut si prorumperet in iniuriã aut derisionem, ex quibus sequuntur contempus, odia, & detractiones, & alia mala: Vnde Gal. 5. contentio numeratur inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum Dei non consequentur. Si verò veritas non sit talis ut eius oppositum mendacium sit perniciosum, contentio contra illam est peccatum veniale, nisi propter scâdalu annexum.

2. 2. 9. 38.

Contentio quid.

Contentio quale peccatum.

Ver. 7.

DE SCHISMATE.

Schisma secundum Iud. scissuram & diuisionem animorum importat. Et quia multiplex est diuisio, ideo schisma in sacris literis accipitur primò pro quacunque diuisione siue opinionum siue voluntatum: & sic accipitur Ioh. 9. vbi dicitur quod erat schisma, hoc est diuersæ opinioniones inter Iudeos de Christo: quia aliqui opinabantur eum esse à Deo missum, alij verò oppositum. Secundò accipitur pro quacunque illicita diuisione siue discordia aut dissensione: Et sic accipitur 1. Cor. 1. Id ipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, quod exponens D. Th. dicit, Vnò dicatis omnes, hoc est omnes eandem fidem confiteamini, & eandem sententiam proferatis, de his quæ sunt communiter agenda, iuxta illud Rom. 15. Vt vnanimis vno ore honorificetis Deum, & non sint in vobis schismata, quia vnitas ecclesiastica diuidi non debet. In cuius signum, Ioh. 19. de tunica inconsuturili milites dixerunt: Non scindamus eam. Sunt autem proprie accipièdo schismata, quando vel propter diuersam fidei confessionem, vel propter diuersas sententias de agendis: homines unius collegij, Ecclesiæ, vel cõmunitatis, in diuersas partes separantur, secundum illud Esa. 22. Scissuras Dauid videris, vbi glo. interlinearis dicit, schismata. s. Ecclesiæ. Propriè simè tamen loquendo dicit diuisionem seu dissensionem ab vnitate vniuersalis Ecclesiæ, per inobedientiam & rebellionem. Vnitas autem Ecclesiæ in duobus attenditur. s. in connexionione membrorum ad invicem siue cõmunicatione: & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad vnum caput, secundum illud Colo. 2. Inflatu sensu carnis suæ, non tenes caput, ex quo totum corpus per nexus & cõiunctiones ministraturum & constructum, crescit in augmentum Dei. hoc autem caput est ipse Christus, cuius vicè gerit in Ecclesia summus pòtifer. Et ideo schismatici dicuntur: quicunque membris Ecclesiæ subditis communicare recusat: & quicunque subesse renuunt summo pòtifici, sicut in 1. schismate Chore, Darthæ & Abirò cõcoplicibus suis renuerunt subesse Moyse duci populi Dei Israel, ut dicitur Nu. 16. & 3. Reg. 12. 9. decem tribus contempto rege suo, sibi statuerunt alium regem, s. Hieroboam. Et quemadmodum hæresis opponitur fidei, sic schisma vnitati charitatis Ecclesiæ. & ideo sicut fides & charitas sunt diuersæ virtutes: sic etiam hæresis & schisma sunt diuersa vitia, & sicut quicunque caret fide, caret charitate, sed non econtra: sic quicunque est hæreticus, est schismaticus, sed non econuerso. Et hoc est quod dicit D. Hiero. ad Gal. Inter schisma & hæresim hoc interesse arbitror: quia hæresis peruersum dogma habet, schisma ad ecclesiam separat. Et sicut amissio charitatis est via ad amittendam fidem, secundum illud 1. ad Tim. 1. A quibus quidam aberrantes. s. à charitate, cõuersi sunt in vaniloquium, ita etiã schisma ad hæresim. Vnde 1. Cor. 11. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nã oportet hæreses esse. Vnde D. Hiero. vbi supra, subdit: quod schisma à principio in parte potest intelligi diuersum ab hæresi. Cæterum nullum schisma est, nisi sibi aliqua hæresim cõiungat, ut rectè ab Ecclesia recessum videatur esse: & est peccatum mortale. Et quia schismatici in duobus peccat, ideo dupliciter puniuntur. Primò peccat, quia separat se à cõmunionem membrorum Ecclesiæ: & quantum ad hoc conueniens eorum pœna est, quod excommunicentur & ab Ecclesia separentur,

2. 2. 9. 39. in lib. Etym.

Schismatici proprie quid dicantur.

Schisma & hæresis quomodo differunt.

Schismaticorum pœna.

tur, sicut Dathan & Abiron à multitudine filiorum Israel. Secundo peccant, quia recusant subici capiti Ecclesie, & ob hoc merito ab omni dignitate & potestate ecclesiastica & iurisdictionali deponuntur & priuantur, vt habetur in c. vnico, de hære. lib. 6. Et vltra hoc dicit D. Tho. quia coherceri recusant per spirituales potestatem Ecclesie, iustum est vt temporali potestate coerceantur, non solum ipsi, sed etiã eis adhaerentes, fautores, & receptores, iuxta illud Num. 16. Recedite à tabernaculis hominũ impiorũ, qui schisma fecerint, & nolite tangere ea quæ ad illos pertinent, ne forte inuoluamini peccatis eorum. De schismaticis diffusè tractat D. Cardin. de Turre cremata 4. lib. summæ de Ecclesia, part. 1. ca. 9. vbi recitat viginti schismata quæ fuerunt in Ecclesia, deinde quomodo schismata debeant tolli, & quid faciendum est populo Christiano tempore schismatis, quando nullus habetur pro indubitato papa, quæ ne prolixior fiam, omitto.

Ver. 8.

DE BELLO.

2. 2. 9. 40. Bellum differt à pugna & rixa.

Bellum propriè est hostilis defensio, per quam arma mouentur ad tuendum vel defendendum. Bellum publicum, aut aggrediendum & vindicandum de iniuriis & nocumẽtis eidem illatis. Et differt à pugna & rixa: quia pugna potest esse sine armis: & rixa est inter priuatas personas cũ armis vel sine armis. Bellum de se non esse illicitum, constat ex veteri testamento, in quo Dominus multoties filios Israel bellare præcepit. Et quauis bella antiqui testamenti figurarent bella spiritualia, in quibus Christiani præliari debent: (vt dicitur E phes. 6. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, aduersus spiritualia nequitia in caelestibus.) Non tamen sequitur quod bella in lege euãgelica sint illicita. D. enim Ioan. Bapt. (à quo nouum testamẽtum inchoatur, iuxta illud Matth. 11. Omnes prophetæ & lex vsq; ad Ioannem) militibus ad se venientibus & querentibus quid faciẽdum erat eis, bella nõ prohibuit, sed à quibus in bello abstinendum erat docuit, Luc. 14. Neminem (inquiens) conuocatis, neq; calũniam faciatis: contenti estote stipendiis vestris. D. Aug. in sermone de puero Ceterionis, huic locũ tractans ait: Si Christiana disciplina omnino bella culparet: hoc potius consilium salutis penitentibus in euãgelio daretur, vt arma abicerent, sèque omnino à militia abstraherent, quod cõsultum non est, sed tantummodo dictum. Neminem concuocatis, & c. Estote contenti stipendiis vestris: quibus proprium stipendium sufficere præcepit, arma non prohibuit. Et Rom. 13. Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in ira ei qui malũ agit. Sequitur, Ideo & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Si igitur gladio materiali licitũ est vindicare iniurias & mala illata priuatis personis: à fortiori reipublicæ & principibus. Vnde

Psal. 81.

Psal. 81. Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. Nec obstat quod dicit Christus, Mat. 26. Omnes qui acceperint gladium, gladio peribũt: intelligitur enim autoritate priuata, vt

2. li. con. Ma. In lib. de ser. do. in mont.

In epist. ad Marcellum.

Mat. 10.

D. Aug. dicit. Nõ obstat pariter illud quod dicitur Mat. 5. Ego autem dico vobis nõ resistere malo, & Rom. 12. Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Quia D. Aug. dicit, illa esse semper seruanda in præparatione animi, vt. s. semper homo paratus sit non resistere, vel se nõ defendere si opus fuerit, sed quandoq; est aliter agendum propter commune bonum. Vt etiam illorũ cum quibus pugnatur. Vnde D. Aug. Agenda sunt multa etiam cum inimicis benignè. Nam cũ licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quando nil est infelicitis infelicitate peccatũ, qua gehennalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Nec etiam illi qui iusta bella volũt, paci cõtrariantur, nisi diabolice, quã Christus nõ venit mittere in terram. Vnde D. Aug. ad Bonificiũ, non queritur pax vt bellum exercentur: sed bellum queritur, vt pax exerceatur. Est ergo bellũ do pacificũ, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatẽ vincẽdo perducas. Nec exercitia hominũ ordinata & spectantia ad res bellicas sunt prohibita, sed inordinata & piculosa quæ sũt in torneamentis: ex quib; occisiones & depraedationes proueniunt. Apud antiquos autem exercitationes ad bella sine huiusmodi periculis erãt. Et ideo vocabãtur meditationes armorũ, vel bella sine sanguine, vt habet D. Hiero. in quadã epist. Ad hoc autẽ quod bellũ sit iustum, quinq; requirũtur. Primum auctoritas suprema in principe indicẽte, sine cuius mandato bellũ gerendũ est: non enim pertinet ad priuatã personã bellũ mouere, aut alios ad id congregare: quia potest ius suũ prole qui iudicio superioris: qui si negligẽs fuerit, potest iudici à principe petentis: & p. principẽ intellige habentem cõmunitatem perfectam, hoc est papam, imperatorem & regẽ, & dominium liberũ habentẽ, hoc est qui superiorem nõ habet, siue non recognoscit in terris. Secundo, requiritur causa iusta, vt. s. illi qui impugnantur, per aliquam culpã impugnationem mereantur. Vnde D. Aug. ait, Iustè bella solent diffiniri, quæ vlciscuntur iniurias. Si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vel vindicare neglexerit quod à suis improbè factũ est, vel reddere quod per iniuriam ablatum est. Tertio requiritur quod intentio bellantiũ sit recta. Vnde D. Aug. ait: Apud vos cultores Dei etiam illa bella pacata sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio gerũtur, vt mali coerceantur, & boni subleuentur. Potest autem cõtingere quod sit legitima autoritas indicentis bellum, & causa iusta: nihilominus tamẽ propter prauã intentionẽ bellũ redditur illicitum: dicit enim D. Aug. Nocendi cupiditas, vlciscẽdi crudelitas, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominãdi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpãtur. Quarto status, quod non sint clerici: quia Petrus in persona clericorum dictum est Mat. 26. Cõuerte gladiũ tuum in vaginam. Si non licet clericis se immiscere negotiis secularibus siue negotiationibus, propter inquietudines quæ repugnant officio eorum. 2. Tim. 2. Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus:

Quinq; ad bellum iustum requisita.

Lib. 83. q.

In lib. de de. verbũ. Do.

Lib. cõ. Faust.

secularibus: à fortiori in bellicis certaminibus, quæ multo maiores habent inquietudines. Præterea omnes ordines clericorũ ordinãtur ad altaris ministerium, in quo sub sacramento representatur Christi passio, & eius sanguinis effusio, secundũ illud 1. Cor. 11. Quotiescũque manducabitis panẽ hũc, & calicẽ bibetis esse ad propriã sanguinis effusionẽ pro Christo, vt imitentur opere quod gerunt ministerio, & propter hoc institutũ est, vt effundentes sanguinem etiã sine peccato, sint irregulares, & nõ possint in diuinis ministrare. Et in signũ & figurã huius, cũ Dauid vellet edificare templum nomini Domini, dictũ est ei à Domino: Multum sanguinem fudisti, & multa bella bellaisti, non poteris edificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine, 1. Paral. 22. Nec obstat quod exercere bella iusta & defendere reipublicam nõ sit peccatũ, imò meritum: non tamẽ licet clericis, qui ad opera magis meritoria sunt deputati & cõsecrati: sicut vouẽtibus virginitatẽ non licet vacare generationi, in qua vxorati possunt mereri, propter maiorẽ obligationem: sic clericis nõ licet vacare exercitio belli, quãuis prælati & clerici autoritate superioris possint interesse bellis: nõ quidem vt ipsi manu propria cerent, sed vt iustè pugnantibus spiritualiter subueniant suis exhortationibus & absolutionibus: sicut in veteri lege mādabatur Iosue, q. sacerdotes sacris buccinis in bello clagerent. Et ad hoc primo fuit cõcessum, quod episcopi & clerici ad bella procederent. Quod autẽ aliqui manu propria pugnet, abusus est, nisi in casu extremẽ necessitatis. Et licet prælati nõ solum debeãt resistere lupis, qui spiritualiter inficiũt gregem, sed etiã raptoribus & tyrannis, qui corporaliter vexãt: nõ tamẽ materialibus armis & in propria persona vtendo, sed spiritualibus. Vnde A post. Arma militiã nostrã non sunt carnalia, sed potẽtia Deo, quæ quidem sunt salubres admonitiones, deuotæ orationes, & cõtra pertinaces excommunicationis sententia. Possunt tamen in aliena persona disponere & inducere ad bellandũ bella iusta: cõ quod bella tẽporalia & corporalia in populo fideli, sunt referenda ad bonũ spirituale diuinum, cui clerici deputãtur. Omnis enim potẽtia, vel ars, vel virtus, ad quã pertinet finis, habet disponere de his quæ sunt ad finẽ, de his amplius vide D. Cardinalẽ de Turre cremata in summa de Ecclesia c. 114. propositione 6. vbi allegat D. Bernard. ad Eugeniũ papam, sic scribentem: Quid tu gladium denuo vsurpare tentas, quem semel iustus es ponere in vaginã: quem tamen qui tuum negãt, nõ satis videntur mihi attẽdere verbũ Domini dicẽtis: Cõuerte gladium tuum in vaginã. Cuius ergo est? Et si ipse tuo forsitan nutu, hoc est exhortatione, dispositione, præcepto, quauis nõ tua manu euaginãndus sit. Quod tamen (vt suprà dictum est) nõ licet, nisi in extremẽ necessitatis articulo: in quo cui libet iure natura: (quod nõ destruitur per ius diuinum positũ) licitũ est tueri vitam suam, & reipublicæ bonum. Nec obstat quod fiat irregularis, quia sine peccato quis effici potest irregularis, vt bigamus. Quinto requiritur debitum tempus. s. ne die festo fiat: quia præceptum de sanctificatione sabbati ligat omnes, hoc tamen intelligendũ est, nisi aduersarij aggredierentur. Vnde 1. Macha. 2. dicitur. Cogitauerunt laudabiliter Iudæi dicentes: Omnis homo quicunq; venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus aduersus eũ: quia abstinere à bello, imminere tali necessitate, esset tẽtere Deum: observatio enim festorum nõ impedit ea quæ ordinãtur ad ordinis salutem, etiã corporalem. Vnde Dominus arguit Iudæos, Ioh. 7. dicens: Mihi indignamini quia totum hominẽ sanum feci in sabbato. & inde est quod medici licitè possunt medicari homines in die festo: multo magis seruãda est salus reipublicæ, per quam impediũtur occisiones plurimorum, & innumera mala tẽporalia & spiritualia, quã salus corporis vnus hominis. ¶ Vt insidias in bello D. Aug. dicit esse licitũ, ait enim: Cũ iustum bellum suscipitur, vtrum apertè pugnet aliquis an ex insidiis, nil ad iustitiã interest, & hoc probat autoritate Domini, qui mādauit Iosue vt insidias poneret habitatoribus ciuitatis Hai. Quauis enim nunquam liceat mentiri, aut promissum nõ seruare, etiam hosti in his quæ sunt secundum iura bellorum, vt D. Ambro. dicit: tamen licitum est nobis occultare dictum vel factum nostrum hosti: vel eidem aperire propositum aut intellectũ nostrum, quid ex aliquibus præstitutis facere proponamus: non tamen hoc semper facere tenemur. Quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultanda, maximè in fidelibus, ne irrideant, secundum illud Mat. 7. Nolite sanctum dare canibus. Vnde multo magis ea quæ ad impugnadum inimicos paramus, sunt eis occultanda. Vnde inter cetera documenta rei militaris hoc præcipuè ponitur, De occultãdis consiliis, vt patet in lib. Stratagematum Frãcorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarũ, quibus licitum est vti in bellis iustis. Nec propriè huiusmodi insidia vocantur fraudes, nec iustitiã repugnãt, nec ordinatã voluntati: esset enim inordinata voluntas si quis vellet nihil sibi ab aliis occultari. ¶ Notandum quod dare auxilium in bello iusto nõ est peccatũ, quando certum est bellũ esse iustum. Si autẽ sit dubium, subditi excusantur, obediẽtes domino suo, vt habetur in c. qui culpatur. 23. q. 1. Non subditi autem non excusantur, neque etiam subditi, vbi certum est bellum esse iniustũ. In bello iusto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocẽtibus, qui sunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militem discernere & iudicare quis sit innocens. Sed in bello iniusto omnes tenentur, nisi forte excusentur ex ignorãtia, quæ nõ excusat à restitutione. In omni autẽ bello, siue iusto, siue iniusto, sunt quædam personæ exemptæ de iure cano. de quibus in tit. de treuga & pace. s. presbyteri, monachi, cõuersi, peregrini, & oratores. Ideo qui illos vexant, vel ab eis auferunt, non excusantur à peccato, nec à restitutione: nec etiam milites qui cõcuriunt vel calumniantur aut depraedantur eos, quos defendere deberent, vt dicit D. Caietanus in summula, super verbo Bellum.

Effundentes sanguinẽ quare sint irregulares.

2. Cor. 10.

Lib. 83. q.

Iosue 6.

In lib. de offic.

An liceat auxiliari bellantibus.

Personæ quibus non debet in bello iusto dãmum inferri.

Ver. 9.

DE DVELLO.

Duellū dupli-
citer accipitur.

Dvellum dicitur quasi duorum bellum siue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, à monos, quod est vnus. & machia, pugna, quasi pugna vnus contra vnum, siue singulare certa men. Ad cuius euidenciam sciendum quòd duellum dupliciter accipitur: vno modo largè & communiter, pro quacunq; pugna duorum, etiā si fiat sine periculo vitæ, aut membrorū mutilatione, & absque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquā aliā rationabilem causam, & tūc nō est peccatū, seruatis de ebis circumstantiis, cum nullo iure sit prohibitū, & aliquando cōducatur ad virtutem fortitudinis. Alio modo accipitur duellū propriè pro pugna duorū cum periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, ex cōdicto siue cōuentione & cōsensu partium, & ad alicuius rei probationem: vt. Vincens probasse credatur, & victus in probatione defecisse, ac si per testes vincens suam intentionem fundasset: & tunc semper est malum indicere vel acceptare: quia vterque eligit aliū occidere vel percutere autoritate priuata, & vsurpat diuinum iudiciū, quod de occultis sibi reseruauit: & est tētatio Dei, contra illud Mat. 4. Nō tentabis Dominum Deum tuum, qui non tenetur neque cōsuevit in huiusmodi tentatione miraculum ostēdere, imò plerunq; permittit innocentes propter huiusmodi tentationē succumbere, vt habetur in c. significantibus, extra de purgat. vulga. vnde D. Tho. dicit, quòd lex duellorum plus pertinet ad communem rationē sortium, quā iudicium ferri candentis, aut aquæ feruētis, cum non expectetur ibi miraculosus effectus, nisi fortè quando pugiles sunt valde impares virtute vel arte. Prohibitio duellorū habetur in c. cura, extra de purgat. vulga. & c. monomachia. 2. 2. q. 4. Cū igitur duellum propriè dictū, sit de se malum, sicut percussio aut occisio hominis autoritate priuata, & vsurpatio diuini iudicij; sequitur quòd nunquam potest licitè fieri, stante materia, seu nisi duellum resoluarur aut cōuertatur in defensionem. Et sic nō obstat quòd cuiuslibet est permīssum contra priuatum inuadentem se defendere pro consuanda vita, honore, & rebus suis: quia talis defensio non habet rationem duelli, quod (vt dictum est) importat quòd fiat ex cōdicto siue de consensu vtriusque partis: nec se defendit in alicuius rei probationem, sed inuitus ad sui vel suorum tuitionem, & idem videtur dicendum, secundum D. Caietan. in prædicta solutione ad tertium, quando accusator euidenter calumniatur & præualet contra innocentem ad mortem vel mutilationem in iudicio. Et sic sine dubio innocens occidetur vel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iustū bellum defensionem contra eum: propterea potest acceptare bellum, maxime de cōsensu principis, & tueri se meliori modo quo potest. Nec hoc est propriè duellum, nisi secundum apparentiā, sed defensio contra inuadentem: Non enim refert occidere aliquem gladio proprio vel alieno. vnde Nathā dixit ad Dauid: Vriam interfecisti gladio filiorum Amon. Nec obstat pariter quòd licitum sit bellū indicere, & indictum acceptare: ergo cum vnus & multa nō variēt speciem. (Eiusdē enim speciei est ab vno vel pluribus factum:) & duellum sit vnus contra vnum: sequitur quòd indicere duellum, ac etiam acceptare erit licitum: quia nō est simile, cum bellum nō debeat indici nisi à potentiori, vt quadam humana ratione & probabilitate, quasi certa sit victoria, aut saltem certū sit non succumbere. Quemadmodum iudex cōtra internos turbatores pacis non procedit, nisi habeat tot satellites, vt quasi certus sit quòd capiet malefactores: hoc autem seruari non potest in singulari certamine, quia non semper est par vtriusque conditio, & vni possunt accidere in illo actu aliqua, quæ fortiosem facient succumbere. vnde nunquam licitum est indicere duellum. Si verò iustum bellum sit defensionem, tunc nō est ex cōdicto siue ex cōuentione partium: quia suscipiēs bellum, cogitur & gerit personam defendentis & resistentis, siue propulsantis à se iniuriam, & tunc oportet imitari res naturales, quæ resistūt quantum possunt suis cōtrariis, & sic debet fortificari quantum potest vis resistitiua: quod fieri nō potest in duello: quia vnus non potest auxiliū cuiuscumque assumere. Vnde apparet quòd aliena est belli iusti vindicariui seu defensionis materia. ¶ Dicit præterea idem Caietanus, quòd quando inter duas partes est bellum, & pars quæ habet iustum bellum, cognoscit vires suas, & quòd oportet cōfligere & succumbere, aut duellum acceptare: tūc licitè acceptat: quia transfert quasi certum & probabilem casum siue ruina in dubiū & in spem victoria: vtendo omnibus suis viribus melius in duello quā in bello: & ideo non peccat, quia supponitur quòd ex parte alterius partis bellum sit iniustum, & ideo in tali casu non solum licet acceptare, sed etiā prouocare & resoluerè bellum in duellum, & ideo in tali casu non solum licet acceptare, sed etiā prouocare & resoluerè bellum in duellum, ad euitanda maiora mala & scādala, & tūc non habet propriè rationem duelli, sed defensionis. Nec obstat singulare certamen Davidis & Goliath: quia in bello ex parte David non mansit materia duelli, cum autoritate diuina ex instinctu Spiritus sancti, qui dedit Davidi potestatem occidendi Goliath, processerit, sicut nō mansit materia adulterij aut fornicationis in Ozea, cum iussu diuino accepit fornicariam. Et quāuis euitatio ignominie infurgens ex eo quòd nolit acceptare duellum, vilis & degeneris animi reputetur apud idiotas, qui multo magis appetant res tēporales, & gloriā pompamq; mūdā, quā ea quæ sunt rationis naturalis vel iuris diuini: & ideo videtur eis quòd euitatio ignominie sit sufficiens causa acceptandi duellū: nō tamē ita videtur sapiētibus, qui iudicāt secundū dictamē rationis naturalis, quæ iudicat quòd nullus pro quocūque tēporali bono debet trāsgredi præceptū iuris naturalis, & sic iudicāt nō debere eligi percussionē aut mortē pximi autoritate ppria. Nec etiā duellū est per se mediū ordinatū ad defensionē honoris: imò acceptans exponit se periculo maioris in honorationis & cōfusionis, si succubat. Ideo tuitio honoris nō potest resoluerè duellū in defensionē. ¶ Ex præmissis infertur quòd malè faciūt indicētes, acceptātes, inducētes, cōsentientēs, & aspiciētes duella

2. 2. q. 95. art. 7. ad 3.

Duellum propriè dictum, nunquam licitè fieri potest.

1. Reg. 12.

duella, absque displicentia animi, nec non iudices ac principes deferentes ea, vel non impediētes illa: quia cooperantur peccatis illorum. Possunt tamen permittere aliquando ex vrgenti causa, ad vitanda plurima homicidia vel turbationes, quæ possent oriri. Et sic dicitur Carolus Magnus, & D. Ludouicus de cōsilio prælatorum Ecclesie, duella aliqua solenni modo permisisse, sed non indixisse, aut cōcessisse. Tali enim vrgente causa non peccabāt, sicut nec permittendo lupanaria.

Ver. 10.

DE RIXA.

Rixa significat contradictionem in factis, sicut cōtentio in verbis. Vnde super illud Gal. 5. Rixæ dicit Gl. quòd rixæ sunt quādo ex ira se inuicem percutiunt. Ideo est quoddam priuatum bellum, quod inter personas priuatas agitur, & non autoritate publica, sed magis inordinata voluntate, & ideo semper rixa est peccatum. Et in eo qui alterum iniuste inuadit, est peccatum mortale, nisi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocuenti: inferre enim nocuentum notabile proximo, non est absque peccato mortali. Nam si solo animo repellēdi iniuriam illatam, & cum debita moderatōne se defendat, nō est peccatum, nec potest dici rixa ex parte eius. Si verò cum animo vindictæ vel odij, vel cum excessu debita moderatōnis se defendat, est peccatum, sed veniale, quando aliquis leuis motus odij vel vindictæ se immiscet, vel cum non multum excedit moderatam defensionē. Mortale autem est, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum vel eum grauius lædendum. Rixa includit contentionem: quia secundum Iud. inordinatio rixæ consistit in tribus. Primò, quia rixosus semper ad contradicendum est paratus, siue alius malè, siue benedicat aut faciat. Secundò, in ipsa contradictione & iurgio delectatur. Tertiò, quia ipse alios prouocat ad contradictionem, & tandem sequitur aggressio. Notandum etiam quòd cum quis iniuste resistit autoritati publicæ, aut ministrorum eius, peccat, & dicitur rixosus: non autem qui aggreditur autoritate publica. Rixa secundum D. Greg. 31. Moral. est filia Iræ, & Prover. 15. & 29. dicitur, Vir iracundus prouocat rixas.

Ver. 11.

DE SEDITIONE.

Seditio est discordia inter partes multitudinis, & conuenit cum bello, rixa, & schismate, & differt ab eis: conuenit quidem cum eis, quia tam bellum quā rixa & schisma important contradictionem & discordiam, sicut & seditio, quæ differt à bello & rixa in duobus: primò quidem, quia bellum & rixa important mutuum impugnationem in actu: seditio autē potest dici, siue fiat impugnatō huiusmodi in actu, siue sit præparatio ad talem impugnationem. vnde Glo. 2. Cor. 2. dicit: quòd seditiones sunt tumultus ad pugnam. Cū aliqui se præparant & intēdunt pugnare. Secundò differunt, quia bellum propriè est cōtra extraneos & hostes, quasi multitudinis ad multitudinem: rixa autem est vnus ad vnum, vel paucorum ad paucos. Seditio verò est inter partes multitudinis inter se dissentientes, cū vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum cōtra aliam. Et in hoc conuenit cum schismate, sed differt à schismate in duobus: primò, quia schisma opponitur vnitati spiritali multitudinis, hoc est vnitati Ecclesiasticæ: Seditio autem opponitur vnitati multitudinis secularis vel regni. Confunduntur tamen aliquando isti termini, & accipitur vnus pro alio: tamen secundum propriam considerationem sunt specialia peccata. Seditio ex suo genere est peccatū mortale graue. vnde 2. Cor. 12. Apost. inter alia peccata mortalia prohibet seditiones, tanquam paci & vnitati ac bono communi & iustitiæ oppositas. Dicitur autem seditiosus, qui seditionem prouocat & excitat, qui grauissimè peccat. Secundò, qui eos sequuntur, perturbantes bonum commune: illi verò qui bonum commune defendunt eis resistentes, non sunt dicēdi seditiosus, nec peccant, sicut nec illi qui se defendunt à particularibus aggressoribus: dicuntur rixosi, vt dictum est versic. præced.

Ver. 12.

DE SCANDALO.

Scandalum Græcè, secundum D. Hiero. super Mat. 18. dicitur, quod nos offensionem vel ruinā siue impactionem pedis possumus dicere, & trāslatum ad spiritualia dupliciter accipitur: vno modo largè, pro omni impedimento quod præstari potest alicui, siue impedimentū illud sit peccatum, siue nō, & hoc modo accipitur, cū Christus dixit Petro: Vade post me Sathana, quia scandalum (hoc est impedimentum) es mihi. Nitebatur enim Petrus propositum Christi impedire, nō tamen malo animo. Alio modo accipitur propriè, & potest sic definiri: Scandalum est dictum, vel factum, vel omīssum, præbens alteri occasionem ruinæ. In hac definitione non ponitur, cogitatū, vel concupitum, sicut in definitione peccati, eò quòd cogitatio vel concupiscētia cū sit occulta, non est obex alteri ad ruinam, nisi in quantum explicatur verbo vel scripto: scripta enim sub verbo quod excellentiam in manifestatione habet, comprehenditur. Dicitur autem minus rectum, non quia ab aliquo alio superatur in rectitudine, sed quia habet aliquē rectitudinis defectū, vel quia est secundū se malū, vt peccatū: vel quia habet speciem mali: sicut cū aliquis recumbit in idolo, siue comedit idolothyta: quauis enim hoc secundum se non sit peccatum, si aliquis hoc corrupta intentione non facit, tamen qui habet quandam speciem mali, vel similitudinem venerationis idoli, potest alteri præbere occasionem ruine. Ideo Apost. monet 1. ad Thes. 5. Ab omni specie mala abstinetē vos. Conuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum, vt comprehendantur tā illa quæ sunt secundum se peccata, quā quæ habent speciem mali. Dicitur autem præbens occasiōnem ruinæ, & non causam, eò quòd dicta vel facta alterius non possunt esse alicui causa sufficiens seu perfecta ruinæ & peccati, de cuius ratione est quòd sit volūtarium, possunt tamen esse occasio peccati dupliciter: primò per se, secundò per accidens, siue occasio data & accepta. Primò occasio

2. 2. q. 41. Rixa quid.

Rixa inordinata consistit in tribus.

2. 2. q. 42. Seditio quid.

Seditio est peccatum mortale ex genere.

2. 2. q. 43. Scandalū dupliciter accipitur. 2. ad 15. Scandalum propriè quid.

Occasio peccati data & accepta.

Scandalum actiuum & passiuum.

Scandalum contrariatur beneficentia.

Scandalum ex infirmitate & scandalum ex malitia.

1. Cor. 13.

data dicitur, quando aliquis aliquid dicit vel facit, quod est malum, vel habet speciem mali. Secundum occasio accepta & per accidens, cum aliquis de dicto vel facto recto alterius scandalizatur, prout dicit Apost. Rom. 7. Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: sed peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me. Sicut si ex mulieris pulchritudine accessu ad ecclesiam, aliquis scandalizatur. Et secundum hoc duplex assignatur a doctoribus scandalum. scilicet actiuum & passiuum. Scandalum actiuum est factum, & minus rectum, coram alio factum, inducens ad peccatum, siue alius peccet, siue non. Scandalum passiuum est peccatum promouens ex occasione data vel accepta, vel facto alterius. Et sic aliquando contingit scandalum actiuum & passiuum simul esse: quandoque verò alterum tantum actiuum sine passiuo, & passiuum sine actiuo. Ad sciendum autem quomodo & quando scandalum sit peccatum, & quod peccatum sit, notandum quod scandalum actiuum accipitur dupliciter. Vno modo formaliter & per se, & est dictum vel factum, & c. cum intentione inducendi alium in ruinam siue ad peccatum: & secundum hoc scandalum est speciale peccatum, sicut adulterium & homicidium, cum habeat specialem rationem deformitatis. scilicet in inducere ad peccatum. Finis enim in moralibus dat speciem, & opponitur beneficentia, que habet facere & inducere ad bonum, & scandalum ducit ad malum. Contrariatur etiam correctioni fraternae, quae retrahit a peccato, & scandalum inducit ad peccatum: & si per dictum vel factum veniale aliquis intendit inducere alium ad peccatum veniale, peccat venialiter. Si verò per dictum vel factum mortale intendit inducere ad peccatum mortale vel veniale, peccat mortaliter, iuxta illud Mat. 18. Vx homini illi per quem scandalum venit. Secundò scandalum actiuum accipitur materialiter, cum aliquis per dictum vel factum minus rectum, non intendit dare alteri occasionem ruinae, sed solum suam satisfacere voluntati: & sic non est speciale peccatum. Quia quod est per accidens, non constituit speciem, sed est circumstantia aggravans, quae reducit actum ad speciem scilicet: sicut detractionis praeter intentum, reducit ad speciem detractionis. Nec obstat quod dicitur Mat. 18. Necesse est ut veniat scandalum: quia non est intelligendum de necessitate absoluta, sed conditionata, supposita malitia hominum, vel de necessitate infallibilitatis, supposita praescientia Dei, & in sensu composito, sicut dictum est de hac propositione, Oportet haereses esse. Scandalum autem passiuum non est speciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit secundum quodlibet genus peccati. Nec hoc quod est occasio sumere, dat rationem peccati, nec est circumstantia aggravans, sed demonstrat infirmitatem peccatis, & aliquo modo excusat. Scandalum iterum diuiditur in scandalum ex infirmitate, quod est scandalum pusillorum: & in scandalum ex malitia, quod dicitur scandalum Phariseorum. Scandalum ex infirmitate est, quod provenit ex ignorantia vel passione. Scandalum ex malitia est, quando aliquis scandalizatur de bono, sicut Pharisei. Propter scandalum phariseorum non sunt omittenda spiritualia, quae sunt de necessitate salutis, siue quae cadunt sub praecipio: sicut ire ad ecclesiam diebus festiuis, audire missam, confiteri, & alia huiusmodi: & sic debet intelligi dictum D. Greg. super Ezech. Si de veritate scandalum sumitur, vitium scandalum permittitur, quam veritas relinquatur. Non debent etiam propter scandalum phariseorum praetermitti temporalia nobis ad conseruandum pro aliis commissa, sicut bona Ecclesiae committuntur praelatis, & bona Reipublicae lectoribus, talis conseruatio sicut & depositorum imminet his quibus commissa sunt, ex necessitate officij: & ideo non sunt propter scandalum dimittenda, sicut nec alia quae sunt de necessitate salutis. Ea ob rem D. Tho. Cantuariensis repetit res Ecclesiae suae cum scandalum regis Angliae. Spiritualia verò quae non sunt de necessitate salutis, propter scandalum pusillorum sunt occultanda, vel interdum differenda, ubi periculum imminet. quosque reddita ratione attenda capacitate infirmitatis, scandalum cesset. Sicut infirmitas pœnarum, quae sunt medicinae ad cohibenda peccata, & in tantum habent rationem iustitiae, in quantum per ea peccata cohibentur. Si verò manifestum sit quod per infirmitatem pœnarum plura & maiora mala sequantur, tunc est differenda, vt D. Aug. in lib. contra Epist. Parmeniani dicit: Vbi schismatis periculum timetur, a punitione peccatorum cessandum est. Et similiter veritas doctrinae, quae secundum congruentiam temporis & personarum proponere debet ille cui incumbit dicendi officium sicut & alia opera misericordiae. Nunquam tamen propter quodcumque scandalum debet homo praetermissa veritate falsitatem docere. Si autem post reddita ratione & intellectum, scandalum duret, iam videtur ex malitia esse. Et sic propter ipsum non sunt spiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona, quae nostra non sunt, de quibus supra dictum est, propter scandalum pusillorum non sunt dimittenda, sed quae nostra & quorum sumus domini, debemus ea dimittere, ea tribuendo, si ea apud nos habemus, vel non repetendo, si apud alios sunt, vel differendo, vel aliter scandalum sedando. scilicet per aliquam admonitionem. Ideo Apost. seminans spiritualia non accipit stipendia temporalia, ne offendiculum daret euangelio Christi. Quia scandalum quod videbat Apost. procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideo ad tempus abstinendum erat ab expostulatione stipendiorum, vt prius instruerentur esse debita. Et ex simili causa Ecclesia abstinet a decimis exigendis in aliquibus terris, in quibus non est consuetum decimas soluere. Si verò scandalum nascitur ex malitia, quemadmodum scandalum Phariseorum, & propter eos qui sic scindala cõcitant, non sunt temporalia dimittenda: quia hoc noceret bono communi, daretur enim aliis rapiendi occasio. Noceret etiam ipsis rapientibus, qui rapiendo aliena, in peccato manerent. vnde D. Greg. in Moral. dicit. Quidam domini cum temporalia nobis rapiunt, solummodo sunt tolerandi. Quidam verò aequitate seruata prohibendi, non sola cura, ne nostra subtrahantur, sed ne rapientes non sua, seipso perdant. Nec obstat quod dicitur Mat. 5. Et qui vult tecum contendere in iudicio, & tuni-

cam

In lib. de Ser. Dom. in men.

2. 2. 9. 4. 4.

2. Cor. 3.

An praecipium de dilectione Dei possit impleri in via.

cam tuam tollere, da ei & pallium, & 1. Cor. 6. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis fraudem patimini? Quia D. August. dicit illud praecipium intelligendum esse secundum preparationem animi, vt. homo sit paratus prius pati iniuriam vel fraudem, quam iudicium subire, si hoc expediat: quandoque tamen non expedit, praecipue si sit scandalum Phariseorum. Non tenetur tamen homo propter scandalum & peccatum mortale vitandum in proximo, peccare venialiter: licet per veniale gratia per quam est hominis salus, non tollatur: Quia veniale in quantum disponit ad mortale, vergit in detrimentum salutis: licet ab illo quod aliis esset veniale, propter aliquam circumstantiam, adueniente scandalo, illa circumstantia auferretur, & non esset veniale. Sicut verbum otiosum est peccatum veniale, quando absque vtilitate dicitur, tamen si propter scandalum vitandum dicatur, non erit otiosum, neque peccatum: scilicet de mendacio officioso.

Ver. 13.

DE PRAECEPTIS CHARITATIS.

Præcepta charitatis non connumerantur in decalogo, eò quod omnia præcepta decalogi & aliarum virtutum ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. vnde 1. Tim. 1. dicitur: Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Et ideo præceptum charitatis est maximum, vt dicitur Mat. 22. Nec obstat quod charitas quae per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, facit nos liberos: cum vbi Spiritus Domini, ibi libertas: sed obligatio quae ex præcepto nascitur, opponitur libertati: igitur. Dicendum negando minorè, nisi in eo cuius mens est auersa ab eo quod præcipitur: sicut patet in his qui ex solo timore præcepta custodiunt. Sed præceptum dilectionis non potest impleri, nisi per propriam voluntatem: ideo libertati non repugnat. Et licet charitas sit vna virtus, tamen habet duos actus, quorum vnus ordinatur ad alium. Et cum præcepta dētur de actibus virtutum, ideo præceptum charitatis in duo diuiditur: & sic sunt duo præcepta. vnde 1. Ioan. 4. Mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum, & Mat. 22. In his duobus mandatis tota lex pēdet & propheta: quauis Apost. Rom. 13. dicat, Qui diligit proximum, legem impleuit: Quia non excludit dilectionem Dei, quae includitur in dilectione proximi tanquam finis: proximus enim diligitur propter Deum. Et licet in aliis præceptis modus charitatis non cadat sub præcepto, quia non tenemur ea implere in charitate. Modus tamen dilectionis in præcepto charitatis respectu Dei, cadit sub præcepto. Ideo Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua: dimittitur, ex tota fortitudine tua: sed additur, ex tota mente tua. Mat. 12. ponuntur quatuor. scilicet Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex tota virtute. Et haec quatuor etiam rāguntur Luc. 10. Nam loco fortitudinis & virtutis ponitur, ex omnibus viribus tuis. Per cor intelligitur voluntas: quia sicut cor corporale est, primum principium omnium corporaliū motuū: ita etiam voluntas omnium actuum humanorum, maxime quantum ad intentionem finis vltimi, qui est obiectum charitatis. Tria autem sunt quae mouentur à voluntate. scilicet intellectus, appetitus sensitiuus, qui dicitur vis appetitiua inferior, & vis executiua exterior. Intellectus significatur, per mentem, vis appetitiua per animam, vis executiua exterior per fortitudinem, virtutem, seu vires. Praecipitur ergo nobis vt tota nostra interior feratur in Deum, quod est ex toto corde: & quod intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente: & quod appetitus noster sensitiuus reguletur secundum Deum, quod est ex tota anima: & quod exterior actus noster obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus. D. Chryl. super Matthaeum accepit euerteret dictum sit, cor & animam. D. verò Aug. in 1. de Doctrina Christi. refert cor ad cogitationes, animam ad vitam, mentem ad intellectum. Quidam verò dicunt, ex toto corde, ex toto intellectu, tota anima, hoc est memoria: vel secundum Greg. Nicenum, per cor significatur anima vegetabilis, per animam anima sensitiua, per mentem, intellectus. Quia hoc ipsum quo nutrimur, sentimus, & intelligimus, debemus referre in Deum. Prima tamen expositio clarius videtur. Quidam intelligentes hoc præceptum de conatu & intentione, voluerunt dicere quod hoc præceptum non potest impleri in hac via: & allegant D. Aug. in lib. de Perfectione Iustitiae, vbi ait quod in plenitudine charitatis patriae præceptum illud implebitur. Nam cum aliquid adhuc est carnalis concupiscentiae quod continendo frenatur, non ex tota anima diligitur Deus. Sed quia ex hoc sequeretur quod Deus praecipisset impossibile, quod est blasphemum, secundum D. Hiero. in explanatione Catholicae fidei: ideo D. Tho. distinguit, dicens quod præceptum aliquod dupliciter potest impleri: Vno modo perfecte, alio modo imperfecte. Perfectè quidem impletur præceptum, quando peruenitur ad finem. Sicut si dux exercitus praecipiat militibus vt pugnet, ille perfectè implet præceptum qui pugnando vincit hostem, quod dux intendit, ille autem implet, sed imperfectè, cuius pugna ad victoriam non pertingit, non tamen contra disciplinam militarem agit. Deus autem per hoc præceptum intendit vt homo sibi totaliter vnatur, quod fiet in patria, quando Deus erit omnia in omnibus. Ideo plenè & perfectè in patria implebitur. In via autem impletur, sed imperfectè. Et tamen in via tantò vnus alio perfectius implet, quāto magis accedit per quandam similitudinem ad patriam perfectionem. D. Aug. vbi supra, dicit quod ista perfectio non praecipitur homini in hac via, sed praecipitur charitatis ostenditur quomodo currendum est. Non enim rectè curritur, si quod currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis praecipitis ostenderetur? Alij dicunt quod impletur hic etiam perfectè secundum intentionem praecipientis, hoc est secundum quod Deus vult hoc præceptum impleri in via. Non enim intendit quod intēsuè impleamus, quia est impossibile: sed appetiatiuè, vt dicitur est: sic quod magis appetiatur Deum, quam quae cuique alia bona: & quod malimus omnia alia amittere & perdere, quam Deum offendere. Nec peccat, qui vxorē aut filios interiori actu diligit quam Deum: dū tamen plus diligit Deum appetiatiuè, vt di-

A a 3

ctum est. Vnde sequitur quod homo omnia quae diligit, debet in Deum ordinare, & omnia propter Deum diligere, etiam ipsam beatitudinem aeternam, quam consecutus est, quia si in illa sisteret, diligeret Deum amore concupiscentiae; & peccaret seipsum plus quam Deum diligendo, & Deum finaliter ad se ordinando.

DE VIRTUTIBVS MORALIBVS IN-

FVSIS ET DONIS.

CAP. XIII.

VIA dictum est de virtutibus Theologicis quae sunt infusae, & procedunt a gratia in ordine ad Deum, quae habet pro obiecto: consequenter dicendum est de virtutibus moralibus infusis, & donis Spiritus sancti, quae etiam fluunt ab ipsa gratia, sicut virtutes Theologicae. Nunc igitur agendum de virtutibus moralibus infusis, quae tot & tantae sunt, & tot partes habent, sicut morales acquiruntur, & similia obiecta. In hoc solum differunt, quod morales acquiruntur ordinatae in fine naturali, & morales infusae cum partibus suis in fine supernaturalem, & sicut acquiruntur regulatur per prudentiam acquiruntur, in qua conectuntur (vt dictum est) sic morales infusae per prudentiam infusam, quae charitati conectitur. Harum virtutum infusarum necessitate ostendit D. Th. dicens, quod cum charitate infunduntur simul omnes virtutes morales. Cuius ratio est: Quia Deus non minus perfecte operatur in operibus gratiae, quam in operibus naturae: Sed in operibus naturae videmus quod non inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quin inueniantur ea quae sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inueniuntur organa, quibus perfici possint opera, ad quae peragenda anima habet potestatem: Manifestum est autem quod charitas (in quantum ordinat hominem ad vltimum finem) est principium omnium bonorum operum, quae in fine vltimum ordinari possunt. Et ideo oportet quod cum charitate simul infundatur omnes virtutes, quibus homo perficit singula genera bonorum operum. Et sic non solum habet connectionem propter prudentiam infusam, sed etiam propter charitatem, quae sola non sufficit: Quia ad hoc quod actus in inferiori potentia sit perfectus, requiritur quod non solum adsit perfectio in superiori potentia, sed etiam in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentum non esset bene dispositum. Vnde ad hoc quod homo bene operetur in his quae sunt ad finem, non solum oportet quod habeat virtutem qua bene se habeat circa finem, sed etiam virtutes quibus bene se habeat erga ea quae sunt ad finem. Nam virtus quae est ad finem, se habet vt principalis, respectu earum quae sunt circa media, quae se habet vt instrumenta. Nec obstat quod aliqui existentes in charitate, difficultatem patiuntur circa actus virtutum moralium: quia quodam contingit quod aliquis habet habitum, patitur difficultatem in operando: & per consequens non sentit delectationem & copiam in actu, propter aliquod impedimentum extrinsecum superueniens: sicut qui habet habitum scientiae, patitur difficultatem propter somnolentiam vel aliquam infirmitatem. Et similiter habentes habitum virtutum moralium infusarum, patiuntur interdum difficultatem in operando, propter aliquas dispositiones contrarias ex precedentibus actibus relictas. Quae quidem difficultas non accidit in virtutibus moralibus acquiruntur: quia per exercitium actuum quo acquiruntur, tolluntur contrariae dispositiones. Et licet Sancti (vt dicit Beda) de virtutibus quas non habent, potius se humiliant, quam gloriarentur de virtutibus quas habent, dicitur aliquas virtutes non habere, propter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quauis habitus omnium virtutum habeat.

Virtutum moralium infusarum necessitas.

§. I. DE DIFFERENTIA VIRTUTVM INFUSARVM A DONIS.

Vltra virtutes Theologicas & morales infusas fluunt a gratia septem dona Spiritus sancti, de quibus Esa. 11. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae & intellectus, Spiritus fortitudinis, Spiritus scientiae & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectum, scilicet, intellectus, sapientia, scientia, & consilium. Intellectus & sapientia ad intellectum speculatiuum, consilium & scientia ad intellectum practicum. Tria vero ad partem appetitiuam, scilicet, pietas, fortitudo, & timor. Pietas in voluntate, fortitudo in appetitu irascibili, & timor in appetitu concupisibili. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod in homine duplex est principium mouens: Vnum interius, quod est ratio: & aliud exterius, quod est Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur. Primo perfectione naturali per habitum conaturalem, scilicet, synderesim, quae est lumen naturale, per quod potest acquirere virtutes in ordine ad finem naturalem. Secundo perficitur a Deo quadam supernaturali perfectione per virtutes theologicas vel morales infusas in ordine ad finem supernaturalem, modo tamen quodam humano. Principium autem mouens ipsam rationem exterius, est Deus. Et cum omne quod mouetur oporteat proportionatum esse motori suo: haec est enim perfectio mobilis in quantum mobile, dispositio qua mouetur a suo motore. Et quanto mouens est altior, necesse est quod mobile tanto perfectiori dispositione ei proportionetur. Illa dispositio qua specialiter & modo quodam superhumano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Esa. Spiritus, ab inspiratione. Spiratio enim significat quaedam motionem ab exteriori. Et sic dona Spiritus sancti dicuntur perfectiones hominis, quibus homo disponitur ad hoc quod bene, propterea, & faciliter sequatur instinctum Spiritus sancti, qui aliquando specialiter mouet, iuxta illud Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: & Psal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia, si in hereditatem illius terrae beatorum, ad quam nullus potest peruenire, nisi moueatur & deducatur a Spiritu sancto. Esa. 5. dicitur, Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorsum non abij. & Philof. dicit, quod in his ad quae quis mouetur per spiritum

In c. de bo. for.

spiritum diuinum, non expedit consiliari secundum rationem humanam: sed sufficit quod sequantur interiore instinctum: quia mouentur a meliori principio, quam sit ratio humana. Et cum non sit omni spiritui credendum. i. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus an ex Deo sint: secundum principia quae dedit nobis Deus per lumen naturale vel fidei: sequitur quod quando aliquis instinctus indicat contraria legis naturae vel legis euangelicae, vt instinctus Lutheranorum nostri temporis, qui omnia quae in mentem veniebant, dicebant esse ex instinctu & motu Spiritus sancti, & ad haec venerunt dementiam quod dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulam debere commiseri, etiam si fuisset vxoratus. Illum instinctum non a Spiritu sancto, sed a diabolo manifestum est esse, nec proprie dicendum est instinctus, sed instigatio & suggestio demonis phantasiae hominis mouentis. Instinctus autem Dei est immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiue & immediare non potest, sed solus Deus, cuius motio non contrariatur legi naturae aut fidei.

Cave ab instinctu Lutheranorum.

Instinctus Dei quid.

Ver. 1. DE DEFINITIONE DONORVM.

Cum sic se habeant dona ad instinctum & motionem Spiritus sancti, sicut se habent virtutes ad motionem rationis: sequitur quod sicut virtutes infusae sunt habitus, sic etiam & dona. Sequela probatur ex definitione habitus: Ideo donum est habitus infusus, quo homo perficitur ad promptum & faciliter, & modo quodam superhumano, absque discursu in repentinis, sequendum & operandum secundum instinctum Spiritus sancti. Et differunt a virtutibus: quia virtus est habitus, quo homo perficitur ad promptum & faciliter sequendum & operandum secundum motionem rationis. Et cum omnes vires appetitiuae naturae sint moueri a ratione, ita etiam a Spiritu sancto, eo quod sit superior causa: consequens est quod sicut in omnibus potentis animae hominis, quae possunt esse principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et sic dona se extendunt ad omnia, ad quae se extendunt virtutes tam intellectuales quam morales. Ex praemis apparet primo quod dona sunt perfectiora & excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus etiam infusis, quia perficiunt hominem per comparationem ad nobilius principium, a quo mouentur. scilicet a Spiritu sancto, qui per dona ista mouet hominem modo quodam superhumano, & ideo videntur data in auxilium virtutum infusarum, sicut virtutes infusae in auxilium acquiruntur & naturalis luminis. Non autem sunt perfectiora virtutibus theologis. Vnde talis est comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritu sancto mouenti, qualis est moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quae est virtutum moralium motiua. Secundo apparet quod dona sunt conexa, cum fluant a gratia: manebuntque cum ea in patria, quantum ad essentiam, quantum non quantum ad omnes operationes, cum non maneat materia circa quam operentur.

Dona Spiritus sancti sunt habitus a virtutibus distincti.

§. 2. DE DONO INTELLECTVS.

Donum intellectus est habitus, qui dicitur lumen supernaturale, superadditum lumini naturali quod est synderesis, datum homini ad intelligendum & penetrandum ea quae nobis supernaturaliter innotescunt. Sicut enim lumen naturale est circa ea quae primordialiter & naturaliter cognoscimus: sic donum intellectus est circa principia cognitionis gratuita. Ad fidem enim pertinet illis assentire: ad donum autem intellectus pertinet mente penetrare ea quae dicuntur, & maiorem certitudinem dare. Donum intellectus cum fluat a gratia, non inuenitur in existentibus in peccato mortali, sed bene in omnibus habentibus gratiam, & datur contra hebetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, possint hebetudinem pati circa aliqua quae sunt praeter necessitatem salutis: sed circa ea quae sunt de necessitate salutis, sufficienter instruuntur a Spiritu sancto, secundum illud i. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus: non enim se subtrahit Spiritus sanctus circa ea quae sunt necessaria ad salutem: quauis circa alia aliquando se subtrahat, vt non omnia ad liquidum per intellectum penetrari possint, ad hoc quod materia & occasio superbia subtrahatur. Et quauis peccatores habentes fidem, intelligant ea quae proponuntur credenda, non tamen plenè intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus pertinet ad cognitionem speculatiuam & practicam, non quantum ad iudicium, sed vt capiantur & penetrantur ea quae dicuntur.

2. 2. q. 8.

§. 3. DE DONO SCIENTIAE.

Sicut donum intellectus ordinatur ad perfectionem fidei quantum ad apprehensionem, sic & donum scientiae quantum ad iudicium. Aliud enim est assentire, quod pertinet ad fidem: aliud penetrare, quod pertinet ad donum intellectus. Aliud est habere certum & rectum iudicium de his quae sunt fidei, discernendo quae sunt credenda aut non credenda, quod pertinet ad donum scientiae. Haec scientia non prouenit ex discursu, sicut scientia humana, quae per demonstrationem acquiritur: nec est etiam discursiua, sed sicut in Deo est certum iudicium veritatis absque omni discursu per simplicem intuitum: ideo scientia diuina non est discursiua aut ratiocinatiua, sed absoluta & simplex. Quo ad hoc assimilatur scientia quae ponitur donum Spiritus sancti, cum sit quaedam participata similitudo ipsius, quae differunt a scientia quae ponitur ab Apostolo. 2. Cor. 12. gratia gratis data: quia aliud est scire quid homo credere debeat, discernens credenda a non credendis, quod pertinet ad donum scientiae: & aliud scire fidem manifestare, quod pertinet ad sermonem scientiae, quod non est commune omnibus iustis, sicut donum scientiae, & similis differentia est inter donum sapientiae, & sermonem sapientiae. Differunt etiam donum scientiae a dono sapientiae: quia sapientia importat certitudinem & certitudinem iudicij, ac etiam discretionem credendorum a non credendis, per causam altissimam quae est Deus: donum autem scientiae idem importat, sed per causas secundas:

1. 2. q. 9.

ideo donum scientiæ est circa res creatas, donum autem sapientiæ primò & principaliter circa res diuinas, & ex consequenti circa res creatas, pro quanto per res diuinas perfectius iudicat de rebus creatis. Et quemadmodum fides primò & principaliter in speculatione cõsistit, in quâ tum inhæret primæ veritati: sic donum scientiæ primò & principaliter respicit speculationem, in quâ tum per ipsam scientiam scit quid fide tenere debeat. Secundariò autem se extendit ad operationem, secundum quod per scientiam credibilium, & eorum quæ credibilia consequuntur, dirigimur in agendis. Ex prædictis patet primò, quod triplex est scientia: Quædam enim est humana & acquisita: quædam est donum Spiritus sancti, cõmunis omnibus iustis: quædam est scientia, quæ est gratia gratis data certis personis ad aliorum vtilitatem. Secundò patet quòd nò est in cõueniens quòd ad eãdem virtutem ordinentur diuersa dona, sicut ad fidem ordinantur dona intellectus, scientiæ, & sapientiæ. Resultat etiã definitio doni scientiæ: Est enim habitus infusus à gratia fluës, quo homo à spiritu sancto mouetur ad habendum certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, ad discernendum credenda à nò credendis, ab iis quæ omni discursu per causas secundas siue creatas, & quo habet certum iudicium circa agenda, vt nullo modo deuiet à ratione iustitiæ, & hæc dicitur scientia Sãctorum, de qua Sap. 10. Iustum dedit dominus per vias rectas, & dedit illi scientiã Sãctorum.

Triplex scientia.

Donum scientiæ quid.

DE DONO SAPIENTIAE.

§. 4. **D**onum sapientiæ est habitus infusus, quo quis in gratuitis cognitionibus subito & pròptè secundum quãdam cõnaturalitatem per causam altissimã habet rectum & certum iudicium de his quæ sunt fidei: & differt à sapientiã quæ est virtus intellectualis: quia illa iudicat circa res diuinas ex rationis inquisitione & ratiocinatione, & acquiritur studio humano: sed sapientiã, quæ est donum de sursum, Ia. co. 3. & iudicat secundum quãdam cõnaturalitatem, vt D. Dion. ait: Hierotheus (hoc est sacer homo) est perfectus in diuinis, nò solum discens (per rationem) sed & patiens diuina. Huiusmodi autem passio siue cõnaturalitas ad res diuinas fit per charitatem, quæ vnit nos Deo, secundum illud 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. & sic sapientiã quæ est donum, causam quidem habet in voluntate, scilicet charitatem: sed secundum essentiã subiectiuè est in intellectu, cuius actus est rectè iudicare. Et quia iudicium sequitur apprehensionem quæ fit per intellectum, ideo sapientiã sequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quo ad apprehensionem se habet ad speculabilia & practica: sic donum sapientiæ quo ad iudicium. Vnde 1. Cor. 2. Spiritus sanctus iudicat omnia. Differt autem donum sapientiæ à fide: quia fides iudicat & assentit diuine veritati secundum seipsam: donum verò sapientiæ præsupponit fidem & donum intellectus: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit, vt dicitur in 1. Ethic. & sic sapientiã iudicat secundum quãdam cõnaturalitatem ad specialem instinctum Spiritus sancti abque præmeditatione, quod nò facit fides, & cum donum gratiæ fluat à gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus & solis iustis, quãtum ad ea quæ sunt necessaria ad salutem. Quia si natura nò deficit in necessariis, multo minus gratia. Vnde 1. Ioan. 2. dicitur: Et non est necesse vt quis doceat vos: vnctio enim docebit vos de omnibus, quodam altiori modo. Et quãuis aliqui baptizati, sint naturaliter stulti: habet tamen donum sapientiæ quãtum ad habitum, licet nò habeat quãtum ad actum, propter impedimenta extrinseca. Et licet ad sapientem pertineat ordinare, vt dicit Philof. nec omnes habentes gratiã sint prælati ad quos pertinet alios ordinare: tamen quilibet existens in gratia, habet ordinare actus suos, & de his iudicare, vt dicit D. Dion. in epist. ad Demophilum. Ex præmissis in hoc §. & §. præced. apparet quomodo triplex est sapientiã. Humana siue acquisita, infusa, & alia quæ est gratia gratis data, quæ dicitur sermo sapientiæ & quomodo differant inter se.

1. Nota.

Sapientiã triplex.

DE STULTITIA QUAE OPPONITVR SAPIENTIAE.

§. 1. **D**onum Sapientiæ, secundum D. Greg. 2. Mora. datur cõtra stultitiã, quæ cõtrariatur sapientiæ. Ad cuius euidentia sciendum est, quòd nomen stultitiæ, secundum Iud. videtur esse à stupore dictum. Stupor autem interpretatur sensuum alienatio, eò quòd sensus stupeant. Vnde stultus dicitur, qui propter stuporè nò mouetur. Et differt stultitiã à fatuitate: quia stultitiã importat hebetudinem & obtusionem cordis: Fatuitas autè importat totalem spirituales sensus priuationem. Et sic stultitiã opponitur sapientiæ cõtrariã: quia sapiens dictus est à sapore. Sicut enim gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum: sic sapiens ad discretionem rerum & causarum. Stultus autem nò bene, sed malè discernit & diiudicat: Fatuitas verò sapientiæ opponitur purè negatiuè: fatuus enim caret sensu iudicandi. Stultus habet sensum, sed hebetatur: sapiens verò subtilè & perspicacem. Insuper autem dicitur contrarius sapienti, eò quòd est sine sapore, discretionem, & indispositionem sensus. Vnde insipientia videtur esse eadem cum stultitiã. Præcipuè autè dicitur esse aliquis stultus, quãdo patitur defectum, qui attenditur secundum causam altissimã: nam si deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum, nò ex hoc vocatur stultus: sed cum circa causam altissimam. Potest autem aliquis pati stuporem in iudicando, dupliciter: vno modo ex indispositione naturali, quæ sæpe causatur ex acuitate. Alio modo in quãtum homo liberè immergit sensum suum rebus terrenis, maxime delectationibus gustus & tactus ciborum & venereorum, ex qua immersione redditur sensus eius ineptus ad percipiendum & intelligendum diuina, & iudicandum de illis, secundum illud 1. Cor. 2. Animalis homo nò percipit quæ sunt spiritus Dei: sicut homini habenti gustum in seculo malo humore, nò sapiunt dulcia. Et sic patet quòd duplex est stultitiã: quædam est naturalis, quæ dicitur amentia: & talis nò est peccatũ. Quædam est voluntaria, & hæc est duplex, sicut & sapientiã: Quædam enim est sapientiã mala, quæ dicitur carnis, siue huius seculi, mundana, terrena,

Duplex stultitiã.

terrena, carnalis, & diabolica, de qua Hier. 4. Sapientes sunt vt faciant mala, & Esa. 47. Sapientiã tua decepit te, & 1. Cor. 3. Sapientiã huius seculi stultitiã est apud Deum, & Rom. 8. Sapientiã carnis mors est, & 1. Cor. 1. Perdam sapientiã sapientum, & prudentiam prudentiũ respobabo. Huic sapientiæ opponitur stultitiã bona, quæ est contemptus terrenorum, de qua Christus, qui terrena & mundana contempnit, dicitur fuisse stultus. Vnde Salomon in eius persona dicit: Stultissimus sum virorum, & 1. Cor. 1. Quod stultum est Dei, sapientiũ est omnibus hominibus. Ideo ad hanc stultitiã hortatur nos Apost. 1. Cor. 13. Si quis videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sapiens sit. Quædam verò est sapientiã bona, quæ est virtus intellectualis vel donum Spiritus sancti. Et huic opponitur stultitiã voluntaria, quæ (vt dictum est) provenit ex immersione terrenorum: & est peccatum valde graue & periculosum, causãque multorum malorum. Et est filia luxuriæ secundum D. Greg. vbi enumerat duo inter filias luxuriæ, quæ pertinent ad stultitiã, scilicet odium Dei, & horrorem futuri seculi, quasi diuidens stultitiã in duas partes.

Prouer. 30.

31. Moral.

DE DONO CONSILII.

§. 5. **D**onum cõsiliij est habitus infusus, quo homo mouetur à Spiritu sancto ad bene & subitò inquirendum circa singularia cõtingentia, & cõmuniter ad rectè se habendum erga ea, & sciendum & seruandum se ab illis quæ impedimentum præstāt salutis. Donum cõsiliij differt à tribus prædictis: quia illa principaliter sunt circa vniuersalia: differt etiam à prudentia siue eubolia acquisita & infusa: quia illæ dirigunt hominem in inquisitione cõsiliij, secundum ea quæ hominis ratio comprehendere potest. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia singularia contingentia quæ occurrere possunt, eò quòd cogitationes mortalium timide sunt, & in certè prudentiã nostrã: & ideo indiget homo vt in inquisitione cõsiliij dirigatur à Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum cõsiliij, quo dirigitur homo, quasi cõsilio accepto à Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui sibi ipsis nò sufficiunt in inquisitione cõsiliij, à sapientibus cõsiliũ requirunt.

2. 2. 9. 12.

Donũ cõsiliij differt ab aliis

Sap. 9.

DE DONO PIETATIS.

§. 6. **D**onum pietatis est habitus in voluntate hominis infusus, ad pròptè & faciliter sequendum specialem instinctum Spiritus sancti, qui in repentinis mouet eã, vt affectu filiali feratur in Deum vt patrem, & exhibeat cultum & honorem Deo vt patri, quem tanquã patrem erga se recognoscit, & ad eum tanquã ad patrem recurrit, secundum illud Rom. 8. Accepistis spiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Per virtutem religionis exhibemus cultũ Deo vt creatori, per virtutem pietatis exhibemus cultum & honorem patri carnali: Excellentius autem est exhibere cultum Deo, quã patri carnali: ideo religio est potior virtus quã pietas. Tamen considerãdo Deum, vt creatorem & vt patrem, excellentius est exhibere ei honorem filiali affectu tanquam patri, quã vt creatori & domino, quasi seruilis affectu: & ideo donum pietatis est potius, quã virtus religionis. Ex his apparet differentia inter donum pietatis, virtutem religionis, & virtutem pietatis infusam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem supernaturalem. Sed notãdum quòd sicut per virtutem pietatis homo exhibet officium & cultum nò solum patri, sed etiã omnibus sanguine iunctis, secundum quod pertinent ad patrẽ, & appropinquant illi: ita etiã pietas secundũ quod est donum Spiritus sancti nò solum exhibet cultum & officiu Deo, sed etiã omnibus, in quãtum pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipsum pertinet honorare Angelos & Sãctos, secundum quod magis cõiuncti sunt Deo, & nò cõtradecere scripturæ sacræ, siue intellectus, siue non intellectus, sicut D. Aug. dicit: ita ex consequenti subuenit in miseria constitutis. Et quãuis iste actus nò habeat locum in patria post diem iudicii: actus tamen eius præcipuus, qui est reuereri Deum affectu filiali, maxime tũc erit, secundum illud Sap. 5. Ecce quomodo computari sunt inter filios Dei! Erunt etiã muria honoratio Sãctorum ad inuicem. Ante autè diem iudicii per donum pietatis miserentur Sãcti eorum, qui in statu miseriæ huius viæ viuunt, quãtum ad effectũ.

2. 2. 9. 12.

Differentia inter donum pietatis & virtutem pietatis ac religionis.

In 2. de doc. Christi.

DE DONO FORTITVDINIS.

§. 7. **D**onum fortitudinis est habitus in appetitu irascibili infusus, quo disponitur animus ad hoc quòd perueniat ad finem cuiuslibet operis in choati, & euadat quæcunq; pericula imminentia: quod quidem excedit naturã humanã. Nò enim semper subest facultas homini, vt consequatur finem sui operis, vel euadat quæcunq; mala seu pericula, cum quãdoque opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritus sanctus in homine, cum perducit eum ad vitã æternã, quæ est finis omnium bonorum operum, & euasio omnium periculorũ: & huius rei quãdam fiduciã Spiritus sanctus infundit menti, cõtrarium timorem excludens. Et differt à virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatem animi in bonis arduis faciendis, & in malis præcauendis, ne homo deficiat à bono propter difficultatè alicuius ardui operis implèdi, vel alicuius grauis mali perferèdi: nò tamen sufficit dare fiduciã euadendi quæcunq; pericula: sed hoc pertinet ad donum fortitudinis, quod dirigitur à dono cõsiliij: quod videtur præcipuè esse de melioribus & potioribus bonis.

2. 2. 9. 139.

Donum fortitudinis differt à virtute fortitudinis.

DE DONO TIMORIS.

§. 8. **T**imor, secundũ Magistrum Sent. 34. dist. 3. diuiditur in quatuor membra. In mundanum, seruilem, filialem, & initialem. Hæc sufficientia ratione probari potest: quia timor secundum quem ad Deum conuertimur, vel ab eo auertimur, habet pro obiecto malũ vt dictũ est. Si propter mala, quæ homo timet, à Deo recedit, dicitur mundanum, si verò propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret, cum duplex sit malum, scilicet culpa & poena: distinguendum est: quia si propter malum poenæ, est timor seruilis: si autem propter malum culpæ, est filialis.

2. 2. 9. 19. Timor quatuorplex.

filialis. si autem propter vtrumque, est timor initialis, qui est medius inter timorem seruilem & filialem. Timor mundanus prohibetur, Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ideo semper est malus, tanquam procedens à mala radice, & habens auersionem: vnde sequitur quod non est donum Dei, vt D. Aug. dicit in lib. de libe. arbit. Hoc enim timore Petrus Christum negauit, de hoc sufficienter dictum est.

1. 6. §. 2. ver. 1.

Ver. 1.

DE TIMORE SERUILI.

Timor seruilis dicitur qui habet malum pœnæ pro obiecto. Et quia Lutherus hereticus & fauores sui dixerunt quod semper est malus & exitialis, reddens hominē hypocritam, & magis peccatorem, dānantque prædicatores, qui ad pœnitentiā & cōtritionem inducunt homines per incusationem timoris pœnarū: ideo videndū est quid circa timorem seruilem censēat, & naturalis ratio, & sacræ literæ, ac sancti doctores, Ecclesiæq; catholica. Et si primò contemplerur timoris seruilis originem, manifestè apparebit substantiā eius nō esse malā, neq; incōpossibilem charitati, & per cōsequens nō esse peccatum, saltem exitiale. Timor enim seruilis procedit & originatur ex amore sui: cum malum pœnæ, quod est obiectum iuris, sit detrimentum proprii boni. Eiusdem enim rationis est quod homo cupiat bonum suum, & quod timeat eo priuari. Sed amor sui nō est de se malus, neque cōtrariatur charitati: cum ex charitate quilibet teneatur seipsum post Deū super alios diligere, & per cōsequens teneatur timere malum sibi oppositum: Sequitur ergo quod timor seruilis non sit de se malus, nec cōtrariatur charitati, nisi quādo quis cōstituit finem vltimum in seipso. Tunc enim cōtrariatur charitati quæ habet Deum pro vltimo fine. Si verò plus debito seipsum diligit, seruato tamen ordine finis vltimi, nō est peccatū mortale, sed veniale: quod etiā non contrariatur charitati, cum sit ei cōpossibile. Si autē vltra substantiā timoris seruilis velimus cōsiderare seruitutem ei annexā quæ nō est de eius essentia, vt dictū est: tunc timor seruilis est malus, nō quidē secūndum se, sed secūndū seruitutem ei annexā. Et ideo essentia timoris nō est mala, sed seruitas annexa. Seruitas autem timoris in hoc cōsistit, quod nō propter Deum, neq; propter seipsum in ordine ad Deū, sed cōtra Deum, vt malum pœnæ euadat, operatur: quod charitas reprobat. In hoc enim quis dicitur esse seruus, qui nō causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Liber autem (vt dicit Philof.) qui causa sui est, & amore aliquid facit, quasi ex seipso & p̄pria inclinatione mouetur ad operādum. Et sic cōtra rationē seruitutis est, quod quis ex amore operetur. Sic ergo timor seruilis in quātum seruilis est, charitati cōtrariatur. Vnde sequitur quod si seruitas esset de ratione timoris seruilis, oporteret quod timor seruilis esset secūndū se malus: sicut adulteriū est secūndum se malū, quia in sua essentia includit aliquid quod cōtrariatur charitati. Sed prædicta seruitas nō est de essentia timoris seruilis, sicut nec infirmitas fidei infirmitas est de essentia fidei, vt dictum est: Essentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto: Obiectū autē timoris seruilis est pœna: sed accidit pœnæ quod bonum cui cōtrariatur pœna ametur tāquā finis vltimus, & per cōsequens plus timeatur quā Deū: quod nō cōtingit in habente charitatē, qui bonū cui cōtrariatur pœna, nō plus diligit quā Deū: quia propter illud nōlet offendere Deū. Resultat ergo quod timor seruilis nō est secūndū se malus. Vnde Gl. super illud Rom. 8. Non accepistis spiritū seruitutis in timore, dicit: Vnus est spiritus, qui facit duos timores. S. seruile & castū: sed nullū malū culpæ procedit à spiritu sancto: Igitur. Nec obstat quod D. Aug. ibidē dicit, qui timore aliquid facit, et si bonū sit, tamē nō bene facit: quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili vt seruilis est, vt. l. ita timeat pœnā, vt nō amet iustitiā. Et sic etiā intelligitur dictū D. Greg. super illud, Quare nō in vulua mortuus sum, vt ait, Cum ex peccato plus pœna metuitur, & amica Dei facies non amat. Nec sequitur quod si amor mercenarius opponitur, & semper sit malus, quod timor seruilis semper opponatur timori casto, & semper sit exitialis: quia amor mercenarius dicitur, qui Deū diligit propter tēporalia, quod secūndū se cōtrariatur charitati, quæ omnia in Deū tanquā in finē vltimum ordinat, & amor mercenarius puerit debitū ordinē: quia Deū ordinat ad bona tēporalia, ideo est semper malus. Sed timor seruilis secūndū suā essentia nō importat nisi timorē pœnæ, siue timeatur vt principale malū, siue nō timeatur vt principale malū. Cum ergo timor seruilis nō sit secūndum se malus: sequitur quod cōtritio ab illo originata nō facit cōtritiū hypocritæ, neq; magis peccatorem. Cōtritio enim potest duplicem habere originem. S. à timore filiali & seruili. Primò quidem oriri potest ex diuine bonitatis cōsideratione, per quā ad eum tanquā ad patrem cum fiducia misericordie recurrimus, iuxta illud, Beneplacitum est domino super timescentes eum, & in eis qui sperat super misericordia eius, & Rom. 2. An ignoras quod benignitas Dei te ad pœnitentiā adducit? Et nullum est dubiū quin sanctior sit cōtritio, quā inchoat timor filialis in bonitatē Dei respiciēs, quā illa quæ ex timore seruili oritur. Verū fragilitas & imperfectio nostra impedit ne facilliter oculos mentis nostræ ad terrena demissos, & in eis immerfos ad bonitatē Dei attollamus & eleuemus, nisi prius irā aliquā seu pœnā senserimus, dicēte Psal. Cum occideret eos quærebāt eū, & reuertebantur, & diluculō veniebāt ad eū, & alibi, Et clamauerūt ad dominū cum tribularētur, & de necessitatibus eorū liberauit eos, quod nō fecisset, si ille clamor ex timore seruili procedēs, fuisset exitialis. Cōmuniter igitur & in cōtritione, quæ quis se peccasse grauitè dolet, cū voto siue p̄posito vitæ in melius cōmutādi, incipit à fide infirmi & timore seruili, sed nō perficitur, donec ventum fuerit ad fidem formatā & timorē filiale: fides enim à principio ostendit Deū iustū & veracē, punientem scuerissimè crimina tā in hoc seculo, quā in futuro: ostendit pariter abominationē peccati, & quomodo quis gehenna dignus sit & paratus ad tormēta, nisi doleat & pœniteat. Si cōscientia nostra assentiat,

Substantia timoris seruili. Timoris seruili origo.

Seruitas timoris.

4. Mich.

Tob 3.

Contritio à timore seruili.

Psal. 46.

Psal. 77.

Psal. 33.

assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi cōcursionem & amaritudinem siue dolorē causat, quo superbia cordis nostri frāgitur, & veteris hominis affectus inordinati siue peccata cōteruntur, inurgitque votū seu desiderium pœnitēdi & nouæ vitæ. Ostendit pariter fides Dei bonitatē & misericordiā. Succedit timor filialis, & peccata displicēt, nō solum quia pertrahūt ad gehennā, sed quia partē optimum offendunt, quæ proponit amplius nō offendere propter eius dignitatē, etiā si nulla esset gehēna aut plaga: prout videre est in filiis qui patrē grauitè offenderunt. Primò metu pœnæ siue plagarum se offendisse dolēt: deinde affectu & amore ac timore filiali ipsum profequuntur. Ideo sancti patres docuerunt pœnitentiā à timore seruili nō ineptè ordiri. D. Aug. tract. 9. in 1. Io. Epist. dicit: Sunt homines qui timēt gehennā. Ipse est timor qui introducit charitatē, sed sic venit vt exeat. Ex eo quod mala caues, corrigis te, cumque bona desiderare ceperis, erit in te timor castus, & sic hunc timorē cōparauit primò setæ, quæ linum quādo sicutur introducit. Sera prius intrat, sed nisi exierit, nō succedit linum. Sic timor seruilis primò occupat mentem, sed non remanet: quia ideo intrauit timor vt induceret charitatem. Et quāto illa crescit, tantò timor decreuit. Vnde 1. Ioan. 4. Timor pœnæ habet, charitas autē foras mittit timorem. At vbi nullus est timor, nō est quod charitas intrer. Secūndò cōparat eā medici ferramēto, quod putredinē tollit & mēbrum, quod minus dolebat plus dolere facit, donec medicina accedente succedat tandem fanitas. Sic timor seruilis pungit & vulnerat mentem, sed succedens charitas vulneri sanato, cicatricē obducit. Ideo D. Basil. vocat timorē seruile, Isagogicum, hoc est introductorium. D. Greg. super Iob 29. sequens D. Hiero. super Esa. 26. dicit: Sicut ad partum mulier appropinquas, dolore cogitur exclamare: sic nos in angustia requirimus te. & D. Chryf. docet ante oculos ponere mala nostra, & gehennā, & diē iudicij, & separationē à Deo, & multa alia mala recēset ante oculos proponēda, vt cōpunctionē cordis valeamus obtinere. D. Cypr. lib. 3. aduersus Iudæos. c. 20. dicit fundamentum & firmamētum fidei & spei esse timorē: patet Psal. 110. Initium sapientiæ timor domini: ideo necessarius ad iustificatiōē. Per hunc modū reuocabāt à peccatis propheta populum, inter eos Ionas 3. Adhuc 40. dies, & Ninive subueretur, & Deus approbavit pœnitentiā eorum à timore seruili ortā. Esa. 38. dicitur Ezechia: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues. Hūc timorem seruile inculsit peccatoribus D. Ioan. Bapt. Mat. 3. & Luc. 3. Progenies seu genimina viperarū quis docuit vos fugere à ventura ira? iam securis ad radicē arboris posita est. Omnis arbor quæ nō facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Christus etiā saepe cōminatus est peccatoribus gehennā, ignem æternum, tenebras exteriores, nō alia causa nisi vt ad cōtritionē & pœnitentiā prouocaret. Vnde & Luc. 13. dicebat, Nisi pœnitentiā egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolas de ficulnea, & de diuite epulone, Luc. 15. & Mat. 10. ait: Time te cum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennam: & hunc timendum ea ratione repetit dicens: Amen dico vobis, hunc time te. Ex præmissis apparet quā impie Lutherus & fauores non solum in prædicatores, sed etiam in sanctos, imò & in Christum debacchati sint.

Ver. 2.

DE TIMORE FILIALI.

Timor filialis est donū Spiritus sancti, à gratia in volūtate fluēs, quo quis disponitur ad prop̄tē & facilliter sequendū motionem Spiritus sancti, qua mouet aliquem vt ex amore reuereatur Deum tāquā patrem: & timeat illū offendere, atque ab eo separari. Et sic habet duos actus: & p̄ cōsequens duo obiecta. Actus sunt timere & reuereri: Obiectum primum est malum culpæ: Secūndū est bonitas & dignitas patris. Primus actus nō manebit in patria, sed bene secūdus. Timor filialis in via nō cōtrariatur spei: quia p̄ timorē filialem nō timemus quod deficiat nobis auxilium diuinū quod speramus: sed timemus nos ab hoc auxilio subtrahere. Et datur hoc donum cōtra superbiā, qua quis reuēti subdi Deo, iuxta illud Eccl. 10. Initiū supbiæ apostatare à Deo. Per timorē autem filialem quis reueretur Deum, & se subiicit illi: ideo timor filialis excludit principium siue primū effectum supbiæ: Nō tamen sequitur quod timor filialis sit idem cum virtute humilitatis, sed bene quod sit principū eius: dona enim Spiritus sancti sunt principia motiua virtutū intellectualium & moralium: sed virtutes theologice sunt principia donorū, & maxime charitas. Timor autem seruilis quāuis sit à Spiritu sancto, nō tamen dicitur donum Spiritus sancti, p̄t de donis nūc loquimur: quia vt dicit D. Aug. in lib. de Nat. & Grat. Timor seruilis potest habere annexā voluntatem peccandi: dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi, cum fluant à gratia.

Ver. 3.

DE TIMORE INITIALI.

Timor initialis est medius inter timorē seruilem & filialem, nō quidē ea mediatione qua sunt media ea quæ sunt eiusdē generis, quæ partē capiunt à quolibet extremo, vt color griseus ab albedine & nigredine: sed ea mediatione, de qua loquitur Philof. quando medium est idem essentialiter cum vno extremo, sed differunt secūndum p̄fectum & imperfectum: & sic imperfectum est medium inter p̄fectum & nō ens. Sic timor initialis qui est idem essentialiter cū filiali, est medium inter seruilem & filialem. Et quia timor initialis est timor filialis imperfectus, dicitur media-re inter seruilem & filialem. Ad cuius euidentiā sciendum est quod isti tres timores. S. mundanus, seruilis, & initialis, respiciunt pœnā, sed diuersimodē: Quia timor mundanus respicit pœnā auertentem à Deo, timor verò seruilis & initialis respiciunt pœnā inflictā & cōminatā à Deo per quam homines attrahuntur ad Deum, sed aliter & aliter: Quia timor seruilis respicit primò pœnam, & secūndariò respicit bonitatem Dei: Timor verò initialis respicit bonitatem Dei, & secūndariò eius iustitiā & peccata commissā pro quibus timet à Deo puniri. Et hic timor secūndum suam essentiam

Timor seruile comparatur setæ.

2. 2. q. 19. ar. 9.

2. 2. q. 19. ar. 8.

ad 3.

2. 2. de 1a.

Timor initialis & filialis.

essentiam est idem cum timore filiali imperfecto; quia timor filialis perfectus non respicit poenam: charitas enim perfecta foras mittit timorem. s. qui poenam habet: timorem seruilem quidem totaliter, sed initialem non, cum sit eiusdem essentia, sed imperfectio eius, quae est respicere poenam secundarium. Nec obstat quod timor filialis secundum suam essentiam caulatur a charitate: & sic dilectio est initium timoris filialis. Et nihilominus dicitur Eccl. 25. Timor domini initium dilectionis est: quia timor qui est initium dilectionis, est timor seruilis, qui introducit charitatem, sicut seta linum, ut dictum est: vel si referatur ad timorem initialem, referendum est quantum ad dilectionem perfectam, quam praecessit timor initialis. Notandum tamen quod timor initialis (prout sumitur pro vno membro diuisionis praedictae) non dicitur initialis, eo quod sit initium sapientiae: quia timor seruilis & filialis dicuntur esse initium sapientiae: Sed dicitur initialis, quia in eo inchoatur timor filialis secundum essentiam, & paulatim perficitur. Et cum perfectus est, non respicit poenam sed culpam, quam ex amore refugit: Ideo tunc dicitur filialis & non initialis. Ad sciendum autem quomodo timor dicitur initium sapientiae, aduertendum est quod aliquid potest dici initium sapientiae dupliciter: vno modo essentia ipsius sapientiae. Et sic principia sapientiae vel artis dicitur eius initium, & hoc modo timor non est initium sapientiae: sed potius fides: quia principia sapientiae diuinae sunt articuli fidei, & per consequens fides quae respicit illos. Ideo Eccl. 25. dicitur, Timor domini initium dilectionis est. Initium tamen fidei adiungendum est ei: sed aliter timor, aliter fides dicitur initium. Secundum aliquid potest dici initium sapientiae quantum ad effectum: sicut illud dicitur initium artis, unde ars incipit operari: & quia sapientia incipit operari a timore, dicitur initium sapientiae, sed aliter timor seruilis, aliter timor filialis: quia timor seruilis est sicut principium extraneum disponens sapientiam, in quantum aliquis timore poenae discedit a peccato, secundum illud Eccl. 1. Timor domini expellit peccatum. Timor filialis est initium sapientiae, sicut primus sapientiae effectus. Cum enim ad sapientiam humanam pertineat, quod humana vita reguletur secundum rationes diuinas: hinc oportet sumere principium, ut homo Deum reueretur, & se illi subiiciat, quod pertinet ad timorem filialem. Sic consequenter in omnibus secundum Deum regulabitur, & sic intelligendum est illud Eccl. 10. Initium superbiae apostatare a Deo: hoc est, primus effectus superbiae est nolle subiici Deo. Si dicatur quod nihil potest esse principium sui ipsius, sed sicut dicitur, Iob 28. Timor Dei ipse est sapientia, ergo non est initium sapientiae: Dicendum quod timor Dei comparatur ad totam vitam humanam per sapientiam Dei regulatam, sicut radix ad arborem. Unde dicitur, Eccl. 1. Radix sapientiae est timere Deum: rami enim illius logari, & ideo sicut radix virtute siue virtualiter dicitur tota arbor, ita timor Dei dicitur sapientia.

Timor initium sapientiae.

DE BEATITVDINIBVS ET FRVCTIBVS.

Philos. in 1. Ethic. dicit, pueros propter spem quam habent beatos. Ex quo sequitur quod aliquis dicitur habere finem aliquem propter spem consequendi ipsum: & per consequens qui habet spem beatitudinis, potest dici beatus. Unde Rom. 8. dicitur: Spes salui facti sumus, & Psal. Beatus vir qui sperat in domino. Et quia anima purgatorij habent spem: ideo dicitur beata, Apoc. 14. Beati mortui, qui in domino moriuntur. Spes autem de fine consequendo conseruitur ex hoc quod aliquis conuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum. Ad beatitudinem autem quae est finis omnium, conuenienter mouemur per operationes virtutum & donorum. Hinc est quod Theologi propter verba Christi, Mat. 5. Beati pauperes spiritu, &c. vocant operationes virtutum & donorum, & maxime octo heroicas, quae ibi numerantur. Beatitudines, eo quod singulariter conducunt ad spem beatitudinis, & ad ipsam beatitudinem: & Christus illos qui eas habent, & in illis psecratur, singulariter dicit beatos in spe. Ex his apparet quod beatitudines distinguuntur a donis & virtutibus, sicut actus ab habitibus. Et idem dicendum est de duodecim fructibus, quos Apostolus numerat Gal. 5. quod sunt actus vel aliquid consequens actus virtutum & donorum. Qui ideo dicitur fructus, quia cum suauitate quadam percipiuntur, sicut fructus corporales arborum, cum peruenerint ad maturitatem.

CONTINVTIO DICENDORVM.

Cum omnes virtutes & operationes humanae debeant ordinari ad beatitudinem, imo & ipsa theologia ad eam ordinatur: consequens est ut habita aliqui notitia virtutum & donorum, de ipsa beatitudine (de qua in communi dictum est) aliquam notitiam comparemus.

DE BEATITVDINE FINALI.

CAPVT XIII.

Summi boni quid dicitur.

BEATITUDO apud omnes summum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nil deest, nec potest ei fieri additio: & hoc constat apud sapientes non esse nisi vnum. s. Deum, qui est infinita bonitatis, a quo omnia alia bona pendunt in esse, fieri, & conseruari: & per cuius adoptionem & vniionem angeli & homines beatitudinem ipsius participantes, beatificantur: Hinc est quod duplex a doctoribus assignatur beatitudo siue felicitas: quaedam dicitur obiectiua & materialis: quaedam formalis. Beatitudo obiectiua siue materialis est summum bonum secundum se, siue id in quo est vera ratio siue definitio summi boni. Beatitudo autem formalis consistit in attritione, & coniunctione summi boni. Et cum hac attritione & coniunctione fiat per operationem immanentem, hoc est quae subiectiuatur in operante: haec beatitudo dicitur formalis subiectiua, & denominatiua. Et est summa perfectio creaturae: quia coniungit & vnit eam suo primo principio & vltimo fini. Summum enim bonum secundum se acceptum, non denominat aliquem beatum, nisi sit adeptum & vnitum: & sic adeptio & consecutio summi boni dicitur beatitudo denominatiua, quia. s. denominat aliquem beatum: per hanc

1. 2. q. 1. ar. 7. Beatitudo duplex.

haec enim adeptioem & consecutionem dicitur quis bene esse: quod dicitur esse ratio formalis beatitudinis. Quatum ad beatitudinem formalem. s. bene esse. omnes conueniunt. Unde D. Boet. & D. Aug. in 13. de Trinit. dicit, Omnium certa sententia est, qui ratione quoquo modo vti possunt, beatos omnes homines esse velle. Verum tamen quatum ad beatitudinem obiectiuam, siue quatum ad id in quo inuenitur ratio beatitudinis & summi boni, non omnes conueniunt. Sicut enim omnes gustus conueniunt in dulcedine: (Omni enim gustui dulce est delectabile: sed aliquibus maxime est delectabile dulcedo vini: quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius talium.) Sic omnes volunt & appetunt beatitudinem & bene esse. Sed aliqui posuerunt & ponunt bene esse in diuitiis, siue in acquisitione & possessione diuitiarum: alij in honoribus, alij in gloria, alij in potestate, alij in bonis corporis, alij in voluptate, ut Epicurus: alij in amicis, alij in aliis bonis seu adeptioe aliorum bonorum. Et fuit tanta diuersitas inter antiquos, quod D. Aug. 19. de Ciuit. Dei, recitat Marcum Varronem 280. sectas circa hoc memorasse: sed omnes facilliter reprobantur. Sicut enim illud iudicatur simpliciter melius dulce, in quo maxime delectatur qui habet gustum dispositum: ita illud bonum oportet esse summum & completissimum, quod appetit qui habet appetitum bene dispositum. Talis autem dicitur esse, qui appetit illud, in quo reperitur vera ratio siue definitio summi boni. s. quod habet omnem rationem boni, & nullam mali, cui nihil deest, nec potest fieri additio: sed nullum est tale nisi Deus, ut patet discurrenti per singula: Igitur in solo Deo est vera beatitudo, siue in eius coniunctione, quae bene describit D. Boet. in 3. de Consola. dicens: Beatitudo formalis est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Ex quibus verbis habetur, quod tria requiruntur ad veram beatitudinem: Primum est omnium & solum bonorum aggregatio: Secundum, quod sit status & stabilitas, sic quod illa aggregatio non sit per modum transiens, sed semper maneat, & non possit auferri neque amitti. Tertium, quod sit status perfectus, hoc est quod habens illam sit certificatus quod non possit ab eo auferri: aliter posset timere quod ei aliquid deesset. Sed talis status non potest haberi in adeptioe rerum creaturarum. Unde idem lib. 2. Prof. 4. dicit, Quis tam composita felicitatis, ut non aliqua ex parte cui sui status qualitate rixetur? & Iob 14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Unde sequitur quod in hac mortali vita vera beatitudo haberi non potest.

3. de consp.

280. sectae fuerunt circa beatitudinem.

Tria ad beatitudinem requiruntur.

DE MULTIPlici BEATITVDINE.

Cum Deus (qui est summum bonum & beatitudo obiectiua) possit dupliciter cognosci. s. cognitione naturali, in quantum principium & author naturae, & cognitione supernaturali, & gratuita: consequens est quod duplex sit beatitudo: Quaedam naturalis, qua natura intellectualis clare cognoscit Deum ut principium naturae, & in quantum huiusmodi diligit: & talem videtur Philosoph. posuisse in 1. Ethic. Tali beatitudine fuerunt beati angeli in primo instanti suae creationis, in quo clare cognouerunt Deum ut primum principium & authorem naturae. Tali beatitudine sunt & erunt beati paruli decedentes absque circumfusione in antiqua lege, etiam ante vsum rationis absque baptismo in noua, cum anima eorum fuerit creata ad summum bonum intelligendum, nec ipsi personalem posuerunt obicem. Alia est beatitudo supernaturalis & gratuita: & ista consistit in cognitione Dei, non solum ut est principium & author naturae: sed etiam ut est author beatitudinis supernaturalis, ut est trinus & vnus, redemptor & glorificator: & haec est duplex. s. perfecta, & imperfecta. Perfecta consistit in clara visione diuinae essentiae, iuxta illud Ioan. 17. Haec est vita aeterna, ut cognoscant te Deum verum, & quae misisti Iesum Christum. Et haec ad huc est duplex. s. per modum transiens, & per modum permanentis. Per modum transiens, quando aliquis videt Deum per aliquod tempus, sed non permanentem: & haec potest haberi in hac vita. Moyses enim eam habuit, ut habetur Num. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei: palam, & non per aenigmata & figuras Deum videt. Haec etiam habuit D. Paulus in raptu, de quo 2. Cor. 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi hominem usque ad tertium caelum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradysum, & audiuit arcana verba, quae non licet homini loqui. Ad hanc visionem per modum transiens requiritur quod non vtatur sensibus, ut dicit D. Tho. propter illa verba, siue in corpore, siue extra corpus, nescio. Deus scit. Hoc intelligendum est primum de corpore mortali: quia post resurrectionem Sancti videtes Deum, poterunt vti sensibus corporis. Secundum nisi propter vniionem hypostaticam, ut in Christo qui habebat corpus passibile: & nihilominus vtendo sensibus corporis videbat Deum. Haec autem clara visio per modum transiens quo ad actum videndi, dicitur beatitudo perfecta, sed non quantum ad statum videndi: quia (ut dictum est) ad statum beatitudinis requiritur continuatio perfecta & immobilitas. Et ideo beatitudinem perfectam & completam siue claram visionem Dei continuam & permanentem non potest homo habere in hac via, & sic intelligitur illud quod dicebat Deus Moysi, Exo. 33. Non enim videbit me homo, & viuere. Alia est beatitudo imperfecta, quae est per cognitionem enigmaticam & aliquam participationem beatitudinis, ut in spe: & haec potest haberi in hac via. Unde Psal. Beati immaculati in via, qui ambulabant in lege domini. Haec beatitudo euacuabitur, ut dicitur 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.

Beatitudo duplex.

Paruli absque gratia decedunt.

2. q. 1. ar. 1.

Beatitudo perfecta non potest haberi in hac via.

Psal. 118.

DE ESSENTIA BEATITVDINIS PERFECTAE.

Essentia beatitudinis (prout beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionem hominis) non consistit in vnico actu duntaxat, sed in pluribus. s. in clara visione diuinae essentiae, quae

est actus intellectus, & in fruitione, delectatione, & quietatione voluntatis, & cōsequenter in do-
 tibus corporis. Sed si accipiatur beatitudo pro eo quod est principale in beatitudine, tūc beatitudo
 perfecta cōsistit principaliter & esēcialiter in actu intellectus. Vnde Ioan. 17. Hęc est vita aeterna,
 ut cognoscāt te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. Cognoscere autē est actus
 intellectus: Igitur, D. Aug. dicit, Summa merces animæ est intueri Deum. Et in 1. de Trinit. dicit,
 quod visio est tota merces. Et quauis dilectio Dei in hac via sit perfectior & magis meritoria co-
 gnitione, eō quod intellectus in via non fertur immediatē in Deum, sed per speciem: sed voluntas
 fertur immediatē & absq; specie siue similitudine in se recepta in eum: nō tamen sequitur quod
 dilectio seu fruitio in patria sit perfectior visione. Quia ibi intellectus immediatē & absq; simili-
 tudine fertur & terminatur in Deum, & fruitio præsūponit visionem, & pendet ab ea, & non ē
 cōuersio: imō etiā cognitio Dei in via est nobilior dilectione in esse naturæ, cū dilectio præsūponat
 cognitionem, & quodā modo pendeat ex ea, & nō ē cōuersio: licet nō in esse moralī siue meriti,
 cuius præmium nō respōdet necessariō potentia merenti: prout in forti polticio brachia pugnant
 & merentur, & caput coronatur. De nobilitate intellectus & voluntatis sufficienter dictum est.

Ver. 3. DE MODO VISIONIS BEATIFICAE

Visio beatifica oculis corporalibus fieri nō potest, cū oculis corporalis nō possit videre, nisi a
 corporea & quāta colorata: sed Deus nō est corporeus, & per cōsequens nec quantus, aut co-
 loratus, cū sit spiritus, Ioan. 4. Nec imaginandum est quod potentia visua corporalis possit ele-
 uari ad visionem substantiæ angelorum aut Dei, quia hoc repugnat naturæ eius, sicut repugnat leo-
 ni quod tātū eleuetur vt fiat rationalis: Tūc enim sequeretur implicatio cōtradictionis: sic quod
 potentia visua eleuetur ad visionem substantiæ angelorum aut Dei. Omnis enim potētia speciem
 sumit ab obiecto, vltra quod se extendere nō potest. Igitur obiectum potētia visua sit color:
 sequitur quod nihil potest videre nisi sub ratione colorati: & quemadmodum oportet leonem
 corrumpi, antequam trāsiret in alia specie: sic & potētia visua, antequam perciperet angelos. Nec
 obstat quod habetur Esa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus pręsepe domini sui: quia nō
 est intelligendum de substantia, sed de accidentibus humanitatis. Nec obstat pariter quod dicitur
 Job 19. Et in carne mea videbo Deū: quia loquitur de resurrectione, & nō dicit oculis corporali-
 bus, sed oculo intellectuali. Necesse est ergo dicere quod visio beatifica erit per intellectum. Om-
 nis autem visio quę habetur de Deo, per speciem cōcreatā, aut per speciem infusam, aut abstractā,
 est enigmatica & nō clara, cū nulla species siue similitudo creata & finita possit perfecte reprę-
 sentare Deum, qui est infinitus: finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Clara igitur visio Dei
 est visio immediata diuinæ essentia, quādo intellectus videt eā per ipsammet, vt. In tali visione
 diuina essentia sit id quod videtur, & quo videtur. Quod autē hoc sit possibile, patet ex illo 1. Ioan.
 3. Cū apparuerit, similes ei erimus, & vebimus eum sicuti est, & 1. Cor. 13. Videbimus eū facie
 ad faciem, quod de facie corporali intelligi nō potest, cū diuina essentia nō sit corporalis. Vnde
 Esa 40. Cui similem fecistis Deum, aut quā imaginē ponetis ei? Ideo D. Paul. declarat: dicēs, Nūc
 cognosco ex parte, tunc autē cognosca sicut & cognitus sum: sed Deus cognoscat nos absq; specie
 siue similitudine intermedia: igitur & Sācti Deum, & in hoc erūt ei similes, sicut dictum est, & 2.
 Pet. 1. dicitur, Per quē maxima & pretiosa nobis dona donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ cōfor-
 tes naturæ. Nō apparet quomodo simuscōfortes diuinę naturę, nisi ipsi mediatē vniamur, sicut pe-
 tebat Christus, Ioan. 17. Rogo pater vt omnes vnum sint, sicut & nos vnū sumus: & sicut ipse per
 essentia suā videt se, sic etiā & nos per essentia ipsius videamus eū, & cognoscamus eum, sicut su-
 mus cogniti ab eo. Ratione etiā pbari potest: quia cū Deus & natura nihil faciat fructu, vt ha-
 betur 1. Physic. & omnium mentes, pręcipuē eorum qui sunt in gratia, desiderent videre essentia
 Dei, & cōsequi vitā aeternā: sequitur quod possibile est intellectu humanū gratia informatum, vi-
 dere diuinā essentia, cū talis visio sit vita aeterna. Verū quia nullus intellectus creatus ex suis
 naturalibus potest ad hęc clarā visionem peruenire, cū teste Philof. sic se habeat intellectus no-
 ster ad manifestissima natura, sicut oculus noctuē ad lumen solis, & Apost. Gratia Dei, vita aeterna.
 Ideo necesse est vt intellectus per aliquod gratuitum donum quod excedat suā naturā, eleuetur
 ad clarē videndum Deum. Illud autem donum eleuās intellectum ad videndam immediatē
 diuinā essentia, vocatur lumen glorię, de quo Psal. In lumine tuo videbimus lumen. f. in deificis.
 De hoc etiā Apoc. 21. Claritas Dei illuminabit eam. f. societate Sāctorum videntium Deum. De
 hoc lumine habetur in Clementi. ad nostrum, de hęc. sumpta ex cōcilio Viennen. vbi reproba-
 tur secta Begardorum cum erroribus suis, inter quos quintus erat quod anima nō indigebat lu-
 mine glorię ipsam eleuāte ad Deum videndum, & eo beata fruendum: licet aliqui negent de lu-
 mine habituali, & dicāt sufficere ipsam visionem, quā vocāt lumen formale. Verū determinatio
 Ecclesię (vt ex eius verbis apparet) loquitur de lumine habituali permanente: & hoc etiā Psal. fa-
 tis expresse dixit, cū ait: In lumine tuo. f. superaddito, videbimus lumen. Hoc autem lumen non
 requiritur ad hoc quod essentia diuina fiat intelligibilis actu, sicut res materiales per lumen intel-
 lectus agentis: cū diuina essentia sit semper intelligibilis actu: Nec etiā requiritur ad hoc quod
 intellectus proportionetur diuinæ essentia, cū nulla creatura possit illi proportionarie quod
 finiti ad infinitum nulla sit proportio: & intellectus adhuc cum illo lumine maneat infra limites
 creaturę, & per cōsequēs nō est ei proportionatus. Sed requiritur ad hoc quod intellectus creatus
 sit capax & possit immediatē terminari ad diuinā essentia & efficiatur particeps diuinę naturę,
 vt D.

Visio diuina
 essentia.
 3. contra Gen-
 ti. c. 51

1. Cor. 13.

3. Meta.
 Rom. 6.

Psal. 35.

Ad quid lu-
 men gloria
 requiritur.

vt D. Petr. ait: Et sic ad hoc vt intellectus fiat potens ad intelligendum & videndum Deum per
 modum, quo potentia sit virtuosior ad operandum per habitum: sicut etiam lumen corporale ne-
 cessarium est in visu exteriori, in quantum facit medium transparentē in actu, vt possit moueri a co-
 lore. Et sic lumen glorię non requiritur vt similitudo in qua Deus videatur, sed quāsi perfectio
 quādam intellectum confortans ad videndum Deum, per quam fit Deiformis, & ideo potest di-
 ci quod nō est medium in quo Deus videatur, sed sub quo videtur: & hoc nō tollit immediatā vi-
 sionē Dei. ¶ Nec requiritur quod hęc dispositio precedat alia dispositio: quia tūc esset processus in
 infinitū: quēadmodum enim gratia, quę est habitus supra naturā, non pręrequirit aliā dispositionē
 permanētē: sic nec lumē glorię. Hoc lumē succedit fidei, quę eo adueniēte definit esse, sicut dictū est,
 Ver. 4. DE QVANTITATE VISIONIS BEATIFICAE.

Cum visio beatifica sit spiritualis, nō dicitur propriē quāta secundū essentia suā, sed solum se-
 cundum obiectū dicitur extēdi, vt visio illius qui plura videt in speculo, dicitur maior visio-
 ne illius qui pauciora videt. Ad cuius euidentiā notādum est quod habetur Esa. 29. Misit vobis
 dominus soporem. f. mortis: claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vident
 visiones, operiet: & erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, ex quo videtur sequi quod beati
 videbunt omnia. Ideo D. Greg. dicit, Quid nō vident, qui vident omnia vident? Veruntamē hoc
 nō est intelligendum absolute & simpliciter. Quidā limitāt de his quę Deus videt scientia visio-
 nis, & nō simpliciter intelligentiā: quia tunc cōprehenderent verbum: sicut qui videret omnes con-
 clusiones ex vno principio deducibiles, cōprehenderet illud nō solum extensiuē, sed etiā intensiuē:
 quia maior intensio luminis requiritur in duabus, quā in vna. Veruntamen quicquid sit de il-
 lo, hęc limitatio nō videtur sufficere: quia secundum D. Diony. 7. c. Cęlestis Hierar. inferiores an-
 geli licet videāt diuinā essentia, purgantur per superiores a nescientia. Vnde in Esa. introducun-
 tur inferiores angeli, interrogantes superiores, & dicentes, Quis est iste qui venit de Edom, tinctis
 vestibus de Bosra? & sic nō videbāt. Et D. Paul. dicit sibi creditam gratiā dispensandi mysterium
 sacramenti absconditi a seculo in Deo, vt innotesceret principibus & potestatibus, per ecclesiā,
 multiformis sapientia Dei, secundum pręfinitionē seculorum, quā fecit in Christo. Pręterea an-
 geli nesciunt futura cōtingentia, neq; cogitationes cordium, nec diem aut horā iudicij, de primo,
 Esa. 47. Annuntiate quę ventura sunt in futurū, & sciemus quia dii estis vos, de secundo. Hier. 17.
 Ego dominus scrutās cor, & probās renes, de tertio, Marc. 13. De die autem illo vel hora nemo scit,
 neq; angeli in cęlo: & tamen vident diuinā essentia. Pręterea lumē glorię quod eleuat intellectu
 videntium Deum, est aliquid creatum & finitum: ideo nō potest eleuare potentia ad infinitā acti-
 uitate. Nec tamen propter hoc sequitur, quod Sācti non cognoscant clarē infinitatem Dei, sed
 bene quod nō cōprehendant. Insuper illuminationes inferiorum angelorum sicut in superioribus
 vsque in diem iudicij, & scientia angelorum & animarum beatarum potest augeri, sicut & alia
 quę pertinent ad pręmium accidentale: sed post diem iudicij nō proficiunt, quia tunc erit vltimus
 status rerum. Ideo D. Tho. dicit, quod possibile est quod post diem iudicij omnes cognoscāt quę
 Deus cognoscit, scientia visionis: illud tamen nō affirmat verum. ¶ Resolutio huius quęstionis est,
 quod Sācti vident diuinam essentiam secundum proportionem luminis glorię, quod propor-
 tionatur gratię, & ideo qui in maiori gratia sunt, plura vident: & cū lumen glorię non augeat
 in resurrectione, sequitur quod Sācti post resurrectionem corporum non plura neque per-
 fectius videbunt in verbo, quā ante: licet habeant perfectius esse ad quod sequitur perfectius
 operari, quia visio non respondet esse naturali, sicut operationes naturales, sed gratuito & lumini
 glorię. Nec est necesse quod qui cognoscit causam, cognoscat omnes effectus eius, nisi cōprehen-
 dat causam. Sicut nec qui videt speculum, videt omnia quę sunt in speculo, nisi cōprehendat spe-
 culum: quod fieri nō potest, quādo est in finitū & voluntariū, vt diuina essentia. Et ad auctoritates
 Esa. & D. Greg. dici potest, quod vidēt omnia quę ad eorum beatitudinē pertinent. Et ideo Sācti vidēt
 in verbo orationes eorum qui inuocāt eos: aliās nō esēt pfectē beati, si ignorarēt ea quę eos spe-
 cialiter tīgūt. Verisimile aliquib; videtur quod minimus beatus multō plura videat in verbo, quā
 cognouerint omnes viatores in terra: Certū tamē est quod omnia quę p fidē credimus, clarē videbi-
 mus, iuxta illud, Psal. Sicut audiuius, sic vidimus in ciuitate domini virtutum: imō dicemus si-
 cut regina Sabba: quę dicebat: Verus est sermo quē audiui in terra mea, de virtutibus & sapientia
 tua. Nō credebā narrātibus, donec ipsa venissem, & vidissem oculi mei, & probassem medietatem
 sapientię tuę vix fuisse narratā. Vicisti famā virtutibus, & c. Applicatio est facilis. Cū igitur Sā-
 cti videant secundum proportionem gratię & luminis glorię, sequitur quod vnus alio perfectius
 & plura videt: prout Apost. de gloria corporum, quę pendet & fluit a gloria animę, dicit: Alia est
 claritas solis, alia stellarum: & stella differt a stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

§. 1. DE LOCO VISIONIS BEATIFICAE.

Locus visionis beatificę in sacris literis dicitur Paradisus. Vnde Christus, Hodie mecum eris
 in paradiso, & rectē dicitur Paradisus: quia paradisi idem est quod pomerium siue hortus
 deliciarū. Vnde Ezec. 28. In delitiis paradisi Dei fuisti. Sed non possunt esse maiores delitia, quā
 in visione diuinę essentia, in qua omne bonum cōtinetur, sicut dictum fuit Moyfi, Exo. 33. Ostem-
 dam tibi omne bonum: ideo non immeritō dicitur Paradisus. Sed quia duplicem paradisi in
 sacris literis reperimus. f. Cęlestem & Terrestrem: ideo breuiter de quolibet illorum aliquid di-
 cendum est.

1. p. 7. 12. art. 8.

4. Dia.

Esa. 63.

Eph. 6.

In 4. sent. dist.
 4. q. 2. art. 5.
 Visio propor-
 tionatur libi-
 ni gloria.

Psal. 47.

2. Paral. 9.

1. Cor. 15.

Luc. 23.
 Paradisus
 quid.

Ver. 1.

DE PARADISO TERRESTRI.

17. 102.

DE Paradiso Terrestri habetur Gen. 2. Placuit autem Deo Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit omne lignum pulchrum visu, & suave ad vescendum, lignum etiã vitæ in medio paradisi: & fluvius egrediebatur de loco paradisi, ad irrigandum paradysum, qui inde dividitur in quatuor capita. Et infra: Tulit ergo Deus hominem & posuit in paradiso voluptatis, ut operaretur & custodiret illum: donec cõpleto numero electorum Adã cum posteritate sua transferretur vivus in paradysum cœlestem. In hoc paradiso tulit vnam de costis Adã dormientis (quæ scilicet erat supposita, sed nõ naturæ, prout semen) & ædificavit in mulierem, & duxit eam ad Adam, & matrimonio iunxit. Deinde præceptum generationis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini & replete terram. Et ut maiorem haberent merendi occasionem, ac ut eundem plasmatorem Dominum recognoscerent, datis ad eorum vsum cunctis arboribus, lignum scientiæ boni & mali prohibuit, sub interminatione duplicis mortis. scilicet spiritualis & corporalis. Sed pro dolor Eva à diabolo seducta, comedit, & viro tradidit ad edendum: qui ne cõstricaret eius delicias, etiã comedit: & sic ambo præceptum Domini trãsgressi sunt, & se nudos omnibus gratis & donis spiritualibus cõspicientes folia figi cõsuerunt, & fecerunt sibi perisomata: & vocati à Domino, culpam suam non recognoscentes, & semetipsos excusantes, sententiã cõtra se audierunt, Gen. 3. Et emisit eos Deus ut Adam operaretur terrã, de qua assumptus est. scilicet ad campum Damascenũ, à quo & civitas Damasci dicta est de qua Act. 9. Et quavis nõ habeatur in sacris q̄ reductus fuerit in campum Damasc. D. tamen Anthoninus archiepiscopus Florent. in prima parte historiali, tit. 1. ca. 1. §. 4. dicit verisimile esse quod in agrum Damasc. emisit eos Deus. Nã in eodẽ agro Cain occidit Abel: & sepulchrum Adã ibi fuisse dicitur: sed postmodũ trãslatum fuit corpus eius ab Abraham in speluncam duplicem in valle Ebron. Et ne ipsi aut filij eorum redirent ad paradysum, & ederent de ligno vitæ, collocavit Deus ante paradysum voluptatis Cherubin & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Paradysus terrestris, secundum D. Aug. ad Orosiũ, in Oriẽte situs est, interiecto Oceano, & ab orbe nostro longè remorus, in altissimo & temperato loco constitutus, ad quem aquæ diluivij minimè perueniunt, aliàs Enoch submersus fuisset. Hic locus à primi hominis reatu interclusus est, nec ulli hominum patet aditus. Ad hunc locum translati dicuntur Enoch & Helias, qui futuri sunt duo testes cõtra Antichristum: de quibus Apoc. 11. Dabo duobus testibus meis, & prophabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti faccis. De translatione Enoch habetur Gen. 5. Ambulavit Enoch cum Deo, & nõ apparuit, quia tulit eum Dominus, & Ecclesiast. 4. Enoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, ut det gentibus sapientiam. De Helia verò 4. Reg. 2. Cũque pergerent & fermocinarentur (scilicet Helias & Helisæus) ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrumque, & ascendit Helias per turbine in cœlum, & Ecclesiast. 4. Qui receptus est in turbine ignis, & in curru equorum igneorum. Hi duo testes viuunt ex herbis & fructibus lignorum paradisi. Et cũ virtus caloris naturalis incipit debilitari, edũt de ligno vitæ quod reparat defectũ caloris naturalis, & tenet & cõseruat eos in statu ac dispositione, in qua erãt quãdo trãslati sunt. Ab hoc loco eductus est Helias ad motẽ Thabor, cũ anima Moyfi ex limbo in corpore assumpto, & viderũt Christi trãsfignationem, & perfectõ mysterio yterque ab angelo custode in locum suum reductus. Helias tamen reuersurus est tempore Antichristi, ut amplius dicitur infra, cũ de Antichristo fiet mentio. ¶ Ex præmissis patet Paradysum terrestrẽ (de quo Gen. 2.) non esse vniuersam terram, cũ vniuersa terra non sit locus voluptatis, nec ab vniuersa terra Adã statim post peccatum fuerit emissus, nec de ligno vitæ possit haberi cognitio, neque ea quæ scripta sunt Gen. 2. possunt bene saluari, maximè de fonte & quatuor fluminibus, qui certis tertiis circueundis deputati sunt, quorum initia non inueniuntur in medio vniuersæ terræ, nec etiã de Cherubin & flammeo gladio atque versatili. Nec euasiones eorum qui oppositum sustinent, satisfaciunt literæ siue sensui literalĩ, à quo solo, secundum D. Aug. trahitur efficax argumentum.

Paradisus terrestris vbi sit.

Enoch & Helia translatio in paradysum.

Mat. 17. Mat. 9.

Paradisus cœlestis. Num. 12. 1. Cor. 12.

20. 4.

Ver. 2.

DE PARADISO CAELESTI.

Visio beatifica quæ dicitur Paradysus, cõmunicatur vbi Deus vult: & prout cõmuniter dicitur, vbi papa, Roma: & vbi rex, ibi curia: sic paradysus, vbi Deus cõmunicat suam clarã visionem: & sic fuit in deserto, quãdo apparuit Moyfi, & prope Damascũ, quãdo Paulus raptus fuit: & in limbo patrum in triduo mortis Christi. Vnde Luc. 23. dicitur latroni, Hodie mecum eris in paradiso: in quo tamẽ die descendit ad inferos, & secundum aliquos, per 40. dies extra apparitiones, in paradiso terrestri, in quo dicitur Christũ mãsisse tãquã in digniori loco, & magis cõuenienti corpori glorificato. Ordinariè tamen cõmunicat in cœlo Emphyreo, quod est cœlũ immobile & lucidissimũ, in quo secũdũ Damasc. fuerunt angeli creati: dicit enim q̄ cœlũ Emphyreũ mox ut fuit factũ, fuit angelis repletũ: data q̄ sunt singulis certæ sedes & mansiones locales ad ornãdũ eas: quæ quidẽ sedes & mansiones distincte & diuise sunt in tribus hierarchiis & nouẽ ordinib⁹, de quib⁹ Christus, in domo patris mei mansiones multas sunt. In hoc loco à principio omnibus angelis cognitionem & beatitudinẽ naturalem perfectã Deus tribuit, quia omnes clarè cognouerũt Deũ esse vnũ solũ principũ, & authorẽ naturæ. Cõmunicauit etiã beatitudinẽ gratuitã imperfectã, quia fuerũt, secundum D. Aug. creati in gratia & virtutibus, in quibus si pstitissent, cõsecuti fuissent beatitudinẽ perfectã. Verũ Lucifer cauda sua (hoc est suggestionẽ suã) traxit tertiã partẽ stellarũ, hoc est angelorum, qui cum eo ceciderunt, prout diffusè diximus cũ de casu angelorum ageretur. Boni verò angeli

angeli beatificati sunt, & qui ad custodiã deputati sunt, propter ea quæ in istis inferioribus agũt, visionem illam non intermittunt: vnde Christus, Dico enim vobis quod angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est. scilicet speciali modo per communicationem clara visionis suæ essentia. Et quia sedes maiorũ angelorum, qui ceciderunt & proiecti sunt, manserunt vacuæ, dicuntur ruinatæ: has tamen ruinas impleturus est Deus per homines, qui mandata illius seruaũt. Vnde Psal. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, ante iudicium quo ad animas, post iudicium quantum ad corpora. ¶ Ex præmissis patet quod ordines angelorum non solum sunt secundum dignitates eorum, sed etiã secundum locum, qui valde magnus & extensus est. Si cõsideretur quod ex vno pugillo terræ fiunt decem aquæ, & ex vno aquæ decem aeris, & sic deinceps multiplicãdo, ut aqua sit in decuplo maior terra, & sic de aliis elementis, & de cœlis vsque ad cœlum Emphyreũ, quod est decimum: apparebit cœli Emphyrei magnitudo & extensio atque altitudo, quam admirans Baruch exclamabat dicens: O Israel, quã magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! Magnus & nõ habet (hoc est non videtur habere) finem: excelsus & immensus. Locus excelsior siue sublimior debetur Christo, iuxta illud: Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, hoc est in potioribus bonis. Post Christum est D. Virgo Maria: ideo cantat Ecclesia, Exaltata es sancta Dei genitrix super choros angelorum ad cœlestia regna, & D. Ioseph, secundum aliquos: deinde Apostoli, iuxta illud: Sedebitis super sedes duodecim: & xxiii. seniores, qui videntur facere quartam hierarchiam: deinde alij sancti mixti angelis secundum eorum merita, vnde Christus, Erunt sicut angeli Dei in cœlo, non solum quo ad generationem, sed etiã quantum ad mansiones & sedes.

Mat. 18.

Psal. 109. Magnitudo paradisi quanta.

Baruch 3.

Psal. 109.

Mat. 12.

Apoc. 4. & 5.

Mat. 22.

DE BEATITVDINE ESSENTIALI.

Beatitudo iterum diuiditur in beatitudinẽ essentialẽ & accidentalem. Et quia beatitudo est merces & præmium quod datur pro meritis: ideo præmium duplex esse dicitur. scilicet essentialẽ & accidentalem. Beatitudo essentialis siue præmium essentialẽ est clara visio diuinæ essentiæ: & fruitio siue gaudium quod habetur ex illa visione clara, dicitur præmium essentialẽ: & dicitur vita æterna, ut dictum est. Hoc præmium respondet & proportionatur habitui gratiæ seu charitatis, iuxta illud: Gratia Dei, vita æterna. Sic quod qui habet habitum gratiæ aut charitatis magis intentum, seu ut plures loquendo, qui maiorem habebit gratiam, maiorem habiturus est gloriam & maius præmium essentialẽ. Hoc præmium aliquando in sacris literis dicitur corona vitæ, iuxta illud: Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Aliquãdo autem vocatur corona aurea, sicut de quolibet Sancto cantat Ecclesia, Corona aurea super caput eius, expressa signo sanctitatis. Hoc autem dicitur metaphoricè & similitudinariè ex parte meriti & ex parte præmij: ex parte quidem meriti, quia sicut legitime certantes & pugnantes in acie, præmiantur corona, secũdũ illud: Nõ coronabitur, nisi qui legitime certauerit: cum ergo militia sit vita hominis super terrã, præmium quod datur legitime militantibus dicitur corona. Ex parte præmij etiã sumitur similitudo: quia reges coronantur, & signum regiæ potestatis est corona aurea: quæ perfectionem quandam significat, primò ratione materie: quia aurum est nobilissimum metallum: secundò ratione figuræ, quia figura circularis est perfectissima. Sed per visionem diuinæ essentiæ & beatitudinẽ aliquis efficiatur particeps diuinitatis, & consors diuinæ naturæ, & per cõsequens regiæ potestatis, iuxta illud: Fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes. & D. Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Cõueniẽter ergo præmiũ essentialẽ dicitur corona aurea, quæ est id quod perfectissimũ dicitur.

Beatitudo duplex.

Rom. 6.

Apoc. 2.

Ecc. 45.

2. Tim. 2.

Job 7.

Apoc. 5.

1. Pet. 2.

Ver. 1.

DE BEATITVDINE ET PRAEMIO ACCIDENTALI.

Beatitudo accidentalis siue præmium accidentale est id quod cõsequitur illam visionem, & nõ est de essentia beatitudinis. scilicet gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebunt enim Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, secundum proportionem gratiæ & charitatis: Sic quod ille qui est in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate, quã ille qui fecit. Hęc communicatio fundatur in illo verbo Psal. Particeps ego sum omnium timentium te. Gaudebunt etiã de doloribus corporis, & de singulari victoria cõtra carnem, mundum & diabolum. Hoc præmium dicitur accidentale, quia absque illo essent beati. Nota tamen quod omne gaudium de his quæ videntur in verbo, quãuis sit de prædictis operibus eorum, dicitur essentialẽ: sed gaudium quod habetur per species acquisite vel infusas, est accidentale. Præmium accidentale respõdet actui charitatis & aliarum virtutum per charitatem ordinarum. Et quia in actu charitatis duo sunt. scilicet essentia actus, & conatus siue intentio quæ ex natura sua importat difficultatem: ideo essentiæ actus datur pro præmio gaudium de illo, conatus verò & difficultati datur pro præmio satisfactio pœnæ, vel delectio reatus siue obligationis ad pœnam sustinendã si egeat, si verò non egeat, datur illi cui per operantem applicatur, & si non applicetur, reponitur in thesauro Ecclesiæ, de quo inferius dicitur. Præmium accidentale est quadruplex. siue quatuor reducuntur ad ipsum. scilicet gaudium de bonis operibus, satisfactio siue delectio reatus pœnæ, dos corporis, & aureola. Primum satis clarum est ex dictis: de secũdo videbitur, cũ de satisfactioẽ & indulgentiis ageretur. Ideo de dotibus corporis & aureolis hęc dicendum est.

e. 19. §. 9. ver. 20.

Ver. 2.

DE DOTIBVS CORPORIS.

Via in iustificatione inter Christum & animã cõtrahitur matrimoniu, quod habet quandã similitudinẽ cum carnali: ideo sicut quando sponsa traducitur ad domum sponsi carnalis, sponsa recipitur ornata & dotata: ita etiã doctores Theologi assignant aliquas dotes spirituales.

Dos ad quid datur.

les beatis quando introducuntur in domum sponsi, hoc est in regnum paradisi. Similitudo tamen non tenet in omnibus: quia dos datur à sponsa viro in solatium, ad supportanda onera matrimonij: sed in paradiso nullum est onus: ideo non datur ad supportanda onera, sed in solatium & iocunditatem. Et quanuis communiter dos detur viro à sponsa, tamen quando sponsus est ditissimus, & sponsa pauperima, præ nimio amoris affectu sponsus dotat sponfam, sicut dixit Sicheus Iacob & filiis suis: Augete dotem, & munera postulate. Cùm ergo Christus sponsus sit ditissimus, in cuius domo sunt diuitiæ & gloria, diues in omnes qui inuocant illum, in cuius femore est scriptum. Rex regum, & dominus dominatium, propter nimiam charitatem qua dilexit sponfas suas, hoc est animas iustas, conuenienter dat eis ornamenta, quæ nomine dotis nominari solent. Vnde Psal. Assitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. Annulus est fides, Osee 2. Desponsabo te mihi in fide. Charitas est vestitus deauratus. Monilia varia sunt virtutes infuse, & dona Spiritus sancti in hoc mundo, sed nobiliora ornamenta, & dotes dat cùm introducit in domum siue regnum, & quo ad animam dat lumen gloriæ, quod est nobilissimum ornamentum, dat etiam visionem, quæ succedit fidei: comprehensionem, quæ succedit spei: fruitionem, quæ succedit charitati. Veruntamen cùm dotes distinguantur à beatitudine, quia sunt habitus vel dispositiones, & omnes aliæ qualitates quæ ordinantur ad perfectas operationes, in quibus consistit beatitudo: sequitur quòd visio, comprehensio, dilectio & fruitio, non dicuntur propriè dotes, sed lumen gloriæ, & virtutes perfectæ, & dona Spiritus sancti. Dotes autem corporis assignantur quatuor. Simpassibilitas, claritas, agilitas, & subtilitas: de quibus Apostolus. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione, quantum ad impassibilitatem: Seminatur in ignobilitate, surget in gloria, quantum ad claritatem: Seminatur in infirmitate, surget in virtute, quantum ad agilitatem: Seminatur corpus animale, surget spirituale, quantum ad subtilitatem.

Ver. 3. DE IMPASSIBILITATE.

Impassibilitas dicitur negatio passibilitatis siue passionis: quæ (vt supra dictum est) duplex est. A corruptiua, & illa nõ erit in patria, iuxta illud. Absterget Deus omnẽ lachrymã ab oculis Sanctorum, & mors vltra nõ erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra: quia prima abierunt. Alia est perfectiua, & illa manebit in patria: quia cùm gloria non tollat perfectionem sed augeat: corpora Sanctorum erunt passibilia, passione perfectiua, hoc est, recipient qualitates perfectiuas: & sic poterunt esse in patria actus quinque sensuum, alio tamen modo quàm in via: quia (vt supra dictum est) aliqui sensus immutantur immutatione naturali, sicut sensus tactus & gustus, & aliquando auditus & odoratus. Sed in patria nõ immutabuntur immutatione naturali: sed solum intentionali siue spiritali, sicut visus hic, & nobiliori modo in patria. Et sic gustus nõ immutabitur p cibũ aut potũ, nec erit sensus alimentii in actu, sed spiritaliter, vel fortè p immutationẽ linguæ ab aliqua humiditate ad iũctã, quæ ab aliquib⁹ vocatur Nectar Ambrosianũ, per quã ferriat omnes sapores quos volẽt: & idẽ dicitur de aliis sensibus, qui solum spiritaliter immutabuntur sine alteratione: & sic erit de sensu tactus, sicut de corpore Adæ, cui nec ignis nocere, nec gladius scindere potuisset, in statu iustitiæ originalis: multo ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & subiectio corporis ad animam, quàm in statu innocentie. Nec claritas corporum glorioforum impedit visum, sicut claritas solis visum noctuæ, quia hoc est propter debilitatem potẽtiæ: quod non erit in patria. Quòd sit auditus corporalis, patet ex illo quod cantat Ecclesia, Clare sonant iugiter organa Sanctorum. Et de odore dicit, quòd odor suauissimus erunt corpora Sanctorum. Hæc impassibilitas causatur in corporibus Sanctorum ex dominio perfecto quod habet anima super corpus, in quod vis animæ gloriificata redundabit. Nec illud dominium potest aliquo modo auferri, quia ipsa erit immutabiliter Deo subiecta: quod non erat in statu innocentie. Per hoc dominium ligatur materia hominis (quæ secundum se erit eiusdem conditionis sicut in via) vt non possit recipere aliquam qualitatem contrariam vel discouenientem. Cicatrices tamen vulnèrum in Christo & Sanctis remanebunt: non in quantum important aliquẽ defectũ vel deformitatẽ, sed in quantum sunt signa cõstãntissimæ virtutis, quia passi sunt p iustitiã & fidẽ: vt ex hoc & ipsis & aliis gaudium crescat. Nec decerunt membra separata Martyribus, quia non peribit capillus de capite.

Ver. 4. DE CLARITATE.

Corpora gloriofa habere claritatem expressè docuit Christus dicens: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris mei, & de claritate solis post diẽ iudicij dicit Esa. Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septemplex sicut lux septem dierum. Claritas autem hæc procedet à gloria animæ, & redundabit in corpus. Et cùm omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur: sequitur quòd erit corporalis, potens immutare visum corporalem: sicut claritas Christi in mote Thabor, & sic potest ab oculo non gloriofo corpus gloriofum videri. Verũ quia claritas corporis gloriofi prouenit ex merito voluntatis: ideo voluntati eius subditur, vt secundum eius imperium videatur, vel non videatur, & ideo in potestate beati erit ostendere gloriam suam, vel occultare: sicut etiam fecit Christus post resurrectionem, præcipuè discipulis euntibus in Emaus. Et cùm anima totaliter dominium habeat supra corpus, poterit etiam suspendere actiuitatem corporis, & se occultare, & reddere se penitus inuisibilem. Et quia gloria corporis naturam non tollit sed perficit: sequitur quòd color qui debetur corpori secundum naturam, partim remanebit in eo, sed superaddetur claritas ex gloria. Sicut etiam videmus corpora colorata ex solis splendore relucere, vel ex alia causa extrinseca vel intrinseca. Licet autem Christus dixerit quòd iusti fulgebunt sicut sol: non est

Gen. 34.

Psal. 44. Dotes animæ.

Dotes corporis quatuor. 1. Cor. 15.

Apoc. 21.

En sensum erit in patria.

Cicatrices Christi & Martyrũ manebunt in patria.

Luc. 21.

Mat. 13.

Esa. 30.

Claritas erit in potestate beatorum.

Luc. 14.

est intelligendum quòd omnes sint æquales in claritate, prout D. Paulus declarat dicens: Alia est claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: & stella differt à stella in claritate. Cùm enim gloria corporis procedat à gloria animæ, sequitur quòd qui maius habuerint meritum, & maiorem gloriam animæ, habebunt maiorem gloriam corporis: & ita in corpore gloriofo recognoscitur gloria animæ, sicut color corporis in vase vitreo, quãuis corpus gloriofum non sit transparentens. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate refulebunt, sed secundum eorum proportionem. Et quanuis sit tanta claritas in coelo, non impediatur nec fatigabitur visus: quia lumen quantumcunque intensum naturaliter delectat visum, iuxta illud: Dulce lumen, & delectabile oculis videre: solem: nisi fortè sint debiles vel indispositi, quod non erit in patria.

Ver. 5. DE AGILITATE.

Corpora Sanctorum fore agilia: hoc est præpãta & facilia ad agendũ & mouendũ se, & agilitate vt, testatur Esa. cùm ait: Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquila, currẽt & non laborabunt, volabunt & nõ deficient, & Sapiens, Fulgebunt iusti, & tanquã scintillæ in arundinetis discurrent. Agilitas hæc deriuatur à gloria animæ in corpus, prout subicitur animæ, & in quantum anima est motor, vt. expeditum sit & habile ad obediendum animæ in omnibus motib⁹ & affectionibus eius. Et cùm proueniat ex merito voluntatis, subiacet eius imperio, & si quãdo volent, poterit visitare mansionem Christi & aliorum Sanctorum, quos noverunt in via, & omnium illorum quorum voluerint habere colloquium. Et quanuis moueantur in tempore imperceptibili, nõ tamẽ in instãtis: quia cùm omnis motus localis fiat in tempore, quũ spatium, motus, & tẽpus simul diuiduntur: sed instãtis est in diuisibile, ergo nõ mouentur in instãti.

Ver. 6. DE SUBTILITATE.

Varia dos corporũ glorioforum vocatur Subtilitas, quæ nõ debet intelligi per rarefactionẽ siue propter paucitatem materiæ sub æqualibus dimensionibus, secundum quẽ modũ dicitur quòd ignis & aer, qui dicuntur spiritus, sunt subtiliores aqua & terra: quia tãtum erit de materia in corporibus gloriofis, sicut nunc. Nec ipsa erunt in maiori quantitate aut sub maioribus dimensionibus, quàm nũc sint. Nec etiam debet intelligi hæc subtilitas secundum modũ, quo substantiæ separatae sunt subtiles: sicut aliqui hæretici dixerunt, quòd corpora in resurrectione conuertentur in spiritum: quia hoc est impossibile, cùm non communicent in materia. Ex hoc etiam sequeretur quòd homo, qui naturaliter ex corpore & anima constat, nõ resurgeret, quod est hæreticum. Quia sancti habebunt materiam, carnes, ossa, & corpus tangibile, sicut Christus dicebat: Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me videtis habere, & Iob 19. In carne mea videbo Deum saluatorem meum. Nec Apostolus quãdo dicit quòd resurget spirituale, voluit dicere quòd corpus sit spiritus, sed quòd plenè & completè subseruiet spiritui. Nũc enim in hac via corpus nostrum subiectum est operationibus animæ, in quantum est anima. s. vegetatiua & sensitiva: prout corpus generatur, & generat, nutritur, & alteratur, crescit & decrescit. Quantum autem ad spirituales operationes animæ, secundum quod anima dicitur spiritus, & conuenit cũ angelis, licet aliquo modo subseruiant, tamen magnum impedimentum afferunt: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt dicitur Sap. 9. Sed in statu resurrectionis cessabũt operationes animales, quia non erit generatio, vt habetur Mar. 12. Nõ enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Nec erit alimentum aut nutritio, iuxta illud Apoc. 7. Nõ esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus estus: sed corpus absque vllò impedimento & fatigatione incessanter seruiet animæ ad spirituales operationes, secundum Psal. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Sicut ergo nũc propter operationes animales corpus nostrum dicitur animale: ita tunc propter obediẽtiam circa operationes spirituales, dicetur spirituale, hoc est completè & perfectissimè seruiens spiritui. Subtilitas ergo corporum glorioforum siue subtilitatis modus est, vt dicantur subtilia propter perfectissimam corporis perfectionem ex dominio animæ ad corpus deriuatam. Ratione cuius corpus gloriofum dicitur spirituale, quasi omnino spiritui subiectum, quo ad operationes spirituales nullo modo impediens, sed subseruiens ei. Et ideo Apostolus in spiritualitate tetigit dotem subtilitatis. Ex virtute tamen siue ex ratione prædictæ subtilitatis nõ habet quòd possit penetrare, sicut res acuta: propter acuitatẽ, vt ignis, & alia huiusmodi: ita quòd (vt aliqui volũt) possint p poros transire: quia esset magnæ imperfectionis, quòd sub tali quãtitate teneretur: nec etiã quòd possit simul esse cum alio corpore in eodẽ loco: quia subtilitas illa nõ auferet corpori dimensionẽ, per quã est in loco, & resistit aliis corporibus, ne sint in eodẽ loco. Poterit tamẽ ex operatione virtutis diuinæ simul esse in eodẽ loco cũ alio corpore. Sicut etiã corpus D. Petri nõ habuit ex aliqua virtute indita, quòd ad eius vmbra sanaretur infirmi, sed fiebat virtute diuina, ad ædificationẽ fidei. Ita faciet virtus diuina, vt corpus gloriofum sit simul cũ alio corpore nõ gloriofo, ad perfectionẽ gloriæ. Et ideo ambulabũt p cælũ empyreũ, quod est inuisibile, & penetrabũt sphæras cælõrũ, nõ virtute subtilitatis, sed virtute diuina, quæ eis in omnibus ad nutum subueniet, sicut in natiuitate Christi, & in exitu sepulchri, & in ingressu ad Apostolos ianuis clausis. Quòd autẽ corpus gloriofum sit in eodẽ loco cũ alio corpore nõ gloriofo, nõ est cõueniens, secundum D. Th. tum quia in eis seruabitur debitus ordo, qui distinctionem debet requirere, tum etiã quia vnũ corpus gloriofum nõ se opponit alteri. Et sic nunquã duo corpora gloriofa erunt simul, nec per miraculum vnquã fiet: licet Deus facere possit. Subtilitas etiã non impedit palpabilitatem, quæ in duobus consistit: Primò in tangibilitate, quòd

1. Cor. 15.

Ecc. 11.

Esa. 4. Sap. 3.

Agilitas subiacet voluntati beatorum.

Luc. 24. Corpus beatorum quomodo erit spirituale.

Primo subiecti in quo consistat.

possit tangi, hoc est quod habeat qualitates tangibiles, quæ erunt valde temperata: sed hoc nõ sufficit ad palpabilitatem: quia aerem, cum habeat qualitates tangibiles, tangere possumus: sed non palpare: quia palpabile addit supra tangibile, quod resistat tangenti vt non transeat, quod nõ facit aer: ex quo patet quod omne palpabile est tangibile, sed non econuerfo.

DE AVREOLIS.

Avreolæ nomen in sacris literis inuenitur: accipitur autem dupliciter. scõmuniter & propriè. Communiter accipiendo aureolam, vt conuertitur cum præmio accidentalì, quod potest dici corona aureola per diminutionem, quia est minor corona aurea, hoc est præmio essentiali, vt visione beatifica: quia quicquid additur illi, est minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, est præmium accidentale de operibus perfectionis, secundum excellentem victoriam, in quibus homo Christo maximè cõformatur. Ex quo patet quod nõ omne præmium accidentale est aureola. Vnde D. Tho. dicit, quod aureola est quoddam priuilegiatum præmium, priuilegiatæ victoriæ respondens. Et ideo secundum tres priuilegiatas victorias quæ in tribus specialibus pugnis habentur, dantur tres aureolæ. Tres pugnae principales sunt cõtra carnem, diabolum, & mundum. Iuxta illud quod cantat Ecclesia, Caro, mundus, damonia, diuersa mouet prælia. In pugna quæ est contra carnem, ille potissimè victoriã obtinet, qui omnino abstinet à delectationibus venereis: & ideo virginibus debetur aureola. In pugna verò quæ est contra mundum, ille potissimè habet victoriam, qui persecutionem vsque ad mortem inclusuè sustinet: ideo martyribus debetur aureola. In pugna verò qua cõtra diabolum pugnatur, illa est præcipua victoria, cum aliquis hostem & diabolum non solum à se, sed etiam à cordibus aliorum remouet: quod fit per doctrinã & prædicationem: ideo Doctoribus & Prædicatoribus victoriam habetibus debetur aureola. In his tribus sancti nobilissimè cõformantur Christo qui vitgo fuit & martyr, & veritatem quam à patre audiuit, mundo manifestaui, per quam diabolus à cordibus hominum fugauit: & sic fuit doctor & prædicator. Et ideo virginibus, martyribus, & doctoribus, ac prædicatoribus debetur aureola: quia perfectissimè cõformantur Christo: nõ quod in Christo sit aureola, cum nemo sibi ipsi possit conformari: & aureola detur propter cõformitatem ad Christum. Præterea quauis competat ei ratio coronæ aureæ: non tamen competit ratio aureolæ. Aureola enim dicitur id quod participatiuè & diminutiuè & nunquam secundum sui plenitudinem possidetur. Ideo illis competit aureolam habere, in quibus est aliqua participatio perfectionis victoriæ. Et ideo cum in Christo inueniatur plena & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victoriæ constituntur. vnde Ioan. 16. Confidite, quia ego vici mundum, & Apoc. 5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Ideo Christo nõ competit aureola, sed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, à quo omnes aureolæ originantur. vnde dicitur Apoc. 3. Qui vicerit, facia eum sedere in throno meo, sicut ego vici & sedeo in throno patris mei. ¶ Angelis pariter non competit aureola, quia non habent pugnam, licet ipsi pugnaverint. Quia aureola nõ debetur nisi illis qui pugnat corporaliter, & exercetur per corpus: non enim dantur amantibus virginitatem, martyrium, & doctrinam, si exterius circa hæc nõ exercentur, vel eis non insunt. Præterea quæ hominibus ad perfectionem pertinent, angelis sunt connaturalia, & spectant ad commune statum eorum, quia ea in eodem genere actus suam beatitudinem meruerunt. In hoc quod cõuersi sunt ad Deum. Ideo nullum singulare meritum inuenitur in vno, quod aliis nõ habeat. Homines autem diuersis generibus actuum beatitudinem merentur. Aureola subiectiuè est in mente, cum sit gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. Sed sicut ex gaudio essentialis præmij quod est aureum, redundat quidam decor in corpore, ita ex gaudio aureola resultat quidam decor in corpore. Et sic aureola, principaliter est in mente, sed per quandã redundantiam est in carne. Decor tamen cicatricum, quæ in corporibus martyrum apparebunt, nõ potest dici aureola, quæ est communis omnibus martyribus, quia in aliquibus eorum cicatrices non erunt, vt pote in illis qui fuerunt submersi, aut famis inedia, aut squalore carceris interempti.

Ver. 1. DE AVREOLA VIRGINVM.

Avreola virginitatis illis tantum debetur virginibus, qui propositum firmũ habuerunt virginitatem perpetuè conseruandi, siue propositum voto firmauerint, siue non, quãuis aliquando hoc propositum fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo tale propositum in fine vitæ inueniatur. Quia virginitas mentis potest reparari, vt supra dictum est. Si tamen aliqua per violentiam oppressa fuerit, propter hoc aureolam nõ amittit, dummodo propositum virginitatis inuoluntate seruet, & illi actui nõ cõsenserit, quauis delectationes venereas inuita experta fuerit, neque virginitatem, neque aureolam perdit, siue pro fide, siue quacunque alia causa violenter corrumpatur, sed si pro fide Christi sustineat, ad genus martyrij, tamè incompleti, pertinebit. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitã violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam, nõ quod habeat duas coronas, sed quia duplex præmium reportabit, vnũ pro virginitate custodita: aliud pro iniuria quam passa est, dato quod totaliter oppressa cõcipiat & pariat: nec ex hoc virginitatis meritum perdit. Nec tamen matri Christi æquabitur, quia in ea fuit virginitas & materitas cum integritate carnis, quæ nõ est in violenter oppressa. ¶ Ex præmissis inferitur primò, quod morietes ante vsum rationis, nõ habent aureolã virginitatis, quia licet habuerint carnis integritatem, nõ tamen habuerunt propositum. Secundò quod qui habuerunt propositum nubendi (licet nunquam nupserint) aureolam virginitatis nõ habebunt, quia nõ habuerunt propositum perpetuæ virginitatis, nisi fortè (vt dictum est) in fine propositum mutauerint, & de primo doluerint.

Tertiò

Aureola.

Aureola tres.

Aureola quibus debetur.

In Christo non est aureola.

Angelis non competit aureola.

Violenter corrupta nõ perdit aureolam.

Tertiò sequitur quod si Adam in paradiso terrestri perseuerasset, aureolã virginitatis nõ habuisset, quia aureolanon datur nisi illi qui addit quandam excellentiam super alios continentia: gradus: quod Adam non fecisset, quauis castitatem coniugalem optimè seruasset, & fuisset honorabilis nuptia, & thorus nulla concupiscentiæ fœditate macularus. Et eodem modo dicendum est pro tempore legis Moyfi, in quo cultus Dei per carnalem copulam propagandus erat, & præceptum de generatione curebat. Et ideo non erat laudabile à coniunctione carnis perpetuò abstinere: & per consequens illi proposito præmium spirituale non debebatur, nisi ex diuino instinctu processisset, vt creditur de Hieremia & Helia, quorum cõiugia non leguntur. ¶ D. autem virgini, quæ ex instinctu spiritus sancti virginitatem vouerat, speciale præmium debebatur, non quidem aureola, vt quidam dicunt, quæ propriè datur per victoriam pugnae, quæ non fuit in ea, cum non habuerit fomitem, à quo pugna procedit, vt habetur 1. Cor. 12. Datus est mihi stimulus carnis mee, vt me colaphizet. D. Tho. tamen dicit, quod D. Virgo habet aureolam, vt ceteris membris Ecclesie in quibus est virginitas, conformetur. Et quauis non habuerit pugnam per tentationem quæ est à carne, habuit tamen per tentationem quæ est ab hoste, qui nec Christũ reueritus fuit. Quarto sequitur quod videtur seruantes continentiam, non habent aureolam, quia licet secundum aliquid, maiorem pugna sustineant quàm virgines, propter delectationis præteritæ memoriam, tamen virgines simpliciter maiorem pugnam habent: quia inflammat eas concupiscentia & experiendi desiderium, quod ex quadam curiositate procedit, qua fit, vt homo libentius videat quæ nunquam vidit, & etiam in eis quãdoque concupiscentia causat æstimationem maioris delectationis, quàm sit secundum veritatem, quæ auget. Et talis non est in viduis, in quibus cõsideratio eorum incommodorum quæ delectationi adiunguntur, concupiscentiam minuit, & certamen reprimunt.

Ver. 2. DE AVREOLA MARTYRII.

Aureolam martyrij consequendam duo requiruntur. Primò mors suscepta: Secundò quod honestissima causa. s. propter Christum. Pœna enim sola martyrem non facit, sed causa. Ex his sequitur quod afflictio penitentiæ nec alius dolor interior est propriè martyrium, nisi propter quandam similitudinem: quauis stet aliquando dolores interiores esse magis meritorios ex radice charitatis, vt in D. Virgine: ideo habuit excellentius præmium, quàm sit aureola. Quauis etiam dici possit ipsam habere aureolam: quia verè mortua fuisset, si non fuisset à Deo specialiter præseruata. Præseruatio autem Dei non abtulit meritum, & per consequens nec præmium mortis. Aureola martyrij datur perfectissimæ victoriæ de impugnatione exteriori à mundo: quæ est quando quis obtinet victoriam de morte & preparatis ad mortem: sicut aureola virginitatis perfectissimæ victoriæ de concupiscentiis carnis: quæ est quando quis obtinet plenam & perfectam victoriam venereorum. Vide quæ dicta sunt de martyrio & eius effectu.

Ver. 3. DE AVREOLA DOCTRINAE.

Avreola doctrinæ debetur doctoribus & prædicatoribus, qui pugnant cõtra hostem. s. diabolum, & eum fugant à cordibus fidelium, verbo vel scripto, sicut quibusdam spiritualibus armis, iuxta illud: Armis militiæ nostræ nõ sunt carnalia, sed spiritualia. Prædicare enim, docere, & dictare de spiritualibus, quibus fugatur hostis, sunt excellentes elemosynæ spirituales, & actus præcipui misericordiæ. Nõ tamè putandum quod prælati qui officium habent prædicandi, & doctoribus qui habent officium docendi & scribendi, si nõ prædicent, doceant, aut scribant seu dicent, detur aureola: quia corona non debetur habitui aut characteri, sed pugnae actuali, iuxta illud: Non coronabitur nisi qui legitime certauerit: si verò sint prælati, siue ex commissiõne prælatorum, vel diuino instinctu prædictos actus exercent, aureola decorabuntur. Et quauis prædicare & docere ex studio doctrinæ proueniat, vsus tamen ex voluntate procedit, quæ per charitatem in fusam informatur, & sic actus eius meritorius redditur. Ex quo inferitur quod qui prædictos actus in peccato mortali exercet, aureolam nõ meretur, cum opera in peccato mortali facta, sint mortua & nõ reuiuiscant.

Ver. 4. DE PRAEEMINENTIA AVREOLAE AD AVREOLAM.

Praeeminentia aureolæ ad aureolam potest dupliciter considerari: Primò ex parte pugnae, vt dicitur potior quæ potiori pugnae debetur. Et sic aureola martyrij aliis supereminet, quia est fortioris & magis affligentis pugnae secundum seipsam, licet pugna virginitatis sit periculosior, in quantum est diuturnior, & magis imminet vicino. Secundò potest considerari ex parte eorum de quibus est pugna: & sic aureola doctrinæ est inter omnes potior: quia huiusmodi pugna versatur circa intelligibilia: alia verò pugnae circa sensibiles passiones. Sed illa eminentia quæ attenditur ex parte pugnae, est essentialior, cum aureola secundum suã rationem respiciat victoriã & pugnam: ideo simpliciter aureola martyrij præeminet, deinde aureola virginitatis, postremò aureola doctrinæ: sed quantum ad aliquid nihil prohibet alias aureolas excellentiores esse. Notandum tamen quod meritum aureolæ potest dupliciter considerari: primò ex parte radicis, secundò ex parte operis. Contingit enim aliquando duos esse quorum vnus ex minori charitate maius tormentum sustinet, vel magis prædicationi instat, aut magis à delectationibus carnis, quæ sunt circa venerea, elõgatur: intentioni ergo meriti quæ attenditur penes radicem, nõ respondet intensio maioritatis aureolæ autem. Intentioni verò meriti, quæ est ex actu, respondet intensio aureolæ. vnde potest esse quod aliquis minus merens in martyrio, quantum ad essentialia præmium, maiorem aureolam habeat.

CONTINVATIO DICENDORVM.

Quia ad beatitudinem per obseruantia legum & mandatorum homo peruenire potest, iuxta illud:

Ad non habuisset aureolã

An D. virgo habeat aureolam.

D. virgo vti a se fuit à diabolo.

D. virgo habuit aureolam martyrij.

2. Cor. 10.

2. Tim. 2.

Aureola martyrij præeminet aliis.

illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: postquam dictum est de beatitudine, consequenter dicendum est de legibus.

DE LEGIBVS.

CAVTV XV.

1. 2. q. 90.

EX dicitur regula humanorū actūū: quia sicut qui verā sequitur regulā artis, nō deuiat à recto & bono, & hac ratione apponitur & applicatur illis regula: sic etiā qui imitatur & sequitur verā legē, faciēs quā ab ea fieri iubetur, nō deuiat à recta operatione humana. Hęc autē regula essentialiter est dictamē prudentiale siue practicum in principe siue in eo qui curā habet aliorū, quo aliqua ordinatur faciēda vel relinquēda, tāquā ad bonū cōmune vtilia vel necessaria, cū publicatione & manifestatione inferioribus debite facta. Et dicitur lex à ligādo, quia obligat ad agēdum aut desistēdū ab actione. Ex pramissis apparet qd de essentia & ratione legis sunt quatuor: Primum, quod sit dictamen rationis prudentiale: Secundum, qd sit à principe seu superiore & habēte potestātē: Tertium, quod sit ordinariū ad bonū cōmune, & non ad priuātū cōmodū: Quartū, quod sit debite promulgatū seu publicatū & manifestatū inferioribus: De his Isid. & habetur in c. Erit autem lex, 4. dist. vbi dicitur: Erit autē lex honesta, iusta, possibilis, secundū naturā & cōsuetudinē patrię, loco, temporiq, cōueniens, necessaria, vtilis, manifesta, nullōq; priuato cōmodo, sed pro cōmuni vtilitate cōscripta, & quāuis scriptura nō sit de essentia legis, cōuenienter tamen scribitur. Ex pramissis sequitur primū, quod omnis ordinatio, siue statutum cōtra dictamen rationis naturalis siue prudentiale, nō est lex, neq; ligat. Nō pertinet tamē ad singulares personas iudicare an sit rationabile vel irrationabile, nisi esset notoriū, vtpote directē cōtra legem naturā aut diuinā. Quia quācūq; ordinatio inferioris cōtra legem superioris nō debet dici lex, sed error intolerabilis, cui nō est obediēdum, vt dicitur in c. per tuas, de sent. ex cōmunicat. Obediēre enim oportet magis Deo quā hominibus. Secūdū sequitur quod quicūq; sunt depositi à principatu, & qui nullā authoritatē cōmunē habēt, quā tuncq; sapientes sint, leges cōdere nō possunt. Tertio sequitur quod ordinationes cōtra bonum commune vel in dīpendiū Reipublicę, nō sunt leges, nec ligāt. Et quā ab initio fuerūt cōditę ad bonū reipublicę, si successu tēporis vel aliquo casu virgēte, vergerēt in cōmodum reipublicę: in illo casu nō ligat. Tunc enim vtendū est epieikeia, vt dictū est cū de ea ageretur. Finis enim legis est inducere homines ad bonū & retrahere à malo. Quod ad promulgationē notādum est, quod ad debitā promulgationē legis non requiritur quod insonuerit auribus singulorū, sed sufficit quod sit publicē manifestata, & proclamata in locis cōsuetis. Ante promulgationē autem siue publicationē non ligat, cū non possint subditi diuinare. Iurista dicunt quod facta debita promulgatione, lex statim ligat scientes & presentes: absentibus tamē datur duorū mēses à publicatione: quibus lapsis, si cōtraueniant, puniūtur tāquam trāsgressores: quia verisimile est quod ad eorū notitiā alicuius absentis, tūc ligat à die sciētę & notitię, saltē in foro interiori, imō & exteriori, si p̄bati possit.

Essentia legi.

In lib. Etym.

Scriptura.

Act. 5.

Finis legi.

Lex an liget absentes.

5. Etym.

Præceptum quid sit.

Consilium non obligat.

De Veri. q. 23. art. v. 1. ad. 3.

Verba legi præceptiuā.

Ecl. 5.

Mat. 5.

Ver. 1.

DE ACTIBVS ET OFFICIIS LEGIS.

Actus legis ab Isidoro, & hab. in c. priuilegia. §. officiorū. & c. omnis. 4. dist. assignatur quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, punire. Imperare idē est quod præcipere: præceptū autē importat applicationē legis ad ea quę ex lege regulantur, & importat obligationē alicuius quod fieri debet. Quod autem aliquid fieri debeat, prouenit ex necessitate vel vtilitate alicuius finis: & sic de ratione præcepti est quod importet obligationē in ordine ad aliquē finē. vnde in c. quod præcipitur 14. q. 1. ex D. G. reg. in epist. ad Iouinianū habetur, Quod præcipitur, impatur, quod imperatur necesse est fieri, si nō fiat, p̄nā habet. Vbi cōsiliū est, datur offerētis arbitriū: vbi præceptū, necessitas est seruientis vt obediāt. Sed difficultas est quomodo & quibus verbis cognosci potest, qd aliquę leges & præcepta ligēt sub p̄na peccati. Cōmuniter dicitur quod quādo lex vel legislator vtitur cōmuni verbis decerno, statuo, volo, ordino, mando, aut similibus, quę nō sunt præceptiuā, nō obligat ad peccatū saltē mortale, vt dicit Panor. in c. Nā cōcupiscētia, extra de cōstit. Et idē dicendū de præceptis prælatorū. Nec obstat quod D. Th. dicit voluntatē prælati, qualitercūque innotescat, habere vim taciti præcepti, quia intelligendū est de voluntate præcipiendi præcepto formali: Quia ipse dicit quod licet sciat voluntatē prælati, nō tenetur, nisi expressē præcipiat. Si autem in lege aut ordinatione cōtinētur verba præceptiuā, prout sunt, Præcipimus, iubemus, mādāmus cū sequēti determinatione in virtute Spiritus sancti & sanctę obediētia, aut sub p̄na ex cōmunicationis, inobediētia, carceris, aut grauioris culpę in ordine prædicatorū, aut alia notabili p̄na quę videtur importare infamiā vel notabile detrimentū corporale, est præceptum, & peccat mortaliter trāsgrediēs. Si verō sint verba imperatiui modi, tūc si sunt circa materiā necessariā & multū p̄derosa, importāt præceptū, vt in cle. exiuit. §. itē. de verb. sig. & Psal. Vouete & red dite. primū est cōsiliū, secundū est necessitas, & præcepti. vnde Salo. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Si verō materia nō est necessaria aut multum p̄derosa, nō importāt præceptū, sed potius cōsiliū: vt illud, Si quis te percusserit in vnā maxillam, præbe ei & alterā: quod est cōsiliū, vt habetur in c. paratus. 3. 2. q. 1. Secūdus actus legis dicitur vetare siue phibere, quod est respectu alicuius mali vel in cōmodi. Et quo ad notitiā siue cognitionē promulgationis, eodem modo dicendū est de præcepto negatiuo, sicut dictum est de affirmatiuo.

¶ Tertius

Tertius actus legis est permittere, siue permissio, quę secundum se est circa indifferentia, quę de se nō profunt ad finem, neque impedimentum præstant. Notandum tamen quod aliquid dicitur permitti tribus modis: Primo quod nullo iure prohibetur, vt cōtrahere secundas nuptias. Secūdo quia cōtra humanas cōstitutiones indulgetur, vt cōtrahere in gradibus prohibitis, vt in c. quādā. 35. q. 3. Tertio vt vitetur maius malum siue illicitum, & sic permittitur prohibulū, ne cōmittatur adulterium. Hoc modo Moyses permisit libellum repudij, vt vitaretur homicidiū, vt dicitur Mat. 19. Ad duritiā cordis vestri permisit, &c. Ecclesia etiam permittit ritus Iudæorum, prohibendo Christianis ne eos impediāt, propter bonum quod inde sequitur, vt habetur in c. sunt, de Iudęis, extra. Permittere minus malum (hoc est nō punire) vt vitetur maius, est licitū. Permittere aliquā cōtra legem Dei, quę possunt puniri, est malum, sed nō cōtra legem humanam, cū possit tolli: nisi forte propter scandalum. Agentes autem vel omittentes cōtra legem diuinā, ex permissione siue propter maius malum vitandum, siue nō, peccant, nec excusantur, sicut nec Iudęi ab adulterio propter permissionem libelli repudij. Quartus actus legis est punire: quod nō aliud est, quā deordinationem culpę factam per trāsgressionem, per p̄nam reordinare. P̄na autem debet deordinationem culpę in p̄nitionibus, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus, & illud, Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Punitio propter scandalum differenda est, & aliquando omittenda, vt dictum est cū de scandalo ageretur. c. 12. §. 2. ver. 11. In p̄nitionibus autem semper vtendum est æquitate & misericordia. vnde D. Ambrosius dicebat, Malo reprehendi de nimia misericordia, quā de nimia faueritate.

Permissio triplex.

Deut. 25. Apoc. 18.

Ver. 2.

DE LEGVM INTERPRETATIONE.

Quum leges (vt dictū est) sint institutę ad regulādos actus humanos, qui sunt circa particularia contingētia, quę varietatem magnā habent, nō possunt semper esse immutabiles: quia possunt in aliquibus casibus dubia occurrere de sensu & mente legislatoris. Hinc est quod Philosophus arguit in principe necessitatem ponēdi epieikeiam, quę lex declaratur seu interpretatur, aut cum ea dispensatur. Et sic necesse est aliquādo leges declarari & interpretari, imō totaliter tolli, aut in eis dispensari. Idcirco de interpretatione dicendū est. In primis notādum, quod interpretari legē seu præceptum legis, est dare rationabilem intellectum, secundum sensum & mētem præcipientis siue legislatoris, in lege quā cōdidit. Notādum præterea quod triplex est interpretatio: quędam est particularis quę fit per particularē personā, quādo ei occurrit dubiū super obseruatione legis, quoad eam, & nō potest haberi, vel saltem de facili, recursus ad legislatorē vel parē aut superiorē: Tunc talis recurrere debet ad iudicium naturale, & inquirere an in tali casu legislator intenderet legē obseruari, vel nō: & an si legislator esset præsens, diceret se sic intelligere legem, & quid faceret ipse si esset legislator. Cōclusio illius discursus dicitur particularis interpretatio, quę fit per virtutē epieikeia, & excusat illum à trāsgressionē legis, si agat secundum illam resolutionē inquisitionis, saltem in foro interiori, secluso scandalo. Alia est interpretatio & expositio magistralis, quę fit cum inquisitione rationis & cum collatione aliarum legum vel aliorum passuum eiuſdem legis. Et hanc quilibet doctus vel expertus in aliqua scientia siue politica facere potest. Vnde Psal. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectū dat paruulis. Et hoc modo interpretati sunt Magistri præceptū de ieiunio, quod nō obligat debiles & infirmos, iuuenes & decrepitos, prægnātes, lactantes, aut grauitē laborantes. Hęc magistralis interpretatio nō habet necessitatē: (Nō enim tenetur quilibet assentire illi interpretationi: & secundum eā agere) habet tamen excusationem: quia in dubijs sequens opinionem rationabilem alicuius magistris: cū magister & doctor est approbatus (vt D. Th. qui ab q; ratione aut authoritate non cōsueuit loqui) est excusatus à peccato, quod est valde notādum ad sedādos scrupulos timoratarū cōscientiarum. Alia est interpretatio authoritatiua, quę fit ab eo qui bene scit mētem & sensum legis, & habet authoritatē & hęc obligat inferiores ad tenendū sensum per eum datum: & hoc modo interpretari nō est cuiuslibet, sed eius est interpretari, cuius est cōdere. Pertinet etiam hoc modo interpretari ad eū cui cōmittitur, vel qui habet potestatem aut superiorē iurisdictionem. Parē dicitur habere potestatem successor legislatoris, iuxta illud: Super cathedrā Moysi sederūt Scribę & Pharisei: omnia ergo quę cūq; dixerint vobis, seruate & facite. Superiorē habet authoritatē ille qui legislatori & suis inferioribus legitime & ordinariē præest, vel ab eo cōmissus est. Et quo ad sacras literas & legē diuinā dicitur 2. Pet. 1. Hoc primū intelligētes, quod omnis prophetia scripturę propria interpretatione nō fit: Nō enim voluntate humana allata est aliquādo prophetia: sed Spiritu sancto inspirati. locuti sunt sancti Dei homines, & ideo qui sunt inspirati à Spiritu sancto, possunt sacras literas interpretari. vnde A. post. inter gratias gratis datas ponit interpretationē sermonū. Summus p̄tiffex etiam, quia est vicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & ad quem (vt dictum est) pertinet vltima resolutio fidei & editio symboli, potest interpretari, vt idē dicamus & faciamus omnes. De his D. Cardinalis de Turre crem. in 2. lib. summę de Ecclesia, cap. 7. & in 3. lib. cap. 13.

Ver. 3.

DE LEGVM DISPENSATIONE.

Differentia solet poni à doctoribus inter interpretationem, declarationē, dispensationem, & abrogationē. Quia interpretatio (vt dictum est) significat explicationem sensus dubij ipsius legis: Declaratio est ostensio quod lex in aliquo particulari casu nō obliget: & sic quod est agendum contra verba legis. Et hoc pertinet ad epieikeiam. Dispensatio autem est canonica sublatio legis,

7. Ethic.

Interpretari legem.

Triplex interpretatio.

Psal. 118.

Sequens opinio nem doctoris approbati. Interpretari authoritatiuē.

Mat. 23.

Interpretatio sacrarum literarum.

1. Cor. 12.

In lib. de Di-
spen. & pre.
2. Cor. 10.

legis, vel secundum Rayerium, relaxatio ipsius respectu alicuius particularis personæ propter ali-
quam rationabilem causam. Ex hoc sequitur id quod dicit D. Ber. quod prælati dantes pro volun-
tate facultatem veniendi contra legem, non sunt dispensatores, sed dispensatores cum non sit data pote-
tas ad destructionem, sed ad ædificationem. Secundò sequitur quod si dispensatio impetretur ex
falsa causa siue (vt communiter dicitur) subrepticè vel obrepticè, expressa falsitate, vel tacita veri-
tate, non est canonica, cum sit contra canones, qui prohibent subreptionem & obreptionem, vt in c.
2. de fil. presbyt. lib. 6. D. Thomæ idem sunt dispensatio & declaratio. Abrogatio verò legis est to-
talis sublatio obligationis legis, siue relaxatio iuris quo ad omnes subditos, quæ fieri debet quan-
do lex incipit vergere in incommodum Reipublicæ, vel quando impedit maius bonum illius.

Ver. 4. DE DIVISIONE LEGIS.

Ex in tota sui cõmunitate potest diuidi in legem diuinam, humanam, & peccati, quæ nõ est proprie
Lex, sed procedit ex præuicatione legis: quia ab Apostolo lex peccati nominatur. Ideo hic eã
enumerauimus; vt de peccatis ea quæ sunt notata digna; nostris introductionibus inferamus.

§. 1. DE LEGE DIVINA.

Lex diuina
duplex.

Lex diuina est dictamen practicæ rationis & gubernationis rerum in Deo, tãquam in principi-
pe totius vniuersi. Et quia Deus nihil cõcipit ex tempore, sed habet æternum cõceptum: hinc
est quod sola lex diuina ex parte ipsius Dei dicitur æterna, cum nullus alius legislator fuerit ab
æterno: nec ex parte nostra potest dici æterna, cum non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditur in
legem diuinam naturalem, & legem diuinam positiuam, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. DE LEGE NATVRALI.

Psal. 4.

Lex naturalis nil aliud est quàm participatio legis æternæ in rationali siue intellectuuali natu-
ra in sua creatione indelebiter impressa, qua inclinatur ad actus necessarios conducentes in
finem naturalem, & vocatur Lumen naturale: vnde cum Psal. dixisset, Sacrificate sacrificiũ iustitiæ,
quasi quibusdã quartibus quæ sint opera iustitiæ, dicit: Multi dicunt, Quis ostendet nobis bona?
Cui quæstioni respondens, subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, hoc est lu-
men naturalis rationis, qua discernimus quid sit bonum, & quid malum. Vnde Gl. super illud Rom. 2.
Cum gentes quæ legem nõ habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, dicit: Quod si nõ habent
legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit & sibi cõscius est quid sit bonum,
& quid sit malum: & originaliter dicitur synderesis, de qua & de eius actibus & officiis sufficien-
ter dictum est. Hæc lex perfectius impressa fuit in angelis quàm in hominibus, quia circa huius-
modi legem in angelis non cõtingit ignoratiã aut error in vniuersali aut particulari, nec etiam in
dæmonibus, qui circa naturalia errare nõ possunt, & per cõsequens neq; malè operari, sistendo in
naturalibus: licet dæmones in quolibet actu peccet, propter relationem ad malum finem, quæ sibi præ-
stituerunt: seclusa tamen illa relatione nõ peccat in naturalibus. Et quãuis illa relatio nõ possit
ab eis nõ poni: quia tamen illa relatio se habet extrinsecè, ideo dicitur quod nõ peccat circa natu-
ralia, intrinsecè. Homines verò possunt errare in particulari agibili contra legem naturam, prout qui
mõchatur aut furatur. Et potest aliquis tãtum cõtinuare aliquod peccatum, quod nõ videbitur ei
peccatum: vt Iulius Cæsar in lib. de Bello Gallico refert, quod apud Germanos olim latrocinium nõ
reputabatur iniquum. Et quia tempore Moyfi propter malitiã hominũ & malas consuetudines lex
naturæ in particulari erat offuscata: ideo Deus expressit particularia præcepta in duabus tabulis.

e. 3. §. 8. ver. 6.
& 7.

2. 2. q. 94. ar. 4
Latrocinium
apud Germa-
nos olim qua-
le.

2. 2. q. 94. ar. 5.

In 2. de Con-
fess.

Præcepta af-
firmatiua &
negatiua.

In prima posuit tria præcepta, quæ disponunt hominẽ in ordine ad Deum. s. Vnum crede Deum,
Ne iures vana per ipsum, Sabbata sancti fices. In secunda verò tabula posuit septem præcepta, per
quæ homo disponitur in ordine ad proximum. s. de honore parentũ, de homicidio, adulterio, fur-
to, falso testimonio nõ ferendo, & de nõ cõcupiscendo rem, neq; vxorẽ proximi. In angelis autem
hæc lex nõ cõtinet tot præcepta: quia nõ congruunt naturæ illorum. Præterea hæc lex in eis nullo
modo impeditur, sicut in hominibus qui nõ possunt aliquãdo bene ratiocinari propter indisposi-
tionem cerebri. Et sic impediuntur actus huius legis in partibus ante vsum rationis, quæ secundũ
aliquos habent in fine primi septenni: licet secundũ dispositionem cõplexionis, & exercitium siue
doctrinã aliquãdo acceleretur, & aliquãdo retardetur: nec est qui certũ possit præfigere terminũ.
Impeditur etiã in ebriis & furiosis. Et quãuis legi naturali aliquid addi possit, & multa per legem
diuinam & humanam tãquam vtilia superaddita sint: est tamen immutabilis per modum subtra-
ctionis: quia nihil quod est de lege naturæ, potest desinere esse de lege naturæ, saltem quantum ad
prima principia, quæ nec immutari nec deleri possunt, vt D. Aug. dicit, Lex tua scripta est in cordi-
bus hominum, quã nec vlla delet iniquitas. Lex naturalis diriget hominem in ordine ad Deum
& proximum, cõtinet seu includit duo genera præceptorum, quæ dicuntur moralia. Quædã sunt præ-
cepta affirmatiua, quædã negatiua. Præcepta affirmatiua explicita sunt tria: duo primæ tabulæ, &
primum secundæ. Præcepta negatiua sunt septẽ: vnum in prima tabula, & sex vltimæ secundæ ta-
bulæ, dictũ est, explicita: quia cum ad affirmationẽ sequatur negatio oppositi, & ad negationẽ se-
quatur affirmatio oppositi: sequitur quod quodlibet præceptũ affirmatiuum includit negatiuum, &
quodlibet negatiuum includit affirmatiuum. Præceptũ de credendo includit præceptũ de nõ discre-
dendo, neq; se diuellẽdo à Deo. Præceptũ affirmatiuum de sanctificatione sabbati, includit præcep-
tum de nõ violãdo sabbatum, & de opere seruili nõ faciendo. Præceptum de honore parentũ in-
cludit præceptum de non in honorando siue irreuerentiam faciendo. Præceptum negatiuum de nõ
assumẽdo nomen Dei in vanum, includit præceptum de inuocãdo & honorãdo nomen Domini.

Præceptum

Præceptum de non occidendo includit præceptum de conseruatione vitæ proximi. Præceptum
de non mœchando includit præceptum redditionis debiti. Præceptum de non furando includit
præceptum restitutionis: præceptum de falso testimonio non ferendo includit præceptum de vero
testimonio ferendo, tempore & loco debitis. Præceptum de non cõcupiscendo vxorem proximi
includit præceptum de conseruanda honestate vxoris proximi. & præceptum de non cõcupiscen-
do rem proximi includit præceptum de conseruanda re proximi. Ex quo patet quod sunt viginti
præcepta legis naturalis, quæ tamen reducuntur ad decem notiora, & illa decem sunt conclusio-
nes deductæ ex vno primo principio rationis naturæ, quod fundatur super ratione boni, scilicet,
Bonum est faciendum, & malum est vitandum. Et super hoc fundantur omnia præcepta legis na-
turæ, & illud primum principium pendet & causatur ex habitu synderesis, quæ est lex naturalis,
cuius actus est dictamen rationis. Præceptum affirmatiuum & negatiuum differunt quantum
ad obligationem: quia præcepta negatiua obligant ad semper & pro semper, hoc est omni tem-
pore, sic quod nõquam licet præterire. Sed præcepta affirmatiua obligant quidem ad semper &
non pro semper, sed pro tempore & loco, vt præceptum de honore parentum obligat semper,
quia semper filius tenetur, & est obligatus honorare patrem, sed non pro semper: quia non quali-
bet hora, cum habeat comedere, bibere, & dormire, & dormiendo nullum honorẽ exhibere po-
test, nec tenetur, cum impossibilium nulla sit obligatio. & sic de aliis præceptis affirmatiuis, non
solum legis naturalis, sed etiam aliarum legum. Præcepta verò negatiua, quia non exigunt actum,
imò prohibent, pro omni tempore & hora possunt seruari. Omni enim tempore & hora possum
cessare ab homicidio, quandiu sum liber. Ideo obligat ad semper & pro semper. In hoc tamen
conueniunt præcepta affirmatiua & negatiua, quod nunquam licet eis contrauenire, sed cum af-
firmatiua non ligent, nisi pro tempore & loco, extra tempus & locum non prætermittuntur, nec
omissionẽ se habendo eis contraueniunt.

Ver. 2. DE LEGE DIVINA POSITIVA.

Lex diuina positua est dictamen diuinæ rationis practicæ, rationali siue intellectuuali naturæ
extrinsecè promulgatum ex tempore, & non in sua creatione nec intrinsecè & indelebiter
impressum. Et sic quicquid Deus præcipit vel prohibet fieri ex tempore & pro tempore, pertinet
ad legem diuinam positiuam, quæ diuiditur in legem veterem & nouam, siue antiquam & nouam
testamentum, de quibus Apostol. Galat. 4.

2. 2. quest. 92.
art. 1. & 4.

Lex diuina
positua quid.

Ver. 3. DE LEGE ANTIQVA.

Lex diuina vetus siue antiqua dicitur illa, quæ per Moysem in monte Sinai fuit data populo Is-
rael, quæ dicitur ab Apost. lex factorum, ait enim: Vbi est gloriatio tuarum? excluda est per quã le-
gem factorum? non, sed fidei. Vocat legem factorum, legem Moyfi exterius propositã & descri-
ptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur: quia per eam præcipitur quid fieri debeat, &
prohibetur à quo debeat abstineri. Legem autem fidei vocat legem interius scriptam, per quã nõ
solum exteriora facta, sed etiam ipsi motus cordium disponuntur, inter quos primus est motus fi-
dei, de hac inferius amplius dicetur. Legem antiquam aliquando vocat Aposto. paedagogum no-
strum, hoc est directorem & custodem cõhibentem nos ab illicitis, sicut cõhibetur & dirigitur
puer, cui propter defectum ætatis non datur hæreditas patris, donec venerit ad perfectã ætatem.

Rom. 3

Ver. 4. DE OFFICIIS LEGIS ANTIQVAE.

Vic legi antiquæ Apost. quatuor officia tribuit. Primum erat dare cognitionem peccati.
Vnde Rom. 3. Per legem enim cognitio peccati. & Rom. 7. Peccatum nõ cognoui, nisi per le-
gem: nam concupiscentiã nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non cõcupiscas. Quæ verba
non sunt sic intelligenda, quod peccatum non possit cognosci absque lege Moyfi, quia per ratio-
nem naturalem potest cognosci in quantum habet rationem in honesti contra rationis naturalis di-
ctamen existens. Sed non poterat cognosci peccatum secundum quod importat offensam diuinã,
sicut per legem diuinitus datam, per quã manifestatur homini quod Deo displicent peccata hu-
mana, in hoc quod ea prohibet & mandat puniri. Secundum officium legis siue potius effectus,
qui non ex lege, sed ex malitia hominum contingit, est facere abundare peccata. vnde Rom. 5. di-
citur: Lex subintravit vt abundaret delictum. hæc dictio (vt) non tenetur causaliter, sed consecuti-
uè, quia lege data, abundantia delictorũ subsecuta est occasione accepta. Vnde Rom. 7. dicitur,
Itaque lex quidem sancta & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: quia scilicet peccatum cõ-
hibeat, sed occasione accepta peccatum (hoc est fomes peccati, siue appetitus desitutus gratia
Dei & iustitia originali) per mandatum seduxit me, & occidit me, & operatum est in me omnem
cõcupiscentiã. Hoc sequutum est lege data, eò quod lex Moyfi (licet peccatum prohiberet) con-
cupiscentiã tamen non auferebat, nec refrénabat. Cum enim alicui prohibetur id quod concu-
piscit, vehementius in concupiscentiã illius exarscit. Sicut & fluius posito obice, fortius im-
pingit & obicem frangit: cuius ratio potest esse duplex, secundum D. Tho. Prima, quia interiores
affectiones quando interiori retinentur, magis incenduntur: sicut patet in dolore & ira. Si tamen
exterijs quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorẽ pec-
næ cogit hominem vt concupiscentiã suam ad exteriora non producat. Et ideo ipsa cõcupiscen-
tia interiori retenta magis inflamatur. Secunda ratio est, quia nos apprehendimus ea quæ nõ pro-
hibentur, quasi possibilia fieri à nobis, quando cunquæ placuerit: & ideo multoties opportunitate
existente illud negligimus & vitamus: sed quando aliquid est prohibitũ, apprehenditur vt aliquid

Legi anti-
quæ officia.

Lex Moyfi
qualis.
Rom. 5

Cur nismur
in vetum.

magnum, quod non semper à nobis possit haberi. Et ideo quando opportunitas datur, sine timore pœnæ illud consequi propiores sumus. & inde est quod data lege quæ concupiscentiæ vsum prohibebat, & tamen concupiscentiam non mitigabat: concupiscentia ipsa magis homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech. 5. Ista est Hierusalem, in medio gentium posuit eam, & in circuitu eius terras, & contempnit iudicia mea, vt plus esset impia quam gentes. Lex autem noua & fidei, quæ quantum ad principale est gratia Spiritus sancti, per virtutes infusa mitigat concupiscentiam, & frenat inferiores vires. Ideo non dicitur facere abundare delicta. Nec propter hoc sequitur quod omnis lex humana quæ gratiam non confert, faciat abundare delicta: quod est contra intentionem legislatorum, qui ad hoc tendunt, secundum Philosophum, vt ciues faciât bonos. Quia alia est intentio legis humanæ, alia diuinæ. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium, quod est tantum de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud, Homines vident quæ foris patent, sed Deus cor intuetur. Sic igitur lex humana finem suum & intentionem suam consequitur, dum per prohibitionem & pœnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccatili: concupiscentia interior magis augeatur, quam lex humana cognoscere, imputare, aut punire non potest. Vnde Iurista in l. cogitationis pœnam. ff. de reg. iuris dicunt cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines. Sed quantum ad legem diuinam etiam interiores concupiscentiæ malæ impurantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente & non auferente concupiscentiam. Tertium officium siue euentus legis Moyfi sequens ad secundum, est iram operari. Vnde Rom. 4. dicitur, Lex enim iram operatur. quod secundum D. Thom. ibi, nõ est intelligendum ita quod præcepta legis Moyfi præcipiant aliqua quæ faciunt obseruantes dignos ira Dei, sed occasionaliter occasione accepta: quia præcipit, & gratiam implendi non præbet, ex quo (vt dictum est) delictum abundat. Ideo lex dicitur operari iram, hoc est vindictam: quia per transgressionem legis facti sunt homines digni ira & vindicta Dei. 4. Reg. 22. dicitur: Magna ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius s. legis. Quartum officium est agere pedagogum, vt dictum est, s. custodire ab illicitis, & dirigere populum in viam Christi. Vnde Galat. 3. postquam dixit, Itaque lex pedagogus noster fuit: addit, in Christo, vt fide iustificemur. Lex antiqua continet tria genera præceptorum: Quædam enim sunt moralia: Quædam cærimonialia: Quædam iudicialia. Hæc tria tangit Apost. Rom. 7. cum dicit, quod mandatum erat bonum, sanctum, & iustum: in hoc quod dicit, bonum, hoc est honestum, tangit moralia: in hoc verò quod dicit, sanctum, quod idem est quod Deo dicatum, tangit cærimonialia: in hoc autem quod dicit, iustum, tangit iudicialia.

Ver. 5. DE PRÆCEPTIS MORALIBVS.

Præcepta moralia sunt præcepta legis naturæ, quæ sunt de actibus virtutum, circa quæ homo se exercet, & in eis immorari debet. Ideo vocantur moralia, quia data sunt ad faciendam & conseruandam amicitiam Dei & hominum. Sicut enim intentio legis humanæ est, vt faciat amicitiam hominum adinuicem: ita intentio legis diuinæ est, vt constituat amicitiam hominis ad Deum, & hominum adinuicem. Cum autem similitudo sit causa amoris, secundum illud, Omne animal diligit sibi simile: impossibile est esse amicitiam hominis ad Deum qui est optimus, nisi homines efficiantur boni. vnde dicitur Leuit. 19. Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. Bonitas autem hominis est virtus quæ, secundum D. Aug. bonum facit habentem: ideo oportuit quod in lege antiqua darentur hominibus præcepta de actibus virtutum, quæ dicuntur moralia, ratione iam dicta.

Ver. 6. DE DIFFERENTIA ET GRADV PRÆCEPTORVM MORALIVM.

Præcepta moralia differunt à cærimonialibus & iudicialibus: quia cærimonialia & iudicialia ex institutione extrinseca vim habent: quia ante institutionem erant indifferentia. & nõ videbatur differre, vtrũ secundũ ea, vel alio modo fieret. vnde nullũ peccatũ erat ante extrinsecã institutionem ea seruare vel nõ seruare: sed præcepta moralia ex dictamine rationis naturalis procedunt: ideo nõ sunt indifferentia, imò efficaciam habent & obligant, etiã si nunquã lege extrinseca statuantur. Horum autẽ præceptorum moralium est triplex gradus: Quædam enim præcepta sunt cõmunissima & adeo manifesta, q̄ editione aut institutione nõ indigent: sicut mandata de dilectione Dei & proximi, & alia huiusmodi quæ sunt quasi fines præceptorum: vnde in eis nullus potest errare secundum iudiciũ rationis. Quædam verò sunt præcepta moralia magis determinata, quorũ rationem potest quilibet popularis facillè videre: & hæc sunt præcepta decalogi circa quæ in paucioribus cõtingit iudiciũ humanũ perueri & offuscari. Ideo in lege antiqua fuerunt publicata. Quædam autẽ sunt, quorũ ratio siue deductio nõ est adeo cuiuslibet manifesta, sed solum sapientibus: & ista sunt præcepta moralia superaddita decalogo, tradita à Deo populo p̄ Moysen & Aarõ, quæ reducuntur ad ea quæ sunt manifesta. scilicet præcepta decalogi. Primo præcepto decalogi, phibetur cultus deorum alienorũ, cui superadditur alia præcepta prohibitiua eorũ quæ ordinat ad cultũ idolorũ: sicut habetur Deut. 18. Nõ inuenietur in te qui lustret filiu aut filia, aut sit maleficus, aut incantator, neq; qui pythones cõsulat neq; diuinos: neque quærat à mortuis veritatẽ. Secũdo præcepto prohibetur periuriũ, sup additur ei prohibitio blasphemie, Leuit. 24. & prohibitio falsæ doctrine, Deut. 13. Tertio præcepto superadditur omnia cærimonialia. Quarto præcepto superadditur de honoratione senũ, secũdũ illud, Corã cano capite cõsurge, & honora personã senis. & generaliter omnia præcepta inducẽtia ad exhibendũ honorẽ maioribus. Quinto præcepto quo prohibetur homicidiũ, additur prohibitio odij & cuiuslibet violationis cõtra proximu, secundũ illud, Nõ stabis contra

Lex noua frenat concupiscentiam.

2. Ebie.

2. Reg. 26.

Præceptorum tria genera.

2. 2. q. 99. ar. 2.

Eccl. 13.

2. 2. q. 100. ar. 11.

Præceptorum moralium triplex gradus.

Leuit. 19.

contra sanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odij fratris, secundum illud, Nõ oderis fratrem tuum in corde tuo. Sexto præcepto quo prohibetur adulterium, superadditur præceptum de prohibitione meretricij, secundum illud, Non erit meretrix neque fornicator de filiis Israel: & prohibitio virij contra naturam, Cum masculo non commisceberis, & cum omni peccatore nõ comibis. Septimo præcepto quo prohibetur furtum, adiungitur præceptum de prohibitione vsuræ faciendæ, secundum illud, Non scenerabis fratri tuo ad vsuram: & prohibitio fraudis, Non habebis in saculo diuersa pondera. & vniuersaliter omnia quæ ad prohibitionem calumniæ & rapinæ pertinent. Octauo præcepto, quo prohibetur falsum testimoniũ, additur prohibitio falsi iudicij. Nec in iudicio plurimorũ acquiesces sententiã, vt à vero deues: & prohibitio mendacij, cum subditur, Mendacij fugies: & prohibitio detractionis, Non eris criminator & susurro in populo. Multa alia adiunguntur, quia per ea omnia mala concupiscentia prohibetur. Et sic resolutorẽ apparet quod omnia præcepta moralia (quæ nil aliud sunt quam conclusiones ex principiis legis naturæ, siue sint scripta in lege antiqua, siue noua) pendunt à decem præceptis decalogi, & ad ea reducuntur: quod est valde notandum, & ad plurimas quæstiones prompta & facillè responsio.

Ver. 7. DE INDISPENSABILITATE PRÆCEPTORVM MORALIVM.

Præcepta moralia, præcipiunt decem quæ in decalogo continentur, dicuntur & Palimpsestographo mandata, quæ Deus mandauit custodiri nimis. Vnde ait: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis, propter indispensabilitatẽ: quia circa ea non cadit licita dispensatio. Cuius quidem ratio est: quia tunc in ipsis præceptis cadit, & licet fieri potest dispensatio, quando occurrit ac superuenit aliquis particularis casus, in quo si verbum legis obseruaretur, cõtrarietur intentioni legislatoris, sed nullus talis potest occurrere in decem præceptis decalogi, in quantum moralia sunt: igitur, & Minor patet: Quia intentio cuiuslibet legislatoris ordinatur primò ad bonũ commune, & ad ipsum peruenitur. Ergo si aliqua præcepta dantur, quæ contineant ipsam cõseruationem boni cõmunis, vel ipsum ordinem iustitiæ & virtutis: huiusmodi præcepta continent veram intentionem legislatoris. Et ideo non potest superuenire casus, in quo si seruentur verba legis, contrarietur intentioni legislatoris, & ideo talia sunt indispensabilia, puta si poneretur hoc præceptum in aliqua cõmunitate, quod nullus destitueret rempublicam, vel nullus proderet ciuitatem hostibus, siue quod nullus faceret aliquid iniuste vel male. Ista præcepta essent indispensabilia, quia non potest subesse causa dispensationis. Sed præcepta decalogi sunt huiusmodi: igitur sunt indispensabilia, quantum ad rationem iustitiæ quam continent: quia præcepta primæ tabule continent ordinem ad ipsum bonum cõmune, & finale quod est Deus: & præcepta secundæ tabule continent ordinem iustitiæ inter homines obseruandũ, vt nulli fiat indebitum. Sunt tamen dispensabilia, quantum ad determinationem & applicationem ad singulares actus, vt scilicet hoc sit homicidiũ, vel furtum, vel adulterium, aut non, siue secundum materiam. Hoc quidem est mutabile auctoritate diuina, in his s. quæ à solo Deo sunt instituta, vt in matrimonio aut aliis huiusmodi. Et ideo vbi Deus præcepit Sorti occidere Platonem, iam non esset homicidiũ, cum fiat auctoritate publica. Et cum Deus qui est omnium dominus, mandauit filiis Israel, vt spoliarent Aegyptios, non erat furtum: quia non erat acceptio rei alienæ inuito domino. Et cum præcepit Osee accipere vxorem fornicariam, vel mulierem adulteram: Oseas ad eam accedens, non est mœchatus neque fornicatus, quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum diuinũ. Ideo cõmuniter dicitur q̄ Deus potest mutare materiam præceptorum: sed manente materia non potest dispensare, quia nõ potest negare seipsum, vt habetur 2. Tim. 2. Negaret autem seipsum, si ordinem iustitiæ suę infringeret, cum ipse sit ipsa iustitia. Ideo in hoc Deus dispensare nõ potest, vt homini liceat inordinare se habere ad Deum, vel non subiici ordini iustitiæ eius. In his autem quæ cõmissa sunt hominibus iurisdictioni, quantum ad hoc homines gerunt vicẽ Dei. Ideo possunt dispensare in voto & iuramentis, pro quanto superueniunt contractui humano, super quò data est potestas hominibus, sed quantum ad alia nõ est data potestas. Nec obstat quod habetur 1. Mach. 2. Et cogitauerunt illa die discipulos, Omnis homo qui venerit ad nos in bello, die Sabbatorũ, pugnemus aduersus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quam dispensatio. Nõ enim intelligitur violare Sabbatũ, qui facit opus quod est necessariũ ad salutem humanam: sicut dominus probat. In quantum verò hoc præceptum est cærimoniale, prout significabat quietẽ domini in sepulchro, est mutabile, & mutatum fuit tempore Apostolorum, vt patet Apoc. 1. Fui in spiritu in Dominica die.

Ver. 8. DE PRÆCEPTIS CÆRËMONIALIBVS.

Præcepta cærimonialia sunt præcepta determinatiua præceptorũ moralium ordine ad Deũ, quibus ordinatur homo ad cultũ Dei, iuxta illud Exod. 18. Esto populo in his quæ ad Deum pertinent, ostendãsq; populo cærimonias, ritũque colendi, hoc est honorandi. Homo autẽ ordinatur in Deum non solum per actus interiores, qui sunt credere, sperare, & amare, quæ pertinent ad præcepta moralia, sed etiam per exteriora quædam opera, quibus homo Deum honorando, seferum & subdium eius proficitur, vt oblationes, decimas, hostias, & sacrificia offerendo, & sacramenta suscipiendo. Hæc præcepta cærimonialia dicebantur plerũque iustificationis. Vnde de Zacharia & Elizabeth dicitur, quod erant ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Iste cultus vocabatur cærimonialia, quasi munera, hoc est dona Cereris, quæ dicebatur dea frugũ (vt quidam dicunt) eò quod primò de frugibus oblationes Deo offerebantur.

Leuit. 19

Deut. 24
Leuit. 18

Deut. 18

Exod. 23

Leuit. 19

2. 2. q. 100. ar. 11
2. sal. 18
Circum moralia præcepta an cadat dispensatio.

Filius Israel spoliato Aegyptios non peccauerunt.

Deus potest mutare materiam præceptorum moralium.

Matth. 12

2. 2. q. 101. ar. 11
Præcepta cærimonialia.

Luc. 1

Cærimonialia non sunt.

1. 2. quest. 102. Ceremonialia & moralium differens. Rom. 13.

2. Physic.

Super Oseam.

15. Moral.

Proprium sacra scriptura.

Dan. 12.

1. p. q. 3. artic. 9. & 10. Sensus sacra scriptura.

Sensus literalis.

Mar. 7.

Sensus litera.

Mar. 4.

Christus parabolis usus est.

Matth. 7.

Esa. 6.

ut habetur Gen. 4. vel (sicut refert Val. Max.) nomen caeremoniae introductum est ad significandum cultum diuinum apud Latinos, a quodam oppido iuxta Romam, quod Carē vocabatur, eo quod Roma à Gallis capta, illuc sacra Romanorum adducta sunt, & reuerentissimè habita. Reliquiorum ergo sequitur quod caeremonialia sunt præcepta, quæ pertinent & ordinant ad cultum Dei.

DE CAUSIS ET RATIONIBVS PRAECEPTORVM CAEREMONIALIVM. Præcepta caeremonialia (vt dictum est) distinguuntur à moralibus. Quia moralia cum ex dictamine rationis procedant, secundum naturam suam habent rationabiles causas & rationes. Caeremonialia autem hoc non habent ex natura sua, cum sint institutionis, sed ex vi institutionis & in ordine ad aliud, quia sunt à Deo instituta, & quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ad hoc autem quod aliqua sint ordinata, duo requiruntur: primum quod ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agendis. Ea enim quæ eueniunt præter intentionem finis, vel quæ serio non fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundo, requiritur quod id quod est ad finem, sit proportionatum fini. Ex hoc sequitur quod ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: Sicut ratio dispositionis ferræ sumitur ex sectione, quæ est finis eiusdem. Finis autem præceptorum caeremonialium est duplex. scilicet cultus Dei, & figura Christi, quia ordinabantur ad cultum Dei, & ad figurandum Christum, ac etiam verba prophetarum. Et sic respiciebant præsens tempus, quantum ad cultum: respiciebant etiam futurum, secundum figuram futurorum, vt D. Hier. dicit. Et ideo causæ & rationes caeremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt: vno modo ex parte cultus diuini, qui erat tempore illo obseruandus. Et rationes illæ sunt literales, siue pertineant ad vitandum idololatricæ cultum, siue ad rememorandum aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandam excellentiam diuinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebatur in coelestibus Deum. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secundum quod ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes figurales & myticas, siue accipiatur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoria, siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem, siue ad statum futuræ gloriæ, prout in eam introducitur per Christum, quod pertinet ad analogia. Ex his sequitur quod sacra scriptura habet plures sensus. Vnde D. Greg. Sacra scriptura ipso locutionis suæ more alias scripturas transcendit: quia vno eodemque sermone dum narrat gestum, prodit mysterium: Quia author sacra scriptura est Deus, in cuius potestate est, vt non solum voces ad significandum accommodet, quod etiam homo facere potest, sed etiam res ipsas in cursu suo ordinet, vt ex eis alia significationes & sensus accipi possint. Et ideo cum in aliis scientiis solæ voces significet, & in sacra scriptura res ipsæ, est proprium sacra scriptura plures sensus habere. D. Hiero. in prologo Bibliæ loquens de Apocalypsi, dicit: In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ, Et Daniel: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Ad cuius ampliorem intelligentiam notanda sunt, quæ D. Thom. super illud Galat. 4. Quæ sunt per allegoria dicta, dicit.

DE SENSIBVS SACRAE SCRIPTURAE. Sensus sacra scripturae cõmuniter à doctõribus assignantur quatuor, scilicet literalis, allegoricus, anagogicus, & moralis. Hæc diuisio sumitur ex D. Aug. in 1. super Gen. ad litera, vbi ait: In omnibus libris sanctis oportet cõpicere, quæ ibi æterna intuentur, quæ facta narratur, quæ futura prænunciantur, & quæ agenda præcipiuntur. Primum pertinet ad sensum anagogicum, secundum ad historicum & literalem, tertium ad allegoricum, & quartum ad moralem. Sensus literalis qui ab aliis dicitur historicus, est significatio qua voces significant res. Sed quia voces significant aliquid proprie, scilicet illud ad quod sunt impostæ ad significandum, & aliquid metaphoricè & transumptiue, propter aliquam similitudinem proprietatis vel conuenientie: ideo sensus siue significatio significans siue secundum proprietatem locutionis, siue secundum metaphoriam, in sacris scripturis dicitur literalis, vtroque enim modo scriptura vtitur. Exemplum primi: cum dicitur, Et Dominus quidem Iesus postquæ locutus est eis, assumptus est in cælum. Exemplum 2. cum sequitur, Et sedet à dextris Dei: Deus enim non habet dexteram neque sinistram, cum non sit corporalis. Sed quia dextra manus est potior: transumptiue significat potiora bona Dei, in quibus Christus sedet, hoc est requiescit. Et cum sensui literalis sacra scriptura non possit subici falsum, sicut nec fidei, sequitur quod quæcumque veritas locutionis non potest saluari secundum propriam significationem terminorum, vt in exemplo dato: tunc illa significatio qua voces significant res, non est sensus literalis: sed dicitur sensus hystericus, & sensus grammatialis: qui & si sit cõgruus, tamè aliquando est falsus, quando repugnat veritati, sententiæ, vel aliis passibus sacra scripturae, aut etiam his quæ per Ecclesiam sunt determinata esse de fide. Ex his apparet quod sub sensu literalis cõtinetur sensus metaphoricus, qui est circa dictiones: & parabolis, qui est circa sententias, frequens in sacris literis, quæ sapè vtuntur metaphoris & parabolis: Christus etiam metaphoris vtatur, & in parabolis loquebatur ad eos, non tantum delectandi gratia vt poete, sed propter vilitatem vel necessitatem conditionatam, scilicet vt facilius intelligerent & retinerent. Quia cum omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, necesse est homini, vt per sensibilia ad intelligibilia ducatur. Vnus est etiã parabolis, vt tolleretur superbiendi occasio, dum homo difficulter veritatem capere potest. Præterea ad excitandum attentionem. Ad ea enim quæ sunt difficilia maior requiritur intentio, insuper ad occultationem factorum mysteriorum ipsis incredulis. Vnde Christus: Vobis datum est nosse regnum Dei, illis autem qui foris sunt, in parabolis: vt videntes non videant, & audientes non intelligant, ne quando conuertantur & dimittantur eis peccata, vt prædixerat Esa. Vltimus occultatio parabolarum & figurarum

figurarum etiam vtilis est ad tollendum fastidium, & ad exercitium studiosorum, & euitandum irrationes infidelium. ideo dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Et ob eam causam omnes formæ sacramentorum (vt D. Dion. ait) non fuerunt scriptæ in sacris literis, sed per traditionem Apostol. & maiorum ad nos deuenerunt. D. Dion. monebat Titum, vt sancta ab immundis in cõtaminata seruetur. Parabolæ autem non sunt intelligendæ secundum sensum literæ siue grammaticelem, sed secundum sensum quem author parabolæ intendit. Nec est necesse quo ad omnia secundum rigorem terminorum similitudinem accipere, vt dicit D. Chrysof. aliàs parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D. Aug. dicit, quod sacra scriptura, quæ vetus testamentum vocatur: quadrifariam traditur, scilicet secundum historiam, secundum etymologiam, secundum analogiam, & secundum allegoria. Ex quibus tria prima pertinent ad sensum literalem. Historia est (vt idem exponit) cum simpliciter aliquid proponitur. Etymologia verò, cum dicti causa assignatur. Sicut cum Dominus assignauit causam quare Moyses permisit facultatem repudiandi uxores, propter duritiam cordis ipsorum, Matth. 29. Analogia verò est, cum veritas vnius scripturae ostenditur veritati alterius non repugnare. Sola autem allegoria inter illa quatuor pro tribus spiritualibus sensibus ponitur. Et ideo potest formari alia diuisio sensuum bimembris: Sensuum sacrae scripturae, quidam est literalis, quidam spiritualis, vterque subdividitur: literalis in quatuor, quia quidam est historicus, alius etymologicus, alius analogicus, alius parabolicus. Spiritualis subdividitur in tres, scilicet in allegoricum, anagogicum, & moralem. Quantum ad sensum literalem dicit D. Thom. post D. Aug. quod non est inconueniens eandem scripturam seu eandem sententiam scripturae habere plures sensus literales. Quia sensus literalis est, quem author scripturae intendit: Sed author scripturae sacrae est Spiritus sanctus, vt habetur 2. Per. 1. Spiritus autem sanctus cum sit Deus, omnia simul suo intellectu cõprehendit: & per consequens in vna scriptura potest simul multa intendere, quæ nos vnico sensu seu sententia non possumus explicare. Et sic erunt plures sensus quo ad obiecta, & quo ad nos qui non possumus plura intelligere. Nec pluralitas horum sensuum, siue literalium, siue spiritualium, facit æquiuocationem aut aliam speciem multiplicis quæ pariat cõfusionem, fallaciam, aut deceptionem, siue quæ impediatur efficaciam ostendendi veritatem: Quia sunt subordinati, & vnus ab alio pendet: vt D. Aug. ait contra Vincentium Donatistam. D. Dion. in Epist. ad Tit. dicit, quod symbolica theologia (hoc est quæ ex similibus procedit) non est argumentaria, hoc est non efficaciter concludit. Nec per hoc aliquid authoritatis deperit sacrae scripturae: quia nihil necessarium continetur sub aliquo spirituali sensu, quod sacra scriptura alicubi non manifestè tradat per sensum literalem. Ideo spiritualis expositio dicitur habere fulcimentum ab aliqua literali. Nec obstat quod Apost. arguetur ad sensum allegoricum: quia sensus allegoricus est literalis, cum intenditur ab auctore scripturae, prout in loco alleg. D. Pau. qui habebat spiritum auctoris scripturae, declarauit, & Christus caput dixit: Nunquã legistis in scripturis, Lapidem quæ reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput angulorum: Et licet omnes sensus sacrae scripturae tam literales quam spirituales, sint à Deo intenti: non tamèn æquè principaliter, sicut sensus literalis, super quo (vt dictum est) fundatur alij. Ideo ordine quodam sunt intenti. Si inferatur: ergo ex aliis sensibus potest trahi effectus argumentum, ex quo intenti sunt à Deo. Dicendum est hoc locum habere quando fulciuntur ex alio loco scripturae sensu literalis, vel quando coincidunt cum eo, vt in Canticis. Si quærat, quædo aliqua scriptura habet plures sensus literales, quis eorum erit principaliter intetus? Potest dici quod vterque, vel quod ille sensus literalis est principaliter intetus, qui est de necessariis & propinquis sensibus fini scripturae, qui est salus animarum, iuxta illud: Quæcunquæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturae in spem habeamus. Sed difficultas non modica est: Quomodo cognoscemus de aliquo sensu seu expositione scripturae quod sit sensus literalis? Quia quilibet dicere poterit expositionem suam esse sensum literalem siue germanum, vt Lutherani & alij heretici dicunt. Dicendum quod hoc facilius cognoscitur poterit ex cõpatibilitate: Quia cum sensus literalis sit à Spiritu sancto, qui non est Deus dissensionis aut diuisionis, sed pacis & vnitatis: consequens est quod si diuersæ expositiones se cõpatiantur adinuicem, possunt dici sensus literales. & talis multitudo expositionum vtilis est ad exercitium studiosorum. Si verò diuersæ expositiones non se cõpatiantur adinuicem, vel repugnant, aut altera illarum repugnat aliis passibus sacrae scripturae, vel determinationi Ecclesie, non est sensus literalis siue germanus, sed diabolicus, qui potest refelli ex aliis passibus sacrae scripturae, & præcipue per determinationem Ecclesie catholicae, quæ errare non potest in fide aut bonis moribus, hoc est in iudicio & determinatione fidei & credendorum, nec etiam in iudicio & determinatione bonorum morum, cum regatur à Spiritu sancto, vt dictum est cum de fide ageretur. Allegoria (vt ex prædictis patet) dupliciter accipi potest: vno modo cõmuniter pro quolibet mystico seu spirituali sensu aut intellectu scripturae. Et sic Allegoria est tropus siue modus loquendi, quo aliquid dicitur, & aliud intelligitur. Et dicitur ab Allos, quod est alienum, & goge, ductio, quasi in alienum intellectum ducens. Secundo specialiter pro vno tantum sensu ex tribus sensibus spiritualibus siue mysticis, qui pendunt ex sensu literalis. Quia (vt dicit Apost.) Omnia in figura contingebant illis. ideo lex vetus erat figura noua, & eorum quæ debebant esse in noua. Et secundum D. Dion. Lex noua est figura futura gloriæ: & ea quæ gesta sunt à capite & membris eius, sunt exempla eorum quæ nos facere debemus. Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Ea verò quæ nunc fiunt in Ecclesia, sunt representatio præteritorum, & figura eorum quæ erunt vel fiunt in patria. Ex

In epistola ad Titum.

In lib. de vit. præcep.

Etymologia quid.

Analogia quid.

12. Con. diui.

Galat. 4. Matth. 23. Psal. 117.

Rom. 15.

Sensus literalis in quo cognoscitur.

Allegoria dupliciter accipitur.

1. Cor. 10. In lib. de celest. hierar. Rom. 15.

præmissis facillime potest haberi definitio omnium sensuum spiritualium. Sensus Allegoricus dicitur, cum ea quæ sunt veteris legis, significant & applicantur ad ea quæ sunt nouæ legis, scilicet ad Christum & Ecclesiam. Sensus Anagogicus dicitur, cum ea quæ in Christo, vel quæ per Christum & Ecclesiam militantem, siue per nouam legem facta sunt, significant & applicantur ad ea quæ erunt in patria siue in æterna gloria. Sensus Moralis siue Tropologicus est, cum ea quæ à Christo vel per Christum facta sunt, significant seu repræsentant & applicantur ad ea quæ nos agere debemus. Notandum tamen quod omnes prædicti quatuor sensus in eadem sententia scripturæ inueniri possunt, vt in hac: Fiat lux: si intelligatur de luce corporali, est sensus literalis: si verò de Christo, & exponatur, Fiat lux, hoc est nascatur Christus, qui est lux, vera quæ illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mundum, est sensus allegoricus: si verò significet lumẽ eternæ gloriæ & lucem inaccessibilem, & exponatur, Fiat lux, hoc est per Christum introducatur ad celestem gloriã, est sensus anagogicus: sed si exponatur, Fiat lux, hoc est per Christum illuminemur in intellectu, & inflamemur in affectu & voluntate, est sensus moralis siue tropologicus. Nō est tamen necesse in omnibus sententiis sacræ scripturæ hos quatuor sensus inueniri, seu omnes sententias secundum quemlibet quatuor sensu exponere & interpretari, sed aliquando secundum vnum tantum, aliquando secundum duos, aliquando secundum tres, & aliquando secundum omnes.

Gen. 1. Ioh. 1.

Quilibet 7. artic. 15. ad 5.

Ceremoniarũ species.

1. Paral. 29.

Sacrificium quid.

Gen. 4. Sacrificium triplex.

Hostia pro peccato.

Victima.

Hostia pacifica.

1. 2. q. 102. art. 3. c. 5. §. 5. ver. 13.

Ver. 11. DE CÆREMONIIS ANTIQVÆ LEGIS.

CÆremonia antiquæ legis (vt dictũ est) ordinabatur in cultum Dei, & ad figurandum Christum: & diuidebantur in quatuor, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Sacrificia dicebantur oblationes, quas homo ex rebus sibi à Deo natis, quasi in aliquod sacrũ quod inde fieri debebat, offerebat Deo, tanquã primo principio, recognoscẽdo se omnia habere ab eo, secundum quod dicit Dauid: Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Ideo in oblatione sacrificiorũ protestabatur homo, quod Deus esset primũ principiu creationis omnium rerũ, & vltimus finis earũ, ad quẽ omnia essent referenda. Et sic sacrificiu dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionẽ supremi dominij, vt solutio decimarũ & primitiarũ. Ex quo patet quod qui nolunt decimas aut primitias debitas soluere, aut eas defraudant, videtur negare supremũ dominũ Dei, & omnia procedere ab ipso. ideo caueant ne sit contingat sicut Cain. Sacrificium in lege antiqua erat triplex, scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Holocaustum erat sacrificium quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiã maiestatis ipsius, & ad amorẽ bonitatis eius: & totum cõburebatur. Ideo dicebatur holocaustũ, quasi totum haustu & incensum. Et significabat sacrificium Christi, qui totũ se obtulit Deo patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbata, quæ potest dici holocaustũ, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi seruans. Hostia pro peccato erat sacrificium quod offerebatur Deo, vt remitteret peccata: & vocabatur sacrificiu remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini: & vna pars comburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionẽ & occisionẽ protestabantur offerentes, quod erant digni effundere proprium sanguinẽ, & occidi, sicut animal illud occidebatur. Sic se recognoscentes peccatores, veniã precabantur, quẽ admodum illi qui cum chorda in collo veniã petunt à rege. Cõburebatur vna pars, quia fiebat, in honorẽ Dei: seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum quod expiatio peccatorũ fit à Deo per ministerium sacerdotũ. Hoc sacrificium alio nomine vocabatur Victimã, quæ etiam aliquando dicitur de holocausto cum determinatione: & significabat etiã sacrificium Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinẽ pro peccatis nostris. vnde Ephe. 2. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo patri, in odorem suauitatis. Loco huius sacrificij succedit in noua lege sacramentũ pœnitentiæ, in quo quis effundit sanguinem peccatorũ suorum, cõfittendo: & occidit, & quasi in partes minutas diuiditur per cõtritionem. Hostia pacifica erat sacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarũ actione, vel pro salute & prosperitate offerentium, ex debito beneficij accepti vel accipiendi. Et erat cõmuniter de rebus aridis & odoriferis, & vna pars incensebatur, quia fiebat in honorem Dei: alia pars cedebat in vsum sacerdotũ: & tertia pars in vsum offerentium, ad significandum quod salus hominis procedit à Deo, mediantibus ministris, & cooperantibus hominibus qui saluantur. Huiusmodi sacrificium figurabat sacrificiu Christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorem suauitatis. In huius locum succedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiusmodi ordinantur. Horũ sacrificiorũ rationes vide apud D. Tho. De oblatione sacrificiorũ in noua lege, dictũ est supra c. 5. §. 5. ver. 13. Sacramenta in antiqua lege proprie dicebantur signa, quæ adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecrationẽ, per quam, scilicet quodam modo deputabantur ad cultum Dei. Et quia diuinus cultus generaliter pertinebat ad totũ populũ (cum totus populus haberet colere & honorare Deum) specialiter tamen pertinebat ad sacerdotes, & leuitas, qui erãt ministri diuini cultus. Ideo quædam sacramenta pertinebant ad totum populũ, quæ dã verò specialiter ad ministros. Et circa vtroque tria erant necessaria: Quorũ primum erat institutio in statu colendi Deum: & hæc fiebant per circũcisionẽ, quo ad omnes masculos, sine qua nullus masculus admittebatur ad aliquod legalium: quantum ad sacerdotes autẽ per consecrationem. Secundò requirebatur vñs eorũ quæ pertinebant ad diuinum cultum, & sic quantum ad omnes erat esus Agni paschalis cum certis solennitatibus. Ad hoc sacramentum nullus incircuncisus admittebatur, vt patet Exod. 12. Quo ad sacerdotes

sacerdotes verò erat oblatio victimarum & esus panũ propositionis & aliorum, quæ sacerdotum vñbus erant deputata. Tertio requirebatur remotio immundiciarũ. Et sic quantum ad populũ erant instituta quædam purificationes & expiationes à quibusdã immundiciis. Quantũ verò ad sacerdotes & leuitas, instituta erat ablutio manũ & pedum & rasio pilorũ, horum rationes vide apud D. Thom. Sacra in antiqua lege dicebantur, aliqua specialiter cũ benedictione & solennitate deputata ad cultũ & honorẽ Dei, vt festa Tabernaculorũ, specialia vasa, specialia ministri, & specialis locus. Deut. 12. Ad locũ quem elegerit Dominus Deus vester, venietis, & offeretis holocausta & victimas vestras. Item altare. Exod. 22. Altare de terra facieris mihi. & Exod. 27. Facies altare de lignis sethin. Et Exod. 30. Facies altare ad adolendũ thymiamata. horum rationes vide apud D. Thom. Obseruantie ceremoniales in veteri lege, erant quædam ordinata in singulari conuersatione, quod scilicet certis vestimentis vterentur, & quod à certis cibis abstinerent. Leuit. 29. Non induetur vir veste muliebri: & quod vterentur simbriis. Et aliqua alia obseruabant circa cartas, semina, animalia mortua vel infirma: quorum rationes explicat D. Thom.

1. 2. q. 102. art. 5. Sacra. 1. 2. q. 102. art. 4. 1. 2. q. 102. art. 6.

Ver. 12. DE PRÆCEPTIS IUDICIALIBVS.

Præcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua præceptorũ moralium, quibus homo ordinabatur ad alios homines: & reducitur ad quatuor ordines. Primus ordo continet præcepta pertinentia ad institutionem principũ: Secundus ad conciuẽs adinuicẽ circa emptiones & venditiones, iudicia & pœnas: Tertius ad extraneos, puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorũ & alienigenarum: Quartus est de pertinentibus ad domesticã conuersationẽ: sicut de seruis, vxoribus, & filiis. horũ rationes explicat D. Thom. Ex his patet quod duplex est differentia inter præcepta moralia ex vna parte, & cæremonialia & iudicialia ex alia. Prima, quia præcepta moralia se habebant vt determinabilia & communia. Cæremonialia verò & iudicialia tanquã determinationes & declarationes moralium. Cæremonialia determinãt & declarãt moralia in ordine ad Deũ, & iudicialia in ordine ad proximum. Quæ autẽ & quot sint præcepta iudicialia, & ad quid, & quomodo ordinentur, & rationes illorũ vide apud D. Tho. Secunda differentia est, quia moralia habent vim & efficaciam obligandi, ex sua natura, seclusa quacũque exteriori institutione & ordinatione: Cæremonialia autẽ & iudicialia non habent ex natura sua vim obligandi, sed ex institutione diuina: quia ante institutionem erant indifferentia, & nō referebant an sic vel sic coleretur Deus: vel an sic aut sic iudicia procederent. Vnde in lege naturæ aliis sacrificijs voluntariis vtebantur, vt patet de Melchisedech, qui obtulit panẽ & vinũ: erat etiam alia politia ritũsque iudicandi. Alia & tertia differentia est quantum ad durationem, de qua dicendum est.

Præceptorum iudicialium ordinis.

1. 2. q. 105. art. 4.

1. 2. q. 104.

Gen. 14.

Ver. 13. DE DURATIONE LEGALIVM.

Cum præcepta moralia sint legis naturalis, & sequantur naturã: ideo manente natura manẽt. Et quia anima in qua fundantur, est incorruptibilis: ideo semper manent in ea habitualiter, saltẽ in synderesi, quæ est origo omnium præceptorũ moralium: quãuis aliqua materia siue obiectum circa quod exerceri possunt in via, non maneat eodẽ modo in patria. Cæremonialia autem præcepta & iudicialia nō sequuntur naturã hominis, cum nō fuerint à principio naturæ data: sed sequuntur intentionẽ Dei instituentis. Ideo tantũ debebant durare, quantum Deus intendebat illa duratura. Intendebat autẽ Deus ea in se duratura, donec per Christũ essent impleta. Vnde dicebat, Non veni soluere legẽ aut prophetas, sed adimplere. Et ideo cum Christus in passione cõstita adimpletẽt, clamauit, Consummatũ est, scilicet antiquum testamentum & eius virtus. Ideo ab eo tempore legalia cessauerunt, & fuerunt mortua. Nec obstat qd Exod. 12. datus fuit cultus sempiternus: & Exod. 28. Lex dicitur legitimum sempiternum: & Baruch 3. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum. Potest enim dici quod æternum nō accipitur ibi absolute, sed pro longissimo tempore, prout Psal. 9. Dominus regnauit in æternum & ultra. vel dicendũ est, secundum D. Thom. quod Lex verus dicitur in æternum duratura, quantum ad mortalia quidem simpliciter & absolute: quantum ad cæremonialia secundũ quid, quantum ad veritatem per eam præfigurata. Cæremonialia & iudicialia non fuissent in statu innocentie: quia tunc cultus Dei fuisset spiritualis & interior. Verum post peccatũ Adã, instinctu quodã diuino, ex quadã priuata lege inducebantur homines ad aliquem certum modũ colendi Deum, qui esset conueniens interiori cultui, & vt congrueret ad significandũ Christi mysteria, quæ figurabantur per alia eorum gesta, secundum illud, Omnia in figura contingebant illis. Habebant etiã quædam iudicialia, non tamen autoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hominum ordinata. Vnde verisimile est Adã (qui diuina scientia præditus erat) docuisse filios suos offerre sacrificia ad expiationẽ originalis & aliorum peccatorum, præcipuẽ Abel, à quo secundum D. Aug. incæpit Ecclesia, quæ signis visibilibus & exterioribus fidem protestatur. Vnde legitur Gen. 4. quod Abel obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorũ munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noe etiam obtulit holocausta, & Abrahã accepit mandatum circuncisionis, & obtulit holocausta, Gen. 22. Sacerdotium etiã erat antẽ legem: nam Melchisedech erat sacerdos Dei summi. Et colentes Deum secundum humanã determinationem, dignitatẽ sacerdotalem attribuebãt primogenitis, dicebãturque benedictio primogenitorũ. Vnde Esau qui hac priuatus est, nō legitur sacrificia obtulisse. Et ex gestis & factis antiquiorum elici potest, quod primogenitis hoc cõpetebat, præcipuẽ ex benedictione, quã Isaac dedit Iacob, quem fecit dominum, & non in temporalibus, cum Esau plus abundauerit in illis: ergo in spiritualibus: deinde Moyse accepit legem in monte Sina, Exod. 19.

Lex verus.

1. Cor. 10.

Ecclesia incipit ab Abel. Gen. 8. Gen. 17. Gen. 22.

Primogeniti in lege natura erant sacerdotis.

¶ Ex præmissis patet quod post peccatum semper fuerunt aliquæ cæremoniæ, & aliqua iudicia legis. Vnde Christus dicit quod Circumcisio non erat ex Moyse, sed ex patribus. A Moyse autem lex accepta vsque ad Christum durauit, & virtutem siue efficaciam habuit: non tamen virtutem inhærentem aut efficientem instrumentalem, vt noua lex, sed virtutem obligandi & virtutem Spiritus sancti assistentem ad illorum positionem: adhibita enim circumcisio debebatur peccatum originale. Et si sacerdos in iudicio lepræ errasset & iudicasset leprosum non esse leprosum, miraculosè leprosus mundabatur à lepra, virtute diuina: sicut etiam miraculosè mulieris adulteræ cõputrescebat femur, bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta congeserat, Num. 5. ¶ In Christi aduentu cessauit virtus legis Moyse, & legalium præceptorum, quod ad obligationem, iuxta illud Matth. 12. Lex & propheta vsque ad Ioannem, qui publicauit virtutem Christi, & ipsum digito ostendit, dicens: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis: ipse est qui post me venturus est cuius non sum dignus, vt soluum eius corrigiam calceamenti. Alia autem die vidit Ioannes Iesum ad se venientem, & ait: Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, &c. Hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. Cùm igitur translatio sacerdotii necesse sit vt legis translatio fiat, sequitur quod adueniente Christo in hunc mundum, translatum est sacerdotium Aaron, iuxta illud Psal. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: & ideo lex Moyse non obligabat sub præcepto eos apud quos facta erat promulgatio Euangelij & virtutis Christi. Alij autem obligabantur propter ignorantiam publicationis. Sed quia mysterium redemptionis humani generis non fuit completum vsque ad passionem & mortem Christi: ideo voluit Christus ad approbationem legis, quod lex quantum ad virtutem expiatiuam peccatorum, per assistentiam diuinitatis suæ, simul curreret cù euangelio: sic quod eo tempore per circumcisionem expiatur peccatū originale, & per alias purificationes alia peccata, sicut per baptismum & penitentiam. In signum cuius Christus mandauit leproso vt legales obseruaret cæremonias, dicens: Vade, ostende te sacerdoti, & offer munus tuum quod præcepit Moyses: & decem leprosis, te & ostende vos sacerdotibus, Lucæ 17. Et sic lex & euangelij, circumcisio & baptismus, purificatio & penitentia currebant simul, non tamen æqualiter: quia baptizati non tenebantur circumcidi: nec circumcisi quo ad remissionem peccati originalis, tenebantur baptizari. Tamen quo ad introitum regni cælorum circumcisi quibus facta erat publicatio euangelij, tenebantur baptizari, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Præterea baptismus maiorem conferebat gratiam quam circumcisio. Vnde de baptismo & circumcisio potest dici, sicut de Petro & Ioanne dicitur. Currebāt ambo simul, sed Ioannes præcurrebat citius Petro. Ratio autem cessationis prædictæ obligationis est, quia cæremoniæ per quas figurabatur Christus, adueniente Christo debuerunt cessare, & alia introduci, quæ conuenirent cultui diuino pro illo tempore: quia etiam cæremoniæ legis euangelicæ, quæ figurant statum gloriæ, eo adueniente post diem iudicij cessabunt. ¶ Ex prædictis patet quod lex Moyse habebat duplicem virtutem, scilicet assistentem, quam alij vocant expiatiuam: & obligatoriã, quæ cessauit in aduentu Christi: non tamen virtus assistentiæ Spiritus sancti, siue expiatiua. Et ideo adueniente Christo siue per eius aduentum lex Moyse non fuit mortua, sed ante mortem Christi erat viua, valde tamen infirma, & in proximo moritura, iuxta illud: Quod antiquatur & veterascit, prope interitum est: sed quia in Christi morte completum fuit mysterium redemptionis humanæ: vnde & Dominus dixit, Consummatum est: ideo tunc totaliter cessauerunt legalia, & destituta sunt omni virtute obligandi, & assistentiæ Spiritus sancti: in signum cuius legimus, quod velum templi scissum est à summo vsque deorsum.

Ver. 14. DE MORTE ET MORTIFICATIONE LEGALIVM.
Controuersia magna fuit inter D. Hieron. & Aug. an statim post mortem Christi legalia fuerint a mortifera, sic quod seruantes illa peccarent mortaliter. Hieron. enim duo tantum distinguit tempora, vnum ante passionem Christi, in quo dicebat legalia esse viua: aliud post passionem Christi, in quo dicebat esse non solum mortua, hoc est non habere virtutem obligandi, sed etiam mortifera: ita quod peccabant mortaliter, qui obseruabant ea, nisi excusarentur propter ignorantiam. Vnde dicebat qd Apostoli qui sciebant illa esse mortua, nunquam verè obseruauerunt legalia post Christi passionem, sed solum quadam pia simulatione, ne scandalizarent Iudæos. D. verò Aug. distinguit tria tempora: vnum ante Christi passionem, in quo legalia non erant mortifera nec mortua, sed viua: Aliud post passionem Christi vsque ad sufficientem promulgationem euangelij, in quo quidem tempore fuerunt mortua, non tamè mortifera: & Iudæi ad fidem conuersi, poterat ea licitè & absque peccato obseruare, ad ostendendum legem Moyse fuisse bonam, & à Deo datam, contra Manichæos, & ad sepeliendam synagogam cum honore, dummodo non ponerent spem in eis, hoc est dummodo non crederent ea esse necessaria ad salutem, siue quod sine eis non possent saluari: Quia hoc derogaret gratiæ Christi, & sequeretur quod Christus gratis mortuus esset, cuius oppositum D. Pau. cõcludit. ¶ Ex præmissis apparet quare gentiles conuersi ad fidem Christi, non poterat ritus suos & cæremonias obseruare, sicut Iudæi ad eandem fidem cõuersi. Quia ritus gentilitatis erat omnino illicitus, & semper à Deo reprobatus. Ritus autem Iudæorum siue lex Moyse à Deo processerat, & cessabat: non quia in se malus, sed quia per passionem & mortem Christi impletus. Et ob eam causam Deus voluit obseruari, & Apostoli hoc scientes, non tamen spem ponentes, seruauerunt. ¶ In hac ergo quæstione D. Hieron. & Aug. discordant in quatuor. Primo tempore: quia Hieron. solum ponit duo tempora, August. tria. Secundo, in obseruatione legalium, quantum ad Apostolos,

Discordia D. Hier. & August. in 4.

los, Hieron. dicit quod Apostoli nunquam seruauerunt legalia, cùm scirent ea esse mortua, sed simulauerunt se seruare, vt euitaret scandalum fidelium qui ex circumcisioe erant. Aug. autè dicit quod Apostoli seruauerunt legalia intendentes, non tamen in eis spem ponentes. Tertio, quia D. Hieron. dicit Petrum in simulatione non peccasse, sed ex charitate hoc fecisse. Aug. verò dicit quod peccauit. Quarto, quia D. Hieron. dicit quod Paulus non verè reprehendit Petrum, sed simulatorie: sicut Petrus simulatorie seruabat legalia: facientes hoc quasi ex condito sue conventionè, vt vtrisque fidelibus sibi subditis prouideret, & cauerent, Petrus Iudæis, & Paulus Gætilibus. ¶ Rationes D. Aug. habentur in epist. eius ad Hieron. quæ inseritur in secunda parte epist. D. Hieron. tract. 2. epist. 28. Et inter rationes eius potissima est: quia nephariū est dicere in scripturis sanctis esse officiosa mendacia: quia vno admissò, nil maneret autoritatis sacrae scripturae: quia statim probato vno passu, qui aliter sapit, dicens esse officiosum mendaciū, vt in alio passu. Quod autè D. Paulus non fuerit mendax, ipse testatur dicens: Quæ autè scribo vobis, coram Deo quia non mentior. Sed si Petrus non peccasset, Paulus mentitus fuisset dicendo, qd reprehensibilis erat, & quod non rectè ambularet ad veritatem euangelij: quæ sunt verba grauiora & poderanda. Petrus reprehensibilis dicebat, ed quod à Deo accepisset nil cõmune & immundū quod Deus sanctificasset, & quod sententia litteraliter & diffinitiuè pronūciasset legalia non esse seruanda: & nihilominus ea tam diligenter obseruabat, ita vt simulationi eius cõsenserint ceteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illa simulationem: & sic formari potest argumentū: Vel Petrus peccauit, vel non: si primū, ergo legalia non erant seruanda: si secundū, ergo iniquus est Paulus, dicens qd reprehensibilis erat, & non rectè ambularet ad veritatem euangelij. Præterea si Petrus non peccasset, Paulus temerarius fuisset, principem & caput Apost. superiorem suum, ad eodē procaciter edarguendo. ¶ Rationes & solutiones: D. Hieron. habentur eadem parte & tract. epist. 30. in qua dicit se in expositione epist. ad Galat. vt à principio protulisset opinionem & sententiam septem virorum illustrium, scilicet Origenis, Dydymi videntis sui, Appollinaris Laodicensis, Alexandri, Eusebij Emisiani, & Theodori Heraclensis. Dicit pariter se motum ad hanc sententiam, vt responderet Porphyrio blasphemati, qui D. Pauli arguit procacitatem, quod principem Apostolanus est reprehendere & arguere in faciem, hac ratione constringere quod male fecerit, & ipse in eodem errore fuerit: & vt Apostolo prudentiam demonstraret, & blasphemantis Porphyrii impudentiam coherceret, qui D. Petrum & Paulum puerili dicit inter se certamine nimis exarsisse. Paulum in inuidiam virtutis Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ non fecerat: vel si fecerat, procaciter fecerat. Nam ipse Paulus circumcidit discipulum suum Timotheū ex parte Gentili & matre Iudæa, propter Iudæos qui ibi erant, vt vitaret in eis scandalū. Et ob eam causam post reprehensionem Petri persoluit votum, & obtulit sacrificium secundum ritum legis Moyse. Si hoc ei licuit, quare non licuit Petro se subtrahere ad tēpus, & cum Iudæis legalia seruare: Cùm ergo ipse propter eandem causam legalia seruauerit, quare non verebatur Apost. principi in faciem insurgere & resistere, & ita procaciter ei loqui? ¶ D. Tho. dicit opinionem & sententiam D. Aug. veritorem esse, & magis dictis scripturae ac Apostoli concordantem. Et ad authores quos secutus est D. Hieron. dicit quatuor eorum fuisse hæreticos: & pro tribus alijs D. Aug. habet alios tres, scilicet Ambro. Cyr. & ipsum D. Paulū, qui manifestè dicit quod Petrus reprehensibilis erat: quod non esset, nisi saltem venialiter peccasset: quæ culpa non erat in composibilis Apostolis confirmatis in gratia, secundum illud, Si dixerimus, &c. Dicit autem D. Tho. Petrum peccasse, non quia seruauit legalia, quæ & ipse Paulus seruauit: sed peccauit in hoc quod circa legalium obseruantiam Petrus nimiam & incautam diligentiam obseruauit: & ex hac obseruatione alij inducebantur ad obseruandum legalia. Et sic quodam modo cogebat eos iudicare, non verbo, sed facto, & suæ conuersationis exemplo, quod est validius verbo, vt Leo papa dicit. Nec simile erat de circumcisioe Timothei, & obseruatione voti seu purificationis: quia qui aderant fuerunt edificati, & nullus scandalizatus. In facto autè Petri alij fuerunt scandalizati & induciti ad talem simulationem. Restitit autem & reprehendit eum in faciem: non quia par aut superior esset Petro: licet enim Paulus par esset Petro in executione autoritatis: non tamen in auctoritate regiminis, cùm dictum fuerit Petro & non Paulo, Pasce oues meas, reprehendit ergo eum vt fratrem, ad dandum exemplum zeli & libertatis subditis, vt non vererentur prælatos corrigere: præsertim cùm crimen est publicum, & vergit in periculum multitudinis, iuxta illud, Ne reuereris proximum in casu suo, neque timeas verbum (scilicet correctionis) & Apost. Peccantem coram omnibus argue: Nec Petrus conquiescit, vt daret exemplum humilitatis prælati, vt non dedignerent à minoribus & subditis corrigi. ¶ Opinio D. Aug. de distinctiōe temporum fuit approbata in concilio generali Florentino, sub Eugenio quarto celebrato. ¶ Vnica difficultas remanet, quò tempore facta fuit sufficiens promulgatio, vt ab eo tempore fuerint mortifera, & non ante. Non inuenio aliquem qui certū terminum præfixerit. Certum est tamen quod non eadem hora aut anno sufficiens promulgatio euangelij vbiq; facta fuit: verisimile enim est qd primò in Iudæa, deinde in Samaria & consequenter post diuisionem Apostolorum, qui peragrarunt vniuersum orbem, saltem vbi Iudæi dispersi fuerat, hoc est in omni natione, quæ sub cælo nota erat. Et sic statim post mortem Apost. fuit facta sufficiens promulgatio, quantum ad cessationem legalium: ed quod ex omni natione fuerunt in Hierusalem in die Pentecostes, & Apostoli vel discipuli per se vel per alios omnes Iudæos instruxerunt. Vnde Act. 1. dicitur: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & in omni Samaria, & vsque ad vltimū finem terræ, vbi scilicet erant Iudæi qui obser-

Rationes D. Aug. Nephariū in sacris mendacia reperiri. Galat. 1. Galat. 2.

Rationes D. Hieron. Act. 10. Act. 5.

Act. 16. Act. 21.

Super epist. ad Galat. 2. Opinio D. Aug. verior.

1. Ioan. 1.

Cur Petrus peccauerit.

Ioh. 21.

Eccle. 4. 1. Tim. 5.

Approbatio op. d. Aug.

Act. 2.

uabant legalia. Quia plena & cōpleta publicatio euāgelij non fuit facta, licet rumor fuerit habitus in omni terra cognita, iuxta illud: In omnē terrā exiit sonus eorū, & in fines orbis terræ uerba eorū. Mar. ult. At illi profecti prædicauerunt, ubique Domino cooperante, & sermonē confirmate, sequentibus signis. Veruntamen ante diem iudicij non erit perfecta promulgatio euāgelij. Quia uidemus nouas insulas reperiri: & Christus ait, Prædicabitur hoc euāgelium regni in uniuerso orbe in testimonij omnibus gentibus, & tunc ueniet consummatio. Et sic P. salm. In omnē terram exiit sonus eorū, ponit præteritum pro futuro propter certitudinē prophetiæ. Nec intelligitur de duodecim Apostolis, sed de successoribus eorū: de his amplius. §. seq. uersic. 2.

DE REINSTITVTIONE LEGALIVM.

Vacuatio præceptorū cæremonialium & iudicialiū in ipsa morte Christi facta fuit: differenter tamen: quia cæremonialia post mortē Christi & sufficientē promulgationē sunt mortificata: sic quod nullo modo possunt nunc absque peccato obseruari, nec ad synagogā sepeliendā, quia iam à longo tempore sepulta est: quāuis propter sanitatem uel aliam naturalem necessitatem, circuncisio & alia cæremonialia possint licitē seruari, non ponendo spem: non possunt tamen aliqua lege ordinari ut seruentur. Iudicialia autē sunt euacuata, quia mortua: nō tamē sunt mortifera, quia si princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, nō peccaret: nec etiā peccaret obseruantes, nisi fortē obseruarent uel obseruari mādarentur, tanquā habentia uim obligadi ex ueteris legis institutione. Talis enim obseruandi ratio siue intentio esset mortifera: ratio diuersitatis hæc est. Quia cæremonialia sunt primō & per se figuralia, & principaliter instituta ad significandum Christi mysteria, ut futura. Et ideo obseruatio eorū præiudicat ueritati fidei, secundū quā cōfitemur illa mysteria iam esse cōpleta. Præcepta autē iudicialia nō sunt instituta ad figurandū primo & per se, sed ad distinguendū statum illius populi, qui ordinabatur ad Christū, & status populi Iudæici representabat statū populi Christiani, ideo ex cōsequenti erant figuratiua, sed nō principaliter. Et ideo mutato statu illius populi, Christo iā ueniente, iudicialia præcepta obligationē amiserunt, lex enim fuit pædagogus ducēs ad Christū. Quia tamē huiusmodi iudicialia præcepta nō ordinabatur ad aliquid figurandū, sed ad aliquid faciendū: ipsa eorum obseruatio non præiudicat ueritati fidei, sed intentio obseruandi tanquā ex obligatione legis: quia per hoc haberetur quod status prioris populi adhuc duraret. Nec obstat quod dicitur: Visum est spiritui sancto & nobis, nil uirā imponere oneris, quā hęc necessaria: ut abstineatis uos ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Quorū aliqua pertinet ad cæremonialia siue ad obseruantias, scilicet abstinere à sanguine & suffocato. Quia Apostoli nō prohibuerunt hæc, ad obseruandum cæremonias legis, sed ad hoc quod posset coalescere unio Iudæorū & Gentilium simul cohabitantium. Iudæis enim propter antiquā cōsuetudinem sanguis & suffocatus erant abominabilia, & comestio immolatorū simulachris poterat Iudæis generare suspitionē redditis ad idolatriā: & ideo ista fuerunt prohibita pro tēpore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in unū Gentiles & Iudæos. Procedete autē tēpore, cessante causā cessare debebat effectus. Manifestata euāgelicæ doctrinæ ueritate, in qua Dominus docet quod nihil quod intrat in os, coinquinat hominē, & quod nihil reiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autē prohibetur specialiter propter gentiles, quia non reputabant eam esse peccatum.

DE LEGE NOUA ET EVANGELICA.

Ex noua siue euāgelica dicitur Euāgelij & Nouum Testamentū. Ad cuius euidentiā supponendum est quid sit & unde dicatur Testamentū & Euāgelij. Testamentū idem est quod pactum siue fœdus eorū quæ testibus probantur & cōfirmantur. unde in sacra scriptura loco testamenti ponitur fœdus uel pactū. Vbiunque autē interuenit pactū, fit aliqua promissio. Et ideo secundum diuersitatē promissionum est diuersitas testamentorū. Duæ autē hereditates sunt nobis promissæ à Deo, scilicet terrestris & cælestis. Ideo sunt duo testamenta Dei. Primō in lege ueteri fuerunt promissæ bona tēporalia, si uolueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Eā ob causam promissio bonorum terrenorū, quæ antiquior est, quia primō facta, dicitur primum & antiquum testamentum. in lege autē noua siue euāgelica, quæ posterius fuit data, promittuntur spiritualia, scilicet regnum cælorum. Et ideo promissio spiritualium, quæ secundō & posterius fuit facta, dicitur secundum & nouum testamentum & euāgelium, quod secundū Athan. in homilia Ascensionis, interpretatur bona annūciatio. Dicitur enim ab eu quod interpretatur bonū, & angelos quod interpretatur nuncijs. Unde & aggelos, hoc est nūcio, & angelus nūcius. Et quia Christus uenit ad nunciandū bona, dicitur magni cōsiliij Angelus. ¶ Euāgelij ergo est bonā annūciatio. Et quāuis quælibet bona annūciatio etiā terrenorū possit dici euāgelium, largē sumendo hoc nomen Euāgelium: propriē tamen accipiendū Euāgelij, sola annūciatio æternorum & spiritualium bonorum Euāgelium nuncupatur. Unde Euseb. dicit: Euāgelij est bona annūciatio æternorum & inerrupibiliū bonorum, quæ maxima sunt, ut puta gratiæ & gloriæ, remissionis peccatorū, & annūciatio eorum quæ ad gratiā & gloriā pertinent, scilicet mediolorum per quæ gratia Dei habetur, & ea per quæ ad gloriā peruenitur, quæ sunt sacramēta & uirtutes, quibus tolluntur impedimenta, hoc est peccata. Hoc euāgelium siue bona annūciatio interioris fuit facta Adæ post expulsionem à paradiso terrestris. Nam eduxit eum dominus à delicto suo: & ipse eductus filios suos sacrificare, & per ipsa sacrificia Christi sacrificium præfigurantia, iram Dei placare, & gratiam & tandem gloriā consequi docuit. Hęc bona annūciatio expressis & exterioris

Gal. 1.8.
Matth. 24.
Ver. 15.
E. 2. q. 104.
Gal. 3.
Act. 15.
Mat. 15.
1. Tim. 4.
Testamentum quid.
D. Thom. ad Gal. 4.
Esa. 1.
Matth. 4.
Mar. 9.11.
Euāgelium quid.
In lib. de præuulg.
Ecl. 10.
Gene. 12.

& exterioris facta fuit Abrahæ, cum ei dictum fuit, in te benedicentur omnes cognationes terræ. In te, hoc est in semine tuo, omnes gentes terræ. Non dicit in feminibus, sed in femine tuo, hoc est in Christo, qui quāuis non uenerit ex uiam feminalem, cum conceptus sit ex Spiritu sancto, & natus ex Maria uirgine: est tamen ex substantia D. uirginis, quæ fuit ex femine Abrahæ per radicem Iesse. ¶ Et quia omnes scripturæ antiqui testamenti, siue sint historiales, siue doctrinales, siue propheticæ, ordinabantur ad hanc bonam annūciationem, salutem, & benedictionē per Christum consequendam: hinc est quod omnes scripturæ à Deo reuelatæ, siue libri antiqui testamenti possunt euāgelij nuncupari. Nec inconuenit dicere, secundū D. Tho. quod patres antiqui, qui gratiam Dei habebant, & ei amore regni cælestis seruiebant, pertinerent ad nouum testamentum, siue ad legem euāgelicam, quæ pro principali importat gratiam Spiritus sancti: quem admodum qui nunc sunt baptizati, & seruiunt Deo solum propter amorem terrenorū, & merum pœnarum, pertinent ad antiquum testamentum. De hac bona annūciatione habetur Esa. 52. Propter hoc sciet populus meus nomen in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annūciantis & euāgelizantis pacem, & Apost. referens dicit, Quam speciosi pedes euāgelizantium pacem, & euāgelizantium bona, scilicet spiritualia, quæ uerè & absolute bona sunt, & non corporalia aut terrena, quæ sunt caduca & transitoria. ¶ De hac etiam annūciatione per Christū facienda prophetauit Esa. dicens, Spiritus Domini super me, eod quod vnixerit me. Ad euāgelizandū mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarē captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem retributionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes. Hanc prophetiam dixit Christus in se fuisse impletā. Ipse enim est, qui principalis & clarius annūciavit regnum cælorum, & qui familiaris docuit uiam & modum perueniēdi ad regnum, & docuit remouere impedimēta. hinc est quod quatuor libri à D. Matthæo, Marco, Luca, & Ioāne cōscripti, in quibus uerba & facta Christi benedictionē gratiæ & gloriæ cōtinentia, scripta sunt, specialius Euāgelij nuncupantur. ¶ Et quia non omnia quæ Christus dixit & fecit, scripta sunt, ut expressè testatur D. Ioānes dicens: Sunt autem & alia multa quæ fecit: quæ si scriberentur per singula, nec ipsam arbitror mundum capere posse eos qui scribēdi sunt libros. & Act. 1. Quibus (scilicet Apostolis & discipulis suis) post passionem suā exhibuit scriptum uium, in multis argumentis, per dies quadraginta apparēs eis, & loquens de regno Dei, hoc est de gubernatione Ecclesiæ. Ea autē non apparent in euāgelio scripta, neque etiam ea quæ dicitur eos ante passionē non posse portare: hæc autem in parte suppleuerūt D. Paulus, Iacob, Petrus, Iudas, & Ioannes in Epist. & Apoc. & Lucas in Actibus Apost. Et quadam in euāgelij scripta declarauerunt. ideo eorū libri, & per eos scripta ad eundem finē. I. benedictionem ordinata & annūciata, possunt Euāgelij nuncupari. ¶ Verū quia nec omnia quæ Christus & Apostoli prædicauerūt, & quæ circa regimen Ecclesiæ, & sacramentorū administrationē, & sanctorū cæremoniarū obseruationē ordinauerunt & disposuerūt, sunt scripta, ut uideri potest ex dictis Apost. dicens, Cætera cum uenero disponā. Illorū dispositiones in epistolis non reperiuntur scriptæ: & alibi, Ita que fratres state, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonē, siue per epistolā nostrā. Sermones autē illi non reperiuntur scripti, sed peruenierunt ad nos per Apostol. traditiones familiaribus suis successoribus factas, & per eorū successores gradatim usque ad nos: ut sunt forme sacramentorū, & solennitates eorū, quas Apostoli propter irrationē infidelium uoluerunt esse occultas: ut D. Dionys. D. Pauli discipulus, in fine lib. Ecclesiastica Hierarc. scripsit, huius generis sunt exorcismi qui fiūt ante baptismū: Exequiæ & sepulturæ defunctorū, signū crucis, benedictiones nuptiarū, cōsecrationes ecclesiarū, olei sancti, ac chrisimatis, orationes pro defunctis, quadagesimale ieiuniū, usus candelarū, uenerationes imaginum, & inuocationes Sanctorum, ac alia huiusmodi, quæ in uniuersa Ecclesia ab Apost. temporibus fuerunt obseruata. Ideo illis, teste D. Paulo, tanquā epistolis suis credēda sunt & tenēda, possuntque Euāgelij nūcupari. Unde D. Aug. & habetur in c. ecclesiasticarū, & c. in his. 11. dist. In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorū pro lege tenēda sunt: & sicut præuaricatores diuinarū legum, ita contēptores Ecclesiasticarum consuetudinū coercendi sunt. ¶ Et quia (ut D. Petrus ait) D. Paul. scripsit quædā difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suā ipsorum perditionē: sequitur quod ubi aliquid dubiū circa scripturas insurgit, standū est determinationi Ecclesiæ in uniuersali cōcilio cōgregatæ, in quo confertur euāgelij, sicut Apost. dicit se contulisse euāgelij. & Act. 15. in primo concilio Apostol. super cessatione legalium, Apostoli & seniores cōuenerunt, ac Spiritu sancto adsistente, (simō etiam Christo, ut promissit, dicens: Vbi fuerint duo aut tres cōgregati in nomine meo, in medio eorum sum) determinauerunt & dixerunt: Visum est Spiritui sancto & nobis, & c. Eadem ratione cum Christus nō solum Apostolis & discipulis, sed etiam eorū successoribus & Ecclesiæ Spiritus sancti & suā promiserit adsistentiā, determinationes conciliorū uniuersalium siue Ecclesiæ catholicæ & uniuersalis debite congregatæ, in his quæ sunt fidei & bonorū morum, possunt Euāgelia nominari, & eis tanquā Euāgelio est credendum. Unde D. Greg. & habetur in c. Sicut 15. dist. dicit, Sicut Euāgelij quatuor libros, sic & quatuor cōcilia uenerari me fateor. & eadem ratione alia, cum omnia dirigantur à Spiritu sancto. & libris in biblia contentis credimus propter Ecclesiæ determinationem, iuxta regulam Topi. Propter unumquodque tale, & illud magis. Sicut pater diligens

Cap. 15. §. 2.

Gene. 2.2.
Super Epist. ad Gal. 4.
Rom. 10.
Esa. 61.
Luc. 4.
Ioan. 14.
Ioan. 15.
1. Cor. 11.
2. Thess. 2.
Ad Casulanum.
1. Pet. 3.
Galat. 2.
Matth. 18.
Determinations cōcilio- rum possunt dici euāgelium.

diligens pædagogum propter filium, magis cenſetur diligere filium: ſic quia credimus euangelio propter authoritatem Eccleſiæ, vt D. Aug. dicit, Euangelio nõ crederem, niſi Eccleſiæ authoritas me cõpelleret: Sequitur quod magis eſt credendum Eccleſiæ, quam nos debere audire Chriſtus præcepit, dicens, Si Eccleſiã non audierit, ſic tibi ſicut Ethnicus & publicanus: alius eſſemus ſicut paruuli, fluctuantes omni vento doctrinæ. propter quod Apoſt. dicit, Et ipſe dedit quõſdã quidem Apoſtolos, quõſdã autem prophetas, alios verò euangelizantes, & doctores, ad conſummationem Sanctorum, in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti, hoc eſt Eccleſiæ, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virtũ perfectum, in menſurã ætatis plenitudinis Chriſti: vt iã non ſimus paruuli, fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominũ, in aſtutia ad circunventionem erroris. Quis enim dixit quatuor libros euãgelij niſi niſi verba & facta Chriſti veraciter cõtinentes, à D. Matth. Marco, Luca, & Ioãne eſſe cõſcriptos? Nemo noſtrũ vidit, neq; probari poteſt niſi Eccleſiæ authoritate. Idẽ de Epistoſis D. Pauli, Iacobi, Petri, Iudæ: ac de libro A. & Apoſt. & Apoc. fateri oportet. Titulus enim nõ ſufficit, cum multis ſanctis viris adſcripti ſint libri, quos nõ quãquam ſcripſerũt. Nunc nõ credimus Euãgelio Petri, & Euãgelio Nicodemi nominẽ cõſcripto & intitulato, aut libro intitulato, Reuelationes Pauli, ſicut aliis libris quos memorauimus, nõ ob aliam cauſam, niſi quia primi authoritate Eccleſiæ recepti & approbati ſunt, poſteriores autem nõ. ¶ Sed difficultas eſt qua ſit Eccleſia catholica: Dicendũ quod Eccleſiæ catholicæ Petrum fuiſſe caput manifeſtẽ conſtat ex Ioan. 21. ca. verba Chriſti referente, Simon Ioanis diligis me plus his? bis dixit, Paſce agnos: poſtremodò, Reuelationes Pauli, ſicut in Apoſt. iam dicto concilio verba Petri referuntur, Viri fratres, vos ſcitis quoniã ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meũ audire gentes verbum euãgelij, & credere. & in concilio Eccleſiæ ipſum non poſſe errare liquidò conſtat ex 22. ca. Luca, vbi Chriſtus proſtitur & aſſertit ſe pro eo orãſſe ne deficeret fides eius, hoc eſt Eccleſiæ ſibi commiſſã: quanuis enim alij Apoſtoli in propria perſona fuerint cõfirmati in die Pentecoſtes, iuxta prophetiam Dauid, Ego confirmauĩ columnas eius. Sedes tamen aliorum Apoſt. non leguntur cõfirmate, ſed ſolius Petri ſedes, non propriæ perſonæ quæ defecit, ſed Eccleſiæ ſibi cõmiſſã. & ſic ſedes eius concilio vniuerſalis Eccleſiæ ſulta, fuit confirmata. Et licet D. Petrus Antiochiæ primò ſederit: Antiochia tamen non dicitur ſedes Petri, ſed Romana. Quia (vt habetur in rub. de tranſlatione epiſc.) Sedes epiſcopi non dicitur in qua primò ſedit, ſed in qua vltimò reſedit. Cõpertum eſt ſæpe alias particulares Eccleſias in his quæ fidei ſunt, erraſſe: Eccleſia autem Romana concilio debet congregari & ſaluis ſolemnitatibus nunquam errauit: quanuis particulares perſonæ ad eam pertinentes plurimum errauerint. Nec inuenitur aliqua particularis Eccleſia libros in biblia contentos approbaſſe & authoriſaſſe, ſed ſolum Romana (vt ex regiſtris patet.) cuius pontifex, ſucceſſor D. Petri & Chriſti vicarius in pluribus conciliis generalibus eſt nuncupatus. De his amplius cum de primatu D. Petri agetur. Et ſic reſolutorie habetur quod Eccleſia Romana eſt catholica. Et qui non ſub eſt Eccleſiæ Romanæ, non eſt catholicus. ¶ Ex præmiſſis apparet quomodo hæreticũ eſt dicere niſi eſſe credendum, niſi quod expreſſum & ſpecialiter ac diſtinctè ſcriptum eſt in Euãgelio aut ſacris literis. Nã nemo, niſi planè infidelis, negare poteſt credendũ eſſe Chriſto in omnibus quæ dixit, cum ſit ipſa veritas per eſſentiam, & vt dicit Apoſt. Fidelis eſt, & ſeipſum negare non poteſt. & alibi, Qui nõ mentitur Deus, qui dixit, Ipſum audite, abſolute, hoc eſt in omnibus credite & obedite. At qui probatum eſt non omnia quæ ipſe dixit ſcripta fuiſſe, ſed nonnulla per Apoſt. traditiones & inuolamã vniuerſalis Eccleſiæ cõſuetudinem ſunt recepta, alia in conciliis generalibus Spiritu ſancto & ipſo Chriſto ſuggerentibus, ad memoriã ſunt reuocata, & tandem conſcripta: igitur illis credendum eſt. Nec tamen ex hoc ſequitur Chriſti teſtamentũ eſſe mancum & incompletum: Quia cum annunciatio Chriſti dicatur Teſtamentum, ea ratione qua nobiſcum pactum fecit de hæreditate cœleſti quam promiſit, ac omnia ad illã conducentia diſpoſuit ſecundum modũ naturæ & capacitatem diſcipulorũ ante mortem. Circa verò occurrentia negocia quæ pro temporum varietate futura erant, poſt paſſionem docuit, per dies qua draginta apparens eis, quantum capaces erant. Nõ enim omnia ſimul portare poterant: ideo ad ea quæ obliſi fuerant, ſuggeſtionem Spiritus Sancti promiſit. Nec aliud Spiritus ſanctus ſuggeſit, niſi quod Chriſtus illis dixerat: vn de ait, Suggester vobis omnia quęcunq; dixi vobis. Teſtamentum igitur cõpleuit: eius tamen executio & perfectio vſque ad diem vltimi iudicij nõ perficitur. Dicitur nouas intelligentias & expoſitiones euãgelij videmus. Nec nos lactis particeps ſolidum cibum ſumere valeamus. ¶ Notãdum tamen quod lex noua & euãgelica ſue euãgelium dupliciter accipi poteſt, ſ. proprie & cõmuniter. Lex noua ſue euãgelium proprie accipiẽdo, eſt gratia Spiritus ſancti: quia vnaquęque res denominatur ab eo quod eſt principale & potiſſimum in ea, vt dicit Philoſ. in 9. Ethico, ideo Roma. 13. cum dicitur: Omnis antiqua poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit, homo dicitur anima, ex eo quod ipſa anima eſt id quod eſt principale & potiſſimum in homine. Eadem ratione D. Petrus & Paulus alijque Sancti dicuntur eſſe in paradifo, licet ſola anima ſit. Sed principale & potiſſimum quod in lege noui teſtamenti ſue in euãgelio, in quo tota eius virtus cõſiſtit, eſt gratia Spiritus ſancti, quæ datur per fidẽ Chriſti. Ideo Apoſt. ait ſe nõ erubẽſcere euãgelij: virtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti. Virtus euãgelij ſe extendit ad ſalutẽ tripliciter. Primò, quia per verbum euãgelij remittuntur peccata, vn de Ioan. 15. Iam vos mundi eſtis propter ſermoneĩ quẽ locutus ſum vobis. Secundò, quia per euãgelij cõſequitur quis gratiã ſanctificancem, iuxta

Math. 8.

Eph. 4.

D. Petrus caput Eccleſiæ.

Solius Petri ſedes cõfirmata.

Ioan. 6. 2. Tim. 2. Ad Titũ 1. Mar. 9.

Euãgelium Chriſti completum.

Ioan. 16. Executio Euãgelij.

Heb. 6.

Lex noua quid. Rom. 1.

iuxta illud: Sanctifica eos in veritate: ſermo tuus veritas eſt. Tertio in quantum perducit ad vitam æternam. Ideo dicitur lex fidei, & ſpiritus vitæ. Vnde Apoſt. Vbi eſt gloriatio mea? Excluſa eſt: per quam legem factorum? Non, ſed per legem fidei ipſam enim fidei gratiam legẽ appellat. & expreſſius Rom. 8. Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Improprie verò & cõmuniter ſeu largè ſumpto vocabulo, lex noua & euãgelij dicitur ſcriptura exterior, in qua ſcribuntur Dei dona data per Chriſtum & Spiritum ſanctũ, eius doctrina, præcepta, monitiones, & conſilia. & ſic accipitur cum dicitur: Prædicare Euãgelium omni creaturæ. & apud Apoſt. Galat. 2. Contuli cum eis euãgelium, ne forte in vanum curerem, aut eucurriſſem.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA LEGIS NOVAE ET VETERIS.

Plures à doctõribus aſſignantur differentiæ inter legẽ Moysi, quæ dicitur lex verus & antiquũ Teſtamentũ, & legẽ Chriſti quæ dicitur lex noua & euãgelica ac nouũ Teſtamentũ. Prima quia vt D. Aug. dicit, lex antiqua dicitur lex factorũ, ſcripta ſuit in tabulis lapideis: lex autẽ noua ſue euãgelica quantum ad principale, ſ. gratiã Spiritus ſancti, ſcripta eſt in cordibus fidelium, iuxta illud, Ecce dies veniet, dicit Dominus, & ſeruiam domui Iſrael & domui Iuda fœdus nouũ. & infra dicitur: Dabo legem meã in vifceribus eorum, & in corde eorum ſcribã eam. Illa autẽ lex ſcribenda erat Spiritus ſancti gratia. Si dicatur quod gratia Spiritus ſancti data fuit antiquis patribus: dictũ eſt quod illi pertinebant ad nouum Teſtamentũ, quia per fidẽ Chriſti venturi gratiam habuerũt: & principaliter expectabant promiſſiones ſpirituales & æternas, ſicut & nũc peccatores carnales, qui timore pœnæ vel amore tẽporalium bonorũ ſeruiunt, pertinet ad Teſtamentum vetus. Secunda differentia eſt, quia lex noua quantum ad principale iuſtificat, & dat auxiliũ ad reprimendam concupiſcentiam, & ad implendum præcepta. Hoc autem (vt dictũ eſt) nõ faciebat lex antiqua. Quo ad ſcripturã verò exteriorẽ lex noua nõ iuſtificat, nec ſcribentẽ nec legentẽ effectiue & efficaciẽ. Vnde Apoſt. dicit: Litera occidit, ſpiritus autẽ viuificat. Et D. Aug. exponit quod per literã intelligitur quælibet ſcriptura extra homines exiſtens, etiam moralitũ præceptorum, quæ cõtinentur in euãgelio: vnde etiam litera euãgelij occideret, niſi eſſet interius gratia Dei ſanans. Diſcrimen tamen eſt inter ſcripturas noui Teſtamẽti & veteris: Quia ſcriptura noui Teſtamẽti magis diſponit legentes ad gratiã, quã ſcriptura antiqui. Et præterea quia (vt dicit D. Thom.) verba euãgelij ſcripta ex fide delata vel ſuperpoſita virtutẽ habent ſalutiferã: ſicut legimus de D. Barnaba, quod curabat infirmos, euãgelium D. Matthæi eis ſuperponendo. Cauenda ſunt tamen ſuperſtitiones, vt dictũ eſt, cum de ſuperſtitionibus ageretur. Talia verò non legimus de antiquo teſtamẽto. Tertia differentia eſt: quia lex antiqua erat imperfecta, iuxta illud: Nil ad perfectũ adduxit lex. Sed lex noua & euãgelica, quæ eſt gratia Spiritus ſancti, eſt perfecta: quia eſt lex charitatis, de qua Apoſt. dicit, quod eſt vinculum perfectionis. Præterea quia introducit ad finem qui eſt vita æterna, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Ideo Chriſtus dicebat: Eſtote ergo & vos perfecti, ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt. ¶ Ad cuius clariorem intelligentiã, ſciendum eſt quod præcepta cuiuslibet legis, ſue veteris, ſue nouæ, dantur de operibus virtutũ. Ad operandum autẽ opera virtutũ aliter inclinatur imperfecti, qui nondũ habent habitũ virtutis, & aliter illi qui ſunt per habitũ virtutis perfecti. Illi enim qui nondum habent habitũ virtutis, inclinatur ad agendũ virtutis opera ex aliqua cauſa extrinſeca, puta ex cõminatione pœnarũ vel promiſſione aliquarũ extrinſecarũ remunerationũ, puta honoris, aut diuitiarũ, aut alicuius huiusmodi. Ideo lex verus, quæ dabatur imperfectis, dicitur lex timoris, in quantum inducebat ad obſeruantiam præceptorum per cõminationem pœnarũ: & dicitur habere aliqua temporalia promiſſa. Illi verò qui habent habitũ virtutis, inclinatur ad virtutũ opera agenda per amorem, & nõ propter aliquam pœnã vel remunerationẽ extrinſecam. Et ideo lex noua, cuius principalitas cõſiſtit in ipſa ſpirituali gratia indita, dicitur lex amoris, & habet ſpiritualia & æterna promiſſa, quæ ſunt obiecta virtutis, præcipue charitatis. Vnde D. Aug. dicit: Breuis differentia antiqui & noui Teſtamenti, timor & amor. In ſignũ huius legimus, quod antè quã Deus daret legẽ Moysi, miſit Dominus tonitrua & fulgura, & Iudæis mons terribilis apparuit. & Act. 2. quod in miſſione Spiritus ſancti factus eſt repente de caelo ſonus, ſcilicet placidus, ad quem conuenit multitudo, &c.

Ver. 2. DE IMPLETIONE LEGIS VETERIS PER NOVAM.

Quam lex noua & vetus ſe habeat ſicut perfectũ & imperfectũ: ſequitur primò quod lex noua cõtinetur in veteri, non actũ, ſicut locatũ in loco: ſed virtutẽ: ſicut ſpecies in genere, conſuſe & implicite, & ſicut arbor in ſemine. vn de D. Chryſoſt. exponens illud quod habetur Matth. 4. vltro terra fructificauit primũ herbam, deinde ſpicã, deinde plenum frumentum in ſpica, dicit: Primò herbã fructificat in lege naturę, poſtmodum ſpicã in lege Moysi, poſtea plenu frumentum in Euãgelio. & D. Aug. contra Fauſtũ dicit, quod penè omnia quę nouit vel præcepit Dominus, vbi adiungebat, ego autem dico vobis, inueniuntur etiã in illis veteribus libris: ſed quia non intelligebant niſi peremptionẽ corporis humani, oſtendit Dominus omnem iniquum modum ad nocendum ſtrati, in homicidij genere deputari: & quantum ad huiusmodi manifeſtationẽ præcepta decalogi dicuntur maiora præceptis legis veteris: Nil enim prohibet maior in minoris virtute cõtineri, ſicut arbor in ſemine. Secundò ſequitur quod lex noua implet veterẽ. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. omne enim perfectũ adimplet quod imperfecto deſt: ſed deerat legi veteri quod non poterat conſequi finem legis, qui eſt facere homines bonos & iuſtos, hoc eſt iuſtificare, quod lex noua poterat, ſed ſignificabat quibuſdam cæremonialibus factis, & promittebat

Ioan. 17 Rom. 8

Mar. 16 Galat. 2

1. 2. quæſt. 106 & 107 In lib. de Spiritu & lit. Exod. 31 Hierem. 3

2. Corinth. 3 In lib. de Spiritu & lit.

D. Thom. ſuper 1. cap. Epistoſ. ad Rom.

Hebr. 7

Coloſ. 3 Rom. 6 Matth. 5

Exod. 19

1. 2. quæſt. 107 artic. 3

1. 2. quæſt. 107 artic. 2

Matth. 5

verbis, & quantum ad hoc lex noua implet veterem, iustificando per virtutem passionis Christi: hoc est quod Apostolus dicit Rom. 8. Quod impossibile erat legi, Deus mitens filium suum in similitudinem carnis peccati, dedit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis. Sua autem doctrina impleuit precepta legis tripliciter: Primum quidem veterem intellectum legis exprimit, sicut patet in homicidio & adulterio, in quorum precepto Scribae & Pharisei non intelligebant nisi exterior actum prohibitum, unde Dominus legem adimpleuit, ostendendo etiam interiores actus peccatorum cadere sub prohibitione, dicit, quum de corde exeunt cogitationes malae: haec sunt quae coinquinant hominem. Secundum adimpleuit precepta legis ordinando in tutius. Quod enim lex veteris statuerat ut homo non peccaret, tutius fuit si omnino a iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertium preceptis legis, & superaddendo consilia, unde Christus dicenti se obseruasse precepta veteris legis, dixit: Vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, &c. Nec obstat quod lex noua euacuat precepta ceremonialia legis veteris, quia illa sunt impleta in his quae figurabantur: & ideo non sunt ulterius obseruanda. Quia si obseruaretur, significaretur aliquid ut futurum & non impletum, quod est praeteritum & impletum. Sicut enim promissio futuri doni non habet locum promissione impleta per doni exhibitionem: sic caeremoniae veteris legis tolluntur, cum implentur in lege noua. De iudicialibus vero preceptis commemorant preceptum talionis, ut quod de hoc diceretur, de omnibus aliis esset intelligendum. In quo quidem precepto docuit legis intentionem non esse quo ad hoc quod poena quaereretur propter liuorem vindictae, quem ipse excludit, monens quod homo debet esse paratus etiam maiores iniurias sufferre: sed solum propter amorem iustitiae, quod adhuc in noua lege remanet. Nec sunt precepta Domini contraria preceptis veteris legis, ut dicit D. Aug. Quod enim Dominus praecipit de vxore non dimittenda, non est contrarium ei quod lex praecipit. Non enim lex ait, Qui voluerit dimittere vxorem, dimittat, cui contrarium est non dimittere: sed vtique noluit vxorem dimitti a viro, qui huic interposuit moram, ut in disidiu animus precepti libelli oblatione refractus desisteret. Unde Dominus ut facile vxor non dimittatur, solum causam fornicationis excepit, propter quam libellus oblationis erat: & sic legem declarando confirmauit. Et idem etiam dicendum est de prohibitione iuramenti, sicut dictum est de prohibitione talionis. Taxauit enim lex modum vindictae, ut non procederetur ad immoderatam vindictam, a qua Dominus perfectius remouit, cum prohibuit omnino a vindicta abstinere: non tamen prohibuit debitum vindictae modum secundum iustitiam, & equitate seruata. Sic etiam prohibuit omnino iurare, scilicet absque tribus comitibus, de quibus supra dictum est, cum de iuramento ageretur, & nisi ordo iustitiae exigeret. Circa vero odium inimicorum remouit falsum intellectum Pharisaeorum, non monens ut persona odio haberetur, sed culpa. Circa vero discretionem ciborum, quia caeremonialis erat, Dominus non mandauit ut non seruaretur, sed ostendit quod nulli cibi secundum suam naturam sunt mali, dicens: Non quod intrat in os, &c. Nec etiam egit contra legem, tagendo leprosum, sicut non violauit sabbatum, in firmos seruando. Tactus enim leprosi prohibitus erat in lege propter coinquinationem quandam, propter quam contrahebatur quaedam irregularitas. Sed Dominus qui erat mundator leprosi, in quinquatione aut immunditia coherere non poterat. Per ea autem quae fecit in sabbato, non soluit secundum rei veritatem, sicut ipse ostendit, tum quia Dominus sabbati, cum quia operabatur miracula virtute diuina, quae semper operatur in rebus, tum etiam quia salutis humanae opera faciebat, cum etiam Pharisei in die sabbati animalium irrationalium salutem operari darent. Discipulos excusauit in sabbato spicas colligentes & fricantes propter necessitatem. Ideo non soluebatur sabbatum, licet soluere viderentur secundum superstitiosum Pharisaeorum intellectum, qui credebant etiam a salubribus operibus in die sabbati abstinendum: quod erat contra intentionem legis.

DE GRAVITATE NOVAE LEGIS ET VETERIS.

Legem antiquam fuisse valde grauem ad obseruandum constat ex dicto D. Petri, qui cum quaestio orta fuisset de legalibus cum euangelio seruandis, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nos nec patres nostri portare potuimus? Legem autem nouam non esse grauem D. Ioan. testatur, dicens: Mandata eius grauiora non sunt. & Christus: Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue. Ad huius materiae resolutionem habendam D. Thom. dicit, quod grauitas siue difficultas legis prouenit ex difficultate actuum, qui sunt duplices, scilicet interiores & exteriores: & sic duplex potest considerari difficultas legis, scilicet ex parte actuum exteriorum & interiorum. Si consideremus ex parte actuum exteriorum, manifestum est legem veterem fuisse multo grauiorem noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & tantis caeremoniis & iudicialibus preceptis: lex autem noua praeter precepta legis naturae paucissima addit in doctrina Christi & Apostoli, licet postmodum aliqua fuerint superaddita ex institutione sanctorum patrum, secundum negotia occurrentia. D. Aug. dicit moderationem esse attendendam, ne conuersatio fidelium onerosa reddatur: dicit enim de quibusdam praelatis ad inquisitiones Ianuarij, Quod iam religionem nostram, quae in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis consistit, Dei misericordia voluit esse libera: sed tot premunt oneribus, ut tolerabilior sit conditio Iudaeorum, qui legalibus sacramentis non humanis praesumptionibus subiiciuntur. Si vero consideremus difficultatem circa actus interiores, puta quod aliquis opus virtutis exerceat prompte & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim non habenti virtutem est valde difficile, quod per virtutem redditur facile. Et quantum ad hoc precepta nouae legis secundum se considerata, sunt grauiora preceptis legis veteris: quia in lege noua expressè prohibentur actus animi, ut odium, ira, qui expressè in lege veteri non

Math. 15

Math. 19

Contra Fan.

Math. 19

Math. 15
Math. 8

Mat. 3

Act. 15

1. Ioan. 5
Math. 11
1. 2. quod 107
artic. 4

Lex noua pauca precepta habet.

teri non prohibebantur in omnibus, quauis in aliquibus prohiberentur: in quibus tamen prohibendis poena non apponebatur. Hoc autem est difficile virtute non habenti. Si autem velimus considerare grauitatem & difficultatem simpliciter, & comparare has leges adinuicem, lex veteris est simpliciter & absolute grauior & difficilior, cum tot habeat precepta, nec det auxilium siue virtutem adimplendi ea, & retinendi concupiscentiam, quae in oppositum exardescit. Noua autem lex quae paucissima dat precepta, & tribuit virtutem & auxilium retinendi concupiscentiam, & implendi eam, est mitior & suauior. Amor enim qui datur per gratiam Spiritus sancti, in qua principaliter consistit lex noua, omnia precepta dulcia facit & delectabilia. Amani enim nihil difficile. Et (ut D. Aug. ait) Amor nescit labor. Et si bene considerentur precepta, ut dicunt aliqui de confessione sacramentali. Si vero consideretur actus confessionis in ordine ad gratiam Spiritus sancti, quae principaliter dicitur lex noua, est facilis: & habet manam absconditam, quod nemo scit nisi qui accipit. Et si bene considerentur sacrificia & hostiae quae in Leuit. praecipiebantur publice offerri pro certis generibus peccatorum, inueniuntur confessio antiquorum difficilior & confusibilior, quam sacramentalis quae fit vni soli auctoritate a Deo habetur: cuius abolutio verum & remouit conscientiam elidit & tollit: quod sacrificia antiquae legis facere non poterant. Nec obstat quod lex noua sub terribilibus poenis & cominationibus ad sui obseruationem inducit, cum poena aeterna, quam lex noua cominatur, terribilior sit poena temporalis & corporalis, quam lex Moysi cominabatur. Quia cum poenae sint oppositae praemii, sunt adhibendae secundum proportionem praemiorum. Et quia lex noua promittit aeterna, ideo cominari debet poenas aeternas. Lex autem antiqua solum promittebat bona temporalia, ideo cominabatur poenas temporales: quae cum sint magis cognoscibiles & propinquiores sensibus, apprehenduntur a peccatoribus ut grauios. Iustus enim non est lex posita, quo ad poenam coerciuam, cum virtutis amore ducatur: sed solis malis, qui solum formidine poenae retrahuntur. Non obstat pariter quod in antiqua lege paruli dicebantur saluari in fide parentum, ut D. Thom. recitat, sed non asserit. In noua autem lege non saluantur in vtero per fidem parentum, nec extra in casu necessitatis & defectu aquae: & sic videtur in lege noua maior rigor seruari in his quae necessaria sunt ad salutem, dicitur enim Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Dicendum nullibi reperiri fundamentum nec doctorum autenticum, dicentem in antiqua lege paruulos in vtero vel extra vterum saluari sola fide interiori parentum, absque protestatione exteriori. Resolutio enim D. Thom. est, quod post peccatum Adami omni tempore indignus homo sacramentis, hoc est visibilibus signis, est manifestationem, scilicet exteriorem. Si ergo nullus potest saluare seipsum, cum sola fide interiori & absque exteriori protestatione: sequitur etiam quod nec alii. Sacrificium autem pro paruulo in vtero matris existente, non legitur aliquando fuisse oblatum, nec acceptum, cum videatur quodammodo indifcretum, utpote pro re in certa multoties enim mulieres existimantur praegnantes, & tamen non sunt. Unde dicitur Luc. 1. Et factus est ut audiuit salutationem Mariae Elizabethae: & de D. Ioan. Baptista, de quo Luc. 1. Et factus est ut audiuit salutationem Mariae Elizabethae, exultauit infans in vtero suo. Post natiuitatem autem paruulorum differentia fuit inter tempus legis naturae & scriptae, siue Moysi & gratiae: Quia haec tempora adinuicem comparata, se habent siue determinatum ad indeterminate: Quia in tempore legis naturae pro expiatione peccati originalis pro se vel liberis non erat determinatum sacrificium, nec quo ad substantiam, nec quo ad tempus, nec quo ad locum. Poterant enim parentes sacrificium quod volebant, & quando volebant, ac ubi volebant, pro peccati originalis in se vel in paruulo expiatione offerre. Per circumcisionem vero facta fuit determinatio sacrificij & temporis, quoad masculos: quia facta, non poterant per alium sacrificium quam circumcisionem saluari, post octauum diem: cum dictum fuerit, Delebitur anima de populo suo. Ante vero octauum diem in casu necessitatis remittebantur parentes ad legem naturae, ut scilicet per alium sacrificium prouiderere possent masculo. Unde D. Thom. dicit, quod probabile erat quod parentes fideles pro paruulis natis, & maxime in periculo ante octauum diem existentibus, preces domino Deo funderent, vel aliquam benedictionem eis adhiberent, vel alium signum fidei exterius ostenderent: sicut adulti pro seipsis preces & sacrificia offerebant: prout etiam parentes pro filiabus, quae non erant subiectae sacramento circumcisionis. In lege autem euangelica institutum & determinatum est sacramentum baptismi, cum decreto irritante, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, absque determinatione temporis aut loci: in quo lex noua mitior apparet: quia facilius modo & absque anxietate differendi, & ad ostensionem siue exitum vnius membri prouidit salutem paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod est valde difficile, si parentes voluerint facere quod in se est) & paruuli ante baptismum moriantur, defectus ille aquae non est ex lege: sicut nec si post octauum diem non fuisset inuentus gladius ad circuncidendum: ille defectus non erat ex lege, ideo si moriebantur

Lex antiqua simpliciter grauior.

Lex noua in aliquo casu grauior antiqua.

Antiquorum confessio.

1. Tim. 2

2. q. 10. artic. 12.

3. p. quest. 6 artic. 3.

Sacrificia in lege nat. erant indeterminate.

Genes. 17

3. p. q. 70. artic. 4. ad 1.

tur tunc ante circumfionem, moriebantur propter peccatum originale: ita & nunc si moriatur sine baptismo. ¶ Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores protestationes parentum pro filiis aut filiabus in utero aut extra uterum in periculo mortis existentibus, eò quòd Deus non alligauit virtutem suam sacramentis. ideo orare possunt, vt dignetur eos Deus ex sua infinita misericordia ad sacramentum baptismi perducere, vel peccatum originale remittere. Tunc Deus qui est liberalissimus, poterit eos saluare. Sed hoc nõ erit ex lege, sed ex mera gratia. Et ideo nisi Deus reuelauerit, non debent asseri saluari, neque eorum corpora in loco sacro sepeliri.

Ver. 4. DE DURATIONE LEGIS EVANGELICAE.

LEX noua siue Euangelica vsq; ad cõsummationem seculi est duratura seu permãtura in statu & virtute sua. dixit enim Christus, Dico vobis quòd nõ prateribit generatio hæc, donec omnia fiant. quòd D. Hiero. exponit de generatione fidelium. & alibi, Ecce ego vobiscum sum &c. Quod intelligitur secundum expositores, de sacramento altaris, & per consequens de aliis sacramentis Ecclesie. Ratione etiã sic potest ostendi: Status huius mundi dupliciter variari potest: vno modo secundum diuersitatẽ legis, vt status dicatur duratio legis positivã exterioris, dirigetis totã politiam humanam. Et sic duratio legis Moyfi dicitur status legis veteris, cui successit status legis nouæ, cui statim nullus alius status siue lex vniuersalis in hac via succedet. Legi naturali non assignatur status: quia non cessat per veterẽ aut euangelicã, nec etiam per gloriã. Præterea status nouæ legis succedit veteri tanquã perfectior, imperfectiori cessante. Sed in hac via nullus status neque lex potest esse perfectior statu nouæ legis: igitur. Minor patet: quia nullus status præsentis vitæ potest esse perfectior, quàm qui propinquior est vltimo fini, & quàm ille qui immediatè in vltimo finem introducit: sed hoc facit noua lex. Vnde dicit Apost. Habentes itaque fratres fiducia in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam nouam, per quã succedamus ad eum: ideo non potest esse in vita præsentis status perfectior statu nouæ legis. Quia tanto est vnusquodque perfectior, quãto est vltimo fini propinquius. ¶ Alio modo status hominũ variari potest, secundum quòd homines diuersimodè se habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfectè. Et sic status veteris legis frequenter fuit mutatus, cum quandoque leges optimè custodirentur, quãdoque omnino prætermitterentur. Sic etiam status nouæ legis diuersificatur secundum diuersa loca & tẽpora, & personas, inquantũ gratia Spiritus sancti perfectius vel minus perfectè ab aliquibus habetur. Non est tamen expectandum quòd sit aliquis status futurus, in quo perfectius gratia Spiritus sancti habeatur, quàm hæcenus habita fuerit: & maximè ab apostol. qui primitias Spiritus acceperunt: & tẽpore prius, & cæteris abundantius, vt dicit Gl. Rom. 8. Nec putandum est quòd status veteris legis fuerit status patris, & status nouæ fuerit status filij, & quòd sit futurus alius status Spiritus sancti, prout posuerunt quidã hæretici, volentes quòd in illo tertio statu dæmones & dånati reciperentur ad pœnitentiã, quòd est contra illud: Ire maledicti in ignem æternum, &c. Hæc error attribuitur Origeni, & fuit cõdemnatus per Ecclesiã, quia absque fundamento & contra sacram scripturam & rationem: quia cum opera S. Trinitatis ad extra sint indiuisa, sequitur quòd lex vetus & per consequens status legis veteris non solũ erat patris, sed etiam filij & Spiritus sancti. vnde Dominus dicebat: Si crederetis Moyfi, crederetis forsità & mihi: de me enim ille scripsit. Et lex data Moyfi, legitur scripta digito Dei, hoc est virtute Spiritus sancti, vt cõmuniter exponitur. Et lex noua nõ solum fuit Christi, sed etiam patris & Spiritus sancti. vnde & vox patris audita est, & Spiritus sanctus visus est in specie colubæ in baptismo, & sub specie nubis lucidæ in trãfiguratione. & Apost. loquens de lege noua, dicit: Lex Spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Promissio enim Spiritus sancti à Christo facta, completa fuit in Apost. vnde Act. 1. Baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. quòd impletũ legitur Act. 2. Et per hoc quòd dicitur Ioan. 7. Nondũ erat Spiritus datus, quia nõdum Iesus erat glorificatus: datur intelligi quòd statim glorificato Christo in resurrectione & post Ascensionẽ, in die Pentecostes fuit datus Apostolis Spiritus sanctus, qui docuit eos omnẽ veritatẽ de his que pertinent ad necessitatem salutis, scilicet circa necessariò credenda & agenda tempore eorum. Non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus: hoc enim ad eos non pertinebat, secundũ illud: Nõ est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Nec obstat quod aliqui voluerunt allegare illud, Prædicabitur euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio: Sed euangelium Christi iam prædicatum est in vniuerso orbe, & tamen nondũ venit cõsummatio: igitur futurũ est aliud euangelium Spiritus sancti: quòd dicitur euangelium regni, eò quòd introducet omnes ad regnũ: quia ad hoc dicitur, quòd cum Christus statim ab initio euangelicæ prædicationis dixerit, Pœnitentiã agite, appropinquabit enim regnũ celorum: stultissimum est dicere quòd euangelium Christi non sit euangelium regni. Verũtamen prædicationis euangelij Christi potest dupliciter intelligi: vno modo quantũ ad diuulgationem notitiæ Christi: & sic prædicatum fuit euangelij Christi in vniuerso orbe, etiam tẽpore Apost. vt D. Chrysost. dicit. Quòd intelligendum est de orbe reperto & manifesto, propter insulas Antipodũ nouiter repertas, de quibus nullus hominũ ante pauca tẽpora scripserat. Et secundum hoc quòd additur, quòd erit consummatio, intelligendũ est de destructione Hierusalem, de qua tunc ad litteram loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicationis euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu: ita quòd in qualibet gente fundatur Ecclesia. Et hoc modo (sicut dicit D. Aug. ad Enuicheum) non est prædicatum euangelium in vniuerso orbe. Sed hoc factò veniet consummatio mundi,

1. 2. quæst. 106
Matth. 24
Matth. 21.

Hebr. 10

Matth. 23

Ioan. 5
Eucod. 3

Euc. 3
Roma. 8

Ioan. 14

Act. 1

Matth. 24

An euangelium tempore
Apostolorũ fuerit publicatum.

CAPVT XVI.

IN noua lege continentur sacrificia, sacramenta, sacramentalia, caremonie obseruatiæ, præcepta, & consilia: de quibus dicendum est, & primò de sacrificiis.

Ver. 1. DE SACRIFICIIS.

Quia de oblatione sacrificij sufficienter dictum est cap. 5. §. 5. ver. 1. & amplius dicitur infra hoc cap. §. 3. ver. 13. Ideo pro præsentis supersedendum est.

Ver. 2. DE SACRAMENTIS.

Sacramentũ apud Iuristas & vulgares cõmuniter accipitur pro iureiurando, quòd violare nõ licet: sed in sacris literis dupliciter accipitur. Primò pro re secreta, quã etiam violare & reuelare non licet. vnde T. ob. 10. dicitur: Sacramentũ regis abscondere bonũ est, & hoc modo nõ accipitur in proposito. Secundò accipitur pro signo sacræ rei, siue pro mysterio, vt Græci dicunt. Ad cuius euidentiã supponendum est quid dicatur signũ & res sacra: Signum secundum D. Aug. est res que præter speciem quã ingerit sensibus, facit in cognitione alterius venire. Et cũ ad homines qui soli sunt discursiui, duntaxat pertineat in cognitione ignororũ per nota peruenire: sequitur quod solis hominibus propriè datur signa, & maximè per institutionem & impositionem. ¶ Res sacra siue sancta in scripturis sanctis analogicè, hoc est secundũ ordinem quendam dicitur: Primò antonomasticè de Deo, qui est essentia sanctitatis: Secundò de Christo secundum naturam humanam, qui propter vnionem dicitur Sanctus Sanctorũ, Dan. 9. Tertio de gratia gratũ faciente, per quam grati denominamur, & efficiuntur cõsortes diuinæ naturæ. Quarto de quacunque re habente habitudinem siue respectũ ad huiusmodi gratiam, vel ad alias res sanctas aut sacras, vel causã efficietis, vel præparationis, aut dispositionis, aut significationis: de omnibus enim talibus res sacra dicitur secundum ordinem quendam, & secundũ quã maiorem vel minorẽ propinquitatem habent ad Deum. Quædam modum sanitas attribuitur animali, medicinæ, vrinæ, & medico: eodem modo sanctitas & res sacra attribuitur rebus. De qualibet enim re habente habitudinẽ ad Deũ, dicimus quòd est res sacra, vel effectiue, vel subiectiue, vel dispositiue, aut significatiue, aut formaliter, siue denominatiue. Et hoc modo sacramentalia (de quibus infra dicitur) possunt dici sacramenta. Et cũ sacramentũ sit sacræ rei signum, cõsequens est quod sacramentũ multipliciter dicatur. Cõmuniter tamen accipitur sacramentũ apud Theologos pro signo gratiæ gratũ facientis, quæ homines sanctificat, & hoc modo cõuenit sacramentis antiquæ legis. Propriè tamen sacramentũ, prout tantum conuenit sacramentis nouæ legis, sic definitur à D. Aug. Sacramentũ est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ad cultum Dei ordinata, eiusdem (s. gratiæ) imaginẽ gerens, & causã ipsius existens. In hac definitione non accipitur forma pro altera parte cõpositi, sed pro ipsomet cõposito ex materia & forma. Sacramentũ enim nouæ legis nõ est quid simplex, sed cõpositũ ex materia & forma: vt notũ est in sacramento baptismi. Ideo definitio sacramenti debet sic intelligi: Sacramentũ est inuisibilis gratiæ visibilis forma, hoc est res sensibilis. Cũ enim potentia visiva sit excellentior aliis potētibus sensitiuis exterioribus, & plures nobis rerũ species demonstrat, sumi cõsuevit pro aliis sensibus. vnde dicimus, Vide quomodo canas, quomodo hoc est frigidum, calidum, vel lapidum. Et sic quidditas siue essentia sacramenti nouæ legis in duobus consistit: primũ est quod res sensibilis significet aliquo modo gratiã, vel in se, vel secundum aliquẽ effectum, quantũ est de se, nisi ponatur obex siue impedimentũ. Et sic potest dici signum demonstratiuũ & prognosticum. Secundum in quo consistit, est causatio gratiæ, quòd cauet illam non principaliter, sed instrumentaliter in virtute principalis agentis, qui est Deus, cũ nulla creatura virtute propria, possit gratiã causare. Et quia sacramenta nouæ legis dum perficiuntur & applicantur, habent hæc virtutem instrumentalem inheurentem causandi gratiã: eo quòd accepta sunt à Deo vt instrumenta, iuxta illud Ephes. 1. mūdans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Sacramenta autẽ legis veteris non fuerunt data vt instrumenta iustificationis, sed solum vt signa. Circuncisio enim non erat instrumentũ, sed signum fidei, cuius virtute cõferebatur gratia. Ideo in eis nulla vis inerat iustificandi: & ob eam causam Apost. Gala. 4. vocat infima & egena elementa: propter eã sacramenta nouæ legis sacramentis antiquæ legis sunt perfectiora, & per hoc distinguuntur ab eis. ¶ Ex quo sequitur quòd signa quæ fuerunt data, & nõ causabant gratiã, non dicuntur sacramenta, vt serpens æneus, columba quæ apparuit in baptismo Christi, & lingue igneæ, quæ in die Pentecostes apparuerunt super Apostolos & discipulos. In hac ergo definitione cõprehenditur tota quidditas & essentia sacramenti: primũ per modum generis & secundũ per modum differentie à sacramentis veteris legis, quæ gratiam quidem significabãt, sed non causabant, sicut sacramenta nouæ legis. Et cum nõ sint nisi duæ causæ intrinsecæ, quæ intrinent cõpositionem & essentiam rei, scilicet materia & forma, siue genus & differentia, & non efficiens aut finalis: ideo non debuerunt plures causæ poni in definitione quidditatiua huius sacramenti. Sequitur quòd institutio Christi & promissio salutis, quæ supponuntur tanquã extrinsecæ, non debent inseri in definitione sacramenti. Per hæc eliduntur argumenta Lutheri, qui solũ vult illa esse sacramenta, quibus specialiter & expressè adiungitur promissio salutis, vt Baptismus & Eucharistia. Præsuppositum enim est ex Luca 1. c. quòd Iesus saluum faceret populum suum à peccatis eorum. Et ideo quæcumque instituit, ad salutem instituit, licet in baptismo & eucharistia specia lius expresserit, propter maiorem difficultatem suscipiendi, vt ex prædictis locis haberi potest.

3. p. quæst. 106.
Sacramenti
multipliciter ac-
cipiuntur.

Signum quid.

Res sacra.

1. Petri 1

Sacramentum
nouæ legis.

Marc. 16.
Ioan. 6

DE REQUISITIS AD ESSENTIAM SACRAMENTI.

Sap. 3

Rom. 1

1. c. Celestis Hiarac.

Rom. 8

Ephes. 5

Super Ioan.

In omni sacramento inuenitur materia & forma.

3. p. quest. 90. artic. 7.

Deut. 4

Super Ioan.

Forma sacramentorum in lingua vulgari.

Immutatio forme sacramenti.

Ver. 3. Vm diuina sapientia vnicique secundum modum suū prouideat, iuxta illud: Suauiter disponit omnia: & illud, Dedit vnicique secundum propriam virtutem: & modus cōnaturalis cognitionis hominis fit vt per sensibilia veniat in cognitionē intelligibilem, cum omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu. vnde Ap. post. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta cōspiciuntur: sequitur quod significatio sacramenti, quod dicitur signum datum ad sanctificandum hominē in cultum & honorē Dei, fiat per res sensibiles, vt probat D. Dion. Et quia in vñ sacramentorum duo possunt cōsiderari, scilicet diuinus, & sanctificatio hominis, primum pertinet ad hominem per cōparationem ad Deum quem colere & honorare debet: Secundum pertinet ad Deum qui iustificat & sanctificat: consequens est quod ad solum Deū pertineat assumere & determinare res per quas homo sanctificetur, cum nō pertineat ad aliquē, quod est in alterius potestate. Et ideo necesse est quod res quæ assumuntur ad sacramēta, sint determinatæ ex institutione diuina, cum res ex virtute naturali non habeant vim sanctificandi. Nec per talem diuinā determinationem arctatur via salutis: Quia res, quarū vsus in sacramentis est necessarius, vel cōmuniter habentur, vel paruo studio adhibito haberi possunt. Et quāuis homo possit assumere alias res ad cultum siue honorē Dei: ille tamen res sic assumptæ non habent ex se, nec ex illa hominis assumptione siue determinatione, virtutē sanctificandi, vt dictum est. Ad significandum ergo sanctificationē hominis instituit & determinauit Christus duo genera rerū sensibilem, scilicet res & verba. licet etiam largo modo verba sint res sensibiles, cum subiaceant auditui: quia tamen verba magis congruunt ad significandum, cum per ea possimus melius exprimere quod mente concipimus, quàm per alias res: Ideo doctores faciunt differentiam inter res & verba. vnde & Ap. post. dicit, Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et D. Aug. dicit: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramētum. Res enim sensibiles ad significandum sunt indeterminatæ, sed determinatur per verba, vt manifestè apparet in sacramento baptismi: aqua enim potest significare abluitionem, propter suam humiditatem: & refrigerium, propter suā frigiditatem: sed cum dicitur: Ego te baptizo, & c. manifestatur quod aqua virtutem ad significandam emundationem spiritualem. Et ideo in sacramentis res sensibiles dicuntur materia, & verba dicuntur forma. Et sicut homo cōponitur ex materia & forma, sic sacramentum cōstituitur ex materia & forma: ita vt neutrum illorum sufficiat. Ex his inferitur quod in omni sacramento inuenitur materia & forma: non quidem materia proprie dicta, vt est altera pars cōpositi & de prædicamento substantiæ: sed materia, hoc est res in determinata, determinabilis tamen quo ad significationē per verba vel signa, vt in sacramento matrimonij inter mutos contracto: signa enim sufficienter manifestant consensum, etiam in puellis quæ propter verecundiam non audent loqui. In aliis autem sacramentis requiruntur verba, vt verba sunt experimentia non solum intentionem aut consensum offerentis, sed etiam Ecclesie, in cuius persona operatur. vnde ignorans significatum horum verborum, Ego te baptizo, & c. si intendat facere quod Ecclesia intendit, baptizat. Secus in matrimonio, in quo requiritur expressio consensu proferentis.

DE IMMUTATIONE VERBORVM IN SACRAMENTIS.

Ver. 4. Vm autem formæ & species sint sicut numeri qui cōsistunt in indiuisibili: sequitur quod nil debet immutari, quod tollat substantialem significationē verborum sacramentorum: quia nō minoris necessitatis sunt sacramēta quàm sacra scriptura, cui nihil licet addere vel minuere, iuxta illud: Non addetis ad verbum quod ego loquor vobis, neque diminuetis ex eo. & Apoc. vlt. Conrefor omni audienti verba prophetie libri huius: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro vitæ. Et quia (sicut D. Aug. dicit) verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur, hoc est non secundum exteriorem sonum vocis, sed quia creditur, hoc est secundum sensum verborum qui fide tenentur: & hic quidē sensus est idem apud omnes, licet non sint eadem voces: ideo in quacunque lingua proferatur, sacramentum conficitur. Et quāuis in qualibet lingua contingat diuersis vocibus idem significari, semper tamen aliqua illarū vocum est, qua homines illius linguæ principaliter & cōmunius vtuntur ad significandum: & talis vox debet assumi in significatione sacramenti: sicut inter res sensibiles illæ assumuntur ad significationem sacramenti, cuius vsus est cōmunis ad actum per quem sacramenti effectus significatur: Sicut aqua elementari cōmunius vtuntur homines ad abluitionem corporalem, per quam spiritalis ablutio significatur: ideo aqua elementaris assumitur vt materia, in sacramento baptismi. Si dicatur ex hoc sequi quod balbi & illiterati non cōferunt sacramēta, cum sæpe varietur dicendum quod ille qui truncatè vel corruptè proferit verba sacramentalia ex industria, non videtur intendere facere quod Ecclesia intendit: si verò ex errore vel lapsu linguæ hoc faciat, & tāta sit corruptio, quod omnino auferat sensum locutionis, nō videtur perfici sacramētum: & hoc præcipue cōtingit, quādo fit corruptio principij dictionis, puta si loco eius quod est in nomine patris, dicat in nomine matris. Si verò nō totaliter auferatur sensus locutionis per huiusmodi corruptelā, nihilominus perficitur sacramētum: & hoc præcipue cōtingit, quādo fit corruptio ex parte finis: puta si aliquis dicat patrias siue filias: quāuis enim verba corrupta nil significēt ex virtute impositionis, accipiuntur tamē vt significātia ex accommodatione vsus. & ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamē idē sensus. Quod autē dictū est de differētia corruptionis circa principium vel finē dictionis, rationē habet: quia apud nos variatio quæ est ex parte principij, mutat significat

significationem, quæ etiā apud Græcos variatur secundum principium dictionis in declinationibus nominū, & coniugationibus verborū. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte potest esse tā parua, quod non auferet sensum verborum, & tā magna quod auferet. Sed vñ horum accidit ex parte principij, & aliud ex parte finis. Notandum tamen quod licet Latini baptizent sub hac forma, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, Græci tamen baptizant sub ista forma, Baptizetur seruus Christi, N. in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Et apud vtrosque verū perficitur sacramentum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod circa istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorū cōtingere, duo videntur esse cōsideranda: vñ quidem ex parte eius qui proferit verba, cuius intentio requiritur ad sacramētum, vt infra diceretur, & ideo si intendat per huiusmodi additionē vel diminutionem aliū ritum inducere, qui non sit ab Ecclesia receptus, non videtur perfici sacramētum: quia non videtur intendere facere quod Ecclesia facit. Aliud autem est considerandū ex parte significationis verborum. Cum enim operentur in sacramentis quantum ad sensum quem faciunt, oportet considerare vtrum per talem mutationē tollatur sensus verborum: quia sic manifestū est quod tollitur virtus sacramenti. Manifestū est autem quod quādo omittitur aliquid eorū quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborū: & ideo nō perficitur sacramentum. Vnde Didymus dicit: Si quis ita baptizare creditur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, scilicet patris, & filij, & Spiritus sancti, sine perfectione baptizabit. Si autē subtrahatur aliquid quod non sit de substantia formæ: talis diminutio nō tollit debitū sensum verborū, & per cōsequens nec sacramenti perfectionem. Sicut in forma Eucharistiæ, quæ est ista, Hoc est enim corpus meū. Hęc dicitio (enim) sublata non tollit debitū sensum verborum: & ideo nō impedit perfectionē sacramenti: quāuis possit contingere quod ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu. Circa additionē autem contingit aliquid opponi quod est corruptiuū debiti sensus, puta si aliquis dicat, Baptizo te in nomine patris maioris, & filij minoris, sicut Arriani baptizabāt: ideo talis additio tollit virtutem sacramenti. Si verò sit talis additio quæ nō auferat debitū sensum, nō tollitur virtus sacramenti. Nec refert vtrū talis additio fiat in ipso principio, medio, vel fine: velut si aliquis dicat: Ego te baptizo in nomine patris omnipotentis, & filij vngeniiti, & Spiritus sancti patriarcheti, erit verū baptisma: si forte autem diceret, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & beatæ virginis Mariæ, nō esset baptisma, quia dicitur 1. Cor. 1. Nūquid Paulus pro vobis crucifixus est: aut in nomine Pauli baptizari estis: Sed hoc verū est, si sic intelligatur in nomine D. Virginis baptizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus cōsecratur. Talis enim sensus esset cōtrarius veræ fidei, & per cōsequens tolleretur veritas sacramenti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine beatæ virginis, nihil operetur in baptismo, sed eius intercessio profite baptizato ad conferendam gratiā baptismalem, nō tollitur perfectio sacramenti. Nec obstat quod supra allegatū est Deut. 4. & Apoc. vlt. quia ad verba sacra scripturæ non licet aliquid apponere quantum ad sensum, sed quantum ad expositionem sacra scripturæ. Multa verba à doctores apponuntur. Nō tamen licet verbis sacra scripturæ addere, vt videntur facere Paraphrastæ sensum suū offerentes vt de intentione sacra scripturæ: quod est vitium falsitatis. Et similiter si quis diceret aliquid esse de necessitate formæ sacramenti, quod nō est. Circa interruptionē verò verborum aduertendum est, quod si sit tanta interruptio verborū, quod interceptiatur intentio pronuntiatis, tollitur perfectio sacramenti: non autem tollitur, quando est parua interruptio proferentis, quæ intentionē aut intellectum verborū non auferit: vt quando interruptio ad respirandū vel resumendum anhelitum. Et idem etiam dicendū est de transpositione verborum: quia si tollit sensum locutionis, nō perficitur sacramētum: sicut patet de negatione præposita vel postposita signo. Si autem sit talis transpositio, quæ sensum locutionis nō variat, non tollitur veritas sacramenti, secundum quod Philof. dicit: nomina & verba transposita idem significare, vt in istis duabus: Ego te baptizo: vel baptizo te.

DE MINISTRIS SACRAMENTORVM.

Ver. 5. Lique sacramenta nouæ legis habent specialem ministrū, aliqua autem nō. Sacramenta quæ requirūt specialem ministrū, sic affecta sunt ministro, quod si per aliū attententur perfici, nō perficiuntur. & huiusmodi generis sunt Cōfirmatio & Ordo, quæ habent Episcopū pro ministro: Eucharistia, Pœnitentia, & Extrema vñctio, quæ habent sacerdotē. Baptismus verò nō habet specialem ministrum ex necessitate, eò quod est sacramētum necessitatis: & ideo si per alium attententur, seruat is aliis seruandis, perficitur sacramentum, licet is qui baptizat, peccet, si id extra casum necessitatis faciat. Sacramentum autem matrimonij cum cōsistat in contractu ex consensu mutuo viri & mulieris proueniente, non requirit ministrū ex necessitate, sed aliquando propter solennitatem habet: sed amplius de vnoquoque agetur suo loco. Notandū tamen quod angeli non sunt ministri sacramentorum, cum Heb. 5. dicatur: Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum. Et ratio est, quia virtus sacramentorum deriuatur Christo secundum quod homo, cui in natura non conformatur angeli. Sed sciendū est quod sicut Christus non sic alligauit virtutem suam sacramentis, quin possit absque illis causare & conferre effectus sacramentorum: ita etiam non alligauit virtutem suam Ecclesie ministris, quin angelis possit tribuere ordinem ministrandi in sacramentis: Et quia angeli boni sunt nunciij veritatis: si aliquid sacramentum vel sacramentale angelorum bonorum ministerio perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet præsumi hoc perfici voluntate diuina: sicut quædam

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

In lib. de Spiritu sancto.

Additio varians sensum verborum.

Interruptio verborum.

Quid de transpositione.

Que sacramenta habent specialem ministrum.

Angeli non sunt ministri sacramentorum.

templa dicuntur angelorum ministerio consecrata. Si verò dæmones, qui sunt spiritus mendacij, aliquid sacramentale ministerium exercerent, non esset ratum habendum. ¶ Nec ex hoc sequitur, homines esse digniores angelis simpliciter, quia angeli superiori & nobiliori modo operantur, scilicet interiorius illuminando & perficiendo phantasmata. Non inconuenit tamen aliquem hominem secundum quid (hoc est in aliquo) esse digniorem angelis.

DE INTENTIONE MINISTRUM.

Intensio ministrum.

Ministri intentio non solum est necessaria quantum ad efficaciam & effectum, sed etiam quantum ad essentiam sacramenti: sic quod etiam si verba proferantur & applicentur super debitam materiam, & non sit debita intentio in ministro applicante, non perficitur sacramentum. Vnde in concilio Tridentino, sessio 5. ut de sacramentis, ca. 11. Si quis dixerit in ministris (dum sacramenta conficiunt, & conferunt) non requiri intentionem, saltim faciendi quod facit Ecclesia, Anathema sit. Ratio huius necessitatis est: Quia quando aliquid se habere potest ad multa, oportet quod per aliquid determinentur ad unum, si illud effici debeat. Sed ea quae in sacramentis aguntur, possunt diuersimode agi: sicut ablutio aquae quae fit in baptismo, potest ordinari ad ablutionem & sanitatem corporalem, ad ludum & ad alia huiusmodi, & ad emundationem & sanitatem spirituales, & ideo oportet quod ad sacramentale effectum per intentionem abluentis determinentur. Et haec intentio exprimitur per verba quae in applicatione sacramentorum dicuntur. Praeterea in omni actu humano siue libero est intentio agentis, cum omne agens agat propter finem suo modo. Insuper ex pluribus causis non sequitur vnus effectus, nisi illarum causarum aliquo modo vniantur: sed in sacramentis plures causae concurrunt, consequens est igitur aliquo modo vniri, quod non potest fieri, nisi in intentione debita. Hinc est quod non sufficit intentio exterior sine interiori, ut infra dicitur. Ad debitam autem intentionem non requiritur quod minister actualiter habeat intentionem, siue cogitet & intendat in actu effectu sacramenti, sed sufficit quod habeat virtuale, puta cum sacerdos vadit ad baptizandum, vel celebrandum, intendat facere quod Ecclesia intendit, vnde si postea in exercitio cogitatio eius ad alia rapiatur, ex virtute primae intentionis perficitur sacramentum, quauis studiosè curare debeat sacramenti minister, ut etiam actualiter intentionem adhibeat, sed hoc non est totaliter positum in hominum potestate, quia saepe praeter intentionem, cum homo vult circa aliqua intendere, distrahitur, & incipit alia cogitare, iuxta illud Psal. Cor meum dereliquit me. Ex praemisissis apparet quod intentio habitualis sine virtuali non sufficit, quia cum administratio sacramentorum sit actus humanus, non perficitur a dormiente & somnate, qui tamen potest habere habitualiter intentionem. ¶ Nec obstat quod intentio ministrum non possit esse nota: & sic non potest homo habere certitudinem se recepisse sacramentum, ad quod tenetur de necessitate salutis. Quia minister agit in persona Ecclesiae, cuius est minister. In verbis autem quae proferuntur, exprimitur intentio Ecclesiae, quae sufficit ad perfectionem sacramenti, nisi exterius contrarium exprimat ex parte ministrum vel recipientis, quantum ad satisfactionem praeccepti de Sacramento suscipiendo vel certitudinem coniecturalem faciendam, quia quis potest absolute credere se suscepisse sacramentum, & adorare hostiam consecratam absque conditione, ut dictum est cum de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide: quia quilibet debet praesumi bonus, nisi appareat de opposito. Vbi autem sacerdos ex malitia in baptismo vel in poenitentia falleret: Deus (qui facienti quod in se est, non deficit in necessariis, nec alligauit virtutem suam sacramentis) sua infinita bonitate suppleret: quauis regulariter character non imprimatur nisi per sacramentum. Sed in tali casu si Deus suppleat principale effectum qui est gratia, supplet etiam minus principale, iuxta regulam Topic. Si id quod magis videtur inesse inest, & id quod minus. ¶ Notandum etiam quod duplex est intentio Ecclesiae: prima est quod materia & forma sacramenti applicetur: secunda, quod per illam applicationem conferatur gratia & alij effectus. Prima intentio recta sufficit in ministro qui est instrumentum animatum: per eam enim se subiicit principali agenti. Sicut seruus, qui ex praeccepto domini sui tradit aliquid alicui, habet voluntatem tradendi quod dominus iubet, licet non habeat intentionem transferendi dominium rei traditae: quia sufficit quod illa intentio sit in domino. Alia autem peruersa intentio ministerum, scilicet propter vanam gloriam, aut alium malum finem, peruertit opus intendentis: quia scilicet peccat, non tamen peruertit opus alterius, scilicet Christi & Ecclesiae: sicut seruus dando eleemosynam mala intentione, non peruertit bonam intentionem domini. ¶ Nec obstat quod habetur in ca. Spiritus sanctus. i. q. i. vbi narratur quod quidam episcopus Alexandriae vidit supra oram maris ludum puerorum, & Athanasium puerum more episcopi baptizantem alios secundum formam Ecclesiae, & fuit de cetero quod non essent rebaptizandi. Quia inuentum est quod intendebat facere, quod Ecclesia facere consuevit, & praecipue quia solos catechumenos baptizauit. Et ad ludum illum dicitur, quod ludus dupliciter fieri potest, vno modo ut fiat sola delectationis causa per puram irrisionem: & sic impedit perfectionem sacramenti. Alio modo ut admittat aliquid serij: quia etiam iocando & delectationem intendendo, quod est de ratione ludij, seria fieri possunt. In ludu autem illorum puerorum erat aliquid serij: quia volebat ille Athanasius facere sicut episcopus, ut videret quomodo se haberent in suscipiendo baptismo in Ecclesia tempore debito. D. Aug. in lib. de vnico baptismo, dicit quod si esset dubium an totum ludicrum vel mimice siue ioculariter ageretur, an esset baptizatus qui sic daretur, iudicium concordiae oratione & gemitibus ad Deum esset implorandum.

Ludus in sacramentis duplex.

Intensio ecclesiae duplex.

Intensio virtuali necessaria.

Intensio actualis.

Ver. 7. DE BONITATE, ET FIDE MINISTRUM SACRAMENTORVM. Circa bonitatem & fidem ministrum sacramentorum notanda sunt duae conclusiones: prior est: Bonitas,

¶ Bonitas, vel sanctitas, vel fides deficiens in ministro, non impedit efficaciam sacramenti: & sic non est absolute necessaria, modo seruetur essentialia praedicta. Vnde in concilio Tridentino, sessio 5. de sacramentis, c. 12. Si quis dixerit ministrum in peccato mortali existentem (modo essentialia quae ad conficiendum vel conferendum sacramentum pertinent, seruauerit) non conficere aut non conferre sacramentum: Anathema sit. D. Aug. super illud Io. i. Super quem videris Spiritum, &c. dicit quod non nouerat Ioannes potestatem baptizandi ipsum Dominum habiturum & sibi retenturum, sed ministerium plane translaturum in bonos & malos. & idem contra Perulianum Donatistam dicit, memento in sacramentis Dei nil obesse mores malorum hominum. ¶ Ratio huius est: quia ministri Ecclesiae instrumentaliter operantur in sacramentis. Et ideo eadem est ratio ministrum & instrumentum, sed instrumentum non agit operationem instrumentalem secundum propriam formam aut virtutem, sed secundum virtutem eius a quo mouetur. Et ideo accidit instrumento, in quantum instrumentum est, quam formam vel virtutem habeat, praeter id quod exigitur ad rationem instrumenti, sicut quod corpus medici, quod est instrumentum animae habentis artem, sit pulchrum vel deformis, sanum vel aegrum: & sicut non refert ad operationem instrumentum quod sit argenteum, plumbeum, vel terrea, sic etiam non refert quantum ad operationem sacramentalem quam formam habeat minister, scilicet bonitatem vel malitiam. Nec ipsa sacramenta maculantur maculis ministrorum, sicut nec radij solares luto. ¶ Et sicut charitas pertinet ad propriam virtutem, sic & fides. Vnde sequitur quod ad perfectionem sacramentorum non requiritur charitas neque fides ministrum. Et per consequens peccatores, infideles, haeretici, suspensi, excommunicati, degradati, sacramenta verè conficiunt & conferunt, modo intendant facere quod Ecclesia intendit, & veram Ecclesiae formam seruent. Neque a talibus baptizari aut ordinari, sunt rebaptizandi aut reordinandi: quia potestas conferendi & administrandi ordines, ac etiam consecrandi Eucharistiam, pertinet ad spirituales characteres, qui indelebiles est, ut inferius dicitur. Et ideo per hoc quod aliquis ab Ecclesia suspenditur, excommunicatur, vel degradatur, non amittit potestatem conferendi sacramentum: sed solum licentiam vrendi hac potestate. Ideo sacramentum conficit & confert: sed peccat conficiendo & conferendo: similiter ille qui scienter suscipit ab eo, nisi propter extremam necessitatem excusetur. Vnde in concilio Tridentino, sessio 5. ut de Sacramento baptismi, cap. 4. dicitur: si quis dixerit baptismum, qui etiam datur ab haereticis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, cum intentione faciendi quod Ecclesia facit, non esse verum baptismum: Anathema sit. Ideo in hoc non est sequendus D. Cyprianus de quo D. August. dicit, Martyrem Cyprianum qui apud haereticos vel schismaticos datur baptismum nolebat cognoscere. Tanta merita usque ad triumphum martyrij sequuta sunt, ut charitatis quae excellat luce, obprobrium illa fugaretur: & si quid purgandum erat, passionis falce tolleretur. ¶ Secunda conclusio est, quod bonitas & fides ministrum necessaria est necessitate praeccepti ad debitam sacramentorum administrationem: sic quod si minister sit in peccato mortali, & scienter ingerat se sacramentis absque poenitentia, peccat mortaliter: quia scriptum est Leuitic. 19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Debet enim minister conformari principali agenti, secundum illud, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Vnde Leuit. 21. dicitur, Homo de semine tuo per familias, qui habet maculam, non offeret panes Deo tuo, nec accedet ad ministerium eius. Ideo D. Dion. dicit, Malis non est fas neque licitum tangere symbola, hoc est sacramentalia signa. & in Epist. ad Demophilum, vocat malum ministrum praesumetum, audacem, temerarium, ac inuerecundum. Licet enim omnis conuenientia aut conformitas non sit de necessitate praeccepti, puta cum maiori deuotione: nec omnis indecentia causet peccatum mortale. Inde centia tamen quae pertinet ad irrecurrentiam vel contaminationem sacramenti, causet peccatum mortale. Nec tamen propterea peccator ex officio obligatus ad ministrare sacramenta, est perplexus simpliciter, quia potest poenitere: licet possit esse perplexus supposito quodam, scilicet quod velit manere in peccato: in articulo tamen necessitatis non peccaret baptizando in casu in quo posset laicus baptizare. Tunc enim non se exhiberet ministrum Ecclesiae, sed subueniret necessitati patienti. Eadem ratio non peccat laicus peccator tangendo Eucharistiam ne cadat in lutum, vel leuando de terra. Et idem dicendum est de sacerdote degradato baptizante, &c. secus si officiano & se exhibendo ministrum Ecclesiae, ac etiam ministrando in aliis sacramentis, quae non sunt necessitatis sicut baptismus. Nec obstat quod peccator sine offensa potest ministrare Deo in operibus charitatis, secundum illud Danie. 4. Consilium meum regi placeat: peccata tua eleemosynis redime: quia alia opera charitatis non sunt in se aliqua consecratione sanctificata: & ideo qui se exhibet ministrum Deo in operibus charitatis & misericordiae, si sit iustus, amplius iustificabitur: si vero sit peccator, per haec ad sanctitatem disponitur. Sed sacramenta in seipsis habent quandam sanctificationem per mysticam consecrationem. Et ideo praerogatur in ministro & suscipiente sanctitas iustitiae, ut congruat suo ministerio. ¶ Ex his apparet primum, quod contrahens matrimonium in peccato mortali, peccat, quia indignè immiscet se sacramento: Secundo quod existens in mortali, publice predicans, etiam peccat, tum propter scandalum, tum quia praesumit exercere actum qui requirit consecrationem ex institutione diuina: pertinet enim ad episcopum ex officio. & ideo quauis ex commissione non episcopus possit praedicare: tenetur tamen ad sanctitatem habendam. Vnde Psal. Peccatori autem dicit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? &c. Eadem ratio sequitur quod sacerdos celebrando, diaconus & subdiaconus, imò & acolythi solenniter officiano in peccato mortali, peccant: quia indeceter se exhibent ministrum. Secus videntur de cantoribus non solenniter officiantibus, & aliis fratribus & clericis cantantibus & laudantibus Deum

Bonitas ministrum non est absolute necessaria.

Sacramenta a malis non maculantur. An haeretici vere conficiant sacramenta.

Eccle. 10

2. c. Eccles. Hierar.

Psal. 49

An recipiens sacramentum a malo ministro peccet.

Deum in choro: quia actus laudandi & cantandi non est annexus alicui ordini, cu ad omnes pertinet. Quis autem minister sacramentorum peccet in ministrando: non tamen sequitur q recipiens scienter sacramentum ab eo, semper peccet, & communicet peccato illius, maxime cu recipit sacramenta necessitatis, vel ex precepto habet recipere, & no est alius qui ministrat: quia communicare peccato alterius est no vitare peccatum in alio, quando potest & tenetur, qui aliquando non potest: ut ille qui petit manum a fornicatore parato dare ad vltimam: nihil illicitum petit: & ideo non est causa peccati eius: potest tamen vti peccato illius ad vltimam suam, vt supra dictum est. Sic in proposito, vbi parochus ex malitia vult perseverare in peccato, parochianus no tenetur dimittere vtilitatem sacramentorum, & ideo accedens & petens ab eo, sacramentum, non suscipit ab eo vt talis persona, sed vt est minister Ecclesie. Et ideo quadiu ab Ecclesia toleratur, ille qui suscipit sacramentum ab eo, non comunicat peccato eius: sed comunicat Ecclesie, quae cum taquam ministrum exhibet. Si vero ab ecclesia non toleratur, vt pote quia est praecisus, vel excommunicatus, aut degradatus, petens ab eo recipiens & petens, & comunicaret peccato ipsius.

Ver. 8. DE CAUSA ET INSTITUTIONE SACRAMENTORVM.

3 p. 164 Roma 2

3 p. 62 art. 6

Ephes. 2

Rom. 3

Potestas excellentia.

Omnia sacramenta sunt a Christo instituta.

1. Cor. 11 Apostoli sacramenta instituerunt non poterant.

3 p. 61 Math. 9

Causa principalis sacramentorum est Deus, cum interior effectus eorum sit iustificatio, quae a solo Deo pertinet, iuxta illud, Deus (scilicet est) qui iustificat. Christus vero secundum quod homo operatur ad interiores effectus meritorie & efficienter, ac etiam satisfactorie: quia humanitas Christi comparatur ad Deum tanquam instrumentum coniunctum. Et ideo oportet quod gratia sacramentalis, quae est virtus salutifera, a diuinitate Christi per eius humanitatem deriuetur in sacramenta. Gratia enim sacramentalis ad duo ordinari videtur, videlicet ad tollendos defectus peccatorum praeteritorum in quantum transeunt actu, & remanent reatu: & iterum ad perficiendam animam in his quae pertinent ad cultum Dei secundum religionem Christianam vitae: sed Christus liberauit nos a peccatis per suam passionem non solum efficienter & meritorie, sed etiam satisfactorie: similiter etiam per suam passionem instituit ritum Christianae religionis, offerens seipsum oblationem & hostiam Deo. Unde sequitur quod sacramenta Ecclesiae specialiter habent virtutem ex passione Christi, cuius virtus copulatur & applicatur nobis per sacramenta in cuius signum dicitur quod de latere Christi pendens in cruce fluxerunt sanguis & aqua: quorum vnum pertinet ad baptismum, scilicet aqua: & aliud ad Eucharistiam, scilicet sanguis. Et ideo dicunt communiter doctores, quod de latere Christi pendens in cruce, fluxerunt sacramenta, quibus Ecclesia dicitur edificata: quia omnia sacramenta habent efficaciam a passione Christi, cui fideles copulantur per sacramenta & fide sacramentorum a passione Christi virtutem habentium, secundum illud: Quem proposuit propitiatorum per fidem & sanguinem ipsius. Et quia instrumentum coniunctum diuinitati, habet quandam principalitatem & causalitatem respectu instrumentorum extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiae. Et ideo sicut Christus in quantum Deus habet potestatem auctoritatis in sacramentis: ita in quantum homo habet potestatem ministerij principalis siue potestatem excellentiam. Potestas autem excellentiae consistit in quatuor: Primum quod meritum passionis eius operatur in sacramento: cuius passionis virtus copulatur & applicatur nobis per fide, qua in sacramento protestamur per inuocationem nominis Christi. Secundum ad hanc potestatem pertinet, quod in nomine eius sacramenta sanctificantur & conferuntur. Tertium quod ipse qui dedit virtutem sacramentis, possit instituire sacramenta. Quartum quod ipse qui habet potestatem excellentiam, possit causare effectus sacramentorum sine exteriori sacramento, cum causa non pendear ab effectu, sed potius e conuerso. Ex his patet, quod omnia sacramenta sunt a Christo instituta. Unde in concilio Tridentino, Sessio. 5. tit. de Sacramentis in generali, canone 1. dicitur: Si quis dixerit sacramenta nouae legis a Domino nostro Iesu Christo instituta non esse, Anathema sit. Et quibus non omnia tradita sunt in facris literis, habet tamen ea Ecclesia ex familiari Apostoli traditione. Unde Apostolus. Caetera cum venero disponam. Sed de singulis suo loco dicitur. Et quia Apostoli & eorum successores sunt ministri Dei, in quantum ad regimen Ecclesiae constituta atque collecta per fide & fidei sacramenta sunt deputati: ideo sicut non licet eis constituere aliam Ecclesiam: ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituire alia sacramenta.

Ver. 9. DE NECESSITATE SACRAMENTORVM.

Circa necessitatem sacramentorum notanda sunt duae conclusiones, quarum prima est. Sacramenta in statu naturae integra siue ante peccatum Adae non erant necessaria neque conuenientia: quia non est opus valentibus medicis: Sed sacramenta sunt medicinae quae adhibentur contra vulnera peccati, quod non erat in statu naturae integra: homo enim tunc erat sanus, & habebat nobiliora dona ad conseruandam sanitatem, quam sint sacramenta quae sunt corporalia: ipse enim habebat iustitiam originalem & virtutes infusas, quibus poterat praeseruari a peccato, seruare sanitatem, & ordinari ad cultum Dei: Igitur. Ratio huius conclusionis accipi potest ex reuerentia status, de quo Eccles. 7. Hoc inueni, quia fecit Deus hominem rectum, & ipse se in finitum miscuerit quaestionibus. Illa reuerentia consistebat in hoc quod superiora dominabantur inferioribus, & nullo modo pendebant ex eis: quia sicut mens suberat Deo, ita menti (hoc est portioni superiori, intellectui, & voluntati) inferiores animae vires. Sed contra hunc ordinem esset si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam supernaturalem, vel quantum ad gratiam per aliquid corporale, vt fit in sacramentis. Ideo homo in statu innocentiae sacramentis non indigebat, non solum in quantum sacramenta ordinantur in remedium peccati, sed nec etiam in quantum ipsa ordinantur ad animae perfectionem. Nec tunc matrimonium institutum erat in sacramentum, sed in naturae officium. Ex consequenti tamen

tamen significabat aliquid futurum circa Christum & Ecclesiam, sicut & alia quae in figura Christi praecesserunt: quae non dicuntur sacramenta proprie, prout hic accipimus, licet bene communiter & largi accipiendo sacramentum: propter quod Apostolus institutionem matrimonij & verba ipsius Adae recitans, dixit: Sacramentum hoc magnum est, accipiendum sacramentum pro quocumque signo dato, siue ex propria institutione, siue consequenti. Et quantum sit eadem natura hominis post peccatum, quae erat ante: non tamen erat idem status nec eadem politia. Nec obstat quod filij Adae acquisissent scientiam a rebus: quia non acquisissent scientiam supernaturalem ab eis, cum fuissent creati in iustitia originali & gratia, cui dona scientiae & intellectus ac sapientia sunt conexas, vt dictum est. Secunda conclusio est. Quod sacramenta post peccatum omni tempore fuerunt necessaria, non quidem absolute, quia non erat abbreviata manus domini, vt aliter saluare non posset, Esa. 59. sed necessitate conuenientia. Vnde D. Augustinus contra Faustum, In nullum nomen religionis seu verum seu falsum coadunari possunt homines, nisi aliquo signaculo seu sacramentorum sensibilibus consortio colligentur: sed necessarium est ad aeternam salutem homines adunari in vno verae religionis nomine: Igitur, &c. Ad huius roborationem triplex ratio adduci potest: Prima sumitur ex conditione hominis: quia proprium est naturae desititae ex conditione sua, vt per corporalia & sensibilia deducatur in spiritualia, iuxta illud, Inuisibilia Dei, &c. vnde Philosophus dicit quod omnis nostra cognitio ortum habet a sensu. Pertinet autem ad diuinam prouidentiam, vt prouideat vnicuique rei secundum modum suae naturae, secundum illud, Disponit omnia suauiter. Secunda ratio sumitur ex statu hominis. Homo enim cum in honore esset, peccando subdidit se per affectum corporalibus rebus: sed ibi debet adhiberi medicinale remedium homini, vbi patitur morbum: ideo conueniens fuit quod Deus per corporalia signa hominibus spirituale medicinam adhiberet. Na si spiritualia remedia nuda ei proponerentur, eius animus corporalibus deditus applicari non posset. Tertia ratio sumitur ex studio actionis humanae, quae praecipue circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durum, si totaliter a corporalibus abstracta heretur, posita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, in quibus salubriter exercetur ad vitanda superstitiosa exercitia, quae consistunt in cultu demonum. Sic igitur per institutionem sacramentorum homo conuenienter secundum conditionem suae naturae eruditur & humilitatur, cognoscens se corporalibus subiectum, dum sibi per corporalia subuenitur, praeseruatur etiam a noxiis actionibus per salutaria exercitia sacramentorum. De sacramentorum necessitate ordinatum fuit in concilio Tridentino, Sessio. 5. tit. de Sacramentis in generali, can. 4. Si quis dixerit sacramenta nouae legis non esse necessaria ad salutem, sed superflua, & sine eis, aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam adipisci iustificantes, cum omnia singulis necessaria non sint: Anathema sit. & ca. 5. cauetur. Si quis dixerit haec septem sacramenta propter solam fidem nutrimenta instituta fuisse, Anathema sit. Nec obstat illud 1. Tim. 4. Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est: quia ibi loquitur Apostolus de exercitatione corporali vt corporalis est, & non de exercitatione sacramentorum, quae est magis spiritualis, quam corporalis. Nec obstat pariter quod haeretici obiciunt, ex eo quod dictum fuit Apostolus, sufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus secundum modum eis conuenientem, vt dictum est. Et quibus passio Christi sit sufficiens causa salutis, non tamen propterea sequitur quod sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem: quia operatur in virtute passionis Christi, quae per ea hominibus applicatur, secundum illud Apostolus. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Ex praedictis apparet quod nullus per solam fidem interioriter fuit saluatus absque aliqua protestatione exteriori per aliqua signa, quae dicuntur sacramenta, nec etiam paruum nati. De paruulis in vtero morientibus dictum est c. 15. §. 2. ver. 3. Cum autem sacramenta propter conditionem humanae naturae fuerint necessaria, conlequens est quod secundum diuersitatem temporum, in quibus diuersae erant hominum conditiones & dispositiones, alia & alia fuerint sacramenta: ab initio enim in lege naturae erant voluntaria quantum ad specificationem, vt dictum est. Deinde tempore Moysi in lege fuerunt determinata alia, quae erant specificè instituta ad figurandum Christum venturum: & postmodum Christus instituit alia mysteriorum suae passionis representatiua: Sacramenta enim ante aduentum Christi instituta significabant Christum venturum: & omnes quotquot salui facti sunt, in fide Christi venturi saluati sunt. Sacramenta vero a Christo instituta significant ipsum venisse, & quicumque post passionem Christi saluati sunt, in fide explicita vel implicita Christi nati & passio saluati sunt: Iudaei ante publicationem euangelij in fide implicita. Dionysius dicit quod status nouae legis medius est inter statum veteris legis (cuius figura impletur sunt in noua lege) & inter statum gloriae in quo omnis nuda & perfecta veritas manifestabitur. Et ideo nulla erunt tunc sacramenta. Nunc autem quantum per speculum & in enigmate cognoscimus, oportet nos per aliqua sensibilia signa in spiritualia deuenire, quod pertinet ad rationem sacramentorum. Nec propter haec sequitur mutabilitatem esse in Deo, sed potius in nobis: sicut paterfamilias non dicitur habere mutabilem voluntatem, eo quod diuersa praeccepta familiae proponit pro temporum varietate seruanda: non enim eadem praecipit in hyeme & aestate. Sic est in Deo, &c.

Ver. 10. DE EFFECTIBVS SACRAMENTORVM.

Quodlibet sacramentum nouae legis habet duplicem effectum. Vltimus & principalis est gratia: alius effectus est dispositiuus ad gratiam: & talis in baptismo, confirmatione, & ordine, dicitur character, in aliis autem quatuor sacramentis dicitur Ornatus. Et sic in quolibet sacramento sunt tria: Aliquid quod est signum siue sacramentum tantum: & illud est compositum ex materia & for

Ephes. 3.

Necessitas sacramentorum.

Rom. 1.

Sapient. 8.

1. Cor. 12.

Rom. 6.

Diuersa diuersis statibus congrua sacramenta.

5. c. Calost. Hierar. 1. Cor. 13.

3 p. 63 art. 6 ad 3.

& for

& forma, cum applicatione & intentione ministri. Aliud dicitur res sacramenti tantum, quæ non est sacramentum. Et hoc est gratia, quæ est significata & causata per sacramentum. Aliud quod dicitur sacramentum & res sacramenti: & huiusmodi est character vel ornatus, quæ sunt res siue effectus sacramenti. Sunt etiam sacramentum, quia significant gratiam gratum facientem. De his igitur per ordinem dicendum est.

Ver. 11.

DE GRATIA SACRAMENTALI.

P Rincipalis effectus sacramentorum est gratia, quæ cum aliud sit quam quædam participata similitudo naturæ diuinæ, secundum illud: Magna nobis & preciosa promissa donauit, ut diuinæ simus, conforres naturæ: manifestum est quod solus Deus potest esse causa agens principalis ipsius gratiæ: Sacramenta verò nouæ legis sunt causa instrumentalis: quia illud vocatur instrumentum, per quod aliquis operatur, sed Deus operatur per sacramenta, ut dicit Apost. Saluus nos fecit per lauacrum regenerationis, & c. Propter quod D. Aug. dicit: Hæc omnia (s. sacramenta) fiunt & transfuerunt: virtus tamen (s. Dei) quæ per ista operatur, iugiter manet: sic quod in ipsa applicatione sacramentorum nouæ legis est in ipsis sacramentis aliqua virtus instrumentalis à Deo impressa, quæ continet & causat etiã atrinẽtue ipsam gratiã iustificantem. Vnde D. Aug. Quæ tanta virtus aquæ, quæ corpus tangat & cor abluit: & idem in quodã serm. de Epiphania: Nec mirum quod aquam, hoc est corporalem substantiã, ad purgandam animam dicimus peruenire. Peruenit planè & penetrat vniuersã conscientiã latibula: virtus tamẽ Christi subtilior occultas vitæ causas ac secreta mentis subtili rore petranfit. Et Beda in homilia super illud Ioan. Venit Iesus à Galilæa in Iordanẽ, & c. dicit quod dominus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuã contulit aquis, & Hugo de S. Victore dicit, quod sacramentum ex sanctificatione inuisibilem gratiam continet, & in concilio Trident. Sessio. 7. tit. de Sacramentis, can. 6. dicitur, Si quis dixerit sacramenta nouæ legis non continere gratiã, aut ipsam non ponentibus obicẽ, non cõferre, quasi signa tantum externa sint accepta per fidem gratiæ vel iustitiæ, & notã quædam Christianæ professionis, quibus inter homines discernuntur fideles ab infidelibus: Anathema sit, & c. 7. Si quis dixerit per huiusmodi sacramenta non cõferri gratiã, Anathema sit, & c. 8. Si quis dixerit per ipsa nouæ legis sacramenta ex opere operato non cõferri gratiã, sed solã fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendã sufficere: Anathema sit. Gratia dicitur dupliciter esse in sacramentis: Vno modo sicut in signo, quia sacramentum est signum gratiæ: Alio modo sicut in causa: non quidem sicut in causa, in qua effectus est secundum similitudinem speciei, neque etiã secundum aliquam formã propriã & permanentẽ proportionatã ad talem effectum, ut in causis æquiuocis: sicut res generatã dicuntur esse in sole, sed secundum quandã virtutem instrumentalem, quæ est fluens in cõpleta in esse naturæ. Nec est inconueniens quod causa instrumentalis si sit manifesta, sit signum & causa. Nec obstat quod spirituale non potest esse in corporalibus, neque contineri ab eis, cum omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur. Quia hoc verum est, quando illud spirituale est completum & permanens. Secus, si per modum fluxus & transiẽs, quod reducitur ad genus termini, qui est gratia, & sic ponitur in predicamento qualitatũ. Ponendo ergo quod sacramentum est causa instrumentalis gratiæ, ut probatum est: necesse est simul ponere quod in sacramento est quædam virtus instrumentalis ad inducendum instrumentalem effectum per agens principale: instrumentum enim non operatur, nisi in quantum est motum à principali agente, quod per se operatur. & ideo virtus principalis agentis habet esse completum & permanens in natura: virtus autem instrumentalis habet esse transiens ex vno in aliud & incompletum: sicut & motus qui est actus imperfectus, ab agente in patiens. Et quauis idem accidens numero perfectum & completum in diuersis subiectis esse non possit, cum accidens indiuiduetur per subiectum: potest tamen idem accidens incompletum & fluẽs esse in pluribus instrumentis secundum quod terminantur ad vnum effectum, prout sunt quodam ordine vnum: ut patet de tractu nauis à pluribus. Ideo eadem vis principalis agentis Dei per modum fluxus inuenitur in verbis & rebus ac ministro: prout ex illis perficitur vnum sacramentum. Licet enim accidens non trãseat à subiecto in subiectum, trãsit tamẽ à causa principali per instrumentum aliquo modo sibi subiectum: non ut eodem modo sit in eis, sed in vnoquoque secundum propriam rationem. Si dicatur quod potentia infinita non potest etiã instrumentaliter communicari etiã instrumentaliter, sicut nec creatio: Negatur cõsequẽtia, quia in creatione est distantia infinita ex parte vnius extremi: scilicet non entis. In gratia autẽ quæ propriè non creatur, cum non sit res per se subsistens, imò præsupponit subiectum, & in esse qualitatis secundum quod est finita, non habet repugnantiam neque distantiam infinitam, quauis in esse gratiæ siue acceptationis dicatur esse infinita, quia per eã homo acceptatur ad infinitum bonum: Sed virtus instrumentalis sacramentorum nõ se extendit hoc modo ad gratiã, sed solum attingit eam in esse qualitatis eo modo quo characterẽ, cum ea quæ sunt æqualiter in potentia actiua & passiua, æqualiter educantur siue per infusionẽ (ut virtutes in fusa) vel per generationẽ (ut formæ corporales) licet vna sit perfectior alia. Sed gratia & character sunt huiusmodi: quia neutrum est in potentia actiua creaturæ, nec in potentia materiæ, sed solum in potentia actiua Dei. Igitur possunt æqualiter à creatura instrumentaliter produci. Et ideo si sacramenta instrumentaliter attingat characterem, attingunt etiã gratiam. Et quauis D. Tho in 4. sequens Magistrum Sentent. dixerit quod sacramenta nõ attingunt gratiam

2. Pet. 1. ad Titum 3. 19. contra Faustum.

Super Ioan.

3. p. 9. 62. artic. 1.

Gratia dupliciter in sacramentis.

Sacramenta attingunt gratiam.

gratiam facientem, nisi dispositiue & instrumentaliter, sed solum sacramentalem: in Summa tamen se correxit, prout circa ea quæ dixerat de circuncisione, dicit enim gratiam sacramentalem esse gratiam facientem. Per has distinctiones, s. principaliter & instrumentaliter, virtute propria vel principali agentis, & per modum permanentis & cõpleti, vel per modum fluxus & incõpleti, & naturaliter vel supernaturaliter, soluuntur multa argumenta, præcipue de matrimonio, quod (secundum quosdam) contrahitur inter absentes ad mille leucas: quæ distantia videretur impedire actionẽ instrumentalem respectu subiecti tam remoti: cum instrumentum non possit causare actionẽ instrumentalem, nisi exercendo naturalem: quod fieri naturaliter non potest in tanta distantia: Tamen supernaturaliter fieri potest, quando scilicet signum consensus notificatur siue per literas siue nuntius siue per nuntium. ¶ D. tamen Caietanus in quodam opusculo dicit matrimonium inter absentes & per procuratores cõtractum, non esse sacramentum: ideo in illo potest cadere dispensatio. & illius ratio est, quia in omni sacramento oportet actu esse rem sensibilem in recipiẽte, quod non est quãdo cõtrahitur inter absentes: imò stat quod habeat cõtrarium consentum siue dissensum matrimonij, & si non exteriorem, tamen bene interiorem, à quo pendet cõtractus, & aliquando dormit: & sic non perficitur sacramentum, quod præsupponit consensus actu. ¶ Ad cõfirmationem prædictæ virtutis instrumentalis possunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus potest corpus agens vt instrumentum diuinæ misericordiæ, quàm vt instrumentum diuinæ iustitiæ punientis: Sed ignis inferni agit in animas, alligando eas vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Igitur, & c. Secunda ratio, quia non minus potest secundus Adam quàm primus: sed primus potuit transfundere in posteros iustitiam originalem per aliquod corporale, scilicet per virtutẽ feminis: ergo etiam Christus per sacramenta, gratiam. Tertia ratio, quia nisi esset virtus in sacramentis, & nisi sacramenta essent causa, sequeretur quod in forma sacramenti penitentia exprimeretur falsum, cum dicitur: Ego te absoluo: si nihil causaret, nõ deberet dicere, Ego te absoluo: sed signum absolutionis pronũcio. Quarta ratio sumitur ex definitione sacramenti nouæ legis, & differentia sacramentorum nouæ & veteris legis, quæ talis est: Quia sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurat: & nõ sunt solum signa, sed etiã cause. Et sic in sacramentis nouæ legis causatur gratia ex opere operato, & per virtutem inherẽtem illis, etiam dato quod minister applicans peccet, siue actus eius sit malus ex opere operantis. Sacramenta autẽ veteris legis non efficiunt quod figurant, neque in eis erat aliqua virtus instrumentalis inherens, sed solum assidens: & sic ex pacto & institutione diuina dabatur gratia suscipientibus illa sacramenta, & sic erant solum signa & nõ instrumenta. Sicut ille qui affert denarium plumbeum accipit centum libras ex regis ordinatione: non quod denarius ille aliquid operetur ad habendam prædictã pecunię quantitatem: sed hoc operatur sola voluntas regis, cuius signum est denarius plumbeus præsentatus. Et quauis malo ministro circumcidente & peccate daretur gratia, non ex opere operantis, sed ex opere operato nõ tamen per virtutẽ inherẽtem. Et sic gratia cõferri ex opere operato, potest dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina solum: Alio modo ex opere operato ex pacto & ordinatione diuina, & per virtutẽ inherẽtem: & hoc solum cõuenit sacramentis nouæ legis. ¶ Si dicatur, cum sacramenta veteris & nouæ legis sint ex institutione diuina, & vtraque habeant efficaciam ex fide passionis, quæ per fidem & sacramenta applicatur: videtur quod si sacramenta nouæ legis sint causa: sic etiam sacramenta veteris: cum non magis in scripturis habeatur de sacramentis nouæ legis quàm veteris. Ad hoc dicendum, quod in sacris literis (vt supra probatum est) habetur quod sacramenta nouæ legis, præcipue baptismus, accipiuntur vt instrumenta: & frustra assumerentur vt instrumenta, nisi ex assumptione & motione principalis agentis aliquid operarentur: hoc est enim de ratione instrumenti, sed non inuenitur in scripturis de sacramentis legis veteris, quod sacramenta illius legis fuerint data tanquã instrumenta, sed solum vt signa. Vnde Abraham accepit signum circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei. De huiusmodi efficacia sacramentorum nouæ legis concilium Trident. Sessio 7. tit. de Sacramentis in gen. ca. 2. sic determinauit: Si quis dixerit ea ipsa nouæ legis sacramenta à sacramentis antiquæ legis nõ differre, nisi quia cõmuniã sint alia, & alij ritus externi, Anathema sit. ¶ Gratia sacramentalis, hoc est per sacramenta causata, est essentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen ab inuicẽ: sicut anima sensitua & rationalis, quæ eminenter cõtinet & complectitur animam sensituiam, & addit aliquid supra essentiam eius, scilicet intellectum & voluntatẽ. Et ideo anima rationalis est sensitua: causaliter & eminenter. Sic gratia sacramentalis eminenter cõtinet quicquid gratia gratum faciens simpliciter dicta, quæ est gratia virtutũ & donorũ, hoc est à qua fluunt virtutes & dona: alia frustra cõferrentur sacramenta habentibus gratiã gratum facientem: In operibus autem Dei nil est frustra. Ergo gratia sacramentalis aliquid addit. Sed ad sciendum quid gratia sacramentalis addat ad gratiam gratum facientem siue cõmuniter acceptam, & quã differentiam contrahentẽ habeat, reuocandũ est ad memoriam quomodo gratia gratum faciens est vna qualitas existens in essentia animæ, perficiens ipsam immediatè & formaliter, & potentias mediatè nõ formaliter, sed per effectus ab ea fluẽtes in ordine ad beatitudinẽ supernaturalem, ad quã anima gratificatur & sit accepta. Deo. Et quomodo sicut ab essentia animæ fluunt potentie naturales: sic ab essentia gratiæ fluunt virtutes & dona, quæ sunt perfectiones potentiarũ. Has perfectiones essentialiter importat gratia gratum faciens. Gratia verò sacramentalis etiã omnia hæc includit & importat, & aliquid vltra: scilicet quod ex ipsa fluunt aliqui speciales effectus necessarii in vita Christiana: sicut baptismus ordinatur ad quandã spiritualem regenerationẽ, quia homo totaliter moritur vitium

Virtus instrumentalis in sacramentis.

Differentia sacramentorum nouæ & veteris legis.

Gratiam cõferri ex opere operato quid.

Rom. 4.

3. p. 9. 62. artic. 2. Gratia sacramentalis, & gratia faciens.

quantū ad culpam & pœnā: qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentiarū animæ & donorū ac virtutum infusarū. De mente igitur D. Thomæ est, quod gratia sacramentalis duo addit supra gratiā cōmuniter dictā: vnum est quo ad effectus speciales & necessarios in vita Christiana. Secundum est quo ad reliquias peccatorū præteritorū, quæ transeunt actu, & remanent reatu. Per virtutes quidem humanas sufficere excluduntur vitia & peccata, quantum ad præsens & futurū, in quantum simpeditur homo per virtutes & dona ad peccando: sed non quantum ad reatum peccatorū præteritorū. Et vt clarius intelligatur, discurrendum est per singula sacramenta. Gratia sacramentalis baptismi, quantum ad effectus speciales, aperit ianuam & dat auxilium, siue cōfortat vires & potentias animæ, præcipue voluntatem, ad rite & recte suscipiendum alia sacramenta: & quo ad peccata præterita delet totum reatum pœnæ. Hoc non facit gratia gratū faciens, quæ habetur ex solo voto baptismi absque reali susceptione ipsius. In sacramento confirmationis gratia sacramentalis specialiter fortificat appetitū irascibilem, ad constetudum publicè, & ad aggrediendum pericula mortis, ac ad sustinendum tormenta. Et quo ad peccata præterita delet de reatu peccatorum post baptismum commissorum, quod non facit gratia baptismalis, cuius virtus quo ad deletionē reatus non se extendit ad futura. In sacramento pœnitentiæ gratia sacramentalis specialiter iunat & fortificat voluntatē ad perseverantiā in bono proposito, & quo ad peccata præterita delet de reatu secundum dispositionē sacramentū accipientis. Quod non facit sola contritio absque confessione & ab solutione, in qua consistit gratia sacramenti. In sacramento Eucharistiæ gratia sacramentalis causat aliquam spiritualem dulcedinem & fortificationē vitæ spiritualis. Et quo ad peccata præterita delet de reatu pœnæ secundū deuotionē sacramentū accipientis: quæ non fiunt ex sola volitione & desiderio accipiendi sacramentū. In sacramento ordinis gratia sacramentalis dat specialiter auxilium voluntati & aliis potētis ad exercendum actus spirituales publicos in ordine ad cōmunitatem Christianorum: delet etiam de reatu pœnæ, si inueniat secundū deuotionem sacramentū accipientis. Hæc non cōsequitur habens desiderii sacramenti & nō accipiens sacramentum. In sacramento extremæ vnctionis gratia sacramentalis dat specialem virtutē cōtra maximos insultus dæmonum, qui cōtingunt in periculo mortis, quos non patiuntur ad eō atrociter suscipientes sacramentū: & specialiter debet reliquias & reatu peccatorum. Et sic parat viam ad introitum regni, quem non ita propinquū habet, qui non suscipit sacramentum. Vnde D. Iacō. Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei. In sacramento autem matrimonij datur speciale auxiliū & cōfortatio cōtra cōcupiscentiam, & q. coniugem inuolubilī fœdere per pium & castum amorem cōplectantur, ab immunditia alieni, secundum quæ Christus dilexit Ecclesiam: delet etiā de reatu, secundū deuotionē suscipientis, vt dictum est de aliis. Ex præmissis apparet primò, quod gratia sacramentalis nō est habitus distinctus à gratia gratū faciente: & quod in habente illam sacramentum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus cōmunes, qui sunt gratū facere, & perficere potentias virtutibus & donis, quæ ordinantur ad diuersos actus: & vltra hæc habet speciales effectus in potentiis, qui sunt diuersæ medicinæ peccati, & participatiōnes virtutis dominicæ passionis. Sed virtutes & dona habent nomē speciale, eō q. actus ad quos ordinantur, sunt manifesti. Vnde secundū nomen à gratia distinguuntur. Defectus autē peccati, cōtra quos sacramenta instituantur, sunt latentes. Et ideo gratiæ sacramentales propriū nomen nō habent: sed nomine gratiæ nominantur. Et quia plures & diuersi sunt defectus, quibus per diuersa sacramenta subuenitur: ideo licet gratia sacramentalis & gratū faciens sit vna & eadem gratia: tamē diuersa sunt gratiæ sacramentales, secundū quod sunt diuersi effectus sacramentorū. Et sic gratia sacramentalis se habet ad gratiā gratū facientem siue cōmuniter dictā, sicut superius potestatiū, vt dictum est: & sicut character episcopalis ad sacerdotalem, qui per ordinationem in episcopum extenditur: sicut habitus scientiæ adueniente noua demōstratione alicuius conclusionis. Character autem quāuis sit effectus sacramentorū, non tamen dicitur gratia sacramentalis, eō quod potest manere cum peccato mortali: quod non faciunt alij effectus sacramentorū, qui dicuntur gratiæ sacramentales. Præterea character est indelebilis (vt dictum est) non autem gratia gratum faciens, aut sacramentalis.

Ver. 12.

DE CHARACTERE.

Character secundum cōmunem acceptionē importat & significat quandam consignationem siue signum impressum in aliquo, per quod distinguitur ab aliis. Et cum signum possit tribus rebus imprimi, scilicet vestibus, corpori, & animæ: sequitur quod triplex est character, scilicet vestitus, corporis & animæ: primus character est militum, qui affigitur sorum vestibus, vt differant & discernantur à militibus oppositi exercitus: vt crux alba Gallis, & rubea Hispanis. Secundus character imprimitur carni, aliquando in malum, vt cum falsarij & proditores ferro calido characterizantur, vt cognoscantur, & alij caueant à similibus. Aliquando imprimitur seruis, vt discernantur à liberis, & cuius domini sint. Hoc modo dedit Deus olim populo circuncisionem corporalem, quam Apost. vocat signaculum. Per illū characterem distinguebatur populus electus Iudæorū ab aliis. Tertius character imprimitur animæ. De hoc Apost. 1. Cor. 1. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hæc cōsignatio (de qua loquitur Apost.) non est corporalis, vt in antiqua lege per circuncisionem (vt notum est) sed est spiritalis in anima. Ex hoc enim loco inferunt doctores Theologi, quod quædam sacramenta nouæ legis imprimunt characterem spiritualem in anima: inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cum enim vita hominis sit militia super terram (vt testatur Iob 7. cap.) & militia hæc non sit corporalis sed spiritalis:

Iaco. 5

Ephes. 5

De veri. q. 27. artic. 5. ad 12.

Gratiæ sacramentales diuersæ.

Character an gratiæ sacramentalis.

3. p. quest. 61. Characteris acceptione diuiso.

Rom. 4

Rom. 1

spiritualem: vnde Apost. Induite vos armaturā Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, &c. & alibi, In carne ambulantes, nō secundum carnem militamus: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem consignatur aliquibus signis & characteribus corporalibus. Sic cum per aliqua sacramenta deputentur homines ad militiam spiritualem, & ad cultū spiritualem Dei, cōsequens est vt insigniantur aliquo spiritali signo & characterē. Ex Apost. autem manifestum est quod sumus signati, & non corporaliter, ergo spiritaliter in cordibus, hoc est anima: & non per aliud quā per sacramenta, per quæ ad militiam & cultum (sicut dictū est) deputantur. Quæcunque autem ad aliquid certū deputantur, consueuerunt ad illud cōsignari, vt doctores floco, consules toga & capucio. Denarius etiam deputatus ad cōmutationem, insignitur certis characteribus aut imaginibus: & sic de aliis. Igitur. Nec est simile de sacramentis veteris legis: (quia vt dictum est) non habebant virtutē inhærentē. Ideo nō requirebatur in illo populo character spiritalis, sed sufficiebat corporalis: quia ad quædam corporalia deputabantur. Sacramenta autē nō vnus legis habent in se virtutem, & per ea homines ad spiritalia deputantur. Ideo imprimunt characterem, qui habet rationē signi, in quantum per sensibilia imprimitur. Per hoc enim scitur aliquis insignitus characterē baptismali, quod est ablutus aqua sensibili: Nihilominus tamen character vel signaculum dici potest per quādam similitudinem. Omne enim quod figurat vel repræsentat aliquid, vel distinguit ab alio, si non sit sensibile, character, vel figura, aut signū dici potest, prout Christus ab Apost. figura vel character æternæ gloriæ dicitur. Et quia per tria dicitur sacramentū deputatur homo ad cultū diuinum: Igitur tria sola sacramenta imprimunt characterem, scilicet baptismus, confirmatio, ordo. Per pœnitentiā enim, per quam homo liberatur à peccato, non deputatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinū, sed restituitur in statum pristinum. Et idem dicendū est de extrema vnctione. Per matrimonium etiam non deputatur homo ad cultū diuinum. Pertinet autē aliquod sacramentū ad cultum diuinum tripliciter: Primò, per modum actionis: Secundò, per modum agentis: Tertio, per modum recipientis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinū cultum Eucharistia, in qua principaliter cōsideratur diuinus cultus, in quantum est Ecclesiæ sacrificiū. Et per hoc sacramentū non imprimitur homini character: quia per vsum aut receptionē huius sacramenti nō deputatur homo ad aliquid vltius agendum vel recipiendum in sacramento, cum Eucharistia sit finis & cōsummatio sacramentorū, vt D. Diony. dicit 4. cap. Eccles. Hierarch. Constat enim in seipso Christum in quo non erat character, sed tota sacerdotij plenitudo. Sed quo ad agentes in sacramētis pertinet sacramentū ordinis: quia per hoc sacramentū deputantur homines ad tradendum alis sacramenta. Quo ad recipientes pertinet sacramentum baptismi: quia per illud recipit homo potestatem recipiendi alia Ecclesiæ sacramenta: ideo baptismus dicitur esse ianua sacramentorū. Ad idem etiam ordinatur quodammodo Confirmatio, per quā datur homini spiritalis potestas ad aliquas actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in sacramento baptismi. Nam homo in baptismo accipit potestatem ad ea quæ pertinent ad propriā salutem, prout secundum seipsum viuit. Sed in cōfirmatione accipit potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnā spiritualem contra hostes fidei: sicut patet exemplo Apost. qui priusquā plenitudinem Spiritus sancti accepissent erant baptizati, in cōnaculo perseverantes in oratione: postmodum verò egressi non verebantur publicè fidem fateri, etiam coram inimicis fidei Christianæ. Et ideo hæc tria sola sacramenta imprimunt characterem: quia per hæc homo sanctificatur cum quadam cōsecratione, qua deputatur ad diuinum cultum: sicut etiam res inanimatæ sanctificari dicuntur, in quantum diuino cultui deputantur, & ob eam causam non reiterantur, cum character sit indelebilis. de his canonistæ in c. quod quidam. i. quest. 1. & in c. licitè. 32. quest. 7.

Ver. 13. DE CHARACTERIS QUIDDITATE ET ESSENTIA.

Character sacramentalis est distinctio à characterē æternō anime rationali impressa, secundū imaginem cōsignans trinitatem creatā trinitati creati & recreati, & distinguens à non configuratis secundum statū fidei. Character æternus est Christus, secundū illud Heb. 1. Qui cum sit splendor gloriæ, & figura (siue character) substantiæ eius. Ex quo patet quod character sacramentalis attribuendus est Christo tanquā causæ. Ad cuius euidentiam sciendum est quod sicut supra dictum est, quod character est signaculum quoddam quo aliquid insignitur, vt ordinatum & deputatum in aliquem finem: homo autem fidelis ad duo deputatur: Primò quidem & principaliter ad fruitionē gloriæ: & ad hoc insignitur signaculo gratiæ, iuxta illud, Signa Thau super frontes virorum gementiū. Et illud: Nolite nocere terræ, & mari, neq. arboribus, quoad usq. signemur seruos Dei nostri in frōtibus eorū. Secundò deputatur quisq. fidelis ad recipiendum vel tradendū aliis ea quæ pertinent ad cultū Dei: & ad hoc propriè deputatur character sacramentalis. Totus autem religionis Christianæ cultus deriuatur à sacerdotio Christi. Et ideo character sacramentalis specialiter dicitur character Christi, cuius sacerdotio cōfigurantur fideles, secundū sacramentales characteres: qui quidem nil aliud sunt quā quædā participatiōnes sacerdotij Christi ab ipso deriuatæ, per quas Christo cōfigurantur. Et quia character est res respectu sacramenti exterioris, & signū respectu vltimi effectus: ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: vno modo secundū rationem sacramenti, & hoc modo est signū inuisibilis gratiæ, quæ in sacramento cōfertur: Alio modo secundum propriam characteris rationem: & hoc modo est signum configuratiuum alicui principali, apud quem residet authoritas eius, ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputantur ad

Ephes. 2. 2. Corin. 10.

Que deputantur ad aliquid, consignantur.

Hebr. 1. Que sacramenta imprimunt characterem.

Baptismus ianua sacramentorum.

3. p. quest. 61. artic. 3. Character sacramentalis quid.

Ezechiel. 9. Apoc. 7.

pugnā, insigniuntur signo ducis, per quod quodā modo configurantur siue cōformantur ei, portantes signū quod dux elegit. Non quōd oporteat ducem illo charactere insignitū esse: sed q̄ habeat auctoritatem & potestatem eligendi signum, per quod accipientes efficiuntur sui milites, & deputantur ad pugnam, & per quod discernuntur à militibus aduersis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum Christianū, cuius auctor est Christus, accipiunt charactere, per quem Christo cōfigurantur, & sunt participes sacerdotij eius. Et propter hoc Christo non conuenit habere charactere, sed plenā sacerdotij potestatem. Per charactere etiā distinguuntur Christi fideles à seruis diaboli, vel in ordine ad vitam æternā, vel in ordine ad cultum præsentis & militatis Ecclesiæ. Quorum primum fit per charitatem & gratiā: secundum fit per charactere sacramentalem. Unde & charactere bestię per oppositum intelligi potest, ut scilicet sit peccatum mortale, vel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnam æternam, vel est professio illiciti cultus.

Ver. 14.

DE SVBIECTO CHARACTERIS.

Cum charactere ordinetur ad ea quæ sunt cultus diuini, qui quidem est quædam protestatio fidei per exteriora signa: cōsequens est quōd charactere sit in potestā animæ, in qua est fides, & sic subiectiue sit in intellectu. Ex quo sequitur quōd charactere nō est potentia naturalis, cum non omnes illū habeant, neque fidem. Christi protestentur: sed est quædam spiritalis potestas ab extrinseco adueniens, quæ perficit intellectū, non quo ad actum elicatum, sed ad hoc quōd operatio quam intellectus dirigit, quæ fit per voluntatem, supposito actu intellectus sortitur effectum, quō ad remissionē culpæ, & infusionem gratiæ, & deputatiōem cultus diuini. Et sic charactere propriè est potestas recipiendi vel cōferendi sacramentū, cuius receptio vel collatio immediatè recipitur à potentia organica: nō tamen est solum in ea, quia talis exterior receptio vel collatio debet regi & dirigi ab intentione, ut si intellectus illustratus per fidem, dirigat intentionem voluntatis ad cōferendum vel suscipiendum sacramentū. Non quōd charactere eliciat intentionem: quia ille qui nō habet charactere, potest illam habere: sed quia intentio per charactere habet virtutem, quam nō habet sine charactere. Ideo charactere facit quōd directio & imperiū habeat effectū, & sic charactere nō est habitus, cum nō eliciat actū. & præterea quia charactere potest se habere ad bene vel malè: nam quidam aliquando bene vtuntur, & aliquando malè, quod de habitibus eliciuè fieri nō potest. Charactere etiā non est actus siue passio animæ: quia actus animæ (quem Philosoph. 2. Ethic. vocat passionem) transit & nō semper manet. Charactere verò est indelebilis, ut D. Aug. dicit in 2. contra Parmenianū, vbi dicit: Non enim minus habent sacramenta Christiana, quam corporalis nota militaris: sed charactere militaris nō reperitur, sed agnitus approbatur in eo qui veniā meretur ab Imperatore post culpā cōmissam: ergo nec charactere sacramentalis deleri potest, maxime cum non habeat cōtrarium, & sit in subiecto incorruptibili. & c. Præterea charactere est participatio sacerdotij Christi. Sacerdotiū autem Christi est in æternum, secundum illud P sal. Tu es sacerdos in æternū, secundum ordinem Melchisedech. Sed causa æterna potest producere effectum æternū, maxime in illis rebus quæ sunt in fieri: vnde sequitur quōd omnis cōsecratio quæ fit per sacerdotium Christi, est perpetua, re cōsecrata manente: quod etiam patet in rebus manimatis. Nam cōsecratio Ecclesiæ vel altaris manet, nisi destruat. Cum igitur anima sit subiectū charactere secundum intellectuam partem, quæ est incorruptibilis: igitur. Nec obstat quōd gratia quæ est nobilior charactere, sit delebilis: quia gratia est in anima, sicut quædam forma habes esse completum in ea & habens contrarium. Charactere autem est in anima, sicut quædam virtus instrumentalis. Et cum forma cōpleta sit in subiecto secundum dispositionem subiecti, & anima sit mutabilis secundum liberum arbitrium, quandiu est in statu viæ: cōsequens est quōd gratia in anima mutabiliter. Sed virtus instrumentalis est sicut principij actuum, & ideo recipitur in instrumento, secundum conditionem principalis agentis, scilicet Christi, cuius sacerdotium est æternū: & ideo charactere indelebiliter inest animæ, non propter sui perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotij Christi, à quo deriuatur charactere, sicut quædam virtus instrumentalis. Ideo D. Aug. vbi supra, ait: Nec ipsos apostatas videmus carere baptisate, quibus per penitentiam non restituitur. Ideo amitti non posse iudicatur ratione charactere indelebilis, qui manet in beatis & damnatis: licet post hanc vitam non remaneat exterior sacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideo manet in bonis ad eorum gloriam, & in malis ad eorum ignominiam.

Charactere non est potentia naturalis.

Charactere nō est habitus.

Charactere est indelebilis.

Charactere officia.

Recordū charactere.

Ver. 15.

DE EFFECTV CHARACTERIS.

Charactere habet disponere hominem ad gratiā sacramentalem, secluso obice & fictione, quæ est talis sit quōd tollat essentiā sacramenti, impedit infusionem nō solum gratiæ, sed etiā charactere: ut in illo qui vult recipere ablutionem, sed nō vult recipere baptisat: tūc sacramentū baptisati nil causat: & idem dicendū de aliis sacramentis. Si verò sit distractus & peccet venialiter, aut mortaliter, dum tamē intendat recipere quod Ecclesiā tradere intendit, tūc recipit charactere: & recedente fictione, per virtutem charactere causatur in eo gratia sacramentalis. Similiter si dormienti cōferatur sacramentū. De his in c. maiores. §. item queritur, de Baptismo. Ex cuius cap. determinatione apparet, quōd positio charactere non est noua, neque inutilis positio Theologorū, quia ex D. Paulo (ut dictum est) originem traxit, licet nō sub tali nomine: & valet ad determinandum, an baptisus debeat iterari. Illa enim sacramenta quæ cōferunt charactere, nō iterantur: quia remoto impedimento & recedente fictione peccati, per penitentiam virtute charactere causatur gratia sacramentalis: Gratia verò sacramentalis penitentię, quæ perditur per peccatum, non recuperatur.

peratur nisi per reiterationē sacramenti penitentię, licet gratia gratū faciens per solam cōtritionem recuperetur. Ex præmissis sufficienter apparet quomodo differat charactere à gratia, in quatuor: Primo, quia gratia est forma absoluta & cōpleta: Charactere verò est forma incōpleta, & notat respectum, cum sit potestas recipiendi vel administrandi sacramenta. Secundo, quia gratia est delebilis, & charactere indelebilis. Tertiò, quia gratia non stat cum peccato mortali, sicut charactere. Quarto, quia gratia subiectiuatur in essentia animæ, & charactere in intellectu. Si dicatur quōd dispositio debet poni in eodem subiecto, in quo forma ad quam disponit: dicendum quōd verum est de dispositione proxima & vniuocæ: sicut de æquiuocæ & remota, prout charactere, qui disponit essentiā animæ, mediante intellectu.

Differentia charactere & gratiæ.

Ver. 16.

DE ORNATV SACRAMENTORVM.

Quia D. Tho. (ut recitatur est) dicit quōd in omni sacramento sunt tria, scilicet sacramentum tantū, res tantū, & res & sacramentū simul. Res & sacramentū simul in sacramento baptisati confirmationis, & ordinis, est charactere: deo inuestigandum est quid sit in aliis quatuor sacramentis, quid dicatur res & sacramentū simul. Thomistæ cōmuniter vocant illam entitatē, ornatus: & dicunt esse dispositionem ad gratiā. D. Tho. tamē non vtitur hoc vocabulo, Ornatus. Et quo ad sacramentum penitentię, quæritur an penitentia interior sit res & sacramentū simul. Resolutio eius est quod interior actus virtutis penitentię secundum se cōsideratus, pertinens ad iustitiam, qui est causa cōfessionis, quæ est actus exterior penitentię pendens ab interiori, qui est materia sacramenti penitentię, non est sacramentū nec res sacramenti, cum præcedat & præsupponatur ad sacramentū: si verò interior penitentia cōsideretur, secundum quōd sacramentū penitentię (quod cōsistit in confessione & absolutione) cadit super ipsum actum interiorē continuatū: tunc id quod est sacramentū tantum, scilicet confessio & absolutio, cum intentione ministri, causat in illo actu interiorē quandam instrumentalem virtutem, quæ est dispositio ad gratiā sacramentalem: quæ quidem dispositio est effectus sacramenti, & sic est res. Est etiā signū gratiæ sacramentalis, cum instrumentaliter producat illam si non sit, ut in attritio: in cōtrito verò (ut dictum est) extendit gratiam gratū facientem ad effectus sacramentales. Et eodem modo proportionabiliter dicendum est in aliis sacramentis nō causantibus charactere, excepto sacramento Eucharistiæ. In sacramento enim extremæ vnctiois, si actus interior, quo quis vult remissionem recipere peccatorū & alios effectus eiusdem sacramenti, cōsideratur ut supra ipsum cōtinuatū cadit sacramentū exterius, cum intentione ministri, causatur in illo actu virtus instrumentalis, quæ est dispositio ad gratiam: & dicitur Ornatus res & sacramentū simul. Et idem dicendum est in matrimonio super actum cōtinuatū, quo quis cōsentit & vult exprimere cōsensum, & recipere sacramentū matrimonij. In sacramento verò Eucharistiæ corpus Christi verum, est effectus, & sic res sacramenti: Est etiā signum & causa gratiæ: sed non potest dici ornatus vel dispositio gratiæ vniuocæ, sicut in aliis sacramentis: verumtamē in vsu sacramenti super actum interiorē, quo quis vult suscipere Eucharistiæ sacramentum, causat in voluntate illum ornatum siue virtutem instrumentalem, quæ est dispositio ad gratiā. Inter ornatus & charactere duplex est differentia: Prima, quia charactere est in intellectu, & ornatus in voluntate: Secūda, quia charactere est indelebilis, & manet abque gratia, & cum gratia: Ornatus autem deleri potest, & aduenire gratia desinit esse, secundum Capreolum. Difficultas tamē est non modica, an necesse sit ponere hunc ornatum siue rem & sacramentum simul in omni sacramento: cum ad infusionem gratiæ in eo qui cōuertit se in finem honestum, in primo instanti vsus rationis non requiratur dispositio formalis supernaturalis in essentia animæ, nec etiam in potentia: sequitur quōd nec in sacramentis, aliis esset processus in infinitum. Aliqui dicunt quōd ex diuina elementia, quæ vult eodem modo prouidere fragilitati hominum in sacramentis, quæ non imprimunt charactere, sicut in illis quæ imprimunt, datur hæc dispositio ornatus, propter mentis euagationem, ut cessante fictione & euagatione causetur gratia. Et ad rationem potest dici quōd superior forma præexigit maiorem dispositionem. ideo sicut gratia gratum faciens prærequirit prædictam conuersionem, vel votum siue propositum suscipiendi aliquod sacramentum: ita gratia sacramentalis (quæ est perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit perfectiorem dispositionem, quæ dicitur ornatus: quæ tamen dispositio non est vniuocæ, neque proxima, sed remota: quæ mediante voluntate (sicut charactere mediante intellectu) disponit essentiā animæ, eò quōd hæc dua potentia immediatè fluunt ab ipsa essentia animæ, & in ea subiectiuantur. Et ideo illis dispositis essentiā animæ videtur esse sufficienter disposita.

In 4. sententia dist. 22. q. 2.

Differentia inter charactere & ornatum.

Ver. 17.

DE NUMERO SACRAMENTORVM.

Seprem & non plura neque pauciora esse nouæ legis sacramenta cōstat ex determinatione Ecclesiæ in cōcilio Trident. Sessio. 7. tit. de Sacramentis, can. 7. vbi dicitur: Si quis dixerit sacramenti nouæ legis non fuisse omnia à domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura aut pauciora quam septem, videlicet Baptisus, Cōfirmatio, Eucharistiā, Penitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium: aut etiam quodlibet horum septem non esse verè aut propriè sacramentū, Anathema sit. Horum autem sacramentorum numerus sumi potest ex ordinatione ipsorum: Ordinantur enim Ecclesiæ sacramenta ad duo, scilicet ad perficiendum hominem in his quæ pertinent ad cultum Dei secundū regimen Christianæ & spiritalis vitæ: & etiam in remedium contra peccatum. Vtroq; autem modo conuenienter ponuntur septem sacramenta, ut abundè profequitur D. Tho. Hæc autem sacramenta non sunt inter se paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in cōcilio

3. q. 7. dist. 1.

Trident. Sessio. 7. tit. de Sacramen. can. 3. habetur: Si quis dixerit hæc septē sacramēta ita esse inter se paria, ut nulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit. Eucharistia enim, simpliciter & absolute loquendo, est potissimum. Primum quia in eo Christus substantialiter continetur, in aliis autē illa virtus instrumentalis à Christo derivata: semper autem id quod est per essentiam, est potius eo quod est per participationem. Secundò quia omnia alia ad hoc sicut ad finem videntur ordinari, & in Eucharistia cōsummarī: Aliorum autem sacramentorum cōparatiō ad iuvicem potest esse multiplex: nam via necessitatis Baptismus est potissimum sacramentorum, cum sit ianua, deinde pœnitentia, & deum Eucharistia. Alia autem sacramenta non sunt necessitatis alicui particulari personæ sicut quod sine illis non possit saluari. Nec sacramentum Pœnitentiæ aut Eucharistiæ (vbi deest facultas) est necessarium, nisi in voto. In via autem perfectionis sacramētum Ordinis medio modo se habet, deinde sacramentum confirmationis. Sacramentum verò Pœnitentiæ, & Extremæ vñctiōnis sunt inferioris gradus, & vñctio comparatur ad pœnitentiam, sicut Cōfirmatio ad baptismum: ita quod Pœnitentia est maioris necessitatis, & Extrema vñctio est maioris perfectionis.

Potissimū sacramentorum Eucharistia. Sacramentum in dignitate ordo.

3. p. quest. 66. Eccl. 14.

Mar. 7.

Mar. 10.

Luc. 11.

ad Titum 3.

Baptismi definitiones.

Abac. 2. 2. c. Eccl. 14. Hierar.

Baptismus Græca vox est, & significat in lotionem vel lotionem, iuxta illud, Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit eius lautio? Aliquando significat lotionem externarum rerū: Iudæi & Pharisæi à foro venientes, nisi baptizentur non comedunt: & habent alia baptizata calicis, & vasorum, & aramentorum. Transferunt etiam ad calicem passionis & mortis dominicæ. Vnde Christus, Potestis baptismum quo ego baptizor baptizari hoc est sanguine fundere, & iudicium mortis sufferre. Et alibi, Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor? & aliquando accipitur pro lotione actiua, ut cum dicitur, Baptismus Ioannis de celo erat, an ex hominibus: aliquando pro passiva, ut dictum est de baptizantibus Pharisæorum. Hic autem accipimus pro ablutione passiva à Christo ordinatæ, quæ dicitur Lauacrum regenerationis. Et sic accipiendū baptismum, secundum Magistrum Sentent. Baptismus est ablutio corporis sub præscripta forma verborum. Hæc definitio est de Baptismo, ut est sacramentum tantum. Damasc. autē definit quantum ad id quod est interius, dicens, Baptismus est regeneratio, & sigillum, & custodia, & illuminatio: vbi posuit duo pertinentia ad characterem, sicut sigillum & custodiam, in quantum ipse character qui sigillum dicitur, quantum est de se, custodit animam in bono. Pōnit etiam duo pertinentia ad rem sacramenti, s. regenerationem: quia per baptismum homo inchoat viam iustitiae, & illuminationem quæ pertinet specialiter ad fidem, per quam homo spiritualem vitam inchoat accipit, iuxta illud, Iustus ex fide vivit. Baptismus enim est quædam fidei protestatio: ideo dicitur sacramentum fidei. D. verò Dionys. definit baptismum per ordinem ad alia sacramenta, dicens, Baptismus est quoddam principium sanctissimorum mandatorum sacræ actionis, ad eorum susceptiuam opportunitate formans nostros animales habitus: vnde dicitur ianua sacramentorum: sic quod non licet ante baptismum alia sacramenta suscipere: & si attendatur, nil accipitur de effectu illorum. Vnde sequitur, quod matrimonium inter non baptizatos non est sacramentum, sed solum nature officium. Et iterum definiens in ordine ad caelestem gloriam, quæ est vltimus finis sacramentorum, subdit, & super caelestis quietis educationem anagogem nostrum in deficiens. Et iterum quantum ad principium spiritualis vitæ per hoc quod subiungit sacræ & diuinissimæ nostræ regenerationis traditionem: Hugo de S. Victore definit materialiter & causaliter, cum dicit, Baptismus est aqua diligendis criminibus sanctificata per verbū Dei. Nota tamen quod quando D. Aug. dicit, Accedit verbū ad elementum, & fit sacramentum, non est intelligendum de ipso elemento quod fit sacramentum, sed in homine, cum adhibetur elementum per modum ablutionis, fit & applicatur sacramentum.

3. p. quest. 66. artic. 2.

Ioan. 3.

Mat. 17.

Ioan. 3.

3. p. quest. 66. artic. 3.

Vm sacramenta habeant ex sui institutione quod conferant gratiam: tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum. Hanc autem virtutem accepit baptismus, cum Christus fuit baptizatus, ut D. Aug. in sermone de Epiphania dicit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Et idem cum Bēda, Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Virtus Christi est derivata ad omnem aquam, non propter continuitatem loci, sed propter similitudinem speciei, quæ de Saluatoris baptizate processit benedictio, tanquam fluitus spiritualis omnium gurgitum tractus, omniumque fontium venas impleuit. Et ideo discipuli Ioannis post baptismum Christi dixerunt Ioanni, Rabbi, qui tecum erat trans Iordanem, cui testimonium perhibuisti, etiam baptizari, & omnes veniunt ad eum. & Ioan. 4. dicitur quod Christus non baptizabat, sed discipuli eius baptizabant: quod non fecissent, nisi post baptismum Ioannis fuissent edocti. Et tunc currebat simul lex cum Evangelio, & baptismus habebat efficaciam à passione Christi acceptatam in primo instanti suæ conceptionis, suæ à merito illius acceptionis: & sic per baptismum configurabantur passioni futura. Et quia legalia non debebant cessare ante passionem & resurrectionem: ideo præceptum baptismi non fuit datum vique post resurrectionem, quando iam cessauerant figuralia. Tunc fuit dictum, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Quod autem dictum fuit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei, magis videtur respicere ad futurum tempus, quam ad præsens.

Materia sacramenti baptismi est aqua simplex siue elementaris, iuxta illud To. 3. Nisi quis renatus fuerit

us fuerit ex aqua, & c. Vnde in cōcilio Trident. Sessio. 7. tit. de Sacramento Baptismi. c. 2. dicitur: Si quis dixerit aquam veram & naturalem non esse de necessitate baptismi, atque adeo illa verba domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, ad metaphorā aliquam detorsit: Anathema sit. Nec obstat quod dicebat D. Ioannes Baptista, Ego quidem baptizo vos in igni. Quia per ignem (secundū D. Hiero.) potest intelligi Spiritus sanctus, qui supra discipulos in igneis linguis apparuit. Et sic intelligebat de cōfirmatione: vel (secundū D. Chryost.) per ignem intelligitur tribulatio: quia tribulatio peccata purgat, & cōcupiscentiā diminuit: vel (ut Hilar. dicit) quia baptizatis Spiritu sancto reliquū est cōsummarī mundū per ignem in die iudicij. Et quauis ex latere Christi exierint miraculose aqua & sanguis: non tamen propterea sanguis est materia sacramenti baptismi, nisi vbi deest aqua: ut in martyribus, qui baptizantur in suo sanguine propter Christū. Sanguis enim exiit in remediū, & aqua ad abluendum: ideo sanguis cōpetit Sacramento Eucharistia, & aqua sacramento baptismi: quæ tamen habet virtutē abluendi peccatorū ex virtute sanguinis Christi. Vnde Apocal. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Ex præmissis ratiocinatur quod baptismus non perficitur, si quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua ratiocinatur ratiocinatur, ut soluitur species naturalis: ut in aqua rosacea, vel alia distillata. Si verò non soluitur species aqua, ut in aqua decoctionis carniū vel aliorū, potest fieri baptismus: nisi forte sit facta tanta resolutio corporum luxatorum, quod plus liquoris habeat de aliena substantia, quam de aqua: quod ex spissitudine percipi potest. Si tamen ex liquore sic spissato exprimat aqua subtilis: sic potest in ea fieri baptismus sicut in aqua quæ exprimitur ex luto: licet in luto baptismus fieri non possit. In lixiuio verò & aquis balnearū sulphureorum potest fieri baptismus, quia tales aquæ non incorporantur per artem vel naturā, sed solum alterationem quandā recipiunt. In aqua verò rosacea est liquor aquæ resolutus, vnde in ea non potest fieri baptismus. Et eadē ratione neque in aquis alchimis, neque in vino. Nec est eadē ratio de aquis pluuiialibus: quia illæ generantur ex maiori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis niuiū, in quibus minimum est ibi de lixiuio mixtorū, qui tamen per huiusmodi sublimationem virtute naturæ, quæ est fortior, resoluuntur in veram aquam: quod as facere non potest. Vnde aqua pluuialis nullā qualitatem retinet alicuius corporis mixti, quod de aqua rosacea & aliis distillatis dici non potest. Notandum tamen quod benedictio quæ adhibetur aquæ, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quandam sollemnitatem, per quam excitatur deuotio fidelium, & impeditur astutia dæmonis, ne impediatur sacramentum vel eius applicatio.

Ver. 3. DE FORMA SACRAMENTI BAPTISMI.

Christus Matth. vlt. expressit formā baptismi, dicens: Euntes in mundū vniuersum, docete omnes gentes, baptizates eos in nomine patris & filij, & c. In his verbis exprimitur causa principalis, quæ est sancta Trinitas: & instrumentalis, quæ est minister: actio autē attribuitur principali agenti, qui est Christus. Ideo Ioan. 1. Super quæ videris Spiritum descendente, & manentem super eum: hic est qui baptizat: attribuitur etiā instrumentis animato. Vnde dictū est, baptizantes scilicet vos. Ideo Latini dicit, Ego te baptizo, & c. Græci autē non attribuunt actum baptismi ministris, ad euitandum antiquorū errorem, qui virtutē baptismi baptizantibus attribuebant, dicens: Ego sum Pauli, & ego Cephæ. & ideo dicunt, Baptizetur seruus Christi in nomine patris, & c. Et quia exprimitur actus exercitus per ministrū cum inuocatione sanctæ Trinitatis, vnde apud omnes perficitur sacramentū. Quod autem in forma Latinorum additur (Ego) non est de essentia formæ, sed ponitur ad maiorem expressionem intentionis. Nec obstat quod Apost. baptizabant in nomine domini Iesu Christi, quia Apost. in primitiua Ecclesia ex speciali reuelatione Christi & Spiritus sancti hoc faciebant vt nomē Christi quod erat odiosum Iudæis & Gentibus, honorabile redderetur, per hoc quod eius inuocatione Spiritus sanctus dabatur in baptismo. Nec tamen tūc totaliter omitebatur forma à Christo data, secundū D. Ambro. quia in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideo seruabatur forma data à Christo, saltem integritate intelligibili. Non liceret tamē hodie sic baptizare: quia illa dispensatio sublata est. Vnde Pelagius papa scribens Gaudenti episcopo, dicit: Si hi, qui in locis tuæ dilectionis commorari dicuntur, se solum in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscunque dubitationis ambiguo eos ad fidē catholicam venientes, in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. De his in c. multi, & c. hi verò de consec. dist. 4.

Ver. 4. DE APPLICATIONE SACRAMENTI BAPTISMI.

Duo aut plures vnū baptizare non possunt, quia actus multiplicatur secundū multiplicationem agentis, si perfecte ab vnoquoque agatur. Et sic si conuenirent duo, quorū vnus esset mutus, & non posset proferre verba, & alius carens manibus, qui non posset exercere actū ablutionis, non possent ambo simul baptizare, vno dicente verba, & alio exercente actum. Potest tamen vnus si necessitas ad sit, plures simul baptizare, ut legitur factum tempore Apostolor. quia nullus eorum recipit nisi vnū baptismum. Sed tunc oportet dicere, Ego baptizo vos. Nec erit mutatio formæ, quia vos, nil aliud est quam te & te. Quod autem dicitur nos, non est idē dicere quod ego & ego: sed ego & tu. & sic iam mutatur forma. Sed quid, si vterq. diceret, Ego te baptizo, & immergeret vel aspergeret cum intentione baptizandi dicitur quod qui prior verba proferret, conferret sacramentum, & alius puniendus esset tanquam rebaptizator. Si autem omnino simul verba proferrent & aspergeret, essent puniendi de inordinato modo baptizandi: vterque tamen quantum est in se

Mar. 7. Act. 2.

super Mat.

Aqua rosacea non est materia baptismi.

3. p. q. 66. art. 5.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

Act. 10. et 19. Baptizate in nomine Christi.

3. p. q. 66. vnus à plurius baptizari non potest.

Act. 2. et 3.

Plures eandem hostiam consecrare possunt.

Nullus seipsum baptizare potest.

Ezech. 36 Act. 2. 3

Sufficit una immersio.

Eph. 4

Lib. 4 Rom. 6

Heb. 6

Quid agendum cum dubitatur de baptismo.

3. p. q. 68 art. 1. 2.

Act. 4

Baptismus in voto sufficit adultis.

baptizaret: nec traderet aliud & aliud sacramentū, sed Christus qui est vnus interius baptizans, vnū sacramentū per vtrūque conferret. Nec obstat quod plures possunt eandē hostiā consecrare; quia Christus nō legitur simul baptizasse cū Apostolis, quādo iniunxit eis officiū baptizandi: sed bene legitur quod Apostoli Christo cōnante, cōcōnauerunt. Si dicatur quod per verba quibus iniunxit Christus officiū baptizandi, haberi potest quod plures possunt vnū baptizare: sicut per hæc verba, hoc facite, &c. Dicendū quod in forma baptismi exprimi debet actus ministri, & nō in forma consecrationis. Sed de his amplius cū de ministro sacramēti Eucharistiæ agetur. Similiter etiā mutaretur forma, si diceretur: Ego baptizo me. Ideo nullus potest seipsum baptizare, propter quod & Christus à Ioanne voluit baptizari, vt habetur in c. debitū, extra de baptismo &c. eius effectu. Et quāuis cōmunis vsus baptizandi sit per trinā immersionē in aquā: potest tamen fieri baptismus per modū aspersionis, vel etiā effusionis, secundū illud: Effundā super vos aquam mundā. Maximē hoc fieri potest propter necessitatē, vt patet in Act. 8. vbi dicitur quod crediderunt & baptizati sunt vna die tria millia. Vnde D. Greg. scribens Leandro episcopo, & habetur in Canone, de trina. de cōsecr. dist. 4. Reprehensibile esse nullatenus potest infantē in baptismo vel ter vel semel immergere, quoniam & in tribus immersionibus personarū Trinitas, & in vna potest diuinitatis singularitas designari, & propter errorē Donatistarum in cōcilio Tolerano institutū fuit quod fieret vna sola immersio vel effusio. Quandoque etiā potest esse penuria aquæ vel debilitas ministri, vel periculū baptizantis, quia infirmus est: ideo immersio nō est de necessitate, sed de cōgruitate, eodē quod expressius representatur figura sepulturæ Christi. In aliis tamē modis baptizandi etiam representatur figura sepulturæ Christi aliquo modo: nā quocunq̄ modo fiat ablucio, aliqua pars corporis supponitur aquæ: sicut corpus Christi fuit sub terra positum. Si totum corpus propter aliquam causam non possit aqua perfundi: caput (quod est principalis pars corporis, & in eo manifestatur principium vitæ animalis) perfundi debet, si caput non possit, alia pars.

Ver. 5. DE REITERATIONE BAPTISMI.

Baptismus nullo modo debet reiterari, & si reiteretur, nō prodest, imō nocet. Hoc expressē nōcitat Apostolus dū ait, Vnus dominus, vna fides, vnū baptisma: vnus Deus. & Heb. 6. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerunt etiā donum cœlestē, & participes facti sunt Spiritui sancti, & prolapsi sunt, rursus renouari ad pœnitentiam. s. per baptismū, vt dicit D. Chryost. & Damascenus, & D. Augu. contra Perylanum. Et ratio D. Pauli est, quia baptismus representat mortem & sepulturā Christi. Consepulti enim sumus cū illo per baptismum in mortē: sed Christus semel mortuus est & sepultus: ergo qui bis baptizatur representat Christū bis mortuum: quod constat esse falsum. Christus enim (vt idem Apostolus dicit) resurgens à mortuis, iam non moritur. Vnde Damascē. dicit quod illi qui rebaptizantur, iterū crucifigunt Christū. Propter quod Apost. contra quosdā bis baptizari volentes dicit: Rursus crucifigentes filiū Dei in semetipsis: Secunda ratio potest esse eodē quod baptismus est quedam spiritalis regeneratio, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit, &c. Sed vnus non est nisi vna generatio naturalis: ergo nec nisi vna spiritalis regeneratio. Præterea baptismus primò & principaliter datur cōtra peccatum originale: sed peccatū originale non iteratur: igitur nec baptismus. Hæc doctrina catholica intelligitur, quādo certū est de aliquo quod sit baptizatus, & quod legitimū sacramentum baptismi susceperit: quia si esset dubiū probabile, debet baptizari sub his verbis: Si es baptizatus, non te baptizo: sed si nondū es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris, &c. vt habetur in c. de quibus, extra de baptismo. & c. 1. co. tit. dicitur quod si quis omiserit, Ego te baptizo, licet ter in aquā immerferit, dicens, In nomine patris & filij & spiritus sancti, nō est baptizatus. Item si non exprimentur tres personæ Trinitatis, vel si ponitur aliquid vitians, puta si baptizetur quis baptismō Arrianorū, Ego te baptizo in nomine patris maioris, & in nomine filij minoris, talis nō est baptizatus, sed baptizandus: nec reiteratur baptismus, quia primum non fuit verum baptismus.

Ver. 6. DE BAPTISMI NECESSITATE.

Omni rationali creaturæ baptismus ad vitā æternam consequendā est necessarius. vnde Ioā. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, nō potest introire in regnū Dei. & in concilio Trident. sess. 5. can. 3. decretum fuit, Si quis dixerit baptismum liberū, & non necessariū ad salutem, Anathema sit. Nec propter hoc arctatur via salutis, quia nunquā potuerunt homines saluari, nisi per Christum, & nisi fuerint membra Christi. Quia nō est aliud nomen datū hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed ante aduentū Christi homines incorporabatur Christo per circumfessionē vel alia sacramenta: & sacramentū baptismi quod Christus ordinauit, est longē maioris facilitatis, quā fuerint alia sacramenta ante aduentū ipsius: igitur per baptismū non arctatur via salutis. Et licet aliquando nō possit, vel propter defectum aquæ vel ministri, obtineri in actu, potest tamē in voto seu desiderio haberi: quod sufficit adultis, vbi facultas deest: & sic nō est obligatus ad impossibile. Si autem paruulus qui vsū arbitrii nō habet, non baptizetur, non peccat, imō nec adultus, nisi ex contemptu, vbi præceptū de baptismo esset sufficienter publicatum: & si damnetur, hoc erit propter peccatū originale vel alia peccata, nec propter hoc sequitur legē nouam esse grauiorem antiqua, vt dictū est supra c. 15. §. 2. ver. 3. Ex præmissis inferitur quod votum siue desiderium baptismi in parentibus absque reali sacramenti baptismi applicatione non prodest paruulis natis, nec etiam in vtero existentibus. Sed de his amplius in prædicto c. 15. §. 2. ver. 3. De

De infulari verò, ad quē non peruenit baptismi notitia, secundū fundamenta D. Tho. dicendum, quod si in primo infanti vsus rationis cōuertat se in finē honestū, Deus infundit gratiā, & remittitur peccatum originale. Et si perseueret in gratiā, & nō opponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui nō deficit in necessariis, illuminabit eū ante mortē interius vel exterius, nec patietur eū mori absque sacramēto baptismi: vel si faciat, supplebit effectū sacramenti: nō enim attingunt virtutem suā sacramētis: quia cū talis ex illa conuersione cōsecutus sit gratiā, si perseueret, nō priuabitur illa sine culpa: & iam videtur habere baptismum quodāmodo in voto: licet confusē propter ignorantia inuincibilē. Notandum tamen quod solēntates ab ecclesia institutæ, non sunt de necessitate, sed cōgruitate baptismi, ad representandos aliquos effectus sacramenti, quos congruū est scire: vt quod fiat exorcismus, qui verbo & exufflatione peragitur, vt spiritus immūdus à baptizādo expellatur, vt per purū sacerdotis ministeriū Spiritu sancto cedat fugiens malignus. Nō enim (vt D. Aug. ait) Natura exorcizatur aut exuffatur, sed ille, sub quo sunt qui in peccato nascuntur, adiuratur, vt expellatur ab eis potestas inimica, quæ decipit hominē, ne post hæc cōtēdat eos subuertere: & hic ritus est antiquissimus, vt patet ex D. Hiero. Chryl. Aug. Tertul. & Celestino papa. Deinde fit signū crucis in frōre, ad significandū quod baptizandus nomē dat crucifixo, in quo confidat, & quē cōfiteri nō vereatur. Deinde super oculos, vt intelligamus baptizādos præparatū ad videndū claritatē Dei. Deinde super oculos, vt sentiat & percipiat suauitatē odoris Christi. Deinde in ore, vt cōstentur illi, quia orē cōfessio fit ad salutem. Ponitur etiā sal consecratū in os, vt per sal typicum, hoc est Dei sapientiam, conditus, iniquitatis fōre carere significetur, & non à vermis peccatorum cōtaminetur & putrefiat. Deinde illinitur spurū naribus & auribus, exemplū Christi qui prius cæci nati sanās oculos liniuit, & mutū & surdū sanās, spūto linguā, aurē, & oculos terigit dicens, Epheta, quod est adaperire, vt significetur id fieri in baptizādo per saluā typicam, hoc est per diuinā sapientiam, vt soluat vinculū linguæ, & laudet Deū, aperianturque alij sensus ad spiritualia capescēda in sensibilibus. Inungitur autem oleo in pectore & scapulis, quasi Athleta Dei, vt D. Ambr. dicit, vel (vt dicit Innoc. 3. in decretali vnica. §. per frontis chrisimationē, extra de sacra vnctione) vt Spiritū sanctū accipiat, errorem ac ignorantia abiciat, & fidem rectam suscipiat, quia iustus ex fide uiuit. Inter scapulas autem inungitur, vt Spiritus sancti gratiā induat, exuat negligentia & torporem, & bonā operationem exerceat, vt per fidei sacramentū sit munditia cogitationum in mēte & pectore, ac fortitudo laborū in scapulis. Post baptismū verò (vt Rabanus dicit) signatur in cerebro à presbytero, chrysmate, sequēte simul & oratione, vt regni Christi particeps fiat, & vt Christianus possit vocari: vel, vt D. Ambr. ait, vnguentū super caput effunditur, quia sapientis sensus super caput eius, vt sit paratus reddere rationē fidei omni petenti. Vltis autem cādida traditur baptizato, non quidē ea ratione quod nō liceat ei aliis vestibus uti, sed in signum gloriōsæ resurrectionis, ad quā per baptismum homines regenerantur, & ad significandum puritatem vitæ, quam post baptismū debent obseruare. Secundum illud Rom. 6. In nouitate vitæ ambulemus. Candelā accensā etiā datur, ad denotandū quod lumen fidei quod habet in mēte, debet relucere in opere. Hi ritus, etsi nō sunt de necessitate sacramenti, sunt tamen (vbi fieri potest) de necessitate seruandi: sic quod peccat sacerdos, non seruando. Vnde in concilio Trident. sess. 5. tit. de sacramentis. can. 13. dicitur: Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesiæ catholice ritus, in solenni sacramentorum administratione adhiberi cōsuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunq̄ Ecclesiarum pastorem mutari posse, Anathema sit.

Ver. 7. DE SACRAMENTI BAPTISMI DILATIONE.

Quod ad baptismi dilationem distinguendū est: quia vel baptizandi sunt adulti, vel paruuli. Et quia adultis potest subueniri per votum seu desiderium baptismi, ideo nō statim sacramentum baptismi eis conferendū est: sed expectandum est vsque ad certū & determinatum tempus, infra quod baptizandus debet esse catechumenus siue discipulus, & debet edoceri de his quæ sunt fidei, triplici ratione. Primū propter cautelā Ecclesiæ, ne decipiatur cōferens statim sacramentum fidei accedentibus, secundum illud 1. Io. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quæ quidē probatio sumitur de accedentibus ad baptismū, dum per aliquod temporis spatium eorum fides & mores examinetur. Secundū, quia hoc est necessarium ad vtilitatē eorum: egent enim aliquo tēporis intervallo ad hoc quod plenē instruantur de fide, & exercitentur in his quæ pertinent ad Christianā fidem. Tertio ad quandam reuerentiā sacramenti, dum in solennitatibus præcipitur, puta Paschæ & Petrecostes, homines ad baptismū admittuntur. Hæc tamen dilatio est prætermittēda in duobus casibus: Primo, quādo illi qui sunt baptizandi, apparēt sufficienter instructi in fide, & ad baptismū idonei: sicut D. Philippus statim baptizauit Eunuchū Candacis reginæ, & D. Petrus Cornelii, & eos qui cū eo erant. Secundo, propter infirmitatem, & periculum mortis. Vnde Leo papa dicit, Hi qui necessitate mortis, ægritudinis, obsequii, naufragij vrgentur, omni tēpore baptizari debent. Si aliqui tamen ex Catechumenis, qui desiderium baptismi habent, morte præueniantur, articulo necessitatis sacramentū excludente, dū expectant tempus ab Ecclesia statutū, saluantur. Peccarent tamen, si vltra tēpus ab Ecclesia statutum differrent accipere. vnde Sap. Ne tardes cōuerti ad dominum, & nō differas de die in diē, nisi ex causā necessaria, & de licētia prælatorum Ecclesiæ: licet etiā hoc peccatum cum aliis deleri possit per succedentem contritionem, quæ cum desiderio baptismi supplet effectum eius, vt dictum est.

De infulari

Solennitates baptismi.

Signum crucis in frōre

In h. de S. p.

Pessis ganu. da.

Adulti cupiunt baptismum sum. instruendi.

Act. 8 Act. 10

Eccl. 5

37. q. 68. art. 11. In Epist. ad Darda.

Quid de parvulis in natiuitate periclitantibus.

Rom. 3.

1. 15. §. 2. 77. 2.

Matth. 76.

Mar. 76.

Mar. 6.

Rom. 5.

In 7. Eccl. Hierar.

Paruuli in materno utero totaliter existētes, non possunt baptizari, vt D. Aug. ait: Nemo enim enascitur, nisi nascatur: sed baptismus est quædam spiritalis regeneratio: igitur, & ratio est, quia ablutio corporis est de necessitate baptismi: & talis non potest fieri in utero totaliter in materno utero existētib. Et sic per baptismum matris non baptizatur paruulus in utero eius existēs, propter distinctionem suppositōrū, quæ procedit à formā siue animā, quæ est distincta: licet corpus sit aliquo modo vnū propter colligationem corporalem. Non est tamen expectanda totalis egressio pueri ex utero, si mors imminet. Tūc enim si caput, in quo fundatur omnes sensus, primò egrediatur, debet baptizari, periculo imminētē. Nec est ipse rebaptizandus, si eū postea perfectè nasci cōtigerit. Si verò caput primò non egrediatur, sed alia pars, idem faciendū est, sicut de capite. Notandū etiā quòd vbi mater esset infirma, & derelicta à medicis, & in agonia: non debet quis, etiam de consensu eius, eam occidere seu aperire, ad baptizandū puerum: quia non sunt faciendā mala, vt inde veniant bona. Nec per hoc quòd non possunt pueri baptizari in utero, nec aliter saluari, sequitur quòd lex noua sit grauior veteri, vt dictū est supra. ¶ Natis autē paruulis Christianorū non est differēdum eis baptismā, quia non expectatur in eis maior instructio, aut plenior conuersio. Cū enim sape illis imminet mortis periculū, nec aliter quā per baptismū eis subueniri possit, non debet baptismā differri. Nec obstat quòd Neoterici Anabaptistæ allegāt Christū dixisse Apost. Euntes in mundū vniuersum, docere omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti: ex quo inferūt quòd sunt prius docendi, & per cōsequens expectandū est donec ad annos discretionis peruenerint: Quia dictū Christi refertur ad gentes doctrinā fidei capaces, & quod ex præcedentibus eius verbis apparet: prædixit enim: prædicare euangeliū omni creaturæ. Sed euangeliū prædicari non debet nisi auditētib, & vsum rationis habentibus iuxta illud Eccl. 32. vbi auditus non est, non effundas sermonē. Et hoc modo intelligendū est de adultis illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condēnabitur: cū paruuli autē vsum rationis non possint credere. Christus enim in lege noua, quæ est perfectior veteri, dedit omnibus etiā paruulis salutis remediū. Si igitur in lege naturæ & Moyfi poterāt per sacramenta, vel voluntaria, vel determinata, paruuli saluari: quare non in lege noua, & Christi? Si per circūcisionē paruuli autē vsum rationis inferebatur synagoga, & baptismus succedat circūcisioni, & sit ea perfectior: quare non inferentur per baptismū Ecclesiæ & Christo, qui ab infantibus illos Apost. dixit, Sinite paruulos venire ad me: talis enim est regnū cœlorum? Christus enim non venit perdere, sed saluare quod perierat. Si Adā potuit inficere, & de facto infecit paruulos, qui ab eo per vitia originem descendērūt, absque eorū actuali voluntate: a fortiori Christus paruulos ante vsum rationis per baptismū sibi incorporatos, absque eorū actuali voluntate regenerauit, & saluos fecit. vnde Apost. Si vnus delicto mors regnauit per vnū, multo magis abundantia gratiæ & donationis accipiētes, in vita regnabunt per vnū Iesum Christū. Vbi enim abundauit delictū, superabundauit & gratia. Figura huius habetur Io. 3. vbi de piscina, quæ erat figura baptismi, dicitur, quòd sanare poterat non solum eos qui in eam descendebant, sed etiā eos qui per se venire non poterant, & ab aliis deferebantur. Vnde agrotus dicebat: Domine hominē non habeo &c. Præterea Christus Mar. 6. dicit: Sinite paruulos venire ad me: talis enim est regnū cœlorū. Quomodo autem eorū esset regnū cœlorum nisi baptizarentur, cum prædixisset: Nisi quis renatus fuerit, &c. Et ideo per illa verba: Sinite &c. sufficēter declarauit ipsos esse capaces baptismatis. Omnes sancti doctores hoc assueuerūt, & inter eos D. Hiero. in epist. ad Athlētā: idē D. Ambro. in lib. de Vocatio. Gentium, & D. Aug. in lib. de remissio. peccat. & lib. 4. contra Donatistas allegat ritum vniuersalis Ecclesiæ, qui semper fuit obseruatus: vnde concludit quòd non nisi auctoritate Apostolica traditū rectissimè creditur. Et D. Dion. dicit, Diuinis nostris ducibus (hoc est Apostolis) ad mentem venit & visum est suscipere infantes, secundū istum sanctū modū, quòd parentes pueri traderent ipsum cuiusdam docto in diuinis pædagogō, & reliquū ipse puer ager sicut sub diuino patre & saluationis sanctæ susceptore. Hoc etiā fuit decisum per multa cōcilia, scilicet in cōcilio Milleano, & in 3. concilio Tolletano, & Greg. Magnus ad Consulta. Aug. Anglorum episc. & recitatur in c. si mulier. 5. dist. Puer eadem die qua natus est potest baptizari. ¶ Nec interrogādi sunt cū ad vsum rationis peruenerint, an placeat eis quòd baptizati fuerint: poruerūt enim parentes cū ad vsum rationis inuitis, causam eorū facere meliōrē: Felix enim necessitas, quæ ad meliōra cōpellit. Vnde in concilio Trident. sessio. 3. decreto. j. can. 3. dicitur, Si quis negat ipsum Christi meritū, & baptismi sacramentū secundum formā Ecclesiæ collatū, tam adultis quā paruulis applicari: Anathema sit. & sessio. 5. tit. de Sacramen. Baptis. c. 14. dicitur, Si quis dixerit paruulos baptizatos, cū adoleuerint interrogandos esse, an ratū habere velint quòd patrum eorū nomine dum baptizarentur polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianā vitam cogendos; nisi quòd ab eucharistia aliorū que sacramentorū perceptione arceantur, donec respiciant: Anathema sit. & ca. 13. Si quis dixerit paruulos eò quòd actū credēdi non habeant, suscepto baptismō inter fideles computandos non esse: ac propterea cū ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptismā, quā e sine actu proprio credēs baptizari in sola fide Ecclesiæ, Anathema sit. & c. 12. dicitur, Si quis dixerit neminem esse baptizandū, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est: Anathema sit. an autem paruuli infidelium inuitis parentibus sint baptizandi, dictū est supra c. 10. §. 1. ver. 5.

IN paruulis baptizandis, cū non sint capaces rationis, ex parte ipsorum requiritur: sed sufficit quòd baptizans intendat facere quòd Ecclesia facit. Tunc enim sacramentum operatur in fide Ecclesiæ. & idem dicendū est de furiosis & amentibus, qui nunquā habuerunt vsum rationis, nec habēt dilucida interualla. Amentes autē qui ex sana mente quā prius habuerūt, inciderūt in amentiam, iudicandi sunt secundū voluntatem quā habebant dum sanæ mentis erāt. & ideo si tunc apparuit in eis voluntas suscipiendi sacramentū baptismi, debet eis exhiberi in amentia, etiam si tunc contradicant. Si verò nulla voluntas suscipiendi baptismū in eis apparuit dum sanæ mentis essent, non sunt baptizādi. Amentes autē & furiosi qui habent dilucida interualla, si tēpore interualli habeāt voluntatē suscipiendi baptismā, debent baptizari, etiā in amentia si sit periculū mortis: aliās melius esset expectare interuallū sanæ mentis. Si autem in tēpore interualli non apparuerit voluntas siue desiderū baptismi, non sunt baptizandi. Quidam autem sunt qui dicuntur fatui, qui non sunt omnino sanæ mentis: tamen intantū ratione vtuntur, quòd possint cogitare de salute, & intelligere quòdam modo sacramenti virtutem. de talibus idem est iudiciū, sicut de his qui sanæ mentis sunt. Dormiētes autē adulti non sunt baptizandi, nisi imminet periculū mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas suscipiendi baptismum, sicut de amentibus dictū est. Narrat D. Aug. in 4. Confess. de amico suo qui baptizatus est nesciens, propter periculū mortis. Adulti autē sanæ mentis vigilantes, ad hoc quòd suscipiant rem sacramenti, hoc est gratiam, necessariò requiritur quòd habeant sequentia: primo rectā fidem, salutem in communi, vt scilicet credāt quòd Ecclesia credit: Quia sicut dicitur Rom. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. vnde Christus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde est quòd Ecclesia, quæ nil frustra agit, in sacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc, sacramentum baptismi dicitur sacramentum fidei. Secundò requiritur quòd eū vitæ peccata pœniteat, & quòd moriatur peccato, & velit in nouitate vitæ ambulare. vnde D. August. in lib. de Pœnitentia dicit, quòd nullus suo arbitrio voluntatis constitutus potest nouā vitam inchoare, nisi eum veteris vitæ pœniteat. Ideo Rom. 6. An ignoratis fratres quòd quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus: Consepulti enim sumus eū illo per baptismū in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tertiò requiritur quòd habeat intentionē suscipiendi baptismū, sicut Christus instituit & Ecclesia tradidit. vnde D. Aug. in lib. de Charitate, nemo ex aqua & spiritu sancto renascitur, nisi volēs. Ex quo apparet quòd inuitis non baptizatur, licet ei sacramentū applicetur. vnde secundū Ecclesiæ ritum baptizandi profitentur se petere ab Ecclesia baptismū: per quod profitentur suam intentionem de susceptione. Ideo veniēs ad baptismū interrogatur, Quid petis ipse responderet, vel alius (scilicet leuans) pro eo, Baptismū. Iterum interrogatur, Vis baptizari? respondet, Volo. aliās non baptizaretur. Si autē baptizandū non pœniteret de peccatis, vel actu complaceret in peccato, dum tamen haberet alia duo requisita, peccaret quidem mortaliter, se ingerendū sacramentum tamen quia per sacramentum imprimitur character, qui recedente fictione, & adueniente pœnitentia operatur, deletur omnia peccata, & per ipsum causatur instrumentaliter gratia sacramentalis, per quam totaliter deletur reatus pœnæ omnium peccatorū. Quia baptismus ordinatur non solum contra peccatū originale, sed etiā contra peccata actualia, quæ per liberam voluntatē causantur: ex cōsequenti tamen, quia primò & per se contra originale. Si autē deest recta fides in cōmuni, vel intentio recipiendi sacramentū (vt dictū est) esse rebaptizādi, ac etiam si esset dubium sub forma tamen conditionali superiūs expressa. Cū autem per baptismū aliquis incorporaretur morti Christi, quæ fuit sufficienter satisfactoria pro peccatis nostris, & non solum nostris, sed etiā totius mūdii: ideo ei qui baptizatur, non est in baptismō aliqua pœnitentia iniungenda pro quibuscūque peccatis: hoc enim esset facere iniuriam passioni & morti Christi. Restituere tamen malè ablata à proximis, & satisfacere de iniuriis illatis, est iniungendum, sicut & cessare à peccato: Quia non restituere, & non satisfacere laxo cum fieri potest, est ledere & peccare, vt dictū est. Non tamen est iniungendum quòd pro peccatis præteritis aliquam pœnam siue opēra pœnalia sustineat. Baptizati enim sunt excitandi ad iustitiam, non per opēra pœnalia, sed per opēra facilia: vt quasi quodā lacte facilius exercitij promoueantur ad perfectiōra, vt ait Glos. super illud Psal. Sicut ablactatus à matre sua. vnde & dominus discipulos suos de nouo conuersos à ieiunio excusauit. Et hoc dicebat D. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac cōcupiscite, vt in eo crescatis in salutē. & 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, & non escam: Non dū enim poteratis. Ideo D. Amb. super illud Ro. 10. Sine pœnitentia sunt dona. Dei & vocatio: dicit: Gratia Dei in baptismō non requiritur gemitum neque planctū, vel etiam opus aliquod, sed solā fidem, & omnia gratis condonat. Et quia exterior confessio peccatorū debet esse cum planctū & gemitu, vt D. Aug. dicit in lib. de Pœnitentia: sequitur quòd non est necessaria, loquēdo de confessione exteriori & sacramentali, triplici ratione: Prima, quia sacramentū baptismi est ianua omnium sacramentorū: ideo nullum aliud potest prius conferri. Secunda, quia confessio exterior quæ fit sacerdoti ordinatur ad hoc quòd sacerdos absoluat conscientiam à peccatis, & liget ad opēra satisfactoria: quòd fieri non debet, vt dictum est. Tertia, quia ipsa particularis confessio homini facta, est pœnosa propter verecundiam: baptizando verò nulla pœna est imponenda, vt dictū est: ideo, &c. Sufficit enim generalis, quā faciunt, eum secundum ritum Ecclesiæ abrenūciantē sanæ & omnibus pompis eius. Et hoc modo dicit Gl. quòd in baptismō

37. q. 68. art. 12. Quid amentibus baptismi prodiss.

Fatui sunt, baptizandi.

Requisita in baptismo. Mar. 76. Sacramentum baptismi dicitur fidei.

Fides recipi characterem. Baptismus ad quod ordinatur.

1. Ioan. 2. Baptismus omnem reatum delet.

Matth. 9. 1. Pet. 2.

Baptizandi non debent sacramentaliter confiteri.

baptismus Ioannis exemplū datur baptizadis cōfite di peccata in generali, renūciādo fatanā, & promittendo meliora. Si qui tamē baptizandi dēnotione confiteri vellent, eorū confessio esset audienda, nō ad hoc quōd eis absolutio daretur, & satisfactio imponderetur, sed ad hoc quōd cōtra peccata cōsuetā eis aliqua spiritalis vitæ informatio traderetur. ¶ Nec obstat quod dicitur q̄ baptizabatur multi à Ioanne, cōfiteentes peccata sua: Quia in baptismo Ioānis non remittebantur peccata: Erat enim baptismus pōnitentiæ, disponens ad remissionē peccatorum: ideo cōuenienter confitebatur peccata, vt secundū quantitatem & qualitatem peccatorū eis pōnitentiā determinaretur. Sed baptismus Christi absque exteriori pōnitentiā remittit peccata, vt D. Amb. ait: ideo est perfectior, & sic nō est similis ratio. Cōfessio tamen interior peccatorū, quæ est actus virtutis pōnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptisum, saltem ad obtinendū vltimum effectū, vt scilicet homo peccata sua recogitans, de eis doleat: quia, vt dictū est, nemo potest inchoare nouā vitam, nisi eum præteritā vitæ pōnitentiā: sicut nec Christus resurgere potuit, antequam moreretur.

Ver. 10. DE MINISTRO SACRAMENTI BAPTISMI

Minister sacramenti baptisimi ex officio est sacerdos administrationē habens. Ideo Iſido. in lib. 4. de Officiis, & habetur in c. constat, de cōsecra. dist. 4. dicit solis sacerdotibus esse traditūm baptisima. Non est tamē negandū quin episcopi possint baptizare: Quia quicquid potest inferior dignitas subordinata, potest & superior. vnde & Dominus officiū baptizandi cōmisiit Apostolis, dicens: Euntes in mundum vniuersum, &c. commisit auctoritatem docendi, prædicandi, & baptizandi: differenter tamen, quia officiū docendi cōmisiit eis Christus, vt per se illud exercerent, tanquam principalissimū. Vnde & ipsi Apostoli dixerūt, Non est æquum nos relinquere verbū Dei, & ministrare mensis. Officiū autem baptizandi commisit. Apostolis, vt per alios exercerent. vnde Apostolus: Nō me misit dominus baptizare, sed euāgelizare, & hoc ideo, quia sapientia ministri nil operatur in baptizando, sicut in docendo. In cuius etiā signum nec ipse dominus baptizabat, sed discipuli eius. Quod intelligendū est communiter, vt D. Aug. dicit, & credendū est quōd discipulos suos baptizauerit: Verūm quia sacramentū baptisimi est sacramentū necessitatis, qua adueniente in absentia sacerdotis diaconus, & illo absente subdiaconus, & deinde acolythus, & consequenter vsque ad clericū, & in absentia clericū, laicus, & in absentia viri, mulier cōferre potest. Vnde in c. mulier, de cōsec. dist. 4. dicitur, mulier quāuis docta aut sancta, viros docere aut baptizare non præsumat, nisi cogente necessitate: imō etiam (vt supra dictū est) infidelis, Iudæus, Paganus, & hæreticus, dummodo intendat facere quod Ecclesia facit, & applicet ea quæ sunt de necessitate sacramenti. Peccaret tamen inferiores, si extra necessitatem nō seruarent ordinem prædictum: si tamen baptizare præsumerent extra casum necessitatis, periretur sacramentum, nec esset reiterandū. ¶ Si dicatur quōd Pōnitentiā sacramentū necessitatis peccatori: & tamen quacumque necessitate adueniente nō potest diaconus aut aliquis nō sacerdos absolute: ergo nec baptizare, saltem adultos, cū habeat remedium per baptisum in voto, sicut peccatores per pōnitentiā in voto. D. Tho. respondet, quōd sacramentū pōnitentiæ non est tantæ necessitatis: sicut baptisimus: potest enim per contritionē suppleri defectus sacerdotalis absolutiōis, quæ non liberat à tota pœna, neque etiā pueris adhibetur: & ideo nō est simile de baptismo, cuius effectus per nihil aliud suppleri potest. Baptismus enim in voto nō causat characterem, nec delet totā pœnā, nec aperit ianuā Ecclesiæ: quo ad alia sacramēta. Potest etiam dici quōd in ministro sacramenti pōnitentiæ requiruntur clauis ecclesiæ & specialis character, & nō in ministro sacramenti baptisimi: quia Apostoli & discipuli fuerūt dati ministri baptisimi ante characterem sacerdotale, in quantum representabant omnes de Ecclesia. Vnde & Martyres prædicabāt, ac etiam mulieres, & ex ritu & determinatione Ecclesiæ habetur, quōd omnes possint baptizare, modò intendans facere quod Ecclesia intendit. Secus de pōnitentiā, propter defectū clauis iurisdictionis, & ordinis. ¶ Non est etiam de necessitate sacramenti baptisimi, quōd baptizatus leuetur ab aliquo, præcipue in necessitate: extra tamen necessitate peccaret sacerdos baptizans sine leuante, propter ritum à sanctis Apostolis institutū: prout D. Dio. vlt. c. Eccle. Hierar. dicit. Quia cū baptisimus sit quædam regeneratio, sicut in generatione carnali paruulus nuper natus eget nutrice & pedagogo: sic in spiritali propter imbecillitatem spiritualem, quæ reperitur etiā in adultis, vnde 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes, lac cōcupiscite. Sicut nouiti in religione egent speciali instructore circa ea quæ sunt religionis: sic nouiter baptizati. Nō est tamen necesse q̄ sint plures leuantes: licet illud hodie seruetur. Tenentur autē leuantes ad instructionē. vnde D. Aug. dicit: Vos autem tã viros quàm mulieres, qui filios in baptismo suscepistis, moneo vt cognoscatis vos fidei uiuos apud Deū extitisse pro illis, quos vixi estis de sacro fonte suscipere: singulariter tamē tenentur, quādo baptizati nutriuntur inter infideles. In quo casu, & vbi immineret periculi, deberet dari leuantes siue patris docti. Quia si inter Christianos nutriatur, satis possunt ab hac cura excusari leuantes, præsumēdo de parētibus. Si tamen quocūque modo sentirent parentes nō facere debitu suum, tenerentur. Dantur autem patris alieni, ad ostendendā differentia regenerationis: alia est enim disciplina carnalis, & alia spiritalis, secundū illud: parentes quidē carnis habuimus eruditores, & reuērebamur eos: num multo magis obtemperabimus patri spiritui, & viuemus: ideo alius debet esse pater spiritalis à patre carnali, nisi necessitas aliud exigat. Ideo pater alius existens, non debet leuare, neque etiā baptizare: Quia baptizans efficitur pater spiritalis. ¶ Notandū tamen quōd licet nō baptizati infidelis possint baptizare, non possunt tamen leuare, vt declaratum fuit in cōcilio Maguntino.

Confessio interior requiritur in baptizando.

3. p. q. 67. art. 2.

Minister bapt. ex officio.

Math. vii.

Act. 6.

1. Cor. 12.

Ioan. 4.

Ad Clementianum.

3. p. q. 67. art. 3. ad 3.

Baptismus nō necessario requirit leuantes.

In quodā ser. Pascha.

Cui patris dantur. Heb. 12.

DE TRIPlici BAPTISMATE.

Ver. 11. Via baptisimus qui habet efficiaciā à passione Christi, cui aliquis cōfiguratur per baptisum: & ulterius habet efficiaciā à Spiritu sancto, sicut à causa prima, quæ cum non pendeat ab effectu, superexcedit effectum: & ideo præter baptismum aquæ potest quis consequi effectum sacramenti baptisimi. remissionem peccatorum: primò quidem ex passione Christi, in quantum aliquis ei conformatur, pro Christo patiēdo, & sanguinem pro ipso fundendo: iuxta illud, Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerūt stolas suas, & eas dealbauerunt in sanguine agni. Et ideo hæc ablutio & emundatio peccatorum per sanguinis pro Christo effusionem, dicitur baptismus sanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus sancti consequi potest quis effectum baptismi & remissionem peccatorum, non solum sine baptismo aquæ exterius adhibito: sed etiam sine baptismo sanguinis, in quantum alicuius cor mouetur à Spiritu sancto ad credendum credēda, & diligēdum Deum, desideratque baptizari baptismum aquæ in nomine trium personarum, & caret baptismum aquæ non ex negligentia, sed quia non potest suscipere. In tali casu gratia Spiritus sancti supplet, & dicitur baptizari & renasci ex Spiritu sancto. de hoc Esa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem (i. peccati) leuauerit de medio eius, in spiritu iudicij & ardoris. Et hæc ablutio vocatur baptismus flaminis, siue pōnitentiæ: sicut effusio sanguinis, in quantum supplet effectū baptismi aquæ, dicitur baptismus sanguinis. vnde D. Aug. dicit Baptisimi vicē aliquādo implere passione: vt de latrone illo cui nō baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso: qui licet non fuerit occisus pro Christi nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defensionem Christi. Ideo martyri potest appellari. Et cū efficiaciā horum trium baptismatum procedat ex passione Christi & virtute Spiritus sancti: (Nam passio Christi operatur in baptismum aquæ per quandam figuralem representationem, in baptismum pōnitentiæ per cordis commotionem, in baptismum sanguinis per potissimum dilectionis & affectionis feruorem, secundum illud, Maiorem charitatem nemo habet, vt animā suam ponat quis pro amicis suis.) Ideo in illis baptismis flaminis est potissimus, & includit baptismum flaminis, cū ex charitate patitur. Et quāuis baptismus sanguinis non sit sacramentum, nec imprimat characterem, sicut baptismus aquæ: tamen præminentiā habet, quantum ad effectum principalem sacramenti, non solum ex passione Christi, sed etiam ex virtute Spiritus sancti. Quia magis per eum conformatur quis passioni Christi, & feruentiorem recipit motum Spiritus sancti.

Ver. 12. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI BAPTISMI.

Sacramentum baptisimi debet susceptum habet plures effectus: primus est remissio peccatorū non futurorum & post baptismum commissorum, vt heretici astruere nituntur, dicentes quōd per memoriā baptisimi delentur peccata post baptismum commissa. Quorum error fuit cōdemnatus in concilio Trident. sessio. 5. tit. de baptis. can. 10. vbi dicitur: Si quis dixerit quōd omnia peccata quæ post baptismum sunt, sola recordatione suscepti baptisimi vel dimitti, vel venialia fieri: Anathema sit. Vnde Ezech. 18. Si auerterit se iustus à iustitia sua, &c. Nec aliud remedium contra peccata actualia institutum est primò & per se quàm sacramentum pōnitentiæ. Fit tamen remissio peccatorum præteritorum, nō solum originalis, sed etiam actualium, ex cōsequenti, vt dictum est. Et quāuis per generationem non incurrat homo nisi vnum peccatum: non tamen sequitur quōd per regenerationē non mundeatur nisi ab vno: Quia gratia Christi magis abundauit, quàm delictum Adæ. vnde Apost. Nam iudicium ex vno in condemnationem, gratia autē ex multis delictis in iustificationem. Ideo D. Aug. in lib. de Baptismo paruulorum dicit, quōd generatione carnis tantum trahitur peccatum originale, regenerante autem spiritu non solum originalis, sed etiā voluntariarum fit remissio peccatorum. Et licet in adultis quo ad deletionem actualium præcedat actus pōnitentiæ virtutis: non tamen sufficeret ad remissionem culpæ, nisi adesset fides passionis Christi, & propositum suscipiendi baptismum, per quod recipit gratiam, sed perfectius per sacramentum baptisimi: Nō tamen ita, quin possit illam amittere, etiam absq; in fidelitate. vnde in concilio Trident. sess. 5. tit. de sacramen. baptisimi, can. 6. decretum fuit: Si quis dixerit baptismum non posse, etiā si velit, gratiā amittere, quantuncūque peccet, nisi nolit credere: Anathema sit. ¶ Secundus effectus baptisimi est deletio omnis reatus, siue liberatio à pœnis, pro peccatis personæ debitæ, eò quōd per baptismum sumus plenè incorporati passioni Christi: ergo baptizato cōmunicatur passio Christi ad remediū, ac si ipse passus esset. vnde Apost. Si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quōd simul viuemus cum eo. & alibi: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulāt. sed dānatio solum duo cōplectitur. scilicet culpam & pœnā. & baptizati perfectè sunt in Christo Iesu, cui per baptismum perfectè cōformatur & cōsepeleuntur: igitur, &c. Hæc deletio pœnæ locum habet apud Deū: quia in pœnis quæ in iudicio humano inferuntur, nō solum attenditur qua pœna sit homo dignus, sed etiam in quo sit obligatus apud homines, qui læsi & scādalizati sunt per peccatū alicuius. Et ideo homicida per baptismum liberatur à reatu pœnæ quo ad Deum: remanet tamē obligatus quo ad homines, quos iustus est edificari de pœna, sicut fuerūt scādalizati de culpa. Piè tamen posset princeps talibus indulgere. Dictum est autem, ab omni reatu pœnæ personæ debite: quia (vt experimur) per baptismum nō liberamur à pœnalitatibus huius vitæ, quæ sunt debite nature. vnde super illud Ro. 6. Destruatur corpus peccati, dicit Glo. Per baptismum id agitur, vt vetus homo crucifigatur: Non tamen ita, vt in ipso carnis cōcupiscentia resperfa & innata repente absumatur, & non sit fomes, sitis, astus, mors:

Apo. 12.

Bapt. sanguinis.

Bapt. flaminis. li. de Bapt. par.

Ad h. de bono latro.

Ioan. 15.

Rom. 9.

Omnis reatus deletio.

Rom. 6.

Rom. 8.

Baptismus à quibus pœnis non liberat.

Cor baptizati
parras habent.

Rom. 8.

1 Cor. 15.

Sap. 1.

Quatuor fi-
sionis modi.

In lib. de Bap-
tizate.

1 Tim. 1.

1. c. Eccl. 1.
Hierar.
Psal. 22.

1. p. q. 69. art. 7.

Baptismus nō
liberat ab Ec-
clesiæ prae-
ceptis.

1. p. 7. 70.

Sed ne obstant mortuo quæ inerant nato: & sic dominiū & regnum dei est, vt. f. hoc homo nō ti-
meat: & eadem in nouissimo pœnitentia exterminauit. ¶ Habet & alias pœnalitates, quas voluit
Christus baptizatos sustinere triplici ratione. Primò propter confirmationem. Turpis est enim pars
quæ non cōgruit suo vniuerso: sed per baptismum homo incorporatur Christo, & fit membrum
eius: ideo cōueniens est vt id agatur in membro incorporato, quod actum est in capite: Christus
autem à principio suæ conceptionis fuit plenus gratia: corpus tamen eius fuit passibile, & post
passionem & mortem ad vitam gloriosam resuscitatus: Sic Christianus in baptismo gratiam cōse-
quitur, quātum ad animā: habet tamē corpus passibile, in quo pro Christo pati potest. Post mor-
tem verò resuscitabitur ad impassibilem vitam. vnde Ap. post. Qui suscitauit Iesum à mortuis, vi-
uificabit mortalia corpora nostra. & infra, Si tamen cōpatimur, vt etiā simul glorificemur. Se-
cundò, hoc fuit conueniens propter spirituale exercitium. In cuius figura legitur Iudic. 7. Hæ sunt
gentes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Israel: & postea discederent filij eorum certare
& habere consuetudinem præliandi. Tertio hoc fuit cōueniens, ne homines ad baptismum acce-
deret, propter impassibilitatē præsentis vitæ & nō propter gloriā vitæ æternæ. vnde Ap. post. Si in hac
vita tantū in Christo sperātes sumus, miserabiles sumus omnibus. Si dicatur, remota causa re-
mouetur effectus: Sed causa harum pœnalitatum est peccatum originale, quod tollitur per bap-
tismum: igitur effectus debet tolli. Diecūdm q̄ peccatū originale hoc modo processit, q̄ primò,
persona infecit naturā, postmodum verò natura infecit personam. Christus verò ordine cōuerso,
prius reparat id quod est personā, & postmodū simul in omnibus reparabit quod est naturā, in
resurrectione. Ideo licet per baptismū quilibet purgatus sit ab originali, quātū ad personā suam,
non tamen quātum ad naturam & posteros. Ideo generatus à baptizatis nascitur cum originali.
¶ Tertius effectus baptismi est character, de quo supra dictum est, quod est indelebilis, & receden-
te fictione, quæ sacramenti efficiaciā nō tollit, operatur effectum. Fictio enim impedit vltimum &
principale effectum sacramenti. f. gratiā. vnde Sap. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Sed
effectus principalis baptismi est à Spiritu sancto: ergo fictio impedit. Fictus autem dicitur aliquis
per hoc, quod voluntas eius cōtradicit baptismi vel eius effectui: Quia cum Deus, secūdm Da-
maſce, nō cogat aliquem ad iustitiā: sequitur quod ad hoc quod aliquis iustificetur per baptismū
requiritur quod voluntas hominis amplectatur baptismū & baptismi effectum. Et secundum D.
Aug. quatuor modis aliquis dicitur esse fictus: Primo cum nō credit, cum tamen baptismus sit sa-
cramentū fidei. Secūdo cum cōtemnit ipsum sacramētum, & hi duo modi fictionis tollunt essen-
tiam sacramēti. Tertio per hoc quod recipit sacramētum, nō seruās ritū Ecclesiæ. Quarto per hoc
quod aliquis indeuotē & cū peccato accedit. Et hi duo modi impediūt vltimū sacramēti effectū:
nō tamen characterē, quia cum baptismus sit opus Dei, & nō hominis: ideo nō est omnino mor-
tuum in eo, qui sine charitate baptizatur: sed est viuū quo ad characterē. Notādum tamen q̄ cum
fictio cōmissa in baptismo, sit impedimentū baptismi, nō deletur per baptismū, sed per pœnitentiam
subsequētē, & fictione remota baptismus aufert culpā & reatū omnium peccatorū præceden-
tium & simul existentū cū baptismo. Et sic ad baptismi effectū cōsequendū cōcurrūt baptismus
& pœnitentia: sed baptismus sicut causa per se, pœnitentia vero sicut causa per accidens, hoc est
remouēs prohibēs. ¶ Quartus effectus baptismi est gratia sacramentalis, de qua superius dictū est.
vnde D. Aug. dicit, quod ad hoc baptismus valet, vt baptizati Christo incorporentur, & membra
eius fiant. A capite autem (f. Christo) in omnia membra eius gratia & virtutis plenitudo deriuat-
ur, secundum illud, De plenitudine eius nos omnes accepimus. & cū paruuli per baptismum in-
corporentur Christo, & efficiantur eius membra: cōsequēs est quod eis dētur virtutes & dona. Propter
prædicta verba Aug. attribuitur baptismi in incorporatione, & à D. Dionysio illuminatione interiori & à
Glo. super illud Psal. Super aquas refectionis, &c. fœcūditas: nō quidē naturalis generationis, quia
multi baptizati sunt steriles: sed fecunditas, quia aliquis producit bona opera in se vel in aliis. vnde
Apost. 1. Cor. 4. In Christo Iesu per euāgelium ego vos genui. ¶ Quintus effectus sacramēti bap-
tismi est apertio regni cælestis, vt dicit Venerabilis Beda super illud Luc. 3. Apertum est cælū, &c.
Virtus hęc baptismatis ostēditur, de quo quilibet cū egreditur, ei regni cælestis ianua aperitur: Quia
aperire ianuā regni cælestis est tollere impedimentū, quo quis impeditur regnū cæleste introire.
Illud autē impedimentū nō est nisi culpa vel pœna, quæ (vt dictū est) tollitur per baptismum. hęc
autē effectū quātū ad efficiaciā & in re accepit baptismus in Christi passione. Ante autē passio-
nem baptismus nō habebat hunc effectum in re, sed solum in spe. Quia baptizati tūc decedentes,
ex certa spe introitum regni cælestis expectabāt. In re autē nō habebāt aditū, donec per soluto de-
bito natura, quod est mors: ideo quādo anima separatur à corpore, si post baptismū nō posuit im-
pedimentū, statim aditū habet ad regnū cælōrum. ¶ Omnino tamē negandū est quod baptismus li-
beret ab omnibus Ecclesiæ præceptis, & obliget solum ad fidē, vt hæretici fingere nituntur. Ideo in
cōcilio Tridēt. sess. 7. tit. de Baptismo, c. 7. decretū fuit: Si quis dixerit baptizatos post baptismū ipsū
tātū fidei fieri debitores, nō autē vniuersę Christi legis seruāde: Anathema sit. & can. 8. dicitur: Si
quis dixerit baptizatos esse liberos ab omnibus Ecclesiæ sanctę præceptis: quę vel scripta vel tradita
sunt, ita vt obseruare ea non teneantur, nisi sua sponte illis se submittere voluerint, Anathema sit.

Ver. 13.

DE CIRCUNCISIONE.

ET quia Circuncisioni successit Baptismus in noua lege, ideo aliquid de ipsa Circuncisione dicē-
dū est. Et primò sciēdum q̄ Circuncisio erat figuratiua & preparatiua baptismi, vt dicit Ap. post.
Colos. 2.

1. Cor. 4.
Rom. 4.

Circuncisio fuit
figuratiua bap-
tismi.

1. Cor. 10.

Gen. 17.

1. Tim. 2.

1. Cor. 12.

Leui. 22.

1. Tim. 7.

In 4. dist. 1. ar.
1. q. 2.

Rom. 5.

Ad Valerijū
citra Iulianū,
Differētia
baptismi &
circuncisionis.

Colos. 2. Circuncisio estis circuncisione nō manu facta in expoliatione carnis, sed circuncisione Ie-
su Christi cōsepulti ei in baptismo, iuxta illud, Habentes eundem spiritum fidei, credimus. Circ-
uncisio enim erat quædam professio fidei. Et per circuncisionem antiqui aggregabatur cœtui
fidelium, quod hodie fit per baptismū: & sicut per circuncisionem auferebatur quædam carnis pel-
licula: ita per baptismum homo spoliatur à carnali cōuersione: ideo circuncisio fuit figuratiua &
preparatiua baptismi: verum quia antiquis patribus (quorū fides erat de futuro,) omnia in figura
contingebant: circuncisio non aded expressē figurabat baptismum, sicut transitus Maris rubri. Ideo
Apost. dicit quod omnes mare transierunt, & in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: renasci-
mur enim ex aqua significata per Mare rubrum, & Spiritu sancto significato per columnam nu-
bis. Non tamen per prædicta fiebat professio fidei, sicut per circuncisionem. Et ideo Mare rubrū
& columna nubis erant tantū figura, & non sacramentum, sed circuncisio erat figura & sacra-
mentum. Ideo expressius significabat interiores effectus baptismi. ¶ Circuncisio fuit à Deo insti-
tuta, & data Abraham, & non omni populo, sicut baptismus: quia non continebat perfectionem sa-
lutis: sed solum figurabat eam perficiendam per Christū, qui erat ex Iudeorum populo nasciturus.
Ideo illi soli populo data est: Baptismus verò omni populo, quia continet perfectionem salutis, ad
quam Deus omnes homines vocat, secundum illud: Qui vult omnes homines saluos fieri. Fiebat
autem non in capite, sed generationis membro, propter tria: Primò, quia signum erat fidei: Abra-
ham enim credidit Christū ex suo genere nasciturū: Secundò, quia erat in remediū peccati origi-
nalis. Tertio, quia ordinabatur in diminutionem carnalis concupiscentiæ, quæ præcipue viget in
illo membro. Cultellus autem lapideus non erat de necessitate circuncisionis. Vnde non inueni-
tur tale instrumentum præcepto diuino determinatum, neque etiam tali instrumētō Iudæi com-
muniter utebantur, sicut neque nunc. Leguntur tamen aliquæ circuncisiones famosæ cultello la-
pideo factæ. vnde Exo. 4. dicitur quod tulit Sephora accutissimam petram, & circuncidit præpu-
tium filij sui: & Ios. 5. Fac tibi cultellos lapideos, & circuncide filios Israel: per quod figurabatur
circuncisionē spirituale per Christum (qui erat Petra) esse perficiendam. Determinabatur autē
octauus dies circuncisioni, propter periculum & mysterium: Quia in octaua ætate, quæ erit ætas
resurrectionis, quasi in octauo die perficitur per Christum spiritualis circuncisio, quando aufe-
ret ab electis non solum culpā, sed etiā pœnā. Tunc etiā propter tenentitudinē infantis ante octauū
diem. Vnde etiā de aliis animalibus præcipitur, Bos, ovis, & capra, cum generata fuerint, septem
diebus erant sub vbere matris suæ: die autē octauo offerri poterūt Domino. Erat octauus dies de
necessitate præcepti: ita, f. quod octauū diē prætermittentes peccabant, etiam si octauus dies esset
Sabbatum, secundum illud, Circuncisionem accipit homo in Sabbato, & non soluitur lex Moyſi:
& si filius post octauū diē ante circuncisionē decederet, peribat anima eius de populo suo. Nō
erat tamē octauus dies de necessitate sacramēti: quia si aliqui in octauo die circuncisionē omisit-
sent, poterāt alio die circuncideri: & circuncisio habuisset effectū. Quidā etiā dicūt quod propter
periculū imminētis mortis poterat octauus dies præueniri. Sed hoc nec ex autoritate scripturæ,
neq; ex cōsuetudine Iudeorū haberi potest. vnde melius dicendum est, sicut etiam Hugo de S. Vi-
ctore dicit, quod octauus dies nulla necessitate præueniebatur. Vnde super illud Prou. 4. Vnige-
nitus eram coram matre mea, dicit Glo. quod alius Bethlabæx paruulus nō cōputabatur quia an-
te octauum diē mortuus nominatus nō fuit, & per cōsequens nec circuncisus. Excipitur tamen à
prædictis tēpus quo populus erat in deserto: tūc enim excusabantur prætermittentes præceptum
circuncisionis: tūc quia nesciebant quādo mouēda erāt castratū quia (vt Damasc. dicit) nō erat ne-
cessē aliquod distinctionis signū habere: quia seorsum ab aliis populis habitabant. D. tamen Aug.
dicit quod inobediētiā incurrebāt, qui ex contēptu prætermittebāt. vnde videtur quod nulli in-
circuncisi mortui sunt in deserto: Quia (vt dicitur in Psal.) Nō erat in tribubus eorū infirmus: sed
illi soli vidētur esse mortui in deserto, qui fuerāt circuncisi in Aegypto. Si tamē aliqui in circuncisi
mortui sunt, eadē est ratio de eis, sicut de his qui ante octauū diē moriebantur, in quibus peccatum
originale expiabatur per alia sacrificia, sicut ante circuncisionē datā. ¶ Circuncisio autē solis mascu-
lis & nō mulieribus data fuit. vnde apparet imperfectio illius sacramenti. Ratio autem assignatur
duplex. Prima eo q̄ originale peccatū descendit à patre in filios, quātū ad culpā & reatū, & quan-
tum ad pœnalitates descendit à fœmina: quia pater est efficiēs in generatione, & mater materiā mi-
nistrat. Et quāuis trāsgressio à fœmina incepta: tamē trāsfusionis originalis peccati causa non
fuit fœmina, sed vir: Quia si vir non peccasset, peccatū originale transfusum nō fuisset. Ideo dicit
Apost. Per vnū hominē peccatū introiuit in mundū. Secūda ratio, quia sacramētū circuncisionis
erat signū distinctiui populi fidelis ab infidelibus: sed distinctio populi principaliter est ex parte viro-
rum, quia mulieres eis subiectæ sunt: & ideo etiā inter Iudæos nō cōputatur genealogia: ex parte
mulierū, sed ex parte virorū. Circuncisio administrata ab his qui erāt in peccato mortali, habebat
virtutē & efficiaciā ex opere operato: nō per virtutē inherētē, sed solū per virtutē assistentē ex pa-
tē diuino: & valebat paruulis ad peccatū originalis deletionē, sicut baptismus ex eo tempore quo
fuit institutus: vt D. Aug. dicit. Quāuis lata sit differētia inter circuncisionē & baptismū, quia ba-
ptismus per virtutē inherētē intrinsecaliter operatur: Circuncisio verò non. Secūdo, quia ba-
ptismus imprimit characterē in anima, circuncisio verò in corpore tantū. Tertio, quia licet in cir-
cuncisione daretur gratia, nō solum quātū ad remissionē peccati, sed etiā quō ad hoc vt faceret
circuncisum dignū vita æterna, & quātū ad redemptionē concupiscentiæ, & ad impletionē manda-

zorum legis: cum minima gratia possit resistere cuilibet concupiscentiæ, & vitare quodlibet peccatum mortale, quod committitur in transgressione mandatorum legis. Minima enim charitas plus potest, quam cupiditas: tamen in circumcissione non cõferebatur tanta gratia, sicut in baptismo, in quo (vt dictum est) copiosè & abundanter confertur. Quartò, quia per circumcissionem non fiebat apertio regni cœlestis, sicut per baptismum post passionem Christi. Quintò, quia adulti quando baptizantur, habet remissionem, nõ solum peccati originalis & aliorum à actualium, sed etiam totius reatus pœnæ. Per circumcissionem verò non remittebatur reatus actualium delictorum. Præterea baptismus habebat efficaciam ante & post passionem: Circuncisio autè post passionem Christi nullam habuit efficaciam. Sacramenta antiquæ legis in morte Christi euauerunt & mortua sunt: licet aliquo tẽpore possent obseruari, nõ ponèdo tamè spem in eis, vt synagoga sepeliretur cum honore.

Ver. 14. DE BAPTISMO IOANNIS.

Jo. 4. dist. 2. §. 2.

Joan. 1.

Mat. 11.

Joan. 3.

Cur Christus baptizari voluit.

In lib. de nat. boni.

Joan. 13.

Baptismus D. Ioannis Baptiste habebat pro materia aqua, iuxta illud Mar. 1. Baptizo vos aqua, & pro forma, hæc verba, Ego te baptizo in nomine Christi venturi & baptizaturi in Spiritu sancto. Quæ elici potest ex verbis eius, dũ ait: Veniet fortior me post me: & ego baptizo vos aqua, ille autè baptizabit vos in spiritu sancto. & D. Pau. Act. 19. expressit formam, dicens: Ioannes baptizauit baptismum pœnitentiæ populũ, dicens in eũ qui venturus esset post eũ, vt crederent. Talis baptismus erat sacramentum, cum esset signum sensibile sacræ rei & mysterij Christi, & præparatio quadam, & initiatio sacramentorum gratiæ, & sic erat sacramentum mediũ inter sacramenta legis Moysi & Christi: Quia in D. Ioan. Baptista incœpit quodam modo tẽpus gratiæ, & noua lex, iuxta illud, Lex & prophetæ usque ad Ioannem: non quòd ab ipso Ioanne esset gratia, aut lex, aut quòd eius baptismus conferret gratiã ex opere operato: quia solum in aqua, & non in spiritu sancto: sed causabat gratiã dispositiuè ex opere operantis duntaxat. Talis baptismus præparatiuus, fuit à Deo institutus. Nam D. Ioan. autoritate Dei baptismum pœnitentiæ prædicauit, & executioni mandauit. vnde cum Christus quesiuisset à scribis, an Baptismus Ioannis è cœlo esset, an ex hominibus, & c. Sequitur, Omnes enim habebat Ioannẽ sicut prophetã. ¶ Et quia baptismus Ioannis erat præparatio ad baptismũ Christi: baptizati baptismo Ioannis tenebantur baptizari baptismo Christi post institutionem & publicationem. Nec sufficiebat eis relatio intètionis ad baptismum Christi, sicut videtur velle Magister Sententiarum, qui in hoc nõ tenetur, eo quòd baptismus Christi erat aliud sacramentum, & erat præceptum de illo suscipiendo. Et quia sola intentio nõ causat effectum sine sacramento, ideo non sufficit relatio. De hoc baptismo decretũ fuit in cõcilio Trident. tit. de Sacramento Baptismi. Si quis dixerit baptismũ Ioannis habuisse eandem vim cũ baptismo Christi. Anathema sit. licet autè baptismus Ioannis esset præparatio ad baptismũ Christi: non tamen cessauit omnino Christo baptizato: quia post baptismũ Christi adhuc Ioannes baptizabat. Cessauit tamen quantum ad suam dignitatem, quia ante baptismũ Christi, in quo est data virtus regeneratiua aquis, baptismus Ioannis inter ablutiones, siue purificationes, & baptismus legis Moysi, primatum & dignitatẽ habuit, eo quòd proximius & clariùs representabat baptismũ Christi: sed postquã Christus fuit baptizatus, & baptismũ instituit, fuit alius baptismus eo dignior: sicut cessat officiu legati Domino suo superueniente, quanuis aliqua exerceat. Cessauit tamen totaliter quãdo Ioannes missus fuit in carcerem: Quia mysteriũ illud soli Ioãni cõmissum est: licet eius mandato & in sui præsentia discipuli eius baptizaret. ¶ Christus autem licet nõ egeret baptismo Ioannis, voluit tamen à Ioãne baptizari, triplici ratione, quas ponit gl'of. Marc. 3. Prima, vt baptismum Ioannis approbaret. Secunda, vt humilitatẽ ostenderet, vnde dixit: Sic nos oportet implere omnem iustitiã. Tertia, vt tactu suæ mundissimæ carnis aquas cõsecraret. Quartã tãgit D. Aug. vt. ostenderet quis & à quo baptizaretur: & ad exemplũ baptismi proponendũ his qui erãt futuri filij Dei per fidẽ. Sextã tãgit D. Chryl. vt. s. in baptismo miracula ostẽdens, errorem illorũ qui Ioãnẽ Christo maiorem credebãt, reprobarẽt. ¶ Difficultas est qua forma D. Ioãnes vsus sit, quãdo baptizauit Christum. Quidã dicũt quòd his verbis: Ego te baptizo, qui à te debeo baptizari, in spiritu sancto. Et licet nõ inueniatur scriptũ quòd Christus Ioannẽ baptizauerit: tamen verisimile & probabiliter dici potest à Christo Ioãnem baptizatũ fuisse: Nã Ioãnes protestatus est dicẽs: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Ad quã protestationẽ respõdit Christus: Sine modò, sic nos oportet implere omnẽ iustitiã. Ex quo videtur sequi quòd Christus in plurali numero loquens, seipsum cõprehendit, & impleturũ promissũ illã iustitiã & iustificationem, quã petebat Ioannes, & pro qua protestabatur. Et quanuis baptismus Ioannis fuerit dispositio ad baptismum Christi: non tamen sequitur quòd nunc ante baptismum Christi teneãtur fideles baptizari baptismo Ioannis: Quia adueniente veritate debet cessare figura. Licet enim omnis Christi actio nostra sit instructio, iuxta illud. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci, ita & vos faciatis. Non tamen debet sic intelligi, quòd omnia quæ fecit Christus, & nos faciamus: maximè ea quæ concernunt figuralia, quæ Christus non ad imitationem & exemplũ, sed ad impletionem legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus circumcissionem accipere, nec barbã deferre, quod Christus fecit, vt legẽ circumcissionis & Nazareorum implerẽt: & qui Christum in præmissis se imitari dicunt, verè Iudizant, & Christo iniuriã faciunt, ipso facto protestãtes Christũ legem nõ impleuisse. Nõ debemus etiam ipsum in his quæ excedunt capacitatem nostrã, velle imitari, prout ieiunare quadraginta diebus & quadraginta noctibus, absque cibo & potu: sed nostro modo & secundum capacitatem nostrã, quantum humana fragilitas permittit, conari debemus, ad eius imitationem.

§. 2. DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

Confirmatio in sacris liceris duplex inuenitur: Prima dicitur interior, qua cõfirmatur & consolidatur ad credendũ in Deum, & ipsum amãdum: & talis fit per Eucharistiam, quæ habet effectum panis, de quo Psal. Et panis cor hominis confirmet. de hac in præsentia non intendimus loqui. Alia est Confirmatio exterior: Et est quædam roboratio ad constanter & intrepidè exterius confitendum ea quæ sunt fidei, coram persecutoribus, & non obstantibus tormẽtus, & hæc fit per sacramentum cõfirmationis, quod ordinatur ad quoddam spirituale augmentum in spiritualibus, secundũ perfectã ætatẽ. de hac Psal. Ego confirmaui columnas (hoc est Apostolos) eius. Cõfirmationem hanc esse vnũ verum ex septem sacramẽtis Ecclesiæ, cõstat ex his quæ dicta sunt supra, cum de numero sacramentorum ageretur, & per ea quæ habentur in c. de his, de consecrat. dist. 4. vnde in Concil. Trident. tit. de confirmat. can. 1. dicitur: Si quis dixerit confirmationem baptismorum otiosã ceremoniam esse, & non potius verum ac proprium sacramentum, Anathema sit. Fuit autem à Christo (sicut & cætera sacramenta) institutum, vt dictũ est. ¶ Et quãuis nõ instituerit hoc sacramentũ, ipsum exhibendo: tamè bene promittẽdo, secundũ illud: Si nõ abiero, paraclætus nõ veniet ad vos. Si autè abiero, mitãt eũ ad vos. Et hoc ideo, quia in hoc sacramento datur spiritus sancti plenitudo, quæ nõ erat dàda ante Christi resurrectionẽ & ascensionẽ, secundum illud: Si nõ abiero, paraclætus nõ veniet ad vos. & Ioan. 7. dicitur, Nõdũ erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Propter hæc rationẽ sacramentum hoc nõ habet aliquod respõdens in veteri Testamẽto: Quia nihil ad perfectum adducit lex: quãuis etiã dici possit quòd huic sacramento respõderet lex Moysi data quinquagesimo die in mõte Sina. Et quia cõfirmatio est sacramentum plenitudinis gratiæ, fideles qui hoc sacramentũ recipiunt, cõfirmantur Christo, in quãtum ipse ab infãti suæ cõceptionis fuit plenus gratiæ & veritatis: quæ plenitudo declarata est in baptismo, quãdo Spiritus sanctus descendit corporalĩ specie sicut colũba in ipsum. vnde Luc. 3. dicitur, Iesus plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane. Hoc sacramentum Christus nõ accepit: quia nõ conueniebat dignitati eius, vt ipse qui est sacramentorum author, à sacramento plenitudinem acciperet.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

Materia sacramenti cõfirmationis est oleum sanctũ chrisma. Chrisma, secundum Raban. in lib. de naturis rerum, cõponitur ex purissimo oleo oliuarum, & balsamo, per cõsecrationem pontificis. Ideo oleum oliuarum per se, neque balsamum per se, nisi sint simul mixta & cõsecrata, nõ possunt esse materia huius sacramenti: sed chrisma cõsecratũ. Gratia enim Spiritus sancti (cuius plenitudo datur in hoc sacramento) significatur per oleum. Vnde Christus dicitur esse vnctus oleo letitię præ participibus suis, & ideo oleum cõpetit materia huius sacramenti. Admiscetur autem balsamum, propter fragrantiam odoris, quæ redundat ad alios: sicut homo qui in pueritia si bi ipsi viuit, & cum venerit ad augmentum perfectæ ætatis, incipit iam cõmunicare actiones suas aliis. Sic homo fidelis qui per baptismum est regeneratus, & singulariter si bi ipsi viuit, per sacramentum cõfirmationis spiritualiter augetur, & efficitur perfectæ ætatis, vt possit iam fide publicè cõfiteri & sustinere tormẽta. ¶ Nec obstat quòd Christus miserit Spiritũ sanctũ Apostolis, absq; aliqua chrisimatis vnctione: Quia Christus ex potestate excellentiã quã habet (vt supra dictũ est) cõtulit Apostolis rẽ huius sacramenti, absq; sacramento. Nichilominus tamè aliquid cõforme huic sacramento illis exhibitum fuit in collatione Spiritus sancti: Quod enim sensibiliter Spiritus sanctus super eos descendit in specie ignis, ad eandẽ significationẽ refertur, ad quã refertur oleum: nisi quòd ignis habet vim actiuã, oleũ autẽ vim passiuã, in quãtum est materia & fomentum ignis, & hoc satis competebar. Nam per Apostolos gratia Spiritus sancti deriuanda erat ad alios, descendit etiam Spiritus sanctus super Apostolos in figura linguæ: quod ad idẽ significandũ refertur, quod significat balsamum, nisi quòd lingua est communicatiua ad alterum per locutionẽ, Balsamum verò per odorem: quia. s. postoli replebãtur Spiritu sancto, vt doctores, alij autè fideles, vt cooperatores eorum quæ pertinent ad ædificationẽ fidelũ: Similiter ad impositionem manũ Apostoli chrisimate in exhibitione huius sacramenti, quãdo huiusmodi signa visibilia nõ exhibebãtur. Dicit enim D. Diony. Est quædã perfectiua operatio, quam duces nostri (hoc est Apostoli) chrisimatis hostiam nominant. Nec obstat pariter quòd in baptismo accipitur materia simpliciter, & nõ consecrata, & quæ de facili vbique potest inueniri: Quia sacramentum baptismi est absolutã necessitatis, & nõ sacramentum confirmationis, quod conuenienter habet pro materia oleum oliuarum, eò q; proprietates, quibus significatur Spiritus sanctus, magis inueniuntur in oleo oliuarũ, quàm in quocũque alio oleo, cui (vt dictũ est) admiscetur balsamum, quòd quodammodo in corruptionem præstat. Ideo etiam in eo designãtur effectus spiritus sancti, cuius plenitudo datur. Et licet nõ vbique reperiat, potest tamen prælatorum cura de facili transferri quantum sufficit. ¶ Et quanuis hæc materia in Euãgelio instituta nõ legatur: habetur tamen ex traditione Apostoli. vt D. Dion. dicit: voluit enim Deus aliquorum sacramentorum (maximè quæ nõ sunt absolutã necessitatis) materias & formas nõ omnibus notas esse, propter irrisõnem infidelium. Quo ad cõsecrationem autem dicit Inno. papa, Presbyteris cum baptizant, chrisimate baptizatos vn gere liceat, quod ab

3. p. 72.

Psal. 103.

Psal. 4.

Confirmatio nis instituitur.

Joan. 16.

Heb. 7.

3. p. 72. ar. 2. Chrisma quid.

Psal. 44.

Cur Spiritus sanctus descen dit in forma linguæ.

A. c. Ecclesia hierar. Apostoli chris mate vtebãtur.

episcopo fuerit consecratum: nō tamen frontē ex eodem oleo signare: quod solum debetur episcopis, cum tradunt paraclerum, quod fit in sacramento confirmationis. Ad evidentiam consecrationis materia huius sacramenti sciendum est, quod cum sacramentorum sanctificatio deriuetur à Christo, materia sacramentorum quibus Christus vsus est. s. Baptismi & Eucharistia, ex cōtactu & vsu Christi aptitudinem & benedictionem accepit, ad perfectionem sacramenti: & ideo non est de necessitate illorum sacramentorum, quod materia prius benedicatur: quia sufficit benedictio Christi, & si aliqua benedictio adhibeatur, vt in baptismo Catechumenorum, qui fit in vigilia Paschæ & Pentecostes, pertinet ad solennitatem sacramenti, & non ad necessitatem eius. Sed Christus non est vsus vnctionibus per modum ministerij, nec fuit vnctus exterius, ne fieret iniuria inuisibili vnctioni, qua vnctus est præ consortibus suis: ideo tam chrisma quàm oleum sanctum infirmorum prius benedicuntur, quàm adhibeantur ad vsum huius sacramenti. Si dicatur quod Christus non est vsus sacramento baptismi vel eucharistia, cum dicatur Ioan. 4. quod non baptizabat, sed discipuli eius: nec legatur quod receperit sacramentum Eucharistia: Dicendum quod quo ad baptismum debet intelligi ordinariè & communiter: tamen probabile est quod baptizauerit D. Ioannē, vt dictum est, ac etiam D. Virginem, non ad deletionem alicuius culpæ, cum nulla culpa in ea vnquam fuerit: sed propter alios effectus sacramenti baptismi, de quibus dictum est §. præced. vers. 12. & vt etiam modum baptizandi ostenderet Apostolis. Vnde D. Aug. super illud Ioan. 13. Qui lotus est, nō indiget nisi vt pedes lauet, dicit: Intelligimus Petrum & alios discipulos fuisse baptizatos, siue baptismo Ioanis (sicut nōnulli arbitrātur) siue (quod magis credibile est) baptismo Christi: neque enim renuit ministerium baptizandi, vt haberet seruos, per quos ceteros baptizaret. De Eucharistia autē habetur, Benedixit similiter & calicē, Matth. 26. & sic vsus est ministrando: & ne tale sacramentum Apostoli trepidarent accipere, prius ipse sumpsit, quod potest trahi ex illo verbo, hoc facite. s. quod me facere videris. Vnde cantat Ecclesia, Se cibit ipse cibus.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

Forma sacramenti confirmationis qua vtitur Ecclesia, cōsistit in his verbis: Signo te signo crucis: & cōfirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt implearis spiritu sancto, & habeas vitam æternam. Amen. Et quanuis hæc forma non legatur in scripturis sanctis: tamen Ecclesia habuit ex traditione Apostolorū, vt supra dictum est de materia. Idco sufficit autoritas Ecclesiæ fundata super traditionem Apostolorum, qui seruabant in collatione sacramentorum, quæ à Christo seruanda audierant: licet in scripturis communiter propositis tradita & scripta non sint. Vnde D. Diony. in fine Ecclesiastica Hierarchia dicit, Cōsummatius inuocationes (hoc est verba quibus perficiuntur sacramenta) nō est iustum scripturas interpretantibus, neq; mysticum earum, aut in ipsis operatas à Deo virtutes, ex occulto ad commune adducere: sed nostrorum sacramentorum traditio sine pompa (hoc est occulte) eas edocet. Vnde & Apost. loquens de celebratione Eucharistia, dicit: Cætera cum veneno disponam. ¶ Fit autem eius applicatio in fronte propter duo. Primò, quia insignitur signo crucis, sicut miles signo ducis, quod debet esse euidentis & manifestum. Inter autem omnia loca corporis humani frons maximè manifesta est, quia quali nunquam obtegitur. Et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, vt in manifesto se demonstret esse Christianum. Sicut & Apostoli post acceptum Spiritum sanctum, se manifestaauerunt, qui prius in cœnaculo latebant. Secundò, quia per hoc sacramentum accipit homo robur Spiritus sancti, ad spiritualem pugnam, vt fortiter etiam inter aduersarios fidei Christi fidē confiteatur. Sed aliquis impeditur à libera Christi confessione propter duo. s. propter timorem & verecundiam: vtriusque autem horum signum manifestatur in fronte, duplici ratione. s. propter propinquitatem imaginationis, & propter hoc quod spiritus vitales à corde ad frontem ascēdunt: vnde verecundati rubescunt, timentes autem pallefcunt, vt dicitur in 4. Ethico. Et ideo in fronte signantur chrismate, vt neque propter timorem, neque propter verecundiam, nomen Christi confiteri prætermittant. Et quanuis principium fortitudinis sit in corde, signum tamen apparet in fronte. Vnde Ezech. 3. dicitur, Ecce dedi frontem tuam duriorē frontibus eorum.

Ver. 3. DE MINISTRO SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

Cum sacramentum cōfirmationis nō sit absolute necessitatis, nō oportet ad eius administrationem duplicem ministrum assignare. s. ordinarium, & qui in necessitate, sicut dictum est de baptismo. Sed assignandus est minister ordinarius, qui habeat cōfirmare ex officio: & est episcopus. Hoc primò probatur ex praxi & vsu Apostolorum, cum enim Philippus diaconus conuertisset ciuitatem Samaria, & baptizasset illos, nō est ausus eos cōfirmare. Sed cum audissent Apostoli quia receperat Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent Spiritum sanctum. Nec etiam legimus discipulos confirmasse, nisi postquam facti sunt episcopi & missi. Probatur etiā autoritate Rabani & Eusebij papæ. Qui (vt habetur in c. manus, de consecr. dist. 7.) dicit: Manus impositionis sacramentū magna veneratione tenēdum est, quod ab aliis perfici nō potest, nisi à summis sacerdotibus: neque rempore Apostolorum ab aliis quàm Apostolis legitur aut scitur peractū esse. Neque ab aliis quàm ab his qui eis succedunt, & qui eorum locū tenent, vnquam perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter presumpsum fuerit, irritum habeatur & vacuum: & inter ecclesiastica nō reputabitur sacramēta. Cuius ratio est: Quia ad illū qui est supremus in aliquo statu, pertinet disponere de illis, qui sub ipso praficiuntur populo communi. Sicut ad principem exercitus pertinet ordinare de centurionibus & decurionibus: Sed Episcopus in ordine Ecclesiastica

Psal. 44.

D. virgo ad quā fuit bap. p. 12.

Christus sacramentis Eucharistia recepit.

3. p. 72. ar. 4.

1. Cor. 11. Cur confirmatio in fronte fiat.

Act. 8.

In lib. de in. sit. cleri.

Solus episcopus est minister confirmatiois ex officio

sticæ Hierarchia est supremus: igitur, &c. Ideo in Conci. Trident. tit. de cōfirmat. can. 3. dicitur: Si quis dixerit sanctæ confirmationis ministerium ordinarium non esse solum episcopum, sed simplicem sacerdotē: Anathema sit. Nec obstat quod qui potest maius, potest & minus: sed simplex sacerdos potest consecrare & administrare sacramentum Eucharistia, quod est maius sacramentum confirmationis: igitur, & confirmare: Quia illa maxima intelligitur, quado minus includitur in maiori, vt qui potest ferre centum libras, potest ferre triginta. Secus si non includatur. Aliquis enim potest generare hominem, qui non potest generare alinū, qui est aliquid minus. ¶ Nec obstat pariter quod Greg. dicit: Peruenit ad nos, quosdam scandalizatos fuisse quod presbyteros, chrisimate tangere eos qui baptizati sunt, prohibuimus. Et nos quidem secundum veterem vsum Romanæ Ecclesiæ fecimus. Sed si omnino de hac re aliqui cōtristatur, vbi episcopi defunt, vt presbyteri baptizatos in frontibus tangere possint, concedimus. Sed illud quod pertinet ad necessitatem sacramentorum, propter vitandum scandalum, nō est immutandum etiam per summum pontificē, cum non habeat potestatem excellentiæ: igitur vel Gregor. abusus est cōcedendo, vel simplex sacerdos est minister. Quod breuiter se expediunt, concedendo primam partem consequentis: Non enim hoc egit vt papa cum cōcilio Ecclesiæ, sed vt particularis persona, & secundum quod talis errare potuit, vt dictum est c. 10. d. tamen Tho. negat consequentiam, & dicit quod papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, ex qua potest quædam, quæ sunt superiorum ordinum, committere quibusdam inferioribus, ex causa rationabilis: sicut cōferre minores ordines, quod pertinet ad episcopum: & ex hac plenitudine potestatis Gregor. papa concessit, quod simplices sacerdotes cōferrent hoc sacramentum. ¶ Ad cuius evidentiam cōsiderandum est, quod ad plenitudinem potestatis non solum pertinet disponere & ordinare ea quæ sunt iurisdictionis duntaxat, sed etiā ea quæ sunt sacramentorum, in quantum illa concernunt corpus mysticum duntaxat, & nō corpus Christi verum. Et ideo sicut potest aliquam variationem facere circa materiam matrimonij, illegitimado personas, vt in gradibus cōsanguinitatis, ita quod si post illegitimationem attentent contrahere, matrimonium est nullum, hanc autem immutationem nullus alius à papa potest. Sicut etiam papa aliquam immutationem facere potest circa ministrum sacramenti, in his duntaxat, quæ pertinet ad corpus Christi mysticum: vt sunt cōfirmatio, & quatuor minores ordines, qui ex se nō habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum, sicut habet ordines subdiaconatus, diaconatus, & presbyteratus, qui habent relationem directam & immediatam præparandi & presentandi materiam Eucharistia. Confirmatio verò & quatuor minores ordines non habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum, sed in ordine ad corpus Christi mysticum siue in ordine ad alios. Ideo ad plenitudinem potestatis papæ pertinet illa committere etiam inferioribus ministris, quàm sint episcopi. Sicut rex potest committere receptionem & cōsignationem militum non solum du cibus principibus, sed ex causa, centenariis. Neq; hoc faciendo papa mutat omnino ministerium: quia quado sacerdos simplex fit episcopus, nō recipit alium characterem: sed character eius extenditur: Et illa extēso characteris in his quæ pertinet ad corpus Christi mysticum, pertinet ad papam, & per solam cōmissionem absque cōsecratione fieri potest. ¶ Et sic resolutorie dicendum est, quod minister determinatus sacramenti confirmationis, tonsuræ, & quatuor minorum ordinum, iure diuino est episcopus, vel simplex sacerdos, ex commissione plenitudinem potestatis habentis. Et sic illa commissio erit mixta ex potestate ordinis & plenitudine potestatis iurisdictionis, quā nō habet episcopi. Et ad praxim Apostolorū dicendum, quod D. Petrus multa potuit facere quæ non fecit. Et sic noluit ibi vt plenitudine potestatis iurisdictionis.

Ver. 4. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

Sacramentum cōfirmationis habere virtutem & efficaciam cōstat ex determinatione Ecclesiæ in concil. Trident. tit. de confirmatione, can. 2. vbi dicitur: Si quis dixerit iniurios esse Spiritui sancto, qui sacramento confirmationis virtutē tribuit: Anathema sit. Primò enim imprimitur characterem: quia in omni sacramento quod non iteratur, imprimitur character, vt dictū est: Sed sacramentum confirmationis non iteratur, vt D. Greg. ait: igitur. Præterea character est quadā spiritualis potestas ad quadam sacras actiones peragendas, sed per hoc sacramentum accipit homo potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes, & ad resistendum contradicentibus & ad publicè, constanter, & intrepidè cōfitemdum: vt dictū est de Apostolis, qui primò erant inclusi in cœnaculo, postmodum egressi non verebantur, & c. Igitur in sacramento confirmationis imprimitur character. Et quanuis pugna interior spiritualis cōtra hostes omnibus cōpetat: iuxta illud, Militia est vita hominis super terram: nō tamen pugna exterior, cōtra persecutores Christianæ fidei, nomen Christi publicè cōfitemdum. Hoc enim specialiter pertinet ad cōfirmatos, qui iam perducti sunt ad virilem ætatem, secundum illud: Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei in vobis manet, & vicis malignum. Et sic character confirmationis est signum distinctiuum, nō fidelium ab infidelibus, sed spiritualiter prouectorum ab his quibus dicitur: Sicut modò geniti infantes. Aliæ enim actiones cōueniūt statim natis, & aliæ his qui perueniunt ad perfectam ætatem, hoc est confirmatis. Et cum baptismus sit ianua sacramentorū, sequitur quod character cōfirmationis præsupponit characterē baptismalē: ex quo sequitur quod non baptizati non possunt confirmari: & si attentetur, non recipiunt characterē. Et quia Christus virtutem suam nō alligauit sacramentis, ideo audientes D. Petri prædicationem, acceperunt miraculose effectum confirmationis: sicut aliquando absque sacramento baptismi quis cōsequi potest

Ad Iannarium episcopis.

Ad plenitudinem potestatis quid pertinet.

Cōfirmatio est quatuor minores commissio possunt.

3. p. 72. ar. 5.

Job 7.

1. Ioan. 3.

1. Pet. 2.

Non baptizati non possunt confirmari.

effectum baptismi, per votum & desiderium baptismi: sic per votum & desiderium confirmationis consequitur quis effectum principalem. scilicet gratiam: ad characterem autem exigitur exterior applicatio, & prius debet applicari baptismus quam confirmatio. vnde A. & 10. Nunquid aqua quis prohibere potest, ut non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Alius effectus confirmationis est gratia sacramentalis, si eam non inueniat, dummodo sit aliter dispositus per attritionem. Si vero inueniat, auget illam, & extendit ad speciales effectus, ut dictum est cum de gratia sacramentali ageretur. Vnde Melchisedes papa dicit: Spiritus sanctus in fonte baptismi plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum tribuit ad robur & gratiam, quae datur non solum ad remissionem culpae, sed ad augmentum & firmitatem iustitiae. Vnde tempore A. post baptizatis per impositionem manuum dabatur Spiritus sanctus: quae datio non est nisi per gratiam gratum facientem. ¶ Et quia ad hoc sacramentum pertinet auget gratiam, non debet dari peccatoribus, nisi per poenitentiam reparatis, vnde in Aurelianen. concilio declaratum fuit, ut ieiuni ad confirmationem veniant, & moneatur prius confessionem facere, ut mundi donum spiritus sancti valeat accipere. Et tunc hoc sacramentum habet effectum: & per virtutem characteris perficitur, sicut baptismus, & per sacramentum poenitentiae consequitur poenitens plenior remissionem peccati, quantum ad reatum. Et si quis adultus in peccato existens, cuius conscientia non habet, vel si habet, & si non perfecte contritus accedat, per virtutem huius sacramenti ex attritu fit contritus, & consequitur gratiam & remissionem peccatorum. Ex his apparet quod gratia sacramentalis huius sacramenti addit ad gratiam baptismalem tres effectus: primus est character: Secundus robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos: Tertius est deletio alicuius partis reatus peccatorum post baptismum commissorum: & ad istos effectus auget gratiam baptismalem. Et quia illi effectus sacramentales non sunt eiusdem speciei cum aliis effectibus gratiae baptismalis, ideo dicitur alia gratia sacramentalis.

Act. 2.

Confirmationis tres effectus.

3 p. q. 72. ar. 8.

Confirmatio non est absoluta necessitatis.

Rom. 10.

In homi. de Macha.

In homi. de Mil. spiritibus.

Infirmi mori- guri confir- mantur.

3 p. q. 73. ar. 1.

Eucharistia est sacramentum.

Ver. 5. DE SUSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM CONFIRMATIONIS.

OMnes adulti baptizati & aliter (ut dictum est) dispositi, sunt capaces sacramenti confirmationis. Et licet non teneatur ad eius susceptionem sub poena peccati mortalis, cum non sit sacramentum absolute necessitatis, sicut baptismus: peccarent tamen mortaliter, si ex contemptu expresso vel interpretatio omittent accipere tantum bonum. scilicet Spiritus sancti plenitudinem ad firmitatem & publicè confitendum fidem: non enim sufficit interius credere, & exterius protestari fidem: sed oportet ore confiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, a qua confessione propter verecundiam aut alias possunt impediri, ad quae tollenda confirmatio ordinatur. dicit etiam Hugo de S. Victore, quod omnino periculosum esset, aliquem ab hac vita absque confirmatione migrare. Non quia damnaretur, nisi forte propter contemptum omitteret: sed quia perfectionis detrimentum pareretur. ¶ Hoc sacramentum non solum potest dari viris adultis, sed etiam mulieribus & paruulis: vnde A. & 2. dicitur, quod Spiritus sanctus adueniens repleuit totam domum, ubi erant viri & mulieres & paruuli, ut colligi potest ex 1. c. eiusdem libri. Et quauis (ut D. Chryf. dicit) in mundanis agonibus aetatis forma generisque dignitas requiratur: & exterior agones siue duella feruis, mulieribus, senibus, ac pueris denegatur: in caelestibus tamen omni personae, aetati, sexui, indifferente facultate stadium patet. Et alibi dicit: Apud eum etiam foemineus militat sexus. Multae namque foeminae animo virili spiritualem militiam gerunt: Quaedam interioris hominis virtute viros aequauerunt in agonibus martyrij: Quaedam vero etiam viris fortiores extiterunt. Ideo etiam mulieribus hoc sacramentum conferendum est. Aetas etiam corporalis, siue sit pueritia, siue decrepita, non praedicit animam. vnde & in puerili aetate potest quis consequi perfectionem spiritualem aetatis. Ideo Sap. 4. Senectus venerabilis est diuturna, neque annorum numero computata. Hinc est quod multi in puerili aetate propter robur Spiritus sancti usque ad sanguinem fortiter pugnauerunt pro Christo. Et pueri confirmati decedentes, maiorem gloriam consequuntur, sicut & hic maiorem gratiam. Anima enim (ad quam pertinet spiritualis aetas) immortalis est. Ideo etiam morituris hoc sacramentum dandum est, non quidem propter periculum vitae praesentis, sed ut in resurrectione perfecti appareant, secundum illud Ephes. 4. Donec occurramus in virtum perfectum, in mensuram aetatis, &c. ¶ Et licet non sit necessarium aliquem adesse leuantem vel tenentem in sacramento confirmationis: est tamen conueniens. Si enim aliquis de nouo natus indiget instructore in his quae pertinent ad conseruationem vitae: ita illi qui assumuntur ad pugnandum, indigent eruditoribus, a quibus instruatur de his quae pertinent ad modum certaminis. In bellis corporalibus constituntur duces & centuriones, per quos alij gubernentur: vnde in c. si quis. 30. q. 4. Si quis vnus ex coniugibus filium vel filiam alterius lauerit, aut ad chrisma tenuerit, ambo & vir & vxor copatres existunt pariter infantis. Et quia qui erudire debet alium, oportet quod ipse sit eruditus: ideo non debet quis alium tenere in confirmatione, nisi & ipse sit confirmatus: Quia licet per baptismum factus sit membrum Ecclesiae: nondum tamen est adscriptus militiae Christianae. Et ideo episcopo, tanquam duci exercitus, per alium militiae adscriptum exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc sacramentum an renens sit masculus vel foemina: quia Colof. 3. dicitur: In Christo Iesu neq; masculus neq; foemina.

§. 3. DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

Eucharistia, secundum etymologiam vocabuli, idem sonat quod bona gratia. Et quia sub speciebus panis & vini consecratis est Christus, qui est author gratiae, & dignè se recipientibus dat bonam & optimam gratiam, sequitur quod species sacramentales panis & vini ipsum continentem, dicuntur Eucharistia, hoc est bona gratia. ¶ Eucharistiam constat esse sacramentum ex determinatione

minatione ecclesiae, ut dictum est cum de Sacramentorum numero ageretur. Vnde etiam Ecclesia in quadam collecta dicit, Praesta quaesumus, ut hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad poenam. Constat etiam ex definitione sacramenti. Sacramentum enim dicitur quod continet aliquid sacram, &c. Sed Eucharistia est huiusmodi: igitur, &c. ¶ Et quia Eucharistia continet Christum, qui est author gratiae & totius sanctitatis: alia autem sacramenta non continent ipsum, sed aliquid sacram in ordine ad aliud. scilicet virtutem ad sanctificandum: Eucharistia, est dignissimum & nobilissimum sacramentum. Eucharistia differt ab aliis sacramentis: quia Eucharistia perficitur in materia consecratione, qua facta non manet materia ut amplius dicitur. Alia vero sacramenta perficiuntur in vsu siue in applicatione materiae ad hominem sanctificandum: quae materia etiam facta applicatione manet. Ex hoc sequitur alia differentia: nam in sacramento Eucharistiae id quod est res & sacramentum, sunt species sacramentales: id autem quod est res tantum, est in suscipiente tantum, scilicet gratia. In baptismo autem vtrique est in suscipiente, scilicet character, qui est res & sacramentum simul, & gratia, quae est res tantum: & eadem ratione in aliis sacramentis. ¶ Et quauis in sacramento Eucharistiae sint diuersae materiae & diuersae formae, & sint multa materialiter: non tamen sunt plura sacramenta, sed vnum formaliter & perfectiue. Nam, ut dicitur in 5. Metaph. Vnum dicitur non solum quod est indiuisibile, vel quod est continuum, sed etiam quod est perfectum: ut cum dicitur, vna domus, & vnus homo: est autem vnum perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia, quae requiruntur ad finem eiusdem. Sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem animae, & domus integratur ex omnibus partibus, quae sunt necessariae ad habitandum. sic cum sacramentum istud ordinatur ad spiritualem refectionem, quae conformatur corporali, ad quam duo requiruntur. scilicet cibis, qui est alimentum, & potus qui est humidus, est vnum sacramentum: & ad eius integritatem duo concurrunt. scilicet spiritualis cibus, & spiritualis potus, secundum illud: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Ideo A. post. 1. Cor. 10. Vnus panis & vnum corpus multi sumus: omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ex quo patet quod Eucharistia est sacramentum Ecclesiae vnitatis. Sed sacramentum imaginem gerit eius cuius est sacramentum, ergo Eucharistia est vnum sacramentum, & non plura.

Eucharistia est vnum sacramentum.

1. Ioan. 6.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

Materia huius sacramenti ante consecrationem est panis & vinum: quia Christus accepit panem & vinum, & Melchisedech, qui suo sacrificio figurabat Christum, obtulit panem & vinum. Sic etiam Christus instituit sub speciebus panis & vini. Et conuenienter, primo quantum ad vsu sacramenti, qui est manducatio: sicut enim aqua assumitur in sacramento baptismi ad vsu spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua: ita panis & vinum ad refectionem spiritualem, quia homines communiter his corporaliter reficiuntur. Secundo ad significationem: quia hoc sacramentum est memoriae Domini passionis, in qua sanguis fuit a corpore separatus: ita seorsum panis vt sacramentum corporis, & vinum vt sacramentum sanguinis. Tertiò ad effectum, respectu totius Ecclesiae, quae constituitur ex diuersis fidelibus: sic panis conficitur ex diuersis granis: & vinum ex diuersis vuis, ut dicit Glo. super illud 1. Cor. 10. Multi vnum corpus sumus. ¶ Et quauis triticum & vinum non inueniantur in omnibus terris de facili: tamen ad omnes terras deferri potest, quantum sufficit ad vsu huius sacramenti. Et ideo propter defectum alterius non esset vnum absque alio consecrandum, quia non esset perfectum sacramentum in significatione mysterij, licet esset perfectum in ratione contenti: quia tantum continetur sub vno, sicut sub vtroque. In consecratione tamen debet mysterium complete significari & representari, quauis non in sumptione. Ideo non est necesse vt omnes accipientes hoc sacramentum sub specie panis, accipiant sub specie vini, ut infra dicitur. ¶ Panis autem, qui est materia huius sacramenti, debet esse triticus: quia Christus qui continetur in hoc sacramento, comparauit se grano frumenti, Ioan. 12. Nisi granum frumenti, &c. debet etiam esse sanus, hoc est non corruptus, quia aliquando est tanta corruptio, quod soluitur species panis: quae solutio & corruptio apparet, cum soluitur continuitas, & sapor, & color, & alia accidentia: tunc non conficitur sacramentum. Aliquando vero non est tanta corruptio, quod speciem panis soluat, sed est aliqua dispositio ad corruptionem quam declarat aliqualis immutatio saporis: & ex tali pane potest confici sacramentum. Sed peccat conficiens, propter irreuerentiam sacramenti. Et quia Amidum est ex tritico corrupto, non videtur quod possit consecrari: quauis quidam contrarium dicant. Modica tamen permixtio farinae alterius grani non soluit speciem: quia id quod est modicum, assumitur quodam modo a plurimo: & ideo poterit confici sacramentum. Si vero sit magna comixtio, puta ex a quo, seu circa: talis permixtio speciem mutat: ideo panis inde confectus non est debita materia huius sacramenti. In hordeo autem vel speltra aut farre, quod inter omnia est grano tritici simillius, aut in aliis granis, quae non possunt ex frumenti semine generari, non potest confici panis, qui sit debita materia huius sacramenti. ¶ Nec est de necessitate sacramenti, quod panis sit azymus, vel fermentatus: quia in vtroque confici potest, conueniens autem est, vt vnusquisque seruet ritum Ecclesiae suae in sacramenti celebratione. Sunt enim super hoc diuersarum Ecclesiarum consuetudines non reprobatae. Nam (vt D. Greg. in registro ait) Romana Ecclesia offert panes azymos: ideo punitus est sacerdos, qui in pane fermentato celebrare presumpserat, in c. per literas, extra de celebr. miss. Graeci tamen perficiunt in fermentato, prout verbum patris inditum est carne humana, sicut fermentum miscetur farinae. Vnde sicut peccat presbyter, in ecclesia Latinorum conficiens in pane fermentato: ita in Graecia conficiens in azymo, quasi peruersus ecclesiae suae ritum. Consuetudo tamen

3 p. q. 74. arti. 2. Mab. 26.

Panis triticus materia Eucharistiae.

Panis azymus non est de necessitate.

zamen celebrandi in pane azymo est rationabilior: Primò quidem propter institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit prima die Azymorum: quo die nihil fermentatum in domibus Iudaeorum esse debebat, vt habetur Exod. 12. Secundò, quia panis azymus est magis propriè corporis Christi significatiuus, quàm fermentatus, cum fuerit sine corruptione conceptus. Tertiò, quia hoc magis competit significationi sinceritatis fidelium, quæ requiritur ad vsum sacramenti, secundum illud, Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur in azymis sinceritatis & veritatis. Còsuetudo tamen Græcorum aliquà rationem habet, & propter significationem quæ tangit D. Grego. & in detestationem hæresis Nazæorum, qui legalia euangelio miscebant. Nec tamen sequitur quòd còficientes in azymo, intendat caremonias legis seruare, sed còformare se institutioni Christi. Et ideo non iudaizant. Alioqui & celebrantes in pane fermentato iudaizarent: quia Iudæi panes fermentatos offerebant. ¶ Sicut autem dominus comparauit se grano frumenti: sic etiam comparauit se viti, Ego sum vitis vera. Ex quo sequitur quòd sicut solus panis triticus est materia huius sacramenti: ita etiam vinum vitis est materia propria huius sacramenti, præcipuè cum Christus in vino vitis hoc sacramentum instituerit, vt habetur Luc. 22. A modo non bibam de hoc genimine vitis. Nec refert an sit album siue frigidum, aut rubeum licet quantum ad significationem huius sacramenti, conuenientius sit rubeum: standum tamen est consuetudini, vt dictum est de pane azymo. Et quemadmodum ex pane corrupto nõ potest confici hoc sacramentum: sic nec ex vino corrupto. facero, quanquam bene ex vino accepto: sicut de pane qui est in via ad corruptionem: licet peccet conficiens, vt dictum est. In agresta autem nõ potest confici: quia nondum habet speciem vini: licet bene in musto, quod vini speciem habet: Nã eius dulcedo ad stipulatur digestionem, quæ est complexio à naturali calore, vt dicitur in 4. Metaph. Non tamen debent vna integrè huic sacramento misceri: quia iam esset aliquid præter vinum. Prohibitum tamen fuit à Iulio papa, vt habetur in c. cum omne, de consecr. dist. 2. ne mustum statim expressum de vua in calice offeratur: quia hoc est indecens propter impuritatem musti: potest tamen in necessitate fieri: dicitur enim à prædicto Iulio, Si fuerit necesse, botrus in calice prematur. ¶ Aquam autem vino permiscendam scribit Alexander, dicens: In sacramentorum oblationibus quæ inter missarum solennia domino offeruntur, panis tantum & vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur, vt habetur in c. 1. de consecr. dist. 2. Primò quidem propter institutionem. Probabiliter enim creditur quòd dominus instituit in vino immixto aqua, secundum morem illius terræ. vnde & Prou. 20. Bibite vinum quod miscui vobis. Vnde in tertio concilio Carthaginensi, vt habetur in c. de sacramento. de consecr. dist. 2. dicitur: In sacramento corporis & sanguinis domini nihil amplius offeratur quàm quod ipse dominus tradidit, hoc est vinum aqua mixtum. Secundò quia hoc conuenit representationi Dominicæ passionis. Quia vtrunque ex latere eius in passione sua effluxisse legitur. Vnde D. Ioan. 19. Exiit sanguis & aqua. Tertiò, ad significationem efficacia huius sacramenti, quæ est vniõ populi Christiani ad Christum. Quartò, quia hoc competit quantum ad vltimum effectum huius sacramenti, qui est introitus ad vitam æternam. Vnde D. Aug. Reddat aqua in calice, & salit in vitam æternam. Non est tamen hæc permixtio aquæ de necessitate sacramenti: dicit enim D. Cyr. Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter nõ obseruauerit, vt, si aquam miscuerit in sacramento, potest simplicitati eius venia concedi: quod non deberet fieri, si aqua esset de necessitate sacramenti, quod est memoriale passionis Christi. Est enim naturali corpori humano vulnerato, quòd ex eo profluat sanguis: sed effusio aquæ nõ est de necessitate passionis, sed ad ostendendum effectum passionis, qui est ablutio à peccatis, & refrigerium contra ardentem concupiscentiam, voluit Deus quòd ex latere Christi exiret sanguis & aqua: ideo aqua nõ offeratur seorsum à vino, sed permixta: nõ tamen in magna quantitate. Vnde in c. perniciosus, extra de celebrat. missa. dicitur, Perniciosus in tuis partibus inoleuit abusus. Videlicet quòd in maiori quantitate aqua in sacrificio ponitur quàm vinum: cum secundum rationabilem consuetudinem Ecclesiæ generalis, plus vini quàm aquæ, in ipso sit ponendum: oportet enim conuerti aquam in vinum, & vinum in sanguinem: quæ conuersio aquæ significat populum Christo incorporari. hoc autem fieri non potest nisi adeò modicè poneretur aqua, quòd conuerteretur in vinum. Ideo tutius est semper parum aquæ vino apponere, & præcipuè si vinum sit debile: quia si tanta esset appositio aquæ, vt solueretur species vini, non posset perfici sacramentum. Nec requiritur quòd aqua sit sensibilis sensu gustus post admixtionem: sed sufficit ad sacramenti huius significationem, quòd sentiat aqua cum apponitur vino: quæ tamen nõ debet apponi in dolio: quia non sufficeret ad significationem huius sacramenti: ideo oportet aquam apponi vino circa ipsam celebrationem. ¶ Notandum tamen quòd licet de necessitate sacramenti sit certa & determinata quantitas in intentione ministrum, vt. intendat decem hostias, aut plures, siue pauciores, vel totum cumulum, si ignoret numerum, consecrare: Quia si ex centum non intendit consecrare nisi decem, quas non determinat aliquo sensuum, nihil facit. Non est tamen ex parte materiæ determinata quantitas: sic quòd vna cõsecratione tantam possit consecrare, & non maiorem: tot hostias, & non plures aut pauciores: cum non sit adeò parua vel magna quantitas, quæ non possit vna cõsecratione cõsecrari. In omnibus enim habentibus materiam ratio determinationis materiæ est in ordine ad finem: sicut materia ferræ est ferrum, vt sit apta sectioni. Finis autem huius sacramenti ad quod specialiter ordinatur, est vsum fidelium. Et ideo oportet quòd quantitas materiæ huius sacramenti determinetur per cõparationem ad vsum fidelium: nõ qui nunc occurrunt, alioqui sacerdos paucos parochianos habens,

Ioan. 15. Vinum vitis materia Eucharistia.

Cur aqua in Eucharistia sit vino permiscenda.

In li. de Sacra.

Cur aqua apponitur à latere Christi.

An in sacramento Eucharistia sit determinata quantitas materiæ.

non possit consecrare multas hostias: ideo materia huius sacramenti determinatur per cõparationem ad vsum fidelium absolute. Numerus autem fidelium est indeterminatiuus: ideo non potest dici quòd quantitas materiæ huius sacramenti sit determinata. & sic vna cõsecratione potest sacerdos tot hostias consecrare, quot sufficiant ad omnes fideles, non solum qui sunt, sed etiam qui erunt, dummodo materia sit præsens: Christus enim vna cõsecratione omnes communicauit. ¶ Ad hoc autem quòd materia sit præsens in hoc sacramento duo requiruntur: Primò quòd aliquo sensu eius præsentia à cõsecratore percipi possit. Secundò quòd sonus verborum possit illam contingere. Quia D. Aug. dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Non tamen est necesse quòd semper videatur, quia alio sensu materia percipi potest, puta tactu. Et ideo sacerdos cæcus potest consecrare. Nec sufficit visus, quia si materia esset in magna distantia, vel esset aliquid impedimentum medium, quòd sonus verborum nõ posset ad eam peruenire, & ipsam contingere, non fieret cõsecratio: imò dicitur aliqui non sufficere quòd species intentionales possint peruenire vsque ad materiam: sed requiritur quòd species naturales soni verborum causatæ ex fractione aeris, materiam contingant, ex quo sequitur quòd reclusus (licet per vitrum materiam ad extra videre possit) si tamen per rimas coniunctas non possit aer transire, nõ potest consecrare. Alij tamen dicunt sufficere quòd species intentionales soni verborum possint materiam contingere. ¶ Sed si in foro sacerdos proferret verba cõsecrationis, intendens consecrare omnes panes qui ibi sunt, requiruntur: Primò materia debita & debite approximata. Secundò forma debita & debite applicata: Tertiò minister determinatus. f. Christi, qui non intendit quòd cum tali ludibrio & stultitia fiat cõsecratio, sed pro vtilitate & necessitate Ecclesiæ: non enim est data potestas ad destructionem, sed ad ædificationem. Sed contra hoc opponitur quòd determinatum fuit de baptismo, quòd baptizans cum intentione faciendi quòd Ecclesia facit, licet irriteri baptizet, cõfert sacramentum: & tamen ibi non est inrenio illius qui instituit sacramentum baptismi. Et ad potestatem ad ædificationem, &c. responderi potest, quòd potestas ministrum Ecclesiæ ad duo ordinatur: primò quidem ad effectum proprium: secundò ad finem effectus. Secundum non tollit primum. Vnde si sacerdos intendat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta vt irrideat, vel superflitiones faciat, propter intentionem mali finis, peccat. Nihilominus tamen per potestatem sibi datam perficit sacramentum, dum tamen aliqua possit subsequi aliorum vtilitas: secus si nulla, sed solum populi scandalum, vt in casu dato, in quo non videtur intendere facere quòd Ecclesia facit.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI SVB SPECIE PANIS. ¶ Forma cõsecrationis Eucharistia sub speciebus panis, à D. Mat. 26. Marc. 14. Luc. 22. & Paul. 1. Cor. 11. asseritur esse hæc: Hoc est corpus meum. Consuetudo tamen Romanc Ecclesiæ à D. Petro Apostolo deriuata, adiunxit hanc dictionem (enim) propter continuationem ad verba præcedentia, quæ sunt, Accipite panem, benedixit, & fregit dicens: Accipite, & manducate, hoc est enim corpus meum. & sic consecrans omnia hæc coniunctione (enim) perficit sacramentum: Peccat tamen mortaliter, non seruans Ecclesiæ ritum. D. Ambr. dicit, quòd cõsecratio fit verbis & sermonibus domini Iesu. Nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo offertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, & ceteris: & verba immediate præcedentia, sunt verba Euangelistæ historici & res gestam textentis, vbi autem sacramentum conficitur, iam non suis sermonibus sacerdos vtitur, sed sermonibus Christi. ¶ Et quantum prædicta verba exterius videantur accipi ex persona sacerdotis proferentis, in cuius corpus panis nõ transsubstantiatur: intentio tamen ministrum facit, vt hæc verba intelligantur quasi ex persona Christi prolata: intentio enim ministrum sacramenti, quæ exterius videri non potest, est de necessitate sacramenti, vt dictum est. Minister autem in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum, nisi prolationem verborum, & applicationem ad materiam: ideo forma aliorum sacramentorum important vsum & actum ministrum: qui exprimitur vel per modum exercentis, vt in baptismo, confirmatione, & penitentia: vel per modum imperantis, vt in sacramento ordinis: vel per modum deprecantis, vt in sacramento extremæ vntionis: sed forma huius sacramenti importat solum cõsecrationem materiæ, quæ consistit in transsubstantiatione, siue in quadam miraculosa conuersione substantiæ, quæ à solo Deo perfici potest. Ideo non exprimitur persona ministrum, nec actus, sed solum sermo Dei, & effectus huius cõsecrationis, qui non est in fieri, cum huiusmodi conuersio nõ sit successiua, sed instantanea, & in facto esse: & ideo cõuenientius ponitur in forma siue verbis cõsecrationis hoc verbum (est) quàm (fit). Et licet sermo Dei, qui operatur in creatione rerum, operetur in hac cõsecratione, aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum solum operatus est effectus: per impertum suæ sapientiæ, & non per verba exteriora habentia vim significandi: Ideo in creatione rerum exprimitur sermo Dominicus per verbum imperatiui modi: sed in hac cõsecratione operatur effectus & sacramentaliter, hoc est secundum vim significationis. Et ideo oportet in hoc sacramento sermone significari vltimū effectum cõsecrationis per verbum substantiuum præsentis temporis. Notanda tamen est & semper memoriæ mandanda sententia D. Aug. quòd Euangelistæ recitando non semper eundem ordinem seruauerunt, quo res gestæ sunt: vnde ad intelligendum ordinem rei gestæ, sententia euangelij sic exponi potest: Accipiens Iesus panem, benedixit, dicens: Hoc est corpus meum. deinde fregit, & dedit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: licet idem possit esse sensus euangelij, verbis mutatis. ¶ Sed difficultas est, quare hæc verba, Quod pro vobis tradetur, non sunt de forma cõsecrationis

Quot hostias potest simul sacerdos consecrare.

An presentiam materia quid requiratur.

Quinque requisita ad perfectionem Eucharistia.

2. Cor. 10.

3. p. 78. ar. 12.

Forma cõsecrationis panis in li. de Sacra.

Verba cõsecrationis quomodo operantur.

In li. de cõsecr. Euang.

consecrationis panis, sicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) sunt de essentia formæ consecrationis vini, cum utraque sint verba Christi, ut Euangelistæ dicunt: & utraque designet aliquid quod tunc futurum erat. scilicet passionem. Cum igitur totum hoc sacramentum, & quantum ad corpus, & quantum ad sanguinem sit memoriale Domini passionis, iuxta illud, quotiescūq; manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis. Ergo non magis debuit in forma consecrationis sanguinis fieri mentio de passione Christi, & eius fructu, quam in forma consecrationis corporis. D. Tho. dicit, quod sanguis seorsum consecratus à corpore, expressius representat passionem Christi, quam corpus solum. Sanguis enim non separatur à corpore, saltem totus, nisi fiat magna violentia, quæ est quædam passio: corpus autem de se non importat quacūq; violentiam, quia non æquè exprimit passionem, sicut sanguis. & ideo in consecratione sanguinis Christi fit potius mentio de passione Christi & fructu ipsius, quam in consecratione corporis. Sed hæc quibusdam non videntur satisfacere, cum Christus in consecratione corporis expresserit corpus suum tradendum, scilicet ad crucifigendum, sicut in consecratione sanguinis sanguinem fundendum. Ideo pro resolutione recurrendum est ad vsum & determinationem Ecclesiæ, quæ formas consecrationis à Christo per Apostolos & eorum successores tales ut in missalibus scribuntur, accepit, ut D. Diony. ait. De his in c. cum Martha, immediate ante §. quæsumisti, extra de celebrat. missa. ¶ Notandum præterea quod (prout D. Aug. & venerabilis Beda dicunt:) Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regenerationis contulit aquis: sic quod vis illa regeneratiua pervenit non solum ad illas aquas quæ Christum tetigerunt, sed etiam ad omnes aquas ubique terrarum per omnia futura secula, quæ applicarentur hominibus cum forma baptismi & intentione baptizandi: ita etiam cum Christus dixit hoc facite, &c. voluit & ordinavit quod ex prolatione verborum consecrationis derivaretur virtus creata consecratiua instrumentalis & per modum fluxus derivata ad omnia verba futura quæ à quocūq; sacerdote supra materiam debitam prolata essent cum intentione consecrandi: sic quod habeat talè vim consecratiuam, ac si Christus præsentialiter ea proferret. Et licet Damasc. dicat quod sola virtute Spiritus sancti fit conversio panis in corpus: per hoc tamen non excluditur virtus instrumentalis, quæ est in forma huius sacramenti: sicut cum dicitur, solus faber facit cultellum, non excluditur vis martelli: sed debet intelligi principaliter. Vis autem conversiva, quæ est in verbis, sequitur significationem, quæ in prolatione ultimæ dictionis terminatur. Ideo licet sit in omnibus verbis per modum fluxus, non tamen in quolibet verbo habet effectum, sed in ultimo instanti terminatio ultimæ dictionis, in quo significatio orationis terminatur. Et ideo hæc virtus dicitur simplex, licet in ipsis verbis exterius prolatis sit compositio. ¶ Vltimum sciendum est quod hoc pronomen demonstrativum (hoc) non demonstrat panem: cum panis non sit corpus Christi: nec etiã signatum siue significatum per hoc complexum (hoc est corpus meum) cum in sacramentis hoc efficiatur quod significatur: & sic per hanc formam non fieret quod Christus esset in hoc sacramento secundum virtutem, sed sicut in signo: quod est hæreticum. Neque etiam demonstrat corpus meum pro instanti locutionis: sicut cum aliquis dicit, nunc taceo: quia secundum hoc sensus huius locutionis (hoc est corpus meum) esset, corpus meum est corpus meum, quem prædicta locutio non facit: quia hoc fuit ante prolationem verborum: sed demonstrat contentum sub his speciebus sub quibus prius erat panis, esse corpus Christi in ultimo instanti locutionis. Et ideo signanter noluit dicere Dominus, Hic panis est corpus meum: sed in generali, Hoc est corpus meum, nullo nomine apposito à parte subiecti, sed solo pronomine, quod non demonstrat accidentia, sed substantiam sub accidentibus contentam in communi, hoc est sine forma aut natura determinata.

Ver. 3. DE FORMA CONSECRATIONIS VINI.

Forma consecrationis vini est hæc: Hic est calix sanguinis mei novi & æterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc forma non inuenitur in aliquo Euangelistarum expressa: quia Euangelistæ solum intendebant texere historiam, & non tradere sacramentorum formas, quas in primitiva Ecclesia oportebat esse occultas, ut dictum est ex D. Diony. Vnde formæ sacramentorum à Christo traditæ, manifestatæ sunt per familiarem traditionem Apostolorum successoribus suis, & per eos nobis, ut dicitur in c. cum Martha, extra de celebrat. missa. vnde in antiquissimis missalibus prædicta consecrationis verba semper scripta fuerunt grandioribus characteribus, & in Ecclesia Ambrosiana (hoc est Mediolanen.) literis aureis. Nec oportet circa huiusmodi inuestigationes nimium torqueri, propter Ecclesiæ, quæ errare non potest, auctoritatem, determinationem, & vsum ab Apostolis acceptum & observatum. Præterea legimus Apostolos aliqua ab euangelistis prætermissa suppluisse, ut habetur in prædicto c. cum Martha. Et tamen hæc omnia ferè verba ex diversis scripturæ locis accipi possunt. Nam hoc quod dicitur, Hic est calix, habetur Luc. 22. & 1. Cor. 11. Mat. autem 26. Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. D. Lucas dicit, pro vobis. Quod autem additur, æterni Testamenti, & mysterium fidei, ex traditione Domini habetur, quæ ad Ecclesiam per Apostolos pervenit, secundum illud, Ego enim accipi à domino quod & tradidi vobis. Et post aliquam recitationem subdit, Cætera cum venero disponam. & non est dubium quin disposuerit sicut à Domino acceperat. ¶ Et quia circa prædicta verba consecrationis insurgere possunt difficultates: ideo ad eas enucleandas notandum est primò, quod hæc dicitio (calix) tripliciter in sacris literis accipitur: Primò pro vase in quo recipitur liquor aptus ad potandum: & hoc modo accipitur, cum dicitur: Similiter & calicem postquam cœnavit, dicens, &c. Secundo pro passione Christi.

art. 3. ad. 3.
In fine Ecclesie. sicut.

Quando verba consecrationis habent effectum. 3. p. q. 78. ar. 50

Quid demonstrat pro nobis, hoc.

3. p. q. 78. ar. 5. Forma consecrationis vini.

1. Cor. 11.

Calice quoties modo accipitur.

Christi: & sic accipitur ibi, cum dicebat, Transeat à me calix iste. & Matth. 12. cum dixit filiis Zebedæi, Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Tertio pro poculo in calice contento: & sic accipitur Matt. 9. Qui quis vobis potum dederit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, non perdet mercedem suam. Et quia panis est aliquid solidum: ideo accepit Christus panem, non in disco, sed seorsum, in sanctas ac venerabiles manus suas. Nullus autem liquor potabilis convenienter accipitur, nisi in vase: ideo Christus non accepit vinum immediate rãgenso, sicut panem, sed accepit in calice contentum. His suppositis, hic est calix sanguinis mei, potest dupliciter intelligi: vno modo secundum metonymiam, qua ponitur continens pro contento: ut sit sensus, hic (hoc est in hoc vase) contentus est sanguis meus pro instanti terminatio verborum, in quantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis: quia in ratione sanguinis importatur aliquid, quod natura horret potare: vnde Ioan. 6. cum dixisset Christus, Nisi manducaveritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis; quidam dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Ideo decess fuit hoc exprimere per vas, puta calicem huic vsui accommodatum. Alio modo potest intelligi secundum metaphoram, prout scilicet pro calice intelligitur passio Christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud, Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio. vnde & Dominus passionem suam calicem nominavit: ut sit sensus, Hic est calix sanguinis, hoc est passionis, de qua fit mentio in hac forma, & non in forma consecrationis panis, ratione iam dicta in versu, præced. Et sic resolutorie sensus huius propositionis (hic est calix sanguinis mei) est contentus sub his speciebus in ultimo instanti terminatio verborum (est sanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc est effusus. Pro intelligentia harum dictionum (novi & æterni Testamenti) reducendum est ad memoriam quod superius de Testamento dictum est: & sciendum quod sicut antiquum Testamentum in figura promittebat hereditatem æternam: ita sanguis Christi & mors eius fuit antiquis patribus solum exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandum antiquum Testamentum fuit exhibitus sanguis animalium quæ occidebantur, & eorum sanguis fundebatur: & sic morte animalium, confirmatum fuit antiquum Testamentum. Omne enim Testamentum morte confirmatur. Vnde Exod. 24. Lecto omni mandato legis Moyses omnè populum asperit sanguine, dicens: Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscum, &c. Sed quia in lege noua promittebatur clarè & sine quocūque velamine hereditas æterna statim exhibenda. vnde Matth. 4. Pœnitentiã agite, appropinquare enim regnum cælorum, & Luca 23. Hodie mecum eris in paradiso. Ideo ad confirmationem effundendus erat sanguis præfiguratus, scilicet Christi, in morte eius. Vnde Heb. 9. dicitur de Christo: Ideo novi Testamenti mediator est (scilicet Christus) ut morte intercedente promissionem accipiant qui vocati sunt, æternam hereditatis. Dicitur ergo hic sanguis novum Testamentum, quia non in figura, sed in veritate exhibetur: vnde subditur, Qui pro vobis & pro multis effundetur. Interna enim inspiratio siue gratia Spiritus sancti, quæ est lex noua, ex huius sanguinis virtute procedit: quia per passionem Christi iustificamur meritorie & effectiue, ut dictum est. Dicitur igitur hoc Testamentum novum, ratione realis exhibitionis: dicitur etiã novum, ratione veteris, quod consummavit. Dicitur autem æternum, rã ratione æternæ Dei præordinationis, quàm etiã ratione æternæ hereditatis, quæ per hoc Testamentum disponitur: ipsa etiã persona Christi, cuius sanguine Testamentum disponitur, est æterna, non habens principium, neque finem: vel dicitur æternum, hoc est perpetuum: quia nulla alia lege subsecutura reuocandum. ¶ Cauendum est diligenter, ne per hæc verba (mysterium fidei) incidamus in errorem Lutheranosorum, qui ex his verbis occasione erroris sumentes, dixerunt corpus & sanguinem Christi solum mysticè esse in hoc sacramento, & non secundum veritatem: quod est hæreticum, ut amplius infra deducetur, versu. 7. huius §. Ideo notandum & firmiter retinendum, quod mysterium hinc non ponitur ad excludendum rei veritatem, sed ad ostendendam occultationem: quia corpus & sanguis Christi occulto modo sunt in hoc sacramento: & quod ipsa passio Christi in hoc sacramento representata, fuit occultè figurata in veteri Testamento. Dicitur autè mysterium fidei, quasi fidei obiectum: quia quod sanguis Christi secundum veritatem sit in hoc sacramento, sola fide tenetur, vel referendo ad fidem passionis, quæ in hoc sacramento representatur: fuit enim sacrum secretum sub figuris veteris Testamenti latens, & absconditum, præ cognitum tamè à patribus, tanquam mysterium generalis redemptionis. Et quauis in omnibus sacramentis sit aliquid occultum, & sola fide tenendum, tamè hoc sacramentum specialiter dicitur mysterium fidei, quia totum est fidei, quod in hoc sacramento contingit, & sola fide comprehensum, in conuersione, in contento, in accidentibus, in representatione, in sumptione: nil tale est in aliis sacramentis, licet comparatio eorum ad gratiam occulta sit, & ad mysterium fidei pertinens, non tamen vt hoc sacramentum. Et quauis sacramentum Eucharistiæ sit sacramentum charitatis, vt pote figuratiuè & effectiue ipsius, vt dicit D. Chrysost. cum sit indicium ineffabilis diuinæ charitatis: quia circa passionem (cuius memoriale est) Christus exhibuit. Est etiã induciuum & allecitiuum: hoc etiam sacramento vniuntur membra capiti. Conuenientius tamen dicitur mysterium fidei, quàm charitatis: quia mysterium proprie dicitur occultum vel secretum, quod conuenit fidei, quæ non est apparentium, quasi absconditorum vel secretorum argumentum. Charitati verò non proprie conuenit mysterium, eo quod ea quæ sunt ex charitate, sunt quasi experimentaliter omnia manifesta. Vnde Ioan. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos, quia omnia quæcumque audiui à patre meo, nota feci vobis. In hoc autem quod subditur, Quod pro vobis & pro multis effundetur, &c. exprimitur vnus effectus huius sacramenti, scilicet remissio peccatorum per

Luc. 22.

Thom. 4.

cap. 15. §. 2.

Hebr. 9.

Testamentum novum cur dicitur æternum.

Cur in consecratione vini ponitur mysterium.

Hebr. 11.

effusionem, quæ tunc futura erat. Ideo dicit, effundetur. Nos etiam nunc in consecratione utimur verbo futuri temporis, licet effusio sit iam præterita: quia in hoc mysterio exprimitur, & representamus ea quæ Christus gessit in cæna: & quia tunc effusio debebat fieri: ideo utimur verbo futuri temporis, sicque nulla est fallitatis expressio. Et debent prædicta verba (pro vobis & pro multis) sic intelligi, pro vobis, scilicet Iudæis, ad quos Christus in persona Apostolorum loquebatur: & pro multis, scilicet gentibus, ex quibus multo plures erant saluandi, quam ex Iudæis. Non tamen dicit, pro omnibus: quia licet sanguis & passio Christi sufficiens satisfecerit pro infinitis mundis, si tot essent: (vnde 1. Ioã. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam totius mundi) non tamen efficaciter, quia non omnibus applicatur, propter eorum indispositionem, quia non curant se præparare. Quo ad hoc, figura habetur 4. Reg. 4. vbi dicitur oleum quod erat in lechyto, repleuisse omnia vasa applicata, quantumcunque magna: & quando non fuit vas, stetit oleum. Applicatio est facilis. Potest etiam dici, pro vobis manducantibus, & pro multis pro quibus offertur in remissionem peccatorum. Quia Eucharistia non solum est sacramentum, sed etiam sacrificium, vnde Apoc. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo: Qui pluribus vicibus legitur effusus. Primum in circumcisione: Secundum in horto apud montem Oliuarum: Tertium in flagellatione: Quarto in coronatione: Quintum in manuum & pedum perforatione: Sextum in lateris apertione, cum vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua.

Passio Christi fuit sufficiens, sed non efficaciter pro omnibus.

Sanguis Christi quoties fuit effusus.

Quid ex vi verborum significatur in sacramento.

Ver. 4. DE CONTENTIS SVB SPECIEBUS SACRAMENTI.

Advertendum quod quando Christus hoc Sacramentum instituit, & consecrauit, erat viuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborum sub specie panis non esset nisi solum corpus Christi, tamen per realem concomitantiam sub illis speciebus facta consecratione erat sanguis, qui nondum erat separatus, & anima eius, quæ etiam non erat separata, & secunda persona in diuinis, quæ suppositabat: & cum pater & Spiritus sanctus sint in filio, & filius in separabiliter in patre & Spiritu sancto: sequitur quod sub speciebus panis erat tota Trinitas, non circumscriptiue, sed propter vnionem, neque vi verborum sicut corpus, sed per concomitantiam. Et similiter sub speciebus vini consecrati, sub quibus ex vi verborum erat sanguis separabilis à corpore, reliqua verò per vnionem & concomitantiam. Si autem D. Petrus, aut alius Apost. infra triduum mortis Christi consecrasset: tunc sub specie panis non fuisset sanguis, neque anima, cum sanguis esset effusus & separatus à corpore, quod positum fuit in sepulchro, & anima descendisset ad inferos. Sed ex vi verborum fuisset ibi corpus, & per realem concomitantiam secunda persona, quæ suppositabat, & ex consequenti tota Trinitas. Quia (vt Damasc. dicit) Quod semel assumptum, nunquam dimittit. Corpus enim Christi non habebat proprium esse existentiam, sed mediante forma corporeitatis, quæ in resurrectione desinit esse, suppositabatur à verbo, sicut anima in limbo. Vnde in illo triduo filius Dei desinit esse homo, propter separationem animæ à corpore, quæ soluit vnitatem naturæ humanæ: homo enim mortuus, non est homo. Tamen filius Dei in illo triduo non desinit esse Christus: quia erat vnitus patribus naturæ humanæ, breui tempore vniendis, & sic propter illam habitudinem vnionis. Vnde Ioan. 12. Nos audiuimus ex lege quod Christus manet in æternum: quorum dictum Christus approbatur, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis est. Post resurrectionem verò cum anima fuerit reunita corpori, & sanguis inseparabiliter reassumptus: sequitur quod nunc sub speciebus panis ex vi verborum est corpus Christi, & per realem concomitantiam sanguis, anima, & tota Trinitas, sicut ante mortem: & proportionabiliter dicendum est de sanguine sub speciebus vini: nec ex præmissis sequitur quod verba consecrationis maiorem virtutem habeant quam in triduo: quia nunc alia non sunt ex vi verborum. Ex quo sequitur quod qui recipit hoc sacramentum sub specie panis solum, tantum accipit, quantum si sub vtraque specie sumeret: & sic tantum laicus, quantum sacerdos. Et ideo recipiendo sub specie panis, manducat carnem, & bibit sanguinem Christi. Et per consequens nulla sit iniuria laicis, comunicando eos sub altera tantum specie: sicut nec dando parua hostiæ, in qua tot & tanta continentur, quanta in magna, quam sacerdos sumit: qui ideo magnam & sub specie vini recipit, vt completè mysterium sacrificij Christi representet: vt habetur in c. compertimus, de consecrat. dist. 2. vbi Gelasius papa sacerdotes diuidentes huiusmodi mysterium, sacrilegos & supersticiosos appellat. Ex quantis in primitiua Ecclesia cum ille sanguis Christi feruere in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici sub vtraque specie comunicarent cum summa deuotione, reuerentia, diligentia, & cautela, quem morem adhuc seruant Græci: successu tamè temporis deferuit deuotio fidelium ita, vt qui olim quotidie comunicabant, vix persuaderi possint, vt vel semel in anno hoc sacramentum recipiant: quod plerique valde leuiter & cum minori deuotione, reuerentia, & cautela faciunt. Eam ob rem non ex ordinatione Ecclesie (quæ nullibi reperitur) sed ex interno consensu Christi & orthodoxorum præsumit inoleuit vsus, vt sub altera tantum specie laicis ministraretur, imò & sacerdotibus comunicare volentibus, nisi ipsi perscrupiant mysterium: vt cum sint infirmi, vel in die cæna Domini, aut alijs diebus, cum nulla necessitas vel incommodum (vt dictum est) immineret. Nec aduersatur hic ritus Evangelio, vt hæretici astruere nituntur: quia in Evangelio non reperitur fideles obligari ad recipiendum sub vtraque specie, sed solum ad manducandum carnem, & bibendum sanguinem, Ioan. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quod fit (vt dictum est) cum sacramentum sumitur sub specie panis duntaxat. Nec verba Christi in institutione & cæna prolata præcipiunt laicis sub vtraque specie sumere. Notentur igitur verba, & signentur mysteria.

Qui recipit Eucharistiæ sub vna specie.

De comunione primitiua Ecclesie.

3. p. quest. 30. artic. 12.

De laicorum comunione sub specie panis duntaxat.

Primo,

Primo dicit, Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Hæc verba diriguntur omnibus: similiter, Bibite ex eo omnes: quæ verba implentur, comunicando sub altera tantum specie, vt dictum est. Sed verba sequentia, scilicet, Hoc facite, & diuidite, solis Apostolis, qui per hæc verba & aliqua alia omnia ab Euangelistis (ratione iam dicta, cum de forma sacramenti confirmationis ageretur,) fiebant presbyteri. Non enim pertinet ad laicos facere, representare, & diuidere, seu ministrare alii, sed solis sacerdotibus. Vnde D. Pau. post consecrationem vini refert Christum dixisse, Hoc facite quotiescunque biberis in meam comemorationem. Non enim præcepit discipulis, qui sacerdotes representabant, vt quotidie vel semper biberent calicem: sed quotiescunque hoc facerent ex officio, facerent omnia quæ Christus fecit in cæna, & sic sub vtraque specie. Sed cum infirmi sunt, non habent bibere, cum non exercent officium. Si dicatur quod Christus ordinauit hoc sacramentum ad refectionem spirituales, quæ significatur per corporale, de cuius integritate est cibus & potus. Ideo sicut præcepit suscipi per modum cibi, sic etiam per modum potus copulatur. Ergo non satisficit præcepto eius recipiendum sub altero modo tantum. Dicendum quod de integritate refectionis corporalis est cibus & potus: eo quod vnus in alio non continetur. Videmus etiam quod bibentes aquam tempore cerariorum & racemorum non curant de potu: eo quod in illis fructibus continetur sufficiens humiditas. Et sic eorum comestio est potatio. Sic hic sub specie panis continetur sanguis, & c. Ideo qui manducat, bibit. Vnde Christus postquam præceptum dedit, subiungit, Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Et non facit mentionem de potatione: per id innuens quod qui manducat eum nunc, bibit sanguinem: & econuerso: qui bibit sanguinem in calice, manducat carnem, secus fuisset in triduo. Fundatur etiam hic ritus comunione laicæ in comunione à Christo data duobus discipulis in Emans, quibus Christus panem benedictum & consecratum porrexerat: vbi D. Aug. dicit, quod discipuli in sacramento panis cognouerunt Dominum: de calice nulla fit mentio, imò dicitur quod statim euauit ab oculis eorum. Non dederat prius calicem, cum in ordinata refectione cibus debeat præcedere: & si prius dedisset, in benedictione cognouissent, & euauisset: & de hoc Euangelista mentionem fecisset. Fundatur etiam hic ritus in comunione & vsu Apost. A. 2. vbi dicitur, quod fideles erant perseverantes in doctrina Apost. & in comunione fractionis panis, & orationibus: & nulla fit mentio de calice. Ex quo sequitur quod interdum comunicabant sub specie panis duntaxat. Multis etiam rationibus inducti orthodoxi præfules hunc ritum introduxerunt. Primum propter periculum irreuerentia & effusionis: Quia si fieret comunio sub vtraque specie, oporteret habere magna vasa vini: & atenta multitudine & indeuotione, esset periculum effusionis, & vix posset obseruari quin effunderetur. Secunda quia hoc est sacramentum comunione, in quo omnes debent conuenire. Vnde Apost. Omnes vnus corpus sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus: vbi calix accipitur pro passione Christi, quæ participatur comunicando sub specie panis. Aliqui enim tantum abhorrent à vino, vt non possint etiam eius odorem sufferre: ideo illis non conueniret: & sic non esset omnium comunio. Tertia, quia vinum facillime vbique inueniri non potest, & aliquando bella impediunt pro tanta multitudine deferri. Quarta, ad reprobandum errorem Nestorij, qui dicebat quod sub specie panis non erat sanguis, sed corpus exanguis & cadauer, & sub specie vini solus sanguis: quod cedebat in errorem & scandalum simplicium: quia inde sequebatur Christum non resurrexisse. Ideo in concilio Basiliensi. Sess. 30. & Constant. Sess. 13. corroboratur ritus & consuetudo sumendi Eucharistiam à laicis sub specie panis duntaxat, vbi iam reprobata erat: & condemnati fuerunt vel hæretici, qui huiusmodi ritum & consuetudinem impugnare pergerent, & tanquam illicitum reprobarent, ceteros suæ libertati relinquentes.

Ver. 5. DE CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPVS ET SANGVINEM.

Corpus & sanguis Christi esse in hoc sacramento sub speciebus panis & vini neque sensu percipi, neque naturali ratione deprehendi potest, sed sola fide, quæ innititur authoritati diuinæ. Quomodo autè hoc fiat, videndum est. Ad cuius euidentiã sciendum est, quod aliquis potest incipere esse in aliquo loco multipliciter. Primum per loci mutationem: & tunc desinit esse in primo loco, secundum per generationem: quæ fit ab agente naturali, cum forma educitur de potentia materia, quæ præsupponit tantam subiectam generationis. Tertium per alterationem, quæ est acquisitio formæ accidentalis, supposita substantia. Quarto per creationem, quæ naturali virtute fieri non potest, quando, scilicet aliquis nouiter creatur in loco. Quintum per operationem: & sic angeli incipiunt esse in loco, quando incipiunt in illo operari, vt dictum est cum de loco Angelorum ageretur. Sextum per transsubstantiationem, quæ fit quando vna tota substantia cõposita ex materia & forma, conuertitur in aliam, manentibus accidentibus primæ substantiæ, sub quibus (prima substantia remota) succedit alia loco illius, sub eisdem accidentibus. Talis mutatio siue cõuersio vnus substantiæ in aliam, dicitur speciali nomine transsubstantiatio. His suppositis resolutio est quod corpus Christi localiter & circumscriptiue, hoc est secundum proprias dimensiones loco respondentem, est in celo Empyreo, vbi sedet (hoc est requiescit) à dextris Dei, hoc est in potioribus bonis & nobiliori loco. Sed in hoc sacramento non est in loco circumscriptiue: quia omne locatum est in loco secundum modum quantitatis dimensionis, in quantum, scilicet cõmensuratur siue æquatur loco per suam quantitatem dimensionis. Sed corpus Christi non cõmensuratur sacramento secundum modum suæ quantitatis dimensionis, cum sit maior quantitate sacramenti: sed est in loco per modum substantiæ, siue eo modo quo substantia cõmensuratur dimensionibus: succedit enim substantiæ panis, quæ desinit ibi esse. Vnde sicut substantia panis secundum se non erat sub suis dimensionibus localiter,

3. p. quest. 75. artic. 1. Incipere esse in loco.

3. p. quest. 76. artic. 5.

sed per modū substantiæ: ita nec substantia corporis Christi. Non tamen substantia corporis Christi est subiectum illarum dimensionū, sicut erat substantia panis. Et ideo substantia panis ratione suarum dimensionum, siue secundum suas dimensiones, erat ibi localiter ex consequenti, quia comparabatur ad locum, mediantibus propriis dimensionibus. Substantia verò corporis Christi comparatur ad locum, mediantibus dimensionibus aliis: & ideo corpus Christi nullo modo est in sacramento localiter. Et sic per consecrationem non mutat locum: nec per hoc quòd est in sacramento, definit esse in cælo, in loco ubi prius erat localiter. Quod patet primò, quia omne corpus localiter motum pertransit media: quòd hęc dici non potest, cum transubstantiatio sit instantanea, & non successiua. Secundò patet, quia impossibile est vnum motum eiusdem corporis localiter terminari ad plura & diuersa loca, cum tamen in pluribus locis simul corpus Christi incipiat esse in sacramento. Incipit igitur Christus esse sub sacramento secundum specialem modū, qui est proprius huic sacramento. Et sic corpus Christi est in diuersis altaribus, nō sicut in diuersis locis, sed sicut est in sacramento, secundū illum modū essendi, quem vocant theologi sacramentalem. Non quòd intelligant corpus Christi esse ibi, sicut in signo: licet sacramentū sit in genere signi. Sed dicunt corpus Christi esse ibi realiter sub signo secundū modum substantiæ, scilicet totū in toto, & totū in qualibet parte. Quia per hoc quòd dicitur ipsum esse sub sacramento, significatur quadam habitudo eius ad sacramentū, cum succedat substantiæ panis sub eisdem accidentibus, quas nō recipit subiectiue, sicut substantia panis recipiebat per hanc habitudinē successiōis, quam habemus ex institutione Christi dicentis, Accipite & manducate: Hoc est corpus meū, quod pro vobis tradetur, dicimus esse in loco sacramentaliter. Secundum igitur hoc esse Christus facta consecratione huic sacramento adueniens, nō mouetur per se secundum locū, licet bene per accidens ad mutationem specierum sacramentaliū: & sic contraria non verificantur de eodem secundum idem, scilicet motus & quies. Cum enim aliquid est vñ subiecto, & multiplex secundum esse, nil prohibet secundum aliquid moueri, & secundum aliquid immobile permanere. Sicut corpori aliud esse est magnum, aliud album: vnde potest moueri secundum albedinē, & esse immobile secundū magnitudinē. Sic Christus manet immobilis & quietus in cælo secundum esse per se & circumscriptionē: & est mobilis per accidens ad motū sacramenti, propter prædictam habitudinē. ¶ Notandum tamen quòd cum Christus habeat esse indeficiens, non definit esse per hoc quòd sacramentum definit esse sacramentū, sed definit esse in sacramento propter definitionē specierū: quia absque Christi mutatione tollitur habitudo eius ad illas species: per quē modum Deus qui est indeficiens, definit esse in creatura, ipsa creatura deficiente & desinente. Sic igitur Christus sub hoc sacramento est, quādiu species sunt, & illis desinentibus definit esse. vnde Cyril. cōtra quosdam, qui propter illud quod dicitur de Agno Paschali, figura huius sacramenti, de quo non debeat remanere quicquam vsque ad mane, & pariter de manna: voluerunt dicere quod corpus Christi non remaneret in sacramento, si in crastinū referuaretur, ait: Infantiū quidam, dicentes mysticā benedictionem cessare a sanctificatione, si reliquie eius manserint in diem sequentē: Nō enim mutatur sacramentum corporis Christi, cum virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo sit, & omnes alie consecrationes immobiliter maneant permanentibus rebus consecratis: propter quod nō iterantur. Veritas autē licet figuræ respondeat, figura tamen non adæquatur ei. ¶ Ex præmissis apparet quòd corpus Christi non est in sacramento per creationē, cum prius fuerit, neque per generationē, cum tota substantia, scilicet materia & forma, imò & ipsum cōpositum ibi incipiat esse. In generatione autem materia præsupponitur & non incipit esse, sed est per transubstantiationem siue per cōuersionem substantiæ in corpus Christi: Non quòd aliquid de substantia panis maneat, quia tam materia quàm forma panis definit esse: Non tamē annihilantur, cum succedat corpus Christi, & manent accidentia panis, quæ se habent per modum cōtinentis: & ideo sunt sicut cortinæ circūdantes lectum, in quo rex quiescit, quæ impediunt visum cōtenti: hæc enim cōuersio substantialis importat quendam ordinē substantiarum, quarum vna cōuertitur in aliam, siue succedit alteri. ¶ Ex præmissis sequitur quòd oculus corporalis etiam glorificatus nō potest videre corpus Christi sub sacramento, eò quòd omne corpus ideo est visibile, quia accidentia sua immutant medium: Accidentia autem corporis Christi in hoc sacramento non possunt immutare mediū, cum non habeant immediatam habitudinē ad accidentia, quæ ipsum circumstant: igitur. Præterea corpus Christi in sacramento est per modum substantiæ: Substantia autem in quantum huiusmodi, nō est visibilis oculo corporali, neque subiacet alicui sensui exteriori: imò nec imaginationi, sed solum intellectui, cuius obiectum est, vt habetur in 3. de anima. Ideo à solo intellectu, qui est oculus spiritualis, percipi potest, & à diuersis intellectibus percipitur diuersimodè: Quia modus essendi, quo Christus est sub hoc sacramento, est penitus supernaturalis: ideo à solo intellectu diuino secundum se videri & intelligi potest. Ab intellectu autem angeli vel hominis beati etiā potest videri vel intelligi participatiue, secundū participatam charitatē diuini intellectus per visionem diuinæ essentiæ: ab intellectu autem hominis viatoris nō potest videri aut cognosci nisi per fidem, sicut & cetera spirituaalia. Sed nec etiam intellectus angelicus ex sua natura sufficit ad hoc intuentum, cum talis intellectus non habeat ordinē naturalem, nec speciē aliquā cōnaturalem ad illum modum essendi, & ad illā successiōnē substantiæ, nisi reueletur à Deo, qui angelis beatis reuelat per visionē verbi, nec est necesse reuelare in propria natura & per species euidentēs, licet hoc possit: Daemonibus tamen nō reuelat. Vnde sequitur quod demones non possunt videre Christū sub hoc sacramento, sed credunt ipsum

Quomodo
Christus inci-
pit esse sub sa-
cramento.

Esse sacra-
mentum
realiter in loco
quod.

Quando desi-
nat esse Chri-
stus in sacra-
mento.
Exod. 12.

Substantia pa-
nis & vini li-
cet desinant
esse, non an-
nihilantur.

Christi corpus
in sacramento
oculo corpora-
li videri non
potest.

Angeli &
beati quomo-
do vident cor-
pus Christi in
sacramento.

ipsum ibi esse, non voluntariè, sed coacti euidentia signorum, prout dicitur Iaco. 2. Demones credunt & contremiscunt. Quamuis autem non videatur ibi corpus: non tamen sunt reprehendendi fideles, qui dicunt se Deum & Christum vidisse: quia videndo signum datum siue sacramentum oculis corporalibus visione fidei, vident ibi Christum, cum credant eum ibi esse.

Ver. 6.

DE VELAMINE SACRAMENTI.

¶ Veri solet cur Christus noluit visibiliter apparere in hoc sacramento, sed sub velamine specierū: quia si videretur, peccatores haberent maiore contritionem, & deuotius susciperent. Responderetur quòd hoc noluit quadruplici ratione. Prima propter indignitatē, quo ad malos & peccatores, qui non sunt digni videre, & tamē præsumerent, & punirentur: prout viri Bethsaima fuerunt acriter puniti, & multi mortui, eò quòd præsumperant videre mensam discooperatā, hoc sacramentum figurantē, quam Deus Num. 4. præceperat cooperiri pallio hyacinthino: sic, & c. ex qua punitione boni haberent occasione tristitiæ. Secundò propter imbecillitatē visus, quantum ad cunctos: Nam excellens sensibile corruptis sensum. Oculus noctuæ non potest videre solem: Sed corpus Christi est clarius sole, & nos habemus oculos lippolos. ideo caderemus in terrā, prout Apost. in transfiguratione, & figuratiter in Exod. habetur, quòd videntes filij Israel cornutā faciem Moysi ex cōsortio domini, timuerunt propè accedere: vnde posuerunt velamen super faciem suam. Hoc argumentum profertur Apost. Tertio propter horrore, quantum ad sumentes. Non enim esset aliquis adeò animosus, qui auderet eum recipere. vnde cum Christus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnē, & biberitis meum sanguinē, & c. dixerunt aliqui: Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Legimus etiā quòd Hugoni de S. Victore apparuit Christus in specie pueri, quem cum diu contemplatus fuisset, dixit illi Christus: Manduca & recipe me. At ille sanctus orauit vt sub velamine specierū poneretur, quia non habebat animū sub tali figura recipiendi illum. Eset etiā in horrore paganorū, si carnes & cruorem occisi hominis biberemus. Quarto propter meritū fidei consecrationem: quia si ostenderet se in specie sua, non haberemus meritum fidei, adorādo ipsum: Fides enim non habet meritū, vbi humana ratio præbet experimentum. Legimus de D. Ludo. audiente missam in sacello retro maius altare chori sanctæ capellæ palatij Parisiensis, qualiter nobiles in choro audientes missam, videntes elegantissimū & pulcherrimum filium inter manus sacerdotis hostiam consecratā eleuantis: nunciauerunt regi, stimulantes vt veniret ad videndū. Respondit, Qui non credit, vadat: Ego credo, nolo perdere meritū fidei. Et ideo nunc quia non videmus & credimus, dando gloriā verbo Dei, magis meremur, iuxta illud Ioā. 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Hinc est, quòd si ex duobus audientibus missam vnus videat Christū, alius nō, & ambo in æquali deuotione & charitate adorent, ille qui non videt, magis merebitur & magis gratus est. Similitudo est de rege ambulante in habitu dissimulato, & c. ¶ Notandum tamen, quòd si aliquando apparet, prout legitur apparuisse, quòd talis apparitio dupliciter contingere potest: vno modo ex parte videntium: quia quando in sacramento miraculose apparet caro, aut sanguis, aut etiam aliquis puer, oculi videntium immutantur tali immutatione, ac si expressè viderēt exterius carnem, & c. nulla tamen mutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidē videtur cōtingere, quando ab vno sub specie carnis vel pueri videtur, ab aliis tamen videtur sub specie panis. Nec tamen hoc pertinet ad aliquam deceptionē, sicut accidit in Magorum præstigiis: cum talis species formetur in oculo, ad aliquā veritatē figurandam: ad hoc scilicet quòd manifestetur corpus Christi verè esse sub hoc sacramento: sicut etiā Christus apparuit discipulis euntibus in Emaus sub specie peregrini, & finxit se longius ire, dicit enim (vt D. Aug. ait) Cum fictio nostra refertur ad aliquā significationem, non est mendaciū, sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla mutatio fit ex parte sacramenti, manifestum est quòd non definit esse Christus sub sacramento, tali apparitione facta. Cum tamen cōtingit apparitio non per solam immutationem videntium, sed per mutationem specierū sacramenti: quòd videtur esse, quando orantibus sub tali specie apparet, & nō ad horam, sed ad longū tempus, ita permanet: & in tali casu dicendum est, quòd manentibus dimensionibus, quæ prius fuerunt miraculose, fit quædam immutatio circa alia accidentia, puta figurā, colorē, & alia huiusmodi, vt videatur caro, aut sanguis, aut puer: & hæc immutatio etiā nō est deceptio: quia fit in figurā cuiusdā veritatis, vt dictū est. Et sic patet quòd manentibus dimensionibus, quæ sunt fundamenta aliorū sensuum, remanet corpus Christi in hoc sacramento. Appetere autē tales apparitiones prouenit ex infidelitate vel curiositate: ideo absque peccato appeti nō possunt.

Ver. 7.

DE VERITATE HVIVS SACRAMENTI.

¶ Irmiter credendū est & simpliciter confitendū verum corpus Christi, & sanguinē, animam, & diuinitatem realiter esse sub sacramento, cū eisdem dimensionibus, quas habet in cælo: licet secundū eas non cōmensuretur sacramento, siue speciebus illis. Nec sunt audiendæ rationes hereticorū, nec aliorum infidelium irrisiones, nec illusiones, aut suggestiones, quas demones immittunt phantasias hominū, vt eos à fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & tāta immittunt argumenta, quæ vix magni doctores soluere possent. Ad excutiendū ergo ab intellectibus hominū omnia diaboli & hereticorū ac infidelium tela, notanda & retinenda ac perpetuò memoriæ cōmendanda sunt quatuor fundamenta, quæ habemus ex sacris literis & sanctis doctoribus ab Ecclesia approbatis desumpta. ¶ Primum fundamentū ex D. Pau. qui 2. Cor. 10. dicit, In captiuitate redigen-tes omnem intellectū in obsequium Christi, hoc est ad credendū omnibus quæ dixit Christus, & obediendum ei. ¶ Secundum fundamentū habetur Luc. 1. Non est impossibile apud Deum omne

Opusc. 98.
cap. 7. et 8.

1. Reg. 6

2. de Ani.
Marc. 9

2. Corint. 3
Hebr. 3
Ioan. 6

3. p. quæst. 76
artic. 2

Apparitio
Christi in sa-
cramento.

In lib. de q.
Euang.

lib. de Trin.

Christus vere
realiter est
in sacramento.
Rom. 6

1. Corint. 10

Genes. 1

Genes. 19

Exod. 7

Ser. 22. super
Luc. & in
lib. de Offic.

verbum. Deus potest facere omne quod intellectus potest concipere. Tertium fundamentum est ex D. Hilario, ubi dicit, quod cum Deus sit infinita potentia & aeternitas, & intellectus noster sit finitus & limitatus: sequitur quod Deus multo plura potest facere, quam intellectus noster intelligere. Ideo Iob 36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. & Roma. 11. O altitudo diuitiarum &c.

Quartum fundamentum est quod cum Christus sit Deus & veritas per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & vita: mentiri non potest. & ad Tit. 1. Qui non mentitur Deus. & Heb. 6. Impossibile est Deum metiri: Sequitur quod quicquid ipse dixit, hoc verum est. Sed Christus accepto pane dixit, Hoc est corpus meum: non dixit in signo, sed realiter: quia subiunxit, Quod pro vobis tradetur. & de sanguine, Qui pro vobis effundetur. Atqui corpus Christi verum realiter fuit traditum pro nobis, & verus sanguis eius fuit realiter effusus, & non in signo: igitur ibi est realiter verum corpus, & verus sanguis Christi. Unde Christus praedixerat, Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: & ibidem subiunxit, Et qui manducat me, & ipse viuet propter me: non dixit, propter signum meum, & 1. Cor. 10. Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panem quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? Ratione etiam potest persuaderi: Quia in aliis sacramentis sacerdos loquitur in propria persona, Ego te baptizo, Signo, Absoluo, &c. Sed in hoc sacramento non loquitur in propria persona, quia stultè loqueretur, nec posset eius locutio quocumque modo verificari: sed loquitur in persona Christi, quia refert, Qui pridie quam pateretur, &c. dicens, &c. Ideo in aliis sacramentis non est Christus in persona propria, sed assitit ex virtute data. Sed cum in hoc sacramento minister loquatur in persona Christi, sequitur quod Christus non solum assitit in virtute, sed etiam in propria persona. In signum cuius primum miraculum quod facere voluit, fuit conuersio aquae in vinum: & vltimè, conuersio panis in corpus, & vini in sanguinem: ut corresponderet vltima primis. Insuper Apost. dicit, Omnia in figura contingebat illis, & cuilibet sacramento respondet figura, & conuersio figuris sacramenta. Quid igitur in noua lege respondet manna, quod erat cibus corporalis, omne delectamentum in se habens, & omnis saporis suauitatis, & figurabat cibum spiritualem? Nihil profecto representare in noua lege poterat, nisi Christum, qui Ioa. 6. dicebat, Caro mea vere est cibus, &c. Sicut agno occiso in lege antiqua non respondebat in noua, nisi Christus occidendus: ergo nec cibo corporali, nisi Christus qui est cibus spiritualis. Sed Christus realiter occisus est: ergo est realis cibus. Praeterea vel Christus potuit transsubstantiare siue conuertere substantiam panis in verum corpus suum, vel non. Si secundum, sequeretur quod non fuisset omnipotens, cum talis transsubstantiatio non implicet contradictionem, nec in transsubstantiatione requiratur maior virtus, quam in creatione. Si primum, quaeritur quibus verbis potuisset clarius exprimere illam transsubstantiationem, quam his quae refert Euangelista dicens: Accipite panem, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. igitur patet Christum transsubstantiationem sui corporis & sanguinis fecisse. Si ergo credimus scripturae dicenti, In principio creauit Deus caelum & terram: quare non credemus Christo dicenti, Accipite & manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur? Si credimus quod Deus subito ex limo terrae Adam formauerit, & ex eius costis Euam, Gen. 1. & 2. quare, &c. Si credimus uxorem Loth conuersam in statum salis, quae est prior figura huius transsubstantiationis: quia sicut in illa non manserunt nisi dimensiones, & substantia salis successit substantiae eius: idcirco eius memoria fuit nobis à Christo commendata. Luc. 17. Memoretote uxoris Loth: quare, &c. Si credimus quod Moyses virtute Dei conuerterit virgam in colubrum, & aquas in sanguinem: quare, &c. cum non maior virtus requiratur: & Ecclesia illud attestetur, maxime in concilio Ephesino, contra Nestorium, cui autoritate pontificis praefuit Cyrillus: & in concilio Lateranen. ut habetur in c. firmiter. extra de summa trin. & fide cathol. ubi dicitur, Vna est vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificium, Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini realiter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina. Omnesque sancti doctores ab Ecclesia approbati, hoc asseueranter docuerunt, singulariter D. Clemens, Petri successor, in Epist. ad Iacobum fratrem Domini. & D. Diony. 3. c. Eccles. Hierar. & D. Ignatius in epist. ad Roma. & D. Ambr. in lib. 4. de Sacramentis, c. 5. Antequam consecraretur, panis est: ubi autem verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Et ante verba Christi, calix est: ubi autem verba Christi operata fuerint, efficitur sanguis Christi. & in eod. lib. c. 4. dicit, Tu forte dicis, Meus panis est virtus: sed panis iste ante verba sacramentorum, panis est: at ubi accesserit consecratio: de pane fit Christi caro. Haec igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est, consecratio: de pane fit Christi? Respondet post pauca, Sermo Christi hoc efficit sacramentum. Quis est sermo Christi? Is quo facta sunt omnia: iussit Deus, & factum est caelum: iussit Deus, & facta est terra: iussit Deus, & facta sunt maria. Vides ergo quam operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini, ut inceperint esse quae non erant: quantum magis operatorius est, ut sint quae erant, & in aliud commutentur? Idem D. Aug. dicit, & habetur in c. ante benedictionem, de consecr. dist. 2. Ex his patet quod Lutherus pessimè ac falsè asseuerauit, ante trecentos annos Ecclesiam transsubstantiationem ignotam fuisse. Nam hi qui citati sunt, antiquissimi fuerunt. Nec ante annum Domini millesimum circa hoc aduersarios habuit Ecclesia. Omitto miracula penè innumera in huius rei approbationem facta: inter quae vnum fuit Parisiis tempore Philippici Conquerant in Ecclesia, quae nunc dicitur de Billhetes. Nec obstat quod haeretici in oppositum adducunt, dicentes quod scriptura

1000. 6.

Sap. 16.

1. 10. §. 5.
ver. 7.

3. p. 9. 75.
art. 1. ad 1.

Consolatio pui.
sillorum.

Math. 19.

Exod. 16.

4. Reg. 6.

hoc sacramentum panem appellat, dicens 1. Cor. 10. Panem quem frangimus. & in eodem, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ad haec enim in proprio multiplex est solutio. Prima, quia cum Christus ibi realiter existens, sit panis viuus qui de caelo descendit, ut ipsemet dixit: ideo hoc sacramentum rectè panis (s. viuus) potest appellari. Non enim nominat Apost. hoc sacramentum, panem corporalem: & Christus in oratione Dominica docet nos petere panem substantialem. Secunda solutio, quia sub speciebus sacramentalibus fuit panis: videmus enim quod illud quod in aliud mutatum est, suae originis aliquando nomen retinet. Nam si tibi aliquis vinum dederit, quod iam in acetum versum est, dicit: Ecce vinum quod dedisti mihi. Sic virga Aaron in colubrum mutata, nomen virgae retinet: dicitur enim Exo. 7. quod virga Aaron deuorauit virgas magorum. & Eccl. 10. homo dicitur puluis & cinis, licet nunc sit caro. Quid superbis terra & cinis? Tertia solutio, quia oculis corporalibus videtur esse panis, licet non sit. Quarta solutio, quia omne quod manducari potest, panis dicitur. Unde manna dicitur panis. Et quia haec accidentia manducantur & reficiunt, ideo panis rectè dici possunt: non quod sit ibi panis corporalis, sed panis viuus, qui manducatus & receptus mentè reficit. Quapropter concilium Vercellense, quod fuit post annum Domini millesimum, damnauit Berengarium huius haereticis primum auctorem, & eum abiurare fecit, cuius abiuratio, & rectè fidei confessio habetur in c. Ego Berengarius. de consecra. dist. 2. quàm scripsimus supra. Et deinde concilium Constantense damnauit Ioannem Viclefz, & Ioannem Hus eius discipulum, dicentes in Eucharistia non esse identicè corpus & sanguinem Christi, aut realiter in propria praesentia corporali, sed in figura tantum. Nec obstat etiam quod ex D. 10. 6. c. cum comentario siue expositione D. Aug. inducere nituntur: dicitur enim 10. 6. quod cum Dominus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam discipuli audientes, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Quibus Christus dixit, Spiritus est qui viuificat: caro autem non prodest quicquam: quasi diceret, secundum D. Aug. Spiritualiter intelligite quae locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducatur estis: sed neque bibitur sanguinem quem suscipiunt qui me crucifigunt. Sacramentum autem quod vobis commendauit, spiritualiter intellectum viuificabit vos: caro autem non prodest quicquam. Vt quid paras dentem aut ventrem? Crede, & manduca. Et idem Aug. in epist. ad Adamantinum dicit, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum signum daret. Ad haec responderet D. Tho. quod cum D. Aug. dixit, Non hoc corpus quod videtis manducatur estis, non intendit excludere veritatem corporis Christi, sed modum manducandi: quia non erat manducandum visibiliter, in ea scilicet specie, qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subditur, Sacramentum quod vobis commendauit, spiritualiter intellectum viuificat, non intendit dicere quod Christus sit in hoc sacramento solum secundum mysticam significationem: sed spiritualiter dicit, hoc est inuisibiliter & impossibiliter per virtutem Spiritus sancti. Unde super Ioan. exponens illud, Caro non prodest quicquam, dicit: Quomodo illi intellexerunt manducandum, quomodo scilicet in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimum: Nam si caro nihil prodest, verbum caro non fieret, ut habitaret in nobis. Et ad id quod dicit ad Adaman. dicendum quod in cena Christus dedit signum & corpus suum: Signum est quod sensu percipitur. Corpus Christi est, quod ibi contentum credimus. Alia autem quae possunt adduci, sicut illud, Me autem non semper habebitis, debet intelligi visibiliter: quia inuisibiliter in hoc sacramento se nobiscum futurum usque ad consummationem saeculi pollicitus est. Si haec agas ad populum: ad confortandum spiritus pusillorum contra illusiones & suggestiones demonum, quibusdam quaestionibus & phantasiis, quas daemon immitit, respondendum est: Primum aliquibus suggerit, Quomodo est possibile quod Christus qui erat tam magnus, sit in tam paruo loco? Responsum est quod est ibi per modum substantiae, & non modo quantitatis, hoc est non vititur quantitate sua in hoc sacramento. Sicut eadem anima est in paruulo existente in vtero & extra vterum, & quando est magnus vir, & in senectute: Sic Christus in parua & magna hostia. & quod possit dari aliquod quantum quod non vitatur sua quantitate, apparet ex illo quod dixit Christus: Facilius est camelum transire per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum caelorum: si non esset possibile, non diceret facilius: sed impossibile est quod camelus, si vitatur quantitate sua, transeat: ergo potest esse quantus, & non uti quantitate sua, virtute diuina: Figura habetur 4. Reg. 4. de muliere quae ex paruo lechyto olei repleuit magna vasa. & alia figura de Manna, quod debebat accipi mensuram Gomor, aliqui colligebant plus, aliqui minus: sed nec qui plus collegerat, plus habuit: Nec qui minus parauerat, reperit minus. Sic Christus tantus est in parua, quantus in magna hostia, & in qualibet etiam minima particula: Unde Ecclesia cantat, Fracto demum sacramento, ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Habetur etiam de Helisaeo quando incubuit super puerum, quod non vitatur sua quantitate in ordine ad locum, siue ad loci occupationem: quia quantum ad distinctionem partium vitatur suis dimensionibus: Sicut enim in caelo pes non est caput, sic nec in hoc sacramento. Ex quo sequitur quod quantitati continuè duo conueniunt, scilicet distinguere partes ab inuicem, & hoc est illi essentialè, & separari non potest: aliud est occupare locum & comensurari loco, & hoc est ei proprium, quod virtute diuina separari potest, ut dictum est de camelo. Si haec similitudines non sufficiant, recurre ad quatuor fundamenta praedicta. Secundum aliquibus suggerit, Quomodo est possibile, quod Christus sit ante oculos, & non videamus eum? Figura est de Helisaeo, qui rogauit Dominum ut apperiret oculos pueri, qui non videbat exercitum bellatorum qui erat pro eis. Christus etiam

reddidit se inuisibilem, Luc. 4. Transiit enim per medium illorum ibat, & 24. Euanit ab oculis eorum. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Alii suggerit, Quomodo potest esse in tot locis, cum non sit nisi vnus Christus? Dicitur est quod non est localiter nisi in celo: in sacramento autem non est localiter, sed per modum substantiæ, & per habitudinem successione. Similitudo datur communiter de voce prædicatoris, quæ cum non sit nisi vna in aere, est æqualis in auribus singularum. Magis propria tamen similitudo est de cella circumdata speculis: Si vnus homo sit in medio, imago eius apparet in quolibet speculo. Si hoc facit natura, à fortiori Deus. Si hæc similitudines non sufficiant, recurre, &c. Alii suggerit, Quomodo est possibile quod Christus ita citò sit in hostia, cum sit magna distantia? Ratio naturalis est, quia virtus eius est infinita, & quia illa mutatio non est localis, sed instantanea. Similitudo naturalis est de sole, qui illuminat in instanti. Et Philosophi dicunt quod illuminatio fit in instanti, cum nulla sit repugnatio ex parte medij. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Alii suggerit, Quomodo ad fractionem hostiæ non frangitur: dicendum quia est ibi per modum substantiæ, & quantitas specierum non est subiectiue in ipso: ideo Christus non diuiditur, sed quæritas. Similitudo est de speculo, ad cuius diuisionem non diuiditur imago in eo apprensens, sed solum speculū & in qualibet parte est imago. Si hæc facit natura, à fortiori Deus. vnde cantat Ecclesia, A sumete non concisus, non cōfractus, non diuisus, integer accipitur. Nulla res sit scissura, signi tantū sit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta, quod non est impossibile apud Deū omne verbum, & quod Deus qui est infinita virtutis & actiuitatis, plura potest facere, quàm intellectus tuus qui est finitus, intelligere: & quod Deus qui hoc dixit, & reuelauit, non potest mentiri. Ideo firmissimè absque quacūque dubitatione credendum est, & exhibendæ sunt ei gratiarum actiones de tanto beneficio. Ad hoc hortatur mater Ecclesia in prosa solennitatis Corporis Christi, dicit: Lauda Sion saluatorē, lauda ducem & pastore in hymnis & canticis: Quantum potes tantum gaude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis viuus & vitalis hodie proponitur. Quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides, præter rerum ordinem. Amplior persecutio ad populum fieri poterit, tractando dignitatem & effectus huius sacramenti, quæ scribuntur infra eo. §. ver. 18.

Ver. 8. DE ADORATIONE CHRISTI IN EUCHARISTIA.

Cum Deo debeat cultus patriæ, & Christus sit verus Deus, sitque sub sacramento Eucharistiæ: sequitur quod sub illo, & coram illo est adorandus patriæ. Et per consequens ministri Ecclesiæ licite hoc sacramentū eleuant in sacrificio missæ, & in tēpore tribulationis ingerunt oculis fidelium ad prouocandū eos ad deuotionē, & ad excitandum mentes eorū, vt pura mente & sincero affectu ad ipsū confugiāt. Quod etiam aliter probari potest. Primò exemplo antiquorū patrum & sanctorū Apost. qui inspirati spiritu sancto in missæ sacrificio eleuari, & oculis omnium proponi in memoriā illius benedictissimæ cœnæ, & amarissimæ passionis docuerūt & tradiderunt. Quæ traditio ab eo tempore vsque nūc fuit semper obseruata. Præterea Deus voluit templum sibi dicatum honorari, & Salomonē structuris & magnificis edificare, & vasis atque supellectilibus preciosis ornare, & ornatum Machabæorum approbauit: quanto magis ergo hoc sacramentum, vel luit honorari, cum sit templum specialissimum in quo Christus non solum per inuocationem, sed etiam per personalem præsentiam constat esse: Si imago crucifixi ex traditione Apostol. propter memoriā & representationem Christi adoratur, quanto magis hoc sacramentum, quod est memoriale omnium mirabilium eius in quo ipse verè & realiter videtur, continetur? Insuper lumen fidei ostendit, quod vbi cūque numen siue virtus dei nobis apparet, aut familiariter se ingerit, eum reueremur. Ideo reueremur & honoramus sacramenta, in quibus virtus diuina assisit, quanto magis hoc sacramentum, sub quo non solum virtus diuina, sed etiam Christi persona, imò, vt dictum est, tota trinitas realiter continetur. Explodendi ergo sunt à nobis & nullatenus audiendi hæretici: quorum aliqui, & si Christum sub sacramento esse profiteantur, tamen non sunt veriti habere pro fatuis & stultis sanctos patres, dicentes quod Deum se colere arbitantes, cum ludibrio haberent: hæc sola ratione inducti, quod non inuenitur in sacris literis talem honorem debere fieri: & quod Christus non est in Eucharistia, nisi vt manducetur, & non vt adoretur: idolatras dicentes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in sacris literis non est expressus. Quod quidem axioma & fundamentum est falsissimum, & hæreticum esse manifestè constat, eò quod secundum Apost. 1. Cor. 11. Probare nos debemus, antequàm de pane illo edamus, & ne indignè (hoc est irreuerenter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indignè, iudiciū sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc est non discernens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tam admirando sacramento exhibendus est, quāuis non inueniatur scriptum in sacris literis: cum ab Apostolis & sanctis patribus toto orbe terrarum fuerit semper obseruatum. Argumentūque à scripturis & authoritate negatiue sumptum (vt sæpe diximus) inefficax est. ¶ Et ex prædicto nanque fundamento sequeretur magos illos, qui Christū in cunabulis & illis mysticis muneribus adorauerunt, esse idolatras. Neque enim ad hoc incarnatus, & in hūc mundū natus est, vt adoraretur in mortali corpore: sed vt pateretur, & crucifigeretur, & pro peccatis nostris satisfaceret. Nec vllū verbū ex scripturis proferri potest, quod talis cultus siue honor sit ab eis exactus. Si enim propter signū stellæ in lib. Numerorum absque expressione cultū illum exhibuerūt: quid nos facere debemus, qui maius testimoniū ab Euangelistis & Apostolis accepimus ibi esse verū corpus suum: hoc certè docet omnes lumen diuini vultus signatū super nos: Nec

Apostoli

Illuminatio fit in instanti.

Matth. 2.

Apostoli ornantes vestibus afinam & pullum, licet non exigereatur, peccauerunt: imò illum honorem gratanter accepit Christus, atque eorū qui ramos præcidentes de arboribus, & vestimenta seruebant in via. Non immeritò igitur hunc cultum instituit Ecclesia, & hymnos ac cantica approbauit. vide alias rationes contra prædictum fundamentum, infra hoc §. ver. 14.

Ver. 9. DE ACCIDENTIBVS IN SACRAMENTO REMANENTIBVS.

Inter alia mirabilia quæ fiunt in hoc sacramento, vnum est, quod accidentia, quæ naturaliter sine subiecto esse non possunt, tamē virtute diuina in hoc sacramento sunt sine subiecto quo & quod, hoc est propinquo vel remoto, & maxime quantitas. Alia enim accidentia non habent subiectum quod, sed quo, scilicet quantitatē, quæ habet vim substantiæ, quantum ad substantiationē & immutationem exteriorē, non solum sensus, sed etiā quantum ad immutationē quæ est ad formā substantialem, quia talis immutatio non fit à forma substantiali immediatè, sed mediatis qualitatibus actiuis & passiuis, quæ agūt instrumentaliter virtute substantiæ. Hæc autem virtus instrumentalis seruatur in speciebus sacramentalibus, sicut prius erat in substantia: hoc autem fit virtute diuina. Ideo possunt agere ad formā substantialem instrumentaliter: per quæ modum aliquid potest agere præter & vltra speciē suā: sicut calor naturalis ad carnem & sanguinē, non virtute propria, sed virtute principalis agētis. Ex quo sequitur quod accidentia panis & vini possunt corrūpi, sicut poterant corrūpi quando erāt subiectiue in substantia panis & vini. Tūc enim poterant corrūpi dupliciter, scilicet per se & per accidens: per se quidem, per alterationē, quæ fit per contrariā qualitatem, & per augmentū & diminutionē quantitatis, nō quidem per modum augmenti & diminutionis, quæ inuenitur solum in corporibus animatis, qualia nō sunt panis & vinū, sed per additionem & diuisionem: Nā (vt dicitur 3. Metaph.) per diuisionē vna dimensio corrūpitur, & fiūt duæ: per additionē verò ex duabus fit vna. Alio modo poterāt prius corrūpi per accidēs, scilicet per corruptionē subiecti, & hoc etiā modo post consecrationem corrūpi possunt. Quia quāuis subiectum nō remaneat, remanet tamen esse & virtus, quæ habebant accidentia in subiecto. & ideo huiusmodi esse & virtus potest agere & corrūpi à cōtrario agente: sicut poterat corrūpi substantia panis & vini, quæ nō poterat corrūpi nisi præcedente alteratione. ¶ Circa tamē accidentia distincta quædā est inter vtrūque modū prædictarum corruptionū. Quia cum corpus & sanguis Christi succedant substantiæ panis & vini: si fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non suffecisset ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non desinit esse corpus aut sanguis Christi in hoc sacramento, siue fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cum modicum immutatur color, sapor, & odor panis aut vini, siue ex parte quantitatis in tales partes, in quibus possent saluari natura panis aut vini. Si verò fiat tanta immutatio, quod corrupta fuisset substantia panis aut vini, non remaneret corpus aut sanguis Christi sub hoc sacramento: sicut cū mutatur color, & sapor, & aliæ qualitates panis aut vini, quod nullo modo possent secum compati natura panis aut vini: aut ex parte quantitatis, puta si puluerizetur panis, vel vinū in tam minutas partes diuidatur, vt iam non remaneat forma panis aut vini, tunc non remanet corpus aut sanguis in hoc sacramento: nec illa corruptio est miraculosa, sed naturalis. Præsupponit tamen miraculum quod factum est in consecratione: scilicet quod illæ species sacramentales retinerent esse sine subiecto, quod prius habebat in subiecto. Sicut & cæcus miraculosè illuminatus, naturaliter videt. Et cum ad corruptionem vini sequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatione) sequitur quod ex speciebus sacramentalibus poterit aliquid generari. Non enim sic corrumpuntur, vt omnino dispareant. Et ad sensum videmus aliquid ex prædictis speciebus generari, puta cineres, si species comburatur: vel vermes, si putrescant. Hæc autē generatio non fit ex substantia corporis aut sanguinis Christi, cum sit incorruptibilis: nec quod materia panis quæ per consecrationē desierat esse, redeat, nec alia materia creetur: Sed cum in consecratione miraculosè detur quantitati dimensionē panis, quod sit primum subiectum consequentium formarum, quod est proprium materiæ: ideo ex consequenti datur ei omne illud quod ad materiam pertinet, & per consequens quod possent generari ex eis, quicquid possent generari ex materia panis aut vini, si esset. ¶ Ex præmissis infertur quod ex solis speciebus sacramentalibus quis potest nutriri, si acciperentur in tāta quantitate, in qua panis sufficeret ad nutrimentū, cum habeant vim substantiæ panis. ¶ Difficultas est an quando infunditur liquor eiusdem speciei vel alterius in vinum, fiat corruptio: & si non, vbi maneat id quod infunditur. Dicendum quod si infundatur vel permisceatur in tanta quātitate quod possit diffundi in totum vinū consecratum, totum fiet permixtū. Quod autem commixtū est ex duobus, neutrum commiscibile est, sed vtrūque transit in quoddam tertium ex his compositum. vnde sequitur quod vinum prius existens nō maneret. Si liquor esset alterius speciei, puta si aqua poneretur in magna quantitate, solueretur species vini, & illud totū esset alterius speciei. Si autē permisceretur liquor eiusdem speciei, puta vinum, remaneret quidem species, sed non remaneret idem numero vinum: quod declarat diuersitas accidentium: puta si vinū infusum esset album, & aliud rubeum, & si ex eodē dolio diuersa quantitas, tūc desineret esse sacramentum, cum fundamentū omnium sit quantitas: ideo tunc desinit ibi esse Christus. Si verò liquor admixtus esset tam paruæ quātutatis, quod non possent diffundi per totum vinum consecratum, non fieret totum vinum permixtum, sed aliqua pars eius, quæ quidem non remaneret eadem numero propter admixtionē extraneæ materiæ: Maneret tamen eadem specie, non solum si paruus liquor permixtus esset eiusdem speciei, quia gutta aquæ multo vino permixta, transit in speciem vini, vt dicitur in primo de Generatione. Manifestum

Matth. 22.

3. p. 9. 77. art. 2. 2.

Accidentia dupliciter corrūpi possunt.

Quæ immutatio specierū requiritur ad desinonem sacramenti.

Quid dicendum de infusione liquoris in vinum consecratum.

nifestum est autem ex prædictis quod corpus & sanguis Christi manent in hoc sacramento, quoniam illæ species manent eadem numero, & in singulari per pronomen demonstratiuū possunt demonstrari siue singularizari: ideo si totū vinum consecratū fuerit permixtur, erit aliuū numero, & desinet ibi esse Christus. Si verò fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, quod nō possit diffundi per totum, sed per aliquam partem specierū, desinet esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, tamen manebit sub alia. Et sic pars vini permixta erit substantialiter infra vinum in loco à nobis imperceptibili. Si dicatur quod quādo aqua admiscetur aqua benedictæ, efficitur benedicta: quia maius dignū trahit ad se minus dignū: igitur, sic in proposito dicendū cum Innocentio in c. cum Martha, extra. de celeb. miss. quod non est simile de aqua benedicta: quia illa benedictio nullam mutationem substantialem facit circa substantiam aquæ, sicut facit consecratio vini. Nec obstat quod magnum & paruū sunt duæ quantitates, & diuersificant ipsam, sicut albū & nigrum colorem: ergo quantumcūque paruū addatur, quantitas corrumpitur, & per consequens Christus desinet esse sub ea: quia licet magnum & paruū diuersificent quantitatem dimensionū in ratione mensuræ, nō tamen quantum ad eius essentiam. Et liquor appositus potest esse ad eodē paruus, quod sua paruitate impeditur ne diffundatur per totum, sed per paruas dimensiones: quæ licet sint sine subiecto, tamen substant alteri liquori, sicut & substantia, si ibi adesset.

Ver. 10. DE SACRAMENTI EUCHARISTIAE NOMINIBVS.

Altaris sacramentū pluribus nominibus nuncupatur, eodē quod plures effectus, proprietates, & representationes habeat. Et maximè tres: Vnā respectu rei præsentis, scilicet unitatē Ecclesiæ cui homines aggregantur per hoc sacramentū, & secundū hoc dicitur Synaxis Græcè, quod idem est quod cōmunitio Latine. Vnde Damasc. ait, Dicitur cōmunitio, quia per ipsam communicamus Christo. Et quia participamus de eius carne & deitate, & vinum adiunxit per ipsam, iuxta illud, Vnū corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus, sequitur, Calix benedictionis cui benedicimus, nōnne cōmunitio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nōnne cōmunitio corporis Christi est? Et (vt D. Aug. dicit) Christus ad huiusmodi unitatem & communionem significandam, materiam huius sacramenti ex his rebus elegit, quæ ad aliud quod vnū rediguntur. Ex multis enim granis panis cōficitur, & ex multis viuis vinum confluit: Sic nos quauis simus multi, efficitur tamen vnū in Christo per hoc sacramentū. Vnde & idem Aug. ait, O sacramentum pietatis! O signum unitatis! O vinculū charitatis! & Inno. 3. in c. cum Martha, de celeb. Miss. dicit, Per hoc enim quod ipse Christus suscepit de nostro (scilicet carnem) & nos accipimus ipsi de suo (scilicet in hoc sacramento) non solum carnem, sed etiā animam & diuinitatem, vt dictū est. Et tā insolubili nexu coniungimur, vt qui est vnū cum patre per ineffabilem unitatem, fiat vnū nobiscum per admirabilem vnionem: ac per hoc (scilicet sacramentum) ipso mediante, cum Patre & Spiritu sancto vnū efficitur. Pater (inquit) sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnū, sicut & nos. Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorū in me, vt & ipsi in nobis vnū sint, vt mundus credat, &c. Ideo hoc sacramentū dicitur cōmunitio siue cōmunitio, quam debemus habere, idem sapere, dicere, & velle, & omnia communicare, præcipue in necessitate, sicut Apōst. communicauit. Ideo 1. Cor. 1. Obsecro vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & nō sint in vobis schismata. & 2. Cor. 13. Idipsum sapite. & Heb. 13. Beneficentiæ & cōmunionis nolite obliuisci. Aliam significationem habet respectu futuri, in quantum scilicet hoc sacramentum est præfiguratiuum fructus Dei, quæ erit in patria. Et secundū hoc dicitur Viaticū, quia præbet nobis viam perueniendi illuc. Et secundū hoc etiam dicitur Eucharistia, quod interpretatur bona gratia: quia gratia Dei vita æterna, vel quia realiter cōtinet Christum, qui est plenitudo & author gratiæ, qui bonam imò optimā gratiam fecit, dando se nobis sub hoc sacramento. Sicut enim Christus in mundum visibiliter veniens contulit mundo gratiā, secundum illud, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: ita in hominem veniens sacramentaliter, vitam gratiæ operatur, secundū illud Io. 6. Qui manducat me, & ipse viuere propter me. Vnde dicit D. Thomas quod hoc sacramentum ex seipso habet virtutem gratiam conferendi. Nec aliquis habet gratiam ante susceptionem huius, nisi ex aliquo voto vel desiderio ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel Ecclesiæ, sicut paruuli. Vnde ex efficacia virtutis ipsius est, quod etiā ex voto ipsius aliquis gratiā consequatur, per quam spiritualiter viuificetur: Hic enim est panis viuus, qui de cælo descendit, qui solus viuificat. Vnde Christus, Amen dico vobis, nō Moyses dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dedit vobis panem de cælo verum. Panis enim verus est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. Subdit deinde, Ego sum panis viuus, qui de cælo descendit: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuere in æternum. Et qui manducat me, ipse viuere propter me. Panis quem ego dabo, caro mea est: pro mundi vita. Qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & per oppositum, Nisi manducaueritis (saltem in voto proprio vel ecclesiæ) meā carnem, &c. Non est ergo vita spiritualis ex fide, licet prærequiratur dispositiue: sed effectiue ex carne & sanguine Christi in hoc sacramento contentis. Imò & omnia alia sacramenta virtutē iustificandi & peccata remittēdi ab ista passionis oblatione recipiunt. Si dicatur quod hoc sacramentū nemo debet recipere nisi contritus & in gratia: Dicendum quod quicumque accedit ad hoc sacramentū im præparatus aut cū affectu peccati mortalis, peccat mortaliter, iuxta illud, Probet autē seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim māducat & bibit indignè, iudiciū sibi māducat & bibit.

Sed si

3. p. 9. 73. art. 4.

ib. 4.

1. Cor. 10.

Super Ioan.

Ioan. 17.

Eucharistia dicitur cōmunitio.

Viaticum.

Rom. 6.

Ioan. 13.

3. p. 9. 79. art. 1. ad 1. Nullus consequitur gratiā, nisi ex voto Eucharistia.

1. Cor. 11.

Sed si facta præparatio debita (saltem probabiliter) & adhuc est in peccato mortali: quia stat quod quis habeat probabilitatē quod sit contritus & in gratia, qui tamen nō est: quia fortè non ex toto corde. Tunc hoc sacramentū adueniēs causat gratiam & virtutes, & dat vitā. Si verò inueniat gratiam, auget eā. Ex hoc sequitur quod per hoc sacramentū remittuntur peccata mortalia, & gratia datur. Vnde in consecratione sanguinis dicitur, In remissionē peccatorū. Nōmine autē peccati intelligitur mortale. & si remittat peccatū mortale, à fortiori veniale: quod intelligendum est de præteritis. Quia si quis venialiter esset distractus in sumptione huius sacramenti, illud veniale impediret remissionē mortaliū, & per consequens collationē gratiæ. Aliqui ponūt accessum mediū ad hoc sacramentū, scilicet quod accedēs non peccat mortaliter, nec accipit gratiā. Et quādo sit argumentum ex D. Pau. quia vel comedit dignè, vel indignè: dicunt quod comedit dignè, quantum ad suam æstimationē, quæ excusat à mortali. Alij verò ponūt accessum mediū, secundum diuersos gradus intentionis, quos ponūt in conuersione siue detestatione peccatorū: & dicit quod stat aliquē probabiliter æstimare se esse contritū, qui non erit sufficienter attritus, ad hoc quod sacramentū confessionis faciat eum de attrito contritū, sed dispositionē aliquā faciat, & tandem sacramentū Eucharistiæ adueniēs perficit & facit contritū, & sic causat gratiam, & dat vitam: aliando enim aliquis habet probabile iudicium sufficientis dispositionis, qui tamen ad eodē remissē dispositus est, quod nec sacramentū penitentia nec Eucharistia sufficit propter illā remissionem & negligentiam conatus, cuius intentio requisita incerta est, & cum queritur ab eis an talis fecerit, quod in se est, vel non: respondēt ipsum fecisse quod in se est, ad vitandum peccatum indignæ sumptionis, sed non ad obtinendā gratiam. Hac distinctione bene intellecta soluntur omnia argumenta. & cum replicatur, si fecit diligentia ad quam tenebatur, indubitanter habet gratiam: respondēt quod ad maiorem diligentia tenetur ad obtinendam gratiam, quā ad euitandum peccatum. Alij ponunt accessum mediū, cum quis tenetur Eucharistiam sumere, & non habet copiam confessoris. Hic modus non tot amplectitur difficultates, & facilius soluit argumenta: quia contra præcedentes dici potest quod omne sacramentum susceptum ab attrito, facit illum contritum. De tertia representatione dicitur versu sequenti.

Ver. 11. DE SACRIFICIO MISSAE.

Sacramentum Eucharistiæ etiam dicitur Sacrificiū ratione præteriti, in quantum scilicet est representationiū dominicæ passionis, quæ fuit verum sacrificiū, & ideo in quantum per hoc sacramentum dominica passio offertur, dicitur sacrificiū. Et secundum hoc etiam dicitur Missa, nō accipiendo missam pro omnibus solēnitatibus præcedentibus aut sequētibz, quæ non sunt aspernandæ: (Nam Christum ante & post cœnam cæremonias seruasse legitur. Præcessit enim hominē aqua lauans, quæ penitentia, contritio, & satisfactio significat: benedixit, & hymnum addidit, orationēque pro se & Apōstolis ac alijs fecit, vt habetur Io. 17. & D. Pau. 1. Tim. 2. Orationes, obsecrationes, & postulationes, ac gratiarū actiones adiungere docuit, vt D. Aug. ibidem interpretatur.) Sed accipiendo Missam pro sacro mysterio, quod fit in consecratione, oblatione, & cōmunionem corporis & sanguinis Christi, sub speciebus panis & vini, ac representatione passionis eiusdē, ad saluam fideliū & remissionem peccatorū: Missa tunc dicitur sacrum mysterium, & sacrificiū, & quodammodo pignus, & instrumentū remissionis peccatorum, à D. Iacobo, fratre domini, Hierosolymitano episcopo, primò celebrata, vt habetur in ca. Iacobus, de consecr. dist. 1. Ad sciendū autem quomodo Missa est sacrificiū, notandū est ex D. Aug. 10. de Ciuitate Dei. c. 4. quod sacrificiū est cultus siue honor soli Deo exhibendus, iuxta illud Exod. 22. Sacrificans diis eradicabitur, nisi domino soli. Per sacrificiū igitur intelligunt omnes theologi & Christiani, omnem oblationē, siue omne id quod Deo offertur in recognitionē supremi dominij, siue ad impetrandā misericordiam & veniā peccatorum, & gratiam acquirendā, siue ad auerterendam iram, vltionē, atque vindictā, siue ad reddendas gratias de acceptis beneficiis, & sic peccatorum contritio dicitur sacrificiū interius, iuxta illud Psal. Sacrificate sacrificiū iustitiæ, & sperate in domino. Nec ipse offerēdi actus dicitur sacrificiū, sed id quod Deo offertur in recognitionē supremi dominij. Recognitio autem supremi dominij est duplex, scilicet interior & exterior. Recognitio interior eodē modo fiebat in antiqua lege, quo nunc fit in noua. Antiqui enim patres habebant cor contritum & humiliatū, & laudabant Deum interius, & gratias agebant, & alia opera interiora & secreta penitentia habebant, sicut nos qui sumus in lege noua. Recognitio supremi dominij exterior erat alia in lege Moyse, & alia est nunc in lege gratiæ. & sic aliud est sacrificiū exterius legis antiquæ & nouæ. In antiqua enim lege aliquādo offerebatur sacrificiū de inanimatis, vt de pane, similia. & thure: & fiebat huiusmodi sacrificiū cōmuniter in laudem & gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur oblatio simpliciter, & sine adiūcto. Est enim oblatio nomen cōmune ad omnia sacrificia. Aliquando autem fiebat sacrificiū de animatis, quæ occidebantur, & quorum sanguis effundebatur. Et hoc genus sacrificiorum vocabatur Victimæ, & fiebat triplici fine. Aliquando in expiationem & satisfactioem pro peccato, aut pro penis peccatis debitis: & vocabatur Sacrificiū expiatorium, & Hostia pro peccato. Aliquando verò fiebat ad placandum Deum; & dicebatur Holocaustum siue Victimæ holocausti, & totum cedebat in cultum Dei. Aliquando autem fiebat in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur Sacrificiū pacificum. Et cū illa omnia sacrificia ordinarentur in sacrificiū Christi, qui continetur

Distractio impedit effectum sacramenti.

De accessu medio.

X

A quo missa primo fuerit celebrata.

Contritio dicitur sacrificiū. Recognitio supremi dominij duplex.

Leui. 1. 2. 3. & 4. c.

Oblatio.

Victima.

Hostia pro peccato. Holocaustum.

continetur in hoc sacramento, tanquam ad finem, eod quod eius sacrificium & oblatio eminenter continet omnes effectus sacrificiorum prædictorum: sequitur quod in sacris literis hoc sacramentum intulatur & nominatur omnibus nominibus prædictorum sacrificiorum, ratione cõtentis. Primum enim dicitur Oblatio. Ephes. 5. Qui dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationem pro nobis Deo. & Esa. 53. Oblatus est, quia ipse voluit: & in cõmunionem, de cõsecr. dist. 2. vocatur Oblatio. Secundò dicitur Hostia siue Victimã in holocaustũ, in odorem suauissimũ Domino, quia Christus ad placandam Deum, & reconciliandũ nos, se obtulit in ara crucis: ideo dicitur Holocaustũ siue sacrificiũ reconciliatiuum, Ro. 5. Cũ inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. & Ephe. 5. Tradidit semetipsum in oblationem & hostiam, in odore suauitatis, scilicet ad placandum Deũ. Vnde cantat Ecclesia, O salutaris hostia, &c. Tertiò hoc sacramentũ dicitur Sacrificiũ expiatiuum, siue Sacrificiũ & Hostia pro peccato, eod quod expiet & mundet peccata & satisfaciãt pro pœnis peccatorũ. Vnde Apost. Si enim sanguis hircorũ aut vitulorum inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui seipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis? & Colo. 2. Donãt vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographũ decreti, & tulit ipsum de medio, affigẽs illud cruci. Chirographum decreti erat obligatio pro peccatis debita, siue reatus pœnã, quã Christus pro nobis portauit, & pro qua satisfecit, prout prophetauerat Esa. 53. Verẽ languores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit. Si enim Christus emundauit cõscientias nostras à peccatis, & satisfecit pro eis, & in hoc Altaris sacramento offeratur Deo patri; consequens est quod hoc sacramentum quod ipsum continet, & eũ tanquam in cruce repræsentat, expiet conscientias nostras, & emundet siue liberet à maculis & pœnis peccatorũ. & sic dicitur Sacrificiũ expiatiuum. Sicut enim panis habet ex se virtutẽ nutriendi, & Rhabarbarũ deerrahendi cholera: sed si panis Rhabarbaro misceatur, vtrãque habet virtutem: sic Christus, qui est verus panis, nutrit, in quantum est sacramentum, in quantum verò mixtus Rhabarbaro & amaritudini passionis, per quã dolores nostros ipse tulit, expiat peccata & pœnas peccatorũ. & sic Christus est nutrimentũ, & medicamentũ, ac holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgãdas iniquitates. ¶ Et quia hæretici inflãt nullibi in sacris literis esse expressum hoc sacramentũ esse sacrificiũ, nequẽ vt offeratur in expiationẽ, in qua nõ se obtulit Deo patri, sed solum se dedit in cibum: Ideo ex sacris literis ostendendũ est huiusmodi sacramentũ esse sacrificiũ & expiatiuum, & ad hoc à Christo institutũ. Ad cuius euentiã supponendum est quod dicit Apost. Omnia in figura contigebant illis. Ex quo fundamento in epistola ad Heb. 7. aperit ostendit sacerdotiũ antiquæ legis siue Aaronicũ (quod erat temporaneũ) figurare sacerdotiũ Christi, quod futurũ erat æternũ, prout Dauid prædixerat dicens, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eũ: Tu es sacerdos in æternũ secundum ordinem Melchisedech. Sicut igitur adueniente lumine, fugatur & euanescit vmbra: ita adueniente nouo Christi sacerdotio, secundũ ordinem & formã Melchisedech, euauit sacerdotiũ Leuiticum & Aaronicũ, & translãtũ est in nouum sacerdotiũ Christi siue Euangelicũ, quod est multò perfectius Leuitico: sicut lux est perfectior vmbra. Et quemadmodũ Heb. 7. dicitur, correspondenter se habet sacerdotium & lex. vnde Apost. dicit, Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat: Ita correspondenter se habent sacerdotiũ & sacrificiũ: quia (vt idem Apost. dicit) Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cõstituitur in his quæ sunt ad Deũ, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ergo eadem ratione ad sacerdotẽ Euangelicũ pertinet offerre sacrificiũ, quod nõ licet offerre plebi, sicut & in antiquo testamẽto. Et cũ sacerdotiũ Euangelicum sit secundũ ordinem & formã Melchisedech, & perfectius illo: Melchisedech autem obtulit panẽ & vinum: ergo ad sacerdotẽ euangelicũ pertinet offerre sacrificium sub specie panis & vini, siue panẽ & vinum de cælo verum, prout Christus fecit in cœna, & faciendũ iussit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Hanc translationẽ & sacrificij specie bene prædixit Malachias ex parte Domini pronũcians, Nõ est (inquit) mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercitũ: & munus non suscipiã de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnũ est nomen meũ in Gẽtibus, & in omni loco sacrificatur mihi, & offertur nomini meo oblatio munda. Propter certitudinẽ prophetiã loquitur Malachias in præsentis pro futuro: sicut Dauid propter eadẽ causã loquitur in præterito pro futuro, dicens, Foderũt manus meas, & pedes meos, &c. Sed quomodo Dominus per Malachiã hæc dicebat? Nõne ipse instituerat sacerdotiũ Leuiticũ? Nõne præceperat offerri oblationes & sacrificia? Nũquid promisit se suscepturũ de manibus eorum? Leuit. 4. Si peccauerit omnis turba filiorũ Israel, oblata pro peccato eius constituta hostia, seruatis certis solẽnitatibus, rogante pro eo sacerdote, propitius erit Dominus, & benedictionem suã ad sacerdotalem subsecurã promisit, Num. 6. Sic benedicetis filiis Israel, Benedicat tibi Deus, & custodiãt te, & ostẽdat Dominus faciem suã tibi, & misereatur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabũtque nomen Domini super filios Israel, & ego benedicam eis. Quomodo ergo per Malachiã Dominus ait, Non est voluntas mea in vobis, & munus non suscipiã de manu vestra? Profectò nil aliud intendit nisi quod aboleretur illud vetus sacrificium, secundũ ordinem Aaronicum, succedente illo nouo, secundũ ordinem Melchisedech. Ideo inquit, Non est mihi voluntas, scilicet perpetua, in vobis. Et rationem assignat, quia non in hoc populo Israel, sed etiã in omnibus Gẽtibus volo sacrificari nomini meo, & offerri oblationem mundã. Non potest intelligi de sacrificio contritionis aut laudis diuinæ, duplici ratione: Prima, quia illa erant cõmunia omnibus sacerdotibus, &

Heb. 9.

Eucharistiam esse sacrificiũ probatur.

1. Cor. 10.

Heb. 5.

Gen. 14.

Malach. 1.

Psal. 22.

nõ sacerdotibus, & erant etiã in antiquo testamẽto. Præterea quia, vt dicitur Esa. 64. Facti sumus omnes immũdi & iniustia nostrã quasi pannus menstruata. Oblatio ergo vna munda succedens loco omnium illarum veterum, quã inter gentes in omni loco orbis sacrificandã & offerendam prædixit Dominus, nõ est alia quã Christus ipse: qui (vt D. Perr. ait) peccatũ non fecit: qui (vt dicitur) dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationẽ & hostiã Deo in ara crucis: qui etiã hoc sacramentũ non solum in recordationem cœnæ, sed etiã passionis & oblationis siue ab iniectio cõceptionis suæ voluntariẽ acceptatã, & postmodum in ara crucis realiter exhibitã in sacrificiũ & oblationem, & expiationem peccatorũ instituit, & offerendam præcepit: vt manifestẽ ex Euangelio & traditionibus Apost. & omnium sanctorũ patrum habetur. Primum ex D. Luca 22. habemus, quod Christus hanc oblationẽ per Agnum Paschnalem figuratã, vocat Pascha, dicens: Debemus, quod Christus hanc oblationẽ per Agnum Paschnalem figuratã, vocat Pascha, dicens: Desiderio desiderauit hoc Pascha manducare vobiscũ, antequã patiar. Hoc, inquit, Pascha, non illud verum, in quo nihil dignũ erat tãto Christi desiderio: quemadmodum Tertul. aduersus Marcionem, hoc ipsum in hoc passu diligenter annotauit. Nam antẽ sapius id ipsum cum eisdem discipulis non solum semel, sed iterũ manducauerat, de eo minime ipsum locutũ fuisse planẽ indubitatũ, sed hoc Pascha nouũ: hoc (inquã) & verũ, in quo in veritate terminatã sunt vmbra antiqui testamẽti. Agnus ille typicus habebat rationẽ hostiæ: immolabatur antẽ ab vniuersa multitudine filiorum Israel, & deinde edebatur, vt habetur Exod. 12. Cũ ergo Christus cõtensus sit in hoc sacramento, in cuius forma immolatio exprimitur, sequitur quod ipsum Sacramentũ, Hostia, & Sacrificiũ dicatur. ¶ Præterea notandum est quod (vt dicunt Euangelistæ) Christus accepit panẽ, & gratias agens benedixit, & passionẽ suã tam in cõsecratione panis quã vini expressit, deinde subiunxit: hoc facite in meam cõmemorationem. Hoc pronomen (hoc) quod cũ non restrin-gatur, demonstrat omnia præcedentia: & hoc verbum (facere) importat plus quã recordari: vnde Facere est cõsecrare & immolare, siue immolationẽ & mortẽ offerre: quia Christus dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc est immolabitur. Et sic, hoc facite in memoriã passionis, & effusionis, ac immolationis meæ, cõsecratã & immolata in remissionem, hoc est in expiationem peccatorũ: Et sic non solum in recordationem cœnæ, sed etiã passionis & in expiationem peccatorũ. Hunc intellectum verborum satis ex litera manifestum, Catholica Ecclesia toto orbe terrarum diffusa prolata illa mystica cõsecrationis verba intelligit. Ideo subiunxit, Vnde & memores Domine nos serui, sed & plebs sancta eiũsdẽ Christi filij tui Domini Dei nostri, tã beatã passionis, &c. offerimus præclarã maiestati tuã, de tuis donis ac datis, hostiam purã, &c. Hic nempe apparer quo modo Ecclesia intelligat quod sibi à Domino præceptũ est, Hoc facite in meã cõmemorationem: & declarat, vt videlicet diuinã maiestati offerat illam Hostiã mundã & sanctã, quam Christus obtulit, & suo exemplo instituisse mōstrauit. Hoc modo Apost. & orthodoxi omnes vsque ad nos maximo cõsensu (vt eorũ monumenta probant) intellexerunt. Quare huic sensui adhærere debemus, etsi aliqui in oppositũ scripturas allegent, & ad memoriã reuocãdum & tenendum est fidele illud & planẽ Christianum Origenis cõsiliũ, quod in quadam Homil. super Matt. 24. his verbis inculcat, Quoties (inquit) aduersus ea quæ obseruat vniuersã Christi Ecclesia, quibus omnis orbis Christianus cõsentit & credit, canonicas scripturas aliqui proferunt, videntur dicere: Ecce in domibus est verbi veritatis: sed nos illis credere non debemus, neque exire à paterna & Ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quẽadmodum Ecclesiã tradiderunt nobis. Christus enim præmonuit, Surgent pseudochristi & pseudopropheta, & dabunt signa & prodigia, ita vt in errore inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Reducendum est pariter ad memoriã illud Apost. Miror quod sic tam citò trãserimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud euangelium, quod nõ est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium Christi. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis aliter, quã euangelizauimus: Anathema sit. Et nunc iterũ dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præterquã quod accepistis: anathema sit. Cũ igitur tot patres & vniuersale cõciliũ Ephesinũ affirmet nos offerre quotidie illam mundã & viuificatricẽ hostiam preciosi Corporis & Sanguinis redẽptoris omnium, & inuentã celebrare in Ecclesiis sacrificij veritatẽ, qui aduersus omnes inducit Apost. & alias scripturas, quid aliud dicit, quã sibi soli illuxisse verã sacræ scripturæ intelligentiã, quã nemo illorũ strasserunt? Quod ipsum quis sanẽ mentis ferre poterit? Et iam prius quã è propinquo discutiat eã de qua agitur sententia, quis, nõ statim explodet, exhibit, execrabitur vt hostem catholicæ Ecclesiæ, vt pertinacẽ hereticũ? Orig. tractãt illud Apost. ad Tit. Hereticũ hominem, &c. (vt lege-re est in epist. D. Pamphili martyris, sic hæreticum definit) Hereticus, inquit, nobis habendus est omnis qui Christo se credere profiteatur, & aliud de veritate fidei Christianæ credit, quã habeat definitio traditionis Ecclesiæ. Stat ergo firmũ fidei & ecclesiæ solum fundamentũ, Missam & Eucharistiam esse sacrificiũ. ¶ Nunc ad hereticorũ friuolas obiectiones diluendas accedamus. Opponunt in primis, tanquã fortissimũ & insolubile argumentũ, id quod Apost. dicit Hebr. 9. Christus introiuit semel in sanctã, æterna redẽptione inuẽta, nõ vt deinceps appareat vultui Dei pro nobis, neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodũ pontifex per singulos annos in sanguine alieno: alioqui oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in cõsummatione scæculorum, ad destructionẽ peccati, per hostiam suã apparuit. & Hebr. 10. Hic autem vnã pro peccatis offerens hostiam, consummauit in æternũ sanctificatos. Si expiauit ergo nũc non expiat. Pro

Eucharistia sacramentũ in recordationem passionis institutum.

Notandum est fidele dicitur.

Galat. 1.

Qui habendus sit hæreticus. Solutiones obiectionum.

huiusmodi explicatione supponendum est primò, quòd quanuis meritù passionis fuerit sufficiens ad expiandù omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiatur. Vnde Christus non dixit, Qui pro omnibus effundetur in remissionem peccatorum, sed solum dixit, pro vobis & multis, quibus scilicet applicabitur. Applicatur autem solum per sacramenta aut fidem, cum voto huius sacramenti proprio vel Ecclesia, vt dictum est: nec est alius modus expiandi. Secundò supponendum est, quòd Apost. in præfatis duobus capitulis ostendit dignitatē & potestatem sacrificij Christi super sacrificia sacerdotis Leuitici generis: quia illa sacrificia non purgabant nec expiabant peccata futura siue reciduationes peccatorum. Si enim aliquis post sacrificiū pro peccato præterito oblatū iterū peccasset, requirebatur aliud sacrificiū, & alia sanguinis effusio: Christi autem sacrificiū in die pasche oblatū, sufficiens est ad delenda omnia peccata, etiam futura, & reciduationes peccatorum. Neque requiritur noua sanguinis effusio, sed requiritur noua eiusdem sacrificij applicatio, quia per peccatū sequens peccator amisit effectū primæ applicationis: & expers factus est meriti passionis Christi, eoque priuatus est. Sed per nouā applicationem eiusdem sacrificij, quæ fit in missa, per hoc sacramentū efficitur iterum participes, & purgatur à peccatis, & expiatur pœnæ: & sic non est aliud sacrificiū, sed idem cum illo quòd fuit oblatum in ara crucis, cum sit idem Christus, qui erat in ara crucis, & qui est in hoc sacramento siue sacrificio, hoc dempto, quia tunc erat crucentum, nunc autem est in crucentū. Sic soluunt & intelligunt sancti Doctores: signanter D. Ambrosius in epist. ad Hebr. & habetur in c. in Christo, de consec. dist. 2. vbi ait, Semel oblata est hostia, ad sempiternā salutem potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus verum, sed ad recordationem mortis eius. Et vna eademque est hostia, & nō multæ vt in veteri lege. Deinde respondet tacitæ quæstioni: Quomodo est vna, & non multæ? Quia semel oblatum est Christus: hoc autem sacrificiū exemplum est illius id ipsum, & semper id ipsum. Idem D. Aug. in lib. Sent. 1. Prosp. & habetur in c. semel. in 2. ca. dist. 1. Semel oblatum est Christus in semetipso, & quotidie immolatur in sacramento, hoc est eius immolatio presentatur. & in c. iteratur. eadē dist. dicitur, Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit in carne: sed quia quotidie labimur, quotidie Christus pro nobis immolatur, hoc est eius immolatio Deo offertur, & passio eius in ministerio traditur: vt qui semel moriendo mortē vicerat, quotidie recidua delictorum per hæc sacramenta corporis & sanguinis expurget. Gregor. etiam Nazianzenus in Epist. ad Episcopos, quæ habetur in symbolo Ephesino, & recitatur in c. necessariæ. eadem dist. ait: Eadem est hostia, quæ offert sacerdos, & quæ in ara crucis: Sed illa crucis, quia Christus ibi mortuus est: Hæc verò in crucis, quia idem Christus immortalis in memoriā illius oblationis offertur à nobis. Et non seipsum offert, nec apparet vultui Dei pro nobis, seipsum iterū offerendo: sed eius propitiatio siue oblatio per hoc sacramentum nobis applicatur: & sic non rursus recrucifigimus filium Dei, vt hæretici impingunt: sed meritum crucifixionis & passionis eius recolimus & offerimus. Ex præmissis patet quòd celebratio huius sacramenti duplici ratione dicitur immolatio. Primò quidem, quia (sicut dicit D. Aug. ad Simpliciū.) Solent imagines earum rerum nominibus nuncupari, quarū imagines sunt: sicut cum intuemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero est, Ille Sallustius. Sed celebratio huius sacramenti, est imago representatiua passionis eius, quæ fuit vera immolatio: ideo dicitur immolatio, vt supra dictum est ex D. Ambr. & secundum hunc modum potest dici, quòd in antiquo testamento Christus immolabatur, hoc est in figuris & immolationibus eius passio futura presentabatur. Vnde Apoc. 13. dicitur, quòd Agnus occisus est ab origine mundi: quia animalia quæ non peccauerant, pro peccatis hominū immolabantur & occidebantur, sanguisque eorum & illorum occisio erat imago siue figura, aut representatio Christi, qui peccatū non fecit, occidendi pro peccatis nostris. Secundò dicitur immolatio, quantum ad effectum passionis Christi, quia scilicet per hoc sacramentum participes efficiuntur fructus dominicæ passionis. Vnde in quadā oratione dominicali secreta dicitur, Quotiens huius hostiæ cōmemoratio celebratur, opus nostræ redemptionis exercetur: & hic modus proprius est huic sacramento, & non figuris antiqui testamenti.

Ver. 12. DE HIS QUIBUS PRODEST MISSÆ SACRIFICIUM.

Missa sacrificiū prodest non solum sumentibus, sed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, si sint dispositi. Et in hoc, sacramentū Eucharistiæ excedit alia sacramenta, quæ solum profunt suscipientibus: ideo nō sunt sacrificia proprie dicta. Sed Eucharistia est sacramentum, & sacrificiū: in quantum est sacramentū, prodest solis sumentibus: in quantum verò est sacrificiū, prodest aliis, si sint dispositi, hoc est qui sunt in gratia, & sic beatis & animabus purgatorij quo ad præmium accidentale, secundum proportionem gratiæ quā habent: sed solum uiuentibus quo ad augmentum gratiæ de cōgruo, ac etiā quo ad acquisitionem, attritis. Quo ad expiationem verò pœnæ, solis viatoribus in gratia existentibus, & secundum affectum & dispositionem eorū. Ex quo patet quòd nō prodest dānatis, cum nō sint dispositi, neque in via. Sed quia anime quæ sunt in purgatorio, sunt dispositæ, cum sint in gratia, & viatrices, nō enim sunt in termino: cōsequens est vt hoc sacrificiū profut illis, quo ad præmiū accidentale, s. gaudiū de oblatione, & quo ad expiationem pœnarum, secundum deuotionem offerentis in gratia existentis. Vnde Dauid Psal. 22. quem edidit de fructibus huius sacramenti, dicit: Et misericordia tua subsequetur me, scilicet post mortem: & hoc in pœnarum expiationem. Figura habetur Danielis vlt. vt amplius declarabitur circa finē. Ratione autem sic probari potest. Supposito fundamento quòd habetur 1. Cor. 10. quòd omnes vnum corpus sumus in Christo, alter alterius membra, scilicet in auxilium, vt in eadem epist. c. 12. dicit, Si quid

Idem sacrificium in missa et in ara crucis.

Recidua peccatorum per sacrificiū missæ expiatur.

Christus nunc non seipsum offert, sed offertur.

Cur missa dicatur immolatio.

Animabus purgatorij suffragatur ad id sacrificiū.

ver. 12

Si quid patitur vnū membrum, cōpatiuntur alia membra. Cōpassio autem subleuamen importat, & cōmunionem in necessitatibus: vnde Roma. 12. Necessitatibus sanctorum cōmunicantes. His suppositis, sic potest probari: Sicut se habet membrum corporis naturalis ad aliud membrum eidem corpori vnitum in necessitate existens: sic membrum mysticum, hoc est fidelis ad fidelem, quando est in necessitate, cum sint membra eidem corpori vnita per charitatem. Sed membrum corporale cōpatitur alteri, & potest ipsum iuuare, imò de facto iuuat: igitur, &c. Potissimum autē subleuatiōis pœnarū remediū est passio Christi, quæ per hoc sacrificiū applicatur, & sancti Apost. applicauerunt, vt dicit D. Dionys. vbi officij sepultura tempore Apost. delcubens, inquit, Venerandus antistes precem sacrā (hoc est missæ sacrificiū) peragit, precaturque illa oratio diuinam clementiam, vt Deus defuncto cūcta dimittat peccata, hoc est pœnas peccatorū, quæ pro fragilitate sunt admissa. Et D. Chrysof. in homil. 69. ad populum Antiochenum, dicit: Non temere ab Apostolis hæc sancta fuerunt, vt in tremendis mysterijs defunctorum agatur cōmemoratio. Sciebant enim illis multū cōtingere lucri & vilitatis. Et Damasc. in quodam sermō. de suffragiis mortuorum dicit: Mysteriorum conscij discipuli Saluatoris, & sancti Apostoli in tremendis viuificis mysterijs memotiam fieri eorum qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex præmissis patet quāquam falsè & impudenter dicant hæretici, quòd Græcus canon hanc cōmemorationem non habet. Quia manifestum est D. Dionys. & Chrysof. fuisse Græcos, qui de Canone huiusmodi faciunt mētionem: licet Græci cōmemorationem defunctorum alio ordine habeant, quia præponunt eam: dicit enim, Et omnium sanctorū, quorum supplicationibus respice nos Deus, & memento omnium qui dormierunt in spe resurrectionis & vitæ æternæ, & requiescere eos facito, vbi videtur lumen vultus sui. Adhuc te Domine inuocamus, memento omnis episcopatus orthodoxorum, &c. & subditur: Etiā offerimus tibi hoc rationale obsequium pro orbe terrarum, & sancta Ecclesia catholica. Latini etiam omnes hæc afferuerunt. Inter quos D. Aug. in lib. de cura agenda pro mortuis, dicit: Non est parua vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, autoritas, vt in precibus sacerdotis, quæ Domino ad altare funduntur, locum habeat cōmemoratio defunctorum. & D. Gregor. Animæ defunctorū quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotum, &c. & in concilio Cabilonen. vt recitatur in c. vltimū. de consec. dist. 1. dicitur: Vsum est præterea nobis, vt in omnibus missarum solenniis pro spiritibus defunctorū domino deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur, in qua non pro uiuentibus & quibuscumque necessitatibus deprecetur: ita nimirū nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in missarum solenniis fundantur. Ex præmissis patet, quòd offerre sacrificiū missæ pro defunctis non processit ex imposturis sacerdotum, vt calumniatur hæretici: sed ex Apost. & sanctorū Patrum vniuersalisq; Ecclesiæ traditionibus. Notandum tamē quòd quāuis ad solos sacerdotes pertineat missam in persona Ecclesiæ celebrare, hoc est sacramentū corporis & sanguinis Christi consecrare, & mysteriū passionis Christi sub illis speciebus solenniter representare & offerre: sic quòd si non sacerdotes attentaret, nihil efficerent. Possunt tamen omnes Christiani, etiam laici & mulieres, sacrificiū hoc à sacerdote consecratum, spiritaliter offerre Deo patri, in memoriā & recordationem passionis Christi, & deprecari, vt illam passionem per hoc sacrificiū representatā, dignetur applicare sibi, vel suis, ac etiam aliis extraneis: hoc enim habetur in canone missæ. In quo post primum memeto dicitur, & omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est & nota deuotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus, pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis sue. Et propter huiusmodi oblationem D. Petr. vocat omnes Christianos, Sacerdotes, dicens: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. & Apoc. 1. Fecit nos regnū & sacerdotes, &c. sed de his ampliùs cum de ministro huius sacramenti agetur.

Ver. 13. DE MODO QUO HOC SACRIFICIUM OPERATUR EFFECTVM.

Et quia hæretici circa hoc sacrificiū multa falsa imponunt doctoribus theologicis, quæ & improbant & suggillant, præsertim quòd dicunt missæ sacrificiū facere remissionem peccatorum ex opere operato: vocantque hanc persuasionem Pharisæicam & Ethnicam, quā nemo probare debet. Ideo eis respondendum est. In primis quòd ad hoc quòd dicitur hæc vocem (ex opere operato) non haberi in sacris, neque fuisse ab antiquis doctoribus vsitatam: sed in scholis theologicis nuper natā, ad circūuolutionem veritatis. Dicendum quòd hæretici hoc cōplexum (ex opere operato) aliter accipiunt, quā theologi intelligunt. Ideo ridet & calumniatur: Putant enim theologos intelligere per opus operatum ipsam applicationem sacramentorum, siue sacrificandi actum, quòd nemo doctorum Theologorū vnquam cogitauit: imò illam applicationem siue sacrificandi actū vocant, opus operantis. Opus autem operatū intelligunt ipsum opus aut rem ipsam quæ applicatur in se: & valere aliquid ex opere operato dicitur, cum ex re ipsa applicata aliquis effectus vtilis sequitur, & non solum ex opere operantis: hoc est propter sanctitatem aut eius qui applicat, vel recipit, aut vtitur: quemamodū panis habet ex se, siue ex natura sua, efficaciam nutriendi, & habbarum siue scammonæa habet ex se siue in se vim detrahedi cholera, ex ipso (vt sic dicam) opere operato, hoc est ex re ipsa, & non tantum ex imaginatione, vel affectu, aut fiducia sumentium, aut applicatis: quāuis imaginatio & affectus vel adiuret vel impediatur in se energiam & operandi efficaciam. Ita sacramenta instituta sunt à Christo, vt essent alicuius diuinæ gratiæ in nobis signa & instrumenta: habentia in se efficaciam ad assequendum ea, ad quæ sunt à Deo instituta, non ponentibus obicem siue impedimentum. Ipsa igitur habent efficaciam, non tantū ab operante, hoc est ob de-

7. cap. Eccles. Hierarch. Mos spoliendi tempore Apostolorum.

Canon Græcorum cōmemorationem habet fidelium.

In 4. Dialog.

Pro defunctis celebrare vnde sumptis originem.

Notabile dicitur.

1. Pet.

Opus operatum quid.

notionem aut bonū motum voluntatis cōferentium aut suscipientium, vt euidens est in baptismo parvulorū à peccatore administratum, qui efficaciam habet regenerandi non à conferente, cum sit malus, nec à parvulo, cum nullum actum habeat, sed in se ex diuina institutione. Sic panis viuus, quem dedit Deus pater de cœlo verū, qui est caro Christi, pro mundi vita, habet ex se, vt est sacramentum, nutrit: & vt habet R habarbarum, hoc est amaritudinem passionis illarū, siue vt sacrificiū representans passionem, habet expiare peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorū. Et hæretici non verentur dicere nihil valere ex opere operato. in quo euidenter blasphemant: nā Christus dixit, Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Nec habet hoc ex fiducia, vt ipsi volunt: quāuis fides & fiducia siue spes debeant adesse, vt dignè sumatur. Non tamen fidei aut fiducie, sed huius viui & viuifici panis est ea vitæ energia & efficacia. Nec dicunt Theologi (vt hæretici falsè imponunt) Christi passionem solum ad peccatum originale expiandum exhibitam, sed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum, imò & omnia sacramenta ex passione Christi efficaciam habent. Sed hoc Sacramentum iteratur (vt dictum est) propter nouam applicationem, propter peccata deinceps commissa, & deletionem reatus, ac augmentum gratiæ.

Ver. 14. DE MISSIS PRIVATIS.

Missæ priuatæ vtilis & frequentanda.

Quia Missa (prout dictū est) sit corporis & sanguinis Christi cōsecratio, & oblatio in remissionem peccatorū, & in spem salutis & incolumitatis æternæ: sequitur quod est bona & vtilis siue sit publica, siue priuata, siue corā multis, siue corā paucis dicta, non solum diebus dominicis. & ab vno, sed etiam omnibus diebus ferialibus, & ab omnibus sacerdotibus, alijs bene dispositis. & ideo est frequentanda. Hoc enim à tēpore Apost. sancti patres & vniuersa Ecclesia seruauerūt, vt habetur in c. semel. & c. iteratur. & c. & si non frequentius, de consecr. dist. 2. Et D. Ambr. Si quotiescunque effunditur sanguis Christi (hoc est eius effusio representatur) in remissionem peccatorum funditur, de beo merito semper accipere, qui semper peccat: de beo semper medicinā accipere, qui semper infirmus. Si liceat vni sacerdoti, quare non licebit alteri pro se ac alijs offerre, cum orationem & oblationē cōmunem docuerit Christus? Si oratio dominica bona est, quomodo per iterationem deterior efficitur? Sic si missa bona est, quomodo per iterationem deterior efficitur? An ideo pericū & phasianorum deterior sit cibus, quia in mensis nobiliū duntaxat frequentior est? Vnde D. Hier. ad Vigilantium, epist. 10. parte 1. dicit: Quod semel fecisse bonū est, & laudabile, si frequenter fiat, seruatis, scilicet omnibus debitis circumstantiis, quomodo potest esse malum? aut si aliqua culpa vitanda est, non ex eo quod sæpe, sed quod fit, culpabile est. Et ita enim in missa peccatorum cōfessio, quia etiā iustus ab initio accusator est sui, Prouer. 18. Diuina subnectitur laus: sunt orationes pro populo, Euangelica eruditio, fidei auditur cōfessio: est in præsentia corporis Christi Dei fructus, & arcanorū cordis coram Deo patet factio, supplex diuini auxilij imploratio, sunt & cæ remouit, homines ad deuotionem prouocantes, & in gratiarū actione finem accipit missa. Quid horum reprehensio dignum est, si frequenter fiat? Septies in die laudem dixi tibi, ait regius P saltes. Quid si pluries, vt D. Bartholomæus, qui centies per diem, & centies per noctem flebat genua ad orandum? & isti in deuoti hæretici coarctare volunt populum, vt semel singulis hebdomadibus laudes offerant Deo. Nec obstat quod allegant, Christum semel passus est: ergo semel duntaxat offerri debet. Non valet cōsequentiā: Quia hoc sacramentum incruetum est, nec realiter iteratur passio, sed eadem pluries ad memoriā reducitur, & pluries Deo presentatur: quia semel oblata nō operatur secundum suam infinitam virtutē, sed secundum deuotionem offerentis, vel eorū pro quibus offertur, tam quo ad deletionē culpæ & reatus pœnæ, quā quo ad collationē gratiæ, quæ semper in hac via augeri potest, vt dictum est. Sufficit tamen vni sacerdoti semel in die celebrare. Non enim modica res est vnā missam facere: & valde felix est, qui vnā in die celebrare potest. D. Innoc. in c. proposuisti, extra de celeb. missar. excepit duos casus. Primus est propter solennitatem diei Natiuitatis Domini, in quo licitū, & non præceptū, tres missas dicere, ad representandam triplicem Christi natiuitatē: Prima natiuitas est æterna à patre: secunda corporalis à D. Virgine: tertia spiritualis in cordibus fidelium, vel ad representandum triplicem statum scilicet legis naturæ, Moyfi, & gratiæ. Secundus casus est necessitas: Si moriatur aliquis dicta à curato missa de die, & nō sit alius presbyter, vel si celebrata missa petatur infirmorū cōmunio, & nil referuatum est in pyxide, aut aliquid huiusmodi, vel sunt diuersæ annexæ in eadem cura, solent episcopi dispensare cū ieiunijs: quāuis gl. dicat nō esse specialiter prohibitū plures missas celebrare, vnā de die, & vnā pro mortuis: quia licet canon dicat, sufficit, non tamē prohibet, ritus tamē Ecclesiæ aliter se habet. Ideo nisi in prædictis casibus nō licet, & per cōsequens extra illos casus pluries celebrans peccat. Et idē dicendū est de eo qui in die pasche missam priuatā celebrat: quia cōtra ritū vniuersalis Ecclesiæ faceret. Quāuis plures audire, & pluries spiritualiter offerre nō sit illicitum, imò valde vtile & meritorium: propter in deuotionē tamen super sedendū est sacerdoti. Vnde D. Aug. & habetur in c. quotidie. de consecr. dist. 2. Quotidie celebrare nec laudo nec vituperō: singulis tamen diebus dominicis cōmunicandū hortor. Si autē deuotio ad sit, laudat: Apostoli enim erāt perseverantes in cōmunicatione fractionis panis. Debēt autē missæ priuatæ celebrari de die, nisi ppter speciale deuotionē, vt in c. quidam laicorū. extra de celeb. miss. vbi nō præcipitur, sed solum sanctur. Ideo nō est de necessitate, sed de honestate, q̄ celebratur vel audiat missa peculiaris de die, etiā in die festo, nisi ppter scandalū, & in magnis solennitatibus. Nec obstat illa maxima falsa & hæretica, qua improbatas missæ sacrificiū, & priuatas siue peculiarias missas, tanquā summā euāgelij veritatem

Quid in missa agatur.

Psal. 118

Semel in die vni sacerdoti sufficit missam celebrare.

Quando plures in die vni sacerdoti licitum est.

Missæ priuatæ de quo sume celebranda.

rationem, & principij firmissimum, & receptissimū fundamentum supponūt, dicentes esse idololatram, qui quid sit diuini cultus gratia sine expressio verbo Dei, qui sic se coli præcepit, aut hoc ipsum instituit. Nam vltra ea quæ superius hoc §. ver. 8. allegata sunt contra hoc fundamentum, D. Paul. 2. Thessal. 2. monet nos tenere quod accepimus à patribus, dum ait: Tenere traditiones quas didicistis, siue per epistolam scriptam, siue per sermonem non scriptum. & Gal. 1. dicit habendos esse sub Anathemate eos qui audent dicere contra id quod accepimus. Non possumus ex scripturis proferre verbum, quo constat Deum instituisse aut præcepisse Abeli, vt sacrificium offerret de primogenitis: Si Abeli ergo non idololatravit, cum ad eum & eius munera aspexerit Dominus, licet non haberet scriptum verbum, quo præciperetur sic fieri: Si Noe aut Abraham & Iacob non male egerint, diuersa offerendo sacrificia absque aliquo verbo scripto, eod quod Dominus interius inspirauit: Quomodo non verentur hi. in idololatriam conuerrere ea quæ Spiritu sancto inspirante ab Apostolis in gratia confirmatis, & tantis patribus, cum consensu totius Ecclesiæ, quæ errare non potest, edicta sunt? Et licet Christus plures cōmuni in cœna habuerit, quibus corpus suum communicauit: non præcepit tamen, vt cum hoc ageretur, tantum numerum haberent, scilicet cum dixit, Hoc facite: sed quod in suam commemorationem agerent, quotiescunque hoc facerent. Quod si repentē feruore aliorum aliqui in charitate Dei, illius viuifici panis supersubstantialis quondam refectionem desiderat, debent fraudari illo sancto desiderio, & illius panis alimonia, nisi locum illius deuotionis inueniat? Si vnus ægrotus requirat, dabitur illi. Quare sacerdos spiritualiter ægrotus, pro se medicinam non accipit? Ecclesiæ ergo Catholica determinationi & ritui magis standum est, quā hæreticorum temeritati.

Ver. 15. DE VALORE MISSÆ.

Valor missæ (vt ad propositū sufficit) attendi & considerari potest dupliciter: Primò ex parte sacramenti siue sacrificij contenti in sacramento: Secundò ex parte sacerdotis offerentis. Si cōsideretur ex parte sacrificij siue Christi oblato in sacramento, cum ipse Christus sit infinitus, sequitur quod valor erit infinitus: quia tamē hoc sacrificium non operatur nisi per applicationem, & applicatio non potest esse infinita, cum infinita creatura repugnet: sequitur quod nō operatur infinite. Eam ob rem D. Thom. dicit quod quāuis virtus Christi qui continetur in sacramento Euchariæ sit infinita: est tamen determinatus eius effectus, ad quem illud sacramentum ordinatur, ideo non oportet quod per vnum altaris sacrificium tota pœna eorum qui sunt in purgatorio, expietur. Vnde quodque plures missæ in satisfactionē vnus peccati iniunguntur. Secundò consideratur valor siue effectus missæ ex parte offerentis. Et ita si offerens sit in gratia, valet ad tria. Primò ad meritum essentialē, quod est solius offerentis, qui offerendo meretur: nec potest huiusmodi meritum cōmunicare. Et secundum hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundò ad meritum accidentale, quod est gaudium de illo actu sacrificandi: & hic effectus cōmunicatur omnibus in gratia existentibus, secundum proportionem gratiæ quam habet, vt dictum est cum de beatitudinis accidentali ageretur. Tertiò valet quantum ad satisfactionem: quātum ad hoc proportionatur conatui siue affectui & deuotioni offerentis: Quia quoad satisfactionem magis attenditur affectus offerentis, quā quantitas oblationis. Vnde Christus dixit viduam plus omnibus misisse in gazophylacium. Quāuis ergo hæc oblatio ex sua virtute sufficiat pro tota pœna illorum, pro quibus offertur: non tamen satisfacit pro tota pœna, sed secundum quātitatem deuotionis, qua sacramentum offertur. Vnde D. Thom. dicit, quod hoc sacrificium tollit pœnā, vel in toto, vel in parte, secundum mensuram deuotionis eius qui offert, mediātē vel immediātē: Quia (vt idem doctor habet) suffragia facta per malos ex imperio ecclesiæ, aut defuncti qui præcepit ea fieri, valent illi: quod deuotio imperantis facit idem quod exequētis. Quod inde patet, quia si sacerdos sit malus, vel nullum habeat affectum ad eum pro quo celebrat: vt cum odit eum, aut ignorat quis sit: & nihilominus vult pro eo celebrare, vt euitet scandalum: sacrificiū proderit illi, & non infinite, ergo limitatur per aliquem affectū, non sacerdotis: ergo alterius offerentis per sacerdotem vel per affectum siue intentionē aut deuotionem ecclesiæ. Notandū tamen quod effectus huius sacrificij à tribus pender, & ideo meritū missæ secundum aliquos in tres partes diuiditur: quarū vna attribuitur Christo: alia verò intentioni & deuotioni ecclesiæ. Tertia attribuitur ministro. Quātitatē applicationis quam facit Christus, & deuotionis ecclesiæ ignoramus. & licet sacerdos sciret illā, non posset eam alter applicare. Sed quantitatē expiationis siue satisfactionis, quæ ei competit ex conatu & affectu suæ deuotionis, potest alteri applicare & dispensare, sicut pœnalitatem & satisfactionem ieiunij, & peregrinationis, ac aliorum operum penitentiar: habet enim conatus deuotionis ex natura sua quādam pœnalitatem, licet propter affectum & dispositionem delectet.

Ver. 16. DE MISSA PRO PLVRIBVS DICTA.

Difficultas grauis est an missa priuata p pluribus dicta, profit cuiuslibet illorum, ac si pro quolibet illorū celebraretur. Quidam (vt Prepositinus & D. Hier.) attendentes ad infinitū valorem ex parte Christi, dicunt q̄ sic. Quidā verò attendentes ad finitā applicationē, dicunt quod nō; & huius opinionis est D. Tho. Dom. autē Caieta. medius inter eos, ambos nititur cōcordare, dicens quod presbyter potest cōsiderari celebrare pro pluribus dupliciter: primò vt eius intentio primò feratur in omnes æqualiter & collectiue, vt si decem rogent sacerdotem celebrare pro se, & ipse omnes decem simul cōmendet. Tūc dicit quod nō prodest vnicuique, sicut si pro vnoquoque offerretur. Et ratio est: quia licet virtus sacrificij in se sit infinita, nō tamē operatur infinite: quia tunc

Prus solus cōmuniō licitè accipere potest.

Valor missæ.

In 4. dist. 45. q. 2. artic. 2. ubi ad vltimū argumentum.

Missæ vtilitatis.

Luc. 28

Messæ missa diuiditur in tres partes.

sequeretur quod non esset dicenda nisi una missa pro toto mundo, & quod una missa euacuet totum purgatorium: infinito enim non potest fieri additio. & sic alia missa essent superflua, & ecclesia male fecisset, instituendo quod missa pro aliquo particulari diceretur: quod consequens pro utraque sui parte est erroneum, & à bonis operibus retractum, cultusque diuini diminutum. Operatur ergo finitè secundum proportionem deuotionis offerentis, quæ est finita & limitata, & determinatæ quantitatis. Sed omne quantum diuisum per partes quantitatis, diminuitur, & redditur minus, & tandem consumitur, ut experimento videmus. Ergo deuotio sacerdotis pluribus æque primò applicata diuiditur: & per consequens vnus vnus minus accipit, quam si tota deuotio ei applicaretur. & secundum hunc modum dicendi dicit debere intelligi D. Thom. & alios qui hanc opin. sequuntur. Ex quo sequitur quod sacerdos promittens seorsum pluribus celebrare pro quolibet in particulari, non satisfacit omnibus, dicendo vnã missam duntaxat. Sicut si quis cuiilibet ex decem promittat quinque duodenos, non satisfacit cuiilibet, dando omnibus simul quinque duodenos. Et ad dictum D. Hiero. quod habetur in c. non mediocriter, de consecr. dist. 7. vbi dicitur, Cum igitur pro cunctis animabus psalmus vel missa dicitur: nihilominus quam si pro vnoquoque illorum diceretur, accipitur: respondet quod loquitur quantum ad præmiũ accidentale, quod omnes participant, iuxta illud P. sal. Particeps ego sum omnium timentium te. In Symbolo dicimus Sanctorum cõmunionem, hoc est communicationem: vel debet intelligi dictum D. Hiero. quando affectus seu intentio offerentis, fertur primò in particulari sigillatim, ut amplius statim dicitur. Et cum dicitur quod suffragia, præcipue orationũ, innuntur diuinæ liberalitati, quæ est infinita, ad quam non refert orare pro vno vel pro pluribus, imò tanto videatur acceptabilior, quanto pro pluribus fit: quia ex maiori charitate videtur procedere. Ideo Christus docuit orare in plurali & pro omnibus. Respondet quod oratio potest dupliciter considerari: Vno modo ex parte eius qui oratur, scilicet Dei: & sic non refert pro vno vel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, in quantum habet pœnalitatẽ, & satisfacit: & sic refert, cum deuotio sit finita, & diuina reddatur minor. Nec obstat quod Ecclesia celebrans, pro vno defuncto, adiungit orationes pro aliis: quia est alius actus sacerdotis, in quo non præiudicatur illi, pro quo celebratur, cum pro eo speciali actu obrulerit sacrificium, nec est simile de lectione, quæ tantum, imò aliquando amplius prodest aliis auscultantibus quam illi pro quo fit: quia suffragia (prout sunt satisfactiones) nõ sunt per modum actionis, ut doctrina, sed per modum passionis & pœnalitatis conatus ex natura rei: ita oratio in quantum meritoria meriti essentialis aut accidentalis, cõsideretur per modum actionis. ¶ Alio modo potest considerari sacerdos celebrans pro pluribus, ut eius conatus siue affectus & applicatio fertur, primò in singulos, hoc est offert pro vnoquoque sigillatim & successiue passionẽ Christi, in hoc sacramento representatã: primò pro se & peccatis suis, secundò pro parentibus, tertio pro eo qui dedit illi tres duodenos pro sustentatione, deinde pro alio similiter dante, & sic de aliis. Tunc cum sint plures actus oblationis respectu vnus sacrificij, secundum eundem Caietan. tantum prodest omnibus illis, sicut si pro vnoquoque solo illorum offerretur: quia tota deuotio sacerdotis cuiilibet applicatur, successiue tamen. Ex quo videtur sequi, quod si sacerdos promittit sigillatim & in particulari tribus aut pluribus celebrare vnã missam, & à quolibet recipit stipendium pro sustentatione, celebrando vnã, offerendo sigillatim & distinctè & successiue pro quolibet, satisfacit omnibus illis: facit enim quod promittit, & nihil deperit primò, si pro aliis deinde & successiue offerat, & sic dicit intelligi dictũ D. Hier. supra allegatũ: quia vel petens ab eo missam intendebat ut solum offerret pro se, & nõ pro aliis, tunc eius intentio esset obliqua & contra charitatẽ, & saperet speciem simoniæ, & pecunia sua esset in sua perditionem. Et sic celebrans non debet se cõformare intentioni inordinatè petentis: non videtur ratio apud eum, quare nõ satisfaciat omnibus. Sicut qui promittit cuiilibet ex decem, quinque duodenos, si daret cuiilibet sex duodenos, satisfaceret cuiilibet, imò esset liberalis, &c. Si verò vnus missam petat de beata Virgine, alius de Spiritu sancto, respondet quod quantum ad sacrificiũ satisfacit, sed tenetur antè vel post ad orationes & suffragia, ad quæ se obligauit. Hæc opinio habet magnã apparentiam, & facilius soluit omnia argumeta, vno dẽpto, quod fit ex diminutione cultus diuini. Cum enim quilibet petens intendat, & rectè intendere possit, ut hoc sacrificiũ particulariter & semel in die offeratur, & passio Christi in hoc sacramento representetur, & alius similiter quod eodem die seorsum & specialiter offeratur: & sic eorum intentio est quod pluries distinctè representetur, quæ ex hoc apparet quod si scirent sacerdotẽ ab alio accepisse stipendium, & promississe alteri pro eo celebrare, aliũ sacerdotẽ quærerent. ¶ Cum ergo hæc opinio sit cultus diuini diminutua, & præbeat materiã cupiditatis, nõ videtur in foro cõscientiæ tuta. Si autem ille qui petit & dat, scit de aliis qui perierunt & dederunt, tunc cum volenti non fiat iniuria, censetur cõtentari quod in vno sacrificio eius cõmemoratio fiat, & sic satisfacit. ¶ Non tamẽ exultantur sacerdotes à peccato, nec à restitutione, qui plures missas admittentes, minori precio per pauperes sacerdotes suppleant. Non enim videtur quo titulo, residuum pecuniarũ retinere possint.

Psalm. 118

Opinio Domini Caietani.

Opinio tuior.

Caveant sacerdotes.

3. p. 9. 65. art. 3.

Ver. 17. DE DIGNITATE SACRAMENTI EUCHARISTIAE.

Evcharistia sacramentũ aliis sacramentis esse dignius apparet ex multis, primò ex contento in hoc

in hoc sacramento, quia in eo continetur realiter Christus, qui cũ sit Deus, est ineffabilis dignitatis: in aliis sacramentis est solum quedam virtus instrumentalis à Christo participata. Secundò ex ordine sacramentorũ: quia omnia alia sacramenta ad hoc sicut ad finem ordinantur. Tertio quia omnia ferè sacramenta in Eucharistia consumuntur, ut D. Dion. dicit. Quarto ex mirabilibus quæ fiunt in huius sacramenti consecratione: primò, fit transubstantiatio panis & vini in verũ corpus & sanguinem. Secundò, quia Christus est ita magnus in paruo loco, sicut fuit in cruce, & nunc est in celo. Tertio, quod materia panis non annihilatur, cum aliquid eius maneat. Quarto, quia idẽ corpus in pluribus locis simul est, licet non localiter. Quintò, quia manent accidentia sine subiecto. Sextò, quia accidentia habent virtutem substantiæ, & ex eis potest fieri generatio. Septimò, quod diuisis accidentibus corpus nõ diuiditur, & alia innumera, quæ ex his sequuntur, & in hoc sacramento continentur. Ideo P. sal. vocat memoriale omnium mirabilium quæ fecit, dicens: Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus: escam dedit timẽtibus se. Octauò apparet dignitas ex effectibus, quia plures & nobiliores habet quam alia sacramenta.

3. c. Eccle. Hierar.

Psalm. 110.

D. Tho. opusc. 18. c. 11. 7. st.

Sacrisfij missæ effectus. Eucharistia vi sacramentum quos effectus habet.

Eccle. 5.

Psalm. 22.

Mensa duplex homini parata.

Mensa naturalis.

Mensa sacramentalis.

Ver. 18. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI EUCHARISTIAE.

¶ Cũ Eucharistia non solum sit sacramentũ, sed etiam sacrificiũ, in effectibus quos habet vt sacrificiũ, excedit omnia sacramenta, quæ nõ sunt sacrificia, sed sacramenta tantũ. & sic solum profunt accipientibus, & non aliis: sicut Eucharistia, in quantum est sacrificiũ, hoc est in quantum offertur Deo in memoriã & representationem passionis Christi, prodest nõ solum celebranti, sed etiam aliis. Effectus Eucharistia vt sacrificiũ, est causare vel augere gratiam, remittere peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorũ eorum pro quibus offertur secundum mensuram deuotionis illorum. Eucharistia verò (vt est sacramentũ, scilicet prout sumitur) habet duplicem effectũ: vnum directe, aliũ ex consequenti. Directè quidem, ex vi sacramenti habet illud ad quod est institutum, scilicet ad nutriendũ spiritualiter per vnionem ad Christũ & eius membra. Aliũ effectum habet indirectè & ex consequenti, scilicet remissionem peccatorum: quia per hoc sacramentũ aliquis consequitur nõ solum remissionem culpæ, sed etiam pœnã: non quidem totius (sicut per sacramentum baptismi, quod est ordinatũ ad remissionem culpæ & totius pœnæ, eò quod per ipsum homo commoritur Christo) sed secundum modum suæ deuotionis & feruoris: quia Eucharistia directè ordinatur ad nutriendũ, & perficiendum per Christũ: quantum ad primũ effectum quem habet ex vi sacramenti, operatur, spiritualiter nutriendo animã, ea quæ operatur cibus, nutriendo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, sustentat, auget, reparat humidũ radicale: sic cibus iste spiritualiter animam. ¶ Vnde rectè potest dici Mensa, de qua gratias agere debent fideles, tanquã de magno Dei dono: cuius institutione præuidens Salomon, dicebat: Omni homini dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatemque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte sua, læteturque de labore suo, hoc est donum Dei. Similiter Dauid præuidens hoc donũ, recitando beneficia, cognoscens se teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit, & c. sequitur, Paraisti in conspectu meo mensam. Sed quã mensam parauit Deus? inuenio quod duplicem: Prima est natura, ad nutriendũ corpus: secunda est gratia, ad nutriendã animam. Prima & c. est terra, quæ est repleta omnibus bonis corporalibus, vt videre est in Vere, in mensè Maij. Videbis blada, & vineas florentes, arbores fructiferas, volatilia cæli, bestias terræ, pisces maris, qui etiã appropinquant terræ. Cetera terra prædictis repleta nil aliud est, quam mensa cibus referta, ad nutriendum corpus. Hanc mensam ab origine mundi apposuit Deus, & ad edendum homines inuitauit. Gen. 1. Dominamini, & c. Gen. 9. Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibũ. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & nõ esse similes porcis, qui comedunt glandẽ, & non respiciunt arbore, ex qua prouenit. Si esset aliquis hospes, qui sine precio bene tractaret, & nil quæreret, nisi post refectionẽ gratiarum actiones: Si aliquis recederet, nõ redditis ei gratias, dignus esset vt ei hospes mensam placeret propter ingratitudinem. Sic etiam nos, nisi de fructibus terræ perceptis, gratias habeamus. Et ideo cũ deficiamus, Deus aliquãdo plicat mensam, mittendo gelu, liccitates, pluuias, tempestates, & c. Ideo si velimus præseruari ab his, gratias agamus, & bonis ab ipso perceptis bene vtamur. ¶ Secunda mensa, & c. dicitur sacramentalis, quã cibo spirituali repleuit, in die vltimæ cœnæ instituendo hoc sacramentũ, ipsum recipiendo, & Apostolis dando. Ad quam mensam omnes fideles inuitauit cũ ait: Accipite & māducate ex hoc omnes. & figuratiter Prouer. 9. Venite, comedite panẽ, & bibite vinũ quod miscui vobis. Hæc est mensa nobilis & regalis, in qua vasallus comedat cũ rege de eodẽ cibo & in eodem catino. In hac re Deus valde honorauit hominem. Vnde potest dici quod nõ potuit Deus homini pro statu huius viæ maius donũ dare, & maiorem honorẽ facere, quam instituendo hoc sacramentũ, & inuitado ad hanc mensam. Si rex tẽporalis ad suam mensam, ad quã non admittuntur principes, inuitaret & admitteret vnum rusticũ, faceret illi magnũ honorem, cuius ille nunquã obliuisceretur, imò frequenter recitaret quomodo rex fecerit illi tantam gratiam, & c. & ageret gratias, diligeretque regẽ, & seruaret mandata eius. Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiam comedendi in sua mensa, & c. De hoc honorẽ habemus figuram 2. Reg. 9. Vbi Dauid volens ostendere amorem, quem habebat ad Ionatham mortuum, quæ sicut an esset illi filius, responsumque est quod vnus, qui vocabatur Miphiboset, qui erat viroque pede claudus: quia cũ esset paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit eũ in terram: ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei, Miphiboset comedet super mensam meam, quasi vnus ex filiis regis. Hæc nempe significant gratiam quam fecit nobis Deus, instituendo hoc sacramentum,

& invitando ad sumendum ipsum. Daud representat Christum, Ionathas mortuus representat Adam. Miphiboset representat quemlibet nostrum, qui sumus claudi utroque pedes, scilicet intellectu & voluntate: intellectu per ignorantiam, & voluntate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutritrix nostra, scilicet Eua, ebria vino adulationis serpentis, inducendo Adam ad esum ligni veritatis, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentiae sunt debiles. Christus ergo volens ostendere amorem quem habebat ad Adam & posteritatem eius, dixit & ordinavit quod comederemus super mensam suam, scilicet sacramentalem, quasi filij regis. Vnde debemus verecundari, & gratias agere de tanto dono & honore. Sed qui sunt isti filij regis? Nempe angeli. vnde Iob. 4. Vbi eras cum me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei? Angeli comedunt super hanc mensam, & Christus vult quod nos comedamus. Vnde Sap. 19. Panem caeli dedit eis, panem angelorum manducauit homo: non sicut angeli, sed quasi angeli: quia angeli clarè vident & fruuntur, nos verò cooperè recipimus: & non clarè videmus, sed quasi sub quibusdam cortinis & velaminibus accidentiù fumimus. Vnde nonnunquam aliquis lectum cortinatù, in quo rex est, & non videt regem. Sic hic accidentia sunt cortinae cooperientes, &c. Hic quadrat quod dictum est supra hoc ca. & §. ver. 6. de velamine sacramenti, & ver. 6. de veritate sacramenti. Si hæc agas ad populum, dic vt tibi videbitur. Vt autè maiorem habeamus occasionem recognoscendi beneficia, & agendi gratias, considerare debemus maiorem excellentiam, & magnificentiam mensæ huius, quæ amplior est omnibus mensis magnificis huius mundi, propter 4. rationes. **¶ Prima ratio dicitur durabilitatis.** Legimus Esther 1. de conuiuio Assueri magnifico in ciuitate Susa, quod fuit magnificum, eò quod durauit per sex menses. Cœnaculù operù, & mensa parata omnibus illius regni. Sed si velimus considerare durabilitatem huius mensæ, inueniemus eam magnificentiorè: quia in ea non solum admittuntur de vno regno, sed etiam de omnibus. Et mirum est quod vnus sacerdos vna consecratione potest tot hostias consecrare, quot sufficiunt toti mûdo, vt dictum est. Mensa illa durauit solum per sex menses: hæc autem per mille quingentos quadraginta nouem annos, & durabit vsque in finè seculi, iuxta illud; Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsumationem seculi. Ex quo trahit dominus Gerson cœcellarius Parisien: quod vsque ad diem iudicij celebrabitur missa, & quod in die qua audies missam, potes dicere quod in illa die non erit finis mundi, & iudicium vniuersale. Si velimus bene contemplari, inueniemus mensam paratam ab initio mundi figuratè in paradiso terrestri per lignù vitæ, in sacrificio Melchisedech, in Manna, in Agno Paschali, & in alijs figuris, quas recitare longum esset. Sed esca fuit realiter per Christum posita. Et in hoc excedit mensam solis quæ erat sine cibis abscondita in sabulo, de qua D. Hiero. in prologo Bibliæ. **¶ Secunda ratio dicitur ministrorù dignitatis.** Si esset conuiuium, in cuius mensa ministraret Rex, Imperator, Papa, Patriarchæ, & Cardinales, & assisterent filij Regis, esset valde nobile & magnificum. Verum hoc conuiuium est nobilitus, quia non rex aut imperator tēporalis, aut mortalis & terrenus, sed imperator cœlestis & immortalis, Christus ministravit, iniunxit Pōtificibus, Patriarchis, Episcopis, & Sacerdotibus ministrare, dicēs: Hoc facite & diuidite. Præterea Angeli sunt assistētēs, vt D. Greg. ait: Quis enim fidelium habere possit in dubio in illa immolationis hora ad vocē sacerdotis calos aperiri? Angelorum choros interesse summa imis sociari: & D. Chrysostr. dicit, quod tūc Angeli circumstāt sacerdotē. Si quæratur quot angeli assistant: dicendum quod non habemus numerum determinatum: credendū tamen quod in magna copia & multitudine, cum numerus Angelorū excedat numerum arenæ maris. Assistent autè Angeli ad tria: primò ad honorandum Christum. Guillelmus Parisien. dicit quod sicut Episcopus nunquam facit officiū episcopale solus: & quantò pontifex maior est, tantò plures habet assistentes. Sic cum Christus sit Pontifex pontificū, necesse est dicere ipsum habere multos assistentes. Secundo ad accendendum & inflammandū nos in amore Dei: vbi enim est multitudo carbonū & titionū ignitorum, accenditur maior ignis: quia vnus calefacit & inflammat aliū. Angeli sunt titiones & carbones igniti, iuxta illud: Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignē vrētem. Tertio ad repellendum dæmones, qui sunt ad eò malitia pleni, quod si permitterentur, impedirent deuotionem cōmunicantiū, euagationibus & diuersis impressionibus in phantasias illorū. Sed boni angeli arcēt & fugant eos, dicētes illud Psal. Non habitabit iuxta te malignus: & illud 1. Cor. 6. Quæ societas Christi ad tenebras: quæ cōuentio Christi ad Belial? Si angeli pfallentibus se cōiungunt, iuxta illud, Præuenerūt principes cōiuncti pfallētibus, quantò magis cōmunicantibus? **¶ Tertia ratio est cibi preciositas, &c.** Magna sit æstimatio cōiuij, quādo in eo est præda diu venata & tenera, velut res preciosa. Sed in hac mensa est præda venata per quinque milia annorū, & vltra: quia patres antiqui à principio mundi cucurrerūt post hanc prædā, quæ tandem sicut Vnicornis ad genua virginis declinauit, & ibi fuit accepta, & tandē in hac mensa posita. Sed quæ præda? Christus filius Dei, cuius caro & sanguis est preciosior & excellentior omni esca, quæ possit esse. Vnde Io. 6. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Si velimus profundè cōtemplari escam sive cibū & potū huius mensæ sacramentalis, inueniemus valde differre ab esca corporali, præcipuè in tribus, scilicet in vigore, virtute, & perfectione. primū in vigore: quia licet cibi corporales nutriat, tamen corruptuntur, & conuertuntur in substantiam aliam, vigore caloris naturalis. Sed vigor huius cibi maior est vigore naturali, quia non corrūpitur, neque conuertitur in substantiam aliam, sed mutat & conuertit alium in substantiam suam. Vnde dictum fuit D. Aug. contemplanti virtutem huius sacramenti: Crede, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutab

Quomodo panem angelorum manducas homo.

In homi. Pascha.

In lib. de dignis sacerdotibus. Angeli ad tria assistunt sacramento, & cōmunicantibus.

Psal. 103.

Psal. 5.

Psal. 67.

mutaberis in me. Hinc est quod qui deuotè accipiunt sacramentū, ex carnalibus efficiuntur spirituales, ad eò vt cibo corporali nō egeant: vt de D. Catharina Senen. legimus. Secundo in virtute, quia cibi corporales nō portant, sed portantur à manducantibus: hic autem cibus portat manducantem. Habemus de Helia 3. Reg. 19. quod postquam comedit panē subcinericiū ab angelo præparatū (qui erat figura huius sacramenti) ambulauit in fortitudine cibi illius 40. diebus & 40. noctibus, vsque ad motem Dei Oreb. Sic virtute huius cibi fideles vsque ad paradysum: ideo dicitur viaticū. Tertio in perfectione, quia in cibis corporalibus inuenitur triplex defectus, quorum perfectiones inueniuntur in isto. Primus defectus est diminutio. Cum comedis de aliquo cibo corporali, diminuitur talis cibus corporalis: sufficit tibus, qui nō sufficeret decem. Sed hic cibus spiritualis per accipionem non diminuitur. Vnde Ecclesia cantat, Sumit vnus, sumunt mille, tantum isti, quantum ille, nec sumptus cõsumitur. Licet hostia diuidatur & frangatur, tamen cibus iste nō diuiditur. Vnde Ecclesia cantat, Fracto demū sacramento, ne vacilles, sed memento tantū esse sub fragmento, quantum toto tegitur. Nulla rei sit scissura, signi tantum sit fractura, qua nec status nec statura signari minuitur. Secundo defectus in cibis corporalibus est fastidium: Cibaria enim corporalia citò satiant & fastidiunt, dicitur communiter quod panis albus aliquando fastidium generat, & columbo saturo cœra (quæ aliàs sunt illi dulcia) sunt amara. Sed hic cibus nunquam fastidiū generat bene dispositis, imò præstat & auget appetitum. Vnde Eccl. 24. Qui manducant me, adhuc esurient: & qui bibūt me, adhuc sitient. Hinc est quod qui consueuerūt frequenter, amplius desiderant: nec satiantur aut contenti sunt, donec clarè perceperint in paradiso. Qui verò sunt indispõsi, nō sentiunt delectationem, sed fastidiū. In figuram huius legimus de Manna (quod representabat hoc sacramentū) quādiu filij Israel fuerūt boni, & bene vsi sunt Manna, sentiebant omne delectamentū, sed cum fuerunt mali & indispõsi, dicebant: Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Vtinā essemus in Ægypto, & sederemus super ollas carniū, & comederemus carnes in saturitate! Veniunt in mentē portis, capre, & allia, pepones, & cucumeres. Sic boni quanto magis deuotè frequētant hoc sacramentū, tanto magis delectantur, & frequētare volunt: sed mali fastidiūt. Vnde accessuri vidētur duci ad patibulū. Ideo Ecclesia, Sumunt boni, sumunt mali, forte tamē inæquali, vitè vel interitus. mors est malis, vita bonis: vide patris sumptionis quàm dispar sit exitus! Sed vnde est quod mali fastidiūt: quia sunt dediti carnalibus, quemadmodū Iudæi erant affecti portis, capre, & alijs, peponibus, &c. Sic mali superbiæ, ambitioni, gula, luxuria, cupiditati, inuidiæ, & alijs huiusmodi. Tertius defectus in cibis corporalibus est paucus sapor: quilibet cibus habet suū saporem, vnus nō habet saporē alterius: sed in hoc cibo spirituali inuenimus omnes sapes, sive omnis saporis suauitatē. Ideo bene figurabatur per Manna, de quo Sapient. 16. Panem de celo præstitisti eis, omne delectamentū in se habentem, & omnis saporis suauitatē: ad quod quisque volebat, conuertebatur. Sic sacramentū istud habet saporē omnium virtutum. Non est virtus, quam perfectissimè non inuenias in hoc sacramento, seu in cōtento sub eo. Si humilitatem: Exinanitit semetipsum, &c. Si charitatē: Maiorem charitatem, &c. Si patientiā: Tanquam ovis coram tundente se, &c. & sic de alijs virtutibus. **¶ Quarta ratio magnificentiæ huius mensæ dicitur multiplex utilitas.** Non est lingua quæ possit explicare, nec intellectus qui comprehendere fructus & utilitates receptionis huius sacramenti. Vnde rectè de eo potest intelligi illud Esa. 64. & 1. Cor. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliqui tamen suauitate & spirituali gaudio seu delectatione poterit quis cōtemplari Psal. 22. quem de hoc sacramento edidit Daud, gratias agēdo, vbi enumerat duodecim utilitates, quas consequuntur deuotè accedentes ad hoc sacramentum. **¶ Prima, salubris directio & conductio.** Deus dedit nobis conductorē naturalem, scilicet synderesim. Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine, & supernaturalem, scilicet fidē. Sed hoc sacramentum amplius illuminat, & securius dirigit: vnde Psal. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quæ timebo? & Psal. 22. Dominus regit me, scilicet specialiter inspirando: sicut rex regnum, magister discipulum, naua nauim: ita quod sequendo ipsum, illique inhærendo, non ambulamus in tenebris, nō subiicimur erroribus, neque submersioni, &c. **¶ Secunda, est abundantia & plenitudo gratiæ, quæ tangitur ibi, Et nihil mihi deerit.** Vnde 1. Cor. 1. Apost. congratulans dignè cōmunicantibus, dicebat: Gratias ago Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in Christo Iesu, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi cōfirmatum est in vobis: ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationē domini nostri. Nec mirum, quia in hoc sacramento cōtinetur Christus, qui est plenus gratia. Io. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis: & iterū, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christū facta est. Ipse est fons qui replet riuulos siue omnes potentias animæ. Tertia est spiritualis dulcedo & refectio: vnde dicit, In loco pascuæ ibi me collocauit. Non est dulcedo ei cōparabilis: est enim Manna absconditū, quod nemo scit, nisi qui accipit. Si aliquando cōmunicasti dignè, potes ferre testimonium. Vnde Psal. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam: & Ecclesia, Ex altari tuo domine Christū sumimus, in quo cor & caro nostra exultant. Si delectatio te trahit, hoc sacramentum debet allicere. **¶ Quarta est, concupiscentiæ inordinatæ refrenatio.** Caro enim concupiscit aduersus spiritum: sed quis refrigerat concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiæ, vitæ? Non est tale remedium sicut accedere deuotè ad hoc sacramentum. Vnde Ecclesia. 18. Nonne ardorem refrigerabit ros? Sed in hoc sacramento continetur

Primus defectus cibi corporalis.

2. defectus.

Sap. 16.

3. Defectus.

Phil. 2. Ioan. 15.

Virtutes cōmunicantium.

Psal. 26.

Psal. 42.

Esai.45.

ros ille, quem sancti patres desiderabāt dicentes, Rorate cali desuper, & nubes pluant iustū. Ideo hic dicit, Super aquā refectiois educavit me. ¶ Quinta, à quotidianis malis, hoc est peccatis venialibus liberatio. Vnde sequitur, Animā meam conuertit: vix enim diuertitur anima, quin in peccatū veniale incidat & præcipitetur, propter fragilitatē naturæ. Vnde Proverb. 24. Septies in die cadit iustus. Sed hoc sacramentū conuertit ad dominū, vt non sit ita præceps, imò si quæ sint peccata venialia, de quibus homo non cogitat, per hoc sacramentū, & eius virtutē delentur, ac etiam mortalia oblita. ¶ Sexta, ad bonum inclinatio, & quodā modo cōfirmatio: vnde sequitur, Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suū: hoc est, inclinavit me ad sequendū semitas bonorū operū, propter nomen suū, hoc est propter verbum suum dignè sumptū. ¶ Septima, contra tentationes & insidias diaboli tutatio. Vnde sequitur, Si ambulauero in medio vimbæ mortis, hoc est tentationis & nequitiarū diaboli, nō timebo mala, quoniā tu mecū es. In cuius figura Exo. 12. dicitur, quod domus (cuius fores limitæ erāt sanguine Agni Paschalis) præseruata fuerūt ab Angelo percutiente. Larrones nō audent appropinquare castris & domibus, in quibus sciunt regē esse. Et si appropinquare præsumāt, malè accidit eis. Sic conscientia, in qua Christus est, demones nō audent molestare, maximè si recurratur ad eū. ¶ Octava, contra mūdanas persecutiones & tristitias atque angustias cōsolatio: Vnde subdit, Parasti in cōspectu meo mēsam, aduersus eos qui tribulāt me. Ideo D. Ambro. orabat dicens: Domine per hæc sancta mysteria mitigetur tribulationes, pericula populorū, gemitus captiuorū, miseræ orphanorū, necessitates peregrinorū, inopia pauperū, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamēta viduarum. ¶ Nona, intellectus illuminatio, & voluntaris inflammatio: vnde dicit, Impinguasti in oleo caput meū. Caput animæ est ratio & volūtas, quæ oleo misericordię impinguitur, illuminatur, inflammatur multitudine charismatū, & eleuatur ad cognitionē veritatis. Vnde discipuli nō cognouerunt dominū, nisi in fractioe panis. vnde Theophilus, Consumētibus sacramentū panis, aperierunt oculi, & 1. Reg. 14. Aperti sunt oculi Ionathæ, cum gustasset modicum mellis. ¶ Decima, diuini amoris inebriatio: vnde sequitur, Calix inebriās quā prælatus est! Homerus poeta Græcus dicit quandam herbam esse quæ obliuisci facit omnīū tristitiarū. Videmus quod quando rustici bene biberūt, obliuiscuntur omnium laborū & paupertatis: & nō curant neque multū estimāt labores. Sic dignè communicantes obliuiscuntur tristitiarū & deliciarum, imò aliquādo cibi corporalis: sicut de D. Catharina Senes. legimus. ¶ Vndecima, à reliquiis peccatorū & pœnis purgatorij liberatio. Vnde sequitur, Et misericordia tua subsequetur me: hoc est, post vitā sequetur me in purgatorio. Hoc est singulare in hoc sacramēto, quia non solum est sacramentū, sed etiā sacrificiū, quod placat Deum iratum animabus. In figurā huius legimus quod per sanguinē Agni Paschalis filij Israel fuerūt liberati à tenebris palpabilibus, & quomodo Daniel existens in lacu leonum, accepit prandium ab Abacuc, quod parauerat messoribus suis. Daniel in lacu, representat animas in lacu purgatorij existentes: Abacuc sacerdotem, qui parat hoc sacrificium messoribus suis, hoc est illis à quibus accepit stipendium sustentationis. Sed angelus domini vno crine, hoc est vna intentione & applicatione portat ad Danielelem, &c. Altissiodoren. dicit vnum mirabile verbum, quod nunquam missa celebratur, quin aliqua anima exeat & liberetur à purgatorio. Et ratio illius est, quia sponsa Christi Ecclesia in omni missa facit specialem cōmemorationem pro liberatione animarum: Nec est verisimile quod sponsus qui eā tantum diligit, qui est tam benignus & misericors, preces sponsæ suæ refuset. ¶ Duodecima vtilitas, est finalis gloriæ adeptio: vnde sequitur, Vt habitem in domo Domini in longitudinē dierum. vnde Christus Io. 6. Qui manducat hunc panē, viuet in æternum, & ecclesia, O verè digna hostia, per quam fracta sunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita vitæ præmia. Vili ergo tot & tantis vtilitatibus, sequitur quod quilibet debet se disponere ad deuotè tantum sacramentum recipiendum, vt prædictas vtilitates assequi possit.

Luc. 24.

Exod. 11. Dan. 11.

3. p. q. 30. art. 1.

Tres modi manducandi Christum.

1. Cor. 10.

Iure diuino præceptum est Christianū recipere sacramentum eucharistia.

DE VSV SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

IN huius mēsa cibo duo sunt, scilicet sacramentū, & sacramenti vsus siue effectus. Sacramentum sunt species sacramētales: virtus & effectus sunt nutritio spiritalis, & liberatio à peccato, & ab æterna mortis dānatione: qui quidem effectus si impediatur, talis sumptio est imperfecta. Ex quo sequitur quod sint tres modi vtendi hoc cibo, siue accipiendi aut manducandi hoc sacramentum: Primus modus dicitur sacramentalis tantū, & hoc modo manducant mali. Vnde Apost. 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Secundus modus est spiritalis tantum: Et hic modus est duplex: vnus est per claram visionem & fruitionem: & hoc modo manducant sancti in patria, ac etiam angeli, iuxta illud: Panem angelorum manducabit homo, &c. Alius modus est per fidem, & hoc modo manducauerunt & manducant omnes sancti, qui per fidem crediderunt aut credunt se per Christum (qui est in hoc sacramēto) saluandos, & hoc modo antiqui patres manducauerunt. Vnde Apost. Omnes eandem escam spiritualement manducauerūt. Et quotidie boni catholici, reuerenter adorando & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc modo manducandi D. Augu. ait, Crede, & manducasti. Tertius modus manducandi est, quando Christianus bene probatus & dispositus, reuerenter & deuotè accipit hoc sacramentum, cum effectu illius: & hoc modo non acceperunt patres antiqui: quia nondum institutum erat sacramentum. Hoc modo manducare sacramentaliter & spiritaliter cōuenit solum bonis Christianis, quibus iure diuino præceptū est recipere hoc sacramentum per illa verba Ioā. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, &c. & per illud Matth. 26. Accipite & comedite: siue (vt alij dicunt) manducate ex hoc

ex hoc omnes. Et cum quilibet teneatur spiritaliter māducare hoc sacramentū: spiritalis autem manducatio includit votū & desiderium recipiendi hoc sacramentum: ergo sine voto suscipiendi hoc sacramentum non potest esse alicui salus: frustra autem esset votum (nisi quando est opportunitas) impleteretur. Ideo homo tenetur ex mādato domini accipere spiritaliter & sacramentaliter. Et cum non sit determinatum tempus, tenetur iure diuino semel in vita, data opportunitate. Sacerdotes autem curam animarū non habentes, debent, saltem ex congruitate celebrare missam in præcipuis festiuitatibus, in quibus conuenerunt laici communicare, ne in vacuum gratiā Dei acceperit censentur. vnde Apost. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, & 1. Tim. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiā cum impositione manuum presbyterij. Vnde sequitur quod sacerdotes curam animarū habentes, & maximè episcopi, qui ex officio habent offerre dona & sacrificia pro populo, vt dicitur Heb. 7. tenentur sapius. Nec videntur excusari illi qui per alios celebrare & offerre faciūt, & ipsi nunquam aut rarissime celebrant: cum eorum officiū sit personale, & ob id prouentus recipiant. Beneficium enim (vt iuristę dicunt) datur propter officium. Innocentius tertius in c. Dolentes referimus, extra de celebratione missæ, reprehēdit eos qui missarum solennia vix celebrant quater in anno. A fortiori curati reprehēdi debent si nō sapius ratione beneficij. ¶ Primus qui vsus est hoc sacramēto secundū tertium modum, est Christus, quādo instituit hoc sacramentum, vt dicit D. Hier. ad Lesbiā, Dominus Iesus Christus, ipse conuiuia & conuiuium, ipse comedens, ipse qui comeditur. & hoc communiter tenetur, quia quæ aliis obseruanda instituit, ipse primus seruauit, vnde & ipse prius voluit baptizari quā aliis baptismū imponere, secundū illud A. & 1. Cæpit Iesus facere & docere. Ideo ipse primū corpus & sanguinem suū sumpsit, postea aliis tradidit: Et licet hoc nō habeatur in euāgelij formaliter & expressè: habetur tamē in eis virtualiter & in sententia. Legimus enim quod Christus accepit panem & calicē. Non est autem intelligendū quod accepit solum in manibus, sed eo modo quo aliis accipiendū tradidit. vnde cū discipulis dixerit, Accipite & comedite: & iterū, Accipite & bibite: intelligendū est quod ipse accipiens comederit & biberit. vnde quidā metricè dixit: Rex sedet in cœna, turba cinctus duodena: Atque suis manibus se cibatur ipse cibus: Ne apostoli horrent ipsum sumere, sicut quidā fecerunt audiendo, cū prædixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, & c. quidā dixerunt, Durus est hic sermo: quis poterit audire? Et quāuis cibando se non accepit omnes effectus huius sacramenti: (Quia eius gratia cum esset infinita, non est aucta) accepit tamen aliquē effectū, scilicet quandā actualement delectationē spiritalis dulcedinis. vnde ipse dicebat Luc. 22. Desiderio desiderauit hoc Pascha māducare vobiscū. desiderium enim cum impletur, generat gaudiū & delectationē. Quidā dicunt quod dedit Iudæ, vt D. Aug. super illud Io. 13. Cum intinxisset panē, dedit Iudæ Simonis Scariotis: Non quod seorsum & sub pane intincto dedit: sed intelligendū est quod dominus antea distribuerat omnibus discipulis suis sacramentū corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut D. Lucas narrat. Mar. & Matth. etiā dicunt quod biberunt ex eo omnes: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundū narrationem Ioannis, per buccellam intinctā atque porrectam, suum exprimit proditorem. huius sententiæ fuit D. Chryl. dicens: Iudas particeps mysteriorū, conuersus nō est: hoc etiā expressè dicit D. Dion. Hylar. tamen dicit oppositum. Et sic secundū eum communio fuit facta post exitū Iudæ. Eius dictum conueniens esset, si solum ad malitiam Iudæ consideremus. Sed quia Christus debuit nobis exemplū iustitiæ ostendere, non cōueniebat eius magisterio, vt Iudæ occultum peccatorē sine accusatore & euidēti probatione ab aliorū communione se pararet, ne per hoc daretur exemplū prælati ecclesiæ similia faciendi, & ipse Iudas inde exasperatus, sumeret occasionē peccandi. vnde Eugenius papa in c. si sacerdos, extra de offi. iudi. ordi. dixit, quod occultus peccator non debet nominatim argui: nec ei publicè communicari: quia Christus Iudam non nominatim arguit: sed vnus vestrum me tradet, dixit: nec Iudam à communione remouit. Publico autem peccatori non debet administrari, iuxta illud: Nolite sanctum dare canibus. Quod intelligendum est, nisi verè pœniteat. vnde in concilio Charthaginensi legitur: Scenicis atque histrionibus cæterisque huiusmodi personis vel apostatis conuersis ad Deum, reconciliatio non negetur.

DE DIVERSIFICATIONE VSVS EVCHARISTIAE.

Vsus accipiendi hoc sacramentum, secundū diuersum Ecclesiæ statū diuersificatus est: & diuersa circa hoc statuta emanauerūt. Nā in primitiua Ecclesia quādo vigeat fidei Christianæ deuotio, statutū fuit vt quotidie fideles cōmunicarēt, vnde Anacletus papa dicit, Peracta post secreatione omnes cōmunicēt, qui noluerint, ecclesiasticis carere liminibus: sicut etiā sancti Apost. statuerunt, & sancta Romana ecclesia tenet. Postmodū verò diminuto fidei seruore, solis diebus dominicis cōmunicabant. In cuius memoriā datur hodie panis benedictus, deinde verò amplius diminuto seruore, Fabianus papa ordinauit, vt & si non frequentius, tamen ter in anno omnes communicarent, scilicet in Paschate, Pentecoste, & Natali, vt habetur in ca. & si non frequentius, de consecr. dist. 2. Sotho verò papa ordinauit in cœna domini esse cōmunicandum, vt habetur in cin. cœna, eadem dist. Postmodum propter iniquitatis abundantiam, refrigerescente charitate multorum, Innocētius tertius statuit in concilio generali, vt saltem semel in anno, in Paschate, scilicet fideles cōmunicarēt, vt habetur in c. omnis vtriusque sexus, extra de pœni. & remiss. vbi dicitur: Omnis vtriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia solus peccata sua, saltem semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti: & iniunctam sibi pœnitentiam totis

2. Cor. 6. Christus eucharistia sacramentum recepit.

Ioan. 6.

3. p. q. 81. art. 2. ad 1. An Christus corpus suum primò Iudæ tradidit.

In lib. Eccl. Hierar.

Matth. 7.

Communio primitiua Ecclesie.

Communio in Paschate omnibus Chr. fideibus præcepta.

totis viribus studeat adimplere, suscipiens reuerēter, ad minus in Paschate, eucharistiæ sacramentum, nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquā rationabilem causam ad tēpus ab huiusmodi receptione duxerit abstinendū. Alioqui & viuēs ab ecclesiæ ingressu arceatur, & mortis ecclesiastica careat sepultura. Ex quibus verbis apparet hoc præceptū obligare sub pœna peccati mortalis; quia ingressus Ecclesiæ & Ecclesiastica sepultura nō prohibentur, nisi pro peccato mortali. Hoc præceptū est de iure humano, ad quod nō habentes plēnū vsum rationis, non sunt ascripti. Et quia difficile est illud cognoscere, cū aliquibus propter mollitiē & præceptores ac exercitia acceleretur vsum rationis, & circa finē primi septennij efficiatur doli capaces, vt in Gallia: & in aliis propter duriciem carnis vel incuriā patentem, aut solitudinem retardetur, vt in montanis, qui aliquando post pubertatem non habent completū vsum rationis. Ideo remittitur discretioni proprii sacerdotis eos audientis de confessione. Quidam tamen per annos discretioni intelligunt annos pubertatis, in quibus cōmunit & in pluribus habent completū vsum rationis. Sed si dubium sit, remittitur iudicio proprii sacerdotis. Post annos verō pubertatis, etiā si habeat debilem vsum rationis, & habeant aliquā deuotionem, non debet denegari. ¶ Circa infirmos autem, qui sana mēte requisierunt & tandem in phrenesim inciderunt, Concilium Carthaginē. (vt habetur in c. is qui. 26. q. 6.) determinauit quōd si is qui in infirmitate penitentiam petit, casu, dum sacerdos inuitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim conuersus fuerit: dent testimonium qui eum audierunt, & accipiat penitentiam: & si continuō credatur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius eucharistia, nisi forte esset periculum vomitus: aut alterius irreuerentiæ. Per Pascha verō idem Eugenius in quadam extrauaganti incipienti, Fide digna, declarauit quōd intelligitur à cœna domini vsque ad octauas Paschæ: Sic quōd qui infra illud tempus receperint, satisfaciunt huic præcepto. Qui verō non receperint infra illud tempus, etiam si infra quadagesimam, voluntariē vel coacti infirmitate, non satisfaciunt huic præcepto, nisi illud iterum recipiant infra prædictum tempus.

Quid per Pascha intelligitur.

Ver. 21. DE DIGNA COMMUNICATIONE.

Non debet videri graue præceptū cōmunionis in Paschate: quia si semel in anno recognoscimus reges & dominos temporales: & soluimus tributa & cœsus, à fortiori debemus recognoscere regē regum, Christū regem nostrum; & in signū recognitionis soluere tributum probationis, & nos præsentare ad sacramentū suscipiendum in nostræ redemptionis commemoratiōnem: Ad impletionem huius præcepti non sufficit recipere sacramentaliter tantū, nec se offerre & venire leuiter, absque præmeditatione: quia melius seu minus malū esset recipere metallicū liquefactum, aut scorpionē, quàm cum peccato mortali indignè recipere hostiā consecratam. Quod bene ostendit Christus in parabola de inuitatis ad nuptias filij regis, vbi dicitur quōd inuētus est vir non habēs vestē nuptialem, cui dicit rex: Amice quomodo huc intraisti nō habens vestē nuptialem? deinde dicit ministris, Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio est facilis. De his etiā monet Apost. dicens: Probet autē seipsum homo, & sic de panē illo edat, & de calice bibat. Qui enim māducat & bibit indignè, iudiciū sibi māducat & bibit, nō diuidicās corpus domini. Sed ad quod iudiciū declarat, Quicumque manducauerit panē hunc, & biberit calicē indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Gl. exponit dupliciter: Primò materialiter, hoc est peccatū in currit ex peccato cōmissio in corpus & sanguinē domini, quod in hoc sacramento continetur. Et in hoc culpa aggrauatur. Tantò enim est grauior, quantò maior est is contra quē peccatur. Vnde Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moyli, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur. quantò magis putatis deterioram ereri supplicia, qui filiū Dei conculcauerit, & sanguinē testamenti pollutū duxerit, in quo sanctificatus est? Secundò exponit per similitudinem. Reus erit corporis & sanguinis domini, hoc est mortis dabit pœnas: hoc est, ac si Christus occidisset, puniretur, iuxta illud Heb. 6. Rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei. ¶ Si vis amplius scire mala & pericula & inconuenientia, quæ accidunt his qui indignè accedunt, contemplare imprecationem quæ fecit Dauid in persona Christi, P sal. 68. vbi ait: Fiat mensa eorū coram ipsis in laqueū, & in retributionē, & in scandalū. Obscurentur oculi eorū ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos irā tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiar habitatio eorū deserta, & in tabernaculis eorū non sit qui inhabitat. Appone iniquitatē super iniquitatem eorū, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cū iustis non scribantur. dar rationem: Quia quem tu percussisti percussit sunt, & super dolorē vulnerum meorum addiderunt. Remedium est accedere dignè cū præparatione sufficienti, saltem probabilitate morali.

Matth. 22.

2. Cor. 11.

Incommoda ex periculis indignè communicantium.

Sermo viii.

Ver. 22. DE MODO SE PROBANDI ET PRÆPARANDI AD EVCHARISTIAM.

Conuenientem modū & formam se debite probandi & præparandi ad recipiendum eucharistiæ sacramentū, docebunt tres dominæ, hoc est virtutes, scilicet prouidētia, fides, & charitas. Prouidētia docebit quid te facere oporteat antequam te præsentet ad cōmunionē. Fides autē, quid agere & dicere debeas, cū eris corā sacramento. Charitas verō docebit quid te facere oporteat post cōmunionē. ¶ Prima igitur virtus quæ dicitur prouidētia, docebit facere quinque vel sex, antequam te præsentet ad sacramentū. Quatuor per figuram in esu Agni Paschalis sunt declarata Exod. 12. vbi dicitur, Edēt carnes (scilicet Agni Paschalis) & azymos panes cū lactucis agrestibus. & post pauca sic dicitur: Renes vestros accingetis, & calceamēta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manibus, & comedetis festinanter. Est enim Phasē, hoc est transitus domini. Sed

Sed quid habebat agere Deus de lactucis agrestibus, &c. Dicendum quōd nō propter se, sed propter repræsentationem. Sicut enim agnus ille, qui occidebatur & edebatur in signum liberationis populi, figurabat & repræsentabat Christum, qui fuit Agnus Dei, occisus pro redēptione humanæ naturæ. Et in huius signum & cōmemoratiōnem præceptus est sub speciebus sacramentalibus māducati. Sic ea, cum quibus comedebatur agnus, significabāt ea quæ debemus obseruare, manducando Christū in hoc sacramento. ¶ Primò lactucæ agrestes significabant dolorem & amaritudinem peccatorum, siue probationem quam antē facere debemus, de qua Apost. vbi supra, probet autem, &c. Probatio hæc consistit in tribus, scilicet in contritione, confessione, & satisfactione, de quibus ad plenum inferius dicitur. Hic autem pro modo & forma se præparandi aliqua dicere oportet. Et in primis cum dicat Apost. 2. Cor. 3. Non sumus sufficientes ex nobis, quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Ideo per aliquod tempus antequam accedas ad sacramentū puta in vigilia, debes recurrere ad Deum, & illum humillimè deprecari, vt per suam infinitā bonitatem & misericordiam det tibi gratiam te præparandi ad talem mensam, & tātum sacramentum suscipiendum, ad quod te inuiauim, imò venire & accedere, ac etiā dignè suscipere præcepti, sua ineffabili clementia dignetur te inspirare & dirigere, vt dignè accedas, & dare peccatorum memoriā & recordatiōnem, cum vera & perfecta contritione, vt valeas confiteri & satisfacere, ipsorumque remissionem obtinere, & tandem ipsum dignè ad salutē animæ tuę recipere in vitam æternam, ad quam consequendū dignatus est hoc sacramentū instituire. Facta & pluries repetita oratione, diligenter discutenda & examinanda est cōscientia, & inuestigādum an ab vltima confessione aliqua peccata, de quibus nō fuit peccator cōfessus, redēat ad memoriā. Et si occurrant, illa notare & memoriā commēdare, & deinde cōfiteri cū illis quæ inueniet post vltimā confessionem se perpetrasse. ¶ Secundò docet renes accingere. Renum cingulum, significabat cingulū castitatis, quam seruare debet cōmunicans, mente & corpore. In huius figurā legitur 1. Reg. 21. quōd Dauid petente cibos ab Abimelech sacerdote, qui non habebat laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctū, qui erat figura huius sacramenti, dixit: Si mundi sint pueri à mulieribus, poterunt manducare. Respondit Dauid, Continuius ab heri & nudius tertius. Si ad comedendos panes propositionis debebant esse casti & mundi à mulieribus: à fortiori instāte cōmunionē abstinerere debent vxorati, & timere ne eis cōtingat, sicut figuratiter cōtingit Ozam, de quo 2. Reg. 6. dicitur quōd in translatione arcæ testamenti cum recalcitraret boues, & declinaret arca, Oza sacerdos extendit manū suā ad arcā, & tenuit eam: iratūque est dominus indignatione contra Ozam, & percussit eū super temeritate: qui mortuus est iuxta arcam Dei, quæ figurabat hoc sacramentum. Dicunt cōmuniter doctores quōd hoc ideo, quia ea nocte dormierat cū vxore sua. Si ergo dominus iratus fuit cōtra Ozam, qui bono fine & propter reuerentiā manum admouit ne caderet arca: à fortiori erit iratus contra eos, qui pollutū præsumunt accedere ad hoc sacramentum. D. Hiero. super Mat. dicit, Si panis propositionis ab his qui vxores tetigerant, comēdi non poterat: quātò magis panis, qui de celo descendit, non potest ab his qui coniugalibus vacauerunt amplexibus, violari atque cōtingi? nō quōd nuptias cōdemnemus: sed quōd eo tempore, quo carnes agni māducati sumus, vacare carnalibus operibus non debemus. Si quærat quorū diebus abstinendū sit antē. In c. omnis homo, de consecr. dist. 2. ex concilio Elibertano, dicitur: Omnis homo ante sacrā cōmunionem ab vxore abstinere tribus, aut quatuor, vel quinque, aut sex, vel septem diebus. Glo. dicit, quantum est ex se: quia exactus omni tēpore debitū reddere debet, vt in c. li dicat. 33. q. 5. Nō enim est præceptum, quod in prædicto c. omnis homo, cōtinetur. vt habetur in c. vir cum propria vxore. 33. q. 4. Greg. scribens Aug. Anglorum episcopo, dicit: Si quis sua cōiuge nō cupidinē voluptatis raptus, sed tantum procreatorum liberorum gratia vtitur: ille profectō siue de ingressu ecclesiæ, siue de sumendi dominici corporis mysterio, est suo iudicio relinquendus. Eadē ratione dicendum est de eo qui reddendi debiti gratia matrimonio vtitur: est enim suo arbitrio relinquendus: licet de congruitate deberet abstinere. Si autem voluptas dominetur in opere, vt ibidem Greg. subdit, tūc prohiberi debet. Consulendi sunt vt faciant, sicut Dauid ab heri & nudius tertius. ¶ De pollutione etiā est difficultas. Resolutio D. Tho. est, quōd si pollutio proueniat sine peccato mortali, vt cū ex illusione dæmonum, vel ex abundantia cibi & potus in somno, vel etiam in vigilia ex fluxu naturæ: Sicut enim contingit sanguinem fluere absque peccato, ita & fluxum seminis, qui est superfluitas sanguinis, secundū Philos. tunc nō impedit sumptionem sacramenti ex necessitate, sed ex quadam cōgruitate. hoc tamen impedimentū postponi debet propter aliquam necessitatem, vt D. Greg. dicit, cū fortasse dies festiuus exigit, aut deest alius sacerdos. Si autem ex peccato mortali, siue in somno, siue in vigilia, impedit ex necessitate. Licet enim per confessionem & contritionem auferatur reatus culpæ: non tamen auferatur corporalis immunditia, & distractio mentis ex pollutione sequens. Nec est simile de somnio homicidij ex peccato mortali proueniente: quia nō relinquit immunditiam, neque tantam distractionem: & per cōsequens peccato per contritionē & confessionē deletio, nil quod prohibeat manere, sicut in fornicatione aut pollutione, ideo, &c. ¶ Tertio docet baculum in manibus tenere. Baculus figurabat spem veniæ & vitæ, quam debent habere cōmunicantes. Quia sicut per baculum aliquis sustentatur & refocillatur: sic per spem. vnde D. Greg. Spes præmij vim minuit laboris. Spera ergo in Domino, & fac bonitatem, & pascetis in diuitiis eius. Vel baculus significat crucem & memoriā passionis, quam debent habere cōmunicantes, iuxta illud, Hoc facite in meam commemoratiōnem. Vnde Apostolus, Quotiescunque

Lactuca agrestis. Probatio sui ipsius.

Communicatio casti esse debet.

3. p. q. 8. ar. 7. ad 2.

An pollutio impediatur cōmunionem.

Baculus quid.

Psal. 36. Mat. 26. 1. Cor. 11.

manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem domini annuntiabit, donec veniat. **¶** Quarto docet habere calceamenta in pedibus. Calceamenta, quæ sunt ex pelle & corio animalium mortuorum, significant exemplum deuotionis, quæ habebat sancti ad hoc sacramentum. Calceamenta præferunt pedes à lapidibus & spinis: Sic exempla sanctorum à puncturis carnalium delectationum, & sollicitudinibus huius seculi, quæ dicuntur spinæ. vnde Hier. 2. Prohibe pedem tuum à nuditate. & Eph. 4. Calceati pedes in preparationem euangelij pacis. Calceamenta ergo significant promptam voluntatem obediendi euangelio, & seruandi mandata: quam prouidentur poterimus habere, si sanctos qui fuerunt prout sequamur. Vnde D. Greg. Si labores & obedientiam sanctorum recolamus, non erunt graua quæ toleramus. **¶** Quinto docet prius reconciliari inimicis: quia Christus Mat. 5. dicit, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Maius munus quod quis potest offerre, est Christi passio, quam in hoc sacramento offerimus Deo patri, in remissione peccatorum, quod fit per summum huius sacramenti, &c. Hoc videtur durum aliquibus. Veruntamen Christus passus est pro reconciliatione nostra. Si hoc cogitetur, non erit graue, sed dulce. Et modus dulcorandi est per amicos & dulcia verba. Si verò nolit, nisi personaliter veniat, cum actus sit personalis, iniuriis ad iniuriatum ire debet cum aliquo amico illius. Quod si offensus indulgere nolit, Deus indulget: nec tenetur amplius pro huiusmodi reconciliatione ad eum redire. Tenetur tamen ad restitutionem tantæ vel bonorum ablatorum, & reparationem malorum datorum. Si dicatur quod offensus est multum distans: vadat per uolitionem efficacem cum proposito accedendi corporaliter tempore & loco, data opportunitate. Si dicatur, alius primò offendit: ideo debet prius veniam petere, quod tamen non facit. Resolutio est quod si oppositus velit damnari, & non facere debitum suum, alius non debet eum sequi, sed debet facere id ad quod tenetur. **¶** Sexto docet accedere stomacho ieiuno. Licet enim Christus post cenam hoc sacramentum instituerit, non tamen ita obseruandum præcepit. vnde D. Aug. lib. responsionum ad Ianuarium, dicit: Per uniuersum mundum mos iste seruatur, ut corpus Christi à ieiunio sumatur. Neque quia post cibos dominus dedit, propterea pransi aut cenati fratres ad hoc sacramentum accipiendum conuenire debent, aut mensis suis miscere, sicut faciebatur quos Apost. reprehendit & emendat. Nam saluator quo vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimò hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum. Et ideo non præcepit ut deinceps tali ordine. scilicet post sumptum cibum fumeretur. vnde habetur in c. liquido, de consecr. dist. 2. Placuit Spiritui sancto, ut in honorem tanti sacramenti prius in os Christiani corpus dominicum intraret, quam ceteri cibi. Alia ratio potest dari propter significationem, ut scilicet deur intelligi quod Christus, qui est res huius sacramenti, & charitas, debet primò fundari in cordibus nostris, secundò illud Mat. 6. Querite primò regnum Dei, &c. Tertia ratio est propter periculum vomitus & ebrietatis, quæ quandoque coniungit ex hoc quod nonnunquam homines cibo & potu malè vruntur. Hanc rationem tangit Apost. dicens: Alius quidem esurit, alius autè ebrius est. Ex hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etià post cibum, si de eorum periculo timeatur, ne sine communionem decedant: quia necessitas legem non habet. vnde in c. presbyter, de consecr. dist. 2. dicitur, Presbyter infirmum statim communicet, ne sine communionem moriatur. **¶** Ex his sequitur quod licet solum peccatum mortale sit per se impedimentum sumptionis huius sacramenti, tamen repugnantiam habens ad significationem eius: per accidens tamen provenit ex prohibitionem Ecclesiæ, quæ in concilio Carthagenensi habetur. Et licet excipiat vnum diem. scilicet cenæ domini: hoc tamen postea quantum ad illud fuit abrogatum. Et cum Apost. ubi supra dicit: Cum conuenitis ad manducandum, inuicè expectate. Si quis esurit, domi manducet. exponitur secundò Glo. Si quis esurit, & impatiens non vult expectare alios, manducet cibos: nec post Eucharistiam sumat. Ex quibus verbis D. Aug. & habetur in dicto can. liquido, dicit quod mos ille recipiendi sacramentum ieiuno stomacho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligendum est de ieiunio naturæ, quod soluitur per summationem medicinarum, non tamè per deglutitionem salutarum, quæ naturaliter sunt. **¶** Secunda virtus. scilicet fides, docet quatuor, quæ considerare debemus post confessionem in conspectu sacramenti, elongari tamen. Primò docet cui standum siue credendum sit: non visui, tactui, odorati, aut gustui: quia deciperemur, cum eodè modo se habeat isti quatuor sensus ad hostiam consecratam, & non consecratam. Ideo idem color, odor, sapor, &c. in consecrata & non consecrata. Illa accidentia (ut dictum est) non sunt corpus Christi, sed velamen quoddam siue cortina. Sed debemus credere sensui auditus: quia fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei, quod dicit: Accipite & manducate: hoc. scilicet contentum sub his speciebus, est corpus meum. In huius figuram habemus de Isaac qui fuit deceptus primò in visu: caligauerant enim oculi eius. Secundò in tactu, quia iudicauit manus Iacob esse manus Esau. Tertiò in odoratu, quia sensit odorem vestium. Quarto in gustu, quia sensit saporem venationis, quæ quasi ferat, & tamen non erat. Sed in auditu non fuit deceptus. vnde dixit, Vox quidem Iacob est: manus autem sunt Esau, qui recesserat & reliquerat vestes, per hoc representans substantiam panis, quæ in instanti terminatio consecrationis recedit, hoc est definit esse: relictis vestibus, hoc est accidentibus, &c. **¶** Secundò docet quid cogitandum sit & contemplandum in hoc sacramento. *scilicet tria.* Primò quod sub illis speciebus continetur Christus, qui est speculum morale, in quo debemus nos mirari & speculari. Mulieres ornant se decenter, videntes se in speculo: Sic debemus nos componere & ornare, intuendo hoc speculum. Vnde Sapient. 7. Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula.

Sicut

Mat. 13.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

Stomacho ieiuno communicandum.

Infirmi non ieiunio communicare possunt.

Mos recipiendi eucharistiam inde habuit originem.

Rom. 10.

Gen. 27.

Sicut enim in speculo sunt duo: primò vitrum, quod secundò D. Aug. est maxima durationis. Secundò est plumbum: illis separatis non esset speculum. Sic in Christo est diuinitas & humanitas vnita in persona filij Dei, sine qua vnitate non dedisset exemplum, nec nos potuissimus in eo videre modum ornandi & componendi nos. Est ergo humanitas & diuinitas in hoc sacramento, per quam concomitantiam, ut supra dictum est. Contemplando ergo diuinitatem, cogita coram quo te habes præsentare, &c. Si coram rege terreno haberes te præsentare, timeres, & bene te præparares, ac componeres, præmeditarerisque ea quæ dicturus esses. Sic etiam nos debemus timere & humiliari attendentes fragilitatem nostram, & excellentiam Dei recognoscere, petere veniam de peccatis, & reddere gratias de beneficiis, petere præseruationem à periculis, & inopia nostra: subleuationem, gratiamque dignè recipiendi, &c. Contemplado eius humanitatem, habemus occasionem diligendi eum, eò quod ad eum nos dilexit, ut voluerit tot & tanta pro nostra reconciliatione sustinere, qui se nobis dedit & dat in pignus hæreditatis æternæ. Hæc contemplata dabit fiduciam & spem perueniendi ad regnum. Et ut melius possis, aspice & considera virtutes illius, per quas ipse peruenit quantum ad humanitatem. Vide & contemplantur illius charitatem, humilitatem, & ceteras virtutes, & disponere à cetero te illi conformare, illum imitari, & secundò quod ipse ostendit viuere. **¶** Tertiò docet sub illis speciebus esse librum doctrinalè, de quo per figuram dicitur Ezechiel, Aperi os tuum, & comede quæcumque do tibi. Et ecce manus missa est ad me, in qua erat inuolutus liber, qui erat scriptus intus & foris. Et scriptæ erant in eo lamentationes, carmen, & v. Liber ille figurabat Christum, qui scriptus est intus & foris. Sed quid scriptum est foris? sunt quinque plagæ manuum, pedum, & lateris: pergamem fuit sua pretiosa pellis: atramentum fuit sanguis: calami fuerunt clauis scribentes stylo ferreo nomina electorum, qui ipsum dignè suscipiunt, quorum ipse obliuisci non potest. vnde Esa. 6. Nūquid potest obliuisci mulier infantem suum, ut non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce enim in manibus meis descripsi te. Scriptum est. Carmen delectabile pro innocentibus, qui nunquàm illud offenderunt, qui in receptione habent occasionem cantandi carmè delectationis, sicut beata virgo Maria. Scriptæ sunt etià lamentationes & v. pro peccatoribus, qui offenderunt, qui habent occasionem flendi, eò quod fuerunt causa passionis eius. vnde ipse dicebat filiabus Hierusalem, Filie Hierusalem, nolite flere super me: sed super vos ipsas flere, quia si fuistis causa. Quia si in viridi ligno hoc fit, in arido quid fiet? Si Deus permittit tantum ignem pœnæ & tribulationis in Christo, qui erat lignum viride, plenum aqua spiritualis gratiæ, tamen platum secus aquarum decursus, in arido, hoc est in priuatis gratia, quid fiet? Quis ignis deuorans accendetur? non faciant penitentiam in hoc mundo, habebunt carere in alio tertiam cætilenam. scilicet v. & maledictiones in inferno. Iob 1. Pereat dies, &c. vide ergo & considera quæ cantilenam desideras cantare. Non potes primam, contra ergo secundam, ut finaliter merito passionis Christi ad primam possis peruenire, & ad ea quæ intus scripta sunt. scilicet visionem & fruitionem diuinitatis: Quia si illam non cantes, habebis profecto cantare tertiam. Apoc. 10. dicitur quod D. Ioan. inuenit dulcedinem libri in ore, considerando amorem & beneficia Dei, sed in ventre sensit amaritudinem, considerando peccata quibus offendimus illum. **¶** Quarto debemus contemplari quod sub illis speciebus est præda quam persequi debemus: quia ipse vult venari, & conqueritur de his qui non persequuntur illum, hoc est non imitantur eum. Vnde Psal. Perit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Debes ergo ad memoriæ reducere valorem huius prædæ, qui est infinitus, & sequi illum per vias virtutum, quia per eas inuenies eam: & cum apprehenderis, caue ne dimittas aut perdas eam: Sed dic cum sponsa, Cant. 3. Quæsiui quem diligit anima mea, &c. Tenui eum, & non dimittam. **¶** Tertiò fides docet quid dicendum, hoc est orationem quæ facere debemus. Vnam compositam ex quatuor pulcherrimis & acceptissimis orationibus, quas inuenimus in euangelij. Prima fuit filij Prodigij, Pater peccauit in caelum, & coram te, &c. Hæc fuit adeò grata, quod antequam eam diceret, sed dicere proponeret, pater occurrit & amplexatus est eum, deditque osculum, reddidit stolam primam, & parauit conuiuium, &c. Secunda fuit Publicani, qui (ut habetur Luc. 8. non audebat oculos in caelum leuare, sed dicebat: Deus propitijs esto mihi peccatori. Hæc fuit grata, quia descendit iustificatus in domum suam. Tertia fuit Centurionis, qui dicebat, Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum. Aliqui hæretici voluerunt dicere quod hæc oratio non debet dici: quia qui dicunt condemnant seipos, iuxta illud: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed illi valde errant, ignorantiam differentiæ inter hæc duo, sum indignus, & non sum dignus: quia vnum est priuatiuum & ponit indignitatem peccati mortalis, de quo non est contritus: sed secundum. scilicet non sum dignus, puram negationem dicit, quæ est respectus rationis, consequens comparisonem dignitatis Christi, & summis, quæ nulla est, cum finiti ad infinitum nulla sit proportio. vnde Esa. 64. Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatus, in comparatione ad diuinam iustitiam, & ideo sic dicendo, non peccamus, sed humiliamus nos. Sic faciebat D. Ioannes Baptista, dicendo: Non sum dignus ut soluam corrigiam calceamenti eius. Sic Ceterio: ideo eius oratio grata fuit. Quia (ut D. Aug. ait) dicendo se non dignum, præstitit & exhibuit se ut fieret dignus, non in cuius domum, sed in cuius cor Christus intraret. Ideo Christus etiam miratus fuit, & ipsum laudauit. Quarta oratio fuit D. Virginis, quæ dixit, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hæc fuit adeò grata, quod descendere fecit filium Dei, & naturam nostram assumere in utero suo. Ex his quatuor facilliter confici potest vna, incipiendo ab oratione filij Prodigij, deinde secundum ordinem prædictorum: & dici potest: Pater mi, & redemptor meus, ego sum adeò miser

Ezech. 2.

Luc. 23.

Psal. 141.

Luc. 15.

Oratio dicenda ante communionem.

Luc. 1.

peccator, qui te tot modis & toties offendi, quod non sum dignus vocari filius tuus, imò potius merui detrudi in abyssum & profundum inferni. Nihilominus per tuam infinitam bonitatem & clementiam tibi placuit me illuminare, & dare cognitionem peccatorum: & nunc agnosco me graviter te offendisse, & doleo me fecisse: & si non te offendissem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuam infinitam bonitatem reuelare, quod non vis mortem peccatoris, sed ut magis conuertatur & viuat: & in quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordaberis. Ad te ergo, qui præstabilis es super malitia, recurro humillimè obsecrans per te ipsum, ut propitius esse velis mihi miserissimo peccatori, & digneris concedere veniam & indulgentiam peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & redemptor meus, scio & confiteor quod non sum dignus me presentare ante conspectum tuum & mensam tuam: veruntamen ut impleam voluntatem tuam, humillimè me offero maiestati tuæ, recognoscens te pro vero Deo, & supremo omnium Domino, creatore, prouisor, & redemptore, qui me tua passione redemisti: de cuius te à cætero mediante tua gratia, quam supplex exposco, pro tali semper recognoscere & tenere, & tibi in seruire, mandata & præcepta melius quam fecerim, in futurum implere, offeroque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quæ mihi dedisti, ad seruitium tuum: obsecro ut digneris me pro minimo famulo tuo acceptare. Ecce seruus vel ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redemptor meus, tu dignatus es dicere, Qui manducat me, & ipse viuet propter me: & qui manducat hunc panem, viuet in æternam: placeat tibi ineffabili tua clementia dare mihi gratiam tuam, & vitam animæ, & finaliter vitam æternam, per meritum tuam amarissimam passionis, ad cuius recordationem hæc mensam parasti, & hoc sacramentum instituisti. Hæc oratio declaranda est ad populum & consolanda, non quod sit de necessitate præcepti, nisi forte in præparatione animi, & implicite, sed de congruitate, & ad generandum amplio rem deuotionem: sepius enim repetita antequam quis se sacerdoti præsentet, mentem eleuat, & disponit ad dignam sacramenti sumptionem. ¶ Quarto fides docet quomodo sumere & comedere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebant Agnum Paschalem, comedebant festinanter, scum diligentia & seruire magno. Sic nos cum diligentia, animi elevatione, & seruire, debemus nos presentare sacerdoti: ne superueniant distractiones & illusiones demonum, quæ perdunt suauitatem & odorem vnguenti, hoc est deuotionem sacramenti. Dæmones enim conantur procurare euagationes & distractiones mentis, ut impediant fructum & deuotionem: & aliquando immitunt scrupulos, ut cadere faciant, & quasi contra conscientiam sacramentum quod de illis non sunt confessi, ut retrocedant, vel contra conscientiam accipiant. Pharao persequebatur filios Israel, quando recedebant de Aegypto: sic dæmones, &c. Multi torquentur in se, & reuertuntur ad confessores, qui sunt in die Pasche occupatissimi & scandalizant alios. Alij dimitunt bonum propositum, & sacramentum, &c. Consolanda sunt timorata conscientia, & dicendum quod in tali casu debent facere, sicut si non haberent copiam confessoris. Quæmadmodum si sacerdos indutus, post inchoationem missæ recordetur alicuius peccati non confessi, vel si confessus est, iudicat se non fuisse confessum, non tenetur discontinuare missam, & quærere alium sacerdotem, ut illi confiteatur: quia scandalizaret assistentes, & quodam modo diffamaret seipsum. Sed sufficit quod conteratur de illo & negligentia, petatque abolutionem à Christo, cum proposito confitendi, cum se obtulerit oportunitas: & ita potest perficere missam absque peccato, imò etiã merebitur. Sic ad propositum, &c. Roga Deum, ut sicut in mari rubro submersit Pharaonem & exercitum eius, ita per mare rubrum suam passionis submergat & auferat huiusmodi scrupulos. Pone omnia in illo mari rubro, & inuenies consolationem. ¶ Tertia virtus est charitas, quæ docet facere quicquid post communionem. Primò gratias humiliter reddere, dicendo: Deus meus, creator meus, pater meus, & redemptor meus, per infinitam clementiam tuam dignare indulgere negligentiam & in deuotionem meam: & præsta, ut hoc sacramentum non sit mihi reatus ad penam, sed intercessio salutaris ad veniam: sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentum. Obsecro pariter, ut des mihi gratiam conseruandi vitam, quam per hoc sacramentum dare dignatus es: fac me tuis semper obedire mandatis, & à te nunquam me separari permittas, per meritum passionis Domini nostri Iesu Christi, qui de voluntate tua, cooperante Spiritu sancto, me redimere dignatus est: deinde inuocanda est D. Virgo, & omnes sancti, præcipue patroni, ad quos quis habet specialem deuotionem, ut sint pij intercessores, ad huiusmodi conseruationem, &c. ¶ Secundò charitas docet exercere opera misericordiarum: Contemplando enim misericordiam quam fecit tibi Christus, qui dixit Matt. 5. c. Estote misericordes, sicut pater vester cælestis misericors est: habebis occasionem faciendi misericordiam defunctis, orando pro eis, & pauperibus bona distribuendo, &c. ¶ Tertio docet cauere à cibo & potu inordinato, & maximè ab his quæ prouocant ad vomitum, ne fiat irreuerentia tanto sacramento. ¶ Quarto docet fugere malas societates, & occasiones malorum, & ab omni specie mali. ¶ Quintò docet perseuerare in bonis operibus, & in Dei famulatu: quia qui perseuerauerit usque in finem, saluus erit. Hoc facile erit, si aduertas ad tormenta malorum, ad breuitatem vitæ, ad facilitatem mandatorum Dei, ad infinitam mercedem paratam, quæ oculis non vidit, &c. Hæc charitatis doctrinam sequendam monebat Apost. Phil. 4. dicens: De cætero fratres mei, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque iusta, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua laus est disciplinæ, hæc cogitate, & quæ audistis & vidistis in me, hoc agite,

Exod. 12.

Stultie demonum circa communia.

Timoratum conscientiarum consolatio.

Notanda similitudo.

agite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, per gratiam in presenti, & gloriam in futuro.

Ver. 23. DE MINISTRO SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

¶ Sacramenti Eucharistiæ consecrationem solis presbyteris diuinitus esse cõcessam, generale consilium Lateranen. sub Innoc. 3. determinauit, ut haberetur in c. firmiter. §. vna, extra de summa Trinit. & fide cath. vbi postquam de veritate huius sacramenti factus est sermo, subiungitur: Et hoc utique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, secundum claus Ecclesiæ, quas ipse cõcessit. A postolis eorumque successoribus, Iesus Christus. Et Iud. & haberetur in c. perlectis 27. dist. dicit: Ad presbyterum pertinet sacrificium corporis & sanguinis domini in altario conficere, orationes dicere, benedicite dona Dei. Cuius ratio est: quia hoc sacramentum est tantæ dignitatis, quod non conficitur nisi in persona Christi. Quicumque autem agit aliquid in persona alterius, oportet quod habeat ad hoc potestatem ab illo commissam. Sed soli sacerdoti cum ordinatur, conceditur potestas consecrandi hoc sacramentum in persona Christi, ut ex verbis ordinationis eius (de quibus infra dicetur) constat: dicitur enim ei, Accipe potestatem, &c. Per hoc enim constituitur in numero eorum, quibus dictum est à domino, Hoc facite in meam commemorationem. Ergo proprium est sacerdotum conficere hoc sacramentum. ¶ Nec audiendi sunt heretici, dicentes omnes fideles etiam mulieres eandem potestatem habere, omnesque Christianos sanctificatos in Christo esse, & in eodem gradu consistere, quod omnino esse constat contra sacras literas, & determinationem Ecclesiæ, ac etiã contra omnem veritatem, ita ut mirum sit, quomodo taliter sint excæcati, ut prædicta dicere non vereantur: Nam in primis Apost. Rom. 13. dicit: Omnia quæ sunt, à Deo ordinata sunt. Ordo autè secundum D. Aug. 19. de Ciu. Dei. c. 13. est parium atque disparium rerum sua loca cuique tribuens dispositio: vnde euidenter est quod non omnes sunt æquales, neque in eodem gradu: hoc enim repugnat omni politici, etiã humanæ, quantumcunque imperfectæ: quanto magis Ecclesiasticæ, quæ est perfectissimæ, tanquam à perfectissimo instituta. Præterea in antiquo testamento (in quo omnia in figura cõtingebant illis, & cuius sacerdotium figurabat sacerdotium nouæ legis) non omnes etiã viri erant sacerdotes, sed separati fuerunt à vulgo & laicis. Vnde Num. 1. Tribum Leui noli numerare neque ponas summam eorum cum filiis Israel: sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet: ipsi portabunt tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet: ipsi portabunt tabernaculum & omnia vasa eius, & erunt in ministerio. Sequitur, Quisquis externorum accesserit occidetur. Et Num. 8. Statues Leuitas in conspectu Aaron & filiorum eius, & cõsecrabis domino, & separabis eos de medio filiorum Israel, & postea ingrediètur tabernaculum fœderis, ut seruiat mihi. Inter eos etiã erant gradus: Aaron erat pontifex, alij sacerdotes, alij Leuitæ, in diuersis gradibus, & diuersis vestibus induebantur: ex quo ordine synagoga decorata refulgebat. Si igitur vmbra & figuræ tali ordine decorauit Deus, quomodo magis Ecclesiæ? Et sicut qui in antiqua lege oppositum præsumperunt, acriter puniti sunt, prout Dathan, & Abiron, & ducet quinqueaginta viri, proceres synagoga, qui tempore cõsiliij per nomina vocabantur, aduersus Moysen & Aaron insurgentes, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus. Cur eleuamini super populum? &c. Et quia ad sacerdotalis dignitatis munus ausi sunt se ingerere, egressa à Domino viriux flama, eos assumpsit, & terra viuos absorbuuit, & 2. Paral. 26. dicitur qualiter Ozias rex percussus lepra, eod quod sacerdotalis ordinis munus usurpauit, & offerre incensum super altare thymiamatis præsumpsit. Sic qui in lege euagelica præsumunt, maioribus pœnis digni sunt: quanto magis lex, status, & officij maiorè obtinet dignitatè. ¶ Et quo ad mulieres quidè: Nec in lege naturæ aut Moyse legitur aliquas sacrificasse, & sacerdotis exercuisse officium. Officiu enim sacerdotale repugnat sexui mulierum. Quia sacerdotes habet consecrare corpus Christi, peccata in cõfessione audire, populis præesse, & eos docere, duo prima mulieribus non cõueniunt: quia Dominus viris & non mulieribus hoc munus cõmisit: reliqua autè negantur eis, quia suapte natura subiectionis statum habent. Etenim (ut Apost. ait) non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere super caput suum. 1. Cor. 11. Et capilli pro velamine illi dati sunt. Et 1. Tim. 2. Mulier in silètio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, & 1. Cor. 4. Mulieres in ecclesiis taceat: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit: si quid autè velint discere, domi viros suos interrogent. Ideo in Concilio Carthaginensi dicitur: Mulier quæuis docta & sancta, viros in cõuentu docere non præsumat. Nec obstat etiã ordinatus ordinè suscipit: quia subiectionis mulieris est de iure naturæ, non autem seruitus. Nec obstat pariter quod mulieres possint habere iurisdictionem temporalem in homines: quia temporalia proueniunt à progenitoribus per generationem vel emprionem, & non spiritualia. Nec obstat etiã quod allegant ex 1. D. Per. Epist. c. 2. vbi indifferenter viris & mulieribus loquens, ait: Vos etiam genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, & Apo. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & regnabimus super terram. Ad has auctoritates duplex solet dari solutio: Prima est quod Deus fecit omnes sacerdotes spiritualiter, ad offerendum spirituales hostias, de quibus Psal. Sacrificium Deo spiritus cõtribulatus: & Rom. 12. Exhibeamus corpora nostra, hostiam viuentem, &c. Et (ut supra dictum est) omnes Christiani, qui fide & charitate Deo sunt vniti, possunt offerre spiritualiter Christi passionem & Eucharistiam à sacerdote cõsecratam, audiendo missam, ut haberetur in primo memento Canonis missæ, vbi dicitur: Et omnium circumstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus, &c. Et hoc modo dicit D. Chryso. super Matth. quod omnis sanctus est sacerdos. Quod autem prædicta verba intelligantur de

3. p. 7. 8.

Non omnes Christiani sunt sacerdotes.

Num. 16.

In addit. 3. p. 9. 39. Mulieres sunt incapaces sacerdotij.

Gen. 3.

Omnes sunt sacerdotes spirituales, sed non ministrant.

de spiritali sacerdotio & regno, declarat D. Ioannes dicens loco præallegato, & regnabimus super terram: Et tamen non videmus quod quilibet fidelis & iustus regnet super terram, nisi spiritaliter, sed non per sacramentalem potestatem & consecrationem, aut exteriorem oblationem: quia solus sacerdos rite ordinatus illam potestatem data est. Secunda solutio est: quia D. Petr. in illo passu reperit promissionem factam in Exod. 19. Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gentem sanctam, & D. Petr. dicit, regale sacerdotium, verba hæc dicta sunt vniuersæ multitudini siue communitati collectivè, non cuiuslibet personæ. Et ideo sicut tunc in lege Moyse propter illa verba non quilibet erat sacerdos, neque rex: nec licebat cuiuslibet se gerere pro sacerdote, aut rege: sed alius erat sacerdos, alius rex, alius populus subiectus. Nec quilibet poterat dici gēs sancta, sed populus vniuersus collectivè erat honestatus regno & sacerdotio. Sic nec nunc propter hæc verba D. Petri, &c. Vnde Heb. 5. Nemo assumat sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo tanquam Aaron. Si dicatur quod eodem cōtextu verborum fuit dictum, Accipite & māducate, & hoc facite: sed primū fuit dictum omnibus fidelibus, ergo & secundū: & maximè cum dicatur Mar. 12. Quod vni dico, omnibus dico. Dicendum quod ex aliis passibus & traditione Apostol. ac etiā Ecclesiæ ritu & determinatione cum consensu omnium catholicorum vsq; ad hæc tempora obseruata, habetur verus sensus & intellectus verborum Christi. & ad illud quod dicitur Mar. 12. intelligitur de his quæ pertinent ad omnes status, vt sunt præcepta communia & moralia de actibus virtutum, quæ ad omnes particulares personas pertinent. ¶ Nec obstat pariter quod sacramentum hoc conficitur in consecratione materiæ, quæ consecratio ad solū Episcopum pertinet, vt habetur in c. 1. & c. null. s. 1. & 2. de cōsecr. dist. 1. Quia episcopus in quantum huiusmodi accipit potestatem vt agit in persona Christi supra corpus eius mysticum. Ecclesiā: quam quidem potestatem non accipit simplex sacerdos in sua consecratione, sed bene accipit potestatem in corpus Christi verum. Et ideo ea quæ non pertinent ad corpus Christi mysticum, non referuntur Episcopo, sicut consecratio huius sacramenti. ¶ Et quantum liceat laicis in necessitate baptizare, non tamen sequitur quod liceat eis in necessitate consecrare: quia perceptio huius sacramenti non est tantæ necessitatis. Nec obstat etiā quod in Calcedonien. cōcilio decretum fuit, vt habetur in c. diaconissam. 27. q. 1. Diaconissam non debere ante annos 40. ordinari, &c. quia per diaconissam intelligit Abbatisam, & per ordinari, benedici, per quā benedictione habeat solū potestatem legēdi homilias & euangelia in officio matutinali. Non quod accipiat characterē, quia mulieres sunt incapaces, vt habetur in c. 1. ver. mulieres. 15. q. 3. nullo enim tempore mulieres admittæ sunt ad ministrandum in spiritalibus: imò nec ad tāgendum vestimenta aut vasa consecrata, vt habetur in c. sacras. 23. dist. in c. in sancta. de consecr. dist. 1. Et si alicubi inueniatur presbytera vel presbyterissa, intelligendum est de vidua, vel antiqua, vel vxore presbyteri in parte orientali: Presbyter enim dicitur senior. Sicut autē consecratio corporis & sanguinis Christi ad sacerdotem pertinet: ita & contractus, vt habetur in c. peruenit, de consecr. dist. 2. Quod intelligendum est nisi in casu necessitatis, ne fiat irreuerentia, vt si caderet in terram. Et licet ad diaconum pertineat dispensare sanguinem ex cōmissione sacerdotis: non tamen corpus sub specie panis, nisi in necessitate, iubente Episcopo: quia sanguis Christi cōtinetur in calice: & non oportet quod tangatur à dispensante, sicut tangitur corpus Christi. ¶ Et quia cum sacerdos ordinatur, constituitur in gradu eorū, qui à Domino acceperunt potestatem cōsecrandi in cœna Domini: ideo secundū cōsuetudinē quarundā ecclesiarum, Innocent. tertius in 3. p. de officio missæ, c. 9. dicit, quod consueuerunt cardinales pontifici concelebrare: sicut Apostoli Christo concelebrant: ita nouiter ordinati Episcopo ordinanti concelebrant: nec iterat consecratio super eandem hostiam. Quia sicut Innocent. tertius dicit, omnium interio debet ferri ad idem instans consecrationis: nec superfluum, cum non operentur in virtute propria, sed in persona Christi principalis agentis totalis. Pro solutione tamen multorum argumentorum quæ contra illam consuetudinem posent fieri. Notandum est quod illa consuetudo particularis non erat necessaria. Et licet nunc non feruetur, non tamen tunc erat illicita, nec falsum representabat, cum ad hoc solum fuerit introducta, vt representaret Apostolos non concelebrasse. Sed concelebrando recepisse potestatem cōsecrandi, quam nunc sacerdotes ante communionem recipiunt & exequentur, quod non fecerunt Apostoli. Nec vno citius verba terminante concurrunt omnia necessaria ad sacramentum perficiendum, cum non cōcurrat diuina virtus, quæ vt dictum est, principaliter agit per vnum, vel plures ministros, prout vult & qui propter communem & bonam intentionem illorum in nomine Christi cōgregatorū hoc potentium, vt ad vltimum instans principalis proferentis terminetur, ante illud non cōcurrit. Et sic non est in potestate ministri per longum tempus differre: cum etsi omnes non simul proferant, simul tamen proferre dicuntur, propter paruisimam distantiam. Sed bene est in potestate Christi, qui pollicitus est, Mat. 18. bonam intentionem eorum qui cōgregati fuerint in nomine eius acceptare: & sic migrare facit virtutem aliorum in virtutem verborum principalis proferentis siue ordiantis & celebrantis propter prædictam intentionem quæ principaliter requiritur. Et licet tunc non sint cōpletè ordinati, habent tamen plenam potestatem consecrandi, quia licet regulariter non debeāt vti, possunt tamen in casu ab ecclesia permissio, cum non prohibear iure diuino. Potuit enim D. Petr. consecrare in triduo mortis Christi. Nec est simile de baptismo, quia non legitur Christum simul cum Apostolis baptizasse, quādo iniunxit eis officium baptizandi: ideo non possunt plures vnum baptizare, quia vnus superflueret. Sicut enim in generatione corporali duo concurrere non possunt: Sic nec in baptismo, qui est regeneratio spiritalis. Secus in consecratione

Quæ pertinet ad corpus Christi mysticum referuntur Episcopo.

3. p. q. 82. ar. 3.

Contactus sacramenti solis presbyteris conuenit.

tione Eucharistia, quæ non totaliter fit à quolibet, sed diuina virtus facit totū per diuersos & plures ministros: & sic vnus totius effectus non sunt plura agentia perfecta & completa, licet bene instrumentalia. Sacerdos autem celebrans, sicut tenetur sub vtraque specie consecrare: ita & communicare, vt declaratum fuit in cōcilio Toletano, vt habetur in c. perlatum, de consecr. dist. 2. nisi miraculosè appareat caro vel sanguis, vt D. Hieron. dicit super Leuitic. Nec propter hoc sacerdos efficeretur transgressor: quia ea quæ miraculosè fiunt, legibus non subduntur. Consulendum tamen esset sacerdoti, vt iterum corpus & sanguinem cōsecraret, & sumeret, si non cellaret miraculū. ¶ Sacerdos verò malus, hæreticus, excommunicatus, & degradatus, si cum intentione cōsecrandi proferat verba consecrationis supra materiā debitā, consecrat: quia (vt D. Aug. dicit) Non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur consecratio. nec per degradationem amittitur character, in quo residet potestas, vt dictum est cum de characterē ageretur. Peccat tamen consecrando, quia malè vitur potestate sibi data. Et cum non liceat alterius peccato communicare, aut ei cooperari, iuxta illud Apost. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiā qui cōsentiant facientibus: ideo peccant quicumque scienter ab hæreticis & schismaticis aut excommunicatis communionem recipiunt, & eorum missas audiunt. Ab his autem qui non sunt ad huc per Ecclesiam denunciati, licet ipsi celebrando peccent: accipientes tamen ab eis sacramentum, & missam eorum audiunt, non peccant. Vnde super illud, Nec cum huiusmodi cibum sumere, dicit D. Aug. Hoc dicendo noluit hominē ab homine ex arbitrio suspensionis, vel etiā extraordinariè vsurpato iudicio, separare, sed potius ea lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ, siue vltro confessum, siue accusatum & conuictum. Nec obstat c. null. 23. dist. vbi dicitur, Nullus audiat missam sacerdotis, quem verè concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio & per sententiā declarato: non tenetur enim quis eum iure diuino vitare, nisi fuerit declaratus. vnde Mat. 18. Dominus ante quā diceret, Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, præmisit sententiā Ecclesiæ. Et prædicta constitutio prædicti cano. nullus, reuocata sunt in concilio Basilien. sessione 20. tit. de concubinaris, vbi dicitur quod non tenentur laici vitare sacerdotes fornicatores, vsque ad declarationem. In nullo tamen intendit concilium talibus celebrantibus suffragari. Verum quia adhuc manet prohibitio iuris diuini: ideo quantum liceat talem celebrantem audire, non licet tamen ipsum inducere ad celebrandum sine necessitate, quando quis habet probabilitatem quod non peccabit: in necessitate tamen quando non inuenitur alius, & stat præceptum de audienda missa, licitum est petere ab eo missam: quia non inducitur ad aliquid quod sit de se malum, vt dictum est de mutuo.

In lib. de seruo dem. in monte.

Rom. 1.

1. Cor. 5.

Quodlib. 11. ar. 8.

3. p. q. 85.

Gen. 6.

Pœnitentia virtus quid.

Pœnitentia est pars iustitiæ.

Pœnitentia est virtus iustitiæ.

DE SACRAMENTO PœNITENTIAE.

Pœnitentia tripliciter accipitur: vno modo largè, pro omni displicentia & nolitione siue boni commissi, siue mali omisi: vt cum quis dicit, Pœnitent me quod tibi opem dederim, vel quod teno percusserim. Sed hic modus est improprius, quia non est naturale pœnitere de bono commissio, vel de malo omisso, nisi ad bonum commissum sequatur euidēs malū: ad quē sensum dixit Deus: Pœnitent me hominem, licet aliqui exponant, pœnitentiam agā pro homine, vel ad modum pœnitentis se habuit, cum eum in diluuiū deleuit. vnde subdit, delebo, &c. Ad hunc sensum dicimus, pœnitent me quod talem non occiderim propter multā pecuniā. ¶ Secundò accipitur pro pœnitentia virtute, & sic accipiendū est habitus electi in voluntate existēs, quo quis dolet de peccatis præteritis cum intentione & proposito remouēdi sequelam ipsius. s. offensam Dei, & reatum pœniæ, ad quod faciendum exquirunt vniuersa remedia, quæ ad hoc constituit Deus. Licet enim ad charitatem pertineat elicere gaudium de bono, & tristitiā de opposito malo: non tamen pertinet ad eā elicere intentionem operandi, ad deletionem peccati. Et ideo si in actu pœnitentiæ cōsideretur sola displicentia peccati præteriti, pertinet ad charitatē, sicut gaudere de bonis præteritis. Sed si cōsideretur intentio operandi ad deletionem peccati sub ratione speciali, in quantum sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suā iustificationem: & sic expellit peccatum affectiue, in quantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex diuina gratia, homine cooperante. ¶ Est autem pœnitentia virtus pars iustitiæ, cum sit ad alterum. s. in ordine ad Deum. Non tamen est pars subiectiua, cum non respiciat iustum simpliciter, sed secundum quid, cum inter Deum & hominem non possit esse æqualis. Sed est pars integralis affinis iustitiæ vindicatiuæ: Quia sicut est commutatio quædam in beneficiis. s. cum aliquis pro beneficio recepto gratiam repēdit: ita etiā est commutatio in offensis, cum aliquis pro offensa in alium commissā puniatur. Quod si in iustus puniatur, pertinet ad iustitiā vindicatiuam: Si verò voluntariè recompenset emendam, pertinet ad pœnitentiam, quæ respicit personam peccatoris, sicut iustitiā vindicatiua siue punitiua personam iudicis. Et sic nomen pœnitentiæ importat pœnam voluntariā in emendam diuinæ offensa. Licet autem pœnitentia sit pars iustitiæ, comprehendit tamen quodam modo ea quæ pertinent ad alias virtutes. Quia in quantum est iustitiā hominis ad Deum, oportet quod participet siue præsupponat ea quæ sunt virtutum Theologicarum, quæ habent Deum pro obiecto. Vnde pœnitentiā est cum fide passionis Christi, per quam iustificamur à peccatis, cum spe veniæ, & cum odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem, in quantum verò est virtus moralis, participat aliquid prudentiæ, quæ est directiua moralium. Sed ex ipsa ratione iustitiæ non solum habet id quod est iustitiæ, sed etiam ea quæ sunt temperantiæ & fortitudinis, in quantum scilicet moderatur ea quæ delectationem causant, & terrorem incutiunt: & sic ad pœnitentiam pertinet abstinere à delectationibus, & sustinere dura. ¶ Pœnitentia virtus quantum ad habitum, immediatè à Deo

infunditur, sine nobis principaliter cooperantibus: non tamen absque dispositione nostra per aliquos actus. Pœnitentia verò, inquantum est actus quo Deo operante, nostram iustificationem cooperamur, à timore seculi ut in pluribus procedit, & in filiali terminatur. Ad cuius evidentiam sciendum est quòd pœnitentia cõprehendit sex actus: quorum actuum primũ principiu est Dei operatio conuertentis cor, secundũ illud. Conuerte nos Domine ad te, & cõuertermur. & Hier. 31. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiã. Secundus actus est motus fidei: Tertius est motus timoris seruilis, quo quis timore suppliciorum è peccatis retrahitur, iuxta illud, Sicut quæ concepit cum appropinuat ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus per pœnitentiã, postea subditur, A timore tuo cõcepimus, & quasi parturimus spiritũ salutis, hoc est pœnitentiã salutariis, in remissionem peccatorũ. Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniæ consequendę assumit propositum emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundũ seipsum, & iã non propter supplicia. Sextus actus est motus timoris filialis, quẽ quis propter reuerentiã Dei, emendã voluntariẽ offert. Sic igitur patet quòd actus pœnitentiæ, quo iustificamur, procedit ut in pluribus à timore seruilis, sicut à primo motu affectus ad hoc ordinato: sed de his amplius: & resolutorie dictũ est c. 13. ver. 1. A timore autem filiali sicut ab immediato & proximo principio. Nec per hoc quòd dicimus eam procedere à timore, excludimus quin procedat ex actione Dei conuertentis cor. ¶ Hanc pœnitentiã virtutem definit D. Ambr. dicens: Pœnitentiã est præterita mala plãgere, & plãgenda iterum nõ cõmittere. Quia (ut Iñsid. dicit) Irrius est & nõ pœnitens, qui agit quòd pœnitet. Hæc pœnitentiã dicitur sacrificiũ spirituale, iuxta illud Psal. 50. Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus: & illud, Voluntariẽ sacrificabo tibi, & est de iure naturalis: nam ad rationẽ rectã pertinet dolere de eo quòd dolendũ est, & emendã volũtariẽ persolvere aut sustinere. Cũ igitur sit de iure naturalis, sequitur quòd non est sacramentum nouæ legis: quia sacramenta sunt ex institutione diuina. Propterea talis pœnitentiã ante baptismum fieri potest, imò ante baptismum exquirerebatur à D. Ioanne Baptista & à Christo dicentibus, Pœnitentiã agite, & appropinquet regnum cælorum. Notandũ tamen quòd lugere pro peccatis propriis, est actus pœnitentiæ: lugere autem pro alienis, est actus misericordię: lugere verò pro bonis æternis dilatis, est actus terciæ beatitudinis, de qua Mat. 5. Beati qui lugent. ¶ Ex præmissis patet quòd ad veram pœnitentiã virtutem requiruntur sex: Primò. f. displicentiã, noliio, odium, & detestatio peccati, quæ idem sunt: Secundò propositum à cætero nõ peccandi: Tertio pœna voluntariã, quæ recompenset offensam: Quarto intentio remouendũ sequelam peccati, quæ est culpa & reatus pœnæ: Quintò quòd propter Deum: Sextò quòd cum spe veniæ. Secundò infertur quòd multiplex est pœnitentiã: Quædam est perfectã, quæ habet omnes conditiones prædictas: Alia est falsa, quæ, si caret his cõditionibus, vel aliqua illarum: & diuiditur secundum defectus: Quædam est irrisoria, de qua Iñsid. irrisor est & non pœnitens, qui agit quòd non pœnitet. Quædam coacta, de qua Psal. Conuersus sum in ærumna mea, talis fuit pœnitentiã Antiochi 2. Macch. 9. Quædã fera sine tarda, de qua D. Aug. Si pœnites quando peccare non potes, peccata dimiserunt te, nõ tu illa: Quædam iniqua, de qua Matr. 27. Iudas pœnitentiã ductus, &c. Quædã desperãta, Sap. 5. Præ angustia spiritus gementes. ¶ Tertio modo & magis ad propositũ accipitur pœnitentiã, prout est sacramentum nouæ legis: & tunc potest sic definiti: Pœnitentiã est signum sensibile, siue imago sacre rei. f. remissionis peccatorum, per contritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionem, causa eius existens. Pœnitentiã esse sacramentũ nouæ legis probatum est, cùm de numero sacramentorum ageretur. Si rationes velis, vide D. Thomam.

Thom. 49

Esa. 26

Pœnitentiã est sacrificiũ

Requisita ad veram pœnitentiã

Pœnitentiã sacramentum

3. p. 7. 84. ar. 1.

3. p. 7. 48. ar. 2.

D. Virgo non fuit capax sacramenti pœnitentiæ

3. p. 7. 84. ar. 3.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI POENITENTIAE.

Materia proxima sacramenti Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis. f. contritio, cõfessio, & satisfactio: quorum actuũ materia sunt peccata, de quibus pœnitens dolet, quæ cõfiterur: & pro quibus satisficit. Et ideo peccata non acceptanda, sed detestãda, sunt materia remota: sed materia proxima, sunt actus peccatoris subditi. Et hinc est quòd peccator subditus, est materia sacramenti pœnitentiæ. Et quauis omnia peccata actualia sint propria materia huius sacramenti: quia proprie dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus: & sic peccata venialia sunt propria materia huius sacramenti, sed non principalis: quia propria & principalis materia huius sacramenti, sunt peccata mortalia: Propria quidẽ, quia actualia & propria voluntate cõmissa: Principalis verò, quia hoc sacramentum est principaliter institutum ad deletionem mortalium. ¶ Ex quo sequitur quòd peccatũ originale non est materia pœnitentiæ, neq; propria, neque principalis, cùm non sit nostra voluntate cõtractum, nec ad ipsum delendum, sacramentũ pœnitentiæ sit ordinatum, sicut baptismus: licet in quantum pœnitentiã accipitur largẽ, & primo modo pro quacunque displicentiã, posset dici quòd pœnitentiã est de peccato originali, sicut loquitur D. Aug. in li. de pœnitentiã. ¶ Ex præmissis infertur quòd innocentes, qui. f. nunquam peccauerũt, ut D. Virgo, non sunt capaces, neq; materia debita sacramenti pœnitentiæ. Vnde sequitur quòd si innocẽtib; forma sacramenti pœnitentię applicaretur, nihil operaretur: sicut nec forma cõsecrationis super lapidẽ.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI POENITENTIAE.

Forma sacramenti pœnitentiæ est ista: Ego te absoluo à peccatis tuis: quæ operatur instrumentally, sicut in alijs sacramentis. Et dicitur absoluo, quia peccata sunt quædã vincula, iuxta illud Prouer. 5. Iniquitates suæ capiũt impiũ. Hæc forma trahitur ex illo Matth. 16. Quodcunque solueris super terram, solutum erit & in cælis. Hac forma vtitur Ecclesia, ex determinatione concilij Florentini,

Florentini, sub Eug. 4. Et quauis Christus, Ioan. 20. dixerit A post. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: Ecclesia tamen potius dicit, Ego te absoluo: quã, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis congruit verbis, quibus Dominus virtutem clauium ostendẽs, per quas sacerdotes absolunt & liberant à peccatis effectiuẽ, non principaliter (quia hoc ad solum Deum pertinet) sed ministerialiter effectiuẽ, non deprecatiuẽ, ut in prima & completorio: quæ absolutiones non sunt sacramentales, sed quædam orationes ordinatæ ad remissionem peccatorum venialium. Vnde in sacramentali absolutione nõ sufficit dicere, Misereatur tui Deus, &c. vel, Absolutionem & remissionem omnium peccatorum tribuat tibi Deus: ut fit in principio missæ: Quia per hæc verba sacerdos non significat absolutionem fieri, & de ratione formæ est, quòd significet & repræsenter, siue sit, aut gerat imaginem eius quod causat & operatur, ut in baptismo & alijs sacramentis. Præmittitur tamen prædicta oratio, nõ ex necessitate, sed ex cõgruentia, ne. f. impediatur ex parte pœnitentis, cuius actus materialiter quodam modo se habent in hoc sacramento, & nõ in baptismo, vel cõfirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio sanctissimæ Trinitatis, dum dicitur, In nomine patris & filij & Spiritus sancti, eò quòd minister absoluit, ut minister S. Trinitatis: nõ est tamẽ de necessitate, quia hoc nõ est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo: ideo relinquitur sacerdoti arbitrio. Deinde postponitur passio Domini nostri Iesu Christi, & merita D. Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni egeris, vel mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentũ gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ. amen. Non sunt tamen de necessitate, ut dictum est de inuocatione sanctæ Trinitatis. ¶ Ex præmissis apparet primò quòd prædicta verba, Ego te absoluo, non sunt sic exponenda, hoc est, absolutum te esse declaro, cùm in sacramentali nouæ legis verba vel facta non solum significatiuẽ debet accipi, sed etiã effectiuẽ. Nec tamen sic dicendo, sacerdos loquitur tãquam de re incerta: quia sicut alia sacramenta nouæ legis habet de se certũ effectum ex virtute passionis Christi, licet possint impediiri ex parte recipientis: sic etiam & in hoc sacramento. Vnde nec sacerdos indiget speciali reuelatione sibi facta, sed sufficit generalis reuelatio fidei à Christo D. Petro facta, Mat. 16. Perfectior autẽ expositio esset, si diceretur, Ego te absoluo, hoc est sacramentum absolutionis tibi impendo: nec hoc pronomen (ego) secundum Caietã: est de necessitate sacramenti, cùm subintelligatur. Secundò sequitur quòd quis non debet petere fraternam remissionem, sed absolutionem: quia peccata in fratrem commissa habent specialem remissionem, quæ non operatur effectiuẽ, sicut in sacramento. ¶ Notandum ex D. Caietano in summula, super verbo, absolutio, quòd si in forma prædicta loco huius accusatiui (te) ponatur (vos) honoris causa: vel si Episcopus assuetus loqui in plurali numero diceret, Nos absoluius te, peccaret, recedendo à verbis per Ecclesiam determinatis: absolutio tamen facta teneret, quoniam ex accõmodatione vsus idem significatur per huiusmodi verba, quod per hæc, Ego te absoluo. Dicit præterea quòd si sacerdos dubitet se protulisse verba absolutionis, dicere posset, si non es absolutus, ego te absoluo: sicut dictum fuit de baptismo. Absoluens tamen sub conditione futura, puta si restitueris, aut fecerit talem pœnitentiã, &c. cum intentione præcisa, hoc est si non feceris quæ dixi tibi, non te absoluo, nihil faceret, imò peccaret: quia non est in potestate ministri sacramenti conferre nunc, & suspendere effectum illius in aliud tempus implendæ conditionis. Erat etiam sacerdos absoluens sub conditione præcisa, vtputa si promiseris restituere, aut te restitueris: quia præsumit tradere sub forma dubia, quod Christus præcepit sub forma certa ministrari. ¶ Vltimus notandum ex dicto Caietano circa reiterationem formæ, quòd potest iterari super omnino eadem peccata, quæ quis pluries potest confiteri: sed nõ potest iterari super omnino eandem confessionem: Quia super eãdem materiã proximam nullius sacramenti forma iterabilis est, absque iniuria sacramenti: quia ipsa iteratio attestatur insufficientia prioris formæ, sed de his amplius infra §. 6. huius capitis ver. 10. post principium. ¶ Insuper sciendũ quòd manus impositio non est de necessitate absolutionis, sicut est de necessitate sacramenti cõfirmationis & ordinis: Quia cùm Christus dixit Petro, Quodcunque solueris, &c. nullam facit mentionem de manuum impositione, sicut in prædictis duobus sacramentis, vt inferius dicitur. Non est tamen illicita, imò utilis ad excitandum affectum pœnitentis, dicunt tamen aliqui quòd cùm de ratione sacramenti sit vnio & coniunctio formæ ad materiã, iuxta illud D. Aug. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum: Si cæcus, mutus & surdus confiteretur per signa, non posset ei applicari forma pœnitentiæ, nisi per contactum.

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI POENITENTIAE.

Sacramenti pœnitentiæ institutiõẽ à Christo fuisse factã cõstat ex determinatione Ecclesiæ, vt dictum est cùm de numero sacramentorũ ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Mat. 4. Pœnitentiã agite, & appropinquet regnũ cælorum, & Luc. 13. Nisi pœnitentiã egeritis, omnes simul peribitis, & Luc. vlt. Oportebat Christũ pati, & resurgere à mortuis terciã die, & prædicari in nomine eius pœnitentiã in omnes gentes. Non enim dici potest quòd in vltimo passu loqueretur de pœnitentiã virtute, quæ præcedit baptismũ: quia prius tempore de necessitate baptismi locutus fuerat, Ioan. 3. ante incarcerationem D. Ioannis Baptistæ. Et quãuis illud quod dixit Mat. 4. possit intelligi de pœnitentiã virtute: non tamen ea quæ dicta sunt Luc. vlt. cùm adiunxerit, in remissionem peccatorum, quæ non fit per solum pœnitentiã virtutẽ: & iam baptismus publicatus erat, & multi recesserãt à fide tẽpore passionis, postquã fuerãt baptizati, & inciderant in alia peccata, ad quæ purgãda & abolẽda Christus post resurrectionem suã dixit, In remissionem peccatorum, &

An absolutio conditionata sit licita.

De iteratione formæ sacramenti pœnitentiæ.

3. p. 7. 84. ar. 7.

& potestate clauium, quas promiserat. Mat. 16. statim dedit dicēs, Ioan. 20. Accipite Spiritum sanctum, quorū remiseritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dicit homini pœnitendū esse de malis quæ fecit, quantum ad hoc quod doleat se fecisse, & remedium quærat per aliquod medium, & quod aliqua signa doloris ostendat, sicut fecerūt Ninuīta, & ideo quod ad hoc nō indiget institutione: sed quod hoc vel illo modo agar pœnitentiam, non est ex naturali ratione, sed diuina institutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moyſi poterat quilibet modum pœnitēdi sibi eligere, sicut & modum sacrificandi. Sed per legem Moyſi fuit determinatus modus pœnitendi, secundum quod cōgruebat perfectioni veteris legis: quantum quidem ad dolorē, vt esset magis in corde, quam in exterioribus signis, secundum illud: Scindite corda vestra, & nō vestimenta vestra: quantum vero ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo ministris Dei peccata sua confiterentur, saltem in generali: vnde Leuit. 5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantia peccauerit, offeret arietem, &c. in hoc enim quod quis oblationē faciebat pro peccato suo, quodammodo satisfaciebat, & peccatum suum sacerdoti confitebatur. Et secundum hunc modum dicitur Prou. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur à Domino: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Quantum autē ad satisfactionem indita fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leuit. 16. Affligetis animas vestras, hoc est corpus viuens vita corporali. Tunc nondum erat instituta potestas clauium, quæ à passione Christi deriuatur, & per consequens nondū erat institutū, quod aliquis doleret de peccato cū proposito se subiiciendi per confessionem & satisfactionem clauibus Ecclesiæ, sub spe cōsequendæ veniæ, virtute passionis Christi, quod pertinet ad sacramentū pœnitentiæ. Christus ergo dādo clauē Ecclesiæ, hoc est potestatem remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quā in antiqua lege determinauit. In antiqua enim lege sacerdos non remittebat, sed solum orabat. In noua autē lege sacerdos remittit: quod nō potest, nisi prius indicetur ei. Igitur ex diuina institutione peccatores tenentur indicare & confiteri. Ex præmissis apparet quod in lege naturæ & Moyſi erat sacramentum pœnitentiæ, sed non eodem modo, neque ita perfectum, sicut in noua lege. Sequitur etiam quod pœnitentiæ, sed non eodem modo, neque ita perfectum, sicut in noua lege. Sequitur etiam quod pœnitentiæ, sed non eodem modo, neque ita perfectum, sicut in noua lege. Sequitur etiam quod pœnitentiæ, sed non eodem modo, neque ita perfectum, sicut in noua lege.

Ver. 4. DE SACRAMENTI POENITENTIAE NECESSITATE.

Sacramentum Pœnitentiæ ad salutem animæ peccatori in peccato mortali existenti est necessarium: Peccatum enim cū cōsummatum fuerit, generat mortem, sed non potest remoueri, nisi per pœnitentiā: igitur, &c. vnde Christus Luc. 3. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Licet enim ad salutem hominis sufficiat charitas: quia tamē per peccatum mortale post baptismum perdita, absque pœnitentiæ sacramento in actu vel in voto, recuperari non potest: igitur, Nec obstat quod Christus Magdalenam & adulteram absoluit sine sacramento pœnitentiæ, quia Christus habebat potestatem excellentiæ, qua poterat cōferre effectus sacramentorū absq; sacramento: hanc autem potestatem non communicauit. Ex præmissis apparet veritas dicti D. Hiero. quod secunda post naufragium tabula est pœnitentiā. Nam sicut primum remedium mare transfuentibus est vt conferentur in nauim integra: secundum quod post nauim fractam, magnam tabulam accipiant, qua perducantur ad littus: ita etiam primum remedium in mari huius vitæ, post naufragium peccati originalis est baptismus, vt integritatem seruemus. Secundum est tabula sacramenti pœnitentiæ in actu, si haberi possit: quod si non, sufficit contritio cum proposito & desiderio se submittendi clauibus Ecclesiæ, & satisfaciendi data oportunitate.

Ver. 5. DE POENITENTIAE DVATIONE.

Pœnitentiā est duplex. scilicet interior & exterior. Interior est, qua quis dolet de peccato commisso, & talis durare debet vsque ad finem vitæ, actu vel habitu: semper enim debet displicere homini, quod peccauit: quia si placeret ei peccasse, ex hoc ipso peccatū incurreret, & fructum veniæ perderet. Displicentia autem dolorem siue tristitiam causat in eo qui est susceptiuus doloris seu tristitiæ, prout homo in hac vita. Sancti vero post hanc vitam non sunt susceptiuus doloris. Vnde displicebunt semper eis peccata præterita absque omni tristitia, secundum illud: Oblitioni tradita sunt angustia priores. Sed in hac vita semper sumus capaces: ideo semper dolere debemus. vnde D. Aug. Quid restat nobis nisi dolere in vita: vbi enim dolor deficit, deficit pœnitentiā. Si vero pœnitentiā finitur, quid relinquitur de veniā? Ex quo infertur quod pœnitentiā debet esse continua actu vel habitu, vt dictum est. Vnde idem Aug. Dolor in pœnitente continuè custodiatur. Et Hugo de S. Victore dicit quod quando Deus absoluit hominem à vinculo peccati, obligat eum vinculo detestationis perpetuæ, saltem ad hoc quod non habeat actum oppositum: quia non oportet quod semper actu doleat cū necesse sit actum, siue interiore, siue exteriorē, interpolari in somno & aliis occupationibus. Pœnitentiā verò exterior est qua quis signa exteriora doloris ostendit, & verbo peccata sua confiterur sacerdoti absoluenti, & iuxta arbitrium eius satisfacit: & hanc nō est necesse durare vsque in finem vitæ, sed vsque ad determinatum tempus, secundum mensuram delicti, Deuter. 25.

Ver. 6. DE REITERATIONE POENITENTIAE.

Via circa iterationem pœnitentiæ errauerūt Nouatiani, ideo probandū est quod pœnitentiā potest pluries iterari. Homo enim inducitur ad misericordiam, exemplo misericordiæ diuinæ, secundum illud: Estote misericordes, sicut pater vester celestis misericors est. Sed Dominus hanc

Ioan. 2.

Leuit. 5.

3. p. q. 84. ar. 1.

Iaco. 2.

Luc. 7.

Ioan. 8.

3. p. q. 84. ar. 8.

Pœnitentiā duplex.

Esa. 65.

In li. de pœnit.

Pœnitentiā exterior quid.

3. p. q. 84. ar. 10

Mat. 6.

hanc misericordiam discipulis suis imposuit, vt sepius remitterent fratribus contra se peccatibus. Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagesies septies, hoc est totiens quotiens: vnde sequitur quod Deus sepius per pœnitentiam veniam petentibus præbet, præsertim cū doceat nos quotidianum panem petere, & dicere, Dimitte nobis debita nostra. Nec obstat quod Apost. Heb. 6. dicit, Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerūt etiam caeleste donū, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiā: Quia (vt dicit D. Tho. ibid.) apud Iudæos erant quædam lauacra, in quibus se pluries ab immunditiis purgabant: & tunc credebāt aliqui Iudæorū, quod etiā per lauacrum baptismi aliquis pluries purificari posset. Ad quod excludendū Apost. scribit, Impossibile, &c. intelligēs de baptismo: Nō enim dicit, per pœnitentiā, sed ad pœnitentiā. ratio est: Quia homo per baptismū Christo semel mortuo cōmoritur. vnde subdit, Rursus crucifigēs in semetipsis filiū Dei. Hoc est factū suo representant quod Christus pluries fuit crucifixus & mortuus, contra illud: Christus resurgēs à mortuis iā nō moritur: sed de his vide supra. hoc c. §. 1. ver. 5. Et sic nō simile de pœnitentiā quæ habet virtutē ex passione Christi, sicut quædam spiritalis medicina, quæ iterari potest superueniente infirmitate: sed non potest reiterari regeneratio spiritalis, sicut nec carnalis generatio. Nec iterari potest peccatū originale, ad quod delendum baptismus est institutus. Nec obstat pariter quod D. Ambr. dicit, Reperitur qui sepius agendam pœnitentiā putent, qui luxuriantur in Christo: Nam si veram pœnitentiā agerent, iterandam postea non putarent. Quia sicut vnum est baptisma, sic vna est pœnitentiā. Quia D. Ambr. loquitur ibi de pœnitentiā solenni, quæ non iteratur in Ecclesiā, vt in versic. sequitur, Et quod D. Greg. dicit in homilia quadragesima. Pœnitentiā est antea facta peccata desistere, & iterum plangenda non committere, debet intelligi dum flet actu vel proposito: quia tunc (vt dictum est ex Isid.) irrisor est & non pœnitens, &c. Quia quod quis postea peccet, vel actu, vel proposito, non excludit quin prima pœnitentiā vera fuerit. Nusquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium sequentem. Sicut enim verē currit, qui postea sedet: sic verē pœnitet, qui postea peccat. Et quauis (vt D. Gregor. dicit) facilitas veniæ incertium præbeat delinquendi: non tamen sequitur quod Deus indulgendo, illud præbeat, aut quod delectetur in peccatis: quia (vt D. Aug. dicit in lib. de pœnitentiā) cōstat Deo multū displicere peccata, qui semper præsto est ea destruere, ne soluantur quod creauit, nec corrūpatur quod amauit. I. per desperationē.

Ver. 7. DE PVBLICA ET SOLENNI POENITENTIA.

Omnis pœnitentiā solennis est publica, sed non econuerso. Pœnitentiā solennis fit hoc modo: In capite quadragesimæ Pœnitentes præsentat se cū presbyteris suis Episcopo ciuitatis, ante fores Ecclesiæ, sacco induti, nudis pedibus, vultibus dimissis, crine deposito, nisi sit mulier, quam comam in signum subiectionis habet, & eis in Ecclesiā deductis, Episcopus cum omni clero septem psalmos pœnitentiales dicit, & postmodum manus eis imponit, deinde cineres super capita eorū spargit, & cilicio capita eorū operit, & cum genu & suspirio denuntiat, quia sicut Adam eiectus est de paradiso, ita ipsi de Ecclesiā eiiciuntur: & iuber ministris, vt eos ab Ecclesiā pellant, clero eos prosequente cum hoc responso. In sudore vultus tui, &c. In cœna autem domini quolibet anno suæ pœnitentiæ à suis presbyteris ad Ecclesiā reducuntur: & ibi possunt conuenire cum aliis vsque ad octauas Paschæ: ita tamen quod non communicant, neq; panē benedictū accipiunt. Et sic fit quolibet anno, tempore indictæ pœnitentiæ publicæ & solennis impositio. De his in c. in capite, d. 50. Pœnitentiā solennis imponi potest viris & mulieribus, nō tamen clericis, quāuis grauius peccent quā laici, ne ordo veniat in contemptum. Vnde non defertur persona, sed ordini. Et quia magna peccata egēt magna cautela, ad sui curationem: ideo non nisi pro magnis criminibus, quæ totam commouerint ciuitatem, imponi debet, nec iterari potest, propter significationē, cū significet eiectionem primi hominis, quæ semel tantum facta est. Secundò ne ex iteratione vilescat. Tertio, quia solennizatio est quasi quædam professio pœnitentium perpetuò conseruandi, & iteratio illi professioni repugnans. Si tamen postmodum peccauerit is qui solennem pœnitentiā egit, nō clauditur ei locus pœnitentiæ: sed solennis pœnitentiā non est ei iniungenda. Et quauis sacramentum pœnitentiæ reuocet defectus, restituendo eum in pristinam gratiam, vt in versiculo seq. videbitur: non tamen semper in pristinam dignitatem. Et ideo mulieres post peractam publicam pœnitentiā de fornicatione, non velantur: quia per pœnitentiā dignitatem virginittatis nō recuperant. Et similiter post solennem pœnitentiā peccator non redit ad hanc dignitatem, vt possit ad clericatum assumi. Et episcopus talem ordinans potestate ordinandi priuari debet, nisi fortē necessitas Ecclesiæ id exposcat, aut consuetudo: tunc ad minores & nō ad maiores admitti potest, aliter non: Primò propter dignitatem ordinum: Secundò propter timorem recidui: Tertio propter scandalum vitandū, quod posset oriri in populo ex memoria peccatorum præcedentium: Quarto, quia non haberet frontem alios corrigendi, cum peccatum eius fuerit publicum. Hæc autem solennitas inducta est propter quatuor: Primò, vt peccatum publicum habeat proportionatam medicinam: Secundò, quia maxima confusione etiam in hoc mundo dignus est qui grauisimum scelus commisit: Tertio ad exemplum pœnitendi. Quarto ne desperent, qui in grauibus peccatis detinentur. de his omnibus in c. in capite, & in c. illud, d. 50. distinct. Hæc pœnitentiā quantum ad iniunctionem pertinet ad forum occultum pœnitentiæ. Nec tamē episcopus talem pœnitentiā iniungendo, teuelat confessionem, quauis suspicio oriatur illum aliquod enorme peccatum

Mat. 18.

In li. de pœnitentiā.

In li. de pœnit.

3. p. q. 28.

Ultima reconciliatio referatur Episcopo.

Pœnitentiā solenni.

Cir solenni pœnitentiā in dicitur.

peccatum commississe. Non enim culpa pro certo scitur ex pœna: Quia quâdoque aliquis pro alio pœnitentiam facit, sicut legitur in vitis patrum de quodam, qui (vt focium suum ad pœnitentiam prouocaret) pœnitentiam cum eo egit. Sed executio pœnitentię exit forum interius occultum: hoc autem non est inconueniens, si peccatum sit publicum, quod ipse peccator pœnitens exequendo iniunctam pœnitentiam, confessionem à se factam manifestet. ¶ Publica autem & non solennis pœnitentiã est quę fit in facie Ecclesię cum redâ accensa & aliis solennitatibus, quę extra tempus quadagesimę sunt, & non cum solennitate prædicta: sicut peregrinatio per modum cum baculo cubitali. Hęc pœnitentia publica potest iterari, & à simplici sacerdote iniungi. Pœnitentia tamen solennis quandoque ponitur pro publica. Et secundum hoc auctoritates quædam variè loquuntur, & quia hodie parum est in vsu, ideo pertransendum duxi.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI POENITENTIAE.

Sacramentum pœnitentię multos habet effectus. Primus causat in voluntate ornatû, qui est dispositio ad gratiam sacramentalem, de qua dictum est. Secundus effectus est instrumentaliter causare gratiam gratum facientem, si eam nõ inueniat: & si eam inueniat augere & extendere eam ad effectus sacramentales, & facere eam sacramentalem. Effectus autem sacramentales in sacramento pœnitentię sunt specialiter iuuare & fortificare voluntatem ad perseverantiã in bono proposito in futurum. Et quo ad peccata præterita delere de reatu pœnæ, secundû deuotionis sacramentum accipientis. Quod autem post peccatum delictum & gratiã datã maneat reatus siue obligatio ad pœnam, dicitur infra hoc §. 4. ver. 22. Tertius effectus est delictio omnium peccatorum. Vnde Luc. 24. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiã in remissionem peccatorum in omnes gentes. Primò per pœnitentiã directè remittuntur omnia peccata mortalia, iuxta illud: Omnium iniquitatû eius nõ recordabor: quia licet peccata non sint cõnexa, quantum ad commissionem: sunt tamen connexa quantum ad remissionem, sic quod nullum peccatum (saltem mortale) remitti potest, quin omnia remittantur: Quia implicat quod quis simul & semel sit auersus à Deo, & conuersus ad Deum. Venialia verò peccata absque pœnitentiã sacramento remitti possunt, per bonum motû & feruorem charitatis. Non enim ad venialium remissionem requiritur noua infusio gratiæ, cum veniale adueniēs non tollat gratiã, nec eã diminuat, vt dictum est cum de charitate ageretur: ideo sufficit aliquis actus procedens ex gratiã, quo aliquis detestatur peccatum veniale, vel explicitè, vel saltem implicitè, sicut cum aliquis feruenter mouetur in Deum. Et sic tripliciter aliqua causant remissionem venialium. Primò cû infunditur gratia: quia p gratiã infusione delctur peccata venialia. Et hoc modo p omnia sacramenta nouæ legis peccata venialia remittuntur. Secidò, p aliquè motû detestationis peccatorum. Et hoc modo cõfessio generalis, & rñtio pectoris facta in gratiã, & oratio Dominica, operantur ad remissionem venialium. Nã in oratione Dominica perimus, Dimitte nobis debita nostra. Tertio per aliquem motum reuerentię in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Episcopalis, asperisio aqua benedicta, & qualibet sacramentalis vnctio, & oratio dicta in ecclesia dedicata, & si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium: quod est intelligendû in habente gratiam: Quia gratia quæ prouenit ex merito passionis Christi, est principium remissionis cuiuscunque peccati & cuiuscunque reatus: licet enim pœna aeterna fuerit translata in temporalem, hoc fuit ea lege, vt in gratia persolueretur. Vnde Apost. Rom. 4. dicit quod ad gratiã Deiperitner, quod Deus non imputer alicui peccatum, quod gloriã exponit de veniali. & 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, &c. & eiusdem 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autè nõ habuero, nihil mihi prodest. & Hebr. 9. Sine sanguinis effusione nulla fit remissio: sed meritum passionis nõ applicatur nisi per gratiã quæ datur per sacramenta: consequens est quod veniale iunctû mortali, nõ possit remitti, nisi per sacramenta, in actu vel in voto, & sic absque sacramento æternaliter puniunt. vnde Mat. 5. Nõ exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem. Et eadem ratione reatus venialis aut mortalis remissi in eo qui post remissionem culpæ ante expiationem pœnæ, iterum mortaliter peccat, & moritur in illo: quia in inferno nulla est remissio, neque satisfactio. ¶ Nec obstat quod omne debitum per solutionem eius quod debetur, expiatur: sed peccato veniali & reatu mortalis remissi debetur pœna temporalis: igitur per satisfactioem expiatur. Qui licet peccato veniali & illi reatu absolutè & simpliciter non debeatur, nisi pœna temporalis in eo qui est in gratiã, eò quod habet principium & fundamentum remissionis & satisfactiois. Sed in eo qui non habet illud fundamentum, peccato veniali & reatu peccati mortalis remissi debetur pœna aeterna, nõ per se, sed per accidens, ratione conditionis subiecti, quod non habet fundamentum & principium remissionis & satisfactiois, quod est gratia, vt probatum est ex Apostolo Rom. 4. & Heb. 9. quia etiã ex sola acceptatione diuina est, quod aliquis satisfaciãt illi, cum illa seclusa nulla sit proportio nec proportionabilitas inter Deum & creaturam. Et si dicatur quod Deus in remissione peccati acceptauit pœnã temporalem, verum est, sed in gratia exoluendam, ratione iam dicta: nec tunc punit vltra condignum, imò citra: quia propter illã coniunctionem ad mortalem, illi debetur pœna aeterna, etiã maior, si comparetur reatus ille ad culpam remissam, & negligentiam, atq; ingratiudinem. Et ideo in illo casu cõcedi potest, quod difficilior est remissio peccati venialis, quàm mortalis: quia tunc ad remissionem venialis requiritur remissio mortalis, sed nõ econtrã: & quod quis tenetur cõteri de peccato veniali p accidens. ¶ Nõ obstat pariter quod bona opera extra gratiã facta merentur aliquod bonum tẽporale,

vt D.

16. ver. 16.

Ezech. 18. Peccata mortalia quo ad remissionem sunt connexa.

Peccata venialia quomodo remittuntur.

vt D. Aug. dicit de Romanis, quod per opera moralium virtutum meruerunt imperium, & obsterices Ægyptiorum domos, quas eis dominus ædificauit. & Raab meretricis Hierichõ præseruationem ruina: domus suæ propter bonum factû exploratoribus, licet essent infideles, & extra gratiã. Sed remissio pœnæ temporalis est aliquid bonum temporale: igitur extra gratiam mereri potest. Dicendum primò quod Deus illa temporalia illis dedit, non propter meritum illorû, quod nullum erat, saltem de condigno, cum non haberent gratiam: sed solum ex liberalitate sua, quæ fit his qui bene videntur naturalibus: quod non fecerunt illi qui mortui sunt in peccato mortali, & non expiauerunt veniale, vel reatu illius. Secidò, quod reatus peccati venialis & reatus mortalis remissi per cõparationem ad culpam mortalem, non est aliquid temporale, sed æternum: licet per accidens, manente culpa mortali. Et quantum D. Thom. in 4. sent. dicit quod ideo veniale æternaliter puniuntur in inferno, quod culpa venialis semper maneat, & manente culpa necesse est manere pœnam: ex quo inferri videtur, quod reatus peccati remissi possit expiari: quia non est totalis ratio, sed defectus principij remissionis & satisfactiois, vt dictum est. ¶ Quartus effectus sacramenti pœnitentię est virtutum & donorû deperditorum recuperatio. Quia cum per sacramentû pœnitentię causetur gratia gratum faciens & sacramentis, ex qua fluunt virtutes & dona, quę per peccatû mortale fuerunt deperdita, sequitur quod per sacramentum pœnitentię reproducantur, & si nõ eadem numero propter successionem: tamen bene eadem specie. Vnde Luc. 15. dicitur quod pater mandauit quod filius prodigus in duceretur stola prima, quæ significat gratiam. & quantum post primum actum pœnitentię, qui est contritio, remaneant aliqua reliquia peccatorû, scilicet dispositiones ex prioribus actibus peccatorum causatæ, ex quibus præstatur difficultas quædam pœnitenti ad operandum opera virtutû sequentium: tamen quantum est ex ipsa inclinatione charitatis & aliarum virtutû, delectabiliter & sine difficultate operatur. Sicut si virtuosus per accidens pateretur aliquam difficultatem, in diligenti executione actus virtutis, propter somnû aut aliquã corporis indispositionem. ¶ Non autè semper quis resurgit ad maiorem gratiã in sacramento pœnitentię, sicut in sacramento baptismi, in quo semper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correspondens conatu & actu, quo vult realiter sumere sacramentû, secundum dispositionem subiecti: Quia in sacramento pœnitentię cõtingit quod aliquis aliquãdo perfectissimè se disponit: ideo resurgit ad maiorem gratiam: aliquando minus perfectè, & remissè: ideo aliquando resurgit ad æqualem, aliquando ad minorem. Nec obstat quod dicitur Rom. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. vbi D. Aug. ait, quod hoc adeò verum est, quod si qui eorum deuenit & exorbuens, hoc ipsum faciat Deus in bonum proficere: quia illa autoritas nõ intelligitur de his qui cadunt & nunquam resurrexerunt, vel qui sunt iterum casuri: sed de his tantum, qui secundum propositû vocati sunt sancti, scilicet prædestinati: qui quotiescunque cadunt, finaliter resurgunt. Cedit eis ergo in bonum quod cadunt, non quod semper in maiori gratiã resurgant, sed quia in permanentiori: non quidem ex parte ipsius gratiæ, quæ quanto maior est, tanto est permanentior, sed ex parte hominis, qui tanto stabilis in gratiã permanet, quãto est cautior & humilior. Ideo Gl. ibidem dicit, Quod ideo proficit eis in bonum quod cadunt, quia humiliores redeunt, & doctiores fiunt, non quod ad maiorem gratiã semper resurgant. Hoc tamen non est ex defectu sacramenti pœnitentię, sed ex defectu hominis, qui remissus mouetur in Deum. Nec obstat pariter quod dicitur Ioei. 2. Reddam vobis annos quos comedit locusta & bruchus. Et Ezech. 33. Impietas impij non nocet eis: quia quantum ad redditionem, dictû Ioei intelligitur secundum dispositionem relinquentis vel de præmio accidentalit, & quantum ad nocuentû, dictum Ezechielis debet intelligi æternaliter aut etiam temporaliter, nisi stet per eos: quia si perfectè se præparant, non nocet eis, nisi in his quæ important continuationem, vt virginitas & innocentia, quæ per pœnitentiam non restituntur. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod per pœnitentiã non semper restituitur homo in pristinam & æqualem dignitatem: nec quo ad homines, nec quo ad Ecclesiã, vt habetur in c. Domino sancto. 30. dist. nec etiam quo ad Deum, quantum ad primariam & principalem dignitatẽ, saltem in eodem gradu, quando scilicet remissè se præparat: licet bene secundum essentiam, & aliquando ad eãdem, vnde Lucæ 15. iussit pater dari stolam primam, annulum, & calceamenta, aliam verò dignitatem secundatiam scilicet innocentiam, amisit, de qua filius senior dicebat: Ecce tõi annis serui tibi, & nunquam mandatum tuum præterui. Et hanc dignitatẽ peccator recuperare non potest: licet aliquando recuperet aliquid maius: Quia (vt D. Græg. dicit in homil. de centû ouibus) qui errasse à Deo se considerant, damna præcedentia lucris sequentibus cõpensant. ¶ Quintus effectus est, quod per sacramentum pœnitentię opera mortificata reuiuiscunt. Ad cuius euidentiam sciendum est quod opera hominis quædam dicuntur viua, quædam mortua, quædam mortifera, quædam mortificata. Opera viua dicuntur viua dicuntur ea quæ sunt in charitate & gratiã, quæ est principiu vite & meriti: & sic opera meritoria dicuntur viua: quia per talia, si quis in eis perseveret, consequitur vitã æternam. Opera autem mortua sunt duplicia: quædam dicuntur mortua effectiue: quia scilicet sunt causa mortis, & talia sunt peccata mortalia, de quibus Heb. 9. Sanguis Christi emudabit cõscientias nostras ab operibus mortis. Hęc opera dicuntur mortifera, & nunquã viuificatur per pœnitentiam, sed magis aboleantur. Quædam sunt mortua negatiue, quia scilicet non habent gratiã quæ est principium vite: vt sunt opera mortaliter bona, facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides sine charitate dicitur mortua. Iac. 2. Et talia licet ad vitã disponant, nunquã tamẽ reuiuiscunt per pœnitentiam: Vnde 1. Cor. 13. Si distribuero, &c. Opera verò mortificata dicuntur opera facta in

Exodo 10. 6.

5. p. quest. 89. An pœnitens semper resurgat ad maiorem gratiam.

Opera viua.

Opera mortua.

Opera mortificata.

K k

charitate, quæ per peccatum mortale sequens mortificantur, pro quâto impediuntur à proprio effectu, scilicet cõsecutione vitæ æternæ. Vnde Ezech. 18. & 33. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius non recordabuntur, hoc est non præmiabuntur. Et quia per pœnitentiã subsequentem remouetur peccatũ mortale impediens effectum illorum bonorũ operum meritoriorũ, sequitur quod illa opera prius viua, & per peccatũ mortale mortificata siue impedita, per pœnitentiã subsequentẽ viuificantur: hoc est, recuperat effectum perducendi eum qui ea fecit, ad vitam æternam. Et si ille qui ea fecit, nunquam resurgat, Deus illa merita alicui vel aliquibus dabit, iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit, &c. & Apocal. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolentur per peccatum mortale, sicut opera mortifera per pœnitentiã: quia opera mortifera solum remanent per culpã & reatum, quæ abolentur per pœnitentiã, opera autem meritoria licet transeant, manent tamen merito & in acceptatione Dei, qui per pœnitentiã reddit ei qui illa fecit, vt dictum est ex Ioele 2. Reddam vobis, &c. Si verò non resurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale non potest abolere ea quæ sunt in acceptatione diuina, nisi in ordine ad eum qui peccauit, & quãdiu peccatũ manet.

¶ Pœnitentiæ partes integrales ex parte materiæ ipsius sacramenti sunt tres, scilicet contritio, confessio & satisfactio. Et quantum in aliis sacramentis ex parte materiæ non sint diuersæ partes, quia materia illorum est aliquid sensibile extrinsecum: in pœnitentiã verò materia sunt actus humani tres requisiti vel in actu, vel in voto, vt amplius dicitur: deo dicuntur partes integrales, siue integrantes & facientes materiam integram & perfectam. Matrimonium verò, cuius materia est consensus primus contrahentium, non requirit alios actus: ideo non habet partes.

DE CONTRITIONE.

In additio. 3. p. quæst. 1.

Contritio secundum allusionem vocabuli, differt à fractione: quia ea quæ sunt dura, quando in magnas partes diuiduntur, frangi dicuntur. Cum verò in minimas, conteritur: iuxta illud Mat. 21. Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur. Super quem verò ceciderit, conteret eum. Ad spiritualia autem transferendo, dura dicuntur corda hominũ, qui per superbiam suo sensu in herentes, à mandatis diuinis recedunt: & ideo oportet quod illud quod destruit peccatũ, discedere faciat cor hominis à proprio sensu, in quo firmus & induratus erat: ita vt affectum cum subter peccatũ dimittat. Quod fit per affectũ & voluntatem oppositam, & ideo actus voluntatis, quo peccatũ derelictur & dimittitur, dicitur contritio per quandam similitudinẽ à Theologis in viũ communiter acceptam. Et cum contritio dupliciter possit considerari, primò vt est actus virtutis pœnitentiæ: secundò vt est pars sacramenti: sequitur quod dupliciter defini potest: Contritio, vt est actus virtutis pœnitentiæ iustitiæ vindicatiuæ affinis, est dolor voluntariè assumptus pro offensa in alterum commissa, quo offendens punit in se quod dolo commisit, secundum arbitrium offensi cum proposito recompensandi, hoc est satisfaciendi, & hæc contritio est de iure naturæ, & prærequiritur ad cõtritionem sacramentalem. ¶ Et quia circa huiusmodi dolorem in hac materia aliqua oritur sunt difficultates, eam ob rem pro resolutione sciendum est quid, & quotuplex sit dolor. Dolor enim dupliciter accipitur, primò proprie, vt est passio corporis vel appetitus sensitui. De hoc dolore dictum est, cum de appetitu concupiscibili ageretur. Talis dolor vocatur sensibilis, & non est de essentia contritionis, sed potius effectus eius: quia contritio est actus voluntatis, & dolor ille sensibilis est actus appetitus concupiscibilis, vel passio discõueniens corpori. Alio modo accipitur dolor largè, pro quacunque displicentia siue nolitione, aut his quæ sequuntur ad nolitionẽ, prout est afflictio quædam voluntatis, quæ dicitur Tristitia spiritualis. Vnde D. Aug. dicit, Tristitia est quædam afflictio de his quæ nobis nolentibus accidunt. Et hoc modo dolor est de essentia contritionis, & actus pœnitentiæ virtutis moralis. Contritio verò, vt est pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sic definitur: Est dolor de peccatis propriis voluntariè assumptus, propter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus & aliis omnibus cauendi, & se subiucienti clauibus ecclesiæ, & satisfaciendi ac Dei mandata implendi, cum spe veniæ consequendæ. ¶ Ex hac definitione apparet primò, quod contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, includit contritionẽ, quæ est actus pœnitentiæ virtutis, & multa supra eam addit: Quia actus pœnitentiæ virtutis est dolor voluntariè assumptus de peccatis, inquantũ sunt contra rationẽ & bonũ honestũ: nec requiritur qd sit maximus, sed sufficit quod sit dolor moderatus cum solo proposito recompensandi siue satisfaciendi & cauendi. Sed cõtritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, est dolor de peccatis propriis voluntariè assumptus, propter Deum summè dilectũ. Et ideo oportet qd sit maximus, qui possit esse in natura, non quidẽ intenti, sed appreciatuè: ita qd sicut Deus debet diligere supra omne diligibile: ita peccatũ displiceat & odietur supra omne odibile, & quod sit propositũ cõfiteri, & absolutionem obuiuendi, & satisfaciendi, ac etiã vitandi supra omne vitabile, sic qd peccator sit (saltem in præparatione animi) talliter dispositus, quod mallet priuari omnibus bonis mundi, temporalibus, ac etiã corporalibus, quàm Deo: & mallet sustinere omnia tormenta, etiam inferni, ac etiã mortẽ ipsam, quàm à cetero offendere Deũ, iuxta illud Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suũ, & matrem suam, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores adhuc & animã suam (hoc est vitam suã, vt communiter exponunt doctores) nõ potest meus esse discipulus. Nõ tamẽ ita specificè interrogãdi sunt pœnitentes, ne terreantur: sed sufficit cõfessori ex exterioribus signis illam supponere. Cum hoc tamen stat qd magis sit dolendum de maiori peccato: quia (vt habetur Deuter. 25.) Secundum mensuram delicti erit & plagarũ modus. Sed in cõmensuratione peccati plagæ cõmensurantur delicto, cum contritio

Contritio vt actus virtutis.

In additio. 3. p. quæst. 1. art. 1.

Tristitia.

Contritio sacramentalis.

Dolor contritionis.

art. 4.

ritio includat propositũ satisfaciendi. Præterea ratio doloris est maior de vno quàm de alio, cõsentia peccati, nõ potest esse nimius, sicut nec actus charitatis: licet dolor sensitius possit esse nimius, sicut exterior corporis afflictio: Quia in his vltimis debet accipi pro mensura cõseruatio subiecti, & bonæ habitudinis sufficientis ad agenda ea quæ incumbunt agenda: & propterea dicitur Rom. 12. Rationabile sit obsequium vestrũ. Et quia incertũ est nobis an talem summam dilectionem Dei ex toto corde, mète, anima, & visibus (quã habere præcipimus) habeamus: ideo incertũ sumus an cõtritionem, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, habeamus: licet scire possimus & teneamur nõ habere cõtritionẽ, quæ est actus pœnitentiæ virtutis, cum sit de iure naturali. Ad id præterea cõtritio, quæ est pars sacramenti, propositũ confitendi, & spem veniæ. Secũdo ex hac definitione apparet quod sit obiectũ primariũ contritionis, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: habet enim pro obiecto singula & omnia peccata mortalia collectiue & distributiue, cum cõtritio importet fractionẽ in minimas partes. Et ratio est, quia diuersorũ morborum diuersæ sunt medicinae, quia non sanat oculum quod sanat calcaneũ, vt D. Hier. dicit. Sed contritio est medicina singularis cõtra vnum peccatũ mortale: præterea cõtritio explicatur per confessionẽ, sed oportet singula peccata confiteri, vt infra dicitur: ergo de singulis cõteri, saltem quantum ad principium illius cõtritionis. Secus quo ad terminũ, cum in eo iam sint peccata deleta, propter infortantem gratiam, aliis de singulis & omnibus. Quod intelligendum est, cum memoriæ occurrunt. Quia circa obliuia, vel quæ memoriæ non occurrunt, sufficit generalis cõtritio de omni malo, per quod Deum offendit. Sed quando ad memoriã reuocatur, tunc tenetur homo specialiter cõteri. Similitudo est idẽ paupere, qui nõ potest soluere illud quod debet, excusatur pro tẽpore quo non potest: tenetur tamen cum poterit. Quis ad venialia verò omnia, sufficit generalis cõtritio: quia vna medicina particularis plures paruas fatigationes euacuare potest. ¶ Ex præmissis sequitur qd de peccato originali nõ est cõtritio, nec de peccatis alienis, cum non sint ex pura & propria voluntate. Et quãuis de peccatis alienis ex charitate possit esse dolor & displicentia, & aliquis pro eis possit se affligere, vt de multis sanctis legitur: ille tamen dolor non debet dici contritio, vt est pars sacramenti pœnitentiæ, cum non ordinetur ad cõfessionem, in cuius absolutione perficitur pœnitentiæ sacramentum. Tertio apparet quod cõtritio propriè nõ est de peccatis futuris, sed de illis est cautio, vel (sicut dicunt aliqui) dolor de peccatis præteritis etiã dimissis, est medicina præseruatiua futurorum. Quarto apparet quod cõtritio in actu & in voto implicat & cõplectitur alias sacramenti pœnitentiæ partes: & ideo per contritionẽ cõsequitur quis remissionem peccatorũ: vnde Psal. Dixi, cõfitebor aduersum me iniustitiã meã Domino, & tu remisisti impietate peccati mei. Verum quia talis remissio fit ex voto ac desiderio cõfiteri: ideo peccator licet habeat peccatorũ remissionẽ, teneatur data oportunitate cõfiteri, & absolutionẽ obtinere, ac satisfacere: aliàs de nouo peccaret, vel verã contritionẽ se nõ habuisse ostenderet. Et licet cõtritio possit tantũ intendi, quod delebit totum reatu peccati: quia tamẽ peccator in cõtritione est talis intentione cõtritionis, & sit remissionis reatus, ne se exponat periculo maioris penæ in purgatorio, non debet satisfactionẽ omittere, concessa oportunitate. Quinto apparet quod cõtritio cõplectitur quatuor actus ad iustificationẽ requisitos, de quibus dictũ est supra c. 16. §. 4. ver. 1. Sexto apparet discrimen inter contritionẽ & attritionem: quia cõtritio est propter Deum summè dilectũ: ideo non potest esse sine gratia & charitate, quæ est causa imperatiua eius, & sic cõtritio est posterior charitate in genere causæ efficientis, nõ tamen tẽpore, sed ordine nature. Sed in genere causæ materialis cõtritio est prior ordine naturæ, cum sit dispositio ad gratiã & charitatẽ. Attritio autẽ est sine gratia & charitate. ¶ Circa huiusmodi attritionẽ sunt variæ & cõtrariæ opinionẽs: pro quarũ concordia & resolutione sciendũ est, quod si attritio dicatur dolor de peccatis voluntariè assumptus, propter timorẽ seruilem, sic quod principii eius sit timor seruilis, vt sit detestatio peccatorũ propter metũ penæ, vel propter Deũ non summè dilectũ, tunc attritio nunquã fit cõtritio: nec ex attrito aliquis fit cõtritus, nisi ad hunc sensum, quod post attritionem venit contritio: sicut dicimus ex mane fit meridies, & ex iniusto iustus consecutiue. Sic posteaquã aliquis est attritus, fit cõtritus attritione desinente esse propter alius principium siue obiectum superueniens, quod est timor filialis, vel Deus summè dilectus. Et hec fuit opinio D. Thom. in 4. Et quantum habitus fidei idẽ numero informis fiat formatus: nunquam tamen actus fidei informis fit actus fidei formatus, quia actus fidei informis transit & non manet veniente charitate. Sed attritio & cõtritio non dicuntur habitus, sed actus: habitus autẽ virtutum in fusarum quæ voluntatem respiciunt, non possunt esse informes, cum ex gratia fluant, & charitatem consequantur: ideo antè quã gratia infundatur, non est habitus, à quo actus contritionis eliciatur. ¶ Quidam tamen dicunt quod sicut contingit eundem actum numero continuatum secundum substantiam suam siue materialiter & in genere naturæ esse successiue bonum & malum: ita dicunt quod contingit eundem actum numero successiue esse informem & formatum. Sed notum est quod sunt plures actus specie distincti in genere moris, quod est de cõsideratione Theologi. Si verò attritio dicatur dolor voluntariè assumptus propter Deum summè dilectũ, sed nõ cum sufficienti & requisita intentione siue gradu, puta quia non ex toto corde, & ex tota mente, &c. cum motus naturalis à principio sit remissus, & in fine velocissimus, & tamen est idẽ motus, qui successiue perficitur: Sic attritio per continuationẽ vel applicationẽ absolutionis fit contritio. Et sic intelligitur id quod à doctoribus cõmuniter dicitur, quod virtute clauium ex attrito

Matth. 23

In additio. 3. p. quæst. 1. art. 6. art. 3. ad 2.

Psal. 31

Discrimen inter contritionem & attritionem.

In additio. 3. p. quæst. 1. art. 3.

à Christo instituta. Maior est manifesta ex prædicta auctoritate, in qua Christus dicit ad hoc se venisse. Et cum sit ipsa veritas, & mentiri non possit: igitur. Minor probatur: Quia omnia in figura contingebant illis, & probat Apost. de sacramento baptismi & eucharistiæ, quæ erant in veteri testamento figurata, & per Christum impleta sunt: aliàs non implevisset legem. Quod autem confessio fuerit figurata, patet: quia sacerdotiū Leuiticū, quod erat supra carnalia & corporalia, figurabat sacerdotiū Evangelicū, quod futurum erat circa spiritualia, ut probat Apost. qui concludit sacerdotiū Leuiticū fuisse transferendum, imò etiam translātū in sacerdotiū Evangelicū: unde ait, Translato sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat. Sed ad sacerdotes Leuitici generis pertinebat iudicium lepræ carnalis, quæ figurabat lepram spiritualem, hoc est peccatum: & leprosi tenebantur ostendere sacerdoti locum & tumore illius lepræ carnalis. vnde Matt. 8. & Luc. 17. iussit Christus leprosis, ut se ostenderet sacerdotibus, sicut præcepit Moyses: Ergo ad sacerdotiū Evangelicū, siue ad sacerdotes Evangelicos, pertinet iudicare de lepra spirituali, hoc est de peccatis: & leprosi spirituales, hoc est peccatores, tenentur eis ostendere lepram, hoc est peccatum, quod fit per confessionem, & iudicium fit per absolutionem. Et sicut leprosi qui ostendebat lepram sacerdoti, & per eius iudicium remittebantur ad castra, erāt sanati: & qui non se ostendebant, vel habebant ex iudicio sacerdotis manere extra castra nō sanabantur. Sic peccatores ostendentes & cōfiteres peccata sua sacerdoti, cui commissum est iudiciū, per eius iudicium, hoc est absolutionem, remittuntur peccata: Qui verò non cōfitentur, vel qui cōfitentur, & non intendunt capere, aut satisfacere ad iudiciū sacerdotū, non obtinent absolutionem, manent peccatores & non sanantur. Quod autē iudiciū de peccatis sacerdotibus Evangelicis fuerit commissum, habetur Mat. 16. quando Christus dixit Petro: Tu es Petrus, &c. Sequitur, Quodcumque ligaveris super terrā, &c. Remissio respondet solutioni promissæ, & retentio ligationi. Peccata autē dicuntur retenta, quæ nō remittuntur, siue nō solvantur: & soluta siue remissa, quæ nō retinentur. Per hæc verba Christus clarissimè ostendit, quod dedit potestatem absolventi & retinendi peccata: & mandavit peccatoribus ea cōfiteri. Nam ostendit peccata non remitti apud Deū in cælo, nisi ministerio sacerdotū, vel actu, vel in voto. Quilibet autē peccator qui vult cōsequi vitam æternā, tenetur facere ut sibi peccata dimittantur: Ergo quilibet tenetur expectere ministeriū sacerdotū, hoc est cōfiteri peccata, & petere absolutionem, quam non possunt dare absque causæ & circumstantiarū cognitione. Neque sufficit cōfiteri in generali, & dicere, Ego sum peccator, peto absolutionem, ut dicit D. Chry. Sicut non sufficiebat leprosis dicere sacerdotibus, Ego sum leprosus, remittite me ad castra. Sed tenebantur ostendere locum lepræ, vnde sacerdotes possent sumere iudiciū separandi ad tempus, vel remittendi: Sic peccatores peccata in particulari, & circumstantias, ex quibus confessor potest sumere iudiciū satisfactionis iniungendæ: quia licet Christus contulerit sacerdotibus potestatem absolventi & retinendi: non tamē ad ipsorū arbitrium. Nam si liberè remittere possent & nō remitterent, impij essent. Si verò indignos absolueret, infideles essent. Postquam ergo dedit potestatem retinendi & absolventi, non omnia omnibus peccata indifferenter remitti voluit, aliàs non dedisset potestatem retinendi. Secundū ergo rationis iudiciū potestatem dedit absolventi, & retinendi: absolventi quidem verè pœnitentes & obediētes, retinendi verò peccata non confitentium, vel perseverare in eis volentium, vel se submittere eorū iudicio nolentium. Hoc autē absque peccantiū manifestatione facere non poterant Apostoli seu discipuli, nec possunt eorū successores: Sequitur ergo quod per hæc verba Christus iniunxit peccatoribus manifestationē siue confessionem, ut erubescerent, & fructus dignos pœnitentiæ à sacerdotibus iniunctos agerent: aliàs eis Ecclesiæ claves frustra dedisse videretur, qui tamen omnia in sapientia fecit. vnde D. August. dicit, Sunt quidā qui sibi sufficere existimant, si soli Deo cui nil occultū est, quem nullius later cōscientia, sua crimina cōfiteantur: nolunt enim, aut erubescunt, seu dedignātur ostēdere se sacerdotibus, quos tamen inter leprā & leprā discernere, per legislatorē cōstituit dominus. Sed nolo ut decipiaris opinione, quatenus cōfundaris cōfiteri Christi vicario, ergo ad te roges venire sacerdotē, & fac ipsum cōscientiarum tuarū participem, erroneā autē esse persuasionē contrariā. Et alio in loco docet quod nō per nunciū, nec per scriptū, sed proprio ore debemus cōfiteri sacerdotibus. Et in lib. de Pœnitentia, ut habetur in c. agite pœnitentiā, de pœnit. dist. 1. ait: Agite pœnitentiā, qualiter agitur in Ecclesia, ut oret pro vobis Ecclesia. Nemo dicat sibi, Occulte ago, apud Deū ago: Nouit Deus qui mihi ignoscat, quæ in corde ago. Ergo sine causā dicitur sunt Ecclesiæ Dei: Frustramus euangeliū Dei: Frustramus verbū Christi, si promittimus quod ille negauit: Et alibi dicit, Medicū quis vidit curantē vulnera, quæ sibi non ostenduntur? & D. Boetius in lib. de cōsolat. Si operā medicū expectas, oportet ut vulnus detegas tuum. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortem, iure naturali tenetur accedere vel vocare medicū, & ostendere non vnū vulnus letale solum, sed omnia: vno enim occultato mors sequitur: & natis vno foramine nō obruto submergitur. Ideo occultas, & non accedens, vel non vocas, est homicida sui ipsius: à fortiori vulneratus spiritualiter, &c. Præterea quancumque rex constituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium, aut potestatem, censetur dare ei omnia

Iudicium de peccatis fuit sacerdotibus commissum. Ioan. 20.

Generale confessio mortaliū non sufficit.

In lib. de v. sit. infr.

omnia necessaria, & sine quibus nō potest exercere officium illud: aliàs frustra daret. Et sic dat ei potestatem aduocandi testes: & si nolint venire, dat illi potestatem compelliendi, quia sine testium depositione nō potest iudicare, ut habetur in ca. præterea, extra de offi. iud. ordi. Cum ergo Deus & natura nihil faciāt frustra: sequitur quod Christus qui est verus Deus, dando discipulis potestatem absolventi eos qui foret absolventi, dedit mandatū peccatoribus cōfiteri: aliàs eorū potestas esset nulla. Vt in iudicio seculari nō est idem iudex, actor, & reus: sed iudiciū spirituale est ordinatus: Ergo peccator qui est reus, nō debet esse suū ipsius iudex, sed ab alio debet iudicari, scū dū allegata & probata. Cōfessio autē est species probationis, secundum intrinsecas, igitur, &c. Ideo sicut Deus volens assuefacere homines ad baptismū Christi, præmisit baptismū Ioannis. Sic volens assuefacere homines ad confessionem sacramentalem per Christū instituendā, præmisit D. Ioan. Baptista, qui eos hortaretur ad confessionem vocalem peccatorum in speciali. vnde Mar. 1. dicitur, Egrediebatur ad eū omnis Iudæa regio, & Hierosolymita vniuersū: & baptizabatur ab illo, cōfiterentes peccata sua. Præmisit etiā prophetas & exempla sanctorū in antiquo testamēto. vnde Iob 19. Dimitte aduersum me eloquiū meū. & Salomon Prover. 18. Iustus prior accusator est sui. & Prōverb. 18. Qui abscondit scelus suū, nō dirigitur. Qui autē confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiā consequetur. & Eccl. 4. Nō confundaris cōfiteri peccata tua, & non te subicias omni homini (sed deputato) pro peccato tuo. Et Eccl. 7. Ante mortē cōfiteri: A mortuo enim quasi nil perit cōfessio: Cōfiteberis ergo viuens, & sanus cōfiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in misericordibus eius. Dauid cōfessus est Nathan: & præuidēs confessionem sacramentalem per Christum instituendam, dicebat: Dixi cōfitebor peccatorum meū Domino (hoc est præceptum Domini, vicario suo): & tu remisisti impietatem peccati mei. Nō potest intelligi illa confessio, de qua loquebatur per verbū futuri temporis, de confessione interiori sola: quia iā illam fecerat, & ante illam nō est possibile obtinere remissionem peccatorum, quā tamen ipse dicebat iam obtinuisse, dicens: Et tu remisisti impietatem peccati mei. Intelligebat ergo de confessione exteriori, vel secundū legem offerendo sacrificia & oblationes pro peccato, in quo cōfitebantur publicè peccata, saltē in genere, cū secundum diuersitatem peccatorū haberent offerre diuersa genera sacrificiorū, ut habetur Leuit. 5. vel intelligebat de confessione exteriori peccatorum, pro tempore legis gratiæ, in quo quis per contritionem & desiderij cōfiteri sacerdoti, consequitur remissionem peccatorū. In cuius significationem Christus dixit leprosis, Ite & ostēdite vos sacerdotibus, sequitur, Et dum irent (& antequam peruenirent) mundati sunt. In huius etiam significationem, Io. 11. dicitur, quod quando Christus resuscitauit Lazarū, prodit qui fuerat mortuus, ligatis manibus & pedibus, & facies eius etiā sudario erat ligata: & dixit discipulis suis, Soluite, & sinite eū abire. Poterat Christus illū, si voluisset resuscitare solutū, & facere quod solutus prodisset: sed noluit, ut typicè indicaret peccatorem mortuū per peccatum, & resuscitatū per contritionem, esse adhuc ligatum duobus ligaminibus, hoc est duabus obligationibus, scilicet cōfiteri, quod significatur per ligamē faciei: & restituēdi ac satisfaciēdi, quod significatur per ligamē manuum & pedū. Hac auctoritate vfos esse Apostolos & discipulos legitimus A. 19. vbi dicitur, Multi credentiū venerunt, cōfidentes actus suos. Doctores qui de hac materia contra Lutherū scripserunt, exponunt, hoc est peccata sua, quæ sunt maximè propria: bona autem opera magis sunt Dei, quàm nostra. Et ex contextu apparet quod cōfitebantur peccata: nā statim sequitur, Multi autem ex his qui fuerant curiosa scētati, contulerunt libros, & combusserunt eos. Et D. Ioan. dicit, Si cōfiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emūdet nos ab omni iniquitate, scilicet per ministros suos, sicut promisit. Et D. Iacob. institutionem promulgans, dixit: Cōfitemini alterutrū peccata vestra. Manifestum est quod non loquebatur de confessione interiori, sed exteriori à Christo instituta. Et quamvis ex actū personam non exprimat: tamen ex euangelio satis constat, cui tradiderit Dominus claves, & absolventi potestatem: quia solis sacerdotibus. & sic debet intelligi quod dicit (alterutrū) inter deputatos, & ab aliis ab ipsis deputatis, sub D. Petro, quem cōstituit principalem clauigerum & directorem. D. etiā Dionys. hunc ritum confessionis sacramentalis suo tempore, viuētibz Apostolis, restatur fuisse seruatum. D. etiam Cypri. martyr & pontifex, hoc idem attestatur. Orig. pariter in Psal. 37. Visus igitur tot & tantis testimoniis scripturarum & sanctorum patrum, citūque vniuersalis Ecclesiæ à tempore Apost. seruato, nemo sanæ mentis dissentire potest, nec dicere quod confessio sacramentalis non sit de iure diuino necessaria. Ex præmissis infertur primò, quod nec papa nec concilium vniuersalis Ecclesiæ possunt dispensare, ut quis in mortali existens, non cōfiteatur: sicut quod quis non baptizetur: Quia sacramēta instituere, aut instituta remouere, pertinet ad potestatem excellentiæ, quæ soli Christo debetur: & contra præceptum superioris inferior dispensare non potest. Posset tamen dispensare semel in anno: cum hoc sit præceptum de iure humano. Secundò infertur quod Glof. decreti de pœnit. dist. 1. in summa, dicens meliorem opinionem illorum, qui dicunt quod ex traditione Ecclesiæ confessio sit instituta, est erronea: & qui vellet illam pertinaciter defendere, esset hæreticus. Tertio infertur quod non solum puberes, hoc est scemina in 12. & masculi in 14. anno tenentur cōfiteri, sed etiam ante, cum possint ante illud tempus mortaliter peccare, puta in fine primi septennij: quamuis non teneantur ex præcepto Ecclesiæ, quæ confessionem non præcipit, nisi postquā ad annos discretionis venerint, propter eucharistiæ sacramentum, quia licet in fine primi septennij habeant discretionem, & sint in annis discretionis, non tamen in annis discretionis à iure determinatis: ideo non ligatur illo

Notanda similitudo.

Propheta confessio.

Psal. 31.

I. Ioban. 1.

Iaco. 5.

In episto. ad Demophilum monachum. Ser. 5. de bapt.

Glof. decreti circa institutionem confessionis reprobat.

præcepto: debent tamen assuescere: & cum imminet periculum mortis, cõfiteri. Potest etiã illis ante tẽpus 14. anno. sacramentũ eucharistiã ministrari, si sciat discernere inter cibũ corporalẽ & spiritalẽ. Quia Christus dicebat, Sinite paruulos venire ad me, talis est &c. ¶ Nec valet hæreticorum euasio, dũ dicitur Sanctorũ dicta intelligi de publica & solenni penitentiã, quã faciẽbãt famosi peccatores qui nõ recipiebãtur ad sacramentorũ cõmunionẽ, nisi sub certis satisfactoriis. Ideo confessionẽ faciẽbant: Quia ex prædictis apparet q̄ de occultis, & non solum publicis criminibus, imò etiã de cogitationibus faciẽda est confessio. Nec Christus distinxit, neque Apostoli, imò Leo papa, ad Theodorũ Forolientem. episc. inter cetera scribit, Quod qui regenerationis, hoc est baptismi, dona violassent, indulgentiã Dei, nisi sacerdotũ Dei ministerio, obtinere nõ possunt. Mediator enim Dei & hominũ, homo Christus Iesus, hæc præpositis Ecclesiã tradidit potestatem, vt cõfitentibus actionem penitentiã darent, & salubri satisfactorie purgatos ad cõmunionem sacramentorũ per reconciliationis ianuã admitterent. Loquitur ibi de omni violatione regenerationis, siue occulta, siue publica. Nec obstat factũ Nestarij episc. Constantinopolit. quod in historia tripartita recitatur, de quodã scãdalo propter confessionẽ & iniunctionẽ penitentiã in sacerdotes sauiẽte populo suborto, ad quod sedandũ Nestarius episc. amoto scelerato diacono, populũ quo ad cõfessionẽ attinet, suã libertati & cõscientiã dimisit: quia hæc nihil aduersus sententiã catholicam faciũt. Hoc factũ est ab vno episcopo, qui nõ potest toti Ecclesiã præiudicare: & cuius erratũ successor eius D. Chrysostr. reparauit, & morẽ pristinũ reduxit. Nec propter malorũ scãdala abiicienda sunt Dei & Ecclesiã sacramenta. Non obstat quod nullus debet se, sicut nec aliũ diffamare, quod videtur fieri in cõfessione, cũ reuelentur peccata occulta. Quia detractio est indebita manifestatio, quã nõ est in cõfessione, sicut nec in secũdo processu fraternæ correctionis, cum sit præcepta à Deo. ¶ Nec obstat pariter quod per cõfessionẽ deleatur peccatũ à Deo. Si igitur Deus absoluit, ad quid peccata est solutio à ministro & sacerdote? qui cũ dicit, Absoluo te à peccatis (quæ non habet) falsũ immiscet sacramentis, quod est immane sacrilegiũ. Ad hoc enim dicendũ est in primis, quod nemo certus est se contritiõnẽ habere. Ideo nõ debet presumere de seipso, & periculo se exponere, sed remedia statuta & ordinata querere & adhibere. Secundo quod Deus cõfinito condonat & remittit peccata, propter desideriu petendi absolutionẽ: quod si quis non habet, non est contritus, vt dictũ est: nec aliqua falsitas exprimitur. Licet enim per contritiõnẽ deleatur peccati macula: manet tamẽ reatus siue obligatio cõfiteudi & satisfaciendi. Quia quidem obligationes, cum ex peccato oriantur, peccata nominantur, iuxta illud, De peccato damnauit peccatũ in carne, &c. Illi enim qui gratiã à rege obtinent, culpa illis in exteriori foro remittitur: tamẽ necesse est ad cancellariũ pro literis & sigillo accedere: aliã si præueniantur in iudicio, & fidem non faciant de literis, moriuntur. Sic peccator licet gratiã obtinuerit per contritiõnem, remittitur, ad sacerdotem. Ideo Christus sanatu leprosum misit ad sacerdotes. vnde D. Hiero. exponens illud Matth. 16. Tibi dabo clauẽs regni caelorum, dicit: Istum locum episcopi & sacerdotes nõ intelligentes, aliquid de Pharisæorum sumunt supercilio, vt vel damnent innocentes, vel soluere se mox eos arbitrentur: cum apud Deum non sententia sacerdotũ, sed reorum vita queratur. Mandati ibãt ad sacerdotes, & sacerdotes discernẽbãt. Si dicatur quod cũ diffamatio proximi, & à fortiori suiipius, sit naturali iure prohibita, nemo teneatur se diffamare, nec ius diuinũ tollat ius naturale. Sed per confessionẽ quis diffamat seipsum cũ reuelat peccatum occultũ. Igitur, &c. Dicendum quod sacramentalis confessio nõ est diffamatio, cum non sit indebita manifestatio criminis, imò præcepta ab eo qui habet authoritatem, sicut nec manifestatio criminis quã sit duobus in correctione fraterna de crimine quo monitus non vult se emendare. ¶ Notandũ præterea circa huiusmodi necessitatem cõfessionis, quod cũ confessio sit actus virtutis, vt dictũ est, cadere potest sub præcepto humano: quia præcepta humana sunt de actibus virtutũ, & præcipuẽ exterioribus, prout est confessio sacramentalis, quã à pluribus virtutibus imperari potest, maximẽ à penitentiã, religione, & charitate. Et licet humana authoritas nõ se extendat directẽ & per se ad actus purẽ intẽtiones, cuiusmodi est contritiõ: inquantũ tamen habent habitudinẽ, & ordinantur ad exteriores, cadũt sub præcepto humano, vt dictũ est. Vnde apparet quod confessionis necessitas est duplex: quãdam per se, vt cum imminet mortis periculũ, iuxta illud Luc. 13. Nisi penitentiam egeritis, &c. Quãdam per accidens, vt cum imminet præceptum Ecclesiã, vel actus qui sine deletionẽ peccati exerceri nõ potest, vt sumptio sacramentorũ. Tunc enim quilibet debet se probare per contritiõnẽ, confessionẽ, & satisfactoriõnẽ, & se exhibere sanctum. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.

Mar. 6.

Cur absolutus à Deo absolutionem petere tenetur à ministro.

Rom. 3.

Matth. 3. & Luc. 6.

Confessio an cadat sub præcepto humano.

Confessionis necessitas.

1. Cor. 11. Leuit. 19.

In Add. 3. p. 9. ar. 1.

Generalis confessio.

Ver. 15. DE EFFECTIBVS ET VTLITATE CONFESSIONIS.

¶ Vm confessio sit actus sacramenti penitentiã (de cuius effectibus supra dictũ est) sequitur q̄ a confessio partialiter, & in vim contritiõnis, & absolutionis, ac satisfactorie, liberat à culpa: quod intelligitur, nisi ille qui cõfiteretur sit fictus, vt puta quia malo sine cõfiteatur, vel quia nõ est cõfessus aut attritus. Sed dubiu est an ille qui cõfiteretur solum peccata quã habet in memoria, & nõ fecit sufficientẽ indaginẽ, quã tamen putat se fecisse, & est attritus, sit fictus, & an generalis confessio sufficiat ad delenda peccata oblita. Dicendũ quod nõ est fictus, & quod generalis confessio sufficit, cũ nullum (quantũ in ipso est) habeat impedimentũ: Quia obliuio peccati, siue ignorantia inuincibilis facti, excusat à peccato fictionis. Nec propter hoc reportat commodũ ex negligentia, quia non ita plenam remissionem consequitur, sicut fuisset cõfessus, nec tantum meretur, & tenetur cõfiteri peccatum oblitum, si memoriã occurrat. ¶ Secundo confessio liberat à pena dupliciter:

dupliciter: Primum ex vi absolutionis: & sic confessio in voto existens cũ contritiõne, liberat à pena æterna, à qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad penã temporale, secundũ quod est purgans, & hæc pena restat in purgatorio soluẽda, si nõ expietur in hoc mũdo: Quæ quidẽ pena est improporcionata viribus penitentis, in hoc mũdo: sed per virtutem clauũ in tantũ minuitur, quod manet proporcionata viribus penitentis, sic q̄ satisfaciẽdo in gratia, in hac vita se purgare potest. Secundo diminuit penã ex parte cõfitentis, qui habet penã erubescentiã annexã: & ideo quãto pluries de peccatis cõfiteatur, tantò magis pena minuitur. ¶ Tertius effectus & vtilitas cõfessionis est ianuã paradisi apertio, pro quãto per eã homo subicitur clauibus, per quas aperitur paradisus, per remotionẽ impedimentorũ culpã & penã. ¶ Quarto confessio tribuit spem salutis, quia per confessionẽ homo fit humilior & mitior, per quod cõcipit homo spem salutis, secundũ illud, Qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Et Matth. 5. Beati mites, &c. Si nõ esset confessio, principes essent elati & superbi, nec esset ordo prouidẽdi eis. Sed cũ videt quod oportet eos humiliari inferiori se, & cõfiteri peccata sua, ipsi & omnes alij humiliantur, exemplo pauonis, qui demittit rotã, quando videt pedes sordidos. ¶ Quinto confessio vtilis est ad cõscientiã pacificatiõnẽ & eruditiõnẽ. Aliqui sunt ignorantẽs, qui nesciunt quid sit bene vel male factum: Nesciunt quando peccat, nec quando bene faciunt. Alij sunt scrupulosi, qui putãt se peccare, & tamen bene faciunt. Alij, qui nullũ habent scrupulum, putãt se bene agere, vbi malè agunt. Sed cõfessor discretus consolatur omnes, & eis dat cõsilia salutis. ¶ Sexto confessio dat suiipius cognitiõnẽ. Philosophi dicunt quod præcipua philosophia est suiipius cognitiõ. Multi multa sciunt, sed seiplos nesciunt. Melius autem mediũ quod esse potest ad cognitiõnẽ sui, est confessio, quia ad eã requiritur præsertim omnium inordinatiõnũ. ¶ Septimò confessio est causa facilioris curatiõnis. Qui enim se peccatorem cõfiteretur, facilius reducit peccata ad memoriã, & emollitur. cor eius. Exemplũ de duobus valis luto repletis, relinquo longo tempore lutum in vno, & aliud quotidie lauando & iterum luto replendo: vnu facilius mundatur alio, scilicet quod quotidie lauatur. Sic qui quotidie cõfiteatur, licet reciduet, facilius purgatur à peccatis, quã qui longo tẽpore perseuerat in eis absque confessione. ¶ Octauo confessio præseruat à malis: cũ oporteat penitentẽ conteri ante cõfessionẽ, & abstinere, ac etiam postmodũ, nec est ita proclius ad reciduiõnẽ. ¶ Nonò fortificat potentias per peccatũ debilitatas, quarum debilitatiões dicuntur reliquie peccatorũ. ¶ Ex præmissis sequitur quod Christus in lege noua instituendo confessionẽ, non grauauit nos, imò magnam gratiã nobis fecit, & magnas occasiões merendi dedit, & à magnis oneribus liberauit, præsertim à tribus magnis oneribus: Primum ab onere legis Moysi, in qua erãt tot & tãta præcepta, quã seruare erat iugũ valde graue, & quasi importabile. Oportebat enim publicè confundi & cõfiteri, saltem in genere, offerendo certa sacrificia pro certis peccatis. Secundo onus est remorsus cõscientiã, & synderesis, quã maximè pungit. vnde D. Aug. Iussisti domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus appetitus pena sibi sit. Et Esa. 57. Cor impij quasi mare seruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in concultatiõnẽ. Non est pax impiis. Hoc onus est adeo graue, quod aliqui ad euadendũ illud, præligunt sibi mortẽ, vt Iudas: sed quis auferet hoc onus absque dubio cõfessio, cum absolutione. Sit maximus peccator mũdi, cuius cor nõ quiescit, sed fluctuat velut mare, conuertatur & cõfiteatur, inueniet se liberatũ à remorsu illo, & interius lætum, vbi antea erat tristis & ponderosus: sicut quantum voluerit peccator, ante confessionẽ tristis manet, & per confessionẽ lætificatur. Vnde apparet quod Christus apposuit magnã virtutẽ in hoc sacramẽto. Hæc sola ratio est sufficientis ad inducendũ nos ad confessionẽ, & ad cõuincendũ quod confessio à solo Deo est instituta: quia dar pacẽ, quã exuperat omnẽ sensum. Et ecclesia cantat, Da seruis tuis illam quam mundus dare non potest pacẽ. Si queras, vnde causatur illa pax? Respondeo quod quando minister sacramenti dicit, Authoritate Dei ego te absoluo: Quia tantũ valet, sicut si Christus diceret ore proprio. Ideo virtus inde procedens, vermẽ synderesis quietat & tollit. Tertiu onus à quo liberat confessio, est timor & incertitudo: Quia confessio facit de attrito contritum: omnes enim peccatores, quia nesciunt an ex toto corde reuertantur, sunt in timore propter incertitudinẽ quã in confessione tollitur, cũ peccator audit quitantiã delictorum suorum. Et sic dat sibi certitudinẽ, & probabilitatem moralem, quod sit in gratia: quia si non habeat sufficientem dolorem, ex vi clauium & propter verecundiam, humilitatem, & obedientiam, ac liberam submissionẽ, dolor ille perficitur, & de attrito fit contritus. vnde sequitur, quod multo plures saluantur in noua lege, quã antiqua: & quod confessio est magnum beneficium, quod Deus dedit Ecclesiã.

Ver. 16. DE CONDITIONIBVS CONFESSIONIS.

¶ Vm sacramentum penitentiã, quod in absolutione, facta confessione perficitur, sit quædam spiritualis medicina: ideo ad similitudinẽ medicinæ corporalis, tria sunt seruãda à penitente in confessione, scilicet antecedentiã, concomitantiã, & consequentiã. Antecedentiã sunt tria, scilicet deuota oratio, diligens recordatio, & discretã electiõ. ¶ Primum antecedens est deuota oratio: quia non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ideo aliquibus diebus ante confessionẽ debet peccator se recolligere, & deuotẽ dicere, Domine Deus omnipotens, pater meus, & redemptor, qui per tuã infinitam elementiam sacramentũ penitentiã institueris, & peccatoribus præcipere dignatus es: da mihi miseritimo peccatori omnium peccatorum meorum memoriã & contritiõnẽ verã, vt bonam & dignã confessionẽ facere valeam, & corũ possim obtinere indulgentiam. Hæc oratio deuotẽ pluries est repetenda, & deinde veniendum.

Confessio sacramentalis.

Act. 15. Leuit. 5.

Philip. 4.

Tria constantibus obseruanda.

1. Cor. 3.

Esai. 38.

veniendum est ad aliud antecedens. ¶ Secundū antecedens est diligens peccatorum recordatio, iuxta illud, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Et Cantic. 3. Surgā & circuibō civitatem, hoc est cōscientiam meā, & proiciam omnia peccata mea, & quæram quem diligit anima mea. Si thesaurarius habēs reddere rationem, non præcogitaret in quibus exposuit, non obtineret quitantiā. Sic qui impræmeditatē veniunt ad sacramentū cōfessionis, nō sunt verē pœnitentes, sed irrisores: nisi fortē periculū mortis occurreret, vel talis casus necessitatis, in quō temporis angustia non patitur longam dilationē præmeditandi. Debet enim in hac recordationē immorari secundum tēporis angustiam, & secundum distantiam temporis ab ultimā confessione.

Modus redu- cendi ad me- moriam pec- cata commissā. In add. 3. p. 2. 8.

Tres condi- tiones confessorii eligendi. c. 16. ver. 5.

In add. 3. p. 9. 8. 4. 6.

Matth. 15.

Que scientia requiratur in confessore.

In add. 3. p. 9. 4. 4.

Circa tamen peccata carnalia nō est multum immorandū, ne in huiusmodi mora diabolus inducat ad consensum. Poterūt autem peccata facilius reduci ad memoriā, si considerentur circumstantiæ ætatis, exercitij, loci, tēporis, ac societatum. ¶ Tertiu antecedens est discreta electio: quia debet eligere confessorē, qui habeat tres conditiones: Prima, quōd sit sacerdos: quia non sacerdos quāvis in necessitatis articulo audire possit cōfessiones, & ei peccator ex charitate & propter humilitatem cōfiteri possit, non tenetur tamē ex necessitate: quia talis non habet claves Ecclesiæ: & si arretet absolvere, nihil facit. & sic nō est confessio sacramentalis. Tenetur tamen laicus in tali casu confessionē audiens, ad servandū sigillum. Nec obstat q̄ in necessitate laicus & mulier possunt baptizare: ergo videtur quōd etiā absolvere: Quia sacramentū baptismi est maioris necessitatis: ideo nō habet de necessitate determinatū ministrum, sicut pœnitentiæ & eucharistiæ, ut dictū est cum de eius ministro ageretur. Secūda conditio quā debet habere confessor eligendus, est bonitas vitæ: Panni enim melius in aqua clara quā in turbida mundātur. Aspēctus enim viri iusti, secundum D. Ambr. ad pœnitentiā inducit. Non tamē vitiatū sacramentū, si à malo ministro exhibeatur, ut dictū est. Ideo hæc cōditio non est de necessitate, sed de congruitate: quāvis pœnitens non debeat inducere malū sacerdotem ad ministrandū ei sacramentū pœnitentiæ, vbi habet alios. In necessitate tamē vel propter magnā vtilitatem excellentis doctrinæ petēs à malo, non cōmunicat peccato eius: quia quāntū est de se, non inducit ad aliquid quod sit de se malum, sicut nec qui exigit iuramentū ab idololatra. Tertia conditio quā debet habere sacerdos eligendus, est quōd habeat claves Ecclesiæ, hoc est potestātē discernendi & absoluedi, siue iurisdictionē: non enim omnes sacerdotes habēt vñm clavū, siue iurisdictionem, siue potestatem in corpore Christi mysticū, nisi in mortis articulo: tūc enim quilibet sacerdos nō præcūsus ab Ecclesiā, potest quēlibet à quōlibet peccato absolvere: quo casu si cōualeat, tenetur se præsentare superiori, si habet casus reservatos. An autē quilibet sacerdos possit absolvere quemlibet ab excommunicationē in mortis articulo, tractant Canonistæ in c. non dubium, in c. quāvis, de sen. excom. & gl. in c. pastoralis, §. præterea, extra de offi. iudi. ordi. Et dicūt quōd per dispositionem iuris datur quilibet sacerdoti potestātē absoluedi ab excommunicationē in foro interiori duntaxat, & nō exteriori. Ideo talis mortis nō debet sepeli in loco sacro: etsi cōualeat, tenetur petere absolutionē ab excommunicante: Extra tamen articulo mortis sacerdos non habēs iurisdictionē, absolvere non potest: & si arretet nil facit, eo q̄ materia sacramenti pœnitentiæ est peccator subditus, sicut panis & vinū est materia sacramenti eucharistiæ. Et ideo sicut proferēs verba consecrationis super lapidē, nil facit: sic qui proferunt verba absolutionis super peccatōrē non subditum, & c. Requiritur igitur in sacerdote eligēdo, primò clavis scientiæ. Nā quemadmodum Christus dicebat: Si cæcus cæco dūcatum præferat, ambo in foueam eadunt. vnde Orig. Psal. 37. dicit, Circūspice diligētius cui dēbeas cōfiteri peccatū tuum. Proba medicū, cui dēbeas causam languoris exponere: qui scilicet sciat infirmam cum infirmante, flere cū flente: qui condolendi compatiendūque disciplinā nouerit. Multa hoc deliberatione indiget. D. Tho. in 4. dicit q̄ in sacerdote audiente confessionē, & si non sit maior scientia, tanta debet esse, ut sciat distinguere inter peccatū & nō peccatum, & inter veniale & mortale. Et si in aliquo sit dubitatio, sciat considerare, ut possit recurrere ad peritiores, deinde dicit q̄ tantam scientiā debet habere confessor, quōd sciat discernere in peccatis cōmunitibus, quod sit veniale, & quod mortale: & quōd sciat aduertere circa casus restitutioni subiectos: & quōd sciat ad quæ peccata, sua potestas se extendere possit. Nec hoc absque ratione dicitur: nam alia pœnitentiā pro mortali, alia pro veniali est imponēda: & ideo talia ignorās, exponeret se periculo ponendi falsam in mēsem alienam, & absoluedi à quibus non potest. Secūdo requiritur quōd sacerdos habeat clauem potestatis siue iurisdictionis, scilicet quōd sit proprius sacerdos, vel habeat potestātē aut cōmissionem à proprio sacerdote. Proprius autē sacerdos est, qui iure ordinario absolvere potest. Et sic curatū est sacerdos omnīū parochianorū suorū, & episcopus omnīū diocesanorū suorū, & papa omnīū hominū. Ac etiam prædicatores & minores per superiores præsentati episcopo, ut habetur in Clem. dudum, de sepulchra ad hoc munus autoritate Apostolica admitti iubentur, non possunt tamē absolvere à casibus ipsi episcopo reservatis, sine specialī licentia.

DE CONDITIONIBVS CONCOMITANTIBVS CONFESSIONEM.

¶ Condiciones concomitantes vel quæ cōcomitari debent confessioni sacramentalem, sunt sexdecim, quæ in sequētibus versibus continentur. Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis. Atque frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda, integrā, secretā, & lacrymabilis, accelerata, Fortis, & accusans, & sit parere parata. Ex prædictis duæ sunt de bene esse hæc de cōgruitate, scilicet quōd sit frequens, & quōd sit accelerata, siue q̄ statim post peccatum fiat. Sufficit enim quōd tempore determinato ab Ecclesiā, nisi quando extra illud tempus immineat periculum mortis, aut susceptio

susceptio alicuius sacramenti, aut occurrit exercendus a cōfessore, qui non potest licitē fieri sine gratia, vel nisi conscientia dicat sub pœna peccati mortalis, quōd tali tempore debet fieri, quia fortasse postea nō erit copia cōfessoris. Extra illos casus sufficit q̄ confiteantur semel in anno, ad implendum præceptū Ecclesiæ, quod habetur in ca. omnis vtriusque sexus, extra de pœnitentiis & remissionibus. ad quod implendū necesse est circa Pascha confiteri, etsi pluries in anno quis confessus fuerit, prout de sacramento eucharistiæ dictū est. Et hoc intelligendū est de his qui sunt in peccato mortali: quia habēs solum venialia, nō tenetur confiteri, ut dictum est: licet teneatur se præsentare proprio sacerdoti, aut sufficientem potestātē habenti, & generaliter ei confiteri, aut declarare se nō habere scrupulum peccati mortalis, de quo nō fuerit aliās confessus. & hoc ideo, quia proprius sacerdos in Pascha habet administrare sacramentū eucharistiæ: & ideo debet agnoscere vultū peccatoris. valde enim esset præsumptuosus, si diceret se esse sine peccato, cum dicatur 1. Io. 3. Si dixerimus quia peccatum nō habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nō est. & 1. Io. 3. In multis offendimus omnes. ¶ Aliæ autē conditiones sunt de necessitate confessionis, vel in quāntū est actus virtutis in cōmuni, vel in determinata specie: vel in quāntū est pars sacramēti. Virtutes enim in cōmuni habent quatuor cōditiones: Prima est, quōd sit sciens: & quāntū ad hoc dicitur q̄ debet esse discreta, secundū quod in actu cuiuslibet virtutis requiritur prudentia. Est autē hæc discretio, ut maiora & grauiora cum maiori pondere confiteatur, & honestis verbis explicet peccata sua, ut non nisi necessariis circumstantiis, maxime in peccatis carnalibus explicet. Et quāntū ad modum narandi, ut quæ simul & in certo numero exprimi possunt, nō diuidat. Secūda cōditio cōmunitatis omni virtuti, est quōd sit eligens: quia actus virtutū debent esse voluntarij. Et secundū hoc dicitur quōd confessio debet esse libens, hoc est voluntaria & nō coacta. vnde Psal. Volūtariē sacrificabo tibi. Tertia conditio virtutis est, ut sit propter hoc, hoc est propter debitum finē: & quāntū ad hoc dicitur quōd confessio debet esse pura, hoc est recta intentione facta. Quarta cōditio virtutis est, ut immobiliter operetur: & quāntū ad hoc dicitur q̄ confessio debet esse fortis, ut scilicet propter verecundiam non dimittatur. Et quia pœnitentiā iniūcti sumus in horrore turpitudinis peccati: & quāntū ad hoc ponitur Quinta conditio, & dicitur quōd confessio debet esse verecunda, ut scilicet non iacet se de peccatis propter seculi vanitatē admixtam: & sic debet esse verecūda de malis perpetratis. Non tamē debet vereri cōfiteri illa, quāntūcunque graua sint & enormia, imò illa verecūdia est superāda. vnde dictū est quōd confessio debet esse fortis. Et sic patet quōd duplex est verecūdia: quæ dā est de malo, siue de turpi: hæc inducit ad bonū, & sic est bona. Alia est de bono, scilicet actu virtutis exercendo: & hæc est mala & diabolica: diabolus enim cum inducit hominē ad peccandum, aufert verecūdiā bonam: & cum homo nititur cōverti, conatur illi reddere verecūdiā malam. De his Ecclesiā. 4. Est confusio adducens peccatū, & confusio adducens gloriam. Et cū confessio procedat à contritione imperatiuē, secundū hoc conueniunt ei duæ conditiones: Prima quæ est in ordine. Sexta cōditio est q̄ sit lacrymabilis, cum progrediatur à contritione & dolore de peccato cōmissio. Et quāuis sit vtile & delectabile emittere lacrymas exteriores, non est tamen necesse: quia nō semper sunt in potestate hominis: sed sufficiūt lacrymæ interiores, quæ sunt afflictiones voluntariis naturaliter cōsequentes nolitionē & detestationem peccati. Septima conditio est quōd sit humilis, cum pœnitentiā terminetur in abiectione sui, ut scilicet se miserum & peccatōrē iniustum recognoscat & cōfiteatur. De bene esse autē est quōd geratur flexis, & inclinatio auris discooperato capite, quod tamē potest omitti propter ægritudinē, aut alias causas rationabiles. Ex propria autē ratione actus, qui est virtutis pœnitentiæ, est q̄ confessio sit manifestatiua: quæ quidem manifestatio per quatuor impeditur potest: Primò per falsitatem: & quāntū ad hoc ponitur octaua conditio, quōd sit fidelis, hoc est quōd sit vera, ut scilicet non confiteatur peccata quæ nō fecit, nec neget aut subiceat ea quæ fecit. Nec obstat quod D. Grego. dicit, Bonarum mentiū est ibi culpam agnoscere, vbi culpa nō est: quia non intelligitur quantum ad substantiam actus. Quōd enim aliquis recognoscat se cōmississe quod non commisit, non pertinet ad bonam mentē, sed ad errantem. Illud ergo dictū intelligendum est quantum ad cōditiones actus: quia iustus in actu, qui de se bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte sua defecerit. Et sic Iob 9. dicebat: Verebar omnia opera mea. Si pœnitēs dubitat de aliquo, dubitatiuē debet loqui. Secūdo impeditur potest manifestatio propter obscuritatē verborum: & quantum ad hoc ponitur nona conditio, quōd sit nuda, hoc est clara, aperta, & manifesta, sic quōd bene intelligantur peccata & circumstantiæ à cōfessore. Tertiò impeditur potest manifestatio propter multiplicatiōnem verborum: & quāntū ad hoc ponitur decima conditio, q̄ sit simplex, ut scilicet nō recitet nisi ea quæ pertinet ad quantitātē peccati sui: Hæc tamen conditio non est de necessitate confessionis, quia multiplicitas verborum nō semper impedit manifestationē: & multis videtur quōd non sint bene confessi, nisi secundum suā phantasiā explicēt, verba multiplicando. Cauendū tamen est à peccato vaniloquij: quia qui alia immiscet, in reuerentiam facit sacramento, quod non est ad talia institutum. Et amplius debet cauere ab immixtione alienorum peccatorum, maxime si propria sine alienis possunt sufficienter exprimi. Quōd si non possunt propria sine alienis exprimi, & non inuenitur sacerdos qui non cognoscat illum cuius peccatum debet exprimi: vnde dicitur, est regula de non habente copiam confessoris, qui absque confessione potest accedere ad sacramentum Eucharistiæ, stante præcepto. Domini tamen Caietani dicit quōd peccator potest confiteri alia peccata, & subtrahere illud quod absque alterius infamia non potest confiteri: quia licet sit dimid

Discretio confessionis in quo confititur.

Psal. 55.

Verecūdia duplex.

Que lacryma in confessione requiratur.

In confessione cauendū est à vaniloquio.

fit dimidiatio confessionis, non est tamen de per se, sed per accidens, propter periculum alienae fama, maxime ubi haberetur mala suspitio de communicante, si non confiteretur. Quarto impediri potest manifestatio per subtractionem, quando subtrahitur aliquid de his quae manifestanda sunt: & quantum ad hoc ponitur undecima conditio, scilicet quod sit integra, ut scilicet nullum peccatum, quod scitur vel dubitatur esse mortale, dimittatur: debet enim confessio correspondere contritioni, cum sit signum ipsius. Contritio autem quae non est integra, non est vera contritio, ut dictum est ex Ezech. 18. Igitur, &c. Ex his sequitur quod non licet peccatori dimidiare confessionem, sed integraliter omnia peccata sua mortalia tenetur vni sacerdoti confiteri, ut dicitur in ca. omnis vtriusque sexus, extra de poenit. & remiss. Si autem poenitens habet casus reseruatos episcopo, & prius vadat ad eum, confiteatur omnia, & absoluetur ab omnibus. Si vero episcopus aut alius superior auditis reseruatibus vult audire alia, sed absoluit a reseruatibus, & quo ad alia remittit ad curatum: tunc poenitens est excusatus, nec dimidiat confessionem, cum sit paratus integrè confiteri. Et absolutio episcopi non est sacramentalis, nec absoluit eum a peccatis, sed solum ab obligatione confitendi sibi, cum peccata quo ad remissionem sint connexa, ut dictum est: licet possit aliquis absolui ab vna excommunicatione, manente alia, ut infra dicitur: & licet etiam possit vna pars poenitentiae iniungi vno die, & alia alio die. Sed absolutio dimidiari non potest, sicut nec contritio. Tenetur tamen superior seruare sigillum sacramentale, sicut qui non subditum audisset, putans quod subditus esset. Si vero poenitens habens casus reseruatos, prius vadit ad curatum, debet ei omnia confiteri etiam reseruata, & sacerdos absoluit eum sacramentaliter ab omnibus peccatis etiam reseruatibus: sed non ab obligatione confitendi peccata reseruata superiori. Et ideo tunc confitendo superiori peccata reseruata duntaxat, non dimidiat confessionem, cum iam omnia peccata sint remissa: sed quia manebat obligatus peccata reseruata superiori confiteri, & acceptare poenitentiam pro illis, ideo confitetur illi reseruata. An autem episcopus possit sibi reseruare aliqua peccata, inferius dicitur. Circa hanc integritatem notandum est, quod qui ex proposito aliquod peccatum mortale dimittit, siue ex verecundia, siue ex pusillanimitate, aut alia irrationabili causa, peccat mortaliter. Si vero praeter intentum ex praecedente tamen contemptu recordationis debita, confessio est iteranda. Si autem facta probabiliter existimatur examinatione, ex obliuione dimittit, non peccat, nec confessio est iteranda: tenetur tamen confiteri peccatum oblitum cum ad memoriam venerit, & opportunitas confitendi se obtulerit. Si autem contingat casus in quo aliquis confiteri volens de aliquo peccato, non possit illud manifestare nisi reuelet alienam confessionem vel aliam personam, & ex tali reuelatione probabiliter timeat periculum ruinae confessoris, vel sui ipsius, aut alicuius alterius personae, debet petere licentiam alteri confitendi, vel ad superiorem recurrere, & de eius licentia alium sacerdotem incognitum, vel ad alium locum in quo est incognitus, ire & confiteri. Quod si peccator sit infirmus, & non potest alio ire, aut alium confessorum aduocare, dictum est in praecedenti conditione quid agere debeat. Nec in tali casu transgreditur aliquis praecipuum Ecclesiae, de confitendo in Paschate: quia praecipua iuris positum non se extendunt ultra intentionem praecipientis, quae est finis praecipii. Hoc autem est charitas, secundum Apostolum, nec fit iniuria aliqua sacerdoti: quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate: peccat enim proprius sacerdos, cum non est facilis ad praebendum subdito licentiam conuertiendi alteri: quia multi sunt adeo infirmi, qui potius sine confessione morerentur, quam tali sacerdoti confiterentur. Vnde qui nimis sunt solliciti, ut conscientias subditorum per confessionem sciant, multis laqueum damnationis iniiciunt, & sibi ipsis. Sed dubium est de circumstantiis, an scilicet necesse sit omnes circumstantias confiteri. Resolutio D. Thomae est quod circumstantiae alleuiantes confiteri non videntur laudabile, nisi forte ex taciturnitate illarum iudicaretur mortale quod est solum veniale, ut in peccatis mortalibus ex genere siue ex obiecto, quae ex subreptione, vel imperfectione actus sunt venialia, ut furtum in re modica. Circumstantias vero aggravantes confiteri laudabile est, non autem semper necesse, nisi mutent speciem peccati, quae dicuntur augere in infinitum, & quando tales sunt, quod confessor sine eis non potest scire quid sit acturus, vel ratione iurisdictionis, vel ratione iniuriae illatae, ut si sit enormis laesio in clerico: vel etiam ratione modi imponendae restitutionis, ut si decem millia aureorum furatus sit, non sufficit dicere simpliciter, commisi furtum, similiter si furtum fecit in Ecclesia, in praedictis casibus & similibus circumstantias confiteri necesse est: maxime cum habent speciale prohibitionem, alias non esset sufficiens peccati manifestatio siue confessio. Quo ad circumstantiam vero numeri maior est difficultas, cum nil expressum in sacris literis habeatur, & parum de ea sancti doctores loquantur: Non enim circumstantia numeri mutat speciem peccati. Ex definitione tamen contritionis, ex correspondentia confessionis ad illam, claret quod circumstantia numeri necessarii sit confitenda. Contritio enim est, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et sic de quolibet peccato mortali quis tenetur conteri: & cum contritio respondeat confessioni, quae est signum contritionis: sequitur quod de illis peccatis est specialiter confitendum, de quibus specialiter oportet conteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc satis exprimitur Ezech. 18. ubi dicitur: Omnium iniquitatum distributiue: aliquibus enim enumeratis subiungit vniuersalem. Et licet circumstantia numeri non variet speciem, aggravat tamen in infinitum: & sic quis tenetur conteri de primo, quia sicut per illud peccatum auertitur homo a Deo: ita etiam per secundum auertitur. Ideo D. Thomae dicit quod tenetur numerum peccatorum suorum eo modo quo habet in memoria exprimitere, certum si sciat: si vero ignoret, dicat circumcirca. Confessio autem secundum quod est pars sacramenti poenitentiae, quod est in foro interiori, & concernit iudicium sacerdotis, secundum hoc

Quid agendum cum poenitens habet casus reseruatos.

Abolutio dimidiari non potest.

In add. 3. p. q. 8. art. 4. ad 3.

1. Tim. 7.

An circumstantia sint confitenda.

De circumstantia numeri.

Ad lectorem Bisuntinum.

hoc ponuntur tres conditiones. Duodecima quod sit secreta. Si quis enim tenetur seruare famam alterius, a fortiori suam: quod non faceret, nisi secreta confiteretur. Tertiadecima conditio, quae tenet ex parte confitentis, scilicet quod sit accusans, siue quod cognoscat & dicat se male fecisse. Et per comparationem ad sacerdotem, ponitur quartadecima, scilicet quod sit parare parata, hoc est quod sit paratus adimplere poenitentiam per sacerdotem iniungendam, si sit rationalis. Si tamen videatur poenitenti difficilis, potest petere a sacerdote commutationem. Confessor autem non debet esse nimis austerus, ubi Deus est liberalissimus, qui in infinita poenae commutat in temporalem. Acceptam tamen tenetur poenitens adimplere, sub poena peccati mortalis, cum fuerit data potestas sacerdoti ligandi: quod intelligendum est, nisi fuerit impossibilitatus, vel commutatione ab eodem sacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit, repetat confessionem, vel nisi confessor dixerit iniungendo, vel aliquid aequiualens: tunc enim probabiliter poterit estimare quantitatem poenitentiae iniunctae. Ideo laudabile est ad subueniendum debilitati memoriam hominum, ut sacerdotes iniuncta poenitentia dicant, vel aliquid aequiualens. An autem poenitens teneatur acceptare rationabilem poenitentiam a sacerdote iniunctam, dubium est: Aliquibus videtur quod sufficit poenitentia, ut sit paratus satisfactionem poenae temporalis a Deo reseruatae facere in hoc mundo, vel in purgatorio: & ideo dicitur quod poenitentiae sunt arbitrariae. Sed multo rationabilius videtur quod teneatur acceptare: sicut in infirmis medicina corporalis. Tenetur enim subire iudicium sacerdotis, cum sit iudex & habeat iudicare inter peccata, sicut sacerdotes Leuitici generis inter lepram & lepram. Et ideo sicut leprosi tenebantur secundum iudicium sacerdotis manere extra castra, aliqui plus, alij minus, quod erat eis poenale: ita peccatores in noua lege poenitentiam acceptare, alias sacerdotes non possent ligare, quod est contra illud quod dixit Christus. Quodcumque ligaueris super terram, &c. Praeterea non sine deordinatione maius malum (quod est purgatorij poena) eligitur, ubi multo minori malo potest euitari. Et non videtur quod taliter accedens ut nil velit acceptare, intendat se submittere clauibus Ecclesiae: ideo videtur irrisor, & non est materia sacramenti poenitentiae, cum talis sit peccator subditus: sed quomodo est subditus, si nullam poenitentiam acceptare teneatur? Et ideo non puto talem consequi effectum clauium. Et cum dicitur a sanctis doctoribus, quod poenitentiae sunt arbitrariae: Dicendum quod verum est ex parte confessoris, sed non poenitentis, nisi intelligatur de poenitentia solenni, de qua supra dictum est, & de qua intelligendum est illud de septennij poenitentia, quod pro quolibet peccato mortali publico, scandalizante & conturbante totam ciuitatem, debet imponi septennij poenitentia: Quod tamen non semper est verum, consideratis quibusdam peccatorum & poenitentium circumstantiis: quia poenitentes illam solennem poenitentiam acceptare non tenentur nisi velint. Cauere tamen debet iniungens poenitentiam, ne vilescat potestas clauium: dicitur enim in cap. Sunt qui de poenitentia, dist. 1. Minus malum est si contingat errare dando nimis paruum poenitentiam, quam magnam ergo malum est, quia ex hoc vilescit clauis Ecclesiae. Et licet D. Chrysostomus dicat, Melius est reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia seueritate: Si enim benignus est dominus, ut quid sacerdos debet esse crudelis? Non enim negat quin reddenda sit ratio de nimia misericordia. Non enim potest nec debet sacerdos esse adeo liberalis, sicut Christus, qui nulli (vel saltem paucis) poenitentiam iniungit, eo quod haberet potestatem excellentiam, quam non habent sacerdotes. Iniunctio tamen poenitentiae etiam paruae, multum prodest, maxime si dicatur, Et cetera bona quae facies, sint in remissionem peccatorum: tunc bona opera sequentia participant aliquo modo de virtute clauium, & efficacia remissionis poenarum: sic quod sunt magis satisfactoria. Debet etiam confessor curare iniungendo poenitentias, ut meliori & facilliori modo quo potest, praescindat causas & occasiones peccatorum.

An poenitens teneatur acceptare poenitentiam iniunctam.

In add. 3. p. q. 8. art. 7. ad 2.

Peccator non tenetur acceptare poenitentiam solennem.

Ver. 18. DE CONDITIONIBVS CONSEQUESTIBVS CONFSSIONEM.

Consequencia autem confessionem sunt tria, scilicet gratiarum actio, cautio siue cautela contra reciduum, & perseverantia in bono, & satisfactio. Quo ad primum notandum quod absque ingratitude nota, magna beneficia siue gratiarum actione praeteriri non possunt. Cum igitur inter cetera beneficia quae confert Deus homini post baptismum, sit sacramentum poenitentiae, cuius pars est confessio, & alia absolutio: si poenitens post confessionem & absolutionem gratias non agat, ab ingratitude excusari non potest. Eam ob rem conandum est ad gratiarum actionem cum omni humilitate: orandum siue est Deus, ut negligentiam debitam praemeditationis & discussionis, ac etiam peccata oblita, & repiditatem deuotionis, sua ineffabili clementia condonare dignetur, & ab occultis mundare, dareque gratiam satisfaciendi, & cauedi in futurum a malis, & perseverandi in bonis.

Tria post confessionem obseruanda.

Ver. 19. DE CAUELA RECIDIVATIONIS.

Summopere etiam cauendum est poenitenti, maxime confesso, qui virtute sacramenti absolutionis Sadiutus est, ne reciduet, ne deterius illi contingat, & ne fiant nouissima hominis illius peiora prioribus, vnde Io. 5. Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Et Luc. 11. & Mat. 12. Cum enim spiritus immundus exierit ab homine: &c. & in parabola de seruo ingrato tradito tortoribus, donec redderet vniersum debitum. Et Psal. In memoria reddeat iniquitas patrum eius. D. Aug. de Iuda dicit, Rediit iniquitates patrum in conspectu domini, ut in eo etiam ipsa punirentur. Et idem Aug. Qui diuini beneficii oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solum de peccatis futuris veniam non meretur: sed etiam praeterita, quae sibi dimissa esse gaudebat, ad vindictam reputantur. Vnde aliqui voluerunt dicere quod sicut bona per peccatum mortificata, per poenitentiam reuiuiscunt, ita etiam peccata per poenitentiam deleta, per sequens peccatum reuiuiscunt. Verum quia vt habetur in c. diuina, de poenit. dist. 4. ubi haec difficultas tractatur, Diuina clementia dimissa pec-

Mat. 18.

Psal. 108. An ex quomodo peccata dimissa per reciduum redeant.

peccata in ultionem ulterius redire nō patitur: nec cōfurger duplex tribulatio, quia Deus nō iudicat bis in idipsum. Ideo D. Tho. dicit, quōd peccata dimissa non redeunt ad animam, nec quo ad culpam, nec quo ad penam, vt. s. pro omnibus dimissis sustineat penam, sicut si dimissa nō fuissent. Nec etiā sequēs recidui culpa est tanta grauitatis, sicut sunt simul omnia peccata dimissa, neque est digna tanta pœna. Sed redire dicuntur, non quidem simpliciter, sed secūdum effectum aggrauationis, propter illam circumstantiam ingratiudinis. Habet enim illa culpa recidui ultra suam substantialem malitiam maiorem grauitatem, quā haberet propter ingratiudinem prædictæ indulgentia peccatorum præteritorum. Sicut etiā qui magnū recipit à domino temporali beneficium super excessu perpetrato contra eum: si relabatur, multo maiori pœna dignus est, quā si non fuisset ei indultum. Non tamen tenetur peccata præterita debito modo cōfessā, iterum confiteri: licet debeat dicere se in similia incidisse, si reciduiquit, vt deprehendatur maior grauitas peccati. Vnde Apost. Quāto putas maiora mereri supplicia qui filium Dei coculcauerit, propter ingratiudinem? & sic nō redeūt, nisi quantū ad circumstantiā ingratiudinis. Morales exponūt illā parabolam de septem spiritibus immundis nequioribus: & dicunt esse septem circumstantias aggrauantes. Prima est ingratiudo veniæ: quia quando peccatum dimittitur alicui, obligat se pro illo beneficio ad nunquam offendendum. Ideo quando reciduiat, venit cōtra illam obligationem, & c. Secunda circumstantia est subannatio diuinæ misericordiz, cui fit sicut Amon fecit Thamar, quæ dixit ei, Maius est hoc malum quōd nunc agis aduersum me, quā quod antè fecisti. Tertia circumstantia est ruptura fœderis, pro qua est figura 4. Reg. 4. de Sedechia, qui fecerat fœdus cum Nabuchodonosor, qui post victoriam constituerat eum regem, & c. Quarta, cōtempus sacramenti. Quinta, iniqua eiectio: figura 2. Reg. 13. & 14. de Abalone, qui post remissionē peccati, patrem eiecit à regno. Sexta, falsio iteratio, Heb. 6. Rursus crucifigētes, & c. Septima, induratio & obstinatio: exemplum de Pharaone, Exod. 7. quæ omnia declarant ingratiudinis circumstantiam.

Ver. 20. DE SIGILLO CONFESSIONIS.

Sigillum theologicè loquēdo est duplex. s. cōfessionis & secreti. Sigillum cōfessionis, secūdum D. Tho. nō aliud est quā debitum celādi peccata in cōfessione audita, & omnia alia per quæ potest peccatum vel peccator deprehēdi, siue sacerdos absoluat, siue nō. Hoc autem debitum confurgit nō solum iure humano, sed etiā diuino, ex ipso sacramento cōfessionis, in quantum sacramentum est: quia in omni sacramento ea quæ interius sūt, debēt exterius significari: & sic cōfessio est signum cōtritionis. Et cū peccator cōfiteatur & manifestat peccatum suum, Deus tegit illud, prout dicit Psal. Beati quorū remissa sunt iniquitates, & quorū tecta sunt peccata. Et ideo hoc debet per sacerdotē, qui est minister Dei, significari: vt sicut Deus celat & tegit, ita & sacerdos: quia minister se cōformare debet ei, cuius est minister. Et ideo si sacerdos reuelaret, significaret qd Deus peccata cōfessā reuelaret, quod est falsum, & sic sacrilegium cōtra sacramentum pœnitentiæ. Ideo celario siue occultatio peccati dicitur de essentia sacramenti, nō quod sit materia vel forma, sed consequitur naturaliter ex ipsa natura sacramenti, cuius est exterius significari, quod interius agitur. ¶ Et cū præceptū diuinum sit fortius humano, sequitur quōd quocūque casu, & quocūque præcepto humano adueniēte, nūquam debet sacerdos reuelare: imō tenetur potius mori quā Deum offendere, & suis sacramētis irreuerentiā facere, etiā pro cōseruatione totius reipublicæ. cū præceptum negatiuū obliget ad semper & pro semper: ideo est fortius præcepto affirmatiuo, quo quis tenetur cōseruare bonū commune. Et si exigeretur ab eo iuramētum, posset licitè iurare, quōd nil scit, cū nesciat vt homo, sed vt Deus. Et si prælatu præciperet sub sententiā excommunicationis, cōfessor nō tenetur dicere. Nec propterea excommunicationem incurrit, quia nō est in his subiectus superior, qui nō potest præcipere vt dicat veritatem, nisi eam quā scit vt homo. Et si præciperet dicere veritatem, quā in cōfessione audiuit, præceptum esset nullum. Et cū iniuste exigat iuramētum: nō tenetur respondere ad intētionem iuramētum recipiētis: neque tacere debet, sed audacter dicere se nescire. Nec obstat dictum D. Bernardi, Quod introductum est pro charitate, non debet cōtra charitatem militare. Sed aliquādo talis occultatio militat cōtra charitatem, vt quādo seitur perditio regni, vel combustio ciuitatis, aut aliquid huiusmodi: igitur tūc peccatū non debet occultari. Negatur minor: Quia charitas nō requirit quōd apponatur remediū peccato quod homo nescit, nec quōd fiat per aliquid quod cederet in irreuerentiā Dei: potest tamen confessor absque præiudicio reuelationis hortari custodes vt vigilant, quia hoc non est reuelare, sed hortari eos ad debitū officium. ¶ De licentia tamen confitentis extra cōfessionem data, potest sacerdos alicui reuelare: quia pœnitens facere potest, vt sciat in quantum homo: debet tamen vitare scādalum in dicendo, ne fractor sigilli cōfessionis reputetur. Si autem confessor alio modo scit peccatum cōfitentis, vel antè, vel post, debet quātum potest occultare propter scādaliū, ne alij retrahantur à cōfessione. In necessitatis tamen casu, quādo imminet scādaliū, potest dicere & deponere se nō audiuisse in cōfessione, sed vidisse, vel aliter audiuisse: Qui enim pluribus modis scit aliquid, si dicat se scire vno modo, non reuelat se scire alio. Tūc illud quod dicitur in cōfessione, licet reueletur materialiter & per accidēs, nō tamen formaliter & per se. ¶ Dubiū est an sacerdos celare debet peccata nō solum veri pœnitentis, sed etiā ficti nō attriti, imō etiā nō proponentis se emendare, sed peccare. Summa angelica & Siluestrina dicunt quōd non: quia tunc nō regitur, neque occultatur à Deo, cum nō habeat contritiōem: Ergo nec sacerdos cū debeat ei se conformare, sicut dictū est, cum nō sit cōfessio sacramentalis, sed potius fictio & sacramenti detisio. Præterea peccatum cadens

p. q. 88. ar. 3. in 4. dist. 22.

Heb. 10.

2. Reg. 7.

In Add. 3. p. 11. ar. 1. & 3. Sigillum confessionis quid.

Psal. 51.

cadens sub sigillo confessionis est peccatum cōmissum & nō cōmittendum: cum cōfessio nō sit de futuris. Huius etiā sententiæ est Panor. in c. omnis vtriusque sexus, de Pœnit. & remiss. vbi dicit hoc sentire Innocētium. Possunt adduci rationes quia illa tātum cadunt sub sigillo confessionis quæ dicuntur à pœnitente vt pœnitēs est, & quæ reuelantur vt occultabilia per sacramentum, & ad quæ se extendit ministerium cōfessoris, vel actū, vel potētia: sed nō se extendit ad pertinaciam & obstinationem. Igitur D. tamen Caietan. in opusculo de audiētia cōfessionis tenet oppositum: eo quōd eiusdem rationis est cōfiteri peccatum, & impedimētum prohibēs absolutionē. Quod patet quia ad eundē iudicē & in eodē foro spectat nocere vtrunq; sed obstinatio est impedimētum: cognoscitur & reuelatur vt impedimētum prohibens. Igitur. Sed cōstat peccatum reuelari ministro Dei: igitur & obstinatio. Et ex eo quod manifestare homicidium cōmittendum, est manifestare peccatum cōmissum reuelatum. s. propositum cōmittendi, & c. Itē sequeretur quōd liceret reuelare obstinatum in superbia & luxuria, quod est absurdum. Et quōd sicut baptismus immundus sacramentum est: ita cōfessio immunda est sacramētalis. Et ad argumēta dicit quōd ad sacerdotem pertinet cognoscere nō solum peccata cōmissa, sed etiā impedimēta absolutionis. Et similiter non solum id quod reuelatur: vt occultabile per absolutionē, sed etiā impedimēta absolutionis sunt materia, & eo quōd sacerdos ab initio cōfessionis pœnitentē accipit vt cōferat ei sacramētum: occultatio autem sequitur naturā sacramēti pœnitentiæ. Et quāuis solus sacerdos sit minister sacramenti pœnitentiæ: quia tamen in aliquo casu aliquis nō sacerdos participat, aliquid de actu clauis, dum cōfessionem audit propter necessitatem: ideo etiā participat de debito sigilli cōfessionis, sic quōd reuelādo, mortaliter peccat, licet propriè loquēdo sigillum cōfessionis nō habeat. Ideo D. Petr. de Palude dicit, quōd is ad quē notitia peccatorum in cōfessione dictorum peruenit, licitè vel illicitè, mediātè vel immediātè, tenetur celare. Et sic quādo nō sacerdos in casu necessitatis audit confessionem, siue de venialibus, siue de mortalibus, tenetur celare: similiter interpres, & qui casu audit, & qui se fingit cōfessorem, ac etiā qui latēter sunt absconditi. ¶ Pœna reuelatis cōfessionem fecundum antiqua iura, vt habetur in c. Si Sacerdos, de pœnit. dist. 6. est depositio, & per totā vitam ignominiosā peregrinatio. Sed secundum decretalē, omnis vtriusq; sexus. §. caueat, est depositio, & detrusio in monasterium, ad perpetuā agendā pœnitentiā. ¶ Sigillum secreti est debitum celandi secretum cōmissum, siue illud sit peccatum, siue aliud tēporalem negotium. Et hoc debitū ex promissione cōfurgit, quādo. s. reuelas exigit ante reuelationē vt teneatur secretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tunc iure naturali, quo tenetur seruare promissum, tenetur seruare secretū. Et maiori obligatione, si pmittit seruare, vt in cōfessione, siue sub sigillo cōfessionis, quāuis nō sit sigillum cōfessionis: quia pacta priuatorum nō possunt ius diuinum statuerē. Est tamē talis promissio quasi iuramētum, quia per aliquod sacrum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promittit aliqua celare sub sigillo cōfessionis, reuelādo magis peccat, quā si simpliciter promississet seruare secretum. Et amplius peccat, si promissionē cōfirmat iuramēto. Vnde Prouer. 11. Qui ambulat fraudulētè, reuelat arcana: qui autē fidelis est, celat amici cōmissum. & Eccl. 27. Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & nō inueniet amicum ad animū suum. Quia tamē maior est obligatio iuris nature, quā quis tenetur cōmunitati vel Deo, quā qua tenetur particulari personæ: ideo vbi illud secretum vergeret in perniciem reipublicæ tēporalis vel spiritualis, (vt cū aliquis alicui secretè reuelat quōd vult prode re regnum, vel cōbuerere ciuitatem, aut hæresim seminare) nō debet celare, imō tenetur reuelare his qui possunt prodesse, & maximè stante monitione prælati sub sententiā excommunicationis. Et nō tenetur post priuatam monitionem expectare correctionem vel reciduium: quia mora esset in magnum præiudicium, si se non emendaret. Et ad processum euangelicum responsum est, cū de fraterna correctione ageretur. Si autem illud secretum vergeret in detrimentum notabile & iniustum personæ priuatæ, non debet acceptari, nec acceptatum celari, etiā si iurasset: quia in malè promissis rescindēda est fides, & in turpi voto mutandum decretū. Non enim est obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum: vt habetur in c. non est obligatorium, de Reg. iur. in 6. An autem reuelans sigillum secreti debitè accepti peccet mortaliter. Dicendum quōd sic, vbi per talem reuelationem committens incurreret notabile damnum.

Ver. 21. DE SATISFACTIONE.

Tertia pars integralis sacramēti pœnitentiæ est satisfactio, quæ secundū se est actus virtutis pœnitentiæ. Et quia inter nos & Deum nō inuenitur æqualitas, siue iustū simpliciter, sed secundum quid: ideo satisfactio in ordine ad Deum (quā vocamus satisfactiōem sacramentalē) non est pars iustitiæ subiectiua, sed integralis, quia homo recōpensat offensam, quo ad temporale pœnā, remanentē post peccatum remissum, cum cautela amplius nō offendendi. Et sic satisfactio est solutio vel expiatio pœnæ debitæ pro peccato præterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, secundum D. Aug. pertinet peccatorum causas præcūdere, & eorum suggestionibus aditum nō indulgere. Intelligit per causas, nō remotas, puta fomitem, qui præcūdi nō potest, sed propinquas, quæ sunt duplices. s. interiores, vt libido ex cōsuetudine vel actu peccati relicta, & ea quæ dicuntur reliquie peccati. Quædā verò sunt exteriores occasiones ad peccandum, vt locus, mala societas, & alia huiusmodi: & tales causæ in vita per satisfactiōem possunt remoueri, & non fomes, quāuis possit debilitari. Et quāuis pœnitentiā ex prima sui institutione respiciat præteritum, tamen ex consequenti respicit futurum, in quantum est medicina præseruans: ita & satisfactio, quæ est pars eius. ¶ D. autem Anselmus aliter definit satisfactiōem, & dicit: Satisfactio est honorem Deo debitum

Qui tenentur ad sigillum confessionis.

Pœna reuelatis confessionem qua fit.

Sigilli secreti.

Sigilli secreti est de iure naturali.

In Add. 3. p. 9. 12. ar. 1. 2. & 3. Satisfactio sacramentalis.

In hoc Deum & homo.

impendere, & non loquitur de honore simpliciter, quia hoc pertinet ad religionis virtutem: sed de honore per culpam ablato, qui impenditur & redditur per poenam temporalem, quam sibi Deus reseruat, etiā remissa culpa: quia licet sit misericors, tamen est iustus. Maximam misericordiam facit remittendo culpam, & cōferendo gratiā, virtutes, & dona, ac commutando poenam aeternam in temporalem. Ostendit etiam se iustum, reseruādo poenam temporalem. Si enim nullam poenā reseruaret, nullam iustitiam ostēderet: & tamen Psal. dicit, Misericordia & veritas (hoc est iustitia) obuiauerunt sibi. Iustitia & pax (hoc est misericordia) osculatae sunt. ¶ Et licet homo satisfacere nō possit quo ad beneficia suscepta, & minus quo ad culpam & poenam aeternā, quā est infinita: nec etiam quantum ad poenam temporalem aequiualeat, cū totum quod habet vel habere potest homo, non sufficiat ad debitum persoluedum pro beneficio creationis: quia (vt dicit Philof.) Diis, parentibus, & magistris non redditur aequiualeat. & Christus Luc. 17. Cū feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Potest tamen satisfacere sufficienter secundū aequalitatem, non quantitatis, sed proportionabilitatis: quia quanuis totum suum posse habeat à Deo, tamen non exigitur ab eo, vt totum quod potest faciat, cū hoc sit ei impossibile secundum statum praesentis vitae, vt totum suum posse expendat in aliquid vnum, cū oporteat eum circa multa esse sollicitum. Sed est quaedam mensura homini adhibita à Deo quae ab eo requiritur, s. impletio mandatorum Dei. Et quia potest super ea erogare, ideo per opera poenalia supererogationis liberè facta, potest satisfacere pro pena temporali, quam sibi Deus reseruat & exigit secundum mensuram peccati, iuxta illud: Secundum mensurā delicti erit & plagarum modus: hoc est, vt tantam poenam sustineat, quantum delictus fuit, iuxta illud, Quantum se glorificauit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentam & luctum. Et sic non est dubium quin satisfaciat peccato ex parte conuersionis: sed ex parte auersionis, cum peccatum habeat infinitatem, satisfacere non potest: sed Deus ei gratis dimittit. Verū cū satisfactio nō respondeat peccato, nisi secundum quod est offensa Dei: & sic secundum auersionē homo pro peccato Deo satisfacere non potest, nisi in quantum eius satisfactio innititur merito Christi, quod fuit infinitum, cui cōiungitur homo per fidem formatam. Hinc est quōd homo sine gratia, nullo modo potest satisfacere pro peccato, nec etiam pro pena temporali pro peccato debita, ex quo sequitur quōd peccatum veniale, & poenae temporales debita damnatis pro peccatis remissis, aeternaliter puniuntur in inferno, vt dictū est: quia deest principiū remissionis & satisfactionis. s. fides formatam gratia, per quam coniungimur & innitimur merito & infinitae satisfactioni Christi. Et quia fundamentum satisfactionis indulgentiarum & purgatorij pēdet ex hoc quod dictum est, quōd Deus deleta & remissa culpa, reseruat sibi poenam temporalem: ideo hoc examinandum est.

Ver. 22. DE REATV POENAE REMANENTE, REMISSA CVLPA.

Reatum poenae remanere, remissa culpa, veteris & noui testamenti affirmat auctoritas: veteris autem quidē multipliciter: Primō hoc testatur humani generis miserie, & reatus, siue obligatio poenae, quae ei ex peccato primi parentis successit, etiā post deletionē eius. Sap. 10. habetur q. Deus primum hominem eduxit à delicto suo. & Gen. 4. quōd respexit ad Abel & munera eius. Et tamē remanserunt poenae temporales, ad quas eum damnauerat. Et licet Christus abundantissimē satisfecerit pro peccato illo, ac etiam pro peccatis totius mundi: Nihilominus tamen nunc baptizati & suae passionis participes effecti, subditi sunt morti, & aliis poenis pro peccato primi parentis taxatis. ¶ Praeterea Num. 12. dicitur, quomodo postquam dominus ad preces Moysi remisit peccatū Mariæ sororis eius, & sanauit eam, iussit eā separari à castris septem diebus. Et Exod. 31. postquā dominus pepercit populo Israel, ad preces Moysi, dixit: Ego autē in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur, Percussit populus pro reatu vituli. Insuper Num. 14. dicitur quōd ad preces Moysi pepercit Deus populo Israel peccatū murmurationis, quo alium ducē eligere volebat, & reuertit in Aegyptum, dixitq. Deus Moysi, Dimisi iuxta verbū tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meā, non videbunt terrā, pro qua iuravi patribus eorū. Et Num. 20. dicitur quōd Moyses & Aaron peccauerūt in aquis contradictionis, quia non crediderunt Domino, vt sanctificaret eū corā filiis Israel. Et licet Deus eis pepercit, dixit: Nō tamē introducetis populos hos in terrā quā dabo eis. Vltimus 2. Reg. 12. cum Dauid adulterio simul & homicidio se commaculasset, misit Dominus Nathan, qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte: & respondēte Dauid, Peccauit Dominus: dixit Nathan, Trāstulit à te Dominus peccatū tuū: non morieris. Verū tamen non obstante peccati trāstulatione, satisfactionis poena subinfertur: Verū tamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur: & nō recedet gladius de domo tua vsq. in sempiternū: & tollā vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Rurfus 2. Reg. 24. cū idem Dauid aduertet se offendisse Dominū in numerādo populum, dixit: Peccauit valde Domino in hoc facto: precor Domine, vt trāsternas iniquitatem serui tui, quia stultē egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicēs: Hec dicit Dominus: Trium tibi datur optio, Aut septem annis veniet tibi fames in terra: Aut tribus mēribus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: Aut certē tribus diebus erit pestilentia in terra. Cui Dauid, Coartor nimis: sed melius est vt incidā in manus Domini (multae enim misericordiae eius) quā in manus hominū. Immisit itaq. Deus pestilentiam in Israel, etiā deletō & remissio peccato. ¶ Notanda est hīc fides Dauid, qui licet audisset poenam à Deo taxatam, adhuc credidit illā posse expiari ieiuniis & afflictionibus cilicij & prostrationum, & tandē mortuo filio statim comedit, & interrogantibus respondit, Propter infantem dum

In Add. 3. p. 9. 13. ar. 3.

Quomodo homo potest supererogare et Deo satisfacere.

Deut. 25. Apoc. 18.

2. 2. q. 87. ar. 6. Reatum poenae remanere dimissa culpa.

1. Ioan. 2.

dam viueret ieiunauit, & fleuit: dicebam enim, Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, & viuat infans? cuius mors in poenam peccati sui praedicta fuerat: Sperabat enim illam poenam iuste illatam, per poenitentiam & afflictionem se posse auertere. Vnde dicebat, Amplius lana me Dominē. Dixerat, Ego dixi, Confitebor aduersum peccatum meum: & tu remisisti. & c. Cōfessus fuerat, dicens: Peccauit Dominus. Postulauerat misericordiā, dicens, Misere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Transtulerat Dominus peccatū suum, vt quid ergo amplius lauari petebat: praedictō à reatu poenae temporalis, à quo pro peccato numerationis populi, saltem pro magna parte liberatus est: adeo enim se afflixit, vt eius respectu Dominus vnus diei vindicta contentus fuerit: licet tres dies indixisset. Hoc exēplo poenas temporales, quas pro peccatis nostris meremur, expiare contendamus. Postremō Dan. 4. dicitur, Consilium meum regi placeat: Peccata tua elemosynis redime: & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Sed hoc non potest intelligi quō ad culpā: quia Apost. dicit, Si distribuero omnes facultates meas, & c. Ergo intelligitur de poena peccatorum, remissa culpa, & manente gratia. ¶ In nouo etiam testamēto reperimus post cōdonatam culpam manere adhuc communiter & in pluribus reatum poenae: praecursor enim Domini, D. Ioannes dicebat, Facite fructus dignos poenitentiae, vbi ferē omnes sancti & orthodoxi doctores dicunt alios esse fructus poenitentiae, qui exiguntur à peccatoribus verē poenitentibus pro peccatis suis, & alios fructus bonorum operū, qui produci exiguntur perpetuō à quibuslibet, etiā innocentibus, qui sunt opera mandatorum Dei. Fructus autē poenitentiae dicuntur opera poenalia, vel abstinentiō à licitis, vel imperādo sibi aspera, ad quae antea quis nō obligabatur. Sic exponit D. Greg. & Aug. qui ait, Nō sufficit mores in melius cōmutare, & à praeteritis malis recedere (quod dicitur noua vita) nisi etiā de his quae iā facta sunt, satisfiat domino per poenitentiam dolorē, & humilitatis gemitū, per cōtritio cordis sacrificiū, cooperātibz ieiuniis, & elemosynis. Idem dicit D. Chryl. in hom. de Poenit. Poenitentia exhibuit Dauid, ita dicēs: Lauabo per singulas noctes lectū meum, & c. & olim perpetratū peccatum, quāsi nuper accidisset, lugebat, & dicebat: Vide humilitatem meam & laborem meum, & dimitte omnia peccata mea, hoc est, poenas peccatorum, quorū culpa remissa erat. Idem significare videtur locio, quā fecit Christus in cena discipulis mūdīs, vt ipse testatus est, Vos enim mūdi estis. Ad idē etiā facit quod habetur Act. 1. Ioannes quidē baptizauit aqua, vos autē baptizabimini (hoc est mundabimini) Spiritu sancto, non post multos hos dies. A postolis post resurrectionem remisit Christus culpā in fidelitatis, & sic mundi erant, & baptismus importat lotionem & mundationē: Sequitur quod debebant mundari à reatu poenae, cū culpa eorū esset mundata. D. etiam Cyp. dicit: Agite poenitentiam plenam doloribus & lamentis animi: probate mēstiam: nec vos commoueat quorūdam aut error improuidus, aut stupor vanus: Qui cūm teneantur in tam graui crimine, percussis sunt animi cæcitate, vt peccata cognoscant, nec plāgant. Praeterea postquā Christus sanauit eum qui 8. annos in porticu Piscinae iacuerat, dixit illi: Tolle grabatum tuum, & ambula: quod erat opus laboriosum & poenale. Et licet Christus aliquibus aliis satisfactionem nō imposuerit, vt Mariæ Magdalena, Latoni, & Adultera, sed dixerit, Vade in pace, eo quōd erat Deus, & in quantum homo potestatem excellentiae habebat, & effectum sacramentorum absque sacramentis causare poterat: hoc fecit ad ostendendam infinitam misericordiam. Illi tamen quem sanauit in porticu Piscinae, ad exemplum discipulorū & nostrū, iniunxit opus laboriosum & Deo gratum, ad satisfactionem reatus, & ad cautelam. Vnde ait, Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Alij tamen praedicti opera satisfactoria Deo inspirante assumperunt: Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini, non solum ante indulgentiam, sed etiā postea mirabiles satisfactiones & supererogationis opera poenalia ipsam fecisse certissimū est. Adultera pariter multū erubuit & timuit: confusio enim quae magna poena erat, ei loco satisfactionis fuit. Bonus pariter latro tormēta passionis sustinuit, & Christum defendit: propter quod eius crura prius fuisse fracta dicuntur. Praeterea eius cōtritio perfectissima fuit, quemadmodū Petri qui egressus foras fleuit amarē: & post remissionem tamen peccati toto tempore vitae suae non cessauit à lachrymis, vt D. Clemens in Itinerario suo attestatur. Sed quare haec faciebat, nisi ad satisfaciendum, vel ad dandū exemplū satisfaciendi? Nō negamus tamē quin possit esse tāta & tam seruēs cōtritio, quae nō solum culpā, sed etiā & totā poenā expiare sufficiat. Verū attēta humana fragilitate & negligentia, rarō cōtingit talis cōtritio: quia frequēter & vt in pluribus satis tepidē cōuertimur ad Deū. Igitur Deus voluit in peccatore satisfactionē, tripliciratione. Prima, in poenā tepidā cōuersionis: Secūda, ne homines misericordiam cōsecuti: remissiores fierēt: Tertia & potissima, vt ei assimilarentur. Vnde dicebat, Exēplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. & 1. Pet. 2. Christus passus est pro nobis, vobis reliquēs exemplū, vt sequamini vestigia eius. & Luc. 9. Qui vult venire post me, abneget semetipsum; & tollat crucē suā, & sequatur me. nō dicit, crucē meā: sed, suam, hoc est satisfactionis poenam: vt quemadmodū ipse satisfecit pro peccatis totius mundi, sic & nos pro peccatis nostris. Nō enim crux siue satisfactio Christi potest nobis applicari, nisi cōformemur ei per crucē nostrā. Vnde Rom. 8. Nā quos praesciuit, hos & praedestinauit cōformes fieri imaginis filij sui: & in eodem c. dicit, Si filij, & haeredes: haeredes quidem Dei, cohæredes autē Christi, si tamen cōpatimur, vt & conglorificemur. & Rom. 9. Humanū dico propter infirmitatem carnis vestrae. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire iniustitiae & iniquitati ad iniquitatem: ita nūc exhibete seruire iustitiae in sanctificationem, hoc est expiationem. & Col. 3. Mortificate membra vestra. & 2. Cor. 4. Mortificationem Iesu Christi in corpore vestro cir-

1. Cor. 13.

Mat. 3.

Super Mattheum et homin. 4. de poenit.

Psal. 6.

Ioan. 19.

Ser. 5. de laps.

Ioan. 5.

Cur Deus velit peccatorem satisfacere.

Ioan. 3.

eunferentes. & Galat. 6. Ego stigmata Domini mei Iesu Christi in corpore meo porto. & 2. Cor. 6. hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros, in multa patientia, in ieiuniis, in vigiliis, &c. Sciebat enim Apost. per opera pœnalia temporales pœnas expiari: quod aperte ostendit 1. Cor. 11. ubi ponit pœnam temporalem, quam à nobis, etiam pro peccatis remisit, exigit Deus, quam nos per iustitiã & animaduersionem in nos ipsos possumus expiare, & flagella Dei à nobis auertere. Ideo (inquit) inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi, quod si nos ipsos iudicemus, non utique iudicemur: dum iudicamur autem, à Domino corripiamur, ut non cum hoc mundo damnemur. Semetipsos se diiudicant, qui de perpetrato malo de seipsis suscipiunt supplicium: & hi à Domino non diiudicantur neque puniuntur, aut flagellantur. Proinde subiungit Apost. Cum autem iudicamur, &c. Et D. Aug. distinguit triplicem pœnitentiam: vnam quæ baptismo præxigitur, quæ est interior, non tamen iniunguntur opera pœnalia: Altera, quæ pro quotidianis & minutis peccatis est necessaria. Tertia (inquit) actio pœnitentis est, quæ pro magnis peccatis est subeunda. Nec obstat præmissis quod dixit Apost. Cum vos mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & tulit ipsum de medio, affigens illud cruci & expolians principatus & potestates, &c. Chirographum decreti nil aliud est, quam reatus siue obligatio ad pœnas. Si ergo Christus illud tulit de medio, ut quid necesse est iterum sustinere pœnas: videtur fieri iniuria passioni Christi, quasi insufficientis fuerit: & tamen 1. Ioan. 2. dicitur, Ipse est propitiatio (hoc est satisfactio) non solum pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Videtur fieri iniuria iustitiæ diuinæ, quasi Deus bis iudicet in idipsum, cuius contrarium supra probatum est. Ad hæc dicendum quod reatus pœnæ temporales non ponitur propter insufficientiam passionis aut satisfactionis Christi: quia (ut probatum est) ipse abundantissimè satisfecit tam pro pœnis æternis, quam temporalibus, sed propter negligentiam conuersionis, & indebitam applicationem passionis eius: quia non perfecte applicatur nobis, propter tepiditatem & negligentiam nostram, siue defectus conatus nostri, qui non semper ex toto corde, &c. Actus enim actiuorum, secundum Philosoph. non applicatur nisi subiectis dispositis, & secundum dispositionem illorum: sic nec passio Christi. Vnde non applicatur damnatis, licet sufficienter satisfecerit pro eis. Sunt præterea alie duæ rationes, quas retigimus. Et sic Christus tulit chirographum sufficienter, quantum est ex parte sui: sed non efficaciter, quantum est ex parte nostræ: vel quia non disponimus nos ad illam, vel non sufficienter. Nec per hoc bis iudicat in idipsum: quia non iudicauit in Christo, nisi pro dispositis sufficienter, vel in actu, vel in proposito. Per hæc patet solutio ad id quod hæretici retorquent ex D. Paul. Rom. 8. vbi ait: Nihil ergo dånationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. Ex quo loco sic obicitur hæretici: Dånatio in duobus consistit. In culpa, & pœna: sed his qui sunt in Christo Iesu, nihil est dånationis, hoc est culpæ aut pœnæ: Igitur, &c. Quia (ut ibi dicit Apost.) hoc intelligitur de his solum, qui non secundum carnem ambulant, & de his qui sunt sufficienter dispositi, & quibus totaliter virtus passionis applicatur, ut in baptismo, in quo morti Christi perfecte conformantur. Consepulti enim sunt cum illo per baptismum, in mortem. Ideo nil dånationis in illis manet, cum nil carnalitatibus habeant. Sed in peccatoribus post baptismum peccantibus, manet ut in pluribus reatus pœnæ, quod ex ritu vniuersalis Ecclesiæ apparet, quæ consuevit non solum publicas & solennes satisfactiones iniungere pro peccatis publicis (ut dictum est) sed etiam priuatas pro priuatis.

Colo. 2.

Chirographum decreti.

hoc §. ver. 19.

Rom. 8.

In Add. 3. p. 2. 13. ar. 2.

Præterea pro alio satisfacere potest.

Ver. 23. DE SATISFACTIONE VNIVS PRO ALIO.

Ad sciendum quo modo vnus potest satisfacere pro alio, aduertendum est quod pœna satisfactoria ad duo ordinatur: primò ad solutionem pœnæ debitæ pro peccato præterito: secundò ad medicinam pro peccato vitædo. Quo ad secundum (in quantum est remediũ sequentis peccati) satisfactio vnus non prodest alteri: quia ex ieiunio vnus, caro alterius non domatur: neque ex actibus vnus, alius bene agere consuevit, nisi per accidens, in quantum. s. aliquis per bona opera potest mereri alteri de congruo augmentum gratiæ, quæ est efficacissimum remedium ad vitandũ peccatum: sed hoc est magis per modum meriti, quam per modum satisfactionis. Si verò consideretur pœna satisfactoria, ut ordinatur ad solutionem pœnæ debitæ, vnus potest pro alio satisfacere, dummodo ambo sint in charitate: quia per charitatẽ opera vnus possunt fieri & esse opera alterius: cù per charitatem omnes vnũ corpus simus in Christo. 1. Cor. 12. Vnde Gal. 6. dicitur, Alter alterius onera portate: ergo alter alterius potest opera pœnitentiæ & satisfactoriæ, quæ sunt onera, pro altero portare. Præterea si vnus homo apud homines potest pro alterius amore debitum eius soluere: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur: ergo multo fortius apud Deum qui est liber alior & misericordior. Nec oportet quod maior pœna imponatur ei qui pro altero satisfacit, quã principali imponeretur, ut quidã dicunt, hac ratione moti, quod pœna propria magis satisfacit, quam aliena: Cùm pœna habeat vim satisfactionis, ratione charitatis, propter quã homo ipsam sustinet. Maior autem charitas apparet in hoc quod aliquis pro altero satisfacit: Igitur. Nec exigitur (quantum ad solutionem debiti) quod ille pro quo fit satisfactio per alterum, sit impotens ad satisfaciendum: quia etiam si esset potens, alio satisfaciente pro eo, ipse debitor à debito liberaretur. Et quantum quis non possit conteri, aut confiteri, siue sacramentum pœnitentiæ accipere pro altero, neque mereri, quantum ad præmiũ essentiale: non tamen sequitur quin possit satisfacere pro alio: quia talis satisfactio est aliquid accidentale. Nec est pars sacramenti pœnitentiæ: cum non iniungatur.

iniungatur, nec possit iniungi à sacerdote. Neque taxatur satisfactio siue pœna satisfactoria secundum proportionem & dispositionem eius cui debetur pœna, quia quandoque ille qui est melior, habet maioris pœnæ reatum, cum nonnunquam maiores peccatores intentiori & feruentiori conatu operentur: Et meliores nonnunquam plura venialia committunt, aut committere possunt. Nec tamen qui satisfacit pro alio, priuatur merito: quia satisfaciendo pro alio, ultra expiationem pœnæ alterius, meretur sibi ipsi vitam æternam, quæ maioris valoris est, quam expiatio pœnæ alterius.

Ver. 24. DE SATISFACTIONIS QUALITATE.

Pœna quam aliquis sustinet pro peccatis, non habet nomen neque rationem satisfactionis, nisi per charitatem: quia æqualitas in satisfactione apud Deum non est secundum æquiualem, sed magis secundum acceptationem ipsius. Opera autem satisfactoria sunt accepta Deo per charitatem: igitur absque ea opera pœnalia non sunt satisfactoria. Vnde 1. Cor. 13. Si distribuero, &c. Et si tradidero, &c. Vnde sequitur quod consilium Danielis datum Nabuchodonosor de faciendis elemosynis, Dan. 4. intelligitur post pœnitentiam: quia si non pœniteret, per elemosynas non expiaret. Et sicut nemo potest scire se esse in charitate: ita nemo potest scire an plenè satisfecerit. Et ideo dicitur Eccles. 5. De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. Nò est tamẽ necesse quod homo propter hunc metum satisfactionem expleat iterum, si conscientiam peccati mortalis nõ haberet: quia quãuis pœnam per huiusmodi satisfactionem nõ exoluat, peccatum tamẽ ex satisfactione neglecta nõ incurrit. Sicut ille qui accedit ad Eucharistiã, habens probabilitatem quod est in gratia & tamen nõ est, peccatũ indignæ sumptionis nõ incurrit. Ex præmissis sequitur quod existens, in vno peccato mortali, nõ potest satisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem existens, pro peccatis de quibus prius cõtritus fuit. Nec satisfactio extra charitatem facta, adueniente charitate reuiviscit aut prodest, nisi forte remaneat ex ea aliquis effectus. Sunt enim aliquæ satisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in satisfaciendis, etiam postquam actus satisfactorius trãsit. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex elemosynarum largitione substantiæ diminutio, & sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factæ, profunt ad hoc quod nõ oportet eas iterare, ad implendã iniunctam à cõfessore pœnitentiã: quia quãtum ad hoc quod de eis manet, adueniente gratia sunt Deo accepta. Nò tamẽ profunt ad deletionem pœnæ. Satisfactiones verò quæ nõ relinquunt aliquem effectum in satisfaciende, postquam actus trãsit, oportet quod iterentur, ut orationes, & alia huiusmodi. Actus autem interior, quia totaliter trãsit, non viuificatur. Ideo oportet quod iteretur. Nò est tamen cessandum à bonis operibus, his qui sunt in peccato mortali: quia licet opera facta in peccato mortali, nõ profunt quãtum ad meritum essentiale: profunt tamen ad triplex bonum: primò ad tẽporalium cõsecutionem, secundò ad dispositionem gratiæ, tertio ad alluendum in cõmunionem bonorum operum. Quia tamẽ hoc bonum nõ proprie dicitur meritum: ideo magis concedendum est, quod huiusmodi opera nõ sunt meritoria, quãtum quod sint meritoria. Nec obstat quod D. Aug. dicit in Euchirido, quod opera extra charitatẽ facta, ad hoc profunt ut pœna sit remissior, aut tolerabilior dånatio: igitur sunt meritoria & satisfactoria. Negatur cõsequentiã: quia nõ potest inferni pœna mitigari, nisi diminuta vel deleta causa, quæ est culpa: quãuis dici possit quod opera in peccato mortali facta, minuãt pœnã inferni, ad hunc sensum, quia homo per ea euadet reatu omissionis. Et sic nõ rãtum damnabitur, sicut si omisisset opera præcepta. Secundò, quia huiusmodi bona opera disponunt ad bonum, ut homo ex minori contemptu peccata committat.

Ver. 25. DE HIS PER QUAE FIT SATISFACTIO.

Necessè est ut id p quod fit satisfactio, sit aliquo modo pœnale: quia satisfactio importat quandam reõpensationem offensæ, secundum quãdam adæquationem, vel quãtitatis quo ad homines vel proportionabilitatis quo ad Deum. Sed adæquatio satisfactionis in humana iustitia est per subtractionem ab vno qui plus habet iusto, ad additionem alterius cui subtractum est aliquid. Et licet Deo, quãtum est ex parte sua, nihil subtrahi possit: peccator tamen quãtum in ipso est, subtrahit aliquid, peccãdo. s. debitum honorem & obedientiam. Vnde oportet quod ad hoc ut debita reõpensatio fiat, aliquid subtrahatur à peccãte per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonũ, secundum quod huiusmodi, siue secundum quod bonũ est, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Et ideo satisfactio nõ potest fieri per bonum opus, nisi sit pœnale. Et ideo ad hoc quod aliquod opus sit satisfactorium, oportet quod sit bonũ & pœnale, & in honorem Dei factum, ut aliquid peccatori subtrahatur. Vnde D. Grego. in homil. vigiliã Natiuitatis Domini dicit: Iustum est ut peccator tantò maiora sibi inferat lamenta, quãto maiora intulit damna, quãtum ad culpam. Et quãuis Deus nõ delectetur in pœnis, ut pœnæ sunt: delectatur tamẽ in eis, ut iustæ sunt, & sic satisfactoriæ esse possunt. Nec tamen sequitur quod opera pœnalia ex maiori charitate facta, sint minus satisfactoria, quã in minori charitate facta, cum maiore habeant delectationem: quia pœnalitas cõsideratur in satisfactione, sicut in merito, in quo diminuitur difficultas ex parte subiecti, siue ex propitidine voluntatis, quã facit charitas, quæ nõ diminit, sed auget efficaciam satisfactionis. Quò ad flagella autem Dei dicendũ est, quod habent respectum ad culpam præteritã naturæ, & nõ semper personæ. Si enim in natura nulla præcessisset culpa, nulla pœna in ea fuisset. Sed quia natura inuenitur in persona, ideo sine culpa personæ ad meritũ virtutis, & cautelam peccati sequentis, diminitur in ferrur pœna per flagella: quæ et si nõ sint in potestate nostra, possunt tamẽ fieri nostra, in quãtum acceptamus ea in purgationem peccatorum, eis vrentes, & patienter ferentes, facientes de necessitate virtutem, & sic sunt meritoria & satisfactoria.

Satisfacit pro alio non pro merito.

In Add. 3. p. 2. 14. ar. 2.

Nemo scit se satisfecisse Deo.

Opera in peccato mortali facta an profunt.

In Add. 3. p. 2. 18.

Solum opus pœnale est satisfactorium.

An & quando flagella à Deo immittunt sine satisfactoria.

Vnde Rom. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc est à peccato purgationem, vt exponit ibi glosa. Si autem omnino eis per impatientiam dissentiamus, non efficiuntur aliquo modo nostra, & per consequens nec meritoria, nec satisfactoria. Et ideo apud eos qui acceptant, habent rationem satisfactionis: apud eos verò qui non acceptant, habent rationem vindicationis. ¶ Inter opera satisfactoria tria communiter nominantur. scilicet ieiunium, oratio, & elemosyna, includendo sub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt sunt peregrinationes, & disciplinae: & sub elemosyna, quicquid fit in utilitatem proximi. Per hæc tria subtrahimus nobis ad honoré Dei tria bona. scilicet animæ, corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animæ non subtrahimus à nobis realiter, sed per hoc quòd submittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem subtrahimus bona corporis. Per elemosynam verò bona fortunæ. Et quauis quædã oratio habeat suauitatem & dulcedinem spiritus, ex dispositione & assuetudine orantis gratia & virtutibus ac donis adiutur tamen ex parte obiecti habet afflictionem carnis: quia vt dicit D. Greg. Dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmamur, proculdubio fortitudine carnis. Vnde & neruus femoris Iacob ex luctu angeli emarcuisse legitur, & Abraham multũ laborabat ad abigendas muscas. Sic orantes, ad effugandas euagationes & subreptiones mentis, quæ dicuntur Muscæ morientes, perdentes suauitatem vnguenti, hoc est deuotionis. Ecclesiastes 10.

Ver. 26. DE SUSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM PENITENTIAE.

Cum materia sacramenti penitentia sit peccator subditus, contritus vel attritus & confessus, satisfacere proponens: sequitur quòd angelus nõ est capax sacramenti penitentia, cum non sit homo nec possit detestari peccatum, & ei (vt dictum est) immobiliter adherere. Angeli autem boni sunt impeccabiles: igitur, &c. Sequitur etiã quòd innocentes, & qui nullum peccatum actuale habuerunt, non sunt materia huius sacramenti: & per consequens nec Diua Virgo Maria, quæ nec actuale nec originale peccatum vnquã habuit: quia sacramentum penitentia ordinatur ad culpam actualem delendam. Vnde Luc. 15. Gaudium est angelis super vno peccatore penitentiam agente, quã si per nonaginta nouem iustis qui nõ egent penitentia. Et licet iusti nõ egent sacramento penitentia, sunt tamen capaces virtutis penitentia, quæ infunditur in baptismo: quia licet peccatum non commiserint, tamen (quantum est ex natura sua) committere possunt: quauis per gratiam Dei præseruantem nunquam committant, vt Diua Virgo Maria immaculata. Nec tamẽ sequitur quòd habitus sit frustra, cum sit perfectio naturalis. Sequitur præterea quòd beati in patria non sunt capaces sacramenti penitentia, cum nõ sint in via, aut obnoxij peccato aut pena: virtus tamen penitentia manet in illis: non quòd habeant actũ penitentia, qui nõ est in via, sed alium actum. scilicet gratias agere Deo de penitentia relaxate, vt dicit D. Tho. in 4. Sed eadem ratione videretur quòd fides, spes, & patientia remaneret in patria, quod tamen ipse negat. Præterea gratiarum actio est actus religionis, & non penitentia: ideo in Summa aliter dicit: & iudicio meo, melius, vt supra dictum est. Quarto pariter sequitur quòd damnati, cum sint extra viam non sunt capaces sacramenti penitentia: nec habent virtutem penitentia: quæ est donum Dei infusum: licet habeant dolorem & tristitiam de malo commisso; tamen non habent voluntatem se emendandi & expiandi: ideo non habent propriẽ actum penitentia, sed aliquid simile in genere. Et secundum hoc dicitur Sap. 5. Intra se penitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes.

Ver. 27. DE LOCO SATISFACTIONIS.

Locus satisfactionis siue soluendi & expiandi penas pro peccatis actualibus debitas, est mûdus iste, in quo viatores plenẽ possunt accipere sacramentum penitentia & exercere opera satisfactoria, Verũ quia cõtingit aliquando quòd aliquis existens in gratia, obnoxius reatibus penarum pro peccatis præteritis, moritur ante expiationem, & quia (vt dicitur Apoc. 21.) Non intrabit in illam (scilicet civitatem caelestem Hierusalem) aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens: & reatus pena sit quædam coinquinatio: ideo necessariò ponendus est locus, vbi post mortem expientur & exoluantur reatus pena temporalis, aliter fieret iniuria diuina iustitia, si non punirentur: & diuina misericordia, si non expiarentur: cum diuina misericordia commutauerit penam æternam, vt expiarentur, & tanquam peccatores peruenirent ad felicitatem æternam, sequereturque quòd aliquis in gratia existens, priuaretur vita æterna, absque nouo peccato, quod est erroneum. Ideo necesse est ponere locum, vbi expientur. Hunc locum Ecclesia & communiter Doctores vocant Purgatorium, de quo tractandum est.

Ver. 28. DE EXISTENTIA PURGATORII.

Purgatorium esse firmiter credendũ est: nam hoc sacre literę pluribus in locis manifestat. Hoc etiã Ecclesia in pluribus cõciliis generalibus determinauit. scilicet in Concilio Florent. Barren. & Agaten. si. quam determinationem omnes sancti & orthodoxi atq; catholici Doctores semper secuti sunt. Prædicta concilia plurima in sacris literis habent fundamenta, quorũ aliqua ad veritatem fidei sustinendã, inferenda duxi. Primò quia de nomine apud aliquos est quæstio, (quæ propriẽ solis pertinacibus est relinquenda, dummodo de re ipsa constet) indifferens enim est quo vocabulo vnaquæque res nuncupetur. Vocitæt hæretici quo nomine voluerint: nos verò locum, in quo post mortem expiatur peccata venialia, & reatus peccatorum mortalium, qui (vt iã probatum est) manet, etiam deleta culpa, Purgatorium nuncupamus. ¶ Fundamētum huius nominis sumptum est ex Malachia 3. cap. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis stabit ad videndum cum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonũ. Et sedebit conflans & emundas argentum,

Tria sunt opera satisfactoria.

Super Ezechielem. Gen. 32.

In Ad. 3. p. 26.

s. 16. §. 6. ver. 2.

Purgatorij nomen ex sacris literis.

argentum, & purgabit filios Levi. Per diem Domini intellexit Malachias mortem, in qua venit Dominus ad iudicandum, iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc iudicium. Tunc ergo si qui sint qui non fuerint plenẽ purgati, purgabuntur igne. Ad hunc sensum D. Paulus dicit: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus (siue fides Iesu Christi charitate formata, secũdum Glos.) Si quis autem superadificat super fundamentum hoc, aurum, argẽtum, lapides preciosos, ligna, fœnum, & stipulam: vnusquisque opus manifestum erit: dies enim Domini (hoc est aduentus Domini ad iudicium post mortẽ) declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vnusquisque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superadificauit, veluti aurum, argentum, lapides preciosi, quibus ignis non nocet. Sic nec illis qui in hora mortis nõ habebunt nisi bona opera, ignis nocebit: nec detrimentum patientur, sed mercedẽ accipiet. Si cuius verò opus arserit (puta quia ex lignis, fœno & stipula, quibus ignis nocet, & quæ representat peccata venialia, & reatus peccatorum) detrimentum patietur: ipse tamen saluus erit. scilicet propter fundamētum: sic tamen quali per ignẽ (scilicet purgatus.) Et quauis ignis in sacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus, quas patiuntur homines in hac mortali vita, per quas (vt dictum est) possunt expiare penas: Malachias tamen & Apost. intellexerunt de igne reali, in quo cruciantur post mortem animæ, quæ habent aliquid ligni, fœni, & stipula, vt D. Aug. dicit in Sermo. 4. de commemorat. anima. & D. Greg. in 4. Dialog. c. 39. & Glo. ordin. & omnes antiqui Doctores dicunt animas post mortem luere penas, de quibus Malachias & Apost. loquuntur. scilicet ignis, à quibus poterunt liberari, vt Tob. declarauit 4. c. Panem tuum & vinum super sepulcrum iusti constitue. Hoc idem declarauit Iudas Machabæus, qui collatione facta, misit Hierosolymus, offerri duo decim milia drachmas argenti pro peccatis mortuorũ, iustè & religiosè de resurrectione cogitans. Sequitur, Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Et si obiciatur librum Machabæorum non esse de Canone: Dicendum est quòd licet nõ sit de Canone Hebræorum siue Iudæorum: est tamen de Canone Ecclesiæ catholica, quæ nõ regitur per Canonem Hebræorum, sed Spiritu sancto. Hebræi enim multa à Spiritu sancto reuelata omiserunt, sicut librum qui intitulatur Ecclesiasticus, vt recitat D. Hieron. in epist. ad Cromacium & Heliodorum episc. Idem Hieron. in prologo Danie. ait, Hebræi historiam Susannæ, hymnorum trium puerorum, & historiam Bælis nõ habet: multa q; absurda de traditionibus eorum interpolauerunt, & illa quidẽ signa ante iudicium, vt testatur idem Hieron. quæ tamen Ecclesia nõ recipit: libros autem Machabæorum (quauis incerto auctore) Ecclesia recipit, & inter Canonicos D. Aug. & Hieron. numerauerunt: Ecclesiãque in Concilio Trident. eos inter canonicos numerauit. ¶ Præterea & peremptoriẽ Christus Dominus dixit, Si quis dixerit verbum cõtra Spiritũ sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Omnes orthodoxi expositores ex his verbis eliciunt, quòd verè & in bona consequentia sequitur, quòd in futuro seculo aliqua peccata remittantur: à fortiori reatus penarum temporalium: quia si nullum in futuro seculo peccatum remitteretur, frustra & ociose Christus dixisset, Neque in futuro seculo: quod est blasphemũ, & in maximam iniuriam Christi, qui est ipsa sapientia patris. Peccata autẽ mortalia nõ remittuntur, vt dicitur 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, nõ pro illo dico vt roget quis. Ergo peccata venialia remittuntur in futuro seculo, vel reatus penarum temporalium, quæ secum compatiuntur gratiam, quæ est principium satisfactoria. Insuper Apoc. 5. dicitur quòd D. Ioannes post Christi Ascensionem vidit subtus terram animas benedicentes Deum: sed hoc non potest dici de damnatis: quia (vt dicit Psal.) Superbia eorũ qui te oderunt, ascēdit semper. Nec potest dici de patribus antiquis, qui iam cum Christo in die Ascensionis ascenderant, & sic non erant subtus terram. Nec etiã potest dici de pueris, qui decesserunt sine baptismo & ante usum rationis: quia ignorant Christũ sedẽtem super thronum, quem vidit & audiuit Ioãnes laudari & benedici. Ergo necesse est illa verba intelligi de aliquibus existẽtibus in gratia, qui habebant aliquid purgandum. ¶ Vterius in antiquo testamento omnes Iudæi orabant pro mortuis, & affigebant se pro eis. Vnde 2. Reg. 1. dicitur, Apprehendens autẽ David vestimẽta sua scidit, omneque viri qui cum eo erant, plãxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam, super Saul & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, eò quòd cornuissent, sed hoc frustra fecissent, si nõ profuisset illis, & si non esset purgatorium: igitur. Et (vt infra dicitur) solennitas sepulcrarum, & cultus exequiarum, ab Apost. & sanctis Patribus obseruatus, nõ frustra fiebat. Insuper D. Dion. recitat ritum Apostol. in sepultura Christianorum: & dicit quòd Apost. orabant pro defunctis, imò ab ipsis fuit institutum, vt in qualibet missa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damasc. in quodam sermone de suffragiis Defunctorum dicit, Ministeriorum cõscij discipuli Saluatoris, in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierat, sanxerunt. Ex quibus apparet vana noniorũ hæreticorum, qui nõ verè purgatorium negare, & dicere purgatorium esse imposturã sacerdotum. ¶ Nec obstat illud quòd scribitur Apo. 14. Beati mortui, qui in Domino (hoc est in gratia) moriuntur: quia nõ omnes qui moriuntur in Domino, hoc est in gratia, statim sunt perfectè beati: sed solum illi, qui nil purgandum habent. Animæ autem purgatorij sunt beatæ in spe certa, quia certæ sunt quòd liberabuntur, & peruenient ad beatitudinem perfectam. De hac beatitudine Psal. Beatus vir qui sperat in Domino. Et Christus, Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnũ cõlorũ. ¶ Nec obstat pariter quòd Charitas est ignis, Luc. 12. Ignem, &c. & ignis naturaliter inclinatur & ascēdit sursum. Et ideo qui moriuntur in charitate, ascēdunt & nõ descēdunt. Quia quæadmodum ignis

Heb. 9. 1. Cor. 3.

Liberatio animarũ à penis.

2. Mach. 12.

Mat. 12.

hoc §. 4. ver. 33. Vltimo c. Eccl. Hierarch.

Mat. 5.

ignis potest impediti ne ascendat sursum: sic charitas per peccata venialia, & reatus pœnarum temporalium. Et quia de existentia purgatorij, in quo animæ purgandæ recipiuntur, dictum est: consequenter dicendum est de receptaculis aliarum animarum post mortem.

Ver. 29. DE RECEPTACVLIS ANIMARVM.

In Add. 3. p. 969.

Quæuis substantiæ spirituales secundum suum esse à corporibus non pendeant: Deus tamen gubernat & disponit temporalia, mediantibus spiritualibus creaturis, vt D. Aug. dicit 3. de Trin. Ideo est quædam conuenientia spiritualium creaturarum ad corporalem substantiam, per congruentiam quandam: vt. s. dignioribus substantiis digniora & nobiliora corpora deputentur. Vnde Philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substantiarum separatarum. Et quæuis animabus post mortem non assignentur aliqua corpora, quorum sint formæ vel determinati motores: determinantur tamen eis quædam corporalia loca, per congruentiam quandam, secundum gradum dignitatis meriti vel demeriti, quibus insunt quasi in loco, eo modo quo spiritualia esse possunt in loco, secundum quod magis accedunt ad primam substantiam, vel elongantur ab ea: quod fit per meritum vel demeritum. Sicut enim in corporalibus est grauitas, qua feruntur ad locum suum, qui est finis motus ipsorum: ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per leuitatē vel grauitatē statim fertur in locum suum, qui est finis motus ipsius, ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad præmiū vel pœnā, quæ sunt fines actionū ipsarum. Vnde sicut corpus per grauitatē vel leuitatē statim fertur in locū suū, nisi prohibeatur: ita & animæ statim soluto vinculo carnis, per quod in statu viæ detinebantur, statim præmiū cōsequuntur vel pœnam, nisi aliquid impediatur cōsecutionem præmiij, vt peccatū veniale, & reatus peccatorum mortaliū. ¶ Et quia ante mortē Christi paradisi porta nondū aperta erat: nulla anima quantumcūque perfecta in gratia, poterat cælū ascendere: sed omnes descendebant ad infernū, iuxta illud, Quis est homo qui viuet, & nō videbit mortem? eruet animam suā de manu inferi? Ad cuius euidentiam supponendū est secundū omnes catholicos, & singulariter secundū D. Bernard. quod infernus dicitur quasi inferiūs, & sic subter terrā positus, & aliquādo vocatur Abyssus: & D. Aug. in lib. Retractionum dicit, quod Infernus sub terris est. Et ideo Esa. 7. dicitur locus profundus: Pete tibi à Domino signū in profundū Inferni, siue in excelsum supra. D. Hiero. super illud Matt. 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic filius hominis in corde terræ: dicit quod sicut cor est in medio animalis, sic infernus in medio terræ. Vnde de Christo dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos. Ex quo loco sequitur terram circa centrum esse concauam. Et ibi dicitur fuisse quatuor receptacula ordinata, vñ super aliud, ad modum sphaerarum, cuius congruentia potest assignari: quia anima quæ quandiu coniuncta est corpori, est in statu merendi & demerendi, sed exuta à corpore est in statu recipiendi finalem retributionem: & hoc dupliciter, vel quantum ad bonum, & sic post Christi Ascensionem fuit & nūc est paradysus, & ante resurrectionem Christi erat Sinus Abrahæ, siue limbus Patrum: quia tunc reatus peccati originalis impendebat, sed in descensu Christi ad inferos impedimentum hoc sublatū est, iuxta illud Psal. Attollite portas principes vestras, hoc est potestatem detinendi animas. Si quantum ad malū, dupliciter, aut ratione culpæ mortalis, & sic est infernus, qui est locus inferiūs, & dicitur profundissimus. Vnde Iob in persona reproborum, in profundissimū infernū descendet anima mea. Hic locus à Deo siue à Paradiso est remotissimus, iuxta illud Psal. Lōgè à peccatoribus salus, & sic in cæro terre, & in circuitu eius. Si verò ratione culpæ originalis, est limbus puerorū. Si verò anima est in statu in quo impeditur à finali retributione cōsequenda, vel hoc est propter defectū personæ, & sic est Purgatorij, in quo detinetur, donec satisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorū mortaliū, vel venialium remissorū. Si verò propter defectū naturæ, sic ante mortē Christi erat limbus Patrū, vt dictū est. Et quia de Paradiso sufficiter dictū est supra c. 14. ideo nūc de aliis receptaculis dicendū est.

Ver. 30. DE LIMBO PVERORVM.

In 4. dist. 22. q. 2. art. 1. q. 2.

Limbus patrū quid.

Luc. 16. Gen. 12.

Limbus propriè significat vittā siue fasciolā quādam, qua vestis extremitas ornatur: sed extenso vocabulo generaliter omnis vel extremitas circularis rei, dicitur Limbus. Et ideo superior pars inferni circulariter cōprehendens alias partes, dicitur Limbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorij possunt hoc modo dici Limbi. Sed cōmuni vsu locus expiationis siue satisfactionis dicitur Purgatorij: Infernus verò damnatorum Limbus non potest dici: Limbus Patrū est prima & superior pars inferni, in qua detinebatur animæ Sanctorum Patrum, quæ nō habebant aliquid purgandum, eò quod paradisi porta nondum erat aperta per clauē Dauid, hoc est per Christi passionem. In hoc limbo erāt tenebræ, quātum ad carētiā claræ visionis diuinæ. Vnde Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, & secundum hoc etiam dicebatur infernus & lacus. Vnde Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vincos de lacu. Non tamen erāt tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut scientiæ. Nec erat ibi pœna sensibilis, quā homines patiuntur pro actuali peccato: sed erat quædā quies & refrigerium. Et secundū hoc nō dicitur Infernus, sed Sinus Abrahæ, eò quod primū principium credendi explicite mysteriū incarnationis & redemptionis, fuit ipse Abrahā, qui se separauit ab idololatria, & signum fidei accepit, & cui primò de Christo (sine cuius fide non peruenitur ad requiem) specialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sanctorum in cælis, vbi nullus est dolor, ad similitudinē sinus maris, in quo nō sunt agitationes, neque procellæ, aut fluctuationes, sed trāquillitas summa, dicitur Sinus Abrahæ.

Ad

Ad hunc finem siue quietem delata fuit ab Angelis anima Lazari, & ibi refrigerabatur, ante mortē Christi, refrigerio quietis, absque dolore sensibilis: quo refrigerio carebat diues Epulo, existens in profundissimo inferno. Vnde Luc. 16. dicitur eleuasse oculos in tormentis, & petiuisse refrigerium linguæ. Refrigerium & consolatio eorū qui erāt in hoc sinu, cōsistebat in quiete cōscientiæ, & in cōtemplatione rerum naturalium, & eorū quæ per fidē audierāt de reparatione humani generis & mysterijs diuinis. Erat tamen quidam dolor de dilatione speratæ gloriæ, secundum illud, Spes quæ differtur, affligit animam. Vnde D. Aug. in quodā sermone de Passione Domini dicit, quod lachrymabili obsecratione Christū orabāt. Ab his doloribus liberauit eos Christus. Vnde Act. 2. dicebat D. Petr. Deus Christū suscitauit, solutis doloribus inferni. ¶ Ad hunc locū inferni anima Christi diuinitati cōiuncta, postquā emisit spiritum in die paraceues descendit, quantum ad essentiā, & reiecit potestatem principū tenebrarū, iuxta illud Psal. 23. Attollite portas principes vestras, Glo. exponit. Principes auferte potestatem vestrā, qua hucusq; homines in inferno detinebatis, & sic in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Fuit etiam in alijs inferni partibus. Nam eos qui erant in inferno, de sua malitia increpauit, maxime Iudæ: & Luciferū ad mille annos ligauit: & eis qui erāt in purgatorio, spē dedit paruulos in limbo ad gratiarū actiones inuitauit. Et secundum hoc debet intelligi quod dicit Apost. Descendit in inferiores partes terræ: & illud quod dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos, hoc est in omnes partes, secundum animam: ita tamē quod solos iustos illuminauit. Dicitur enim Eccl. 24. Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciā omnes dormientes, & illuminabo omnes sperātes in domino. I. sanctos Patres, lumine gloriæ & claræ visionis suæ. Tūc impletū fuit illud, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. ¶ In hoc loco māsit anima Christi per quadraginta horas, siue tribus diebus & tribus noctibus, per synedochē, accipiendo partem pro toto: tanto tempore, quāto māsit Ionas in ventre ceti. Vnde Matt. 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti, &c. & hæc est ratio quare tantū mansit, vt hāc figuram impleteret, & ne si statim resurrexisset, videretur nō fuisse mortuus. In hoc eodē limbo fuit anima boni Latronis in die Paraceues in paradiso, sicut Christus promiserat, dicens: Hodie mecum eris in paradiso. Tandem in die resurrectionis suæ, prima sabbati, diluculo, orto lucifero, secundum prophetiam Osee 13. Ero mors tua, & morsus tuus, & inferne, eduxit omnes patres de lacu, vt dictum est ex Zacha. & Apost. Spoliās principatus & potestates infernales: & forte duxit eos ad sepulchrum, vt viderent resurrectionem & gloriam corporis, & deinde per dies quadraginta seclusis apparitionibus, ad paradysum terrestrem, tanquā ad conuenientiore locum, & tandē ad montem Oliueti, & finaliter in calum in die Ascensionis captiuam duxit captiuitatem. Et ab eo tempore in prædicto limbo nullus fuit: quia postquā porta paradisi aperta fuit, animæ quæ aliquid purgandum habent, facta purgatione, euolant ad cælum cū Christo in æternam victuræ & regnaturæ, potestate detinendi ipsi dæmonibus ablata.

Ver. 31. DE LIMBO PVERORVM.

Quæuis de Limbo puerorū nihil expressè inueniatur in sacris literis: implicite tamen inuenitur, licet nō sub hoc nomine Limbus. Necessè est enim ponere aliquē locū pro pueris non circumcisus octauo die, tempore quo durabat præceptū circumcisionis, & pro nō baptizatis ante vsum rationis decedētibus, in noua lege: illi enim nō euolabāt ad cælū, cū paradisi porta nōdum esset aperta: nec portabantur ad sinum Abrahæ, cū Gen. 17. dicitur, Masculus, cuius præputij caro circumcisā nō fuerit, delebitur anima illius de populo suo. Et Io. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Si ergo locus deputatus est, non est limbus patrum: quia qui illuc accedebant, erāt in gratia, & in propinquo Deum visuri: decedentes autem in solo originali, non erāt in gratia, neque vnquā Deū visuri: ideo locus ille eis cōueniens nō fuisse. Nec debet eis assignari Purgatorij aut inferni, cū nūquam habuerint peccatum actuale, & per cōsequens nō debeant pati pœnā sensus, vt amplius dicitur. In purgatorio autem & inferno illa pœna sustinetur: ergo alius locus est assignandus: quem si comparemus ad dignitatem personarū locatarum, ponēdus est sub purgatorio: quia illi qui sunt in purgatorio, sunt in gratia, & sic digniores. Si verò cōparemus ad qualitatem pœnæ vel præmiij, illi qui sunt in purgatorio magis affliguntur: quia patiuntur pœnā sensus, iuxta illud, Quantum se glorificauit, &c. Ideo Ecclesia dicit animas purgatorij esse in porta inferni, nō quod sint cōtiguæ inferno: sed quia pœnā ignis patiuntur, sicut damnati in inferno, differēt tamen: quia illi perpetuò, hi autē solum ad tempus patiuntur tamen ab igne eiusdē speciei cum dānatis. Vnde D. Greg. Eodem igne rutilat aurum, & fumar palea. & D. Aug. Eodem igne purgatur electus, & crematur dānatus. Non tamen æquē atrociter cruciantur purgatorij animæ, sicut damnatæ: quia ignis ille non cruciat naturaliter, sed secundum quod est instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ punit secundum quantitatem demeritorum. Et cū D. Tho. dicit, quod purgatorij est locus coniunctus inferno, intelligendum est mediāte limbo paruulorum. Et cū dicit quod probabiliter creditur, quod limbus patrū & paruulorū secundum situm sit idem locus, nisi quod requies sanctorum adhuc erat in superiori loco, quā limbus puerorum: Dicēdum quod se remittit ad ea quæ supra dixerat, scilicet quod limbus patrū & infernus damnatorum, si cōsiderentur secundum situm loci, est idem locus, vel quasi cōtiguus: ita tamen quod superior pars inferni limbus patrū dicitur: tamen inter limbum patrū & infernum mediat purgatorij & limbus puerorum. Et cū dicitur Christum momordisse infernum, intelligēdum est de limbo patrū & purgatorij. Et sic infernus & limbus patrum sunt idem locus, secundum situm.

Si

Refrigerium Sinus Abrahæ.

Prou. 13. 3. p. 9. 52. ar. 2.

Anima Christi ad quem locum inferorum descendit.

Eph. 4.

Esa. 9.

Luc. 23.

Colo. 2.

Psal. 97.

c. 38. §. 9.

Apo. 18.

In 4. dist. 21. q. 1. art. 1. q. 2.

Si verò accipiatur secundum dignitatem rerum locatarum, tunc limbus puerorum mediat inter purgatorii & inferni. Si queratur an in limbo paruulorum aut patrum sit ignis: Dicendum quod incertum est: si tamen sit, non affligit in illis locis, neque est instrumentum diuinae iustitiae. Paruuli enim cum non habuerint actum proprium, neque delectati sint, non pariuntur penam sensus, sed solum damni. Haec poena damni siue priuatio diuinae visionis in paruulis, multum distat a poena damni in danatis: quia danati ex culpa actuali & propria priuati sunt: ideo ad illam priuationem sequitur maxima tristitia, & poena sensibilis, siue afflictiva intrinseca, quae secundum D. Chrysost. est maxima poenarum, vt inferius dicitur. Paruuli autem cum non ex actu proprio, sed ex peccato naturae, quod contraxerunt ex origine, non tristantur: quia secundum aliquos, non apprehendunt se aliquando fuisse capaces illius beatitudinis. Cum ergo omnis tristitia sequatur apprehensionem, sequitur quod non tristantur. Potest etiam dici quod Deus qui ordinauit poenam sensibilem correspondere delectationi (vt dictum est) non concurrat ad apprehensionem, nec ad tristitiam, etiam si apprehenderent. Et sic soluuntur omnia argumenta in oppositum. **¶** Quid autem faciat paruuli in limbo, dicit communiter doctores, quod speculatur naturalia. Licet enim anima humana a principio sui esse sit tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: nihilominus tamen Deus, qui non deficit in necessariis, & qui animam creauit intellectualis naturae, in separatione ipsius a corpore influit tot species rerum, quot acquirere potuit corpori vnita, ne frustraretur intellectus earum, cui dedit Deus potestatem fieri & continere quodam modo, (scilicet per similitudinem), omnia, vt habetur Sap. 10. sic quod nullus Philof. vnquam tanta cognouit de naturalibus, sicut anima paruuli separata. Et cum omnes tales sint eiusdem speciei, sequitur quod omnes erunt pares in huiusmodi infusione & beatitudine naturali. Haec anima non possunt iuari neque liberari suffragiis viuorum, cum non sint in gratia, & sint perpetuo damnatae. Quidam tamen dicunt quod post diem iudicii & resurrectionis (vt dicitur spatium corporibus damnatorum) deambulabunt per hunc mundum: sed haec incerta sunt, & solus Deus nouit.

Ver. 32. DE PURGATORII LOCO ET POENIS.

Purgatorium siue locus expiationis, satisfactionis, & solutionis poenarum post mortem, est duplex: vnus secundum dispensationem: & sic in diuersis locis, etiam in hoc mundo, aliquae animae, secundum D. Greg. in 4. Dia. purgatae sunt, vel ad viuorum instructionem, vel ad defunctorum subuentionem, vel propter punitionem viuorum, qui negligentes fuerunt: secundum verò legem communem dicitur esse sub terra, contiguus inferno, non immediate, sed mediante limbo puerorum, vt dictum est ex Apoc. 5. **¶** In purgatorio duplex est poena, scilicet damni & sensus. Sed D. Anthonius Floren. in prima parte summae tit. 8. c. 5. §. 1. duas alias addit, quae possunt dici accidentales & ex consequenti. Prima & principalis est poena damni, siue priuationis diuinae visionis ad tempus, per quam retardatur ab ipsa diuina visione, quam anima separata existens in gratia, summo opere affectat: & cum ex culpa sua videt se priuari, & summum bonum illi differri, dolet & affligitur: vnde metaliter clamat cum Psal. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quia quauis speret lapsus determinato tempore, & soluta poena, se visuram Dei essentiam: nihilominus tamen tristatur & affligitur, dicitur enim Prou. 13. Spes quae differtur, affligit animam: & tanto magis, quando res magis desiderata amatur, tam intentum enim est desiderium animae separatae videndi Deum, quod nullum desiderium ei in praesenti equari potest: quia post separationem a corpore animae non retardantur mole corporis, quod aggrauat & retardat animam. Ideo poena damni purgatorij excedit omnem poenam huius mundi. Vnde puer non tantum dolet aut tristatur de absentia matris, cum necessitate eius habet: sicut anima separata, de absentia Dei: neque quibus alius ex quacunque priuatione seu perditione boni, etiam regni temporalis, cum omnia talia finita sint, & Deus infinitus. Ideo non est proportio. Eam ob rem lamentatur cum Psal. Dicentes: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Ad hanc primam poenam damni sequitur etiam poena vermis ex consideratione culpae, propter quam meruit priuari. Sequitur etiam alia ex consideratione propriae negligentiae, eod quod in hoc mundo potuit satisfacere, & non curauit. **¶** Alia poena est ignis. Ad cuius euidenciam sciendum est, quod eodem modo patiuntur animae ab igne, sicut daemones. Et cum nullum corpus possit agere in spiritu, eod quod oportet agere esse mobilis passio, & omne corpus agere per contactum: Spiritus autem non potest tangi: igitur ignis virtute sua naturae non potest agere in animam: sed si agit, oportet vt agat sicut instrumentum diuinae iustitiae. Verum quia nihil assumitur vt instrumentum, nisi habeat aliquam habitudinem secundum propriam formam in ordine ad passum: non enim videretur ratio, cur vnus magis acciperetur vt instrumentum, quam aliud, sicut ad secundum, quam baculus aut lapis: ideo necesse est dicere quod ignis in ordine ad spiritum siue animam, habeat aliquam habitudinem, scilicet locantis, pro quanto spiritus aliquam actionem habet circa locum, saltem ornatus: quia sua praesentia potest ornare locum, etiam si nihil extrinsece operetur. & ideo possunt derudi & compelli spiritus ad certum locum: & tunc locus exercendo habitudinem suam, est capax virtutis instrumentalis diuinae. Et sic ignis instrumentally imprimit aliquid afflictiuum in spiritum. Et cum ignis operetur solum vt instrumentum diuinae iustitiae, quae non punit nisi pro demeritis: sequitur quod idem ignis inferni non aequaliter cruciat omnes, neque ignis purgatorij eos, qui sunt in purgatorio. De hac poena ignis dicitur in c. ignis, §. hic etiam, de penit. dist. 7. & sunt verba D. August. in lib. de penit. Hic etiam ignis est aeternus non sit (scilicet quo ad purgandos) miro tamen modo grauis est: Excedit enim omnem poenam quam vnquam aliquis passus est in hac vita: licet mirabilia martyres passi sint tormenta. Et ratio esse potest: quia cum dolor non solum sit laesio (cum inanimata laedantur, & non doleant) sed etiam

In Add. 3. p. 9. ar. 5. et 6.

Poena damni paruulos non affligit.

De Anima.

D. Anth. Flo. 1. p. summa tit. 8. c. 1. §. 4.

In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. q. 3.

Purgatorij poena.

Psal. 114.

Sap. 9.

Psal. 119.

In 4. dist. 44. q. 3. ar. 3. q. 3.

In Add. 3. p. 9. ar. 3.

Anima quomodo patitur ab igne.

In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. q. 3. Poena ignis purgatorij.

etiam laesionis perceptio: ideo tanto magis aliquis dolet de aliquo laesio, quanto magis est sensitius & apprehensiuus. Ideo non tantum affligitur rusticus, quantum delicatus, ceteris paribus. & videmus quod in partibus magis sensibilibus laesiones maiorem dolorem cauant. Et quia totus sensus corporis est ab anima, ideo si in ipsam animam aliquod laesiuum agat, maxime affligitur. Ignis autem qui est maxime actiuus, vt instrumentum diuinae iustitiae fortius agit. Ideo non potest bene declarari cruciatus animarum. Ignis autem purgatorij idem dicitur cum igne inferni, secundum speciem, vt dictum est verific. praeced. ex D. Grego. & Aug. Adeo autem grauis est, vt quidam dicant quod ignis quo vtimur in hoc mundo, respectu illius reputatur ignis pictus, quod tamen non est absolute asserendum: quia quocumque modo ignis inueniatur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet. Verum tamen quia in agendo est maxime virtutis, inter alia elementa: ideo habet corpora propria, vt dicitur in 4. Meteor. Vnde ignis dupliciter inuenitur, scilicet in materia, & sphaera propria, & in materia aliena siue terrestri, vt in carbone aut flamma, ferro, aut metallo, in quibus non differt specie essentiali, siue per violentiam introducatur, vt in ferro vel metallo, siue ex principio intrinseco, vt in sulphure: quia omnia ignita, in quantum habent aliquid de igne, sunt eiusdem speciei cum igne, qui est apud nos, licet sint magis actiua, secundum quod materia est magis solida, potest tamen ab igne qui apud nos est, differre materialiter. An autem ignis inferni vel purgatorij sit in propria materia aut aliena, incertum est. Quaedam tamen proprietates differentes ab igne huius mundi, ignis inferni & purgatorij habet: Sicut quod succellione non indiget, nec lignis nutritur. Sed haec differentia non ostendunt diuersitatem essentialem in specie. Et quia actiuitas eius in animam, non conuenit ei ex natura sua, sed vt instrumentum diuinae iustitiae: ideo superuacaneum videtur circa haec immorari. Nam tantum potest torquere animas aer & aqua, vt instrumenta diuinae iustitiae, sicut ignis. Voluit tamen Deus ignem icaiem eligere ad puniendum, vt intelligeremus maiorem actiuitatem esse diuinae iustitiae, quam ignis. Licet enim ignis sit maxime actiuitatis, iustitia tamen diuina est maioris. Ideo Apoc. Hebr. 10. dicit, Horrendum est incidere in manus Dei viuientis. quod debet nos inducere ad iustitiam in hac vita. **¶** Alia poena, est daemonum insultatio. Licet enim electi post hanc vitam non puniantur ministerio daemonum, quorum victores exierunt: nec etiam ministerio angelorum, quia conciuos suos non tam vehementer affligerent: possibile tamen est quod angeli boni eas ad locum poenarum deducant, & etiam ipsi daemones qui de poenis hominum lantantur & insultant, eas comitentur, & assistant purgandis, vt de poenis eorum fatientur. Potest etiam pie credi, quod boni angeli, maxime custodes, quando visitant eas, consolentur. Facit ad hoc illud quod dicitur Iob 4. In horrore visionis nocturnae, quando solet sopor occupare homines, pavor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cum spiritus me praesente transiret, in horrore pili carnis meae. Stetit quidam, cuius vultum non agnoscebam, imago coram oculis meis, & vocem quasi auris leuis au diui. Sopor enim & nox pro morte in sacris literis accipiuntur, Iudic. 4. Sopore morti locians. & Esa. 29. Immiscuit vobis Dominus soporem, & c. & Ioa. 9. Venit nox in qua nemo potest operari. Et sic per pillos carnis intelligi possunt afflictiones animae, quae ex afflictione carnis procedunt: & per spiritus, daemones, Sap. 17. Personae tristes illis apparentes, pauorem praestabant. Imago representat angelum, & c. **¶** Ex praedictis patet quod ante iudicium vniuersale ad purgatorium deducuntur tria genera animarum: Primò illi qui moriuntur sine quacunque culpa veniali aut mortali, tamen habent reatum poenae alicuius peccati mortalis remissi: Secundò illi qui moriuntur cum solo peccato veniali, & nullum peccatum poenae reatum habent: Tertio illi qui habent vtrunque: scilicet culpam venialem, & reatum peccatorum mortalium remissorum. alij non puniuntur in purgatorio.

Ver. 33. DE LIBERATIONE ANIMARVM A PURGATORIO.

Animae a purgatorio dupliciter liberari possunt: Primò per satisfactionem, quando poenam temporalem per diuinam iustitiam eis indictam sustinuerint. Tunc enim satisfactione completa, cum nullum impedimentum habeat, statim euolant ad caelum, & summo gaudio clara Dei visione fruuntur. Secundò liberantur etiam ante tempus determinatum per suffragia viuorum: & hoc quatuor modis, secundum D. Greg. in 4. Dial. & habetur in c. animae defunctorum. 13. q. 2. vbi dicitur, Animae defunctorum quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotum, aut precibus Sanctorum, charorum elemosynis, aut iciniis cognatorum. Sed isti quatuor modi reducuntur ad duos: Primus est per modum meriti, secundus per modum suffragij. Et isti duo modi sunt diuersi, quia meritum innititur iustitiae, suffragij verò liberalitati. Per modum meriti suffragia viuorum profunt animabus defunctorum, dupliciter: Primò quantum ad praemium accidentale. Psal. Particeps ego sum omnium timendum te, & c. & hoc modo suffragia viuorum profunt etiam sanctis existentibus in patria: Quia gaudent de bonis viuorum, iuxta illud Luc. 15. Gaudium est angelis in caelo super vno peccatore penitentem agente. Secundò suffragia viuorum profunt defunctis per modum meriti, quantum ad satisfactionem, vel expiationem, seu diminutionem poenae. Et hoc est quando per intentionem opera poenalia viuorum existentium in gratia, applicantur illis: quia per illam applicationem opera viuorum efficiuntur defunctorum. Fundamentum huius communicationis habetur ex Apoc. 1. Cor. 12. vbi Ecclesiam siue congregationem fidelium dicit esse vnum corpus in Christo, scilicet mysticum & similitudinarium. Sicut enim corpus naturale habet multa membra, & vnus suffragatur alijs membris vnitis, vt ex merito videmus: Omnes autem fideles per gratiam & charitatem vnuntur Christo capiti & alijs membris, hoc est fidelibus vnitis Christo, hoc est in gratia existentibus. Vnde sequitur: **¶**

In 4. dist. 44. q. 3. ar. 2. q. 2. Materia ignis duplex.

Ignis purgatorij.

In 4. dist. 21. q. 1. ar. 1. q. 5.

Tria genera hominum deducuntur ad purgatorium.

Anima quomodo liberatur a purgatorio.

Psal. 118.

In Addit. 3. p. 9. ar. 1.

sicut membrū corporale suffragatur & subleuat aliud membrū per applicationē, sic vnus fidelis aliū applicatio autē spiritualis fit per intentionem. Et cum anima purgatorij sint membra vnita, & egeāt: sequitur, & c. Iustitia enim diuina, ad cuius imitationē iustitia humana est exemplata, nō est rigorosior iustitia humana. Sed videmus q̄ si aliquis sit captus pro debito, alio satisfaciente pro eo, liberatur: Quia qui per aliū facit, per seipsum facere videtur. Et ideo si existēs in gratia seiuat, vel dat elemosinā, aut aliud opus satisfactorium facit pro eo qui est in purgatorio, satisfaciē & expiat pōnā ab eo sicut satisfaceret pro se, si illud opus alteri nō applicaret. Nec refert an sint viuentē vel mortui illi quibus applicantur, dūmodo sint vniti per charitatē, quā (vt dicitur 1. Cor. 13.) nunquā excidit: Quia applicatio spiritualis non requirit propinquitatē localem: Cōiunctio enim charitatis facit maiorē propinquitatē, quā sit localis: quāuis etiā dici possit quōd defuncti in memoriis viuentiū viuunt, & sic sunt propinqui, illis verō qui sunt separati à corpore, vt damnati, suffragia non possunt prodesse. Viuentē autē suffragando defunctis, merentur sibi ipsi prēmium *essentiale*, s. vitam eternā, aut aliquem gradum ipsius: quod non potest cōmunicari, sicut prēmium accidentale, & satisfactio, vt dictum est, cū de merito ageretur. Ad suffragandum defunctis hortatur nos Apost. Gal. 6. dicens: Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi, in operibus misericordiar. ¶ Auertendum etiā quōd non solum suffragia facta ab his qui sunt in gratia profunt defunctis, sed etiā suffragia Ecclesię ordinata fieri ab his qui sunt in gratia, etiā si exquantur per eos qui sunt in peccato mortali: non quidem inquantū sunt peccatores, seu à peccato-ribus, applicantur: sed inquantū sunt ministri Ecclesię, cuius personam gerunt, vt sacerdotes in celebrando, vel officiano, dicendo vigiliis & exequias defunctorum: Quia ille intelligitur facere, cuius vice vel nomine fit, vt patet per D. Dion. vel inquitū peccator agit vt instrumentū eius qui est in gratia: quia opus instrumentale est magis participalis agentis, quā instrumenti. Vnde peccatum mortale ferui ex præcepto domini elemosinam faciētis, non impedit meritum domini in gratia præcipientis. Ex quo sequitur quōd si aliquis in charitate decedens, ordinat fieri aliqua suffragia (quāuis illi per quos sūt, sint peccatores) nihilominus tamen profunt illis pro quibus sūt & ordinantur, si sint in gratia. ¶ Secundō suffragia fidelium possunt prodesse aliis viuis ac defunctis per modum suffragij, hoc est per modum orationis & supplicationis vltra illum conatum, & pœnalitatem quæ est in oratione, quæ pertinet ad meritum, & potest applicari sicut alia opera pœnalia. Sed vltra illum conatū & pœnalitatem, cū orationis impetratio potius innitatur liberalitati dantis, quā pœnalitati orantis: potest aliquis orādo Deū iuuare alios, tam viuos, quā defunctos, saltem de congruo. Et per hunc modum suffragij animæ purgatorij possunt liberari, tam per indulgentias (vt inferius dicitur) quā per orationes Sanctorum qui sunt in patria, nec non viuorum, vt probatum est ex D. Dion. de orationibus quas faciebant Apost. in sepultura fidelium. ¶ Et quāuis Sancti qui sunt in patria, non sint in statu merendi, nec sibi, nec aliis, nec satisfaciēdi pro illis, cū non possint habere pœnalitates: Nihilominus tamē sunt in statu impetrandi ex merito præcedenti. Nam dum essent in via, meruerūt vt orationes eorum exaudiretur cū essent in patria: sed de his amplius cap. 5. §. 5. vers. 8. vbi dictum est quōd dupliciter Sancti orant in patria, foratione expressiua, & interpretatiua. Nec tamen ex hoc sequitur quōd animæ parum in purgatorio maneāt, at- tēto quōd tot angeli, & tot sancti martyres, & cōfessores, ac virgines, videant eorum indigentias, & orent pro ipsis, & eorū orationes exaudiatur, cū sint in gratia cōsummata. Quia sancti in patria clarē vident ordinē diuinæ iustitię, & se illi cōformant. Ideo non omnes neque semper orant pro qualibet anima: quia non volunt neque petunt nisi ea quæ Deus vult impleri. & sic eorum orationes semper exaudiuntur. ¶ Et quia animæ purgatorij sciunt quōd nos possumus illis suffragari tot & tantis modis nobis facilibus: ideo ordinant & dirigunt ad nos affectum suum. & si nobis loqui possent, mirabiles obsecrationes facerent, quas Psalmista in pluribus locis in earum persona descripti, signatē in Psal. De profundis, & B. Job. 19. Misere mihi mei, misere mihi mei saltē vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et patriarcha Ioseph, Memēto mei dum tibi bene fuerit, & facies mecum misericordiam, vt suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carcere: quia furtim subla- tus sum, & hic innocens in lacum missus sum. Quod vti que nos facere debemus, attētis tot & tantis causis & rationibus nos mouētibus. ¶ Primum motiuum, quod nos inducere debet, est paupertas: quia sunt in vltimo gradu paupertatis, dicitur enim cōmuniter: Pauper est, qui parū habet: pau- perior, cui nihil est, adhuc pauperior, qui multa debet, vltērius qui nil potest lucrari, neque mutuo petere, & habet agere cum rigoroso & terribili creditorē, qui non vult dare dilationem, & facit practicare illud quod Iurista dicunt in l. si. ff. de in ius vocan. Qui non habet in aere, luat in corpore vel anima. In huiusmodi gradu sunt animæ purgatorij: quia licet habeant merita, non tamen possunt tunc illis se iuuare. ideo dicunt Misere mihi, & c. ¶ Secundū motiuū est parentela & amicitia, quia fratres nostri ex eodē patre immediato, scilicet Deo. Matth. 23. & ex eodē patre & matre remotis, s. Adam & Eua. Et aliqui habent cōsanguineos & amicos, & illi qui sunt in charitate, sunt amici: ideo dicunt, Saltem vos amici mei illis præcipuē, qui tenentur eis, vt sunt filij, filię, viri, vxores, hæredes, & legatarij. Rationes earum ad inducendum sunt faciles. ideo illis non est lector onerandus. ¶ Tertium motiuum est multitudo pœnarū, & acerbitas supplicij, vt dictum est versic. præcedē. Misere mihi vnus Iaronis cū à lictore acriter vulneratur, ac etiam vnus canis: à for- tori animarum, & c. Animalia eisdem speciei subueniūt indigentibus, vt elephantes & c. ¶ Quar- tum motiuum, sunt fructus & vtilitates, quæ propinquunt nobis, quando illis suffragamur. Primum meremur

In lib. Eccl. Hierarch.

Psal. 129 Ioan. 2. 0. Genes. 40.

Motiu indu- centia ad suf- fragandū ani- mabus pur- gatorij.

meremur præmiū *essentiale* & *accidentale*: Secundō peccatorum remissionem. vnde Tob. Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna extinguit peccatū. Et Dan. 4. Peccata tua elemosynis redi- me, & iniquitates tuas misericordis pauperū. & Luca. 11. Date elemosynā, & omnia munda sunt vobis. Tertio ipsa non erunt ingrati, ideo & c. Quarto Deus propter hanc charitatem solet etiam in hoc mundo retribuere, bona multiplicando, iuxta illud Proverb. 28. Qui dat pauperi, nūquam egebit. & Christus, Date & dabitur vobis. Item, Centuplū accipiet, & vitam æternam possidebit. Quintō à malo die liberatio, iuxta illud Psal. Beatus qui intelligit super egenū & pauperē, in die mala liberabit eum Dominus. De pluribus legimus quōd fuerunt à morte præseruari, & ab inimi- cis etiā aliquando, Deo permitte, per ipsas animas in corporibus assumptis. ¶ Quintū motiuū est facultas subleuamini. Quia per media facillima, quæ ponit D. Greg. de quibus dictū est. Inter illa tamen media sacerdotū oblatio est præcipuum: Quia per illam applicatur Christi passio. Hęc materia potest facilliter dilatarī. Si quæretur, Quibus magis subueniendū est, an pauperibus viuis, an defunctis: Dicendū quōd si pauperes viuentē sunt in extrema vel quasi extrema necessitate vitæ, eis magis tenemur quā defunctis, propter periculum salutis spiritualis, in quo non sunt ani- ma purgatorij. In aliis autē casibus elemosyna, quæ fit magis indigenti, est magis meritoria. Cū ergo animæ purgatorij magis egeant: sequitur, & c. ¶ Sextum motiuū est punitio, Mat. 18. Nōne & te oportuit miseri cōserui tui? & c. Clamant enim vindictam, vt habetur Apoc. 6. Vindica do- mine sanguinem, & c. & Psal. Disperat de terra memoria eorum, pro eo quōd non est recordatus facere misericordiam. Deus facit eis de tali pane offas, & c. Et Luc. 18. Deus autem nō faciet vin- dictam electorum suorum clamantiū ad se die & nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quōd citō faciet vindictam illorum. ¶ Duæ circa hæc insurgunt difficultates: prima est, an suffragia pro pluribus facta, tantum profunt cuilibet, sicut si pro quolibet illorum agerentur? Reso- lutio est quōd non per modum meriti, sed bene per modum suffragij. Sed de his amplius dictum est, cū de sacrificio missæ ageretur, c. 16. §. 3. vers. 16. Secunda difficultas est, an cultus exequia- rum proficit. Et quia his temporibus aliqui heretici non verentur irridere huiusmodi cultum, dicen- tes quōd vanum est pulsare tot campanas, cū nil audiant defuncti, & accendere tot luminaria, cū non videant, & c. ideo tantisper circa huiusmodi insistendum est. ¶ Et in primis notandum, quōd cultus & solennitas sepulturæ tam in antiquo quā in nouo testamento cōmendatur, vt pa- tet de sepultura Sarra, quam sepeliuit Abraham in magnifico sepulchro, & Gene. 25. de sepultura Abraham, & 49. de sepultura Iacob, & Deuter. 34. de sepultura Moyfi. & in 1. Reg. de Samuele, & 2. Reg. 2. Laudauit Dauid viros labe de sepultura Saul. & Tob. 12. Laudatur à Raphaelē de se- pultura defunctorum. & Esa. 11. de sepulchro Christi fuit prophetatū, in die illa radix Iesse stat in signum populorum: ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et quo ad nouum testamentū, Mat. 27. & Marc. 16. Luc. 23. & Ioan. 19. explicatur solennitas sepulturæ: Chri- sti, facta à Nicodemo & Ioseph ab Arimathia qui in sindone munda & centū libris aromatum in sepulchro nouo in petra exciso sepelierunt ipsum. & Mat. 26. Christus laudauit Magdalenā, quōd vnguentum preciosum seruasserat ad sepeliendum eum. & Luc. 7. laudati sunt viri Nain, de socie- tate sepulturæ filij viduæ, & D. Dion. in vlt. cap. Ecclesiast. Hierar. recitat solennem cultum sepul- turæ, quem seruabant Apost. Nos itaque ritū antiqui & noui testamenti sequentes, laudamus cul- tum sepulturæ, non absque causa & magnis rationibus à sanctis patribus inuentū & obseruatū. D. Aug. in lib. de Cura agenda pro mortuis, dicit quōd solennitas sepulturæ adinuenta & seruata est propter viuos, & propter defunctos. Propter viuos quidem quadruplici ratione. Prima est natu- ralis, ne oculi eorum ex turpitudine cadaverum offendantur, & corpora fetoribus inficiantur. Se- cunda ad instruendam & protestandā fidem resurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non cre- debant, nec sperabant resurrectionem, non curabant sepulturas, sed corpora flāmis dabant, & ci- neres spargebant. Sed antiqui & sancti patres, vt fidem & spem resurrectionis quā habebāt, osten- derent & protestaretur, curabant diligenter, sicut quis curat & notat locū rei quā se reaccepturū putat. Vnde D. Aug. in 1. de Ciuit. Dei dicit, quōd Iacob & Ioseph aliique patres voluerunt sepe- liri in terra promissionis, vbi credebant Christum nasciturū, cuius resurrectio nostræ resurrectio- nis est causa. Tertia ratio est ad honoranda instrumenta diuinæ misericordiæ & Spiritus sancti: Quia corpora Sanctorū fuerunt vasa & instrumēta Spiritus sancti in bonū. Quarta ratio est pro- pter vtilitatē spiritualem viuentiū, qui habent occasionem veniendi ad monumentū, quod inter- pretatur monēs mentē, vt D. Aug. ait. Videns enim homo proximū mortuum, habet occasionem cogitandi quōd & ipse mortalis est: ideo debet canere à peccatis, pœnitere, & satisfacere, ne inci- dat in manus horrendi iudicij Dei viuentis. vnde Eccl. 7. Mihi heri, & tibi hodie. Et quo ad orna- tum exteriorē profunt viuis, inquantū sunt quædam viuorum solatia: cognoscunt enim alios ad- uenientes esse amicos, & q̄ non gaudent de morte suorum, sed cōpatiuntur, assistendo & socian- do. Profunt etiam defunctis, non quo ad sensum, quem corpus post mortē non habet, ideo nō pul- santur cāpana: vt ipsi audiant, neque cerei aut redæ accenduntur, vt ipsi videant: sed vt homines au- dientes & insipientes sepulchra & solennitates sepulturæ, orēt pro ipsis defunctis: per huiusmodi enim exteriora excitatur animus audientium & videntium, & inducitur ad comparandum, Et ex sumptibus sepulturæ pauperes fructum capiunt, & Ecclesię decorantur. Sic enim sepultura inter cæteras elemosynas & opera misericordiæ computatur. Vnde Damascen. in sermo. de Innocen- tibus inducit verba Athanasij sic dicentis: Licet in area qui in pietate consummatus est, positus

Luce. 6. Math. 19. Psal. 42.

An potius subueniendū sit pauperibus viuis an de- functis.

Psal. 108.

An cultus exequiarū si- ur sepulture proficit. Genes. 23

Sepultura cul- tus rationa- bilis.

Vtilitates se- pulture.

Hebr. 10.

2. 2. q. 32. art. 1. ad 1.

fuerit, ne reuas oleū & ceras Deū inuocantes in sepulchro: accepta sunt enim ista Deo, & multā ab eo recipientia retributionē. Nec obstat quod D. Greg. ait, qd ad maioris damnationis cumulum eorū corpora in Ecclesiis ponuntur: Quia sepultura solennis in sacro sepulchro nō nocet, nisi pro quanto frustrat propter eam creditores, vel quatenus hanc sibi indigni propter humanā gloriam procurant. Circa huiusmodi sepulturas notanda sunt aliqua: Primū quod sepultura locus est Ecclesia, vel cœmeteriū, vt in c. sunt, 17. q. 4. Secundo quod sepultura non debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, siue pro actu & officio clericorū qui sepeliunt, cum sit aliquod spirituale vel spirituali annexū: gratis tamen oblata suscipi possunt, licet locus sepulchri, sicut & calix consecratus, materialiter possit vendi: sed nil ratione benedictionis aut cōsecrationis potest exigi: Vnde & Abrahā emit agrū speluncæ duplicis in possessionē sepulchri. Tertio notandū est qd ius sepulturæ siue sepeliendi cōuenit Ecclesiis parochialibus. Ideo qui moriuntur absque electione sepulturæ, in Ecclesia parochiali vel eius cœmeterio, in cuius territorio moriuntur, debent sepeliri. Pertinet etiā ius sepeliendi aliis Ecclesiis vel cōuentibus, quibus iure canonico vel ex priuilegio cōcessum est, vt in Ecclesiis & cœmeteriis predicatorū & minorū, vt habetur in cle. dudū. de sepult. Quarto notandū est qd quilibet, tam masculus quā foemina, non professus religionē, habens liberū arbitrium, & debitam aetate pubertatis, quæ in foemina est in duodecimo anno, & in masculo in decimo quarto, potest sibi eligere sepulturā, etiam vxor sine cōsensu viri, & filius vel filia pubes sine cōsensu patris aut matris, vt habetur in c. licet, de sepult. in 6. Religiosus autē, & seruus, ac filij, & filia impuberes, nō possunt sibi eligere sepulturā: sed superior vel dominus vel pater eligit eis, etiā si post annos pubertatis moriantur, si ipsi nō elegerint. Et similiter maritus eligit vxori, si ipsa nō elegerit: nō tamē cōuerso. Et si maritus premortuus fuerit, & vxor nō elegerit, sepelitur in sepulchro viri vniuersi, si plures habuerit, & filij in sepulchro patris. Probatio autē electionis fieri potest nō solum per testes, sed etiā per signa: vt si pater de sua sepultura non fecit specialem mentionē, eligendo sepulturam pro filio suo in aliquo religioso loco, cōsentur etiā pro se elegerit. Idem de marito qui eligit sepulturā vxori, aut si adificauit sepulchrū, aut posuit lapidē pro signo sepulchri. Aduertendū tamen quod ratio potissima electionis sepulturæ, est sanctitas loci, quæ prouenire potest primū ex corporibus sanctorū ibi sepultorum, qui per talem electionē efficiuntur patroni & aduocati eligentium. vnde 3. Reg. 13. dicebat quidā propheta filiis suis, Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. & 4. Reg. 13. habetur virtus ossū Heli. Secunda ratio mouens aliquē ad eligendā sepulturā in aliquo loco, est generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant sepeliri cum patribus suis, siue in sepulchro maiorū. Tertia ratio potest esse habitatio & incolatus deuotorū virorum, quorū suffragia sperantur. Et licet interdicitur religiosis sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ne habeant voto vel iuramento seculares astringere ad eligendum vel non mutandū sepulturā: Non tamen inhietur eis persuadere, allegando rationes propter quas eligenda est sepultura. Quinto notandū est quod si quis in testamento eligit in aliquo loco sepulturā, & ratione sepulturæ aliqua legat in Ecclesiā, in qua eligit sepeliri, ornamenta, aut alia quæ sequuntur ad exequiarū cultum, vt sunt oblationes panis & vini, atque alia suffragia faciendā: si postmodum simpliciter mutet sepulturā, non mutato testamento, & eligit in alia Ecclesia sepeliri, censetur etiā mutasse legata. Sexto notandū est quod heretici ac ceteri infideles ac etiā Christianorū filij non baptizati, nō debent sepeliri in loco sacro, nec mori in cœmeteriis, aut desperari, vel raptores. Suspensi verō aut aliter iustitiam, si nō moriantur impœnitentes, de licentia iudicis possunt sepeliri. Leprosi verō Christiani de cōsuetudine sepeliuntur in cœmeterio separato, benedicto tamen. Aliqui dicunt quod nō debent cum aliis sepeliri, quia cui nō cōmunicamus in vita, nec etiam in morte cōmunicamus. Excommunicati verō donec obtulerint absolutionem, in terra prophana sunt sepeliendi & relinquendi: post adeptā verō absolutionem, sunt transferēdi, & in loco sacro aut benedicto sepeliendi. Si circa huiusmodi plura scire desideras, & probationem præcedentium habere velis, vide apud Summistas in verbo, sepultura.

Sepultura loci eius qui.

Genf. 23.

Ius sepeliendi quibus conuenit. Predicatoribus & minoribus habent ius sepeliendi.

Ratio electionis sepulchra triplicis.

Qui carnis ecclesiastica sepultura.

In 4. dist. 48. q. 2. artic. 3. ad 4.

Psal. 118. Psal. 9.

DE INFERNIO DAMNATORVM.

Infernus damnatorū est locus profundissimus circa centrū terræ, in quo vsque ad diem iudicij cruciabantur animæ peccatorū in peccato mortali decedentiū, & post diē iudicij animæ & corpora simul cū dæmonibus. Hic locus ab aliquibus dicitur Auernus: quia sine vere & temperie, ab aliis verō Acheron, quasi sine gaudio. Si domini tēporales habent carceres perpetuos pro scelera, à fortiori Deus. Et quia inferni cōsideratio est utilis ad retrahendū homines à peccato, eodē qd Dion. ait, Nemo intendens in malum, operatur: Nō enim est aliquis, qui si actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus preparatas, cōsentiret peccato: & si ante cōsensisset, quin retraheretur à peccato, & induceretur ad detestandū ipsum, & agendū pœnitentiā. vnde Psal. dicebat, Cōsideraui vias (scilicet infernū tendentes) & cōverti pedes meos in testimonia tua. & alibi: Conuertantur peccatores in infernū, omnes qui obliuiscuntur Deū. & Salomon Eccl. 7. dicebat, Memorare nō uisima tua, & in eternū non peccabis. Ideo circa huiusmodi inferni cōditiones parum nobis insistendum est. Hic infernus dicitur inferior à Psal. Eruiisti animā meam ex inferno inferiori. Aliquando dicitur profundissimus, vt Lob 4. Si queratur quantum distet à superficie terræ: Quicquid dicant Astronomi, incertū nobis est: Lucifer & alij mali angeli, qui mensurauerūt, dicere possent. Ille infernus multas habet malas cōditiones, quartū prima est, quia est cauerna clausa, sine aliquo ostio aut fenestra vel foramine: nec est aliqua via localis, per quā sit accessus ad illā, quicquid dicitur

dicitur de cœmeterio sancti Patritij, de quo multæ illusiones & fauices narrantur. Nec etiā credendum est quod in monte Aetna, qui in Sicilia continuē cōburitur, audiuntur mirabiles voces & soni, sit porta vel introitus inferni. Vnde Casiodor. dicit, Quo itinere animæ in infernū perferantur, quia in diuina auctoritate non legitur, habemus incertū. Quo ad ingressum animarū nō requiritur porta: quia corporalia non impediunt spiritū, qui absque medijs pertransitione potest localiter moueri. Et sic in instanti mortis per dæmones pertrahuntur mali in infernū. Corpora verō nō gloriōsitate impediuntur mole corporis. Et ideo in die iudicij post sententiam, in eius executione aperietur terra, sicut aperta fuit quando degluriuit Dathan & Abiron, qui descenderūt in infernū uiuentes, Num. 16. Postmodū iterum claudetur, & cōtinuabitur. Nec obstat quod dicit Psal. Atrollite portas principes uestras: quia (vt dictum est) accipitur porta pro potestate detinendi animas. Et cum dicitur Matth. 16. Porta inferi non præualebit aduersus eam, intelliguntur dæmones & peccata, quæ portat homines in infernū, & sunt causa damnationis eorū. Si queratur an sit magna & lata cauerna: dicitur quod in inferno est largus quadrupliciter: Primū auiditate retinēdi: Secundo multitudine damnatorum: Tertio pœnarū diuersitate: Quarto aternitate, sed quo ad situm loci ignoramus. Ante diē iudicij non requiritur magnū spaciū, cum dæmones & animæ non occupent locū. Post diem verō iudicij propter multa corpora requiritur magnū spaciū: quia multi sunt vocati, pauci verō electi: ideo extenditur ad purgatoriū: quia nullus post diem iudicij erit in purgatorio. Et quia in limbo patrū nullus est, aliqui dicunt quod vsque ad limbū patrū extenditur: quia paruuli existentes in solo peccato originali, post resurrectionē erunt super terrā, sed hoc non habet auctoritatē. Quicquid tamē sit, credendū est quod diuina prouidentia quæ prouidit ab aeterno quot futuri erunt damnati, sufficienter locū preparauit. Nec erunt ad placitū elongati, sed solum de pressi, iuxta illud Psal. Sicut oues in inferno positi sunt. Secunda conditio huius cauernæ dicitur obscuritas & tenebrositas, de qua Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorē meū, antequam vadam ad terrā tenebrosam, & operā mortis caligine Christus illas tenebras vocauit exteriores siue extraneas, quæ fuerunt figuratæ per tenebras Aegypti, de quibus Exod. 10. Extende manum tuam in caelum, & sint tenebræ super Aegyptum ita densæ, vt palpari possint. Sequitur, Et factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Aegypti: tribus diebus nemo vidit fratrem suū, neque mouit se de loco in quo erat. Multo magis horribiles & densæ sunt tenebræ inferni: quia habent muros in circuitu spississimos. Nec habet portas aut fenestras, sicut dictū est: ideo Psal. dicit: In aeternum non videbit lumen. Si dicatur quod diues epulo vidit Abraham à longè, & Lazarū in sinu eius, Luc. 16. Dicendum quod non erat visio corporalis, sed spiritualis, ad quā non requiritur lumen locale. Nec illa flāma fumo mixta lucet, sed fumat. de illius illuminatione D. Greg. dicit, Ignis inferni quāuis ad consolationē non luceat, vt tamen magis torquet, ad aliquid lucet. Nam sequaces quosque suos secū in tormento reprobi visuri sunt, quorū amore deliquerūt. Tertia conditio illius cauernæ est ignis abundantia & plenitudo: Quia ibi est ignis corporalis, qui vt instrumentum diuinæ iustitiæ, mirabiliter cruciabit & affliget, quia in materia solida. Et sic nō est ibi ignis metaphoricus siue similitudinarius: quia tunc pœna esset solum per imaginationē: & sic non essent veræ pœnæ, sed imaginariæ duntaxat, quod est erroneum in fide: quia ex multis passibus habetur quod sit ignis materialis, & realis cruciatus. Vnde Diues epulo clamabat, Crucior in hac flamma. Et Christus, Ite in ignem aeternū, Matt. 25. Ibunt hi in supplicium aeternū, & c. Supplicium importat actum, & Matt. 10. Time te eum qui potest animā & corpus perdere in gehennā. & 18. Bonum est tibi vnum oculum habentē in vitam intrare, quā duos oculos habentē mitti in gehennā ignis. & Psal. Ignis, sulphur, & c. & Iob 24. Ad nimium calorem trāserit ab aquis niuiū. Postquam ergo ille ignis est calidus & materialis, sequitur quod realiter cruciat. Apoc. 21. dicitur, Timidis & execratis & c. Pars illorū in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Non potest clarius exprimi ignis corporalis, quā per calorē & ardorem. Nec est possibile quod per ignē intelligatur vermis cōscientiæ, vt quidā heretici dixerunt: quia Esa. vlti. dicitur, Vermis eorū nō morietur, & ignis eorum nō exstinguetur. vnde oportet quod aliud sit ignis, & aliud vermis. Nec sequitur quod si vermis teneatur metaphoricē, quod etiā ignis: quia ex aliis passibus scripturæ non declaratur quod sit vermis materialis, sicut dictum est de igne ex calore & ardore. Vnde Deut. 32. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. & Sap. 5. Pugna bit orbis terrarū contra insensatos. Si punirentur sola imaginaria pœna, punirentur solum pœna vermis ex apprehensione illius: & sic non ab igne extrinseco agente, quod importat nomē cruciat, supplicij, tormētī & pugna, & sic totus orbis non pugnaret. D. Greg. in 4. Dialog. dicit, Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo: quo certum est corpora cruciari. Nec obstat quod Damascē in fine 4. lib. dicit, Tradetur diabolus, & dæmones, & homo eius, scilicet Antichristus, cū impijs & peccatoribus in ignem aeternum, non materialem qualis apud nos est, sed qualem nouit Deus. Quia Damascē non negat simpliciter illum ignem esse materialem: sed dicit quod non est taliter materialis, qualiter ignis qui apud nos est, eodē quod quibusdam proprietatibus ab isto igne distinguitur. Quia ignis noster lignis nutritur, & facilius extinguitur: ille verō nec nutritur, nec extingui potest, sed perpetuū manet: vel ideo quia ibi ignis non cōsumet corpora, sicut hic: quia ibi agit vt est instrumentum diuinæ iustitiæ, per quā modificatur: & non punit omnes æqualiter, sed secundum quantitatem & mensuram demeritorum. Non obstat pariter quod D. August. 12. super Genes. ad literam dicit: Spiritualem arbitror (scilicet locum) ad quem anima deferretur per mortem

Super Psal. 86.

Psal. 109.

Infernus quo modo dicitur latus.

Matth. 20.

Psal. 48.

Matth. 22.

Psal. 48.

Ignis inferni est realis & non metaphoricus.

non corporalem: Quia per hæc verba volebat aliud dicere, quam quod anima post mortem nõ lo-
catur corporaliter & circumscripiat, sed alio modo spirituali, sicut angeli sunt in loco. Nec ibi lo-
quitur determinando, sed opinando & inquirendo. ¶ Quarta cõditio cauerna infernalis est, quia
vitra calorem continet frigus intolerabile. Vnde D. Greg. in Moral. dicit, In inferno est frigus in-
superabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagel-
la cædentium, horrida dæmonum visio, confusio peccatorum, desperatio omnium bonorum. & Job 24.
Ad nimiti calorem tranfiet ab aquis niuium. ¶ Quinta cõditio est æternitas à parte posteriori, hoc
est æternæ durationis, quia nunquã habebit finem: & qui semel ingredientur, nunquam exibunt;
quanuis ex diuina dispensatione nõnunquam extra infernum, sint spiritus damnati; vel ad instru-
ctionem, vel ad exercitiũ electorum: tamen portant secum ignem inferni, qui vt instrumentũ di-
uinæ iustitiæ, illos torquet, quantumcunq; elongentur: quia distantia non impedit infinitã Dei vir-
tutem. vident præterea ignem inferni in penam eis præparatum. Et sicut gloria Sanctorum nõ mi-
nuitur, siue sint in celo, siue extra cælum: Sic nec pœna damnatorum, quãdo ex dispensatione diui-
na sunt extra infernũ. Post diem verò iudicij nulla erit ratio excludi, & per cõsequens nulla dispen-
satio, & sic æternaliter in hac cauerna torquebuntur. Et quia illi qui sunt in hoc inferno, carèt gra-
tia, quæ est remissionis & satisfactionis principium: ideo nunquã eis remittentur peccata, nec dimi-
nuetur pœna, nec etiã reatus peccatorum remissorum, & peccatum veniale in eo perpetuo punietur,
nullumque suffragiũ eis prodesse potest aut applicari, vnde Ecclesia cãtat, In inferno nulla est re-
demptio. Nec obstat quod D. Aug. dicit, Quod quibus suffragia valent, ad hoc valent vt sit pœna
remissior, vel tolerabilior eorum dãnatio: sed solum illi qui sunt in inferno, sunt dãnati, igitur, &c.
Quia dãnatio in verbis D. Aug. sumitur largè, pro quacũque punitione: & sic includit pœnã pur-
gatorij, quæ quandoque totaliter expiatur, quandoque autem non, sed diminuitur: & tunc tolera-
bilior est eorum puniitio. Et quãuis Ecclesia orèt pro existentibus in peccato mortali in hac vita,
& suffragia eis profint, nõ per modum meriti, cum non sint in gratia, sed per modũ suffragij, quod
(vt dictũ est) inuitur liberalitati Dei: Non tamen post mortẽ, quia quandiu sunt in hac vita, pos-
sunt transferri de statu culpæ mortalis, in statũ gratiæ, & nõ post mortẽ, secundum illud Eccles. xj.
Vbi ceciderit lignũ, siue ad Austrũ, siue ad Aquilonẽ, ibi erit: Quia secundũ Damasc. hoc facit in
hominibus mors, quod facit in angelis casus. Angeli autẽ post casum sunt immutabiles (vt supra
dictũ est) igitur & homines per mortẽ. vnde I. Ioa. 3. Est peccatum ad mortẽ, nõ pro hoc dico, vt
roget quis. Cõstat igitur hominẽ in peccato mortali diẽ claudẽtẽ extremum orationibus Ecclesię
minimẽ subleuari posse. ¶ Si adducatur historia quę legitur in vicis Patrũ, quã & Damasc. refert in
quodã serm. q. D. Macharius inuenta in via caluaria cuiusdã defuncti, oratione præmissã, quæ fuit
cuius esset, respõdit quod erat cuiusdã sacerdotis Pagani, qui in inferno dãnatus erat, & tamẽ con-
fessus est oratione D. Macharij se & alios iuuari. Quidam negant historiã, & dicunt quod in illo li-
bro multa falsa & apocrypha inueniuntur. Nihilominus illa admissã, dicit D. Tho. quod illud ad-
iutorium nõ erat tale, s. quod eorum pœna minueretur: sed in hoc solo (vt ibidẽ dicitur) quod eo
orante cõcedebatur eis, quod mutud se viderent. Et in hoc aliquod gaudium nõ verum, sed phan-
tasticum habebant, dum implebatur quod desiderabant. Sicut dæmones gaudere dicuntur, dum ho-
mines ad peccatũ pertrahunt: quanuis per hoc eorum pœna nullatenus minuatur, Sicut nec mi-
nuitur angelorum gaudium per hoc, q. malis nostris cõpati dicuntur. ¶ Si verò allegetur historia
Traiani, quã idem Damasc. in eodẽ sermo. narrat, & dicit quod D. Greg. videns iustitiã Traiani
de filio suo, qui equitans occiderat filium viduę, orationem pro eo fudit, audiuit vocẽ sibi diuini-
tus dicentẽ, Vocem tuam audiui, & Traiano veniam do. Cuius rei (vt Damasc. dicit in eodem
sermo.) testis est omnis Oriens & Occidens, & tamen erat in inferno, quia idololatra, & multo-
rum martyrum necem instituerat. Quidam se expediunt, negantes historiã, & omnes doctores
approbantes illam, eo quod sit cõtra sacram scripturam, & Ecclesiã determinationem. D. tamen
Thom. dat suas solutiones, dicens quod probabiliter æstimari potest quod precibus D. Greg. ad
vitã fuerit reuocatus: & ita per pœnitentiã & baptismum gratiam consecutus. Sicut etiã apparet
in illis qui fuerunt miraculosẽ à mortuis resuscitati: quorum plures constat idololatras fuisse &
damnatos: de omnibus enim talibus similiter dici oportet, quod non erant in inferno finaliter de-
purati, sed secundum præsentẽ propriorum meritorum iustitiã. Secundum autem superiores cau-
sas, quibus præindebantur ad vitam reuocãdi, erat aliter de illis disponendum. Vel dicendum est
secundum quosdam, quod anima Traiani nõ fuit simpliciter & absolutẽ à reatu æternę pœnẽ libe-
rata, sed eius pœna fuit suspensa ad tempus, vsque ad diem iudicij. Nec tamẽ oportet quod hoc
fiat cõmuniter per suffragia sanctorum: quia aliqua sunt quę ex lege cõmuniter accidunt, & aliqua
quę ex priuilegio aliquibus cõceduntur. Sicut alij sunt humanarũ limites rerum, alia diuinarum
signa virtutum, vt D. Aug. dicit, ¶ Quibusdam videtur valde graue, quod pro peccato mortali tem-
porali infligatur à Deo supplicium æternum, cum pœna debeat proportionari culpæ & peccato.
Ad cuius euidentiam sciendum est primò, quod triplex consuevit assignari ratio, quare peccatum
mortale puniatur pœna æterna: Prima, quia peccatum ex parte obiecti aggrauatur, & maiori pœ-
na puniatur, si offensus sit maioris dignitatis. Vnde non ad eòdẽ puniatur percussus iustitiam, sicut
nobilem, principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui est infinita dignitatis, per peccatum
offenditur: igitur debet peccator puniri pœna infinita, non intensiue, cum non sit capax: ergo ex-
tensiue, & sic pœna infinita secundum durationem. Secunda ratio sumitur ex voluntate peccãtis:
quia

Dæmones & anime dãnate secum portant infernũ.

Damnatorum pœna non minuitur.

In Addit. 3. p. 71. artic. 5.

Traianus si fuerit ab inferno liberatus.

In lib. de cura pro mor. agem. In 4. serm. dist. 42. q. 1. art. 5. Peccati mortalis pœna.

quia peccans mortaliter, ponit finem delectationis suæ in eo in quo mortaliter peccat, vt etiam
Deũ pro illo cõtemnat: Sed quicunq; diligit aliquid, sicut finem vltimũ suæ voluntatis, ex hoc
ipso vellet semper sibi adhærere, nisi per accidens retrahatur, vel timore pœnæ, vel aliquo huius-
modi: Sed si impunẽ adhærere possit, semper adhæreret. Vnde secundũ D. Greg. iustum est vt qui
in suo æterno contra Deum peccauit, in æterno Dei puniatur. Dicitur autẽ aliquis in suo æterno
peccasse, nõ solum secundum cõtinuationem actus in tota hominis vita: sed quia finem vltimum in
peccato constituit, voluntatẽ habuit in æternũ peccandi: ideo D. Greg. 2. Moral. dicit, quod ini-
qui voluissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Tertia ratio sumitur ex parte peccan-
tis mortaliter: quia per peccatũ mortale quis priuat se gratia quæ est principium remissionis culpæ,
& sine qua peccatum remitti nõ potest. Et ideo si in peccato mortali moriatur, semper remanet in
culpa, cum propter obstinationẽ non sit gratia susceptiuis. Manente autẽ culpa semper est obno-
xius pœnæ, quæ reordinat culpã, aliã remaneret aliquid inordinatũ in vnuerfo, contra illud, Quæ
autem sunt, à Deo ordinata sunt. ideo æternaliter puniri debet. ¶ Secundò sciendũ est, quod pœna
proportionatur peccato: in peccato autẽ sunt duo. Primum est, auersio ab incommutabili & infinito
bono, s. Deo. Vnde ex hac parte peccatum est infinitum: & sic peccato respondet pœna dãnati quæ
est infinita: est enim amissio boni infiniti scilicet Dei, ad quã subsequitur pœna afflictiua, vt infra
dicitur. Alterũ autem, est inordinata conuersio ad bonũ commutabile: & ex hac parte peccatum
dicitur finitum, quia ipsa conuersio est finita, cum actus creaturæ non possit esse infinitus. Et sic
peccato debetur pœna finita intensiue secundum quantitatem conuersionis. Sed quia ille se priuauit
principio remissionis, & immobiliter adhæreret: ideo pœna illa intensiua æternaliter extenditur. Et
sic duratio pœnæ sentus nõ respondet quantitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius. vnde Mar. 6. di-
citur: Qui blasphemauerit in Spiritũ sanctum, nõ habebit remissionem in æternũ. ¶ Tertio not. est
quod licet pœna proportionetur culpæ secundum acerbitatẽ, tam in iudicio humano quàm diui-
no: in nullo tamen iudicio requiritur quod pœna adæquetur culpæ actuali secundum durationem,
vt D. Aug. dicit in 21. lib. de Ciuit. Dei. Quia adulterium vel homicidium, quod quasi in momẽto
committitur, non propterea momentanea pœna puniatur, sed quãdoque perpetuo carcere, vel exi-
lio, vel etiam morte. In qua non consideratur occisionis mora, sed potius quod in perpetuum au-
feratur à potestate peccandi, & societate viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœ-
næ diuinitus inflictæ. Nec tamen sequitur quod peccatum veniale, quod propter defectum gra-
tiæ, quæ est principium remissionis peccatorum, æternaliter puniatur, sit adeo graue, sicut mortale,
nec quod ita acerbẽ puniatur intensiue.

Ver. 35. DE POENIS DAMNATORVM ANTE IUDICIVM.

Damnati in inferno vsque ad diẽ iudicij solum in anima puniuntur triplici pœna, scilicet dam-
ni, sensus, remorsus conscientie siue vermis. ¶ Prima pœna dicitur damni siue priuationis:
quia priuatur bono infinito, scilicet clara Dei visione, in qua cõsistit beatitudo, ad quam sequitur
tristitia, quæ ineffabiliter torquet animã, eo quod ex culpa sua priuata ea se cognoscit: Qui enim
perdit centũ aureos ex culpa ac vitio suo, dolet si mille, amplius, & sic consequenter. Similiter de
possessionibus, officiis, ac dignitatibus ex culpa amissis. Vnde sequitur q. qui ex culpa sua perdi-
dit summum bonũ, summẽ dolet & tristetur. Ideo D. Chryso. dicit: Nonnulli imperatorũ sibi satis
esse putant & optabile videri, si gehenna tantũmodo careant. Ego autẽ multo grauiores gehenna
dico esse cruciatus, remoueri & abiici ab illa gloria. Pone mille gehennas, & mille cruciatus, nil
tale quale à gloria excidere, & à Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantũ generat cru-
ciatum, quod si nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret: omnes enim gehennas superat
cruciatus. Notandũ tamen quod hæc pœna priuationis, licet sit eadẽ respectu obiecti, est tamen di-
uersa, & plures, respectu subiecti & causarum: & sic maior sequitur pœna afflictiua ex priuatione
huius infiniti boni propter maius & enormius peccatũ, quàm propter minus: & propter plura pec-
cata, quàm propter vnũ. ¶ Secunda pœna dicitur sensus: non quod animæ in inferno habeat poten-
tias sensitivas, nisi radicaliter, vt dictũ est cum de intellectu animæ separatæ ageretur. Sed dicuntur
puniri pœna sensus, quia ab extrinsecò, scilicet ab igne, qui vt instrumentũ diuinæ iustitiæ, im-
primit in eas, nõ calorem (quia non sunt capaces) sed quandã qualitatem afflictiua secundũ quan-
tatem peccati, ex parte conuersionis. ¶ Tertia pœna dicitur vermis, non corporalis (cum ibi non
sint vermes nec alia animalia) sed spiritualis, quia sicut vermis pungit & cotrodit, sic remorsus cõ-
scientiæ pungit, lacerat, & affligit. Hic autem remorsus est de quolibet peccato, tam ex parte auer-
sionis, quàm ex parte conuersionis ac etiam negligentia: eò quod poterant facillimẽ bonum infi-
nitum recuperare per pœnitentiã, & non curauerunt. Quidam addunt quartam pœnam, visio-
nem intellectualem Luciferi & aliorum dæmonum, eorumque irrisionem.

Ver. 36. DE POENA DAMNATORVM POST IUDICIVM.

Dæmones nõ puniuntur maiori pœna essentiali post iudiciũ, quàm ante: quia cum eorum esse
non varietur, sequitur q. pœna essentialis intrinseca, quæ consistit in priuatione diuinæ visio-
nis, & pœna extrinseca ab igne impressa, aut remorsus, non augetur nec minuitur: sicut nec præ-
miũ essentialis bonorum angelorum. Punientur tamen maiori pœna accidentali dupliciter: Primum, quia
omnes qui sunt in aere caliginoso ad exercitiũ iustorum, detrudentur in infernũ, à quo non pote-
runt amplius exire, quod cedit in illorum pœnam, cum nocere non poterint, prout volunt. Vnde
Matth. 8. dicitur quod duo dæmonia habentes, exeuntes de monumentis clamauerunt dicentes:

Rom. 13. Pœna damni respondet auersioni & pœna sensus conuersioni.

Pœna non auersatur culpã nec animã.

Pœna damni.

In homi. de repar. lap.

22. §. 1. ver. 2.

Pœna damnum post iudicium.

Quid tibi & nobis Iesu fili David: venisti huc ante tempus (iudicij) torquere nos? Quia sentiebant se exituros, & nō amplius nocituros illis hominibus. Ideo ut saltem possent in aliquo nocere, rogabāt: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregē porcorū. Et sic post diem iudicij magis torquebuntur, quia priuabūt executione iniqua voluntatis suae. Et ideo (ut dicitur Luc. 8.) rogauerunt illū ne impetaret eis ut in abyssum irent. Secundō, quia tristabuntur accidentaliter de malis ad quae homines induxerūt, sicut boni gaudebunt de bonis factis in gratia. ¶ Animae autē damnatorū, quae nunc habent esse imperfectum, cum sint separatae à corpore, cui natae sunt vniū post resurrectionem, quando habebunt esse perfectū, maiorem poenam patiētur quā nunc, secundum D. Aug. qui ait: Maiores poenas passuri sunt cum resurrexerint, in quarū comparatione tales sunt istae quas patiūtur, qui mortui sunt mali homines, quales sunt poenae eorū qui torquentur in somnis. Animae eorū patiuntur, caro verō eorū non patitur. Maior autē est cruciatus, si vigilas torqueatur. Nec est simile de dæmonibus, qui nō habēt corpora, & quorū esse nō variatur: nec etiā de animabus beatis, quarū gloria post resurrectionē nō intenditur, licet habeāt perfectus esse: quia quāuis operari sequatur esse in naturalibus, non tamen in gratuitis: sed sequitur proportionem gratiae & luminis gloriae. In damnatis verō hominibus, cum habeant perfectus esse, magis conabuntur resistere, & succumbent: ideo in hoc magis torquebūtur: licet quantū ad extrinsecas apprehensiones aut extrinseca tormenta poena eorū essentialis non augeatur neque minuatur. Poena autem accidentalis hominum damnatorū absque dubio post resurrectionē augebitur, quantum ad praeium suae demeritum accidentale: quia dolebit, quotiens recordabuntur malefactorū, sicut lætantur boni de bonis: differenter tamē, quia boni vident simul in verbo omnia bona opera sua, ideo simul de omnibus gaudebunt, etiā in particulari, quod gaudiū pertinet ad eorum praeium essentialē postquam in verbo vident, & accidentale, quando per species per quas etiā successiue cum voluerint, poterunt gaudere: damnati verō nō simul omnia peccata sua distinctē videre poterunt, sed successiue: ideo de illis successiue dolebunt, & punietur poena vermīs sive remorsus conscientiae. Nec est inconueniens quod non tantū puniantur proportionabiliter, sicut iusti praeiabantur: quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, & prouisor est ad praeiandū, quā ad puniendū: hoc est dictū, per effectus exteriores magis ostendit misericordiam, quā iustitiam. ¶ Præterea punientur accidentaliter quāntam ad corpus: quia licet sola voluntas peccauerit, corpus tamen coniunctū instrumentaliter cooperatū est: & cum actiones sint suppositorū, siue attribuat suppositus, & corpus sit pars cōpositi siue suppositi, cōsequens est qd corpora malorum punientur, sicut corpora bonorum praeiabantur, differenter tamen: quia praeium corporū beatorū quod consistit in quatuor dotibus (de quibus dictū est) fluit à gloria animae, & redundat in corpus. Poena verō corporū damnatorū, licet quo ad aliqua pendeat ab anima, propter cōiunctionē animae (cuius actus rodūdant in corpus, & eōuerso) nō tamen totaliter sicut in beatis, in quibus tota gloria corporis procedit à gloria animae: in damnatis verō nō, sed ab extrinseco affliguntur. Et ideo damnati nō solum priuabūtur dotibus, sed etiā exteriori torquebuntur, per opposita ipsi dotibus: quibus potiuntur animae beatae. Dictū est autem quod beati habebunt quatuor dotes: simplicitatē, claritatē, subtilitatem, & agilitatem: dānati verō nō solum istis dotibus priuabūtur, sed etiā habebunt aliquid oppositū, ut magis torqueantur. Licet enim damnati resurgāt incorruptibiles, non tamen in melius immutabuntur, vnde Apost. dicit: Omnes quidem resurgemus, sed nō omnes immutabimur. Iusti resurgent impassibiles, hoc est incapaces receptionis alicuius qualitatis disconuenientis: damnati verō magis passibiles & sensibiles quā fuerint in hoc mūdo, præseruabuntur à corruptione, ut iustitia punitiua semper in illis appareat. Præterea iustorū corpora resurgent in gloria & claritate: sed corpora damnatorū in maiori ignominia, siue ignobilitate, deformitate, cōfusione ac aliis defectibus, quā fuerint in hoc mūdo. Et verificabitur de illis illud, Denigrata est super carbones facies eorū. Et eadem ratione nō solum erunt priuari agilitate & subtilitate, sed etiam erūt graues, pōderosi, spissi, & immobiles, iuxta illud: Submersi sunt quasi plumbū in aquis vehemētibus. & illud: Fiant immobiles quasi lapis. Præter hæc quantū ad corpus in inferno erunt mirabilia tormenta sensuum, quia omnes torquebuntur, sicut in beatis delectantur. ¶ Primō sensus visus: Sicut enim sensus visus beatorū delectabitur in visione gloriae humanitatis Christi, D. Virginis, & aliorum Sanctorū, solis, lunae, planetarū, stellarum, & aliarū rerum creatarū: Sic visus damnatorū torquebitur tripliciter: Primō, priuatiue, quia in tenebris densissimis & horribilibus erunt: & nihil quod eis delectationē afferat, videre poterūt. Si Tobias dicebat, Quale gaudiū mihi est, &c. quid poterunt dicere damnati, qui nō sedebunt siue non requiescent, sed torquebūtur in tenebris densissimis exterioribus & extraneis: Secundō torquebuntur fumo inferni: quia cum ibi sit sulphur inflammatū, ut habetur Apoc. 21. & nullum sit spiraculum, fumus circumuoluet eos, & magnū afferet tormentum, quod Christus per fletum expressit dicens, Ibi erit fletus & stridor dentium. Non quod sit ibi emissio seu resolutio lachrymarum, quia cum nil in eis per cibū restauretur, consumerentur: Sed accipitur ibi fletus pro commotione & conturbatione capitis & oculorū, & quāntum ad hoc corpora damnatorum nō solum ab exteriori affliguntur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animae bonam vel malam. Tertio visus damnatorum torquebitur ex aspectu dæmonum in corporibus assumptis. Licet enim nō habeant corpora, assumunt tamen ex vilissima materia, ad torquendum visum damnatorum, qui videndo pulchra & delectabilia peccauerunt. vnde Sapient. 17. Persona tristes illis apparet, & pauorem præstabat in tenebris

Pœna damnatorum post iudicium.

In Ser. plur. marty.

1. 14. §. 2.

1. Cor. 15.

Thren. 4.

Exod. 15.

Visus damnatorum torquebitur.

Tob. 5.

Matth. 8.

in tenebris Aegypti, quae erant figurae tenebrarū & apparitionum inferni. & Naum 2. Aspectus eorum quasi fulgura discurrunt, & Iob: Vident & venient super eos horribiles ad irridendū eos. Ideo David pecebat, Ne irideat me inimici mei. ¶ Secundō dānati torquebuntur in auditu, sicut sancti delectabuntur iuxta illud, Clare sonant iugiter organa Sanctorū. & Psal. Exultationes Dei in gutture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur, audiendo fletus, planctus, & vlulatus, blasphemias, & maledictiones, & opprobria dānatorū, de quibus Psal. Superbia eorū qui te oderunt, ascendit semper. & Iob 1. Preat dies in qua natus sum, &c. Hier. 20. Maledicta dies in qua natus sum. & Iob 12. Vtinā cōsumptus essem, ne oculus me videret. Repleta est malis anima mea. Miserabiliores facti sumus omnibus, quia in opprobriū omnium, Sol iustitiae non ortus est nobis. Lasciui sumus in via iniquitatis, &c. Nos in senfati, &c. Zacha. 2. Plāget se super se familia. & Hier. 3. In viis eius ploratus & vlulatus. Dæmones punietes eos in corporibus assumptis vlulabūt. Vnde Eze. 27. A sonitu gubernatorū eius turbabuntur. D. Aug. in serm. ad Eremitas dicit quod Lucifer non cessabit clamare in corpore assumpto aliis dæmonibus, ut percutiāt & torqueāt hinc & inde. Amos 1. Leo rugiet, quis nō timebit? Præterea 1. Reg. 2. Dominiū formidabūt aduersarij eius, & super ipsos in caelis tonabit. Tonitruum illius sententiae, Ite maledicti, &c. semper manet in auribus eorū. ¶ Tertio torquebūtur dānati in odoratu. Sicut enim odoratus Sanctorū delectabitur in odore suauissimo, qui exiit à corporibus eorū, iuxta illud, Sancti tui Domine florebit sicut lilium, & sicut odor balsami erūt ante te: Sic odoratus damnatorū torquebitur ex fetore procedente ex cadaveribus eorū, iuxta illud Esa. 24. De cadaveribus eorū ascēdit fetor, magis abominabilis, quā Antiochi, de quo 2. Machab. 9. dicitur, quod eius fetore vniuersus exercitus grauabatur, imō & ipsemet suum fetorem sufferrē nō poterat. Quāuis esse poterit fetor inferni, in quo tot cadauera & omnes immunditiae, putrefactiones, abominationes, sulphura, & procellae maris in purgatione & conflagratione mundi detrudētur? & verificabitur illud Esa. 8. Erit pro suauis odore fetor. ¶ Quarto torquebuntur dānati in gustu: sicut gustus beatorū delectabitur non per cibum aut potum: sed per immutationē linguæ, ab aliqua humiditate à Deo adiuncta linguæ eorū, habente omnis saporis suauitatem. Sic in poenā in lingua damnatorū adiungetur aliqua qualitas, quae erit amarior felle & veneno insapabili. Vnde Deut. 32. Fel draconum vinum eorū, & venenū aspidum insanabile. Vna eorum, vna fellis, & borus amarissimus. & Psal. Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Dicitur aliqui practici quod dæmones apothecarij infernales in assumptis corporibus assumunt materias abominabiles ad nauisam prouocantes, & eas miscebunt ad iniuicem, iuxta illud Psal. Et inclinabit ex hoc in hoc: veruntamen sax eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrae: Lucifer clamabit, & dicit illud Apoc. 17. Date (scilicet huic vel illi situbundo) calicē indignationis irae Dei: & illud Ezech. 33. Potabis vsque ad faeces, & fragmenta eius deuorabis, ponent in ore, & si deglutiant, statim euomet. Postmodū insultabunt illudentes eis, & dicentes illud Esa. 51. Bibisti de manu (hoc est de potentia) Domini, calicem irae eius, vsque ad fundum calicis potasti, & vsque ad faeces. Si amaritudo colocyntidarum agri coegit filios propherarum clamare & dicere, Mors in olla, vir Dei, quem clamorē excitabit tanta amaritudo quae erit in inferno? ¶ Quinto torquebitur tactus damnatorū multipliciter: Primō per ignē corporale, qui erit ibi (ut dictū est) & torquebitur in instrumentū diuinā iustitiae. Ideo non corrūpet neque incinerabit corpora illorū, nec tantū torquebit vnū sicut aliū, sed secundū demerita: ita quod membra quae plus demeruerunt, amplius cruciabuntur. Vnde diues epulo plus conquerebatur de lingua, quā de alitis membris: licet tūc sola voluntas torqueretur pro peccato linguæ: sed post resurrectionem ipsa lingua cruciabitur. Secundō cruciabitur in tactu per frigiditatem: Quia (ut dicitur Iob. 24.) Ad nimum calorem transiet ab aquis niuium: absque hoc tamen quod sit in eis alicuius refrigeriū, quia passio eorum non erit per transmutationem corporalem, per quā reducitur qualitas contraria ad aequalitatem & temperiem quāquā, quae causat refrigerium, sed per actionē spiritualem & intentionalem. Insuper cruciabitur morsu vermium aut aliorum animalium. vnde Esa. 14. Subter te sternetur tineae, & operimentū tuum erunt vermes. & Esa. 34. Erit cubile draconum, & pascua strutionum, & occurrent dæmonia. & Deut. 22. Dentes bestiarū immitram in eos cum furore trahentium super terram atque serpentium: & deuorabunt eos aues morsu amarissimo: Nō quidem quod sit ibi aliquis vermīs corporalis aut naturalis, siue alia animalia: Quia post diem iudicij in mundo innouato non manebit aliquod animal. Sed dæmones ad torquendū damnatos assumunt corpora in modum animalium praedictorum, & per ea torquebunt eos, & verificabuntur praedicta, & illud Esa. 3. Erit pro crispanti crine caliciū, &c. Quidā hæc ridēt, & somnia putant: sed cum hæc scriptura non sine causa rememoret, aliquando non esse somnia experientur.

Ver. 37.

DE STATU ET CONDITIONE DAMNATORVM.

Damnati post diem iudicij & ante, erunt in tali statu quo dæmones, qui nō possunt cōuerti ad bonū, nec poenitere de peccatis, hoc est abominari peccatum, inquantū est offensiuum Dei: Quia voluntas malitiae peccati semper in eis manet, cum sint obstinati: licet per accidens ratione poenae adiunctae doleat, ratione cuius attribuitur eis poenitentia, non quidē poenitentia virtus, quae non manet in eis, sicut nec habitus caritatis virtutū. Et licet manerent, nunquā tamen in actum exirent: quia obstinatione ligati sunt. Sed attribuitur eis aliquid simile poenitentiae, scilicet tristitia. vnde Sap. 5. Poenitentiam ageres, & præ angustia spiritus gementes. Philof. 9. Et hic dicit qd poenitudine replentur mali. Et quāuis voluntas eorum ut natura possit imperfectā velle bonū (quia illa

Iob. 10.

Psal. 24.

Psal. 149.

Psal. 79.

Psal. 87.

1. Cor. 15.

Sap. 5.

Psal. 4.

In Add. 3.

p. 9. §. 4. art.

6. add. 2.

In Add. 3.

p. 9. §. 8. art.

Psal. 10.

Psal. 74.

In Add. 3.

p. 9. §. 7.

Dæmones in

assumptis cor-

poribus, tor-

quebunt dam-

natos.

In Add. 3.

p. 9. §. 8. art.

Obstinatio

dānatorum.

inclinatio est eis inserta à Deo) nō tamen possunt velle bonū voluntate deliberata, quia sunt perfectē aucti à sine ultimo rectæ voluntatis, & omnia ordināt in suum finem malum praestitū. ¶ Et quia non esse secundū se non habet rationem boni, cū sit privatio aut negatio: ideo non possunt secundum se appetere nō esse. Sed quia non esse per accidens est ablativum pœnalis vitæ seu miseriam, & sic accipit rationē boni: ideo in quantum huiusmodi, appetere possunt & appetunt. Vnde Matth. 26. Bonū erat illi si natus non fuisset homo ille. Et gl. super illud Hier. 20. Maledicta dies in qua natus sum, &c. dicit, melius est nō esse, quā malē esse. Et Apoc. 9. In diebus illis desiderabunt homines mortē, & mors fugiet ab eis. Et cū sint invidia pleni, dolebūt de felicitate bonorum, & eorū damnationē appetent. Quia (vt dicit glo. su per illud Esa. 14. Surrexerūt de foliis suis, &c.) Solaciū est miseris socios habere pœnarū. Nec obstat quōd diues epulo rogabat mitti Lazarum ad fratres suos, ne & ipsi venirent in illum locū tormentorū: quia non ex charitate dicebat, sed ne eius pœna augetur: quæ fuisset aucta, si ipsi venissent, eō q̄ ipse erat causa & occasio dānationis eorū. Non est tamen arbitrandū q̄ ipsi clarē videant aut cognoscāt gloriam vel felicitatē Sanctorum in speciali, licet bene confusē & in cōmuni, scilicet q̄ sint beati quadam gloria ineffabili. Vnde Luc. 16. dicitur quōd diues epulo vidit Abrahā à longē. Illa tamen cognitioe propter invidiam quam habent, torquentur de felicitate eorū, & eo quōd ipsi talem gloriam amiserunt. Vnde Sap. 5. de impiis dicitur, Videntes turbabūtur timore horribili, &c. ¶ Propter hanc tamē invidiā, aut alias eorū malas voluntates, non demerentur nouo demerito, eō quōd ad summū malorum deuenierint: verū tamen est quōd eorum demerita attribuuntur vltimo demerito vitæ, ex quo secuta fuit peccādi necessitas. Nec obstat quōd secundū Philof. in 3. Ethic. dicitur, quōd Ebrui merentur duplicem maledictionē, si ex ebrietate aliquid aliud peccatū committat: Quia hoc est propter scandalum & damnū nouum proximi. quæ ratio non militat in damnatis. Et finaliter etolucendo, sicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nil erit in eis, quod non sit materia gaudij: ita nihil erit in damnatis, quod non sit in eis materia & occasio tristitiæ: nec deerit aliquid quod ad tristitiā pertinere possit secundū eorum demerita, vt sit eorū miseriam consummata. Et ideo neque consideratio Dei quæ apprehendunt, nō sub ratione summi boni, sed sub ratione punientis: neque consideratio aliorū delectabilium, quorum species habuerunt in via, quæ non possunt corrupti, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationē, sed solum ad tristitiā, sicut cætera omnia.

Damnati an demerantur.

In Addis. 3. p. 92.

e. 16. 4. ver.

DE SACRAMENTO EXTREMÆ VNCTIONIS.
 Xremam vnctionē, quæ circa infirmos obseruatur in Ecclesia, esse sacramentum nouæ legis constat ex determinatione Cōcilij Tridentini, de qua supra dictū est cū de numero Sacramentorū ageretur. Potest etiam probari ex definitione sacramētī: quia omne signū exterius, à Christo ordinatū ad deletionē peccatorū, & sanctificationem hominis, cuius imaginē gerit, & causa existit, est sacramentū nouæ legis. Vnde Esa. 27. Hic est omnis fructus, vt tollatur peccatū. Sed extrema vnctio est huiusmodi, vt patet per D. Iac. vlt. ca. Et si in peccatis sit, remittētur ei: & curatio peccatorum significatur per vnctionem olei, quæ vulnera exteriora sanat. vnde Esa. 1. Plaga tumens non est curata medicamine, neque fora oleo. Et quamuis sint plures vnctiones, non est tamen nisi vnum sacramentū: quia omnes ordinantur ad vnā perfectam, quæ est vnctio omnium exteriorum sensuum, quibus hauritur morbus interior, vel quia omnes ordinantur ad spiritualem sanationem perfectam. Nec pluralitas materiæ aut formæ tollit vnitatē sacramenti (vt dictū est cū de sacramēto Eucharistiæ ageretur) sicut nec etiā pluralitas ministrorū, vt si facta primā vnctione moreretur sacerdos, alius deberet perficere & nō inchoare. Sicut si cōsecrato pane moreretur, non esset eadē hostia bis cōsecrāda: Quia cū minister tantū instrumentaliter operetur, mutatio ministri non tollit vnitatem sacramenti, sicut nec operatio matreſſorum tollit vnitatem operationis fabri.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

Materia huius sacramētī teste D. Iacō, est oleum. Et cum oleū propriē & communiter ad sanationem nō accipiatur nisi oliuarū, eō quōd est limitium & penetratiuū vsque ad intima, ac etiam diffusiuum, alij autē liquores ad similitudinem olei oliuæ nomen accipiūt: ideo oleū oliuarū est propria materia huius sacramētī, sicut aqua elemētatis est propria materia baptismi. Voluit autē Christus eligere pro materia oleum, & non vinum, quo etiā vulnera sanantur: quia vinū sanat mordendo, oleū autem leniendo. Et cū omnis efficacia sacramentorū descendat à Christo, illa sacramēta quibus ipse vsus est, habent efficaciam ex ipso vsu suo, sicut tactu suæ carnis vim regeneratiuā contulit aquis. Ideo benedictio aquæ non est de essentia baptismi. Sed Christus non est vsus hoc sacramēto, nec aliqua corporali vnctione ad hoc ordinata. Ideo in omnibus vnctionibus de necessitate sacramenti requiritur sanctificatio seu cōsecratio materiæ: quia effectus non causatur ex naturali proprietate materiæ, sed à Christo, à quo effectus descendit, mediantibus ministris, scilicet, sacerdotibus, & in ministros inferiores mediantibus ministris superioribus, qui materiam sanctificant per cōsecrationem & benedictionem. Et ideo in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, sanctificatio materiæ fit per episcopū, & vsus quandoque per sacerdotem, vt ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali deriuari, secundum illud Psal. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam: barbā Aaron, sequitur, quod descendit in oram vestimenti eius. ¶ Nec obstat quōd materia sacramētī Eucharistiæ non necessariō requiritur quōd sit benedicta: Quia sacramentum Eucharistiæ consistit in ipsius materiæ cōsecratione, & Christus eo vsus est: vnde canit ecclesia, Se cibatur ipse cibis.

In add. 3. p. 92. ar. 4.

Oleum oliuarum propria materia extreme vnctionis.

Psal. 132.

Ver.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

Cum omnia sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, in quantum per verba determinatur materia, quæ ad multa potest se habere: necesse est hoc sacramentū habere formam. Forma autē, quæ ex traditione Apost. videtur Ecclesia Romana, est oratio deprecatiua, & est hæc. Per istā vnctionem & suam piissimam misericordiā indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum; & sic de aliis sensibus. Hæc autē oratio datur pro forma, duplici ratione: Prima, quia suscipiens hoc sacramentū, est propriis viribus destitutus: ideo indiget orationibus subleuari. Secūda, quia datur ex euntibus, quia defunctus esse de foro Ecclesia, & in solius Dei manu requiescūt. Vnde ei per orationem committuntur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui semper inducitur per sacramentum, nisi sit defectus ex parte recipientis: Sanitas autem corporis non est effectus sacramenti, quamuis quandoque sequatur, ideo non ponitur in hac forma.

In add. 3. p. 92. ar. 7. & 8.

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

Qum sacramenta nouæ legis habeant virtutē & efficaciam, quæ in eis non nisi diuinitus inueniuntur, necesse est dicere quōd hoc sacramentum est immediatē à Deo institutum. Nec obstat quōd Euangelistæ de hoc non faciunt mentionē: quia multa Dominus fecit & dixit, quæ in euangelis non continentur: vt dicitur Io. vlti. Illa enim præcipue curauerunt Euangelistæ tradere, quæ ad necessitatem salutis, & Ecclesiæ dispositionē pertinent. Ideo potius institutionē baptismi, pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ac ordinis factū à Christo, narrauerūt, quā extremæ vnctionis, cōfirmationis, & matrimonij, quæ nō sunt de necessitate salutis, neque ad dispositionē Ecclesiæ pertinent. De vsu tamen huius sacramenti fit mentio in Mar. 6. vbi dicitur quōd Apost. oleo vngebant infirmos: quod non fecissent, nisi Christus ordinasset. ¶ Nec sequendi sunt qui dicunt hoc sacramentum cū sacramento cōfirmationis Christū dimisisse Apost. instituendū: Quia illis non contulit potestatem excellentiā, ad quā pertinet instituere sacramenta: sed solum publicationem istorum commisit: ipse verō per seipsum ea quæ erant maioris diffcultatis promulgauit. Sacramentum enim ad fundamenta legis pertinenti: ad legislatores spectat institutio: publicatio autem huius facta est per D. Iac. vbi dicitur, Infirmatur quis in vobis: inducat presbyteros, &c.

In add. 3. p. 92. ar. 3.

Iac. 5.

Ver. 4. DE EFFECTV SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

Sacramentum extremæ vnctionis, sicut & quodlibet aliud sacramentū, est institutū ad vnū esse Sacramentum principalem, quāuis possit inducere alios effectus secundarios. Principalis effectus huius sacramētī eius significacione accipitur, & est quædā spiritualis sanatio siue medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præsupponit vitam corporalem in medicato: sic spiritualis supernaturalis. Et sic hoc sacramentū non datur cōtra defectus, quibus vita spiritualis tollitur, scilicet contra peccatū originale, vel mortale: sed contra peccatū veniale, & illos defectus, quibus homo spiritualiter infirmatur, vt non habeat perfectū vigorem vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Et hic defectus est quædam debilitas & ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex actuali vel originali peccato qui defectus dicuntur reliquia peccati. Non sunt tamen dispositiones ex actibus relicta, quæ sunt quidam habitus inchoati: sed quædā debilitas in ipsa mente existens, qua sublata per gratiā sacramentalem specialem huius sacramenti, quæ in voluntate subieciatur, eisdem habitibus & dispositionibus ex actibus præteritis manentibus, voluntas hominis non potest ita inclinari ad peccatū, sicut stāte illa debilitate. Et ideo cōtra hanc debilitatē ex peccatis proueniētē homo roboratur per hoc sacramentū, contra vehementes insulcus & tentationes demonū, qui insidiātur calcaneo, hoc est fini vitæ, siue morti eius, vt dicitur Gen. 3. Sed quia gratia quæ secum non cōpatitur peccatū, facit hoc robur: ideo hoc sacramentū si inueniat aliquod peccatū mortale vel veniale, quo ad culpam, ex cōsequenti tollit illud dummodo non ponatur obex ex parte recipientis: sicut de cōfirmatione & Eucharistiā dictū est. Ideo D. Iac. de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei, scilicet quo ad culpā, quam non semper delet, cū non semper inueniat: sed semper operatur contra debilitatem prædictā. Et quamuis peccatū mortale non dimittatur sine contritione, tamen hoc sacramentum per gratiam quā confert, facit quōd ille motus liberi arbitrij in peccatū, quem extrema vnctio præsupponit, fiat contritio: sicut in sacramento Eucharistiæ & cōfirmationis. ¶ Et quia extrema vnctio non facit sanitatem corporalem ex naturali proprietate materiæ: sicut aqua baptismi lauat corporaliter: sed ex virtute diuina, quæ rationabiliter operatur: & ratio operans non inducit secundariū effectum, nisi secundū quod expedit ad principalem. Ideo in hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed solum quādo expedit ad spiritualem sanationē: & tunc semper eam inducit, nisi sit impedimentum ex parte recipientis. Delet etiam de reatu pœnæ secundum dispositionem eius: Non tamen imprimi charactērem, quia per hoc sacramentum non deputatur homo ad aliquod sacramentum agendum vel suscipiendum: causatur tamen ornatum, sicut pœnitentiā.

Extrema vnctio ex cōsequenti delet peccatum mortale.

Ver. 5. DE MINISTRO SACRAMENTI EXTREMÆ VNCTIONIS.

Quamuis episcopus possit hoc sacramentū sicut & alia ministrare: nō tamē est solus minister huius sacramētī: quia nō possit ad omnes infirmos accedere. Et ideo sacerdotes, & non diaconi, aut laici, sunt ministri huius sacramenti. Eā ob rem D. Iacob. in eius publicatione dixit, Inducat presbyteros Ecclesiæ, &c. Nec obstat quōd oratio laicorum sit nunquam magis Deo accepta, quā ea quæ fit à presbytero ministrante hoc sacramentū: quia hoc est verum secundum se, in quantum laicus est in maiori gratia, & fit in persona propria. Sed presbyter in hoc sacramento orat vt persona publica, & in persona Ecclesiæ, quæ est sponsa Christi dilectissima: quod laicus,

In Add. 3. p. 93. Sacerdotes ministri sac. extreme vnctionis.

qui est persona priuata, facere non potest. ¶ Et licet legatur quod aliqui presbyteri in Aegypto transfuserint oleum ad infirmos, quo sanabatur: & similiter de D. Genouefa legitur quod oleo ungebatur infirmos, & sanabantur: illa tamen vnctiones non erant sacramentales: sed ex quadam deuotione recipientium vel mittentium oleum, consequebantur effectum sanitatis corporalis per gratiam gratis datam sanitatum, & non per gratiam sacramentalem.

Ver. 6. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add. 3. p. 93.

Soli infirmi sunt materia sacramenti extrema vnctionis.

¶ Vm hoc sacramentū sit quedam spiritualis medicina, quæ per modū corporalis significatur: sequitur quod sanis quibus corporalis curatio nō cōpetit, non debet hoc sacramentum ministrari. Quia quāuis spiritualis sanitas sit principalis effectus: tamen requiritur quod per corporale curatione significetur, etiam si corporalis sanatio nō sequatur. Ideo illis solis sanitas spiritualis per hoc sacramentū dari potest, quibus curatio corporalis cōpetit, scilicet infirmis. Vnde D. Iacob. dicit, Infirmitas quis in vobis? &c. Sicut ille solus potest sacramentū baptismi suscipere, qui potest corporalis ablutionis esse particeps. Et cum hoc sacramentū sit vltimū quod Ecclesia cōferre potest, quasi disponens ad gloriā: ideo illis tantū infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu ex-euntium, quādo scilicet ægrotudo nata est inducere mortem: siue cum de periculo mortis timeatur. Et quia ad effectū huius sacramenti percipiendū requiritur actualis deuotio in suscipiente, & meritum generale totius Ecclesiæ, quod patet ex eo quod per modum deprecationis forma huius sacramenti datur: ideo illis qui nō possunt hoc sacramentum recognoscere, & cum deuotione suscipere siue qui nō habent vsum rationis, præcipuè cū in illis non sint reliquæ peccati actualis, contra quas hoc sacramentū est institutū, neque furiosis, & amētibus, qui possent huic Sacramento irreuerentiā per immunditiā facere, nisi habeant dilucida intervalla, cōferri non debet. His autem qui in vtu rationis petierunt, si in mora vsum rationis amiserint, denegari nō debet. Mutari verō cum habeat actualē deuotionē, quamuis non habeant membra quibus inungi debeant: habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debentur, saltem in radice, & interius peccare possunt: ideo debent inungi in partibus propinquitibus ad illas partes, in quibus vnctio debebat fieri.

Ver. 7. DE PARTIBVS QVAE INVNGI DEBENT.

In Add. 3. p. 93. art. 5.

Principia agendi.

¶ Via hoc sacramentū per modum curationis exhibetur, & cum non oporteat quod curatio corporalis fiat per medicinā toti corpori appositā, sed illis partibus, in quibus est radix morbi: ideo vnctio sacramentalis debet fieri in illis partibus tantū, in quibus est radix spiritualis infirmitatis: quāuis anima sit in omnibus partibus tota per essentiam, non tamen quo ad potētias, quæ sunt radices actuum peccati. Cum autē principia agendi sint principia peccandi, cō quod peccatum consistit in actu: ideo in illis partibus in quibus inueniuntur illa principia, vel quæ sunt instrumenta principaliora illarum potētiarū, debet vnctio fieri. Principia autem agendi in nobis sunt tria. Primum est dirigens, scilicet potētia cognoscitiua, quæ diuiditur in quinque sensus exteriores, qui sunt primum fundamentum cognitionis. Omnis enim nostrā cognitio ortū habet à sensu, vt dicit Philof. in 1. Poster. Et quia vbi est in nobis prima origo peccati, ibi debet vnctio adhiberi, ideo inunguntur loca quinque sensuum, scilicet oculus, propter vsum: aures, propter auditū: nares, propter odoratum: os, propter gustum: manus, propter tactū, qui in pulpis digitorū maximè viget. Secundum principium est vis appetitiua, propter quam inunguntur renes. Tertium principium est virtus motiua, cuius principalis instrumentum sunt pedes, ideo pedes inunguntur. Et cum primum principium omnium aliorum sit vis cognoscitiua: ideo vnctio quinque sensuum seruatur ab omnibus, quasi de necessitate sacramenti. Quidam autem non seruāt alias vnctiones: quidam verō seruāt eas quæ sunt ad pedes, & non ad renes, sed loco renum ad pectus circa regionē cordis, quod est subiectū appetitus sensibilis. Et quāuis in viris morbus præcipuè viget in membris genitalibus, & in mulieribus in vmbilico (secundū illud Iob 40. Potestas eius in lumbis eius) membra tamen genitalia non inunguntur, propter immunditiā illarum partium, & honestatem sacramenti.

Ver. 8. DE ITERATIONE SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add. 3. p. 93. art. 3.

¶ Vm hoc sacramentū sit quedam spiritualis curatio, quæ per corporale significatur, & curatio corporalis iteretur: sequitur quod hoc sacramentum est iterabile, sicut & causa morbi: maximè cū non habeat perpetuum effectū, sicut sacramenta quæ causant characterem, quæ non iterantur. Nec obstat quod hoc sacramentū dicitur extrema vnctio, & vltimū remedium: Quia illud quod quandoque secundū veritatem non est extremū, est extremum secundum iudiciū hominū, & ideo hoc sacramentum non debet dari nisi illis, quorum mors est propinqua, secundū existimationem hominum, & si homo euadat, & recidiuum patiatur, alia erit infirmitas: & poterit fieri alia vnctio. In infirmitatibus verō diuturnis, sicut in hectica, podagra, & hydropisi, aut aliis, nō debet dari nisi sit periculum mortis. & si homo illum articulum euadat, eadem infirmitate durante, & iterum ad similem statum per illam infirmitatem reducat, iterum poterit inungi: quia iam quasi est alius status infirmitatis, quamuis non sit alia infirmitas simpliciter.

§. 6. DE SACRAMENTO ORDINIS.

In Add. 3. p. 93. art. 3. Ordinū sacramenti.

¶ Ordinē esse sacramentū nouæ legis ecclesia determinauit in pluribus cōciliis vniuersalibus: & vltimatē in Cōcilio Tridentino. Cuius ratio est, quia Sacramentū nil aliud est quàm signum sensibile, adhibitū ad sanctificationē hominis. Sed ordo est huiusmodi, igitur. Ordo secundū Magistrum Sen. in 24. dist. 4. est signaculū siue signum quoddam, per quod spiritualis potestas traditur ordinato. Et quamuis sint plures ordines: quia tamen ordinantur ad vnu, scilicet sacramentum Eucharistiæ,

Eucharistiæ quod est sacramentum sacramentorum: ideo est vnum sacramentum, quemadmodum de Eucharistia dictum est: licet sint diuersæ materiae & formæ.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI ORDINIS.

¶ Quomodo omne sacramentum consistat in rebus & verbis, & res dicatur materia: consequens est sacramentū ordinis habere materiam exterius adhibitam: diuersimodē tamē ab aliis sacramentis: quia in aliis sacramentis materia significat virtutem omnino ab extrinseco aduenire, & sic virtus in aliis sacramentis deriuatur tantum à Deo, & non à ministro, qui sacramentum dispensat. Et sic non est in ministro permanenter, sed solum per modum fluxus in applicatione. Sed illud quod in sacramento ordinis traditur, scilicet spiritualis potestas, deriuatur ab eo qui sacramentum dat, sicut potestas imperfecta à perfecta. Et ideo efficacia aliorum sacramentorum præcipuè consistit in materia, quæ virtutem diuinā significat, & continet ex sanctificatione per ministrum adhibita. Sed efficacia huius sacramenti principaliter residet penes eum qui sacramenta dispensat: materia autem magis pertinet ad determinandam potestatem, quæ traditur particulariter ab habente eam cōpletè, quàm ad potestatem causandam. quod patet ex hoc quod materia cōpetit vsui potestatis. Notandum tamen quod non solum potestatio materia est de essentia sacramenti ordinis, sed etiam tactus illius ab eo qui ordinem suscepit. quod verba formæ ostendunt, cum dicitur, Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hostiarius sunt clauis: materia autem Lectoratus, liber, qui dicitur lectorarius: Materia ordinis Exorcistatus, est liber Exorcismorum: Materia Acolythatus, est candelabrum cum cereo extincto, & vrceolis vacuis: Materia Subdiaconatus, est liber Epistolarius: Materia Diaconatus, est liber Euangeliorum: Materia verò sacerdotalis Ordinis, est calix, cum vino, aqua, & patena, cum hostia superposita.

In Add. 3. p. 93. art. 5.

Materia ordinum que sit.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI ORDINIS.

¶ Via sacramentū ordinis principaliter consistit in potestate tradita, quæ potestas traditur à potestate, sicut simile ex simili: & iterū potestas per vsum innoscit, quia potentia notificatur per actus: ideo in forma sacramenti ordinis exprimitur vsus ordinis per actū qui imperatur, & exprimitur traditio potestatis per imperatiū modum. ¶ Forma Hostiarius est hæc: Accipe potestatem aperienti Ecclesiæ, & Sacramenti, & claudendi infidelibus. dicitur hæc forma, porrigendo clauis. ¶ Forma Lectoratus, porrigendo lectorariū, est: Accipe potestatem, & esto verbi Dei rector. Si fideliter & vtiliter impleueris officiū, partem cum his qui verbū Dei ministrauerunt ab initio, accipies. ¶ Forma Exorcistatus, porrigendo librū Exorcismorum, est: Accipe & cōmenda memoriam, & habe potestatem imponēdi manus super energumenos, siue baptizatos, siue catechumenos. ¶ Forma Acolythatus porrigendo candelabrū cum cereo & vrceolis, est: Accipe cæroferariū cum cereo, & scias te ad accēdenda luminaria mancipatū, in nomine domini, Accipe vrceolum, ad suggerendū vinum & aquā in Eucharistiæ sanguinis Christi sacramentū. ¶ Forma Subdiaconatus, postquā amictus capiti eius impositus fuerit ab episcopo, & manipulus in brachio sinistro, & dalmatica indutus, porrigendo librū Epistolariū, est: Accipe librū Epistolariū, & habe potestatem legēdi eas in Ecclesia sancta Dei, tā pro viuīs, quàm defunctis, in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. ¶ Forma ordinis Diaconatus, postquā Episcopus dixit, Accipe Spiritū sanctū ad resistendū diabolo & tērationibus eius, in nomine Domini: & postquā dedit stolam super humerū sinistrum, porrigendo librū Euangeliorum est: Accipe potestatem legendi Euangelium in Ecclesia Dei, tā pro viuīs, quàm defunctis, in nomine domini. ¶ Forma presbyteratus, postquā episcopus reflexit stolā ab humero sinistro in dextrū, in modū crucis, dicendo: Accipe iugum Domini: iugum enim eius suauē est, & onus eius leue: & postquā dedit vestē sacerdotalem, & cōsecrauit manus dicendo, Cōsecrare & sanctificare digneris Domine manus istas per istā vnctionē & nostrā benedictionem, porrigendo calicē cum vino & aqua, superposita patena cum hostia, est: Accipe potestatem offerēdi sacrificiū Deo, missasque celebrandi, in nomine domini. deinde imponēdo ambas manus super caput cuiuslibet, dicit: Accipe Spiritū sanctum, quorū remiseris peccata, remittuntur eis: & quorū retinueris, retenta sunt. ¶ In cōsecratione episcopi, cōsecrator & assistentes episcopi simul ambas manus imponunt super caput eius, dicētes: Accipe Spiritum sanctū: & cōsecrator dicit orationem, Propiciare domine supplicationibus nostris, & inclinato super hunc famulū tuum cornu gratiæ, sacerdotalis benedictionis tuę in eum infunde virtutē, per Christū dominum nostrū. deinde gratiæ primò caput chrisinate cum pollice per modum crucis, deinde tota corona & manus, de inuiguitur primò caput chrisinate cum pollice per modum crucis, deinde tota corona & manus, seruatis multis aliis solennitatibus, asperso baculo aqua benedicta, porrigēdo illum dicit: Accipe baculum pastoralis officij, vt sis in corrigēdis vitis piē seuerus: iudiciū sine ira tenens, in fouendis virtutibus auditorū animos demulcens, in tranquillitate seueritatis censuram nō deserēs. deinde porrigendo anulum aqua benedicta aspersum, dicit, Accipe anulum, si dei signaculum, quatenus spōsam Dei (sanctā videlicet Ecclesiam) intemerata fide ornatus illibatē custodias. Deinde tradendo librū euāgeliorum clausum, dicit cōsecrator: Accipe Euāgelium, & vade, prædica populo tibi cōmissio: potens est enim Deus augere tibi gratiā suā, qui viuūt & regnat cum Deo patre, in vnitāte spiritus sancti, per omnia secula seculorū. Hæc omnia prædicta ex potētiali Romanæ ecclesiæ, in quo scribuntur ritus à tēpore Apost. & ex eorum traditione obseruati, desumpta sunt.

In Add. 3. p. 93. art. 4.

Ver. 3. DE DISTINCTIONE ORDINVM ET ACTIBVS EORVM.

¶ Vm corpus Christi mysticum (quod est ecclesia, vt dicitur Eph. 1.) sit simile corpori naturali, vt habetur 1. Cor. 12. cōsequens est quod sicut corpus naturale habet diuersa membra ordinata

In Add. 3. p. 93.

qua habent diuersa officia: ita in ecclesia sit multitudo ordinu & officiorum à Christo (qui bene omnia fecit) introducta & instituta propter tria: Primò propter Dei sapientiã cõmendandã, quẽ in ordinata reru distinctione maxime refulget, tã in naturalibus, quã in spiritualibus. Vnde regina Sabba videns ordinẽ ministrorum Salomonis, &c. non habebat vltra spiritũ præ admittatione sapientiẽ illius. 2. Paral. 9. Secundò ad subueniendũ humanã infirmitati, quẽ per vnũ nõ poterat omnia quã ad diuina mysteria pertinebant, explere sine magno grauamine, & ideo distinguuntur ordines, diuersi ad diuersa officia. Et hoc patet ex hoc q̃ Dominus Num. 11. dedit Moyfi 7. senes populi in adiutoriũ, & Aaron ac filios eius per diuersos gradus. Et quia sacerdotiũ Leuiticum per diuersos gradus distinctũ figurabat sacerdotiũ Christianum siue euangelicũ, & figura debeat correspondere figurato: cõueniens fuit quòd in sacerdotio Christi aut nouẽ legis essent plures ordines siue gradus. Tertio, vt in via proficiendi amplior omnibus detur occasio, dum plures in diuersis officiis distribuuntur. Et quia hoc sacramentũ datur ad aliquos actus, ideo secundũ diuersitatem actũ oportet quòd ordines distinguantur. Distinctio autẽ ordinis nõ est totius integralis in partes integrales, neq; totius vniuersalis in partes subiectiuas: sed totius potẽtialis in partes potestatiuas, prout est distinctio siue diuisio animã in vegetatiuã, sensitiuã, & intellectuã, de quibus supra dictum est. Quia totum secundum cõpletam rationem est in vno: in aliis autẽ est aliqua participatio ipsius. Et ita tota plenitudo sacramenti Ordinis est in vno ordine sacerdotali: sicut tota plenitudo animã in anima rationali, quẽ eminenter cõtinet quicquid aliã habent, & aliquid vltra. Sic Sacerdotalis Ordo cõtinet quicquid habent inferiores, & aliquid vltra. Hęc participatio significata est in hoc quod Dominus dixit: Auferã de Spiritu tuo, & tradã eis, vt sustentent tecum onus populi. Illa ablatio non fuit per essentiã, sed participationem: quia illi non habebant in tali ac tanto gradu spiritum, sicut Moyfes. Et cum omnes ordines ordinentur ad vnum, sequitur quòd Ordo non est nisi vnum sacramentũ. Et quauis tota potestatis plenitudo resideat penes regẽ, non tamen excluduntur ministrorum potestates, nec tamen superfluit propter rationes iam datas. ¶ Et quia sacramentum Ordinis ad sacramentũ Eucharistiã (quod est Sacramentum sacramentoru) ordinatur, vt D. Dion. dicit: ideo distinctio Sacramenti Ordinis accipienda est secundum cõsiderationem & approximationem ad Eucharistiã: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius, aut ad aliquod ministerium ordinandum ad illã. Si primum, est ordo sacerdotalis, cõparatio autẽ ministrorum vel est in ordine ad ipsum sacramentum Eucharistiã, vel in ordine ad suscipientes. Si primũ, hoc tripliciter: Primò enim est ministeriũ, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento, non quantũ ad cõsecrationem, quã ad solum sacerdotem pertinet, sed quantũ ad dispensationem. Et ad hoc est ordo Diaconatus, ad quem pertinet immediatẽ ministrare sacerdotibus in omnibus quẽ aguntur in sacramento. Vnde & sanguinem Christi, quem tamen non tangit, defert in pixide, & ministrat. Secundò est ministeriũ ordinatum ad materiã Eucharistiã præparandã in sacris vasibus ipsius sacramenti: & ad hoc ponitur Subdiaconatus. Ideo subdiaconi vasa domini portãt, & oblationes in altari ponũt. Et ideo cum ordinantur, accipiunt calicẽ de manu episcopi, sed vacuũ. Ex præmissis apparet q̃ potestas diaconi media est inter potestates subdiaconi & sacerdotis. Sacerdos enim habet potestatem supra corpus Christi verum, Subdiaconus super vasa tantum: Diaconus autem supra corpus Christi in vase cõtentum. Ideo portat pixidem, & dispensat sanguinem. Tertium mysterium ordinatur ad præsentandũ materiã sacramenti, & ad hoc est Acolythatus, ad quẽ pertinet præparare in vrceolis aquã cum vino. Ministeriũ verò in ordine ad præparationem recipientium non potest esse nisi super immundos: nam qui mundi sunt, iam sunt ad percipiendã sacramenta idonei. Triplex est autem immundoru genus, secundum D. Dion. Quidam sunt omnino infideles. & hi totaliter à visione diuinoru & cõtu fidelium arcẽdi sunt. & ad hoc ponitur hostiariatus. Quidam autem sunt volentes credere, sed nõdum instructi, vt sunt catechumeni. Et ad huiusmodi instructionem est ordo Lectoratus, ad quem pertinet prima fidei rudimenta docere. Quidam verò sunt fideles & instructi, sed impedimentum habentes ex dæmonũ potestate, vt Energumeni, & ad hoc ministeriũ est ordo Exorcistarum. ¶ Hi septem ordines diuiduntur in sacros, & nõ sacros. Ad cuius euidentiã sciendũ est quòd ordo dicitur sacer dupliciter: vno modo per se: & sic quilibet ordo est sacer, cum sit sacramentum quoddam. Alio modo ratione materiã, circa quem habet actum. Et sic aliquis ordo dicitur sacer, qui habet aliquem actum circa aliquam rem consecratã, & sic sunt tres ordines sacri, scilicet Sacerdotalis, qui habet actum consecrandi panẽ & vinũ, &c. Diaconatus, qui habet actũ circa corpus & sanguinẽ Christi in vase: & Subdiaconatus, qui habet potestatem super vasa sacra & corporalia. Ideo istis tribus ordinibus continentia indicitur: vt mundi & sancti sint qui sancta tractant: his etiã iniungitur sub præcepto, diuinum officium siue septem horã canonicã, in c. dolentes, extra de celeb. missã. Ordinatis autem aliis quatuor ordinibus non iniunguntur septẽ horã canonicã, nec eis indicitur cõtinentia, ideo nõ impediunt matrimoniu contrahendũ, sicut tres sacri, qui etiã dirimunt contractũ, vt infra dicitur. ¶ Clericatus autẽ ad quẽ pertinet diuinas laudes dicere, & ad quẽ non requiritur aliqua specialis potestas, sed solum deputatur ad tale officiu, quod fit per tonsurã siue coronã: ideo non est ordo, sed dispositio & præambulũ ad ordines. Et licet clericus sit in altiori statu quã laicus, nõ tamẽ habet amplioris potestatis gradũ. Sed quia deputatur ad diuinũ cultũ, oportet q̃ deputatio fiat per episcopũ, ad quem pertinet cõfirmare & ordines conferre, vasa & templa consecrare, cõmitteria & vestes benedicere, ac omnia quã ordinantur ad diuinum cultum, applicare. Nec tamen per talem deputacionem que fit in clericatu

Num. 11.

D. distinctio ordinis vnde.

Officia quatuor minorum ordinum.

Ordo sacer.

Ordinatio in sacris ad quid pertinet.

in clericatu, clerici patrimonio bonisq; tẽporalibus priuantur: quia terrenoru possessio nõ contrariatur diuino cultui, ad quem clerici deputantur: licet nimia sollicitudo eis prohibeatur: Quia (vt D. Greg. ait) affectus in crimine est. Et quãuis Hugo de S. Victore dicat, quòd postquã aliquis est factus clericus, ad sacros ordines promotus, episcopus qui eum promouit absque patrimonio, debet illi prouidere de victu aut beneficio. Ipsi tamen ex ordine suscepto, tenentur Ecclesiẽ ministrare. ¶ Ad sciendũ autem an Episcopatus sit ordo, notandũ est quòd ordo dupliciter accipitur: Vno modo est sacramentũ: & sic (vt dictũ est) omnes ordines ad sacramentũ Eucharistiã ordinantur. & hoc modo accipiendõ, episcopatus nõ est ordo distinctus à sacerdotio: quia episcopus nullam potestatem habet supra corpus Christi verum, quã non habeat sacerdos. Alio modo potest con siderari ordo, secundũ quod est officium quoddam, respectu quarundã actionum sacrarum. Et sic cum episcopus habeat potestatem in omnibus actibus hierarchicis, respectu corporis mystici, quã non habet sacerdos: sequitur quòd episcopatus est ordo: Quia ordo est disparitas gradus in spiritualibus dispensandis. Vnde D. Dion. assignat tres ordines, scilicet episcopũ, sacerdotẽ, & ministrum: intelligẽdo per ministrum, diaconum & inferiores ordines, qui eminenter sunt in diacono.

In addit. 3. p. 9. 40. artic. 5. An episcopus sit ordo.

In lib. Eccles. Hierar.

DE INSTITVTIONE SACRAMENTI ORDINIS.

Ver. 4. Sacramentũ Ordinis fuit immediatẽ à Christo institutum, quemadmodũ & cetera sacramenta, prout definitũ fuit in synodo Triden. de qua dictũ est. Fuit etiã determinatum in 4. cõcilio Carthaginensi, in quo omnes gradus ordinis, & modus, quo ordinatio faciendã est, discernuntur: habetur etiã in nouẽ canonibus Apost. Et quãuis Euangelistã non faciant de omnibus ordinibus mentionem: quia teste D. Dion. Christus voluit formas sacramentoru esse occultas, ne veniret in irrisionẽ infidelium, eas tamen docuit & ante & post resurrectionẽ, maximẽ per dies 40. apparet eis & loquens de regno Dei, hoc est de regimine ecclesiã. Legimus etiã in Euangelis Christum quoddã modo vsum fuisse actibus omnium ordinu: & tunc (vt verisimile est) ordinẽ instituit, & potestatem vtendi & cõferendi Apost. dedit. Quo ad ordinem hostiariatus, habetur q̃ fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit ementes & vendentes, boues quoque & oves prophanantes templum. Et Ioã. 10. dixit, Ego sum ostium: per me si quis introierit, &c. Officio lectoratus vsus est, cũ aperuit librũ Esaiã, & cõpleta lectione prophetiã, clausit & dedit ministro. Officio Exorcistẽ vsus est, quando tetigit aures surdi & muti, dicens: Epheta, quod est adaperire. dedit Apost. potestatem spiritũ immundorum, vt eicerent eos. Officiũ verò Acolythatus in se esse potestatis est dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Officio Subdiaconatus vsus est in cœna, quando præparauit materiã sacramenti: ac etiam officio Diaconi, cũ ministravit & ministrari fecit sanguinẽ. ¶ Officiũ autem dicitur Sacerdotale, quantũ ad primum actũ exercuit, cũ panẽ & vinũ cõsecrauit, & instituit eum dixit, Hoc facite in meam cõmemorationem: hoc est, quod me vidistis facere, scilicet cõsecrare, &c. facite, Matt. 26. & Io. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad secundum verò actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionẽ, cũ dixit, Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, &c. Potestatem verò Episcopale instituit, cũ dixit Petro, & c. facite, Matt. 26. & Io. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad secundum verò actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionẽ, cũ dixit, Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, &c. Potestatem verò Episcopale instituit, cũ dixit Petro, & c. facite, Matt. 26. & Io. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad secundum verò actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionẽ, cũ dixit, Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, &c. Potestatem verò Episcopale instituit, cũ dixit Petro, & c. facite, Matt. 26. & Io. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad secundum verò actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionẽ, cũ dixit, Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, &c. Potestatem verò Episcopale instituit, cũ dixit Petro, & c. facite, Matt. 26. & Io. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad secundum verò actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionẽ, cũ dixit, Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, &c. Potestatem verò Episcopale instituit, cũ dixit Petro, & c. facite, Matt. 26. & Io. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.

6. 16. ver. 14.

Ioan. 2.

Luc. 4.

Mar. 6. Math. 10. Ioan. 8. In addit. 3. p. 9. 37. artic. 5. ad 2.

Apostoli prius sacerdotes, quã episcopi.

Math. 16.

In addit. 3. p. 9. 37. artic. 2. ad 3.

DE PRIMATV PETRI.

Ver. 5. Cũ Christus ordinũ diuersitatem in ecclesia stauerit secundũ diuersos potestatis gradus quos eis tribuit: nõ sunt audiendi heretici, qui omnes Christianos parificent, & eandẽ potestatem habere dicunt, nullã distinctionẽ inter episcopũ & sacerdotem facientes: vt Arius hereticus, qui

ambiens episcopatum, nec valens obtinere, hunc errorē primus inuenit, sed vt repullularet curatur Valden. & hæretici Neoterici: qui etiā non erubuerunt D. Petri primatū tollere velle, & illū alijs episcopis & presbyteris æquare. Hi omnes in pluribus generalibus concilijs fuerunt condemnati, maximè in cōcilio Constantinopol. his verbis, Veneramur, secundū scripturas, & secundū canonum statuta, sanctissimū antiquè Romæ episcopū primum esse & maximū Episcoporum: & post ipsum Cōstantinopol. episc. & D. Cyillus episc. Alexandrinus dicit, Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico Romano pont. à quo nostrū est quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum veneramur, ipsum rogātes prę omnibus, quoniā ipsius solius est reprehendere, statuerē, soluere, & ligare, loco illius qui ipsum ædificauit. Et nulli alij quod suum est plenū, sed ipsi dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tanquam ipsi Domino Iesu Christo, obediunt. Id enim expressè habemus in Euangelio. Nam soli Petro & successoribus promisit Christus clauēs regni cælorum, hoc est ecclesiæ militantis primatū, dicens, Tu es Petrus, non Ioannes, non Andreas: & super hanc petram ædificabo (loquitur de futuro) ecclesiā meam, &c. Et tibi dabo, &c. Nec per verba sequentia (quæ debent intelligi secundum præcedentia) dedit aliquā potestatem Petro aut alijs: sed solum promisit & declarauit virtutem clauium quas daturus erat Petro. Nec etiā per illud quod habetur Matt. 18. Quod patet ex hoc quod prædixerat, Dic ecclesiæ. Si ecclesiā non audierit, &c. intelligebat cum ecclesiā secundum exteriorē gubernationem esse fundata. Quod nō fuit antè quàm Christus diceret Petro, Pasce oues meas. vbi cōparans eū alijs, dixit: Simō Ioannis diligis me plus his: dixit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. dixit ei iterū, & postquā respondit, ait illi: Pasce agnos meos, per agnos imperfectos: & postquā interrogasset eū tertio, dixit: Pasce oues meas, per oues intelligens perfectos, prout erāt inter ceteros Apost. Et sicut soli Petro & successoribus dedit illas cōmittendo pasturā & gubernationem nō solum agnorum, sed etiā ouium. Ideo qui nō est subiectus Petro, nō est de ouili Christi. ¶ Huic argumento nec sufficienter nec apparenter respōdere possunt hæretici, quin ex hoc loco habeatur solum Petrum cōstitutum esse pastore omnium, etiā ipsorum Apost. cum fuerint oues Christi. Et licet D. Petrus esset ouis Christi, fuit tamē cōstitutus pastor omnium aliarum ouium, & ei nō fuit deputatus alius particularis pastor. Hoc ipse Petrus declarauit in 1. Concil. A. & 15. vbi dicitur, qd cōueniunt Apost. & seniores ad Petrū videre de obseruatione circuncisionis, & aliorū legalium. Cūq; magna conquisicio fieret: surgens Petrus, dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quidd ab antiquis diebus Deus in nobis (hoc est inter nos) elegit per os meū gentes audire verbū Euangelij, & credere. Ibi clare explicauit & affirmavit, ad se resolutionē & fidei decisionem pertinere, quā etiā dedit præfente Apostolo Paulo, qui dixerat, Gal. 2. Mihi enim qui videbantur aliquid esse, nihil cōtulerunt: Sed cōtra cū vidissent qd creditū esset mihi euangelium præputij, sicut & Petro circūcisionis, qui enim operatus est Petro in apostolatū circūcisionis, operatus est mihi inter gentes, &c. subiūgit, dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Et nihilominus cū Petrus dixisset Deum elegisse gentes audire verbum Euangelij per os Petri, & credere: non est ausus Paulus se illi æquare, nec eum reprehendere, prout fecit in illa simulatione Antiochena. Quod vtrq; fecisset, si Petrus verum nō dixisset, nec ambulasset secundum veritatē euangelij. Sed ipse cum tota multitudine recognouit Petrum pastorem & superiorē omnium: dicitur enim in textu, Tacuit multitudo, audita resolutione Petri dicentis: Quid tentatis imponere iugū super ceruices discipulorū, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus: quā resolutionem D. Iaco. de Petri licentia & autoritate, recitando dicta D. Petri publicauit, eod quod Episc. Hierosolymitanus esset. Et sic apparet quod D. Petro data est primò potestatis plenitudo, per Petrū ad alios deriuanda, & ab eo dirigenda, tutāda, & confirmanda. vnde Luc. 22. Et tu aliquando cōuersus, cōfirma fratres tuos, hoc est Apostolos, quo ad potestatem & directionē ac soliditatē fidei. ¶ Ratione etiā naturali ac manifesta cōuinci potest Christum vnū super omnes dimisisse pastorem: quia cū Christum sit sapiētia patris, necesse est dicere ipsum perfectiorē instituisse politia in Ecclesia sua, quàm fuerit aliqua politia humana. Sed eui denter constat politiam regalem, in qua præfidet vnus, esse omnibus alijs perfectiorē, vt probat Philosoph. 12. Metaph. Et ideo illi qui primatū Petri negant, sunt schismatici & hæretici: negant enim vnitatem quam Christus tantum cōmendauit, & pro ea orauit. Manifestum est etiā quod inter episcopum & Papā sunt alij gradus dignitatum, correspondentes gradibus vniōis diocesum, prouinciarū, & regnorum, secundum quos vna cōgregatio vel cōmunitas includit aliā, & cōmunitas totius mundi includit cōmunitatem omnium regnorum: & sic sunt archiepiscopi, primates, patriarchæ. Nec obstat quod in sacerdotio Leuitico erat tantū vnus pōtifex, hoc est sacerdotū princeps, s. Aaron: quia ritus Iudeorum nō erat diffusus in diuersis regnis, sed in vna gente tantum. Et ideo nō oportebat quod sub eo qui habebat potestatem principalem, alij pontifices distingueretur. ¶ Ad ampliōrē tamen notitiā & argumentorum solutionē, notandum est primò, quod inter sacerdotem & episcopū (quantū ad actum principalem, qui est cōsecrare corpus Christi verū) non est differentia: quia potestas sacerdotalis, quātum ad cōsecrationem, nō dependet ab aliqua alia superiori potestate, nisi diuina. Sed quātum ad secundum actū, qui est preparare populū ad susceptionem sacramenti Eucharistie, per absolutionē & remissionē peccatorum, potestas sacerdotalis pendet ab aliqua superiori potestate, s. humana. Omnis enim potestas, quæ nō potest exire in actū, nisi præsuppositis quibusdā ordinationibus, pendet ab alia potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autem (vt supra dictū est) non potest soluere vel ligare, nisi præsupposita iurisdictione, quæ subdantur

In addit. 3. p. 1. 4. art. 6.

Math. 16.

Soli Petro Christus primatum dedit.

Potestatis plenitudo Petro deriuatur in singulares personas.

Sacerdos & episcopus in potestate consecrandi sunt æquales.

subdantur ei illi quos absoluit, cū peccator subditus sit materia sacramenti pœnitentiæ. Hęc autē subiectio & iurisdictione est ex dispositione humana: igitur, &c. Potest tamen cōsecrare quamlibet materiā à Christo determinatā, nec requiritur alia iurisdictione vel licentia, quo ad necessitatem sacramenti: quauis ex cōgruitate requiratur cōsecratio altaris, & benedictio vestiu. Et ideo resolutionē loquendo, potestas ordinis est æqualis in sacerdote, & episcopo, & nō potestas iurisdictionis, per quā habet episcopus supra presbyterū, quod possit excommunicare, absoluerē, suspēdere, interdicere, cōferre sacramentū cōfirmationis & ordinis, chrisma, templa, vasa cōsecrare, velles benedicere, & alia huiusmodi, quæ tangunt corpus Christi mysticū. Secundò notandū est quod potestas sacerdotalis exceditur à potestate episcopi, quasi à potestate alterius generis, s. potestate iurisdictionis. Sed potestas episcopi exceditur à potestate archiepiscopi, & aliorū superiorū, ac etiā papa, quasi à potestate eiusdem generis: quia omnes habent iurisdictionē & potestatem supra corpus Christi mysticū. Ideo omnem actū hierarchicū sine potestatiū, quæ potest facere Papa in administratione sacramentorū cōfirmationis & ordinis, potest facere episcopus, nō autē simplex sacerdos. Et ideo quātum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales. Et propter hoc vnus alium potest cōsecrare. Sed non sunt æquales in potestate iurisdictionis, secundū quam quicquid potest inferior, potest superior, sed non e cōuerso. Nec propter hoc Ecclesiā potest dici mōstruosa, tanquā habens plura capita, quia sunt subordinata. ¶ Ex præmissis apparet falsum esse fundamentū hereticorū, qui dicunt nullā Christum potestatem dedisse Petro, quam non dederit alijs Apostolis: Quia nulli aliorum dictū est, quod diximus supra de pastura agnorum & ouium, aut cōfirmatione fratrum. Et si allegentur autoritates sanctorum dicentiu, quod dedit Petro in persona Ecclesiæ: dicendum quod dedit Petro tanquā capiti Ecclesiæ, & successoribus suis, sicut Moyse tanquā capiti Synagogæ, & successoribus suis, vt expressè Christus dixit, Super cathedram Moyse sederunt scribæ & Pharisei: Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, seruate & facite, eo scilicet quod habeant potestatem Moyse, cū sedeant in cathedra eius, hoc est, cū sint eius successores. Et cū D. Amb. super illud, Pasce oues meas, dicit: Quas oues, & quem gregem? non solum tunc suscepit Petrus clauēs: sed & nobiscum suscepit, & nos cū illo eas suscepimus: debet intelligi qd Christus non dedit clauēs soli Petro, pro persona sua, sed etiam pro successoribus suis, & pro illis quos ipse vel alij episcopi ordinarent aut cōsecrarent. alijs politia Christi fuisset manca & imperfectior humana. ¶ Nec obstat quod dicitur Act. 8. Cū audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem: Quia illa missio non fuit præceptiua, sed cōsiliuina. Nec obstat pariter quod successor Petri, frater est & peccare potest, ideo corrigendus, iuxta illud: Si peccauerit in te, &c. Tandem sequitur, Dic Ecclesiæ, Quod si Ecclesiā non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo sequitur quod Papa subditur correctioni Ecclesiæ, & potest per eam puniri, maximè vbi abuteretur potestate, & totam Ecclesiā scandalizaret. Vnde & D. Pau. in faciem restitit Petro, Gal. 2. cū non sit data potestas in destructionem, sed ædificationem, vt dicitur 2. Cor. 10. iuxta illud Hier. 24. Ædificabo eos & non destruant, & plantabo eos, non euellam. Sed tunc papa nō agit vt papa, sed vt particularis persona: & ideo vt particularis persona subditur correctioni Ecclesiæ, maximè quādo deuiat à fide, vt habetur in c. si papa. 40. dist. vel alia facit, quibus absque eius correctione, non posset aliter Ecclesiæ remedium adhiberi: aliā politia Christi non esset ita bene ordinata, sicut politia humana. Sed adhuc non contigit, quod aliquis Papa fuerit per Ecclesiā depositus: & valde difficile est quod non inueniantur alia remedia: Seruandæ enim essent multo plures solennitates in eius correctione & depositione, quàm in depositione aliorum episcoporum. Dom. Cardinalis de turre cremata in secundo lib. suæ Summæ de Ecclesiā. c. 99. & sequentibus vsque ad 110. dat alia remedia, & diffusè tractat hanc questionem: ideo si vis amplius perferuari, poteris eō recurrere. c.

Ver. 6. DE CONFERENCEBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

EX differentia inter sacerdotē & episcopū apparet, qd solus episcopus est minister huius sacramenti. Quia potestas episcopalis se habet ad potestatem ordinū inferiorum: quemadmodū ipsa virtus politica, quæ cōmunicat bonum cōmune ad artes, quæ coniectant bonū speciale. Sed politica ponit legē inferioribus, in quo, qualiter, & quo modo inferiores se debeant habere & exercere. Et ideo ad episcopum pertinet in omnibus diuinis mysterijs & officijs aliquos collocare: vnde ipse solus cōfirmat, quia cōfirmari in quodam officio cōstitendi fidem cōstituuntur. Ipse etiā solus virgines benedicit, quæ figurā gerunt Ecclesiæ Christo desponsatæ, cuius cura ipsi principaliter cōmittitur. Ipse etiā ministros ordinū cōsecrat, & vasa: quemadmodū officia & beneficia distribuit. Et quauis idem secundū essentia sit character sacerdotalis, qui & episcopalis: Character tamen sacerdotalis nō est adeo extrinsecus: quia character sacerdotalis nō se extendit nisi ad duos actus: Vnus est actus cōsecrationis panis & vini: & in hoc sacerdos est æqualis episcopo. Alius actus est preparatio hominū ad recipiendum hoc sacramentū, per absolutionē & remissionē peccatorum præcedente cōtitione vel attritione, & cōfessione, & hunc actū exercere nō potest, nisi supposita iurisdictione, quā ex se nō habet, sed ab episcopo. Character autē sacerdotalis per cōsecrationem sacerdotis in episcopum, extenditur ad iurisdictionē, & ad plenam collationem sacramentorum confirmationis & ordinis, & ad alia quæ prædiximus. Et quia Episcopus prædicta habet ex ipsa sua cōsecratione: deo in hoc sunt omnes episcopi æquales: ita quod si episcopus attentet ordinare non subditum, est verè ordinatus: licet episcopus peccet. Sed si sacerdos attentet absoluerē non

Omnes episcopi in quo sint æquales.

Math. 23.

Math. 18.

In addit. 3. p. 1. 4. 30.

Quid ad episcopum pertinet.

Character sacerdotalis.

subditum, nō est absolutus: cū materia sacramenti p̄nitentię sit peccator subditus, vt dictū est. Omnes tamen episcopi sunt æquales in iurisdictione, sub moderatione tamē D. Petri vel eius successoris, ad quę pertinet iurisdictionem limitare, & ideo si episcopus cōfirmet vel ordinet nō subditum, peccat: licet eius ordinatio teneat. Et cū potestas cōfirmandi & ordinandi sequatur characterem, qui est indelebilis ab homine: ideo episcopus hereticus & depositus attentans cōfirmare vel ordinare, verē cōfirmat & ordinat, dū modo habeat intentionē faciendi quod Ecclesia facit, & ideo à talibus cōfirmati vel ordinati, nō sunt reordinandi vel reordinandi. Quę admodum si sacerdos degradatus atreter cōsecrare, verē cōsecrat: cū bonitas ministri nō sit de essentia sacramenti. ¶ Ordinis sacramentū conferri debet in ieiuniis quatuor tēporum: Minores tamen cōferri possunt diebus Dominicis, & in festis præcipuis, hoc est totis duplīcibus, non solum vni, sed pluribus, dummodo nō videatur vniuersalem ordinationē facere. Sacri verō ordines in quolibet sabato quatuor temporū, & in sabbato ante Dominicam in Passione, & in vigilia Paschæ, vt habetur in c. de eo. extra de temp. ordi. Episcopatus verō diebus Dominicis, hora tertia, & in Ecclesia quam elegerit cōsecrator. de his in c. ordinationes. 75. dist. Papa tamen omnibus diebus potest ordinare, cū determinatio temporis sit de iure humano. Nec aliis à papa potest plures factos ordines conferre, aut etiam minores cum subdiaconatu, absque dispensatione apostolica.

Ordinis sacramentum quo tempore conferri debet.

Ver. 7. DE SYSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

Soli viri sunt capaces sacramenti ordinis, & nō mulieres: adeo quōd si episcopus attentet ordinare mulierem in sacerdotē, nil faciet, nec ipsa recipiet characterem sacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia est cōtra statū ei à Domino inditū, vt probatum fuit cū de ministro sacramenti Eucharistię ageretur. ¶ Ordinis sacramentum suscipientes debent esse in gratia, non ex necessitate sacramenti, sed ex necessitate præcepti: quia si mali præsumant suscipere, peccant mortaliter: licet suscipiant sacramentum. Peccant etiā existentes in peccato mortali, quodcumque sacramentum ministrare præsumentes: quia homo sancta sanctē pertractare debet. Scriptū est enim: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et quanuis degradatus aut quicumque peccator in necessitate baptizans non peccet: peccat tamen etiam in necessitate ministrans, siue exercens ea quę pertinent ad sacramentum ordinis: quia non potest esse talis articulus necessitatis in ordine exercendo, sicut in baptismo administrando. D. Hieron. dicit, quōd non solum episcopi & presbyteri debent magnopere providere, vt cunctum populum cui præsidet, sermone & cōuersatione præcedant, sed etiam inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deseruiunt. Quanuis peccatores corporales obsequium Christo in membris eius ministrare possint, & elemosynam facere, non tamen spirituale, ad sacramenta pertinet. vnde D. Dion. Immundis (hoc est peccatoribus) nec symbola (hoc est sacramentalia signa) phas est tangere. ¶ Debent etiam suscipientes hoc sacramentum habere sufficientem scientiam, secundum conditionem ordinis quem suscipiunt, & præcipuē sacerdotēs. Religiosi tamen qui solum admittuntur ad primū actum, scilicet cōsecrationis, & non ad secundum, scilicet curā animarum, tenentur habere tantum scientiā, quātur requiritur ad ritē & rectē perficiendum & celebrandum sacramentum Eucharistię. Seculares verō qui ad sacerdotiū & ad curam animarum promouentur, siue supra corpus Christi mysticum, debent habere maiorē scientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, vt dicitur Malach. 2. Non requiritur tamen quōd sciāt omnes difficiles quæstiones: quia in his debet ad superiores recursus haberi. Ad episcopos verō pertinet, vt etiā quę in lege difficultatē facere possunt, sciant: & tantū magis, quantū in maiori gradu collocantur. vnde 1. Pet. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quę in vobis est spe, cum modestia & timore, cōscientiam habentes bonam. Ex hoc sequitur quōd peccant episcopi indignos & insufficientes absque diligenti examinatione & sufficienti probatione ordinātes, & ad regimen animarum admittētes. Ideo ad Tit. 5. Nemini citō manus imposueris. Et quanuis non semper inueniātur idonei ministri, nihilominus tamen (vt D. Clemens dicit) Melius est paucos ministros habere bonos, quā multos malos & insufficientes. Nec propter temporalia cōmoda indigni & insufficientes sunt promouendi. Nec sequitur aliquē fore perplexum, vt peccandi necessitatem habeat: quia potest peccatū dimittere, vel officio aut beneficio renunciare. ¶ Requiritur etiam in omnibus ordinibus de necessitate præcepti (quāuis nō sacramenti) vsus rationis: licet in minoribus, si necessitas adsit, & spes profectus ante annos pubertatis, hoc est 14. sed non ante septennium, etiam si sint in vsu rationis, possunt ordinari, sed non in maioribus. Subdiaconatus requirit 18. annum, Diaconatus 20. Presbyteratus 25. Episcopatus 30. vt habetur in rit. de ætate & qual. ordi. extra, per totum rit. & in clem. 1. & c. cum in cunctis. extra de elect. nec potest episcopus super ætate dispensare. Dicunt tamen aliqui quōd sufficit attingere vltimum annum: quia in his, annus inceptus habetur pro cōpleto: licet non in testamentis, vt in l. qua ætate. ff. de testa. Seruitus etiā impedit: quia nullus potest dare quod suum non est. Si tamē ordinetur seruus, ordinem quidem suscipit, sed peccat ordinans, ac etiam ipse, nec absque consensu domini potest ministrare. Si autem dominus eius consentit ordinationi, efficitur liber. Nec est simile de muliere, quia eius subiectio est naturalis, & nō seruitus. Homicidæ verō quia sunt irregulares, non sunt ordinandi, etiam si sint homicidæ sine culpa. Si tamen ordinantur, suscipiunt. Idem dicendum est de illegitimē natis, de quibus Deuter. 23. Non ingredietur māser (hoc est illegitimē natus) Ecclesiam Dei vsque ad quartam generationem. Idem etiam dicendum est de mutilatis, ac etiam bigamis, circa quos nec papa conuenit dispensare: quia 1. Timot. 3. Oportet episcopum esse vnius

In Addit. p. 9. art. 1. §. 39. art. 1. c. 16. §. 3. ver. 2.

Leuit. 19.

1. c. Ecclesiast. hierarch.

Scientia in ordinandis requisita.

Contra pluralitatem sacerdotum.

De tempore ordinandorum.

vnius vxoris virum. & si esset bigamus, esset falsa significatio: propter quod aliqui dicunt quōd dispensatus à papa, non est tutus in conscientia: sed de his infra hoc ca. §. 7. ver. 14.

Potissimus, licet posterior effectus sacramenti ordinis, est gratia sacramentalis, per quā datur facultas cōgruē & debite exequēdi officii in ordine ad cōmunitatē, & pellendā ignorantia in plebe: nisi sit ob ex parte recipiētis. Effectus huius gratiæ sacramentalis vltra gratiā, gratū facientem, est in intellectu, qui per eā fortificatur & dirigitur ad debite exercendū officii ordinis. Alius & prior effectus est character, qui imprimitur in quolibet ordine, qui est dispositio ad prædictam gratiam sacramentalem, & præsupponit characterem baptismalem, sine quo (etiā si sacramentum ordinis cōferatur) non accipitur, cū baptismus sit ianua sacramentorū. Non tamen præsupponit de necessitate sacramenti characterem cōfirmationis: quia apostoli acceperūt sacerdotiū ante cōfirmationem. Congruū tamen est quod prius cōfirmetur, quā ordinetur. Non est etiā de necessitate superiorum ordinū, quōd aliquis inferiores ordines prius susceperit: quia potestatis sunt distinctæ, vt patet ex actibus. Et vna (quantū est de ratione sui) nō prærequirit aliā in eodem subiecto, excepta potestate episcopatus, qui nō habet aliū characterem à sacerdotali. Ideo in primitiua Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui nō habebant inferiores ordines: & tamen poterant omnia quę inferiores ordines possunt: Quia inferior potestas virtute cōprehenditur in superiori, vt sensus in intellectu, & potestas ducis est in rege. Postea tamen determinatum est quōd ad maiores ordines nō se ingerant, qui in minoribus officii nō se humiliauerūt, vt habetur in c. sollicitudo. 25. dist. Et inde est quōd qui ordinatur per saltum, secundū canones non reordinatur: sed quod ommissum fuerat, penitentia imposita suppletur, vt habetur in c. vnico, extra de clerico per saltum promotio. Et quia tonsura est signum regni & perfectionis (quia est figurā cicularis, quæ est perfectissima, vnde reges coronantur) ideo cū seruire Deo regnare sit, secundum D. Grego. congruum est quōd ordinandi prius tonsurentur, siue clericatum (qui non est ordo, sed dispositio ad ordines) recipiant: non tamen est de necessitate sacramenti, sed ex ordinatione Ecclesię.

Ver. 9. DE CLAVIBVS ECCLESIAE.

Necessarium est dicere Ecclesiā habere clauēs, cū Dominus noster Iesus Christus, filius Dei, & verus Deus, fidelis in promissis, illas D. Petro promiserit, Matt. 16. Tibi dabo clauēs regni cælorum. Non est tamē intelligendū quōd dederit clauēs materiales, sed metaphoricās & similitudinarias. Accipit enim clauēs pro potestate auferēdi vel ponēdi impedimentū ingressus regni cælorum quemadmodū per clauē ponitur vel remouetur impedimentū ingressus domus. Et quia regnum cælorum clauditur homini per peccatū, ideo potestas, qua tale obstaculū remouetur, dicitur clauis regni cælorum: Quia remouēdo tale obstaculū, aperit: & non remouendo, claudit: sicut Deus dicitur indurare, nō quidē impartiedo malitiā, sed non cōferendo gratiā. Et cū per hanc potestatem conferatur gratia, per quā aperitur infernus, quādo quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur, cū homo per gratiā disponitur, vt in peccatū vltra nō labatur: ideo talis potestas potest dici clauis inferni, vel quia aperiēdo paradīsum, clauditur infernus: & claudēdo paradīsum, aperitur infernus. Ideo Apoc. 1. Ego habeo clauēs mortis & inferni. & Apoc. 9. dicitur clauis putei & 10. dicitur clauis abyssi. Sed quia vnum quodque denominatur à digniori, ideo potius dicuntur clauēs regni cælorum, quā inferni. Et quāuis ostium cæli (quantū est de se) semper sit apertū: tamen dicitur clausum alicui, propter impedimentum intrandi. Impedimentū autem totius naturæ humanæ positum est per peccatū primi parētis, & per Christi passionem fuit amotū. Ideo Apoc. 4. Vidi in cælo ostiū apertū, quod est Christus, qui de seipso dicebat, Io. 10. Ego sum ostiū. Sed quia adhuc quotidie manet clausum propter peccatū originale contractum, vel actuale commissum, indigemus sacramētis & clauibus Ecclesię. Nec obstat quod Apoc. 3. dicitur de Christo, quōd aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligendū est de apertione limbi sanctorum patrum, ne quis vltra in illum descendat. Cum autem hæc potestas remouendi peccatū, & conferendi gratiā authoritatiuē, pertineat ad sanctissimā Trinitatem: ideo dicitur quōd solus Deus, qui est trinus & vnus, habet clauē authoritatis. Sed in Christo homine, siue secundum humanā naturam, fuit potestas remouēdi prædictū obstaculū, per meritum suæ sacratissimæ passionis, quod dicitur aperire ianuam cæli: ideo Christus dicitur habere clauēs excellentiæ. Et quia ex latere Christi dorrire ianuam cæli: ideo Christus dicitur habere clauēs excellentiæ. Et quia ex latere Ecclesię: ideo in sacramentis Ecclesię efficacia passionis Christi manet. Et propter hoc ministri Ecclesię, qui sunt dispensatores sacramentorū, dicuntur habere clauēs ministeriales, ad prædictū impedimentū remouendum. Et sic triplex est clauis, scilicet authoritatis, excellentiæ, & ministerij. Clauis igitur (prout accipitur in sacris literis) est potestas ligandi atque soluēdi: qua ecclesiasticus iudex dignos potest & debet recipere, & eis aperire, & indignos excludere siue claudere, vel nō soluere. Notandū tamen quōd cū in foro conscientiæ causa agatur inter hominē & Deū, & in foro exterioris iudicij agatur causa hominis ad hominē: sequitur quōd absolutio vel ligatio, quæ vnū hominem ligat vel absoluit, quo ad Deū, tantum pertinet ad forū publicum exterioris iudicij: vt excommunicatio, qua homo ad alios homines, pertinet ad forū publicum exterioris iudicij: vt excommunicatio, qua homo à cōsortio hominum separatur, quæ nō est propriè & directè actus clauis, sed magis actus exterioris iudicij, quod promulgatur. Verū quia sententia excommunicationis aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quōd ecclesia militans est via ad triumphantem: ideo talis potestas,

In Add. p. 95.

Tonsura sine clericatus.

In Add. p. 97. art. 1.

Clauis quomodo claudat paradīsum.

Clauis triplex. Clauis ecclesiastica.

Clavis iuris
dictionis et
ordinis.

qua homo excommunicare potest, secundum quosdam dicitur Clavis: Sed proprie clavis est in foro penitentiae, quae a magistro dicitur potestas ligandi atque solvendi, &c. ¶ Clavis dividitur primo in clauem communiter dictam, quam alij vocant clauem iurisdictionis, de qua inferius: & clauem proprie dictam, quae vocantur clauem ordinis, quae subdiuiditur in clauem scientiae & potentiae, vt infra dicitur. Et haec clavis ordinis quo ad essentiam, nihil aliud est, quam character sacerdotalis, quantum ad secundum actum, scilicet absolvendi vel retinendi. Quia quo ad primum, qui est potestas consecrandi, secundum D. Tho. clauibus non connumeratur: licet (vt dictum est) quantum ad essentiam sit vna & eadem potestas, & idem character. Quia potestas, quae dicitur clavis, est ad diuersos actus eiusdem generis: Potestas vero consecrandi se extendit ad vnum tantum actum. Nec etiam potestas consecrandi (quantum est de se) ordinatur ad tollendum impedimentum regni caelorum, sicut potestas solvendi & ligandi, quae habet plures actus: ideo secundum illos, dicitur diuidi in clauem scientiae, & clauem potentiae siue potestatis. Quia in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipientis, duo sunt necessaria illi qui debet actum illum exercere, scilicet iudicium de idoneitate recipientis, & expletio actus, scilicet solutio vel ligatio: Sicut in actu iustitiae distributivae, per quam redditur alicui id quod dignus est, opus est primo iudicio, per quod discernitur an iste sit dignus: Secundum ipsa redditio siue distributio. Sic ad sacerdotem pertinet primo iudicium, an iste sit dignus absolui: Secundum ipsa absolutio. Et ad vtrumque istorum potestas siue auctoritas quaedam exigitur. Potestas discernendi siue iudicandi, dicitur Clavis Scientiae: Et auctoritas siue potestas ligandi & solvendi, dicitur Clavis Potestatis. ¶ Non est tamen arbitrandum quod habitus vel actus scientiae acquiritur vel infusus, relatus in ordine ad aliam clauem potentiae, sit clavis scientiae, sicut quidam dicere voluerunt: quia multi sacerdotes carent huiusmodi habitibus, & tamen habent claves. Nec est etiam asserendum quod quaedam industria naturalis, qua vtuntur ad absolvendum sacerdotes illiterati, dicatur clauis, quae per ordinem acceptum fiat clavis, quae prius non erat, vt videtur dicere Magister Sententiarum, qui in hoc non est sequendus, eo quod haec non videntur concordare verbis Evangelij, quae D. Petro claves promittunt. Sed clavis scientiae est auctoritas exercendi actum scientiae, quae auctoritas quandoque est sine scientia, & quando scientia est sine auctoritate. Sicut patet in iudiciis secularibus, aliquis enim iudex secularis habet auctoritatem iudicandi, & tamen non habet iuris perentiam. Et econverso aliquis habet iuris prudentiam, qui non habet auctoritatem iudicandi. Et quia actus iudicij, ad quod quis ex auctoritate suscepta ordinatur, sine vtroque bene fieri non potest: ideo auctoritas iudicandi, quae est clavis siue scientia, absque peccato accipi non potest. Ideo peccat ignorans, se ad tale munus sacerdotij offerentes. Sed scientia quae praerequitur absque peccato, etiam suscepto ordine acquiri potest. Cum autem clavis (vt dictum est) sit essentialiter character sacerdotalis: sequitur quod omnes sacerdotes habent claves, licet non omnes habeant exercitium illarum: sed solum illi, qui habent iurisdictionem siue curam animarum ordinariam vel delegatam.

Clavis scientiae.

Ver. 10.

DE EFFECTU CLAVIVM.

In Ad. 3.
p. 9. 18.
c. 16. ver. 11.

Effectus clauium est causare ornatum & gratiam sacramentalem in penitente effectiue & attinente. Auctore instrumentaliter tamen. Et quauis D. Tho. in 4. se. quae Magist. Sent. dixerit quod solum dispositiue: in tertia tamen parte Summae aliter dixit, vt dictum est. Et quia ad gratiae infusionem sequitur culpa remissionem: ideo virtus clauium se extendit ad culpae remissionem instrumentaliter & ex consequenti. Verum quia per sacramentum penitentiae nunquam datur gratia, nisi praeparatio adfit, vel prius fuerit, sicut nec per baptismum in adultis: Ideo virtus clauium, quae habet efficaciam ex passione Christi, operatur ad culpae remissionem, non solum quando absolutio a sacerdote actualiter datur, sed etiam quando est in voto & desiderio, sicut dictum est de baptismo. Alius effectus clauium est commutatio reatus poenae aeternae in temporalem: quem effectum non solum habet cum absolutio datur, sed etiam cum est in voto & desiderio, vt patet in contrito, cui ante absolutionem dimissa est poena aeterna, vel saltem commutata in poenam temporalem. Et quando actus clavis exercetur per absolutionem actualem ultra ornatum & gratiam sacramentalem, dimittit de poena temporali secundum dispositionem consentientis qui talem & tam feruentem potest habere contritionem, quod tota poena delebitur. Nec tamen propterea peccatum manet impunitum: quia per poenam passionis, quae per claves applicatur, satisficit illi. ¶ Sed difficultas est non modica, an super idem peccatum actus clavis repetitur, hoc est absolutio repetita, aliquid operetur. Equidem certum est quod si sacerdos absque noua confessione repetat absolutionem, in vanum eam repetit, cum sacramentum naturaliter operetur quantum potest ab initio, secundum dispositionem recipientis. Et ideo absque irreuerentia sacramenti non repetitur, quemadmodum forma consecrationis eucharistiae, imò videtur ex quadam infidelitate procedere, nisi forte sacerdos dubitet se dedisse absolutionem. & tunc videtur idem iudicium: sicut quando est dubium de baptismo, & potest dicere, Si te non absolui, ego te absoluo a peccatis tuis, &c. Si vero eadem hora peccator idem peccatum confiteatur, & alia: tunc certum est claves in illo operari, secundum dispositionem consentientis: directe quidem, quo ad peccata de nouo perpetrata: & indirecte siue ex consequenti circa peccata alia confessata. Si vero nullum peccatum de nouo commiserit, videtur quibusdam quod in prima absolutione remittitur virtute clauium, quantum dimitti potest: licet valeat iterata confessio, tum propter verecundiae meritum, tum etiam propter instructionem, tum propter intercessionem sacerdotis, tum propter maiorem certitudinem. Sed hoc non videtur verum: quia illo supposito quod in prima absolutione totum effectum habuerit: licet

De iterata
absolutione.

licet itiones praedictae essent causa sufficiens iterandae confessionis, sic quod penitens non male agere recedendo: non tamen esset causa siue ratio reiterandi absolutionem, maxime in eo qui non habet aliquam causam dubitationis de prima absolutione: qui ita poterit dubitare post secundam absolutionem, sicut post primam. Ideo sicut sacramentum extremae unctionis non iteratur super eundem morbum, eo quod totum quod fieri potuit per sacramentum, factum fuit per primam applicationem, licet in crastinum infirmus melius se disponat & petat: sic, &c. Et si in secunda confessione non requiritur absolutio: sic nec requiritur quod ille qui audit secundam confessionem, habeat clauem, si ibi vis clauium nil operetur. Et ideo alij dicunt quod in secunda absolutione propter illam humilitatem & verecundiam, virtute clauium confertur augmentum gratiae. Et quantum maior gratia reipitur, minus de impuritate praecedentis peccati remanet: & ideo minor poena purgantis debetur. Et sic per frequentem confessionem poterit totus reatus poenae deleri. Nec est simile de extrema unctione: quia illa (vt dictum est) ordinatur contra debilitatem voluntatis, & propter periculum exitus. Et quia per sacramentum extremae unctionis voluntas sufficienter firmatur, ideo non iteratur, nisi euaso periculo in alia peccata incidat, per quam voluntas de nouo debilitatur. Tunc etiam aduenient eodem periculo, & perseverare eodem morbo, sacramentum iteratur. Penitentiae vero sacramentum non solum directe ordinatur contra culpam, cum deleatur per contritionem: sed etiam contra poenam quam habet. Sed adhuc ex hoc sequi videtur, quod etiam sacramentum extremae unctionis propter augmentum gratiae possit iterari: quia per eam esset maior fortificatio voluntatis. Negatur consequenter: quia principaliter ordinatur contra debilitatem voluntatis in periculo mortis existentem: licet ex consequenti ordinetur contra peccata. Ideo D. Iacob. conditionaliter dicit, Si in peccatis sit, &c. Ideo remoto principali, remouetur effectus sacramenti. ¶ Notandum praeterea quod cum sacerdos instrumentaliter & in virtute Dei operetur: sacerdotis operatio debet esse conformis in vfu clauium operationi Dei: Deus autem operatur in culpa & poenam, sed diuersimode, culpam solvendo & dimittendo, sed non ligando, nisi indirecte, in quantum non soluit. Sed in poenam habet operationem directam, quantum ad solutionem & ligationem: quia poenam aeternam remittit, & ligat siue infligit poenam temporalem. Sic sacerdos in absolvendo virtute clauium, habet aliquam operationem ordinatam ad culpae dimissionem & solutionem, sed non quo ad ligationem, nisi vt dictum est, in quantum non absoluit: Sed in poenam habet operationem ligandi atque solvendi: solvendi quidem poenam quam dimittit: & ligandi ad poenam quae remanet: ad quam ligare dicitur dupliciter: Vno modo considerando ipsam quantitatem poenae in communi: & sic non ligat, nisi in quantum non soluit. Alio modo considerando hanc vel illam poenam determinatam: & sic ligat ad poenam imponendo eam tanquam medicinam purgatiuum impuritatis peccati, & aliquando tanquam medicinam praeseruatiuam. Nec obstat quod vis & efficacia clauium procedit a passione Christi, qui plene satisfecit, soluit, & non ligauit: quia etiam passio Christi obligat nos ad poenam aliquam, per quam ei conformemur, vnde Rom. 8. Si filij, & haeredes, &c. quia illa passio non semper totaliter applicatur, sed solum secundum dispositionem recipientis, quem oportet conformari Christo. Vnde sequitur: Si tamen copatimur, ita vt conglorificemur, & in eod. c. sequitur, Nam quos praesciuit, hos & praedestinavit &c. ¶ Notandum insuper quod (vt D. Dio. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus vtendum est virtutibus hierarchicis quomodo diuinitas eos mouerit. In cuius signum Matth. 16. ante potestatem clauium Petro promissam, fit mentio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan. 20. potestati remissionis Apost. data praemittitur, Accipite Spiritum sanctum: quo filij Dei aguntur. Ideo si ultra illum motum diuinum vt sua auctoritate praesumpserint, non sequitur effectus ad vsum illum, vt idem D. Dion. dicit. Et quia poenae satisfactoriae intelligendae, sunt medicinae: & secundum medicorum artem, medicinae non sunt determinatae, nec omnibus omnia competunt: vnde variandae sunt, non secundum voluntatem medici, sed secundum scientiam medicinae, & dispositionem infirmi: ita & poenae satisfactoriae in canonibus determinatae, non competunt omnibus: sed variandae sunt secundum arbitrium sacerdotis, non secundum propriam voluntatem, sed secundum diuinum instinctum, & dispositionem penitentis. Et ideo sicut aliquando medicus prudenter non dat medicinam efficacem, quae ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitatem naturae maius periculum oriatur: ita sacerdos diuino instinctu motus, non semper eam poenam vni peccato debitam totam iniungit: ne infirmus ex magnitudine poenae desperet, & a penitentia recedat. Nec tamen peccator ob insufficientem poenam iniunctionem prorsus a poena liberatur: sicut nec infirmus per medicinam leuiorem a languoribus. Et licet Christi actio, nostra sit instructio: nec legamus Christum ligasse aliquem, siue poenam iniunxisset: non tamen sequitur quod sacerdos non debeat iniungere: quia sacerdos non habet potestatem excellentiam, vt Christus, qui interiora cordis nouerat, & promouebat ad totalem sanctificationem: quia etiam (vt exemplum iniungendi penitentiam sacerdotibus daret) impositum onus portandi grabatum ei qui in porticu Piscinae annos 38. habuerat in infirmitate sua, Ioan. 5. Nec est aliquis sacerdos habens vsum rationis, qui absque iniunctione penitentiae praesumat aut intendat ad reatu poenae debitam pro parua poena iniuncta totaliter absolueret. vnde post penitentiam iniunctionem & absolutionem, sperantes de eorum voluntaria penitentia, Dominum deprecantur, dicentes, Meritum passionis D. nostri Iesu Christi, & intercessio D. Virginis Mariae, & bona opera quae facere intendis, sint tibi in remissionem peccatorum, scilicet quo ad poenam, & in augmentum gratiae, & futurum praemium vitae aeternae. Vnde monendi sunt simplices sacerdotes, vt hac oratione dicant: quia virtute clauium opera poenalia sequentia in gratia facta, habent maiorem vim satisfaciendi, quam haberent

Sacerdos pro modo s. h. ad culpae poenae solutionem.

Penitentia iniungenda.

Christus iniunxit penitentiam.

berent si pratermitterentur, & quam si sacerdos remittat, vt quidā faciunt, ad misericordiā Dei.

DE MINISTRIS CLAVIVM.

In Ad. 3. p. 9. 19.

c. 16. v. 9.

Synagoga an habuit claves.

Mulieres non possunt habere claves Ecclesie.

Papa & episcopi possunt sibi referuare casus.

Pœnitentis habentes casus referuatos.

2. Cor. 10. Ioan. 20.

Ecclesia triumphans scilicet Angelorū, qui (vt habetur Apoc. 12.) vicerunt in merito passionis Christi p̄uila, claves nō habet, cū corū natura sit post electionē inflexibilis. Et per consequens impedimentū vel obstaculum ingressus regni cælorum ab eis nō potest remoueri. Ecclesia verò humana ante lapsum nō habuit claves: quia nō egebat sensibilibus sacramentis, et dictū est. Post lapsum verò Adā, quāuis coercionem delictorū iure naturæ habuerit, & per legē Moysi ordinem sacerdotalem, & autoritatē & potestatem discernēdi, & iudicandi, ac condemnandi, siue declarandi, leprā, & separandi à castris & synagoga, ac etiā reintroducendū non dicitur tanē claves habuisse, nisi figuratim: quia potestas illius sacerdotij nō se extēdebat ad cælestia, nec inferebat obstaculū ingressus regni cælorū: neque purgabat homines à culpis sed ab irregularitatibus, & inducēbat purgatos ad tabernaculum manufactū, per sanguinē hircorum aut taurorū, sed non introducebat in tabernaculū non manufactū, sicut sacerdotiū Christi, qui per propriū sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptionē inuēta. Ideo dicitur habere clauē siue potestatem autoritatis, in quantū Deus: & excellentia, in quantū homo. per meritum suæ passionis, vnde Apoc. 3. dicitur, Hæc dicit qui habet clauē Dauid. Et dedit aliis sacerdotibus claves instrumentales siue ministerij, quas nullus nō sacerdos, cuiuscūque dignitatis aut sanctitatis existat, habet. Vnde D. Ambr. Hoc ius (s. soluendi & ligandi) solis sacerdotibus est cōcessum. Et licet hostiarij habeāt claves materiales: non tamen habent autoritatē iudicādi, qui digni sint, & qui indigni ingressus regni cælorū. Mulieres autem cum ex natura sint in statu subiectionis, nō possunt habere aliquam spiritualem iurisdictionē: quia etiam, secūdm Philo. in 8. Ethic. corruptio est vrbānitatis, quādo ad mulierem dominū peruenit. Ideo sunt incapaces clauū ordinis, ac etiam iurisdictionis. & sic nō possunt excommunicare, neque suspendere: licet abbatissis cōmittatur aliquis vsus clauium, sicut corrigere subditas moniales, propter periculum quod imminere possent, si viri mulieribus cohabitarent. Notandum tamē quod licet claus iurisdictionis possit competere cōmunitati (quia sunt quædam capitula quæ habent iurisdictionem, & potestatem excommunicandi, & sic conueniunt pluribus simul ex æquo.) Non potest tamen cōmunitati competere claus ordinis. Et quāuis sancti viri per propriū actum possint mereri & benedicere aliis de congruo: non tamē possunt benedictionem, quæ est ex merito Christi, instrumentaliter alicui applicare, nisi sint sacerdotes. Quia quantū ad hoc requiritur maioritas ordinis, nō virtutis: licet in aliis quod melius est, maius sit, vt D. Aug. dicit & Heb. 7. habetur, Sine vlla cōtradictione quod minus est, à maiori benedicatur. Primus qui post Christū habuit claves regni cælorū, fuit D. Petrus, qui habuit potestatem illimitatā: deinde alij Apostoli, qui secūdm aliquos habuerunt à Christo immediatē potestatem etiā illimitatam, limitabilem tamē per D. Petrū, cui soli & successoribus pastura agnorū & ouium commissa est, vt ordo inter eos seruaretur. Quæ enim à Deo sunt, ordinata sunt, Rom. 13. Ex his sequitur primò, quod solus papa, D. Petri successor, & Christi vicarius, cum plenitudine potestatis potest clauē vt in quemlibet, cū solus habeat iurisdictionē, quæ requiritur ad vsū clauū super omnes. Episcopi autē & sacerdotes, cum nō habeant vniuersalem iurisdictionem, sed limitatam & distictam secūdm suas dioceses & parochias, non possunt vti clauē in quolibet, sed in subditos tantū, nisi in articulo mortis, in quo autoritate Apostolica omnibus sacerdotibus cōcessus est vsus clauū, vt dicit Gl. in c. pastoralis. §. praterea, super verbo, prater quā in mortis articulo, extra de offi. iud. ordi. & tex. in c. nō dubiū, & c. quāuis, extra de sent. excom. Qui tamen fuerūt absoluti à casibus referuatis, si cōualeāt, tenentur referuātibus se præsentare. Secūdo sequitur quod papa & episcopi possunt sibi certos casus referuare, à quibus eis inferiores absoluere non possunt, etiā eos qui sunt alijs ipsi subditi, cum ad absolutionem requiratur iurisdictione, quæ à maioribus ad inferiores deriuatur. Ideo superior propter rationabiles causas potest sibi aliquos casus referuare, in quibus iudiciū inferiori non cōmittit: alijs omnes iurisdictiones essent æquales: & nō inuenirentur gradus, & per cōsequens neque ordo. Et sic hierarchia Ecclesiastica nō esset ordinata, quod esset cōtra id quod dicit Apost. Ro. 13. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Ideo necesse est dicere quod simplex sacerdos curatus non potest pœnitentē excommunicatum absoluere: sed debet ad excommunicationē annexam, absoluere, sic quod nō teneatur referuanti illos confiteri. Teneatur igitur pœnitentem remittere ad superiorem, maxime in quinque casibus: Primus est in solenni pœnitentia imponenda: Secundus, quando pœnitens est excommunicatus à superiori: Tertius, in irregularitate contracta: Quartus de incendiariis: Quintus, quando in aliquo episcopatu sunt enormia crimina, quæ ad terrorem referuantur episcopo, vt consuetum est. Consuetudo enim dat & aufert iurisdictionem, vt in presbyteris secularibus, qui vnde cūque sint, mutuo se absoluunt, exceptis casibus referuatis. Et eodē modo dicendū est de casibus summo pontifici referuatis, propter excommunicationē eius annexā, & alijs in bulla, quæ Romæ legi consuevit in Cœna Domini, contentis. Nō possunt tamen superiores totam iurisdictionē curatis aut alijs inferioribus datā suppressere: neque indifferēter & ad libitū suū absque causa rationabili eximere à suis prælatis immediatis, aut casus referuare: cum potestas non sit data ad destructionem, sed ad edificationem. Nec obstat quod Christus omnibus discipulis simpliciter dixit, Quorū remiseritis peccata, remittuntur eis, &c. & nihil excepit: igitur, &c. Quia postmodum limitandi potestatem dedit Petro, cū dixit, Pasce

Pasce agnos, & oues meas: intelligens per hoc, quod vsus potestatis data deberet exerceri secundum ordinationē & moderationē vniuersalis pastoris. Notandū praterea quod quādo cōtingit sacerdotem esse participē criminis sui subditi (sicut cū commisit adulterū cum parochiana sua) non debet ipse sacerdos audire confessionē illius, sed debet ad alium mittere: nec etiā illa debet ei confiteri, sed alteri habēt facultatem, vel licentiā petere altem cōfitemi, tam propter periculū, tam quia est minor verecundia. Si tamen cōfiteretur, & sacerdos abfolueret, esset absoluta. Quod enim D. Aug. dicit, Nullus sacerdotis officio vti dabet, nisi sit immunis eorū quæ in alijs iudicatur: quia debet intelligi, nisi sit immunis, saltem per pœnitentiam, & de cōguitate, & non necesse sit potestas requiratur pro materia peccatore subditum cōfitemem, & nullus sit sibi ipsi subditus: quia subiectio est relatio præsupponens duo extrema) possunt tamen papa & episcopus ac curatus alijs se ipsos subicere, & eorum iurisdictionem extendere, sicut & limitare. Quo facto licet remaneat superior simpliciter, est tamen inferior secundum quid, in quantum se subicit ei quo ad hoc.

DE CLAVE IURISDICTIONIS.

Clavis iurisdictionis non est idē quod character sacerdotalis aut episcopalis, cum aliquis, qui nō est ordinatus, possit habere clauē iurisdictionis: quia iurisdictione temporalis non habet actū directum circa obstaculum introitus regni cælorum: sed iurisdictione spiritualis, quæ aliquo modo aditum præbet ad regnū cælorum, & remouet impedimentū, dicitur claus minus principalis, de cuius quidditate, subiecto, ac fundamento, actibus, & effectibus dicendū est. Quibusdam videtur quod iurisdictione sit purū ens rationis: quia si sit ens reale, nō apparet quomodo cauetur in anima: quia nec per sacramenta, nec per aliud habens sufficientem virtutem: maxime cum in absentia & magna distātia spiritualis iurisdictione possit dari. Sed hoc nō videtur verū: quia sequeretur quod cessante operatione intellectus, nulla esset iurisdictione, cū purū ens rationis sic definitur, prout dictum est. Praterea purū ens rationis nō potest esse causa entis realis, cum causa debeat esse potior suo effectu: & id quod est in potētia, nō possit reduci in actū, nisi per id quod est actū. Sed claus iurisdictionis est causa entis realis, puta traditionis Sathanæ, & separationis ab Ecclesia, & alijs huiusmodi: igitur est ens reale, à Deo procedens, vt dicitur Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo, & quæ sunt, à Deo ordinata sunt, aliqua immediatē à Deo, aliqua verò mediāribus causis secūdis, cuiusmodi est claus iurisdictionis, quæ fuit à Christo immediatē collata D. Petro & alijs Apostolis, secūdm quosdā, vt per eos alijs distribueretur, & etiā per successores eorum. Et sic claus iurisdictionis est habitudo siue relatio ordinis & subiectionis, quæ causatur per applicationē superioris ad inferiores, etiā distātes & absentes, virtute diuina. Differentia tamen est inter habitudinē ordinis hierarchie angelorū, & inter habitudinē ordinis hominū: quia in angelis ille ordo naturaliter inest eis: & ideo inferior angelus nō potest resistere superiori, imò cognita volūtate superioris angeli aliqua præcipietis, naturaliter necessatur ad implendū illud. In hominibus autē non est illa habitudo naturalis, nec ad est semper, sed gratitudē, liberē, & ad tēpus: quia potest illa habitudo ordinis inter homines mutari. Ideo licet homo inferior debeat subicere superiori, & præcepta illius implere: potest tamē ex libertate arbitrij cōtra huiusmodi ordinē venire: sed hoc faciendo peccat. Nec est in cōueniens quod aliqua relatio cauetur in aliquo absque sui mutatione, nec per aliquod agēs, quod agat directē in ipsum, sed sufficit quod sit actio & mutatio in termino: vt similitudo, quæ est relatio realis in homine albo, immutato manēte, nascitur & cōsequitur ad albedinē eius qui dealbatur, & sit albus, etiā in magna distātia. Sic etiā iurisdictione à summo pontifice in episcopū deriuatur, & cōsequitur virtutē fidei, quæ est fundamentū eius. Et ideo deficiēte fundamento fidei in aliquo per hæresim, necesse est omnē iurisdictionem & autoritatē Ecclesiasticā corrumpere: vt dicunt communiter doctores in c. si papa. 40. dist. Hoc etiam videtur innuere Apost. cum ait: Audet aliquis vestrum habens negociū apud alterum, iudicari apud iniquos (hoc est infideles, qui non habent nec habere possunt iurisdictionē super fideles) & nō apud Sanctos? & infra: Secularia igitur iudicia si habeatis, cōtemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos cōstituite ad iudicandū. Claus ordinis à clauē iurisdictionis in hoc differt: quia claus ordinis, quæ est idē cū caractere, est indelebilis: Claus autē iurisdictionis est amissibilis. Differt etiā in hoc: quia claus ordinis quo ad executionē prærequirit iurisdictionē & subiectionem: sed claus iurisdictionis non præsupponit clauem ordinis, cū episcopus nō sacerdos habeat iurisdictionē ante consecrationē, & possit excommunicare, ac etiā eius officialis in solo clericali existens. Subiectum autē loquebatur Christus, quæcūque ligaueritis, &c. Claus iurisdictionis habet plures actus ac officia: Primò legē statuere, & statuēdo ligare, & abrogando vel dispensando soluere. de dispensatione dictū est: de ligamine verò legis dicitur infra c. 17. ver. 2. Secūdo actus est punire, & à pœna liberare, puniēdo ligat, liberādo soluit. Tertius actus est distribuere bona Ecclesie. & hic actus diuidetur in distributionē per modum iustitiæ siue meriti, de qua dictū est, cū de iustitia distributiua ageretur: & in distributionem per modū suffragij, quæ fit per indulgētiās, de quibus infra dicitur hoc §. ver. 18.

DE PœNIS ET CENSVRIS ECCLESIASTICIS.

Clavis iurisdictionis ligat per pœnā, quæ infligitur propter culpā: cuius deordinatio per pœnā reordinatur. Vt ut autem multis pœnis, quæ canonicæ, hoc est per canones determinatæ dicuntur, scilicet temporali & pecuniaria, quæ largo modo dicitur pœna: quia pœna propriē accipitur

Papa in confessione quatuor.

Clavis iurisdictionis.

1. Cor. 6.

Clavis ordinis & iurisdictionis, differt.

c. 5. §. 5. ver. 6.

Pœna canonice.

accipitur pro corporali, afflictiva, vel priuatiua, vt sunt ieiunia, peregrinationes, vigiliae detrusio in monasteriū, virgæ citra effusionē sanguinis. Aliquando verò vitur cēsuris, quæ cōmuniter dicuntur sex, s. suspensio, interdictum, irregularitas, depositio, degradatio, excommunicatio siue anathema. ¶ Suspensio est cēsuræ Ecclesiastica, quæ aliquādo à iure, aliquādo à iudice profertur: quæ prohibetur personæ Ecclesiasticæ vltis siue exercitiū alicuius ordinis, officij, vel beneficij, ad tempus. de hac in c. ad reprimendā, extra de offi. ordi. ¶ Depositio est priuatio officij vel beneficij absque spe restitutionis, reuēto tamē priuilegio clericali fori. ¶ Degradatio est priuatio legitimæ executionis ordinum & officiorū Ecclesiasticorum simpliciter & ex toto in perpetuum, cū priuatione priuilegij clericali fori, absque spe restitutionis, cū certa solennitate: vt si episcopus sit degradatus, fiat ab archiepiscopo cū duodecim episcopis assistentibus, secundum Panor. in c. non potest, extra de senten. & re iudic. vel tres, si sit diaconus aut subdiaconus, vt in c. felix. 15. q. 7. & c. degradatio, de pœn. lib. 6. Si verò non est in sacris, potest fieri à solo episcopo, in præsentia capituli. Et quando est degradandus pro hæresi, si fuerit seculari curiæ relinquendus, vel perpetuo immutandus, sufficit episcopus cū duobus abbatibus, & aliis religiosis personis, vt in c. quoniam de hæret. lib. 6. Et induitur degradandus vestibus sui gradus, quæ ei auferuntur ordine retrogrado, incipiendo ab vltimo datis, digiti que & capitis corona vitro leniter raduntur, & tandē induitur vestibus secularibus, & relinquitur curiæ seculari puniendus, rogādo vt eū citra effusionē sanguinis puniat. Finito negotio, curia secularis suscipit illū, vt eum secundum demerita puniat. ¶ Interdictū est separatio à iure vel iudice facta, à certis sacramētis scilicet nō necessariis, & omnibus diuinis officijs, ac Ecclesiastica sepultura. ¶ Irregularitas est impedimentum officij vel beneficij, & aliquādo est pœna, quando contrahitur propter delictum, puta homicidium vlt celebratiōem in excommunicatione. Aliquando non est pœna, quando contrahitur absque peccato, vt in bigamo qui contraxit eū vidua vel corrupta, vel qui conuolauit ad secundas nuptias, quod absque peccato fieri potest.

Censura Ecclesiastica.

Degradatio.

Interdictum.

In Add. 3. p. 7. 21. ar. 1.

Excommunicatio minor.

Qui possit absolueri à minori excommunicatione.

DE EXCOMMUNICATIONE.

Ver. 14. Excommunicatio est à qualibet licita fidelium cōmunicatione separatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quod aliquis per baptismum, in Ecclesia ad duo ascribitur, s. ad cōtū fidelium, & ad participationem sacramentorū. Secundum præsupponit primū: Quicūque enim participat in sacramētis, participat in cōtū siue societate fidelium: sed non e conuerso. Et ideo aliquis potest per excommunicationem ab Ecclesia separari, siue extra Ecclesiam fieri dupliciter: Vno modo à cōmunionē & participationē sacramentorum, & hæc separatio dicitur Excommunicatio minor: quæ vltra separationem sacramentorū separat etiam ab his quæ sunt in via, ad sacramenta percipienda vel administranda. Quia sic excommunicatus non est eligibilis siue habilis ad quodcūque officium vel beneficiū Ecclesiasticū. & sic taliter excommunicatus peccat recipiendo & administrando sacramenta: licet nō efficiatur irregularis, & quāuis possit eligere actiue, non tamē potest eligi passiue. & si beneficium illi conferatur, nō tener collatio, nisi prius absoluat, vt habetur in c. si celebrat, extra de cler. excom. admin. Completa ergo definitio minoris excommunicationis est hæc: Excommunicatio minor est cēsuræ Ecclesiastica, priuans seu separans hominem à cōmunionē & participationē sacramentorum, & susceptionē officij & beneficij Ecclesiastici, & non à cōtū fidelium, nec ab introitu Ecclesiæ, & audientia missæ ac diuini officij, nec etiā à participationē suffragiorū secundum se, quia per accidens priuat à suffragijs, quando taliter excommunicatus est in peccato mortali. sed hoc accidit excommunicationi minori, quæ aliquando est sine peccato mortali. ¶ Contrahitur autem excommunicatio minor multis modis: Primò per quodlibet peccatum notorium, & propter peccata, propter quæ negatur Ecclesiastica sepultura, & per pugnā in duello, & sacrilegium, & violationē Ecclesiasticæ immunitatis, ac etiā per participationem ciuilem cum excommunicato maiori excommunicatione, quod fit aliquando cū peccato mortali, quando cōmunicat in contemptum clauū: quandoque sine mortali, vt cū cōmunicat ex leuitate. Potest etiā quis cōmunicare cum excommunicato maiori excommunicatione absque quocunque peccato in casibus permisis, qui hoc versu cōtinentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse: Hæc faciūt vt anathema nō possit obesse: hoc est, propter vtilitatē notabilem, vel vinculum legis matrimonij, vel famulatum, vt ancillæ & famuli atque liberi, vel propter necessitatē, & sic creditores & alij, &c. ¶ Ab hac excommunicatione potest quilibet proprius sacerdos, aut ab eo vel superiori ad audiēdas confessiones delegatus, absolueri: quia nō habet perfectā rationem excommunicationis, sed aliquid ipsius participat. Si quis verò participat cū excommunicato maiori excommunicatione in crimine, pro quo ille est excommunicatus, si in sententia excommunicationis lata communiter vel particulariter, includantur dātes consiliū, auxilium, vel fauorem, est excommunicatus maiori. Si verò cōmunicat cum excommunicato maiori excommunicatione, in alio crimine, non incurrit propter hoc maiorem excommunicationem, sed solum minorem. Hæc sententia excommunicationis quo ad participationem sacramentorū, & suffragia, duntaxat innodantur à Deo omnes existentes in peccato mortali, etiam occulto: quia tales absque pœnitentia indigni sunt sacramētis. Ideo præsumptores accedere, peccant: & cum non habeant charitatem, quæ est principium cōmunionis suffragiorum, non sunt participes omnium timētium, & c. licet Ecclesia occultis peccatoribus ministraret sacramenta. ¶ Alio modo excluditur aliquis ab Ecclesia, vltra prædicta à licito cōtū & societate fidelium, non solum in spiritualibus, sed etiam in ciuilibus, & talis exclusio siue separatio dicitur excommunicatio maior. Et sic excommunicatio maior est cēsuræ Ecclesiastica, à iure vel iudice pro-

lata, quæ quis priuatur omni licita cōmunionē fidelium, in spiritualibus & corporalibus siue ciuilibus, quæ in his versibus cōtinentur: Si pro delictis anathema quis efficiatur: Os, orare, vale, cōmunicatio, mensa negatur. Et sic prohibetur osculum, oratio, salutatio, cōtractus ciuiles, & comestio. & hæc videntur esse prohibita de iure diuino. Vnde in c. sicut. 11. q. 3. dicitur, Sicut Apost. statuerunt, dicentes cum excommunicatis non est cōmunicandū: & si quis excommunicato sciēter locutus fuerit, cōmunionē priuetur. Et Apost. postquam excommunicauit Corinthium propter fornicationem, scribit: Si is qui frater (hoc est fidelis) nominatur, est (scilicet sententialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis seruens, cum huiusmodi nec cibum sumere. Et D. Ioan. in 2. canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet rectæ fidei & obedientiæ) non affert, nolite eum recipere in domum, neque ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue, cōmunicat operibus eius malis. Hæc maior excommunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur separatio, quæ est medicinalis: quia per eam fit ex veneno peccati theriaca ad pellendum peccatum. Hoc tamē intelligendum est, quando non contemnitur: quia tunc est æternæ mortis damnatio, vt habetur in c. nemo. 11. q. 3. Excommunicatio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Eue de paradiso, quæ habetur Gen. 3. & in lege Moyfi in separatione Mariæ & aliorum leproforū, qui emittebātur extra castra. Num. 12. Excommunicatione utebantur Iudæi tempore Christi, vt habetur Ioan. 9. vbi dicitur, quod parentes cæci nati timebant Iudæos: iam enim cōspirauerant Iudæi, quod si quis confiteretur eū esse Christum, extra synagoga fieret. Samaritani etiam habebantur pro excommunicatis. Vnde Ioā. 4. dicitur, Non contumtunt Iudæi Samaritanis. Sed illa excommunicatio non habebat effectus, quos habet excommunicatio per Christum instituta, cū dixit, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnici & publicanus. Hæc verba bene intelligens Apost. hac censura vtendo, declarauit effectū, qui est traditio Sathanæ, quem non habebant in lege antiqua, nec alios, de quibus vers. seq.

Excommunicatio maior.

1. Corint. 5.

Excommunicatio figurata. Matth. 23. 1. Corint. 5. & 1. Tim. 1.

DE EFFECTIBVS MAIORIS EXCOMMUNICATIONIS.

Ver. 15. Excommunicatio maior tot & tanta mala affert, quod aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala temporalia, quàm in maiorem excommunicationem incidere. Vnde D. Chryso. Nemo cōtemnat vincula ecclesiastica: quia non est homo, qui ligat, sed Christus. Inter alia autē mala quæ affert, sunt nouem præcipua. ¶ Primū malum, est horrendum exilium, & miserabilis eiectio ab Ecclesia, quæ est maior pœna temporalis, quæ possit esse, quæ dicitur à Iuristis, Mors ciuilis. Vnde Ouid. Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non sinit esse sui. Magnū proculdubio malum est cōsideratio priuationis naturalis soli. Natale solum Christianorū est ecclesia, vbi cunque terrarū sita sit, ad quā intrandam, & diuina audiēda, & orandum, & spiritualia percipiēda, habet ius quilibet fidelis in ecclesia per baptismum regeneratus: sed per excommunicationem pellitur non solum à sua parochiali, sed etiam ab omni alia, vbi cūque sit: & ad eū peccat excommunicatus intrans & se immiscens diuinis in aliis ecclesiis, in quibus non est denunciatus, quæ admodum in sua parochia, in qua non est publicatus, nisi ratione scandali & turbationis, quæ sequi possit. ¶ Secundum malum est priuatio sacramentorū, quæ sunt medicinæ & via recuperandi sanitatē spirituales, hoc est gratiæ, & per consequens gloriæ. Sed quo ad hanc priuationem sacramentorum sciendum quod excommunicatus maiori excommunicatione, ingerens se sacramētis, peccat mortaliter, nec recipit vltimum effectū sacramēti, qui est gratia: efficiuntque irregularis & inhabilis ad ordinē & beneficium, absque dispensatione apostolica, vt dicunt Doct. in c. Engeltrudam. 3. q. 4. Nihilominus tamen si cōtrahat matrimonium, tenet & recipit characterem, si ingerat se sacramento cōfirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, sic quod habita ab solutione à peccato, non potest exercere actum ordinis absque dispensatione. Sacramētum tamen pœnitentiæ talibus in articulo mortis (vt dictū est) non denegatur. ¶ Tertium malum est orationū Ecclesiæ priuatio. Orationes enim ecclesiæ, quæ cōmuniter dicuntur, fiunt pro omnibus membris ecclesiæ. Sed per excommunicationem maiorem priuatur non solum ne quis cum eo oret, sed ne etiā in persona ecclesiæ pro eo quis oret in orationibus cōmunibus, quas pro membris ecclesiæ facit: quia in orationibus particularibus, imò & publicis, pro illis particulariter orare licet, vt detur eis spiritus pœnitentiæ, & fides, vt ab excommunicatione soluantur. Vnde ecclesia in officio Parascaues publicam orationem particularem pro hæreticis & aliis excommunicatis facit: quem tamē fructū orationum non percipiūt, quādiu in infidelitate & excommunicatione manent. ¶ Quartum malū est, suffragiorum ecclesiæ priuatio: quia quādiu sunt in peccato mortali, suffragia ecclesiæ eis non profunt, neque ex vi charitatis, ex qua suffragia profunt, quantū ad accidentale præmium: neque ex vi intentionis, ex qua suffragia profunt, quantū ad satisfactionē. Hinc est quod si excommunicatus ante ab solutionē coneratur, & moriatur in gratia, si habeat aliqua purganda, ad illorum satisfactionem nulla suffragia ecclesiæ, vt sunt orationes, elemosynæ, peregrinationes, disciplina, ac missæ specialiter pro eis dicuntur, & alia huiusmodi profunt, quantū ad satisfactionem vel diminutionem pœnæ. Magnū igitur est hoc malum, priuari suffragijs ecclesiæ, quæ valent de congruo, primò ad gratiā Dei promerendam, vel augmentū ipsius, si illam habeant: Secundo ad habendum Dei fauorem, & protectionē paternā: Tertio ad defensionē ab hostibus. Vnde magister Sent. dicit quantū ad primū quod excommunicatio priuat gratia Dei habenda. Et quoad secundum dicit quod per eā subtrahitur huiusmodi protectio Dei, quæ scilicet filios ecclesiæ specialiter custodit, & paternaliter fouet, & relinquitur sibi ipsi: quāuis omnino non excludatur à diuina prouidentia. Quantum ad tertium verò dicit quod per excommunicationem datur maior potestas diabolo sauiendi in ex-

In addit. 3. p. 9. 21. artic. 1. ad 2.

In addit. 3. p. 9. 21. artic. 2. ad 2.

communicatos. Eam ob rem non sunt audiendi Lutherani, dicentes excommunicationem esse solam externam priuatione, & non internam, quam ponit in fide, spe, & charitate, quæ per hominẽ separari non possunt. Quia non dicimus quod excommunicatio priuet hominẽ fide, spe, aut charitate habita, sed habenda per sacramenta & suffragia, per quæ habemus interiora bona, quibus excommunicatus priuatur. Quia si debet haberi sicut ethnicus & publicanus, sequitur quod non habet communionem interiorem, cum (vt infra dicitur) tradatur Satanæ. Quintum malum est, quod non solum priuantur sacramentis aut suffragiis ecclesiæ, sed etiã assistentiæ illorũ: sic quod peccat mortaliter, quoties interfunt diuinis, etiam illi qui sciunt eos excommunicatos & patiuntur interesse. Debent enim statim cessare à diuinis, & eos expellere, etiã de facto & violenter, si nolint libetẽ exire, absque tamen armis & percussionibus: tunc enim solum cessandum est à diuinis. Dicit etiam gl. in c. quod in te. extra de pœn. & remis. super verbo, audiri. quod non licet excommunicatis extra & prope ecclesiã manere, vt distincte audire possint diuina. Prædicta quinque mala cõprehenduntur in hoc quod Christus dixit, Si ecclesiã non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: qui non admittuntur ad cœtum fidelium, nec ad sacramenta aut suffragia, vel officia diuina. non prohibetur tamen eis ingressus ecclesiæ ad prædicationẽ audiendam, nec ad priuatam orationem faciendam, dummodo non sit eo tempore, quo alij orant, vt dicit D. Antho. Flor. in 3. parte sue Summæ, tit. 24. cap. 7. §. 6. Sextum malum est Satanæ traditio: traditur enim corpus excommunicati Satanæ, hoc est datur Satanæ potestas vexandi excommunicatum corporaliter. Vnde in primitiua ecclesiã quã oportebat per signa homines ad fidem inuitare, sicut spiritus sancti donũ signo visibili manifestabatur: sic excommunicatio signo corporali innotescebat. Potest fundari hic effectus super promissione Christi facta D. Petro, Matt. 16. dum dixit, Et portæ inferi non preualebunt aduersus eã. Per portas inferi, secundũ expolitores, intelligi possunt peccata, propter quæ peccatores portantur in infernum, & demones qui eos pertrahunt. Per hæc ergo verba Christi, promissa est Ecclesiæ potestas super peccata & demones: sic si quod non preualeret aduersus ecclesiã, sed ecclesiã preualeret aduersus ea. Primum quidem aduersus peccata, puniẽdo peccatores, maximẽ hæreticos, pellẽdo & separãdo eos à se. Præualeret etiã aduersus demones, quibus correctionẽ corporalem cõmitteret in interitũ carnis. Et tandẽ humiliatos ab eorũ manibus & potestate, cum vellet, ipsis inuitis, eriperet. Hac excommunicandi potestate ecclesiã data vsus est Apost. in Corinthiũ illum fornicariũ. Hac potestate pariter vsus est in Hymenæum & Alexandrũ, qui à fide naufragauerant. Vnde D. Aug. de verbis Apost. in sermo. 68. & habetur in c. omnis Christianus. xj. q. 3. dicit, Omnis Christianus, qui à sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo: quia scilicet extra ecclesiã, diabolus est: sicut in ecclesiã Christus, ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab ecclesiastica cõmunionẽ remouetur. Vnde illos quos Apost. Satanæ esse traditos prædicat, excommunicatos à se esse demonstrat. Quod autẽ nunc nõ vexat corporaliter, perceptibiliter, & apparet, vna ratio est eius superabundans malitia. Videns enim quod cum vexabat corporaliter, homines timebant excommunicationem, & nullus se permittebat excommunicari: ideo cessauit, & non propter defectũ potestatis, cum potestas iurisdictionis ecclesię non sit diminuta: quauis etiam nunc Satanæ excommunicatis horrore quendam & tristitiã immitat. Neque hoc debet adscribi crudelitati ecclesiæ, quæ est pia mater: quia excommunicatus quandiu est in via, potest redire & cõuertere: & sic non vt desperatus, hosti traditur, quia non traditur quasi dånandus, cum in potestate ecclesiæ sit ex eius manu & potestate eripere: iudiciũ enim ecclesiæ debet esse cõforme iudicio Dei, qui peccatores multipliciter punit: vno modo flagellis castigando, vt ad bonũ eos trahat: Alio modo hominem sibi relinquendo, vt auxiliis substractis quibus à malo impediatur, se cognoscat, & humilis ad Deum redeat, à quo superbus discesserat. Sic facit ecclesiã excommunicando. Separat enim à cõmunionẽ fidelium vt erubescat, & sacramentis ac aliis suffragiis priuat hominẽ, sibi relinquẽdo, vt seipsum cognoscens, ad Deũ & ecclesiã humiliter redeat, & vt ceteri timeat rebellare. Ad hunc timorẽ incutiendum ecclesiã vtitur certis solennitatibus, si perseuerat in excommunicatione: Primum defendit 15. vicinis proximis, ne illi elementa cõmunia, sicut ignẽ, aut aquã, ministrent, aut alia obsequia faciant. quod intelligendũ est extra casum extremæ vel quasi extremę necessitatis. Secundò maledictiones & imprecationes in illos fieri iubet. Nec obstat quod dicitur Rom. 12. Benedicite persequeñtibus vos: benedicite & nolite maledicere. nec quod in epist. Iudę legitur, Quod cum Michael altercaretur cõ diabolo, de Moyfi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemie, hoc est illi maledicere: sed ait, Imperet tibi Deus: ergo nec ecclesiã debet alicui maledictionis iudiciũ inferre: quia dupliciter contingit alicuẽ maledicere, siue malũ imprecari: vno modo, vt in malo quod imprecatur & dicit, sicut. Et sic maledictio omnibus modis est prohibita. Alio modo ita, quod malũ quod imprecatur, ordinetur in bonum illius cui maledicitur. Et sic maledictio quandoque est licita & salutifera. Sicut etiam medicus quandoque nocumentum infert infirmo, vt sectionem, per quã ab infirmitate liberetur. Hoc modo Moyses in figura maledictionum, quibus subdi debebat excommunicati, maledicebat inobedientibus, dicens: Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia madata eius, quæ ego tibi præcipio hodie: maledictus eris in agro, maledictus eris in ciuitate: Maledictũ horreum tuum, & maledicta reliquia tua: Maledictus fructus terræ tuæ, armenta boum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediẽs, & maledictus egrediens. A diuinit multò plures maledictiones, quas recitare longũ esset: omnibus tamẽ illis subduntur excommunicati, qui per inobedientiam, nolunt ecclesiã audire & reuereri. Septimũ malum est à

Matth. 18.

Excommunicatio quando in gressus ecclesiæ est licitus. In Add. 3. p. q. 22. artic. 2. ad 3.

1. Corin. 5. 3. Timot. 1.

Maledictio alteri.

Deuter. 28.

est à cœtu fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus, in cõparatione ad alios, vt dicitur in c. sicut. xj. q. 3. Vnde si habeat officiu publicũ, puta tabellionatus, nõ potest licitẽ exercere: licet instrumẽta & acta publica ab eo recepta nõ vitientur. In spiritualibus autẽ clericus excommunicatus est suspensus: & si se immisceat diuinis, incurrit irregularitatẽ: nec potest eligere, aut eligi, neq; recipi ad religionẽ, nec beneficiũ cõferre aut acceptare, accusare, iudicare, parrocinari, aut testificari. 3. q. 2. §. euidet. & in c. decernimus. de sent. excõ. in 6. & quodã modo efficitur infamis, vt habetur in c. infames. 6. q. 1. Potest tamẽ cõdere testamẽtũ, similiter & codicillũ, ac pia legata relinquere, & beneficiis renũciare, vt iurista dicit. Vide apud summistas. Octauũ malum est, ecclesiasticæ sepulturæ priuatio, quia nõ debet sepeliri in ecclesiã aut loco sacro. cui enim nõ cõmunicamus viuõ, nec mortuõ cõmunicare debemus, vt in c. sacris. extra de sepul. Nonũ malũ est, regni cœlorum & paradisi clausio: sic quod excommunicati, quantumcunq; pœniteant & moriantur in gratia, non possunt ad cælum volare, nec visione beatifica frui, donec fuerint absoluti, & hoc expressẽ dixit Christus, Quæcũq; ligaueritis super terrã, erunt ligata & in cœlo, hoc est paradiso. Ideo laudabilis est cõsuetudo in aliquibus diocesisibus, in quibus ad instantiã procuratoris animarum in die cinerum singulis annis absoluitur defuncti excommunicati, referuata actione partibus super bonis illorum: quia absolutione facta, participant in suffragiis ecclesię, & sic peracta purgatione euolant ad cælũ. Verũtamen piẽ credi potest quod si nõ absoluantur ab ecclesiã, facta integra satisfactio in purgatorio, Christus dominus, qui est pius & misericors, nõ patietur animas illorũ vsq; ad iudiciũ vniuersale extra paradysum remanere: sed potius vtetur autoritate sua, cum iam animæ sint extra forũ ecclesiæ, vel aliquibus reuelabit, qui absolutionẽ ab ecclesiã obtinebunt, vt nostris tẽporibus legimus factũ in diocesi sancti Põtij de Thomeris, de quodã clerico excommunicato ab episc. Ruthenẽ, qui post duos annos permissione diuina reuelauit socio suo, & se exhumari fecit, & in loco prophano sepeliri, donec habita absolutione iterũ sepeliretur in loco sacro: deinde habita absolutione cũ iterũ sepeliretur in ecclesiã, corã toto populo audita est vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderat, gratias agẽtis & dicẽtis tũc paradysum illi fuisse apertũ, vt in actis & registris publicis prædictę diocesis latius cõtinetur. Alios effectus & mala quę proueniunt ex cõmunicato ab episc. tractantur à summistis, hæc pro introductione sufficiat. Ex præmissis apparet manifestẽ, quã impie & cõtra veritatẽ euangelicã dixerit Lutherus ex cõmunicationem nõ esse timendã, sed amandã, cum magna nõ sit obiectũ amoris. Quare timendũ est subditis incidere, & aliis procurare in alios ferri, nisi cum sperat per illũ modũ satisfaciendũ sibi de notabili dño illato, & ex cõmunicati emendã. Nam si debitor vel reus nõ possit satisfacere: tũc petẽs cõsuetur facere animo nocendi saluti illius, quod pertinet ad liuorẽ vindictę: & esset peccatũ mortale. Et prælati ecclesiã nõ deberet faciliter ferre seu fulminare huiusmodi maioris ex cõmunicationis sententiã, nisi p magna causã, & maximẽ quãdo verisimiliter estimat subditos eã nõ timere: hoc enim esset animabus laqueũ dånationis iniicere.

DE CAUSA EXCOMMUNICATIONIS.

Ver. 16. Excommunicatio maior ferri non debet nisi pro peccato mortali. Vnde Matt. 18. præmittitur, Si peccauerit, &c. Peccatũ autẽ simpliciter & absolute stat pro peccato mortali, vt dicitur ibi expolitores: Igitur, &c. Et quia dånificando corporaliter, ac etiã in fama, & rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat: ideo pro damnõ temporali potest quis ex consequenti excommunicari. Sed quia excommunicatio est grauisima pœnã: nec secundũ D. Aug. potest maior reperiri, vt habetur in c. corripitur. 24. q. 3. Ideo nõ debet infligi pro leuibus causis. Vnde in c. nullus, ex concilio Aluernen. dicitur, Nullus sacerdotũ quenquã rectã fidei hominẽ pro paruis & leuibus causis à cõmunionẽ suspendat, præter eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri ab ecclesiã iusserunt. Si suspensio prohibetur: à fortiori ex cõmunicatio, quę pro quolibet mortali laxari nõ debet. vnde suspensio prohibetur: à fortiori ex cõmunicatio, quę pro quolibet mortali laxari nõ debet. vnde suspensio prohibetur: à fortiori ex cõmunicatio, quę pro quolibet mortali laxari nõ debet. sine cõscientia archiepiscopi aut coepiscoporum, nullũ præsumat ponere, nisi vnde canonica docet auctoritas: quia anathema æternæ mortis dånatio est, & non nisi pro mortali debet imponi crimine: & illis qui aliter nõ potuerint corrigi, puta cum fuerint cõrumaces. Cõrumacia autẽ, secundũ D. Tho. triplex inuenitur: Prima, in non veniẽdo ad iudiciũ, post legitimã vocatiõẽ, triplici edicto, vel vno peremptorio (hoc est vno pro omnibus) factã sub sententiã ex cõmunicationis: in quo edicto episcopi & officiales scribunt. Præcipimus sub sententiã ex cõmunicationis, quam vna pro trina monitione præmissa feremus, &c. Taliter citatus ad certã diem: & locũ, cõtemnens, ac etiã veniens & se occultas, vel impediẽs ne possit ad eum citatio peruenire, potest legitimẽ ex cõmunicari, vt in c. quoniã extra. vt lite non contest. Circa huiusmodi tamen edictũ peremptorium, notandum quod Christus sciens voluntatẽ nostrã fragileni, & multis passionibus subditã, & eis cessantibus mutabilem, dixit Apostolis, Eamus iterũ in Iudæã, & ipsis dicentibus, Iudæi quærebant te modõ interficere, & iterũ vadis illuc: Respondit, Nonne sunt duo de cim horã diei? Videmus enim sepe numero tempus qualibet hora diei variari, aliquando mane cælum serenũ erit, deinde bruiẽ, postmodũ sol oriatur, & dissipantur bruiã, postea eleuantur nubes, & à vento pelluntur, & iterũ aliq; succedunt, tonat, pluit, postmodõ iterũ serenũ est cælum. Sic in proposito est de voluntate hominis, ac si dixisset, Dato quod vollerint me lapidare, cum in cholera essent: nũc autem passio illa cessauit, & possumus securẽ accedẽ. Ob eandẽ causã, cum præceptũ fraternæ correctionis instituit, triplicem monitionem ante ex cõmunicationis sententiã ordinauit. Et sic videtur quod de iure diuino triplex monitio distincta, siue (vt canonista dicunt) triplex edictum debeat præcedere ex cõmuni-

Defuncti ex cõmunicati ante absolutionẽ ad cælum volare non possunt. Matth. 18.

Excommunicatio non est amanda, sed timenda.

In Add. 3. p. q. 22. art. 9.

Contumacia triplex.

Joan. 11. Edictũ peremptorium.

Matth. 18.

cationem. Quod autem ecclesia aliquando utatur vno peremptorio pro tribus, dato certo temporis intervallo, scilicet duorum aut plurium dierum pro primo, & totidem & tertio: ex magna causa & necessitate processit, maxime quando non est tutus accessus, aut quando periculum est in mora, puta propter hereticos hæreses disseminare, & serpentes, aut quando parati sunt ad arma. Et quia nonnulli olim huiusmodi edicto peremptorio abutebantur, ideo in concilio Lugdun. sub Greg. x. celebrato, ordinatum fuit quod haberetur in c. constitutione. de sen. exc. lib. 6. vbi dicitur, Statuimus ut inter monitiones, quas ut canonicè promulgetur excommunicationis sententia, statuatur iura premiti, iudices siue monitionibus tribus non utantur, siue vna pro omnibus, quin obseruent aliqua dierum cōpetentia interualla, nisi facti necessitas ea aliter suaserit moderanda. Vbi gl. super verbo (necessitas) dicit, ut quia partes sunt ad rixam & arma paratæ, nec curat episcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tēpus patitur plenius deliberare consilium. Idem dicendum est, quando partes vel aliqua illarū impediunt nuntios episcopi, ne eius monitiones ad eorū notitiā perueniant, vel contra hereticos, quando est periculum de sparsione hæresum, aut aliquid huiusmodi, sed indifferenter & indiscriminatim in qualibet citatione uti edicto peremptorio non licet, cum sit contra iura. Ideo contrariū facientes peccant. Non dico tamen quod excommunicatio sub vno peremptorio edicto, etiā indifferenter lata, non teneat: quia (vt D. Greg. dicit, & haberetur in c. sententia. x. q. 3.) Sententia pastoris, siue iusta, siue iniusta, timenda est. Ex præmissis apparet magnus abusus creditorū & officialium circa excommunicationes. Creditores enim procurant debitores pro debito ciuili excommunicari: licet sciant, vel probabiliter arbitrentur, eos non posse soluere, vt saltē tandem coacti satisfaciant. Et aliqui eorū subtili medio (vt temporibus nostris compertū est) aliquid supra principale debitū quotannis iniuste & turpiter lucrantur. Maior abusus est in aliquibus prælati, qui sic indifferenter utuntur huiusmodi edicto peremptorio: & ad defectū cōparitionis post primam citationē excommunicant, nec eos excusat aliquarū ecclesiarū stylus, quo se cooperiunt. Nā ille stylus in omnibus negotiis non est stylus vniuersalis ecclesie, cum in Gallia (vbi viget claritas doctrinæ) non sic utantur illo triplici edicto peremptorio, sed triplici distincta citatione: & stylus ille indifferenter utens triplici edicto peremptorio, ex auaritia vel vindicta introductus, aduersetur stylo & factis Christi, qui dixit duodecim esse horas diei, & triplicem, distinctā, & separatā monitionem statuit ante excommunicationem. & Luc. 9. discipulos ad primā passionē leuitatis existens, non curaret vel recusat venire: Si illa statim arrepto gladio percuteret eū, non diceretur pia mater, sed crudelis nouerca. Sic prælati, qui ad primā vocationem non venientes statim percutiunt mucrone Anathematis, & tradunt eos Satanæ in interitū carnis, crudeliores videntur & sunt deteriores iudicibus temporalibus, qui nunquā dant sententiā, nisi præmissis tribus, defectibus. Et ideo in monitionibus indifferenter uti hac clausula, de presenti vna pro trina & canonica monitione præmissa, quā ferimus in his scriptis, non est stylus, sed abusus. Sed adhuc maior abusus est in creditoribus, tabellionibus, procuratoribus, & aduocatis curiarū ecclesiasticarū, qui utitur cōfessionibus instrumentorū in hunc modū. Cū debitor in instrumēto obligationis se omnibus curiis etiā ecclesiasticis submitit, & cōstituit omnes practicas in eis procuratores suos ad confitendū debitum: Creditor producto instrumēto corā officiali, & per eū distributo alicui ex aduocatis, & ille ad habendū vnū duodenū absq; vocatione debitoris, quē forte non cognoscit, neque scit an soluerit, vel sit impossibilitatus ad soluendū, confitetur debitū in instrumēto contentū: & tūc notarius in dorso instrumēti ex persona officialis scribit, Monemus retrospectū debitorē, quatenus sub sententia excommunicationis, infra quatuor dies habeat soluere retrospecto creditori retrospectū debitū. Deinde officialis signat, & notarius tradit prædictū instrumētū (vt dicitur confessionati) creditori, qui ponit illud in arca, nec aliquo modo notificare facit debitori, & transactis quatuor diebus absque alio processu de diligentis & notificatione prædictæ monitionis obtinet sententiam excommunicationis, & publicare facit. Hic abusus est maxime detestabilis, & nullo modo debet tolerari, cū sit contra ius naturæ & diuinū, hominē inauditum cōdemnare, & quilibet debeat præsumi bonus & fecisse debitū, nisi appareat de opposito. Et Matt. 18. dicitur, Si ecclesia non audierit, sit tibi, &c. Sed quomodo audiet, si ecclesiæ monitio non peruenit ad eius notitiā? Nec excusantur officiales propter confessionem procuratorū, cum sciant illos infideles deteriores procuratoribus curiarū temporalium, qui intimantes eis supplicationes & requestas, remittunt ad partes principales: & maxime quando non sunt ab eis instructi. Non abs re igitur edicto regio prohibet huiusmodi submissiones, propter abusus, qui etiam de iure canonico sunt condemnati, in c. sacrosancto. extra de sent. excom. ¶ Secundo apparet quod quicumque scit se non peccasse mortaliter, in quacūque materia promulgetur excommunicatio, potest sibi formare conscientiam, quod non est excommunicatus, nec debet timere, nec teneat eam seruare, nisi propter scandalum. Quia excommunicatio quæ fertur sine peccato mortali, est iniuriosa: Ideo non est sententia iuris, vt dicitur in l. ineminerit. C. unde vi. Non debet, vnde iura nascuntur, inde nasci iniuriæ occasio. Rationē tamē scandali seruanda est: quia (vt dictū est) sententia pastoris iusta vel iniusta timenda est. ¶ Secūda cōtumacia est quando citatus ad iudicium venit, sed non vult stare iuri, vel ante finitam causā examinationem illicentiat

Abusus creditorum.

Abusus aliquorum prælatorum.

De confessionibus instrumentorum.

Consolatio in omni excommunicatione.

illicentiat recedit, vt in c. certum. 11. q. 3. ¶ Tertia contumacia est, quando offensa eius est manifesta: vt si iustus à iudice, non vult emendare, vt habetur in c. ex parte. extra. de verb. signi. Notandum tamen quod prædictum dictum D. Gregorij de timenda sententia iniusta, non habet locum, quando sententia est ipso iure nulla: quia tunc non est obligatoria, & per cōsequens nec timenda, & præcipue in septem casibus sequentibus. Primus casus est, quando is qui tulit eam, non habebat potestatem, vt pote quia non erat iudex ordinarius, aut delegatus excommunicati, nec ex eius submissione, vt in c. audientiam. extra de consuetud. vbi dicitur: Sententia à non suo iudice lata, nullā obtinet firmitatem, nisi forte esset dubium, an excommunicans esset iudex excommunicati, vel non: quia tunc ante declarationem timenda esset. Secundus casus est, quando quis excommunicatur à suo proprio iudice publicè excommunicato, vt in c. audiuimus. 24. q. 1. Tertius casus est, quando iudex excommunicat subditum suum contra priuilegium eius, sibi notificatū, vt in c. cum capella, & c. quādam. extra de priuileg. Quartus casus, quando excommunicatur à delegato impetrato in casu non permissio, vel contra intentionem delegantis, vt in c. si extra de præb. Quintus casus est, quando quis excommunicatur post legitimam appellationem, infra debitū tempus interiectam & reuelatā. Sextus, quando sententia continet intolerabilem errorem, vt in c. per tuas, extra de sent. exc. & in c. solet. eorū lib. 6. Dicitur autē continere intolerabilem errorem, quādo præcipit malum, vt furtū, vel prohibet bonum, vt orare Deum, vel pauperibus subuenire. Septimus, quādo prælati prohibet subditis sub sententia excommunicationis, ne exponant negotia suarū ecclesiarum suis superioribus, vel delegatis ab eis, vt in c. plerique. de offi. iud. ord. lib. 6. Si autem excommunicatio non sit ipso iure nulla, licet sit iniusta, habet effectum: & debet excommunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel absolutionem petere ab excommunicante, vel ad superiorē recurrere. si autem cōtemneret, eo ipso peccaret. Contingit autem quod quandoque est iusta causa ex parte excommunicantis, quæ non est iusta ex parte excommunicati: vt si quis pro falso crimine in iudicio probato excommunicatur: vel si matrimonium clandestinè primò contractum, non proberur, & secundum probe tur tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompenfat excommunicationis damnum.

Ver. 17.

DE HIS QUI EXCOMMUNICARE POSSUNT.

¶ Vmms pontifex & maiores prælati, qui dicuntur Episcopi, & superiores eorum Archiepiscopi, primates, & patriarchæ, ac alij habentes iurisdictionem ordinariā aut delegatā: vt sunt abbates & priores conuentuum, officiales, & vicarij episcoporum, etiam non sacerdotes, excommunicare possunt, vt habetur in c. corripiantur. 24. q. 3. Et quauis quilibet sacerdos curam habes animarū, ordinariam vel delegatam potestatem habeat ligandi atque soluendi in foro penitentiarū, vbi causa agit inter hominem & Deū: non tamē habet potestatem in foro exterioris iudicij, vbi causa agit inter homines. Et ideo soli maiores prælati possunt ordinariè excommunicare: alij autem ex eorū commissione, nisi forte essent excommunicati vel suspensi: sicut nec suspensus ab ordine, potest licite in eo ministrare. Differentia tamē est, quia si suspensus ab ordine, puta sacerdos, atteret consecrare: verè consecrat, licet peccet: sed si excommunicatus vel suspensus à iurisdictione exterioris iudicij, tentet excommunicare, nihil facit, nec ligat, quia iurisdictione auferri & impediri potest, & non character. ¶ Non possunt tamē episcopi aut alij absolueri seipos: quia aliquis non habet in seipsum iurisdictionem, cum in eadem causa non possit quis esse iudex & reus. Et cū par in parem non habeat imperiū, sequitur quod nullus potest parem sibi excommunicare: nec etiam cōmunitatem: quia aliquis non debet excommunicari nisi pro peccato mortali, qui est actus singularium personarū, & non totius cōmunitatis. Et quauis aliquis actus possit esse alicuius totius multitudinis: vt quando multi trahunt nauem, quam nisi omnes simul trahere non possunt: quia tamē non est verisimile quod aliqua tota cōmunitas ad malū cōsentiat, & quia aliqui sunt dissentientes: & Deus non cōdemnet iustum cum impio, Gen. 19. sequitur quod nec Ecclesia, quæ Dei iudicium imitari debet. Ideo D. Aug. super Matth. 2. dicit quod cōmunitas non est excommunicanda. & sic statutum est in c. Romano. de sent. excom. lib. 6. vt cōmunitas non excommunicetur, ne cum ipsis zizaniis eradicetur simul & triticum. Excommunicatus verò vna excommunicatione potest alia ac etiā pluribus excommunicari per excommunicationis iterationem, ad maiorem cōfusionem, vt à peccato resiliat, vel propter alias causas. Et sic tot sunt principales excommunicationes, quot sunt causæ. Cū enim excommunicatio sit pœna & medicinale remedium, iteratur cū causa exigit. Et licet Apost. dicat 1. Cor. 5. Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & excommunicati sunt foris: non tamē sequitur quin Christiani possint pluries excommunicari: quia Apost. intelligit de Paganis & infidelibus, qui sunt omnino foris, sed non Christiani, cum per baptismum acceperint characterē indelebilem, & sic semper sunt de Ecclesia, numero, licet non merito. Et quauis priuatio non suscipiat magis & minus secundū se, recipit tamen secundum causam: sicut priuatus lumine vno obice & muro, potest magis priuari per alium murum. Et sicut primum peccatum mortale priuat gratia, & secundum non, cū iam eam non inueniat, tamen natum est priuare, & causare aliā maculam, & alium reatum, & ponere alium obicem. Sic excommunicatio superueniens, aliud ligamen & obstaculum introitus regni ponit. Ideo potest iterari, sic quod per secundam excommunicationem superuenientem quis est magis separatus & elongatus à suffragiis Ecclesie, quā per primā & deinceps. ¶ Ex præmissis inferitur primò, quod papa manens papa, non potest ab homine excommunicari, cū non habeat hominē superiorem in terris: nec potest excommunicationem decernere contra successorē, cū non sit eo superior. Secundo inferitur quod licet defuncti, qui ante mortem inciderunt in excommunicationem

In Add. 3. p. 421. 424. In iusta excommunicatione.

Quod sententia cōtinuat in violentiā excommunicationem.

In Add. 3. p. 422.

Par par in parem non potest.

Cōmunitas excommunicare non potest.

Papa manens papa non potest ab homine excommunicari.

Excommunicati-
onis in his ab-
soluti potest.

latam à iure vel ab homine, possint declarari excommunicati, maximè quando non constat de penitentià & emenda, ac etiã hæretici facti & completo eorum processu ante mortem: non tamè possunt excommunicari, cum non possint peccare, nec mereri, nec ab Ecclesia moneri, & excommunicatio potest dari ipso excommunicato absente, ac etiã invito, cum excommunicatio sit pœna: si excommunicatus in scandalum Ecclesiæ, vellet permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obstinatione. Cum ergo defuncti habeant corpus super terram, siue circa superficiem terræ, & in potestate hominum, & super terram fuerint ligati, ratione corporis sortiuntur forum & iurisdictionem Ecclesiæ, quæ promptior est ad absoluendum, quàm ad condemnandum, ut dicitur in l. Arianus. ff. de actionib. & oblig. Non tamen sequitur quòd si excommunicati sint in inferno, & absoluantur ab Ecclesia, propter hoc eorum pœna minuat: quia ad diminutionem pœnæ requiritur charitas, & non ad absolutionem ab excommunicatione: & sic nil prodest illis absolutio, quantum parentes & amici gaudeant & lætentur.

Ver. 18.

DE ABSOLUTIONE.

In Add. 1. p. 2. 24.

Cum eius sit soluere, cuius est ligare, sequitur, quòd quilibet sacerdos non potest à sententiâ excommunicationis absolute: Canonista tamèn dicitur in c. pastoralis. §. præterea, extra de offic. iudicis ordin. & c. non dubium, & c. quantum, extra de sent. exco. q. ex ordinatione & auctoritate summi pontificis in corpore iuris expressa; simplex sacerdos in articulo mortis, in absentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam potestatem, potest absolute in foro interiori solum, à sententiâ excommunicationis quæ ad Deum, sed non quo ad Ecclesiam. Ideo si talis absolutus, moriatur, non debet sepeliri in loco sacro. Dicunt etiã quòd si conualeat taliter absolutus, tenetur se præsentare excommunicanti, & ab eo obtinere absolutionem in foro exteriori & in forma Ecclesiæ. Regulariter verò absolutio excommunicationis lata à iure, pertinet ad episcopum excommunicati, nisi sit casus referendus sedi Apostolicæ, de quibus ad plenum summum, & inter eos maximè D. Catechismus Summulus, super verbo, excommunicatio, ad quæ breuiter, gratia leuorem remitto. Et quantum spiritualia voluntaria non conferantur in iniuriam: & excommunicatio sit spiritualis, quia tamen est inuoluntaria, cum sit pœna, fieri potest in iniuriam, sicut & absolutio ei respondens. Potest etiã quis eadem ratione absolui ab vna excommunicatione, eo manente ligato alia: Sicut potest quis pluribus vinculis ligatus; solui ab vno eo remanente ligato aliis. & idem de pœnis, cum pœna quo ad remissionem, non habeant necessariam connexionem, sicut culpa. Si quis tamèn esset excommunicatus pluribus excommunicationibus ab vno propter diuersas causas, & absolueretur simpliciter & absolute, absq; allegatione causæ excommunicationis, censureretur absolui ab omnibus, etiã si in singulari numero de absolutione diceretur, vel scriberetur, Ego te absoluo à sententiâ excommunicationis: nisi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (ut dicunt dialectici) terminus communis sequens propositionem à vel ab, distribuitur, hoc est supponit distribuitur & copulatur pro omnibus suis significatis.

Pœna quo ad
absolutionem non
sunt connexæ
sunt culpa.

Ver. 19.

DE INDULGENTIIS.

In Add. 1. p. 2. 25.

Tertius actus clavis iurisdictionis est distribuere bona: quæ distributio quatuor ad officia vel beneficia, pertinet ad iustitiã distributiua. Et talis distributio non dicitur actus clavis, quia non respicit directè impedimentum ingressus regni caelorum. Distributio verò quo ad remissionem pœnæ per modum meriti, quæ pertinet ad satisfactionem: in quantum aliquis applicat pœnalitatem & conatum bonorum operum suorum factorum in gratia, pro remissione pœnarum debitarum, alteri etiã existenti in gratia, siue in hoc mundo, siue in purgatorio, non habet rationem clavis, cum pertineat ad singulares personas nullâ iurisdictionem habentes. Et cum talis applicatio & distributio pertineat ad iustitiã, non habet rationem indulgentiæ, quæ consistit in distributione thesauri spiritualis Ecclesiæ, de quo in versiculo sequenti. Ad cuius intelligentiã, reducendum est ad memoriã quod supra dictum est, cum de charitate & merito ageretur: videlicet quod quilibet actui informato gratia, respondent tria bona pro mercede. Primum bonum dicitur præmiũ essentiale, quod consistit in clara visione diuinæ essentiae: & hoc proportionatur habitui gratiæ: & hoc nemo potest alteri communicare: quia nullus, nisi Christus, potest alteri gratiam mereri. Vnde Marth. 25. dicitur quòd sapientes virgines noluerunt communicare aliis de oleo suo. Secundum bonum dicitur præmiũ accidentale, quod consistit in gaudio operis facti: quia sancti gaudent de bonis operibus factis in via. Et hoc præmiũ proportionatur actui siue feruori charitatis. Et istud communicatur omnibus aliis existentibus in gratia, secundum proportionem gratiæ quam habet, absque applicatione facientis: omnes enim gaudebunt & c. iuxta illud Psal. Particeps ego sum omnium timendum te, & custodientium mandata tua. Tertium bonum est voluntaria solutio & satisfactio pœnarum, ad quas sustinendas quis obligatus est pro peccatis præteritis, ut dictum est cum de satisfactione ageretur. Et hoc præmiũ siue remissio quæritatis pœnæ respodet & proportionatur conatui & pœnalitati operum meritoriorum, & secundum hoc bonum, opera bona facta in gratia, considerantur ut pœnalia siue satisfactoria. Et hoc bonum per intentionem operantis potest applicari existentem in gratia, siue ille cui applicatur sit in hoc mundo, siue in purgatorio: & cum applicatur ab operante, dicitur suffragiũ iustitiæ per modum meriti. Et quia contingit quòd aliquis maiorem pœnalitatem substineat, quàm sit pœna dignus, vel etiã qui nullum pœnæ reatum habet: & has pœnalitates & tribulationes quas sustinet, nulli applicat, cum nullum bonum remaneat irremuneratum (nisi sit infinitum, ut meritum Christi) sequitur, quòd illæ

Actui merito-
rio tria res-
pondent.

illæ remanent in gazophylatio siue thesauro Ecclesiæ. Quia qui opus facit in gratia, si non applicet quantum ad pœnalitatem, facit pro se & omnibus membris Ecclesiæ: & sic reponitur in thesauro Ecclesiæ, per eum qui præest dispensandũ, sicut & cetera bona communia. Distributio huius thesauri siue applicatio pœnalitatum supererogationis Christi & sanctorum, pro remissione pœnarum pro peccatis præteritis debitarum, facta ab eo qui vniuersali Ecclesiæ præest, cum iudicio discretionis, vocatur indulgentia, siue suffragiũ indulgentiæ, & non per modum meriti. Quia ille qui eas applicat, non meruit nec sustinuit illas: & sic non sunt proprie eius. Et quia hæretici circa huiusmodi materiã (cuius fundamentum intelligere nolunt) molestiã catholicis præstant, iustitiam, cuius, ac blasphemis pro rationibus veteres: ut catholica veritas eluceat, aliquantisper hæc nobis est insistendũ. Et in primis notandũ quòd hæretici fuerunt decepti, eò quod amplius vocabulã, quàm res seu veritate curauerunt, languentes circa contentiones & pugnas verborum, ut dicit Apostolus. Tim. 6. Eam ob rem licet veritas indulgentiarum in sacris literis conueniat, quia tamen clare eam male affecti prospicere non possunt: dicitur ex sacris non haberi, sicut nec purgatorium: quia si etiam nomen purgatorij in sacris literis inueniatur expressum, ut dictum est. Sic dicit nomen indulgentiæ in sacris literis non inueniri. Ab initio dixerunt indulgentias esse pijs fraudes, sed postmodum inuentio, tandem imposturas, & licet quæstio de nominibus sit relinquenda pertinacibus, cum de re ipsa cõsiter: ad cõuincendam tamè eorum inscitiam & effrenatã procacitatem, ostendendũ nobis est, in sacris literis nomẽ indulgentiæ ad intentionem quã Ecclesia vitur, expressè reperiri: & maximè in Esa. 61. ubi in persona Christi dicit, Spiritus Domini super me, eò quòd vnxit me. Ad annuntiantium maledictis misit me, ut mederer cõritos corde, & prædicare captiuis indulgentiã, clausis a- pertionem. Et sic negari non potest nomen indulgentiæ in sacris non inueniri. Quòd autè ad intentionem qua vitur Ecclesia, Esa. scripsit, Christus dominus declarauit Luc. 4. ubi dicitur quòd cum in die sabbathi intrasset synagogam Nazareth, surrexit legere, & traditus est ei liber Esaie propheta: & ubi reuoluit librum, inuenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare cõritos corde, prædicare captiuis remissionem, & c. Ecce quomodo nomẽ indulgentiæ Christus interpretatus est remissionem. Sed de qua indulgentia loquebatur Esaia: profectò peccatorum, propter quã indulgentia & remittenda missus est Christus à Deo patre. & quia in peccato sunt duo, scilicet culpa & pœna, remissio culpæ ac etiã remissio pœnæ reatè indulgentia nominatur. Sed Ecclesia (ut dictum est) accipit indulgentiã pro applicatione pœnalitatum supererogationis Christi & sanctorum, per quã remittuntur pœnæ. Igitur nil manifestius esse potest, quàm nomen indulgentiæ, ad intentionem qua vitur Ecclesia, in sacris literis inueniri. Deinde Greg. 9. septem indulgentias statuit. Post Grego tempore Alexandri 3. declaratum fuit, quòd remissionem (hoc est indulgentiã) illis tantum prodesse, quibus ut prosint proprii iudices siue episcopi indulserunt, ut haberet in ea. quod autem, extra de pœnitent. & remiss. Postmodum ab Inno. 3. in concilio Lateranen. ut haberet in c. excommunicamus. §. catholici, extra de hæret. decretum fuit quòd catholici, qui ex eius assumpto charactere, ad exterminium hæreticorum se accingerent, illa gauderent indulgentia, illis que sancto priuilegio essent muniti, quæ accedentibus in subsidium terræ sanctæ accedunt, minimè inueniatur scripta in iure: indubiè tamen tenetur expeditionem cruciatæ sultã fuisse indulgentia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa à decretali, ad liberandã terram sanctã, extra de Iudæis & Sarracenis. Postea verò quidã indiscretas & superfluas indulgentias dabat: ex quo clauis Ecclesiæ cõtemnebantur, & penitentialis satisfactio enervabatur. Ideo decretum fuit ab Innoc. 3. in concilio generali, ut haberet in c. cum ex eo, extra de pœnit. & remiss. ne cum dedicaretur Ecclesia, siue ab vno, siue à pluribus episcopis indulgentiæ extendere ultra annũ: & in Annuario Dedicationis 40. dies de iniunctis penitentiis indulta remissio non excedat. Et in Cle. de pœnit. & remiss. ex concilio Viennen. reprehenduntur abusus quæstorum, & solum conceditur licentia publicandi & recipiendi suffragia. Successiue Bonifac. 8. ut haberet in extra. antiquorum, de pœnit. & remiss. approbauit indulgentias, & instituit Iubileum à centesimo anno in centesimum, visitantibus urbem. Deinde circa annum Domini 1300. Clemens v. præfaram iubilei indulgentiam reduxit ad quinquagesimum. Postremò Nicolaus quintus publicari fecit: & Paulus secundus assignauit de vigesimo quinto in vigesimum quintum, ut haberet in extra. quemadmodum, de pœnitent. & remissio. D. Antho. Floren. prima parte summæ, titu. 10. capit. 3. §. 6. assignat rationes, quare potius conceditur iubilei priuilegium, siue indulgentia, siue remissio plenaria, visitantibus urbem Romanam, quàm aliam ciuitatem. Ex præmissis habetur primò, quòd indulgentiæ non sunt solum à trecentis annis, nec sunt inuentiones humanæ, neque fraudes, neque imposturæ: sed ex Christi institutione, quam sequens vniuersalis Ecclesia (quæ errare non potest) in generali concilio concessit. Vnde in Concilio Cõstantien. sessione 6. non immeritò condemnatus fuit 45. articulus Ioannis Viclefz, qui indulgentias enervare conabatur. Secundò habetur quòd id quod olim vocabatur remissio, quia vlti inuale-scence propter prophetiam Esaie, clarius eius significatio per nomen indulgentiæ explicatur, indulgentia appellatur. Est enim indulgentia clemens ac mollis remissio, quæ seueritati opponitur, & indulgere idem est quod parcere & remittere. Tempore verò Apostoli dicebatur donatio abundantie spiritualis, Vnde Apostolus. 2. Corin. 2. donationes tales se fecisse commemorat dicens: Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donauit, si quid propter vos donauit, in perso-

Indulgentia
quid.

ca. 16. §. 4.
ver. 28.

Nomen indul-
gentiæ in sa-
cris literis.

Iubilei in-
stitutio.

na Christi, scilicet donauit, ubi glossa dicit, hoc est tantum vobis prodest, ac si Christus donasset & Apostolus de remissione pena debita fornicatio pro peccato excommunicato, cui Corinthij remiserunt. Et D. Paulus propter eos aperto thesauro Ecclesie applicauit ei penalitates supererogationis Christi & Sanctorum: & sic vsus est donatione, siue remissione, & indulgentia. Quod ergo Apostolus vocat donationes, successeiud Ecclesia innixa authoritati ei data a Christo; vocat remissiones: dicitur enim 1o. 20. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Non solum enim Christus dedit potestatem instrumentalem remittendi culpam, sed etiam penam: & non solum aeternam, sed etiam temporalem: & non solum per modum meriti Christi, & viam reconciliationis, quod fit per applicationem sacramentorum, per quae meritum Christi instrumentaliter applicatur: sed etiam per modum indulgentiarum, quae fit ultra sacramenta, ex aliqua pia causa. Tum quia homines sunt negligentes ad exoluendum penas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendum illos ad opera pietatis, quae sunt modica respectu remissionis: quia si essent magna & penalia ad aequalitatem remissionis, diceretur redemptio, vel solutio, aut satisfactio, & non remissio, siue indulgentia. Cum ergo indulgentia respiciat principaliter gratiam, in eis conferendis non attenditur principaliter quantitas operis, sed causa. Ex praemissis patet quod potestas conferendi indulgentias fundatur in illo passu, Quorum remisistis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit potestatem remittendi culpam, a fortiori penam temporalem. Nec tamen ex hoc sequitur quod quilibet episcopus aut simplex sacerdos possit indulgentias conferre: quia per illa verba alij non receperunt potestatem, nisi sub moderatione D. Petri. Ideo quemadmodum propter plenitudinem potestatis, papa, Petri successor, potest referre absolutionem aliquorum peccatorum: sic etiam collationem indulgentiarum: maxime cum distributio bonorum communium totius Ecclesiae pertineat ex ipso ordine rerum ad illum qui praesertim totius Ecclesiae. Potest tamen aliis delegare hanc potestatem ut infra dicitur.

Cor. Ecclesia indulgentias largitur.

Indulgentiarum potestas.

Christus multa supererogauit.

D. Virgo supererogauit.

D. Paulus quomodo pro ecclesia passus est.

Ver. 20. DE THESAURO ECCLESIAE ET FUNDAMENTO INDULGENTIARVM.

Nemo nisi infidelis negare potest Christum multa opera supererogationis ad qua non tenebatur fecisse, & multos labores & penalitates supererogasse. Hoc quidem notum est ex euangelio Luc. 9. Vbi habetur quod Moyses & Helias visi in maiestate, dicebant excessum eius, scilicet passionis Christi, quem complectens erat in Hierusalem. Ex quo manifeste apparet quod eius penalitas & passio excedebat redemptionem, quam fecit: quia (vt dicitur 1. Io. 2.) Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non autem nostris tantum, sed pro peccatis totius mundi, imo pro infinitis mundis, si essent: cum minima gutta sanguinis & minimus dolor ratione vnionis, esset infinita satisfactio, & ideo non potest exhausti. Vnde in extrauag. vniuersalis, de pen. & remis. post mentionem de profluvio sanguinis a Christo effusi, ac doloribus, tantis quidem vt a planta pedis vsque ad verticem capitis sanguinis effusionis miseratio redderetur: thesaurum militanti Ecclesiae acquisiuit, volens suis thesaurizare filiis pius pater: vt sic esset infinitus thesaurus hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiae Dei: & infra, De cuius consumptione aut minutione non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi merita, quam pro eo quod quato plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiam, tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum. Si dicatur quod vnus infinitum consumitur per aliud: sed peccatum est infinitum, igitur, respondendum est quod infinitas peccati & infinitas meriti Christi non sunt eiusdem rationis: quia peccatum dicitur infinitum priuatiue, pro quato priuati infiniti bono, sed meritum & satisfactio Christi est quid infinitum positiue propter vnionem, & c. In thesauro etiam ecclesiae reponitur cumulus penalitatum supererogationis sanctorum. Certum est enim D. Virginem Domini matrem, multas penalitates & labores sustinuisse in profectioe Bethleem, in fuga in Aegyptum, & in passione Christi, cum stabat iuxta crucem Iesu mater eius, 1o. 19. Cum impletum fuit illud D. Simeonis, Luc. 2. Et tuam ipsius animam pertranabit gladius, & per duodecim annos post Christi ascensionem, & tamen pro huiusmodi penalitatibus non fuit in seipsa remunerata, cum non haberet reatum alicuius peccati aut pena. Et quauis mortua sit, & alias passiones naturales perpessa sit: non erant tamen in ea pena, sed penalitates & conditio naturae. Praeterea S. A. postoli & Martyres, qui erant in gratia confirmati, multa sustinuerunt tormenta, quae excedebant penas peccatorum illorum: & multa bona supererogationis, hoc est consilij, ad quae non tenebantur, fecerunt. Vnde & Iob 7. protestabatur dicens: Vtinam appenderetur peccata mea, quibus iram (hoc est pena inflectionem) merui, & calumitas quam patior in statera, quasi arena maris haec grauior appareret. Et Apostolus Coloss. 1. dicit: Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quae desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia. Vbi manifeste asserit se passum in carne sua pro Ecclesia. Non tamen propter haec verba (quae desunt passionum Christi) intelligendum est quod passio Christi fuerit insufficientis ad redemptionem humanae naturae: & quod passiones D. Pauli addita sint ad complendum, hoc enim est falsum & haereticum, cum Christus (vt dictum est) sit propitiatio pro peccatis totius mundi. Sed intelligendum est quod Christus & ecclesia est vna persona mystica, cuius caput est Christus, corpus vero est congregatio fidelium, & quilibet iustus est quasi membrum, vt habetur 1. Cor. 12. Deus autem ordinauit in sua praedestinatione quantum meritorum deberet esse in tota ecclesia, tam in capite, quam in membris: sicut praedestinauit numerum electorum, & inter haec merita sunt passiones Sanctorum, per quas Christo debebat conformari. Merita Christi capitis praesentia sunt infinita. Praesentium etiam fuit quod quilibet Sanctorum exhiberet aliqua merita, secundum mensuram suam. Ideo D. Paulus Apostolus dicebat, Adimpleo, hoc est addo mensuram praesentiam a Deo, in carne mea, passionum, quae desunt secundum diuinam praedestinationem, Christi,

Christi, hoc est ecclesiae, cuius Christus est caput. Ideo subiungit, Pro corpore eius, quod est Ecclesia: vt sicut ipse passus est, non pro peccatis suis, cum peccatum nullum fecerit, sed pro peccatis ipsius corporis Ecclesiae: ita & nos patiamur, non solum pro peccatis nostris, sed etiam pro peccatis aliorum, qui sunt de corpore Ecclesiae. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc imaginem filij sui. Et ideo Gala. 6. dicebat, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. His igitur verbis significat Apostolus arumnas quas carere sancti perulerunt in carne sua, tanquam reliquias quasdam, adiungendas passionibus Christi, ad communem totius Ecclesiae vtilitatem. Cum ergo de excessu penalitatum suarum sancti non fuerint remunerati in seipsis, & nullum bonum remaneat irremuneratum: sequitur quod excessus & supererogatio fuerit reposita in gazophylacio (hoc est thesauro Ecclesiae) cum alicui particulariter non applicauerint, & pro se non indigerent, cum propter vnionem charitatis, pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes distributionem & applicationem Christi vicario, thesauro Ecclesiae clauis siue potestatem habenti. Vnde in praedicta extrauag. vniuersalis, dicitur: Ad cuius quidem thesauri cumulum beata Dei genitricis, & omnium electorum, a primo iusto vsque ad vltimum, merita admodum praestare nituntur. Si arguatur quod nulla sanctorum merita relicta sunt irremunerata, cum Rom. 8. dicatur, Non sunt condignae passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis: Dicendum quod si opera sanctorum facta in gratia, considerentur vt meritoria, sunt remunerata etiam ultra condignum. Si vero considerentur vt satisfactoria, non sunt remunerata in ipsis, sed per indulgentias remunerantur in aliis. Si replicetur quod si Christi satisfactio per modum indulgentiarum, sufficit ad deletionem omnium poenarum: sequitur quod si credimus ea sufficere & nos participare, ergo aliae superfluae sunt. Dicendum primo, quod Christi satisfactio, quae applicatur per sacramenta per modum meriti, instrumentaliter non operatur, nisi secundum dispositionem sacramenti suscipientis, vt dictum est, & quia contingit suscipientem parua dispositionem habere: ideo aliquid reatus manet, vt dictum est, & cum passio Christi per modum indulgentiarum applicatur, deletur totus reatus. Nec propter insufficientiam satisfactionis Christi dicimus sanctorum supererogationes reponi in thesauro Ecclesiae, & applicari: Sed dicimus satisfactiones supererogationis sanctorum per indulgentias applicari, vt illae etiam remunerentur, & sic vt duplici via expiantur poenae debita, scilicet satisfactioe Christi & sanctorum. Quomodo enim non inconuenit aliquid duplici via mereri (vt dicitur infra, quando de Christi merito agetur) ita non inconuenit aliquid duplici via satisfacere debito poenae, scilicet satisfactioe Christi, & satisfactioe Sanctorum, quae innititur satisfactioe Christi, a qua vis & efficacia eius pendet. Nec obstat praemissis quod dicebat Christus, Luc. 17. Cum feceritis omnia quae praecipia sunt vobis, dicitur: Serui inuitiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Sed serui inuitiles non supererogant. Vnde D. Aug. dicit nullum Sanctorum perfectum impleuisse mandata Dei, magis ignoscere Deo: quia quilibet tenetur diligere Deum quantum potest, ex toto corde, quod nullus Sanctorum fecit. Et in eodem idem Aug. dicit quod opus bonum optime factum, est veniale peccatum: quia dictum Christi intelligitur de bonis operibus, in quantum procedunt a nobis, & non sunt informata gratia. Nec loquitur de operibus consiliorum, sed solum de praecipis. Imo ex illo loco habetur, quod si seruus ultra praecipia aliquid faceret, non esset inuitilis, sed supererogaret. Et ad D. Aug. dicendum primum, quod intentio eius erat dicere quod nullus sanctorum in hac via perfectum impleuit praecipium dilectionis Dei, perfectione patriae, siue qua sancti qui sunt in patria, qui nullum impedimentum habent, implent. Non tamen intellexit quod non impleuerit perfectum mandatum dilectionis Dei, perfectione praecipia in via, ad quam Deus, qui non obligat ad impossibile, intendit viatores obligare. Non enim intendit Deus obligare peccatores ad perfectionem comprehensorum, cum sit eis impossibile: quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Et cum dicit quod opus optime factum, est veniale peccatum: non accipit peccatum veniale proprie pro actu deformi, sed pro actu vili in comparatione diuinae dignitatis, prout Esa. dicit, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus mestruatae omnes iustitiae nostrae, scilicet tanquam a nobis procedentes: quae in comparatione diuinae iustitiae quasi nihil sunt. Sicut lumen candela ad lumen solis dicitur umbra, licet in se lumen sit, sic, & c. Sed in quantum iustitiae nostrae sunt adiunctae gratiae Dei ipsa cooperante sunt meritoriae de condigno, vt dictum est, cum de merito ageretur. Nec obstat pariter, quod nullus Deo satisfacere potest pro beneficiis, cum omnia quae homo habet, habeat a Deo: & solutio & satisfactio importat quod fiat de proprio, & non de his quae domini sunt, aut de alieno: ergo nullus potest supererogare. Negatur consequentia: licet enim antecedens sit absolute & simpliciter verum, (cum inter hominem & Deum non sit aequalitas aut proportio) quia tamen est quaedam proportionabilitas: sicut homo potest mereri a Deo, praesupposita diuina ordinatione & gratia, ita & satisfacere, faciendo ea quae ipse ordinauit, sicut tantum suscipiendo, quantum in delictis fuit, & Deut. 25. Secundum mensuram delicti, erit & plagatum modus. Et sic supposita diuina ordinatione antecedens est falsum. Et cum datur aliquid alicui per indulgentias, licet antea esset alienum, per donationem, & indulgentiarum largitionem, fit suum: & sic satisfactio de suo, licet aliquando fuerit alienum.

Rom. 8.

Sanctorum opera.

19. Retrahit.

Sap. 9.

Esa. 94.

Apost. 18.

In add. 3. p. 2. 5. 1. 1.

Ver. 21. DE VALORE INDULGENTIARVM.

CVm impium sit dicere Ecclesiam Christi, quae regitur Spiritu sancto, facere aliquid vanum: & (vt ex praedictis patet) Ecclesia vniuersalis, quae errare non potest, in concilio generali dederit indulgentias: necessarium sequitur quod indulgentiae ad aliquid valent: non solum quantum ad forum Ecclesiae absoluedo a poenitentis iniunctis in foro poenitentiali, & non iudiciali exteriori, vt dicitur in ea, cum ex eo, extra de poenit. & remis. sed etiam valent quantum ad forum & iudicium Dei, ad remis

ad remissionem pœnæ refidat post contritionem, confessionem, & absolutionem, siue sit iniuncta, siue non: cum potestas remittendi d. Petro data, se extendat ad cœlos, aliâ si solum iniunctas pœnitentias, quas canonicas (hoc est per sacros Canones determinatas) vocant, remitteret in indulgentiâ. Ecclesia catholica indulgentias concedens magis damnificaret, quam iuaret, quia remitteret ad grauiores pœnas purgatorij. Nec obstat illud quod dicitur Rom. 3. Vnufquique mercedem accipiet secundum laborem suum: quia illud intelligitur de mercede siue premio essentiali, non secludendo meritum Christi, cui innitur, & non de solutione pœnarum. Vel potest dici quod per confessionem indulgentiarum, labores efficiuntur illorum, quibus indulgentiâ conceduntur. Et quâuis Deus, qui seipsum negare non potest, statuerit, Deut. 25. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus: remissio tamen quæ fit per satisfactionem alterius, vel per indulgentiam, non tollit proportionem pœnæ ad culpam: quia pro culpa vnus alius sponte sustinuit pœnam, vel eius pœna ab eo qui poterat, applicata fuit. Nec qui indulgentias concedit, proprie absoluit ab eo quod ligauit superior, scilicet Deus, qui absolueno ad culpam, ligat ad pœnam, vt dicit Hugo de S. Victore: sed dat debitori, vt debitum soluat, & sic diuinæ iustitiæ non derogatur. Si autem allegetur illud Apostoli. Non est data potestas in destructionem, sed ædificationem & vtilitatem, & per indulgentias aufertur vtilitas satisfactionis, quæ si fieret per nos, cederet in meritum essentiali & accidentali, ac etiam in remedium recidui. Igitur, &c. Propter hoc argumentum à D. Thoma solutum, Lutherus & sui sequaces procaciter dicunt indulgentias esse pigrorum satisfactiones, quæ reddunt homines negligentes: & esse bonorum operum remissiones; cum remittat satisfactiones, & dent licentiâ pigritandi, sub specie pietatis. Respondet D. Tho. quod per indulgentias datur remedium contra peccata. Maius enim remedium præbetur ad peccata vitanda per gratiâ, quam per assuetudinem nostrorum bonorum operum: quia ex affectu quem accipiens indulgentias, accipit ad causam, pro qua indulgentia datur, & vt possit illas consequi, se disponit ad gratiâ, confitetur, & multa bona opera facit, quæ non faceret, si indulgentia non concederetur, & ideo non est in destructionem dare, nisi inordinatè dentur. Nec ad hos fines datur, vt homines cessent à bonis operibus, sed vt ad bona opera promoueantur. Et ideo cõsulendū est eis qui indulgentias cõsequuntur, ne propter hoc ab operibus misericordiam iniunctis abstineant, vt etiâ ex eis remedium cõsequantur: quâuis à debito pœnæ sint immunes. Non enim indulgentiâ satisfactionem aliquâ remittunt, sed duraxat obligationem, qua peccator ad satisfactionem tenebatur. Diuersa sunt enim hæc, Satisfactio pro pœna, & obligatio ad pœnam: nam obligatio vinculum est, & non satisfactio, sed est vinculi solutio. Ideo papa indulgentias concedendo, soluit duntaxat vinculum satisfactionis, sed non satisfactionem: quia post indulgentiâ peccator si velit, potest satisfactio facere, quâuis non obligetur, nec sequitur quod eius satisfactio frustra fiat: quia si satisfactio faciat, eius satisfactio reponitur in Ecclesiæ thesauro, si ipse non egeat, nec alteri applicet. Et (vt dictū est) vni debito pluribus modis satisfieri potest, & per cõsequens pœnæ debita pro peccatis: Primò per virgâ Dei in hoc mundo, aut in purgatorio inflictâ. Secundo per alterius satisfactionem per ipsum applicatâ. Vnde Apostolus dicit, Vt abundantia vestra illorum inopiâ suppleat, & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas. Tertiò per orationem: Moyse enim oratione virga Dei auersa est à populo Israel. Vnde Psalm. 105. Et dixit vt disperderet eos, si non Moyse electus eius stetit in cõspectione in cõspectu eius, vt auerteret iram eius, & non disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terrâ desiderabilem. Quarto potest satisfieri, & virga Dei auerti, propria satisfactione & animaduersione: prout de Niniuitis & de Achab. Vnde Apostolus. 1. Cor. 11. postquam fecit mentionem de virga Dei dicens: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi: subdit causam nostram animaduersionis negligentiam esse, dicens: Quod si nos ipsos iudicauerimus, & corripuerimus, non vtiq̃ ad domino iudicauerimus, siue corripuerimus: Deus enim quâuis nullum peccatum impunitum relinquit, nunquã tamẽ bis in idipsum iudicat: quod faceret si ipse post nostram animaduersionem, animaduerteret siue puniret. Quintò satisfieri potest elemosynis, iuxta illud, Peccata tua elemosynis redime. & Luc. 12. Date elemosynâ, & omnia munda sunt vobis. Sextò virga Dei auertitur per susceptionem sacramentorum, quæ pœnâ æternâ cõmutant in temporalem, imò etiâ de temporali diminuunt propter meritum Christi ipsis cõmunicatū, secundum dispositionem subiecti, & per modum meriti Christi. Et sic, secundum D. de Palude, non est ex insufficientia virtutis sacramentorum, quod tota pœna non deletur, sed ex indispositione recipientis. Septimò satisfieri potest pœnâ debita pro peccatis, per indulgentias, per quas passio Christi applicatur per modum liberalis suffragij, propter modicam causam piam, & quasi gratis applicatur, & per modum solutionis datur: & sic aliter quàm in sacramentis, in quibus propter amorem Christi & eius merita, secundum dispositionem susipientis, datur: Indulgentia verò datur existētibus in gratiâ, non secundum dispositionem susipientis, sed æqualiter omnibus, dummodo causam propter quam datur, perficiat. Nec sequitur quod Deus peccatum impunitum relinquit, cum per orationes aut indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iustitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: quia tunc ad satisfactionem diuinæ iustitiæ seu vindictæ, pœnam per Christum vel sanctos perpeffam, pœnæ debite correspondentem applicat peccatori, per quas peccatum eius vindicatur, & satisficit diuinæ iustitiæ. Ex præmissis apparet quàm parum faciat contra indulgentias, id quod dicitur in Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata ipsorum: quia ad literam (vt ex cõtextu apparet) intelligitur de filiis David, quod scilicet peccata & iniquitates eorum, virga (hoc est pœna seu punitione) se visitaturum Deus minabatur, nisi resipiscerent: quia si resipiscerent, & con-

2. Tim.

1. Cor. 10.

Aliud est vinculum satisfactionis, aliud satisfactio.

2. Cor. 8.

1. Reg. 21.

Dan. 4.

& conuerterentur, iram & virgam auerteret. Vnde subdit, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea, si in se ipsos animaduertant, vel aliorum animaduersiones eis applicentur. Quâuis etiam exponi possit de virga excitatiua ad hoc vt conuerterentur.

Ver. 22. DE QUANTITATE VALORIS INDULGENTIARUM.
Quantitas valoris indulgentiarum pensanda est secundum quantitatem causæ efficientis. Causa autem efficiens vel effectiua illius est duplex, scilicet principalis, & instrumentalis. Principalis est abundantia thesauri Ecclesiæ, hoc est abundantia supererogationis pœnalitatum Christi & Sanctorum. Causa verò efficiens instrumentalis est clavis iurisdictionis, siue ille qui habet hanc clauem. Et quia causa principalis per instrumentum operatur, ideo secundum applicationem instrumenti, siue secundum determinationem habentis clauem, opera Christi & Sanctorum, in quantum satisfactoria delent de pœna. Ideo indulgentiæ tantum valent, quantum sonant, siue quantum determinatur & prædicantur in literis cõcedentis. Nam Deus non indiget nostro mædacio, vt pro eo loquamur deos. Ergo Ecclesia determinando & prædicando indulgentias, non mentitur. Et 1. Cor. 15. Si inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Ergo quicunque in prædicatione falsum dicit, quantum in se est, fidem euerit. Vnde D. Aug. in epist. ad D. Hier. dicit quod si in sacra scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, iam robur sacræ scripturæ perit. Sic si in prædicatione Ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, non essent documenta Ecclesiæ alicuius authoritatis ad roborandam fidem. Ideo simpliciter indulgentiæ tantum valent, quantum prædicantur siue sonant, aut determinatur per literas, vel per verba concedentis plenâ authoritatè habentis. Vnde in arbitrio dantis indulgentiâ est, taxare quantum pœnæ per indulgentiâ dimittatur. Sed si inordinatè fiat, & ex hac inordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahatur, peccat concedens: nihilominus tamen facies quod indulgentia sonat, consequitur effectum: cum papa sit vicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & procurator cum libera, & talis procurator cum libera præiudicare possit domino in vtilitatè aliorum. Sic papa dummodo sit causa pia, quantumcunque modica. Ad hoc autem quod indulgentia habeat effectum, quatuor requiruntur: duo ex parte dantis, scilicet authoritas plena: secundò causa pia, quæ moueat ipsum ad concedendum. Causa pia comprehendit honorem Dei, & vtilitatè proximi, vt sunt orationes, peregrinationes, constructio basilicarum, ecclesiarum, pontiũ, itinerum, siue eorum reparatio, & alia huiusmodi. Ex parte verò recipientis alia duo: primũ est charitas, eò quod absque charitate, pœnæ nullo modo expiari possunt, vt dictum est. Secundum est executio causæ, siue quod faciat aut dicat, vel det vel fieri faciat ea quæ indulgentia sonat, siue id quod per concedentem mandatur: sic quod si deficiat in parte, nihil lucratur. Et in hoc casu habet locum illud quod dicitur, qui cadit à syllaba, cadit à causa. Et sic stat aliquando, quod qui plus laborat, non sequatur maiorẽ indulgentiâ, licet magis mereatur: vt si detur indulgentia visitantibus certâ Ecclesiâ, tantum lucratur vicini, quantum qui à mille diebus veniunt ratione indulgentiæ: licet distantiore propter labores & pœnalitates, magis mereatur de premio essentiali & accidentali, nec pœnalitates illæ erunt irremuneratæ, vel in se, vel in aliis, &c. Ratio huius est, quia remissio non proportionatur labori, sed applicationi thesauri. Si verò indulgentia certarum pœnarum detur visitanti ecclesiâ. N. absque determinatione numeri, intelligitur semel duntaxat: Si autem ad determinatũ tempus, solum pro illo tempore durat. Si autem dicatur, in perpetuũ, non expirat morte cõcedentis: possunt tamen per successorem renouari, & nostris temporibus inuenimus ordinariẽ obseruatum, quod summi pontifices post publicationem sui pontificatus, seruatis quibusdã solennitatibus, reuocant omnes indulgentias per predecessores suos concessas, & ideo necesse est ad consecutionem effectus, habere cõfirmationem, vel nouã impetrationem. Sed si pro subuentione fabricæ ecclesiæ, pontiũ, aut hospitalium, aut aliorum huiusmodi, absque determinatione precij, secundum deuotionem offerentis detur, intelligitur secundum deuotionem congruâ & rationabilem, secundum conditionem personarum, & facultatem bonorum. Et sic magis lucrabitur de indulgentia pauper, dando vnum obolum, quàm rex, dando vnum aureum: quia plus est obolus pauperi, quàm aureus regi. Idem dicendũ est de aliis diuitibus proportionaliter. Vnde Mar. 12. Dixit Christus quod vidua, quæ solum duo minuta miserat in gazophylacium, plus omnibus misit. Si verò sit taxata quantitas elemosynæ, qui non tantum dat, sicut taxatum est, etiam si propter paupertatem desistat, non consequitur indulgentiam, licet mereatur. Ex præmissis apparet quod si in concessione indulgentiarum dicatur, quod remittuntur tres vel septem anni aut septẽ dies, aut plures de iniunctis pœnitentiis: si is qui implet mandatum concedentis, non habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitentiæ, licet mereatur bonum opus faciendũ: non tamen lucratur indulgentias, quæ sonant iniunctionem pœnitentiarum. Sed cum datur indulgentia plena, plenior, aut plenissima: tunc secundum D. Antho. Flor. in j. parte Summæ tit. 10. cap. 5. §. 3. omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgentia plena, secundum eundem post Do. Petrum de Palude, in 4. distin. 20. quæ datur quo ad remissionem pœnarum peccatorum mortalium, siue sit iniuncta, siue iniungenda: Plenior, quia remittitur pœna mortalium & venialium: Plenissima verò, qua non solum remittuntur pœnæ mortalium & venialium, sed etiam ipsa culpa venialis remittitur. Quia talis indulgentia, in quantum habet rationem cuiusdã absolutionis, remittit culpam venialem, quemadmodum facta cõfessione generali, per absolutionem generalẽ remittitur. Non tamẽ propter hoc dici potest indulgentia à pœna & culpa: quia culpa cum sit analogũ, & per se ponatur, stat pro mortali, cuius remissio authoritatiẽ pertinet ad solum Deũ, & instrumentaliter ad sacerdotem administrantẽ sacramentum pœnitentiæ. Quamuis possit

Tab. 13.

Falsa in prædicatione dicens subuertit fidem.

Quatuor requisita ad indulgentiarum effectum.

Papa noviter creatus renouat omnes indulgentias predecessorum.

Quid de indulgentiis faciendum deuotionem offerentis.

Indulgentia plena, plenior & plenissima.

Indulgentia
a pena &
culpa.

possit dici quod cum in indulgentia datur facultas eligendi confessorem, qui possit absolueri ab omnibus casibus, etiam sedi apostolicæ reservatis: tunc potest dici indulgentia à pena & culpa delegatiuè & instrumetaliter. ¶ Notandū etiam, secundum prædictum Antho. quod qui lucratur indulgentiā 20. anno, tantū sibi valent ad remissionē penæ pro peccatis suis, quantum valeret illi 20. anni in penitentiā iniuncta. A his iste sensus verborū sic videtur, Remitto tibi vniū annum de penitentiā iniuncta vel iniungēda, hoc est tantum minus punieris in purgatorio, quam punieris, si vno anno cōtinuo in hac vita penitentiā egisses. Sed dubiū est de illa penitentiā continua vnius anni, quia in foro penitentiæ licet detur penitentiā interpolata per vniū annū, non tamen cōtinua, saltē in foro interiori. Ideo alij dicūt quod debet intelligi de penitentiā solēni, quæ ad plures annos iniungitur, vel de penitentiis per canones determinatis, quæ sunt iniungēdæ, hoc est debent iniungi, licet nō iniungantur. Mihi tamē, saluo meliori iudicio, videtur dicendū, quod valeret ad tot annos, ad quot secundum diuinā ordinationem, pro peccatis præteritis haberet sustinere in purgatorio, si ante indulgentiæ cōsecutionem in gratia decēssisset. Non debent tamen peccatores propter has indulgentiās generales, prætermittere opera penitentiæ in hac vita, tum propter incertitudinē (quia nemo scit se esse in gratia: vnde Ecclē. 9. Nemo sit vtrum amore vel odio dignus sit: ideo nescit in indulgentiā lucratur) tum propter periculum recidui, à quo impeditur per opera penitentiæ, tum etiam propter meritum & propter peccata quotidiana sequētia indulgentiā: quia indulgentia non remittit penas peccatorū futurorum. Et vltius propter cōformitatem, vt se cōformet Christo, & impleat in carne sua pro corpore eius, quod est Ecclesiā: vt quemadmodū ipse passus est pro aliis membris: sic & nos ita faciamus, & aliorum onera portemus: sic enim adimplebimus legem Christi, vt dictū est. ¶ Et quia pluribus datur indulgentiæ plenariæ in articulo mortis: videndū est quis dicatur articulus mortis. D. Antho. Flor. vbi supra §. 6. dicit, quod si concedens in forma inducti, aliter intentionē suam nō exprimat, videtur intelligi de articulo præsumpto, licet non vero: sicut extrema vñctio debet dari his qui secundum æstimationē reputantur morituri, iterum tamen iniungūtur, si ab illa infirmitate euadant, & nihilominus prima dicitur extrema vñctio. Sic ergo cum in tali articulo præsumpto quis absoluitur per indulgentiā, consequitur effectū indulgentiæ vsque ad illud tēpus: & si postea euadat, expirat indulgentia. Secus autem si in forma indulgentiæ diceretur, quod cōsequatur effectū in mortis articulo, & in casu quo moriatur: si nō moriatur: gratia indulgentiæ nō expirat per illam absolutionē, quæ tamen quādo non moritur, non habet effectum. ¶ Notandū præterea quod si indulgentia datur penitentiis & confessis, nō sufficit q̄ confessus fuerit semel in anno, si post confessionē ante indulgentiā aliquod peccatū mortale cōmiserit: quia tūc tenetur confiteri. Si verò non cōmiserit, non tenetur cōfiteri de venialibus, nec de mortalibus aliās ritē cōfessis. Si verò indulgentia detur verè penitentibus & cōfessis, seu propositū cōfiteri debentibus, tūc licet tutius esset cōfiteri, propter incertitudinē contritionis: tamen sufficit & requiritur, si habeat aliquod peccatū mortale, actualis cōtinuo tempore quo actu implet id quod mādatur. Vnde qui vult lucrari indulgentias quæ dantur visitatibus ecclesiis vrbis, nō est necesse ad eas cōsequendas quod in itinere conteratur: sufficit enim, cū actu visitat. ¶ Insuper notandū est quod licet cōcessio indulgentiæ versetur circa tertiā partem penitentiæ, scilicet satisfactionem, cum tamē pertineat ad clauē iurisdictionis, quæ potest per nō sacerdotē exerceri, nō requiritur q̄ quis cōfiteatur danti indulgentiā: & sic facta cōfessione & habita sacramentali absolutione, potest per aliū absolutionē indulgentiā obtinere, nisi in indulgentiā aliud dicatur. ¶ Et sic patet q̄ alia est absolutio sacramentalis, alia est solutio siue remissio indulgentiæ. ¶ Postremò notandum quod illa debet esse forma verborū in remissione plenaria cōcedenda, quam concedens indulgentiam decreuit: quia minister debet exequi secundum formā mandantis: & cōmuniter talis est, secundum prædictum Antho. Flor. Ego autoritate sedis Apostolicæ mihi pro nūc commissā, concedo tibi plenariam remissionē peccatorum tuorū, de quibus corde contritus es, & ore confessus (vel proponis confiteri, si indulgentia hoc dicatur) præterquam eorum quæ propter confidentiā huius inducti commisit. Nec oportet quod dicat, Et de quibus oblitus es: quia sicut Deus illud nō exigit propter impossibilitatem, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet congruum sit addere, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti: non est tamen necesse. Et quod aliqui dicunt, Resituo te illi innocentia, in qua eras quando baptizatus fuisti, superfluum est: non vitiat tamen actum.

Articulus
mortis.

Alia est ab-
solutio sacra-
mentalī alia
indulgentiæ.

Forma abso-
lutionis indul-
gentiarum.

In add. 3. p. q̄.
26. ar. 1.
Triplex com-
municatio.

Ver. 23. DE HIS QUI INDULGENTIAS CONCEDERE POSSUNT.

Ad sciendum qui indulgentias facere vel cōcedere possunt, supponendū primò, quod indulgentiæ habent effectū secundū quod opera satisfactoria vnius applicātur alteri, nō solum ex vi charitatis, sed etiā intentione operatiis in ipsum directa. Secūdò supponendū est, quod intentio ad alterum tripliciter dirigi potest, scilicet in singulari, speciali, & generali. In singulari quidem, cum quis pro alio satisfacit, determinando & applicādo pœnalitatem suā ad illum: & sic quilibet potest alteri opera sua cōmunicare. In speciali verò, cum quis orat pro cōgregatione sua, & familiaribus, & benefactoribus. Et sic ille qui cōgregationi præest, potest opera illa aliquādo cōmunicare, applicādo intentionē illorū qui sunt de cōgregatione, ad hūc determinare. ¶ In generali autem, sicut cum quis bona opera sua ad bonum commune totius vniuersalis Ecclesiæ cōmunicat, & sic ille qui præest generaliter toti Ecclesiæ, potest opera illa cōmunicare, applicādo intentionem particularium ad hunc vel ad illum. Et cum homo sit pars cōgregationis, & ipsa congregatio sit pars Ecclesiæ: sequitur quod in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur intentio

intentio boni communis: & in intentione boni communis vnius cōgregationis, intelligitur & includitur bonum vniuersale totius Ecclesiæ, & ideo ille qui præest toti Ecclesiæ, potest cōmunicare ea quæ sunt vnius singularis, & ea quæ sunt cōgregationis, sed nō cōuerso. ¶ His suppositis, dicendum neque primam neque secundā communicationem posse dici indulgentiā. De prima quidem manifestū est, cum indulgentia sit actus iurisdictionis, quā priuatus supra priuati nō habet. Præterea licet per cōmunicationem priuati is cui sit cōmunicatio, soluat a reatu penæ, quātum ad Deū: nō tamen soluit a debito satisfaciendi penitentiā iniunctā, ad quā est obligatus in foro ecclesiæ: & penitentiā: quod tamen indulgentia facit. Propter eandē rationē secūda cōmunicatio etiā nō dicitur indulgentia, vt vtraq; propter sequentē. ¶ Propter insufficiētiā & incertitudinē: quia in vna persona vel cōgregatione nō est indeficiētia meritorum, vt sibi & omnibus aliis valere possint: nec est aliquādo certū an sint aliqua opera satisfactoria super prerogationis irremunerata, quæ tamen semper sunt in Ecclesia propter infinitum meritū Christi, quod exhauriri non potest. ¶ Ex præmissis infertur quod nec diaconus, nec sacerdos, imò nec episcopus, nec alius inferior summo pōntifice, potest cōcedere indulgentias, nisi ex cōmissione: sed solus summus pōntifex, qui habet plenam potestatem iurisdictionis super vniuersalem Ecclesiam, & bona illius. Cōsuevit tamen committere & dare potestatem episcopis cōcedendi aliquot dies indulgentiarum, puta quadraginta, & cardinalibus, centum. Inferiores verò episcopis, qui habent iurisdictionem, vt abbates, & priores, & alij prælati religionum, nō possunt dare indulgentias, sed bene possunt cōcedere participationē honorum, quæ sunt per subditos illorum, quā participationē vocat receptionē ad gratias ordinis. Aduertēdum quod negātes primatum D. Petri, negāt papā habere clauēs, & indulgentias cōcedere posse. Sed cōtra illos sufficienter probatū est, cum de primatu Petri ageretur, verūc. 5. huius §. 6.

Ver. 24. DE HIS QUI VBIUS INDULGENTIAE PROSVNT.

¶ Vm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in suscipiente, vt dictum est: sequitur eas existētibus in peccato mortali, & per cōsequens damnatis, non prodelle. Et quia per eas soluitur reatus penæ, sequitur quod nō profunt secundū quod sunt indulgentiæ, his qui nullam reatum penæ habent, & sic nō profunt beatis aut innocētibus, quantum ad remissionem penæ, cum nō habeat reatum: profunt tamen viatoribus, etiam innocētibus, impenitentibus causam piā, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritum & remissionem penæ simul profunt omnibus viatoribus existētibus in gratia & impenitentibus causam, propter quam dantur, siue sint seculares, siue religiosi. Nō enim religiosi sunt deterioris cōditionis, quā debent. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cum ergo religio sit bonum quoddam, nō debent religiosi effectu indulgentiarum priuari. Propter indulgentias tamen nō debet dissolui regularis obseruatia: vt propter eas religiosi vagentur per mundum: quia religiosi magis merentur, religionem suā seruando, quantum ad premium vitæ æternæ, quā indulgentias exquirendo: licet quantum ad diminutionem penæ, quod est minus bonum, non tantum lucentur. Præterea prouisum est illis per pontifices, vt possint in monasterio & sine discursu, deuotē visitādo vnum vel duo aut tria altaria, lucrari stationes vrbis Romæ. Nec etiam religiosi per indulgentias remittuntur penæ eis iniunctæ in capitulo: quia illæ sunt in foro iudiciali exteriori, sed absoluuntur à penis iniunctis in foro penitentiāli. ¶ Et cum Romanus pōntifex aut alius ex eius cōmissione, indulgentias largiens nō sit deterioris cōditionis quā alij: nec possit esse aliqua causa indulgentiarum in aliis, quam ipse executioni mandari nō possit: sequitur quod si seruent ea quæ pro indulgentiis mandantur, possunt eas cōsequi & lucrari. Et quāuis nullus seipsum excommunicare possit, & actum iurisdictionis in se exercere per modum iurisdictionis & sententiæ: tamen bene potest per modum dispensationis & participationis: quia prælatus vti potest his quæ ei ex autoritate iurisdictionis competunt aliis distribuere, tam in temporalibus, quā in spiritualibus. Sicut etiā sacerdotes Eucharistiā, quam aliis ministrant, suscipiunt. Sic episcopus & papa: licet quidam dicunt quod papa pro se solo indulgentiam facere nō potest, sed indulgentia communiter data vti. Qui verò nō faciunt, dicunt, vel obseruant ea, propter quæ indulgentia datur, licet alius pro eo faciat, indulgentiam nō consequitur: cū remota causa, remoueat effectus: & nō existēte cōditione, nō cōsequitur quis id quod sub cōditione datur. Et quāuis quilibet possit opus suum applicare alteri, nō tamen indulgentiā: sic quod vnus homo possit indulgentiam cōsequi propter opus alterius: quia indulgentia nō potest applicari ad alterum, nisi per intentionem eius qui dat indulgentiam, & ideo cum ipse applicet ad facientem, dicētem, vel dātem hoc vel illud, particularis qui hoc facit, nō potest ad alterum hāc intentionem cōcedentis trāsferre. Secus si in indulgentia cōtineretur quod faciat vel dicat per se vel per alium: tūc enim faciēdo per alium cōsequeretur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma cōcedit. Et per hūc modum animæ quæ sunt in purgatorio, possunt cōsequi indulgentias, cū de ipsis sit mentio in indulto. Quod si quis viatorum, in gratia existētium, faciat pro ipsis animabus quod mādatur, ipsæ indulgentiam cōsequantur: cum omnia quæ requiruntur ad indulgentias, in prædicto indulto inueniantur. ¶ Potestas in concedente, charitas in recipiente viatore (quia animæ purgatorij nō sunt in termino) & pia causa per alium executioni mādatur: qui enim per alium facit, per seipsum facere videtur. ¶ Nec obstat quod Christus Mat. 16. dixit, Quodcūque ligaueris super terram, ligatum erit & in cælo. Et quicquid solueris super terram, &c. Non dicit infra terram, aliās Papa possit euacuare totū purgatoriū, & diuinā iustitiā enervare. Quidā dicūt quod hac determinatio

Qui indulgentias
concedere
potest.

In Add. 3. p.
9. 27.

Religiosi
profunt indul-
gentiis.

Papa potest
lucrari indul-
gentiis.

An vnus pro
alio indulgentiam
lucrari
possit.

Anima pur-
gatorij an con-
sequantur in-
dulgentiam.

super terrā, determinat personā Petri & successorū eius, & non potestate clauū, sic q̄ ipsi existētes super terrā, possunt vti potestate clauū, sed post mortē non possunt soluere aut ligare, neq; remittere, sed bene quādiu viuūt super terrā. Alij dicūt q̄ refertur ad ligamē iurisdictionale, quia non possūt defunctos excommunicare, & nō ad absolutionē, q̄a possunt defunctos excommunicatos absoluerē, vt dictū est: cū odia restringi, & fauores conueniat ampliari, vt habetur in l. quidā. ff. de lib. & posth. & ideo proniora sunt iura ad absoluēdum, quā ad condemnādum, vt habetur in l. Arianus. ff. de act. & oblig. & l. fauorabiles. ff. de reg. iur. Sed ligare & condēnare est odiosum: ergo ad hoc verba prādicta (super terrā) restringūt, soluere autē & remittere est fauorabile: ergo nō est restringendū, sed ampliādum. Ideo Ecclesia cōsueuit absoluerē excommunicatos. Si ergo possunt solui à vinculo excommunicationis, quod ligat in cælo longiori tēpore: à fortiori à vinculo pēnæ, quod impedit donec expietur. ¶ D. Caietan. in opusculo de indulgētis dicit, q̄ indulgētia nō conceduntur defunctis eo modo quo viuīs: quia defunctus soluitur per modū suffragij, nō cuiuslibet, sed suffragij satisfactorij. Supponit enim q̄ possimus animabus quæ sunt in purgatorio, tripliciter suffragari: Primò merēdo de congruo ipsarū liberationē. Secundò imperādō nostris orationibus vel oblationibus, præcipuē in oblatione passionis Christi, quæ sit in missā: tūc enim sacramētum eucharistiæ eis prodest, in quātum sacrificiū p̄ modū suffragij, vt dictū est. Tertiò nostris passionibus & pœnalitatibus, eas per intentionē nostrā illis communicādo, & pro eis exoluendo, siue dādo eis vt exoluat. Indulgentia autē Apostolica (vt ipsa verba sonāt) de passionibus & pœnalitatibus Christi & sanctorū, dat illis vt inde soluat & liberentur. & sic per modū suffragij satisfactorij, per modū quo opera nostra satisfactoria illis suffragātur p̄ condonationē pœnarū nostrarū. Sic papa per applicationē & condonationē thesauri ecclesiæ, qui ad eas peruenit per intentionē nostrā, nō per modū iustitiæ & æqualitatis, sed p̄ modū suffragij, hoc est via gratiæ & misericordiæ: Quia vniuersalis ecclesiæ suffragia efflagitāt diuinā misericordiā, vt dignetur acceptare pro animabus purgatorij, vt liberētur à pœnis, & nō p̄ modū iustitiæ, & æqualitatis, eod̄ quod pœnæ, quas nos in hac via patimur, sunt multò minores & leuiore, quā pœnæ, quas animæ in purgatorio patiuntur. Sicut pœnæ pecuniaria est multò minor, quā pœnæ seruitutis, aut alia corporalis. Hinc est q̄ seruitus pecunia non redimitur, secundū rigore iustitiæ, cū nō sit æqualitas, sed solum secundū domini acceptationē: ita pœnæ animarū in purgatorio existentū, cū sint grauiore, non redimuntur pœnis nostris, secundū rigore diuinæ iustitiæ, sed expiātur secundū liberā diuinæ gratiæ & misericordiæ acceptationē, quod nos dicimus per modū suffragij liberaliter acceptati à Dei misericordiā, quæ ex ordinatione sua modicū pro magno se acceptaturū statuit, nos monēdo p̄ Apost. vt aliorū onera sustineremus, & inducēdo ad orādum pro liberatione defunctorū. vnde 2. Mac. 12. Sācta & salubris est cogitatio p̄ defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Ideo suffragia & indulgentiæ non sunt res vanæ & incertæ, vt hæretici calumniātur. Viuis autē conceduntur indulgentiæ per modum absolutionis, vt habetur in c. Quod autē, extra de pœnit. & remiss. eod̄ q̄ viui sunt præsentēs & subditi. Et papa p̄ modum suffragij applicat thesaurū ecclesiæ viuis & defunctis. Sed respectu viuorum addit actum absolutionis: respectu verò defunctorū nullū propriū addit actū iurisdictionis, licet addat actum modificatiuum ad suffragia ecclesiastica. Sic igitur quādiu viuimus, sumus subditi pontifici, & pœnæ nostræ ad forum præsentis vitæ spectāt: & propterea seruatis seruatis, indulgentia ad viuos defertur via iustitiæ, per actum iurisdictionis habentis. s. per absolutionem. Animabus autem purgatorij, vt in altiori & terribili foro existentibus, indulgētia nō perueniunt per actum iurisdictionis siue absolutionis, cū præsentēs non sint, neque de foro isto. Sed cū sint nobis vnitæ in charitate, papa ex thesauro ecclesiæ per modum suffragij ad subleuationem earum confert & mittit, confidens de magna misericordia Dei, qui & clauēs regni ei contulit. Dat similitudinē prædictus Caieta. de principe alicuius ciuitatis, qui ex arario publico liberaturus omnes ciues ære alieno grauatos, quorum aliqui sunt sub dominio suo, alij sub alieno, & iā propter æs alienum seruituti addicti: In hoc enim casu princeps ex arario publico, authoritatiuē nummos dispensaret pro istis & illis. Sed degentes sub sua iurisdictione, iudicialiter absolueret à debito. Seruus autē degentes sub dominio alterius, non posset iudicialiter absoluerē, sed per modū auxiliij subuenire, mittēdo pecuniā, & cōfidēdo de gratia alterius, sub cuius dominio sunt. Sic ecclesiasticus princeps ex thesauro ecclesiæ pœnas p̄ peccatis viuorū & defunctorū debitas soluitur, vniq; thesauri suffragia dispensat. Sed viuis applicat, absoluēdo illos: defunctis autē applicat, eis auxiliādo, hoc est opera satisfactoria ad illorum liberationē dirigēdo: cōfidens de misericordia Dei, qui ei dispensationē thesauri dedit. ¶ Nec est incōueniēs q̄ papa purgatorij euacuare possit: non enim per hoc detrahitur aliquid diuinæ iustitiæ, vt dictū est. Valde tamen rarū, imò fortē nunquā contingit, quod papa per indulgentias purgatorij euacuauerit. Quia nō inueniuntur viatores, qui pro omnibus defunctis obseruet ea quæ in indulgētis mādātur: eo maxime q̄ multi sunt defuncti, qui non meruerunt sibi indulgentias applicari, vt pote illi qui in hac vita existentes, defunctos obliuioni tradiderunt. Ideo iustē p̄mittit Deus, q̄ sui & alij viuorū obliuiscātur. Vnde D. Tho. dicit quod in descensu Christi ad inferos non omnes qui erant in purgatorio, fuerunt liberati: sed solum illi, quorum purgationis tempus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuere, per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortem Christi meruerunt, vt eo descendente, à pœnā purgatorij liberarentur, sic etiam dici potest quo ad indulgentias, quod Deus permitteret eos, qui in vita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cū defuncti erunt, obliuioni tradi.

Animabus purgatorij tripliciter possunt suffragari.

Seruitus pecunia non redimitur.

Gal. 6.

3. p. q. 52. art. 8. ad 1.

§. 7.

Matrimonium ab effectu magis à matre quā à patre dictum est, quasi matris muniū, quia feminis maxime incumbit educandæ proles officium in vtero & extra, donec quodam modo per se stare possit. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem muniēs, quia mulier per matrimonium iam habet à quo muniatur & defendatur. s. virum. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem monēs, ne virum relinquat, alteri ad hærens. Vel matrimonium, quasi materia vnius: quia in eo sit coniunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, secundum Iud. à matre & nato, quia per hoc efficitur aliqua mater nati. ¶ Matrimonium dupliciter considerari potest: Vno modo vt est officium quoddam natura: Alio modo vt est sacramentum ecclesiæ. In quantum est officium natura, secundum Philosophos & iuristas, est virtus ac mulieris coniunctio inter personas legitimas (hoc est coniungi non prohibitas secundum ius diuinum aut humanum) indiuiduam vitæ cōsuetudinem retinens, ad prolem generandam, educandam, & promouēdam, ac ad sibi inuicē mutuū obsequendum, & opera ordinata communicandam. Et alio nomine dicitur coniugium, à coniunctione mutua. Ex hac definitione apparet quod matrimonium, vt est officium natura, habet duos fines: Primus & principalis est proles generanda, & nō solum generāda, sed etiā educanda & promouenda. Et sic principalis finis matrimonij, est debita generatio, educatio, & ad bonū promotio. Vnde Philosoph. & Ethicor. dicit, quod à parentibus habemus esse, nutrimentum & disciplinam. Quantum ad primum, conuenit cum animalibus: quia masculus & femella in animalibus coniunguntur ad prolem generandam. Quantum ad secundum, s. quo ad educationem, cōuenit cum aliquibus animalibus, quæ in hoc perfectiora sunt aliis, vt turtur & columba, quia ambo educationi proles intendunt. In aliis autem animalibus masculus non curat de educatione. Quantum ad tertium, scilicet quo ad promotionem, homo in hac coniunctione excedit omnia alia animalia, quia alia animalia, non curant de promotione paruulorum suorum ad maiora, dummodo vitam sibi procurare possint. Homo autem non solum curam habet educationis, sed etiam promotionis. Vnde Apost. dicit, Neque enim filij debent thesaurizare parentibus, & in indiuidua cohabitatione, ad sibi mutuū obsequēdum. hoc enim est necessarium ad perfectam educationem & instructionem proles: licet altero coniugum post generationē moriente, alter habeat supplere: quod tamen non adeo conuenienter fit per vnum, sicut per ambos, nisi fortē aliquando per accidens. In hoc sine matrimonij, coniunctio viri & mulieris excedit coniunctionem cæterorum animalium, quæ non sibi inuicem obsequuntur: in firmitatibus & aliis necessitatibus. Ideo animalium coniunctio ad generationem, non dicitur matrimonium: sed retinet nomen generale, quod est maris & feminae coniunctio. Sed in hominibus propter hanc indiuiduam cohabitationem, dicitur matrimonium. ¶ Habet vltimus matrimonij inter Christianos alium finem, scilicet significationem vnionis Christi & Ecclesiæ: & ideo dicitur sacramentum quod perficit ipsum. Hinc est quod matrimonium inter fideles contractum, non est perfectum. Cū igitur bonum & finis cōuertantur, secundum Philos. & D. Dionys. sequitur quod tria sunt matrimonij bona, scilicet proles, fides, & sacramentum: de quibus infra dicitur.

Ver. 1. DE MATRIMONII INSTITVTIONE.

Matrimonij vt officij natura, institutum est ab authore natura, in paradiso terrestri ante peccatum, quādo formata Eua de costa Adæ, duxit eā ad Adā, qui liberē accepit eā in sociam coniugalem siue vxorem, & dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquit homo patrem & matrem, & adhæret vxori suæ, erūtq; duo in carne vna. Quibus dictis dixit Deus, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Licet per anticipationem, s. cū d. Aug. hæc verba recitentur Gen. 1. Et si perseverassent in gratia in paradiso terrestri, fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Post peccatū verò Adæ, propter quod caro cœpit concupiscere cōtra spiritum, Matrimonium quod primò in officium natura institutum erat, factum est in remedium ad reprimendā concupiscentiā, ne esset homo sicut equus & mulus, quibus nō est intellectus: sed sciret vnusquisque vas suum possidere in honore & sanctificatione. Ideo in lege Moysi, ad refrenandā concupiscentiā prohibita sunt à matrimonio inuicem cōtrahendo persona, quæ habent habitare simul in eadem domo: & tandem per Christū institutum est sacramētum, quādo factæ sunt nuptiæ in Chana Galilææ, vbi ipsum suo primo miraculo voluit honorare, Ioan. 2. Et quāuis nō legatur ibi ipsa institutio, verisimile tamē est ipsum tūc instituisse, & recitasse ea quæ dixit Mat. 19. Qui fecit hominem ab initio, masculū & femina creauit eos, & c. licet D. Io. hæc nō scripserit. Per prædicta verba Christus matrimonium apud Iudæos & infideles deprauātū, ad primam institutionē & indiuisibilis vnionis cū ipso & ecclesiæ significationē reduxit, dicens: Quos ergo Deus coniunxit, homo nō separet. Quā institutionem & significationem Apost. intelligens, hortabatur viros ad diligendas vxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiā, inseparabili. s. dilectione: tandem publicauit matrimonium esse sacramentum, dicens: Hoc sacramentum magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia, Ephes. 5. Ecclesia etiā matrimonium esse. vnum de septē sacramētis Ecclesiæ determinauit, vt supra dictum est, cū de numero Sacramentorum ageretur, ca. 16. versic. 14. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod matrimonium (in quantum est officium natura) est de iure naturali: nō quidem quod sit ex principiis natura necessitans, sicut grauitas in lapide, ad motum deorsum est naturalis lapidi, & leuitas ad motum sursum, est naturalis igni: Sed prout

In Add. 3. p. 9. 4. ar. 2. & in 4. distim. 27.

Matrimonij dupliciter accipitur.

Duos fines matrimonij vt officij natura.

2. Cor. 12.

Gen. 2.

Leuit. 18.

Matrimonium quomodo fit de iure natura.

naturale accipitur pro eo ad quod natura inclinat, mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quantum ad primum & secundum finem perfectius, quam alia animalia, quæ non cognoscunt rationem finis, & proportionem mediocri ad finem, sicut homo. Ideo naturalis conceptio ei indita est, qua dirigitur non solum ad operandum, sed etiã ad cõuenienter operandum. Talis cognitio & directio in homine, lex naturalis siue ius naturæ dicitur. Lex enim naturalis nil aliud est, quam cõceptio homini naturaliter indita, ad cõuenienter agendum in operationibus propriis, siue conueniant ei ex natura generis, sicut generare, comedere, & ambulare: siue conueniant ei ex natura speciei, sicut ratiocinari, vnde sicut naturalis ratio inclinat eum ad cõuenienter ratiocinandum, ita ad cõuenienter comedendum, generandum prolem, & ipsam cõuenienter educandam, instruendam, & promouendam in debitum finem. Quod fieri nõ posset, nisi vbi esset aliqua obligatio viri ad mulierem, determinata ad cõmunicandum opera, & perpetuò cohabitandum, & sibi mutuò obsequendum: quæ obligatio matrimonii facit. vnde sequitur quod actus matrimonij nõ est illicitus, cum sit de iure naturali, & ab auctore naturæ ordinatus. Ideo 1. Cor. 7. dicitur, Virgo si nubat, non peccat. & 1. Tim. 4. Volo iuenculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apost. 1. Cor. 7. dicit, Qui nubunt, tanquam nõ nubentes sint, prohibuit actum matrimonij: cum in eod. c. dicat, Vir vxori debitum reddat, &c. Sed prohibuit fruitionem, ne. Cum ipsa delectatione actus cõstituant vltimum finem: Nec per hoc quod dixit, diuisus est, intellexit diuisiõnem coniunctionis gratiæ, sed contemplationis, propter intentam delectationem, propter quã illi quibus cõpetit diuina contemplati, aut sacramenta tractare, indicitur pro illo tempore continentia. Et secundum hoc dicitur, quod Spiritus sanctus, quantum ad actum reuelationis secretorum, non tangebatur mentes prophetarum in vltimo matrimonij. Et licet quædam turpitudine pœnæ cõcomitetur, propter peccatum originale, non tamen turpitudine culpæ. Et quãuis oporteat eum excusari (vt dicitur in versicu. seq.) non tamen sic quod de se sit illicitus: quia si secundum se esset illicitus, non posset totaliter excusari, sicut nec adulterium. Sed quia habet similitudinẽ mali propter corruptionem concupiscentiæ: cum actus matrimonij sit idem in specie naturæ cũ fornicatione, nõ tamen in specie moris, quam accipit a fine, vt dictum est. Sicut occidere hominem propter bonũ iustitię, non est malum secundum se: habet tamen speciem mali, & est idem in genere naturæ cum homicidio: excusatur tamen: & illa similitudo siue speciem mali deletur & abstergitur per finẽ iustitię. Sic ad propositum, &c. ¶ Secundò sequitur quod si actus matrimonij sit deliberatus & factus in gratia, est meritorius, cum in talibus (vt dictum est) nõ detur actus indifferens, vt supra dictũ est, c. 3. ver. 4. Ex quo patet error Tacianorum & Marcianorum, qui dixerunt homines in statu cõiugij nõ posse saluari. Sed hi tanquã hæretici, sunt ab Ecclesia reprobati in cõcilio Lateranensẽ, vt habetur in c. firmiter, extra de summa Trin. & fid. cath. vbi dicitur: Non solum virgines & cõrinentes, verum & coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire, vt de innumeris sanctis legimus, de Abraham, Isaac, & Iacob, &c.

In Add. 3. p. 2. 4. 1. ar. 3.

In Add. 3. p. 7. 49. ar. 4. Species mali.

Actus matrimonij an habeat speciem mali.

Tria matrimonij bona.

An actus matrimonij ad vitandũ fornicationem sit malus.

DE EXCVSATIONE ACTVS MATRIMONII.
Ver. 2.
 Cvm Apost. 1. Thess. 2. ab omni specie mali præcipiat abstinere: cõsequens est quod actus habens speciem mali, non sit intrinsecè bonus: quia non prohiberetur: nec etiã intrinsecè malus, cum nullum simile sit idem: & per speciem mali intelligitur similitudo mali: & actus intrinsecè malus, non potest bene fieri: nec etiã est indifferens, quia talis æqualiter se habet ad bonum & ad malũ. Ideo necesse est dicere quod actus habens speciem mali, sit actus qui non habet obiectum bonum, neque malum: tamen habet maiorem similitudinem cũ malo, quã cum bono. Sicut sunt aliqui actus habentes speciem pietatis, vt habetur 2. Timot. 3. Habentes quidem speciem pietatis, qui vt in pluribus bene fieri consueuerunt. Sic actus speciem mali habet, cui vt in pluribus, consuevit male fieri, & est eiusdem speciei in genere naturæ cum actu malo, vt dictum est versicu. præced. & sic sine decore, ornamento, & honestate: & non potest communiter fieri corã hominibus sine scãdalo, vt choreæ, & similes dissolutiones: & occidere hominẽ habet maiore similitudinẽ mali secundũ se, quã bonitẽ decore tamẽ & ornamento iustitię habet honestatẽ, & efficitur bonus. Sic actus matrimonij dicitur habere speciem mali dupliciter. Primò quia est eiusdem speciei in esse naturæ cũ adulterio & fornicatione, & cõmuniter & in pluribus actus ille in esse naturæ, qui est cognitio mulieris, malè sit, neq; absq; scãdalo in cõspectu hominũ fieri potest. Secundò quia iacturã magnã spiritualẽ affert, absorbet enim bonũ rationis: ideo necesse quod vestiatur, decoretur, & ornetur bono sine & debitis circumstantiis. Nullus enim sapiens debet iacturã aliquã sustinere, nisi pro recõpensatione alicuius æqualis vel maioris boni. ¶ Fines autẽ & bona matrimonij, quæ recõpensant iacturã, & honestatẽ siue cooperunt similitudinẽ & speciem mali, sunt tria. s. proles, fides, & sacramentũ: quãuis bonũ sacramenti nõ pertineat ad vltimum matrimonij, pertinet tamẽ ad essentiam, in quantum matrimonij est perfectum. Et ideo propter duos solos fines, seu bona matrimonij, sub disunctione, cõiuges absq; peccato, cõiugio vti possunt, etiã si mulier sit sterilis, aut prægnã: quia est bonũ fidei, & reddendi debiti perẽri expressè vel interpretatiuè. Si verò fiat ad vitandum peccatũ adulterij in cõiuge, nõ est peccatum: quia est quædam redditio debiti, quæ ad bonũ fidei pertinet. ¶ Sed si intendit vitare fornicationem in se, sic est aliqua superfluitas passionis: & omnis talis est ad minus peccatum veniale: quia sicut matrimonium non est institutum propter sanitatem acquirendam: sic nec ad fornicationem in se vitandã, cum sint alia potiora remedia, teinnum, vigilia, & carnis maceratio. Ideo Apost. 1. Cor. 7. Postquam dixit, Reuertimini in idipsum, ne forte tentet

tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram, ait: Hoc autem dico non secundum imperiũ, sed secundũ indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus. Hæc opinio est D. Thomæ, & cum eo videtur esse D. Aug. qui dicit, Incontinentiæ malum est, quod vir cognoscat vxorem vltra necessitatem procreandi filios. Aliqui tamen aduersantur, & soluunt rationes. Primò ad illam indulgentiam dicunt, quod secundum expositionem D. Tho. indulgentia accipitur ibi pro permissiõne. Et quia duplex est permissiõ, ideo duplex est indulgentia: Quædam est permissiõ de minori malo, vt libelli repudij, quem Moyses permisit ad duriciam cordis illorum, vt habetur Mat. 19. & talis non fit in nouo testamento, propter sui perfectionem, quæ nõ erat in antiquo. vnde Apost. Heb. 6. Nihil ad perfectum adduxit lex: ad perfectum feramur. Alia est permissiõ de minori bono, cum. s. homo præcepto non cogitur ad maius bonum. Et hoc modo Apost. in prædicto loco indulget, hoc est permissit actum matrimonij, ad fornicationem vitandã in se. Ad id quod allegatur de iacturã, dicitur quod secundum eundem Tho. non est inconueniens quod quandoque aliquis actus melior secundum genus suum, interrumpatur pro aliquo minus bono actu: hoc enim sine peccato fieri potest, vt patet in eo qui ab actu contemplationis cessat. Et præterea maius est bonum castitatis matrimonialis, & præseruatio fornicationis, quã sit iacturã quam patitur. Ad D. Aug. dicunt, quod intelligit quando ad satisfaciendum voluptati facit, & non intentione vitandi incontinentiam. vnde idem Aug. postea dicit, Qui vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur. Solatis ergo rationibus sic argumẽtantur: Quandoque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnũ principalem, & aliũ secundarium: Si principalis finis non sit possibilibus, potest licite ordinari in secundarium: Sed secundus finis matrimonij est vitatio incontinentiæ (vnde Apost. 1. Cor. 7. Propter fornicationem autẽ vnusquisq; habeat vxorem suã, & vnusquisq; virum.) Ergo vbi procreatio prolis non est possibilibus, vt in sterili, vel in ea quæ iã concepit, actus poterit ordinari ad vitandã fornicationem nõ solum in alia coniuge, sed etiam in seipso. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in se, quã in coniuge, ex ipso ordine charitatis. Et ideo sicut ille actus ad vitandã fornicationem in cõiuge, pertinet ad bonum fidei: sic etiam ad vitandã in seipso, quia non accedit ad aliã, quã ad vxorẽ suã. & sic seruatur fides thori. Bonũ enim fidei ad plus se extendit, quã ratio debiti: nec aliqua circumstantia quæ debeat inesse, deest, quãdo vxor est sterilis vel cõcepta, & nõ petit debitũ expressè vel interpretatiuè, & vir est in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamẽ nõ tenetur ad illa. ¶ D. Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomista, propter hoc argumentum dicit dictũ D. Thomæ debere intelligi in eo qui non est in periculo fornicationis aut pollutionis, vel quando inopinatè passio insurgit, nec tempus patitur eum vti aliis remediis, vt pote quãdo de proximo habet loqui cum nõ sua, de qua aliã sũt tentatus. Tũc enim potest licite exercere actũ matrimonij, etiã vxore prægnãte vel sterili, non petente, ad vitandã fornicationem in se. Ideo enim licitè debitũ petit ad sua, ne indebitè exigat ab extranea. Si autẽ nõ est in periculo prædicto, & potest aliis remediis vitare tamẽ vult magis hoc medio, tãquam delectabiliore, vitare fornicationem, cum principaliter, licet nõ totaliter intendat delectationem, peruertit quodam modo ordinem actus, qui nõ ordinatur ad delectationem, & sic peccat, saltem venialiter. Si autẽ vitatur vxore sua solum propter delectationem, constituendo in ea finẽ vltimũ, est peccatum mortale: vt si quis cum coniuge non attendat quod coniunx est, sed quod mulier, paratus idem facere cum ea, si non esset coniunx: quia ardor ille extra bona matrimonij fertur. Ideo peccat mortaliter. Et sic intelligitur dictum D. Hiero. Voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore damnandæ sunt. Si autẽ nõ queratur in alia cõiuge, licet delectationis gratia, est peccatum veniale: Quia Deus ordinauit delectationem propter actũ, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, si nulla delectatio esset, & nõ ordinauit actũ propter delectationem.

Indulgentia duplex.

Opinio Petri de Palude.

DE PRÆCEPTO MATRIMONII.
Ver. 3.
 Præceptũ matrimonij vt officiu naturæ scriptũ Gen. 1. fuit datũ toti communitati naturæ humanæ, & nõ singularibus personis, nisi pro quãto est necessariũ ipsi multitudini, vt in principio mundi & post diluuiũ. Ideo fuit repetitũ Gen. 9. licet enim naturalis inclinatio obliget quemlibet sub præcepto ad id quod est necessariũ sibi, nõ tamẽ obligat quemlibet ad aliquid quod est necessariũ multitudini: sed quia inter ea quæ præcipiuntur multitudini, sæpẽ vnũ impedit aliud. Ideo ex tali inclinatione non obligatur quilibet per modũ præcepti: aliã quilibet obligaretur ad agriculturã, & artẽ ædificatoriã, & ad alia huiusmodi, quæ sunt necessaria cõmunitati: quod patet esse falsum. Sufficit enim inclinationi naturæ, quod per diuersos diuersa cõpleatur. Cum ergo ad perfectionem multitudinis necessariũ sit aliquos vacare cõtemplatiuæ vitæ, quæ impeditur per matrimonium, vt dicit Apost. 1. Cor. 7. sequitur quod matrimonij nõ obligat quẽlibet sub præcepto. Vnde Theophrastus Philof. probat quod sapienti nõ expedit nubere. Et ideo præceptũ datũ Gen. 1. non est reuocatum per illud quod dixit Christus, Mat. 19. Sunt eunuchi, qui castrauerunt semetipsos propter regnũ Dei, &c. Imò adhuc præceptũ illud totam cõmunitatem obligat, donec fuerit cõpletus numerus electorũ, & ideo vbi omnes vellent cõtinere (quod vix contingere potest) princeps posset aliquos ad matrimonij cõpellerẽ. Nec obstat quod in veteri lege steriles, licet exerceant actus generationis, reputabantur quasi infames: à fortiori qui nolebãt matrimonium cõtrahere. Quia dicit hoc esse verũ apud Iudæos, ex quibus Melsias nasci debebat. Sed hoc solum debuit esse in tribu Iudæ, de qua nasci debuit Dominus. Ideo alij dicunt quod nõ est ex lego, sed ex traditionibus Phariseorum, quæ pro lege habebantur, insurgebat infamia, licet enim Deut. 7.

In Add. 3. p. 2. 4. 1. ar. 2.

Cir steriles reputabantur infames.

dicatur. Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis: nullum tamen propter hoc erat preceptum, sed promissio quaedam fecunditatis, etiam terra, ut habetur Exod. 23. Non erit infœcunda, nec sterilis terra tua, & c. quæ verba debent intelligi communiter & ut in pluribus. Montes enim Gelboe steriles fuerunt, similiter multi vxorati: nec tamen propter hoc erant infames, cum hoc esset sine culpa eorum: Solus enim Deus est, qui hominibus generationem tribuit. Vnde Iacob dicebat Racheli petenti liberos, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui?

Gen. 30.

Ver. 4. DE MATRIMONIO UT EST SACRAMENTUM ECCLESIAE.

Matrimonium ut sacramentum Ecclesiae, includit omnia quæ ut officij natura, & addit quod fuerit contractum in fide filij Dei incarnati, siue inseparabiliter uniti naturæ humanæ, & Ecclesiae tanquam sponsæ. Ratione huius significationis matrimonij inter Christianos contractum, si fuerit per carnalem copulam consummatum est omnino, hoc est quocumque casu adueniente, ante mortem quo ad vinculum, indissolubile, ut amplius dicitur infra hoc §. vers. 9. in impedimento 10. Materia huius sacramenti sunt actus legitimarum personarum, præcedentes consensum integrum qui quidem actus sunt sensibiles aliquo sensu. Forma sacramenti matrimonij, est consensus integer exterius expressus inter præsentem, secundum D. Caieta. cuius fundamentum est dictum D. Aug. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Et ideo licet matrimonium ut officium naturæ possit per literas aut procuratores contrahi, non tamen per sacramentum Ecclesiae, & ideo non est omnino indissolubile: quia ex causa potest cum illo ante dispensari, quam in presentia perficatur. Si enim (ut idem ait) in omnibus aliis sacramentis Ecclesiae requiratur actualis applicatio formæ ad materiam, nec sufficit virtualis, nec formæ illorum per literas aut nuncios applicatur: sequitur quod matrimonium ut sacramentum, sequitur naturam illorum. Et quemadmodum alia sacramenta iterabilia causant instrumentaliter ornatum & gratiam sacramentalem (ut dictum est cum de ornatu Sacramentorum ageretur) sic etiam sacramentum matrimonij. Gratia autem sacramentalis sacramenti matrimonij, habet duplicem effectum. Primus est reprimendi concupiscentiam. Secundus, faciendi coniuges fideliter assistere, & opera sua communicare, & prolem susceptam religiosè ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quando cumque diuinitus datur alicui aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo possit illa facultate uti. Hoc patet in potentis sensitiuis anime, quibus respōdent certa corporis membra, per quæ in actum suum exire possunt. Vnde cum in matrimonio detur facultas ex diuina institutione ut vixore sua ad procreationem prolis: datur etiam gratia, sine qua id cōuenienter facere non posset: sicut etiam de potestate ordinis dictum est. Ex præmissis patet quod in hoc sacramento, sicut & in aliis, sunt tria: Primò sacramentum tantum, quod est materia & forma applicata: Secundò est res & sacramentum simul, & hoc est ornatu, qui ab aliquibus dicitur nexus & vinculum, siue realis obligatio, quæ innascitur inter virum & mulierem. Sed cum ornatu sit dispositio ad gratiam, & dispositio in accidentalibus debeat esse eiusdem generis cum forma, melius videtur dicendum, quod ille nexus qui est relatio, cōsequatur consensum. Ornatu vero est qualitas, ut dictum est. Tertio res tantum, & est gratia sacramentalis, quæ (ut dictum est) iuuat ad opera matrimonij, & reprimat concupiscentiam. Nec tamen ex hoc quod omnes habent concupiscentiam, sequitur quod omnes debeant matrimonium contrahere: quia qui matrimonio non vtuntur, habent efficacius remedium ad reprimendam concupiscentiam, scilicet orationem, ieiunium, disciplinas, & carnis mortificationem: Nam libido satiata recrefcit, seu interpollata subcrefcit.

In Add. 3. p. 9. 42.

Materia & forma sacramenti mat.

Ver. 5. QUAE REQUIRANTUR AD MATRIMONIUM.

Ad contractum matrimonij duo principaliter & essentialiter requiruntur: Primum est materiale & fundamentale, scilicet quod personæ sint legitime. Secundum est formale, scilicet consensus legitimus. Personæ dicuntur hoc loco legitime, non quod sint de legitimo matrimonio procreate (quia spurij & ex adulterio nati, possunt matrimonium contrahere) sed dicuntur legitime, vir & mulier, qui legibus coniungi, & matrimonium contrahere non prohibentur, si quæ non habent impedimenta dirimentia matrimonium, de quibus infra vers. nono dicitur. Ex præmissis sequitur quod inter duos viros, aut duas mulieres, vel angelos inter se, aut cum viris vel mulieribus inter se, non potest esse matrimonium.

Ver. 6. DE CONSENSU REQUISITO AD MATRIMONIUM.

Consensus ad matrimonium requisitus multa exigit: Primò quod sit consensus interior: quia si solum verba vel signa exteriora profertur, absque interiori consensu alterius, non esset matrimonium quo ad Deum, etiã si carnalis copula subsequatur: cum in omni sacramento requiratur intentio suscipientis. Sicut si quis promittat & dicat verbo se velle baptizari, & tamen interior dissentit, non est baptizatus in foro interiori: licet in foro exteriori possit cogi ad obseruantiam euangelicæ legis, sic & in matrimonio. Vnde D. Chryf. & habetur in c. matrimonij, 27. q. 2. Matrimonium non coitus, sed voluntas facit. Quia nullus accipit potestatem in alterum in eo quod est liber, nisi per eius consensum: sed per matrimonium accipit vtriusque coniugum potestatem in corpus alterius. Vnde Apost. Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir. Igitur non potest fieri sine vtriusque consensu simul in mutuum coniunctionem coniugalem, hoc est ad fines & bona matrimonij: quia non sufficit consensus in carnalem copulam, cum talis sit in fornicatione. Ex præmissis sequitur quod si vir dolose profert verba experimentia consensus de presenti, ut abutatur aliqua, non contrahitur matrimonium, licet Ecclesia quæ non iudicat de interioribus, compellat talem cohabitare

In Add. 3. p. 9. 45. ar. 1.

In Cor. 7.

cohabitare cum illa, ut habetur in c. is qui, extra de spons. & mat. Consensus tamen in copulam coniugalem includit consensum in copulam carnalem, non quidem explicitè, sed implicitè: quia (ut dictum est) matrimonium est associatio viri & mulieris in ordine ad prolem, quæ sine carnali copula haberi non potest. Ideo carnalis copula implicitè continetur in coniugali, sicut effectus in causa: quia potestas copulæ coniugalis, in qua consentitur, est causa copulæ carnalis: sicut potestas vtendi re sua, est causa vtus, qui quidem vtus matrimonij potest impediri infirmitate, vel vtriusque voluntate. ut in D. Virgine & Ioseph, qui habebat à Deo speciale reuelationem, quod neuter volebat vt illa potestate. Vnde D. Virgo post desponsationem angelo nunciati, Ecce concipies, & c. respōdit. Quomodo fiet istud? quoniam virum non cognosco? & ideo non amisit virginitatē: & nihilominus fuit perfectum matrimonium, ut infra dicitur. Quis si in contractum matrimonij illa conditio (quæ neuter posset vt copula carnali) exprimeretur, non esset matrimonium. & ideo inter fratres & sorores non potest esse matrimonium, nec inter eos qui non possunt dare potestatem sui corporis, vt sunt moniales & religiosi. Secundò ad matrimonium requiritur quod consensus sit cōpletè liber, hoc est absque coactione & metu cadente in constantem virum. Licet enim voluntas non possit simpliciter & absolute cogi seu violentari, potest tamen impelli per metum siue trepidationem in statum vel futuri mali: quæ trepidatio facit necessitatē conditionatā, quæ vocat Philosoph. violentam mixtum. Sicut cum quis prouicit merces in mare ne periclitetur. Et quæuis quod sit per metum sit per se voluntariū simpliciter, cū actus in particularibus sit: est tamē inuoluntariū secundū quid: quia secluso metu non fieret: & ideo non est libertas cōpletè, neque consensus cōpletè liber, sed mixtus violento. quod repugnat perpetuitati matrimonij, eo quod nullum violentum perpetuum. Vnde tali metu coactus potest petere restitutionem in integrum. Et sic tollit matrimonium, ad quod non sufficit quocumque voluntariū, sed voluntariū cōpletum, propter perpetuitatē quæ requirit. Nec semper ad hoc induci debet, vt in illo matrimonio stet, nisi quādo timetur periculum de violenta dissolutione: Alias non peccaret, quia non soluere promissā, quæ nolens fecit, non est species mali. Si verò ille qui passus est metum, postea liberè consentiat: durate consensu eius qui metum intulit, contrahitur matrimonium. Si verò metum passus consentit, cū inferens metum dissentit, non est matrimonium, quod est relatio æquiparentiæ, quæ requirit vtriusque mutuum consensum simul. Matrimonium ad hoc liberum est, quod filius & filia ad præceptum patris contrahere non tenentur cum aliquo vel aliqua, imò cū alio vel alia, etiã patre & matre in sciis & renitētibz, contrahere potest. Quia in matrimonio est perpetua seruitus, ad quam filius qui liber est, præcepto patris cogi non potest, nec etiam impediri. & illud Apost. Filij obedite parentibus per omnia: non intelligitur in his in quibus filius est liber, sicut pater. Potest tamen pater inducere filiū ex causa rationabili, & tunc sicut se habet filius ad causam illā, ita se habet ad præceptum patris: vt si causa illa cogat de necessitate vel de honestate, & præceptum similiter cogit, alias non. Vnde malè faciūt parentes, minis & terroribus cōpellendo filios aut filias contra eorum voluntatē contrahere matrimonium. non sic faciebāt in lege naturæ. Vnde Batuel seruo Abraham quæretū Rebeccam filiā suā pro Isaac, Vocemus puellā, ait, & quæramus eius voluntatē. Filij tamē & filia: nisi essent aliter inspirati à Deo, non debent facillè contradicere parentibus, qui prudentiores sunt, & magis solliciti de bono filiorū & filiarū, quam ipsimet. Vnde & filia: quæ ante 25. annū absque consensu patris matrimonium contrahunt, possunt exheredari. Et quæuis papa possit præcipere alicui vt acceptet episcopatum, p quæ acceptatione contrahitur matrimonium spirituale (quæ si non possit præcipere, Ecclesiasticus ordo periret, cum quādoque illi qui sunt idonei, nolint suscipere nisi cogantur) non tamen sequitur quod pater possit præcipere matrimonium carnale: quia in matrimonio carnali est seruitus corporalis, quæ non est in matrimonio spirituali episcoporum, quod est sicut quoddam officium dispēfanda reipublicæ. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo sicut ministros, & c. Et quia in matrimonio spirituali, quod contrahitur in professione religionis, est seruitus corporalis: ideo dicendū videtur quod quis non potest cogi. Tertio requiritur ad matrimonium quod consensus interior exterius exprimat. Quia cū solus Deus sit scrutator cordium, si consensus esset solū interior, non posset innotescere sensibilibz: quod tamē requiritur ad hoc quod innascatur vinculum & obligatio, ac etiã ad hoc vt sit sacramentū. Quarto requiritur quod consensus exprimat exterior per verba de presenti absoluta, vel per signa æquipollētia, quæ supplēt vicē verborū, vt in mutis. quæ signis per verbis vtuntur, & in puellis, quæ aliquādo per verecūdia tacēt & inclināt, spōtēq; recipiūt oculos in nomine matrimonij, post interrogationē an velint talē in maritū: per illa signa sufficēter exprimitur consensus. Quo ad Deū tamē quæcūq; verba vel signa fiāt exteriora, statim cōficiēt illorū: licet quo ad Ecclesiā notētur verba & signa antecēdētia, cōcomitātia, & cōsequētia, maxime quādo sunt obscura, & vnū declaratur per aliud. Si verò post spōsalia verba sint ambigua, & non habeāt aliquā declarationē, neque præcedentē, neque cōcomitātē, neque cōsequētē: (sicut si dicāt, Bibamus, aut osculemur, aut accipe hoc in nomine matrimonij) non est matrimonium: quia intelligitur de matrimonio contrahēdo. A fortiori si dicatur ante spōsalia, secundum Syluestrū de Prierio, nisi verba præcedētia sonarēt matrimonium de presenti, vel nisi aliter cōstaret de intētionē & consensu partium: quod constare non potest, nisi per confessionē illarum. Si verò consensus exprimat per verba de presenti, cum in finitio importat futuritionem (vt si dicatur, Promitto te accipere in vxorem) non est matrimonium, nec etiã si sub conditione, non stante conditione. Sed cum in conditionibus appositis sit difficultas: ideo notandum est, quod multiplices sunt conditiones: Quædam sunt contra substantialia matrimonij: vt, Contraho tecum, si debitum non petas, vel si generationem prolis euites, vel donec inueniam aliam honore & facultatibus

Luc. 1.

In Add. 3. p. 9. 45. ar. 1. Plena libertas in mat.

Colo. 3.

Gen. 24.

In Add. 3. p. 9. 45. ar. 2.

In Add. 3. p. 9. 47. ar. 5. Multiplices sunt conditiones.

digniore, aut si pro quaestu adulteranda te tradas. Tunc nullum est matrimonium, ut habetur in c. vi. extra de condit. apposi. Quaedam sunt conditiones, quae non sunt contra substantiam matrimonij. Et adhuc istae sunt multiplices. Quaedam sunt generales, ut si vixerimus, si Deus voluerit. Quaedam sunt necessariae in contractu matrimonij, sine quibus matrimonium impeditur, ut si es Christiana, si non es consanguinea, aut affinis in gradu prohibito dirimente. Quaedam sunt necessariae in se, ut si soloriatur cras. Quaedam sunt impossibiles, ut si imperium mihi dederis, quod est in alterius potestate, vel si caelum digito tetigeris. Aliae sunt contingentes & possibiles: & adhuc sunt duplices: Quaedam sunt inhonestae, ut si furtum commiseris, vel talem occideris. Aliae sunt honestae: & istae etiam sunt duplices: Quaedam de praesenti, ut si pater vult. Quaedam de futuro, ut si dederis centum, vel aliquid huiusmodi. Conditiones generales nullum contra factum suspendunt: & ideo si sit consensus de praesenti, verum est matrimonium: ut si dicat, Accipio te in uxorem, si vixerimus, vel si Deus voluerit. Si vero consensus sit de futuro, non est matrimonium. Conditiones autem necessariae in contractu matrimonij semper intelliguntur, nec vitiatur, siue apponatur, siue non. Conditiones vero in se necessariae in contractu matrimonij, licet videatur sonare tempus futurum, si tamen consensus sit de praesenti, est verum matrimonium: quia necessaria temporalia futura sunt praesentia in casibus. Conditiones autem impossibiles & inhonestae, quae non sunt contra substantiam matrimonij, habentur pro non adiectis. Et ideo si consensus sit de praesenti, est verum matrimonium, & illae conditiones non impediunt neque suspendunt ipsum, neque sponsalia de futuro, ut habetur in c. i. & in c. ii. extra de condi. apposi. Si vero conditiones sunt possibiles & honestae, quantumcumque consensus sit de praesenti, suspenditur matrimonium, nec habet efficaciam, nisi itante conditione, ut habetur in c. super eo, extra de condi. apposi. Notandum tamen quod quando ponitur conditio pecuniae per modum poenae, poena illa exigi non potest, sed quod matrimonium debent esse libera, ut in c. gemma, extra de spon. & mat. Si vero contrahatur cum hac conditione, si dederis mihi centum: tunc hoc non ponitur ad vendendum contentum matrimonij: sed intelligitur promissio dotis ad sustinendam onera matrimonij. Unde propter hoc, matrimonium libertatem non perdit, nec simonia committitur. Sed quacunque conditione possibilibus & honesta posita, si ante eventum conditionis, carnalis copula fuerit subsecuta, videtur a conditione recessisse. Si vero quis diceret, Contraho tecum, si nunc te a me cognosceri permiseris, si nil aliud apponatur, & carnalis copula sequatur, praesumitur pro matrimonio, in foro Ecclesiae. Si autem dolose proferat, dictum est quod quo ad Deum non est matrimonium. Sed si consensus exprimitur per verba de futuro, sunt sponsalia, de quibus dicendum est.

Ver. 7.

DE SPONSALIBVS.

In add. 3. p. 9. 45

Sponsalia ad quod innent.

De puero quinque annorum suffragato a diabolo.

De anima.

Sponsalia sunt futurarum nuptiarum siue matrimonij promissio, & dicuntur a spondendo, hoc est a promittendo in futurum: quia antiquitus spondebant, & fidei iuramentum dabant. Unde etiam dicuntur sponsus & sponsa illi, inter quos est iola promissio de futuro, quae est quoddam sacramentale ad matrimonium, sicut exorcismus ad baptismum: Non sunt tamen de necessitate matrimonij, sicut nec exorcismus baptismi: sed inuenta sunt de congruitate. Primum ad fouendam & augendam amicitiam contrahentium. Unde D. Aug. ait: Institutum est ut iam pacta sponsae non statim tradantur, ne habeat maritus vilem cito datam, quam non suspiravit dilatam. Secundum, ad interim videndum an sint aliqua impedimenta: Tertium, ne alicui fieret praedictum propter quod fuit ab Ecclesia ordinatum, ne fierent clandestinae dispensationes aut matrimonia. Promissio autem nuptiarum & per consequens sponsalia dupliciter fieri possunt, scilicet absolute, & sub conditione. Absolute quatuor modis. Primum, in nuda promissione, ut accipiam te in meam, & ego accipiam te in meam. Secundum, datis arrhis sponsalibus, aut pecunia, vel aliquo huiusmodi: Tertium, annullo subarchatione in confirmacionem promissionis. Quarto, interueniente iuramento, quod adhibetur ad confirmationem dictorum: nec iuramentum mutat significatum: Ideo ex sponsalibus non facit matrimonium. De his sponsalibus videndum est, qui possint contrahere sponsalia, & qui sint effectus sponsalium, quomodo confirmantur & soluantur. Quo ad primum, regula generalis est, quod in adultis (hoc est post 14. annos masculo, & 12. in femina) inter eos qui non possunt contrahere matrimonium, non possunt esse sponsalia. Iuniores tamen, qui non possunt contrahere matrimonium, possunt contrahere sponsalia in 7. anno, & non ante: Quia usque ad illud tempus dicuntur infantes, ut in l. si infanti. C. de iure delib. & non habent sufficientem usum rationis. Nec obstat quod D. Grego. narrat, quod quidam puer quinque annorum propter peccatum blasphemiae a demone fuit suffocatus: quia, ut quidam dicunt, non fuit damnatus, neque mortaliter peccavit: sed extinctus fuit propter peccatum patris, eo quod non correxerat eum, vel ab eo blasphemare dicerat. Et dato quod peccasset, non tamen propter hoc tenetur quod puer in illa aetate possit contrahere sponsalia quia, ad peccatum mortale sufficit consensus praesens: sed in sponsalibus est consensus in futurum, ad quem requiritur maior rationis discretio. & ideo si pueri ante aetate septem annorum contrahant, & adueniente termino, si ille qui erat minor contradicat, non tenent. Nec innascitur publica honestatis iustitia. In sponsalibus quoque aetate pares sunt masculus & femina: quia non maior aetas requiritur in vno quam in alio, licet in matrimonio non sint aequales, quia requiritur 14. annis in masculo, & in femina, sufficit 12. cum tempore contractus matrimonij non solum requiratur completus usus rationis, sed etiam dispositio corporis, ut sit aptus ad actum generationis. Et quia puella in 12. ad hoc venit, ut possit esse apta ad actum generationis, & puer in fine secundae praeternitiae, hoc est in 14. anno, ut dicit Philof. Nec mirum quod femina sit citius apta ad generationem quam masculus, quia femina se habet solum passiuè, & masculus actiuè: & non requiritur

requiritur tanta vis ad patiendum, sicut ad agendum. Sponsalia habent duos effectus: Primus est obligatio: quia ex tali promissione vnus obligatur alteri ad contrahendum matrimonium: sic quod peccat mortaliter, non soluens promissum, nisi legitimum habeat impedimentum. Et secundum hoc Ecclesia cogit, iniungendo poenitentiam pro peccato. In foro tamen contentioso non compellitur, quia matrimonium coacta solent malos habere exitus: nisi forte iuramentum interuenierit, quia tunc est cogendus (ut quidam dicunt) nisi habuerit dispensationem iuramenti, vel nisi timeatur de uxoricidio. Si autem per eum qui dedit annullum aut arras aut aliquid huiusmodi, stet ne matrimonium compleatur, perdit omnia quae dedit, si sine causa retrocedat. Si vero per eum qui recipit, reddere tenetur. Secundus effectus sponsalium est publica honestas, siue publicae honestatis iustitia, quae est propinquitas quaedam ex sponsalibus proueniens, robur trahens ex Ecclesiae institutione, propter honestatem inter consanguineos seruandam introducta: propter quam nullus consanguineorum viri usque ad quartum gradum mulieri desponsatae matrimonio copulari potest, nec etiam consanguineae uxoris vir, ut habetur in c. ad audientiam, & c. sponsam, de sponsa. extra. & in c. ex sponsalibus, eod. tit. lib. 6. vbi dicitur, quod publica honestatis iustitia est obstaculum impediens matrimonium contrahendum, & dirimens contractum, etiam carnali copula consummatum. Potest etiam summus pontifex dispensare, cum sit de iure positio introducta. Sponsalia per carnalem copulam praesumptione iuris trahunt in matrimonium, etiam si consensus non exprimitur per verba de praesenti: & in foro contentioso vxor eius iudicatur: quia maius est consentire facto quam verbo. Et sic actus coniugalium sufficiens interpretatur & exprimit consensus de praesenti, nisi aliqua signa fraudis appareant, ut puta si sint multum distantis introductionis, quantum ad nobilitatem vel fortunam, vel aliud signum evidens fraudis appareat. Sponsa tamen admittens, si credat eum velle matrimonium consummare, a peccato excusat: & alius peccat, fornicando, & amplius, fraudando. Dirimuntur autem sponsalia pluribus modis: Primum dissensu mutuo, sicut mutuo consensu fuerunt contracta, & in c. a nobis, de despon. impu. extra. & in c. praeterea, de spon. & ma. vbi dicitur, quod etiam si fuerint iurata, ne forte deterius inde contingat, habenda tamen est dispensatio super iuramento. Et si sponsalia fuerint occulta, possunt occulte separari: si vero publica, auctoritate iudicis fieri debet. Secundum cum aliquis desponsatorum contrahit cum alio matrimonio per verba de praesenti, etiam ante copulam, ut in c. si inter virum & mulierem, de spon. & ma. non autem per secunda sponsalia de futuro etiam iurata, ut in c. sicut ex literis, extra de spon. & mat. Tertium, altero desponsatorum religionem intrante suspenduntur, & profertente dissoluntur. Quia religio est mors civilis, & dissoluit matrimonium non consummatum, ut infra dicitur, ver. 9. a fortiori sponsalia. Quarto, quando alter coniugum ad longinquam regionem se transfert, ut in c. de illis, extra de spon. & matrim. Leges tamen quae quo ad hoc a canonibus non reprobantur, limitant tempus. Triennium, infra quod si venerit, tenent sponsalia: si vero infra triennium non venerit, sunt dissoluta, & potest alteri licite copulari. Si vero fuerit matrimonium per verba de praesenti, etiam non consummatum, ante certitudinem de morte coniugis, non potest alteri matrimonio copulari, & si contrahatur, est nullum, etiam si ignoretur quid factum sit de alio, ut in c. in praesentia, de spon. & mat. extra. nisi forte computata aetate viri a principio natiuitatis eius cum absentia fluxissent centum & viginti anni: Quia vita hominum praesumitur centum & viginti annorum: licet (ut dicit Psal.) ultra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum est secundum diuersitatem complexionis. Quinto soluntur sponsalia propter crimen superueniens: ut si alter in fornicationem incidat, vel in aliud graue crimen, per quod infamiam patiatur. Sexto per lepram ignoratam aut superuenientem, ut in c. a literas, de coniugio leproforum, & generaliter superuenientibus impedimentis, quibus impeditur matrimonium.

Ver. 8.

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII.

Cum ad hoc quod personae contrahentes sint legitime requiratur quod non habeat impedimentum: ideo nunc de impedimentis matrimonij dicendum est. Ad cuius euidentiam notandum est, quod duplicia sunt matrimonij impedimenta: Quaedam sunt, quae tantummodo impediunt matrimonium contrahendum, sed non dirimunt iam contractum. Quaedam vero sunt, quae non solum impediunt matrimonium contrahendum, sed dirimunt iam contractum, & si contrahatur, non tenet. Impedimenta quae tantum impediunt & non dirimunt, ideo dicuntur impedire, quia talia impedimenta habentes, sunt prohibiti contrahere matrimonium: sic quod si contrahant, peccant mortaliter: tamen matrimonium non dissoluitur, & sunt septem. Primum dicitur interdictum, quando matrimonium sit contra statutum iuris, quando ius prohibet tali modo fieri. scilicet clandestine, hoc est absque sponsalium publicatione in Ecclesia, siue omisisse banns, ut habetur in c. si extra de clandest. despon. vbi in §. laudè, interdicitur sacerdotibus & religiosis sub poena suspensionis ab officio per triennium, ne habeant talibus matrimoniis interesse, quod est intelligendum nisi consuetudo sit in oppositum. Ideo tales peccant mortaliter, ac etiam qui contrahunt matrimonium cum excommunicato, quia communicat cum eo in sacramento matrimonij, tamen propter excommunicationem alterius partis aut ambarum non dissoluitur. Secundum impedimentum, sunt feriae siue tempus feriatum, ut a prima dominica aduentus in clusiuè, usque ad Epiphaniam, & a dominica in septuagesima usque ad octauas Paschae, & a tribus diebus ante Ascensionem, usque ad octauas Petrecostes, propter comunione, quae antiquitus in illis solennitatibus fieri solebat, prohibitus fuit, ut habetur in c. non oportet, in 2. 33. q. 4. & in c. capellanus, extra de feriis, non tamen illis temporibus prohibentur fieri sponsalia aut matrimonium, sed solennitas & nuptiarum celebratio, ac sponsae traditio. Tertium impedimentum, quando quis cum vna contraxit sponsalia, maxime iurata

Sponsalium effectus.

Publica honestas iustitia quid.

*amenda laquila
ora a vna yachada
fuerit non in p. m. m. m.
p. m. m. m. m. m. m. m. m.
p. m. m. m. m. m. m. m. m.
m. m. m. m. m. m. m. m. m.
m. m. m. m. m. m. m. m. m.
m. m. m. m. m. m. m. m. m.*

Sponsalia pluribus modis dirimuntur.

Cap. 6.

In add. 3. p. 9. 51. ar. 1. Impedimenta matrimonij duplicia.

In Add. 3. p. 9. 36. arti. 2. ad 27.

1. Cor. 4.

Mat. 11. 1. Joan. 5.

Sex crimina matrimonium impediunt.

In Add. 3. p. 9. 51.

Error persona dirimit matri.

Error nobilitatis.

Error conditionis persona.

jurata: quia contrahens cum alia facit iniuriam desponsata: idcirco peccat: matrimonium tamen tenet, vt habetur in c. veniens in 2. ext. de spon. & mar. ¶ Quartum impedimentum est catechismus, qui est prima instructio rudimentorum fidei, quado declaratur articuli fidei, & quid credendum sit. Vnde catechumenus idem est quod instructus, & catechizo, hoc est instruo, per talem igitur instructionem contrahitur quaedam spiritalis propinquitas inter catechizantem & catechizatum, vnde Apost. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Hic catechismus est dispositio & protestatio futuri baptismi: quia ideo vult instrui, vt tandem baptismum suscipiat: sicut in sponsalibus est quaedam sponso futurarum nuptiarum: Et ideo sicut in sponsalibus contrahitur quidam modus propinquitatis: ita & in catechismo, vt habetur per catechismum, de cognatione spiritali. ¶ Quintum impedimentum est votum simplex castitatis, hoc est non solennizatum professione tacita vel expressa, aut susceptione ordinis sacri. Habens tale impedimentum, peccat mortaliter, contrahendo cum intentione consummationis: quia agit contra votum. Non tamen propter hoc matrimonium contractum dissoluitur, vt habetur in c. rufus, extra qui clerici vel vouetes. Et licet votum simplex sit tantae obligationis apud Deum, sicut solenne: Ecclesia tamen noluit illegitimare siue inhabilitare ad matrimonium contrahendum vouentes castitatem, vt habetur in c. vnico, de vo. & vo. redemp. lib. 6. glo. in c. Agathosa. 27. q. 2. super verbo (debet) dicit quod habens tale votum antequam contrahat, post contractum matrimonium reddendo debitum non peccat, si mulier expressè vel interpretatiue petat, peccat tamen exigendo, quia contra votum agit. Licet quidam dicat quod potest petere, tum propter timorem fornicationis in coniuge, tum etiã ne matrimonium sit onerosum & importabile, attenta humana fragilitate. Nam inter mulieres conuersari, & non moueri, potius angelicum est quam humanum. Et idem dicendum est de vouete castitatem post matrimonium, si stimulus agitur, & in omnibus casibus, in quibus tenetur reddere, & non exigere. Iugum enim Domini suauis est, & onus eius leue. Et D. Io. dicit: Madata eius graua non sunt. Post mortem tamen vxoris tenetur continere. Et idem dicendum de vxore, quae simile votum habet. ¶ Sextum impedimentum est consuetudo, vt si alicubi est consuetudo quod non contrahatur matrimonium inter filium & filiam duorum copiarum, per quorum neutrum deuentum est ad cognitionem spirituales, peccat contrahendo: quia consuetudo legis habet vigorem, non tamen dirimitur contractum. ¶ Septimum impedimentum dicitur crimen. Sunt autem sex crimina quae impediunt. Primum est incestus, vt dicitur in c. i. super verbo, copulare, de eo qui cognouit consanguineam vxoris iur. Secundum est vxoricidium, vt habetur in c. admonere, & c. inferiores. 33. q. 2. Et eadem ratione dicendum est de vxore occidente virum. Tertium est raptus alienae sponsae, vt in c. statutum. 27. q. 2. Quartum est eleuatio proprii filij in sacramento baptismi, insidiando matrimonio, & prauidicium facere volendo vxori si superuua, talis debet manere abscissa spe coniugij, vt in c. de eo. 30. q. 1. Quintum peccatum est interfecio sacerdotis, vt in c. qui presbyterum, de poenit. & remiss. Sextum est peccatum propter quod imponitur solennis poenitentia, tempore quo poenitet, vt in c. de his. 33. q. 2. Septimum, cum quis monialem scienter accipit in vxorem, vt in c. hi vero. 27. q. 1. hoc tamen vitium potest reduci ad incestum.

Ver. 9. DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBUS MATRIMONII.

Impedimenta dirimentia matrimonium, si de facto contrahatur illis statibus, sunt duodecim, quae in his verbis continentur: Error, conditio, votum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas. Si sis affinis, si forte coire nequibus: Haec sociata vetat conubia, facta retractant. Quia sciens se habere aliquod praemissorum & contrahens, peccat mortaliter, & matrimonium non tenet, etiã si ignoretur impedimentum. ¶ Primum impedimentum est error personae, quia impedit consensum, qui est causa matrimonij, cum remoueat cognitionem intellectus, qui dirigit voluntatem & consensum, qui est de essentia matrimonij, cum sit forma. Vnde in l. non idcirco. C. de iur. & facti ignor. dicitur: Erratis consensus nullus est. Nec matrimonium Iacob cum Lia fuit perfectum ex ipso concubitu, qui ex errore contigit, sed ex consensu, qui postmodum successit. non tamen quilibet error dirimit matrimonium: sed error qui est alicuius eorum quae sunt de essentia, quae (vt dictum est) duo includit. s. personas legitimas, quae coniunguntur: & consensum completè liberum in inuicem, qui matrimonium constituit: ideo solum error personae & conditionis dirimit matrimonium, vt si quis putat contrahere cum Martha, & contrahit cum Margareta. Nec est simile de errore qualitatis & fortunae, vt cum mulier putat se contrahere cum viro probò & pacifico aut diuite, contrahit cum pessimò, rigoroso, & paupere, & idem, si vir putat contrahere cum muliere virtuosa, pacifica, & diuite, & contrahit cum meretrice, rixosa, captofa, paupere, male complexionata, talis error non dirimit matrimonium, vt habetur in §. non omnibus. 29. q. 1. quia talis error non variat aliquid eorum quae sunt de essentia matrimonij. Error autem nobilitatis aut dignitatis dirimit, si redundat in errorem personae, aliàs non, & si intendat directè consentire in filium regis, quicunque sit ille, & non in aliu: tunc si alius praesentetur ei tanquam filius regis, est error personae, & dirimit matrimonium. Si verò consensus directè feratur in istam personam, tunc error nobilitatis aut dignitatis non dirimit. Et quia cum est error qualitatis aut diuitiarum, consensus directè fertur in personam oblatam, ideo non vitiat matrimonium. ¶ Secundum impedimentum est error conditionis siue seruitutis, vt si quis liber putat contrahere cum libera, & contrahit cum serua, aut conuerso. Quia (vt dictum est) error eorum quae sunt de essentia matrimonij (prout est mutua potestas) impedit & dirimit matrimonium, vt habetur in §. his itaq. 29. q. 1. Si tamen postea seruitute cognita consenserit, vel carnalis copula secuta fuerit, matrimonium tenet, vt habetur in c. proposuit, & in cap. ad nostram, extra de coniugio seruorum. Si

Si verò vterque sit seruus, nil prohibet inter seruos esse coniugia, vel inter liberum & ancillam cognitam iure. Quia (vt dicit Apost. In Christo Iesu non est seruus neque liber.) Et praeterea seruus est de iure positiuo, & matrimonium est de iure naturali (vt dictum est) ideo non potest prauidicare matrimonio. Et per consequens serui & ancillae nullatenus debent à matrimonio impedi, & si inuitis & renitentibus dominis contrahant, nulla ratione propter hoc eorum matrimonia sunt dissolueda, vt in c. 1. de coniugio seruorum. Non enim remouedi sunt à sacramentis. Ea ob re prohibendus est dominus, ne faciat onera matrimonij grauiora: puta ne mittat seruum sine vxore ad extremas regiones per longum tempus, neque videret alterum sine altero. ¶ Et quauis error lepra inferat grauamina aliqua, quantum ad secundos effectus matrimonij: non tamen dirimit matrimonium, sicut error seruitutis, cum non impediat matrimonium, quantum ad primum actum, nec quo ad potestatem: quia debitum liberè sibi in iure reddere possunt. Si autem sit lepra ignorata, non dirimit matrimonium, à fortiori neque lepra superueniens, vt patet ex c. de coniugio leproforum. Neque propter lepra separandi sunt à coniugio, vt habetur in c. quoniam, eo. tit. an autem semper teneatur ad redditionem debiti, dicitur infra hoc §. ver. 10. ¶ Tertium impedimentum est votum solenne praecedens contractum matrimonij, vt habetur in c. minimus, qui clerici vel vouetes. Quia per illud contrahitur matrimonium spirituale cum Deo, quod est dignius & fortius carnali. Nec est simile de voto simplici, quia Ecclesia non inhabilitauit vouentes simpliciter, sicut solenter, & ratio est, quia in voto simplici non est nisi promissio proprii corporis ad continentiam seruandam Deo: & in voto solenni est realis exhibitio. Ideo votum simplex se habet ad modum sponsalium ad matrimonium: quia sicut sponsalia dirimuntur per matrimonium, eò quod in sponsalibus non est nisi promissio, per quam non transferuntur dominium, sed per exhibitionem, quia melior est conditio possidentis: ideo res alicui promissa potest adhuc dari, si data & exhibitio non sit. Sed in voto solenni sit talis traditio & exhibitio corporis vicario Christi, aut alicui loco illius, & ideo votum solenne habet ex sui natura quod dirimat matrimonium, in quantum homo per ipsum sui corporis potestatem amittit, se tradens Deo ad perpetuam continentiam. Nec obstat quod matrimonium carnale iuratum fuerit: quia licet iuramentum plus obliget ex parte eius, ex quo fit obligatio, quam votum: non tamen quantum ad modum obligandi, in quantum tradit quod promittitur. Si verum matrimonium carnale esset consummatum, & facta esset realis corporis exhibitio, votum solenne non dirimeret, cum melior sit conditio possidentis, sed bene ante consummationem, vt habetur in c. verum, de consensu coniugatorum. vbi dicitur quod alter coniugum post contractum matrimonium per verba de praesenti, ante consummationem, quae fit per carnale copulationem, potest altero inuito conuolare ad frugem melioris vitae. Determinatur tamen ei tempus duorum mensium ad profectum, vel saltem ad inuadum religionem, quae ante annum professionem non admittit. post quod tempus si professus non fuerit, cogitur ad celebrandas nuptias, vt habetur in c. ex publico, eod. tit. ¶ Quartum impedimentum, est ordo sacer. s. subdiaconatus & superiores, si praecedat matrimonium, dirimunt ipsum, vt in c. si qui clericorum, extra de cler. coniug. & in c. i. de iur. iur. ¶ Qui clerici vel vouetes. Tales enim illegitimaui sine inhabilitate ad matrimonium Ecclesia, eò quod habet quodammodo votum solenne continentiae adiunctum & annexum, propter quaedam congruentia: Quia in sacris ordinibus constituti, facta vasa tractant. Ideo decet esse vt munditia corporalem per continentiam seruent. Et licet ordinem accipiendo, votum non exprimatur verbis: tamen ex hoc ipso quod liberè ordinem accipiunt solenniter secundum ritum Occidentalis Ecclesiae, quae eis votum adiunxit, intelliguntur tacite votum emisisse. Quia tamen non est talis solennitas sicut in professione religionis, in qua fit solennis oblatio in holocaustum: ideo papa potest in illis dispensare, vt dictum est. Si verò matrimonium praecedat ordinem sacrum, non soluitur, nec etiã matrimonium praecedens impedit quin vxoratus accedens ad ordines, etiã vxore reclamante, recipiat characterem: ipsa tamen vxor non priuatur iure suo, quia vir tenetur ei reddere debitum, sed non potest exigere. Et talis in Ecclesia Occidentali priuatus est ordinis executione, & mortua vxore amplius matrimonium contrahere non potest. Si autem vxor consentiat ordinationi, habet executionem: ipsa tamen non potest petere debitum: quia consentiendo ordinationi, ceterum vouere perpetuam castitatem. Non tamen tenetur intrare religionem, nisi si bi timeret de periculo castitatis. In Ecclesia verò orientali matrimonio iuncti non possunt accedere ad ordines sacros sine consensu vxorum: quia ad minus in tempore ministerij sui, in quo tenentur continere, fraudarent debiti redditione: quo fraudari non possent, si eis contradicentibus aut ignorantibus, viri ordines sacros susciperent. Et apud eosdem Graecos eo ipso quod mulier consentit ordinationi, ipsa se obligat ad hoc quod mortuo viro alteri non nubet. Si verò sine consensu suo vir ordinatur, mortuo viro potest alteri matrimonio copulari. ¶ Et quia circa huiusmodi impedimentum & sacerdotum coelibatus haereticis molestat catholicos: eorum argutiis respondendum est. ¶ In primis allegat praecipuum naturae, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Sed ad hoc dictum est supra hoc §. ver. 3. quod praecipuum illud datum est toti communitati naturae humanae, & non singulis personis: vel quod postea fuit per Christum reuocatum, cum dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum Dei qui potest capere, capiat. vnde Apost. De virginibus praecipuum Domini non habeo, consilium autem do, quod non fecisset, si praecipuum generationis obligasset. ¶ Instat praeterea de sacerdotibus antiquae legis, qui erant figura sacerdotum nouae legis, quae est libertatis. Si antiqua lex quae erat seruitutis, vsum matrimonij sacerdotibus non prohibebat: igitur neque noua prohibere debet. Verum hoc iaculum, excellentia dignitatis, status & officij sacerdotum nouae legis supra sacerdotum veteris facile repellit. Sacerdotum enim antiquae legis officium circa temporales hostias

Gal. 4.

Error lepra.

Votum solenne dirimit.

Ordo sacer an dirimit matri.

65-5-5-10-14.

De coelibatu sacerdotum. Gen. 1.

Mat. 19.

&c

& carnalia sacrificia erat. Ideo non tantum sanctitatem & munditiā exigebat, licet etiā sanctitatem & munditiā ab actu coniugij exigere. Nō enim tenebatur nec poterat assidue & continue ministrare, sed solum per vices, vnde legimus Zachariā sanctum fuisse sacerdotio in ordine vicis suæ. Et tūc tenebantur esse mundi ab actu coniugij, & separati ab vxoribus. Ideo Oza legitur punitus à Domino, eod quod post actum coniugij declinātem arcā Domini (quæ figura erat corporis Christi) tāgere præsumpsit, vt dicit gl. 2. Reg. 6. Dicitū enim erat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et omnis qui habuerit maculam de semine Aaron, non accedet offerre hostias Domino. Et panes propositionis (qui erāt figura sacramēti Eucharistiæ) nō debebant edi, nisi ab his qui mundi erāt à mulieribus. Ex quo habetur quod vsus coniugij causabat maculā quo ad esum panum propositionis. vnde D. Hiero. Si laicus & quicumque fidelis orare nō potest, nisi careat officio coniugalis sequitur quod sacerdoti euāgelico, à quo semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orādum est: ergo semper carendum est matrimonio. Nam in veteri lege qui pro populo hostias offerebāt, nō solum in domibus suis nō erāt, sed purificabatur ad tempus ab vxoribus separati. Et D. Ambr. ait, Veteribus idcirco concessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multo tempore vocabant à ministerio, cum semel duntaxat in hebdomada & per vices ministrarent. Sacerdotum verò noua legis officium dignius esse costat, sicut veritas figurā præcellit: qui etiā possunt quotidie verum Christi corpus diuinitati iunctum offerre, ideo maiori pollere debent sanctitate & munditiā corporali. Videmus enim maiorem munditiā requiri in ministris, qui magis appropinquāt regi terreno, quāto magis in illis, qui ministrāt regi seculari, cui soli debetur summus honor & gloria, & in quem angeli tremunt aspiciere? Si figurā debebatur tāta munditiā corporalis & abstinentia ab actu coniugij tempore quo vice sua ministrabāt sacerdotes, sequitur quod maior debet veritati, cum omni tempore possit ministrari & tractari. ¶ Obiciūt in super de D. Petro per Christum in suum vicarium electo, quē costat nō fuisse cœlibem, sed vxorātū, & socrum habuisse febre vexatam, cui imperauit Christus, & sanata est, dicitur etiā habuisse filiā Petronillā, in sanctorum catalogo descriptam. cuius ordinationis D. Paul. exemplū sequē, dicebat: Oportet episcopum esse vnus vxoris virum, quem ritum sequentes græci in dicitā castitate seruare recusarunt. Si tempore Apostoli. & nunc græci nō tenentur ad cœlibatum, ergo nec latini. Sed ad hæc facilis patet solutio. Christus enim præciens paucitatem cœlibum, qui ad sacerdotium & episcopatum essent idonei, vt daret exemplum Apost. post Ascensionem suā prouidendi tenellæ Ecclesiæ, vocauit ad apostolatū & cœlibes, & coniugatos, absque tamē vxorū præiudicio. Nullus enim absque culpa aut voluntate sua debet priuari iure suo: cum (vt dicit iurista) rem quæ culpa caret, in dampnum vocari nō cōueniat. D. tamen Hiero. dicit, Apostoli habuerūt quidē vxores, sed quas eo tempore acceperant, quādo euāgelium nesciebāt, assumpti in apostolatū relinquūt officij coniugale. Ex quorū persona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia, & per cōsequens vxores, quo ad thori, quod intelligendū est de earum cōsensu. Eadem ratione D. Paul. Timot. admonuit, vt vbi non inueniret cœlibes idoneos, admitteret coniugatos: nō tamen omnes indifferentes, quia bigamos nolebat admitti, sed eos qui cum vnica & virgine contraxissent. ¶ Quo ad græcos autem à tempore Apostoli. nūquam cōpertum fuit quod in sacris ordinati cōtraierint matrimonium: nec vxoribus ante ordinationem suam acceptis decedētibus, ad secundas nuptias cōuolauerint. Sexta synodus in oriente celebrata, regulā statuit, vt haberet in c. Nicena. 31. dist. in c. Si quis. 32. dist. in c. cum in præterito, dist. 84. cui ordinationi græci & orientales acquieuerūt. verum postmodum in quadam synodo, in qua Paphnutius nuptiarum expers intererat, fuit agitatum de cœlibatu græcorū, sicut & latinorum, vt soli cœlibes à cætero in partibus orientalibus ordinarētur. Sed præfatus Paphnutius propter nōnullas rationes, maxime quod propter ritū & cōsuetudinem in illis partibus non inuenirentur sufficientes cœlibes, qui vellent ordinari, persuasit eos in antiqua cōsuetudine debere dimitti: cuius sententiā synodus laudauit, & nil statuit, sed in vniuersūque potestate dimisit, vt. si vxorati ordinarerentur, ne Ecclesiæ orientales idoneis & sufficientibus ministris destituerentur. In Ecclesia verò occidentali & latina plures quā oporteret inueniūtur cœlibes, qui volunt ordinari. ¶ Obiciūt præterea, quia vel tenentur ad cœlibatū iure naturali, diuino, vel humano: Sed neutrum istorū, &c. Nō quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & femina cōiunctio, quā nos matrimonij appellamus. Nec diuino, quia nec antiqua nec noua lege inuenitur matrimonij sacerdotibus prohibitū. Nā nō per illud, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum: quia intelligitur de sanctitate & munditiā spirituali, quæ cū vsu matrimonij stare potest. Nec Oza (vt dicit) punitus fuit pro vsu coniugij, sed p. crassa negligentia, vel alio occulto Dei iudicio, & glossam illā dicit fictionē. Et cum dicitur, Omnis homo qui habuerit maculā, nō accedet offerre hostias: dicunt intelligi de macula corporali, quæ figurabat in noua lege maculā spiritualē peccati, à qua potest cauēri in vsu coniugij. Et ad hoc quod dicitū est, quod per vicē ministrabāt, manētes separati à coniugibus, cōcedunt quod per vices propter multitudinē sacerdotū qui tūc erāt: sed negāt quod tūc essent separati ab vxoribus, & sic negāt auctoritatē D. Hiero. Quod autē in lege noua matrimonij sit sacerdotibus prohibitū, dicit nō posse ostēdi, imò potius oppositū, cum Christus sub cōsilio reliquerit. Nā cum Apost. dixissent, Si ita est causa hominis, cū vxore, nō expedit nubere: Christus respondit, Nō omnes capiūt verbū istud, sed quibus datū est. & infra: Qui potest capere capiat. & sic reliquit in arbitrio cuiuslibet. Et Apost. etiā dicit: Vnusquisque proprium donum habet. Quod si non se continet, nubat, melius est enim nubere quā vni. nec excipit sacerdotes, cum antea vniuersaliter locutus

Zuc. 1.
Leui. 21.
Leui. 22.
1. Reg. 26.
Contra Iouin. lib. 1. c. 17.
In epist. ad Tim.
1. Tim. 3.
Contra Iouin. lib. 1. c. 14.
Mat. 19.
De coniugio Græcorum.
Leui. 21.
Mat. 19.
1. Cor. 7.

locutus fuisset, Propter fornicationem vnusquisque suā habeat vxorem. Et de virginibus præceptum Domini non habeo, cōsiliū autem do. Item dicit: Porro ad vtilitatem vestram dico: non vt laqueū vobis iniiciam, quod fieret si sacerdotes stimulis agitati nubere non possent. Nec etiā tenentur iure humano: Quia ius humanum non potest tollere ius naturæ, nec permissionē à Christo datam. Ideo Apost. eodem nat tanquam hæreticos à fide discedentes, eos qui prohiberent matrimonij, dicit: Spiritus manifestē dicit quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis demoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & caueriatam habentium suā cōscientiam, prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima est responsio. ¶ Dicendum est enim q. sacerdotes & ordinati in sacris ac religiosi tenentur ad cœlibatum iure naturali, diuino, & humano, supposito quodam facto eorum humano. Quod cœlibes se fecerint ordinari, vel quod libere professi sint: Cū manifestū sit iure naturali & diuino promissionem esse seruadā homini, à fortiori Deo, vnde Glo. super illud, Vouete & reddite, dicit: Vouere est voluntatis, reddere necessitatis, iuxta illud: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Vnde contra ius naturæ & diuinum esse constat quod vir, qui dedit corpus suum vxori in matrimonio, det alteri: & si dare præsumeret, donatio non teneret, eod quod non habet potestatem corporis sui. Eadē ratione idem dicendum de vxore. Si ergo vir quē iure naturali est liber, per contractū matrimonij dat corpus suum mulieri, quæ ante contractū nullum ius in eo habebat: sed supposita donatione & matrimonio, quod est quoddam factum suū humanum, tenetur vxori iure naturali, diuino, & humano, quibus prohibetur communicatio sui corporis alteri: à fortiori vir qui de iure naturali & diuino est liber, ad matrimonium & cœlibatū potest dare corpus suum Deo ad seruandū illi in castitate. quod fit per votum, per quod cōtrahitur matrimonij spirituale ex facto humano, & sic tenetur iure naturali & diuino ac humano seruare corpus suum immaculatum Deo. & si communicat alteri in actu generationis, iniuriam facit Deo, & donatio non tenet. Vnde Apostolus: An nescitis quod corpora vestra sunt Spiritus sancti: specialius per votum. Tollens Ergo membra Christi faciā membra meretricis: Absit: quoniam qui adhæret meretrici, vnū corpus efficitur. Et alibi expressius: Adolescentiores viduas deuita, quæ cum luxuriata fuerint in Christo (hoc est abundantes & pingues effectæ in sequela Christi) nubere volunt, habentes damnationē, quia primā fidem (hoc est promissionem qua castitatem seruare promittent) irritā fecerūt. ¶ Ex his manifestē apparet q. habetes votum castitatis, nō solum peccant cōtrahendo matrimonij, sed etiam ex illa voluntate nubēdi. Atqui religiosi professi & alij in sacris ordinati, habēt votū explicitū vel implicitū, voluntatiē & libere acceptādo religionem vel ordinē sacrum, cui annexū est votū: Ideo ex consequenti vouent & se obligant ad castitatem, licet id explicitē non exprimāt. Sicut quis contrahendo matrimonij obligat se ad nutriendam vxorem, licet explicitē nō exprimat. Sic acceptans episcopatum, se libere obligat ad pascendum gregē. Sic etiam acceptando ordinem sacrum, se obligat ad castitatem, quæ est adiuncta. vnde in c. nullum, 28. dist. statutū fuit quod nullus ordinareretur in sacris, nisi continentia profiteatur explicitē vel implicitē. Et ad dicitū Christi, Qui potest capere capiat: & Apost. Quod si non se continent, nubant: Dicendū q. qui se non continere iudicauerit, aut qui donū, sine quo continens esse non potest, cibi cœlitus datum non existimat, ab ordinibus abstineat. Sed nō intellexit de his qui se iā obligauerunt ad castitatem: sicut nec de matrimonio iunctis, impedimēto perpetuæ infirmitatis accidente vxori: vel si vir reddatur post consummatū matrimonij, frigidus. Nec Apost. damnauit eos qui prohiberēt matrimonij iam cōiunctis matrimonio: sed dānabat Manichæos, quos præuidebat futuros: & dānatos matrimonium, tanquam de se malum, & eos etiam qui secundas nuptias in viduis dānarent. Ecclesia autē nō dānat matrimonij in his qui liberi sunt, & potestate sui corporis habent, sed in his qui vinculo matrimonij carnalis vel spiritualis astricti sunt: quia tales sui corporis potestate nō habent. ¶ Verum adhuc cōtra hanc adiunctionē castitatis sacris ordinibus ex quorū libera susceptione dicimus procedere votū & obligationē castitatis, instat hæretici: quia dicit votū nō esse liberū, sed coactū: & q. neque pontifices nec etiā Ecclesia potuerūt adiungere, tā graue onus ordinibus sacris, quorū ministerij nō vni tribui, vt in antiqua lege, sed omnibus viris aliis idoneis volētibus in eis domino deseruire, suscipiēdi potestas à Christo concessa est, cum consilio, & non cum præcepto castitatis. Hæc enim (vt dicunt) adiunctio voti retrahit fideles à cultu diuino. Et iugū Christi (quod ipse dixit esse suaue) reddit importabile, cum castitas sit res quæ persuaderi potest, imperari autē nō. vnde Sapiens dicit, Sciui quoniam aliter non possum esse cōtinens, nisi Deus det. Ideo Apost. Dico autē non nuptis & viduis, bonū est illis si sic permāserint vt ego. Sed vnusquisque propriū donum habet à Deo, aliud quidem sic, aliud verò sic. Quod si nō se continent, nubāt. vnde subiungit, Porro ad vtilitatem vestram dico, nō vt laqueū iniiciā. Sed ex hac adiunctione castitatis multi sunt illaqueati, & cōmittunt multa mala in scandalū totius reipublicæ Christianæ: igitur non potest illa castitas adiungi. Sed hæc argumēta procedunt ex diuinarum ordinationū ignorantia vel ex carnalis concupiscentiæ excæcatione, quæ non permittit eos cōsiderare, quod quicumque libere eligit aliquid, ex consequenti eligit omnia quæ sunt necessariā connexa, aliā nunquam aliquis peccaret: quia non alio modo quā ex cōsequenti vult deformitatem peccati, imò vellet (si fieri posset) illam deformitatem separari ab actu. Nemo enim (vt D. Dio. ait) intendens in malum operatur. Certum enim & euidentis est, q. nemo cogit aliquem ad susceptionem sacri ordinis, sed quicumque ordinatur libere petunt, & libere suscipiunt, & per consequens

1. Tim. 4.
Quomodo cœlibatus sit de iure naturali.
1. Cor. 7.
1. Cor. 6.
1. Tim. 6.
Mat. 11.
Sap. 8.
1. Cor. 7.

acceptant castitatem eis ex diuina ordinatione adiuncta. Non enim potestis hanc adiunctionem fecerunt, ut caluniantur heretici: sed sancti Apostoli à Christo edocti, & à Spiritu sancto inspirati, hanc diuinam ordinationem & adiunctionem publicauerunt, & inter canones suos scriptam reliquerunt. Habetur enim in 6. cano. A post. Eorum qui clericorum institutum cœlibes nec ducta vxore deligunt, cœlibes permaneant: lectores & cantores solum vxores ducere volumus. Concilia deinde generalia, ut illa diuina & sancta ordinatio seruaretur, eandem ordinationem recitarunt. Vnde in c. 6. generalis concilij Constantinopolitani, quod in Trullo celebratum est, cauetur: Quonia autem in Aposto. decretis scriptum reperimus, Eorum qui in clericorum numerum non inito coniugio adscribuntur, solum lectoribus & cantoribus phas esse vxorem ducere. Nos etiam hoc approbant, statimus: ex hodierno die nullo modo licere hypodiacono, vel diacono, vel presbytero, post eius institutionem seu ordinationem, vxorem sibi adiungere. Idem de monachis, virginibus, hisque qui monasticam vitam sequuntur, cautum est in canone 16. Concilij Calcedonen. ex quibus satis constat quod lectoris & cantoris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui continentiam non habent adiunctam. Nec hæc castitatis adiunctio retrahit à diuino cultu, imò inducit ad puriores, & per consequens perfectiores cultum diuinum. Nō reddit etiā Christi iugū graue nec importabile, sed leuius & suauius: liberat enim à sollicitudine, & ab innumeris ferè & importabilibus matrimonij oneribus. Vnde A post. consulens cœlibatū, dicit: Volo autē vos sine sollicitudine esse. Qui enim sine vxore est, sollicitus est, quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autē cū vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier inuupta & virgo cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu. Quæ autē nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro. Præterea dicit, Si acceperis vxorē, non peccasti. Si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Secundò hæc annexio castitatis factis ordinibus facta, liberat sacerdotes, & maximè beneficiatos, à periculo animæ. Quia cum tertia pars bonorū ecclesia sit pauperum, & alia tertia fabrica (ut dicunt canonistæ in c. gloria episcopi, & c. aurum habet ecclesia. 12. q. 2.) tales onerati vxore & filiis ac filiabus, furarentur ab ecclesia & pauperibus. Tertiò hæc diuina ordinatio & castitatis adiunctio liberat vxores & filios ac filias sacerdotū à miseria & calamitate: Quia cum in ecclesia Christiana non debeat esse hereditaria sine sanguinis successio, iuxta illud, Pone principes eorū, sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum qui dixerunt, Hereditate possideamus sanctuariū Dei: Deus meus pone illos ut rotæ, & sicut stipulam ante faciem venti. Et sic vxores & liberi beneficiarorū, ipsi mortui, essent pauperes & miseri, per mendicantia suffragia ambulantes. Non igitur absque maxima ratione & clericorū vtilitate fuit ordinatum, ut factis initiati non nubent. Et quod si tentarent, matrimonium nullū esset. Et quanuis ecclesia non possit aliorum sacramentorū materiam illegitimare: Apostolis tamen & ecclesia commisit Christus aliquid circa materiam matrimonij, propter pacificū conuictum & diuinū cultum disponere. Quia cum matrimonium sit contractus quidam spiritalis, subdijri principi ecclesiastici, sicut ceteri contractus principi temporali. Ideo potest illegitimare materiam, sicut in quatuor gradibus consanguinitatis & affinitatis, ac in certis gradibus cognationis spiritalis, & indirecte in sacramentis quæ requirunt iurisdictionem, ut in sacramento penitentia, quod requirit peccatorem subditum: quæ subiectio ex ecclesia pendet institutione. Et quo ad impossibilitatē seruandi continentiam absque Dei dono, dicendū est quod Deus non denegat spiritum bonum & continentiam donum petentibus: scilicet propter humilitatem & meritum patitur eos stimulus carnis agitari, ut legitur de D. Paulo. Et quo ad laqueum & scandala, dicendū est quod illa adiunctio castitatis non parit scandala, sed mala voluntas, & affectio concupiscentia, quæ interpolata succrescit, diu autē dilata minuitur, & tandem extinguitur. Vnde D. Amb. dicit se plures vidisse continentiam perpetuam seruantes, quæ interpolatam. est enim de libidine, sicut de carbone & ferro ignito asperso modica aqua. Ad huiusmodi stimolorum carnis refrenationem & diminutionem facillima remedia habent in sacris ordinati. In primis habent ieiunia, cum (ut Terentius ait) Sine Cerere & Baccho frigat Venus. habent præterea flagella, vigilias, & alias austeritates. Vnde A post. dicebat, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. habent præterea summū remedium, orationem. Vnde A post. dicit se propter stimulum carnis ter dominum rogasse ut discederet ab eo, audiuitque responsum domini, Sufficit tibi gratia mea. Si stimulis carnis agitatus recurrat deuotè ad dominum, & dicat cum Ezechia, Domine vim patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim: experietur id quod dicit Apostolus, fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Habent præterea remediū per deuotionem occasionum, ut scilicet fugiant mulierum consortia, & familiaritates, ac loca, & alia huiusmodi. Insuper ament studium literarum diuinarum. Vnde D. Hieronymus, Ama literarum studia, & vitia carnis non amabis. His remediis necesse est virum vxoratum uti tempore infirmitatis vxoris, etiam si perpetuò infirmetur, & mulierem vxoratam, cum vir eius post consumptionem matrimonij est citur totaliter frigidus: nec propterea dicitur matrimonium esse in laqueum. Quintum impedimentum est consanguinitas, quæ est vinculum sanguinis aliquorum ab eodem stipite descendentiū, carnali propagatione contractum, ad amicitiam vnitate. Et quia animalia bruta non coniunguntur ad amicitiam vnitate: ideo inter ea non dicitur esse consanguinitas: quæ diuiditur in tres lineas, & quælibet illarum in plures gradus. Prima linea dicitur Ascendentium. 2. est descendentiū. 3. est collateralium. Gradus inter ascendentes & descendentes multiplicatur

Castitas ab Apostolis factis ordinibus est annexa.

1. Cor. 7. Castitas à qui bus liberat sacerdotet.

Psal. 82.

Ecclesia habet potestatem illegitimandi materiam sacramenti.

2. Cor. 12. Remedia contra stimulos carnis.

1. Cor. 9.

2. Cor. 12.

Esa. 38.

Ad rusticum monachum.

In Add. 3. p. 9. 5. art. 1. Consanguinitas quid.

plicantur secundum numerum personarum: ita quod tot sunt gradus, quot personæ, dempto stipite à quo incipit propagatio. Et sic filius dicitur esse in primo gradu, & nepos in 2. & sic deinceps pronepos, & abnepos. Et pater ac mater in primo, auus in 2. proauus in 3. abauus in 4. attauus in 5. & sic deinceps ascendendo. In linea verò collateralium non computantur gradus secundum numerum personarū, saltem secundum computationem canonicā, qua vtendum est circa matrimonij impedimenta. Canonistæ dant regulam, quod inter collaterales, quantum remotior distat à cōmuni stipite, tantum distat inter se. & sic filius patris, & nepos fororis, sunt in 3. gradu: licet dempto stipite sint plures personæ. Et quia virtus generatiua debilitatur: ideo secundum Ildo. non oportet attendere ad stipitem remotū, sed propinquum, cuius virtus adhuc manet in illis qui ex eo propagantur. Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimonium in linea collateralium: In linea verò ascendentiū & descendentiū, omnes gradus impediunt & dirimunt. Vnde scriptū est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adheret vxori suæ. Quod non intelligitur quo ad cōhabitationem, sed quo ad matrimonium. Vnde dicit cōmuniter doctores, quod si Adam viueret viueret, non posset ducere vxorē. Hæc consanguinitas impedit matrimonium inter ascendentes & descendentes: non ideo quod sit contra primū bonū matrimonij, quod est proles: quia filia ex semine patris posset concipere, & mater ex semine filij: posset etiā nutrire & instruere: sed non cōuenienti modo: Inordinatum esset enim quod filia patri per matrimonium iungeretur in sociā causā generandæ prolis, quam oportet patri esse subiectam, velut ex eo procedentem. Et magis inordinatū esset, quod mater filio iugeretur, & illi subiceretur. Ideo de iure naturali pater & mater à matrimonio repelluntur: & eadem ratione, alij ascendentes & descendentes. Vnde Philosph. recitat de camelo & equo, quod abhorret à matribus, saltem quādiu cognoscūt eas esse matres. Et si aliqui barbari legantur matribus se cōmiscuisse, hoc non processit ex lege naturali, sed ex concupiscentia ardore, quæ legem naturam in eis offuscavit. In linea collateralium etiā aliqui gradus sunt iure naturæ prohibiti, scilicet primus & secundus: licet in principio generis humani frater & foror non repellerentur à matrimonio: quia tunc erat paucitas hominū, & oportebat propagationi humani generis curā impendere. Vnde non erāt remouendæ à matrimonio nisi illæ personæ, quæ matrimonio in cōpetentes erant, quantum ad finem matrimonij. Sed cum finis secundarius matrimonij sit repressio concupiscentia, postmodum multiplicato genere humano, diuina lex per Moysen data, non solum patrem & matrem à matrimonio excludit, sed etiā alias personas cōiunctas. Vnde omnes illæ personæ exceptæ sunt à matrimonio, quæ in vna familia cōhabitare solent, & simul conuersari, & quæ debent inuicem alteri alterius pudicitiam custodire. vnde dicitur, Ne reueles talis vel talis turpitudinem: quia turpitudō tua est: quia si inter eos carnalis copula esse posset, maximū incendium libidini præstaretur. Sed alios cōsanguinitatis gradus lex vetula permisit, imò quodam modo præcepit, ut scilicet de cognatione sua vnusquisque vxorem acciperet, ne successiōnū confusio esset. Quia tunc diuinus cultus per successiōnē generis propagabatur. Sed postmodum in lege noua, quæ est lex spiritus, plures gradus cōsanguinitatis fuerunt prohibiti. Quia iam per spirituale gratiam & miracula, & non per carnis originem, cultus Dei deriuatur & multiplicatur. Sed tandem restrictū est per Ecclesiam vsque ad quartum gradum, prout habetur in c. non debet, de consan. & affi. Quod autem Ecclesia hoc possit, probatur ex hoc quod Dominus dixit, Qui vos audit, me audit. Sicut enim olim matrimonia gentiliū ordinabantur per eorum leges: ita cōueniens est quod matrimonium, quod est Ecclesie sacramentum, ordinetur per statuta Ecclesie: quæ non facit aliquos non esse cōsanguineos, sed quod aliqui sint cōsanguinei, & quod carnalis copula inter eos sit licita vel illicita. Et sic non mutat naturalia, inter quæ est cōsanguinitas. Nec propterea sequitur quod Ecclesia habeat potestatem inhabilitandi personas circa alia sacramenta. Quia matrimonium non est solum sacramentū, sed est contractus quidam in officij natura & cōhabitationis, & non alia sacramenta. ideo non est simile. Sextum impedimentū est affinitas, quæ est quædam personarū propinquitas ex carnali copula, vel ipsius potestate proueniens, omni carens parentela. Cum enim vir & vxor efficiantur vna caro: sequitur quod sicut vir secundum carnem, omnibus suis consanguineis atinet: & mulier eadem ratione, & vir consanguineis vxoris. Hæc autē affinitas non cauatur ex sponsalibus, sed ex matrimonio, per verba de præsentī, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex sponsalibus, in quibus fit quædam pactio coniugalis, contrahitur aliquid affinitati simile, scilicet publica honestatis iustitia: sic per matrimonium affinitas, quæ est aliquid simile cōsanguinitati, nō solum ratione carnalis copula: sed etiam ratione societatis cōiugalis, secundū quā etiā matrimonium est naturale. Carnalis verò copula extra matrimonium habita etiā affinitate cauatur, ut habetur in c. discretionē, de eo qui cogno. cōsan. vxor. suæ, eò quod in carnali copula etiā illicita, vir & mulier efficiuntur vna caro. vnde A post. Qui adhæret meretrici, vnū corpus efficitur, s. per cōmixtionem seminis, & non aliter. Vnde quātuncque vir claustrū pudoris inuadat, & frangat, nisi cōmixtio feminis sequatur, nō contrahitur ex hoc affinitas: quia ex tali copula non potest proles (propter quā cauatur affinitas) produci. Affinitas nō dirimitur manentibus his inter quos fuit prius contracta, quanuis moriatur persona, ratione cuius affinitas fuit contracta, quæ est proles in qua vir & mulier efficiuntur vna caro. Sicut paternitas & filiatio nunquā destruitur per destructionē causæ s. potētiē generatiuæ patris, si fiat spado vel eunuchus, sed solum per corruptionē subiecti alterius extremorū. In hac affinitate sunt diuersa genera & diuersi gradus. Primū genus consistit in persona, quæ in matrimonio vel aliter per carnalem

Si Adam viueret, non posset ducere vxorem.

De animalibus.

Leuit. 18.

Luc. 10

Affinitas quid.

Extra matrimonium cauatur affinitas. 1. Corin. 6

feminū cōmixtionem copulatur, & sic omnes cōsanguinei viri sunt affines vxoris siue alterius mulieris ab eo cognita, in primo genere. Et similiter omnes cōsanguinei mulieris sunt affines viri cognoscentis eā. In secūdo verò genere sunt cōsanguinei viri cōsanguinei vxoris. Et sic persona ad dita persona per carnis copulā, siue matrimonii, mutat genus. Gradus autem affinitatis cōputantur secūdu gradus cōsanguinitatis. Vnde regula generalis ad inueniēdū gradū affinitatis, Quo to gradu cōsanguinitatis attingit alicui vir, eodē gradu affinitatis attingit ei vxor eius, vel alias extra matrimonii cognita. Affinitas præcedens in primo genere duntaxat vsque ad quartū gradum impedit & dirimit matrimonii contractū eadē ratione qua cōsanguinitas, ex inhabilitatione personarum, per statutū Ecclesiæ, vt habetur in c. non debet. de consan. & affi. In secūdo autē genere nō prohibetur: ideo nō impedit. & sic duo fratres possunt cōtrahere cū duabus sororibus, & pater & filius cū matre & filia. Cū igitur prædicta inhabilitatio fiat per statutum Ecclesiæ, sequitur q̄ Papa potest dispensare, & facilius in affinitate, quā in cōsanguinitate: in qua tamē inter ascēdentes & descendentes nō potest dispensare. in linea verò collateralī cōsuevit in tertio & quarto gradu dispensare, ex causa rationabili. Sed in primo & secūdo nō cōsuevit. ¶ Dubiū tamen est non modicū an papa possit dispensare in primo gradu primi generis affinitatis, vt duo fratres siue cōsanguinei habeant eandē vxorē, vel duæ sorores eandē virum. Videtur enim quōd nō, eō quōd papa in lege naturæ dispensare non potest. Sed primus gradus affinitatis prædictus prohibitus est de iure naturæ: (Turpitudinē vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudō tua est) quia (vt dicit Rabbi Moyses) lex data in illo loco, solum illas personas excludit à matrimonio, quæ simul habent conuersari & cohabitare, & quarū altera alterius pudicitiam debet custodire, & sic solum excipit eas quæ naturali iure exceptæ sunt à matrimonio, cūm textus adducat rationē naturā, dicens: Quia turpitudō fratris tui est. Et ideo lex illa quo ad hoc non est figuralis, sed moralis: & in præceptis moralibus non cadit dispensatio. & huius opin. videtur fuisse D. Tho. dicit enim illā legē adhuc durare: Quia si infideles (& nō loquitur de Iudæis, sed absolute de omnibus infidelibus) ante quā conuertantur, contraxerint matrimonii cōtra illam legē post fidē susceptā, non possunt in tali matrimonio permanere. Ergo illa lex moralis est, & non iudicialis. Et quāuis ab initio generis humani, dispensante auctore naturæ propter paucitatē hominū, contraherentur in eodē gradu matrimonii: non tamen post multiplicationē: quia cessauit dispensatio & inclinatio cōtrahendi, non solum in cōsanguinitate, sed etiā in affinitate. Et quāuis Deus dispensauerit cum Iudæis, imō etiā præceperit fratrem accipere vxorem fratris, vt suscitarent semen fratri, vt frater haberet liberos, vt non deleteretur nomen eius ex Israēl. Si verò frater filios haberet, prohibebatur, dicitur enim, Qui duxerit vxorē fratris sui, rē illicitā facit. Cū igitur illud de suscitatione seminis fratris, esset iudicialē, & omnia iudicialia in morte Christi cōsummata fuerint, & Deus non dispenseret: Sequitur q̄ nec papa dispensare potest, cū sit morale & naturale. Nec est simile de voto & iuramento, & prædicto gradu affinitatis aut cōsanguinitatis: quia licet Christus dederit potestātē sup omnes cōtractus & cōsensūs hominū, vt possit eos annullare vel cōmutare: quia in omnibus salubus intelligitur cōditio (si placeat superiori) vt habetur in c. quemadmodū, de iurciur. non tamē dedit ei potestātē immutandi naturā: quod fieret, si dispenseret in primo gradu affinitatis & aliis in Leuitico recitatis. & si aliquando inueniatur cum aliquibus dispensatum, hoc fuit de facto, sed non de iure. ¶ Septimum impedimētum est publica honestas, iuxta cap. vnicū de sponsa. lib. 6. sed quia de hac publica honestate dictum est suprà ver. 7. ideo nunc pertranseo. ¶ Octauum impedimētum est cognatio spiritalis, quæ est propinquitas proueniens ex sacramento baptismi & cōfirmationis, secundum ecclesiæ ordinationem. Ad cuius euidentiam sciendum est, quōd sicut per carnalem propagationem accipit homo esse naturā, ita per sacramentum accipit esse gratiā. Et ideo sicut vinculum amicitia, quod ex carnis propagatione cōtrahitur, est homini naturale: ita vinculum amicitia, quod cōtrahitur ex sacramentorū susceptione, est aliquo modo naturale alicui, inquantū est membrū Ecclesiæ. Et singulariter in sacramento baptismi & cōfirmationis, quæ cōparantur generationi & duplici hominis natiuitati: Quarum prima est interior in vtero, in qua id quod natum est, siue quod generatur, ad eō debile est, quod non possit extrā poni absque periculo. Et huius natiuitati assimilatur generatio post baptismum, in quo regeneratur aliquis quasi fouendus intra vterum ecclesiæ. Secunda & exterior natiuitas est ex vtero, quando id quod generatū est in vtero: tantum roboratū est, quod potest absq; periculo exponi exterioribus. Et huius assimilatur cōfirmatio, per quā homo roboratur & exponitur in publicū ad cōfessionem nominis Christi. Et sicut in corporali generatione sunt pater, & mater, & filius carnales, inter quos nascitur vinculū amicitia carnalis, quod dicitur cōsanguinitas: Ita in prædictis sacramentis sunt pater, & mater, & filius spirituales, inter quos cōsurgit quædam familiaritas & vinculum amicitia, quod dicitur cognatio spiritalis. Baptizans & cōfirmans gerit personā Dei, cuius instrumentū est, & dicitur pater spiritalis. Baptizatus & cōfirmatus regeneratur & renascitur filius Dei sicut patris, & Ecclesiæ sicut matris. Ille verò qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut cōfirmatum tenet in cōfirmatione, siue sit vir, siue mulier, siue vnus tantum, siue plures, dicitur mater spiritalis, propter Deum cuius instrumentū est, & cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & cōfirmatus cum vtroque contrahit habitudinem siue propinquitatem quādam & vinculum amicitia spiritalis: sic quōd cum nullo eorum potest esse matrimonium: illud tamen vinculum non cōtrahitur inter patrem & matrē spirituales. Quia si baptizans

Affinitas in primo genere vsque ad quartum gradum duntaxat dirimit.

In 4. dist. 39. q. 1. artic. 3. ad tertium.

Deuter. 25.

Leuit. 20.

Cognatio spiritalis quid.

Natiuitas hominis duplex.

Pater & mater ac filius spirituales.

si baptizans sit laicus, potest contrahere cum suscipiente vel tenente siue matrina, sicut etiam vir & vxor conueniunt, nec prohibentur. Sed quia vxor cum viro post consummationem matrimonij est vna caro, ideo transfunditur cognatio spiritalis ex viro in vxorem, & conuerso, vt habetur in c. maritus. extra de cogn. spirit. sic quōd vxor patris siue leuantis aut tenentis, non potest contrahere matrimonium cum baptizato, neque etiam cum patre baptizati: licet ipsa non tetigerit baptizatum aut confirmatum. Et similiter maritus matrina leuantis, aut tenentis, non potest cōtrahere cum filia baptizata aut confirmata, neque cum matre ipsius. Secus si matrimonium nō fuerit consummatum tempore quo cōtrahitur cognatio spiritalis. Ideo si maritus ante copulam carnalem moriatur, vxor poterit filiolū mariti ducere in virum, & similiter maritus filiolam vxoris, si ante copulam carnalem vxor moriatur. Et quia filius est aliquid patris, secundum Philosoph. & non econuerso: ideo cognatio spiritalis patris aut matris transit in filios & filias, & non econuerso: Sic quōd filij baptizantis, leuantis, & tenentis, dicuntur fratres vel sorores baptizati & confirmati, & nullus illorum filiorum aut filiarum patris aut matris aut etiam baptizantis, potest contrahere cum baptizato vel baptizata, nec cum cōfirmato aut confirmata: licet possint contrahere cum fratribus, aut sororibus baptizati vel confirmati, vt habetur in c. veniens. de cogn. spir. Pater tamē potest cōtrahere cum filiola filij vel filia suæ: & leuantes ad inuicem, hoc est patrinus cum matrina, quia nō cōiunguntur in aliquo corpore spiritali, nisi per accidens: vnus enim per se ad suscipiendum siue leuandum aut tenēdum suscipere. Ideo nō oportet quōd inter eos nascatur cognatio spiritalis, quæ impediatur aut dirimat matrimonii. Notandum tamen quōd quando sacerdos vel laicus est baptizans & leuans, quando sit baptismus per immersionē: tunc persona immediatē suscipiens, vel tangens eū, siue nudum, siue indutū, dicitur suscipiens & patrinus & matrina. Si verò solum assistat, etiā si presbytero respondeat, abrenuncio, & c. nō cōtrahit cognationem spiritualem. ¶ Ex præmissis sequitur quōd tres sunt cognationes spirituales, quarum quælibet impedit matrimonium contrahendum, & dirimit contractū. Vna est quæ dicitur spiritalis paternitas, quæ est inter baptizantē & confirmantem, ac leuantem & tenentem, & baptizatum vel confirmatū. Secunda dicitur spiritalis cōparentitas, quæ est inter patrem & matrem spirituales & carnales, siue inter baptizantē, cōfirmantem, leuantem, ac tenentē, & patrem & matrem carnales baptizati vel confirmati. Tertia dicitur spiritalis fraternitas, quæ est inter filios baptizantis & confirmantis, leuantis ac tenentis, & baptizatum seu cōfirmatum, vt in c. tua nos. de cogn. spir. Notandum tamen quōd cum dicimus cognationē spiritualemente dirimere matrimonii, intelligendum est quādo præcedit: quia si sequatur non soluit vinculum, neque etiam actū, si ex ignorantia aut necessitate procedat. Si verò ex malitia, impedit actū, quo ad petitionem, sed non quo ad redditionē. Et sic cūm pater baptizat vel leuat proprium filium in articulo necessitatis, vel cum ignorat eum esse filium, non peccat, etiam vtendo matrimonio. Sed si hoc ex malitia facit, perdit potestātē petēdi debitū, & similiter vxor, si sit causa quōd maritus leuet propriū filium de sacro fonte. Per alia autē sacramenta à baptismō & cōfirmatione, non oritur spiritalis cognatio. Quia licet dent esse gratia, nō tamen per modū generationis: sicut dicitur de baptismo & cōfirmatione. Nec obstat quod Apost. dicit, Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Ideo vocat se patrē, quia illa instructio fuit per modū catechismi, & non per regenerationē siue baptismū: Quia (vt ibi dicit) neminē illorum, demptis paucis, baptizauit. Hac autem propinquitas nō dicitur cognatio spiritalis, sed dispositio quæ solum impedit, & non dirimit, vt dicitur est cūm de catechismo ageretur ver. præced. Et licet per penitentiā tollatur peccatum actuale, sicut per baptismum, originale: Quia tamē hoc non est per modū regenerationis, sed sanationis: ideo per penitentiā non cōtrahitur cognatio, sed quoddam fœdus inter mulierem & sacerdotem, quod est cognationi spiritali simile, vt tantum peccat eam carnaliter cognoscēs, ac si esset sua spiritalis filia: & hoc ideo est, quia maxima familiaritas est inter eos, propter quam familiaritatem cognatio spiritalis introducta est ab Ecclesiā, vt tollatur occasio peccandi. ¶ Nonum impedimētū dirimens est cognatio legalis, quæ est propinquitas quædam proueniens ex adoptione. Adoptio autem secundum iuristas, est extraneæ personæ in filium vel nepotem aut deinceps legitima assumptio. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quōd sicut Philosoph. dicit, Ars imitatur naturam, & supplet defectum naturæ quātum potest in illis, in quibus natura deficit. Vnde sicut per naturalem generationē aliquis filium producit: ita & per ius posituum, quod est ars boni & æqui, potest aliquis assumere sibi aliquē in filium, ad supplendum filiorū perditorū defectum: propter quod præcipue introducta est adoptio: quæ est duplex: Vna dicitur perfecta: quæ speciali nomine dicitur Arrogatio, quæ perfectē naturalem filiationē imitatur. Et sic adoptatus succedit patri ab intestato: nec potest eum adoptās, sine culpa priuare quarta parte hæreditatis, sic adoptari non potest, nisi ille qui est sui iuris, qui scilicet non habet patrem vel est emancipatus. Et hæc adoptio non fit nisi auctoritate principis. Alia est adoptio quæ imitatur filiationē naturalem imperfectē, quæ vocatur simplex adoptio, per quam adoptatus nō transit in potestatem adoptantis. vnde magis est dispositio ad perfectam adoptionem, quā perfectam adoptio. Et hoc modo potest adoptari ille qui non est sui iuris, & sine auctoritate principis, ex auctoritate tamen magistratus. Et sic adoptatus non succedit in bonis adoptantis ab intestato, neque tenetur adoptans aliquid de bonis suis in testamento illi legare aut dare, nisi velit. Et cum lex diuina excludat à matrimonio personas quæ habēt simul cohabitare (vt dicitur est) & filius adoptatus, & eius vxor, & filij & filia eius, conuersentur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis:

Inter tenentes non cōtrahitur vinculū.

2. Ethic.

1 Co. 7. 4.

An per cōfess. cōtrahatur cognatio spir.

In Add. 3. p. 9. 57. Cognatio legalis quid.

In 2. Phys.

Adoptio duplex.

Cognatio legalis inter quos matrimonium impeditur.

ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi. Ad sciendum autem inter quas personas cognatio legalis matrimonium impeditur, notandum quod triplex est cognatio legalis. Prima est descendentiū, quæ contrahitur inter patrē perfectā adoptione adoptantē filiū, & ipsū filium adoptatū, ac etiā filium & filiam filij adoptati, & nepotis, ac neptis, & deinceps. Secunda est per modū cuiusdā affinitatis, quæ est inter patrem adoptantem, & vxorē filij adoptati, & inter filium adoptiuum, & vxorem adoptantis. Tertia est inter filium adoptiuum, & filiā naturalem adoptantis. Prima & secunda matrimonium perpetuò impediunt & dirimunt: Tertia verò non, nisi quandiu manet sub potestate patris adoptantis. vnde mortuo patrē cōtrahi potest inter eos matrimonium, vt in c. vnico, de cogna. lega. ¶ Decimum impedimentū dirimens est cultus disparitas, per quam non intelligimus disparitatem cultus & rituum in infidelium: quia infideles gentiles vnus cultus possunt contrahere matrimonium cum infidelibus alterius cultus, cum inter eos matrimonium nō sit sacramentum, sed officium naturæ solū, nec prohibeantur iure diuino: quia apud deum nō refert qualitercunque quis a fide deuiet. Et ideo non peccat infidelis, cognoscendo vxorem suam propter bonum prolis aut fidei, quia tenetur vxori debitum reddere & sic est actus iustitiæ. Nec obstat illud quod D. Aug. dicit super illud Apost. Omne quod non est ex fide, peccatum est: quia non est sic intelligendum quod in quolibet actu infideles peccent, sed quia per id quod agunt, nō possunt a seruiture peccati liberari: vt quidā putabant, quod quilibet in fide sua posset saluari. Non tamē est inter infideles perfectum matrimonium, nec sacramentū: nec habet virtutē ex opere operato: nec habet talem indissolubilitatem, qualem habet inter fideles. Sed per disparitatem cultus intelligi oportet diuersitatem cultus fidelium: sic quod si alter contrahentium tempore cōtractus matrimonij sit Christianus, & alius nō sit Christianus, sed infidelis, Iudæus, vel Gentilis, matrimonium inter eos cōtractū, iure diuino est nullū, & inefficax. Neque absque peccato Christianus potest cōsummare, nisi infidelis cōuertatur ad fidē: quia (vt dicit Apost.) Quæ cōuentio lucis ad tenebras? Sed maxima cōuentio est in matrimonio: ergo ille qui est in luce fidei, non potest cōtrahere vel cōuenire cū illa, quæ est in tenebris infidelitatis. Vnde Malach. dicebat, Cōraminavit Iuda sanctificationem Domini, quoniā dilexit & habuit filiam Dei alieni. Sed hoc non esset, si inter eos potuisset verū matrimonium contrahi, igitur & c. Ratio huius impedimenti est: quia talis disparitas est contra principalis bonū matrimonij, quod est proles ad cultum Dei educanda. Cum enim educatio fiat per patrē & matrem, oportet quod secundum cōmunem fidem intendant cōmunem prolem educare. Ideo si essent diuersæ fidei, intentio vnus esset contraria intentioni alterius: & per consequens non bene educaretur proles: quia vnus illorū retraheret a cultu veri Dei. Nec obstat quod Ioseph cōtraxit cū Ægyptiaca, & Moyses cum filia Terro sacerdotis Madian, & Esther cum Assue-ro: quia ex speciali instinctu Spiritus sancti illud fecisse creduntur, & nō poterat esse timor pertrahendi ad idololatriā. Et si adducantur passus legis Moyse, in quibus permittitur matrimonium cum alienigenis, vt Deut. 21. Dicendum quod intelligitur quando volebant cōverti ad fidem & ritū Iudæorum. ¶ Notandū quod si huiusmodi impedimentū superueniat matrimonio ritē inter fideles cōtracto & cōsummato, nō potest dissoluere vinculum matrimonij, licet soleat quo ad thorum & cohabitationē: vt si vir vel mulier fiat apostata vel hæreticus: quia regula generalis est, quod nihil superueniens matrimonio ritē inter fideles cōtracto & cōsummato, potest dissoluere vinculū coniugale, licet bene cohabitationē & thorū. Sed si aliquis fidelium cōtrahat cum hæretica baptizata, est verū matrimonium, quanuis peccet cōtrahendo, si sciat eam hæreticam: sicut peccaret, si cum excommunicata scienter cōtraheret. Non tamē propter hoc matrimonium dirimeretur. Secus esset si aliquis catechumenus rectam fidem habens, sed non baptizatus, contraheret cum aliqua fidei baptizata, quia non esset verum matrimonium, eodē quod baptismus est ianua sacramentorum: & ideo ad sacramentum requiritur quod vterque contrahentium sit baptizatus. Vnde hoc impedimentū matrimonij non dicitur disparitas fidei, sed disparitas cultus, qui respicit exterius seruitiū & exteriorē protestationem & professionem, quæ fit per sacramentum baptismi. Cū verò ambo coniuges in infidelitate existentes, contraxerunt matrimonium, & vnus conuertitur ad fidem, & baptizatur, fides illius nō dissoluit, sed perficit matrimonium, etiam si alius nolit conuerti, dūmodo consentiat habitare cum eo sine contumelia creatoris. Et sic consulit Apost. fidei cohabitare infideli. Ex quo habetur quod non tenetur fidelis conuersus cohabitare cum infideli nolente cōverti, etiā si infidelis velit cohabitare absque contumelia creatoris, donec cōuertatur ad fidē & baptizetur. ¶ Aliquando enim vinculo matrimonij manente, soluitur matrimonium, quātum ad cohabitationem & debiti solutionem. In qua re pari passu ambulant infidelitas & adulterium: quia vtrunque est contra bonum prolis, & infidelitas est adulterij spirituale, quod est grauius. Vnde sicut vir se habet ad potestatem dimittendi adulteram, vel cōmanendi cum ea: ita se habet ad potestatem dimittendi infidelem, vel cōmanendi cum ea. Sed vir iniuriam passus, potest liberē cōmanere cum adultera sub spe correctionis, & si non sit in adulterio obstinata, & nolit in eo perseverare, quia tūc nō debet cohabitare cū ea, ne videretur patronus turpitudinis: quanuis etiā si habeat spem correctionis, possit liberē dimittere illam. Sic fidelis cōuersus potest cū infideli manere, si habeat de ipsa spem correctionis, & si nō videat eā in infidelitate obstinatā: & bene facit cōmanendo, nō tamē tenetur. Vnde Apost. nō præcipit, sed cōsultat. Nec fit præiudiciū vxori, nisi ex culpa sua, quia cōverti cōtemnit. Si verò inuenerit viro periculū ex tali cohabitatione, vt quādo nō vult habitare cū eo absq; cōtumelia creatoris: debet eā dimittere, & manere innuptus, vel cū alia Christiana cōtrahere

In Ad. 3. p. 9. art. 2.

Matrimonium inter infideles non est inseparabile.

1. Cor. 6.

Malach. 2.

Regula generalis.

trahere, & tūc non habebit duas vxores: quia secundū matrimonium, quod est in fide Christi cōtractum, est fortius, & totaliter tollit primū, quod nō erat ratū. & sic mulier infidelis dimissa, post matrimonium viri cū Christiana, potest cōtrahere cū alio. Si verò postea vellet cōverti, & ad primum virū redire, nō posset, cū vinculū sit solutū. Nec obstat qd vinculū seruitutis nō soluitur per baptismū, vnde Apost. Quicunque sub iugo sunt serui, omni honore dominos suos dignos arbitretur: tamen est minor seruitus, & c. quia seruire nō repugnat perfectioni Christianæ religionis, quæ maxime humilitatē proficitur, sicut obligatio matrimonij, in quo nō obligatur vnus alteri, sicut possessio eius, vt dominus seruo: sed per modū cuiusdā cōgruæ societatis, quæ nō est infidelis ad fidelem. Et licet matrimonium quod inter fideles cōtrahitur, sit perfectius quàm illud quod cōtrahitur inter infideles: & quod si fidelis cōtrahat matrimonium in gradu prohibito, dissoluitur: non tamen sequitur quod matrimonium inter infideles cōtractū in gradu prohibito per Ecclesiā, dissoluitur: quia infideles nō baptizati non sunt aliter statuti Ecclesiæ, vt habetur in c. gaudemus, extrā de diuort. sed bene statuti iuris diuini. Ideo si in gradibus prohibitis secundū legē diuinā contraxerint, potest conuersionē dissoluitur, & nō possunt cōmanere. Et quāuis filius qui per infidelitatem amittit ius hæreditatis, per conuersionē recuperet hæreditatē, etiam ab alio possessam, patre ab intestato decedente: nō tamen sequitur qd vxor, quæ nōluit cū viro cōverti, si post matrimonium viri cū Christiana cōuertatur, debeat eū recuperare: quia vinculum patriæ potestatis nō soluitur per infidelitatem, sicut vinculum matrimonij infidelium per matrimonium alterius in fide contractum. Per alia autē crimina non dissoluitur matrimonium. Vnde Christus, Qui dimiserit vxorē, nisi ob fornicationis causam, mœchatur. ¶ Nec fornicatio aut adulterium soluit vinculum essenziale matrimonij, quādo matrimonium est ratum per fidem in sacramento baptismi protestatā: cū matrimonium inter fideles contractū, sit sacramentū Ecclesiæ, ex quo habet perfectā firmitatē, inquantū significat indiuisibilem coniunctionē Christi & Ecclesiæ: & oppositū dicentes non possunt sustinere quod matrimonium inter fideles cōtractum & consummatū, sit sacramentū Ecclesiæ, quod tamen est per Ecclesiā determinatū, vt supra dictū est. Potest enim sic argui, quia si solueret vinculū matrimonij, nō significaret indiuisibilem vnionē Christi & Ecclesiæ: a qua significatione habet quod sit sacramentū, quia si posset per adulterium dissolui, significaret falsum. Quod autē nō soluitur vinculum essenziale per adulterium, patet ex eo qd mulier cōmittens adulterium, remanet ligata, cū Christus dicat, Quicūque dimiserit vxorē suam, excepta fornicationis causa, facit eā mœchari. Et qui dimissam duxerit, adulterat. Et si per adulterium solueretur vinculum matrimonij, ipsa ex culpa sua reportaret cōmodum, & matrimonia facilius & passim dissoluerentur, propter magis desideratū coniugij adulterio, quod esset totā Christianā politiam cōfundere. Nec valet euasio aliquorū dicentium quod matrimonium tenet quantū ad adulterantē, sed nō quantū ad illum qui passus est iniuriam. Quia (vt dictū est) matrimonium est vinculum & nexu duorū, & relatiuum æquiparentiæ, & nō potest solui ex parte vnus, quin soluitur ex parte alterius, sicut nec habitudo inter patrē & filium. Si enim duo sunt æqualiter iniuicē ligati, quod ligamen vnus pendet ex ligamine alterius, siue vna chorda, illa fracta, nullus eorū esset ligatus alteri: sic somnium & cōtra experientiam videtur, quod adulter maneat ligatus vinculo essentiali, & nō alius. Et ideo nō est intelligendum, quod Christus dicēdo, Quicūque dimiserit vxorē suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat: dedit viro licentiam alterā ducendi, & dimittendi adulterā, quo ad vinculum essenziale: sed solum dimittendi eā, quantum ad thorum & cohabitationē: sic quod vir dimittens eā ex causa fornicationis, nō facit eam mœchari: nec est causa adulterij eius si mœchetur: quod esset, si ipsam seruantem castitatem coniugalem dimitteret. Nec dixit Christus, Quod si vir, qui propter fornicationem vxorē dimitteret, & aliam vxorem duceret, non mœcharetur. Et quod sit verus sensus à Christo intentus, apparet ex D. Paulo, supponēdo primò quod si vir propter fornicationē vxoris potest illam dimittere, etiam vxor potest virum dimittere propter adulterium. Quia licet adulterium in muliere sit grauius, inquantū est cōtra bonum prolis, propter incertitudinem, nō tamen inquantum est contra bonum fidei, ad quam coniuges sibi inuicem æqualiter tenentur. Nā sicut dicitur, Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir: Sic dicitur, Vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier. Illo supposito Apost. declarat intentionem Christi, dum ait: His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere. Quod si discedat (scilicet in casu licito ex causa fornicationis viri, prout Christus concessit) manere innuptā, aut reconciliari viro suo. Hæc verba clarissimè sonant, quod vxor ex causa fornicationis potest discedere à viro fornicante. Sed si discedat, debet manere innupta, ergo idē dicendum est de viro, cū (vt probatum est) in hoc sint æquales, vnde manifestissimè sequitur quod vinculū essenziale nō est solutum: quia si esset solutum, posset nubere: quod nō potest, sed reconciliari viro, vel manere innupta. Nec ex hoc sequitur qd propter peccatum alterius quis priuatur iure suo: quia si velit debitum, potest reconciliari. Si nolit, seruet continentiam, ad quā licet nullus per se obligetur, tamen bene per accidens, vt propter ægritudinem incurabilem corporalem vel spirituales, ac etiā ex suppositione, scilicet supposito quod nolit reconciliari. ¶ Ex præmissis patet quod sola fornicatio carnalis vel spiritualis est sufficiens causa diuortij, comprehendendo sub fornicatione vitij contra naturā, quod est lōgē grauius, propter quod diuortium fieri potest, licet in euāgelio non exprimat, tū quia est passio innominabilis, tum quia tardè accidit, tū quia non ita causat incertitudinē prolis. ¶ Notandū quod licet vir quā citò sibi

1. Tim. 4.

Leuit. 18.

Math. 19. Adulterium non soluit vinculum matrimonij.

Math. 5.

1. Cor. 7.

In Ad. 3. p. 9. art. 1. art. 3.

Modus separationis propter adulterium.

Matth. 19. Libellus repudij olim non excusabat.

2. Cor. 12. Rom. 8.

Heb. 6.

Gen. 21. Galat. 4.

In add. 3. p. 9. 58. art. 1.

Impotentia coeundi.

cōstat de fornicatione vxoris, possit proprio arbitrio illā dimittere, quo ad thori tātū, nō tamē potest quo ad cohabitationē absque iudicio Ecclesiæ: quia si faceret, posset cogi ad cohabitandū, nisi vir incōtinēti probaret per testes, quibus creditur: & fornicatio probari censetur, si testes deponant de suspitione violenta, scilicet quod viderint solum cū sola, nudum cum nuda, horis & locis suspectis. Quando autem maritus vult accusare vxorē ad thori separationē vel cohabitationem, debet hoc agere coram iudice spiritali: & tunc inscriptio fieri nō debet. Nec propter sententiam iudicis impeditur eius recōciliatio: quia sententia in fauorem datur, quantum placuerit iniuriam passō. Pro reconciliacione autē non oportet adire iudicem Ecclesiasticum, vxor enim adultera tenetur reddere debitū viro, quotiescūque fuerit reuocata. Si autem vir eam accusare voluerit ad pōnam corporalē, debet adire iudicem secularē, corā quo debet fieri inscriptio, cū obligationē ad legem talionis, si in probatione deficiat. ¶ Ex præmissis sequitur, quod nō excusabatur olim antiqui dimittētes vxores suas, dando libellū repudij, permissum ad duritiā cordis, vt vitaretur homicidiū, cū inseparabilitas matrimonij sit de iure naturali, & quo hominum malitia non excusat, neque deobligat. Præterea cōtra legē naturæ est, quod quis cōtrarietur Deo: quod fieret, si quos Deus cōiunxit, homo separaret. Insuper matrimonij ordinatur ad educationē prolis, non ad tempus, sed per totam vitam. vnde de lege naturæ est q̄ parēs filiis thesaurizent, vnde Apost. Non debent filij thesaurizare parētibus, sed parentes filiis: qui & hæredes sunt parentū: ideo cū proles sit cōmune bonum viri & vxoris, oportet eorum societate perpetuō manere indiuisam, secundum legis naturæ dictamen. Et ideo quāuis aliæ leges nō prohibuerint separationem: lex tamen Christi ad perfectum hominē adducēs, in primum statum ac institutionē reduxit matrimonium. ¶ Hęc autē separabilitas dupliciter pertinet ad matrimonium: Primò in quantum est officij naturæ, ad bonum prolis: Secundò in quantum est sacramentum Ecclesiæ, & signum perpetuæ coniunctionis Christi & ecclesiæ. Et sic separatio magis directè repugnat significationi, quàm prolis bono, cui cōsequenter repugnat. vnde inseparabilitas matrimonij amplius in bono sacramenti intelligitur, quàm secundū quod est bonū prolis. Et ideo ex quo matrimonij institutū est sacramentum Ecclesiæ, nō potest cadere in eo dispensatio, sicut ante institutionē, vt officium naturæ. vnde dispensatum fuit cum Abraham de eiectione Agar, quæ erat eius vxor secundaria. In nouo autem testamēto nō legitur dispensatio: quia nō potest Deus esse author fallitatis. Et quāuis inseparabilitas matrimonij impediatur bonū in aliquo homine: bonum tamē cōmune prolis, ad quod ex natura sua ordinatur, præteritū est bono particularium personarum. ¶ Vnde cōmune impedimentum est impotētia coeundi: quia omnis cōtractus, in quo quis se obligat ad dandū id quod dare nō potest, est nullus, sed per matrimonij aliquis se obligat ad copulā carnalē, & reddendū debitū naturæ: si ergo illud reddere nō possit, non est matrimonij. Et licet copula carnalis nō sit de essentia matrimonij: tamen potestas ad illam est de eius essentia. vnde in c. quod sedē, de frigidis & male. dicitur, Sicut puer qui nō potest debitū reddere, nō est aptus cōiugio: sic qui impotētes sunt, minime apti sunt ad cōtrahendum matrimonij. Ad huius euidentiā sciendum est quod impotētia coeundi potest dupliciter cōtingere. Primò ex causa intrinseca & naturali, vt ex frigidityte: & hoc dupliciter. Quia vel est tēporalis, vel perpetua: Si tēporalis, non soluit matrimonij, cū ei subueniri possit remedio medicinæ. Si est perpetua, soluit matrimonij. Ille tamē qui hoc impedimentū habet, non potest amplius matrimonij contrahere: alter verò nubere potest, tantū in domino. Ad experiendū autem an impedimentum sit perpetuum, vel tēporale, Ecclesia statuit determinatum tempus, scilicet triennij, post quod si fideliter ex vtraque parte operā dederint copulā carnali, inueniatur matrimonij non esse consummatum, iudicio Ecclesiæ dissoluitur, seruata certa solemnitate expressa in c. literæ vestra, & c. laudabilem, de frigi. & malef. Et si Ecclesia se deceptā inueniat, quando ille in quo erat impedimentū, post triennij carnalem copulā cum alia habeat, reintegrat primū & dirimit secundū, quāuis de eius licentia sit factū: quia nō potest esse impedimentum naturæ perpetuum viro, respectu vnus mulieris, & nō respectu alterius. Si verò non possit cōplere actū carnalem cū virgine, tunc medicinaliter aliquo instrumento possunt claustra pudoris aperiri & coniungi: nec hoc est contra naturā, quia non propter delectationem. Abominatio autē mulieris non est causa intrinseca & naturalis, sed extrinseca, de qua postea dicitur. Et quāuis senes sint frigidi, quantum ad generationē, non tamen quantum ad carnalem copulam, licet rarā. Ideo matrimonium eis permittitur in remediū sicut sterilibus. Et quāuis mulieres sint frigidiore viris: propter frigiditatem tamē mulieris non dissoluitur matrimonium: sicut nec propter sterilitatem. Quia mas est agens in generatione, & femina pariēs. Ideo maior caliditas requiritur in masculo, quàm in femina, in qua tamen potest esse impedimentum ex alia causa, scilicet coarctatione, & tūc idem est iudiciū de arctatione mulieris, & de frigiditate vel maleficio viri. Quia si nulla ars potest subueniri mulieri, quātum ad arctationē respectu vnus viri, soluit matrimonium: & si sit sufficienter aperta, respectu alterius nō tenetur manere sine spe coniugij: sicut nec perpetuō maleficiatus, respectu vnus, vt infra dicitur. Frigiditas autem in viro magis dissoluit, quàm superflua caliditas. Quia per frigiditatem non solum tollitur cōmixtio seminum, sed etiā vigor membrorum, quo fit cōiunctio corporū. Si tamen inueniretur q̄ excessus caloris per triennij impediret carnalē copulā, iudicaretur impedimentū perpetuū, de quo nō fit mentio in iure, eō q̄ rarissimè accidat: ac etiam quia omne impedimentū naturale ad frigiditatem reducitur. ¶ Si verò impotētia coeundi proreuiat ex causa extrinseca, puta ex maleficio, quod est ligamen quoddā a dæmone proueniēs, Deo permittente,

permittente, quo vir & vxor à carnali copula impediuntur: Dicendū quod si maleficio sit tēporale, nō dissoluit matrimonij: sed si perpetuū, dissoluit sicut frigiditas. Differentia tamen est inter frigiditatem & maleficiū: quia per frigiditatem non solum est impotēs ad vnā, sed ad omnes: non autē per maleficiū, de quo iudicandum est, sicut de frigiditate perpetua, hoc dempto, quia in maleficio perpetuo datur vtrique licētia, quod nō fit in viro frigido. Si verò maleficiū nō sit perpetuum, nō dissoluit matrimonij. & ad experiendū an sit perpetuū statutum est ab Ecclesia simile tempus triennij sicut in frigiditate. Nunquam tamen licet maleficiū maleficio soluere: quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxiliū inuocare, neque ad inuocantes accedere, quod fit per maleficiū. & ideo vbi nō potest aliter tolli, quàm per aliud maleficiū, reputatur impedimentū perpetuum. Cū autē mulier venit in abominationē viri, sic quod vir nō potest ei copulari ab initio, eodē modo iudicandum est, sicut de maleficio & frigiditate. Quia si remedio medicina potest ei subueniri, est tēporalis, & non soluit: si verò perpetua, tunc soluit. ¶ Defectus etiā ætatis soluit matrimonij, nō propter impotentiā coeundi, cū nō sit perpetua: sed propter defectū vsus rationis, qui non est sufficiens ad illum cōsensum, qui perpetuō durare debet, rite faciendū. Et ideo istud impedimentū reducitur ad impedimentū erroris. Et cū matrimonium contrahatur per modū contractus: sequitur quod subiacet ordinationi legis positivæ, sicut & alij contractus: sed iura determinant decimum quartum annū in masculo, & duodecimū in femina, & quod ante illud tempus matrimonia contracta nō tenent: ideo si cōtrahatur, non tenet. Quia tamen præcepta iuris positivi sequuntur id quod in pluribus est, si ante prædictū tempus vigor rationis & naturæ suppleat defectū ætatis, matrimonij non dissoluitur. Vnde consequēs est quod si ante prædictū tempus fuerint carnaliter copulati, matrimonij perpetuō ligat. Nec obstat q̄ secundū leges accipiunt tutorem aut curatorem vsque ad vigesimum quintū annum, sine quorū autoritate cōtractus per eos facti si lædantur, nulli sunt: quia hoc est verū in aliis contractibus, sed non in matrimonio, ad quod natura inclinat: licet professio religionis, quæ est quoddam matrimonij, ante decimū quartum annū facta non teneat: quia sic statutū est, eō quod ad illud natura non aded inclinat, sicut ad carnale. ¶ Furia autem superueniens matrimonio, non soluit illud, nec aliqua ægrotudo, aut aliud impedimentū, si inter fideles sit contractum. Si autē præcedat, cū tollat vsus rationis, impedit cōsensum, vnde ea ratione, qua error dissoluit, sic furia. Et quāuis furia, etiā perpetua, nō impedit generationē prolis, impedit tamen cōuenientē educationem ipsius: ideo est contra bonum prolis. Et quemadmodū furiosus non sunt idonei ad aliquem contractū faciendum, sic nec ad matrimonij. Si autem habeat dilucida interualla, & in illis interuallis contrahat, matrimonij tenet, licet non sit perfectum, quia adueniēte furia: nesciret prolem cōuenienter educare. ¶ Duodecimū impedimentum est, vxoricidiū, quod ex statuto Ecclesiæ matrimonij impedit contrahendū: sed quandoque non dirimit contractū, quando. s. vir occidit mulierem in actu adulterij, deprehensam, quod non licet in foro cōscientiæ, neque etiā secundum leges: licet non puniāt, propter maximū incitamentū quod habet vir in tali facto. Sed Ecclesia non est allicita legibus humanis, vt iudicet eum sine reatu æternæ vel Ecclesiasticæ pœnæ dimittendū: ideo prohibet tali ne amplius alicui in matrimonio copuletur: tamen si timeatur de incontinentia ipsius, potest cū eodem per Ecclesiā dispensari, vt matrimonij contrahat. Si verò sine dispensatione cōtrahat, peccat: sed matrimonij contractū non dissoluitur. Quandoque etiā dirimit contractū, vt si quis occidat vxorem suam, vt ducatur eam cū qua mœchabatur: tunc efficitur illegitima persona contrahēdi cum illa: ita quod si de facto matrimonij cum ea cōtrahat, dirimitur: nec pœnitentia rehabilitat eum: quia non est necessariū quod delecta culpa delectatur omnis pœna, vt pater de irregularitate. Nec pœnitentia semper restituit in pristinā dignitatem, quāuis possit restituere in pristinū gradum gratiæ, vt dictū est c. 7. §. 4. ver. 7. Sed propter tale vxoricidiū non efficitur persona illegitima, respectu aliarum mulierum. vnde si cum alia contraxerit, quāuis peccet contra statutū Ecclesiæ faciēs: matrimonium tamen contractum non dirimitur. Nec obstat quod maius peccatum sit occidere patrem, quàm vxorem, per quod dissoluitur matrimonium: quia talis non peccat contra matrimonium, sicut ille qui propriam occidit vxorem. Ideo in quo peccat, puniri debet.

Ver. 10. DE REDDITIONE DEBITI MATRIMONIALIS.

Vlto de matrimonio & eius impedimentis, videndū est de annexis & contrariis, aliisque cōsequentiis matrimonij, & primò de redditione debiti. A post. præcepti vtrique alteri debitū reddere, dicens, Vxori vir debitū reddat, similiter autem & vxor viro. & rationem assignat, Quia mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autē & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier: omnibus enim debita reddi debēt. Cui tributū, tributum, & c. Si serui Christiani, secundum Apost. tenentur reddere domino suo debitum obsequiū, ad quod iure positiuo obligantur: à fortiori vir & mulier, cum obligentur iure naturæ & diuino. Præterea matrimonij datū est in remediū, ad fornicationem vitandam. Sed hoc non posset fieri, si vnus non teneretur reddere debitum alteri agitato cōcupiscentiæ stimulis: Ideo reddere debitū est de necessitate præcepti. Sed hoc intelligendū est tempore & loco debitis, & seruatis aliis circumstantiis requisitis: nec interrogandum est de causa siue intentione petentis. ¶ Hoc præceptum etiā intelligendū est salua consententia personæ, cū matrimonium sit principaliter institutū in officium naturæ. & ideo in actibus ipsius seruandus est naturæ modus, secundum quem nutritiua non ministrat generatiuā, nisi secundum quod superfluit, ad cōseruationem indiuidui, quia hic est ordo naturalis, vt prius aliquid

Maleficium.
Maleficium maleficio solui non debet.

In Add. 3. p. 9. 60. art. 2.

In Add. 3. p. 9. 64. 1. Cor. 7.

Rom. 13. Eph. 6.

Redditio debiti.

aliquid in seipso perficiatur & postmodum alteri de perfectione sua communicet. hoc etiam habet ordo charitatis quae perficit naturam. Ideo cum vxor in virum potestatem non habeat, nisi quantum ad generatiua virtutem, & non quantum ad ea quae concernunt conseruationem in diuidui: ideo non tenetur, nisi salua incolumitate personae: quia quilibet potest abstinere ab his quae sunt nocua personae. & eodem modo dicendum est de vxore, cum (vt dictum est) sint aequales in praedicta potestate.

art. 3. Quod non est intelligendum de aequalitate quantitatis, quae attenditur inter quantitates eiusdem mensurae, vt bicubiti ad bicubitum. Quia secundum hanc aequalitatem vir & mulier non sunt aequales in matrimonio, nec in actu ipsius: quia vir est agens, & mulier patiens. Ideo quod est nobilius, debetur viro. Nec etiam in dispensatione domus: quia vir regit, & mulier regitur, vnde vir dicitur caput mulieris, & non mulier viri: sed Christus. Neque enim vir factus est propter mulierem, sed mulier propter virum. Sunt tamen aequales secundum aequalitatem proportionis, quae attenditur inter duas quantitates eiusdem speciei, sicut dupli ad duplum: quia maius dupli non habet maiorem aut minorem proportionem ad suum simplicium, quam minus duplum ad suum simplicium: licet vnum dupli habeat maiorem quantitatem quam aliud. Sic vir & mulier sunt aequales secundum proportionem: quia sicut vir tenetur vxori in actu coniugali & dispensatione domus, secundum id quod est viri: ita vt vxor viro, ad id quod est vxoris. vnde si mulier sine consentientia & incolumitate personae non potest reddere, non tenetur. ¶ Et cum lepra superueniens non soluat matrimonium: si vir nolit continere, tenetur vxori ei reddere debitum. Nec alter coniugum prohibetur vt iure suo, quamvis ex hoc malum alteri proueniat: maxime si timeatur periculum spirituale, puta adulterium, ad quod leprosi propter calorem interiorem inducuntur. Non tenetur tamen vxor sana cohabitare viro suo leproso: quia non ita cito inficitur ex coitu, sicut ex frequentu cohabitatione & conuersatione, vt habetur in c. quoniam, de coniug. lepro. licet aliqui dicant virum sanum non teneri vxori leprosa: eo quod vir per concubinitum vxoris citius inficiatur, quam conuerso. Praedictum tamen ca. quonia, indistincte loquitur, dicens, quod praecipit A post. nulla in hoc casu exceptio inuenitur. Nec obstat quod proles generetur infirma: quia melius est sic esse, quam penitus non esse. Non tenetur tamen vir reddere quaedam non potest, maxime cum impotentia prouenit ex naturali infirmitate, vel ex actu matrimonij: quia tunc mulier ulterius petendo, se magis meretricem quam coniugem exhiberet. Si autem est impotens ex alia causa, si est licita, non tenetur reddere nec potest mulier exigere, si non est licita, peccat, & peccatum vxoris si propter hoc in adulterium labatur, viro aliquo modo imputatur. & ideo non debet indifcreta ieiunia, vel vigiliae, aut alia huiusmodi facere. Nec a sacerdote debet in poenitentiam imponi viro ea facere, per quae reddatur impotens ad reddendum debitum vxori iuuenculae & feruati, Nec etiam vxori licitum est facere, nec sacerdoti imponere tam graues abstinencias & alia, per quae reddatur deformis viro suo. Non tenetur etiam vir vii calidis, vt sit magis potens: sed sufficit quod non se faciat impotentem. Nec solum tenetur vir reddere vxori debitum, quando expressè verbis petit, sed etiam si per aliqua signa vir percipit quod velle sibi debitum reddi, sed propter timorem aut verecundiam tacet. Tunc enim est interpretanda petitio. ideo tenetur, aliis quodammodo exponit ea periculo fornicationis. Si enim medicus cui infirmus est commissus, tenetur subuenire infirmitati corporali, etiam si ipse non petat: a fortiori vir, quia redditio debiti est medicamentum contra concupiscentiam vxoris, quae est infirmitas spiritualis. ¶ Non tenetur etiam reddere, nisi locis & temporibus debitis, & honestate seruata: quia non in loco publico, propter scandalum: neque etiam in loco sacro, aut tempore menstrui, propter prohibitionem aut honestatem, ac etiam quia est contra bonum prolis, quae ex hoc deformis & signata prodit in testimonium inordinatae concupiscentiae paritum.

1. Cor. 7. Tenetur etiam tempore sacro reddere. vnde A post. Nolite fraudare inuicem, nisi communi consensu ad tempus. peccat tamen, secundum aliquos, saltem venialiter, petens tempore sacro, vt festorum, ieiuniorum, orationum, & processionum, cum teneatur orare, & deuotioni suae orationi (quae per hoc impeditur) vacare. vnde Moyses, Non appropinquetis vxoribus vestris. Non est tamen iudicandum mortale, quia non est aliqua hora determinata ad orandum, quin possit recompensari in aliis horis. Et si illis temporibus tenetur de incontinentia, habet alia remedia ad reprimendam concupiscentiam, vt orationes, ieiunia, disciplinas, vigiliae, & alia id genus, quibus virtuti illi qui perpetuo continent. ¶ Reddens tamen tempore festiuo, neque quantum in se est, consentit aut comunicat peccato alterius. sed ad id ad quod ab eo exigitur, inuitus & cum dolore consentit: vnde non peccat, nec tenetur abstinere a comunione in die Paschae: licet bene faceret abstinendo. ideo suo proprio arbitrio est relinquendus: hoc enim propter lubricum carnis est diuinitus ordinatum, vt semper petenti debitum reddatur. vnde A post. postquam dixit, Nolite fraudare inuicem: subiungit: Ne forte teneat vos Sathanas propter incontinentiam vestram. Et si allegetur c. omnis homo, de consecr. dist. 2. vbi dicitur, Omnis homo ante sacram comunione a propria vxore abstineat tribus aut quatuor aut quinque diebus. G. l. dicit, quantum est ex se. Quia exactus omni tempore, seruatis aliis circumstantiis, reddere debet, vt habetur in c. Si dicat vir. 33. q. 5. Quod enim dicitur in dicto can. omnis, non est praecipitum, sed consilium, vt habetur in ca. vir cum propria vxore. 33. q. 4. ¶ Ex praemissis sequitur quod alter coniugum non potest vouere continentiam sine alterius consensu. Nullus enim facere potest votum de alieno, & si vouerit, peccat: nec votum seruare tenetur, alio petente. Sed si non petat, tenetur votum seruare. & sic non potest exigere. Hoc intelligendum est post matrimonium consummatum: quia ante consummationem potest vouere ingressum religionis, quod habet perpetuam continentiam: & tenetur implere infra duos menses: aliis potest compelli ad celebrandas nuptias vt habetur in c.

Leprosi vxor debitum reddere tenetur.

Vxorati non debent indifcretas abstinencias & vigiliae facere.

Petitio debiti.

1. Cor. 7.

Exod. 19.

De voto continentiae alterius coniugum.

in c. ex publico, de conuer. coniug. Si vero cum consensu alterius coniugis vouerit, votum tenet: verum alter coniugum non tenetur consentire: licet dissentiendo bonum alterius impediatur: quia hoc facit ne sibi praedictum generetur. Vouens sine consensu alterius, non habet ius exigendi. Posset tamen in illo voto summus pontifex dispensare, maxime si alter solum consentiret ad tempus, vt habetur in ca. charissimus, de conuer. coniug. ¶ Excusatur etiam vir a restitutione debiti, accipiendo crucem in subsidium terrae sanctae: quia satis probabile est quod vxor debeat velle continere ad tempus, subueniendo necessitati Ecclesiae generalis. Ideo in fauorem negociorum, pro quibus crux sibi datur, statutum est quod vir possit sine consensu vxoris crucem accipere: sicut posset etiam domino suo terreno, a quo feudum habet, absque consensu vxoris militare. Quia sicut mulier accipit potestatem in corpore viri: saluo hoc in quo vir tenetur corpori suo: ita etiam saluo hoc, in quo tenetur alteri domino suo terreno. Nec tamen subtrahitur omnino ius suum vxori: quia vxor potest eum sequi, & non vir vxorem, cum vir debeat regere vxorem, & non e conuerso. Praeterea vxor cum maiori periculo castitatis discurreret quam vir, & cum minori Ecclesiae vtilitate.

Ver. 11. DE CONCVBINATV. ¶ **E**X duobus finibus seu bonis matrimonij a natura intentis, apparere potest quod concubinitus & pluralitas vxorum contrariantur iuri naturali & matrimonio: differenter tamen, quia concubinitus contrariatur principali bono matrimonij, quod est proles, & ideo nunquam fuit licitum concubinam habere: neque etiam fuit vnquam in concubinato dispensatum. Pluralitas vero vxorum non est contra bonum principale matrimonij, sed contra secundarium, scilicet contra communicationem operum & pacificum conuictum. Ideo aliquando licuit aliquibus viris ex diuina dispensatione habere simul plures vxores: licet nunquam licuerit alicui mulieri simul habere plures viros. de quibus per ordinem dicendum est. ¶ A d cuius euentum supponendum est primò, quod quicquid reddit actionem inconuenientem fini, quae natura ex aliquo opere seu actu intendit, dicitur esse contra legem naturae. Potest autem actus non esse conueniens principali fini, vel secundario, dupliciter: vno modo, quando omnino impedit finem, vt superfluitas aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi finem principalem comestionis, & bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius. Alio modo, quando non omnino impedit finem, sed facit peruentioem ad illum minus decentem aut difficilem ad finem principalem vel secundarium. Si ergo actio sit inconueniens fini, quasi omnino directè prohibens principalem finem, prohibetur primis praecipitum legis naturae, quae sunt sicut communes animi conceptions, & sicut prima principia in speculabilibus. Si autem actio sit incompetens fini secundario, quocumque modo, scilicet omnino prohibens, vel difficilem aut minus decentem reddens, aut etiam principali, vt faciens magis difficilem, vel minus congruam peruentioem ad ipsum: actio illa non prohibetur primis praecipitum legis naturae, sed secundis, quae ex primis deriuantur, sicut conclusiones ex principiis in speculatiuis. ¶ Secundò supponendum est id quod supra dictum est, cum de dispensatione moralium praecipitum ageretur, quod in primis praecipitum legis naturae non cadit dispensatio, sed semper efficaciam obligandi habent. Sed in secundis praecipitum cadere potest dispensatio, quia non semper habent efficaciam obligandi, sed vt in pluribus, eo quod actus humani variantur secundum diuersas conditiones personarum, temporum, & aliarum circumstantiarum, & in maiori parte. Talis est tota materia moralis, vt patet per Philosophum in Ethicis. Ideo vbi eorum efficaciam deficit, licet praetermitti possunt. Sed quia non est facile determinare huiusmodi varietates, ideo licentia praetermittendi legem in illis casibus, ad quos legis efficaciam se propter varietatem extendere non debet, reseruat illi, ex cuius auctoritate lex efficaciam habet: & talis licentia dispensatio dicitur. ¶ His suppositis dicendum est primò, quod actus concubinitus est contra legem naturae: primo modo, quia non ordinatur in finem naturae per actionem agentis imò peruerit & tollit omnino peruentioem in finem principalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, est proles procreanda & educanda: & vt hoc bonum consequeretur, posuit delectationem, vt Constantinus dicit. Quicumque ergo concubitu vtitur propter delectationem quae in ipso est, non referendo in finem a natura intentum, facit contra naturam, peruerit enim ordinem naturae: quia res a fine denominatur, tamquam optimo: sicut coniunctio matrimonij a prolis bono nomen accipit, quod per matrimonium principaliter quaeritur. Et quamvis aliquis ex concubinato prolem quaerat, non tamen conuenienter quaerit ad prolis bonum, in quo non solum intelligitur prolis procreatio, per quam proles accipit esse, sed etiam educatio & instructio, per quam accipit nutrimentum & disciplinam: in quibus tribus partes proli tenentur ad longum tempus, & per totam vitam. Ideo lex naturae exigit quod pater & mater commaneant ad subueniendum proli. vnde aues quae communiter pullos nutriunt ante completam nutritionem non separantur a mutua societate, quae incipit a concubitu. Haec autem obligatio qua debet conseruari proli educandae per longum tempus: hoc tamen est per accidens, & non ex natura actus: & per id quod est per accidens, non tollitur id quod est per se, hoc est naturale: & sic non tollitur determinatio, propter quam secundum omnes leges filij qui de concubinato nascuntur, sunt vituperabiles: quod non esset, nisi concubitus ex quo oriuntur, esset naturaliter turpis. Nec obstat quod ius positiuum quod a naturali deriuatur, non prohibet fornicationem simplicem, imò potius in poenam, secundum antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendae condemnabatur: quia lex naturae in geitibus quantum ad multa offuscata erat, & non reputabant malum accedere ad concubinam, sed passim fornicatione utebantur, quasi re licita, sicut & aliis quae erant contra caeremonias Iudaorum, quamvis non

In Add. 3. p. 9. art. 1.

c. 15. §. 1. ver. 7.

Ab. 15.

non essent contra legem naturæ. Et ideo Apost. immiscuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus, propter distinctionem quæ erat inter Iudæos & Gentiles. ¶ Non obstat etiam quod qui potest alicui rem suam tradere in perpetuum, possit tradere ad tempus: nam per hoc distinguitur donatio à comodato: quia hoc verum est in his in quibus nulla deordinatio sequitur, prout in concubinato, in quo est deordinatio contra bonum prolis, quæ ex illo actu nata est sequi. Et quævis aliquis videret ancilla sua tanquam se sua, maxime ex consensu suo, nulli faciat iniuriam in particulari: facit tamen iniuriam naturæ & proli procreandæ, ad cuius bonum non sufficere neque convenienter talis conunctio ordinatur: sicut si quis immoderate vteretur eo quod suum est. Et licet quilibet possit dare quod suum est: & vxor habeat potestatem in corpore viri: non tamen sequitur quod vir de consensu vxoris possit alteri carnaliter coniungi, neque vxor de consensu mariti, alteri viro: Quia vxor non habet potestatem in corpore viri simpliciter, quantum ad omnia, sed solum quantum ad matrimonium, & e converso. Ideo non possunt dare contra bonum matrimonij. Cum ergo concubitus fornicationis tollat debitam deordinationem parentis ad prolem, quæ natura ex concubitu intendit: sequitur quod fornicatio simplex de sui ratione sit peccatum mortale, etiam si lex scripta non esset: quia de lege diuina positum non est dubium, ut dictum est cum de fornicatione ageretur. ca. 7. §. 4. vers. 1. Nec excusatur Iuda filius Iacob, à peccato, quando concubuit cum Thamar: licet vitauerit mendacium, quod fuisse perniciosum, iniuriam habens annexam, si promissum non reddidisset. Nec obstat etiam quod non punitur temporalis morte, quia peccatum non dicitur mortale à temporalis morte, sed à morte æterna, ut infra dicitur. Et quævis habeat maius in cõtamentum quam gula: non tamen sequitur quin sit maius peccatum, quam inordinata comestio: Quia illa non cõtinet deordinationem sine ultimo, sicut fornicatio, quæ est præceptum naturæ, Non moechaberis, in quo non cadit dispensatio, manente materia, sed quod non sit sua, & ideo nunquam licuit, Nec aliquis sanctorum in antiquo testamento legitur habuisse concubinam, quæ necesse sit à peccato excusare. Sed ubique legitur aliquos sanctos habuisse concubinas, accipitur concubina pro secundaria vxore, quæ dicebatur concubina, quia habebat aliquid simile concubina, licet esset vxor quantum ad principale finem, qui est bonum prolis, quia indissolubili vinculo iungebatur viro, & sic cõueniebat cum vxore. Sed quo ad secundarium finem, qui est gubernatio familiae, & comunicatio operum, in quo cadit dispensatio, ut dicitur versic. seq. prima vxor coniungitur viro ut socia, sed non secundaria. Ideo in hoc cõueniebat cum concubina, large accipiendo hoc vocabulum, concubina. Et sic Agar, licet esset vxor secudaria Abraham, dicebatur ancilla & concubina, quia non erat socia in dispensatione familiae, & comunicazione operum, sicut Sara. Nec obstat quod illa quæ est matrimonio iuncta, non possit ei excipere fornicationis causa, tamè Agar fuit excipere: quia hoc factum est ex dispensatione diuina, ad significandum mysterium, quod explicat Apost. ad Gal. scribens. Quod etiam Ismael hæres non fuerit, & Esau filius liberæ, hæres non fuit, ad mysterium pertinet. Similiter factum est ut filij Iacob ex ancillis & liberis nati, hæres essent, ut D. Aug. dicit: quia Christo nascuntur in baptismo, tam per bonos, qui per liberam significantur, quam per malos ministros, qui per ancillam significabantur.

Concubina aliquando accipitur pro vxore secundaria.

Galat. 4.

In Add. 3. p. 65.

9. de Ani.

Math. 7.

Ver. 12. DE PLURALITATE VXORVM ET MARITORVM.
Virum simul habere plures vxores, & vxorem simul habere plures viros, cõstat esse contra legem naturæ: differetèr tamen, quia quod mulier simul habeat plures viros, est contra primum & principale bonum matrimonij, & ideo semper fuit illicitum, neque licitè fieri potest, cum in primis præceptis non cadat dispensatio, ut dictum est vers. præced. Non est autem sic de pluralitate vxorũ. Quod autem pluralitas maritorum sit contra bonum prolis, apparet ex eo quod per hæc quo ad aliquid totaliter tollitur. Quia quædoque cõtigit post primam imprægnationem mulierem iterum imprægnari, & tunc (ut dicit Philosophus) vix contingere potest quin accedat corruptio vtriusque vel alterius foetus. Et quævis non contingat corruptio, natiuitas tamen multum impeditur. Educatio autem totaliter impeditur. Quia si vna mulier plures haberet maritos, sequeretur incertitudo prolis ex parte patris, cuius cura est necessaria in educando. Ideo nulla lege vel cõsuetudine fuit aliquando permittum, quod vna mulier plures maritos haberet: sicut e converso. Nec obstat illa prima animi conceptio, siue primũ naturæ mandatũ. Quæcunque vultis ut faciat vobis homines, & vos facite illis. & per oppositum. Quæcunque non vultis, &c. hoc enim est lex & propheta. Sed viri aliquando voluerunt accipere, imò de facto acceperunt plures vxores: igitur & mulieres, saltem cum dispensatione. Negatur illatio: quia illa animi conceptio intelligi debet eadem proportione seruata. Non enim sequitur, quod si prælatus vult subditum non resistere ei, quod ipse non debeat resistere subdito. Sed inter vxorem & virum non est eadè proportio: quia in pluralitate vxorũ non sequitur incertitudo prolis, & vnus sufficit ad imprægnandum plures. Et quævis zelus, qui est amor non patiens cõsortium in amato, sit vxoris ad virum, sicut viri ad vxorem: non tamè æqualiter ut in pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus quam in animalibus communiter inuenitur maior zelus masculi ad feminam, quam e converso, eò quod non est contra cõceptionem naturalem, quod vir habeat plures vxores, sicut quod vxor habeat plures viros. Ideo affectus siue appetitus vxoris, qui sequitur cognitionem, non tantum refugit cõsortium in viro, sicut e converso. Quævis aliqua mulieres ex aliquibus apprehensionibus & causis sint magis zelotypæ, & ampliori zelo torqueantur, quam viri. ¶ Pluralitas verò vxorũ non totaliter tollit, neque aequaliter impedit primum finem matrimonij, cum vnus vir sufficiat pluribus mulieribus fecundandis, & educandis filiis ex eis natis. Sed quo ad secundum finem matrimonij,

matrimonij, et si non totaliter tollat: tamen multum impedit, eò quod non possit faciliter inueniri pax in familia, vbi vni viro plures vxores cõiunguntur, eò quod vnus vir non potest sufficere ad satisfaciendum pluribus vxoribus ad votum earum. Quia comunicatio plurium in vno officio causat litem, sicut figuli & medici corrixarunt & inuidet adinuicem: sic plures vxores vnus viri. Cum ergo vxorum pluralitas sit contra secundum bonum matrimonij, & præceptum naturæ, nunquam fuit licitum absque dispensatione auctoris naturæ. ¶ De i, qui per inspirationem æternam eo tempore quo oportebat prædictum præceptum naturæ prætermittit, ut maior esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ, dispensauit post Lamech: qui fuit primus qui absque dispensatione accepit plures vxores, qui de hoc secundum Magistrum sententiarum arguitur: quia ad explendam voluptatem id fecisse perhibetur. Per Sãctorum verò exemplum diuina dispensatio ante legem ad alios deriuata est, quæ non fuit in lege reprobata, imò videtur approbata in Deuter. vbi dictum fuit, Non habebit vxores plurimas, quæ alliciãt animam eius. vbi D. Aug. dicit, quod Salomõ transgressus est præceptum illud, & non Dauid: quia permittum erat plures habere, sed non plurimas, quæ alliceret, &c. Semper enim principalior finis magis est obseruandus, quam secundarius. Ius enim naturale semper & ubique, quantum est de se, habet efficaciam: potest tamè per accidens propter aliquod impedimentum vel causam circa aliquod variari, quantum ad secundarios fines: sicut Philosoph. exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Nec obstat quod dispensatio in lege naturæ circa huiusmodi non reperitur scripta: Quia talis debet esse dispensatio, qualis est lex. Si ergo lex naturæ scripta est in cordibus hominum, ita debebat esse eius dispensatio: quæ tamen non est nunc per Christum reuocata, eò quod veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ, per quã cultus Dei non carnali, sed spiritali propagatione diffundendus: erat in omnes gentes. ideo nunc non est ratio dispensationis. Et quævis ius naturæ largo modo dicatur, quod omnia animalia docuit: tamen ius naturæ cõpetens homini, in quantum homo, hoc indicat quod vna per legem matrimonij ferret vxor viri vnus. Si dicatur quod contra legem naturæ est, quod homo se ad impossibile obliget, & quod vni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cum vna vxore, sui corporis potestatem ei tradidit, ut necesse sit reddere debitum cum petierit: ergo facit contra legem naturæ, si potestatem sui corporis alteri tradat. Negatur sequela: quia hoc solum habet locum in primis præceptis naturæ. Nec vir per matrimonium potestatem sui corporis tradit quantum ad omnia, sed solum quantum ad illa quæ matrimonium pro principali fine requirit. Matrimonium autem non requirit ut quolibet tempore vxori petenti vir debitum reddat, nisi cum petat ad id quod matrimonium est principaliter institutum, hoc est ad bonum siue generationem prolis, siue quantum sufficit ad imprægnationem. Licet matrimonium postmodum, in quantum est remedium, (quod est secundarius finis eius) fuerit ordinatum ad vitandam fornicationem in coniuge: quia (ut dictum est) in secundo fine cadit dispensatio. Vnde sequitur quod qui accipit plures vxores, non se obligat ad impossibile, cõsiderato fine principali: nec esset incõueniens si Deus nunc dispensaret in pluralitate vxorũ, quod propter bonum prolis quod est principale bonum, detraheretur aliquid de aliis bonis matrimonij: quia manet fides apud Deum, in cuius cultum plures esse educanda: fides etiam maneret ad plures. Et sacramentum pariter aliquo modo maneret. Quævis enim non significaretur cõiunctio Christi ad Ecclesiam: significaretur tamen distinctio graduũ in Ecclesia per pluralitatem vxorũ, quæ quidè distinctio non solum est in ecclesia militate, sed etiam in triũphante. Et ideo illorum matrimonia significat aliquam cõiunctionem Christi cum Ecclesia, non solum militate (ut quidam dicunt) sed etiam triũphante, in qua diuersæ sunt mansiones.

13. dist. 4.

Rom. 2. Mat. 19.

Ver. 13.

DE SECUNDIS NUPTIIS.

Secundas aut tertias siue quartas & sic deinceps nuptias non esse contra ius naturæ ex præmissis cõstare potest, cum non sint contra bonum prolis, neque comunicationem operum. Vnde legitur Abraham tempore legis naturæ, mortua Sara, secundas nuptias celebrasse cum Cethura. Non sunt etiam contra ius diuinum, cum Apost. dicat, Volo iuniores (s. viduas) nubere, & filios procreare. Et ratio est: quia per mortem alterius coniugum matrimonium soluitur. Nam (ut idè Apost. dicit) Mulier alligata est legi viri, quæto tempore vir eius viuuit. Quod si dormierit vir eius, soluta est à lege viri. Cui autem voluerit nubat, tatum in domino, hoc est cum fidei. Si tamè mulier ante annum contrahat, perdit dotalitium: sed si post, lucratur ad vitam solum. Ideo oportet eam dare fideliores de eò reddendo post mortem, nisi ubi est cõsuetudo vel statutum, quod absolute lucratur, ut in ciuitate Tholosana. Vir autem si statim contrahat, nil perdit: quia etiam nil lucratur, nisi ex pacto vel cõsuetudine, ut in prædicta ciuitate, in qua deficientibus liberis, lucratur absolute dotem. Mulier tamè nubet infra tempus luctus (quod durat per vnus anni spatium) liberatur ab infamia, cui olim secundum leges subdebatur, ut habetur in c. cum secundum Apost. de secundis nupt. ¶ Nec obstat quod D. Chryl. dicit, quod secundum virum accipere, fornicatio est: quia intelligit viuere primo, vel quantum ad causam, quæ aliquando sola ad nuptias inclinaret. s. concupiscentia, quæ etiam in matrimonio fornicationem inducit, quædo paratus esset eam cognoscere, etiam si non esset vxor. Nec etiam obstat illud D. Ambr. Duplex matrimonium non est bonum, quia etiam intelligitur simul, vel per non bonum intelligit quod caret honore significationis: & sic non est adeo honorabile. Eã ob rem sacerdotes arcentur ne interfint, eò quod habeat aliquam speciem mali siue turpitudinis, propter defectum prædictæ honestatis siue significationis: propter quem defectum cõtrahitur irregularitas, & non propter culpam: quia nulla inest culpa. Non tamen dicimus quod secundum matrimonium non sit sacramentum Ecclesiæ: quia vbiunque inuenitur ea quæ sunt de essentia sacramenti, est sacramentum: sed omnia talia inueniuntur in secundis nuptiis. s. debita materia & debita forma: ergo secundum matrimo-

In Add. 3. p. 65. art. 1.

Gen. 26. 1. Tim. 5. 1. Cor. 7.

Sacerdotes cur arcentur à secundis nuptiis.

nium est sacramentum: non tamen adeo perfectum, sicut primum: quia non habet plenam significationem, cum non sit vna vnus, sicut in coniunctione & matrimonio Christi & Ecclesie. Ratio huius defectus benedictio à secundis nuptiis subtrahitur, & punitur sacerdos benedicens secundas nuptias, (suspensione officij & beneficij. Sed hoc indulgendū est, quando secundæ nuptiæ sunt ex parte viri & mulieris. Si vero virgo contrahat cum viduo, nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo significatio, quæ in primis nuptiis, saltem ex parte vnus: quia est Christus vnam sponsam habeat, habet tamen plures personas desponsatas in vna Ecclesia.

Ver. 14. DE BIGAMIA.

Bigamia quatuor modis contrahitur. Primus est, quando quis accepit plures vxores successiue & de iure. Secundus, quando simul habet plures, vnam de iure, & vnam de facto. Tertius, cum habuit plures successiue, vnam de iure, & vnam de facto, quando. s. erat impedimentum dirimens. Quartus, quando viduam ducit vxorem: quod intelligendum est matrimonio cum vtraque consummato per carnalem copulam, quæ in fornicario concubitu non causat irregularitatem, vt habetur in c. quia circa, de bigamis. & ratio est, quia non significat illam indiuisibilem coniunctionem Christi & Ecclesie. Et in omnibus istis casibus irregularitas est annexa duplici de causa. Prima, quia ille qui sacramenta ministrare debet, nullum in sacramentis debet pati defectum. Defectus autem in sacramentis est, quando sacramenti significatio integra non inuenitur. Et sacramentum matrimonij significat indiuisibilem coniunctionem Christi ad Ecclesiam, quæ est vnus ad vnam: ideo ad perfectam significationem sacramenti requiritur quod vir sit tantum vnus vxoris, & vxor vnus viri. Ideo bigamia, quæ hoc tollit, inducit irregularitatem. Secunda causa est, quia in illis qui accipiunt ordinis sacramentum, maxima spiritualitas debet apparere. Vnde dominus in Leuitico dicebat, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. tum quia spiritualia ministrant. s. sacramenta, tum quia spiritualia docent, & in spiritualibus occupari debent. Vnde cum concupiscentia, per quem totus homo caro efficitur, spiritualitati repugnet, non debet aliquod signum concupiscentie permanentis in eis apparere, quod quidem apparet in bigamis, qui vna vxore contenti esse noluerunt. Prima tamen causa & ratio est melior. Et huiusmodi irregularitas non soluitur per baptismum: quia licet baptismus soluat culpas, non tamen soluit coniugia. Vnde cum ex secundo coniugio sequatur irregularitas, per baptismum tolli non potest: sicut irregularitates, quæ antea per crimina contractæ erant. Nec opinio D. Hiero. in hoc tenetur: quia licet baptismus tollat peccatum, quod est maius, eod quod ad hoc sit ordinatus: non est tamen ordinatus ad tollendam irregularitatem, quæ non est pœna, quauis proueniat ex causa debita. Et licet per baptismum quis conformetur Christo, quantum ad mentem, non tamen quantum ad statum carnis, qui consideratur in virginitate vel diuisione carnis. Et quauis sacramenta veteris legis soluerent irregularitates, quæ ex leuibus causis contractæ erant, & ad tempus durabāt, quia ad illas tollendas erant ordinata: nõ autē baptismus. ¶ Bigamus exiit omni priuilegio clericali, & additur foro seculari, nõ obstat consuetudine. Et ei sub pœna excommunicationis inhibetur est tonsuram aut habitum clericalem deferre, vt in c. vnico de bigamis, lib. 6. ¶ Quo ad dispensationem cum bigamis est difficultas, eod quod Apost. dicit, Oportet episcopum esse vnus vxoris virum. & in c. super eo, de Biga. habetur quod Lucius papa redarguens episcopum Hispanen. dicit, quod etiam si sacros ordines susceperint, priuadi sunt: quia in bigamis contra Apostolum dispesare non licet, vt debeant ad sacros ordines promoueri, vel in eis si promoti fuerint, remanere. D. Tho. dicit, quod papa potest in bigamis dispesare, eod quod bigamix non est adiueta siue annexa irregularitas, de iure naturali, sed de iure positivo. Et quia nõ est de essentialibus sacramenti ordinis, qd nõ sit bigamus, quod patet ex hoc quod si aliquis bigamus ad sacros ordines accedat, accipit characterē. & ad predictū c. super eo, respodet, quod papa nõ potest dispesare contra doctrinā Apostoli, quantum ad ea, quæ sunt de iure naturali, nec quantum ad ea quæ sunt de necessitate sacramentorū & fidei, & dicitur Lucius dicebat dictū archiepiscopum dispesare contra Apostolū, hoc est in positiuis & determinatis ab Apostolo, per archiepiscopos dispesari nõ posse. Sed nõ negabat ipse Lucius quin ipsemet & papa successor eius possēt dispesare, cum eandē potestati habeat papa, quā D. Pet. Et ipse Lucius cum episcopo Panormitano dispesauerit.

Ver. 15. DE FILIIS ILLEGITIMIS.

Cum illegitimum dicatur quod contra leges sit, qui extra matrimonij thorum nascuntur contra legem naturæ, dicuntur illegitimi. Ad cuius euidentiā notandum est, quod quadruplex est status filiorū. Quidā enim sunt naturales & legitimi, qui. s. nascuntur ex vero & legitimo carnali concubitu. Quidā dicuntur naturales & nõ legitimi, vt qui nascuntur ex simplici fornicationē, & ab his qui impedimentum matrimonij nõ habent, quidā legitimi & nõ naturales, vt adoptiuū. Quidam dicuntur Spuriij, vt qui ex adulterio, incestu, vel stupro (quos quidā ex dānato coitu natos vocant) oriuntur, contra legē positiuā expresse, & contra legē naturalem hominis, in quantum homo, licet non in quantum animal. & tales nõ succedūt patri nec matri, vt habetur in Auren. Quibus mo. na. effi. legi. s. fina. Et quauis huiusmodi filij non sicut in culpa, incurrunt tamen damnum: nõ qd subtrahatur ab eis quod illis debitū est, sed per hoc quod non datur eis id quod alijs poterat esse debitū. Et sic duplex damnum incurrunt: Vnum quia non admittuntur ad actus legitimos, sicut ad officia & dignitates, quæ requirunt aliquā honestatē in illis qui ea exercēt. Aliud dānum incurritur: quia non succedūt in hereditate paterna. Verum tamē naturales filij succedere possunt in septima parte tantum, si eis legata fuerit. Vnde legimus quod Abraham filiis concubinarū dedit munera. Spuriij

Benedictio à secundis nuptiis subtrahitur.

In Ad. 3. p. q. 66. ar. 1.

Leui. 19.

Baptismus nõ tollit irregularitatem bigamie.

Bigamus exiit priuilegio cler.

1. Tim. 3.

Ar. 5.

In Ad. 3. p. q. 68.

Quatuor status filiorum.

Duplex damnum illegitimorum.

Gen. 25.

Spuriij autem in nulla parte, quauis ex iure naturali parētes eis in necessariis prouiderentētur. Vnde pertinet ad sollicitudinem episcopi, vt vtrumque parentem cogat ad hoc quod eis prouideat. Damnum tamen quod illegitimi incurrunt, non dicitur proprie pœna: sicut dicimus non esse pœnam alicui quod non succedat in regno, per hoc quod nõ est filius regis: quia nõ debetur ei. Et sic differentia est inter damnum illorum, & damnum quod incurrimus ex peccato originali: quia iustitia originalis data erat primo parenti pro tota natura humana: & sic tota natura humana tenebatur illam seruare. Cum ergo Adam, per quem erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatum eam amiserit, transfundendo naturam transfudit damnum. Ideo miseria huius mundi sunt nobis pœna peccati originalis. Sed damnum quod incurrit illegitimus, non est ei pœna, sed potius pœna, eod quod ex praua voluntate patris processit. Et quia per legem hæc illegimitas quo ad damna indicta est: sequitur quod per legem seu legislatorem potest remoueri, & filij legitimi siue fieri legitimi, ex quo semel fuit illegitimus, cum ad præteritum non sit potētia: sed dicuntur legitimi quantum ad damna, quæ post legitimationē non patientur. ¶ Sex modis potest fieri legitimitas, duobus secundum canones, & quatuor secundum leges. Primus modus secundū canones est per sequens matrimonij, si non fuit adulterium, vt in c. 1. & c. tanta. qui si. sunt legi. Secundus per specialem indulgentiam siue dispensationem summi pontificis in terris eis subiectis, sed non in alienis, nisi quantum ad spiritualia, vel nisi ex causis multum arduis: & tunc indirectē per quandam consequentiam intelliguntur legitimi, quantum ad temporalia, vt in c. per venerabilem, qui si. sunt legi. Primus modus secundum leges: Si pater naturalis filium naturalem offerat curiæ imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipso legitimitas, propter curiæ honestatē. Secundus, si pater in testamento nominet illum legitimum heredem, & filius postmodum testamentum imperatori offerat & acceptetur. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius naturali imperatori se offerat. Quartus, si pater in publico instrumento duorum vel trium testium subscriptione eum legitimum nominet, licet non adiciat naturalem. Et quauis filius legitimus non possit illegitimari, cum eius generatio fuerit legitima, potest tamen ex culpa hereditate priuari: & filius illegitimus ad eam ex gratia abque aliorum iniuria habitari. Notandum tamen quod separato matrimonio per iudicium Ecclesie, filij qui ex illo ante iudicium Ecclesie nati sunt, dicuntur legitimi, si illud matrimonium fuerit in facie Ecclesie contractum.

5. 8. DE SACRAMENTALIBVS NOVAE LEGIS.

Sacramentalia in noua Lege dicuntur dispositiones sacramentorum, siue ad sacramenta suscipienda, vel cōficienda, aut consecranda, sicut exorcismus & benedictiones factæ super vinum & aquam, panem, oleum, sal, c. gram, incensum, lapidem altaris, Ecclesie que muros, vestimenta, crucem, baculos peregrinorum, & alia huiusmodi, de quibus aliquid dicendum est.

Ver. 1. DE EXORCISMIS.

Exorcismus quidam dicitur institutos fuisse in statu naturæ integræ, eod quod Deus dedit Adæ notitiam & scientiā proprietatū omnium rerū naturalium sibi subditarum, cum dederit ei auctoritatem imponēdi nomina animalibus & aliis rebus sibi subditis, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his referuatur reliquæ potestatis innocentiæ, vt vocibus exorcistæ, siue naturaliter incantantis & præcipientis obediant, nisi propter peccatum impediatur, sicut Aspis, quæ non audit vocem incantantis sapienter. Venerabilis Beda refert Iosephum dicentē regem Salomonem excogitasse, suamq; gentē docuisse modos exorcizandi, hoc est adiurandi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine nõ sunt ausi ulterius reuerti. Sed quicquid sit de his, nos fundamentū habemus in sacris literis de exorcismis damonū, morborū, reliquorumq; noxiorum. Christus enim dedit potestati discipulis spirituum immundorum, vt eiecerent eos, & curarent omnē læguorem, per inuocationem nominis sui, qua potestate vsi sunt discipuli. Vnde reuertentes dixerunt: Domine etiā damonia subiiciuntur nobis in nomine tuo, quod videntes aliqui filij Iudæorum, similiter exorcizādo eieciēbat dæmones. Vnde Luc. 9. dicitur quod Iacobus & Ioannes dixerūt, Præceptor, vidimus quendā in nomine tuo eieciētem dæmonia, & prohibuimus eū, quia nõ sequitur nobiscū. Et D. Marcus: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eieciēt, linguis loquentur nouis, serpentes tollēt: & si mortiferū quid biberint, nõ eis nocēbit. Si arbor morus, quæ sensum nõ habet, & mōs obedit fideli præcipienti trāspantari in mare: quare fideli adiuranti & præcipienti aqua & elemēta aliq; nociua nõ obediēt? Videmus quotidie fideles curare febres, & fugare dæmonia per asperionē aquæ benedictæ. & D. Aug. dicit, Vera pietate homines Dei aerē potestati contrariamq; pietati, exorcizādo eieciūt, nõ placādo omnes tērationes aduersitatis (sue eius, orādo, nõ ipsam, sed Deum suum aduersus ipsam. In eius ergo nomine vincuntur, qui humanitatē assumpserunt. Et in Actis Apostol. habetur de exorcistis Iudæorum, quomodo tentauerunt dicentes, A diuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat, & infra, Respondens autē spiritus nequā, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio: Vos autē qui estis? Et insiliēs in eos homo in quo erat dæmonium pessimum, dominatus est amborum: quia ex curiositate vel lucri gratia adiurabant, & non sicut illæ septem filix Sceuæ principis sacerdotū, quæ quodāmodo credētes, sed nõ perfectē, vt in fide cōfirmarentur, probare voluerunt. De hac adiuratione dictū est supra. modum autem & formam exorcizādi baptizādos, habemus ex traditione Apostol. sicut & alias benedictiones, quibus vniuersalis Ecclesia vtitur, vt expressē dicit D. Clemens D. Petri discipulus lib. 3. Recognit. &

Legitimitas quot modis fieri potest.

Filius legitimus non potest illegitimari.

Gen. 1.

Mat. 10.

Mat. 16. Mat. 17. Luc. 17.

10. de Cr. c. 22.

Act. 19.

c. 5. §. 1. ver. 1. & c. 16. §. 6. ver. 3. Admod. exorcizandi.

idem in Epist. 2. ad D. Iacobum fratrem Domini. & D. Dion. D. Pauli discipulus, & ab eo edoctus in mysteriis fidei, in 2. c. Ecclesiast. Hierarchia dicit, Baptizandus prius ter abrenunciat demoni, & omnibus vestibus ex utroque sacro oleo tribus craticiformibus effusionibus vngitur à sacerdote, & chrismate signatus, aqua sanctificata tandem baptizatur. & Orig. ante 1300. annos dixit, In Ecclesiasticis obseruationibus suat nonnulla quæ omnibus quidem facere necesse est. Nec tam eorum ratio omnibus patet. & infra subiungit: Eorum quæ in baptismo geruntur, verborum, gestorum, atq; ordinum, & interrogationum, responsonum, quis explicet rationem? Et tamen hæc operata & velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea, vt à magno pontifice filius suis tradita, & commendata suscepimus. Et Celestinus huius nominis 1. ante annos 1400. ad Venerium Maurinum Leontinum & ceteros Galliarum episc. scribens dicit: Illud quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniiformiter agit, non otioso contemplantur intuitu, cum paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum. Nô prius vitæ fontem adeunt, quam exorcismus & exuffationibus clericorum, spiritus ab eis immundus abigatur, vt tunc verè appareat quomodo princeps huius mundi mittatur foras. Omnesq; sancti doctores antiqui huiusmodi obseruationem ex traditione Apostol. ad nos venisse affirmant. Ex quo patet quam impiè & crudeliter nonnulli hæretici hæc irridentes, non vereantur dicere, hæc ad necromantiam pertinere. Quia ex eorum dictis sequeretur Christû & Apostolos fuisse necromanticos, quod blasphemû est dicere.

Ver. 2. DE AQUA BENEDICTA.

Aqua benedicta effectus.

DE Aquæ benedictione Alexander huius nominis 1. scribit ad D. Petro, ita scribit: Aquam sale cõspersam populis benedicimus, vt ex ea cûcti aspersi sanctificentur: quod etiã omnibus sacerdotibus faciendum esse mādamus. Nam si cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificabat, multo magis aqua sale cõspersa, diuinisq; precibus cõsecrata, sanctificat & mundat. s. dispositiue, & nõ ex opere operato, vt sacramenta. Si enim sale asperso per Heliisû prophetã, inuocato Dei nomine, sterilitas aquæ sanata est: quantò magis diuinis precibus sacras sterilitate rerum aufert humanarû, & inquinatos sanctificat & purgat, & cetera bona multiplicat, & ab insidiis diaboli & versutiis phantasmatû hominè defendit? Si tactu simbria vestimèti Saluatoris in sinu mos sanatos nõ dubitamus: quantò minus sacrorû eius virtute verborû? Si aquæ amarissimæ, sup. quas maledicta cõgesta erãt, per inuocatione diuini nominis effectû habebant: quantò magis Exorcismus benedictionis habet efficaciam: cum per ecclesiæ ministros nomè domini inuocatur, & precãdo dicitur, Virtutè tuã benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fidelium vel locis, hæc vnda reppererit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: nõ illic resideat spiritus pestilens, nõ aura corrumpens: discédant omnes insidiæ latèntis inimici: Et inde est qd in ingressu Ecclesiæ ponitur vas aquæ benedictæ, vt fideles ingrediètes ad orãdum Deû, se disponãt ad emundatione, quæ fit per contritione, vt à distractionibus ac insidiis & tentationibus demonû fructû & vitiatem orationû impedièntibus liberentur. Eadem ratione diebus dominicis ante missam aspergitur super populû cõuenientem, & ad memoriã aquæ baptismalis, vt prophetauit Ezechiel, dicens, in persona Dei, Effundam super vos aquam mundã, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Per virtutem enim benedictionis aquæ excitatur fideles ad orãdum Deû, vt sicut per aquã baptismalẽ eos plenè mundauit in baptismo, ita dignetur emũdare cõscientias per aquã cõtritionis. Et secundu hoc dicitur quod per asperisione aquæ benedictæ cõsequitur quis remissionem peccatorum venialiu. Nec vituperandi sunt, qui ex deuotione deserunt aquã illam ad domos aut agros, & aspergunt, vt liberentur à tentationibus, ab ære infecto, & aura pestilente & noxia, cum hæc in benedictione aquæ petatur.

Ver. 3. DE EXORCISMO CAMPANARVM.

Numer. 10.

Exorcizantur etiam & benedicuntur campanæ, vt per illarum sonitum procul pellantur hostes. Exterius, & omnes insidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, imperiisque tempestatum & fulgurum, infesta tonitrua, ventorum flamina suspendantur, spiritus procellarû & æræ potestates prosternantur, & vt fideles audientes cõfugiant ad Ecclesiã gremium, ante sanctæ crucis vexillum, cui fleatit omne genu, & crescat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentium seruentur. Præterea vt per earum sonitum fideles inuidentur & cõuocentur ad diuina. In omni enim politia fit cõuocatio aliquo sono extrinseco, etiã in politia militari, vt habetur in c. ius militare, l. dist. Et Dominus præcepit Moyfi dicēs, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus congregare possis multitudinẽ, quando mouenda sunt castra. Et quãdo habebitis epulum & dies festos atque calendas, canetis tubis. Loco illarû inspirauit dominus proceres ecclesiæ habere campanas, quæ sunt vasa ærea vehementius sonantia, ad representandum vehementem sonû Spiritus sancti, ad quem conuenit multitudo magna, & vt fideles conueniant ad epulum sacramenti Eucharistiæ & verbi Dei, & ad victimas sacrificiorum & holocaustorum in diebus festis, ac etiã contra hostes. Si enim sonitus tubarum cum inuocatione diuini nominis fuit tâta virtutis, vt corruerent hostes, & muri Hierico: quantò magis pulsus campanarum Ecclesiæ, quæ non solum ad vnû populum se extendit vt synagoga, sed per totum mundum? ideo maiora vasa & vehementius sonantia electa sunt, vt illis auditis accingant se fideles contra hostes, hoc est demones & eorum insidias, & conueniant ad Ecclesiã, ad orationes, & ad diuina audienda & sacramenta suscipiẽda.

Ver. 4. DE BENEDICTIOE PANIS ET ALIARVM RERVM.

Aliud sacramentale in Ecclesia obseruatû, est benedictio panis & aliorum ciborum, cerei & vestimentorum, quæ fit per diuini nominis inuocationem. Vnde Dominus Moyfi, Sic benedicetis

diceris filius Israel: Benedicat tibi Deus, & c. sequitur, Inuocabuntq; nomen meû super eos, & benedicam illis. effectiue, quia benedicere Dei est benefacere, eò quod volũtas illius est semper efficacax. Vnde Psal. Ipse dixit & facta sunt. Ideo cum dixit, Fiat lux, facta est lux. Cum ergo de iure natura liceat nomen domini inuocare super res quibus vsari sumus: sequitur quod licitû est per verbum Dei & inuocatione sancti nominis eius illas sanctificare. Vnde Apost. Omnis enim creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarû actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Cõsequens est quod licet nobis panes & alios cibos aut fructus benedicere, & super eos inuocare nomen domini ne noceant, & vt multiplicentur, & vt debitè sumamus: ac etiam in memoriã & recordationem benedictionis Christi, qui intuens in cælum & gratias agens, benedixit panes in deserto. Et (vt quidam dicunt) in quantum homo dicebat illud Psal. Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escã illorû in tempore opportuno. Aperis tu manum tuã, & imple omne animal benedictione, & benedicendo extendebat manus super panes. Talis enim erat mos benedicendi in antiqua lege, quam Christus venerat implere, & non soluere. Vnde Aaron extendens ad populû manû suã, benedixit. Et probabile est quod extendendo faceret signum Thau, quod datû erat filiis Israel in signum præseruationis ab angelo percutiente. Ideo Ezechiel dicebat, Signa Thau super frontes vitorû gementiû super cunctis abominationibus suis. Et quia signum Thau figurabat signû crucis, in qua Christus peccata nostra tulit, & labores atq; dolores nostros ipse portauit, patiendo & moriendo, per quã passionẽ & mortẽ nobis meruit præseruationem ab angelo percutiente, & omnẽ benedictione: Ideo Ecclesia in omni benedictione & nominis Dei inuocatione signû crucis in memoriã Christi passionis & eius gratiarû actione facere consuevit. Inquãtum verò Deus benedicebat, effectiue dando virtutem multiplicandã, in cuius multiplicationis memoriã, ac etiã cõmunionis, quæ solebat olim diebus dominicis in primitiua ecclesia fieri, inoleuit vsus & consuetudo, vt diebus dominicis panis in ecclesia benediceretur: ideo qui hanc consuetudinem ridet aut impediunt, quantû in eis est, memoriã & recordationem beneficiorum Dei & antiquæ cõmunionis, ac etiã humilitatẽ & recognitione supremi dominij à cordibus fidelium auferre nituntur. Vnde D. Aug. dicit, quod panis benedictus dabatur olim catechumenis. Eadem ratione & in memoriã ingressus Christi in Hierusalem dominica ante Pascha benedicuntur rami virentibus foliis cum fructibus appositis, quos præmoniti fuerunt filij Israel per Moysem deferre, ait enim: Sumetis fructus arboris pulcherrimæ, spatulãsq; palmarû, & ramos ligni denlarû frõdiû, & falices de torrẽ, & lætabimini corã domino Deo vestro. Benedictio autẽ cerei Paschalis in vigilia Paschæ, dicitur instituta in concilio Tolentino, in memoriã primæ lucis, quam vidit Deus quod esset bona: ac etiã in recordationem resurrectionis Christi, qui se lucem mundi nominauit, & de facto cerei similitudinem sumpsit. In cereo enim exterius est cæra, quæ ex ape sine corruptione procedit, & licium album interius coopertum cæra. est etiam lumen quod per licium cereo iungitur. Sic in Christo esset caro & corpus, quod ab ape argumentosa. s. à D. Virgine, absque corruptione processit, & exterius videbatur. Erat pariter interius mundissima & sanctissima anima Christi. Erat etiam diuinitas, quæ per animam corpori iungebatur & vniebatur: quæ post passionem illuxit sanctis patribus, quando fuit verificatum illud Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitãtib; in regione vmbre mortis, lux orta est eis. s. diuinitatis: quia dictum fuit Latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Præterea quemadmodum candela pro aliorum illuminatione tandem consumitur, sic Christus pro illuminatione nostra tandẽ consumptus, hoc est mortuus est. Et quia in die purificationis D. Virginis celebratur prima eius oblatio, & introductio in templum facta, & à sancto Simeone publicatus fuit esse lumen ad reuelationem gentium, prædiciturque eius mors & consumptio: ideo in eius memoriã eadem die cerei benedicuntur, & moriturus asseruantur, vt in hora mortis ipse qui ad mundum illuminandû venit, dignetur illuminare intellectum eorû, ne decidãt à lumine verè fidei, seducti tentationibus inimici, qui insidiatur calcaneo, hoc est fini hominis, qui est mors. De cæru & laude vocali dictû est supra.

Ver. 5. DE CAEREMONIIS NOVAE LEGIS.

Caeremoniæ quæ dicuntur quedam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege, quàm plurimû distant à caeremoniis veteris legis: quia illæ erãt solum vmbre futurorû, quæ per Christû implenda erãt: (omnia enim in figura illis cõtingebant.) Caeremoniæ autẽ nouæ legis sunt in memoriã & recordatione præteritorum per Christum & Apost. gestorum: Et sunt signa eorû quæ videbimus in patria. Ideo manifestû est eas esse meliores & perfectiores. Eã ob rẽ cum magna veneratione sunt obseruandæ, cõstat enim eas tum à Christo, tum ab Apost. tum à sacris Conciliis generalibus esse traditas. Legimus enim Christum orãdo subleuatis oculis cælum intuitum fuisse, & in resuscitatione Lazari multas caeremonias obseruasse. Infremuit enim spiritu, lachrymatus est: ad monumentum accessit, lapidẽ tolli iussit, eleuatis in cælum oculis, gratias egit patri, magna voce clamauit, ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit: ligatû soluere noluit, sed soluendû discipulis cõmisit. Sed ad quid tot & tâta signa exteriora fecit? Poterat enim absq; mutatione loci & lachrymis ac lapidis subleuatione solutû suscitare: sed noluit, vt mirabilia mysteria quæ breuitatis causa omitto, notãda representaret. Cum orare volebat, egrediebatur in motè Oliueti, in hortû in oriente sitû, aliquãdo cõmuniter cû omnibus Apost. aliquãdo separatus ab eis, aliquãdo positus genibus, aliquãdo pronus in terrã orabat. Manus super capita paruulorum ponens, benedicebat eis: licet posset absque manuum impositione benedicere. Discipulos cum oleo ad sa-

Num. 6.
Psal. 32.
Gen. 1.
1. Tim. 4.
Mar. 6.
Ioan. 6.
Mat. 9.
Leui. 9.
Exod. 12.
Ezech. 9.
Esa. 53.
Lib. 5. de bapt. par. circa finẽ.
Leui. 13.
Gen. 1.
Ioan. 8.
Gen. 3.
c. 5. §. 5. ver. 9.
Colo. 2.
1. Cor. 10.
Mar. 6.
Ioan. 11.
Luc. 22.
Mar. 6.
Ioan. 5.

Exod. 9. Mar. 7. Luc. 22. Act. 1. Act. 13. Eph. 3. Phil. 2. Rom. 1. 1. Cor. 10. 1. Tim. 5. 2. Thess. 2. 1. Cor. 11. Act. 15. In lib. de dict. Basilij. 1. c. Ecclesia Hieros. cap. 7. Ceremoniarum vtilitas. Rom. 13. Ioan. 4. Esa. 59. Mat. 23. Gen. 9. Gen. 27. Gen. 35.

mandos infirmos (quos absque oleo sanare poterat) misit. Bis grabatum in die sabbati sanatis tolli iussit. Cæcum natum sanando spuit in terram, fecit lutum ex sputo, linxit oculos eius, ad natatoriam Siloe lauandum misit. Sed ad quid tot ceremonias seruauit, cum potuisset solo verbo illuminare? Surdum & mutum curaturus, digitos in aures misit. Post resurrectionem antequam spiritum sanctum Apost. daret, insufflauit, & manus super capita eorum posuit. Ascendens in caelum, eleuatis manibus discipulis benedixit, & cum nubes suscepisset eum ab oculis eorum, duos viros ad eos misit in vestibus albis. Apostoli & alij discipuli cum D. Virgine in cenaculo, in loco ubi ascenderat Petrus, perseuerantes in oratione & communicatione fractionis panis, Spiritum sanctum acceperunt: Paulo & Barnabæ munus predicationis delegantes, manus imposuerunt. Apost. oratio flecebat genua ad patrem domini nostri Iesu Christi, & in nomine eius omne genu debere flecti dixit. Ratione necessitatis caeremoniarum Apost. Romanis assignauit, dicens: Inuisibilia Dei à creatura mundi (hoc est ab homine) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sermipiterna quoque eius virtus & diuinitas. Visus enim & sensatus excitatur, & per ea ad spiritualia mysteria capescenda manuducimur. Idem, Apost. circa Eucharistiæ caeremonias ordinauit, & se alias ordinaturum pollicitus est. Circa ordinandos scribit, nemini citò manus debere imponi. Et Thess. traditiones quas didicerat, siue per epistolam, siue per sermonem, seruare iussit. & subtrahi debere ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum traditionem quam ab Apost. acceperat. Et consuetudinem Ecclesie approbans, impugnantibus & contumacibus redarguit. Et cum Sylla comite perambulabat Syriam & Ciliciam, confirmans Ecclesias, præcipiens custodire præcepta & dogmata ac decreta Apostol. & Seniorum, inter quæ erant caeremoniæ, quas à Christo viderant obseruari, & quas inspirante Spiritu sancto introduxerant: inter quas D. August. recitat ea quæ vniuersaliter seruat Ecclesia, vt quod fideles crucis signaculo insigniantur, & quæ trifaria digesta fiant super panem & calicem, benedictionem fontium, & quod baptizati inungantur oleo sancto. de his in c. Ecclesiasticarum, &c. in his. 11. dist. vbi dicitur, in his rebus, in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, instituta maiorum pro lege seruanda sunt. & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt. Et D. Dion. dicit: Primi nostri illi duces in humanis imaginibus res diuinas materialibusque figuris spiritualium maiestatem, atque in his quæ nobis familiaria sunt, summa illa & supersubstantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt, non prophana multitudini (cui nec ipsa quidè signa fas est contingere) verum eos, ob idque quod nostra sacratissima functio significatiua est plenaque lignis, quibus veluti adminiculis ad eorum angustiores intelligentiam subuehamur, non sunt operæ pontificibus signorum rationes. Deinde describit caeremonias per Apost. in sepulchris defunctorum obseruatas, & D. Hiero. in epitaphio Neoporiani, laudat eum de caeremoniis rite peractis. Sunt igitur caeremoniæ viles ad humilitatem, vt nostram eleuatam & superbam ceruicem demittamus, illam turbidens sensibilibus, vt per eas veluti per quosdam gradus, ad superiora mente capescenda euehamur: & vt nos qui corpore peccauimus, holocaustum de nostris corporibus domino faciamus: quia non solum animam, verum etiam corpus ab eo accepimus. Ex præmissis euidenter constat, quam impie blasphemando heretici dicant caeremonias Ecclesie inuentas ab hominibus ad continentium populum sub tyrannide sacerdotum, & esse auferendas à lege gratiæ, sicut caeremoniæ legis Moysi. Sed (vt dictum est) lata est differentia: quia illæ erant figura & futurorum vmbra. Vnde sicut vmbra luce fugatur: sic illa fugata sunt per aduentum lucis Christi. Caeremoniæ verò nouæ legis sunt repræsentatiuæ præteritorum, & figuræ eorum quæ videbimus in patria. & ideo adueniente statu gloriæ, cessabunt. Nec obstat quod allegat ex Salomone, Fili mi, præbe mihi cor tuum: quia non vitur exclusionis particula. non enim dicit solum, cor. Vnde Christus ponens differentiam inter duos filios, quorum vnus dixit ore se facturum voluntatem patris, & verisimile est quod corde (cum voces sint notæ earum quæ sunt in anima passionum) non tamen fecit, & alium qui dixerat se non impleturum eius voluntatem, qui postea tamen impleuit: interrogauit, Quis illorum fecit voluntatem patris? & prætulit eum qui opus exterius adhibuit. Vnde apparet quod actus exteriores cadunt sub præcepto. Nec sufficit filio reuereri patrem corde vel verbo: sed necesse est quod exterius. Vnde Apost. Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiæ viuente, sanctæ, Deo placente. Nec obstat pariter illud Io. Spiritus est Deus: & ideo qui adorât eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Quia veritas dicitur relatio conformitatis cordis ad opus exterius. Et sic qui adorât Deum, oportet eum in spiritu (hoc est interius) & in veritate (hoc est actu exteriori conformi) adorare. Quia si esset difformis, haberet locum illud Esa. Populus hic labijs me honorat: cor autem eorum longe est à me. Ex his patet facilis solutio ad omnes subiectiones hæreticorum. Non enim propter hoc Iudæizat Ecclesia, cum alias caeremonias habeat: & si aliquas antiquæ legis retineat, non tamè eadem significatione. Sicut enim quædam quæ vltra significationem accipiuntur ad decorem, & cultus Dei honorem, & fidelium exercitationem.

Ver. 6. DE TEMPLORVM CONSTRUCTIONE ET ORNATV.

Caeremonia constructionis, dedicationis, & ornatus altarium, templorum, & basilicarum esse laudabilem, & Deo acceptam, ac ad honorem Dei pertinere, ex antiquo & nouo testamento manifestissimum est. In lege enim naturæ inspirate Domino, imò præcipiente, constat habuisse initium. Noe enim egressus arcæ post diluuium adificauit altare domino: & tollens de cunctis pecoribus & volatilibus mundis, obrulit holocausta super altare, odoratusque est Dominus odorem suauitatis. Et Iacob cundo Mesopotamiâ, vidit Deum in Bethel, & dixit: Terribilis est locus iste: Non est hic aliud

aliud, nisi domus Dei, & porta caeli. & tulit lapidè & erexit in titulum, fundensque oleum, desuper, vocauit nomen ipsius Bethel, qui prius Luza vocabatur, & dixit: Erit mihi dominus in Deum, & lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei. Præcepit etiam ei dominus cum reuerteretur à Mesopotamia, vt faceret altare. Præcepit etiam Moysi facere altare Domino: præcepit etiam facere arcam de lignis Sethim, & inaurari: deinde in ea poni iussit Librum legis, Virgam, & Manna, mysteriaque Deo dedicata, antè quàm cõueniret populus ad diuina. Dauid cogitauit adificare domum Domino, & eius cogitatus fuit acceptus, sed non fuit ei datum, eò quod vir sanguinum esset: promissum tamen est ei quod per Salomonem filium suum cogitatus eius sortiretur effectum. Ideo magnam supellestem præparauit. Salomon filius eius templum miræ magnitudinis, longitudinis, & latitudinis extruxit, & ad eò vasis aureis & aliis ornamentis decorauit, vt in admirationem etiam omnes exteri traherentur. eiusdem templi per Salomonem dedicatio accepta fuit Domino, qui impleuit templum gloria sua, & pollicitus est se facturum iuxta petitionem Salomonis. Vnde regina Saba videns domum quam Salomon adificauerat, non habebat vltra spiritum præ admiratione. Dauid pariter in spiritu prophético dicebat, Domine dilexi decorem domus tuæ. Præcepit etiam dominus Cyro Persarum regi, vt adificaret ei domum in Hierusalè: Quæ etiam reluctatibus inimicis per Zorobabel ad instar primæ constructa & dedicata est. Machabæi pariter non solum templum interius, verum etiam exteriorum eius faciem coronis aureis ornauerunt. In nouo autè testamento habemus quod Christus laudauit diuites, qui de suis bonis continebant ad reparationem & ornatum templi, præsertim viduam quæ duo minuta posuit in gazophylacium: & quod iratus est contra eos qui dedecorabant templum, & eiecit videntes & ementes oues & boues: & quod cum discipuli ornassent asinum indumentis suis, gratanter accepit, & super eam ornatam ascendit. Et quando misit eos parare vltimum pascha, post quod erat institutum sacramento Eucharistiæ, & celebraturus suam primam & vltimam missam, designauit locum. s. cenaculum magnum stratum, hoc est paratum & ornatum, in quo Apostoli in die p̄tecostes Spiritum sanctum in igneis linguis receperunt. Et Apost. apud Corinth. dicit Ecclesiam fuisse dicatam, in qua omnes conuenire, & dominicam cenam manducare, verbumque Domini audire poterant. Vbi ergo est magna multitudo populi, necesse est magnam debere esse domum siue Ecclesiam, in qua quantum secundum humanam fragilitatem possibile est) parata & fouenda sunt omnia quæ ad munditiam pertinet, & deuotionem excitant. Nec Christus qui vitia Scribarum & Phariseorum arguebat, reprehendit lapides & struaturas ei ostensas, nec ornatum illarum, licet ruinam ipsarum & excidium ciuitatis propter peccata Scribarum & Phariseorum prædixisset. Nec apud Catholicos tépla dicuntur principaliter Martyribus aut aliis sanctis, quemadmodum hæretici falsè imponunt, sed soli Deo, vt D. Aug. dicit. At cum multa sint templa Deo dicata, ad distinguendum ea ab iniuicè, aliqua aliquorum sanctorum (quorum corpora vel reliquiae ibi sunt conditæ) eorum nomine appellamus, & ad memoriâ sanctorum, quos tanquam peculiare patronos interpellant, qui templa condiderunt, aut frequentant. Nam & imagines appellare solemus eorum nominibus quos representant, & ad quorum memoriâ reducunt. Vnde D. Aug. dicit, Basilicas sanctorum nominibus appellatas, diuino cultui mancipatas, affectu, cultu pio & deuotione adeundas credimus. Nec recens est templorum usus & ornatus, sed ab Apost. introductus, vt Eusebius recitans mores primitiue Ecclesie dicit: Est autem in locis singulis consecrata orationi domus, quæ appellatur Semneion, hoc est honestorum conuenticulum, in quod accedentes, honestè & castè mysteria celebrant: nihil ibi proforis quod ad cibum potumque pertinet inferentes, sed ad legis tantum libros & volumina prophetarum, hymnosque in Deum, ceteraque similia ecolunt. & Anacletus papa, vt recitatur in c. sacrosanctæ. 22. distinct. dicit D. Petrum & Paulum ecclesiam Romanam consecrasse, & D. Marcum euangelistam ecclesiam Alexandrinam. Et in gestis Tholosanis habetur, quod D. Saturninus vnus ex 72. discipulis, in episcopum Tholosanum ordinatus, sacellum in honorem D. Stephani consecrauit. Quare contra detrahentes templis & basilicis sanctorum, decretum fuit in concilio Gangren. Si quis per superbiam, tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, acculauerit, vel oblationes quæ ibi celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriâque sanctorum contemendas: Anathema sit. Et in concilio Basilien. Ioannes Vviclefz, qui fundationes & dotes Ecclesiarum reprobabat, fuit tanquam hereticus condemnatus. Ex præmissis sufficienter apparet, quam impie agant heretici debacchantes contra ornatum templorum, & ea spoliate & euertere nitentes. Per hoc enim deuotionem populi, quam templorum excitat ornatus, à cordibus fidelium auferre nituntur, imò & memoriâ & recordationem Dei. Nec obstat quod obiciunt non haberi ex euangelio aut ex sacris literis templa debere ornari: ad hoc enim supra dictum est, quod non omnia quæ fecerunt & dixerunt Christus & Apostoli, sunt conscripta. Plurima enim ex Apostolorum traditionibus ad nos deuenerunt. Argumentum enim ab autoritate negatiuè (quo Lutherani maximè vtuntur) purum sophisma est. Quauis ex prædictis sacre scripturæ locis, maximè ex cenaculo magno & strato, appareat templorum ornatus laudabilis. Nec obstat pariter, quod Christus Samaritanæ dixit, Venit hora, & nunc est, quando neque in monte hoc, &c. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare: quia per illa verba non reprobauit templa aut eorum ornatum, sed excidium Hierosolymorum & Samaritanæ prædixit. Et cum Deus non solum animam dederit, sed etiam corpus & alia bona fortunæ, vt dicit D. Iacobus, Omne datum optimum, &c. Ideo non est contentus solo

Exod. 20. 21. 22. 1. Para. 28. 2. Para. 31. 4. 5. 6. 2. Para. 9. Psal. 25. 1. E/dr. 3. 1. Mach. 4. Adar. 12. Ioan. 2. Mat. 23. Luc. 22. Act. 2. Lib. 3. contra Faust. c. 21. Lib. 7. de dogma. Eccle. Lib. 2. hist. Eccl. 7. Ioan. 4. Iaco. 1. Phil. 2. Rr 4

Phil. 2. interiori cultu, sed etiā exteriorem desiderat, vt in nomine eius omne genu flectatur: quod ostendit per illa verba. In spiritu & veritate oportet adorare, hoc est in spiritu deuotionis interioris, & veritate exterioris operis illi interiori respōdentis & cōformis: in hoc enim cōsistit ratio veritatis creaturæ rationalis, quæ cognitionē accipit à rebus, vt illis cōformetur, vt dictum est cum de adoratione ageretur. Et quantum Christus verbo & exemplo paupertatem proposuerit imitādā, vt stricte rebus suis quisque vteretur, non tamen vt Deo dicata essent vilia. Quæsiuit enim gloriam & manifestationem Dei, eāmq; admirandā & colendā docuit, quam structuræ & ornatus templorū excitant, iuxta illud Sapient. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri. Præterea si sumptuosum & gloriosum (teste Esaia) Deus voluit esse Christi sepulchrum, in quo triduo duntaxat corpus eius exanime requieuit, & nemo reprehendit: quis praesumeret calūniari templū honorificū, in quo non solum corpus sed etiam animarū, imō & diuinitatē ipsam vsq; in finē seculi nobiscum manere pollicitus est: Nec per euangelium natura hominum sic immutata est, vt sensibilibus (à quibus omnis eorum cognitio oritur) non egeret. Nam Christus sensibilia sacramenta & sensibiles ceremonias (vt dictū est) instituit. Et cum obiciunt hæretici, Si obseruantia recipiendā sunt, cur non recipimus veteres? Dicitū est quod ideo non recipimus, quia figuratiuæ erant eorum quæ per Christum impleta sunt, & Christi venturū significabant. Cum igitur Christus iam venerit, & ea omnia impleuerit, velut vmbra euanuerunt. Ideo si modo seruarentur falsum significarēt, & ad horrore protraherent. Vnde per Moysen dicebat dominus Deus, Vetera nouis superuenientibus proicietis. In cuius praesagium in die Ramorum vestimēta populi sternebant in via ad conculcationem, & Christus in Apost. suorum ornamentis vestit. Verum quia de tot & tam immensis sumptibus hæretici queruntur, eod quod relictis pauperibus (qui sunt vera Spiritus sancti templa) in superfluis structuris & ornatus ad humanā iactantiā & fiduciam (vt ipsi dicunt) exponuntur, quod propheta Hierem. improbare videtur, dicens: Nolite confidere dicentes, Templum Domini, templum Domini est. Ideo eis respondendum est, ac dicendum quod eorum querela simillima est murmurationi Iudæ Scariothis, qui omne obsequium Christo factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ardebat, arbitrabatur. Vnde cum sensisset odorem vnguenti, dicebat, Vt quid perditio hæc? Poterat enim vnguentum hoc venundari multo (trecentis denariis) & dari pauperibus & egenis. Non quod de pauperibus ei cura esset, sed quia fur erat, & habebat loculos. Sic isti indignè ferentes odore vnguenti, hoc est deuotionem populi Christiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur. Non quod curent de pauperibus, sed potius de præda aut spoliis pro velamine suæ cupiditatis, & malæ atque peruerse affectionis, quam cōtra Ecclesiasticos conceperunt, pauperum indigentias obiciunt & exaggerāt, quasi si nil daretur Ecclesiæ, pauperes nō egerent: nec essent aliæ viæ superflue & inaniter consumendi, quæ iuste & sanctè in Dei honorem exponuntur. Semper enim (vt Christus ait) pauperes habebitis vobiscum, & potestis eis benefacere. Ideo incertum est an ea quæ pro templorum ornatu dantur, ad pauperum indigentias applicarēt. Nulli dubium est neque negari potest, quin pauperes essent, cum David tot parauit impensas, cum Salomon tot vasa & ornamēta aurea templo dedit, & cum Machabei ornauerunt faciem templi coronis aureis, pauperes aderant. Non tamē propter hoc intermiserūt magnificētissimi templi constructionem & ornatum. Nec eorū expositio reprobata, sed commendata fuit. Cum ergo templū illud, in quo asseruabatur sola testamenti arca, esset figura Christianæ Ecclesiæ, & figura non possit æquari figurato: cōsequens est quod quāuis nūc sint pauperes, minus possint sumptus & expositiones in templorum constructione & ornatu calumniari. Pauperibus quidem elemosynas non prohibet Ecclesiā, nec superflua in tēplorum ornatu approbat expositionē: sed rationabilē, p Dei maiestate, & nostræ deuotionis excitatione, approbat erogationē, & religionem præfert misericordie, & templi ornatu elemosynis pauperū. Quāuis non dicamus hoc etiā tēpore exequēdū, vt pauperibus deseritis templa ornemus. Licet enim philosophari simpliciter & absolute sit melius quā ditari: aliqūdo tamē in particulari casu magis expedit ditari. Sic vbi annonæ caritas ingruit subueniendum est indigentē pauperū, & nō est adeo vacādum tēplorum ornatu: tunc enim ipsa templi vasa in pauperū necessitates sunt erogāda, quemadmodū D. Aug. fecisse legimus. Vnde D. Ambr. dicit, Aurū habet Ecclesiā, nō vt seruet, sed vt erogat, & subueniat necessitatē patiēti. Sic debet intelligi Sanctorū auctoritates, quæ ornatu tēplorum aduersari videntur. Vbi verò talis necessitas nō imminet, quāuis pauperes deserēdi nō sint, (præsertim in extrema necessitate) laudabilis est ornatu tēplorū intēdere: nō quidē ad humanā iactantiā aut laudē, quæ etiā in elemosynis pauperū plerunquē inuenitur, sed ad Dei cultū & honorē. Nec etiā in illo solo exteriori ornatu aut ædificiorū splendore, inauratisq; laquearibus & vestitis parietibus ac marmorū crustis fiduciā habere debemus (id enim. Hierem. improbat) sed in vera fide & sancta conuersatione, vt domus Dei, hoc est Ecclesiā impleatur ex odore vnguenti: hoc est, vt populus ad deuotionem & Dei honorem exciteur. Ideo subiungit Propheta: Si bonas feceritis vias vestras & studia vestra, & feceritis iudicium inter virum & virum, habitabo vobiscum in loco isto, &c.

Ver. 7.

DE PRÆCEPTIS NOVAE LEGIS.

1. 2. q. 102. **L** Ex noua cuius principale est gratia Spiritus sancti, quā nō possumus habere nisi per Christū, & mediātibus sacramētis per ipsum institutis, pauca præcepta circa exteriora opera cōtinet. Quia solum ea præcipit vel prohibet, quæ habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem, & sic solum continet quatuor præcepta. Primum est de baptismo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu

Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Secundum est de sacramento Eucharistia, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, nō habebitis vitam in vobis. Tertium præceptum est de sacramento Pœnitentiæ pro his qui ab innocētia baptismali prolapsi sunt, Nisi pœnitentiā egeritis, omnes simul peribitis. Quartum de exteriori cōfessione fidei, Qui me cōfessus fuerit corā hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: qui autem me negauerit coram hominibus, negabo eum corā patre meo. Alia verò opera quæ non habent necessariā cōuenientiam vel contrarietatem ad gratiā, quæ manifestatur per fidem ex dilectione operantem, non sunt præcepta neque prohibita ex ipsa legis institutione: sed fuerunt à legillatore Christo relicta arbitrio eorum qui curam aliorum erant habituri, & sic reliquit potestatem determinandi tā circa ceremonialia, quā iudicialia, siue in spiritualibus siue in temporalibus his qui aliis præsentent. Et ideo lex noua dicitur lex libertatis, eod quod pauca præcepta continet, ac etiam eod quod ad illa libere implenda interiori iuuat, quod nō faciebat lex Moysi. Et quia Pharisei male intelligebant præcepta moralia siue legis naturæ, quæ in lege noua manere debebant, quia secundum se pertinent ad rationē virtutis: ideo Christus in lege sua noua illa explanauit. Inter alia præceptū negatiuum de periurio. Pharisei enim licet crederent periurium esse peccatum, tamen putabāt iuramentum per se esse appetendū & frequentandū, eod quod videtur ad reuerentiam Dei pertinere. Et ideo Christus ostendit iuramentum nō esse appetendū tanquā bonum, sed melius esse absque iuramento loqui, nisi necessitas cogat: & sic non prohibuit iuramentum, vt dictum est. Circa verò prohibitionem homicidij & adulterij, Pharisei existimabāt solum actū exteriorem prohiberi, & non interiorem appetitū: quod magis credebant circa homicidiū & adulteriū, quā circa furtum vel falsum testimonium. Quia motus ira tendens in homicidiū, & motus concupiscentiæ tendens in adulteriū, videntur aliquoties nobis ab ipsa natura inesse, nō autē motus furadi aut falsum testimonij dicendi. Ideo Christus declarauit, dicens: Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autē dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et quo ad adulteriū subiunxit, Omnis qui viderit mulierē ad concupiscendū eam, iam in cœchatus est eā in corde suo. Et quia circa virtutes morales, præsertim circa iustitiā, errabant, putantes eam esse exequendam appetitu vindictæ vel odio inimicorū: ideo credebāt propter præceptū datū de pœna talionis, quod quidem fuit datū vt iustitia & bonū cōmune pacificūque cōiunctis seruariēt, nō vt homo vindictā iniuriarū sibi illatarū quæreret: ideo Christus ad hoc mouendum docet animū hominis sic debere esse paratū ad sustinendum plura, si necesse sit: docet etiā inimicos diligēdos, & quod simus etiā parati eis benefacere in necessitate. Nec etiā prohibet Christus iudiciū iustitiæ, sed iudiciū inordinatū & temerariū. Et quia etiā errabāt circa opera misericordiæ, arbitriates accipere vsurā ab extraneis esse licitū: ideo Christus declarauit, Mutuum date, nihil inde sperātes. Nec prohibuit sollicitudinē necessariā, sed inordinatā. Docuit pariter abstinerē nō solum ab exterioribus, quæ secundū se mala sunt, sed etiā ab interioribus & occasionalibus malorum. Docuit etiā ordinare intentionē hominis, dicens quod in bonis quæ agimus, non quæiamus humanā laudē aut gloriā, neque mundanas diuitias inordinatē, quod est thesaurizare. Postremò docet modū implendi euangelicā doctrinā, si implorādo diuinum auxiliū, & conatum ponendo ad ingrediendū per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo ne à seductoribus corrumpamur, & quod obseruatio mandatorum eius est necessaria ad salutem, & quod non sufficit sola fidei confessio, neque miraculorum operatio, neque solus auditus verbi.

Ver. 8.

DE CONSILIIIS NOVAE LEGIS.

C Um Salomon dicat, Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici cōsiliis animā dulcoratur, & Christus sit maximè sapiens & amicus, cōgruum fuit quod in noua lege, quæ est libertatis, salutaria nobis cōsilia dederit. In antiqua verò lege cum esset lex seruitutis, non erāt dāda cōsilia. Ad cuius euidentiā sciendū est quod differentia inter cōsiliū & præceptū hæc est: quia præceptū importat necessitatē, cōsiliū verò non: sed ponitur in optione eius cui datur. Vnde D. Greg. in epist. ad Iouinianum, & recitatur in ca. quod præcipitur. 14. q. 1. dicit: Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri: si nō fiat, pœnā habet. Vbi cōsiliū est, datur offerentis arbitrium. Ex quo inferitur quod præcepta in noua lege data, sunt de necessariis ad consequendum finē beatitudinis, in quem lex noua immediatē introducit: Cōsilia verò sunt de his per quæ melius & expeditius potest homo cōsequi prædictum finē. Et sic tria cōsilia proponuntur in lege noua. scilicet paupertatis, castitatis, & obediētia, in quibus fundatur omnis cōmunitas, quæ statum religionis profertur. Quia per huiusmodi tria, abdicātur tria bona mundi, quæ retrahunt & impediunt hominem à cōsecutione finis. scilicet diuitiæ, delicia, & honores. Vnde D. Ioan. dicit, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, aut concupiscentia carnis, aut superbia vitæ. Per paupertatem voluntariā abdicantur diuitiæ, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorū. Per castitatem abdicātur delicia, quæ pertinent ad concupiscentiā carnis. Per obediētiam abdicantur honores, qui pertinent ad superbiā vitæ. Hæc tria cōsuluit Christus dicens, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sunt eunuchi qui se castrauerūt propter regnū cælorū: qui potest capere capiat. Et quo ad obediētiam post cōsiliū paupertatis, subiunxit cōsiliū obediētia, dicens, Sequere me. Sequimur enim Christū non solum imitādo opera, sed etiā obediendo mandatis ipsius. Vnde dicebat, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Hæc autem simpliciter obseruata pertinent ad cōsilia simpliciter proposita, quæ quantum in se expediētia

Ioan. 6.

Luce. 11.

Lex noua cui dicitur libertati.

Mat. 5. c. 5. §. 1. v. 15.

Mat. 5.

Luce. 6.

Mat. 6.

1. 2. q. 103. ar. 4.

Cōsiliū & præceptum.

Tria noua legum cōsilia.

1. Ioan. 2.

Mat. 19.

Ioan. 10.

expedientia sunt omnibus. Sed ex indispotione aliquorum contingit, quod alicui non sunt expedientia: quia, seorum affectus non inclinatur ad illa. Sed observatio vniuersalis; eorum in speciali casu pertinet ad consilium, secundum quod. In casu illo non tenetur observare. Puta quando homo dat elemosinas pauperi, quando non tenetur dare, & quando aliquo determinato tempore aliquis abstinet a delectationibus carnis aliis licitis, ut orationibus vacet. Et quando aliquis voluntatem suam non sequitur in aliquo facto, quod licet facere posset, puta si benefaciat inimicis suis quando non tenetur, vel si offensam remittat, cuius iniuste posset exigere vindictam. Nam quae Matt. 5. scribuntur, & similiter de maxilla, & de non litigando in iudicio, si referantur ad praeparationem animi, cum necessitas cogit, praeccepta sunt. Sed ubi necessitas non occurrit, sunt consilia particularia, quae ad tria reduci possunt. Licet enim meliora bona, de quibus datur consilium, particulariter sint indeterminata: ea tamen quae sunt simpliciter & absolute meliora bona in vniuersali, sunt determinata, ad quae etiam omnia alia particularia reducuntur. Illa autem quae ponuntur Mat. 10. & Luc. 9. & 10. Nolite portare aurum, argentum, neque pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas & calceamenta, neque virgam, & neminem in via salutaueritis, &c. fuerat quaedam praeccepta disciplinae, & pro tempore reuocata, aut cum dixit: Quando misit vos sine sacculo & pera, &c. Primum enim dicta mandata data sunt, secundum D. Aug. non ut praeccepta, sed ut concessionis, ad ostendendum quod haberent potestatem accipiendi necessaria vita. Secundum vero ad alios sanctos erat mandata pro tempore observanda. Indigebat enim discipuli, quasi paruuli sub cura Christi existentes, accipere aliqua specialia instituta a Christo, sicut alij subditi a suis praetatis, praecipue quia erant paulatim exercendi, ut temporalium sollicitudinem abdicarent: per quod redderentur idonei ad deferendum euangelium per vniuersum mundum. Illa tamen instituta imminete passione (ut dictum est) reuocauit, tanquam discipulis per ea sufficeret exercitatus, & aliis causis occurrentibus.

DE LEGE HVMANA.

CAP. XVII.

Enc. 2.2. In li. de cons. euan.

1.2. q. 98. Legu humanae definitio.

EX humana est dictamen prudentiale in principe, qui habet curam comunitatis, subditis promulgatum, congruens religioni, disciplinae, & utilitati humanae, regulans operationes humanas ad pacificum & virtuosum conuictum. Hae definitio complectitur omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quod sit rationabilis: & per hoc quod dicitur, a principe, habetur quod fiat ab habente auctoritatem. Et per hoc quod dicitur, promulgatum, habetur efficacia obligandi: Et per hoc quod dicitur, congruens religioni, habetur quod sit proportionata & conformis legi diuinae, & quod sit honesta. Et per hoc quod dicitur, disciplinae, habetur quod sit proportionata legi naturae: & sic quod iusta, possibilis, secundum naturam, & patriae consuetudinem, loco & tempori deseruiens. Et per hoc quod dicitur, utilitati, habetur quod finis legis est bonum commune siue utilitas publica: & per verba sequentia amplius declarantur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius scriptum, ad differentiam consuetudinis, quae dicitur ius positum non scriptum. Et sic prima diuisio iuris humani est in ius scriptum, quod dicitur Lex, & in ius non scriptum, quod dicitur Consuetudo.

Ver. 1.

DE LEGIS HVMANAE NECESSITATE.

VM lex naturalis & diuina positua non determinet in speciali omnia quae requiruntur ad pacificum conuictum, sed aliqua sint relicta arbitrio illorum qui curam aliorum habent: necesse fuit quod fieret leges humanae. Licet enim sint aliqui qui sint proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturae vel ex consuetudine, praesertim diuino munere, quibus sufficere posset disciplina paterna, quae est per monitiones. Veruntamen quia inueniuntur quidam proterui & proni ad vitia, qui verbis persuaderentur non possunt: necessarium fuit quod per vim & metum cohiberentur a malo, ut saltem sic male facere desisterent, aliis quietam vitam relinquerent, & ipsi tandem per assuetudinem perducerentur ad hoc quod voluntarie facerent, quae prius metu implebantur: & sic fieret virtuosus. Ideo necessarium fuit ad pacem hominum & virtutem, quod leges ponerentur: quia (prout Philos. dicit) Sicut homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic si sit separatus a lege & iustitia, est pessimum omnium. Vnde Isid. (& recitatur in c. 6. & sunt. 4. dist.) dicit: Factae sunt leges, ut earum metu humana coereretur audacia, tutaque esset inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenaretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur a lege diuina naturali: quia (sicut D. Aug. dicit) Non videtur esse lex, quae iusta non fuerit. Vnde tantum habet de virtute legis, quantum habet de iustitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid iustum, ex eo quod est rectum secundum regulam rationis. Rationis vero prima regula immediata, est lex naturae: & legis naturae regula est lex aeterna, ideo omnis lex humanitas positua, in tantum habet de ratione legis, in quantum deriuatur a lege aeterna & naturae per modum conclusionis a communibus principis vel per modum determinationis, ut in legibus poenalis. Si vero in aliquo ab aeterna vel lege naturali discordet, non erit lex, sed legis corruptio, vel lex iniqua. Vnde Esa. V. qui condunt leges iniquas. Ad legem enim humanam pertinet cohibere vitia: licet non omnia, quia permittit aliqua mala, non quod approbet ea, sed ut euidentur maiora. Pertinet etiam ad ea imperare actus virtutum, sed non omnes, propter diuersitatem conditionis & imperfectionis aliquorum subditorum.

Ver. 2.

DE OBLIGATIONE LEGIS HVMANAE.

EX deriuatione legis humanae a lege naturali & aeterna sequitur quod leges humanae iustae ligant & imponunt homini necessitatem in foro conscientiae, secluso quoque scandalo, & seclusa

1. Poli. 5. Elym.

In lib. de libe. arbit.

Esa. 10.

1.2. q. 69. ar. 4. Lex humana ligat.

clusa lege diuina positua: sic quod contrarietatis peccat, cum pendeat ex lege naturae, quae deriuatur a lege aeterna. Vnde Salomon. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apost. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo. Quae autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque, quicumque resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resistit, damnationem sibi acquirit. Deinde subiungit, Itaque necessitate subditi estote, non solum, propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo Christus nascens ut exemplum daret, obediuit Caesari edicto, & D. Pet. Subiecti estote omni humanae creaturae propter Deum, siue regi quasi praecellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Quia sic est voluntas Dei, & paulo post dicit: Serui, subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Et Christus, Super cathedram Moysi sederunt Scribae & Pharisei: omnia ergo quaecumque dixerint vobis, seruate & facite, & c. Si Iudaei tenebantur obedire Moysi & eius successoribus: ad fortiori Christiani Ecclesiae praetatis, cum fuerit eis a Christo data potestas. ait enim: Si Ecclesia non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Item, Qui vos audit, me audit. Qui vos spernit, me spernit. & Apost. praecipit custodire eorum praeccepta & mandata. Ratio huius obligationis esse potest: quia non minus obligantur subditi principi vel praetato iusta praecipienti, quam patri filius: quia quantum bonum politicum & commune praestat bono priuato, tantum praecceptum principis praefendum est praeccepto paterno, caeteris paribus: hoc est, si tantum sit periculum in republica, si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum praecceptum patris. Sed filius sub poena peccati tenetur obedire patri iusta praecipienti, etiam secluso scandalo. Vnde Apost. Filij obedite parentibus in Domino: hoc enim iustum est, & alibi inter peccatores nominat parentibus inobedientes. & Moyse: Si quis maledixerit patri aut matri, morte moriatur: ergo ad fortiori ratione peccat filij Belial, qui suis superioribus siue ecclesiasticis siue temporalibus resistit. Ex praemissis apparet quam turpiter errat haeretici, qui dicunt constitutiones humanas non obligare ad culpam mortalem, nisi propter scandalum. Nec obstat quod homo non potest infligere poenam aeternam: quia praeses debilis potest praecipere sub poena mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiciunt ex Christi dicto, Sine causa me colunt, doctores doctrinas & mandata hominum: quia intelligebat de his quae contrariabantur mandatis Dei, vel de his quae sunt irrationabilia. Vnde ibi reprehendit Phariseos, qui prae traditiones suas transgrediebatur mandata Dei. Et quauis (ut dicit Apost.) iusto non sit lex posita, coerciue, tamen bene praecipit & obligatiue. Et eodem modo intelligendum est quod alibi dicit, Si Spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana (de qua loquitur) liberat ab obediencia. Et cum Apost. dicit in eodem, Nolite iterum iugo seruitutis conuertere, intelligit de seruitute legis Moysi: quia ibi est quaestio de circuncisione, vel etiam de iugo seruitutis peccati. Notandum tamen quod ad hoc quod leges humanae dicantur iustae, tria requiruntur: Primum quod ordinentur ad bonum commune, tanquam ad finem. Secundum, quod non excedat potestatem ferentis. Tertium, quod secundum aequalitatem proportionis onera inferatur. Quatuor autem modis dicuntur iniustae: Primum, quando sunt contra finem legis, ut si aliquis princeps imponat subditis leges onerosas, non pertinentes ad utilitatem communem, sed magis ad propria cupiditate vel gloria. Secundum, quando excedit potestatem ferentis. Tertium, cum inaequaliter munera multitudini distribuuntur, etiam si ordinentur ad bonum commune. Et huiusmodi ordinationes sunt magis violatae quam leges: & tales non obligant in foro conscientiae, nisi forte propter scandalum vel turbationem, propter quae homo debet cedere iuri suo. Vnde Christus, Si quis te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo. Et D. Pet. Hae est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitia, patiens iniustitiam. Quartum, propter contrarietatem ad bonum diuinum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcumque aliud scelus, & tales leges nullo modo licet observare, etiam imminente scandalo: quia (ut D. Pet. dicit) Obedere oportet Deo magis quam hominibus. Notandum praeterea est quod non omnes leges humanae obligant ad mortale. Aliud est enim in lege humana, & aliud in lege diuina. Lex enim diuina, cum sit supra rationem naturalem, ligat transgressores ad mortale. Lex autem humana, cum sit secundum rationem naturalem, quae certos gradus in agendis inuenit, secundum quos diuersa praeccepta ordinat, non semper obligat ad peccatum mortale. Et sic non omnes leges aut ordinationes humanae sunt aequaliter obligatoriae, nec punitivae: Videmus enim aliquas leges sub maiori comminatione institui. Cum prohibitio principis temporalis est sub poena mortis aut mutilationis membrorum, flagitacionis, infamiae, aut praescriptionis omnium bonorum, transgressores mortaliter peccant. Quia si aliquis vult aliquod praemissorum vel notabile damnum proximo, peccat: ad fortiori si sibi ipsi. Pariter cum Ecclesia vel praetatus praecipit vel prohibet aliquid sub poena anathematis, suspensionis, vel interdicti: transgressores peccant mortaliter: quia talia praeccepta vel prohibitiones non consueuerunt fieri, nisi pro peccato mortali vel graui causa. Idem dicendum videtur, si sub poena grauioris culpe vel carceris in ordine Praedicatorum fieret praecceptum. Tutius tamen dico esse statum iudicio expertorum in praedictis legibus, quae verbis & rationibus habet leges rimari & interpretari: ex illis enim trahi potest mens & intentio legislatoris, ut dictum est. Transgressores tamen quascunque leges humanas iustas ex contemptu formali, peccant mortaliter, ut dictum est.

Ver. 3.

DE LEGE HVMANA CIRCA ACTVS INTERIORES.

QVIA homo videt quae foris patet, Deus autem cor intuetur, solusque Dominus scrutatur corda, & probat renes: sequitur quod solus Deus possit actus pure interiores praecipere, cum eius subiacent

Prov. 8. Rom. 13.

Luc. 1. 1. Pet. 2.

Mat. 23.

Mat. 18.

Luc. 10.

Act. 13.

Eph. 6.

Rom. 13.

Exod. 21.

Mat. 15.

Gal. 5.

Tria ad legem requisita.

Mat. 5.

1. Pet. 2.

Act. 4.

1. 15. 1. c. 5. §. 8.

1. Reg. 16.

1. Hiero. 17.

subiaceant cognitioni. Sequitur etiam quod nullus legislator humanus potest directè actus interiores percipere vel prohibere, cum nõ subiaceant eius cognitioni. Vnde regula iuris est: Cogitationis pœnam nemo meretur. Sapud homines, tamen bene apud Deum. Vnde Sap. 1. Peruerſa cogitationes ſeparat à Deo. & in eodẽ Spiritus ſanctus auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. Et Mat. 5. Si quis viderit mulierem, &c. & Mat. 15. Cogitationes malæ coinguant animam. Quia Deus voluntatem reputat pro factò, vt dictũ eſt. Ex quo ſequitur quod hæreticus purè interior non eſt excommunicatus, & licet ſit priuatus officio & beneficio ab ipſo Deo, vt dictũ eſt, non tamen apud homines, donec innoſceat & declaretur. ideo per pœnitentiam recuperare poteſt. Sed cum actus exteriores pendeant ab interioribus, & prælati ſpirituales & principes temporales habeant authoritatem ſuper actus exteriores: ſequitur quod indirectè & ex conſequenti poſſunt præcipere actus interiores. Vnde cum prædicatio (quæ eſt actus exterior) fieri non poſſit abſque interiori contemplatione, ſequitur quod prælati ex conſequenti præcipere poteſt cõtẽmplicationem & actum interiorem, à quo actus exterior præceptus pendit.

§. I. DE HVMANAE LEGIS DIVISIONE.

Legis humana diuiſio. Ius gentium.

Qum lex humana pendeat à lege naturæ, vel per modũ cõcluſionis ex primis principiis, vel per modum determinationis: ſequitur quod lex humana ſiue ius poſitiuũ ſcriptũ diuiditur in duo membra. ſ. in ius gentium & in ius ciuile. Ius gentium dicitur, quod deriuatur à lege naturæ per modum concluſionis communis & vniuerſalis ad omnes gentes, vt iuſtæ emptiones & venditiones, & alia huiusmodi, quæ ex ſiſd. recitatur in ca. ius gentium. i. diſt. de iure enim naturali eſt quod homo (vt ait Ariſt.) ſit animal ſociale: ideo inferitur quod debet generaliter ſeruare omnia ea ſine quibus homines pacificè cõuiuere nõ poſſunt. Ius autè ciuile dicitur id quod deriuatur à iure naturali per modum determinationis, ſecundũ quod quælibet cõmunitas ſibi aliquid commodè determinat. Alia diuiſio legis humanæ ſumitur ex fine, ad quæ cõmunitas ordinat: & ſecundum hoc lex humana diuidi poteſt in duo membra: quia vt bonum commune quod eſt ſinis legis humanæ, eſt duplex. ſ. ſpirituale & temporale: ita duplex eſt lex humana: quædam canonica, quæ ordinatur ad bonum ſpirituale: & quædam politica ſiue ciuilis, quæ ordinatur ad bonum tẽporale.

Ver. I. DE LEGE CANONICA.

1. Theſſ. 2. Act. 15. In epistoſa ad Paulinum. Ioan. 21. Mat. 18. Pſal. 44.

Lex Canonica eſt quæ ordinatur ad bonum ſpirituale, ſiue ad pacificũ cõuictum eccleſiaſticũ. Et ſic traditiones Apoſtol. fuerunt leges canonice, quæ ſunt obſeruandæ. Vnde Apoſt. Tenete traditiones quas didicitis ſiue per epistolã, ſiue per ſermonem. Et cum perambulabat Syriam & Ciliciã, confirmãs Eccleſiã, præcipiebat cuſtodire præcepta Apoſtol. & ſeniorum, inter quæ præcepta & traditiones (vt D. Hiero. refert) eſt ordinatio de ieiunio quadrageſimali. Et idem cum pertrãſiret ciuitates, tradebat cuſtodire dogmata, quæ erãt decreta ab Apoſtolis & ſenioribus. Chriſtus poteſtatem inſtituendi legis dedit Petro, dicẽs: Paſce oues meas. Et præcipit eis obedire dicẽs: Si Eccleſiã nõ audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. Et nõ ſolum D. Petro & aliis Apoſt. ſub eo, ſuit data poteſtas diſponendi & inſtituendi leges: ſed etiã ſucceſſoribus eorum, ſicut Dauid prædixerat, Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij: conſtitues eos principes ſuper omnem terrã: aliã Chriſtus non reliquiſſet poliã Eccleſiã ad eũ bene ordinatã, ſicut Synagoga, in qua ſucceſſores Moysi habebãt talem & tantã poteſtatem, ſicut Moyses: prout ipſe Chriſtus teſtatur, Super cathedrã Moysi ſederũt Scribæ & Phariſai: Omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, ſeruate & facite: quia ſtantã & talem poteſtatem vos obligãdi, quantã & qualem Moyses habuit, ipſi habent, cum ſint ſucceſſores, & ſedeãt ſuper cathedrã Moysi: alioqui ſi nullã poteſtatem obligãdi habuiſſent, nõ dixiſſet eorũ dicta eſſe ſeruãda. In quibũ verbis ſufficiẽter declarauit ſucceſſores D. Petri & Apoſtol. talem & tantã poteſtatem iurisdictionis habituros, quantã D. Petr. & Apoſtoli: licet nõ talem ac tantã poteſtatem impetrationis & miraculorum. Et ideo ſicut Apoſtoli aliqua cõgruentia pro tempore ſtatuere: ita & nunc Papa, qui ſuccedit D. Petro, & eſt vicarius Chriſti & nõ Petri, & epiſcopi qui ſuccedunt Apoſt. & curati qui ſuccedunt diſcipulis, vt habetur in c. in nouo teſtamento 21. diſt. & poſſunt aliqua conuenientia ad pacificum conuictum Eccleſiaſticum ordinare. Eteorum ordinationes Chriſtiani qui nunc ſunt, tenentur obſeruare: ſicut illi qui erant in tempore Apoſtol. tenebantur ſeruare ordinationes & traditiones eorum. Huiusmodi autem præcepta ſunt de aliquibus ſolennitatibus & cæremoniis exorcifmorum, luminarium, indumentorum, benedictionum, & de aliquibus feſtiuitatibus celebrãdis: & de conueniẽdo populo ad audiendam miſſam die dominico, de cõſecratione Eccleſiæ vel altaris, de ſacra communione, & tempore cõſeſſionis, de ieiuniis, & aliis ſimilibus. Huiusmodi leges dicuntur canonice ſiue regulares. Canon enim Græcè, regula Latine dicitur. Regula autem dicta eſt eo quod rectè ducit, nec aliquem aliorum trahit. Aliqui dicunt regulã dictã eo quod regat, vel normam rectè viuendi præbeat, vel quod diſtorum prauũq; eſt corrigat, vt dicitur in ca. regula, eadem diſt. Vbi ponitur diuiſio canonum in decreta pontificum, & ſtatura cõciliorum: inter quæ, alia ſunt vniuerſalia, alia prouincialia. Et prouincialium alia patriarcharum, alia primatum, alia archiepiſcoporum, alia epiſcoporum. Nos verò vt clarius procedamus, ad tria membra reducemus: quia ordo eccleſiaſtica hierarchiæ in tres gradus diuiditur. Ideo canones eccleſiaſtici ſunt triplex. Quidam ſunt epiſcopales ſiue ſynodales, qui ab epiſcopo cũ cõſilio capituli & cleri inſtituuntur. Et illi publicati obligãt omnes de diœceſi, & nõ alios: cum poteſtas epiſcopi nõ ſe extendat extra ſuã diœceſim. Alij ſunt canones prouinciales, qui ab Archiepiſcopo vel Primatibus aut Patriarchis cũ ſubditis epiſcopis aut

Canon quid.

Canones ſynodales & prouinciales.

aut archiepiſcopis, aut primatibus inſtituuntur. Et tales canones ligãt diœceſanos, qui ſunt de prouincia, cui prædicti Archiepiſc. vel primates aut Patriarcha præſunt. Quidã verò canones ſunt generales ſiue vniuerſales, qui à ſummo põtifice vel generali cõcilio ſunt editi. Et tales vocãtur canones catholici ſiue vniuerſales, & alio nomine vocantur dogmata, mãdata, ſanctioes, vel decreta, quæ obligãt omnes. Vnde in c. ſi quis. 25. q. 2. ex generali cõcilio ſub Nicolao pont. celebrato, dicitur: Si quis dogmata, mãdata, interdãta, ſanctioes, vel decreta pro catholica fide vel ecclēſiaſtica diſciplina pro correptione imminentũ vel futurorũ malorum à ſedis Apoſtolice præſule ſalubriter promulgata, cõtẽmpſerit: Anathema ſit. Huiusmodi canones & decreta ſunt in duplici differentia: Quædã ſunt de dogmatibus ſiue decretis aut determinationibus ſpeculatiuis & neceſſariis fidei & bonorũ morũ, ſcilicet quid de fide catholica tenendũ credendũue ſit, aut quid de ſe bene vel malè factũ ſit. Et tales canones ſunt immutabiles, eò quod vna eſt fides vniuerſalis Eccleſiæ: cui ex Chriſti promiſſione Spiritus ſanctus (qui eſt omnino immutabilis, & eſt Deus nõ diſſenſionis, ſed vnitatis & pacis) præeſt, imo etiã Chriſtus, qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres cõgregati in nomine meo, in medio illorũ ſum. Et ideo nunquã decreta de fide vel bonis moribus reuocantur. Quod intelligendũ eſt de decretis in cõciliis ritè & rectè cõgregatis, ſeruiatis ſolennitatibus ad hoc requiſitis. Quædã verò ſunt decreta circa contingentia. Et quia talia variãtur ſecundũ varietatẽ temporũ & diſpoſitionẽ hominũ: ideo mutari & reuocari poſſunt, ſicut decretum factũ ab Apoſtolis de ſuffocato & languine, quod nunc nõ ſeruat, cum ceſſauerit ratio inſtitutionis eius. Decretũ verò de abſtinetia fornicationis perſeuerat: quia eſt de bonis moribus. Et quãuis in cõciliis generalibus, ad omnes canones, tam circa neceſſaria, quã circa contingentia editos, dicitur, Viſum eſt ſpiritu ſancto & nobis (ex quibus verbis apparet quod canones generalitũ cõciliorũ magis pendet à ſpiritu ſancto, quã à concilio) non tamẽ ſequitur q̄ canones circa contingentia ſint inuariabiles, & q̄ ſemper obliget: quia Spiritus ſanctus inſpirat & monet cõgregatos, ſuaũter, hoc eſt ſecundũ naturã & conditionẽ ipſorum: quæ talis eſt quod contingenter occurrentibus morbis contingentia antidota ſolet præparare.

Ver. 2. DE DOCTRINIS ET DOGMATIBVS.

Doctrinarum Eccleſiaſticarum triplex eſt differentia: Quædã enim ſunt reprobatæ tanquam falſæ & hæreticæ, de quibus in c. quidã autè hæretici. 24. q. 3. & in c. ſancta Romana Eccleſia. 15. diſt. & in c. Dãnamus, extra de ſumma trini. & ſid. cath. & in c. vnico, eo. tit. lib. 6. & in cle. 1. etiam eo. tit. & cle. ad noſtrum, de hæret. in qua dãnantur errores Begardorum, & in aliis locis & cõciliis generalibus. Tales doctrinas publicè vel priuatim aſſerere nõ licet: nec etiam legere aut tenere libros eas continentes, propter periculũ, quod qui amat, peribit in illo. Quædã ſunt doctrinæ apocryphæ. Apocryphũ dicitur à verbo apocrypho, hoc eſt occulto, de quo ſ. verũ iudiciũ haberi nõ poteſt. Dicitur tamẽ aliquis liber Apocryphus dupliciter: Primò quãdo author ignoratur, veritas tamẽ eorũ quæ in eo ſcripta ſunt, eſt manifeſta, ſicut eſt liber Sapietia & Eccleſiaſtici, & alij quos numerat D. Hier. in prologo libri regũ. Et tales recipit Eccleſia, nõ ad fidei approbationẽ, ſed ad morũ inſtructionẽ. Secundò dicitur liber apocryphus: quia dubitatur de fide eorum quæ in eo cõtinentur, vt eſt liber de Infantia Saluatoris, & alij de quibus in dicto c. Sãcta Romana Eccleſia. Et tales nõ recipit Eccleſia, nec habet aliquã authoritatis dignitatẽ. Sit amen legatur, vel à quocũq; narrentur, an illis credendũ vel nõ credendũ ſit, legẽtis vel audiẽtis iudicio relinquitur. Legere ergo vel credere ea quæ non ſunt cõtra fidẽ in his libris, nõ eſt prohibetũ. In prædicatione tamen ea proponere ſeu annunciare nõ licet: quia cum dubia ſint, diminuũt de fide & authoritate prædicationis. Quædã verò doctrinæ ſunt ab Eccleſia approbatæ. Et huiusmodi ſunt doctrinæ quæ cõtinentur in omnibus libris Biblię, qui omnes nouiſimè in cõcilio Tridentino tanquã catholici fuerũt approbati. Poſt huiusmodi doctrinas ſunt determinationes ſacrorũ conciliorũ generalitũ per ſanctã ſedẽ Apoſt. Romanã approbatorũ: quibus ita firmiter & vniuerſaliter credere oportet, vt nullo modo liceat de veritate ipſorũ diſputare, cum ſint à ſpiritu ſancto dictatæ. Deinde opusculis Sanctorũ & orthodoxorũ patrũ, de quibus in dicto c. ſancta romana, & aliorũ qui in nullo à ſanctã Romanã Eccleſiã conſortio deuiarunt, nec ab eius obedientia & prædicatione ſeiuũti ſunt. Non tamen ſunt tantę authoritatis aut dignitatis, vt ſanctę ſcripturæ vel generalia concilia: quia de dictis ſanctorum Patrum licet dubitare, & aliquando aliter ſentire, niſi ſint talia quæ determinata ſunt per Eccleſiã. vnde D. Aug. in epiſt. ad D. Hier. (& recitatur in c. ego. 9. diſt.) ait: Ego ſolis eis ſcripturis, & libris qui canonici appellãtur, didici hũc timorẽ honorẽque referre, vt nullũ eorũ ſcribẽdo errãſſe audeã credere: aut ſi aliquid in eis offendo, quod videatur cõtrariũ veritati, niſi aliud exiſtimẽ, quã mēdoſum eſſe codicẽ, vel non eſſe aſſequũũ interpretẽ, quod ſcriptũ eſt: vel minimè intellexiſſe ambigã. Alios verò ita lego, quod quantalibet ſanctitate, quantãve doctrina polleant, nõ ideo verũ putem, quia ipſi ita ſenſerunt: ſed quia mihi per alios auctores aut canonicas ſcripturas vel probabiles rationes, q̄ a vero nõ abhorreãt, perſuadere poterunt. Et idem Aug. dicit, Noli meis literis quaſi canonicis ſcripturis deſeruire, ſed illis quæ non credẽbas, cum inuenieris, incunãtãter crede. In iſtis autem, quod certũ non habeas, niſi certũ intellexeris, noli firmum tenere. Conſtat enim quod ipſi ſancti doctores in ſcripturis ſuis cõtraria ſenſerunt. D. enim Hier. dixit bigamũ non eſſe cenſendũ eum, qui ante baptiſmũ habuit vnam vxorẽ, & poſt baptiſmum aliam. D. verò Aug. contrarium dixit. Præterea ſuper reprehẽſione D. Petri vterque illorum diuerſæ fuit opinionis. In his verò quæ pertinent ad fidẽ vel bonos mores, in

Canones generales.

Canones de fide. Ioan. 14. & 16.

Matth. 6.

Act. 15.

D. Anton. Flor. in 1. par. ſumme, tit. 17. c. vnico. §. 18.

Liber Apocryphus.

Lib. 3. de Trinit. & recitatur in ca. noli, diſt. 9.

nullo discordant sancti doctores. & si aliquando primo intuitu contraria sentire videantur, facilliter conciliari possunt. In causis definiendis & in solutione quaestionum primò recurrendum est ad scripta noui vel veteris testamenti, secundò ad canones Apostolorum & Conciliorum, tertio ad decreta & decretales epistolas Romanorum pontificum, quò ad dicta sanctorum patrum, quinto ad exempla Sanctorum. Si autem nec hoc modo veritas inuenitur, congregandi sunt sapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit Dominus reuelabit, iuxta illud, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in mediò illorum sum.

Mach. 18.

Ver. 3.

DE CANONIBVS APOSTOLORVM.

Circa Canones Apostolorum sciendum quòd non legimus in scripturis post Conciliù (de quo habetur Act. 15. in quo tres tantum canones editi fuerunt, scilicet de suffocato, sanguine, ac fornicatione) Apostolos fuisse congregatos: D. tamen Clemens dicit, quòd cum Apostoli ad diuersas prouincias iuxta Domini præceptum discessuri essent, in vnum cõuenerunt, & symbolum duodecim articulos continens ediderunt: & secundum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium descriptos, sanxerunt. & quia postmodum hæretici & pseudoapostoli, quinque & sexaginta canones scripserunt, intitulantes eos, Canones Apostoli, ideo Isid. (& recitatur in c. Canones. 16. dist.) dixit ab Ecclesia non fuisse eos receptos, imò inter Apocrypha deputatos: quòuis in eis aliqua vtilia inueniantur: Zepherinus tamè papa episcopus per Siciliã constitutus scribens (vt habetur in c. sexaginta. ca. dist.) dicit: Sexaginta sententias Apostoli scripserunt cum plurimis aliis episcopis, quas seruandas esse censuerunt. Deinde Leo papa dicit quinque & sexaginta capitula orthodoxæ fidei esse adiungenda, vt habetur in c. clementis. ea. dist. & in c. placuit. ex sexta synodo, ead. dist. dicitur: Placuit huic sanctæ synodo, vt omnino confirmata & rata sint canonum Apost. octogintaquinque capitula. Ibi etiam inferitur epistola Isidori in c. canonum. eadem dist. qui præfert prædictos canones cæteris conciliis. Dom. Cardinalis de Turre cremata, ibidem dicit octogintaquinque canonum capitula fuisse Apostolorum, hoc est primorum Apostolicorum, siue summorum pontificum, qui omnes fuerunt martyres, à D. Petro vsque ad D. Syluestrum, cui primò à Cõstantino Imper. permissum fuit congregare episcopos, & celebrare cõcilium vniuersale. Quo ad numerum canonum dicit Glo. quòd canones præallegati diuersimodè loquuntur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij sententias. Et quia plures sententiæ possunt in eodem capitulo contineri, ideo omnia possunt facillè concordari.

Ver. 4.

DE SCRIPTVRIS CANONICIS.

Scripturæ dicuntur sacræ siue canonicæ quas ab Ecclesia approbatas & custoditas accepimus: quæ sic differunt ab aliis: quia nulla alia scriptura est quam oportet sic haberi vt puram & incontaminatam absque vlla suspitione commixtæ falsitatis, de qua nullo modo liceat dubitare. Sed qui libri sint canonici & per ecclesiã approbati inquirendum est. In canonibus apostolorum can. 84. cui titulus præscribitur, qui libri sunt canonici, sic habetur: Sicut omnibus vobis clericis simul & laicis venerandi ac sacri libri: Veteris quidè testamèti Moyses quinq; Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomi, Iesu filij Naue vnus, Iudicium vnus, Ruth vnus, Regum 4. Derelictorum ex libro dierum duo, quos nos Paralipomenon nuncupamus. Esther vnus. De Machab. gestis libri tres, Iob vnus, psalterij vnus, Salomonis tres: Proverb. Ecclesiastes, Canticũ cãtico. Prophetarum duodecim. Vnus Esaiæ, vnus Ieremiæ, Ezechielis vnus, Danielis vnus. Inquirunt autè à vobis extrinsecus vt adolentes vestri addiscant. Item sapientiam eruditi Sirach. Nostra verò, hoc est noui testamèti euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis. Pauli epistole 14. Petri epist. duæ: Ioanis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Clementis epist. duæ, & præceptiones quæ vobis episcopis per me Clementem in libris octo nuncupatæ sunt: quas omnibus publicare non oportet ob quardam arcana quæ in se continent, & actiones nostras Apost. In prædicto canone inter libros veteris testamenti nulla fit mētio de libris Esdræ, Tobie, aut Iudith, nec de Ecclesiastico: & inferuntur tres libri de gestis Machabæorum. De tertio nulla alibi fit mētio, nec de aliis duobus, nisi in cõcilio Carthaginensì 3. c. 47. & in decreto tertie sessionis concilij Tridentini. In quo etiã inter canonicos numerantur libri Sapient. & Ecclesiastici. In concilio autem Laodiceno celebrato sub Liberio papa, anno domini 364. in can. 59. cui præscribitur titulus: Quæ psallere vel legere oportet in ecclesia, dicitur: Non oportet ab idiotis psalmos compositos & vulgares dici, neq; libros qui sunt extra canonè legere. Deinde enumerantur ibi libri canonici, tam veteris quàm noui testamenti, omnes qui numerati sunt in illo prædicto canone apostol. de scriptis tribus de gestis Machabæorum. Vltra tamè alios enumerantur duo libri Esdræ: & nulla fit mētio de Tobia, Iudith, nec de sapientia Syrac. Inter libros noui testamèti numeratur liber actuus Apost. & nulla fit mētio de Apocalypsi D. Ioan. In cõcilio verò Carthaginensì tertio, in quo interfuit & subscripsit D. August. can. 47. enumerantur omnes libri qui in concilio Laodiceno. Et vltra illos enumerantur Tobias, Iudith, & duo Machabæorum. Et inter libros noui testamenti enumeratur Apocalypsis D. Ioan. Verum in decreto tertie sessionis cõcilij Tridentini, enumerantur Sapient. & Ecclesiasticus, cæteri q; omnes libri qui in bibliis hodie scribuntur, ac etiam eo ordine quo ponuntur. & libris prædictis sic enumeratis, in prædicto decreto subiungitur: Si quis autè libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi cõsueuerunt, & in veteri, vulgata latina editione, non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens cõtempserit, anathema sit. Ex prædictis apparet quod licet Hebræi in canone eorum non recipiant libros Thobie, Iudith, Sapient. Ecclesiastici & Machab. Ecclesia tamè canonica, quæ

canone

canone Iudæorum non regitur, sed spiritu sancto eos recipit. Multa enim reiciunt Iudæi quæ ecclesia recipit, prout libros prædictos: & vt D. Hieron. in præfat. super Danielem ait: In Hebræorum volumine non habetur trium puerorum hymnus: nec Susannæ historia, nec Belis Draconisque fabula, quæ tamen omnia recepta sunt ab Ecclesia. Recipiunt etiam Hebræi multa quæ Ecclesia reiecit, vt traditiones seniorum & quindecim signa iudicij præcedentia. Nec obstat quod D. Hieron. in prologo galeato dicit: Quòd Sapientia, quæ Salomoni inscribitur, & Iesu filij Syrac liber, & Iudith, & Tobias non sunt de canone, vnde dicit eos apocryphos. Quia in illo prologo in tertia persona loquens, recitat Hæbreorum sententias & nomina librorum secundum eorum cõsuetudinem, & opinionem, & non loquitur in persona sua, nec secundum suam & ecclesiæ sententiã. Nec inrelexit ibi de libris apocryphis primo modo, siue de illis in quibus continentur ea de quorum fide dubitatur. Sed de apocryphis de quorum auctore solum dubitatur, & nullo modo dubitatur de fide illorum quæ in ipsis continentur, cum plures alij libri canonici sint, de quorum auctoribus incertum est: vt liber Iob, Esther, & quatuor libri Regum, liberq; psalmorum: & alij de quibus doctè & diffusè magister Ioannes Driedo in primo libro de scripturis & dogmatibus ecclesiasticis 2. & 3. cap. scribit. Nec obstat pariter quòd in aliquibus conciliis non fuerunt declarati aliqui libri canonici, qui tamè in sequentibus fuerunt declarati. Et quòd tertius Machabæorum qui in prædicto 84. can. Apostolorum receptus est, in sequentibus conciliis omittatur: quia scripturæ sacræ non omnes simul sed paulatim secundum exigentiã temporum & capacitatè siue dispositionè hominum. Tres libri de Machabæorum gestis non fuerunt numerati in concilio Laodiceno, nec etiã reprobati. Non enim est necessè ea quæ in vno concilio approbantur, in omnibus sequentibus conciliis repleti. Quòd verò de solis duobus Machabæo. libris in tertio concilio Carthaginensì & in concilio Tridentino fiat mētio: hoc ideo fuit: quia secundum aliquos tertius est epitome, id est cõpendiũ seu breuiariũ duorum. & ideo approbatus duobus, non erat necesse tertium, qui nil aliud ab illis duobus continebat, approbati. Notandũ præterea quòd multi sunt libri canonici per sacram scripturam approbati, quos in manibus non habemus, quibus si eos haberemus, tantã fidem adhiberemus sicut illis quos habemus. Legimus enim sub Moysè librum quendam bellorum domini. Ipse enim Moyses testatur Num. 21. vbi sic scribitur. vnde dicitur in libro bellorum domini. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus arnon: & Iosue 10. de bello facto in Gedeon contra quinque reges. Nonne hoc scriptum est in libro iustorum: & 2. Reg. 1. dicitur præceptum David, vt doceret filios Iuda arcum, (hoc est vsu arcus) sicut scriptum est in libro iustorum. Item 2. Paral. vltimo, cõmemoratur liber Samuelis propheta, & liber Nathan etiã propheta: & volumè Gad videntis. Et 2. Paral. 9. memoratur scripturæ Nathan & liber Aie Silonitis, & visio Ado videntis: dicitur enim ibi, Reliqua, inquit, operũ Salomonis primorum & nouissimorum, nonne scripta sunt in verbis Nathã propheta, & in lib. Aie Silonitis in visione quoque Ado videntis: Item 2. Paral. 2. Reliqua gestorum Iosaphat primorum & nouissimorum scripta sunt in verbis Iehu, Item 2. Paral. 33. memorantur sermones regum Isaiæ & sermones Osai. Item in 1. Mach. fit mētio de quinque libris Iasonis. & Iudas in sua canonica videtur attestari. Enoch ante Moysen quædam scripsisse, ait enim: Prophetavit autè de his septimus ad Adã Enoch, dicens: Ecce venit dominus, &c. Verisimile enim est Iudã vidisse prophetã Enoch scriptã aliã frustra assumpsisset in probationè dictorum suorum erga eos ad quos scribebat. Sed prædicti libri nunc non inueniuntur, igitur aliqui libri sunt canonici qui nunc non inueniuntur. Aliqui conatur defendere illos quos non habemus, cõtentes esse inter eos quos habemus. Verum si bene cõsideretur sententiæ quæ ad illos remittuntur, necesse est dicere nonnullos libros canonicos deesse. Ad horum autem pleniorè intelligentiã notandũ quòd ratio, qua constat veras prophetarum & euangelistarum scripturas apud nos esse, cum non habeamus eorum originales codices, est ex ipsius Ecclesiæ testimonio. Vnde D. August. ait: Euangeliũ apud nos esse docet Ecclesia, non hominũ eorum solũ qui nunc sunt christiani: sed Ecclesia illa quæ Mathæi temporibus ad hoc vsq; tempus certa successione serie declaratur. Etiã si haberemus apud nos verorum euangelistarum codices descriptos, suis ipsorum manibus, illos non alio argumẽto cognosceremus tales esse quàm ex ecclesiã sibi inuicem succedenti testimonio. Quòd sane testimoniu est spiritus sancti loquentis in Dei Ecclesiis & prophetis. Canonè ergo scripturarum nouæ legis cognoscimus ex ipsius ecclesiæ testimonio. Quemadmodum & canonè scripturarum veteris testamèti ex traditione habemus Hebræorum, quæ seruatur, inquit August. in templo Hebræi populi succedenti diligentia sacerdotum. Vnde Deute. 31. sic legimus postquam scripsit Moyses verba legis huius in volumine: atq; compleuit, præcepit Leuitus qui portabant arcam fœderis domini, dicens: Tollite librum istum & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei vestri. Sic & Iosue post Moysen omnia verba quæ locutus est ad ipsum dominus, scripsit in volumine legis domini. Sic & cæteri secundum successione seriem prophetici viri diuino spiritu scripserunt volumina, quæ diligentia sacerdotum integra, illæsa, & incõtaminata custodiebantur vna cum libris Moysi in latere ipsius arcæ sepofitis. Arca autè ipsa custodiebatur in secundo tabernaculo, quòd sancta sanctorum dicebatur, in qua recondita erat & aurea vna habens manna, & virgã Aaron quæ frondeuerat, & tabulas testamèti quemadmodum dicit Apost. At vero dum procedente tempore à Chaldeis Iudæa subueritur, omniãque templi vasa diripiuntur, templu incenditur, simul fertur & volumen legis Moysi & alios codices in arca Dei custoditos hostili igne consumptos.

Lib. 8. contra Fanulum, c. 4

Iosue 10.

Heb. 9.

Et postmodum eodem spiritu quo fuerat scripti pro maiori parte restituti ab Esdra sacerdote: qui sola, ut inquit, memoria, legē reparauit deperditā. Sed hoc utrum sic sit, an nō sit, ex scripturis laicis videtur incertum. Quemadmodum enim potuerunt plura esse Esdrae super eisdem rebus volumina scripta, ita & lex ipsa in quibusdā libris potuit forsitan integra conseruari consumptis originalibus (quae erant in templo) voluminibus. Proinde & D. Hieron. ambiguis verbis super hac re loqui videtur, dicens. Sicut Moyses, inquit, dicitur volueris aethiopes Pentateuchū, siue Esdrā eiusdem instauratorē operis, non recuso. Verum Irenaeus, Tertullianus, & plerique antiquorum arbitrantur omne instrumentum Iudaicae literaturae in Babylonica expugnatione delatum, & per Esdrā pro maiori parte restitutum. Sed qualiter, cumque hoc sit factum, nihil refert. In hoc vnum conueniunt omnes, etiam ipse Hieron. quod Esdras spiritu Dei plenus post captam Hierosolymā & instauratōne templi scripturas sacras dispersas, vixque babylonico igne superstitēs, eodem spiritu quo antē scriptae fuerant, restituit. Vnde & quod in calce Deuteronomij dicitur de morte & sepultura Moysi, & quod sepulchrum eius nemo nouerit, vsque in diem illum, & quod filij Israelauerunt eum triginta diebus, & reliqua in calce vsque libri, ipse Esdras adiecisse creditur. Neque enim verisimile est Moysē scripsisse eam historiarū partem quae post mortem illius acciderat. Iusta ergo ratione Esdras scriba, instaurator dicitur veteris instrumenti, saltem pro maiori parte. Quod Christus & apostoli approbarunt tanquam diuinum & dei spiritū aditum, citantes in corroboratōnem suae doctrinae euangelicae ex eiusdem instrumenti voluminibus sententias tanquam verissimas & diuinas. Reliquos verō codices, quos non habemus petiisse, ex praemissis apparet. Nec incōuenit deum hoc permisisse, cū omnia quae necessaria tūc in praedictis codicibus deletis, contenta erant, in restauratis inseri & scribi fecerit, cum Deus & natura nō deficiat in necessariis.

Ver. 5. DE SYNODIS ET CONCILIIS.

Synodus Graecē, secundum Isidorum, interpretatur conuentus vel cōtus siue cōgregatio Latina, à cocundo vel conueniendo in vnum: hinc dicitur conuentus, quia ibi patres conueniunt in vnum, Concilij nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quodam conueniebant omnes in vnum, & cōmuni intentione, ut dictū est, quasi consilium in legē transeunte. Vel Conciliū dictū à cōmuni intentione, eod quod omnes in vnum dirigebant mentis intuitum. Vel Conciliū à societate multorum in vnum congregatorum. Haec habentur in c. Canones 15. dist.

Ver. 6. DE CONCILIORVM ORIGINE.

Conciliorum celebrationem in veteri testamēto habuisse initiū constat. Nā, ut habetur Num. 16. Viri proceres synagoga tempore concilij per nomina vocabantur. In nouo etiā testamēto Concilium à Christo fuisse consultum patet, dicit enim: Vbi fuerint duo vel tres cōgregati in nomine meo, in medio illorum sum. Hoc concilium sequentes Apostoli, septem concilia celebrarūt. Primum super electione successoris Iudae proditoris. Secundum fuit super electione septē diaconorum. Tertium fuit in missione Petri & Ioannis in Samariam, ut acciperent Spiritum sanctum. Quartum super cessatione legalium. Quintū Hierosolymis sub D. Iacobo, super abolenda suspitione, quā aliqui de D. Paulo habebant, vbi cōsultus fuit purificari. Sextum dum D. Petrus in Mileto ciuitate super regimine Ecclesiae congregauit natu maiores, hoc est presbyteros Ephesinos, quos D. Paulus venerando nomine vocauit episcopos. Septimum fuit in diuisione Apost. in quo symbolum fidei ediderunt, ut testatur D. Clemens in decretis suis, & Leo papa eius nominis primus, scribens Augustā dicit: Catholici symboli breuis & perfecta cōfessio, duo decim Apost. totidem signata est sententis. Post Apostolos verō & ante tempus Constantini Imp. multa fuerunt celebrata cōcilia. Tempore enim papae Victoris fuerunt tria concilia celebrata. Primum Ephesi, super solēnitate Paschali, ut colligitur ex 5. li. histo. Eccles. Secūdū Romae, ex quo sumptus fuit canon, celebratē. de consec. dist. 3. Tertium fuit in Caesarea Palaestina, ut habetur in praedicto lib. 5. Tempore etiā Cornelij papae, ut refert Euseb. Caesariensis. 6. lib. praedictae historiae, fuerunt celebrata duo concilia contra Nouarum haereticū & eius sequaces, qui negabant per sacramentū poenitentiae posse quemquam consequi veniam salutarem. Tempore etiā Dionysij papae fuerunt celebrata alia duo concilia, ut in eodem libro recitat idē Euseb. contra Paulū & sequaces, qui asserēbāt Christū tantū hominē esse. Tempore etiā Marcelli, qui iussu Diocletiani & Maximiani imperatorum cōpulsus fuit idolis thus offerre, cōgregata fuit solēnis synodus Romae, de qua habetur in c. nūc autem. 21. dist. Canonēs cōcilioꝝ (scilicet vniuersalium) à tempore Constantini cōperunt. In praecedentibus nāque annis persecutōne feruēte, docendarum plebiū minime dabatur facultas, vnde Christianitas in diuersas partes scissa est, quia non erat episcopis licentia conueniēdi in vnum.

Ver. 7. DE CONCILIIIS VNIVERSALIBVS.

Concilium vniuersale Ecclesiae catholicae est congregatio maiorū praelatorū Ecclesiae auctoritate Romani pontificis specialiter facta, ad aliquid solēniter & cōmuni intētionē tractandū in religione Christiana, papa in ipso concilio praesidente, vel eius delegato. Haec definitio absolute declarat essentiam & naturam cōcilioꝝ vniuersalis. Primò enim declarat materiā, & qui sunt de corpore cōcilioꝝ vniuersalis, quia maiores praelati. Maiores autē praelati sunt episcopi & superiores ascendēdo. Vnde Glo. in c. 17. dist. dicit quod cōciliū vniuersale est, quod à papa vel eius delegato cum episcopis celebratur, & vbi cūque de Concilio vniuersali agitur, concilia vniuersalia vocantur cōcilia episcoporum, ut habetur in multis. c. 15. di. & D. Aug. (ut recitatur in c. omnia. 12. di.) dicit: Quia cū vniuersa Ecclesia vocari nō possit, maiores vocandi sunt, in quibus minores dicuntur cōtineri

Aduersus Heluidium

Dom. Cardin. de Tur. etc. 3. lib. sum. de Ec. etc. cap. 2. Math. 18. Concilia ab Apost. celebrata. Act. 1. c. 6. 15. 20. & 21. Concilia à superioribus Apost. vsque ad D. Syluestriū.

Concilij vniuersalis definitio.

Maiores praelati.

cōtineri: ut notatur in rubro & nigro, extra de his quae sunt à maio. Sed episcopi sunt maiores praelati in republica Christiana: ideo episcopi ritē per summū pontificē cōgregati, vniuersalē Ecclesiam repraesentant, vnde patres & colūnae Ecclesiae Dei ac principes & Apost. successores vocantur, ut Anaclētus ait, & recitatur in c. accusatio. 2. q. 7. iuxta illud Psal. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, propterea cōstitues eos principes super omnē terrā. Vbi gl. D. Hier. exponit de episcopis, dicens: Fuerunt in Ecclesia Apost. patres tui: nunc autem quia recesserūt à mūdo, habebis pro eis episcopos, qui à te creati sunt. Solum enim episc. in sua promotione iurant venire ad concilium vniuersale, ut habetur in c. ego, extra de iureiur. & eis venire negligentibus poena infligitur, ut in c. placuit. 18. dist. Inferiores autem & non episcopi nō iurant, neque si venire negligant, puniūtur. vnde patet quod non sunt de corpore vniuersalis cōcilioꝝ. Si enim omnes inferiores praelati, puta abbates, archidiaconi, decani, archipresbyteri, priores, & rectores siue curati, essent de corpore vniuersalis concilioꝝ, & de necessitate vocandi, & haberent sententias definitiuas in illo, nullus locus eos capere posset, neque in ipso cōcilio esset ordo, sed potius confusio. Praeterea si inferiores praelati vocandi essent, tanquam de corpore concilioꝝ, ad eos deuolueretur auctoritas Ecclesiae, vbi disconuenirent ab episcopis, si cum maiori parte concludendū esset. Hoc autē esset absurdissimū & (quod dicitur proverbialiter) currus bouē traheret. Et licet in aliquibus cōcilioꝝ vniuersalibus legatur fuisse simplices sacerdotes, abbates, monachos, & vniuersitarū doctores & magistros, ac etiā laicos, imperatores, & reges, ad voces cōsultorias vel inquisitiones siue disputatiuas admissos, vel vt testes, aut ad directionē, protectionē, vel executionē decretorū concilioꝝ: nunquam tamē fuerunt admissi ad sententias definitiuas. Forma enim subscriptionis episc. talis est, Flauius episc. Constantien. iudicans subscripsi. In subscriptionibus verō aliorū non ponitur (iudicans) sed eorū subscriptio est simplex, sicut & imperatorum ac regū, qui per subscriptionē definita, iudicata, ac decreta in concilio se suscipere, & executioni demandaturus protestantur. Et eodē modo respondendum est ad illud Act. 15. vbi dicitur, quod in synodo super cessatione legalium cōgregata, conuenerunt Apost. & seniores, presbyteri & discipuli, nō tamen ad determinationem siue ad sententiā definitiuam. Vnde licet cōquisitio magna fieret, postquam tamen D. Petr. loquutus est, iacuit multitudo. Nec curati siue inferiores praelati habent propriē & principaliter in cura sua regimē animarum sicut episcopi: licet habeant sub episcopis aliquas administrationes. Vnde super illud. Alij opulationes, alij gubernationes, dicit gl. Opulationes habent, qui maioribus ferunt opem, vt Titus Paulus, & archidiaconi episcopis. Gubernationes minorū personarum habēt presbyteri, qui plebi doctrinā administrāt. Nec etiā ideo principaliter episcopi vocantur, quod in fide Christianae religionis maiori praesent eruditione, licet praestare deberēt, iuxta c. qui Ecclesiast. 36. dist. Sed hoc debetur eis nō ratione doctrinae aut virtutis, sed iure dignitatis eorū, eod quod sunt cōstituti principes Ecclesiae, ut dictū est, quia secundum Theologos, habent angelos custodes superiores qui dirigunt eos, etiā si non sint adeo eruditi sicut inferiores, qui nō patiuntur illos errare. Non est tamē negandum, quin papa, qui plenitudinē potestatis habet, possit vocare aliquas notabiles personas inferioris status & gradus, & eis dare vocē definitiuā cum episcopis, ut dicit idem de Tur. crema. 3. lib. summa de Ecclesia. c. 14. Et quāuis omnes cardinales nō sint episcopi: quia tamē faciunt vnum corpus cum Romano pont. ideo sunt in culmine dignitatis & perfectiori statu, ut infra dicitur. Ideo vocandi sunt, & voces definitiuas habent. Nec obstat illa regula iuris, Quod omnes rāgit, ab omnibus debet approbari: quia nō debet intelligi de approbatione auctoritativa, nisi vbi aliquorū iura tangerentur, quod nō est in proposito: licet etiā possit dici quod ab omnibus censetur approbatū, quod à potioribus & maioribus cōmunitatis approbatur. Resolutio ergo est, quod soli maiores praelati, & hi quibus propter eminentiā scientiae vel sanctitatis, summus pont. qui habet plenitudinē potestatis, concedere voluerit, habent definitiuas sententias siue voces, si tamen sint fideles: quia episcopi haeretici non sunt admittendi, & hoc fuit obseruatum in cōcilio Trid. Ad cōsultiuas autem siue inquisitiones aut disputatiuas alij possunt admitti: nō tamē omnes qui petūt, sed hoc relinquitur arbitrio praesidentis.

Ver. 8. DE PRAELATORVM MAIORVM VOCATIONE AD CONCILIVM VNIVERSALE.

Conciliū dupliciter dicitur vniuersale: Vno modo ab vniuerso, sicut Prouinciale à provincia, & sic ab vniuersitate orbis. & ad tale cōciliū vniuersale oportet omnes episcopos totius orbis vocari, quāuis non sit necesse omnes cōparere. Praesentes enim repraesentāt omnes qui vocati sunt, & omniū illorum auctoritatē siue cōsensum habere iudicātur. In nullo enim cōcilio omnes episc. totius orbis cōparuisse legūtur. Neque in quatuor primis post Constantinū, in quorum aliquo plures quā in aliis cōparuerunt. Et tamē vñ non dicitur magis vniuersale quā aliud. Peccant tamē vocati, absque rationabili causa se absentantes. Alio modo dicitur cōciliū vniuersale, non vniuersalitate orbis, sed vniuersalitate auctoritatis, ut cōciliū quod papa per se vel per legatum suū celebrat cum aliquibus praelatis, circa ea quae vniuersalem Ecclesiam respiciunt. Et ad tale cōciliū vniuersale nō est opus omnes episcopos orbis vocari, imò quādoque nō est possibile: sed sufficit vocare aliquos de aliquibus prouinciis, & eos qui pro qualitate negotiorū & tēporum oportunitate videbuntur Romano pont. vocandi, ut in c. Guillelmus. 33. q. 4. vbi Papa dicit: Cū episcopis quos congregare potui. Hoc autem probatur esse licitum exemplo & practica cōcilioꝝ celebratorum tempore vocatiuae Ecclesiae. D. enim Petr. legitur plura concilia vniuersalia cū aliquibus Apostolis (nō vocatis aliis per Iudaeam dispersis) celebrasse: praecipue super cessatione legalium

Curati non habent propriū regimē. 1. Cor. 12.

Cardinales nō episcopi sunt de corpore cōcilioꝝ vniuersalis.

Concilium de plenis dicitur vniuersale.

Act. 15.

proceſſit cum Apoſtoliſ & ſenioribus, qui Hieroſolymis erant, & non legitur alios fuiſſe vocatos: ſed ſolus petrus cum Iacobo, Paulo, Barnaba, & aliis ſenioribus cōcluſerūt. Præterea octo cōcilia vniuerſalia prædicta ante tempus Conſtanti celebrata ſunt abſque vocatione omnium epiſcopoꝝ orbis. D. Tho. dicit, q̄ ad explanationē fidei faciendā non eſt neceſſariū papā vniuerſale conciliū congregare, quum quandoque id impediunt bellorum diſidia. Et cum concilioꝝ authoritas à papa p̄deat, ſequitur q̄ canones vniuerſaliū concilioꝝ vniuerſalitate orbis nō magis ligat quā canones cōcilioꝝ vniuerſaliū vniuerſalitate authoritatis. Licet enim omnes epiſcopi habiles & intrā vnitatē Eccleſiæ cōſtituti, ſi quo modo fieri poſſet, ad vniuerſale conciliū eſſent inuitādi, & ſi non inuitati comparerēt, eſſent admittēdi. Nō tamen neceſſariō omnes vocandi ſunt. Et ideo illi qui à papa vocati ſunt, cum intentione & authoritate eius aliquid diſponūt in vniuerſali Eccleſiā, cum pauci ſint reſpectu alioꝝ, repræſentant tamē vniuerſalem Eccleſiā. Quemadmodū conciliū populi in ciuitate repræſentat totū populū, vt not. glo. ſuper Rub. quæ ſit longa cōſuet. Epiſcopus enim eſt in Eccleſiā, & Eccleſiā in epiſcopo, vt ait D. Cyr. & recitatur c. ſcite deber. 7. q. 1. Papa etiā ſingulariter dicitur figurare Eccleſiā, vt D. Aug. dicit, iuxta c. quodcūque 24. q. 1. deo ea quæ cū aliquibus prælatiſ ſecūdam temporū diſpoſitionē ordinat, totius Eccleſiæ authoritate dicitur ordinare. ¶ Nec per hoc ſequitur q̄ ad votū papæ & paucorū ſibi fauorabiliū, ſtatus totius fidei & vniuerſitatis Eccleſiæ deuolueretur. Et ſic fides periculoſe cōmitteretur arbitrio vnus hominis, aut paucorū fauorabiliū. Quia vbi papa concarrit nō ſolum cum dominorū cardinaliū collegio, ſed etiā cum multitudine prælatorū ſydonaliter congregata, ſeruat ſolēnitatibus in cōciliis generalibus ſolitis obſeruari, non eſt verū quod fides & ſtatus totius Eccleſiæ vnus hominis arbitrio cōmittatur, cū Chriſtus dixerit, Vbi duo vel tres cōgregati fuerint in nomine meo, in medio illorū ſum. Ideo non permittit Deus ipſum papā determinare contra fidem vel bonos mores ſicut nec permittit Anaſtaſium ſecundū, qui dū vellet occultē hæreſim Acaij introducere, nutu diuino percuffus eſt. Et dum ad v̄tris exonerationē laboraret, in teſtina emiſit, vt dicit gl. ſuper verbo, nutu diuino, in c. Anaſtaſius. 19. diſt. ¶ Nec ſequitur etiā q̄ fruſtrā ſiant cōcilia vniuerſalia plena, quia in illa nō cōuocantur, vt in eis ſit plenior authoritas aut clauis potēſtas, quā in cōciliis vniuerſalibus vniuerſalitate authoritatis: ſed celebrantur plena cōcilia ad ſolēniorē & abundantiorē reprobationē hæreſim, & hæreticoꝝ, ac rebellium & inimicoꝝ Eccleſiæ terrorē, & faciliōrē illorū exterminationē. Nec poſſunt conueniri non vocati de contemptu, cum nō teneatur papa omnes neceſſariō vocare, vt dictum eſt: Et quia de potēſtate congregandi conciliū vniuerſale & de concilio vniuerſali authoritate & indeuiliabilitate, & decretorum in illo editorum obſeruantia, D. Cardinalis de Tur. cre. abundē ſcripſit in locis præallegatis, lectorem ad eum remitto. Hæc pro inſtitutione ſufficiant, ad ſtatus Eccleſiaſticos tranſeamus.

Ver. 9. DE STATIBVS ECCLESIASTICIS.
Status in moralibus eſt quedam diſpoſitio, per quā homo diſponitur ſecundum modū ſuæ nature, cum quadam immobilitate & quiete. Vnde ea quæ de facili variatur, non conſtituitur hominū ſtatū: puta quod aliquis ſit diues, vel pauper, in dignitate conſtitutus, vel plebius, vel aliquid aliud huiusmodi. Ideo de iure ciuili illi qui à ſenatu amouentur, magis dignitas quā ſtatus auferitur. Sed ſolum illud videtur ad ſtatū hominis pertinere, quod reſpicit obligationem perſonæ, prout aliquis eſt ſui iuris vel aliter: & non ex aliqua cauſa leui & de facili mobili, ſed ex aliquo permanente, quod reſpicit obligationē perſonæ. & hoc eſt quod pertinet ad rationē libertatis vel ſeruitutis. Et ideo ſtatus propriè pertinet ad libertatem vel ſeruitutem, tam in ſpiritualibus quā temporalibus. In ſpiritualibus autē inuenitur duplex ſeruitus, & duplex libertas, ſ. ſeruitus peccati, & ſeruitus iuſtitie, & libertas à peccato, & libertas à iuſtitia, vt habetur Rom. 6. Verū quia homo ſecundum naturā rationem inclinatur ad iuſtitia, & peccatum eſt contra inclinationē naturā, conſequens eſt quod libertas à peccato ſit vera libertas, quæ cōiungitur virtuti iuſtitie, quæ eſt vera & bona ſeruitus: & per vtrāque tendit homo in aliquid quod eſt cōueniens ſibi. Sequitur etiā quod libertas à peccato, & ſeruitus iuſtitie conſtituunt hominem in bono ſtatu: Libertas vero à iuſtitia, & ſeruitus peccati conſtituunt hominem in malo ſtatu, iuxta illud Apoſt. An nescitis quod cui exhibuiſtis vos ſeruos ad obediendū, ſerui eſtis eius cui obediſtis, ſine peccati ad mortem, ſine obediſtis ad iuſtitiam? Et cum in omni principio humano ſit inuenire medium & terminū: conſequens eſt quod ſtatus ſpiritualis ſeruitutis & libertatis ſecundum tria diſtinguantur, ſcilicet quo ad principium, quod pertinet ad ſtatū incipientium, & ſecundum mediū, quod pertinet ad ſtatū proficiētū, & ſecundū terminū ad quem, quod pertinet ad ſtatū perfectiorum. Vnde D. Greg. dicit, quod tres ſunt modi conuerſorum, ſcilicet inchoatio, medietas, & perfectio. & ſuper Ezech. dicit, quod alia ſunt virtutis exordia, aliud perfectius, aliud perfectio.

Ver. 10. DE HIS QUAE PERTINENT AD STATVM PERFECTIONIS.
Cum vnūquodque dicatur eſſe perfectū, in quātū attingit propriū finē, qui eſt vltima rei perfectio; & charitas ſit quæ vnit nos Deo, qui eſt vltimus finis humanę mētis, quæ qui manet in charitate, in deo manet: ſequitur q̄ ſecundum charitatem attenditur ſimpliciter perfectio Chriſtiana vite, vnde Apoſt. Super omnia charitatē habere, quæ eſt vinculū perfectionis: quia ſcilicet omnes alias virtutes quodā modo ligat in vnitatē perfectā. Et cum lex diuina nō inducat hominē ad impoſſibile, ſed ad perfectionē. (vnde Chriſtus, Eſtote perfecti ſicut pater veſter cęleſtis perfectus eſt) ſequitur q̄ aliquis poteſt eſſe in hac vita perfectus: non quidem ſecundū totalitatē, ex parte diligentiſ

De potent. q. 10. ar. 4. ad 13.
 Matt. 18.
 2. 10. §. 1. 117. 3
 2. 15. §. 2.
 Ver. 9.
 2. 2. q. 83. ar. 1.
 Rom. 6.
 In Moral.
 2. 2. q. 184. ar. 1.
 1. Ioan. 4
 Coloff. 3.
 Matt. 5

gentis & diligibilis, quia hoc eſt proprium Dei, vt ſe diligit, in quātū diligibilis eſt: neque ſecundum totalitatē abſolutam, ex parte diligentis, vt ſecundum totum ſuum poſſe ſemper actualiter in Deum redat, quia hoc eſt beatorū: ſed eſt quedam perfectio via, quæ nō attenditur ſecundū totalitatem diligentis & diligibilis ſimul, neque ſecundū totalitatem diligentis: ſed quātū ad hoc q̄ excludantur omnia, quæ cōtrariantur motui dilectionis in Deū, ſicut D. Aug. dicit. Et talis perfectio haberi poteſt in via dupliciter: Vno modo in quātū ab effectu hominis excluditur omne id quod cōtrariatur charitati, vt eſt peccatū mortale: & ſine tali perfectione charitas eſſe nō poteſt. & ideo eſt de neceſſitate ſalutis. Alio modo in quātū ab effectu hominis nō ſolū excluditur omne id quod eſt charitati cōtrarium, ſed etiā omne illud quod impedit ne affectus mentis totaliter tendat in Deū: & ſine hac perfectione charitas poteſt eſſe, vt in incipientibus & proficientibus. Nec obſtat quod dicit Apoſt. Cū venerit quod perfectū eſt, euacuabitur quod ex parte eſt: quia intelligit de perfectione patriæ. Et quāuis perfectū, ſecundum Philoſ. dicitur eſſe cui nihil deſt, & in hac vita ſemper aliquid deſit (quia etiā perfecti deſiciunt) nō tamen ſequitur quin in hac vita homo poſſit eſſe perfectus: quia ei qui eſt in charitate, nil deſt eorū quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, licet non ſit perfectus perfectione patriæ. Perfectio autem charitatis via eſſentialiter conſiſtit in dilectione Dei, & ſecundariō in dilectione proximi, de quibus dantur principalia præcepta diuine legis, & ſic perfectio eſſentialiter conſiſtit in obſeruatione præceptorū ſecundū menſurā præfixā: Secundariō verō & inſtrumētaliter in obſeruatione conſilioꝝ, quæ ordinantur ad remouenda impedimenta charitatis, cū quibus tamen ipſa charitas eſſe poteſt. Et talia impedimenta ſunt, matrimonium, occupatio negotioꝝ ſeculariū, & propria libertas. Et ſic cōſilia deducunt ad maiorē perfectionem. Ex quo ſequitur quod licet omnes Chriſtiani ſint in ſtatu perfectionis, quia in baptiſmo cū ſolēnitatē ſe obligant ad charitatem ſeruandā, & ad obſeruantia mandatorū. Illi tamē qui vltra mandata ſe obligant ad obſeruantia conſilioꝝ, ſunt in ſtatu maioris perfectionis. Et ideo cū loquimur de ſtatu perfectionis, intelligimus de ſtatu perfectionis illorū qui ſe obligant cū ſolēnitatē ad obſeruationem cōſilioꝝ. ¶ Notandū tamen quod perfectio humanæ vitæ poteſt cōſiderari dupliciter, ſ. in ordine ad Deū, & in ordine ad proximū. In ordine quidē ad Deū ſunt perfecti illi qui ſunt in charitate: & qui in maiori charitate, magis perfecti, etiam ſi exterius nō appareant. Et quia homines videntur quæ foris patent, Deus autē cor intuetur: ſequitur quod ſtatus ſpiritualis perfectionis in homine per cōparationem ad Eccleſiā, & ſicut nunc de ſtatibus loquimur, prout ex diuerſis ſtatibus cōſurgit Eccleſiæ pulchritudo, attenditur ſecundū ea quæ exterius aguntur. Et cum ad ſtatū ſeruitutis vel libertatis requiratur duo: primum obligatio aliqua vel abſolutio ab obligatione (nō enim ex hoc quod aliquis ſeruit alicui, efficitur ſeruus eius, quia etiā liberi liberè ſeruiunt, iuxta illud Apoſt. Per charitatē ſpiritus ſeruite inuicē. Nec ex hoc quod aliquis deſinit ſeruire, efficitur liber: ſicut patet de ſeruis fugitiuis.) Sed ille propriè dicitur ſeruus, qui eſt obligatus ad ſeruandū: & ille liber, qui à ſeruitute abſoluitur. Secundū requiritur quod obligatio prædicta fiat cū aliqua ſolēnitatē: ſicut & in cæteris quæ inter homines obtinet perpetuā firmitatem, adhibetur quædā ſolēnitatis. Sic ergo aliquis propriè dicitur eſſe in ſtatu perfectionis: non ex hoc quod habet actū dilectionis perfectæ, ſed ex hoc quod ſe obligat perpetuō cū aliqua ſolēnitatē ad ea quæ ſunt perfectionis. ¶ Cōtingit etiā quod aliqui ſe obligent, qui nō ſeruāt: & quod aliqui impleat ea quæ ſunt perfectionis, ad quæ nō ſe obligauerunt. Et ideo nō eſt in cōueniens quod aliqui ſint perfecti, qui nō ſunt in ſtatu perfectionis: & aliqui qui ſunt in ſtatu perfectionis, nō ſint perfecti. ¶ Et quia domini cardinales & epiſcopi ac religioſi cū ſolēnitatē ſe obligant ad obſeruandum conſilia: ideo illi ſoli dicuntur eſſe in ſtatu perfectionis. Et quāuis prælati inferiores obligentur ex parte curæ quæ ſuſcipiunt, nō tamen hoc habent ex vinculo voti perpetui: quia poſſunt curam deſerere ſine licentia epiſcopi, religionem proſitendo, vt habetur in c. duæ ſunt. 19. q. 2. ac etiam cum licentia epiſcopi: quod quidem non liceret, ſi in ſtatu perfectionis eſſent. Nemo enim mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Epiſcopi autē qui ſunt in ſtatu perfectionis, ſine authoritate ſpeciali ſummi pōſticiſ, non poſſunt epiſcopalem curā deſerere, nec ad minorem ſtatū (ſcilicet religionis) tranſire: quāuis religioſi poſſint ad ſtatū epiſcopalem, qui eſt perfectior, aſſumi. Ex his inferitur quod quamuis aliqui inferiores prælati ſint perfectiores religioſi, non tamen ſunt in ſtatu perfectionis: cum non ſint in ſtatu, vt hęc intelligimus.

Ver. 11. DE STATV DOMINORVM CARDINALIVM.
Cardinales nominamus eos qui principaliter aſiſtūt ſummo pōſticiſ in regimine & adminiſtratione vniuerſaliſ Eccleſiæ, cooperādo & labores cū illo ſuſtinēdo, & ipſi cōſulendo. Nomen Cardinalatus tēpore Chriſti & Apoſt. non fuit in vſu, ſicut nec hoc nomen (Papa) ſed longo tempore poſt eos. Quidam dicunt quod fuit illis hoc nomen impoſitum à Pontiano papa, qui (vt hiſtorie referunt) fuit anno Domini 221. Alij verō dicunt quod tēpore Marcelli vel Sylueſtri hoc nomen (Cardinalis) cœpit eſſe in vſu, propter proprietatem officij à Chriſto inſtituti. Quod nomen & officij fuit ab Anna mare Samuels pronunciatū, cū dixit: Domini ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem. In quibus verbis declarat tria: Primū eorū inſtitutionem, quia Domini ſunt, hoc eſt à Domino cōſtituti. Secundū deſcribit eorū dignitatem, dū dicit, Cardines terræ, cō quod deſeruiunt Romanæ Eccleſiæ: quæ eſt caput & cardo omnium Eccleſiarū, vt dicit Anaſtaſius, & recitatur in c. ſacroſancta. 22. diſt. Vel ideo quod ſicut oſtium in cardine vertitur, & per eā regitur: ita dominorum cardinalium conſilio & aſſenſu ſummus pontifex regit Eccleſiam vniuerſa-

In lib. 83. q.
 1. Cor. 13.
 3. Phy.
 Qui dicuntur eſſe in ſtatu.
 1. Reg. 16.
 Galat. 5.
 Soli cardinales & epiſcopi ac religioſi ſunt in ſtatu perfectionis.
 Do. Cardi. de Tur. cre. 3. lib. ſumme de Eccl. c. 8.
 Prout. 28. Ioan. 10.
 S s 4

lem. Et sicut cardo inhæret firmiter ostio, sic cardinales Christo, qui est ostium. Tertio describit vniuersitatē authoritatis eorum, dum ait, Et posuit super eos orbē. Alij enim prælati assumpti sunt in partem sollicitudinis, vt habetur in c. decreto. 2. q. 6. isti verò in adiutoriū gubernationis totius orbis: & in plenitudinē potestatis: & ideo dicitur esse in culmine dignitatis. ¶ Status & officium dominorum cardinaliū figuratum fuit in antiquo testamēto per seniores quos Moyſes, dux populi Dei elegisse legitur in adiutorium regiminis populi Israel, & in sacerdotibus Leuitici generis, de quibus habetur Deut. 17. Si difficile & ambiguum iudiciū apud te esse prospexeris inter sanguinem & sanguinē, causam & causam, leprā & non lepram, & iudiciū videris intra portas tuas verba variari: surge & ascēde ad locū quem elegerit Dominus Deus tuus. & infra: Et facies quæcūque dixerint tibi, qui præsent loco quē elegerit Dominus, se querisque eorū sententiā. Quem textū Innocētius tertius (scribens nobili viro G. mōtis Pessulani, vt habetur in c. per venerabilē, extrā, qui filij sunt legitimi) sic exponit: Sanē cū Deut. lex secunda interpretetur, ex vi vocabuli cōprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo testamēto debeat obseruari. Locus enim quē elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur. Cū enim Petrus fugiēs vrbe exiisset, volens eū Dominus ad locū quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine quō vadis? respōdit, Venio Romam iterū crucifigi. quod intelligēs pro se dictū, ad locum ipsum protinus est reuersus. Sunt autē sacerdotes Leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure Leuit. in executione sacerdotalis officij coadiutores existunt. Postmodū idem status & officium fuit à Christo (licet nō sub nomine Cardinalatus) institutū, & fundatur eius institutio super illud Luc. 6. elegit duodecim (scilicet ad sustinendū secū) quos A post. nominauit. Isti ergo principaliter astiterunt Christo, & sustinuerūt eū eo. vnde ait illis, Vos estis qui permāstis mecum in tentationibus meis. vnde & Tho. dicebat, Io. 11. Eamus & nos, & moriamur cū illo. & Christus, Et ego dispono vobis, sicut, & c. sequitur, & se deatis super thronos, iudicātes duodecim tribus Israel, hoc est vniuersitatē fidelium. ¶ Ex præmissis apparet quōd status cardinaliū institutus est ante sacerdotiū: quia sacerdotiū non fuit institutū vsque ad vltimā cœnam: sed status cardinalium lōgo tempore ante cœnā, cū fuerit institutus in electione duodecim, quos A post. nominauit. Fuit etiā (status cardinalium institutus ante statū pastoralem, qui fuit institutus post resurrectionē, cū dixit Petro, Pasce oues meas. Et quāuis potestas clauium promissa fuerit ante Christi passionē, non fuit tamē data, sed solum promissa, & supposita authoritate Ecclesiæ, quæ data fuit Petro post resurrectionē, & sub eius potestate ac iurisdictione & limitatione alijs Apostolis, cū dixit: Euntes in mundum vniuersum, & c. Post diuisionē enim Apostolorū, D. Petro dirigēte, & mittēte eos ad diuersas prouincias, prædicta verba Christi promissoria, quæ recitantur Mat. 18. habuerunt effectū. Ex historiis autē aperte colligitur q̄ post dispersionē A post. D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri suo assistentes in iudicio maiorum causarū, & regimine vniuersalis Ecclesiæ, s. Linum, Cletū, & Clementem, qui post mortem eius papatuū successerunt. Et Linus qui immediatē successit, duodecim episcopos & octodecim presbyteros coadiutores sibi assistentes elegit. Cletus ei succedens, dicitur instituisse viginti quinque titulos. Anacletus autē qui successit D. Clementi, vt asserit Godofredus Viterbiensis, septē diaconos cardinales in vrbe instituit. Et cū quæstio de nominibus, pertinacibus sit relinquēda, nō est multum curādum de nomine Cardinalatus, cū de officio & Christi institutione constet. ¶ Notandum tamen quōd domini cardinales sunt successores A post. Ad cuius euidentiā sciendum est, quōd A postoli possunt tripliciter considerari: Primò secundum quōd Christo principaliter ante passionē astiterunt. Secundò prout ante eorū diuisionē in mūdum vniuersam, D. Petro vices Christi gerenti assistebant in administratione totius Ecclesiæ vniuersalis. Tertio prout post dispersionem ad prædicādum, singuli singulas prouincias in sortem prædicationis acceperunt. Secundum primam & secundā considerationem Cardinales succedunt A postolis, & representant A post. statum, in hoc q̄ sunt principales assistētes ipsi pontifici vicario Christi, sicut & A postoli Christo. Et post ascensionē Christi ante dispersionē assistebant Petro Christi vicario. Quantū verò ad tertiam considerationē representātur per episcopos, qui dicuntur esse A post. successores, vt habetur in c. in nouo. 21. dist. Cū autem status (vt dictum est) importet obligationē perpetuam ad ea quæ sunt perfectionis, cū aliqua solēnitare, cōsequens est quōd cardinales sint in statu perfectionis. Obligant enim se ex dilectione Dei ad perpetuū defendendū fidem catholicā & religionem Christianā vsque ad sanguinis effusionem inclusiue, cū eorū & totius Ecclesiæ principe. In cuius rei euidens testimonium capello rubeo quasi professionis habitu seu signaculo (præfatio iuramento ipsi summo pontifici aut eius legato, maximē de fideli assistentia in regimine vniuersalis Ecclesiæ) publicè & solēniter insigniuntur. ¶ Ex præmissis apparet primò, quōd nō est de necessitate status & officij cardinalatus, quōd cardinalis sit episcopus, imò nec presbyter: cū A postoli (vt dictum est) prius fuerint cardinales, quàm sacerdotes aut episcopi. Secundò apparet q̄ status cardinalium præstat & honorari debet præ alijs post summum pontificem, cū sint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris consilij pontificis. vnde D. Aug. scribens ad D. Hiero. cardinalem presbyterum (vt recitatur in c. quanquam. 2. q. 7.) dicit: Quanquam secundum vocabula quæ vsus obtinuit, episcopus sit presbytero maior. s. ordine, Aug. tamē Hier. minor est, l. administratione & dignitate. Culmen & sublimitas dignitatis Cardinaliū super episcopos & archiepiscopos apparet ex potestate eligēdi summū pontificē: cuius electio ad solos cardinales pertinet, vt habetur in c. vbi periculū, de elect. lib. 6. Et licet secundū antiqua iura cōcessum esset ab Ecclesiā Romanis

Status cardinaliū à Christo institutus. Luc. 22.

Cardinalatus præfatus sacerdotium. Ioan. 21.

Matth. 16. et 18.

Matth. 28.

Cardinales in quo sum A postolorum successores.

De essentia cardinaliū.

Romanis ius eligendi summū pontificem, vt habetur in c. Ludouicus. 63. dist. Quodam etiam tempore concessum fuit ab Adriano papa in synodo tale ius eligendi, vel saltem requisitio & assensus imperatoris, eò quōd tunc imperatores iuabant Ecclesiā contra hereticos & schismaticos, vt habetur in historia Ecclesiastica, & recitatur in c. Adrianus. 63. dist. Verū quia postmodū Romani imperatores abutebantur tali priuilegio, vt habetur in ca. quia sancta Romana Ecclesia. §. verum, & c. cum Adriano. 63. dist. Ideo illa concessio fuit reuocata. Ad summū enim pontificem de fratum consilio pertinet de huiusmodi electione ordinare, & futuris scandalis providere. Quare circa electionem summū pontificis futuri ordinatum fuit, vt habetur in d. c. vbi periculum, de elect. lib. 6.

Ver. 12.

DE STATV EPISCOPORVM.

Quomodo saluti, consequens est ipsos esse in statu perfectionis. Nō enim possunt curā proximorū deserere, & obligationē negligere propter diuinā cōtemplationis quietem, siue vt transeant ad statum religionis. Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere studiū ad salutem propriam: ad perfectionem verò episcoporum pertinet adhibere studiū ad salutem proximorum, quam charitas præfert bono proprio. Charitas enim nō querit quæ sua sunt. Ideo A post. propter necessitatem subditorum à contemplatione futura vitæ se deferri patienter tolerabat, dicens: Quid eligam ignoro: coartor enim à duobus, desideriu habens dissolui & esse cum Christo, multo magis melius est (scilicet mihi) permanere autem in carne, necessariū est propter vos & subiungit, Scio quōd manebo. Non debet etiā deserere gregem propter quæcūque aduersa: Cum bonus pastor animam suā ponat pro ouibus suis. Potest tamen episcopus de licentia summū pontificis episcopatum deserere, quando scilicet fructū aut salutem animarum facere non potest, vel indebitè promouus est per simoniā, aut si sit bigamus, aut alijs irregularis, vel inidoneus. Ad tēpus etiam potest suam subtrahere præsentiam propter maius Republicæ bonum, vt cum vocatur ad vniuersale conciliū, vel quando sua sola persona à tyranno queritur, & salus subditorū non impeditur. Tūc enim ad tēpus fugere potest, exemplo Christi qui ambulabat in Galilæam. Nō enim volebat in Iudæam ambulare: quia quærebant eū Iudæi interficere, & exemplo A post. qui submissus à fratribus per fenestrā in spora, effugit manus præpositi gētis Aræa. Sic intelligitur quod dicebat Christus, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Cū vero oues sunt in periculo, nō debet fugere, etiā propter timorem mortis. Tūc enim ostenderet se mercenariū & non pastore, cū bonus pastor ponat animā suam, hoc est vitam suā corporalem, pro ouibus suis. ¶ Circa statū episcoporū sunt aliqua difficultates non prætermittēda. Prima est an liceat episcopatuū appetere. Ad cuius euidentiā sciendum est, q̄ in episcopatu tria possunt considerari. Primū & principale ac finale est episcopalis operatio, per quā proximorū vilitati intenditur, secundum illud, Pasce oues meas. Quia (vt D. Aug. dicit) Episcopatus est nomen operis, non honoris. Et tunc hanc considerationē ponitur prima conclusio. ¶ Appetere prodesse proximis est laudabile & virtuosum. Verū quia episcopalis actus habet annexā gradus celsitudinē, præsumptuosum videtur quōd aliquis præesse appetat ad hoc q̄ profit, nisi manifesta necessitate imminente: sicut D. Grego. dicit: Tūc laudabile erat episcopatuū querere, quando dubiū non erat per hunc quæque ad grauiora supplicia peruenire. Non enim de facili eo tempore inueniebantur, qui hoc onus assumerent. Et sic secundū D. Greg. intelligitur dictum A postoli, Qui episcopatuū desiderat, bonū opus desiderat. A post. enim laudans desideriu boni operis, in pauorem protinus vertit quod laudauit, cū ait: Oportet episcopū esse irreprehensibilem, & c. q. d. Laudo quod quæritis: sed dicit quid quæritis. Potest tamen aliquis absque præsumptione appetere talia opera facere, si contingeret cum in tali officio esse, ac etiam se esse dignū ad talia opera exequenda: ita quōd bonum opus cadat sub desiderio, & nō primatus dignitatis. Vnde D. Chryso. Opus quidem desiderare bonum est: primatū autem honoris cōcupiscere, vanū est. Secundum quod potest considerari in episcopatu, est altitudo gradus: quia episcopus super alios cōstituitur, secundū illud, Fidelis seruus & prudēs, quē constituit Dominus super familiā suam, & secundū hanc considerationē ponitur secunda conclusio. ¶ Appetere altitudinis gradum, præsumptuosum est. Ideo Christus arguit discipulos primatum quærentes, dicens: Scitis quia principes gentiū dominantur eorum, & c. vbi D. Chryso. dicit: Per hoc ostendit q̄ gentile est primatū cupere. Et sic gentiū cōparatione, eorum animā æstuantem conuertit. Vnde D. Aug. dicit: Locus superior, sine quo populus regi nō potest, & si administraret vt decet, indecenter tamē appetitur. Tertiu quod potest considerari in episcopatu, sunt ea quæ consequenter se habēt ad duo prima scilicet honor & reuerentia, & temporalium sufficientia, secundum illud: Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Et secundum hanc considerationem ponitur tertia conclusio. ¶ Appetere episcopatuū propter honore, pertinet ad ambitionē: & appetere propter temporalia, pertinet ad cupiditatem. vnde Christus contra tales dicebat, Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & ab hominibus vocari Rabbi. Et A post. Nec quisquā sumit sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo, tanquā Aaron. Nec obstat quōd liceat appetere altiorē gradum in temporalibus, quia ad statū temporalem debite administrandū nō requiritur gratia, sicut ad debite administrandū episcopatuū, & alia officia curā animarum habētia. Et sic idē videtur dicendū quantū ad appetitū vel desiderium episcopatus & regiminis parochialis Ecclesiæ, vel alterius habentis curā animarum, cū habeat administrare sacramenta, quæ sine gratia administrari nō possunt, secundū illud, Sancti

2. 1. q. 185.

1. Cor. 13. Philip. 1. Ioan. 10.

Quando episcopus deserere potest gregē.

Ioan. 7. 2. Cor. 11.

Matth. 10.

Ioan. 10.

2. 1. q. 185. art. 1.

Ioan. vltima. 19. de Ciui.

In pastora.

1. Tim. 3.

Super Mat.

Matth. 25. Matth. 20.

19. de Ciui.

1. Tim. 5.

Matth. 23. Heb. 5.

Dent. 19. Eccl. 9.

1. Cor. 11.

1. Cor. 9.

Hier. 1. Exod. 4.

3. q. 2. c. in scripturis.

An liceat im petrare man datu de pro uid.

Quodlibet 3. art. 25.

De pluralita te beneficioru.

1. Cor. 11.

Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et cum quis non possit esse certus an habeat gratiam (iuxta illud: Nemo sit an odio vel amore dignus sit) sequitur quod non potest scire se esse idoneiorē aliis: ideo illicitē appetit. Secus est de officiis Ecclesiasticis & secularibus, quā ad debitum sui executionem non requirunt gratiam, sed aliquam aliam sufficientiam, de qua quis potest esse certus. Et sic appetere canonicatum vel praeendam vel cantoniam aut lectoratum siue regentiam (dum tamen aliam sit idoneus) non est peccatum, si propter bonum finem appetantur, & non vitia aliqua mala circumstantia. Non obstat pariter quod aliquis potest appetere statum religionis: quia non est eadem ratio de episcopatu & religione, propter duo: Primum quia ad statum episcopalem praerogatur vita perfectio. Vnde Christus antequam committeret Petro officium pastorale, interrogauit eum an plus ceteris ipsum diligeret. Et sic status episcopalis est status perfectionis acquirēda. Vnde Matt. 19. dicitur, Si vis perfectus esse, uade, &c. Secundum qui proficitur statum religionis, se subiicit aliis ad spiritualia capiēda: & hoc cui libet licet. Sed qui trahit ad statum episcopalem, sublimatur ad hoc quod aliis prouideat de spiritualibus: & hanc sublimationem nullus appetere debet (vt dictū est.) Et quāuis Esā. appetierit officium praedicationis: hoc tamen fecit, postquam sensit se calculo purgatum (nemo enim non purgatus sacra mysteria adire debet.) Cum ergo valde difficile sit aliquem se purgatum cognoscere: ideo tutius praedicationis officium declinat, quam appetatur. Vnde Hier. se excusans dicebat: A, a, a, Domine Deus nescio loqui, quia puer ego sum. Et Moyses dicebat, Non sum eloquens. Quāuis autem non liceat beneficium habens curam animarū annexam appetere: licet tamen ad praecipuum superioris acceptare: & omnino recusare esset illicitum, etiam si uouisset quis se non acceptaturum episcopatum: quia si intendebat se obligare, etiā adueniente praecipuo superioris, uorum fuit illicitum: quod intelligendum est nisi recusaret acceptare, eō quod imidoneo esse propter simoniam vel bigamiam, aut aliquam irregularitatem, aut aliquam huiusmodi, de quibus debet secretē superiorē informare, aliās tamen tenetur praecipuo superioris obedire. Vnde D. Grego. Si quis ualeat oues omnipotentis Dei pascere non pascit, ostendit se summum non amare pastorē. Ex praemissis sequitur primum, quod nullus licet episcopatum aut beneficium sibi procurare, cum illa procuratio procedat & impetretur ex appetitu illicito. Ex quo sequi uideretur quod impetrans mandatum de prouidendo, & nominationes circa beneficia curata, peccat: licet ab aliis pro se impetratis quis uti possit. Si uero impetrat propter huiusmodi mandatum vel nominationem unum beneficium curatum obtinuerint, dummodō aliās sint idonei, non tenentur renunciare, sed sufficit de illicito appetitu poenitere, cum iusto titulo possideant. Quia summus pontifex licet potest mandare: & uniuersitates secundū privilegia apostolica nominare. Secundum sequitur quod si non licet appetere aut procurare unum episcopatum aut beneficium habens curam animarū annexū, multominus duos aut plura beneficia curam animarū habentia. Sed difficultas est, an summus pontifex possit circa pluralitatem huiusmodi dispensare, & an ab eo dispensati sint in conscientia tuti. D. Tho. dicit quod ex sacris literis huiusmodi quaestio terminari non potest, cum nihil in eis circa hoc inueniatur determinatum. Ideo recurrendū est ad ius naturae. Ex quo habetur quod actiones humanae sunt in triplici differentia. Quaedam enim habent deformitatem inseparabiliter annexam, vt fornicatio, & adulterium, & alia huiusmodi, quae nullo modo possunt bene fieri. & in talibus non cadit dispensatio. habere plura beneficia non est de numero illarū. Quaedam uero sunt actiones, quae in se nullā deformitatem continent: sed sunt indifferentes ad bonū & ad malum, vt leuare festucā, ambulare, aut aliquid huiusmodi, & tales adhibito bono fine possunt fieri bonae, nec egēt dispensatione. de numero illarū non est habere plura beneficia. Quaedam autem sunt actiones humanae, quae absolute considerata, deformitatem vel inordinationem quandam importat, quae tamen aliquibus circumstantiis aduenientibus bene fieri possunt, vt occidere vel percutere hominem. Quia si addatur occidere vel percutere malefactorem autoritate publica propter iustitiam, vel percutere propter disciplinam, non erit peccatum, sed uirtuosum. de numero talium actionū est habere simul plures praebendas vel beneficia curata. Continēt enim plures inordinationes. Prima est indebita perceptio honorū temporalium: Quia cum non sit possibile aliquē pluribus Ecclesiis deseruire, vt praebendae siue prouentus sunt ordinati quasi ad stipendia ibi ministrantū Deo, & talis non ministrat, nec ministrare possit, cum ministeriū sit personale, aliās mulieres per alium ministrare possent, &c. sequitur quod talis habens duas praebendas, indebitē percipit. Secunda de ordinatio, est diminutio cultus diuini, qui diminuitur in vna Ecclesia. Tertia de ordinatio, est frustratio uoluntatū testatorū, qui ad hoc aliqua bona Ecclesiis contulerunt, vt certus numerus Deo seruientū ibi esset. Quarta inaequalitas distributionis est, dū vnus pluribus beneficiis abundat: alius autē nec unum quidem habere potest. & sic vnus esurit, alter uero ebrius est, & aliae multae inordinationes de facili perceptibiles sequuntur. Sed difficultas est quibus circumstantiis poterāt huiusmodi deordinationes tolli, vt licitū sit habere plura beneficia. Quia si aliquis hac intentione plura beneficia obtineat, vt ditior fiat, vel lautius uiuat, vel parentes diuites faciat, vel facilius ad episcopatum perueniat, praedictae deformitates non tolluntur, sed augentur. Quia cū tali intentione non est licitum nec unum quidem beneficium habere. Sed si quis rectē consideret, tres duntaxat circumstantias inueniet, quibus licet fieri poterit, vt quis plura beneficia aut plures praebendas cum dispensatione summi pontificis. Prima circumstantia est, exiguitas prouentuum, quando scilicet vnus beneficium ad eō exiguos habet prouentus, quod non sufficiunt ad debitam & congruam sustentationem vnus personae, secundum conditionem suam: quae sustentatio aliter debet estimari quo ad victum & vestitum & famulatum, & habitum

habitationem, quam rustici. Propheta enim antiqui testamēti famulos habebat: Elias Elifaeum, & Elifaeus Giesi. Secunda circumstantia sufficiens ad dispensationē pluralitatis beneficiorū, est Ecclesiae utilitas: quādo scilicet vnus pluribus Ecclesiis melius deseruit aliquando absens, quā duō semper praesentes. Tertia circumstantia tollens deformitates pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiae necessitas, quādo non inueniuntur clerici pro singulis Ecclesiis, prout in primitiua Ecclesia, in qua propter defectū clericorum pro vno episcopatu & parochia dabatur magna, lata, & longa territoria, quae postea in plures dioeceses, episcopatus, & parochias diuisa sunt. Si igitur idē casus occurreret, ad eū pertinere uirē, ad quē pertinuit diuidere, sed ad summū pontificē. Et sic in tribus supra dictis casibus dispensatio habet vim unionis. Et sic plures parochiae censentur esse vna Ecclesia & vnus beneficiū. Extra praedictos tres casus videant qui dispensant, & qui dispensati sunt, an licitē faciant vel utantur. Videant pariter ne uelamine praedictorū abutantur. Notandum etiam quod cum ad ea quae sunt supererogationis, nullus teneatur, nisi se ad ea uoto vel iuramento astrinxerit. vnde D. Augustinus in Epistola ad Paulinā & Armentariū dicit, Quia iam uouisti, te astrinxisti: aliquid tibi facere non licet. Priusquam fuisses uoti reus, liberum fuit ea quae sunt supererogationis praestare vel non praestare. vnde cū Dominus dixisset ad adolescentē, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: postea superaddendo subiunxit: Si vis perfectus esse, uade, &c. & cum ad haec omnia episcopi in sua ordinatione non se obligent, nec hoc de necessitate requiratur ad pastorale officium: sequitur quod episcopi non tenentur absque proprio uiuere. Licet enim paupertas ad perfectionem Christiana uita instrumentaliter operetur: non tamen essentialiter requiritur ad perfectionem uitae, imō potest esse magna perfectio cū magna opulentiā, vt patet de Abrahamā, cui dictū est, Ambula coram me, & esto perfectus: & tamen fuit ualde diues. Similiter & Iob, cui suo tempore non erat similis in terra, potens inter omnes orientales. Nec obstat quod Apostolis, in quorum locū successerunt Episcopi, dictū fuit: Nolite possidere aurum, neque argentū, neque pecuniam in zonis uestris. Ideo dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c. Quia illa uerba tripliciter exponi possunt: Primum secundum Hiero. mysticē, vt praedicatores non inuitantur principaliter sciantē & eloquentia temporalia. Alio modo secundū D. Augu. quod non praecipiendo, sed magis permitiendo dominus dixit. Permisit enim vt absque auro & argento aliisque sumptibus ad praedicandum irent, accepturi sumptus uitae ab his quibus praedicabant. vnde subditur, Dignus est mercenarius cibo suo. Ita tamen quod si aliquis propriis sumptibus uteretur in praedicatione Euangelij ad supererogationem pertineret: prout D. Paulus de seipso dixit. Tertiū D. Chryso. exponit Christum illa dixisse, vt de uirtute ipsius considerent, quia eis absque sumptibus prouideret. Non tamen ex illo obligatur ipsi aut successores eorum, vt stipendium non assumerent. Nam Apost. ab aliis Ecclesiis stipendium accipiebat, sed non à Corinthiis. & sic apparet quod aliquid proprium possidebat ab aliis sibi missum. Stultū est enim dicere quod tam sancti patres sicut Athana. Ambros. Aug. Gregorius, & alij multi, illa praecēpta fuissent transgressi, si ad illa seruanda se credidissent obligari. Praeterea Dominus praecipuum illud in passione renouauit, cum ait: Quādo misit uos sine pera, &c. Modo autem non sic, &c. Et quāuis apostoli post Ascensionem Domini ad tempus omnia in communi habuerint, ad ostendendum consiliū perfectionis: non tamen sequitur quod Episcopi ad tantam perfectionem teneantur, quāta habebant & ostendebant Christus & Apostoli. Nec illud quod dixit Christus, Exemplum dedi uobis, vt quemadmodum ego feci, ita & uos faciat: si uniuersaliter accipiatur, non fuit praecipuum dictum, sed consiliū.

DE STATV RELIGIOSORVM.
Religio est uirtus per quam aliquid ad Dei cultū & seruitium ordinatur, vt dictū est. Et ideo antonomasticē illi dicitur religiosi, qui se totaliter mācipant diuino obsequio, quasi se in holocaustū Deo offerēt. vnde D. Grego. super Ezech. dicit: Sunt quidā qui sibi metipsis nihil retinent, uerū sensum, linguā, uitam, atque substantiā quam ceperunt, immolant. Sed in hoc consistit perfectio hominis, quod totaliter Deo inhaereat, ad quod religiosi cum quadā solennitate se obligant: & per consequens religiosi sunt in statu perfectionis ex intentione finis. Ideo status religionis dicitur status perfectionis. Et licet aliqui perfici incipiant, dicitur tamē esse in statu perfectionis scilicet acquirēda. Et per consequens qui statū religionis assumūt, non tenentur habere perfectam charitatem: sed tenentur ad hoc tēdere, & operā dare vt habeant perfectā charitatem. Non tamen tenentur implere omnia quae sequuntur ad perfectionē charitatis, nec omnia exercitia quibus ad perfectionē peruenitur. Vnde non peccat religiosus si praetermittat ea: sed tenetur ad illa ad quae se obligauit, sicut ad tria uota, & ad ea quae sunt ei determinatē taxata, tanquā praecēpta, ex regula & constitutionibus religionis quā professus est. Ex quo sequitur quod quando cūque religiosus transgreditur praecēpta, vel cōtemnit ordinationes, peccat mortaliter. Sed si ex leuitate vel cōcupiscentia aut ex alia causa non mortali transgrediatur aliqua quae non sunt praecēpta, non cōferetur cōtemnere, saltē formaliter, siue ex intentione. ideo non peccat mortaliter. Neque in religione praedicatorū uenialiter, cū constitutiones eorū non ligent ad culpā ueniale vel mortale, ex suo genere, hoc est secundum naturā suam: quia sunt extra genus culpa: Licet ex parte operantis sint in genere mortis, & possit contrariens peccare uenialiter ac etiam mortaliter, ex libidine siue delectatione aut negligentia, quando omissioni actus debiti adiungitur negligentia ex parte illius, vel contemptus formalis, scū intentione quis non uult subijci ordinationibus regulae vel statutorum: & ex hoc procedit ad faciendum contra regulam & constitutiones. Quando autem econuerso propter aliquam

Prou. 15.

Math. 19.

Gen. 17. Iob 1.

Math. 10. Math. 19.

1. Cor. 9.

Luc. 22. Mat. 4.

2. 2. q. 186. art. 1. c. 5. §. 5.

Religiosi ad quam perfectionem teneantur.

aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta vel regulam, non peccat ex contemptu, etiam si frequenter ex eadem causa transgressionem iteret. Licet enim frequentia inducat ad contemptum, non tamen est ex natura sua contemptus, sed inductiue, iuxta illud, Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit. Et quavis de ratione poenae proprie dicta sit, quod debeat culpa, cum sit reordinatio eius: non tamen de ratione poenae communitate dicta, ut sub se contineat poenalitatem & afflictionem, quae sunt contra voluntatem. Ideo poena nominatur: sed non dicitur proprie poenae, cum non habeat relationem ad culpam, sed quod obligatio legis debeat intelligi secundum modum quo placuit legislatori obligare. Et quia non placuit patribus religionis praedicatorum professores illius obligare ad culpam venialem siue mortalem, sed ad poenam taxatam: ideo, non dicitur proprie poena, sed poenalitas. Nec obstat quod in constitutionibus praedicatorum transgressiones obseruantiarum non praecipitur dicitur culpa, ut in c. de leui culpa & graui culpa: Quia statuta illa de culpis fuerunt edita ante statutum de non obligando ad culpam, quod non fuit editum a principio ordinis, sed in secundo ca. generali, Anno Domini 1237. post editas constitutiones dicti ordinis, facta fuit ordinatio quod constitutiones non obligaret ad culpam. Ideo per accidens miserunt in constitutionibus illa nomina (grauis & leuis culpa) non prout haberet rationem culpa, quia debent intelligi secundum ultimam ordinationem pro poenalitate. Nec religiosus transgrediendo obseruantias & caeremonias non praecipit, facit contra votum: quia qui proficitur seruare regulam aliquam, non vult seruare omnia quae sunt in regula: sed vult regularem vitam, quae essentialiter consistit in tribus votis, & sic non vult regulam & constitutiones, sed viuere secundum regulam, hoc est tendere ad hoc quod mores suos formet secundum regulam & constitutiones, tanquam exemplaria exhibita: & secundum quod disponunt in regula vel constitutionibus, quae (ut dictum est) non obligat ad culpam. Et quavis omnia inordinatione rationis sit culpa, saltem venialis: non tamen omnia transgressio caeremoniarum habet aliquam inordinationem rationis, puta cum propter maius bonum aliquando praetermittitur silentium, aut aliud huiusmodi. Nec etiam omisio poenae taxatae, secundum dominum Caietanum est culpa, nisi ex contemptu omittatur: cum lex sit vniuersalis & non particularis, & si omisio poenae taxatae est culpa, sequeretur quod praedictae constitutiones obligarent ad culpam, quod est contra intentionem statuti praedicti. Circa peccata religiosorum quaeritur an & quando in eadem specie peccati religiosi grauius peccent quam seculares aut laici. Resolutio D. Tho. est, quod in tribus casibus: Primo, quando faciunt contra votum: Secundum, quando ex contemptu peccant: Tertio, quando publice propter scandalum. Si vero religiosus ex infirmitate vel negligentia aliquid peccatum, quod non est contra votum suae professionis, absque scdalo committit, leuius peccat ut in pluribus: quia communiter non ex tanta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatum procedit. Et si sit veniale, statim quasi absorbetur per multa bona opera quae facit: & si sit mortale, facilius ab eo resurgit. Primo propter intentionem quam habet erectam ad Deum, quae si intercipiatur ad horam, de facili ad pristina reparatur. vnde super illud Psal. Cum ceciderit iustus, non collidetur, dicit Orig. Inustus si peccauerit, non poenitet, & peccatum suum emendare nescit. Iustus autem scit emendare, scit corrigere sicut ille qui dixerat: Nescio quid dicit: paulo post cum respectus fuit a domino, amarissimè fleuit. Et ille qui de recto muliere viderat, & concupuerat eam, dicitur eam viderat: Peccavi & malum coram te feci. Auatur etiam a sociis, iuxta illud: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Vt soli, qui cum ceciderit, non habet subleuantem. Dominus enim bonus propiciabitur his qui in toto corde suo requirunt dominum Deum patrum suorum, & non imputabit eis quod minus sanctificati sunt. Et cum praesens vita sine peccatis non transigatur, iuxta illud: In multis offendimus omnes: Si peccata religiosorum essent grauiora peccatis secularium: religiosi essent deterioris conditionis quam seculares: & sic non esset sanum consilium ad religionem conuolare, quod est erroneum & blasphemum in Christum qui eam confulit. Praedicta autem leuitas peccati intelligenda est habere locum non solum in religiosi professione, sed etiam re: Quia mali religiosi grauius peccant, & ex maiori contemptu, vnde verificatur in eis illud: Consegisti iugum, dirupisti vincula, dixisti, Non seruiam. In omni colle sublimi & sub omni ligno fródoso tu prostrabis meretricem. Vnde D. Aug. in epist. ad plebem Hipponen. dicit: Ex quo Deo seruire cepi, quomodo sum expertus, difficile esse meliores inueniri, quam qui in monasteriis profecerunt: ita peiores, quam qui in monasteriis ceciderunt. Ex quo apparet quam grauius peccet fauētēs religiosi discipulis & praelatos suos contemnentibus. Contra quos 2. Para. 19. dicitur: Impio praebes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iūgeris: Vnde sequitur quod sicut fauorē praestans bonis religiosi, est particeps bonorum quae ab ipsis fiunt: ita fauorē praestans malis, est particeps criminum eorum. Statum religionis tria conseruant, scilicet paupertas, continentia, & obedientia, de quibus breuiter dicendum est.

Ver. 14.

DE BONITATE PAUPERATIS.

Quum secundum D. Diony. bonum hominis sit secundum rationem esse, hoc est secundum virtutem viuere: sequitur quod principale bonum hominis sit virtus, ad quam ratio hominis ordinatur. Diuitiae vero exteriores, per quas sustentamus corpus, & subuenimus aliis, sunt quoddam bonum hominis: non tam principale, sed secundum quod ordinatur ad virtutem, quae est principale bonum hominis: & ideo intantum diuitiae sunt bonae, in quantum proficiunt & subseruiunt ad vsum virtutum: & mala, in quantum impediunt vsum virtutum, vel retrahunt hominem a virtute, propter nimiam sollicitudinem vel affectionem ad ipsas, vel propter metis alienationem quae ex ipsis confusur

Proo. 18.

2. 2. q. 189. art. 10.

Religiosus quando grauius peccat.

Psal. 6.

Eccle. 4. 2. Para. 30.

Jacob. 3.

Mir. 2.

2. 2. q. 186. art. 3. contra 2. Gm. c. 133.

conflurgit. Virtutes vero vitae actiuae pluribus diuitiis indigent, quam virtutes vitae contemplatiuae: Quia ad virtutes vitae actiuae requiruntur diuitiae, non solum ad sustentationem virtuosam, sed etiam ad subueniendum aliis. Ad virtutes vero vitae contemplatiuae, solum ad sustentationem sui. vnde Ap. off. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nullius enim boni obtentui debet homo subtrahere sibi necessaria ad sustentationem vitae. Ex praemissis sequitur quod paupertas secundum se non est bona, neque laudabilis, aut utilis, sed solum in quantum liberat hominem a sollicitudine terrenorum, & vitiis quae ex diuitiis provenire solent, ut homo his exoneratus, liberius diuitis & spiritualibus vacet. Ita quod cum ea remaneat facultas homini ad sustentandum seipsum medio licito. Ad huiusmodi autem sustentationem pauca sufficiunt, cum natura modicis contenta sit. Ex quo sequitur quod quanto modus viuendi in paupertate minorem sollicitudinem exigit, tanto paupertas est laudabilior, & non quanto maior.

VER. 15. DE QUATVOR MODIS VIVENDI IN PAUPERATE.

Quatuor modos approbatos viuendi in paupertate ponit D. Tho. in summa contra Gm. Primus est eorum qui habent possessiones immobiles in comunem, ex quarum fructibus viuunt, & prouidentur vnicuique secundum quod ei opus est: sicut obseruatur in omnibus penes monasteriis monachorum regulariter viuendum. Nec propter huiusmodi possessiones aliquid perfectionis, ad quam tendunt paupertate voluntaria assumptae, deest. Potest enim fieri per vnium vel paucorum sollicitudinem, ut possessiones debito modo procurentur. Et sic alij absque aliqua rerum temporalium sollicitudine remanentes, liberè possunt spiritualibus vacare, quod est fructus voluntariae paupertatis. Nec etiam aliquid deperit his qui pro aliis hanc sollicitudinem assumunt: Quia quod amittente videntur in defectu quietis, recuperant in obsequio charitatis. Nec etiam per hunc modum viuendi concordia tollitur, occasione passionum comunium. Tales enim debent paupertate voluntaria amplecti, qui temporalia contemunt, & pro temporalibus discordare nolunt, maxime cum ex temporalibus nihil praeter necessaria vitae habeant expectare. Et cum dispensatores debeant esse fideles, iuxta illud, Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator, & c. si nonnulli infideles inueniantur, & hoc modo viuendi abutantur, propter hoc tamen talis modus viuendi improbari non debet, cum bonis male vtantur mali. Secundus modus viuendi in paupertate, est eorum qui omnia temporalia propria abiiciunt, ut de laboribus manuum suarum viuant, quemadmodum D. Pau. seruauit, & aliis obseruandum suo exemplo docuit. dicit enim, Nec gratis panem manducauimus ab aliquo, sed in labore ac fatigatione die ac nocte operantes, ne quae vestrum grauaremus, deinde dicit, Cum essemus apud vos, hoc ipsum denuntiabamus vobis: Quonia si quis non vult operari, nec manducet. Hic modus quannis sit cum maiori sollicitudine quam primus, est tamen bonus & conueniens: quia modicum tempus & modica sollicitudo sufficit ad naturam sustentationem. Nec obstat illud Matth. 6. Nolite solliciti esse. Non enim per haec verba dominus prohibuit laborem, sed anxiam sollicitudinem: vnde D. Hier. Labor quidem exercendus est, sollicitudo tollenda, nec obstat quod infirmi & debiles laborare non possunt: quia potest illis ab aliis sanis prouideri. Nec est aliquis modus viuendi, per quem sic prouideatur homini, quod nullo modo possit deficere. Na & diuitibus bona & diuitiae furto, & incendio auferri possunt: sed haec sunt per accidens. Tertius modus viuendi in paupertate, est eorum qui de precio possessionum venditarum comuniter viuunt. Et hic modus sufficiens est, sed non ad longum tempus. Et ideo Ap. post. hunc modum viuendi fidelibus in Hierusalem ad tempus constituerunt: quia prauiderebant per Spiritum sanctum, quod non diu haberet in Hierusalem comorari, tum propter persecutiones inferendas a Iudaeis, tum etiam propter instantem ciuitatis destructionem vnde non fuit necessarium (nisi vsque ad modicum tempus) prouideri. Et ideo transeuntes ad gentes, apud quas fundada & permansura erat Ecclesia, hunc modum viuendi non instituerunt. Et si dicatur quod in hoc modo viuendi potest committi fraus & dolus, dictum est quod hoc est commune in omni modo viuendi, sed non est ex natura modi viuendi, sed malitia aliquorum: & sic per accidens. Quartus modus viuendi in paupertate, est eorum qui paupertatem voluntariam sectantes, omnia sua dimittunt ut absque reditu viuant de his quae eleemosynaliter dantur eis ab aliis. Et hunc modum viuendi Dominus cum Ap. post. obseruauit. Mulieres enim quaedam sequebantur eum, ministrantes ei de facultatibus suis: ex quibus in comuni loculos habebat, & ex eis cibaria & alia necessaria emebant. vnde de Ioan. 4. dicitur quod discipuli abierant in ciuitatem vt cibos emarent. Et Iudas loculos habebat, & quae mittebantur portabat. Et Io. 13. cum Christus tradens bucellam, dixit: quod facis fac citius: quidam putabat, quia loculos habebat Iudas, & quod dixisset ei Iesus, Eme ea quae sunt nobis necessaria ad diem festum, aut vt egenis aliquid daret. Vnde D. Aug. dicit: Habebat Dominus loculos a fidelibus data conseruans, & suorum necessitatibus, & aliorum indigentibus tribuens.

VER. 16. DE PRAEEMINENTIA QUATVOR MODORVM PAUPERATIS.

Inter huiusmodi modos viuendi in paupertate quis sit melior, & ad maiorem perducatur perfectio: nem ex praemissis facilius elici potest, quod ille qui amplius sollicitudinem & impedimenta perfectionis tollit. Et quia modi viuendi variatur secundum diuersas conditiones hominum & temporum: ideo non est inconueniens quod aliquis modus viuendi sit perfectior alio, vno tempore, quo alio tempore erit imperfectior, secundum quod magis vel minus auget vel minuit sollicitudinem, vel tollit impedimenta charitatis, quae est vinculum perfectionis, & in qua principaliter consistit perfectio humanae vite. Certum est enim quod modus quo Christus paupertate instituit & seruauit, secundum se perfectissimus est, & minorem, imò quasi nullam habet sollicitudinem: vnde dicebat, Quando

1. Tim. 6.

3. contra Gm. c. 132.

2. Thessa. 3.

Non labor sed anxiosa sollicitudo prohibetur.

Luca 8

nisi vos sine sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Illi dixerunt, nihil. Tunc enim talis erat
 audientium verbum Dei deuotio, vt non solum necessaria ad sustentationem ministrarent, sed etiam su-
 pererogarent ad dandum egenis, vt dictum est. Verum quia deuotio populi paulatim defecit, &
 iam (propter iniquitatis abundantiam) refrigeravit charitas multorum: illi qui nunc sic sectantur paupe-
 ratem, vt ex elemosynaliter oblatis viuunt, maiorem sollicitudinem habent, quam tunc haberent Apostoli.
 Unde sequitur quod hoc tempore conuenerunt, qui in communi possessionibus habent, ex quarum fructibus
 viuunt, eminentiorem modum viuendi in paupertate sectantur, dum modo regulariter viuunt, vt Carthu-
 sien. Benedictini, Casalingi congregationis, Celsinenses, & alij plerique huius generis. Quod au-
 tem aliqui redditis & possessionibus habentes, non regulariter viuunt, & diuitiis illis exiitio sunt, hoc
 non ex modo viuendi procedit, sed ex praua dispositione viuentium. Quemadmodum & aliqui eorum
 qui omnimoda mendicitate sectantur, multa perperrant scandala, non ex eorum statu aut modo vi-
 uendi, sed ex eorum malitia. Ex quo inferitur quod religiosi, qui ex sua regula possessiones tenere non
 prohibentur, & postmodum eo tempore, quo charitas fidelium seruetur, possessionibus renuntiauerunt,
 & mendicantem elegerunt, nec hoc pessimo tempore, quo refertur huiusmodi multa, ad
 possessiones moderatas habendas, maxime cum summi pontificis dispensatione, licite laborare possunt,
 & eas absque diminutione perfectionis paupertatis possidere, prout sunt mendicantes, qui sub re-
 gula D. Aug. (quae possessiones in communi non prohibet) militant, quo refertur huius nominis tertio, anno
 Domini 1216, approbatus fuit cum redimibus & castris. Deinde maiores eorum tempore quo elemosina
 abundanter offerrebantur, in quodam capitulo generali possessionibus renuntiauerunt: quae tam-
 me ordinatio & renunciatio non fuit per totum ordinem executioni mandata. Sunt enim plures conuen-
 tus, qui habent adhuc possessiones & redditus, quos habebant tempore D. Dominici, qui ante funda-
 tionem ordinis Prædicatorum erat canonicus regularis Ecclesie Exoniensis, militans sub regula D.
 Aug. qui & ordinem fratrum Prædicatorum cum possessionibus, prout dicitur, & castris, a
 prædicto Honorio institui procurauerat & obtinuerat, qui etiam ante prædictam renuntiationem
 obierat. Et cum par in parem non habeat imperium, iuxta c. innovit, extra de elect. capitula præ-
 dicti ordinis Prædicatorum non poterant ligare aut impedire sequentia capitula, quia oppositum
 possent ordinare propter nouas causas & inlargetes rationes: & quia in prologo constitutionum præ-
 dicti ordinis, & in c. 10. 2. dist. prædictarum constitutionum dicitur, quod prælatus pro loco & tem-
 pore ex causa rationabili super constitutiones eorum dispensandi habeat potestatem, cum sibi aliquando
 videbitur expedire, in his præcipue quae studium vel prædicationem videbuntur impedire. Cum
 ordo noster specialiter ad prædicationem & animarum salutem ab initio noscatur institutus, ideo,
 &c. Cum igitur vnaquaque res de facili reuertatur in suam naturam: & ordo prædicatorum secun-
 dum naturam suam ab initio fuerit institutus, approbatus, & confirmatus cum possessionibus &
 castris, & ex vi & natura constitutionum præfati ordinis prælatus ex causa rationabili possit pro loco
 & tempore dispensare; & rationabilis causa quae impedit studium & prædicationem, sit nimia ne-
 cessitas, quae stante prædicto ordo ac fratres absque maxima sollicitudine occurrere non possunt,
 tum propter multitudinem quaerentium, quae non erat tempore institutionis prædictae, tum propter
 sterilitatem terrarum, tum etiam propter refrigerationem charitatis multorum, & abundantiam iniqui-
 tatis & cupiditatis, quae tanta est, quod absque sollicitudine & importunitate maxime ac arte quadam
 quaerendi munusculis, adulationibus, dictis fratribus etiam necessaria elargiri recusent, tum de-
 mum propter multitudinem Lutherianorum ac aliorum haereticorum, qui videntes ordines men-
 dicantium illis resistentes, manibus & pedibus (vt aiunt) reptant, ac totis nitibus & impetu maximo
 conantur delere de terra viuentium non saccos mendicitatis (quos vocant) sed ipsos ordines men-
 dicantium, contra quos priuatim & publice impudenter insultant, & lingua maledica ac scriptis latrant &
 debacchantur: ita vt tanquam perisphema mundi habeantur, & a multis imò fere omnibus relin-
 quantur, & loco elemosynarum irrisiones & opprobria recipiant, & plerumque verbera experiantur.
 Et sic ad sustentationem fratrum oportet quasi continue discurre, & immoderatis & inutilibus
 quaestibus cum periculo animae & corporis inueniuntur & conuersorum, cum maxima distractione
 mentium, intermissione studij, lectionum, & diuini cultus diminutione, & cum relaxatione totius
 religionis ac vite regularis. Quibus omnibus prædictis malis & periculis per moderatas posses-
 siones & redditus facillime obuiari possent. Ex præmissis sequuntur sex corollaria. Primum est, Habere
 hoc tempore pessimo possessiones moderatas, non est contra statum perfectionis ordinis prædi-
 catorum, maxime cum dispensatione pontificis: cum (vt dictum est) ordo prædicatorum ab initio
 cum possessionibus & redditibus fuerit institutus. Secundum corollarium est, Habere moderatas
 possessiones & redditus non est contra regulam quam profitentur prædicatorum, cum profiteantur
 regulam D. Aug. quae Canonici regulares profitentes possessiones moderatas licite habent. Tertium
 corollarium est, Habere possessiones moderatas non est contra votum fratrum prædicatorum. Et quanti-
 us inter institutiones eorum sit vna de possessionibus non recipiendis, quia (vt dictum est) non vult
 constitutiones, sed viuere & facere secundum constitutiones, in quibus ex vi & tenore ipsarum cadit
 dispensatio, vt in illarum prologo continetur. Præterea constitutiones prædictae non obligant ad
 culpam, nisi propter præceptum vel contemptum. Sed illa ordinatio de possessionibus non reci-
 piendis nullum habet annexum præceptum aut mandatam (vt patet intuitu) igitur non est contra
 votum habere: cum sit ex causa rationabili & dispensatione Apostolica. Quartum corollarium
 est:

Math. 24.

solicitudi in mendicantibus.

est: Turpiter errant qui oppositum dicere praesumunt, non intelligentes de quibus loquantur, ne-
 que de quibus affirmet. Quintum corollarium est, quod illi qui quibusdam inuoluis quaeritis colo-
 ribus domos prædicatorum, aut aliorum mendicantium, sub regula D. Aug. viuentium, odio, cupi-
 ditate, aut alia mala intentione, procurant moderatis possessionibus, ex dispensatione apostolica, &
 amortizatione regia obtentis, indebitè spoliari: vt à studio & prædicatione, ex improba & nimis
 anxia sollicitudine proueniente, retrahantur, vt tandem ordo pereat: ac etiam qui dicunt contra statum
 illorum esse habere possessiones, sic quod nec summus pontifex in illis obtinendis valeat dispensare:
 magis olent ac spirant Lutherum (sacros mendicantis, imò verius mendicantium ordines abolere
 cupientem) quam Christum, cum hoc dicentes, primatum D. Petri & successorum eius à Christo
 collatum deiciant, ad suam ipsorum & eorum quos ad ita sentiendum inducunt perditionem. Nec
 obstat quod, quidam illorum fingunt D. Dominicum in suo testamento imprecatum fuisse male-
 dictionem Dei & suam in eos qui possessiones in ordine prædicatorum niterentur inducere: hoc
 enim merum figmentum esse constat, cum sola legenda D. Dominici, quam D. Iordanus scripsit
 (quae prædictas nugas non continet) fuerit approbata, reprobaris aliis legedis ab indiscretis ze-
 latoribus aut a multis cōscriptis, vt fuit ordinatum in capitulo apud Argentinā celebrato, anno Do-
 mini 1226. Et posito & non cōcesso quod illa maledictio legeretur, intelligitur imprecata illis qui sine
 causa rationabili & dispensatione niterentur inducere. Præterea in informationibus & cōsultatio-
 nibus super trāsitū D. Dominici factis, in quibus testes qui morti ipsius sancti interfuerunt, auditu
 sunt, nulla de huiusmodi maledictione fit mentio: vt facile videri potest in processu canonizatio-
 nis ipsius. Sed solum sequentia pro testamento dixisse dicitur: Charitatem habere, humilitatem seruare,
 & paupertatem voluntariam possidere, quae paupertas cum moderatis possessionibus in communi seruari
 potest, vt dictum est. Minus pariter obstat, quod quidam in velamē erroris sui dicit c. Exiit qui semi-
 nat, de ver. sig. li. 6. & cle. Exiit de paradiso, eo. tit. debere intelligi non solum de minoribus, sed
 etiam de prædicatoribus, quod non solum est contra veritatem, sed etiam contra textum intentionem & Ioan.
 22. declarationem, in extrauag. quia quorundam, eo. tit. Manifeste enim ex textu apparet quod solum
 ibi agitur de expositione regulae D. Francisci, quae est in se difficilissima, & absque sedis Apostolicae
 declaratione & relaxatione importabilis, quam fratres ordinis prædicatorum non sunt professi, nec
 ad illa quouis modo se obligauerunt: Imò institutio ordinis prædicatorum ex diametro pugnat cum
 institutione & approbatione ordinis minorum: quia (vt dictum est) prædicatorum ordo proficitur
 D. Aug. regulam, quae possessiones admittit, & per summum pontificem fuit cum possessionibus ap-
 probatus, vt dictum est. Ordo autem minorum proficitur regulam D. Francisci, quae possessiones non
 admittit, & cum illa abdicatio possessionum ab initio approbatus fuit, & eiusdem ordinis pro-
 fessores habent sanctum euangelium obseruare, viuendo in obedientia, sine proprio, & in charitate,
 vt in ipsa regula continetur. Finito anno probationis, recipiatur ad obedientiam, promittentes tem-
 per regulam obseruare. Et in eadem regula etiam dicitur: Fratres nihil sibi appropriet, nec domum, nec
 locum, nec rem aliquam, neque in speciali, neque in communi habeant, sed tanquam aduenae & pe-
 regrini in hoc seculo in paupertate & humilitate domino famulentur, vadant pro elemosyna cō-
 fidenter. Et sub restrictione præcepti in hiberetur ne fratres recipient per se, vel per alios, denarios
 vel pecuniam vilo modo. Sed diuinae prouidentiae innitentes, suos in domino iaciant cogitatus,
 qui pascat volucres caeli, quae non congregant in horrea, nec seminant, nec metunt, nec cogitant
 de crastino, sic (vt dicitur in cle. Exiit.) verisimile non est D. Franciscum voluisse eos habere gra-
 naria vel cellaria, vbi quotidianis mendicationibus deberent sperare posse transigere vitam suam.
 Et in calce regulae habentur haec verba: Paupertatem, & humilitatem, & sanctum euangelium do-
 mini nostri Iesu Christi, quod firmiter promissimus, obseruemus. Et vt dicitur in c. Exiit qui semi-
 nat, D. Franciscus mandasse dicitur circa vltimum vitae suae, cuius mandatum testamentum ipsius
 dicitur, vt verba ipsius regulae non glossentur, & quod sic, vel sic intelligi debeat, non dicatur. Adiciens
 quod frater nullo modo literas aliquas à sede Apostolica petat, & alia quaedam inseruit, quae non possent
 sine magna difficultate seruari. Cum igitur insensati cerebri sit, asseuerare aliquem obligari ad ea,
 ad quae nec iure naturali aut diuino aut humano, vel propria voluntate se obligauit, & obligationes
 sint stricti iuris, & odiosae, & sic potius restringendae (vt dicitur in l. cum quidam, ff. de lib. & posthu.)
 & ordo prædicatorum ad prædictam D. Francisci regulam non se astringerit, nec in prælibatis cap-
 sit de prædicatoribus aliqua mentio, imò excipiatur in extrauag. quia quorundam, Ioan. 22. Nec
 ipsi prædicatorum sic renuntiauerunt possessionibus, quin cum dispensatione prælatorum suorum &
 summi pontificis (cuius auctoritas in omni contractu humano etiam iuramento firmato, intelligitur ex-
 cepta, vt dicit Glo. in c. quemadmodum, extra de iureiur. & tex. in c. venientes, eo. tit.) euidenter se-
 quitur quod absque ratione & contra omnem veritatem dicitur prædicatorum cum dispensatione Apo-
 stolica moderatas possessiones in communi tenere non posse, & ad eos extendi dictum c. Exiit qui seminat,
 de verb. sig. li. 6. & cle. Exiit de paradiso, eo. tit. Sextum corollarium est, quod licet paupertas
 minorum sit maior, cum nihil possint habere (vt ipsi dicunt) nec in communi, nec in particulari, & ma-
 xime possessiones: non est tamē perfectior hoc tempore (quo cessant gratis oblata) paupertate præ-
 dicatorum & Carthusienorum, aliorumque sub regulis monasticis religiosè degentium, qui habent modera-
 tas possessiones in communi. Quia oportet eos cum magna sollicitudine & mira ac importuna anxie-
 tate mendicare. Paupertas enim (vt dictum est) non est secundum se bona, sed solum in quantum tollit
 sollicitudinem, quae retrahit à cōtemplatione diuinorum, & charitate quae est vinculum perfectionis.

Luther. ordi-
nes mendicantibus
aboli.Regula D.
Francisci diffi-
cilissima.Regula suam
D. Franciscus in
statuto prohibe-
uit glossari.

T Ot fuerunt errores circa paupertate & modos viuendi in paupertate, vt iustū volumen fieri possent: aded vt D. Tho. prolixius disputarit hanc materiā in opusculo cōtra impugnātes religionem, in quo respōdet authoritatibus & argumentis Gulielmī de S. Amore, & Sergij magistrorum, pro themate assumēs illud P sal. Ecce inimici tui domine sonuerūt: & qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum malignauerunt consiliū, cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Dixerunt, venite disperdamus eos de gente, non memoretur nōmē Israel vltra. Et quia idem doctor diffusē & clarē profecutus est: sufficiet nobis aliquos errores summarē recitare, omnia idē Tho. eorum sophisticis rationibus & authoritatibus abundē satis fecerit. Vnus error illorum erat, quod nō licebat pauperibus religiosi docere aut prādicare, de quo in prādicto opusc. cap. 19. Alius error, quod nō licebat religiosi esse de collegio secularium magistrorum, de quo in prādicto opusc. c. 3. Alius error erat, quod nō licet religiosi cōfessiones audire, de quo in dicto opusc. c. 4. & in cle. dudum. de sepul. Alius error, quod omnes religiosi tenētur manibus laborare, de quo in dicto opusc. c. 5. & 2. 2. q. 187. ar. 3. Alius error, quod nō licet religiosi omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in particulari nec in communi, de quo in prādicto opusc. c. 6. Alius error, quod nō licet religiosi ex elemosynis viuere, de quo in prādicto opusc. c. 7. Alius error, quod nō licet religiosi pro salute animarū discurrere, de quo in prādicto opusc. c. 9. & 10. Alius error, quod nō licet religiosi resistere detractoribus suis, de quo in prādicto opusc. Alius error, quod nō licet religiosi in iudicio cōtendere, nec procurare quod armis defendātur, de quo in dicto opusc. c. 15. Alius error, quod religiosi nō debent procurare aliquā pēnam persecutoribus suis, de quo in dicto opusc. c. 16. Multos alios errores & impugnationes religionum & religiosorum in prādicto opusc. profecquitur. Nos autem pro prāsenti circa vnum duntaxat improbandum immorabimur.

Ver. 18. DE ERRORE FRATRICELLORVM ET PAUPERVM DE LVGDVNO.

I nter eos qui circa paupertatem errauerunt, fuerunt quidam de secta Fratricellorum siue pauperum de Lugduno, quorū caput (vt ait D. Antho. Flo. in 3. parte histo. tit. 21. c. §. 1.) dicitur fuisse magister Michelinus Casena, ordinis minorum minister, qui cum multis sequacibus suis cōcepit dogmatizare Christū aded pauperem fuisse, quod ipse cū collegio Apost. nihil habebat in mūdo proprium, nec in cōmuni, nec in particulari, nō solum immobile, sed nec etiam mobile. Quod nō est afferendum, cum expressē repugnet authoritati sacræ scripturæ, vt patet ex authoritatibus in quarto modo viuendi in paupertate allegatis, in quibus fit mentio de Christi loculis, de emptione ciborū, de donatione siue elargitione elemosynarum: in quibus contractibus transferitur dominium siue proprietas, quam in quantum homo, siue secundum humanā naturam, absolūtē ad se pertinere dixit, cum ait: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, & 10. 17. Dedit ei potestatem omnis carnis: & sic ius siue dominium vtēdi, quod idem est cum proprietate, & quāuis non fuerit communiter vsus iure suo: sicut nec potestate iudicādi, quæ data fuerat ei. vnde dicebat, Potestatem dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis est. Iure tamē proprietatis vsus est in emptione & donatione, vt dictū est. imō & se dominū omnium rerū nuncupauit, cum mittens duos ex discipulis ad soluendum asinam & pullum, dixit eis: Si quis aliquid vobis dixerit, dicite quia dominus his opus habet: & confestim dimittite eos: & nō erant ei opus quantum ad diuinitatem, sed quantum ad humanitatem, vt apparet ex prophetia allegata, & 10. 13. Vos vocatis me, magister & domine, & bene dicitis, sum etenim. Eā ob rem stantibus tot testimoniiis scripturæ sacræ, in qua nullibi habetur, quod nō habuerit dominium siue proprietatē. Nec alicubi authenticē legitur q. Christus abdicauerit alicuius rei proprietatem, aut id Apostolis mandauerit: licet bene habeatur quod non semper voluerit vti dominio & proprietate, maxime cū dixit: Vulpes foueas habēt, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. & cum dixit: Quis me cōstituit iudicem super vos? Licet enim esset iudex, noluit vti potestate iudicandi, nec proprietate domorum, licet proprietatem ipsarum haberet. Constat etiam Christum quantum ad humanitatem, fuisse regē & monarchā, & sic habuisse proprietatē, licet nō vsus fuerit. vnde P sal. Deus iudicium tuū regi dā. & Hier. 23. Regnabit rex & sapiēs erit. & Luc. 1. Et dabit ei dominus Deus sedē David patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternū. & Apoc. 19. In cuius femore scriptū est, Rex regū & dominus dominantū. Propter huiusmodi authoritates & alias multas rationes, Ioh. 22. pōtifex maximus, cū cōcilio cardinaliū, vocatis multis prælatis diuersarū prouinciarū, examinata prius & bene discussa præmissa propositione, seruatis solēnitatibus in conciliis vniuersalibus vniuersalitatē authoritate obseruari solitis, Auenioni sedēs p. tribunali, iudicauit & cōdemnauit prādictā propositionē hereticā, & eos qui illā dogmatizare præsumpserāt, in hæresim incidisse: & si vellent eā pertinaciter sustinere, eos hæreticos declarauit, & cōtra eos tanquā contra hæreticos, procedendū esse decreuit, vt haberetur in extrauag. cū inter nōnullos, de ver. sign. Quam condemnationem & declarationem prādicti Fratricelli indignē ferentes, pronūciauerunt & declarauerunt dictū Ioannem Papam huius nominis 22. esse hæreticū cum cardinalibus suis & cōcilio suo: & antipapā cōstituere præsumperunt Petrus de Cornaria, qui cardinales & episcopos suæ factionis ordinauit: & pro sui ipsius & suorū tuitione, instituit & coronauit in Antimperatorē, Ludouicū Bauarū, qui ei obedientiā præstitit. Sed nō multō post Antipapa captus est, qui hæresim abiurata, condemnatus est ad perpetuos carceres, in quibus mortuus est. Plurimi autē ex aliis in sua pertinacia permanētibz, cōbusti sunt. & sic schisma cessauit: quāuis remanserint nōnulli defensores, dicētēs prādictū Ioannem

Psal. 82.

2. 2. q. 187. ar. 1.

Pauperes de Lugduno.

Math. 23.

Rom. 5.

Math. 21.

Math. 8. Luc. 11.

Psal. 71.

Ioannem 22. non potuisse illā declarationem facere, qui etiam verbis & scriptis per insanas falsas veritatem offuscare nixi sunt. Quorum rationes idem pontifex, ne assertores de tam pestifera errore, atque dānata doctrina gloriari, & alios in suum errorē trahere possent, luculenter dissoluit & confutauit in extrauaganti quā super hoc edidit, quæ incipit: Quia quorundā. & in extrauag. ad conditorē, de verb. sign. ¶ Et quia possent in futurū aliqui insurgere huiusmodi hæresis defensores: ideo cōfutationes prādicti Io. 22. in dictis extrauagantibus cōtentas, hic inferēdas duxi. Et primō notanda & confutanda sunt eorū fundamēta: quorū primū est: quod quicquid Rom. pōtifex semel per clauem scientiæ in fide & moribus definiunt, aded immutabile perseverat, vt nō liceat successori in dubium reuocare, nec contrariū affirmare: licet de his qui per clauē potestatis ordinauerint, asserat fecus esse. Et quia supra dictū est, cū de fide ageretur, qualiter papa, vt summus pontifex procedens, cum concilio ritē congregato seruans solēnitates & ritum sanctorū patrū in talibus seruari solitū, nō potest errare in fide & bonis moribus: ideo non est nostrę intentionis hic immorari: sed solum recitare enerfionē huius fundamēti, vt iacet. Nā (vt idē Ioānes in d. extrauag. quia quorundā, dicit,) prādictum fundamentum prorsus est contrarium veritati. Primō ed quod scientia non est claus ligandi atque soluendi, cū potestas ligandi & soluendi cōferatur sacerdotibus in eorū ordinatione, & tamen nō cōferatur eis scientia. Constat enim multos sacerdotes esse ignorātes, qui nō possunt circa fidē & bonos mores authoritatiū determinare. Si autē intelligāt daues istas se extendere ad generalem potestatem attributā D. Petro suisque successoribus, per quam videtur ipsis omnia concessisse, sine quibus pastoris vniuersalis cura nequit expediri, adhuc constat ipsos errasse, dicentes aliam esse clauem scientiæ, & aliam potentiam: quia clauis scientiæ, nihil aliud est, quā potestas & authoritas cognoscendi, & per consequens definiendi. Quare vtraque clauis, scilicet cognoscendi & definiendi, necesse est requiratur, vel quod soli clauis potētiæ nō competat statuere & definire, sed sicut lumē materiale clauigerum in vsu clauis dirigit materialis, & quasi quantum ad quod obtineat scientia vicē lucis. Et hoc saluator noster in promissione clauium facta Petro, sensisse videtur expressē, cū post illam immediatē subiunxerit: Quodcunque ligaueris super terram, & c. nulla de scientia habita mentione. ¶ Secundum fundamētum illorū est, quod Honor. 3. Grego. 9. Inno. 4. Alexander 4. & Nicolaus 4. prædecessores Ioannis 22. approbauerunt regulā D. Frācisici, in qua approbatione dicunt hæc verba contineri: Hæc est regula euangelica, Christi & Apostolicorū imitatrix, quæ nihil in hoc mūdo habet propriū vel cōmune, sed in rebus quibus vtuntur, solum habent simplicem vsum facti. His addere præsumētes, præfatos summos pontifices & multa cōcilia generalia definiisse paupertatē Christi & Apost. cōstituisse perfectē in exprobratione cuiuslibet temporalis dominij ciuiliis & mundani, & sustentationē eorū in solo & nudo vsu facti etiam cōstituisse. Ad hoc fundamentum respondet idē Ioannes, dicens q. prorsus obuiat veritati in multis: Primō quidem, quia Honorius prādictam regulam abique aliqua declaratione confirmauit: & in confirmatione de prādictis verbis nulla mētio habetur, nisi quatenus in ipsa regula continetur. In declarationibus etiam Grego. 9. Innoc. & Alexandri absque confirmatione aliqua interpellantibus fratribz declarauerūt, in quorum declaratione etiā prādicta verba non continentur, imō potius oppositum, q. scilicet habeant ius vtēdi, & vsū iuris, & non solum facti. quia in prādictis declarationibus dicitur, quod ordo habet vsū rerū concessarū, necesse est ad vsū iuris debere referri. Facta enim quæ singulorum sunt, veram personam exigūt & requirunt. Ordo autē vera persona non est, sed representata, & imaginaria potius est censenda. Quare quæ sunt facti, sibi cōuenire nequeunt, licet ei congruere possint quæ sunt iuris. Nec ex verbis Nicolai aut aliorum potest haberi, quod omnia quæ continentur in regula, fundentur in Euangelio, aut Christi sint roborata exemplo: vt patet de tunica cum caputio, & quod nō recipiāt per se vel aliam personā denarios, & multa id genus: & nullus prædecessorū (vt ex declarationibus eorū apparet) dixit sustentationem Christi & Apost. eius in solo simplici & nudo vsu facti cōstituisse: imō Nicolaus in suis declarationibus innuit Christum cum Apostolis habuisse proprium in cōmuni. In responsione cuiusdam obiectionis de loculis quos Christus habuisse legitur, dicit: Vt imperfectiorum infirmas semitas nō damnaret. & sic asserit Christum in infirmorū personam loculos habuisse. Nec prādicti pontifices declarationes suas tanquā de fide ab omnibus tenendas decreuerunt aut diffiniuerunt, sed potius importunitate fratrū, ad consolandū eorū cōscientias, non solum declarauerunt, verū etiā relaxauerūt: quāuis relaxationis vocabulo non vtantur, vt patet intuenti, ex maxima impropratione terminorū cōtra propriā eorū significationē, vt in admirationē ducatur, qui prādictas declarationes audiūt vel legūt. Vnde idē Ioā. in extrauag. ad conditorē. §. nos itaque, illas declarationes videtur vocare simulationes, ait enim, Nos itaq. qui veritatē tenemur colere, velut illius (cui veritas cognoscitur) licet immeriti vicem teneamus in terris: volētes illā, quæ in sancta Dei Ecclesia (quæ non verbo tantum, sed quæ re potius debet obseruari) præmissis in scrutinio rectæ considerationis adductis, cum fratribz nostris & multis aliis deliberatione præhabita diligenti, dignum arbitantes & congruū, possessores dicti ordinis non verbis tantum, non simulatis artibus, sed operibus claris veritate suffultis, perfectionis status & altioris paupertatis sibi prerogatiuā præ aliis mendicantibus vindicare. Et ad Cælestinum quantum per eos allegatū respondet, quod illa non dixit vt Papa, sed vt frater Perrus de Tarantasia, in quadam postilla sua. Quo ad multa concilia per illos allegata responderet, quod nec Honorij confirmatio, nec Greg. aut Alexandri, nec Nicolai declarationes factæ, fuerunt in concilio generali cōfirmata: cū per nullū

Primum fundamētum fratricellorum.

Secundū fundamētum fratricellorum.

ipforū concilium fuerit celebratū. Licet Innocen. celebrauerit conciliū generale: in illo tamē nec in aliquo alio fuit facta declaratio prædicta, vt patet intuenti concilia. Nicolaus autē nec celebrauit generale concilium, nec aliquid circa præfatā regulā declarauit. Grego. autē 9. nec cōfirmauit nec declarauit prædictā regulam: Sed in generali concilio, vbi fuerūt cassati nōnulli mendicantium ordines, prædicatorum & minorum ordines non cassauit, sed afferuit approbatos sic dicens: Quos euident ex eis vtilitas Ecclesiæ vniuersali proueniens, perhibet approbatos, præsentem non patitur constitutionem (scilicet cassationis) extendi. Non tamen sic approbati sunt, quin ex rationabilibus & emergentibus causis cassari & reprobari possint. Quod autem Christus & Aposto. habuerint solum simplicem & nudū vsū facti, & quod fratres minores etiā solum simplicem & nudū vsū facti habeant, sustineri non potest: quia quicumque potest emere, vendere, aut permutare, vel dare, siue id faciat per se, siue per interpositā personam (cūm secundum regulam iuris, qui per aliū facit, per seipsum facere videatur) non habet simplicem vsū facti, sed etiā proprietatē, cūm per tales contractus ex natura sua transferatur dominiū. Sed Christus per Aposto. emebat cibaria, dabat elemosynas egenis, soluit didrachma: igitur. Similiter prædicti minores per declarationem Nicolai habēt facultatē vendēdi, didrachma: permutandi, & dandi non solum quæ vsū cōsumuntur, sed etiam domos, libros, vestes, successiones testamētarias, domos, hortos, & alia huiusmodi. Igitur nō solum habent vsū simplicē facti: sed etiā iuris. Impossibile est enim vsū facti simplicē absque iure aliquo alicui cōpetere, prout D. Aug. in lib. de Doctr. Christi. expressē tenet. Quia si vsus denudatus omni iure ab aliquo posset haberi: sequeretur quod actus vtendi esset iniustus, & per cōsequens quod Christus iniuste fuisset vsus rebus, & ipsi minores iniuste vtentur. Vnde fures vtendo rebus furtiuis, propter hoc solum iniuste vtuntur, quia absque iure vtendi vtuntur. Si ergo Christus & Apostoli nō habebant ius vtēdi, iniuste vtēbantur, quod est hæreticū. Et si minores sine iure vtentur, iniustus est illorū vsus, & per cōsequens non pertinet ad perfectionē, imō potius manifestē repugnat. Si autem iuste vtuntur, ergo non solum habent simplicē & nudum vsū facti, sed etiā iuris, per quem differūt ab iniuste vtentibus. Et cūm absurdum & erroneū sit, quod actus humanus extrinsecus sit iustus, si exercens actum ipsum nullū habeat ius exercēdi: sequitur quod actus ille non est iustus neque Deo acceptior, quā actus habentis ius vtēdi, cūm actus ille non sit iustus, non potest iustus esse. Quo ad res autem quæ vsū cōsumuntur, maximē in comestibilibus, euidenter cōstat vsū facti non separari à proprietate. Cūm enim vsus (qui secundū iura est seruitus) nihil aliud sit quā ius vtēdi rebus alienis, salua rerū substantia, vsus fructus enim aut vsus, secundum iura, non potest perpetuō à dominio siue proprietate separari: ne proprietate domini semper, abscedente vsu, reddatur inutilis, vt habetur in l. omniū. §. constituitur. ff. de vsu fructu. & in l. antiquitas. C. eo. ti. Cūm ergo in vsu comestibilium nō sit salua rei substantia, sequitur quod idē erit vsus & rei consumptio siue proprietate, quæ omnino redditur inutilis ei qui vsū non habet: & per cōsequens cōtra naturā siue essentiā & definitionē vsus est, quod in rebus quæ vsū cōsumuntur, differat à proprietate. & ideo illis non conuenit vti, sed bene abuti. Abuti enim nihil aliud est, quā contra naturam siue essentiā vsus vti. Sed secundū naturā vsus est accipere fructū vel vtilitatē alicuius rei in toto vel in parte, salua rerū substantia: ergo cōsumere rem est abuti, & sic non est simplex & nudus vsus facti, cum sit consumptio rei & proprietatis, & abusus. Nec satis facit aut diluit argumentū illorū euasio, qua dicunt apud Ecclesiā Romanā siue sedē Apostol. remanere dominiū & proprietatem, ex declaratione & retentione Martini 4. & aliorum, qui ad nominationē ipsorū fratrum patres spirituales (quos vocant) constituit procuratores Romanæ Ecclesiæ, ad agendum, exigendum, administrandum, & defendendum bona prædictis fratribus & ordinibus Romanæ Ecclesiæ. Verum quia tales huiusmodi occasione multos vexabāt, in notā & iniuriā Romanæ Ecclesiæ, quæ cūm sit caput omnium Ecclesiarū, in litigando submittebatur inferioribus prælatis: ideo dictus Ioannes 22. in extrauag. ad conditorem, declarat nō fuisse intentionē prædecessorū suorum, referuasse dominiū rerum vsū cōsumptibilium ipso vsu. Vnde ait: Quis enim sanæ mētis crederet, quod intentio fuerit tati patris vnus, oui, siue casei, aut frusti panis, & aliorū vsū cōsumptibilium, quæ sape fratribus ipsis, è vestigio cōsumenda conferuntur, dominiū Romanæ Ecclesiæ & vsū nudum fratribus retinuisse: profectō probabile non videtur: præsertim cūm bonorum illorū duntaxat dominiū Romanæ Ecclesiæ referuauerit, quorū simplex vsus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis, quod nequaquam potest in rebus vsū cōsumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtēdi, nec vsus facti, separata rei proprietate, possunt constitui vel haberi. Deinde in §. Nos itaque. reuocat dictam retentionem rerum vsū cōsumptibilium (quam vocat simulationē) quæ profectō ipsi simulantibus officit, qui prætextu illius perfectioris status & altioris paupertatis sibi prærogatiuum præsumunt cum obnubilatione honoris sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & volens prouidere, sic ait: Nolentes in posterum sub prætextu seu pallio talis dominiij temporalis verbalis nudū ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, infici, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare: de fratrum nostrorum consilio, hoc edicto in perpetuum valiturum sancimus: Quod in bonis, quæ in posterum conferentur, vel offerentur, aut alijs quomodolibet obuenire contigerit, fratribus seu ordini prædictis, exceptis Ecclesiis, oratorijs, officinis, & habitationibus, ac vasis, libris, ac vestimentis, diuinis officiis dedicatis vel dedicandis, quæ ad ipsos venient in futurum, ad quæ non se extendunt, ad eō in conuenientia supra dicta (propter quod constitutionem istam ad illa extendi nolumus) nullum ius seu dominiū aliquod

Minores habere solum nudum vsū facti sustineri non potest.

Vsus facti, siue iure nulli competere possunt.

aliquod occasione ordinationis prædictæ (scilicet Martini quarti) seu cuiuslibet alterius prædecessorum nostrorum super hoc spiritualiter acta, Romanæ Ecclesiæ acquiratur: sed quo ad hoc habeatur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrariū facientia. Quare à talibus dicentibus se nihil habere, nec in particulari nec in communi, querendū est an ille modus viuendi siue illa paupertas addat aliquid perfectionis, siue sit perfectior modus viuēdi in paupertate, quā modus illorū qui habent aliquid in cōmuni. Si concedatur, fiat argumentū quod illi non habent perfectiorem modū viuēdi quā habuerit Christus cum Apostolis: sed illi habuerūt aliquid in communi, vt patet ex autoritatibus prælegatis, &c. Si dicatur quod Christus & Aposto. in rebus elemosynaliter oblatis non habuerunt dominiū siue proprietatem: queratur ab eis, Apud quem manebat dominiū illarum rerum? Non quidem apud dantes, quia illi intendebāt transferre: neque apud solum Deū, cūm hoc non legatur in scripturis, quod Christus & Aposto. habuerint solum nudū vsū facti, nec quod abdicauerint dominiū in communi. Et de factis Christi, secundum D. August. temerarium est aliquid asserere, nisi per scripturas sacras possit probari. Si persistant in illo, allegetur extrauag. Ioan. 22. cūm inter nonnullos, de verb. sign. In qua habetur quod prædictus Ioannes habita matura & diligenti deliberatione cū fratribus suis (hoc est cū Cardinalibus ac alijs multis prælatis & peritis viris,) sedēs pro tribunali, sententialiter & diffinitiuē declarauit assertionē illorū, qui dicunt redemptorē nostrum Christū ac eius Apostolos in speciali nō habuisse aliqua, nec in particulari, nec in cōmuni, erroneam & hæreticā deinceps fore censendā, vt pote sacre scripturæ cōtrariam. Si dicatur quod non poterat declarare, obiciatur quod illa fuit euasio Fratricellorū, quæ etiā fuit condemnata, vt in extrauag. quorundam, eod. tit. Ex præcedentibus patet longa prosecutio & improbatio illorū. Si verō dicatur quod Christus aliquo tēpore habuit in communi, vt condescenderet infirmitati imperfectorū: & aliquo tempore nihil habuit, nec in cōmuni, nec in particulari: queratur quo tempore, & vbi habetur abdicatio proprietatis, quod cūm non possit ostendi, sequitur quod merē voluntariē, & secundū D. Aug. temerariē dictum est. Si allegetur illud Matth. 8. Vulpes foveas habent, &c. obiciendum quod ex illo passū non potest haberi, nisi quod ipse abdicauit possessiones, sed non ea quæ erant ad sustentationē necessariā, & quæ solo vsu cōsumebantur. Porerit fieri prosecutio (vt supra) de emptione ciborū, de datione egenis, & de dominio afinæ, cuius se esse dominum manifestē declarauit, & etiam de inseparabilitate vsus facti à proprietate in rebus cōsumptibilibus, & de iustitia illius vsus simplicis & nudi sine vsu iuris, aut absque iure vtēdi, & alio modo, prout respondebitur. Hæc pro institutione sufficiant.

Ver. 19.

DE PERFECTIONE CONTINENTIÆ.

Perfectionem cōtinentiæ à Christo introductā esse constat per illud quod dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerūt propter regnū Dei. & postea subdit, Qui potest capere capiat: Et ne alicui spes perfectionis tolleretur, allumpit ad perfectionis statū illos, quos inuenit matrimonio iūctos. Non autē poterat absque iniuria fieri, quod viri vxores desererēt, sicut quod omnes diuitias relinquere. Ideo Petri ab vxore non separauit: sed Ioannē (vt fertur) volentē nubere, à nuptiis reuocauit. Ad statū enim perfectionis requiritur abstractio eorū, per quæ homo impeditur ne feratur totaliter in dei seruitium, inter quæ impedimenta vnum est vsus carnalis copulæ, qui duplici ratione impedit. Primò propter vehementiā delectationis. Vnde Philo. dicit, quod eius frequentia augetur concupiscentia. Secundò propter solitudinem quam ingerit homini de gubernatione vxoris, & filiorum, & temporalium, quæ ad eorum sustentationem requiritur. vnde Aposto. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat deo. Qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori. & idem dicit de muliere. Vnde sicut fuit damnatus Vigilantius, qui diuitias æquabat paupertati: ita damnatus est Iouinianus, qui matrimonium æquabat virginitati. Et quāuis Abraham ambularet corā Deo, & esset perfectus (vt Dominus dixerat ei) & alij antiqui patres perfectionē animi habuerint cum diuitiis & matrimonio: non tamen sequitur quod infirmiores debeant præsumere se esse tātā virtutis, vt cum diuitiis & matrimonio possint ad perfectionem virtutis peruenire: sicut nec aliquis inermis præsumit hostes inuadere: quia Sanson cū mandibula afini multos hostium peremit, scilicet mille. Nā illi patres, si tempus fuisset cōtinentiæ & paupertatis seruandæ, studiosius hoc impleuissent. Ex præmissis sequitur, quod quicumque matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter & absolutē religiosi.

Ver. 20.

DE PERFECTIONE OBEDIENTIÆ.

Perfectionem religionis maximē cōsistit in imitatione Christi, secundū illud: Si vis perfectus esse, vade, &c. sequitur, & sequere me. sed in Christo maximē cōmendatur obediētia. (Factus est enim obediēs vsq; ad mortē, mortem autē crucis.) Cūm enim status religionis sit quædā disciplina vel exercitiū tendēdi ad perfectionē: & quicumque instruuntur & exercitatur vt perueniant ad aliquem finem, oportet quod directionē alicuius sequantur, secundum cuius arbitriū exercentur & instruantur, vt peruenire possint ad ipsum finem, prout discipuli sub magistro. Vnde Monachorū vita dicitur subiectionis & disciplinæ. Et quamuis obedire prælatis in his quæ sunt necessitatis, pertineat ad omnes (iuxta illud, Obedite præpositis vestris, & subiaccere eis:) Obedire tamē in his quæ pertinent ad exercitiū perfectionis, pertinet propriē ad religiosos. Et cōparatur ista obediētia ad aliam, sicut particulare ad vniuersale. Illi enim qui viuunt in seculo, aliquid sibi retinēt, & aliquid Deo largiuntur: sed in religione totaliter se & sua tribuunt. Et licet prælati religionum sint

2. 2. q. 186. art. 4. Matth. 19.

3. Epi.

1. Cor. 7.

Gen. 17.

Iudi. 15.

2. 2. q. 186. art. 5. Matth. 19. Phil. 2.

Heb. 13.

exempti ab obedientia episcoporum diocesanorum: obligantur tamen ad obediendum summo pontifici, non solum in his quae sunt communia aliis, sed etiam specialiter in his quae pertinent ad perfectionem religionis. Eremitae vero qui paupertatem non vouent, non sunt simpliciter & absolute in statu perfectionis: licet etiam obedire teneantur diocesanis. Nec obstat quod coacta siue necessaria obsequia non placent Deo, iuxta illud: Non ex tristitia aut necessitate &c. Quia cum obedientia religiosorum sit voluntaria & liberaliter promissa, sequitur quod obsequia siue seruitia ipsorum sunt Deo accepta, nec sunt ex tristitia aut ex necessitate coactionis, de qua loquitur Aposto. Ideo non excludunt rationem meriti. vnde D. Aug. ad Armentarium, Non te vouisse poeniteat: imo gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Felix necessitas, quae ad meliora compellit.

Ver. 21. DE ESSENTIALIBVS STATUS RELIGIONIS.

2.2.9.186. art. 6. et 7. **P**aupertas, continentia, & obedientia, aded sunt essentialia vitae regularis, vt nec summus potest. **P**lex possit in eis dispensare, vt habetur in c. cum monasterium, circa finem, de statu regula. vbi dicitur, Cum abdicatio proprietatis & custodia castitatis aded sint annexa regulae monachali, vt nec contra eam possit summus pontifex licentia indulgere: eadem ratione dicendum est de obedientia. Et quauis summus pontifex possit eximere monachum a suo praelato immediato, immo ab omnibus praelatis suae religionis: non tamen a sua obedientia, in his quae pertinent ad suam religionem. Vnde communiter dicitur, qd papa non potest facere de monacho non monachum: licet possit dispensare quod dimittat habitum: Quia habitus non facit monachum, sed professio regularis, vt habetur in c. porrectus, de regul. & tran. ad relig. Et quauis praelatus immediatus possit dare religioso administrationem temporalium: non potest tamen dare licentiam quod habeat proprium. Vnde etiam si monachus aut religiosus fiat episcopus, non deobligatur a votis, imo nec a caeremoniis & obseruantis regularibus, nisi in quantum impediunt officium pastorale: & sic tenetur ad deferendum habitum. Nec potest villo modo facere testamentum: Quia cum sit episcopus, committitur ei sola administratio rerum Ecclesiasticarum: quae administratio finitur morte, a qua incipit testamentum valere, vt habetur Heb. 9. Si tamen ex concessione papae testamentum faciat, non intelligitur de proprio facere: sed apostolica auctoritate intelligitur esse ampliata potestas suae administrationis, vt eius dispensatio possit valere post mortem. Inter tamen tria praedicta vota votum obedientiae praeminet. Vnde D. Grego. exponens illud 1. Reg. 15. Melior est obedientia quam victima, dicit: Obedientia victimis iure praeponeatur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero propria voluntas mactatur. vnde sequitur quod obedientiae votum est praecipuum triplici ratione: Prima, quia aliquid magis offert Deo: Secunda, quia continet sub se alia vota, sed non conuertitur: Tertia, quia proprie se extendit ad actus propinquos fini religionis, qui est honor & cultus Dei. Vnde si aliquis absque voto obedientiae, voluntaria paupertate & continentiam etiam voto seruet: non propter hoc pertinet ad statum religionis, qui praefertur etiam virginitati ex voto simplici seruatae. dicit enim D. Aug. Nemo, quantum puto, ausus fuerit virginitatem praeferre monasterio. Post votum obedientiae votum castitatis habet secundum locum, & postremum votum paupertatis, quo quis abdicat a se proprietatem, & renunciat bonis temporalibus. Non tenetur tamen religiosus renunciare honori qui Deo & sanctis exhibetur propter virtutem. vnde Psal. Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Cum enim honor non debetur nisi virtuti (cuius est praemium, secundum Philosoph.) & religiosi, tendant ad perfectionem virtutis, non conuenit eis renunciare. & ideo possunt gradum doctoratus & magisterij suscipere. Nec obstat illud Mart. 23. Nolite vocari Rabbi: quia (vt dicit ibi Gl.) non prohibet esse, sed velle vocari: vel intelligitur de magisterio principali, sicut ibi loquitur de patre principali, cum ait: Patre nolite vobis vocare super terram. Quamuis honori qui debetur exteriori excellentiae, renuncient ex hoc ipso quod secularem vitam derelinquunt. vnde ad hoc non requiritur speciale votum.

Ver. 22. DE RELIGIONVM DIFFERENTIA.

2.2.9.188. art. 1. **C**um religionis status sit quoddam exercitium, quo aliquis exercetur ad perfectionem charitatis, & sint diuersa charitatis opera, quibus homo vacare potest: sequitur quod licet in omni religione commune sit vt homo totaliter se praebet ad seruendum Deo: tamen sunt diuersi modi exercitiorum, & per consequens diuersae religiones. Vnde ad ornam reginae pertinet quod sit circumdata varietate. Diuersitas autem religionum dupliciter considerari potest: Vno modo secundum diuersitatem eorum, ad quae ordinatur. Aliqua enim ordinatur ad recipiendos peregrinos hospitio. Alia ad visitandos & retinendos captiuos: Alia ad militandum: alia ad docendum & praedicandum, vt praedicatorum ordo: Alia ad contemplandum, vt Carthusien. Alio modo potest attendi diuersitas religionum secundum diuersitatem exercitiorum, puta quod in vna religione castigatur corpus per abstinentiam ciborum, vt in religione Minimorum, in alia per exercitium manualium operum, vel per nuditatem, vel per aliquid aliud huiusmodi. Sed quia finis est quid potissimum in vnoquoque: maior est religionum diuersitas, quae attenditur secundum diuersos fines, ad quos religio ordinatur, quam quae attenditur secundum diuersa exercitia. & ideo quantum finis alicuius religionis est melior & dignior, tantum religio illa praestantior.

Ver. 23. DE INGRESSV RELIGIONIS.

2.2.9.186. art. 1. **N**on est necesse qd aliquis prius exerceatur in obseruantia praecceptorum, quam transeat ad perfectionem consiliorum, siue antequam ingrediatur religionem: cum Dominus Mathaeum publicanum, qui nondum in obseruantia praecceptorum erat exercitatus, vocauerit ad consiliorum obseruantiam. Nec etiam est necesse prius vouere religionis ingressum, quam religionem intrare, licet sit melius

melius cum opus ex voto factum, sit laudabilius, quam sine voto factum, vt dictum est cum de voto ageretur. Vnde ingredi religionem, tenetur illam intrare, secundum modum, tempus, & locum, secundum quae voto se obligare intendebat, legitimo impedimento cessante. Vnde Salomo, Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Duplex enim est infidelis & stulta promissio. Et Glossa super illud Psalms, Vouere & reddere, &c. dicit, Vouere voluntati consulitur: sed post voti promissionem, reddere necessarium est exigere. nec potest per aliud votum deobligari, cum nullum aliud maius votum esse possit, aut de meliori bono. Nec etiam votum crucis in subsidium terrae sanctae, per quod ex indulgentia apostolica quis consequitur plenariam remissionem peccatorum, vt dictum est cum de indulgentis ageretur. Cum enim votum religionis sit perpetuum, est maius quam votum peregrinationis, quod est temporale. Vnde in c. scripturae, extra de voto & voti redemptione, habetur quod reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuum noscitur religionis obseruantiam commutare. Et rationabiliter dici potest, quod per ingressum perfectum religionis, qui fit in professione, aliquis consequatur plenariam remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus elemosinis factis statim homo potest satisfacere de peccatis, secundum illud Dan. 4. Peccata tua elemosinis redime: multo magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit, qd aliquis totaliter se diuinis officiis mancipet per religionis ingressum: quia excedit omne satisfactionis genus, etiam solennis poenitentiae, vt habetur in c. ad monere. 33. q. 2. Sicut holocaustum excedit omnia alia sacrificia, vt D. Grego. super Ezech. dicit. Vnde legitur in vitis patrum, quod eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed licet per hoc ab omni reatu non absoluantur: ingrelius tamen religionis utilior est, quam peregrinatio terrae sanctae, quantum ad promotionem in bonum, quae praeponderat absolutioni a poena. Et cum obligatio voti ex voluntate procedat, cum vouere sit voluntatis: sequitur quod tanta est obligatio voti, quantum voluntas & intentio vouentis se extendit: & per consequens si vouens intendit se obligare non solum ad ingressum religionis, sed etiam ad perpetuum manendum, tenetur perpetuum manere. Si autem intendit se obligare ad religionis ingressum causa experiendi, cum libertate manendi vel non manendi, abque hoc quod cogitet de libertate exitus, vel de perpetuitate manendi, videtur obligari ad ingressum religionis, secundum formam iuris, quae est vt ingredientibus detur annus probationis. Et sic non tenetur profiteri: vnde potest redire ad seculum, vt habetur in c. consulti, extra de reg. & tran. ad relig. Et qui ad probandam religionem intrat, & deinde exit, maxime ex rationabili causa, non scandalizat, nec dat malum exemplum: & si alij scandalizarentur, est scandalum passiuum, & non actiuum ex parte exeuntes: quia non fecit nisi quod licitum erat ei facere. Nec etiam talis intelligitur retro respicere, contra illud quod dixit Christus, Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, dignus est regno Dei: nisi quando praevertitur id ad quod se obligauit: alioquin quicumque per aliquod tempus facit aliquod bonum, vel habet bonum propositum, si non semper continuaret, esset ineptus regno Dei. Qui vero intrat vt statim exeat, non videtur satisfacere voto suo: Quia illud in voto suo non intendebat: vel si intendebat, votum videtur esse irritorium. Ideo tenetur mutare propositum, vt saltem velit experiri an ei expediat in religione manere. Et quia (vt dicit Philosophus) in magnis dubiis requiritur deliberatio. & certum est quod ingressus religionis est secundum se bonus, & qui hoc dubitat, derogat Christo, qui consilium dedit: sequitur quod ad ingrediendam religionem non est necesse multum consilium. vnde Petrus & Andreas ad solam vocationem Domini, relictis retibus, continuo sequuti sunt eum. Et D. Aug. Vocat te oriens, hoc est Christus, & tu accedis ad occidentem, hoc est ad hominem mortalem errare potentem. Circa modum tamen intrandi dubium esse potest propter impedimenta. Ideo tunc consilium est habendum cum his qui prodesse possunt. Et non est consistendum domesticis carnalibus. Quia inimici hominis domestici eius. Vnde Christus reprehendit eum qui dicebat, Permite me renunciare his qui domi sunt. Impedimenta autem legitima ingressus religionis sunt septem: Primum est matrimonium consummatum, inuita coniuge, vt habetur in c. quidam, de conuersione coniug. Si tamen vir & mulier velint religionem intrare & profiteri (mulier in monasterio monialium, & vir in monasterio virorum) possunt, vt habetur in c. cum sis praedictus, extra de conuersione coniugatorum. Secundum impedimentum est corporalis infirmitas, vel tanta debilitas, quod non possit onera religionis portare. Tertium impedimentum est seruitus: quia fieret iniuria domino. Vnde Aposto. Seruus vocatus es, non sit tibi cura. Quartum est ratiociniorum obligatio. Et ideo si aliquis est obligatus alicui ad reddendam rationem vel certum debitum, non potest licite solutionem & redditionem praetermittere, vt religionem ingrediatur. Si tamen debeat aliquam pecuniam, & non habeat unde reddat, tenetur facere quod potest, scilicet vt cedat bonis creditorum. Propter pecuniam tamen persona liberi hominis non obligatur, sed solum res: quia persona liberi hominis superat omnem estimationem pecuniae. vnde licite potest exhibitis rebus suis religionem intrare. Nec tenetur in seculo remanere, vt procuret unde debitum reddat. Quintum impedimentum, saltem quo ad professionem, est defectus aetatis. vnde in c. ad nostram, de reg. & tran. ad relig. dicitur quod professio facta ante consummationem 14. anni non obligat, post 14. vero si sit per susceptionem habitus professorum in religionibus, in quibus habitus professorum sunt distincti ab habitibus nouitiorum, etiam non ligat, nisi detur perseverantia tridui, post quod sunt obligati & tacite professi, etiam si verbo non exprimat, vt habetur in c. sequenti. Idem de filia minore 12. annis sponte velata, vt in c. cum virum, eod. tit. Et eodem modo dicendum est, vbi habitus non sunt distincti, si perseueret per triduum post annum. Distincti autem habitus intelliguntur siue per

Eccle. 5.

c. 16. §. 6. ver. 19.

art. 3. ad 3. 2. 2. q. 189.

Profiteri con sequuntur gratiam baptismatorum.

Luc. 19.

5. Ethic. In li. de ver. do.

Mich. 7. Math. 8. Quae impediunt religionis ingressum.

1. Cor. 7.

2. 2. q. 189. art. 6. ad 6.

Actus requi sita ad professionem.

per benedictionem vestium, cū profitentibus conceduntur, siue etiam aliquid aliud fiat, per quod nositorium à professorū habitu discernantur. vt habetur in c.1. §. distictos, eo. tit. lib. 6. Professio fieri nec recipi debet ante annū probationis, licet ante annū facta teneat, vt in c. ad Apostolicā, eod. tit. Excipiuntur tamē profisiones religiosū ordinum mendicantiū, vt habetur in c. non solum, & c. constitutionē, de reg. & transf. ad relig. lib. 6. In quibus, secundum Syluestrum de Priorio, requiruntur quindecim anni in masculis, & tredecim in monialibus. Sextū impedimentū est parentum necessitas actualis, vbi alij non sunt qui eos subleuare possint & subleuant: tanta est enim filij ad patrem obligatio, quod religiosus professus, licet monasteriū exire potest ad subueniendū patri, vt dictū est cum de pietate ageretur c. 5. §. 7. Seclusā verō necessitate victus, post annos pubertatis potest, etiā inuitis parentibus, religionē profiteri, vt dictū est ibi, ex D. Hiero. Septimum impedimentū est status perfectior. Ideo cardinales & episcopi nō possunt religionem intrare, vt dictū est cum de statu episcoporum ageretur. Curati verō & minores prelati possunt religionē intrare, etiā sine licentia episcopi, imō etiā eo contradicente, vt habetur in c. dux sunt leges. 30. q. 2. ¶ Nec obstat quod Vigilantius adducit, Si omnes se clausērint in monasteriis, & fuerint in solitudine, quis deseruiet Ecclesiis? Quis seculares homines lucrificat? Quis peccantes ad virtutem poterit exhortari? Ad hæc D. Hier. in epist. contra eū sic respondet: Hoc enim modo si omnes tecū itari sint, sapiens quis esse poterit? & virginitas non erit approbāda. Si enim omnes virgines fuerint, & nuptiā nō fuerint, interibit genus humanum. Rara est virtus, nec à pluribus appetitur. Pater ergo quod hic tumor stultus est, sicut si quis timeret haurire aquā, ne flumen deficeret. ¶ Ex perfectione status religionis, quæ est de meliori bono ad cultū & honorem Dei & animarū salutem ordinato, sequitur quod licitū est vnicuique ad religionē inducere: sic quod inducetes non solum non peccant, sed magnū merentur præmiū. Dicitur enim Iac. vlt. Qui conuertit fecerit peccatōre ab errore viæ suæ, saluabit animā eius, & operit multitudinem peccatorum. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ideo nō solū licet inducere adutos & peccatores ad religionis ingressum, sed etiā pueros & innocentes. vnde Christus, Sinite paruulos venire ad me, &c. Et licet ante annos pubertatis profiteri non possint, possunt tamen cū voluntate parentum in religione recipi, vt nutriantur, ibidē sicut de D. Ioan. Baptista legitur, quod cū esset puer, erat in desertis. Et Hiero. dicebat: Bonum est adolescenti cū portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Posset tamen cōtingere circa huiusmodi inductionem triplex inordinatio. Prima est violentia: Secūda, Simonia, si quis simoniacē alium ad religionem trahat muneribus datis, quod prohibetur in c. quā pio mentis affectu. i. q. 2. Nec tamen ad hoc pertinet, si quis aliquid alicui pauperi necessaria subministrat, & in seculo nutriat eum, vt religionem ingrediatur, vel si sine pacto aliqua munuscula tribuat ad familiaritatem captandam. Tertia, deordinatio, si mendacis eum alliciat: imminet enim sic indulto periculum, ne cum deceptum se inuenerit, retrocedat: & sic fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Ver. 24. DE TRANSITV VNIVS RELIGIONIS AD ALIAM.

Transitus religionis ad religionē secundum se non est laudabilis, tum quia scandalizātur illi qui relinquuntur, & alij etiā, tum etiam quia facilius proficit aliquis in religione quā conuenit, quā in illa quā non conuenit. Ideo talibus transeuntibus timendum est, ne dū omnes sequuntur, nullā integrē consequantur, vt dicit Patrum abbas Nestorius. Potest tamē aliquis ex vna religione transire in aliā, triplici ex causa. Primō quidem zelo perfectioris & melioris frugis, religionis scilicet obseruati. Secūdo propter declinationē religionis à debita perfectione. Tertio propter infirmitatem vel debilitatē, ex qua interdum prouenit quod non potest aliquis arctioris religionis statuta seruare, potest tamen seruare statuta laxioris. Sed in his tribus casibus est differentia: Nam in primo casu debet quidem propter humilitatem, licentiā petere, quæ ei negari non debet, dummodo constet illam religionem esse arctiorem & melioris frugis ac debite obseruatā: Quia quamuis religio secundum se & statuta sit arctior, si laxius in ea viuatur, quā in ea à qua transit, non est tutus apud Deum & in foro interiori. Et si super hoc habeat facultatem à summo pontifice vel prelato suo est obreptitia, & sic nullius valoris. In secundo casu requiritur superioris iudicium, in tertio necessaria est licentia vel dispensatio.

§. 2. DE LEGE POLITICA AVT CIVILI.

Lex politica seu civilis est dictamen prudentiale institutū & promulgatū à principe vel multitudine, directiuum actuum humanorū in ordine ad pacificum cōiunctum temporalem. Quod quidem dictamen cū sit regula, posset Canon appellari. vsus tamen inoleuit, vt lex politica & civilis nūcupetur, vt differentia esset inter decreta & sanctiones, ad finē spiritualem & temporalem determinatas: Ab Isidoro verō definitur ius civile, quod quisque populū vel ciuitas sibi propriū diuina humanāque causa constituit, vt habetur in c. ius civile. i. dist.

Ver. 1. DE DIVISIONE LEGIS.

Lex civilis secundū diuersas cōsiderationes diuersimodē diuiditur. Si enim cōsideretur vt in constituitur à gubernate cōmunitatem ciuitatis, distinguitur & diuiditur secundū diuersa regimina ciuitatū. Quorum vnum, secundum Philo. est regimen regale, quando scilicet ciuitas vel alia cōmunitas gubernatur ab vno. & secundum hoc dicitur Cōstitutio vel Edictum, vt in c. constitutio. i. dist. vbi dicitur: Constitutio vel edictum est, quod rex vel imperator constituit vel edit. Aliud verō regimen dicitur Aristocraticum, hoc est principatus optimorum: & secundum ordinationes

2.2. q. 189. art. 6.

2.2. q. 97. art. 7. ad. 2.

2.2. q. 189. art. 5.

Dan. 11.

Math. 29.

Luc. 1. Thron. 3.

2.2. q. 189. art. 3.

2.2. q. 97. art. 4. §. Poli.

dinationes eorū dicuntur Senatusconsultā vsq. Respōsa Prudentū, quæ Isidorus diuersificat: Quia dicit Senatusconsultū esse, quod senatores tantū populis cōsulendo, decernūt. Respōsa verō prudentū sunt, quæ iniurconsulti respondere dicuntur consulentibus. Vnde & responsa Pauli dicta sunt. Fuerūt enim quidā prudentes & arbitri aequitatis, qui cōstitutiones ciuili iuris cōpositas ediderūt, quibus disidentū lites cōtentionēsq. sopirēt, vt habetur in 2. dist. decreti. Aliud regimen est oligarchia, hoc est principatus paucorū diuū & potentū. & secundū hoc ordinationes eorū dicitur leges Prætorie & Honorarie, siue ius Prætorij & Honorariū. Aliud regimen dicitur Democratiā siue Democraticū, hoc est multorū. & secundum hoc ordinationes eorū dicitur Plebiscita, quæ plebs tantū constituit. & dicitur Plebiscita, ed q. plebs sciat vel sciscitatur & rogat vt fiat. Aliud est regimen Tyrannicū, quod est omnino corruptū. Et ex hoc nō sumitur aliqua lex: Est etiam aliq. d. regimen ex istis mixtū. & secundum hoc sumitur lex, quā maiores simul cū plebe sanxerunt. Si verō cōsideretur lex vt directiua humanorum actū, diuiditur secundum diuersā de quibus fertur, quæ interdu ab authoribus nominatur. vnde in c. quādā. 2. dist. dicitur. Quædam etiā leges dicuntur ab his qui eas ediderunt, vt Consulares, Tribunitie, Iulie, Cornelia. Nam sub Octauiano Cæsare successi (hoc est substituti) sunt Cōsules, inter eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt; quæ à nobis eorū nominibus appellantur, Papiæ & Pōpeie, continentes patrū præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoque imperatore Falcidius Tribunus plebis legē fecit; ne quis plus extraneis testamentis legaret, quā vt quarta pars superesset hæredibus. ex cuius nomine lex Falcidia est nominata. Sic lex Trebellianica à Trebellio, & idē de aliis multis. Aliquando verō nominatur nō solum ab authoribus, sed etiā à rebus de quibus fertur, vt lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de Sicariis. Sic lex Militaris de bellis iūstitiis, leges Nauales, seu naualium cōmerciōrū; & leges Rhodiæ ab insula Rhodo, quæ dicitur Colossa, ad cuius habitatores Apost. scripsit, vocās eos Colossenses. Aliquæ verō nominatur ab obseruatoribus, & ab his quibus dātur, & sic dicitur ius Quiritū, quod nulli tenēt, nisi Quiritēs, hoc est Romani, de quo in c. ius Quiritū. i. dist. Sic & leges Lacedæmonū, Atheniensū, Agyptiorū, & huiusmodi. Aliquā verō leges nominatur à modo eorū, de quibus tractāt. Vnde in c. Satyra. 2. dist. dicitur. Satyra verō lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, & quasi à sanitate. vnde & satyram scribere est varia poemata condere, vt Satyra Horatii, Iuuenalis, & Persij.

Ver. 2. DE PRIVILEGIIS.

Sunt etiam quædam priuata leges, tam Ecclesiasticæ quā seculares, quæ Privilegia appellantur, de quibus in c. priuilegia. 4. dist. lex Isido. 5. Etymologiarū. Privilegia sunt leges priuatorū, hoc est eorum qui nō sunt cōstituti in dignitate, vt in c. qui cōtra. 3. q. 1. Nam priuilegium dictum est, ed quod in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo largē, pro omni cōfessione quæ est præter ius cōmune. Et sic quodammodo se extendit ad beneficium. Alio modo proprie, & tūc priuilegium dicitur priuatum ius indultum à principe cōtra ius. Et inde est quod ille solus potest priuilegium dare, qui est supra ius commune, siue qui potest legem condere, vel qui ab eo auri superiori habet potestatem dandi priuilegia.

Ver. 3. DE PRIVILEGIORVM DIVERSITATE.

Priuilegia quædam sunt à Deo concessa, vt priuilegiū de pluralitate vxorum, primō datum Abraham & aliis patribus. At priuilegium de occisione sui ipsius datū fuit Santoni. Priuilegium de præseruatione peccati originalis datum fuit D. Virginie de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces D. Gregorij. Osee, de accipiēda vxore fornicaria. Et generaliter omnes inspirationes Spiritus sancti cōtra ius cōmune dici possunt priuilegium: quia liberāt à lege cōmuni. vnde Apost. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. & abbi: Si spiritus ducimini, nō estis sub lege, scilicet cōmuni, in his ad quæ ducit spiritus. Lex tamen cōmunis nullo modo est dimittenda, nisi quis sit omnino certus de Spiritus sancti inspiratione, vt erāt Sancti, qui interiori & euidēti reuelatione erant certificati. Quod est bene notādū, quia circa hoc multi fuerunt decepti, præcipuē Lutherani nostris temporibus, qui arbitrabātur quod quicquid in mentē eorum suggessisset dæmon, à Spiritu sancto esset: non aduertētes ad id, quod dicit Apostolus de sathana, quod se trāsfigurāt in angelū lucis. Quædam autē sunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere. & horū priuilegiōrū quatuor sunt species. Quoddā enim dicitur reale, vt quod datū est Ecclesiæ, aut ciuitati, dignitati, aut loco, siue personæ, ratione loci seu alterius rei, de quibus in c. cū olim, & c. seq. extra de priuilegiis. Quoddā est purē corporale, quod scilicet cōceditur corpori tantum, hoc est vniuersitati vel collegio, & nō singulis de illo. Quoddā est personale, hoc est personæ concessum, & istud est duplex scilicet merē personale, quod alicui vel aliquibus cōceditur, expressis nominibus. Aliud personale commune, quod cōceditur personis sub expressione nominis in cōmuni, vt sunt priuilegia prædicatōribus & minoribus, ac aliis ordinibus data. Quoddā verō est corporale & personale, quod datur cōmunitati & singulis de cōmunitate.

Ver. 4. DE PRIVILEGIORVM INTERPRETATIONE.

Circa interpretationē priuilegiōrum notandum est, quod vbi verba sunt multum obscura vel ambigua, eius est interpretari, cuius est cōtendere, vt habetur in c. cū venissent, extra de iudi. & in c. inter alia, de sen. ex comm. Si verō non sunt multum ambigua, tunc debet tenor priuilegiij diligenter considerari, vt dicitur in c. porro, eod. tit. & potius insistendum est intentioni priuilegiij quā verbis, vt dicitur in c. Marcion. 2. quæst. 1. & in c. intelligentia, de verb. sign. extra. vbi dicitur quod

Privilegia diuina.

2. Cor. 3. Galat. 3.

2. Cor. 11. Priuilegiōrum species.

Ad quem pertinet priuilegiōrum interpretatio.

quod intelligētia verborum ex causis est assumēda: quia non sermōnes, sed rei est sermo subie-

Ver. 5. DE PRIVILEGIORVM EVACVATIONE. Privilegiū euacuatur multis modis: Primo per subreptionem, vt in c. lictis, de rescr. Secun-

Ver. 6. DE COMPARATIONE LEGVM CIVILIVM ET CANONICARVM. Reges canonicā et si non praesent legibus ciuilibus temporē: cūm Ptolomeus rex, qui primus

Ver. 7. DE CONSVETVDINE. Consuetudo & Mos idem sunt, & per se inuicem definiuntur. Mos enim, secundū Isidorū, &

Ver. 8. DE ORIGINE CONSVETVDINIS. Sidorus lib. 1. sen. & habetur in c. fin. 3. fin. 6. dist. dicit quod ius consuetudinis post naturalē le-

Ver. 9. DE DIVISIONE CONSVETVDINIS. Triplex poni solet consuetudo: Quaedā est de se mala, quā est contra legem naturālē vel di-

Do. Antho. Fior. 3. p. Sum. tit. 16. ca. vni. 20. §. 1.

Gene. 10.

1. Cor. 11. Consuetudo bona.

generalis, debet generaliter obseruari: si verō sit particularis, particulariter, vt habetur ex D. Aug. ad Ianuarium, in cap. illa. 12. dist. vnde D. Ambr. Cūm fueris Romā, Romano viuio more. Debet enim vnusquisque se conformare moribus & cōsuetudinibus eorum, ad quos declinat. Vnde non peccant diebus sabbatinis comedentes extremitates animalium in Hispania, nisi qui habent ex voto vel regula a carnibus abstinere, quemadmodum in die natiuitatis Domini, si feria 6. vel sabbato aduenerit, vt dicitur in c. explicari, extra de obseruatione ieiuniorum. & idē dicendū est de diebus sabbati a Natiuitate Domini vsque ad festum Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac consuetudine bona habetur Luc. 2. Cūm autem factus fuisset Iesus annorum duodecim, ascēdentibus parentibus eius in Hierusalem, secundum consuetudinem diei festi. Quaedam consuetudo est dubia: & ideo bene examinanda, & praecipue quando est contraria alicui iuri humano scripto, quā aliquando prauidicat & tollit ipsum, aliquando non, scilicet quando non habet ea quā requiruntur ad prauidicandum legē de quibus in versic. seq.

Ver. 10. DE VIRTUTE ET EFFICACIA CONSVETVDINIS. Consuetudo de se bona (quae nulli legi prauidicat) habet vim legis siue obligandi potestatem, etiam in foro conscientiae. Quia lex humana ideo ligat, quod procedit ex voluntate hominis ligata ratione, quae deriuatur a lege aeterna. Sed sicut ratio & voluntas hominis manifestatur verbo & scripto in rebus agendis: ita etiam facta. Hoc enim sibi vnusquisque eligere videtur, quod opere implet. Sequitur quod sicut verbo humano & scripto potest institui & mutari lex, atque etiam exponi, in quantum manifestat interiorē animi motum, & conceptum rationis humanae: ita & per actus multiplicatos. Et secundum hoc consuetudo habet vim legis, & obligat, ac legem abolet, eamque interpretatur. Vnde de D. Aug. & recitatur in c. in his. 11. dist. In his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege seruanda sunt. Et sicut praedictores diuinarum legum, ita & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi, supplicioque plectendi sunt. Notandum tamen quod cum consuetudo procedat ex voluntate hominis, & lex naturalis & diuina a voluntate Dei: sequitur quod per consuetudinem procedentem a voluntate hominum, non potest lex diuina naturalis mutari aut aboleri. Quia (vt dicit Isid. & recitatur in c. vsus. 11. dist.) vsus auctoritati cedit: Prauum vsus rerum & ratio vincat. vnde D. Aug. dicit, Qui contempta veritate praesumit consuetudinem sequi, aut circa fratres quibus veritas renelatur, inuidus est aut malignus, aut circa Deum ingratus, cuius inspiratione Ecclesia eius instruitur. Nam Dominus in Euangelio, Ego sum (inquit) veritas, non dicit, Ego sum consuetudo. Deinde dicit, Hoc planē verum est, quia ratio & veritas semper consuetudini praepōnda sunt, sed si consuetudini ratio suffragatur, nihil oportet firmiter retinere, vt in c. frustratoria. 8. dist. Ad hoc autem quod consuetudo tollat legem humanam scriptam, secundum Legistas requiruntur multa, quae ponit glo. in d. c. frustratoria, super verbo consuetudine, 8. dist. secundum tamen Canonistas sufficit quod duo concurrant, scilicet quod sit rationabilis, & quod sit legitime praescripta, vt habetur in c. fin. extra de consue. Dicitur autem consuetudo rationabilis, quā nō improbat iura, vt habetur in c. cum Ecclesia, extra de ca. poss. & prop. & in c. cum dilectus, eo. tit. & c. abbate, de verb. signi. Dicitur autem legitime praescripta, secundum glo. ibi, super verbo legitime, quando praescripta est spatio quadraginta annorum, iuxta c. auditis, extra de praescript. Nec obstat quod dicitur in l. 2. C. quae sit longa consuetudo, & c. consuetudinis. 11. dist. vbi dicitur: Consuetudinis vsusque longaeui non vilis est auctoritas, verum non vsque adeo valitura momento, vt rationem aut legem scriptam vincat. Quia per rationem intelligit rationem naturalem & per legem scriptam, legem diuinam. Si verō per legem scriptam intelligatur lex humana, debet intelligi quando praedicta duo non concurrunt. Et quando nō est rationabilis, vel legitime praescripta. Si dicatur quod ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed lex est quoddam bonum cum sit directiua humanorum actuum: ergo per consuetudinem non potest amoueri lex, vt ipsa consuetudo vim legis obtineat. Dicendum, secundum D. Thom. quod leges humanae in aliquibus deficiunt. vnde possibile est, quod quandoque liceat praeter legem agere in casu. In quo deficit lex, & actus non erit malus, & cum tales multiplicentur, per multiplicationem manifestatur quod lex non est utilis sicut etiam manifestatur verbo, cum lex contraria promulgatur. Si autem maneat ratio eadem, propter quam lex utilis erat: tunc non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi forte lex propter hoc inutilis videatur: quia non est possibile secundum consuetudinem patriam illam seruare, cum vna de rationibus legis sit, quod lex sit possibilis, & c. difficile est enim consuetudinem multitudinis remouere. Nec obstat pariter quod facere leges pertinet ad personas publicas, ad quas pertinet regere communitatem. vnde priuatae personae legem facere non possunt: sed consuetudo inualefcit per actus priuatorum: igitur. Dicendum D. Tho. quod multitudo libera potest sibi legem facere & statuere. Plus enim est consensus multitudinis ad aliquid obseruandum (quem consuetudo manifestat) quam auctoritas principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi in quantum gerit personam multitudinis. vnde licet singularis persona non possint condere legē: totus tamen populus legem condere potest. Si verō multitudo non sit libera, non habet liberam potestatem condendi legem, neque legem positam a superiore remouendi. Nihilominus tamen dici potest quod consuetudo in tali multitudine praualens, obtinet vim legis, in quantum per eos ad quos pertinet multitudini legem imponere, toleratur. Ex hoc enim videntur approbare quod consuetudo introduxit.

1.2. q. 97. ar. 3.

In 11. de Syno. 27.

In lib. de hap. paruu.

Que requirātur ad consuetudinem solentem legem.

1.2. q. 97. ar. 3. ad. 2.

ad. 3.

DE LEGE PECCATI. CAP. XVIII.

Ex Peccati no dicitur proprie lex, quae precipiat vel obliget ad peccatum: sed p lege peccati intelligimus fomitem ex peccato originali remanente in baptizatis, qui ab Apost. vocatur lex peccati & mortis, co q inclinat ad peccatum, & inducit mortem. Ad cuius euidentiam sciendum est quid & quomplex sit peccatum. Ad peccati moralis intelligenti aduertendum est, qd ex peccato naturae vel artis venimus in cognitione peccatorum, quae sunt in moribus. Ideo prius de peccato naturae & artis agendum est. Phi. 2. Phy. dicit qd peccatum contingit in his quae sunt secundum naturam, & in his quae sunt secundum artem, quae do. In natura vel ars no consequitur finem, propter quod operatur. In natura quidem peccatum contingit, quando generatum no consequitur debitam dispositionem & proportionem speciei generantis, & dicitur monstrum: ut si cu superabundantia vel diminutione membrorum vel eorum disproportione generatum oriatur, puta si cu duobus capitibus, aut vno pede tantum, aut magno capite, & aliis membris improporionatis. Et hoc peccatum naturae prouenit ex eo quod virus generatiua, quae est regula generationis, no est proportionata materiei, aut materia illi. Peccatum vero in arte contingit, quando declinat a regula vel mensura artis: sicut si medicus contra regulas artis det portionem, quae loco sanitatis causet maiorē aegritudinem, est peccatum artis. Et si faber lignarius in scindendo deficiat a regula vel excedat, est peccatum artis. Et sic declinare a regula in operatione, est propria ratio peccati. Et applicando ad mores: Peccatum nihil aliud est, quam actus humanus deformis regulae suae: regula autem immediata humanorum actuum est ratio siue dictamen prudentiale: regula mediata est lex humana vel diuina, cui ratio particularis debet conformari, aliis no esset dictamen prudentiale. D. Aug. peccatum definit dicit: Peccatum est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Et quia affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: & sicut affirmationi opponitur negatio, ita negationi affirmatio: sequitur quod si cur agere, dicere, concupiscere contra legem Dei, est peccatum, quia opponitur precepto negatio: sic no facere, non dicere, est peccatum: quia opponitur precepto affirmatio. Et sic completa definitio peccati talis est, Peccatum est factum vel omisium, dictum vel omisium, concupitum vel omisium, contra legem Dei. Breuius tamē sic definitur: Peccatum est actus humanus vel omisio contra legem Dei. Ex praemissis patet, qd in omni peccato actuali sunt duo. s. materiale & formale. Materiale est actus, formale est deordinatio & deformitas siue priuatio ordinis & conformitatis actus ad suam regulam.

Ver. 1. DE DIVISIONE PECCATORVM. Peccatum primum diuiditur in peccatum actuale, & in peccatum originale. Peccatum actuale multipliciter diuidi solet: Vno modo p obiecta, & sic diuiditur in peccatum in Deum, in proximum, & in seipsum, quoad modum & virtutes, cum actus distinguatur p obiecta, ut dicitur 2. de Anima. Ex obiectis multiplex oritur diuisio: Vna est ex parte finis, q est obiectum voluntatis, & sic diuidit D. Greg. dicens, qd septē vitiōrum capitaliū quinq; sunt spiritalia, & duo carnalia. Quia cum peccatum consistat in appetitu inordinato alicuius boni, & p consequens eo habito delectatur, & duplex sit delectatio: Vna, quae consummatur in sola apprehensione: & alia corporalis: quae in ipso tactu corporis perficitur, quae potest dici delectatio carnis. Ideo illa peccata quae perficiuntur in delectatione spiritali, dicuntur spiritalia, ut supbia & inuidia. Et quae in delectatione carnali, carnalia: sicut gula & luxuria. Et cum Apost. dicit, Manifesta sunt opera carnis, inter quae ponit auaritiā & iniustitiā accipit carnē, no p delectatione, sed p homine, qui cum secundum se viuit, secundum carnem viuere dicitur, ut D. Aug. dicit. Et eodem modo accepit cu dixit, Si secundum carnem vixeritis, moriemini. Et quauis dicat, Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus suū est. Qui autē fornicatur, in corpus suum peccat. Et sic videatur dicere solā fornicationē esse peccatum carnale: Quia no excipiendo, sed specificando hoc dixit. Nā sicut G. libidē dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima seruit corpori, ita ut in illo momento nihil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autē gulae licet sit carnalis, no tamē absorbet rationē, sicut fornicari. Vel potest dici qd in fornicatione fit iniuria corpori, dum inordinate maculatur: & ideo p hoc solū peccatum dicitur homo in suū corpus peccare. Alia diuisio peccati est p superabundantiā, & p defectū, quae contrariatur. Contrarietas autē est secundum formā a qua species denominatur, ut dicitur 10. Meta. Et sic prodigalitas & illiberalitas distinguuntur specie, licet idē possit esse prodigus & illiberalis secundum diuersa. Quia cu species peccati no attendatur ex parte inordinationis, quae est praeter intentionē agētis: sed magis ex parte ipsius actus secundum quod terminatur ad obiectū, in quod terminatur intentio peccātis: ideo vbicunq; occurrit diuersum motiuū, inclinās intētionē ad peccādum, est ibi diuersa species peccati. vnde dicit doctores qd cuilibet virtuti opponitur duo vitia specie distincta. Et licet magis & minus no sit causa diuersitatis speciei in naturalibus, tamē bene in moralibus: Quia consequuntur diuersa motiua specie distincta. Nec obstat quod dicere minus & magis falsum no differat speciei: quia no variat intentionem quae est occultādi verū. Si autē variat, ut in iactatore, qui supercedit dicēdo falsum, quarens gloriā: & deceptore, qui p huiusmodi falsū diminuit debiti solutionē, differunt specie vnde & quaedā falsae opiniones sunt sibi inuicē contrariae. Et quia aliquando contingit quod corruptiones diuersarum circumstantiarū proueniūt a diuersis motiuis ad peccādum, quae sunt finis & obiectū, puta q aliquis praeproperē comedat, contingere potest ex hoc quod non potest ferre dilationē cibi, propter consumptionē humiditatis. Quod verō appetat immoderatū cibū, contingit propter virtutē naturae poterit ad couertendū multū cibū. Quod autē appetat cibos delictiosos, contingit propter appetitū delectationis,

Rom. 7. De malo q. 52. art. 1. Peccatum natura. Peccati artis. lib. 2. contra Faust. 1. 2. q. 71. art. 6. 2. 2. q. 27. art. 1. 2. 1. ad 2. Gal. 5. 24. de Civ. Dei. Rom. 8. 1. Cor. 6.

DE LEGE PECCATI.

delectationis, quae est in cibis. Ideo in talibus diuersarum circumstantiarum corruptiones inducunt diuersas peccati species. Si verò sit idem motiuū, sicut illiberalis ab eodem motiuo mouetur, quod accipiat quādo no oportet, & plusquam oportet, & similiter de aliis. hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniae cogregandae: corruptiones illarum no diuersificant species peccatorum, sed pertinent ad vnā & eādem speciem. Alia diuisio peccatorum est per gradus: sicut in arte edificatoria collocatio fundamenti est primus gradus, erectio parietis est alius gradus siue species in completa: edificatio autem completa est, quādo omnia requisita sunt apposta: sic in peccatis. Vnde D. Hieron. super Ezechi. dicit: Tria sunt generalia delicta, quibus humanum subiacet genus: aut enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio est quasi fundatio peccati in corde. Secundus gradus siue secunda species incōpleta est in ore, secundū quod homo facit: prorumpit ad manifestationem conceptum cordis. Tertius gradus est in consummatione operis: licet haec tria pertineat ad eādem peccati speciem, cum ab eodem motiuo procedat. Iracundus enim ex hoc quod appetit vindictā, primò turbatur in corde, secundò in verba cōtumeliosa prorumpit, tertio procedit ad facta iniuriosa. Idem patet in luxuria & aliis peccatis operis, quādo simul cum opere cōtinguntur: sed quādo quodlibet illorum per se inuenitur, distinguitur ab aliis: sicut pars motus no distinguitur a motu, quādo est cōtinuus, sed solū quādo motus sistit in medio. Nec per illam inchoationē peccati in corde sequitur quin peccatum cordis sit cōpletum in specie sua: quia Sapiēs dicit, Peruerit cogitationes separat a Deo, & Christus, De corde exeunt cogitationes malae, quae cōtinuāt hominem. Sed peccatum no est ad eō cōpletum, sicut quando manifestatur per verba vel facta. D. Greg. ad dit. quartum gradum. scūm cōsuetudine roboratur: & quintum, cum vsque ad praesumptionem diuinae misericordiae, vel desperationem homo procedit. Alia diuisio peccati est, in peccatum commissionis, & omissionis. & haec no est diuisio formalis, siue per differentias formales, quae attenditur in ordine ad diuersos fines, cum in eadem specie peccati inueniatur commissio & omisio: sed per differentias materiales, quae attenditur secundum naturalem speciem actuum. Ideo inueniuntur actus specie differentes materialiter, qui sunt formaliter in eadem specie peccati: quia ad idem ordinantur. Sicut ad eādem speciem homicidij pertinet iugulatio, lapidatio, decapitatio, quāuis actus sint differentes specie naturae. Sic peccatum omissionis & commissionis differunt specie materialiter, largē loquendo de specie, secundū quod negatio & priuatio speciem habere possunt. Non tamen formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quod auarus rapiat aliena, & no restituit rapta. s. ex inordinato appetitu pecuniarū. Similiter gulosus ad satisfaciendum delectationi, superflua comedit, & debita ieiunia praetermittit. Semper enim in rebus negatio & priuatio fundatur in aliqua affirmatione, quae est quodāmodo causa eius. Vnde etiā in rebus naturalibus eiusdem rationis est, quod ignis calefaciat, & quod no infrigidet. Et licet peccatum commissionis & omissionis sint contra diuersa precepta: no tamē sequitur quod differat specie formali. Quia peccata no diuersificantur specie, secundum precepta legis, eō quod no accipiāt speciem ab auersione, sed a cōuersione. Alia est diuisio peccati, per effectus, siue secundum reatum & obligationem poenae. Et sic diuiditur in mortale, & veniale: quae aliquando inueniuntur circa idem obiectum. Haec diuisio no est per diuersas differentias constituentes species diuersas, sicut haec: Animalium aliud rationale, aliud irrationale. Nunquā enim id quod est per accidēs (ut reatus poenae, qui est praeter intentionē peccati) constituit speciem, ut dicitur in 2. Phy. Sed haec diuisio est per differentias consequentes diuersas inordinationes, quae cōplent rationem peccati. & sic per accidēs: ideo no constituit diuersas species essentielles peccati. Duplex autem est inordinatio: Vna est per subtractionem principij ordinis, siue inordinatio a fine vltimo, quādo fit contra preceptū. Alia est deordinatio, qua saluo principio ordinis, ad finē vltimū fit deordinatio, circa media & praeter finē, sed no contra preceptum. Sicut in corpore animalis quādoq; inordinatio procedit vsq; ad destructionem principij vitalis, quod est calor naturalis, qui si sit semel extinctus, est irreparabilis per naturā. & haec deordinatio dicitur Mors. Quandoque verò fit deordinatio in humoribus, saluo tamen principio vitae: & tunc dicitur aegritudo, quae est reparabilis. Sic ad propositum: Principium totius ordinis in moralibus est finis vltimus. Vnde quādo anima per peccatum venit vsq; ad auersionē ab vltimo fine. s. Deo, cui vnimur per charitatē, quae est ignis supernaturalis, iuxta illud: Ignē veni mittere in terrā: tunc lapsus est irreparabilis naturaliter. Ideo dicitur peccatum mortale. Quando verò fit deordinatio citra auersionem a Deo, & circa media, deordinatio reparari potest, & dicitur peccatum veniale, quod no meretur interminabilem poenā. Et licet peccatum veniale & mortale in infinitum distent quātum ad auersionem, no tamen quātum ad cōuersionem, per quā respicit obiectum, a quo habet speciem. Ideo nihil prohibet in eadē specie inueniri mortale & veniale. motus enim secundò primus in specie adulterij est peccatum veniale: & motus tertio primus est peccatum mortale. Idē de mendacio officioso & pncioso. Alia diuisio peccati sumi potest ex parte causae: & sic aliud est peccatum ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia. de quibus dicitur inferius.

Ver. 2. DE CAUSIS PECCATORVM. Quomodo omne quod fit habeat causam (vnde Iob, Nil in terra sine causa fit) & peccatum fiat, sequitur quod habet causam per se sicut & quilibet alius actus. Et quāuis peccatum omissionis no videatur habere actū, & per consequens neq; causam: habet tamē pro causa actū remotum. Quia (ut Philosoph. dicit) Si aliquid quādoque mouetur, & quandoq; non mouetur, oportet assignare causam. Eadem ratione si aliquid non agit quando agere debet, oportet assignare causam. Quae si

Diuisio peccatorum per gradus. Sap. 1. Mat. 15. 4. Dia. Peccatum aliud mortale, aliud veniale. 1. 2. q. 71. art. 1. Iob. 1. De malo. q. 2. art. 1. 8. Phy.

fit totaliter intrinseca, non habet rationem peccati: sicut si quis à lapide cadente læsus, impenditur ne ad Ecclesiã vadat, nõ peccat: sed tunc omisio imputatur ad peccatum, quando habet causam intrinsecam, non quamcunque, sed voluntariã. Quia si impediretur à causa intrinseca nõ voluntaria, puta febre aut alia infirmitate, eadẽ esset ratio, sicut de causa extrinseca. Oportet ergo quod omnis omisio culpabilis fit ab aliquo actu voluntario: aliquando tamen est de per se, vt cum ante vult ire ad Ecclesiã. Aliquando per accidens, i. quando nimis vigilauit, occupado se in aliis. Et si mere omisio peccat in actu præcepti subito facti, reducit ad actũ quo voluit experiri libertatem: & vt in pluribus sequitur illũ actum, licet nõ semper: & quia negatio cognoscitur per affirmationem, & priuatio per habitum: idẽ dicendũ est de peccato omisionis, sicut de peccato comissionis.

Ver. 3. DE CAUSIS INTERIORIBVS PECCATORVM.

Causa peccatorũ sunt duplices: quædam sunt interiores, quædam exteriores. Causa interiores sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitius. Inter has prima, principalis, & immediata est volũtas libera. Quia (vt D. Aug. dicit) Nulla alia re fit anima hominis serua libidinis, nisi propria voluntate: quæ solum à duobus moueri potest. I. ab obiecto: & sic dicitur, quod appetibile apprehensum mouet appetitum, nõ tamẽ ex necessitate. Alio modo ab eo quod interius inclinatur ad volendum actũ peccati. Hoc autẽ nõ potest esse Deus, cum Deus nõ possit esse causa peccati. Nec alia causa potest ei illabi, hoc est immediatẽ & effectiuẽ mouere & operari in ea, sed solum ipsa met in peccatis: sequitur quod ipsa voluntas est causa immediata & principalis peccati. Peccatum enim (vt D. Aug. dicit) est ad eodẽ voluntariũ, quod si nõ fuerit voluntarium, nõ est peccatum. & D. Ambr. dicit, Nõ est cui nostrã ascribamus erumnã. Vnde sicut actus aliarum potentiarum denominantur liberi à libertate voluntatis, quæ essentialiter est libera: sic etiã actus denominantur deordinati & culpabiles siue peccata, à deordinatione voluntatis, quæ ex industria peccare potest. Tob. c. 34. Qui de industria recesserunt à Deo, & vias eius intelligere noluerunt. & D. Aug. dicit, Quod cum furaretur poma, nõ ipsa poma, sed defectũ suũ amabat: licet nõ per se primò, sed secundò, vel vt morẽ aliis gereret, & vt experientiam alicuius, illiciti haberet. Sed scienter amare malum, est ex malitia peccare. Notandum tamen quod volũtas naturaliter inclinatur ad bonum rationis, tanquã in obiectum proprium. Quod autẽ ab illo declinet, necesse est contingere ex corruptione, vel deordinatione, aut defectu in aliquo principiorum ipsius hominis. Sic etiã in actionibus rerum naturalium peccatum inuenitur. Principia autem humanorum actũ sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitius. Cum peccatũ prouenit ex defectu intellectus, dicitur peccatũ ex ignorantia: cum autẽ ex defectu & deordinatione appetitus sensitui, dicitur peccatũ ex infirmitate: cum autem ex deordinatione voluntatis, dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in se dicitur deordinata, quando magis amat minus bonum quã maius, quod naturali ordine est preferendum minori bono: quia ex tali amore cõsequens est quod aliquis ex consequenti scienter eligat pati detrimentum in maiori bono minus amato, quod tamen debet plus amare. Ideo quando voluntas scienter vult pati dispendium in aliquo spiritali bono, vt potatur temporalis, dicitur ex industria & malitia peccare, quasi scienter malum eligens. Et quãuis D. Diony. dicat, quod nullus intendens in malum operatur: nõ tamen sequitur quod nõ scienter malũ eligat, licet nõ primò & principaliter: vult tamẽ & intendit malum ex cõsequenti, dum nõ refugit incurrere malũ, ad hoc vt fruatur bono cõcupito. Cum autem voluntas alicuius fertur in aliquod malum, si illud sit improuitum & ignoratum, nõ est volitum, nisi per accidens: sicut cum quis ex ignorantia vel ex passione peccat. Sed si illud malum coniunctum sit scitum, iam illud malum est volitum ex cõsequenti & secundariò, & nõ per accidens. Et sic differentia est inter volitũ per accidens, & ex consequenti. Per illud autẽ dictum, Omnis malus ignoras, noluit dicere Philof. quod omne peccatum esset ex ignorantia mali & detrimenti cõiuncti: sed intellexit de ignorantia praua dispositionis, siue de iudicio erroneo: quia omnis malẽ agẽs, errat, iuxta illud Salomonis, Errant qui operantur malum, iudicando illud esse faciendum, quod fieri nõ debet. Cum tali tamen iudicio erroneo stat cognitio mali & detrimenti cõiuncti. Et quia quicunq; ex habitu vitioso operatur, scienter eligit malũ spirituale, vt adipiscatur bonum quod est ei cõueniens secundum habitum vitiosum, qui dicitur malitia, si cut habitus virtutis bonitas: ideo qui peccat ex habitu vitioso, peccat ex malitia. Nõ tamen quicunq; peccat ex malitia, peccat ex habitu: quia absque habitu potest quis scienter ex cõsequenti malum eligere, per remotionẽ alicuius prohibetis: vt si aliquis desperet, absq; freno peccabit. Et sic peccatum ex malitia semper præsupponit in homine aliquã deordinationem. Et quia peccatum ex malitia est contra bonitatem, quæ attribuitur Spiritui sancto: ideo peccatum ex malitia dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt dictũ est. Nec oportet quod quicunq; scienter & de industria peccat venialiter, dicatur peccare ex malitia: quia ibi potest accipi malitia pro habitu, qui opponitur virtuti, quæ est bona qualitas mētis. Peccatũ autẽ veniale nõ cõtrariatur virtuti. Et quãuis, secundum Damasc. Omne peccatũ sit ex electione: tamen cũ principii illius est passio vel ignorantia, nõ dicitur quis ex electione peccare, licet eligẽs peccet. Peccatum ex malitia est multò grauius, quã ex infirmitate vel ignorantia: quia hæc inclinãt ad misericordiã Dei, iuxta illud Psal. Misertus est dominus omnib; iniquitatibus sc. quoniã ipse cognouit figmentũ nostrũ. Peccatũ verò ex industria prouocat Deũ ad puniendũ, secundũ illud Iob, Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserunt ab eo. Sed punitio & poena nõ augetur, nisi propter grauitatem culpæ: igitur, quod etiã ex tribus apparere potest: Primò, quia est magis voluntariũ, & magis

2. 1. q. 75. ar. 2. De malo. q. 2. ar. 1. In 3. de lib. arb. 1. 2. q. 80. ar. 1.

In lib. confes. 1. 2. q. 78. ar. 1.

De malo. q. 3. ar. 11.

In 4. de diu. No.

Prin. 14.

1. 2. q. 78. ar. 2. Ex malitia peccare.

c. 10. §. 6. ver. 1.

1. 2. q. 78. ar. 4. De malo. q. 3. ar. 13.

Iob 34. Peccatum ex malitia.

gis pertinet ad voluntatem, cum sit actus eius, & ex seipsa moueat in malum. Quãdò enim actus peccati est magis proprius voluntati, tãdò est grauius peccatũ, ceteris paribus. Secundò, quia passio quæ inclinatur ad peccatum, citò trãsit: & sic homo citò redit ad bonũ propositũ. Sed habitus quo homo peccat ex malitia, est permanẽs. Vnde Philof. cõparat intemperatum, qui peccat ex habitu, infirmo, qui cõtina febre laborat: in continentem autẽ qui peccat ex passione, cõparat ei qui laborat febre interpolata. Tertio, qui ex malitia peccat, est indispotus circa finẽ, qui est principium in agibilibus. Ideo sicut qui errat circa principii in speculabilibus, periculosisimẽ errat, & nõ potest reuocari: sicut ille qui errat circa conclusiones. Sic in agibilibus, qui errat circa finem, periculosisimẽ errat, & nõ potest reduci: sicut qui errat circa media, seruato ordine finis, potest reduci per finẽ. Ideo valde timendum est incidere in malã cõsuetudinem, quæ ducit in cõtemptum & desperationem. Vnde D. Chryf. Infelix cõsuetudo peccãdi. Nã quãdò magis peccat, tãdò minus intelligit. & D. Aug. Difficile surgit, quem moles malæ cõsuetudinis premit. & alibi, Peccatũ cõsuetudine vilescit, & quasi nullũ sit putescit. Datur similitudo de aibus in cãpanali, quæ primò timent & fugiunt ad sonitum cãpanarum: deinde nõ tãrum, postmodum securæ sunt & stercorizant super eas. Idem de formidinibus seminaliũ. Sic proba mulier cum primò adulterat, palpitat, secundò nõ tãrum, paulatim amittit timorẽ, finaliter iactat se & gloriatur. Ideo Christus tot cõremonias seruauit in resuscitatione Lazari, eodẽ quod quatruiduanus ferebat, & lapide coopertus erat: representabat enim peccatores cõsuetudinarios. Secunda causa peccati interior est intellectus, qui propter ignorantia nõ dirigit voluntatẽ. Vnde ignorantia dicitur causa peccati, sicut remouẽs prohibetis: quia est priuatio scientiæ perficietis rationẽ, & prohibetis actũ peccati, & quia de ea supra dictũ est, ad vltiora procedamus. Tertia causa peccati interior est appetitus sensitius, nõ secundum se, sed secundũ passiones deordinatas, quæ trahunt & alliciunt volũtatem ad illicita, iuxta illud Iacobi 1. Vnusquisq; tẽtatur, à cõcupiscentia sua abstractus & illectus. & Dan. 13. Cõcupiscentia peruertit cor tuũ, nõ quidẽ effectiuẽ & directũ (quia sic solus Deus potest mouere voluntatem, vt dictũ est) sed indirectũ: & hoc dupliciter: Vno modo secundũ quandã abstractionẽ, quæ cum omnes potentia radiceatur in vna essentia animæ: necesse est quod quãdò vna potẽtia intenditur in suo actu, alia remittatur, vel totaliter impediatur. Omnis enim virtus ad plura dispersa, fit minor in vnoquoq; illorũ. Vnde dicitur cõmuniter, Pluribus intẽtus, minor est ad singula sensus. Alio modo ex parte obiecti volũtatis, quod est bonũ ratione apprehensum. Quia apprehensionẽ rationis & eius iudiciũ impedit propter vehementẽ & inordinatã apprehensionẽ imaginationis & estimatiõnis, vt patet in amẽtib; Sed manifestũ est quod apprehensio imaginationis & estimatiõis præcedit & sequitur passionẽ, & per cõsequens impedit iudiciũ rationis. Vnde videmus quod homines in aliqua passione existẽtes, nõ facilius auertunt imaginationẽ ab his quibus afficiuntur. Videmus etiã & ex sacris literis probatur, quod quis potest facere cõtra scientia quã habet. Vnde Christus, Seruus sciẽs voluntatẽ domini & nõ faciẽs, plagis vapulabit multis. Et D. Iaco. Sciẽti bonũ & nõ scienti, peccatũ est illi. Quia cum ad agendũ homo dirigitur duplici sciẽtia. I. vniuersali & singulari (Ratio enim cõsulens de agẽdis, virtus syllogismo, in quo est propositio vniuersalis & singularis) sequitur quod defectus vtriusq; sciẽtiæ sufficit ad hoc quod impediatur rectitudo volũtatis & operationis: vt si sumat maiorẽ vel minorẽ falsam. Itẽ potest aliquid sciri in habitu, quod in actu nõ cõsideratur. & hoc cõtigit ex defectu intẽtionis: quia nõ intẽdit (licet posset) propter aliquã occupationem exteriorẽ, vel aliquã infirmitatẽ, aut trãsmutationem corporalẽ: & hoc modo ille qui est in passione, nõ cõsiderat in particulari, quod scit in vniuersali: quia per passionẽ talis cõsideratio impeditur, ac etiã per distractionẽ, & cõtrarietatem passionũ plerunq; inclinatur ad cõtrariũ eius quod scientia vniuersalis ac etiã particularis habet. Ratio etiã per immutationem corporalẽ quodãmodo ligatur, ne liberẽ in actũ exeat: prout in somniis. Ebrietas etiã quadã naturali trãsmutatione facta, ligat vsum rationis. Et quod hoc cõtingat in passionibus, patet ex hoc quod aliquãdò cum passiones multũ intenduntur, homo totaliter amittit vsum rationis. Multi enim propter excessum amoris & iræ in amentia cõuersi sunt. Per hũc ergo modũ passio trahit ad iudicãdũ in particulari cõtra scientia, quã habet in vniuersali, & impedit quod possit bene subsumere sub vniuersali. Et quemadmodũ ebrius quãdòq; profert verba significãtia profundas sententias, quas mente iudicare nõ potest, ebrietate prohibet: ita in passione existẽs, etsi ore iudicet hoc nõ esse faciendũ, intẽrius tamẽ in animo sentit quod sit faciendũ, vt habetur in 7. Ethic. Et quia impedimẽtũ quo anima impeditur à propria operatione, propter inordinationẽ partũ ipsius, dicitur in infirmitas, ppter similitudinẽ ad infirmitatẽ corporalẽ: sequitur quod peccatum ex passione dicitur & nominatur peccatũ ex infirmitate. Vnde Cice, passiones vocat ægritudines. Inter passiones autẽ amor sui vsq; ad cõtemptũ Dei, facit ciuitatẽ Babylonis, ad quã pertinet quodlibet peccatũ, & ratio est, quia propria & p se causa peccati accipiẽda est ex parte cõuersionis ad cõmutabile bonũ, cum omnis actus peccati procedat ex inordinato appetitu alicuius boni tẽporalis & cõmutabilis. Quod autẽ aliq; inordinatẽ appetat aliquod bonũ tẽporale, pcedit ex eo quod inordinatẽ amat seipsum, & si amico aliquid inordinatẽ opat, hoc facit quia seipsum inordinatẽ amat: est enim amicus alter ipse. Peccatũ ex passione dicitur ex cõcupiscentia, eodẽ quod procedit ex amore sui, quæ est prima passio appetitus cõcupisibilis, à qua omnes alia pendẽt, & ad eã ordinatur. Cõcupiscentia, quæ est causa peccatorũ, diuiditur à D. Ioãne in cõcupiscentia carnalis, & cõcupiscentia oculorũ, ac superbiã vitæ, propter quas totus mũdus in maligno positus est. Cõcupiscentia carnalis versatur circa corporis

7. Ethic.

Quam periculosa mala cõsuetudo.

1. 2. q. 76. De malo. q. 3. ar. 6. 1. 2. q. 77. ar. 1. De malo. q. 2. ar. 9. 10. cõ. 11.

1. 2. q. 77. ar. 2.

Luc. 12. Iaco. 4.

art. 3.

In lib. 7. usul. q. ar. 4.

1. Ioã. 2.

sustentatione, & individui ac speciei cōseruationem: & sic circa cibum, potū, ac venerea: & appetitus inordinatus circa ea dicitur cōcupiscentia carnis. Cōcupiscentia verò oculorum versatur circa ea quæ sunt delectabilia secundum apprehensionem, quorum delectatio nō perficitur in ipso actu carnis, sed in apprehensione imaginationis: & alio nomine vocatur cōcupiscentia animalis, quæ versatur circa pecunias, vestes, & alia huiusmodi. Appetitus inordinatus circa illa, dicitur cōcupiscentia oculorum, quia visus (cuius organa sunt oculi) est inter alios sensus exteriores excellentior, & plures nobis rerum species demōstrat, vt dicitur in secundo de Anima, & 1. Metap. Et ideo nōmē eius trāsferitur ad omnes alios sensus exteriores, ac etiā ad apprehensiones interiores, vt D. Aug. ait. ¶ Passiones se habentes antecedenter ad actū peccati, intantum diminuunt peccatū, in quantum diminuunt voluntarium, cum intantum aliquid sit peccatum, in quantum est voluntariū. Et ideo si totaliter tollat vsum rationis (vt in amentibus & furiosis) totaliter excusant à peccato. & idem dicendum est in motibus primò primis, qui totaliter præueniunt iudiciū rationis, sic quòd ratio nō potest deliberare nec prohibere. Si verò nō totaliter tollat, sed solummodo impediāt plenum & perfectum vsum rationis, vt in motibus secundò primis, excusant à mortali. Si verò nō impediāt plenum & perfectū vsum rationis, (quia ratio potest cohibere, & passionem excludere, ad alia diuertendo, vel saltē impedire ne suū cōsequatur effectū: quia mēbra nō applicātur nisi per cōcessum rationis) tunc nō patet excusatio à peccato mortali. Vnde Apost. dicit: Passiones peccatorum operantur in membris nostris, ad fructificandum morti, quod est propriū peccati mortalis. Diminuunt tamen de grauitate illius peccati. Et sic excusant à rāto, secundū quantitatem impedimenti quod præstat. Et per hoc peccatū mortale ex passione potest aliquo modo dici veniale, quia habet in se causam veniæ, sicut peccatū ex ignorantia. Passiones verò cōsequēter se habēt ad cōsensum peccati, vel quia sunt imperatæ à voluntate, vel secundū quod motus superiorū vitii (puta rationis & voluntatis) redundat in inferiores. Nō enim potest voluntas intēsē operari in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitiuo. Talis passio nō diminit peccatū, sed auget, vel potius est signum magnitudinis eius, in quantum, s. demōstrat intensionem volūtatis ad actum peccati. Et sic vera est sequēs maxima: Quātò quis maiori libidine vel cōcupiscentia peccat, tāto grauius peccat. ¶ Notandū tamen quòd inter alias causas interiores inclinātes voluntatē ad peccādum, D. Greg. super Ezech. ponit peccatū, dicens: Peccatū quod per penitentiā nō deletur, mox suo pōdere ad aliud trahit. & sic peccatū est causa peccati: quia cum peccatum sit actus, eo modo est causa peccati, quo vnus actus est causa alterius, quod contingit secundū quatuor genera causarum. Primò per modū causæ efficiētis vel mouētis per se vel per accidens: per se quidē, cum vno actu peccati homo disponitur ad hoc quòd in aliū actū cōsimilem exeat. Ex actibus enim causantur dispositiones, & habitus inclinantes ad similes actus. Per accidens verò, sicut remouens prohibēs. Cū enim homo per vnū peccatum amittit gratiā vel verēcundia, quæ retrahit à peccato, ex hoc incidit in aliud peccatū: & sic primū peccatū est causa secundi per accidens. Secundò in genere causæ materialis: quia vnū peccatum præparat alteri materiā, sicut auaritia præparat materiā litigio, quod plerumque est de diuitiis cōgregariis. Tertio in genere causæ finalis, cum quis cōmittit simoniā propter finē ambitionis. Quātò in genere causæ formalis, quia cum finis det formā in moralibus, sequitur quòd vnū peccatū est causa formalis alterius: vt cum furtū cōmittitur propter fornicationē, est furtū materialiter, & formaliter fornicatio. ¶ Inter peccata autem quæ maximè sunt causa aliorū, sunt duo. s. superbia & cupiditas. Vnde Ecl. 10. dicitur: Initium omnis peccati superbia. & Apost. Radix omnium malorū cupiditas. Ad cuius euidentiā sciendū est primò quòd superbia tripliciter accipitur: Vno modo vt significat inordinatū appetitū propriæ excellentiæ, & sic est speciale peccatū. Alio modo in quantum importat quendā actuale cōtemptum Dei ad effectum, qui est nō subiecti eius præcepto. & sic est generale. In omni enim peccato mortali inuenitur cōtēptus Dei. Tertio secundum quòd importat quādam inclinationem ad huiusmodi cōtemptum ex corruptione naturæ. Quidā dicunt quòd superbia tertio modo dicta, est initium omnis peccati, & differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum, ratione cōuersionis ad bonum cōmutabile, sed superbia ex parte auersionis, à qua incipit ratio mali. Sed quāuis hæc vera sint, nō sunt tamen secundum intentionē Sapien. qui manifestē loquitur de superbia, prout est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per hoc quòd subdit: Sedes ducū superborum destruxit Deus. & de hac materia loquitur in toto prædicto c. Et ideo dicendū est quòd superbia secundū quòd est speciale vitii, est initium omnis peccati. Cōsiderādum est enim quòd in actibus voluntariis (cuiusmodi sunt peccata) duplex ordo inuenitur. s. intentionis & executionis. In primo quidem ordine finis intentus habet rationē principij. Finis autē in omnibus bonis acquirendis, est vt homo per illa quādam perfectionē temporalem habeat, & ex hac parte supbia est initium omnis peccati. Sed in ordine executionis id quod præbet opportunitatē ad implēdi omnia desideria peccati, quod habet rationē radicis, sunt diuitiæ. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas est radix omnium malorū. ¶ Secundò notādū est quod cupiditas accipitur tripliciter: Vno modo vt est inordinatus appetitus diuitiarū: & sic est speciale peccatum. Alio modo vt significat inordinatū appetitū cuiuscunq; boni tēporalis. & sic est generale peccatum. Nā in omni peccato est inordinatus appetitus ad bonū cōmutabile. Tertio accipitur vt significat quādam inclinationē naturæ corruptæ ad bona tēporalia inordinatē appetenda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatē perpetrādi quodcunq; peccatū in ordine executionis: ideo dicitur radix omnium malorū, ad similitudinē radicis, quæ præstat omnibus ramis arboris alimētum.

¶ Præter

In lib. de verbis do. Passiones efficiunt.

Rom. 6.

art. 6.

Peccatum est causa peccati.

1. 2. q. 84. art. 2. 1. 2. m. 9. l. Superbia.

Cupiditas tripliciter accipitur.

¶ Præter superbiā & auaritiā sunt quædā alia vitia, quæ D. Greg. dicit esse capitalia. s. luxuria, inuidia, gula, & acidia, quæ dicuntur Capitalia, nō quòd pœna capitis puniatur, sed quia ex eis alia vitia oriūtur. Nō est tamē arbitradum quod omnia peccata, quæ dicuntur capitalia, sint mortalia ex genere suo. Nā sequeretur quod omne peccatū gulæ & iræ esset mortale, quod cōstat esse falsum. Vnde nō oportet quòd omnis inanis gloria sit peccatū mortale, vt dictū est eū de ea ageretur. Sed dicitur vitium capitale, quòd ex illo alia vitia oriūtur, siue sint venialia, siue mortalia: quauis dici possit, quòd omne vitium capitale, respectu aliorū peccatorū mortaliū, quæ ab eo procedunt, sit mortale.

Ver. 4. DE CAUSIS EXTERIORIBVS PECCATORVM.

¶ Peccatum habere causam exteriorē ex sacris literis cōstat. Vnde in lib. Num. dicitur: Nonne istæ sunt, quæ seduxerūt filios Israel, & præuicari eos fecerūt Domino in peccato Phogor? & in lib. Reg. de Hieroboā dicitur: Peccauit, & peccare fecit Israel. Ad cuius euidentiā sciendū est quòd cum voluntas sit causa interior & essentialis perficiens peccatū, & ratio quātum ad carentiā debet directionē, & appetitus sensitiuus inclinās, si aliquid extrinsecum sit causa peccati, hoc est vel quia mouet immediatē voluntatē, vel rationē, vel appetitum sensitiuū. Voluntatem autem interiorē & immediatē nemo mouere potest, nisi Deus qui non est causa peccati, vt statim dicitur. Relinquitur ergo quod nihil potest esse exterioris causa peccati, nisi in quantum mouet rationē vel appetitum sensitiuū, sicut homo vel dæmon persuadens peccatū. Sed quia neq; persuasio exterior in rebus agendis ex necessitate mouet rationē: neq; etiā res exterioris appositæ, ex necessitate mouent appetitū sensitiuū, sed solum dispositiuē: nec etiā appetitus sensitiuus mouet ex necessitate voluntatem aut rationē: ideo licet aliquid exterioris possit esse causa mouēs ad peccādum, nō tamē potest sufficiētiter inducere ad peccatum. Sed causa sufficiens peccati & cōplens ipsum, est sola voluntas.

Ver. 5. DE CAUSA PECCATI EX PARTE DEI.

¶ Quomodo peccatū sit actus voluntarius difformis suæ regulæ, cōsequens est quod si manus dolatoris esset regula eius, nō posset peccare dolādo, quia operaretur secundū suā regulā: & ideo Deus (qui est sua regula) peccare nō potest, nec esse causa peccati. Quia qui est alteri causa peccati, peccat. Vnde Apost. Digni sunt morte nō solum qui faciunt, sed etiā qui cōsentunt faciētib. Præterea Sap. 11. dicitur, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Sed Deus odit peccatum: iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius: ergo Deus nō potest esse causa peccati directē, nec etiā indirectē. ¶ Ad cuius euidentiā sciendū est quòd homo dupliciter potest esse causa peccati sui vel alterius: Vno modo directē, inclinādo voluntatē suā vel alterius ad peccādum. Alio modo indirectē, cum nō retrahit alios à peccato, cum potest & tenetur. Vnde Ezech. 3. dicitur speculatori: Si nō dixeris impio, Morte morieris: sanguinē eius de manu tua requirā. Deus neutro modo potest esse causa peccati: quia nō directē, cum peccatum sit per recessum ab ordine qui est in Deum, sicut in finē. Deus autē, quātum est in se, omnia cōuertit & inclināt ad seipsum, sicut ad vltimum finē, vt D. Dion. dicit. Nec etiā indirectē, quia licet possit retrahere & impedire, nō tamē tenetur. Nemini enim est obligatus. Si ergo aliquibus nō præbet auxiliū, hoc facit secundū ordinem suæ sapientiæ & iustitiæ. Et cum Apost. dicit, Tradidit eos Deus in reprobū sensum, intelligitur pmissiuē, ppter peccata præcedentia. Eodē modo debet intelligi dictū à domino spiritui mendacij, quo ad deceptionē prophetarum A chab, Egredere & fac, & præualebis, eodē modo intelligēdi sunt alij passus, si qui inueniātur. Et cū Sap. dicit: Creaturæ Dei in odii factæ sunt, & in tentationē, & c. nō intelligit hæc præpositionem (in) causaliter siue ad prouocādum homines in malū, sed cōsecutiue: quia hoc consecutū est propter insipientiā hominum. Vnde subditur, Et in mūscipulā pedibus insipientium, qui non vtuntur creaturis vt decet. Nec propter hoc quòd Deus est causa liberi arbitrij, sequitur quòd sit causa peccati ab eo pcedentis: quia illa maxima, (Quicquid est causa causa, est causa causati) intelligitur quādo effectus causa: mediā subditur ordini causæ primæ. Tūc effectus reducitur in causam primā. Sed si effectus pcedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinē causæ primæ effectus nō reducitur in causā primā. Sed si effectus pcedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinē causæ primæ, effectus nō reducitur in causā primā, sicut eū minister facit aliqd cōtra præceptum domini, nō reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cum liberum arbitriū hominis vel angeli illud cōmittat cōtra arbitriū Dei. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa eius quod cōuenit ei secundum speciē: sicut si aliquis est causa Sortis, est causa hominis. Sed aliqui actus sunt ex specie mali: Igitur, & c. Dicendum quòd actus dicuntur mali ex specie, hoc est ex obiecto prohibito, & in quantum sunt ab eo cui fit prohibitio, deformitas tamē nō cōsequitur actum illum, prout est à Deo: Et licet nō repugnet Deo quòd sit causa mali pœnæ. Vnde Amos propheta dicit, Si est malū in ciuitate quod Deus nō fecerit: quia malum pœnæ, licet opponatur bono eius qui punitur, nō tamen opponitur bono ordinis, qui est in Deum, sicut malum culpæ. Et ideo malū culpæ directē opponitur bonitati diuinæ: & nō malum pœnæ. Ideo nō est similis ratio. Et quauis Deus, qui est causa efficiēs omnium rerum, & omne ens quodcunq; sit deriuetur à primo ente: & per cōsequens actus peccati, cum sit res quædā: nō tamē sequitur quòd Deus sit causa peccati, hoc est deformitatis. Et si dicatur, quicquid est causa alicuius, est causa illorum quæ ei necessariò connectuntur, & sine quibus esse non potest: vt homo qui non vult deformitatem peccati: quia tamen vult actum ad alterij, ad quē sequitur deformitas, vult eam ex cōsequenti. Sic igitur Deus, & c. Dicendum quòd illa deformitas est annexa illi actui, in quantum procedit ab homine, cui data est lex, & non in quantum procedit à Deo, qui posset si vellet, facere mulierem adulterātis nō peccare:

3. Moral. De Malo. q. 59. art. 2. ad 5.

1. 2. q. 75. art. 3. Num. 31. 3. Reg. 14.

De Malo. q. 3. art. 1. c. 1. 2. q. 79. art. 1. Rom. 1. Prover. 14.

Deus non est causa peccati. 2. c. de di. mo.

Rom. 1. 3. Reg. 14. Sep. 14.

Malum culpa opponitur bonitati Dei & non pœnæ.

1. 2. q. 79. art. 2.

tamē nō tenetur. Præterea deformitas peccati nullo modo potest attribui Deo. Quemadmodum claudicatio, quæ est motus quidā, non attribuitur primo motori, sed homini habenti tibiā claudā seu nimis breuem: sed claudicatio, in quātum est motus, attribuitur primo motori: in quātum verō est distortus siue vt claudicatio, nō est à primo motore, qui nō deficit, sed à tibiā deficiente. Sic est de actu peccati, qui dicitur claudicatio spiritualis: qui quidem est à Deo, in quātum habet de entitate: in quātum verō deuiat à regula vel aueritur ab vltimo fine, non est à Deo, qui (vt dictum est) omnia cōuertit in seipsum: sed est à libero arbitrio, qui nō sequitur regulā rationis & diuinæ legis. Nec propter hoc quōd Deus dedit præcepta dedit occasionem peccandi: sed occasio accipitur ab eo qui non vult implere: quia dare occasionem peccandi, est facere aliquid minus rectum, ex quo per exemplum alij prouocentur ad peccādum. ¶ Difficultas est de peccato originali, eo quōd omne illud quod habet creatura in primo instāti sui esse, habeat à generāte vel creatōe. Ideo D. Tho. dicit, quōd angelus nō potuit peccare in primo instāti, ne peccatum attribueretur Deo: sed anima in primo instāti suæ creationis est in peccato originali: igitur attribuitur Deo. Dicendum quōd aliud est de peccato actuali, aliud de peccato originali: quia originale, in homine habet aliudē, cui attribuitur, & nō actuale. Nā cum infectio & destitutio, siue priuatio iustitiæ originalis, quæ inest materiæ, cui anima in primo instāti vnitur (ex qua vnione cōtrahit peccatū originale) procedat ex peccato Adæ: ideo ipsi Adæ attribuitur: quia si anima extra corpus crearetur à Deo, non contraheret peccatum originale. Et quāuis anima ab ipso Deo vnitur corpori, & propter illā vnionem anima cōtrahat peccatum originale: nō tamen sequitur quōd Deus sit causa peccati originalis: quia illa vnio animæ ad corpus, in quātum est à Deo, nō est causa originalis peccati. Nam si eadem anima vniretur alteri materiæ nō infectæ, nō cōtraheret peccatū originale. Ideo hoc prouenit nō ex vnione, sed ex infectione materiæ, quæ processit ab Adā. Et licet Deus sciat materiā, cui anima vnien- da est esse infectā, & possit præseruare, vt fecit in D. Virgine: nō sequitur quōd ei debeat attribui, cum nō teneatur immutare ordinē rerū, quem ipse instituit. Igitur quōd positus dispositionibus à generante crearet & infunderet animā. ¶ Ex prædictis apparet quōd nullo modo Deus est causa peccati, quo ad eius formale, siue quo ad deformitatem: licet sit causa actus peccati quo ad materiale. Et quia, secundum dialecticos terminus à parte subiecti positus, stat pro materiali, & à parte prædicati pro formali: ideo hæc propositio, peccati Deus est causa, cōceditur: quia sensus est, Deus est causa actus peccati pro materiali, siue in quantum habet de entitate. Sed hæc propositio, Deus est causa peccati, negatur: quia sensus est, quōd sit causa deformitatis actus peccati: quod est hæreticū. Eodem modo dici potest de his propositionibus, Excæcationis Deus est causa, & Deus est causa excæcationis. Quia prima est vera, iuxta illud Ezech. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. & Rom. 9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. C. permisiuē. Secunda est falsa. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est quōd induratio siue obduratio duo importat, quorum vnum est motus animi adharētis malo, & auersio à lumine diuinæ gratiæ: & quātum ad hoc Deus nō est causa peccati. Aliud est subtractio gratiæ, ex qua sequitur quōd mens nō illuminatur ad rectē videndū. Et quātum ad hoc peccator est causa, per peccatū ponens impedimentum. Sicut enim sol corporalis ex sua cōditiōe illuminat omnes domos, nisi inueniat impedimentum: (& ideo ille qui claudit fenestram est causa obscuritatis & tenebrarum: sic sol spiritualis ex sua liberalitate illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed peccator per peccatum claudens fenestram, est causa obscuritatis & tenebrarum siue excæcationis & obdurationis, & nō Deus, aliter tamen est in sole materiali, & aliter in Deo: quia sol corporalis agit necessitate naturæ, & nō potest subtrahere lumen: Deus autem non agit necessitate naturæ, sed liberè, & proprio iudicio lumen gratiæ non immitit, & ideo non solum peccator, sed etiam Deus est causa excæcationis & indurationis, quæ distinguuntur secundum effectus gratiæ, quæ perficit intellectum dono & lumine sapientiæ, & amollit affectum igne charitatis. Et cum ad cognitionem intellectum maximè deseruiant duo sensus. s. visus & auditus: quorum vnus deseruit intentioni. s. visus, & alius disciplinæ, s. auditus: ideo quantum ad visum ponitur excæcatio, & quantum ad auditū aggrauatio, & quantum ad affectum, obduratio. Et sic ista tria idem significant: sed differunt ratione. Licet excæcatio sequatur peccata: quia Deus pro vno peccato non excæcat, neque subtrahit specialia auxilia, quibus recuperatur gratia amissa, saltem dispositiuē. Et cum peccatum ad duo ordinetur. s. ad damnationem per se, & ad sanationem per accidens, ex diuina misericordia & prouidentia, in quantum permittit aliquos cadere in peccatum, vt tandem peccatum suum agnoscentes, humilientur & cōuertantur, vt habetur de lapsu Petri in c. cōsiderandum 50. dist. Tamen excæcatio ex sui natura ordinatur ad damnationem eius qui excæcatur: propter quod ponitur effectus reprobationis. Verum ex misericordia diuina ordinatur medicinaliter ad salutem eorum qui excæcantur. Sed hæc misericordia non omnibus impenditur, sed prædestinatis solum, quibus omnia cooperantur in bonum. Ideo quātum ad quosdam excæcatio ordinatur ad sanationem, & quātum ad alios ad damnationem, vt D. August. dicit. Et quāuis in enchiridio dicat quōd Deus (cum sit summè bonus) nullo modo permetteret fieri aliquod malum, nisi posset ex quolibet malo elicere aliquod bonum: sic omnia mala quæ immitit aut permittit, ordinat in aliquod bonum. Non tamen semper in bonum eius in quo est malum, sed quandoque ad bonum alterius, vel etiam ad bonum vniuersi: sicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: & penas damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ, & hoc modo culpam Adæ ad gloriam suæ misericordiæ. Vnde D. Greg. hanc ordinationem

De Mala. q. 3. art. 2.

1. 2. q. 63. ar. 3.

1. 2. q. 79. ar. 3. obduratio quod importat.

Ioan. 1.

art. 4. Deus pro vno peccato non excæcat.

Rom. 9. In li. de quest. c. 111.

nationem cōsiderans, exclamat: O fœlix culpa, quæ talem actū meruit habere redemptorem. non quōd culpa sit fœlix aut bona: sed id ad quod ordinata fuit à Deo, scilicet redemptio.

Ver. 6. DE CAUSA PECCATI EX PARTE DIABOLI.

Quāuis diabolus nō possit esse directā & sufficiens causa peccati hominis (cum nō possit effectiuē & immediatē siue ex necessitate mouere eius voluntatē, quæ sola est sufficiens causa peccati, vt dictū est:) potest tamen diabolus esse causa peccati hominis indirectē per modū persuadentis siue proponentis aliquod appetibile dupliciter. ¶ Primò exterius in aliqua sensibili specie apparendo, & ei sensibilibiter loquedo, & peccatum persuadendo: prout apparuit Euē in specie serpentis, & Christo in deserto, quem (secundum cōtemplatiuos) diabolus assumpsit corporaliter in sanctā ciuitatē, & in mōrem, & c. Verum tamen propter debilitatem sensus humani, & calliditatem ac astutiā diaboli, nō permittit ordinariē ipsū in specie sensibili apparere & tentare: licet aliquādo permittat aliquibus Necromāticis & mulieribus propter infidelitatē earum, aliquando etiā propter malitiā, vt dicunt cōmuniter doctores de Antichristo, cui dæmones famulabuntur in forma humana, cōsulentes & persuadentes multa mala, vt amplius infra dicitur. ¶ Secūdo potest diabolus esse indirectā causa peccati, interius suggerendo: nō tamen imprimendo aliquid in intellectu, sed solum circa phātasā & appetitum sensitium. Circa phātasā quidē, non formando nouas species sensibiles in ea, quia excedit facultatem eius: licet enim possit semina colligere, quæ adhibet quibusdā effectibus faciendis, vt patet de Magis Pharaonis, qui virgas arte dæmonis conuertunt in serpentes: sed (vt D. Aug. dicit) nihil possunt facere, nisi virtute corporalem seminū. Vnde diabolus nō potest facere quōd cæcus natus imaginaretur colores: potest tamen species sensibiles sensatas præsentare phātasā, & illā excitare, ac in actū reducere per illas, & eadem obicere intellectui cum earum iudiciis & collatione ac particulari ratiocinatione, de qua dictū est cum de phātasā & imaginatione ageretur. Quia cum natura corporalis obediat naturæ spirituali, quo ad motum localem: sequitur quōd diabolus potest causare omnia quæ ex motu locali corporum inferiorum prouenire possunt, nisi impediatur à Deo. Similiter potest appetitum sensitium cōcitare ad aliquas passiones, secundum aliquē determinatum motum cordis & spirituum: ex hoc enim quod aliqua passiones cōcitantur in appetitu sensitio, sequitur quod motus & intētio sensibilibus prædicto modo adducta ad phātasā, ab homine magis percipiatur. Quia (vt Philof. dicit) Amantes modica similitudine in apprehensione rei amatæ mouētur. ¶ Licet autē diabolus possit prædictas passiones appetitus, & apprehensiones imaginationis & phantasiæ intendere, sic quæ à Deo permittatur, intellectus & ratio totaliter ligabitur, vt apparet in arreptitiis: (quia id per motū excessiuū naturaliter fieri potest, vt videmus in amētibus & furiosis:) nunquā tamē potest necessitare ad peccādum: quia cum ratio est ligata, quicquid homo agit, nō imputatur ad culpā. Si verō sit libera, ex ea parte qua libera est, potest resistere. Vnde D. Pet. Cui resistite fortes in fide, & D. Iaco. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. ¶ Notādum tamen quōd licet diabolus possit dici aliquo modo causa occasio- nalis omnium peccatorū nostrorū, in quātum induxit primū hominē ad peccādum, ex cuius peccato intātum vitata est humana natura, & omnes ad peccādum proni sumus: sicut diceretur causa cōbustionis lignorū, qui ligna siccaret: nō tamen est directā causa omnium peccatorum humanorum, ita quōd singula persuadeat: nō enim omnia peccata cōmittuntur instigatē diabolo. Vnde in lib. de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur, Non omnes cogitationes nostræ malæ à diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostro arbitrij motu emergunt. Quod Orige. probat ex hoc quōd etiam si diabolus nō esset, homines haberēt appetitum ciborum & venereorum & similibus, qui possent esse inordinatus, & peccatum. Si quæ tamē peccata absque diaboli instigatē perpetrātur, per ea homines sunt filij diaboli, in quātum ipsum imitātur, iuxta illud Christi, Vos ex patre diabolo estis: non est tamen aliquod peccatum, quod non aliquando ex diaboli suggestionē prouenire possit.

Ver. 7. DE CAUSA PECCATORVM EX PARTE HOMINIS.

Homo potest esse causa peccati alterius hominis, nō interius suggerēdo vt diabolus: sed exterius cōsulendo, proponēdo, persuadēdo, imperādo. Nō est tamē directā & sufficiens causa peccati, cum non ex necessitate moueat voluntatē licet sit causa indirectā, & ideo in præmissis peccat mortaliter. Vnde Apost. Digni sunt morte nō solum qui faciūt, sed & qui cōsentunt facientibus.

Ver. 8. DE COMPARATIONE PECCATORVM AD INVICEM.

Vitia siue peccata nō esse omnia connexa (prout virtutes) eorum cōtrarietas ostēdit: sunt enim aliqua peccata sibi inuicē cōtraria: vt prodigalitas & illiberalitas. Nec est eadē ratio de vitiis & virtutibus, cum intētio virtuosi sit in omnibus sequi regulā rationis, à qua omnes virtutes pendat. Ideo omnium virtutum intentio in idem tendit. Sed intentio peccatis nō est vt recedat ab eo quod est secundū rationem, sed potius quōd tendat in aliquod bonū appetibile. & quia bona appetibilia sunt diuersa, nullā cōnexionem habētia: Igitur, & c. Nec obstat quod dicitur Iaco. 2. Qui totā legem seruauerit, offēdat autem in vno, factus est omnium reus: quia illud intelligitur ex parte auersionis: in quolibet enim peccato incurritur reatus pœnæ æternæ, & priuatio diuinæ visionis, in quo omnia peccata mortalia cōueniunt. Nō tamen sequitur quin ex parte cōuersionis sint diuersa, & p cōsequens maiori reatu pœnæ sensibilis sit obnoxius, qui plura peccata cōmittit, ac etiā propter multiplicationē auersionis maiori pœna dāni & vermīs attingatur. Ex hoc tamē nō sequitur quōd per quodlibet peccatum mortale omnes virtutes corrumpantur vel auferantur, sed solum infusā, dempra fide & spe, vt dictum est cum de eis ageretur. Nō tamen acquirat, nisi per multiplic

1. 2. q. 8. art. 1. De malo. q. 3. art. 3.

Gen. 3. Mat. 4.

Exod. 7. lib. 3. de Triab.

In lib. de som. & viti.

1. 2. q. 80. ar. 3. De malo. q. 3. art. 4. 1. Pet. 5. Iaco. 4. 1. 2. q. 80. ar. 4.

1. 2. q. 71. ar. 2.

De malo. q. 2. art. 9. Ioan. 19.

multiplicationem actuum oppositorum ¶ Peccata nō esse paria constat ex hoc quod Christus dixit Pilato, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Licet enim virtutes sint æquales, nō quantitate, sed proportione & dependentia à prudentia: vna tamen præcedit aliã dignitate, secundum suam speciem. Et sic vnus homo potest esse virtuosior & peior alio. Et quauis virtutes essent pares & æquales, non est eadem ratio de vitiis, cum nō sint cōnexa, vt dictū est. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita cōmensuratio rationis, non tamen totaliter tollitur ordo rationis. alioqui (vt dicitur in 4. Ethic.) Malū si integrum sit, destruit seipsum. Ideo qui transgreditur præscriptam lineã à iudice, quantumcunque magis procedat, nō magis peccat: quia hoc respicit auersionē, & inter auersiones vna nō est maior alia secundum se & ex parte obiecti: licet bene ex parte cōuersionis, ex diuersitate eorum quibus peccatum aggrauatur. ¶ Nec obstat quōd peccatum est mors animæ, & vna mors corporis nō est maior alia: quia peccatum non est essentialiter mors animæ, cum cōsistat in actu deformi. & sic nō dicitur purã priuationem, sicut mors, quæ spiritualiter accepta, dicit solã priuationē gratiæ. Et quauis vnus infinitum non sit maius alio, & omne peccatū mortale sit infinitum, quia cōtra bonum infinitum: non tamen sequitur quōd vnus peccatum nō sit maius alio ex parte cōuersionis, ad quã etiã sequitur grauitas auersionis. Et licet ex auersione, actus humani dicantur peccata: vna tamen auersio dicitur maior altera, non secundum se & inquantum priuatio, sed inquantum habet actum cōuersionis deestabiliorem & magis prohibitorum.

Vna auersio an maior altera.

1.2. q. 73. ar. 3.

Ver. 9. DE GRAVITATE PECCATORVM.

Peccatorum prima grauitas attenditur ex obiecto: quia quātō obiectum habet maiore deordinationem siue deformitatem, tātō peccatum est grauius. Ideo peccata quæ sunt directē cōtra Deum, sunt grauiora his quæ sunt cōtra seipsum, & illa his quæ contra proximum. Et inter ea, illa quæ magis repugnat regulæ siue cōmensurationi rationis, vt homicidiū furto, &c. Et cum virtutes speciem & nobilitatem habeat ex obiecto, sequitur quōd grauitas peccatorum attenditur secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur. Et sic illa peccata dicuntur grauiora ceteris paribus, quæ dignioribus virtutibus opponuntur. ¶ Alia grauitas peccatorū attenditur penes finem, qui est obiectū voluntatis: quia quātō finis est nobilior, tātō peccatū cōtra illū est grauius. Ideo D. Grego. ait: Peccata carnalia sunt leuioris culpæ ceteris paribus, & maioris infamie spiritualibus, triplici ratione: Prima est ex parte subiecti: quia licet peccatū carnale sit maioris adhesionis, quàm spirituale peccatū: tamen spirituale plus habet de auersione, à qua culpa denominatur. Secunda ex parte eius in quē peccatur. Nā peccatū carnale, inquantum huiusmodi, est in corpus proprium, quod est minus diligendū quàm Deus & proximus, cōtra quos sunt peccata spiritualia. Tertia ratio ex parte motiui: quia peccata carnalia habet maius impulsuū (quod diminuit peccatum) quàm spiritualia. Nec obstat quōd Salomon ait: Nō grādis est culpa cum quis furatus fuerit: qui autē adulter est propter cordis inopiã, perdet animã suã: quia adulterium nō solum est peccatū carnale pertinens ad luxuriã, sed etiã spirituale, & pertinet ad iniustitiã, & sic potest reduci ad auaritiã. Vnde Gl. super illud E phe. 5. Omnis fornicator, & immundus, aut auarus, &c. dicit: Grauius est adulterium quàm furtū, quātō homini charior est vxor, quàm res possessa, & in lege euāgelica est sacrilegium, quia cōtra sacramentum: & sic nō sunt cetera paria. Non obstat pariter quod D. Aug. super Leuit. dicit, quōd diabolus maximē gaudet de peccato luxuriæ: quia non eo quōd sit maioris culpæ, sed maioris adhesionis, & eo quōd ad multa alia peccata inducit: quauis Philo. in 7. Ethic. prober quōd incōtinens cōcupiscentiæ est turpior quàm incōtinens iræ, quæ est peccatū spirituale: quia nō ratione grauitatis: sed quia minus paritatis: sed quia minus participat de ratione. & secundū hoc dicitur in 3. Ethic. quōd peccata intēperatiæ sunt maximē exprobrabilia, quia sunt circa illas delectationes, quæ sunt communes nobis & brutis, quæ non deordinantur. Ideo per hæc peccata homo quodā modo efficitur brutalis, & peior brutis. Vnde Psal. Homo cum in honore esset, nō intellexit: cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. ¶ Grauitas etiã peccatorū attenditur secundū causam per se propriã, quæ est voluntas peccadi, quæ cōparatur ad actū peccati, sicut arbor ad fructum, vt dicit Gl. super illud Mat. 7. Nō potest arbor bona malos fructus facere. Quātō enim voluntas peccadi est magis intensa in actu peccati, tātō peccatum est grauius. In aliis verō causis peccati quæ extrinsecè & remotē accipiuntur, distinguendū est. Quā dā enim earum inducit voluntatē ad peccadum secundum ipsam naturã voluntatis: & ex tali causa augetur peccatum. quātō enim finis est peior, tātō peccatum grauius est. Alia verō causæ, quæ inclināt voluntatem præter naturã & ordinē ipsius voluntatis, quæ nata est moueri liberē ex seipsa secundū iudicium rationis, nō aggrauat sed diminuunt, inquantum diminuūt iudicium rationis, vt ignorantia, metus, violentia, & alia passiones, ac infirmitas. ¶ Attenditur etiã grauitas peccatorum ex circumstantiis: quia vnus quodque malum potest augeti ex eo ex quo causatur: sed peccatū causatur ex defectu alicuius circumstantiæ (vt dictum est) ergo per plures & diuersas circumstantias grauitas eius augetur. Et ideo quātō plures circumstantiæ deficiunt a cōi, tātō est grauius peccatū. Et maior grauitas cōsurgit quādo circumstantia trāsit in vim obiecti: quia tunc dicitur aggrauare in infinitū. Dicens enim mendacium, peccat venialiter ex genere suo: sed si dicat vt seducat virginē, est stuprum, & mortale. furtum etiam est mortale: sed si fiat ad fornicandum, circumstantia finis aggrauat in infinitum. ¶ Sed difficultas est de circumstantiis indifferentibus, quia illæ non habent ordinem ad rationem, nec variant speciem, nec aggrauant: vt percutere hominem veste alba aut grisea indutum. Si verō habeat repugnantiam ad rationem non primò & per se: quia tunc non esset

Peccata carnalia.

Prout. 6.

Psal. 48. 1.2. q. 48. ar. 6.

De malo. q. 2. art. 8. De malo. q. 2. art. 7.

esse circumstantia indifferens, nec daret speciem actui, sed cum sequitur id quod primò & per se repugnat rationi, aggrauat. Quemadmodum accipere parum vel multum de re aliqua, nullū habet ordinem ad rationem, quantum est ex se. Sed quia accipere alienum inuito domino, habet per se primò repugnantiam ad rationem, ideo hæc circumstantia parum vel multum in furto & percussione & aliis huiusmodi, habet differentiam & repugnantiam ad rationem, secundum quod plus vel minus damificat, & ideo aggrauat, licet nō mutet speciem, an autem de illa circumstantia sit confitendum, dictum est cum de confessione ageretur. ¶ Attenditur pariter grauitas penes maius nocumentum, quod prouenit ex peccato si sit prauisum & intentum: vt puta cum peccat animo nocendi: tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quando verò nocumentum est prauisum, sed nō intentum, sicut cum aliquis trāsiens per agrum vt compendiosius vadat ad fornicandum, infert scienter nocumentum seminatis, quod tamen non intendit. Tunc quantitas nocumenti aggrauat peccatum, sed in directē, inquantū ex voluntate multū inclinata ad peccadum: nō prætermittit sibi vel aliis facere damnum. Si verò nocumentum non sit prauisum neque intentum, distinguendū est: quia si per accidens se habet ad peccatū, nō aggrauat peccatum directē, sed propter negligentiam cōsiderandi nocumenta quæ consequi possent, imputantur homini ad peccatū mala quæ eueniunt præter intentionē, si dat operã rei illicitæ. Si verò tale nocumentum sequatur per se ex actu peccati, licet nō sit intentum nec prauisum, aggrauat directē peccatum: quia quæcunque consequuntur per se ad peccatum, pertinent ad speciem peccati: puta si aliquis publicè fornicetur sequitur scandalum plurimorum. Aliter tamen videtur se habere nocumentum pœnale, quod quis peccando incurrit. Nam si per accidens se habeat ad actum peccati, & non sit prauisum nec intentum, non aggrauat culpã, sed est pœna culpæ: vt si quis currēs ad occidendū, impingat & lædat sibi pedem: læsio illa est sui peccati pœna. Si verò tale nocumentum sequatur per se, tunc maius nocumentum nō facit grauius peccatum: sed è cōuerso grauius peccatū infert grauius nocumentum, vt in damnatis, inter quos fideles in fidelibus grauius puniuntur, quia grauius peccauerunt, propter maiorem cognitionem & ingratitudinem. Ratio autem quare maius nocumentum per se sequens aggrauat, est quia facit maiorem inordinationē: & ideo licet quis per peccatum nō possit nocere Deo, tamen attentare in his quæ Dei sunt, sicut extirpare fidē, violare sacramenta, habet maiore inordinationē. Ideo talis grauisimè peccat. Et quauis priuari vita gratiæ sit maius nocumentum quàm priuari vita corporali: nō tamen sequitur fornicatorem esse peiorem homicidã. Primò quia fornicator nō intendit nocumentum sed delectationē, & si intendat priuationē gratiæ, nō solum est fornicator, sed spiritualis homicidã. Secundò, quia est per se sufficiens causa mortis corporalis, & nō fornicator: quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccado. ¶ Ex præmissis sequitur quōd grauitas peccati etiã attenditur ex cōditione personæ, ratione maioris dignitatis aut propinquitatis: quia persona in quam peccatur, est quodam modo peccati obiectū, ex parte cuius prima & maior grauitas attenditur, secundū quod obiectū est principalior finis. Fines autē principales humanorū actū sunt tres. f. Deus, ipse homo, & proximus. Et ideo secundū maiorem cōiunctionē ad Deū & ad se ac ad proximum, cōsideratur grauitas peccatorum. Deo coniunctior est qui virtuosior & sacrator: ideo iniuria tali personæ illata, magis redundat in Deum, secundum illud, Qui vos terigerit, terget pupillã oculi mei. Vnde sequitur quōd peccatū est grauius, ex hoc quōd redundat in personam Deo cōiunctam ratione virtutis vel officij. Ex parte verò sui ipsius peccatū est grauius, quātō magis in personã sibi coniunctam siue naturali cōiunctione, siue beneficiis, peccat. Quia videtur grauius in seipsum peccare, iuxta illud, Qui sibi nequã, cui bonus erit? Ex parte autem proximi, quātō peccatū plures tangit, est grauius. Vnde sequitur quōd peccatum cōmissum in personã publicã (puta regem vel principē, qui regit totam multitudinem) est grauius, quōd peccatum cōmissum in personã priuatã. Vnde specialiter dicitur Exod. 22. Principi popului tui nō maledices. Et similiter si fiat iniuria alicui famosæ personæ, videtur esse grauius ex hoc quōd in scādalum & turbationē plurimorū redundat. ¶ Magnitudo & dignitas personæ peccantis etiã aggrauat peccatum, secundū Isid. in lib. de Summo Bono, vbi dicit: Tantò maius cognoscitur peccatum, quātō maior qui peccat, habetur. Quod nō est intelligendum de peccatis, quæ ex surreptione procedunt: sed de his quæ ex deliberatione, propter quatuor: Primò, quia facilius possunt resistere maiores, puta qui excedunt in scientia & virtute. Vnde Dominus, Luc. 12. Seruus sciens voluntatem domini & nō faciens, plagis vapulabit multis. Secundò propter ingratitudinē: quia omne bonū quo quis magnificatur, est Dei beneficiū, cui homo sit ingratus peccado. Et quātō ad hoc quilibet maioritas, etiã in temporalibus bonis, peccatū aggrauat, iuxta illud Sap. 6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertiò, propter specialē repugnantiam actus peccati ad magnitudinem personæ: sicut si princeps violet iustitiã, qui ponitur iustitiæ custos: & si sacerdos, qui castitatē vouit, fornicetur. Quartò, propter malum exemplum siue scādalum: quia (vt D. Greg. dicit) In exemplum vehementior culpa extenditur, quādo pro reuerentia gradus peccator honoratur. Peccata enim magnorū ad pluriū perueniūt notitiam, & ea homines magis indignè ferunt. Vnde D. Greg. Tot mortibus digni sunt, quot mala exēpla aliis relinquūt.

Grauitas peccati ex nocumens.

Grauitas peccati ex cōditione personæ.

Zach. 1.

Ecl. 14.

In Pass.

1.2. q. 74. ar. 3.

Ver. 10. DE SVBIECTO PECCATORVM. Q Vm peccatū sit quidã actus humanus, sequitur quōd voluntas potest esse subiectum peccati in actibus suis libere elicitis vel imperatis: qui dicitur humani, quia propriū subiectū actus peccati est potētia, quæ est principū eius: sed volūtas est huiusmodi: Igitur, &c. Et quia non solum

solūm actus qui sunt à voluntate elicitī, sed etiam actus imperati procedunt ab ea: sequitur quōd non solūm voluntas potest esse subiectum peccati, sed etiam omnes potentia: quæ possunt moueri ad actus suos, vel ab eis reprimi per voluntatem, & sic possunt esse subiecta peccatorū, quæ sunt actus: possunt etiā esse subiecta vitiorum, qui sunt habitus mali, cūm actus & habitus ad eadem potentia pertineat. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quōd sensualitas siue appetitus sensitīuus, tam irascibilis quā cōcupiscibilis, potest esse subiectum peccati non solūm venialis, sed etiā mortalis. Differentia tamen est inter actus deordinatos voluntatis, & aliarum potentiarum: quia actus voluntatis deordinati vocantur peccata denominatione intrinseca, à malitia & deordinatione suisip-sius. Actus verò inordinati aliarum potentiarum dicuntur mali, & peccata denominatione intrin-seca, à malitia voluntatis. Secundò sequitur quōd ratio siue intellectus potest esse subiectum peccati. Vnde D. Aug. dicit, quōd peccatum est in ratione superiori & inferiori, & quantum ad proprium obiectum, quod est verum, quando habet ignorantiam, quæ tunc dicitur peccatū, quando est circa id quod quis scire tenetur, & potest, defectus etiā vitii inferiorum imputatur rationi, eò quōd potuit occurrere, vel quia imperat, vel post deliberationem nō coercet: & quia in actibus humanis vltimū quōd occurrit, est actus exterior, qui p̄tinet ad rationē superiorē, & prambulū eius est delectatio, quæ p̄tinet ad rationē inferiorē: ideo si sit defectus in directione cōsensūs in actū, peccatū attribuitur rationi superiori. Si verò est defectus in directione delectationis, peccatum attribuitur rationi inferiori. Et cūm actus exterior sit aliquādo peccatum veniale, aliquādo mortale, ac etiam delectatio: sequitur quōd in ratione superiori & inferiori potest esse peccatum veniale & mortale.

11. de Tri.

1. 2. q. 71. art. 1. q. 2.

10. 3. de libe. arbit.

Inclinatio ad bonum non potest totaliter corrumpi.

1. 2. q. 85. art. 2. ad 3.

1. 2. q. 86. art. 1. Eccl. 47. Eph. 5.

Psal. 4.

Psal. 9.

§. 1. DE EFFECTIBVS PECCATORVM.
Peccatorum sunt tres effectus mali. s. diminutio boni naturæ, macula, & reatus p̄cens. Primus effectus peccati est diminutio boni naturæ: quia cūm bonum naturæ hominis sit secundū rationem esse, & peccatum sit contra rationem, cūm sit deordinatio rationis, sequitur quōd peccatū est contra naturam hominis. Vnde D. Aug. dicit, quōd vitium eo ipso quod est vitium, est contra naturam & per consequens diminit bonum ipsius. Vnde Beda super illud Luc. 10. Et plagis impositis abierunt, eo semiuino relicto, dicit: Propter peccatum spoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus. & Glo. dicit, quōd peccatis violatur naturæ humanæ integritas, nō tamen secundum substantiam, cūm principia ex quibus cōstituitur natura, & proprietates ex his fluentes, quæ sunt potentia animæ, & habitus connaturales, non diminiuntur. Vnde D. Dion. dicit, quōd in angelis post peccatum naturalia manserunt integra: quanuis gratuita fuerint sublata. Sed aptitudo siue habitus ad gratiā & virtutes, quæ est ordo boni naturalis, & quoddam bonum naturæ, per peccatum diminiuntur. Quia per actus peccatorum aliquis inclinatur in contrarium. Et cūm aliquis inclinatur in vnum cōtrarium, eius inclinatio ad aliud minuitur. ¶ Licet autem peccatum diminiuat bonum naturæ: non potest tamen totaliter corrumpere: quia quādiu manet volūtas libera, remanet habitus ad bonū: sed peccatum nō tollit libertatē voluntatis, igitur, &c. Et quāuis aptitudo ad gratiā sit finita: nō tamen prorsus eā corrumpit peccatorum multiplicatio, propter incorruptibilitatem subiecti. Sicut enim caliditas diminiuit aptitudinē aquæ ad frigiditatē, & potest tantum intendi, quōd corrumpat aquam, & per consequens aptitudinem illius ad frigiditatem: non potest tamen totaliter corrumpere eā, quādiu manet aqua. Ideo si aqua esset incorruptibilis, non posset totaliter illa aptitudo corrūpi. Sed voluntas est incorruptibilis: igitur eius aptitudo ad gratiam, quādiu est libera & in via, nō potest corrumpi per peccata, quantumcūq; multiplicentur. In dānatis etiā nō totaliter tollitur habitus naturalis ad bonū, nec inclinatio ad virtutem: aliqui nō esset in eis remorsus cōsciētia. Sed quōd nō reducat in actū cōtingit ex defectu gratiæ, & ex obstinatione volūtatē in malo, & ex immobilitate diuinæ iustitiæ, quæ ordinauit q̄ nūquam eis gratia daretur. Peccatū enim nō ponit aliq̄ extra statū naturæ, sed bene extra p̄fectionē naturæ.

Ver. 1. DE MACVLA PECCATI.
Secūdus effectus peccati est macula. Vnde de Salomone dicitur, Posuisti maculā in gloria tua. & A postol. Vt exhiberet sibi sponsam nō habentē maculā, neq; rugam. Ad cuius euidētiam sciendum est, quōd macula in spiritualibus dicitur per similitudinem maculæ in corporalibus. Macula autem in corporalibus dicitur, quando aliquod corpus perdit nitorem suum ex cōtractu alterius corporis. Anima autem habet duplicem nitore: Vnū quidem ex refulgentia luminis naturalis, per quod dirigitur in actibus suis, de quo Psal. Signatum est super nos lumē vultus tui Domine. Alium nitorem habet ex refulgentia luminis diuinæ gratiæ, sapientiæ, & scientiæ, per quod dirigitur homo ad bene & decenter agendum in ordine ad Deum. Cōtractus verò animæ est per adhesionē, sicut cōtractus corporaliū est per copulationem. Et quia cūm quis peccat, adhæret aliquibus rebus caducis per amorem cōtra lumen rationis & gratiæ diuinæ: ideo ex illo cōtractu siue inherētia perdit nitore & refulgentiā, quā habebat ex lumine rationis & diuinæ gratiæ: & efficitur tenebrosus. Vnde Eph. 5. Eratis aliquādo tenebræ, nūc autē lux in Domino. Et de peccatoribus dicitur Tren. 4. Denigrata est super carbones facies eorū. Tale detrimentū nitore ex tali cōtractu proueniens, metaphoricē siue similitudinariē Macula dicitur: Nō quōd anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarū, sed magis è cōuerso. Inquinatur tamen actione sua, inordinatē eis inherēdo. Et licet intellectus nō inquinetur sed perficiatur, eò q̄ rerū exteriorū species intelligibiles in se recipit, quia sunt secundū modū ipsius intellectus: volūtas tamen in sicur per amorē, quia amor conglutinat animā rei inordinatæ amata: & ex hoc anima maculatur, secundum illud:

Facti

Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Non est tamen macula illa aliquid positium, saltem absolutum, in anima subiectiuatum. Nec significat priuationem solam, sed priuationē nitore animæ siue gratiæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum, siue sit actus, siue omisio, aut defectus actus. Et ideo secundū diuersā peccata diuersa sunt maculæ in anima. Et simile est de vmbra quæ est priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto. Et sicut secundū diuersitatē corporum obiectorum diuersificantur vmbre, sic secundum diuersitatē peccatorū diuersificantur maculæ: Differentia tamen est inter maculam & vmbra: quia vmbra non manet, nisi quādiu corpus obiectum lumini quod est causa vmbra, manet. Macula tamen manet cessante actu peccati, qui est causa eius, eò quōd macula importat defectum nitore per recessum à lumine rationis vel legis diuinæ. Et ideo quādiu homo manet extra huiusmodi lumen, manet in eo macula peccati. Sed postquā redit ad lumen rationis & diuinæ gratiæ: cessat macula. Licet enim actus peccati, quo homo discessit à lumine rationis & legis diuinæ, cesset: non tamē homo statim ad illud lumen in quo fuerat, redit: sed requiritur aliquis motus voluntatis cōtrarius primo motui. Sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, nō statim cessante motu fit ei propinquus, sed oportet quōd appropinquet per motum contrariū. Transeunte verò obstaculo luminis corporalis, remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate. Ideo non est simile. Et quanuis post actū peccati nihil positium remaneat, nisi dispositio vel habitus: remanet tamen aliquid priuatiuū, scilicet subiecti aptum natum & priuatum cōiunctione ad lumen diuinū. Et licet effectus dependeat ex sua causa in esse & fieri, non tamen semper in cōseruari, maxime quando fit per mortū. & ideo sicut cessante motu locali, non cessat distantia: sic nec cessante actu peccati, tollitur macula.

Ver. 2. DE REATV POENAE.
Tertius effectus peccati est reatus p̄cens, siue obligatio ad p̄cnam, quam Deus tam in antiquo quā in nouo testamento peccatoribus comminatur. Vnde Deut. 28. quōd si audire nolueris vocem domini Dei tui, vt custodias & facias omnia m̄data eius, venient super te maledictiones istæ, &c. & Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Quōd si nolueritis, & me ad iracundiā prouocaueritis, gladius deuorabit vos. & Luc. 12. Seruus sciēs voluntatē domini & non faciens, plagis vabulabit multis. & Apost. Tribulatio & angustia in omnē animā hominis operātis malū. Ad cuius euidētiam supponendū est quid sit p̄cna. D. Tho. dicit quōd tria sunt de ratione p̄cne. Primū est, quōd habeat respectū ad culpā. Tunc enim aliquis propriē puniti dicitur, cūm patitur malū pro aliquo peccato quod cōmissit: habet enim fidei traditio, quōd nullū nocentū creatura rationalis posset incurrere, neq; quātum ad animā, aut ad corpus, aut ad exteriora bona, nisi peccato præcedente vel in persona, vel saltē in natura. vnde D. Grego. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. & sic omnis boni quo quis potest vt ad operandū, priuatio, potest dici p̄cna in hominibus & angelis. Secundum quod est de ratione p̄cne, est quōd repugnet voluntati, aliquādo actuali, cūm quis scienter p̄cnam patitur propter peccatum aliquādo habituali: vt cūm ignorat sibi subtrahi bonū, de quo doleret si sciret. Aliquādo est cōtra naturalem inclinationē voluntatis, vt cūm aliquis qui non vult virtutē, priuatur habitu virtutis: licet voluntas velit priuari, naturalis tamen inclinatio voluntatis est ad bonū virtutis. ¶ Notandū quōd p̄cna potest cōsiderari dupliciter: Vno modo inquantū est satisfactoria. & sic quodā modo est voluntaria, quia voluntariē acceptata, & hęc potest aliquis suscipere pro peccato alterius. & sic nō dicitur pro priē p̄cna simpliciter, respectu eius qui p̄ alio eam patitur ac sustinet, cūm non habeat ordinē ad culpam præcedentē in eo. Et sic passio Christi in cōparatione ad ipsum, nō fuit p̄cna simpliciter: sed secundum quid, inquantum erat contra inclinationem naturalem. dicitur tamen p̄cna quo ad nos, cūm pro nobis passus fuerit. Vnde Esaías dicebat, Peccata nostra (hoc est p̄cnas peccatorum nostrorum) ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Tertio de ratione p̄cne est quōd in quadam passione consistat, hoc est quōd veniat ab extrinseco. Et sic p̄cna & culpa tripliciter differūt: quia culpa est malum actionis, p̄cna vero est malum agentis actionem culpabilem. Secundò differūt: quia culpa est secundum voluntatem, p̄cna contra voluntatem. Tertio differunt: quia culpa est in agendo, & p̄cna in patiendo. ¶ His suppositis, notandum quōd licet vnum peccatum non possit esse per se p̄cna alterius peccati (vt D. Grego. super Ezech. dicit) quia de ratione p̄cne est quōd sit inuoluntaria, & de ratione peccati est, quōd sit voluntariū: largē tamen & ex consequētī vnum peccatum potest esse p̄cna alterius peccati, vt idem Grego. dicit. & hoc tripliciter: Primò ex parte causæ: quia peccatū est remotio gratiæ, quæ prohibet & impedit causas inclinātes ad peccandum, quæ sunt passionēs & tentationes, quæ impediuntur per auxilium gratiæ diuinæ, ac etiam per virtutes & dona, quæ subtrahuntur per peccatū. Vnde cūm ipsa subtractio gratiæ sit p̄cna, cōsequens est quōd peccatum ex illa subtractione sequens sit p̄cna. Et hoc modo loquitur Apost. cūm ait: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, quæ sunt animæ passionēs, quia homines destituti auxilio gratiæ diuinæ, vincuntur à passionibus. & hoc modo sequens peccatū dicitur p̄cna præcedentis. Secundò peccatū potest esse p̄cna alterius peccati, ex parte subiecti actus: quia p̄cna afflictionē inducit, siue actus sit interior (vt patet in ipsa ira & inuidia siue actus sit exterior, vt cūm aliqui graui labore opprimuntur ac etiā dāno, vt expleant actū peccati, iuxta illud: Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. Tertio peccatum est p̄cna peccati ex parte effectus consequētis. Sed his duobus modis vltimis vnum peccatum non solūm est p̄cna præcedentis peccati, sed etiam sui. & in his duobus modis p̄cna ordinatur ad emendationem: quia

1. 2. quæst. 87. artic. 1.

Roma.

De Malo.

1. 1. art. 4. P̄cna tria im portat.

Esa. 53.

1. 2. quæst. 87. artic. 2. Super Ezech.

Roma.

per hoc quod homo patitur laborē atque detrimentū in peccando, tetrahitur à peccato. Et licet pœnæ, secundum Philoſ. in 2. Ethic. inducant & reducant homines ad bonū virtutis, quod nō videtur fieri per peccatū, tamē cum Deus permittat aliquos peccātes in alia peccata iurare, ordinat ad bonum virtutis, quandoque etiā ipſorum qui peccant, vt humiliores & cautioreſ poſt peccatū ſiant. Semper tamen ad emendationē aliorū, qui videntes alios iurare de peccato in peccatū, magis reformidant peccare. ¶ Circa reatū pœnæ temporalis notandū, quod quidam putauerūt omnes pœnæ tēporales eſſe pro peccato actuali. Vnde dicebant, Quis vnquā innocēs perit? In hūc errorē incidit videntur Apoſt. dum quarebant, Quis peccauit, hic aut parentes eius, vt cæcus naceretur: Dicunt doctores quod duplices ſunt pœnæ & punitiones ſive infirmitates. Quædam ſunt cōmunes, vt fames, peſtis, bella, inundationes aquarū: & tales Deus non immittit, niſi propter peccata actualia. & de illis intelligendum eſt dictū D. Greg. Nulla noceret aduerſitas, ſi nulla dominaretur iniquitas. Quædam ſunt pœnæ & infirmitates ac tribulationes priuatae. Et tales vt in pluribus immittit Deus propter pœnā peccati originalis, quod etiā per baptiſmū remittatur, quantū ad culpā, non tamē quantum ad pœnā: quamuis etiā propter alios fines Deus immittat ſine aliquo peccato. Magiſter Senten. in 4. diſt. 17. in quaſtione, cur homo torquetur, reſpōdet quod propter quinque: Primò, vt præmiū cumuletur: vt patet in D. Virgine, Iob, & Tobia. Vnde Pſal. Multæ tribulationes iuſtorū &c. Secundò, ne factus dominetur, hoc eſt ad præſeruandū à peccatis, & conſeruandā humilitatē: quia multi ſunt, qui niſi tribularentur, ſuperbiret. Vnde Apoſt. Ne magnitudo reuelationū mearū extollat me, datus eſt mihi angelus Satane, ſtimulus carnis meæ, &c. Pœnæ enim & detrimenta rerū exteriorū ſunt medicina ordinatæ ad ſalutem. Tertio, vt pœnis corripantur, & ſic ad punitionē & correctionem peccantium, vt emendentur. Sic punita eſt Maria ſoror Moyſi. Vnde Pſal. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorū, poſtea accelerauerunt. Quarto, vt dupliciter puniantur, in hoc mūdo ſ. & in alio, vt incipiant infernū in hoc mundo. Sic puniti fuerunt Sodomitæ, Antiochus, Herodes, Aſcalonita, & alij multi: quauis Deus punitiones illorum ordinauerit ad ſalutem aliorum. Quintò, vt Deus glorificetur, ſive ad diuinā gloriæ manifeſtationem, vt in cæco nato, in cuius illuminatione gloria & potētia Dei ſunt manifeſtata. Quauis etiā prædicti omnes, dēpta D. Virg. propter peccatū originale puniti fuerint, ſed nō ſolū: aliaſ enim rationes nouit diuina prouidentia. ¶ Si queratur an aliquis puniatur vel puniri poſſit pro peccato alterius. Circa hanc quaſtionē aliqui paſſus ſacra ſcriptura ſibi inuicem aduerſari vidētur. Ideo pro conciliatione illorū aduertendū eſt primò, quod duplex eſt iudiciū, ſ. humanū & diuinū, & quod duplex eſt pœna ſ. poſitiua & priuatiua. Item pœnarum quædam ſpirituales, quædam corporales & quædam temporales. Si loquamur de iudicio humano, nullus directè punitur pœna poſitiua ſpirituale aut corporali pro peccato alterius: quia nō ſuſtinetur: nō occiditur, nō excommunicatur. Pœna tamen priuatiua puniuntur aliqui in foro temporali & ecclēſiaſtico pro peccato alterius ſine culpa propria: non autē ſine cauſa, vt filij propter peccatū laſa maiſtatis diuinę & humanę ad paribūſ cōmiſſum, priuatur bonis temporalibus parētum, & propter paupertatē corpus in directè patitur. Priuatur etiā honoribus vſque ad quartam generationē propter enormitatē criminis. Pununtur etiā domeſtici excommunicatorum in interdico. Si verò loquamur quo ad iudiciū diuinū, nullus punitur à Deo pœna ſpirituale poſitiua ſeu priuatiua pro alio quantumque cōiuncto: quia talis pœna non eſt medicinalis. vnde dictū eſt à Domino filiis Iſrael, qui vertebant parabolam in prouerbium, dicentes: Patres noſtri comederunt vvas acerbas, & dentes filiorum obſtupescunt: Vno ego (dicit Dominus) quia non erit vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Omnes enim anima meæ ſunt: ſicut anima patris, ita & anima filij mea eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: & infirmitas: Nō portabit filius iniquitatē patris, nec pater iniquitatē filij. & Deut. 24. Nō occidētur parētes pro filiis, nec filij pro parētib, ſed vnusquisque pro peccato ſuo morietur. ¶ Si autē loquamur de pœna tēporali aut corporali, tunc ſæpenumero Deus filios pro parētib, punit triplici ratione: Primò ratione præſeruatiōis, vt præſeruet illos à maiori malo. Vnde D. Aug. dicit q. Deus magnā gratiā fecit paruulis, quos ante vltimū rationis aqua ſubmerſit in diluuiō, quia fuerūt ſaluati, ſalutē illi pro quibus oblata fuerant ſacrificia: & ſi vixiſſent, fuiſſent dānati, ſicut patres eorū. Vnde Pſal. Ne ſiant ſicut patres eorū, generatio praua & exaſperans. Sic ſæpe filios vſurariorū & filias meretricum aufert Dominus de medio. Ideo Sap. 4. dicitur, Raptus eſt ne malitia mutaret intellectū eius, aut ne fictio deciperet animā illius: ac etiā ad præſeruandū patres & matres à dānatione, quia ſunt eis nimis affecti. Vnde Chriſtus, Beata ſteriles quæ nō genuerūt, &c. Sunt multi qui cum non habent filios, ſunt boni, colūt Deum, &c. Poſtmodū cum habēt, obliuiſcuntur, &c. Ideo, &c. Secundò ratione imitationis. Regula enim generalis eſt, quod quando filij imitātur peccata parentum, ſunt deteriores, & grauius puniuntur: quia approbāt & augent peccata parentū. & ſic intelligitur illud Exod. 2. Ego ſum Deus zelotes, viſitans iniquitates parentū in filios, vſque in tertiam & quartā generationē. & illud Matth. 23. Et vos implete meſuras patrum veſtrorū, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ab Abel vſque ad ſanguinē Zacharię filij Barach. &c. Dicuntur autē puniri peccata parentū quia filij in peccatis parentū, nutriti, ſunt prioriores ad peccandū: & tum propter cōſuetudinem, tum etiā propter exemplum patrum, amplius peccant, quaſi authoritatiuē ſequentes: & maiori pœna digni ſunt, ſi pœnas patrum videntes corrigi, negligunt. Ideo addit, in tertā & quartā generationē, quia conſueuerunt homines tantū viuere, vt ſic mutō filij videre poſſint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorum ad dolendum. Et

Job 42.
Ioan. 9.
An pœnæ tēporales ſunt ſemper pro peccato.
Pſal. 31.
Pſal. 33.
Iudiciū diuinū.
2. Reg. 18.
Filij puniuntur pro peccatis parentum.
Pſal. 77.
L. 10. 23.

Et ſic Iudæi hodie puniuntur, quia approbant facta patrum, & voluiſſent interfuiſſe, & peiora feciſſe. & ſi hodie viueret Chriſtus, & eſſet paſſibilis inter eos, peiora ei facerent. Licet enim puniantur pro peccatis parentum, non tamen ſolū, ſed etiā pro ſuis, & paruuli pro originali. Magis tamen dicuntur puniri pro peccatis aliorum, proximi quā extranei, tum quia pœna propinquorū, quodam modo redundat in illos, in quantum filius eſt aliquid patris, & alij ſunt coniunctum etiā quia domeſtica exempla & domeſtica pœnæ magis mouent. Vnde quando aliquis nutritus eſt in peccatis parentum, vehementer ſequitur ea: & ſi ex eorū pœnis filij non deterrentur, obſtinatiores ſunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio eſt propter indebitā generationem, ſive propter peccata quæ parentes in generatione cōmittunt. Vnde 2. Reg. 12. habetur q. filius David ideo mortuus eſt, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit q. quando parentes abutuntur matrimonio, Deus punit filios & parētes in ipſis, faciendo eos claudos, gibboſos, monſtruoſos, & maculatos, portātes etiā in facie teſtimonium iniquitatis parentum. Quarunt aliqui vnde procedat quod pulchri & bene formati parētes habeant tales filios. Hoc poteſt cōtingere naturaliter propter defectū aut ſuperabundantiam virtutis aut materiæ. Regulariter tamē & vt in pluribus procedit ex peccatis parentū in generatione cōmiſſis, vt quādoquē vidēt filios, remiſcuntur iniquitatū, & torqueantur. Inter animalia bruta non inueniuntur tales deformitates: quia non abutuntur. Ideo Apoſt. Non in paſſione deſiderij, ſicut gentes quæ ignorant Deum. ¶ Circa reatum pœnæ æternæ aduertendū eſt quod non omne peccatū inducit reatum pœnæ æternæ, vt D. Grego. dicit. Quædam enim peccata leuioris culpæ remittuntur poſt hanc vitam, vt ſunt venialia, quæ non repugnat ordini diuinæ iuſtitie, neque cōtrariantur ipſi principio ordinis, quod eſt vltimus finis: quia ſunt circa ea quæ ſunt ad finem, ſeruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatum pœnæ æternæ, ex ſacris literis conſtat Matth. 25. Ibum hi in ſupplicium æternū, iuſti autē in vitam æternā. & Mar. 3. dicitur, Non habebit remiſſionē in æternum, ſed erit reus æterni delicti. Ideo enim peccatum meretur pœnam æternam, quia ſubtrahit ordinē primi principij æterni. Et quia manēt cauſa manet effectus: ideo quādiu peruerſitas ordinis remanet, neceſſe eſt quod remaneat reatus. ſed de his amplius ſuprà c. 16. §. 4. ver. 34. quomodo autem reatus pœnæ maneat deſerta culpa, dictum eſt ſuprà.

1. Theſſal. 4.
In 4. Dialog.
cap. 16. §. 4. ver. 22.
1. 2. quaſt. 38. artic. 1. ad 1. Peccatum mortale.
In epiſtola ad Iovin.

DE PECCATO MORTALI.

§. 2. Peccatum mortale (vt ſuprà dictū eſt ex D. Aug.) eſt dictum, factum, concupitū, vel omiſſum contra legem Dei: Peccatum enim veniale non eſt cōtra legem Dei, ſed præter. Peccatū mortale ex genere ſive ex obiecto eſt, cum voluntas fertur in aliquid, ſecundum ſe repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad vltimum finē, ſive ſit contra dilectionē Dei, vt blaſphemia, peritiurū, ſive contra dilectionem proximi, vt adulterium, ſurtum, & homicidium, aut cōtra aliqua alia præcepta. Hoc autem eſt quādo homo deliberatē cōtrauenit præcepto affirmatiuo vel negatiuo: quia (vt dicit D. Greg. & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1.) quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, neceſſe eſt fieri, ſi præcipitur affirmatiuē: & neceſſe eſt non fieri ſi prohibeatur.

DE PECCATO VENIALI.

§. 3. Peccatum poteſt tripliciter dici veniale: Primò, quia eſt veniam cōſecutum. & ſic D. Ambro. dicit quod omne peccatū per penitentiam fit veniale, & hoc dicitur veniale ex euetū. Secundò dicitur veniale, quia habet aliquā cauſam in ſe, quæ dimittit culpam, vt cum fit ex infirmitate vel ignorantia, & hoc dicitur veniale ex cauſa. Tertio dicitur peccatū veniale ex genere pro ſpecie accepto, ſive ex obiecto quod dat ſpecie actui, vt dicere verbum ocioſum. Peccatū veniale duobus primis modis acceptum, non habet determinatam ſpecie, cum cōtingat ſecundū diuerſa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatū ergo veniale ex genere ſive ex obiecto eſt, quādo voluntas fertur in id quod continet quandam deordinationē: non tamen cōtrariatur dilectioni Dei & proximi, ſive non eſt contra præceptū vel prohibitionem Dei. Notandū tamen q. actus morales non ſolū recipiunt rationem boni ex obiecto, ſed etiā ex aliqua diſpoſitione agentis, vt quādo non eſt plene liber, prout in motu ſecundò primo, vel cum apponit malas circumſtantias: & ſic peccatum veniale ex genere fit mortale ex parte agentis, vt cum quis ordinat verbum ocioſum ad adulterium. Non tamen idem actus numero qui fuit peccatum veniale, poteſt eſſe mortale, quia variatur moraliter propter libertatem & circumſtantias. Aliquod etiā peccatū mortale ex genere fit veniale propter imperfectionem actus, quæ dupliciter cōtingit: Primò ex ſurreptione, cum ratio non eſt ſufficienter libera, vt dictū eſt. Secundò ex modicitate obiecti: quia verſatur circa parum. Quod enim parum eſt (vt dicunt Iuriſtæ) pro nihilo reputatur, vt accipere ſpinter à proximo, vel illum modicū cōtriſtare. Si verò eſſet aliquid notabile, eſſet mortale, in his tamen cōſideranda eſt qualitas & cōditio perſonarū, ac etiā facultas honorū. Aureus enim parū eſt regi, & multum viduæ. Parua contriſtatio data diſpoſito ad vindictā, mortalis eſt, quæ, ſi non eſſet taliter diſpoſitus, eſſet venialis. Cōſiderandus eſt etiā effectus, vt ſi pluribus tranſeuntibus per viam, vnus ingrediatur vineā hominis pauperis, & accipiat ſolum vnā vnam, & omnes ſequentes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideo primus qui fuit cauſa ingreſſus aliorū, reus eſſe videtur. & ſic reſolutoriè habetur, quod peccatum veniale eſt triplex, ſcilicet ex ſurreptione, ex obiecto, & ex imperfectione actus. primū diſfert genere à mortali: ſecundum & tertium ſunt eiudem generis cum mortali.

1. 2. q. 88. ar. 2. Peccatum veniale.
Peccatū veniale ex obiecto.

DE DIFFERENTIA PECCATI VENIALIS A MORTALI.

Ver. 1. Multiplex eſt differentia inter peccatū mortale & veniale. Prima, quia mortale deordinat & auertit à fine vltimo, veniale autem ſolū à mediis. Secunda, quia mortale eſt cōtra præceptū

Et ordinem rationis: veniale autem non sed præter. Tertia, quia morale inducit reatum pœnæ æternæ, & veniale solum pœnæ temporalis. Quarta, quia mortale corrumpit charitatem: veniale autem non, sed solum impedit fervorem, hoc est actum eius, ut dictum est. Quinta, quia in quolibet peccato mortali sunt quatuor, scilicet actus, deordinatio, macula, & reatus: actus quidem transit, sicut sagitta, emittitur, tamen relinquit vulnus. Sic peccatum mortale deordinationem, maculam, & reatum pœnæ æternæ. Peccatum vero veniale non relinquit propriè maculam cum non prius nitore gratiæ, nec nitore luminis naturalis. Et si alicubi dicatur peccatum veniale maculam inducere, intelligendum est secundum quid, pro quanto impedit fervorem. Sexta differentia est quo ad remissionem dupliciter: Primum, quia mortale non remittitur in alio mundo, sicut veniale. Secundum, quia mortale in hac vita non remittitur, nisi per sacramentum penitentiae in re vel in voto: veniale autem absque sacramento penitentiae per bonum motum & fervorem charitatis.

Ver. 2. DE QUALITATE PECCATI VENIALIS.

1.2. q. 88. ar. 3. Beata 18.

Peccatum veniale est dispositio ad mortale, qui enim minima negligit, paulatim defluit. Peccatum tamen veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere directè, cum differant specie: licet possit disponere per quandam consequentiã ex parte agētis, quia augmentata dispositione & habitu mentiendi iocose, potest libido peccati crescere, quod sine suo constituet in mendacio iocoso, & veniet ad mendacium perniciosum. Peccatum vero veniale ex surreptione vel ex imperfectione actus disponit ad mortale ex genere, quia se habet sicut perfectum & imperfectum in eadē specie, & sic qui parva & modica furari solitus est, paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandem magna. Et qui motus secundum primos, hoc est non plene deliberatos non reprimat, faciliter admittit tertio primos, hoc est deliberatos. Peccata venialia, secundum Apostolum, significatur per lignum, fœnum, & stipulam: quia sicut huiusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificij: & possunt cõburi, etiam adificio remanente, ita etiã peccata venialia multiplicantur in homine, manente spirituali ædificio, hoc est charitate, & virtutibus infusis, ac donis Spiritus sancti, & committentes illa, pro eis patitur igne tribulationis, in hac vita, vel igne purgatorij post hanc vitam. Ex præmissis habetur quod inter peccata venialia vni est gravius alio, secundum quod voluntas vehementius indebitè afficitur temporalibus & carnalibus vel gloria mundana, & luo tamè ordine ad finem vltimum.

Ver. 3. DE IMPOSSIBILITATE PECCATI VENIALIS IN ANGELIS.

1.2. q. 89. ar. 4. De malo. q. 7. articulo 9.

Peccatum veniale ex genere aut ex surreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis vel malis minimè reperiri potest: de angelis bonis manifestum est, cum sint in gratia consummata: de malis etiam non est dubium, cum sint obstinati, & omnia referant in finem mortale, & eadem ratione dicendum est de damnatis & hominibus beatis. Sed quod non possit inveniri peccatum veniale in angelis in puris naturalibus existentibus, apparet ex eo quod non sunt discursivi. Vnde sequitur quod quodocunque considerant conclusiones, considerant illas in principiis, & sic mens angeli non fertur circa media, nisi secundum quod sunt sub ordine finis, & per consequens non possunt deordinari circa media, circa quæ est peccatum veniale, nisi deordinentur circa finem, quod fit per peccatum mortale. Et licet demones facere possint aliqua quæ sunt ex genere venialia, quia tamen referunt ea in finem mortalem, mortaliter peccant.

Ver. 4. DE IMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM IUSTITIA ORIGINALI.

1.2. q. 89. ar. 3. De malo. q. 7. articulo 17.

Peccatum veniale cum iustitia originali stare non poterat, non quidem propter altitudinē status, sic quod illud quod in nobis est veniale, propter altitudinē illius status fuisse mortale. Nec intelligendum est in sensu diuino, sed in sensu composito: sic quod Adam non poterat primum peccare venialiter. Cuius ratio est, quia cum omni peccato debeatur aliqua pœna, & stante iustitia originali non poterat esse aliquid pœnale, ut D. Aug. dicit, sequitur, & c. quia si stante originali iustitia peccasset venialiter, fuisset in eo iudicium erroneum, quod est pœna & malum intellectus. Præterea peccatum veniale contingit in nobis, vel ex surreptione, vel per deordinationem existentem circa media, seruato ordine ad finem. Sed vtrunque contingit propter defectum cuiusdam ordinis, ex eo quod vires inferiores non continentur firmiter sub superiori ratione. Quod enim in nobis contingant subiti motus sensualitatis, est quia sensualitas non est totaliter subiecta rationi. Quod vero humanus animus deordinetur circa media, seruato debito ordine ad finem, prouenit ex hoc quod media non ordinatur infallibiliter ad finem, quod tenet summum locum, quasi primum principium appetibilium. Quomodo enim in speculatiuis homo habet rectam intentionem circa principia, non potest errare circa conclusiones, nisi sit defectus conexions principiorum circa conclusiones, quæ sic se habent in agibilibus ad principia, sicut media ad finem. Sed in statu innocentie (ut infra dicitur) erat infallibilis ordinis firmitas, ut semper inferius contineretur sub superiori, quandiu summum hominis contineretur sub Deo, ut etiã D. Aug. dicit. Et ideo impossibile erat quod inordinatio in homine esset, nisi inciperet ab hoc quod summum hominis non subderetur Deo, quod fit per peccatum mortale. Vnde primum peccatum hominis fuit causa mortis, ut dicitur Ro. 5. Nec obstat quod glo. super illud 1. Tim. 2. Adã non fuit seductus. vbi dicit: Inexpertus diuine severitatis in illo falli potuit, ut crederet veniale esse commissum. Quia accipit ibi veniale pro facile remissibili, & (ut D. Aug. dicit) prius præcesserat elatio mētis mortalis, ante quam illud crederet: Sicut in muliere, antequam dubitaret, & diaboli verbis crederet. Et quamuis dispositio per se & necessaria præcedat habitum, & peccatum veniale sit dispositio ad mortale: non tamè est per se necessaria, sed contingenter & per accidens. Vnde non sequitur quod Adã qui primum poterat peccare mortaliter, posset etiã primum peccare venialiter, propter illam

4. de Civit.

4. de Civit.

2. super Gen. ad lit.

illam firmitatē ordinis virtutum inferiorum: qui ordo non poterat tolli, nisi primum summum hominis deordinaretur, ut dictum est. Si Adam fuisset creatus absque iustitia originali, propter defectum illum potuisset primum peccare venialiter. Si dicatur: Qui potest plus, potest minus: sed mortale est plus, igitur. Dicendum quod illa regula vera est in his quæ sunt eiusdem ordinis & rationis, ut in ponderibus, non in aliis omnibus, vnde non sequitur, Homo potest generare hominem, ergo asinus dicitur à rectitudine primi status quam veniale: non tamen oportet in motibus voluntatis (qui spirituales sunt) id obseruari. Et cum D. Aug. dicit quod Adam sollicitavit aliqua experiendi cupiditas, cum videret mulierem accepta efca non esse mortuam, per illam cupiditatē intelligit elationem mentis mortalem, quam iustitia originalis non prohibebat, sicut inordinationem venialem propter illam infallibilem firmitatem. Si dicatur quod Adam in illo statu erat liber libertate contrarietatis & contradictionis, & Deus poterat aliquid præcipere sub pœna temporali, siue sub pœna peccati venialis: Dicendum est quod illo casu stante, licet Adam potuisset transgredi illam ordinationem, non tamen primum propter predictum ordinem. Nec sequitur quod Adam peccato mortaliter, prius habuerit iudicium erroneum directiuum illius elationis, & sic pœna præcessit culpam, quia non habuit prius tempore, sed solum natura. Præterea illud iudicium erroneum dupliciter potest comparari ad voluntatem: Primum ut dirigens elationem, & sic est prius natura. Alio modo in quantum acceptatur à voluntate, quæ est primum principium deordinationis, & sic est posterius natura. Nec est in conueniens quod pœna & culpa sint simul tempore, cum omnis inordinatus appetitus pœna sibi sit. Non inconueniens etiam quod idem sit prius & posterius respectu diuersorum.

Ver. 5. DE IMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM SOLO ORIGINALI.

Peccatum veniale cum solo originali esse non potest: quia ante completum usum rationis nemo potest peccare venialiter. Sed in primo instanti completi huius rationis quilibet tenetur se conuertere in Deum, quod si faciat, consequitur gratia & remissionem peccati originalis: si vero non faciat peccat mortaliter: igitur. Maior pater: quia ante completum usum rationis nemo potest peccare venialiter ex surreptione, neque ex imperfectione actus: igitur, & c. Primum pater: quia defectus gratiæ, qui impedit usum rationis, excusat à peccato mortali ex genere, ergo etiã à peccato veniali ex genere: quia ad vtrumque perfecta & completa libertas requiritur. Sed quicquid excusat à maiori peccato, excusat à minori, stante eadem causa excusationis, sicut iustus bellum quod excusat ab homicidio, excusat à percussione, rapina, & furto: sed veniale ex genere est minus quam mortale: igitur, & c. Secundum pater: quia veniale ex surreptione: quauis non supponat completam voluntatem in actu exercito, supponit tamen completam libertatem in facultate voluntatis, quia motus secundum primum ideo imputatur voluntati, licet non possit pro tunc plene reprimere: quia ratio antea poterat præuidere, & illos motus impedire, aliis si ratio non poterat antea præuidere & impedire, non debent imputari. Quia hæc tota & sola ratio quare motus primum primum, siue omnino præuenientes usum rationis, non imputantur: quia non sunt aliquo modo nec in se, nec in causa voluntarij. Et ideo licet pueri ante plenum usum rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur venialiter: quia eorum ratio nondum habuit plenam libertatem, qua potuissent illos præuenire & impedire. Minor autem pro prima parte probatur: Quia omni natura intellectuali in primo instanti completi usum rationis datum est naturale præceptum sufficienter ei promulgarum: quauis etiam aliqui postea non recordentur ut se conuertant in Deum eo modo quo cognoscunt: Quia ad hoc natura intellectualis (secundum D. Aug.) creata est, ut summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, & c. Ergo naturali præcepto tenetur se dirigere, & in finem vltimum ordinare: eam ob rem angeli mali in secundo instanti, in quo habuerunt completum usum rationis, mortaliter peccauerunt, propter transgressionem huius præcepti, de se debite conuertendo in vltimum finem, eadē ratione homines. Quia primum quod occurrit homini deliberandum & ordinandum, est ipsemet homo, cum Deus (qui illud præceptum natura dedit, de quo Christus ait, Primum querite regnum Dei) non deficiat in necessariis: sequitur indidisse rationi quod primum in libro primo instanti vius rationis occurrens, esset ipsemet homo. Ideo homo quam citius potest, debet se ordinare in illum finem sibi bene esse, per debita media & honesta eligendo viuere secundum dictam rectam rationis & legis diuinæ, si de illa habet notitiã per fidem: ut baptizati, qui propter baptismum non deobligantur ab illo præcepto, cum gratia perficiat naturam, & non destruat illam: Et cum sint in gratia, verisimile est quod impleant præceptum illud: quia gratia, charitas, & fides concurrunt, inclinando voluntatem ad bonum honestum, & sic præstituit verum finem vltimum, saltem cõfusse. Non est tamen necesse dicere quod omnes impleant hoc præceptum, non solum propter libertatē, sed etiã propter malam assuetudinē ante actum plenam libertatis siue discretionis acquirat. Vnde fit quod pars sensitua magis mouebit ad delectabilia mala, quam fides & charitas ad bonum honestum. Ideo expedit quod pueri ante annos discretionis iudicantur ad honesta: ad quam inductionem etiã inclinantur parentes. Et quia non est omnibus certum, & aliqui non recordantur an impleuerint, vel non: ideo non tenentur cõfiteri in speciali, sed sufficit quod in generali: sicut de aliis quorum memoriam non habent, dicendo, Quocumque modo offenderim Deum, dico meam culpam. Minor pro prima & secunda parte probatur per illud Zachar. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Ibidem post prædictum præceptum si impleatur, pollicetur conuersionem suam ad nos per gratiam. Vnde ex hac authoritate eliciunt aliqui regulam generalem, quod quodocunque homo bene & debite vitur naturalibus suis erga Deum,

1.2. q. 89. ar. 3. articulo 6. De malo. q. 7. articulo 8.

Matth. 6

ipse vitur sua liberalitate & misericordia erga hominem peccata indulgendo. Nec obstat quod dispositio naturaliter precedit habitum siue formam, non tamē precedit tēpore. Nec ad primam gratiam iustificantem, quā in primo instanti completi vsus rationis gratis datur, requiritur aliqua dispositio precedens tēpore. Et licet puer incipiens habere vsus rationis, possit per aliquod tempus abstinere ab aliquibus peccatis mortalibus: non tamen liberatur à peccato omissionis prædictæ conuersionis, si quā cito potest, non se conuertat ad Deum vel finem honestum. Ideo si liberè se distrahatur circa curiosā, peccat mortaliter omissionē, & venialiter cōmissionē. Ex præmissis patet quod ante tempus completi vsus rationis datum est tempus induciarum paruulis, quo ad ea quæ aliās essent venialia: sic quod non peccant venialiter nec mortaliter, licet leges in foro exteriori puniant, tum propter incertitudinem cōpleti vsus rationis, tum etiam propter scandalum.

Ver. 6. DE REMISSIONE PECCATI VENIALIS IN PURGATORIO.

Quia superius c. 16. §. 4. ver. 8. dictū est de remissione peccati venialis in hoc mundo, & quia in inferno est irremissibile, & æternaliter punitur: ideo nunc solum de remissione peccatorū venialium in purgatorio dicendum est. Manifestum est autē ex sacris literis, quod aliquod peccatum remittitur in alio seculo. vnde Christus, Si quis dixerit verbum in Spiritū sanctū, nō remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: quia nō apparet quod aliud peccatum possit remitti nisi veniale, non solum quantum ad pōnam, sed etiam quantum ad culpam, quando contingit quod quis in charitate existens, dormiendo intercipitur à morte violēta & extrinseca. Cōstat enim quod illi peccata venialia non dimittuntur in hac vita: & tamē propter venialia nō impeditur perpetuō à vita æterna, ad quā nullo modo peruenit, nisi ab omni culpa immunis sit, iuxta illud Apoc. 21. Nihil coinquinarum aut abominationē faciēs, introibit in illam, igitur, &c. Remittuntur autē ibi per seuerem charitatis: in cuius actum exeūt in primo instanti separationis à corpore, cū se sentiunt in tormētis. Et licet in purgatorio non sit status merēdi, est tamē status mutādi voluntatē, quando non est obstatina, quia tūc est immutabilis, iuxta illud, Si ceciderit lignū, &c. Et quāuis in via quis facilius cadat in peccatum quā resurgat, secus tamē est post mortem: quia licet propter mutationē status animæ in purgatorio non possint mereri, possunt tamen impedimentum tollere.

CONTINVATIO DICENDORVM.

Quum peccatum originale (de quo cōsequenter dicendum est) pro formali nil aliud sit quā deprinatio iustitiæ originalis, consequens est vt absque ea cognosci non possit, ideo de ea in primis dicendum est.

§. 4. DE IUSTITIA ORIGINALI.

Iustitia Originalis Erat quoddā donū gratuitū essentiæ animæ ipsi Adæ infusum, gratiæ gratum facienti connexū, quo ratio & voluntas ipsius Adæ omnino subdebantur Deo: & vires siue potentia inferiores tam appetitiuæ quā apprehensiuæ ipsi rationi, & corpus animæ, ad promptē, facili, ac delectabiliter implendum imperiū siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originale dicitur Deus fecisse hominem rectū. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto consistebat. Primus ordo erat subiectionis rationis & voluntatis ad Deum: quia stante illa, Adā in omnibus obediebat Deo, repugnabat & resistebat malo per gratiam gratū facienti iustitiæ originali annexam. Secundus ordo erat subiectionis viriū inferiorū rationi: sic quod nulla esse poterat difficultas aut rebellio in parte sensitua. Tertius ordo erat subiectionis corporis animæ. Hi tres ordines erāt subordinati, & secundus pendebat ex primo, & tertius ex secūdo. Hanc rectitudinē siue harmoniam prædictorum ordinū firmiter tenebat iustitia originalis: sic quod stante primo, secūdo & tertio erant inuariabiles. Primum ordinē iustitia originalis tenebat, non tamen inuariabiliter: quia Adā non fuit confirmatus in gratia, vt rei probauit euentus: sed dimissus fuit in manu consilij sui, &c. vltra mandata naturalia, adiecit vnum positium, de quo Gen. 2. Ex omni ligno paradisi comedet: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitione Adæ facta, quæ per eum fuit Eux promulgata, fuit ei duplex mors, scilicet corporalis & spiritalis. intimata vnde subditur, Quacūque die comederis morte morieris, hoc est duplici morti subiectus eris, spiritali scilicet statim incurrēda, & corporali non statim, sed tempore præordinato.

Ver. 1. DE PERFECTIONE PRIMI HOMINIS IN STATV INNOCENTIAE.

In productionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progressum: Primus, prout exierunt à solo Deo immediatē. Secundus, prout producuntur à Deo mediantibus causis secundis. Quantum ad primum, conueniens erat quod res quæ à Deo solo immediatē producuntur, essent perfectæ, eō quod ex eis alia procedere debebat. Causa enim debet esse potior effectu. Ideo Deut. 32. Dei perfecta sunt opera. Natura verò creata cum non sit tantæ potētia, procedit de imperfecto ad perfectum, vt videmus in plantis & animalibus. Hinc est quod Adam & Eua in sua formatione fuerunt perfecti, & quantum ad corpus, & quantum ad animā, maiori perfectione quā filij, qui ab eis procreati fuissent, etiam in illo statu, si perseverassent.

Ver. 2. DE PERFECTIONE CORPORIS HOMINIS IN PRIMO STATV.

Corpus Adæ & Eux fuisse perfectū in quantitate ex Gen. cōstat, cū eis fuerit factū præceptū generandi, Crescite, &c. & ideo in tali statu & quāritate, in qua homines qui perfectē generare possunt, & cū eis fuerit datū dominij super animalia, sequitur quod erāt in tali fortitudine & agilitate, quæ requiritur ad dominandum animalibus. Quidam dicunt quod Adā creatus fuit in tanta quantitate, in qua fuit Christus, qui dicitur secundus & nouissimus Adam, quando incepit prædicare,

Induciarū tēpus datū paruulis.

pp. q. 83. art. 3. ad. 3. q. 87. artic. 3. De Malo q. 7. artic. 1. Math. 18.

Eccl. 11.

2. 2. q. 83. art. 2. ad. 2. Iustitia orig. Eccl. 7.

Progressus rerum duplex.

Gen. 1. & 2. Adā & Eua qua quāritate creati. 1. Cor. 15. Luc. 2.

dicare, incipiēs anno, quasi 30. quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cū ergo Dei perfecta sint opera, sequitur quod Adā & Eua fuerunt creati in statua ætatis perfecta. Hæc autē perfectio quantitatis nō procedebat ex iustitia originali, quia filij Adæ (qui ab initio habuissent iustitiā originale) non fuissent in tāta quantitate cōcepti & nati, nec adeo fortes & potentes, sicut Adā: sed paulatim processissent & creuissent in quāritate & fortitudine, sicut nūc. Quia regula generalis est, Quod in omnibus asserendis sequi debemus naturā rerū, nisi aliter ea quæ sunt supra naturā, auctoritate diuina nobis reuelata fuerint. Illa enim quæ sunt supra naturā, sola fidei reuelatione tenemus. Sed ex principijs naturæ apparet prædictus progressus paruulorū ex imperfecto ad perfectum, & nihil de filiis Adæ circa huiusmodi reuelatū fuit: igitur, &c. Habuissent tamen sufficientem virtutem ad ætatis cōuenientes pueritiæ, puta ad sugendū vbera, & alia huiusmodi, melius quā in statu naturæ corruptæ, in quo (vt D. Aug. ait) in pueris tanta apparet infirmitas, quod iuxta se iacentibus mammis magis possunt esurientes flere, quā sugere. Et quāuis quædam animalia statim nata habeant vsus membrorum prout coturnices, non tamen hoc procedit ex eorū nobilitate, cū quædam perfectiora non habeant. Sed hoc eis contingit ex siccitate cerebri. Et licet aliqui defectus pueriles, qui consequuntur generationem, potuissent in illo statu fuisse, puta defectus materiæ (non enim fuissent omnes æquales) non tamen defectus tendentes ad corruptionem, sicut sunt defectus seniles.

Ver. 3. DE IMMORTALITATE ET IMPASSIBILITATE HOMINIS IN PRIMO STATV.

Hominem fuisse ante peccatū immortalem A post. docuit dicens: Per vnū hominem peccatū in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors: ergo ante peccatū non erat mors. Immortalitas tamen illa non erat secundū naturam, cū capacitas materiæ eius nō fuisset repleta, sicut materiæ calorū. Nec fuit aliqua dispositio intrinseca in homine, quæ redderet eū immortalem, sicut post resurrectionem. Sed erat immortalis ex parte causæ efficientis & præseruantis, scilicet Dei, qui (vt D. Aug. ait) hominē facit, qui quādiu non peccaret, immortalitate vigeret, vt ipse sibi author esset aut ad vitam, aut ad mortem. Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo corpore existentem: sed inerat quædam vis animæ supernaturaliter data, per quam poterat corpus ab omni corruptione præseruari, quādiu ipsa Deo subiecta mansisset. Et sic illa vis præseruādi erat ex iustitia originali, quæ non erat naturalis animæ, sed per donū gratiæ, per quam præseruabatur ab exteriori læsione, partim quidē per propriā rationē, & partim per diuinā prouidentia, quæ sic ipsum tuebatur, vt nihil ei occurreret ex improuiso, à quo læderetur. Quo ad interiora prouidebatur ei quo ad humidū radicale per herbas & fructus lignorū paradisi. Et quo ad calorē naturālē per lignū vitæ, quod habebat virtutē fortificādi debilitatē calorū naturalis, proueniētē ex admixtione extranei. Vnde D. Aug. dicit, quod arbor vitæ medicinæ modo corruptionē hominū præseruabat: nō tamen simpliciter immortalitatē causabat. Neque virtus quæ inerat animæ ad conseruandū, causabatur ex ligno vitæ, quod etiam non poterat immortalitatem præstare, vt nunquam dissolui possit. Quia virtus vniuersaliūq; corporis finita est: ideo virtus ligni vitæ nō poterat dare virtutē durandi tēpore infinito, sed vsque ad determinatū tempus, quo finito vel homo transiitū fuisset ad spiritalē vitam, vel iterū indignisset sumere de ligno vitæ, quod per tēpus longissimū præseruasset. Vnde Gen. 3. Videte ne forte mittat manum suā ad lignū vitæ & comedat, & viuat in æternū. Cū autē egeret cibo & potu, in quibus semper manet aliqua facultas, necesse fuisset in illo statu superfluitas emitti: fuisset tamē diuinitus prouisum, vt ex hoc nulla indecentia sequuta fuisset. Et quāuis immortalitas esset per donū gratiæ, & per peccatū deperdita: nō tamē sequitur quod si Adā recuperaret donū gratiæ, recuperaret etiam hanc immortalitatē: quia non recuperaret gratiā quā amisit, quo ad omnes effectus, sed solū quo ad remissionē culpæ & meritū gloriæ. Et quia hoc priuilegiū immortalitatis fundabatur in dono iustitiæ originalis, quæ nō solū data erat Adæ pro se ipso, sed pro posteris: sequitur quod filij eius fuissent immortales, & per cōsequēs impassibiles passione ad corruptionem tendere. Ex quo apparet quod filij nō fuissent parētibus molesti steribus & eiulatus. Et quāuis in digestionē fuisset corruptio cibi, tamē illa & alia, si quæ erāt (quæ admodū & somnus) ad perfectionē ordinatæ erāt, sicut corruptio virginitatis ad procreationē prolis. Ideo non fuissent dispositiones corruptiæ, sicut nec destituitio specierū sensibilibus.

Ver. 4. DE GENERATIONE IN STATV IUSTITIAE ORIGINALIS.

Cū natura humana creata fuerit ad implēdas angelorū ruinas, & tertia pars angelorū ceciderit, Deusque solū Adā & Eua immediatē formauerit: necesse est dicere quod eos ad multiplicandū genus humanū creauerit. Nā præceptū generationis eis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Et cū natura sic processisset in generando, sicut Deus illam instituit, & Deus masculinum & fœminā formauerit: cōsequens est quod in illo statu fuisset diuersitas sexus, & sic mares & fœminæ. Et cū Philo. dicit quod fœmina est mas occasionatus, quasi præter intentionē naturæ, intelligit de natura particulari, quæ intendit generare sibi simile, nisi impediatur, vel per defectum virtutis, vel per defectū materiæ: sicut paruus ignis nō potest cōburere ligna viridia: qui defectus in illo statu non fuisset. Sed fœmina non est præter intentionem naturæ vniuersalis. Et defectus virtutis impediens generationē masculinorū, quādoque cōtingit ex aliquo accidenti extrinseco, vt Philo. dicit, quod ventus Septentrionalis coadiuuat ad generationem masculinorū, & Australis ad generationem fœminarū. Quandoque etiā ex apprehensione animæ, ad quam de facili mutatur corpus, maximē in illo statu, in quo corpus erat subiectū animæ, Processisset autem

Luc. 2.

1. p. q. 99. art. 1.

1. p. q. 97. art. 1.

In lib. de q. no. & res. test.

In lib. de q. no. & res. test.

1. p. q. 98. art. 1.

Gen. 1.

In li. de Ge.

In lib. de animal.

generatio donec cōpletus fuisset numerus à Deo prædestinatus: & fuissent tot generati, quot angeli ceciderunt. Et secundū aliquos, fuissent generatæ tot fœminæ, quot masculi. ¶ Sed difficultas est an facta fuisset generatio per cōmixtionem maris & fœminæ, sicut nūc. Hæc difficultas oritur propter dicta Greg. Niceni, qui dixit quod in paradiso multiplicatū fuisset genus humanū, sicut angeli, absque cōcubitu, per operationē diuinæ virtutis. Dicit etiā quod Deus ante peccatū fecit masculū & fœminā, respiciens ad modū generationis, quod futurū erat post peccatū. D. etiā Aug. dicit quod illo statu nulla corruptione integritatis genitalis fœminei potuit virile semen immitti, sicut nunc potest eadē integritate salua, fluxus menstrui cruoris emitti. Aliter tamē apparet dicendum propter tria fundamenta: Primum est D. Dio. dicentis naturalia nō subtrahi, nec dari homini per peccatum. Cū ergo sexus & membra generationis data essent homini ante peccatū, & fœmina in adiutoriū non ad aliud quā ad generationē, cum in omnibus aliis homo per virum melius iuuetur quā per mulierē: sequitur quod fuisset illorum membrorū vñs, sicut nūc. Secundū fundamentum est D. Aug. dicentis quod ea quæ à sola voluntate Dei promouentur supra omne debitum naturæ, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra scriptura traduntur. Sed præmissus modus generationis est supra omne debitū naturæ, & nil de eo in sacris literis traditū est: igitur nō est asserendus. Tertiū fundamentum est vna regula generalis D. Tho. quæ talis est: In omnibus asserendis sequi debemus naturā rerum, nisi aliud in sacris literis reueletur supra naturā. Sed nulla reuelatio est de illo modo: igitur sequēdus est ordo naturalis generationis, quæ fit per cōmixtionē. Quia in illo statu erat iustitia originalis, qua corpus subdebatur animæ, vt dictū est. Ideo generatio fuisset absque aliquo ardore libidinoso, & absque aliqua fœditate, quāuis fuisset maior & purior delectatio, quæ nō aborsuisset tūc vñm rationis, sicut nūc. Tunc enim fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Et sic intelligēdus & glosandus est Gr. Nicenus. & quantum ad corruptionem, D. Aug. intellexit de corruptione propria sensitua, aut de alteratione disponente ad corruptionem suppositi, & nō de corruptione inducente ad perfectionem, prout fuisset corruptio ciborum ad perfectionē suppositi, & corruptio virginitatis ad perfectionem speciei: aliās oportuisset in natiuitate cuiuslibet fieri magnum miraculum, &c. Nullus tamen dolor fuisset in partu: quia (vt idem Aug. dicit) ad pariendū nō doloris gemitus, sed naturalis impulsus fœminea viscera relaxasset. Dicit præterea idem Aug. 9. super Gen. ad literam, quod primi parentes non sunt vñ coniugio in paradiso, eod quod formata muliere, post modicum temporis propter peccatū eieci sunt, vel quia expectabant diuinam auctoritatem ad determinatum tempus.

Ver. 5. DE PERFECTIOE ANIMAE IN STATU INNOCENTIAE.

In lib. de corp. virg.

In illo statu essentia animæ perfecta erat per gratiā gratum facientē, & iustitiā originalē ei annexā: & cū originalis iustitia data fuisset Adæ & posteritati, sequitur quod quemadmodū iustitia originalis fuisset trāsmissa, sic & gratia vnde Anselmus dicit, quod simul cū rationalē haberēt animam, iusti essent, quos generaret homo, si non peccaret. Quia cū homo naturaliter generet sibi simile in specie, necesse est quod filij ei assimilentur in omnibus accidentibus cōsequētibz naturā speciei, nisi sit error vel defectus in operatione, qui non fuisset in illo statu. Sed iustitia originalis erat accidēs consequēs naturā speciei humanæ, non quidē ex principiis sp̄ciei causatū, sed sicut quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datū: igitur, &c. & sic iustitia originalis & gratia trāsmissa fuisset à patre in filiū, nō directē & immediatē, sed ex cōsequēti, prout & anima quæ est à Deo per creationē: tamen à patre dispositiue. Nō tamen filij nati cōfirmati fuissent in gratia aut iustitia originali: & ideo quāuis primi parentes nō peccassent, filij eorū potuissent peccare propter libertatē arbitrij: quia non fuissent donati maiori priuilegio quā parēs. Et si in oppositū adducatur dictum Anselmi, qui dicit quod si primi parentes nō peccassent, ita confirmarentur cū omni propagine sua, vt vltā peccare non possent: Dicendum quod hoc non dixit asserendo, sed opinando: vel intellexit post completum numerum electorum, quia tunc glorificati fuissent.

In lib. cur Deus est homo.

Ver. 6. DE PERFECTIOE INTELLECTVS IN STATU INNOCENTIAE.

In p. q. 187.

Quum scientia non sit accidēs consequēs naturā speciei, sed in diuidui: sequitur quod pueri in statu innocentie non fuissent nati cū scientia: quia ex regula data, Vbi auctoritas diuina deficit, debemus sequi conditionē naturæ animæ, (quæ vt dicitur in 3. de Anima) est tanquā tabula rasa, in qua nihil depictū est, &c. Sed perfectissent in ea progressu temporis, inueniendo vel addiscendo absque difficultate. Nec tamē propter hoc sequitur quod fuisset in eis ignorātia, licet bene nesciētia, quā D. Dio. ponit in Angelis. Habuissent tamen scientiā, quæ cōpetuisset eis secundum tēpus suum ad dirigendū illos in operibus iustitiæ, in quibus homines diriguntur per principia vniuersalia iuris naturæ, quæ multo perfectius intellexissent, quā nūc intelliguntur. Ex præmissis, maxime ex prædicta regula, apparet quod pueri in illo statu nō habuissent statim perfectū vñm rationis, cum natura in omnibus generatis procedat de imperfecto ad perfectum: sicut nec animalia habent statim perfectū vñm membrorū & industria, sicut postea. quod patet, quia aues docēt volare pullos suos. ¶ Sed quia Adā fuit immediatē creatus à Deo, vt esset principij omnium aliorum, ideo sicut fuit creatus in perfecta quantitate ac dispositione & vñu membrorū: ita etiam in perfecto vñu rationis, & cū omnibus scientiis. Non tamen, secundum D. Tho. vidisset diuinam essentiā pro illo statu, quia si cōtinuē vidisset, non fuisset viator, nec peccasset, sicut nec beati. Cognouisset tamen Deum altiori cognitione, quā nos nunc. Et sic eius cognitio fuisset quodammodo media inter cognitionē præsentis status, & patriæ. Quia pro illo statu cognouisset per species intelligibiles

An Adam essentiam Dei viderit.

7. c. celest. Hierar.

intelligibiles infusas, quæ sunt perfectiores acquisite. Nā species intelligibiles à sensibus corporeis abstractæ, nō ita clarē repræsentat spiritalia, sicut species intelligibiles quæ non sunt à sensibus abstractæ, sed à Deo infusæ. Vnde primus homo non impediatur per res exteriores à clara & sumā cōtemplatione intelligibiliu affectuū, quos ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D. Aug. dicit quod fortassis Deus primis hominibus loquebatur, sicut cum angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mētes eorū: etsi non tanta participatione diuinæ essentia, quāntā angeli percipiunt. ¶ Quidā dicunt quod Adā in raptu vidit diuinā essentiā, quod nūc nō potest probari ex eo quod sopor in sacris literis significat visionem omnium: quæ nō potest haberi, nisi per visionē diuinæ essentia. vnde Esa. 29. dicitur: Quoniā immiscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vidēt visiones: & erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Sed in raptu immisit Deus soporē in Adā, & postmodū mirabilia mysteria protulit: igitur habuit visionē omnium, & libri signati. Præterea ideo dicitur quod Moyes clarē vidit diuinā essentiā, quia debebat esse doctor Iudæorū: & D. Paulus, quia debebat esse doctor Gentium. Sed an debebat esse doctor & director omnium hominum: igitur, &c. Nec propter hoc sequitur quod fuerit præsciens peccati sui, & per cōsequens nō potuit vitare: quia cum diuina essentia sit speculum voluntariū, nō necessariō vidit peccatū suum. & licet viderit Christū incarnandū vt glorificatorē, non tamē vt redemptorē. D. Tho. tenet oppositum, eod quod præmissæ auctoritates & rationes nō necessariō cōcludant. Ideo dicit quod non habuit fidem de redemptore explicitē, licet implicitē crederet Deū sufficienter prouisorū omnibus, quæ suæ salutari erant necessaria. ¶ Nō poterat etiam pro illo statu angelos videre per essentiā, licet perfectiorem cognitionem haberet, quā nūc habeamus: quia nūc propter corruptionē naturæ corpus quod corrum pitur, aggravat animā, & impedit à cognitione substantiarū separatarū. Habebat tamen scientiam omnium rerū, in quibus homo natus est instrui, & hæc sunt omnia quæ virtualiter existunt in primis principiis per se notis, hoc est omnium quæ homines naturaliter cognoscere possunt. Cuius ratio assignari potest ex perfectione rerū immediatē à solo Deo productarū. Hanc omnium rerum scientiā Deū dedisse Adæ, colligi potest ex eo quod adduxit animalia ad eū, vt videret quomodo vocaret ea, & ex hoc quod Adā nomina imposuit rebus, sequitur quod cognoscebat naturas rerū: debet enim nomina esse consona proprietatibus earū. Alia verò quæ nec naturali studio hominis cognosci possunt, nec necessaria sunt gubernationi vitæ humanæ, primus homo nō cognouit: sicut sunt cogitationes hominū, & futura cōingētia, & quædā singularia, vt puta quæ lapilli iacent in flumine, & alia huiusmodi. ¶ Ex prædictis patet quod Adā nō profecisset in scientia naturalij tantū ad naturā scitorū, licet bene quātum ad modū sciēdi. Quo ad supernaturalia verò profecisset, etiā quātū ad numerū per nouas illuminationes. Nec simile est de peccatū meriti & sciētiæ: quia vnus homo nō est alteri principij meriti, sicut & sciēdi. ideo nō debuit sic creari, vt in merito proficere nō posset. ¶ Adā & tota eius posteritas tali perfectione donati erāt, vt stāte iustitia originali, decipi non posset. vnde D. Aug. Approbare falsa pro veris nō est natura institui hominis, sed pœna dānati. Nulli enim in illo statu poterat inesse malū: sed adherere falsū est malū intellectus, cuius obiectū est verū. Et cū filij Adæ habuissent iustitiā originalē, sequitur quod illa stāte, non potuissent decipi. Nec obstat quod A post. dicit, Adā nō fuit seductus, mulier autē seducta fuit in prauaricatione: Quia illa seductio etsi præcesserit peccatū operis, subsēcuta est tamen peccatū internæ elationis: quia (vt D. Aug. dicit) Mulier verbū serpentis nō crederet, nisi iā inesse mēti eius amor propria potestatis, & quædā de se superba præsumptio. Adā verò post similitudinem fuit seductus: quia credidit vxori referēti verba serpentis, & ad Apostolū dicendum quod intellexit à serpente sicut à diabolo, nō à muliere. Et quāuis aliquid præsentatū fuisset sensui vel phantasiæ aliter quā esset, sicut quæ remotius repræsentatū fuisset oculo Adæ, minus quidē, cū natura oculi p peccatū nō fuerit variata. Nō tamē fuisset deceptus, quia per rationē veritatem diiudicasset, vt faciūt astrologi & perspectiui per lineā visuāle. Quidā dicūt quod nō somniasset, quia somnia proueniunt ex aliqua indispositione vel inordinatione naturali, quæ in illo statu nō fuisset: vel nō somniasset, nisi somnia delectabilia. Et licet filij eius potuissent peccare, & mētiri ipsi: nō credidisset ita esse, sed quod fuisset ei diuinitus subuentum in his quorum scientiam non habebat: sicut dictum est de nocuentis corporis. Nec est instantia quam quidam afferunt, quod in tentatione nō fuit ei subuentum ne deciperetur, licet tūc maxime indigeret: quia iam præcesserat in eo peccatū elationis, nec ad diuinū auxilium recursum habuit. ¶ Ex præmissis apparet quod Adā nullam opinionē habuisset in naturalibus. Nec obstat quod D. Ambro. dicit, Omne peccatū est ex errore: quia vt dictum est, non intelligitur de errore præcedente actum peccati, sed de concomitante, vel de errore electionis, prout eligit quod nō est eligendum, secundum quem dicitur omnis malus ignorans. Hic autē error præsupponit inordinationem in parte appetitiua complacente, & assensum non prohibente. ¶ Voluntas tam Adæ quā aliorum perfecta fuisset per charitatem & alias virtutes infusas, quas habuissent non solum quod ad habitum, sed etiam quod ad actū, nisi eas quæ repugnant perfectioni primi status: sicut sunt patientia, penitentia, & misericordia, quarū actus non habuisset. Et quamuis donum perseverantiæ non habuerit: habuit tamen perseverantiæ virtutem.

2. super Gen. ad literam.

Nom. 12. 2. Cor. 12.

de veri. q. 1. art. 3. 2. p. q. 94. art. 2.

Adami scientia.

Gen. 2.

1. p. q. 94. art. 4.

14. de Ciuit. Dei. In statu innocentie non potuit decipi.

An Adam in primo statu somniasset.

3. Ethic. 1. p. q. 95. art. 2. §. 3.

Ver. 7. DE DOMINIO QVOD COMPETEbat HOMINI IN PRIMO STATU.

Adā in statu innocentie habebat dominationē & præsciētiā super omnia animantia. Dixit enim

1. p. q. 96. art. 1.

xit enim Deus, Faciamus hominē ad imaginem & similitudinē nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cæli, & c. & iterum, Dominamini piscibus maris, & c. Ratione etiā probari potest: Quia sicut in generatione imperfectū ordinatur ad perfectū, ut materia ad formam: Ita in vſu rerū plantarū ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibū & subuentionē hominum. Ideo homo naturaliter dominatur plantis & animalibus. Eam ob rem dicit Philoſ. quod venatio animalium syluestrium est iusta & naturalis, quia per eā homo vendicat quod est naturaliter suum. Hoc etiā apparet ex ordine diuinæ providentiæ, qua semper inferiora per superiora gubernantur, & c. Nō tamen in illo statu indigniffent homines animalibus ad sustentationē neque ad regumentū, quia nudi erant, & non erubescerāt, & lignis paradisi ac plantis nutriti fuissent: neque etiā ad vehiculū, propter corporis robur. Indigebant tamen ad experimentalem cognitionē sumendā de naturis eorū: quod significatū est per hoc quod Deus ministerio angelorū animalia duxit ad Adā, & c. Et licet animalia non habeāt rationem, ut capacia essent præceptorū hominis: habent tamen quandā participationem prudentiæ & rationis, secundū æstimationem naturālē, ex qua contingit quod grues sequuntur ducē, & apes obediūt regi. Sic omnia animalia per seipsa homini obediſſent, & diuina providentia mouente ea, ad desiderium hominis, spiritali instinctu naturæ ad eū veniſſent, & melius obediſſent, quā nūc quædā domestica obediāt. In hoc tamen dominio nō fuissent æquales: quia quæ sunt à Deo, ordinata sunt. Ordo autē, ut D. Aug. dicit, consistit in disparitate, cum sit parium dispariumque rerū sua cuique loca tribuēs dispositio, dictū est quod in illo statu fuisset disparitas quo ad sexū, fuisset pariter quo ad ætatē & quantitatem & robur. Nō enim fuisset corpus humanum totaliter exemptum à legibus naturæ, quin ex exterioribus agētis aliquod commodum vel auxiliū acciperet magis & minus, secundū quod diuersis cibis diuersarum virtutū ex libero arbitrio vſi fuissent. Sic etiā secundam diuersam aeris dispositionem, & diuersum situm stellarum, aliqui robustiores corpore, & melioris complexionis generati fuissent. Similiter quantum ad animam, cum habuissent liberum arbitrium, aliqui magis vel minus se applicaſſent. Ita tamen quod in illis qui excederent, nullus esset defectus culpabilis nec quo ad corpus, nec quo ad animam.

Ver. 8. DE DOMINIO HOMINIS SUPER HOMINEM IN STATU INNOCENTIÆ.

Dominium hominis super hominē, secundū Philoſ. est duplex: Quoddā est dominiū seruorum, quo serui contra voluntatē suam & propriū bonum suum subdūtur dominis, & tale dominiū non fuisset in statu innocentiæ, in quo nullū pœnale erat: sed id quod est cōtra propriam voluntatē, est pœnale: Igitur, & c. Aliud est dominiū liberorum, in quo subditi diriguntur ad propriū bonum ipsorū vel totius cōmunitatis. Et tale dominiū hominis super hominē fuisset in statu innocentiæ, triplici ratione. Prima, quia cōditio hominum in statu innocentiæ nō erat nobilior, quā cōditio angelorū, inter quos est prælatio, ut dictum est: Igitur. Secunda ratio, quia homo est naturaliter animal sociale: sed socialis vita multorū non potest cōueniens esse, nisi aliquis præſideat, qui ad bonum cōmune intendat (multi enim per se intēdunt ad multa, vnus verō ad vnum.) Ideo dicit Philoſ. quod quando cūque multa ordinantur in vnum, inuenitur vnum ut principale dirigens. Tertia ratio, quia, ut dictū est, vnus homo habuisset supereminentiā scientiæ & iustitiæ super alium: & fuisset inconueniens, nisi hoc exequeretur in vtilitatem aliorum, iuxta illud, Vnusquisque gratiam quam accepit, in alterum adminiſtrantes. Ex his sequitur quod vxores nō fuissent subditæ viris, sicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam dictum est Eua; & ex cōsequenti aliis, Sub viri potestate eris. Non quin Eua ante peccatum esset sub potestate viri, sed non sub tali pressura contra voluntatē, & in ea tribulatione, in qua nunc sunt quasi omnes vxoratæ.

Ver. 9. DE PERFECTIONE APPETITVS SENSITIVI IN PRIMO STATV.

Appetitus sensitivus tā irascibilis quā concupiscibilis in statu innocentiæ fuisset perfectus virtutibus moralibus infusus, & successu tēporis acquisitis, ac etiā inuariabili ordine subiectionis ad portionē superiorem scilicet intellectū & voluntatē, sic quod in eis nullæ fuissent passionēs inordinatæ, siue rebelliones præueniētes rationem, sed solum moderatæ, virtuosæ, & imperatæ. De creatione Eua, & præceptis ipsi & Adæ datis, tentatione, præuicatione, punitione, & transſatione in campum Damascenum, vbi secundum aliquos, creatus fuit: vide apud expoſitores in secundum & tertium caput Geneſeos, & quæ dicta sunt supra cum de Paradiso terrestri ageretur.

§. 5. DE PECCATO ORIGINALI.

Peccatū originale esse extraductione Adæ in omnes posteros, qui ab eo per rationē feminālē processerunt, in primo instāri creationis & trāsſuſionis animæ rationalis, fide tenemus. Nam Apost. hoc manifestē asserit dicens: Per vnū hominem peccatum in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerūt. Propter hoc peccatum dicimur natura filij iræ, & per cōsequens rei mortis & condēnationis, subiecti disſidio intestino, tribulationibus, calamitatibus, & miseriis huius seculi: & oppositū dicere est hæresis Pelagianorū ab Ecclesia cum auctiore suo & sequacibus reprobata. Ad cuius euidentiā supponendū est primō, quod hoc vocabulum (peccatū) in sacris literis vario modo sumitur. Aliquando enim peccatum accipitur pro eo quod habet respectū ad peccatum delendū. Et sic Hostia, Sacrificiū, & oblationes quæ fiebant in expiationem pœnarum debitarum pro peccato, dicebantur peccata. vnde Oſeas, Peccata populi mei comedēt, scilicet sacerdotes. Et Apost. Christum vocat peccatum, dicens: Quoniā Deus erat in Christo mundū reconcilians, & post pauca dicit, Eū qui non nouerat peccatum (scilicet Christū, qui peccatum nō fecit, nec inuentus est dolus in ore eius) fecit peccatū (hoc est

Pol. Primatio animalium sicut hominum.

Rom. 17. 19. de Civit. Dei.

5. p. 96. art. 4. Dominium duplex.

2. Pet. 4.

Gen. 3.

5. p. 95. art. 2.

1. 2. q. 81. art. 1.

Rom. 1.

Eph. 2.

Peccati multiplex accipitur.

Oſeas 4. 1. Cor. 15.

(hoc est hostiam pro peccato) vt nos efficeremur iustitia Dei in ipſo. & alibi: Misit Deus filium suum in similitudinē carnis peccati, & de peccato dānavit peccatū (hoc est deleuit & fugavit peccatum) in carne. Aliquādo accipitur, peccatū nō pœna debita peccato. vnde D. Petrus. Peccata nostra, hoc est pœnas peccatorū nostrorū, ipse, scilicet Christus, tulit, & dolores nostros ipse portavit. & infra, Posuit in eo iniquitates omnium nostrarum, hoc est pœnas iniquitatū nostrarum. Aliquādo accipitur pro eo quod inclinatur vel inducit ad peccandū. Et hoc modo concupiscentia actualis (hoc est passio & appetitus sensitivus, quo caro dicitur aduersari spiritui, appetēdo sibi amica, lauitia, & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, refugiendo à duris & laboriosis, quæ lex Dei sustinere præcipit) dicitur peccatū. vnde D. Iac. Vnusquisque tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. Et hoc modo Apost. concupiscentiā actualem vocat peccatum, dicens: Nam concupiscentiam nesciebam (scilicet esse peccatum) nisi lex diceret, Non concupisces. Dicit præterea, Occasione autem accepta, peccatū (hoc est vis appetitiua) per mandatū operatum est in me omnē concupiscentiam, hoc est vis appetitiua facta est efferator, iuxta illud Horatij: Nitimur in vetitū semper, cupimusque negata. Et iterū cum Apost. dicit: Si autē quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatū, loquitur de motibus primō primis, qui sunt ab appetitu sensitivo, & non à volūtate. Ideo appetitus sensitivus destitutus iustitia originali (qui ab alius dicitur fomes) est causa illorū, & dicitur inhabitans peccatū, triplici ratione. Prima, quia inclinatur ad peccandum. Ideo dicitur lex membrorū, captiuans hominem in legē peccati, hoc est vehementer inducens in captiuitatem peccati. Secunda, quia diabolus ea vitur virtute tanquā instrumento. Tertia, quia ex Adæ peccato processit, quod vis illa erat frenata iustitia originali, & nō poterat deordinari, sicut fracto freno peccatū Adæ, per quod relicta est conditioni suæ naturæ, quæ est profequi suauia & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugere à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Aliquādo etiā peccatum accipitur pro eo quod habet veram rationem culpæ, quæ consistit in obligatione à regula, & in auersione à Deo ac deordinatione & præuicatione mandatū legis diuinæ: quia vbi non est lex, non est præuicatio. vnde Iac. 1. Concupiscentia cū conceperit, parit peccatū, hoc est actum inordinatū cōtra legem Dei. Ex præmissis patet quod omne illud quod nominatur peccatū, habet relationem seu habitudinem aut respectum ad culpā, vel tāquam effectus sicut pœna, vel tāquam delens culpam & pœnam, vt oblationes & sacrificia, & Christus qui valde impropiè dicitur peccatum, eod quod obtulit se in sacrificiū ad delendum peccatū, pœnas peccatorū sustinendo, vel tanquā inducens, vt concupiscentia, vel tanquā disponēs, vt peccatum veniale: vel habet relationem causæ, vt peccatū mortale, quod est causa auersionis. vnde sequitur quod peccatū veniale non habet propriē rationē culpæ, cum non sit contra legē Dei, nec auertat à Deo. Sequitur etiā quod peccatum originale (quod non habet propriū voluntariū) minus habet de ratione culpæ, quā veniale, si comparatur ad personam particularem. & sic minus propriè dicitur peccatum. Pro ut manus aut pes aut alia membra, quæ dicuntur nocentia & culpabilia denominatione extrinseca, scilicet culpabilitate voluntatis, minus habent de culpa quā voluntas. Sic filij Adæ vocantur peccatores, culpabilitate extrinseca ex peccato Adæ proueniente. Ideo minus habent de culpabilitate quā Adam, & minus propriè vocantur peccatores. Secūdo supponendum est quod carnis vocabulo in scripturis sacris aliquando vocantur homines carnalēs, qui scilicet dediti sunt terrenis & carnalibus desideriis, quorum adhaſione vnū cum carne efficiuntur. vnde 1. Cor. 6. Qui adhæret meretrici, vnū corpus efficitur. Sicut qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum eo. Sic accepit Christus carnem, cum dixit: Quod natū est ex carne, caro est & Apost. cum dicit: Sapientia carnis mors est: & cū ait, continuō non acquieui carni aut sanguini, hoc est hominibus carnalibus. Et sic accipiendo carnē, caro includit peccatum. vnde Rom. 8. Qui in carne sunt, Deo placere nō possunt. & in eodem, Si secundū carnem vixeritis, moriemini. & 2. Cor. 5. Caro & sanguis regnum Dei nō possidebunt. Aliquādo tamen caro significat hominem visibilem & sensibilem, etiam absque aliqua corruptione peccati: vt cum dicitur, Verbum caro factum est, hoc est homo corporeus ex carne compositus. Propriè tamen caro dicitur animæ pars corporea & sensibilis, in qua vis appetitiua, concupiscibilis, & irascibilis insunt. sic accipitur cum dicitur, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitis & concupiscentiis.

Ver. 1. DE QUIDITATE PECCATI ORIGINALIS.

Omnes catholici doctores in hoc cōueniunt, vt dicant peccatū originale esse peccatum naturæ, & in nobis non esse personale: sic quod voluntate nostra personali fuerimus facti natura filij iræ, sed solum volūtate primi parentis, in quo, tanquā in principio naturæ, eramus omnes quodam modo vt membra in corpore. Et ideo sicut peccatū hominis, quod sola volūtate committitur, attribuitur & imputatur omnibus membris, & omnia membra patiuntur: Sic primū peccatum Adæ, quod fuit in ipſo actuāle & personale, fuit causa priuationis iustitiæ originalis & gratiæ, & per cōsequens deordinationis naturæ & personæ ipsius ac nostræ, imputatur nobis, & patimur pro illo. Nec in hoc Deus nobis (qui nihil actualiter egimus) facit iniuriā aut iniustitiā, reputādo filios iræ & indignationis & cōdēnationis: quia per irā, indignationem, & condēnationē, accipitur sola exclusio à gratia & originali iustitia, ac etiam à regno celorū, & restitutio naturæ ad cōditionem suā, à qua eramus exempti per iustitiā originalem, quæ cū annexis data fuerat Adæ principio originis nostri generis, & iure hereditario, omnibus filiis & posteris ab eo per propagationē feminalem

1. Pet. 2.

Iacobi 1.

Rom. 7.

Appetitus sensitivus.

Rom. 7.

Rom. 4.

Galat. 1.

Natura filij iræ.

namale procreatis, dummodo Adā & filij eius præcepta Domini seruauerūt. Et quia Adā non seruauit, per inobediētiā ipse & posterū iure illo priuati sunt. Exemplum cōmuniter datur de rege, qui gratis ex liberalitate sua dedit cuiquā nobili castrū pro se & tota posteritate sua, ea lege ut fidelitatem ei seruaret: quod si non faceret, auferret ab eo & filiis eius. Si ille infidelis esset, nullam iniuriam faceret rex ipsi nec filiis eius, si priuaret eos castro ea lege & conditione dato. Cōcordant præterea omnes in hoc quōd in peccato originali sunt duo: Primū dicitur priuatio iustitiæ originalis, quæ impediēbat illā deordinationem, & seruabat illam harmoniā. Secundum sunt potentia destituta & deordinata à rectitudine, quā habebant ex ipsa iustitia originali. Aliqui uocant priuationē iustitiæ originalis formale peccati originis: & ipsas potētias destitutas & deordinatas uocant materiale. Sed difficultas est quid horū in nobis habeat rationē culpæ & fomitis: quia certum est ipsam priuationē iustitiæ originalis secundū se nō habere rationem culpæ, cū sit à Deo, qui non est causa culpæ, aut deordinationis: cū omnia quæ sunt à Deo, ordinata sint. Nec nūc in peccatis mortalibus priuatio gratiæ habet rationē culpæ, sed pœnæ, cū sit directē à Deo, & contra uoluntatē: quamuis ex cōsequenti dicatur uoluntaria, ut dictū est. Constat enim quōd Adā non intendebat priuationē illam nec pro se nec pro filiis suis. Nec filij eius cūm concipiuntur & incurrunt peccatū originale, huiusmodi priuationem intendunt, neque intendere possunt. Igitur priuatio illa secundū se considerata, nō habet rationem culpæ sed pœnæ, & sic est effectus culpæ ipsius Adā. Nec etiā debitum habendi iustitiā originalem, illi priuationi secundum quōsdā annexum, potest habere rationem culpæ in paruulo: quia nullam tale debitū potest ostendi aliqua lege. Nulla enim lex obligat, nisi promulgata & possibilis: sed talis lex quæ fingitur, nunquam fuit promulgata paruulo, antequam incurreret peccatum originale, cū nō esset capax: & impossibile sit ei habere iustitiā originalem, cū sit actualiter in peccato originali: igitur nullū est in eo debitū illius iustitiæ, cūm impossibiliū nulla sit obligatio. & ideo licet lex illa fuerit data ipsi Adā & posteris, cūm uenissent ad usum rationis de seruanda iustitia originali, quā habuissent ab ipso: non tamen fuisse talis lex data his, qui non habuerūt nec habere poterūt. Et sic tota culpa non seruata iustitiæ originalis fuit in Adā, qui eam seruare poterat, & non seruauit. Nec etiā ipsa potentia destituta secundū se possunt habere rationem culpæ, cūm sint naturales & à Deo. Naturalibus autem nō meremur neque demeremur aut uituperamur, igitur, &c. Præterea omnis creatura de se est bona (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona) & oppositū est heresis Manichæorū. Nec obstat quōd appetitus sensitiuus nos trahit ad illicita, quia hoc est præter eius intentionē, cūm ex natura suā cōditionis afficiatur his quæ sunt sibi amica, suauiua, & delectabilia, & refugiat à duris & laboriosis. Vnde si hodie crearetur nouus homo eiusdē speciei nobiscū in puris naturalibus, non haberet peccatum originale: & tamen appetitus eius sensitiuus haberet similem conditionem & motus cum nostro, & inclinaret ad delectabilia & sibi amica, &c. Cūm igitur illa vis appetitiua sensitiua libertatem nō habeat, & sequatur conditionē suam: quam culpam secundum se habere potest? Tota culpa & deordinatio, quæ in ea imaginari potest, à libertate uoluntatis procedit: quia si uoluntas non sit libera (ut in dormientibus & furiosis ac pueris) nulla culpa est. Constat autē quōd paruuli in instanti infusionis animæ non habent uoluntatem liberam, igitur. Præterea potentia illa manent in baptizatis, ergo non sunt peccatum originale, vel baptizatus non delet culpā originalem, quod est hæreticum. Insuper si quis ex negligentia sua morbum & deordinationem incurrit, morbus nō est culpa, quāuis ex culpa euenierit: sed peccatū originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Psal. Infirmitus sum, sana me Domine) & nō ex negligentia paruuli, sed Adā: ergo non potest dici culpa in paruulo, nisi denominatione extrinseca, ut dictū est de manu. Necessē est ergo dicere, quōd culpa originalis peccati sit in nobis aliquid præter priuationē iustitiæ originalis, & præter debitū habendi illam, ac etiā præter potentias: uel peccatum originale nō dicitur culpa, sed pœna. Nec potest dici quōd concupiscentia habeat rationē culpæ, quia uel accipitur cōcupiscentia pro actu appetitus concupisibilis: & talis non potest dici culpa originalis, cūm nō sit in paruulis actu, sed solum aptitudine, prout aptitudo uenādi est in catulis quā primū nati sunt. Sed illa aptitudo cōcupiscendi nō est aliquid aliud à potētia appetitiua, quæ (ut probatū est) nō est culpa. Nec etiā secundū quod est deordinata, & trahit ad delectabilia, potest habere rationē culpæ, ut dictū est de ægritudine. Nec potest etiam dici quōd infestio ex peccato Adā relicta, quā quidam uocant tabem, alij qualitatem morbidam: quia illa qualitas morbidā uel est aliquid priuatiuū, uel positiuum. Si primū, non potest secundū se habere in paruulis rationē culpæ: quia culpa est deordinatio proueniēs ex actu uoluntatis: & inquirendū est de priuatione illa: quia cūm priuationes nō cognoscantur nisi per habitū: non potest dici nisi quōd habitus illius priuationis sit potētia appetitiua, siue appetitus cōcupisibilis priuatus iustitiæ originali & ei annexis, quæ priuatio (ut dictū est) non est culpa sed pœna. Nec potest etiā dici quōd sit aliquid positiuum inclinās & inducens ad peccandū: quia omne positiuum in creatura existēs, habet rationē entis, & per consequens boni, cūm ens & bonū conuertantur, & sic à Deo: & per consequens nō potest dici culpa, cūm Deus nō sit causa culpæ. Et cūm illud positiuum sit à Deo, non potest ex natura sua inducere ad aliquā culpam, cui non possit per uoluntatē resisti, cūm Deus sit intentator malorū. Si autem non sit à Deo, quærendū est de causa: quia illa qualitas morbidā non est ab Adā, cūm sit contra uoluntatem eius, qui non intendebat nec pro se nec pro posteris: neque ferebatur in eā, tanquam in obiectū uoluntatis: neque poterat causari ex ui actus peccati, quia tūc omne

Quid in nobis habet rationem culpæ orig. Rom. 13.

3. Ethic.

Gen. 1.

Iaco. 1.

omne peccatum mortale causaret qualitatem morbidam: & quātō grauiora essent peccata, tanto illa qualitas morbidā esset perniciosior. Præterea culpa consistit in auersione, uel saltē in deordinatione: & sic magis in priuatione, quā in aliquo positiuo. Insuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quā Adā, cūm sint superioris naturæ, nec impediuntur corpore. Sed peccatū angelorū nō destruxit eorū naturā, sed solum gratiā & dona gratuita. Nā (ut D. Dion. dicit) naturalia in eis manserunt integra. Nec peccatū eorū causauit in eis qualitatem morbidam: ergo nec peccatum Adā. Nec potest etiā dici quōd illa qualitas morbidā producta sit à pomo comesto, quia probandum esset quōd lignum illud haberet talem uirtutem. Et cūm esset in tot partes diuisa, peccatum originale non esset æquale in omnibus quantum ad culpam, quod est erroneum, ut infra dicitur. Præterea peccatum originale in nobis processit à peccato Adā. Sed esus illius ligni nō fuit primū peccatum eius, sed elatio mentis, ut dictum supra fuit ex D. Aug. ergo qualitas illa morbidā non processit ab esu ligni uetiti. Necessē est ergo dicere, quōd peccatū originale in paruulo, nō uenit uocē, sed analogicē habeat rationē culpæ. Culpa enim (ut dictū est) propriē primū & per se cōuenit peccato mortali. Peccato autem ueniali non æquē primū: quia licet in eo sit deordinatio, non est tamen auersio à fine ultimo, in qua propriē ratio culpæ consistit. Et ideo ratio culpæ peccato ueniali secundariō & impropriē competit: peccato uerō originali magis impropriē, cūm in aliis ab Adā nihil sit uoluntarium & personale, & ideo solum denominatione extrinseca potest dici culpa: sic quōd si in paruulo priuatio iustitiæ originalis secundum se consideretur, non habet rationem culpæ sed pœnæ. Si uerō considerentur ea quæ sunt in paruulo, & maximē appetitus sensitiuus destitutus, ut relatus ad ipsum Adā qui per peccatū actuale remouit prohibens huiusmodi deordinationes non solum pro se, sed etiam pro posteris, habent quōsdā modo rationem culpæ, denominatione extrinseca: ut dictū est de manu à culpabilitate uoluntatis. Et hæc est uera intentio D. Tho. dicētis in peccato originali esse duo: uerū est defectus iustitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatū primi parentis, à quo per uitiatā originē deducitur. Et post pauca dicit, quōd peccatū originale ex relatione ad principium uitiatæ originis, recipit rationē culpæ, inquantū deriuatur à primo parente: & alibi dicit quōd habet magis rationē pœnæ quā culpæ. Et quāuis dicit peccatū originale esse habitū corruptum, eo modo quo ægritudo dicitur habitus corruptus, & dispositio naturæ ad malū esse: non tamē intendit quōd sit aliqua qualitas positiuā distincta ab huiusmodi & qualitatis actiuis & passiuis, quas dicit pro materiali ægritudinem, pro formali uerō deordinationem proueniētē ex priuatione debite commensurationis humorū & qualitatum actiuarum: & ægritudo pro materiali ponitur in prædicamento qualitatis, & pro formali est respectus, & ponitur in prædicamento relationis. Sic etiā peccatū originale pro materiali dicitur potētias animæ destitutas iustitiæ originali, ex cuius defectu sunt deordinata. Pro formali uerō dicit respectū siue relationem potētiarū destitutarū & deordinatarū ad primū peccatum primi parentis. Nec obstat quod in malis habitus actus præcedit habitū, cūm nullus habitus malus sit infusus, sed acquisitus: sed nullus actus præcedit peccatū originale, igitur. Quia hæc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationē: sed peccatū originale nō est talis habitus. Quamuis enim ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio ad actū inordinatū, nō tamē directē sed indirectē sequitur per remotionem prohibentis scilicet iustitiæ originalis: prout etiam ex ægritudine corporali sequitur inordinatio ad motus corporales inordinatos. Nec debet dici quōd peccatū originale sit habitus infusus uel acquisitus, nisi per actū primi parentis, & nō alicuius alterius personæ, sed per uitiatam originem innatus: & nō est aliquid aliud à potētis destitutus, maximē ab appetitu sensitiuo, qui (ut dictū est) prosequitur sibi amica, suauiua, & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugiat à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Et secundū hoc idē appetitus sensitiuus potest dici qualitas morbidā, quia secundam essentiam suam ponitur in prædicamento qualitatis, cūm sit potentia naturalis. Dicitur morbidā, eō quōd propter remotionem prohibentis inclinatur uoluntatem ad illicita, & ad morbos spirituales. Ex præmissis sequitur quod lex peccati, lex mortis, lex mēbroū, fomes, & peccatum inhabitans, idē sunt, & pro eodē sape à D. Pau. ponuntur, & nihil aliud sunt, quā appetitus sensitiuus destitutus iustitiæ originali relatus ad primum peccatum primi parentis. Vnde D. Tho. dicit quōd libido peccari uenialis intelligendā est habitualiter secundū quōd appetitus sensitiuus non continetur sub ratione, soluto uinculo originalis iustitiæ, & non accipit ibi habitualiter pro habitu inclinante potētiam, sed pro ipsa potentia destituta habitu prohibētē. Nam alibi dicit: Concupiscentia, secundum quod pertinet ad originale peccatum, est concupiscentia actualis sed habitualis: & subdit, Sed sciendum est quōd ex habitu efficimur habiles. Aliquod autem agens potest dupliciter dici habile ad aliquid agendum. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus graue ex forma sua quam habet à generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius quod impediēbat: sicut uinum effunditur fractis circulis, qui effusionem eius impediunt. Quemadmodum equus concitatus præcipitanter vadit rupto freno quo detinēbatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest dupliciter dici. Vno modo aliqua dispositio uel habitus infusus uel acquisitus, inclinās ad concupiscendum, & sic concupiscentia non dicitur originale peccatū. Alio modo ipsa prontas uel habitus ad concupiscendum, quæ est ex hoc quōd appetitus sensitiuus non perfectē subditur rationi, sublato freno iustitiæ originalis, & hoc modo peccatum originale, materialiter loquendo, est habitualis concupiscentia, hoc est appetitus sensitiuus destitutus: & in solutione ad tertium prædixerat quōd concupiscentia contracta per originē, nil aliud

1. 2. quæst. 82. artic. 4.

1. 2. quæst. 82. artic. 4.

Lex peccati, motus, membrum, &c. 1. 2. quæst. 82. artic. 4. ad 3. De malo. 4. artic. 2. ad 4. Habile aliquid dicitur dupliciter.

est quam destitutio inferiorum virium à retinaculo originalis iustitiæ, & in 1.2. q. 81. art. 3. ad secundum, dicit quod fomes est deordinatio inferiorum virium & partium animæ.

Ver. 2.

DE TRADUCTIONE PECCATI ORIGINALIS.

1.2. quest. 81. artic.

CVm natura generantis traducatur in genitum per virtutem potentia generatiua, quæ relinquitur in semine: consequens est quod traducantur omnia accidentia speciei: quia omne generans generat sibi simile in specie. Ideo dictum est §. precedenti ver. 4. quod iustitia originalis, quæ erat consequens naturam humanam, ex dono gratuito toti naturæ humanæ diuinitus dato, transfundebatur in posteros, transfundendo naturâ. Sic etiâ peccatû originale, quod est priuatio iustitiæ originalis, transfunditur per transfusionem naturæ corruptæ siue destitutæ iustitiæ originalis, à primo parente in totam posteritatem, eo modo quo transfudisset iustitiam originalem, si nõ peccasset. Alias excluderetur necessitas redemptionis factæ per Christum. Cuius oppositum ostendit Apost. dicens, Si per vnus delictum processum est in omnes homines in condensationem, sic per vnus iustitiam in omnes homines in iustificatione vitæ. Ad intelligendû modû translationis, notandum est q. omnes homines qui descendunt ab Adâ, possunt considerari vt vnus homo, inquantû conueniunt in vna natura, quam à primo parente acceperunt, secundum quod in ciuilibus omnes homines vnus cõmunitatis reputantur vnû corpus, & tota cõmunitas quasi vnus homo. Vnde Porphyrius dicit, q. participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sic igitur multi homines ad Adâ deriuati sunt, tanquã mēbra vnus corporis. Actus autem vnus mēbri corporalis, vt puta manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primò mouet membrû. Ideo homicidiû quod manus cõmittit, non imputatur manui ad peccatû, si cõsideretur manus secundû se, vt diuina à corpore, vel vt mota violēter ab extrinseco. Sed bene imputatur, inquantû est mota ab intrinseca volūtate hominis, & inquantû est aliquid eius, & cõparatur ad illum. Sic etiâ inordinatio peccati originalis, quæ est in hoc homine, nõ est volūtaria voluntate ipsius, sed volūtate primi parētis, qui mouet motione generationis omnes qui ex eius origine deriuantur: sicut volūtatis animæ mouet omnia mēbra ad actû. Vnde sicut peccatû quod ab anima deriuatur ad mēbra corporis, dicitur actuale: & illud mēbrum nõ dicitur habere peccatû, nisi inquantum mouetur à voluntate, & est aliquid ipsius hominis, propter quod actus membri vocatur peccatû actuale: Ita peccatû quod à primo parente deriuatur per motionē generationis, dicitur originale, & non est peccatû huius personæ secundum se consideratæ, sed solû inquantû hæc persona est per generationē deriuata ab Adâ, propter cuius peccatum iustitia originalis à tota natura fuit ablata. Et quanuis anima nõ traducatur per originē effectiue (cum sit per solâ creationē) tamē bene dispositiue, per virtutē seminis. Et licet culpa nõ sit actu in semine, est tamē ibi virtute, ratione humanæ naturæ, ad quã disponit. Nec obstat quod Philo. dicit, quod id quod est ex origine, est naturale, & non est culpabile. Quia verum est, si consideretur secundû se: scilicet, si per comparationem ad parentes, vt in crimine læsæ maiestatis. Nec obstat pariter illud Ezech. Non portabit filius iniquitatē patris & c. quia intelligitur de iniquitate propria & personali: & sic paruulus punitur pro peccato suo, quod est suum, non vt est particularis persona, sed (vt dictum est) per comparationem, & c. Si dicatur quod nemo potest aliquid accipere ab eo qui nõ habet: sed baptizatus generans non habet peccatum originale, igitur nõ trãsfundit: D. Tho. dicit q. licet culpa per baptismû remittatur, & portio superior sit coniuncta Deo per gratiã: nõ tamen datur virtus animæ, vt possit cõseruare corpus absque corruptione, aut ab omni rebellionē. & sic quantû ad superiorē partem anima per baptismû participat nouitatē Christi: sed quantû ad inferiores vires adhuc manet vetustas pœnæ, quæ est ex Adâ. Manifestû est enim quod baptizatus non generat secundû superiorē partem animæ, sed secundû corpus. Ideo homo baptizatus generando non mittit in prolem nouitatem Christi, sed vetustatē Adæ, & ideo licet ipse non habeat originale quantû ad culpam, quæ (vt dictum est) erat per respectû ad peccatû primi parētis, quæ culpa siue respectus per baptismum deletus est pro se, & non pro filiis, ideo transmittit peccatû originale in prole. Et si dicatur q. respectus ad peccatû primis parentis remanet in baptizato in motibus primò primis, qui dicitur pœna peccati primi hominis: Dicendû q. licet maneat materialiter, nõ tamen formaliter, hoc est manent in esse naturæ sed non imputabiliter. Et quamuis donû Christi potētius sit quàm delictû Adæ, cum restituerit homines in altiorē statû quàm haberet Adâ antequàm peccaret, quia ad statû gloriæ, qui est absque periculo peccandi: illud tamen donû non applicatur totaliter statim per baptismû, sed per conformitatē ad Christû, vt effectus sit similis causæ. Sic enim Christus assumpsit vetustatem pœnæ, vt per mortē & resurgendo vitâ repararet. Sic homines per baptismû Christo conformantur per gratiã, vt tandem resurgentes transferantur ad gloriam. Ex hac autem vetustate quæ manet in partibus inferioribus, traducitur peccatû originale. Nec est inconueniēs quod pœna sit causâ culpæ. Et ideo remota culpa à superiori parte animæ, ratio culpæ in inferioribus non actu sed virtute manere potest, vt principium humanæ generationis. Sic datur quod D. Virgo non habuit peccatum originale, licet processerit ab Adâ secundum rationem seminalem: Dicendum est quod ipsa sola speciali gratia præuenta fuit & præseruata, eo quod fuit præuifa esse mater & domus Dei. Vnde Psal. Domum tuam domine decet sanctitudo. & de ea Salo. Tota pulchra es amica mea & c. ex quibus autoritatibus potest haberi priuilegium, maxime autem ex autoritate Ecclesiæ, quæ errare non potest. Et licet mortua fuerit, mors tamen non fuit illi pœna, sed conditio naturæ. & quanuis aliqui ex priuilegio possent præseruari à morte (licet de

Roman. 5

3. Ethic. de Malo. q. 4. artic. 1. ad 19.

1.2. quest. 81. art. 3. ad 3. De Malo. q. 4. art. 6. ad 4.

Rom. 3.

Cantic. 4.

1.2. quest. 81. ad 1.

de nullo legatur) nõ tamen propterea sequeretur quod fuissent immunes à peccato originali: quia sicut Deus pœnas peccatorû actualiû potest condonare, sic etiam peccati originalis. Nec per hoc quod Apost. dicit, Nos qui viuimus, qui residui sumus, non præueniemus eos qui dormierunt, voluit dicere quod aliqui præferentur à morte, vt dicemus infra cum de generali resurrectione ageretur. ¶ Si qui autem miraculosè alio modo quàm per viam seminalem formarentur vel crearetur à Deo, non cõtraherent peccatum originale, vt D. Aug. ait. In illis tamē essent similes motus & defectus ac mors ex cõditione naturæ, qui non dicerentur pœnæ, sed pœnalitates & afflictiones. D. tamen Virgo præseruata fuit à motibus primò primis. Et quia peccatû originale cõtrahitur ex progressu ab ipso Adâ, secundû rationē seminalem, sequitur quod si Adâ non peccasset, Eua peccatæ, peccatû originale non fuisset transfusum in posteros. Si tamen Eua non peccante. Adâ peccasset, peccatum originale trãsfusum fuisset. & idem dicendû est de filiis eius si peccasset, quo ad eorû posteritatem. ¶ Alia autem peccata primi parentis præter primû non fuissent traducta. Nec aliqua peccata proximorum parentum traducuntur. Quia homo generat sibi simile, secundum speciem, & non secundum indiuiduum, licet actiones sint suppositorum. Et ideo ea quæ pertinent ad indiuiduum, sicut actus personales, & quæ consequuntur ad eos, non traducuntur à parentibus in posteros. Non enim grammaticus generat grammaticû, nec transfundit scientiã vel artem quam studio acquisiuit. Sed bene ea quæ pertinent ad naturâ speciei, traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ, vt oculatus generat oculatum, & podagricus podagricum. Et si natura sit fortis, traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinentia ad dispositionē naturæ, vt fortitudinem, velocitatem, & agilitatē corporis, ac etiam bonitatem ingenij, & alia huiusmodi. Sed alia peccata quæ non corumpunt naturâ, quantû ad id quod est naturæ, sed solûm quatum ad id quod est personæ, hoc est secundum pronitatem ad similes actus malos, non traducuntur. Et maxime illa, qua dicitur quod quis magis potest traducere quod habet ex se, quàm quod habet ab alio (sicut peccata quæ non corumpunt naturâ, quàm aqua calefacta) vera est in his quæ sunt trãsferebilia, quæ non sunt purè personalia. Nec obstat illud, Ego sum deus Zelotes, visitans iniquitates patrum in filios usque in tertiam & quartam generationem. Quia (vt D. Aug. ait) nunquã punitur anima filij pro parentibus, nisi cõmunicet in culpa vel per originem, vel per imitationem: quia omnes anime sunt Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut temporalis, inquantum sunt aliquid patris, vt dictum est §. 1. Ver. 2. huius c.

Ver. 3.

DE VNITATE PECCATI ORIGINALIS.

PEccatum originale licet dicatur vnum peccatum mudi (iuxta illud, Ecce agnus Dei, qui tollit peccatum mundi) nihilominus tamen in quolibet homine ante baptismum est vnû, quia non est nisi vna causâ, scilicet primû peccatum primi parētis, quod solûm in posteros traducitur. & sic peccatum originale est vnum numero in vno homine, & vnû specie in omnibus hominibus. Nec obstat quod ait Psal. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & c. quia secundum morem sacræ scripturæ pluralis numerus nonnunquam pro singulari ponitur, prout ibi: Defuncti sunt enim qui quærebant animâ pueri: vel quia in peccato originali virtualiter præexistit omnia peccata actualia, vel quia in peccato primi parentis (quod per originem traducitur) fuerit plures deformitates, scilicet superbia, inobediencia, gula: vel quia multæ partes anime inficiuntur, scilicet intellectus, appetitus irascibilis & concupiscibilis, & vires inferiores, & corpus ipsum. Et quanuis partes animæ quæ inficiuntur, sint diuersæ: tamē respectus ex parte causæ & principij, est vnus. Sic pater eadem paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam.

Ver. 4.

DE AEQUALITATE PECCATI ORIGINALIS.

CVm natura, secundû Philo. sit æqualiter in omnib. suppositis, & peccatû originale sit peccatû naturæ, sequitur q. peccatû originale sit æquale in omnibus: quia in peccato originali nõ sunt nisi duo: Vnum est priuatio iustitiæ originalis: Aliud autem est relatio ad peccatû primi parētis, à quo per vitiatâ originē natura deducitur. Quo ad primum, peccatû originale nõ sulcipit magis & minus, cum totum donû iustitiæ originalis fuerit à quolibet sublatum. Priuationes enim aliquid totaliter priuantes, non sulcipiunt magis & minus, sicut mors. Similiter nec quo ad secundû: quia omnes homines æqualem relationē habent ad principium vitiatæ originis. Nec obstat quod non omnes homines sunt æqualiter proni ad concupiscendum: quia hoc prouenit ex dispositione corporis, pro quanto vires inferiores sunt fortiores in vno, quàm in alio. Nec est simile de ægritudine, quæ sulcipit magis & minus in vno, quàm in alio: quia ægritudo corporalis, quantus sit eiusdem speciei, non tamen semper habet æqualem causam in omnibus: sicut nec libido actualis, quæ est maior in vno quàm in alio, trãsmittit peccatû originale, sed habitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maxime apparet in appetitu cõcupiscibili: ideo cõmuniter peccatû originale cõcupiscencia nominatur, accipiendo concupiscenciã pro potētis destitutis, quæ sunt materiale in peccato originali: formale verd priuatio iustitiæ originalis ad peccatû primi parentis relata, vt dictû est.

Ver. 5.

DE SVBIECTO PECCATI ORIGINALIS.

PEccatum originale sicut in causâ principali fuit in ipso Adâ, & vt in causâ instrumentali in semine: sed sicut in subiecto est primò in anima, deinde in voluntate, & consequenter in intellectu & appetitu sensitiuo, ac etiam in vitibus inferioribus quæ possunt esse subiecta culpæ: cum priuatio & habitus habeant fieri circa idem. Sed primum subiectum iustitiæ originalis erat essentia animæ, & deinde secundariò effectuum eius, aliæ potētia (vt dictum est) igitur, & c. Et sic peccatum originale

1. Thessal. 4.

10. super Gen. ad literã.

Nullo nisi pri. mum peccatû transfusio potest ad poster.

1.2. q. 82. art. 4. Item 2.

Psal. 50. Math. 2.

1.2. q. 82. art. 4.

De malo. q. 4. artic. 3. ad 5.

catum originis primo respicit animam, & consequenter alias potentias ordine quodā subtrahendo perfectiones quas ordine quodam iustitia originalis producat.

§. 6. DE POENIS PECCATI ORIGINALIS.

Pœna peccato originali debita quantum ad animam est carentia diuinæ visionis. Quia cum a gratia Dei sit vita æterna, & peccatum originale priuet gratia, consequens est q̄ priuet gloria. Ad cuius pleniorē euidentiā reducendum est ad memoriā, quod de beatitudine dictū est. Et cum Philo. dicat quod Deus & natura nihil faciant frustra: & frustra dicatur, quod non consequitur finem ordinatum, sitque homo creatus ad beatitudinem, cum ex natura sua possit cognoscere vniuersale bonum & principium naturæ, nisi propria voluntate auertatur ab eo, sequitur q̄ paruuli cū solo originali decedentes, non sunt priuati beatitudine naturali. Propter hanc rationem dictū est supra, q̄ Deus talibus in separatione animæ infundit omnes species intelligibiles rerum quas acquirere & intelligere poterāt, si vixissent: Verū tamen priuati sunt beatitudine supernaturali, quæ consistit in clara Dei visione. Et quia tales nō cognoscunt se priuati tali bono, cum non habeant de illo reuelationem, ideo non dolent neque tristantur. Et dato quod haberent notitiā futuræ beatitudinis supernaturalis non dolerent: quia nullus absque deordinatione voluntatis appetit, quod scit se habere non posse, & supra se esse. Quidam probabiliter dicunt quod Deus, qui ordinauit penam sensus respondere delectationi, iuxta illud, quantum se glorificauit & in deliciis fuit, &c. nō cōcurreret ad tristiā. Propter hoc D. Aug. dicit, quod mirissima est eorū pœna, qui pro solo originali puniuntur. Nec obstat quod idem Aug. dicit, q̄ pueri descendentes cum originali, experiuntur gehennam: & alibi dicit q̄ firmissimè tenendū est, eos æterno supplicio puniendos: Quia nomine tormētī, supplicij, gehennæ, cruciatu, & ignis, & si quid simile in dictis sanctorum reperitur, largè accipiendum est, pro omni pœna etiā priuatiua, vt ponatur species pro genere. Nec obstat pariter q̄ D. Chryso. dicit quod carentia diuinæ visionis sequitur maximū tormētum: quia intelligitur de carentia diuinæ visionis in eo qui priuatur ex culpa actuali, in qua fuit in deliciis, & non de eo qui priuatur ex sola culpa originali, in qua nullo modo fuit in deliciis. Nec etiā ratio D. Aug. (qua probat ipsos futuros in iudicio generali in parte sinistra, & audituros, lte maledicti in ignem æternum) aliquid contra prædicta concludit: Quia illa verba intelligenda sunt de omni pœna proportionata culpæ illorū qui puniuntur, cum cōstet in inferno esse diuersitates pœnarum, & quod non omnes æqualiter puniantur, sed secundū proportionē demeritorū. Cū ergo pœna sensus respōdeat culpæ actuali deliciis, sequitur quod nō torquebuntur: Aliās sequeretur quod qui nō peccauit in hoc seculo, nō cessaret peccare in futuro, cum superbia damnatorū ascēdat semper: quod constat esse falsum & cōtra illud, Vbi ceciderit lignū suū ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. & ideo illa sententia quo ad illos applicabitur secundum proportionē peccati originalis: cuius pœna quo ad animā, est sola carētia diuinæ visionis. Vnde potest dici quod illa sententia intelligitur de his qui actualiter & cōmissiue peccauerunt. vnde prædicatur eis, Esuristi, & nō dedisti mihi māducare, &c. quæ illi nō potuerunt, igitur, &c. Præterea in hoc non tenetur D. Aug. vnde Gennadius in lib. de vitis illustribus, de eodem Augu. loquens ait, Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fecerit: error tamen illius (vt superius dixi) multo sermone contractus lucta hostiū exaggeratus, necdū hæresis quæstionē dedit, per quæ verba dat intelligere, D. Aug. in hac opinione errasse, sed ipsum hæreticū nō fuisse: eō q̄ non fuit pertinax, imo retractauit in epist. ad Iulianū, in qua se declarat dicens: Ego autē non dico paruulos sine baptismo morietes, tanta pœna plecendos, vt eis melius esset non nasci, cum tamen sermone 26. ad Eremitas dixerit, Melius esset omni esse carere, quam in inferno iacere. Ex quo apparet alium locū pro pœna illis eum posuisse. Præterea decret. Maiores, de Bap. (in qua est determinatū eos nō pati pœnā sensus) tempore D. Aug. nondū edita erat, quia idē Aug. (qui supramodū Ecclesiam reuerbatur) si edita fuisset, oppositū non dixisset. ¶ Non obstat pariter quod peccatores debeant grauius puniri post mortem quam in vita, in qua peccatū originale punitur pœna sensus: Quia post mortē nō est status proficiendi ad virtutē, vel etiā deficiendi per peccatū, sed recipiendi pro meritis. vnde omnes defectus qui sunt post mortem, taxantur pro culpa, & nō ordinantur ad profectū virtutis, vel euitationem peccati. Sed isti defectus sensibiles non sunt pœna taxata, sed concomitans & ordinati ad euitationem peccati. Sicut videmus quod cum aliquis iudex pro aliquo crimine facit aliquē ex-cæcari (vt in antiqua lege oculo pro oculo) cæcitas est pœna taxata, quā intendit iudex. Verū tamen quia cæcitate sequuntur multa incommoda, puta quia cæcus habet mendicare, cespitare, sustinere dolorem capitis, & alia huiusmodi, quæ iudex non ponderat nec ordinat: quia nō potest omnes euentus prouidere & considerare. Sed Deus qui omnia prouidet & pōderat, ordinauit pro pœna taxata, priuationē iustitiæ originalis, gratiæ, & gloriæ, & quod in hoc mundo defectus sensibiles (qui sunt conditiones naturæ non præseruata iustitia originali) incurreremus ex peccato originali, ad profectum virtutis, & euitationem peccatorū, quādiu erimus in statu proficiendi. Ideo illæ pœnæ non erunt post mortem. ¶ Sed difficultas adhuc manet: Cū pœna sensus respondeat conuersioni ad bonū cōmutabile, & tantū debeat imputari nobis conuersio primi parentis, sicut eius auersio, cum conuersio ordine naturæ (licet nō temporis) præcedat auersionē: Nō enim potest quis auerti à bono in cōmutabili, nisi prius apprehendat aliud bonum: dicendum quod talis conuersio non referebatur ad naturam, sed ad personam: quia ideo Adam conuerrebatur ad illud, non quod cogitaret esse bonum naturæ: sed vt bonū sibi: ea autē quæ pertinent ad personam, non imputantur

De malo. q. 5. artic. 1. Rom. 6. c. 14. §. 1. ver. 2. 2. Physic.

c. 2. §. 2. ver. 1.

Apost. 18. In hispanis. In lib. de fide ad Petrum.

In homil. de repar. lap.

Eccle. 17.

De Malo. q. 5. art. 4. ad 5.

imputantur toti naturæ. Et quantum (vt dictum est) peccatum originale sit æquale in omnibus: non tamen æqualiter omnes subdūtur his defectibus. Aliqui enim sunt difformes, alij quasi semper valetudinarij, & alij magis sensibiles malorum quam alij. Quia hæc diuersitas prouenit ex dispositione materiæ, quæ in diuersis diuersa est. Et aliquando ex Dei ordinatione propter peccata parentum, vel præseruationem filiorū, aut propter alias causas, quæ diuinæ prouidentia referuantur.

DE MORTE.

Mors est pœna peccati originalis. Vnde Apost. Per vnū hominē peccatum intrauit in orbem terrarū, & per peccatū mors, & ita in omnes mors pertrāsit, in quo omnes peccauerūt. Ad cuius euidentiā sciendum est quod mors significat priuationem vitæ. Et cum priuatio nō possit cognosci nisi per habitum, mors perfecte cognosci non potest, nisi cognoscatur vita qua priuat. Quare reducendū est ad memoriā quæ de vita diximus, quod licet vita aliquando accipiatur pro operatione, hic tamen accipitur pro esse siue principio intrinseco operationis, quod est forma. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritalis, & beatifica siue æterna: sequitur triplex potest esse principium vitæ, scilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ & operationis corporalis. Gratia est principium vitæ & operationis spiritalis & meritosa. Lumen gloriæ est principium vitæ siue operationis beatificæ & æternæ. & secundum hoc dicimus triplicem esse vitam, scilicet corporalem, spiritualem, & æternā. ¶ Et cum mors sit priuatio vitæ, sequitur quod triplex est mors, scilicet corporalis, spiritalis siue culpæ, & æterna, quæ dicitur gehennæ. Mors corporalis est priuatio seu separatio animæ à corpore. Mors spiritalis siue culpæ, est priuatio seu separatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpam siue peccatū. vnde Ezec. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Mors æterna siue gehennæ est priuatio luminis gloriæ, per quod est vita beatifica siue æterna, iuxta illud, in æternum non videbit lumen. Et dicitur gehennæ, propter adiunctam pœnam & tormenta æterna. Mors corporalis secundum se non priuat hominem magno bono, imò liberat à miseriis & calamitatibus huius mundi. Et decretum est à Deo, quod omnes homines resurgent ab ea. vnde Apost. Omnes quidē resurgemus. Ideo in sacris literis mors corporalis vocatur dormitio, maxime in libris Regū, Dauid dormiuit cum patribus suis, & Psal. Dives cum dormierit, non sumet omnia, & alibi, Dormierūt somnum suum, &c. Et Christus eam sepe dormitionē nominauit, dicens: Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitē eū. Imò talem dormitionē dixit non esse nominandā propriè mortē, neque in ordine aut numero mortium esse cōputandam, dicens: Nō est enim mortua puella, sed dormit. Mors verò spiritalis siue culpæ priuat hominē maximè bonis spiritalibus, scilicet gratia Dei, & virtutibus infusis, ac donis spiritus Sancti: & nō est certum quod omnes in illā incidentes resurgant per penitentiam. Cōstat autem quod hæc mors spiritalis inducit ad mortem æternā. Ideo dicitur prima. Mors verò gehennæ dicitur secundum, iuxta illud, Qui vicerit (scilicet vitia & mortē primā suæ culpæ) nō lædetur à morte secūda. Et quia de morte prima sufficiens dicitur est cum de corruptione charitatis & gratiæ ac etiā de peccatis ageretur: dicitur est etiam de morte secūda, cum de inferno & pœnis damnatorum esset sermo. Ideo nūc illis dimissis, de morte corporali aliqua notata digna dicēda sunt.

DE MORTIS MEMORIA.

Mortis corporalis memoria Christi fidelibus plurimum cōfert vilitatis, maxime autē quantum ad tria: Primò ad retrahendum eos à vitiis, & inducendū ad virtutes. Retrahit enim à superbia: & inducit ad humilitatem. Nemo enim cōsiderans se esse breui tempore in cadauer putridum, & tandem in vilem puluerem aut cinerem resoluendum: habet occasionem superbiendi, sed potius humiliadi. vnde Ecclesia. 10. Quid superbis terra & cinis: & Hier. 2. Vide quā vilis & abominabilis factus es. Ideo Ecclesia volens Christianis præscindere occasionē superbiæ & materiæ humilitatis ministrare, ordinauit vt in principio quadragesimæ capitibus eorū imponeretur cineres, dicendo: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ideo age penitentiam de peccatis tuis. Sicut enim gloriosus in rota sua pauo, videndo sordidos ac puluerulentos pedes, humiliatur, & demittit rotam suam: sic homo pulueres in quos resolui debet cōsiderans, habet occasionem se humiliandi, & demittendi rotam superbiæ & elationis. Retrahit etiā ab omnium malorū radice cupiditate & auaritia. Nemo enim cupidus debet se indebitè & immoderatè onerare rebus, quas in domū suam deferre vel deferri facere nō potest, & quibus scit se in porta ciuitatis spoliandum, & pro eis puniendū. Sed sic est de rebus huius mundi. Igitur &c. D. enim Ber. dicit: Mirabilem ianitorē (scilicet mortem in exitu) posuit mundus, qui nihil suū secum trahere permittit. Et Psal. Dives cum dormierit nō sumet omnia, neq; descendet cū ea gloria eius, & alibi: Dormierunt somnū suum omnes viri diuitiarū: & nihil inuenerunt in manibus suis. & Job 1. dicebat: Nudus egressus sum ex vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. & Apost. Nihil intulimus in hunc mundū, haud dubium quod nec aliquid auferre possumus. Ideo omnia arbitrabatur tanquā stercora. Et D. Hier. dicebat: Facile cōtemnit omnia qui cogitat se moriturum. Retrahit pariter à cōcupiscentia & carnis desiderijs ac voluptatibus. Vnde D. Greg. Nō potest melius domari caro viuā, quā cogitatio qualis erit mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuū cōtinebis si exitū cogitaueris. Retrahit insuper & generaliter ab omnibus alijs vitiis & peccatis. vnde Eccle. 7. Memorare nouissima tua, & in eternū non peccabis. ¶ Secūdo mortis memoria inducit ad penitentia. Vnde Ezechias cum audisset Esā. dicentē sibi: Dispone domui tuæ, quia morieris, & nō viues. Fleuit: & cōuersus ad parietē egit penitentia. Et Niniuitæ audientes Ionā dicentem,

2. 2. quest. 64. artic. 1. Rom. 5. Mors quid. cap. 1. ver. 4.

Mors triplex.

Ezech. 18.

Psal. 48.

1. Corin. 15.

Psal. 48.

Joan. 11.

Matth. 9.

Apost. 12.

Memoria mortis vtilitatis.

1. Timot. 6.

Esai. 38.

Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur, mirabilem egerunt pœnitentiã. In vitis patrum legimus, quod quidam interrogauit abbatẽ Amonẽ, quomodo peccata sua flere, & de eis pœnitere possẽt, respondit: Talem fac cogitationem tuam, qualem faciunt pœnitenti de criminibus, qui detinentur in vinculis. Illi nanque interrogat, ubi est iudex? & quando veniet? cogitant quid fecerint? & qualiter respondebunt? & in ipsa expectatione pœnitenti suarum plorant causas. applicatio est facilis.

¶ Tertio mortis memoria exterius protefata inducit Deum ad clementiam, & placat eius iram. Vnde legimus de viris Bethulie obfessis ab Holoferne, quod pœnitenti facis, habentes cineres super capita sua, offerebat sacrificia: & placatus dominus liberavit eos. & dicitur de Achab, quod cum audisset sermones domini, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite, & factus est sermo Domini ad Helã Thesbitẽ dicens: Nonne vidisti Achab humiliatũ corã me? Quia igitur humiliatus est, mei causa, non inducam malum in diebus eius. Ideo Psal. dicebat: Cinerem (hoc est mortis recordationẽ) tanquã panem manducabam. Et Christus pœnitentiã in cinere & cilicio laudauit, Matt. 23. dicẽs: Olim in cinere & cilicio pœnitentiã egissent. Et cum pœnitentiã multa bona opera includat, consequens est quod mortis memoria & recordatio sit ad bonorũ operum vigilantia excitatiua. Eam ob rem veri Christiani debent tali recordationi insistere, & cauere a quatuor impedimẽtis, huiusmodi recordationem impediẽtibus, quã secundũ contemplatiuos, dicuntur quatuor portitores petrahen-tes cursũ velocissimo ad sepulturam inferni peccatores, quos stare iussit Christus in suscitacione adolescentis filij viduã.

¶ Primum impedimentum & primum portitor est pœnitentiã in suscitacione misericordia. Quidam enim, & maxime Lutherani, solam diuinã misericordiam & bonitatẽ considerant, aliquibus sacris scripturã passibus malẽ intellectu in hærentes, temerariẽ presumunt se omni tempore & instanti, etiam in morte, absque sacramento pœnitentiã misericordia consequuturos: & sic negligunt mortis memoriam, & omnium virtutum operationes, inspirationes, exempla, & monitiones. Hi plurimum decipiuntur, quia Dominus non solum bonus & misericors est, sed etiam iustus. Vnde Psal. iustus Dominus, & iustitias dilexit. & cõtemnent sanctas inspirationes & monitiones acriter punit. vnde Apost. An diuitias bonitatis eius patietis & longanimitatis con-temnis? Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiã inducit? Secundum autem duriciã tuam & impœnitens cor tuũ, thesaurizas tibi iram in die irã & reuelationis iusti iudicij Dei. ¶ Secundum impedimentũ & secundus portitor est, Spes longã vitã. Multi enim sunt iuuenes, qui ar- bitrantur se diu victuros, & in fine dierũ pœnitentiã acturos: & interim inuadit eos mors, & descendunt in infernũ viuẽtes. Sunt etiam aliqui senes, qui putant se quasi immortales: & licet efficiantur infirmi, nõ cogitãt de morte. Interim incidit in phrenesim, & moriuntur in peccatis: quia non aduertunt, donec se reperiantur in inferno, de talibus Salomon: Quia vocaui, & renouistis: ex- tendi manum meam, & nemo fuit quia aspiceret. Desperistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo: & cum vobis id quod timebatis aduenit, cum irruerit calamitas, & interitus quasi tẽpestas ingruerit. & D. Aug. Hac animaduersione punitur peccator, vt qui cum viueret oblitus est Dei, dũ moritur, obliuiscatur sui. Nã vt dicit Psal. Non est in morte qui memor sit tui. Et Eccles. 5. Ne tardes conuerti ad dominũ: & ne differas de die in diem. Subitõ enim veniet ira illius, & in tempore vindictã disperdet te. Eccles. 38. in persona cuiuslibet defuncti: Mihi heri, & tibi hodie, imminet iudicium. Sapiens tibi comparat vitam hominis, dici, quã parum durat, & scito labitur: neque semper permittit Deus hominẽ venire vsque ad finẽ dici, ad quem venire quis posset secundũ cursum naturã. Vnde dicebat Ezech. De mane vsque ad vespẽram finies me. Ideo Christus, Et vos estote parati: quia qua hora nõ putatis & c. Videmus multo plures iuuenes mori quã senes. hæc sola experientiã deberet terere nos. D. Bernar. dicit: Qui promisit tibi veniam daturum, non spondit tibi diem crastinum, imò nec horam, & c. Ideo non est confidendũ in illa vana spe longã vitã: quam sapiẽs vocat repromissionẽ nequissimã & fallacem. ¶ Tertium impedimentũ & tertius portitor est mala societas. Heu quot decepit iste! Quot sunt hodie in inferno, qui essent nunc eleuati in paradiso, nisi fuissent malã societas? Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas societates? profecto innumerabiles. Psal. Dicebat: Cũ sancto sanctus eris, & cũ peruerso peruerteris. & Eccles. 13. Qui terigerit picẽ, inquinabitur ab ea. Ideo Salo. Fili mi si te laetauerint peccatores, ne aquiescas eis. Si dixerint: Veni, fortẽ mitte nobiscũ: ne ambules in eis, prohibe pedem tuũ a semitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt. Et nisi caueas, inuoluent te. Notãdum est iuuenibus commune dictum: Talis ponit culicẽ in aure, qui non auferet eã. Talis ponet te in luto & periculo, qui relinquet te ibi. Talis ponet te in infernũ, qui nõ liberabit te. Ideo Christus monẽbat fugere malas societates, dicẽs: Si oculus tuus scãdalizat te: erue eũ, & proice abs te: & c. Et Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suũ & matrẽ suã, & c. quãdo s. inducunt ad malum. ¶ Quartum impedimentum siue quartus portitor est mala consuetudo, quã etiã multos illaqueat. Quia consuetudo quodã modo vertitur in naturã, & dicitur altera natura. D. Thom. recitat Iuliuũ Cæsãrẽ in lib. de bel. Gal. dicentẽ quod olim apud Germanos ex mala consuetudine furtũ non reputabatur iniquũ.

¶ Quintus portitor est mala consuetudo, quã etiã multos illaqueat. Quia consuetudo quodã modo vertitur in naturã, & dicitur altera natura. D. Thom. recitat Iuliuũ Cæsãrẽ in lib. de bel. Gal. dicentẽ quod olim apud Germanos ex mala consuetudine furtũ non reputabatur iniquũ. Mulier proba si incidat in adulterium, quã primũ cecidit, cor eius tremit & palpitãt: cum autẽ secũdõ, minus: si tertio, adhuc minus: si quãrto & amplius, delectatur, rãdẽ iactat se & efficitur de numero illorũ, qui lætãtur cũ malefecerint, & exultãt in rebus pessimis. Tales sunt similes auibz applicantibus ad campanile, quã cum primõ audiũt cãpanas, timent: secundõ non tantum, tertio

appropia

Judith. 4. 3. Reg. 21.

Luc. 7.

Quatuor portitores peccatorum ad sepulcrã inferni.

Rom. 2.

Spei longã vitã periculosã.

Prover. 1.

Esa. 38. Matih. 24.

Societas malorũ cauidã.

Prover. 1.

Matih. 5.

2. 9. 94. 11. 4.

Consuetudo mala. Prover. 21.

appropinquãt, & deinde super eas ascendũt & stercofiant. Idem faciũt circa formidines in agris feminatis appositã, & c. Vnde D. Chryl. dicit: Peccatũ cõsuetudine vilescit, & quasi nihil sit, putrescit. Tales timere debent, quia vix resurgũt, iuxta illud: Impius cũ in profundũ peccatorũ venerit, contemnit. & Prover. 22. Adolefcens iuxta viã suã, etiam cũ sensuerit, nõ recedet ab ea. & Hiere. 13. Si potest Ætiops mutare pellem suã, & pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cũ didiceritis malũ. Tales consuetudinã pondere peccatorum labuntur de peccato in peccatum: sicut situla cadit in puteum, catena ferrea paulatim tractã, & sicut mola a supercilio montis paulatim impulsã. vnde D. Greg. Peccatum quod mox per pœnitentiã non deletur, suo pondere ad aliud trahit. Ideo quilibet quamprimum sentit se tali pòdere grauatum, conari debet ad exonerationem, quod faciliẽ faciet, si ad mortem dirigat mentis intuitum, & c.

Ver. 3. DE TIMORE MORTIS.

¶ Vm timor sit de malo futuro opposito bono dilecto: sequitur quod secundum diuersas dilectiones boni sit diuersus timor mali oppositi. Sed vita corporalis, cui mors opponitur, tribus modis diligitur. naturaliter virtuosẽ, & vitiosẽ. Ideo triplex est timor mortis. ¶ Primus est naturalis, qui procedit ab amore naturali, quo quilibet diligit vitã suã: prout vnaquãque res naturaliter appetit cõseruationẽ sui esse, & resistit contrariis quantũ potest. Et hic quantum est de se cũ sit naturalis, nõ est bonus neque malus. Hoc timore Apostoli mortẽ timuerũt. vnde Rom. 8. dicitur: Scimus quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Nõ solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habẽtes, & ipsi intra nos gemimus, nolẽtes spoliari, sed superuestiri, vt dicitur 2. Cor. 5. & non solum sancti Apostoli, sed etiã ipse Christus secundũ proportionem inferiorẽ siue partem sensitiuã. Cum enim intrasset hortũ Oliueti, cõpẽt rãdere & pauere. vnde eius volũtas vt natura aduocata sensualitatis, petebat: Pater si fieri potest, transeat a me calix iste. ¶ Secundus timor est ordinatus & virtuosus, quo aliqui timent se non fecisse sufficientẽ pœnitentiã: & propter hunc timorem quarunt media prolongandi vitã, ad faciendã maiorem pœnitentiã, vel amplius merendam & proficiendum reipublicã, vt D. Paulus qui optabat pro fratribz anathema (hoc est separatũ) esse a Christo, cui desiderabat cõiungi. Timor etiã mortis ex periculis & insultibus demonũ, dummodo timens nõ diffidat de bonitate aut misericordia diuinã, nõ est malus, cũ nõ procedat ex infidelitate aut desperatione, sed ex cõsideratione peccatorũ & indignitatis. Hic timor stimulat ad pœnitentiã & ad debitã prãparationem, & ad accipiendã arma, quibus nos defendamus contra pericula. Ideo est bonus & laudabilis. nec est aliquis adeo iustus, qui nõ habeat occasione sic timendi, & se prãparandi. Quia licet quilibet Christianus qui verã fecit pœnitentiã, & munitus est sacramentis Ecclesiã, quãdã coniectura morali, possit iudicare & credere & sperare se esse saluãdũ: nihilominus tamẽ ex incertitudine an ex parte sui fecerit id ad quod tenetur. & sic propter distinctũ iudiciũ, quod in morte erit, habet occasione timoris. ¶ Tertius timor mortis corporalis est inordinatus & vitiosus, qui scilicet prodit ex amore inordinato vitã corporalis, & bonorũ huius seculi, quibus in morte spoliãmur. Sunt enim aliqui qui sic timent priuari bonis, quod nullo modo cogitare volunt de morte, neque aliquid de ea audire: vellẽtque semper manere in hoc seculo, quasi nõ esset alius paradisu, nisi mundus. Talis timor ex inordinato amore bonorum temporalium procedens, est malus, & causa multorũ malorum, & tandem ex cãtationis, vt dictũ est cũ de timore mũdano ageretur. ¶ Sed difficultas est an simpliciter & absolute mors sit timenda, & an timor mortis sit persuadendus. Hęc difficultas per duas propositiones, enucleatur. Prima propositio, quod quãuis mors corporalis aliquo modo sit timenda etiam bonis, non tamen simpliciter & absolute: sed potius amanda & optãda, propter multa bona quã secum affert, & singulariter triã. ¶ Primum enim liberat ab omnibus morbis & miseris ac calamitatibus corporalibus. Nõ est melior medicina corporalis in mundo quã mors. Quia quantumcunque medicina corporales curent ad tempus & incompletẽ, nõ tamen completẽ & perfectã ac perpetuã. Nam (vt Iob dicit) Homo natus de muliere, breui viuens tẽpore, repletur multis miseris. Nunc est lætus, nunc tristis nunc æger, nunc sanus: nunc calidus, nunc frigidus: nunc pauper, nunc diues: nunc in breui quiete & tranquillitate, nũc in sollicitudine, & c. Sed mors ab omnibus his perpetuã liberat. Ideo magnũ bonum nobis affert. vnde Apost. Rom. 7. dicebat: Infelix homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? per mortem autem boni ab omnibus afflictionibus corporalibus & temporalibus perpetuã liberantur. vnde Apocal. 19. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & c. Et Apocal. 7. Non esuriẽt neque sitient amplius, neque cadet super illos sol neque vllus æstus. ¶ Secundõ mors liberat a tentationibus & periculis peccatorum, & reatibus pœnarum. Quãdiu enim sumus in hoc mundo, sumus in tali periculo spiritali, in quali sunt milites in bello corporali, quando habent pugnare contra fortiores & astutiores. vnde Apostol. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem (scilicet solum) sed aduersus principes & potestates, aduersus mũdi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiã in cœlestibus. & D. Augu. dicit: Versutus est hostis, & habet mille nocendi modos. & Iob 4. Non est potestas super terram quã ei valeat comparari. In hoc mũdo via est adeo lubrica, & tot ac tantã sunt peccatorũ occasiones, quod pauci sunt qui omnino caueant a peccatis. Vnde Prover. 24. Septies in die cadit iustus & r. Ioa. 1. Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. & Iac. 3. In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu viuere cũ sunt infirmi, vt pœnitentiã agere possint: quibus melius esset quod morerentur, quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt.

Prover. 18.

Mali afflicti quid accidat.

Timor triplex.

Mar. 14.

Timor mortis ordinatus. Rom. 9.

Boni in morte habent occasionẽ timoris. Timor mortis inordinatus.

An mors sit timenda.

Quã bona mors affert.

Eph. 6.

& quanto magis procedunt, tanto magis se illaqueant & onerant peccatis, & finaliter damnantur. Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, post mortem enim boni nullas patientur tentationes aut pœnas. Tertio mors liberat à carcere, & introducit in regnũ caeleste & æternum. Qui enim liberantur à vinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occasiõem lætitiæ. In hac vita mortali sumus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni; quia, vt dixit Deus Moysi, Non videbit me homo, & viuet, scilicet hac vita mortali. Per mortem autem, si sumus bene dispositi, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnũ caeleste, in quo sunt diuitiæ, gloria, gaudium, lætitiæ, & omnium bonorum perfecta possessiõ. Ideo debemus eam desiderare cum P sal. qui dicebat: E duc de carcere, s. corporis, animam meam, ad confitendũ nomini tuo Domine. & Apostolus P hil. i. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Propter hanc e ductionem & introductionem mors Sanctõrum dicitur natiuitas: quia quemadmodũ puer in natiuitate egreditur à paruo loco, & venit in magnũ spacium huius mundi: sic sancti in morte egrediuntur à paruo loco huius mundi, & veniunt ad amplissimũ locũ Paradisi. de hoc Baruch. 3. O Israhel quã magna est domus Dei, & inges locus possessiõis eius magnus, & nõ habet finem; excelsus, & immensus! Si ampliora bona quæ mors secũ affert, scire desideras, vide Apud D. Ambr. in lib. de bono mortis: Propter huiusmodi liberationẽ malorum, & adductionem bonorum, mors bonorũ dicitur preciosa. vnde P sal. Preciosa in conspectu Domini mors sanctõrum eius. Si esset aliquis lapsus qui sanaret omnes infirmitates, & c. reputaretur preciosus, & quilibet ipsum desideraret. A fortiori mortẽ corporalem, & c. Ideo nõ est timenda, sed potius amanda & desideranda: cum in ea vltra prædicta bona cõsolentur ab angelis portantibus eas in paradisum, ac etiã à Christo, qui, vt D. Grego. ait, solet bonis in morte apparere. vt de beata Martha & aliis multis legimus. Ex quo sequitur quod timor mortis corporalis nõ est persuadendus bonis & iustis, sed potius dissuadendus. Secunda propositio est, quod mors corporalis est valde timenda malis, propter multa mala quæ secũ affert. vnde versus: Mille modis leti miseris mors vna fatigat. Primò enim priuat bonis tẽporalibus, quibus mundani plurimũ affecti sunt: & tamen nil eorũ secũ morientes auferre possunt. Secũdò mors priuat malos voluptatibus & deliciis corporalibus quas summè diligunt & prosequuntur. Tertio adfert dolores corporales qui proueniunt ex qualitibus cõtrariis discõuenientibus, & ex separatione animæ à corpore, quæ tãtò est acrior, quãtò nexus & amor vnionis est amabilior. sed nõ potest inueniri maior, arctior, siue amabilior copula siue vnio, quàm animæ & corporis. vnde Iob 1. Pelle pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima sua, s. seruanda in corpore. Ideo propter huiusmodi bonorũ amissionem ac separationem, in qua omnia corporis membra, venæ, nerui, & ossa, supra quàm dici potest torquentur. Philof. dicit quod omnium terribilium terribilissimũ est mors: sed amplius malis, avaris, & voluptuosis, vnde Eccl. 41. O mors quàm amara est memoria tua homini habenti pacẽ cum substantiis suis! Ad dicitur huiusmodi doloribus mundanorum siue mundo ditorũ infestatio, videlicet vxoris, filiorum, propinquorũ, amicorum, famulorum, creditorũ querula instantia atque sollicitudo, quæ aliquãdò maior est quàm animæ. Allegant obsequia, paupertatem suam, instant testamentũ fieri vel mutari, quilibet rogat sibi aliquid dari vel legari, de anima verò agonizantis nõ curant. Sed si hæc sola forent, tolerabilis esse posset mors. Verũ cum inducat ad intolerabilia & æterna tormẽta, quis tolerare poterit? vnde Esa. 33. Quis de vobis stare poterit cũ igne deorante: aut quis habitabit cũ ardoribus sempiternis? Eã ob rem P sal. vocat peccatorũ mortem pessimam. Ex quo sequitur quod præsumptuosus & mundo ac deliciis affectus, qui se sic securos putant, ac si semper hæc viuere deberent, & de morte non curant, bonaque opera negligunt, & in peccatis perseverant, proponendus & persuadendus est timor mortis, & exaggeranda mala eis parata, breuitas vitæ, mortis incertitudo, bonorũ priuatio, tormentorum inductio, imprimendũ est illis illud verbũ Christi: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentũ patiat? inculcanda est historia de illo diuite, qui dicebat: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos. Requiesce, comede, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te (scilicet dæmones) quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat (scilicet voluptates prosequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo vel retinendo) & non est in deum diues. Hæc enim & similia retrahere poterunt ab inordinato huius seculi amore, & inducere ad diligentem præparationem ad mortem suscipiendam de qua nobis dicendum est.

Ver. 4. DE PRAEPARATIONE AD MORTEM.

Quatuor modi ad præparationem mortis.

Plures sunt rationes & motiua, quilibet inducentia ad se diligenter, omni cura, omni quoque studio præparandũ ad mortem. Inter alia autẽ sunt quatuor principalia nõ omittenda. Primũ est supremi Domini aduentus. Videmus experimẽto quod in aduentu principis tẽporalis populus se diligenter præparat ad eũ reuerenter ac honorificè recipiendũ. Et si auisati & præmoniti non se præpararent, rex haberet eos pro inimicis, & disperderet eos. A fortiori vnusquisque debet se præparare in occursum aduentus Dei viuẽtis, qui est rex regum, & Dominus dominantium, qui venit ad quẽlibet in hora mortis. de quo aduentu nos præmonuit per scripturas Prophetarũ, Evangelistarum, & Apost. vnde Amos 4. Præparare in occursum domini Dei tui Israhel. & Luc. 12. Sint lumbi vestri præcincti, & vos similes hominibus expectantibus dominũ suum, & c. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenierit, beati sunt serui illi. Et per oppositum, qui nõ se præparabunt censentur inimici & contemptores. Ideo disperdet illos in aduentu suo.

Secundum

Secundum motiuum est tremendum Dei iudicium. Præuenti enim & accusati de criminibus in iudicio, maximè quãdò habent partes & accusatores potentes & astutos, & sciunt iudicem appropinquare, diligenter præparat defensionem suam, faciunt visitare processum, & excusare vel alleuare defectus suos, aliàs sunt in periculo succumbendi, & luendi pœnas. Sed sic est quod quilibet nostrum est præuentus & accusatus tanquã reus, corã diuina iustitia, quia (vt D. Iac. 3. dicit) in multis offendimus omnes. & I. Io. 1. Si dixerimus, & c. Accusator noster potens astutus, & caute solus, est diabolus, qui (vt dicitur Apoc. 12.) est accusator fratrum, qui accusat eos ante conspectũ Dei die ac nocte. Deus venit in morte ad iudiciũ. vnde Apost. dicit: Statutum est hominibus semel mori. & post hoc, iudiciũ. Ideo cum deus sit iustus, necesse est nos ante mortẽ præparare, & visitare, ac reuiderere processum cõscientiæ nostræ, parare defensiones, & habere excusationes, quas pœnitentiæ ministrabit, aliàs incidemus in horrendũ Dei iudiciũ & cõdemnationem. Ideo Eccl. 18. Dicitur: Ante iudiciũ interroga te ipsum, & in conspectu Dei inuenies propiciationem. Tertium motiuum est redditio cõputorũ. Videmus quod thesaurarij principũ, diffamati de mala administratione, cum habent reddere rationem principi de administratione, sunt bene solliciti, vident & reuident & præparant cõputa. Aliàs si non habeat computa bene ordinata, & schedulas expõsitõrum cõdemnantur tanquã latrones, ad patibulũ: vt vidimus tẽporibus nostris. Sed sic est quod quilibet nostrum est thesaurarius & dispõsitor bonorũ summi principis Dei, iuxta illud: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispõsitorum ministeriorũ Dei. Et pauci sunt qui non prodigè exposuerint, & quin diffamati fuerint apud Deũ, de mala administratione. Hora mortis est assignata ad redditiõnem cõputorum, & in ea dicitur cuiuslibet: Redde rationem villicationis tuæ: quia nõ poteris amplius villicare. Illi qui nesciant reddere computum de administratione, & ostendere schedulas, & quantitas ministeriorũ Ecclesiæ, qui in sacramẽto pœnitentiæ dicunt, Ego te absoluo: cõdemnantur ad patibulũ inferni: Ideo & c. Quartũ motiuum est arduũ ac periculosum in morte ingruens bellum. Videmus experimẽto quod capitanei & milites, quãdò ingruit periculosum bellũ, aduersariis fortioribus existantibus, disponunt & præparat se, faciunt reparare arma, obseruat vigilias noctis, nihil est in circuitu, vt cum audierint sonitũ tympani, bene muniti & ordinati procedant. Sed sic est quod nos in hac mortali vita sumus semper in bello periculoso, vt dictum est: & (vt D. Antonius dicebat) Dæmonum nostris insidias, paratos ad supplantandum habemus inimicos, qui (vt D. Petrus ait) circueunt quærentes quem deuorẽt. In sanitate vitæ medijs placidis & delectabilibus blanditijs & delicijs: sed in morte, omni studio, conatu, insidias, & impetu, vt crudeles tyranni, feruntur ad aggrediendũ pauperẽ animam destitutã viribus corporis: abique cuius dispositione operationes suas perfecte exercere nõ potest. Aliquãdò cõuocato exercitu astutũ animæ exiturã apparatus sub terribilibus figuris in corporibus assumptis, aut speciebus illarũ in phantasia procuratis. Cõparent autẽ in exitu tam bonorũ quàm malorũ, duplici ratione: Primò, vt videat si aliqui in anima egrediẽte habeat. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hæc astas cruenta bestia? Nihil in me funestũ reperies. Nec mirũ si cõparent in morte sanctõrum, cum etiã uenerint ad Christum, vnde Io. 14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquã. Nullũ igitur dubium esse debet, quin quod aulus est in dominũ, audeat in seruos. Secundo comparent, vt omnes vires suas exercent ad victoriam habendã in morte, cum in ea sit extremus conflictus, cuius euẽtu speratur vel æternus triumphus, vel nota sempiterna. Post mortẽ enim non est amplius pugna, sed remuneratio. Ideo omnibus viribus conatur in hora mortis vincere. Vnde Gen. 3. Tu insidiaberis calcaneo eius. Sunt enim dæmones sicut latrones, qui insidiatur transiẽtibus, cõsque aggrediuntur tempore & loco maxime periculoso. Si igitur (vt Apostolus dicit) Qui in agone, s. temporalis, contendunt, ab omnibus se abstinent, & (vt videmus) diligenter se præparant & muniunt: illi quidem, vt corruptibilem coronã accipiant. A fortiori Christiani ab omnibus nociuis & peccatis abstinere debent, & omni cura & solitudine se præparare & munire debent, vt cũ audierint sonitum tympani mortis, qui est grauis infirmitas, sint præsto & parati ad tantum prælium, in quo non est questio de rebus caducis aut temporalibus, sed de perditione aut lucro regni æterni, & de salute aut damnatione animæ, de summa felicitate obtinenda, aut pœna æterna incurrenda.

Ver. 5. DE MODO SE PRAEPARANDI AD MORTEM.

Modus se preparandi ad mortem multa requirit & cõplectitur. Primũ & principale est bene & virtuosè viuere, secũdũ regulã rectæ rationis, seruãdo mãdata & præcepta Dei & Ecclesiæ, ac aliorũ superiorũ. vnde Christus: Si vis ad vitã ingredi, serua mãdata. Dicitur cõmuniter: Qualis vita, talis & finis, siue exitus & mors. & Eccl. 12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et antequã ueniant dies afflictionis tuæ, & Theren. 3. dicitur: Bonũ est viro cum portauerit iugũ Domini ab adolescentia sua. Cõsuetudo enim est altera natura, & ideo qui cõsueuerunt in vita resistere tẽtationibus, & euadere pericula & insidias dæmonũ, faciliter etiã euadent in morte. Si tamen aliquãdò ex fragilitate, aut aliàs errare & labi in peccatũ cõtigerit: salubre erit consilium, vt dũ viuimus, & valeamus, cõscientiã nostram per diligentem examinationem, & seruentẽ contritionem, & syncerã sacramẽtalem confessionem, & integram satisfactionem, quantũ humana fragilitas patitur, discutiamus: & quicquid inuenierimus offensiũ Dei, amputemus & abiiciamus: vt cum morbus ad Deitribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationem. Cũ autem omnis dies pro vltimo vnicuique debeat haberi, & nemo sciat diem aut horã mortis: sequitur quod quotidie prædictam examinationem facere debemus. Christus vt nos induceret ad continuẽ vigilãdum, & ad

ROS

Infestatio mundanorum qua sit.

Mors sancto- rum.

Psal. 141.

Exod. 32.

Sap. 9.

Hib. 9.

1. Cor. 4. Luc. 6.

Dæmones in morte comparent.

Dæmones insidiantur hominibus in morte.

Præparatio ad mortem qua complectatur.

Math. 24. nos præparandum, dedit similitudinē: Si sciret paterfamilias qua hora fur vēturus esset, vigilaret vtique, & nō sineret perfodi domū suam, &c. & Marc. 13. Sicut homo qui peregrinē profectus, reliquit domū suā, & dedit seruis suis potestare cuiuscūque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo, nescitis enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an in gallicā, an mane: ne cum venerit repēte, inueniat vos dormientes. Optimum ergo consiliū est, vt quisque priusquā se somno tradat, cōscientiā suā diligēter excutiat: & si aliquid criminē à se eo die cōmissum deprehenderit, detestetur, cōreteratur, lachrymisq; à Deo veniā postulet, & implorata ope diuina, sumat firmū confitendi, satisfaciēdi, ac correctioris vitæ propositū. Nemo enim se tradēs somno, certus est an expergiscetur. Magnū enim periculū est in eo statu obdormire, in quo periculū est mortē somni germanā nos posse opprimere. Tantū periculū breuissima cogitatione licet effugere. Hoc ergo quotidie ante Deū agamus. Ante sacerdotem verō eius vicariū, ter aut sæpius in anno sincera confessione purgare cōscientiā plurimum affert tranquillitatis, facietque vt morientē non torqueat anxietas cōscientiā examinandi. Quia si morbus præoccupauerit, tunc res est cū morbo, qui nihil aliud agi sinit, nisi cū medicis, cū vxore, liberis, hæredibus, creditoribus, famulis, amicis, & inimicis. Propter eandem anxietatē vitandā præstat his qui tēporalia possidēt, in bona valetudine testamentū condere, & domū suā providere: ne corū negligentia in diuidēdis bonis nascatur inter fratres & affines, cōrētionēs & rixæ, relinquaturque posteris litū aut rapina materia. Nā complures morbi sunt eius generis, vt nō dent spatū super his statuendi. Quare à debitis & obsequiis fruſtrātur nonnulli, & hæreditas ad indignos proueniens, est causa ruinæ illorū. ¶ Secundum requisitū est frequēs mortis memoria & recordatio, quā Christus se habuisse pluribus in locis declarauit, cū ex abū dantia cordis os loquatur, & sæpissimē de illa locutus fuerit, vt Io. 3. & 8. & alibi loquēdo de exaltatione serpētis à Moysē in deserto. & Luc. 18. Ecce ascēdimus, &c. ¶ Tertium requisitū est humilis & deuota oratio, qua assidū aures diuinæ clemētiæ pulsare debemus, vt nobis gratiā debitē præparandi ad mortē concedere, & à subita, & improuisa morte præseruare dignetur. vnde Ecclesia in letaniis precatur: A subita & improuisa morte libera nos Domine. ¶ Nec sequēdus est in hoc Erasmus, qui ridet hæc Ecclesiæ orationē, magis ipse ridēdus, qui nulla ratione fulsus, multis verbis contra prædictā orationē inuit, terminos Ecclesiæ cōtra eius intentionem & rectā significationē detorqueus, ac si ecclesia pro subitanea & improuisa morte intelligeret, & precaretur ab improuisa & impræmonita morte, quod tamen procul est ab intentione Ecclesiæ. Euidēs enim est omnes esse præmonitos semel mori, vltra scripturas experientia mortē sæpissimē ingerit sensibus. Sed quā plurimi sunt qui ad illas præmonitiones & præuisiones se nō præparāt, & mors repēta eos improuisos & impræparatos reperit: vt habetur Prou. 1. Vocauit, & renuistis, &c. Licet enim paratis & dispositis nulla mors possit esse mala quātumcūque subita aut repēta. vnde Sap. 4. dicitur: Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tamen & se præparare negligētibus, mors subita improuisa est: quia eos improuisos reperit. Quare qui precatur liberari ab improuisa morte, nihil aliud precatur quā vt Deus dignetur deprecanti gratiā dare se præparātū ante mortē, & præseruātū à mortis periculis, & ne succūbat tentationibus dæmonis. Si igitur sanctē oratur pro finali perseverantiā in bonū, & ne inducamur in tentationem: sic etiā licitē oratur vt liberemur à subitanea & improuisa morte. vnde Psal. 12. Illumina oculos meos, ne vnquā obdormiā in morte: nequādo dicat inimicus meus, præualui aduersus eū, & ea quæ sequūtur in prædicto psal. idem postulat. ¶ Quartū requisitū est, vt ab initio morbi aduocetur sacerdos, cui in humis cū cordis cōrētionē sincere cōfiteatur, & ad eius iudiciū satisfaciatur: ne cōfessio & satisfactio ingrauescente morbo (vt sæpe cōtingit) vel omittatur, vel timore mortis & nō filiali amore perficiatur. Perātur humiliter, & deuotē suscipiantur sacramenta eucharistiæ & extremæ vntionis, quæ magnū præbent robur spirituale homini viribus corporeis destituto. Hæc timorē inimicorū expellunt. vnde Psal. Si ambulauero in medio vmbra mortis, nō timebo mala, quoniam tu mecum es. Quod si prædicta sacramenta actu haberi non possint, aut propter absentiam & distantiam presbyteri, aut aliquid huiusmodi: habeātur in voto seu desiderio, oreturque Deus, qui nō alligauit virtutem suā sacramentis, vt misericorditer dignetur illorū effectum cōferre. Aduocentur etiā, si fieri potest viri probi, deuoti religiosi, ac docti, & assueti cōsolari agonizantes, qui agonizantem iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus securē ad portū salutis peruenire possit. ¶ Non debent tamen desperare, qui prædictū præparationis modū ignorantia aut negligentia aut quauis alia causa prætermiserint. Meminisse enim eos oportet voluntatem hominis vsque ad mortem esse deambulatoriā atque mutabilem, & cum Dei auxilio (quod nemini ad ipsum debitē recurrenti denegatur) posse peccata deserere & detestari, conarique ad implorandam diuinā misericordiam, quæ tanta est, vt quacunque hora ante mortem & exitum animæ à corpore, peccator ingemuerit, omnium iniquitatū suorum nō recordetur. Ponendum est ob oculos exemplū boni latronis. Omnia mundana & temporalia abiiciantur à memoria: tota fiducia ad Christi meritum (qui pro peccatis nostris abūde satisfecit) morientis animus feratur. Implorantur sanctorum suffragia siue intercessionēs, & maximē D. Virginis, quæ est mater gratiæ & misericordiæ: dicatur deuotē hymnus, Memēto salutis author, &c. Maria mater gratiæ, mater misericordiæ tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Eius enim intercessione Christus peccatori manū suā emittere de alto, & erigere spem, eripiēteque ab hoste & mortis doloribus, finalitēque in hora mortis eum secum suscipiet.

Ver.

DE CONSOLATIONE AGONIZANTIVM.

Ver. 6. **C**um desolatorū & afflictiorum cōsolatio sit opus misericordiæ Deo valde gratū, atque in necessitate præceptū: consequens est vt qui in maiori afflictione & desolatione existunt (prout agonizantes, qui sunt in extremo periculo cōstituti) amplius sint cōsolandi, cōfortandi, & adiuuandi, maximē circa ea quæ eis occasiōne desolationis præbent, quæ sunt principaliter tria: scilicet caro, mūdus, dæmonia, quæ diuersa in morte mouent prælia. de his Psal. sub aliis verbis: Circūdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis cōturbauerunt me: dolores inferni circūdederunt me, præoccupauerūt me laquei mortis. Sapientis cōsolatoris erit, eas personas arcere, quarū aspectus possit ægroto reuocare affectū peccādi, veluti turpium voluptatū, vel alex socios, seu atrocēs inimicos. Eius etiā erit rimari & perspicere ac perferuari desolationis causas. Nō enim omnium infirmorū agonizantiū æqualis est afflictio & desolatio, nec ex eisdem causis procedēs: quia nonnulli sunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligūt & desolant. Alij sunt qui separationē mundi vexātur. Alij autem quos dæmones vario modo aggreditur. Ideo adhibenda & applicanda erunt cōsolationis antidota, secundum afflictionū & desolationū diuersitatem. ¶ Caro nonnullos teneros & delicatos ad impatientiā agitāt, & ad blasphemiam inducit, propter multitudinem & diuersitatem dolorū quos secum affert. Vnde Psal. Circūdederūt me dolores mortis, qui (vt expectamento videmus) sunt intensissimi, & per totū corpus sparsit: quod nō est membrū corporis nec neruus aut vena, quæ in illa præcedētē resolutione vsque ad materiam primā non patiatur inenarabilem dolorē. Præter hæc patitur agonizans afflictionē proueniētē ex separatione animæ: quæ tanta est, quantus est amor vnionis animæ ad corpus. Et cum nō possit inueniri maior, Philoſ. dicit, quod omnium terribilium terribilissimū est mors. Tales ex doloribus corporis agitati, cōsolandi sunt, condolendo & dolores aliquo modo aggrauādo ex vno latere, sed leniēdo ex alio, dicēdo quod parū durabunt, nullum enim violentum perpetuum, & quod tempus infirmitatis nō est nisi vnum instans: respectu cōsolationū quæ sequentur. vnde Esa. 54. Ad punctū & in modico dereliquit te, & in miserationibus magnis congregabo te. & Sap. 3. In paucis vexati, in multis bene disponuntur. Præterea allegari potest cōditio & debitū naturæ: Quia (vt dicitur) 1. Reg. 14. Omnes morimur & quasi aquæ dilabimur, &c. Apost. Per vnū hominem peccatū in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors, & ita in omnes mors pertrāsuit, in quo omnes peccauerunt. & Heb. 9. Statutum est hominibus semel mori. Mors ex æquo distributa est omnibus, regibus, principibus, pontificibus, latrapis, doctis & indoctis, diuitibus & pauperibus. Nō est qui possit euadere quādo placuerit Deo. Mors nec lachrymis aut muneribus redimitur, nec lamētis vincitur. sperni potest, vitari autem nō. vnde Psal. Quis est homo qui viuet, & nō videbit mortem? &c. Reputa ergo quales habeas cōsortes, & cōditionem tuā æquiore animo feres. Cōqueri enim de morte, est cōqueri quod homines cōditi sumus, & non angeli, qui suapte natura sunt immortales & incorruptibiles. Homo autem cum sit materialis & corporalis, necessario est corruptibilis. Insuper demonstrandū est quod si illi dolores & cruciatus patiēter sustineantur, liberāt à maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorij: in quorū comparatione omnes pœnæ corporales huius vitæ sunt dulces. vnde Deute. 33. Inundationes maris quasi lac lugent. Deus enim qui omnia facit pro meliori, huiusmodi dolores permittit, vt à grauioribus liberet iuxta illud: Diligētibus Deum, omnia cooperantur in bonū. Patientia Christi, qui peccatū non fecit, & qui absque cōparatione multo maiores dolores pro nobis sustinuit, ob oculos proponēda est. Si Christus ergo tor & tanta, & c. à fortiori nos qui sumus peccatores, qui multo maiora meruimus, quā patiamur, debemus patienter sustinere quæ nobis ad bonū nostrum mittit Deus. vnde Apost. Hebr. 12. Recogitate eum qui talē sustinuit à peccatoribus cōtradictionem, vt nō fatigemini animis vestris deficientes. D. etiā Greg. dicebat: Si passio Christi ad memoriā reuocetur, nihil ad eō amarū est, quod non æquo animo tolleretur. Cōfert ad cōsolandū tales adducere exempla sanctorū maximē Iob, qui spoliatus omnibus bonis, & percussus vlcere pessimo, ita vt à planta pedis vsque ad verticem capitis nō esset in eo sanitas, dicebat: Hæc mihi cōsolatio, vt affligens me dolore nō parcat, ne contradicā sermonibus sancti. Et D. Aug. precabatur dicens: Hic vre, hic seca, vt in aternū parcas. Martyrū tormenta patiēter accepta recitare non erit inutile. Proponenda est etiā aterna felicitas, ad quā non nisi per mortē possumus peruenire. Vnde Apost. Non sunt cōdignæ pāsiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Plurimæ aliæ cuilibet se in tali opere misericordiæ exercenti, occurrent rationes & motiua cōsolationis, quæ (vt Dominus inspirauerit) deduci poterunt. ¶ Si verō agonizās à mundo, siue ab affectionibus mūdi agitat, timore separationis ab eo crucietur (vt nonnunquā iuuenes & auari) cōsolandi sunt, allegādo ea per quæ mundus cōtēpnēdus venit. vanitatem, inutilitatē, instabilitatem, insatiabilitatē, fallaciam & deceptionē, ac afflictionē spiritus, & pericula innumera quæ in eo sunt. Quæ omnia diffusē prosecutus est Salomon in Ecclesiaste, & D. Bern. in lib. de contemptu mūdi. Iob 14. dicitur: Homo natus de muliere, breui viuēs tēpore, repletur multis miseriis. Nemo sapiēs timet exire à miseriis: ergo nec debet timere exire ab hac vita, in qua sunt multo plures miseriæ quā bona. Numeradæ sunt miseriæ cōmunes & principales, & illæ quas infirmus frequenter patitur. Præterea quilibet festinat exire domū ruinofam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibile est domus ruinosa, aggrauās animā, iuxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: igitur quilibet debet desiderare exitum cum Apost. dicente: Desiderium habens dissolui, &c. Declaranda est pariter agonizantibus mortis necessitas & eius

Optimum consiliū.

Math. 12.

subita & improuisa morte liberari orandum.

Psal. 12.

Consolatio improparatorum.

Tria in morte homini adiuuantur.

Psal. 17.

Psal. 16.

Psal. 88.

Rom. 8.

Iob 6.

Rom. 8.

Consolatio.

Sap. 9.

& eius incertitudo, de qua D. Bern. Nihil certius morte, nihil incertius hora eius. Morti nullum præfinitum est tempus. Sine termino debitores sumus. Prudens debitor sagacit quam primum potest à debito liberari. Sic & nos cum huic debito sumus obnoxij, ad hoc tendere debemus. Debitores qui dilationem solutionis obtinere petunt, in sui graue incommodum obtinent. Cum igitur debitum mortis negari non possit, ex neglecta solutione rigidius exigitur. Mors enim dilata minuit multorum gloriam. Multi enim in infirmitate sanctè & gloriose mortui fuissent, qui articulum illum euadentes, ignominiose & perperam obierunt. Alioquin in voluptatibus deprehens, occisi sunt. Alij in ira & cholera atque vindicta interepti, alij in deordinatis affectionibus, cararhis, & alijs repetitis casibus obierunt, & in eternam gehennam detrusi sunt. Exemplum cõtemnendi mundum Christus nobis dedit, dicens, Vulpes foucas habet, & volucres cali nidos: filius autè hominis non habet vbi caput suum reclinet. Christus vicit mundum, cõtemnendo ipsum. Sic & nos eius auxilio & exẽplo adiuti vincere poterimus. D. Ioan. ostendit nobis arma, dicens: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Si credamus infallibilem & æternam, si honorum promissionem, & ad illa omnia effecturædamus, nihil est quod nos in hoc mundo remoretur. Hæc fide Apost. etiam vicit mundum: cum omnia eius bona arbitratus est tanquam stercorea. Laetandum est omni fiducia cor in Domino, & voluntas nostra voluntati eius (cui nemo resistere potest) cõformanda. accepimus liberè, & merebitur quod inuicit, cogemur acceptare absque fructu, imò cū demerito. Faciamus de necessitate virtutè, dicamus cū Christo pro nobis agonizante: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Non mea, sed tua voluntas fiat. Hæc voluntate perseverante protinus cessabit mundi sollicitudo & infestatio. Vxor autè & liberi, amici familiares, & famuli cõmittantur Deo, qui vestit lilia agri, & pascit volatilia cali, quæ non ferunt neque nent, neque cõgregant in horrea. Plures alij fuerunt relictæ etiã in maiori necessitate, quibus melius prouidit Deus, quam fecissent parètes si vixissent. Ipse enim est pater principalis, & promisor vniuersalis, &c. Hæc & alia huiusmodi timorè separationis mundi euellent, & agonizantem cõsolabuntur. Maxime autè cõsolandi, instruendi, & adhortandi sunt agonizantes, circa æcerimos demonum insulsi, & tentationes quibus pauperem peccatorè instatissimè & impetuosisimè aggrediuntur. Dicit enim doctores, sanctos viros expertos fuisse, demones tẽtare agonizantes de tribus: Primò de fide. Sciunt enim fidem esse fundamentum totius spiritualis ædificij, iuxta illud 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi, vt gl. exponit & ad Heb. 11. Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Ideo concludit quod sine fide impossibile est placere Deo. Eã ob rem sagacit quã plurimis argumentis ac rationibus sophisticis inducere ad fluctuationem seu vacillationem vt scilicet non credatur paradus aut infernus, suadentes omnia quæ sunt fidei & credenda, esse ficticia: & (vt dicunt moderni hæretici) hominum cõmentata siue inuentiones. Philosophationes ac hæreticorum perplexas quæstiones & scõmata circa ea quæ tradit Ecclesia, permiscet, & persuadere tentat, vt ad infidelitatem pertrahant, vt saltem ad dubitationem, quæ est speciei infidelitatis: quia (vt dicitur in c. l. extra de hæreticis) dubius in fide, infidelis est. Cõtra hunc insultum, persuadendum est agonizanti, accipere scutum firmæ fidei. vnde Apost. In omnibus sumetes scutum fidei, in quo positus omnia diaboli sophistica argumenta & suggestiones extinguuntur per fidem, quæ firmiter in hæret reuelatis à Deo & promissionibus spiritualium & æternorum bonorum in sacra scriptura cõtentis, & ab Ecclesia promulgatis, & maxime quod vult & potest dare remissionem peccatorum, & in fine paradusum. Per hanc firmam inhesionem habetur victoria. vnde Apost. Sancti per fidem vicèrunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtinuerunt ora leonum, hoc est argumeta & suggestiones demonum, &c. & Apost. ac alij Sancti, per fidem euiciebant demones à corporibus: à fortiori assidentes repellent. Et D. Petrus: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide. & 1. Io. 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Adhortandi sunt ergo agonizantes, vt quàm primum sentiunt suggestiones infidelitatis insurgere, dicant: Credo domine omnibus quæ dignatus es Ecclesiam tuam per spiritum tuum reuelare. A diuina incredulitatem, & adauge mihi fidem, qua tibi perpetuò adherere valeam. Monendi etiam sunt agonizantes vt caueant disputare cum diabolo: quia ipse est callidior & astutior, sciens deprauare scripturas. Sed simpliciter credat omnia quæ Ecclesia credit. Quemadmodum de quadã fidelis muliere legitur, quod cum tentaretur à demone, de fide, & interrogaretur quid crederet, respondit: Credo quod Ecclesia credit. Et cum interrogaretur quid crederet Ecclesia, respondit: Credo quod Ecclesia credit. & sic facilliter vicit illum. Si diabolus virgeat, dicendum cū Ezechia: Domine vim patior, respõde pro me. Quid dicat aut quid respõdebo, cum ipse fecerim? Tunc Deus qui non deficit in necessarijs, adiutus aderit. vnde Apost. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cū tẽtatione prouentum, vt possitis sustinere. & alibi: Omnia possunt (etiã inimicos vincere) in eo qui me cõfortat. & vt dicitur Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Psalm. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Optimum consilium est, vt quamprimum morbus inuaserit, ægrotus conteratur & confiteatur, & dicat symbolum fidei, protesteturque quod vult in ea perseverare, & quod si suggestionem inimici conuincit oppositum imaginari, non intendit villo modo consentire, nec aliud credere, quàm quod Ecclesia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis protestatio ei proponenda est, & ad illam monendus. Proderit primum agonizanti,

Matth. 8.

1. Ioan. 5.

Philip. 3.

Dæmones de tribus tentant in morte.

1. Petr. 5.

1. Petr. 5.

1. Petr. 5.

Mar. 9.

Luc. 17.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

1. Cor. 10.

agonizanti, si assidentes pro fide illius orent, & symbolum fidei pro eo dicant. Vnde in ordine prædicatorum statutum est, vt quamprimum fratres audiunt signum in agonia fratrum pulsari solitari, accedat ad eum festinatè, dicentes pro eo symbolum fidei, vt Dominus fidem illius solidare dignetur. Plurimum etiã cõducet allegare & declarare quæ de fide sparsa sunt in sacris literis: prout illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. & illud Ioan. 11. Qui credit in me, etiã si mortuus fuerit, viuet. & Ioan. 12. Vt qui credit in me, in tenebris non maneat. & Ioã. 8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. & Mar. 5. Noli timere, tantummodo crede. quia (vt dicitur Mar. 9.) Omnia possibilia sunt credenti. & 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi. & Luc. 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. & illud: Impossibile est Deum mentiri. qui quid ergo dixit, credendum. & Luc. 20. Noli esse incredulus, sed fidelis. & Io. 20. Beati qui non viderunt & crediderunt, & illud Apoc. 2. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. quia (vt dicit Apost. 2. ad Timot. 2.) non coronabitur nisi qui legitime certauerit. Sunt alij passus innumeris, quos gratia breuitatis relinquo. Secundo demones tentat agonizantes de spe, & inducere nituntur peccatorem ad desperationem. Obiciunt enim omnia mala & peccata commissa ac negligentia, & aggrauat abominationes illorum, & indignationem Dei, & quomodo odio est Deo impijs & impietas eius. Exprobrat ingratitude rationum beneficiorum, quæ Deus nobis contulit. Exprobrat etiã sepius exhibitam misericordiam, & reciduationem, & diurnam in peccatis perseverantiam. Proponunt inestimabilem redemptionis precium à peccatoribus cõtemptum. Proponunt pariter rigorosam Dei iustitiam, & horrendum ac terribile eius iudicium, districamque rationem requiri etiã de omnibus minimis, de verbis ociosis, &c. quæ in illa hora reddi non poterit. Nã ad rationum negociorum discussionem, confessionem, & satisfactionem, tantum paruum temporis spacium non sufficit. Cõcludunt quod si iustus sit securus, & vix debita rationem reddere possit, quomodo peccator cõsuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationem? Ideo persuadent ægrotanti, impossibile esse poenitere & satisfacere, & per cõsequens quod desperet de misericordia Dei, & incipiat cantilenam inferni. Maledicta dies in qua natus sum, &c. Propter huiusmodi tentationes, multis peccatoribus cõsuetudinarius cõtingit, sicut errantibus in principio itineris: putat ire in vnã ciuitatem, & in fine diei inueniunt se in alia plurimum distate. coguntur ibi hospitari, cõsiderare distantiam. Sic ad propositum, &c. Cõtra hunc insultum & tentationem cõsolandi & adhortandi sunt agonizantes vt accipiant galeam salutis, hoc est firmam spem & fiduciam perueniendi ad beatitudinem ex meritis & gratia atq; misericordia Dei. Hæc spes atq; fiducia poterit persuaderi ex multis, quæ agonizantibus hac tentatione agitatae proponenda sunt & declaranda. In primis persuaderi poterit ex fine ad quod nos creauit Deus: quia non ad damnandum, sed saluandum, vnde D. Aug. dicit: Deus creauit hominem, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, & possidendo frueretur. & Apost. 1. Tim. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. qui etiã declarauit per Ezechielem 18. quod nolebat mortem peccatoris, sed vt magis conuerteretur & viueret. vnde dicebat: Quare moriemini? (æternaliter.) Quia nolo mortem peccatoris, conuertimini, & viuite. Vita gratia. quasi diceret: Hæc est voluntas mea. Hic est finis propter quem vos creauit. Salo. Sap. 1. dicit: Quoniã Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum, imò potius lætatur de vita illorum. Omnis enim artifex amat opus suum, & quãtum in ipso est, vult ipsum ad opus perfectum adducere, vt lætetur in eo. Sed Deus est creator & artifex, qui specialiter hominem fabricauit ad imaginem & similitudinem suã, vt delicias suas in eo haberet. vnde & pater noster voluit appellari, & ideo Sapiens dicit: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. subiungit, Parcitas autem omnibus, quoniã tua sunt Domine omnia, qui amas animas. In quo debet filius spem suã & fiduciam collocare, nisi in patre, qui propter naturalem nexum non potest filium se humiliantem repellere: Cùm ergo Deus sit pater, sequitur, &c. Secundo potest persuaderi spes & fiducia in misericordia diuina, ex redemptione generis humani. Dei enim filius videns quod homo à peccato originali & alijs actualibus non poterat resurgere, nec pro eis satisfacere, cùm infinitè exigerent satisfactionem: propter nimiam charitatem qua dilexit nos, exinanivit semetipsum, formã serui accipiens, & habitu humanitatis indui voluit, vt in ea satisfaceret peccatis nostris, quod ab ipse fecit. vnde Esa. Dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse portauit, ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. & D. Pet. Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Quomodo ergo tanta sustinisset, nisi decreuisset nos saluare? Displicet cuilibet amittere ea quæ magno precio emit, imò si perdidit, curat recuperare. Sed Christus emit nos precio magno: igitur, &c. Ad hoc insinuandum dicit parabola de oue perditã, Luc. 15. Tertio spes & fiducia in misericordia Dei potest persuaderi ex promissione: quia promissit nobis veniã & remissionem peccatorum. vnde p. Hiere. dixit: Vulgò dicitur: Si dimiserit vir vxorẽ suã, &c. sequitur: Tu autè fornicata es cū amatoribus multis, tamen reuertere ad me (dicit Dominus) & ego suscipiam te. & alibi: Cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos, & Esa. 45. cõuertentibus se promissit salutem, dicens: Cõuertimini ad me, & salui eritis. & Christus Luc. 24. Quoniã scriptum est: sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum, in omnes gentes. promissit nobiscum esse in tribulatione. vnde Psalm. Cũ ipso sum in tribulatione. Licet aliquãdo vt videat certam, non sentitur eius præsentia: vt de D. Antonio legimus. Promissit etiã refecionem, Matth. 11. Venite ad me omnes qui onerati estis. (s. peccatis) & ego reficiã vos. Promissit etiam regnum cælorum, Matth. 4.

Mar. 9.

1. Cor. 10.

Secunda demones tentatio.

Mat. 12.

Consolatio.

Sap. 11.

cap. 33.

Hiere. 3.

Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum calorum. Cùm ergo ipse sit verax, imò & veritas ipsa per essentia, & mentiri nõ possit, vt dicitur ad Tit. 1. Heb. 6. sequitur quòd tenebit promissum, & per cõsequens faciet misericordiam, & c. maxime cùm eam super omnia præferat, quandiu sumus in hac vita mortali. vnde Psal. Misericordias eius sup omnia opera eius. & Christus. Mat. 12. Si sciretis quid est, Misericordiam volo, & nõ sacrificium, nunquã cõdemassetis in nocentes. & D. Pet. Qui vocauit nos propria gloria & virtute, per quem maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ cõsortes naturæ. Quartò potest persuaderi spes & fiducia in diuina misericordia, ex electione. Quia cõiecturam & probabilitatem moralem habemus, quòd elegerit nos ad vitã aternam, ex eò quòd nasci nos fecit ex fidelibus: & sic nos separauit ab infidelibus, eò etiam quòd iam participes nos fecit suæ pãssionis per sacramentum baptismi, per quòd adscripti sumus in lib. sponsæ suæ, hoc est Ecclesiæ, per quã habemus cognitionem in finitã bonitatis & misericordiar diuinæ & promissionum nobis factarum, si eius madata seruauerimus. Habemus etiã Ecclesiã, tanquam matrem valde pro nobis sollicitã in administratione sacramentorum, quæ sunt dona cælestia, & medicinæ cõtra peccata, & nutrimentum vitæ spiritualis. Est enim ad eò sollicita, vt a se iduè flet pro peccatis nostris, & laboret pro recõciliatione nostra, iuxta illud Ioel. 2. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes, ministri domini, & dicent: Parce Domine populo tuo, & ne des hereditatem tuã in opprobrium. Filius qui habet patrem clementem, & matrem benedictam & affectã, nõ habet occasionem timoris, sed magnæ spei. Cùm ergo Christus sit pater misericordiarum, & Deus totius cõsolationis, qui cõsolatur nos in omni tribulatione nostra: & Ecclesiã sit pia mater, magis affecta & sollicita pro Christianis, quàm fuerit vnquã aliqua mater carnalis pro filiis suis, cùm cõtinuè flet & oret pro ipsorum recõciliatione, eòq; faciat participes suffragiorũ suorum: sequitur quòd Christiani, & maxime pœnitentes, qui susceperunt sacramenta Ecclesiæ, nõ debent habere occasionem timoris & diffidentiar, sed potius magnæ spei. Præmissa proposita & declarata agonizãti, erigent spem & fiduciã in diuinã misericordiã, sperabitq; indulgentiã peccatorum, & libera tionem a tentationibus demonũ. Et si dæmones vrgeãt, opposites peccata, & ea quæ prædicimus eos allegaturos: poterit respõdere agonizãs, quòd ipse nõ meruit indulgentiam peccatorum, nec satisfacere posset pro eis, veruntamen cõfidit in adiutorio Dei, qui propter suam infinitã bonitatem & misericordiã promissit veniã pœnitentibus. & cùm sit ipsa veritas, & mentiri nõ possit, nullo modo deficiet, quin det veniã, ad quã cõmunicandã vocat eos, qui spem habent in eo, & in merito pãssionis Christi, qui abundè satisfecit pro omnibus, qui spem habet in illum. Et quo ad hereditatem cælestem dicat cum D. Bern. quòd Christo redemptori duplici iure debetur. naturali & acquisito. Ipse altero iure contentus, aliud nobis dabit, sicut promissit. Ideo agonizans diuertens intellectum a dæmonum tentationibus, debet ipsum omni conatu & virtute dirigere ad Deum, & dicere illud respõsorium Ecclesiæ: Tribularer, si nescirem misericordias tuas Domine. Tu dixisti, Nolo mortem peccatoris, sed vt magis cõuertatur & viuat. Qui Chananeam & Publicanum vocasti ad pœnitentiã, & Petrum lachrymãtem suscepisti: misericors Domine digneris tua ineffabili clemẽtia me pœnitentẽ aspicere, & veniã cõcedere, ac auxilium cõferre. Debet pariter implorare diuinum auxilium, dicendo: Deus in adiutorium meũ intende, cum omnibus eius versuculis. & illud respõsorium Ecclesiæ: Media vita in morte sumus, quem quærimus adiutorem, nisi te Domine Deus, qui p peccatis nostris iustè irasceris? Sãcte Deus, Sãcte fortis, Sãcte & misericors Saluator, amara morti ne tradas nos. Neq; proicias nos in tempore senectutis, cũ defecerit virtus nostra, ne derelinquas nos Domine. Sãcte Deus, Sãcte fortis, Sãcte & misericors Saluator, amara morti ne tradas nos. & illud Psal. Emitte manum tuã de alto, eripe me, & libera me de aquis multis (hoc est tribulationibus mortis) & de manu filiorum alienorum (hoc est demonũ) & illud Psal. 30. In te Domine speraui, nõ cõfundar in aeternum, in iustitia tua (hoc est per pãssionem tuã, quã p nobis sustinisti, vt satisfaceres) libera me. Totus ille psal. est huic negotio accommodatus: & ideo recitãdus & declarãdus, si agonizãs nõ intelligat. Idem de Psal. 3. Domine quid multiplicati sunt qui tribulãt me? & de Psal. 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. & Psal. 24. Ad te Domine leuaui animã meã. & Psal. 50. Miserere mei Deus secundum magnã, & c. & Psal. 124. Qui cõfidunt in Domino, & c. & Psal. 139. Eripe me Domine, & alia huiusmodi, quæ prudens cõsolator ex sacris literis haurire poterit, agonizãtem cõsolabuntur. Exempla etiã Sãctorum reuocãda sunt ad memoriã illorum, maxime in quibus re luxit misericordia Domini: velur in patriarchis, qui offenderunt crimine pelsimo, tamen subleuati sunt. & in Dauide, qui adulterium cum lauuit homicidio, & duob; verbis effugit vindictã, dicẽs: Peccaui Domino. In Niniuitis, in Achab, in Manasse rege pelsimo, in filio prodigo, cum quo dicendum est: Pater peccaui in calum & corã te, & c. in publicano, cum quo dicendum: Deus propitijs esto mihi peccatori. In muliere peccatrice, & in bono latrone, cui propter vnum memero mei, paradisi statim promissus est. ¶ Tertio dæmones in morte tentãt aliquos de præsumptione, allegãtes bona opera per eos facta, ieiunia, orationes, elemosynas, & alia huiusmodi, vt possint inducere ad præsumptionẽ & superbiã, vt se putent inter Seraphicos spiritus habere sedem, & quod illis Deus teneatur propter bona opera quæ fecerunt, & c. ¶ Talibus proponenda sunt ea quæ pertinent ad humilitatẽ: & quòd nõ nostris meritis habuimus tot & tanta beneficia quæ a Deo omnium largitore obtinuimus, sed ex infinita Dei bonitate & clemẽtia & merito pãssionis Christi, & quòd nõ sunt cõdignæ pãssiones huius temporis ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis, & quòd dicãt illud Psal. Ne intres in iudiciũ cum seruo

Psal. 144.

Psal. 43.

Tertia demonum tentatio.

Iaco. 1. Rom. 8. Psal. 142.

seruo tuo domine, & c. & tractum illum, Domine nõ secundum peccata nostra facias nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarũ, citò anticipent nos misericordiar tuar, quia pauperes facti sumus nimis. A diuina nos Deus salutaris nofter, & propter gloriã nominis tui Domine libera nos, & propitijs esto peccatis nostris propter nomen tuum. Proponenda est illis humilitas Christi, qui exinanauit semetipsum, & c. Proponenda est pariter Christi charitas & patientia, cuius imaginem in cruce pendentem ostendere plurimum proderit extremè agrotãti, declarando quòd nõ est aliud nomen nec signum datũ sub cælo hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. Tantã enim habet vim Christi pro nobis crucifixi cõtemplatio, vt desperatio vertatur in spem, & spes in exultationem. iuxta illud Psal. Exultauit cor meũ in salutarĩ tuo: cãtãbo Domino qui bona tribuit mihi, & psallã nomini tuo altissime: Salutare Dei Christus est, qui in ligno crucis operatus est nostrã salutem. In hoc signo Christus vicit mũdum & diabolũ. In hoc signo Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Hoc signum fecit Dominus eleuari in nationibus, in vexillum militiæ Christianæ: quod talem habet virtutem, vt omnes qui totã spem & fiduciã collocãt in eo, vi gloriã inimicorum obtineãt. & ideo persuadendũ est agonizãti, vt tractet cor suum in domino: & in merito pãssionis, quã pro nobis sustinuit in cruce, cuius signum videt & tãgit. Osculetur & amplectatur agonizãs crucifixi imaginem, in signum & protestationẽ fidei, & spei, & charitatis, ac recognitionis, & gratiarũ actionis. Monendus est etiã, vt si habeat inimicos, indulgeat eis propter Christũ, & dicat quod habetur in oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitorib; nostris. Si offenderit aliquos, quibus recõciliari & petere veniã tenetur, & satisfacere de fama, & c. monendus est vt in secreto procuratorem cõstituat, & ipse interius a Deo veniã petat, habẽs in voto seu desiderio, si ualeat, personaliter petendi. Sape reducẽda est ei ad memoriã oratio Dominica, & rependendum illud: Et ne nos inducas in tentationẽ (hoc est ne permittas nos succumbere tẽtationi) sed libera nos a malo, hoc est diabolo, & omni alio nociuo. Reducendum est etiã ad memoriã symbolũ fidei, ac pro eo dicendũ cũ antiphonis D. Virginis, Aue stella matutina, Alma redemptoris mater. Sub tuũ præsidium, Salue regina misericordiar, Aue regina cælorum: & hymnus, Aue maris stella. & c. Memero salutis author. & Maria mater gratiar, mater misericordiar, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Frequẽter etiã hortãdus est ad iactãdũ cor & fiduciã in meritũ pãssionis Christi, & ad cõtemplãdũ verba quæ in cruce dixit. & quòd sæpe dicat illa vltima: In manus tuas Domine cõmendo spiritum meum. Sic enim agonizãs cõsolatur, vltis hostibus, fideliter & foeliciter obdormiet in Domino. Cauẽdum est tamẽ ne a pluribus hinc inde clametur. Sufficit enim vnus modestè, distinctè, & clarè adhortãs ad præmissa: & illo fatigato succedat alius. Assidentes autem submissa voce instet orationi pro illo. Emittatũr vel eiulare prohibeãtur vxor & liberi. Tandẽ remissõ spiritũ, signetur signo crucis cũ cãdela benedicta, quæ in agonia debet teneri accẽsa, in signũ protestationis fidei in Christũ, qui est vera lux mũdi. tandẽ claudatur oculi, & dicatur respõsorium, Libera me, cũ orationibus cõsuetis aspergatur aqua benedicta, & secundum morẽ & ritum Ecclesiæ post missã sacrificium, si fieri potest, corpus eius cũ psalmis & orationibus tradatur sepulturæ.

Ver. 7. DE CONSOLATIONE DESOLATORVM PROPTER MORTEM AMICORVM.

¶ Cvm amor sit vnio & nexus delectabilis inter amãtem & amatũ, sequitur quòd separatio sit tristabilis & dolorosa, quãtum ad partẽ sensitiuã, cùm sit priuatio cõuenientis boni. In morte autem amicorũ est separatio corporũ, & familiarũ colloquiorũ, futurorũq; sensibilibũ separatorum honorũ omisso, & per cõsequens oritur dolor & desolatio siue tristitia. Et cùm hoc sit naturale, nõ est de se vitiosum, dummodo metas rationis nõ excedat. Legimus enim in sacris literis, sanctos viros mortẽ propinquorum & amicorum luxisse. Abrahã plãxit & luxit vxorem suã Sarã. Iacob luxit super filium suum Ioseph, quem credebat mortuum. Filij Israel luxerũt Moysem triginta diebus. Et Dauid luxit & planctum fecit super Saul, & filium eius Ionathã. Christus etiam in morte Lazari lachrymatus est. Et filia Hierusalem, super Christum: maxime autẽ D. Virgo, de qua prophetauerat Hierẽ. Plorãs plorauit in nocte, & c. Ideo cõcludi potest, quòd fletus & plãctus moderatus in morte amicorũ, nõ est illicitus. Ecclesiast. enim 38. dicitur: In mortuũ produc lachrymas: & quasi dira passus, incipe plorare. Verũtamen luctus aut tristitia nõ debet esse immoderata, neque diuturna. dicitur enim ibi: Propter delaturã amarẽ fer luctũ illius vno die, & cõsolare propter tristitiã. Ecclesiast. verò 22. permittitur luctus mortui septẽ diebus. ¶ Illicitus est autẽ luctus immoderatus, prout illorũ qui nullã volunt recipere cõsolationem, & propter iustitiã omittũt sumere refectionem & somnum, in qua omisione exponũt se periculo perdendi vsum rationis, aut incurrendi grauẽ infirmitatem, aut mortem, aut etiã cùm ex impatientia incidũt in murmuratiõnem & blasphemã cõtra Deum, dicentes: Heu Deus meus, cur talẽ amicum aut societatem abstulisti? Quid feci tibi? Quid peius facere potuisti? & c. Quæ verba sunt blasphemiar plena, quasi Deus esset iniustus, & nõ esset omnipotẽs. Ideo tales arguendi sunt, vt desistãt a talibus & similibus verbis, & inducendi vt de illis pœnitentiã agãt. Vnde Apost. O homo, tu quis es qui respõdeas Deo? quia (vt dicit Iob. 39.) Qui arguit Deũ, debet respõdere illi. Sed quis est qui rationabiliter in huiusmodi possit respõdere Deo? aut se iustificare corã eo? cùm Psal. dicat, Nõ iustificabitur in cõspectu eius omnis viuens. Et Iob 9. Verè scio quòd ita sit, quòd nõ iustificetur homo compositus Deo. Si voluerit cõtendere cum eo, nõ poterit respondere ei vnum pro mille. Certum enim est, secundum

Act. 14.

Psal. 111.

Psal. 30.

Luc. 23.

Gen. 22. Gen. 37. Deut. 34. 1. Reg. 1. Iob. 11. Luc. 23. Thren. 1.

Rom. 9.

Psal. 142.

Iaco. 3.
1. Ioh. 1.

Gen. 7.

Modus con-
solandi.

Rom. 12.

Ioh. 11.

Eccle. 22.

Eccle. 4.

Eccle. 9.

Rom. 5.

2. Reg. 12.

Psalm. 17.

D. Iaco. quod in multis offendimus omnes. & secundum D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. D. Greg. ait: Mala quae patimur, peccata nostra meruere. & quod si nulla esset iniquitas, nulla dominaretur aduersitas: nec punit nos ad condignum, nec ita citò ut meruimus: quia iam dudum actum esset de nobis. Ideo possumus dicere cum Hieremia: Misericordie domini quod non sumus consumpti. Quare cauendum est ab huiusmodi & similibus blasphemis & murmurationibus. Christus fletum illum immoderatum prohibuit, dicens Viduae: Noli flere. Simmoderate. Et ut nobis exemplum praeberet, consolatus est singulariter mulieres, illam viduam, & Martham, ac Magdalenam, eod quod mulieres frigidiores sunt: & propter defectum caloris & spirituum vitalium, non possunt faciliter tristitias repellere. Nonnullae perdidit sensum, & factae sunt fatuae. Aliae desperatae mortuae sunt. Aliae inciderunt in graues infirmitates. Ideo consolandae sunt, & maxime viduae quae destituta sunt baculo & fulcramento ac capite. & propter huiusmodi destitutionem saepe indebitè vexatur. Licet Deusearum vexationes districte prohibuerit Exod. 22. Viduae & pupillo non nocebitis. Si laeseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiámq; vos gladio, & erunt uxores vestrae viduae, & filij vestri pupilli. & Hiere. 22. Viduam nolite contristare. Et Eccle. 35. Nonne lachrymae viduae ad maxillam descendunt: & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt usque ad caelum, & dominus exauditor non desistat in illis. & Apostol. 1. Tim. 5. Viduas honora. Nihilominus tamen sapientissime despicuntur & opprimuntur, etiam ab his qui eas consolari deberent, a quibusdam tutoribus, qui rectius à curando & furando dicuntur curatores. nonnunquam etiam à propriis filiis & filiabus, ac aliis parentibus: ita ut extremum remedium earum sint lachrymae & spes in Deo. Vnde Apostol. Quae verè vidua est & desolata, speret in Deo. Consolari debent non solum in die sepulturae, sed postmodum: quia cum vident se solas, recordatur amissionis viri, & grauius torquetur. Sunt aliquae nouiter vxoratae quae ridet tantum luctum: quia nesciunt quis morcellus sit viduitas & separatio coniugatorum. Sed aliquo die scient & experientur, tunc iudicabunt non esse videndum de eis, sed quo modo consolandae sunt. Prima igitur consolatio desolatorum propter mortem amicorum, est personalis visitatio: sicut Christus in persona venit ad Martham & Mariam. Sic etiam vicini, parentes & propinqui, atque amici, quam primum sciunt mortem aut aliam grauem desolationem, debent desolatos in persona visitare, etiam si non vocentur: quia dolor & tristitia impediunt recordari eorum qui vocandi sunt. Secunda consolatio debet esse per copassionem condolendo cum eis. Vnde Apostol. Flere cum flentibus. Ideo Christus videns Mariam flentem, &c. lachrymarum est, ut ostenderet signum amoris & copassionis. Sic in talibus non debent ostendi signa laetitiae: quia per ea aliquis ostenderet se inimicum, & amplius contristaret quam consolaretur. Ideo Sapiens: Musica in luctu, importuna est narratio. Tertia consolatio est per verba dulcia & lenitua, videlicet quod Deus pro meliori bono hoc fecit, pro bono defuncti, qui à miseris & periculis est liberatus. Vnde Salom. Magis laudati mortuos quam viuentes, &c. Nullus debet tristari de bonis amici, cum liberatur à debitis & periculis, sed per mortem, &c. Igitur, &c. Poterunt enarrari bona mortis, de quibus supra hoc §. ver. 3. Ex parte verò viuentium fecit Deus pro meliori bono, ad euellendam inordinatam affectionem, & fortè ad praeseruandum eos à maiori dolore & tristitia: quia si vixissent, fortasse incidissent in aliqua scandala, & perniciosum exitum fecissent: occultata enim sunt iudicia Dei, quid enim allatura fuisset longior vita incertum est. Ideo dicendum est cum Iob: dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum. Consolari etiam possunt, allegando mortis necessitatem & inevitabilitatem. Statutum enim irreuocabile est hominibus semel mori. Non est papa, imperator, aut rex, qui ab eo sit exemptus. Vnde Apostol. Ita in omnes mors pertransit. Et cum mors non habeat tempus praefixum, quando Deus illam mittit, aequo animo ferenda est. Conqueri enim de morte, est conqueri de natiuitate, cum natiuitas sit initium cursus ad mortem. Vnde David: Omnes morimur, & quasi aquae dilabimur. Quando non esset aliud quam voluntas Dei qui ita voluit, deberemus patienter ferre, & facere de necessitate virtutem. Nemo enim resistere potest eius voluntati: imò omnes tenemur voluntatem nostram voluntati diuinae conformare. Vnde in oratione dominica Christus inter ceteras petitiones apposuit: Fiat voluntas tua. & ut exemplum praeberet, in horto Oliueti angustiatus, dixit: Non sicut ego volo, sed sicut tu. non mea, sed tua voluntas fiat. Praeterea propter fletum aut tristitiam non possunt defuncti reuocari ad vitam. Allegandum est exemplum David desolati propter infirmitatem filij, pro quo se afflixit ieiuniis & aliis carnis macerationibus: & cum audiuit mortem, surrexit de terra, & lotus est, cumq; mutasset vestem, ingressus est domum Dei, & adorauit petiuitq; ut ponerent ei panem, & comedit. dixerunt autem ei serui sui: Propter infantem, cum adhuc viueret, ieiunasti, & flebas: mortuo puero surrexisti, & comedisti. Respondit: Propter infantem, cum adhuc viueret, ieiunasti, & fleuisti. dicebat enim: Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiunio? Nunquid potero eum reuocare amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me. Postremò ostendendum est talibus, quo modo talis fletus & plactus ac tristitia immoderata cum impatentia de nihilo feruiunt, sed plurimum nocet. Spiritus enim tristis desiccet ossa, & inducit infirmitates, &c. Prouocat etiam Deum ad vindictam, & ad mittendum peiora mala. Vnde Apostol. Neq; murmuraueritis, sicut quidam illorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore. Dicitur comuniter quod melius est tenere cum vno malo, quam cum pluribus. Multi gentiles olim patienter ferebant mortem suorum. The-lamon audies mortem filij sui, ait: Sciebam me genuisse mortalem. Idem dixit Anaxagoras: Pericles dux Athen

Gentiles mor-
tem propin-
quorum pa-
tienter fere-
bant.

Atheniensem, orbatus filijs, solito vultu atq; ad eod coronatus, etiam in ebriatione disseruit. Succurrit Dionysius Syracusanus, qui cum in amicorum confessione non nihil agitaret, ac subito tumultu in adibus coorto, sciscitatus quid esset rei, & didicisset filium de regulis lapsum interuissse: nihil comotus iussit extingui corpus mulieribus rite sepeliendum tradi, se se quod instituerat non omittitur. Si Gentiles qui non habent fidem nec spem de resurrectione, patienter tulerunt mortem filiorum, vxorum, propinquorum, & amicorum: quanto magis patienter ferre debent Christiani, qui habent spem reuivendi eos, & gaudendi cum eis in regno caelesti? Si dicatur, Tanta bono priuatus sum: dicendum est illi tali, quod illud ex se non habebat, sed ex Dei dono: & ira datum, ut ad tempus quoad Deo placeret, frueretur eo, & non perpetuo. Nihil ergo quod tuum esset amisisti. Mortuus est filius, quem sciebas mortalem & ad tempus datum. Quod prodest flere, quod mutari non potest: aut cur anxie deploras, quod tibi cum tot hominum milibus commune est? Circumspice vicinos, circumspice cognatos, affines, ac omnes alios: quot reperies etiam mulierulas, quae mortem liberorum moderatè ferant? Si quis dicat, mortem filij non possum non flere: respondendum quod & si verum sit, fletus tamen est moderatus, cogitandumq; quod non perit qui bene moritur. Dices: Occubuit immatura morte. Nulla mors immatura rectè morienti. Ante diem perit: nulli certus mortis dies est. In ipso flore iuuentutis extinguitur est. Optimum est mori, cum viuere est suauissimum. quia (ut dicitur Sap. 4.) Raptus est ne malitia immutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Senectus enim venerabilis, non diuturna, nec anorum numero computata. Actas senectutis, vita immaculata. Optimum filium amisi: gaudere quod tale habueris. Sed innocens erat: nulla mors magis amplectenda, minùsq; deploranda. Repetè ac subito mortuus est. Sap. 4. Iustus si preoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sapiens consolatoris erit respondere modestè ad singula: & singulis morbis ac desolationibus antidota proportionata applicare.

VER. 8. DE ORATIONE FUNEBRI AD POPULUM EX TEMPORE FACIENDA.

EX praecedentibus quilibet in arte dicendi aliquo modo initiatus, officio sepulturae superueniens, faciliter atq; vtiliter apud vulgares orare poterit: accipiendo pro themate illud Ecclesiast. 33. Audite me magnates, & omnes populi & rectores Ecclesiarum auribus percipite. Vel illud Eccle. 7. Memorare nouissima tua, & in aeternum non peccabis. aut illud Eccl. 38. Mihi heri, & tibi hodie. aut aliquid aliud proposito deferuius, impletor auxilio diuini numinis per intercessionem D. Virginis proponi poterit, quod D. Aug. in lib. de cura agenda pro mortuis dicit, Quod huiusmodi solennitates sepulturae Spiritu sancto spirante à sanctis patribus antiquis & ab Apostolis, duplici ratione fuerunt obseruatae. Prima est propter viuentium vtilitatem. Secunda est propter defunctorum liberationem. De his multa dicta sunt superius c. 16. §. 4. ver. 32. Ad prosequendam primam rationem de vtilitate viuentium (quia huiusmodi sepulturae insinuatur mortis memoriam, vnde sepulchrum dicitur monumentum, quasi monens mentem) subseruiet ea quae de memoria mortis dicta sunt supra hoc §. ver. 2. ac etiam ea quae dicta sunt ver. 3. de vtilitate quae mors affert bonis: & in comodis quae affert malis. Nec non ea quae dicta sunt ver. 6. de insultibus & aggressionibus quae in morte contingunt. Quae omnia defunctus si loqui posset, diceret: Mihi heri (hoc est dum viuerem) & tibi hodie (hoc est in hac tua vita) omni die & hora contingere potest. ideo praepara te. Diceret etiam: Audite mortis necessitatem (quia statutum est hominibus semel mori): Audite mortis comunione, à qua nemo eximitur. In omnes enim mors pertransit. Audite mortis incertitudine & picula. Nihil enim certius morte, secundum D. Bern. sed nil incertius hora eius, & Christus: Et vos estote parati, quia nescitis diem neq; horam. Haec nos inducere debet ad praeparationem faciendam. Congruum erit hic declarare defunctorum, ultra illa quae dicta sunt solo praetaxato, litera C. poterunt adduci necessitates, motiua, & modi eos liberandi, quae in d. ver. 32. continentur. Concludendum est tadem, quod cum ad suffragandum defuncto conuenerimus, ei suffragari debemus. Quia licet per bilitatem & coecluram habeamus, & pie credere possimus ipsum regnare cum Christo, & non egeat suffragiis nostris, attenta vita & poenitentia facta in morte (Poterunt hoc loco aliqua bona & laudabilis conuersatio defuncti recitari, & inter signa, si quae habet, declarari ad edificationem & exemplum assistentium, absq; tamè adulatione & mendacijs, quae illa plurimum detrahunt authoritati praedicationis.) Nihilominus tamè (ut D. Iac. ait:) In multis offendimus. & D. Io. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. nec sit homo ad eod iustus, qui faciat bonum, & non peccet. Ea ob rem si fortè propter peccata venialia aut reatum mortaliu remissorum siue per poenitentiam non completis, detineretur in purgatorio: debemus illi suffragari. Hortandi ergo sunt assistentes, ut aliqua suffragia pro eo faciant. Et quod cum viderint corpus Christi eleuari, offerant Christi passionem in sacrificio missae representatam, deprecantes Deum, ut eius meritum & satisfactionem suam ineffabili clemencia animam defuncti applicare, & eam à poenis liberare dignetur. Ecclesiastes verò cum clero poterit dicere Psalm. De profundis, vel aliquod responsorium cum orationibus consuetis. Si defunctus erat pauper, habes filios & filias, opus misericordiae erit eos comendare, & eis benefacere. Hortandus est etiam populus, ut apud Deum intercedat pro consolatione desolatorum propter mortem defuncti, si expediat: quia aliquando est ridiculosum tales commendationes facere, cum propinqui latantur de morte, propter successionem bonorum eis aduenientem.

CONTINUATIO DICENDORUM.

Quum ad satisfaciendum pro peccato originali ac alijs actualibus, filius Dei (qui est secunda in diuinis persona) incarnatus fuerit, & nostram congruo tempore assumpserit naturam: ideo de eius incarnatione dicendum est. Verum quia incarnationis filij Dei mysterium

abſque ſanctiſſimæ Trinitatis notitia intelligi minimè poteſt, de ipſius ſanctiſſimæ Trinitatis myſterio, pro terminorum declaratione, aliquid in noſtris inſtitutionibus dicendum eſt.

DE MYSTERIO SANCTISSIMÆ TRINITATIS. CAP. XIX.

1. cont. Gen. 13.

1. p. q. 2. art. 2.

8. Phy.

Rom. 1.

Dent. 6.

Pſal. 46.

Exod. 3.

Pſal. 85.

1. cont. Gen. 14.

Job 36.

Rom. 4.

MYSTERIVM ſanctiſſimæ Trinitatis in duobus copulatiue conſiſtit, ſcilicet in vnitare eſſentiar, & diſtinctione perſonarum in illa vna & indiuiſa eſſentia.

§. I. DE VNITATE Eſſentiar DIVINAR.

Antiqui Philoſo. per rationem naturalem venerunt in cognitionem vnitatis eſſentiar vnius Dei, quem vocabat primum principium, & in cognitionem ſapientiar, bonitatis, potentiar, & aliorum eſſentialium. Ariſtot. enim probat vnius Dei eſſentiam, ex motu: & poteſt eius ratio ſic deduci: Motus eſt, ergo Deus eſt. Antecedens eſt ſenſibiliter evidens, & negari non poteſt. Cõſequentia probatur, ſupponendo duo: Primum, quod per Deum intelligimus primum principium ſive primũ motorem immobilem. Secundum, quod motus eſt actus entis in potentia prout in potentia, vt habetur in 3. Phy. His ſuppoſitis, arguitur ſic: Omne quod mouetur, ab alio mouetur: quia nihil mouetur, niſi ſit in potentia ad illud ad quod mouetur: cum mouere ſit aliquid educere de potentia ad actũ, quod fieri nõ poteſt, niſi per aliquid quod ſit actũ, cum impoſſibile ſit aliquid idem ſecundũ idẽ, ſimul & ſemel eſſe in actu & potentia. Tũc quaeratur de illo alio quod mouet, an moueatur ab aliquo alio, & ſic cõſequenter: & cum nõ ſit proceſſus in infinitum (quia tunc nihil moueretur, quod eſt euidenter falſum) ſequitur quod deueniẽdum eſt ad vnum primũ motorem immobilem, qui eſt actus purus, & nullo modo in potentia paſſiua. & illud principium vocamus Deum: igitur Deus eſt. D. Tho. probat aliis modis, quos breuitatis gratia omitto. Philoſophos agnouiffe vnum Deum teſtatur Apoſt. dicens: Qui cum cognouiſſent Deum, nõ ſicut Deum glorificauerunt. Cum igitur ratione naturali poſſit probari vnum eſſe Deum, ſequitur quod Deum eſſe non eſt de fide apud eos qui habent rationes demonſtratiuas. Non enim de eodem eſt fides & ſcientia apud eundem, vt dictum eſt. Apud ſimplices verd, qui nõ habent demonſtrationes, eſt præambulũ ad fidem. Ea enim quæ de Deo naturali ratione probari poſſunt, debent accipi per modum fidei, triplici ratione: Primò, vt homo ad veritatem fidei citius perueniat: Secundò, vt cognitio Dei ſit cõmunior: Tertio, vt ſit certior. Ratio enim humana in rebus diuinis eſt inſufficiens: & circa ea multi Philoſophi errauerunt. Vt igitur homines citius ad diuinã vnitatis cognitionem perueniret, Deus in ſacris literis exprimi fecit, Audi Iſrael, Dominus Deus tuus vnus eſt. & in pluribus aliis locis. Nec obſtat illud Pſal. Ego dixi, dii eſtis: nec illud: Si illos dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt: quia tales nõ vocantur ſimpliciter ſive per eſſentiam dii, ſed per participationem aliquius effectus diuinitatis. Deus verd dicitur ſimpliciter per eſſentiam, iuxta illud: Ego ſum, qui ſum. & illud Pſal. Non eſt ſimilis tui in diis Domine: qui ſcilicet à nullo pendes, & omnia à te.

Ver. 1. DE MODO VENIENDI IN COGNITIONE DEI.

Ad perueniendum ad cognitionem Dei, duplici via vt poſſumus. ſ. per viã remotionis ſive negationis, & per viã affirmationis. Primò per viã negationis & remotionis: quia cum Deus ſit inſinitus, & impenſus, vinens ſcientiã noſtrã, & ſic nõ poſſit deſcribi: ideo nõ poſſumus de eo cognoscere quid eſt, nec per differentias affirmatiuas quo modo diſtinguatur ab aliis. Ideo oportet diſtinctionem eius accipere per differentias negatiuas, quarum vna (prout in affirmatiuis) cõtrahitur ſive reſtringitur per aliã, & à pluribus diſſerte facit. Sicut ſi dicamus, Deus nõ eſt accidens: per hãc denotamus quod diſtinguitur ab omnibus accidentibus. Deinde ſi addamus ipſum non eſſe corpus, diſtinguimus eum ab aliquibus ſubſtantiis, & ſic cõſequenter ab omni eo quod eſt præter ipſum, quem perfectè in hac via cognoscere nõ poſſumus, cum nõ cognoscamus quid in ſe ſit. Prima igitur propoſitio quæ de Deo p viã negationis probari poteſt, ad quã multæ aliæ ſequuntur, eſt quod Deus nõ eſt mobilis, ſive quod eſt immobilis & immutabilis: quæ probatur ratione iã ſuperius dicta: quæ etiã in ſacra ſcriptura reuelata eſt. Malach. 3. Ego Deus, & nõ mutor. & Iaco. 1. Apud quẽ nõ eſt trãſmutatio, nec vicifſitudinis obũbratio. & Num. 23. Nõ eſt deus quaſi homo, vt mutetur. Nec execratione aut rerũ mutatione argui poteſt mutabilitas in Deo, ſed in ipſis creaturis, quæ quo ad ſe cõperunt de nouo eſſe, nõ autẽ quo ad Deũ, cum ab æterno pviderit ſe eas producturũ p illo inſtãti, pro quo productæ ſunt. Nã (vt Apoſt. ait) vocat ea quæ nõ ſunt, tanquam ea quæ ſunt. Et quãuis ſapiẽtis creati (qui nõ poteſt omnia præuidere) ſit mutare cõſiliũ, nõ tamẽ Dei, qui omnia vnico intuitu videt. Et ſi aliqua in ſacris literis motũ aut mutationẽ importãtia Deo videãtur attribut, debet metaphoricè & ſimilitudinariẽ intelligi: vt illud, Mobilior eſt cũctis mobilibus ſapiẽtia, & illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. & illud, pœnitet me feciſſe hominẽ. Dicitur enim mobilior, ſecundũ quod ſubitò & in inſtãti ſua ſimilitudinẽ & operationẽ diffundit yſq; ad vltima rerũ: ſicut ſol radios ſui luminis in inſtãti terrã attingere facit. hoc modo exponit D. Dionyſ. dicens, quod omnis proceſſus diuinæ manifeſtationis venit ad nos à patre luminũ moto, hoc eſt operãte. Appropinquatio etiã debet intelligi p effectũ, ſicut ſol appropinquat domui, quãdo radius eius ptingit, & elõgatur quãdo exit & ceſſat illuminare. Pœnitere etiã dicitur ſecundũ ſimilitudinẽ artificis, qui cum pœnitet eũ feciſſe aliquid opus, deſtituit: ſic Deus. Vnde ſubiungit, Delebo (inquit) hominẽ à facie terræ. Et quẽadmodũ oculus aliter & aliter ſe habet ad ſolem eodem modo ſe habentem quãtum eſt de ſeramen alios effectus cauſar ſecundũ alias diſpo

diſpoſitionis, abſque ſui mutatione, ſic Deus. Ideo ex his nõ poteſt argui mutabilitas in Deo, ſed in ipſis creaturis. Hãc cõditio immutabilitatis ſoli Deo cõuenit: quia omnia alia quæ ex nihilo facta fuerunt, mutabilia ſunt, cum à ſola creatoris voluntate pendeãt in eſſe fieri, & cõſeruari. Vnde D. Aug. dicit, Si Deus ſua actionem cõſeruationis à rebus ſubtraheret, ſubitò in nihilum redigeretur. ¶ Secunda propoſitio quæ pender à prima, & probatur per eã, eſt quod Deus nõ habet principium neque finem, ſive quod Deus eſt æternus: quia omne quod habet principium & finem, eſt mutabile. Hãc etiã in ſacris literis eſt reuelata. Vnde Pſal. Tu autem in æternum permanes. & Athanaſ. in ſymbolo, Aeternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus ſanctus. Aeternitas autem (ſecundũ D. Boetium) eſt interminabilis vita tota ſimul & perfecta poſſeſſio, nõ tamẽ dicitur tota, quod habeat partes, ſed quia nihil ei deeſt. Et notificatur ex duobus: Primò ex carentia principij & finis: Secundò ex carentia ſucceſſionis: quia in omnibus creatis eſt ſucceſſio temporis vel æterni, vt dictũ eſt. Et ſi in ſacris literis videatur ſucceſſio attribui Deo (vt cum dicitur, Egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis eius: & cum Apoſt. dicit, Secundũ reuelationẽ myſterij temporibus æternis taciti: & cum Pſal. ait, Tu autem idem ipſees, & anni tui nõ deficient.) Dicerendum vt de prima, quod metaphoricè ſunt prolocutiones, propter noſtrum modũ intelligendi. ¶ Ex æternitate Dei cõcluditur quod Deus nõ eſt potentia paſſiua, ſive nõ eſt in potentia ad recipiendum in ſe aliquid extraneum à ſe: quia omne id, in cuius ſubſtãtia immiſcetur potentia paſſiua, ſecundum id quod habet de potentia paſſiua, poteſt non eſſe: ſed Deus, cum ſit æternus, non poteſt non eſſe. Igitur. ¶ Ex hoc autem quod in Deo non eſt potentia paſſiua, ſequitur quod in Deo non eſt materia, & per conſequens quod eſt immaterialis. Quia materia dicitur potentia paſſiua, ex qua aliquid fit. ¶ Ex præmiſſis etiã concludi poteſt quod in Deo nulla eſt compoſitio, & per conſequens quod eſt ſimpliciſſimus. Nãm in omni compoſito oportet eſſe actum & potẽtiã paſſiua: ſed in Deo non eſt potentia paſſiua: Igitur. Concluditur etiã quod in Deo nil poteſt eſſe violentum, nec extra naturam: quia in omni tali eſt aliquid ſuperadditum: ſed Deus eſt ſimpliciſſimus: igitur, &c. ¶ Sequitur etiã ex præmiſſis quod Deus nõ eſt corpus, cum omne tale ſit compoſitum. Sequitur pariter quod Deus eſt ſuum eſſe, & ſua eſſentia, & ſua quidditas: quia in omnibus, in quibus eſt diſſert ab eſſentia & quidditate, eſt compoſitio: ſed Deus eſt ſimpliciſſimus: igitur. Sequitur vltterius quod nullum accidens poteſt eſſe in Deo, cum in tali coniunctioe ſit compoſitio, quæ in Deo poni nõ poteſt. Et vltterius ſequitur quod ipſi diuino eſſe nihil poteſt ſuperaddi, quod diſtinguat ipſum diſtinctione eſſentiali, ſicut diſtinguitur genus per differentias: quia omne tale eſt in potẽtia paſſiua reſpectu illius: ſed talis potentia non eſt in Deo. Ex hoc inferitur quod Deus nõ eſt in genere ſive pradicamento, cum omne tale habeat aliquid, per quod natura generis determinetur ad ſpeciem: quod in Deo poni nõ poteſt. Inferuntur etiã innumere aliæ propoſitiones, de quibus D. Tho. in primo contra Gentiles. Hãc pro inſtitutione & introductione ſufficiant.

Ver. 2. DE PERFECTIOIBVS DEI.

Per viã ſive modum affirmationis, & ex conſequenti poſſumus etiã peruenire in cognitionem perfectionũ Dei, iuxta illud: inuifiſibilia Dei à creatura mũdi (hoc eſt ab homine) per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Cuius etiã perfectio in ſacris literis reuelatur, cum dicitur: Eſtote perfecti, ſicut pater veſter celeſtis perfectus eſt. Ad cuius euidentiã ſupponendum eſt, quod illud dicitur perfectum, cui nihil deeſt ſecundum modum perfectionis eius. & ſic perfectum dicitur aliquid, in quantum eſt actus: & imperfectum, in quantum eſt in potentia paſſiua: quia tunc id ad quod eſt in potentia, deeſt illi. Et ideo cum primum principium materiae ſive paſſiuum (quod dicitur materia prima) ſit maximè in potentia, cum ex ſe non dicat actum, ſed ſolum potentiam paſſiuam ad actum, eſt imperfectiſſimum. Et per contrarium, cum primum principium actiuum, quod eſt Deus, ſit maximè in actu, & actus purus non habens aliquã compoſitionem, vt probatum eſt, eſt perfectiſſimum, cum nihil ei deſit, ſequitur quod habet omnes perfectiones creaturarum. Vnde D. Dionyſ. dicit quod Deus in vna eſſentia omnia præhabet. Ideo dicitur vniuerſaliter perfectus: quia non deeſt ei aliqua perfectio, quæ inueniatur in aliquo genere creaturarum. Et quia modus nobilitatis eſt ſecundum modum eſſendi, & ſic homo eſt nobilior omnibus aliis animalibus, quia habet nobiliorem modum eſſendi: ſed modus eſſendi Dei eſt nobiliſſimus, cum ſit idem cum ſua eſſentia, vt dictũ eſt: ſequitur quod nulla nobilitas ſeu perfectio creaturarũ illi deeſt: maximè cum quicquid perfectionis eſt in effectu, oporteat inueniri in cauſa, vel ſecundum eandem rationem, ſi ſit cauſa vniuoca: vel eminentiori modo, ſi ſit cauſa æquiuoca: prout ſol, in quo eſt ſimilitudo eorum quæ generãtur virtute eius, cum effectus præxiſtat in cauſa agente perfectiori modo, tanquã exiſtẽti in actu. Sed Deus eſt cauſa effectiua æquiuoca omnium creaturarum: ergo neceſſe eſt omnes perfectiones earũ nobiliori & eminentiori modo præxiſtere in Deo, ſecundum eminentiã ſui eſſe, quod eſt maximè vnum & ſimpliciſſimum. Et quemadmodum eſt Dei eſt ſua eſſentia: ita & perfectiones eius ſunt ſua eſſentia, quæ talem habet ſuper creaturas eminentiã, quod perfectiones quæ plurificãtur & diſſerunt realiter in creaturis, nõ plurificãtur nec diſſerunt realiter in Deo: ſed ſunt in eo vnum, differentes ratione, ſecudum noſtrum modum intelligendi: qui talis eſt, quod nõ poſſumus intelligere Deũ ſicuti eſt. Ideo formamus cõceptus de perfectionibus creaturarum. ¶ Ex hac propoſitione ſequitur infinita corollaria & propoſitiones veræ atque euidentis. Primò quod Deus eſt bonus, cum bonitas entitãtia inueniatur in creaturis, ſecundũ modũ eſſendi earũ. Bonum enim & ens cõuertuntur, & ſunt idem realiter, licet

4. ſuper Ge. neſ. ad lit.

1. p. q. 10. art. 2. 1. cont. Gen. 18. Pſal. 105. Aeternitas.

1. cont. Gen. 6. 16.

1. cont. Gen. 17.

1. cont. Gen. 18.

1. p. q. 3.

2. p. q. 4.

Rom. 1.

Mat. 5.

Perfectum.

6. 5. de di. no.

1. p. q. 4. art. 2.

differat ratione: quia bonum dicitur, in quantum habet rationem appetibilis: sed esse Dei (cum sit sua essentia) non est contractum, sed infinitum: Igitur Deus est infinite bonus. Et cum sit primum & summum ens, sequitur quod est summum bonum. Et cum sit in finitum & actus purus, sequitur quod est infinite potens, & infinite perfectionis, non secundum magnitudinem quam non habet: sed secundum essentiam & virtutem quam habet. Et cum esse omnium rerum pendat ab eo in esse, fieri, & conservari, dicitur esse in omnibus rebus per essentiam: quia dat illis esse, & conservat eas in esse, & per consequens est ubique. Et cum omnia clare videat, est ubique per presentiam. Et cum ad omne locum eius virtus se extendat, est ubique per potentiam. Specialiter tamen in aliquibus locis secundum speciales effectus quos causat, ut in iustis per gratiam, in cælis per suam gloriam, manifestationem, in inferno per iustitiam, in humanitate Christi per visionem. Et quemadmodum in homine inuenitur intellectus, qui est perfectior sensu, eminentiori modo continens omnes perfectiones sensuum, quia potest cognoscere vniuersale & angelosita in Deo inuenitur intellectus, quo eminentiori modo intelligit quicquid homo aut angelus potest intelligere: quia non per compositionem aut diuisionem vel discursum (ut homo) neque per species intelligibiles (ut angeli) sed per suam essentiam clare intelligit se, & omnia alia à se, quæ fuerunt, sunt, & possunt esse, quæ sunt infinita. Et cum in homine & angelis inueniatur voluntas & liberum arbitrium, sequitur quod eminentiori modo inuenitur in Deo. Quia in creaturis liberum arbitrium ex natura sua est flexibile ad malum. Sed in Deo est inflexibile, & est idem realiter cum intellectu & aliis perfectionibus, quæ sunt in Deo, quæ (ut dictum est) ab essentia sua non distinguuntur. Et eodem modo dicendum est de omnibus aliis perfectionibus quæ possunt imaginari, quod omnes illæ & in infinitum plures, eminentiori modo absque, aliquibus imperfectionibus, quæ inueniuntur in creaturis, sunt in Deo. Hinc est quod Deus est à nobis incomprehensibilis, imò & qualibet creatura, prout subiacet potentie obedientiæ Dei, cum Deus per illam in finita possit operari: Deus tamen seipsum comprehendit. Ex perfectionibus creaturarum, quæ eminentiori modo sunt in Deo quam in ipsis creaturis, venit quod Deus pluribus & diuersis nominibus nuncupatur. Aliquibus, quæ euidenter ostendunt proprietates diuinitatis, ut bonitas, sapientia, vita, omnipotentia. Aliquibus vero translatiue siue metaphoricè. Vnde dicitur Leo de tribu Iuda. Nomina tamen quarum ad perfectiones significatas proprie possunt dici de Deo, sed non quantum ad modum significandi: quia habet modum significandi, qui creaturis conuenit. Ideo nomina quæ prædicantur de Deo & creaturis, non prædicantur vniocè, sed analogicè, hoc est per prius & perfectius de Deo, quam de ipsis creaturis. Vnde Apost. Flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in celo & in terra nominatur. & eadem ratio est de aliis. Notandum ex D. Aug. quod nomina quæ importat relationem ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore & non ab æterno, ut creator & Dominus: quia ab æterno non creauit aut dominatus est. Et licet habitudines siue relationes creaturarum sint realiter & subiectiue in ipsis creaturis: correlatiua tamen illarum non sunt in Deo entia realia, sed solū entia rationis: quia (ut dictum est) nullū accidens potest addi Deo. Inter autem alia nomina Dei, hoc nomen (Qui est) de quo Exod. 3. est maxime proprium Deo: Primò propter sui significationem, non enim significat formam aliquam, sed ipsum esse. Vnde cum Deus sit sua essentia, hoc nomen maxime denominat & manifestat Deum, cum vnumquodque denominatur à forma siue essentia. Secundò ex eius significatione: quia significat esse de presentia: & sic proprie dicitur de Deo, cuius esse non nouit præteritum neque futurum, ut D. Aug. dicit. Et licet nomina Dei proprie accepta, sint incomunicabilia, (iuxta illud: Incomunicabile nomen lignis & lapidibus imposuerunt) possunt tamen per similitudinem & participationem aut opinionem comunicari. Vnde Psal. Ego dixi, dii estis.

§. 2
DE TRINITATE PERSONARVM.

TRinitas personarum in vna simplici & indiuisa vnitatem essentie naturali ratione probari non potest, cum excedat omnem intellectum creaturam: quia omnis cognitio quam ratio naturalis potest habere, prouenit ex creaturis, ut dictum est. Sed creaturæ ducunt in cognitionem Dei, sicut effectus in cognitionem cause: & virtus creatiua est communis toti trinitati, quæ pertinet ad vnitatem essentia, & non ad distinctionem personarum: igitur. Vnde D. Hier. Grædes materias parua ingenia non sufferunt. & Sap. Difficilia æstimamus quæ in terra sunt, & inuenimus cum labore: quæ autem in cælis sunt, quis inuestigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis ei sapientiam, & miseris spiritum tuum de altissimis? Christus: Si terrena dixi vobis & non creditis: quomodo si dixerò vobis cælestia, creditis? Et Philof. dicit quod sicut se habet oculus nocturæ ad lumē solis, sic intellectus noster ad notissima naturæ. & Esa. Generationem eius quis enarrabit? & D. Aug. Quid sit gigni, quid profectus me nescire sum confessus, sed fide non dubia. & Apost. O altitudo diuinitatis sapientie, & scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ illius! Et Hila. dicit: Non poterit homo sua intelligentia generationis sacramentum posse consequi. Et D. Ambr. etiā dicit: Impossibile est generationis scire secretum. Qui igitur probare nititur trinitatem personarum, derogat veritati fidei, dupliciter: Primò quantum ad dignitatem ipsius, quæ est de rebus inuisibilibus, quæ humanam rationem excedunt. Fides enim est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Quam fidem nemo principum (hoc est Philof. huius seculi) cognouit. Secundò derogat fidei, quantum ad vilitatem credendi & trahendi alios ad fidem. Cum enim aliquis ad probandum ea quæ sunt fidei, adducat rationes quæ non sunt cogentes, cedit in irrisionem in fidelium, qui putant quod fides huiusmodi rationibus innatur, & propter eas credamus. Vnde sequitur quod ea quæ sunt fidei, non sunt tentanda probari, nisi per auctoritates sacræ scripturæ, his qui eas recipiunt.

Apud

Deus quomodo est ubique.

1. p. q. 13. art. 3.

Apost. 5.

art. 5.

art. 7.

5. de Trinit.

5. de Trinit.

Psal. 46.

1. p. q. 12. art. 1.

Sap. 9.

Ioan. 3.

Esa. 55.

Rom. 11.

Lib. de Trinit.

Heb. 11.

Apud alios verò sufficit defendere, & per similitudines ostendere non esse impossibile quod fides prædicat. Vnde D. Dion. dicit, Si aliquid est quod totaliter eloquio resistit, logè erit à nostra philosophia. Si autem ad veritatem sacrorum eloquiorum respicit, hoc & nos canone vtimur. Nec obstat quod Arist. dicit quod per numerum ternarium adhibuimus nos ipsos magnificare Deum vnum, eminentem proprietatibus eorum quæ creata sunt: quia non ponebat ternarium numerum personarum in diuinis, sed volebat dicere quod antiqui vtiebantur ternario numero in sacrificiis & orationibus, propter quædam ternarij perfectionem. Nec obstat pariter quod D. August. dicit se legisse in libris Platoniorum, non quidem his verbis, sed hoc idem omnino multiplicibus suaderi rationibus quod in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. in quibus distinctio personarum traditur: quia Platonici per verbum non ponebant personam genitam in diuinis: sed intelligebant rationem Idealem, per quem omnia Deus condidit, quæ est ipsamet diuina essentia. Non obstat præterea quod Trimegistus dicit, quod monas gignit monadem, & in se sum reflectit ardorem: quia non intelligebat de generatione Filij, aut processione Spiritus sancti, sed de productione mundi: volens dicere quod vnus Deus produxit vnum mundum propter sui amorem. Non obstat in super Glo. quod exponens illud quod Magi Pharaonis defecerunt in tertio signo, exponit pro notitia tertia personæ scilicet Spiritus sancti. Ex quo sequitur quæ alias duas cognouerunt: quia licet appropriata cognoscerent, scilicet potentiam, sapientiam, & bonitatem: dicuntur tamen defecisse in tertio signo, hoc est in cognitione tertia personæ, qui à bonitate quæ appropriatur Spiritui sancto, defecerunt siue deuiauerunt, cum cognoscentes Deum, non tanquam Deum glorificauerunt. Si dicatur quod lumine naturali cognosci & probari possit, generationem eminentem conuenire Deo, cum potentia generandi sit perfectio quædam in creaturis: & omnes perfectiones creaturarum eminenter sint in eo. Vnde Esa. 66. Nunquid ego qui alios parere facio, non parturiam? Si ego qui generationem aliis tribuo, sterilis ero? Si generat & parturit: ergo in eo est generans & genitum, cum nihil generet seipsum. Similiter naturali lumine cognosci potest quod Deus intelligit se, & per consequens quod in eo est Deus intelligens, qui dicitur pater, & Deus intellectus, qui siue verbum, qui est terminus intellectiois, & dicitur filius. Potest etiā eodem lumine cognosci quod Deus intelligens seipsum, diligit se, & per consequens quod producit spiritum sanctum, cum actus siue processio amoris, sicut intelligentiæ, habeat suum terminum. Dicendum quod licet lumine naturali possit cognosci omnes perfectiones creaturarum eminenter esse in Deo: & quod æternaliter se intelligit & diligit: Modus tamen illius eminentiæ, aut quomodo generet & diligit, naturaliter cognosci non potest. Dicit enim posset à philosopho creationem esse eminentem generationem, & Deum intelligere & diligere se per seipsum: cum sit finit us, nec sit capax alicuius accidentis. Dictum verò Hugonis de S. Victore, qui dicit quod in explanatione veritatis non modò probabilia, imò etiā necessaria non desunt argumeta, debet intelligi apud eos quæ sacras literas suscipiunt, vel supposita fide, ad quam corroboranda in intellectibus simplicium quædam rationes & similitudines adducuntur, quæ tamen non sufficiunt ad probandam trinitatem personarum in vna indiuisa essentia. Bonitas enim infinita Dei manifestatur in productione creaturæ. Similiter etiā quod sine consortio non potest esse alicuius boni iocunda possessio, habet locum quando in vna persona non inuenitur perfecta bonitas. Quæuis autem trinitas personarum naturali ratione probari non possit: eius tamen reuelatio aut cognitio non est superflua, imò necessaria dupliciter: Vno modo ad rectè sentiendum de creatione. Per hoc enim quod dicimus Deum fecisse omnia verbo suo, excluditur error dicentium Deum produxisse res ex necessitate naturæ. Per hoc autem quod ponimus processionem amoris, ostenditur quod Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit, nec propter aliam causam extrinsecam. Alio modo & principalius, ad rectè sentiendum de salute humani generis, quæ perficitur per filium incarnatum, & per donum Spiritus sancti.

VER. 1. DE REVELATIONE S. TRINITATIS.

TRinitas personarum in vna simplici essentia pluribus in locis (quos recitare longè & tediosum esset) in sacris literis tam in antiquo quam nouo testamento, secundum diuersam hominum dispositionem, reuelata fuit. In antiquo quidem testamento, sub quo homines erant proni ad idololatriam, ænigmaticè & sub inuolucris verborum: in nouo verò, in quo idololatria explosa est, clare & manifestè, & quantum ad nomen, & quantum ad numerum personarum: licet valde obscure, quantum ad modum processionis illarum, ut captiuado intellectum nostrum verbo Dei in obsequium Christi, amplius mereamur in via. In patria verò videbimus eum sicuri est: & (ut Psal. ait) Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum, &c. Tunc enim cognoscemus eum sicuti cogniti sumus. Vt autem aliqualem habeamus notitiam, ex scripturis sacris, per terminorum intellectu, his nostris institutionibus aliqua duximus inferenda. Et primò quo ad trinitatem personarum in vna essentia, habemus Gen. 1. In principio creauit Deus cælum & terram, & infra, Spiritus Domini ferebatur super aquas. Ibi exprimitur Pater, in nomine Dei: Filius in nomine principij, vnde Christus dicebat, Ego principij, qui & loquor vobis: & Spiritus sanctus, in verbo spiritus Domini, vnitatem verò, in verbo singularis numeri. f. creauit. & in eodè d. dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, per hoc quod dicit (faciamus) denotatur pluralitas personarum, in hoc verò quod dicit (ad imaginem & similitudinem) denotatur vnitatem essentia. Gen. etiā 18. habetur, apparuit autem Dominus Abraham in conualle Mabræ: sequitur, Vidit tres viros (hoc est tres personas agnouit) & vnum (f. Deum in vna essentia) adorauit. Præterea Psal. Benedicat nos Deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuat eum omnes fines terræ. In hoc quod ter dicitur (Deus) denotatur trinitas personarum, & in hoc quod dicitur (Metuant

2. c. de di. No.

In 1. de calo.

In 2. confess.

In li. de Trinit.

Rom. 1.

Reuelatio myst. s. Trinit.

Psal. 47.

1. Cor. 13.

Ioan. 8.

(Metuant eum) in singulari numero, denotatur vnitas essentia. Hic. etiā dicebat: A, a, a, domine Deus, nescio loqui, & c. In hoc quod ter replicat, A, significat trinitatem personarum. In hoc verò quod subiungit, domine, vnitatem essentia cōfessus est. & Esa. 6. dicitur, Seraphin clamabāt alter ad alterū, & dicebāt, Sāctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum. In hoc quod ter replicabant, sanctus, denotabāt trinitatem personarum. In hoc verò quod subiungebāt (dominus Deus) significabāt vnitatem essentia. In nouo verò testamento manifestata fuit trinitas personarū, in baptisimo Christi, in quo cōparuit Filius incarnatus, & vox patris intonuit, Hic est Filius meus dilectus, & Spiritus sanctus in columbæ specie. Apparuit pariter in trāsfiguratione, Filius fuit trāsfiguratus, vox etiā patris intonuit, & Spiritus sanctus in nube lucida. & Io. 8. Ego & pater vnū sumus. & Io. 14. Paraclerus autē spiritus sanctus, quē mittet pater in nomine meo. & in eodē, Si quis diligit me, sermōnē meū seruabit: & pater meus diliget eū, & ad eum veniemus, & mansione apud eum faciemus. & Mat. vlt. Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gētes, baptizātes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. & Apolto. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & cōmunicatio sancti Spiritus sit cū omnibus vobis, amen. Et D. Ioan. clariū, Tres sunt qui testimoniu dāt in cælo, Pater, Verbū, & Spiritus sanctus, & hi tres vnū sunt. s. in vna natura, essentia, vel substantia. Credere ergo debemus firmiter trinitatē personarū in vna simplici & indiuisa essentia: & quicquid in sacris literis nobis de hoc mysterio reuelatū est, licet nō intelligamus, quoniā Deus magnus, vincens scientiā nostram. Vnde D. Aug. in prosa S. Trinit. dicit, Quid sit signū, quid progressus, me nescire sum cōfessus, sed fide nō dubia. ¶ Et q̄ hāretici terminos sacra scripturā circa mysteriū S. Trinit. aliter interpretabātur quā debet, in varias hereses incidērunt: Aliqui (vt Arius) dixerunt nō esse nisi vnā personā increatā in diuinis. s. patrem: & filiū esse primā creaturā, cum qua creauit Spiritum sanctum. Alij vero (vt Sabellius) posuerūt tres personas in diuinis, sed nō realiter distinctas. Alij autē in alios multos & varios incidērunt errores. Ad quos euitādōs, & ad ostendendū quod licet trinitas personarū sit supra naturalē rationē, nō est tamē cōturbationem, vt possumus infideles ab irratione fidei cōpescere. Sācti patres conati sunt examinare, interpretari, & declarare terminos & passus sacra scripturā, in quibus trinitas personarū in vna simplici substantia reuelata est. Et sancta mater Ecclesia catholica plurima vniuersalia cōcilia circa hęc celebrauit, & determinauit quomodo accipiēdi sunt termini, & quib⁹ terminis vtendū sit, & quibus nō debemus vti, de quibus aliquid pro institutione & introductione dicēdū est. Et primo notādum est quod persona secundū Boetium in lib. de duabus naturis est rationalis naturæ indiuisa substantia. Et accipitur in prædicta definitione natura rationalis pro natura intellectuali: cum hoc nomen, persona, cōueniat angelis & patri, filio, & spiritui sancto. Vnde Athanasius in symbolo fidei: alia est enim persona patris, & c. Indiuisa enim prædicamenti substantia: propter eorum perfectionem & dignitatem habent speciale nomen supra indiuisa aliorum prædicamentorum. Dicuntur enim hypostases & hypostases quæ nomina nō attribuuntur indiuisis prædicamentorum accidentium. Cum ergo inter substantias natura intellectuales sit perfectior & dignior, indiuisa illius à sanctis doctoribus speciali nomine cōsueuerunt nuncupari, videlicet hoc nomine persona. Et quauis hoc nomen, persona, non cōueniat Deo, quātum ad id cui nomen est impostum. Cum tēdum Boetium persona nomen videatur deductum ex his personis quæ in comædijs tragædijsque homines representabant: persona enim dicta est à per se stando. Græci verò has personas prosopa vocabāt, eo quod ante oculos obtegebāt vultum. Tamen quātum ad id ad quod significādum nomen personæ est impostum, maximè cōuenit Deo. Impositum enim est ad significādum id quod perfectissimum est in indiuisis substantiis. Et quia in comædijs & tragædijs representabantur aliqui homines famosi, traductum est hoc nomen ad significādum homines dignitatem habentes. Vnde cōsueuerunt dici & poni personatus in ecclesia. Sed dignitas diuinæ naturæ maximè excedit omnem dignitatem: ideo secundum hoc nomen persona maximè competit Deo. Secundo notādum est quod essentia diuina & persona sunt idem secundum rē, sed differūt secundum rationē, siue secundum modum nostrū intelligēdi: quia essentia diuina est nomen absolutum, & nō importat siue significat, saltem explicitē, relationē, sicut hoc nomen persona, quod potest significare relationē per modū substantiæ, in recto & in obliquo. vt D. Tho. 1. p. q. 29. ar. 4. ait.

§. 3. DE PROCESSIONE PERSONARVM IN DIVINIS.

Processionē personarū esse in diuinis ex sacris literis manifestum est. Nā Christus dixit, Ego enim ex Deo processi & veni. & iterum, Cū venerit paraclerus, quem ego mittā vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Item: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. ¶ Ad cuius intelligentiā sciendū est primò, quod omnis processio, est secundū aliquā actionem. In omni autem actione est quædā emanatio siue processio, cū impossibile sit imaginari actionē fieri, nisi ex agente aliqd procedat vel interius vel exterius. & quia actio est duplex. s. trāsiliens & immanens. In actione trāsleunte sit processio realis, & aliquid exterius procedit ab agente & separatur ab eo, & recipitur in passum, vt calor exit & procedit ab igne, & recipitur in aquā. In actione verò immanēte nihil egreditur ab agente quod trāsleat vel recipiatur ab alio, sed recipitur vel manet in ipsomet agente: vt manifestum est in visione & intellectione. Visus enim quādo videt nihil extra se emittit, sed potius recipit speciem sensibilem: & intellectus intelligibilem. Et ideo processio siue emanatio dicitur esse duplex. s. ad extra, secundum quod sequitur actionem transeuntem: & dicitur ad intra, secundum quod consequitur actionem immanentem

Luc. 3.
Mat. 9.
Mat. 17.
1. Cor. 13.
1. Ioan. 5.
Job 36.

Ioan. 8.
Ioan. 14.
Ioan. 16.
1. p. q. 27. ar. 1.
4. Conf.
Gen. 1. 11.

nentem in ipso agēte. ¶ Notādum secundò, quod inter processiones & emanationes illę dicuntur perfectiores alii quæ cōsequuntur perfectiores actiones. Et cū actio siue operatio sequatur esse, illa actio & per cōsequens processio est perfectior, quæ sequitur perfectius esse: Esse autem est secundum naturā: & ideo quātò aliqua natura est altior, tātò id quod ex ea emanat, est magis in unū & perfectum, & sic secundū diuersitatem naturarū inuenitur diuersus modus processiois. Et quia inter omnes res corpora animata tenet in simū locū, eò quod emanationes eorū nō possunt fieri nisi per actionē vnus ad alterū, & ad extra: ideo eorū emanationes sunt imperfectiores. Post inanimata sunt viuētia, in quibus est triplex gradus. s. vegetabilium, sensibiliū, & intelligibiliū. Vegetabilia tenēt in simū gradū: quia licet emanatio ex interiori procedat, in quātum. s. humor plātæ intraneus in semen cōuertitur: tamen paulatim ab interioribus exiēs, quod emanat finaliter extrinsecus inuenitur: quia semen terræ mādatur: vnde crescit plāta. Secundum locū tenent sensibilia, in quibus principiu actionis est ab intra. s. a potentia: requiritur tamen ad eius actionem aliquid extrinsecum. s. obiectum sensibile, à quo cum potentia causatur species sensibilis, & recipitur in potentia, quæ est principiu actionis, & cōseruatur in alia potentia. s. phātasia vel memoria: & sic nō inuenitur omnino extrinsecum, vt in vegetabilibus. Tertium verò & supremum gradū viuētiū tenet intellectualis natura, in qua inueniuntur tres gradus, secundum quod sunt tres intellectus, s. humanus, angelicus, & diuinus. Actio intellectus humani perfectior est actione inanimatorum, vegetabilium, & sensibiliū: quia obiectum & terminus in quolibet processu emanationis illorū pertinent ad diuersa, eò quod nec potentia vegetatiua nec sensitiua potest reflecti supra se, nec se ipsam agnoscere, sicut intellectus. Ideo principiu & terminus actionis intellectus intelligentis seipsum pertinent ad eadē potentiā. Est tamē imperfectior actione & intellectione angelica & diuina: quia intellectus humanus nō potest intelligere nisi per cōuersionē ad phātasia quæ sunt intellectui extrinseca, vt dictum est. Sed angelus ad sui cognitionē nō procedit ex aliquo exteriori, sed per se seipsum intelligit, absq; aliquo extrinseco ab eo. Ideo eius intellectio est perfectior intellectione humana. Veruntamen cū esse angeli non sit sua essentia, & per consequens nec eius intellectio, siue verbum cordis, ad quod terminatur intellectus, non est substantia, sed accidēs, licet illa intellectio sit omnino intrinseca, sequitur q̄ non est ita perfecta, sicut intellectio Dei, quæ est sua substantia, & quia nō procedit de potētia ad actum (sicut angelus) sed est actus purus, semper actu operās eadē operationes ad intra. Ideo eius actio siue emanatio & processio ad intra & ad extra, est perfectior quā angeli. Ad extra quidem, producendo esse creaturarum, vel ipsum cōseruādo, vel circa ipsas operādo, absq; sui mutatione, quod nō faciunt angeli. Hęc actio & emanatio est cōmuni tribus personis: quia (vt D. Aug. dicit) opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Ex hac actione ad extra siue emanatione creaturarū, à Deo, causantur duæ relationes. s. causā ad effectū, & effectus ad causam. Et cum Deus nō sit capax accidēris, illa relatio causæ ad effectū nō est realis, sed rationis: sicut nec relatio dextri aut sinistri in colūna, & scibilis ad sciētia: cū nō sint ad inuicem ordinatæ, nec habeāt dependentiā, sicut scientia à scibili. Sic Deus nō pendet à creatura, sed eò cōuerso. Ideo relatio creaturæ ad creatorē est realis. Secundū hęc actionē ad extra nō oportet accipere processionē personarū in diuinis: sicut fecit Arius: & ideo turpissimè errauit. Actionē verò Dei immanentē (qua seipsum ab æterno intelligit, & nō potest se non intelligere: ideo ei naturalis & nō libera, prout actio ad extra) cōsequitur, perfectior emanatio siue processio, quā cōsequatur ad actionē, qua angelus intelligit seipsum: cū principiu & terminus eiusdē actionis in angelis nō sit idē neq; substantia sicut in Deo. Et licet in omni processione ad extra omne procedens sit diuersum ab eo à quo procedit: nō tamē oportet quod sit essentialiter diuersum in processione ad intra: imò quātò perfectius procedit, tātò magis est vnum. Nā intellectus, secundū quod actu intelligit, secundū hoc sit magis vnū cum intellectu. Vnde cū diuinū intelligere sit infinita perfectionis, necesse est quod verbū diuinū sit perfectē vnū cū eo à quo procedit. Et quāuis essentia diuina sit eadē res cū patre & filio, differūt tamen secundū intelligētiā: rationem: quia diuina essentia prout intelligēs, dicitur pater: sed prout intellecta, dicitur filius: & in relatione paternitatis & filiationis importātur distincti respectus oppositi, cōsequentes intellectiōnē diuinā, qui nō importātur nomine essentia, nisi virtualiter & cōmuniter. Nec est in cōueniens sub eodem esse contineri plura realiter distincta: nā materia & forma ac cōpositum sunt sub eodē esse existētiæ, & tamen materia nō est forma: a fortiori & eminentiori modo in diuinis, propter perfectionē diuini esse, in quo continētur omnes proprietates personales. Quia si diuinū esse definiti posset, eius definitio cōprehenderet eas. Et sic esse siue actualitas diuinarū personarū, non est alia ab actualitate siue esse diuina: essentia. Vnde D. Aug. ait, Idē est quo pater est Deus, & quo est. Nō tamen eo est pater quo Deus: quia dicitur Pater, eò quod est principiu filij: & dicitur Deus, eò quod est essentia diuina. Nec obstat quod dicit Philof. Quæcūq; sunt vni & eidē eadē, sunt eadē in se. Quia (vt idē Philof. dicit 3. Phy.) illud argumētū habet solum locū in his quæ sunt eadē re & ratione, sicut tunica & indumentum. Nō autē in his quæ sunt eadē re, & differūt ratione. Vnde ibidē dicit quod licet actio sit idem motui, similiter & passio: nō tamē sequitur quod actio & passio sint idē. Sic licet paternitas idem sit cum diuina essentia, similiter & filiatio: tamen hęc duo realiter differūt: quia suis propriis rationibus importāt diuersos respectus oppositos. Ideo distinguuntur ad inuicem: sed de his amplius cū de relationibus agetur. ¶ Ex his patet quod syllogismus expositorius nō tenet in diuinis. Nō enim ostensa diuina essentia sequitur, hęc essentia diuina est pater, & hęc essentia diuina est

1. p. q. 27. ar. 2. ad 2.

1. p. q. 18. ar. 2.

Nota.

1. p. q. 28. ar. 3. ad 1.

git filius, ergo filius est pater. Aliqui dicunt quod in syllogismo expositorio altera præmissa debet valere vna de omni: & ideo sic deberet exponi & declarari maior: Omnis res quæ est essentia diuina, est pater. quod est falsum, quia filius est res quæ est essentia diuina, & tamé non est pater.

Ver. 1. DE AETERNA FILII DEI GENERATIONE.

Generationem ab æterno fuisse in diuinis siue in essentia diuina testatur Psal. dicens, Pater dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, hoc est in æternitate, quæ est semper ei hodie siue præsens, in qua nulla est ratio præteriti aut futuri. Esa. Etia dicit, Nunquid ego qui alios parere facio, non parturiam? Si ego qui aliis generationem tribuo, sterilis ero? Dicitur est enim quod omnes perfectiones creaturarum sunt eminentiori modo in Deo, quam in creaturis, cum sint absq; quacunq; imperfectione. Eminentia generationis Dei supra generationem creaturarum in hoc consistit, quia creaturæ per generationem nõ comunicat eadem naturã numero, sed solum specie. Sed Deus pater comunicat filio eadem naturam numero: ideo Pater & Filius nõ sunt duo dii, sed vnus Deus. Et quia hæc est altissima generatio: ideo Esa. dicit, Generationem eius quis enarrabit? Impossibile est enim in hac via eã clarè intelligere, & per cõsequens enarrare. Ad aliqualem tamé ipsius intelligentiã, supponendo tamen & semper in memoria retinendo quæ de processione dicta sunt præceden. verbi. sciendum est quod generatio dupliciter accipitur: Vno modo largè, prout se extendit ad omnia generabilia & corruptibilia. Et sic generatio est mutatio siue progressio de nõ esse ad esse. & sic accipiendo, generatio non est in diuinis. Alio modo accipitur propriè, prout cõuenit viuentibus, in quocunq; gradu viuētium (hoc est ab intrinseco operatum) sunt. Inter quos maximè præminet intellectio Dei, quæ vocatur cõceptio & natiuitas interior, siue processio secundum rationem similitudinis. Quemadmodum enim illa processio corporalis procedet ab agente, qui exit de potentia in actum, dicitur generatio, quãdo est comunicatio naturæ secundum similitudinem, nõ cuiuscunq; sed secundum similitudinem speciei: sic processio in viuente, qui nõ exit de potentia ad actum, & cuius actio est sua essentia, in qua comunicatur eadem natura nõ solum secundum speciem, sed etiã secundum numerum, eminentiori modo dicitur generatio. Et sic processio verbi habet rationem generationis, quia procedit per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio vitæ à principio cõiuncto, & secundum rationem similitudinis, cum cõceptio intellectus diuini sit similitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura existens, ad quã intellectus diuinus terminatur. Quia cum omnis cognitio & intellectio fiat per assimilationem, oportet quod intellectus diuinus se intelligat per similitudinem eius, quæ procedit ab ipso, quæ dicitur verbu cordis. Et cum hæc processio sit omnino ad intra, & diuina essentia nõ sit capax accidentis, & sit sua actio: sequitur quod id quod procedit ab intellectu diuino (s. verbum) sit eiusdẽ naturæ numero, cū intellectu diuino, qui est idẽ cū essentia diuina. Et sic idẽ numero sunt esse, intelligere, res intellectæ, & intellectio intellectæ siue intelligi. Ex quo sequitur quod verbum Dei, in essentia diuina intelligẽs, est Deus intellectus: sicut verbum lapidis est lapis intellectus. Hinc est quod D. Io. ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus nõ exit de potentia ad actũ, necesse est quod Deus semper se intelligat. Vnde sequitur semper filium esse in patre, nõ in hæsiuẽ, sed sicut principium in principio. & quod Pater semper sit in filio, sicut principium in principio. Et sic verbu est cõternu, & nõ accidit ex tempore, sicut in intellectu creato. Hinc est quod dicitur, In principio erat verbu, hoc est in patre filius. & vt Euangelista ostenderet quod verbum sit eiusdem naturæ numero cum Deo, subiungit, Et Deus erat verbum. Et ne videretur esse sublatã omnimoda distinctio, subiungit: Hoc erat in principio apud Deum, quasi diceret, hoc verbum quod dixi esse Deũ, aliquo modo distinctum est à Deo dicente. Et sic manet distinctio realis, prout verbum refertur ad cõcipientem, vt à quo est. Ex præmissis apparet quod magna & lata est differentia inter verbum cordis intellectus humani, & verbu Dei: quia verbu cordis humani est accidẽs, & verbu Dei est substantia æterna. Præterea verbu cordis humani non est eiusdẽ naturæ numero, nec specie cū intellectu: nõ cum intellectus humanus sit naturalis potẽtia pmanẽs & indelebilis, & verbu cordis eius est aliquid fluxibile distinctu ab eo & ab actione ipsius: sequitur q̄ cessante actione intellectus humani, verbum eius euanescat, propter defectu cõseruãtis. Et hæc est ratio quare humana intellectio siue processio humani intellectus nõ potest dici generatio, & cur verbum cordis humani nõ potest dici genitum, siue filius, imò nec verbum angeli: sed potest dici cõceptio, quæ est incõpleta generatio. Et sic inuenitur similitudo rei intellectæ, sed nõ naturæ identitatis: sicut in cõceptione animalium, quæ differt à cõceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles cõcepta quãdiu clauditur in utero, nõ habet vltimã perfectionem, vt per se subsistat separata à generãte secundum locum. Vnde oportet quod in eis aliud sit conceptio, aliud partus, secundum quem proles separatur à generante, etiã secundum locum. Verbum autem Dei in ipso dicente existens, est perfectum in se subsistens, distinctum à Deo dicente, hoc est à patre: non enim expectatur ibi localis distinctio, sed sola distinctio relationis distinguitur. Ideo sacra scriptura ad significandã processionem diuinã sapientie aliquãdo vtitur nomine cõceptionis, aliquãdo etiã nomine partus. Vnde Salomon ex persona diuina sapientie dicit, Nodum erãt abyssi, & ego iam cõcepta eram. Ante omnes caros ego parturiebar. Et licet genitum accipiat esse à generante: non tamen oportet omne acceptum esse receptum in materia, aut aliquo subiecto, cum tota substantia rei sit accepta à Deo, & tamé nõ recepta in aliquo subiecto, cum nullum subiectum sit alicuius totius substantiæ receptiuum: alioqui sequeretur quod Deus nihil creare possẽt, si subiectum præsupponeretur, cum creatio sit productio

Ioan. 1.

Quomodo filius in patre et pater in filio.

Proou. 8.

ductio nullo præsupposito. Sic igitur id quod est genitum in diuinis, accipit esse à generante. Et quia esse Dei est infinitum, indiuisum, summè simplex, & impartibile: non potest vna pars dari, & alia retineri: & sic persona dans & accipiens habet idem esse, pater vt dans, filius vt accipiens. Non tamen quod illud esse sit receptum in aliqua materia vel subiecto: sed secundum hoc genitum dicitur habere esse acceptum, in quantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum est de Spiritu sancto, & perfectionibus eius. Nec sequitur quod si pater in diuinis generet filiu, quod etiã filius generet alium filium, & sic in infinitum: quia generatio filij in diuinis est per intellectũ diuinum, qui est idẽ in patre & filio, cum sit essentia diuina: & ideo nõ potest esse alia processio intellectus quàm verbi, eodẽ q̄ verbum est perfectissimum, quo se simul & omnia aliã à se comprehendit. Et quãuis generare sit perfectio in Deo, nõ tamen in patre: sed est proprietas, per quam distinguitur à filio, cuius proprietas est generari: & eodem modo dicendum est de processione voluntatis, siue in inspiratione Spiritus sancti. Nec per hoc quod Filius non potest generare, & Spiritus sanctus non potest spirare: sequitur quod Filius non sit omnipotens, aut etiã Spiritus sanctus: quia omnipotentia attenditur secundum actionem ad extra, quæ est omnibus communis. Intellectio verò & inspiratio sunt actiones ad intra, quæ non sunt communes, propter relationes oppositas.

Ver. 2. DE INSPIRATIONE SPIRITVS SANCTI.

Vltra generationem verbi aliam in diuinis siue in diuina essentia, esse processionẽ à processione verbi realiter distinctam ex sacris literis esse constat. Dicitur enim Io. 15. Spiritus veritatis qui à patre procedit. & Ioan. 16. Ille de meo accipiet. Constat etiam ex determinatione Ecclesiæ, quæ habetur in symbolo Athanasij, in quo dicitur, Filius à patre est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, aut genitus, sed procedens. Ad cuius aliqualem intelligentiam, & ad refellendum iacula eorum, qui nec factas literas, nec authoritatem Ecclesiæ suscipiunt: supponendũ est in primis, quod processio Spiritus sancti, quæ est per modum voluntatis, maiorem difficultatem habet, quàm processio & generatio verbi, eodẽ quod proprietates voluntatis & ea quæ voluntatẽ cõsequuntur, non sunt adeo manifesta, sicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verum tamen ex his quæ pertinent ad ipsum, facillime possumus deuenire ad notitiã eorũ quæ pertinent ad voluntatẽ. Secundò notandũ est q̄ in nobis differentia est inter intellectum & voluntatẽ: quia intellectus efficitur in actu, hoc est actualiter intelligit per hoc quod res intellectæ est in intellectu, per suam similitudinẽ, quæ dicitur verbu cordis, cuius cõceptio & processio satis nota est. Voluntas autẽ non fit in actu, hoc est non actualiter vult per hoc q̄ aliqua similitudo voliti fit in volente, sed per hoc q̄ voluntas habet quãdam inclinationẽ siue affectionẽ & impulsũ in rem volitã. & sic quemadmodũ in intellectu verbu cordis est terminus propinquus actus intelligẽdi, & mediũ quo intellectus terminatur ad rẽ intellectã extra ipsum in se existentẽ, & quando intellectus per actũ reflexum intelligit seipsum, verbu cordis est terminus actus intelligẽdi, & mediũ quo se intelligit. Sic proportionabiliter dicendũ est in voluntatẽ, illã inclinationẽ siue impulsũ terminatur ad rem volitam extra ipsam voluntatẽ existentem, per intellectũ tamen præsentatam. Et sic terminus dilectionis est res volita, & mediũ est illa inclinatio siue impulsus. Et cum voluntas reflexit supra se, & vult & diligit seipsam per intellectũ sibi ipsi præsentatam, terminus dilectionis est ipsa voluntas: & illa inclinatio siue affectio est terminus propinquus & immediatus, quia quemadmodũ actio intellectus est immanẽs: sic & actio voluntatis. Et ideo sicut terminus immediatus actus intellectus est in ipso intellectu: ita etiam terminus immediatus actus voluntatis est in ipsa voluntate, licet nõ habeat nomẽ impositũ. Sed vtitur nomine amoris pro illo termino: ad quod nomẽ est impositũ ad significandũ factũ volendi, qui dicitur Amor tendens. Vt autem est terminus immediatus, dicitur amor terminans. & sic duplex est Amor scilicet tendens, & est ipse actus volendi siue diligẽdi: & amor terminans, qui se habet ad actũ volẽdi, sicut verbum cordis ad actũ intelligẽdi. & secundũ hanc significationem intelligi debent dicta D. Thomæ in quæstionibus de veritate, vbi dicit q̄ nihil est progrediens à voluntate per modũ operis, scilicet q̄ habeat nomen sibi impositũ, vt exponit dominus Caietanus, quod apparet eodẽ quod ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eã ad rem volitam siue amatam. Et vnicus actus generat dispositionẽ, quæ est terminus immediatus actus volendi à voluntate distinctus, & mediũ quo voluntas fertur in rem volitam extra se existentem: sicut verbum cordis est mediũ quo intellectus fertur ad rem intellectã extra se existentẽ. Ex quo sequitur quod quẽadmodum per verbum cordis res intellectæ est in intelligente secundum similitudinẽ: ita res amata est in amante, non per essentiam aut similitudinẽ, sed per habitualement affectionem. Nec tamen per hoc quod amatum est in voluntate siue in amante, sequitur quod amatum trahatur ad amantem, sed e cõuerso amans trahitur, transformatur, inclinatur, siue impellitur ad amatum per intellectum præsentatũ: sicut graue trahitur & inclinatur ad locũ deorsum, propter conuenientiã. Et sic amatum est in amante, vt terminus motus per conuenientiã & proportionẽ, quam habet ad ipsum, vt D. Tho. ait. Tertiò notandũ est, quod cum in omni natura intellectuali sit voluntas, sequitur quod inuenitur in Deo, non distincta tamen aut superaddita essentia diuinã aut intellectui diuino: quia perfectiones quæ in nobis sunt plures & distinctæ, sunt essentialiter vnitæ in Deo. Vnde sequitur quod sicut intelligendo seipsum producit verbum eiusdem naturæ: sicut terminũ suã intellectio- nis, & principiatum in principio: Sic Deus volendo & amãdo seipsum, producit aliquid eiusdẽ naturæ, ad quod actus voluntatis suæ terminatur, quod nos vocamus Amore pro termino amoris

Cur filius in diuinis non generat alium filium.

1. p. quest. 27. artic. 3. 4. cont. Gen. cap. 19.

De Ve. q. 4. art. 2. ad 1.

4. cont. Gen. cap. 19.

intrinsico, quem amorem intrinsicū vocamus Spiritum sanctū. Et cum ista processio non sit per modum similitudinis, sed in inclinationis & impulsiois, non dicitur generatio, sed potius inspiratio, ex parte Dei inspirantis. Ex parte verò inspirati non habet speciale nomē, sed retinet nomen cōmune s. processiois. Vnde Spiritus sanctus dicitur procedēs, licet possit dici inspiratio terminatiua. Et quia velle Dei est suū esse, necesse est quod id ad quod terminatur, velle Dei, sit illi essentialē: vt dictum est de verbo, ad quod terminatur intelligere Dei. ¶ Et licet intellectus & voluntas in Deo non sint distincte potentie: sunt tamē duę processiones, quę sunt secundū actionē vt insequē. Quia licet perfectio intellectus & voluntas sint idem: habēt tamē quandam ordinē, quem cōcipimus ex intellectu & voluntate hominū & angelorū, in quibus intellectus, & voluntas habent ordinē ad inuicem, licet actus eorum possit simul esse tempore, tamen actus voluntatis supponit actum intellectus. Sic etiā in Deo, licet eodē actu Deus semper se intelligat, & diligit: intellectus tamē & dilectio habent in eo quēdam ordinē, nō rēpotis, aut durationis, aut naturę, sed originis. Non enim est processio amoris, nisi in ordinē ad processioem verbi: nihil enim potest voluntate amari, nisi sit mēre conceptum. Sicut igitur attenditur ordo verbi ad principium, a quo procedit, licet in diuinis eadem sit substantia intelligēs, & cōceptio intellectus: ita etiā licet in Deo nō sit voluntas & intellectus, tamen quia de rationē amoris est quod non procedat nisi a conceptione intellectus, processio amoris habet distinctionē a processioe verbi. Et quauis in omni natura creata non sit nisi vnus modus cōmunicandi seipsum: non est tamen inconueniens quod in natura infinita (quę sibi identificat omnia) sint diuersi modi, propter illum ordinē perfectionis intellectus & voluntatis, quę omnia alia includunt. Et licet similitudo videatur pertinere ad voluntatē, sicut ad intellectū, iuxta illud: Omne animal diligit sibi simile) aliter tamē pertinet similitudo ad verbum, & aliter ad amorem. Nam ad verbum pertinet, in quantum est similitudo rei intellectę: sicut genitū est similitudo generatis. Sed ad amorē pertinet, nō quod ipse amor sit ipsa similitudo, sed in quantum similitudo est principii amandi. Vnde non sequitur quod amor sit genitus, sed quod genitū siue filius est principii amoris, hoc est Spiritus sancti. Et quia in Deo nō sunt nisi duę actiones, scilicet intelligere & velle, ideo nō sunt nisi duo procedentes, scilicet verbum & Spiritus sanctus. Vnde sequitur quod in Deo nō sunt alię processiones ad intra quā duę. Processio enim quę est per potentia, cum sit principium agendi in aliud, pertinet ad processioem ad extra. Et sic secundū attributum diuinę potētię nō accipitur processio diuinę personę, sed solum processio creaturarum. Et cum secundum diuū Boetiuū Severinum in libro suo de Hebdomadibus, Bonitas pertineat ad essentialē, & non ad operationē nisi per modum obiecti, & processiones fiant secundum aliquas actiones, sequitur quod secundum bonitatem & alia attributa non accipiuntur alię processiones, cum etiā Deus vnico, & simplici actu se & omnia alia intelligat, & velit siue diligit. Ideo nō potest esse in eo processio verbi ex verbo, & amoris ex amore: sed est in eo vnus solum perfectum verbum, & vnus solus perfectus amor. & in hoc eius perfecta fecunditas manifestatur. In creaturis tamen esset imperfectio, si filius nō posset generare, eodē quod pater non cōmunicat eādē naturā numero, sicut Deus. Et ideo in nobis sunt plures processiones intellectus, & plura verba successiue, propter imperfectionē, quę a Deo secludi debet. & sic nō est procedere in infinitū in processioibus diuinis. Quia processio ad intra in intellectu naturali, in voluntate terminatur. Et quia duę prædictę actiones ad intra in Deo sunt naturales, & sic possunt nō esse. Pater enim naturaliter & nō liberē, ab æterno intellexit, & dilexit se, & sic naturaliter produxit verbum, & spiritum sanctum, & non liberē, nisi (vt alij dicūt) libertate cōplacentiæ. Ideo dicit processioem filij esse secundū modū naturę, & spiritus sancti secundū modū voluntatis, etiam ex eo quod processio verbi est prima, & non præsupponit aliā, sicut processio spiritus sancti præsupponit processioem filij. ¶ Ex præmissis apparet primò, quod magna differentia est inter amorem humanum, & diuinum. Secundò apparet quod licet in diuinis sit ordo originis (quia Pater est fontale principii de nō principio, & Filius est principium de principio, & Spiritus sanctus non est principium ad intra) tamen in diuinis nō est prius nec posterius, nec tempore nec natura, cum relatiua simul natura. Non enim vnus relatiuū in esse relatiuū prius intelligi potest quā correlatiuū. Essentia etiā diuina non potest intelligi sine tribus personis, cum sint de eius essentia. Est enim diuinū (quod est idem cum essentia diuina) comprehendit tres personas. Et si esse diuinū definiti possent, in eius definitione ponerentur tres personę. Ideo non potest intelligi sine tribus personis, sicut nec pater sine Filio, nec filius sine Spiritu sancto. Vnde sequi videtur quod vanum & superfluum est inquirere signa originis, in quibus Pater fuit prius Filio, & Filius prius Spiritu sancto. Et quauis ordo originis dicatur a D. Aug. ordo naturę: hoc tamē dixit absque omni prioritate. Vnde & Athanasius in symbolo, Et in hac trinitate nihil prius, aut posterius. Nam (vt idem Augustinus dicit) in diuinis est ordo naturę: non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero. ¶ Ex præmissis sequitur quod vna persona sine alia videri non potest. Vnde & Christus dicebat, Philippe qui videt me, videt & patrem meum. Nō credis quod ego in patre, & pater in me est: & eadem ratione dicendum est de Spiritu sancto. Nec obstat quod scribitur Io. 8. Si me sciretis, forsitan patrē meum sciretis: quia vt D. Aug. dicit: non dubitationis causa dixit forsitan, sed increpationis: sicut & Iob 37. Tu forsitan cum Deo fabricatus es cęlos.

Ver. 3. DE RELATIONIBVS IN DIVINIS.

Relationes reales esse in Deo constat ex eo quod cum pater in diuinis nō dicatur nisi paternitate, nec Filius nisi filiatione, nec Spiritus sanctus nisi processione: Si paternitas & filiatio ac processio

1. p. q. 27. ar. 3. ad. 2.

art. 4. ad. 2. Eccl. 13.

Productio verbi & spiritus sancti.

1. p. q. 44. ar. 3. Ioan. 14.

1. p. q. 28. ar. 1.

cessio (quę sunt relationes) non sint realiter in Deo, sequitur quod Deus nō sit realiter pater, & filius, & spiritus sanctus: sed solum secundū rationē, quę propositio est hæresis Sabelliana. Quare necessarium dicitur esse relationes reales esse in Deo, non quidē accidentales, sed substantiales & subsistentes, & eādē secundū rem cum ipsa diuina essentia: quia omnis res quę nō est diuina essentia, est creatura: sed tres personę sunt Deus, ergo sunt essentia diuina. Differunt tamen ratione: quia relationes in suis propriis rationibus distinctę important respectū ad sua opposita, quod nō facit essentia diuina, ex modo suę significationis siue impositionis, nisi virtualiter & ex cōsequenti. Et licet relatio in Deo sit eadem res cum eo, siue cum diuina essentia: non tamen perfectē & explicitē exprimitur in nomine essentia, quauis ipsam implicitē contineat: licet relatio secundum seipsam essentia perfectē non contineat. & sic plus cōtinetur in perfectione diuinę essentia, quā aliquo nomine relatio possit significari. Si enim in perfectione diuina nō plus contineretur, quā quod significat nomē relatiuū: sequeretur quod esse essentia diuinę esset imperfectum, vt pote ad aliud se habens. Sicut si non contineretur ibi plus, quā in nomine sapientia non esset subsistens. Et quia (vt dicit D. Boetius) Substantia in diuinis continet vnitatem, relatio verò multiplicat trinitatem: ideo necesse est dicere relationes in diuinis esse oppositas, aliās sequeretur quod in diuinis non esset trinitas, nisi secundum rationem, quod est hæreticum. Et licet relationes ponantur in Deo, non tamen sequitur quod in Deo ponatur aliquid quod habeat esse dependens. Quia relationes in diuinis non habent esse dependens, sicut in nobis: quia in nobis sunt accidentia. Ideo dependent a subiecto & principiis substantia. Sed in Deo non sunt accidentia, sicut nec sapientia. Si dicatur quod oportet omnē relationē fundari in aliquo absoluto, quia in omni relatiuo oportet intelligi quod a se dicitur, præter id quod ad aliud, sicut in seruo. Si ergo illa relatio, per quā pater distinguitur a filio, habet aliquid absolutum, vel est vnus tantum, vel sunt duo absoluta: si vnus tantum, non possent fundari in eo duę relationes, nisi forte idētitatis, quę est solum rationis. Si duo, ergo non solis relationibus distinguntur. Dicendum, negādo consequentiā, quia quauis pater & essentia diuina sint vnus, nō tamen essentia diuina completē & perfectē significatur per patrem, cum essentia diuina, plus complectatur in sua significatione, quā pater: & hoc est propter perfectionem diuinā esse, quod omnes perfectiones vnitatē continet, quā in aliis sunt diuersa. Nec est simile de relationibus in creaturis: quia, vt dictum est, habent esse aliud ab esse substantia.

Ver. 4. DE NUMERO RELATIONVM IN DIVINIS.

Quatuor relationes oppositas in diuinis esse constat, eodē quod sunt duę processiones. Oportet enim secundum quemlibet processioem accipere duas, quatum vna est procedēs, & alia ipsius principij. Processio verbi dicitur generatio secundum propriam rationem, quę competit viuētib. Relatio principij generationis dicitur paternitas: relatio procedētis a principio generationis, dicitur filiatio. Processio amoris non habet nomen proprium, vt dictum est supra: nec relationes quę secundum ipsam accipiuntur. Sed relatio principij huius processiois dicitur inspiratio: relatio verò procedētis dicitur processio, quāuis hæc nomina ad ipsas processiones vel origines pertineant, & nō ad relationes. Licet in nobis multiplicentur secundum multiplicationē intellectio-num succedentium, quę sunt fundamenta earum. Sed cum in Deo non sint nisi duę actiones, sequitur quod non sunt nisi quatuor relationes. ¶ Et quauis relatio subsistēs cōstituat personam, nō tamen sequitur quod sint quatuor personę in diuinis: quia constitutio personę est per relationem oppositam. Quia oppositio est inueniatur inter relationes eiusdem processiois, non est tamen necesse omnes relationes vnus processiois opponi omnibus relationibus alterius processiois. Et quia inspiratio actiua non opponitur paternitati neque filiationi, sed conuenit vtrique: ideo nō constituit aliam personam a patre & filio. Et sic licet inspiratio sit relatio, non tamen est proprietas. Ideo non constituit nec dicit personam. Et sic non sunt nisi tres personę in diuinis.

§. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD MYSTERIVM S. TRINITATIS.

Vt facilius vnusquisque cauere possit ab erroribus, notandum est primò quibus nominibus vtendū sit circa mysterium sanctissimę trinitatis, deinde de debito & catholico vsu illorum. Ad cuius euidentia sciendum est, quod quędā sunt nomina essentialia, quędā personalia, quędā notionalia siue proprietatū & relationū, & quędā sunt attributa. Nomina essentialia dicuntur, quę ex sui impositione significant essentiam, vt Deus, dominus, sapiens, iustus. Nomina essentialia sunt duplicia: quędā significant diuinā essentia substantiue, vt Deus, dominus, & alia huiusmodi: quędā adiectiue, vt sapiens, iustus, habens deitatem, & alia huiusmodi. Item nominum essentialiū, quędā sunt concretia, quędā abstractiua. Concretiua sunt quę significant diuinam essentiam, & supposita, vt Deus sapiens. Abstractiua verò, quę ex modo significandi nō significant supposita, saltem explicitē, vt essentia diuina, deitas, dominatio, sapientia, & alia huiusmodi. Nomina personalia dicuntur, illa, quę ex prima & propria sui nominis impositione significant personam, licet ex consequenti significant essentiam, eodē quod essentia est idem cum persona. & huiusmodi sunt pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vt accipiuntur in vim vnus dictionis: pro re terminatę processioem amoris in diuinis: vt cum dicitur, Tres sunt qui testimoniū dant in cęlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnus sunt. Nomina notionalia sunt quę significant relationes & proprietates, & sunt quinque, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, cōmunis inspiratio, & processio. Ex quibus tria significant notiones personales, siue cōstituentēs personas, vt paternitas, filiatio, & processio. Nā cōmunis inspiratio & innascibilitas dicuntur notiones personarum, sed nō personales. Nomina attri-

1. p. quest. 28. artic. 3. de Trin. 4. contra Gent. cap. 14.

Nomina essentialium definitio & diuisio.

Nomina personalia.

1. Ioan. 5. Notionalia.

Attributa.

buta dicuntur illa, quæ est ex prima sui impositione significat essentia diuinam: tamen ad maiorem manifestationem diuinarum personarum, & ad vitandum errorem, ex usu Ecclesie & sacrorum doctorum sunt attributa personis, vt potentia Patri, sapientia Filio, amor & bonitas Spiritui sancto.

Ver. 1. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS.

Circa debitum & catholicum vsum nominum essentialium notanda sunt aliquæ conclusiones: quarum prima talis est. Nomina essentialia, quæ significant essentia, substantiue predicantur de personis singulariter siue in singulari numero, & non in plurali. Dicimus enim Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deus: & tamen non dicimus, Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt tres dii aut domini. & ratio est, quia nomina substantiua significant principaliter formam per modum substantie, quæ sicut habet esse per se, ita unitatem vel multitudinem. & ideo quando predicantur in plurali significant plurificationem formæ & substantie numero, quod non est in diuinis, sicut in creaturis. Ideo bene dicimus, Sortes, Plato, & Guilielmus sunt tres homines, eo quod humanitas per hunc terminum (homo) principaliter significata, non est vna numero: sicut in tribus personis diuinis est vna essentia. Nec D. Tho. est sibi oppositus, cum dicit in tertia parte, quod si vna persona diuina assumeret duas naturas humanas, non diceretur duo homines: licet si tres personæ diuinæ acciperent vnâ naturam humanam dicerentur vnus homo, non propter unitatem suppositi, sed propter unitatem naturæ. & cum dicit quod singularitas & pluralitas nominis substantiui attribuitur secundum formam significanti: quia ad plurificationem substantiuorum significatio pluralitas naturæ & suppositorum. Et quauis idem doctor in 3. sen. dixerit oppositum, in summa tamen correxit se, sicut de circumscriptione & aliis passibus. Secus est de plurificatione adiectiuorum: quia secundum modum significanti pluralitas adiectiuorum significat plurificationem suppositorum, cum differentia numeralis in adiectiuis fiat per supposita in diuinis: licet in creaturis simul inueniatur pluralitas naturalis in adiectiuis & subiectorum: non tamen in diuinis. Secunda conclusio: Nomina adiectiua adiectiue tentata, predicantur singulariter & pluraliter de personis. Dicimus enim quod pater est sapiens, & quod Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt sapientes, & tres sapientes, eo quod singularitas vel pluralitas in adiectiuis attribuitur secundum supposita. Nec oportet semper quod terminus numeralis circa significatum sui determinabilis sit idem: quia terminus numeralis per se primo ponit significatum suum circa suppositum determinabilis: & hoc tam in substantiuis quam in adiectiuis. Sed in substantiuis concretis terminus numeralis etiam ponit significatum suum circa significatum determinabilem, cum sit substantiuum significans substantiam per modum substantie & per se substantietis. Et quauis Deus & habes deitatem idem significant, non tamen habent eundem modum significanti. Nec obstat quod hoc nomen (res) sit substantiuum, & predicatur de personis pluraliter: quia est transcendens, & ideo secundum quod pertinet ad relationem predicatur pluraliter in diuinis, secundum verò quod pertinet ad substantiam, predicatur singulariter. Nec forma significata per hoc nomen (persona) est essentia, sed personalitas. Ideo non sequitur quod si sint tres personæ, sint tres essentia. Non obstat pariter quod Athanasius dicit, Non tres omnipotentes, æterni, vel immensi: sed, vnus omnipotens, æternus, & immensus. Quia accipiebat substantiue, & quia sic accipiendo utebantur hæretici, ne communicarem in terminis cum eis, hoc dixit. Si verò prædicta verba accipiuntur adiectiue, & cum declaratione, possunt pluraliter predicari secundum D. Thomam. Tertia conclusio. In nominibus essentialibus substantiuis concretis non solum attribuitur res significata, sed etiam modus significanti. Et quia modus significanti sequitur modum essendi: ideo alius modus significanti est in nominibus substantiuis diuinis: & alius modus significanti in substantiuis creaturarum: & per consequens alio modo se habet hoc nomen (Deus) ad supponendum pro persona, quam hoc nomen (homo): quia humanitas quæ est forma, significata per hoc nomen (homo) realiter diuiditur in diuersis suppositis. Ideo per se supponit pro persona, etiam si nihil addatur, ad terminandum ipsum ad suppositum. Et quia veritas siue cõmunitas nature humanæ non est secundum rem, sed secundum considerationem rationis: ideo hoc nomen (homo) non supponit pro natura cõmuni, nisi propter exigentiam alicuius adiuncti. Sed cum forma significata per hoc nomen (Deus) s. essentia diuina siue deitas, sit vna & cõmunis secundum rem: ideo quando ponitur per se sine addito, supponit pro natura cõmuni, & quandoque etiam propter adiuncta: vt cum dicitur, Deus creat: quia adiectiuum conuenit subiecto ratione formæ, quæ est deitas. Quandoque verò propter adiunctum supponit pro persona, aliquando pro vna tantum: vt cum dicitur, Deus generat, aliquando pro duabus, vt cum dicitur, Deus spirat, aliquando pro tribus, vt cum dicitur, Regi seculorum, immortalis, inuisibilis, soli Deo honor & gloria. Ex his sequitur quod hæc propositio est vera, Deus generat Deum filium. vnde in symbolo fidei dicitur, Deum de Deo: quia Deus à parte subiecti stat pro patre, cui conuenit generare: & à parte predicati stat pro filio, cui conuenit gigni. Non tamen sequitur quod generet alium Deum, vel se Deum, sed filium, qui est Deus, & alius à patre. Hæc autem est falsa, Deus genuit se Deum, quia sensus est quod pater genuit se ipsum, quod est falsum & impossibile. Et quauis hoc nomen (Deus) significet deitatem, vt in habente, sicut hoc nomen, homo, humanitatem: non tamen eodem modo. Quia in Deo significat vnâ naturam realiter cõmunem, quod non facit hoc nomen, homo. ideo hoc nomen, homo, per se & sine addito supponit pro supposito, & Deus pro natura, quæ tamen subsistit in tribus suppositis. Ideo cum supponit pro natura cõmuni, supponit naturaliter, hoc est personaliter, quod non facit hoc nomen, homo, sed simpliciter. Et cum natura diuina sit vna & singularis, facit propositionem singularem, secundum Dom. Caietanum: licet hoc nomen, Deus, conueniat aliquo modo cum tertio cõmuni: quia vna natura diuina numero inuenitur in tribus suppositis, sed non natura termini

1. p. q. 3. art. 7. ad 2.

1. p. quest. 93. artic. 3.

1. Tim. 1.

termini communis, & ideo cum dicitur, Deus creat, id est dicere, ac si diceretur, hic Deus creat, similiter hæc propositio, Deus generat, est singularis, & supponit pro hoc vno Deo, licet trahatur ad statum pro persona patris, & valde improprie additur ei signum vniuersale, quare hæc est valde impropria, Omnis deus generat. Nec ista, Deus non generat (quæ est sua contradictoria) cum ambæ sint falsæ: Primò affirmatiua, quia per eam datur intelligi, quod omnis res quæ est Deus, generet: quod est manifeste falsum. Negatiua etiam est falsa, quia per eam datur intelligi, quod generatio repugnet naturæ diuinæ, vt in tribus suppositis existens, cum nihil addatur, quod determinet eam ad personam filij vel Spiritus sancti. Et licet actiones sint suppositorum non tamen sequitur quod in hac propositione, deus creat, deus supponat pro suppositis, & non pro natura: Quia cum hoc nomen, Deus, significet deitatem, vt in habente, & tria supposita habeant deitatem: hoc nomen, Deus supponit pro natura sua & pro suppositis, indistincte tamē. Quarta conclusio: Nomina personalia siue notionalia substantiua possunt predicari de essentia in abstracto, non autem nomina personalia siue adiectiua, nisi aliquo substantiuo adiuncto: quia nomina essentialia substantiua possunt supponere pro supposito, & ideo propter identitatem nature cum suppositis sequentes propositiones conceduntur: Essentia diuina est pater, essentia diuina est filius, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio. Similiter ista: Essentia diuina est paternitas, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio & essentia diuina est inspiratio, essentia diuina est innascibilitas. Similiter ista: Deus generat Deum, Deus generatur, Deus est genitus, Deus inspirat, Deus procedit: essentia diuina est res generans, essentia diuina est res generata, essentia diuina est res inspirans, essentia diuina est res inspirata, & essentia diuina est res procedens: quia in illis contrahitur hoc nomen (Deus & essentia diuina) secundum adiunctum. & sic sensus huius, Deus generat, est: Deus pater generat: & ita proportionabiliter de aliis. & sensus huius, Essentia diuina est generans, est talis: Essentia diuina est pater, qui est res generans, & sic de aliis. Sed sequentes non conceduntur. Essentia diuina vel deitas generat, vel est generans, vel genita, vel spirat, aut procedit. Et ratio huius est, propter diuersum modum significanti, licet enim secundum rem idem sit Deus & deitas: non est tamē idem modus significanti vtrobique. Nam hoc nomen, Deus, significat essentia diuinam, vt in habente: & (vt dictum est) ex modo suæ significationis supponit pro persona. & sic ea quæ sunt propria personarum, possunt predicari de hoc nomine, Deus vt generans & genitus. Sed hoc nomen, essentia, deitas, vel diuinitas, non habet ex modo suæ significationis, vt supponat pro persona: quia significat essentia vt formam abstractam: & ideo ea quæ sunt propria personarum, in quibus distinguuntur abinuicem, non possunt essentia attribui: quia significaretur quod esset distinctio in essentia diuina, sicut in suppositis. Ideo hæc est falsa, Essentia diuina generat vel inspirat: & negatiua vera, cum sint contradictoria, sicut dictum est de his duabus, Deus generat, & Deus non generat. Vnde D. Augustinus dicit quod nulla res generat se ipsam: sed si essentia diuina generaret essentiam, non generaret se ipsam: ergo aliquid aliud, quod est hæreticum cum nihil sit in Deo, quod distinguatur à diuina essentia: licet aliquando sancti doctores ad exprimendum unitatem essentia expressius locuti sint, quam proprietates locutionis patiatur. Ideo tales locutiones non sunt extendendæ, sed exponendæ: vt scilicet nomina abstracta exponantur per concreta. Et licet generatis nobis generentur ea quæ sunt in nobis: & sic generato filio generatur natura in eo, cum non cõmunicetur eadem numero à generante, sicut in diuinis, ideo non sequitur quod si filius dei generetur, essentia diuina generetur. Nec etiã sequitur, quod si essentia diuina cum adiecto substantiuo personali supponat pro persona (vt cum dicitur, Essentia diuina est pater) vbi hoc nomen essentia diuina respectu nominis personalis adiectiuum supponit pro persona. Quia hæc est differentia inter nomina adiectiua & substantiua: quia nomina substantiua supponunt pro supposito: nomina verò adiectiua non supponunt, sed cõnotant formam per ea significatam, adiacere supposito. Si obiciatur quod D. Aug. dicit, quod pater est principium totius deitatis, sed non est principium nisi generando vel spirando: igitur deitati conuenit generari & inspirari. Dicendum quod deitas, in quantum est vna in pluribus suppositis, habet quandam conuenientiam cum forma nominis collectiui. vnde cum dicitur, Pater est principium totius deitatis, potest sumi pro vniuersitate omnium personarum, in quantum ipse pater omnibus personis est principium. Nec oportet quod sit principium superioris: sicut aliquis de populo dicitur rector totius populi, non tamen superioris, vel potest dici quod pater est principium totius deitatis: non quod eam generet vel spiret: sed quia generando vel spirando illam cõmunicat, & sic est principium totius deitatis, non absolute, sed in filio & Spiritu sancto.

Ver. 2. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM PATRIS.

Cum nomen proprium cuiuslibet personæ sit illud, quod significat id per quod illa persona distinguitur ab omnibus aliis, & prima persona Trinitatis secundum ordinem originis distinguitur ab aliis per paternitatem quam significat hoc nomen, pater: sequitur quod hoc nomen, pater, est proprium primæ personæ. vnde Psal. Ipse inuocauit me, Pater meus es tu, & 1o. 17. Pater manifestauit nomen tuum hominibus, &c. Et quia actiones naturales ad intra sunt cõnaturales & æternæ: ideo potiores quam actiones ad extra. & sic paternitas æterna potior tẽporali, & iis quæ ex tempore Deo conueniunt. Ideo Ephes. 3. Ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Et quia actiones ad extra sunt cõmunes tribus personis, ideo in ordine ad creaturas hoc nomen, pater, est cõmune tribus personis: vt cum dicitur, Pater noster qui es in cœlis. Sed in creaturis non inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cum non sint eiusdem nature numero, sed solum secundum aliquam similitudinem, quæ quãto perfectior fuerit, tãto perfectius appropinquat ad veram filiationis rationem. Dicitur enim Deus

1. p. quest. 39. art. 5. in cor. ad 5.

In 1. de Trin.

4. de Trin.

1. p. q. 33. art. 2.

alicuius creaturæ pater, secundum quandam similitudinem vestigiij tantum. vnde Iob: Quis est pluuiæ pater, & quis genuit stillas toris? Alicuius verò creatæ s. rationalis, secundum similitudinē imaginis. vnde Moyses, Nōne ipse est pater tuus, qui possedit te, fecit te, & creauit te? Aliquorū verò est pater per similitudinē gratiæ: & illi dicuntur filij adoptiui, secundum quod ordinantur ad hereditatē æternæ gloriæ per munus gratiæ acceptū, secundum illud: Ipse spiritus reddit testimonium spiritui nostro, q̄ filij Dei sumus, &c. Aliquorū verò secundum similitudinē gloriæ, prout iam gloriæ hereditatem possident: iuxta illud: Gloriamur in spe filiorū Dei. Sic igitur pater q̄ paternitas per prius est in diuinis, secundum quod importat respectum originis personæ ad personam, quàm secundum quod importat respectum Dei ad creaturam: sicut verbū conceptum in mente artificis per prius intelligitur procedere ab artifice, quàm artificiatum. ¶ Est etiam propriū patri esse principium de nō principio. cum secundum D. Aug. sit principium totius deitatis: quod intelligendum est, prout dictum est in fine versiculi præcedentis. Hoc enim nomē, principii, nil aliud significat, quàm id à quo aliud procedit. Cum ergo pater sit id à quo procedit filius, sequitur quod pater est principium filij, licet nō sit causa: quia principii cōmuniū est quàm causa, & causa quàm elementum. Quia hoc nomē, causa, importat diuersitatē substantiæ, sed non hoc nomē, principii, vnde dicimus punctū esse principii, lineæ, & nō caulam. Et cum pater à nullo procedat, sequitur q̄ nō est de principio, quod significatur per ingentū. Notandū tamē q̄ licet hoc nomē, principii, quātum ad id à quo nomē imponitur, videatur à prioritate sumptum: nō tamen significat prioritatem, sed originem. Non enim idem est id quod nomen significat, & id à quo nomen imponitur, vt pater in hoc nomine, lapis, quod non significat læsionē pedū, licet à læsione pedum sit impositum. Et ideo filius & Spiritus sanctus, secundum doctores Latinos, non principiat: quia licet attribuamus patri aliquid auctoritatis ratione principij: nihil tamen ad subiectionem vel minoritatē pertinens attribuitus filio vel Spiritui sancto, vt vitetur omnis erroris occasio. Nam fontalis & auctoritas nihil aliud significant in diuinis, quàm principii: secundum quem modū dicit Hilarius, Donantis auctoritate pater maior, sed minor non est filius, cum vnus esse donatur. ¶ Est etiam propriū patri esse ingentum. vnde Hilar. Est vnus ab vno scilicet ingento genitus, proprietate videlicet in vnoquoque innascibilis originis. & sic ingentum significat proprietatem innascibilitatis, & principium de non principio. Et quauis ingentum, secundum D. August. importet negationem generationis passiuæ (tantum enim valet sicut non filius) tamen non sequitur quod ingentum non debeat dici propria notio: quia prima principia per negationes significantur, sicut dicimus punctum esse, cuius pars non est. Et accipitur ingentum pro eo quod non est ab alio per generationem, vt persona subsistens: & sic non conuenit filio nec Spiritui sancto, nec etiam essentia diuinæ, de qua tamen potest dici quod est in filio & Spiritu sancto, ab alio scilicet patre: sed non vt persona subsistens. Et sicut genitum in diuinis importat relationem, sic & ingentum, cum negatio reducat ad genus affirmationis, non tamen sequitur quod per oppositionem processionsis quam pater habet ad Spiritum sanctū, debeat poni alia proprietas seu notio, scilicet quod sit improcessibilis: qui proprietas patris, prout non est ab alio, potius significat per remotionem natiuitatis filij, quàm per remotionē processionsis Spiritus sancti: tum quia processio Spiritus sancti non habet nomen propriū, vt dictū est, tū etiā quia præsupponit generationē filij: & ideo remoto à patre, quod non sit genitus (cum tamē sit principii generationis) sequitur cōsequenter quod non sit procedēs, processione Spiritus sancti: quia Spiritus sanctus nō est generationis principii, sed à genito procedēs. Ex his apparet quod sunt duo nomina propria primæ personæ, scilicet pater & filius, alia autem quæ ei conueniunt, vel idem significant, vel sunt communia patri & filio, vt inspiratio: vel sunt essentialia, hoc est significantia essentiali: & per consequens communia tribus personis.

Ver. 3 DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM FILII.

In sacris literis legimus secundam personam in diuinis vocari verbum, iuxta illud: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbū. & illud, Tres sunt qui testimoniū dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnus sunt. Et sic si verbū propriè accipiat pro cōceptu interiori intellectus, est nomen personale & proprium filij: quia conceptus mentis propriè significat aliquid ab alio procedens, quod pertinet ad rationē notionū personarū, eò quod personæ diuinæ distinguuntur secundum originem: & persona quæ procedit in diuinis secundum emanationem intellectus, dicitur filius: & huiusmodi emanatio dicitur generatio. vnde relinquatur q̄ solus filius dicatur propriè verbū. Et licet filius sit intelligēs nō tamē vt verbū procedens. Notandū tamen quod in verbo importatur duo respectus, vnus ad patrem, alius ad creaturas: Deus enim se cognoscendo cognoscit omnem creaturā, & ideo verbum in diuinis est repræsentatiuum omnium quæ à Deo intelliguntur. In nobis autem sunt diuersa verba, secundum quod diuersis actibus diuersa intelligimus. Sed quia Deus vnico actu se & omnia alia intelligit, necesse est quod vnicum verbū eius sit expressiuum non solum patris, sed etiam creaturarū: ita tamen q̄ respectu patris est tantū expressiuū siue repræsentatiuum: respectu verò creaturarū est nō solum repræsentatiuum, sed etiā factiuū. Quemadmodū & eius scientia respectu eius est cognoscitiua, respectu tamē creaturarū est cognoscitiua & factiua. ¶ Filii Dei esse imaginē cōstat ex Apost. dicente, Qui est imago inuisibilis Dei, primogenitus creaturæ, & iterū: Qui cū sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, &c. Et cū imago dicat representationē & processione, & ea quæ important originē & processione in diuinis sunt personalia, sequitur q̄ hoc nomē, imago, sit personale & proprium filio.

8. de Trinit. 1. p. q. 33. ar. 4. 4. de Trin.

1. p. q. 34. ar. 3.

Coloss. Heb. 1.

filio. vnde D. Aug. dicit quod solus filius est imago patris. Ad cuius euidētiam sciendū est quid importet hoc nomē, imago, & quæ sint de ratione imaginis. D. Tho. dicit quod de ratione imaginis primò est similitudo in natura specifica. Signū autem speciei in rebus corporeis videtur esse figura. videmus enim quod diuersorū animalū secundū speciem sunt diuersæ figuræ, non tamē semper diuersi colores. vnde si pingatur color alicuius rei in pariete, nō dicitur imago, nisi depingatur figura. Sed neque ipsa similitudo rei vel figuræ sufficit ad rationē imaginis: sed requiritur origo. Quia (vt D. Aug. ait) Vnum omnium non est imago alterius, quia nō est de illo expressiuū. Notandum tamen quod imago alicuius dupliciter inuenitur in aliquo: Vno modo in re eiusdem naturæ secundū speciem: vt imago regis inuenitur in filio suo. Alio modo in re alterius naturæ, sicut imago regis inuenitur in denario. Primo modo filius in diuinis est imago patris. Secundo autem modo homo dicitur imago Dei. & ideo ad designandā in hoc nomine imperfectionē imaginis, homo non dicitur proprie imago Dei, sed ad imaginē Dei: per quæ verba motus tendēt in perfectionē designatur. ideo de filio Dei dici non potest quod sit ad imaginem, cum sit perfecta patris imago. Cum ergo filius in diuinis procedat à patre per modū similitudinis in eadem natura non solum specifica, sed etiā numerali (vt dictum est) sequitur quod est eius perfecta imago, & non Spiritus sanctus, licet aliqui doctores dixerint Spiritū sanctū esse imaginē, accipiēdo imaginem pro perfecta similitudine in eadem natura. Latini tamen doctores attendētes quod processio Spiritus sancti est per modum amoris, & nō per modum similitudinis, negāt imaginē à Spiritu sancto. Quia licet Spiritus sanctus habeat naturā patris sicut & filius: nō tamē dicitur natus aut genitus, sed procedēs: ita licet accipiat naturā similē patri, nō dicitur imago: quia filius procedit vt verbū, de cuius ratione est similitudo ad id à quo procedit, nō autē est de ratione amoris, quāuis cōueniat amori, qui est Spiritus sanctus, qui est amor diuinus. Ex præmissis patet quod solus filius potest dici vnigenitus.

Ver. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM SPIRITVS SANCTI.

Cum processio in diuinis, quæ est per modū amoris, nō habeat propriū nomen, sequitur relationes, quæ secundū hanc processione inueniuntur, esse innominatas, ideo persona secundū hanc processione procedens, nō habet nomen propriū. Sed ex vsu loquentiū sunt accommodata quædam nomina, ad significandas prædictas relationes, quæ sunt nomina processionsis & inspirationis, quæ secundū proprietatē significationis significant actus notionales. & sic ad significandā diuinā personā, quæ procedit per modū amoris, accommodatū est hoc nomē, Spiritus sanctus. vnde Christus, Euntes in mundū vniuersum docete omnes gētes, baptizātes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & D. Ioā. Tres sunt qui testimoniū dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnus sunt. Licet enim pater sit spiritus & sanctus, similiter & filius (vt in multis passibus sacra scriptura inuenitur) tamē hoc nomē, Spiritus sanctus, in vim vnus dictionis ex vsu scripturæ & Ecclesiæ est accommodatū ad significandā vnam trium personarū, sicut quæ procedit per modum amoris, qui ab Athanasio dicitur procedens à patre & filio, scilicet æqualiter ab vtroque. Licet aliquando dicatur procedere principaliter vel propriè à patre, eò quod filius virtutem inspirandi habet à patre. Cū igitur æqualiter procedat à patre & filio, sequitur quod pater & filius sunt vnus principii Spiritus sancti. Vnde D. Aug. 7. de Trinit. dicit, Pater & filius non sunt duo principia, sed vnum tantum: quia pater & filius in omnibus vnus sunt, in quibus non distinguuntur per relationes oppositas, & cū in hoc quod est esse principii Spiritus sancti, nō opponatur relatiuē, sequitur quod sunt vnus principium. Et quāuis hoc nomen, principii, significet proprietatē, significat tamen eam per modū substantiui: sicut hæc nomina, pater & filius, etiā in rebus creatis. vnde numerū accipiunt à forma significata, sicut alia substantiua. Et si attendatur virtus inspiratiua, Spiritus sanctus, qui procedit à patre & filio, in quantum pater & filius sunt vnus in virtute inspiratiua, quodammodo significat naturam cum proprietate. Nec est inconueniēs vnam proprietatem esse in duobus suppositis, quorum est vna natura. Si verò considerentur supposita inspirationis: sic Spiritus sanctus procedit à patre & filio, vt sunt plures: procedit enim ab eis vt amor vnitius duorum. Et cū dicitur, vnum principii Spiritus sancti est pater & filius, hoc nomen, principium, nō supponit pro vna persona tantum, sed pro duabus simul confusè & indistinctè. Notandum tamen quod cum nomina adiectiua accipiant secundum numerum supposita, & substantiua secundum formam, & hoc nomen, spirans, sit adiectiuū, & spirator, sit substantiuū, possumus dicere quod pater & filius sunt duo spirantes, & nō duo spiratores, propter vnam spirationem. ¶ Hoc nomen, amor, secundum D. Grego. est nomen proprium Spiritus sancti: dicit enim quod ipse Spiritus sanctus est amor, quod intelligendū est quando accipitur personaliter, in quantum vitmur nomine amoris ad exprimendam habitudinem rei quæ procedit per modum voluntatis: sicut verbum exprimit habitudinē rei quæ procedit per modum intellectus. Si verò amor non dicat nisi habitudinē amantis ad rem amatam, est nomen essentiale, & cōuenit tribus personis. Ex quo sequitur q̄ si amor essentialiter sumitur, nō se diligit Spiritu sancto. Sed secundū quod diligere & amor accipitur rationaliter, nil aliud est quàm spirare amorē: sicut dicere, est producere verbū, & florere, producere florē, ita pater & filius diligit Spiritu sancto, siue amore procedente se diligunt ac etiā nos. ¶ Hoc etiā nomen, donū, conuenit filio & Spiritui sancto. De filio enim legimus, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. & Io. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suū daret. De Spiritu sancto dixit Christus: Si vos cū sitis mali, nolitis bona data dare filiis vestris, quātō magis pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se: & Ioan. 4. Ego rogabo patrem meum,

2. de Trinit. 1. p. q. 35. art. 1.

In lib. 83. q. 2.

1. p. q. 35. art. 2. ad 3.

Gen. 1.

Ioan. 1.

1. p. q. 36. art. 2.

Math. 28. 1. Ioan. 5.

Pater & filius sunt vnus principii Spiritus sancti.

In homi. p. 104. 1. p. q. 37. art. 1.

1. p. q. 38. art. 1. Esai. 9.

& alium paraclerum dabit vobis, vt maneat vobiscū in aeternum, spiritum veritatis. Ad cuius euidētiā sciendū est, quod in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quod alteri donetur. Quod autem donatur, habet habitudinem ad id à quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, nisi esset eius. Persona autem diuina dicitur esse alicuius, vel secundum originem (vt filius est patris) vel inquantū ab aliquo habetur. Habere autem dicimur id, quo liberè possumus vti, vel frui vt volumus. & per hunc modū diuina persona nō potest haberi, nisi à rationali creatura Deo coniuncta. Alia enim creatura moueri possunt à diuina persona: non tamen sic quod in potestate earum sit frui diuina persona, aut vti effectu eius, ad quod pertingere potest rationalis natura, cum sit particeps diuini verbi, vt possit liberè Deū cognoscere: & particeps procedētis amoris, vt possit eū rectē amare: ideo sola intellectualis natura potest habere diuinam personā: sed ad hoc nō potest peruenire virtute propria: ideo oportet q̄ ei detur. Hoc enim dari dicimus, quod aliū de habemus. Et quia persona patris nō procedit ab alia, ideo non datur, sicut filius & Spiritus sanctus, qui propter donationē non separantur à donante: quia hæc donatio non importat nisi processionē originis, quæ est secundū æqualitatem & infinitatem naturæ. Notandum tamen quod quādo hoc nomen, donū, sumitur personaliter in diuinis, est propriū nomen spiritus Sancti. Pro cuius notitia aduertendū quod donum propriè est datio & traditio irredibilibis: quia nō datur spē retributionis, & sic importat gratuitam donationem. Ratio autē gratiæ donationis est amor. ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, est amor quo volumus bonum. Hinc est quod amor habet rationem primi doni. & per hunc modum D. Aug. dicit, Per id quod est spiritus sanctus, multa propria dona diuiduntur in membris Christi. Nec obstat quod filius datus est nobis: quia sicut filius procedit per modū verbi (de cuius ratione est quod sit similitudo sui principij) tamen propriè dicitur imago, & non Spiritus sanctus, licet sit similis patri, vt dictum est. ita etiam Spiritus sanctus, qui à patre procedit, vt amor, dicitur donum: quamuis etiam filius detur. Hoc enim ipsum quod filius est nobis datus, ex patris amore processit, secundū illud: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitū daret.

Ver. 5. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS, ATTRIBVTIS PERSONIS.

AD manifestationē fidei conueniens fuit vt quædā nomina essentialia appropriarentur & attribuerentur personis: quia licet trinitas personarū demonstratiuè probari nō possit: conuenit tamē vt per aliqua nomina magis manifesta nobis notificetur & declaratur. Sed quædā sunt nomina importatiua essentialia attributa, quæ sunt manifestiora secundū rationē, quàm propria nomina personarū, eū ex creaturis per certitudinē possumus venire in cognitionē essentialium attributorum, & nō in cognitionem proprietarū personalitū. Sicut igitur similitudine vestigij vel imaginis in creaturis inuenta, vt inur ad manifestationē diuinarum personarum, ita essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarū per essentialia attributa dicitur appropriatio. Possunt autem manifestari personæ diuinæ per essentialia attributa dupliciter: Vno modo per viam similitudinis: sic ea quæ pertinent ad intellectū, appropriantur filio, qui procedit per modū intellectus, vt sapientia, &c. Alio modo per modū dissimilitudinis: sicut potentia appropriatur patri, vt D. Aug. ait: Quia patres apud nos solēt esse propter senectutem infirmi. Ne tale quod suspicemur de Deo, attribuiamus ei potentiā. Vnde in symbolo fidei dicitur, Credo in vnum Deū patrem omnipotentē. Appropriata personæ patris sunt, eternitas, vnitas, potētia, & ex quo. Appropriata personæ filij sunt, species, æqualitas, sapientia, veritas, & per quem. Appropriata verō personæ Spiritus sancti sunt, vsus, concordia siue connexio, bonitas, & in quo. Horum declarationem distusè prosequitur Diuus Thomas in 1. p. q. 39. art. 8.

§. 5. DE MISSIONE DIVINARVM PERSONARVM.

EX facris literis apertissimè cōstat, missionē conuenire filio & spiritui sancto. De filio quidem A habetur Io. 4. Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. & Ioā. 8. Non sum ego solus, sed & qui misit me pater. & in eodē, Qui me misit, mecū est. De spiritu sancto verò habetur Ioan. 14. Cūm venerit paraclerum quem ego mittā vobis à patre. & Ioā. 16. Si non abiero, paraclerum nō veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eū ad vos. Ad cuius euidētiā sciendū est quod in nomine & ratione missionis duo importantur. Quorū vnum est habitudo missi ad eū à quo mittitur. Per hoc autē quod aliquis mittitur, ostendit processio quædā missi à mittēte, vel per imperiū (sicut dominus mittit seruū) vel per cōsiliū (vt si dicatur consiliarius mittere regē ad bellū, quia consiliat. Et hoc modo Apost. audientes quod Samaria recepisset verbum Dei, miserūt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent spiritum sanctū) vel per originem, vt si dicatur quod flos emittitur ab arbore. Ostēditur etiā habitudo ad terminū ad quem mittitur, vt aliquo modo ibi esse incipiat, vel quia prius ibi omnino non erat, vel quia incipit ibi aliquo modo esse quo prius non erat. In quantum ergo missio importat processionem originis à mittente, & in quantum importat nouum modum essendi scilicet per aliquem nouum effectum in eo ad quem mittitur, conuenit filio & spiritui sancto, secundum quod filius incepit esse in mūdo per carnem assumptam, & tamen antē erat in mūdo, vt dicitur Ioan. 1. Et spiritus sanctus dicitur esse missus à patre & filio, in columba specie, & in specie linguarum, ad aliquos speciales effectus. Et quamuis in omni missione quæ fit per imperium vel consiliū, mittens sit maior missio, potētia vel sapientia, & missum separetur à mittente, & deserat locum à quo, & incipiat esse de nouo in loco ad quem: hoc tamen nō oportet quod sit in diuinis, vbi missio nō importat nisi processionē originis: quæ est secundū æqualitatem & absque

1. p. q. 38. art. 2.

1. p. q. 39. art. 7.

1. p. q. 43. art. 1.

Art. 8.

& absque separatione, & noui loci acquisitione, cum nō fiat per motū localem. Ex præmissis apparet primò, quod si missio accipiatur quantum ad secundā habitudinem, nō est aeterna, sed tēporalis. vnde Apost. Cūm venit plenitudo tēporis, misit Deus filiū suum. Secundò apparet quod cum pater non procedat ab alio, ei non conuenit mitti. vnde D. August. Solus pater nunquam legitur missus, sed filius & spiritus sanctus. Et licet pater possit nouo modo esse in creaturis, sicut filius & spiritus sanctus, vt in voce audita, in trāsfiguratione: quia tamen non procedit per originē ab alio, non mittitur. Missio filij & spiritus sancti est duplex s. visibilis & inuisibilis. Visibilis est per effectus visibiles oculis corporalibus presentatos, & nō per imaginariā visionem. & circa huiusmodi missionem est diuersitas inter missionē filij, & spiritus sancti: Quia filius in missione visibili specialiori modo missus est, quàm spiritus sanctus: cū carnem siue naturā humanā (in qua visibilis apparuit) assumpserit ad vnitatē suppositi. Sed spiritus sanctus nō assumpsit ad vnitatē suppositi columbam aut igneas linguas, quia nō assumpsit ad aliquid agendū, sed tantū ad significandū. Et ideo nō oportuit quod durarent, nisi quādiu peragerēt officiū. Et quāuis illæ creaturæ visibiles, vt columba & igneæ linguæ, fuerint dispositæ ministerio angelorū (vt D. Aug. dicit) nō tamen ad significandā personam angeli vel angelorū, sed ad significandā personam spiritus sancti. Cum igitur spiritus sanctus esset in illis, sicut signatum in signo, propter hoc spiritus sanctus secundum eas mitti dicitur, & non angelus. Et cū creaturæ visibiles, secundum quas spiritus sanctus missus est, non fuerint assumptæ ad vnitatem personæ, sicut natura humana à filio: ideo spiritus sanctus non dicitur minor patre, secundum naturam assumptam: sicut filius secundum naturam humanam.

CONTINVTIO DICENDORVM.

Visus & succinctè declaratis terminis ad mysterium sanctissimæ Trinitatis pertinentibus, sine quorum notitia mysterium incarnationis filij Dei intelligi non potest, nunc ad illud aliquatiter enucleandum procedendum est.

DE MYSTERIO INCARNATIONIS FILII DEI.

CAPVT XX.

Illi Dei incarnationis mysteriū in facris literis, tam in antiquo quàm nouo testamēto, per sacramentū matrimonij est declaratū. In antiquo quidem, cum dicitur, Tanquam spūs dominus procedēs de thalamo suo. & Sap. 8. Hanc amauit, & exquirit sponsam mihi assumere. & Esa. 62. Gaudet spūs super spūsā. & Iohel. 2. Egredietur sponsus de cubili suo, & spūsā de thalamo suo. In nouo verò, Matth. 25. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. & Matth. 9. Non possunt filij sponsi lugere quādiu cum eis est sponsus, &c. & Ioan. 3. Qui habet spūsā sponsum est. & Mar. 2. Nunquid possunt filij nuptiarū quādiu cū illis est sponsus, ieiunare? Non est clarior nec magis accommoda similitudo, ad intelligendū mysterium incarnationis filij Dei, quàm matrimonij: & vix absque illa intelligi potest. Ideo est bene notanda, contemplanda, & conferenda. Apost. dicit, Sacramentum hoc (scilicet matrimonij Adam & Eua) magnum est: Ego autem dico in Christo & Ecclesia. Per quæ verba duplex matrimonium spirituale siue vnionem Christi nobis explicauit. Primum est personæ filij Dei cum natura humana, cum dixit, In Christo. & hoc matrimonij siue vnio Christi cū natura humana, dicitur Incarnatio filij Dei. Secundū verò est matrimonium & vnio filij Dei incarnati cū Ecclesia. hoc denotat hæc coniunctio copulatiua adiuncta, & Ecclesia. Quo ad primū matrimonij siue vnionem filij Dei cū natura humana (de qua nūc tractandū est) similitudo maxima cū carnali matrimonio apparet: quia certū est q̄ omnes penè cōditiones, quas in carnali matrimonio videmus inter homines obseruari, fuerint obseruatæ in incarnatione filij Dei. In matrimonio enim carnali quædā sunt antecedētia, quædā concomitariā, quædā consequentia. Primum sunt sponsalia, quæ præcedūt nuptias: Secundò sunt nuptiæ & donatio mutua cōtrahentiū, quæ cōcomitantur hinc inde communicatio omnium bonorū & titulorum respectiue. Tertio sunt consequentia scilicet fidelis cohabitatio & generatio. Hæc omnia perfectiori & eminentiori modo obseruata fuerunt in filij Dei incarnatione, quàm in matrimonio carnali. Primum fuerūt sponsalia siue promissio de futuro cū Abraham, Gen. 22. Benedicentur in semine tuo omnes gētes terræ. deinde cū Dauid, vt ipse testatur: Iurauit Dominus Dauid veritatē, & non frustrabitur eum: de fructu vētris tui ponā super sedem tuā. Ideo D. Hiero. exponēs illud Matth. 1. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. dicit: Horū dicitur filius, quia ad hos tātūm de Christo facta sunt repromissio. Secundò fuerūt nuptiæ, hoc est cōsensūs murus hinc inde, quando D. Virgo dixit, Ecce ancilla Domini, &c. fuit hinc inde facta donatio. natura humana dedit filio Dei animam & corpus: & filius Dei dedit naturā humanā suā esse personale siue suā personalitatem. Fuit etiā hinc inde bonorū communicatio: quia filius Dei cōmunicauit naturā humanā suam existere, & omnia personalia & attributa, ac etiam essentialia, & ex consequenti quæcūque conueniūt essentiæ diuinæ: sic quod propter hanc communicationem prædicantur nunc de supposito in quo natura humana subsistit. Et sic natura humana est donata honoribus, privilegijs, titulis, & prerogatiuis personæ filij dei, sicut vxores illustrantur radijs virotū. vnde dicimus, ab eo tēpore quod homo est filius Dei & Deus, dicimus patriter quod homo est omnipotens, creator & gubernator omnium, immensus, aternus, & sic de alijs nominibus, quæ pertinet ad essentiā vel personam filij Dei, & ad suam existere personā, propter quod eam portat & sustinet. Natura etiam humana comunicauit personæ filij Dei suos titulos siue cōditiones. Et sic filius Dei nominatur homo, & per consequēs dicimus quod Deus est

Galat. 4. 2. de Tri.

Matth. 17.

3. lib. de Tri.

1. p. 18.

Ephes. 5. Duplex matrimonium filij Dei.

1. p. 18. 6.

1. p. q. 3. art. 6. ad 2.

1. p. q. 16. art. 2.

1. p. q. 7. 14. 15.

est homo, quod Deus est corporalis, passibilis, mortalis, passus, & mortuus. & sic de aliis natura humanae conditionibus, quae non important defectum vel deformitatem. Non enim dicimus quod in Christo fuerit ignorantia aut fides. Et quia natura humana non habet proprium esse existentiae, sed subsistit in esse existentiae, filij Dei: ideo non dicimus quod in Christo sint duo supposita, quia non sunt duo existentes, quia essent duae personae. Neque posset dici homo, neque homo deus. Et sic filius dei non assumpsit hominem, sed naturam humanam. Et licet Damasc. dicat quod filius dei assumpsit naturam humanam in atomo, hoc est in indiuiduo: illud tamen non est aliud a supposito increato, quod est persona filij dei: alioquin oporteret quod omni homini conueniret esse verbum dei. Nec oportet quod omne indiuiduum in genere substantiae etiam in rationali natura habeat rationem suppositi aut personae, sed solum quando per se existit, & non quando existit in alio: ut apparet in manu & aliis membris corporis, quae non sunt supposita, cum non habeant esse per se, sed subsistant in corpore. Sic in proposito, cum natura humana vnita verbo non habeat proprium esse existentiae, sed subsistat in esse existentiae verbi diuini, non est suppositum, nec persona. Non sequitur tamen quod sit accidens, cum sit apta nata habere proprium esse. Nam si de potentia absoluta dimitteretur a filio dei, statim fluere ab ea esse existentiae proprium, sicut in nobis. Nec sequitur etiam quod natura humana fuerit imperfecta propter defectum proprii esse, cum fuerit assumpta ad nobilissimum esse diuinum. Tertio in incarnatione & matrimonio filij dei cum natura humana fuerit consequentia ad matrimonium scilicet fidelis & indiuidua cohabitatio. Natura enim humana in Christo inuolata fidem siue fidelitatem seruauit filio dei. vnde dicebat, Qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quae placita sunt ei, facio semper. Nec obstat quod Christus mortuus est, & quod in triduo non fuerit homo, cum anima eius fuerit a corpore separata, aliis non fuisset mortuus, nec resurrexisset: Quia licet filius Dei in illo triduo desierit esse homo, propter separationem partium: non tamen desit esse Christus, propter suppositionem earum. Vnde Damasc. dicit: Quod semel assumpsit filius dei, nunquam dimisit, Et Iudei dicebant, Nos audiuimus ex lege quod Christus manet in aeternum, & quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis? Et Christus approbavit fidem illorum, dicens: Adhuc modicum lumē in vobis est. Matrimonium filij dei cum natura humana in communicatione huius esse incomparabiliter excedit matrimonium carnale, in quo non communicatur esse existentiae. Nec inuenitur aliquis maritus, qui semper portet uxorem suam, sicut filius dei naturam humanam. De hoc in incarnationis matrimonio exponi potest propheta Adā consentientis matrimonio Euae ex costa sui lateris formatae, dicentis: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Quia natura humana in Christo est corpus ex ossibus & carne Christi, hoc est ex D. Virgine, quae dicitur specialiter caro Christi, propter specialem praeservationem a peccato originali. Alij enim omnes sunt natura filij irae, & per consequens diaboli: quia habent characterē eius scilicet originale peccatum. Præterea sicut in matrimonio carnali relinquit homo patrem & matrem, ut adhæreat uxori suae: sic Christus ut adhæreret naturam humanam, reliquit patrem, ut habetur Ioā. 6. Exiui a patre, & veni in mundum. & Hierē. 12. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam. Reliquit pariter & matrem, hoc est D. Virginem. vnde Ioā. 6. Iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. In die resurrectionis & in die ascensionis, quando cum natura humana, uxore sua, ascendit ad caelos, & sedet a dextris dei. Sed difficultas est non modica, Quomodo filius dei reliquit patrem, cum dixerit Philippo, Qui videt me, videt & patrem. Nonne credis quod ego in patre, & pater in me est? & iterum, Pater in me manens ipse facit opera. Quomodo ergo reliquit patrem & matrem, cum filius dei secundum naturam diuinam non habeat matrem? nec vnquam D. Virgo fuerit ab eo separata, sed semper vnita per gratiam? Circa hæc oportet cautē ambulare, & bene intelligere hæc dimissionem. Certum enim filium dei a patre fuisse relictum. Vnde clamabat, Heli Heli, Lamasababani, quod interpretatur: Deus meus, deus meus, ut quid dereliquisti me? & patrem a filio ex autoritatibus allegatis: ac etiam reliquisse matrem in hoc mundo. Ad horum evidentiam sciendum est in primis, quod prædicta autoritas Io. 19. intelligitur de ipso Christo, prout dicit suppositum in duabus naturis scilicet diuina & humana, quae pater permittit pati secundum portionem inferiorē & in carne, absque speciali consolatione, imò sustinuit eum in passione plusquam naturaliter pati potuisset: fuisse enim in orto & flagellatione ac coronatione mortuus, nisi Deus pater specialiter praeseruasset eum. Sed alio modo debet intelligi alia dimissio ipsius Christi, quae exiit a patre & venit in mundum: quia antequam veniret in mundum, non habebat naturam humanam, neque matrem. Et ideo oportet quod illa dimissio intelligatur de secunda persona in diuinis, non quidem ita quod aliquando fuerit filius sine patre, quia semper & in patre & pater in illo: sed intelligitur quo ad aliquem effectum personalem, quia contraxit matrimonium cum natura humana, & assumpsit eam ad suum esse personale, & non pater. Ideo non dicimus quod pater in diuinis sit homo, neque quod homo sit pater in diuinis: sicut etiam non dicimus quod pater in diuinis sit filius, vel e converso. Similiter non assumpsit naturam D. Virginis, quae est eius mater, ad suum esse personale, & sic non dicimus quod D. Virgo sit Deus, aut filius Dei, aut secunda persona Trinitatis: nec attribuius ei alia prædicata essentialia. Nec dicimus quod filius Dei sit mulier, sicut dicimus quod filius Dei est homo, & filius hominis, hoc est D. Virginis. Communicatio enim (quam theologi vocant idiomatum siue attributionem prædicatorum essentialium & personalium) non potest fieri duabus naturis separatis, nisi illa hypostaticē vniantur in vno supposito; hoc est nisi sit vnū suppositum sustinens & terminans illas duas naturas, sicut in Christo, in quo vtriusque naturae suppositum hypostaticis & persona est filius Dei: quia terminat naturam diuinam per generati siue per æternam gener

In Christo non sunt duo supposita. 3. p. q. 2. art. 3. lib.

Ioan. 8.

Ioan. 12.

Gm. 2.

Eph. 3.

Quomodo filius dei reliquit patrem & matrem.

Ioan. 19.

123.

generationem passiuam. Terminat etiam naturam humanam communicando ei suam personalitatem, quae non comunicat pater nec spiritus sanctus. Ideo non dicuntur terminare naturam humanam, & per consequens nec incarnari. Quia si terminarent sicut filius, tunc vnus homo diceretur pater & filius & spiritus sanctus, & Trinitas siue tres personae essent vnus homo, propter vnā naturam humanam: sicut propter vnā naturam diuinam dicuntur vnus Deus, & omnia alia notionalia, quae pertinent ad personas, attribuerentur vni homini. veruntamen hoc non fuit conueniens, ut tres personae assumerent vnā naturam humanam: sed congruum fuit quod solus filius vniretur & terminaret naturam humanam ratione finis vnionis, qui est implere praedestinationis eorum qui praordinati sunt ad hereditatem aeternam, quae non debetur nisi filijs, secundum illud: Si filij & heredes. Et ideo congruum fuit quod per eum qui est filius naturalis, homines participarent similitudinem huius filiationis. vnde Apost. ibi dicit, Quos praesciuit, hos & praedestinavit conformes fieri imagini filij sui. Præterea incarnationis facta fuit in remediū peccati Adā, qui peccauit appetendo scientiam, ut pater ex verbis serpens promittentis homini scientiam boni & mali. Ideo conueniens fuit, ut qui per inordinatū appetitum scientiae recesserat a Deo, per verbum veram sapientiam rediret in Deum, & instrueretur ab eo, sicut discipulus per magistrum, per hoc quod recipit verba magistri. Vnde Eccle. 1. dicitur, Fons sapientiae in excelsis: & ne eadem persona diceretur pater & filius. Sed adhuc manet difficultas, quomodo solus filius dicatur contraxisse matrimonium cum natura humana, & non pater. Quia vel hæc vnio siue assumptio, quae fecit filius Dei est aliquid reale, vel non. Si secundum, sequeretur quod mysterium incarnationis filij Dei esset vnum purum ens rationis fictitium, & sic Christus non posset realiter dici filius Dei: nec filius Dei realiter diceretur homo, sed secundum rationem duntaxat, quod est hæreticum. Si primum, vel in vnione filij est aliquid extrinsecum toti Trinitati, vel intrinsecum. Si extrinsecum, ergo ad eum bene terminat naturam humanam pater & spiritus sanctus, sicut filius: cum opera trinitatis ad extra sint indiuisa, & tantum operetur vnā persona quantum alia, alioqui non esset vnā vnitas diuinitatis, neque aequalitas personarum. Si intrinsecum, ergo nil reale ponit in natura humana, cum omne reale existens in creatura sit extrinsecum toti Trinitati. Præterea assumptio dicitur esse facta ad id esse existentiae: sed idem est esse existentiae patris & filij & spiritus sancti, cum sit idem cum essentia diuina, quae non est nisi vna numero, ut dictum est: igitur &c. Tota difficultas consistit in illa terminatione, & quomodo filius realiter terminet & non pater: cum omnes tres personae subsistant in vno esse existentiae quod comunicatur, videntur omnes terminare. Nec clarè apparet quid amplius habeat natura assumpta ex illa terminatione personali a filio, quam a patre & spiritu sancto. Ad huius difficultatis elucidationem sciendum est primum, quod hoc matrimonium, vnio & assumptio, quae hæc loquimur, nil aliud est quam quaedam relatio, considerata inter naturam humanam & diuinam, prout conueniunt in vna persona filij Dei. Sed omnis relatio quae consideratur inter Deum & creaturam, est realiter in ipsa creatura. In Deo autem non est realiter, sed secundum rationem tantum. Dicitur tamen Deus vnitus realiter creaturam, eo quod creatura est realiter vnita Deo, absque tamen Dei mutatione. Non enim apud eum est transmutatio, &c. Et cum essentia relationis sicut motus pendeat ex fine vel termino, & esse eius a subiecto, & vnio relatiua non habeat esse nisi in creatura: sequitur quod hæc vnio, quae natura humana assumpta est a filio Dei, habet esse creaturam. Et quauis homo dicatur creator propter vnionem, non tamen sequitur quod vnio sit creatrix, secundum regulam Topicam, propter vnumquodque tale &c. quae fallit in hoc casu, cum homo dicatur Deus & creator propter terminum vnionis: quia quod aliquid dicatur creaturam, respicit magis esse quam rationem suam essentiam. Secundo notandum est quod hoc matrimonium dicitur vnio, assumptio, incarnatio, & humanatio, differenter tamen: quia omnis relatio quae recipit esse ex tempore, causatur ex aliqua mutatione. Mutatio autem est in actione & passione. Ideo dicendum est quod principalis differentia inter assumptionem & vnionem est, quod vnio importat ipsam relationem, assumptio autem actionem, secundum quam dicitur aliquid assumptum. Ex hac differentia oritur alia: quia assumptio dicitur sicut in fieri, vnio autem sicut in facto esse, & ideo vnies dicitur esse vnium, sed assumens non dicitur assumptum. Natura enim humana in concreto significatur, ut in termino assumptionis ad hypostasim diuinam, per hoc quod dicitur, homo. vnde dicimus quod filius Dei, qui est sibi vnies naturam humanam, hoc est homo: sed natura humana in se considerata, hoc est in abstracto, significatur ut assumpta. Ideo non dicimus quod filius Dei sit natura humana, nec e converso. Ex hac secunda differentia sequitur tertia, quod relatio equiparentiae non se habet magis ad vnum extremum, quam ad aliud: actio autem & passio aliter se habent agens & patiens, & ad diuersos terminos. Et ideo assumptio significat & importat terminum a quo & ad quem: dicitur enim assumptio, quasi ab alio ad se sumptio. Vnio autem nihil horum importat aut determinat. ideo indifferenter dicitur quod natura humana est vnita diuinam, & e converso. non tamen dicitur natura diuina assumpta ab homine, sed bene e converso: quia natura humana assumpta est ad personalitatem diuinam. In carnatio autem & humanatio determinat id cui facta est copulatio ex parte assumpti, quod est caro vel natura humana, & sic dicimus quod verbum caro factum est, & incarnatum, hoc est carni vnium, & caro ei. dicimus pariter quod verbum est humanatum, hoc est natura humana vnita est verbo, vnione hypostatica ad suum esse personale, absque tamē verbi mutatione. Ex his patet quod assumptio & vnio non eodem modo se habent ad terminum. Et ideo vnies & assumens non sunt omnino idem: quia omnis persona assumens est vnies, sed non e converso. Nam persona patris vnuit naturam humanam filio, & non sibi. Ideo dicitur vnies, sed non assumens, quasi ad se sumens, & eodem modo dicendum

3. p. q. 4. art. 6. ad 3. art. 8.

Rom. 8.

3. p. q. 2. art. 7.

2. p. q. 2. art. 8. ad 2. p. 3.

1. p. q. 2. art. 8.

dicendum est de Spiritu sancto. Persona autem filij, quæ sibi vniuit naturam humanam, dicitur vnians & assumens siue terminas, & non pater aut spiritus sanctus: quæuis ad ea quæ pertinet ad actionem & vnionem ad esse existentiam, & qualiter concurrant. Quia cum assumptio duo importet, scilicet actum assumptis, & terminum: Actus autem assumptis procedit ex diuina virtute, quæ est communis tribus personis: sed terminus assumptis est persona: & ideo illud quod est actio, est commune tribus personis: sed illud quod pertinet ad relationem termini, ita conuenit vni personæ, quod non alteri. Tres enim personæ fecerunt, vt humana natura vniretur vni personæ filij Dei, & sic à patre & spiritu sancto volente filio ordinatum fuit, vt natura humana terminaretur, & per consequens assummeretur à filio, vt speciale instrumentum coniunctum ad operandum operationes proprias personæ filij dei, quæ sunt illuminare mentes, mundare à peccato, & introducere ad perfectionem hereditatis æternæ, & propter hoc haberet nomina propria personæ filij dei, & proprietatem eius, & ex consequenti essentialia. Quia quicquid conuenit essentiali, conuenit personæ, sed non e converso. Similitudo solet dari de duobus induentibus tertium, qui etiã se iuuat vt induatur. Quilibet operatur, etiã ipse qui induitur: & tamen vnus solus manet indutus. Alia similitudo magis familiaris est de matrimonio. Sit pater & mater qui habeant filium, summè dilectum, & ipsi summè dilecti à filio: Non est alius hæres, nec speratur: omnia bona parentum sunt inter se communia & filio. Ita se diligunt quod quicquid vult vnus, vult alius. Inuenitur quædam filia, quæ placet patri & matri dari in vxore filio, qui etiam vult eam, de voluntate & consensu patris & matris: & sic filius contrahit matrimonium cum illa. Pater, mater, & filius dant sibi clauem thesaurorum, communicant omnia, simul conuiuant, quicquid vult vnus, vult alius: pater & mater adeo diligunt illam, vt filius: semper simul procedunt, nec vnus sine alio, est mirabilis pacificus conuictus. Verum tamen pater non dormit cum vxore filij, neque mater, sed solus filius: quia pater & mater non dederunt ei suam personalitatem, sed solus filius, de consensu tamen patris & matris. Pater verò & mater dederunt illi omnia bona (vt dictum est) sed non personas sic in proposito: Pater, & filius, & spiritus sanctus dilexerunt naturam humanam, ex qui fuerunt eam sponfam assumere filio, & filius de voluntate patris & spiritus sancti, eandem voluit. omnes illam acceptauerunt ad vnionem per filium terminandam, communicauerunt essentialia prædicata scilicet deitatem, omnipotentiam, &c. Sed pater & spiritus sanctus non communicauerunt personas suas, hoc est proprietates personales: sed voluerunt vnã cum filio quodam personalitatem filij, quæ est generatio passiva, & vniuerfalia, & inspiratio actiua, ei communicaretur, & per illam omnia quæ sunt essentialia diuinæ. Et cum esse existentia (quod est commune toti Trinitati) sit vnũ, voluerunt quod per filium, per quem omnia, vt A post. ait communicaretur & eidem naturæ attribueretur, & specialiter quoad redemptionem generis humani. Et sic terminatio huius assumptionis & vnionis importat quod illa relatio vnionis à tribus personis causata in natura humana, attribueretur filio, & non patri aut spiritui sancto. De huiusmodi vnione D. Tho. dicit quod quæuis hæc vnio ab homine perfecta non valeat explicari, tamen secundum modum & facultatem nostram conabimur aliquid dicere, ad edificationem fidei, vt circa mysterium fides catholica contra infideles defendatur. In omnibus autem rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni tam simile, sicut vnio animæ ad corpus. Vnde Athanasius in simbolo ait, Sicut anima & corpus vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Sed cum anima rationalis vnatur corpori dupliciter: Vno modo sicut materia: alio modo sicut instrumentum: non potest esse similitudo quantum ad primum modum vnionis, quia tunc ex Deo & homine fieret vna natura, cum materia & forma constituerent propriam naturam speciei. Relinquitur ergo quod attribuitur similitudo, secundum quod anima comparatur corpori, sicut instrumentum, ad quod etiam dicta antiquorum doctorum concordant, qui naturam humanam in Christo dixerunt quoddam diuinitatis instrumentum, sicut ponitur corpus organum animæ. Aliter enim se habet anima ad corpus (quod est proprium organum eius) aliter instrumenta extrinseca. Hæc enim dolabra non est proprium instrumentum huius hominis, sicut hæc manus, cum per dolabram multi possint operari: sed hæc manus ad propriam operationem animæ deputatur, quia manus est instrumentum vnium & proprium, dolabra verò extrinsecum & commune. Sic in vnione verbi Dei & hominis considerari potest. Omnes enim homines comparantur ad Deum vt quædam instrumenta, quibus operatur. Ipse enim est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua bona voluntate. Sed alij homines comparantur ad Deum quasi instrumenta extrinseca separata, nec mouentur ad Deum ad operationes proprias sibi, sed ad operationes communes omnium rationali naturæ, vt sunt intelligere veritatem, diligere bona, operari iusta. Sed humana natura à Christo assumpta, est proprium instrumentum sibi vnium, ad operandas operationes quæ sunt propriæ, soli Deo conuenientes: sicut sunt mundare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere in perfectionem vitæ æternæ. Nec discrepat à rerum naturalium similitudine, quod aliquid sit naturaliter instrumentum alicuius, quod tamen non sit forma ipsius. Nam lingua (prout est instrumentum locutionis) est proprium organum intellectus, qui tamen (vt probat Philo. in 3. de anima) nullius corporis est forma. Similiter etiam inuenitur aliquod instrumentum, quod ad naturam speciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ competit huic indiuiduo, vt sextus digitus, vel aliquid huiusmodi. Nihil igitur prohibet ponere vnionem humanæ naturæ ad verbum, tanquam instrumentum vnium & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet, nec verbum est eius forma, licet pertineat ad eius personam. Prædicta tamen exempla sic posita sunt, vt non omnimoda similitudo sit in his requirenda. Intelligendum est enim verbum Dei multo sublimius & intimius humanæ naturæ vniri, quam quæcunque alia instrumenta

lib. 4. contra Gen. 41.

Phil. 2.

strumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vt pote omnia cõseruans & portans: intellectuales tamen creaturæ, quæ verbo frui possunt, & eius esse participes, ex quadam similitudinis affinitate eminentius & ineffabilius vniri possunt. Per hanc assumptionem & incarnationem natura diuina dicitur in carnata, vt assumens, ratione personæ, ad quam vnio est terminata, non autem prout natura diuina est communis tribus personis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, non quod in carnata sit in omnibus personis, sed quia nihil deest de perfectione diuinæ naturæ ipsi personæ. Differt autem assumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab assumptione quæ fit per gratiam adoptionis: Quia hæc terminatur ad quædam participationem, secundum assimilationem ad bonitatem ipsius, iuxta illud, Vt diuinus simus cõsortes naturæ, & ideo huiusmodi assumptio est communis tribus personis ex parte principij & ex parte termini. Sed assumptio quæ fit per gratiam vnionis, est communis ex parte principij scilicet actionis, sed non ex parte termini, quia terminatur ad personam filij Dei, vt in natura assumpta habeat nomen personæ ipsius & proprietates eius, & ex consequenti essentialia ac attributa: quia quæcunque conueniunt naturæ, conueniunt personæ. Et sic terminare est dare esse personalem, & proprietates ac tributa illi personæ. In hac autem assumptione assumpta est caro per animam, & anima per intellectum, vt D. August. dicit. Non tamen quod intellectus fuerit prius vnitus quam anima aut caro, secundum ordinem temporis, licet bene secundum aliquem ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hanc vnionem consecuta est plenitudo gratiæ gratum facientis, & virtutum, ac donorum, de quibus dicendum est.

3. p. quest. 3. art. 4. ad 3. 2. Per. 3.

2. p. quest. 6. In libro de Ago. Christi.

§. 1.

DE GRATIA ANIMAE CHRISTI.

Vplex in anima Christi ponitur à doctoribus gratia, scilicet vnionis, & habitualis. Gratiam vnionis vocant ipsam esse personalem, diuinitus datam naturæ humanæ in persona verbi, quod est terminus vnionis & assumptionis, & non mediũ. Gratia verò habitualem vocat qualitatem quandam in anima existentem, quæ pertinet ad sanctitatem & acceptationem illius, & est quidam effectus cõsequens vnionem, iuxta illud: Vidiimus gloriam eius quasi vniuerfali à patre, plenum gratiæ & veritatis, per quæ verba datur intelligi quod ex hoc ipso quod ille homo est vnigenitus à patre per assumptionem & gratiam vnionis, anima illius habet plenitudinem gratiæ & veritatis habitualis. Gratiam autem habituaalem gratiæ facientem oportet ponere in anima Christi, tum propter illud, Requi se fecer super eum spiritus domini: qui dicitur esse in homine per gratiam: tum etiam ratione meditationis. cum enim Christus esset mediator Dei & hominum, oportebat quod haberet gratiam in aliis redundantem. Item etiam ratione operationis ac meriti, ad quod necesse est gratiam & charitatem concurrere. Et cum ad beatitudinem requiratur dilectio, & anima Christi esset prædestinata ad beatitudinem, necesse est ponere in ea charitatem, sine qua non potest esse dilectio Dei super omnia.

3. p. q. 6. art. 6.

1. Thom. 2.

Es. 11.

1. Thom. 2.

Ver. 1.

DE AMPLITVDINE GRATIÆ CHRISTI.

Gratia vnionis licet ex parte vnus termini (scilicet naturæ humanæ) sit finita & indeterminata genere, hoc est in prædicamento ad aliquid: ex parte tamen alterius termini (qui est esse personale filij Dei) est infinita. Gratia verò habitualis in esse qualitatis fuit & est infinita, cum ad certum genus sit determinata, sicut & cetera creata, iuxta illud: Omnia in potestate, numero, & mensura dispositi: & est in prædicamento qualitatis. Sed in esse gratiæ (hoc est acceptationis) est infinita, hoc est in determinata: quia scilicet habet quicquid pertinere potest ad rationem gratiæ, eò quod secundum propositum Dei (cuius est gratia mensurare) gratia fuit collata animæ Christi, sicut cuidam vniuersali principio gratificationis in humana natura, secundum illud: Gratificauit nos in dilecto filio suo. Et sic gratia animæ Christi sufficiens se extendit ad omnes se illi subiacentes, etiã si essent infiniti, qui per fidem & sacramenta vellent ei adiungi. Et dicitur quod Christus sufficiens se extendit ad infinitis mundis si essent, ac etiã pro dånatis: quia gratia Christi sufficiens erat ad illos iustificandos, si voluissent. Sed non efficaciter, hoc est gratia Christi in eis, non habuit efficaciam, quia noluerunt ei coniungi. Vnde de Christo: Quem enim misit Deus, Verba Dei loquitur. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum. D. Aug. hæc verba exponens dicit: Mensura diuisio quædam donorum est: Alij enim datur per spiritum, alij sermo sapientiæ: Alij sermo scientiæ, &c. sed Christo non datur ad mensuram. Nec potest gratia alterius hominis (quantumcunque augatur) ad perfectionem gratiæ habitualis Christi peruenire. Quia id quod minus est, per augmentum non potest venire ad quantitatem maiorem, quando quantitas virtusque non est eiusdem rationis. Sed gratia hominis comparatur ad gratiam Christi, sicut quædam virtus particularis ad vniuersalem. Vnde sicut virtus ignis (quantumcunque crescat) non potest æquari virtuti solis, quæ est vniuersalis: sic nec gratia alterius hominis potest æquari gratiæ Christi.

1. p. q. 1.

1. Thom. 3.

1. Cor. 12.

Ver. 2.

DE AVGMENTO GRATIÆ CHRISTI.

Quia gratia Christi sit infinita, sequitur quod augeri non potest neque in esse gratiæ, neque in esse qualitatis, siue ex parte subiecti. Quia cum Christus in primo instanti suæ conceptionis fuerit verus & perfectus cõprehensor, non potuit in eo gratia augeri, prout nec in aliis beatis. Et licet cuiuslibet quantitati finitæ mathematicæ possit fieri ad ditio (quia ex parte quantitatis finitæ non est aliquid quod repugnet additioni) in quantitate tamen naturali & in aliis formis potest esse repugnancia ex parte formæ, quæ determinata est ad maximum & minimum, vt dicitur in 1. Phys. In gratia autem animæ Christi est repugnancia status. Et quæuis virtus diuina possit facere aliquid maius & melius quam sit habitualis gratia: non tamen potest facere quod ordinaretur ad aliquid maius, quam sit vnio personalis ad filium vnigenitum, à patre: cui vnioni sufficiens respondet mensura gratiæ, secundum definitionem diuinæ sapientiæ. Nec obstat quod dicitur apud Lucam, Iesus proficiebat sapientia, ætate, &

3. p. q. 7. art. 11.

Luc. 2.

gratia apud Deum & apud homines: quia non intelligitur quantum ad habitum, cum esset repugnantia status, sed quantum ad effectus gratia. Quia secundum progressum temporis & aetatis sapientiora ac virtuosiora & perfectiora opera faciebat, ut se verum hominem demonstraret in his quae sunt ad homines & apud Deum. Quia patefaciebat hominibus dona gratiae Dei, quae in eo erant, ad laudem eius excitabat. Et sic Deo ad laudem, & pariter hominibus proficiebat ad salutem. Potest etiam dici quod proficiebat in scientia experimentalis, ut infra dicitur. ¶ Ex praemissis sequitur quod: cum Christus abundantem & superfluentem habuerit gratiam habituale in essentia animae, ex qua fluunt virtutes & dona in potestatis, & quod Christus in gradu heroico habuit omnes virtutes & dona, exceptis illis quae statui suo repugnabant, ut sunt fides, spes, & poenitentia, & illis quae imperfectionem important, ut continentia quae est poenitentia alicuius actus mali perpetrati. Quod autem habuerit dona, apparet ex Esa. Apprehendent septem mulieres virum vnum. dicit Glof. hoc est septem dona spiritus sancti, Christum. Ideo dicit: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiae, & intellectus, &c. Et quantum timor, in quantum respicit malum separationis pro culpa, non fuerit in Christo: tamen bene secundum quod respicit diuinam reuerentiam, prout scilicet anima Christi quodam affectu reuerentiae movebatur in Deum, spiritu sancto acta, iuxta illud: Agebatur a spiritu in desertum. Secundum sequitur quod in Christo fuerunt omnes gratiae datae, quae ordinantur ad actus exteriores, sicut vniuersali principio. Et licet Christus non fuerit usus gratia linguarum, non defuit tamen ei omnium linguarum notitia, cum etiam occulta cordium (quorum voces sunt signa) non essent ei abscondita. Nec tamen inutiliter hanc notitiam habuit, sicut non inutiliter habet habitum, qui eo non utitur, quando non est opportunum. Cum ergo non oporteret Christum personaliter praedicari nisi in vna gente, prout ipse dixit, Matth. 15. Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel. ideo non oportuit, quod loqueretur pluribus linguis, sicut Apostolus qui mittebatur ad docendas gentes per vniuersum mundum. ¶ De prophetia tamen videtur esse difficultas, eo quod propheta videtur esse enigmatica cognitio, secundum illud, Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut per visionem loquar ad eum. Veruntamen quia Christus in sacris literis nominatur propheta (Moses enim dicit, Prophetam suscitabit tibi Deus de fratribus tuis, &c. & Christus de se dicit, Non est propheta sine honore, nisi in patria sua.) Ideo necesse est dicere ipsum habuisse prophetiam. Ad cuius euidentiam sciendum est quod de ratione prophetiae non est, quod cognitio sit enigmatica: sed quod propheta cognoscat & dicat ea quae sunt procul, & abscondita sensibus hominum, ut D. Augustinus dicit. Vnde propheta dicitur proculfatus. Et in Israel sic loquebatur vadens consulere dominum, Venite camus ad. Videntem. qui enim propheta dicitur hodie, olim dicebatur Videns. Et quantum Deus & angeli cognoscant & enuncient ea quae procul sunt a nostra notitia: non tamen dicuntur prophetae, quia non conuersantur nec conuiuunt nobiscum in communi statu vitae, & in nullo statum nostrum attingunt. Christus autem ante passionem attingebat statum nostrum, in quantum erat viator, passibilis, & mortalis, sicut & nos. Præterea licet secundum partem intellectiua haberet claram notitiam: in parte tamen imaginatiua habebat quasdam similitudines, in quibus etiam potuit speculari diuina, in quantum erat viator. & ideo erat propheta. Quia ea quae procul erant ab aliorum viatorum notitia, cognoscebat & annunciabat. & propter hoc dicitur fuisse propheta.

Ver. 3.

DE GRATIA CHRISTI UT CAPUT.

Christum esse caput omnis Ecclesiae angelorum & hominum, Apostolus testatur dicens, Ipsum constituit caput super omnem Ecclesiam. Vnde Angeli ministrabant ei. Et cum introduxit primogenitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli Dei. ipse est enim caput omnis principatus & potestatis. & eadem ratione de aliis angelis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod cum corpus & caput mysticum in spiritualibus dicatur metaphoricè & similitudinariè per transumptionem a capite corporis naturalis: consideranda est similitudo capitis corporalis ad corpus & ad membra, ut sciamus quomodo & qualiter Christus sit caput corporis Ecclesiae & membrum eius. Caput naturale habet triplicem habitudinem ad corpus & ad membra, scilicet ordinis, perfectionis seu virtutis, & conformitatis. ¶ Prima conditio capitis ad membra est ordo: quia caput est prima pars hominis, incipiendo a superiori. Inde est quod omne principium solet vocari caput, secundum illud: Ad omne caput (hoc est ad omne principium) via posuisti lupanar tibi. ¶ Secunda conditio capitis est perfectio & dignitas, quia caput est pars perfectior corporis, cum in capite omnes sensus exteriores & inferiores sedent & originem habeant. Reliqua autem membra non habent nisi sensum tactus. Ratione huius conditionis, senex (qui est prudens & perfectior in virtute) dicitur caput, iuxta illud: Senex & honorabilis ipse est caput. Et ciuitas maior tanquam perfectior, dicitur caput. Caput Syriae Damascus. ¶ Tertia conditio capitis est virtus: quia influit motum & sensum in aliis membris propter vim sensitiua & motiua ibi dominante. Vnde medici dicunt quod omnes nervi, per quos totum corpus & alia membra mouentur & gubernantur, a capite originem ducunt, & quicquid pertinet ad vires animales apprehensiuas & motiuas. Non posset autem influere sensum aut motum, nisi esset coniunctum corpori. Et ideo caput separatim a corpore, non dicitur proprie caput, sed caput abscessum. Et corpus a quo caput separatim est, non dicitur proprie corpus, sed corpus acephalum, hoc est absque capite. Ratione huius conditionis fons dicitur caput fluuij, & rector sive gubernator dicitur caput populi, secundum illud, Cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es. Haec autem tria conueniunt Christo secundum humanam naturam. Primo eius gratia est altior, cum sit propinquior

Esa. 4. Esa. 11.

Matth. 4.

Matth. 15.

Deuter. 18.

Matth. 13.

19. Cor. 1. Paulus

3. p. q. 8. art. 1.

De ver. q. 29. artic. 9.

Ephes. 4.

Matth. 4.

Hebr. 1.

Coloss. 2.

Matth. 2.

Esa. 9.

Esa. 7.

2. Reg. 13.

sit propinquior Deo, utpote hypostaticè vnitus. Ideo dicitur primogenitus in multis fratribus, non quidem tempore, sed quia omnes alij acceperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, ut Apostolus dicit: Quos praesciuit, hos & praedestinauit conformes fieri imagini filij eius. Secundo habet perfectionem quantum ad plenitudinem omnium gratiarum, quae in eo est tanquam in vniuersali principio, ut dictum est. Tertio habet virtutem influendi gratiam, dona, & virtutes in omnia membra Ecclesiae, iuxta illud, De plenitudine eius omnes nos accepimus. Et ideo conuenienter Christus dicitur caput Ecclesiae, & eorum qui coniunguntur per fidem & charitatem. Et non est adeo proprie caput damonum aut damnatorum, sicut honorum, cum non influat sensum & motum. Ideo multitudo illorum dicitur corpus acephalum. Licet diabolus aliquo modo possit dici caput malorum, non quod interius influat: sed quia exterius gubernat, actus eorum dirigendo in finem suum malum per suggestionem. Et alij sui sponte efficiuntur illius membra per imitationem, sicut in duce exercitus, cuius vexillum sequuntur alij milites, etiam nullo persuadente. Vnde Sap. 2. Inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum, & imitantur eum qui sunt ex parte eius. Ideo dicitur rex super omnes filios superbie: dicitur etiam princeps huius mundi. ¶ Antichristus etiam aliquo modo potest dici caput malorum, propter malitiae perfectionem. Vnde Glo. super illud 2. Thessa. 2. Ostendens se tanquam Deus, dicit: Sicut in Christo inhabitauit plenitudo diuinitatis, ita in Antichristo plenitudo malitiae. Non quidem quod humanitas eius sit assumpta a diabolo, in vnitate personae, sicut humanitas Christi a Dei filio. Talis enim assumptio excedit potestatem omnis creaturae. Sed eo quod diabolus malitiam suam eminentius influat, suggerendo Antichristo, quam omnibus alijs. Et quauis Christus secundum quod homo, non habeat conformitatem naturae cum angelis in specie: habet tamen in genere scilicet intellectualis naturae. Christi autem caput secundum naturam humanam, est Deus. Vnde Apostolus. Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est. Caput autem mulieris vir. Caput verò Christi Deus. Et si dicatur quod in corpore naturali capitis non est caput: & si corpus habeat plura capita, etiam subordinata, quorum vnum sit super aliud, est monstruosum: Dicendum est quod in metaphoricis locutionibus non oportet attendere similitudinem in omnibus: quia sic non esset similitudo, sed rei veritas, siue identitas. vnde dicitur: Nullum simile est idem. Capitis enim naturalis non est aliud caput: quia corpus humanum non est pars alterius corporis. Sed corpus mysticum est pars alterius corporis mystici, prout ciuitas est pars regni: & multitudo hominum est pars multitudinis intellectualium creaturarum: ideo non inconuenit quod sint plura capita mystica, subordinata tamē. Sic vir caput dicitur mulieris, & pater familias omnium qui in domo sunt, rex etiam vel princeps temporalis dicitur caput, ac etiam qui supra eum est, archiepiscopus, primas, patriarcha, papa, Christus, super omnes autē Deus: & sic nulla est deformitas, sed admiranda pulchritudo, harmonia, & consonantia. ¶ Ex praemissis apparet quod praetati possunt dici capita. Vnde Amos vocat optimates capita populorum, differenter tamē a Christo: qui dicitur caput per interiorē influxum: Praetati verò per exteriorē directionem. ¶ Secundum apparet quod Christus est caput omnium qui ad Ecclesiam pertinent, secundum omnia tempora, loca, & status. Alij verò secundum specialia loca & determinata tempora. Licet enim papa qui est vicarius Christi, sit per omnia loca, non tamen secundum omne tempus & statum, sed solum tempore vitae suae. ¶ Tertio apparet quod Christus excellentiori modo dicitur caput, cum propria virtute influat. Alij autē dicuntur capita, tanquam vicem Christi gerentes, iuxta illud: Nam & ego quod donatus, in persona Christi donatus. Apostolus etiam pro Christo legatione fungebatur. Et ideo solus Christus proprie dicitur caput. In huius signum legimus quod dedit Apostolus nomen pastoris & fundamenti, iuxta illud. Cum appauerit princeps pastorum, & illud, Superedificati, super fundamentum Apostoli. & prophetarum, in quantum sunt vnus pastoris & fundamenti membra, secundum D. Augustinum. Non tamē dedit eis nomē Ostij, ut ibidem dicit Augustinus. Nemo enim nostrum dicitur ostium, per quod omnes ingrediuntur in domum, sed ipse solus Christus est, per quem habemus accessum in gratiam istam, in qua stamus: per alia verò praedicta nomina potest importari auctoritas non solum principalis, sed etiam secundaria. Cum igitur Christus sit Deus & homo, sequitur quod secundum diuinitatem sit caput principale angelorum & hominum: propter praedictas tres conditiones: principalis tamen eorum qui sibi vniuntur per gloriam: deinde eorum qui actu sibi vniuntur per charitatem, postmodum eorum qui sibi vniuntur per fidem sine charitate: deinde eorum qui sibi vniuntur solum in potentia nondum ad actum reducta. Postremo verò eorum qui sibi vniuntur in potentia, quae nunquam reducetur ad actum: sicut sunt homines in hoc mundo viuentes in infidelitate: post mortem verò non sunt in potentia ad hoc ut vniantur. Ideo non est proprie caput illorum, sicut praedicatorum. ¶ Notandum quod non per aliam gratiam quam per singularem & personalem Christus est caput: Quia (ut D. Augustinus dicit) oportet quod omne agens in alia habeat eminentiam quandam: sed, ut dictum est, gratia Christi est secundum maximam eminentiam: ideo ex eminentia gratiae quam accepit, coepit sibi quod illa gratia ad alios deriuetur, quod pertinet ad rationem gratiae capitis, & ideo eadem est secundum essentiam gratiae personalis (qua anima Christi est iustificata) & capitis: licet differat secundum rationem. Est tamen alia secundum essentiam a gratia vnionis: quia gratia vnionis in quantum huiusmodi, non ordinatur ad actum, neque est qualitas, sicut gratia personalis. gratia verò vnionis ordinatur ad esse existentiae personale. Nec est conueniens quod aliquod accidens relatiuum sit nobis sibi quod illa gratia ad alios deriuetur, qui excedit substantiam praedicamentalem, ut haec vnio. Si dicatur quod filius Dei assumpsit animam mediante intellectu: & sic cum intellectu sit

Rom. 8.

Joan. 14.

Joan. 12.

1. Corin. 12.

Papa Christi vicarius.

Ephes. 6. 1. Pet. 5.

Ephes. 2.

Super Ioan.

Super Gen. ad lit.

medium assumptionis, illa vno erit subiectiue in intellectu, sicut albedo qua recipitur in substantia, mediante quantitate: dicendum (negando consequentiam) quia intellectus non est proprie medium assumptionis: sed dicitur medium propter congruitatem, quia anima non est proprie assumptibilis, nisi secundum quod est capax Dei, quod est secundum mentem, qua dicitur spiritus, iuxta illud: Renouamini spiritu mentis vestrae. Præterea dicitur medium, propter ordinem dignitatis: quia intellectus inter ceteras potentias animæ est nobilior, vt dictum est.

Ephef. 4.

3. p. quest. 19. art. 4. De ver. q. 19. art. 6.

1. Ioan. 2.

1. p. quest. 19. art. 4. De merito. Ad meritum tria requiruntur.

Apo. 12.

Esai. 55.

3. p. quest. 19. art. 1.

3. p. quest. 19. art. 2. De q. 10. art. 2. Ioan. 1.

Rom. 6.

Ver. 4. DE MERITO CHRISTI. Christum meruisse sibi & nobis ex sacris literis constat: Primò quidem sibi, per illud Philip. 2. Christus factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod & Deus exaltauit illum &c. Sed quicumque redditur merces, meretur, iuxta illud Ro. 4. Et autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, hoc est meritum: igitur &c. Quòd autem meruerit nobis, apparet ex illo Rom. 5. Sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem, sic per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem vite. Sed de merito. Ad meritum in condemnationem aliorum, ergo multò magis meritum Christi derivatum fuit in alios ad iustificationem, & D. Ioan. Ipse est propitiatio (hoc est satisfactio) pro peccatis nostris &c. Sed satisfactio fieri non potest absque merito, vt dictum est. Vnde anima in purgatorio nõ satisfaciunt proprie, sed satis patiuntur. Ad huius meriti euidentiam reducendum est ad memoriam quod supra dictum est cum de merito ageretur, qd ad meritum tria requiruntur & sufficiunt, scilicet libertas, gratia & status via. Sed hæc tria fuerunt in Christo, igitur. De duobus primis non est difficultas: ideo videndum est de tertio. Status duo importat: Primò, quòd ille qui meretur, sit in via. Ideo beati non possunt mereri. Secundo, qd non habeat id quod meretur, cum meritum sit causa efficiens præmij. Causa autem efficiens non potest esse posterior tempore: igitur nemo id quod habet, mereri potest. Et quia Christus ab initio assumptionis erat viator, secundum partem sensitiuam, & non habebat gloriam corporis: ideo cum esset liber & in gratia, meruit eam. Non obstat qd gloria corporis ei debetur tam ex assumptione quam ex naturali consequentia, cum ad gloriam animæ naturaliter sequatur gloria corporis, sed anima Christi erat in gloria, igitur &c. Quia id quod vno iure debitum est, potest alio iure fieri debitum: & sic potest habere rationem meriti. Quare cum Christus in quolibet opere mereretur, merebatur gloria corporis, alio iure & modo, singulariter tamen meruit in actuali passione propter quod Apost. dixit. Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, &c. Non tamen sequitur qd idem esset principium meriti & præmij, quia charitas, qua semper nata est esse principium merendi, quando quis est extra statum merendi, non est principium meriti. Christus autem (vt dictum est) non erat extra statum, quia erat viator, ideo eadem charitate fruebatur gloriam corporis, quam non habebat. & sic erat principium formale vnus, & causa efficiens alterius, scilicet gloriæ corporis. Et quia Christus ab instanti assumptionis habuit gloriam animæ, gratiam, virtutes & dona: ideo non meruit ea. Nec etiam angeli in primo instanti meruerunt gratiam quam habebant, sed augmentum &c. Christus tamen meruit eis præmium essentiale: quia ipsi vicerunt in sanguine Agni, de quo fide habebat, quia erat prædestinatus caput eorum per influxum gratiæ & gloriæ. Et quauis angeli ante Christi incarnationem haberent gratiæ & gloriæ, & partes antiqui testamenti gratiam non tamen absque merito passionis Christi præuixit: explicite vel implicite. Nõ est tamè propterea dicendum qd prælati Ecclesiæ pro fidelibus membris suis mereantur quia non influunt, neque habent primatū virtute propria sicut Christus. Et cum ad meritum sufficiat libertas complacentiæ (vt dictum est) non est negandum Christum in primo instanti meruisse nobis & sibi, passionem sibi oblatam acceptando, iuxta illud, Oblatus est, quia ipse voluit. Nec ad meritum requiritur consilium siue deliberatio, quæ importat successionem temporis: sed sufficit conclusio consilij sui iudicium certum de eo quod agendum est, quod fuit in Christo, igitur &c.

§. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI.

Ver. 1. Vm Christus sit Dei & hominis filius, verus Deus & verus homo, necesse est ponere in eo duplicem scientiam, scilicet increatam, in quantum Deus: & creatam, in quantum homo. Ideo in sexta synodo condemnata fuit positio negantium in Christo duas scientias vel duas sapientias. Et quo ad increatam, certum est quod Deus pater æternaliter se intelligendo genuit filium, cui eadem numero naturam comunicauit, omniaque essentialia: & sic eundem intellectum, & scientiam, hoc est cognitionem qua comprehendit seipsum, & omnia alia qua à se fieri possunt. Et hæc scientia non est habitus, sed substantia infinita & ipsemet Deus. Quo ad scientiam verò creatam (accipiendo scientiam largè pro omni clara & certa cognitione) ponimus in Christo triplicem scientiam, scilicet beatam, infusam, & acquisitam per intellectum agentem siue experimentalem.

Ver. 1. DE SCIENTIA BEATA ANIMAE CHRISTI.

Christi animam habuisse scientiã beatã, hoc est clarã Dei visionẽ, constat ex D. Io. dicente, Vidimus gloriã eius, quasi gloriã vnigeniti à patre, & ex alio passu, Est & pater meus, qui glorificat me, quæ vos dicitis quia Deus noster est: & non cognouistis eum: ego autem noui eum. Et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Hanc scientiã & clarã visionẽ Christus habuit in primo instanti sui esse. Vnde Apoc. 5. Dignus est agnus, qui occisus est (hoc est præuisus occidi) accipere diuinitatẽ & scientiã diuinitatis. Hanc scientiã anima Christi videt clariùs diuinã essentia quam quilibet alia creatura: Cum visio proportionetur gratiæ, iuxta illud Psal. Gratiam & gloriã dabit dominus, & illud, Gratia Dei vita æterna. Hanc scientiã anima Christi videt omnia existentia, secundum

secundum quodcunque tempus: & sic omnia qua Deus videt scientia visionis, videt cogitationes cordium, de quibus habet iudicare diem & horam iudicij, aliã non esset perfectus iudex, contra illud: Pater non iudicat quemquã, sed omne iudiciũ dedit filio, quia filius hominis est. Nec obstat quod dicitur Marc. 14. Neque filius hominis, quia debet intelligi ad reuelandum. Vnde Ioan. 16. Nunc scimus quia scis omnia, & nõ est opus vt quis te interroget. Notandum tamen quod licet anima Christi videat in verbo omnia qua sunt in potetia naturali creaturæ, & qua deus videt scientia visionis, quæ sunt quodammodo infinita, non quidem simpliciter & absolute siue categorematice, sed syncategorematice, secundum quod sunt infinita in potentia, & sic videt infinitos gemitus damnatorum. Non tamen comprehendit verbum, cum nõ videat omnia qua Deus videt scientia simplicis intelligentiæ, hoc est quæ Deus facere potest, & nunquã faciet: nec ea qua sunt in potetia obediẽtiali creaturæ, neque lumine infinito sicut deus. Ideo nõ cognoscit ipsum tantum quatum cognoscibilis est, quod est cõprehendere eum prout hic loquimur: quia si accipiat cõprehensio pro atinctione (de qua Apostolus. Sic currite vt cõprehendatis) omnes beati Deum comprehendunt.

Ver. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI INFUSA.

Animam Christi habuisse scientiã inditam siue infusam testatur Apost. Col. 2. vbi dicit quod in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Et Esai. 11. Repleuit eum spiritu sapientiæ & intellectus &c. Decebat enim vt natura à verbo Dei assumpta nõ esset imperfecta. Omne autem quod est in potentia, est imperfectum, nisi reducat in actum: & intellectus qui est in potetia ad omnia intelligibilia, reduci in actum per species intelligibiles, qua sunt formæ completiua ipsius, vt habetur in secundo de Anima. Angeli habuerunt scientiam in primo instanti per species intelligibiles in ditas, vt D. Aug. dicit. à fortiori Christus, qui tanto melior angelis effectus quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Si Deus Salomoni, qui solũ typũ Christi gerebat, tantam infudit scientiam, vt nullus ante eum similis fuerit ei, nec post successerit, quantò magis Christo? Et licet hæc scientia sit imperfecta, respectu claræ visionis: nõ tamẽ includit aliquid oppositũ cognitioni beatæ, sicut fides, qua nõ manet cũ visione. Nec fuit hæc scientia infusa dispositio ad beatitudinẽ, sed quasi per beatitudinẽ cõfirmata: sicut cognitio per syllogismũ dialecticũ cõfirmatur per superueniẽtẽ demõstrationẽ, qua est per causam: quia ille qui cognoscit causam, potest cognoscere signa pbabilia. Hæc scientia infusa cognouit anima Christi quacunque ab homine cognosci possunt per virtutẽ luminis intellectus agẽtis: sicut sunt quæ cũq; pertinet ad scientias humanas. Et etiã omnia illa qua per reuelationẽ diuinã hominibus innotescunt, siue pertineat ad donum sapientiæ, siue ad donũ prophetiæ, vel ad aliud quod cũq; donũ Spiritus sancti: & substantias separatas siue angelos & omnia singularia, presentia, præterita, & futura, excellẽtius quam angeli, siue cõuersione ad phantasmata, per modũ quo anima separata cognoscit. Nec tamẽ sequitur qd sensus essent frustra, quia etiã poterat per eas intelligere, cõuertẽdo se ad phantasmata. Et quãuis singulariũ cognitio nõ pertineat ad perfectionẽ intellectus speculatiui: pertinet tamẽ ad perfectionẽ intellectus practici, cum ad prudẽtiã pertineat & requiratur memoria præteritorũ, notitia presentium, & prouidentia futurorũ, vt dictũ est. Hęc scientia in Christo fuit collatiua: vt apparet ex hoc quod dixit: Ergo liberi sunt filij, & ex multis argumentis qua fecit, qua profequitur D. Ioan. 7. & 8. cap.

Ver. 3. DE SCIENTIA ACQUISITA ANIMAE CHRISTI.

Vm Deus & Natura nihil faciã frustra, & frustra ac in vanum fieri dicatur id quod nõ consequitur finẽ: & frustra sit potentia qua nõ habet propriã operationẽ, cũ omnis talis sit propter operationem, vt dicitur in secundo de celo: Sequitur quod intellectus agens (qui est potentia naturalis, in Christo) non fuit frustra, sed habuit propriam operationem. Propria autem operatio intellectus agentis (vt dictum est) est facere species intelligibiles actu, abstrahendo eas à phantasmatibus. Necesse est igitur dicere qd intellectus agens animæ Christi, habuerit operationes suas: & per consequens in Christo esse scientiam acquisitã, quam quidã experimentalem vocant: per quam sciuit omnia qua naturaliter sciri possunt per actionem intellectus agentis, secundum proportionem ad phantasmata. Vnde Apost. Cum esset filius Dei, didicit ex his qua passus est, obedientiã. Glo. exponit, hoc est ex his qua expertus est: & sic fuit in Christo alia scientia experimentalis acquisita, & secundũ hæc debet intelligi illud, Proficiebat sapientiã &c. Hanc autẽ scientiã acquisiuit per inuentionẽ siue per seipsum, & non per disciplinã, edoctus ab aliis: quia Christus fuit datus in doctore & præceptorẽ, iuxta illud, Ecce in testẽ populis dedi eum, ducẽ & præceptorẽ. & illud, Latamini in domino Deo vestro, quia dedit doctore iustitiæ. vnde Samaritana dicebat, Scio quia messias venit. Cũ ergo venerit, annũciabit nobis omnia, & ipse Christus dicebat, Non vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Cũ igitur magistri & doctores sit docere & nõ doceri sequitur &c. Nec obstat illud: Apparuit autẽ angelus de celo confortas eum, quia illa cõfortatio non fuit per modũ instructionis, sed ad demonstrandã proprietatẽ humanę naturæ, vel potest dici qd apparuit angelus visibiliter in forma corporali, qui & in sua natura semper præsens erat, & ad modũ cõfortantis se habes, ei dicebat verba cõsolatoria: nõ propter eius indigentia, sed propter discipulorũ propẽ astatium cõsolationẽ, & nostram instructionem. Ideo enim tristis fuit & cõsolatus, vt sciremus quod tribulatis pro Christo non deest cõsolatio, iuxta illud Psal. Secundum multitudinem dolorum cõsolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Notandum præterea quod scientia infusa & acquisita in anima Christi non est eiusdem speciei, sicut nec virtutes morales acquisitæ & infusæ. Quia habitus scientiæ acquisitæ sunt proportionati phantasmatibus:

1. Cor. 9.

3. p. quest. 19. art. 3.

2. libro super Gen. ad lit. Heb. 1.

Math. 7.

Heb. 5.

Luc. 2.

Esai. 55. Ioan. 4. Mat. 23.

Luc. 22.

Psal. 73.

habitus verò scientiæ infusæ nõ omnino. Ideo nihil prohibet eos simul esse in eadẽ potẽtia, nec eorum actus simul esse cõ clara visione, cum sint subordinati, & inferior perficiatur per superiorem.

DE POTENTIA ANIMAE CHRISTI.

Manifestum est Christum secundum diuinitatẽ esse omnipotentem, cum sit æqualis patri, vt dicitur. Secundum verò humanitatem non, si consideretur secundũ suam naturam, habuit tamen illam potentiam ad illos effectus faciendos, qui sunt conuenientes animæ ad gubernandum corpus, & disponendum actus humanos, ac etiã ad illuminandum per gratiã & scientiã plenitudinem omnes creaturas rationales à sua perfectione deficientes, secundũ modum qui est conueniens creaturæ rationali. Si verò anima Christi consideretur vt est instrumentum verbi sibi uniti, habuit instrumentalem virtutẽ ad omnes immutationes miraculosas faciendas ordinabiles ad incarnationis finem, qui est instaurare omnia siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt. Immutationes verò creaturarum, secundum quod sunt conuertibiles in nihilum, respondent creationi rerũ, prout scilicet producantur ex nihilo. quæ quidem creatura non potest comunicari etiam instrumentaliter. vnde D. Augustinus 3. de Trin. dicit quoddã angeli boni vel mali non possunt esse creatores, neque principaliter (hoc est independentẽ) neque instrumentaliter. Quia causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi inquantũ per aliquid sibi proprium dispositiue operatur ad effectum principalis agentis: quia si nihil ageret secundum id quod est sibi proprium, frustra adhiberetur vt instrumentum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionũ. Sed circa non ens nulla creatura potest habere aliquam virtutẽ vel dispositionem instrumentalem, cum omnis actio creaturæ præsupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præsupposito. Igitur & c. Præterea esse est effectus vniuersalissimus: quod proprius causæ vniuersalissimæ, quæ est Deus. Et quemadmodũ creare est proprius effectus Dei, sic etiam annihilare. Nec est simile de causatione gratiæ, & resurrectione, quæ licet exigant virtutẽ in finitam, tamen possunt instrumentaliter comunicari, & comunicata fuerunt animæ Christi & sacramentis, cum non habeant prædictam repugnantiam ex parte naturali.

DE DEFECTIBVS QVOS CHRISTVS ASSVMPSIT.

Christus humanam naturam assumendo, aliquos defectus deformitatem non importantes, & rationabiliter assumere voluit, & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Quantum ad corpus assumpsit passibilitatem, famem, sitim, alterationem, & mortem & alia huiusmodi: triplici ratione. Primò vt satisfaceret, & dolores atque langores nostros ipse portaret. Secundò propter fidem incarnationis adstruendam. Quia si filius Dei defectus naturam humanam consequentes non assumpsisset, potuissent eum exultimare non fuisse verum hominem, prout Manichæi dixerunt. Ideo Apostolus, Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiẽs, & habitu inuentus vt homo. Vnde & Diuus Thom. Apostol. per aspectum vulnerum ad fidem reuocatus est. Tertio vt nobis exemplum patientiæ adhiberet, quod fecit dũ passiones & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit. Vnde Apostol. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus contradictionem: ne fatigemini animis vestris deficientes. Et licet ab initio anima Christi fuerit beata, & ex gloria animæ naturaliter redundet impassibilitas, & aliæ dotes in corpus: quia tamen hæc naturalis redundantia subiaceret diuinæ voluntati, quæ volebat ipsum pati propter prædictas rationes: ideo in Christo ordinariẽ non redundabant ab anima in corpus impassibilitas & aliæ dotes: licet bene aliquando, vt in natiuitate subtilitas, & in transfiguratione claritas, & cum ambulabat supra mare agilitas: sed hoc factum fuit miraculosè ad aliqua mysteria reuelanda. Defectus ergo corporales totam naturam humanam ex peccato primi parentis consequentes assumpsit. Vnde Ro. 8. Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati. Condicio autem carnis peccati est habere necessitatem moriendi & sustinendi huiusmodi passiones. Non assumpsit tamen defectus particulares, qui ex particularibus causis causantur in aliquibus particularibus hominibus, sicut lepra, podagra, morbus articularis, & alia huiusmodi: quia fuisse in impedimẽta operationum, quas facere debebat pro reparatione naturæ humanæ & instructione fidelium: prout sunt circuire ciuitates & castella, prædicare & communiter conuersari. Nec etiam debuit assumere defectus qui causantur ex culpa, puta ex inordinato victu, & quãdoq; ex defectu virtutis formatiue, quorum neutrum cõuenit Christo, qui conceptus est ex Spiritu sancto, qui est infinita sapiẽtiã & virtutis. Notandum quoddã licet defectus corporales voluntariẽ assumpserit, non tamen eos contraxit, sicut nos. Quia hoc verbũ (cõtrahere) nõ solum importat simul cõ naturam ex origine & necessitate trahere, sed etiã ordinem effectus ad causam, scilicet quoddã ex debito peccati trahat. Quia (vt dictũ est) causa proxima mortis est peccatum originale. Ideo illi dicuntur hos defectus contrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrunt. Christus autẽ hoc modo non habuit neque D. Virgo: sed habuerunt illos ex conditione naturæ, & ex parte principiorũ materialium. Assumpsit etiam Christus animã passibilem, nõ solum passione perfectiua, sed etiã afflictiua, ex apprehensione animalis, ad corporis læsionẽ. Vnde Psal. in psona Christi, Repleta est malis anima mea. Et Esa. Verè languores nostros ipse tulit & c. Et cum haberet appetitum concupiscibilem & irascibilem, cõsequens est qd habuerit actus illorũ, qui dicuntur passiones, differentes tamen à passionibus nostris, quantum ad tria. Primò quo ad obiectũ: quia huiusmodi passiones in nobis plerũque feruntur ad illicita, sed nõ in Christo. Secundò quantum ad principiu: quia huiusmodi passiones in nobis frequẽter præueniunt iudiciũ rationis, sed nõ in Christo, qui solum ex imperio & moderatione rationis habebat

3. p. 7. 13.

3. p. 9. 45. 47. 5. Creatio comunicari non potest.

3. p. 2. 14. 47. 12.

3. p. 4. 53.

Phil. 2.

3. p. 20.

Rom. 8.

3. p. 53. Passiones Christi à nostris differunt.

habebat quando volebat, & nõ ex subreptione. Tertio quantum ad effectũ: quia huiusmodi passiones in nobis quãdoque trahunt, & quãdoque impediunt rationẽ, & nõ in Christo, qui solum habuit imperatas. Ex præmissis patet qd in Christo fuit dolor & tristitia in appetitu sensitiuo. Vnde Matt. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortẽ. Differet tamẽ fuit tristitia in eo, & est in nobis, secundũ illa tria quæ diximus de passionibus: quia in nobis plerũque tristitia est de bono apprehenso sub ratione mali, in quo decipimur, & aliquãdo est immoderata: sed in Christo nõ fuit, nec nisi de vero malo. Nec obstat quod dicitur Esa. 62. Nõ erit tristis neque turbulẽtus. & Prouerb. 12. Nõ contristabit iustũ quicquid acciderit ei: quia illæ autoritates intelliguntur immoderatè vel pro perfecta passione, & nõ de propensione, quæ dicitur passio imperata & moderata, quæ nõ est culpa, sed afflictio. Sed difficultas est an in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua, quia secundũ D. August. tristitia est de his quæ nobis nolẽtib; accidunt. Sed Christus nolebat peccatũ discipulorum aut ludæorũ, nec etiã mortẽ suã, cum rogauerit patrẽ, vt si possibile esset, trãfiret ab eo calix s. mortis. Videret igitur sequi quod in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua, quia secundũ D. August. tristitia est de his quæ nobis nolẽtib; accidunt. Sed Christus nolebat peccatũ discipulorum aut ludæorũ, nec etiã mortẽ suã, cum rogauerit patrẽ, vt si possibile esset, trãfiret ab eo calix s. mortis. Vnde in patria, qui nõ possunt tristari: quia nõ possunt aliqua ventura simpliciter nolle. Dicendum quoddã licet passio Christi secundũ quid fuerit inuoluntaria, & causa fuerit tristitiã in appetitu concupiscibili: nõ tamen sequebatur afflictio in voluntate, eo quod mors erat simpliciter voluntaria propter finẽ redẽptionis humane: sicut proiectio mercũ in mare propter liberationẽ personæ. Peccata discipulorũ & crucifigẽtiũ nõ erant volita secundũ se, sed secundũ ordinẽ diuinæ prouidentię, quæ ita prouiderat, & ita prædici & propheteri fecerat. Et licet ea quæ sunt secundũ se inuoluntaria, & propter aliaud volita, causent tristitiã in concupiscibili, nõ tamen in voluntate, maxime in beatiore, propter statum, & summũ gaudiũ quod impedit, vel etiã Deo nõ concurrere. Nec obstat quoddã Christus dicebat, Tristis est anima mea & c. quia ibi accipitur anima, pro portione inferiori siue sensitua & corporali. Vnde Psal. Saluum me fac Deus, quia intrauerunt aquæ vsque ad animam meã. Infixus sum in limo profundũ, & non est substãtia: quæ non possunt intelligi de portione superiori, hoc est intellectu & voluntate. Ex præmissis sequitur primò quoddã passio timoris moderata & ordinata fuit in Christo: quia sicut tristitia causatur ex apprehensione mali presentis, ita & timor ex apprehensione mali futuri. Vnde Mar. 14. Cœpit tãdere & pauere. Licet quantum ad incertitudinẽ futuri euentus timor nõ fuerit in Christo, cum omnia futura videret. Nos autem aliquãdo nõ tẽtemus ex aliquo sonitu, ignorãtes quid hoc significet, & quid futurum sit boni vel mali. De timore verò, vt est donũ Spiritus sancti, dictũ est quoddã fuit in Christo. Secundò inferitur quoddã admiratio, quæ est passio appetitus irascibilis, & species timoris, nõ fuit in Christo, inquantum homo, nec secundũ scientiã beatam, nec secundũ scientiã infusã: quia cum admiratio nõ sit nisi de aliquo nouo & insolito ac ignorato, & in Christo (vt ex præmissis patet) nihil tale, quo ad scientiam beatã & infusã, potest esse: sequitur quoddã in eo nõ poterat esse admiratio. Quia tamen potuit in eo esse aliquid nouum & insolitũ quantum ad scientiam experimentalẽ: secundũ hoc poterat in eo esse admiratio. Vnde Mar. 8. dicitur: Audiens Iesus verba Cœturonis, miratus est & c. Assumpsit autẽ hanc passionem ad nostrã instructionem, vt doceret nos admirari debere quod & ipse mirabatur. Nec mirabatur sic quoddã fides Cœturonis esset aliquid magnũ, quantum ad ipsum: sed quia erat magna, quantum ad alios. Aliqui exponunt miratus est, hoc est ad modũ admirantis se habuit. Tertio inferitur, qd in Christo fuit ira moderata. Vnde 1o. 2. dicitur qd fecit quasi flagellũ de funiculis, & eiecit vendẽtes & ementes de templo. Quarto sequitur qd Christus erat simul viator & cõprehensor. Viator dicitur aliquis ex eo quod tendit in beatitudinẽ. Cõprehensor autem ex eo qd iam obrinet eã, iuxta illud: Sic currite vt cõprehendatis. & Phil. 3. Sequor, si quo modo comprehendã. Cum ergo beatitudo hominis consistat in anima & corpore, quo ad animã & portionẽ superiorem (quæ dicitur mens, quæ cõprehendit intellectũ & voluntatẽ) erat cõprehensor, quia videbat essentia diuinam, & fruebatur ea. Quia tamẽ anima eius, quantum ad portionẽ inferiorem, siue quantum ad appetitum sensitiuũ & sensus exteriores, qui sunt corporales, erat passibilis, & habebat corpus passibile & mortale: sequitur quoddã erat viator, & sic simul viator: & cõprehensor.

DE PROPOSITIONIBVS CONCEDENDIS VEL NEGANDIS PROPTER INCARNATIONEM.

Ab omnibus doctoribus catholicis hæc ppositio (Deus est homo) cõceditur, ppter illud quod dicitur Phil. 2. Qui cõ in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum, formã serui accipiẽs, in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo. Ex quo habetur qd ille qui est in forma Dei, est homo. Præterea nomen significãtis formã in cõcreto, potest verificari de quolibet supposito, in quo illa forma inuenitur, vt homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur assumpta ad esse personale filij Dei: igitur & c. Et quãtis ante incarnationis mysteriũ natura diuina & humana essent maxime distãtes: tũc hæc ppositio (Deus est homo) esset in materia remota. Quia tamẽ per incarnationis mysteriũ cõueniunt in vno supposito, cui neutra illarũ inest per accidẽs, sed p se: ideo nũc hæc ppositio (Deus est homo) esset in materia naturali, & prædicatur homo de Deo per se, sicut species de sua hypostasi & indiuiduo. Si dicatur qd omne quod aduenit alicui rei post suũ esse completũ, est accidens: sed natura humana est huiusmodi, igitur & c. Dicendum qd maior est vera, nisi illud quod aduenit, ex sua natura aptũ natum sit per se subsistere, & producere esse existentia: vel si aduenit in hæc finẽ: sed non est sic de natura humana, vt dictum est. Quod enim vnũ est substãtia, nulli est accidens, secundum Philos. Nec natura humana in Christo est inhæsiuẽ,

An in Christo fuit tristitia afflictiua.

3. p. 62.

1. Cor. 9.

3. p. 9. 16. 47. 1. Deus est homo.

Hæc ppositio, Deus est homo, est in materia naturali.

art. 7. Homo est Deus. art. 3. Christus est homo dominus. art. 4. & 5. Deus est mortuus.

art. 7. & 8. Filius dei factus est homo.

Homo factus est Deus.

art. 8. Christus non est creatura.

art. 10. Christus inquantum homo est creatura.

Heb. vi.

sed quodā ineffabili modo. ¶ Eadem ratione hæc est vera, Homo est Deus, vnde Rom. 9. dicitur, Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia benedictus Deus in secula. ¶ Hæc autem Chritas est homo dominus, non est cōcedenda cum hoc nomē, Christus, à parte subiecti ster pro supposito, quod est essentialiter Deus & dominus: & si prædicaretur denominatiuè, derogaretur veritati vnionis. ¶ Hæc propositio: Deus est passus, crucifixus, & mortuus, ac similes, in quibus Deus prædicatur de proprietatibus hominis in cōcreto vel cōuerso, sunt cōcedendæ, quia (vt Damasc. li. 3. dicit) ea quæ sunt carnis idiomata (hoc est carnis proprietates) Deo attribuitur, dū Deus passibilis nominatur, & deus gloriæ crucifixus, deinde dicit, Deitate quidē dicentes, nō nominamus ea quæ deitatis sunt idiomata. Nō enim dicimus deitatem esse passibilem, vel creabilem, aut naturā humanā: quia nomina in cōcreto supponūt pro hypostasi. Ideo differēt possunt prædicari de his quæ pertinet ad vtrāque naturā diuinā, sicut hoc nomē, Christus, in quo intelligitur vngēs diuinitas, & vnctā humanitas, siue nomen det intelligere solum naturā diuinā, sicut hoc nomen, Deus, vel filius Dei: siue nomen solum significat naturā humanā, sicut hoc nomen, homo, & Iesus. Prædicta tamē nomina non prædicantur in abstracto. Et licet idem suppositū dicatur passibile & impassibile: nō tamen sequitur quod opposita prædicentur de eodē secundum idem, sed secundū diuersa. ¶ Hæc propositio, filius Dei factus est homo, probatur catholica ex illo Io. 1. Verbum caro factū est, & ex eo quod scribitur in symbolo, Et homo factus est. Vnū quodque enim dicitur factū, quod incipit prædicari de ipso, sed sic est de Deo, nō enim cōuenit ei prædicari de homine ab æterno, sed ex tēpore, igitur &c. Et licet fieri hominē sit fieri simpliciter in suppositis creatis, nō tamen in supposito diuino. Ideo Deū fieri hominē nō est simpliciter Deū fieri. Fuit autem factus Deus homo, absque sui mutatione, sed non absque mutatione creaturæ: sicut nec creator. ¶ Eadem ratione hæc cōceditur, Homo factus est Deus, prout hoc participiū, factus, determinat cōpositionē, vt sit sensus, Homo factus est Deus, hoc est factū est ita, vt homo sit Deus. & sub hoc sensū vtraque est vera: Homo factus est Deus: & Deus factus est homo. Si verò hoc participiū factus, aliter determinet, vel aliū sensum faciat, est negāda. ¶ Hæc propositio, Christus est creatura, nō est cōcedenda, cum hoc nomen, Christus, ster pro supposito, quod est in creatū: nec secundum D. Ambr. hæc, Christus creatus. Nā sicut D. Hier. ait, Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis, & catholici cū hæreticis nec nomina debent habere cōmunia, ne eorū errori fauere videantur. Et quia Arriani Christū dixerunt esse creaturā, & minorem patre, nō solum ratione humanæ naturæ, sed etiā diuinæ: ideo nō est absolute dicendū quod Christus sit creatura, vel minor patre, sicut simpliciter dicimus Christū passum &c. sed eū determinatione, secundū naturā humanam. Sicut enim in rebus humanis ea quæ in dubitationē venire possunt, an conueniāt parti vel toti, nō attribuantur toti simpliciter, hoc est sine determinatione, non enim dicimus quod Æthiops sit albus: sed dicimus quod est albus secundū dentes. Sic ad propositum, & quia de creaturā propter Arrianos posset esse dubium. Ideo nō dicimus quod Christus sit creatura. Et quia quod sit passus non est dubiū, igitur &c. Hæc est resolutio Damasc. in 3. lib. & sic dicendum est de similibus propositionibus. Hæc propositio reduplicatiua, Christus inquantum homo, est creatura, potest distinguī: quia si in reduplicacione resumatur, ratione suppositi, est negāda, cum suppositum humana naturæ in Christo sit in creatū. Si verò resumatur in exponentibus, ratione naturæ humanæ, est vera, cū natura humana sit creatura. & sic ratione humanæ naturæ creatura conuenit Christo, sicut passio & mors. Sed quia in reduplicacione hoc nomen, homo, magis propriè tenetur pro natura, quam pro supposito, cum sumatur in vim prædicati: ideo est absolute concedenda. Si tamen adderetur aliquid, per quod traheretur ad suppositum, esset propositio negāda, puta si diceretur, Christus secundum quod hic homo, est creatura: quia hoc pronomen (hic) demonstrat suppositum. ¶ Hæc autem, hic homo incipit esse, vel non fuit ab æterno, est eadem ratione negāda. Quia, vt dicit Apost. Christus Iesus heri & hodie, ipse est in secula. Præterea terminus à parte subiecti stat pro supposito, quod est æternum. Et ideo hæc propositio, Christus incipit esse, vel hic homo, demonstrato Christo, incipit esse, secundum sententiā catholicæ fidei, secundum quam non ponimus in Christo nisi vnum suppositum, siue vnam hypostasim aut personam, est simpliciter falsa: quia hoc pronomen, hic, demonstrat suppositum æternum, cuius æternitati repugnat incipere esse. Nec obstat quod incipere esse conueniat humanæ naturæ, quæ significatur per hoc nomen, homo, quia terminus in subiecto positus, nō tenetur formaliter, hoc est pro natura, sed pro supposito. Et licet prædicta propositio esset vera, nō est tamen ea vtendum absque determinatione, ad euitandum hæresim Arrij. ¶ Hæc etiam propositio, Christus secundum quod homo, est deus, est simpliciter negāda: quia illud quod cōuenit Christo secundum quod homo, cōuenit cuilibet supposito humano. Sed manifestè falsum est quemlibet hominem esse deum, igitur. Posset tamen distinguī, vt dictum est de hac, Christus inquantum homo, est creatura: Idem dicendum de ista, Christus, inquantum homo, est hypostasis. ¶ Ex prædictis patet, quod licet in Christo sint duæ naturæ, est tamen tantum vnum esse. vnde Arhanas. Sicut anima rationalis & caro vnus est homo: ita deus & homo vnus est Christus. Secundò patet quod hæc est vera, Christus est subiectus patri, quia intelligitur secundum naturam humanā. Et idem dicendum est de ista, Pater est maior filio secundum naturam humanam, quæ determinatio adiungenda est propter rationem prædictam, ne conueniamus cum Arrianis. Hæc verò, Christus est subiectus sibiipso, est distinguenda, eò quod esse verum aut subiectum, vel dominum, pertinet ad personam, & non attribuitur naturæ.

A Via superius tractādo de scietia Christi, sufficēter de intellectu eius dictū est: restat de voluntate ipsius aliquid dicendū. Et in primis notandum duplicem in Christo fuisse voluntatem, vt ipsemet Christus testatur dicens: Pater, nō mea, sed tua voluntas fiat. Vna voluntas est diuina, alia humana, quæ dicitur appetitus intellectiuis. Licet aliquādo appetitus sensitiuis retineat nomē voluntatis, pro quāto voluntas dicitur in inclinatio, vnde, Io. 3. Spiritus ubi vult spirat, tamē in parte superiori non est nisi vna potentia naturalis, quæ dicatur voluntas, hoc est duas species actū voluntatis. Voluntas enim humana fertur in finē, & in media, & alio modo fertur in vtrūque simul. Nā fertur in finē simpliciter, & absolute, secundū quod est secundū se quoddā bonū: circa media autē voluntas fertur & terminatur cum quadā collatione, & cōparacione, eò quod medium habet bonitatem in ordine ad aliud. Actus circa finē dicitur simplex voluntas, & à D. Tho. dicitur voluntas vt natura, & à Damasc. dicitur thelipsis. Secundus actus dicitur voluntas, vt ratio, & à Damasc. bouleusis, hoc est cōsiliatiua. Hæc autē diuersitas actū non diuersificat potentiam, quia vterque tendit ad vnā rationem obiecti boni. ¶ Ex præmissis sequitur, quod Christus secundū voluntatem sensuualitatis quæ dicitur voluntas vt natura, poterat aliud velle, quod nolebat secundū voluntatem rationis, & etiā nolle, ac etiā aliud quod Deus volebat, Deus enim volebat q. Christus dolores ac passiones ac mortē pateretur: & sensuualitas ac etiam voluntas vt natura nolebat. Sed secundū voluntatem cōsiliatiuā siue vt ratio & in ordine ad finem, semper idem volebat quod Deus, quod patet ex hoc quod dixit, Non quod ego volo, &c. Volebat enim secundū rationem, diuinā voluntatem impleri, quamuis aliud dicat se velle secundum quandam aliam eius voluntatem. Nec tamen propterea sequitur quod in Christo fuerit contrarietas voluntatum, cum non possit esse contrarietas, nisi oppositio attendatur circa idem & secundum eandē rationem. Christus autem non secundum eādem rationem volebat pati & calicem transferri. Quia calicem trāsferri volebat secundum se, siue voluntate vt natura. Pati autem volebat in ordine ad finē, qui erat redemptio generis humani. Et sic voluntas humana non fuit repugnans voluntati diuinæ, sed potius subiecta. Et agonia non fuit in Christo, quantum ad actum animæ rationalem, secundū quod importat concertationem voluntatum ex diuersitate rationum procedentē (hoc enim contingit propter debilitatem rationis, quæ non potest iudicare quid simpliciter sit melius, quod in Christo non fuit: quia per suam rationem iudicabat simpliciter melius esse, quod per eius passionem voluntas Dei impleretur circa salutem humani generis.) Fuit in Christo agonia quantum ad partem sensitiuam, secundum quod importat terrorem infortunii imminētis, vt Damasc. dicit.

B Christum pro se & aliis orasse, & eius orationē semper exauditā fuisse ex sacris literis constat. Habetur enim Luc. 6. In illis diebus exiit in montē orare, & erat pernoctans in oratione Dei, & Io. 17. Pater clarifica filium tuum &c. Postea rogauit pro Apostolis, postremò pro his qui erant credituri per verbum eorū in ipsum, & Ioan. 17. Pater gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebam quod semper me audis. Fuit autem conueniens ipsum manifestè orare, vt nobis orandi exemplū præberet. Poterat enim (vt D. Aug. ait) orare silentio, sed ita patri voluit se exhibere præcatorem, vt meminisset se nostrum esse doctorē, & vt patre recognosceret authorem. Patebat pro se quantum ad naturā humanam, gloriam corporis, & etiam alia quæ pertinebāt ad salutem aliorum. Licet enim secundū voluntatē diuinā potuisset facere quæ volebat, non tamen secundū voluntatē humanā, cum secundū eam non haberet omnipotentiam. Ideo cōueniebat ei orare. Et quāuis nos nō oremus ea quæ scimus certo futura, vt quod sol cras oriatur, cū voluntas videret in verbo: Quia tamē videbat quæ dā esse fieda propter orationē suā: ideo nō incōuenienter petiit à Deo, quæ semper contēplabatur. Et cum oratio sit petitio decentiū à Deo, & quæ dā explicatio propriæ voluntatis apud deū, vt illam adimpleat: tūc oratio alicuius exauditur, cū voluntas eius impletur. voluntas autem simpliciter hominis, est voluntas rationis: hoc enim absolute volumus, quod secundū deliberatā rationē volumus. Nā illud quod volumus secundū motū voluntatis simplicis, nō simpliciter volumus, sed secundū quid. Vnde talis voluntas magis dicenda est velleitas, quam absoluta voluntas, quæ scilicet homo hoc vellet, si aliud nō obfaret. Cū igitur Christus secundum voluntatē rationis nil aliud voluerit nisi quod sciebat Deum velle, cui semper se conformauit: ideo eius voluntas etiā humana semper fuit exaudita. Nec obstat quod orauit pro crucifixoribus, vt deus illis ignosceret, quod tamen impletū non fuit. Nec omnes qui crediderunt verbis Apost. fuerunt vnū cum eo: quia non orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus qui credituri erant in eū: sed pro solis prædestinatis. vnde dicebat: Pro his quos dedisti mihi. Quo ad trāslationem verò calicis, quæ petit, & nō obtinuit: dicendū (secundū Hilar.) quod si per illā orationē petierit, vt timor bibedi calicis eū vel alios martyres suæ passionis imitatores, non perturbaret, vel q. mors eū nō detineret, obtinuit. Si verò intelligatur q. nō biberet calicē mortis & passionis, vel, secundū D. Hier. q. nō biberet ipsum à Iudæis, nō est factū quod petit: quia ratio quæ petitio est cōposita, nolebat vt hoc impleretur. & sic intelligitur illud Psal. Clamabo per diē & non exaudies. Hæc verò orationē proposuit ad instructionē nostrā: volebat enim ostēdere suā voluntatē naturalem & motū sensuualitatis, quæ vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quærat an secundum sensuualitatem orauerit: dicendum quod nō, cū oratio sit essentialiter actus intellectus.

1. p. q. 18. art. 1. Luc. 22.

In Christo nō fuit contrarietas voluntatum.

In 3. lib.

3. p. q. 21.

Super Ioan.

Ioan. 17.

Poteft tamen dici quoddam oravit secundum sensualitatem, ad hunc sensum quoddam eius ratio orando proposuit id quod erat in appetitu sensualitatis ipsius, exprimendo affectum sensualitatis, tanquam ipsius aduocata, & hoc fecit ut nos de tribus instrueret: Primò ut ostenderet se veram humanam naturam suscepisse cum omnibus naturalibus affectibus. Secundò ut ostenderet quoddam licet homini aliquid velle secundum naturalem affectum, quod deus non vult. Tertio, ut ostenderet quoddam debet proprium affectum subicere diuinæ voluntari. vnde dixit, Verum tamen non sicut ego volo, &c.

Ver. 2.

DE SACERDOTIO CHRISTI.

1. 2. q. 22. art. 1. Heb. 5. 2. Petri 1. Math. 27. Coloss. 1. Heb. 4. Malach. 2. Psal. 7. Esa. 33. Psal. 50. Rom. 3. Heb. 5. Rom. 3. Iaco. 1. Psal. 110.

¶ **V**m proprium sacerdotis sit mediare inter deum & populum, quo ad tria: Primò in quantum diuina cōpopulo tradit. ideo dicitur Sacerdos, quasi sacra dans. Secundò in quantum preces pro populo offert. Tertio in quantum pro peccatis populi aequaliter Deo satisfacit. vnde Apost. Omnis potest ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. & Christus hæc tria fecerit, consequens est ipsum fuisse sacerdotem. minor probatur: Quia primo per ipsum sunt dona diuina collata, iuxta illud: Per quem (scilicet Christum) maxima & preciosa nobis dona donauit. Secundò ipse pro peccatis nostris orauit, Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Tertio ipse etiã genus humanum Deo reconciliauit, secundum illud, In ipso (scilicet Christo) cōplacuit omnem plenitudinẽ habitare, & per eum reconciliare omnia. Ideo Apost. vocat eum pontificem, dicens: Habemus pontificem qui penetrauit cælos. Et quia Christus secundum humanitatem habuit plenitudinẽ gratiæ & gloriæ, ideo angelis maior: Sequitur quod excellentiori modo hierarchiã seu sacerdotalem potestatem habuit, quam angeli, quibus cōpetit potestas hierarchica, & qui sunt medij inter deum & homines, vt D. Dion. ait. Ita quod ipse sacerdos, in quantum est medius inter Deum & populum, sortitur nomẽ angeli, iuxta illud: Labia sacerdotis custodiunt scientiã, & legẽ requirẽt de ore eius: angelus enim domini exercituum est. vnde Mat. 4. dicitur quod accesserunt angeli, & ministrabant ei: & sic Angeli fuerunt ministri sacerdotij Christi: licet secundum passibilitatem carnis fuerit ab angelis minoratus, & secundum hoc cõformis viatoribus in sacerdotio constitutus. ¶ Et quamuis in antiquo testamẽto alius esset legislator, alius sacerdos (vt habetur Exo. 28.) Christus tamen fuit legislator & sacerdos: quia alij particulares gratias habebat, Christus verò tantam caput, habuit plenitudinẽ gratiarum. vnde Esa. Dominus iudex noster, Dominus legislator noster, Dominus rex noster, ipse venit & saluabit nos. Nec obstat quoddam non traxit originẽ ex stirpe sacerdotali: quia hoc fecit ut ostenderet non esse omnino idem sacerdotium, sed differre, sicut veni ad figuralem. Fuit autẽ Christus nõ solum sacerdos, sed etiã sacrificiũ. Ad cuius euidentiã sciendũ est, quoddam illud quod Deo exhibetur ad hoc quoddam spiritus hominis feratur in Deum, potest dici sacrificiũ, quasi inuisibilis sacrificij (quod est spiritus cõtribulatus) signũ. Indiget autem homo sacrificio propter tria: Primò ad remissionẽ peccati, per quod aueritur a Deo. Ideo sacerdos dicitur offerre sacrificia pro peccatis. Secundò vt in statu gratiæ cõseruetur, semper deo inherens. vnde Leui. 3. habetur quoddam offerebatur hostia pro salute offerentiũ. Tertio ad hoc quoddam spiritus hominis vnatur Deo. vnde & in veteri lege offerebatur holocaustũ, quasi totũ in cælum. Hæc autẽ tria per Christi oblationẽ nobis aduenerunt. Nã primò peccata nostra deleta sunt, secundum illud, Traditus est propter delicta nostra. Secundò gratiã nos saluãtem per ipsum recepimus, iuxta illud, Factus est omnibus obtemperans sibi causa salutis. Tertio per ipsum perfectionẽ gloriæ adepturi sumus secundum illud, Habentes fiduciã in introitũ sanctorũ (hoc est in gloriã cælestem) in sanguine Christi, qui initiãuit vitã nouã, vnde sequitur quod ipse Christus, in quantum homo, nõ solum est sacerdos, sed etiã verum sacrificiũ, & hostia pro peccato, & hostia pacificorũ, & holocaustum per passionẽ & mortem cõparatam, nõ ad voluntatem occidentiũ, sed ad voluntatem patietis, qui voluntariẽ se obtulit. Vnde Io. 18. habetur quoddam querentibus Iesum Nazarenũ, respondit: Ego sum. Si ergo me queritis, sinite hos abire. Et quia effectus sacrificij est emundatio & expiatio peccatorũ, in quibus sunt duo, scilicet culpa siue macula, & reatus pœnæ: culpa emundatur per gratiã ipsius, & reatus pœnæ per satisfactionem, iuxta illud: Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quẽ proposuit deus propiciatorẽ, hoc est reconciliatorẽ & satisfactorẽ: sequitur quod sacrificiũ Christi fuit emundantiũ culpæ, & expiatiũ pœnæ. ¶ Christum tamẽ (qui peccatum non fecit) non recepit effectum sui sacrificij: licet similitudinẽ carnis peccati secundum speciem cum carne peccatorũ habuerit. vnde in Ephesina synodo legitur: Si quis dicit Christũ pro se obtulisse oblationem, & nõ magis pro nobis solum (nõ enim indiguit sacrificio, qui peccatũ nescit) Anathema sit. Licet possit dici quoddam secundum quid participauit effectum sacrificij sui, in quantum ad passibilitatẽ carnis. Ideo signanter Apost. Heb. 5. dicit, Qui in diebus carnis suæ, &c. ad eum qui possit eum saluum facere a morte. Et licet oratio pertineat ad sacerdotes, nõ est tamen eorum officio propria, cum cuiuslibet conueniat pro se & aliis orare, iuxta illud, Orate pro inuicem vt saluemini. & sic oratio qua Christus orauit pro se, non erat actus sacrificij. Alij verò sacerdotes participant effectum sacrificij sui: non in quantum sacerdotes, sed in quantum peccatores. ideo Leui. 16. dicitur quoddam pontifex non solum offerebat pro aliis, sed etiam pro seipso, eò quoddam peccator esset, quod non erat Christus. Ideo figura non potest adæquare veritatem. Non obstat quoddam Christus per sacrificium passionis & mortis sibi meruit: quia proprius effectus sacrificij est, id quod sequitur ex ipso sacrificio, & non ex deuotione offerentis: Christus autem non meruit gloriã ex vi sacrificij, sed ex deuotione: quia secundum charitatem passionem humiliter sustinuit. ¶ Sacerdotium Christi dicitur æternum. Vnde Psal. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melch

Melchisedech. Non quoddam semper Christus offerat sacrificiũ pro peccatis: sed quia virtus sacerdotij & sacrificij Christi, quæ est causatio gratiæ, & deletio reatus peccatorũ remissorum, manet in æternũ in sanctis. ideo nõ eguit semel quolibet anno offerre sacrificiũ: sicut sacerdos Leuiticus. Sed æterna redẽptione inuẽta, & vna oblatione cõsummauit, &c. ¶ Est præterea sacrificiũ Christi secundum ordinẽ Melchisedech, & non secundum ordinẽ Leui. Quia sacrificiũ legale siue Leuiticum erat figura sacerdotij Christi, nõ adæquans veritatẽ, sed ab ea multum deficiens: Primò, quia non mundabat peccata: Secundò, quia non ad perfectum ducebat: Tertio, quia non erat æternũ, sicut sacerdotiũ Christi. Et ipsa excellentia sacrificij Christi ad sacerdotiũ Leuiticũ fuit figurata in sacrificio Melchisedech, qui ab Abraham decimas accepit, & in cuius lumbis Leui sacerdos legalis decimatus est: Et quãuis quantum ad ipsam oblationẽ sacerdotium legale expressius figuraret sacerdotium Christi, quãdam sacerdotiũ Melchisedech, in quo sanguis nõ effundebatur: tamen quantum ad participationẽ, & effectus huius sacrificij, in quo attenditur excellentia sacerdotij Christi ad legale sacerdotiũ, expressius figurabatur per sacerdotiũ Melchisedech, qui obtulit panẽ & vinum, quæ (secundum D. Aug.) significabant Ecclesiasticam vnitatem, quã constituit participatio sacrificij Christi. Vnde etiam in noua lege verum Christi sacrificium communicatum fuit fidelibus sub specie panis & vini. Et ideo sacerdotiũ Christi dicitur secundum ordinẽ Melchisedech, nõ quasi principalioris sacerdotis, sed quasi præfigurãtis excellentiã sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticũ. Dicitur autẽ Melchisedech ab Apostolo sine patre & sine matre & sine genealogia, neque initiũ dierũ, neque finẽ vitæ habens: nõ quia ista nõ habuerit, sed quia ista de eo in sacra scriptura non leguntur sub hoc nomine. Et per hoc ipsum (vt Apost. dicit) assimilatus est filio Dei qui in terris est sine patre, & in cælis sine matre, & sine genealogia, iuxta illud: Generationẽ eius quis enarrabit: qui etiã secundum diuinitatẽ neque principiũ, neque finem dierũ habet. ¶ Ex præmissis sequitur quod Christus, secundum quod homo, est mediator Dei & hominũ, vnde Io. 1. Medius autem vestrũ stetit quẽ vos nescitis. & Apost. Vnus est mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus. Quia cũ officiũ mediatoris sit cõiungere & vnire eos, inter quos est mediator, cũ extrema vnatur in medio; quod perfectissimẽ cõuenit Christo, iuxta illud, Deus erat in Christo mundum reconciliãtis sibi: ideo Christus est principalis mediator Dei & hominũ, in quantum per suã mortem genus humanũ Deo reconciliauit. Homines autem possunt dici mediatores minus principales & secundarij, ac etiã ministeriales, per intercessionẽ & sacramentorũ administrationẽ. Et licet Spiritus sanctus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: nõ tamen dicitur mediator, cũ nõ sit homo, sicut Christus. & sic secundum humanitatem dicitur mediator. Dicitur autem Spiritus sanctus interpellare pro nobis effectiue & causaliter, pro eo quoddam orare & interpellare nos facit.

Ver. 3.

DE ADOPTIONE DEI PER CHAISTVM.

3. p. 9. 26. 1. Tim. 2. 2. Cor. 13. Rom. 8. 3. p. 9. 25. Rom. 8. Rom. 8.

¶ **V**ia Apostolus Eph. 6. dixit quoddam Deus prædestinavit nos in adoptionẽ filiorum per Christũ Iesum in ipsum: ideo aliquid de ipsa adoptione dicendũ est, & deinde de prædestinatione. Adoptio (vt hic sumitur) est liberalis admissio ad hæreditatem, per quam taliter admissus simulari filio naturali, cui nõ liberaliter, sed iure naturæ debetur hæreditas. Hæreditas autem dicitur id, ex quo aliquis est diues. Deus verò dicitur diues, in quantum seipso fruitur & est beatus. Ideo cum Deus sua bonitate admittit aliquos ad beatitudinẽ, dicitur eos adoptare. Adoptio autẽ diuina differt ab humana in duobus. Primò, quia Deus hominẽ quem adoptat, idoneũ facit per gratiã munus ad hæreditatẽ cælestem percipiendã, per quod facit adoptatũ conformem imaginis filij sui naturalis, iuxta illud, Quos præsciuit, hos & prædestinavit conformes fieri imaginis filij eius. & sequitur, Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Filius autem naturalis (vt dictum est) non dicitur factus, sed genitus. Homo verò nõ facit idoneũ eum quem adoptat, sed potius iam idoneũ eligit adoptando. Secundò, quia filius adoptatus ab homine, non accipit hæreditatem, nisi ipse adoptans decedat, eò quoddam bona corporalia & temporalia non possunt simul à pluribus ex integro possideri. Hæreditatem tamen spiritualem omnes adoptari ex integro accipiunt, & semper possident, absque partis detrimento. Et quãuis homo in sua natura consideratus, non sit extraneus à Deo, quantum ad bona naturalia, quæ per creationem recipit: est tamen extraneus quantum ad bona gratiæ & gloriæ, & secundum hoc adoptatur. Et licet homines qui habet operari ad supplendum indigentiam, non adoptent, nisi in defectu filij naturalis: Deus tamen qui nullam indigentiam habere potest, rationales creaturas, angelos & homines, rationabiliter adoptat. Hæc adoptio fit per totã trinitatem: quia quãuis generare in diuinis sit proprium personæ patris, tamen facere quemcũque effectum in creatis, est cõmune toti trinitati, propter vnitatem naturæ & esse. vnde Ioan. 1. Quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Licet autem sit cõmunis, attribuitur tamen patri tanquam authori, & filio vt exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturæ, sed solum hypostasi & supposito, & adoptio sit quædam filiatio, sequitur quoddam adoptio non attribuitur naturæ humanæ, sed Christo, per eam tamen. Nec obstat quoddam in anima Christi ponimus gratiam habitualem, per quam nos dicimur filij adoptiui: quia gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium adoptiuium: sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi, iuxta illud, Vidimus gloriã eius quasi gloriã vni geniti à patre. Et quia D. Th. post materiam adoptionis tractat de prædestinatione Christi, quæ materia non potest intelligi absque notitia scientiæ & præscientiæ Dei: ideo de his omnibus pro terminorum declaratione dicendum est.

1. p. 9. 14.

Cum omnes perfectiones quæ sunt in creaturis, sint eminentes & nobiliori modo in Deo: & scientia siue certa cognitio sui & aliorum sit perfectio in nobis: necessè est dicere quòd Deus eniùter habet certissimam ac clarissimam cognitionem sui ipsius, & omnium eorū quæ sunt, fuerunt, & possunt esse, non solum in cōmuni, prout conueniunt in ratione entis vel alicuius generis: sed etiā in speciali, vt sunt ab aliis distincta, ac etiā futura contingētia, & omnia quæ sunt in potentia obedientiāli creaturæ. De notitia sui ipsius dicitur 1. Cor. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. De notitia aliorū habetur Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, & in eodē quo ad specialem notitiā, dicitur, Quòd pertingit usque ad diuisionē spiritus & animæ, cōpaginque & medullarū, & discretor cogitationū & intentionū cordis, & nulla creatura est inuisibilis in cōspectu eius. Qui vocat ea quæ non sunt, tanquā ea quæ sunt. Et quòd cognoscat mala habetur Prover. 15. Infernus & perditio corā eo. ¶ Eminentia scientiæ Dei super nostrā apparet in multis. Primò, quia in nobis est per species intelligibiles in hærentes, quæ sunt qualitates: Deus autē non per qualitatē in hærentē, sed per suā essentiam, quæ est idea siue similitudo distinctè representatōis omnia. Secundò quia nostra cognitio est successiua & discursiua, & nō est de futuris: sed deus vnico intuitu videt omnia præterita, præsentia, futura, & possibilia. datur similitudo de homine existēte in turri altissima: videt omnes ambulātes, & tamen primi non vident sequētes. Aduertendū tamen quòd cognitio eorum quæ fuerūt, sunt, & erunt, apud theologos dicitur scientia visionis. Cognitio verò possibilibus quæ nunquā erunt, dicitur scientia simpliciter intelligentiæ. Tertio, quia scientia dei est copulata diuinæ voluntati, & causa rerū quantum ad esse naturale. & sic habet Deus scientiā practica, quāuis etiā habeat scientiā speculatiuam. Sed scientia nostra non est causa rerū, sed datur causatū à rebus. Quarto, quia scientia Dei est inuariabilis & infallibilis, quemadmodū eius substantia, nostra autem est variabilis & defectibilis. Quintò, quia scientia nostra est finita, scientia autem dei infinita, cum comprehendat seipsum, qui est infinitus. ¶ Ex præmissis patet quòd in Deo non est ponenda præscientia nec præuisio quo ad se, cum omnia simul videat in nūc æternitatis. Quia tamen noster modus intelligendi est per successiōnē, siue per prius & posteriùs, ideo dicimus quòd Deus ab æterno præsciuit lucem, antequam diceret, fiat lux.

Scientia visio.

Præscientia nō est in deo.

1. p. 9. 14. art. 11.

Ver. 1. DE COEXISTENTIA PRÆSCIENTIÆ ET CONTINGENTIÆ REFRVM.

Quia notitia coexistentiæ præscientiæ Dei cum contingentiā rerū plurimū seruit ad resolutionem materiae prouidentie, & prædestinationis, ac liberi arbitrii, & præceptorū dei: ideo aliquid super huiusmodi breuiter dicendum est. Et in primis notandū quòd contingens dupliciter potest cōsiderari: Vno modo in seipso, secundū quòd est iam in actu, & tunc nō dicitur proprie contingēs, neque ad vtrumlibet, quia iam est determinatum, quantum ad veritatem, siue propositio ex eo constata, est determinatæ veritatis: cū omne quòd est, quando est (secundū Philof.) necessè sit esse, aliās duo contradictoria essent simul vera. Et hoc modo contingens non consideratur vt futurum, sed vt præsens. Dicitur tamen contingens, eò quòd aliquando fuit contingens. & de hoc nulla est difficultas. Alio modo potest considerari contingens vt futurum, siue vt est in sua causa, etiā si non exprimitur, & de hoc est difficultas an sit determinatæ veritatis. Et dicendum quòd si aliquo cōtingenti dato exprimatut futuritio: vt si dicatur, Antichristus est contingens futurum, vel est futurus: tunc cū iam supponatur futuritio, est determinatæ veritatis & necessariū ex suppositione futuritionis, quemadmodum primo modo acceptum est necessarium ex præsuppositione præsentitatis. & sic tales propositiones in sensu composito, siue vt sunt modales de dicto, sunt determinatæ veritatis: licet non in sensu diuiso. ¶ Si verò consideretur contingens præcisè, vt est in sua causa proxima, absque expressiōe alicuius determinantis ipsi: tunc dicitur Contingens ad vtrumlibet, eò quòd causa ipsius se habet ad opposita, cū possit impediri, & nō impediri. & de hoc generaliter dicitur quòd nō subiacet alicui creatæ cognitioni, siue quòd excedit omnem intellectum creaturum. Quia cū propositio dicatur vera vel falsa ab eo quòd res est vel nō est, siue in ordine ad propositionē de præsentī, de inesse sibi correspondentē veram vel falsam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinatè naturaliter scire potest an tale cōtingens eueniet, vel non eueniet, siue an propositio de præsentī, & de inesse ex eo cōstata, aliquando erit vera: quia ignorat an causa proxima impedietur à deo, vel nō, cum quæ sunt dei, nemo nouit nisi spiritus dei, vel ille cui voluerit reuelare. vnde cognoscere talia est solius dei. Ideo Esa. 41. dicitur: Annunciate quæ ventura sunt in futurū, & sciemus quia dii estis vos. Et ideo quicūque cognoscit effectū cōtingentem in causa dūtaxat, non habet de eo nisi cōiecturalem cognitionē. Ex quo sequitur qd Astrologi nihil certò cognoscere possunt, nisi supposita permissione diuina. Deus autē qui in æternitate sua (quæ tota simul existit, & omne tēpus ambit) absque successiōne vnico intuitu omnia contingētia cognoscit, nō solū vt sunt in causis tantum, sed etiā prout vnumquodque eorum est, vel fuit, vel erit in actu suo, & potest causas impedire si velit, ac etiā non impedire: habet futurorum contingētiarū determinatam & infallibilem cognitionē. Et ideo si deus aliquod contingens præuidit futurū, infallibiliter erit. Si nō verò nō præuidit futurum, nunquā erit. Nec tamen propter scientiam dei cōtingens desinit esse contingens. Quia de ratione cōtingentis est qd sit à causa proxima: quæ impediri potest à prima, Et ideo nō sequitur, Deus præuidit hoc cōtingens futurum, ergo necessariò veniet, loquēdo de necessitate simpliciter absoluta: quia deus vidit quòd cōtingenter siue impedibiliter eueniet: quia ipse potest impedire. ¶ Pro resolutione igitur materiae & solutione argum

Gen. 2.

Astrologi nihil certò cognoscunt.

Propositio necessaria.

argumentorum, sciendum est quòd necessarium siue propositio necessaria est duplex: quæ dā est ex suppositione, alia est simpliciter absoluta, siue (vt dialectici dicūt) modalis, cōposita, & diuisa. Propositio necessaria ex suppositione est, ad cuius positionē sequitur alia necessitate cōsequentiæ, quæ dicitur necessitas infallibilitatis: vt Sortes currit: ad cuius positionem necessariò & infallibiliter sequitur quòd moueatur, & hæc, Deus reuelauit Antichristum fore: ergo Antichristus inuallibiliter erit. similiter, Sortes prædestinatus saluabitur, & Plato reprobus damnabitur, quæ includunt duas propositiones, ad quarū primā in sensu cōposito necessitate cōsequentiæ & infallibilitatis sequitur secunda. & hæc necessitas non opponitur cōtingenti ad vtrumlibet. Et causa necessitatis talium prouenit ex eo quòd necessarium est alterā cōractoriarum esse verā, & alterā falsā. Necessarium verò simpliciter est cuius causa proxima nō se habet ad opposita: quia, simpliciter nō potest, & sic ea quæ à Deo immediatè procedunt, vel quæ eius imperio per alias causas efficiuntur, siue necessaria absoluta & simpliciter: & propositiones ex illis constata, dicuntur necessariae, & simpliciter & absolute: quia nō possunt esse falsæ, etiā dato antecedente falso: vt, Sortes currit, ergo homo est animal, vel Deus est. Si enim ad impossibile sequitur quodlibet, sequitur etiā quòd ad falsum sequi potest verum. Tales propositiones quæ nō possunt esse falsæ apud Theologos, dicuntur simpliciter & absolute esse necessariae & æternæ veritatis. Et causa huius necessitatis prouenit ex ipsa rei essentia, siue natura, eò quòd causa quæ talem naturā creat & ordinatū impediti nō potest. Apud naturales verò propositio dicitur simpliciter & absolute necessaria, quādo causa naturaliter impediti non potest, vt hæc propositio, Sol lucet, & alia huiusmodi. ¶ Ex præmissis patet primò, quòd cōingentia rerum simul stat cum præscientia Dei. Quia præscientia Dei nihil im-primis in hominibus, sicut nec visio, qua Sortes videt Platonem. Et quāuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimit, tamen imprimit secundū modum & cōditionem naturæ quā mouet, iuxta illud, Disposit omnia sua iuxta, hoc est naturalia naturaliter, & libera liberè, & cōingentia cōtingenter. Et sic si ponatur voluntatem à Deo moueri, voluntas infallibiliter mouebitur, ex suppositione tamē. Nō autem simpliciter, quia nihil eā necessitas in ea imprimitur. & sic cōceduntur in sensu diuiso sequentes propositiones, prædestinatus potest dānari, & reprobus potest saluari, & alia similes, quæ sunt falsæ in sensu cōposito. Ex his patet quòd licet scientia Dei practica sit causa scitorum, nō tamē scientia speculatiua. Nec etiā scientia eius practica est causa necessaria, cum per secundas causas secundū modum earum causet. Et sic generatio plantæ est cōingens, propter causam proximā, quæ est motus solis, qui potest impediri. Si dicatur quòd cōditionalis, cuius antecedens est absolute necessarium, etiā cōsequens erit absolute necessarium: ergo si Deus sciuit hoc futurum, hoc erit, cū naturaliter & necessariò sciat omnia futura. Dicendum quòd quādo in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actū anime, cōsequens est accipiendum, nō secundum esse quod in se est, sed secundū esse quod est in anima. Aliud enim est esse rei in anima, aliud in seipsa, puta si dicā, Anima intelligit aliquid, intelligendū est quòd illud est immateriale, secundū quod est in intellectu, & nō secundū quod est in seipso. Et similiter si dicā, Deus scit aliquid futurū, ergo illud erit: cōsequens intelligendum est prout subest scientiæ diuinæ, hoc est prout est in sua præsentitate siue æternitate, quæ nō subicitur temporis, sed ambit omne tēpus. ideo Deus nullum cōingens videt quo ad se, sed solum quo ad nos, & quo ad nostrū modū intelligendū. & ideo decipiuntur qui dicunt Deum videre aliquid futurū quo ad se, cū nō videat nisi quæ præsentia sunt sibi. Et ob rem si videt in suo nūc æternitatis aliquid, nō sequitur quòd videat illud in nostro nūc, quòd aliquādo est futurum, aliquādo præsens, aliquādo præteritum. Et deceptio prouenit, quia ea quæ nobis cōueniunt, & de nobis dicuntur, arbitramur eodem modo de Deo dici: quòd plurimum distat à veritate, quòd est bene notandum. & sic prædictum cōsequens est necessarium, licet & antecedens: quia omne quòd est, quando est, necessè est esse. & sic prædictum antecedens non est absolute necessarium, sed ex suppositione, supposito quòd Deus sciuerit, & in sensu composito.

Ver. 2. DE IDEIS.

Idea Græcè, Latine forma siue similitudo dicitur, quia est principii cognoscendi & operadi quæ cōueniunt Deo quo ad alia à se, ideo dicitur idea, & exemplar aliorum. vnde Exo. 25. Fac secundū exemplar quod tibi in monte monstratum est. Sed cum Deus per suā essentiā sit principium aliarum rerum, & nō sui ipsius, sequitur quòd essentia diuina nō dicitur idea, secundum quòd comparatur ad ipsum Deum, sed bene quo ad alia. Ideo possumus dicere diuinā essentiā esse ideā, siue similitudinem omnium aliarum rerum. vnde D. Aug. dicit, Tāta vis in ideis cōstituitur, vt nisi his intellectis nemo sapiens dici possit. Et quāuis diuina essentia nō sit nisi vna in se, & dicatur idea in quā-ritū est ratio vel similitudo huius vel illius rei: quia tamen sunt plures res intellectæ, sequitur quòd sunt plures ideæ siue similitudines aut rationes intellectæ, cum cuiuslibet rei essentia diuina sit similitudo, & nobilior res sint in ea quā in seipsis. Quia in essētia diuina dicuntur creatrix essentia. Et licet D. Dionys. dicat quòd Deus nō cognoscit res secundum ideā extra se, intelligit de idea extra se existente, siue accidentali, sicut nos per species intelligibiles. Nec obstat quòd nō ponitur in Deo plures sapiētiæ aut artes, quæ sunt principii cognoscēdi & operadi. Quia sapientia & ars significatur vt quo Deus intelligit: idea verò id quòd Deus intelligit. Et quia malum in Deo esse nō potest, ideo malum nō cognoscitur à Deo per propriā ideā, sed per ideā siue rationem boni oppositi. Et cum Deus eorum quæ nō fuerunt, nec sunt, nec erunt, nō habeat scientiā practica actu, sed solum virtute: ideo respectu eorum nō est idea in Deo, secundum quòd idea significat exem-

Sup. 3.

Deus nihil futurum si quo ad se.

1. p. 9. 15. art. 2.

In lib. 8. q.

c. 7. de Di. 26.

plurimè principium operandi est tamen secundum quod idea significat principium cognoscendi. Notandum tamen quod genera non possunt habere aliam ideam in essentia diuina ab idea speciei quia nunquam genus est nisi in aliqua specie. Similiter etiam dicendum est de accidentibus, quae inseparabiliter cōcomitantur subiecto. Accidentia uero quae separabiliter subiectione, aliam ideam habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia, quae à principio cōcomitantur domui, sed non omnia quae superueniunt domui ita facta, ut sunt picturae, & alia huiusmodi. Individua, secundum opinionem Platonis, non habent aliam ideam ab idea speciei, tū quia singularia indiuiduantur per materiam quā ipse Plato ponebat esse increatā (ut quidā uidentur opinari) & cōcausam ideae, tum quia intentio naturae cōsistit in speciebus, nec particularia producit, nisi ut in eis species saluetur. Sed prouidentia diuina non solum se extendit ad species, sed etiam ad singularia: nec ponimus ideas extra essentiam diuinam & extra nos, siue ideas separatas à Deo & nobis, ut Aristot. dicit Platonem posuisse.

§. 8. DE ProuIDENTIA DEI.

1. p. 7. 22. art. 1.

Prouidentia, proprie accipiendū, est ratio siue cognitio & directio siue dispositio ordinandorum in finem, & praecipue in finem ultimum: & est principalis pars prudentiae, ad quā ordinatur memoria praeteritorum, & intelligentia praesentium, prout ex praeteritis memoratis, & praesentibus intellectis cōiectamus de futuris prouidendis. Prudentiae autem proprium, secundum Philosophum, est ordinare alia in finem respectu sui ipsius. & sic dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos in finem uitae suae, siue actus aliorum sibi subditorum in familia, ciuitate, uel regno, secundum quem modum dicitur Mat. 24. Fideles seruis & prudens, quem cōstituit dominus super familiam suam. Prouidentia ponitur in intellectu, sicut prudentia, supponit tamen uoluntatem finis: nullus enim praecipit aut disponit de agendis propter finem, nisi uelit finem. Et per hunc modum prudentia & prouidentia cōueniunt Deo, qui non solum producit res secundum substantiam, sed etiam ordinat eas in finem ipsarum, unde Sap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. & D. Boet. dicit quod prouidentia est ipsa diuina ratio in summo omnium principe cōstituta, quae cuncta disponit. Dispositio autem potest dici ita ratio ordinis rerum in finem, quam ratio ordinis partium in toto. Ad prudentiam autem duo pertinent. scilicet ratio siue cognitio ordinis rerum in finem, quae dicitur prouidentia, & executio ordinis rerum in finem, quae dicitur gubernatio. Primum est aeternum in Deo: Secundum est temporale: quia dicit relationem ad creaturas existentes. Nec obstat quod Philosophus dicit prudentiam esse eorum, de quibus eubolia recte cōsiliatur, & synesis indicat: sed cōsiliium: cum importet inquisitionem, non est in Deo, qui omnia absque discursu simul uidet: igitur, &c. Quia regula generalis est, quod ea quae possunt praedicari de Deo & creaturis, quando dicuntur de Deo, intelliguntur remoueri ea quae sunt imperfectionis, quae non remouentur, cum dicuntur de creaturis. Et ideo licet cōsiliium non sit in Deo, prout importat inquisitionem, est tamen in Deo ut dicit terminum cōsiliij, qui est rectitudo iudicij, ad quā cōsiliantes inquirendo perueniunt. unde Apost. dicit, Qui operatur omnia secundum cōsiliium uoluntatis suae. ¶ Et cum Deus sit causa omnium rerum, & ordinet siue disponat omnia in finem suum, sequitur quod omnia sunt diuinae prouidentiae subiecta. Unde Sap. 8. de diuina sapientia dicitur, Attingit à fine usque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et sic apud Deum nihil est casuale aut fortuitum, cum non sit praeter intentum. Nec est in cōueniens quod prouisor uniuersalis permittat aliquem defectum in particulari, nec impediatur bonum totius uniuersi sicut in particulari prouisor, qui debet quantum potest omnem defectum uitare in eo cuius curam gerit. unde corruptiones & defectus in naturalibus, dicuntur contra naturam particularem: sunt tamen de intentione naturae uniuersalis: in quantum defectus unius cedit in profectum alterius. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deciderent in uniuerso. Non enim esset uita leonis, nisi esset occisio animalium: nec esset patientia martyrum, nisi permitteretur persecutio tyrannorum: nec appareret iustitia punitiua, si angeli & homines non fuissent permisi peccare. Et quāuis humana prouidentia non se extendat ad ea quae ex natura necessitate proueniunt (quia non est homo institutor naturae sicut Deus) ideo Dei prouidentia ad omnia se extendit, etiam ad ea quae ex natura necessitate proueniunt. Et licet homines dimittantur peccare propter liberum arbitrium, propter quod sunt domini suorum actuum: non tamen sequitur quod non subsint diuinae prouidentiae, sed quod speciali modo subdantur, ut scilicet imputetur eis ad culpam uel meritum, & reddatur eis poena uel praemium. Et quantum ad hanc specialem prouidentiam Apost. remouet à Deo curam de bobus. ¶ Notandum tamen quod quantum ad rationem siue dispositionem ordinis rerum in finem, Deus immediate prouidet omnibus: quia in suo intellectu habet rationem omnium, etiam minimorum, cum causas aliquibus effectibus praeficit, dedit illis uirtutem ad effectus illos producendos. ideo oportet quod ordinem causarum ad suos effectus in sua ratione habuerit. Quantum ad executionem uero prouidet, medijs causis secundis, & inferiora gubernat per superiora, non defectu uirtutis, sed propter abundantiam suae bonitatis, quae tanta est quod dignitatem causalitatis etiam creaturis cōmunicat. Et licet non pertineat ad dignitatem regis temporalis de minimis curam gerere, propter defectum uirtutis: quia pluribus intentus, &c. & si propter minima relinqueret maiora, deficeret: non est tamen contra dignitatem Dei, qui est in finitā uirtutis, quae in hoc ostenditur quod omnibus prouidet, nec impeditur. nec etiam per eius prouidentiam excluduntur causae secundae, quae sunt executiones huius ordinis. Et quāuis D. Aug. dicat quod melius sit nobis non cognoscere mala & uilia, quam ea cognoscere: quia per eorum cognitionem impeditur à cognitione aliorum meliorum, cum non possimus simul multa intelligere, & aliquādo cognitio malorum peruerit

4. de consp.

Ephes. 1. art. 2.

1. Cor. 9. art. 3.

In Enchir.

uerit uoluntatem in malum: haec tamen non habent locum in Deo, ideo cognoscit omnia bona & mala & quaecumque uilia. ¶ Notandum praeterea quod quāuis diuina prouidentia quibusdam rebus necessitatem imponat, non tamen omnibus: Quia (ut D. Dion. ait) Corruptere naturam non est diuinae prouidentiae: sed uideretur corrumpere uel peruertere, si ea quibus dedit liberum arbitrium, necessitaret. Et si ea quae naturaliter proueniunt, suum non cōsequerentur effectum & finem. Ideo Sap. 8. dicitur, disponit omnia suauiter, hoc est unumquodque secundum modum suae naturae. scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera liberè. Et sic quaedam disponit necessitate, quaedam contingenter. unde resultat quod ordo diuinae prouidentiae est immutabilis: quia omnia infallibiliter ueniunt sicut uult euenire. de his aliqua dicta sunt, cum de scientia Dei & rerum contingentia ageretur.

Ver. 1. DE PRAEDESTINATIONE ET REPROBATIONE IN GENERALI.

Praedestinationis (prout de ea à Theologis communiter tractatur) est pars subiectiua siue species prouidentiae. Et sic est ratio ordinis siue dispositio intellectualis naturae in finem excedentem proportionem naturae creatae, hoc est in uitā aeternā. Et sic omnis praedestinatio est prouidentia, sed non e cōuerso: quia dispositio creaturarum irrationalium & insensibilium prouidentia dici potest, & non praedestinatio. Similiter reprobationis, hoc est dispositio ad poenam aeternā, est prouidentia, & tamen non est praedestinatio. Ex quo apparet quod prouidentia in ordine ad intellectualem naturam diuiditur in praedestinationem & reprobationem. & sic praedestinari & reprobari cōuenit duntaxat angelis & hominibus. Et sicut dictum est quod prouidentia pertinet ad intellectum, supposito actu uoluntatis, sic etiam praedestinatio, quae includit propositum dandi uitā aeternā. Unde Apost. Vt secundum electionem propositum Dei maneret. Ex quo uidetur sumi differentia inter praedestinationem & praescientiam. Nam haec dictio, praescientia, quantum est ex suo modo significandi, non importat actum uoluntatis, sicut haec dictio, praedestinatio. Et quia uidemus in nobis actum uoluntatis sequi actum intellectus, & scientiam praecedere prouidentiam: sic dicimus praescientiam Dei praecedere praedestinationem, & esse cōmuniorem ea: quia attribuiamus Deo praescientiam irrationalium, & non praedestinationem, respectu illorum. Et in intellectualibus creaturis praedestinatio praerequit praescientiam. Prius enim, saltem ordine naturae, cognoscitur res aliqua & finis ac mediū, quam disponatur in finem. & ideo dicimus praescientiam praecedere praedestinationem, iuxta illud Rom. 8. Quos praesciuit, hos & praedestinauit, &c. & pari ratione praescientia praecedit reprobationem siue odium Dei. Et non loquimur hic de praescientia meritorum uel demeritorum, quae non aequaliter se habet ad praedestinationem & reprobationem, ut postea dicitur: Sed de praescientia Dei, abstrahendo ab his. scilicet meritis & demeritis, pro praescissione rei & finis absolute. & haec praescientia eodem modo se habet ad praedestinationem & reprobationem. Ad horū euidentiā sciendū est quod in nomine praedestinationis multa in cluduntur. scilicet praescientia & prouidentia, quae sunt superiora, & electio, quod est unum cōcomitans, & cōsequentia, quae sunt uocatio, iustificatio, & glorificatio, quae inordinate se habent, sicut diximus de praescientia, prouidentia, & praedestinatione. Nam primò intelligimus electionem, secundò uocationem, non quancumque, quia, ut habetur Mat. 10. Multi sunt uocati, pauci uero electi: sed uocationem secundum propositum uoluntatis suae, hoc est uocationem efficacem. Tertiò intelligimus iustificationem siue gratiae collationem, ex qua in his qui subiecti sunt peccatis, sequitur peccatorum remissio. Quarto magnificationem, quae dicitur cōtinuatio meritorum, siue perseverantia in bono, uel saltem non interrupta, ut in paruulis baptizatis ante usum rationis decedentibus. Postremò intelligimus glorificationem, siue gloriae & uitae aeternae collationem, quae est terminus praedestinationis. & secundū haec debent intelligi uerba Apost. Rom. 8. Nam quos praesciuit, &c. In reprobatione uero non tot includuntur, sed sequentia: Praescientia simplex & absoluta, de qua dictum est, & prouidentia tanquam priora & superiora, postmodum permissio cadendi in peccatum, postremò deputatio ad poenam aeternā, quae est terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligentia praemissorum sciendum est quod non intendimus ponere prioritatem aut posteritatem in Deo, sed solum secundū nostrū modū intelligēdi. Scimus enim Deum ab aeterno & in sua aeternitate antequam quicquam faceret, omnia praesciuisse unico actu semper eodem modo permanente, qui est sua essentia: & ea quae non erant futura sciuisse solum speculatiuè, ut in potētia sua. Et hanc scientiam (ut dictū est) uocamus simplicis intelligentiae, siue speculatiuam tantū, eò quod non habeat cōpositionem uoluntatis siue uoluntati annexam. Ea uero quae futura erant, praesciebat, & eorum habebat non solum scientiam speculatiuam, sed etiam practicam, quae habet uoluntati annexam ea exterius producēdi pro instanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exēplar. & sic absque Dei mutatione facta est mutatio in creaturis, quando productae sunt, quae prius non erant. Haec dicitur scientia uisionis, quia omnia simul uidet praesentia in suo nunc aeternitatis: & quo ad nos dicitur praescientia & praesciuit, eò quod priusquam tēpus esset, praesciret & praescideret. Imaginamur enim Deū in suo nunc aeternitatis inter alia uidisse intellectuales creaturas ex sua gratia capaces ad finem supernaturalē, & accepisse certum numerū illarū tam ex angelis, quam hominibus, & per uoluntatem proposuisse eas ordinare ad illū finem, & media cōducentia eis dare: deinde eas in tēpore productas esse, & sic postmodū uocasse, iustificasse, magnificasse, ac glorificasse. Aliam uero multitudinem tam hominū quam angelorum in eodem nunc aeternitatis post praescientiam speculatiuam ipsorum praesciuit singulos illorū, uel gratiam oblatam non acceptaturos, uel ea malè uisuros. &

art. 4. de Di. No.

1. p. 7. 23. art. 2.

Rom. 9.

Multa in praedestinatione includuntur.

ideo proposuit eis dare pœnas aternas, propter eorum demerita : deinde creauit illos in tempore, libertatem dedit, peccare permisit, in multa patientia sustinens vasa iræ apta in interitum, & tandem eos perseverantes in malicia vsq; in finē vitæ, supplicis deputauit aternis, quæ sunt terminus & finis reprobationis. Quod autem Deus aliquos prædestinauerit, probatum est. Quod verò aliquos reprobaauerit, Malach. testatur, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. & Apost. Cum nodum nati fuissent, & c. & alibi dicit, Ne q̄s fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter vnâ escâ vendidit primogenita sua. Scitote enim quoniâ postea cõcupiuit hæreditate benedictionem, & reprobatus est. Nō inuenit pœnitentiæ locum, quanquã cum lachrymis inquisiuit eã. Et nō intelligitur principaliter de benedictione aut seruitute tēporali, sed spiritali. Nā Esau fuit maior in bonis temporalibus quàm Iacob: imò Iacob dixit se seruum Esau, & misit ad eum munera. Ad prouidentia enim vniuersalis prouisoris pertinet, aliquos defectus permittere in his qui suæ prouidentie subduntur propter maius bonum. Et sic reprobatio includit actum voluntatis, & voluntatem permittendi cadere in culpã, & inferēdi dānationis pœnã pro culpa. Nec propter hoc causa reprobationis est causa dānationis, sicut prædestinatio est causa salutis, cum permissio peccãdi nil ponat in peccate, sicut iustificatio in pœnitente. Nec reprobatio Dei subtrahit aliquid de potentia reprobati. Nec reprobatus est impossibilitatus adipisci gratiã, impossibilitate absoluta, sed ex suppositione, quæ nō tollit libertatem. Nec obstat quod dicit Sap. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: Quia intelligitur quantum ad esse naturale, & nō quantum ad beatitudinem. Et licet velit omnes homines saluos fieri, voluntate antecedente, quod nō est simpliciter velle : nō tamen voluntate cõsequente, qua dicitur simpliciter velle. ¶ Ex præmissis sequitur primò, q̄ prædestinatio nō est in prædestinatis, sicut nec præscientia aut prouidentia in rebus prouisoris, sed est solum ratio in intellectu prouisoris. Licet executio prouidentie & prædestinationis, quæ dicitur gubernatio & prædestinatio passiva, sit in rebus gubernatis & prædestinatis passiuè, & in gubernate & prædestinate actiuè. Et sic vocatio, iustificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponunt in prædestinatis. Reprobatio etiã actiuã nihil ponit in reprobatis, sed bene executio reprobationis, quod ad pœnas aternas, sed nō quo ad permissionem peccãdi, & ideo nō necessitat ad peccãdum, licet reprobatum infallibiliter peccent. Prædestinatio enim aut reprobatio actiuã nō ponit in Deo actionē realem ad extra, sicut executio illius. ¶ Secūdo sequitur quod prædestinatio electorum est certa & infallibilis, nō tamen sequitur quod prædestinatus absoluta necessitate saluetur, sed solum necessitate infallibilitatis, & ex suppositione, quæ necessitas nō opponitur cõtingentiæ, vt dictum est. Si dicatur, Qui quid Deus potuit, potest nunc: sed potuit nō prædestinare Petrum, ergo & nūc potest. Dicendum quod maior huius syllogismi est vera, absolute loquendo. Sed minor est falsa cum cõclusionē, quia supponit id quod iã prædestinatum est, posse nō prædestinari, quod est falsum in sensu cõposito: quia cum prædestinatio includat voluntatem Dei, quæ est immutabilis, & Deum velle aliquid creati sit necessariū ex suppositione: igitur, & c. Et quãuis ille qui prædestinatus est, possit absolute mori in peccato, nō tamen supposita prædestinatione. Nec obstat id quod D. Aug. super illud, Tene quod habes, ne alius accipiat coronã tuã, dicit: Alius nō est accepturus, nisi ille perdidit: ergo prædestinatio nō est certa, postquam perdidit coronã gloriæ. Quia coronã dicitur alicuius dupliciter: Vno modo ex prædestinatione simpliciter absoluta: & hanc nemo potest perdere: quia infallibiliter morietur in gratia. Alio modo potest coronã esse alicuius ex gratia vel merito gratiæ quod habet: & tale debitum dicitur ex prædestinatione secundum presentem iustitiã, quia si tunc cum gratiã habet moreretur, infallibiliter saluaretur: tamen hanc coronã & gratiã potest quis amittere per sequēs peccatum mortale. Alius autem illã coronã amissã dicitur accipere, in quãtuo loco eius qui cecidit in peccatum, subrogatur, secundum illud Iob, Cõteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis, sicut loco angelorū malorū substituti sunt homines, & in locum Iudæorum Gẽtiles. Substitutus autē in statum gratiæ quãtuo ad hoc coronã accipit, quia de bonis quæ alius fecit, in aterna vita gaudebit. Et quẽadmodum dictū est de prædestinatione quod est duplex. scilicet absoluta, & secundum presentem iustitiã: sic dicendum est de reprobatione. ¶ Notandum quod licet numerus prædestinatorum vel etiã reprobatorum, secundum presentem iustitiã nō sit certus & determinatus pro omni tempore (quia potest augeri & minui, secundum illud Deuter. 1. Dominus noster addat ad hunc numerum multa milia, & Psal. Deleantur de libro viuentium, & c. licet aliqui exponãt, secundum opinionem hominũ.) numerus tamen prædestinatorum & reprobatorum absolute est certus & determinatus: sic quod augeri vel minui nō potest, vt D. Aug. dicit. Sed numerus ille & ratio eius soli Deo est cognitus, vt D. Greg. in quadam oratione ait, Deus cui soli cognitus est numerus electorū in aterna felicitate locãdus. Et quãuis aliquibus sanctis ex priuilegio speciali prædestinatio sit reuelata (vt dicitur cõmuniter de D. Magdalena & Paulo, ac aliis, propter hoc quod scriptum est Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quæ nō auferetur ab ea. & 2. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea. & Philip. 4. de multis, quorum nomina Apost. dicit esse scripta in lib. vitæ.) nō tamen cõuenit, quod prædestinatio cõmuniter reueletur omnibus. Quia si sic, illi qui nō sunt prædestinati desperatẽt, & securitas prædestinationis pareret negligentiam. Reprobatio autem de lege nō potest reuelari cum in lege habeamus præceptum de spe, quod impleri nō posset ab eo qui haberet certã reuelationem de sua dānatione. ¶ Et quia prædestinati, secundum Apostol. scripti sunt in libro vitæ, sciendum est quod Liber vitæ metaphorice dicitur de Deo. Et secundum D. Aug. in lib. de Ciui. Dei, Liber vitæ est ipsa diuina prædestinatio, siue

Malach. 1. Rom. 9. Heb. 12.

Gen. 22.

Sap. 1. 1. Tim. 2. Att. 4. ad. 3.

art. 6.

Apost. 3.

Prædestinatio absoluta.

Iob 34.

Numerus prædestinatorum. Psal. 68.

In lib. de Nat. & Gra.

Liber vitæ. 1. p. q. 2. 4. art. 1.

siue ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se aliquos prædestinasse ad vitã aternã: & sic est nomen essentialē, quod tamen quodam modo attribuitur filio, quia habet maiorem similitudinem cum proprio filio, quàm cum proprio patris aut spiritus sancti: quia propriũ filij est esse à patre per modum intellectus: ita etiam liber importat quod sit ab alio scriptus, intellectu dictante. ideo attribuitur filio, iuxta illud Apoc. 2. Non introibit in illam nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni. Notitia verò malorum non debet dici liber mortis, cum liber mortis in sacris literis non inueniatur, sicut liber vitæ. Quia boni habent in Deo quandam specialem rationem scientiæ. scilicet approbationis, quam nō habent mali: sed de illis Deus habet specialem scientiam simplicis notitiæ, quæ est communis bonis & malis. ¶ Numerus autem reprobatorum, licet quo ad angelos sit minor quàm prædestinatorum, cum solum tertia pars illorum ceciderit, vt habetur Apoc. 12. in hominibus tamen maior est numerus reprobatorum quàm prædestinatorum, vt patet ex illo Mat. 20. Multi sunt vocati, pauci verò electi. & Mat. 7. Lata & spaciola est via quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Angusta est porta & arcta via quæ ducit ad vitã, & pauci sunt qui inueniunt eam.

Ver. 2. DE CAUSA PRAEDESTINATIONIS ET REPROBATIONIS.

Causam habere potest, cum sit infinita, & primũ ens: manifestũ est prædestinationē & reprobationem ex parte actus nō habere causam, nisi fortẽ dicatur quod bonitas Dei sit causa prædestinationis aliorum, & reprobationis aliorum, sicut creationis. Quia cõueniens est quod diuina bonitas, quæ in se vna est, multipliciter representetur in rebus creatis, præmiãdo & puniendo. Hanc rationem dat Apost. dicens, Volens Deus ostendere, & c. Sed quare hos elegit ad gloriã, & hos reprobauit, non habet aliã causam vel rationem, nisi diuinã voluntatem. Vnde D. Aug. dicit, Quare hunc trahat, & illum nō trahat, noli velle iudicare, si nō vis errare. Ideo Mat. 20. dicitur agricolis murmurãtib; de denario diurno cõuento: Tolle quod tuum est & vade. An nō licet mihi facere quod volo: & c. Nec etiã prædestinatio habet causam ex parte prædestinati, si accipiãtur omnes effectus eius simul: quia vocatio & iustificatio quæ fit per gratiã ex parte prædestinati, nō habet pro causa præscientiã meritorum, neq; subsequentium, neq; etiã præexistentium, in alia vita, vt Orig. videtur dixisse, ponens omnes animas simul creatas, & secundum diuersitatem suorum operum diuersos status eas sortitas in hoc mundo, & diuersis corporibus vnitas. Quia (vt dicit Apost.) cum nodum nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali, nō ex operibus: sed ex vocatẽ dictũ est, & c. Neque merita in hac vita sunt causa, vt Pelagiani voluerunt, dicentes quod initium benefaciendi est ex nobis, & cõsummatio à Deo. Et sic dicunt ex hoc cõtingere quod alicui datur prædestinatio effectus, qui est gratia, & nō alteri: quia vnus initium dedit se præparãdo, & nō alius. Sed contra hoc est quod dicit Apost. Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Neque præscientia meritorum sequentium est causa prædestinationis. sic quod Deus prædestinauerit se daturum alicui gratiã, quia sciebat ipsum accepturũ eã, & ea bene futurũ: & nō alteri, quia præsciebat ipsum vel nō accepturum, vel ea nō bene futurũ. Sicut rex qui militi dat equũ, sciens eum accepturum, & c. Sed cõtra hoc est quod effectus nō potest esse causa sui ipsius. Prædestinationis autem effectus & omne auxilium datum homini in ordine ad vitam aternã, vt auxilium speciale, quod dicitur vocatio, est à Deo. Ideo nō potest esse causa. Vnde Apost. dicit, Ei qui operatur, merces nō imputatur secundum gratiã, sed secundum debitũ. Si ergo ex operibus, iã nō ex gratia. Et Rom. 3. Iustificati gratis per gratiã ipsius. Vnde dictum est quod prima gratia nō cadit sub merito. Si autem accipiãtur effectus prædestinationis in particulari, nihil prohibet aliquem effectum prædestinationis esse causam & rationē alterius, posteriore quidem prioris, secundum rationē causæ finalis. & sic collatio gloriæ potest dici causa finalis boni vsus gratiæ. Priorem verò effectum posterioris, secundum rationem causæ meritorie, quæ reducit ad dispositionem materiæ, vt augmentum gratiæ, & gratia ipsa est causa gloriæ. Vnde Rom. 6. dicitur, Gratia Dei vita eterna. & si aliqui doctores sãcti videãtur dicere prædestinationis esse causam, sic intelligendi sunt, & nō secundum totum ambitum effectuum prædestinationis. Si allegatur D. Aug. in oppositum, dicendũ quod se retractauit. Nec obstat quod dicitur 2. Tim. 2. Nō coronabitur nisi qui legitime certauerit: quia intelligitur de vltimo effectu prædestinationis, qui est coronã gloriæ. Nō obstat pariter quod habetur 2. Pet. 1. Quapropter fratres satagite vt certã vestram vocationem faciatis. Hæc enim facientes nō peccabitis aliquãdo. sic enim aliquãdo ministrabitur vobis introitus in aeternum regnum domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Quia per illa verba haberi nō potest quod electio fuerit propter bona opera sequentia: sed quod per perseverantiam in bonis operib; prædestinatio quæ immobilis est, quadã certitudine cõiecturali nobis certa ostendatur. ¶ Circa reprobationē tamen notandum est, quod sic accipiatur reprobatio ex parte effectus principalis qui est pœna aterna, Deus illam ordinauit propter peccata, cuius ipse nō est causa, sed solum liberũ arbitrium. Iustitia enim diuina pœnas nō meditatatur ante peccatum. Quia si meditaretur & intendere, videretur ex cõsequenti intendere peccatũ, cum sine peccato pœnas infligere nō posset, saltẽ in ratione pœnæ: licet bene in ratione pœnalitatis. Nec Deus adeo indiget laude nostra, vt vindictã statuat ante peccatum, qua statuta oporteat ordinare peccatũ vt valeat vindicare. quo posito nō videtur peccatũ imputãdum ei qui Dei ordinationē peccãdo implet. Quod autem nō ordinauerit peccatũ, apparet ex eo quod sustinuit vasa iræ in multa patientia: Cũ igitur peccatũ à Deo esse nō possit, necesse est quod sit à peccate. Et ideo reprobatio habet causam

De numero reprobatorum.

1. p. q. 2. 4. art. 5.

Rom. 9. Super Ioan.

Rom. 9.

2. Cor. 2.

Rom. 4.

in reprobato. f. demerita, ad qua sequitur manifestatio iustitiae divinae punitionis. Gratia vero & auxilium speciale, quo homo ad gratiam vocatur, qui est primus effectus praedestinationis, non est ab ipso homine, sed a Deo, qui gratis vocat, & gratis impartitur. Ideo praedestinatio non habet causam in reprobato. Et quavis permissio peccati sit a Deo, quia tamen illa nihil ponit in peccato, nec tollit liberum arbitrium: ideo peccatum est omnino a peccato, & non a Deo: & per consequens non est similis ratio de causa reprobationis & praedestinationis, quae quantum ad omnes effectus positivos, non habet causam in reprobato, sicut reprobatio, quae non habet nisi duos effectus positivos in reprobato. scilicet peccatum & poenam aeternam: peccati liberum arbitrium est causa, & peccatum est causa poenae aeternae. Et non habere causam in reprobato non repugnat divinae misericordiae, imò eam magis manifestat. Reprobationem autem non habere causam in reprobato repugnat divinae iustitiae, quae in reprobatione & reprobatis manifestatur. Vnde Oseas dicit, Perditio tuam ex te Israel, &c. Nec obstat illud Apostoli. O homo tu quis es qui respondeas Deo? Nihil quid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem sicut gulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? &c. Quia per haec verba Apostoli. volebat innuere, quod si Deus ex sua potestate praedestinasset aliquem ad gloriam, & aliquem reprobasset ad tormenta, non haberet rationem poenae absque culpa praevia, sed solum poenae iustitiae: nec posset homo consequi de Deo, neque respondere, non dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur a maiori ad minus. quod si talis non posset de Deo consequi, multo minus potest homo consequi, si vasa contumeliam, hoc est peccatores propter peccata & culpas quas praevit, & ordinavit ad poenam aeternam. Non obstat pariter exemplum allegatum de Esau & Jacob, in quibus quantum ad opera & causas videtur aequari praedestinatio & reprobatio. Potest enim dici quod non est par ratio, propter repugnantiam praedictam. Non obstat insuper quod de parvulis allegat D. Aug. Quia quod vni applicetur sacramentum baptismi, est ex divina misericordia: quod alteri non applicetur, est ex divina iustitia, propter peccatum originale. Non admodum praeterea quod praedestinatio iuvari potest precibus sanctorum. Vnde Isaac rogavit pro Rebecca vxore sua, & Deus dedit ei conceptum. Ex illo autem conceptu natus est Jacob, qui fuit praedestinatus, qui non fuisset, nisi oratio Isaac praecessisset. Ad cuius evidentiā sciendum est quod in praedestinatione duo sunt consideranda. ipsa ordinatio divina, & effectus sive executio illius. Et quantum ad primum nullo modo praedestinatio iuvari potest precibus sanctorum. Non enim precibus fit, quod aliquis praedestinetur a Deo. Quantum ad secundum vero dicitur praedestinatio iuvari precibus sanctorum & aliis bonis operibus, quia divina providentia (cuius praedestinatio est pars) non subtrahit secundas causas: sed sic providet effectibus, ut etiam ordo causarum secundarum subiacet divinae providentiae. Ita etiam praedestinetur a Deo salus alicuius, ut etiam sub ordine praedestinationis cadat quicquid hominem promouet ad salutem, ut orationes propriae aut aliorum, aut aliquid huiusmodi, quae dicuntur auxilia, sine quibus quis salutem non consequeretur. Vnde D. Greg. ait, Obtineri nequaquam possunt quae praedestinata non sunt: sed ea quae sanctorum precibus obtinentur, sic praedestinata sunt ut eorum orationibus obtineantur, & idem dicendum de elemosinis, ieiuniis, & aliis bonis. Ideo praedestinati debent conari ad orandum & benefaciendum, quia per huiusmodi effectus praedestinatio certitudinaliter impletur. Ideo D. Pet. dicebat: Satagite ut per bona opera vocationem vestram faciatis. Nec tamen sequitur quod si per creaturas praedestinatio non possit impediri, quod etiam non possit iuvari: quia secundae causa non possunt egredi ordinem causae primae & vniuersalis, sed ipsum ordinem exequuntur. Ideo non possunt impedire, sed iuare: non principaliter, sed secundario & quodam modo instrumentaliter. Eam ob rem repellendi sunt illi qui propter certitudinem praedestinationis dixerunt superfluas esse orationes, vel quicquid aliud fiat ad salutem humanam consequendam, his factis vel non factis praedestinati consequentur vitam aeternam, & non reprobati: quia contra hoc sunt omnes admonitiones & exhortationes ad orationem & ad alia bona opera inducentes. Et sic Christus frustra dixisset, Vigilate & orate ne intretis in tentationem, & D. Iacob. 1. Orate pro inuicem ut saluemini. Rustici interrogati quare fodiunt vineas, & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt quod fossio est medium ad habendum vinum, & armatura medium praeservationis vitae, & tamen licet Deus sciat an vineae portabunt fructum, vel milites morientur in bello: & si Deus velit absque fossione, vineae portabunt fructum, & milites praeseruantur sine armis: & si Deus nolit non fieri: dicunt se non frustra id facere, quia exponeret se periculo, cum illa sint media ordinata ad illos fines. Sic cum orationes & alia bona opera sint media ordinata ad consequendam vitam aeternam, non sunt praetermittenda, sed potius proficienda, & qui illa respiciunt, timere debent de sua reprobatione: licet certitudinaliter iudicare esset temerarium, cum voluntas sit deambulatoria usque ad mortem, ante quam possint poenitere, & media proficere: Non propter hoc tamen sequitur quod per orationes mutetur vel impediat divina praedestinatio. Vnde i. Reg. 15. dicitur. Porro triumphator Israel non parceret, nec poenitudine flesteretur, & Rom. 11. Sine poenitentia sunt dona Dei.

Oseas 13. Rom. 9.

1. p. q. 23. ar. 8. Gen. 25.

Praedestinatio iuatur.

1. Pet. 1.

Mat. 26.

1. p. q. 34. ar. 1.

DE SINGULARI CHRISTI PRAEDESTINATIONE.

Huius fuisse praedestinatum, manifestum est ex Apostolo, qui Rom. 1. de Christo loquens, dicit: Qui praedestinatus est filius Dei in virtute. Cum enim praedestinatio proprie accepta, sit quaedam divina praedestinatio ab aeterno de his quae per gratiam Dei fienda sunt in tempore: sed praedestinatum fuit ab aeterno, quod filius Dei fieret homo, & quod homo esset Deus: ergo necesse est dicere ipsam vniuersalem naturam diuinam & humanam in Christo cadere sub praedestinatione, & sic ratione

ratione huius vniuersalis praedestinationis Christus dicitur praedestinatus, aliis sequeretur quod diuinitati aliquid de nouo accederet. Et quavis terminus praedestinationis nostrae sit adoptio, vnde Ephes. dicitur, Praedestinavit nos in adoptionem filiorum Dei, & Christus (vt dictum est) non fuerit filius adoptiuus, sed naturalis: nihilominus tamen dicitur singulariter praedestinatus praedestinatione alterius rationis a nostra. Nam vt D. Aug. ait, Praedestinatio ista naturae humanae est tamen & tam excellenti subiecto, vt non tolleretur altius non haberet. Nostra enim praedestinatio facta est per gratiam habitabilem duntaxat, Christi autem praedestinatio per gratiam vniuersalem, quae est infinita, & ex qua fluit plenitudo gratiae, de qua (vt dicitur Io. 1.) omnes accepimus. Et sic terminatio praedestinationis Christi est filiationis naturalis per gratiam vniuersalem, quae facta est ipsi naturae humanae, & non diuinae, & ideo esse praedestinatum conuenit Christo ratione naturae humanae, & non diuinae. Ideo Christus secundum quod homo, praedestinatus est filius Dei in virtute: non tamen prout haec determinatio, secundum quod homo, refertur ad actum significatum per participium materiale, siue ad suppositum diuinum: quia tunc esset sensus, quod praedestinatum sit secundam personam in diuinis secundum quod homo, esse filium Dei, quod est falsum. Sed vt refertur ad propriam rationem actus, sicut praedestinatio importat in sui ratione antecessorem & effectum gratuitum, & hoc modo conuenit Christo, ratione naturae humanae, & facit hunc sensum, ab aeterno praedestinatum fuit quod natura humana vniueretur filio Dei, & sic ratione naturae humanae conuenit ei praedestinatio. & ita praedestinatum fuit quod homo esset filius Dei in virtute. Et quemadmodum alia praedicta tamen naturalia quam gratuita, quae conueniunt Christo ratione naturae humanae, praedictantur de Deo secundum quod homo, sic & praedestinatio. Vnde sicut Christus secundum quod homo, est risibilis, hoc est ratione naturae humanae: & similiter eadem ratione est mediator, & satisfactor, & propitiator pro peccatis nostris. Sic etiam dicimus quod Christus ratione naturae humanae, & non diuinae, est praedestinatus, & ideo haec non est cōcedenda, Christus secundum quod Deus, est praedestinatus filius Dei, & maxime cum haec dicitio (praedestinatus) dicat antecessorem. Ex praemissis apparet primum, quod praedestinatio Christi est exemplar, & causa nostrae praedestinationis. Exemplar quidem dupliciter: primum quantum ad bonum, ad quod praedestinatur: ipse enim praedestinatus est ad hoc quod esset filius Dei naturalis. Nos autem praedestinamur ad filiationem adoptiuam, quae est quaedam participata similitudo filiationis naturalis, iuxta illud: Quos praesciuit, hos & praedestinavit conformati fieri imagini filij sui. Secundum quantum ad modum consequendi illud bonum, quod est per gratiam, quod quidem in Christo manifestum est: quia natura humana in Christo nullis praecedentibus meritis vnita est Dei filio. Sic nos nullis praecedentibus meritis nostris vnimur per gratiam: quia tamen illam habemus ex merito Christi, de cuius plenitudine omnes accepimus, constat quod praedestinatio Christi fuit causa & ratio nostrae praedestinationis. Vnde Ephes. Praedestinavit nos in adoptionem filiorum Dei per Iesum Christum. s. cōplendam. Si vero Christus non fuisset incarnatus, praedestinasset homines saluari per aliam causam. Secundum apparet quod praedestinatio habet gradus. Primus est per gratiam visionis: secundus per gratiam habitabilem, & iterum iste secundus habet alios gradus. Praedestinatio enim D. Virginis, quae ab initio fuit confirmata in gratia, est nobilior: deinde angelorum, qui post primum actum fuerunt confirmati: postmodum Apostolorum, qui in die pentecostes superabundantem confirmationem acceperunt: postremum gradum tenet praedestinatio illorum qui non sunt in gratia confirmati.

In lib. de praedest. sancti.

Rom. 9.

Praedestinatio habet gradus.

1. p. q. 31. ar. 1.

In li. de Virg.

Eph. 53.

DE ANNUNCIATIONE DOMINICA.

Annuntiationis filij Dei mysterium amplius intelligendum, notanda sunt ea quae in annuntiatione per Gabrielē angelū D. Virginē dicta sunt. Ideo Euāgelium D. Lucae in huiusmodi solennitate legi cōsuevit, succinctē exponere tentabimus. In primis dicitur, Missus est, s. legatus, ad tractandum matrimonium Christi cum natura humana: Sed à quo fuit missus, respondet a Deo, hoc est à tota Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu sancto: cum opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Sed quare Deus missus legatus, cur ipse non venit, vel cur absque legatione non assumptus? Respondet D. Tho. q. propter quatuor rationes: Prima, vt ordo congruus filij Dei ad ipsam virginē seruetur, vt scilicet prius eius instrueretur, & mente prius conciperet quam carne. Vnde D. Aug. dicit, Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi quam carnē. Deinde subdit, Materna propinquitas Mariae nihil profuisset, nisi felicius corde quam carne gesta esset. Secundum, vt posset certior testis huius sacramenti esse, vt pote super hoc diuinitus instructa. Tertium, vt voluntaria obsequij sui munera offerendi occasionem haberet: ad quā oblationem audita & intellecta annuntiatione, se propter simam exhibuit, dicens: Ecce ancilla, &c. Quarto, vt ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. Ideo facta fuit annuntiatione ad expectandum cōsentium virginis in aeternis locis, rotius naturae humanae: Anima Christi infusa corpori, in primo instanti sui esse huius matrimonij post cōsentium matris cōsensit, iuxta illud: Oblatus est quia ipse voluit. Notandum hic quod postmodum Deus voluit cōsentiam filiae humanitatis Christi, sed praerequisit cōsentium matris, hoc est D. Virginis: ad reprobandum abusu aliquorum, qui adulationibus & promissis seducunt filios, & filias parentum diuicam ac nobilitatem, & inducunt eos ad contrahendum matrimonium in laicis parentibus, in quo faciunt eis magnā iniuriā. Vnde aliquando sequitur turbatio reprobis, ac nonnumquam mala, & vniuersali innotuit prosperatur. Ideo mouēdi sunt filij, & filiae, ne tales adulatores audiant, neque matrimonium in laicis parentibus (qui omni cura & sollicitudine eos promouere debent) & quod non expediat melius quam ipsimet filij aut filiae norant) contrahendo cōsentiant, vt discant imitari humilitatis Christi, qui parentibus fuit humillimus & subditus.

vt habetur Luc. 2. Nō dico tamen quin matrimonium teneat si cōsenserint, vt supra dictū est cūm de matrimonio ageretur, nisi forte statuto humano illegitimantur personæ. ¶ Sed quā legationē misit Deus? dicitur in textu, Missus est angelus. Sed quare nō misit aliquem sanctū vel mulierem, qui fuissent D. Virgini familiariores, neque fuissent turbata? Responder D. Tho. quōd fuit magis expediens mittere angelum, quā virum & mulierem, propter tres rationes: Prima est D. Dionys. vt. s. diuinæ dignitatis ordo cōgruus seruaretur. Dignū est enim vt nobiliores domini nobiliores legationem mittat. Ideo disposuit Deus vt mediātibz angelis diuina ad homines peruenirent. Secunda ratio est venerabilis Bedæ, vt. s. reparatio lapsi respōderet. Aprum (inquit) humanæ reparationis principium, vt angelus mitteretur ad virginem partu cōsecrandam diuino: quia prima perditionis naturæ humanæ causa fuit, cum serpens à diabolo mitteretur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendā: sic angelus mitteretur ad eā instruendā. Tertia ratio est D. Hiero. Bene (inquit) angelus ad virginem mittitur, quia semper angelis fuit cognata virginitas & puritas. Omnes enim alij quantumcunq; sancti cōcepti fuerunt in peccato originali & subditi peccatis saltē venialibus, iuxta illud, Si dixerimus, &c. Ideo nō fuit cōgruum vt tales maculati ad purissimā Virginitatem mitterentur. Quarta ratio potest addi propter angelorum participationem. Apost. enim dicit, Qui nō vult operari, nec māducat. Angeli futuri erāt participes gaudiorū huius incarnationis: ideo cōueniens fuit, vt circa eā ministrarēt. ¶ Si quærat, quorū angeli missi sunt? dicit textus, Missus est angelus. vnus & nō plures. Si dicatur, cur vnus solus? quia si plures, solennior fuisset legatio, prout in Natiuitate facta est cū angelo multitudo celestis militiæ. Respōdet D. Antho. Flor. quōd verū est, nisi illud quod nūciatur, sit arcanum vel secretum: hoc enim repugnat multitudini. Nō enim dicitur arcanum, quod multis est cognitū: nec est familiariter & amicabiliter annūciatum, quod multis presentibus est innotatum. Et in hoc habent Christiani documentum morale, ne cū tractat de matrimonio, multis cōmunicet, nec quōd multi se intromittat, quia si res est euulgata, & (vt cōmuniter dicitur) euentata, plurima insurgunt impedimenta. vnde in cōmuni prouerbio dicitur, Inter os & offam multa cōiungūt. talis sciet, qui procurabit pro se vel alio, &c. ¶ Sed quomodo vocabatur ille angelus? dicit textus, Gabriel. Expositores dicunt quōd angeli in cælo carēt nominibus propriis. Quia quemadmodum illa ciuitas nō eger sole neq; luna, sic neq; aliquo adminiculo ad cognoscendum Nam quilibet per propriam personalitatem cognoscitur. Sed si aliqua nomina eorū reperiuntur in scripturis, per illa declaratur opera ministerij, ad quæ mittuntur. Vnde Angelus dicitur nūcius. s. missus. Gabriel autem interpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis Christi mysterium, fortitudo Dei nominatur: Primò, quia per incarnationem filius Dei vicit seipsum, formā serui accipiens. Secundò, quia mittitur ad virginem, de qua Salo. Mulierem fortē quis inueniet? Tertio, quia per opus incarnationis victus est diabolus, qui dicitur fortis armatus. Item mundus, iuxta illud, Confidite, quia ego vici mundum. Item infernus, cuius portas areas & vectes ferreos cōstregit. Item mortis imperium, iuxta illud, Ero mors tua o mors. Item omnē intellectum creatum. Nā nō est qui possit soluere septem signacula libri signati, hoc est filij Dei incarnati. Ideo hic Angelus legatus, rectē Gabriel nuncupatur. Quidā quærun, de quo ordine erat? D. Greg. dicit: Summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium annūciabat. Propter quæ verba quidā dicunt quōd fuit summus de ordine Seraphin. verūm hoc incertū est. Nec D. Greg. hoc dicit: cū secundum eum, soli angeli tertie hierarchiæ mittantur: & minima nunciare pertinet ad angelos, maiora verò ad archangelos. & sic posset dictū eius exponi, quōd Gabriel est summus in suo ordine, quem in patria Deo duce videbimus. ¶ Sed ad quem locum missus est? Dicit text. in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth. A liberus magnus super Galilæam, dicit quōd voluit potius cōcipi in Galilæa quā in Iudæa, ad ostendendū quōd nō solum venerat ad saluandos Iudæos, sed etiā Gentiles, qui nō erāt in Iudæa, sed aliqui in Galilæa, iuxta illud: Via maris trās Iordanem Galilææ gentium. Dicit vltorius quōd voluit potius cōcipi in ciuitate, quā in cāpis & viculis: quia ciuitas est proprius locus rationabilium hominum vnitorum, ad ostendendum quōd illi qui volunt eum spiritualiter cōcipere, debent esse in ciuitate, hoc est vniti in pace & cōcordia: voluit etiā in Nazareth cōcipi, quæ interpretatur flos, ad ostendendum quōd ipse erat flos, de quo prophetauerat Esaias dicens, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. quæ verba exponens Ecclesia in quodā respōtorio, dicit: Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius: Et super hunc florem requiescit spiritus almus. ¶ Si quærat, quo tempore missus est, quo anno, die, & hora? D. Antho. Flo. dicit quōd missus fuit tempore quo prænūciatum fuerat Christū mittendū, secundum prophetiā Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c. & Dan. Septuaginta hebdomadæ (sanctorum, hoc est 499.) abbreviatæ sunt super populum, vt cōsummatū præuaticatio, & finem accipiat peccatū, & vngatur Sanctus Sāctorum. dicit vltorius, secundū Bedā, quōd fuit ab initio mundi anno quinquies millesimo 99. ¶ Si quærat, quo mense dicit text. & hic mensis est sextus. s. cōceptū D. Io. Baptistæ, qui cōceptus fuit. 25. Septēbris. & Christus 25. Martij. De die dicitur cōmuniter quōd feria sexta, tali die quo creatus fuit primus homo. s. Adā, cōceptus fuit secundus Adam, hoc est Christus, & simili die natus, & reuolutus 33. annis passus & mortuus, secundum D. Aug. De hora dicit quōd incertū est. Aliqui tamen cōtemplant quod de sero Angelus apparuit D. Virgini, sed dialogus inter eā & angelum protractus est, vsq; ad mediā noctem, in qua D. Virgo cōcepit, iuxta illud, Dū medium silentium teneret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet: Omnipotentis sermo tuus domine

3 p. 9. 30. ar. 2. 4. c. c. Florat.

1. Ioan. 1. 2. Thess. 4.

4 p. Sum. tit. 3. c. 8. §. 1.

Angelorum nomina.

Prover. 31. Ioan. 8. Ioan. 16. Esa. 45. Osee 13. Apoc. 5.

Locus incarnationis.

Esa. 9.

Esa. 11.

4 p. Sum. tit. 3. c. 6. §. 4. Gen. 49. Dan. 9.

sup. 13.

domine (hoc est filius tuus) de caelis à regalibus sedib⁹ venit. Hinc est quōd Ecclesia de sero signū facere cōsuevit, triplici ratione: Prima est, vt per intercessionem D. Virginis, quā salutamus & invocamus, peccata nobis dimittantur. Secunda est, vt per eius intercessionem custodiamur de nocte ab hostibus. Tertia est, vt beneficiū incarnationis filij Dei, quod tali hora in choatū fuit, ad memoriā reducamus, & gratias Deo reddamus. ¶ Sed cur dirigebatur legatus iste? Dicit textus, Ad Virginitatem despoſitā. Ad Virginitatem, de E. fa. dixerat: Ecce virgo cōcipiet, &c. Hæc autem Virgo per anonomasā nūcupatur. Ideo dicitur Virgo virginum, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem in inspiratione diuina. eā ob rem de ea dicitur, Sola sine exemplo placuisti domino nostro. Fuit enim inuētrix ordinis Virginum & angelicæ vitæ. Ideo dicitur nominatur Virgo virginū, & virginum abbatissa ac regina. Sic videtur eā vocasse P. sal. cūm ait: Adducentur regi virgines post eā. Eius virginitatē ante partū, in partu, & post partum prædixit Ezechiel dicens: Porta hæc clausa est & nō aperietur, & vir nō pertrāsibit per eā: quia dominus Deus Iſrael ingressus est per eam: eritq; clausa principi. Eius perpetuā virginitatem determinauit Ecclesia in multis cōciliis generalibus. Vnde & catar. Post partū virgo inuolata permāsisti, &c. Nec obstat quod dicitur Matt. 1. Et nō cognouit eā Ioseph, donec peperit filij suū primogenitum. Propter quæ verba Eluidius & Eunomius, voluptuosi heretici, nō erubuerunt dicere D. Virginitatem post Christū, habuisse quatuor filios ex D. Ioseph, qui dicitur fratres Christi, Mar. 6. Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Iacob, & Ioseph, & Iudæ, & Simon? Et Apost. Gal. 1. dicit, Aliū autem Apostolo. vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini, quod est hereticū, & per Ecclesiā (vt iā dictū est) reprobatū. Quia (vt D. Chryf. dicit) Euāgelista nō intelligebat de cognitione carnali, vt prædicti heretici ex sua mala indispotione existimabāt. Qualis enim vnusquisq; est, talia cogitat, & talis finis videtur ei, vt Philof. ait. Sed intelligebat Euāgelista de cognitione virtutū & priuilegiorum & tantæ dignitatis D. Virg. Ioseph quidē ante partū cognouerat Virginitatem sanctā & virtuosam, sed nō tantæ dignitatis, sicut cognouit cū peperit filium suū primogenitū, cū in eius partu tot viderit miracula, ipsam sine dolore & apertione peperisse, noctē illuminatā fuisse, Angelos Christum inter brachia D. Virginis adorare, pastores & reges venire, adorare, & munera offerre. Tūc enim perfectius cognouit D. Ioseph Mariā cōiugem suā. & sic debet exponi illud verbū, cognouit, &c. Primogenitus autem dici cōsuevit is, ante quē nullus alius genitus est, etiā si nullus alius fuerit postea genitus. Vnde & vnigenitus habebat iura primogenitura. D. tamē Hiero. & alij expositores ad amplius confundendum hereticos, aliter soluunt, & dicūt quōd quāuis Euāgelista intelligeret de cognitione carnali, nō posset ex illis verbis inferri, quōd D. Ioseph post partū eā cognouerit, imò totū oppositum. Quia licet hoc aduerbiū (donec) aliquādo significet vsq; cūm determinatione temporis, post quod tēpus ponit oppositū: tamē in sacris literis cōsuevit accipi cū cōpositione eiusdē quod determinat, si ponatur affirmatiuē, & cum diuisione eius quod determinat, si ponatur negatiuē. Et sic hoc aduerbiū affirmatiuē tātū, idem significat sicut hoc complexū (vsq; & post) Si verò negatiuē, sicut hoc complexū (vsq; & nunquā post) Exemplū primi habetur in P. sal. 110. Dixit dominus domino meo, sed e à dextris meis: Donec ponā inimicos tuos, &c. Si hoc aduerbiū (donec) poneret oppositū post determinationē tēporis, quod erit in die iudicij, sequeretur qd post diē iudicij Christus nō sederet à dextris Dei, quod est hereticū. Exēplum secundi. In P. sal. 111. In memoria aeterna erit iustus, ab audicione mala nō timebit. Dat rationem, Paratum cor eius sperare in Domino, nō cōmouebitur in aeternum, donec despiciat inimicos suos, quod erit in iudicio generali, quādo implebitur illud P. sal. Lætabitur iustus cū viderit vindictā, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si hoc aduerbiū (donec) poneret oppositū post determinationē tēporis: sequeretur quōd cor iusti post diem iudicij cōmoueretur, & nō esset firmatū. & sic nō essent beati, quod est cōtra illud, Venite benedicti patris mei, &c. & infra, Ibunt hi in supplicium aeternū, iusti autē in vitā aeternā. Ideo necesse est sic exponere, Non commouebitur, donec despiciat inimicos suos, hoc est vsq; ad diem iudicij, nec post in aeternum. Sic accepit D. Mat. cūm dixit: Et nō cognouit eam Ioseph, &c. Et ad illos fratres dicendum est, quōd in sacris literis qui sunt de eadem cognitione, dicuntur fratres. Vnde Abraham dixit ad Loth, Ne quæso sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus. qui tamen nō erant ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiam cognati Christi dicebantur fratres eius, de quibus Ioan. 7. Nec enim fratres eius credebāt in eum. Et hoc videtur innuere D. Marcus cūm dicit: Nonne & sorores eius (s. Maria Cleopæ & Salomæ, quæ dicitur mater Iacobi & Ioseph) hic nobiscum sunt? Mat. 27. & Mar. 15. dicitur quōd erant ibi mulieres multæ, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, vltra D. Virginitatem. Nec est in hac re tenendus Theophylactus, qui licet cōcedat perpetuam virginitatem D. Mariæ Dei, negat tamen D. Ioseph fuisse virginem, sed ex alia vxore, quam habuit ante D. Virginitatem, habuisse illos quatuor fratres, de quibus dictum est. Quia cōstat Iacobum fratrem Domini, fuisse filium Mariæ Iacobi. Præterea D. Hiero. in li. de Perpetua Virginitate D. Mariæ contra Eluidium, probat D. Ioseph fuisse virginem ex perfectione matrimonij inter ipsam & D. Virginitatem. Non enim fuisset cōueniens hominem corruptum fuisse coniugem tantæ Virginitatis. Deus enim qui hoc matrimonium inspirauit, & miraculo cōprobauit, dedit D. Virgini adiutorium simile sibi in castitate & virtutibus, licet non æqualiter, cū nullum simile sit idem. Si Christus matri suæ iam antiquæ in custodem & defensorem noluit dare hominem corruptum, sed virginem, D. Ioannem Euangelistam, qui testē D. Hierony. virgo electus fuit à Domino, atque inter ceteros magis dilectus, quantò magis cū ipsa iuuenis erat? ¶ Sed

Signum salutationis D. Virg.

Esa. 7.

Psal. 44. Virginitas Despare.

Esa. 71.

Psal. 57.

Mat. 23.

Gen. 13.

Mar. 6.

3 p. q. 29. ar. 1.

Dent. 22.

3 p. q. 29. ar. 2. Mat. 1.

3 p. q. 29. ar. 1. ad. 1.

In lib. de nupt. & concupi.

3 p. q. 29. ar. 2. ad. 3.

¶ Sed cur Deus voluit D. Virginem fuisse despōsata: Respōdet D. Tho. quōd propter tria: Primò propter Christum, ne ab infidelibus tanquam illegitimè natus abiceretur, & vt consueto modo eius genealogia describeretur per virum ad tutelā pueri nati, & ne diabolus cōtra eum vehementius nocumenta procuraret, & vt hoc mysterium, secundum Iganarium, diabolo celaretur, & vt à D. Ioseph nutritur. Secundò propter virginem, ne à Iudeis tanquā adultera lapidaretur. Vnde dicebatur in lege, Si nō est in puella inuenta virginitas, lapidibus obruent eā viri ciuitatis illius. Præterea vt D. Virgo ab infamia liberaretur, ac etiā vt ei à D. Ioseph ministeriū adhiberetur, qui posset & delere iniuriā & vindicare opprobrium. Tertio propter nos, vt tolleretur excusatio virginibus, quæ propter incautelā suā nō vitat infamiā. Vnde D. Ambr. Nō decuit virginibus sinistra opinione viuētibz, velamen excusationis relinqui, quōd infamata quoque mater Domini videretur. Et quia p hoc significatur vniuersa Ecclesia, quæ est virgo & despōsata vni viro Christo. Et quia fuit mater, despōsata, & virgo, ideo in persona ipsius virginitas & matrimonium honoratur, cōtra hæreticos alteri eorum detrahentes. ¶ Sed quia difficultas est de matrimonio D. Virginis & Ioseph: ideo aliquid super hoc negotio dicendum est. Et in primis sciendum quōd verum matrimonium fuit inter D. Virginem & Ioseph. Quod patet ex D. Mattheo qui nominat D. Ioseph virū Mariæ, & D. Virginem cōiugem illius. Matrimonium enim dicitur verum ex hoc quōd attingit suā perfectionem. Prima autē & essentialis perfectio matrimonij cōsistit in indiuisibili cōiunctione animorum, per quā vnus cōiugum alteri fidem seruare tenetur. Cū ergo vterque cōsenserit in copulā cōiugalem, licet nō expressè in carnalem, sed sub cōditione, si Deo placeret, cōsidentes de diuino auxilio, quōd nunquā in carnalem copulā cōuenirent, cōmittentes se diuino arbitrio: sequitur quōd inter eos fuit verum matrimonium: & quōd vtriusque virginitas in nullo detrimentum passa est. Vnde & iurista dicunt, Nuptias non cōcubitus, sed cōsensus facit. Nō fuit tamen matrimonium inter eos cōsummatum, quātum ad generationem prolis, licet proles fuerit data à Deo. Prole tamen à Deo habita matrimonij fuit perfectum, quātum ad prolis educationem, & mutua obsequia. Et sic (vt D. Aug. dicit) Omne nuptiarū bonum perfectū est in illis parētibz Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Deum Iesum: fidem, quia nullum diuortium, solus ibi nuptialis cōcubitus nō fuit, licet aliquādo à sanctis doctoribus nuptiales cōcubitus nuptiæ appellerentur, sed nō essentialiter. Et cū D. Virgo concepit, erat in domo Ioseph, sed nōdum solennitas nuptiarum facta erat. Vnde D. Chryl. super Mat. dicit, Beata virgo sic fuit despōsata Ioseph, quōd etiā esset domi habita. Cōsuetudo enim veteribus fuit despōsatas in domibus habere. Nā sicut in ea quæ in domo viri cōcepit, intelligitur conceptio legitima, ita in ea quæ extra domum cōcepit est suspecta cōiunctio. Et sic nō fuisset sufficēter prouisum famæ D. Virginis, nisi etiā fuisset domi habita. Vnde & quod dicitur, Et nollet eā traducere, idem significat quod, nollet eā diffamare in publicum, & nō de translatione in domum. Vnde & Euāgelista subdit, quōd voluit occultè dimittere eā. Licet esset domi habita propter primā despōsationis fidem: nōdum tamē interuenerat solennis celebratio nuptiarum. Nec dicit Euāgelista, Antequā induceretur in domum spōsi: sed, Antequā cōuenirent, ad solennem. s. nuptiarum celebrationem, in qua secundū cōmunem opinionem hominū & cōsuetudinem, carnaliter cōuenire censebatur. Ideo Angelus dixit, Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariā cōiugem tuā: hoc est, Ne timeas nuptias cum ea solenniter celebrare. ¶ Nec est arbitrādum quōd cū D. Virgo reuerfa fuisset à visitatione D. Elizabeth, apud quam tres menses steterat, D. Ioseph vidēs vterum Virginis grauescere, fuerit aliquid humanum passus, seu timuerit ex dubitatione honestatis, aut ex zelotypia, vt bene declarat Euāgelista dicens, Vir eius cum esset iustus, & c. Quomodo fuisset iustus, si malā opinionem de ea absq; rationabili causa habuisset? Nō poterat enim rationabiliter malā suspicionem de ea habere, cū lōgo iam tempore eius sanctitatem in domo sua approbasset, antè quā de ipsius Ioseph licentia visitaret Elizabeth, & iā inuenisset eā cōcepisse de Spiritu sancto. Vnde D. Hiero. ait, A quo inuenta fuit: Nō nisi ab ipso Ioseph. Verisimile est enim quōd cōcepto Christo maior sanctitatis fulgor refulgeret in vultu eius, quā antè. Quem fulgorē admirās Ioseph, interrogauit vnde procederet. Nec est verisimile quōd D. Virgo si hoc mysterium celauerit, maxime cū facultatem ei dederit visitādi Elizabeth antiquā & sterilem, quā cōcepisse à cōiuge sua mysterium reuelare audiuit. Verisimile est etiā quōd ipse Ioseph eā ad visitādam Elizabeth associauerit, & tunc mysteriū amplius intellexerit. Nō poterat igitur postmodūm rationabiliter suspicari. Si queratur vnde ille timor quem habebat, processerit: dicendum quōd ex humilitate, & suā in finē cōditionis cōtemplatione eam occultè dimittere voluit. Videns enim eam post visitationem Elizabeth, amplius refulgentem, existimās se indignum fieri socium tantæ sanctitatis, directionis, & gubernationis filij Dei, timuit, & stupor apprehendit eum. Vnde voluit eam occultè dimittere: nō tamen absque vale, sed absque mysterij reuelatione seu publicatione. Ideo hæc eo cogitāte, dixit ei angelus: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariā, & c. Nō dixit, Nō suspicaris malū de ea, quia nō suspicabatur (vt dictum est) sed dixit, Noli timere accipere, hoc est solennizare nuptias, & te facere socium eius, & nutricium filij Dei. Quia quod in ea natum est, vt iā inuenisti, de Spiritu sancto est, qui te ad hoc munus elegit, vt esses vir eius, & nutrites eā & filium Dei. Ipse enim qui te elegit, faciet te dignum, vt sine offensa illi valeas famulari. Similem timorē ac stuporē & ex simili causa procedentem legitimus accidisse D. Petro, qui cū respōdisset Christo iubenti laxare rete in capturam, præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete, quo

Luce 5

laxato

Cap. 20. §. 9.

laxato ipse cum aliis cōcluserunt piscinum multitudinē, & rumpebatur rete eorum, & c. Quod cū vidisset Petrus, procidit ad genua Iesu dicens: Exi à me domine, quia homo peccator sum: stupor enim circūdederat eum. Simili stupore videtur circūdatus fuisse, cū dixit, Tu mihi lauas pedes: nō lauabis mihi pedes in æternum. Similiter D. Ioan. Baptista stupore occupatus, prohibebat Christum à baptismo dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioseph in associatione, prouisione, gubernatione, & c. Si allegeret D. August. qui dicit Ioseph dubitare, & c. ponit id quod dicitur iustus, hoc est mitis, benignus, clemens, & misericors. Dicendum quōd D. Aug. in hoc nō tenetur, sicut neq; in illo quod dixit pueros in solo originali decedentes, puniri pōna sensus. Sed stādum est dictis D. Hiero. Ambr. Bernar. Origenis, ac D. Chryl. qui & si inquirat, & opinionones alleget, cōcludit tamen quōd D. Ioseph nō dubitauit, neq; malè suspicatus est de D. Virgine. Prædictorum opinio literæ sacri euāgelij & honori tāti viri & D. Virginis magis cōgruit. Resultat igitur, verū & perfectū (licet nō cōsummatū) matrimonij fuisse inter D. Virginē & Ioseph. Nec fuerunt aliquādo cōiuges, qui ad cō pacificè & cōcorditer vixerint, prout ipsi. ¶ Ex perfectione matrimonij D. Hiero. cōcludit quōd D. Ioseph erat & permāsit virgō. Secundò inferit quōd erat iuuenis, aliā matrimonium nō fuisset cōueniens: nec D. Virgo euasisset notā infamiæ, si vir eius fuisset senex & decrepitus, prout olim (nōdum reuelata veritate) pingebatur. Nec fuisset D. Virgini solatio aut adiutorio, sed tadio. Quōd autem esset iuuenis apparet ex eo quod habetur Esa. 62. Latabitur spōsus super spōsam, & habitabit iuuenis cum virgine, hoc est Ioseph cum Maria. Nec debet esse mirum eos iuuenes potuisse seruare virginitatē, cū gratia vincat naturā. Si D. Cecilia cū Valeriano seruauerunt virginitatē: à fortiori, & c. D. Bonauentura dicit quōd licet D. Virgo ceteras mulieres in pulchritudine corporali excederet, & aspectus eius magis desideratus esset in unquam tamen aliquis in eius aspectu fuit ad cōcupiscentiā motus: sed si aliqui erāt in ardore cōcupiscentiæ, ex honestate ipsius, & fulgore ex eius aspectu relucente, eorum cōcupiscentia sedabatur. Si D. Agneti ad prostibulum traxerāt, tātā gratiā cōtulit Deus, vt qui ad illā cōcupiscentia moti ingredi volebāt, ad eō refrigerabatur, vt mundiores exirent & cōpuncti egredierentur: quātō magis D. Virgini matri, cui nō p partes, sed tota sese infudit gratiæ plenitudo: vt D. Hiero. ait: Talis erat virtus D. Virginis cōtra stimulos carnis respectu aliorum, qualis est virtus Cedri & floris vinearū erga serpentes: qui (vt naturales dicunt) quam primū sentiunt odorem, fugiunt. Sic malè cogitationes aliorū ad eius aspectum euanescebāt. Ideo Sap. in persona eius dicebat: Ego quasi vitis fructificauit suauitatem odoris, & quasi Cedrus exaltata sum in Libano. Si talis erat virtus Cedri, & c. à fortiori, & c. De huiusmodi casta habitatione habetur figura 3. Reg. 1. de Abisai Sumamite, quæ dormiebat cum rege, & rex nō cognouit eā. ¶ Sed quis erat iste Ioseph, cui hæc virgo fuit despōsata? Textus dicit, ad virginem despōsatam viro, cui nomen Ioseph, de domo Dauid, dicit ergo viro, & nō puero, ad cōdemnandum abusum multorum quarentium potius bona temporalia aut fauores, quā perfectionem aut virtutem, qui dāt pueris (qui seipos minimè regere norūt) filias suas in matrimonium, quod vix prosperatur propter petulantiam iuuentutis. Dicitur cōmuniter quōd super magnos mōtes cadūt magna fulgura, hoc est quod Salomō dicebat: Vbi multæ sunt opes, ibi multi qui comedunt eas, fiunt ibi multæ expositiones & expensæ, & cū pueri nō sint sapientes, & ignorent modū lucrādi & cōseruandi, putantque semper nihil eis debere deficere, paulatim exponendo inueniunt se denudatos, & c. Ideo Sapiens dicebat, Filii tibi sunt: serua corpus illarū: & ne ostendas faciem tuā hilarem ad illas. Trade filiā viro sensato, & grāde opus feceris. D. autē Ioseph fuit sensatus & sapientissimus. Eius sapientia apparere potest ex electione diuina: quia à Deo electus fuit ad magnum officium. Differentia magna est inter electionem Dei & electionē hominū: quia homines eligendo nō possunt facere electos dignos ad officium ad quod eligunt, imò præsupponunt in eis dignitatē: & aliquādo putāt eligere sapientes, qui sunt stultissimi. Sed Deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, nō decipitur: & cū sit omnipotens, voluntas ipsius semper est efficax, & semper impletur. Ideo si vult aliquem esse sapientem & virtuosum, illa volitio statim facit eum talem, & per cōsequens eius electio. Si rex terrenus vellet providere filio suo de nutrito-re & cōseruatore, eligeret sapientiorē quā reperire posset. Sed Deus elegit ipsum Ioseph ad custodiā magni thesauri, s. ad custodiā & nutritionem spōsæ & filij sui: sequitur quōd fecit illum dignum & sapientissimum. Eius sapientia maior fuit quā Salomonis, qui multas stultitias fecit: hic autem nullā. Fuit etiā maior quā Ioseph patriarcha, qui sciuit custodire triticum pro Aegypto: hic autem custodiuit melius frumentum pro toto mundo. Quia triticum quod custodiuit patriarcha Ioseph, solūm sufficiebat pro septē annos, ad nutriendū corpus, & nō animā. Sed frumentum quod custodiuit D. Ioseph, sufficit ad nutriendum corpus & animā, nō per septē annos solūm, sed in vitā æternā, & præseruare à morte æterna. Vnde Io. 6. Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Non Moyses dedit vobis hunc panem, sed pater meus dat vobis hunc panem de cælo verum. Dicitur etiā, Qui māducāt hūc panem, viuēt in æternū. Si dicatur, Quomodo fuit sapiens, cū voluerit occultè dimittere? & c. Respōsum est supra. In hac sapientia cōtinuē D. Ioseph profectus. Vnde secundum nomen eius sic & laus eius. Nuncupatur enim Ioseph, quod nomen, secundū D. Hiero. augmentū vel additio interpretatur, quia semper augebatur, opera virtutū addendo. Sapientia eius apparuit in liberatione Christi à manib⁹ Herodis, qui volebat eū cū aliis innocētibz iugulare. Apparuit etiā in labore & sustentatione Christi & matris eius in Aegypto, sæpe abstinentiæ pro eis. Nō est possibile enarrare officia sapientia, prudentia, & charitatis, & alios actus virtutū, quæ exercuit

D. Ioseph inuenis erat.

Virtus D. Agnetis.

Virtus D. Virginis.

Eccel. 7.

Sapientia D. Ioseph.

D. Ioseph ho- noratus.

1. Pet. 3.

Gen. 4. Mar. 10.

Iob 5.

exercuit in matrem & filium. ¶ Propter quæ Deus eum tripliciter honorauit. scilicet in vita, in morte, & post mortem. ¶ Primo in vita, dādo testimonium virginittatis suæ: cūm virgā suā solam inter alias multas florere fecit. Secundō, quia elegit eum sponsum reginæ angelorum & matris suæ, cui D. Vn go suberat & reueretur eum, dominū eū vocās: erat enim humilior Sara, quæ vocabatur Abraham dominum suum. Tertio, honorauit eum, ipsum eligendo in patrem putauit & nutrium, cui ipse Christus, Deus verus, & homo verus, voluit subditus & obediens esse. vnde Luc. 2. dicitur, & descendit cū eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis. Nunquā fuit aliquis filius, qui tantum honorauerit patrem & matrem, sicut Christus D. Ioseph, & virginem. Vnde D. Bern. tractans illud, Et erat subditus illis, exclamat: Quis quibus? & c. Si rex temporalis faceret reuerentiā alicui, omnes honorarēt illū. Sed sic est quodd rex regum & dominus dominātium, qui erat verus Deus, & D. Virgo, tātūm honorauerunt D. Ioseph: quid debent facere Christiani? & c. Quartō honorauit eum, cōmuniādo ei notitiā mysterij incarnationis. Nō fuit aliquis in hoc mundo post D. Virginem, qui tātūm nouerit de mysterio incarnationis, sicut D. Ioseph. Quidā dicit quod prius multa de mysterio incarnationis sciuit quā angeli. Vnde Apost. Eph. 3. de hoc sacramento abscondito à seculis, dicit: Ut innotescat principibus & potestatibus in cælestibus, per Ecclesiā multiformis sapientia Dei. Magnā gratiā & honorem fecit Christus D. Iōāni Baptistæ, quādo exultare eū fecit in vtero ad salutationem D. Virginis & cōtactum matris eius. Quāntā exultationem habere debuit D. Ioseph, qui per triginta annos simul cum Christo habitauit, & sapiēsimē eum corporaliter tetigit & portauit? Si D. Iōan. Euāgelista in cœna Domini per modicum tempus supra pectus Christi obdormiens, fluēta euāgelij de sacro dominici pectoris fonte potauit: Quæ fluēta cognitionum potare potuit D. Ioseph, qui tāto tēpore cum eo dormiuit & habitauit? Luc. 6. legitur quod omnis turba quærebat eum tāgere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et vna mulier ex tactu vnus folij fimbriæ, fuit mirabiliter cōsolata. Quot & quantas cōsolationes habere debuit D. Ioseph, qui totiens nō fimbriā solūm, sed totum eius vestimentum, imō & preciosissimā Christi carnem tāgere dignus fuit? Si sanctus Simeon accipiens semel Christum paruulum in vlnas suas, exultauit, & tāto gaudio repletus est, vt canticum dixerit, quot exultationes habuisse, & quot cātica lætitiæ decantauit? D. ipsum Ioseph arbitrari possumus, cūm totiens ipsum in vlnis suis portauerit: impossibile est explicare eius cōsolationes. ¶ Secundō cōsolatus est eum in morte, quia eum ab angustis & doloribus præseruauit, propter eius puritatem: sicut de D. Iōāne matris eius secundo custode legimus, quod fuit à dolore mortis alienus, sicut à corruptione carnis fuerat extraneus. Cōsolatus est enim dulcibus verbis, cōmendationem animę fecit, oculos clausit, animā illius à multo plurib⁹ angelis ad sinū Abraham de ferri iussit, quā delata fuerit anima Lazari. Verūm nō legimus in Euāgelio quo tēpore mortuus fuerit. Expositores tamē & cōtemplatiui prædicatores dicunt quod ante prædicationē Christi. Quia si non fuisset mortuus, securus fuisset eum, prout D. Virgo, & euāgelista fecissent de eo mentionē. Christus autē permisit eū mori, primō ne videret cōtradictionem & opprobria quæ valde eum cōtristassent. Secundō ad cōsolandum patres in lyngo. Si queratur, quare etiā nō permisit mori D. Virginē, antē quā ipse pareretur? Dicendū quod cū porta paradisi nōdūm esset aperta, nō erat locus animæ eius proportioratus. Item quia Simeon prophetauerat ipsam visurā cōtradictionem, in qua gladius petriāsturus erat cor eius: & quia ea Ecclesia Christi egebat post Christi ascensionem. Præterea cōsolatus est D. Ioseph in morte, præseruādo eum à visione dæmonū, qui maximē infestāt mortuos in mortis articulo, iuxta illud: Tu infidiaberis calcaneo eius. Tertio cōsolatus est eū post mortē in lyngo. Primō in die parascæues, quādo descendit ad inferos, eum præ aliis salutādo. Si propter calicē aquæ frigidæ remunerat alios, quāto magis integrū nutrium? Secundō honorauit eum in die resurrectionis, ipsum resuscitādo. Legimus Hebr. 11. quod quædā mulieres receperūt de resurrectione mortuos suos. & Mat. 27. Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierāt, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionē, apparuerunt multis. Inter quos D. Bern. dicit fuisse D. Ioseph. Quartō honorauit eū in die ascensionis, eum secū in cælū assumēdo. Ideo dicit Bernardinus dixit quod D. Ioseph in corpore & anima est in paradiso. Et nunc ibi cum D. Virgine sup choros angelorum præmiatur, & cū ipsi orāt pro nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus permisit D. Blasio, quod omnes qui ipsum inuocarēt, inuenirēt auxiliū: quāto magis ad inuocationē patris sui nutritij? Et ideo qui sunt in necessitatibus & indigentis, præcipuē vxorati ad habēdam mutuā charitatē & pacem, & ad seruandā fidem, & prolem educandā & custodiendā, ad eū & D. Virginē recurrere debēt. ¶ Sed vnde erat D. Ioseph? Textus dicit, quod de domo & familia David, eō quod imitabatur mores & virtutes David, tales enim propriē dicuntur esse de vna familia, qui imitatur principū illius familiarit: iuxta illud, Qui habitare facis vnus moris in domo. Et sic notādum quod D. Ioseph in prædictis verbis dicitur, nobilis virtute, licet nō esset diues, quia faber lignarius. Ex quo infertur quod nō est in cōueniens quod cūm vnus nobilis sit pauper, fiat artifex, præcipuē quādo nō habet reditus & prouētus. Licet hodie aliqui nobiles abutatur nobilitate, qui quātūmcunq; pauperes sint, nolūt humiliari, neq; laborare aut artē aliquā discere ad victū lucrādum. Malūt rapinā & aliis illicitis modis acquirēdi intēdere, quā operari & artē aliquā discere. Videtur eis quod hæc facere dehonestaret nobilitatē. exēplum D. Ioseph cōdēnat eos, qui nō sunt nobiliores ipso Ioseph, neq; Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Homo nascitur ad laborē, & auis ad volatū. Ideo nō deberēt vereri, & c. ¶ Sed quomodo vocabatur virgo illa? Textus dicit, Et

Et nomē virginis Maria, quod nomē tripliciter interpretatur: Primō mare amarū: propter abundantiam amaritudinis, dolorū, & tristitiarū, quas passā est in hoc mundo. De quibus Simeō prophetauit, & tuā ipsius animā pertransibit gladius: De ea prædixit Hier. Magna est velut mare contritio tua. Nunc autem vocari potest mare dulcedinis, cūm sit in paradiso. Ideo dicere potest illud Sap. Spiritus meus super me dulcis, & hereditas mea super mel & fauū. Ideo qui sunt in mari tribulationū, habēt occasionem recurrenti ad eam. ¶ Secundō Maria syriacē interpretatur domina, vnde Ecclesia cantat, O gloriosa domina frotius mundi. Itē cātat. Aue regina cælōrū. & D. Bern. Mater Dei, omnis creaturæ effecta est domina. Quomodo ergo non subiciuntur ei omnes creaturæ, quæ mater effecta est creatoris, & cui creator subditus fuit? Ideo omnes creaturæ eā honorare debēt, & maximē rationales. Vnde lucā 1. Ex hoc beatā me dicēt omnes generationes. Et Salomō Surrexerūt filij eius, & beatissimā prædicauerūt. Ideo Ecclesia cōsuevit ad eius nomē inclinare. Tertio interpretatur illuminata & illuminatrix. eā ob rē vocatur luna, Eccles. 24. Pulchra vt luna, & in eodē quasi luna plena in diebus suis. Quia quemadmodū luna recipiens lumen à sole, transmittit ad inferiora sic D. Virgo, quæ in hoc excedit lunam, quæ aliquando non est plena, sed ipsa semper fuit plena in diebus suis. Vnde Angelus, Aue gratia plena. Dicitur etiam stella maris. Ideo Ecclesia, Aue maris stella, dei mater alma, & c. & hoc primō ratione immobilitatis: secundō, quia illuminat per intercessionē nauigantes. Vnde D. Bern. Quisquis te intelligis in huius seculi fluctibus inter procellas & tempestates fluctuare, ne auertas oculos à fulgore huius syderis, si nō vis obui procellis. Si insurgant venti tentationū, respice stellā, voca Mariā. Si iactans superbiā, ambitionis, aut emulationis vndis, respice stellam, voca Mariam. Si criminū immanitate perturbaris, cōscientiæ scēditate cōfusor, barathro incæperis absorberi tristitię aut desperationis, respice stellā, voca Mariam. Nō recedat ab ore, nō recedat à corde. Vbi nomē D. Mariæ virginis nominatur, ibi dæmonū crudelitas effugatur, Reus venia, egris medela, pusillis robor, afflicti cōsolatio, peregrinātib⁹ adiutoriū datur. Eius exemplū sequēs, nō deuias: ipsam rogās, nō desperas: ipsam cogitās nō erras: ipsa tenet, nō corruis, ipsa ducente non fatigaris: ipsa propitia, ad portū peruenis, & sic in temeripso experieris, quā meritō dictum sit, Et nomen virg. Maria. ¶ Sed vbi inuenit eam angelus? Textus dicit, Et ingressus angelus ad eam. Et sic nō in platea, aut vico, aut in fenestra, sed in cubiculo clausa, orans. vnde Salomō, Hortus cōclusus, soror mea: hortus cōclusus, fons signatus. In hoc datur morale documētum mulieribus, ne in publicis locis maneāt. Arbores enim quæ sunt in via publica, vix portant fructum ad maturitatem, quia transeuntes præmaturē occupant. vnus proicit lapidem, alius baculum, & c. Arbores autem quæ sunt in hortis bene clausis, portant fructum ad maturitatem. sic de mulieribus, & c. D. Virgo bis dicitur, hortus cōclusus, quia habebat sensus exteriores & interiores (quæ porta & fenestræ dicuntur) clausos. Aues syluestres, quæ se tangi & manibus fricari non permittūt, pulchriores sunt quā domesticæ, quæ se tangi permittūt: quia per tactū sepe plumas amittunt. Sic mulieres syluestres honestiores existimātur, quā nimis familiares, & c. Nam sape propter nimiam familiaritatē, plumas honestatis, & bonæ famę amittunt. Ideo cauere debent à talibus maximē iuuenes. ¶ Si queratur, Quid faciebat, quando angelus venit ad eam? Dicunt cōtemplatiui quod non dormiebat, neque erat octosa, sed secundū morem suū perfectis negotiis domus, recolligebat se in cubiculo clauso, & diuina beneficia ad memoriam reducebat, cōtemplabatur quæ infinitam Dei bonitatem, qui decreuerat & promiserat se tantum humiliare, vt naturam humanā assumere vellet, vt pro peccatis nostris in ea satisfaceret, & eam ab æterna morte & diaboli captiuitate liberaret. Legēbat & cōtemplabatur prophetias, singularitū ea nocte prophetiā Esa. Ecce virgo concipiet & pariet filiū, & c. & psalmū, Benedixisti domine terrā tuam, & c. Spiritus eius nūquam antea fuerat adeo eleuatus & feruens, sicut ea nocte qua missus est angelus, in qua verificatū fuit illud Psal. Concaluit cor meū intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Et cū cōtemplaretur illū versum, Ostende nobis domine misericordiā tuā, dicebat: O pater æterne, ostēdisti potentia tuā in mundi creatione, sapiētiam in eius ordinatione & gubernatione, iustitiam in Luciferi punitione, diluuiū, ac aliis multis punitionibus: reliquum est vt misericordiā tuam erga naturam humanā manifestes, & promissionē adimpleas. Omnes figuræ nobis datæ, impleræ sunt. Iam ablatum est sceptrum à tribu Iuda, & hebdomadā Danielis terminatur. Quousque ergo cōtinebis in ira tua misericordias tuas? Dignare ergo eligere virginē quemper Esa. prædici fecisti. Heu quā felix & beata erit virgo illa! Heu quā felix essem videre illam & multo felicior & tibi magis deuincta, si possem esse eius ancilla, & ei inferuire & obsequi. Pater æterne, tu omnia nostri antē quā fiant, & scis cor & desiderium meum: dignare per infinitam misericordiā tuam mihi facere hanc gratiā, vt valeam illam videre, & illi famulari, & c. Nunquam patriarcha aut propheta ita deuorē orauit, sicut tūc ipsa. Eā ob rē tota Trinitas, & singulariter Dei filius ad cōpansionē motus est: & impletū est quod Salomō prædixerat, Vulnerasti cor meū, soror mea, vno oculorū tuorū, hoc est humillima oratione: quæ fuit adeo grata, q̄ statim tota Trinitas cōmissionem huius mysterij in carnationis, & salutationē ab æterno decretā, cōmisit Gabrieli, qui in corpore assumpto tria fecit. ¶ Primō eam humiliter & reuerenter salutauit, dicens, Aue, & c. Per Aue nomen trium literarum ostendit se nuncium sanctissimæ Trinitatis. A, enim significat amorem, & repræsentat Spiritum sanctum. V, significat veritatem, & repræsentat filium. E, significat æternitatem, & repræsentat patrem. Aue, secundum grāmaticos, est dictio salutātis, & significat gaude & latere, vel Deus det gaudium & lætitiā. Theologi & expositores duo dicunt: Primō

Maria nomē. Luc. 2. Thronor. 2.

Ecclesi. 24.

D. Virgo car dicatur luna.

Cantic. 4.

Esa. 7. Psal. 84. Psal. 38.

Genes. 49.

Aue signifi- catio.

quod Aue, est dictio composita ex litera A, & vq, interiectione execrantis & maledicentis. & sic significat absque va, seu maledictione tam peccati originalis, quam venialis & mortalis. Secundo dicunt qd hæc dictio (Aue) euertit è regione contraria, hoc nomen Eua, quod impositum fuit primæ mulieri, ad ostendendum quod D. Virgo fuit totaliter contraria Eua. Ideo cantat Ecclesia, Sumes illud aue, mutas nomē Eua: & c. Albertus magnus, super missus est, ait: Eua deiecit; hæc subleuat: Eua dānat, hæc saluat: Eua fuit causa morbi, hæc causa salutis: Eua clausit portas paradisi, hæc aperit: illa mater miseræ, hæc mater misericordiæ: illa principiu mortalitatis, hæc principiu generationis: illa gratiā perdidit, hæc inuenit: illa tranfire nos fecit de gratia in culpā, hæc de culpa in gratiā: illa de latere viri dormientis facta est, hæc de corde dei vigilantis: illa fuit viro causa maledictionis, hæc causa benedictionis. Hactenus ille. Cōprehendēdo omnia præmissa, facile cōponi poterit oratio deuota ad D. Virginē. ¶ Sequitur, Gratia plena. Posset queri, Quare angelus nō nominauit eā proprio nomine, sicut postea, cū dixit, Ne timeas Maria. Dicit cōtemplatiui qd propter duas rationes: Primò propter status & nominis acquisitionē. Reges & pōtiffices in sua assumptione & coronatione mutāt nomina. Et quia D. Virgo assumebatur ad nouū statū. In matrem dei, & reginam angelorum, ac dominā mūdi: ideo nouo & nobiliori digna erat nomē. Gratia plena, quod nulli adhuc impositū fuerat. Ideo tacuit nomen consuetū, & dixit nouum à deo impositum. Secunda ratio est ciuilis, quia nō est honestū subiectis, præcipuē extraneæ naturæ, quādo salutant reges aut reginas, nomine proprio eas nominare, propter reuerentiā, & ad ostēdendum subiectionē. Et quia D. Virgo erat electa mater dei, & regina angelorū, iuxta illud, Salue regina: ideo Gabriel, & c. Nos autem qui sumus eiusdem naturæ cum ea, & quia hoc nomē (Maria) secundum quinque literas importat quinque officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinandam illam ad exercitium illorum nominamus Mariam. Primum officiu dicitur maternitatis, quod significatur per literā M. est enim pia mater: Mater misericordiæ & pietatis, cū sit mater dei, per quē misericordiā & pietatem (ipā intercedēte & offerente) consequimur. Ideo Ecclesia vocat eam matrē gratiæ & misericordiæ. Et dicitur, Ego mater pulchræ, dilectionis. Secundum officiu est cōseruationis, s. thesauri dei, quod significatur per literā A, quæ repræsentat arcam thesauri. Ideo dicitur thesauraria. Pauperes indigentes ad thesaurarios recurrere consueuerunt. Ideo nos qui in hac valle miseræ sumus pauperes, & c. quia in ea inuenimus thesaurū infinitū, s. sapientiæ & gratiæ Dei. Tertiū officium est directionis & gubernationis per exempla vitæ suæ. hoc officiu importatur per literam R. ideo dicitur Regina. Quartum officiu dicitur iaculationis & repulsionis inimicorum, quod significatur per literam I. Ideo dicitur iaculū inimicorum infernaliū, qui ad inuocationem huius nominis cedunt & fugantur. est enim eis terribilis, sicut castrorum acies ordinata. Ideo Ecclesia frequenter orat, dicens, Tu nos ab oste protege, & hora mortis suscipe. Ei enim datū est cōterere caput eius. Quintum officium dicitur aduocationis, quod importatur per vltimam literam A. Vnde Ecclesia, Eya ergo aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos cōuerte. Et licet aduocatum habeamus apud Parrē, Iesum Christū iustū, quia tamē nō solū est aduocatus, sed etiā iudex viuorum & mortuorū, qui nihil inultū relinquet, poterant præcipuē peccatores, timere ad illū accedere, cū vix iustus sit securus. Ideo piissimus Deus prouidet nobis de aduocata, quæ tota mitis & suavis est, nec aliquid asperum aut durū inuenitur in ea, iuxta illud: Fanus distillans labia tua. Vnde D. Bern. Securū accessum habes o homo, vbi marer stat ante filiū, & filius ante patrē. Mater ostēdit filio pectus & vbera, dicens: Per vbera quæ suxisti, fili, parce isti. Filius ostēdit patri latus & vulnera, dicens: Vulnera cerne pater, da quod petit & mea mater. Ibi ergo nulla poterit esse repulsa, vbi sunt tot amoris insignia. Ad thronū igitur eius cū fiducia accedamus. His officiis non egebat Gabriel: ideo nō nominauit eā in salutatione. Nominauit tamen eā cū turbata esset, dicens: Ne timeas Maria, ac si diceret, O domina, gratia plena, nō habes occasionē timoris, sed lætitiæ & securitatis. Tu enim es regina cælorū, & gubernatrix omnium staruum. Tu enim inuenisti gratiam, non communiter, sed plenitudinem & abundantiam diuinæ gratiæ. ¶ Ad cuius euidentiā sciendum quod quadruplex à doctoribus poni consuevit gratiæ plenitudo. Prima dicitur effluentiæ, à qua cæteræ fluūt, sicut à fonte deriuātur aluei & riuī. Et hæc soli cōpetit Christo. Vidimus eū (ait Io.) plenum gratiæ & veritatis. & subditur, de cuius plenitudine omnes accepimus. Et quia Christus cōceptus fuit in vtero D. Virginis: ideo hæc plenitudo fuit in ea, ratione contenti. & sic intelligitur illud D. Hiero. Cæteris per partes, Mariæ autē tota sese infudit gratiæ plenitudo. Secūda est plenitudo Excellentiæ, seu principalis canalis vel aluei, per quē aqua fontis in alios riuos deriuatur. Et hæc fuit plenitudo D. Virginis. Vnde Ansel. Nil gratiæ ad nos venit, quod per manus Mariæ nō trāsīt. Ideo post Christū singulariter dicitur gratia plena, plus quā omnes sancti, vt pote fonti p̄p̄inquir. Tertia plenitudo dicitur Abundantiæ, quæ etiam ad alios minores deriuatur: sicut plenitudo riuī procedentis ex alueo, maior est quā riuuli, qui à riuo aquā accipit. Et talis fuit plenitudo Apost. & D. Stephani. Vnde actū 2. Repleri sunt omnes spiritu sancto. & c. Stephanus plenus gratiæ & fortitudine, & c. Quarta plenitudo dicitur Sufficiētiæ, & tali plenitudine sunt pleni omnes sancti, quia quilibet habet secundū capacitātē suā & quilibet cōtentatur, licet vnus plus habeat quā alius. Sicut paruum vas adeo proportionabiliter plenum est, sicut magnum, non tamen tantum continet. In plenitudine sanctorū detectio mea. D. igitur Virgo plus cæteris abūdauit, & plena fuit tam naturalibus quā acquisitis, gratuitis, gratia gratum faciente, & gratis data. Vnde de ipsa verificatur

Eccle. 2. 4

Cant. 3

1. Ioan. 2.

Hebr. 3.

Plenitudo gratiæ. Ioan. 1.

Ecclesiast. 2. 4.

rificatur quod dicit Salomō, Multæ filiæ cōgregauerunt diuitias, tu verò supergressa es vnuerfas. & illud, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. quod de nullo puro homine aut muliere dici potest. Quo ad gratiā verbi P̄sal. dicit, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit, & c. De sapientiā & scientia Luc. 2. Maria cōseruabat omnia verba hæc, cōferens in corde suo. Ideo Christus eā post ascensionem, tanquā doctricem & cōseruatricem verborum suorum, & sanctam bibliothecā, reliquit in hoc mundo. Si D. Magdalenæ & Marthæ dedit gratiā prædicādi, quantò magis eī Vnde tempore vitæ suæ nō egerūt Apostoli cōgregatione cōcilij: quia eius resolutioni omnes in omnibus assentiebat. Qui poterāt ad illā accedere, accedebāt & instruebātur, & per eos alij, etiā per literas. Vnde legitur literas D. Ignatij ad eam. Legimus etiā quod D. Diony. visitauit illā in Nazareth, & post magnā admirationem gratiarum quas in ea vidit, dixisse fertur: Facile te Deum crederem, nisi de Christi filij tui diuinitate à Paulo audiuissem. Vnde D. Ignatius scribens D. Ioāni Euāgel. ait: Magnus est concursus populorum reginā calidare & audire cupientium. Sed post mortē ipsius, quæ fuit anno 13. post ascensionem Christi anno 14. Apostoli egerunt cōgregatione saniorum, & tenuerunt cōcilium, vt habetur Act. 15. Si obiciatur de gratia miraculorum, quod eā nō habuerit, cū nō legamus aliquod miraculum per eā factum: Dicendum quod maximum miraculorum fuit Christi incarnatio, quā ipsa, etsi nō de cōdigno, de cōgruo tamē meruit. Vnde Ecclesia: Regina cæli letare alleluia: quia quem meruisti portare, & c. Et quānis eius miracula nō legātur, nō sequitur quod nō fecerit: quia nō omnia, imò pauca eorum quæ fecit, scripta sunt. De ea tamē post assumptionem multo plura miracula legimus, quā de omnibus aliis sanctis. Si dicatur quod nō habuit iustitiā originalem sicut Adā: dicēdum quod habuit aliquid eminentius. s. excellentem gratiæ plenitudinem, & eius cōfirmationem ac impeccabilitatem, quā nō habuit Adā. ¶ Sequitur in salutatione, Dominus tecū. Ad cuius euidentiā supponēdum est quod aliās diximus, quod licet Deus sit vbiq; per essentiā, præsentia, & potentia: est tamen in aliquibus locis specialiter. s. in cælo per manifestationem gloriæ, in iustis per gratiā: & secundum quod dat illis gratias magis speciales, dicitur esse specialius in eis. Et quia specialissimā gratiā dedit D. Virgini. s. maternitatem filij sui, secundum quā quodā modo participat in infinitā dignitatem & excellentem plenitudinē gratiæ: ideo angelus specialiter dixit, Dominus tecum. s. per excellentem gratiæ plenitudinem, & post cōsensum per corporalem præsentia. Magno honori attribuitur ipsi Enoch, quod ambulauerit cum Deo, & quod transtulerit eum dominus in paradysum voluptatis vsq; ad tempus Antichristi. Sed maiorem honore fecit D. Virgini, cū voluit ab ea portari. Et cū finaliter eā in corpore & anima immortalē exaltauit super choros angelorum ad cælestia regna. D. Bern. super Missus est, dicit: Pater tecū, quia filium suum fecit tuum: filius tecum, quia ad cōdēdum in te mirabile sacramentum miro modo fecit te sibi sacrarium: Spiritus sanctus tecum, qui cum patre & filio tuū sanctificauit vterum. Pater tecū, exercens summā potentia: filius tecū, ostendens maximā sapientiā: Spiritus sanctus tecum, exhibens magnā benivolentiā. Tecum in mente, tecū in vtre, in omnibus te dirigens, tibi auxiliās. ¶ Sequitur in salutatione, Benedicta tu in mulieribus. D. Elizabeth dixit, Inter mulieres, quod idem est, & addidit. Et benedictus fructus vtrius. tu. quod angelus nō dixit, quia nōdum cōceptus erat. Dicitur autē Benedicta in mulieribus, propter quinque. Primò propter fructū, quia ipsa sola fructū protulit benedictum. Hæc rationem adduxit Elizabeth dicens: Et benedictus fructus vtrius tui. Hæc cōiunctio (&) exponitur pro quia, siue tenetur casualiter, & nō copulatiue. Nec solū benedicta, quia illum benedictū protulit fructū, à quo benedictionem accepit: sed etiā quia per illum fructum in sancta prole multiplicata est. Licet enim vnicum carnaliter genuerit, in eo tamē spiritualiter facta est mater magnæ multitudinis filiorū, quorū Christus est primogenitus in multis fratribus. Ideo non ab re dicitur Luc. 2. Peperit filium suum primogenitū, nō respectu sequentium carnalium, cū nullū alium habuerit: sed respectu adoptiuorū. Secūdo dicitur Benedicta, quia ipsa sola auctorem omnium maledictionum diabolū superauit, iuxta illud, Ipsa cōteret caput tuum. Tertiò dicitur Benedicta, quia omnium mulierū maledictiones (de quibus Gen. 3. Multiplicabo erumnas tuas, & c.) euasit. Quartò dicitur Benedicta, quia pacē quā nullus procurare potuit inter Deū & hominē, procurauit: iuxta illud: Facta sum corā eo, quasi pacē reperies. Pacē etiā fecit inter homines & angelos, inter viros & mulieres, qui penē semper in litibus & iurgiis erāt. Viri improperebāt mulieribus quod essent causa omnium malorū, & ita cōfundebāt eas, vt vix auderent cōparere aut mutire. Sed D. Virgo abstulit illud opprobriū, quia fuit causa maioris pacis & meliorū bonorū. Ideo nō est mirū si mulieres habeāt maiore deuotionē ad D. Virginē quā viri: quia sunt magis obligatæ quā viri, eò quod abstulit opprobriū earū. Posuit etiā pacē inter duas dominas, quæ nunquā antea potuerāt cōcordari, nec simul se inuenire in eodē loco. s. inter virginitatē & maternitatē. Sed D. Virgo collocauit eas in eadē cella, hoc est in vtero suo. Vnde quidā verificator dicit: Partus & integritas discordes tempore lōgo Virginis in gremio fœdera pacis habēt. Quintò dicitur Benedicta, quia maledictionem humani generis in benedictionē cōuertit: & nos à Deo maledictos sibi recōciliari fecit. Et in hoc figurata fuit per Abigail, cui 1. Reg. 25. Dauid dixit: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irē in sanguinē, & vlciscerer me manu mea. Vltorius est super omnes benedicta, quia omnia quæcunque vult & petit pro nobis à Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per reginam Sabba, quæ omnia quæcunque voluit à Salomone obtinuit. Ideo qui egent, habent occasionem recurrendi ad eam. ¶ Secundo, Gabriel cōsolatus est eā, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quod cū audisset

Pror. 31. Can. 4. P̄sal. 44.

Rom. 8.

Cant. 8.

Mulieres habent maiorem deuotionem ad D. Virg. quā viri.

salutationem, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutio. Si quatuor, unde procedebat timor iste: Quidam dicunt quod ex superioris naturae, scilicet angeli, assuetudine. Unde legitur Dan. 8. quod ad aduentum Gabrielis, Daniel pauens corruit in facie suam. Et Zacharias pariter timuit ad apparitionem angeli. Timuit praeterea ex verecundia quam habuit de persona angeli sibi apparentis in specie viri. Unde D. Hiero. Trepidare virginum est, ad omnes viri aspectus veteri & pauere. Alij dicunt quod ex claritate angeli & inaudita salutatione. Unde Ecclesia, Expauescit virgo de lumine: & ex textu apparet quod ex salutatione. Unde dicitur: Et cogitabat qualis esset ista salutio, quae continebat omnes excellentes salutationes, quae in antiquo testamento factae fuerant.

Primò Tobie dictum fuit, Gaudium tibi sit. Sed haec salutio eminenter continetur in salutatione angelica, cum dicitur, Ave. Praeterea Daniel dixit Nabuchodonozor: Rex in aeternum vine. Sed in salutatione angelica eminentius cum dicitur, Gratia plena. Item dictum fuit Gedeoni, Dominus tecum, virorum fortissime: sed in hac eminentius cum dicitur, Dominus tecum per plenitudinem gratiae, ex qua est vita aeterna. Item dictum fuit Iudith, Benedicta es tu filia à Domino. Hic additur, in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Omnia enim quae potest mulier licite desiderare, angelus in hac salutatione complexus est. Mulieres primò desiderat pulchritudinem: hanc exposuit angelus, non solum corporalem, sed spirituales, dicens, Ave, hoc est sine ve, sine macula exteriori & interiori. Ideo tota pulchra. Secundò desiderat diuitias. Angelus dixit, Gratia plena. Tertiò bonam societatem. Angelus nuntiavit ei optimam, cum ait: Dominus tecum. Quarto bonam famam & estimationem. Angelus dixit, Benedicta tu, &c. Cum igitur ipsa (quae humilissima erat) talia de se audivit, erubuit, Quae enim verè humilis est, de suis laudibus erubescit. Ideo turbata fuit ex insolita & inaudita salutatione. Sciebat enim quod triplex est salutio: Prima proditoria & adulatione plena, ut salutio Iudae, qui dixit, Ave rabbi: & talis est salutio multorum, qui mordere vellunt eos quos salutat. Haec salutio est tantum exterior & non interior, ideo timenda. Secunda salutio est Satanae, qui se transfiguravit in angelum lucis, & haec est cauenda, nec omni spiritui credendum. Tertia salutio est amicitiae: & haec quando est cognita, est acceptanda. D. igitur Virgo timens, prudenter cogitabat, qualis esset ista salutio, non fuit praecipuus in respondendo: quia prudens non est in arduis absque magna deliberatione respondere. Ideo angelus consolatus est eam dicens: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum, non dixit, apud homines. Sunt multi qui magnificiunt inuenire gratiam apud principes: sed hoc parum est, quia (ut Salomò ait) Fallax gratia, &c. sed inuenire gratiam apud Deum, est inuenire thesaurum magnum. Et qui illum inuenit, non habet occasionem tristitiae aut turbationis. Ideo angelus, Tu inuenisti maximum & inestimabilem thesaurum, quem nullus vnquam hominum potuit inuenire: Igitur, &c. non habes occasionem timendi. D. Aug. dicit quod in rebus per tempus ortis nulla maior gratia, quam quod Deus fuerit homo, ac si diceret angelus, Patriarche & Prophete multum laborauerunt, tamen non potuerunt inuenire, &c. Tertiò angelus eam inlucit, dicens: Ecce concipies, &c. Ipsa consuluit dominam virginitatem, Quomodo fiet istud? &c. Haec questio notanda est, quando aliquod nouum indicitur. Multi ex inconsideratione huius questionis decipiuntur, &c. D. Virgo non quaesuit ex infidelitate aut dubitatione. Ipsa enim firmiter credit, sed volebat scire modum, quem angelus ei declarauit dicens: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. q. d. hoc fiet absque detrimento virginitatis, quae tantum seruare desideras. Non enim fiet naturaliter, sed supernaturaliter, Spiritus sancti obumbratione, & cooperatione totius trinitatis, concipies filium successorem Dauid, Messiam in lege promissum, verum Dei filium, &c. Deinde ad amplius consolandam eam nuntiavit conceptionem Elizabeth, dicens: Et ecce Elizabeth cognata tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè consensit, propriissime se offerens ad obsequium Domini, dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hic tot & tanta facta sunt miracula, quod iustum volumen exigent. Si ampliora desideres, vide Alber. magnum & D. Bern. & reliquos expositores super illius est. Notanda tamen est haec summa humilitas D. Virginis, quae cum ab angelo mater Dei altissimi & regina angelorum diceretur, se ancillam nominauit. Et quatuor bonae ancillae conditiones ostendit. Prima est proprietas, quae designatur per hoc aduerbium, Ecce. Secunda est humilitas, cum se dixit ancillam. Tertia discretio, cum ait, Domini. Quarta obedientia, cum dixit, Fiat mihi secundum verbum tuum. Quibus verbis prolatis, & in instanti terminatio illorum, tota Trinitas ex purissimo sanguine D. Virginis ad conceptionem disposito, corpus Christi formauit in eius utero, & sanctissimam Christi animam creauit, & creādo infudit in corpus, & in eodem instanti ad suum esse existentiae traxit & vniuit, & filius Dei de consensu patris & Spiritus sancti, hanc vniōnem ad intra terminauit, & suum esse personale cum proprietatibus & attributis essentialibus communicauit, & sic perfectum & consummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanam, de quo nos gratias agere debemus.

CONTINVATIO DICENDORVM.
Quia reliqua Christi mysteria à D. Tho. in tertia parte clarissime & ordinatissime tradita sunt, adeo vti institutione aut introductione non egent: ea ne volumin in immensum augetur, praetermittendum, & ad finem incepti operis properandum, & aliquid de nouissimis vniuersali scilicet iudicio, resurrectione bonorum, & malorum retributione, superficialiter scribendum duxi.

IVDICIVM Dei est duplex, scilicet intrinsecum & extrinsecum. Iudicium intrinsecum idem est quod intellectus diuinus relatus ad dispositionem creaturarum, quod alio nomine vocatur Providentia diuina: quae quauis sit vna & indiuisa in se, tamè secundum nostrum modum intelligendi, diuersificatur secundum diuersitatem dispositionum ipsarum creaturarum, in quibus apparet dispositio siue iudicium ipsius, quod dicitur intrinsecum & diuersum secundum diuersitates dispositionum, scilicet creationis, gubernationis, prouisionis, & aliarum, quae circa creaturas operatur. Pro nunc tamen solum de iudicio retributionis bonorum & malorum scribere intendimus ea quae Prophetae & Apostoli, imò & ipse Christus locuti sunt. Et ut manifestum est ex sacris literis, Iudicium Dei est duplex, scilicet particulare & vniuersale, de quibus per ordinem dicendum est.

Iudicium Dei particulare est duplex, scilicet in vita, & in morte. Quosdam enim homines iudicat Deus in hoc mundo, ut respiciat à malis, & poenitentiam agat de praeteritis, & caueat à futuris, ac ut se exercet in bonis operibus, & thesaurizat in caelis. De hoc iudicio Apost. Si nos ipsos iudicauerimus, non vtiq; à domino iudicauerimus. Cum autem iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo dānemur. Quosdam vero iudicat, remunerando in hac vita, praecipue obfatos. Quia (ut D. Aug. ait) sicut nullum malum impunitum, ita nullum bonum irremuneratum. Et quia mali quoadq; aliqua bona moralia faciunt, per quibus non merentur remunerationem in alia vita: ideo Deus remunerat eos in hoc mundo, sicut fecit Romanos idololatrias, quibus propter opera virtutum moralium in quibus se exceperat, dedit monarchiam suam totius mundi imperium. Et obfatos Aegyptiorum, quia seruauerunt masculos Hebraeorum, & timuerunt Deum, edificauit domos. Aliud est Dei iudicium particulare in morte, de quo Apost. Statutus est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium, hoc est in instanti terminatio mortis, in quo particulariter iudicat anima secundum merita vel demerita, ut habet de Lazaro & diuite epulone.

Iudicium generale esse futurum, & Christum de caelo venturum ad iudicandum viuos & mortuos, hoc est bonos & malos, constat ex antiquo & nouo testamentis. Joel enim 3. dicitur: Cōgre gabo omnes gentes in valle Josaphat, & ibi disceptabo cum eis. Et Christus expressè nobis manifestauit hoc iudicium & eius ordinem, cum dixit, Cum venerit filius hominis in maiestate sua, &c. quod euāgelium legitur feria 2. dominice primae quadragesimae: in quo declaratur quatuor iudicij generalis mysteria omnibus valde notanda. Ideo ea breuiter prosequemur. Primū est generalis citatio, ibi: Cōgre gabuntur ante eum omnes gentes. Secundum, diuersa situatio, ibi, Separabit eos ab inuicē. Tertium, singularis discussio & examinatio, ibi, Tunc dicit his qui à dextris, &c. Quartū, finalis omnium retributio, ibi, Ibunt hii in supplicium aeternum, &c. De his ergo per ordinem dicendum est, soluta prius vna quaestione admiranda, quae quilibet facere possit, & quam tractat D. Aug. Cur. scilicet Deus ordinauit iudicium vniuersale, maxime cum (ut iam dictum est) ex Apost. statutum sit omnibus hominibus semel mori, & post hoc, iudicium? per prophetam Naum t. c. dictum sit, Non cōsurgit duplex tribulatio, ubi expositores dicunt quod Deus non iudicabit bis in idipsum. videtur ergo quod iudicium generale sufficit, vel quod Deus iudicet bis in idipsum. Resolutio D. Aug. & omnium doctorum est, quod non abs re Deus iudicium generale ordinauit futurum, propter multas rationes: nunc tamen breuitatis gratia, vna sufficiet, quae scilicet dicitur diuinae iustitiae manifestatio. Licet enim Deus nihil sine iustitia aut iusta causa agat: rationes tamen & causae eorum quae agit, non sunt nobis nota. Ignoramus enim nunc qua causa vel quo iudicio bonus ille sit pauper, & malus ille sit diues: cur iste gaudeat, pro perditis moribus suis deberet cruciari, ille vero qui propter laudabilem vitam gaudere deberet, cōtristetur. Cur in iudicio humano innocens dānetur, iniquitate iudicis aut falsis testibus obrutus, & celesti liberetur & praeualeat, & alia huiusmodi, de quibus nil temere iudicare debemus, cum non sit iniquitas apud Deum. Sed potius admirari cum Apost. & dicere, O altitudo diuinarum sapientiae & scientiae Dei, quam incōprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Sed cum Deus decreuerit omnem iustitiam suam reuelare (nihil enim operum quod non reueletur) ut tolleretur occasio omnium querelarum & dubiorum, quod in hoc mundo aut in morte fieri non potest: ideo necesse fuit ex illa suppositione, ut determinaretur dies siue tempus, in quo hoc fieret. tempus illud vocatur Dies iudicij, & nonnunquam dies Domini. Unde D. Aug. dicit, Iste quippe dies iudicij proprie vocatur, eo quod nullus ibi erit nunc imperitiae querele locus, cur iniustus ille sit foelix, & cur iustus ille sit infelix. Omnium namque tunc non nisi bonorum vera & plenissima foelicitas, & omnium non nisi malorum digna & summa infelicitas apparebit. Deinde dicit: Cum verò ad illud Dei iudicium peruenerimus, non solum quae tunc iudicabuntur, verum etiā quaecumq; ab initio iudicata sunt, & quaecumq; vsq; ad illud tempus iudicabuntur, apparebunt esse iustissima. Et ad dictum prophetae Naum respondet D. Tho. dicens quod quilibet homo potest considerari dupliciter, scilicet ut particularis persona, & in quantum est pars generis humani: & ut particularis persona, fiet particulare iudicium post mortem, & recipiet iuxta ea quae gessit in corpore, non totaliter & cōpētè, quia non quo ad corpus, sed quo ad animam tantum. secundum verò quod consideratur ut pars totius generis humani, debet iudicari coram toto genere humano, & sic tunc quilibet iudicabitur. Nec tamen Deus iudicabit bis in idipsum: quia non duas poenas pro vno peccato inferet: sed poena quae ante iudicium generale fuerat incōpleta, cōplebitur, quando non solum quo ad animam, sed etiā quo

1. Cor. 15.

Exod. 1.

Heb. 9.

Luc. 15.

Mat. 26.

20. de Ci. Dei.

In Add. 3. p.

q. 88. art. 1.

Rom. 10.

Matth. 10.

2. de Ci. Dei.

in fin.

ad corpus premiabuntur boni, & torquebuntur mali. In morte enim non condempnantur completè, quia anima quando est vnita, maiorè pœnâ sentit, propter corpus. Ideo D. Aug. dicit, Maiores pœnas passuri sunt dânat, cum resurrexerint: in quarum cõparatione tales sunt iste quas patiuntur homines in somnis. nō enim patitur caro eorum. Maior est autè cruciatus, cum vigilas torquetur. Et sic propriè loquendo, iudicium particulare quod fit in morte, est interlocutorium, siue (vt quidâ dicunt) vnum interim siue vulgariter *un ce pendant*, & est sententia incompleta, sicut de sententia bonorum dicitur Apoc. 6. Vidi sub altare Dei, &c. sequitur, Et data sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis vt requiescerent per modicum tempus, donec implerentur cõserui & fratres eorū.

Ver. 1. DE VNIVERSALI CITATIONE.

Primum mysteriū iudicij vniuersalis est generalis & personalis citatio & cõgregatio. Veniet enim dies in qua Deus cõuocabit omnes angelos & sanctos qui sunt in cælo, & omnes homines qui tunc erūt in terra, & omnes dæmones & dânatos qui erunt in inferno, & omnes qui erunt in purgatorio. vnde dicitur, Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, à fortiori dæmones, nō deficiet ne vnus quidem. vnde Apost. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Iesu Christi. Oportet, est verbum necessitatis, Gallicè, *C'est un faire le fault, bon gré mal gré, ribon ribaine*. Nō erit quæstio cõparati per procuratorem, sed oportebit in propria persona cõparere. Si quærat, ad quid? respōdet Apost. quod ad portadum processum & respōdendum categoricè prout gestum est in corpore, siue bonum, siue malum. ¶ Quidâ propter hæc verba voluerunt dicere quod paruuli in solo originali decedentes, nō cõparebunt in iudicio generali: cum nihil gesserint in corpore, neq; boni neq; mali, nec fuerint participes operū Christi, sicut pueri baptizati, qui per bapsum fuerūt Christo incorporati: ideo remunerabuntur. Præterea si paruuli in peccatō originali decedentes, intersint, in qua parte erunt? nō à dextris, quia illi erunt beati: nec à sinistris, cum nō debeatur eis pœnâ sensus, vt dictum est: tamen pœna sensus exprimitur in sententia eorū qui à sinistris erūt: igitur, &c. Insuper in omnibus passibus sacre scripturæ, in quibus fit mentio de iudicio generali, fit mentio de actibus voluntariis, quos paruuli nō habuerunt. Mat. 25. dicitur, Eseruit, &c. & Apost. Reddet vniciq; secundum opera sua. Veruntamen D. Tho. dicit, quod intererunt, & probat per illud Apoc. 20. Vidi mortuos magnos & pusillos, stâtes in cõspectu throni: & aperti sunt libri, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris eorum. Et quânis in libris illorum paruulorum nō sunt scripta peccata actualia, peccatum tamen originale scriptū est: ideo iudicabuntur, tamen nō tristabuntur: sed lætabuntur de gloria corporali iudicis, quâ misericorditer Christus, secundum D. Tho. eis ostendet. Et cū per dextrâ intelligatur potior & nobilior locus (iuxta illud, Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis) Dextera in iudicio erit in aere, in qua erunt boni: & sinistra, in terra, in qua ex vno latere erunt dânat, & ex alio paruuli illi sub bonis. Et quo ad illâ sententiâ dicendum est quod ignis nomine omnis pœna intelligitur: & quod illa sententia est generalis & applicatur singulis secundum proportionem peccatorum & demeritorum. Et quârum ad dextrâ vel sinistrâ intelligitur de his qui fuerunt in vsu rationis. Omnes ergo cõparebunt. Nec obstat illud P. sal. Nō resurgunt impij in iudicio: quia debet intelligi, mutati in melius. vnde Apost. dicit, Omnes quidē resurgemus, sed nō omnes immutabimur. Mali quidē resurgent, sed non immutabuntur in melius. ¶ Si quærat, Quis faciet eos resurgere? Respondet Apost. quod Deus in nouissima tuba. Canet enim tuba, quæ erit valde terribilis, cuius terribilitatem cõsideras Iob dicebat: Semper & quasi tumetes super me fluctus, timui Deum: & pōdus eius (Citationis & tubæ) ferre nō potui, quia scaderem in terrâ. Quæ verba exponens D. Greg. ait: Iob flagellatus, simplex & iustus à Domino approbatus, timuit. Hæc tuba. Quid debent facere peccatores? &c. Apoc. 14. dicitur quod D. Io. Euāgelista, qui erat virgo electus à Domino, & inter ceteros magis dilectus, audiuit vocē de cælo, tãquam vocem aquarum multarum, tãquã tonitruū magni, & cecidit tanquã mortuus. s. propter terribilem sonum, quem nō poterat sustinere. Si Iob simplex, iustus, laudatus & approbatus à Deo, in cõtemplatione huius tubæ sic timuit, &c. Si D. Io. Euāgelista, virgo & magis dilectus, sic timuit: quid debet facere pauperes peccatores: qui nō sunt simplices, iusti, & approbati, sicut Iob: sed pleni malitia, iniusti, & à Deo reprobati, qui non sunt puri & virgines, nec dilecti sicut D. Ioānes, sed immundi & abominabiles, in odio Dei existetes? Quomodo debent timere si cogitent? profectō amplius quàm illi, &c. Quia sonus huius tubæ erit illis terribilis. Heu quid esset si nunc insonaret? haberemus maiorem occasionem timendi quàm D. Iob & Io. Euāgelista. & habemus maiorē occasionem cogitandi, quàm D. Hiero. qui semper de hac tuba cogitabat, & dicebat, Siue comedā, siue bibam, siue quid aliud faciā, semper insonare videtur in aumbus meis illa terribilissima tuba: Surgite mortui, venite ad iudicium. Ideo si sumus sapientes, cogitabimus de iudicio generali, & de his quæ fient in eo, quæ dicuntur nouissima, de quibus Ecclesiastes 7. Memorare nouissima tua, & in æternum nō peccabis. Nunc cõtemplamur cõgregationem vniuersalem, circa quam quatuor sunt notanda. s. locus, ministri, ordo, tempus.

Ver. 2. DE LOCO IUDICII GENERALIS.

Locum in quo debet fieri huiusmodi cõgregatio, declarat Ioel propheta, cum ait: Cõgregabo omnes gentes, & deducā eas in vale Iosaphat, per valem Iosaphat intelligit locum, in quo nūc est vallis Iosaphat, quia ante iudicium ignis cõflagrationis æquabit primò illum locum, & verificabitur illud, Omnis vallis exaltabitur, & omnis mōs & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas. Vallis Iosaphat est inter mōtem Sion & mōtem Oliueti, per quam decurrit

In ser. plur. marty.

1. Cor. 5.

An quid deceferunt cum solo originali comparabunt in iudicio.

Rom. 2. In Add. 3. p. 9. 79. art. 5. ad 7.

Psal. 109.

Psal. 1. 1. Cor. 15.

Iob 31.

In Add. 3. p. 9. 88. art. 4.

Esai. 40.

decurrit torrens Cedrō. Christus autè veniet ad locum à quo ascēdit. s. à monte Oliueti. vnde Act. 1. dicitur, quod postquàm nubes suscepisset Christum ab oculis discipulorum, duo viri ascēderunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi quid aspicitis in cælum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum. Dicunt doctores quod Christus potius elegit vallem Iosaphat ad hæc cõgregationem faciendam, quàm alium locum, eò quod circa illam exercuit opera redemptionis, &c. vt possit melius impropere peccatoribus in gratitudine illorum. Si quærat, Quomodo rot & tanti qui fuerunt, sunt, & erunt, poterunt ibi contineri, cum illa vallis Iosaphat vix contineat latitudinem mediæ leuæ? Dicitur est quod ignis cõflagrationis æquabit omnia: & ideo sufficiens erit locus. Item boni erunt in aere, & soli dânat in terra. Nec erunt latè dispersi ad placitum, sed valde presi, sicut haleca in vase, in quo salsa transferuntur, & sicut erunt circa montem Oliueti in spatio sufficienti, à quo loco omnes Christum iudicem, qui erit in aere inter bonos & malos, videre poterunt.

Ver. 3. DE MINISTRIS CONGREGATIONIS GENERALIS.

Diuus Aug. dicit: Profectō per angelicum ministerium tãta res peragenda est, iuxta illud P. sal. Cõgregate illi sanctos eius. Doctores communiter dicunt quod angeli boni erunt ministri cõgregationis omnium. Et Apost. dicit, Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. In quibus verbis ostēdit causam resurrectionis nostræ, modum & ordinem. Causa resurrectionis est triplex: Prima & principalis, est virtus diuinitatis. Secunda est instrumentalis, & est virtus humanitatis Christi, qui secundum humanitatem est instrumentum diuinitatis. Tertia est ministerialis, quæ est virtus angelorum, per quos fiet aliqua præparatoria ad resurrectionem, vt collectio puluerum, cõiunctio ossium, dispositio neruorum & carnis, per Christum tamen fiet vnio animæ ad corpus. Hæc per ordinem ostēdit Apost. cum dicit: Quoniam ipse dominus (qui secundum diuinitatem est causa principalis, & secundum humanitatem instrumentalis) in iussu facto angelis custodibus, vt colligant pulueres, & ossa cõiungant, deinde in voce accepit ibi vocem, non pro locutione vocali, sed pro ministerio angelorum, qui deputatur regnis & prouinciis. vnde Mat. 24. Mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & cõgregabit electos eius à quatuor ventis & à summis cælorum vsq; ad terminos eorum. Virtute igitur angelorū custodum congregabuntur pulueres, & fient ossa & cõiungentur. Per virtutem verò archangelorum prouincialium cõnectentur per neruos, qui carne & cute cooperientur. Et tãdem per virtutem tubæ Dei, quæ erit vox Christi dicentis, Surgite mortui, venite ad iudicium, introducetur anima. De hac voce habetur Mat. 20. Dixit Dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem. Hunc modum & ordinem resurrectionis per figurâ & visionem familiariter declarauit Deus Ezechielii prophætæ, vt habetur Ezech. 37. vide apud eum. Post resurrectionem angeli boni assumunt bonos, & eleuabunt eos in aerem, & sic deducēt ad vallem Iosaphat. vnde subiungit Apost. Deinde nos qui viuimus, qui relinquitur, simul rapiemur in nubibus obuiâ Christo in aera. Mali verò dimittentur in terra, ligati per fasciculos, trahendi per dæmones, qui eos ad malum induxerunt, iuxta illud: Colligite primum zizania & alligate ea in fasciculos ad cõburendum. tunc verificabitur quod Christus dicebat: Tunc erūt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vnâ assumetur, & altera relinquetur. Prædicta autem omnia nō fient in instâti, quia motus in instâti fieri nō potest, sed collectio puluerum, cõiunctio ossium, & trãslatio fiet per motum localem, igitur, &c. Resurrectio tamen siue vnio animæ ad corpus fiet in instâti, reliqua verò in breuissimo tempore. Et hoc modo debet intelligi Apost. cum dicit, Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, &c. subdit, In momento, & in istu oculi, & in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hęc generalis resurrectio bonorum & malorum fiet in eodem instanti, excepta resurrectione illorum qui reperientur viuunt: quia illa fiet in translatione, in qua morientur, & statim resurgent, vt in frâ dicitur.

Ver. 4. DE RESURRECTIONE GENERALI.

Resurrectio bonorum & malorum erit similis & dissimilis. Primò erit similis, quia sicut boni resurgēt iidē numero, sic & mali. Vnde Iob 19. In carne mea videbo Deū. vbi loquitur de visione post resurrectionē. sequitur, Quem visurus sum ego ipse, & nō alius. Et Damasc. dicit quod resurrectio est eius quod cecidit, secundâ resurrectionē. Sed corpus quod nunc gerimus, per mortem cadet: ergo idem numero resurget, quod non fiet, nisi eadem anima ei reuniretur. Cùm ergo ad corpus pertineat cadere: sequitur quod resurrectio magis pertinet ad corpus, quàm ad animâ, quæ est eadem, & distincta ab alio per habitudinem ad idē corpus, quod est idem, quia habet eadem dimensiones, & per eadem formâ substantialem principaliter & instrumentaliter per aliâ, quæ est qualitas resultans ex qualitatibus ad mediū venientibus, quæ est forma accidentalis & nuncupatur forma mixtionis, & nō est forma substantialis corporis mixti, sed eius accidens proprium, & dispositio, per quâ materia disponitur ad recipiendam formâ: & cõsequenter ad eius dimensiones: & sic corpus humanum præter hæc formâ mixtionis nō habet aliâ formâ substantialem, quàm animam rationalem à cuius materia sic mixta fluunt dimensiones virtute formæ mixtionis immediatè, & virtute animæ mediatè. Et licet hæc forma accidentalis in morte corruptatur, & alia forma mixtionis in resurrectione causetur, nō tamen sequitur quod sit aliud corpus numero: cùm formarum accidentalium variatio, quæ per successione fieri potest, non faciat diuersitatem numeralē subiecti.

Cur in vallis Iosaphat iudicium.

20. de Ci. Dio. P. sal. 49.

1. Thess. 4.

Causa resurrectionis.

Mat. 13.

Mat. 24.

1. Cor. 15.

In Add. 3. p. 9. 79. art. 1. cap. 4. lib.

Informa
humanitati
eadem nume
ro resurgat.

2. Phy.
Gen. 3.

In Add. 3. p.
9. 80. art. 1.

In Add. 3. p.
9. 81. art. 3.
Gen. 7.
In resurrectione
ne erit diversi-
tas sexum.

Eph. 4.

16. de Ani.

Mat. 22.

Propter eadem rationē nō sequitur quōd si anima & corpus & organa sensuum post resurrectionem habeāt alias dispositiones, puta incorruptibilitatem, claritatē, & alia huiusmodi, nō sit idem suppositū numero: quia cū illa sint accidētia, nō variāt essentia. ¶ Sed difficultas est de forma substantiali totius, quā dicitur humanitas, quā in morte corrumpitur, & videtur cedere in nō ens: & sic nō potest eadē numero iterari. Quia cum humanitas resulter ex cōiunctione partiu, nō potest eadem cōiunctio resumī, quā prius fuit, eō quōd iteratio opponitur identitati. Iteratio enim numerum importat, identitas verō unitatē, quā numero opponitur: sed in resurrectione resumitur cōiunctum, quod idēficat formā totius cū partibus simul sumptis: igitur, &c. Dicendū quōd eadem est anima numero: vt puta, Anima Sortis quā est forma corporis & totius cōpositi: & illa cōiunctio est relatio & accidens: & sic eius resumptio nō variat essentia. verū quia D. Th. dicit formā totius distingui à partibus simul sumptis: ideo argumentū habet cōtra eū magnā apparentiā. Respōdet tamen secundū Auicē. qui dicit quōd forma totius nō est forma partiu tantum, nec est aliqua alia forma prater formā partiu: sed est totū resultās ex cōpositione forme & materie, cōprehendens in se vtrunq;. Et hęc forma totius essentialis dicitur quidditas. Et sic cum maneāt eadem partes, erit eadē humanitas numero: quia argumentū procedit ac si esset alia forma substantialis numero superueniens forme & materie. Et ad illā cōiunctionē dicitur quōd diuersa cōiunctio nō potest identitatē humanitatis impedire, cū cōiunctio significet actionē & passionē, quā sunt accidētia & ideo nō sunt de essentia humanitatis. Certū est enim quōd generatio & resurrectio nō sunt iidem motus siue mutationes. Nec tamē propter hoc idētitas humanitatis impeditur. Cōstat etiā quōd illa relatio vnionis nō est de essentia humanitatis, licet cōcomiteretur eā, eō q̄ humanitas nō est ex illis formis, quā cōsistunt in cōpositione & ordine: sicut sunt formæ artificiatorū: vnde existēte alia cōpositione numero, nō est eadē numero forma domus. ¶ Secundō resurrectio bonorū & malorū cōuenit quārum ad terminū à quo, quia à cineribus, iuxta illud: Pulvis es, & in puluere reuerteris. Per pulueres intelligūtur omnes reliquię quā remanēt, humano corpore resoluq;. Et nō obstat q̄ aliqui reperietur viuī, quia ignis cōflagrationis poterit eorū corpora vsq; ad cineres resoluere. hoc etiā intelligendū est, nisi aliquibus ex privilegio sit in dultū cōtrarium, prout resurrectio accelleratio, quēmadmodū aliqui de Ioāne Euāgelista, & de Helia, atq; Enoch opinātur. Et licet Christus sit exēplar nostrā resurrectionis quātum ad terminū ad quem, nō tamen quātum ad terminū à quo: quia nō dedit Deus sanctū suū videre corruptionem. ¶ Tertiō resurrectio bonorū & malorū cōuenit in hoc quōd omnia mēbra corporis, & quicquid est de integritate nature, in vtriusq; resurgunt, cū resurrectio fiat opere diuino immediatē, & Dei perfecta sint opera. vnde sequitur quōd homo reparabitur perfectus in omnibus membris. Et sic omnia quęcūq; in anima implicitē cōtinentur, explicabuntur in corpore, aliās corpus nō respōderet ad plenum animā, quod tamen oportet in perfecta resurrectione. Et quāuis membra ordinentur ad actus, & post resurrectionem nō sint futuri actus genitalium, nō tamen sequitur quōd illa membra desint. Quia membra nō solum sunt propter operationem, sed etiā ad ostendendā virtutem & distinctionem sexuum. & sic nō erunt frustra. Erunt etiā intestina nō turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humoribus referta. Et licet corpus resurgat vt prēmietur pro opere quod anima in eo gessit, & manus propter furtum vel homicidiū truncata fuerit, & sic ad bonum post truncationem operata nō fuerit: nihilominus tamen prēmietur: quia homo per penitentia meretur vt totum prēmietur, qui ex toto quod habet, Deo seruit. Actus enim quibus propriē meremur aut demeremur, nō sunt manus aut pedis, sed totius hominis. ¶ Ex prēmisis sequitur primō quōd nō omnes resurgent in sexu virili. Vnde D. Aug. dicit: Melius sapere videtur, qui vtrunq; sexū resurrecturū nō dubitat. Deus enim in resurrectione reparabit in homine, quod fuit in prima cōditione. sed in prima cōditione creati masculum & fœminā: igitur, &c. Præterea sicut cōsiderata natura indiuidui, debetur cerra quāritas, & diuersis hominibus diuersa: ita cōsiderata natura speciei, debetur diuersus sexus humano generi. Hęc enim diuersitas cōpetit perfectioni speciei, cuius diuersi gradus implentur propter diuersitatem sexus, vel quātitatis. ideo sicut resurgent homines in diuersis staturis: ita resurgēt in diuersis sexibus. Et quāuis sit differentia sexū: deerit tamen cōfusio mutę visionis: quia nō erit libido incitās ad turpes actus, ex quibus cōfusio causatur. Nec obstat quod Apost. dicit: Donec curramus omnes in virtum perfectū, in mensurā ætatis plenitudinis Christi: quia nō intelligitur propter sexū virilem, sed propter virtutē animi, & robur corporis, quā erūt tā in mulieribus quā in viris. ¶ Et licet nunc mulieres subdātur viris, propter imbecillitatem animi & defectum roboris: ideo nūc vir dicitur caput mulieris, & ipsa est sub potestate viri, sed cū hęc nō desiciāt mulieribus post resurrectionē, sequitur quōd tūc cessabit omnis prælatio, vt dicit gl. 1. Cor. 15. Ideo tūc nō differet vir & mulier, quātum ad superioritatem vel imbecillitatē. Et quāuis in resurrectione cesset & tollatur omnis error, & in generatione mulieris sit error in ordine ad generationē, quia. s. præter intentionē nature particularis ex defectu virtutis formatiue, quā est in semine, quē nō potest perducere materiā cōceptus ad formā virilem. vnde Philof. dicit quōd fœmina est mas occasionatus: est tamen de intentione nature vniuersalis, quā ad perfectionē speciei vtrunq; sexum requirit. Nō tamen post resurrectionē erit visus sexū. Quia (vt Christus dixit) In resurrectione nō nubēt neq; nubentur, sed erunt sicut angeli Dei, cū generatio sit ordinata ad cōseruationem speciei, quę in resurrectione erit incorruptibilis. ¶ Et cū cibus & potus ordinētur ad cōseruationem indiuidui, sequitur quōd post resurrectionem nō erit comestio, nec potatio, aut dormitio, nec alia quę ad animalem

malem vitam pertinent: quia operationes animales nō sunt hominis in quātum homo: ideo in eis nō cōsistit beatitudo humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundātia glorię animę, vt dictum est. Et quia delectationes corporales, secundum Philof. sunt medicinales, & adhibentur homini ad tollēdum fastidiū vel etiā ægritudinē, in quātum homo in eis ordinatē delectatur: sicut homo habēs gustū indispōsitū, delectatur in his quā sanis nō sunt delectabilia: ideo nō oportet quod tales delectationes sint de essentia beatitudinis. vt Iudæi & Sarraceni ponūt. Solę enim delectationes animi propter se quærēdę sunt, ideo ad beatitudinē requiruntur. Nec obstat q̄ Christus post resurrectionē comedit & bibit, quia illa sumptio cibi & potus nō fuit necessitatis, quasi cibus egeret post resurrectionē: sed fuit potestatis, vt ostēderet se habere verā naturā humanā, quā prius habuerat. Hęc autē ratio nō erit in resurrectione cōmuni, ideo dicitur Christus dispensatiuē māducasē. eo modo quōdēdī, quo Iurista dicit dispensationē esse iuris cōmunis relaxationē. Nec fuit cōuersa materia ciborū in substantiā aliti, sed emissa fuit per euaporationē. ¶ Secūdo sequitur q̄ capilli, vngues, & dētes resurgēt in corpore humano. vnde Christus dicebat: Capillus de capite vestro nō peribit. & Mat. 10. Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Capilli enim, vngues, ac dētes dati sūt homini in ornamentū, & in cōseruationē aliarū partiu, & sic quōdammodo videntur esse de integritate nature humane. Vrina autē, faeces, sudor, & alia huiusmodi superfluitates nō resurgēt in corpore humano, cū nō pertineāt ad integritatē nature, neq; ad cōseruationē aliarū partium: ideo naturaliter expelluntur, quasi ad nihilū viles. Sed superfluitates viles natura retinet ad generationē capillorū & vnguiū, quibus homo eget ad mēbrorū cōseruationē: sicut miles nō solum eget ense ad bellādū, sed etiā vagina ad cōseruationē ensis. Et cū nutriatur & augetur, & in vno homine nō sit nisi vna anima, quā est rationalis: sequitur q̄ informatur anima rationali, quātū ad aliquas operationes virtutis vegetatiue, quāuis operationem sensus nō participet, sicut nec ossa, quę etiā resurgēt. vnde Christus: Palpare & videre quia spiritus carnē & ossa nō habet, sicut me videtis habere. Nō est tamē arbitrandum q̄ capilli capitis mulierū, & barbę virorum sint ita proluxa, sicut modō ab aliquibus videmus de ferri. Quia illa proluxitas magis pertinet ad fastidiū, curiositatem, aut inanē gloriā, quā ad ornamentū, & distinctionē sexus. Hęc enim in modica quātitate obseruari possunt, & ideo in resurrectione reformabuntur. ¶ Notādum pariter quōd nō oportet omnia quę fuerūt in informata anima rationali, sint de integritate nature, & per cōsequens quōd resurgāt in humano corpore. Sunt enim multa quę crescūt, fluūt, & diminūtur: sicut pinguedo, & caro, quę p̄ infirmitatē & abstinentiā minuitur: & alia etiā ex alimēto succedūt, & illa deperdita vel diminuta nō resurgunt, nec etiā humiditates. Sed solum illa quę perueniūt ad vltimā perfectionē, quā natura intendit in indiuiduo, quā iā sunt incorporata mēbris, quę vocatur gluten. Membra etiā in hoc mundo abscissa, cum sint de integritate nature, resurgunt tā in bonis quā in malis. ¶ Tertiō sequitur quōd deformitates, quę ex defectu vel mutilatione aliquorū mēbrorū vel in debita proportione partiu vel aliunde proueniūt, in resurrectione reparabuntur, etiā in dānatis, in quibus nihil erit quod impediāt doloris sensum, qui per ægritudinē impeditur, in quātum per eā debilitatur organa sentiendū: & similiter defectus mēbrū impediēt, ne esset vniuersalis dolor in corpore: sed modus pœnæ nō esset secundū mēsurā culpę. Quia cōtingit quōd aliquis peccator dānāus minoribus peccatis subiectus, aliquid deformitates habeat, quās nō habet aliquis dānāus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione enim corporis magis attenditur nature perfectio, quā id quod fuit prius. vnde Apost. 1. Cor. 15. dicit: Mortui resurgent incorrupti, hoc est sine aliqua diminutione mēbrorū. Et qui in infra perfectā ætatē decedūt, in statura perfectā ætatis resurgunt, vt paulō post dicitur. Deus enim qui naturā cōdidit, in resurrectione naturā corporis integre reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione vel debilitate materie seu principiorum naturaliu in corpore fuit, in resurrectione remouebitur, sicut febres, lippitudo, & similia. Defectus autē qui in humano corpore cōsequuntur principia naturalia, sicut tarditas, grauitas, pōderositas, & passibilitas, erūt in corporibus dānatorū, quos à corporibus beatorū gloriā & dotes corporis excludent. Nec obstat quōd aliqui defectus sint pœna peccati, quod ante mortem nō fuit deletū, vt mutilatio. Quia cū quilibet pœna in quocūq; foro infligatur secūdū cōditionē illius fori, pœnā quę in hac vita tēporali, infligūtur pro aliquo peccato, sunt tēporales, & vltra terminū vitę nō se extendūt. Et ideo quāuis peccatū nō sit remissum, nō oportet quōd damnati pœnas quās passi sunt in hoc mūdo, patiantur in inferno: sed iustitia diuina requirit quōd ibi pœnās grauiorib; crucietur. ¶ Quarto resurrectio bonorū & malorū cōuenit in ætate & statura. Quia nō omnes resurgunt æquales in statura siue quātitate. Sed quilibet resurgēt in illa quātitate, in qua fuisset in termino augmenti, si natura nō errasset aut defecisset. Quod autē superest vel desicit, refecabit vel implebit diuina potētia, ac defectū quātitatis, qui prouenit ex defectu virtutis formatiue, sicut in nanis & gibbosis. Eadē ratione refecabit in illis qui immoderate magnitudinis fuerūt vltra debitū nature. Ex quo sequitur quōd in resurrectione nō erūt gigantes, neq; nani. Vnde Apost. Donec curramus omnes in virtū perfectū, in mensurā ætatis plenitudinis Christi. sed Christus resurrexit in ætate virili, quā secundum D. Aug. incipit in vigesimo quinto anno: igitur & alij. Nō est tamen intelligendū quōd omnes futuri sint æquales Christo in quātitate, sed quōd omnes erūt in perfecta quātitate, quā habuissent in trigesimo tertio anno, secluso impedimento. ¶ Quinto cōuenit resurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: Quia tam boni quā mali erūt incorruptibiles, iuxta illud: In diebus illis quærēt homines mortem, & nō inuenient eā: desiderabūt mori, &

10. Esai.

Mat. 24.
Luc. 24.

Luc. 21.

Luc. 24.
Capilli, quales
in resurrexi.

In Add. 3. p.
9. 86. art. 1.

In Add. 3. p.
9. 86. art. 2.

Eph. 4.

In Add. 3. p.
9. 86. art. 2.
Apost. 9.

ri, & mors fugiet ab eis. Præterea boni præmiabuntur mercede perpetua, & mali pœna perpetua, iuxta illud: Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam, quod esse nō posset si corpora corruptibilia foret. Et quāuis corpora post resurrectionem sint cōposita ex cōtrariis, quia tamen absque motu celi, qui in resurrectione cessabit, cōtraria non sufficiunt ad corruptionem faciendam: igitur, &c. Et quia Philosophi cessationē motus celi nō cognouerunt, pro impossibilitate bebant quod corpus cōpositum ex cōtrariis, nō corrumpetur. In corruptibilitas autem illa, præcipue dānatorum, non erit per gratiā, sed per naturam, nō quod in natura sit incorruptionis principium in corporibus dānatorum, sed propter defectum primi mouentis ad corruptionem. Et licet mors simpliciter sit maxima pœnarum: nihil tamen prohibet mortem esse in pœnarum remedium, & per consequens oblationē mortis esse in pœnarum augmentū. Viuere enim (vt Philof. dicit) videtur omnibus esse optabile, eō quod omnia esse appetunt: sed quia malū esse, s. cum tristitiis & tormentis, opponitur bene esse: ideo mors siue annihilatio, quæ est remedium pœnarum, optabilis dānatis erit, cum terminet pœnas & tormenta. vnde Christus dicebat, Bonum erat eis, si natus non fuisset homo ille. Quia si mors dicatur pœnalis propter dolorem quem sentiunt morientes; non est dubium quin maiorem dolorem dānati contineat sustineant. ideo mors in quātum remedium, est eis optabilior, licet simpliciter & absolute melius sit esse, quā non esse.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESURRECTIONIS BONORVM ET MALORVM.
Resurrectio bonorum plurimum discrepat a resurrectione malorum. Quia (vt dicit Apost.) Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. vbi glo. dicit: Nos boni tantummodo immutabimur impassibilitate & in melius. Mali vero in pœnis & deterius. Hęc immutatio bonorum quantum ad corpus, attenditur penes quatuor dotes, quæ ex gloria animæ redundant in corpus (vt dictum est) quibus mali erunt priuati, præcipue impassibilitate. Erunt enim valde sensibiles & dispositi ad recipiendum qualitates alterabiles eis contrarias, quæ continue absque quiete eos torquebunt in æternum. Et quāuis, secundum Philof. omnis passio magis ac magis facta abiiciat a substantia finita, & ideo tandem consumat & corrumpat eam: non tamen sequitur quod dānatorum corpora tandem consumantur, quia loquitur de transmutatione, qua transmutatur patiens a sua naturali dispositione, per motum celi, talis autem passio non erit in corporibus dānatorum. Quia (vt dicitur Matth. 24.) Cælum & terra transibunt. Sed erit in eis passio intentionalis, sicut visio quæ fit absque transmutatione naturali, cum instantaneè fiat. Et licet in inferno possit esse motus localis, iuxta illud Job 24. Ad nimium calorem trāset ab aquis niuium: ille tamen motus non erit dependens a cælo, sed a diuina iustitia: quāuis aliqui dicant quod ille transitus non erit localis, sed intentionalis, & sic non reducetur ad medium, sed erit ab extremo ad extremum. Quare quiescere non poterunt.

Ver. 6. DE ORDINE CONGREGATIONIS GENERALIS.
Cum Deus omnia in pondere, numero, & mensura statuerit, & Salomon mirabilem ordinem in ministerio templi posuerit, ita vt regina Sabba in eius cōtemplatione admirata, nō haberet vltra spiritum: quātō magis Christus (qui est plus quā Salomō) in ministerio generalis iudicij? Iusti ergo videntes ordinem quem Christus instituet in processione angelorum ipsum præcedentium, amplius admirabuntur & cōsolabuntur, quā regina Sabba. Et mali terrebuntur, iuxta illud: Terribilis sicut castrorum acies ordinata. s. processio angelorum bene ordinata. Dicunt cōtemplatiui quod inferiores ordines venientes cum Christo in hunc mundum præcedent, & alij sequentur secundum dignitatem suā. Et quemadmodum videmus in processionibus, in quibus cōparent mendicantes, in quolibet ordine primus defert crucem: Sic in processione angelorum primus infimi ordinis portabit crucem, in qua Christus passus est, quæ dicitur signum filij hominis, de quo Esa. 11. Et leuabit signū in nationes. & Luc. 2. In signum cui cōtradicitur. Et Christus dicebat: Tunc apparebit signum filij hominis (hoc est crux Christi.) vnde cātat Ecclesia, Hoc signum crucis erit in cælo, cum Dominus ad iudicandum venerit. D. Chrys. dicit quod crux Christi apparebit sole splendidior, vt nō sit necessitas accusationis, cum viderint reprobi crucem, per quā intelliguntur alia instrumenta passionis Christi reseruata, vt dicit Nicolaus Gorra super Marthæum. Deinde primus angelus secūdi ordinis deferet cordas (quibus ligatus fuit Christus) eleuatas. Primus tertij ordinis deferet virgas & flagella, quibus flagellatus fuit Christus. Primus quarti, deferet columnā in qua ligatus & flagellatus fuit, Primus quinti, vestem qua illusus est. Primus sexti, clauos quibus cruci affixus fuit. Primus septimi, spōgiā qua felle potatus fuit. Primus octauj, lanceam qua latus eius apertum fuit. Primus noni, coronā spineā qua coronatus fuit. Postremū omnibus cōgregatis Christus veniet subito & quasi imperceptibiliter, iuxta illud: Sicut fulgur exiit ab oriente, & paret in occidente: sic in aduentu filij hominis. Veniet in maiestate, & sedens super sedem maiestatis suæ. Remigius exponit in maiestate, hoc est in diuinitate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in humanitate glorificata, quæ est sedes diuinitatis. Orige. verō exponit, in maiestate, hoc est in gloria corporis, iuxta illud: Erant autem Moyses & Helias visi in maiestate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in throno magno & mirabili ei præparato, quem Apostolus vocat Tribunal. quæ omnia erunt in magnam consolationem bonorum. Si dicas quod dānati ad minus gaudebunt videre ista, dico quod non facient, imō valde torquebuntur. Nam experimento verificatum constat dictum D. Augustini, Palato infirmo pœna est panis, qui sano est iuuauis: & oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis: iuxta illud Ecclesiastici 11. Dulce lumen; & delect

1.14. §. 2. ver. 2.
6. Topi.
In Add. 3. p.
q. 86. ar. 3. ad. 1.

Sap. 11.
Rom. 13.
Mat. 12.
Can. 6.

Mat. 24.

Mat. 24.
1. Cor. 5.

delectabile oculis, videre solē, quando sunt dispositi: sed si sint indifpositi, est magnū tormentum. Et quia oculi bonorū erūt dispositi, quia erunt mūdo corde: ideo gaudebūt, iuxta illud: Beati mudo corde, quoniam ipsi Deū videbunt, s. delectabiliter, &c. A lia similitudo datur de latrone qui meruit suspendi, nō gaudet in vestibus pulchris & ornatu præfidis & cōsiliatorū, sed potius torquetur, cōsiderando apparatus eorum, ad dandam sententiā contra se. Si aliquis obstinatus dicat quod euadet hoc tormentū claudendo oculos: aduertat quod dicitur Apoc. 7. Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eū pupugerunt. D amones enim cum griffis eleuabunt caput, & aperient palpebras oculorū: & verificabitur illud Zacha. 12. Aspicient ad me quem cōfixerunt. Tunc plāgent se super se familia seorsum, & verificabitur illud: Dicent montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos, & abscondite nos a facie sedentis super thronū, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorū. vnde Malach. 3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis poterit stare ad videndum eum: Chryso. dicit: Satiū esset mille fulgura intueri, quā Christum vindicantem videre.

Ver. 7. DE TEMPORE IUDICII GENERALIS.
Quo autem tempore prædicta fient, euangelij, nō declarat. & ideo cū pendeant a sola voluntate diuina, nullus absque Dei reuelatione scire potest. Deus voluit iudiciū particulare & vniuersale esse incertū, quātū ad determinationem tēporis. vnde D. Ber. dicebat: Nil certius morte, nil incertius hora eius. Et Christus: Estote parati, quia nō habetis diem neque horā. Sic possumus dicere de iudicio generali. vnde Matt. 24. De die autē illa & hora nemo scit. Mar. 13. addit. Neque angeli in cælo, neque filius hominis, inquantū homo, siue cognitione naturali, nec ex gratia ad reuelandum. Haber tamen Christus secundū humanitatem, sciētiam diei, horæ, loci, & de quibus debet iudicare, aliās nō esset perfectus iudex. Et quāuis quidā temere ex hebdomadibus Danielis præsumperint præfigere certū tempus iudicij generalis: illis tamen contra verba euangelij fides non est adhibenda, licet tempus in cōmuni & confusè ex sacris literis sciri possit. Nam tunc futurum est iudiciū generale, cū numerus electorū fuerit cōpletus, vt dicitur apo. 6. Vidi sub altare dei, & c. sequitur: Et dictum est eis vt quiescerent adhuc per modicū tempus, donec completerentur conferui &c. Sed (vt D. Greg. ait in quadam collecta) soli deo est cognitus numerus electorum: igitur. Ideo Christus apost. interrogantibus si in tempore illo restitueret regnum Israel, respondit. Non est vestrū nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Nec est signis per Christum datis potest certitudo iudicij generalis haberi. Legimus enim Matth. 24. Mar. 13. ac Luc. 21. quod discipuli interrogauerunt Christū loquentem de iudicio, dicētes: Quando hæc erunt, & quod signū aduentus tui, & quando hæc incipient consummari? Quibus Christus dedit multa signa, de quibus aliquid dicendum est: non secundum ordinem Euāgelistarum: quia aliqua, secundum D. Aug. ibi præponuntur per anticipationem, quæ posterius fient.

Ver. 8. DE SIGNIS PRÆCEDENTIBVS VNIVERSALE IUDICIUM.
Quam plurima signa dedit nobis Christus: ex quibus possumus cognoscere iudiciū generale appropinquare. ¶ Primū signū dicitur iniquitatis abūdantia, & defectus fidei & charitatis. Vnde Luc. 18. Filius hominis venies putāne inuenier fidē in terra? q. d. in tā paucis erit, respectu aliorū, vt nō videatur esse. & 1. Timot. 4. Spiritus manifestē dicit, q. in nouissimis tēporibus discedent quidā a fide. & Matth. 24. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. & 2. Timot. 3. Hoc autē scias q. in nouissimis diebus instabūt tempora periculosa, &c. Propter hæc iniquitatis abūdantiā permittet Deus aliud signū. ¶ Secundū signū erit bellorū commotio. Vnde Christus Matth. 24. Audietur estis prælia, & opiniones præliorū, &c. Mar. 13. Exurget gens contra gentē, &c. & Luc. 21. Et in terris pressura gentiū. Et licet semper fuerint bella, nō tamen adeo atrocitā & terribilia. & idē de sequētibz signis. ¶ Tertiu signū erit fames, Matth. 24. & Mar. 3. Erit fames per loca, &c. & Luc. 21. Arescentibus hominibus, s. famis inedia. ¶ Quartum signum erit pestis. vnde Matth. 24. & Mar. 13. & Luc. 21. Erunt pestilentia per loca. ¶ Quintū signum erunt terræ motus per loca, vt dicit prædicti tres Euāgelistæ in loco præallegato. hæc erūt intū dolorū, vt dicitur Mar. 13. ¶ Sextū signū est discessio, de qua Apost. 2. Thess. 2. Rogamus ne terreamini, neq. per spiritū, neq. per sermonē, neq. per epistolā tā quā per nos missam, quasi instet dies dñi. Nemo vos seducat: quoniam nisi venerit discessio primū s. ab obedientia Romani Imperij, ac etiā ab obedientia Romanæ Ecclesiæ & fide catholica, vt dicit D. Tho. ibi, &c. Si dicatur q. discessio illa facta est, dicendū q. nōdū cōpletē. ¶ Septimū signū est prædicatio euāgelij in vniuerso mūdo. Matt. 24. Mar. 13. & Luc. 21. dicitur q. ex prædictis signis nō potest argui certitudo generalis iudicij: quia subditur, oportet hæc primū fieri, sed nondū finis. D. Marth. addit, Prædicabitur euāgelij regni in vniuerso mūdo, in testimoniū omnibus gētibz: & tūc veniet cōsummatio. Sed euāgelij regni nōdū prædicatū est in omnes gētes, cum tēpore nostro inuētæ sint multæ insulæ antea occultæ, quibus nunquā fuerat annuntiātū euāgelij, nec adhuc omnes insulæ sunt inuētæ. Et quod Christus dicebat, Amē dico vobis, nō cōsummabitur ciuitates Israel, donec veniat filius hominis, nō est intelligēdū de ciuitatibus, in quibus erāt filij Israel secundum carnē: quia certū est illas fuisse cōsummatas tempore Apost. & tamen nondū venit Christus ad iudiciū. Ideo intelligendū est de semine repromissionis factæ Abraham. Nec obstat quod dicit Apost. Rom. 10. Sed nunquid nō audierunt: & quidē in omnē terrā exiuit sonus eorū, hoc est Apost. & loquitur de præterito. Ad hoc multiplex potest dari solutio. Prima, quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erāt vsq. in diē iudicij, vt dicitur Eph. 4. Et secundū hoc etiā debet intelligi præceptū datū Matt. vlt. Euntes in mundum vniuer

Apo. 7.

Tempus iudicij naturaliter sciri nō potest.

Mat. 13.

Prædicatio euāgelij an completa. Matth. 10.

uniuersum, prædicare euangelium omni creatura, s. vos & vestri successores: quia certum est quod Apost. non fuerunt per uniuersam mundū personaliter. Et cum arguitur quod Apost. loquitur de præterito, dicitur quod accipit præteritū pro futuro, propter certitudinē prophetiæ, prout Dauid ante incarnationē Christi dicebat: Foderūt manus meas & pedes meos, &c. Secūdo dicit potest quod prædicta verba Apost. possunt intelligi de his qui erāt subiecti Romano imperio. Et hoc etiā modo debet intelligi illud Act. 2. quod erat in Hierusalē habitantes Iudæi ex omni natione quæ sub cælo est, s. subditi Romano Imperio: quia certum est nationes populorū de nouo inuentorū non fuisse. Et quia illa insula, in quibus nauigatur & ambulatur sub polo antarctico, opposito polo nostro, nō erant inuēta tēpore D. Aug. ideo opinatus est antipodas nō esse, quod nō faceret nūc, imō dicta sua retractaret, sicut quædā alia: maxime propter experientiā quæ negari nō potest. Ad rationes autē eius dici potest quod antipodæ processerūt ab Adā. Quia (vt habetur Sap. 10.) qui primus à Deo formatus est, pater orbis terræ, solus creatus est, ideo necesse est omnes homines ab illo descēdisse, & per cōsequēs illi antipodæ fuerūt quidā ex nepotibus Noe, qui dederūt operā nauigationi post diluuiū, & volūtate diuina illuc peruenerūt & multiplicati sunt, deinde ad alias insulas circūuicinas accesserūt, sicut alij per Asiā, alij per Africā, alij per Europā dispersi sunt. Ludouicus Viues cōmētator lib. de Ciuit. Dei, in quo D. Aug. inseruit prædictā opin. excusato D. Aug. dicit: Sed profectō Antipodas esse tam certū est vt negari nō possit, & ad illos esse viam cōperitissimam est, etiam nonnullos antiquorū nedum nauigationibus nostræ memoriæ applicuisse. Nā olim per Arabicum sinū quidam Augusti Cæsaris sœuitiam fugientes, per ima quæque Æthiopiū marēque Atlanticū ad Gades Herculis adnauigauerūt. Contra florentibus rebus Carthaginensium, aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicū mare Rubrū venerunt, tum etiam Persicū & Indicū, eorūque mare Alexandri armis est exploratū. Insulæque Taprobane, & aliæ in illis tractibus nōnullæ, quæ ex opposito cælorum & siderum comprehenduntur, Antipodas esse ostendunt. Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex, quantum ab occidentali suo absunt, quantum quidam ex terris in zona nostra positis. Hactenus ille. Post completeram verō prædicationem Euangelij fieri discessio completa: & tunc reuelabitur homo peccati, qui erit octauum signum, vt statim dicitur.

DE ANTICHRISTO.

Liud & octauū signū iudicij generalis erit abominatio desolationis, sedens vbi nō debet, sicut homo peccati, qui nō venit absque præcursoribus & persecutione bonorū. de hoc dicitur: Cū videritis abominationē desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantē in loco sancto, &c. Mar. 13. dicitur. Qui legit intelligat. Gl. exponit, cū videritis abominationē &c. hoc est Antichristū sedentem in tēplo sancto Hierusalē, & se adorari facientem. vnde Apost. 2. Thess. 2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id quod est Deus, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Et quia maximas tribulationes inferet cum præcursoribus suis, de quibus multa in sacris literis sparsa sunt, eorum aliqua nostris institutionibus duximus inferenda.

DE PRÆCURSORIBVS ANTICHRISTI.

Mnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationē, cōstat ex illo Io. 8. Qui non est mecū, contra me est. & in eod. c. Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit Christo, quē cognoscebat electum in mediatorem. Ideo eius locū ambiendo & contra ipsum se extollens, ei oppositus fuit: & per cōsequēs diabolus largo modo potest dici antichristus, ab anti quod est cōtra, & sic cōtra Christū. Verūm quia Christus nō solūm est Deus, sed etiā homo, & diabolus nō participet cū eo in natura humana: ideo non dicitur propriē antichristus, sicut de eo nūc loquimur. Per antichristū enim antonomasticē intelligimus hominē, qui ceteris hominibus amplius contrariatur, & opponitur Christo, & qui inter omnes homines magis imitabitur diabolo. Et ideo quæadmodū omnes qui imitatur diabolo, dicuntur filij diaboli: ita etiā antichristi omnes, qui imitatur antichristū, principalē diaboli ministrū, & sic oēs peccatores possunt dici antichristi: iuxta illud, Et sicut audivistis quia antichristus venit, nunc antichristi multi facti sunt, s. oēs peccatores: inter eos principales sunt hæretici, qui negāt Christū, vnde 1. Ioā. 2. dicitur: Quis mendax, nisi is qui negat quoniā Iesus nō est Christus: hic est antichristus, qui negat patrē & filiū. & in eadē Epist. c. 4. Omnis spiritus qui nō cōfiteatur Iesum Christū in carne venisse, ex Deo non est: & hic est antichristus, de quo audistis quoniā venit, & iā est in mūdo, s. in præcursoribus suis, qui habēt ordinē imitationis ad eū sicut boni ad Christū. & in 2. canonica dicit: Qui nō cōfiteatur Iesum venisse in carne, hic est seductor & antichristus. tandē loquitur de omnibus hæreticis. Nō potest tamē antichristus propriē dici malorū caput, cū nō inluat in mēbra, saltē quæ præcesserūt eū. Potest tamē dici caput cōmuniter, ppter perfectionē malitiæ. Quia sicut caput est principale membrū, sic antichristus erit principalis imitator diaboli. ideo Gl. super illud Iob 21. Interrogate quilibet de viatoribus, dicit: Cū de omnium malorū corpore loquitur, ad omniū iniquorū caput verba cōuertit. Et super illud 2. Thess. 2. Ostēdēs se tāquā sit Deus, dicit gl. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis inhabitauit, sic in antichristo omnis plenitudo malitiæ. Nō tamē ita quod eius humanitas sit assumpta à diabolo in vnitare personæ quæ hoc excedit capacitātē diaboli. Sed quia diabolus eminentius malitiā suā in illū inluet, nō p inuincē in habitationē, quæ sola Trinitas mētē illabitur, hoc est immediatē in ea operatur: sed inluet suggerēdo, & phātasmatā eius mouēdo & applicādo plusquā omniū aliorū. Et secūdū hoc oēs mali qui præcesserūt eū, fuerūt quodā modo figura antichristi, secūdū illud 2. ad Thess. 2. Mysteriū iam operatur iniquitatis de præcursoribus antichristi loquitur

Math. 24.

Antichristus quib.

1. Ioā. 2.

Can. 20. §. 1.

Math. 24.

loquitur Christus. Mar. 13. & Luc. 21. Videte ne quis vos seducat, multi enim veniēt in nomine meo, dicētes, ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christū, & multos seducēt. Nolite ire post eos: sequitur, Surgent pseudochristi & pseudo-phetae &c. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire, Ecce in penetralibus est, nolite credere. D. Aug. notat quod multi (hæretici) veniēt in nomine meo: Quia nulla hæresis est, quæ nō palliat se nomine Christi. Glo. dicit quod imminēt Hierosolymorum excidio, multi fuerūt qui se dixerūt Christos, libertatis tēpus appropinquare. Ante Christū venerūt alij quæ p̄pria autoritate, dicētes se esse Christos, sed nō fuerunt recepti. Postremus autē & pessimus omniū erit antichristus, qui cum suis satellitibus seducet multos, & recipietur à Iudæis, sicut Christus p̄dixit: Ego veni in nomine patris mei, & nō me recepitis. Alius (antichristus) veniet in nomine suo (s. quæres gloriā p̄pria) & illū recipietis. s. vt vesū Christū. Pseudo igitur Christi, hoc est præcursores antichristi, hæretici, venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christum: vt nunc Lutherani & alij hæretici. Nolite ire post eos. Ecce prædixi vobis, dedit signa quomodo cognoscere poterunt, dicens: A fructibus eorum cognoscetis eos.

DE ANTICHRISTI NOMINE.

Antichristus non est nomē proprium, sicut nec hoc nomen Christus, cuius proprium nomen erat Iesus, vnde Luc. 2. Vocatum est nomen eius Iesus &c. Iesus autem dictus est Christus, quia fuit à Deo specialiter & antonomasticē vnctus. Sic antichristus, qui erit maxime oppositus Christo, propter plenitudinem malitiæ dicitur antichristus, à suis tamen sequacibus non dicitur antichristus, sed potius Christus & Messias in lege promissus, vt expressē dicitur Matt. 26. Si dixerint, Ecce illic est Christus, nolite credere. Nomen autem eius proprium non habetur in sacris literis, licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio. Matt. 24. Cū videritis abominationē &c. ab Apostolo dicitur homo peccati, filius perditionis 2. Thess. 2. vbi glo. Dicitur homo peccati, quia totaliter erit deditus peccatis, dicitur filij perditionis, quia multos trahet ad perditionē: vel quia deputatus est æternæ perditioni, vnde Iob 21. In die perditionis seruabitur malus.

DE ANTICHRISTI ORIGINE.

Antichristus, secūdum D. Aug. & Ambro. in lib. de benedictionibus patriarcharum, & Vincentiū Beluacē. in speculo historiali, lib. 31. c. 4. nascetur ex stirpe reprobata. s. ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob, ex Bala concubina ancilla Rachelis, de quo Iacob: Fiat Dan coluber tortuosus in via, Cerasus in semita, mordeus in vngulis equi, vt cadat accensor eius retrō, Salutare tuum expectabo domine. & in signū reprobationis sola hæc tribus subtrictetur Apoc. 7. vbi ex aliis numerantur 12. milia signati & non ex tribu Dan. Quia (vt communiter dicitur) ex ea nasciturus est antichristus in Babylone. Huius aduentus (vt dicit Apost. 2. Thess. 2.) erit secūdum operationem satanæ, alij exponūt de generatione, dicētes quod sicut Christus natus est per operationem spiritus sancti ex Virgine de ipsa: ita antichristus per operationē satanæ ex corruptissima & ex damnato coitu, Alij addūt quod ex in cubo & succubo. Multi multa fingunt de eius ortu, natiuitate, & nutritione, quæ autoritate sacre scripture neque doctorū authenticorū probantur, ideo nō est eis credendū, neq; in recitatione talū opinionū immorandū. Nec verisimile est secūdū Vincent. Beluacē. ipsum antichristū in vtero matris (vt alij dicūt) malitiā diabolicā fore replendū, nec quod Deus (qui omnia disponit suauiter) ei anticipet vsum rationis, sicut fecit D. Ioan. Baptista ad bonū, neq; quod prius eū angelo custode eū præseruare in vtero. D. Tho. tamē dicit quod adueniente vfu rationis illius, Angelus ei ad custodiā deputatus, ppter eius nequitiam derelinquet eū: & sic derelictus amplius à demonibus seducetur, & eorū suggestionibus ad hærens, psequetur omnino diaboli voluntatē. Et quia (vt dicit Apost. 2. Cor. 11.) Satanas se nā figurat in angelū lucis: verisimile est apud aliquos, quod demones antichristo etiā corporaliter apparebūt, in angelorū modū, & illi famulabūt, & docebūt eū omnē nequitiam in superbia & abusione sciētiarū. Vnde Dan. 8. dicitur: Surget rex impudēs facie, & intelligēs ppositiones: & roborabitur. s. paulatim, per operationē satanæ, qui faciet ipsum esse in cōcupiscētus fornicariū, & sua falsa doctrina & malis exemplis multos seducet, ac etiam donis & muneribus alliciet. Quia (vt habetur Dan. 11.) Dominabitur thesauro auri & argenti, & in omnibus preciosis Ægypti, & subditur, & in copia rerū occidet (hoc est seducet) demones. n. offeret ei thesauros abscōditos, & aurū atq; argētum excutiēt ex occultis terræ visceribus, & fabricatū illi dabūt. Et cū omnia pecuniæ obediāt, sequitur quod habebit multos fautores. Ab initio vtetur medijs delectabilibus, & alliciet plurimos. Eius prima cōuersatio in sacris literis nō inuenitur. Vincent. tamē Beluacē. dicit quod nascetur in Babylone, tandē veniet ad Iudæos, & cōuersabitur in ciuitate Bethsaida & Corosain, vt D. Aug. dicit super illis verbis, Vē tibi Bethsaida, &c. Ideo impreccatur & improperat Christus his ciuitatibus, quia in illis cōuersaturus est filius perditionis. Nō tamē violētē psequetur Ecclesiā Dei & bonos, donec fuerit in tali ætate, in qua Christus incepit prædicare. s. circa trigēsimū annū. dicitur enim Luc. 2. Incipies annorū quasi triginta. Vsq; ad triginta igitur annos antichristi aduentus erit occultus. licet ab vfu rationis vsq; ad 30. annū nō sit futurus ociosus, sed in falsa doctrina, & in signis mēdaciis, ac omni demonū astutia versabitur. Demones enim disponēt eū ad omnia mala: incipiet acquirere fautores, & cōgregare multitudinē. Et cū viderit omnia ei p̄piciā, & suggestionē demonū ad nutū succedētia, adueniente trigēsimō anno manifestabit se, & loquetur cōtra Christū blasphemias, dicētes se esse Messiam in lege promissū, & quicquid de Christo in lege antiqua & p̄phetis scriptū est, sibi ascribet, & dicit se solū esse Deū. vnde & Apo. Qui aduersatur & extollitur supra omne quod di-

Ioan. 5.

In lib. de ortu antichristi. Gene. 46.

Antichristus nō prinabitur angelo custode.

Eccle. 10.

Math. 23. Antichristus vbi conuersabitur.

2. Thess. 2.

Matt. 24. cetur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostēdēs se tāquā sit Deus. & Christus: Cū videritis abominationē desolationis statim in loco sancto vbi nō debet &c. Quidā dicit qd in templo quod reedificabūt ei Iudaei in loco vbi erat templum Salomonis restaurata ciuitate Hierusalem, in qua Christus, dominus crucifixus fuit: occidet Eliam & Enoch, vt infra dicitur. D. tamē Aug. dicit quod illud templum dicitur Ecclesia: quia qui erant in gratia, per quam erant templum Dei, iuxta illud, Vos enim estis templum Dei viuī, recipient & adorabunt antichristum: quia, vt idem Aug. dicit in quo templo sit seclū incertum est.

20. de Ci. Dei. c. 19.
2. Cor. 6.

Ver. 4 DE ANTICHRISTI PROGRESSV ET REGNO.

Regnum Antichristi in quo violenter persequetur bonos, inchoabitur cū soluetur satanas. Ad cuius euidentia scēdū est, qd satanas in passione Christi aliquantē solutus fuit, hoc est pmissus malitiā suā vti, & procurare per Iudaeos mortē Christi, qui dixit: Nūc princeps huius mūdi eicietur foras. Hāc exclusionē principis huius mūdi, & reclusionē in inferno, declarauit D. Ioan. dicens: Vidi angelū descēdentē de caelo, habētē clauē abyssi, & cathēnā magnā in manu suā: & apprehēdit draconē serpentē antiquū, qui est diabolus & satanas, & ligauit eū per annos mille, & clausit & signauit super illum, vt nō seducat amplius gētes donec cōsummētur mille anni. Et post hoc oportet illū solui modico tēpore. D. Aug. dicit qd hāc alligatio per hōc interuallū vsq; ad finē seculi, quod mille annorū appellat, duratura est, hoc est nō pmitteretur satanas exercere totā tentationem, quā potest vel vi vel dolo, ad seducēdos homines in partē suā, cogēdo violenter, vel fraudulētē fallēdo. Quod si pmitteretur in tā lōgo tēpore & tā lōga infirmitate multorū, plurimi tales quales Deus ppeti nō vult, paterētur, & fideles deiceret, & nō cederēt impedit, quod nō faceret, alligatus est. Tūc autē soluetur, quādo tēpus erit. Nā tribus annis & sex mēsibus legitur totis suis suorumq; viribus seuiturus, & dat rationē. Quia si nō solueretur, minus appareret eius maligna potētia, & minus sanctissimā ciuitatis (scēdū Ecclesiā) fidelissima patiētia probaretur. Et vt sciatur quāni fortē aduersariū, Dei ciuitas superauerit, cū ingēti gloria sui redēptoris, paulō post D. Ioan. subdit: Cū finiti fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere, & exibat, & seducet gentes quae sunt supra quatuor angulos terrae Gog & Magog: & cōgregabit eos in praesenti, quorū numerus sicut arena maris: & ascēderūt, hoc est ascēdēt, super latitudinē terrae: & circueuerūt, hoc est circueuerūt cōtra sanctos, & ciuitatē dilectā, hoc est Ecclesiā. D. Aug. dicit: Gētes quippe quas appellat Gog & Magog, nō sunt accipiēda tāquā sint aliqui in aliqua parte terrarū barbari constituti, siue quos quidā suspicātur Getas & Massagetes, ppter literas horū nominū primas, siue aliquos alios alienigenas à Romano imperio seuitos. Toto nāq; orbe terrarū significati sunt isti esse, cū dicitur esse gētes quae sunt supra quatuor angulos terrae cāsū, subiicit, esse Gog & Magog, quorū interpretatiōne nominū esse reperimus, Gog tēctū, Magog, detēctū: signifi. at. n. numerū malorum, quorū aliqui sunt detēcti, vt manifesti & publici peccatores, qui in aduētū Antichristi se offerent & illi adhārebūt: tēcti verō se palā manifestabūt, pugnabūtq; omnes p eo, & extēdēt sup latitudinē terrae, & cingēt castra sanctorū: quia nō ad vnū locū vērū significati sunt, quasi in vno loco tantū futura sint castra sanctorū, & dilectā ciuitatē, quae non est nisi Ecclesia toto orbe terrarum diffusa. Et sic vbiq; erūt sancti, in illa psecutionis immanitate, angustis & tribulationibus cingētur, arētibūt, vrgebūt, cōcludētur: nec tamē militiā tuā deserēt. Quidā dicit qd satanas solutus primō dabit operā, vt à Iudaeis recipiatur tāquā Messias. Quod libēt faciet, vt p dicit Christus Ioan. 1. Alius veniet in nomine suo, & recipietis eū. I. vt Christū. Ipse autē antichristus dicit se de tribu Iuda & Messia in lege pmissum, imō & se solū verū Deū, vt dicitū est, dicens: Christū fuisse magnū illusorē, p dicitur libertatē carnis. Et sicut Christus misit Apost. suos in mundū vniuersum: sic Antichristus misit legatos & satellites suos, vbi ipse psonaliter cōparere non poterit: qui multis & variis modis suggestione demonū familiarium conabūtur subuicere bonos: Primō falsa doctrina, in sapiētia verborū, & simulatione: Secūdo signis & prodigiis. Nā vt dicitur Matt. 24. Surgēt pseudochristi (hoc est falsi Christiani puerētes doctrinā Christi) & pseudoprophetae (hoc est falsi prophetae) & dabūt signa magna, s. de p'sentibus, & prodigia (s. de futuris) ita vt in errore inducātur si fieri potest, etiā electi. Nō qd diuina electio frustretur: sed multi cadēt, qui humano iudicio videbātur electi, sicut patuit de Iuda proditore. De hac seductione habetur Apoc. 13. Sed uerēt habitātes in terra, ppter signa quae data sunt illi facere. Signa verō & portēta illius & suorū erūt mēdacia, vnde dicitur 2. Thess. 2. Cuius aduētus erit secūdū operatiōne Satanae in omni virtute & signis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Et assignatur ratio, quare permittat Deus p signa mēdacia in errore trahi eos qui peribūt: quod charitatē veritatis nō receperūt vt salui fierēt, & quia cōtradixerūt veritati, & cōsenserūt iniquitati. Quomodo autē dicātur signa mēdacia dictū est. Tertio conabūtur seducere p missionibus & muneribus ac p motionibus, cōferendo illis officia & dignitates: sicut nostris tēporibus Lutherani, vnde Dan. 11. Multiplicabit gloriā, & dabit eis potēstatē in multis, & terrā diuidet gratuitō, hoc est ad sui placitū & sine meritis, imō & ppter demerita. Et hoc modo seducētur, & vltio se offerēt mali principes & gubernatores ciuitatum, & avari omnes, ne p dāt tēporalia bona, & adipiscātur maiora, & se subiiciēt illi, pugnabūtq; p eo, & psequētur bonos qui Christi & Ecclesiae fidem tenebūt. Quarto conabitur subuicere fideles, priuatione honorū, dignitatū, ac cōsolatione bonorū, & phibitione euiscūq; cōmerciij, empriōnis, veditiōnis, & aliorū cōtractū, vt dicitū est Apoc. 13. Quinto pennis & tormētis horribilibus, quae nemo potest sufficienter exprimere. Vnde Dan. 8. dicitur, Consurget rex impudens facie & intel

20. de Ciui. Dei. ca. 11.

Gog & Magog interpretatio.

Quibus modis persequatur antichristus ad seducēdos homines.

c. 9. §. 2. v. 1.

intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non viribus suis (sed Satanae) & super quam credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & interficiet robustos & populum sanctorum, secundum voluntatem suam. Dicunt communiter doctores post Apoc. 2. Thess. 2. Mysteriū operatur iniquitatis. I. Nero, quod omnes labores, dolores, angustias, & tormenta, quae inflixerunt omnes mali & tyranni martyribus & aliis sanctis, non erāt nisi figura & vmbra ac dulcia, in comparatione ad tormēta quae, instigante diabolo, Christianis dabit Antichristus cū satellitibus suis. Ideo Christus, Cū videritis abominationem desolationis &c. Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant ad montes: & qui est in tecto, non descendat aliquid tollere de domo sua: & qui in agro, nō reuertatur tollere tunicam suam. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgēt filij in parētes, & morte afficient eos, &c. Erīt tūc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, nec fiet. Marci 13. dicitur: Erunt dies tribulationis illius, quales non fuerunt ab initio creaturae, quam condidit Deus vsque nunc, nec fient: & nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos quos elegit, breuiati sunt dies eius. Matt. dicit, breuiabuntur, & quod loqueretur de antichristo, & non de excidio Hierosolymitano, apparet ex eo quod subdit, Exurgent pseudochristi & pseudoprophetae, & dabunt signa, &c. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus: ecce illic, ne credideritis. Ecce praedixi vobis: Vae praegnantibus & nutrientibus in illis diebus. Quia vteri & filiorum pondere grauatae non poterunt expeditē fugere: vt dicit Beda. Orate autem ne fiat fuga vestra in hieme, hoc est in defectu charitatis, & in intemperie vitiorum, vel in sabbato. I. vestro, hoc est ocio & cessatione bonorum operum: quia Sabbatum Domini licet importet quietem, non tamen cessationem bonorum operum. Dan. 8. dicitur: Egredium est cornu vnum modicū, & factū est grande, & magnificatū est vsq; ad fortitudinem caeli, & deiecit de fortitudine & de stellis & conculcauit eas, & vsq; ad principem fortitudinis magnificatum est, & ab eo tulit iuge sacrificium siue publicam & solennem illius celebrationem: quia occulta eius celebratio manebit vsque in diem iudicij, iuxta illud: Ecce ego vobiscum sum vsque ad cōsummationem seculi. & post pauca subiungitur: Et audiui vnum de sanctis loquentem, Vsq; quo visio & iuge sacrificium & peccatum desolationis quae facta est, & fortitudo & sanctuarium conculcabitur: & dixit ei, vsq; ad vespēram & mane dies mille trecenti, & mundabitur sanctuarium. Duratio autem tribulationis siue regnum antichristi describitur Dan. 7. circa finem, vbi dicitur: Et sermōnes contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret. Putabit qd possit mutare tempora & leges. Et tradentur in manu eius vsq; ad tempus & tempora & dimidium temporis, & iudicij fedebit, & auferetur potētia, & conteretur. Idem Dan. 12. circa finem dicit: A tempore cūm ablatum fuerit iuge sacrificium & posita fuerit abominatio in desolationē, dies 1290. Beatus qui expectat & peruenit vsq; ad dies 1335. D. Aug. 20. de Ciui. Dei exponens, dicit quod regnabit tribus annis cum dimidio. quod etiam declaratur Apoc. 13. vbi dicitur, Data est ei potestas facere mēses quadraginta duos, qui faciunt tres annos cum dimidio.

Ver. 5. DE CONSOLATIONE BONORVM TEMPORE ANTICHRISTI.

Deus qui nō deficit in necessariis, nō deseret omnino bonos abiq; cōsolatione. Consolabitur enim eos interius animādo ad constantiā & martyrium, & eos qui debiliores erūt dirigēdo ad fugā, patientiā & spē tribuendo. tunc imprimet eis illud quod praedixit: In patiētia vestra possidebitis animas vestras. Cōsolabitur etiā eos exterius, mittēdo Heliā & Enoch, quos ad hos fines in paradysum terrestre trāstulit. mittet autē eos in initio regni Antichristi, ad praedicanđū contra eū, & ad animandū fideles. Vnde Apoc. 11. postquā dixit qd ciuitas sancta conculcabitur, subiūgit: Et dabo duobus testibus meis (I. Enoch & Helia, secundū expositores) virtutē, & pphetabūt diebus 1260. amicti saxis. Et si quis voluerit eis nocere, ignis exibat de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum. Hi habēt potēstatē claudendi caelū, ne pluāt diebus prophetiae eorum, & potēstatē habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terrā quotiescunq; voluerint. Hi duo, secundum Vincent. Beluacē. vbi supra, ipsū Antichristum sequentur, vt ipsū redarguāt, & corda filiorū ad patres conuertāt, ostendētque coram omni populo Antichristum mēdācem. Et multi ex Iudaeis cognoscentes se esse per Antichristum deceptos, credent in Christum, & erūt parati mori pro eo. Et vt dicit Methodius 144. millia virorū ex omni tribu Israel p Christo interficiētur. Et quia isti duo nō poterunt corporaliter ire per vniuersum mundū, mittēt discipulos, qui per totū orbē terrarū confortabūt & consolabūtur bonos Christianos. Ipsi verō Helias & Enoch circueuerūt loca, ad quae perget Antichristus. De missione Heliae dicit Dominus per Malach. Ecce ego mittā vobis Heliā T esbitē, antequā veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrū in filios, & cor filiorū ad patres eorū. De his D. Aug. 20. de Ci. Dei. c. 29. Tādē antichristus cōpleto tēpore, pphetiae eorū, occidit faciet illos in Hierusalē: de sine illorū dicitur Apoca. 11. Et cū finierint testimoniū suū, Bestia quae ascēdit de abyssō, faciet cōtra eos bellū, & vincet eos, & occidet illos, & corpora eorū iacebūt in plateis ciuitatis magna, quae vocatur spiritualiter Sodoma & Aegyptus, vbi & Dominus eorū crucifixus est: & videbūt de tribubus, populis, & linguis, corpora eorū per tres dies & dimidiū, & corpora eorū non sinēt poni in monumētis, & inhabitātes terrā gaudebūt sup illos, & incūdabūtur, & munera mittēt inuicē, quoniā hi duo pphetae cruciauerūt eos qui habitabāt super terrā. Et post tres dies & dimidiū spiritus vitae à Deo intrauit in eos, & steterūt sup pedes, & timor magnus cecidit super eos qui viderūt eos, & audierūt vocem magnā de caelo: Ascēdit huc: & ascēderūt, & viderūt illos inimici eorū. Loquitur de pterito pro

Matt. 24.

Mar. 13.

Math. 25.

20. de Ciui. Dei.

Luc. 2.

Malach. 4.

futuro, ppter certitudinem pphetia, ppter Dauid P sal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Tunc Antichristus (vt recitat Vincet. Belua cen. secundum visionem Danielis in fine 11. c.) veniet ad verticem montis Oliveti, qui dicitur In clytus & sanctus, quia ex eo ascendit Christus, ibique Antichristus cum sederit in papilionem & in folio suo vt in caelum ascendat, & a demonibus paulisper eluatus fuerit, vltionem parietur. Vnde de Apoc. 2. Thess. 2. Reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, hoc est madata suo. Quia (vt ibi dicit D. Tho.) Michael interfecit Iesus est cum multis coplicibus suis, in monte Oliveti, virtute diuini precepti, vnde de Apoc. 11. dicitur: Et in illa hora factus est terrae motus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terrae motu nomina hominum septem millia, & reliqui in timore missi sunt, & sic cessabit tribulatio bonorum. Ex primis sequitur quod licet fuerint & sint multi Antichristi, non dum tamen venit Antichristus, qui dicitur caput omnium malorum. Cum post mortem illius cessabit tribulatio bonorum, & modicum supererit ante iudicium. Ideo errat qui Mahometum dicit fuisse Antichristum verum. Quia, vt dictum est ex Da. 12. & Apoc. 13, & ex Apoc. 2. Thess. 2. Aduerfabitur & eleuabitur aduersus omne id quod dicitur aut colitur Deus, & c. Sed nullus talis adhuc venit. Nam licet Octavianus, voluerit adorari vt Deus, tamen erat ante Christum. & destitit a prescriptioe, nec Caius Cae. qui idolum suum fecit adorari, idola aliorum deorum non destruxit. Nec Mahum. dixit se Deum, sed Dei nuntium, igitur non potest dici Antichristus, de quo loquitur Apoc.

Ver. 6. DE SIGNIS IVDICII POST ANTICHRISTUM.

Post mortem Antichristi erunt alia signa, de quibus Matt. 24. vbi dicitur: Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellae cadent de caelo. Haec signa amplius declaratur Luc. 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, & c. In his verbis tanguntur quinque signa. I. in sole, luna, stellis, virtutibus caelorum, & hominibus. Quo ad solem, lunam, & stellam, dicitur Ioel. 2. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellae retraxerunt lumen suum, & Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius: & fortia & facientia verbum eius. Magnus est. n. dies Domini & terribilis valde, & Es. 24. dicitur: Erubescet luna, & conseruetur sol, cum regnauerit dominus exercituum. s. occidendo Antichristum. Quia in momento aduentus Christi sol & luna non obscurabuntur, cum tunc totus mundus sit in noua aetate, & augenda sit claritas solis & lunae, & stellarum, iuxta illud: Erit lux lunae sicut lux solis, & lux solis septemplex, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui. Ideo necesse est dicere quod ante iudicium & post Antichristi tribulationem, futura sit praedicta obscuratio, quae non potest fieri per eclipsim solis & lunae simul, quia eclipsis solis & lunae nunquam sunt simul, secundum astrologos, cum eclipsis solis fiat per interpositionem lunae inter solem & nos: & eclipsis lunae fiat per interpositionem terrae inter solem & lunam. Nec sol aut stella perdet lumen suum: sed obscurabitur priuatione luminis, diuina virtute hoc faciente, ad malorum terrorem: sicut factum fuit in morte Christi. A moto ergo lumine a sole, luna & stellis non possunt dare lumen, cum accipiant a sole. Et stellae dicuntur cadere de caelo, eo quod tunc non apparebunt in caelo, ac si cecidissent. Quidam dicunt quod licet eclipses solis & lunae sint naturales, tamen circa diem iudicij crebrius fient diuina virtute, praeter solitum cursum naturae: & stellae cadent de caelo, sicut videmus in exhalationibus, quae circa diem iudicij crebrius erunt, quasi signa inflammationis mundi. Possunt etiam haec signa solis & lunae & stellarum spiritualiter intelligi. Nam vt habetur in c. solis, extra de maiestate & obedientia, per solem representatur dignitas Ecclesiastica, & per lunam temporalis, per stellam boni, qui habent affectum in caelestibus, qui omnes, aut saltem maior pars, circa finem mundi obscurabuntur. Per virtutes caelorum possunt intelligi angeli, qui secundum Philosophum motores orbium, qui circa diem iudicij mouebuntur a suo modo mouendi, caelos praeter communem cursum naturae mouendo, & diuersas eclipses in sole & luna & planetis faciendo, ex quibus mirabiles effectus sequuntur in terra. Per virtutes caelorum, etiam possunt intelligi angeli, qui caelos inhabitant, qui mouebuntur motu timoris & reuerentiae, respectu iudicis, & motu vindictae, respectu danandorum, & motu obedientiae, respectu eorum quae pertinent ad iudicium, vnde gl. super Lucam dicit: Angelicae potestates tremunt aduentum iudicis, quod est intelligendum de tremore reuerentiae & obedientiae, quae tunc amplius in eis apparebunt, vel mouebuntur secundum locum. Quia secundum doctores, ordines superiores angelorum prima & secunda hierarchia non mittuntur in hunc mundum: sed cum Christus veniet ad iudicium, omnes mouebuntur, vnde D. Chrysofost. dicit, Quod si cum rex terrenus exit in expeditionem, omnes dignitates exercitus concitantur, & ciuitas seruet: quanto magis rege caelesti exeunte ad iudicandum viuos & mortuos.

Ver. 7. DE IGNE CONFLAGRATIONIS.

Aliud signum post Antichristum, erit ignis conflagrationis, de quo P sal. Ignis ante ipsum praecedet, & inflamabit in circuitu inimicos eius. Videmus, n. quod loca vbi crimina sunt commissa, non sunt idonea ad aliqua sacra exercenda, nisi purgatione praemissa. Ideo reconciliatur Ecclesiae polluta vt habetur in tit. de consecr. ecclesiae & altaris extra. Cum ergo propter peccata hominum in hoc mundo illa pars quae est in usu hominum fuerit polluta & infecta, & per consequens, sit in idonea ad susceptionem gloriae: sequitur quod egeat purgatione. vnde de Apoc. 1. Cor. 7. Praeterit enim figura huius mundi. vbi gl. dicit: Pulchritudo huius mundi mundanorum ignis conflagratione peribit. Et Apoc. 20. Vidi caelum nouum, & terram nouam. Primum caelum prima terra abiit, & mare iam non est. s. secundum qualitates & acciditiam, quae prius in eis erant: quia caelum amplius non mouebitur, nec erit generatio aut corruptio in terra: manebunt tamen quantum ad substantiam. Purgatio autem haec fiet per ignem eiusdem specie cum nostro. de hac purgatione P sal. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tepestas valida, & deinde subigit

Mahometus non fuit verus Antichristus.

Quinque signa iudicij post Antichristum.

Es. 30.

In Add. 3. p. 2. 88. ar. 2.

Virtutes caelorum quomodo mouebuntur.

In Add. 3. p. 74.

P sal. 49.

git de iudicio: Aduocauit caelum deorsum, & terram discernere populum suum, & 2. Petri vi. Caeli ardentis soluentur, & elementa ignis ardore tabescent. Non est tamen intelligendum, quod caeli planetarum, s. lunae & superiorum, ardeant aut purgentur, cum illic homines non peccauerint, nec illi caeli capaces sint peregrinae impressionis. vnde gl. super illud 2. Thess. 1. In flamma ignis dantis vindictam, dicitur: Ignis erit in mundo, qui praecedet eum, tantum spatium occupans, quantum occupauit aqua in diluuiio. Sed aqua non ascendit vsque ad superiores caelos, sed solum vsque cubitis super altitudinem montium: ideo caeli superiores non purgabuntur, imò nec ipse ignis, cum nullum ibi fuerit commissum peccatum, & ad D. Pet. dicitur, quod ex eius verbis apparet de quibus caelis intelligat. Praemiserat enim ante verba inducta, quod caelum & terra ac mare perierat propter peccata in eis commissa: ideo reseruari erat ignis in die iudicij. Caelum enim in sacris literis significat omne corpus transparensum, & sic aqua & aer caeli dicuntur. vnde P sal. 8. Volucres caeli, & c. tamen volucres non ascendunt vsque ad sphaeram elementis ignis. Tria ergo sola elementa purgabuntur. s. terra, aqua, & aer, vsque ad medium interstitium, vsque ad quem locum perueniunt impuritates elementorum. Ille ignis vt instrumentum diuinae iustitiae, habebit duos actus. s. purgationis & circunvolutionis. Et quantum ad primum cruciabit bonos, quos purgandos reperiet, plus vel minus, secundum quantitatem reatus ipsorum. Illos autem qui purgatione non egeant, nullo modo cruciabit: sicut nec cruciavit tres pueros in camino ignis ardentis. Post resurrectionem vero nullo modo cruciabit bonos, cum sint impassibiles: sed bene malos, ante resurrectionem, & post. Et sic ignis praedictus sequetur iudicium, quantum ad aliquem actum, qui est circunvoluere malos. Sed praecedet quantum ad purgationem, non quidem vniuersaliter: quia hinc in aduentu filij hominis non essent aliqui viuere. Cuius oppositum manifeste apparet ex illo dicto Christi, Mar. 24. Sicut fuit in diebus Noe, ita in aduentu filij hominis. Sicut enim erant in diebus Noe ante diluuium, comedentes & bibentes, & nuptii tradentes, vsque ad eum diem quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec venisset diluuium, & tulit omnes: ita erit in aduentu filij hominis. Tunc duo erunt in agro: vnus assumentur. s. ab angelo custode, qui deducet eum obuiam Christo per aerem, alter relinquetur demonibus, vt trahant eum ad locum iudicij pro meritis praemium accepturum. Idem dicit de duobus in lecto, & de duabus molibus in mola, vna assumetur, altera vero relinquetur. Et hortatur ad vigilandum, dicens: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. D. Aug. 20. de Ciui. Dei, concludit quod eadem die qua fiet citatio & resurrectio, erunt aliqui viuente in hac vita mortali propter praedictam Christi coparationem, & propter id quod dicit Apoc. 1. Thess. 4. Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce archangeli & in tuba Dei descendet de caelo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis (s. qui dormierunt resuscitati) in nubibus, obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Non poterat Christus neque Apoc. clarius loqui. Nec obstat quinquagesimum signum, quae D. Hieron. dicit se reperisse in annalibus Iudaeorum. Quia signa illa non sunt autentica, & dato quod essent, non erunt vniuersalia. Non obstat pariter quod dicitur Hebr. 9. Statutum est hominibus semel mori, & post hoc iudicium, & Rom. 5. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt, & 1. Reg. 14. Omnes morimur, & c. & 1. Cor. 15. Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur. Sed resurrectio omnium fiet simul: igitur nulli erunt viuui vita mortali. Quia secundum D. Aug. in itinere morientur, & statim resurgent. Et licet resurrectio communis fiat simul in momento & in ictu oculi & nouissima tuba: tamen specialis resurrectio illorum, qui sunt praemissi & praordinati ad audiendam tubam, & videndam resurrectionem aliorum, fiet postea. Et quia statim resurgent, dicuntur viuente, & sic non erunt in morte exempti, cum fuerint in peccato originali concepti, & per consequens mors in illos pertransibit, vt dictum est. Ex praemissis resolutorie habetur, quod vltimum signum aduentus Christi ad iudicium, erit ignis conflagrationis, qui incipiet post mortem Antichristi 45. diebus, qui dabuntur in poenitentiam electis, qui propter tormenta Antichristi deuiabunt. Et infra illos 45. erunt signa in sole & luna, & alia supra dicta, quae erunt interpolata, quae boni notabunt. Mali autem aliquibus visis & cessantibus, atque iterum redeuntibus, non curabunt. Tandem subito audietur tuba & resurgent mortui, & videbunt filium hominis venientem in maiestate, & c. veniet autem subito. Vnde dicitur Luc. 21. Sicut fulgur exit ab oriente, & parer vsque ad occidentem: ita erit in aduentu filij hominis, & c. Et Apoc. 1. Thess. 5. De tempore autem & momento fratres, non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim scitis, quia dies Domini vt fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugiet. Quantum autem distabit ignis conflagrationis a 45. diebus post mortem Antichristi, incertum est. Ex quo sequitur quod diem iudicij determinate scire non possumus. Videtes tamen praedicta signa, dicere poterunt quod prope & in ianuam est. Vnde Christus: Ab arbore ficis discite parabolam, & c. Et quia his temporibus videmus multa signa impleta, abundantiam iniquitatis, defectum fidei & charitatis, discensionem, ac pseudoprophetas, ac solem spirituales, hoc est statum ecclesiasticum obtenebrari, & lunam spiritualem, temporalem scilicet potestatem, conuerti in sanguinem, & stellae spirituales cadere de caelo, hoc est eos qui alias fuerant boni, deficere a fide, possumus dicere quod appropinquat, & quod Antichristus cito veniet.

Ver. 8. DE HORA IVDICII GENERALIS.

Horam etiam iudicij generalis nemo determinate scit. Vnde Matth. 24. & Marc. 13. expressè dicitur de hora sicut de die. Inueniuntur tamen in sacris literis aliqui passus, qui videntur, sal-

Gen. 7.

Tria elementa dumtaxat purgabuntur.

Aliqui erunt viuui vita mortali in resurrectione.

De veritate signorum.

Matth. 24.

tem figuratim, determinare horam. Matt. enim 20. dicitur: Cum sero factum esset, dixit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem. Illa parabola exponitur de iudicio generali, & sic videtur quod fiet de sero. Matt. etiã 25. dicitur de Virginibus: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obviam ei, & sic videtur quod in media nocte. D. Matt. & Marcus videtur dicere quod plena die. & Sopho. 1. dicit: Mane iudicium suum dabit. Sed hæc diversitas in sacris literis non est ad determinandam horam, sed ad designandas conditiones & proprietates iudicij generalis, in quo erunt quatuor conditiones & proprietates temporis prædictorum. Primò quãdo dicitur quod fiet media nocte, significat peccatorum impenitentiam: sicut impenitenti fuerunt virgines. Non erit tunc quæstio allegandi merita præterita: unde Matth. 7. dicitur multi dicent in illa die, domine, domine, nonne in nomine tuo prophetavimus tunc cõfitebor illis, nunquã novi vos, discedite, &c. Nec tamen ex hoc sequitur quod mortales morte subita sunt dånati & improbiti, quia de multis sanctis legitur quod morte repentina obierunt. Unde Sap. 4. dicitur: iustus si occupatus fuerit, in refrigerio erit. Secundo quãdo dicitur quod fiet de die, significat peccatorum reformationem & manifestationem. Quia in die iudicij omnia peccata, quantumcumque occulta & secreta, reuelabuntur, iuxta illud: Nil operum, quod non reueletur: neque occultum, quod non sciatur: reuelabuntur autem non corã paucis, sicut qui propter fauorem puniuntur sub cortina, sed corã toto mundo. Unde Naui: Reuelabo putreda tua &c. Job. 20. dicitur: reuelabitur celi, hoc est angeli custodes iniquitatis eius. Itẽ damo accusator Apoc. 12. Item cõsciẽtia, Rom. 2. testimoniũ reddere illis cõsciẽtia, quã hãc est liber clausus, sed in iudicio omnes libri erunt aperti, vt dicitur Apoc. 20. Christus aperiet & illuminabit 1. Cor. 4. illuminabo abscondita tenebrarum, &c. Quod intelligendum est de peccatis, de quibus non fuit facta pœnitentia in his qui sunt in gratia. Quia, vt dicitur 1. Petri 4. Charitas operit multitudinem peccatorum, & psal. 31. Beati quorum remissa sunt iniquitates, &c. Deus bene sciet, sed non reuelabit. Dånatorũ verò peccata dimissa propter ingratiudinẽ reciduationis, reuelabuntur. Quando autem dicitur quod fiet de sero, significat meritõrum cessationem: vt in sero finitur dieta, & agricolæ cessant laborare: quia vt habetur Apoc. 10. Angelus iuravit per viuentem in secula seculorum, quia tempus non erit amplius, scilicet pœnitendi & miserendi. dicitur illis: Tardẽ venistis, tempus misericordię lapsũ est, tunc erit tempus iustitię. Quarto quando dicitur quod fiet mane, significat bonorum consolatio.

Diversitas horarum iudicij quid significet.

DE DIVERSA SITUATIONE.

Secundum punctũ principale notandum de iudicio generali, est diuersa situatio: quia dicitur in Euãgelio, Separabit eos ab inuicẽ, sicut pastor separat oves ab hædis siue hircis. Statuet quidẽ oves à dextris, hædos autem à sinistris. Per dextram in sacris literis intelligitur dignior & potior locus siue maius bonum. Unde Psal. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, hoc est in eminentiori loco & potioribus bonis. Sic boni erunt in eminentiori loco, quia in aere, vt dictũ est ex Apost. 1. Thess. 4. Mali autẽ erunt in terra, ex latere sinistro, respectu Christi, nõ immutati in bonũ, sed inuoluti doloribus & tormẽtis ac igne cõflagrationis, associati & circumdati dæmonibus. Tunc implebitur illud Psal. Mirabilis mutatio dextera ex celsi. Multi in hoc mundo sunt in parte dextera, qui tunc erunt in parte sinistra, & dẽ cõuerso. Illi dicuntur esse in dextera parte huius mundi, de quibus Psal. Proptuaria eorum plena &c. sequitur, Beati dixerunt populũ cui hæc sunt. Iusti pauperes afflicti, angustiati, sunt in sinistra parte huius mundi. Sed in iudicio fiet mutatio dextera ex celsi, & illi qui in mundo fuerunt in dextera, &c. & illi qui fuerunt in sinistra, videbuntur in dextera. Tunc verificabitur illud: Beatus populus, cuius dominus Deus eius. Hęc mutatio dextera ex celsi, fuit figurata in cõcellatiõne manũ Iacob, cum benediceret filiis Ioseph. Hęc dextera mutatio & separatio inchoabitur in resurrectione, etiã apud eos qui viui reperiuntur, quia dictũ est: Vnus assumetur, & alter relinquetur. Tunc separabitur viri ab vxoribus, & dẽ cõuerso, patres à filiis, si vnus illorũ fuerit bonus, & alter malus. Et nõ fiet talis separatio cũ benedictione, sicut in hoc mundo: sed cũ maledictione & improperio malorũ quæ fecerunt, & ingratiudine beneficiorũ. Tunc verificabitur illud: Vnusquisque autem à proximo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit. Et illud Matth. 24. Tradet frater fratrem in mortẽ, & filij insurgent in parentes, & morte afficiẽt eos. Hęc materia facilliter potest dilatari & amplificari.

Luce. 12.

Psal. 109.

Gen. 40.

1. Thess. 4.

DE SINGULARI DISCVSSIONE IN IUDICIO.

Tertium principale notandum circa iudicium, est singularis discussio, de qua Ioel. 3. Cõgregabo oes gẽtes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cũ eis. Tunc processus cuiuslibet examinabitur, & expostulabitur ratio villicationis. Quo ad hanc discussionem sunt duæ difficultates. Prima difficultas est, quis faciet hanc examinationem, & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euãgelij: Cum venerit filius hominis, &c. sequitur: Dicit his qui à dextris eius erunt, &c. & Ioan. 5. Pater nõ iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. D. Tho. dicit quod potestas iudicandi authoritatiuã pertinet ad solũ Deũ, delegatã verò & instrumentalis ad Christũ, secundũ naturã humanã vnitã Dei filio, propter duo: Primò propter familiariorẽ bonorũ cõsolationẽ, quibus recitabit omnia merita, & de eis ipsos coram toto mundo laudabit, & præmia prænunciabit. Secundo, propter actorẽ exprobrationẽ malorũ, quorũ demerita etiã manifestabit, & exprobrabit malitiã & negligentiã, attẽto quod eos interius inspirauit, & exterius monuit ac exemplũ præbuit: quãuis ipse esset delicatior, & sancti etiam delicatiores, tot labores absque peccatis sustinuerunt. Allegabit omnia quæ pro eis ipse sustinuit, & instrumenta passionis ostendet, exaggerabitque illorum ingratiudinẽ. Secunda difficultas est, an huiusmodi discussio

3. p. 7. 59. art. 2.

In Ad. 3. p. 9. 87. art. 1.

& exa

& examinatio fiet in instanti, vel in tempore, & an fiet vocaliter. D. Aug. 20. lib. de Ciui. Dei c. 1. dicit: Per diem iudicij, intelligimus nouissimum tempus. Nam per quot dies iudicium protendatur, incertũ est: sed scripturarum more diem solere poni pro tempore, nemo qui illas literas quantumlibet negligenter legerit, nescit. Unde Ioel. 3. dicitur: In diebus illis. Quod autem in iudicio generali sit duratio successionis ex ordine iudicij à Christo reuelato apparet. Præterea iudicium generale (vt dictũ est) fiet ad manifestandã diuinã iustitiã de omnibus bonis & malis operibus, coram toto mundo. Et quãuis saluari clarẽ videntes diuinã essentiã, omnia distinctẽ in instanti cognoscere possint, propter diuinã essentiã perfectionẽ omnia distinctẽ representatẽ: mali tamen qui ad huiusmodi visionem non eleuabuntur omnia distinctẽ simul intueri non poterunt. Philosophem 2. Topic. dicit, quod nõ cõtingit simul plura intelligere. f. distinctẽ & per modũ pluriũ. Unde dicitur cõmuniter quod pluribus intẽtus minor est ad singula sensus. Et quãuis angeli, qui sunt altioris naturæ quàm homo, possint plura distinctẽ per vnã speciẽ intelligere, & tantò plura, quãtò habent species vniuersaliores: non tamen omnia, cum nulla talis species creata sit illorũ intellectui proportionata. Intellectus etiã angelorũ inferiorũ nõ est capax speciẽrum naturalium superiorũ angelorũ, & si tales species infunderentur in intellectu inferiorũ angelorũ, in esse qualitatis: nil tamẽ per illas intelligerent, propter incapacitatẽ suã naturalem. Unde sicut visus corporalis nõ potest tantũ eleuari, vt videat angelos, cum nõ sint colorati: sic homo nõ potest eleuari, vt sit naturæ angelicæ: nec inferior angelus, vt sit naturæ superioris. Cum igitur tã boni quàm mali, secundũ D. Aug. mētũ intuitu sint omnia enumeraturi, & quod cognoscitur in genere, non enumeretur: sequitur quod nõ omnia fiet in instanti, sed in breui tempore, diuina virtute ad hæc iuuare. Nec obstat quod 1. Cor. 15. dicitur: In momento & in ictu oculi. quia vel illud refertur ad resurrectionẽ, vel accipitur pro breui tempore. Unde idẽ Aug. dicit, quod mira celeritate enumerabuntur. Aderit enim quædam vis diuina, qua fiet vt cuncta peccata breui tempore ad memoriã reuocentur. Unde Malach. 3. Ero testis velox maleficis, nec est hoc impossibile, quia in quolibet etiã paruo tempore sunt infinita instantia in potentia, & habet D. Aug. pro incõuenienti, quod legatur aliquis liber materialis in iudicio, dicit enim: Quãto tempore illius libri magnitudo legi posset? An autem iudicij sententia per locutionem vocalem futura sit, incertũ est. Aliqui satis probabiliter tenent quod sic: & allegant illud Mart. 25. Tunc dicit his qui à dextris eius erunt. Et Ioan. 8. vbi dicitur quod cum Christus interrogatus fuisset à Pharisæis, Tu quis es? respondit: Principiũ, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Et illud quod dictũ est Naui 3. Reuelabo, &c. & Matt. 12. De omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines, redditur sunt in die iudicij rationem. Præterea dictum est quod Christus secundum humanam naturam iudicabit. Data est enim ei à patre potestas iudicium facere, quia filius hominis est. ergo iudicabit modo humano, qui est per locutionem vocalem, vt audiat corporaliter, sicut videbitur corporaliter. Insuper citatio erit vocalis. f. in voce archangeli, & tuba Dei ergo & sententia. Unde Ioan. 5. dicitur: Venit hora quando mortui audient vocem filij Dei. Nec obstat illud Sapient. 4. Disumpet inflatos sine voce: quia intelligitur sine voce sufficientis excusationis. D. tamen Tho. dicit quod probabilis æstimatur, quod totũ illud iudicium, quo ad discussionem & accusationem malorum, & quo ad commedationem virorum, & quo ad sententiam vitiorum que, mentaliter perficietur, propter prædictam rationem D. Augustini, de libro illo materiali. Non enim minus tempus requiritur ad narrandũ ore tenus singulorum facta, quàm ad legendũ. Præterea sententia debet proportionari testimonio, quod erit mentale, vt habetur Romanorum secundo. Unde probabile esse dicit, quod superius allegata intelligantur mentaliter, & non vocaliter. Et cum dicitur quod mortui audient vocem eius, potest exponi de virtute eius, hoc est mentaliter percipient. Et quãuis Christus corporaliter appareat & videatur ab omnibus, vt iudex cognoscatur: non tamen sequitur quod corporaliter audiatur, quia visio subitò fieri potest, sed non locutio, cum tempore mensuretur: alia tamen opinio potest probabiliter sustineri.

An discussio et examinatio fiet in instanti.

Plura per modũ pluriũ non possunt simul intelligi.

Angeli oculo corporali videri non possunt.

In Ad. 3. p. 9. 86. art. 2.

Ioan. 5.

In Ad. 3. p. 9. 86. art. 2.

DE SENTENTIA BONORVM.

Quintũ punctũ notandum de iudicio generali, est sententia, quæ primò proferetur bonis, propter eorũ cõsolationem & desolationem malorũ, qui tristabuntur videntes se derelictos. Quo ad bonos sententia pauca verba continet, magnam tamen mercedem comprehendit. Et quãuis videatur eadem retributio omnibus data secundum verba: erit tamen diuersa, secundũ diuersitatem meritõrum. Unde Ioan. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Per verbum, venite, inuitantur quidem omnes ad denarium diurnum, hoc est ad visionem diuinã essentiã, non tamen eodem modo & æqualiter participandam. Minimus tamen sanctus possidens illud regnũ, est proportionabiliter repletus & satiatus, sicut & maximus. Similitudo est de vasis paruis & magnis repletis &c. Sic ad propositum, omnes erunt repleti, satiati, & contenti: tamen qui maiorem habebunt gratiam & plus meruerunt, plus præmiabuntur, & plura in diuina essentia videbunt, ac cum maiori delectatione fruuntur ea. Quo ad possessionem regni notandum, quod cum omnes sint mortui ante sententiam huiusmodi, & qui mortui fuerunt in gratia, iam quantũ ad animam habebant regnũ ante resurrectionẽ: ideo nõ dicit, percipite: sed, possidere regnũ, nõ mutabile, sed æternum. Omnes enim erunt reges. Et plenẽ verificabitur illud: Vos estis genus electum, regale sacerdotiũ, &c. Si queratur, Qui erunt subditi? Dicendum quod principalitas regia dignitatis est obedientia & cõformitas ac executio voluntatis regis. Sed omnes sancti mutuo volẽt quæ alij volent, & exequentur, imò & ipse Deus. Ideo secundum hoc erunt reges. Erunt etiam sacerdotes, quia

An discussio et examinatio fiet in instanti.

Plura per modũ pluriũ non possunt simul intelligi.

Angeli oculo corporali videri non possunt.

In Ad. 3. p. 9. 86. art. 2.

Ioan. 5.

In Ad. 3. p. 9. 86. art. 2.

1. Petri. 2.

omnes in gratiarum actione offerent Deo, Christi passionem, cuius merito erunt saluati: offerent etiam sacrificium laudis. Hoc regnum & sacerdotium dicitur paratum, hoc est figuratum a constitutione mundi, in requie domini, qui septimo die requieuit ab omni opere quod pararat: per hoc significans quod iusti per impletionem mandatorum Dei, in eo requiescerent. O quam dulcis & delectabilis, quæta ac fructuosa inuitatio! non est qui eam valeat explicare. Vnde Aposto. 1. Cor. 2. Oculus non vidit, ne cæcis audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Christus deinde assignabit rationem huius inuitationis: E furui enim &c. Per hæc verba reprobandantur hæretici, qui negant merita. Si enim per bona opera nihil mereremur, non allegasset Christus hanc rationem, E furui enim &c. Hæc cõiunctio, enim, rationalis est, & causam importat, sed de his amplius supra dictum est. Tunc boni ineffabili leuitia repleti, vt regina Sabba, visõ templo & sapietia Salomonis, præ admiratione non habebunt vltra spiritum: sed dicent, Quando vidimus te &c. respondebit, Quod vni &c. Tunc omnes humillimè gratiarum actiones reddet &c.

1. Cor. 2.

c. 9 §. 2. ver. 1. 2. 3.

DE SENTENTIA MALORVM.

Ver. 1. Vm p̄dicta sient, mali timore & tremore correpti, videtes se dimissos, turbabuntur de Christi benigna conuersione ad bonos, & eorũ retributione, & verificabitur illud Sapietie quinto: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem imperij, nos insensati vitam illorũ assumabamus infantiã, & sine eorum sine honore. Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos fors illorũ est, &c. Quibus existitibus in tali turbatione & tremore ac cogitationibus accusantibus, Christus in forma terribili vertet se, ad dandam sententiã contra eos, quod erit occasio maioris tormenti. Danielis quinto dicitur quod Balthasar videns tres articulos manus scribentis cõtra cãdelabrũ sententiã quã ignorabat, Mane, Therel, Phares. hoc est: Numerauit Deus regnum tuũ, & cõpleuit illud: Appensus es in statera, & inuentus es minus habens: Diuisum est regnũ tuũ, & datũ est Medis & Persis, dicitur ibi: Tunc facies regis cõmutata est, & cogitationes eius cõturbabũt eũ, & cõpages renũ eius soluebantur, & genua collidebant. Heu qualis cõmutatio facierũ erit in dãnatis, quãdo nõ videbunt solũ tres digitos, sed totã Christi humanitatem iratã, & sentient in ea virtutẽ diuinitatis contra eos paratã. Non est dubium quin plus torqueantur, & cõturbentur cogitationibus, quã Balthasar, &c. Sed multò magis cùm audient sententiã terribilissimã, Ite maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo, & angelis eius. In hac sententia sunt pauca verba, sed omnium terribilium terribilissima, & valde timenda. Exprimunt enim principalia inferni tormenta. Primũ verbũ, Ite, significat pœnã priuationis regni, quæ est maxima pœnarũ, ad quã sequitur maius tormentũ, quã sit gehenna, vt dictum est cùm de pœnis inferni ageretur. Potest dari exemplũ de pditionibus bonorũ, quomodo quantũ maius bonum ex culpa perditur, maiorem generat tristitiã. Secundũ verbũ timendũ est maledicti à Deo, quod est maximũ cõuictũ. Si nõ diceret nisi ite, haberent dãnati occasionem cõsolationis. Sed remittet eos cõ opprobriũ & cõtumeliã, vt dicitur Naum. 3. Maledictio Dei est maius opprobrium quod potest inferri, maximè cum ex culpa propria obicitur. Hoc opprobriũ generabit in eis maximũ cruciatum quod per figurã ostensum est, Gen 27. vbi dicitur, quod Esau veniens ex agro lassus, inuenit Iacob habentẽ pulmentum ruffum, & ait illi: Da mihi de coctione tua hac ruffa, quia oppidò lassus sum. Cui Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita: ait Iacob: Iura mihi. Iurauit ei Esau, & dedit ei primogenita. Et sic accepto pane & lentis, comedit & bibit, & abiit, paruipendens quod primogenita vendidisset. Et Gen 27. habetur, quod cùm Isaac vellet dare Esau benedictionem, quæ debebatur primogenito ratione primogenitura, & medio Rebecæ matris, Iacob obtinisset benedictionem, veniens Esau, deferens de venatione à patre petita, cùm putaret se accepturum benedictionem, audiuit à patre, quod dedit benedictionem Iacob, & esset benedictus. Dicit textus: Auditis Esau sermonibus patris, irruit clamore magno, & consternatus est. maledicebat lentis, & crines à capite euellabat, &c. & nisi pater consolatus fuisset eum (dicendo, in rore cæli & pinguedine terræ erit benedictio tua) præ angustia mortuus fuisset, &c. Esau significat peccatorem, qui lassus, pro coctione ruffa, hoc est parua delectatione, quam præsentat Iacob supplantator, hoc est diabolus, vendit primogenita, & benedictionem patris æterni, contraueniendo, præceptis Dei, & vadit paruipendens quod primogenita sua vendiderit, siue quod peccauerit. Sed cùm erit in die iudicij, vbi erit questio de recipienda benedictione, quam non habebit, sed loco illius terribilem maledictionem: tunc rugiet clamore maximo. Maledicet lentis siue delectationibus, & consternabitur, & se lacerabit propter vditionem & propter negligentiam recuperãdi. Quia facilius poterat recuperare per pœnitentiam, quam facere neglexit. Notandum ergo & cauendum ne ita nobis accidat. Tertium verbum huius sententiæ notandum, est in ignem. Per hoc verbum exprimitur pœna sensus, & afflictiua extrinseca, qua mirabiliter torquebuntur. Si remitterentur ad aliquem locum placidum, haberent aliquam occasionem cõsolationis: sed mittentur in locum tormentorum in ignem, qui inter agentia vehementius agit, sed amplius vt instrumentũ diuinæ iustitiæ. Per hæc verba reprobandantur illi qui dicunt non esse ignem in inferno, & quauis post diem iudicij, in quo cessabit motus cæli, & per cõsequens omnes motus & alterationes, nõ aget naturaliter: aget tamen & cruciabit vt instrumentum diuinæ iustitiæ, nõ quidem æqualiter omnes damnatos, sed secundũ diuersitatem demeritorũ, iuxta illud, Secundũ mensurã delicti erit & plagarũ modus. & illud, Quãtũ se gloriificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Qui delicati sunt, & non possunt

Naum 3.

Gen. 27.

Esau benedictione prima. sus tristatur.

Dent. 25.

Apo. 18.

sustine

sustinere modicum calorem in æstate, considerent illud Esa. 33. Quis de vobis poterit stare cum igne deuorãte, aut quis habitabit (hoc est habitare poterit) cum ardoribus semper piteinis? Quartum verbum notandum est æternum, heu quale & cuius significationis verbum! Si peccatores bene aduertent ad huius dictionis significationem, vix possent habere animum siue audaciã peccandi. Notandum ergo & cauendum est, ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignem æternum absque aliquo fine, tan diu quãdiu Deus erit Deus, semper erunt in initio, nil diminuetur. Post centum millia annorum habebunt inchoare. Quando totum spacium inter terram & supremum cælum esset repletum gratis Sinapi, & in centum millibus annorum extraheretur vnum solum granum, & damnati essent certi quod post euacuationem omnium illorum liberarentur, haberent materiam cõsolationis. Verum tamen sunt certi quod post tot & tanta annorũ millia habebunt inchoare, & quod nunquam liberabuntur: ideo hoc verbum erit eis terribilissimũ. Quintum verbum huius sententiæ, notandum est: Qui paratus est diabolo & angelis eius. Si damnati mitterentur ad aliquam bonam societatem, haberent occasionem cõsolationis: sed mittentur ad diabolum & angelos eius, vt sine fine & absque pietate ab eis crudeliter torqueantur variis modis (vt dictum est cùm de pœnis inferni ageretur) ideo hoc verbum generabit illis maximam tristitiã & desperationem. Notandum tamen quod non dicit, qui paratus est diabolo & angelis eius, à constitutione mundi: sicut de regno bonorum: ad ostendendum quod aliter se habet Deus ad miserendũ, & aliter ad puniendũ. Ad miserendũ enim ex suo proprio æterno: ad puniendũ verò ex temporali peccato. Vnde Esa. 30. dicitur: Ad heri præparata est Thophet, hoc est ruina. Et quãuis ille ignis sit p̄uisus ab æterno, & ante cõstitutionem mundi: nõ est tamen præparatus ab æterno, vel à constitutione mundi, sed ab heri secundũ dispositionem creaturæ, quotidie autem præparatur p multiplicationem culpæ, quæ punienda est per dæmones, tortores terribiles. Resolutio igitur dãnati hanc sententiã contemplando, maximum cruciatum habebunt: Primò ex aspectu iudicij, qui eis apparebit terribilis: Secundò ex sonitu: quia nunquam fuit tale tonitruum auditum qualis erit hæc sententia in auribus dãnatorum, iuxta illud: Dominũ formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in calis tonabit. Legimus quod in passione Christi, quãdo milites furibundè venerunt ad cõprehendendũ eũ, Christus eis obuiã veniens, dulciter interrogauit: Quæ queritis? Respondit, Iesum Nazarenũ, & Christus adhuc dulcius loquens, dixit eis: Ego sum. Iesum saluator paratus semper ad saluandum vos, dicit textus, Vt ergo dixit eis. Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram, vbi D. Aug. dicit: Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Si hæc verba, Ego sum, tam dulciter & amabilius ad eorum vilitatem prolata, ad eos terruerunt, vt non potuerint stare pedes, sed ceciderunt retrorsum: quantò magis illa terribilissima sententia amplio rem cruciatum ingeret? Rationem damnationis allegabit Christus, E furui &c. Origenes dicit quod si impperet eis minora peccata, à fortiori maiora, vt sunt adulteria, rapinæ, homicidia &c. Sed omisio operum misericordie exprimitur: Primò, quia illa sunt homini magis cõnaturalia. Secundò, quia illa includunt charitatem, virtutum reginam. Tertio, vt appareat quã iustè negetur reprobis misericordia, cùm illam proximis impedere noluerint. Quarto, vt homines excitentur ex his ad opera pietatis. Quintò, ad insinuãdum quod vniuersa salus nostra & quicquid in nobis est, ex misericordia Dei proficitur & pendet. Sextò, quia in illis omnia virtualiter includuntur. Tunc ipsi desperati blasphemando respondebunt dicentes: Quando te vidimus &c. Verum tamen eis exprobrabit, Quando non fecistis vni de minoribus, nec mihi fecistis.

1. Reg. 2.

Ioan. 18.

Omissio operũ misericordie quare exprimitur.

DE SENTENTIAE EXECVTIONE.

Ver. 2. Prolatam sententiã D. Virgo & Apostoli ac alij sancti approbabant, & dicet quod sententia Christi est iustissima, & quod damnati multò maiora demeruerunt, secundum illud, In regeneratione cũ sederit filius hominis, sedebitis & vos super sedes, iudicãtes duodecim tribus Israel. Tunc verificabitur illud Psal. Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si igitur mater misericordie & peccatorum aduocata, & omnes sancti eos condemnabunt: ad quẽ miser illi recursum habere poterunt? Non ad dæmones, qui executores sententiæ Christi erunt: nec ad alias creaturas, quia, vt dicitur Sap. 9. Armabit omnem creaturam in vltionem inimicorum suorum. Non poterunt fugere, quia grauitate mirabili tenebuntur: & ignis conflagrationis eos circundans impediẽt, ac etiam dæmones. Tunc, vt dicitur Matt. 13. Exhibunt angeli (hoc est dæmones, qui erunt executores, vt D. Hiero. dicit) & separabunt malos de medio iustorum. Iustum est enim vt cùm homines peccatores dæmonibus se subdiderint peccando, subiiciantur eis in pœnis. Nec propter illam subiectionem diminuetur dæmonum pœna. Quia in hoc etiam quod alios torquent, ipsi etiam torquentur. Ibi etiam miserorum societas pœnas nõ minuet, sed augebit. Executio autem huius sententiæ præfigurata fuit in punitione Dathan & Abiron, ad quos absorbendos (vt dicit Psal.) Aperta est terra, & deglutit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Sic post sententiã ministerio dæmonum aperietur terra, & damnati cũ igne conflagrationis & purgationibus terræ & maris in infernum derudentur, vbi erit fletus & stridor dentium, vnde dicit Euangelista: Ibi in supplicium æternum iusti autem in vitam æternam: ad quam dominus Iesus Christus, qui propter nos in hunc mundum venire, & tanta pro nobis pati voluit, per meritum suæ sacratissimæ passionis nos introducere dignetur, Amen.

In Add. 3. p. 9. 89. ar. 1. Matt. 19.

Psal. 57.

Psal. 105.

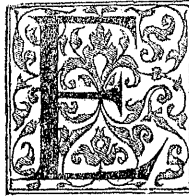
F I N I S.

IN D. PAVLI APOSTOLI

EPISTOLAM AD ROMANOS ILLUSTRATIO, ERVDITISSIMI VIRI MAGISTRI IOANNIS

Viguerij Granaten. ordinis Prædicatorum, Theologi Tholosani, feliciter incipit.

Epitome totius Epistolæ ad Romanos, Divi Apostoli mentem indicans.

PISTOLA hæc, prima sui partitione in duas scinditur partes, in salutatione videlicet, & epistolarum tractatum, qui incipit, *Primum quidem, &c.* Tractatus verò epistolarum paritur in prologum, & in instructionem eorum que pertinet ad Euangelium. Tractatus incipit ibi *Virtus enim Dei est, &c.* Instructio autem in quatuor resolvitur partes, secundum quatuor, de quibus idem Apost. Romanos instruit.

Primo namque edocet divinæ gratiæ necessitatem, quam ostendit & probat per quatuor prima capita.

Secundo verò in aliis quatuor capitibus manifestat divinæ gratiæ facultatem, virtutem, ac utilitatem, declarando bona quæ secum adfert, & mala à quibus liberat.

Tertio in nono, decimo, & vndecimo capitibus agit de origine divinæ gratiæ, & de casu Iudeorum ab illa, & regressu ad eam.

Quarto docet debitum usum gratiæ, in quo vsu docendo expendit quinque capita sequentia. Ex quibus apparet divi Apostoli perspicua atq; ordinata intentio in hac Epistola summo artificio composita.

Epitome primi capituli.

IN hoc cap. Apost. præmittit salutationem, in qua describuntur persona salutans, & personæ salutatæ, ac bona eis optata. Primum describitur persona salutans, ex nomine, conditione, dignitate, officio prædicandi Euangelium: quod commendatur ex autoritate quam habet ex parte committentis, ex antiquitate, ex firmitate, dignitate ministrorum & testium, modo tradendi, & bonis in Euangelio denunciatis, quod pertinet ad Euangelij materiam siue obiectum quod est Christus, qui commendatur ex duplici origine, scilicet æterna, & temporali, ex dignitate prædestinationis, & virtutis, & deinde subiungit effectum. Commendatur pariter ex liberalitate duplicis muneris communis, scilicet specialis, ex utilitate, ex amplitudine, plenitudine potestatis, & ex potestate super illos quibus scribebat. Consequenter in salutatione describuntur personæ salutatæ ex loco, ex gratia, cuius origo quæ est dilectio, præponitur, & subiungitur vocatio. Postremo in salutatione describuntur bona quæ eis optat. scilicet amplior & abundantior gratia & pax & causa illorum.

Secundo ibi *Primum quidem &c.* per modum prologi incipit epistolarem tractatum, in quo ut eos ad quos scribit, reddat benevolos & attentos, ostendit affectum suum ad eos, ex gratiarum actione de bonis eorum, ex oratione quam pro eis absque intermissione ad Deum fundebat, & ex desiderio visitandi eos. Deinde exponit duplicem desiderij sui causam, utilitatem. scilicet & mutuum consolationem, & ne desiderium eius appareat vanum, subdit propositum exequendi illud. Subiungit duplicem propositi causam, utilitatem. scilicet & debitum, concluditque promptitudinem voluntatis, & excludit impedimentum promptitudinis erubescensiam.

Tertio ibi *Virtus enim Dei est, &c.* incipit narrationem & instruere eos de his quæ pertinent ad doctrinam Evangelicam, in qua se segregatum prædixerat, declarando quid sit Evangelium, subiungendo fructum eius, qui est salus credentium. Postmodum assignat rationem, & probat eam autoritate scripturæ. Deinde adstruit gratiam Dei & doctrinam Evangelicam esse necessariam ad salutem, ex ira & pœna, quam scientes & negligentes consequuntur, declarans veritatem Dei fuisse à Gentibus cognitam, & quo authore, & per quem modum.

Quarto ibi, *ut sint inexcusabiles*, ostendit Gentiles habita cognitione veritatis fuisse obnoxios culpæ, in Deum & proximum, eorumque culpam inexcusabilem esse, cum non fuerit ex ignorantia. Ostendit insuper quòd ex culpis præcedentibus fuit in eis ignorantia causa subsequuta.

Quinto ibi, *Propterea tradidit illos Deus, &c.* manifestat culpam eorum pœnæ correspondentem: quia ex eo quòd contra divinam naturam peccaverunt, ad hoc redacti sunt ut contra propriam naturam peccarent. Deinde circa peccatum iniustitiæ circa proximum, enumerat peccatorum actualium differentias, radices, ac nocuenta, occulta, & manifesta in generali & speciali, concludens eos esse subiectos divinæ vindictæ, quam considerare & intelligere neglexerunt.

Expositio literalis primi capituli.

PAULUS Latine modicus, Græcè pacificus, Hebraicè quietus dicitur. *Servus*. i. humilis ac voluntarius

taeius famulus, servitute amoris & non timoris servilis, exequens iussu & consilia Iesu, id est saluatoris, siue filij Dei incarnati, Christi, id est, Messia spirituali vñctione vñdi præ participantibus suis, ad redemptionem humani generis faciendam consecrati, vocatus, æterna electione & temporali missionem speciali, *Apostolus*. i. missus vel nuncius ad docendum, prædicandum, miracula in confirmationem doctrinæ faciendum, & ad populū gubernandum, *segregatus*. i. seclusus ab vtero synagoga, in qua quasi mortuus fuit, ac etiā ab infidelibus per conversionem ad Christū, & ab aliis discipulis per divinam electionem, in *Buangelium*. i. in bonā annunciationem æternorū & incorruptibiliū honorū, & commisionis peccatorū, & corū quæ ad gratiā & gloriā pertinent, prout sunt virtutes & sacramenta Dei. i. primū omnium creaturarū vniuersalis principij, pronisioris & gubernatoris, quod ante promiserat, Deus pater per prophetas. i. videntes, quibus reuelauerat suos nō hominū, qui loquuntur secundum visionem cordis sui, neq; demonū, qui ad decipiendū loquuntur, in scripturis sanctis. i. spiritu sancto inspiratis & scriptis, de filio suo. In naturali per æternā generationem, qui factus est ei. C. Deo ex tempore filius, ex femine David, prout ei promiserat, *secundum carnem*. i. secundū corpulentā carnis substantiā, & nō secundū carnalem generationem, sed secundū spiritus sancti obumbrationem. Qui. scilicet filius David secundū carnem potentia virtutis à patre & spiritu sancto, ac à seipso secundū diuinitatem, *prædestinatus est*. i. ab æterno præuisus & specialiter destinatus, vt eius humanitas per vñtionem hypostaticā in esse personali filij naturalis in eodem supposito sustentaretur, & existentia haberet, & ideo filius David nominaretur, & esset filius Dei, in virtute. i. in potentia infinita & coequalis, quod apparet secundum spiritum sancti sanctificationis. i. per hoc quòd dat spiritū sanctificans: sanctificare enim est propriū divinæ virtutis, apparet etiam, quod sit coequalis patri in virtute, ex resurrectione mortuorum, quæ etiam est signū diuinitatis, Iesu Christi, qui seipsum & alios resuscitauit, & ideo mortui dicuntur esse Christi Iesu, quia ab ipso sunt resuscitati, sicut infirmi alicuius medici qui ab ipso sanantur, specialius tamen illi qui in domino moriuntur, quia ad instar resurrectionis Christi resurgunt glorificati: *Domini nostri*, qui nos magno precio redemit, & cui data est omnis potestas & nomen super omne nomen, per quem accepimus gratiam. i. remissionem peccatorū, adoptionem filiorū, & ius ad gloriā, & Apostolatum. i. autoritatem docendi, prædicandi, & in confirmationem doctrinæ miracula faciendi, ac etiā populū gubernandi, ad obediendum fidei. i. ad hoc quod faciamus obedire fidei: hoc est præceptis Dei & reuelatis à Christo, in omnibus Gentibus, mihi specialius commisisis, pro nomine eius. i. dilatado: in quibus. i. in quorū numero, estis & vos. scilicet Romani sub Apostolatu meo comprehensi, uocati Iesu Christi. i. à Christo, vt sitis Iesu Christi filij adoptiui. Omnibus qui Romæ sunt. scilicet fidelibus tam ex Iudaismo quàm Gentilitate cōuersis, dilectis Dei. i. à Deo, uocatis, vocatione interiori & exteriori, sanctis. i. ad sanctificationem, vt essetis mundi, & sancti, gratia vobis & pax. i. peccatorū remissio, cū Deo reconciliatio, operū acceptatio, filiorū adoptio, tranquillitas mentis, & ius ad gloriā regni cœlestis, vobis sit & detur, à Deo patre, et Domino Iesu Christo: & ex consequenti à spiritu sancto, qui est nexus, vnio & amor patris & filij, cui gratia & charitas attribuantur.

Secunda pars I. C.

Primū quidem gratias ago, ne sim aut videar ingratus, Deo, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, meo. i. quem meum facio, cum sit merces & fortis protectio mea, per Iesum Christum. i. per meritum Iesu Christi, pro omnibus vobis, tam ex Iudaismo quàm ex Gentilitate conuersis, vos saluos esse cupiens, cōgratulus vobis ed quòd fides vestra annuncietur. i. diuulgatur, & magnus rumor de illa est, in vniuerso mundo. i. in maiori parte mundi Romano imperio subditū, vel in vniuerso mundo nunc reperto. Testis enim. scilicet certus & oculatus verax & infallibilis, quem nihil latet, & qui mentiri non potest, mihi est Deus, cuius testimonio & iudicio omnia aguntur, qui est testis & iudex orationis, cui seruo, per cultum lauræ, in spiritu meo. i. nō solum exteriori corporis seruitio, sed præcipuè interiori secundum spiritum, in Euangelio filij eius. i. per filium eius tradito & prædicato, ac mihi iniuncto & commisso, quod sine intermissione. i. quando cunq; oro statutis temporibus, memoriam. scilicet specialem, vestri facio. scilicet coram Deo, semper in omnibus orationibus meis: quas facio propter utilitatem communem, quæ ex vstra conversione provenit, obsecrans. i. per sacra orans & quærens, si quo modo. i. si aliquo modo vel aliqua via aut occasione in hyeme vel in aestate, prosperum iter habeam in voluntate Dei. i. per voluntatem Dei, cui nos cōformare tenemur, uentūdi. scilicet Romam, ad vos. vt affectum meum ostendam vobis. Desidero enim. i. ex feruenti affectu cupio, videre vos, & esse vobis præsens, ut aliquid impartiar vobis gratia spiritualis. i. vt vos alicuius gratia spiritualis mihi datae participes faciam, prædicando, & officium Apostolatus mei exercendo, ad confirmandos vos. scilicet in fide & mutua dilectione. i. simul consolari in vobis, mutua colloquutione, per eā quæ inuicem est fidem vestram atque meam, in qua conuenimus & vnanimis sumus: de qua vnitate mutuum accipiemus lætitiā & consolationem. Nolo autem vos ignorare fratres, quòd scilicet solummodo desiderem videre vos, sed etiam quòd sine quia sepe proposui venire ad vos, & prohibitus sum usq; adhuc variis impedimentis, & officij mei occupationibus, iter nostrum ad vos impediens, ut aliqū fructum. scilicet spirituale, habeam in vobis, sicut & in ceteris Gentibus, quibus scilicet Euangelium (prout teneor) prædicavi: Græcis enim ac Barbaris. i. doctis & mundanis rationibus eruditis, & indoctis siue ignorantibus, ac etiam notis & ignotis, familiaribus & extraneis, sapientibus & insipientibus. i. his qui sapientia & ratione vtuntur, & his qui barbara ferocitate irrationabiliter viuunt, debitor sum ex officio Apostolatus mei, quod libenter exercere cupio. Itaque quod in me promptum est vobis qui Romæ

Rom. 8.
Luc. 10
Psal. 44. b

Galat. 1.
Act. 13. a

Esai. 2. a
Act. 10. g
1. Reg. 9. b
Esai. 23. b
Abac. 2. a
2. Pet. 1. d
Psal. 2. b
Psal. 11. b
Luc. 1. d

Leuit. 20. b
Mat. 27. f

Apo. 1. a. e
1. Cor. 6. d
Mat. 28. d
Phil. 3. b
Galat. 2. b
Act. 9. c
Rom. 16. c

Iacob. 1. c
Gen. 31. a
Psal. 70. a
110. b
Rom. 7. a
Heb. 6. a
Hier. 29. c

Mat. 6. b

Rom. 6. g

Ioan. 4. c
1. Cor. 9. c

me estis, in nobiliori & excellentiori totius orbis vrbe. euangelizare. i. bonā Christi doctrinā annun-
ciare paratus sum, Non enim erubescō, neq; formido annunciare & toti mūdo palā facere euangeliiū.

Tertia pars I. C.

1. Cor. 1. c.
Luc. 19. b
Mar. vl. d
Ioan. 4. e
Gen. 15. e
Rom. 14. b
Rom. 3. d
Eph. 5. a

Virtus enim Dei est. i. virtutē Dei, quē Christus est, in se cōtinet, & manifestat, in salutē omni cre-
denti. i. ad saluādos omnes credētes: ad hoc enim Christus venit, & euangeliiū annunciarē ius-
sit, vt saluū faceret quod perierat, iudaeo primum: quia salus ex iudaeis est, & quia illis Christus pro-
missus fuit, & Græco. i. Gētilibus, quos Deus ex sua misericordia ad Euangeliiū filij sui vocauit. Iu-
stitia enim Dei. i. gratia Dei per quā homo gratis iustificatur, vel Christus qui factus est iustitia Dei,
eō quod satisfecit ei pro peccatis nostris, reuelatur ex fide. s. antiquorū patrū veteris legis qui cre-
diderunt, in fidem. s. modernorū noui testamenti. Non quod sint plures fides specie distinctæ, alia
antiquorū, alia modernorū: sed vna tantū, quia vnū est fidei nostræ, & antiquorū obiectū formale,
& inuariabile, à quo habitus fidei specie accipit, & nō materialis, quod est res credita, quæ per di-
uersas differentias tēporis præteriti vel futuri, vel secundū reuelata plura, vel pauciora quæ se te-
nent ex parte subiecti materialis, variatur ex parte credentium. Non autē formale, quod est reue-
latio diuina de his quæ pertinet ad salutem per Christū. Nā reuelationi eius infallibili fides anti-
quorū adhaerebat & nostra etiā adhaeret, sicut scriptū est: *Iustus autem ex fide uiuit.* s. vita gratiæ, non
tamen effectiue, aut formaliter, quia primum est à Deo principaliter, & à sacramentis & ministris
instrumentaliter: & secundū à gratia formaliter & denominatiue, & à fide directiue. Reuelatur enim,
i. etiā in Euangelio manifestatur ira Dei de caelo. i. vindicta siue punitio, quæ est pars iustitiæ distri-
butiue. De caelo. i. quam Deus qui specialius, per manifestationē gloriæ suæ est, & habitat in caelo,
effunderet & mitteret in terram, vel de caelo uēturis ad iudiciū. *super omnem impietatem.* i. super omnia
peccata quæ sunt directē cōtra Deum (qui est principalis & summus parēs omniū) commissa vel
cōmittenda, & iniustitiam. i. super omnia peccata contra proximos commissa vel cōmittenda: per
quæ læditur iustitia, per quam homines conueniunt, & pacificē conuiuunt, & sibi inuicē commu-
nicant. *Hominum eorum qui ueritatem Dei.* i. ueram cognitionem de Deo, in iniustitia detinet, quasi cap-
tiuam & ligatam per iniustitiæ affectum, quo ligamine impeditur, ne homines secundum suam
naturam in bonū inducat: quia quod notum est Dei. i. illud quod cognoscibile est de Deo per ratio-
nem naturalem, manifestum est in illis. s. hominibus, qui illam ueram Dei cognitionem in iniustitia
detinent. Deus enim illis manifestauit, in fundendo lumen interius, & signa suæ sapientiæ proponēdo
exterius, per sensibiles creaturas, in quibus, prout in quodam libro cognitio Dei legeretur: *inuisi-
bilia enim ipsius.* s. essentia ipsius Dei, & ea quæ ad ipsum pertinent, vt sunt bonitas, sapientiā, & alia
huiusmodi quæ à nobis clarē uideri non possunt, nec etiā ab angelis, à creatura mundi. i. à crea-
tione mundi, vel ab homine, qui dicitur omnis creatura, quia similitudinem habet cū omni crea-
tura, per ea quæ facta sunt. i. per creaturas, si eas homo rectē & diligenter consideret, intellecta conspi-
ciuntur, i. intelligi & intellecta percipi possunt, vel intellecta. i. intellectu & nō sensu conspici pos-
sunt, quia sensus nisi circa res sensibiles ferri non potest, sempiterna quoq; eius uirtus. i. omnipotentia,
quæ est absque principio & fine, & diuinitas. i. superexcellens & infinita natura eius, quæ per simi-
litudines in creaturis repertas intelligi & conspici potest, quo ad unitatem, & quantum sufficit ho-
mini, secundū finē naturale, ad quē homo ex natura sua ordinatur, qui est bonū, honestū, & sic cog-
nouerunt vel cognoscere poterunt Deū, tanquā primū omniū rerū principium, effectiuum, con-
seruatiuum, & gubernatiuū: & tanquam vltimum finem naturalem ad quem omnia ordinantur.

Quarta pars I. C.

Job. 1. c
Marc. vl. d
Sap. 13. a

Ita ut sint inexcusabiles, cū non peccauerint ex ignorantia, aut infirmitate cōcupiscentiæ, vel me-
tus: sed ex malitia, quæ nullo modo excusat, sed accusat: quia cū cognouissent Deum supereminē-
tem, & ut dictum est tāquam primū principium, & vltimum finem, ac summum bonum, unde de-
bebant ei gloriā & honorem, quæ superexcellētibus & gratiarū actionē, quæ beneficia tōnis de-
betur, & tamen non sicut Deum. i. vt vniuersalē gubernatorē & prouisorē, glorificauerunt. i. non col-
luerunt gloriā & honorē ei exhibendo, & omnia tanquā in vltimū finē reducendo, nec eius maie-
statem publicē prædicando, aut gratias egerunt. i. non recognouerunt bona quæ habebant, ab ipso
eis aduenisse: sed ingenio suo virtutis suæ attribueres, euauerunt in cogitationibus suis. i. in res va-
nas, instabiles & inutiles suas cogitationes applicuerunt, ex quo sequutum est, quod *obscuratum
est insipiens cor eorum.* i. intellectus eorum lumine sapientiæ priuatus, & tenebris ignorantiae ac er-
rorum obscuratus, & simul insipiens factus est, dicentes se esse sapientes. i. sapientiam non Deo, sed
sibi, & à semetipsis ascribentes, stulti facti sunt. i. stulta multa contra gloriā Dei egerunt, & muta-
uerunt gloriā incorruptibilis Dei. i. gloriā qua homo debebat glorificare Deum: & cultum patriæ
ei debitum exhibere, aliis exhibuerunt, vel gloriā qua Deus gloriosus in se est & incōmunicabile
nomen Deitatis communicando, in similitudinem imaginis. i. in similitudinem alicuius rei per modū
imaginis ab aliquo expressæ, quam constat esse posteriorem re cuius est imago: & sic conuerterunt
primum in vltimum, corruptibilis hominis. i. transtulerunt gloriā Dei, non solum in hominē qui est
ad imaginē Dei: sed quod peius & abominabilius est, ad ea quæ sunt infra hominem, puta *vo-
lucrum*, quantum ad volatilia, & *quadrupedum*, quantum ad gressibilia, & *serpentum*, quantum ad
reptibilia. Propter quod tradidit eos Deus. i. labi permisit, in desideria cordis eorum. i. vt ratio eorū sub-
deretur affectibus sensualitatis, tanquam crudelibus dominis cōtra naturalem hominis ordinem,
cuius ratio debet dominari appetitui sensibili: ut contumelias. i. turpibus & immundis actibus, affi-
ciant,

Esa. 5. e
Hier. 10. e
Gen. 1. d
Gen. 4. a

ciant. i. inficiant, corpora sua in semetipsis. i. non quasi ab aliis coacti, puta à barbaris, sed à semetipsis
propria sponte hoc agebant. Quia commutauerunt ueritatem Dei in mendacium. i. ueram cognitionem
quam à Deo acceperunt, peruersa ratione ad falsa dogmata conuerterunt, Idola. deos esse docen-
tes, vel diuinitatis naturam quæ est ipsa Dei ueritas per essentiā, attribuerunt idolo, quod est men-
dacionem, cum nō sit Deus, & coluerunt, interius cultū latræ, & seruerunt, exterius sacrificia & ob-
lationes, ac exteriorem corporis reuerentiam exhibendo, creaturæ potius quam creatori, qui est bene-
dictus. i. cuius bonitas est manifesta, in secula seculorum; quia eius bonitas est sempiterna ab alio nō
dependens. Amen. quod idem est quod uerum, vel fiat.

Quinta pars capitis.

Propterea tradidit illos Deus, in directē. s. permittēdo, sed nō inducēdo, in passionē ignominie. i.
quæ non sunt nomine dignæ, propter turpitudinem. Nam *foemine eorū immutauerunt naturalem
usum.* s. uiri, in eum usum qui est contra naturam. Similiter & masculi immutauerunt naturalem usum.
Nam relicto naturali usu femine, exarcerunt in desiderijs suis, masculi in masculos turpitudinem operantes,
quam oportuit. i. retributionem, vindictam & pœnam: & mercedem. i. conuenientem & correspon-
dentem culpæ eorum secundum ordinem iustitiæ: ex qua debitum erat, vt qui Dei naturam iniu-
riosi fuerant, id quod sibi proprium est, creaturis attribuendo, in sui natura contumeliosi existeret,
erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia. i. vt liberius pecca-
rent, non approbauerunt, vt ipsi haberent Deum in sua notitia, quem habere poterant, ex his quæ
facta sunt, vel ipsi non probauerunt, nec iudicauerunt, quod Deus haberet in notitia sua, siue cog-
nosceret facta hominum, dicentes, Cardines cæli perambulat, nec nostra considerat: ideo tradi-
dit eos Deus. i. labi permisit, in reprobum sensum, interiorem siue intellectum, vt reprobandum iudi-
cium de agendis haberent, ut faciant quæ non conueniunt. i. ea quæ à recta ratione discordant, reple-
tos omni iniquitate. i. pleni omni uersutia contra æquitatem, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, ple-
nos inuidia, contentione, dolo, malignitate, susurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos,
elatos, inuidentes malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompósitos, in incessu, statu & habi-
tu, sine affectione, absque fœdere. i. promissorum obseruatione sine misericordia. Qui cum iustitiam Dei
cognouissent, non intellexerunt. i. actū intelligere & considerare noluerunt: quoniam qui talia agunt, di-
gni sunt morte. i. separatione animæ à corpore, & primo principio & summo bono. Non solum qui ea
faciunt, sed etiam qui consentiunt faciētibz, directē inducēdo, approbando, laudando, auxilium, &
fauorem præstando, non resistendo, aut supportando.

Hiere. 9. d
Ioan. 14. a

Job. 22. c
Psal. 93. b

Job. 22. b

COMMENTVM IN CAPVT I.

Paulus seruus Iesu Christi, uocatus Apostolus, segregatus in Euangelium.

POSTOLVS hanc orditur epistolam, quemadmodum & cæteras à salutatione
in qua præmittit personā salutariē, quam describit ex quatuor. Primò ex nomine,
quod est Paulus, qui etiā ante susceptū Apostolarū officii dicebatur Saulus. De
huiusmodi Pauli & Sauli nominibus uariæ sunt expositorum opiniones, eō maxi-
mè quod nūquā legatur Apost. se Saulum nominasse: sed solum Paulum: quauis
D. Lucas eum ante conuersionem pluries, post conuersionem uero bis duntaxat Saulum nomina-
uerit. D. Ambro. dicit nomen Saulis in Pauli nomen, post baptismum fuisse diuinitus commuta-
tum quemadmodum tam in ueteri quam nouo testamento legimus, quædam ueterum nomina
fuisse diuinitus commutata, vt Abram in Abraham, & Iacob in Israel, & Simon in Petrum.
Sic Saulus in Paulū, ne minus haberet Saulus quam Simon. Alij uero autumant nomen Pauli illi
fuisse aduentitium, & quidam illorū ex electione ipsius, propter mysterium, & nominis significa-
tionem, vt ex Sauli nomine, quod superbiū, & inquietum significat, uocaretur Paulus, hoc est mo-
dicus siue humilis, pacificus, & quietus. Vbiq; enim post cōuersionem suam humiliter, abiecit,
& mansuetē se habuit, & se blasphemū, contumeliosum, abortiuū, Apostolorū minimū, Apосто-
latūsq; officio indignum nominauit. D. uero Hierony. à Paulo Sergio pro cōsule (quem apud Cy-
prum conuertit, qui Paulus Sergius tandem Narbonam ueniens eam ad fidem reduxit, in cuius
honorem celebris ac collegialis Ecclesia ibi dicata est) Pauli nomen assumpsisse profiteretur: prout
Scripio debellata Carthagine in Africa, Africanus est nūcupatus. Origenes autem cum à pue-
ro, hoc est à circuncisione, in qua pueris imponebantur nomina, binominum fuisse dixit, Saulum
s. & Paulum nuncupatum, quod probat ex illa copulatiua D. Lucæ dicētis, Saulus qui & Paulus.
Nam si nomen mutasset, Lucas dixisset Saulus qui postea Paulus, erat enim Apосто. ex Hebræis
Hebræus de tribu Beniamin, apud quos nomen Saalis, qui primus rex Israel ex illa processerat,
celebre erat: & quia natus fuit in Tarso nobilissima & Metropoli Ciliciæ ciuitate, Romanorum
ditioni subdita, apud quos Pauli nomen longo ante tempore usurpatum, celebre erat, à patre suo
Paulus fuit nominatus, quod nomen post conuersionem propter mysterium & significationem,
vt dictum est, peculiariter elegit, se Paulum semper nominans. Ex sacris enim literis & alijs Ro-
manorum historis multos pluribus nominibus nuncupatos legimus, prout Salomon qui & Idi-
da dictus est, & Sedechias Ioachim, Osiāque Azarias, & Iason Menaleus, Matthæus, uero Leui,
& Thadeus Lesbeus, Paulus Æmilius, Marcus Tullius Cicero. Ego controuersiam hanc arbitror

Titu.

Act. 13.

Gen. 7. a
Gen. 22. f
Ioan. 1. f

1. Tim. 3. c
1. Cor. 15. a

Math. 9. a
Luc. 5. f

Magis laboriosam quam vtilem : ideo relictis opinionum confutationibus, Origenis opinionem iudico esse verisimiliorem, nullam tamen aliorum reprobo.

Secundo, describit personam salutaris ex conditione cum dicit *seruus*. seruilis conditio abie- cta est, si absolute consideretur: Nempe cum sub maledicto pro peccato impietatis inducta fuerit Cham a Noe, qui euigilatus a domino, pendens ea qua ei Cham vereda eius discooperata fra- tribus indicando fecerat, ait: Maledictus puer Cham, seruus seruatorum erit. Redditur tamen haec conditio laudabilis ex hoc quod additur *Iesu Christi*, cui omnes seruire & famulari debent, cu sit omnium Dominus & Deus, qui pro famulatu seruis suis regnum caelorum liberaliter impartitur: eam ob rem dicitur, Seruire Deo, regnare est. Hac adiunctione Apost. mutationem dexterae ex- celsi in se factam exprimit: quia ex persecutore factus est vas electionis, vt qui haecenus inimicus & acerrimus hostis erat, eorum qui hoc nomen inuocabant, sic repente mutatus est, vt se seruum eius profiteatur, ad hoc vt nomen eius velut honorificu velit omnibus esse persuasum. Nec se ser- uum nominando aduersatur dicto Christi dicentis, *iam non dicam uos seruos, sed amicos*, nec sibi ip- si, qui dixit, *Non accepistis spiritum seruitutis in timore*, &c. Nam hoc propter humilitatem fecit, se- quendo consilium Christi qui dicebat, *Cum feceritis omnia quae praecepta sunt uobis, dicite, serui inuti- les sumus*. In sacris etiam literis, duplex seruitus inuenitur: vna coacta, quae ex timore poene profici- scitur, & talis est despectibilis & sub maledicto. Altera est, quae ex amore progreditur, cum ex di- lectione prodit obsequium, & haec seruitus est commendabilis, diciturque seruitus amoris & hu- militatis: tali seruitute se nominat Apostolus seruum. Reliqua vero quae ad seruitutem & liberta- tem Christianam pertinent, in sexto huius Epistol. capite amplius prosequemur: nunc circa no- men Iesu Christi, quod primo occurrit exponendum, parum insistamus.

Hoc nomen *IESVS* (vt Theologi dicunt) nomen est diuinitatis ad humanitatem relatae, & sic hoc nomen Iesus idem sonat, quod filius Dei incarnatus siue homo factus, verbum enim. i. filius Dei caro factum est, hoc est humanam carnem siue humanitatem assumpsit. Hoc nomē D. Virgini- ni antequam conciperet, per Gabrielem fuit reuelatum, & vt Christo filio suo tanquam propriu imponeret, iustum. Hoc nomen etiam idem Gabriel D. Ioseph virum Mariae alloquens, inter- pretatus est dicens: Pariet autem filium & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populu a peccatis eorum. vnde effectu & sine saluator dicitur & interpretatur. De illius effectu tota ve- teris & noui testamenti series referta est. Ipse enim de se dicit, Venit enim filius hominis saluum facere quod perierat: & Apostol. Christus Iesus venit in hunc mundum vt peccatores saluos face- ret: & salibi, Saluatorem expectamus Iesum Christum & D. Petrus, Nec enim aliud nomen est sub caelum datu hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. & in Act. Apostol. dicitur: Huic omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum: & Esa. Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Et Oseas in persona eius ait: Et saluator non est praeter me: & Dauid, Saluabit nos propter nomen suum, & in innumeris aliis lo- cis salus eius nunciatur. Indicibilem huius nominis efficaciam declarat Christus, dicens: In nomi- ne meo daemones eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid bibe- rint, non eis nocebit. Super agros manus imponent, & bene habebunt. Hanc huius nominis effi- caciam professi sunt Apostoli se experientia didicisse, dicentes, Domine in nomine tuo daemones subiiciuntur nobis. tanta est huius nominis efficacia, vt non solu dilectis Christi discipulis pro- latum effectum habeat, verum etiam si proferatur a peccatoribus & incredulis. vnde D. Ioan. dixit Christo: Magister inuenimus quendam in nomine tuo eiicientem daemona, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum, quam prohibitionem reprehendit Christus dicens: Nolite prohibere, ac si diceret: Nomi- ni meo tanta data est facultas, vt etiam ab infidelibus prolatu vim habeat. vnde de legimus in Act. Apost. Tentauerunt autem quidam ex circuncuntibus exorcistis inuocare su- per eos qui habebant spiritus malos nomen Domini Iesu dicentes, Adiuro vos per Iesum quem Paulus praedicat. Sequitur: Erant autem cuiusdam Iudei nomine Scaruq principis sacerdotum se- ptem filij qui hoc faciebant. Huius nominis virtus praenunciata est a Moyses & filijs Israel hymnu Domino decantantibus & dicentibus, Omnipotens nomen eius. Salomon quoque dicit, hoc no- men esse turrim fortissimam, ad quem confugiens saluabitur. Dauid pariter dicit hoc nomen in omnibus suis periculis, & peragendis negociis auxilio sibi fuisse. Non abs re ergo orthodoxi & sancti patres maxime D. Bernardus in canticis, persuadet omnes fideles hoc nomen debere im- pressum habere in pectore, mente & ore. Si per ocium liceat videre Bernardinum de Buis in 5. parte marialis sermone II. Multa de hoc nomine congesta, ad edificationem populi reperies.

Hoc nomen Christus Graecum est, & Hebraice dicitur Messias, Latine vero vnctus, christumate siue vnctione non visibili sed spiritali & intelligibili, qua vnxit eum Deus oleo laetitiae pra parti- cipibus suis, vt D. Aug. ait. Hoc nomen (Christus) secundum Haymonem est adiectiuum, & fuit olim comune Sacerdotibus, Regibus, & Prophetis. Saul enim & Dauid vncti fuerunt a Samuele. ideo Dauid pluries vocauit Saul Christu Domini: Aaron etia prius vnctus fuit sacerdos a Moy- se, Helisaeus pariter vnctus fuit in prophetam ab Helia. Vngebantur autem, vt Deo dicarentur ad- certa eius munera. Propter huiuscemodi dedicationem prohibuit Deus eos tangi, siue eis violentiam inferri, aut iniurias irrogari. Nolite inquit tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari, declaratque per Zachariam iniuriam illis illatam, sibi inferri, dicens: Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei, & Christus de Apostolis dicit, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit

me

me spernit. Veruntamen hoc nomen Christus, factum est Domino Iesu proprium super abundan- tem excellentiam suae vnctionis, dedicationis, & consecrationis, cum fuerit vnctus & dicatus per vnionem hypostaticam in filium Dei, ex cuius vnctionis plenitudine omnes accepimus. Hoc no- men Christus vt D. Tho. ait, est nomen humanitatis relatae ad diuinitatem personae filij Dei, qui eam assumpsit, & sic significat filium hominis deificatum per hypostaticam vnionem, & ideo edi- uerfo se habet ad nomen Iesu, quod est nomen deitatis relatae ad humanitatem. Vtrunque tamen personam diuinam significat, & supponit pro ea, quantum promiscue accipitur pro homine, hoc est secundum naturam humanam, & quandoque pro Deo secundum naturam diuinam, quod ex adiacentibus terminis conici potest. Ex praemis confutatur error Fotini, qui vt D. Ambros. hic ait, propter zelum legis non erubuit Iesum negare Deum.

Tertio, describit personam salutarem ex dignitate, cum dicit, *uocatus Apostolus*. Apostolus nan- que interpretatur missus, quia Apostoli fuerunt a Christo missi, vt vice eius fungerentur in terris: & secundum hanc interpretationem, Christus potest dici Apost. cum fuerit a patre missus. vnde legimus: Considerate Apost. & pontificem confessionis nostrae Iesum, & quia ipse misit discipu- los, ideo vocauit eos Apost. refert enim D. Lucas, quod Christus vocauit discipulos suos, & elegit 12. ex ipsis, quos Apostolos nominauit. D. vero Matth. addit, quod post conuersionem Samaritanorum venientium ad se, ad dictum mulieris, dixit discipulis suis, videte regiones, quoniam iam albae sunt ad messem. Deinde subiunxit, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. In quibus verbis ostenditur congruitas, & necessitas institutionis Apostolorum quos postmodum instituit, dando potestatem, & designan- do officium: refert enim D. Matth. quod dedit 12. Apostolis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent eos, & curarent omnem langorem, & infirmitatem, & nominauit eos Apostolos, & enumeratis illorum nominibus misit eos: & post pauca dixit, Euntes autem praedi- cate dicentes, quia appropinquet regnum caelorum: Mortuos suscitare, leprosos mundate, dae- mones eiicite, &c. Ex praemis apparet veritas interpretationis Apostolatus, & eius institutio, at- que potestas: quia ad eiiciendum daemones, suscitandum mortuos, & sanandum omnem langorem: & sic super animam & corpus potestatem habebant. Apparet etiam quod eorum dignitas est maior dignitate discipulorum, cum ex multis discipulis solum duodecim elegerit quos spe- cialiter nominauit Apostolos. Apparet pariter Apostolatus officium, quia misit eos ad praedican- dum & docendum, & in confirmationem doctrinae miracula faciendum, atque ad dirigendum & gubernandum populum. Vnde constat quod Apostoli fuerunt maiores ministris Ecclesiae, & quod caeteris omnibus post D. virginem (quae ex Dei maternitate ineffabili excellentia donata est) omnibus sanctis quacunque prerogatiua praesulgeant, praeferruntur cum primitias spiritus acceperint tempore prius & caeteris abundantius atque perfectius: in die enim Pentecostes fuerunt confirmati in gratia quod de aliis non legimus. Ideo Apostolus numerans & ordinans diuersita- tem donorum & officiorum Ecclesiasticorum, primo Apostolos collocauit. vide quae dicemus infra 8. c. d. super verbo primitias spiritus. Apostoli propter eorum confirmationem dicuntur co- lumnarum Ecclesiae, de quibus Dauid dicit: Ego confirmaui columnas eius: quapropter vocantur Ec- clesiae fundamenta. Numerus vero ac eorum laudes fuerunt multipliciter in veteri testamēto pre- figuratae. Per 12. Patriarchas, totum populum Christianorum gubernando. Per 12. principes tri- bum, praeccepta salutaria promulgando. Per 12. fontes in Helim, doctrina sua horum Ecclesiae ir- rrigando. Per 12. lapides preciosos in veste pontificali, Ecclesiam ornando. Per 12. panes propo- sitionis, animas verbo vitae reficiendo. Per 12. exploratores terrae promissionis, futuram vitam per contemplationem inquirendo, & postea nunciando. Per 12. lapides altaris, sacrificium Christi in se portando. Per 12. vitulos domino immolatos, pro Christo martyrium sustinendo. Per 12. lapides de Iordane sublatos, mundi fluxum contemnendo. Per 12. boues sub mari aeneo, baptismi gratiam praedicando & ministrando. Per 12. Leuculos in throno Salomonis, peccatores seuerè iudicādo. Per 12. portas ciuitatis, potestatem clauium portas regni caelorum aperiendo. Per 12. horas diei, Chri- stianae vitae opera ordinando. Per 12. fundamenta ciuitatis, Ecclesiam meritis & precibus susten- tando. Per 12. stellas in corona sponsae, Ecclesiam doctrina & miraculis illustrando. Et quamuis D. Paulus dixerit, Christum dedisse Apostolos vsque ad consummationem saeculi, donec occur- ramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filij Dei in virum perfectum, & caetera. Talem tamen & si extenso vocabulo Apost. dici possint, quod ad aliqua officia, quia habent auctoritatem do- cendi, praedicandi & gubernandi populu, ac sacramenta administrandi, propriè tamen Apostoli non dicuntur, cum non habeant potestatem miracula faciendi, quae ad integram & completam Apostolatus dignitatem requiruntur: sed dicuntur Apostolorum successores, & Episcopi, vt Ana- cletus papa ait & habetur in cano. in nouo, in 21. dist. Ad hanc Apostolatus dignitatem propter mansuetudinem & humilitatem D. Paulus dicit se vocatum, & non aude se simpliciter nomina- re Apostolum, vnde dicebat, Non sum dignus nominari Apostolus, &c. Item vt ambitionem eo- rum cohibeat, qui a Deo non vocati se ingerunt ad tantum officium, vnde dicebat, Nec quisquam assumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, quemadmodum Aaron. Et ideo exponitur vocatus, id est, non quaerens, seu non se ingerens.

Quarto, describit personam salutarem ex officio, cum dicit, *segregatus in Euangelium*. Segre- gatus idem sonat quod selectus, seu separatus: fuit enim dupliciter segregatus. Primo, ab infideli-

Ioan. 2. b

Ioan. 6. c
Act. 3. a
Luc. 6. b

Mat. 10. b

Mat. 10. a

Rom. 8. d

Act. 1. a
Eph. 4. b

Psal. 74. a
Eph. 2. d

Gen. 49. d
Num. 10. c

Exod. 15. b
Exod. 18. c

Exod. 25. c
Num. 17. b

Exod. 24. a
Iosep. 4. a

4. Reg. 7. d
3. Reg. 10. c

Apo. 21. f
Ioan. 11. b

Apo. 12. a
Eph. 4. b

1. Cor. 15. b
Fiebr. 5. a

Galat. 1. c

bus, per conuersionem, vnde dicit: Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meae, id est doctrina Scribarum & Phariseorum, siue ab vtero synagoga, vbi locum doctoris habebat, vt magister sententiarum in hoc loco dicit. Secundò ab aliis discipulis per diuinam electionem, de qua dicitur, Segregate mihi Paulum & Barnabam, in opus ad quod assumpsi, hoc est elegi & destinavi eos, scilicet ad euangelizandum Gentibus. Euangelium autem, vt Eusebius dicit, idem sonat quod bonum nuncium, siue bona nunciatio, & aeternorum & incorruptibilium bonorum promissio, scilicet remissionis peccatorum, gratiae & gloriae, ac eorum quae ad gratiam & gloriam pertinent, ad est, mediolorum per quae Dei gratia habetur: quae sunt sacramenta & virtutes, quibus tolluntur impedimenta, hoc est peccata per Christum. Haec nunciatio iucunditatem & Ieritiam secum adfert, eò maximè quòd per eam annunciatu coniuñctio hominis ad Deum, quae est bonum hominis, secundum illud, Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Triplex autem coniuñctio hominis ad Deum annunciatu in Euangelio. Prima quidem per gratiam vnionis, secundum illud: Verbum caro factum est. Secunda per gratiam adoptionis, prout Dauid annunciatu videtur. Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Tertia, per fruitionem & visionem, de qua D. Ioan. dicit: Haec est vita aeterna vt cognoscant te Deum, &c. Ideo Esa. Quam pulchri super montes pedes annunciantis & praedicantis pacem, annunciantis bonum, scilicet aeternum, praedicantis salutem, &c. Et quia haec bonorum annunciatu de Christo tunc venturo, seu in carnado continetur in scripturis sacris, ideo omnis scriptura sacra etiam veteris testamenti, Euangelium nominari potest. vnde Esa. Super montem excelsum ascende, tu qui euangelizas Sion. Specialius tamen scriptura illa Euangelium dicitur, quae continet acta & dicta Christi, qui principalis & clarius annunciatu regnum caelorum, & familiaris docuit viam & medium perueniendi ad illud. Hinc est quod scripta D. Matth. Marci, Lucae, & Ioan. Euangelia specialiter nuncupantur. Si plura circa huiusmodi icire cupis & quomodo Epistola Apostolorum & determinationes conciliorum vniuersalium Ecclesiae catholicae, id est, Romanae (quae est omnium aliarum Ecclesiarum caput, eò quòd D. Petrus qui Christo successit, illam in qua mortuus est, sedem elegit; vnde omnes qui in ea sede constituuntur, successores D. Petri, & Vicarij Christi dicuntur & verè sunt) Euangelia dici possunt, cum fuerint ab Ecclesia (quae circa fidem & bonos mores errare non potest) approbata, sine cuius approbatione, nec D. Matthaei, Marci, Lucae, & Ioannis, Euangelia non dicentur, nec eis crederetur, sicut nec Euangelio intitulado nomine Petri, aut Thadai, nec sermonibus intitulis nomine Pauli: vide in nostris institutionibus theologis. c. 15. §. 2.

In Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis, de filio suo.

IN his verbis Apostolus commendat officium Euangelizandi, propter quinque. Primò, propter auctoritatem committentis, qui est Deus, dicit enim, *in Euangelium Dei*. Hoc nomè Deus ab omnibus philosophis qui naturali lumine rectè vsi sunt, ac etiam à Christianis diuinas reuelationes habentibus, pro primo rerum omnium principio, à nullo pendente, & à quo omnia alia pendunt, inesse, fieri, & conseruari, sua clarissima intelligentia omnia prauidente, comprehendente, ordinante, dirigente, gubernante, omnibus prouidente, omniumque creaturarum perfectiones in se eminenter ac altiori modo habente, acceptum est. Et cum infinitus sit, definiti non potest. Eius ramen existentiam & immutabilitatè, à qua caeteras eius excellèntias dilucidè D. Thomas infert, Philosophi & maximè Aristoteles demonstrant: Moyse tamen certius eius perfectissima & infinita natura reuelata est, cum dictum fuit ei: Ego sum qui sum, scilicet per essentiam à nullo pendens, nullius egens adminiculo, omnibus rebus esse, & existentiam contribuens. Ex quo inferunt theologi, ipsum vbique esse per essentiam, praesentiam, potentiam: vbicumque enim & quibuscumque rebus dat esse, & in eis operatur, omnia videt, nudaque & aperta sunt ei, virtus quoque & potentia eius ad omnia loca se extendit. vnde Apost. dicit eum esse omnia in omnibus. Eius perfectiones quam multa in sacris literis quatenus nobis opus est, sunt reuelatae, attamen cum infinita sunt, enarrari non possunt. Pro nunc sufficiat quid nominis de Deo dixisse. Et vt ad rem redeam, D. Paulus dicit Deum esse Euangelij authorem, id est, bonorum praedictorum, & in eo contentorum promissorem, promissionisque reuelatorem, & non solum hominem: verum hoc tempore Christo Deo simul & homini mandasse publicationem. Origenes hic refert D. Marcum scripsisse initium Euangelij Iesu Christi, sicut scriptum est in Esa. propheta. Et Apostolus dicit hic esse Dei, quod quidem exponit Dei patris, verum quoniam Christus verbum est, & in principio erat verbum, & Deus erat verbum, omnia quae sunt patris, sunt filij, & ediuerso. Vnum atque idem dicit esse Euangelium Dei & Christi: Cum opera trinitatis ad extra, vt D. Aug. dicit, sunt indiuisa, & pater & filius, ac spiritus sanctus vnum sint, vt D. Ioan. testatur. Secundò, commendat officium euangelizandi, siue Euangelium, propter antiquitatem & firmitatem. Haec commendatio fuit necessaria ad obstruendum ora Paganorum, qui Euangelio detrahebant, & praedicationem eius calumniabantur, dicentes, Euangelium esse hominum figmentum. Huiusmodi figmentum excludit dicens, Euangelium non esse ab heri & nudius tertius inuentum, neque ex improviso ortum, sed multo ante tempore annunciatum & promissum à Deo, vnde Esa. Antequam venirem indicaui tibi, quae indicatio futuri contingentis, est manifestum signum diuinitatis, iuxta illud: Annunciate quae ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dij estis vos, & sic Euangelium est Dei, qui (cum ex omnium Philosophorum consensu sit immutabilis, secundum illud: Ego Deus & non mutator, & apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio) non potuit nõ seruare promissum

Actor. 13. a
Eusebius.

Psal. 72. d

Ioan. 1. a
Psal. 81. b
Ioan. 17. a
Esa. 52. b

Esa. 46. b

Text.

Cont. Gen. lib. 1.
Phy. 8.
1. Metaph.
Esa. 41. d

Eph. 1. d

Mat. 1. a
Ioan. 1. a
Ioan. 17. b

D. Aug. 1. Ioan. 5. b

Esa. 48. a
Esa. 41. f

Malach. 1. b
Iacob. 1. c

missum, cum nec fallere neque falli possit, neque id quod reuelauit & promissit, non possit esse nisi verum & firmum. vnde ad Titum ait: In spem vitae aeternae quam promissit, qui nõ meretur Deus. & alibi, Impossibile est Deum mentiri. Ex hac promissione Dei in veteri testamento facta, confutatur error Manichaeorum dicentium non eundem esse Deum veteris testamenti & noui, qui est pater domini nostri Iesu Christi. Tertio commendat officiu Euangelizandi & Euangelij ex dignitate ministrorum & testium, qui fuerunt prophetae. vnde dicit, *per prophetas suos*, quibus reuelata fuerunt, quae sunt nunc completa circa verbum in carnatum. Non enim (vt Amos dicit) faciet dominus verbum, scilicet in carnati, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Et notanter addit (suos) quia sunt aliqui prophetae proprii hominum, qui spiritu humano loquuntur. vnde Hier. Visionem cordis sui loquuntur, non de ore domini, & Apost. ad Tir. dicit: Quidam ex illis proprius illorum propheta dixit, Cretenses semper mendaces, mala bestiae, ventres pigri. Sunt etiam quidam prophetae demonum, qui ab immundo spiritu inspirantur, prout quadringenti prophetae Baal, quos interfecit Helias in torrente Cizon. Sed prophetae Dei dicuntur, qui diuino spiritu inspirantur. vnde Ioel, Effundam de spiritu meo, &c. Promissio Euangelij & verbi incarnati facta fuit duntaxat duobus, id est Abraham & Dauidi, vt D. Hierony. ait. Fuit tamen aliis patribus reuelata. vnde D. Virgo, Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius in secula. Fuit deinde à prophetis praenunciata. vnde Zacha. Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt prophetarum eius. Per os scilicet Esa. Hier. & generaliter per omnes veteris testamenti prophetas. vnde D. Petrus: Huic omnes prophetae testimonium perhibent, &c. Imò tota lex erat Christi vaticinium.

Quarto, commendat & corroborat auctoritatè Euangelij ex modo tradendi, cum dicit, *In scripturis sanctis*, quasi dicat huiusmodi promissa fuerunt, non solum verbo prolata, aut interius suggesta, verum etiam in scriptis (quibus cũ absentibus loquimur) perpetuae memoriae prodita & demadata, prout iussu fuit Abacuc: Scribe visum & explana illud. Ideò Christus, scrutamini scripturas, scilicet sanctas: etenim illae sunt quae testimonium perhibent de me. Ad maiorem autem firmitatè addit sanctas. Scripturae illae dicuntur sanctae: Primò, eò quod spiritu sancto inspirati D. Petro teste, eloquuti fuerunt sancti Dei homines, ea quae in eis scripta sunt. Ideo Apostolus dicit: Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est: eò quod vitia damnat, virtutes promouet. Secundò, quia sancta continet, scilicet sacramenta vnus veri Dei, & incarnationem Christi, nostramque purgationem & iustificationem. vnde Psal. Confitemini memoriae sanctificationis eius. Tertio, quia sanctificat. vnde Christus: Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Et quia vniuersaliter omnes scripturae à Deo inspiratae sunt verae, integrae, purae, & incorruptae: & quibus nihil falsitatis vel ambigui, seu incertitudinis potest esse commixtum, prout in scripturis philosophorum & poetarum carminibus, ideo dicuntur sacrae & sanctae. Scripturarum sanctarum utilitas declaratur Macha. 12. Habentes solatio, sanctos libros. & in hac Epistola: Quaecunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, &c. Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis, &c. Hic reprobat error Manichaeorum qui condemnabant scripturam antiqui testamenti, quod dicebant à malo Deo processisse scripturae canonicae, siue libri canonici, quibus credere tenemur, numerati sunt in canonibus Apostolorum, c. 84. & in concilio Laodiceo. c. 59. & in concilio Trident. in decreto 3. Sessionis: & sunt omnes libri in biblia nostra hoc tempore contenti.

Quinto, commendat Euangelium ex bonis in eo denunciatis, quae pertinent ad materiam, siue obiectum Euangelij, quod est Christus Dei filius. Ideo dicit (de filio suo) qui fuit in Euangelio testimonio Patris declaratus filius suus, cum Deus pater dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Ideo Apost. dicit, Non enim me iudicauit scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Hic scopus totius Euangelij ad quam veteris & noui testamenti ordinantur libri, & omnia in eis contenta. Per filium enim Dei Iesum Christum sanctissima Trinitas, & alia fidei mysteria sunt nobis reuelata. Commendat autem hic Apostolus Christum ex aeterna origine: eò enim quòd praemisit Euangelium Dei quod ante promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis, & postea subdit de filio suo, sufficienter exprimit aeternam generationem: de qua Dauid, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie (id est in hoc aeternitatis die) genui te. Generatur enim semper à patre, qui ei eandem naturam communicat. vnde dicebat: Ego & pater vnum sumus. vbi D. August. ait, Quod dicit vnum, liberat te ab Arrio qui diuersitatem naturarum in eo asseruit. Quod dicit sumus, liberat te à Sabellio, qui pluralitatem personarum negauit.

Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.
Per haec verba Apost. declarat eiusdem filij temporalem originem: & debet sic legi: Qui (s. filius Dei factus est homo) quod prius non erat: non enim semper fuit homo. Potest enim aliquid de nouo reuelatè dici de aliquo absque sui mutatione, licet fiat mutatio in alio. Aliquis enim sedens fit dexter: per mutationem eius qui trāsferretur, & similis propter mutationem eius qui similem qualitatem acquirit. Sic Deus dicitur ex tempore Dominus, vel creator propter mutationem creaturae: eadem ratione dicitur de nouo factus absque sui mutatione per mutationem & inchoationem humanae naturae ex semine Dauid secundum carnem, id est, secundum corpulentam substantiam quae facta & vnita est filio. Et sic (vt D. Aug. dicit) Qui erat, factus est, verbum erat, filius Dei erat, filius hominis factus est: suscepit humanitatem, non amisit diuinitatem. Natus est secundum veritatem naturae ex Deo Dei filius, & ipse naturaliter aeternus patrique coequalis, &

Ad Tit. 1. a
Hebr. 6. d

Amos 3. b

Hier. 14. c
Tium 1. c
2. Par. 18. a
Ioel. 2. g
Gen. 15. a

17. c
Psal. 131. b
Luc. 1. f
Luc. 1. g
Esa. 40. d
41. b
Hier. 31. f
Alti. 10. g

Habac. 2. d

2. Tim. 3. d

Psal. 95. b
Ioan. 17. b

1. Mac. 12. b
Roma. 15. a
1. Tim. 2. d

1. Cor. 1. a

Psal. 2. b
Ioan. 10. f

Text.

secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius, vt non adoptione vel appellatione, sed d' verè in vtraque nativitate filij nomen nascendo haberet, vnaque persona in duabus naturis subsisteret. Et sic mens Apost. est declarare materiam siue obiectum Euangelij esse filium Dei secundum duas naturas & duos aduentus. Per hæc excluditur error dicentium in Christo duas esse hypostasies aut personas. Sic ergo intelligendum est illud, Verbum caro factum est, id est filius Dei factus est homo, accipiendo carnem pro homine abstractiue, id est, pro natura humana, & non pro supposito, vt sit sensus: Filius Dei factus est homo, id est, natura humana, quæ caro facta & assumpta est à filio Dei ad suum esse personale, non tamen quod suppositum diuinum in se, absolute sit factum, nec filius secundum diuinitatem sit factus, sed genitus, vt dicit Athanasius. Dicitur autem ex semine Dauid, & non Abraham, cui primo facta est promissio: iuxta illud, Abraham dicitur fuisse promissiones ad dandum spem veniæ peccatoribus. Fuit enim Dauid (ex cuius semine natus est Christus) peccator: Abraham vero iustus absque reprehensione legitur. Insuper ad commendandam dignitatem regiam Christi Romanis regnum Gentium tenentibus: Nec etiam arbitrandum est Apostolum intellexisse filium Dei factum esse hominem ex semine Dauid: secundum carnem effectiue, vt sit sensus ex virtute virilis seminis Dauid: cum Diua Virgo hominem non cognouerit: sed solo spiritu sancto operante conceperit. Sed intelligit materialiter tantum: quia ex corporali substantia, siue ex purissimis sanguinibus D. Virginis, quæ fuit ex semine Dauid propagata, Christus conceptus est. Ex hoc loco apparet confutatio Manichæorum dicentium Christum non habuisse veram carnem, sed fantasti cam.

1. Ion. 1. d

Gen. 22. d

Gal. 3. c

1. Ion. 1. d

Text.

1. Mac. 7. b

2. Mac. 6. d

1. Es. 4. f

Apo. 5. d

1. Cor. 1. d

1. Ion. 5. d

1. Cor. 12. d

Rom. 8. f

Deut. 9. a

Hoc loco Apost. commendat Christum ex eius præordinatione quam declarat. Circa quam primo considerandum est quod nomen prædestinationis à destinatione deriuatur. Destinationo autem dupliciter sumitur, quandoq; promissione: dicuntur enim destinati, qui ad aliquid mittuntur: secundum illud, Destinauerunt aliquos de populo, & abierunt ad regem. Quandoque vero destinare, idem est quod proponere, iuxta illud: Destinauit Eleazarus non admittere illicita. Hæc autem secunda significatio à prima deriuari videtur. Quemadmodum enim nuntius, qui ad aliquid mittitur, ad aliquid dirigitur: ita id quod proponimus ad finem aliquem ordinamus: secundum hoc igitur prædestinare, nihil aliud est quam ante in corde disponere. Potest autem aliquis de futura re, vel operatione disponere, dupliciter: Vno modo quantum ad ipsius rei constitutionem, quemadmodum artifex disponit qualiter domum facere debeat. Altero modo quoad vsum vel gubernationem rei, prout cum aliquis disponit qualiter debeat uti equo suo: Et ad hanc secundam dispositionem pertinet prædestinatio, & non ad primam. Id enim quo quis vitur refert ad finem quo fruendum est: Sed cum res ipsa in se constituitur, non dirigitur ex hoc ipso in aliud. Vnde prædispositio constitutionis rei propriè prædestinatio dici non potest: ergo idem est negare prædestinationem, quod negare præordinationem diuinam ab æterno de his quæ fienda sunt in tempore. Verum cum omnia naturalia ad constitutionem ipsius rei pertineant, cum sint vel principia, ex quibus res constituitur, vel quæ huiusmodi principia sequuntur: cõsequens est quod naturalia sub prædestinatione non cadant: Non enim propriè dicimus quod homo sit prædestinatus habere manus. Relinquitur ergo quod prædestinatio solum dicatur eorum quæ supra naturam sunt, ad quæ intellectualis natura ordinatur. Supra intellectualem autem creaturam est solus Deus: cui tripliciter vnitur intellectualis creatura per gratiam. Vno modo quo ad actum ipsius Dei per gratiam prophetia, qua communicatur homini præcognitio futurorum, quæ est propria Deo. vnde Es. Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia D. i. estis vos. Et huiusmodi gratia dicitur gratis data. Secundo modo quo ad ipsum Deum, quo ad effectum communis dilectionis, iuxta illud: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quod fit per gratia adoptionis. Tertio modo per effectum specialem, vt puta per vnionem in esse personali, qui est humanitati Christi singularis. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut ergo hominem esse vnitum Deo per gratiam adoptionis, cadit sub prædestinatione: ita etiam esse vnitum Deo per gratiam vnionis in persona, cadit sub prædestinatione. Et quantum ad hoc dicit Apostolus: Qui prædestinatus est esse filius Dei, scilicet secundum naturam humanam. Et ne hoc referatur ad filiationem adoptionis, additur in virtute, quasi dicat, prædestinatus est vt habeat æqualem virtutem cum Deo patre. Quia vt D. Ioan. ait, Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem & diuinitatē. Quinimo ipse Christus est Dei virtus & sapientia. vnde D. Ioan. Quæcunque pater fecerit, & filius similiter faciet: respectu vero gratia gratis data, non dicitur aliquis prædestinatus: quia gratia gratis data, non ordinatur directè ad hoc quod ille qui eam recipit, ad vltimum finem dirigatur, sed vt per eam alij dirigantur, iuxta illud: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, scilicet aliorum. Manifestum est autem quod id quod est per se, est metrum & mensura, ac regula eorum quæ dicuntur per aliud, & per participationem. vnde prædestinatio Christi, qui est prædestinatus filius Dei per naturam, est mensura vite: ita & prædestinationis nostræ, qui prædestinamur in filiationem adoptionis, quæ est participatio & imago naturalis filiationis, secundum illud: Quos præcõstitit & prædestinavit conformes fieri imagini filij sui. Sicut igitur homo Christus non est prædestinatus propter merita præcedentia, sed ex sola gratia, vt sit filius naturalis Dei, sic nos ex sola gratia, & non ex meritis, prædestinamur vt simus filij adoptiui Dei, iuxta illud: Ne dicas in corde tuo: cum deleuerit eos dominus, Deus tuus in conspectu tuo: Propter iustitiam meam introduxit me dominus

minus, vt terram hanc possiderem. Est igitur manifestum ad quid sit ista prædestinatio, scilicet ad hoc quod aliquis sit filius Dei in virtute. Sed inquirendum, quis est iste qui est ad hoc prædestinatus: quia videtur quod talis non semper fuerit filius Dei in virtute, cum hoc nomen prædestinatus antecessione importet, quæ conuenire non potest ei qui semper fuit. Hoc argumento Origenes dicit hunc textum fuisse corruptum, & non debere legi, Qui prædestinatus est, &c. sed qui destinatus: verum quia communiter omnes libri Latini habent (Qui prædestinatus) ideo aliter exponendum est. Quidam exponunt, Qui prædestinatus, id est, declaratus est filius Dei in virtute, id est per virtutem miraculorum secundum morem scripturæ sacræ, in qua dicitur aliquid fieri quando innotescit. vnde dominus post resurrectionem dixit: Data est mihi omnis potestas: quia post resurrectionem innotuit talem potestatem sibi datā ab æterno, qui prædixerat, cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum. vnde Centurio videns magna in morte Christi, eum verum Dei filium esse proclamauit: sed secundum hanc expositionem prædestinatus non acciperetur propriè. Alij vero prædestinationem non attribuunt personæ, sed naturæ: vt sit sensus: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, id est, cuius natura prædestinata est, vt esset vnita ei qui est filius Dei in virtute: verum hæc expositio est impropria & extorta, cū prædestinatio importet ordinem in finem, & agere non sit naturæ, sed personæ, actiones enim sunt suppositorum. Ideo si hæc dictio prædestinatus propriè accipiatur, oportet quod attribuat personæ Christi. vnde D. August. dicit quod Christus secundum quod homo, est prædestinatus. Ad cuius euidentiam notandum quod persona Christi subsistit duabus naturis, scilicet diuina & humana: & secundum vtramque potest aliquid dici de eo, prout de homine potest aliquid dici secundum corpus, vt tangi & vulnerari, & aliquid secundum animam vt intelligere: ita & de Christo potest aliquid dici secundum naturam diuinam, prout ipse de se dicit: Ego & pater vnus sumus. Et aliquid secundum naturam humanam, vt cum dicimus ipsum crucifixum & mortuum. Et hoc modo dicitur prædestinatus secundum naturam humanam, quauis ipsa persona Christi semper fuerit filius Dei, & secundum se non fuerit prædestinata, sicut nec facta: tamen non semper fuit, vt existens in humana natura, sed hoc non fuit ex tempore & ineffabili gratia. Hoc enim participium prædestinatus, importat actum animæ. Anima vero secundum intellectum & rationem potest distinguere ea quæ secundum rem sunt coniuncta. Potest namque de pariete albo aliquid cogitare & loqui seorsum, quantum ad hoc quod est paries, non cogitando albedinem: & aliquid cogitare de eo secundum quod est albus, siue de albedine, non cogitando de substantia parietis. Ita prædestinatio potest attribui personæ Christi, secundum quod subsistit in humana natura: licet non attribuat ei, vt subsistit in diuina. vnde Apost. prius filium Dei incarnatum præmisit, & postea prædestinationem ei attribuit, vt intelligatur prædestinatus esse prout factus est ex semine Dauid secundum carnem. Et sic explicando incarnationis mysterium, à filio Dei descendit ad carnem: & à carne secundum prædestinationem ascendit ad filium Dei, ad ostendendum quod neque gloria diuinitatis impediuit infirmitatem carnis, neque carnis infirmitas dimiuit maiestatem Dei, vt dictum est super verbo qui factus est. Prædestinationis & reprobationis materiam amplius in 9. huius epistolæ capite prosequemur. Cum Apostol. addit in virtute, ponit distinctionem inter Christi prædestinationem & nostram: quia nos prædestinamur esse filij Dei adoptiui per gratia: Christus vero prædestinatur esse filius Dei naturalis in virtute & potestā.

Mat. 26. d

1. Ion. 8. d

Mat. 27. f

In lib. de prædest. Sæc. 5. 15.

1. Ion. 10. f

In his verbis Apost. exprimit primum & principale signum & effectum virtutis Christi, quasi dicat, apparet Christum esse filium Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, id est, ex hoc quod dat spiritum sanctificationem: proprium enim est diuinæ virtutis sanctificare homines. Ideo dicebat, Ego dominus qui sanctifico vos. Sanctificatio autem fit per collationem gratia spiritus sancti, quem Christus misit, prout ipse dixit: Cum venerit paracletus quem ego mittam, &c. Præterea in virtute Christi sanctificamur secundum illud: Sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei nostri. vnde in 3. c. huius epist. concludit, Vt sit ipse iustus & iustificans. Consequens est ergo, vt sit filius Dei naturalis: ex quo habet virtutem & potentiam Dei. Possunt etiam aliter hæc verba secundum spiritum sanctificationis exponi, vt referantur ad eius conceptionem, quasi diceret: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis: id est, per spiritum sanctum in vtero virginali conceptus, quod est signum diuinæ virtutis in ipso. vnde Gabriel: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Sequitur: id est, quæ & quod nasceretur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Hæc posterior expositio referri potest ad id quod prædixerat: Qui factus est ei ex semine Dauid: secundum carnem, secundum spiritum sanctificationis, ex quo caro eius concepta est. Anterior vero expositio, quæ est melior, refertur ad illud quod dicit: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.

Text.

Leui. 20. b

1. Ion. 15. d

1. Cor. 6. c

Luc. 1. d

1. Ion. 5. d

Mat. 27. f

1. Ion. 10. d

Cum autem dicit (ex resurrectione mortuorum) probat alio signo Christum esse filium Dei in virtute. Quia resuscitare mortuos est signum Dei virtutis. Hoc autem fecit Christus, vt ipse fateretur, dicens: Sicut pater mortuos viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Christus autem ante mortem suam viuificauit filiam principis synagoga, filium viduæ, & Lazarum, & quod maius est seipsum suscitauit, & multos in resurrectione sua, secundum illud: Multa corpora sanctorum qui dormierant, surrexerunt: Er exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis: quibus testificati sunt Christum esse verum Messiam in lege

Eph. 5. d
1. Cor. 15. d

Apo. 14. e

1. Cor. 15. g
1. Cor. 6. d
Mat. 23. d
Philip. 2. b
Ioan. 13. b

Text.

Ioan. 1. b

1. 2. 7. 100. 47. 1

Sapient. 11. d

Iacob. 1. e

Eph. 1. a

Rom. 5. a

Ioan. 4. c

promissum, Deum & hominem, & sua virtute resurrexisset, & mortis destruxisset imperium. Hanc virtutem se habere ostendit Christus cum dixit, potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Potest etiam hic locus intelligi de resurrectione spirituali mortuorum, id est, peccatorum. vnde Apost. Surge qui dormis, exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Mortui dicuntur Iesu Christi, qui ab ipso resuscitantur: sicut & infirmi alicuius medici, à quo sanantur. Et cum Christus in resurrectione generali sit omnes mortuos suscitaturus: Quia sicut per vnum hominem mors, ita per vnum resurrectio mortuorum, omnes mortui dicuntur Christi. Specialius tamen dicuntur Christi, qui in domino, id est, in gratia Domini moriuntur: iuxta illud, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Nam calamitosa illa reproborum turba, licet iussu Christi resurgat, non tamen ad instar resurrectionis eius. Differentiam resurrectionis illorum, & eorum qui sunt Christi declarat Apost. dicens: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Dicitur autem Christus Dominus noster, quia magno precio nos emit. Et quia data est ei omnis potestas: Et nomen quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & inferorum, vnde dicebat, Vos vocatis me magister: & Domine, & bene dicitis, sum etenim.

Per quem accepimus gratiam ex Apostolatum.

Hic commendat Christum ex liberalitate, quam ostendit ex duplici munere. scilicet communi & particulari. Primum munus quod communiter datur omnibus fidelibus in baptismo, est gratia, qua iustificatur à peccatis. Hanc recipimus à Deo per Christum. Ideo dicit, Per quem scilicet Christum omnes fideles gratiam accepimus in baptismo. vnde D. Ioan. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, & infra 5. Per quem habemus accessum in gratia ista, in qua stamus, & secundum Origenem, sustinemus & laboramus. vnde dicebat, Abundantius omnibus illis laboravi, non ego, sed gratia Dei mecum.

Et quia hic est primus locus, in quo Apost. de gratia loquitur, ideo ad eius intelligentiam, & diuersorum locorum conciliationem, vt semel me expediam, diligenter aduertendum est quod secundum nostrum modum loquendi, Gratia tripliciter accipi solet. Primum, pro dilectione alicuius, prout solemus dicere, hic miles habet gratiam regis, quando rex eum diligit. Secundum, pro dono gratis dato: Et secundum hoc dicimus: Hanc gratiam fecit mihi rex, cum dedit aliquod donum. Tertium, pro recognitione beneficii gratis dati: Et secundum hoc dicimus, gratias habere beneficiorum. Ex primo modo gratia, pedit secundus: & ex secundo, tertius: Quia ex hoc quod aliquis diligit alium, procedit collatio alicuius boni, siue beneficii, & ex beneficii exhibitio procedit gratiarum actio. Sic proportionabiliter loquendum est de gratia Dei. Verum circa primum modum atquenda est differentia inter dilectionem hominis & Dei. Homo enim non semper habere voluntatem efficacem, neque omnia potest cum sit finitus, & moueatur, ex hoc quod est in rebus: hinc est quod voluntas hominis, non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam, vel in parte, vel in toto. Deus autem, cuius voluntas beneplaciti est semper efficax, & omnia potest, sequitur quod quando Deus diligit aliquem, siue vult ei aliquod bonum, quod idem est, statim illud bonum profuit à Deo in dilecto. Ideo consequens est quod ad quamlibet Dei dilectionem, sequatur aliquod bonum reale in creatura dilecta, quod potest dici gratia. Dilectio autem Dei diuersificatur secundum diuersa dona, quæ dat. Et quia bona, quæ dat Deus, sunt duplicia: Quædam sunt communia & connaturalia, & secundum hoc dicitur dilectio Dei communis. Quia scilicet diligit omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. Et hac dilectione diligit & vult esse substantiam demonum & connaturalia illorum, ac omnes homines ceterasque creaturas. Et quia gratis vult illis ea quæ sunt eis naturalia, id est, quæ fluunt à principiis naturæ præter omne debitum creaturæ: hinc est quod bona connaturalia etiam in animalibus & insensibilibus rebus collata, possunt dici habitata gratia Dei: cum omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum sit. Sed non dicitur tale donum proprie gratia, prout de gratia loquuntur scripturæ, & communiter qui accipiunt gratiam pro dono Dei supernaturali, scilicet excedente capacitatem naturæ creaturæ ordinatæ ad supernaturalem finem beatitudinis, quæ in communicatione claræ visionis suæ essentia consistit.

Et hoc donum non dat Deus omnibus creaturis intellectualibus. Aliquando gratia accipitur pro æterna Dei dilectione, quæ est ipsa Deus, qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum in laudem gratiæ suæ, &c. Gratia pro supernaturali dono Dei accepta, diuiditur in gratificantem, & non gratificantem. Gratia gratificans, quam theologum gratum facientem vocant, est donum siue habitus supernaturalis gratis & absque meritis, in essentia intellectualis naturæ infusus, quo dono natura intellectualis insignita, est grata & accepta Deo, cum omnibus operationibus suis, ac ordinata (si in ea perseverauerit) ad vitam æternam. Huiusmodi gratia est quæ mundat & purgat à peccatis, sanctificat & iustificat hominem: ideo ab Apostol. in pluribus locis, maxime in hac Epistola, & hoc cap. dicitur iustitia & gratia diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, cuius effectus datus est, vel per spiritum sanctum, id est, per sanctissimam Trinitatem, quæ est vnus Deus & spiritus sanctus, licet approprietur persona spiritus sancti, eò quod persona spiritus sancti procedit per modum amoris, siue dilectionis. Et est patris & filij nexus, vnio, & amor. Ex quo amore Deus causat hanc gratiæ donum. Hæc gratia data est principaliter in commodum & vtilitatem eorum, quibus confertur. Et est in hac via imperfecta, & instabilis siue amissibilis, sed in patria perficitur, & amitti non potest. Gratia non gratificans quam theologum

vocant

vocant gratis datam, est donum supernaturale non iustificans, seu acceptum faciens hominē Deo ad vitam æternam, ab eo collatum homini, principaliter ad proximorum & Ecclesiæ vtilitatem. Et hæc est multiplex. Quædam dicitur præueniens, quam D. Aug. & doctores vocant auxilium gratiæ speciale, quando homo peccator ad alia distractus, gratis mouetur à Deo ad cogitandum de salute sua: adhuc talis non est acceptus aut gratus Deo ad vitam æternam. Alia dicitur operans, & est motio qua voluntas (quæ prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Alia est cooperans, quæ est motio voluntatis à Deo ad tollendum impedimenta, & querendum media resurgendi à peccato, & talis adhuc non est acceptus. Multiplicitatē huius gratiæ ostendit Apost. in pluribus locis: inter alias autem gratias gratis datas præminet (vt dictum est) gratia Apostolatus, quam hic D. Paulus dicit se particulariter accepisse. Præmisit illi gratiam, tum quod ex gratia, & non ex meritis dicit se assecutum. Nam & alibi protestatur se esse minimum Apostolorum, & non esse dignum vocari Apostolum: tum etiam quia Apostolatus officium, nisi præhabita gratia sanctificante, dignè haberi, neque absque ea legitime exerceri potest. vnde dicebat: Vnicuique nostrum data est gratia, &c. Quamuis sceleratis Apostolatus, aliæque Ecclesiastica officia, quæ in publicam vtilitatem conferuntur, absque iustificante gratia committantur, secundum illud: Multi dicent in illa die, Domine, domine, nõne in nomine tuo prophetauimus, &c. Inter Apostolos enim Iudas Scariois nominatur: Paulus verò non solum Apostolatum, sed & cetera dona eadem functioni, & exercitio necessaria, abundantius cæteris omnibus suscepit, quod constare potest ex eo quod abundantius illis laborauit: Non ipse, scilicet solus, sed gratia Dei secum, &c.

Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius.

In his verbis describit officium Apostolatus: Primum ex facie, seu fructu, qui est vtilitas obedientie fidei: quia ad obediendum fidei, quasi dicit: Ad hoc Apostolatus institutus est, & ad hoc missi sumus, vt faciamus homines obedire fidei, vt in captiuitatem reducamus omnem intellectum in obsequium Christi: non ad inanem gloriam & terrenorum acquisitionem, aut inanem verborum pugnam, siue ad contentiosas quæstiones. De hoc fructu intelligitur illud D. Ioan. Posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, scilicet obedientia fidei, vnde ipse Apost. dicebat: Ideo scripsi vobis, vt cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientia vestra. In his maxime obedientia locum habet, quæ voluntariè facimus. Argui his quæ sunt fidei ex voluntate consentimus, & non ex rationis necessitate. Nullus enim (vt D. August. ait) credit nisi volens. vnde obedientia circa fidem locum habet. Ideo infra, scilicet, Obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Deinde cum dicit: in omnibus gentibus, describit Apostolatum suum ex amplitudine. Quia non solum in vna Iudæorum gente, non in vna duntaxat regione, aut in vna mundi parte, in Africa, in Asia, Europa: sed in omnibus gentibus (quemadmodum alij Apost.) Euangelizandi potestatem accepit, secundum illud: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes. Quod autem ab Apostolatu Pauli non essent exclusi Iudæi, præsertim inter gentes habitantes, apparet ex eo quod infra dicit, Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex ipsis. Peculiariter tamen in Gentibus Apostolatum accepit, iuxta illud: Qui operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes. Deinde cum dicit, pro nomine eius, describit Apostolatum ex plenitudine potestatis. Quemadmodum enim Christus in nomine patris venisse dicitur, quasi plenam patris potestatem habens, ita & Apostoli in nomine Christi venisse dicuntur, quasi in persona & potestate Christi, vnde dicebat, Nam & ego quod donauit, si quid donauit propter vos in persona Christi donauit. Potest etiam esse sensus, pro nomine eius dilatando & glorificando, & vbique eius fidem prædicando & annuntiando, & non pro aliquo terreno fructu mihi acquirendo. vnde D. Lucas, Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Israël. Et ob hoc omnes fideles ad Christi nomen honorandum hortabatur, dicens: Omnia in nomine Christi agite.

In quibus estis et vos uocati Iesu Christi.

Hic describit Apostolatum suum ex potestate quam habebat super illos, quibus scribebat, qui prædicto Apostolatu erant subiecti, in quibus, scilicet Gentibus super quas mihi datus est Apostolatus, estis et vos, scilicet Romani quauis sublimes, iuxta illud: Ciuitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis (scilicet Christi) gressus egenorum, id est Apostolorum maxime Petri & Pauli, vnde ipse dicebat, Vtique ad vos peruenimus in Euangelio Christi, vnde ex egenorum prædicatione, vos Romani estis uocati Iesu Christi, id est, à Christo, vel ad fidem Christi, vel vocati, non nomine eorum qui vobis annunciauerunt, sed Christi ad quem vos vocauerunt, vt sitis nominati non Petri, aut Pauli nominibus, sed Christiani à Christo, secundum illud: Ita vt cognominaretur primus Antiochiæ discipuli Christiani.

Omnibus qui Romæ sunt dilectis Dei uocati sanctis.

Hic describuntur personæ salutariæ ex tribus: primo ex loco, quia Romani: non intendit tamen Apostolus solis Romanis natione, sed etiam aliis diuersarum nationum tunc Romæ existentibus scribere, vnde dicit, omnibus qui Romæ sunt, siue Iudæi, siue Gentiles essent. Scribit autem omnibus, quia omnium cupiebat salutem, vnde dicebat, Volo omnes esse sicut me ipsum

Infra 12. b
1. Cor. 12. a
Eph. 4. c
1. Cor. 15. b
Eph. 4. b

Mat. 7. c

1. Cor. 15. b

Text.

2. Cor. 10. b
Ioan. 15. c
2. Cor. 2. c
2. Cor. 10. b

Infra 6. e

Mat. 23. d

Infra 11. b

Gal. 2. b

Ioan. 5. f
2. Cor. 2. e

Act. 9. e

Colo. 3. e

Text.

Esa. 26. a

2. Cor. 10. d

Act. 11. d

Text.

1. Cor. 7. b

Act. 23. c ipsum. Romanis scribendo impleuit illud quod ei dixerat dominum: Te oportet & Romæ testifi-
Dent. 10. a *1. Ioan. 4. c* cari. Secundò, describit personas salutatas ex gratia, cuius origo est dilectio Dei: Ideo dicit, *Dile-*
Psal. 133. *Mat. 4. c* *Pron. 1. c* *1. Cor. 6. e* *Text.*
Infra 3. d *Esa. 32. d* *Psal. 71. b*
Mat. 10. b
Esa. 48. d *Mat. 10. b*
Psal. 72.
Hier. 9. c
19. de Ciuit. Dei. c. 13.
Act. 15. c
19. de Ciuit. Dei. c. 11.
Psal.
Ioan. 14. d
Psal.
Psal.
Hier. 29. b
Iob. 38. d
Lib. 5. de Ira. c. 12.

ipsum. Romanis scribendo impleuit illud quod ei dixerat dominum: Te oportet & Romæ testifi-
 cari. Secundò, describit personas salutatas ex gratia, cuius origo est dilectio Dei: Ideo dicit, *Dile-*
 ctus Dei. à Deo qui dilexit omnes populos, & sancti in manu illius sunt. Dilectio Dei prior est no-
 stra, secundum illud: Non quasi nos dilexerimus eum (s. prius) sed quoniam ipse prior dilexit nos.
 Dilectio enim Dei nõ provocatur ex bono creaturæ, sicut dilectio humana: sed causat bonum crea-
 turæ. Quia diligere est velle bonum dilecto. Voluntas autem beneplaciti Dei, est semper efficax
 & causa rerum, iuxta illud: Omnia quæcunque voluit, fecit. Et sic gratia Dei origo est dilectio ip-
 sius. Tertio, describit personas salutatas ex vocatione, dicens: *vocatis sanctis*, ex dilectione enim Dei
 sequitur vocatio, quæ duplex in sacris literis inuenitur. Vna exterior, qua Petrum & Andream
 vocauit, dicens: Venire post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Altera est interior, per in-
 spirationem: de qua Salomon: Vocauit, & renuisti. Ad vocationem sequitur iustificatio siue san-
 ctificatio. Ideo subiungit, *sanctis*, quasi dicat, omnibus qui sunt Romæ vocatis à Deo, vt sint sancti
 per gratiam & sacramenta à Christo instituta sanctificatis, secundum illud: Sed abluti estis, sed
 sanctificati estis.

Gratia vobis & pax.

Hic describuntur duo bona, quæ eis optabat, quæ sunt gratia & pax, quæ sunt simpliciter bo-
 na, & continent alia omnia: propter quod possunt à quocunque sibi & aliis optari. Gratia in-
 ter Dei dona spiritualia est primū, quia per illam remittuntur peccata, & iustificamur in hac via:
 iuxta illud, iustificati gratis per gratiam ipsius. Pax verò omnem sensum exuperans est vltimum,
 quod in beatitudine perficitur. vnde Dauid: Qui posuit fines tuos pacem. Tūc enim erit perfecta
 pax quando voluntas requiescat in pacis plenitudine, habens immunitatem ab omni malo. vnde
 Esa. Sedebit populus in multitudine pacis & requie opulenta. De his duobus bonis & ordine eorū
 Dauid: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, quæ inter se differunt, quia gratia est via
 ad pacem. Illa quidem est radix meritum prima: Pax verò optimus fructus eius. Hęc bona cun-
 ctis fidelibus aduenire & perpetuè manere optat Apost. in omnibus suis Epist. quāuis in his quas
 ad Timotheum scribit, super addat misericordiam, quæ sub gratia continetur. Hęc gratia & pa-
 cis per Apostolum imprecatio est suprema, quæ fieri potest salutatio. Et, vt Orige. dicit, est potior
 salus & benedictio, quàm quæcunque alia ab antiquis patribus imprecata. Nec mirū, quia Chri-
 stus omnium benedictionum author, eam discipulis in ædes aliorum ingredientibus docuit & in-
 iunxit. Intrans, inquit, in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui, &c. Christus tamen in
 hac salutatione gratiam non præmisit, eò quod euidenter subintelligatur in pace. Certum enim
 est neminem pacem veram absq; iustificationis gratia habere posse. Et quia de gratia sufficienter
 diximus, consequens est vt de pace aliqua subiungamus. Pax dupliciter accipitur. Vno modo ge-
 neraliter & largè, vt se extendit ad omnem concordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Si sit in
 malū, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dissentiant: concordant tamen ad procu-
 randum damnationem hominū, prout etiā heretici, & grassatores. Hanc pacem non generat gra-
 tia aut charitas: nõ enim est pax cum impijs. Neque talem pacem Christus indixit, sed ad eā dis-
 soluendam se venisse protestatus est. Nolite (inquit) arbitrari quod venerim pacē mittere in terrā.
 Non enim veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare hominem aduersus patrem suū,
 &c. Et Dauid, Zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. Et D. Paulus posuit discordiam
 inter Saduceos & Phariseos. vnde opus misericordie est concordiam eorum, qui in malo conue-
 niunt (medio debito, veritatem declarando, & incōmoda sequentia) dissoluere. Est & alia pax si-
 mulata siue ficta, de qua Hier. ait, Ore pacem cū amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias.
 Et talis fuit pax Iudæ, qui in signum pacis osculatus est, quem prodebat, Christum. Pax verò pro-
 priè dicta dicitur ordinata: & secundum D. Aug. Est hominum cohabitantiū sub vna fide, & æter-
 na lege, concordia. Et Glos. super Mat. 5. dicit: Vera pax vbi nil repugnat in virtute. Hęc pax ad-
 mittit nonnunquam diuersitatem opinionum, in his quæ non sunt necessaria: vnde D. Paulus &
 Barnabas dissensisse leguntur. Pacem ordinatam quilibet diligere, procurare & inquirere ac pro
 ea rogare tenetur: quod triplici via probari potest. Primò ratione obligationis, naturalis & ciuilib.
 Naturaliter enim homo diligit vltimū finem. Atqui finis vltimus cuiuslibet est pax. Vnde D. Aug.
 Possūmus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. vnde Dauid, Qui
 posuit fines tuos pacem. Et Ecclesia in solennitate dedicationis cantat, Vrbis beata Hierusalem,
 dicta pacis visio. Igitur ciuilibiter etiam obligatur filius, qui vult gaudere hereditate patris, obser-
 uare testamentum patris. Atqui Christus est pater noster, qui in testamento suo pacem obser-
 uare mandauit, dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Igitur, autoritatibus etiam
 innumeris in sacris literis id nobis præcipitur. Dauid, Inquire pacem, & persequere eam. Et alibi:
 Rogate quæ ad pacem sunt. Quærite pacem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci. Et Aposto-
 lus infra 12. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Ad hanc
 pacem & concordiam nos inducunt corpora cœlestia, quæ incurfu suo non se impediunt, sed mu-
 tuo se fouent. vnde Iob, Quis enarrabit cœlorum rationem, concentum cœli, quis dormire faciet?
 Inducunt pariter animalia bruta ferocia. De quibus Lactantius: Si quidem bestia sui generis ani-
 mantibus parcunt. Et Diuus Augustinus, Animalia pacata feritate cohabitant simul. Et si ali-
 quando, compellente spiritu congregiantur, illicò mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam
 saua animalia pacificè viuunt. Et in 19. de Ciuitate Dei, canone duodecimo, dicit: Quisquis
 mecum

meum res humanas naturamque communem agnoscit, quod sicut nemo est qui gaudere nolit,
 ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi, qui bella volūt, nil aliud quàm vin-
 cere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Non est autem dubium, vt
 Seneca ait, quin felicior sit pax nūquàm lacelsita, quàm multò sanguine reparata. Commodorum
 etiam ac vtilitatum copia ad pacem nos inducunt. Ideo Iob, Habeto pacē, & habetis fructus eius.
 Pax enim gratum facit hominem Deo & alijs hominibus: iuxta illud, In tribus beneplacitum est
 spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum,
 &c. Pax insuper plurimum delectat, vnde D. Aug. in loco præallegato, Tantum est bonum pacis,
 quod in rebus creatis nihil gratius solet audiri, nihil delectabilius concupisci, nihil vtilius possi-
 deri. Pax præterea, protectorem facit Deum: iuxta illud 2. Cor. 13. Habete pacem, & Deus pacis &
 dilectionis erit vobiscum. Pax etiam homines filios Dei facit: iuxta illud, Beati pacifici, quoniam
 filij Dei vocabuntur. Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor, Primum diuina paci-
 ficatio: iuxta illud, Vtinam attendissetis ad mandata mea, & facta esset quasi flumē pax tua. Secun-
 dum est iustitia: iuxta illud, Erat opus iustitiæ pax. Tertium est terrenorum cōtempus, ex quorum
 appetitu dissentiones & rixæ oriuntur, vt legitur fuisse inter pastores Abrahæ & Loth. Quartum
 deuota oratio: ideo Dauid, Rogate quæ ad pacem sunt.

A Deo patre & domino Iesu Christo.

Hic ostendit vnde prædicta bona sunt expectanda: quia à tota Trinitate. Ideo dicit A. Deo: quo
 nomine tota Trinitas designatur. vnde D. Iacobus, Omne datū optimū & omne donū per-
 fectum, deforsum est, descendens à patre luminum. Et Dauid: Gratiam & gloriā dabit dominus.
 Nec officit quod adiungit *patre*: quia hæc vox pater hic potest teneri essentialiter. Cū nomina
 importantia relationem ad creaturam, sint communia toti Trinitati: prout creator & dominus, &
 fictora Trinitas potest dici pater, quāuis etiā hic pro persona patris (quæ secundum proprietatem
 dicitur pater Christi) accipi possit. Sed secundum causalitatem dicitur, Pater noster: iuxta illud,
 Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Et sic nominat personam patris. Nominat etiam
 personam filij, cū dicit: *et domino nostro Iesu Christo*, quia gratia & veritas per Iesum Christum
 facta est. Nec sine ipso, à quo, in quo, & per quem, sunt omnia, vllus pacem habere potest. Personam
 autem spiritus sancti explicitè non nominat: quia intelligitur in donis eis appropriatis, quæ
 sunt gratia & pax. Vel etiam quia intelligitur in duabus personis patris & filij, quorum est vnio &
 nexus. Vel quia est donum virtusque: quod intelligitur in donis de quibus dicit, Gratia & pax quæ
 per spiritum sanctum dantur: prout alibi dicit, Hęc omnia operatur vnus atque idem spiritus.

SECUNDA PARS PRIMI CAPITIS.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis.

Hic incipit epistolarem tractatum, præmittendo per modum prologi affectum, quem
 habebat ad eos ad quos scribebat, vt auditores redderet beneuolos. Ostendit autem
 amicum erga eos animum ex gratiarum actione, à quo orditur. Conuenientissimum
 est enim, vt in omnibus gratiarum actionem præmittamus: secundum illud, In omni-
 bus gratias agite. Non enim dignus est beneficium consequi, qui de acceptis beneficijs gratias
 non agit: iuxta illud, Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet. Et Salomon dicit: Ad locū
 vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Sic ad principium vnde prodeunt beneficia,
 reuertit debent per gratiarum actionem, vt iterū fluant, vel fluxus illorum perseueret. Gratias age-
 re alicui, est sentire & recognoscere bona ab illo data, eumque laudare, ac superiorem & libera-
 lem existimare, non debitorem. Hanc recognitionem debemus corde, ore, & opere, protestari co-
 ram Deo bonorum omnium largitore. Hęc recognitio dicitur sacrificiū laudis, quod maximè red-
 dere debemus Deo: quem Apostolus vocat suum. Licet enim Deus trinus in personis, & vnus in
 essentia sit, & dicatur generaliter Deus omnium, eò quod ab eo pendent omnia per creationem;
 gubernationem, & promissionem: Omnia enim pendent ab eo in esse, fieri & conseruari. Dicitur
 tamen specialiter eorum, qui fidem quæ per dilectionem operatur, habent. i. iustorum, qui me-
 diante gratia gratum faciente, Deo grati & accepti sunt, ab eo que diriguntur & protegentur. vnde
 de Dauid ait, Oculi domini sup iustos. Et alibi, Dominus illuminatio mea: & alibi, Adiutor meus
 & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris, scilicet me adiuuare. Specialius tamen adhuc
 eorum ad quos sermo Dei de incarnatione & benedictione, aut lege & Euāgelio suo prouulgā-
 dis factus est. Et sic dicitur Deus Abraham, Isaac & Iacob, Dauid & Ioseph; Pauli & Apostolo-
 rum: iuxta illud, Iste Deus meus & glorificabo eum. Specialissimè autem est Deus eorum, qui eius
 clara visione inseparabiliter fruuntur. Et quia eo ordine debet gratiarum actio in Deum referri,
 quo gratiæ & beneficia ad nos deueniunt, quod quidem est per Iesum Christum. vnde infra 5. di-
 cit: Per quem accessum habemus ad Deum, cui nihil gratum est, nisi quod illius auspicijs ceptum,
 aut per illum sit oblatum, quem Deus mediatorem, pontificem, & propiciatorem omnium constituit.
 Ideo dicit *per Iesum Christum*. Eam ob rem Ecclesia in omnibus orationibus suis adiungit: Per do-
 minū nostrū Iesum Christū, &c. Christi enim merita, sunt omnium bonorum nostrorum causa, ideo
 in orationibus non sunt prætermittenda. Deinde subiungit personas pro quibus gratias agit, di-
 cens, *pro omnibus vobis*. i. pro profectu omnium vestrum: omnibus enim placere desiderabat;
 & omnium salutem cupiebat: secundum illud, Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et illud;
 Volo

1. Cor. 10. g
1. Cor. 7. b

Volo omnes homines esse sicut me ipsum. Gratia enim, ut D. Chrysostomus ait, non solum pro propriis, sed etiam pro alienis successibus, ac recte factis agenda sunt. Quandoquidem animam ab incidente & malignitatis morbo, liberat, ac Deum magis allicit ad eos amados, quos grato erga se animo esse cognouerit. Quapropter & alibi ait, Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali.

Text.

Quia fides uestra annuntiat in uniuerso mundo.

1. Pet. 3. 1. a

Hic ostendit bona propter quae gratias agit. Cum enim, ut D. Ambrosius ait, multa essent in Romanis bona, de quibus gaudebat Apostolus. Erant enim doctrinae memorabiles, & honorum operum cupidi studiosique magis agendi bene quam sermonis, quod non longe est a lege diuina: In hoc tamen primum gaudere se dicit, quod Christi fidem liberè ac volutarè suscepissent, & firmo proposito eam tenerent, & Ecclesia instituta fuissent: Nec non quod fides illorum tantum cremeti & fulgoris acceperit, ut in uniuerso mundo annuntiaretur. Non illis (secundum D. Chrysostomum) congratulatur, quod terrena ac caduca, quae nihili sunt aestimanda, haberent, sed fidem, de qua commendat eos: quia facilliter susceperant, & in ea firmiter permanebant. vnde & vsque hodie apud eos plurima fidei signa ostenduntur in uisitatione sanctorum locorum, ut D. Hieronymus super Epistolam ad Galatas, dicit: nondum tamen perfectam fidem habebant. Quia aliqui eorum erant praeventi à Pseudoapostolis, ut crederent legis caeremonias Euangelio iungendas. Gaudebat autem & gratias agebat non solum propter eos, verum etiam propter utilitatem consequentem in aliis: quia exemplo eorum qui erant domini Gentium, aliae Gentes prouocabantur. Quia, ut dicit G. promptè facit inferior, quod videt fieri à superiori. vnde poeta: Regis ad exemplar formatur ignobile vulgus. Propter quod admonentur praelati, ut sint exemplar & forma gregis ex animo. Nec huic annuntiationi in uniuerso mundo aduersatur, quod nondum praedicationem Euangelij in uniuersos mundi angulos euolauerat, quia neque ad Antipodas tam breui quiescerat tempore penetrare. Quia hic uniuersus mundus non intelligitur, iuxta propriam uerbi notionem. s. pro toto mundo, sed hyperbolice pro maiori parte mundi. Nihil enim mentitur qui superlatiōis schemate nomen alicuius illustrissimi uiri toto orbe celebratū dixerit. Vel fortè, quia Romanus Romano loquitur more. Quoniam eadem hyperbole ditionem suam & dominatum, quo latissimè patere significarent, uniuersum orbem appellabant: iuxta illud, Exiit edictum à Caesare Aug. ut describeretur uniuersus orbis. s. ei subditus. Hac etiam hyperbole dicitur quod in die Pentecostes, erant habitantes in Hierusalem uiri religiosi ex omni natione quae sub caelo est. uniuerso mundo. i. per quatuor partes terrae, in Oriente, Occidente, Meridie, & Septentrione, & in principalibus finibus mundi. Roma enim tempore Apostoli erat caput mundi, ex quo tunc Romani toti mundo praesidebant. Et ideo eorum fides per omnium ora uolabat, ex quo de toto orbe aliqui illuc conueniebant, & ad propria redeuntes Romanos suscepisse fidem Christianae religionis, ubique diuulgabant. Sicque iam securus caetera per orbem nationes suscipiebant.

Text.

Testis enim mihi est Deus, cui seruo in spiritu meo in Euangelio filij eius.

Mat. 6. b
Hier. 2. 9. f

Hic Apostolus ostendit affectum, quem erga Romanos habebat ex oratione, quam pro eis fundebat. Et quia orationis negotium secreto agitur coram Deo, secundum illud: Tu autem cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum, qui uidet in abscondito: Dei testimonio probat se pro eis orare, dicens, Testis enim mihi est Deus, cuius testimonio omnia aguntur: iuxta illud, Ego sum iudex & testis. Et cum iurare, sit Deum in testem vocare, consequens est quod Apostolus hic iurauit, cum Deum in testem inuocauerit. Iurauit etiam pluries: alibi enim dixit, Testem Deum inuoco in animam meam. Pariter cum dixit, Quae autem scribo uobis coram Deo, quia non metior. Similiter cum dixit, Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non metior. At tamen in supradictis non peccauit. Et ideo exemplo suo declarauit iuramentum non esse omnino illicitum. Imò (ut D. Augustinus in lib. de sermone domini in monte, & in lib. contra mendacium, ac etiam contra Manichaeos dicit) aliquando est necessarium, & pertinet ad Dei cultum. Confitetur enim & protestatur iurans Deum infallibilem omnium ueritatem & perspicacitatem habere, etque omnia esse in conspectu etiam abditissima cordium, quandoquidem iuramentum omnis controuersia finis sit ad confirmationem. Quae de causa inquit, & Deus per semetipsum Abrahamae promissiones confirmauit. Nec in hoc Apostolus, aduersatur dicto Christi: Ego iuraueris, quia non potes unum capillum albi facere aut nigrum. Sit autem sermo uester, est est, non non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Nam Christus per supradicta uerba non omne iuramentum prohibet, sed iuramentum falsum, uanum & inutile, & iurandi assuetudinem: de qua Sapientia. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio uero Dei non sit assidue in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam non eris immunis ab eis. Quemadmodum enim seruus interrogatus assidue à liuore non minuitur: Sic omnis iurans & nominans, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Quod autem subdit Christus, sit sermo, est est, non non, quod autem amplius est, à malo est, non intelligitur malum esse (ut D. Augustinus ait) ex culpa iurantis, sed vel ex culpa iuramentum exigentis. Quia plus iusto incredulus, vel ob malum poenam propter fragilè conditionem mortaliū, qua post peccatum ad deum non est facile de re occulta fide adhibere contra testes aut iuramentum. Hoc enim ex hoc loco

Heb. 6. d
Mat. 5. f

Ecol. 23. b

loco praecipitur homini, ut nitatur quantum ex ipso est, ne iuramento utatur, tanquam bono per se appetibili, nec nisi tribus comitibus in diuiduis iudicio, iustitia uel idelicet & ueritate. D. autem Paulus seruatis omnibus iuramenti circumstantiis, iurat nec esitate compulsus. Nam cum infestus esset pseudoapostolis Romanorum, non facilliter credidissent, quod is, quem nusquam uiderant, uel audierant, tam propenso in eos esset animo: quod tamen creditu erat eis opere precium, ut in eius doctrina proficerent & charitatem ipsius cognoscerent. Praeterea iurauit de re occultissima, utpote de oratione quam secreto absque testibus agebat, ac denique scribens ubi maturius & consultius loquimur, iurauit, iuramentumque magno decoro perorauit, dicens: Cui seruo, scilicet reuerenter per patriam cultum, sicut scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruius. Declarat modum seruiendi, cum ait, in spiritu meo, q. d. Non solum in exteriori seruitio corporali uano, ut Gentiles, uel corporeo duntaxat ut Iudaei, qui animalibus maestandis & aliis caeremoniis obseruandis plurimum incumbant. Ego uero praecipue interiori. s. secundum spiritum. Spiritus enim est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate adorare oportet, non in carnalibus illis caeremoniis abrogatis: secundum illud, Nos sumus circuncisio qui spiritu Deo seruius. Anima enim hominis secundum portionem superiorem, hoc est, secundum intellectum & uoluntatem, dicitur mens & spiritus: Mens quidem quando inferiora, spiritus uero cum superiora contempletur. Subiungit deinde officium in quo seruit, scilicet in Euangelio filij eius, ad quod se dixerat segregatum. Euangelium autem quod prius dixerat esse Dei, hic dicit esse filij eius, ut filium Dei ostendat esse Deum, unumque in natura cum eo: à patre tamen personaliter distinctum. Euangelium dicitur filij, quia ab ipso praedicatum ex proprio officio: secundum illud, Quia & alii ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ideo missus sum ac etiam quia est ab eo discipulis iniunctum: ut D. Marcus narrat, Euntes in mundum uniuersum, praedicate Euangelium omni creaturae.

Quod sine intermissione memoriam uestri facio semper in orationibus meis.

Sine intermissione orandum esse Christus docuit, dicens: Oportet semper orare & nunquam desicere: & alibi Apostolus, Sine intermissione, inquit, orate: quod non est intelligendum quantum ad tempus, ut scilicet absque temporis interpolatione semper oremus, cum hoc uires superet humanas. Nec id ipse Apostolus faciebat, dormiebat nanque aliquando & manibus laborabat. Sed intelligendum est, uel quantum ad ipsum actum, & sic semper & sine intermissione orat, qui statutis temporibus orat. vnde legitur quod Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam, & ita sine intermissione orabat Apostolus. Vel intelligendum est quantum ad finem orationis, qui est ut intellectus noster semper tendat in bonum: & sic tandiu homo orat quantum agit ut in Deum tendat, & hoc modo semper orat, qui totam vitam suam in Deum ordinat, nihil aduersus eum admittit: & sic semper orare, est semper bene facere. Ideo Christus adiunxit, & non deficere. Et Apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Determinando hoc aduerbium, semper, dicit, in orationibus meis, scilicet omnibus, quotiescunque oro. Oratio secundum Damasc. nil aliud est quam quidam ascensus animi, siue quaedam mentis eleuatio in Deum. & secundum D. Augustinum. est petitio decentium à Deo: ex quorum dictis constari potest completa orationis definitio: ut dicamus, Oratio est eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decetum petitione pro se uel aliis, prout Apostolus qui in orationibus suis Romanorum memoriam faciebat. Differunt autem recordari, facere mentionem, & facere memoriam, recordatur enim quis alicuius rei quando ei res praeterita in mentem uenit. Facere uero mentionem, ad colloquium pertinet: quo quis cum altero loquitur de uno, tertio aut de aliquo eorum respectu rei praeteritae. Facere autem memoriam ad mentis aeternam commemorationem pertinet, & idem est quod commemorationem facere, iuxta illud. In memoria aeterna erit iustus, seu in aeterna apud Deum recordatione siue commemoratione: & hoc ideo quia apud Deum erit perpetua iustorum recordatio. vnde Ecclesia publica oratione cantat se offerre hostias & preces Domino pro defunctorum animabus, quarum memoriam tunc faciunt Christi fideles, ut de morte, hoc est poenis ad vitam quietam transire ualeant. Sic hic Apostolus Romanorum coram Deo faciebat memoriam, ut Deus eorum semper recordaretur. Sic Dauid cum dicebat: Adhaereat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui: uel memoriam uestri facio proponendo coram Deo, qui respicit orationes humilium. Et sic illi pro quibus sancti orant, proponuntur conspectui diuino, prout & caetera sanctorum facta. vnde dixit mulier ad Heliam, Ingressus es ad me, ut rememorentur iniquitates meae: quasi illud sit in memoria quod ei per nos proponitur. vnde & Moyses dicebat, recordare Abraham, Isaac & Iacob, Licet Deus semper eorum actualem haberet memoriam, etiam antequam essent. Vocat enim ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt. Et sic Apostolus dicit se memoriam Romanorum facere in omnibus orationibus suis: quia Deo proponebat eorum bona, & à Deo eos habuisse recognoscebat: bona illorum reputans quasi sua, quod patet ex hoc, quia pro ipsis gratias agebat & orabat, hoc est stabilitatem & perseverantiam in eis & augmentum illorum precabatur.

Obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in uoluntate Dei ueniendi ad uos.

Hic ostendit affectum suum erga Romanos ex desiderio ueniendi ad eos: quod desiderium manifestat intensum & uehementem ex obsecratione, quae dicitur petitio per aliquid sanctum aut factum: ut cum propter natiuitatem uel passionem Christi, aliquid postulatur. Geminatio etiam & inculcatio aduerbiorum, si quo modo & tandem intensiōem & uehementiam astringit. Ideo dicit,

Hier. 4. a

Deut. 6. c

Joan. 4. c
Philip. 3. c

Mar. 7. d

Text.

Luc. 18. a
2. Thim. 3. d

1. Cor. 10. g

Psal.

Psal.

3. Reg. 17. c
1. Reg. 32. c

Infra 4. c

Text.

Mat. 6. b
Luc. 22. e
Infra 9. d
Galat. 2. a

si quo modo. i. quacunque via & tandem. i. quocunque tempore aliquando liceat ad vos venire, arbitrarer prosperum iter, nec aeris intemperies, nec locorum distantia, aut asperitas, aut itineris labor me deterrebit aut impediet, quin ad vos veniam si ad fuerit voluntas Dei, cui semper se conformare volebat, prout Christus docuit, dicens: Non mea, sed tua voluntas fiat. Voluntati enim eius nemo debet, nec potest resistere. Cum ergo secundum voluntatem Dei, ipse cum Barnaba (vt ad Gal. scribens meminit) decretus fuisset in Macedoniam & circumadiacentes regiones. (vnde hanc epistolam mittebar) gratia, tum vt eleemosynas pauperibus, qui erant Hierosolymis procuraret, non inde abducere se poterat. Et in hoc satisfacibat Romanis, qui forsitan de ipso conquiri poterant. Quod cum Christiani & ipsi essent, & in vrbe quae orbis esset praclarissimum caput atque ipsius ditionis, qui Apost. erat Gentium, nullam aut perexiguam sui rationem duceret, siquidem cum Graciam totam perlustrasset, nunquam vt Romam veniret, concepisset desiderium.

Text.

Desidero enim videre vos, ut aliquid impartiar vobis gratiae spiritualis ad confirmandos uos: id est, simul consolari in uobis per eam quae inuicem est, fidem uestram atque meam.

Phil. 1. b

Hic manifestat duplicem desiderij causam: vna est eorum utilitas. Ideo, inquit, obsecro, vt prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, non quidem superuacaneè vt in seculari amicitia, sed cupiens vos esse in visceribus Christi, vt aliquid impartiar vobis gratiae spiritualis. Gratia enim & donum Dei duplex est, quoddam est non spiritale, & tale concernit corpus, aut ea quae sunt corporis, aut res exteriores: vt sunt forma, decor, fortitudo, uirginitas, nuptiae, diuitiae, regnum terrenum: quae diuersimodè datur à Deo. Donum verò & gratia spiritualis, est aliquid à Deo humanae creaturae collatum, concernens animam aut ea quae sunt animae: vt sunt fides, prudentia, sapientia, scientia, discretio spirituum. Et huiusmodi gratias vel esse Deus earum cupiebat. A post. impartiri Romanis. Non tamen tanquam auctor gratiae, sed vt minister. Solum enim se esse ministrum volebat existimari. Et hoc ad confirmandos vos praedicatione vel miraculis prout fuerat in iunctum Petro, in fide quam suscepistis: vel ad confirmandos vos per administrationem sacramentorum, & gratiarum gratis datarum: iuxta illud, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrans, & per exhortationem sermonum. secundum illud, Omnis sermo malus de ore vestro non procedat: sed si quis bonus est ad aedificationem fidei. Altera causa desiderij erat mutua consolatio. Et ne ex hoc quod dixerat, ad confirmandos vos, periculum aliquod incurrerent, quasi ab arrogante sibi officium confirmandi eos, exponit se innuens per illam confirmationem intelligere: mutuum in fide concordiam, ex qua inuicem consolantur. Consolantur enim magistri & discipuli cum scientiam suam & discipulorum concordare conspiciunt. Sic Apostol. se & Romanos in aduentu suo, in quo fieret mutua collatio & concordia fidei consolationem accepturos, vnde dominus Caictanus expositionem illam sic legit: id autem est simul consolari in vobis per eam, &c.

1. Cor. 4. a

Luc. 22. c

1. Pet. 4. e

Eph. 4. g

Text.

Nolo autem uos ignorare fratres, quia saepe proposui venire ad uos, & prohibitus sum usque adhuc ut aliquem fructum habeam in uobis, sicut & in ceteris Gentibus.

1. Ioan. 3. o

NE desiderium Apost. videretur vanum & inane, hic subdit propositum & impedimentum executionis illius, dicens: Nolo, &c. q. d. Saepè proposui venire ad vos, vt dilectionem meam ostenderem non solum verbo & lingua, sed opere & veritate. Verum ab executione huius propositi prohibitus, id est, impeditus sum aliis occupationibus, vel à diabolo, qui nititur impedire praedicationem, ex qua prouenit salus hominum: vel etiam prohibitus à Deo, secundum illud Job 37. Nubes, id est, praedicatorum spargunt lumen suum, lustrantque cuncta per circuitum, quocunque voluntas gubernantis duxerit. vnde in Act. Apost. dicitur, Transientes autem Phigiam & Galatiae regionem, uerati sunt à spiritu sancto loqui. Et iterum, Tentauerunt ter Bithiniam, & non permisit spiritus Iesu. Vtrunque autem horum uult Apost. eos non ignorare, vt scilicet cognoscetes eius affectum, uerba sua deuotius suscipiant, & impedimentum uisitationis eius suae culpae imputent, & sic corrigantur. Nam in poenam culpae dicit Dominus per Esa. Mandabo nubibus meis (id est, praedicatoribus) ne pluant super eos imbrem. Subiungit causam propositi quae est eorum utilitas, cum inquit, ut aliquem fructum habeam in uobis, per meam praedicationem: secundum illud, Posui uos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat, vel quasi ex eorum conuersione ei fructus accrescat: secundum illud, Qui metit, mercedem accipit, & fructum congregat in uitam aeternam.

Act. 16. a

Esa. 5. b

Ioan. 15. e

Ioan. 4. e

Text.

Gracis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & uobis qui Romae estis, euangelizare. Non enim erubescio Euangelium.

1. Cor. 9. e

1. Cor. 9. c

1. Cor. 14. e

1. Macha. 15. d

Hic assignat aliam propositi causam. s. debitum quod sibi imminet ex officio suscepto: vnde dixit, Vt mihi si non euangelizauero: necessitas enim mihi incumbit. Et quia uniuersalem Apostolorum Gentium suscepit, omnibus se asserit debitorem. vnde dicebat: Cum liber essem, omnium me seruum feci. Ideo duplicem ponit diuersitatem Graecorum & Barbarorum. Et quia Graeci fuerunt primi legum inuentiones, omnes Gentiles, qui humanis legibus reguntur primò nominat Graecos. Barbari uerò dicuntur, qui extranei sunt quo ad aliquem: secundum illud, Si nesciero uirtutem uocis, ero ei cui loquar Barbarus. Proprius tamen dicuntur Barbari, qui ratione non reguntur: iuxta illud, Ne ita ferociter ac Barbarè feceris, hoc est inhumanè & contra rationem. De Iudaeis autem qui diuinis legibus regebantur, mentionem non facit, quia non erat institutus Iudaeorum

Iudaeorum sed Gentilium. A post. secundum illud, Ita ut illi in circucisione, nos autem in Gentibus. Ex utraque autem causa concludit promptitudinem voluntatis exemplo illorum: de quibus in Exodo dicitur, Egredia omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, obtulit mète promptissima atque deuota. Et postremò excludit impedimentum promptitudinis. s. erubescenciam, propter quam multi praetermittunt ea quae aliàs promptè facerent. vnde & alibi dicit: Nos praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam: ipsis tamen uocatis Dei uirtutem & sapientiam. Ideo non formidandum, timendum, aut erubescendum est praedicare Euangelium. Erubescere enim est confundi & pudorem habere, quod de Euangelij praedicatione haberi non debet. Nam Christus ait, Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & alibi, Qui me eruberit & meos sermones, & hunc filius hominis erubescet. Et hinc est quod baptizati liniuntur Chrismate signo crucis in fronte, ubi est sedes uerecundiae, ne scilicet Euangelium erubescant.

Galat. 2. b

Exod. 35. e

1. Cor. 1. d

Mat. 10. b

Luc. 9. d

TERTIA PARS COMMENTI I. C.

Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti, Iudaeo primum & Graeco.

Text.

IC. Apost. incipit narrationem, & inchoando instruit eos de his quae pertinent ad Euangelicam doctrinam, in quam se segregatum praedixerat. Declarado fructum Euangelij suae efficaciam gratiae Euangelicae, dicit se non erubescere Euangelium, eò quod uirtus Dei sit. Differunt autem potentia, uirtus & potestas. Potentia enim dicitur primaria potestas, ut est imperialis aut regalis potentia, qua quis latè & potenter dominatur, & hac dicitur Deus omnipotens: id est, omnia cum imperio potens, uirtus dicitur ipsum robur per quod potentia primaria in opus procedit. vnde & patri attribuitur potentia, & filius Dei uirtus nominatur: eò quod per filium potentia patris uniuersa sit operata, iuxta quam acceptione Symon Magus à suis sectatoribus dicebatur uirtus magna, ac si diuina potentia per Symonem Magum magna operata fuisset. Holofernes uirtus Assyriorum nominatur: quia per eum potentia Nabuchodonosor regis Assyriorum executioni mandata est. Potestas dicitur licentia & libertas, qua aliquis agere aliquid ualet, aut non agere. Illius enim rei quis potestatem habet quam agere aut non agere ualet, iuxta illud: Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Euangelium ergo secundum rem euangelizatam, quae est Christus, est uirtus. Christus enim à Deo omnem uirtutem & potestatem accepit, iuxta illud: Data est mihi omnis potestas. Vel etiam quia Euangelium Dei uirtutem in se continet, secundum illud: Dabit uocis suae uocem uirtutis. Virtus & strenuitas diceretur, id est, vnus inermis multos armatos uinceret. Ergo magna uirtus fuit quod Christus in carne infirma, deuicit diabolum. De quo Job dicebat, Non est potestas super terram quae ei valeat comparari. Magna uirtus fuit quod Apostoli inermes, Euangelij uerbis reges & principes ac totum mundum, uoluptates & pompas eius deuicerunt, & à diaboli regno ereptos Christo subiecerunt. Magna uirtus est Euangelij uerbis caecos illuminare, leprosos mundare, surdis audire reddere, infirmos sanare, & mortuos ab inferis ad uitam reuocare. vnde Christus discipulis Ioannis uirtutem Euangelij declarans, Euntes, renunciate Ioanni quae audistis & uidistis: Caeci uident, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & pauperes euangelizantur. Si magna uirtus est infirmos curare, & eis salutem corporalem reddere, quam maior profecto est uirtus infirmos spirituales curare, remissionem peccatorum condonare, gratiam & uitam aeternam conferre, quod proculdubio Euangelium exhibere constat. vnde subdit in salutem. s. corporalem & spirituales. vnde D. Iac. Suscipite infirmum uerbum quod potest saluare animas uestras. Et Christus, iam mundi estis propter sermonem, quem locutus sum uobis. Et alibi: Sanctifica eos in ueritate. Sermo tuus ueritas est. Et alibi: Amen, amen dico uobis, quia qui uerbum meum audit, & credit ei qui me misit, habet uitam aeternam, & in iudicium non uenit, sed transiet de morte in uitam. Et iterum, Verba quae ego loquor, spiritus & uita sunt. Ex quibus apparet per quem modum Euangelium salutem confert: quia per fidem & eius confessionem, iuxta illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Et illud, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ac etiam per scripturam. vnde uerba Euangelij scripta & ex fide delata vel applicata, uirtutem salutiferam habent. D. enim Barnabas (vt in eius gestis habetur) infirmos curabat, Euangelium superponedo. Virtus scripturae Euangelicae fuit figurata in signo Tau, de quo dicitur, quod illi qui manu scriptoris signati erant signo Tau, quod est signum crucis in Euangelio publicatae, praeseruari sunt à morte, & saluati. Cauendae tamen sunt appositiones characteri, quia superstitiosum est illas apponere. Virtus ergo Euangelij est in salutem, non omnibus simpliciter, sed credentibus & accipientibus ordine quodam. Ideo dicit, Iudaeo primum & Graeco. Iudaeis primò quantum ad ordinem salutis. Iudaei enim sunt priores, quia eis promissiones factae sunt, vt dicit infra. Et in eorum gratiam sunt Gentiles assumpti, ac si ramus oleastri inferatur in bonam oliuam, vt dicit infra 9. Ex eis etiam saluator noster natus est: secundum illud, Salus ex Iudaeis est. Et quia prius fuit eis Euangelium publicatum à Christo, & Apostolis, qui dicebant, Vobis oportuit primum loqui. Post Iudaeum ponit Graecum. Per Graecum autem intelligit omnem Gentilem: Graecum proponit aliis: Quia inter Gentiles Graecorum natio est praestantior, eò quod à Graecis aliorum Gentilium sapientia deriuata est. Et quia Graecorum natio inter Gentiles primò in Christum, credidit. Graeci igitur, & si ordine salutis sint Iudaeis posteriores, tamen quantum ad salutis finem consequendum,

Act. 8. b

Indic. 14. e

Ioan. 10. d

Mat. 23. d

Psal. 67.

Job. 41. d

Mat. 11. b

Iaco. 1. d

Ioan. 15. a

Ioan. 17. e

Ioan. 5. d

Ioan. 6. g

Mar. 16. d

Rom. 10. c

Ezech. 9. a

Infra 15. b

Ioan. 4. e

Act. 13. g

Græci & Iudæi sunt æquales. vnde infra 10. Non est distinctio Iudæi & Græci. Quia non Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium. vnde omnes qui laborauerunt in vinea, æqualem mercedem receperunt, priores & posteriores eundem denarium acceperunt.

Text.

Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.

Hic exponit quomodo Euagelium sit virus Dei in salutem, quia iustitia Dei in eo reuelatur. Ad clariorem huius loci intelligentiam sciendum est, quod tunc vnaquæq; res dicitur iusta, cum rectè se habet ad proprium finem. Finis autè hominis nõ est vnus, sicut in inferioribus creaturis, sed duplex: nempe naturalis, qui est bonum honestum, quod est obiectum rationis. Alius est finis supernaturalis, qui est visio Dei. In hunc finem refertur & ordinatur ex natura sua, & debet per hominem ordinari finis naturalis: secundum hos duos fines duplicem ponit Apost. iustitiam: circa finem naturalem iustitiam humanam, quæ est ad alterum secundum debitum & æqualitatem. Et hanc iustitiam homo suapte natura habere potest & alteri debitum secundum æqualitatem reddere, & bene moraliter agere. Non tamen quod ex illo aliquid mercedis habeat apud Deum, vnde infra 4. c. dicit, Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Et infra 10. Ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitia Dei non sunt subiecti. Altera est iustitia hominis in ordine ad finem supernaturalem, & talis est gratia Dei qua quis agere & præstare potest opera ei grata & accepta ad vitam æternam. Et hæc iustitia Dei, aliquando iustitia fidei dicitur. Et cum dicitur hic, iustitia Dei in eo reuelatur, dupliciter intelligi potest. Primum pro iustitia, qua Deus dicitur iustus, secundum illud, iustus dominus, & iustitias dilexit: seruando promissa, reuelatur in eo homine credente Euangelio, quia credit Deum impleuisse quod promissit de Christo mittendo, & hoc ex fide, id est, fidelitate Dei promittentis. Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis in finem hominis credentis. Alio modo vt dicitur quod iustitia Dei, quia Deus homines gratis iustificat absque operibus legis, quæ nihil aliud est quàm gratia grati faciens. vnde infra 3. iustificati gratis per gratiam ipsius, reuelatur in Euangelio, in quantum per fidem Euangelij iustificantur, secundum quod cũque tempus. vnde subditur ex fide in fidem, id est, ex fide veteris testamenti procedendo ad fidem noui. Quia in vtroque homines saluabantur per fidem Christi, qua nos credimus Christum venisse, antiqui crediderunt Christum venturum: secundum illud, Habentes eandem spem fidei credimus. Hoc dicit præueniens argumentum Iudæorum, qui illi reuelationi obicere poterant, salutem eis ante Euagelium fuisse reuelatam. Ideo addit, ex fide in fidem reuelati primum in lege veteri patribus. Quibus multipharè multisq; modis loquebatur olim Deus per fidem implicitam Trinitatis. Postea per explicitam in Euangelio, in quo explicatius locutus est in filio.

Phil. 10.

Phil. 4.4.

Infra 3. d.

Heb. 1. a

Ex hoc loco quibusdam videri posset, non esse vnam fidem antiquorum & modernorum, eò quod illis in vniuersali velatè implicitè, istis verò explicitè & in particulari. Cognitio enim vniuersalis differt à particulari. Præterea determinatum tempus in his quæ sunt fidei, est necessarium. Infidelis enim nunc reputaretur, qui diceret Christum non venisse. Insuper fides est de enunciabilibus quæ sunt diuersa. Insuper circumcisio erat illis necessaria ad salutem, nunc mortifera. Sed omnino tenendum est vnam esse fidem antiquorum & modernorum, vnde Apost. Vnus dominus, vna fides, vnus baptisma, vnus Deus, aliis non esset eadem Ecclesia. Habitus enim habent vnitatem vel multitudinem ex obiecto extra animam. Cum igitur obiectum fidei sit Christus, in quem antiqui crediderunt, & nunc credimus: consequens est antiquorum fidem & nostram esse vnam speciem, quia de vno obiecto. Nec ex hoc passu ex fide in fidem, elici potest duas esse fides, secundum speciem & essentiam. Sed solum quod fuit successio credentium, & quod fides modernorum quantum ad modum & aliqua accidentalialia quæ concernunt participationem subiecti, sit diuersa secundum diuersos respectus. Cognitio enim vniuersalis & particularis, non differunt nisi secundum modum & circumstantiam temporis, quæ se habent accidentaliter secundum diuersos respectus præteriti & futuri. Licet dici possit, quod tempus aduentus Christi fuit determinatum in se, quia certo tempore fuit conceptus, natus & passus: licet non determinatum respectu credentium.

S. Tho. de ver. vii. q. 4. ar. 12. Eph. 4. a

Text.

Sicut scriptum est, iustus autem ex fide uiuit.

Hic probat quomodo Euangelium Dei sit in salutem omni credenti. Et sic non debent referri hæc verba ad proximam clausulam. s. reuelatur in eo iustitia ex fide in fidem. Nec inconuenienter hoc fecit Apost. Prius enim respondere debebat dubitationi quæ fieri poterat. Quidnam rei esset virtus illa Euangelij in salutem omni credenti, respòdit quod est iustitia Dei. & sic respondit illi dubitationi, dicendo iustitiam Dei esse in salutem omni credenti. Et quia postea dixerat ex fide in fidem, è vestigio subdit, quo modo credenti pateat salus, videlicet quia iustus ex fide uiuit, quod probat ex testimonio Abacuc. qui secundum 70. interpretes dixit, iustus autem meus, id est, à me iustificatus, & iustus reputatus, vt infra 4. in fide uiuit. Sed secundum Hebraicam veritatem (vt D. Tho. ait) legimus, iustus ex fide uiuit: licet aliqui codices habent mea & alij sua. Sed vtrumque stare potest. Quia si dicatur mea, ad Deum à quo donum fidei iustus accepit, refertur. Si verò legatur sua, ad iustum refertur qui dicitur ex fide sibi data viuere vita gratia: vnde Apost. Quod autem uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei.

Abac. 1. a

Heb. 10. 2

Gal. 2. d

Et quia hic est primus locus ex quo Lutherani ab orthodoxa patrum expositione discordant, & ex quo fidem solam esse vitam & solam sufficere trahunt, dicentes: Si enim salus Apostolico testi-

monio

monio omnium in vniuersum pater credenti, quod iustus ex fide uiuat: Quid aliud ad iustificationem desiderare aut exigere oportet quàm vnicam fidem? Idcirco pro huius nodi dissolutione & cõtrouersie resolutione, nonnulla ad hæc necessaria prælibabimus, fidei videlicet definitionem, diuisionem, atque subdiuisionem. Fides pro actu accepta apud omnes doctores dicitur assensus certus absque formidine causatus, supposita pia volutatis affectione. Nam absque pia affectione non est fidei actus. Nemo enim credit nisi volens, & sic cum demones non habeant piam affectionem ad Deum, sequitur quòd eorum credulitas non est ex fide, neque vniuoca cum credulitate fidelium vatorum quantum peccatorum. Pia autem affectio, quæ quandam dilectionem importat, innititur authoritati dicentis seu reuelantis, quam habet pro obiecto formali, & reuelata pro obiecto materiali. Fides verò pro habitu accepta, est habitus intellectualis inclinans intellectum humanum ad promptè, faciliter, delectabiliter & quodam modo immobiliter eliciendum prædictum assensum certum, absque vlla penitus formidine circa reuelata. Et cum autoritas & reuelatio sit duplex, humana videlicet, & diuina: consequens est quod duplex sit fides. Vna humana, & altera diuina. Fides humana est quæ authoritati & reuelationi humanæ innititur. Fides verò diuina est quæ innititur reuelationi & authoritati diuinæ. De hac nunc est sermo. Hæc fides (vt Apost. ait) siue sit habitualis, siue actualis, donum Dei est. Quia quòd ad habitum per intellectum acquiri non potest, cum excedat capacitatem naturæ intellectus, qui se solo supra suam naturam erigi non potest, & sic à solo Deo infunditur. Quantum verò ad actum, est etiam donum Dei principaliter operantis & momentis intellectum, mediante illo dono habituali fidei ab eo intellectui infuso, cum quo intellectus ad actum fidei concurrat, alioquin actus fidei non diceretur actus intellectus, sed potius passio recepta. Quod autem homo merè passiuè se habeat in actibus suis, velut inanime quoddam reprobaturum & condemnatum fuit in concilio Tridentino, Sessione 6. canone 4. Est ergo actus fidei theologice hominis opus, munus tamen principaliter, cum se intimitus, & principaliter Dei, & à speciali dono Dei principaliter procedens. Fides autem habitualis theologa est duplex. Quædam dicitur perfecta, quando est coniuncta charitati, quæ à scholasticis dicitur viua & formata, quia charitas ei adiuncta, est forma fidei, quæ dat ei virtutem operandi meritorie: secundum illud ad Galat. 5. c. Fides quæ per charitatem operatur. quod non debet sic intelligi operari fidem per charitatem, tanquam instrumentum, sic quòd charitas sit instrumentum quo fides operatur, & fides sit principale agens: quia tunc fides esset nobilior, dignior, & maior charitate: quod est contra illud, 1. ad Corinth. 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: Maior autem eorum est charitas, sed debet intelligi quòd fides vim operandi à charitate accipiat. Vnum quòdque enim virtutem operandi sumit à forma: quòd autem charitas sit forma fidei, sic deduci potest. Nam actus voluntarij prout fides (vt dictum est) recipiunt speciem à fine, qui est volutatis obiectum: id autem à quo aliquid speciem fortitur, se habet ad modum formæ in naturalibus. Et ideo cuiuslibet actus voluntarij finis ad quem ordinatur, est quodammodo formatum quia ex ipso fine recipit speciem, tum etiam quia oportet quòd modus actionis proportionabiliter respondeat fini. Sed actus fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quòd est bonum. Hoc autem bonum quòd est obiectum fidei, s. bonum diuinum quòd est proprium obiectum charitatis, quæ est in voluntate. Ideo charitas dicitur forma fidei, in quantum per charitatem actus fidei imperatur à charitate & per tale imperium formatur quòd ad hoc vt sit meritorium vitæ æternæ. Hæc fides vocatur à diuo Iacobo, Viua, id est, operans elicituè vel imperatiuè opera vitæ æternæ meritoria, propter quæ iustus uiuit. Altera est fides imperfecta, quæ non habet charitatem comitem. Hæc fides à scholasticis dicitur in formis, eò quòd non habeat secum charitatem, quæ est forma eius, vt dictum est: & à D. Iacobo dicitur mortua & ociosa, eò quòd non habeat opera vitæ æternæ meritoria: licet quædam alia opera possit habere, vt montes transferre, vtilitatem peccati & pœnas peccatoribus debitas ostendere, & modum ac viam resurgendi à peccato. Ideo nõ est omnino mortua, sicut arbor quæ nullum fructum producere potest. Quia sicut homo peccator, qui à D. Ioanne dicitur mortuus, potest opera vitæ naturalis facere, s. comedere, bibere, sic fides in formis prædicta opera facere potest, licet sit mortua, quantum ad opera meritoria, vt dictum est. Nec est necesse quòd similitudo teneat in omnibus: cum nullum simile sit idem. Et nihilominus fides imperfecta in formis mortua (ac ociosa quam vocat) vera fides, alioquin peccatores extra gratiam existentes nõ essent Christiani nec diceretur fideles. Et quòd per quodlibet peccatum mortale perderetur fides, hoc fuit condemnatum in concilio Tridentino, Sessione 6. canone 28. vbi dicitur: Si quis dixerit amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse veram fidem, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, anathema sit. Vocatur enim fides simpliciter ab Apostolo, dicente 1. ad Corinth. 13. Si habuerò omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuerò, nihil sum. Et D. Iacobi in sua epist. cap. 2. nominat simpliciter fidem eam quæ est sine operibus. Experimur etiam quòd si peccatoribus extra gratiam existentibus proponatur quòd Deus est trinus & vnus: & quòd filius Dei ad redimendam naturam humanam est incarnatus, continuò, promptè, faciliter, & delectabiliter assentient & credent. Hæc autem credulitas non procedit à fide viua, cum non habeant eam, nec ex fide acquisita, cum, vt dictum est, non possit acquiri. Ergo ex fide illa infusa in formi & mortua, quæ est donum Dei. Hæc fides in formis & mortua in vno homine est eadem secundum essentiam cum fide formata & viua. vnde Glo. super illud, fides sine operibus mortua est, dicitur: quibus operibus reuiuiscit. Differt ta-

Eph. 2. b

Iaco. 2. a

Iaco. 2. d

Apoc. 3. a

Iaco. 2. d

mē ab ea sicut imperfectum à perfecto. Nec repugnat aliquid quod prius fuit imperfectum, sic-
 cōsiuē posse perfici: & quod perfectum est, imperfectionem contrahere: vt notum est de puero
 qui efficitur vir, & tamen in decrepitu imperfectus est. Sic fides informis quę absque charitate est
 imperfecta, ea adueniente perficitur: & ea discedente, imperfecta manet vt prius erat. Nec ob-
 stat illud Apostoli: Cūm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Quia ver-
 bum Apostoli intelligendum est quando imperfectio est de ratione imperfecti: tunc enim oportet
 quod adueniente perfectione, imperfectum excludatur: sicut adueniente aperta visione
 diuinę essentię, de qua ibi loquitur, excluditur fides, de cuius ratione est quod sit non appa-
 rentium, sed quando imperfectio non est de ratione rei imperfectę, tunc illud numero idem
 quod erat imperfectum, fit perfectum: sicut de puero dictum est. Sed informitas fidei non
 est de ratione fidei per se, sed per accidens se habet ad ipsam secundum perfectionem vel
 imperfectionem voluntatis. Nec propter hanc mutationem alteratur fides, sicut nec cetera
 accidentia, sed mutatur subiectum fidei quod est anima.

Mat. 19. c. Feb. 10. g. His suppositis redeundo ad nodum istum & illationem, quā Lutherani ex hoc loco male intel-
 lecto inferunt, fidem esse vitam iusti & solam sufficere: Dicendum primò quod nec propheta Ha-
 bacuc, nec Apost. per hæc verba, iustus ex fide viuuit, voluit dicere fidem esse vitam iusti, essentia-
 liter, sed solum directiue: dirigit enim & allicit iustum ad obseruandum opera præceptorum, quę
 dicuntur vita iusti: eò quod secundum philosophos vita dicitur operatio, vel secundum theologos,
 eò quod opera præceptorum conducunt ad vitam æternam: iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, ser-
 uua mandata. Et quod talis sit sensus Prophetę & Apostoli, apparet ex contextu hic, & ad Heb. 10.
 vbi sic exponitur, iustus ex fide viuuit, id est, iustus spe per fidē reuelata durabit & perseverabit in
 opere. Fides enim dirigit hominem ad iustitiam præbens accessum obseruandę viam: vt Apost.
 infra 5. dicit quod ad Christum habemus accessum per fidem. Et alibi, In Christo habemus fidu-
 ciam & accessum in confidentiam per fidem, quę prout deserens lucet, nā dirigit & ostēdit viam,
 & conducit hominem ambulantem & operantem in tenebris: sic fides dirigit peccatorem ambu-
 lantem in hoc mundo in tenebris erroris & peccatorum: ostendendo viam pœnitentię & Deum
 misericordem ad vitam spiritualem, quę est per iustitiam siue gratiam, quę est in essentia animę,
 qua causatur fides in intellectu, & spes & charitas in voluntate, si non inueniat: vt cum ex infideli
 aliquis fit fidelis: & quando per peccatum mortale perditur gratia & charitas, per pœnitentiam
 recuperatur gratia & charitas: sed tunc gratia non causat fidem nec spem, cū iam inueniat eas.
 Fides enim per solum peccatum infidelitatis amittitur, & spes per solum peccatū desperationis:
 charitas autem & gratia per quodlibet peccatum mortale: talisque est ordo inter gratiam, chari-
 tatem, fidem & spem, quod gratia est causa fidei, spei & charitatis quę fluunt ab ea: & vbi-
 cunque in via est gratia, est fides, spes & charitas: ac etiam vbi-
 cunque est charitas, est fides, spes & charitas: ac etiam vbi-
 cunque est spes, est fides, sed non e conuerso: quia fides & spes possunt esse sine charitate, vt dictū
 est, & fides sine spe. vnde D. Aug. dicit, quod sine charitate fides potest esse, sed nō prodesse. & li-
 cet idem Aug. in Ench. 7. & 8. c. hanc materiam tractādo, dicat, fides credit, spes & charitas orāt,
 sed sine fide esse non possunt. Non tamen sequitur quod fides sine illis esse non possit, vt probatū
 est. Licet enim ternarius numerus absque 1. 2. & 3. vnariis esse non possit, binarius tamen in il-
 lo inclusus absque ternario esse potest: & vna vnitas absque binario & ternario: sicut etiam possi-
 bile est animam vegetatiuam esse in plantis absque potentiis sensitiuis, & animam sensitiuam abs-
 que potentiis spiritibus in brutis. non potest tamen anima intellectiua esse in homine absque
 potentiis sensitiuis & vegetatiuis. Videmus etiam fundamentum absque parietibus & tecto esse
 possibile, licet non e conuerso. Cur ergo fides (quę secundum Apost. fundamentum est salutis: iuxta
 illud, Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Ie-
 sus. i. vt Glo. exponit fides Iesu Christi) asque spe & charitate esse poterit. Nec obest quod in ti-
 tulo seu superscriptione illius 8. c. Ench. præfigitur: Qualiter fides, spes & charitas sine se inuicem
 esse non possunt. Quia illam superscriptionem à D. Aug. non constat fuisse præfixam: & quanuis
 ab eo præfixa fuisset, nihil tamen in illa cōcludit, sed solum lectorem admonet, vt in illo c. videat
 an & quo modo illa tria adinuicem se habeant. Ideo titulus ille seu superscriptio referri debet ad
 conclusionem prædicti c. quę talis est: Proinde nec amor sine spe, nec spes sine amore, nec vtra-
 que. Amor & spes sine fide, non tamen dicit quod fides sine spe & amore esse non possit. Cūm, vt
 dictum est, oppositum dixerit. Non obstat pariter quod idem Aug. ad Consentium dicit: pia fides
 sine spe & charitate esse non vult, quia ibi non dicit, non potest, sed, non vult. Magnū enim dis-
 crimen inter non posse & non velle esse constat apud eos qui liberum arbitriū in homine ponūt.
 Multa enim possumus quę nolumus. vnde Sap. Beatus qui transgredi potuit, & non est transgres-
 sus: facere malum, & non fecit. Multa etiam volumus, quę consequi non possumus, vt notum est.
 Licet ergo pia fides non velit esse sine spe & charitate, non sequitur tamen quod esse non possit.
 Et velle à D. Aug. ibi accipitur sicut naturales communiter accipiunt: & quemadmodum Chri-
 stus accipit, cūm ait, Spiritus vbi vult, spirat. quę verba, secundum nonnullos expositores, possunt
 exponi de vento, qui vbi vult, spirat, id est, inclinatur & tendit: inclinatio autē est à Deo ordinante
 naturam. Cūm omnia quę à Deo sunt, ordinata sint. Et aliqua in clinantur absque quacunque co-
 gnitione, vt ignis sursum, & lapis deorsum: aliqua verò cum cognitione, sed nō libera, vt animalia
 bruta. Quædam autem cum cognitione libera, vt homo, & angelus. Et cūm Deus disponat omnia
 suauiter,

suauiter. sicut cūdū modū suę nature. s. naturalia naturaliter, & libera liberè. Sic ergo ordinauit Deus
 fidem vt inclinaret ad spem ostendendo voluntati summum bonum, quod suapte natura natum
 est causare desiderium siue spem, nisi impediatur. Spes autem inclinatur & ordinatur ad amorem
 & fruitionem nisi impediatur, prout ignis semper tendit sursum, nisi impediatur: potest tamen, vt
 notum est, impedi: & lapis ne cadat deorsum, inclinatio tamē semper manet, impedimēto amo-
 to, statim suam inclinationem & diuinam ordinationem sequitur. Sic fides, quę donum Dei est,
 ad hoc data est vt generet spem, & per eam amorem, & sic sine spe & charitate esse nō vult. i. non
 inclinatur ad hoc quod sit sine illis, sed ad illas: impediti tamē potest executio per liberum homi-
 nis arbitrium, & sic ab extrinseco. i. ab homine peccatore & malè affecto. Fides separatur à spe, &
 fides, & spes à charitate per quodcunque peccatum mortale. vnde & Apost. dicit fidem absque
 charitate esse. Nec quadrat Lutherianorum euasio, qua elabi putant, dicentes Aposto. ibi loqui de
 fide miraculorum, quam fatentur posse separari à charitate, cūm fides miraculorum sit eadem cū
 fide qua credimus reuelatis à Deo: ad hoc enim Christus dicitur resuscitasse Lazarū, vt Aposto-
 li & alij Iudæi crederent quod Deus pater misisset eum in mundum. Si igitur fides illa separari
 potest à charitate, quare fides informis separari non poterit, non videretur aliqua ratio, nisi dicitur
 quod fides est charitas. Verūm hanc euasione reprobauit Apost. dicens, Nunc manent fides, spes
 & charitas: tria hæc, & per cōsequens nō sunt idem. Nec obstat insuper quod D. Aug. aliquando
 dicit fidem esse animam animę, quia non intelligit quod fides sit anima animę primò & princi-
 paliter, cūm in libro de cognitione verę vitę. c. 37. dicat quod fides dilectione animatur, sicut cor-
 pus anima viuificatur. Et ratio quare fides non potest dici anima animę primò & principaliter,
 est, quia si primò principaliter siue simpliciter & absolute diceretur anima animę, daret ei esse spi-
 rituale, quod constat esse falsum. Non enim dicitur homo simpliciter & absolute spiritualis per
 fidem: quia fideles Christiani in peccato mortali existentes, non dicuntur simpliciter & absolute
 spirituales, sed carnales: secundum illud, Animalis homo non percipit quę sunt spiritus Dei. De-
 inde dicit: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, adhuc enim carnales
 estis. Cūm enim sit inter vos zelus & contentio, nōne carnales estis, & secundum hominem am-
 bulatis? Ergo fides non potest dici primò & principaliter anima animę, cūm anima secundū Phi-
 los. sit actus primus. Gratia verò cūm det esse spirituale primò & principaliter ac simpliciter &
 absolute, dicitur anima animę. Sed fides potest dici anima animę directiue, pro eo quod dirigit
 voluntatem omnium potentiarum animę reginam ad vitam spiritualem & supernaturalem. Et sic
 debent interpretari omnes auctoritates Apost. & aliorum doctorum, qui dicunt hominem iusti-
 ficari per fidem, scilicet directiue, ostendendo viam, finem, & media: & non effectiue, cūm intel-
 lectus non moueat effectiue voluntatem. Et eodem modo exponi debent, cūm dicunt fidem esse
 se principium, initium, originem, fundamentum omnium bonorum, & alia huiusmodi scilicet
 cet directiue, sed non primum nec effectiue. Pro finali autem resolutione argumenti Lutherano-
 rum, aduertendum est quod in nullo sacrę scripturę passu ponitur dictio exclusiua, nec dicitur
 iustum ex sola fide viuere, nec per solum fidem hominem iustificari. Et Christus, cūm dixit,
 Fides tua te saluam fecit, non dixit sola, quia prædixerat: Dimittuntur ei peccata multa, quo-
 niam dilexit multum. Et cūm Apostolus dicit, Scientes autem quod homo non iustificatur ex
 operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, non addidit dilectionem exclusiuam, & ibidem illa
 dictio nisi, tantum valet sicut absque vel sine: q. d. homo non iustificatur absque vel sine fide,
 prout si diceretur non patet alicui salus, nisi per baptismum. Requiritur enim ad iustificationem
 post lapsum pœnitentię sacramentum, spes & charitas: & ante lapsum in habentibus vsum ra-
 tionis pœnitentię virtus, & in vtrisque propositum seruandi mandata. Et quia hæc requiruntur,
 cuiuslibet illorum attribuitur iustificatio ac principaliter Deo, scilicet effectiue, sacramentis verò
 instrumentaliter, & sacerdotibus ministerialiter. Quod autem sola fides non sufficiat ad iustifi-
 cationem determinatum fuit in concilio Tridentino, Sessione 6. Decreto 11. circa medium, vbi
 dicitur: Itaque nemo sola fide sibi blandiri debet, putans fide sola hæredem se esse constitutum,
 hæreditatemque consecutum. Et canone 9. dicitur: Si quis dixerit impium solā fide iustifica-
 ri, anathema sit. Et canone 12. dicitur: Si quis dixerit fidem iustificantem nihil aliud esse quā
 fiduciam diuinę misericordię peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam
 esse qua iustificamur, anathema sit. Et canone 29. dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptis-
 mum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide amif-
 sam iustitiam recuperare, anathema sit. Si dicatur D. Bernardum & alios dixisse solam fidem
 iustificare: Dicendum primò, quod doctores sancti non ita crudè locuti sunt. Nam ex præce-
 dentibus vel sequentibus verbis dant intelligere compunctionem & alia prædicta necessaria
 esse, vt pater ex D. Bernard. sermo. 22. super Cantica canticorum, vbi hac exclusiua vsus est.
 Secundò, quod eo tempore quo doctores sancti vsi sunt illa exclusiua, non pululabat neque
 grassabatur hæresis hæc Lutheranorum. Tertio, quod per illam dictionem exclusiuam inten-
 debant solum excludere opera præcedentia, & externa quo ad primam iustificationem. Quar-
 to, quia tunc non erat per Ecclesiam determinatum, sicut est nunc. Er quod si nunc viuē-
 rent, cantarent palinodiam. Quare autem opera exigantur ad iustificationem, & an interna vel
 externa præcedentia, concomitantia, vel sequentia, deducemus infra cap. 4. super verbo ei qui
 operatur, &c.

Sap. 8. d
 Eph. 2. b
 1. Cor. 13. a
 Ioan. 11. f
 1. Cor. 13. d
 1. Cor. 2. d
 1. Cor. 3. a
 2. de Anima.
 Luc 7. f
 Gal. 2. d
 Ezech. 18. e
 Luc 7. e
 Rom. 8. c.
 Ioan. 2. b

Text.

Reuelatur enim ira Dei de celo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui ueritatem Dei in iniustitia detinent.

Hic Apost. arguit necessitatem gratia ex ira & poena, quam scientes & negligetes consequuntur. Hoc autem agit cotinuando declarationem effectuum Euangelij, quod est uirtus in salutem omni credentibus quod in eo iustitia Dei reuelatur. Cum ergo iustitia duas partes habeat, uidelicet praemiationem bonorum & punitionem malorum: Quosdam enim uidemus (vt D. Chryl. ait) bonorum promissione ad uirtutem adduci: Quosdam uero minarum terrore a malis cohiberi, & ad uirtutem pertrahi, utrinque illos adducit. Propterea & Christus non solum celorum regnum promisit, sed & gehennam comminatus est, & Propheta, quapropter hic Apost. condemnat huius temporis praedicatores, qui sola bona & misericordiam Dei annunciant, nihilque de ira aut gehenna aut aliis poenis comminantur, imo spernunt eos qui sequuntur Christum, Apostolos & Prophetas, in his comminationibus, caphardos eos nominantes. Ideo Apost. hic mala bonis, & bona malis temperando, non solum dicit in Euangelio reuelari iustitiam Dei, sed etiam iram atque uindictam. Iram Dei nominat, non quod ira ut passio, quae est ebullitio sanguinis circa cor, & perturbatio animi, sit in Deo, qui est incorporealis & simplicissimus, sed pro iudicio quo poena irrogatur secundum similitudinem hominum iratorum, qui uindictam quaerunt cum quadam affectus commotione: in Deo uero nulla passio sicut in nobis inuenitur. Tamen in eo est iustissima uindictio absque quacunque affectus concitatione: secundum illud, Tu autem dominator noster cum tranquillitate iudicas. De hac ira D. Ioan. dicit: Qui incredulus est filio, non uidebit vitam: sed ira Dei manet super eum, & sic accipitur hic ira pro effectu: iuxta illud, Misisti iram tuam quae deuorauit eos sicut stipulam. Hoc autem dicitur, quia quidam Philosophi dicebant a Deo non esse poenas peccatorum, quibus aduersatur illud: Qui corripit gentes, non arguet? Additur de celo: quia credebant circa sola caelestia eius prouidentiam occupari, ita quod ad res terrenas non extenderet: iuxta illud, Circa cardines caeli perambulat, nec nostra considerat. Contra quos est illud P sal. Dominus de celo in terram prospexit. Et illud, Dominus de celo respexit super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum. Vel de celo uenturi ad iudicium: iuxta illud, Quem admodum uidistis eum ascendentem in caelum, ita ueniet ad iudicandum & praemiandum bonos, & puniendum malos, ut D. Mat. refert. Vel secundum D. Amb. de celo. i. celo iniquitate illorum monstrante & accusante: secundum illud, Reuelabunt caeli iniquitatem eius. Ex magnitudine enim, pulchritudine, ordine, & uirtute caeli, creatoris uirtutem intelligere debuerunt. Ideo enim tam pulchra astra condidit ut ex his quantus & quam admirabilis creator esset, posset agnosci, & solus adorari. unde scriptum est, Caeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmitatem. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum: potuerunt enim per legem naturam apprehendere fabricam mundi testari auctorem suum Deum esse & Deum summum diligendum, quod Moyses literis tradidit. Sed impij facti sunt in Deum, & iniusti in proximum. unde subdit, super omnem impietatem & iniustitiam. Sicut enim pietas dicitur cultus qui exhibetur Deo tanquam summo parenti: ita impietas dicitur peccatum contra diuinum cultum. unde Ezech. Impietas impij super eum erit. Et sicut iustitia est per quam homines in ratione conueniunt & communicant: iuxta illud, Filium hominis adiuuabit iustitia tuasita & iniustitia dicitur peccatum, quo laeditur proximus. Reuelatur enim in Euangelio ira, uindicta & poena impiorum & iniustorum, maxime eorum qui ueritatem Dei in iniustitia detinent, id est, qui ueram Dei cognitionem quasi captiuam tenent per malitiam. Nam uera Dei cognitio, quantum est de se, inducit & uocat homines ad bonum, ut Deum colant, & homines ament sicut seipso: sed ligatur quasi captiuitate detenta per impietatis & iniustitiae affectum, quo detinetur ne possit in suum exire effectum, qui est inducere ad bonum & ad uerum cultum Dei, & ad reddendum proximo quae sua sunt. Et sic ueritatem detinere in iniustitia, est intellectum habentem ueram cognitionem claudere iniqua uoluntate. Multi enim sunt inter Christianos qui cognitionem etiam fidei detinent in iniustitia, & claudunt mala uoluntate.

Sap. 12. c

Ioan. 1. d

Exod. 35. a

P sal. 39.

Iob. 22. c

P sal. 101.

Act. 1. b

Mat. 25. e

Iob. 20. d

P sal. 19.

Ezech. 18.

Iob. 35. b

Text.

Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit.

Hic probat quod Gentiles detinuerint in iniustitia ueritatem, & idcirco merebantur iram & uindictam Dei. Quia quod notum est, etc. Illud dicitur Ignorantia Dei secundum Gloss. ordinariam, quod lumine naturali a creatura cognosci non potest, ut mysterium Trinitatis & incarnationis: & illud non erat reuelatum Gentibus, neque illam ueritatem siue cognitionem illorum uerorum non detinebant in iniustitia, neque de his arguuntur. D. Paulus legitur Athenis inuenisse aram inscriptam Deo ignoto, quia eius natura non erat cognita quantum ad personas. Notum uero Dei dicitur illud cognoscibile de Deo, quod ratione naturali cognosci potest ex mundi & creaturarum dispositione, ut quod sit vnus, infinitus, omnipotens, omniscius, summus, princeps, gubernator & remunerator omnium bonorum & malorum, & alia huiusmodi quae D. Tho. post D. Dio. tripliciter ostendit. Primum ex causalitate, quia cum creaturae sint defectibiles & mutabiles, necesse est eas reduci ad aliquod immobile & perfectum, & secundum hoc cognoscitur de Deo an est. Secundum per uiam excellentiae. Non enim reducantur omnia in primum principium, sicut in propriam causam & uinuocam, prout pater per filij generationem: quia uinuocae causat idem in specie. Sed sicut in causam communem & excedentem, & ex hoc cognoscitur quod Deus est super omnia. Tertio per uiam negationis, quia si est causa excedens, nihil eorum quae sunt in creaturis potest ei competere.

Lib. 1. con.

Gen. & hic.

Sicut

Sicut nec corpus caeleste dicitur proprie graue vel leue, calidum vel frigidum, & secundum hoc dicimus Deum esse immutabilem & infinitum. Et hanc cognitionem habuerunt Gentiles per lumen rationis: iuxta illud, Multi dicunt quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen uultus tui domine. unde subiungit manifestum est in illis. I. inter illos: quia Romani inter Gentiles acumine ingenij ea cognitione praestabant. Et nota uerbum, Manifestum, contra eos qui putant illa quae sunt de Deo, nulla ratione demonstrata esse: quia tales non solum contradicunt Philosophia, uerum etiam Apost. qui dicit Manifestum est. Si enim manifestum sit, euident & demonstratum esse oportet. unde Apost. ne ex huiusmodi cognitione superbirent, declarando auctorem a quo Gentiles ueritatem & cognitionem ueram acceperant, subiungit, Deus enim illis manifestauit. non dicit reuelauit, ne lumen gratia immisceat, sed dicit manifestauit, ut diuinum concursum mediante lumine naturali (quod donum Dei est ab initio naturae datum) significet. De hac manifestatione Iob: Docet nos super iumenta terra. Sed manifestatio Dei non est sicut manifestatio hominis, quia vnus homo alteri manifestat, explicando conceptum suum per aliqua signa exteriora, per uocem uel scripturam, Deus autem dupliciter aliquid nobis manifestat. Vno modo infundendo lumen interius per quod homo cognoscit: secundum illud, Emitte lucem tuam & ueritatem tuam. Alio modo proponendo suae sapientiae signa exteriora. scilicet sensibiles creaturas: iuxta illud, Effundit illa. scilicet sapientiam, super omnia opera sua. Et sic Deus altero istorum duorum modorum eis manifestauit, uel interius infundendo lumen: uel exterius, proponendo uisibiles creaturas in quibus, sicut in quodam libro. Dei cognitio legeretur.

P sal. 4.

Iob 35. c

P sal. 42.

Eccl. 1. b

Text.

Inuisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius uirtus & diuinitas.

Hic ostendit per quem modum Gentiles Dei cognitionem acceperint uel accipere potuerint. Et primum quidem ponit tria, quae de Deo cognouerunt. Primum, inuisibilia, per quae intelligitur Dei essentia, quae in hac uia uideri non potest: iuxta illud, Deum nemo uidit unquam. unde Apost. Regi saeculorum immortalis, inuisibilis, & c. Dicit autem inuisibilia pluraliter, quia diuina essentia non est uisibilis secundum se, neque secundum conditiones eius, quae uisitati respondent: prout bonitas, sapientia, & alia huiusmodi quae non uidentur a nobis: iuxta illud, Ut ex inuisibilibus uisibilia fierent. Secundum cognouerunt eius uirtutem siue potentiam, secundum quod res ab eo procedunt sicut a principio: iuxta illud, Magnus dominus & magna uirtus eius. Hanc ergo uirtutem esse perpetuam philosophi cognouerunt. unde dicit, sempiterna quoque eius uirtus. Tertio cognouerunt diuinitatem, quae est uirtus finis, in quem omnia tendunt. Diuinum enim secundum philosophos, est commune bonum quod ab omnibus participatur, propter hoc potius dicit diuinitatem, quam deitatem: quia diuinitas significat participationem, deitas uero essentiam. unde Apost. In ipso habitabat plenitudo diuinitatis. Haec autem tria referuntur ad tres modos cognoscendi supra dictos. Nam inuisibilia Dei cognoscuntur per uiam negationis, sempiterna uirtus per uiam causalitatis, diuinitas uero per uiam excellentiae. Si dicatur quod uirtus & diuinitas sunt inuisibilia, ergo non debebat eas subiungere: Dicendum quod per inuisibilia, intelligit essentiam: & per uirtutem & diuinitatem, conditiones eius: uel dicendum quod prius proposuit in generali, omnia postmodum declarat in speciali, uirtutem & diuinitatem: quas distinguit, non quod sint duae res in se distinctae & separatae, sed prout distinguntur ratione secundum nostrum modum intelligendi. Quidam per inuisibilia intelligunt Angelos, qui sunt inuisibiles quo ad sensum, cum sint incorporeales. Aliqui exponunt uirtutem, quae cuncta creata gubernat, & diuinitatem qua uniuersa replet. Medium uero & modum, quibus illa cognouerunt designat, dicens: per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Sicut enim ars manifestatur per artificis opera, ita sapientia manifestatur per creaturas: iuxta illud, A magnitudine speciei & creaturae cognoscibiliter potest eorum creator uideri: quia Deus reuocet in effectibus suis uelut in speculis, & sic uideri potest: non quidem oculo corporali, sed intellectuuali. Deus enim cum sit spiritus, sensu uel imaginatione (quae corporalia sunt) cognosci non potest, sed intellectu. unde Eisa. Ecce intelliget seruus meus. A quo autem per hunc modum intelligatur, declarat, cum dicit, a creatura mundi. D. Aug. & Chrysol. legunt a creatione & constitutione mundi inuisibilia Dei cognoscuntur: non solum ex his quae facta sunt tempore gratiae, sed & ea quae facta sunt a creatione mundi. Vel quod a creatione mundi homines inceperunt cognoscere Deum per ea quae facta sunt. unde Iob: Omnes homines uident eum. Alij uero textus habent a creatura mundi, id est, ab homine, qui dicitur omnis creatura (ut D. Greg. ait exponendo illud, Praedicare Euangelium omni creaturae) quod omnium creaturarum conditiones participet.

Ioan. 1. b

1. Tim. 1. d

Heb. 11. a

P sal. 14. b

Coloe. 1. e

Sap. 13. b

Ioan. 4. c

Eisa. 52. d

8. de ciui. Dei

c. 9. & 11.

Iob 36. d

Marc. 9. d

QUARTA PARS COMMENTI I. C.

Ita ut sint inexcusabiles: quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

In hac quarta parte ostendit Gentiles habita cognitione Dei inexcusabiliter obnoxios fuisse culpae impietatis & iniustitiae, dicens: Ita scilicet manifesta eis erant inuisibilia Dei, ut cognoscerent ipsum super eminentem esse. unde debebat ei cultum, gloriam & honorem, quae super excellentibus debentur: eundemque esse primum principium & causam. unde ei in omnibus gratiarum actio debebatur: iuxta illud, In omnibus gratias agite, ideo erant inexcusabiles. Qui enim (ut D. Ambros. ait) multis modis reus conuincitur, excusari non potest. Tria enim sunt, secundum Arist. quae & si non integraliter tollant culpam, pro parte tamen excusant. Haec sunt ignorantia, concupiscentia, atque metus, ueruntamen nunquam ab his tribus aliquis

Text.

1. Thess. vi. d

3. Ephi.

1. Tim. 1. e

aliquis excusationem prætere potest, nisi dum procedunt & sunt causa operis, quod aliàs non fieret, qualis est ignorantia Pauli insectantis Ecclesiam Christi, propter quam dicit se misericordiam consequutum, quia ignorans fecit. Si verò ignorantia sequatur ex culpa, non potest culpam subsequenter excusare, ut si quis per ebrietatem homicidium committit, culpa homicidij nõ excusatur. Quia secundum Philosoph. Ebruius duplices meretur mulctationes. Cum ergo in Philosophis non præcesserit ignorantia, quia quod notum est Dei, manifestum erat in illis, fuerunt inexcusabiles. Ideo rationem subiungit, dicens: *quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, siue non coluerunt gloriam & honorem exhibendo, & omnia in eum tanquam in vltimum finem reduciendo, nec eius maiestatem publicè prædicando illum solum colendū abiecerunt idolis. Aut gratias egerunt, id est, non recognouerunt bona quæ habebant ab ipso eis aduenisse, sed virtuti suæ & ingenio attribuebant, quemadmodum tenebantur: sicut D. Ambr. dicit, quod de anterioribus loquitur, ut præsentis & futuros corrigat. Si dicatur quod illa naturalis cognitio de Deo, vel sufficiebat ad salutem, vel non: si sufficiebat, approbatur hæresis Pelagij. Si non sufficiebat, ergo requirebatur altior cognitio, ergo poterant se excusare per carentiam superioris notitiæ. Dicendum quod non sufficiebat, veruntamen si vti fuissent illa cognitione Dei quæ naturali lumine haberi poterat cum cursu Dei manifestantis, Deus qui non deficit in necessariis, qui etiam attingit à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter, sua infinita clementia altiorẽ cognitionem dedisset, si non posuissent impedimentum peccati omitendo, ac etiam committendo.*

Text. Sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

Hic ostendit quod ex eorum culpa sequita fuerit ignorantia, cordis obscuritas, & menti cœcitas, vnde dicit: *Euauerunt, &c.* Res illa vana æstimatur quæ nihil habet stabilitatis aut firmitatis, & caret illo quod ex natura sua apta est habere: vel quæ non ordinatur in finem, seu quæ non consequitur finem sibi à natura præscriptum, uti crustula nucleo vacua. Et cum solus Deus sit immutabilis, secundum illud: *Ego dominus & non mutor.* Ideo tunc solum mens humana à vanitate libera est, quando Deo innititur. Cum verò prætermisso Deo cuiusque creaturæ innititur, incurrit vanitatem: secundum illud, *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* Et Salomon, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* vnde Psalmist. *Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt.* In cogitationibus ergo suis euauerunt, in quantum in seipsis, & non in Deo fiduciam habebant, sibi & non Deo bona sua ascribentes, secundum illud: *Labia nostra à nobis sunt.* Per hoc autem quod per superbiam euauerunt in cogitationibus suis, in res vanas & instabiles cogitationes suas applicuerunt, secuta est in eis mirabilis ignorantia, vnde subiungit: *Obscuratum est insipiens cor eorum,* quæ verba non debent sic intelligi: ut prius fuerit insipiens cor eorum, quàm obscuratum. Sed simul obscuratum est cor eorum, & insipiens factum, id est priuatum lumine sapientiæ, per quam homo verè Deum cognoscit: sicut enim qui oculos corporales à sole materiali auerit, obscuritatẽ corporalem incurrit: ita ille qui à Deo aueritur, de seipso præsumens, & non de Deo spiritualiter obscuratur. vnde Salomon: *Vbi humilitas per quam homo se subiicit Deo: ibi sapientia. Vbi verò superbia, ibi contumelia.* Ideo Christus: *Abcondisti ea sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est, humilibus.* De his prudētibus dicit Apostol. *Gentes ambulat in vanitate sensus sui obscuratum habentes intellectum.* Postquam enim Philosophi, eò quod tanto studio & labore sciētias nacti fuerant, earum sibi gloriam arrogassent, neque Deo retulissent receptas, inflari cœperunt atque in sectas se & symbola difficere: ut alij Academici, alij Stoici, alij Pithagorici, alij Peripaterici, alij aliis spumosis & tumentibus nominibus insigniretur. Mox dogmata sua quisque profiteri instituit, nec tam lucem intellectus sectari, quàm alios oppugnare, quàm propria tueri placita. Atque hinc sanè est, ut tam de naturalibus rerum principiis & causis, quàm de ratione morum vsque quo varia diuersaque monstra conferunt, ut qui plerisque eorum legcrit, nihil aliud quàm ab irato dæmone dementatos existimet. Adeo enim euauerunt in cogitationibus suis, ut, *dicentes se esse sapientes,* id est, sapientiam sibi à seipsis ascribentes, *stulti facti sunt.* iuxta illud: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris.* vnde Hieremias dicit, *Stultus factus est omnis homo à scientia sua: de qua scilicet præsumebat.*

Text. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadruplum, & serpentium.

Hic Apostolus manifestat peccatum impietatis Gentilium: quia contra Deum adeo obscuratum erat insipiens cor eorum, quod incorruptibili, & omnino immutabili debebatur, *mutauerunt, id est, transtulerunt à Deo gloriam, id est, laudẽ, honorem, & manifestationem, ac causalitatem, quam tanquam soli immortalis, & omnino incorruptibili ac penitus immutabili attribuere debuerant, dedetunt aliis creaturis instabilibus, & corruptibilibus.* vnde Hieremias ait, *Populus meus mutauit gloriam suam in idolum.* In quorum exprobrationem Sapientia dicit: *Lignis & lapidibus imposuerunt nomen incommunicabile Dei, cuius sublimitatem cognouerunt, & de qua Dauid: Magnus dominus & laudabilis nimis.* Non solum attribuerunt hominibus, quos Deus ad imaginem suam fecit, & mente ac voluntate donauit: sed etiam similitudinibus & simulachris hominum corruptibilium: & quod peius est, similitudinibus volucrum, quadrupedum & serpentium. Et quod omnino intolerabile erat, peccata, saxa, & lapides

Malac. 3. b

Sap. 13. a
Ecol. 1. a
Psal. 93.
Psal. 11.

Præter. 11. a
Mat. 11. d
Eph. 4. c

Hier. 10. c

Text.

1. Tim. 1. d
Malac. 3. b
Iacob. 1. b

Ester. 2. c
Sap. 14. c
Psal. 47. a

& lapides pro diis colebantur, & ducebantur, manifestum enim est quod similitudo imaginis est posterior illa re, cuius est imago. Et gloria siue claritas Dei est principium omnis speciei & formæ. Et si gloriam Dei in similitudinem imaginis cõmutat, cõuertit primum in vltimum. Sed quæret forsitan aliquis, quo modo potuerit eo insaniam furorisque collabi, & vnde idololatriæ origo: Dicendum quod secundum Iudæos idololatria in secunda mundi ætate incepit ab Ismaele, quæ primo simulachrum ex luto fixisse asserunt: ob quam causam instante Sarra ab Abraham patri suo ab hæreditate & domo eius exclusus est. Alij dicunt quod à Nembroth primo tyranno, qui cogebat homines igne adorare: vel à Nino Babyloniorum rege, qui imaginem filij sui fecit adorari, de quo Sap. A cerbo luctu dolens pater sibi filij rapti fecit imaginẽ, & illũ qui tunc quasi mortuus fuerat, nunc tanquã Deũ colere cœpit. Deinde propter aliqua opera, utpote propter urbem conditam à Romulo, vel propter egregias victorias, ut Herculi alijsq; compluribus statua posita sunt, quæ à principio non colebantur ut dij, sed extabant in eorum memoriam, atq; ut homines ad virtutum studium excitarentur. Cum verò sensuales homines imagines sensibus obiectas tanta veneratione susciperent, accepta inde occasione dæmones in illis ingressi, responsa dare cœperunt atq; homines deludere, qui crederent subsidia præsidiaque inde à suis statuis ac delubris obuenire. Animulium verò cæterorum adorationem Ægyptus superstitionibus imbura, & dæmonũ præstigijs seducta, incepit: ut Strabo 7. diffusè narrat. Cunctas nanque effigies, quas in Zodiaco cõpererant, ut Arietem, Taurum, Scorpium, Leonem, & alia pro diis habebant: de quibus Deus Iudæos ab Ægypto reducens admonitos fecit, dicens: *Ne forte oculis eleuatis in cælum videas solẽ, lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores, & colas ea. Quin verò vtidem author refert, non solum peccatoribus penè vniuersis, sed cepis & porris, quibus vescerentur, diuinos deferebat honores. Quin & Crocodilus ferocissima bellua Arsinoe urbe Ægypti à sacerdotibus manifesta colebatur: quàm hic forsitan commemorat Paulus, nomine serpentum, sicut nomine volucrum aquilas, vel anseres Romanorum ob custodiam capitolij. Sed de his Eusebius & Lactantius diffusè, & D. Aug. lib. 8. de Ciuit. Dei. Ex hoc autem Apostoli loco recentes heretici catholicos increpant, eò quod Gentilitatis imagines ab orco reuocent, idololatriarumque emuli colant. Contra prohibitionem legis quæ dicit: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ in cælo est desuper, & quæ in terra deorsum, & eorum quæ sunt in aquis sub terra, non adorabis, neque coles ea.* Adiciunt quod habetur in Psal. *Simulachra Gentium, argentum & aurum, opera manu hominum. Os habent & non loquentur, & c.* sequitur: *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Confirmant & aggrauant ex his quæ dicit Propheta Baruch: *Nunc autem videbitis in Babylonia Deos aureos & argenteos, lapideos, & ligneos, in humeris portari ostentantes merum Gentibus. Videte ergo ne & vos efficiamini similes factis alienis.* Confirmant etiam ex gestis Ezechia regis, qui zelo Dei succensus succidit lucos, confregitque serpẽtem æneum, quem fecerat Moyses de mandato Domini, eò quod prouocaret & induceret ad idololatriam. Ex his inferentes imagines esse delendas, & nullo modo adorandas aut venerandas. In hunc errorem lapsi sunt & cõdemnati Seruius episc. Massiliensis, Leo quartus Imp. & Valdenses. Hic autem error fuit condemnatus sub Greg. 3. in concilio Romano, & Francfordinensi, sub Adriano 1. Et in concilio Niceno, 2. in quo actione 2. 3. & 4. adducuntur quàm plurimi sancti, qui sanctorum imagines venerandas esse sanxerunt, & miracula facta contra dehonestantes imagines, & quomodo earum veneratio & adoratio ex Apostolorum traditionibus originem traxerit, quod etiã D. Thome refert. Et in concilio Constantinop. sub Adriano 2. actione 8. c. 3. Et in tribus cõciliis Lateranen. Non enim in Exodo aut Deutero. prohibuit Deus absolutè & simpliciter imagines fieri, cum ipse iusserit fieri & inspicere imaginem serpentis, & duas imagines Cherubim, quas fecit in propiciatorio erigi, de quarum medio loquens humanis sensibus maiestatem suam ostendebat. Sed prohibuit sculptilia fieri maximè Astrozum, animalium, & piscium, quæ subnotantur nominibus illis cœli, terræ, & aquarũ, ut adoraretur adoratione latriæ, & coleretur pro diis, ut fiebat à Babyloniis. Hoc autem non faciunt Christiani, vnde determinatum fuit in concilio Constantinop. cuius determinatio inter decreta relata est, cap. venerabiles, de consecr. distin. 1. vbi dicitur: *Venerabiles imagines non deos Christiani appellant, neque seruiunt eis, ut diis, nec alicui creaturæ cultu diuino, sed venerantur eas, & adorant in memoriam & recordationem primitiuorum. Non enim venerando eas, insistant in ipsis imaginibus, sed quemadmodum visus vnico actu fertur in aerem illuminatum, & colorem ad quem terminatur mediante aere illuminato. Sic mens Christianorum non sinit in imaginibus, ut sunt quædam res ex auro, argento, aut alia materia, sed per eas tanquam per medium venerantur res representatas honore illis debito.* vnde Damasc. dicit: *Honor imaginis pergit vsque ad prototypum & exemplar. Nec sanctorum imagines debent nominari idola.* Nam idola dicuntur simulachra eorum quæ nullo honore digna sunt, quinimo vituperio, ut impudica Venus, Iupiter & alia huiusmodi. Imagines autem sunt simulachra seu representationes eorum quæ habent in se virtutẽ & excellentiã, & quæ digna sunt honore, ut imago Christi, D. Virginis, & sanctorum. vnde in prædicto Cõcilio Niceno 2. act. 7. circa finẽ scribitur sequentes canones, *Quicumque sacras scripturas de idolis contra venerandas imagines adducunt, Anathema. Quicumque venerandas imagines idola appellant, Anathema. Quicumque dicunt quod Christi imagines, ut deos adorant, Anathema. Quicquq; comunicãt illis qui cõtra venerandas imagines sentiunt, aut eas dehonestant, Anathema.**

Gen. 21. b

Sap. 14. b

Deut. 5.

Deut. 4. c

Psal.

Baruch 6. a

4. Reg. 18. a

3. p. 9. 2. 3. art. 3. ad. 1.

Nec

Nec nunc Christiani sunt in periculo idololatriandi, vt erant Iudæi tempore Ezechia: Iam enim edocti sunt nihil numinis in imaginibus esse, nec eas propter materiam, ex qua sunt, venerandas, vt quia ex auro aut argento, sed solum propter representationem sanctorum, quibus fit honor coram imaginibus. Si honor exhibitus hominibus viuentibus hac vita mortali, dicitur adoratio in factis literis: vnde legimus quod Nathan adorauit Dauid, cur honor sanctis coram imaginibus ipsos representantibus, Adoratio non nominabitur: verum quæstio de hominibus pertinacibus est relinquenda: cum certum sit adorationem Deo debitam esse recognitionem Dei in primum & summum principium, creatorem & gubernatorem omnium creaturarum. Hæc enim soli Deo debetur, vt Apost. ait. Nullus tamen Christianus hunc honorem exhibet imaginibus aut sanctis. Sed recognoscuntur imagines, vt sunt representatiua sanctorum, & sanctos ipsos vt virtuosos amicos ac familiares Dei honorant. nã si Deus ipse eos honorat, cur nos non honorabimus? Christus enim dicebat, Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Si Apost. viuentes hac mortali vita iubet honore præuenire, & reges honorificare, cur nos facinus in gratia Dei confirmatos, & reges regni cælorum non honorabimus?

Test. Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliosi afficiant corpora sua in semetipsis.

Hic ostendit pœnã correspondentẽ culpæ eorum. Quia peccatũ idololatriæ tã nefariũ & execrabile ac abominabile est corã Deo, quod in pœnam eius permisit eos Deus labi in alia nephandissima peccata. Quæ licet, in quantum sunt voluntaria, non possint dici pœna, de cuius ratione est quod repugnet voluntati. Veruntamen quia peccata etiam voluntaria habent quædam adiuncta, quæ voluntati repugnant, prout subtractio gratiæ, (qua subtracta homo facile ruit in peccata) inordinatio interioris animi, remorsus conscientiæ, infamia, labor, & difficultas in actibus exterioribus. vnde D. Aug. Iussisti domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus animus pœna sibi sit. Et Sap. Ambulauimus vias difficiles, &c. Et quantum ad hæc adiuncta peccata sequentia possunt dici pœna peccatorum præcedentium. Cum ergo mutauerint gloriam Deo debitam, auferendo à Deo & exhibendo brutis animalibus, ac venenosus serpentibus, permisit Deus intellectum, & rationem illorum immutari & tradi in potestatem desideriorum cordis. Accipit ibi cor pro appetitu sensitiuo, quod ex diuina ordinatione subiicitur rationi. Iuxta illud, subter te erit appetitus tuus: tamè propter graua peccata permittit appetitum sensitiuum, siue sensualitatem, quæ est quoddam brutale, dominari rationi in maius eorum dedecus, & cõfusionem. vnde Dauid: Homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. & hoc inuit Apost. cum ait, propterea tradidit eos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, contra naturalem ordinem hominis, tanquam in manus crudelium dominorum: iuxta illud, Tradam Ægyptum (id est, confusibiles peccatores) in manu crudelium dominorum, id est, carnalium desideriorum gustus & tactus. Nam delectationes tactus, circa quas sunt gula & luxuria, sunt cõmunes nobis & brutis. Ideo sunt magis execrabiles, quasi magis brutales, vt Philof. dicit: & hoc designat cum dicit, in immunditiam, quæ ad peccata carnalia pertinet. Quia homo per huiusmodi peccata maximè conuertitur ad id quod est infra seipsum. Vnumquodque enim dicitur impurum & immundum ex coniunctione vilioris, sicut argentum ex commixtione plumbi. vnde exponens, subdit, vt contumeliosi, id est, turpibus actibus, afficiant pro inficiant corpora sua in semetipsis. hoc non coacti nec inducti ab aliis, sed propria sponte. Hunc locum Lutherani eo detorqueunt, vt persuasum habeant Deum non solum esse causam peccati, sed etiam esse ita efficacem, vt ad malum cogat. Quinimo (vt dicunt) ita est causa, vt ipse solus sit causa. Ait enim Lutherus, quod non est in potestate nostra vias nostras facere malas, sed mala opera in impiis operatur Deus. Cui subscribit Philippus Melancthon, asserens quod ita sit Dei proprium opus non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli: consentit & Bucerus super hunc locum, dicens: Deum esse cogentem causam peccati, vt qui hoc negauerit, Deum neget esse Deum: quia negat esse efficacẽ causam illius effectus, quem vult fieri. Hoc enim, inquit, significat hoc verbum tradidit, quod tertio in hoc capite replicauit: Tradidit enim in desideria, &c. Tradidit in passionem ignominia. Tradidit præterea in reprobum sensum. Verum hæc perniciosissima dogmata prima sui statim prolotione apertius cum communi sensu depugnant, quàm vt alia opus habeant impugnatione. Eneruant enim ac penitus tollunt liberum hominis arbitrium, quod tamen nos habere certissimum est. Primò experientia: Quia videmus nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & de liberare, & ex duobus expositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato acceptare vel respicere aut suspicere voluntatis actum. Et contra negantes euidentiam experientia, non est arguendum rationibus, sed verberibus. vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad conuincendum eum esset proiicere illum in fornacem ignis. Sic ad conuincendum negates liberum arbitrium, fortius argumentũ est plagis & verberibus temeritatẽ illorũ arcerẽ: & si querantur: Respondendum est quod percussores non sunt arguendi, eò quod nõ liberè faciãt, nec possint non percutere. Secundò est certissimum ratione: Quia consilium non est nisi eorum quæ sunt in potestate nostra secundum Philof. sed homines de suis actibus vt videmus, cõsiliãtur. Igitur sunt domini actuum suorum: & per consequens possunt agere vel non agere, præterea præcepta & prohibitiones fieri non debent, nisi ei qui ea potest implere. Stultum enim & absque ratione esset alicui iniungere quod illi impossibile est. Sed Deus qui est sapientissimus, imò & ipsa sapientia

3. Reg. 1. c

1. Tim. 1. d

Ioan. 12. d

Test.

Sap. 5. b

Gen. 4. b

Psal.

Esai. 29. a

3. Ethicorum.

3. Ethicorum.

sapientia per essentiam, dedit præcepta & prohibitiones hominibus. Igitur in eorum potestate est ea implere. vnde D. Hieron. ait: Si quis dixerit Deum præcepisse impossibile, Anathema sit. Tertio est certissimum ex sacris literis in innumeris penè locis, quos prolixum esset recitare, sed paucos dumtaxat, vt breuitati studeam, recitabo. Et primò, illud quod dicit Ecclesiast. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu concilij sui, adiecit præcepta & mandata. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, &c. Et ne cauillent illud dictum ab initio. i. ante peccatum Adæ, sunt alij loci in expugnabiles quod etiam post peccatum. Nam cum Cain peccator esset, & concepisset odium in Abelem fratrem suum, dictum est ei à Deo: Cur iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? Sed subter te erit appetitus tuus (v. vindictæ) & tu dominaberis illius. Præterea post peccatum dominus publicatis præceptis & mandatis per Moysen ait: Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, non supra te est, neque procul postum, neque in cælo sitũ, vt possis dicere quis nostrum valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare postum, vt causeris & dicas: quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos deferre, vt possimus audire & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & corde tuo vt facias illud, &c. non potuit liberum arbitrium clarius explicari. Insuper, Beatus qui potuit transgredi, & non est transgressus: facere mala, & non fecit. Præterea cur interrogauit dominus Euam post præuocationem: Quare hoc fecisti? Cur dici fecisset Dauid post peccatum, Trium tibi datur optio? Cur dixisset Apost. Voluntariè peccantibus non relinquitur hostia. vnde D. Aug. in lib. de Religione, cap. 14. dicit, quod peccatum adeo est voluntarium malum, quod si non fuerit voluntarium, nullo modo sit peccatum. Quapropter non immeritò huiusmodi Lutherani fuerunt condemnati in concilio Tridentino, Sessione 6. vbi canone 4. scribitur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiẽdo Deo excitanti, quo ad iustificationem gratiam obrindendam, se disponat ac præparet, neque posse dissentire si velit, se velut inanime quoddam nihil omnino agere meretque passiuè se habere, Anathema sit. Et canon. 5. dicitur: Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctũ dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò de titulo sine re, figmentumque denique à Satana inuectum in Ecclesiã, Anathema sit. Et canon. 6. habetur: Si quis dixerit nõ esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, vt bona Deum operari, non permissiuè solum, sed etiam propriè & per se, adeo, vt sit eius proprium opus, non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli, Anathema sit. vnde D. Iaco. Nemo cum tentatur, dicat quod à Deo tentatur. Deus enim intentator malorũ est. Cum ergo plus sit cogere quàm tentare, quo modo euadere possunt qui dicunt Deum nos cogere ad peccandum? Cum per Oseam dicat dominus: Perditio tua ex te Israel est, tantummodo in te auxilium meum. Deo enim authore, vt Aug. ait, nemo fit deterior. Reliqua verò quæ ad naturam liberi arbitrij pertinent, vnde infra cap. 7. in interpretatione illius sententiæ: Non enim quod volo bonum, hoc ago. Possunt etiam rationibus prædicta perniciosissima impugnari. Quia impossibile est Deum contra suam voluntatem, aut legem agere, cum lex sit signum, & norma suæ voluntatis. Sed peccatum est dictum vel factum, aut concupitum, aut omissum contra legem Dei, vt D. Aug. ait. Ergo impossibile est quod Deus sit causa peccati. Præterea nullum est peccatum mortale quod non sit contra obedientiam Dei, vt notum est ex definitione peccati. Sed ille quem Deus constringit, vt quippiam faciat, non agit contra obedientiam Dei. Igitur non peccat. Et per consequens Deus non est causa peccati. Si enim facere quod Deus præcipit, vel consulit, peccatum esse non potest, imò est officium & obedientia: quomodo id quod iplo perurgente fit, peccatum esse poterit? Insuper si homo cogeretur ad peccandum, cur dixisset Apost. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sed neque exhibeamus mēbra nostra arma iniquitatis peccato. & alibi: Noli vinci à malo, sed vince in bono malo. Pro cauillorum reiectione & nodorum dissolutione supponendum est, primò quod in peccato duo sunt, Materiale, scilicet & formale. Materiale dicitur ipse actus & motus realis voluntatis elicitus vel imperatus, quo peccatur. Cum ergo voluntas Dei sit causa prima omnium rerum atque motionum, vt D. Aug. dicit, Necessè est dicere quod Deus est causa illius actus, vel actionis, in quantum est ens, siue, vt dicunt Theologi, secundum substantiam actus. Quia omne quod est actu, reducitur ad primum actum, qui est ipse Deus: aliàs sequeretur quod Deus non est causa efficax omnium entium. Formale verò peccati est defectus, seu deordinatio, quæ non potest attribui Deo. Quia Deus quantum est in se, omnia inclinatur & conuertit in seipsum, sicut in vltimum finem. vnde impossibile est quod sit causa discedendi ab ordine, qui in ipsum, & per consequens deordinationis, in qua propriè consistit formalis ratio, siue essentia & definitio peccati. Secundò supponendum est, quod impossibile est id quod Deus se solo operatur, possit habere rationem peccati, cum ipse per essentiam sit sua regula, à qua deflecti & recedere non potest. vnde dicitur: Vidit Deus quod esset bonum, & iterum: vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Ea verò quæ Deus cū causis secundis agit, principalius, intimius, atque perfectius operatur, quàm causa secundæ, quæ possunt deficere. Et sic perfectio attribuitur Deo: defectus verò, vel deordinatio (si quæ sit) attribuitur causæ secundæ. Aliter tamen se habet Deus in operibus bonis & meritoriis: quia specialiter agit. In malis verò non agit specialiter, sed solo generali concursu operatur, prout in motibus animalium brutorum omnia disponens suauiter, id est, secundum modum vniuscuiusque naturæ, mouẽdo naturalia naturaliter, & libera liberè, Sap. 8. a

Ecl. 15. c

Gen. 4. a

Deut. 30. c

Gen. 3. c

2. Reg. 2. 4. b

Ecl. 31. b

Heb. 10. c

Iacob. 1. b

lib. 83. 7.

Lib. 12. Com.

Faus.

Rom. 6. b

Rom. 12. b

8. de Trin.

Gen. 1. b & d

non cogendo, neque praueniendo; aut necessitando voluntatem in malis: licet possit prauenire & necessitare eam in bonis. His suppositis, cum allegant hic Apost. tertio repetentem tradidit, & cat. Dicendum quod hoc loco tradere ab omnibus orthodoxis, hoc verbum nō pro impulit aut constrinxit (vt Lutherani volunt) exponitur, sed pro liberè abire permisit in desideria, &c. iuxta illud: Dimitte eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis. vltima enim est hæc phrasia apud Hebræos, vt in oratione dominica: & ne nos inducas in tentationem. i. non sinas aut permittas nos induci. Sic etiam intelliguntur, & exponi debent alij passus sacræ scripturæ, & doctorum, qui de induratione vel excæcatione inducuntur: vt illud, Excæca cor populi huius. & illud: Indurabo cor Pharaonis. & infra 9. cuius vult miseretur, & quem vult indurat, permittendo illos vt libero arbitrio, quod eis cū natura dedit. Illud verò Esa. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis domine. debet intelligi principaliter & de bonis operibus dicitur: vel si intelligatur de malis, est gloriandum quantum ad substantiam actus, vt dictum est. Et cum Apostol. dicit, Deus est qui operatur omnia in omnibus, velle & perficere. s. perfectum, & principaliter, & non totaliter. Et similiter illud: non est volentis, neque currentis. s. velle vel currere. s. perfectum & principaliter. Et illud: sine me nihil potestis facere, scilicet perfectum, vel quantum ad ipsam substantiam actus. Et illud: non quod sufficientes simus à nobis, quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet perfectum. Illud autem quod dicit infra 7. Video aliam legem in membris meis, &c. Nō enim quod volo bonum, hoc ago, &c. Sequitur, iam non ego operor, sed quod inhabitat in me peccatū, intelligitur de motibus primo primis, qui praueniunt deliberationem rationis, qui non sunt peccata, sed potius pœna peccati originalis. In aliis autem certum est nos cooperari, & substantiam actus à Deo principaliter esse: defectus verò est à libero arbitrio. Si adducatur illud quod D. Aug. dicit Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum. Dicendum quod cūcta bona suapte natura in Deum referuntur: inclinatio Dei ad bonum, intentionem eius ac nomen designat. Quo ad malum verò culpæ, Deus inclinare dicitur permittens: eō quod hominem suæ proprietate inclinationi relinquit, subrahendo gratiā. vnde in epist. ad Sixtum 2. dicit: Non, inquit, Deus indurat impariando malitiam, sed non impariando gratiam. Et ad Simplicianum: Non est intelligendum (inquit) quod Deus ita induret, quasi quæquam peccare cogat. Sed tamen quibusdam peccatoribus misericordiam suā iustificationis non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur: quia non eorum miseretur, non quia vi impellat. Et alibi, Deus quorundam malorum corda indurare dicitur, non quod omnipotens Deus per potentiam suam corda eorum induret, quod est impium ita credere, sed exigentibus eorum culpis. Cū duritiam cordis, quam ipsi malā perpetrando nutriunt, non auferat, quasi eos induret: quia iusto iudicio eos indurati sunt. vnde infra 2. Secundu duritiam tuam & impenitens cor tuum thesaurizas, &c. Ex præmissis clarè patet Deum non aliter quàm sinendo aut permittendo esse causam peccati. Sed de iis amplius in 7. & 9. capitibus. Si dicatur quidquid est causa causæ, est causa causati. Sed Deus est causa liberi arbitrij, quod est causa peccati. Igitur Deus est causa peccati. Dicendum quod effectus causæ mediæ dependens ab ea secundum quod subicitur ordini causæ primæ, reducitur in causam primam. Sed si procedat à causa media, prout exiit in ordinem causæ primæ: sicut si minister facit aliquid contra mandatum domini, nō reducitur in dominum, tanquam in causam. Sic nec peccatum, quod liberum arbitrij committit contra præceptum Dei, reducitur in Deum, tanquam in causam. Et licet malum pœnæ attribuat Deo, iuxta illud: Deus est creans malum. & illud: Non est malū in ciuitate quod Deus non fecerit. Non tamen sequitur quod malum culpæ reducatur in Deum: quia culpa opponitur bono ordinis qui est in Deum, & non pœna, quæ est deordinatio culpæ. vnde non est similis ratio.

Psal. Mat. 6. b

Esa. 6. c Exod. 14. a

Esa. 26. c

Phil. 2. b

Rom. 9. c Ioan. 15. a

2. Cor. 3. b

Infra 7 d

In lib. de Gra. & lib. ar. c. 2.

In lib. de Ef. sen. Dei.

Psal. 45. a Amos 3. b

Text.

Ioan. 14. a In lib. de vera relig.

Rom. 4. c

Quia commutauerunt ueritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruiuerunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Amen.

Hic amplius explicat culpam impietatis, in quam philosophi agnita veritate lapsi sunt, mutauerunt enim gloriam incorruptibilis Dei, &c. Ad duo peccata omissionis quæ præmissa, addit duo peccata commissionis: dixerat enim, Non glorificauerunt aut gratias egerunt. nunc addit, mutauerunt gloriā quo ad primū: & quo ad secundum dicit, & coluerūt creaturam potius quàm creatorem: commutauerunt gloriā Dei in mendacium. Quod supra dixit gloriā, hic dicit ueritatem quæ est Deus ipse per essentiam, iuxta illud: Ego sum uia, ueritas, & uita. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod ueritas secundum D. Aug. est uera & perfectā similitudo rei quam efficit absque vlla dissimilitudine. Et cū Deus sit primum principium & idea, siue similitudo rerum cunctas res efficiens & absq; quacunque dissimilitudine representans, hinc est quod Deus dicitur ueritas prima in creatura, quæ non solum est causa quod res sunt, uerum etiam est causa cognoscendi: cum omniscognitio fiat per similitudinem, siue assimilationem. & sic præcedit res ipsas, quas etiam antequam sint & postquam desunt esse, representat: iuxta illud, Qui uocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt: & quia res creatæ naturaliter produciunt suam similem naturalem, vel intentionalem in sensu exteriori, & eo mediante in interiori, ac etiam mediante naturali lumine intellectus agentis in intellectu possibili: ideo res creatæ possunt dici ueritas creata transcendentalis. & sic non prima, quia pēdet à Deo, qui solus est ueritas prima, siue idea, & similitudo efficiens omnium rerum, sed sunt ueritas secundaria: quæ præcedit similitudinem quam causat in sensu & intellectu. Ideo sensus uel intellectus informatus similitudine rerum potest dici ueritas

ritate formali & subiectiua, in quantum similitudo in eis existens est conformis rei representatæ. Quia si res representata aliter se habeat, & sit difformis similitudini sensus aut intellectus, tunc intellectus aut sensus nō dicitur ueritas, sed falsus & illusus. Quæ admodū res creatæ intratū ueræ sūt in quantum sunt cōformes idæe Dei. Quia si in aliquo sunt dissimiles aut difformes, in illo in quo sunt dissimiles aut difformes, fortinunt nomen falsitatis, mendacij & uanitatis. vnde infra 8. dicit: Vanitati enim omnis creatura subiecta est. Et Sap. dicit: Qui apprehendit umbram & sequitur uentum, sic qui attendit ad uisa mendacia. Ex præmissis apparet quod duplex est ueritas. s. in creatura, quæ est Deus, quæ est ueritas primo prima: alia est creata, quæ est secundaria: hæc est duplex, quædam est transcendentalis, quæ immediatè pēdet à prima: alia est formalis & subiectiua quæ pēdet à secunda: & sic potest dici tertia. Cū ergo Deus sit principium essendi & cognoscendi, natura diuina dupliciter considerari potest. s. vt principium essendi, & vt principium cognoscendi. Et secundum utramque considerationem uerba Apost. possunt exponi. Nam si consideretur vt principium cognoscendi, sic debet exponi. Commutauerunt ueritatem Dei in mendacium, id est, cultum ueri Dei in idololatriam: ueritas quippe est Deus, mendacium idolum. Vel commutauerunt ueram cognitionem Dei quam à Deo acceperunt: & peruersa ratione ad falsa dogmata conuerterunt, cum dixerunt idola esse Deos, uel Deum non habere in notitia, aut non esse omnipotentem. vnde Hierem. Docuerunt linguas suas loqui mendacium. Vel quia diuinitatis naturam, quæ est ipsa ueritas, & nomen Dei incommunicabile attribuerunt idolo, quod mendaciter uocauerunt Deum, cū non sit Deus. vnde Hier. Verè mendacium possederunt patres nostri. Vanitatem quæ eis non profuit. Nunquid faciet homo sibi Deos, cum ipsi non sint Dij? Si uerò consideretur natura diuina, prout est principium essendi omnibus per creationem, sic debetur ei ab homine interior cultus, secundum p̄iū affectum: iuxta illud, Si quis cultor Dei est, &c. Debetur etiam ei exterior seruitus latriæ: iuxta illud, Dominum Deū tuū adorabis, & illi soli seruiēs. vnde Apost. subdit contra eos: Et coluerūt. Interius, secundum affectum, & seruiuerūt exterius creaturæ. s. idolo: ipsam orando & uenerando, templā magnificentissimā illis construendo supplices in eis adorantes: & non modo thura & holo causta altaribus imposuerunt, uerum etiam proprios filios immolauerunt, & filias potius quàm creatori. Colebant enim corpora cœlestia, & aerem & aquā, & alia huiusmodi, secundum illud: Aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, &c. Deos putauerūt. Et cultum latriæ, quod debetur soli Deo, exhibuerunt sacrificando illis tanquam sup̄mo domino. ideo concludendo subdit (Qui est benedictus) id est, cuius bonitas est manifesta. Sicut enim dicimur benedicere Deum in quantum eius bonitatem corde cognoscimus, & ore confitemur, iuxta illud: Benedicentes Deum, exaltate eum quantum potestis. Addit autem, in secula, ad ostendendum quod eius bonitas est sempiterna, ab alio non dependens: seculum enim accipi solet pro duratione uitæ hominis quæ est centum annorum, & sic pro centenariō. & cum dicat hic in secula, absque determinatione intelligit per omnes durationes imaginabiles & interminabiles. Et sic per eorum impietatem, & falsorum Deorum cultū nullo modo poterat diminui. Addit Amen, ad omni modam certitudinem affirmandum. vnde Esa. Qui benedictus est super terram, benedicitur in Deo. Amen, quod idem est quod uerum uel ueritatem fiat.

Infra 8. d Eccl. 34. a

Hier. 9. b

Hier. 16. d

Ioan. 9. f Deu. 6. a

Sap. 13. a

Eccl. 45. d

Esa. 65. c

COMMENTVM V. PARTIS I. C.

Propterea tradidit eos Deus in passionem ignominie.

N hac 5. huius r. cap. parte Apost. explicatius declarat pœnam correspondentem culpæ illorum: quia, s. ad hoc deuenerunt, vt qui contra naturam diuinam peccauerant, contra propriam naturam peccarent. Ideo tradidit, id est, labi permisit eos Deus in passionem ignominie, quæ non sunt nomine dignæ, per quas intelligit peccata carnalia contra naturam turpissima, quæ hominem non modo comparant, sed exprobrabiliorem reddunt, iumentis: quæ hanc nefandissimam turpitudinem incognitam & intentatam habent.

Nam scemina eorum immutauerunt naturalem usum, in cum usum qui est contra naturam.

Hic declarat passionem ignominie, in quas lapsi sunt. Ad cuius intelligentiam notandum est quod aliquid potest dici contra naturam hominis dupliciter: Vno modo cōtra naturam differentie constitutiue speciei hominis, quæ est rationale. Et sic omne peccatum est contra naturam hominis: quia est contra rationem. vnde & Damasc. dicit quod angelus peccatus uersus est ex eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam. Alio modo dicitur contra naturam hominis ratione generis quod est aliter. Manifestum est enim quod commixtio sexuum ordinatur in animalibus ad actum generationis, ex quo sequitur quod omnis actus carnalis, ex quo non potest sequi generatio, est contra naturam hominis, in quantum est animal, & actus extra matrimonium est contra naturam hominis in quantum homo: quia habet particularem naturam, secundum quam regi debet in generatione. Et sic per hæc uerba Apostol. non laudat libidinem, neque dicit usum scemina promiscua, & extra matrimonium esse naturalem, aut licitum (vt uoluit Iulianus Apostata) cum Deus olim in lege, & Christus adulterium reprobauerit, licet, vt dictū est, sit naturalis, in quantum animal, cū potest sequi generatio. Si autem sequi non possit, vt si mulier mulierem (vt D. Ambros. dicit) aut brūtum turpi desiderio ad usum appeteret, uel se uero modo indebito exhiberet: usum autem in naturalem a deo abhorret natura, vt clamare cōtra committentes dicatur, iuxta illud: Clamor Sodomorum ascendit ad me de terra ad celerrimam. v.

Infra 8. d Eccl. 34. a

Hier. 9. b

Hier. 16. d

Ioan. 9. f Deu. 6. a

Sap. 13. a

Eccl. 45. d

Esa. 65. c

tionem. vnde D. Bernardus, flamma gehennalis, scilicet super illas ciuitates effusa, moram non sustinens, execrabilem istam praenit tollere nationem alios enim peccatores expectat. Eam ob rem Sodomorum & Gomorreorum ciuitates subito in cineres redactae fuerunt. vnde Diuus Iudas in sua canonica de eis loquens dicit: Facti sunt exemplum ignis aeterni poenam sustinentes.

Iuda vnic. ca.

Text.

Similiter autem, et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desiderijs inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.

Hic continat explicare passiones ignominie masculorum, qui extra naturam hominis in quantum est animal, terminos arserunt in turpissimis & abominabilibus desiderijs, vt illas passiones ignominie inter se inuicem exerberent. et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. Hic ostendit poenam desertionis & contemptus Dei & lasciuia esse conuenientem culpae, ac errori illorum, qui veritatem Dei commutauerunt in mendacium: vt quemadmodum idololatria & peritium grauisima sunt peccata, sic eius compensatio horrenda, & perfidiosa passio esset. Et quanuis merces proprie videatur in bonum sonare, tamen hic sumitur communiter pro quacunque retributione, etiam in malis, prout infra 6. dicit: Stipendia peccati mors. Et Micheas: Merces eorum igni comburetur.

Infra 6. d. Micheas. b.

Text.

Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conueniunt.

Postquam Apost. ostendit Gentiles ex superbia ignorantiam & excaecationem incurrisse & excaecationem in impietatem in Deum & in iniustitiam in se & proximum incidisse, declarauitque quomodo in Deum peccauerunt: omisiuè, non glorificando & gratias agendo, & commisiuè, mutando gloriam, & commutando veritatem: & quo modo in se peccauerunt contumelijs, afficiendo corpora sua in semetipsis. Hic declarat quomodo incederunt in peccatum iniustitiae erga proximum, ex priori culpa. vnde dicit: Et sicut, et c. Hoc aduerbium similitudinis, sicut, secundum aliquos ponitur pro quia: vt sit sensus, & quia non probauerunt, id est, non laudauerunt factis & verbis Deum illis notum, habendo eius beneficia in notitia, id est, in memoria, ea recognoscendo: quod est eos non egisse gratias vel neglexisse tantum beneficium. vnde illi dicuntur habere Deum in notitia, quia pia deuotione student in animo semper habere, & tamquam praesentem eum timent ac reuerentur, & propter amorem & honorem eius à peccato abstinere student, qui probam & laudabilem esse iudicant cognitionem, quam dedit eis Deus de creaturis: & sic applicandam esse censent, vt per eam in Dei cognitionem deueniant. & qui probant & iudicant Deum habere in notitia omnia facta creaturarum. Contrario illi dicuntur non habere Deum in notitia, qui, vt liberius peccent, considerare renuunt praesentiam eius ubique esse, nec diligentiam adhibent in animo semper habere, & cognitionem quam dedit illis de creaturis non applicant, vt per eam in cognitionem Dei veniant, & qui altissimum non deprecantur, vt sui cognitionem eis conferre dignetur, sed dicere videntur: recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus. Vel qui putant Deum non habere in notitia facta hominum, & dicunt: Circa cardines caeli perambulat, nec nostra considerat. Et illud: Non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob. & Esa. Quis videt nos, & quis nouit nos? peruersa est haec cogitatio. Ideo tradidit eos Deus, id est, tradi, aut labi permisit in reprobum sensum. Sensus hic non accipitur pro sensu hominis, quo sensibilia cognoscuntur, sed pro iudicio intellectus, quo iudicat de agendis & de sapientia, iuxta illud: Cogitare de illa sensus est consummatus. vnde alij exponunt in reprobum sensum, id est, in reprobam mentem, quae dicitur reproba: quando de agendis malis habet iudicium firmum omni reprobatione dignum, secundum illud: Homines mente corrupti, reprobi circa fidem. Et illud, Argentum reprobum vocate eos. Vel reprobus sensus est, sensus à probitate remotus, lumine gratiae ac verae sapientiae priuatus, peruersus, iniquus excaecatus, & ita abiectus, vt hominis talem sensum habetis nulla videatur spes salutis: ita vt non videatur ultra homo talis ad salutem resumendus. Hoc quippe non omnibus peccatoribus Deus facit: sed illis maxime qui idololatrae vel haeretici extiterunt, aut aliquo alio grauisimo crimine Deum offenderunt. Sicuti de Nabuchodonosor in Daniele factum fuisse legimus, cui Deus ob magnitudinem sceleris sui sensum abstulit, ita vt cum belluis foenū & herbam manducaret. Sequitur, vt faciant ea quae non conueniunt, hoc est, ea quae diuinae & humanae leges prohibent, vel vt nihil intelligant aut faciant, nisi quod à probitate remotum est: vel ea quae à ratione discordant, iuxta illud: Inutilia sunt opera eorum. Repletos omni iniquitate. Hic incipit enumerare inconuenientia opera iniustitiae & differentias illorum, & primo ponit id quod est generale. Iniquitas contrariatur aequitati, quae dicitur iustitia, quae consistit in aequalitate, & sic iniquitas idem est quod iniustitia. Sicut autem omnis virtus, in quantum exequitur praecipuum legis habet rationem iustitiae: & sic iustitia est generalis virtus includens omnes alias. Ita omne peccatum, in quantum à regula legis diuinae discordat, habet rationem iniquitatis. Et sic iniquitas est vitium generale includens in se omnia peccata, iuxta illud: Omne peccatum est iniquitas. Exaggerant autem hic culpam eorum dupliciter. Primo intensiue per hoc quod dicit, Repletos. Ille enim videtur repleri iniquitate, cuius affectus est totaliter ad peccandum dispositus, secundum illud: Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. Secundo extensiue, quia non tantum in vno peccauerunt, sed in omnibus, iuxta illud: Infandorum idolorum cultura omnis mali causa est. Malitia. Hic enumerare incipit peccata in speciali, & primo peccata transgressionis, quae opponuntur

Iob 21. b. Iob 22. c. Psal. 93. Esa. 29. c.

2. Timo. 3. b. I. Ier. 6. g.

Dan. 4. f.

3. Sap. 3. c.

1. Iam. 3. b.

nuntur praecipit negatiuis, & incipit à peccatis quibus aliquis deterioratur in semetipso: deinde profequitur peccata quibus fit nocuius proximo. Et praeponebat malitiam, quae dupliciter accipi potest. Vno modo pro habitu vitioso, vnde ex malitia peccare dicuntur qui ex habitu vitioso sine ex mala consuetudine peccant: & sic est nomen generale ad omnia vitia, & opponitur bonitati quae idem significat quod virtus, vsurpatur tamen pro illa peruersitate, qua quis data opera scies & eligens male operatur, vel secundum alios qua machinatur laedere alium vel malum inferre quocunque modo. Fornicatione. Hic ponit peccatum quo quis deordinatur circa appetitum delectationum venerorum. Et non accipitur hic fornicatio proprie, prout est cum meretricibus, quae in fornicibus, id est locis atris & subobscuris habitare solebant: siue pro actu libidinoso inter solutum & solutam: sed pro omni illicito concubitu, quo quis peccat in corpus suum. vnde Tobias: Attende tibi fili mi ab omni fornicatione. Auaritia. Hic ponit peccatum, quo quis deordinatur circa appetitum rerum exteriorum contra proximum. Auaritia enim est quidam inordinatus appetitus habendi temporalia dolo, fraude, furo, rapina, vsura, aut alio quocunque modo illicito & prohibito. vnde Apostol. Sint mores sine auaritia, contenti praesentibus. & ideo sub hoc nomine quauis iniustitia potest subnotari, sicut sub nomine fornicationis omnis illicitus concubitus. Nequitia. Nequitia est temeritas vel praesumptio, qua quis tentat circa nocumenta proximorum, quod implere nequit, siue non potest pro voto nocere. Plenos inuidia. Hic ponit peccatum in proximum radicem inuidiam, qua quis tristatur de alieno bono, & gaudet de alieno malo: ex quibus aliquis incitatur ad nocendum alteri, & est peccatum diabolicum, secundum illud: Inuidia diaboli mors introiit in orbem terrarum. Homicidij. Hic incipit ponere nocumenta manifesta quantum ad facta, quorum maximum est homicidium. vnde Osee: Maledictum mendacium & homicidium & furtum inundauerunt. dicit autem pluraliter repletos homicidijs: quia homicidium non solum consistit in opere, verum etiam in voluntate, iuxta illud: Qui odit fratrem suum, homicida est: quia scilicet odit ad occidendum, vel desiderat mortem eius. Contentione. Hic ponit nocumenta oris. Est autem contentio impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris, qua vitare debemus. vnde Salomon: Honor est homini qui se separat à contentionibus. Dolo. Hic ponit nocumenta occulta. Dolus est quando aliud agitur, & aliud simulatur. vnde Hier. Sagitta vulnerans lingua eorum dolum locuta est. & alibi: Ore pacem cum amico suo loquitur, & occulte ponit ei insidias. Malignitate. Malignitas est radix interior horum nocumentorum, & importat malum ignem. i. malum affectum in corde, secundum illud: Loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum, ab his cauendum est, iuxta illud: Non habitabit iuxta te malignus. Sufurriones. Hic ponit nocumenta occulta, quae sunt verbis. Sufurriones autem qui occulte susurrant in auribus hominum ad seminandum inter eos discordias, & tales sunt maledicti, iuxta illud: Sufurro & bilinguis maledictus in populo: multos enim turbauit pacem habentes. Detractores. Deo odibiles. Detractores dicuntur qui denigrant famam alicuius occulte, id est, eo ignorante mala de eo dicentes, secundum illud: Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui cui occulte detrahit. Et ne putentur ista peccata quae solo ore committuntur, esse leuia: subdit, Deo odibiles: eod quod impugnant quod Deus in omnibus amat, scilicet mutuum amorem, secundum illud: Hoc est praecipuum meum vt diligatis inuicem. vnde Salomon: Sex sunt quae odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. Contumeliosus. Hic ponit nocumenta manifesta quae sunt lingua. Contumeliosus dicuntur qui mala in faciem siue in praesentia dicunt: iuxta illud, Qui prius sui blasphemus persecutor & contumeliosus. Sic ergo haec tria vitia in materia conueniunt, quia mala de proximo dicunt, differunt tamen in fine. Quia susurro intendit discordiam, detractor infamiam, contumeliosus iniuriam. vnde contumeliosus dicuntur qui sunt veloces in verborum vel factorum iniurijs, verbis coniciendo, & aliquid improperando & quandoque factis flagellando: secundum illud, Act. 5. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu consilij, quoniam digni habitus sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Superbos. Hic incipit numerare peccata quae pertinent ad omissionem, quae opponuntur praecipit affirmatiuis. Superbi dicuntur quasi super se euntes per inordinatum appetitum excellentiae: volunt enim praesere & non subesse alienae regulae. Ideo praecipit omittunt. vnde Sapiens: Ininitium omnis peccati superbia. quod verum est, quantum ad auersionem à Deo: non tamen quantum ad conuersionem ad commutabile bonum. Nam quo ad hoc cupiditas dicitur radix omnium malorum. Elatos. Hic ponit processum superbiae, ex qua primo in corde sequitur elatio: vt, scilicet homo se super alios efferat, qui neque parem nec superiorem pati vult: iuxta illud, Non sum sicut caeteri hominum. Inuentores malorum. Ex superbia deinceps procedit nouitatum praesumptio, quam vocat inuentionem novorum scelerum & prauarum opinionum. Cum enim bona sint iam à Deo & hominibus instituta, consequens est vt ipsi de nouo adinueniant noua mala & peruersa dogmata. Parentibus non obediens. Consequenter ponit ipsas omissiones, & primo respectu superiorum, quo ad parentes, quibus contra naturae iura & legis instituta non obediunt: quod faciendum iubet Apost. dicens, Filij obedite parentibus vestris in domino. Et cum spirituales patres sint superiores, illi qui eis resistunt vel non obtemperant, dicuntur parentibus non obediens. Insipientes. Id est, amentes atque insanos, qui obnitiuam insaniam Deum negant, de quibus propheta: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Vel insipientes dicuntur qui ab ipso sapientiae fonte, qui Deus est, recesserunt, zelo iustitiae & charitatis feruore carentes, qui in

1. Cor. 6. d. Tob. 4. b.

2. Heb. 11. a.

Sap. 2. d.

Osee 4. a.

1. Iam. 2. b.

Prou. 26. a.

E Hier. 9. c.

Psal. 27. Psal. 5.

Eccl. 28. e.

Eccl. 10. e.

Toan. 15. b.

Prou. 6. c.

1. Timo. 1. c.

Eccl. 10. b.

1. Tim. 2. h. e.

Luc. 18. c.

Eph. 6. a.

Psal. 13.

ter bonum & malum discernere nesciunt. Et exinde contra diuinam reuerentiã exercent opera. *Incompositos.* Hic ponit omisionem quantum ad semetipsum. Incompositio enim attenditur in habitu & incessu, secundum illud: Amictus corporis, & risus dentium, ingressus hominis denunciant de illo, & sic in compositi dicuntur inordinati, lasciu, intractabiles, minúsq; sociales. Quidam tamen inculpanur de hoc quod curiosè & superbè composito gradu incedebant: quia illa compositio excedebat communem modum compositionis hominum inter quos conuersabantur.

Sine affectione. Ad alios, id est, effrenatos sine amore & charitate atque amicitia, qui durum & inflexible cor habent erga proximum, qui seipfos duntaxat amant & omnia ad se ordinant, erga alios autem crudeles, iuxta illud: Viscera impiorum crudelia. *Absque fœdere.* Hic ponit omisionem socialis conuersationis, quam debet homo aliis exhibere: illi enim dicuntur sine fœdere qui sunt infideles, violatores pactioinum, quos significantius fidei tagos nŭcupamus: vel qui omnium societatem fugiunt, vel socialiter viuere renuunt, vel amicitia iura minimè obseruant, cōtra illud: Melius est duos esse simul quàm vnum: habent enim emolumentum societatis. *Sine misericordia.* Hic ponit omisionem erga inferiores, maximè pauperes, quibus debemus misereri & misericordiam subleuare, alias (vt D. Iacobus ait) Iudicium fiet sine misericordia ei qui non facit misericordiam: omnia autem hæc mala quæ omnium ferè scelerum genera continent, conueniunt hæreticis, quibus sequentia conuenienter adaptari possunt. *Quia cum inŭitiam Dei cognouissent, non intellexerunt: quoniam qui talia agunt.* Hic ostendit eos obnoxios D. vindictæ: quia cum cognoscerent Deum iustum, & omnes alias perfectiones habentem, non intellexerunt, id est, intelligere & credere noluerunt quod pro peccatis pœnam inferret, iuxta illud: Dicunt in cordibus suis, nõ faciet dominus bene, & non faciet dominus male. *Digni sunt morte.* Hic ponitur pœna eis debita, quæ est mors corporalis, spiritualis & æterna, iuxta illud: Stipendia peccati mors. Dignum est enim quod anima quæ deserit Deum, deseratur à corpore per mortem corporalem, ac etiam ab amicitia per mortem spiritualem, nec non à fruitione finaliter per mortem æternam, quæ dicitur secunda & pessima, de triplici morte, infra 5. cap. super verbo, & per peccatum mors, amplius locuturi sumus. *Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Hic declarat quibus talis pœna debetur. Primò enim debetur his qui prædicta peccata committunt: secundum illud, O disti omnes qui operantur iniquitatem, &c. Et non solum debetur illis qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Hoc dicit Apost. propter quosdam Gentilium, qui & si idola non colerent, tamen colentibus non resistebant: Ex quo consentire videbantur. Ex his verbis Aposto. trahunt doctores Theologi duas regulas generales, videlicet quod agentes & cōsentientes pari pœna puniendi sunt. Quòd non licet cooperari peccato alterius: cum cooperari sit quoddam consentire. Et de tali consensu cooperationis dicit Glo. in cap. 1. extra de officio deleg. debere intelligi omnia iura quibus cauetur agentes & consentientes pari pœna esse plectendos. Hæc regula admirabiles inuoluit dubitationes. Pro quarum resolutione aduertendum est quod quis potest peccato sine actu peccati alterius cooperari, siue esse causa illius tripliciter. Primò directè, cum præcipit, consulit, fauorem præbet, vel laudat peccatū: iuxta illud, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ & iniquus benedicitur. Et hoc nunquam licet. Quia de huiusmodi cooperatione reprehensus fuit Iosaphat à Iehu, qui imperauit, dicens: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris, & idcirco iram quidem domini mereris, &c. Si adducatur factum Helias qui inducitur sacerdos Baal ad sacrificium idolorum, dicens: Inuocate nomina Deorum vestrorum. Dicendum quod verba illa infortè protulit, quod patet ex his quæ subiuxit: Clamate, inquit, voce maiore, forsitan loquetur: aut in itinere est, aut in diuersorio, aut certè dormit, vt excitetur. Hanc autem irrisionem Helias faciebat, vt retraheret eos ab eius cultura & idololatria. Nec propterea inducebat eos ad malum, quia primo monuerat dicens: Vsq; quo claudicatis in duas partes: Si dominus est Deus, sequimini illum. Sin autem Baal, sequimini illum. Deinde proposuit virtutem & potentiam domini & impotentiam Baal. Secundò modo aliquis dicitur cooperari peccato alterius, & esse causa ejus, quando non impedit peccatum alterius, reprehendendo vel occasiones auferendo, aut obstaculum ponendo cum potest & tenetur, maximè cū hoc ei ex officio incumbit, prout Nauta dicitur causa subuersionis nauis, si nõ gubernat nauem cum potest & tenetur. Et sic cooperabatur Heli peccatis filiorum: quia eos non sufficienter reprehendit, vt tenebatur. Et cum Deus vniciuque mandauerit de proximo suo, & erueret eos qui ducuntur ad mortè ac diligere animam proximi plusquam vitã corporalẽ, sequitur quod quilibet tenetur medio licito, & seruatis debitis circumstantiis, impedire peccatum proximi, cum potest, ex debito charitatis si probabilitatem habeat de emenda. Ad hoc enim ordinatur fraterna correctio, quo ad animam, sicut elemosyna quatum ad corpus. Et ideo quemadmodum negligens dare elemosynam extremè indigenti, peccat mortaliter, iuxta illud: Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatẽ habere, & clauerit viscera ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? Sic enim negligendo extremè indigentem corporaliter, est causa mortis eius, & occidit illum (prout D. Ambro. ait) Pasce fame morientem, si non pauisti, occidisti. Sic qui non impedit aliquem mori spiritualiter, quod fit per peccatum, est causa mortis & peccati illius. Tertio modo aliquis potest cooperari peccato alterius, & esse illius causa, proponendo alicui materiã siue obiectũ, qua propoŭta siue obiecta probabiliter indicat eũ ruiturum & peccaturum, & qua non obiecta, nõ rueret neque peccaret. Si quidem materia est de se illicita, peccat, Sed si non est de se illicita, & hoc facit intendendo

Ecc. 19. d

Eccl. 3. d

2. Tim. 3. n

Prover. 12. b

Eccl. 4. c

Iaco. 2. e

Sopho. 1. c

Infra 6.

Apo. 2. d

Psal. 33. b

Psal. 9.

2. Par. 19. a

3. Reg. 18. d

1. Reg. 1. d

Eccl. 17. b

Pro. 24. b

Matt. 18. b

3. Ioan. 3. c

intendendo ruinam illius, est semper peccatum: vt si mulier pulchra se exhibeat in via, vt in concupiscentia habeatur à transeuntibus, peccat. Si verò non intendat ruinam, & materia secundum se nõ est illicita, vt in casu proposito, & habet probabilitatem quod transeuntes occasione accepta incident in concupiscentiam illius, peccat, si absque causa rationabili se exhibeat, hoc enim esset offendiculum ponere infirmis, quod non licet. Sed adueniente causa rationabili, puta præceptum mariti aut Ecclesiæ, de audienda missa, aut alia necessitas, aut euidentis utilitas, non peccat, nec est causa peccati illorum: sed ipsorum malitia, propter quam non tenetur cessare à debitis seu necessariis aut utilibus operationibus, dummodo ruinam non intendat, vt dictum est. Et cum iuramentum & mutuum secundum se non sint illicita materia, sequitur quod si aliquis propter necessitatem aut utilitatem, vt fit in treuga & pace, proponat aut petat iuramentum ab idololatra, quæ probabiliter scit per idolum suum iuraturũ, & sic peccaturum, dummodo non intendat ruinam, non peccat. Similiter nec petens mutuũ ab eo quem scit sub vsura mutuaturum. Quia quantum est de se nihil petit quod alius licitè præstare non possit. Et sic non est ex intentione petentis quod iuret per idolũ, aut det mutuũ sub vsura, sed ex malitia illius, propter quam non tenetur prætermittere ius suum aut utilitatem suam: & eodem modo dicendum est de eo qui scit iuraturum per Deum verum, sed peieraturum, siue sit pars, siue iudex: quia non petit nisi quod licitè præstare potest. Peccaret tamen si peteret quod iuraret per idolum, vel quod peieraret aut daret mutuũ sub vsura: quia vtrumque est secundum se illicitũ. Sed non peccat, nec cooperatur peccato illius, si simpliciter petat mutuũ vel iuramentum: licet ille absque tali petitione non peccaret offerendo mutuũ sub vsura, tunc enim potest licitè vti malitia alterius, & hoc modo redimere vexationem suã: quia etiam Deus vitur peccatis ad aliquod bonum: ex quolibet enim malo elicit aliquod bonũ, vt D. Aug. ait, & habetur in c. admonet. 22. q. 1. Et idem Publicolæ respondentis dicit: Qui vitur fide illius qui per falsos Deos iurat, non ad malum sed ad bonum, peccato illius non se sociat. Et eodem modo licet ei qui incidit in latrones manifestare bona quæ habet, quæ latrones rapiendo peccat, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael: Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. Nec per hoc inducebant eum ad minus malum, vt vitare maius: sed offerebant materiam minoris mali, materialiter tantum, hoc est non præsentabant ea intentione, vt ille expleret malam voluntatem suam circa illam: sed ad seruandum vitam & redimendam vexationem suam vel proximi tali oblatione aut traditione, vitur peccato alterius in bonum suũ, & non indicit ad malum. vnde apparet quod aliud est inducere ad peccatum vel minus peccatũ, & aliud offerre materiã peccati materialiter tantum, quæ de se non est illicita, sed ex malitia peccantis. Ex præmissis sequitur quod non licet alicui consulere adulterium, vt eiret in eo vxoricidium. Quia si non sunt agenda nec consulenda mala, vt inde veniant bona: multo minus agenda aut consulenda sunt minora mala, vt euitentur maiora. Si adducatur in oppositum factum Loth, qui Sodomitis clamantibus: Educ viros istos qui introierunt ad te, vt cognoscamus eos, ait: Nolite quæso fratres mei, nolite hoc malum facere. Habeo duas filias, quæ necdum cognouerunt viros: educam eas ad vos: Abutimini eis sicut vobis placuerit, dummodo vixi istis nihil mali faciatis: Dicendum secundum D. August. quod perturbatus animo hoc dixit, nec in hoc eum fore imitandum, vt patet ex cap. quod ait. 14. distinet. Quia vt Apost. ait, si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, infidelis est, & infideli deterior. Et si obiciatur illud D. Petri, vbi dicit quod Loth, & aspectu & auditu iustus erat, propter quod dictum D. Ambros. dicit eum excusandum, viderique esse summæ charitatis efferre, quia minus erat secundum naturã coire, quàm cōtra naturã delinquere: vt in c. offerebat. 32. q. 7. Quia ratio adiuncta ex D. Paulo, quod non sunt facienda nec consulenda mala, vt inde veniant bona, apparentior mihi videtur, sequor opinionem D. August. Et ad autoritatem D. Petri, responder glof. Gene. 19. quod Loth erat iustus comparatiuè ad Sodomitas, sed non erat iustus in hoc facto. Et si allegetur dictum D. August. in lib. de adulterinis coniugiis, & habetur in ca. Si quod verius. 33. q. 2. Secundum legem Christi illicitum est siue adulteram occidere, siue alteram ducere ea viuente: ab vtroque est abstinendum, non illicitum pro licito faciendum. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Quia per illa verba D. Aug. non consultit, sed solum dicit adulterium esse minus malum homicidio. Quia in principio capitis dixit: Quis enim est tam demens qui dicat ei fac quod non licet, vt liceat quod non licet? Si vterius adducatur factum Helisai, qui Naaman Syro petenti: hoc solum est de quo depreceris dominũ pro seruo tuo: Quando ingredietur dominus meus templum Remon, vt adoret, & illo innitente super manum meã adorauero. In templo Remon adorãte eo in eodẽ loco, vt ignoscat dominus seruo tuo, pro hac re. Cui Helisais respõdit: Vade in pace. Per quæ verba declarasse videtur quod licitè poterat sustentare manus regis in actu idololatriæ. Quemadmodum ibidem Lira dicit licitum esse puellẽ Christianã portare caudã dominæ suæ euntis ad Phanũ. Dicendum quod cū illa sustentatio manuum & delatio caudæ non sint actus de se mali, sed solũ per accidens ex malitia agentis, cooperando illi, non intendendo ruinã vt dictũ est, nõ est cooperari peccato illius, sed solũ vt ad bonum suũ vt dictũ est. Et sic quantum illi actus essent mali, vt procedebant ab imperio interiori regis, vel dominæ, nõ tamen sequitur quod ille qui cooperabatur ad illum actum exteriorẽ, vellet illam deformitatem consequentẽ ipsum, vt expressè apparet ex petitione Naamã. Et si instetur: quod qui vult antecessens, necessariò vult & consequens quod scit vel credit sequi ad ipsum: Sed ex illo actu exteriori

1. Cor. 8. c

in. Eneb.

Her. 47. b

Roma. 3.

Gen. 19. b

1. Tim. 5. b

2. Pet. 2. b.

4. Reg. 5. c

coram idolo Remon facta, sequebatur deformitas idololatricæ in domino Naaman, ergo si Naaman volebat illum actum exteriorem, & illi cooperabatur, volebat deformitatem, & ei cooperatebatur, dicendum quod illa maxima intelligitur, quando cõsequens est medium necessario præcausandum ab eo qui sua volitione causaturus erat antecedens, aliàs non. Sed ad illam manuum eleuationem non sequebatur necessario illa deformitas in domino Naaman: quia poterat alia intentione super eum sustentari. Ideo non sequitur quod vellet illud, quemadmodum is qui iuuat ad actum adulterij vel fornicationis aut furti. Quia ad illos ab agente necessario sequitur quod vellet deformitatem ei necessario annexam, licet non cogitet & formaliter non intendat, imo ei conditionaliter displiceat, absolute tamen ei placet, & eodem modo dicendum est de illo qui Pithonissam consulit. Si allegetur decretum concilij Tholetani, quod habetur in cap. duo mala. 13. distinet. vbi dicitur: Duo mala cautissimè sunt præcauenda: tamen si periculi necessitas vnun ex his perpetrare compulerit, id debemus soluere quo minori nexu noscitur obligari. Vbi Glo. exponit soluere, id est facere. Nec illud consilium consulit minus malum, cum soluere debeat exponi pro facere aut permittere. vnde administratores reipublicæ licet permittunt prostituta, vt yitentur adulteria. Et Apost. est sic intelligendus cum dicit: Propter fornicationem vnusquisque suam habeat uxorem, vnde addidit secundum indulgentiam dico, & non secundum imperium vel consilium. Sic debent exponi verba sanctorum doctorum, si qui videantur dicere opposita: maximè D. Grego. in moralibus, & habetur in c. Nervi resticulorum leuiatan. 13. distinet, circa finem, vbi dicit minora semper eligantur, id est, eligi permittantur, licitum tamen est rotis viribus dissuadere maiora. Nec talis cooperatur peccato minori, si ille cui dissuasit maius, incidat in minus: quia hoc est de per accidens. Si adducatur D. Tho. qui dicit quod licet sciamus fratrem ex correctione nostra concitandum ad odium, dum speramus quod odium paulatim tepescet, & sequetur correctio, possumus corrigere: ex quo videtur sequi quod licet cooperari fratri ad actum peccati, dummodo hoc operari vel cooperari non sit sibi allaturum detrimentum salutis. Dicendum quod illa correctio non est cooperatio peccati: quia ad illam non sequitur de pe se odium, imo apud sapientes sequitur communiter dilectio: sed si sequatur odium, hoc est de per accidens ex malitia correcti, propter quam quis non deobligatur à præcepto diuino. Nec Christus induxit Iudam ad malum, cum dixit: Quod facis, fac citius: quia hæc verba increpatiuè dixit ad redemptionem vexationis, ne differret passionem quam ex malitia sua iam actu procurauerat: & eo modo dicendum quo dicitur his qui corrigi non possunt & sunt desperati: Vade despera. Nec Apost. cum dicit, ego de resurrectione iudicor, quia intendebat seruare vitam medio licito, proponendo rectam & fidelem assertionem.

1. Cor. 7.4

P. 6. lib. 52. c. 55. & 56.

In 4. dist. 19.

Ioan. 13. c.

Act. 13. b.

Epitome II. C.

APOSTOLVS ex vita Gentilium conclusit ipsos nõ suis meritis fuisse receptos in gratiam Dei, nihilque eis profuisse cognitionem legis naturæ, sed eos accusasse. Nunc in hoc capite continuando necessitatem gratiæ, aduersus Iudæos progreditur, ostendens quod nec Iudæi iustificari sunt ex his ex quibus gloriabantur, scilicet lege & circuncisione. Et primo ponit iudicium Iudæorum & Gentilium ad finem conuersorum de priori vita, & utrosque arguit de inordinato iudicio, confutaturque humanum iudicium, excludendo causas excusationis, scilicet ignorantiam & innocentiam. Postmodum astruit & commendat diuinum iudicium, ponendo diuini iudicij veritatem, excludendo contrariam opinionem. A signat causam & reprobatur eam: ostendit periculum & retributionem contemptus ex futuro diuino iudicio inuitabili. Secundo ibi, qui reddet, & c. manifestat, astruit, & commendat diuini iudicij veritatem quantum ad bona & mala opera, & quo ad personas & mercedem siue stipendia eorum. Et assignando rationem iustæ distributionis Dei circa bona & mala, excludit acceptionem personarum ab eo. Tertio ibi, Non enim auditores, declarat legem Moyfi per cuius auditum Iudæi arbitrantur iustificari, non sufficere ad salutem. Deinde manifestat dignitatem eorum qui legem sine auditu seruât, commendat insuper in Gentilibus legis obseruantiam, & probat quod dixerat. Quarto ibi, Si autem, & c. ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos: quorum prærogatiuam explicat, quantum ad Gentem pertinet: quia lex eis data est, & quantum ad fructum legis, & quantum ad Deum. Et per respectum ad alios tripliciter se habent ad notitiam legis. Deinde ostendit defectum Iudæorum, quantum ad seipsos, & quantum ad proximos, & per comparationem etiam ad Deum. Postremò in calce capituli ibi, Circuncisio, & c. ostendit quod neque etiam circuncisio, de qua gloriabantur Iudæi, sufficit ad salutem: & deducit rationem comparando circuncisionem præputio, & assignando discrimen.

Expositio literalis II. C.

Propter quod, i. propterea quod malefacientes digni sunt morte, nõ solum qui faciunt, sed etiã qui cõsentiant faciētibus, ea de causa inexcusabilis es. I. peccato, & homo omnis, siue sis Iudæus, siue Gentilis, qui iudicatur, i. temerariè damnas & reprobatur alium, in quo, scilicet iudicio, enim alterum iudicatur, scilicet de occultis de quibus solus Deus habet iudicare, vt de cogitationibus cordium & futuris contingentibus, aut contra regulas iustitiæ, quæ requirunt discretiõnem & examinationem: seipsam condemnatur, id est, seipsam condemnabilem ostendit: eadem enim agit quæ iudicatur, id est, consimilia in genere vel specie agit quæ in aliis condemnas. Scimus enim, id est, pro certo tenemus per

1. Cor. 4. a. Hier. 17. b. Esa. 51. b. Mat. 7. b.

per naturalem rationem vel per supernaturalem illuminationem id quod vos vel nescitis, vel nõ creditis. I. quod iudicium Dei est secundum veritatem. i. infallibiliter imminet in eos. i. contra eos qui talia agunt, & in aliis condemnat ea quæ ipsi agunt, seu eos qui se inuicem temerario iudicio iudicant. Exijsimè autem õ homo, qui iudicatur, id est, tuo iudicio damnas eos qui talia agunt & facis ea quod tibi sit data talis iudicandi potestas, vt non iudiceres de ea in hoc mudo, quod effugies iudicium Dei, qui scilicet modo non punit, quia bonus est, & tamen finaliter nihil mali impunitum relinquit. q. d. Si hoc existimas, falsa est existimatio tua. An diuitias bonitatis eius. i. copiosam bonitatem eius, qua bona peccatoribus largitur, solem suum oriri faciens super bonos & malos, & pluens super iustos & iniustos, & patientia, qua grauius & contumaciter ex malitia peccantes sustinet, & longanimitatis eius, qua peccatores ex infirmitate vel malitia longo tempore perseverantes expectat, vt ad eum redeant & peniteant, contemnis, eas impugnando clamore, & Dei misericordia abutendo. Ignoras tu peccator nõ ignoratia inuincibili, sed vincibili, crassa, supina & affecta, quoniam benignitas Dei, i. pia misericordia Dei differens penam, ad penitentiam, id est, reconciliationem, te, scilicet peccatorem, adducit, id est, prouocat, ducit & trahit, penas differendo & bona exhibendo quantum est de se. Ideo enim expectat vos vt misereatur vestri. Secundum autem duritiam tuam, id est, pertinaciã, qua malo adhæres, & qua durus es corde, vt verbum Dei respuas, & impetens cor, quod de pristinis malis non dolet, nec futura vitare contendit, sed in eis perseverat, thesauris tibi iram. i. multiplicas, accumulatas, colligis, & reponis vindictam & reatũ pænæ deterius peccando: in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. i. in die extremi iudicij in qua iratus apparebit, & vltionem manifestè reuelabit, & exercebit super iniquos & sceleratos absque tamen vlla animi perturbatione & sui mutabilitate.

Esa. 30. d

Sopho. 1. d

Esa. 58. e. Mat. 13. f. Ioan. 17. d. 1. Cor. 15.

Sopho. 1. d

Luce 12. g

Secunda pars II. C.

Qui reddet unicuique secundum opera eius, siue interna siue externa, non quidem secundum equalitatem operum, quia præmium excedit meritum: sed secundum proportionem, quia bonis retribuet bona, & meliora melioribus. His quidem qui secundum patientiam boni operis, scilicet erunt bene dispositi, qui patientia Dei bene vtuntur, vel æquanimiter sustinent aduersa, nec propterea cessant à bono opere, sed perseverant, gloriam, id est, charitatem intrinsecam in anima, quæ prouenit ex clara visione & fruitione diuinæ essentia, & extrinsecam in corpore, quæ fluit à gloria animæ: & honorem, id est, reuerentiam quæ eis exhibebitur ab omni creatura, & incorruptionem, id est, indefectibilem gloriam & honoris permanentem: quia illa gloria & honor non erunt transitoria, prout in hoc mundo, ideo accipient coronam incorruptam & immarcescibilem: quærentibus uitam æternam, id est, qui hac intentione bona operantur, vt habeant vitam æternã, & non vt videantur ab hominibus, vt hypocritæ. His autem qui sunt ex contentione, id est, qui veritatem impugnant cum confidentia clamoris, contentiosi sunt contra proximum, vel contra fidem, ex pertinacia ac duritia cordis, penitere contemnunt: & qui non acquiescunt veritati. I. doctrinæ fidei & iustitiæ diuinæ, & peruersè viuendo nõ credunt veritatem iusti iudicij Dei, credunt autem iniquitati, id est, suggerentibus & persuadentibus iniquitatem: vel credunt peruersæ ac infideli doctrinæ: vel etiã peccatorum impunitatem, talibus reddentur sequentia, ira, id est, pœna, & vindicta in anima & corpore & qualibet eius parte, ideo dies iudicij dicitur dies iræ, & indignatio, quia sibiipsis indignabuntur, & contra seipsos commouebuntur propter peccata quæ commiserunt, tribulatio, id est, punctura dolorum & tormetorum quæ sustinebunt: & angustia, quæ in eis consurget, eò quod animus eorum non valebit inuenire remedium contra mala quæ timebunt & patientur, vndiquaque enim sequetur oppressio & perplexitas, vt nullo modo eua dere possint. in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci, id est, Gentilis, præponit Iudæos: quia Iudæis maior pœna debebatur, tanquam scientibus voluntatem Dei per legem, & eadem ratione nunc maior pœna debetur Christianis, circa idem peccatum. Gloria autem, honor & pax, id est, perfecta animi tranquillitas, quæ ponitur loco incorruptionis, quam supra nominauerat contra angustiam malorum, omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco, præponit Iudæos, quia eis primo promissa sunt, & in eorum promissiones Græci, hoc est Græci, introierunt. Non enim est personarum acceptio apud Deum, id est, distributio præter dignitatem & debitum personarum, non enim duobus æqualiter se habentibus, inæqualiter dat vel tribuit. Quicunq; enim sine lege, scilicet Moyfi quæ à Deo acceperat, peccauerunt, sine lege peribunt. i. condemnabuntur, non propter transgressionem legis Moyfi, quam non acceperunt, sed propter transgressionem legis naturæ. & quicunq; in lege, id est, post legem scriptam & susceptam, peccauerunt, per legem iudicabuntur, id est, condemnabuntur propter transgressionem legis.

Tertia pars II. C.

Non enim auditores legis, ex hoc ipso quod legem audiunt, quauis iusti apud homines reputentur, nõ tamen iusti sunt apud Deum, qui non solum nouit quæ foris patet, sed etiã cor intuetur: qui videt quod in lege contenta & ab eis per promulgationem audita & cognita spiritualiter nõ capiunt, aut si capiunt non ea qua decet intentione, adimplent: sed factores legis iustificabuntur, non quod quasi per opera cærimonialia, iudicialia, aut etiam moralia, iustitiam Dei siue gratiã iustificantiem acquirant, cum talis per solam Dei misericordiam merito passionis Christi infundatur: sed quia per huiusmodi scripturæ legis opera speciali auxilio Dei adimpleta ad iustificationem disponentur, & à Deo misericorditer iustificabuntur. Cum enim Gentes, quæ legem, scilicet diuinam scriptam, quæ

quæ solis Iudeis data est nō habet, naturaliter, id est, instinctu & directione naturali per sindere sim in intellectu practico impressam, qua discernere possunt ea quæ lex facere aut vitare quo ad moralia præcepit, & per naturam gratia reformatam: ea quæ legis sunt faciunt. i. quæ lex scripta, quo ad moralia mandata, eiusmodi legem. s. scriptam per Moysen datam. ipsi sibi sunt lex, in quantum funguntur officio legis semetipsum instruendo, & se ad bonum inducendo. Qui ostendunt opus legis scripturæ, i. firmiter fixum, in cordibus suis. i. in intellectu & ratione eorum, non atramento, sed spiritu Dei vii: testimonium reddente illis conscientia. i. applicatione scientiæ suæ cognitionis per sindere sim habita, qua de aliquo iudicatur an bene vel male factum sit, ipsum. s. qui talia agunt, quæ conscientia non solum est operum, sed etiam, inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium, in conscientia reprobatorum quæ erunt aperta & manifesta, in die. s. extremi iudicii, cum iudicabit Deus ea quæ nunc sunt occulta hominum, de quibus nunc homines iudicare non possunt hoc iudicium Dei certum est, secundum Euangelium meum. i. à me prædicatum, per Iesum Christum, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum.

1. Co. 4. a
Act. 10. g
Ioan. 5. d

Quarta pars II. Capituli.

SI autem tu Iudeus cognominaris, quod est nomen honorabile tãquam à nobilibus & iustis parentibus decurati à Iuda patriarcha filio Iacob, & requiescis, perstitis & delectaris in lege, quasi per eam de credendis & agendis certificatus, & gloriaris in Deo. i. in notitia & cultu vnus Dei, vel in redemptione quam tibi per prophetas nũtiant, & nosti uoluntatem eius, ex doctrina legis & prophetarum, sciens quid ipse ab hominibus velit fieri, aut nolit fieri: & probas. i. approbas & cõmendas, utiliora. i. meliora & perfectiora eligere nosti, instructus per legem, in qua diuersi perfectionis gradus docentur: confidis. i. præsumis, existimas te ipsum esse ducem. i. directorem, cæcorum. i. incapacium ad intelligendum, lumen eorum qui in tenebris, ignorantia, sunt. s. constituti, eruditorem insipientium. i. eorum qui absque cognitione diuinorum sunt, magistrum infantium. i. paruulorũ, qui ob defectum ætatis imperfecti sunt, vel eorum qui rudimentis egent: habentem formam perfectionis, vt aliis suis exemplar scientiæ in agendis, & ueritatis, in credendis & speculatiuis, in lege. s. contentis. Qui ergo alium doces, cur te ipsum non doces? dicit te esse ducem cæcorum, cur per rectam viam à te cognitam non ambulat: confidis te lumen eorum qui in tenebris sunt, cur opera tenebrarum non abiciis? Si eruditor insipientium, cur timorem domini, quæ est initium sapientiæ reliquisti? Si magister infantium, cur puer es sensu, & more puerorum in sanias falsas prosequeris? Qui prædicat non furandum. i. non esse accipiendum alienum in scio vel inuito domino, prout lex dicit, furaris. i. accipis & es socius furum, Qui dicit, tum occulte, tum publice, tum scriptis, nō moechandum. i. non adulterandum, moecharis. i. adulteraris fidem matrimonij frangens. Qui abominaris idola, ex præcepto legis sciens non esse colenda, sacrilegium facis. i. sacra quæ scis esse veneranda, cõtaminas abutendo his quæ ad diuinum cultum pertinent, Christum negando, & sacrum de sacro auferendo, & in prophanos vsus exponendo. Qui in lege, siue de lege, gloriaris, cū iactantia dicendo: Quantum audiuius & cognouimus, ea patres nostri narrauerunt nobis, &c. &, non fecit taliter omni nationi, &c. Per præuarcationem legis Deum in honores, non exhibendo ei debitam reuerentiam, nō obediendo mandatis ipsius: qui legem suscepisti, legem relinquis: nomen enim Dei per uos blasphematur. i. gloria & fama nominis Dei per vestram malam conuersationem vituperatur, inter Gentes, sicut scriptum est, quæ propter vestram malam conuersationem arbitrantur legem à Deo datam non esse bonam.

Psal. 77.
Psal. 147.

Quinta pars secundi capituli.

Circumcisio quidem, s. corporalis, prodest tibi Iudeo, quantum ad remissionem peccati originalis: quia data est Abraham, & ab eo secundum carnem descendentibus. Si legem Moisaicam obserues. i. custodias & impleas, non in sensu literæ, sed spirituali post passionem Christi exhibitam, si Christo ad quem te lex dirigit, credas, & Euangelium suscipias: quemadmodum professio religionis prodest, si regulam seruent. Si autem præuarcator legis sis. i. si legem transgrediaris, & debito modo non impleas: Circumcisio tua carnalis, præputium facta est. i. non amplius prodest tibi, quàm si non esses circumcisus: & sic præputiatis similis effectus es, quibus Gentilitas non prodest, sed obest. Si igitur præputium. i. si aliquis Gentilis in circumcisus iustitias legis. i. moralia præcepta & mandata legis quæ sunt de dictamine rationis naturali, custodiat. i. seruet vt per ea quæ facta sunt in cognitionem Dei perueniat, & in fide & cultu vnus Dei permaneat: Nōne præputium illius in circumcisionem. s. spiritualem, reputabitur. i. nonne fructum circumcisionis habebit cum imitetur fidem Abraham quæ reputata est ei & filiis suis per imitationem ad iustitiam, in cuius fidei signum & protestationem data fuit circumcisio, & iudicabit id quod ex natura est præputium. i. Gentilis nō sententiã proferendo, sed cõmparatione facti melioris iudicadũ & cõdendam ostēdet. legem consummans, eo quod legem omnibus viribus suis implet, te. s. Iudæum circumcisum, qui per literã. i. legis scripturã, & circumcisionem, in litera legis scriptã & manifestã, præuarcator. i. transgressor es legis, acceptæ quæ Gentilis nō habet. Non enim, ille est verè Iudæus, qui in manifesto Iudæus est. i. qui à Iacob originẽ traxit, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio. quæ. s. uideri potest, est vera circumcisio: quia est solũ signũ interioris circumcisionis, verũ autẽ signũ nō est nisi respondet illi signatũ. sed qui in abscondito Iudæus est. s. verè Iudæus: quia mãdata legis, quã Iudæi profitentur ex affectu cordis, quod est absconditũ & ab hominibus uideri nō potest. Et circumcisio cordis. s. vera est, quia propter Deũ abiectis vitis, & adeptis virtutibus ea quæ legis Christi sunt obseruat homo, in spiritu. In virtute spiritus sancti & secundum spirituale intellectũ legis

Gen. 17. b
Infra 4. b

1. Reg. 16. b

legis Moysi: Et non in litera. i. non secundum sensum literæ grammaticalem. Cuius. s. circumcisionis interioris laus. i. manifestatio cum approbatione, non ex hominibus, qui solum vident quæ foris parent & non interiora, sed ex Deo est. qui cor intuetur & scrutatur ac probat renes & corda.

Commentum II. Capituli.

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui iudicas.

Text.

POSTOLVS hic supponit iudicium temerarium Gentilium & Iudæorum ad fidem conuersorum, quo iudicabant inuicem de præterita vita. Iudæi arguebant Gentiles de idololatria & aliis nefandis criminibus: Gentiles verò Iudæos de præuarcatione legis acceptæ: licet tam Iudæi quam Gentiles peccatis quæ sibi inuicem obiciebant, inuoluti essent. Gentiles quidem veritatem Dei in impietate & iniustitia deridentes, fuerant præuarcatores legis naturæ & in nephandissimis criminibus inciderant. Ideo eos inexcusabiles esse priore capite dixit. Iudæi etiam accepta lege veritatem Dei in impietate & iniustitia derinebant idololatriantes & legem præuarcantes: vtrique enim populo reuelata fuit iustitia Dei: Iudæis per fidem, Gentibus autem per visibilia quæ facta sunt. Ideo hic ex præmissis vtroque arguit de inordinato iudicio, & omnes tam Gentiles quàm Iudæos in tali iudicio temerario inexcusabiles esse concludit, dicens: Propter quod, &c. In quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Hic cõfutat humanum iudicium, excludendo vnã excusationis causam. s. ignorantiam, quæ excluditur per ipsummet iudicium. Quicumque enim iudicat aliquem de aliquo, quasi male agentem, ostendit se agnoscere illud esse malum, & ex hoc concludit ipsum esse condemnabilem. ideo dicit: Inexcusabilis es, quia ostendis te ipsum condemnabilem cum iudicas alterum male agentem, quod tamen iudicium de occultis & factis aliorum propter incertitudinem prohibitum est: iuxta illud, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Ad cuius euidentiã sciendum est quod ad iudiciũ humanum licitum, tria requiruntur. Primò, quod procedat ex inclinatione & actu iustitiæ, quæ versatur circa debitum æquale, vt non ultra vel minus quam debetur iudicet siue ascribat: secundum illud, Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Secundò, quod procedat ex autoritate & potestate præfidentis: iuxta illud, Tu quis es qui iudicas alienum seruũ, domino enim suo stat aut cadit. Tertio, quod proferatur secundum rectam prudentiã rationem siue deliberationem, hoc est, quod sit de certis & non dubis: secundum illud, Ne temerè quid loquaris. Quodcumque autem horum trium deficiat, iudicium erit vitiosum. Si deficiat æqualitas, erit iudicium peruersum & iniustum. Si autoritas, erit iudicium vsurpatiuum & abusuum: quia non est maior abusus quã potestatis defectus. Si certitudo aut prudentia, erit iudicium temerarium & præsumptiuum, vt cum homo iudicat de cogitationibus & intentionibus cordium, aut etiam de futuris contingentibus quæ sibi Deus reseruauit. vnde Apost. Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque veniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. Et Hier. Præuarcator est cor hominis & in scriptabile. quis cognoscer illud? sequitur: Ego dominus scrutans corda & probans renes. Et Esa. Annunciate quæ uentura sunt nobis in futurũ, & dicemus quia Dij estis vos. Cũ ergo tam Gentiles quàm Iudæi de se inuicẽ iudicarent absque prædictis requisitis, sequitur quod iudicium illorum erat illicitum: nec poterant se excusare per ignorantiam. Quia ipso facto quo iudicabant, protestabatur se nō ignorare. Nemo enim sanæ mentis iudicat de his quæ ignorat. Eadem enim agis quæ iudicas. Hic excludit aliam excusationis causam, videlicet innocentiã, quasi dicat, Ideo tu qui alios iudicas, te ipsum condemnas. Quia cum ea agas quæ condemnas, manifeste ostendis te condemnandum esse & cõtra conscientiam iudicas. vnde Christus: Ex ore tuo te iudico serue nequã, & alibi: In quo iudicio iudicaueritis, condemnabimini. & Salomon: Inlaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus. Et Christus, Quid vides festucam in oculo fratris tui, &c. Et Dauid proposita ei à Nathan de alio parabola & intellecta, se ipsum cõdemnauit. Quocirca redduntur inexcusabiles morum institutores. Ideo Seneca Philosophos qui recta docentes, perditis erant moribus, in suum ipsum conuitium fuisse desertos asseruat.

1. Cor. 4. a
Mat. 7. a
Sap. 1. a

Rom. 14. a

Ecol. 5. a

1. Cor. 4. a

Hier. 17. b

Esa. 51.

Mat. 7. a

Prover. 6. a

Mat. 7. a

2. Reg. 12. c

Ex his Apostoli verbis nonnulli trahunt quod tam priuati quam iudices publici, qui ex officio alios iudicant & condemnant pro peccatis, in quibus ipsi sunt inuoluti, peccant. Quod tamen nō est vsque quaque verum. Ad cuius euidentiã sciendum est quod si de priuatis loquamur & interiori iudicio, hæc verba, Te ipsum condemnas, &c. exponi possunt, id est, te condemnabilem absque excusatione ostendis, cum in pari aut simili culpa existas. Si verò priuatus exteriori iudicio, puta correctionis fraternæ iudicat & corrigit alium de peccato, in quo ipse est inuolutus, non peccat, modo absque superbia & scandalo hoc faciat: corrigere enim potest cum humilitate & non per modum obiurgantis, si sit in simili crimine notorio; sed rogantis & se emendare proponentis. Quia vt D. Thomas ait, peccatum non tollit id vnde conuenit homini corrigere delinquentem. Quia cum non tollat iudicium rationis, sequitur quod per se non contrariatur officio correctionis fraternæ. Nec peccatum reddit hominem indignum correctione cõtrariè, sed negatiuè: & sic exponit D. Thomas. Si autem loquamur de iudicibus publicis & publicè iudicantibus & corrigentibus ex officio, distinguendum est de Ecclesiasticis aut temporalibus. Ecclesiastici enim iudicantes & corrigentes, vt ministri Ecclesiæ, prædicando vel puniendo de peccato mortali in quo ipsi sunt occulte inuoluti, absque contritione vel attritione peccant, iuxta illud: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, quia sic indignè vitur officio prælationis aut prædicationis, vt D.

2. 2. 2. 13. ar. 5.

vt D.

In 4. distin. 39. q. 2. art. 2.

Psal. 49. e

Joan. 8. a

Mat. 7. a

In lib. de ser. lo. in mont.

Iob 19. d

Ecl. 7. d

Joan. 6. g

Ad Tit. 1. a

Heb. 6. d

Heb. 29. f

Iob 41. a

Psal. 95

Text.

Iob 11. d

Psal. 138.

1. Cor. 5. b

Sap. 6. a

Heb. 10. f

Text.

Ecl. 5. b

Ecl. 8. b

vt D. Tho. ait. Et secundum alios, quia est suspensus quo ad se, vt habetur in cap. vlt. extra de tempo. ordi. D. Caietanus super q. 60. arg. 2. 2. 2. D. Thomæ, dicit quod prælati spiritualis vtens officio suo in his quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis, quauis sit in peccato mortali occulto, non peccat saltem mortaliter per se loquendo, licet bene ratione scandali. Et ad objectionem de indigno vsu officij, respondet quod non indignè vtitur contrariè aut priuatiuè, sed solum negatiuè. Et ad decretalem illam dicit quod intelligitur de vtente officio ordinis ad quod requiritur cõsecratio, quæ non requiritur ad vsum & actum iurisdictionis, & allegat D. Tho. 3. p. q. 64. arg. 6. ad 1. Si autem sit in peccato mortali notorio, & non pœniteat, quidam dicunt illum duplici peccato peccare. Primum, quia officium suum indebitè. i. nõ eo modo quo debet, exequitur. Secundò, quia scandalizat. Et secundum hoc dicunt debere intelligi illud: Peccatori autè dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cù eo, &c. Et illud: Qui sine peccato est vestrum, primus lapidem in illam mittat. ac etiam dictum D. Ambrosij, quod habetur 3. q. 8. in c. iudicet. vbi dicitur: Iudicet de alterius crimine, qui non habet in se quod condènet. Iudicet inquit, qui non habet quod putauerit in alio puniendù. & dicta D. Greg. in mora. quæ habentur in c. qui sine peccato, &c. In grauibz eadem q. Quo ad iudices verò temporales licet sint Dei ministri, non tamen ad eorum officium acceptandum vel exercendù egent cõsecratione. Ideo etiam si sint in peccato mortali tali de quo iudicant, si peccatum sit occultum, non peccant. Si verò sit notorium, peccant ratione scandali. Ideo Zenocrates semel rississe dicitur, quando vidit magnos latrones. i. iudices & præfides condemnare ad suspendium minores. Resolutio ergo D. Tho. est quod illi qui sunt in grauibz criminibus, non debent iudicare eos qui sunt in eisdem vel minoribus, vt D. Chryost. dicit super illud: Nolite iudicare, &c. Et maximè quando illa peccata sunt publica, quia ex hoc generatur scandalum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi imminet, potest cum humilitate arguere & iudicare. vnde D. Aug. dicit: Primum cogitemus cum aliquem reprehendere necessitas nos cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus, & tunc cogitemus, nos etiã habere potuisse, vel tale, quod habuimus & iã nõ habemus, & tunc tangat memoriam fragilitas communis, vt illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Si autem inuenimus nos in eodem vitio esse, non obiurgemus, sed cõgemiscamus & ad præter conandum inuitemus. *Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt.* Hic ostendit & commendat iudicium Dei de infallibili veritate. q. d. Ideo dico quod te ipsum condemnas, siue te condemnandum ostendis à Deo, qui iudicaturus est viuos & mortuos. Quia nos qui reuelationem à Deo habemus, certo scimus quod iudicium cõdemnationis Dei est, & erit secundum veritatem in eos. i. contra eos qui talia agunt, secundum illud Iob: Vltor iniquitatis est gladius, & scitote esse iudicium. Et Salomon: Cuncta quæ sunt, in iudiciũ adducet Deus. Scimus præterea quod iudicium Dei erit secundum veritatem: cum ipse idem sit veritas per essentiam, nec mentiri potest nec fallere aut falli, prout hominis iudiciũ quod amore, odio, timore corrumpi potest: Ideo nõ est semper verum. Iudicium autem humanum, quod innitur dictis & depositionibus testium, non est semper verum, prout Dei qui propter immutabilitatem à veritate deduci non potest: ideo est iudex & testis. vnde & Iob: Non parcam ei quasi verbis parentibus & ad deprecandum compositis. Et Psal. Iudicabit orbem terra in æquitate, & populos in iustitia. *Existimas autem hoc, ò homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium Dei?* Hic commendat iudicium diuinum ex inuitabili necessitate increpando ironice opinionem contrariã, ac si diceret: Nunquid ò homo, &c. superioris iudiciũ non timens, existimas quod tu effugies iudicium Dei? Si hoc existimas, valde erras. Nam Iob dicit: Effugium peribit ab eis. & David, quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Irascitur hic eis Apostol. eo quod impunitatem sibi promittebant alios iudicantes. Aduertant circa hoc iudices, præsertim præfides & principes atque monarchæ, qui se exemptos à iudiciis arbitrantur, quos legum suarum custodes relinquunt omnipotens, & suarum ouium pastores. Si iura, quibus subditos cogunt, non solum transgrediuntur, verum in rem suam summa licentia peruertunt, æstimantes quod nullum eos apprehendat iudicium, siue quod supererit eis declinandis potestas: notent quod Dei iudicio nemo nõ subditur. Omnes enim nos, nullo penitus exempto, manifestari oportet ante tribunal domini nostri Iesu Christi, vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Quo fugient à spiritu Dei præsertim ecclesiæ principes, cù D. Petrus eos admonitos fecerit, quod à domo Dei incipiet iudicium? Et reges perterere faciat Sap. 5. & 6. c. maximè cum dicit: Horredè & cito apparebit, quoniam iudicium durissimum his qui præsent, fiet. Exigu enim conceditur misericordia: Potentes autem potenter tormenta patientur. Et Apostol. Horrendum est incidere in manus Dei viventis. Si plura de vniversali iudicio videre cupis, vide 21. caput nostrarum institutionum theologiarum.

An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?

Hic ostendit causam falsæ æstimationis. Eo enim quod homo in hoc mundo non punitur pro peccato, existimat se non esse puniendum, contra illud: Ne dixeris in corde tuo, peccaui: & quid mihi accidit triste? altissimus enim est patientis redditor. Et Salomon: Etenim quia non profertur cito cõtra malos sententia, absque timore vltio, filij hominũ perperant mala. Atramen peccator ex eo quod centies facit malũ, & per patientiã sustentatur, nõ liberatur. Ego cognoui quod bonum

Prou. 18. a

Mat. 5. f

Psal. 9.

2. Pet. 3. b

Esa. 30. d

1. Cor. 14. g

Text.

Lib. 3. de prim.

Ecl. 3. d

Heb. 8. e

Iac. 7. a

Mat. 6. c

Luc. 12. c

Sep. 1. d

21. de Ci. Dei.

Psal.

Esa. 56. a

bonum erit timentibus. Ideo Apostol. hic, an contemnis? Iuxta illud: Impius cù in profundum peccatorũ venerit, contemnit: Sed quid contemnit? tria quæ hic Apostol. numerat. s. diuitias bonitatis, patientiæ & longanimitatis. i. copiosam & abundantè Dei bonitatè, qua multa vel multis peccatibus bona ministrat, iuxta illud: Qui solè suũ facit oriri super bonos & malos, &c. & illud: Aperi tu manum tuam, & omnia imple bonitate. cõtemnit pariter diuitias patientiæ eius. i. abundantè patientiam, qua sustinet grauius & ex malitia peccatè, nec subito, prout potest & merentur, exterminat, iuxta illud: Dominus iudex iustus & patientis, nunquid irascitur per singulos dies? Contemnit in super diuitias longanimitatis. i. copiosam longanimitatè Dei, qua nõ ad horã aut mensẽ, sed per longa expectat tẽpora. Has diuitias contemnit peccator, nõ se corrigendo sed potius induãdo & impunitatè sibi promittendo. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit?* Hic commendat diuinum iudiciũ ex benignitate, & declarat causam contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis: & dicit eã esse ignorantia: ac si diceret, Mirum est quod contemnis. Nunquid ignoras quoniã. i. quod benignitas Dei differentis pœnã, ad pœnitentiã te adducit. i. trahit & prouocat vnde D. Petrus: Non tardat dominus promissionem suã, sicut quidam existimãt, sed patienter agit propter vos, nolens aliquẽ perire sed omnes ad pœnitentiã reuerti. Et Esa. Expectat vos Deus vt misereatur vestri. D. Caietan. nõ vult hic legi, *ignoras*, sed *ignorãs*, quasi dicat: An diuitias, &c. contemnis ignorans te contemere, veruntamen hæc lectio non videtur quadrare interrogationi. Gl. vero ordinaria dicit quod Apostol. hic videtur tres gradus peccatorum terigisse. Primum, impunitatem sibi promittentium. Secundò, contemnentium. Tertio, ignorantium. ait enim: Peccas ò homo, dum impunitatem tibi promittis, grauius peccas quia cõtemnis: amplius & grauius, quia ignoras. Si dicatur quod ignorantia excusat: dicendum quod verum est de ignorantia antecedente, sed non de consequente & affectata, vt dictum est supra i. c. super verbo ita vt sint inexcusabiles, vel exponendum grauius, i. periculosè, quia qui ignorat peccatum, non querit remediũ, vel grauius propter ignorantia speciem pertinentem ad infidelitatem, quæ est grauius peccatum, vnde dicitur, si quis ignorat, ignorabitur. Vel grauius in genere ingratiitudinis: Magis enim ingratus est qui beneficium non recognoscit, quàm qui diminit, quod est contemere, *Secundum duritiã autem tuã, & impœnitens cor, thesaurizã tibi irã, in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei.*

Hic ostendit retributionem contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis Dei, quæ retributio nihil aliud est quàm thesaurus siue cumulus & aceruus iræ. i. vindictæ Dei: cumulus inquam pœnarum, tormentorum, & maledictionum, quæ executioni mandabuntur in die iræ. i. vindictæ & reuelationis. i. executionis iusti iudicij Dei. Dicit autè secundũ duritiã tuã propriam, qui ad beneficia bonitatis Dei non emolliris, & non Dei: quia Deus non est causa effectiua inductionis, sed peccator. vnde Orig. dicit quod quædam modũ ex eadem pluuiã bona terra bonas herbas profert: mala vero malas, atque eodem sole quod liquefit cera, indurescit lutum. Ita eadem patientia Dei alicuius cor emollescit: alterius vero induratur. Durum dicitur quod non cedit: agentis, vt sunt solida & firma: prout lapides, ferrum, & metalla: translatum est tamen hoc nomen ad cor, siue animum, vt dicatur animus durus & induratus, qui prouocatus tanta benignitate, patientia & longanimitate non cedit prouocationi Dei & per hoc Apostol. intendit declarare quod dilatio vindictæ ex parte quidem Dei fit propter bonum peccatorum, vt prouocentur ad pœnitentiã. Sed ex parte impœnitentium hominum est ad cumulum pœnæ, secundum illud: Cor durum male habebit in nouissimo. Cor autè impœnitens dicitur quod ad pœnitentiã non inflectitur ex Dei patientia & longanimitate. vnde Hier. Nullus est qui agat pœnitentiã super peccato suo. Per cordis ergo duritiã, quæ procedit ex impunitate: & impœnitentiã quæ videtur procedere ex desperatione, thesaurizat, id est, congregat, multiplicat peccator sibi irã, id est, reatum pœnæ: secundum illud: Thesaurizastis vobis irã in nouissimis. Origenes triplicem in sacris literis adnotauit thesauri significationem. Est enim thesaurus in terra, in qua prohibet dominus thesaurizari, Est thesaurus in celo, in quo iubentur fideles suas recondere opes. Est tertius hic iræ ab Apostol. comminatus. Thesaurizator primus est animalis & stultus, de quo in Euangelio: Stulte hac nocte reptent abs te animam tuam, &c. Secundus verò spiritualis & sapiens. Tertius autem carnalis & sapiens, de quo hic dicitur quod thesaurizat irã in die iræ, de qua Sophonias, dies iræ dies illa, quia Deus nunc vindictam non inferet, quam inferet in illo die pro tempore accepto. Quia per quot dies iudicium protendatur, in certum est secundum D. Aug. vnde Psal. Cum accepero tempus ego iustitias iudicabo. Et reuelationis iusti iudicij Dei, quod nunc non creditur esse, aut non videtur esse iustum. vnde Esa. Iusta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur.

COMMENTVM II. PARTIS II. C.

Qui reddet unicuique secundum opera eius.

Hac secũda huius 2. c. parte, Apostol. cõmendat diuinum vniversale iudiciũ de summa æquitate. Equitatis enim ratio est, vt vnique retribuatur, non secundum personam acceptionem, quod paulò post concludet, sed secundum opera. In præsentem enim seculo non semper redditur secundum opera. Quia quandoque male operantibus gratia largitur, prout D. Paulo, qui prius blasphemus persecutor misericordiam cõsecutus est. Sed in die iudicij quando erit tẽpus iudicandi secundum iustitiã, implebitur illud: Secundũ opera

Prou. 18. a
Mat. 5. f
Psal. 9.
2. Pet. 3. b
Esa. 30. d
1. Cor. 14. g
Text.
Lib. 3. de prim.
Ecl. 3. d
Heb. 8. e
Iac. 7. a
Mat. 6. c
Luc. 12. c
Sep. 1. d
21. de Ci. Dei.
Psal.
Esa. 56. a
1. Tim. 2. c
Psal.

Dent. 25. a
Apoca. 18. d

manuum eorum retribuere illis. Si dicatur quod retributio futura non videatur a qua, eo quod peccato mortali momentaneo retribuetur poena aeterna: quia videtur esse contra illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Et contra illud: Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum dare illi tormentum & luctum. Dicendum quod prout D. Aug. dicit, In retributione iustitiae non consideratur aequalitas temporis inter culpam & poenam. Quia etiam secundum iudicium humanum pro culpa adulterij, quod breui hora committitur, infligitur poena mortis: in qua non intendit legislator moram occisionis, sed potius quod per mortem perpetuo excluditur a societate uiuentium. Et ideo non est mirum si peccata commissa contra charitatem, per quam est societas inter Deum & homines, aeternaliter diuino iudicio puniuntur. Et hoc quidem apparet esse iustum ex tribus. Primo, ex infinita dignitate Dei in quem peccatur. Tanto enim quis grauius peccat, quanto maior est dignitas illius in quem peccatur: sicut plus peccat qui percutit principem, quam qui percutit priuam personam. Et sic cum per culpam mortalem peccetur in Deum, qui est infinitus, oportet quod infinita poena ei respondeat. Et cum non possit esse infinita secundum intentionem, relinquitur quod debet esse infinita secundum durationem. Secundo, hoc idem apparet ex voluntate qua peccatur. Quicumque enim mortaliter peccat, auertens se ab incomparabili bono, constituit finem vltimum in bono commutabili, propter quod relinquit bonum incommutabile, prout fornicator in delectatione carnis, & auarus in pecunia: Et quia finis appetitur per se, maxime vltimus: quicumque appetit finem, fertur in illud, volens illud semper obtinere, si aliud non obstat. vnde ille qui peccat mortaliter voluntatem habet perpetuo in peccato manendi, nisi forte per accidens, sicut quando timet poenam, vel habet aliquod aliud impedimentum. vnde conueniens est vt ex quo homo secundum voluntatem peccatum perpetuo obtinendum appetit, quod aeternaliter pro illo puniatur. Deus enim, qui est inspector cordis, maxime ad voluntatem peccantis attendit. Tertio, idem apparet ex parte effectus peccati, qui est subtractio gratiae, ex qua sequitur quod homo quantum est de se, perpetuo maneat in peccato, a quo exire non potest nisi per auxilium gratiae, iuxta illud: Homo spiritus vadens, & non rediens. Non est autem conueniens vt durante culpa cesset poena, quae reordinat culpam. Ideo in perpetuum durat poena. Pro resolutione igitur dicendum est, quod sicut in peccato duo sunt, saeuus & conuersio: Sic duplex est poena responderet. A uersioni responderet poena damni: conuersioni vero poena sensus: & utraque est infinita secundum durationem & non secundum intentionem rationibus iam dictis. Cum autem dicit: Reddet vnique secundum opera sua, non est intelligendum secundum aequalitatem operum: quia praemium excedit meritum. Deus enim remunerat vltra condignum substantiae operum, prout ex libero arbitrio procedunt. vnde infra: Non sunt condignae passionis huius temporis ad futurae gloriae quae reuelabitur in nobis, sed non citra condignum gratiae datae: punit citra condignum cum miserationibus eius sint super omnia opera eius: quia demerito eorum potuisset acerbiora tormenta statere. Ideo haec verba debent intelligi secundum aequalitatem proportionum: quia bonis bona, & melioribus meliora: & prauis mala, & peioribus deteriora reddet. Aduertendum etiam quod ex hac retributione mercedis, quam reddet Deus vnique secundum opera eius, confutatur error Lutherianorum dicentium liberum arbitrium se habere mercedem passiuam & velut inanimam quoddam: quia si verum esset, non diceret Apostolus, Reddet vnique secundum opera eius. Et quia hunc errorem abunde reprobauimus supra i. cap. super verbo: Propter quod tradidit eos Deus secundum desideria cordis eorum. ideo nunc super se deo.

Psal.

Infra 3.

2. Cor.

His qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quaerunt vitam aeternam. Et primo explicat magnitudinem praemiorum. Origenes, Chrysostomus, Theophylactus, & Caietanus sic legit & ordinant litera: Reddet vnique iuxta opera eius: his quidem qui secundum patientiam boni operis quaerunt gloriam, honorem & incorruptionem, reddet vitam aeternam, & sic virtutis participium quaerentibus in verbum, vt respondeat relatiuo (qui) & coniungunt accusatiuum vitam aeternam verbo reddet. Alij vero licet vertant participium in verbum (quaerunt) coniungunt tamen ei accusatiuum, vitam aeternam, & verbo, reddet coniungunt accusatiuum, gloriam & honorem & incorruptionem, sic ordinantes literam: Reddet vnique, secundum opera eius, his quidem qui secundum patientiam boni operis quaerunt vitam aeternam, reddet gloriam, honorem, & incorruptionem: & haec expositio videtur conformior veritati & intentioni Apostoli. Quia nostrorum operum intentio dirigi debet in Deum, qui est obiectum vitae aeternae, iuxta illud: Haec est vita aeterna, vt (s. absque intermissione) cognoscant te Deum, & c. In hac cognitione & fruitione consistit essentia beatitudinis. Gloria autem & honor & incorruptio sunt qualitates consequentes. Gloria enim significat sanctorum claritatem intrinsecam, qua replebitur mens eorum, secundum illud: Implebit splendoribus animam tuam: & extrinsecam qua splendent in corpore, iuxta illud: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. & illud: Exultabunt sancti in gloria. Honor vero significat sanctorum dignitatem & reuerentiam, quae eis exhibebitur ab omni creatura. Erunt enim reges & sacerdotes, iuxta illud: Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & vltimus computabuntur inter filios Dei, secundum illud: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & illud: Nimis honorati sunt amici tui Deus. Incorruptio autem significat quod illa gloria & honor non erunt transitoria, prout ea quae sunt in hoc seculo, secundum illud: Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam, vel etiam incorruptionem corporis: Oportet enim incorruptibile hoc induere

Ioan. 17. a

Esai. 28. b

Matth. 13. f

Apoc. 5. d

Sap. 5. a

Psal.

2. Cor. 9. b

inducere incorruptionem. Non est enim verisimile quod Apostolus admoneret homines vt prius mentis oculum in gloriam desigerent & honorem: quam in vitam aeternam, praesertim Romanos, qui nihil aliud quam illustres honoris ritulos gloriosumque immortalitatis nomen ambitu soliti erant, occasionem inde caperent, vt in hac potius bona intenderent, quam in vitam aeternam, qua primo quaerere praecipit Christus, dicens: Primum quaerite regnum Dei, & iustitiam eius, & c. Iustitia in qua quaeritur regnum Dei, siue vita aeterna, est obseruatio mandatorum Dei, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, quibus praecipuntur bona opera. Propterea dicit: his qui per patientiam boni operis, & c. Patientia autem non dicitur boni operis obiectiue, eum obiectum patientiae non sit bonum: sed malum. sed dicitur boni operis causaliter, hoc est ratione operis ad differenciam patientiae ratione mali operis: puta furti, adulterij & homicidij. vnde D. Petrus: Nempe autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus. Si autem vt Christianus, non erubescat, & Christus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, & sic hic describit Apostolus patientes mala ratione boni operis. Ita quod in his verbis claudit duo ex quibus integratur perfectio vitae Christianae, scilicet facere bona opera, & pati mala, propter bonum opus. vnde D. Iacobus. Patientia opus perfectum habet. Et Christus: in patientia vestra possidebitis animas vestras. Vel potest hic accipi patientia pro longanimitate, siue pro perseverantia, vt scilicet aliquis a bono opere propter tardum non recedat, iuxta illud: Patientes estote fratres vsque ad aduentum domini, & illud, Patientia, id est, perseverantia vobis necessaria est. vnde Christus: Qui perseverauerit vsque in finem, saluus erit. Per haec Apostoli verba, Qui reddet, & c. his qui, & c. adeo conuincuntur Lutherani negantes opera facta in gratia esse meritoria, vt nullo modo elabi possint, nisi per meritum nugas. Non enim potuit Apostolus, explicatius declarare opera esse meritoria apud Deum, quam dicendo quod Deus his qui secundum patientiam boni operis quaerunt ipsum, reddet vitam aeternam. Merces enim & praemium quae idem sunt, & ad idem referuntur. s. ad id quod alicui debitum est, ratione operis vel laboris, respondent merito, id est, operi vel labori, propter quae redduntur. Cum ergo Deus his qui secundum patientiam boni operis quaerunt ipsum, reddat vitam aeternam, id est, clarum sui (absque intermissione) visionem, qua communicat seipsum, qui est summa merces propter Abraham reuelauit. Et Esaias. Deus in fortitudine veniet, & merces eius cum eo. & D. Ioan. Ecce venio cito, & merces mea mecum: sequitur euidenter ex terminis quod illi merentur, & quod eorum bona opera, pro quibus talis merces redditur, sunt merita, vel meritoria. Hanc retributionem mercedis ad meritum praecedens alibi declarauit Apostolus, dicens: Bonum certamen certauimus, cursum consummauimus, fidem seruauimus, in reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Pro ampliori tamen intellectu & resolutione materiae ac solutione argumentorum, Notandum est primo, quod quemadmodum reddere alicui iustum praemium pro re accepta, est actus iustitiae, ita reddere mercedem laboris aut operis est actus iustitiae: Et cum iustitia sit aequalitas quaedam & importet debitum, sequitur quod inter eos solos potest proprie esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter aequalitas, & potest esse debitum. Atqui inter Deum & homines non potest esse aequalitas, eo quod finiti ad infinitum nulla sit proportio. Nec Deus potest aliquid debere homini, cum omnino bonum quod habet homo, habeat a Deo, & sit ipsius Dei in esse fieri & conseruari: quare si hominum quod habet, debet Deo, nec ei satisfacere potest: diis enim, parentibus & magistris non redduntur, equiuales, sequitur quod homo nihil proprie & similiter potest mereri a Deo, cum Deus nihil possit homini debere. Verum tamen est quaedam proportionabilitas inter Deum & hominem, in quantum vtique operatur secundum modum suum. Modus autem & mensura humanae virtutis, est homini a Deo. Ideo meritum hominis ad Deum non potest esse, nisi secundum suppositionem diuinae ordinationis, scilicet vt homo consequatur a Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit, sicut etiam res naturales consequuntur a Deo per suam operationem quasi mercedem id ad quod a Deo sunt ordinate. Differenter tamen, quia homo mouet seipsum ad agendum per liberum arbitrium, quod aliae res naturales non faciunt, ideo actio hominis habet rationem meriti, & non actiones creaturarum quae libero arbitrio carerent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quod ille qui faceret certum quid parua aestimationis, haberet tale castrum quod plurimum in valore excedit opus a rege iniunctum. Si rusticus impleter ordinationem regis haberet ius ad castrum, non simpliciter & absolute, sed ex ordinatione. Et rex qui ante ordinationem suam nihil debebat rustico, post ordinationem eius, & impletionem illius efficitur debitor, praecipue sibi ipsi: quia debitum est vt rex promissionem suam teneat. Sic Deus qui scit omnia nostra esse sua, & nos ei ad maiora tenent, tamen quia ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quod si quis liberis & bono animo seruiret ei, & mandata eius seruaret, mercedem illi daret. vnde per Hieronimum. Erit merces operi tuo. & Christus, Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Consequens ergo est quod Deus praecipue sibi ipsi primo debitor sit, & ex consequenti impletibus ordinationem suam, vt homini impleti suam ordinationem tribuat quod pollicitus est, cum mentiri non possit, neque seipsum negare: nec irrita facere quae procedunt ex labijs suis. vnde dixit Abraham, Per memetipsum iuravi, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnguento filio tuo, benedixisti tibi, & c. Et Dauid, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum propter retributionem. Et Christus, Si quis dederit calicem aquae frigidae in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. & alibi, Qui reliquerit domum, & c. centuplum accipiet,

1. Cor. 15. g

Mat. 6. d
Mat. 19. b

1. Pet. 4. d

Iaco. 1. a

Luc. 21. d
Iaco. 5. 11. d
Heb. 10. 5
Mat. 10. c

Gen. 15. a
Esai. 40. c
Apoc. 22. c
2. Tim. 4. b

1. 2. g. 11. 4. r. 1.

Hier. 31. c
Mat. 19. c
Ad Tit. 1. a
1. Tim. 2. b

Gen. 22. c

Psal. 118.
Mat. 9. f

2. Cor. 5. b
Mat. 25. c

& vitam æternam possidebit. Eam ob rem Apost. dicit: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ad hoc ut referat unusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Et Christus, Venite benedicti patris mei percipite paratum vobis regnum, &c. Assignat rationem, Esuriunt enim, &c. Et si malis propter mala opera infliguntur tormenta, cur bonis propter bona opera non dabuntur præmia? vnde D. August. in Epistola ad Sixtum: & Ecclesia in concilio Trident. Sessione 6. canone 26. Si quis dixerit iustos nõ debere pro bonis operibus, quæ in Deo sunt facta expectare & sperare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam & Iesu Christi meritum, si bene agendo & mandata diuina custodiendo vsque in finem perseuerauerint, Anathema sit.

Mat. 20. b

Secundò notandum est quod homo à Deo dupliciter mereri potest. Ideo apud doctores catholicos duplex dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo. Quoddam verò cõdigni siue de condigno. Quemadmodum duplex est debitum super quod fundatur ratio meriti, scilicet debitum iustitiæ & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni est quando est æqualitas inter opus & mercedem. Et tale est meritum mercenarij & denarij diurni: tale meritum regulatur æqualitate iustitiæ. Meritum verò congrui dicitur quando non est æqualitas inter opus & mercedem, siue quando redditur merces quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim congruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non meretur ex condigno. Quemadmodum factum est illis qui circa vñdecimam horam venerant.

Infra 8. d

Tertiò notandum est quod meritum hominis potest dupliciter considerari. Vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio. Alio modo secundum quod procedit ex gratia spiritus sancti. Si opus hominis consideretur primo modo, secundum quem dicitur considerari secundum substantiam operis, tunc cum sit finitum, non est condignitas inter opus & vitam æternam, quæ est infinita. vnde sic considerando dicitur infra 8. Non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: sed est congruitas quædam secundum æqualitatem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum vt homini operanti & seruanti ordinationem sibi à Deo datam, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus hominis, prout procedit à gratia & motione spiritus sancti, qui est infinitæ virtutis, tunc est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam. vnde Christus, Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

Joan. 4. b

Infra 6. d

Quartò notandum est quod non potest homo mereri totum ambitum siue omnes gradus gloriæ quam habiturus est in patria: & per consequens neque gratiæ quæ illi respondet, secundum illud, Gratia Dei vita æterna, id est, vita æterna correspondet gratiæ, sic quod ille qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriam: ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest propter duo. Primò, quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediæ & formaliter: quia meritum Christi est causa efficiens, & charitas est causa formalis immediata. Secundò, quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro cum mercede vel merito, vt optimè probat Apost. dicens: Ei qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius. Ergo primam gratiam homo mereri non potest.

Rom. 11.
Luc. 17. b
Apost. 22. c

Infra 4. a

Quia si ex operibus, iam non ex gratia: alioquin gratia non est gratia. Sed cum gratia possit augeri sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem. Sic etiam & iustificatio. vnde D. Ioan. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu gratiæ, potest homo mereri per actus informatos gratiæ, & elicitos vel imperatos à charitate ex motione & instinctu spiritus sancti. Nec Apost. in prædicto loco negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primæ gratiæ siue primæ iustificationis. Et si dicatur quod Abraham, de cuius iustificatione ibi loquitur, erat iustificatus antequam crederet promissioni seminis, & per consequens illud augmentum gratiæ suæ secundam iustificationem non meruit. Dicendum quod verum est ex operibus suis, poru procedebant ex libero arbitrio, sed bene prout procedebant ex gratia & motione spiritus sancti: quia intentio Apostoli ibi erat ostendere differentiam inter opera quæ sunt hominis pura, siue vt procedunt ex libero arbitrio & gratia. Et sic prima gratia siue prima iustificatio, darur nobis merè gratis ex merito Christi, quod nobis applicatur per sacramenta per quæ coniungimur Christo, vt probat de baptismo infra 6. Sed augmentum illius gratiæ principaliter procedit à gratia, & minus principaliter à libero arbitrio, quod cooperatur. & ideo meritum attribuitur gratiæ tanquam principaliori. Et sic intelligendæ sunt aliæ autoritates quæ videntur aduersari. Ex præmissis soluntur omnia argumenta Lutheranorum, propter quæ nituntur euertere omne meritum, prout illud: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicitur quia serui inuiles sumus, &c. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem, & nõ de merito ex suppositione diuinæ ordinationis. Quia licet homo operando faciat quod debet, tamen liberè & ex animo facit & implet Dei ordinationem, qua pollicitus est mercedem. Et quanuis ex operibus nostris nihil accrescat Deo, nihilominus tamen meremur ab eo, non quasi ex operibus nostris aliquid accrescat Deo, sed pro quanto ad gloriam & manifestationem eius, id quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esaia obijciunt: Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruæ omnes iustitiæ nostræ. Quia ibi propheta loquebatur de iustitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo pulo

Leu. 17. c

Isa. 64. c

pulo malis circumstantiis, puta auaritia, cupiditate, ira, inuidia. vnde idem propheta prius redarguerat eos, dicens: Ad lites & contentiones ieiunatis, & percussis pugno impiè. Inficiebāt etiam vana gloria maxime Scribæ & Pharisei, de quibus Christus: Omnia opera faciunt vt videantur ab hominibus. &c. Ideo illæ iustitiæ sic inficte erant tanquam pannus menstruæ, id est, abominabiles, iuxta illud: Non offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Sabbatū & alias solennitates non feram. non quod sint secundum se abominabiles: quia non præcepisset Deus eas seruate prout fecit: nec dixisset, sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Nec dictum fuisset de Iosaphat, quod bona opera inueta sunt in eo. Cum ergo Iudæi vitarent illa opera malis circumstantiis, in illis erant abominabiles. Vnde propheta subiungit, Iniqui sunt cœtus vestri, & manus vestræ (id est, operationes vestræ) plenæ sunt sanguine. scilicet peccatorum: ideo subiungit, Lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, &c. Vel potest dici quod Esa. loquebatur comparatiuè, quasi dicat: Si nostræ iustitiæ quæ sunt finitæ & imperfectæ, comparantur ad iustitiam diuinam, quæ est infinita & perfectissima, inueniuntur quodammodo difformes & despectibiles, quemadmodum terra cælo cõparata deformis, & quodammodo despecta & abominabilis apparet, licet sit secūdum se bona. Et lumen candleæ licet secundum se sit lucidum, tamen per comparisonem ad solem causat vmbra. sic iustitiæ nostræ per comparisonem ad iustitiam Dei, videntur imperfectæ & deformes. vnde per Esa. dominus: Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Si Lutherani insistent & dicant, quod radix omnium operum nostrorum, quæ est cupiditas vel concupiscentia, est inficte, & peccatum nominatur ab Apost. & per consequens rami & fructus siue opera. Dicendum quod si radix accipiatur pro concupiscentia, quæ est potentia naturalis hominis, quæ dicitur appetitus sensitivus destitutus iustitia originali, nõ est culpabilis, licet dicatur peccatum, ed quod aliquando inclinatur ad peccandum, tamen non dicitur peccatum imputabile cum sit potentia naturalis à Deo producta, & per consequens bona, secundum illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Illa etiã destitutio non est culpa, sed pœna. & Apost. infra pœnam peccati nominat peccatum. Si autem concupiscentia pro actu appetitus sensitivi accipiatur, & ille sit regulatus ratione, est bonus. Si verò non sit regulatus, est malus: Nec tamen omnes actus humani procedunt à concupiscentia siue ab appetitu sensitivo: & ideo appetitus sensitivus non est radix omnium nostrorum operum, sed voluntas, quæ secundum se nõ est mala, cum sit potentia naturalis, sed efficitur mala & producit fructus malos, quando discordat à ratione, quando verò concordat cum ratione, facit fructus bonos, id est, opera moraliter bona, & si sit in gratia meritoria: quia etiam aibor mala habet fructus naturales, qui licet sint boni bonitate transcendentali, nõ tamen sunt boni, id est, delectabiles, vel accepti ab hominibus ad comedendum. Sic licet homo peccator sit arbor mala, nec quandiu est in peccato, possit facere fructus delectabiles & acceptos Deo, siue opera meritoria, potest tamen facere aliquos fructus conuenientes suæ naturæ, vt dare elemosynam, & honorare parentes: quæ opera non sunt peccata nec meritoria, sed sunt opera moraliter bona, & apud homines laudabilia.

Eph. 2. b

In Exo. 3.
Leuit.
Mat. 5. b
2. Par. 39. a

Esa. 55. c

Infra 7. d

Gen. 1. b

Text.

Hic autem qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati: ira, & indignatio, tribulatio, & angustia.

Hic explicat terribilia malorum supplicia, contraponendo retributioni iustorum recompensationem malorum, quorum tangit culpam, duritiam & malitiã, dem de pœnam. Culpam eorum dicit contentionem, quæ potest intelligi de contentione hominis ad Deum, cõtra quem homo contendere videtur, resistendo mandatis eius, iuxta illud: Adhuc viuente me & ingrediente vobiscum, semper contentiosè egistis contra dominum. Vel de contentione hominis cõtra fidem & Euangelij doctrinam, iuxta illud: Noli contendere verbis. Vel de contentione hominum adinuicem, quæ contrariatur charitati, quæ est mater virtutum, secundum illud: Vbi zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Duritiam verò eorum describit per hoc quod dicit, Et non acquiescunt veritati, quod potest intelligi de veritate fidei, secundum illud: Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Vel de veritate diuinæ iustitiæ cui non acquiescunt, veritatem diuini iudicij non credentes. vnde Ezech. Dixistis, non est æqua via domini. vel potest intelligi de veritate vitæ, cui non acquiescunt qui peruersè viuunt, iuxta illud: Qui facit veritatem, venit ad lucem. Malitiam autem tangit cum dicit: Credunt autem iniquitati, consentiendo diabolo, & persuadètibz iniquitatem. vnde Salomon: Malus obedit linguæ iniquæ. Vel quia credunt impunitatem malorum: quæ in diuinam redundaret iniuriam. vnde Sapiens: Ne dixeris peccavi, & quid accidit mihi triste? Vel credunt iniquitati, id est, infidelitati, siue doctrinæ, quæ est contra fidem. vnde Apost. Iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed cõsenserunt iniquitati. Et quemadmodum Apost. per patientiam boni operis comprehendit omnia bona, siue merita: ita hic per hæc tria concludit omnia peccata & demerita, quæ ad hæc tria faciliter secundum prædictas expositiones reduci possunt. Præposuit autem contentionem, eo quod tam Gentiles quàm Iudæi de nouo conuersi erant subiecti disputantes de primatu, vt dictum est. Quo ad pœnam Apost. subiungit quatuor, dicens: Hic autem, &c. Ira & indignatio, tribulatio & angustia. scilicet paratæ sunt ex illo thesauro, quem congregauerunt: vt ostendat differentiam inter bonos, quibus Deus reddet, & malos qui sibi accumulauerunt, vt Origenes ait: Quorum duo vltima quidam attribuunt animabus separatis ante iudicium generale. scilicet tribulationem & angustiam, secundum illud: Quando venerit super vos tribu-

Deut. 31. g

2. Tim. 2. e
Iacob. 3. d

Joan. 8. f

Ezech. 18. f
Ioan. 3. c

Prou. 17. a
Ecl. 5. b
2. Thess. 2. d

Prou. 1. d

latio & angustia. Tribulatio dicitur a tribulo, qui pungit & affligit. Ideo ad tribulationem pertinet omne quod dolorem & tribulationem infert. vnde Sopho. Vox dei domini amara, tribulabitur in ea omnis fortis. Angustia autem dicitur ex hoc quod animus hominis ad eum premitur, non valens inuenire remedium contra mala quae timeret. vel iam patitur secundum illud Susanna: Angustiae sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. & illud: Nunquid clamorem illius audiet Deus cum venerit super illum angustia: Duo vero prima tribuunt corpori post resurrectionem & iudicium, ut per iram intelligatur poena, & vindicta corporalis in iudicio. vnde Sopho. vocat diem iudicij diem irae, & per indignationem intelligitur afflictio, quando impij sibiipsis indignabuntur pro peccatis praeteritis quae commiserunt, iuxta illud: Errauimus a via veritatis, &c. D. tamen Tho. magis placet, ut duo prima. Ira & indignatio, accipiantur ex parte Dei, cuius ira est dispositio ad puniendum, quae erit malis horribilis. vnde dicent montibus & petris cadite super nos, &c. Indignatio vero refertur ad hoc quod Deus peccatores reputabit indignos vita aeterna. vnde dicit: Discedite a me maledicti, &c. ideo David. Quibus iuravi in ira mea, si introibit in requiem mea. Duo vero vltima accipiuntur ex parte hominis, scilicet, tribulatio & angustia, per quae Apost. comprehendit omnia malorum supplicia, prout per gloriam, honorem & incorruptionem omnia bonorum praemia.

Text.

In omnem animam hominis operantis malum, Iudaei primum & Graeci.

Hic ostendit veritatem diuini iudicij quantum ad personas, & primo quo ad malos, cum dicit: *In omnem animam*. i. contra omnem animam quae principaliter peccat: & ideo primo ante iudicium generale torquebitur. Quemadmodum enim gloria sanctorum ab anima ad corpus derivatur: ita reprobatorum poena, primo & principaliter est in anima, secundum in corpore, quod cum anima peccauit: quia resurget passibile. & sic primo peccatum & poena attribuitur animae. vnde Ezech. Anima quae peccauerit ipsa morietur. Dolor enim & afflictio quam habet ex poena damni, quae est maior poena damnatorum, secundum D. Chryl. reddabit in corpus, ac etiam poena damni, seu remorsus conscientiae. dicit autem: *Iudaei primum & Graeci*. Quia Iudaeis maior poena debebatur, eo quod ampliore de Deo & voluntate eius habebant cognitionem per legem scriptam. vnde Christus: Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens, plagis vapulabit multis. Christiani pariter in eodem genere peccati, puta furti aut adulterij, propter maiorem & clariorem cognitionem Dei, & propter maiora beneficia grauius peccat & punientur quam infideles. Ideo quemadmodum olla magis impingua magis inflammatur: sic Christiani qui sunt beneficii & sacramentis magis vincti. vnde Apostol. Quanto maiora putatis mereri supplicia, qui filium Dei concupiscerit, &c. Sed quantum ad totam poenam grauior est poena infidelium propter peccatum infidelitatis, quod est grauissimum. vnde D. Petrus dicit, quod super incredulos ira Dei manet.

Ezech. 18. d

Luc 12. f

Heb. 10. e

1. Pet. 3. d

Text.

Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudaeo primum & Graeco.

Hic manifestat veritatem diuini iudicij quantum ad personas bonorum, repetendo duo quae praedixerat. scilicet gloriam & honorem, & loco incorruptionis ponit pacem quae incorruptionem includit & multa alia comprehendit. Incorruptio enim solum excludit contrarietatem repugnantium. Pax vero vltra illa includit summam tranquillitatem & requiem animi: haec est enim illa pax quae exuperat omnem sensum. Non autem potest pax hominis esse perfecta, quando quis timeret amissurum bona quae habet. Sed tunc aliquis habet veram pacem cordis, quando habet omnia quae concupiscit, & ea perdere non timet. vnde Esa. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiducia & requie opulenta. Et in hac retributione Iudaeis primatum tribuit. Quia eis praedicta fuerunt primo promissa, & in eorum promissiones Gentes introierunt. vnde Christus: Scimus quia salus ex Iudaeis est. & infra. Nolo enim vos ignorare mysterium vt non sitis vobisipsis sapientes, quia caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. vnde in Actibus Apostolorum legitur: Vobis oportebat primo loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicatis vita aeterna, ecce conuertimur ad Gentes.

Esa. 32. d

Iohan. 4. c

Act. 13. &

Text.

Non enim est acceptio personarum apud Deum.

Hic assignat rationem praedictae retributionis generalis faciendae propter opera bona vel mala, in qua non est acceptio personarum apud Deum, qui solum respicit ea quae habet rationem meriti vel demeriti, virtutis aut vitij, boni aut mali, & non dignitatem aut praelaturam, aut officium, aut diuitias, aut consanguinitatem. vnde D. Pet. In veritate comperi, quia non est personarum, acceptio Deum. Sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et Iosaphat dicebat: Quoniam non est apud Deum iniquitas, neque personarum acceptio. Et Apost. Galat. 1. Deus personam hominis non accipit. Ad cuius ampliore euidentiam sciendum est quod personarum acceptio est peccatum iustitiae distributivae oppositum. Iustitia autem distributiva aequaliter merentibus, vel demerentibus aequalia praemia vel supplicia retribuit, solum respiciens ad meritum vel demeritum, & non ad causam, quae ad rem non facit. vnde si duobus aequaliter merentibus vni plus daretur, quia consanguineus aut ob aliud huiusmodi quam alteri, esset personarum acceptio. vel si duobus aequaliter peccantibus, vnus minus puniretur altero, quia consanguineus, vel quia aliquando indebitè placuit iudici, esset personarum acceptio, vel etiam cum praefatus graue peccatum subditi dissimulat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denunciantes propter inor

Act. 10. e

2. Par. 19. d

2. 2. q. 3. ar. 1.

inordinatum affectum. In remuneratiua vero iustitia, acceptio personarum est promotio indigni per comparationem ad bonum commune, secundum quam absque acceptione personarum illi qui sunt simpliciter minus boni, dum tamen quo ad administrationem sint idoneiores praeferuntur. Quemadmodum Deus minus idoneis simpliciter dat gratias, gratis datas, quas non dat melioribus simpliciter: quia cognoscit eos quo ad hoc magis idoneos. vnde licet Christus amplius diligeret Ioannem quam Petrum. & sic Ioannes esset simpliciter melior & perfectior in charitate Petro, non tamen praefecit Ecclesiae Ioannem, sed Petrum, quem quo ad hoc sciebat idoneiorem. Si vero aliquis praeponat aliquem propter aliquam causam, quae non facit ad rem, puta quia notus vel consanguineus, duntaxat est personarum acceptio, quantum vbi consanguinei sunt idoneiores, vel aequè idonei essent praeferendi: quia saltem in hac re praecminent, quod magis in eis confidere potest. vnde Christus quinque consanguineos elegit Apostolos, Ioannem & Iacobum fratres, filios Zebedae: Et Iacobum minorem, Simonem & Iudam Tadaeum. Et quia iustitia distributiva versatur circa debitum, sequitur quod vbi non est debitum, non est acceptio personarum: prout si essent duo qui non egeret recreatione vel veste: & praefatus vocat vnum secum ad recreationem, vel dat ei vestem, alioquin non egeret dimisso, non esset acceptio personarum; sed libertas aut liberalitas praefati. Secus si alter egeret. Ex praemissis patet solutio multarum quaestionum. Cur Deus alios praedestinat, & alios non, sed reprobat. Cur ex pluribus peccatoribus aliquos vocat, alios indurat. Cur alium alio maiorem aut pulchriorem fortiorem aut ditiosem fecit, videtur quod sit acceptio personarum. Dicitur est quod vbi non est debitum, non est personarum acceptio. Et cum Deus nihil facere creaturae, ex libertate potest dare, quae & quibus vult, & respondere: An non licet mihi debere quod volo? Licet enim Deus vt iudex iustus reddat vnicuique secundum opera eius, non tamen sequitur quod propter opera prauius praedestinet, sed merè gratis, quamuis vltimum praedestinationis effectum secundum opera complat, quemadmodum & vltimum effectum reprobationis. Differenter tamen, quia omnium effectuum praedestinationis, Deus est causa effectiua, & non omnium reprobationis: quia peccatorum non est causa effectiua, sed tantum permissiua. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicumque in

Hic exponit & corroborat praedictam rationem: Quia quod non sit personarum acceptio apud Deum, patet. Quia omnes qui peccauerint punientur. Et primo loquitur de Gentilibus, qui non susceperunt legem scriptam, & à Moysè promulgatam: quia tales qui sine lege scripta peccauerunt, peribunt, id est, condemnabuntur: sine lege, id est, non propter transgressionem legis scriptae, quam non habuerunt, sed propter transgressionem legis naturae quam habuerunt in cordibus impressam: quia omne peccatum est contra aliquam legem. Nam vt infra dicit, vbi non est lex, nec prauaricatio. Deinde loquitur de Iudaeis, qui legem scriptam susceperunt, dicens: Et quicumque in lege peccauerunt, iudicabuntur per hoc quod transgressi sunt praecceptum legis, secundum illud: Sermo quem loquutus sum vobis, ille iudicabit eum in nouissimo die.

Text.

Infra 4. e

Iohan. 12. g

Text.

TERTIA PARS II. CAPITIS.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur.

Ostea quam Apost. confutauit humanum iudicium, quo Iudaei & Gentiles mutuo se iudicabant: In hac tertia huius capitis parte, ostendit quod ea, de quibus Iudaei gloriabantur, non sufficiunt ad salutem. Gloriabantur enim inter cetera Iudaei de lege, cuius receptionem siue auditum putabant sibi sufficere ad salutem, quod excludit, dicens: *Non enim, &c. q. d.* Si peccantes in lege, iudicantur per legem, sequitur quod non sufficit recipere & audire legem, sed oportet legis opera exhibere, quod est implere & facere legem. vnde Christus: Omnis qui audit verba mea haec, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui aedificauit domum suam super arenam, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Et D. Iacobus: Si quis auditor est verbi & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suae in speculo: considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Sed factores legis iustificabuntur. vnde Christus: Si quis audit verba mea, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui aedificauit domum suam supra petram, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra firmam petram. & D. Iacobus: Estote factores verbi, & non auditores tantum. & post pauca subiungit: Si quis non obliuiosus auditor legis, sed factor fuerit, hic beatus in factu suo erit. & David: Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Sed posset quispiam instare ex his quae infra 3. capite dicit: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. & hic dicit quod factores legis per opera legis iustificabuntur, quae ex diametro pugnant videntur. Dicendum quod Apost. in 3. cap. loquitur de prima iustificatione, quae fit merè gratis. vnde dicit: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Prima enim gratia non potest acquiri per opera praecedentia, sed solum per infusionem eius à Deo. In hoc vero loco loquitur de secunda iustificatione, siue de cumulo & augmento gratiae, quae per bona opera ex habitu charitatis infuso procedentia, meretur augeti. vnde D. Iacobus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum, & D. Aug. dicit: Huius loci interpretatio est quod factores legis, non per opera an-

Text.

Mat. 7. d

Iac. 1. d

Mat. 7. d

Iaco. 1. d

Iacob 2. d

cedentia gratiam, efficiuntur iusti: sed per opera subsequencia habentur iusti, augentes iustitiam per usum gratia. Caue hic, oprime lector, ne eo sensu intelligas hic iustificabuntur, quo Lutherani accipiunt & exponunt: hoc est iusti reputabuntur, licet vere iusti non sint, sed quod tales reputantur, eo quod Deus peccatum quod habent, non eis imputat. Aiunt enim quod iustificari quempiam est iustum à Deo pronunciarit: tamen quod sicut non nunquam iudex in foro secundum allegata & probata absoluit eum qui re vera reus est, perinde vsu veniat apud Deum: quod est in eum blasphemare, & illius veritati detrahere. Cum nihil possit illum laedere, nec ipse peccatum quod re vera inest, non imputare. Notandum etiam quod hic est optimus locus contra Lutheranos, qui dicunt solam fidem sufficere ad salutem. Cum audire legem nil aliud sit quam legem & fidem suscipere. Et cum nemo, vt Apostolus dicit, iustificetur, nisi moribus legem obseruet. Nec enim solum necesse est iustificato fidem habere, seruare legem, vt augmentum iustitiae habeat, sed etiam vt iustitiam seruet. Sed neque ad primam iustificationem sufficit fides, sed requiritur quod is qui cupit iustificari, facienda curet quae fides praecipit, scilicet poenitere, sperare, & diligere. Haec enim opera, licet non sint iustificationis meritoria, sunt tamen praeparamenta necessaria: qua nimirum ratione ad vtrumque iustificationis genus protenditur in adulto.

Text. Cum enim Gentes quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt, faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.

Hic ostendit quomodo factores legis, etiam si non sint auditores, iustificabuntur. Et commendat dignitatem eorum qui legem absque auditu obseruant dicens: *Cum Gentes, i. Gentiles, qui legem, s. diuinam exterius scriptam, & implicitam non habent, i. non acceperunt. Non enim Gentes data est lex, sed Iudaeis, secundum illud: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. & illud: Legem praecipit Moyses haereditatem multitudinis Iacob. Et Sapiens, Moyses in preceptis iustitiarum & hereditatem domui Iacob, & Israel promissiones posuit: nihilominus Gentes naturaliter ea quae legis sunt, i. quae lex mandat. Non quantum ad iudicialia aut caeremonialia, quae supra naturam Deus illi populo peculiariter reuelauit, sed quantum ad moralia praecipit, quae sunt de dictamine rationis naturalis, faciunt: prout Iob, de quo dicitur, quod erat iustus & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo. vnde dicebat: Veffigia eius secutus est pes meus. vnde Gentiles eiusmodi legem scriptam & explicitam non habentes, & eam obseruantes, ipsi sibi sunt lex, in quantum. s. officio legis funguntur, quo ad seipos faciendo, & quo ad alios instruendo & inducendo suo exemplo ad bonum. quia vt dicit Philof. Lex est sermo coactionem habens, ab aliqua prudentia & intellectu procedens. Et ideo dicitur quod iusto non est lex posita: quia, s. exteriori lege non cogitur, sed iniustus qui egerit exterius cogi: est tamen lex posita iustus directiue & obligatiue, vt amplius dicemus infra 13. & 1. T. 1. 1. Seruare autem liberè & voluntariè legem, est supremus gradus dignitatis in hominibus, vt. s. non ab aliis, sed à seipsis inducantur ad bonum. Alius gradus illo inferior est eorum qui ab alio inducuntur ad bonum, absque coactione. Alius & sequens gradus est eorum qui coactione egēt. Infimus est eorum qui nec coactione ad bonum induci possunt. vnde Hier. Frustra percussisti filios vestros, disciplinam non recipiunt. Notandum tamen quod Apostolus, propter praemissa verba, *Gentes quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt, faciunt.* nullo modo fauet Pelagianis, qui dicunt mandata legis posse naturaliter ab homine impleri: quia intelligit naturaliter, id est, per naturam gratia reparatam. Loquitur enim de Gētilibus ad fidem conuersis, qui cum auxilio gratiae Christi ceperant moralia obseruare. Et hoc modo hunc locum exponit D. Aug. Vel exponi potest quantum ad substantiam operis per solam legem naturalem absque scripta, ostendentem eis quid sit agendum, non tamen secundum modum, nec ad intentionem praecipientis, vt Pelagiani arbitrabantur. vnde dicebant principium boni & meriti esse à nobis, & facilitatem à gratia, quod merito, vt haereticum, est condemnatum. Licet enim lumen naturale, quod signatum est super nos, sufficeret ad ostendendum quid bonum & malum, quid agendum fugiendumve, non tamen praebat remedium contra concupiscentiam, nec sufficienter mouebat affectum. Ideo necessario requirebatur gratia, quam Deus non negat facientibus quod in se est. s. pro posse, sequendo naturale lumen rationis, cessando à peccatis, & conando ad bonum ostensum per lumen naturale, tunc enim Deus sua ineffabili clementia mentis altiori lumine illustrat, scilicet fidei, quod possint in amicitiam seu gratiam recipi. *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Hic exponit quomodo Gentes obseruantes legem quam non receperat, ipsi sibi essent lex. Quoniam ostendunt opus legis, id est, morale praecipit scriptum in cordibus suis. Quod quidem accipere possumus per similitudinem legis, quae ab exteriori homini proponitur, & propter infirmitatem memoriae hominum scripto tradi consuevit. Similiter illi qui legem obseruant absque exteriori auditu legis, ostendunt opus legis scriptum non a tramento, sed primo & principaliter spiritu Dei viui. Secundariò verò studio humano, iuxta illud: Describe ea in tabulis cordis tui: vt & hic dicit, *in cordibus suis, non in pergamento, aut in tabulis lapideis aut aereis, secundum illud: Dabo legem meam in visceribus eorum, in corde eorum scribam eam. Non dicit in mente, sed in corde, quod in sacris literis translaturum est ad significandum voluntatem, eo quod cor est membrum in cuius cellulis spiritus vitales & motores ingenerantur. Sic voluntas est omnium potentiarum motrix. Quare & tota mente, & toto corde iubemur Deum diligere. vnde quia notitia naturalis iuris non est merè speculatiua, sed practica, quae coniunctam habet animi ordinationem ad opus: idcirco ait, in cordibus suis, prout dicit voluntatè cū intellectu practico dirigente. Sic accepit cor Dauid, cū ait:**

Inclina

Inclina cor meum Deus in testimonia tua. & Christus cum dicit: De corde exeunt cogitationes male. Nam quae sunt voluntatis affectus, tales conflant cogitatus.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die, cum iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum, per Iesum Christum.

Hic duplici testimonio probat quod opus legis sit scriptum in cordibus eorum, qui legem absque auditu obseruant. Vnū testimonium est conscientia, quod nil aliud est quā applicatio scientiae ad iudicandum de aliquo particulari opere practico agendo, an sit bonum vel malum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod dominus Deus in creatione animae infundit intellectui duos habitus indelebiles, qui dicuntur connaturales: eo quod sunt ab initio naturae creati. Per vnum, qui dicitur intellectus principiorū, diu igitur homo circa principia speculabilia: hoc est circa veritatē & falsitatem omnium propositionum ad operationem non ordinatorum, cuius habitus directionem sequendo errare non potest, neque assentire falso, aut dissentire vero: omnia enim speculabilia continentur in principijs, circa quae versatur hic habitus, in illaque resoluuntur & reducuntur. Principium autē dicitur propositio ex terminis nota apud omnes, ita vt quicumque terminos intelligit, statim assentit, nec dissentire potest, vt haec propositio: Omne totū est maius sua parte. Et licet quilibet scientia habeat sua principia, quae ab aliquibus leges, ab aliis canones, seu regulae dicuntur, ab aliis verò praecipit, ab aliis maxime, omnia tamen in primū principium resoluuntur, id est, per primum principium probantur. Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, in speculabilibus dicitur haec propositio: Quodlibet est vel non est, vel vt dialectici dicunt, lex contradictoriarū, siue de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. Quo ad agibilia autē siue quae ordinantur ad operationem immanentem vel transeuntem, concreat Deus alium habitum inclinantem intellectum practicum, ad assentiendum principijs agibilibus, quae habent dirigere omnes operationes humanas. Et non solum inclinatur ad assentiendum primis principijs quae sunt haec: Omne bonum est faciendum, & omne malū est fugiendum & vitandum. Sed etiam inclinatur ad assentiendum his quae sequuntur ex illis, de quibus Christus: Quaecumque vultis vt faciant vobis homines, & facite illis: Et quaecumque non vultis vt faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet, id est, praecipit decalogi & prophetae. Si enim esses dominus & benefactor, velles tibi credi & honorari: hoc sequitur quod credere debemus Deo, & ipsum honorare, & sic de alijs praecipit & dictis prophetarum quibus ipse reuelauit, credere debemus. Id quod inclinatur ad sequendum hanc directionem. Theologi vocant synderesim, & Dauid vocat lumen domini signatum super nos. Huic synderesi Theologi attribuunt tria officia. Primum est assentire primis principijs agibilibus, & dependentibus ex illis. Secundum est dissentire oppositis primorum principiorum. Tertium est defendere & consolari illum, qui sequendo ipsum primum principium, & ea quae sequuntur agit: & murmurare, accusare, & increpare, si oppositum faciat. Et quantum ad istud officium, dicitur vermis: de quo Esaias, Vermis eorum non morietur in sempiternum. Haec synderesis est mater conscientiae, quae quidem conscientia non est potentia nec habitus, sed actus. Significat enim scientiam in vniuersali cum collatione & applicatione ad particulare agibile. Est enim conscientia applicatio scientiae, id est, cognitionis vtilis per principia agibilia ex synderesi habitae ad aliquod particulare agibile. Et clarius loquendo, conscientia est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet faciendum sit, an non, & an bene vel male egerimus. Et secundum hoc conscientia testimonium perhibere dicitur, id est, affirmare aliquod bene vel male factum: cum iudicat & affirmat de bono, consolatur, iuxta illud: Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Cum affirmat de malo, contristatur, secundum illud: Scit conscientia tua quod crebro maledixisti aliis. Vel etiam negare si non sit factum. vnde fratres Ioseph de pecunia in faccis recepta, dixerunt: Non est in nostra conscientia quis posuerit pecunias in marsupijs nostris. Et si opus sit legitime factum, & arguatur ab aliis, conscientia defendit. Sic procedendo: dare elemosynam cum debitis circumstantiis, non est malum sed bonum. Ego dedi elemosynam cum debitis circumstantiis, ergo non male egi, sed bene. Similiter furari est malum. Ego furatus sum, ergo male egi. Sed non potest aliquis testimonium perhibere de aliquo opere quod sit bonum vel malum, nisi per hoc quod habet legis notitiam. vnde ex hoc ipso quod conscientia testimonium reddit alicui de bono vel malo, signum est quod in corde illius opus legis sit descriptum. Aliud autem testimonium est accusatio & defensio: Et quantum ad hoc dicit, *cogitationibus, id est, cogitationibus, accusantium vel defendentium, id est, accusantibus & defendentibus, more Graecorum, qui gentiuis loco ablatiuorum vruntur, & hoc inter se inuicem. Insurgit aliquando homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accusans, dum propter aliquam rationem cogitat se male fecisse, vnde Psalmist. Arguam te, & statim te contra faciem tuam. Et Esa. Agnitio vultus eorum respondebit eis. Aliquando etiam insurgit aliqua cogitatio defendens, dum per aliquam aliam rationem cogitat se bene fecisse, iuxta illud: Non reprehendit me cor in omni vita mea. Et inter hanc excusationem & defensionem statuit testimonio conscientiae. Sed quia testimonium, accusatio, & defensio locum habent in iudicio, ideo Apostolus secundo agit de iudicio, ostendens tempus, cum ait: In die, hoc autem dicit non ad designandam temporis qualitatem, sed absconditōum manifestationem, iuxta illud, Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Quandoque tamen dies iudicij dicitur nox propter incertitudinem horae illius, secundum illud: Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, &c.*

Dicuntur

Psal. Deut. 33. Eccl. 2. 4.

Iob 1. 4. Iob 23. 6.

10. Ethic.

Etiar. 2. f.

In lib. de nat. & gra.

Psal. 4.

Prouer. 3. 6.

Hier. 31. f.

Psal.

Mat. 7. b.

Psal. 4.

Esa. 7. d.

Gen. 43. e.

Psal.

Esa. 3. b. Iob 27. b.

1. Cor. 4. d.

Mat. 25. a.

Dicuntur autem cogitationes accusantes aut defendentes in die iudicij, non ille quæ tunc erunt: quia tunc vnicuique manifesta erit salus vel damnatio, sed accusatio & defensio cogitationum quæ nunc sunt, & testimonium conscientiarum, quod nunc est, representabitur homini in illa die, virtute diuina hoc faciente, & librante merita conscientiarum, & rationes cogitationum accusantium seu defendentium. D. Aug. dicit quod notitia illarum cogitationum quæ remanent, nihil aliud esse videtur, vt dicit Glos. quàm reatus pœnæ vel meritum consequens. Ostendit insuper Apostolus, autorem iudicij, dicens: *Cum iudicabit Deus.* & David explicat, dicens: Iudicabit dominus orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua. Determinat etiã Apostolus, de quibus erit iudicium, cum dicit: *Osculta hominum*, de quibus homines nunc iudicare non possunt. Ideo alibi dicit: Illuminabit abscondita tenebrarum, &c. Ostendit pariter doctrinam ex qua habetur fides de hoc iudicio, cū dicit, *secundum Euangelium meum*, i. à me prædicatum, vnde Mat. Quoniam omne verbum otiosum, &c. Dicit autem Euangelium suum, quauis non possit dicere baptisma suum, licet sit vtriusque minister. Quia in baptismo nihil operatur industria hominis, prout in Euangelio prædicando, vnde alibi dicebat: Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio. Postmodum ponit cui datum est iudicium, cum subdit: *Per Iesum Christum*, qui scilicet, constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum, vnde ipse dicebat: Pater omne iudicium dedit filio, qui scilicet in iudicio apparebit bonis & malis, differenter tamen, quia bonis secundum gloriam diuinitatis ad consolationem, iuxta illud: Regem in decore suo videbunt. Malis autem secundum naturam humanitatis & ad desolationem, iuxta illud: Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

Q. V A R T A P A R S I I. C A P I T I S.

2. de Ci. Dei.
Psal.
1. Cor. 4. 4
Matth. 12. 6
Ephes. 3. 4
Act. 10. 5
Ioan. 5. 4
Esa. 33. c
Apost. 1. 4
Ioan. 8. c
1. Cor. 11. c
Gen. 49. b
Ioan. 4. c
Esther 8. d
Psal.
Sap. 3. c
Deut. 7. b
Psal.
1. Cor. 1. d
Lib. de Spiritu
et lit.
Insa. 12. 4
Matth. 23. d
Psal.

Text. Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nostri voluntatem eius, & probas utiliora instructus per legem.

In hac quarta huius capitis parte Apostolus ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos, quorum factum mira eloquentia retundit. Primo quippe honestat eos quinque prerogatiuis, quibus præcellere se cunctis mortalibus arbitrabantur. Exorditur à generis & nominis claritate, dicens: *Si autem tu Iudæus cognominaris.* Triplex erat olim Iudæis nomen honorificum de quo gloriabantur, vt D. Ambrosius dicit. Primum, iactabant se filios Abraham ob fidei eius meritum, dicentes: Patrem habemus Abraham. Nuncupabantur etiam honoris gratia Ismaelitæ à Iacob, propter auctam in ipso eandem fidem. vnde inter alia eorum honestamenta. alio in loco dicit Apostolus. Israelitæ sunt, & ego. Tertio dicti sunt Iudæi, non à Iuda Machabæo, sed à Iuda patriarcha filio Iacob, qui dans illi benedictionem, dixit: Iuda te laudabunt fratres tui, & non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Ob eam causam Christus hoc nomine eos vocauit, dicens: Scimus quia salus ex Iudæis est. Eorum nomen ante Iudam Machabæum legitur in libro Esther, vbi dicitur Iudæis noua lux oriri visa est. Facta enim diuisione regni Israel tempore Roboam in decem tribubus, & in tribum Iudam & Benjamin, quarum caput erat Iuda: Eo enim quod in tribu Iuda durauit regnum, lex & Dei cultus, teste Psal. Psalmodographo: Facta est Iudæa sanctificatio eius, & ab eo tempore cœperunt Iudæi nuncupari. Dicit autem eos Iudæos cognominari, cautè innuens eos non esse verè Iudæos, qui in manifesto circuncisionem gestant in carne, sed eos qui spiritu circuncisi sunt corde. A genere autem Apostolus ascendit ad legem, dicens: *Et requiescis in lege.* Origenes interpretando dicit, id est, omnè requiem in legis litera collocas, quasi dicat, de hoc tibi places, in hoc quiescis quod legem receperis, quæ agi debeant, aut vitari certè cognoscis. Et ideo nihil mente vacillas, sed firmum habes intellectum. Qui enim vacillat nunquam quiescit in vno, sed hinc inde fluctuat. Qui autem Sapientiæ certitudinem accipit, conquiescit, iuxta illud: Intrans in domum meam conquiescam cum illa. Vel requiescis, id est, nihil tibi amplius ad salutem deesse arbitraris præter legem quã audis. A lege autem Apostolus assurgit ad Deum legislatorem, dicens: *Et gloriaris in Deo*, id est, hoc tibi ad gloriam factis est quod sis peculiaris populus Dei: quia de eis scripserat Moyses: Te elegit dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram, & ob quorum salutem fecit magna in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro. Non tamen commendat eos à vana gloria, de qua alibi dicit: Qui gloriatur, in domino gloriatur: nõ enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Sed subnotat potius de vana gloria, videlicet quod inde insolescerent, quod essent à Deo Gentibus prælati, imò præpostere de Deo gloriabantur, vt D. August. ait: Qui non eo modo quo postulat gratia, quæ nõ operum meritis, sed gratuito donatur, sed ita gloriabantur in Deo velur qui soli meruissent legem accipere, quam sua iustitia arbitrabantur implere, quod minimè faciebant, imò nec poterant. Commendat deinde eos à fructu legis respectu sui, dicens: *Et nostri voluntatem eius*, quid, scilicet Deus velit te facere, vnde David: Manifestauit verbum suum Iacob, & iudicia sua Israel. Et infra 12. dicit: Vt probetis quæ sit voluntas Dei. Deinde ponit fructum qui responderet quiescenti in lege, cum dicit: *Et probas utiliora instructus per legem*, i. scis discernere & approbare nõ solum bona à malis, sed etiam meliora à minus bonis. vnde quærebatur quidam, quod est mandatum magnum in lege: & hoc instructus per legem, vnde David, Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Confidit

Confidit te esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorum in sapientiam, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & veritatis in lege.

Hic ponit fructus legis per respectum ad alios, qui diuersimode se habent ad legem. Isti fructus sunt quinque officia superioribus prerogatiuis respondentia, quæ pertinent ad ignorantium eruditionem. Primus iustitiæ gradus, est defectus potentiæ cognoscitiuæ. Sicut enim his qui sunt corporaliter cæci, propter defectum potentiæ visiuæ, non potest præberi lumen, vt ipsi per viã videant, sed ducuntur & sequuntur palpando: iuxta illud, Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis atrectauimus: impigimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Sic homini, qui patitur defectum naturalis luminis, non potest præberi lumen scientiæ, vt ipsi per se videre possint quid agendum sit, sed præbet eis homo ducatum, vt cæcis, mandando eis quid facere debeant, quauis illi quibus mandatur rationem mandatorum non cognoscant. vnde Iob dicebat, Oculus fui cæco. Sic Iudæi de hoc gloriabantur, quod essent duces cæcorum, quauis ipsi essent cæci: iuxta illud, Cæci sunt & duces cæcorum. Et hoc respondet primæ dignitati, qua dicebantur Iudæi tanquam videntes. Quia notus in Iudæa Deus. Secundus gradus iustitiæ est similis eorum, qui licet habeant potentiã, egēt tamen lumine: quia sunt in tenebris. Sic homines propter defectum disciplinæ sunt in tenebris interioribus, non illuminati per doctrinam, quibus sapiens potest præbere lumen disciplinæ, vt intelligant quæ mandantur. Et de hoc gloriabantur Iudæi, vnde subdit, *Confidit*, i. te esse lumen eorum qui in tenebris sunt, vnde Zacharias: Illuminare his qui in tenebris, &c. Et hoc respondet ei quod superius dixit, *requiescis in lege*, quæ profecto lumen est: iuxta illud, Lex domini immaculata conuertens animas, præceptum domini lucidum illuminans oculos. Tertius gradus iustitiæ est defectus instructionis: illi enim qui visum habent & intellectus lumen, sunt in via perueniendi ad scientiã, quã nondum attigerunt, qui dicuntur eruditi, quasi exui à ruditate quæ à principio inest omnibus, cū primo instruuntur. vnde Sap. Filij tibi sunt, erudi illos. Et refertur ad tertiam supra positã prerogatiã, *Gloriaris in Deo*: quia nulla est alia perfectior sapientia, quàm nosce Deum. Quartus gradus est defectus ætatis, & quantum ad huc dicit: *Magistrum infantium*, vnde Esa. Vbi doctor paruulorum qui ignorant prima rudimenta. i. voluntatè Dei. Et hoc refertur ad id quod prædixerat: & nostri voluntatem eius. Quintus gradus est eorum qui sunt iam in scientia prouecti, & isti egent à sapientioribus informari, vt habeant sapientiũ dicta in autoritate, quasi quandam regulam seu formam. Et quantum ad hoc dicit, *habentem formã scientiæ*, vnde Apostolus. Formam habet bonorum verborum, quæ à me audisti. Et alibi: Obseruate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Oportet autem eos qui sic formantur, autoritate maiorum instrui, vt sciant quid traditum in lege, & ideo dicit, *Scientiæ*: iuxta illud, Dedit illi scientiam sanctorum, & etiam vt sciatur qui sit verus intellectus eorum quæ traduntur in lege, & quo ad hoc subdit, *veritatis*, vnde David, Emitte lucem tuam & veritatem tuam, & hoc refertur ad id quod prædixerat, *probas utiliora instructus per legem. Qui ergo alium doces, te ipsum non doces.* Hic incipit arguere Iudæos de transgressione legis ab eis receptæ, & de qua gloriabantur, & allegat quinque defectus illorum, propter quos videntur pares, vel potius deteriores Gentilibus. D. Chrysostr. legit, eos interrogati, & secundum hunc modum verba Apostoli habent maiorem vim obiurgandi. Possunt etiam remissius & assertiue legi. Redarguit autem primò eos de transgressione legis in ordine ad seipfos, dicens: *Quid ergo, &c.* hoc opprobrio illos respexit per comparationem ad laudem supra memoratam gentium, qui legem non habentes ipsi sibi erant lex, quasi dicat, illi absque lege instituti sit. Vos autem per eam qua vos alios instruere profitemini, nequaquam erudimini, vobis quoque doctores legis non facitis quæ gentes sine auditione legis faciebant. *Qui prædicat non furandum, furaris.* Hic tangit defectum præuaricationis legis in ordine ad proximum, quantum ad res quæ furto subtrahuntur, dicens: *Qui prædicat, &c.* Vnde Esaias, Principes tui infideles socij furum. Origenes & D. Ambrosius mysticè interpretantur furtum, nempe quod aduentum Christi manifestum furabantur, id est celabant, imò & negabant. *Qui dicit non mœchandum, mœchaberis.* Hic tangit defectum præuaricationis legis in personam proximo coniunctam, quæ per adulterium polluitur, vnde dicit, *Qui prædicat, &c.* vnde ad huius confirmationem Oseas: Omnes adulterantes quasi clibanus. Et Hierem. etiam dicit vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Origenes & D. Ambrosius, Mœchiam etiam mysticè interpretantur, nempe quia Iudæi relicta lege euangelica, adulterium faciebant cum synagoga: sed omisso sensu mystico quantum ad literalem, dicebat Apostolus, quod Iudæi oculatius per legem nouerant grauitatem furti & adulterij, quàm gentes: atque ideo prædicabant non esse faciendã, nihilo secius tamen ipsi ea faciebant & obseruabant quæ lex decalogi, tanquam leralia crimina, explicatissima prohibitione, defendebat, non modo operis per illa verba: Non mœchaberis, non furtum facies, sed etiam cordis, per hæc verba: Non concupisces domum proximi tui. Non desiderabis vxorem eius, aur seruum, aut ancillam, &c. Et pro vno boue quinque repetebantur, & pro vna ouicula oues quatuor. Sed & mœcho & adulteræ decretum erat capitale supplicium. Gentibus autem nec erat tam lucida notitia, neque tam districta animaduersio, ob idque Iudæi erant maiori opprobrio digni. *Qui abominaris idola, sacrilegium facis.* Hic tangit defectum præuaricationis legis, quantum ad Deum, dicens: *Qui abominaris, &c.* quasi dicat, cognoscis ex præcepto legis idola non esse colenda, sed solum Deum & sacra ac sancta eius esse veneranda, & tu sacrilegium committis, aburendo his quæ pertinent ad diuinum cultum: quod quidam fecerunt primo in statu legis, vnde Malachias

Malach. 1. d
Dicitis

Mat. 12. b Dicitis mēsa domini cōtaminata est. Postmodū blasphemādo Christū, dicentes eū in Belzebūch principe dāmoniorū eicere dāmonia. Vel accipitur hic sacrilegiū pro idololatria, quā cunctis aliis criminibus erat in lege abominabilior. Nihil enim ita erat frequēter verbisq; tā vrgētib; cautum, quā nō faciatis vobis idolū, vel sculpsile, vel titulos erigētis, neque insignē lapidē vt adoretis eū. Ego enim Dōminus Deus vester. & alibi p̄cipiebatur eis aras idolorū subuertere, cōfingere statuas, lucōsq; succidere, & sculpsilia cōburere. Et tādē ne inferas quidpiā ex idolo in domū tuā, ne fias anathema. Quasi spurcitiā detestaueris, ac velut inquinamentū & sordes abominationi habebis. A deo execrabilis erat idololatria, vt nec tāgere eis liceret idololita, siue idolis oblata: & hoc est quod ait, *A bommaris idola.* s. per profersionem legis. Et tamen sapissimē atq; scōdisimē illa poluti fuerunt, impiētissima abominatione, vt ab initio statim accepta legis constat, quando aurum conharunt in execrandum vitulum, & historiis tam Salomonis quā sacris aliis pluribus.

Text. **Qui in lege gloriaris, per prauaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per uos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est.**

Mat. 5. b *1. Pet. 2. c* *1. Thm. 6. a* *Psal. Esa. 52. b* *Ezech. 36. e*
Hic tangit defectū Iudaeorū, quantū ad gloriā, cū dicit: *Qui in lege, &c.* Cū enim lex diuinitus posita sit regula humanāe volūtatis, neq; nisi diuino munere obseruetur. Sicut eius obseruantia in omnibus bonis operibus ex natura sua cedit in gloriā Dei, quia est occasio vidētibus, vt honorent Deū: iuxta illud, Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videāt opera vestra bona, & glorificent patrē vestrū qui in caelis est. Et illud, Ex bonis operibus vos considerātes, glorificent Deū. Sic vice versa nulla rē tantum periclitatur diuinus honor apud ceteras nationes, quā cū populus, qui imaginē gerit, peculiari familiae Dei, cuiusq; curā ipse propria fert, legem quā profertur, contemnit, prauaricando. Nam propter corruptos blasphematur doctrinae fidei: iuxta illud, *Quicunque sunt sub iugo seruitutis, dominos suos omni honore dignos arbitrentur: ne nomen Domini & doctrina fidei blasphemetur.* vnde Dauid, *Vidi prauaricantes & tabellebam.* Et in confirmationem huius blasphemiae propter prauaricationem, inducit auctoritatē Esā. dicentis, *Dominatores eorū iniquē agūt, & iugiter tota die nomen Dei blasphematur.* vnde Ezechiel: *Populus iste est domini, & de terra eius egressi sunt, & peperci nomini sancto meo, non propter vos, sed propter nomen sanctum meū, quod polluitis, scilicet male viuēdo, in Gentibus ad quas intrastis.*

QVINTA PARS II. CAPITIS.

Text. **Circuncisio quidem prodest, si legem obserues. si autem prauaricator legis sis, circuncisio tua praeputium facta est.**

Gen. 17. c *Hier. 9. 8* *Ecl. 5. a* *Galat. 5. a*
N hac quinta huius capitis parte Apost. ostendit quod circuncisio, de qua gloriabantur Iudaei, non sufficit ad salutem, ea ratione qua nec lex. Quia quemadmodum receperant legem, ita & circuncisionem: sed lex absque obseruatia nō proderat. Ergo nec ipsa circuncisio absq; obseruatia significationis: ideo comparando circuncisionem ad Iudaeos, dicit: *Circuncisio quidem prodest,* quantum ad remissionem peccati originalis, parulis. vnde scribitur, masculus cuius praepitij caro circuncisa non fuerit, &c. Sed in adultis tunc finaliter prodest, si legem obseruent, prout religiosi prodest professio, si regulam obseruent. Si verō non seruent, nocet eis. Sic si prauaricator legis sis, circuncisio praepitium facta est: ideo non prodest: iuxta illud, *Omnes Gentes praepitium habent, domus autem Israel circuncisi sunt corde.* Quinimo ex hoc sunt magis rei, quia non obseruant quod promiserūt: iuxta illud, *Displicet enim ei stultia & infidelis promissio.* Et ideo Apost. praeferebat Gentiles, qui seruabant praepitium naturae, Iudaeis circuncisus, qui per circuncisionem protestabatur se obseruāturos legis praepitium, quae tamen non obseruabant. vnde Apost. Testificor rursus omni circuncidenti se, quod debitor est vniuersae legis faciendae. Prout nunc baptismus est protestatio legis euangelicae seruandae: ideo non prodest Christianis absque obseruatione legis euangelicae. Et cum Apost. loquitur de utilitate circuncisionis, quod prodest, si legem obserues, intelligit pro tempore, quo lex & circuncisio erant, obseruanda ante Christi passionem: quia tunc circuncisio habebat efficaciam, nō autem post. vnde dicebat: *Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit.* Licet ad plenam euangelij publicationem circuncisio seruari posset, non ponendo in ea spem, vt se peliretur synagoga cum honore.

Text. **Si igitur praepitium iustitiae legis custodiat, nonne praepitium illius in circuncisionem reputabitur: & iudicabit id quod ex natura est praepitium, legem consummans, te, qui per literam & circuncisionem prauaricator legis es?**

Psal. *Hier. 4. a*
Hic cōparat circuncisionē ad Gentiles dupliciter. Primō, quo ad hoc quod eius fructū habent Gentiles obseruando legem. vnde dicit: *Si circuncisio prodest obseruando legem, & nō absque legis obseruatione: sequitur quod si praepitium, id est, Gentilis in circuncisus custodiat iustitias legis, id est, praepitium legis, quae iusta sunt, iuxta illud, Omnia madata tua veritas. nonne praepitium illius, quod non erat in eis voluntaria culpa, eo quod nō teneretur illud rescindere, essetque res naturalis ad differentiam praepitij Iudaei: quia si Iudaeus haberet praepitium voluntarium, crimen esset illi, in circuncisionem reputabitur. i. perinde erit ei apud Deum, ac si fuisset circuncisus: quasi dicat, fructū circuncisionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circunciditur carne, vt. s. se circuncidat in corde. vnde Hier. *Circuncidimini domino, & auferte praepitium cordium vestrorum.* Secundo cōparat circuncisionē ad Gentiles, ostendens Gentilem propter obseruantiam legis esse praeferendū Iudaeo, dicens: *Et iudicabit, &c.* s. Gentilis in circuncisus, consummans legem. i. implēs mandata*

data legis, ex natura. i. per naturalem rationem: quia, vt praedictum est, ea quae legis sunt naturaliter facit. *Iudicabit.* i. per comparisonem e Iudaeum circuncisum iudicandum & condemnandum ostendit: quia es praeruaricator legis, transgrediendo praepitium eius per circuncisionem, & literam legis quam habes interius in corde scriptam. Vnde de huiusmodi comparationis iudicio dicebat Christus, *Viri Niniuitae surgent in iudicio cum generatione ista & cōdemnabunt eam, &c.*

Text. **Non enim qui in manifesto, Iudaeus est: neque quae in manifesto, in carne, est circuncisio: sed qui in abscondito, Iudaeus est: & circuncisio cordis, in spiritu, non in litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.**

Mat. 12. d *Text.* *Gen. 17. b* *Mat. 6. a* *1. Reg. 16. b* *2. Co. 10. d*
Hic assignat rationem praedictorum, & probat primō, cur circuncisio, vel Iudaismus absq; legis obseruatione non proferat. Et quare praepitium custodientis legē reputetur in circuncisionem, dicens: *Non enim, &c.* quasi dicat, ideo circuncisio praeruaricantis legem fit praepitium, & iudicatur à praepitio custodiente legem. Quia non est verus Iudaeus ille, qui solum in manifesto Iudaeus est per exteriorem habitum siue conuersationem, aut per carnalem generationem. Nam, vt infra 9. dicit: *Non enim qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitae, sed qui filij sunt promissionis.* Et similiter, non est vera circuncisio illa quae manifesta est in carne. Illa enim signum dicitur, secundum illud: *Circuncidetur carnem praepitij vestri, vt sit in signum foederis.* Sed non est signum verum, nisi ei respondeat signatum: ideo si quis Iudaeus sit transgressor foederis, non est eius vera circuncisio: & propter eam causam reputatur praepitium, quod in Iudaeo est crimen voluntarium vt dictum est. Ratio autem quare praepitium custodientis legem reputatur in circuncisionem est, quia ille verē Iudaeus est, qui in abscondito Iudaeus est. i. qui habet in affectu cordis mandata legis, quam Iudaei profitentur. Vnde Christus: *Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.* Similiter & circuncisio vera est, quae est cordis in spiritu. i. per spiritum facta, per quem superfluae cogitationes à corde praescinduntur: vel in spiritu. i. per spirituales intellectum legis & nō literae. Vnde Apost. *Nos sumus circuncisio qui spiritu Deo seruimus.* Demum probat praemissam rationem: manifestum est enim quod iudicium diuinum in omnibus praefereendum est humano. Ea verō quae exterius apparent, siue sit Iudaismus, siue circuncisio, laudatur ab hominibus qui solum vident, quae foris & exterius patent. Sed ea quae sunt in abscondito bona, laudantur secundum iudicium diuinum: iuxta illud, *Homines vident quae foris patent, Deus autem cor intuetur.* Vnde relinquatur quod interior Iudaismus & circuncisio praevalet exteriori: & hoc est quod dicit: *cuius, scilicet interioris circuncisionis, laus est non ex hominibus, sed ex Deo, qui est inspector cordis, & spirituales circuncisionem qua vitia praescinduntur, commendat. Ideo verē probata est: iuxta illud, Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat.*

EPITOME TERTII CAPITIS.

APOSTOLVS continuando necessitatem gratiae, postquam ostendit quod neque Iudaismus, ad quem pertinet legis susceptio, nec circuncisio, aut praerogatiua aliqua siue aliquod priuilegium personale, sufficit ad salutem absque legis obseruatia, per quam Gentiles sine exteriori Iudaismo & circuncisione fructum vtriusque consecuti sunt: in hoc capite obiciendo praemissis, mouet duas dubitationes. Prima est, *an Iudaeus plus habeat Gentili.* Secunda verō est, quae sit vtilitas circuncisionis: huius secundae dubitationis solutionem seruat ad quartum caput. in hoc verō capite primam soluit. Et primo quidem quantum ad praerogatiuam excludit obiectionem, ducendo ad inconueniens, & probat Psalmistae auctoritate cuius excludit falsum intellectum. Secundo ibi, *Quid ergo praerolumus eos, &c.* Excludit inanem Iudaeorum gloriā, qua se Gentibus praeferebant, resumendo eos peccato esse subiectos, quemadmodum & Gentiles: quod probat auctoritate Psal. applicando eam Iudaeis. Deinde concludit quod praedixerat, neminem iustificari ex operibus legis naturae, vel scriptae, cuius effectum dicit cognitionem peccati. Tertio ibi: nunc autem, ostendit Iudaeos & Gentiles esse aequales, quantum ad statum gratiae subsequenter, proponendo habitudinem comparationemque iustitiae ad legem & prophetas: assignat etiam causam iustitiae & eius cōmunitatem. Quarto ibi, *Vbi gloriatio tua, &c.* excludit gloriationem Iudaeorum, qua Gentibus se praeferebant, & assignat causam exclusionis & subiungit modum, ostendens quod iustitia fidei aequaliter se habet ad omnes, eo quod vnus sit Deus omnium. Concludit tandem quod fides legem non destruit, sed statuit, implet atq; perficit.

Expositio literalis tertij capituli.

Quid ergo amplius Iudaeo est, aut quae utilitas circuncisionis: id est, si praedicta in praecedenti capite vera sunt. s. si praepitium legem implēdo in circuncisionem reputatur, &c. Quid amplius seu maius, dignius & excellentius per legem datum est Iudaeis, qui sunt populus peculiaris Dei, & quae vtilitas fuit tanti & quasi importabilis oneris carnalis circuncisionis, quae fuit signū foederis: *Multum per omnem modum.* i. multa ex lege data priuilegia fuerunt Iudaeo communicata & annunciata, & per omnem modum. s. corporalem & spirituales: per corporalem, quia Deus pluit Iudaeis manna in deserto, & introduxit eos in terram promissionis mellis & lacte manātem, eos opibus ditando, & per modum spiritualē etiam multum. *Primum quidem* quantum ad contemplationem diuinorū etiam multum: *Quia credita.* i. annunciata & communicata sunt illis eloquentia Dei. i. sermonēs, locutiones, pollicitationes quas audiuit populus per legem Dei & per prophetas, quae non fuerunt cōmunicata aliis nationibus, sed illis tanquam amicis & peculiari populo Dei. *Quid enim.* s. obfuit

sue nocuit Iudæis credentibus, aut prerogatiua eorum, aut promissioni eis facta de vero mēsa: *Si quidam illorum. I. Iudæorum, non crediderunt, verbis Dei aut prophetarū eius, quæ multifarie multaque modis locutus est eis. Nunquid inere dūlit as illorum. I. qui credere noluerūt, fidem Dei. I. quam credentes habebant de Deo, vel fidelitatem & promissionem Dei quam fecit Abraham, euacuauit, I. abstulit, reuocauit, sine vacua & inanem reddidit, aut irritam fecit? Absit, hoc. I. ab humanis cordibus, vt credant quod propter incredulitatem aliquorum Deus ea quæ processerūt ex labiis suis fecerit irrita. Est autem. I. est enim, Deus uerax, secundum se & per suam essentiam, & fidelis in promissis inuariabilis & immutabilis, qui & mentiri non potest. Omnis autem homo. I. purus, aut non specialiter præseruatus à Deo, ex natura sua mēdax. I. mutabilis, variabilis, & defectibilis: & sic mentiri potest, & reuocare quæ semel promisit, sed nō Deus, maxime incarnationem filij sui quæ pertinet ad prophetiam prædestinationis. Sicut scriptum est, quo ad primum, quia quo ad secundum est omnibus manifestum: & scribitur Psal. 50. ut iustificeris. I. tu Deus qui semper iustus es, reclus, fidelis, & uerax agnoscat & appareas, in sermonibus tuis. I. in promissione filij tui, quæ fecisti Dauidi, quam quidam dicebant Deum reuocaturum propter peccata eius, ac etiam in promissione uenire credentibus & uere pœnitentibus: & uincas, implendo. I. promissionem tuā praualeas, cum malè & perperam, iudicaris ab hominibus mendaciter dicentibus, quod propter peccata hominū promissiones tuas credentibus factas, nō sis impleturus, sed reuocaturus. Si autem, vt uobis iniquis uidetur, iniquitas nostra iustificat. I. ueritatem & sanctitatem Dei commendat. I. si iniquitas hominis directè & per se ordinatur ad commendandam & manifestandam iustitiam & ueritatem diuinæ promissionis: sic quod hoc aduerbium, vt, in prædicta autoritate, teneatur causaliter & non consecutiue, sequeretur magnum inconueniens, cui respondere non possēt. Ideo dicit, Quid dicemus, i. quomodo sustinere poterimus inconuenientia quæ sequuntur, quorum primum est quod Deus esset iniquus. Nunquid iniquus est Deus? quasi dicat hoc uidetur sequi, si dicamus quod peccata nostra directè ordinantur ad commendandam iustitiam Dei, qui in se ipse iram. I. uindictam & pœnam pro peccato: quia tunc peccatum non esset dignum pœna, sed pœnio, cum per te Deus directè ordinauerit ad cōmendandā iustitiā eius. & sic Deus puniens hominē pro peccato, esset iniquus & iniustus. Secundum hominem dico. I. secundum illorum hominū argutiam loquor, quia non sic debemus loqui de Deo, sed potius omni cū reuerētia & honore. Absit. I. à nobis, vt dicamus Deū iniquum aut iniustum. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? I. si Deus sit iniquus & iniustus, quomodo conuenit ei quod sit iudex ueritatis & supremus totius mundi, cum oporteat supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum mouens immobile, & supremum iudicem non iniquum, sed maxime iustum esse. Si enim ueritas Dei, quæ est ipsemet Deus, in mēdacio abundauit in gloriam ipsius. I. si, prout aliqui dicunt, propter meum mēdaciū, quod est peccatum, ueritas Dei manifestetur, reluceat, abūdet, & crescat in gloriam ipsius, & ipsum laudabilem faciat. Hoc est, si mēdaciū meum directè ordinetur in gloriam Dei, Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor. I. si ego dico quod Deus est uerax, & omnis autem homo mendax: & Vbi abundauit delictū, superabundauit & gratia, & quod lex subintrauit, vt abundaret delictū: cur iudicor ab hominibus tanquam peccator pro mēdacio, ex quo in gloriam Dei directè ordinatur: nō enim deberem iudicari tanquam peccator, sed tanquam p̄motor gloriæ Dei. Et non sicut, ego & ceteri Apost. prædicta prædicantes, blasphemamur, & sicut aiunt quidam, iniqui & peruersi imponūt, blasphemando & deprauando dicta nostra: maxime illud, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et dicunt nos dicere, faciamus mala ut ueniant bona. I. quod homines debent facere mala, vt consequantur maiora bona, & vt crescat & abundet gloria Dei, & quod nos mentimur prædicando superabundantiam gratiæ propter gloriam Dei. Quorum, id est, eorum qui faciunt mala, ut ueniant bona, & qui hæc falso nobis imponunt, damnatio iusta est.*

Gen. 15. a
Eub. 10. e

Joan. 6. g
Mat. 14. 3. b
Iaco. 1. e

Psal. 50.

Eob. 13. b

1. Cor. 3. b

SECUNDA PARS III. CAPITIS.

VID ergo nos Iudæi ad fidē conuersi de nobis ipsis iudicare ualemus, quod ideo quia credita sunt nobis eloquia Dei, præcellimus eos. I. Gentiles etiam ad fidem conuersos & eis præferendi sumus tanquam digniores, de qua prælatione erat quæstio inter eos. Nequaquam. I. non nunc secundū statum gratiæ & conuersionis, licet bene quantū ad statum, quem habebant Iudæi tempore legis ante Christum: quia dictū est quod amplius erat Iudæo per omnem modum. Causati enim sumus. I. causando & ratiocinando causas & rationes adduximus & probauimus: quare Iudæi Gentiles non præcellant, & maxime ostendimus. Iudæos & Græcos omnes, tā Iudæos quā Gentiles sub peccato esse. I. peccatores fuisse & magnis criminibus subiectos exstitisse, sicut scriptū est, de Iudæis maxime, qui se magis iustos arbitrabantur. Quia non est iustus quisquam, ex seipso, tanquam ex seipso sine gratia Dei. Vel quisquam malorū, non est intelligens, ex seipso habens discretionis rationē, nec ad intelligendum Deū, & ea quæ Dei sunt cogitare, siue in lege naturæ, siue Mosaiicæ, siue gratiæ. aut requirens Deum. I. qui requiritur quomodo uoluntatem Dei implere debeat, aut seipsum ad eum dirigere debeat. omnes declinauerunt. I. à Deo & ab eius regula retracti per originale & actuale peccatum. D. Virgine excepta simul. I. omnes congregati aut considerati, inutiles facti sunt. I. Non ualentes finem uel utilitatem ex seipsis consequi: Non est qui ex se, faciat bonum. I. opus Deo gratum sine Dei speciali auxilio, scientes facere mala, benefacere nescierūt. Non est usque ad unum. I. præter quā unus. I. Christus, qui solus absq; merito alterius fecit humanæ

Psal. 13.

2. Cor. 3.

Euc. 17. e

Sap. 4. d

manæ redemptionis bonum: nullus enim purus homo est qui ex se faciat bonū perfectū. Sepulchrū spirituale, in quo reponitur & exeunt peccata. Patens. I. apertum & non clausum, unde exit fetor & abominatio peccatorum, est guttur eorum, ad exhalandum turpiloquia & alia colloquia praua, quæ bonos mores corrumpunt audientium. Linguis suis, suauiā & blandia uerba depromentes, dolose agebant, alia proferendo ore, & alia meditādo corde, ut adulatione proximum decipiant. Venenum aspidum sub labiis eorum. I. talia uerba ex eorum labiis procedunt, quæ insanabiliter proximos intoxicant corporaliter uel spiritualiter. Quorum os maledictione. I. maledicis uerbis quibus aliis maledicunt, & amaritudine. I. ad amaritudinem proximos ducentibus impropriis, conuitiis, detractionibus, & contumeliis, plenum est. I. abundat: ut quasi semper ab eo fluat maledicta & blasphemia. Vt ueloces. I. prompti & citò ac subitò currentes, pedes. I. spirituales: qui sunt affectus eorum. I. iniquorum hominum, ad effundendum sanguinem Christi & sanctorum, ad faciendum quæcumq; grauiā peccata in Deum & proximum festiui. Contritio & infelicitas. I. pœnæ acerbitas & miseranda felicitatis priuatio, in uis eorum. I. prouenit aliis ex operibus & actionibus ipsorū, quibus progrediuntur in hoc mundo. Et hoc. I. quia, & uiam pacis, quæ est mandatorum obseruantia, quæ ducit ad pacem & uitam æternam, non cognouerunt. I. cognoscere, acceptare, & sequi noluerunt. Non est timor Dei. I. filialis, qui est initium sapientiæ, ante oculos mētis eorum, ut retrahat eos à malo, in quo obstinati sunt. Scimus autem nos Apostoli, & alij quibus Deus dedit suæ legis cognitionem, quoniam quæcumque lex, siue naturalis, siue diuina, Mosaiica & Euangelica, loquitur, declarando uel præcipiendo, his qui in lege sunt. I. ad quos lex datur & qui legē profitentur, loquitur, & sic prædicta uerba Psal. nō intelliguntur de Gentilibus, sed de Iudæis, quibus lex data est ac etiam prophetæ, declarantes legem & docentes ac informantes & reprehēdentes mores, dati sunt, ut omne os obstruatur. I. obmutescat & claudatur à sua gloria, ut amplius gloriari non possit se suis meritis, sine Dei gratia salutem consequi posse: & subditus fiat omnis mundus, non solum Gentilis, sed etiam Iudæus culpā suā agnoscendo. Et totum bonū quod habet attribuendo, & in omnibus obediendo Deo. Quia ex operibus legis, siue naturæ, siue Moysi scriptæ, fidem præcedentibus aut in sensu carnali obseruatis, nō iustificabitur omnis caro coram illo. I. nullus homo peccator, qui dicitur caro, tanquā carni subiectus, iustificabitur corā Deo propter opera legis naturæ uel Moysi. Quia si ex lege iustitia esset, Christus gratis mortuus fuisset. Per legē enim, siue naturalē siue diuinā, cognitio peccati, sed nō eius cōsumptio aut ablatio. Quia quāuis lex sufficiat ad cognitionē peccati, nō tamē sufficit ad reprimendā cōcupiscentiam, aut ad delēdum peccatū, siue ad iustificandū hominē. Ideo necessariū est aliud remediū, scilicet gratiæ, quæ concupiscentia reprimatur, & facultas legis implēdæ detur.

Mat. 19.

Gal. 2. d

TERTIA PARS III. CAPITIS.

IN NC autem. I. tempore gratiæ & legis euangelicæ Christo adueniente, sine lege. I. absque legis naturæ & Moysi imperio aut auxilio, iustitia Dei, qua ipse iustus & fidelis est adimplet promissa de iustificatione hominū. Vel iustitia. I. Christus, qui satisfecit diuinæ iustitiæ patiedo pro nobis & iustificationem nobis meruit. Vel iustitia Dei. I. gratia Dei qua quis formaliter iustificatur à Deo, manifestata est. I. declarata est Gentibus ad fidē conuersis per Christi doctrinam ac eius miracula ac facti euidentiam, ut firmiter credāt ceteris. Testificata à lege & prophetis. I. testimonio legis & prophetarum approbata & pronuntiata. Iustitia autem Dei. I. gratia Dei qua iustificamur à Deo, per fidē Iesu Christi. I. est manifestata. Quia in ipsa iustificatione primus motus mentis tendens in Deum, est per fidem. & ideo iustitia Dei dicitur inchoari per fidem, & perfici per spem & charitatem, quæ licet simul tempore infundantur & tendant in Deum, fides tamen prioritate & ordine naturæ dicitur prior, in omnes & super omnes qui credunt in eum. I. Christum, siue sint Iudæi, siue Gentiles. non enim est distinctio. I. inter Iudæū & Gentilem apud Deum quo ad modū & necessitatē iustificationis: uterque enim iustificatione egebat. Omnes enim peccauerunt in Adam primo parente, peccato originali, & post rationis usum peccato actuali. Si ergo peccauerunt, & per se iustificari, ut prædictum est, nequeunt: sequitur, et egent gloria Dei. I. gratia quæ est gloria Dei: quia per eā gloriosus apparet Deus, iustificati gratis. I. sine meritis præcedentium operum, per gratiam ipsius. I. Dei & gratuita eius dona, ac etiam per redemptionem. I. pœnæ satisfactioem, quæ est in Christo Iesu. I. quæ facta est per Iesum Christum, per quē solum & non alium fieri poterat. quem. I. Christum, proposuit. I. pro omnibus qui non habebant unde satisfacerent, posuit, & dedit propiciatorem misericordiae, & satisfactorem reatus pœnæ, per fidem, i. dirigente fide, in sanguine ipsius. I. pro nobis effuso: quia ut satisfaceret pro nobis, congruebat ut sanguinem suum effunderet & pœnam mortis subiret, quam homo per peccatum incurrerat, ad ostensionem iustitiæ suæ. I. ad hoc quod Deus iustitiam. I. misericordiam & gratiam suam promissam ostenderet necessariam. & hoc propter remissionem præcedentium delictorum. In hoc enim quod præcedentia delicta remisit, quæ lex remittere nō poterat, neque homines ab eis propria uirtute liberari, ostendit quod necessaria erat hominibus iustitia & gratia sua, ut iustificarentur à Deo per sanguinem, per quem remitterentur præcedentia delicta, ac etiam præsentia, quæ ante Christi passionem erant in sustentatione Dei, quia patienter ea sustinebat, nec pro eis damnabat credentes & pœnitentes, nec etiā ab eis reddebat totaliter absolutos, cum adhuc detinerentur in sinu Abraham. nō quidē sustinētes pœnā sensibilem, sed expectātes introire in gloriā per Christi passionē. Et hoc ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore. I. gratiæ. I. ut in hoc tempore gratiæ iustitiā & misericordiā pro-

Gen. 22. d
Euc. 12. e
Eph. 3. d

Gen. 3.

missam perfecte ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo, & aditum gloria exhibendo, quod non faciebat partibus antiquis ante Christi passionem, ut sit. i. vt manifeste appareat ipse iustus à seipso in promissis peccata remittendo: & iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. i. qui per fidem Iesu Christi credendo Iesum Christum propitiatorem, & satisfactorem, accedit ad Deum.

QVARTA PARS III. CAPITIS.

Non est ergo gloriatio tua, d. Iudae, qui in lege Moysi, ex qua non est iustitia, gloriaris: vel d. Gentilis, qui gloriaris in obseruatione legis naturae, ex qua etiam non est iustitia qua iustificetur homo: & exclusa est. i. sublata & procul abiecta. Quia ex quo sine lege Moysi & naturae est iustitia, & ex quo communiter es sub peccato, & ex quo ambo iustificamini per fidem Iesu Christi, non habetis occasionem gloriandi siue gloriificandi & extollendi vos vnus super alium, sed per hanc legem: est. s. exclusa gloriificandi occasio? Factorum? i. an per legem veterem, quae facta & opera praecipiebat hominibus? non, quasi dicat, certum est quod non. Cum vt dictum est ex operibus non iustificetur omnis caro coram Deo, sed exclusa est per legem fidei. i. euangelicam siue gratiae, quae vt dictum est iustificat, & facultatem operandi & obseruandi legem tribuit dirigente fide. Arbitramur enim iustificari hominem, siue Iudaeum, siue Gentilem, per fidem. s. Iesu Christi, vel de Iesu Christo propitiatore per sanguinem ipsius. Non quidem effectiue: quia hoc modo est Deus qui iustificat, neque formaliter & denominatiue, quia hoc pertinet ad ipsam gratiam, quia paulo ante dixit, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Sed directiue: fides enim est quae primò nos dirigit ad Deum gratis nos iustificantem. Sine operibus legis. (Moysi, quae data est Iudaeis, & non Gentilibus. An Iudaeorum Deus tantum, vt. s. solos Iudaeos iustificet? Nomen & Gentium, s. est idem Deus: imo & Gentium: quia non solum Iudaeos, sed etiam Gentiles creauit eiusdem naturae specificae capaces iustificationis & gloriae sicut Iudaeos: & ideo eis prouidet, eosque gubernat & dirigit quemadmodum Iudaeos. Quoniam quidem vnus est Deus. i. creator, gubernator, & prouisor omnium, qui iustificat. s. de quolibet genere hominum, & per eandem causam & sic iustificat circumcisos. i. Iudaeos circumcisos, ex fide. s. Christi: quia fides est prima causa ex qua processit circumcisio & caetera sacramentalia: & sic Iudaeos iustificat fides, sicut quaedam causa prima per quasdam causas medias. & praepitium. i. Gentiles incircuncisos & praepitium habentes etiam iustificat, per fidem. s. eiusdem Christi quem proposuit propitiatorem. Et sic Gentiles immediatè per eadem fidem iustificantur absque antiquis caeremoniis. Legem ergo destruiamus per fidem? i. an hoc quod diximus homines iustificari per fidem sine operibus legis volumus destruere & enervare legem Moisaicam? Absit, hoc. s. à nobis. Quia non praeteribit iota vnum, aut vnus apex à lege, donec omnia fiant. Sed legem statuiamus. i. per fidem legem perficimus & statuiamus. Non enim venit Christus soluere legem aut prophetas, sed adimplere, quo ad iudicialia & caeremonialia, quae statuitur & implentur, per hoc quod veritas significata per ea in fide Christi exhibetur, ac etiam quo ad moralia: quia fides Christi declarat ea & auxilium confert ad implendum ea.

2. Cor. 8. 2

Mat. 15. 0

Mat. 5. 0

COMMENTVM TERTII CAPITIS.

Quid ergo amplius Iudaeo est: aut quae utilitas circumcissionis?

Nexordio huius capituli Apost. obiciendo his quae dicta sunt in praecedenti cap. proponit duas dubitationes: quarum vnā duntaxat resoluit, alteram dissoluendam in seq. cap. relinquens. Dubitatio ergo prima est: Quia si verum esset quod dictum est praecedenti cap. videlicet quod praepitium legem implendo in circumcissionem reputabitur & iudicabit, &c. Sequitur quod Deus Iudaeis dādo legem aut circumcissionem nil frugi aut vtilitatis, sed oneris dederit. Quamobrem videretur quod Iudaicus populus non fuerit Deo peculiaris, & ipse Deus dederit eis inutilia, quorum oppositum in sacris literis reperitur. Nam per Moysen dixit, Te elegit dominus, vt sis ei populus peculiaris. Et per Esa. Ego Dominus docens vtilia. Multum per omnem modum. His paucis verbis generaliter soluit ambas dubitationes, dicens, quod amplius est Iudaeo, & quod magna fuit vtilitas circumcissionis, & quantum ad quantitatem, quae significatur, cum dicit, Multum, & quantum ad numerum, qui significatur, cum dicit, per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei. Hic remissa circumcissionis vtilitate, ad proximum caput, prosequitur solutionem primae dubitationis siue obiectionis, dicens: quod amplius fuit Iudaeo, quo ad contemplationem & cognitionem diuinorum, quae cognitio excedit omne commodum & vtilitatem temporalium, respondet primò: quia sunt eis credita eloquia. i. locutiones, pollicitationes, & prophetarum oracula, ex quibus venerunt in Dei cognitionem & notitiam maiorem & clariorem. vnde Dauid, Notus, scilicet specialiter in Iudaeo Deus, non solum vt primū principii naturae prout Philosophi, verum etiam vt principium & retributor felicitatis. Et hoc est multum, imo & maximum bonum, quia ad illam cognitionem sequitur amor, vniò, & adhaesio: de qua Dauid ait, Mihi adhaerere Deo bonum est. Praeterea per eloquia Dei instruiamur & erudimur à Deo de credēdis & agendis, quae instructio est via & directio ad felicitatem. vnde idem propheta, Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Cum ergo Deus crediderit eis eloquia sua, quod non fecit caeteris nationibus, eo ipso declarauit eos esse amicos suos. vnde Christus, iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia quae audiui à patre meo, nota, feci vobis. Eloquia domini sunt honesta: quia vt Dauid ait: sunt vera & iustific

Deut. 7. b
Esa. 43. d

Psal. 75.

Psal. 72.

Psal. 93.
Psal. 147.
Ioan. 15. b
Psal. 118.

& iustificata in semetipsis, delectatione afferunt: iuxta illud, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Sum pariter vtilia, quia retrahunt nos à peccatis: secundum illud, In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi. Hanc fidem & communicationem eloquiorum Dei, magnum & admirandum bonum arbitratus est Moyses, dum ait: Interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante ex die qua creauit Dominus hominem super faciem terrae, si facta est aliquando huiusmodi res, vt audiret populus vocem Domini loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Non enim tanta celsitudine mysterij euulganda ex tempore erant per totum orbem, ne margaritae à porcis conculcarentur, sed selectae familiae erant committenda, quo ad usque mundus adolesceret in virtū idoneū & perfectum, cui promissus mitteretur. Quare non modo sanctis patribus, sed toti Iudaeorum Genti credita sunt eloquia & oracula. Habet amplius & Iudaei, vt infra 9. dicit, adoptionem filiorum Dei, & gloriam, & testamentum: quorum non est modica excellentia. Habuerunt amplius protectionem & defensionem, adeo vt Aegyptus propter iniuriam percussus fuerit.

Deut. 4. c

Text.

Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit, est autem Deus verax: omnis autem homo mendax.

Hic obiciendo adiungit interrogationem, quā aduersus praemissa Gentiles obicere poterant, dicentes, quod licet Deus eis crediderit eloquia sua, suūque promiserit filium: illi verò ingrati non credentes Deo, euacuauerunt & irritam fecerunt fidem & promissionem Dei, fueruntque sufficiens & legitima causa quare Deus promissionem suam non seruaret. Et idcirco non amplius est Iudaeo, eò quod ei credita & communicata fuerunt eloquia Dei, cum eis non crediderint neque prophetis: iuxta illud, Non crediderunt verbis eius. Et Ezech. Increduli & subuersores sunt tecum. vnde & Christus, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Hanc obiectionem & interrogationem excludit, dicens, quod non omnes fuerunt increduli, sed quidam illorum: & ideo credentes non debebant dispēdium pati prout Iurista dicunt: Rem quae culpa caret, in damnum vocari non continet. fuerunt enim semper aliqui patres qui crediderunt. Excludit praeterea obiectionem deducendo ad inconueniens. Quia posito & non concesso, quod nulli illorum credidissent, inconueniens esset dicere quod perfidia siue incredulitas illorum firmitatem & stabilitatem promissionis Dei euacuaret & irritam faceret. Quia ex hoc sequeretur Deum non esse veracem, & per consequens Deum non esse Deum, quod lumine naturali constat esse falsissimum. vnde dicit, Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Hae dictio, Verax, non solum significat actum vel morem, siue assuetudinem dicendi veritatem, verum etiam negationem potentiae mentiendi, prout mendax importat non solum actum & assuetudinem mentiendi, verum etiam potentiam mentiendi. Et sic intelligitur illud, Omnis homo mendax, id est, omnis purus homo est mendax, id est, quia ex se est mutabilis, & mentiri potest: non tamen dicit quod semper omnis homo actu mentiatur, vel fuerit mendax. Quia D. Virgo, quae omni peccato caruit, nunquam mentita fuit. Deus autem non solum non mentitur, sed nec mentiri potest, quia est veritas per essentiam. Et haec est causa discriminis, quare homo mentiri potest, & non Deus: quia causa falsitatis vel mendacij cuiuspiam est altera duarum, vel quia habet mentem falsam vel voluntatem prauam. Primum accidit homini, eò quod veritatem à rebus sumit: & quia res verae sunt, taliter iudicari: in quo sepe decipitur vel ex indispositione potentiae sensitivae aut medij aut propter distantiam obiecti vel propter affectum. Voluntatem etiam potest homo habere deprauatā, vt studiosè mentiatur. Cum enim homo non sit ipsa bonitas nec veritatis regula potest ab illa discedere & discordare, Deus autem non accipit veritatem à rebus, sed causat eam, vt dictum est primo capite. Tales enim sunt res quales iudicat Deus eas fore, & ideo nequit inde falli. Et cum voluntas Dei sit regula veritatis, non potest distortam à veritate habere voluntatem, vt aliud nobis annunciet quā mente habeat. Praeterea cum homo sit ex nihilo, ex sua natura veribilis est in nihilum, ideo ex se veritatem non habet. Natura autem diuina quae ex se aeterna est, & nullo modo veribilis aut mutabilis, habet ex se vt verax sit, & per consequens promissa adimpleat. Et hic est sensus Apost. hoc loco, & cum dicit, fidelis Deus seipsum negare non potest. Et si à veritate declinaret, cum sit ipsissima veritas, seipsum negaret. Si autem obiciatur quod multa enunciat fecit Deus, quae non euenerunt, vt potest quod per Ionam praedicta fecit: adhuc quadraginta dies & Ninive subuertetur. Et per Esaiam, Disponde domui tuae, quia morieris, & non viues. Dicendum quod duo sunt genera prophetiarum. Alterum comminationis, quo non praedictur aliqua quasi omnino & absolute futura, sed secundum praesentia hominum merita aut demerita, si non mutentur: iuxta illud, Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & perdam, & dissipem illud. Si poenitentiam egerit gens illa, &c. agam & ego poenitentiam super malo, &c. Et illud: Orabunt pro impietatibus suis, & recordabor foederis mei, &c. & illud: Si ductus poenitentiae cordis reuersus fueris ad Deum, reducet te ac miserabitur tui. Et Ezechiel, Si impius egerit poenitentiam, &c. A Ier. si genus prophetae dicitur praedestinationis, qua proferuntur ea quae simpliciter & absolute, hoc est infallibiliter sunt ventura. Et huiusmodi fuit promissio Saluatoris Christi, videlicet venturi: qui non promissit saluare nisi credentem: & ideo si incredulum non saluat, non euacuatur eius fides siue promissio: quia promissio facta de Christo Salvatore, non fuit facta sub conditione aliqua pendente ex hominum fide, vel voluntate, aut ex operibus: Et ideo sicut Christus fuit gratis promissus, ita non venit ob aliquod debitum, sed vt suam Deus liberaret fidem promissionem implens, quod in hac Epistola ostendere nititur. Apostolus contra gloria

Psal. 105.

Ezech. 2. 6

Ioan. 8. f

Psal. 115. 0

ad Tit. 1. a

Ezech. 6. d

Ioan. 6. g

Gene 3. b

2. Reg. 20. a

Esai. 18. b

Leuit. 26. g

Deut. 3. 4

Ezech. 18. c

tionem Iudæorum, qui arbitrabantur se promeruisse aduentum Christi ex operibus legis.

Text.

Sicut scriptum est, ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

Hic probat quod incredulitas aliquorum fidem Dei non euacuauit: testimonio Psalmistæ in quo sic legitur, Et vincas cum iudicaris. Ad quod dictum intelligendum, & qualiter proposito deserviat, notandum est, quod Dauid in eodem psalmo in angustia & mœrore animi veniam humillimè precabatur, dicens: Misere mei, &c. nulla merita ante oculos Dei proponens, sed solum fidem siue fidelitatem ipsius, veniam promittentis. his qui crimina sua confiterentur. Vnde adiunxit, Tibi soli peccaui, &c. Et cum peccatum nõ esset nisi cõtra legem suam, subiunxit, Vt iustificeris in sermonibus tuis, &c. Iustificari in sermonibus, nihil aliud est, quàm iustum fieri & apparere in dictis siue promissis, quod fit cum quis ea quæ promissit, implet. Promiserat enim Deus per Nathan prophetam, quod stabiliret regnum eius in æternum in semine suo. Postea verò cum in graue peccatum incidisset adulterij & homicidij, dicebatur à quibusdam quod propter huiusmodi peccata Deus non esset ei promissionem seruaturus, nec missurus filium suum vt nasceretur de tam spurcissimo peccatore. Mens ergo Dauidis erat dicere duo: Primò quod propter peccatum eius non mutabatur iustitia Dei, ad quam pertinet vt suos sermones impleat, & quatum ad hoc dicit, Vt iustificeris sermonibus tuis. i. ex hac venia & misericordia quam precor, appareat veritas sermonis tui de stabilitate regni, & de Christo ex me nascituro: & sic appareas iustus in sermonibus. i. in promissis tuis, vt propter peccata mea ea implere non desinas. Vnde in Prouerbijs, Sapientia clamitat: Iusti sunt omnes sermones mei, non est enim in eis prauum quid, neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. & Psal. Fidelis dominus in omnibus verbis suis. i. in pollicitationibus suis. Secundò intendebat dicere quod diuina promissio non imitatur humanum iudicium, cum dicit: Et vincas cum iudicaris. i. vt vincas impledo promissionem tuam, cum iudicaris ab hominibus, quod eã propter peccata mea non sis impleturus. Vnde Apost. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum, quod multò magis competit Deo. Promissio autem quam Deus fecerat Dauid, dicens: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam: & ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, pertinebat ad prophetiam prædestinationis quæ est immutabilis, vt dictum est. Et quanuis dicatur: Si custodierint filij tui testamentum meum, &c. Tamen concluditur, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Ponuntur autem plures sensus huius autoritatis, sed hic magis quadrat proposito Apost. qui ex hoc sic arguere videtur: Si peccatum Dauid non euacuauit fidem siue promissionem Dei, sic nec incredulitas aliquorum euacuauit fidem siue promissionem Dei factam credentibus.

Psalm. 50.

1. Reg. 7. b

Prov. 8. a

Infra 12. d

Psalm. 131.

2. Reg. 7. b

Text.

Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? secundum hominem dico. Absit: alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum?

Ecc. 15. d

Deut. 32. a

Iob 34. b

Hic excludit falsum intellectum prædictæ auctoritatis inductæ, vt iustificeris, &c. Quia posset aliquis intelligere prædicta verba, quæ coniunguntur cum illis, Tibi soli peccaui, accipiendò aduerbium, vt, causaliter. & sic sequeretur quod peccatum hominis directè ordinaretur ad commendandam iustitiam Dei quæ a Dauid, Tibi soli peccaui, vt, id est, ob eam causam, vt tu iustificeris, &c. Ideo Apost. hoc ostendit esse falsum. Ad cuius euidenciam notandum est quod Apostolus duas comparationes prius fecerat. Vnam quidem veritatis diuinæ ad humanum iudicium, cum dixerat: Est autem Deus verax, omnis homo mendax. Aliam, iustitiæ Dei ad peccatum humanum, secundum verba quibus dicit: Tibi soli peccaui, vt iustificeris in sermonibus tuis. Et quantum ad secundam comparationem dicit: Si enim hæc verba essent intelligenda causaliter, vt iniquitas nostra directè ordinaretur ad commendandam iustitiam Dei, quid dicemus, id est, quomodo poterimus sustinere inconuenientia quæ sequuntur? Non enim peccatum est necessarium ad commendandam iustitiam Dei. Vnde non concupiscit multitudinem infidelium filiorum & inutilium. Exprimit autem inconueniens quod sequitur, dicens: Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? id est, vindictam & pœnam pro peccato, quasi dicat, hoc videtur sequi, Si dicamus quod iniquitas nostra commendat, id est, directè ordinatur ad commendandam iustitiam Dei. Quia si peccatum ad hoc directè & per se ordinatur, non est dignum pœna, sed præmio. Et sic Deus puniens hominem pro peccato, esset iniquus, id est, iniustus: contra illud: Deus autem fidelis absque vlla iniquitate. Excludit consequenter hoc inconueniens, dicens: Absit, scilicet quod dicamus Deum iniquum, dum infert pœnam pro peccato. Deinde impietatem seu absurditatem verbi correctione mitigat, subiungens: secundum hominem dico. ac si dixisset, sic de Deo more humano absque reuerentia loqui fas non est. Vel potest exponi, id est, secundum hominem illorum arguitiam loquor, qui sic irreuerenter Deum nominant: non enim ex meo sensu, sed ex hominis errantis iudicio protuli: deinde per aliud inconueniens improbat dictum illud, dicens: Alioquin, scilicet si Deus est iniquus siue iniustus, quomodo iudicabit hunc mundum? id est, quomodo conuenit ei quod sit vniversalis & supremus iudex totius mundi? Oportet enim, quod est primum & supremum in quolibet genere, esse infallibile, sicut primum mouens immobile. Simile argumentum ponit Iob, dicens: Verè Deus non condemnat frustra, nec omnipotens subuerit iudicium. Quem constituit alium super terram? &c. quasi dicat, Si Deus non iuste iudicaret, oportet dicere alium esse iudicem mundi.

si enim

Si enim veritas Dei in mendacio abundauit in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? & non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, ut veniant bona, quorum damnatio iusta est.

Text.

Hic Apost. excludit falsum intellectum primæ comparationis adductæ. scilicet veritatis Dei ad iudicium humanum deducendo ad aliud inconueniens, dicens: Si enim, &c. quasi dicat, Si propter meum mendacium veritas Dei manifestatur & relucet, siue abundauit in gloriam ipsius: ita quod mendacium directè pertineat & ordinetur ad augmentum gloriæ Dei: contra illud, Nūquid Deus indiget vestro mendacio? Sequuntur duo inconuenientia. Vnum quod homo non deberet reputari peccator propter mendacium, ex quo in gloriam Dei cedit & ordinatur: hoc est quod dicit, Quid adhuc, &c. i. cur etiam nunc ego ab hominibus peccator iudicor propter mendacium, quod dicunt me dixisse, licet non dixerim: sed arbitrantur me dixisse, eo quod dixi, lex subintravit vt abundaret delictum. Et vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Aliud inconueniens est quod habebat verbum falsum, quod ei & alijs Apost. superabundantiæ gratiam prædicantibus à pleudoapostolis blasphemando imponebatur. scilicet eos dicere, Faciamus mala peccando, & mendacium dicendo, vt veniant bona, vt veritas & iustitia Dei commendetur. vnde alibi dicit: Blasphemamur & obsecramus, & sicut quidam aiunt nos dicere verba nostra deprauando: de quibus D. Petrus: Indocti & instabiles deprauant, &c. Hoc autem excludit, dicens: Quorum damnatio iusta est. scilicet eorum qui faciunt mala, vt veniant bona, & eorum qui blasphemando aiunt nos id dicere. Sicut enim non est verum ex falsis syllogisandum: ita nec perueniendum est ad bonum finem per media mala. vnde Hier. ex persona impiorum: Bene est omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt. Iuste enim damnatur peruersores sacre scripturæ: iuxta illud, Si quis apposuerit ad hoc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto, &c. An autem minora mala consulenda sint, vt emittentur maiora, dictum est supra 1. cap. super verbo, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Iob 13. b

Infra 5. d

1. Cor. 4. c

2. Pet. 2. d

Hier. 12. m

Apost. 7. b

SECUNDA PARS III. CAPITIS.

Text.

Quid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam.

In hac secunda huius terrij cap. parte Apostol. excludit inanem Iudæorum gloriam, qui propter prædictas prærogatiuas se Gentilibus præferēbat. Potuissent enim Iudæi audita prærogatiua eorum, quia erant eis credita eloquia Dei, inaniter gloriarī, & concludere ex dictis Apostoli: ergo præcellimus eos & præstantiores sumus illis. Sed respondet negatiuè, dicens: Nequaquam. Si obiiciatur quod Apostol. hic videtur aduersari ei quod supra dixerat: Multum per omnem modum. aliquid dicunt quod id quod prædixerat intelligebat secundum statum quem habebant Iudæi tempore legis, nunc autem loquitur secundum statum gratiæ: secundum quem Colosensibus scribens, dicit: In Christo Iesu non est Gentilis, circumcisio & præputium. quia. scilicet illa non faciunt differentiam secundum statum Christi: veruntamen hoc omnino non conuenit intentioni Apostol. quia infra ostendit, quod etiam quando Iudæi sub lege erant, subiacebant peccatis, quemadmodum & Gentiles, imo amplius iuxta illud, Ista est Hierusalem, in medio Gentium posita eam, & in circuitu eius terras, & contempnit iudicia mea vt esset magis impia quàm Gentes. Dicendum quod superius ostendit prærogatiuam diuinorum beneficiorum: nec tamen dixit quod Iudæus esset excellentior, sed quod eis est amplius donatum, siue quod amplius recepissent. Hic autem excludit excellentiam personarum, eo quod illi qui Dei beneficia receperunt, non fuerunt bene vsi.

Text.

Coloz.

Exch. 5. b

Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse.

Text.

Hic affirmat suam negationē, dicens se prius probasse Iudæos & Gentiles sub peccato fuisse. Ideo dicit: Causati, id est, causas & rationes adduximus, quare Iudæi non præcellerent Græcos siue Gentiles, sed illos fuisse equaliter obnoxios peccatis. Quo ad Gentiles in primo c. ibi, Qui cum cognouissent Deum, &c. Quo ad Iudæos verò in 2. ca. cum dixit: Qui alium doces, teipsum non doces, &c. Nec Gentiles sua philosophia, nec Iudæos legis cognitio in aliquo excusabat, sed potius reddebat abominabiliores. Omnes enim sub peccato esse ostendit, adeo vt in ambobus verificaretur illud Esa. A planta pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas.

Esai. 6

Text.

Sicut scriptum est: Quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inuites facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Hic probat dicta sua auctoritate scripturæ ad elucidandam vtriusque legis consonantiam. Aliqui dicunt omnia contineri in Psal. 13. veruntamen Apost. hoc non dixit, sed simpliciter ait, Scriptum est tum in Psal. tum in Esa. tum alibi. Nam hoc quod dicit, Non est iustus quisquam non est expressum in prædicto Psal. nisi eliciatur ex eo quod subditur, Non est qui faciat bonum. Cum autem illud propria forma citet, verisimilius est quod sit desumptum ex illo Eccle. Non est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Et primò ponit peccata omissionis, remouendo principia bonorum operum, & deinde remouendo ipsa bona opera. Principia autem bonorum operum sunt tria, quorum vnum pertinet ad ipsam operis rectitudinē: & hoc est iustitia quam excludit dicens: Non est iustus quisquam. Vnde Mich. Perit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Quod tripliciter potest intelligi. Vno modo vt intelligatur quod nullus sit iustus in se ex seipso, quia ex se quilibet est peccator, à solo autem Deo habet iustitiam: secundum illud, Dominator domine Deus misericors, qui aufers iniquitatem atque peccata, nullus apud te per se innocens est. Alio modo quod nullus quantum ad omnia est iustus: secundum illud,

Ecc. 7. c

Mich. 7. a

Exo. 34. a

Prova. 20. b Quis potest dicere mundum est cor meum? Tertio potest intelligi vt referatur ad populum malorum, inter quos nullus est iustus: est enim phrasia scripturæ, vt quandoque loquatur de toto populo, ratione malorum, & quandoque ratione bonorum: vt perspicit facile potest in Hierem. Duo tamen primi sensus magis congruunt intentioni Apostoli, qui in secundo sensu non intendit comprehendere D. Virginem, quæ ab omni peccato fuit præseruata. vnde Salomô, Tora pulchra es amica mea, & macula non est in te. Secundum autem principium boni operis est discretio rationis: & hoc excludit subdês, Non est intelligens. vnde P sal. Nescierunt neque intellexerunt. & alibi, Noluit intelligere vt bene ageret. Tertium principium est rectitudo intentionis, quam excludit, dicens: Non est requirens Deum. suam scilicet intentionem ad ipsum dirigendo, vnde Oseas, Tempus inquirendi dominum, qui cum venerit, docebit vos iustitiam. Deinde excludit à Iudæis bona opera. Primò quantum ad omissionem diuinæ legis, cum dicit: Omnes declinauerunt, scilicet à regula diuinæ legis, omittendo. Secundo quantum ad omissionem finis, cum dicit: Simul inutiles facti sunt. Hoc enim inutile dicimus quod non consequitur finem suum: & ideo cum homines à Deo declinant, redduntur inutiles. vnde Sap. Impiorum multitudo nõ est utilis. Tertio quantum ad omissionem ipsorum. vnde dicit: Non est qui faciat bonum, scilicet sine peccato. vnde D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Hier. Sapientes sunt, vt faciant mala: bona autem facere nescierunt. Subdit autem usque ad unum, quod potest exponi exclusiue, quasi dicat, præter vnum: qui scilicet solus, fecit bonum, redimendo genus humanum. vnde Sap. Vitum de mille reperi vnum, mulierem non inueni. Vel potest intelligi inclusiue: quasi dicat, nec etiam vnus purus homo, qui faciat bonum, scilicet perfectum: iuxta illud, Querite in placis eius, an inueniatis virum facientem iudicium & querentem fidem.

Text. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum: quorum os maledictione & amaritudine plenum est.

Hic incipit exprimere peccata commissionis, sed primo circa peccata oris ponit promptitudinem & turpitudinem, cum dicit: Sepulchrum patens, &c. Tale enim sepulchrum patens duo habet. Primò est paratum ad recipiendum mortuum, & secundum hoc guttur hominis dicitur sepulchrum patens, quando est paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicit Hierem. Pharetra eius quasi sepulchrum patens. Secundo sepulchrum patens exhalat fetorem. vnde Christus dicit, hypocritas esse similes sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcicia. Et secundum hoc guttur hominis dicitur sepulchrum patens, quando ex ore procedit turpiloquij fetor. Deinde ponit fraudem, dicens: Linguis suis dolose agebant. aliud habendo in corde, aliud in ore: iuxta illud, Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est. Tertio ponit peccatum oris, cum dicit, Venenum aspidum sub labiis eorum. quia scilicet talia verba euomunt, quæ insanabiliter proximos occidunt, vel spiritaliter vel corporaliter: vnde dicitur, Fel draconum vinum eorum, & venenum insanabile. Quarto designat abundantiam omnium peccatorum, cum dicit: Quorum os maledictione & amaritudine plenum est: quia scilicet maledicunt aliis detrahendo: contra illud, Benedicite, & nolite maledicere. Et amaritudine in quantum nõ verentur in faciem proximi dicere conuictiosa verba, iniuriosa atque contumeliosa: quibus ad amaritudinem prouocatur: contra illud, Omnis amaritudo tollatur à vobis.

Text. Vt veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: contritio & infelicitas in viis eorum, & uiam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante oculos eorum.

Hic exprimit peccata operis circa quæ tria tangit: Primò promptitudinem ad male agendum, cum dicit, Veloces. i. prompti, pedes eorum. i. affectus ipsorum, ad effundendum sanguinem, i. ad faciendum quæcunque grauius peccata, inter quæ grauius quod committitur in proximum, est homicidium: quod designat hic per sanguinis effusionem: de quo Salomon, Pedes eorum in malum currunt & festinant, vt effundant sanguinem. Secundo tangit multitudinem nocentorum, quæ aliis inferuntur, cum dicit, in viis eorum. i. in operibus eorum est contritio, quia alios comprimunt & consternunt opprimendo eos: iuxta illud, Ad conterendum erit cor eius, & infelicitas in quantum. s. priuant homines bonis suis ad miseriam eos deducendo: secundum illud, Nudos dimitunt homines vestimenta tollentes. Possunt tamen intelligi duo hic posita ad designandum pœnam potius quam culpam. vt sit sensus: In viis eorum est contritio & infelicitas. i. operationes eorum quæ per vias designantur, ducunt ad contritionem & infelicitatem: ita quod contritio referatur ad oppressionem pœnæ, qua pro peccatis puniuntur: iuxta illud, Commiuentur sicut conteritur lagena figuli. Infelicitas autem referenda est ad pœnam damni, quia felicitate æterna priuabuntur: secundum illud, Infelices autem sunt & inter mortuos spes eorum. Tertio tangit obstinationem culpæ eorum ad malum, à qua quis dupliciter reuocatur. Primò per hoc quod vult cum hominibus pacem habere: sed contra hoc dicitur hic, Et viam pacis non cognouerunt. vnde P sal. Cum his qui oderunt pacem, &c. Secundo intuitu diuini timoris. Sed isti nec Deum timent, nec homines reuerentur: ideo non est timor Dei ante oculos eorum, id est, ante ipsorum considerationem. Ideo Sapiens, Timor domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari. Potest autem hoc specialiter contra Iudæos Christo non credentes, quod non cognouerunt viam pacis, id est Christum: de quo dicitur, Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum.

Scimus

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur.

Hic excludit exceptionem quam potuissent Iudæi obicere. Poterant enim peruertere sensum auctoritatis inducæ, dicendo quod prædicta auctoritas intelligebatur de Gentilibus, & nõ de Iudæis. Ideo hoc excludit, dicens: Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, i. his qui subiecti legi loquitur. Sed Gentiles non erant subiecti legi Moyfi, sed solum Iudæi: iuxta illud, Legem mandauit Moyfes in præceptis iustitiarum & hereditatem domui Iacob: igitur nõ poterant huiusmodi exceptionem proponere. Verum si obiciatur auctoritatem illam non esse ex lege Moyfi, qui solum scripsit Pentateuchum: dicendum quod nomen legis quandoque sumitur pro toto veteri testamento, & non pro quinque libris Moyfi tantum: iuxta illud, Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis, quod non est scriptum in Pentateucho, qui proprie dicitur lex, sed in veteri testamento, videlicet in P sal. 24. Et hoc modo accipitur hic lex. Quandoque autem totum vetus testamentum diuiditur in tria. s. in legem, psalmos, & prophetas: secundum illud, Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moyfi, & psalmis, & prophetis de me. Aliquando autem totum vetus testamentum diuiditur in duo. s. legem & prophetas: iuxta illud, In his duobus mandatis omnis lex pendet & propheta. Et secundum huc modum psalterium sub prophetis continetur. Si iterum obiciatur quod in lege, hoc est veteri testamento, continentur multa pertinètia ad Gentes, prout patet in pluribus locis Esa. & Hier. vbi dicuntur multa contra Babylonios & alias nationes: ergo nõ quæcunque lex loquitur his qui in lege sunt, loquitur. Dicendum quod quandoque lex in determinatè loquitur, ad eos pertinere dicitur, quibus lex datur. Quando verò lex vel scriptura de aliis loquitur speciali titulo, prout cũ dicitur: Onus Babylonis & onus Tiri, &c. de illis intelligitur. Veruntamen ea quæ in veteri testamento contra alias Gentes scribuntur, aliquo modo ad Iudæos pertinebant, in quantum eorum infortunia ad eorum consolationem vel terrorem prænuñtiabantur, prout etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos, quibus prædicatio fit, qui sunt præsentès. & aliquando ea quæ pertinent ad absentes. Nec non punitiones factas exteris propter peccata eorum, vt ipsi caueant. Vt omne os obstruat, & subditus fiat omnis mundus Deo. Hic assignat intentionem prædictæ auctoritatis ad quid. s. scripta, & ad quid adducta fuit. Quia scriptura propter duotam Gentiles quam Iudæos arguit de iniustitia. Primo quidem ad reprimendum eorum iactantiam, qui se iustos arbitrabantur, vt ille, de quo D. Lucas, Qui arbitrabatur se iustum, & aspernabatur cæteros, dicens: Non sum sicut ceteri hominum, ieiuno bis in sabbato, &c. Et quantum ad hoc quod dicit, ut omne os obstruat, se eorum qui sibi præsumptosè iustitiam adscribunt. vnde P sal. Obstructum est os loquæti iniqua. Et Anna mater Samuelis, Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. Secundo vt suam culpam recognoscentes, se Deo subiiciant. Ideo dicit: Et subditus fiat omnis mundus Deo. i. non solum Gentiles, sed etiam Iudæi. vnde P sal. Nonne Deo subiecta erit anima mea? Quoniam ex operibus legis nõ iustificabitur omnis caro coram illo. Hic assignat rationem prædictæ auctoritatis: quasi dicat, ideo non est iustus quisquam, &c. Quoniam omnis caro. i. omnis homo non iustificabitur coram illo. i. secundum eius iudicium ex operibus legis. Quia si ex lege esset iustitia (vt Apost. ait) Christus gratis mortuus fuisset. Et alibi, Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Notandum tamen quod duplex est opus legis, quoddam est proprium opus legis Moisaicæ, prout observatio caeremonialium præceptorum. Quoddam verò est opus legis præceptorum moralium, quæ pertinent ad legem naturæ. Dicitur Apost. nõ solum intelligitur de operibus præceptorum caeremonialium, quæ erant legis Moisaicæ peculiariter, sed etiam de operibus legis naturæ quæ continebantur in lege Moyfi, & dicuntur moralia. Quia, vt infra dicitur, Si ex operibus, i. non est gratia, alioquin gratia non est gratia. Et nota quod Apost. hic loquitur de prima iustificatione, non de secunda, siue de augmento gratiæ: quia talis fit per opera legis. vnde supra 2. cap. dicit, Factores legis iustificabuntur. vbi hanc materiam diffusè tractauimus. Si dicitur quod operibus legis naturæ promissa est vita æterna, iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, &c. dicendum quod verum est supposita gratia: quia si illa mandata seruentur secundum substantiam operis tantum, quod fieri potest non iustificat apud Deum: sed duntaxat quantum ad homines, vt dicit infra 4. cap. Per legem enim cognitio peccati. Hic probat quod opera legis non iustificat. Quia lex data fuit vt homo cognoscat quid agere aut quid vitare debeat, cum sit regula directiua actuum humanorum: iuxta illud, Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ. Sed ex hoc quod homo cognoscit peccatum, quod vitare debet tanquam prohibitum, non tamen sequitur quod statim vitet illud, quod tamen pertinet ad rationem iustitiæ Dei, sine qua concupiscentia subuertit iudicium rationis in particulari agibili, & ideo lex non sufficit ad iustificandum, sed necessarium est aliud remedium per quod concupiscentia reprimatur, quod lex nec opera præstare possunt, sed solum gratia quam Apost. vocat iustitiam Dei.

TERTIA PARS III. CAPITIS.

Nunc autem sine lege iustitia Dei manifesta est, iustificata à lege & prophetis.

In hac 3. huius cap. parte Apost. ostendit Iudæos & Gentes æquales fuisse, quantum ad statum gratiæ subsecutis, declarando primo quæadmodum se habeat vera iustitia ad legem, duabus cõparationibus. Prior est quia iustitia Dei non est ex lege causata. vnde dicit, Nunc autè sine lege. i. absq; vi & ope legis, siue lege nullo modo cooperante, iustitia Dei manifesta

Text.

Ecl. 2. 4. c.

Ioan. 15. d. P sal. 2. 4. c.

Luc 2. 4. g.

Mat. 22. d.

Luc 18. b.

P sal. 62. r. Reg. 2. a.

P sal. 61.

Gal. 2. d. ad Tit. 3. b.

Infra 11. e.

Prova. 6. c.

Text.

manifestata est, & non est de nouo facta, sed est de nouo manifestata: erat enim iustitia Dei in patribus & in aliquibus Gentilibus, vt in Iob: sed erat tanquam occulta, tum quo ad rem creditam, s. Christum, tum quo ad promulgationem. Ideo in his verbis explicatiue exprimit quod praxiderat, s. quod per opera legis non poterat iustificari omnis caro cotam Deo, sed solum gratia qua iustitia Dei dicitur, nunc tempore gratia manifestata per doctrinam Christi & eius miracula, ac etiam per facti euidentiam. Quoniam euidentis est multos esse diuinitus iustificatos, & hoc sine lege scilicet causante iustitiam: iuxta Esa. vaticinium, Prope est salus mea, vt veniat: & iustitia mea, vt reueletur absque opere legis. vnde Apost. Euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis. Et ne quis credat hanc iustitiam esse legi contrariam, alteram ponit comparationem iustitiae ad legem, cum dicit *testificata a lege & prophetis*. Lex quidem testificata est Christi iustitiam praxnunciando & praxfigurando. vnde Christus dicebat, Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Ille enim scripsit de me, & etiam per effectum. Quia cum ipse Moyses iustificare non posset, testimonium perhibebat aliunde quaerendam esse iustitiam. Prophetarum autem testificati sunt eam praxnunciando: iuxta illud, Huic omnes prophetae testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius.

Text.
Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum.
Heb. 12. a
Inf. 10. c
Eph. 2. b
Gal. 3. d
1. Ioan. 4. c
Prou. 10. b
1. Pet. 4. c
Heb. 9. d
Text.
Col. 3. b
Esa. 53. c
Psal. 113.
Text.
Esa. 52. b
1. Pet. 1. d

Hic assignat causam iustitiae Dei, qua est fides Iesu Christi. i. quam ipse Christus tradidit: iuxta illud, Aspicientes in autorem fidei, vel etiam qua de ipso habetur. Dixerat Aposto. Ex fide in fidem, sed non explicauerat materiam fidei, neque modum quo iustitia Dei nobis iungeretur. Nunc vtrumque explicat dicendo, *Iustitia autem Dei per fidem*. Ecce modus. Cum dicit *Iesu Christi*, ecce materia: vnde infra, Quod si constiteris in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris quod Deus illu suscitauit a mortuis, saluus eris. Dicitur autem iustitia Dei esse per fidem Iesu Christi, non quod fides sit causa effectiua aut meritoria iustitiae Dei, quasi per fidem mereamur primam gratiam siue primam iustificationem, qua ad modum Pelagiani dixerunt. Sed quia in ipsa iustificatione, qua actu effectiue iustificamur a Deo, primus motus mentis in Deum, est motus fidei, qui licet sit simul tempore cum motu poenitentiae, spei, & charitatis: tamen ordine naturae praecedit. vnde & ipsa fides dicitur primus effectus iustitiae siue gratiae Dei, eo quod fides dirigat spem, charitatem & omnes alias virtutes qua fluunt ab ipsa gratia. Et in his qui semel habuerunt gratiam, & lapsi sunt in peccatis praeter infidelitatem, fides informis (qua donu Dei est) est particulariter causa dispositiua & prima, licet non sit effectiua. Fides autem, qua est primus effectus iustitiae, non est informis, quia habet secum charitatem operantem. Haec etiam est fides, de qua etiam dicitur quod per eam in nobis habitat Christus, qui non habitat absque charitate: secundum illud, Deus charitas est, & qui manet in charitate, manet in eo. Haec est etiam de qua dicitur fide purificas corda hominum, qua purificatio non fit absque charitate: secundum illud, Vniuersa delicta operis charitas. & illud, Charitas operit multitudinem peccatorum. Et ne quis diceret per hanc fidem solos Iudaeos iustificari, ostendit communitatem huius iustitiae, cum subdit: *in omnes*. s. iustitia haec est in corde, non in carnalibus obseruantis: de quibus dicitur quod carnales obseruantiae erant ad iustificationem carnis vsque ad tempus correctionis imposita. Et super omnes, quia videlicet facultatem humanam excludit: nemo enim ex operibus humanis hanc primam promereri potest. Addit autem, *qui credunt in eum*. i. non solum qui credunt ei. i. qui assentiunt firmiter reuelatis a Deo, sed qui credunt in eum. i. qui toto voluntatis affectu tendunt in eum & adherent ei, quod fit per charitatem.

Text.
Col. 3. b
Esa. 53. c
Psal. 113.
Text.
Esa. 52. b
1. Pet. 1. d

Non enim est distinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.
Hic manifestat & probat quod dixerat, quantum ad communitatem gratiae & aequalitatem iudaeorum & Gentilium. Dixerat enim quod iustitia Dei est in omnes, &c. Quia quo ad hoc non est distinctio inter Iudaeum & Gentilem. vnde alibi dicit: In Christo Iesu non est Gentilis & Iudaeus. s. distinctionem aliquam habens, quasi Iudaeus non egeat iustificari a Deo, sicut Gentilis. Omnes enim peccauerunt, vt supra ostensum est. Et Esa. dicit, Omnes nos quasi oves errauimus. & per hoc omnes egent gloria Dei. i. iustificatione siue remissione peccatorum, qua cedit in gloriam Dei. Nec homo debet sibi hanc gloriam ascribere: secundum illud, Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. & illud, Date gloriam Deo. Si igitur eo quod omnes peccauerunt, & ex se iustificari non possunt, restat vt per aliam causam iustificentur.

Text.
Esa. 52. b
1. Pet. 1. d

Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem qua est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius.
Hic declarat causam iustitiae esse Dei gratuitam voluntatem, & non opera legis praecedentia. vnde Esa. Gratis venudati estis, & sine argento redimemini. Et hoc per gratiam ipsius. s. Dei, iuxta illud, Gratia Dei sum id quod sum. Ostendit deinde qua sit causa meritoria iustificationis. s. redemptio & satisfactio Christi. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. ex qua quidem seruitute redimitur, si pro peccato satisfaciatur: quoadmodum si quis per culpam commissam obnoxius fuit regi ad soluendum pecuniam, ille eum redimere diceretur a noxa, qui pro eo solueret pecuniam. Haec autem noxa pertinebat ad totum genus humanum, quod per primi parentis peccatum infectu fuerat, pro quo nullus alius satisfacere poterat nisi solus Christus, qui a peccato immunis erat, & infinite virtutis ac satisfactiois, propter vnionem, capax. ideo subdit, *qua est in Christo Iesu*, id est, facta per Christum Iesum, cuius meritum manet in eo, q. d. in nullo alio poterat nobis esse redemptio: iuxta illud, Sciens quod non corruptibilibus auro & argento redempti

redempti estis de vana vestra conuerfatione paterna traditionis, sed preciofo sanguine. s. Christi, quasi agni immaculati & incotaminati. Ostendit insuper vnde ista redemptio habuit efficaciam, cum dicit: *quem proposuit Deus propitiatorem*. i. placatorem & satisfactorem. Ex hoc enim Christi satisfactio efficaciam ad redimendum & iustificandum habuit, & Deus per eam placatus est: quia ad hoc eum ordinauerat secundum voluntatis suae: secundum illud, Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suae. Vel proposuit, id est pro omnibus posuit. Quia humanum genus quod non habebat, vnde satisfacere posset, ideo Deus dedit illi redemptorem qui satisfacere posset. vnde Psal. Redemptionem misit dominus populo suo. Et sic du satisfaciendo redemit nos a noxa peccati, Deum peccatis nostris propitium fecit. & ideo nominat eu propitiatorem: & D. Ioannes propiciationem. In cuius figura mandatum, vt fieret propiciatorium (id est Christus) quod ponebatur super arcam, id est ecclesiam. Ostendit postmodum per quid effectus redemptionis ad nos peruenit, cum dicit: *per fidem in sanguine ipsius* pro nobis effuso. vt enim pro nobis satisfaceret, congruebat vt poena mortis pro nobis subiret, quam homo per peccatu incurerat: iuxta illud, Quacunq; die comederis, morte morieris. Vnde D. Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Haec autem mors Christi applicatur nobis per fidem, qua credimus eu per suam mortem mundum redemisse. vnde Apost. In fide viuo filij Dei, qui me dilexit, &c. Nam & apud homines satisfactio vnus alteri non prodesset, nisi is cui facienda est, ratam haberet. Et sic patet quomodo sit iustitia Dei per fidem Iesu Christi, & quomodo iustificatio est formaliter per gratiam, a qua procedit fides, per quam nobis meritum passionis & sanguinis Christi applicatur.

Text.
Ad ostensionem iustitiae suae, propter remissionem praecedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiae eius in hoc tempore: ut sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

Supra 1. c
2. Cor. 4. c
Mich. 7. d
Prou. 13. b
Ecl. 2. a
2. Cor. 6. a
Psal. 110.
Heb. 11. b
Text.

Hic declarat manifestationem iustitiae Dei quantum ad modum, & quantum ad tempus. Dixerat enim iustitia Dei in eo. s. Euangelio reuelatur. cui consonant qua in hoc capite scribit. Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, quasi dicat: Quia redemptio facta est per Christu Iesum, & c. siue per eum factum est vt iustificemur per redemptionem Christi, ad hoc quod Deus iustitiam suam ostenderet, & hoc propter remissionem praecedentiu delictorum. In hoc enim quod Deus remittit praecedentia delicta, qua lex remittere non poterat, nec homines ab eis propria virtute purgari, ostenditur quod necessaria erat hominibus iustitia Dei, qua iustificarentur ab ipso: quod solum fieri poterat per sanguinem Christi, cuius virtus (qua non solum erat circa peccata praesentia, sed etiam praeterita & futura) operatur per fidem, qua habuerunt illi qui praecesserunt Christi passionem, prout & nos habemus, iuxta illud: Habentes eundem spiritum fidei, credimus. Et sic declarauit modum quo iustificamur: quia, s. per fidem applicatur meritum sanguinis. i. passionis Christi, qua est causa meritoria nostrae iustificationis. Potest etiam exponi, vt dicatur propter remissionem delictorum, qua fuerunt hominum praecedentium Christi passionem, secundum illud: Deponet omnes iniquitates nostras, proiciet omnia peccata nostra, &c. Ostendit insuper A postolus tempus manifestationis, cum subdit: *in sustentatione Dei*, & c. quasi dicat praecedentia delicta erant ante Christi passionem in sustentatione. i. tolerantia Dei, quasi in quadam diuina sustinertia, quia credentes in eum non condemnabat pro ipsis, nec ab eis etiam totaliter liberabat. Cum adhuc teneret eos in limbo inclusos: in quo licet non paterentur sensibilem poenam, erant tamen spe dilationis & expectationis afflicti, iuxta illud: Spes qua differtur, affligit animam. Ante enim Christi passionem in gloriam Dei introire non poterant. vnde de quolibet illorum verificabatur illud: Sustine sustentationem Dei. Ad hoc enim praecedentia delicta, vel praecedentes patres erant in sustentatione Dei, ad ostensionem. s. iustitiae eius. *in hoc tempore*. i. vt in hoc tempore gratia iustitiam suam perfecte ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo. Per hoc enim declarauit se iustum, quod peccatum ad aeternam naturam humanam inficiens, non reliquit impunitum. vnde Apost. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. & hoc est quod supra dixit: Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est. Oportuit autem praecedentia delicta vsq; ad hoc tempus fuisse in sustentatione Dei. Primum, vt conuinceretur homo de defectu scientiae: quia tempore legis naturae in errores & turpia peccata incidit. Secundum, ex defectu potentiae: quia post legem scriptam, qua fecit cognitionem peccati, adhuc homo per infirmitatem peccauit. Deinde declarat quod iustitia Dei per remissionem peccatorum manifestatur, siue accipitur iustitia, qua ipse Deus iustus est, siue qua alios iustificat: Cum dicit, *ut sit ipse iustus*, & c. i. vt per remissionem peccatorum Deus appareat iustus in seipso promissionem implendo: quia peccata sicut promiserat, remittit. Et cum ad iustitiam Dei pertineat, vt peccata destruat homines ad iustitiam reducendo, iuxta illud: Iustus dominus, & iustitias dilexit. Ideo apparuit iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi, id est, qui per fidem Iesu Christi accedit ad eum, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere.

Text.

Q V A R T A P A R S I I I. C A P I T I S.
Vbi est ergo gloria tua? Exclusa est. Per quam legem: Factorum? Non: sed per legem fidei.
N hac quarta huius 3. c. parte, Apost. ex praemisissis infert vnu corolariu. Et cocludit id quod ab initio Epist. proposuerat, deprimere. s. Iudeoru & Gentiliu superbia, & obfirmare eoru ora. Quia ex quo tu Iudaeus es in peccato sicut Gentilis. Et ex quo Gentilis iustificatur per fide, & ex Dei mera gratia, sicut & Iudaeus, non remanet in aliquo vestitu quidpi, vnde possit se sup aliu extollere & gloriari. Et quauis hoc corolariu p modu quaestiois aduersus

aduersus utroque illarum, possit intelligi, dirigitur tamen specialius ad Iudæum, de quo in principio huius capituli mouetur quaestio, an præcelleret vel amplius haberet. vnde dicit *vbi, &c.* d. Iudæe qui, sicut dictum est, in lege gloriari, & per hoc Gentili te vis præferre, contra illud: Non est bona gloriatio vestra, & illud: Non efficiamini inanis gloriæ cupidi. *vbi est gloriatio tua?* i. quid est in te de quo possis gloriari, & te extollere super Gentiles? Nihil profecto inuenies. *exclusa est* & procul abiecta gloriatio tua. i. occasio gloriandi, iuxta illud: Ablata est gloria de Israel. & illud: Gloriam eorum in ignominiam commutabo: Et quia Iudæorum gloria erat in lege (vt dictum est) videbatur quod per aliquid eiusdem generis eorum gloriatio excluderetur. Ideo assignans causam, quaerit: *Per quam legem?* Et quia possit aliquis credere, quod Apost. diceret gloriationem illam exclusam per aliqua præcepta legalia, quibus quaedam maiora opera mandarentur, & ideo interrogando subdit: *Factorum?* quasi dicat, nunquid per aliquam legem scriptam, quæ facta præcipiat, dico eorum gloriam exclusam? Respondet quod non, sed per legem fidei, quæ iustificat & facultatem operandi & implendi legem præbet. Et sic apparet Apost. duplicem induxisse legem. scilicet factorum, per quam videtur intelligere legem veterem Moyfi: & legem fidei, per quam videtur intelligere legem nouam & Evangelicam Christi, per quam Gentiles æquiparantur Iudæo. Si obicitur quod in lege veteri exigebatur & necessaria erat fides, prout in noua, iuxta illud: Qui timetis dominum, credite illi, & illud: Credidi propter quod locutus sum. Imò etiam in lege noua facta quorundam sacramentorum requiruntur, secundum illud: Hoc facite in meam commemorationem, & etiam facta moralium obseruationum, secundum illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et illud: Estote factores verbi, & non auditores tantum. Dicendum quod per legem factorum intelligit legem exterius propositam & descriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur quod fieri non debet, & à quibus abstinendum est. Legem autem fidei vocat legem interius descriptam, per quam non solum exteriora facta, verum etiam ipsi motus cordium disponuntur, inter quos motus fidei est primus, secundum illud: Corde creditur ad iustitiam. Et de hac lege loquitur cū dicit: Lex spiritus vitæ, &c. Hæc legem quantum ad principale. D. Tho. dicit esse gratiam spiritus sancti, quæ reconciliat & amicitiam cū Deo componit, reprimat concupiscentiam, & dat facultatem operandi atque implendi legem, & operari legis, coram oculis Dei grata & accepta facit, quod lex antiqua non poterat, nec etiam naturalis, quæ etiam aliquo modo potest dici factorum: eo quod eis neque operibus data erat virtus remittendi peccata. Ex discrimine duplicis legis. scilicet factorum & fidei, nascitur discrimen inter iustitiam operum, & iustitiam fidei. Iustitia operum, est rectitudo operum per naturalem facultatem rationis in moribus secundum legem normam. Iustitia verò fidei, est peccatorum remissio, sanctitatis acquisitio, ac operum gratificatio & acceptatio. vnde & antiqui patres qui habuerunt gratiam spiritus sancti, & quorum opera placuerunt & fuerunt grata & accepta Deo, & per consequens habuerunt legem fidei, pertinebant ad nouum testamentum, siue ad nouam legem, iuxta illud: Habentes eundem spiritum fidei. Sic nunc Christiani, qui solo timore pœnæ seruant mandata, pertinere dicuntur ad vetus testamentum siue legem veterem, quæ idcirco factorum dicitur, quia facta præcipiebat, & vim faciendi non præbebat, prout lex noua, quæ etiam facta & opera præcipit, & virtutem operandi tribuit, ideo dicitur factorum.

Text. *Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis.*
Hic ostendit modum quo per legem fidei Iudæorum gloriatio excluditur, dicens: *Arbitramur, inos. i. Apostoli veritatem à Christo edocti, hominem quemcumque. Iudæum, siue Gentilem, iustificari per fidem, iuxta illud: Fide purificans corda eorum. & hoc sine operibus legis* caremonialibus, quæ gratiam non conferebant, sed solum significabant, ac etiam sine operibus moralium præceptorum, iuxta illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, &c. Et est intelligendum de operibus præcedentibus iustitiam siue gratiam, & non concomitantibus: quia in ipsa iustificatione est opus fidei, spei, charitatis, ac pœnitentiæ. Requiritur etiam opera consequentia, quia vt D. Iacobus ait, fides sine operibus mortua est. & ideo iustificari non potest.

Text. *An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Imò & Gentium: Quoniam quidem unus est Deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.*
Hic probat quod iustitia fidei cõmuniter se habet ad omnes: hoc prius manifestauerat ratione sumpta ex parte causæ materialis, cū dixit: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. hic probat ratione accepta ex parte causæ agentis & iustificantis, quæ est Deus. vnde inf. 8. Deus est qui iustificat. Manifestum est enim quod Deus iustificando saluat illos, quorum est Deus, secundum illud: Deus noster Deus saluos facienti. Non est autem Deus creator & prouisor Iudæorum tantum, sed etiã Gentium, quas. i. gubernat & regit, secundum illud: Quis non timebit te, d. rex Gentium? quanuis quandoque specialiter dicatur Deus Hebræorum. vnde scribitur in Exod. Deus Hebræorum. Sed hoc est vel propter specialem cultum ab eis Deo exhibitum, vel per eius cognitionem, iuxta illud: Notus in Iudæa Deus. Est tamen Deus per creationem, directionem, prouisionem & gubernationem omnium, siue Iudæorum, siue Gentilium. Ergo utroque iustificare potest: & iustificat, cum (vt dictum est) apud Deum non sit illorum distinctio. Quod manifestat per signum, dicens: *Quoniam quidem unus est Deus qui iustificat circumcisionem. i. Iudæos circumcisos ex fide, & præputium per fidem, quod videtur esse idem, licet possit dari aliqua differentia. Nam hæc præpositio ex designat aliquando causam remotam. Hæc autem præpositio per designat causam propinquam. Iudæi ergo dicuntur*

1 Cor. 5. b
Gal. 6. a

1 Reg. 4. d
Osee 4. b

Eccl. 2. d
Psal. 115.
Luc 22. b
1. Cor. 11. f
Mat. 19. c
Iacob. 1. d

Infra 10. c
Infra 8. a
n. l. 9. 106. ar.

Act. 15. b
Ad Tit. 3. b

Infra 8. f
Psal. 67.
Ester. 10. b

Exod. 5. a

Psal. 75

dicuntur iustificari ex fide, quia fides fuit prima causa, ex qua processit circumcisio & cætera sacramenta legalia. Et ita Iudæos iustificat fides, sicut quædam causa primaria per quasdam causas medias. Gentiles autem per ipsam fidem immediatè iustificantur.

Legem ergo destruiimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.
Hic conferendo fidem cum lege excludit quandam obiectionem, & lenit animos Iudæorum, qui poterant esse conturbati: eo quod in præmissis visus est à Deo fidem in sublime attollere, legemque deprimere, ac si fides aduersa esset legi, eamque vti prauam & exitiosam cum idololatria Gentium reprobare, & sic poterant suspicari quod legem destruere vellet. Ideo quaerendo dicit: *Legem ergo, &c.* An ex hoc quod dicimus hominem iustificari sine operibus legis, derogemus legi, & destruiamus eam? Respondit dicens, *Absit.* Nam, vt dicit Christus: Non præteribit iora vnus, aut vnus apex à lege, &c. Subdit autem: *sed legem statuimus, id est, per fidem legem implemus & perficimus, secundum illud: Non veni soluere legem aut prophetas, &c.* Si obicitur Apostolum dixisse oppositum, cum dixit: Gloriam vultus Moyfi promulgantis legem, eiusque submirationem euacuari per lumen & gloriam Christi. Et alibi confirmat dicens legem esse antiquam, imò translatam. Et alibi, Si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit. Dicendum quod in lege antiqua erant tria, scilicet caremonialia, iudicialia, & moralia. Duo prima erant figuralia siue figuratiua, & vmbra futurorum. Et illa per Christum fuerunt impleta & approbata opere, & doctrina. Voluit enim circumcidimini templo præsentari. vnde dicit Apostolus quod fuit factus sub lege. Fuerunt etiam illa per fidem & legem nouam impleta, firmata, illustrata. Quia per fidem & legem nouam ostensum fuit quod lex antiqua in suis figuris & variciniis atque oraculis veritatem continebat: quia eorum impletio apparet in Euangelio: & ideo fides siue noua lex non abrogat neque destruit antiquam, sed potius confirmat. Quia quando aliquid est via siue dispositio ad aliud ad quod ordinatur, sicut ad finem, si cesset, habito fine, non propter hoc censetur destrui, sed magis confirmari: Quia virtualiter manet in alio meliori, quemadmodum dicimus de motu ad formam, quia cessat forma introducta, & virtualiter manet in ipsa. Lex autem vetus fuit quædam dispositio ad nouam, & ordinata ad ipsam sicut ad perfectionem. Et ideo non censetur destrui, cum maneat virtualiter in ea. Exemplum cõmuniter datur de campana, cuius formulare, ipsa perfecta, destruitur: & de imagine imperfecta, cuius imperfectio pingendo & colores superaddendo, tollitur siue corrumpitur. Sic lex antiqua, quæ ordinabatur ad nouam tanquam perfectiorem, virtualiter in ea manet, quantum ad rem significatam per eam. significabat enim iustificationem & remissionem peccatorum, quæ fit in lege noua per fidem & sacramenta. Et ideo figuralia quantum ad rem figuratam manent: sed non quantum ad vim obligandi vel obseruandi: quia quantum ad hoc erant vmbra, quæ adueniente lumine euacuatur: sic figura adueniente veritate, alioquin significaret falsum, scilicet futurum, quod est præsens vel præteritum. Si dicatur quod adhuc multa caremonia antiquæ legis seruantur in Ecclesia, puta mulierum purificatio, & thurificatio. Dicendum quod non necessario, nec eodem modo, sed solum in quârum participant de moralibus: in casibus præpositis ad gratiam actiones, quæ pertinent ad moralia. Et ideo quantum ad hoc Apost. in thiis dicebat: Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et quemadmodum quâdo puer fit vir, euacuat, id est, dimittit ea quæ sunt paruuli, scilicet imperfectiones. Lex autem antiqua erat paruulorum, id est, imperfecta. Quia vt dicit Apostolus: Nihil ad perfectum adducit lex. Ideo quantum ad hæc fuit euacuata, quantum verò ad moralia, fuit à Christo in noua lego tripliciter impleta. Primo, quia verum intellectum legis expressit, prout patet de adulterio & homicidio, ac aliis: In quorum prohibitione Pharisei non intelligebant nisi exteriorem actum prohibitum: Christus verò expressit interiores actus cadere sub prohibitione. Secundo adimpleuit præcepta legis ordinando quomodo cõtius seruaretur quod lex vetus statuerat, vt ne homo peieraret si omnino à iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertio adimpleuit legem præceptis legis, consilia perfectionis superaddendo: vnde dixit illi qui dicebat se seruasse omnia præcepta: Vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, &c.

EPITOME QVARTI CAPITIS.
In hoc cap. Apost. continuando gratiæ Dei necessitatem & exclusionem gloriæ Iudæorum, in hoc quod se præferbat Gentilibus propter legem & circumcisioem: Primo sub aliis verbis refert & soluit secundam dubitationem, quam in exordio 3. cap. proposuit, cum dixit: Quæ vtilitas circumcisionis. Hic autem aliter proponit, dicens: Quid ergo dicemus inuenisse Abraham, &c. Respondendo ostendit quod Abraham non inuenit iustificationem per circumcisionem solum, nec per legis opera, sed magis per fidem: quod probat ratione acceptionis, siue reputationis diuinæ. Acceptionem declarat authoritate Davidis, per quam ostendit beatitudinem remissionis peccatorum non solum esse in circumcisioem, sed etiam in præputio. Secundo ibi, & signum, &c. Respondet cuidam obiectioni quæ fieri posset de inutilitate circumcisionis, ostendendo quod circumcisio non est causa iustitiæ, sed signum siue signaculum iustitiæ fidei, per quam Abraham dicitur pater circumcisorum ex fide, quam habuit in præputio. Dicitur autem par non circumcisorum per imitationem. Deinde probat quod nec circumcisio, nec quodcunque opus legis iustificat: sed fides diuinæ promissionis, quam constat fuisse ante circumcisionem & legem, cuius effectus est operari iram, tantum abest vt gratiam conferat. Tertio ibi, MM

Text.

Mat. 5. c

Mat. 5. c
2. Cor. 3. c
Heb. 8. d
& 9. g
ad Gal. 5. a

Galat. 4.

1. Cor. 13. c

Math. 5. c
& 6. e

Math. 19. a

ideo ex fide, &c. ostendit quod promissio implenda sit per fidem, & subiungit in quibus, & à quo sit ad implenda. Quartò ibi, Qui contra spem, &c. Comendat fidem Abraham ex magnitudine, quantum ad multiplicationem. Et ex firmitate & constantia, & iterata promissione. Et assignat rationem firmitatis fidei, quæ fuit consideratio omnipotentiae Dei. Finaliter commendat fidem Abraham, quantum ad eius effectum erga Abraham. Postmodum declarat effectum quem fides eius facit in aliis imitantibus eum.

EXPOSITIO LITERALIS III. CAPITIS.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem, id est, si ita sit quod Deus iustificat præputium, sicut & circumcissionem, quid utilitatis & commodi dicemus nos Iudæi inuenisse, vel accepisse à Deo per circumcissionem Abraham patrem nostrum secundum carnem, id est, secundum corpus vel carnalem circumcissionem, quia secundum animam vnus est pater noster cælestis, qui in cælis est, ex prædictis sequitur quod frustra dedit illi Deus circumcissionem, ex quo nihil utilitatis accepit, quod est contra illud: Ego domibus docens te vtilia. Si enim Abraham ex operibus, id est, ex circumcissione, vel per circumcissionem, vel ex aliis operibus legis natura, iustificatus est, habet gloriam, id est, dignus est laude, vel habet laudem apud homines, qui vident quæ foris patent, & opera externa moraliter, cum intentione honesti absque aliqua mala intentione, & cum debitis circumstantiis facta laudat, manifestant, & approbant eos honorando. Sed non apud Deum, scilicet apud gloriam: quia Deus principaliter cor intrinet. Et sic oportet quod aliud de, quam per circumcissionem aut alia opera externa, habuerit gloriam apud Deum, scilicet per fidem. Quid enim, scilicet de Abraham, dicit scriptura: credit Abraham Deo promittenti sibi per angelum propagationem innumerabilium filiorum, ad instar stellarum. & reputatum est illi, s. Abraham à Deo illa fides: ad iustitiam, id est, ad iustificationem, siue per illam fidem Abraham gratias & acceptus factus est Deo, & ab eo iustus reputatus, & non per circumcissionem: quæ postea data fuit illi, nec etiam per opera alia præcedentia. & ratio est, Ei autem qui operatur, scilicet bonum vel malum opus ex libero arbitrio, merces, id est, retributio præmij respectu boni, aut pœnæ respectu mali: non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. quoad malum notum est: quia gratia Dei non est causa mali: & ideo pœna datur illi secundum debitum peccati. quoad bonum etiam præmium ascribitur debito operis, & non gratiæ, cum ex inclinatione illius (quam non habet) non processerit. Et uero qui non operatur, scilicet, opera externa, utpote quia non adest ei materia aut temporis opportunitas: credenti autem, scilicet perfectè in eum, id est, Christum, qui iustificat impium, reputatur, id est, sufficit, fides eius ad iustitiam, id est, ad iustificationem, acceptionem, & ademptionem vite æternæ, non secundum substantiam operis, sed ut actus ille fidei procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti, secundum propositum, id est, secundum ordinem gratiæ Dei, qui ita fieri decreuit, & non secundum ordinem debiti, cum nullum sit ibi debitum, neque proportio quantum ad substantiam operis. Sicut & David dicit beatitudinem hominis, scilicet, esse cui Deus accepto fert, id est, gratis dat, iustitiam, id est, gratiam suam sine operibus, scilicet præcedentibus. dicit enim David: Beati quorum remissa sunt, scilicet, à Deo, iniquitates & quorum tecta sunt peccata, quæ dicuntur tecta diuino conspectui, in quantum non inspiciunt ad puniendum ea. Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum, ad pœnam: tales sunt beati inchoatiue in hac uia, & si perseverent erunt perfectè beati in patria. Beatitudo hæc, quæ scilicet conuenit homini in hac uita, quæ dicitur esse per remissionem peccatorum, in circumcissione tantum manet, id est, an tantum locum habeat in Iudæis circumcisus, siue an tantum Iudæis remittat Deus peccata, an etiam in præputio: id est, an Deus remittat peccata Gentilibus præputiatis, siue incircuncisus, q. d. manifestum est ex præmissis quod sic: quia non Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium: quod etiam alia uia probari potest. Dicimus enim quia reputata est Abraham fides ad iustitiam, quomodo ergo, id est, pro quo statu vel quo tempore, reputata est, scilicet ei ad iustitiam, in circumcissione, an in præputio, id est, an tempore quo erat circumcisus, an antequam circumcissionem acciperet, cum erat præputiatus? Non in circumcissione, sed in præputio: quod manifestum est ex serie narrationis scripturæ. Nam Gen. 15. cap. legitur quod reputata est fides Abraham ad iustitiam, & in 17. cap. legitur accepisse circumcissionem. Non tamen superflue ac inutiliter accepit, ut sequenti parte probat, ex quo manifestè apparet quod Deus præputiatus iustificat, & quod beatitudo remissionis peccatorum, non tantum manet in circumcissione, sed etiam in præputio.

SECUNDA PARS III. CAPITIS.

Signum accepit circumcissionis, scilicet, Abraham, non inutiliter, quia accepit in signaculum, id est, expressum signum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, quæ data fuit Abraham, in modo circumcisus dum esset adhuc præputiatus. & hæc est prima utilitas circumcissionis: quia in illo expresso signo poterat contemplari mysterium incarnationis, quæ in illo signaculo, sicut in quodam sigillo, claudebatur. ad hanc utilitatem addit aliam, paternitatis, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut per circumcissionem spiritualem & fidem, quam accepit in præputio per exteriorè carnis circumcissionem significat, esset pater spiritualis, & per imitationem omnium credentium. Primò Gentilium, qui habentes præputium, credunt in eum qui iustificat impium. Ut reputetur illis fides siue ipsam credere, ad iustitiam, in remissionem peccatorum & acceptionem ad vitam æternam. Et sit pater circumcissionis, Iudæorum circumcisorum credentium. Et sic sit pater, non his tantum qui sunt ex circumcissione, Iudæorum qui imitantur eum in circumcissione exteriori, sed &, id est, etiam his qui sectantur uestigia fidei quæ est in præputio, quæ fuit tempore præputij,

Mat. 23. b

Esa. 48. b

1. Reg. 16. b

Genes. 17. a

Genes. 15. b

præputij, Patris nostri Abraham. Non enim per legem promissio, scilicet facta est Abraham aut semini eius: ut semen eius, scilicet Christus, cui data est omnis potestas, qui secundum corpulentam substantiam processit ex femine Abraham, esset heres mundi: quia tempore Abraham nondum data erat lex, sed longo post tempore per Moysen. Sed per iustitiam fidei, id est, per gratiam & meram ac eximiam liberalitatem Dei, abique quibuscunque meritis præcedentibus: imò demeritis reclamantibus & retrahentibus, huiusmodi promissio facta est. Si enim qui ex lege, s. Moysi heredes sunt, id est, si ad hoc quod aliqui hereditatem cælestem promissam percipiant, requiratur quod ex legis Moysi obseruantia consequantur, sequitur quod exinanita, id est, frustra est fides, quæ Abraham credidit Deo ante legem datam Moysi: & quod etiam est abolita, id est, uacua, inexpleta, irrita & cassata promissio: ex quo sequeretur quod Deus qui est fidelis in promissis, fidem non seruauerit & seipsum negauerit: quod non modo falsum, uerum etiam blasphemum est, & implicans contradictionem. lex enim iram, id est, vindictam, siue pœnam aut punitionem operatur: quia per legis transgressionem facti sunt homines digni ira: eo quod lex non dat facultatem operandi ea quæ præcipit, unde sequitur quod promissio non impletur per legem, cum ipsa lex magis impediatur impletionem eius: quod sic ostendi potest: ubi enim non est lex, nec præuaricatio, ex qua procedit ira & impedimentum hereditatis, quia per legem cohibentem & non adiuuantem occasione ex lege accepta, peccatum operatur omnem concupiscentiam & transgressionem siue præuaricationem.

TERTIA PARS III. CAPITIS.

Deo ex fide hæreditas data est, vel promissam consequimur hereditatem, & sumus heredes, ut secundum gratiam, id est, propter virtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem, & non per opera, firma, id est, stabilis & indefectibilis sit promissio hereditatis æternæ: omni femini, Iudæo vel Gentili, quicumque fuerit semen Abraham per imitationem. Non enim qui ex lege est solum, id est, non solum femini carnali legem Moysi seruanti, sed &, id est, etiam, ei qui ex fide est Abraham, id est, qui sequitur & imitatur fidem Abraham, quantum non sit ab eo secundum carnis originem. Qui pater est omnium nostrum, scilicet, credentium, siue Iudæorum, siue Gentilium, sicut scriptum est, Quia pater, id est, auctorem secundum fidem, multarum Gentium posui, id est, constitui te, s. Abraham: qui es ante Deum, id est, qui per fidem Deo, cui futura prædicant, credidisti, ac si uideres præsentia, & cui merito credendum est. Quis, id est, qui ipse per fidem & gratiam, uiuificat mortuos, id est, peccatores qui spiritualiter mortui sunt, & uocat ea quæ non sunt, id est, Gentiles qui nihil uidentur esse quoad gratiam, tanquam ea quæ sunt, id est, sicut Iudæos, qui aliquid secundum reputationem eorum esse uidebantur.

Quarta pars quarti capitis.

Vi, scilicet Abraham, contra spem causa naturalis vel humanæ, in spem diuinæ promissionis credidit, tam amplè & securè expectans, ut, id est, quod fieret pater, secundum carnem & secundum fidem, multarum Gentium, secundum quod dictum est ei, à Deo: Sic erit semen tuum, sicut stella cæli & arena maris, & non est infirmatus in fide, id est, in nullo modo dubitauit de impletionem promissionis Dei, quæ uis causam dubitandi haberet, s. suam infirmitatem & sterilitatem Sarra. Nec considerauit corpus suum emortuum, ad generandum, cum iam fere centum esset annorum: & emortuam uuluum Sarra, quæ sterilis erat. Conclusa enim erat uulua eius, ne pareret. In promissione etiam Dei, quando iterum per angelum promittit dicens: secundum hoc tempus ueniam, & erit Sarra filius, non haesitauit diffidentia. sic quod diffideret de ueritate diuinæ promissionis, etiam si differrentur promissa. Sed confortatus est fide, id est, per fidem, vel firmiter fidei adhaesit. Dans gloriam Deo, considerando eius omnipotentiam. Pleurissime sciens, id est, certificatus: Quia quæcumque promissit Deus, potens est & facere. æquè facilliter sicut promittere, cum eius potentia omnem impossibilitatem excludat. Ideo & illud credere, reputatum est illi ad iustitiam. Non autem est scriptum tantum propter ipsum, ad laudem ipsius quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, s. in ueritate, ut sit nobis in exemplum, & in spem iustificationis. Quibus similiter reputabitur, s. ad iustitiam credentibus, id est, si crediderimus, in eum, scilicet, Deum patrem: Qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis, qui, scilicet Christus traditus est, à Deo patri, Iudæis, Pilato & à seipso in mortem: Propter delicta nostra, id est, ut satisficeret pro delictis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram, id est, ut nos resurgendo iustificaret & ad nouitatem uitæ reduceret, prout ipse per resurrectionem uenit ad nouam uitam gloriæ, ad quam aliter de potentia ordinata peruenire non poteramus.

COMMENTVM QVARTI CAPITIS.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

In hoc capite sub aliis uerbis Apostolum refertur secundam interrogationem, quam fecerat in fronte præcedentis capitis, uidelicet: Quæ utilitas circumcissionis? quæ interrogatio poterat esse obiectio Iudæorum ad ea quæ dixerat in calce secundi capitis, scilicet, scilicet, quod Iudæismus, ad quem pertinet legis & circumcissionis susceptio, non sufficiebat ad salutem: ex quo uidebatur circumcissionem fuisse inutiliter datam. Et quia totum tertium caput expendit ad dissoluendum primam interrogationem, & ad excludendum gloriationem, concludendo quod iustitia non est ex circumcissione, nec ex operibus, sed ex fide Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum. Poterant Iudæi obiciendo resumere secundam interrogationem, & dicere: Si ita est quod Deus iustificat præputium, sicut & circumcissionem, uideretur quod circumcisio data Abraham in carne fuerit inutilis. Ideo hic sub aliis uerbis quaerit, dicens: Quid ergo, &c. Si hæc uerba secundum carnem referatur ad patrem nostrum, sicut aliquibus placet, Apostol.

1. Cor. 9. a
2. Cor. 11. a
Ephes. 3. c

Esa. 48. b

2. Esdr. 1. b

Esa. 64. b

Gen. 12. a
Gen. 15. b

Text.

Gen. 15. b
1. Machab. 2. f

per illa manifestat se esse ex progenie Abrahamæ, quod in multis aliis locis proficitur, vt infra: Optabam ego anathema esse pro fratribus meis secundum carnem qui sunt Israelitæ. Et alibi dicit: Hebraei sunt, & ego: Israelitæ sunt, & ego. Et cum dixit se esse de tribu Benjamin, D. tamen Ambrosius refert illa ad verbum inuenisse, vt sit sensus: Qui dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse secundum carnem, id est, secundum carnalem circumcissionem? Quid per illud dolorosum opus commeruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Esa. dicit: Ego dominus docens te vtilia. Ex præmissis apparet quod Abraham dicitur pater dupliciter, scilicet, carnalis eorum qui ex eius origine, & spiritualis eorum, qui fidem eius imitantur.

Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.

Hic respondet primò quo ad iustificationem, de qua in calce præcedentis capituli: deinde in interrogatione, declarando vtilitates circumcissionis, dictum fuit quod Abraham non inuenit iustificationem ex circumcissione carnali, quæ inter opera legis comprehendatur, licet esset ante legem data. & hanc responsionem & conclusionem ex syllogismo quodam conditionali infert, dicens: Si enim Abraham, &c. intendit ergo Apostolus sic syllogizare: Si Abraham ex operibus externis scriptæ legis vel naturalis præcedentibus iustificatus est, habet gloriam, id est, dignus est gloria, laude & approbatione, vel consequutus est gloriam, &c. apud homines, qui externa solè opera considerant: & non apud Deum, qui interiora & cor intuetur. At qui Abraham habuit gloriam apud Deum, acceptus, approbatus ac laudatus fuit à Deo in antiquo testamèto, & à Christo in nouo: Io. 8. ergo aliud de quâ ex operibus legis naturalis vel scriptæ acceptus, approbatus, seu iustificatus fuit, & per consequens non ex circumcissione, quæ inter opera externa numeratur. In priori propositione seu in maiori præmissa Aposto. præsupponit & simpliciter ostendit duas esse iustitias. Vnam quæ dicitur iustitia fidei, quæ est acceptio & gratificatio Dei, qua homo illi acceptus est, & ad gloriam seu vitam æternam ordinatur: & hæc sola reputatur iustitia apud Deum. Hanc iustitiam fidei vocant theologi gratiam gratum facientem, de qua Apostolus. Gratia Dei vita æterna. Et de hac intelligit Apostolus quando simpliciter loquitur de iustitia, aut cum dicit iustitiam Dei. Altera est iustitia operum, siue iustitia humana, quæ dicitur ciuilibus & moralis, quæ per opera secundum directionem rationis humanæ exhibita causatur quando homo legem seruat cum intentione honesti, nec aliqua praua circumstantia opus suum inficit, sed opus à lege præceptum bona intentione facit, cum oportet, quando, & ubi oportet, quantum oportet, secundum quod oportet, & propter quid oportet. Ex aliterudine enim operum exteriorum, generatur interior habitus, secundum quem etiam cor hominis disponitur ad bene & promptè operandum. Ita vt (quemadmodum Philoso. dicit) in bonis operibus delectetur. Hæc iustitia, quamuis non sit iustitia apud Deum, hoc est quamuis propter eam Deus peccata homini non remittat, nec homo per eam reconcilietur Deo, aut aliquid præmij spiritualis mereatur ab eo: est tamen virtus moralis, apud homines recta ratione vtentes, laudata ac præmio & honore digna. vnde qui legem naturalem & humanam seruant, boni, honesti & virtuosij apud homines reputantur, & quodam modo disponuntur ad hoc, vt Deus eos gratis tamen altiori lumine illustret, & iustitiam suam illis infundat, ad quam homines scelerati, & in peccatis perseverantes, sunt indispõiti, & merentur suo sensu relinquere, ac in desideria carnis eorum tradi, vt supr. cap. dixit. Sed iustitia, quæ habet gloriam apud Deum, ordinatur ad bonum diuinitatis, scilicet, futuræ gloriæ, quæ facultatem humanam excedit, secundum illud: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c. Et ideo opera hominis, non sunt proportionata ad huiusmodi habitum gratiæ causandû. Sed oportet interius iustificari cor hominis à Deo, vt faciat opera proportionata vitæ æternæ, quæ proportio fit per iustitiam Dei, siue per gratiam gratum facientem, quæ opera theologi vocant meritoria. Non tamen negat Apostolus quin Abraham (qui antequam Deus promitteret semen, iustus erat, & domino præcipiente egressum de terra & cognatione sua, obedierat) credendo promissioni postea factæ de semine, non fuerit iustificatus, secundum iustificationem, & quin per illum actum fidei procedentem à gratia, siue iustitia, quam iam habebat, mereretur augmentum iustificationis siue gratiæ, non quidem secundum substantiam operis, id est, pro quanto ille actus procedebat ex libero arbitrio, sed bene prout procedebat ab ipsa gratia iam habita, & impulsu spiritus sancti, vt dictum est supr. 2. cap. super verbo, His qui secundum patientiam boni operis, &c. Sed cum hic arguit: Si Abraham ex operibus iustificatus est, &c. intelligit de prima iustificatione, ad quam opera sua præcedentia non poterant esse proportionata neque accepta ad vitam æternam. Vel etiam de secunda iustificatione, prout opera facta in gratia considerantur solum secundum substantiam operis, siue vt procedunt ex libero arbitrio, quod ex se non potest producere opus proportionatum vitæ æternæ, cum liberum arbitrium sic finitum, & vita æterna infinita, finitique ad infinitum nulla sit proportio.

Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo: & reputatum est ei ad iustitiam.

Hic Apostolus probat posteriorem præmissam, siue minorem propositionem prædicti syllogismi: scilicet, quod Abraham habuerit gloriam apud Deum: & probat testimonio scripturæ dicentis: Credidit, &c. & alibi habetur: Abraham in tentatione inuentus est fidelis, & reputatus est illi ad iustitiam, scilicet supernaturalem. Ergo Abraham habuit gloriam apud Deum, ex quo fides illius reputata est ad iustitiam, id est, accepta & grata fuit Deo, & ab eo approbata. Notandum quod imputare cõmuniter refertur ad ea quæ vitiosa sunt, & ad ea quæ turpitudinè, aut dedecus, aut ignominiam habent; vt cum alicui vitium ascribitur: reputare verò ad honorem & gloriam, ad bonum nomen & bonum

& bonum opus præcipue in gratia Dei factum. Ita vt cum quis bene operatur, ea eius bona opera ei reputantur seu ascribuntur ad honorem, laudem, gloriam & bonum nomē. Illud autem dicitur alicui secundum gratiam tribui, quod ab aliquo meo, libere & gratis tribuitur. Ita vt opera eius siue interna, siue externa, non sint digna illius rei quæ attribuitur. Et hoc modo actus fidei consideratus secundum substantiam operis, siue ex libero arbitrio procedit, non est dignus vita æterna. Sed prout procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti, reputatur, id est, ascribitur & attribuitur à Deo ad iustitiam. vnde dicit, *Credidit Abraham, &c.* Lutherani adducunt hunc locum Apostoli ad probandum quod sola fide iustificatur homo: dicunt enim quod Apostolus hic intendit demonstrare Abraham ante legem datam, ipsum fuisse iustificatum per fidem, atque nemini aduenire iustitiam Dei, quasi debitam mercedem operanti, sed solum credenti in eum qui iustificat impium, fidem reputari ad iustitiam: vbi dicunt ipsum facere exclusionem, vt nos instruat sola fide nos gratiam Dei habere, alioquin non valeret argumentum eius pro fide contra opera. Sed valde mirum est eos esse adeo cæcutientes, vt ex hoc loco astruere non vereantur Abraham tunc primo fuisse iustificatum, id est, ex iniuncto effectu iustum quando credidit promissioni seminis, cum ante illam iam pridem fuisset iustus. Nam extra omnem dubitationem est, quod iustus erat, quâdo iussu Dei exiit de terra sua, & de domo patris sui, & quando peregrinatus fuit in terra Chanaan, & in Aegypto, & ad australem plagam: & quando in virtute Dei quatuor debellat reges, imo & ante vsum rationis per protestationem fidei à parentibus factam. Et sic apparet quod Apostolus hic non agebat de prima iustificatione Abraham, sed de augmento suæ iustificationis, quod accepit per fidem iam habitam credendo diuinae promissioni. Et ad hoc quod inferunt, quod alias argumentum Apostoli non esset validum pro fide contra opera: dicendum quod est validissimum ad id quod Apostolus in hoc capitulo volebat. Intendebat enim ex illo testimonio Genes. stabilire duo. Primum, quod homines ante circumcissionem & ante legem essent iusti, contra Iudæos qui soli sacramento circumcissionis & legis attribuebant causam iustificationis. Secundum & præcipuum quod intendebat stabilire, est quod nullum vnquam fuit opus iustum apud Deum, nisi quod procederet ex fide, atque ideo fidem esse fundamentum & exordium salutis. vnde illud verbum, reputatum est ei ad iustitiam, significat quod assensus fidei est actus iustitiæ meritorius & Deo acceptus, licet primū opus iusti & sic nullum opus præcedens fidem, reputatur iustum siue ad iustitiam apud Deum. His verbis significans quod actus ille fidei fuit iustitiæ & obedientiæ, atque a Deo acceptus. Sicut si quis modo iustus, susciperet aliquem articulum fidei, quem ante à se ignoratum Ecclesia nunc exponeret in Euangelio: commouere etiam voluit peccatorum remissionem, non nisi per eandem fidem promissionis redemptoris, vnquam fuisse factam: qua iudæi & gentes operati sunt quicunque vel in lege naturæ, vel in lege scriptæ, opera iusta fecerunt quæ Deo essent accepta, vt magnifice describit ad Heb. vbi ait: Quod fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo. Non enim suggerit quod sola fide iustificatus est, sed quod fide se exercuit in operibus iustitiæ. Et fide, inquit, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem. Cætera verò Lutherano-rum argumenta diluimus, & catholicam veritatem astruximus, supra 1. cap. interpretando illam sententiam, iustus ex fide viuuit.

Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei.

Hic exponit & declarat prædictam authoritatem Genes. quomodo, scilicet, fides Abraham reputata sit ei ad iustitiam: & quomodo nunc reputetur in prima iustificatione, cum aliquis ex impio & iniuncto sit pius & iustus. Et contra ponit operantem non operantem, & gratiam mercedi debita, sumens exemplum ex humana policia & consuetudine, quæ duo obseruat. Primum, quod quando alicui operanti & laboranti damus mercedem debitam, vel ex conuentione, vel secundum morem patriæ & proportionem operum, dicimus dare secundum debitum: quia illi debemus, & talis nullam nobis gratiam agit aut agere tenetur. Si verò alicui non laboranti damus libere & mere gratis aliquod beneficium, id quod ei datur, non dicitur merces neque meritum, sed gratia: idemque regratiatur ille & regratiari tenetur. Sic si Abraham propter opera, vt à se procedunt, posset iustificari absque gratia Dei præueniente vel impellente, illa iustificatio & reconciliatio diceretur esse merces debita, & non imputaretur, id est, non redderetur aut attribueretur gratiæ siue secundum gratiam: & per consequens iustificationis præmij non esset ei gratis darum, sed secundum debitum. Et similiter dicendum de aliis Iudæis vel Gentilibus, si ex operibus suis absque alicuius maxime retribuētis adminiculo iustificarentur, non teneretur referre gratias Deo. vnde sequeretur quod superflua fuisset Christi passio, & quod Christus gratis mortuus fuisset, quod improbat Galatis scribens. Quoad secundum obseruatum in humana consuetudine, subiungit: *Ei autem qui non operatur, scilicet, ex se solo, sed cum ipsius retribuētis adminiculo: credenti autem in eum, id est, in Deum, qui iustificat impium, & qui mere gratis impellit illum ad credendum, & exercendum, actum fidei & charitatis, per quæ opera ex impio & peccatore fit pius & iustus: fides eius reputatur secundum gratiam Dei, mere, libere & gratis remittentis peccata, & impellentis ad credendum & diligendum.* Et sic illa peccatorum remissio, iustificatio, & reconciliatio, erit gratis data & gratis facta, ac etiam præmij illi correspondens. Secundum propositum gratiæ Dei, id est, decretum iustitiæ & misericordiæ Dei, qui ab æterno decreuit & proposuit pec-

Lutheranorum
confutatio.
Gen. 12. a

Gen. 15. b

Heb. 11. a

Text.

Math. 20. a

Galat. 2. d

Ephes. 1. a

Ad Tit. 3. b

1. Cor. 13. d
1. Cor. 13. b

Ysa.

Ad Tit. 3. b
Iacob. 1. c

Psal. 39

Ysa. 17. a

Infra 6. d
Psal. 31

cata gratis remittere, & saluare genus humanum per Christum, nullis præcedentibus meritis secundum illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum tuam misericordiam saluos nos fecit. Quomodo autem cum his sit opera in gratia facta esse meritoria, patet ex his quæ diximus superius in secundo cap. interpretando illam sententiam: His qui secundum patientiam boni operis, &c. Et quia primū dictum est, Credidit Abraham Deo. & hic dicit: Credenti in eum qui iustificat impium: Ad horum intelligentiam sciendum est quod fides secundum D. Aug. habet tres actus interiores, scilicet, credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Primus actus dicitur credere Deū, scilicet, esse, & licet assensus ille apud eos qui habent philosophorū demonstrationem, qua euidenter id concluditur, dicatur assensus scientificus & euidentis, & non fidei, de cuius ratione est ænigma & ineuidentia, iuxta illud: Videmus nunc per speculum & in ænigmate. Tamen in non habentibus demonstrationem, est actus fidei omnibus necessarius, iuxta illud: Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Hanc actum peccatores in peccato mortali existentes habere possunt. Secundus actus fidei, est credere Deo reuelanti, id est, omnia à Deo reuelata esse vera, vt Deum esse trinum & vnum, filium Dei incarnatum, & alia in sacris literis contenta, & per vniuersalia concilia Ecclesiæ catholice declarata. Et hic actus etiam cum primo non iustificat. Multi enim sunt Christiani peccatores, qui cum fide informi hoc credunt, & tamen propter hoc non sunt iustificati. Nec ex hoc quod sublequitur in Genes. & hic, scilicet, reputatum est ad iustitiam, quod credere Deo sufficit ad iustificationem. qua Apost. statim se declarat, dicens: Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam, q. d. ad hoc quod fides sit primus iustitiæ actus, siue ad hoc quod actus fidei sit meritorius, non sufficit credere Deum esse, aut Deo reuelanti. Sed adhuc requiritur quod credat in Deum, id est, quod credendo toto affectu siue voluntate feratur in ipsum, & diligat eum super omnia. Hanc enim fidem siue hunc fidei actum exigit à nobis Deus: tamen non inuenit quod exigit, nisi donauerit quod inueniat. Hoc tertio actu iustificatur impius, id est, ex impio fit pius & iustus. Hac etiam fide iustus iustificatur adhuc: quia fide dirigente charitas operatur. Ea dirigente charitas opera chara & Deo accepta facit. Non tamen sequitur quod sola fides sufficiat ad salutem: quia licet non requirantur opera interna meritoria præcedentia fidem aut iustificationem, vel etiam opera externa: requiruntur tamen opera concomitantia, quæ sunt actus pœnitentiæ, virtutis, actus fidei, spei, & charitatis. & in adulto præcedunt aliqua opera tanquam præparamenta, vt cognitio peccati & misericordiæ diuinæ ex auxilio speciali Dei proueniente. Quid autē & quorūplex sit fides diximus interpretado illam sententiā primi cap. Iustus ex fide viuit. De actu verò exteriori fidei, dicemus infra 10. interpretado illud: Corde creditur, &c.

Sicut David dicit, Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.

Hic probat priorem propositionem siue maiorem præmissam prædicti syllogismi, videlicet quod si Abraham, &c. autoritate Psalmistæ: cuius primo ponit sensum, deinde verba, post modum excludit falsum intellectum illius. ait ergo: Sicut dicit, id est, asserit David: Beatitudinem hominis esse illius, id est, beatum esse hominem, cui Deus accepto fert, id est, gratias dat iustitiam, id est, gratiam sine operibus præcedentibus, iuxta illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam tuam saluos nos fecit. Quia cum nos non sumus soluendo, & ex nobis nihil habeamus, iuxta illud: Omne datū optimum, &c. Deo satisfacere nō possumus, sed Deus acceptum fert nobis debitum, id est, pro accepto habet siue condonat, si fide pollicenti adhibeamus. Atqui beatitudo hominis est ei à Deo secundum illud: Beatus vir cuius Dominus Deus est spes eius, vnde manifestè sequitur Abraham habere gloriam, & non ex operibus legis. Et per consequens ille qui ex operibus legis iustificatur, non habet gloriam apud Deum. & sic conditionalis illa vera. Et quia hic de beatitudine agitur, sciendum quod beatitudo apud omnes summum bonum & vltimum finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nihil deest, nec potest fieri additio. Et hoc constat apud sapientes non esse nisi vnum, scilicet Deum, qui est infinita bonitatis, à quo omnia alia bona pendunt, in esse, fieri, & conseruari: & per cuius adeptionem & vnionem homines & angeli beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est quod duplex à Theologis assignatur beatitudo siue felicitas, quæ dā dicitur obiectiua, quæ est id in quo est vera ratio omnis boni, id est, ipsemet Deus. Quædam autem dicitur formalis, quæ consistit in attinētionē & coniūctionē summi boni. Et cum hæc attinētio fiat per operationem immanentem, hoc est, quæ subiectiuatur in operante, dicitur beatitudo formalis, subiectiua, & denominatiua: & est summa perfectio creaturæ, quæ, vt ipse Christus docuit, consistit in clara visione Dei. ait enim: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christū. Hæc beatitudo inchoatur in hac vita per fidem, per quam cognoscimus Deum, sed imperfectè & in ænigmate, & consumatur in patria per claram visionem, quæ dicitur vita æterna, id est, operatio indefectibilis, ad quam habemus ius in hoc mundo per gratiam, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Et quia per gratiam Dei est remissio peccatorum, ideo David & Apostolus hic vocat remissionem peccatorum Beatitudinem, quam aliqui vocant in spe: quia illi quibus remittuntur peccata, possunt sperare se consecuturos perfectam beatitudinem si perseuerauerint in gratia, & non apposuerint impedimenta. Duplex vltterius solet poni beatitudo, scilicet, essentialis: & ista est cognitio clara verbi siue essentialis diuinæ & rerum in ipsa,

in ipsa, & gaudium consequens ex ea, quod dicitur fruitio. Alia est accidentalis, & est gaudium de omnibus bonis operibus in gratia factis, & hoc gaudium erit commune omnibus, iuxta illud: Particeps ego sum omnium timentium te.

Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum testis sunt peccata.

Beatus uir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Hic exprimit verba Davidis prædictam sententiam continentia, & dicit eos esse beatos, quorum remittuntur peccata. Et sic patet quod non habuerint prius bona opera, ex quibus iustitia & beatitudinem consequerentur. Est autem triplex peccatum: scilicet, originale, veniale, & mortale. Quantum ad originale dicit: Beati quorum remissa sunt iniquitates. Quia peccatum originale dicitur iniquitas, eo quod sit carentia iustitiæ originalis, per quam secundum æquitatem ratio hominis subdebatur Deo, & vires inferiores subdebantur rationi, sic quod non poterant moueri in oppositum, & corpus etiam subdebatur animæ. Sed quia per peccatum originale huiusmodi æquitates tolluntur, & quia postquam ratio definit esse subiecta Deo, vires inferiores delectabilia persequentes deserunt subesse rationi, & cœperunt rebellare: Et corpus pariter subductum fuit ab obedientia animæ per corruptionem & mortem. Cum igitur in præmissis ex peccato originali sint plures inordinationes contra æquitatem iustitiæ originalis, peccatum originale dicitur continere plures iniquitates. vnde David: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ideo ad declarandum iustificationem à peccato originali, dicit: Beati quorum remissa sunt iniquitates, per sacramentum baptismi, in re vel in voto. Peccatum autem veniale remitti dicitur, quia per eius commisionem & culpam, reatus siue obligatio ad pœnam incurritur manente gratia, & elongatur homo à Deo, ac ad separationem Dei inclinatur, iuxta illud: Qui minima negligit, paulatim desinit, superueniente tamen charitatis feruore, culpa illa tegitur, & aboletur. & cum sæpe incidat homo in peccatis venialibus, ideo ad ostendendam iustificationem illorum, dicit: quorum testis sunt peccata. Peccatum verò mortale quod principaliter dicitur peccatum, eo quod importet actualem auersionem à Deo, remittitur per sacramentum pœnitentiæ, iuxta illud: Oportebat sic Christum pati: & resurgere à mortuis tertia die, & prædicare in nomine eius pœnitentiā & remissionem peccatorum in omnes Gentes. Et ideo propter pœnitentiā non imputatur. vnde subdit: Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum. Possunt etiam hæc tria aliter exponi, secundum tria quæ inueniuntur in peccato, scilicet, offensa Dei, actus inordinatus qui transiit, & reatus siue obligatio ad pœnam, quæ remanet, quantum ad primum dicit: Beati quorum remissa sunt iniquitates, id est, offensa vel offensiones Dei. vnde Esa. Dimissa est iniquitas, id est, offensa illius. Quantum ad actū inordinatū culpæ, qui non potest non fuisse, si semel perpetratus sit, cum ad præteritum non sit pœnitentia, dicit: Beati quorum testis sunt peccata, manu misericordiæ diuinæ, vt non memorentur, ac si non profus non essent facta. vnde per Ezech. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. Dicitur enim Deus recordari iustitiæ nostræ, quando præmia largitur, iniquitates verò, quando infert supplicia. Et obliuisci seu non recordari, quando non punit, vel testis aliis in iudicio vniuersali, quia pueret iustus si sceleratissima quæ patrantur facinora, patefierent: Deus tamen qui nullius obliuiscitur, ea non improperebit, sicut facinora impœnitentium. & ideo peccata pœnitentium dicuntur testis: Quantum ad reatum siue obligationem sustinendi pœnam, dicit: Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum, scilicet, ad pœnam. Vel dici potest quod hæc tria remitti, tegi, non imputari, significant idem quod acceptum ferre debent, siue condemnari. vnde Esaïas, sine argento redimimini. Dicuntur autem Beati, qui absque labore & dispendio in aliquem subuehuntur honoris gradum. Idem dicimus de his quibus sceleratissima facinora indulgentur, & illæsi euadunt. Cauendum est tamen summè ne huiusmodi verba tegi, & non imputari, secundum contortam Lutherianorum interpretationem accipiamus. Non enim erubuerunt dicere: Nullam fieri vnquam veram peccati remissionem, neque originalis, neque actualis, ita vt ratio ipsa culpæ omnino tollatur, sed sic profus, vt quæ perpetuo permanet, non imperetur: vt quemadmodum in humano tribunali sæpe accidere solet, reum secundum testes absolui, qui tamen verè est in crimine: Sic & de sanctissimo Dei iudicio cogitare audent. Quod quam sit impium, blasphemum, ac à sacris literis alienum, nemo qui sacras literas, quantumuis negligenter legerit, nescit: David enim petebat: Dele iniquitatem meam. & per Esaïam Dominus: Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. Et Dom. Petrus. Pœnitentini igitur & conuertimini, vt deleantur peccata vestra. Manifestum est autem quod id quod deletur, non manet. Præterea Sapiens dicit: Similiter odio sunt Deo impius & impietas eius. Quandiu ergo impietas manet in homine, non potest non odio haberi. Sed quomodo esse potest quod ea quæ Deus odio habet, non imputentur in malum, & per consequens non remittat? Ergo vel nulla ratio iniquitatis est in homine iusto, vel ei non remittitur. Atqui certum est quod remittuntur iniquitates ex Psal. præallegato, & ex illo: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Vnde & Christus, Remittuntur tibi peccata tua, vnde sequitur quod non remanent, sed verè tolluntur, iuxta illud: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. & illud: Sitis quod apparuit, vt peccata tollerent. vnde & Apostolus. infra 8. Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Insuper peccatum & offensa in Deum, idem sunt: ergo si iniquo parit Deus offensam, quæ ratio potest esse quod culpa maneat? Quia si culpa maneret, remissa & condonata offensa, illa remissio & condonatio non

Psal. 31.

Esa. 40. a

Ezech. 18. c

Esa. 52. b

Psal. 50

Esa. 43. d

Act. 3. c

Sapi. 14. a

Ioan. 20. f

Luc. 7. d

Ioan. 1. d

1. Ioan. 3. b

Ioh. 17. c
Io. 8. c
contra epist.
Pela. lib. 1. c. 13
In lib. de per-
fectione vite.

esset nisi fictio & non veritas, contra illud: Pater sanctifica eos in veritate: & illud: Si filius vos li-
berauerit, verè liberi eritis. vnde Aug. Dicimus baptisma omnium dare indulgentiam peccatorum,
& auferre crimina, non radere, nec peccatorum radices in mala carne teneri, quali ratorum in
capite capillorum, vnde crescant iterum ressecanda peccata. & alibi: Certe iustus est Deus, seipsum
negare non potest. imputat autem Deus homini omne peccatum, quia neque peccatum est quic-
quid non imputabitur homini in peccatum. Eadem ratione cum Apost. ait, reputatur fides ad ius-
ticiam, nihil detrahit verè iusticia; quinimo quemcumque Deus iustum reputat, idem verissime
est iustus per spiritum sanctum, quem effundit in nos abunde, prout determinatum fuit in conci-
lio Trident. Sessio. 6. Decreto. 7. circa mediū, vbi dicitur: Demum vnica formalis causa iustifica-
tionis est iusticia, id est, gratia Dei, non quia ipse iustus est, sed quæ iustus nos facit. quæ videlicet ab
eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputatur, sed verè iusti nominamur
& sumus. Et in eodem concilio & Sess. titulo de iustificatione, canone 7. dicitur: Siquis dixerit om-
nia opera nostra quæ ante iustificationem sunt, quacunque ratione facta, verè esse peccata, ana-
thema sit. ergo multo magis si quis diceret omnia opera post iustificationem facta, esse peccata, ana-
thema esset reputandus, nec obstat illud Esa. Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus men-
struatur omnes iusticia nostra, quia vt dictum est supra 2. cap. super verbo. His qui secundum patien-
tiam boni operis, Propheta loquitur de iustitiis, quas Iudæi inficiebant malis circumstantiis, vel
comparatiue in ordine ad iustitias Dei. Non obstat pariter illud quod dicit Aposto. infra 7. cap.
Iam non ego operor, sed quod inhabitat in me peccatum. Quia in baptisatis manet quidem appeti-
tus sensitivus, desiturus iustitia originali, qui est perenna naturalis animæ, & sic non est ex se
peccatum. Quia tamen propter destitutionem iustitiæ originalis, inclinatur ad suavia & sibi dele-
ctabilia contra dictamen rectæ rationis alliciens & inclinans ipsam ad consentiendum peccato,
Apost. vocat illum appetitum peccatum, & aliquando concupiscentiam; & alij vocant fomitem
peccati, vt ibi amplius dicitur. Si dicatur quod à natura inest, semper inest: sed peccatum origina-
le inest à natura, & traducitur à natura. igitur dicendum quod peccatum originale pro formali
nō est aliquid positiuū, nec est de ratione siue essentia naturæ humanæ. Quia si ad eodē de nouo crea-
retur vnus homo de limo terræ eiusdem speciei nobiscum absque iustitia originali & gratia, licet
haberet appetitum sensitiuū similem nostro, qui similiter inclinaret, ille appetitus non diceretur
peccatum, neque pœna peccati, neque fomes, sed solum conditio naturæ. Nec est necesse quod pri-
uationes, quæ cum natura trahuntur, semper insint; imo nec multa alia quæ non sunt de essentia
naturæ, vel propria illi quarto modo.

Es. 64. c

Infra 7. c

Text.

Beatitudo ergo hæc in circumcissione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia
reputata est Abrahamæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est in circumcissione
an in præputio? non in circumcissione, sed in præputio.

Hic exclusit falsum intellectū prædictæ autoritatis: Posset enim Iudæus sic intelligere quod
prædicta gratia remissionis peccatorum, non fieret nisi circumcisus. Ad hoc excludendum
mouet quæstionem, dicens: Beatitudo, quæ scilicet Deus dat iustitiam & remissionem peccatorum,
habetne solum locum in circumcisus Iudæis, an etiam in Gentilibus præputiatis? quasi dicat: Manife-
stum est quod in vtrisque, quia idem dominus omnium diues in omnes per fidem. Quod
etiam maneat in præputio, probat ex eo quod data fuit Abrahamæ nondum circumcisus & præputia-
to. Quod manifeste apparet ex serie narrationis scripturæ. Nam Gene. 15. legitur quod fides repu-
tata est Abrahamæ ad iustitiam. Et Gene. 17. legitur Abrahamæ datam fuisse circumcissionem. Si igitur
Abraham existens incircuncisus, iustificatus est per fidem: sequitur quod iustitia fidei, per quam
remittuntur peccata, non est solum in circumcissione, id est, in Iudæis: sed etiam in præputio, id est
in Gentilitate.

Infra 10. c

Gen. 15. b

Gen. 17. b

Text.

SECUNDA PARS QVARTI CAPITIS.

Et signum accepit circumcissionis, signaculum iustitiæ
fidei quæ est in præputio.

Postquam Apostolus ostendit quod Abraham non fuit primo iustificatus per circun-
cisionem, sed per fidem: in hac secunda huius capituli parte, respondet secundæ interro-
gationi factæ in fronte tertij capituli: seu cuidam obiectioni quæ ad dicta immediate
precedentia posset fieri, declarando dignitatem & vtilitatem circumcissionis. Posset quis-
piam dicere, ex quo Abraham iustificatus erat in præputio per fidem: quare dedit ei Deus circun-
cisionem, aut quæ vtilitas tanti oneris? Dicendum quod ratio literalis, quare dedit Abrahamæ
circumcisionem, secundum D. Thom. fuit ad protestationem fidei vnus Dei. Et quia Abraham fuit
primus, qui se ab infidelibus separauit, exiens de domo sua & de cognatione sua, ideo ipse primus
circumcisionem accepit. Et hæc rationem assignat hic Apostolus, dicens: Et signum accepit circun-
cisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ fuit in præputio. Quia in hoc signo legitur Abrahamæ fides reputata
ad iustitiam, quod contra spem naturæ credidit in spem gratiæ. Et vt hæc protestatio & imitatio fidei
firmaretur in cordibus Iudæorum, cuius obliuisci non possent, acceperunt huiusmodi signum
in carne sua. Vnde legitur, Dixit Deus iterum ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum,
& semen tuum post te in generationibus suis, hoc est pactum meum quod seruabitis inter me &
vos, & semen tuum post te. Circumcidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter
me & vos: infans octo dierum circumcidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus
vestris

2. 2. q. 102.
app. ad 1.

Gen. 17. b

vestris, tam vernaculus quam emptitius circumcidetur, & quicumque fuerit de stirpe vestra. Eritque
pactum meum in carne vestra. & post pauca: Dabo tibi filium cui benedicturus sum. Signum au-
tem secundum D. Aug. est id quod præter speciem, quam ingerit sensibus, facit aliquid aliud in co-
gnitionem venire, vt ramus pendens ante domum manifestat ibi esse vinum venale. Sic circun-
cisio Abrahamæ & seminis eius, significabat fidem quam habuerat Abraham in præputio, qua iustifi-
catus fuit. Et sic illa circumcisio fuit signum & non causa iustitiæ, id est, gratiæ Dei, quæ dicitur
iustitia fidei, ex hoc quod ex fide originem traxit, & non ex circumcissione: cum illam iustitiam an-
te circumcissionem habuisset. Et non solum circumcisio dicitur signum, verum etiam signaculum:
quia signum dicitur communiter illud quod facit quocumque modo in alterius cognitionem ve-
nire. Sed signaculum dupliciter accipitur. Vno modo pro expresso signo, siue pro eo quod habet
expressam similitudinem rei signatæ, secundum illud: Tu signaculum similitudinis, & c. quia Luci-
fer de quo ibi Propheta loquitur: expressiorem similitudinem habebat Dei quam alij angeli. Sec-
undo modo accipitur signaculum, vt significet aliquod signum vel characterē alicui rei ad hoc
expressum, vt aliquid occulte siue vt aliquid lateat sub eo, quousque ab illo qui dedit, referretur &
manifestetur. Ex hoc modo accepit D. Io. cum dicit: Dignus est agnus qui occisus est, accipere li-
brum, & aperire signacula eius. Et vtroque modo, Circumcisio Abrahamæ data fuit signaculum. Pri-
mo quidem fuit expressum signum fœderis. Secundo quia in illo signo occultabatur multiplica-
tio seminis & promissio terræ peregrinationis suæ in hereditatem & possessionem aternam, quæ
terra significat caelestem patriam, quam sub velamine illius terræ Chanaan ostendere promiserat,
dicens: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veni in terram quam
monstrauero tibi. Et quia illam caelestem patriam obtinere non poterat, nisi per fidem mediato-
ris: ideo pollicitus est illi proprium legitimumque hæredem ex sua carne procreandum, qui esset
Dei naturalis filius, per cuius iustitiam omnes Gentes hereditatem illam consequerentur. Et quia
multiplicationem seminis credidit, ideo congruenter signum illud in membro, quod est lignum
generationis, accepit. Et quia in illo membro libido solet dominari: ideo vt induceret ad rescin-
dendam impudicitiam & debilitandam concupiscentiam, & seruandam mentis & corporis cas-
ticitatem, in illo membro Deus illud signum imprimi voluit, vt signo corporali exprimeretur quod
spiritualiter erat faciendum, vt scilicet sicut à membro generationis quod principaliter concu-
piscentiæ deseruit, abscinderetur superflua pellicula, ita etiam à corde hominis omnis superflua
concupiscentia tolleretur, secundum illud: Circumcidimini & auferite præputia cordium vestro-
rum: ac etiam quia omnis corruptio culpæ & pœnæ peruenit in nos per carnalem originem ex
peccato primiparentis, ideo talis circumcisio fiebat in membro generationis. Et cum originalis
culpa sit à generante actiue, id est, à viro, ideo non fuit data foemini, quibus pro deletione origi-
nalis erant alia sacramenta, scilicet, presentatio & 8. die, & si periculū ante immineret sacramenta le-
gis naturæ. Secundo fuit expressum signum effectus fidei Abrahamæ, qui est remotio culpæ & ablatio
corruptionis fiendæ per Christum, quæ perfecta complebitur in octaua ætate, quæ erit ætas resur-
gentiū. Et ideo ordinata fuit fieri 8. die. vnde dicit Apost. Circumcisus est in Christo circumcissione
non manu facta, in expoliatione corporis & carnis, sed in circumcissione domini nostri Iesu Chri-
sti. Tertio fuit data vt esset signum expressiuum distinctionis populi fidelis ab infidelibus, vt co-
gnosceretur eorum genus, ne confunderetur ex permixtione, dum inter Gentes habitarent, vel
dum ducerentur captiui, ne ignoraretur quod de genere Abrahamæ descenderet Christus, prout ei
promissum erat. Et secundum Haymonem deseruiebat signum illud Iudæis, quādo in præliis cum
aliis sternebantur & nudi relinquebantur mortui ex circumcissionis signo notati sepulture mada-
rentur. Cum autem Christus, qui sub circumcissionis signo latebat, apparuit: congruum fuit figu-
ram adueniente veritate cessare, quemadmodum & vmbra, adueniente lumine. Effectus circun-
cisionis erat deletio peccati originalis, non ex virtute inhærente operi operato, sed ex pacto diui-
no mediante fide vel circumcisorum (si adulti erant) vel offerentium, cum paruuli ante vsum ra-
tionis circumcidebantur, qui si ante octauum diem in periculo mortis erant, fide parentum pro-
testata signo siue sacrificio exteri voluntario, prout in lege naturæ à peccato originali purga-
bantur. Ex præmissis apparet causa & effectus siue vtilitas circumcissionis, quia videlicet erat eis
memoriale signum beneficiorum Dei, promissionis redemptoris, & eorum quæ spiritualiter age-
re debebant, quantum ad cultum diuinum & mores componendos, ac deletio peccati originalis
mediante fide, vt dictum est. Et quomodo duplex est circumcisio, scilicet, carnalis & manufacta
exterius. Alia interior & spiritualis.

2. de Doct.
Christi.

Ex. 28.

Apo. 5. d

Gen. 12. a

Ad Col. 2. b

Text.

Vt sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad iustitiam: & sit pater
circumcisionis, non his tantum qui sunt ex circumcissione, sed & his qui sectantur ue-
stigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraha.

Hic declarat aliam dignitatem & vtilitatem circumcissionis, quæ dicitur paternitas. Ex hoc enim
quod Abraham in præputio iustificatus est per fidem, & postea circumcisionem accepit, fa-
ctus est pater omnium credentium. Primo Gentilium credentium per fidem, quam habuit in præ-
putio, siue in statu præputij & Gentilitatis existens: & per circumcisionem omnium Iudæorum,
qui circumcisionem Abrahamæ suscepturi erant, & eius fidem imitaturi: vt quemadmodum fides Ab-
rahamæ reputata est ei ad iustitiam, ita fides omnium credentium in quocumque statu sint imitan-
tium vestigia fidei Abrahamæ, etiam reputetur eis ad iustitiam. Et sic Abraham est pater spiritualis
Gentilium

Gentilium credentium per imitationem: & pater carnalis & spiritalis Iudæorum credentium & eum in fide imitantium. Iudæorum vero ipsum in fide non imitantium est pater carnalis tantum. Et sic in his verbis Apost. duplicem ascribit Abrahamæ paternitatem & modum paternitatis, scilicet, spiritualem & carnalem. Modus, quo aliqui dicuntur eius filij spirituales, est imitatio vestigiū unius fidei ipsius. Modus vero, quo est pater carnalis aliorum est generatio: quæ est quædam causa corporis, sed non spiritus. Ideo hæc paternitas corporalis duntaxat, nõ est vera, neque perfecta paternitas: cum filiatio suppositorum ei correspondens comprehendat carnem & spiritum, qui est potior carne. Et ideo illi qui sunt filij, spirituales ipsius Abrahamæ per imitationem fidei & obedientiæ, sunt veri & perfecti filij, & non illi qui sunt filij per propagationem seu generationem carnalem duntaxat. Harum duarum paternitatum & filiationum discrimen declaravit nobis Christus, iactationi Iudæorum, qui se arroganter filios Abrahamæ profitebantur, respondens & dicens: Scio quod filij Abrahamæ estis, secundum carnem: quasi dicat, hæc non est vera ac perfecta filiatio. Postmodum ad illam inducens, ait: Si filij Abrahamæ estis, opera Abrahamæ facite. quæ dicat: Si vultis esse veri filij Abrahamæ, imitemini eius fidem, obedientiam, & charitatem, & alia virtutum illius opera. Et ad ostendendum quod ipsi non imitabantur, subiunxit: Nunc autem queritis me interficere hominem, qui veritatem locutus sum vobis, &c. Hoc Abraham non fecit, ergo non estis veri filij eius. & D. Io. Baptista: Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quod potes est Deus de lapidibus istis, id est, de Gentilibus, suscitare filios Abrahamæ. Ideo Christus his qui non imitabantur fidem & virtutes Abrahamæ, dixit: Vos ex patre diabolo estis, quem imitami & cuius opera vultis perficere.

Ioan. 8. c

Matth. 3. b

Genes. 15. b
& 12. a

Gen. 17. b
Exod. 20. a

Gal. 3. c
Psal. 2.
Matth. 23. d
Heb. 1. b

1. Cor. 3. d
Infra 8. f

Heb. 7. c

Heb. 11. f

Text.

Hic ostendit quod nec circumcisio, nec quodcumque opus legis iustificat, sed divina promissio est causa iustitiæ. Et supponit ex Gen. promissionem factam Abrahamæ & semini eius ante legem & circumcisionem, vt esset hæres mundi, & quod in semine eius benedicerentur omnes cognationes terræ. Circumcisio vero data fuit postea, vt in eodem libro habetur & longo post tempore lex per Moysen, vt habetur in Exod. Per hoc autem semen Abrahamæ intelligitur Christus, secundum illud: Non dicit in feminibus quasi in multis, sed in vno, &c. Quia in vno, scilicet Christo, fuit promissio completa & hæreditas mundi data, iuxta illud: Postula a me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. vnde & ipsemet Christus ait: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. & Apost. Et cum introduxit primogenitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli eius. Secundario autem completur in illis qui per gratiam Christi sunt spiritualiter semen Abrahamæ. vnde infra 9. Qui filij sunt promissionis, assumuntur in semine, qui etiam per Christum sunt hæres mundi, in quantum omnia in gloriam illorum cedunt, iuxta illud: Omnia vestra sunt. & infra 8. Qui pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Circa hanc promissionem Apostolus vnum negat, & vnum asserit. Negat homini promissionem factam per legem, cum vt dictum est, longo tempore legem præcesserit huiusmodi etiam promissionis impletio & executio, non etiã facta per legem: quia, vt alibi dicit: Nihil ad perfectum adducit lex. vnde dicit: Non enim per legem promissio, scilicet facta vel impleta est. Ex hoc loco possumus coniectari quod conuersi ad fidem ex Iudaismo, arbitrabantur huiusmodi promissiones factas fuisse Abrahamæ & semini eius ad modum stipulationum, scilicet, si circumcisionem Abrahamæ, & legem datam per Moysen (quam profitebantur) custodirent. Et inde inferebant per circumcisionem & opera legis se esse iustificatos, & commertio fuisse ingressum hæreditatis æternæ: & per meritum seruata legis Christum aduenisse, quæ omnia Apo. tanquam blasphemata confutat. Aliud autem quod astruit & affirmat, est quod huiusmodi promissio erat implenda per iustitiam fidei, quod ad Heb. scribens, ita factum esse protestatur, dicens: Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt re promissiones.

Si enim qui ex lege, hæreses sunt: exinanita est fides, abolita est promissio.

Hic probat quod promissio paternitatis multarum gentium, & hæreditatis mundi Abrahamæ & semini eius facta, non sit implenda per legem ex illatione absurdi & inconuenientis, & procedat à destructione consequentis ad destructionem antecedentis, dicens: Si enim, &c. quasi dicat: Dixi quod promissio facta Abrahamæ & semini eius, non fuit implenda per legem, si tu qui es Iudæus, hoc negas: sic proba & argumentor. Sit ita, vt tu dicis, promissio illa implenda est per legem, siue per opera legis. hoc antecedens sub aliis verbis exprimit, dicens: Si enim qui, id est, aliqui, ex lege, id est, per legem, hæreses sunt, id est, si ad hoc quod aliqui hæreditatem promissam consequantur, requirantur opera legis, exinanita est fides, abolita est promissio, qualidicat: Si vos Iudæi circumcisi & obseruantes legem, estis solum hæreses, & non etiam Gentiles, sequuntur duo maxima inconuenientia. Primum est quod exinanita, id est, euacuata & annihilata est fides, qua Abraham in præputio existens credidit promissioni Dei, vt esset pater multarum gentium. Et secundum, est quod abolita, id est, deleta, cassata siue reuocata esset promissio Dei. Et per consequens, quod Abraham frustra credidisset Deo: Et quod Deus mutabilis ac infidelis in promissis esset. Patet consequentia quod ad primum: quia ante legem fide erat iustificatus, vt hæres factus in spe, quia, vt dictum est, quod fides eius reputata est ad iustitiam. Et ideo si non posset hæreditatem consequi absolute operibus legis, iam eius fides non esset reputata ad iustitiam, & sic exinanita & euacuata ac sine

ac sine virtute, siue frustra fuisset & in vanum credidisset. Quoad secundum etiam patet: Quia tunc in Deo fuisset, est, & non: quia vt suppositum est ex Gen. Primo enim promissio absolute & simpliciter, & si postea conditionem obseruationis legis sine opera legis adiunxit, promissionem absolute aboluit, cassauit, irritauit, & reuocauit: & sic mutatus est, contra illud: Ego dominus & non muror. & illud: Apud quem non est transmutatio. & illud: Fidelem esse eum qui re promiserat. Et infra eod. cap. Quæcumque promissio Deus, potens est facere. Et cum sit ipsa veritas, non mentitur, iuxta illud: In spem vitæ æternæ quam promissit qui non mentitur Deus. & illud: Impossibile est Deum mentiri & negare seipsum. Et per consequens impossibile est quod promissio eius sit cassata, deleta aut reuocata, siue quod non impleuerit eam. Et cum fuerit absoluta reuocata prædictam interpretationem Iudæorum de stipulatione quam possent obicere. Postquam ergo consequens hoc, scilicet, quod exinanita est fides, & abolita promissio, destructum est & ex sacris literis probatum falsum, sequitur destructum & probatum falsum antecedens, ex quo sequebatur, scilicet, quod ex lege sit promissio, siue qui ex lege sunt, hæreses sint: cum Abraham fuerit ante legem datam, nec seruauerit eam. Probat etiam consequentia: Quia si ex operibus legis oriretur iustitia, & haberetur hæreditas, hoc fieret ex natura operum. Quare nihil restaret quod deberetur promissioni, & per consequens abolita & explosa esset promissio.

Gen. 12. a
Malach. 3. b
Iaco. 1. c
Heb. 11. c
Ad 7. 1. a
Heb. 6. d

Lex enim iram operatur.

Text.

Hic probat conditionalem præmissam per effectum legis: Si enim aliqua promissio sit implenda, non impletur per id quod impletionem legis impedit, imo tale impedimentum abolet promissionem & exinanit fidem credentis illi promissioni. Sed lex impedit consequentem hæreditatis: quia lex iram, vindictam, pœnam, & separationem operatur. Per legem enim indirecte, id est, per transgressionem legis, homines facti sunt digni vindicta Dei, iuxta illud, Magna ira domini accensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri verba libri huius, scilicet legis. Quia cum officium legis sit, vt per ipsam fiat cognitio peccati, inde est vt per eam omnis exultationis occasio eripiat a transgressoribus: & ideo ipsa est causa occasionalis, quod transgressores merito sunt plerendi. vnde infra 7. dicitur, quod occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in nobis omnem concupiscentiam: Legislatoris enim directa intentio est, vt per legem faciat bonos ciues: verum praua subditorum voluntas in oppositum nititur. Eam ob rem lex & legislator iram & vindictam indirecte intendit, operatur, siue infligit. vnde alibi dicit: Quicumque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. scriptum est enim: Maledictus qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Et ideo lex indirecte impedit a consequentia hæreditatis promissa, & per consequens per legem non impletur promissio, sed potius aboletur. Vbi enim non est lex, nec præuicatio. Hic ostendit causam cur lex iram operetur, dicens: Vbi, &c. id est, qui quid sit contra legem, imputatur ad pœnam. Quia officium legis est imputare ad pœnam, & punire: vindicare & exheredare transgressores. Et per consequens ad legis actionem, siue ad opus legis, non pertinet adimplere promissionis rebellibus. Priuatis enim hæreditate, non est adimplenda promissio, & sic per legem indirecte exinanita est fides & abolita promissio. Potest etiam ratio sic formari: iram, vindictam, siue pœna debetur solis præuicatoribus & transgressoribus: sed præuicatio nequit esse vbi nulla est lex. Ergo vindicta & pœna dimanant siue procedunt ex lege, siue naturali, siue diuina scripta, siue humana. Nam quauis nulla fuisset lex scripta, nihilo fecius violatio legis naturalis delictum & præuicatio esset, vt pote legis transgressio. vnde Psal. Vidi præuicantes & tacebam. & alibi, Præuicantes reputaui omnes peccatores terræ. Gratiæ tamen simul transgredi legem naturæ & scriptam, quam solam legem naturæ. Et sic vbi non est lex scripta, non est præuicatio, scilicet, tanta, vel non imputatur ei, qui non habet, siue recepit ipsam legem, prout Gentilibus, qui & si non obseruarent legem Moyli, circa ceremonialia & iudicialia, non erant præuicatoris legis, quæ illis imposita non erat. Sed Iudæi, qui erant subiecti legi, contraueniendo erant præuicatoris & digni exheredari: ideo lex indirecte impletionem promissionis impediabat.

4. Reg. 12. a

2. Ethic.

Galat. 3. b

Psal. 118.

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solus: sed & ei qui ex fide est Abrahamæ, qui est pater omnium nostrorum.

Hic ostendit per quid, & in quibus prædicta promissio sit adimplenda: & supponit sufficientem diuisionem. Quia cum Deus sit verax & fidelis in promissis, necesse est dicere, quod eius promissio sit implenda. Vel ergo implenda est per legem, aut per fidem à sufficienti diuisione: quia non videtur aliud medium impletionis. Atqui promissio non est implenda per legem, quia vt dictum est, exinanita esset fides, & abolita esset promissio, cuius impletio impeditur per legem, vt deductum est. Ideo sequitur quod sit implenda ex fide, & sic per fidem consequimur promissionem, vt hæreses sumus mundi. vnde D. Io. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Et hoc confirmat per contrarium medium quod sumpterat: dixerat enim, quod si promissio per legem seu legis obseruantiam impleveretur, non esset firma & constans, sed abolita: cum operationes hominum non habeant firmitatem, sed sint subiectæ varietati, iuxta illud: Cogitationes mortalium timida & incertæ prouidentia nostra. Nec etiam fuisset promissio firma omni semini Abrahamæ, sed solum illi qui esset subiectus legi, nec etiã ex gratia, sed ex debito, vt deductum est. Nunc vero oppositum affirmat fieri per fidem, quasi dicat: Si dicamus promissionem

Rom. 3.

1. Ioan. 5. b

Sapient. 9. a

2. Cor. 12. e
2. Cor. 1. d
Ephes. 2. b

Eccles. 4. 4. b

Luc. 1. 6. f
Matth. 8. b

Gen. 15. a

Psal. 21.
Esa. 53. b

Eccles. 23. d

1. Cor. 13. a
Infra 9. e

Ephes. 1. a
Infra 9. e

Teat.

1. Cor. 9. b
Psal. 30.

misionem implendam per fidem, firma manet promissio, propter firmitatem & virtutem diuina gratia iustificantis hominem per fidem, secundum gratiam Dei quae est infallibilis, iuxta illud: Sufficit tibi gratia mea. Et illud: Quotquot sunt promissiones in illo, scilicet Christo, est, id est, veritatem habent. Et cum fides sit donum Dei secundum gratiam, & non ex operibus, ne quis gloriatur, iam non ex debito: quia alias vt dictum est, non haberemus gloriam apud Deum: Qui reputauit fidem Abraham, & omni semini eius (vt in calce huius capituli dicitur) ad iustitiam. Ideo hic dicit, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini Abraham, id est, omni homini, qui fuerit qualitercunque semen Abraham, iuxta illud: Cum semine eorum permanet bona hereditas sancta nepotes eorum: Quia ergo promissio impletur per fidem quae est omnium communis, planum & manifestum est quod impletur in omni semine Abraham qui est pater omnium nostrum, scilicet credentium, siue simus ex Iudaismo, siue ex Gētilitate: propter quod omnium iustorum locus sinus Abraham nuncupatur, vnde etiam Christus ait: Multi venient ab Oriēte & Occidente, & recubent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno caelorum: filij autem regni, id est, qui ob circuncisionem & legem tales se iactant, eiciuntur in tenebras exteriores. Lutherani ex praemis verbis Apostoli, ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, confirmant nituntur errorem suum de certitudine gratiae: praesupponunt enim quod ex sola fide iustificemur: ex quo inferunt quemlibet iustorum certum esse suae gratiae: quia certi sunt se fidem habere. Hoc inquit est argumentum Pauli: Quonia ex fide, & non ex operibus, iustificamur: firma certaque sit promissio, inferunt ipsi: ergo cuiuscunque praestanti talem fidem adhaeretur ei ab eadem fide quod obtinuerit promissionem Dei. Sed dicendum quod Apostolus hic non dicit certa, sed firma, id est, infallibilis: nec dicit nos esse certos gratiae, imo alibi dicit nos ignorare. Nihil enim, inquit, mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Et licet aliquis possit scire se habere fidem historicam, quam vocant aut informem, quae quandoque est absque gratia & charitate, ex quibus iustificamur ac chari & accepti ac grati Deo reddimur: nemo tamen communi lege absque speciali Dei reuelatione scire potest se esse in gratia & charitate. Ideo non possumus esse certi nos esse iustos, nec obtinuisse promissionem Dei: illorum suppositionem de iustificatione sola fide sufficienter confutauimus, supra, 1. cap. exponendo illud: Iustus ex fide viuunt. Et hunc errorem cum suis fucis & coloribus reiciemus cum interpretabimur illud, Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, &c. infra, 8. cap.

Sicut scriptum est: Quia patrem multarum Gentium posui te ante Deum cui credidisti, qui uiuificat mortuos: & uocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt.

Hic probat quod semen Abraham sit non solum quod est ex lege, sed etiam quod est ex fide, auctoritate scripturae. Legimus enim in Gene. Nec ultra uocaueris Abram, sed appellaueris Abraham: quia patrem multarum Gentium constitui te, siue posui te in praeterito quasi iam esset impletum, quod longe postea erat implendum, more prophetarum, qui propter certitudinem prophetae ponunt praeteritum pro futuro. vnde Dauid: Foderit manus meas & pedes meos, &c. Et Esa. Verē lagores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos reputauimus eum quasi leprosum, &c. tamen longe post Esaiam fuit impletum. Ea enim quae sunt futura in scriptis, in diuina prouidentia sunt praesentia, secundum illud: Domino Deo nostro antequam crearentur omnia sunt agnita, sicut & post perfectum respicit omnia. Et ideo Apostolus dicit: quod hoc quod dictum est in Gene. Posui vel constitui te, quod idem significat, intelligendum est ante Deum, id est, in praesentia Dei cui crediderat Abraham. Crediderat enim Abraham Deo praenuncianti, ac si uideret in praesentia. Et sic illa uerba cui credidisti, non sunt desumpta ex Gene. sed sunt adiecta ab Apostolo. ad exponendum quali paternitate Deus posuit Abraham patrem multarum Gentium: quia non carnalis, sed spiritalis, quae est coram Deo, cui Abraham credidit. Et in hoc quod dicit: *Qui uiuificat mortuos, &c.* ostendit a quo sit implenda huiusmodi promissio, scilicet a Deo. Dixerat enim prius, ante Deum, subiunxerat cui credidisti, scilicet Deo: tandem hic dicit, *qui scilicet Deus, uiuificat mortuos, id est, Iudaeos, qui contra legem agentes erant mortui in peccatis: uiuificat ergo per fidem & gratiam, vt promissionem Abraham consequatur. Et ea quae non sunt, id est, Gentiles qui propter nequissima peccata uidentur nihil fieri, & quia erant a Deo omnino alienati. vnde dicebat: Si charitatem non habueris, nihil sum, uocat ad gratiam, tanquam ea quae sunt, id est, sicut Iudaeos. vnde infra: Vocabo non plebem meam, &c. Et sic per huiusmodi uocationem implebitur promissio Abraham etiam in Gentilibus. Vel quod dicit: *Vocat ea quae non sunt, non intelligitur de uocatione temporalis, sed de uocatione praedestinationis aeternae, qua uocantur & eliguntur etiam ea quae non sunt ac si essent, secundum illud: Elegit nos ante mundi constitutionem. De hac uocatione dicit infra: Non ex operibus, sed ex uocante dictum est, &c. Vel uocationem hic dicit simplicem Dei notitiam vel cognitionem, qua cognoscit futura, quae non sunt actu sicut praesentia. Et hoc modo accipitur uocatio, cum dicitur: Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat.**

QUARTA PARS III. CAPITIS.

Qui contra spem credidit, ut fieret pater multarum Gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum sicut stellae caeli, & arena maris.

Hic commendat fidem Abraham ex magnitudine, dicens: *Qui, scilicet Abraham, credidit in hanc spem, vt fieret pater multarum Gentium contra aliam spem. Ad cuius intelligentiam considerandum est quod spes importat certam expectationem boni futuri, quae quidem certitudo quandoque est ex causa humana siue naturali, secundum illud: Debet in spe qui arat arare. Quandoque uero*

doque uero certitudo expestantis est ex causa diuina secundum illud: In te Domine speraui. Hoc ergo bonum, quod Abraham esset pater multarum Gentium, certitudinem habebat ex parte Dei promittentis: sed contrarium apparebat ex causa naturali siue humana. Ideo dicit: *Qui contra spem, causa naturalis vel humana, credidit in spem, promissionis Dei: secundum quod dictum est ex Gene. Sicut stellae caeli & arena maris. Vtrunque horum inducitur propter similitudinem innumerabilis multitudinis. Nam quantum ad stellas caeli, dicitur: Dominus Deus uester multiplicabit uos, & estis hodie sicut stellae caeli. Quantum uero ad arenam maris dicitur: Iuda & Israel innumerabiles sicut arena maris. Potest tamen aliquis differentia inter utrumque attendi, vt stellis comparentur iusti, qui fuerunt ex semine Abraham, vnde Daniel: Qui ad iustitiam erudient multos, quasi stellae in perpetuas aeternitates. Arena autem comparantur peccatores, quia fluctibus mundi quasi cuiusdam maris opprimuntur. vnde Hier. Posui arenam terminum maris.*

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum, & emortuam uulnam Sarrae.

Hic commendat fidem Abraham ex firmitate dicens: *Et non est infirmatus, &c.* Quem admodum enim temperantia ostenditur non esse infirma, quae magnis concupiscibilibus non vincitur, ita & fides ostenditur non esse infirma, sed fortis quae a magnis difficultatibus non superatur. vnde d. Petr. Cui resistite fortes in fide. Sed Abraham habuit duas difficultates credendi, quas superauit, igitur non infirmatus est, &c. Primam difficultatem tangit, cum dicit: *Nec considerauit, &c.* Quia iam mortificata erat in eo uis generatiua, ideo non considerauit ad discredendum promissioni corpus suum emortuum, quantum ad uirtutem generatiuam propter senectutem: vnde dicit: *Cum fere centum esset annorum.* Abraham enim centenarius exiit natus est Isaac: per annum autem ante fuerat filius promissus, secundum illud: Reuertens ueniam ad te tempore isto, uita comite, & habebit filium Sarra uxor tua. Sed dicit quispiam, Quomodo erat corpus Abraham emortuum, quantum ad uim generatiuam: cum post mortem Sarra duxerit Cethuram in uxorem, ex qua habuit sex filios? Dicendum quod uirtus generandi miraculose restituta fuit Abraham. Secunda difficultas credendi erat ex parte uxoris, ideo dicit: *Nec considerauit emortuam uulnam Sarrae, quantum ad actum generandi: tum propter sterilitatem, tum propter senectutem: desiderant enim ei fieri muliebria. Et ideo ad ostendum utriusque frigiditatem, dicebat Esa. Attendite ad Abraham patrem uestrum & ad Sarrae, quae peperit uos, praemisera enim dicens: Attendite ad petram vnde excisi estis, & ad cauernam lacu de qua praecisi estis. Si autem obiiciatur ex Gene. quod Abraham audita promissione filij ex Sarra, cecidit super faciem suam, & risit, & dixit in corde suo: Nunquid centenarius nascetur filius, & Sarra nongenaria pariet? Ex quibus uerbis uidetur Abraham hoc considerando minus credidisse. Dicendum secundum Caietanum quod a principio non perceperat reuelationi affirmatiuam: & propterea contulit secum impedimenta naturae tam in tequam in Sarra. Sed collatio illa non processit ex dubitatione vel infidelitate, sed ex hilaritate & gaudio, cogitando sensum diuinorum uerborum, & percunctando an ad significandum ea quae ionabant, dicta essent: quod apparet ex gratiarum actione, quia vt dictum est, cecidit super faciem suam: prout D. uirgo non dubitandum, sed percunctando dixit: Quomodo fiet istud? Cuius lignum est quod subiungit scriptura, Deum iterato dixisse: uerē Sarra uxor tua pariet tibi filium. Tunc Abraham non considerauit, &c. Ita quod uerba Apostoli referenda sunt ad tempus completae reuelationis: Sarra autem ex dubitatione risit, ideo reprehensa fuit, & non Abraham.*

In repromissione etiam Dei non haesitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus, potens est & facere.

Hic commendat fidem Abraham quantum ad iteratam promissionem, & assignat causam. Deus enim non semel duntaxat aut bis promissit, sed iterum atque iterum, id est, quater. Primo enim dixit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, ac de domo patris tui, taciāque te in gentem magnam, & benedicam tibi, &c. subiungit: arque in te, id est, in semine tuo benedicentur omnes cognationes terrae. Secundo cum Abraham peruenit in terram Chanaan, apparuit ei Dominus, & dixit: Semini tuo dabo terram: & cum adduxisset eum foras dixit: Suscipe in caelum, & numera stellas si potes: & dixit ei: Sic erit & semen tuum. Tertio cum postea dixit ei: Ambula coram me, & esto perfectus. Ponamque foedus meum inter me & te, & multiplicabo te uehementer nimis. Et statim pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te, &c. Quarto cum dixit: Reuertens ueniam ad te tempore isto, & habebit filium Sarra uxor tua. Quinto postquam tentauit eum de immolatione filij, & dixit: Per memetipsum iurauit, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas caeli, & uelut arenam, quae est in litore maris: possidebitque semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae: omnibus istis promissionibus credidit Abraham, & non haesitauit. Ideo dicit, *in repromissione, id est, iterata promissione de seminis exaltatione, non haesitauit, id est, dubitauit diffidentia, scilicet, quod diffideret de ueritate siue impletione promissionis. vnde diuus Iacobus: Qui haesitat similis est fluuius maris, &c. sed confortatus est fide, id est, fidei fortiter adhaesit. vnde diuus Petrus: Cui resistite fortes in fide. Si dicatur quod Abraham dixit: Vnde scire possum quod possessurus sum eam? & per consequens uidetur dubitasse petendo signum: praeterea risit, quemadmodum Sarra, quae haesitauit. Dicendum quod petiit signum non ex dubitatione, sed cum morem Dei nouisset,*

Genes. 9. b
Esa. 7. b

Sap. 12. c
Luc. 1. d

Text.

Gen. 15. b

Infra 15. a

Psal. 3.

Text.

Infra 8. f
Ephes. 5. a
Esa. 53. c
Ioan. 10. d

Mar. 1. d

Philip. 3. d

qui fœdera sua & pacta data aliquo signo stabilire consuevit, vt apparet in arce exhibitio Noe in monumentum pacis, vnde reprehensus est Acham qui iussus signum petere, renuit. Nec risit ex infidelitate, prout Sarra, sed ex gaudio & firmitate adhesionis. Et ideo cum Apost. paulo ante negatiue dixisset, quod non fuit infirmatus in fide, maiori hinc commendatione affirmat quod fuerit confortatus fide. Et consequenter assignat causam firmitatis & confortationis, scilicet scientiam diuinæ omnipotentiae, cum dicit: *Dans gloriam Deo*, In quantum scilicet considerauit omnipotentiam eius, plenissime scilicet: *quia quaecunque promissit Deus*, potens est & facere. vnde sapiens: *Subest enim tibi cum uolueris posse*. & diuus Lucas: *Non est impossibile apud Deum omne uerbum*. Ex his patet quod quicumque non est firmus in fide Dei, quantum est in se, derogat diuinæ gloriæ: vel quantum ad eius ueritatem, vel quantum ad eius potentiam.

Ideo & reputatum est illi ad iustitiam: non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam: sed & propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis, &c.

Hic commendat fidem Abraham ex eius effectu, quem fides in Abraham fecit, & quem faciet in alius similiter creditibus, resumendo quod prius ex Gene. desumpserat. vnde dicit, ideo scilicet quia Abraham tam perfecte hoc ipsum credidit, reputatum est illi ad iustitiam. Quo ad effectum, quem fides habet in aliis, dicit: *Non autem scriptum est tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam*, vt scilicet nos estimemus quod soli Abraham fides reputata sit ad iustitiam, licet etiam sit scriptum propter eius commendationem & Dei gloriam, qui talem fidem in eum infudit. Sed scriptum est propter nos, id est, vt nostris sit obiectus oculis in typum fidei nostræ, vnde spes & fiduciam stabiliamus. Si enim fidem habuerimus, pariter reputabitur fides nostra ad iustitiam. Hac si quidem ratione ille positus est pater omnium creditentium, vnde infra dicit: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*. vnde subiungit, *creditibus in eum*, id est, in patrem qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis, quasi dicat: *Quemadmodum fides Abraham, qui non considerauit suum uxorisque eius mortuum corpus, credens in eum qui uiuificat mortuos, reputata est ad iustitiam: ita cuiuslibet fides creditentis in eum qui suscitauit Dominum nostrum Iesum Christum, ad eandem reputabitur iustitiam*. Et cum promississet, *Qui uiuificat mortuos*, illius iam uiuificati meminit, cuius morte fuit omnium mors spiritualis extincta, & cuius resurrectio fuit cunctis causa resurgendi. *Suscitatus autem est à patre, cui ipse dixit: Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me*. Et quia est eadem uirtus patris & filij, ipse etiam propria uirtute surrexit. Quod autem hæc fides iustificet, apparet ex illo: *Si cõfitearis ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod suscitauit eum Deus à mortuis, saluus eris*. *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*. Hic assignat causam siue rationem, quare fides Christi iustificet, dicens: *Qui traditus est, &c.* scilicet Christus in mortem: à proditore, propter auaritiam à Iudeis, propter inuidiam: à Pilato, propter timorem: à patre permissiue. vnde infra 8. *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*. Traditus est etiam à seipso uoluntarie mortem sustinendo, iuxta illud: *Tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo in odorem suauitatis: & illud, Oblatus est quia ipse uoluit: & illud, Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à meipso: propter delicta nostra, vt peccata nostra auferret*. Sua enim passione & morte omnium uiatorum meruit ablationem peccatorum. Et quia, vt Damascenus dicit, humanitas Christi fuit quodammodo instrumentum diuinitatis, vnde per contactum humanitatis Christi fuit mundatus leprosus. ideo mors Christi fuit causa deletionis peccatorum, non solum per modum meriti, sed etiam per modum cuiusdam efficientiæ: & sic omnes actiones & passionis humanitatis Christi fuerunt nobis salutiferæ, utpote ex uirtute diuinitatis prouenientes. Resurrectio uero non est causa per modum meriti, cum terminus uitæ Christi fuerit mors, postquam non fuit uiator, sed solum comprehensor: & per consequens non fuit in statu merendi, sed fuit causa exemplaris. Ideo dicit: *Et resurrexit, scilicet Christus, propter iustificationem nostram*, vt suæ resurrectionis uirtute gratiam iustificantem conferret, & vt nos prius à uiciorum sordibus surgere faceret, & vt nos in uirtutum honestate iusti resurgeremus, & vt suæ corporalis resurrectionis exemplo, nos ad spirituum resurrectionem induceret, vt in nouitate uitæ ambularem, & tandem finaliter corporaliter resuscitemur ab ipso, quando reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

EPISTOME V. CAPITIS.

Stenfa per Apostol. in præmissis quatuor capitibus necessitate gratiæ, in hoc capite incipit commendare uirtutem & facultatem ipsius gratiæ, & ostendere bona quæ per gratiam consequimur, & mala à quibus liberamur. Et primo præponit modum seu uiam perueniendi ad gratiam, cuius effectus, qui sunt pax, stabilitas, gloriatio, in spe adoptionis filiorum Dei, & patientia in tribulationibus, declarat ea euenire per Spiritum sanctum. Secundo ibi, vt quid enim Christus, &c. ostendit firmitatem spei per mortem Christi, commendando charitatem eius ex difficultate obiecti: ex qua à maiori ad minus concludit propositum reconciliationis per mortem Christi, de qua gloriari & exultare debemus.

Tertio ibi, propterea, &c. ostendit quod per gratiam Christi liberemur à peccato originali præ merito, eius originem, progressum & effectum ipsius, qui est mors, ex vno in omnes declarando.

Quarto ibi, vsque ad legem, &c. idem manifestat exprimendo peccatum fuisse sub lege, & quid circa

circa peccatum lex fecerit. Quinto ibi, sed non sicut delictum, &c. manifestat progressum superabundantis gratiæ Dei ob unius obedientiam, ac effectum & regnum ipsius destruentis & abluentis peccatum originale, quod ab unius inobedientia in omnes prodierat. Postremo ibi, Lex subintravit, &c. ostendit quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod lege superueniente abundauerat, concludendo regnum gratiæ in uitam æternam succedere regno peccati in mortem.

EXPOSITIO LITERALIS V. CAPITIS.

Iustificati ergo, nõ ex lege nec ex operibus, sumus iusti à Deo effecti, ex fide scilicet infusa, quæ est donum Dei, in quantum per fidem mortis & resurrectionis effectum eius participamus: *pacem habeamus à Deo*, nos ei subiuciendo & acquiescendo uoluntati eius: & hoc per Dominum nostrum Iesum Christum: qui est pax nostra, & qui nos tanquam mediator ad istam pacem perduxit: *per quem habemus accessum*, id est, aditum & ingressum, *per fidem in gratiam istam*, id est, in statum gratiæ & bonam uitæ obseruantiam: *in qua*, id est, per quam non solum resurreximus à peccatis, sed etiam in ea nos qui cecidimus in Adam, stamus, scilicet fixi & erecti per affectum ad caelestia: non quod fides præcedat gratiæ, sed potius gratia fidem. Gratia enim saluati sumus per fidem: quia primus effectus gratiæ in nobis est fides, per quam non solum stamus, sed & gloriamur, id est, gaudemus & exultamus in spe gloriæ filiorum Dei, id est, ex hoc quod speramus nos adepturos gloriam angelorum & sanctorum, qui sunt filij & hæredes Dei, cohæredes autem Christi. *Non solum autem, sed gloriamur in tribulationibus*, id est, non solum gaudemus de spe gloriæ filiorum Dei, quæ hic inchoatur per spem & amorem, & consummabitur in gloria per clarum uisionem & fruitionem: sed etiam gaudemus interiori, & gaudium intrinsecum signis exterioribus ostendimus, *in tribulationibus*, id est, passionibus & sustinentia præsentium malorum & afflictionum, per quas ad gloriam peruenimus. *Scientes quod tribulatio patientiam operatur*. non quod tribulatio sit causa effectiua patientiæ, sed occasio exercendi actum patientiæ, per cuius assuetudinem anima in tribulationibus inconcussa & immobilis redditur: ita ut dulce sit ei pro Dei amore, & propriorum peccatorum purgatione afflictiones sustinere. *Patientia autem*, scilicet operatur probationem, id est, purificationem: per hoc enim quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus & strenuus atque purgatus, sicut aurum in fornace, probatio uero, scilicet operatur spem, id est, certam expectationem felicitatis, ex quo enim quis probatus & purgatus est, insurgit in eo & in aliis spes quod ad hæreditatem Dei admittetur. *Spes autem non confundit*, id est, non deficit, nisi homo ei deficiat, nec facit aut finit erubescere Christianos ad irrisionem filiorum huius seculi, qui irridunt patienter sustinentes mala, arbitantes spem illorum, & ea quæ in futuro seculo speramus, uana esse: *Quia charitas Dei, qua scilicet diligimus Deum: diffusa est in cordibus nostris*, id est, ad omnes mores & actus perficiendos se extendit: quia benigna est, &c. sic diffusa & extensa non à nobis, sed per Spiritum sanctum qui datus est nobis, & habitat in nobis per effectum nouum ipsius, qui est charitas: *Quia cum ipse sit unio, nexus, & amor patris & filij, comunicat nobis huius amoris participationem, infundendo charitatem, qua efficimur Dei & proximi amatores*.

SECUNDA PARS QUINTI CAPITIS.

Ut quid enim, id est, cur enim nisi spes esset adimplenda, Christus, cum adhuc infirmi essemus, infirmitate peccati, egentes medico, secundum tempus, scilicet determinatum: quia non ab initio infirmitatis siue peccati, pro impiis mortuus est? id est, cur Christus, qui tantus & tam magnus est, scilicet Deus & homo, mortuus est: quasi dicat, nunquid gratis aut sine fructu, tam crudelem mortem & tor & ranta tormenta pro tam miseris peccatoribus sustinuit: quæ utilitas in sanguine eius siue in sanguinis eius effusione fuisset, nisi propter aliquem magnum & certum fructum. quasi dicat: Non sic mortuus fuisset, nisi propter firmam & certam salutem generis humani, quam nobis spes suggerit: & ideo non confundit, *vix enim*, id est, raro & difficulter, *pro iusto*, scilicet homine liberando, quis, id est, aliquis, moritur, id est, morti se exponit. Nam pro bono forsità quis audeat mori, quasi dicat vix, quia fortè aliquis (rarus tamen) zelo uirtutis pro homine bono & iusto, simplici & innocente liberando audeat se exhibere periculo mortis: sed nullus pro impiis, cum maiorem charitatem nemo habeat, quam ut ponat animam suam pro amicis suis. *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis*, id est, per hoc se ostendit Deus se nos maxime diligere: *Quoniam si adhuc cum peccatores essemus secundum tempus*, scilicet determinatum, *Christus pro nobis mortuus est*, vt nos à cruciatu mortis æternæ liberaret: *Multo igitur magis*, id est, à fortiori multo amplius & perfectius nunc iustificati, id est, in isto tempore gratiæ iustificationem adepti, *in sanguine ipsius*, id est, in merito sanguinis Christi effusi, *salui erimus ab ira*, id est, vindicta damnationis æternæ, quam propter peccata incurrimus, *per ipsum*, scilicet Iesum Christum. *Si enim cum inimici essemus*, propter peccata, *reconciliati sumus Deo*, id est, in amicitiam pristinam Dei restituti *per mortem filij eius*: *multo magis reconciliati salui erimus in uita ipsius*, id est, multo amplius certum est quod ipse uiuens poterit amicos iam factos saluare. *Non solum autem*, scilicet gloriamur siue gaudemus in spe gloriæ, quam in futuro expectamus: *sed & gloriamur in Deo*, id est, in hoc quod sumus nunc coniuncti Deo per fidem & charitatem, & hoc per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem, etiam nunc reconciliationem accepimus, vt de inimicis facti sumus amici.

TERTIA PARS V. CAPITIS.

Propterea sicut per unum hominem, scilicet Adam, Peccatum, scilicet originale, & ex consequenti

alia peccata actualia, quæ ex corrupta appetitus sensitui inclinatione, tanquam ex quodam fonte, procedunt & scaturiunt, in hunc mundum intravit, in omnes homines per viciatam feminis originem, ab eo & filiis suis descendentes, deductum & derivatum est. *per peccatum mors*, id est, separatio corporis & animæ à Deo, ac etiam gehenna siue pœna æterna, quæ dicitur mors secunda, cum ipso peccato deducta & derivata est: Et ita in omnes homines mors pertransiit, id est, necessitas moriendi in pœnam peccati originalis ab Adam deducti, cum natura derivata est. in quo, scilicet Adâ, omnes peccauerunt, id est, prolapsi sunt: quia Adam peccante, omnes in quantum in eo erant, sicut in prima origine peccauerunt. Ab hac tamen lege eximitur D. Virgo, quæ vt ecclesia in concilio Basiliensi declaravit, fuit ab huiusmodi labe præseruata. Christus vero, quia non processit ab Adam per virtutem seminalem, sed solum secundum corpulentam substantiam, ideo nullo modo fuit peccato originali obnoxius, nec eius pœnis subiectus, licet eas quæ imperfectionem non important, (propter sunt fomes & ignorantia) sed solum conditionem naturæ ad redimendum genus humanum, suscipere & sustinere voluerit.

QUARTA PARS V. CAPITIS.

Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo, id est, etiam sub lege Moysi peccatum originale & actuale erat in mundo, vt hoc aduerbium, usque, teneatur inclusiuè. Non enim exclusiuè teneri potest, cum certum sit peccatum originale & actuale fuisse tempore & duratione legis Moysi, imo & tempore legis gratiæ & vsque ad iudicium generale. Peccatum autem non imputatur, cum lex non esset, id est, ante legem scriptam, propter obfuscationem rationis (quæ ex multiplicatione peccatorum processit) peccatum originale non reputabatur, imo nec actuale, communiter apud homines, vt offensa Dei, & vt dignum pœna æterna, licet peccatum originale aliquibus patribus fuerit reuelatum, ab Adam per filios, vel à Deo, vt ex ratione naturali possent cognoscere homicidium & adulterium esse peccata & inhonesta: non tamen cognoscebant nec reputabant esse punibilia à Deo, cum lex non esset. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mentionem de præcepto factò Adâ sub pœna mortis, & de prauaricatione & transgressione illius, & de peccato Cain, & pœnis aliorum peccatorum, tunc cognouerunt peccatum originale & actuale esse offensiuum Dei, & ab eo puniendum. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, quasi dicat, licet vsque ad legem peccatum non cognosceretur, neque communiter reputaretur, poterat tamen deprehendi ex effectu: quia mors, corporalis & spiritalis regnavit, id est, potestatem suam exercuit ab Adam, per quem peccatum intravit in mundum, usque ad Moysen, sub quo lex data est, non solum in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed etiam in eos qui non peccauerunt, id est, in paruulos ante vltimam rationis decedentes, qui non peccauerunt peccato actuali, sed originali tantum, in similitudinem prauaricationis Adæ, id est, in quantum similitudinem peccati Adæ traxerunt simul cum similitudine naturæ, ac si diceret, paruuli illi moriebantur absque peccato actuali proprio, & per hoc Apostolus ostendit quod diffusa erat in paruulis per originem similitudo peccati, Adæ qui, scilicet Adam, est forma, id est, figura, per contrarium tamen, futuri, id est, secundi Adæ, id est, Christi, qui datus est nobis propitiator. Nam sicut per primum Adam peccatum & mors intravit in mundum, ita per Christum iustitia & vita: & sicut omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur.

QUINTA PARS V. CAPITIS.

Sed non sicut delictum, ita & donum, quasi dicat, non est æstimandum quod tanta efficacia fuerit delictum Adæ, quantum est donum gratiæ Christi. Cum delictum procedat ex infirmitate voluntatis humanæ, gratia autem ex immensitate voluntatis diuinæ. Si enim unus delicto multi mortui sunt, hoc est, si ex peccato Adæ peccatum pertransiit in multos alios qui in eo peccauerunt: multo magis gratia Dei & donum, id est, gratuitum Dei donum vt coniunctio, & teneatur expositiuè quantum est in se, gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Cum gratia secundum se multo fortior sit, quam peccatum: delet enim omnia peccata etiam actualia, quæ Adam transfundere non potuit. Ideo plures si essent, & ei acquiescere vellent, abundaret, verum quia non omnes acquiescunt, ideo dicitur quod multos filios in gloriam adduxit. Et non sicut per unum peccatum ita & donum, quasi dicat: Non solum gratia abundat in plures, sed etiam maiorem effectum facit. Non enim tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantum effectus sequitur in multis per donum gratiæ Christi. Nam iudicium ex vno in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem, id est, diuina condemnatio processit ex vno peccato Adæ in omnes, qui in illo peccauerunt vnicò originali peccato. Sed gratia Dei, quæ per Christum datur, procedit & efficax est, non solum ad delendum vnum peccatum originale, verum etiam multa peccata actualia, siue ad perfectam omnium peccatorum emendationem, abluitionem, & sanctificationem: & non mirum si hæc possit, cum sufficiat introducere ad vitam æternam, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, donationis, & iustitiæ, accipientes in vita, scilicet æterna, regnabunt per unum Iesum Christum. ac si diceret: Quemadmodum condemnatio mortis processit ex peccato primi parentis, ita regnum vitæ æternæ procedit ex gratia Christi, ergo si per vnius hominis peccatum omnes moriuntur: ita omnes acquiescentes Christo, & accipientes abundantiam gratiæ eius regnabunt in vita æterna per vnum Iesum Christum, cum gratia, vt dictum est, fortior sit peccato. Igitur sicut per unius delictum, procedit diuinum iudicium, in omnes homines in condemnationem, scilicet mortis. Sic & per unius, scilicet Christi, iustitiam, procedit

Apost. 20. d

Infra 7. b

Hebr. 2. c

1. Cor. 6. c

Infra 6. d

cedit diuina gratia in omnes homines in iustificationem vitæ, id est, quæ ducit ad vitam æternam, quod intelligi debet quo ad sufficientiam, quantum vero ad efficaciam, in omnes homines qui vniumtur Christo per fidem, spem, & charitatem. Sicut enim per inobedientiam unius, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnus obediendum iusti constituentur multi.

SEXTA PARS V. CAPITIS.

Lex autem subintravit, ut abundaret delictum, id est, lex scripta, quasi media, intravit inter peccatum hominis & donum gratiæ Christi, vt abundaret delictum: non quod finis legis fuerit abundantia delicti, quia sequeretur quod lex esset mala, quæ tamen est sancta: quia curus finis malus, & c. Et sic hæc vox, ut, non tenetur causaliter: quia lex quantum in se est, prohibet peccatum, sed consecutiuè: quia propter infirmitatem legis, quæ facultatem implendi se non dabat, & fragilitatem naturæ occasione à lege accepta, abundantia delicti sequuta est. Vbi autem abundauit delictum, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, superabundauit & gratia, scilicet Christi condonantis peccata, ut sicut regnavit, id est, plenum dominium habuit, peccatum introductum per primum hominem abundans per legem, in mortem, ita & gratia regnet, id est, plene dominetur in nobis, per iustitiam, quam scilicet in nobis facit: & hoc quousque nos perducatur in vitam æternam: & hoc totum per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem gratia & veritas facta est.

COMMENTVM QVINTI CAPITIS.

Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.

In hoc cap. & tribus seq. Apost. pertractat fidei facultatem & effectus eius. Et primo bona quæ per fidem & gratiam nobis adueniunt: quorum primum est pax ad Deum. vnde ait, Iustificati, & c. quasi dicat: Dicitur est quod fides reputatur ad iustitiam omnibus credentibus resurrectionem Christi, quæ est causa nostræ iustificationis. Ideo iustificati ex fide, in quantum scilicet per fidem resurrectionis eius effectum participamus, habeamus pacem & concordiam ad Deum, nos ei subiiciendo & obediendo. vnde Iob: Acquiesce illi, & habeto pacem, & alibi: Quis restitit ei, & pacem habuit. & David: Pax multa diligentibus legem tuam, & hoc per Christum Dominum nostrum, qui nos ad istam pacem perduxit: est enim pax nostra qui fecit vtraque vnum. Per quem, scilicet Christum, tanquam mediatorem, habemus accessum in vno spiritu ad patrem. vnde diuus Ioannes, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sequitur, in qua, id est, per quam gratiam non solum resurreximus à peccatis, sed etiam stamus fixi & erecti ad cœlestia contemplanda & prosequenda, iuxta illud: Stantes erant pedes nostri. & alibi: Nos autem surreximus & erecti sumus. & hoc per fidem: per quam, scilicet gratiam consequamur. Non quod fides, scilicet formata, præcedat gratiam, cum fides sit primus actus, siue effectus gratiæ in nobis, iuxta illud: Gratia salui facti estis per fidem ab ea procedentem. Lutherani, qui omnes scripturas ad eorum anhelum contorquent, & interpretationem antiquam damnant, dicunt non debere legi, per quem, scilicet Christum pacem habeamus, sed habemus, vt errorem suum de certitudine gratiæ ex hoc loco corroborare possint. Et sic paralogizant: Ex fide iustificati pacem habemus ad Deum, ergo certissimum nos esse iustificatos, cum nullus pacem habeat apud Deum, nisi iustificatus, & certissimum nos habere fidem. Igitur de his aliqua supra 4. interpretando illud, Ideo fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini. & amplius infra 8. interpretando illud, Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, & c. Ideo ad illum locum lectorem remitto. Pro dissolutione tamen paralogismi eorum ex hoc loco, notandum quod Origines & d. Chrysost. Hier. ac Theophyl. & antiqua translatio per Ecclesiam approbata, legunt, habeamus. Et quantum hunc locum de iam iustificatis ex fide intelligant, exponunt tamen habeamus, id est, seruemus & custodiamus, præmissaque illorum illam habere apparentiâ bonæ dependentiæ. Quantum enim fide catholica teneamus, quod Christus suo pretiosissimo sanguine, tanquam pretio sufficientissimo, operatus fuerit salutem humani generis: vt homo cui hoc pretium communicatum fuerit, sit iustus: verum tamen an mihi vel aliis verè communicatum sit absque speciali reuelatione, certo scire non possumus, nec etiam nos habere fidem viam, licet aliquas morales coniecturas habeamus.

Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

Hic ponit secundum bonum quod habemus per gratiam, quod est spes, cuius magnitudinem describit. Magnitudo spei consideratur ex magnitudine rei speratæ, quam ponit, dicens: Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Per gratiam enim Christi adepti sumus spiritum adoptionis filiorum Dei, vt dicit infra 8. & Sapiens: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei: Filiis autem debetur hæreditas, quia si filii, & hæredes. Hæc autem hæreditas est gloria siue vita æterna, quam per gratiam consequimur, secundum illud: Gratia Dei vita æterna. Huiusmodi spes vitæ æternæ, siue gloriæ filiorum Dei, nobis indita est à Christo, secundum illud: Regenerauit nos in spem viam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & c. Hæc autem gloria, quæ in futuro complebitur in nobis, nunc inchoatur per spem. vnde infra 8. Spe salui facti sumus, scilicet inchoati. Non solum autem gloriamur, id est, gaudemus in spe, sed & gloriatiorem, id est, gaudium & delectationem habemus, interius, & signis exterioribus ostendimus: propter quod dicit, Gloriamur, id est, gaudemus & exultamus: & ad hunc sensum dicit Psalm. Gloria-

Infra 7. c

1. Tim. 1. c

Ioann. 1. b

Text.

Iob 22. c

Iob 9. a

Psal. 118. b

Ephes. 2. d

1. Tim. 2. b

Ephes. 2. d

Ioann. 1. b

Psal. 121. c

Ephes. 2. b

Text.

Infra 8. c

Sap. 5. a

Infra 8. c

Infra 6. d

1. Pet. 1. d

Psal. 5

buntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

Non solum autem: sed et gloriamur in tribulationibus: scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem.

Hic ostendit vehementiam spei, quia per eam non solum gloriamur in futuro seculo, verum etiam in presenti gaudemus & oblectamur. Non solum in spe futurorum bonorum, verum etiam in passione presentium malorum: hoc est in afflictionibus & tribulationibus. Qui enim vehementer sperat, libenter sustinet propter illud difficilia & amara: prout infirmus qui vehementer sperat sanitatem, libenter bibit potionem amaram, ut sanetur. Signum ergo vehementis spei quam habemus propter Christum, est quod non solum gloriamur de spe glorie future, sed etiam de malis que pro ipsa patimur. Nam per ea ad gloriam pervenimus, iuxta illud: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. & illud: Omne gaudium existimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis. vnde et Apost. ibant gaudentes a conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Consequenter ostendit causam, dicens: scientes quod tribulatio patientiam operatur. Non tamē ita ut tribulatio sit causa patientiæ effectiua, cum omnes tribulati non sint patientes, sed quia tribulatio est materia & occasio exercendi actum patientiæ. vnde infra: In tribulatione patientes. Deinde ponit effectum patientiæ, cum dicit: Patientia probationem, i. purgationem peccatorum, scilicet, operatur, iuxta illud: In igne probatur argentum, homines vero receptibiles in camino humilitationis. Manifestum est enim quod detrimentum alicujus rei de facili sustinemus, propter rem quam magis amamus: vnde si aliquis patitur propter æterna bona consequenda, sufficienter ex hoc probatur quod talis amplius diligit bona æterna quam temporalia. Si contra huiusmodi sententiam obiiciatur illud: Probatio fidei vestra patientiam operatur, & per consequens patientia non operatur probationem, cum idem non possit esse causa sui ipsius. Dicendum, quod probatio dupliciter accipi potest: vno modo, ut est in probato, & sic probatio est ipsa tribulatio, per quam homo probatur: & sic idem est dicitur: Tribulatio patientiam operatur, & tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio, prout idem est quod probatum est, & ita accipitur hic cum dicitur: Patientia probationem operatur: quia ex hoc quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus. Postmodum ponit effectum probationis dicens: Probatio vero operatur, i. spem. Quia per hoc quod aliquis iam probatus est, potest de eo haberi spes, & ab ipso, & ab aliis, quod ad hereditatē Dei admittetur. vnde Sapien. Deus probavit illos, & inuenit eos dignos se. Sic igitur de primo ad vltimum apparet quod tribulatio viam parat ad spem. vnde si aliquis vehementer gloriatur, i. gaudeat de spe æternæ hereditatis, consequens est quod gloriatur & gaudeat de ipsis tribulationibus, per quas oportet in illam intrare. Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris

Text.

Act. 14. 9

Iaco. 1. 4

Act. 5. 8

Infra 12. e

Eccles. 12. a

Iac. 1. a

Sap. 3. b

Act. 14. 4

Text.

Hiere. 17

Psal. 30.

Eccles. 2. 4. c

Esa. 49. 8

Eccle. 2. c

Hiere. 31. a

I. Ioan. 4. d

Prou. 8. b

I. Ioan. 4. e

I. Ioan. 3. c

Hic ostendit spei firmitatem, dicens: Hæc autem spes qua speramus gloriam filiorum Dei, non confundit, id est, non facit erubescere Christianos, filiis huius seculi irridētibus, quod spe vana rerum futuri seculi tanta sustinerent presentia discrimina & incommoda, cum vitæ etiam iactura. Quia Christiani illa sustinent, non propter vanam spem, prout est spes mundanorum, sed propter certam fidei spem, quæ non confundit, id est, non deficit. Spes enim tunc pudoris & vercundix est causa, quando homo frustratur. Quemadmodum cum promittens non seruat promissum: sic cum is qui sperabat, deceptum se inuenit, confunditur, & erubescit: prout qui sperat ab hominibus mendacibus, vnde Hier. Maledictus homo qui confidit in homine. At illa spes, quæ est de promissionibus eius, qui nec fallere, nec falli potest, cuique nec potestas deest, neque beneficiendi voluntas confundere nequit. vnde David: In te Domine speravi, non confundar in æternum, & Sapien. Qui audit me, non confundetur. Et Esa. Ego Dominus super quo non confundentur omnes qui expectant eum. Et Sapien. Nullus speravit in Domino, & confusus est. Consequenter ponit certitudinis, siue firmitatis fidei causam, dicens, quod ex hoc possimus scire, quod spes non confundit. Quia charitas Dei, &c. Ad quorum verborum intelligentiam sciendum est, quod charitas Dei dupliciter accipi potest. Vno modo pro charitate qua Deus diligit nos, de qua Hier. In charitate perperua dilexi te, & d. Io. Deus charitas est, & hæc charitas non est accidens, sed est ipsemet Deus. Alio modo potest accipi charitas Dei, pro charitate qua nos diligimus Deum: de qua infra 8. Certum sum enim quod neque mors, neque vita, separabit nos a charitate, id est, dilectione Dei. Hæc charitas est accidens quod nobis in iustificatione infunditur. Vtroque autem modo intelligi potest charitas diffundi in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus, qui est amor patris & filij, dicitur dari nobis cum nos adducimur ad participationem amoris, qui est Spiritus sanctus, a qua quidem participatione efficiamur Dei amatores. Et in hoc quod ipsum amamus, signum est quod ipse nos amet, iuxta illud: Ego diligentes me diligo, & illud: Non quasi nos primo dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dicitur autem charitas, qua nos diligit Deus, esse diffusa in cordibus nostris. Non quod Spiritus sanctus per se illabatur, vel illapsus sit in nobis, prout opinatus est Magister sententiarum, qui in hoc non tenetur, cum implicet contradictionem Deum esse causam materialem vel formalem: sed quod gratia Dei est patienter ostensa in cordibus nostris, per donum Spiritus sancti nobis impressam, secundum illud: In hoc scimus quod manet in nobis Deus, &c. Eo modo loquendi dicitur, patienter ostensa, quod causa diffunditur per effectus: quemadmodum dicimus liberalitatē, licet in ipso liberali persistat, per ben

per beneficia diffundi in ciues. Sic charitas Dei diffunditur per dona Dei, quæ licet sint totius trinitatis, nihilominus attribuuntur Spiritui sancto, eo quod sola voluntate diuina donentur, per cuius voluntatis modum Spiritus sanctus a patre & filio spiratur. Charitas autem, qua non diligimus Deum, dicitur in cordibus nostris diffusa siue effusa, quia ad omnes mores & actus se extendit: imperat enim opera omnium virtutum, ut bene ostendit Apost. dicens: Charitas patiens est, benigna est, &c. Ex vtroque autem intellectu horum verborum concluditur quod spes non confundit. Si enim accipiatur charitas, qua nos diligit Deus, notum est quod his quos diligit, seipsum non negabit, secundum illud: Dilexit populos, omnes sancti in manu eius sunt. Si vero charitas accipiatur pro ea qua nos Deum diligimus, manifestum est etiam quod se diligentibus bona æterna præparauit: iuxta illud: Si quis diligit me, diligetur a patre meo, &c.

SECUNDA PARS V. CAPITIS.

ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impijs mortuus est?

In hac secunda huius quinti cap. parte ostendit firmitatem spei per mortem Christi, præponendo interrogacionem: deinde ostendit difficultatem, post modum determinat veritatem. Dicitur enim quod spes non confundit, & probatum est ex dono Spiritus sancti. Hoc idem apparet considerati mortem Christi. vnde dicit: Ut quid enim, &c. Infirmi sumus per peccatum, iuxta illud, Misere mei Domine, quoniam infirmus sum. Nam quemadmodum per corporalem infirmitatem dissoluitur humorum debita armonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionum, quæuis culpa proprius dicitur mors: iuxta illud: Cum essemus mortui peccatis, quia in morte corporali separatur anima, quæ viuificat corpus ab ipso: ita in culpa separatur gratia ab anima, quantum viuificat. Cum ergo adhuc infirmi essemus, Christus mortuus est pro impijs. vnde D. Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, & hoc secundum tempus, ut certo tempore moreretur, vel secundum tempus determinatum. Quia non statim quod fuimus infirmi, mortuus est; ne quis diuinam bonitatem culparet, quod perditio genere humano ante non succurrisset: hæc pro occupatione occurrit, illud non fuisse concedens, imò fuisse necessariū in firmum per aliquot secula relinqui, ut homines suam miserabilem tenuitatem & inopiam experti, dilatam auxiliū Dei tandem oblatum plures facerent, iuxta illud: Qui præteritis ætatibus permisit omnes gentes ambulare in viis suis. Hoc ergo magnum est si consideremus pro quibus mortuus est. Non potest autem esse, ut tam magnū quid fiat, nisi propter aliquem certum fructum: secundum illud: Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? quasi dicat, nulla, si non sequatur humani generis salus: ex hoc ergo erigitur & firmatur Christianorum spes.

Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori?

Hic ostendit prædictæ interrogacionis difficultatem, ex parte eorum, pro quibus Christus moritur. Quinimo dicit Esa. Iustus perit, & non est qui recogit in corde suo, &c. Nam forsitan quis, id est, aliquis, rarus tamen ex zelo virtutis, audeat mori pro bono homine. Rarus enim est inuenire tales. propter quod Christus ait: Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Nunquam autem inuentum est, quod quis voluntariè moreretur pro inimicis suis saluandis & liberandis a morte, quod tamen Christus fecit. Ideo meritò admirandum est quare Christus hoc fecerit. Potest autem & aliter legi, ut pro iusto intelligamus aliquem in virtute exercitum: per bonum autem, hominem innocentem: & secundum hoc iustus est præstantior bono, tamen pro iusto vix aliquis moritur. Cuius ratio est, quia innocens, qui per bonum intelligitur, magis miseratus videtur propter defectum ætatis, vel aliquid huiusmodi. Iustus autem, quia perfectus est & absque defectu, non habet in se materiam misericordix. Quod ergo aliquis patiat pro innocente, potest ex compassione misericordix prouenire, sed quod aliquis moriatur pro iusto, ex zelo virtutis, in paucioribus inuenitur, quam compassio misericordix.

Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quia cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.

Hic respondet præmissæ interrogacioni: interrogauerat enim quare Christus pro impijs mortem suam in nobis, ut spem nostram erigeret, & ad eum diligendum prouocaret. Quoniam si adhuc cum peccatores essemus, secundum tempus determinatum mortuus est: ipsa enim mors Christi pro nobis maximam charitatem ostendit, de qua Christus: Sic Deus dilexit mundum, ut unigenitum filium suum daret, &c. Et ita sicut charitas Dei patris ad nos ostenditur per hoc, quod spiritum suum dedit nobis, ut supra dictum est: ita & per hoc quod dedit filium suum, ut hic dicitur. Sed in hoc quod dicit commendat, immensitatem quandam diuinæ charitatis assignat, quæ quidem ostenditur, tum ex ipso facto, quia, scilicet dedit filium suum ut moreretur pro nobis: tum ex parte nostræ conditionis: quia hoc non fecit prouocatus nostris præmeritis, cum adhuc peccatores essemus. vnde et alibi dicit: Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, &c.

Multo igitur magis, nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum.

Hic concludit propositum ex præmissis, dicens: Si Christus pro nobis mortuus est, cum adhuc peccatores essemus, multo amplius nunc iustificati, id est, viuificati & accepti in sanguine ipsius, ut supra 3. cap. dictum est: ibi, quam proposuit propitiatorum per sanguinem ipsius, salui

2. Cor. 13

Deut.

Ioan. 13

Text.

Psal. 6

Epl. 1. 2. a

1. Pet. 3. c

Act. 14. c

Psal. 92.

Text.

Esa. 57. a

Ioan. 15. b

Text.

Ioan. 3. b

Ephes. 2.

Text.

2^a Ath. 3. b
Text.

1. Cor. 9. 1. a

Iob 15. d

Sap. 14. b
Eccle. 12. d

Sapient. 1. d

Sap. 1. d

Act. 3. c

Philipp. 2. b

Text.

1. Cor. 1. d

Colof. 1. c

Ioa. 17. d

Text.

1. Cor. 15. c

Osce 6. c

Sap. 2. d

erimus ab ira, id est, à vindicta damnationis aeternae, quam homines propter peccata demerentur. vnde d. Ioan. Bapt. Progenies viperarum quis demonstrabit vobis fugere à ventura iras

Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius: multo magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius.

Hic probat praedictam consequentiam quae procedit à minori ad maius, affirmando: & est ibi obleruanda duplex comparatio minoris ad maius: vna est ex parte nostra. comparat enim inimicos reconciliatis. Alia est ex parte Christi, qua comparat mortem vitae. Potentior est enim eius vita quam mors. Quia vt alibi dicit: Mortuus est, scilicet ex infirmitate carnis nostrae: sed viuit ex virtute Dei. Ideo sic syllogizat: Conclufum est quod multo magis viuificati salui erimus per ipsum. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo, & hoc per mortem filij eius: multo magis nos qui iam sumus reconciliati, salui erimus, & hoc in vita ipsius. Notandum circa hoc quod homo dicitur inimicus Deo dupliciter: Vno modo quia contra Deum inimicitiam exercet, dum eius mandatis renititur, iuxta illud: Currit aduersus Deum extento collo. Alio modo per hoc quod Deus homines odio habet, non quidem secundum naturam eorū quam fecit, iuxta illud: Dilexisti omnia, & nihil odisti eorum quae fecisti, sed odit quantum ad hoc quod inimicus homo, id est, diabolus fecit in homine, id est, quantum ad peccatum. vnde Sap. Similiter odio sunt Deo impius & impietas eius. & alibi: Altissimus odio habet peccatores. Sed subtraeta inimicitiae causa, id est, culpa & impietate per Christum, sequitur reconciliatio per ipsum. Est etiam hic aduertendum quod mors Christi potest hic tripliciter considerari. Vno modo secundum ipsam rationem mortis, & sic dicitur quod Deus mortem non fecit: sed per peccatū inducta est, vt infra dicitur. Et ideo mors Christi, ex communi ratione mortis, non fuit sic Deo accepta, vt per ipsam reconciliaretur. Quia Deus non delectatur in perditione, id est, morte viuorum. Alio modo potest mors Christi considerari secundum quod est in actione occidentium. Et sic considerata non potuit esse reconciliationis causa, sed magis indignationis, quia illa actio maximè Deo displicebat. vnde contra eos d. Petrus: Vos sanctum & iustum negastis, & petistis hominem homicidam, &c. Tertio potest considerari mors Christi secundum quod processit ex voluntate Christi patris, quae quidem voluntas fuit ordinata ad mortem sustinendam, tum ex obedientia ad patrem, iuxta illud: Factus est obediens vsque ad mortem: tum etiam ex charitate ad homines, iuxta illud: Dilexit nos, & tradidit se pro nobis. & ex hoc mors Christi fuit meritoria, & satisfactoria pro peccatis nostris. Et in tantum Deo accepta, quod sufficit ad reconciliationem omnium hominum, etiam occidentium Christum, ex quibus aliqui sunt saluati, Christo orante: Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt. Et eodem modo dicendum est de cruce, contra eos qui eam spernendam & abiiciendam contendunt: quia nos qui authoritate Ecclesiae veneramus & adoramus eam, non consideramus vt est ex certa materia, neque secundum intentionem crucifigentium, sed secundum acceptionem voluntariam Christi, qui eam acceptauit, vt in ea satisfaceret pro nobis.

Non solum autem: sed & gloriamur in Deo per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

Hic ostendit bona quae iam in re consequimur per gratiam, dicens: Non solum autem gloriamur, id est, gaudemus & exultamus in spe gloriae, quam in futuro expectamus: sed & gloriamur & gaudemus in Deo, id est, in eo quod sumus etiam nunc Deo coniuncti per fidem, & charitatem. vnde alibi dicit: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Et hoc quidem per Dominum Iesum Christum, per quem etiam nunc in praesenti reconciliationem accepimus, vt de inimicis facti sumus amici. vnde Colof. scribens, dicit: Per eum placuit reconciliari omnia, &c. Possert etiam continuari cum eo quod dictum est: Salui erimus in vita ipsius, non solum à peccato & poena ac malis, sed etiam gloriamur in Deo, eo quod erimus vnum cum ipso, iuxta Christi postulationem: Non pro eis autem rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint sicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint, sicut & nos vnum sumus.

TERTIA PARS V. CAPITIS.

Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

In hac 3. huius cap. parte, Apostol. incipit ostendere, à quibus malis per gratiam Dei liberamur, quae ab Apostolo reducuntur ad duo, scilicet ad peccatum & mortem, id est, culpam & poenam. Nomine peccati intelligit culpam: & nomine mortis intelligit omnes poenas & miseras, prout omnia bona reducet inferius ad duo, scilicet gratiam & vitam aeternam. Et primo quod per gratiam Christi sumus liberati à seruitute peccati originalis, cuius progressum praepone ostendendo originem, vniuersalitatem, & effectum: dicit ergo primo quod reconciliationem accepimus per Christum, à quo ita procedit reconciliatio in mundum: sicut peccatum, quod per vnū hominem, scilicet Adam, in hunc mundum intrauit. & alibi dicit: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificantur. Est autem hic considerandum quod Pelagiani haeretici peccatum originale in paruulis negantes, haec verba Apostol. dicebant intelligenda de peccato actuali, quod quidem secundum eos, in hunc mundum intrauit per Adam, in quantum omnes peccantes peccatum Adae imitantur, iuxta illud: Ipsi autem sicuti Adam transgressi sunt peccatū. Verum prout d. Aug. dicit contra eos: Si de introitu peccati actualis, qui est per imitationem hic Apostol. loqueretur, non diceret peccatum per hominem in hunc mundum intrasse, sed magis per diabolum, quem peccantes magis imitantur, secundum illud: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Est ergo

ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intrauit, non solum per imitationem, sed etiam per propagationem, id est, per vitiatam carnis originem, secundum illud: Et amicus natura filij irae: & illud: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. & Iob: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? & d. Io. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Vbi Graeci habent peccatum: & hic Apostol. & Heb. 7. Leui antequam natus esset, decimatus fuit in lumbis Abrahae. ergo pari modo nos peccauimus in lumbis Adae. Si dicatur quod hoc videtur impossibile, quod per carnis originem peccatum ab vno in alium tradatur: cum peccatum sit in anima rationali, quae non traducitur per originem carnis: tum quia intellectus non est alicuius corporis actus: & ita non potest per virtutē corporalis feminis causari, vt Philof. dicit: Cum etiam, quod cum anima sit quaedam res subsistens, vt pote per se operationem habens, & corpore corrupto non corrumpatur, consequens est quod corpore generato non generetur, prout alia forma, quae non possunt per se subsistere, sed potius causatur à Deo, qui non potest esse causa peccati. vnde videtur quod nec peccatum, quod est accidens animae, possit per carnis originem traduci. Ad hoc autem posset satis rationabiliter responderi, quod licet in semine non sit anima, tamen in semine est virtus dispositiua corporis ad animae receptionem, quae cum corpori infunditur, etiā suo modo conformatur: eo quod omne receptum est in recipiente per modum recipientis. & inde videmus quod filij assimilantur parentibus, non solum in defectibus corporalibus, sicut cum leprosus generat leprosum: & podagricus podagricum: sed etiam in defectibus animae, prout cum iracundus generat iracundum, & amentes ex amentibus nascuntur. Sed adhuc remanet dubitatio: Quia defectus, qui ex vitia origine trahuntur, non habent rationē culpae: non enim merentur poenam, sed magis misericordiam, prout Philof. dicit de eo qui nascitur caecus, vel alio quomodolibet orbatus. Et hoc ideo, quia de ratione culpae est, quod sit voluntaria, & in potestate hominis, cui aliquid imputatur, quod non est ante vsum rationis. igitur, &c. Et ideo dicendum est, quod sicut peccatum actuale, est peccatum personae: quia per voluntatem personae peccantis committitur: ita peccatum originale est peccatum naturae, quod per voluntatem principij naturae commissum est: Sicut regnum peccat & punitur peccante principe, & augetur ex bono regimine principis. Et huc alludit comparatio Apostol. Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificantur. Est enim considerandum quod sicut diuersa corporis membra, sunt partes vnius hominis: ita omnes homines sunt partes & quodammodo membra humanae naturae. vnde & Porphyrius dicit, quod participatio speciei plures homines sunt vnus homo. Sed videmus quod actus peccati actualis exercitus per aliquod membrum, puta per manum, vel pedem, non habet rationē culpae ex voluntate manus, aut pedis, sed ex voluntate totius hominis, à qua sicut à quodam principio, deriuatur motus peccati ad singula membra, quibus peccatum imputatur, & quae puniuntur: Manus enim homicidiae absconditur. Sic à voluntate Adae, qui fuit principium naturae humanae, tota deordinatio humanae naturae habet rationem culpae in omnibus, ad quos peruenit, in quantum sunt susceptiui culpae. Et sicut peccatum actuale, quod est peccatū personae, deriuatur ad singula membra per aliquem actum personalem, ita peccatum originale trahitur ad singulos homines per actum naturae, qui est generatio. Et ideo sicut per generationem naturae humanae trahitur: ita etiam per generationem trahitur defectus humanae naturae, qui accidit ei ex peccato primi parentis. Est autem hic defectus, priuatio seu carentia iustitiae originalis, quae erat primo homini diuinitus collata, non solum vt erat persona quaedam singularis, sed etiam vt erat principium humanae naturae, vt, scilicet, eam per generationem cum natura traduceret in posterum. Et ideo simili modo per generationem transiit ad posterum naturam: & originalis iustitiae priuationem habentem in eis rationem culpae ratione iam dicta. Eam ob rem dicitur quod in progressu originalis peccati persona infecit naturam, scilicet, Adam peccans vitiauit naturam humanam: sed postmodū in aliis, natura vitiaua infecit personam, dum scilicet genito imputatur ad culpam naturae vitium, propter voluntatem primi parentis. Et quia hic de peccato originali agitur, ad ampliorem ipsius intelligentiam, sciendum est quod secundum omnes in peccato originali duo sunt: formale, scilicet, & materiale. Formale est carentia siue priuatio iustitiae originalis. Iustitia autem originalis, secundum D. Thomam, erat quoddam donum gratuitum à Deo ipsi Adae infusum, gratiae gratum facienti conexum, quo primo ordine ratio & voluntas ipsius Adae omnino subdebatur Deo. Secundo verò ordine vires siue potentiae inferiores, maximè appetitus concupiscibilis & irascibilis, subdebantur ipsi rationi: sic quod nullo modo poterant rebellare, aut praecuire eam, hoc est, motus primo primos siue praecedentes rationis iudicium producere. Tertio ordine corpus omnino subdebatur animae: ad praedictum & delectabiliter implendum imperium, siue praecipitū eius. Per hanc iustitiam originalem dicitur Deus fecisse hominem rectum. Hanc rectitudinem siue subiectionem & armoniam praedictorum trium ordinum (qui erant subordinati, tertius pendebat ex secundo, & secundus ex primo) tenebat iustitia originalis, non tamen omnes inuariabiliter, s. primū. Quia Adam non erat confirmatus in gratia, vt rei probauit euētus, sed dimissus fuit in manu cōsiliij sui. Alij verò ordines, seruato primo, erāt omnino inuariabiles. Hāc iustitiā originalem dedit Deus Adae, nō solū pro se, sed etiā pro omnibus, ex se mediātē, vel immediātē descendētib; & fuisset per generationē cū natura transfusa, vt dictū est. Huius iustitiē originalis carentia siue priuatio, dicitur formale peccati originalis. Materiale verò dicuntur potentiae destitutae, & maximè intellectus & voluntas ac appetitus concupiscibilis, & irascibilis: quorum naturā & inclinatio est sequi suauia & delectabilia, etiam contra dictamen

Ephes. 2. a
Psal. 50
Iob. 14. a
Ioa. 1. d
Heb. 7. b

In lib. de gene. animalium.

2. Ethic.

1. Cor. 15. e

1. 2. q. 83. art. 2 ad. 2.

Eccle. 15. d

Infra 7. d.
Galas. 5. c.

rectæ rationis, iuxta illud: Inuenio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. & illud: Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. Ab illa naturali inclinatione frenabantur per iustitiam originalem: & quia illa per peccatum amissa fuit, appetitus concupiscibilis & irascibilis redierunt ad suam inclinationem, quæ illis imputatur, eo quod ex culpa primi parentis illa iustitia originalis, quæ impediēbat, fuit amissa. Et quia illa destitutio est ex culpa, & illa inclinatio inducit ad peccatum, ideo dicitur ab Apostolo, peccatum, lex membrorum, lex mortis, & lex peccati. Et à Theologis potentia illa destitutæ dicuntur materiale peccati originalis & fomes. Sed difficultas non modica est, quid horum dicatur in paruulis habere rationem culpæ, de cuius essentia est quod sit voluntaria, aliàs si non sit voluntaria, in paruulo non erit culpa, quia vt d. Aug. dicit, quod omne peccatum adeo est voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, cuius oppositum autoritatibus sacræ scripturæ supra probatum est. Sed neque priuatio iustitiæ originalis, neque potentia destitutæ sunt voluntaria, quia tam priuatio quàm destitutio illa, sunt pœna directe inflicta à Deo, qui non potest esse causa mali culpæ, sed bene pœnæ, de cuius ratione est quod sit contra volūntatem, prout priuatio gratiæ propter peccatum mortale. Sed nec debitum, neque præceptum habendi aut conseruandi prædictam originalem iustitiam, habet rationem culpæ, vt quidam volunt: quia illud præceptum nullibi reperitur. Quemadmodum vltia præcepta communia, non est aliquid præcepti speciale de conseruanda gratiæ: sic nec de habenda aut conseruanda originali iustitia. Et vbi daretur tale præceptum paruulis, esset irrationabile: quia obseruatum impossibile: contra illud: Iugum meum suauē est, & onus meum leue: & illud: Mandata eius graui non sunt. vnde diuus Hieronymus dicit: Qui dixerit Deum obligare ad impossibile, anathema sit. Nec etiam inclinatio illa prosequendi suauia & delectabilia, habet rationem culpæ, cum sit naturalis. Vnde si nouiter crearetur aliquis homo de terra absque quocunque dono gratuito, haberet similes inclinationes & rebelliones, & tamen in eo non haberet rationem culpæ, imò nec etiam pœnæ, eo quod non habuisset donum refrenans illas. *Dicendum quod peccatum originale in paruulo, non habet rationem culpæ, vniocè cum peccato actuali, sed analogicè. Culpam enim (quæ idem dicitur quod deordinatio) propriè, primò, & per se conuenit peccato mortali, quod deordinat & auertit à fine vltimo, in qua deordinatione & auersione consistit propria ratio culpæ. Peccato verò veniali non conuenit culpa æquè primò, nec propriè quia non est deordinatio à fine vltimo, sed solum à medijs: & ideo peccato veniali secundario & impropiè conuenit ratio culpæ. Peccato verò originali adhuc magis impropiè, cum de ratione culpæ est, quod sit voluntaria, & in alijs ab Adam nihil sit voluntarium & personale: ita quod solum denominatione extrinseca priuatio originalis iustitiæ dici potest culpa in paruulo. Sic quod si priuatio iustitiæ originalis, vel destitutio potentiarum consideretur secundum se, non habet rationem culpæ, sed pœnæ. Si verò considerentur ea quæ sunt in paruulo, maxime appetitus sensitivus destitutus iustitia originali, & relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum mortale remouit, prohibens huiusmodi deordinationes, non solum pro se, sed etiam pro posteris, habet rationem culpæ, non propriè & denominatione intrinseca, sed impropiè & denominatione extrinseca. Sicut homicidij culpa imputatur manui quæ punitur pro ipsa, non denominatione intrinseca, cum manus non habeat propriam voluntatem, sed denominatione extrinseca à culpabilitate voluntatis, à qua manus fuit mota. Ita in paruulo à culpabilitate ipsius Adæ, à quo paruulus processit per motum generationis, vt dictum est. Et hæc est mens diui Thomæ, qui expressè dicit in peccato originali esse duo. Vnum est defectus iustitiæ originalis: aliud est relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Et paulò post dicit quod peccatum originale à relatione ad principium vitiatæ originis, recipit rationem culpæ, in quantum deriuatur à primo parente. Ideo peccatum originale in paruulo, non est propriè peccatum Adæ, sed similitudo eius propter illam relationem. vnde infra dicit: In similitudinem præuarcationis Adæ. Et quia in omnibus & singulis descendentes ab Adam per propagationem naturalem, est ille defectus & relatio: hinc est quod omnes & singuli nascuntur cum culpa originali. Ex præmissis patet quod licet primum peccatum primi parentis per originem traducatur ad posteros, alia tamen eius peccata, vel etiam aliorum hominum proximorum parentum, non traducuntur in filios. Quia per solum primum peccatum primi parentis, sublatum est bonum toti naturæ humanæ datum, scilicet, iustitia originalis, quæ erat per originem & generationem traducenda. Per alia autem peccata subtrahitur bonum gratiæ personalis, quod non transit ad posteros, nec ad alios præsentēs. Vnde si pluribus natis filiis Adæ, ipsi peccantibus, Adam originalem iustitiam non amisisset: nec Adam solo peccante, si Eua & alij filij iam nati aut concepti non peccassent, iustitiam originalem quam tunc realiter pro se & posteris suis habebant, non amisissent. Et sic solum primum peccatum traducendo natura traducitur: & ideo ad ostendendum quod non est nisi vnum peccatum originale, vbicunque de illo scribitur, loquitur in singulari, vt infra: Si vnus delicto, &c. Et inde est quod quauis peccatum Adæ delictum fuerit per pœnitentiam, secundum illud: Eduxit illum à delicto suo. Eius tamen pœnitentia non potuit delere peccatum posterorum: quia eius pœnitentia fuit per actum personalem, qui vltra eius personam non se extendebat. His suppositis, verba Apostoli. clara sunt: dicit enim: Per vnum, &c. quasi dicat: licet tempore præuarcationis duo essent homines, scilicet, Adam & Eua: Per vnum tantum, scilicet, per virum, siue per Adam, peccatum intrauit in mundum, hoc ex, traductum est ad posteros. Si obiiciatur illud: A muliere factus est initium omnis peccati,*

Mat. 11. d.
1. Ioh. 5. d.

1. 2. q. 8. 2. ar. 4.

Infra 10. a.

Eccle. 25. d.

peccati, & per illam omnes morimur. Potest dici quod licet mulier dicatur initium peccati, eo quod primò ipsa peccauit, & Adam ad peccatum induxit, & quod per eam omnes occasionaliter huc indirectè & induciue morimur, non tamen transfusiue cum originale peccatum traducatur simul cum natura, vt dictum est. Quemadmodum per virtutem actiuam vir muliere materiam ministrante, natura traducitur: ita & peccatum originale. Vnde si Adam non peccasset, Eua peccante, non fuisset peccatum Eua traductum in Adam, nec ad posteros eius. Illa enim est causa quare Christus peccatum originale non contraxit, quia ex sola femina sine virili semine carnem accepit. Per hoc verbum Apost. responder d. Aug. Iuliano hæretico in hunc modum quærenti: Non peccat iste qui nascitur, non peccat iste qui genuit, non peccat ille qui condidit: per quas igitur ruinas inter tot præsidia innocentie peccatum quod fingis ingressum est? Respondet diuus Aug. Quid quæris latentem rimam, cum habeat aperitissimam ianua? Nam secundum Apostol. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Et per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit.

Hic consequenter ostendit Apost. mortis ingressum in hunc mundum, cum dicit: Et per peccatum mors, scilicet, in hunc mundum intrauit. vnde Sapiens: In iustitia mortis est acquisitio. Mors autem dicitur priuatio vitæ. Et ideo cum triplex sit vita, triplex erit mors. Vita autem accipitur dupliciter. Vno modo pro vnione principij operationis, vnde homo dormiens dicitur viuens, licet non operetur. Alio modo pro ipsa operatione, vnde ea quæ possunt operari, viuencia dicimus. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet, corporalis, spiritalis, & beatifica, siue æterna, sequitur quod triplex possit esse principium vitæ, siue operationis, scilicet, anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ, siue operationis corporalis, cum sit forma, & det esse corpori. Gratia est principium vitæ siue operationis spiritalis: Et lumen gloriæ est principium vitæ æternæ. Sic triplex est mors: quædam est mors corporalis, quæ est separatio animæ à corpore. Alia est spiritalis, quæ est separatio gratiæ ab anima, quæ fit per peccatum mortale, de qua Ezechiel: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Alia est mors æterna siue gehenna, quæ est priuatio luminis gloriæ, & habet adiunctam pœnam atque tormenta, quæ à d. Ioh. dicitur mors secunda. In hoc loco accipitur mors pro morte corporalis, siue separatione animæ à corpore, licet etiam possit intelligi de alijs: quia qui sunt in peccato originali, sunt priuati gratia: & nisi deleatur, nunquam habebunt lumen gloriæ. Dicunt etiam aliqui, quod Apost. hic per mortem intelligit omnes pœnas, dolores & afflictiones, quæ per peccatum originale traductæ sunt. Si obiiciatur & dicatur quod mors non ex peccato, sed ex natura siue conditione materiæ procedit: cum corpus humanum sit compositum ex contrarijs, & ideo naturaliter corruptibile: Dicendum quod natura humana dupliciter potest considerari: Vno modo secundum principia intrinseca, & sic mors est ei naturalis. vnde Seneca dicit, quod mors natura est hominis, non pœna. Alio modo potest considerari natura hominis, secundum quod per diuinam prouidentiam fuit ei (sicut dictum est) prouisum per iustitiam originalem, quæ quandam rectitudinem & armoniam in tres ordines distinctam faciebat. Et inter alia per ipsam corpus subdebatur animæ, vitam recipiens & conseruans, ac omnia noxia corpori per diuinam prouidentiam impediabantur, ne nocerent. Hoc autè diuina prouidentia disposuit propter dignitatem animæ rationalis, quæ cum sit naturaliter incorruptibilis, conueniebat ei incorruptibile corpus. Verum quia corpus quod est ex contrarijs compositum, oportebat esse organum sensus, & tale corpus secundum naturam suam incorruptibile esse non potest: suppleuit diuina potentia quod deerat naturæ humanæ, dans ei virtutem continendi corpus incorruptibiliter: sicut faber si possit, daret ferro, ex quo cultellum fabricat, virtutem, vt nullam vnquam rubiginem contraheret. Sed postquam anima hominis fuit à Dei subiectione auersa, amisit virtutem continendi inferiores vires, & etiam corpus & exteriora, & sic per peccatum incurrit mortem naturalem à causis intrinsecis, & violentiam ab exterioribus noxijs, quæ non incurrisset, si non peccasset. Et ideo propter peccatum mors pertransiit in omnes: iuxta illud: Omnes morimur, &c. Et illud: Statutum est hominibus semel mori. Nec obstat quod in resurrectione generali aliqui inuenientur viui, iuxta illud: Sicut fuit in diebus Noe, sic in aduentu filij hominis, &c. Et illud: Deinde nos qui viuimus, qui residui sumus, &c. Quia, vt d. Aug. dicit: Morientur in itinere, & statim resurgent. vnde Apost. Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur: cum resurrectio præsupponat mortem. Et si adducantur aliqui doctores dicentes quod aliqui sunt priuilegiati: respondendum quod ostendunt priuilegium, & credemus eis. Si enim Christus, & d. Virgo (qui non erant subiecti morti) mortui sunt propter conditionem naturæ, multo magis illi qui fuerunt concepti in peccato originali, ad quod sequitur mors. Ideo Apost. hic dicit quod mors in omnes pertransiit.

In quo omnes peccauerunt.

Hic tangit Apostolus vniuersalitatem progressus peccati, directo ordine procedendo: dixerat primo: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per vnum in omnes pertransiit. veruntamen quia effectus illius peccati, scilicet mors, notior erat causa: ideo ad faciliorem intelligentiam procedit ordine retrogrado, dicens mortem pertransiisse in omnes. Deinde peccatum in quo omnes peccauerunt: quod potest dupliciter intelligi. Vno modo in quo, scilicet primo homine, omnes peccauerunt. Alio modo in quo, scilicet peccato, id est, propter quod peccatum omnes peccauerunt: quia, scilicet eo peccante omnes quodammodo peccauerunt, in quantum in eo virtualiter erant, sicut in prima sua origine, quemadmodum dictum est, quod Leui decimatus est in lumbis

Tex.

Sup. 1. d.

Ex. 18. a.

Apost. 10. d.

2. Reg. 14. d.

Heb. 9. g.

1. Ioh. 2. d.

1. Thess. 4. d.

1. Cor. 15. g.

Tex.

Luce. 3. g.
Super Gen. ad
lit.

Luce 1. d
Mat. 1. c

Text.

Gen. 39. c

Gen. 37. a
1. Ethic.

Iob. 1. c
Infra 7. b

lumbis Abraham. Si dicatur quod Christus ab Adam originē traxit, ut patet ex D. Luca, ergo Christus peccauit in eo. Ad hoc D. Aug. respondens dicit, quod Christus non fuit in Adam omni modo quo nos fuimus. Nam nos fuimus in Adam dupliciter, scilicet secundum corpulentam substantiam, & secundum rationem feminalem. Quia cum in nostra generatione sit & materia corporalis, quā femina administrat, & vis actiua, quā est à femine maris, & vtrunque deducitur sicut à principio, de cuius substantia Eua quæ primò ministravit materiam, formata est: ideo dicimur fuisse in Adam, & secundum rationem feminalem: quia vtrunque ab eo processit. Christus autem fuit in Adam tantummodo secundum corpulentam substantiam, quam traxit ex D. Virgine: loco autem rationis feminalem fuit virtus actiua Spiritus sancti. vnde Gabriel respondens d. Virgini quærenti: Quomodo fiet istud, quoniam virum nō cognosco: dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obrumbabit tibi, &c. Et idē consolando Ioseph ait: Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam coniugem tuā: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Si obiiciatur: Mors quæ est pœna peccati, transit in Christum: ergo & peccatum. Negatur cōsequētia: quia mors in Christo non fuit pœna, sed cōditio naturæ: prout etiā in D. Virgine, quæ ab hac regula fuit exempta. Nam ipsa teste D. Aug. in serm. de Assumptione, & ecclesia in concilio Basiliensi, Sessione 34. nullo modo inter peccatores venit numeranda. Et in concilio Tridentino Sess. 5. in fine dicitur: Declarat sancta Synodus, quod non est suæ intentionis cōprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, virginem Mariam Dei genitricem. Hactenus ibi. In nobis autem mors est effectus & pœna peccati, eo quod (prout dictum est) immortalitas fuerat concessa per donum iustitiæ originalis, quā per peccatum amisimus. Si ulterius obiiciatur quod baptizati liberantur à culpa peccati originalis, & per consequens non possunt transmittere peccatum quod non habēt. Dicendum quod homo per baptismum liberatur à peccato originali, quantum ad mentem, sicut quantum ad animam, remanet tamen infectio quantum ad carnem. vnde infra 7. dicit: Ego mente seruo legi Dei, carne autem legi peccati. Homo autem non generat mentes carnales filios, sed carne. Ideo non transmittit nouitatem Christi, quæ data est ei per baptismum, sed veritatem Adæ, quam habet per virtutem feminalem, quam habuit ab Adam, quæ virtus fuit purgata in baptismo ab illa labe originali, quo ad personam suam, sed non quo ad posteros. Ideo propter illam relationem & dependentiam ab Adam transmittendo naturam, transmittit peccatum.

QUARTA PARS QVINTI CAPITIS.

Vsq̄ue ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.

In hac 4. huius 5. cap. parte explicatius manifestat quod dixerat de progressu peccati & mortis in mundum comparando ad legem, & declarando quid lex circa peccatum fecerit, & respondet cuidam tacite obiectiōni. Circa hunc textum variæ sunt etiam sanctorum doctorum expositiones, aliquibus exponentibus de lege naturæ, aliis de lege Moysi, aliis de lege euangelica, aliis de peccato originali, aliis de peccato actuali: quæ non parum laboris & vertiginis præstant legentibus. Ego vero nemini illorum detrahens, ut breuitati studeam, illis omisit, sequar vnam quam D. Thom. ex aliis elicit, quæ mihi magis videtur ad mentem Apost. pertinere. Ad cuius euidentiam reducendum est ad memoriam quæ prædiximus, intentionem scilicet Apost. esse in his quatuor capitibus ostendere facultatem & virtutem gratiæ, & bona quæ nobis adfert, & mala à quibus nos liberat, & per quem modum ad hoc agendum præmisit duo mala, scilicet peccatum & mortem, quæ est effectus peccati atque pœna eius, & originalis peccati progressum sive diffusionem, per vnum, scilicet Adam, qui figurabat Christum, per quem ab illis malis sumus liberati. Et quia posset aliquis aduersari, & dicere peccatum non intrasse in hunc mundum per Adam, sed per legem: quia, ut dictum est præcedenti capite, vbi non est lex, nec prauaricatio. Sed peccatū est prauaricatio & transgressio legis datæ, ergo ante legem non erat peccatum: ex quo sequitur quod mors non esset pœna peccati, & per consequens quod per peccatum mors non pertransisset in omnes. Ad hoc excludendum dicit, quod ab Adam vsque ad legem scriptam fuit peccatum, maxime originale in omnes traductum, quod erat causa actualium: & sic tempore legis naturæ erat peccatum tam originale quam actualis: tamen ante legem scriptam, non cognoscebatur communiter apud omnes, licet aliquibus patribus fuerit reuelatum: vel per Adam & filios, aut per Deum, peccatum originale esse in omnibus descendētibz ab Adam per rationem feminalem, & quod mors esset omnibus infligta propter peccatum ipsius Adæ: hoc enim cognosci non poterat per rationem naturalem, quæ adeo offuscata erat quod ignorabat peccatum esse offensiuum Dei, & puniendum ab illo. Licet homines tempore legis naturæ homicidium, furtum, adulterium, & alia huiusmodi esse peccata, & imputabilia atque punibilia, vrpote contra rationem honesti lumine naturali cognoscerēt. Legimus enim quod Ioseph in carcerem missus fuit propter adulterium quod falso fuerat sibi impositum. Et quod Ioseph accusauit fratres suos apud patrem de crimine pessimo, sed non cognoscebant esse peccata, ut offensa Dei, & ut puniēda & vindicanda ab ipso. Nam & aliqui Philol. (ut Arist. refert) crediderunt quod nihil est iustum naturaliter, & per consequens neque iniustum. Punitio enim quæ facta fuerat in diluuiō & confusione linguarum, & in Sodoma, & aliis ciuitatibus circumdiacentibus arbitrabantur casu accidisse, demptis his quibus reuelatum fuit. vnde putabant & dicebant de Deo illud: Circa cardines cæli perambulatur, nec nostra considerat. Et secundum hunc sensum debet intelligi id quod Apost. dicit infra: Peccatum non cognouit nisi per legē. Nam concup

concupiscentiam nesciebam esse peccatum, (scilicet à Deo punibile) nisi lex diceret: Non concupisces. Per legem verò cognouerunt peccatum, esse puniendum à Deo, cum lex Dei propter aliqua peccata iuberet mortem infligi. Dicitur autem peccatum esse vsque ad legem terminatiuè, id est, vsque ad terminum legis, qui fuit in morte Christi: quia lex non poterat delere peccatum sicut fecit Christus. Et ideo hoc aduerbium, vsque, non tenetur exclusiue, sed inclusiue. Ad excludendum ergo illum errorem dicit, peccatum, sive originale, sive actuale, non imputabatur, id est, non estimabatur aut non cognoscebatur communiter apud homines, sive ab hominibus imputari, id est, puniri à Deo, nec mortem esse pœnam peccati originalis. Cum lex, scilicet, Moysi, non esset. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneleos, in quo fecit mentionē de præcepto factō Adæ sub pœna mortis, de prauaricatione sive transgressione ac punitione illius, tunc cognouerunt & reputauerunt peccatum originale & actuale esse offensiuum Dei, & ab eo puniendum, & mortem esse in pœnam prauaricationis Adæ, & non ante: licet ante esset pœna.

Sed regnauit mors ab Adam usque ad Moysen: etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem prauaricationis Adæ, qui est forma futuri.

Hic ostendit falsam esse estimationem eorum, qui non reputabant sive arbitrabantur peccatum originale nō esse punibile à Deo, nec mortem esse pœnam peccati originalis, dicens: Sed regnauit, &c. quasi dicat, euident est quod non solum regnauit mors in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed etiam in paruulos qui non peccauerunt peccato actuali: propter similitudinem prauaricationis Adæ, id est, propter peccatum originale, quod in eis non est propriè peccatum, ut dictum est, sed est similitudo prauaricationis Adæ, propter relationē ad ipsum in quo virtualiter cum peccauit, erant, & à quo per rationem feminalem descenderunt. Sicut enim similitudinem naturæ ab eo traxerunt, ita & similitudinem peccati, quo viciata fuit tota natura. Non enim traxerunt idem peccatum in specie, cum peccatum Adæ esset actuale, sed similitudinem: quæ est tanquam vmbra respectu illius, non adeo graue, & hoc est quod Apostolus manifestare intendit, sicut per peccatum Adæ, peccatum originale intrauit in mundum, ut tandem veniat ad Christum, per quem liberati sumus. Ideo subiungit: Qui est forma futuri, scilicet secundi Adæ. Ad cuius intelligentiam notandum est quod Apostolus duplicem Adam posuit, dicens: Factus est primus homo Adam in animam viuētem: Nouissimus Adam in spiritū viuificantem. Adam primus de terra terrenus, fuit forma, id est, figura futuri, id est, nouissimi, qui fuit de cælo cælestis, Christus Dominus qui de cælo descendit, qui figuratus est per contrarios effectus. Nam sicut per Adam peccatū & mors intrauit in mundum, ita per Christum intrauit iustitia & vita: sicut enim omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur. Sunt & alie similitudines inter Christum & Adam. Quia scilicet, sicut corpus Adæ formatum est absque virtute feminis, sic corpus Christi ex d. Virgine. Et sicut de latere Adæ dormientis sumpta est mulier, ita ex latere Christi dormientis in cruce fluxit sanguis & aqua, quæ significant sacramenta, quibus formata est Ecclesia.

QVINTA PARS V. CAPITIS.

Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundauit.

Declarato ingressu peccati & mortis in hunc mundum, & progressu eius in omnes, hic declarat progressum gratiæ delentis peccatū. Et primò ostendit quo modo per gratiam Christi remouetur peccatum per Adam introductum in mundum, comparādo causas, scilicet gratiam Christi peccato Adæ, deinde declarat defectus earum. vnde inquit, dictum est quod Adam est forma sive figura futuri. Sed non sicut delictum, &c. quasi dicat, non est estimandum quod delictum Adæ sit tantæ efficaciam, quantæ est donum gratiæ Christi: cuius ratio est: quia peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia verò procedit ex immensitate bonitatis diuinæ, quam manifestum est voluntati humanæ, præsertim infirmæ, præferri, & ideo virtus gratiæ Dei, excedit omne peccatum, & ob eam causam dicebat David: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam, & propter hoc iuste reprobatum verbum Cain: Maior est iniquitas mea, &c. Quod autem donum gratiæ Christi excedat delictum Adæ, declarat, dicens: Si enim unius, scilicet Adæ, delicto multi mortui sunt, id est, Si ex delicto Adæ peccatum & mors transferunt in multos alios, quia in omnes qui in eo peccauerunt: Multo magis gratia & donum Dei, id est, gratuitum Dei donum: ut hæc conjunctio, & tenetur expositiue, abundauit in plures. Quanto enim aliquid est potentius, tanto magis se ad plura extendere potest. Peccatum autem Adæ ad multos se extendit: quod probatur ex eius effectu, qui est mors: vnde signanter dixit, quod vnus delicto multi mortui sunt. Mors enim argumentum est peccati originalis. vnde dictum est Adæ: Quacunque die comederis, &c. Sed gratia Dei est fortior, ergo multo magis ad plures se extendit, iuxta illud: Qui multos filios in gloriam adduxit. Dicit autem abundauit: quia non solum gratia Dei processit in multos ad delerionem peccati per Adam inducti, verum etiam ad peccata actualia delēda, & multa alia bona consequenda: iuxta illud: Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Sicut enim peccatū ex vno homine abundauit ex prima suggestione diaboli: ita & gratia Dei per vnum hominem processit in multos. vnde signanter addidit, in gratia vnus hominis Iesu Christi. Sic enim gratia à Deo in multos effunditur, ut per eam Christum accipiant, in quo omnis plenitudo gratiarum inuenitur, secundum illud: Omnes de plenitudine eius accepimus. Sic autem legenda est litera secundum expositionem d. Aug. ut hoc quod dicitur plures, non accipiatur com-

Gen. 2. 3. a

Text.

1. Cor. 15. f

Text.

Psal. 50.
Gen. 4. b

Gene. 2. c
Heb. 2. c

2. Cor. 9. b

Ioan. 1. b

paratiue, sed absolute: & ita vult quod attendatur comparatio, quantum ad hoc quod si delictum Adæ processit in multos, multo magis gratia vnus Christi abundare poterit secundum sufficientiam, non solum quantum ad numerum personarum, verum etiam delictorum & aliorum effectuum. Quia secundum efficaciam non abundauit in plures, cum multi sint vocati, pauci verò electi. Ideo non dicit in omnes, prout nec in forma consecrationis sanguinis dixit pro omnibus, sed pro multis. Ita hic non dicit in omnes, sed in plures si essent dispositi; & cum inferius concludit in omnes, intelligit quantum ad sufficientiam, vel in omnes dispositos, iuxta illud: Qui est saluator omnium maxime fidelium.

Matth. 20. b
& 21. b

1. Tim. 4. c
Text.

Et non sicut per unum peccatum, ita & donum.

Hic comparat gratiam Christi peccato Adæ, quantum ad efficaciam. Quia licet vtrunque in multis redundet, tamen gratia Christi habet maiorem effectum quam peccatum Adæ. ait ergo: Non solum hoc dictum est, s. quod gratia Christi magis abundat in multos, quam peccatum Adæ, sed etiam in eis maiorem effectum facit, & hoc est quod dicit: Et non sicut, &c. quasi dicat: Non tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantum effectus consequitur in multis per donum gratiæ Christi. Potentioris enim causa potentior est effectus. vnde cum dictum sit gratiam potentiolem esse peccato, consequens est quod maiorem producat effectum.

Text.

Nam iudicium quidem ex uno, in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis, in iustificationem.

Hic clarius explicat effectum gratiæ Christi esse præstantiorem effectu peccati, dicens: Nam iudicium. i. diuina punitio in Gen. scripta: Pulvis es, & in puluere reuerteris, &c. procedit, quidem ex uno, s. peccato primi parentis, in condemnationem, s. omnium hominū qui illo peccante peccauerunt, secundum illud: Quod supra dictum est, quod mors in omnes pertransiit, in quo omnes peccauerunt, gratia autem Dei, quæ datur per Christum, procedit ex multis delictis, i. non solum ex illo originali, sed etiam ex multis actualibus. In iustificationem, quasi dicat, non qualis fuit peccatum vnus condemnatio, talis præcise fuit iustificatio: quia Adam transmittendo vnicum peccatum, fuit causa condemnationis mortis omnium ab eo descendentium. Gratia autem Christi per quam iustificamur non solum condonat & remittit vnum peccatum originale, sed etiam multa actualia, quorū quæ, si inuenirentur, facerent perfectam emundationem, iuxta illud: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, ergo gratia Christi est maioris efficaciam quam peccatum Adæ.

1. Cor. 6. c

Text.

Si enim vnus delicto mors regnauit per unum: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ, accipientes, in vita regnabunt per unum Iesum Christum.

Hic probat quod dixerat argumentò à minori ad maius, accipiendò conditionalem dissimilitudinis, & à posteriori per effectum. Ad quem melius intelligendū notare oportet quod optimo ordine, quasi quadā scala tres comparationes Apost. disposuit. Primò namque gratiæ prærogatiuam generaliter in hoc cōstituit, quod non sicut mors per delictum vnus inducta est, ita per gratiam vita facta est: Deinde quod non sicut ex vno delicto processum est ad condemnationem, quæ est inflictiō mortis ex vno, ita processum sit per gratiā, per quam facta est remissio omnium delictorum ad vitam. Nunc autē, quia non solum mortis, sed etiam regni mortis fecerat mentionem, ideo ad illud respiciens assumit duas propositiones. prior est: Si vnus delicto mors regnauit per unū. i. si iure acquisito per peccatum vnus mors ingressum habuit, vt dictū est: (per vnum hominem, &c.) multo magis homines regnabunt in vitam per vnū Iesum Christum, iuxta illud: Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, participando æternitatem vitæ, quæ quidem abundantia hic per regnum significatur, quod regnum Christus dicit esse regnum celorum. vnde d. Io. dicit quod regnabunt cum Christo annis mille, id est, æterno tempore. Posteriorē verò propositionē designat per hæc verba quæ interponit, scilicet abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientis. q. d. sed ad regnum vitæ homines peruenire non possunt ex seipsis, nisi accipiendò abundantiam gratiæ Christi & donationis & iustitiæ. Ita quod gratia Christi referatur ad diuisionē peccati, & non nulla merita præcedere possunt: & ideo remissio peccatorum omnino gratiæ deputatur, & non meritis, iuxta illud: Si ex operibus iam non est gratia, &c. Quod autem dicitur abundantiam gratiæ est ad dona Spirit. sancti, quæ procedunt iure fluunt à gratiæ gratum faciente. Quod autem dicitur iustitiæ, referendum est ad rectitudinem operum, iuxta illud: Qui factus est nobis à Deo iustitia.

1. Cor. 10. b

Matth. 4. c
Apost. 10. b

Infra 11. c

1. Cor. 1. d
Text.

Igitur sicut per vnus delictum, in omnes homines in condemnationem, sic & per vnus iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ.

Ex duabus præmissis propositionibus hic inferit conclusionem intentā, quam prædixerat, scilicet quod sicut per vnus delictum, s. Adæ, iudicium diuinum processit in omnes homines, qui carnaliter nascuntur ab eo in condemnationem mortis. Sic & per vnus iustitiā, scilicet Christi, gratia diuina processit in omnes homines in iustificationem vitæ, id est, quæ ducit ad vitam & ad regnum celorum. Et notandum quod Aposto. non dicit hæc vitam, sed iustificationem vitæ: quoniam in hoc tempore per meritum Christi non consequimur vitam corporis, sed iustificationem vitæ & iustificationem vitalem in futuro seculo. Si obiiciatur quod non omnes homines iustificantur per Christum, sicut moriuntur per Adam: dicendum, quod sicut omnes homines qui nascuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per eius peccatum: ita omnes qui nascuntur spiritualiter per Christum, si in illa natiuitate perseverent, adipiscuntur iustificationem vitæ: aliās non. vnde Christus: Oportet vos nasci denuo. Et nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Vel, vt supra dictum est, non omnes quantum ad efficaciam, sed bene quantum ad sufficientiam.

Ieron. 3. a

cientiam. Ex hoc autem quod hic dicitur, accipere debemus quod sicut nullus moritur per peccatum Adæ, sic nullus iustificatur nisi per iustitiam Christi, quæ est per fidem ipsius, secundum illud: Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt in eum, siue ante, siue post incarnationem, cum sit eadem fides, vt supra dictum est. Ex præmissis apparent tres comparationes inter sex, quorum tria fuerunt à primo Adam, s. delictum, mors & regnum mortis. Et alia tria à secundo Adam, id est, Christo, scilicet gratia, vita & regnum vitæ: in istis tribus comparationibus Aposto. dicit, quod tria quæ à Christo proueniunt, sunt præstantiora, fortiora, & vtiliora, in bono: quàm tria quæ ex parte Adæ prodeunt sint nocua hominibus in malo, prout satis deductum est.

Sicut enim per inobedientiam vnus hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per vnus obediētionem iusti constituuntur multi.

Text.

Apostolus hic idem probat quod supra, sed alio modo: quia per causas & à priori. Causa enim sunt similes suis effectibus. Sed inobediētia primi parentis, quæ habet rationem iniustitiæ, est causa constituens peccatores & iniustos. Et obediētia Christi, quæ habet rationem iustitiæ, est causa constituens iustos. Ergo sicut per inobediētiā, &c. dependentia manifesta per illam maximam. Sicut se habet propositum in proposito, ita oppositum in opposito. In hac probatio ne declarat & nominat speciem peccati Adæ, quod fuit inobediētia, quæ est prima filia superbiæ, quæ in hoc consistit, quod homo non vult subici præceptis diuinis. Hæc autem inobediētia, quæ primò peccauit, attenditur non solum secundum actum exteriorem, sed etiam secundum interiorem motum, quò voluit præcepto diuino contrauenire. vnde d. Aug. dicit, quod præcessit in eo interior quædam elatio mentis. Eam ob rem eius inobediētiā Dominus arguit, dicens: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comediti deligno de quo præceperam tibi, ne comederes, &c. Non solum autem explicat speciem peccati, sed etiam modum quo delictum illud imputatur posteris: dicendo quod propter illud peccatum, peccatores constituti sunt multi, vt absque dubitatione intelligamus non solum peccatum, sed etiam peccatum ipsum, hoc est culpam incurrisse per inobediētiā vnus absque operibus propriis, & peccatores constitutos esse, quod idem est quod peccatum originale habere. Obediētia autem Christi hic dicitur, secundum quam obediens præcepto patris pro salute nostra mortem sustinuit ignominiosam, secundum illud: Factus obediens vique ad mortem, mortem autem crucis. Nec obstat quod alibi ex charitate mortuus dicitur: quia obediētia processit ex dilectione quam habuit, & ad patrem & ad nos. Et sic Apost. per obediētiā & inobediētiā, tanquam per causas, probat nos peccatores effici per vnum, & per vnum iustificari: quia iustitia legis, quæ est omnis virtus, pro quanto omnes virtutes potest ordinare in finem & obiectum suum attenditur in obseruatione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obediētiæ. Iniustitia autem legalis, quæ est omnis malitia, vt Philo. dicit, attenditur in transgressione mandatorum legis, quæ pertinet ad inobediētiā, & per consequens conuenienter dicitur quod per obediētiā constituuntur iusti, & per inobediētiā peccatores.

Phil. p. 2. b
Eph. 5. a

5. Ethic.

SEXTA PARS V. CAPITIS.

Lex autem subintravit, ut abundaret delictum.

Text.

In hac sexta huius, s. c. parte, Apost. declarat quod circa peccatum lex fecerit, concludendo quod per gratiā tollitur peccatum actuale, quod superueniente lege abundauit. Et primò ponit abundantiam peccati, dicens: Lex, &c. quasi dicat, Dictum est quod per obediētiā vnus hominis iusti constituuntur multi, quod lex facere non potuit, sed potius lex subintravit, id est, latenter intravit. Non quod ipsa lex, quantum ad promulgationem occultè intrauerit, iuxta illud: Non in abscondito loquutus sum. Sed quia mysteria legis erant occulta, præcipuè quoad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum ostenderet, & non sanaret, secundum illud infra: Quis cognouit sensum Domini, &c. Potest etiam dici quod lex subintravit, id est, quasi media intravit inter peccatum hominis & donum gratiæ Christi, quorum vtrunque supra dixit per vnum in plures transisse. Subintravit ergo lex, vt abundaret delictum: non quod abundantia delicti esset finis legis, quia ex hoc sequeretur legem esse malam, vt dicebat Manichæus. Quia cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Lex autem non est mala, iuxta illud: Scimus quidem quod lex bona est, & illud: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, &c. Et sic hæc dictio, ut, non tenetur causaliter. Non enim ad hoc fuit data lex, vt peccatum abundaret. Quinimo lex quantum in se fuit, peccatum prohibuit, secundum illud: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Sed tenetur consecutiue, prout cum dicitur: Ductus est Iesus à Spiritu in desertum, vt tentaretur à diabolo. Lege enim data delictorum abundantia consecuta est, dupliciter: Vno modo quantum ad grauitatem reatus pœnæ. Grauius enim est peccatū, vbi est præuicatio, non tantum legis naturæ, sed etiam legis scriptæ. vnde supra 4. vbi non est lex, non est præuicatio. Ergo secundum multipliciter legum, est abundantia præuicacionis. Igitur, &c. Alio modo quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim quauis peccatum demonstraret, peccati tamen concupiscentiam non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiscit, vehementius in concupiscentiam illius exardescit: sicut fluius posito, obice fortius fluit, & obicem frangit. Sic concupiscentia, cuius obex est lex, ipsa adueniente vehementius insurgit, & legem transgreditur. vnde d. Aug. lex inquit, prohibendo auget desiderium, sicut aquæ imperus, si in eam partē non cessat influere, vehementior sit obice posito. Cuius ratio triplex esse potest. Prima, quia aliquis non reputat pro magno, quod subiaceret potestati eius. Sed illud quod est extra hominis potestatem, ap-

Infra 11. d

1. Tim. 1. b
Infra 7. c

Psal. 8.
Matth. 4. a

In lib. de Spir.
& lib. c. 4

prehenditur ab homine quasi magnum. Prohibitio autem eius quod concupiscitur, ponit illud quod prohibetur, quasi extra potestatem hominis: & ideo concupiscentia magis exardescit in rem concupitam, dum prohibetur. Secunda ratio est, quia interiores affectiones, quando interior retinentur: ita quod exterius nullo modo deriuentur, ex hoc ipso magis interior incendantur, sicut patet in dolore & ira, quæ dum interior clausa tenentur, magis augentur. Si autem exterius quoquo modo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorē pœnæ, cogit hominem ut concupiscentiam suam ad exteriora non producat: ideo ipsa concupiscentia interior retenta magis inflammatur. Tertia ratio est, quia nos apprehendimus quasi impossibile illud quod nobis prohibitum est, quantumcunque placuerit, & ideo illud vitamus. Sed quando aliquid prohibitum apprehenditur à nobis, non ut impossibile, absolutè: sed ut non semper à nobis haberi possit. Et ideo quando oportunitas datur illud consequendi sine timore pœnæ, promptiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege, quæ vsum concupiscentiæ prohibebat, & tamen ipsam concupiscentiam non mitigabat, ipsa concupiscentia feruentius ad peccata ferebatur. vnde Ezech. Ita est Hierusalem, in medio Gentium posita, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, ut plus esset impia quam gentes, quæ legem, scilicet Dei, non habebant. Si ex hoc inferatur quod lex humana, quæ gratiam diminuente concupiscentiam non confert, facit abundare peccata, quod est contra intentionem legislatoris: qui ad hoc (ut Philosophi ait) tendit, ut ciues faciat bonos. Dicendum quod alia est intentio legis humanæ & legis diuinæ. Lex enim humana refertur ad iudicium humanum, quod est de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur. Sic igitur lex humana suam intentionem consequitur, dum per prohibitionem & comminationem pœnæ impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior augeatur. Sed quantum ad legem diuinam, etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant adueniente lege & non auferente concupiscentiam. Sed cum principale legis Euangelicæ, sit gratia Spiritus sancti, quæ sanat, & virtutem implendi legem tribuit, non facit abundare peccatum, sed remouet. Notandum tamen quod lege adueniente, peccatum abundauit, non in omnibus, sed in pluribus: multi enim in antiqua lege habebant gratiam, qui lege prohibente & gratiâ adiuuante, ad perfectionem virtutum peruenierunt, iuxta illud: Laudemus viros gloriosos parentes nostros, & paulò post, homines magnos virtute. Per gratiam enim Dei adiuuantem fuerunt dispositi ad hoc, ut seruarent legem, & vitarent peccatum. In his verò qui erant male dispositi, & qui magis timore quam virtutis amore ducebantur, qui multò plures erant, adueniente lege, abundauit delictum consecutiue, & quantum ad grauitatem & numerum rationibus iam dictis. Potest etiâ exponi capiendò, ut, casualiter. Non ut abundantia delicti sit finis legis, sed cognitio peccati & humiliatio: ut sit sensus, ut abundaret delictum, id est, ut abundantius delictum cognosceretur: secundum illum modum loquendi, quod dicitur aliquid fieri dum innotescit. vnde dictum est quod per legem cognitio peccati. Vel ut sit sensus, ut abundaret delictum, id est, ut humilitas cognita abundantia delicti abundaret. Ex abundantia enim delicti abundaret, id est, ut adueniente lege, consecutum est quod homo iniquitatem suam recognoscens, ampliore haberet humilitatis occasionem. Dicebat enim homo superbus de viribus suis præsumens, Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat: iuxta illud: Omnia quæcūque locutus est Dominus faciemus. Sed quando lege data consecuta est multitudo peccatorum, homo suam infirmitatem cognouit, secundum illud: Infirmitas homo & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legis. Intentio ergo Deidantis legem non terminabatur ad abundantiam peccatorum, sed ad humilitatem hominis: propter quam permisit abundare delicta. Et quia hoc erat occultum, ideo quoad hoc dixit quod lex subintravit. Et quia hic agitur de lege & sine legis, duo occurrunt consideranda: vnum est circa legem, de eius definitione, diuisione, officiis, actibus, & de eius in sacris literis acceptione. Lex est regula humanorum actuum, & essentialiter est dictamen rationis practicum in principe, siue in eo qui curam aliorum habet, quo aliqua ordinantur faciendæ, vel relinquendæ, tanquam ad bonum commune vtilia vel necessaria, cum publicatione & manifestatione inferioribus debite facta, & dicitur à regulando & ligando: quia dirigit & ligat ad agendum, vel ad desistendum ab actione. Quatuor dicuntur de essentia legis. Primum quod sit dictamen prudentiale, siue rationale. Secundum quod fiat ab habente potestatem & auctoritatem super eos, quibus legem statuit. Tertium quod sit ordinatum ad bonum commune, & non ad priuatum commodum. Quartum quod sit debite promulgatum inferioribus. Lex secundum Isidorum, habet quatuor officia, scilicet imperare, vetare, permittere & punire. Lex prima sui partitione diuiditur in diuinam, quæ à Deo datur: & humanam, quæ ab homine. Diuina autem in naturalem, quæ ab initio menti impressa est: & scriptam, quæ subdiuiditur in legem veterem & nouam, siue in antiquum & nouum testamentum, siue in legem Moysi & legem Christi. Lex Moysi tria genera præceptorum continet, scilicet Moralia, quæ sunt de actibus virtutum, in quibus homo se exercere debet, & in eis immorari, quæ etiam sunt de lege naturæ, sed explicatius in lege Moysi propter offuscationem rationis fuerunt descripta, quæ dicuntur decem præcepta decalogi. Alia sunt præcepta ceremonialia, quæ sunt de his quæ pertinent ad cultum Dei. Alia verò sunt præcepta iudicialia, quæ sunt de his quæ pertinent ad pacificum conuietum humanum. Prima præcepta quæ data sunt cum natura ipsa manente, sunt immutabilia: & secundum diuum Bernardum indispensabilia, manente materia. Ex illis tanquam principiis generalibus

Exch. 5, b

1. Reg. 16, b

Eccle. 4, 4

Supra 3, c

Exo. 24, 4

Sap. 9, 4

Legis definitio.

Legis officia

Legis diuisio

ralibus pendunt leges humana. Præcepta verò ceremonialia & iudicialia, quia erant figuratiua eorum quæ debebant fieri in lege noua per Christum: ideo ipse per Christum impletis cessauerunt. Sicut enim adueniente luce cedit & cessat umbra, sic adueniente veritate figura: ut amplius deducemus in epist. ad Galat. Lex Moysi habebat quatuor effectus. Primus est cognitio peccati, iuxta illud: Per legem enim cognitio peccati. Secundus abundantia delictorum, non ex lege, sed ex malitia hominum. De isto agit hic Apost. Tertius est operari iram siue vindictam, iuxta illud: Lex enim iram operatur. Quartus est agere pædagogum, siue dirigere populum in viam Christi, & custodire ab illicitis, secundum illud: Itaque lex noster pædagogus fuit in Christo, ut fide iustificaremur. Lex in sacris literis multipliciter accipitur. Aliquando enim pro scriptura totius veteris testamenti, secundum illud: Ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis: & sic psalmi & prophetiæ dicuntur lex: ræmen aliquando distinguuntur. vnde antiquum testamentum diuiditur in legem, psalmos & prophetas, iuxta illud: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & prophetis & psal. de me. Quandoque accipitur pro scriptura quinque librorum Moysi, iuxta illud: Legem præcepit Moyses. Quandoque pro decalogo præceptorum moralium, secundum illud: Dabo tibi duas tabulas lapideas, legem & mandata. Quandoque pro tota continentia ceremonialium & iudicialium præceptorum, secundum illud: Vmbra habens lex futurorum bonorum. Quandoque pro speciali præcepto ceremoniali, secundum illud: Hæc est lex hostiæ pacificorum. Sumitur autem lex ab Apost. communiter pro omni doctrina legis Moysi, per quam non dabatur gratia ut homo iuuaretur ad implenda præcepta. Lex euangelica continet etiam præcepta moralia, vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Continet etiam ceremonialia de rebus sacramentis necessariis, scilicet de baptismo, secundum illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Et de penitentia, iuxta illud: Nisi penitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Et de Eucharistia, iuxta illud: Io. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, &c. Continet pariter præceptum de correctione fraterna, & de obedientia Ecclesiæ. Et sic ultra præcepta moralia sunt tantum quinque explicata in lege Euangelica. Iudicialia verò Christus non instituit, sed reliquit auctoritatem institui de ea ipsi Ecclesiæ sponsæ suæ. Lex humana diuiditur in Canonicam & Ciuilem siue Politicam. Lex Canonica est dictamen prudentiale in principe ordinatum ad pacificum conuietum spirituale & Ecclesiasticum, in his quæ pertinent ad religionem Christianam, & ad Dei cultum & honorem. Lex Ciuilis, siue politica, est dictamen prudentiale in principe directiuum actuum humanorum, in his quæ pertinent ad pacificum conuietum temporalem. Si fufius præcedentia videre cupis, lege 17. caput nostrarum institutionum Theologicarum. Circa finem verò legis Mosiacæ, sciendum quod in populo Iudeorum tria fuerunt genera hominum, sicut & in quolibet alio populo. Quidam erant duri, id est, peccatores & rebelles. Quidam autem proficuentes. Quidam verò perfecti. Quantum ad duos & rebelles, lex data fuit in iram siue vindictam. Quo ad præcepta moralia & quoad eorum obseruantiam, cogebantur per pœnaram comminationem, ut patet in Leuitico. Et quoad ceremonialia, quæ ideo sunt multiplicata, ne liceret eis diis alienis alium cultum superaddere, iuxta illud: In manu valida & brachio extento, & in furore effuso, regnabo super vos. Sed proficentibus, qui dicuntur mediocres, lex fuit data in pædagogum, iuxta illud: Lex pædagogus noster fuit in Christo. Et hoc quoad ceremonialia, quibus continebantur & dirigebantur in cultu diuino. Et quoad moralia, quibus ad iustitiam promouebantur. Perfectis autem quantum ad ceremonialia fuit in signum, secundum illud: Sabbata mea dedi eis, ut essent signum, &c. Quoad moralia verò in solatium, secundum illud: Condelector legi Dei, secundum anteriorem hominem.

vbi autem abundauit delictum, superabundauit gratia.

Ostendit hic quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primò ponit abundantiam gratiæ, dicens: vbi, &c. ac si diceret: Dicitur est quod lege subintrante abundauit delictum, nec tamen propter hoc fuit impeditum diuinum propositum de salute Iudeorum, & totius humani generis. Quia vbi abundauit delictum, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, superabundauit & gratia, scilicet Christi condonantis peccata, iuxta illud: Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Huiusmodi autem abundantia, duplex potest assignari ratio: vna quidem est ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non sanat, nisi fortis & efficax medicina: Sic fortis & efficax ac superabundans gratia, requirebatur ad sanandam abundantiam delictorum. vnde dicunt Physici, quod à proportionem minoris inæqualitatis non fit actio: imò nec à proportionem æqualitatis. Quia in omni actione necesse est agens vincere passum. vnde Christus, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Alia ratio potest sumi ex dispositione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum suorum recognoscit, quandoque quidem desperat & contemnit, secundum illud: Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. Quadoque verò per auxilium diuinum, ex consideratione peccatorum suorum magis humiliatur, & maiorem consequitur gratiam, secundum illud: Multiplicata sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.

ut sicut regnavit peccatum in mortem: ita gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum.

Gratiæ superabundantis ostendit hic effectum, qui est appositus effectui peccati: ut quemadmodum per peccatum introductum per primum hominem, id est, per peccatum originale, &

Supra 3, c

Supra 4, c

Ioan. 15, d

Luc. 24

Deut. 33, a

Exo. 24, b

Heb. 9, a

Leuit. 7, b

Matth. 19, e

Ioan. 3, f

Luc. 13, a

Matth. 18, b

Leuit. 2, a

Exo. 20, f

Exch. 10, b

Infra 7, d

Text.

1. Cor. 9, b

Luc. 7, f

Prov. 18, b

Psal. 15

Text.

abundans per legem regnavit, id est, plenum dominium in homines obtinuit: quia non solum ad peccandum ex infirmitate seu passione, aut ignorantia induxit, sed etiam ad peccandum scilicet & ex malitia, & hoc quousque duceret eos ad mortem temporalem, & aeternam, iuxta illud: Stipendia peccati mors. Circa hoc aduertendum est quod ratio quare Apost. tractauit diuersos status peccati, ante legem & sub lege, est quia tractat de peccato prout ab eo per Christum liberati sumus: Conueniens ergo fuit, vt ostenderet quod liberati sumus a peccato, & ab augmento siue abundantia peccati: ideo oportuit quod statum peccati ante legem, & statum abundantia peccati sub lege patefaceret: vt sicut ex statu peccati ante legem manifestauit gratiam: ita ex statu abundantia peccati sub lege manifestet superabundantiam gratia, &c. Tractando statum peccati ante legem dixit, regnavit mors, &c. Nunc in statu sub lege dicit, Regnavit peccatum, quod abundauit, in mortem. Nam ante legem peccatum non cognoscebatur, sed mors corporalis quasi regnans reputabatur. Sub lege autem cognito peccato & poena mortis, non regnavit mors, sed aestimata est poena. Regnavit tamen peccatum in mortem: quia regnavit ad multiplicandum mortem animam morti corporis, Ita & gratia, &c. E regione ad regnum peccati abundantis sub lege, locat gratiam contra legem, & iustitiam contra peccatum, vt etiam intelligas quod gratia Dei regnet, id est, plene dominetur & effectum habeat in nobis, per iustitiam, scilicet Christi, qua scilicet dedit nobis absque meritis secundum diuersos gradus, aliquibus sufficienter, aliquibus abundantius, & maiorem alii abundantius, prout Apost. quos in via confirmauit, secundum illud: Ego confirmavi columnas eius. Et Apost. Nos primitias spiritus habentes, &c. Et hoc quousque nos ducat in vitam aeternam, secundum illud: Gratia Dei vita aeterna. Et hoc totum est per Dominum nostrum Iesum Christum, qui est dator gratia, secundum illud: Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, ac etiam iustitia, secundum illud: Qui factus est nobis iustitia a Deo, & dator vita aeterna. vnde & ipse dicebat: Ego vitam aeternam do eis, & sic patet quod cum dixit: Peccatum regnavit in mortem, intelligebat de morte aeterna, cum subiunxerit, regnum gratia in vitam aeternam.

EPITOME VI. CAPITIS.

In hoc cap. Apost. continuando virtutem & potestatem gratia, ostendit ipsam eripere hominem a seruitute peccati, non solum liberando ipsum a peccato originali, & actualibus praeteritis, sed etiam dando facultatem resistendi peccatis futuris. Primum praemittit blasphemiam interrogationem, quae ex disputatione superabundantis gratia orti possit, quam subito execratur, asseuerans nunquam manendum esse in peccato, id valida ratione confirmans ex peccatorum remissione facta in baptismo, per quem conformamur morti & sepulturae Christi, ac resurrectioni eius. Secundum ibi, Hoc scientes, &c. ostendit nobis ad esse facultatem obseruandi nouitatem vitae ex merito crucis & mortis Christi, ex cuius conformitate iustificamur & resurgimus. Tertium ibi, Non ergo, &c. Hortatur ad resistendum peccato mente & corpore, praescindendo causas & occasiones peccatorum. Deinde deprauatorum interrogationem adducit, & refellit ducendo ad incoueniens, quod ostendit ex beneficio obedientia. Quarto ibi, Humanum dico, &c. Probat quod non est manendum in peccato, ratione accepta ex prioris vitae consuetudine, ponendo documentum humanum, quo monemur membra nostra exhibere iustitia, sicut ante gratiam exhibebamus peccato. Probat ex fructu & sine iustitia, qui est sanctificatio & merces vitae aeternae, & ex fructu siue mercede peccati, qui sunt ex ubelcentia & mors aeterna.

EXPOSITIO LITERALIS VI. CAPITIS.

Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato, id est, continuabimus & multiplicabimus peccata, ut gratia abundet, id est, vt abundantio rem gratiam obtineamus, prout Pseudoapostoli asserunt hoc nos dicere: Absit, scilicet nobis vt hoc dicamus, & quod permaneamus in peccato tali, siue quia damnatio illorum, qui hoc dicunt, iusta est. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc uiuimus in illo? Si nos Apostoli, qui mortui sumus peccato, siue qui dominium peccati & diaboli a nobis excusimus, quomodo iterum vitam illius seruitio dicabimus, & voluntatem ac desideria actoris peccati sequemur, & eius tyrannidi subiiciemur quasi dicat: Si ille qui verè mortuus est, non redit per seipsum ad pristinam vitam: ita qui mortuus est peccato, non debet viuere in illo, alioquin non est verè mortuus, aut non verè exequitur officia mortui. An ignoratis fratres, uos, scilicet Romani, vel Christi fideles mysterium mortis sepulturae & resurrectionis Christi representari in baptisato: sic, Quia quicumque baptisati sumus, id est, a vitis in sacro baptisatis fonte loti, in Christo Iesu, id est, ex institutione Christi Iesu, in morte ipsius, id est, ad representandum mortem, sepulturam, & resurrectionem Christi, & ad nos conformandum illi, baptisati sumus, vt sicut ille mortuus est corporaliter, ita per baptismum moriamur vitis spiritualiter. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, id est, in destructionem peccati: quasi dicat, ad destruendum peccatum conformauimus nos sepulturae Christi: quia sicut Christus mortuus fuit sub terra, ita nos qui baptisati sumus, fuimus sub aqua. Vt quo modo Christus, qui scilicet mortuus & sepultus est, surrexit a mortuis, id est, a loco mortuorum siue sepulchro, per gloriam patris, id est, propter maiestatem, & potentiam, ac efficaciam, ex qua pater apparet gloriosus & dignus laude: Ita & nos in nouitate uitae ambulemus, id est, sic nos qui per baptismum conformabimus nos morti & sepulturae Christi, seu spiritualiter mortui peccato sumus, pristinis vitis extirpatis, & omnino relictis, surgentes spiritualiter reformemur & ambulemus, siue per bona opera procedamus in nouitate vitae virtuosae, penitus relictis uerustate peccati. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, id est, si in nobis sumamus mortis eius similitudinem,

Psal. 74.
Rom. 8. d
Infr. 6. d
Iuan. 1. b
I. Cor. 1. d
Iud. 10. f

supra 3. b

rudinem, vt spiritualiter moriendo ei incorporemur, sicut ramus qui inseritur trunco: sic nos in ipsa Christi passione inseramur: simul & resurrectionis erimus, id est, sic etiam similitudinem resurrectionis Christi in nobis assumere debemus, vt, scilicet, in praesenti innocenter, & in nouitate vitae spiritualiter ambulemus, in futuro perueniemus, & erimus similes illi in resurrectione, id est, glorificati sicut ipse, resurgemus: & sic per similitudinem resurrectionis, probat quod non debemus viuere in peccato, nec ad peccata pristina reuerti.

SECUNDA PARS VI. CAPITIS.

Hoc scientes, scilicet Apostoli & Christi discipuli, quibus ipse sua mysteria reuelauit, & fidelibus reuelari iussit: Quia uetus homo noster, id est, uetus peccati per Adam in nobis introducta, quae est fomes peccati, siue lex membrorum, ex qua prodeunt omnia peccata & reliqua peccatorum, quae sunt macula, reatus poenae, inclinatio & promptitudo ad peccandum, quibus cum homo subiicitur, dicitur uetus & antiquus homo: quia quod antiquatur & uetescit prope interitum est. Sic homo uetus peccati, subiectus, damnationi propinquus est. Simul crucifixus est, id est, per mortem Christi, cui per baptismum inserimur, mortificatus est, & uetus peccati uirtute Christi sublata est, & cum chyrographo decreti, quod aduersus nos erat, cruci affixa, ut destruat corpus peccati, id est, vt anichiletur & in nihilum deducatur congeries malorum operum, quae facit corpus similitudinatum, sicut congeries membrorum facit corpus naturale: Vt ultra non seruiamus peccato, id est, non obediamus concupiscentiae aut diabolo, seu ministris eius, ad peccatum inducentibus per consensum vel operis executionem. Qui enim, Christianus per baptismum similitudini mortis Christi complantatus, mortuus est, spiritualiter obiciendo peccata, commortuus est Christo, qui pro peccatis tollendis mortuus est, talis iustificatus est a peccato, i. remissis peccatis translatus est in statum gratia & iustitia. Si autem, nos qui baptisati sumus per baptismum, mortui sumus cum Christo, id est, uirtute mortis Christi, cui per baptismum nos conformamur: ita mortui sumus peccato, sicut Christus semel mortuus est poenae, Credimus, qui semel etiam uiuimus cum illo, id est, ad similitudinem uitae eius, uita indefectibili, amplius non subiecta morti peccati, in hoc seculo per gratiam, nec morti corporali in futuro per gloriam. Sciens quod Christus resurgens a mortuis, id est, a mortuis ualde remotus, iam, scilicet, amplius, uel posthac, non moritur, id est, dissoluitur diuisione anima & corporis, sed uiuit uita perpetua: & quod plus est, mors, quae in homine dominatur, non solum quando homo moritur per separationem anima a corpore, sed etiam ante mortem, dum patitur agri tudinem, famem, sitim, & alia huiusmodi per quae ad mortem disponitur. Illi, scilicet Christo, ultra non dominabitur, aliqua dispositione corruptiua, uel ad corruptionem tendente: sic quod est non solum immortalis, sed etiam impassibilis. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel, id est, pro peccato tollendo mortem semel sustinuit, quae mors sufficit ad omnia peccata delenda. Vna enim oblatione consummavit sanctificatos in sempiternum, uel mortuus est semel uitae passibili & mortali, quemadmodum statutum est hominibus semel mori. quod autem uiuit, uiuit Deo. i. ad conformitatem Dei, qui solus habet immortalitatem: unde uita, quam Christus acquisiuit, est deiformis: quia sicut uita patris nullam inquietudinem recipit, ita & uita Christi. Ita & uos existimate, uos quidem mortuos esse peccato, id est, quod sicut Christus semel mortuus est, & uos semel debetis mori peccato, & non iterare peccata, vt sicut Christus semel uita mortali mortuus est, nunquam ad eam rediturus: sic uos debetis existimare uos per baptismum peccato mortuos esse, tanquam ad peccatum nunquam sitis redituri: uiuentes autem Deo, id est, debetis viuere uita spirituali, bona opera faciendo ad honorem Dei, uel ad similitudinem Dei, vt, scilicet, per peccatum nunquam amplius moriamini, in Christo Iesu, id est, per Iesum Christum Dominum nostrum, per quem & peccatis morimur, & Deo uiuimus: uel tanquam incorporati Christo Iesu, vt sicut ille resurgens iam non moritur, ita & nos iustificati non amplius moriamur spiritualiter per peccatum.

TERTIA PARS VI. CAPITIS.

Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, id est, diligenter caute ne peccatum, cuius in uos in baptismo excusistis, regnum siue dominium sumat amplius in uestro mortali corpore, cum sitis uestri iuris ab eius dominio & tyrannide liberati, ut obediatis concupiscentiis eius, id est, caute ne uos illi iterum subiiciatis, & serui eius efficiamini, obediendo concupiscentiis eius, & sequendo per interiorum consensum malas inclinationes fomitis, uel suggestiones diaboli, per quas peccatum dicitur regnare & dominari in homine. sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, id est, caute ne praeparatis aut tribuatis membra uestra, quae facta sunt ad militandum & seruiendum Deo, faciatis arma ad exequendum iniquitatem, ad quam peccatum, id est, fomes uel diabolus inducit. sed exhibete uos Deo, vt, scilicet, mens subdatur Deo, & seruiat ei. & hoc facere debetis, tanquam ex mortuis uiuentes, id est, tanquam ex morte culpe reducti ad uitam gratia. Et membra uestra arma iustitiae Deo, id est, ad implendum & exequendum iustitiam & uoluntatem Dei. Peccatum enim, id est, fomes uel diabolus, uobis non dominabitur, sicut faciebat olim, uel non poterit uobis dominari, aut uos ad peccandum cogere, si uos Deo exhibueritis, & ei appropinquaueritis, peccatum, mala inclinatio, uel diabolus fugiet a uobis, si resisteritis. Non enim sub lege, scilicet membrorum, quae uehementer inclinatur & absque Dei speciali auxilio uiget, estis, sed sub gratia, quae refrigerat, & facultatem implendi legem praebet. Non intendit tamen innuere quod gratia liberet ab omni lege iustificatos, quin teneantur obedire, sed solum a lege Moyfi, quantum ad ceremonialia & iudicialia. Quid ergo? peccabimus contra praecipra moralia legis, aut contra

Eccles. 2. e

Apo. 1. d

1. Pet. 3. e

2. Cor. 5. d

Hebr. 10. c

Hebr. 9. g

1. Tim. 4. b, c

Eccles. 18. d

Iaco. 4. b

leges humanas agendo: Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit, scilicet, ut peccemus, & contra precepta legis moralia vel contra leges humanas agamus. An nescitis quoniam cui, propria & libera voluntate, exhibetis uos, offeritis & presentatis, seruos ad obediendum, spontanee eius dominio vos subiiciendo, serui estis, id est, prostremini seruos esse eius cui obedistis, siue peccati, quae seruitus ducit ad mortem, id est, ad aeternam damnationem, siue obediuntis, id est, obedientiae diuinorum praeceptorum serui estis, quae seruitus ducit ad iustitiam, scilicet, implendam. Gratia autem, scilicet, ago Deo, & vos similiter agere debetis: quod, & si aliquando, fuisse serui peccati, illi uos exhibendo & consentiendo, modò non estis, sed obediuntis: Obedistis autem ex corde, id est, voluntariè & ex amore, in eam formam doctrinae in quam traditi estis, id est, secundum eam formam doctrinae Euangelicae, quae docet homines ex Dei gratia iustificatos à peccato non debere iterum peccare. liberati autem à peccato, id est, à fomite, vel diabolo, ne regnet in uobis, serui facti estis iustitiae, consentiendo & exequendo ea quae suggerit iustitia & gratia Dei: & ideo non debetis iterum redire in seruitutem peccati: cum non liceat seruo se subiicere seruituti domini contrarij domino suo.

Heb. 7. d
1. Cor. 2. d
Matth. 26. d
Sap. 9. d

QUARTA PARS VI. CAPITIS.

Humanum, & ideo leue quoddam & congruens humane imbecillitati, dico propter infirmitatem: quia perfectis sunt perfectiora praecepta tradenda, & imperfectis leuiora, carnis uestrae: quia haec infirmitas non ex spiritu, qui semper promptus est, sed ex carne, quae infirma est, procedit: & quia unitur animae aggrauat eam. Sicut enim exhibuistis membra uestra seruire, per executionem mali operis, immunditiae, corporali & peccatis carnalibus, & iniquitati, scilicet, corde conceptae sine peccatis spiritualibus, ad iniquitatem, scilicet, exterius exequendam. Ita nunc, cum debeatis plus iustitiae quam peccato. Et sic plus boni deberetis facere quam mali: saltem equaliter nunc exhibete membra uestra, per executionem operum, seruire iustitiae, in lege Euangelica uobis proposita, in sanctificationem, id est, in executionem, augmentum, & consummationem sanctitatis. Cum enim serui essetis peccati, liberi fuisse iustitiae, id est, exempti à iustitia: quia absque freno uos in peccata praecipitabatis. Nemo enim duobus dominis contrariis (ut sunt iustitia & peccatum) seruire potest. Quem ergo fructum habuistis tunc, cum peccabatis, in illis, scilicet, peccatis, in quibus, id est, de quibus uel in quorum memoria, nunc, scilicet, in statu gratiae, erubescitis, propter eorum turpitudinem. Nam finis illorum, scilicet, peccatorum mors, id est, aeterna damnatio, est: Nunc uero, in presenti statu iustitiae, liberati à peccato, cuius tunc serui eratis, serui autem facti Deo habetis fructum uestrum, uobis congruum, qui uobis delectabilis est, in sanctificationem, id est, in virtutum consummationem, finem uero, habetis, uitam aeternam, propter quam iusti omnia operantur. Stipendia enim peccati, id est, merces & retributio debita pro opere peccati, sunt scilicet, mors corporalis & aeterna. Gratia autem Dei, id est, opera iustorum per gratiam Dei facta, secundum quod procedunt à gratia Dei, & impulsu Spiritus sancti, sunt digna uita aeterna in Christo Iesu Domino nostro, id est, per meritum Domini nostri Iesu Christi, & non per obseruantiam legis, quae iam finem habet & occasionaliter augebat peccatum.

Matth. 6. c

COMMENTVM SEXTI CAPITIS.

Quid enim dicemus? manebimus in peccato, ut gratia abundet.

Restquam Apostolus in praecedenti cap. docuit quod per gratiam Christi liberamur à peccatis praeteritis, in hoc capite docet quod per eandem datur nobis facultas resistendi peccatis futuris. Et primò ponit dubitationem, quae ex praemisissis oriri posset, & contra praedicta obici: praedixit enim quod ubi abundauit delictum, superabundauit & gratia: quae uerba aliquis male intelligere posset, uidelicet quod abundantia delicti esset causa directa superabundantiae gratiae, ex quo aliquis posset accipere occasionem peccandi, inferre & dicere aliquem debere abundare facere peccatum, id est, multiplicare & continuare peccata, ut maiorem haberet superabundantiam gratiae. Ideo inducit dubitationem, dicens: Quid ergo manebimus in peccato, id est, multiplicabimus & continuabimus peccata, ut gratia abundet? hoc uidetur sequi, si abundantia delicti sit causa superabundantis gratiae: unde supra dixit, quod ex hac superabundantia gratiae aliqui dicebant eum dicere, faciamus mala, ut inde ueniant bona: quorum damnatio iusta est. Et Hiero. Bene est omnibus qui prauaricantur, & inique agunt.

Supra 3. b

Hiero. 11. a
Text.

Eccle. 11. a

Hic soluit praedictam dubitationem, & assignat rationem. Respondet autem negatiuè exprobrando & execrando, dicens: Absit, quasi dicat, custodiat nos Deus, ne in talem blasphemiam incidamus, ut dicamus quod propter superabundantiam gratiae, permanendum sit in peccato. Quia nemini mandauit Deus impiè agere, imò praecipit quasi à facie colubri fugere peccatum, & assignat rationem, assumendo unam propositionem conditionalem, scilicet, Si enim mortui sumus peccato, per hoc quod peccatum mortificatum est in nobis, non debemus uiuere in illo. Naturalis enim ordo habet, ut à morte non redeatur ad uitam, & ideo qui semel mortuus est, redire ad uitam nequit. Cum à priuatione ad habitum, secundum Philosophum, impossibilis sit regressus, unde Esa. Morientes non uiuant: Gigantes non resurgant. Et Salomon: Expolui me tunica mea, scilicet, abominabili, quomodo induat illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Et Sapiens Eccle. 34. d. Qui baptisatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio? Sed nos fideles sumus mortui peccato, ergo non debemus uiuere in peccato. Sic ut enim uerè mortuus non redit ad uitam pristinam, ita mortuus peccato non debet amplius uiuere

Esa. 26. c
Can. 5. a
Eccle. 34. d

uiuere peccato, siue reuerti ad peccatum, aut consentire peccato, aut non uerè officium mortui exequitur. Ex praemisissis patet quod mori uel mortuus esse peccato, ille dicitur in quo peccatum deletum est per baptismum aut poenitentiam, qua conteritur & occiditur peccatum, per deificationem cum proposito amplius non peccandi. Ille autem dicitur uiuere peccato, qui consentit illi, seu sequitur uoluntatem & desideria auctoris peccati, id est, diaboli, uel etiam dici potest quod peccatum dicitur nobis mortuum, quando nullam aliam gerimus peccati curam quam cadaueris, quod explodamus & abominamur. Aliud tamen est dicere peccatum mori nobis: quia ubi Apostolus, exagrabatur stimulo carnis, peccatum illi mortuum erat: quia non consentiebat, nec conuersabatur cum peccato. Sed tamen peccatum non erat illi mortuum, quoniam caro tentas aggrediebatur ipsum. Ut ergo maiori emphasi extolleret uim, uirtutemque gratiae, ait per ipsam nos mortuos esse peccato, quatenus ipsius spectat facultatem.

An ignoratis fratres, quia quicumque baptisati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptisati sumus?

Hic probat minorem praedicti syllogismi, quod fideles mortui sunt peccato per baptismum, dicens: An ignoratis, &c. quasi dicat, illud quod uobis proponendum est ad probationem huius minoris, adeo manifestum est, quod non licet uobis illud ignorare: pudor enim turpissimum est ei qui rem tam apertam & necessariam ignorat, quia ut alibi dicit: Si quis ignorat, ignorabitur. Hoc ergo quod proponimus, scilicet, quicumque, &c. sciendum & firmiter tenendum est, nec unquam à memoria excedere debet, quod, scilicet, baptismus est spiritualis regeneratio, per quam fide initiamur & adoptamur in filios Dei, & absque illo non possumus introire in regnum Dei, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit denuo, &c. Quicumque ergo baptisati sumus in Christo Iesu, id est, per institutionem Christi Iesu, iuxta illud: Docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Vel per inuocationem Iesu Christi, secundum illud: In nomine Iesu Christi baptisabantur uiri & mulieres. Vel in Christo Iesu, id est, in quadam conformitate ad Christum Iesum, iuxta illud: Quicumque baptisati estis, Christum induistis, sequitur in textu, in morte ipsius baptisati sumus, id est, similitudinem mortis eius, quasi mortem Christi in nobis representantes, iuxta illud: Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, & illud: Stigmata Iesu in corpore meo porto. Vel in morte ipsius, id est, per uirtutem mortis eius, unde Ioan. Laui nos à peccatis nostris in sanguine suo. Unde de latere Christi pendens in cruce, exiit sanguis & aqua, quae sunt materia duorum principalium sacramentorum, scilicet, baptismi & eucharistiae, quae sunt instrumenta deletionis peccatorum siue iustificationis nostrae per uirtutem mortis Christi, cui per baptismum conformamur. Et potest sic formari ratio: Per baptismum fideles morti Christi configurantur, & conformantur in quantum peccato moriuntur. Sed Christus mortuus est uita mortali, in qua erat similitudo peccati, licet in eo non esset peccatum. Ergo omnes fideles qui baptisantur in Christo, sunt mortui peccato, unde alibi dicit: Cum esseris mortui delictis.

Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.

Hic probat maiorem praedicti syllogismi, scilicet, quod per baptismum sumus conformes morti Christi, dicens: Consepulti, &c. q. d. sepultura non debetur nisi mortuis, secundum illud: Sinite mortuos sepelire mortuos suos. Sed per baptismum homines consepeliuntur Christo, id est, conformantur & assimilantur Christo sepulto. Quia sicut Christus cum sepultus fuit, positus fuit sub terra, ita ille qui baptisatur, immergitur & ponitur sub aqua. unde Damascenus dicit quod ritus baptismi antiquitus fuit institutus per trinam immersionem totius corporis, ad explicatius representandum sepulturam Christi, quae fuit per triduum. Ideo ter ac etiam ad representandum sanctissimam Trinitatem. Et sicut triduum sepulturae Christi non facit nisi unam sepulturam, ita trina immersio non facit nisi unum baptismum. Et inde est quod in uigilia resurrectionis solènis baptismus in Ecclesia celebratur, quando commemoratur sepultura Christi, prout & in uigilia Pentecostes, quando solennifatur de Spiritu sancto, ex cuius uirtute aqua baptismi accipit uim purgandi peccata, unde dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Est tamen aduertendum quod differentia est inter mortem ac sepulturam corporalem, & mortem ac sepulturam spiritualem. Quia in corporalibus homo prius moritur, postea sepelitur. Sed spiritualis sepultura baptismi causat mortem & deletionem peccati: Cum sacramenta nouae legis efficiant quod figurant, unde cum sepultura spiritualis, quae fit per baptismum, sit signum mortis Christi, sequitur quod efficit mortem peccati in baptisato. Et hoc innuit cum dicit: Quod sumus consepulti in mortem, proponendo sepulturam morti, ad denotandum quod per hoc quod accipimus signum sepulturae Christi, consequimur mortem peccati.

Ut quo modo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitae ambulemus.

Declarato modo quo per baptismum mortui sumus peccato, inferre consequens, quod non debemus uiuere, manere, seu iacere in peccato, prosequendo assimilationem ad Christum ex resurrectione, dicens: Ut quo modo, &c. quasi dicat, Christus moriens in cruce, confixit delicta nostra cruci, secundum illud: Et uos cum mortui esseris delictis & praepitio carnis uestrae, conuiuificauit cum illo, donans uobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat phirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum attulit de medio, affixit illud cruci. Postquam uerò sepultus fuit, resurrexit per gloriam patris, id est, per uirtutem patris, ex qua pater glorificatur. Unde in persona patris Dauid dicebat: Exurge gloria mea. Vel per gloriam patris, id est, per gloriosam & ad gloriosam uitam, quam accepit per uirtutem patris, cum dotibus corporis. Priorem enim

Text.

1. Cor. 14. g

Ioan. 3. a
Matth. 21. d

Aff. 8. c
Gal. 3. d
1. Cor. 4. c
Gal. 4. d
Apost. 1. b

Ephes. 2. a

Text.

Matth. 8. c

Lib. 4. c. 10

Ioan. 3. a

Text.

Ephes. 2. c

Psal. 3.

uita

vita Christi fuit per infirmitatem carnis, per ignominias & vilitates multas, de sepulchro, id est, ad vitam gloriosam venit, relicta omnibus quae pertinent ad infirmitatem carnis, vt sunt dolores, liuores & deformitates corporales, ac si diceret: vt sicut Christus per gloriosam virtutem patris surrexit a mortuis, non rursus relapsurus in mortem: ita & nos relicta omnibus peccatis, per virtutem mortis eius, in baptismo sepulti & mortificati nouitate vitae, id est, in nouis actionibus & officiis vitae ambulemus, nunquam in peccata relapsuri. Norandum quod non dicit, in gloriosa vita Christi ambulemus, sed in nouitate vitae. Quia ante mortem & resurrectionem corporalem, id non possumus, sed dicit in nouitate vitae, scilicet, spiritualis ambulemus, id est, per bona opera vitae procedamus, & tandem pro ea ad gloriosam illam vitam in alio seculo perueniamus. Vita enim peccati vetustatem habet, quia ducit nos ad corruptionem. vnde dicit: Quod antiquatur & veterascit, prope interitum est. Dicit etiam Baruch: Quid est quod in terra inimicorum est? Inueterasti in terra aliena, &c. Vnde nouitas vitae dicitur, per quam aliquis redit ad integritatem, vt, scilicet, sit absque peccato. de hac nouitate Dauid ait: Renouabitur vt aquila iuuentus tua. Ad hanc hortatur Apost. dicens: Renouamini spiritu mentis vestrae.

Hebr. 8. d
Baruch 3

Ephes. 4. f

Text.

Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.

Hic probat necessitatem consequentiae: Christus enim postquam mortuus & sepultus fuit, resurrexit: conueniens ergo & consequens est, quod illi qui conformantur morti & sepulturae Christi in baptismo, conformentur etiam resurrectioni eius per nouitatem suae innocentiam vitae. Ad hanc probationem enucleandam assumpsit metaphoram complantati arborum, accipiendo complantationem pro insertione, qua facta, ramus accipit vigorem & fructum ab arbore cui inseritur. Quod non facit arbor alteri complantata. Et quia Apost. intendit hic ostendere vnde gratia habeat virtutem, scilicet a Christo, & quo modo teneamur eam seruare, non absque ratione exponi potest complantati, id est, conliti, maxime cum Christus hanc deriuationem virtutis per insertionem nobis declarauerit, dicens: Ego sum vitis vera. postea dicit: Ego sum vitis, & vos palmi- res, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere, &c. Et hoc est quod dicit: *Si complantati, &c.* quasi dicat: Si nos facti sumus complantati, id est, conliti similitudini mortis eius, sicut ramus qui inseritur planta, aut viti, vt quasi nos in ipsa Christi passione per baptismum inseramur: *simul & resurrectionis erimus*, id est, similitudini resurrectionis eius complantabimur siue inseremur, vt, scilicet, in praesenti innocenter, siue in nouitate vitae ambulemus, & in futuro ad similem gloriam perueniamus, iuxta illud: Reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae. Si commortui sumus & conuiuemus. Si igitur, sicut Apost. per similitudinem mortis Christi probauit, quod sumus mortui peccato, quod praemisera, quasi antecedens: Sic per similitudinem resurrectionis eius, probat, quod non debemus viuere siue manere in peccato, quod quasi consequens superius intulit.

Ioan. 15. e

Philipp. 3. d

SECUNDA PARS VI. CAPITIS.

Hoc scientes quod uetus homo noster simul crucifixus est.

Text.

In hac secunda huius 6. cap. parte, Apost. ostendit non esse permanendum in peccato, vt gratia abundet, ratione sumpta ex affectu abundantiae gratiae in baptismo collatae, eo quod mortui sumus peccato: quia ratio abundantiae gratiae repugnat mansioni in peccato, declarat nobis adesse facultatem ad non permanendum in peccato, sed potius ad resistendum peccatis futuris. dicit ergo: Assertum est quod non debemus permanere in peccato, sed debemus ambulare in nouitate vitae. Verum ne quis forte hoc impossibile putaret, dicit: *hoc scientes, scilicet sumus certi, siue absque quacunque dubitatione credimus, quod uetus homo noster, id est, ueritas hominis per peccatum inducta, simul cum Christo crucifixus est.* i. per crucem & passionem Christi nobis per baptismum applicatam mortificata est. Vetustas hominis per peccatum inducta, dicitur pronitas & inclinatio ad malum, per peccatum originale inducta, quae in homine dominatur, quando homo peccato subiicitur. Et quia id quod est principale siue quod dominatur in homine, dicitur esse homo: inde est quod ille qui subiicitur peccato, siue in quo peccatum dominatur, ipsa uetustas peccati dicitur esse uetus homo. Vel uetus homo dicitur, qualis per Adae genituram propagatur, vt pote qui non modo in peccato, sed etiam cum peccati fomite cuiusque alius mortis legibus natus est. Et ille in quo est nouitas vitae, quae est per gratiam, qui principatur & dominatur, dicitur nouus homo. Vetustas enim peccati est vel reatus, aut macula peccati originalis, & pronitas siue inclinatio ad peccata actualia, vel etiam consuetudo peccandi, quae quodammodo necessitate ingerit: & generaliter quidquid ex antiquo siue primo peccato primi hominis nobis prouenit. Sic igitur uetus homo noster, dicitur esse simul crucifixus, in quantum ipsa uetustas peccati uirtute mortis Christi, vel totaliter ablata est: vt in baptismo, in quo reatus poenae peccatorum actualium, & omnis macula totaliter amota est, licet maneat fomes, & illa consuetudo peccandi; tamen plurimum diminuitur & debilitatur: ideo non dicit Apost. uetus homo noster mortuus est, sed crucifixus est, vt intelligamus quod licet ille qui est in gratia, mortuus sit peccato, vt supra dictum est: peccatum tamen non est in eo omnino mortuum, sed cruci affixum: vt ad Col. scribit: Aggreditur enim & tentat hominem vnde infra exclamat, dicens: Infelix homo quis me liberabit a corpore mortis huius? In resurrectione tamen generali erit peccatum totaliter mortuum, quia tunc omnis mala inclinatio & omnis reatus erunt prorsus deleta: *Vt destruat corpus peccati ut ultra non seruiamus peccato.* Hic ponit duplicem effectum beneficii crucifixionis ueteris hominis siue peccati,

Colos. 2. e

Text.

peccati, quorum primus est remotio seu deletio praecedentium delictorum, & hoc innuit cum dicit: *ut destruat corpus.* i. congeries & consentientia ac robur peccatorum, quae dicitur corpus similitudinarium. Quemadmodum enim ipsa congeries membrorum facit vnum corpus naturale. vnde Iob: Corpus eius quasi scuta fusilia. Sic congeries peccatorum facit corpus similitudinarium. Secundus effectus est cautio ad peccatis in futurum, & hoc innuit cum subdit: *ut ultra non seruiamus peccato.* Tunc enim homo seruit peccato, quando obedit concupiscentiae peccati mortalis. Norandum quod Apost. non dicit, vt ultra non peccemus, quia impossibile est secundum praesentem & communem statum vitare omnia venialia, collectiuè licet quodlibet peccatum veniale distributiuè vitare possumus, aliis non essemus liberi arbitrij, & essemus obligati ad impossibile, quod qui asseruerit, anathema, secundum d. Hier. debet reputari. Sed collectiuè vitare non possumus omnia, quia dum intendimus vitare vnum, inconsideratè ex negligentia (non prouidendo sicut tenemur) in aliud incidimus, & aliquibus motibus secundo primis non resistimus. Datur communiter exemplum de nauis, in qua sunt multa foramina, quorum quodlibet obstruere possumus, sed cum ad obstruendum vnum intendimus, aqua per alia subintrat. Ideo Salomon dicit: Septies in die cadit iustus. & alibi: Non est homo iustus qui faciat bonum, & non peccet. Et d. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. & d. Iaco. In multis offendimus omnes. Nec precipitur nobis vt vitemus omnia collectiuè, sed quodlibet distributiuè. Ideo Apostolus dicit, *ut ultra non seruiamus peccato, scilicet mortali tanquam domino, dando nos in eius tyrannidem.* Hoc enim multis uiris sanctis concessum est, maxime D. Virgini, quae ab originali praeservata nullos motus primo primos, neque secundo primos, habuit, nec vnquam actualiter peccauit.

Iob 41. b

Prov. 24. b

Eccle. 7. c

1. Ioan. 1. c

Iaco. 3. a

Text.

Qui enim mortuus est, iustificatus est a peccato.

Hoc loco prosequitur & declarat primum effectum crucifixionis, qui est destructio corporis peccati. Congeries enim peccatorum (qui dicitur corpus peccati) destruitur, quando peccata homini remittuntur. Sic igitur declarat destructionem corporis peccati, dicens: *Qui mortuus est peccato, scilicet per baptismum, quo Christo commoritur, iustificatus est a peccato, id est, remissis peccatis translatus est in statum iustitiae, iuxta illud: Er hec fuistis aliquando, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis.* Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur, consequens est vt ad peccato iustificetur, & ita quod corpus peccati destruat.

1. Cor. 6. c

Si enim mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam uiuemus cum illo.

Hic declarat secundum effectum crucifixionis (qui est cautio ultra non seruiendi peccato) per conformitatem ad vitam Christi, tali ratione. Ille qui Christo mortem commoritur, simul conuiuuit resurrectioni. Christus autem sic surrexit a mortuis, tanquam nunquam de caetero moriturus. Ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgenti conuiuuit, quod habet facultatem nunquam de caetero redire ad peccatum. vnde dicit, *Si enim mortui sumus, scilicet peccato (cum Christo) id est, uirtute mortis Christi, credimus quia simul etiam uiuemus cum illo, id est, ad similitudinem vitae eius in hac uia, uia gratiae, & in futuro uita gloriae.* vnde Ephesius scribens, dicit: Cum essemus mortui peccatis, coniuuicauit nos Christo.

Text.

Ephes. 2. b

Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi ultra non dominabitur.

Hic declarat conditionem uirtutis Christi, & dicit hoc inquam, quod dictum est, credimus: *Scientes quod Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, sed uiuit uita perpetua, iuxta illud: Fui mortuus, & sum uiuens in secula seculorum.* Et quod plus est, *mors illi ultra non dominabitur*, quae mors in homine dominatur, non solum dum moritur per separationem corporis & animae, sed etiam ante mortem, dum patitur agritudinem, famem, sitim, dolorem, & alia huiusmodi, per quae peruenitur ad mortem. Sed ab his libera est uita Christi resurgentis: & ideo nullo modo subiicitur dominio mortis, sed potius ipse habet dominium super mortem, iuxta illud: Habet clauem mortis & inferni. Si ex uerbis istis, *ultra non dominabitur*, inferat quis: ergo aliquando dominata fuit Christo: ex quo uideretur sequi quod mors fuit illi poena, & per consequens contraxit peccatum originale, vnde proccesit mors, quod est haereticum. Dicendum, quod mors nullam vnquam habuit dominium in Christo, & nullo modo fuit illi poena, sed poenalitas ex conditione naturae passibilis & corruptibilis, quam sponte suscepit, vt nos morti satisfaciendo a morte liberaret. Quia, vt Apost. dicit: Debit per omnia fratribus assimilari, id est, quod intelligendum est de conditionibus naturae, siue naturalibus. Ex quo Theologi inferunt quod conueniens fuit Christum assumere omnes defectus naturales, qui non important deformitatem, prout ignorantiam peccati quae sunt contra naturam bene institutam.

Text.

Apo. 1. d

Apo. 1. d

Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo.

Hic dupliciter probat quod Christus resurgens ex mortuis ultra non moriatur. Primo ratione accepta ex parte mortis, quam sustinuit, dicens: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.* quae uerba non debent intelligi sic, vt dicamus quod mortuus sit peccato, sicut nos morimur: quia in illo nullo modo peccatum locum habuit, iuxta illud: *Qui peccatum non fecit.* Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter. Vno modo quia mortuus est pro peccato tollendo, secundum illud: *Eum qui non nouit peccatum Deus, pro nobis fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato.* & ideo litera debet legi sic ordinari: *Qui mortuus est peccato, id est, propter peccatum tollendum, mortuus est semel.* Alio modo qui mortuus est similitudini carnis peccati, id est, uirtute passibili & mortali, iuxta illud: *Deus misit filium in similitudinem carnis peccati, quae similitudo attenditur in hoc*

Text.

1. Pet. 2. d

Rom. 8. a

in hoc

in hoc quod fuit pafsibilis & mortalis, sicut illi qui habent veram carnem peccati, id est, subiectam peccato, cui caro Christi subiecta non fuit. Vtroque autem modo concludi potest quod Christus mortuus sit semel, ex hoc quod mortuus est peccato. Quantum enim ad primum, manifestum est quod per vnam mortem omnia peccata deleuit, non solum peccata, sed etiam futura, secundum illud: Vna oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos, & in hoc sacrificium Christi excedit omnia sacrificia veteris legis. Ideo non requiritur, vt adhuc pro peccato moriatur, sicut in antiqua lege requirebatur, aliud sacrificium pro peccato futuro. vnde d. Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Quantum ad secundum etiam idem potest concludi. Si enim Christus mortem sustinuit, vt desiceret in eo similitudo carnis peccati, id est, pafsibilitas & corruptibilitas, debuit mors eius conformari illis, qui veram peccati carnem habent, qui semel duntaxat secundum communem naturam ordinem moriuntur; iuxta illud: Statutum est hominibus semel mori, & sic Christus semel oblat & mortuus est. Secundo Apostol. probat quod Christus resurgens, vltimus non moriatur ex conditione vite, quam resurgendo adeptus est, dicens: Quod autem uiuit, uiuit Deo, id est, ad conformitatem Dei. Dicitur enim quod si crucifixus est in infirmitate, uiuit in virtute Dei. Effectus autem conformatur cause. vnde & vita quam Christus resurgens acquisiuit, est deiformis. Sicut ergo vita Dei est sempiterna & absque corruptione, secundum illud: Qui solus habet immortalitatem: ita & vita Christi est immortalis.

Hib. 10. c.

1. Pet. 3. d.

Hebr. 9. g.

2. Cor. 7. a. 1. Tim. 7. b. c.

Text.

Esa. 26. c. Gal. 2. d.

Text.

Sapient. 9. d.

Ecles. 18. d.

Exec. 3. f.

Text.

2. Cor. 5. e.

Ita & uos existimate uos mortuos quidem esse peccato: uiuentes autem Deo in Christo Iesu.
Hic inferit conclusionem intentam, quod nos conformare debemus vite Christi resurgentis, & non debemus vltra seruire peccato. Quia & quantum ad hoc quod Christus semel mortuus est peccato, id est, vite mortali, quae habet similitudinem peccati propter pofsibilitatem, & quantum ad hoc quod uiuit ad conformitatem Dei. Quantum ad primum dicit ita & uos existimate uos mortuos quidem esse peccato, scilicet tanquam ad peccatum nunquam sitis redituri, iuxta illud: Morientes non uiuant. Quantum ad secundum dicit, uiuentes Deo, id est, ad honorem vel similitudinem Dei, vt scilicet nunquam amplius per peccatum moriamini. vnde Galatis scribens ait: Quod nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei. Et ideo subdit, in Christo Iesu Domino nostro, id est, per Iesum Christum, per quem & peccatis morimur, & Deo uiuimus. Vel in Christo Iesu, id est, tanquam incorporati Christo Iesu, vt per eius mortem moriamur peccato, & per eius resurrectionem uiuamus Deo, nunquam amplius per peccatum morituri.

TERTIA PARS VI. CAPITIS.

Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentijs eius: Sed neque exhibeatis membra uestra, arma iniquitatis peccato.

In hac tertia huius 6. cap. parte Apost. ex praemis cōcludit moralem exhortationem. Dicit ergo primo, Dicitur est quod uerus homo noster simul crucifixus est, vt destruat corpus peccati, & c. per quod datur intelligi quod uirtus peccati est adeo diminuta ex abundantia gratiae Christi, vt nobis dominari non possit. Ideo inferendo concludit: Non ergo, &c. quasi dicat: Ergo debemus strenue dimicare contra peccatum, ne regnet in nostro mortali corpore. Non autem dicit non sit peccatum in uestro mortali corpore, quia quando corpus nostrum est mortale, non potest esse quin in corpore nostro sit peccatum, id est, fomes peccati, siue appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, quem Apost. sequenti cap. nominat peccatum: eo quod inclinatur ad peccandum: uerum quia illa denominatio est impropria, & tam in praecedenti quam in isto capite loquitur de peccato secundum rationem culpe, quam aliquando uocat delictum, aliquando peccatum. Fomes uero cum sit natura, non est culpa: propterea nunquam Apost. uocat fomitem delictum, sed duntaxat peccatum. Ideo praecedens expositio aliquibus non placet: quapropter exponunt de peccato mortali, vt paulo antedictum est, interpretando illud (vt uitra non seruiamus peccato.) Ex quo enim liberati sumus à peccati regno, debemus conari ne peccatum dominium amissum recuperet in nostro mortali corpore, id est, in nobis. Et hoc quidem necessarium est cauere, quando corpus mortale gerimus: quia vt Sapient. ait. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et quia peccatum dupliciter regnat in homine, scilicet per interiorem mentis consensum, & per operis executionem: ideo ad exclusionem primi dicit, ut obediatis concupiscentijs eius, id est, inclinationibus illius. Obedire enim per interiorem mentis consensum concupiscentijs peccati, est peccatum regnare in nobis: ideo Sapient. dicit: Post concupiscentias tuas non eas. Et ad exclusionem secundi subdit, sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato, id est, fomiti peccati, arma iniquitatis, id est, instrumenta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cum per membra exequitur peccatum, ad iniquitatem exequitur, & ex hoc ipso pugnare uidetur ad restituendum dominium & regnum peccato, quod per assuetudinem peccandi conualescit in nobis, secundum illud: Cum armis suis, id est, membris suis, ad inferos descenderunt. Et sic obedire est actus interior uoluntatis: exhibere autem membra, est actus exterioris executionis.

Sed exhibete uos Deo, tanquam ex mortuis uiuentes: & membra uestra, arma iustitiae Deo.

Hic exhortatur vt exhibeamus nos Deo. Et primo quantum ad interiorem affectum, scilicet vt mens nostra subdatur Deo, iuxta illud: Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus requirit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in uis eius. & hoc facere debemus tanquam ex mortuis uiuentes, id est, tanquam reducti ad uitam gratiae de morte culpe. Nam & ideo iustum est, vt qui uiuit, iam non sibi uiuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Secundo quantum ad exteriorem

teriolem actum dicit: *Sed exhibete membra uestra arma iustitiae.* i. instrumenta ad exequendum iustitiam, quibus pugnetis contra aduersarios iustitiae, Deo. i. ad honorem & obsequium Dei. vnde alibi dicit: Induite uos armaturam Dei, scilicet interiorem, id est gratiam, uirtutes ac dona Spiritus sancti, vt possitis stare & pugnare exterius per membra contra insidias diaboli.

Peccatum enim uobis non dominabitur. Non enim sub lege estis sed sub gratia.

Hic assignat rationem exhortationis praedictae, praeniciens eorum qui se excusare uellent, ignauiam & malignitatem, assignantes acerrimam carnis pugnam. Possent enim aliquis se excusare allegando dominium peccati, per quod assereret se ab obseruatione exhortationis praedictae impediri. Ideo Apost. hoc primo excludit, dicens: Peccatum uobis non dominabitur, scilicet si coeperitis peccato resistere, & uos exhibere Deo, iuxta illud: Appropinquate Deo, & appropinquabit uobis. Resistite diabolo, & fugiet à uobis: ac si diceret, Ideo potestis praedicta obseruare, quia non inuenietis peccatum dominari, per quod retrahi possitis ab exhibitione Dei. Sumus enim liberati à Christo, secundum illud: Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis. deinde manifestat quod dixerat dicens: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Verum quia dubitari posset de qua lege intelligeret, cum prius mentionem fecerit de lege naturali, quae sola praecipit moralia continebat, quibus Gentiles erant subiecti: vel de lege Moyli, quae continet ceremonialia & iudicialia praecipit, quibus Gentiles non erant subiecti. Dicendum est quod non solum loquitur hic de lege Moyli, quantum ad ceremonialia & iudicialia praecipit, sed etiam quantum ad moralia, quae pertinent ad legem naturam. Sub qua quidem lege aliquis dicitur esse dupliciter: vno modo quasi legis obseruantia uoluntarie subiectus, & hoc modo etiam Christus fuit sub lege, iuxta illud: Factus sub lege, quia, si legem obseruauit, non solum quantum ad moralia, sed etiam quantum ad ceremonialia. Fideles autem Christi sunt hoc modo sub lege quantum ad moralia, sed non quantum ad ceremonialia aut iudicialia, quae euacuata sunt in morte Christi, quibus etiam Gentiles non erant subiecti. Alio modo aliquis dicitur esse sub lege, quasi à lege coactus, & sic ille dicitur esse sub lege, qui non uoluntarie nec ex amore seruat legem, sed ex timore poenarum cogitur legem seruare. Talis autem caret gratia, quae si adesset, inclinaret ad uoluntatem obseruantiam legis, vt ex amore moralia eius praecipit impleteret. An autem iustificatus sit obligatus ad seruandas leges humanas, dicitur infra 13. cap. interpretando illud: Ideoque necessitate subditi estote, &c. Sic igitur quando quis est sic sub lege, quod non adimplet uoluntarie legem, peccatum in eo dominatur, ex quo uoluntas hominis inclinatur, vt velit id quod est contrarium legi. Sed per gratiam tale dominium tollitur, quia gratia facit quod homo uoluntarie seruet legem, non quasi sub lege existens, sed sicut liber. vnde Apost. Non sumus ancillae filij, sed liberae: quia libertate Christus nos liberauit. Hanc autem gratiam facientem homines libere & uoluntarie implere legem, non conferebant legalia sacramenta, sicut conferunt sacramenta Christi, signanter baptismus, qui est primum sacramentum & ianua aliorum. Et ideo illi qui se ceremonialibus legis subiiciebant, quantum pertinet ad uirtutem sacramentorum legalium, non erant sub gratia, sed sub lege: nisi forte per Christi fidem gratiam adipiscerentur, prout multi patres antiqui testamenti, per quam pertinebant ad nouum testamentum. Illi uero qui se sacramentis Christi subiiciunt, ex eorum uirtute gratiam consequuntur, vt non sint sub lege, sed sub gratia: nisi forte per suam culpam se subiiciant seruituti peccati, per quam seruitutem pertinent ad antiquum testamentum. Vult ergo cōmonescere Apost. conuersos ad fidem, vt in gratia sint solidius firmati per Christi sacramenta, & persistant aduersus regnum peccati, quam illi qui sub lege naturali aut scripta degebant. Et qui relapsi fuerint expeditius, seruentius, robustiusque respiciant attenda copia abundantiae gratiae, & dignationis diuinae sacramentorumque & remedium maioris efficacit. vnde d. Christof. dicit quod antea aduentum Christi, quando lex erat tantummodo praecipiens, facillimum erat corpus nostrum in seruitutem peccati incidere. Nunc autem per gratiam, quae non solum peccata priora remittit, sed etiam ad futura cauenda nos munit, facilius regno peccati resistere possimus. Et in hunc locum d. Aug. dicit quod peccatum dominatur sub lege: non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo & non adiuuando.

Quid ergo peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quoniam cui exhibetis uos seruos ad obediendum, serui eius estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obediuntis ad iustitiam?

Hic Apost. praeniciens Pleudochristianos & Haereticos, qui ex uerbis crude & male intellectis, absurda & deprauata mente legi euangelicae opposita inferre nituntur, sciscitatur, dicens: *Quid ergo? Sciebat enim quod id quod praedixit, Non estis sub lege, sed sub gratia: poterat ab aliquibus male intelligi: ad hunc sensum quod fideles Christi non sunt sub lege, quantum ad debitum obseruandi praecipit moralia, ex quo sequeretur quod fidelibus Christi licitum esset peccare contra praecipit moralia faciendo: quoniam dictum est quod non sumus sub lege, sed sub gratia. Et hunc sensum Apost. Galatis scribens improbat, dicens: Vos in libertatem uocati estis fratres mei, tantum ne deris in occasionem carnis libertatem. Et ideo hic etiam respondens subdit: Absit, scilicet vt peccemus & contra moralia praecipit faciamus: quia sumus à lege liberati. Quia si contra praecipit moralia ageremus & peccaremus, sequeretur hoc inconueniens quod iterum redigeremur in seruitutem peccati. & hoc innuit cum dicit: An nescitis, &c. Quod serui obediunt dominis suis, debitum est, iuxta illud: Serui subditi estote dominis carnalibus. vnde cum aliquis obedit alicui, se seruum eius profitetur obediendo: diuerso tamen stipendio diuersis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato tanquam domino, per seruitutem peccati ducitur ad mortem: & hoc exprimit cum*

Text.

Jacob. 4. b.

1. Tim. 8. d.

Gal. 4. a.

Gal. 4. d.

In libr. de gra. & libar.

Text.

Gal. 5. b.

Ephes. 6. a.

Apoc. 10. d

Supra 2. c

Text.

2. Tim. 1. d

2. Cor. 3. c

1. Cor. 7. d

Duplici seruituti & libertati. Contra Lutheranos.

Ioan. 4. d

Supra 5. b

Ephes. 2. a

Esa. 51. a

Osse 13. f

mit cum dicit, *sive peccati*, id est, serui estis in obediendo ei, & hoc in mortem, id est, in aternam damnationem precipitandi: de qua d. Io. In his mors secunda, & c. Qui vero obedit Deo, efficitur obedientis, id est, obedientia seruus: obeditio enim est obsequantia diuinorum preceptorum. Quia per assuetudinem obediendi mens eius magis ac magis ad obediendum Deo inclinatur, & ex hoc iustitiam perficit. Et hoc innuit cum ait, *sive obedientis*, scilicet diuinorum preceptorum ad iustitiam, si implendam, secundum illud: Factores legis iustificabuntur. Et satis conuenienter obediendum contraponit peccato: eo quod sicut d. Ambr. dicit: Peccatum est diuina legis transgressio, est celestium inobediencia mandatorum. Per hac verba Apost. probat Christianos non esse omni lege solutos, maxime lege naturali, & potest probatio eius in hunc syllogismum reduci: Quicumque se exhibet obediendum iustitiae, seruus est iustitiae: Atqui Christiani in baptismo se exhibent seruire iustitiae euangelicae, ergo & serui eius sunt. Maiorem probat per interrogationem, per quam vehementior sit oratio, quasi dicat, Si ille qui se exhibet ad obediendum tyranno, qui nullum ius habet precipiendi, seruus eius est: a fortiori qui se exhibet ad obediendum Deo, qui habet ius precipiendi seruus eius est. Sed peccatum per tyrannidem dominatur homini, qui ratione viget, secundum quam natus est viuere. Iustitia vero legitimo iure dominatur, ideo qui se ei exhibet ad obediendum, multo magis est seruus iustitiae: minor pater ex illo: Consepulti enim sumus, & c. An autem Christiani sint liberi a lege humana, ita ut licet ei absque peccato contrauenire, dicitur infra 13. c. interpretando illud, Itaque necessitate, & c.

Gratia autem Deo quod fuistis serui peccati, obeditis autem ex corde in eam formam doctrinae in qua traditi estis: liberati autem a peccato, serui facti estis iustitiae.

Hic ostendit esse inconueniens quod obediendo iustitiae iterum reducamur in seruitutem peccati, duplici ratione: Primò ratione accepta ex beneficio, quod consecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alterius liberatus esset a seruitute tyranni, qui piissimè illud tractauit: inconueniens magnūque incommodum esset illi, si iterum seruituti talis tyranni se subiceret. Sed nos per gratiam Dei sumus liberati a dominio & tyrannide peccati, quod tanta mala nobis attulit. Igitur, & c. Secundo idem probat ex conditione, in quam ducti sumus post libertatem a peccato: quia facti sumus serui iustitiae. Non enim licet seruo se subicere seruituti alterius domini contrarij domino suo. Sed per baptismum & iustificationem facti sumus serui Dei, qui est verus Dominus, ergo non debemus iterum redire in seruitutem peccati. Vtraque rationem Apost. simul rāgit dicens: *Gratias autem, sago & vos agere debetis, quod licet fueritis aliquando serui peccati, tamen translati estis a mala seruitute peccati in seruitutem iustitiae, & obeditis, & hoc non coacti, sed corde, id est, voluntariè. In eam formam doctrinae, id est, in doctrinam catholicæ fidei. vnde ad Timoth. scribens ait: formam habens sanorum verborū, quæ a me audisti, in qua traditi estis, id est, cui spontaneè & totaliter vos subdidistis, iuxta illud: Semetipfos dederunt primum Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati estis a peccato, ideo inconuenit ut iterum in seruitutem peccati redeatis. Et cum serui facti sitis iustitiae, inconuenit quod iustitiam deseratis. Idcirco Corinth. scribens dicebat: Precio empti estis, & non estis vestri. Ex præmissis apparet duplicem secundum Apost. esse seruitutem, scilicet peccati & iustitiae: & duplicem libertatem, libertas a iustitia, quæ dicitur libertas carnis, & seruitus peccati: & libertas a peccato, quæ dicitur seruitus iustitiae. Et quia ex hac seruitute peccati, quæ hic habetur, & ex dicto Christi, Qui facit peccatum seruus est peccati, Lutherani nituntur abrogare liberū arbitrium in peccatore: Ideo circa huiusmodi seruitutem & libertatem insistendum est. Et notandum primo quod aliquis potest tripliciter fieri seruus sive captiuus: Primo naturaliter & contra propriam voluntatem, & hoc modo qui nascitur ex captiua dicitur seruus: quia in generatione seruorum secundum legem, partus sequitur ventrem. Et hoc modo omnes nos nascimur serui per peccatū originale, cui per propriam voluntatem non consentimus, sed per propagationem, cum natura a primo parente in nos traditur. vnde Apost. Erasmus omnes natura filij iræ: sed ab hac seruitute fuimus per Christum liberati, ut hic & in præcedenti cap. Secundo modo efficitur aliquis seruus sive captiuus, quando capitur violenter in bello contra voluntatem suā propriam. Et hoc modo peccatores non sunt serui peccati. Quia ut d. Aug. dicit: Peccatum est adeo voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, id est, liberum, non est peccatum. Tertio modo quis efficitur seruus per propriam & spontaneam voluntatem ad benedictionem. Et hoc modo aliquis efficitur seruus peccati, voluntariè se exhibendo ad obediendum peccato, ut Apost. paulò ante clarè ostendit, dicens: An nescitis, quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum, & c. vnde & Propheta: Gratis venundati estis. Et hac seruitus peccati non tollit libertatem, nec includit necessitatem coactionis, sicut nec etiam seruitus iustitiae. Ita quod quilibet potest ex vna seruitute in aliam transire: a seruitute quidem iustitiae se solo in seruitutem peccati, ut patuit in Adam, & in aliis iustis qui se in seruitutem peccati precipitarunt. Et a seruitute peccati in seruitutem iustitiae, non quidem se solo, sed per auxilium & gratiam Dei, iuxta illud: Perditio tua ex te Israel, in me tantummodo auxilium tuum. Hac autem seruitus peccati consistit in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum procedens ex habitu vel dispositione relicta ex actu peccati, quod fecit ex suggestione diaboli, cui se subiecit, faciliter inducit ad alia peccata. vnde d. Gregorius ait: Peccatum quod per penitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundo in macula, quæ est testimoniū illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per liberū arbitrium possit peccare, non*

tamen potest a peccato per solum liberum arbitrium resurgere, prout ille qui cadit in foueam profundam non potest seipsum exire. Tertio consistit in difficultate ad bonum faciendum, & malum cauendum: libertas autem a iustitia in duobus consistit. Primò quia est liber a coactione sive necessitate peccandi, ut dictum est. Quia licet peccatores non possint resurgere a peccato, possunt tamen cessare a continuatione peccati, quod est sic voluntarium, quod si non sit voluntarium non est peccatum. Secundo consistit in quodam conatulo per què peccator potest habere propositam imperfectū cessandi a peccato continuato, & resurgendi ab illo: eo quod ratione naturali cognoscit actum peccati esse contra bonum honestum, & per fidem licet informem cognoscit peccatum esse contra bonum diuinum: potest etiam ratione naturali agnoscere Deum esse clementem & misericordem, cum lumine naturali agnoscere possit omnes perfectiones creaturarum eminenter esse in Deo, & misericordiam esse virtutem & perfectionem laudabilem, & si habeat fidem informem, illa agnitio misericordiae per fidem etiā informem fulcietur, sicq; speciali Dei auxilio assisctè, peccator conari potest ad resurgendum, prout infirmus aequaliter, sed non perfectè ad surgendum, iuxta illud: Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Seruitus autè iustitiae in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiae. Nam per gratiam virtutes & dona Spiritus sancti & gratiam cooperantem & sequentem, inclinatur ad opera meritoria & ad perseuerandum in illis. Et sic seruitus iustitiae non est tanta, nec tam grauis, sicut seruitus peccati: imò est dulcissima. Seruire enim Deo regnare est. vnde Christus: Iugum meum suauè est, & onus meum leue. Per hanc seruitutem iustitiae perficitur liberum arbitriū, & liberatur a seruitute peccati. Et per seruitutem peccati debilitatur & priuatur iustitia bono. Libertas autè iustitiae, quæ dicitur libertas Christiana, quæ manet in homine iusto, non consistit in Deo obligatione legis seruandæ, ut bene paulò antè probauit Apost. dicens: Peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia. Absit, & c. Sed de his amplius infr. 13. cap. super verbo: Itaq; necessitate subditi estote, & c. Sed consistit primo in liberatione a peccato originali, quantum ad culpam & diminutionem fomitis. Secundo in liberatione a peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon a vehementibus suggestionibus diaboli. Tertio a liberatione legis Moysei, quantum ad ceremonialia & iudicialia, ut bene probauit Apost. qui cum loquitur de lege simpliciter, intelligit de lege Moysei. Quarto in liberatione a seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali. vnde dicit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. & infra: Ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloria filiorum Dei. Reliqua verò quæ pertinent ad liberum arbitrium prosequemur infr. cap. 7. interpretando illud: Non enim quod volo bonū hoc ago. vltra ea quæ tractauimus superius, 1. cap. interpretando illud: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui, & c. hac autem pro Lutheranorum nodis dissoluendis sufficiant.

Infra 7. d

Mat. 11. d

1. Cor. 15. g

Infra 8. d

QUARTA PARS VI. CAPITIS.

Humanum dico, propter infirmitatem carnis uestrae.

Text.

In hac 4. huius capitis parte, Apost. probat prædictam conclusionem ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine & fructu ac sine iustitia: dicit ergo, *Humanum, & c.* quasi dicat de duobus motiuis. Primo, quod exhibeatis vos Deo mente interiori. Secundo, quod exhiberetis etiam membra vestra exteriori, quantum ad operis executionem, hoc prosequi volo, & dico vobis quoddam humanum. i. congruè imbecillitati humanae. Sic enim quandoq; homo accipitur in scriptura, prout scilicet significat conditionem infirmitatis humanae, ut cum dicitur: Homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legum. Et Apost. sic accipit cum dicit: Cum sit inter vos zelus & cōtentio, nōne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Causam autem assignat, subiungens, *propter infirmitatem carnis uestrae.* Quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradenda, iuxta illud: Sapientiam loquimur inter perfectos. & illud: Perfectorum est solidus cibus, infirmioribus sunt danda leuiora præcepta. vnde Corinthiis dicebat: Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, & non escam: non dum enim poteratis. & Hebræis dicebat: Facti estis ut lacte vobis opus sit. Hac autem infirmitas carnis, ut Sapiens dicit, aggrauat animam. & Christus: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. & Apost. Caro concupiscit aduersus Spiritum, & c.

Sap. 9. b

1. Cor. 3. a

1. Cor. 2. b

Hebr. 5. c

1. Cor. 3. a

Sap. 9. d

Sicut exhibuistis membra uestra seruire immunditie & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra uestra seruire iustitiae, in sanctificationem.

Text.

Hic ponit documentum humanum, quo docet corpus pariter esse exhibendum ad seruendum iustitiae, sicut exhibuimus ad seruendum peccato, dicens: *Sicut exhibuistis membra uestra seruire, scilicet per executionem mali operis, immunditie & iniquitati corde conceptæ, ut immunditia referatur ad peccata carnalia, secundum illud: Omnis fornicatio & immunditia, & c. Et iniquitas referatur ad peccata spiritalia, præcipue ea quibus læditur proximus, iuxta illud: Iniquitatem meditatus est in cubili suo. Quibus peccatis in corde conceptis membra seruiunt ad iniquitatem opere exercendam. Et ponit hic secundo loco iniquitatem pro immunditia & iniquitate simul, sive prout se extendit ad peccata carnalia & spiritalia. Quia ut D. Io. dicit: Omne peccatū est iniquitas, & hoc in quantum discordat ab æquitate legis diuinæ: Ita nunc, scilicet liberati a peccato, exhibete membra uestra per executionem bonorum operum seruire iustitiae in lege diuina nobis proposita. In sanctificationem, id est, in executionem & augmentum sanctitatis. vnde D. Ioan. qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Dicitur autem hoc esse humanum: quia secundum rectum iu-*

Ephes. 5. a

Psal. 35.

Apoc. 11. c

Baruc 4. f
Ier.

dicium multo plus debet homo seruire iustitiae, quam seruire iniquitati. vnde Baruc: Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo, decies tantum iterum conuertentes requiretis eum.

Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiae.

Hic assignat rationem prædicti documenti humani, præferendo statum gratiæ statui culpæ ab effectu, præmittendo statum & effectum peccati, qui est priuare hominem vera libertate: & potest sic formati ratio: Si enim plura bona nobis proueniunt ex iustitia, quam ex culpa, quæ multa mala affert, ergo multo magis debemus insistere ad seruiendum iustitiæ quam studuerimus ad seruiendum peccato. Primum ergo ponit conditionem status peccati. Ad cuius intelligentiam supponendum est quod homo naturaliter est liberi arbitrij propter rationem & voluntatem, quæ cogi non potest, licet inclinari possit ab aliquibus. Semper ergo homo quantum ad arbitrium rationis, manet liber à coactione, non tamen semper est liber ab inclinatione. Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur per habitum gratiæ vel iustitiæ, & tunc est liber à peccato, ab inclinatione peccati, vt scilicet ab eo non superetur vsque ad consensum. Quandoque autem liberum arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati, & tunc habet seruitutem peccati, quia inclinatur & trahitur ad consentiendum peccato contra iudicium rationis. & est tunc liber à iustitiâ, id est, ab inclinatione iustitiæ, quæ (cum non sit stante peccato) ad bonum inclinare non potest. Supponendum est secundum quod sicut nemo potest duobus dominis oppositis seruire, ita neque potest esse sine domino: Neque seruitus est respectu vnus absque libertate, respectu alterius. & hoc innuit Apostolus cum dicit: Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. i. exempti à iustitiâ, & hoc dicit ad eorum confusionem, eo quod absque freno iustitiæ existetes seiplos in peccata præcipitabant. Quod præcipue contingit in his qui ex certo proposito peccant. Nam illi qui ex infirmitate vel ignorantiâ peccant, aliquo modo freno iustitiæ retinentur, vt non videantur à iustitiâ omnino liberi. vnde Hier. A seculo fregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, non seruiam. Et Iob: Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri liberum se putat, Sciendum tamen quod licet status peccati verè habeat seruitutem, non tamen habet veram libertatem. Non est enim vera libertas posse facere quicquid libet, nisi sit rationi consentaneum, cum homo sit natus viuere secundum rationem. Ideoque cum voluntas nata sit rationem sequi, tunc maxime captiuâ tenetur, cum à rationis lege seducitur, & sic homo dicitur verè seruus, licet appareat ei quod sit liber secundum carnem: libertas autem carnis pessima seruitus est. Ideo quod aliquis freno rationis non cohibeatur à sequela concupiscentiæ, est libertas quantum ad opinionem illius, qui summum bonum putat concupiscentiam sequi, vera autem libertas est sequi rationem, & cum illi qui sunt liberi à peccato, sequantur rationem, sunt verè liberi. vnde Christus: Si manseritis in sermone meo, verè liberi eritis.

Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?

Continuat hic probationem prædictæ propositionis: probauerat enim ex effectu peccati, qui est hominem priuare vera libertate, hic probat à fructu, qui est confusio & pudor. Verum hæc non dicuntur fructus, nisi per antiphrasin & à contrario sensu: nullus est enim peccati fructus. Ideo vtitur interrogatione sibi familiari, nominans fructum, quod infructuosum est & incommo- dum affert. Et licet hæc interrogatio, Quem fructum, &c. præ se ferat responsum negatiuum, quasi diceret nullum: tamen in verbo, erubescitis, designat fructum & incommo- dum, quod consecuti sunt primi peccatores Adam & Eva, qui statim post peccatum cum cognouissent se nudos, præ pudore conserunt sibi folia ficu, & fecerunt sibi perizonata: & cum audisset Adam vocem Domini deambulantis in paradiso, abscondit se. Ideo Dauid: Erubescant impij & deducantur in infernū. Quærit ergo: Quem fructum habuistis tunc, i. quando peccabatis: quasi dicat, Illa voluptas quam peccando per modicum tempus habuistis, quid commodi & emolumentum attulit vobis? Nihil profecto, quia inutilis. vnde Esa. de impijs ait: Opera eorum opera inutilia. Et Miche. Vequi cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. Et non solum fuit inutilis, verum etiam nociva, afferens confusionem. Ideo dicit, in quibus, i. de quibus scilicet peccatis, nunc, in statu penitentiae, erubescitis, propter eorum turpitudinem & deordinationem. vnde Hier. Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum confusionem, & erubui. Et Esa. Erubescitis super hortis voluptatis quos elegeratis. Hæc erubescencia non fuit tunc, id est, eo tempore quo peccabatis. Peccatum enim dum adest actu, erubescencia abstergit à fronte, vt sese homo liberius oblectet: quia tunc deformitas turpitudinis minus noscitur. Ideo non est adeo efficax ad pariendum pudorem. Calore autem deferente, quia peccatum dilucidius deprehenditur, incipit peccator erubescere erubescencia.

Nam finis illorum, mors est.

Hic ponit finem peccati, dicens: Nam finis illorum, scilicet peccatorum, non tamen à peccantibus intentus: quia peccantes non intendunt incurrere malum. Nemo enim, vt d. Dionys. ait, intendens ad malum operatur, sed finis ad quem peccata suapte natura ducunt, ordinatus à Deo, mors est, scilicet corporalis, spiritalis, & æterna. de quibus supra 5. super illo: Et per peccatum mors: ex quo enim quis se separat à Deo per peccatum, dignus est vt priuetur gratia Dei & donis Spiritus sancti, in quo consistit mors spiritalis: & quod anima separetur à corpore, in quo consistit mors corporalis, & quod denegetur lumen gloriæ & infligantur ei perpetua tormenta, in quo consistit mors æterna.

Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò uitam æternam.

Ier.

Hic ostendit qualitatem status iustitiæ, qui apparet contrarius statui peccati, per tres oppositas condiciones, quas hic describit. Nam primo de statu peccati dixerat: Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Nunc directè opponit, liberati à peccato, serui autem facti Deo. Secundo dixerat quem fructum, &c. hic opponendo dicit: habetis fructum vestrum in sanctificationem. Tertio dixerat, finis illorum mors est: hic contraponit finem verò uitam æternam. Circa primum considerandum quod sicut cum quis à peccato inclinatur ad malum, est liber à iustitiâ. Ita cum aliquis ex habitu iustitiæ inclinatur ad bonum, est liber à peccato. Vt scilicet ab eo non superetur vsque ad consensum. vnde dicit: Nunc verò in statu iustitiæ liberati à peccato, secundum illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Similiter è diuerso: Sicut in statu peccati aliquis est seruus peccati, cui obedit: Ita in statu iustitiæ est seruus Dei, voluntariè obediens ei, secundum illud: Voluntariè sacrificabo tibi. & hoc innuit cū dicit: Serui autem facti Deo, vnde Dauid: O Domine quia ego seruus tuus sum, &c. Hæc autem est optima seruitus & vera libertas: iuxta commune adagiū, seruire Deo regnare est. Circa secundum ponit effectum iustitiæ, dicens: Habetis fructum in sanctificationem, i. ipsa sanctificatio & executio sanctitatis per bona opera est fructus vester, in quantum, hoc spiritaliter, & sancte vos delectat. vnde Sapient. Flores mei fructus honoris, & honestatis. & Apostol. Fructus autem spiritus gaudium, pax, &c. Circa tertium ponit finem oppositum. dixerat: Finis illorum mors est: hic autem dicit, finem verò uitam æternam, quæ dicitur finis & ipsorum iustorum qui quærunte eam, & propter eam consequendam omnia alia operantur. vnde Christus: Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. Vita æterna etiam est finis ipsorum operum, quæ cum ex obedientia Dei fiant, & ad Dei imitationem vitam æternam merentur, iuxta illud: Oves meæ vocem meam audiunt: & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Ex hoc quod hic dicitur vitam æternam esse fructum iustitiæ: trahunt aliqui quod vita æterna consistit in fruitione, quæ est actus voluntatis: secundum d. Aug. vbi dicit, quod frui est amore inhærete alicui rei propter seipsum. Quia cum fructio à fructu deriuetur, fructio & fructus ad idem pertinere videntur: fructus autem spiritalis per fructum sensibilium cognoscitur: fructus verò sensibilis est id quod vltimum ab arbore expectatur, & cum quadam suauitate percipitur: ergo etiam fructus spiritalis, sed ad voluntatem pertinet illud vltimū & suauitas. Igitur vita æterna consistit in fruitione voluntatis tanquā in principali actu, quod videtur aduersari ei quod dixit Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum, &c. Ad huiusmodi dubij dissolutionem, reducendum est ad memoriam id quod de beatitudine diximus, supra 4. cap. interpretando illud: Sicut Dauid dicit beatitudinem hominis esse, &c. quo supposito, dicendum quod cum beatitudo sit status omnium bonorum aggregatione perfectus, necesse est ipsam consistere in visione & fruitione simul, quæ sunt naturaliter connexæ: sic quod nemo potest clarè videre Deum, quin summe secundum proportionē luminis & gratiæ fruatur Deo. Si autem per imaginationem quæratur de principitate: dicendum, quod beatitudo formalis & subiectiua principalis consistit in visione, quā in fruitione: cum visio ordine naturæ præcedat fruitionem, & primo ordine naturæ attingat Deum, eo quod volūtas de se est cæca & absque intellectu, nec potest frui nec exire in aliquem actum. Tum etiam quia beatitudo consistit in nobilissimo actu, secundum Philos. Nobilissimus autem actus est nobilissima potentia. Sed intellectus est simpliciter nobilissima potentia, quia quoad res materiales nobiliori modo fertur quam voluntas, cum feratur per similitudinem earum in se: voluntas verò in ipsas secundum se absque similitudine illarum in se recepta. Similitudo autem siue species rerum materialium in intellectu recepta, est spiritalis & incorruptibilis, cum omne quod recipitur ad modum recipientis recipiatur. Et sic cum esse spirituale sit perfectius materialis, sequitur quod intellectus nobiliori modo fertur in eas, quam voluntas quæ fertur in res materiales absolute, secundum quod in se sunt absque specie, siue similitudine. Et quāuis voluntas erga res spirituales nobiliori modo feratur quam intellectus: quia res spirituales, quæ sunt substantiæ, nobiliores esse habeant in se, quam similitudines siue species intelligibiles earum quæ sunt in intellectu. Tamen quantum ad Deum, in patria intellectus etiam in actu beatifico terminatur in ipsum Deum absque specie intelligibili: quia nulla talis causata potest sufficere clarè representare diuinam essentiam, quæ est infinita. Cum igitur intellectus primo feratur in diuinam essentiam secundum se, & absque similitudine, quemadmodum & voluntas: & non egeat adminiculo voluntatis, prout voluntas eget adminiculo intellectus, eo quod sit cæca, vt dictum est, sequitur quod est nobilior & perfectior voluntate. Et quāuis in esse meriti & acceptationis volūtas sit nobilior, & nobilioribus habitibus & virtutibus ornetur in via, pura charitate, quā cæteris præfert Apostolus. Non tamen est nobilior in esse præmiij & entis in patria. Miles enim manibus pugnano meretur, tamen caput & facies primo præmiantur: & licet charitas sit perfectior fide, & alijs virtutibus quas intellectus habet in via, non est tamen nobilior, neque ita perfecta sicut lumen gloriæ, quod erit in intellectu in patria: quia lumen gloriæ primo & perfectius nos coniungit Deo: & ideo essentia beatitudinis quæ est visio, est in intellectu: & fructio siue delectatio quæ est consequens, pertinet ad voluntatem. Ideo beatitudo principalis pertinet ad intellectum quam ad voluntatem, & sic visio est essentialiter vita æterna.

Stipendia enim peccati, mors: Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro.

Hic explicatius manifestat finem malorum & bonorum. Et primo quoad mala, quod finis peccatorum mors est. Hic verò dicit quod stipendia peccati sunt mors. Stipendia dicebantur olim mercedes militum à stipe pendenda, id est, ponderanda: quia pecunia militibus pro eorum

Psal. 115.

Eccles. 2. 4. c
Galat. 5. d

Matth. 6. d

Joan. 10. b

10. de Trin. c
1. de doct. Chri.

Joan. 17. a

1. Ethic.

1. Cor. 13. d

D. Tho. 1. 2. q.
3. ar. 4

Tent.

Hic

Psal. 10. b

Psal. 83. c

Infra 11. a

Joan. 4.

Joan. 6. c

laboribus danda ponderabatur. Cum ergo peccatores membra sua peccato exhibentes illis tanquam armis militent peccato, retribuit eis mortem tanquam stipendium, & mercedem siue retributionem eidem a Deo ordinariam. ex hoc manifestum est quod mors est finis peccatorum, sed non peccantium, qui illam non intendunt, ut dictum est. vnde David: Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quantum vero ad bona dixerat: habetis fructum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam. Et quia certum est quod vita aeterna haberi non potest, nisi per gratiam: ideo hic dicit: Gratia Dei vita aeterna, id est, hoc ipsum quod bona operamur & quod opus nostrum est dignum vita aeterna, est a gratia Dei. vnde David: Gratiam & gloriam dabit Dominus. Et quia Lutherani hunc locum obiciunt catholicis, qui iuxta euangelicam veritatem docent iustos mereri vitam aeternam: hic nobis parum insistentum est, non quod intendamus hic materiam meriti resolvere, cum hoc iam praestiterimus supra 2. cap. interpretando locum illum: His qui secundum patientiam boni operis, &c. sed ut vera loci huius interpretatione data, perspicue appareat hunc locum errorum illorum potius aduersari quam fauere. Obiciunt illi: Paulus ait: Gratia Dei vita aeterna: ergo non ex merito, quia dicit infra: Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Quid clarius dicere poterat Aposto. ad deludenda merita? Respondet tamen illis apertissime d. Aug. in Epist. ad Sixtum, quae est 107, & in lib. De gratia & libero arbitrio, cap. 7. quibus locis legitime interpretatur hoc d. Pauli verbum. Si citatur enim quasi ex hac sententia subinferens. Nulla ne igitur sunt merita iustorum? & respondet, sunt plane: quia iusti sunt, sed ut iusti fierent, merita non fuerunt. Id quod Theologi dicunt primam gratiam, qua primo iustificamur, non mereri, & infra idem August. dicit: Vnde & ipsa vita aeterna, quae in fine sine fine habebitur, & ideo meritis praecedentibus redditur, tamen eadem merita quibus redditur, non a nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam. Ipsa, scilicet vita aeterna, gratia nuncupatur, quae neque ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt merita, quibus non datur, sed redditur. Et inferius cum dixisset (scilicet d. Paulus hoc loco) Stipendium peccati mors, ait: Quia non congruentissime & conuenienter addere iudicaretur, stipendium iustitiae vita aeterna. Et verum est, inquit, quia si merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiae vita aeterna: vnde etiam & merces appellatur plurimis sanctorum scripturarum locis. Haec d. Aug. & alia plura, quibus edisserit vitam aeternam esse militantium stipendium. Sed nec merita ipsa, quibus redditur, nostris viribus adscriberemus, quae tamen gratiae Dei committuntur. Ad amputandum hanc impiam gloriationem Aposto. dicit: Gratia Dei vita aeterna. D. Thom. hic dicit, quod si opera considerentur in sua natura, & secundum quod procedunt ex libero arbitrio, siue secundum substantiam operis, non merentur de condigno vitam aeternam, sed solum secundum quod procedunt ex gratia Spiritus sancti. vnde Christus dicebat: Siquis biberit ex aqua (id est, gratia) quam ego dabo illi, fiet in eo fons salientis in vitam aeternam, & hoc fit in Christo Iesu Domino nostro, id est, per fidem & meritum Domini nostri Iesu Christi, vel in quantum sumus in ipso per fidem, spem, & charitatem incorporati, & membra eius effecti. vnde d. Io. Omnis qui videt filium & credit in eum, habet vitam aeternam. Vel veluti palmites fructificantes in vite.

EPILOGE VII. CAPITIS.

In hoc c. septimo Aposto. prosequendo facultatem & virtutem gratiae Christi, ostendit primo, quod per eam soluti sumus a seruitute legis Moysae, confutando errorem Iudaeorum, qui arbitrabantur legem Moysi per Euangelium non esse antiquandam. Et quod sic digna esset, ut cum Euangelio custodiretur quem errorem confutat ex lege matrimonij, a qua vir & mulier per mortem soluitur. Cum ergo per baptismum moriatur quis legi Iudaicae, consequens est ipsum liberari ab eius obligatione, & subiungi vtilitatem liberationis praedictae. Secundo ibi, Quid ergo, &c. respondet cuidam obiectioni, quae fieri posset de bonitate legis antiquae. Declarat deinde vtilitatem, effectum, bonitatem, & sanctitatem legis ac causam praeruaricationis ipsius, scilicet concupiscentiam ex peccato originis prodeuntem, & reuiuiscens ex defectu virtutis legis, quam excludit. Tertio ibi, Scimus enim, &c. probat bonitatem legis ex ipsa repugnantia, siue concupiscentia carnis quae inuenitur in homine ad bonum, quam concupiscentiam vocat peccatum, eo quod ex peccato originali prodiit & ad actuale inclinatur, quam inclinationem lex tollere non potest. Quarto ibi, Inuenio igitur, &c. infert duas conclusiones ex his quae proposuerat, quas experientia sua & aliorum probat. Prima est de lege membrorum inclinante in legem peccati. Secunda est de lege Dei secundum interiorem hominem exponendo signum consensum rationis concludit per quid fiat liberatio a lege membrorum.

EXPOSITIO LITERALIS VII. CAPITIS.

Ignoratis fratres, saltem vos Iudaei, qui estis instructi in lege Moysi. Scientibus enim legem loquor: quia lex Moysi non erat omnibus Romanis fidelibus explicite nota, sed solis conuersis ex Iudaismo, qui in illum errorem inciderant, quod lex Moysi esset cum Euangelio seruanda, quasi dicat, Vos qui estis eruditi in lege, non debetis ignorare quod dicturus sum, scilicet: Quia lex in homine dominatur, id est, obligat hominem. Quanto tempore uiuit, scilicet homo, vel quanto tempore lex durat, & permanet in suo statu siue ante reuocationem legis. Nam quae sub uiro est mulier, id est, sub viri potestate ex lege diuina, quae dicit: Sub viri potestate eris, uiuente uiro alligata est legi, quia, scilicet tenetur conuiuere viro & obedire illi, & non potest licite discedere ab illo. Si autem mortuus fuerit uir eius, per mortem viri, soluta est a lege uiri, id est, a lege matrimonij siue ab obligatione, qua

Gene. 3. c

qua erat obligata viro, igitur uiuente uiro uocabitur, & uere erit, adultera, si fuerit cum alio uiro, ei carnaliter commixta uiuente suo uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri, id est, a lege qua obligabatur viro, ut non sit adultera si fuerit cum alio uiro, ei carnaliter commixta, praefertim si ei matrimonialiter copuletur. Itaque fratres mei, qui iuncti estis Euangelio, non estis adulteri: quia non debetis aliquid legi Moysi, cum mortua sit ideo & uos mortificati estis legi, id est, cessat in uobis obligatio legis Moysi, quantum ad ceremonialia & iudicialia, quae sunt figurata ad tempus data: Per corpus Christi, id est, per hoc quod facti estis membra Christi, simul cum eo mortui & sepulti per baptismum, ut sitis alterius, scilicet Christi, & eius legi subiecti, Qui ex mortuis resurrexit, in quo & vos nouam vitam assumpsistis, & ita non legi prioris uitae, sed legi nouae uitae tenemini obligati, ut fructificetis Deo, id est, ut fructum boni operis faciatis ad honorem Dei. Cum enim essemus in carne, id est, subiecti concupiscentiae carnis, Passiones, id est, affectiones & inclinationes, peccatorum, quae per legem erant notificatae, vel occasionaliter augmentatae, operabantur in membris nostris, id est, mouebant membra nostra, ut fructificarent morti, id est, ut facerent fructum mortis, vel fructum dignum morte, hoc est, ut peccarent: quia peccatum est dignum morte. Nunc autem soluti, id est, liberati, sumus per gratiam Christi, a lege mortis in qua detinebamur, id est, a seruitute legis Moysi quae dicitur lex mortis, quia absque misericordia occidebat corporaliter, vel per occasionem spiritualiter: ita, solum sumus, ut seruiamus in nouitate spiritus, id est, in spiritu renouati per gratiam Christi, vel secundum legem spiritus, quae est lex Christi. Et non in uetustate litterae, id est, non secundum legem veterem, vel non in ueritate peccati, quam lex auferre non poterat sicut lex Christi.

1. Cor. 7. g

Exce. 18. a

Heb. 10. e

SECUNDA PARS VII. CAPITIS.

Quid ergo dicemus, scilicet sequi ex his quae dicta sunt, quod passiones peccatorum erant per legem, & quod erat lex mortis? Nunquid inferemus, quod, Lex peccatum est, id est, quod lex peccatorum doceat, vel quod ille qui talem legem dedit, peccauerit ferendo eam, quod videtur sequi? Absit, sicut hoc dicamus. Sed peccatum non cognoui, ut offensiuum Dei, & punibile ab illo, nisi per legem, s. Moysi, licet per legem naturalem possit cognosci peccatum, secundum quod habet rationem inhonesti: & quia est contra dictamen rectae rationis. Nam concupiscentiam, s. interiorem, nesciebam, scilicet esse peccatum, vel ita graue aut offensiuum Dei, nisi lex diceret: Non concupisces, quia cum homines illam non uideant, non reputant eam esse peccatum, sed solus Deus qui cor intuetur. Occasione autem accepta, & non data per legem, Peccatum, id est, fomes, siue appetitus sensitiuus, auxilio gratiae destitutus, ad peccandum pronus & inclinatus: vel diabolus: qui primus peccauit, & ad peccatum alios angelos & hominem induxit, Per mandatum, scilicet legis, operatum est in me omnem concupiscentiam, factuale, quia adueniente mandato crescit desiderium eius quod prohibetur. Sine lege enim peccatum mortuum erat, non quidem sic quod peccatum non esset, quia dictum est, quod per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & erat usque ad legem: sed erat mortuum quantum ad cognitionem hominis, ut dictum est. Sed cum uenisset mandatum, id est, lex Moysi quae continet mandata, Peccatum reuixit, quantum ad cognitionem hominis, quia tunc homo incepit cognoscere peccatum in se esse, quod prius non cognoscebat. Vel reuixit, quantum ad uirtutem, quia data lege occasionaliter aucta est uirtus peccati: Ideo lex dicitur uirtus peccati. Ego autem mortuus sum, id est, cognoui me mortuum, vel magis morti obligatus sum quam ante, & inuentum est mihi, s. non obseruanti sed transgredienti, mandatum quod erat, s. datum ex intentione dantis, ad uitam, Caeteram consequendam, hoc esse ad mortem, id est, occasio mortis. Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit, id est, per concupiscentiam actuale, quam in me operatus est, quem admodum concupiscentia subuertit cor iudicum. Itaque & lex quidem sancta, id est, bona & immaculata, & mandatum sanctum, s. quantum ad ceremonialia, & iustum, quantum ad praeccepta iudicialia, & bonum, id est, honestum siue conueniens rationi, quantum ad moralia praeccepta. Quod ergo bonum est, s. in se, mihi factum est mors, id est, causa mortis: quod quidem aliquis poterat falso intellegere per se, ex eo quod dictum est: Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem. Ideo respondens dicit: Absit, s. ut dicamus quod mandatum sit per se causa mortis: quia quod est secundum se bonum, non potest esse per se causa mortis. Non enim potest arbor bona malos fructus facere. Sed peccatum, id est, fomes, ut appareat peccatum, id est, per hoc apparet esse peccatum, quia Per bonum, id est, legis mandatum quod ex hoc ipso bonum est, quod facit cognitionem peccati, operatum est mihi mortem, id est, damnationis augmentum, quia mors ut dictum est, regnauit ab Adam usque ad Moysen, vel operatum est mihi peccatum actuale, quod est causa mortis. Ut fiat supra modum, id est, magis ardentem, peccans, id est, peccare faciens, Peccatum, praeruaricationem ac concupiscentiam augendo, Per mandatum occasionaliter occasione accepta, sed non data.

Rom. 3. c

Infra 16. b

Gene. 8. d

Apo. 12. b

Gene. 3. a

Supra 5. b

1. Cor. 15. g

Dan. 13. f

Psal. 18. b

Math. 7. d

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

Scimus enim, id est, euidenter cognoscimus nos qui in diuinis uersati sumus, quod lex spiritualis est, id est, a Spiritu sancto data, scripta enim fuit digito Dei. Ego autem, s. qui iudico legem esse peccatum, Carnalis sum, id est, carni, quae concupiscit aduersus spiritum, consentiens, Venundatus sub peccato. i. originali primi parentis, vel proprio ut seruus: quia carnalitas quae subiectionem importat, non solum prouenit ex peccato originali, sed etiam actuali, per quod homo concupiscentiis obediendo, se seruum carnis constituit & proferitur, & sic dicitur uenundatus sub peccato: quia se ipsum vendidit in seruum peccati pretio propriae uoluntatis implenda. Quod enim operor

Exo. 13. b

non intelligo, secundum exteriorem hominem, victus suggestione demonis, vel passione aut inclinatione peruersi habitus, non approbo: quia sciens oppositum in generali contra conscientiam, siue iudicium recte rationis ago: vel quod operor, non quidem mente consentiente, sed concupiscendo, carne motu primo, praueniente iudicium rationis, non intelligo, id est, non approbo: quia voluntas sine iudicio rationis non potest liberè approbare. Non enim quod uolo bonum, hoc ago. i. quod uolo bonum in vniuersali voluntate incompleta & inefficaci, hoc ago. i. non excquo exterioris opere. Vel bonum secundum completam & efficacem voluntatem perdurantem in electione particularis operationis, qua eligo mentem meam à prauis concupiscentiis seruare, non ago, id est, non seruo propter motus inordinatos sensualitatis insurgentis, contra rationem. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, ut non quæcunque volumus, illa faciamus. Sed quod odi malum, illud facio, id est, malum quod odio, id est, nolo in vniuersali, illud facio in particulari. Vel odio siue nolo malum insurgentis concupiscentiæ, siue motus primo primos, aut secundo primos, illud facio, id est, illos patior & habeo. Si autem quod nolo, scilicet malum, sola nolitioe generali & incompleta, vel nolitioe completa non concupiscendi, illud facio, id est, exequor in particulari, vel patior inordinatos concupiscentiæ motus. Consentio legi, quoniam bona est, in hoc quod prohibet malum, quod ego nolo: vel in generali, vel in particulari inclinatus, vel per naturam, vel per gratiam, ad volendum bonum, & fugiendum malum. Nunc autem iam non ego operor illud, scilicet quod facio contra legem, sed quod inhabitat in me peccatum, id est, fomes, me tenens quodammodo seruum, qui non per se ipsum agit, sed agit ab alio, quasi dominium habens, operatur: illud enim dicitur homo operari, quod secundum rationem operatur: quia principale in homine est ratio. Scio enim quod non habitat in carne mea, id est, in portione inferiori, siue in membris & potentiis sensitiuis, quæ concupiscunt contra spiritum, & ei repugnant. Bonum, scilicet, gratiæ quæ habitat in mente siue spiritu. vnde in sequenti capite dicit: Si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uiuit propter iustificationem. Nam uelle adiacet mihi, id est, mihi propinquum est, sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in hominis potestate constitutum, quam eius voluntas, ut d. Augustinus ait. Perficere autem bonum non inuenio, scilicet in mea potestate existens. Quia Deus est qui operatur in nobis, uelle & perficere perfectum pro sua bona voluntate. Non enim quod uolo bonum, in generali uoluntate incompleta, vel etiam in particulari uoluntate completa: puta non concupiscere, & quietè ac cum tranquillitate animi Deo famulari. Hoc facio, passionibus sensualitatis insurgentibus & seducenibus. Sed quod nolo malum, in vniuersali vel motus primo primos insurgentes, inclinantes ad malum, & impediens animi tranquillitatem: Hoc ago, scilicet in particulari, vel habeo. Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, id est, fomes, ut dictum est.

Esai. 50. a

Gal. 5. c

Gal. 5. b

Supra 2. a

Text.

QUARTA PARS VI. CAPITIS.

Inuenio igitur, scilicet per experientiam, Legem, scilicet Moysi consonam esse, Volenti mihi facere bonum, id est, rationi meæ per quam bonum approbo, & malum detestor: quod & ipsa lex facit, & hoc necessarium fuit: Quoniam mihi malum. i. fomes, adiacet, id est, iuxta carnem meam iacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, id est, secundum rationem & mentem, quæ dicitur interior homo. Video autem aliam legem in membris meis, scilicet fomitem, qui dicitur lex per similitudinem effectus oppositi: quia sicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes ad peccandum: vel quia lege diuina in poenam peccati datus est hic fomes, originaliter est appetitus sensitiuus, sed diffusue inuenitur in omnibus membris, quæ seruiunt ei ad peccandum. Repugnantem legi mentis meæ. i. legi Moysi, quæ dicitur lex mentis, in quantum consonat menti vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis: quia menti naturaliter indita est. Et captiuam me, id est, tanquam seruum captiuum me ducentem, in lege peccati. i. fomitis: Quæ, scilicet lex peccati, est in membris meis, diffusue, ut dictum est. Infelix, id est, miser, Ego homo, propter peccatum, quod in me inhabitat, quantum ad mentem, quando sum peccator, vel quantum ad carnem, quando sum in gratia. Quis me liberabit de corpore mortis huius, id est, de dominio carnis, in qua est mors? Gratia Dei, scilicet me liberabit: quia ex propriis uiribus non possum liberari à corporis corruptione, nec ab infectione animæ quæ est per peccatum, sed solum per gratiam Dei quæ nobis datur. Per Iesum Christum, Dominum nostrum. Igitur ergo ipse mente, id est, secundum rationem, seruo legi Dei, ei consentiens. Carne autem legi peccati, in quantum caro mea secundum legem & inclinationem fomitis mouetur ad concupiscendum.

COMMENTVM VII. CAPITIS.

An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore uiuit?

Doste a quam Apost. præcedenti cap. ostendit quod per gratiam Christi liberamur à peccato, in hoc capite ostendit quod per gratiam Christi etiam liberabimur à seruitute legis, & probat conclusionem in præcedenti capite positam, scilicet: Non estis sub lege, sed sub gratia: cuius sermonem interpolauit, ut responderet ad illam interrogationem: Quid ergo peccabimus, quia non sumus sub lege? Ad propositam ergo conclusionem reuertens, proponit tanquam hypothesein documentum dicens: An ignoratis fratres: id est, non est cur ignoretis: aded enim manifestum est, quasi dicat, hoc cum sit valde necessarium cognoscere, ignorare non

non debetis: Quia si quis ignorat, quæ sunt necessaria, ignorabitur. vnde subdit causam quare non ignorare debeant, dicens: scientibus enim legem loquor. Quilibet enim tenetur scire legem, quæ illum tangit & obligat. vnde supra dixerat: Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. Et theologi dicunt quod ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, est crassa & culpabilis, nec excusat facientem oppositum. Hæc parenthesis, scientibus legem loquor, dubium irgerit de qua lege loquebatur Apost. Quidam dicunt quod de lege naturali, eo quod Apost. scribebat Romanis promiscue conuersis ex Gentilitate & Iudaismo, qui omnes legem naturalem sciebant, & maxime matrimonij, de qua exemplificat, à qua inductionem sumere proponebat. Alii uidentur quod congruentior intellectus sit de lege Moysi, quam uolebat demonstrare antiquam fuisse. Id quod parenthesis persuadet. Et quia lex Moysi non erat nota omnibus Romanis, sed solum ex Iudaismo conuersis, cum quibus Apost. rem peculiarius agebat, utpote qui zelo legis in illum errorem inciderant: Quod lex Moysi obseruanda esset cum Euangelio, quia à Deo etiam data erat, & sic non loquebatur conuersis ex gentilitate, qui contra dicebant. Subiungit documentum & sententiam, quam ignorare non debebant, dicens: Quia lex in homine dominatur, id est, obligat hominem quanto tempore uiuit, scilicet homo. Quia lex data est ad dirigendum homines in uia huius uitæ, secundum illud: legem statuit in uia quam elegit. Ideo legis obligatio morte soluitur, in morte naturali hominis. sic exponit d. Chrysost. Expositio tamen Orig. magis uidetur congruere intentioni Apost. refert enim ad legem id quod Apost. dicit: Quanto tempore lex uiuit, scilicet in homine, habet vim obligatiuam. Dicitur autem lex uiuere & mori in homine, secundum statum hominis: Quando homo manet in statu, cui data est lex, tandiu lex uiuit in illo, id est, obligat illum. Quanto enim tempore uiuit homo in statu militari, uiuit in eo lex militaris, & stipendia proportionata secundum illam legem recipit. Si uero homo legitime muret statum militarem, homo quidem uiuit, sed lex militaris in ipso mortua est, id est, non eum amplius obligat. Sic & lex matrimonij quando homo est in statu matrimonij, lex matrimonij in eo uiuit, & obligat illum. Si uero uxor moriatur, iam mutat statum, ideo lex matrimonij in eo mortua est, id est, non obligat eum ut bene consequenter explicat.

1. Cor. 14. f. supra 3. c

2. ad. 2. 4. o

Text.

Nam quæ sub uiro est mulier, uiuente uiro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit uir eius, soluta est à lege uiri. Igitur uiuente uiro, uocabitur adultera si fuerit cum alio uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius, liberata est à lege uiri: ut non sit adultera si fuerit cum alio uiro.

Hic per exemplum explicatius declarat prædictam hypothesein siue documentum fundamentale, & manifestat per signum dicens: Nam etc. quali dicat, dixi uobis quod obligatio legis ducit uiuente homine, in statu cui data est. Nam mulier quæ sub uiro est, id est, sub potestate uiri, lege diuina alligata est legi, qua tenetur conuiuere uiro & obedire ei, vnde Christus: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Si autem uir mulieris mortuus fuerit, mulier soluta est à lege uiri, id est, à lege matrimonij, quæ obligabat uiro. Cum enim ut Aug. ait, nuptiæ sint bona mortaliū, non se extendit obligatio nuptiarum post uitam mortalem. Et propter hoc in resurrectione quando erit uita immortalis, neq; nubent, neq; nubentur. Ex quo patet quod si aliquis uxoratus moriatur, & resurgat, non erit uir mulieris, quæ prius fuerat eius uxor, nisi de nouo contrahat. Si autem obicitur illud: Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Dicendum quod ibi non dicitur: Acceperunt mulieres de resurrectione maritos suos, sed mortuos suos, id est, filios. prout mulier quædam per Heliam, & alia per Helisum, aliter tamen est in sacramentis quæ imprimunt caracterem, qui est quædam consecratio animæ indelebilis. Omnis autem consecratio manet, quando manet res consecrata, sicut patet de consecratione Ecclesiæ, vel altarum. Et ideo si baptisatus confirmatus, aut ordinatus moriatur, & postmodum resurgat, non debet iterum eadem sacramenta accipere. Deinde Apost. manifestat quod dixerat per signum, & primo quantum ad legem matrimonij, quæ durat in muliere uiuente uiro. Cuius signum est quod uocatur adultera, si fuerit cum alio uiro carnaliter commixta. vnde Hier. Si dimiserit uir uxorem suam, & recedens ab eo duxerit uirum alterum, nunquid non polluta & contaminata est mulier illa? Consequenter inducit signum ostensiuum solutionis legis matrimonij, per mortem alterius coniugum, dicens: Quid si uir eius, scilicet, mulieris, mortuus fuerit, liberata est mulier à lege uiri, id est, quæ obligabat uiro conuiuere, ut non sit adultera, si fuerit cum alio uiro carnaliter commixta, maxime si ei matrimonialiter coniungatur. vnde Corinth. scribens, ait: Si dormierit uir eius, liberata est, cui uult nubat tantum in Domino. Ex quo patet quod secundæ nuptiæ, tertias, & quartas, ac consequenter, sunt secundum se licitæ, & non solum per dispensationem, ut uidetur dicere d. Chrysost. qui super Math. dicit: Quod sicut Moyses permisit libellum repudiij, ita & Aposto. secundas nuptias. Nulla est enim ratio, si lex matrimonialis soluitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti transire ad secundam uocem: Quod autem Apost. dicit: Oportet episcopum esse unius uxoris uirum: non ideo dicitur quod secundæ nuptiæ sint illicitæ: sed propter defectum significationis, quia non esset vnus unius, sicut Christus est vnus sponsus vnus Ecclesiæ. Ex præmissis apparet quod licet per adulterium soluat matrimonium, quantum ad thorum, si pars cui facta est iniuria, uelit: non tamen quantum ad uinculum: quia hic dicitur quando uir eius uiuit, id est, superest, si fuerit cum alio uiro, id est, marito iuncta, adultera esset. Et idem dicendum esset, si uir qui iniuriam passus est, aliam duceret uxorem, adulter esset. Cum vnio siue uinculum matrimonij sit respectus, qui esse non potest, nisi inter duo extrema, quæ sibi inuicem sunt correlatiua.

Gene. 3. a. Math. 19. a. In lib. de nupt. & concu. Math. 22. o

Heb. 11. f

3. Reg. 17. 4. Reg. 4.

1. Cor. 7. f.

1. Tim. 3. a

Text.

Ita & uos fratres mei mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo.

Hic concludit propositum dicens: Itaque, &c. quasi dicat: per hoc quod mortui & consepulti estis cum Christo per baptismum, & facti membra corporis eius, ut precedenti cap. dictum est, mortificati estis legi. i. lex in uobis mortua est siue non habens vim obligandi, quantum ad figuralia. Vt iam sitis alterius, i. Christi legi subiecti: qui ex mortuis resurrexit. In quo & vos resurgentes nouam vitam & nouum statum assumpsistis. Ideo non lege prioris uitae siue status tenemini obligati. Ex pramissis Apost. intendit construere talem syllogismum: Quicumque uiuit in aliquo statu & ordine, quandiu uiuit in illo, est subiectus legi illius status, & quanuis primum statum mutauerit, solutus est a lege illa. Sed Iudaeus ante Christum passum uiuebat in Iudaismo, & obligabatur legi Moyli, quae figura erat Euangelij, & per baptismum moritur Iudaismo: ergo tunc soluitur ab illa qui in lege sunt, loquitur: & per similitudinem de lege militari & de lege matrimonij. Minor etiam manifesta est ex 6. cap. ut dicit: Quicumque baptisati sumus, &c. Remanet ergo conclusio uera. Consequenter ponit utilitatem praedictae liberationis, dicens: Ut fructificemus Deo. Per hoc enim quod facti sumus membra Christi in Christo manentes, possumus facere fructum boni operis ad honorem Dei, sicut palmas, quando est in uita, potest fructum ferre.

Supra 3. c.

Sup. 6. a.

Ioan. 15. a.

Text.

Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quae per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

Hic ostendit quod fructus proueniens ex liberatione facta per Christum, impediatur: quando eramus sub seruitute legis, haecenus narrauit: modo probat ex differentia inter utrumque statum: & quem prius appellauit statum sub lege, modo nuncupat statum carnalem, dicens: Cum enim essemus in carne, id est, subditi concupiscentiis carnis, hic uocat carnem, quod superius nominauerat ueterem hominem, unde infra: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, passiones, id est, affectiones peccatorum: tum quia prius causa sunt peccatorum: tum etiam post modum eorum effectus: quae per legem erant, scilicet notificata, uel etiam occasionaliter augmentata, operabantur in membris nostris, id est, efficaces erant ad mouendum potentias & membra nostra, unde d. Iac. Vnde bella & lites: nonne ex concupiscentiis? & hoc ut fructificarent morti, id est, ut faceret fructum mortis, qui est ira, indignatio, tribulatio, & angustia aeterna, ut dictum est. Et d. Iac. Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. & supra 5. per unum hominem, & 6. Stipendia peccati mors.

Infra 8. b.

Iacob. 4. a.

Supra 2. b.

Iaco. 1. b.

Supra 5. b.

Supra 6. d.

Text.

Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur: ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literae.

Hic ostendit quod praedicta fructificatio Deo siue fructus apud Deum, acquiritur ab his qui sunt liberati a seruitute legis, dicens: Nunc autem soluti sumus, scilicet per gratiam Christi, a lege mortis, id est, a seruitute legis Moyli, quae dicitur lex mortis, uel quia condemnabat ad mortem corporalem. Vnde Apostolus: Irritum quis faciens legem Moyli, absque ulla miseratione, duobus uel tribus testibus moritur, uel potius dicitur lex mortis: quia per occasionem spiritaliter occidebat, eo quod praecpta daret & uirtutem implendi non tribueret, in qua detinebamur, scilicet, quasi serui sub lege, unde Galatis scribens, ait: Prius autem quam adueniret fides, sub lege custodiebamur. Sed nunc, ita, scilicet, soluti sumus ut seruiamus in nouitate spiritus, id est, in spiritu renouari per gratiam Christi, per quam ut dicit Ezechiel, promissum est nobis cor nouum, & spiritus nouus: Dabo, inquit, cor nouum & spiritum nouum in medio uestri. Non in uetustate literae, id est, non secundum ueterem legem, uel non in uetustate peccati, quam litera legis auferre non potuit, unde Psal. Inueneram inter omnes inimicos meos.

Hab. 10. e.

Gal. 3. d.

Exod. 36. e.

Psal. 6. b.

SECUNDA PARS VII. CAPITIS.

Quid ergo dicemus? lex peccatum est?

In hac secunda huius septimi cap. parte Apostol. ostendit quod per gratiam Christi liberamur a seruitute legis, & praenueniendo obiectionem & inconueniens, praemittit quandam interrogationem, Pseudo enim Apost. poterant illum criminari ex hoc quod dixerat: Legem iram operari, & legem subintrasse, ut abundaret delictum, & legem constituisse seruos peccati, & legem concitasse passiones peccatorum, &c. Quinimo & Manichaei ex hac d. Pauli (ut eis uidebatur) uituperatione & proscriptione legis, suam fulciebant blasphemiam, quod lex uerus mala fuisset. Cum tamen a Deo fuisset edita, & a sanctis patribus suscepta & diligenter culta, ideo ipsemet Apostol. secum exposulat, dicens: Quid ergo dicemus? id est, Quid ex praedictis colligemus & inferemus, nunc quid intendimus dicere, aut aliquis potest ex dictis meis inferre, quod lex peccatum sit, id est, peccatum doceat? Sicut leges populorum dicit Hier. esse uanas: quia docent uanitatem, uel dicatur lex peccatum, eo quod ille, qui talem legem dedit, peccauit talem legem ferendo: Haec enim duo se inuicem consequuntur. Quia si lex peccatum docet, legislator ferendo peccat, & dignus est maledictione, unde Elaias: Vae qui condunt leges iniquas. Videtur autem quod lex peccatum doceat, si passiones peccatorum sunt per legem, & si lex ducit ad mortem.

Hier. 10. d.

Esa. 10.

Text.

Absit, sed peccatum non cognoui, nisi per legem.

Hic respondet interrogationi & obiectioni quae possent fieri excludendo omnes rationes, quibus aliqua potest impingi macula culpae legi, uel legislatori Deo, uel eius cultoribus, dicens:

dicens: Absit. Est responsio ad quaestionem, cuius affirmatio usque adeo absurda est, ut potius abominatio digna sit & detestatione quam responsio: ad cuius intelligentiam sciendum est, quod si lex per se & directe causeret passiones peccatorum & mortem, sequeretur quod lex esset peccatum, altero uotum modorum praedictorum. Non autem si lex duntaxat sit occasio peccati & mortis, Verum lex de se & directe non erat causa huiusmodi passionum & mortis, neque peccatum docet, aut ad mortem ducit: Lex enim Domini, ut David ait, immaculata est conuertens animas. Si enim ut Salomon in persona Dei, ait: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: multo magis Deus iustas leges condidit. Non ergo dicimus quod lex peccatum sit: sed quod lex per se & directe habet notificare peccatum, & non auferre. Vnde dicit, peccatum non cognoui nisi per legem, & supra dixit: Per legem enim cognitio peccati. Et si de lege naturali hoc intelligatur, manifestum est: quia per legem naturalem homo iudicat bonum & malum, secundum illud: Senlu impleuit corda illorum, & bona & mala ostendit eis. Verum Apost. hic loquitur de lege ueteri, quam significauit per uetustatem literae. Ideo dicendum quod absque lege ueteri, poterat quidem peccatum agnosci, secundum quod habet rationem inhonesti, id est, contra rationem existens. Non autem secundum quod importat offensam diuinam a Deo puniendam: quia per legem diuinitus data manifestatur homini quod Deo displicent peccata hominum, ex hoc quod ea prohibet & mandat ea puniri, ut fufius dictum est supra 3. cap.

Psal. 118. b.
Prou. 8. b.

Supra 1. c.
Eccles. 17. a.

Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces.

Text.

Hic probat quod peccatum non cognoscitur nisi per legem, d. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum offensiuum Dei & ab eo punibile, nisi lex diceret: Non concupisces. In lege enim duplicem concupiscentiam inuenimus specialiter prohibitam, uidelicet concupiscentiam illecebrae, quae uxor proximi uoluitur: & auaritia, quae res proximi furto aut rapina aufertur, eo quod concupiscentia in his duobus peccatis habet quandam specialem commotionem ex maiori delectatione prodeuntem, quanuis etiam omnes inordinatae concupiscentiae, siue desideria illicita sint prohibita, unde Sapiens: Post concupiscentias tuas non eas. Et Apost. praecedenti capite: Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis eius. Et inter huiusmodi concupiscentias, talis uidetur esse ordo, quod concupiscentia siue appetitus & desiderium propriae excellentiae primatum tenet ex parte auersionis, ab incommutabili bono, unde Sapiens: Initium omnis peccati superbia. Sed ex parte conuersionis ad commutabile bonum concupiscentia boni uilis, maxime pecuniarum, quibus obediunt omnia, praestantque omnibus uitiis fomentum, quae dicitur concupiscentia oculorum, primatum tenet, unde & Apostolus dicit: radix omnium malorum cupiditas, concupiscentia uero cibi & potus, uindictae & aliorum peccatorum, non habent tantam emphasin, neque commotionem, & absque concupiscentia propria excellentiae & boni uilis, siue pecuniarum, frigent. Eam ob rem d. Aug. concupiscentiam dicit esse generale peccatum. ait enim: Bona lex quae dum concupiscentiam prohibet, omnia mala prohibet. Exemplificat autem potius de concupiscentia, quam de homicidio, aut aliis peccatis. Quia forsitan gentes credebant in sola cogitatione, quae nisi in opus prodeat, nullum dat damnum alteri, nullam subesse rationem peccati: quanuis enim aliquando ratio peccati in cogitatione fuisset lumine naturali cognita, uel est contra rationem honesti, in illo tamen saeculo, quo lex Moyli data fuit, offuscata & pene oblitterata erat lex natura. Et quia homo etiam qui solum uider quae foris patent, concupiscentiam interiorum non prohibet, ideo ne putarent in solis cogitationibus non esse peccatum, Apost. de concupiscentia exemplum ponit, ad mentem reducens quae Christus dixit: Si quis uiderit mulierem, ad concupiscendum eam, iam moechatus est in corde suo. Et de corde exeunt cogitationes malae, &c.

Exo. 20. b.

Eccles. 18. b.
Supra 6. b.

Eccle. 10. b.
Eccle. 10.

1. Tim. 6. b.

August. 9.

Matth. 5. d.
Matth. 15. b.

Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

Text.

Hic ostendit quid ex lege Moyli occasionaliter secutum fuerit, scilicet omnis concupiscentia. Ad cuius intelligentiam uidentur est, pro quo accipit hic Apost. peccatum, quod dicit per mandatum fuisse operatum omnem concupiscentiam. Aliqui dicunt quod pro diabolo, qui est initium & causa omnium peccatorum, qui traxit se cum terra parrem stellarum, qui seduxit Euam, & per eam Adam, qui & mouer appetitum sensitiuum ad concupiscendum, ob quam causam d. Ioan. dicit: Qui facit peccatum, ex diabolo est: quia ut Christus ait: Homicida erat ab initio. Verum quia Apost. nullam antea de diabolo fecerat mentionem, alius uidetur quod quodcunque peccatum apprehensum, prout est in cogitatione, operatur concupiscentiam sumptus: secundum illud: Vnusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum, &c. Sed melius dicendum quod accipit peccatum proomite peccati originalis, de quo supra 5. dixerat: Peccatum per unum hominem in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c. Fomes enim, ut ibi dictum est, nihil aliud est quam appetitus sensituius destitutus iustitia originali, qui suapte natura inclinatur ad prosequendum suauia & delectabilia sibi, etiam si sint contra dictamen rectae rationis, quem Apostol. hic uocat peccatum: uel quia processit a peccato originali, uel quia inclinatur ad peccandum. Haec potentia appetitiua sic, ut dictum est, destituta, operatur omnem concupiscentiam, id est, omnes prauas & inordinatas affectiones furii, adulterij, homicidij, & omnes concupiscentiae gradus, prout inchoatur, in cogitatione, prorrahitur ad delectationem, deinde ad consensum, & opus. Sed ad haec operandum, sumit occasionem ex lege, siue ex legis mandato, non quod lex, uel mandatum sit instrumen

Apost. 12. a.

Ioan. 3. b.
Ioan. 8. f.

Iac. 1. b.

Supra 4.c

Supra 5.d

Supra 7.d

Infra 14.c

Text.

Supra 5.b

Supra 4.c

Apost. 3.a

Origens.

Text.

Hier. 31.d

1. Cor. 15.b

Num. 16.f

Text.

Exph. 20.b

Job 20.b

Text.

instrumētum aut medium directum ad concupiscendum, sed videtur appetitui sensitiuo destitutum, ut quoddam contrariū impediens eum à delectabilibus, ideo nititur depellere. vnde dicitur: Occasione accepta, quia adueniente mandato, additur ratio prauaricationis: vbi enim non est lex, nec prauaricatio: vel quia crescit desiderium peccati prohibiti, ut dictum est supra in interpretatione illius sententiae: Lex subintravit, ut abūderet delictum. Et est norandum quod non dicitur occasione data sed accepta. Quia si lex daret occasionem operandi omnem concupiscentiam, esset mala: Ille enim qui dat occasionem peccandi, scandalizat, & per consequens peccat, secundum illud: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Ille autem dicitur dare occasionem peccati siue scandalizare, quando facit vel proponit aliquod opus minus rectum, vnde proximus ruit in peccatum, ut puta si quis loca inhonesta frequentaret. vnde infra dicitur: Hoc iudicate magis, ne ponaris offendiculum fratri vel scandalum. At si quis rectū opus faciat, puta det eleemosynam, accedat ad templum, ut oret, & alius scandalizatur, ille non dat occasionem scandali, nec peccat, sed alius accipit occasionem, & scandalizatur & peccat. Cum ergo lex aliquid rectum proponat, & peccatum prohibeat, occasionem peccandi non dat: sed homo occasione peccandi ex lege contra legis intentionem accipit. Et ideo propter hoc non sequitur quod lex peccatum sit, vel quod ex lege peccatum proueniat, sed magis quod peccatum sit ex parte hominis, qui contra legis intentionem agit. Sic etiam intelligendum est de passionibus peccatorum, quæ pertinent ad concupiscentiam peccati, quod non sunt per legem, quasi lex illas operetur vel ad eas inducat. Sed appetitus sensitiuus, qui hic peccatum dicitur, eas operatur occasione accepta ex lege. Et eadem occasione dicitur lex mortis, non quod lex mortem operetur: sed quia peccatum facit opera quæ ducunt ad mortem occasione accepta ex lege.

Sine lege enim peccatum mortuum erat: Ego autem uiuebam sine lege aliquando.

Hic manifestat quomodo peccatum per mandatum operatur omnem concupiscentiam. Et primo describit statum ante legem, dicens: *Sine lege enim, &c.* quasi dicat peccatum ante legem mortuum erat, non quidem sic quod peccatum non esset: quia ut dictum est: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit ante legem, sed fuit mortuum, quantum ad cognitionem hominis, qui quædam in lege prohibita nesciebat esse peccata, ut offensua Dei, puta interiorum concupiscentiam, vel etiam erat mortuum quantum ad efficaciam operandi, per comparisonem ad id quod postea fuit, non enim habet tantam virtutem operandi ante legem, quia vbi non est lex, nec prauaricatio: tunc enim non poterat accipere occasionem operandi omnem concupiscentiam, quam data lege accepit. Talis ergo erat status ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis esset quantum ad hominem, subiungit dicens: *Ego autem uiuebam sine lege aliquando.* Non loquitur in persona propria, cum ipse non fuerit ante legem, sed in persona hominis destituti, vel eorum qui fuerunt ante legem, & post legem: quod dupliciter intelligi potest. Vno modo quantum ad hoc quod homini videbatur ex seipso. Ex eo enim quod ignorabat peccatum esse, arbitrabatur se viuere, & mortuus erat. vnde d. Ioan. dicit peccatori: *Nomen habes quod viuas, & mortuus es.* vel hoc dicitur per comparisonem ad mortem, quæ consecuta est occasione legis. Dicuntur enim minus peccantes viuere. In comparatione ad eos amplius & abundantius peccant. Vel secundum Originem intelligitur de lege naturali, quantum ad vsum, & refertur ad singulos mortalium, qui ante vsum rationis sunt sine lege quæ obliget.

Sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit: Ego autem mortuus sum.

Hic describit statum sub lege, dicens: *Sed cum, &c.* quasi dicat: Cum data fuisset lex per Moysen, peccatum reuixit, quantum ad cognitionem hominis, qui in cepit cognoscere peccatum esse, quod prius non cognoscebat esse peccatum. vnde Hier. Postquam ostendisti mihi, percussisti femur meum, confusus sum, & erubui. Et signanter dicit, *reuixit: Quia in paradiso homo habuerat plenam notitiam speculatiuam de peccato, quæ notitia per peccatum mortua fuit, & per legem reuixit.* Vel reuixit quantum ad virtutem siue efficaciam, quia data lege augmentata est virtus peccati, siue appetitus sensibili, qui ex lege sumpsit occasionem peccandi, ut dictum est. Eam ob rem Apost. dicit legem esse virtutem peccati. Deinde describit statum hominis sub lege, cum dicit: *Ego autem mortuus sum.* quod intelligi potest dupliciter: primo quantum ad cognitionem, ut sit sensus, sum, i. cognoui me mortuum siue peccatorem, & morte dignum. Alio modo ut sit comparatio ad priorem statum, ut sit sensus, *mortuus sum*, id est, magis morti obligatus sum quam ante, propter peccata occasione ex lege accepta commissa. vnde aliquantulum secundum hunc sensum veritatem continet, quod dictum est Moysi & Aaron: *Vos interfecistis populum Domini.* Et inuentum est mihi mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem. Ex comparatione vtriusque status, concludit hic euentum legis, dicens: *Et inuentum est secundum prædicta, Mandatum quod erat ad uitam ex intentione mandantis & deuotione obedientis.* vnde per Ezechielem Dominus: *Dedi eis præcepta bona & iudicia, quæ faciens homo viuet in eis.* Hoc, inquit, mandatum vitale, per peccatum, id est, per malam inclinationem fomitris, quæ in me erat, factum est ad mortem, id est, mortis æternæ condemnationem. alludit ad id quod dicit Iob: *Panis eius in vtero eius vertetur in fel aspidum intrinsecus.* Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Resumit hic causam quasi manifestam per euentum præmissum, dicens: *Nam peccatum, &c.* quasi dicat. Hoc ideo contingit quod mandatum, quod erat ad uitam, fuerit mihi ad mortem. Quia peccatum, id est, fomes peccati siue appetitus sensitiuus occasione accepta per mandatum, seduxit me per concupiscentiam

tiam, quam in me operatus est, eo modo loquendi quo Daniel dixit illi inueterato: Species decepit te, & concupiscentia subuerit cor tuum. Et per illud, scilicet mandatum occasionaliter occidit me, & alios qui illius inclinationi contra legem consentiunt. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Concludit hic propositum intentum, videlicet quod lex non solum non sit peccatum, sed vterius quod sit bona, itaque faciens cognoscere peccatum, & prohibens ipsum. Et primo concludit quantum ad totam legem, dicens: *Itaque, &c.* quasi dicat: Ex præmissis patet quod lex quidem est sancta, id est, munda & immaculata. vnde Dauid ait: *Lex Domini immaculata conuertens animas.* & Apostol. *Scimus quia bona est lex.* Secundo quantum ad particularia legis præcepta, quæ ut dictum est, continent rra, scilicet cæremonialia, iudicialia, & moralia. Quantum ad cæremonialia dicit: *Et mandatum, s. legis cæremonale sanctum est, homines ad sanctitatem, & cultum Dei ordinans.* vnde Dominus ait: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Quantum ad iudicialia dicit *iustum*, id est, verum & rectum. vnde Dauid: *Iudicia Domini vera iustificata, &c.* Quantum ad moralia vero dicit, *& bonum*, id est, honestum. vnde Psalm. *Bonum mihi lex oris tui super milia auri & argenti: quia tamen omnia præcepta ordinant eos ad Deum, ideo totam legem sanctam nominauit.*

Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

Proponit hic accidentalem legis effectum, per modum interrogationis, dicens: *Quid ergo, &c.* quasi dicat: Nunquid lex quæ per se bona erat, facta est mihi mors, id est, per se causa mortis? quod aliquis poterat male inferre, ex eo quod dictum est, inueterum est mihi mandatum quod erat ad uitam, hoc esse ad mortem. Solutur per interemptionem & abominationem, dicens: *Absit.* Quia id quod est secundum se bonum & viuificum, non potest esse causa mali, & mortis. vnde Chrilus: *Non potest arbor bona malos fructus facere.* Concordat insuper id quod nunc dicitur cum eo quod supra dictum est: *Non enim mandatum sic inuenitur esse ad mortem, quod mandatum mortem operetur.* Sed quia occasione accepta ab ipso appetitu sensitiuo, quod hic peccatum nominatur, per mandatum mortem operatur occasionaliter. Et hoc innuit, cum dicit: *Sed peccatum, ut appareat peccatum, i. fomes, siue appetitus sensitiuus ad suauia, & delectabilia contra rationem inclinat, ex hoc apparet & cognoscitur peccatum, id est, inordinatum, quia per bonum operatum est mihi mortem, id est, per legem, quæ est bona, vel per legis effectum, qui est cognitio peccati, quod est quoddam bonum occasione accepta, Operatum est mihi mortem, id est, actum fecit quo dignus sum morte siue dānatione. Ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum, id est, ut fomes fiat siue appetitus sensitiuus, per mandatum siue adueniente mandato, occasione accepta feruentius, & supra modum consuetum siue abundantius peccet, quàm peccaret antequam mandatum siue lex esset.* Per hæc verba Apost. declarat effectum, qui per accidens sequutus est legem præter, imò contra intentionem legis, videlicet maior procliuitas siue promptitudo ipsius fomitris siue appetitus sensitiui ad malum, quia propter peccatum originale Adæ, sic destitutus, & corruptus est ille appetitus, ut nataratur inueterum, cupiatq; negata. Ita quod quanto plura lex negat & prohibet, tanto ardentius in illa feratur nisi frenetur ratione Dei, speciali auxilio adiuta.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

Scimus enim quod lex spiritalis est: ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato.

Exclusis illis ex quibus lex videbatur esse mala, & mali effectus: in hac tertia huius capitis parte Apost. probat legem esse bonam, ex repugnantia inter legem & carnem, siue concupiscentiam. Et primo ponit bonitatem legis, deinde conditionem hominis: dicit ergo: *Scimus enim, nos qui sumus in diuinis uersati, quod lex, scilicet uerus siue Moysi, spiritalis est, id est, spiritui & rationi hominis concors.* Vel data à Spiritu sancto, qui in sacris literis dicitur digitus Dei, ut apud Lucam cum dicitur: *Si in digito Dei eicio dæmonia, &c.* Et in Exo. cum dicitur: *Dedit Dominus Moysi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei.* Legem tamen nouam siue Euangelicam infra uocat legem spiritus uita: eo quod non solum à Spiritu sancto est, sed etiam Spiritus sanctus imprimat cordi quod inhabitat, non autem inhabitat tabulas lapideas. Deinde describit conditionem hominis, dicens: *Ego autem carnalis sum, quod dupliciter exponi potest.* Vno modo ut Apostolus intelligatur loqui in persona sua, siue in persona hominis in gratia constituti, alio modo ut intelligatur loqui in persona hominis destituti, siue nondum per gratiam reparati. utroque modo accipiendo hoc pronomen, homo, pro ratione hominis, quæ est principale in homine. Et sic vnusquisque homo dicitur esse sua ratio eo modo loquendi, quo rector ciuitatis dicitur ipsa ciuitas, & rex regnum: quia ea quæ rex facit, regnum facere videtur. Si ergo ratio hominis sit carnalis, homo dicitur carnalis. Dicitur autè ratio hominis carnalis dupliciter. Vno modo ex hoc quod subditur carni, eius desiderijs consentiendo, prout cum dicitur: *Cum sit inter uos zelus & contentio, nonne carnales estis?* Ex hoc modo intelligitur de homine destituito, & nondum per gratiam reparato, qui potest de se dicere: *Ego carnalis sum uenundatus sub peccato, precio propriæ uoluntatis implenda.* vnde Esaias: *Ecce in iniquitatibus uendisti estis.* Alio modo dicitur ratio carnalis non subiectiue, sed impugnatue. Quia impugnat: à carne siue ab inferiori portione, etiam non uolens: ut cum motus primo primi præueniunt iudicium rationis, & nituntur inclinare rationem ad illicita, vnde Apost. *Caro concupiscit aduersus spiritum, &c.* & hoc modo potest exponi de homine in gratia constituto, sensualitate

QQ

sive portione inferiori qui potest dicere: Ego carnalis sum, id est, à carne impugnor, venundatus sub peccato, scilicet originali: quia propter primum peccatum Adg, quod dicitur originale, natura humana sic destituta est, quod inferior portio sive sensualitas contra spiritum cepit aduersari. Ex præmissis apparet quod duplex est portio in homine, scilicet superior & inferior. Cum enim homo sit cõpositus ex anima & corpore, & anima illius sit rationalis & spiritalis, sequitur quod habet duplices potentias; quãdam quã se tenent ex parte corporis, & quã habent organum corporeum in quo subiectiuntur, vt sunt quinque sensus exteriõres, quatuor interiores, appetitus concupiscibilis, & irascibilis, & potentia secundum locum motiua. Aggregatum ex illis potentiis dicitur portio inferior, & sensualitas, quã fuit in Christo passibilis, & ideo secundum eam Christus fuit viator, licet nullo prædictorum modorum diceretur carnalis: quia vtraque carnalitas ex peccato (quod nullo modo fuit in Christo) processit. Portio vero superior dicitur aggregatum ex potentiis animã non alligatis organo corporeo, quã sunt spirituales, prout sunt intellectus & voluntas: & secundum has Christus erat impassibilis, & comprehensor: quia clarissime videbat diuinam essentiam, cui in persona filij hypostatice coniunctus erat. Nos autem hic secundum vtramque sumus viatores. Portio tamẽ superior, scilicet intellectus & voluntas, habet imperare inferiori, quã dicitur sensualitas. Et cum hoc fit & resistitur sensualitati, homo dicitur spiritalis. Cum vero sensualitas, quã est inferior portio, dominatur superiori, & trahit eam ad desideria sua, homo dicitur carnalis. Non est tamen idem dicere portio superior & inferior, quod ratio superior & inferior: quia ratio sive superior sive inferior, est pars portionis superioris, & nihil aliud est quã intellectus. Qui cum syllogizat ex causis superioribus, & æternis, dicitur ratio superior: prout vero syllogizat ex causis inferioribus vel effectibus, dicitur ratio inferior.

Quod enim operor, non intelligo.

Robat hic quod homo carnalis sit venundatus sub peccato, & deceptus à peccato, id est, fomite, vel etiam à peccato actuali, vel diabolo; & sumit probationem ex infirmitate hominis, quã est manifesta ex hoc quod operatur illud quod non intelligit. Illi enim qui operantur quod non intelligunt, & ducuntur in malum, quod ignorant, quantum ad hoc apparent decepti & captiui. Sic est de homine carnali, igitur. Et potest exponi tam de homine destituto & peccatore, quã de homine iusto, & in gratia existente. Peccator enim suggestionem demonis vel passione, aut inclinatione peruersi habitus seductus, peccando operatur quod non intelligit: quia operatur in particulari, quod scit non esse operandum in vniuersali, & sic operatur contra scientiam suam: quã scit voluntatem domini sui, quam non implet. & ideo vt Christus ait: Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens plagis vapulabit multis. Et secundum hoc exponitur, quod operor, non intelligo, id est, peccata quã facio non cognosco, nec considero finem & malum ad quod me ducunt. Quia vt d. Dionysius ait: Nemo intendens malum operatur, iustus etiam in gratia constitutus in motibus primo primis, iudiciũ rationis præuenientibus operatur quod non intelligit, cum motus illi præueniant intellectum, & cum sint corporales non possunt in instanti reprimi. Non tamen operatur mente consentiendo. Et secundum hoc exponitur: Quod operor non intelligo, id est, non approbo.

Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.

Hic probat præcedentem propositionem, scilicet quod non intelligat quod operatur, dupliciter, per diuisionem & per effectum, primo per diuisionem eius, quod dixit: (Quod operor) sub quo duo continentur, scilicet agere bonum, & agere malum: ad quod peccatum omissionis reducitur. Per effectum autem ex hoc quod dixit, non intelligo. Quia cum intellectus moueat voluntatem per modum obiecti, eo quod voluntas est de se cæca, & nihil potest velle, nisi ab intellectu dirigatur: velle est quodammodo effectus eius, quod est intelligere. vnde si non intelligo, videoor ab extrinseco agi & duci, prout seruus venundatus, dicit ergo primo quãtum ad omissionem: Non enim quod volo bonum, hoc ago, & sic omitto. Hæc verba prout & præcedentia possunt intelligi & exponi tam de peccatore, quã in gratia constituto. Verum tamen ad clariorem intelligentiam sciendum est primo quod duplex est actio, videlicet completa & incompleta. Incompleta dicitur quã solum est interior & exteriori opere non exercetur. Completa vero quando actio interior in actum profilit exteriorem. Secundo aduertendum est quod voluntas etiam est duplex, scilicet completa, quam Neoterici vocant efficacem: & incompleta sive inefficax. Voluntas completa & efficax est, quã secluso impedimento exit in actum: & sic aliqua actio dicitur in completa ex parte actionis, quã est completa ex parte voluntatis: vt cum quis vult dare elemosynam, putans se habere pecunias in marsupio, occurret pauper, mittit manum ad marsupium, & inuenit pecunias prædardas: est tamen taliter dispositus quod daret si haberet. Illa voluntas est efficax, licet non det elemosynam propter impedimentum: & sic actio est completa ex parte voluntatis, & non ex parte operationis: quia pauper non recipit. His suppositis exponendo hæc verba de homine peccatore, potest dicere: Non enim quod volo bonum, voluntate incompleta & inefficaci, sive in vniuersali, non ego exterius actione completa, & in particulari, insurgentibus passionibus. Scio in vniuersali dandam esse elemosynam extreme indigenti, & elicio voluntatem dandi. Occurrit extreme indigens, insurgit passio auariciã, & ab illa seductus non do elemosynam, & sic non ago bonum quod volebam prius in vniuersali. Intelligi & etiã exponi potest de homine iusto, qui potest dicere

7. 11. f.

7. 11.

1. 1. q. 13. ar. 4. q. 1.

dicere, ego per Dei gratiam iustificatus non quod volo bonum, hoc ago: quia vellem cum quiete & tranquillitate animi semper Deo deseruire, & non facio, distractionibus & passionibus insurgentibus ex fomite sive concupiscentia peccati originali impediuntibus. Quod commissionem vero & malum, dicit: Sed quod odi malum, hoc facio. Quod si intelligatur de homine peccatore, debet exponi de odio incompleto in vniuersali, & de actione completa in particulari, vt sit sensus: Ego odi malum adulterij, & nollem esse adulter in vniuersali, id tamen passionibus insurgentibus in particulari hoc ago & perficio. Si autem intelligatur de homine iusto, debet intelligi de actione imperfecta, quã consistit in sola concupiscentia præueniente iudiciũ rationis, & de perfecto odio, de quo Psalm. Perfecto odio oderam illos: & secundum hoc, sensus Apost. talis est: Ego iustus malum quod odi facio, id est, illos motus concupiscentiã primo primos, quos deliberate & perfecte habere nollem, habeo. Et quia Lutherani & Neoterici hæretici ex peruerso huius copulatiuã intel lectu, negãt liberum hominis arbitrium, maxime in homine peccatore, dicentes ipsum esse claudum, & non posse nisi claudicare & male agere: & sic in omni opere quantumcunque bono etiam dando elemosynam & honorando parentes peccare, quod est hæreticum & absurdissimum. Ideo hoc loco materiam liberi arbitrij duxi inquirendum. Ad cuius euidentiã sciendum est quod naturale & liberum in hoc differunt: quod naturale est determinatum ad vnum, sic quod non potest tendere nisi in vnum, & non ad plura opposita: prout lapis qui est naturaliter determinatus ad locum deorsum, & ignis ad locum sursum: & sic nec lapis ascendere, neque ignis descendere potest, neque lapis non descendere, neque ignis non ascendere. Ideo lapis non libere sed naturaliter sive necessitate descendit: & ignis etiam non libere, sed naturaliter & necessario ascendit. Liberum autem dicitur quod non est determinatum ad vnum, sed est indeterminatum & indifferens, potens se habere ad plura etiam opposita, & sic potest agere & non agere: agere hoc vel eius oppositum. Et omnia quã huiusmodi sunt & possunt se determinare seipsa, sunt intellectualia & libera. Et sic Deus est maxime liber, quãuis peccare non possit: quia habet liberum arbitrium perfectissimum, immutabile, & indefectibile. Quia (vt dicit Anselmus) Possit peccare non est liberum arbitrium, nec pars liberi arbitrij, sed potius defectus perfectionis liberi arbitrij, & signum eius. Et quia Angeli sunt intellectualia creaturã, habent ex natura sua liberum arbitriũ vertibile ante electionem: post electionem vero adhuc habent liberum arbitrium, sed non vertibile ad bonũ & ad malum. Angeli enim boni, qui completa electione elegerunt bonum, habent liberum arbitrium firmatum in bonum: sic quod ad plura & diuersa bona sunt indifferentes, & ad malum determinari nõ possunt, nec peccare: & opposito modo mali. Cum autem homo sit intellectualis, necesse est dicere quod ex natura sua, & in puris naturalibus est liberi arbitrij: eius tamen arbitrium est medium inter liberum arbitrium Dei & Angelorum. Quia liberum arbitrium Dei est inuertibile & indefectibile: arbitrium vero Angelorum & vertibile ad bonũ & malum ante completam electionem, & non post: arbitrium autem hominis est vertibile ante electionem & post ad bonum & malum, quandiu est in via, sive vsque ad mortem, in qua firmatur in bono vel in malo secundum merita vel demerita, prout in Angelis in completa electione. vnde Damasc. dicit quod fecit in Angelis casus, facti in hominibus mors: & Iurista dicunt quod voluntas hominis vsque ad mortem est deambulatoria, id est, mutabilis, & mutare potest testamentum, quod morte confirmatur, vt habetur in c. Cum Marte, extra de celebratione nuptiarum. Et Sapiens: Vbi ceciderit lignum sive ad Austrum, sive ad Aquilonem, ibi erit. comparat enim hominem arbori, quã quandiu plantata est, potest inclinari ad opposita per ventos contrarios. Sed si semel ceciderit, ibi manet. Sic homo quandiu viuit vita mortali, inclinari & mutari potest ad bonum & malum, sed postquam ceciderit per mortem, ibi manet. Si ceciderit ad Austrum, id est, in amore & charitate Dei, quã per austrum significatur, ibi semper erit, scilicet firmatus in bono. Si vero ad Aquilonem, id est, in statu peccati mortalis, etiam ibi semper erit, scilicet firmatus in malum. Hominem autem etiam in peccato mortali existentem in hac mortali vita habere liberum arbitrium triplici via probari potest, scilicet experientia, ratione, & sacra scripturã authoritatibus, ac Ecclesiã Catholicã determinationibus, prout deductum est supra i. capite, interpretãdo illud: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui. Reliquum ergo nunc est dissoluere & enucleare maxime hunc locum, quem Lutherani habent pro basi & fundamento inexpugnabili, licet nihil penitus ad eorum intentionem faciat. Quia, vt diximus, si Apostolus intelligatur loqui de homine peccatore, manifestum est ipsum non loqui de volitione & odio perfectis & in particulari, sed de volitione & odio incompletis & in vniuersali: vt sit sensus, quod volo bonum in vniuersali, non ago perfecte in particulari, passionibus insurgentibus, non cogentibus sed allicientibus. Nam vt dixit Dominus Cain: Sicut reerit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. & eodem modo de odio: Quod odi malum in vniuersali incompleto & inefficaci volitione, hoc facio in particulari, insurgentibus passionibus concupiscentiã allicientibus, & non necessitantibus, vt dictum est. Ad hoc autem quod obiciunt ex 8. huius Epist. cap. Quicumque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: dicendum quod cum Deus disponat omnia suauius, id est, naturalia mouet naturaliter, & libera libere: Ideo non sic aguntur filij Dei quin libere concurrant. Ad illud Christi: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, dictum est supra 6. cap. exponendo illud: Gratiã autem Deo quod serui fuistis peccati, quod seruitus peccati non tollit omnino libertatem: quia non necessitas, licet inclinet & difficultatem præstet. Omnibus autem aliis authoritatibus quã adduci possunt, satisfacit similitudo data supra cap. i. de infirmo.

Psalm. 137

Anselmus

Damascenus

Eccles. 11. b

Iaco. 1. b
Genf. 4

Infra 8. c
Sap. 8. a
Ioan. 8. d

Q 2

cum distinctionibus sequentibus eam, scilicet complete, perfecte & incomplete, atque imperfe-
cte, & in his quæ facilia sunt, & non habent resistentiam. Item quod bona nostra sunt principaliter
à Deo, non totaliter, vide amplius infra hoc eodem capite super verbo, Nunc autem.

Text.

Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi, quoniam bona est.

Concludit hic ex præmissa dispositione quod lex sit bona, dicens: Si autem, &c. quasi dicat, Si fa-
cio quod nolo, ex hoc ipso quod nolo in vniuersali malum quod lex prohibet, consentio legi,
id est, voluntas mea est concors legi, quæ hoc prohibet quod ego nolo. & ideo consentio legi quod
bona est. Manifestum est enim quod inclinatio hominis secundum rationem est ad volendum
bonum, & nolendum siue fugiendum malum, secundum naturam vel gratiam: & vtraque incli-
natio est bona, vnde sequitur quod lex quæ huic inclinationi consentit & fauet, præcipiendo bo-
num, & prohibendo malum, eadem ratione sit bona. Ideo Salomon: Donum bonum tribuam vo-
bis, legem meam ne derelinquatis.

Prout. 4. a

Text.

Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Probat hic quod dixerat de conditione hominis, scilicet quod sit carnalis venudatus sub pec-
cato, & quasi aliquid feruus: apparet ex hoc quod ipse non agit, sed agitur à peccato. Ille
enim liber dicitur, qui est dominus, & per seipsum agit & non agitur, neque ducitur ab alio. Ideo
dicit: Nunc autem, quasi dicat: Dicitur est quod per intellectum & voluntatem, id est, secundum
portionem superiorem, consentio legi quod bona est. Nunc autem dum contra legem facio, iam
secundum eandem portionem & rationem non operor illud quod facio contra legem, sed quod
inhabitat in me peccatum. Et hoc quidem manifestum est in homine in gratia constituto, quoad
motus concupiscentiæ primo primos, qui præueniunt iudicium rationis, quod portio superior,
cum præueniatur ab illis, non operatur illos, sed fomes, id est, appetitus sensituius, qui inhabitat,
elicit, & operatur illos. Illud enim dicitur homo operari, quod per rationem per quam dicitur ho-
mo, operatur. Ideo motus concupiscentiæ, qui non sunt imperati à ratione, sed à fomite, non ope-
ratur homo, sed fomes peccati, quod hic ab Apostolo vocatur peccatum quod inhabitat.

Ex hoc loco perperam intellectu, multi heretici sumferunt occasionem erroris. Aliqui quod
semper simus in peccato & in ira Dei, etiam si simus iustissimi, sed Deus non imputat, vt supra 4.
cap. recitauimus & improbauimus, exponendo illud Davidis ab Apostolo allegatum: Beatus vir
cui non imputauit Dominus peccatum. Alij vero Manichæorum errorem renouantes, dixerunt
quod nos nihil operamur, sed mere passiue nos habemus, attribuentes Deo tanquam primo prin-
cipio bono, omnes operationes bonas. Et diabolo tanquam primo principio malo, omnes opera-
tiones malas. Isti non egent improbatione, cum euident sit in lumine naturali, & naturali ratione
demonstrari possit: vnum tantum esse primum principium omnium rerum. Neoterici vero here-
tici præmissis peiores, non verentur dicere non solum mere passiue nos habere in operationibus
nostris, sed etiam omnes operationes tam bonas quam malas à Deo esse, ita vt non magis sit opus
Dei conuersio D. Pauli, quam perditio Iudæ. Horum blasphemus error & hæresis, non solum ra-
tione naturali, sed etiam plurimis sacra scriptura testimonis reprobatur. Manifestum est enim
potentias à Deo esse datas animalibus ad operandum operationes proprias, propter quas dicun-
tur & ipsa animalia operari, vegetare, generare, videre, audire, comedere, moueri, & sic de alijs. Nec
dicimus Deum portare bladum ad molendum, nec ipsum moueri, cum asinus bladum porrat,
& mouetur, licet affectiue concurrat ad motum & delationem. Et si asinus in illa delatione nihil
operaretur, frustra esset ei data illa vis moriua, quod est absurdum, cum Deus & natura nihil
faciant frustra. Est etiam hic error oppositus ei quod scribitur apud Marcum: Illi autem profecti præ-
dicauerunt vbi que Domino cooperante, &c. Si Deus cooperabatur, sequitur quod etiam Aposto-
li operabantur, est etiam contra illud d. Ioan. in tertia epistola, Nos ergo debemus suscipere huius-
modi, sicut cooperatores veritatis. Et contra illud Apostoli, Gratia Dei in me vacua non fuit, sed
abundantius omnibus illis laboravi, non ego (scilicet solus) sed gratia Dei mecum. Aduersatur
etiam illi quod dicit Apostolus, Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem
suum. Præterea si nos nihil operemur, quomodo dixisset Christus Pilato: A temetipso hoc dicitis,
an alij tibi dixerunt de me? Et D. Ioan. de Cayphaloquens scribit: Hoc autem à semetipso non di-
xit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, &c. Ergo poterat aliquid à semetipso dicere.
Insuper Apostol. supra dixit: Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.
Non abs re ergo hic error condemnatus fuit in concilio Tridentino, Sessio 6. canone 4. vbi di-
citur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum nihil cooperari, assentiendo Deo
excitantique vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat ac præparet, neque
posse dissentire si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere mereque passiue se habe-
re, anathema sit. Et canone 6. dicitur: Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas
facere, sed mala opera, ita vt bona Deum operari non permissiue solum, sed etiam proprie & per
se, vt sit eius proprium opus non minus perditio Iudæ quam vocatio Pauli, anathema sit. Nec ob-
stat id quod dicit Esaias 26. cap. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Nec illud Apo-
stol. Philippens. secundo: Deus est qui operatur in vobis velle & perficere, quia vterque intelligit
de operibus bonis. Nam vt dicit Oseas 13. cap. Perditio tua ex te Israel, tantum in me auxilium
tuum, vel si intelligatur de malis, debet intelligi secundum substantiam operis, & non quantum
ad deform

Aristot. 8. phy.

Marci 1. 1. b

1. Cor. 3. b

Ioan. 1. 8. f

Ioan. 1. 1. g

ad deformitatem & de bonis principaliter. Et id quod Apostolus hic dicit: Jam non ego operor,
sed quod inhabitat in me, nullo modo fauet: quia proprie intelligitur de homine iusto, vt supra
expositum est, cum actiones sunt suppositorum & non potentiis, vnde manifestum est hominem
iustum illos motus primo primos non appetitum sensituum operari, sed non libere, & in quantum
rationalis, cum præueniant deliberationem rationis, à qua dicitur homo, sed operatur illos in-
quantum animal. Et hoc bene innuit Apostolus cum ait: Si quod nolo, vt ratione utens, facio, vt
animal: iam non facio vt homo, sed quod inhabitat in me peccatum, id est, ex inclinatione fomite
siue appetitus sensitui. Si vero loquamur de homine peccatore, non potest proprie intelligi quia
id quod homo peccator non vult in vniuersali malum, consideratis omnibus circumstantiis, vo-
lendo illud malum in particulari, ratio eius peccato consentit, & ideo ipsemet operatur, vnde D.
August. ait: Multum fallitur homo qui consentiens est concupiscentiæ carnis suæ, & quod illa de-
siderat decernens facere, & statuens putat sibi adhuc esse dicendum: Non ego operor illud, cum
Oseas dicit: Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Potest tamen improprie
exponi de homine peccatore: Actio enim attribuitur principali agentis, quod secundum proprie-
tatem suam mouet: non autem mouenti quod agit, vel mouet secundum proprietatem alterius, à
quo mouetur. Manifestum est autem quod ratio hominis secundum illud quod est sibi proprium,
non inclinatur ad malum, sed solum secundum quod mouetur à concupiscentiâ: & ideo operatio
mali, quam ratio facit, prout est à concupiscentia victa, attribuitur principali rationi, quæ hic
per hominem intelligitur, eo quod concupiscentia non possit vincere rationem, nisi ratio sic sub-
iiciat illi, quia, vt dictum est: Subterite erit appetitus tuus. Dicitur tamen operari improprie, eo
quod alliciat & inclinatur ad se, & est causa sine qua non. Dicitur autem peccatum inhabi-
tare in homine, non quod peccatum pro formalis sit res aliqua, cum sit priuatio boni, sed per
effectum: quia effectus eius manet in homine, scilicet appetitus sensituius destitutus ex illa desti-
tutione, inclinatus ad præferendum delectabilia sibi contra dictamen rectæ rationis. Et hoc mo-
do per effectum Spiritus sanctus etiam habitat in nobis: quia gratia, & charitas quæ est effectus Spi-
ritus sancti, manet in nobis.

Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum.

Ose 13. e

Text.

Hic probat quod peccatum inhabitans in homine operetur malum, quod homo facit. Et hæc
probatio est satis manifesta, si verba referantur ad hominem in gratia constitutum, qui
per gratiam Christi liberatus est à peccato, vt dictum est supra 6. Quia gratia Dei non habitat in
carne, sed in mente, vnde infra 8. dicitur: Quod si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum
est propter peccatum: Spiritus autem viuus propter iustificationem. Igitur in carne adhuc domina-
tur peccatum, quod operatur concupiscentias carnis. Carnem hic accipit pro portione inferiori
simul cum membris. Sic enim caro distinguitur contra spiritum, & repugnat illi: dicit ergo: Asser-
tum est quod in me etiam per gratiam reparato, peccatum id est fomes, siue appetitus sensituius in
me inhabitans operatur illos motus primo primos. Quia scio per rationem & experimentum ha-
bere, quod bonum, scilicet gratia, quo reformatus sum, non habitat in me. Et ne intelligatur secun-
dum rationem & in mente, exponit hoc est in carne mea. Nam in me, id est, in corde meo & men-
te, siue in portione superiori, hoc bonum inhabitat, vnde Ephes. scribens, dicit: Habitat in Christo
per fidem in cordibus vestris: vnde patet quod hoc verbum non patrocinauit Manichæis, qui di-
cunt carnem non esse bonam secundum naturam, & transesse creaturam Dei bonam. Non enim
Apost. hic agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ quo à peccato liberamur. Si vero hæc verba in-
telligantur de homine peccatore nondum per gratiam reparato, hæc probatio est manifestior, sed
tunc superflua illa expositio (hoc est in carne mea) cum certum sit quod bonum gratiæ non habi-
tat, nec in carne, nec in mente, hominis peccatoris. Cum autem Apost. non fuerit superflue locu-
tus, apparet quod in præcedentibus intenderat loqui de homine iustificato. Si vero obijciatur
quod homo iustificatus habet in appetitu sensitui duas vires infusas, & duo dona: Spiritus san-
cti, quæ secundum d. Thom. sunt à gratia, sicut potentia ab anima habentur in appetitu con-
cupisibili virtutem temperantiæ, & donum timoris; & in appetitu irascibili virtutem fortitudi-
nis & donum Spiritus sancti, qui dicitur fortitudo. Et per consequens in carne, siue in portione
inferiori hominis iustificati, habitat aliquod bonum gratiæ: & tamen Apostolus hic vniuersali-
ter negat. Dicitur autem quod Apostolus hic solum intenderit excludere bonum, quod totaliter impe-
dit dominium peccati, siue quod totaliter subiicit appetitum sensituum rationi, vt nullo modo
possit aliquid concupiscere contra spiritum, nec aliquo modo inclinare ad malum, prout erat in
Adam, & erit in beatis.

Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio.

Text.

Explicitus hic declarat quod non habitat in carne bonum ex facilitate & difficultate homi-
nis, facilitate ostenditur ex actione, & difficultate ostenditur ex impedimento vel defectu virtutis. Primo
igitur ponit facultatem quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis potestate, vnde dicit:
Velle mihi adiacet, id est, propria quæ est mihi, quasi sub mea potestate existens. Nihil enim est tam
in potestate hominis quam eius voluntas, vt diuus August. dicit. Dein de ponit difficultatem seu
defectum virtutis, dicens: perficere autem bonum non inuenio: passionibus carnis contra spiritum &
voluntatem insurgentibus. Ex quo apparet quod bonum gratiæ non habitat in carne, cum caro

Hier. 10. d
Prone. 16. b
Philip. 1. b
Esa. 26. c
Thren. 3. d
Infra 9. c

1. Ioan. 1. c
Eccle. 7. c

1. Ethic.

2. Cor. 3. b

Text.

Text.

Text.

Mich. 7. b

insurgat & resistere nitatur, quantum potest, bonæ voluntati gratiæ informatæ. Si intelligatur de homine iustificato, & multo minus habitat bonum in homine peccatore gratiæ priuato: quia passionibus in eo amplius insurgunt, & resistunt bonæ voluntati tendenti in bonum morale, connaturale & facile prout supra dictum est. Ex hoc loco possumus probare liberum arbitrium esse in homine, quod scilicet potest bonum imperfectum siue morale cum concursu generali, quo ad bona connaturalia facilia, vt comedere, bibere, plantare vineas, adificare domos, dare elemosynam ex pietate naturali, honorare parentes, nutrire filios, vt dictum est. Ad bonum autem arduum & difficile, vt resistere passionibus inclinatis ad malum, potest sine gratiæ gratum faciente: non tamen absque speciali Dei auxilio & concursu, qui concursus specialis est gratiæ gratis data: & ideo vocatur à diuo Tho. & Aug. auxilium gratiæ. Sed bonum perfectum, id est, meritorium non potest absque gratiæ gratum faciente: ideo dicit hic, *perficere autem bonum non inuenio*, scilicet in mea potestate. & ideo Hier. dicit: *Non est hominis via eius, neque viri vt ambulat & dirigat gressus suos.* Et Salomô, postquam dixit, *Cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus eius.* Et sic debet intelligi illud Apost. *Deus operatur velle & perficere pro sua bona voluntate: & illud Esa. Omnia opera nostra, scilicet perfecta operatus es in nobis domine, principaliter.* Et illud Hierem. *Conuertere nos Domine ad te, & conuertemur, & illud infra 9. Non currentis neque volentis, scilicet velle & currere perfectum sed miserentis Dei.* Et ideo hæc verba, *Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio*, non possunt aliquo modo patrocinari Pelagianis, qui dicebant quod initium boni operis etiam meritorij est à nobis, in quantum volumus bonum: perfectio autem est per gratiam, quia quo ad bonum opus meritorium, debet intelligi, velle adiacet mihi, scilicet per gratiam reparato ex operatione diuinæ gratiæ, per quam non solum volo bonum, sed etiam aliquid boni facio, vel potest intelligi de perfecto & continuato bono vsque ad finem, absque macula peccati venialis, in quo nemo in peccato originali conceptus continuare & perseuerare potest, vnde diuus Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. & Salomô: *Non est homo qui faciat bonum, & non peccet, scilicet aliquando: ad perseuerandum enim vsque ad finem requiritur speciale auxilium.* possunt etiam hæc verba exponi de proficientibus in gratia, qui vellent amplius proficere quam proficiant. Si verò referantur ad hominem peccatorem gratiæ destitutum, sic exponi possunt, vt velle accipiatur pro voluntate incompleta & vniuersali, quæ ex instinctu naturæ siue synderesi in quibuscunque etiam peccantibus inclinatur ad bonum. vnde Philosoph. *Bonum est quod omnia appetunt.* Sed illud velle adiacet homini quasi infinitum, nisi gratia Dei voluntati tribuat efficaciam perficiendi. Et ideo de operibus meritorij vel disponentibus ad gratiam intelligitur id quod dicit: *Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet perfecte & meritorie: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est, vt ex contextu apparet.* Possumus tamen aliquid ex nobis, cum concursu generali Dei, cogitare de his quæ sunt connaturalia, vt dictum est.

Non enim quod uolo bonum, hoc facio, sed quod uolo malum, hoc ago.

Hic explicatius declarat quod perficere bonum non venit ex actione hominis, quæ est signum & effectus facultatis eius. Ex hoc enim apparet quod homo non inuenit perficere bonum: quia non agit bonum quod vult: & quia facit malum quod non vult, quod fuit superius expositum.

Si autem quod nolo, illud facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Resumit conclusionem quam præmiserat, & quam iam exposuimus. Sed aduertendum quod ex vno & eodem medio Apostol. concludit duo, quæ supra posuerat, scilicet bonitatem legis, & dominium peccati. Primum dixit, *Si autem quod nolo illud facio, non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Quarum duarum conclusionum prima pertinet ad id quod dixerat, lex spiritualis est. Secunda ad id quod dixerat, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Sed primam conclusionem de bonitate legis elicit ex illo medio quod dicit, *nolo*, scilicet secundum rationem, quæ lex prohibet, ex quo patet legem esse bonam. Sed ex parte eius quod dicit, *facio*, concludit in homine dominari peccatum, quod voluntatem rationis operatur.

QUARTA PARS VII. CAPITIS.

Inuenio igitur legem, uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet.

Ostenso prius quod lex sit bona, eo quod concordat rationi: in hac 4. huius cap. parte Apostol. infert duas conclusiones secundum duo quæ præposuerat. Primum fuit quod lex spiritualis est: & probato quod sit bona, intendit probare ex illa bonitate quod sit spiritualis. ratio cinatur igitur sic: *Inuenio*, scilicet per experimentum, legem, scilicet Moyti consonam mihi uolenti facere bonum, id est, rationi meæ quæ spiritualis est, per quam bonum approbo, & malum detestor, dum & ipsa lex mandat bonum, & prohibet malum. Et hoc, scilicet fuit necessarium, quoniam, id est, quia malum, id est, peccatum vel fomes peccati, mihi adiacet, id est, iuxta rationem meam iacet, quasi carnem meam inhabitans. vnde Micheas: *Ab ea quæ dormit in sinu tuo (id est à carne) custodi claustra oris tui.* Necessitas ergo legis est ex parte mali adiacentis: Si enim bonum gratiæ esset ex vtraque parte superiori & inferiori portione iustificati hominis, inueniret homo spiritualis legem utilem, sed ex parte contrarietatis in homine existentis, ex hoc quod malum adiacet homini etiam iustificato: lex inuenitur tanquam frenum ad cohibendum pronitatem peccati, quæ se tenet ex parte carnis, siue exterioris hominis. Ideo subdit, *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.* Hic declarat

declarat spiritualitatem legis per signum, dicens, *Condelector, &c.* Nullus enim delectatur nisi in eo quod est sibi conueniens: homo autem delectatur in lege secundum interiorem hominem, id est, portionem superiorem siue rationem & mentem quæ interior homo dicitur. Non quod anima sit effigiata secundum formam hominis, vt Tertul. posuit, vel quod ipsa sola sit homo, vt Plato voluit, dicens, quod homo est anima vtens corpore. Sed quia id quod est principalis in homine dicitur homo. Hoc est autem mens siue portio superior, quæ solum comprehendit duas potentias spirituales non vtentes organo corporeo, scilicet rationem & voluntatem: quæ nonnunquam sub ratione comprehenditur, licet principalis in homine secundum exteriorem apparentiam sit corpus, sic exterius effigiatum cum potentis sensituius, quod dicitur homo exterior. Sed secundum rei veritatem illud dicitur principalis, quod est intrinsecum, prout mens siue ratio & voluntas rationi conformis, quæ hic dicitur homo interior: Cui, vt Psalm. dicit: *Suauius sunt eloquia Dei secundum illud: Habentes solatio libros sanctos, qui in manibus nostris sunt.*

Psal. 118. 11
Marc. 10. b

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis mee, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Text.

Aliam conclusionem hic subiungit correspondentem ei quod supra dixerat: *Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato.* Ad cuius intelligentiam, sciendum est quod in precedenti discursu, & hic Apostol. ponit quatuor leges, duas alteris duabus oppositas, scilicet legem Dei, & legem mentis, ex vna parte: & legem peccati, & legem membrorum, ex alia: lex Dei & lex mentis differunt, sicut effectus & causa: quia lex mentis est effectus legis Dei: lex enim mentis siue naturalis nihil aliud est quam participatio legis æternæ Dei. conueniunt autem, quia lex mentis siue naturalis concordat cum lege æternæ Dei, & subdit hominem legi æternæ Dei, & sic se consequuntur. Lex autem peccati & lex membrorum, etiam se consequuntur, & habent oppositos effectus. Quia sicut lex mentis subdit hominem legi æternæ Dei, sic etiam lex membrorum siue carnis, subdit hominem legi peccati. Et quauis tam lex peccati quæ lex carnis sunt in membris siue in portione inferiori, differunt tam in hoc quod lex carnis est naturalis inclinatio inferiorum virium ad propria bona, scilicet eis suauius & delectabilia, secundum sensum vel appetitum. Lex verò peccati, est pœna peccati originalis, & est deordinatio earundem virium derelicta ex perditione iustitiæ originalis, & sic non distinguuntur materialiter sine subiecto, sed formaliter penes principia. Quia lex peccati dicitur fomes siue appetitus sensituius, destitutus iustitiæ originali ex peccato primi parentis: lex autem membrorum siue carnis, dicitur idem fomes siue appetitus sensituius, in quantum est inclinatus ad profequendum delectabilia sibi, contra dictamen rectæ rationis. Verum ne lex carnis siue membrorum, nec lex peccati dicuntur proprie leges, sed duntaxat metaphoricè & similitudinariè propter duplicem similitudinem. Prima, quia quemadmodum lex inducit ad bonum faciendum, sic fomes ad peccandum. Secunda similitudo est, quia quemadmodum lex ligat, sic fomes videtur quodammodo ligare propter attractionem, licet efficaciter non liget. Potest etiam esse similitudo per comparationem ad causam: quia cum fomes sit quædam pœna peccati, duplicem habet causam: Primam quidem peccatum primi parentis quod in peccatore dominium accepit, & ei legem, quæ est fomes, imposuit, prout dominus seruo victo legem imponit. Alia causa fomitis est Deus, qui hæc pœnam ad peccanti, & omnibus ab eo per propagationem carnalem & seminalem rationem descendentes imposuit, vt rationi eorum inferiores vires non obedirent despotice. Et secundum hoc ipsa inobedientia inferiorum virium lex quodammodo dicitur, in quantum est pœna per legem diuinæ iustitiæ introducta, prout iusti iudicis sententia quasi lex reputatur: secundum illud: *Et factum est hoc ex die illa & deinceps constitutum & præstitum, & quasi lex in Israel vsq; ad hanc diem.* Et hæc quædam lex peccati siue fomitis est materialiter diffusa in omnibus potentiis sensituius, & membris, quæ omnia per iustitiam originalem omnino subdebantur rationi, & ex eiusdem iustitiæ originalis amissione sunt deordinata, & resistunt rationis imperio, principalis tamen appetitus sensituius, tam concupiscibilis quam irascibilis, qui dominatur aliis membris quæ deseruiunt concupiscentiæ ad peccandum, prout dictum est supra 6. cap. Sicut exhibuistis membra vestra seruire impuditiæ, &c. Hæc lex carnis fomitis membrorum siue peccati, habet duos effectus, scilicet resistere rationi, & eam captiuare, id est, vehementer inclinare ad peccandum. His suppositis facilis erit intellectus Apostoli, *Video, &c.* quasi dicat: *Assertum est quod lex spiritualis est: & ego carnalis venundatus sub peccato: hoc enim experimento dicere & inferre impellor. Quia video aliam legem in membris meis, scilicet legem carnis fomitis & membrorum repugnantem legi mentis meæ, id est, legi naturali quæ conformatur legi Dei, Moysayæ vel Euangelicæ secundum exigentiam temporis, & captiuantem, id est, vehementer, non tamen necessario, me inducentem in legem peccati, id est, ad committendum peccata, & perseuerandum in illis. Magna enim vis fertur in sensibilia, vt voluntatem extra lineas rationis trahat, vt fiat mancipium peccati & mortis. Infelix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Hic agit de liberatione peccati, & mouet dubitationem in qua primo fatetur suam miseriam, cum dicit: *Infelix homo*, quod quidem est per peccatum quod habitat in homine, siue quantum ad carnem tantum, prout in homine iusto, siue quantum ad mentem & carnem simul, vt in peccatore. vnde Salomon: *Miseros facit populos peccatum.* & David: *Miser factus sum, & curuatus sum vsq; in finem, scilicet vitæ.* Deinde querit, dicens: *Quis me liberabit à corpore mortis huius? Quæ interrogatio videtur esse hominis iustificati, se miserum profitentis, ratione carnalium motuum insurgentium pro sua liberatione suspirantis,*

1. Reg. 33. f

Prover. 14. b
Psal. 37. b

Philipp. 1. c. 2. Cor. 5. a

Iohan. 3. d. Iohan. 1. d

proit alibi dicebat: Cupio dissolui, & esse cum Christo, Et David qui dicebat: Educ de carcere animam meam. Sciendum tamen quod in corpore hominis potest considerari natura ipsius corporis, quae est conueniens anima, & quoad hoc non vult anima separari seu expoliari, sed potius superuectur: & sic non suspirat ut liberetur à corpore absolute, sed à corpore mortis huius, hoc est à corpore, quatenus ministrat mortem: est enim quaedam mors pati sensualitatis motus ac etiam corruptio corporis, quod aggrauat: & ideo secundum hoc signanter dicit de corpore mortis huius. *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Respondet hic praemissa interrogatori, dicens quod homo non potest liberari à corpore mortis huius, siue à corruptione corporis, nec ab infestatione animae propriis vitibus, sed solum per gratiam Christi, qui est filius naturalis, & potest nos liberare. Vnde dicit: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Ideo dicit: *Gratia Dei, liberabit, per Iesum Christum, per quem gratia & veritas facta est.* Hae autem gratia liberat à corpore mortis huius dupliciter. Vno modo quia facit quod corruptio corporis non dominetur, trahens eam ad peccandum. Alio modo, vt corruptio corporis totaliter tollatur in resurrectione. Quantum ad primum conuenit dicere peccatori: Gratia liberabit me de corpore mortis huius, id est, liberabit me à peccato originali, in quod est anima inducitur ex corruptione corporis, sed à culpa illa iam iustus liberatus est, vnde copetit ei dicere: Gratia Dei liberabit me de corpore mortis huius, vt, si in corpore meo non sit infectio nec corruptio peccati per consensum in hac via & passionum & mortis in resurrectione. Igitur ergo ipse mente seruo legi Dei carne autem legi peccati. Hic inferit conclusionem exortam ex illo quod supra dixerat, per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Hae conclusio secundum duas praemissas expositiones diuersimode ex praemissis inferitur. Secundum enim quod praemissa verba exponantur in persona peccatoris, sic inferenda est conclusio: Dicitur est quod gratia liberabit me à corpore mortis huius, vt si ab eo non deducar in peccatum, ego quando ero liberatus mente, id est, intellectu & voluntate, seruo, id est, seruam legi Dei, secundum carnem autem legi peccati, quae quidem in carne remanet propter fomitem. Si autem exponantur in persona iusti, sic inferenda est gratia Dei; per Iesum Christum liberabit me à corpore mortis huius, scilicet vt in me non sit corruptio peccati & mortis. Igitur ergo ipse vnus & idem antequam plene liberer, mente seruo legi Dei, ei consentiens: carne autem seruo legi peccati, in quantum caro mea, secundum legem peccati & fomitis mentem praueiciens mouet me ad concupiscendum, cui tamen non consentio mente.

EPISTOME VIII. CAPITIS.

Caput hoc 8. est quaedam expositio & consummatio eorum quae à 5. cap. hucusque deduxit Apostolus de facultate & vtilitate gratiae Dei. Nam in illo cap. post enarrationem bonorum quae nobis contulit, inchoauit memorare illa à quibus nos liberat, puta à macula culpae originalis. Et in 6. cap. De protectione ab actualibus, & in 7. cap. De absolutioe à lege veteri. In hoc autem cap. primo concludit nos per gratiam seruatos fuisse ab omni damnatione, tam culpae quam poenae, quod probat ex lege spiritus per gratiam data, quae est causa vitae, & sic liberat hominem à peccato & morte, quae est effectus peccati, à quibus lex liberare non poterat. Deinde assignat causam legis spiritus, scilicet Christi incarnationem, declarans eos quibus non prodest, ambulantiibus secundum carnem, subiungens rationem, effectum ac poenam ambulantiuum secundum carnem. Secundo ibi, *Quoniam sapientia, &c.* probat quod prudentia carnis est mors propter inimicitiam quam habet cum Deo, à qua fideles sunt liberati per inhabitantem spiritum. Tertio ibi, *Quicumque, &c.* ostendit mercedem & effectus spiritus, qui sunt directio, adoptio, testimonium filiationis, & consecutio futurae hereditatis, quae est vita aeterna. Quarto ibi, *Existimo enim, &c.* Assignat causam dilationis immortalitatis vitae aeternae, & hereditatis filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriae, comparando eam ad passiones huius temporis. Quinto ibi, *Non solum, &c.* ostendit quod omnes etiam iusti ac primitias spiritus habentes, passionibus corporalibus subditi sunt, in illis tamen spe & spiritu sancto iuantur. Sexto ibi, *Sumus, &c.* ostendit modum quo spiritus sanctus iuuat exterioris euentus in bonum nostrum dirigendo, quod probat ratione qua concludit quod sancti quos Deus pio mouet, nullum incommodum pati possunt à malo poenae aeternae fauore Dei qui proprio filio non peperit. Postremo ibi, *Quis accusabit, &c.* ostendit quod nullum incommodum pati possunt à malo culpae aeternae Christi pro nobis interpellantis auxilio, declarando certitudinem liberationis ab illo per virtutem gratiae & charitatis, quae est in Christo Iesu Domino nostro.

EXPOSITIO LITERALIS VIII. CAPITIS.

Nihil ergo nunc damnationis, id est, obligationis culpae aut poenae, est his qui sunt, perfecti in corpore nati per baptismum fidem, & dilectionem, in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulat, id est, qui nullo modo desideria & concupiscentias carnis sequuntur. *Lex enim spiritus vitae in Christo Iesu, gratia quam spiritus sanctus infundit anima vt det ei vitam spiritualem, liberabit me à lege peccati, id est, à fomite, qui inducit ad peccatum ne dominetur mihi, vel à consensu & operatione peccati. Nam quod erat impossibile legi, scilicet naturali & scriptae, in quo, id est, in qua re, scilicet iustificatione vel liberatione damnationis, infirmabatur per carnem, id est, debilis erat & non poterat iustificare per carnales obseruantias, fomite impediente ad adiuuandum & perficiendum bene dictionem promissam Deo, scilicet pater, Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, id est, habens, veram carnem humanam, non quidem peccato obnoxiam, prout habet ceteri homines, qui subiecti sunt peccato originali: sed similem carni peccati in figura, sensibilitate, passibilitate, & mortalitate, sicut est caro*

Hier. 31. f.

Gen. 22. d

est caro peccatorum, & de peccato, id est, pro peccato in carne Christi commissio, virtute suae passionis quae dicitur peccatum propter similitudinem peccati, vel per hoc quod factus est hostia pro peccato, damnauit peccatum in carne, id est, debilitauit fomitem peccati in carne nostra, & ita satisfacendo abstulit peccata mundum: ut iustificatio legis, iustitia quam lex promittebat, & quam aliqui ex lege separabant, impletur, id est, perficeretur in nobis, scilicet in nobis in Christo incorporatis, qui non secundum carnem ambulamus, id est, qui non sequimur desideria & concupiscentias carnis, sed secundum spiritum, id est, ambulamus secundum instinctum siue inspirationem spiritus sancti, prout praecceptum est nobis. Qui enim secundum carnem sunt, id est, qui intenti & subditi sunt carnalibus desideris, quae carnis sunt, sapiunt, id est, approbant & iudicant ea esse simpliciter bona, quae carni sunt placita, & hoc est habere sapientiam carnis ad faciendum mala. Qui vero secundum spiritum sunt, id est, qui spiritus sancti inspirationem sequuntur, quae sunt spiritus sentiunt, id est, iudicant, & reuera sensum, ac iudicium in spiritualibus habent, & non illi qui approbant iudicia & inclinationes carnis, qui, scilicet dicuntur habere prudentiam carnis, quae est eis plurimum nociua. Nam prudentia carnis mors est, id est, causa mortis aeternae, prudentia autem spiritus, id est, approbatio eorum quae inspirantur à spiritu sancto, vita & pax, causa vitae, gratiae & gloriae, in qua erit pax perfectissima.

SECUNDA PARS VIII. CAPITIS.

Quoniam sapientia carnis inimica est Deo, eo quod contra legem Dei hominem inclinat. Legi enim Dei non est subiecta, id est, subiecti non vult, nec enim potest: quia peccatum cum sit auctori Deo siue a lege Dei, non potest fieri subiectio, quauis ille qui subiectus est vitio, possit per gratiam Dei liberari à vitio, & subiecti Deo, nunquam tamen vitium potest subiecti Deo. Quomodo enim licet ille qui est albus, possit fieri niger, nunquam tamen albedo fiet nigredo. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt, cum sint inimici eius, quando concupiscentias carnis sequuntur. Vos autem in carne non estis, id est, in vitio carnis non ambulatis, sed in spiritu, id est, spiritum & rationem sequimini, si tamen spiritus Dei habitat in vobis, scilicet per charitatem per quam efficimur templum Dei, & per quam spiritus sanctus habitat in nobis. Siquis autem spiritum Christi, id est, spiritum sanctum qui dicitur spiritus Christi, eo quod à Christo naturali Dei filio procedit, qui etiam dicitur spiritus Dei patris, cum ab ipso pariter procedat, non habet, per effectum amoris & charitatis, hic non est eius, id est, non est membrum Christi viuum, sed mortuum: prout membrum corporis quod per animam non viuificatur. Si autem Christus in vobis est, per spiritum suum, id est, per charitatem & amorem, quae attribuitur spiritui sancto, per quas oportet vos esse conformes Christo, corpus quidem, scilicet vestrum mortuum est, id est, necessitati mortis & passionibus rationem praueinentibus subiectum, & ad iudicatum est, propter peccatum, primi parentis per propagationem carnis in vos transfusum, ex quo subiectio mortis & rebellio, siue concupiscentia praueiciens liberum rationis iudicium secuta est. Spiritus uero, id est, mens vestra, quae iam renouata est à peccato, uiuit vita gratiae, propter iustificationem, qua à spiritu sancto per gratiam iustificati estis: Quod si spiritus eius, scilicet Dei patris tanquam ab ipso procedens, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, vna cum patre & seipso Christo, secundum diuinitatem: cum virtus sanctae Trinitatis sit tantum in tribus personis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, scilicet in resurrectione generali, in qua corpora uestra sic erunt viuificata, quod erunt non solum immortalia, sed etiam impassibilia passione corruptiua: & hoc faciet, propter inhabitantem spiritum eius in vobis, id est, virtute spiritus sancti inhabitantis in vobis. Ergo fratres debitores sumus spiritui sancto, propter multa beneficia quae nobis ab eo proueniunt, non carni ut secundum carnem uiuamus, id est, carnis desideria perficiamus. Si enim secundum carnem uixeritis, sequendo eius concupiscentias, moriemini, scilicet morte culpae in praesenti saeculo, & morte gehennae in futuro. Si autem spiritu, id est, per spiritum, facta carnis, id est, opera siue passionis quae ex concupiscentia carnis pullulant, mortificaueritis ieiuniis, uigiis, orationibus, ac aliis bonis operibus, uiuetis vita gratiae in praesenti, & vita gloriae in futuro.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

Quicumque enim spiritu Dei aguntur, id est, diriguntur & ducuntur ex amore & dilectione seruientes Deo, hi filii Dei sunt, scilicet spirituales, tanquam per semen spirituale, quod est uerbum Dei, vel per instinctum, siue inspirationem spiritus sancti generati. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sicut olim in lege Moysi, quae data fuit in timore tonitruorum, & fulgurum coruscantium super terram: quem terrorem non inculsit Deus mittendo spiritum sanctum in die Pentecostes, nec incurrit mittendo illum in particulari iustificatione: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, qui est spiritus amoris patris & filii, per quem nos adoptat, id est, acceptat & reputat filios, vt in trepide postposito quo eunq; timore, possimus ad eum recurrere, sicut filii naturales ad patrem naturalem, in quo, scilicet spiritu sancto, ex affectu amoris filialis quem causat in nobis, clamamus, magna intentione ex affectu cordis: *Aba pater.* Ipse enim spiritus, scilicet sanctus, testimonium coniecturale, reddit spiritui nostro quod sumus filii Dei, scilicet adoptiui dum bene agimus. Si autem filii, scilicet sumus per spiritum sanctum, sequitur quod sumus & heredes, cum non solum filio naturali, sed etiam adoptiuo debetur hereditas, heredes quidem Dei, quia uidebimus eum sicuti est, & fruemur eius beatitudine, in quibus consistit hereditas: *Coheredes autem Christi,* qui est principalis filius, cuius filiationem nos participamus, & participabimus hereditatem: *Si tamen compatimur,* id est, similiter patimur & patienter sustinemus tribulationes huius mundi, prout ipse pariter sustinuit: *ut & glorificemur,* id est, similiter coglorificabimur in anima & corpore, quod configurati erit corpori claritatis suae.

Iohan. 1. a. Tim. 4. d

Gal. 5. e

Hier. 4. f

Exod. 19. b

Marci 1. b. Hier. 3. b

Iohan. 3. a

Philip. 3. d

QUARTA

QUARTA PARS VIII. CAPITIS.

Esai. 54. d

Existimo enim ego expertus gloriam & labores, quod non sunt condigna, id est, aequales sine secundam aequalitatem dignae passionibus, id est, tribulationibus & miseriae huius temporis: id est, quas patimur in hoc seculo: quia sunt paucae & breuissimae durationis: ad futuram gloriam, quae erit aeterna & indeficiens, quae reuelabitur, id est, manifestabitur, in nobis, expectantibus, scilicet illam. Nam expectatio creaturae, id est, hominis iustificati, qui dicitur principalis creatura huius mundi, sub cuius pedibus subiecit Deus omnia. Vel homo iustificatus reuelationem, id est, manifestationem & adeptionem gloriae, filiorum Dei, quae fiet in resurrectione & iudicio generali, expectat, id est, assidue summo desiderio & affectu optat, quam necesse habet expectare, cum nondum eam habeat. Vanitati enim creaturae subiecta est non uolens. I. homo iustus rebus corporalibus, quae sunt uana, ut pote mutabilia, caduca, eleuationem animi impediunt, & afflictionem spiritus causantia, etiam si nolit, subiectus est propter uitae praesentis necessitatem. Verum praedictam uanitatem, mutationem, & afflictionem patienter sustinet. Sed propter eum, scilicet Deum, qui subiecit eam in spe. Liberationis siue sperando liberari a uanitate illa, quia ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis. i. a subiectione quaerendi uictum & uictum, ac etiam ab omni tribulatione & angustia, morte & passibilitate, quibus in hac mortali uita subiecta est, quae seruitus mutabitur, in libertatem gloriae filiorum Dei: quia immortalitas & impassibilitas congruit filiis Dei, ut sint Christo conformes in nouitate uitae, sicut fuerunt in tribulationibus. Scimus enim quod omnis creatura, id est, homo maxime iustus, ingemiscit ex dolore quem patitur propter mala quae sustinet, & parturit usque adhuc, id est, cum quadam animi afflictione suffert dilationem gloriae expectatae. Spes enim quae differtur affligit animam.

Psal. 8. b

Ecclesi. 2. b

Apo. 7. d

Mat. 16. d

Ioan. 16. b

Prou. 9. d

QUINTA PARS VIII. CAPITIS.

Non solum autem illa, scilicet creatura ingemiscit & parturit expectando gloriam filiorum Dei. Sed & nos ipsi, scilicet Apostoli primitiui spiritus sancti habentes, & ipsi intra nos gemimus, id est, afflictionem non solum exterius, sed etiam interius sustinemus propter dilationem, adoptionem filiorum Dei, id est, completionem adoptionis filiorum inchoatam per spiritum iustificantem, expectantes redemptionem, id est, reformationem & glorificationem, corporis nostri, ut quemadmodum spiritus noster redemptus & reformatus ac liberatus est a peccato, ita & corpus nostrum redimatur & reformetur ac liberetur a corruptione & morte, in qua reformatione & liberatione consistit completa adoptio filiorum Dei. Spe enim salui facti sumus, id est, per spem complementum salutis in futurum expectamus, nec diffidimus dilatione, nec aduersitate occurrentium malorum deterremur. Spes autem quae uidetur non est spes, id est, res sperata quae praesentialiter uidetur non est res sperata, sed iam habita, cum spes sit de futuro & non de praesenti. Nam quod uidet quis quid sperat? id est, cur vel quomodo habens aliquam rem sperat habere illam, cum spes importet motum animae tendentem in aliquid non habitum & futurum. Si autem quod non uidemus, speramus, sequitur quod per patientiam, quae est malorum tolerantia cum quadam aequanimitate, expectamus, cum enim dilatio rei magno desiderio sperata affligat, & sic habeat rationem malicius expectatio, attribuitur patientiae. Similiter autem & spiritus, scilicet sanctus in statu huius uitae, in quo infirmamur & subiecitur, adiutat, non totaliter tollit, sed fortificat infirmitatem nostram, propter quam in multis deficimus & offendimus omnes. Nam quid oremus, sicut oportet, id est, quid in orando petamus in particulari, & modum congruum petendi, nescimus: sed ipse spiritus, scilicet sanctus postulat pro nobis, id est, postulare nos facit interius suggerendo & dirigendo cor nostrum & desideria, prout sunt nobis uilia, gemitibus inenarrabilibus, quos spiritus sanctus in corde nostro causat, in quantum, scilicet facit ardentius desiderare. Qui autem scrutatur corda, scilicet Deus, cui proprium est corda scrutari, non ut inquirendo cognoscat: sed quia manifeste occultissima uideri, scit quid desideret spiritus, id est, approbat illud quod spiritus sanctus desiderare nos facit. Quia secundum Deum id est, secundum uoluntatem uel beneplacitum Dei postulat pro sanctis, id est, sanctos postulare facit quae a Deo sunt probata & accepta.

Phil. 3. d

1. Cor. 3. a

SEXTA PARS VIII. CAPITIS.

Scimus autem quod diligentes Deum, & seruantibus mandata eius, ex quo arguitur dilectio, omnia cooperantur, id est, cedunt in bonum, ex diuina bonitate, quae tanta est quod nullum malum permittit, nisi ex eo aliquid bonum eliceret. His qui secundum propositum uocati sunt sancti, id est, his qui ab aeterno electi sunt & praedestinati. Nam quos praesciuit & praedestinauit, ab aeterno conformes, id est, similes fieri in puritate uitae in hoc seculo & in beatitudinis & hereditatis consecutione in futuro, imago filii sui, id est, filio suo naturali, qui est uera & perfecta imago Dei patris, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: quia sicut Deus suam naturalem bonitatem uoluit aliis communicare, participando ei similitudinem suae bonitatis, ut non solum ipse esset bonus, sed etiam author omnium bonorum. Sic filius Dei uoluit conformitatem suae filiationis aliis communicare, ut non solum ipse esset filius, sed etiam alij. Ipse tamen qui est filius per aeternam generationem, dicitur unigenitus & primogenitus aliorum secundum collationem gratiae. Et quia primo surrexit a morte ad uitam gloriosam dicitur primogenitus mortuorum. Quos autem praedestinauit ab aeterno secundum propositum uoluntatis suae, hos & uocauit in tempore interiori uel exteriori uocatione efficaciter, ut assentirent, & quos uocauit, hos & iustificauit, intendendo, scilicet gratiam, in qua perseuerarent usque ad finem. Quos autem iustificauit, illos & magnificauit per profectum uirtutis gratiae, in hoc seculo, & per collationem gloriae magnificabit in futuro. Quid ergo dicemus ad haec? id est, quid poterimus

Ioan. 14. e

D. Aug. in Enchi.

Ioan. 1. b

Apo. 1. b

poterimus Deo retribuere pro tot & tantis beneficiis: & quid timere debemus? Si Deus, qui est omnipotens, & cuius uoluntati nemo resistere potest, est pro nobis, nos uoluntarie praedestinando, efficaciter uocando, iustificando, & magnificando, quis contra nos? scilicet esse poterit ut noceat. qui etiam proprio filio, naturali & unigenito, non pepercit, id est, eum a poenis & tormentis non exemit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, id est, exposuit passioni & morti pro satisfactione & expiatione peccatorum nostrorum. Quomodo non etiam cum illo, scilicet dato omnia nobis donauit? ut scilicet omnia cedant in bonum nostrum; superiora, scilicet personas diuinas ad fruendum: rationales spiritus ad conuiuendum: inferiora ad utendum, non solum prospera, sed etiam aduersa.

Psal. 15. a

Infra 9. a

SEPTIMA PARS VIII. CAPITIS.

Quis accusabit aduersus electos Dei? id est, quis accusationem proponet & efficaciter prosequetur aduersus eos, quos Deus elegit, ut noceat eis? nunquid Deus, si non accusabit nec nocebit? nam ipse est qui iustificat, id est, approbat & acceptat eos praedestinando, uocando, iustificando, magnificando. Quis est qui condemnet? id est, reprobet & dignos poena dicat esse iustificatos a Deo, nunquid Christus Iesus, accusabit aduersus electos Dei? quasi dicat, non quia ipse est, qui mortuus est, pro liberatione nostra, imo qui & resurrexit, quod mirum est, ut per suam resurrectionem nos uiuificaret uita spirituali, & tandem corporali & aeterna, qui est ad dexteram Dei, patris in aequalitate secundum naturam diuinam, & in potioribus bonis secundum naturam humanam, paratus ad adiuuandum nos. Qui etiam interpellat pro nobis, quasi aduocatus noster, ad cuius officium non pertinet accusare uel condemnare, sed magis accusationem repellere & condemnationem impedire. Quis ergo separabit nos a charitate Christi? qui tot beneficia nobis contulit, ut in sua dilectione fundaret & radicaret. Tribulatio, id est, corporum afflictio. An angustia, id est, mentis anxietas, quae angustiarum cum non uideret medium euadendi. An fames, i. penuria cibi & potus, an nuditas, i. uelutis penuria, an periculum, i. apparatus mortis, an persecutio, de loco ad locum, an gladius, id est, ipsa mors. Sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, astimati sumus sicut oues occisionis: sed in his omnibus superamus. Dum occurrentibus omnibus praemissis illibatam charitatem seruamus: non propter nos, sed propter eum qui dilexit nos, i. propter affectum quem habemus ad eum: uel propter auxilium quod habemus ab eo. certus sum enim, ex promissione eius qui fidelis est in promissis, quia nescio mors, i. timor mortis, quae primum tenet inter terribilia, neque uita, quae est praecipuum inter appetibilia, neque angelus, scilicet mali qui sunt minores, neque principatus, qui sunt superiores, neque uirtutes, qui sunt angeli in ordine ministrantium primi, neque instantia, id est, praesentia, siue dolorem siue delectationem inferentia, neque futura, neque fortitudo, id est, creatura fortis uel uolentia alicuius humanae potestatis, uel eleuatio Satanae, neque altitudo, ex qua aliquis minatur praecipitium, neque profundum, in quo aliquis praecipitium minaretur, neque creatura alia, a praedictis, poterit nos separare a charitate Dei? quae, scilicet Deum diligimus, tanquam meliorem omnibus, quae nunquam excidit: quae est, scilicet ostensa, in Christo Iesu Domino nostro, id est, in datione Domini nostri Iesu Christi.

Psal. 43. d

2. Cor. 1. d

1. Cor. 13. e

COMMENTVM VIII. CAPITIS.

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulat.

Postquam Apost. ostendit quod per gratiam liberamur a peccato & lege, in hoc octauo capite ostendit quod per eandem gratiam liberamur a damnatione culpae & poenae. Primo ponit conclusionem generalem, dicens: Nihil ergo, &c. Hanc uniuersalem negatiuam inferit Apost. ex praemissis, quibus probauit nos esse liberatos per gratiam redemptoris nostri, quati dicit: Dicitur est supra quod gratia Dei per Iesum Christum liberauit me de corpore mortis huius: Ergo ex quo sumus per gratiam liberati, nihil damnationis manet: quia tollitur damnatio quantum ad culpam & quantum ad poenam. unde Iob: Ipse concedente pacem, quis est qui condemnet? Ex hoc loco perperam intellecto, tanquam ex basi & fundamento, ut dicunt inexpugnabili, Lutherani & Neoterici haeretici abrogare nituntur purgatorium, dicentes, quod omnes qui moriuntur, uel decedunt in peccato mortali, uel originali, uel in gratia. Si in mortali, descendunt in infernum, in quo nulla est redemptio. unde D. Ioan. Est peccatum ad mortem, pro hoc dico ne roget quis. Si in originali, in limbo puerorum. Si in gratia, euolant ad paradysum, cum nihil damnationis in ipsis maneat, alias si ad purgatorium aliquid damnationis maneret, quod audacter & uniuersaliter negat hic Apostolus. Damnatio enim diuiditur in culpam & poenam: si nihil illorum manet, necesse est dicere quod euolent ad caelum, & sic frustra ponitur purgatorium, aut Christus non perfecte redemit nos, uel indicat bis in idipsum, quae sunt absurdissima. Ecce argumentum quod dicunt insolubile. Quare hic parum nobis immorandum est. Et primo ostendendum ex sacris literis quod delata culpa per gratiam, remaneat reatus poenae: tandem hunc nodum facilliter dissoluemus, & intentionem Apost. dilucidè explicabimus. Quoad primum manifestissimum est, & ipsi negare non possunt, quod mors & afflictiones corporales & motus primo primi concupiscentiae praueuientes usum rationis siue rebelliones sensualitatis, sunt poena peccati Adae, cui dictum fuit: Quaecumque die comederis, morte morieris. Fuit etiam dictum: Quia audisti uocem uxoris tuae, & comediti de ligno de quo prohibueram tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus uitae tuae, &c. Et Apostolus supra 5. per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c. Manifestum est pariter quod Deus

Iob 34. e

1. Ioan. 5. d

Gen. 2. e

sup. 10. a

Exod. 32. g

Num. 14. d
Num. 12. d

Num. 20. b

2. Reg. 11. d

Pfal. 50. a

2. Reg. 24. b

Dan. 4. f
Math. 3. b

Ioan. 13. b
Dicit. 25. a
Apo. 18. b
Math. 10. g

1. Cor. 3. c

1. Ioan. 2. a

1. Petr. 2. d

Supra 6. d
Col. 3. a

2. Cor. 4. c
Galat. 6. g
2. Cor. 6. a

Gal. 3. d
Supra 6. a

Deus indulget ad peccatum suum. Sapiens enim dicit: Hæc (scilicet sapientia) illum qui primum formatus est à Deo parer orbis terrarum, cum solus creatus esset, custodiuit, & eduxit illum à delicto tuo. Notum etiam est ex 6. cap. huius epistolæ, quod per baptismum liberamur à peccato originali: & tamen experimur nos subiectos morti, laboribus & afflictionibus, ac rebellionibus sensualitatis, ut etiam Apostolus in 7. cap. deduxit. Ergo necessario dicendum est quod non semper deleta culpa per gratiam deleatur omnis reatus pœnæ: & si dicatur quod verum est de pœnis peccati originali, quæ datæ sunt nobis ad exercitiū: probatur etiam quod deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ. Quia postquam Dominus ad preces Moyfi pepercit populo Israel peccatum idololatricæ, dixit: Ego autem in die ultionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur: Percussit populum pro reatu vituli. Insuper postquam Dominus pepercit populo peccatum murmuracionis, quo alium ducem eligere volebant, & reuerti in Aegyptum, dixissetque Moyfi Dominus: Dimisi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, non videntur terrâ pro qua iuravi patribus eorum. Præterea: Postquam Dominus ad preces Moyfi remisisset peccatum murmuracionis Mariæ sororis eius, & sanasset eam, iussit eam separari à castris septem diebus. Vltimus quantus Dominus pepercisset Moyfi & Aaron peccatum commissum in aquis contradictionis, dixit: Non introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Præterea cum David adulterio simulque homicidio se commaculasset, misit Dominus Nathan qui increpauit David, & dixit eum dignum morte. Et respondente David: Peccavi Domino. Dixit Nathan: Transulit Dominus peccatum tuum, non morieris. Veruntamen non obstante peccati translatione, pœna satisfactionis subinfertur. Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur, & non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum. Et tollam uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Et quia David sciebat reatu pœnæ manere deleta culpa, postquam dixit: Miserere mei Domine secundum magnam misericordiam tuam, quam referentem Nathan sciebat se obrinuisse, nihilominus tamē dicebat: Amplius laua me Domine ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Si sciebat se lotum, cur amplius lotionem peribat ab iniquitate, non potest dari ratio, nisi propter reatum pœnæ perdicionis filij, pro quo tantum se affixit, & sic remanebat pœna illa. Rursus cum idem David adueterer se offendisse Dominum in numerando populum, dixit: Peccavi valde Domine in hoc facto. Precor Domine ut auferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicens: Hæc dicit Dominus, trium tibi datur optio, &c. Daniel etiam confulebat reatum expiari elemosynis, & misericordis pauperum. Et D. Ioan. Baptista dicebat: Facite fructus dignos pœnitentiæ, & hoc non nisi ad delendum peccata, siue reatus peccatorum: quia remissio culpæ non fit ex operibus, ut supra 4. cap. probatum est. Delationem reatus videtur significare lotio Christi, qui dixit: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet. Fuit in super ordinatum, quod secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Et quantum quis se glorificauit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et Christus: Qui non accepit crucem suam (non dicit meam) & sequitur me, non est me dignus. Si deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ, vbi ergo illa pœna non exoluitur in hac vita, necesse est dicere quod exoluetur in alio seculo: ergo est locus in quo exoluitur reatus pœnæ, & illum locum vocamus Purgatorium. Sed de his amplius cum interpretabimur illud ad Corinth. Si quis superædificauerit lignum, scenum, stipulam, &c. Pro nunc ne prolixior fiam, hæc sufficiant, & ad dissolutionem huius nodi properemus. Prius tamen dubitationi seu interrogacioni, quæ circa præmissa fieri posset, respondeamus oportet. Cur videlicet velit Deus in peccatore reatum remanere, & ipsum pro illo satisfacere, in hoc vel alio seculo: & maxime cum Christus ab idantissimè satisfecerit. Ipse enim (ut d. Ioan. ait) est propitiatio pro peccatis, non solum nostris, sed etiam totius mundi. Dicendum quod triplici ratione hoc voluit. Prima est in pœnam tepidæ conuersionis, ut amplius dicemus. Secunda ne homines misericordiam consecuti remissiores fierent. Tertia ut homines Christo conformarentur, vnde Apostolus infra in hoc capite dicit: Nam quos præsciuit, hos & prædestinavit conformes fieri imagini filij sui. Dicit pariter: si filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sitamen compatimur, ut & conglorificemur. Et D. Petr. ait: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia eius, ut quemadmodum ipse qui peccatum non fecit, passus est ut satisfaceret pro peccatis nostris, nos qui peccauimus in satisfactione ei conformemur, ut patiendo & pœnas sustinendo, satisfaciamus pro peccatis nostris. Ideo Apostolus sup. 6. c. dicit: Humanum dico vobis: Sicut exhibuistis, & c. & alibi: Mortificate mēbra vestra, & alio in loco: Mortificationem Iesu Christi in corpore vestro circūferentes. Et Galat. scribens, ait: Ego stigmata domini mei Iesu Christi in corpore meo porto, & alibi propter eandem conformitatem & satisfactionem hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros, in multa patientia, in ieiuniis, &c. His suppositis ad solutionem argumenti veniendo, dicimus quod si Lutherani verba Pauli sequentia perscrutari velint, videbunt Achillem suum in faucibus decidisse, & Apostolus propositionem vniuersalem negatiuam limitasse, cum dixit copulando: His qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulantes. In quibus verbis declarat quibus hoc beneficium culpæ & pœnæ simul concedatur: & ponit duas condiciones requisitas: prima dicitur perfecta incorporatio, quam tangit cum dicit: His qui sunt in Christo Iesu, scilicet perfecte incorporati: quæ incorporatio fit per sacramentum fidei, hoc est per baptismum, vnde ad Galat. scribens, ait: Omnes quorū baptisati estis, Christum induistis, & supra 6. Consepulsi enim sumus cum illo per

per baptismum in mortem. Secunda conditio est vehemens & perfecta conuersionis: hanc tangit cum subdit, & non secundum carnem, id est, negligētiam carnis, ambulantes: & ad ipsum perfecte & non tepide conuertuntur ex toto corde, & ex tota anima, ex tota mente & ex omnibus viribus suis. Non negamus enim quin vehemens & perfecta conuersionis sit crux, plaga & tormentum, quo quis conformatur perfecte Christo, & satisfacit pro omni reatu pœnæ, ut Magdalena, & Cananea, & alij multi. Communiter tamen, & ut in pluribus alijs sacramentis multi valde tepide conuertuntur. Ideo dicuntur quodam modo secundum carnem ambulare, & ideo in illis dicitur deleri culpam & remanere reatum in pœnitentiæ tepidæ & conuersionis, ut dictum est. Nec obstat pariter quod adducunt ex Apostolo. Cum mortui esletis delictis vestris, & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo donans vobis delicta, delens quod aduersum vos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & tulit de medio affigens illud cruci. Chirographum decreti nihil aliud est quam obligatio ad pœnas. Si ergo Christus tulit de medio, ut quid igitur necesse est sustinere pœnas: videtur fieri iniuria passioni Christi, quasi insufficientis fuerit, & quod Deus bis iudicat in idipsum, cuius oppositum asserit. Nam propheta, dicens: Non confurget duplex tribulatio. Dicendum quod reatus pœnæ temporalis non remanet propter insufficientiam passionis siue satisfactionis Christi, quæ fuit infinite satisfactoria, sed propter tepiditatem & negligentiam conuersionis, & propter conformitatem ad Christum, & sic Christus sufficienter tulit chirographum decreti ex parte sui, sed non efficaciter ex parte omnium peccantium. Qui vel non applicant sibi passionem Christi, neque eise conformant, vel non secundum debitum modum: quia non ex toto corde, &c. se disponunt ad participandam Christi passionem. Nec per hoc iudicat Deus bis in idipsum: quia non iudicauit in Christo nisi pro sufficienter dispositis. Ex verbis Apostoli quibus dicit quod nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, aliqui voluerunt dicere quod in infidelibus, qui non sunt in Christo Iesu, primi motus concupiscentiæ sunt peccata mortalia, quauis eis non consentiant. Quasi si his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant, non imputantur ad damnationem: ergo à contrario sensu his qui non sunt in Christo Iesu imputantur. Confirmant: quia necesse est actum esse damnabilem qui procedit ex habitu damnabili. Cum igitur peccatum originale sit damnabile, igitur & quilibet motus ab eo procedens. Veruntamen hoc non est rationi consentaneum: quia illi motus non attingunt rationem liberam aut voluntatem in qua consistit ratio peccati, sed præueniunt & sunt inuoluntarij: ergo non sunt peccata. Præterea in eodem genere peccati, grauius peccat fidelis infidelis, iuxta illud Heb. 10. Quanto magis deteriora putatis mereri supplicia, &c. Ergo si illi motus in infidelibus essent peccata mortalia, multo magis in ipsis fidelibus. Nec ex verbis Apostoli hoc haberi potest, sed solum quod nihil dānationis est his qui sunt in Christo. Nec est verum quod omnis actus procedens ex habitu damnabili, sit damnabilis, nisi sit completè voluntarius. Ex his confutatur error Lutheranorum dicentium illos motus concupiscentiæ adeo intime esse peccata, ut neque per baptismum aut aliud sacramentum remittantur, sed solū non imputantur. Hunc errorem reprobauimus supra 4. c. cum interpretaremur illud dictum: Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, dicit etiam contra illum Apostolus: Nihil ergo damnationis est, &c. Præterea alibi ait: Renouamini in iustitia & sanctitate veritatis: at vbi peccatum vere relinqueretur, non esset vera renouatio & sanctitas: igitur.

Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.

PRædictam conclusionem hic probat quantum ad primam conditionem, quam dixerat: Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. & ex eius verbis potest sic ratiocinari, lex spiritus vitæ liberauit hominem à peccato & morte, quæ est pœna eius. Sed lex spiritus vitæ est in Christo Iesu. Ergo per hoc quod aliquis est in Christo Iesu liberatur à peccato & morte, & per consequens nihil damnationis in eis est. Quod autem lex spiritus vitæ liberet à peccato & morte probat, quia lex spiritus est causa vitæ spiritualis, sed per vitam spiritualem excluditur peccatum & mors, quæ est effectus peccati. Nam & ipsum peccatum est spiritualis mors: damnatio autem non est nisi propter peccatum & mortem: ergo his qui sunt in Christo Iesu nihil damnationis existit. & hoc, inquit cum dicit: lex spiritus vitæ, &c. Quæ quidem lex potest dici vno modo Spiritus sanctus, ut sit sensus, lex vitæ, id est, lex quæ est spiritus. Lex enim ad hoc datur, ut per eam homines inducantur ad bonum, vnde Philosophus dicit quod interio legislatoris est homines facere bonos, quod quidem lex humana facit solum exterius, notificando quid fieri debeat. Sed Spiritus sanctus mentem inhabitans, non solum docet quid fieri debeat intellectum interius illuminando de agendis, sed etiam voluntatem inclinatur ad rectè agendum, iuxta illud: Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quantum ad primum: Et suggeret vobis omnia: quantum ad secundum, quæcūque dixerit vobis. Alio modo lex spiritus potest dici effectus Spiritus sancti, scilicet fides per dilectionem operans, quæ quidem docet interius de agendis, ut d. Ioan. ait: Vnctio docet vos de omnibus, & inclinatur effectum ad agendum: quia (ut Apostolus ait) Caritas Christi urget nos. Et hæc lex spiritus dicitur lex noua, quæ est vel ipse Spiritus sanctus, vel gratia quam Spiritus sanctus diffundit in nobis, de qua lege Hieremias. Dabo legem meam, & in visceribus eorum scribam eam. Et Apostolus Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, vbi & subdit: Lex occidit, spiritus autem viuificat: Lex Moyfi, quia data in tabulis lapideis non viuificabat, sed lex

Coloss. 2. e

Nam. 1. c

Hebr. 10. f

Supra 4. e
Ephes. 4. f

Text.

2. Ethic.

Ioan. 14. d

1. Ioan. 2. d
2. Cor. 5. e
Hierem. 31. f
1. Cor. 3. e

noua à viua voce filij Dei Spiritus sancti officio concepti, in audientium mentes transmissa simul cum Spiritu sancto, fortius sonat & viuificat. De lege autem veteri præcedenti, cap. solum dicit quod erat spiritualis, id est, à Spiritu sancto data, non erat tamen tantæ efficaciz, eo quod solum erat exterior & non interior, neque interiorius iuuabat. Et sic prædicta considerantibus inuenimus quatuor leges ab Apostolo esse inductas. Primo legem Moysi, de qua præcedenti cap. dixit: Condelector legi secundum interiorem hominem. Secundo legem fomitis, peccati, siue membrorum & mortis, de qua eodem capite dixit: Video aliam legem in membris meis. Tertio legem naturalem, de qua supra 2.c. Cum gentes quæ legem non habent, &c. & præcedenti capite: secundum vnum sensum repugnantem legi mentis meæ. Quarto legem spiritus siue nouam & euangelicam, quam nuncupat legem spiritus vitæ. Quia sicut spiritus naturalis præbet vitam siue operationem naturæ, sic spiritus diuinus præbet vitam siue operationem gratiæ æternæ, scilicet vitam meritoriam. vnde Christus, spiritus est qui viuificat. Addit autem in Christo Iesu: quia spiritus non datur nisi in Christo Iesu. Quemadmodum enim spiritus naturalis non peruenit ad membrum, quod non habet connexionem ad caput, ita Spiritus sanctus non peruenit ad hominem qui non est Christo capiti iunctus. Ideo diuus Ioannes in hoc scimus quod ipse manet in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Et in Act. Apostolorum habetur: Et nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc lex eo quod est in Christo Iesu filio Dei liberavit me. Nam filius liberandi potestatem habet: prout ipse dixit: Si filius liberauerit vos, vere liberabitur, & hoc à lege peccati siue fomitis, quæ ad peccatum inclinat. Vel à lege peccati, id est, à consensu & operatione peccati, quod hominē tenet ligatum per modum legis. Per spiritum enim sanctum remittuntur peccata, secundum illud: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Liberatq; non solum à morte spirituali in hoc seculo, verum etiam corporali in resurrectione generali: & hoc ideo, quia est spiritus vitæ, vnde Ezech. A quatuor ventis veni spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuifcant.

Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleteretur in nobis.

Hic explicatius declarat quomodo lex vitæ quæ est in Christo Iesu, id est, per Iesum Christum liberat à peccato: probat autem per causam, scilicet per Christi incarnationem, cuius necessitatem & fructum manifestat. Et ut planior fiat expositio declarabimus primo modum, deinde fructum, postremo necessitatem, quasi dicat, Rectè ergo dico quod lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberat à peccato. Nam Deus pater, filium suum, id est, proprium consubstantialem sibi & coæternum hodie æternitatis genitum, mittens, non de nouo creans vel faciens, sed omnibus creaturis præexistentem misit in hunc mundum, non quidem ut esset, vbi non erat: sed ut diuus Ioannes ait: In mundo erat, sed ut esset non modo quo non erat in mundo, scilicet visibiliter per carnem assumptam. vnde ibidem sequitur: Et verbum caro factum est. Et vidimus gloriam eius, prout prædixerat Baruch: Post hæc in terris visus est, & ideo hic subditur, in similitudinem carnis peccati. Quod non est sic intelligendum, quasi veram carnem non habuerit, sed solum carnis similitudinem, quasi fantasticam, prout Manichei dixerunt. Cum ipse Dominus dicat Luc. vlt. Spiritus carnis & ossa non habet, sicut me videtis habere. vnde non dicit in similitudinem carnis absolutè, sed addit in similitudinem carnis peccati. Non enim habuit carnem peccati, id est, cum peccato conceptam. Quia caro eius fuit concepta obumbratione Spiritus sancti, qui tollit peccatum. vnde Angelus dixit d. Ioseph: Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Ideo in personæ eius David dicebat: Ego in innocentia mea ingressus sum, scilicet in mundum: sed habuit similitudinem carnis peccati, id est, carnem similem carni peccati, in hoc quod erat passibilis. Nam caro hominis ante peccatum passioni corruptiue subiecta non erat. Et hoc fuit conueniens quod talem carnem acciperet, quia debuit per omnia fratribus assimilari. Subdit autem duplicem fructum siue effectum incarnationis, quorum primus est remotio peccati, quem tangit cum dicit: De peccato damnauit peccatum in carne, quod potest intelligi de peccato commisso in carne Christi instigante diabolo, ab his qui occiderunt eum, damnauit, id est, destruxit peccatum. Quia cum diabolus innocentem, in quo nihil iuris habebat, attētauit morti tradere, iustum fuit ut potestatem amitteret: ideo Deus propter passionem & abstulisse potestatem quam habebat regnandi in mundo per idololatriam, vnde & Christus dixit: Princeps huius mundi eicietur foras. Et diuus Ioannes dicit angelum habentē clauem abyssi, apprehendisse & ligasse diabolum per mille annos, id est, vsque ad tempus Antichristi: secundum diuum Augustinum ad hunc sensum dicit Apostolus, Expolians, scilicet Christus in cruce, principatus & potestates. Veruntamen melius est ut dicatur: Damnauit peccatum in carne, id est, debilitauit fomitem peccati in carne nostra, de peccato, id est, virtute meriti passionis & mortis Christi, quæ dicitur peccatum, quia per mortem factus est hostia pro peccato, quam Oseas qui ex persona domini de sacerdotibus loquens, nominauit peccatum, ait enim: Peccata populi mei comedent. Et Apostolus: Eum qui non noxerat peccatum, pro nobis Deus fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato. Et ita satisfaciendo primo peccato originali ex Adam prodeunte, & nostris actualibus, dicitur à Diuo Ioanne abstulisse peccata mundi. Secundus effectus incarnationis, passionis, & mortis Christi, est impletio promissionis legis, quæ iustificationem promittebat. vnde subdit: Ut iustificatio legis, id est, iustitia, quæ lex promittebat, & quam aliqui ex lege sperabant, impleteretur, id est,

Ioan. 1. 3
1. Ioan. 3. d
Act. 1. f
Ioan. 8. h
Ioan. 20. f
Ezech. 37. c
Iust.
Psal. 2. h
Ioan. 1. a
Baruch. 3. d
Luc. vlt. f
Mat. 1. 10
Psal. 15. a
Heb. 2. a
Ioan. 12. d
Apo. 20. a
Colo. 2. c
Osee 4. h
1. Cor. 5. d
Ioan. 1. d

est, perficeretur in nobis, scilicet existentibus in Christo Iesu incorporatis. vnde infra 9. ait: Gentes quæ non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, quæ est ex fide. Necessitatem autem incarnationis declarat, dicens: (quod) scilicet iustificatio impossibile erat legi Moysi, quæ ad nihil perfectum adducit: & sic propter defectum legis: quia cum iustificatio sit supra naturam, vires eius nunquam creaturæ exuperat. Hunc autem defectum infirmitatem siue debilitatem vocat, dicens: In quo infirmabatur secundum carnem, id est, propter infirmitatem carnis prouenientem ex corruptione fomitis, à qua proueniebat, quod etiam lege dara homo à concupiscentiis vitæ abuteretur, & abundabat delictum. De hac infirmitate Christus loquens dicebat: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Et Apostolus supra 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Ex præmissis igitur apparet necesse fuisse Christum incarnari: Quia si per legē iustitiæ, Christus gratis mortuus fuisset, id est, sine causa: Necessitas ergo incarnationis ostenditur, ex hoc quod lex iustificare non poterat.

Qui non secundum legem ambulamus, sed secundum spiritum.

Conclusionem in principio huius capituli positam hic probat, quantum ad secundam conditionem, ostendens quod ad hoc quod aliqui damnationem euadant, requiritur quod non secundum carnem ambulent, quasi dicat: Assertum est quod per Christi incarnationem, passionem, & mortem, iustificatio legis impleteretur in nobis: qui non solum sumus in Christo Iesu, sed etiam non ambulamus secundum carnem, id est, non sequimur concupiscentias carnis, sed secundum spiritum, id est, sequimur instinctum Spiritus sancti. vnde ad Gala. scribens dicit: Spiritu ambulate, id est, secundum instinctum Spiritus sancti. Ex quo sequitur quod ad hoc quod nihil damnationis in nobis sit, oportet quod non secundum carnem ambulemus, sed ut ambulemus secundum spiritum. Notandum tamen quod non est idem ambulare in carne, & secundum carnem: quia ambulare secundum carnem, est secundum carnem militare, & pro illius desideriis pugnare contra spiritum: ambulare vero in carne, est carnem mortificare, secundum illud: Mortificate membra vestra, & sequimini spiritum. vnde alibi dicit: In carne ambulantes, non secundum carnem militamus.

Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapiunt: Qui uero secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est: prudentia uero spiritus vita & pax.

Eandem conclusionem hic probat inducens duos syllogismos: vnum quidem ex parte carnis, qui sic deduci potest: Quicumque sequuntur prudentiam carnis ducuntur ad mortem. Sed quicumque sequuntur prudentiam carnis, ambulant & viuunt secundum carnem, cum viuere secundum carnem, & secundum carnem ambulare, siue sequi desideria & concupiscentias carnis, idem sint. Ergo quicumque viuunt secundum carnem, ducuntur ad mortem. Alium syllogismum ponit ex parte spiritus, qui sic ordinari potest: Quicumque sequuntur prudentiam spiritus, consequuntur vitam & pacem. Sed quicumque sunt secundum spiritum, sequuntur prudentiam spiritus. Ergo quicumque sunt secundum spiritum, consequuntur vitam & pacem. Et sic pater, quod illi qui non ambulant secundum carnem, sed secundum spiritum, liberantur à lege peccati & mortis. In ordine literæ primo ponitur minor primi syllogismi. dicit enim: Qui secundum carnem sunt, id est, qui carni subduntur, eam & eius concupiscentias sequentes quasi subiecti, de quibus infra 16. Huiusmodi domino non seruiunt, sed suo ventri. Quæ carnis sunt sapiunt, id est, approbant & iudicant, ea quæ caro sine sensualitate desiderat esse bona. vnde Christus: Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis. & Hierem. Sapientes sunt ut faciant mala. Deinde ponit minorem secundi syllogismi, dicens: Qui uero secundum spiritum sunt, id est, qui spiritum sanctum sequuntur, & secundum eum ducuntur, iuxta illud: Si spiritu ducimini non estis sub lege. Ea quæ spiritus sunt, sentiunt, id est, habent rectum sensum siue iudicium in spiritualibus, iudicant & approbant tanquam bona ea quæ spiritus suggerit. vnde Sapiens: Sentite de Domino in bonitate. Et horum ratio est: quia sicut Philosophus ait: Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei. vnde ille cuius animus est informatus per habitum bonum vel malum, existimat de fine secundum exigentiam illius habitus. Tertio ponit maiorem primi syllogismi dicens: Nam prudentia carnis mors est. Ad cuius euidentiam sciendum est quod vera prudentia est recta ratio agibilium, ex quibus demonstrat. Ratio autem agibilium siue intellectus in agibilibus, vnum supponit, & tria facit: præsupponit enim finem, qui est principium in agendis, quemadmodum intellectus speculatiuus præsupponit principia, ex quibus demonstrat. Primum autem quod facit ratio practica, dicitur consilium, rectè consiliatur de medijs. Secundò rectè iudicat de consilijs. Tertio rectè & constanter præcipit quod iudicatum est. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præsupponat pro fine delectabile secundum carnem, & quod consiliatur & iudicet ac præcipiat ea quæ conueniunt ad hunc finem, vnde talis prudentia est mors, id est, causa mortis æternæ, & mortem spirituales infert animæ, secundum illud: Qui seminat in carne, de carne & metet corruptionem. Quarto ponit maiorem secundi syllogismi dicens: Prudentia autem spiritus vita & pax. Prudentia spiritus secundum prædicta, est cum aliquis præsupposito fine alicuius spiritualis boni, rectè consiliatur, iudicat, & præcipit ea quæ conuenienter ordinantur ad hunc finem. vnde talis prudentia est vita, id est, causa vitæ seu gratiæ, quæ est vita spiritualis, & ducit ad vitam æternam, secundum illud: Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Et etiam prudentia spiritus pax, id est, causa pacis, iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et illud: Fructus autem spiritus charitas, gaudium, pax.

Infra 9. g
Heb. 7. c
Supra 1. c
Mat. 2. d
Supra 6. c
Galat. 2. g
Text.
Galat. 5. h
Col. 3. a
2. Cor. 10. a
Text.
Infra 16. c
Mat. 16. d
Hier. 4. f
Galat. 5. c
Sapien. 1. a
3. Ethic.
Galat. 5. h
Galat. 5. h
Psal. 118.

SECUNDA PARS VIII. CAPITIS.

Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest.

In hac secunda huius capitis parte Apost. intendit corroborare quod prudentia carnis sit mors, probat primo ex inimicitia Dei, & potest sic formari ratio: Quidquid inimicum est Deo, est causa mortis, secundum illud: Veruntamen inimicos illos qui noluerunt me regnare supra se, adducite & interficite: Sed sapientia carnis est inimica Deo, ergo sapientia carnis est causa mortis. Consequentia est manifesta eo quod Deus est causa vitæ, iuxta illud: Ipse est enim vita tua. Et Philosophus dicit: Sicut propositum in proposito, ita oppositum in opposito. Ex eo quod contrariarum causarum contrarij sunt effectus. Minorem probat duplici medio. Quia sapientia carnis contra legem Dei hominem inducit. vnde Job: Cucurrit aduersus Deum erecto collo. Ideo dicit, legi enim Dei non est subiecta. Non enim potest aliquis Deum odire secundum se, cum sit ipsa essentia bonitatis. Sed secundum hoc peccator odit Deum, & sit ei inimicus, quod præcepto eius odit & transgreditur. Et sic omnes peccatores qui nolunt subici Deo, sunt inimici eius. Ideo cõuenienter probat quod sapientia siue prudentia carnis inimica sit Deo: quia non est Dei legi subiecta. Probat etiam alio modo dicens: Neque enim potest. Prudentia enim carnis vitium quoddam est, vt ex prædictis patet. Quauis autem ille qui subiectus est alicui vitio, possit liberari ab illo, prout supra 6. dixit, liberati à peccato, serui facti Deo, nunquã tamen vitium Deo subici potest, cum ipsum vitium sit auctio à Deo. Quemadmodum ille qui est niger potest fieri albus. Nunquam tamẽ ipsa nigredo potest fieri albedo, cum contrarietur. Et secundum hoc dicebat Christus: Non potest arbor mala bonos fructus facere, &c. Ex quo pater, quod non recte Manichæi ad confirmationem suorum erroris, hæc verba assumunt, volentes per ea ostendere naturam carnis non esse à Deo, cum sit inimica nec possit Deo subici. Non enim agit Apost. hic de carne ista quæ est creatura, sed de prudentia carnis quæ est vitium hominis, vt dictum est. Patet insuper quod etiam Lutherani non recte, sed perperam, hæc eadem verba assumunt ad abrogandum liberum hominis arbitrium in peccatore: quia hic nõ agit de potestate liberi arbitrij hominis, sed de potestate vitij seu concupiscentiæ carnis in abstracto, vel si in concreto, accipit in sensu cõposito, scilicet quod quãdiu homo sequitur desideria carnis non potest subici Deo, secus verò est in sensu diuiso: quia potest ex libertate arbitrij cessare ab illa sequella & conari ad bonum, vt dictum est præcedenti capite. Notandum tamen est quod Apost. hic nominat sapientiam carnis, quod prius dixerat prudentiam carnis, licet sapientia proprie sit circa diuina, tamen aliquando in sacris literis accipitur pro prudentia. vnde Salomon: Sapientia est viro prudentia: Non quod sint idem simpliciter. Quia sapiens simpliciter dicitur qui cognoscit causam altissimam ex qua omnia pendent, suprema autem causa omnium est Deus. vnde sequitur, quod sapientia simpliciter dicta, dicitur rerum diuinarum cognitio (vt d. Aug. ait) Ideo Apost. Sapientiam loquimur inter perfectos. Vocatur etiam sapiens in vno quoque genere, qui cognoscit altissimam causam illius generis, prout in arte ædificatoria dicitur sapiens, non ille qui scit dolere ligna & lapides, sed ille qui concipit & disponit conuenientem formam domus. Ex illo enim totum ædificium pendet. vnde Apost. Vt sapiens architectus fundamentum posui. Sic igitur Sapiens in rebus humanis dicitur, qui bonam æstimationem habens de sine humana vitæ, & secundum hunc ordinat totam vitam. Et ideo prudentia & sapientia carnis dicuntur prudentia, & sapientia non absolute, sed in suo genere prudentia carnis quæ sub sine delectationis sensibilis præstituro consiliatur, iudicat & imperat, aliquando diligentius quàm prudentia absoluta. Ideo Christus dicebat: Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua.

Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Daprat hic quod dixerat de prudentia carnis ad homines qui eam sequuntur, & ei subditi sunt, dicens: Qui autem in carne sunt, id est, qui concupiscentias pro prudentiam carnis sequuntur, quãdiu tales sunt, Deo placere non possunt. Quia, vt David ait: Beneplacitum est Domino super timentes eum. vnde cum illi qui non subiciuntur Deo, cum non timeant eum, quãdiu tales sunt, illi placere non possunt. Veruntamen possunt desinere sic esse in carne, & tunc Deo placere non possunt.

Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in uobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.

Hic ostendit eos quibus loquitur à prudentia carnis esse immunes, non à natura carnis: quia mortales erant & carne passibili induti. Sed carnem accipit pro virtus carnis, prout cum dicit: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Dicit ergo, vos non estis in carne, id est, non estis in vitij carnis, quasi secundum carnem viuentes. Estis in carne, non secundum carnem militantes, sed in spiritu, id est, spiritum sequimini, prout d. Ioan. fuit in spiritu dominica die. Deinde apponit conditionem, dicens: Si tamen spiritus Dei habitat in uobis, scilicet per charitatem, per quam efficiuntur templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis. Apponit autem hanc conditionem, quia quauis in baptismo spiritum sanctum suscepissent, poterat tamen contingere quod per peccatum superueniens spiritum sanctum amississent. Quia Sapiens dicit: Spiritus enim sanctus disciplina effugiet fictum, & auferret se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripitur à superueniente iniquitate. Necessariam insuper dicit eis hanc conditionem. Quia, si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quemadmodum non est membrum corporis quod per spiritum corporis non viuificatur, ita non est membrum Christi qui non habet spiritum Christi, vnde diuus Ioannes: In hoc scimus

Text. Luc. 19. d. Deut. 30. d. Job 15. c. Supra 6. c. Mat. 7. c. Prover. 10. d. In lib. de Trin. 1. Cor. 2. b. 1. Cor. 3. b. Luc. 16. b. Text. Psal. 149. b. Text. 1. Cor. 15. f. 2. Cor. 10. a. Apoc. 1. a. 1. Cor. 3. c. Sap. 1. a. 1. Ioan. 4. c.

scimus quod in eo inanimem, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis. Est autem notandum quod per spiritum Dei patris, & per spiritum Christi, intelligit spiritum sanctum, etiam personam Trinitatis, quæ dicitur spiritus Dei patris, in quantum scilicet à patre procedit. Dicitur etiam spiritus Christi: quia procedit à Christo filio Dei, vnde etiam Christus eundem spiritum sanctum simul sibi attribuit, & patri, dicens: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, &c. cum dicit: Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre: procedit enim à patre & filio. Et quia procedit per modum amoris, appropriatur ei iustificatio, & per consequens charitas, quæ est participatio amoris diuini, quæ tamen effectiue est à tota Trinitate, cum sit operatio ad extra, per quam non solum spiritus sanctus dicitur habitare in nobis, sed etiam pater & filius: vnde Christus ait: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

si autem Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus uiuit propter iustificationem.

Ostendit hic quod per gratiam Christi siue per spiritum sanctum liberamur à peccato. Et primo quod in futuro seculo liberabimur à morte corporali, & in hoc mundo à spirituali propter cõformitatem. Si enim Christus per spiritum suum est in vobis, debetis ei conformes esse. Christus autem sic venit in mundum, vt quantum ad spiritum, esset plenus gratia & veritate: & quantum ad corpus, in similitudinem carnis peccati, id est, habens carnem passibilem & morti subiectam, vt dictum est. Ideo & hoc oportet esse in vobis. Quod corpus quidem vestrum, quod adhuc manet in carne vestra, mortuum est, id est, necessitati mortis ad dictum & subiectum, secundum illud: Quacunque die comedetis, morte motiemini, id est, necessitati mortis subiecti eritis. vt cõformemur Christo quem oportuit sic pati, & ita intrare in gloriam suam. Ita congruum est, vt nos à peccato liberati, in exercitium virtutis habereamus mortalia corpora, in quibus cruce nostras tollentes ipsum sequeremur. Spiritus vero vester, qui iam renouatus est à peccato, viuit vita gratia, propter iustificationem, per quam iustificamur à Deo, & viuimus ipsi, iuxta illud: Quod autem nunc vitio in carne, in fide viuo filij Dei. & supra primo: Iustus ex fide viuuit.

Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

Hic ostendit quid cõsequatur ex spiritu sancto, in quantum est Dei patris, quia resurrectionem corporalem & totalem liberationem à morte in futuro seculo. vnde dicit: Quod si spiritus eius, scilicet Dei patris qui suscitauit Iesum à mortuis, vnde David in persona eius perebat: Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Et d. Petr. Hinc Deus suscitauit à mortuis. Nec obstat quod Christus sua propria virtute resurrexerit, cum eadem sit virtus patris, & filij. Ideo idẽ pater qui suscitauit Iesum à mortuis, uiuificabit mortalia corpora uestra. Non dicit mortua, sed mortalia: quia in resurrectione non solum à corporibus vestris auferetur, quod sint mortua, i. necessitas mortis, verum etiã quod sint mortalia. i. potentia non mori, quæ fuit corpus Adæ ante peccatum, quia non solum ab actuali morte, sed etiam à mortalitate & passibilitate liberabuntur & seruabuntur. Tunc implebitur illud Esa. Viuent in terris tui. Et hoc propter inhabitantem spiritum eius in vobis. i. virtute spiritus sancti inhabitantis in vobis. vnde Ezech. Hec dicit dominus Deus osibus his: Ecce ego immittam in vobis spiritum, & uiuetis, & hoc propter dignitatem quam corpora uestra habent, ex eo quod fuerit receptacula spiritus sancti, secundum illud: An nescitis quod membra uestra replum sunt spiritus sancti. Ideo resurgit in passibilia, nõ corpora reproborum, quoniam scriptum est: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, i. in melius, à passibilitate in impassibilitatem. Ergo fratres debitorum sumus, non carnis, ut secundum carnem uiuamus.

Infert hic vnum corollarium ex dictis, quasi dicat: Dicitur est quod per spiritum sanctum multa nobis proueniunt bona, & quod ex prudentia carnis sequitur mors. Ergo debitorum sumus spiritui sancto propter beneficia recepta ab eo, vt uiuamus secundum spiritum, & eius inspirationes sequamur, & non sumus debitorum carni, vt secundum carnem uiuamus, id est, non debemus sequi desideria eius. vnde Galat. scribens, ait: Si spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus.

Si enim secundum carnem uixeritis, mortemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Rationem assignat hic prædictæ illationis, & primo quantum ad carnem, dicens: si enim concupiscentias carnis sequuti fueritis, mortemini. i. morte eul pã in præsentia, & morte damnationis siue gehennæ in futuro. vnde ad Timotheum scribens ait: Quæ in deliciis uiuens mortua est. Secundo assignat rationem quantum ad spiritum, dicens: si autem spiritu, id est, per spiritum, facta carnis, id est, opéra quæ ex concupiscentia carnis procedunt, mortificaueritis: non dixit occideritis aut interemeritis, quia hoc non possunt: vnde D. August. Carnis concupiscentiis nõh cõfentire, magna laus est: nõm nõh abtem non habere, summa perfectio, uiuetis vita gratiæ in præsentia & vita gloriæ in futuro. Ideo ad huiusmodi mortificationem hortatur Collos. scribens: Mortificate membra uestra, quæ sunt super terram, cum uitijs & concupiscentiis.

TERTIA PARS VIII. CAPITIS.

Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.

In hac tertia huius cap. parte Apost. ostendit, bonam, mercedem, siue effectus spiritus sancti: inter quos sunt directio, filiatio, uita gloriofa, siue hereditas æterna, quam probat nos cõsecuturos, hac ratione: Quicumque sunt filij cõsequuntur hereditatem patris: sed nos sumus filij, igitur, &c.

Text. Ioan. 14. c. Ioan. 15. d. Ioan. 14. c. Text. Ioan. 2. b. Supra ad 1. Gen. 2. c. Luc. 24. d. Gal. 2. d. Supra 1. b. Text. Psal. 40. c. Act. 3. c. Fsa. 26. d. Ezech. 37. b. 1. Cor. 6. d. 1. Cor. 15. g. Text. Gal. 5. d. Text. 1. Tim. 5. a. Arg. 1. b. d. Gal. 5. a. Text. RR 3

Esai. 59. d.
Luc. 4. d.
Sap. 8. d.
Philip. 2. b.

1. ioh. 3. b.

Sap. 8. d.

Text.

Esai. 11. d.
Supra 5. c.

Matth. 10. c.

Deut. 5. d.

Psal. 118. d.
1. ioh. 4. d.

Exod. 19. c.
Heb. 12. f.

Galat. 4. f.

Apostolus hic ponit minorem huius syllogismi cum eius probatione, dicens: Quicumque spiritu Dei aguntur, sicut quodam direttore & ductore, qui deducit eos in terram rectam interiori illuminatione quae facere debeant, sunt filij Dei. Homo autem spiritualis non tantum instruitur à Spiritu sancto, quid agere debeat, sed etiam cor eius à Spiritu sancto mouetur: ideo plus intelligendum est in hoc quod dicitur, *Quicumque spiritu Dei aguntur*. Illa enim agi dicuntur quae quodam superiori instinctu & motione mouentur, unde bruta dicuntur agi, quia à natura mouentur ad suas actiones, & non ex proprio motu agunt. Similiter homo spiritualis, non quasi ex motu propriae voluntatis principaliter, sed ex instinctu Spiritus sancti, inclinatur ad aliquid agendum, secundum illud: Cum uenerit quasi fluius uolentis, quem spiritus Dei cogit, unde & Christus agitabatur à spiritu. Non tamen per hoc sequitur, quod viri spirituales libere non operentur. Quia Spiritus sanctus disponit omnia suauiter, id est, secundum modum suae naturae, scilicet naturalia naturaliter, & libera libere. Et hoc modo debet intelligi illud: Deus est qui operatur uelle & perficere pro sua bona uoluntate. Quatum ad secundum dicit: Hi filij Dei sunt. Et hoc manifestum est ex similitudine filiorum carnalium, qui per semen carnale à patre procedente generantur. Semen autem spirituale à Deo patre procedens, est Spiritus sanctus. Et ideo per hoc semen aliqui homines in filios Dei generantur, iuxta illud: Qui natus est, ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen Dei manet in eo. Et nota hic secundum d. Chrysostr. quod non dicit hic, hi qui spiritum Dei acceperunt, ad denotandum quod non sufficit semel imbui & recipere spiritum sanctum, sed continue & perseveranter agi ad consequendam filiorum Dei hereditatem. Lutherani haec uerba, *Quicumque spiritu Dei aguntur*, existimant pro ipsis pugnare ad demoliendam arbitrij libertatem. uerum quia de his abunde differimus, ideo pertransendum duximus. quo ad hunc locum tamen sufficere praedicta Sapientis responsio, quod Deus disponit omnia suauiter, hoc est secundum modum suum: naturalia naturaliter, & libera libere absque coactione & necessitate. Et ideo agi hic non debet accipi pro cogi aut necessitari, sed solum ut dicit praemotionem Spiritus sancti.

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.

Hic dupliciter probat quod accipientes spiritum sanctum sunt filij Dei. Primo quidem ex distinctione donorum spiritus sancti. Ad cuius euidenciam considerandum est quod spiritus sanctus duos effectus facit in nobis: Vnus est timor, de quo Esai. Repleuit eum spiritu timoris Domini. Alius effectus est amor, de quo supra 5. c. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Timor autem facit seruos, non autem amor. Veruntamen circa hoc notandum est quod timor habet duo obiecta. Vnum est malum, quod quis timendo refugit: quod est duplex, scilicet poenae uel culpae. Aliud obiectum est illud, à quo sibi hoc malum imminere uidetur: dicitur enim homo timere occasionem, & regem qui occidere potest. Contingit autem quandoque quod malum poenae, quod quis refugit, est contrarium bono corporaliter temporali, quod quis interdum inordinate amat, & refugit pati ab aliquo homine temporali. Et hic timor dicitur humanus uel mundanus, & talis non est à spiritu sancto: quia turpis est & prohibitus à Christo. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Alius est timor, quo quis refugit malum quod contrariatur bono naturali, qui causatur ex amore. Homo enim naturaliter se amat. Si refugit hoc poenae malum pati à causa spiritali, scilicet à Deo, hic timor est laudabilis, quantum ad hoc saltem quod Deum timet, iuxta illud: Quis de eos talem habere mentem, ut timeant me. & secundum hoc hic timor est à spiritu sancto. Sed in quantum talis timor, non refugit malum quod opponitur bono spiritali, scilicet peccatum, sed solum poenam, non est laudabilis, & iste defectus non est à spiritu sancto, sed ex culpa hominis: prout fides informis, quantum ad id quod est fidei, est à spiritu sancto, non tamen eius informitas. Unde & si quis per huiusmodi timorem bonum faciat, non tamen bene facit: quia non facit sponte, sed coactus metu poenae, quod est seruitum. Et ideo timor iste proprie dicitur seruilis: quia facit hominem seruiliter operari. Est autem tertius timor quo quis refugit malum, quod opponitur bono spiritali, scilicet peccatum uel separationem à Deo, & hoc timor incurrere iusta Dei uindicta, & sic quantum ad utrunque obiectum, respicit rem spirituales: nihilominus tamen habet oculos ad poenam, & iste timor dicitur initialis: quia solet esse in hominibus ab initio suae conuersionis: timent enim poenam propter peccata praeterita, & timent separari à Deo per peccatum propter gratiam & charitatem ipsam, & de hoc dicitur: Timor Domini initium sapientiae. Si autem timor, quo quis refugit malum oppositum bono spiritali, ex utraque parte habeat oculos solum ad rem spirituales, ut cum homo nihil aliud timet quam separari à Deo, talis timor dicitur filialis, castus, ac sanctus, qui permanet in seculum seculi. Et quoad modum timor initialis causatur ex charitate imperfecta: quia, ut d. Ioan. ait. Perfecta charitas foras mittit timorem. Sic timor filialis & castus non repugnat charitati, quae est causa utriusque: Quia sicut timor facit seruitutem, ita & amor charitatis facit libertatem filiorum: facit enim uoluntarie ad honorem Dei operari, quod est proprie filiorum. His suppositis aduertendum quod lex uetus data est in timore, quae significabat tonitrua & fulgura micantia super terram: terribile enim erat quod uidebatur & audiebatur. Ideo lex uetus per instigationem poenarum inducens ad mandata Dei seruanda, dicitur data in spiritu seruitutis, in timore. ideo Apostolus comparat testamentum uetus Agar ancillae, dicens: Haec sunt duo testamenta, unum in monte Sina in seruitutem generans, quae est Agar. & ideo hic recte dictum est, quod qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Non enim iterum in noua lege, prout fuit in ueteri, accepistis spiritum seruitutis, in timore, scilicet

scilicet poenarum, quem timorem tunc spiritus sanctus per signa exteriora faciebat. Sed accepistis spiritum, scilicet charitatis, qui est adoptionis filiorum, id est, per quem adoptamur in filios Dei, iuxta illud: Ut adoptionem filiorum reciperemus. Non tamen hoc dicitur quasi sit alius & alius spiritus: sed quia idem est spiritus sanctus, qui in quibusdam facit per signa exteriora timorem seruilem, quasi imperfectum: in aliis autem facit amorem quasi quoddam perfectum. Non tamen existimandum est quod nullus ex patribus legis ueteris receperit spiritum adoptionis filiorum: Nani gratia gratum faciens, quam aliqui ex eis habebant, erat eiusdem speciei cum gratia nouae legis, & filios Dei constituere, unde Dauid: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Et Esai. Filios enutritiui & exaltaui. & Christus: Multi uenient ab oriente & occidente, &c. Filij autem regni efficiuntur in tenebras exteriores. ideo illi pertinebant ad legem nouam, prout Christiani, qui nunc solo timore poenae seruant legem euangelicam, dicuntur serui & accepisse spiritum seruitutis in timore, pertinent ad legem ueterem. Apostolus enim hic ponit discrimen inter nouam & ueterem legem, quaedam ex una parte peccatum ostenderet, & ex alia gratiam non conferret, & quae in signis terribilibus data erat, ex se nihil ad opera charitatis iuuaret, prout lex noua, quae ad modum supra dictum est. Notandum praeterea quod timor seruilis non est secundum se malus, prout adulterij: originatur enim ex amore sui, qui secundum se non est semper illicitus, neque contrariatur charitati, quae se ipsam post Deum super alios diligere praecipit. Sed eiusdem rationis est quod homo cupiat bonum suum, & timeat eo priuari. unde sequitur quod timor seruilis non est de se malus, nisi quando quis constituit uicium finem in seipso, ut si solum omitteret transgredi uel seruare praeccepta, ne sit damnatus. Ita quod seculo inferno & aliis poenis, transgrediretur & male ageret, ille timor esset malus. Sed illa seruilitas non est de essentia timoris, prout nec informitas de essentia fidei, ut dictum est. Essentia enim habitus uel actus accipitur ex obiecto. Obiectum autem timoris seruilis est poena. Sed accidit poenae quod bonum, cui contrariatur poena, ametur tanquam finis uicium, & per consequens plus timeatur quam Deus: quod non contingit in habente charitatem, qui bonum, cui contrariatur poena, non plus diligit quam Deum: quia propter illud nollet offendere. unde glo. dicit: Vnus est spiritus, qui duos timores facit, scilicet seruilem & castum, sed nullum malum culpae procedit à spiritu sancto. Igitur timor seruilis non est de se malus. Nec obstat quod dicitur August. ibidem dicit: Qui timore aliquid facit, etsi bonum sit, tamen non bene facit. Quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruilis, ut seruilis est: ac etiam dicitur D. Gregor. super illud: quare non in uolua mortuus sum, cum ex peccato plus poena metuitur, nec amica Dei facies non amatur. Cum ergo timor seruilis non sit secundum se malus, sequitur quod contritio ab illo originata non faciat contritum hypocritam, neque magis peccatorem, ut impie uolunt Lutherani. Contritio enim potest duplicem habere originem, scilicet à timore filiali & seruilis. Primo quidem ori potest ex diuina bonitatis consideratione, per quam ad eum tanquam ad patrem eum fiduciam recurrit, secundum illud: Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant in misericordia eius. & illud: An ignoras quod benignitas Dei, &c. nulli autem dubium est, quin talis contritio sit sanctior quam illa quae originatur à timore seruilis. Verum saepe numero & ut in pleribus, fragilitas & imperfectio nostra impedit ne facilius oculos mentis nostrae ad terrena depressos ad bonitatem Dei attollamus, & eleuemus: nisi prius iram aliquam seu poenam sentierimus aut apprehenderitimus. unde Dauid: Cum occideret eos, quarebant eum, &c. & alibi: Clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, quod non fecisset, si clamor ille ex timore seruilis procedens, esset exitialis. Communiter igitur & in contritione, qua quis se peccasse grauius dolet, cum uoto seu proposito uitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore seruilis, sed non perficitur, donec deuentum fuerit ad fidem formatam & timorem filialem: fides enim in hac contritione ostendit Deum iustum & ueracem, punientem seueris iudicium crimina tam in hoc seculo quam in futuro, & qualiter peccator gehena ignis dignus est, & sit paratus ad tormenta, nisi doleat & poeniteat. Si conscientia nostra his assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem, & amaritudinem sine dolore causa, quod superbia cordis nostri frangitur, & ueteris hominis affectus sine peccata conteruntur, insurgitque uotum, seu desiderium poenitendi seu nouae uitae. Ostendit pariter fides Dei bonitatem & summam clementiam promissionemque indulgendi, si poeniteat. Succedit timor filialis & peccata displicent non solum quia protrahunt ad gehenam, sed etiam quia patrem optimum offendunt, quem proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam si nulla esset gehenna, aut plaga, prout uidere licet in filiis prouentibus & sapientibus, qui non timent amplius uirgas, sed patris offensam. Et ideo sancti patres docuerunt poenitentiam à timore seruilis non inepte ordiri. D. August. hunc timorem comparat setae. Seta enim prius intrat, & nisi exierit, non succedit lignum. Sic timor seruilis primo occupat mentem, sed non remanet: quia ideo intrat ut induceret charitatem. Et quanto illa crescit, tanto timor decrescit, unde Diuus Ioannes: Timor poenam habet. Charitas autem (scilicet perfecta) foras mittit timorem. Ideo Diuus Basilus uocat timorem seruilis Ilagogicum, hoc est inductorium: Et Diuus Gregorius, sequens D. Hieronymum dicit: Sicut mulier ad partum appropinquans dolore cogit exclamare, sic nos in angustia requiritur te. Et d. Chrysostr. docet ante oculos ponere mala nostra, & gehenam, & diem iudicij, & separationem à Deo: & multa alia mala recenset ante oculos proponenda, ut compunctio nem cor is ualeamus obtinere. Per hunc modum reuocabant Prophetae olim populum à peccatis:

Gal. 4. a.

Psal. 81. b.
Esa. 1. d.
Matth. 8. b.

August. 9.
Iob. 2. b.
Grego. 9.

Psal. 46. b.
Supra 1. a.

Psal. 77. d.
Psal. 106. a.

August.

1. ioh. 4. f.
Basilias.
Gregorius super Iob. 29. su.
per Esa. 34. c.
Chrysostr.

Iona 3. b
Esa. 38. a
Matth. 3. b
Luc. 3. b
Luc. 13. a
Luc. 16. e
Matth. 10. c
Matth. 6. b
Mar. 14. d
Hier. 3. a
Esa. 14. a
Esa. 6. a
Ysa.

inter eos Iona, qui Ninivitis dicebat: Adhuc quadraginta dies & Ninive subvertetur. Et Deus approbavit poenitentiam eorum à timore servili ortam. Esa. etiam dicit Ezechia: Dispone domui tuae, quia morieris, & non viues. Hunc timorem servilem inculsit peccatoribus d. Iohannes Baptista, dicens: Progenies seu genimina viperarum, quis docebit vos fugere à vettura ira? Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Christus etiam saepe comminatus est peccatoribus gehennam, ignem aeternum, tenebras exteriores, non alia causa, nisi vt ad contritionem & poenitentiam eos induceret. vnde dicebat: Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitavit parabolam de diuite epulone, & de ficulnea, aitque: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennam. & hunc timendum ea ratione repellit dicens: Amen dico vobis, hunc timete. Et tandem terribilissimam contra reprobos ferendam reuelauit. Ex praemissis apparet quam impie Lutherus & sui sequaces, non solum in praedicatoribus, verum etiam in sanctos, quoniam & in Christum debeat chari sunt, dicentes praedicatoribus male agere, inducendo homines ad poenitentiam per timorem terrenum. In quo clamamus, abba pater. Hic probat quod illi qui spiritu Dei aguntur, sunt filij Dei ex honesta confessione. Proferunt enim nos patrem habere Deum, instructi à Domino dicente: Cui oratis, dicite: Pater noster qui es in caelis. hoc autem conuenit dicere non solum Iudaeis, sed etiam Gentilibus. Ideo duo ponit idem significantia, scilicet Abba, quod est Hebraicum, & pater, quod est latinum, vel graecum, vt ostendat hoc ad vtrumque populum pertinere. vnde Christus dicebat: Abba pater omnia tibi possibilia sunt. Et Dominus per Hieremiam: Patrem me vocabis. Hoc autem dicimus non tantum sono vocis, verum etiam intentione cordis, quae quidem propter sui magnitudinem clamor dicitur, prout Moyse tacenti & interius oranti, dixit Dominus: Quid clamas ad me scilicet intentione. Haec autem magnitudo intentionis procedit ex affectu filialis amoris, quem in nobis Spiritus sanctus facit, & ideo dicit, in quo, scilicet Spiritu sancto, clamamus abba pater. Esa. etiam dicit quod Seraphini qui interpretantur ardentes in amore Dei, clamabant alter ad alterum.

Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.

Apostolus hic ostendit quod qui spiritui Dei aguntur, hi sunt filij Dei: ex Spiritu sancti testimonio: ne forte aliquis dicat, quod nos in nostra confessione decipimus, quia, vt Plal. ait: Omnis homo mendax, quasi dicat: Ideo dico quod in spiritu sancto clamamus Abba pater, quia ipse Spiritus sanctus, qui nec fallere nec falli potest, testimonium reddit spiritui nostro, non quidem exteriori voce ad aures hominum, sicut pater prolestatas est de filio suo: sed reddit testimonium per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit quod testimonium reddit, non auribus, sed occulto dictamine spiritui nostro. Ex praemissis verbis: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, iunctis istis: Ipse enim spiritus testimonium reddit, &c. & aliquibus aliis passibus sacrae scripturae conortis & perperam intellectus; Lutherani inferunt quod quicumque est iustificatus & in gratia, est certus se esse iustificatum, siue se esse in gratia, certitudine nullam dubitationem permittente, siue certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, nec per eam homo decipi. Cuius oppositum determinatum fuit in concilio Tridentino, sessione 6. decreto 9. vbi dicitur: Quamuis necessarium sit credere neque remitti, neque remissa fuisse vquam peccata, nisi gratis diuina misericordia propter Christum: nemini tamen fiduciam & certitudinem remissionis iactanti, & in ea sola quiescenti peccata dimitti, vel dimissa esse, dicendum est. Cum apud haereticos & schismaticos esse possit, imò nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam eorumque praedicatorum, vana hic & ab omni pietate remota fiducia. Sed neq; illud asserendum est oportere eos qui vere iustificati sunt, absque vlla omnino dubitatione apud semetipsos statuere posse se esse iustificatos. Neminemq; à peccatis absoluti, nisi eum qui certo credat se absolutum & iustificatum esse, atque hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit de Dei promissis, deque mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic qui liber, dum seipsum suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest. Cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei consecutum. Haec tamen ibi, quod quidem decretum fulcitur potest autoritaribus sacrae scripturae. Iob enim dicit: Si venerit ad me non videbo eum nisi abierit, non intelligam, & post pauca dicit: Si iustificare me voluerò, os meum condemnabit me. Si innocentem me ostenderò, prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Deinde subiungit: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et Hier. Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscer illud? & David: Delicta quis intelligit, deinde subiungit, Ab occultis meis munda me. Qui vero petit ab occultis mundari, non habet certitudinem fidei quod sit mundus, vnde Salomon: Quis potest dicere mundum est cor meum, putus sum à peccato, & alibi: Beatus homo qui semper est pauidus. Et Sapiens: De propiciari peccatorum noli esse sine metu. Sed ille qui timet non habet securitatem, neque talem certitudinem. Et Salomon: Nemo scit vtrum odium vel amor dignus sit. Et apostolus: Nihil mihi conficius sum, sed non in hoc iustificatus sum: qui autem me iudicat, Dominus est. Et quamuis Lutherani pro more suo praedictas autoritates contorqueant, nobis tamen standum est praedictae interpretationi & determinationi Ecclesiae, quae errare non potest. Omnes enim orthodoxi Doctores vsque ad haec tempora idem senserunt.

D. Hiero.

D. Hiero. super illud Michea: Dominus querit à refacere iudicium, & diligere misericordiam & sollicitum ambulare cum Deo. Et super illud Iona: Quis scit si conuertatur. Et D. August. super illud: In certa & occulta sapientiae tuae manifestasti mihi. Et D. Gregorius 18. moralium super illud: Etiam si simplex fuero, &c. Et D. Ambr. super illud: Nihil mihi conficius sum. Et D. Chrysost. in eodem loco dicit, quod tribus rationibus circa huiusmodi incertum est nostrum iudicium. Prima quidem quod & si nihil ipsi conficius sumus, eius tamen indigemus qui peccata nostra certa ratione corripit. Altera quod multa opera nostra nos latent. Tertia quod multa aliorum opera nobis bona videntur, quae non recta sunt sententia, eadem ratione nostra, vnde Christus: Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium praestare Deo. Et idem Chrysost. super Martham opere imperfecto, homilia 38. Et d. Bern. in pluribus locis, maxime Epistola 42. ad Archiepiscopum Senonensem. Ad ampliore tamen huiusmodi euidenciam & clariorem argumentorum in oppositum solutionem, sciendum est ex d. Thomae quod tripliciter aliquid cognosci potest. Vno modo per specialem Dei reuelationem interiore, vel exteriori. Reuelat enim Deus aliquibus ex speciali privilegio, vt securitatis gaudium in hac mortali vita in eis incipiat, vt factum legimus d. Virgini exterius per Angelum: Ave gratia plena, &c. & apostol. interius: Sufficit tibi gratia mea, Et talem reuelationem habentes certi sunt certitudine fidei absque vlla penitus dubitatione. Alio modo aliquis cognoscit certitudinaliter aliquid per seipsum, vt qui habet demonstrationem huius conclusionis, omnis homo est risibilis, scilicet illam certitudinaliter certitudine euidenciam omnem prorsus dubitationem excludente. Nullus autem hanc euidenciam de se in particulari habere potest, quod sit in gratia. Et ratio est, quia talis certitudo haberi non potest de aliquo, nisi possit iudicari per proprium principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstrationis per principia in demonstrabilia, & certitudo fidei per proprium principium fidei, quod est diuina reuelatio, & obiectum fidei est ipse Deus, qui propter suam excellentiam est nobis ignotus: secundum illud: Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram, & ideo eius praesentia in nobis, quae est per gratiam, non potest per certitudinem cognosci nisi ipse reuelat, secundum auctoritatem Iob & alias allegatas. Sed Deus licet in vniuersali declarauerit & sub conditione, Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit. Et qui manducat me, ipse viuet propter me. Non tamen omnibus nec communiter reuelat in particulari, igitur absolute in particulari sciri non potest, absque particulari reuelatione. Praeterea habitus fidei non generat assensum, nisi circa proprium obiectum: obiectum autem fidei non est nisi Deus reuelans, & illa quae ab eo sunt reuelata. Sed vt dictum est, Deus non reuelat communiter omnibus in particulari, sed eum in genere & conditionaliter: si crediderit, si sperauerit, si mandata seruauerit. Igitur, &c. Insuper illa certitudo, qua communiter cognoscimus nos esse in gratia Dei, ex duobus pender. Primo ex firmitate diuinae promissionis, quae est firmissima & indefectibilis. Secundo ex nostra dispositione. Sed non habemus promissionem gratiae in particulari, nisi illi quibus specialiter facta est, licet possimus habere certitudinem moralem per quaedam coniecturas, non tamen fidei cui falsum subesse non possit, vt probatum est, igitur. Rursus modo apparet vnde adueniat homini illa certitudo fidei, cui falsum subesse non potest, quia vt dictum est, vel ex specialia reuelatione, & de hoc non est controuersia: vel ex fide, & hoc improbatum est, vel ex operibus nostris: & hoc, non quia incerta sunt, & parum aliquando bene agere, cum male facimus. Igitur talem certitudinem fidei habere est impossibile, nisi forte apud Lutheranos, qui dicunt solam fidem iustificare, & fidem non posse separari à charitate, quae sunt haeretica, vt ostendimus supra primo capite, interpretando illud: Iustus ex fide uiuit. Tertio cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa, & hoc modo aliquis potest cognoscere se habere gratiam, in quantum scilicet percipit se delectari in Deo, & contemneres res mundanas, & in quantum homo non est sibi conscius alicuius peccati mortalis, & cum libenter audit verba Dei & executioni mandat seruando omnia praecipra, secundum quem modum potest intelligi quod scribitur in Apocal. Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit nisi qui accipit: quia, scilicet ille, qui accipit gratiam, per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non experitur ille qui non accipit. haec tamen cognitio imperfecta est, quia (vt dictum est) Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine. Ex praemissis sufficiens apparet responsio ad omnia quae possunt obiici. At tamen ne Lutheranorum fucus & praesumptuosa exaggeratio aliquem cespitare faciat, principaliora eorum tela specialiter reiciemus. Et primo quantum ad hunc locum: Ipse enim spiritus testimonium reddit, &c. Dicendum quod ipse spiritus communiter reddit testimonium coniecturale per quaedam signa intrinseca, siue per quaedam coniecturas: illa tamen, vt dictum est, non faciunt certitudinem fidei, quae non est nisi de reuelatis. Testimonium enim hoc, de quo hic loquitur, est quod Spiritus sanctus inhabitans eos allicet, vt non timore vt antiqui olim serui sub lege Moyse, sed prompto amore filiali parent, iussaque Dei spontaneè faciant, tanquam filij idonei ad hereditatem consequendam. Non tamen statim (vt experimur) ab incipientibus radicibus euellit timorem illum seruilem, qui via fuit ad charitatem. Nec huiusmodi certitudinem moralem, subito neque aequaliter in omnibus facit, sed secundum successum temporis & dispositionem personarum eam probabilitatem facit, quae more humano metum propellere securumque hominem facere consuevit: vt ego sum nunc certus Romam stare, licet non habeam certitudinem fidei diuinam, quia licet audiverim à multis probis viris illam fore, vel forte viderim. Sed an nunc extet certum non habeo, tali certitudine quae est fidei, quin dubitem propter potestatem Dei: quae illam sicut Sodomam

Matth. 3. d
Iob 9. b
Hier. 16. a
Psal. 138. d
Prouer. 20. b
Prouer. 28. a
Eccle. 5. b
Esa. 9. b
Esa. 4. b

Hieron. 9.
Matth. 6. c
Iona. 3. d
August. 9.
Psal. 50. b
Iob 9. b
Ambros. in
1. Cor. 4. a
Chrysost. ab.
Ionn. 16. a
Chrysost. Bernard.
12. q. 112. ar. 4
Luc. 10
2. Cor. 11. b
Iob 36. d
Mar. 14. d
Supra 1. b
Apo. 2. f

Sodomam in momento subvertere potest. In reuelatis autem nulla cadit dubitatio, cum Deus sit verax, imo & ipsa veritas, nec mentiri possit. & ideo fidei non potest subesse falsitas. Sic etiam licet coniecturam habeam ex signis supradictis me esse in gratia, tamen infirmitatem, & fragilitatem & cordis profunditatem inscrutabilem considerans, non potest esse adeo certum, sicut ea quae sunt fidei, id est, a Deo reuelata, in quibus nulla cadere potest dubitatio. vnde certitudo coniecturalis dicitur ex parte subiecti, sed non ex parte obiecti; certitudo haereticorum est ex parte subiecti, quae reuera dicitur praesumptio & temeritas: quia ex sua falsa apprehensione ita arbitrantur esse, ac si ita esset. Nec obstat etiam quod adducunt ex Apolloto supra 4. c. Noti enim per legem promissio Abraham aut semini eius, vt haeres esset mundi, sed per iustitiam fidei: & post pauca subdit: Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini Abraham, ex quo inferunt quod ad talem fidem, adnascitur eis ab eadem fide certa & firma reuelatio, quod aliquis sit in gratia, cum certus sit se habere fidem. Sed vnde obsecro haec illatib? Quia ibi loquitur Apollotus de promissione Christi venturi, quae promissio non fuit ex lege, nec ex obseruatione legis, sed per gratiam vnde iustitiam facta fuit Abraham: quae quidem promissio facta, fuit firma & certissima per fidem absque operibus & obseruatione legis, quae non metebatur illam promissionem. Vel loquitur de promissione in communi & in genere, quae est condicionalis, vt dicitur in de Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. At quis est certus se impleuisse omnia praeccepta Dei, maxime de dilectione Dei super omnia, & de poenitentia: cum multa lateant in inscrutabili corde hominis. Licet enim quis scire possit se habere fidem historicam, quam ipsi vocant, non tamen potest habere certitudinem se habere fidem viuam suae formatae, per dilectionem operantem. Non obstat pariter illud quod Apollotus dicit: In quo (scilicet Christo) habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. In hoc enim decipiuntur Lutherani, quia non distinguunt inter fidem & fiduciam: licet enim in scripturis iubeamur habere fidem, id est, credere dictis Dei, nemo tamen tenetur habere fidem, id est, firmam & certam persuasionem suae assensum suae salutis, sed solum fiduciam suae spem conditionaliter, si perseverauerit usque in finem, quae potest esse sine certitudine particularis fidei. vnde diuus Ioannes in causa fiduciae non solum posuit fidem, sed etiam charitatem, ait enim: Charissimi, si cor nostrum non reprehendat nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius custodimus, & ea quae placita sunt coram eo, facimus. Sed quis absque quacumque dubitatione horum certitudinem habere potest? Et sic magnum argumentum est quod certitudo nostra confirmetur ex nostra conscientia, quae proculdubio ex operibus gignitur & pendet. Atqui conscientia non potest esse certa propter inscrutabilitatem cordis, igitur. Non obstat insuper illud Apollotus. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quae a Deo donata sunt nobis. Sed gratia est primum donum Dei, ergo homo qui accipit spiritum sanctum, scit per eundem spiritum gratiam sibi datam: quia ibi loquitur de scientia suae cognitione in generali. vel (vt d. Tho. ait) loquitur de donis gloriae, quae sunt nobis data in spe, & in communi, quae certissime cognoscimus per fidem; sed non in particulari. Vel potest dici quod loquitur de notitia privilegiorum, quae est per specialem reuelationem. vnde subdit: Nobis autem reuelauit Deus per spiritum sanctum. Non obstat praeterea id quod Apollotus in hoc c. dicit. Quis nos separabit a charitate Dei? Quia per illa verba non habemus quod scimus certi in particulari, nisi per specialem reuelationem quam habebat: & quo ad alios hoc dicit propter electos, qui finaliter non separabuntur, nec etiam nos si perseverauerimus propter tot & tanta beneficia Dei, ad quae consequitur, quod quidquid accidat non debemus ab eo separari, licet plurimi se separant. Si obicitur id quod ex persona domini dicitur Abraham: Nunc cognoui, id est, cognoscere te feci, quod timeas dominum: & loquitur ibi de timore casto, qui non est absque gratia. Dicendum quod dictum illud refertur potest ad reuelationem specialem, vel ad notitiam experimentalem, quae est per exhibitionem operis. In illo enim opere quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimentaliter se Dei timorem habere. Si arguatur ex illo quod adductum est pro parte negativa ex Ecclesiaste: Nemo scit an amore vel odio dignus sit, quod aliquis potest habere certitudinem quod est in odio, & esse in peccato mortali, ergo eadem ratione poterit aliquis habere certitudinem, quod est in gratia & amore. Negatur illatio: quia non intelligitur equaliter, eo quod peccatum a nostro consensu pendet, & non gratia, vel si dicatur aequalitatem, intelligi debet de odio reprobationis & amore praedestinationis, quae sunt nobis occulta. Si dicatur quod perfectissima cognitio est eorum quae sunt in anima per essentiam, vt August. ait: Sed gratia est in essentia animae. Dicendum quod illa quae sunt per essentiam sui in anima, siue quae fluunt ab essentia animae vt potentia, cognoscuntur experimentaliter: in quantum homo per actus cognoscit principia intrinseca, vt voluntatem percipimus volendo, & alias potentias per suos actus. Sed gratia non fluit ab essentia animae, sed infunditur a Deo.

si autem filij & haeredes haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi.

Apostolus hic ponit maiorem syllogismi propositi in principio huius partis 8. cap. Et ostendit quod filiis debeatur haereditas, dicens: Si autem aliqui sunt filij, ex filiatione consequuntur haereditatem patris, qui debet haereditate filijs. Sic illi qui sunt filij Dei adoptiuo, per gratiam spiritus sancti erunt haeredes Dei. Quia non solum filio naturali, sed etiam adoptiuo debetur haereditas, ad quam (vt d. Petrus ait) regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in haereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem: hac haereditas praecleara

Phil. 4.

Matth. 19.

Ephes. 3.

1. Ioan. 3.

1. Cor. 2.

Gen. 22.

Eccles. 9.

1. Super Gen. ad lit.

Text.

2. Cor. 12.

1. Petr. 1.

praecleara erat David. Deinde describit quae sit ista haereditas, quantum ad Deum, dicens: haeredes quidem Dei, tanquam patris. Dicitur autem aliquis haeres alicuius, qui principalia eius bona percipit siue adipiscitur: non autem qui aliqua munuscula siue legata particularia recipit: vnde legitur quod Abraham dedit cuncta quae possederat filio suo Isaac: filijs autem concubinarum dedit munera. Bonum autem principale quo Deus diues est, est ipsemet. Est enim Deus diues per seipsum, & non per aliquid aliud extrinsecum: cum bonorum extrinsecorum non egeat. Ideo David: Dominus pars haereditatis meae. & Hier. Pars mea dominus, dixit anima mea. Et in hac haereditate commendatur eximia Dei charitas erga nos. Nunquam enim homo extraneum filium adoptat in ius filij, nisi ob naturalium legitimumque filiorum inopiam, quasi alterum substituens loco naturalis, quo caret. Deus autem non caret filio naturali, imo habet aequalem sibi: neque nostro indiget obsequio, nihilominus tamen ad optauit nos in filios suos & in ipsam haereditatem, quae filio deberetur. Si dicatur filius, non adipiscitur haereditatem patris, nisi patre mortuo: & vbi plures sunt filij, quilibet illorum non assequitur totam haereditatem patris: ergo homo non potest esse haeres Dei, qui est immortalis. vnde Apollotus. Regi seculorum immortalis, & c. Dicendum quod illud habet verum in rebus temporalibus, & corporalibus, quae simul a multis totaliter possideri non possunt: vnde necesse est vnum discedere, vt alter succedat. Secus tamen est in spiritualibus, quia bona spiritualia simul a multis haberi possunt. Vel dici potest quod Deus decedit in nobis, in quantum primo est per fidem, quae deficit & enacuatur quando peruenimus ad claram visionem, quae est haereditas. vnde apparet discrimen inter haereditatem Dei & hominum: quia haereditas inter homines non aditur a successore usque, ad mortem praecessoris: eo scilicet quod non possit vtrique aequaliter sufficere. Haereditas autem Dei non est defuncti successio, sed consortium sufficientissimum & indeficiens, cuius promissio quandam similitudinem habet cum haereditate hominum, quorum testamentum & dispoisio morte confirmatur. Sic haereditatis Dei promissio morte Christi, qui est Deus & homo, fuit confirmata. Post modum describitur haereditatem ex parte Christi, quia cum ipse sit principalis filius, a quo nos filiationem participamus: ita est principalis haeres, cui nos in haereditate coniungimur: vnde Michaeas, Adhuc haereditatem adducam tibi. Si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Hic ostendit causam dilationis huius haereditatis siue vitae gloriosae. Et primo ponit causam ex parte passionum, dicens: Si tamen compatimur, & c. Cum enim Christus qui est principalis haeres, ad haereditatem gloriae peruenerit per passionem: vnde ipse dicebat: Nonne oportuit sic Christum pati, & ita intrare in gloriam suam? Sequitur quod nos non debemus facilius modo adipisci. vnde ipse dicebat. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Et Apollotus. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Non enim immortale & impassibile corpus statim accipimus, vt simul cum Christo pati possimus. Ideo dicit. Si compatimur, id est, simul patienter sustinemus tribulationes huius mundi, vt cum Christo conglorificemur. vnde Apollotus. Si comortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & coregnabimus. Ex hoc loco soluuntur multa Lutheranos argumenta, quibus impugnant poenitentiam, ac ieiunia Ecclesiae, & detrahunt operibus meritorijs. Et ex praecedenti textu sic arguunt. Si nulla sunt merita reconciliatio nis gratiae, per quam constituimur filij Dei: Ergo nulla sunt merita vitae aeternae. Nam si filij, inquit Apollotus, & haeredes: atque adeo & si gratis filij, & gratis haeredes: alius Christus non sufficienter satisfecisset. Si haec argumentatio firma esset, nunquam Apollotus adiuuisset: Si tamen compatimur, & c. Et quia de merito sufficienter locuti sumus supra 2. c. tractando illum locum, His qui secundum partem boni operis, & c. Ideo hic non profequemur, sed duntaxat solutionem huius argumenti recitabimus ex D. August. qui tractando illum locum, Gratia Dei vita aeterna, scisciratur quasi ex illa sententia subinferens, nullane igitur sunt merita iustorum? & respondet: Sunt plane, quia iusti sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Nec ideo oportet nos comparari, quasi Christus non sufficienter pro nobis satisfecerit, sed quia Deus ordinauit satisfactionem Christi nobis non applicari, nisi conformemur imagini filij sui, & nisi tollentes crucem nostram cum sequamur: & ideo poenitendo, ieiunando, & crucem poenitentiae ferendo, nullam iniuriam, sed potius honorem ei facimus, qui ordinationi ipsius obediunt, & voluntati suae nos conformamus.

Psalm. 115. b
Gen. 25. a
Psalm. 115. a
Thren. 3. c

1. Tim. 1. d

1. Cor. 13. c

Heb. 9. c

Matth. 21. d
Matth. 1. d

Luc. 24. a
Luc. 9. c
Act. 14. d

2. Tim. 2. b

In epistola ad
Sixtum qua est
105.
Supra 6. d

QUARTA PARS VIII. CAPITIS.

Existimo enim quod non sunt condigne passiones huius temporis, ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis.

Text.

In hac 4. huius cap. parte Apollotus assignat causam dilationis immortalis vitae, quae est haereditas filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriae, & comparando eam ad passiones huius temporis. Quia posset aliquis dicere onerosam esse haereditatem, ad quam non potest nisi per passionum tolerantiam perueniri. Ideo dicit: Existimo, & c. quasi dicat, dictum est quod debemus comparari, vt coglorificemur. Nec debemus passiones & dolores ac tormenta huius seculi resugere, vt tale & tantam gloriam habeamus. Existimo enim ego qui vtrunque sum expertus, & labores & gloriam, quod passiones & dolores huius temporis, non sunt condigne ad futuram gloriam quae reuelabitur. In quibus verbis quatuor excellentias illius gloriae exprimit. Primo aeternitatem, cum dicit, ad futuram, scilicet post hoc tempus, nihil autem est post hoc tempus, nisi aeternitas. Ideo illa gloria excedit passiones huius temporis, sicut aeternum temporale. vnde & ipse Apollotus, Quod in praesenti est momentaneum & leue tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternae gloriae

1. Cor. 11. a
2. Cor. 12. a

2. Cor. 4. d

Psal. 145. b
2. Cor. 1. c
Sapient. 5. a

Psal. 48. b
Ecclesi. 1. a
Luc. 17. e

Esa. 4. b

Moan. 4. b
2. Tim. 4. b

Supra 2. b

1. Ion. 3. a

Supra 5. a
Psal. 59. a

Iacob. 1. c

Ad Tit. 2. c

Iob 14. b

Apo. 21. a

Text.

Ecclesi. 1. a

Psal. 4. a

gloria pondus operatur in nobis. Secundo exprimit dignitatem, cum ait (*gloriam*) quae claritatem quandam dignitatis insinuat, iuxta illud: Exultabunt sancti in gloria. Tertio exprimit manifestationem (*quae reuelabitur*). Nunc quidem gloriam habent sancti, sed occultam in conscientia, iuxta illud: Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae. Tunc autem gloria illa erit in conspectu omnium bonorum & malorum reuelabitur. De malis scribitur in subitaneitate in sperata salutis. Quarto exprimit veritatem, cum dicit, *in nobis*. Quia in his quae sunt extra, puta in apparatus diuitiarum, & in opinione hominum, est gloria vana, de qua Psal. In multitudinem diuitiarum suarum gloriantur. Et Salomon: Vanitas vanitatum dicit. Eccle. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sed illa gloria erit de eo quod est intra hominem, vnde Christus inquit: Regnum Dei intra vos est. Sic igitur passiones huius temporis secundum se consideratae, multum deficiunt a quantitate & dignitate huius gloriae. vnde per Esa. Dominus: Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. Sed si considerentur huiusmodi passiones, in quantum eas aliquis voluntarie sustinet propter Deum, ex charitate quam in nobis causat Spiritus sanctus: secundum hoc, est condignitas & aequalitas inter huiusmodi passiones & vitam aeternam, & per eas homo de condigno meretur vitam aeternam. Quia Spiritus sanctus est fons, cuius aqua, id est, effectus saluunt in vitam aeternam. Ideo Apost. Bonum certamen certavi, &c. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his, &c. Ex praemissis apparet solutio argumenti Lutherianorum, qui ex hoc loco Apost. gloriantur & iactant meritum condigni, esse funditus euersum. Sed sunt delusi, ignorantes distinctionem praemissam, scilicet, si secundum se, siue ex parte obiecti, aut secundum substantiam operis considerantur, non est condignitas. Si vero ex parte principii, quod est Spiritus sanctus in finitum, tunc est condignitas. Sed de his amplius supra 2. c. super illo verbo, his qui secundum patientiam boni operis, &c. Nam expectatio creaturae, reuelationem filiorum Dei expectat. Apost. hic probat quod passiones huius temporis excedunt per excellentiam gloriae, & primo per expectationem creaturae, dicens: Nam expectatio, &c. ac si diceret, dictum est quod futura gloria excedit passiones huius temporis, hoc manifestum est ex expectatione creaturae: quia ipsa creatura expectat reuelationem filiorum Dei. vnde d. Ioan. Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinae filiationis in sanctis, propter exteriores passiones, per quas nos conformari oportet Christo. Reuelabitur tandem illa dignitas cum immortalitatem & gloriosam vitam suscipient. Ideo impij de tali reuelatione admirati turbabuntur, & dicent: Ecce quomodo coputati sunt inter filios Dei. Dicit autem expectatio expectat, vt talis geminatio intentionem expectationis designet, prout & Dauid cum dicit: Expectans expectaui Dominum, &c. Ad ampliorem tamen huius textus intelligentiam, sciendum est quod creatura hic tripliciter accipi potest. Primo pro homine iusto, qui specia liter creatura Dei dicitur: vel quia permanet in bono, in quo creatus est, vel propter excellentiam: quia omnis creatura ei quodammodo deferuit. vnde d. Iaco. Voluntarie genuit nos verbo veritatis, vt simus aliquod principium creaturae eius. Haec creatura, id est, homo iustus expectat reuelationem gloriae filiorum Dei, tanquam praemium sibi promissum. Ideo Apostolus, Expectantes beatitudinem & aduentum gloriae magni Dei. Secundo potest hic accipi creatura pro humana natura beatificabili, quae subiicitur donis gratiae, quae nondum in hominibus iniustis formata est, sed est sicut in formis: in hominibus autem iustis partim formata est per gratiam, sed tamen adhuc est informis respectu illius formae, quam est acceptura per gloriae. Sic igitur ipsa creatura, id est, homo secundum quod consideratur in bonis naturae, expectat reuelationem gloriae filiorum Dei, quod ei competit per gratiam, prout si dicamus quod materia expectat formam, vel colores expectant completionem imaginis, vt dicit Glossa super illud Iob: Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili pro elementis, & fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator cognoscibiliter potest videri. Huiusmodi autem creatura dupliciter aliqui expectat. Nam expectatio creaturae sensibilis secundum quod est a Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Vno modo secundum quod Deus imprimat aliquam formam & virtutem naturalem huiusmodi creaturae ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem: puta si dicamus quod arbor expectat fructificationem, & ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur ad aliquem finem, qui superexcedit formam naturalem ipsius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam supernaturali forma gloriae, ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum Dei, quandam gloriae nouitatem consequetur. vnde d. Ioan. Vidi caelum nouum & terram nouam, &c. Et per hunc modum creatura sensibilis expectat reuelationem gloriae filiorum Dei.

Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe.

Hic manifestat praedictam expectationem ponendo necessitatem expectationis, terminum & signum: Necessitas autem expectandi est ex defectu, cui subiacet creatura. Is enim cui nihil deficit, non habet necessario expectare. Defectum autem creaturae ostendit, dicens: Vanitati enim creatura subiecta est. Et si per creaturam intelligatur homo iustus, sic intelligitur subiecti vanitati, id est, rebus istis corporalibus, quae sunt mutabilia & caduca. Ideo dicitur vana a Salomone: Vanitas vanitatum, &c. Subiicitur ergo eis propter necessitatem praesentis vitae circa ea occupationem habens, non tamen volens: quia homo iustus huiusmodi temporalia non amat, prout illi contra quos Dauid: Vt quid diligitis vanitatem, & quaeritis mendacium. Sed tamen huiusmodi vanitati

tati subiicitur creatura, propter eum, & c. id est, propter ordinationem Dei, qui subiicit hominem iustum sensibilibus creaturis, in spe tamen, vt scilicet a tali occupatione homo iustus aliquando liberetur, scilicet in resurrectione generali, quando non nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in caelo. Si vero accipiatur creatura pro natura humana, sic est subiecta vanitati, id est, passibilitati. vnde Dauid: Verum tamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens: non tamen volens. Quia talis vanitas est natura humanae in poenam inflicta. Poena autem est inuoluntaria, sicut culpa est voluntaria. Huiusmodi tamen passionibus natura humana subiicitur, propter eum, & c. id est, propter ordinationem & sententiam Dei, qui subiecit eam, & humanam naturam defectibus, in spe tamen quandoque euadendi huiusmodi passiones. vnde Esa. Non in perpetuum tritirans tritirabit. Si autem intelligatur de creatura sensibili, sic talis creatura subiecta est vanitati, id est, mutabilitati non volens. Huiusmodi enim defectus, qui sequuntur mutabilitatem, prout corrupta & alia huiusmodi, sunt contra naturam particularem huius vel illius rei, cuius appetitus ad conseruationem sui inclinatur: ideo resistit quantum potest corruptentibus, licet non sint contra naturam vniuersalem, nihilominus tamen huiusmodi vanitati subiicitur creatura, propter eum, id est, propter ordinationem Dei, qui subiecit eam in spe, id est, expectatione gloriae filiorum Dei.

Quia & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriae filiorum Dei.

Terminum praedictae expectationis hic declarat Apost. Non enim est vana expectatio vel spes, quia & ipsa creatura liberabitur, & c. Et si per creaturam intelligatur homo iustus per seruitutem corruptionis intelligitur a cura quaerendi victum & vestitum, & ab aliis quibus seruitur nostrae mortalitati, quae est quaedam seruitus, a qua liberabuntur sancti tendentes in libertatem gloriae filiorum Dei. Qui quauis nunc habeant libertatem iustitiae, quae est a seruitute peccati, nondum tamen habent libertatem gloriae, quae est liberatio a seruitute miseriae. vnde Iob: quis dimisit onagerum liberum. Si vero per creaturam intelligatur natura humana, ipsa liberabitur a seruitute corruptionis, id est, a passibilitate & corruptione, & hoc tendens in libertatem gloriae filiorum Dei, quae est non solum a culpa, sed etiam a morte. vnde Apost. Absorpta est mors in victoria, & c. Si vero intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, id est, mutabilitatis. Quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio, vt d. August. ait, & etiam Philosopho. in 8. Physicor. & hoc in libertatem gloriae filiorum Dei. vt sicut ipsi erunt innouati, congruum est vt eorum habitatio innouetur. vnde per Esa. Dominus: Ego creabo novos caelos, & nouam terram, & non erunt in memoria priora, id est, prior mutabilitas creaturae. Quia & ipsa, & c. quasi dicat, secundum primum sensum, non solum nos Apostoli, sed etiam alij iusti: in sensu autem secundo, non solum iusti, sed etiam humana natura, quae in quibusdam nondum est regenerata per gratiam. In tertio autem sensu, intelligendum est ac si dicatur, non solum homines, sed & aliae creaturae liberabuntur, & c.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc.

Hic ponit signum expectationis dicens: Scimus enim nos Apostoli per Spiritum sanctum instructi, & etiam per experientiam, quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Quod si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primum quidem quantum ad hoc quod dicit, ingemiscit & parturit. hoc enim conuenire non videtur nisi creaturae rationali. Sed potest sic exponi, vt hoc quod dicit, ingemiscit, idem sit cum eo quod antea dixit, non volens. In illis enim ingemiscimus quae voluntati nostrae repugnant. Sic ergo in quantum defectus naturae sensibilis sunt contra naturalem appetitum, particularis naturae dicitur ipsa creatura sensibilis ingemiscere. Quod autem dicit, parturit, idem est cum eo quod dixerat, expectat: nam parturitus est via ad prolem producendam. Secundum autem dubium est in hoc quod dicit, Omnis creatura: quia sic includerentur corpora caelestia, vnde glossa dicit quod Sol & Luna, non sine labore statuta sibi implent spacia. Sed dicendum est quod accipit laborem pro motu, prout requies quandoque sumitur pro cessatione ab opere, & secundum hoc dicitur Deum septimo die requieuisse. Et secundum hoc gemitus significat corruptionem, quae aut miscetur motui locali, prout scilicet definit esse in hoc, vbi & incipit esse in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio caelestium corporum ad innovationem. Si vero exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura omnis creatura, eo quod conueniat cum omni creatura, vt d. Gregor. ait. Haec ergo creatura, id est, homo, ingemiscit hic partim propter mala quae patitur, partim propter bona sperata quae differuntur. vnde Hier. Multi gemitus mei. Parturit autem, quia cum quadam afflictione animi sustinet dilationem gloriae expectatae. vnde Salomon: Spes quae differtur, affligit animam. Et Christus: Mulier cum parit tristitiam habet. & Dauid: Ibi dolores vt parturientis. Dictum est autem, vsque adhuc, quia iste gemitus non est ablatus per nostram iustificationem, sed permanet vsque adhuc, id est, vsque ad mortem, vel vsque adhuc: quia si aliqui sunt iam liberati, qui sunt in gloria, tamen nos adhuc sumus residui: vel vsque adhuc quia non solum antiqui, qui fuerunt ante Christum, sed etiam adhuc tempore gratiae, eadem patimur. Est autem sciendum quod creatura Dei potest dici omne illud quod sub Deo est. Aliqui voluerunt exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis, sed valde inconueniens est, vt ipsi dicantur vanitati subiecti, aut ingemiscere, aut parturire. Cum ipsi iam habeant gloriam, cuius similitudinem expectamus, secundum illud: Erunt sicut angeli Dei in caelis. & ideo conuenientius exponitur de homine iusto, vel de natura humana, vel creatura sensibili.

QVINTA PARS VIII. CAPITIS.

Text. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus. adoptionem filiorum spectantes, redemptionem corporis nostri.

In hac s. huius cap. parte Apostolus ostendit excellentiam futurae gloriae ex expectatione Apostolorum. Non enim potest esse parum quod a magnis viris expectatur tam anxie. Et primo ponit dignitatem expectantium cum dicit, non solum illa creatura expectat gloriam filiorum Dei, sed et nos ipsi, scilicet Apostoli habentes primitias Spiritus sancti. Quia Apostoli acceperunt Spiritum sanctum tempore prius & ceteris abundantius. Ex quo apparet quod Apostoli sunt omnibus aliis sanctis praefereendi, quacunque prerogativa praesulgeant, tanquam abundantius primitias Spiritus sancti habentes. Si dicatur quod aliqui alij sancti grauiora tormenta & maiores austeritates pro Christo sustinuerunt, quam Apostoli: Dicendum quod magnitudo meriti attenditur principaliter respectu praemij essentialis quod proportionatur charitati: Consistit enim praemium essentialis in gaudio, quod habetur de Deo. Manifestum est autem quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. vnde & illam visionem beatam dominus suo dilecto promittit: Si quis diligit me, diligetur a patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Sed secundum quantitatem operum meretur homo praemium accidentale, quod est gaudium de rebus operibus. Apostoli ergo illa opera, quae fecerunt, ex maiori charitate ea egerunt. Igitur, &c. Si dicatur quod aliqui tantum possunt conari, quod habebunt aequalitatem cum Apostolis: Dicendum quod charitas hominis non est a seipso, sed ex gratia Dei, quae datur unicuique secundum mensuram donationis. Christus autem unicuique dat gratiam proportionatam ei ad quod deligitur, prout homini Christo data est excellentissima gratia: quia ad hoc electus est, ut eius natura in unitatem diuinae personae assumeretur. Et post eum habuit maiorem plenitudinem gratiae d. Virgo, quae ad hoc electa est, ut esset mater Christi. Inter ceteros autem ad maiorem dignitatem sunt electi Apostoli, ut immediate ab ipso Christo accipientes, traderent aliis ea quae pertinent ad salutem; & sic in eis aliquo modo Ecclesia fundaretur. vnde d. Ioann. enumerat duodecim fundamenta ciuitatis sanctae Hierusalem, per quae intelliguntur Apostoli, quorum nomina in dictis fundamentis dicit esse scripta. Et Apostolus dicit Deum possuisse in Ecclesia primum Apostolos. Et ideo sequitur quod abundantius gratiam eis praeter ceteris tribuerit. De eorum dignitate & officiis superius primo capite dictum est, super illo verbo, vocatur Apostolus. Describit deinde Apostolus expectationis anxietatem cum dicit: Et intra nos gemimus. Gemitus ille interior afflictionem & anxietatem animi ex dilatione rei magno desiderio expectatae importat, ut ex Salomone deductum est. Hic gemitus non solum interior erat, sed etiam ad exteriora progrediebatur. Postmodum describit rem expectatam dicens: Adoptionem filiorum Dei expectantes, id est, completionem huius adoptionis, quae inchoatur hic per Spiritum sanctum iustificantem animam, ut supra eod. c. dixit: Consumabitur autem per ipsius corporis glorificationem. vnde supra dixit: Gloriamur in spe gloriae filiorum Dei. & hoc innuit cum subdit, redemptionem corporis nostri, ut scilicet quemadmodum spiritus noster redemptus est a peccato, ita corpus nostrum redimetur a corruptione, & morte. vnde Oseas: De morte redimam eos. & Apostolus. Reformauit corpus humilitatis nostrae, &c.

Text. Spe enim salui facti sumus. Spes autem quae videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.

Hic probat quod etiam Apostoli expectabant redemptionem corporis, tali ratione: Spes est de his quae non praesentialiter videntur: Sed nos salui facti sumus per spem, ergo expectamus in futurum complementum salutis. Et facit quatuor. Primum ponit maiorem dicens: nos scimus quia scilicet spem nostrae salutis habemus. vnde d. Petr. Regenerauit nos in spem viuam. Et David: Sperate in eum omnis congregatio populi. Secundum ponit maiorem dicens: spes autem, id est, res sperata quae videtur quasi praesentialiter habita, non est spes, id est, non est res sperata, sed habita. Spes enim est expectatio futuri. vnde Sopho. Expecta me in die resurrectionis meae in futurum. Tertium ponit probationem maioris dicens: Nam quod videt quis, quid sperat? quasi dicat, spes importat motum animae tendentis in aliquid non habitum. Cum autem aliquid iam habetur, non est necesse ut in id aliquid moueatur. Est autem aduertendum quod spes quodam modo ex fide oritur, ideo attribuitur spei illud opus quod est fidei, scilicet esse de non vilis, secundum illud: Fides est argumentum non apparentium. Quartum ponit conclusionem dicens: Si autem quod non videmus, speramus, sequitur quod per patientiam expectamus. vnde notandum est, quod patientia proprie importat tolerantiam tribulationum, cum quadam aequanimitate. vnde infra: In tribulatione patientes. Et cum dilatio boni habeat quandam rationem mali, attribuitur patientiae, sed haec maxime ad longanimitatem pertinent. vnde d. Iaco. ait: Patientes estote vsque ad aduentum Domini. Patientia vero accipitur & pro tollerantia malorum & pro longanimitate: quia Apostoli expectabant aequanimitate gloriam cum dilatione & tribulatione. Similiter autem spiritus iuuat infirmitatem nostram. Ostendit hic quomodo per Spiritum sanctum iuuamur in defectibus praesentis vitae. Et quantum ad completionem desideriorum & quantum ad directionem exteriorum euentuum. Primum quantum ad completionem desideriorum dicens: Similiter, &c. ac si diceret, dictum est quod per spiritum sanctum viuificabuntur mortalia corpora nostra, quando auferetur a nobis nostra infirmitas. Similiter autem & in statu huius vitae, in quo adhuc infirmitati subiicimur, spiritus adiuvat infirmitatem nostram, licet non totaliter tollat. vnde Ezechiel: Spiritus quoque eleuauit me, & assumpsit me. Abij amarus

Ioan. 2. 4. e

Ephes. 4. b

1. Cor. 12. b

Osee 13. d

1. Petr. 1. a

Sopho. 3. b

Heb. 11. e

1. Iacobi 5. b

amarus in indignatione spiritus mei, quasi infirmitate nondum totaliter cessante. Manus enim domini erat mecum confortans me, & in hoc spiritus me assumpsit. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Explicatio hic declarat Spiritus sancti auxilium. Et primo eiusdem auxilij necessitatem & modum. Dicit ergo primo recte, Dico quod spiritus iuuat infirmitatem nostram. Nam in hoc patimur infirmitatem, quod nescimus quid oremus sicut oportet. vnde Iob: Viri cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris. Est autem notandum quod Apostolus duo dicit nos nescire, scilicet, quid orando petamus, & modum quo petere oportet. Si obiciatur quod Christus docuit nos quid petere debeamus, & modum petendi, dicens: Cum oratis, dicite: Patris nostri, &c. Et d. Iacob, etiam docuit modum, dicens: Postulet autem in fide nihil haesitans. Dicendum quod in generali quidem conuenienter possumus scire quid conuenienter oremus, sed non in speciali: Quia si desideremus aliquod opus virtutis facere, quod est implere Dei voluntatem, sicut in caelo & in terra potest contingere, quod illud opus virtutis, non est huic vel illi congruum, prout alicui qui posset in actione proficere, non expedit contemplationis quietis, nec e conuerso, ut d. Greg. dicit in Morali bus super illud Iob: Ingrederis in abundantia sepulchrum. vnde Salomon: Est via quae videtur homini iusta, nouissima autem illius ducunt ad mortem. Praeterea quandoque aliquis desiderat aliquod temporale bonum ad sustentationem vitae, quod est petere panem quotidianum, quod tamen aliquando vertitur in periculum mortis, iuxta illud: Multi propter diuitias perierunt. & illud: Diuitiae in malum domini congregatae. Insuper nonnunquam aliquis desiderat liberari ab aliqua molestia temptationis, quae tamen est sibi ad custodiam humilitatis. Apostolus enim petiit a se moueri stimulum carnis, qui tamen erat ei datus ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Et quantum ad modum dicendum est, quod etiam in generali hoc scire possumus, sed non in speciali. Motus enim cordis nostri vsquequoque discernere non possumus, ut puta an petamus aliquid ex ira vel zelo iustitiae secundum existimationem. vnde Christus reprobaui petitionem filiorum Zebedaei, licet viderentur participacionem gloriae postulare, tamen ex quadam elatione procedebat eorum petitio. Sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Hic declarat modum auxilij spiritus sancti, dicens, quod ipse spiritus sanctus postulat pro nobis, &c. Quae verba videntur suffragari errori Arrii & Macedonij, qui dixerunt spiritum sanctum esse minorem patre & filio. Postulare enim est minoris. Cum ergo Apostolus dicat ipsum postulare, consequens est eum esse creaturam & parte minore. Et cum dicat ipsum postulare gemitibus inenarrabilibus, videtur eum asserere creaturam passibilem, beatitudine carentem: gemitus enim ex dolore, qui ex miseria procedit, & sic sequeretur spiritum sanctum esse miserum: quod nullus vnquam quantumvis Hetereticus asserere ausus fuit. Ideo exponenda sunt verba Apostoli secundum effectum, cum igitur dicit quod spiritus postulat, exponi debet, id est, postulare nos facit. Prout in Gen. legitur dominum dixisse Abraham: Nunc cognoui, id est, cognoscere te feci, quod timeas dominum. Facit autem nos spiritus sanctus postulare, in quantum in nobis recta desideria causat. Nam postulatio est quadam desideriorum explicatio. Desideria autem recta procedunt ex amore charitatis, quam in nobis spiritus sanctus diffundit. Spiritus autem sanctus dirigente & instigante cor nostrum, desideria nostra non possunt esse nisi iustitia, iuxta illud: Ego dominus docens te iustitia. & ideo subdit, pro nobis. Eius autem quod multum desideramus, & desiderare petimus, disationem cum dolore & gemitibus patimur. Ideo subdit, gemitibus, quos spiritus sanctus in corde nostro causat, in quantum, scilicet, facit nos caelestia, quae differuntur, desiderare. Iste est gemitus columbae, quem spiritus sanctus in nobis facit, de quo Micheas 2. Minabuntur gemetes ut columbae. Dicit autem, inenarrabilibus: quia aut sunt propter rem inenarrabilem, scilicet, caelestem gloriam, de qua Apostolus: Audiui arcana verba quae non licet homini loqui: aut quia ipsi motus cordis sufficienter enarrari non possunt, secundum quod a spiritu sancto procedunt. vnde Iob: Quis enarrabit caelorum rationem?

Text. Qui autem scrutatur corda, scit quid desiderat spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis.

Hic ostendit efficaciam auxilij, quo spiritus sanctus nos iuuat, dicens: Qui autem scrutatur corda, id est, Deus cuius proprium est corda scrutari: iuxta illud: Scrutans renes & corda. Dicitur autem Deus scrutari corda, non ut inquirendo cognoscat occulta cordis: sed quia manifeste scit quae in corde latent, secundum illud: Scrutabor Hierusalem in lucernis. Deus in quantum scrutans corda scit, id est, approbat, Nouit enim dominus qui sunt eius) quid desideret spiritus, id est, quid nos desiderare faciat. Ideo David: Domine ante te omne desiderium meum. ex quo sequitur quod omnia desideria quae spiritus sanctus causat, sunt a Deo accepta: quia postulat pro sanctis, id est, postulare facit eos secundum Deum, id est, quod conuenit diuino beneplacito. vnde Salomon: Desiderium iustorum omne bonum. In cuius exemplum Christus dicebat Patris: Non sicut ego volo, sed sicut tu vis.

SEXTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Text. Scimus autem quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt sancti.

Ostenso quod spiritus sanctus iuuat infirmitatem nostram, quantum ad implerionem desideriorum nostrorum, in hac s. huius cap. parte Apostolus ostendit modum quo spiritus sanctus iuuat infirmitatem nostram, quantum ad exteriores euentus, dirigendo eos in bonum nostrum. Circa quod duo consideranda occurrunt, primum quidem est magnitudo beneficij quod nobis a spiritu sancto confertur, ut scilicet, omnia nobis cooperantur in bonum. Ad cuius euentum scien-

Iob 3. d

Math. 6. b

Gregorius Iob 3. d

Eccl. 5. b

1. Cor. 12. b

Mat. 20. e

Gen. 22. e

Esai. 48. d

2. Cor. 12. b

Iob. 38. d

Text.

Psal. 7. b

Sopho. 1. e

2. Tim. 2. c

Psal. 37. b

Prouer. 11. e

Mat. 29. d

Text.

In ench.

dum est quod quicquid est in mudo, etiam si malum sit, cedit in bonum vniuersi. Quia, vt D. Aug. ait, Deus est adeo bonus, quod nihil mali permitteret, nisi esset a deo potens quod ex quolibet malo posset efficere aliquot bonum. Non tamen malum semper cedit in bonum eius, in quo est. Nam corruptio vniuersi animalis cedit in bonum vniuersi, in quantum per corruptionem vniuersi generatur vel nutritur aliud, non tamen cedit in bonum eius quod corrumpitur. Quia bonum vniuersi est a Deo volitum secundum se, & ad ipsum omnes alie partes ordinantur. Et eadem ratio videtur esse secundum ordinem nobilissimarum partium ad alias partes: quia malum aliarum partium ordinatur in bonum nobilissimarum. Sed quicquid fit circa nobilissimas partes, non ordinatur nisi in bonum ipsarum: quia de eis propter se cura habetur, de aliis autem propter ipsas. Quemadmodum medicus infirmitatem pedis sustinet, vt curet caput. Inter autem omnes partes vniuersi excellunt sancti Dei, ad quorum quemlibet pertinet quod dicitur: Super omnia bona sua constituet eum. Ideo quicquid accidit vel circa illos, vel alias res, totum in bonum eorum finaliter cedit. Et ita verificatur dictum Salomonis: Qui stultus est, seruiet sapienti. Quia etiam mala peccatorum in bonum iustorum cedunt. vnde Deus de iustis specialem curam habere dicitur, secundum illud: Oculi domini super iustos: inquam, scilicet, sic de eis curat, quod nihil mali contra eos permittit, quod non in bonum eorum conuertatur. Et hoc quidem manifestum est quantum ad mala poena lia, quae patiuntur. vnde Glo. dicit: Quod ipsorum infirmitate exerceat humilitas, afflictione patientia, maledictione sapientia, odio beneuolentia. vnde D. Per. Si quid patimini propter iustitiam beati. Sed difficultas est de peccatis: Quidam dicunt quod peccata non continentur super hoc quod dicit, omnia: Quia secundum D. Aug. Peccatum nihil est, & nihil sunt homines cum peccant. Sed contra hoc est quod in glossa sequitur, vsque adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum, vt si qui horum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum faciat proficere in bonum. vnde & David: Cum ceciderit iustus, non collidetur: quia Dominus supponit manum suam. Sed secundum hoc videretur sequi quod tales in maiori charitate resurgerent, quia bonum hominis in charitate consistit, quam si non habeat, ab Apost. nihil dicitur. Dicendum quod bonum hominis non solum consistit in quantitate charitatis, sed potius in ipsius perseverantia vsque ad mortem, secundum illud: Qui perseverauerit vsque in finem, saluus erit. Ex hoc autem quod iustus cadit, resurgit cautiore & humilior. vnde & in glo. subditur: quia sibi humiliores redemit, attamen doctiores. Dicunt enim cum tremore se exultare debere. Non quasi arrogando sibi tanquam de sua virtute fiduciam permanendi. Secundum considerandum est quibus hoc beneficium competat, circa quod primo aliquid attenditur ex parte hominis, & quoad hoc dicit, diligentibus Deum. De enim dilectio est in noniam rectam, in qua nihil nocere poterit, secundum illud, Quis est qui vobis nocet, si boni emulatores fueritis? & David ait: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Et hoc ratio nabiliter: quia vt Salomon ait: Ego diligentes me diligo. Diligere est velle bonum dilecto: Dei autem velle est operari. Omnia enim quaecumque voluit, fecit. Et ideo Deus omnia conuertit in bonum his qui diligunt illum. Secundum attenditur aliquid ex parte Dei, qui primo ab aeterno eos praedestinavit. Secundum eos ex tempore vocat. Tertio sanctificat: & haec tria tangit cum dicit, his qui secundum propositum vocati sunt sancti, id est, praedestinati, vocati, & sanctificati. Vel referri potest propositum ad praedestinationem, quae secundum D. Aug. est propositum miserendi. vnde & Apost. Praedestinati secundum propositum eius. Et quod dicit, vocatis, referatur ad vocationem, de qua Esa. Vocauit eum vt sequeretur se. Et quod dicit, sancti, referatur ad sanctificationem, secundum illud: Ego dominus qui sanctifico vos. Hoc autem Apost. dicit se fecit ex persona sanctorum, dicens: Scimus, scilicet, scientia sanctorum, de qua Sapiens: Dedit illi scientiam sanctorum, dicit autem haec scientiam experimento, tum etiam ex consideratione efficaciae charitatis. Quia fortis est, vt mors dilectio: ac etiam ex consideratione praedestinationis aeternae: de qua Esa. Omnis voluntas mea implebitur, & omne consilium meum fiet.

Primum d.

Tsal. 33. c.

1. Pet. 3. c.

Aug. 9.

Psalm. 36. b.

1. Cor. 13. a.

1. Tim. 2. 4. b.

Sup. eodem. b.

Psalm. 142. b.

3. Pet. 3. c.

Psalm. 118. b.

Psalm. 134. a.

Psalm. 41. a.

Exod. 31.

1. Pet. 10. b.

1. Cor. 8. b.

Esai. 46. c.

Text.

Sup. 14. a.

Nam quos praesciuit, hos & praedestinavit conformes fieri imagini filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.

HIC probat quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum ex parte Dei, tali ratio ne. Nullus potest nocere his quos Deus promouet: Sed praedestinos diligentes Deum illos Deus promouet, ergo nihil potest eis nocere, sed omnia cedunt eis in bonum. Primum, probat minorem, scilicet, quod Deus eos promoueat, ponendo ea quae sunt ad promotionem sanctorum ab aeterno, deinde ex tempore. Ab aeterno autem duo ponit, scilicet, praescientiam & praedestinationem cum dicit: Nam quos praesciuit, hos & praedestinavit. Ad quorum euidentiam sciendum quod Sapiens attribuit Deo prouidentiam, dicens: Tu autem pater gubernas omnia prouidentia. Prouidentia autem est ratio siue cognitio, directio, dispositio ordinandorum in finem, & in nobis qui sumus sub tempore, & habemus illam cognitionem antequam ordinemus & disponamus res in finem. Vocamus praescientiam, quia prius scimus quam disponamus. Et quia non cognoscimus hic Deum nisi per visibilia, ideo etiam secundum nostrum modum intelligendi attribuius Deo praescientiam, non quod prius tempore sciat res esse quam disponat de illis, sed solum natura: quia actus intellectus, qui non solum importatur per hanc vocem praescientia, est prius natura quam actus voluntatis, qui importatur per hanc vocem praedestinatio, quae includit propositum voluntatis diuinae. vnde in sequenti cap. dicitur: vt secundum electionem propositum Dei maneret. Et quia Deus specialiore

cialiorem curam habet de intellectualibus creaturis, quam de aliis corporalibus, ideo dispositionem quam habet Deus de illis specialiter nomine vocamus: Et siquid in bonum excedens capacitatem illorum, vocamus illam dispositionem, praedestinationem, vt dictum est supra 1. cap. super verbo praedestinat. Ab aeterno enim Deus praesciuit & praordinavit beneficia, quae daret sanctis in tempore. Dispositionem vero, quae Deus intellectualem creaturam propter demerita disposuit ad poenam, vocamus reprobationem: quia etiam Deus prauidit tormenta, quae daturus est malis propter eorum demerita. Cognitionem vero & dispositionem aliarum rerum in suos fines naturales, vocamus communi nomine praescientiam, & sic dicit solum actum intellectus, duntaxat ex suo modo significandi ultra actum voluntatis, quem vocamus prouidentiam, quae ex suo modo significandi ultra actum voluntatis, includit actum intellectus. Et quia aeternum distinguitur a temporali, & praescientia & prouidentia, sunt ab aeterno in Deo intrinsece, & distinguuntur a creatione & distinctione rerum, quae sunt in tempore, seu in initio temporis extra Deum. Hinc est quod praescientia & prouidentia, in quantum huiusmodi non causat nec imprimit aliquid in rebus praesentibus, alioquin necesse esset dicere omnes res fuisse ab aeterno, quod est haereticum. Eadem ratione dicimus de praedestinatione, & reprobatione, respectu intellectualium creaturarum, quod nihil imprimit. Quemadmodum existens in turri alta, videns transeuntes; nec medicus videndo vnam & iudicando mortem. Notandum est etiam quod praedestinatio ex tempore includit quatuor, vt statim subiungit, scilicet, vocationem, iustificationem, magnificationem, & glorificationem: quorum nec primum, nec secundum habent sufficientem causam in praedestinato, licet secundum sit causa tertij, & tertium causa quarti. Et sic si praedestinatio accipiatur pro aggregato ex omnibus effectibus praedestinationis in tempore, praedestinatio non habet causam in praedestinato, cum primum & secundum effectus non habeant causam: sed sint merè gratis, & non ex operibus praecedentibus, vt deductum est supra quarto cap. Et ideo non oportet ponere quod aliquid meriti ex parte nostra supponatur, cuius praescientia sit ratio vel causa praedestinationis: quia hoc supponere esset dicere quod gratia datur ex meritis nostris, & quod principium bonorum nostrorum est a nobis, & consummatio a Deo, quod est error Pelagij, qui hunc locum sic legebat: Nam quos praesciuit conformes fieri imagini filij sui, hos & praedestinavit, & ideo aliter est ordinanda litera, prout iacet vt dicamus: Quos praesciuit & praedestinavit conformes fieri imagini filij sui, vt ista conformitas non sit ratio praedestinationis, sed terminus vel effectus. Nihil enim aliud est adoptio quam illa conformitas. Ille enim qui adoptatur in filium, conformatur vero filio eius. Primum quidem in iure participando a hereditate, prout in hoc capite deductum est. Secundum in participatione splendoris ipsius: ipse enim genitus a patre est tanquam splendor & figura substantiae eius. vnde per hoc quod sanctos illuminat lumine sapientiae & gratiae, facit eos conformes fieri sibi. vnde David: In splendoribus sanctorum ante luciferum genui te. id est, profundentem omnem splendorem. Quod autem dicit imaginem filij sui, potest intelligi dupliciter. Vno modo vt sit sensus, praedestinavit nos conformes fieri filio suo, qui est imago inuisibilis Dei. Alio modo vt sit sensus, praedestinavit nos fore conformes filio suo, in hoc quod portemus eius imaginem, secundum illud: Sicut portauimus imaginem terreni, sic portemus imaginem caelestis. Dicit autem: Quos praesciuit & praedestinavit, non quod omnes praescitos praedestinet, sed quia eos praedestinare non poterat, nisi praesciret. vnde Hier. dicit: Priusquam te formarem in vtero noui te. Quid autem ex hac praedestinatione sequatur, subiungit, dicens: Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sicut enim Deus suam naturalem bonitatem voluit communicare, participando similitudinem suae bonitatis, vt non solum sit bonus, sed etiam author bonorum: ita filius Dei voluit conformitatem suae filiationis communicare, vt non solum sit ipse filius, sed etiam primogenitus filiorum. Et sic qui per generationem aeternam est vnigenitus, qui est in sinu patris, secundum collationem gratiae, sit primogenitus in multis fratribus. vnde D. Ioan. Qui est primogenitus mortuorum, & princeps regum terrae. Habet igitur Christus nos fratres, quia similitudinem nostrae naturae assumpsit, quoad defectus naturales deformitatem non importantes. Debit enim per omnia fratribus assimilari.

Supra 1. c.

Supra 4. c.

Hebr. 1. b.

1. Cor. 15. f.

Hier. 1. b.

Ioan. 1. b.

Apo. 1. b.

Hebr. 2. d.

Text.

Esai. 14. f.

Matth. 4. e.

Esai. 47. a.

Thren. 5. d.

Ioan. 6. e.

Supra 3.

Quos autem praedestinavit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit; Quos autem iustificauit, illos & magnificauit.

HIC describit ea quae sancti consequuntur ex tempore. Et primum ponit vocationem, dicens: Quos autem, &c. ac si diceret: Praedestinatio eius irrita esse non potest, iuxta illud: Iurauit dominus exercituum, dicens: Si non vt putauit, ita erit: & quomodo mente tractauit, sic eueniet. Primum autem in quo praedestinatio incipit impleri, est vocatio hominis, quae est duplex. Vna exterior quae fit ore praedicatoris. Hoc modo uocauit Christus Petrum, & Andream, dicens: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Alia est vocatio interior, quae nihil aliud est quam quidam mentis instinctus siue motio, quae cor hominis mouetur a Deo ad assentiendum his quae sunt fidei & virtutis, de qua Esa. Quis suscitauit ab Oriente iustum, & uocauit eum vt sequeretur se? Et haec vocatio necessaria est: Quia cor nostrum non se conuerteret ad Deum, nisi ipse Deus nos ad se traheret. vnde Christus dicebat: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. & Hier. Conuertere nos domine ad te, & conuertemur. Est etiam haec vocatio efficax in praedestinis, qui huiusmodi uocationi assentiunt, vnde Christus: Omnis qui audit a patre meo & didicit, uenit ad me. Secundum ponit iustificationem, cum dicit: Quos uocauit, hos & iustificauit, scilicet, gratiam infundendo, vt dictum est supra. Haec autem iustificatio, etsi in aliquibus frustreretur, quia non per-

seuerant ut que in finem, in predestinatis tamen non frustratur finaliter. Tertio ponit magnificationem cum subdit: Quos iustificauit, hos & magnificauit. Et hoc dupliciter, vno modo per profectum virtutis & gratie. Alio modo per exaltationem in gloria, de qua Sapient. Magnificasti populum tuum & honorasti. Poni autem prateritum pro futuro, propter certitudinem infallibilitatis: vel quia quod aliquibus est futurum, in aliis est completum.

Sup. 19. d

Text.

Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deum pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit?

Explicatius hic declarat maiorem premissam, scilicet, quod promotis à Deo nullus nocere potest. Et primo ostendit quod non possint pati detrimentum per malum pœna. Quia malum pœna est duplex: vnum consistit in illatione malorum, aliud in subtractione bonorum. Primum ostendit quod illi qui promouentur à Deo ad bonum, non patiuntur detrimentum per conatum alicuius persequentis, dicens: Quid ergo dicemus? quasi dicat: Cum tot bona Deus suis electis praeferat, quid potest dici contra hæc, vt, scilicet, prædicta Dei beneficia annullentur, quasi dicat: Nihil: vnde Salomon: Non est Sapientia, non est prudentia, non est consiliū contra dominum. Vel quid dicemus ad hæc, scilicet, aspicientes, ad quæ oportet nos obstupescere, vel quid dicemus ad hæc, id est, quid poterimus retribuere Deo tot beneficiis dignum. vnde Dauid: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et subiungit: Si Deus (scilicet, est) pro nobis, nos predestinando, vocando, iustificando, magnificando: Quis contra nos, scilicet esse poterit efficaciter. Ideo Esa. Stemus simul, quis est aduersarius meus. Et Iob: pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Secundò ostendit quo modo sancti non possunt pati in cōmodū ex subtractione bonorū, dicens: Qui etiam proprio filio non pepercit. Cum autem supra de multis filiis mentionem fecisset, dicens: Accepistis spiritum adoptionis filiorum ab omnibus illis. Hunc filium separat, dicens: proprio filio suo, id est, non adoptato, vt Hæretici mentiuntur: sed naturali & cœterno. de quo D. Ioan. Vt simus in vero filio eius Iesu Christo, de quo Pater dicit: Hic est filius meus dilectus. Quod autem dicit non pepercit, intelligendum est quod eum à pœna non exemit. Nam culpa (cui parci potuisset) in eo non fuit prout in aliis. Salomon dicit: Qui parci virgæ, odit filiū suum. Non tamē Deus filio suo non pepercit, vt ei aliquid accresceret, qui est per omnia benedictus & perfectus Deus, sed propter nostram vtilitatem eum passioni subiecit: & hoc est quod subdit: Sed pro nobis omnibus tradidit illum, id est, exposuit eum passioni pro expiatione peccatorum nostrorum. vnde dixit supra: traditus est propter delicta nostra. Et Esa. Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Tradidit enim eum Deus pater in mortem, eum incarnari & pati statuendo, & humanæ eius voluntati inspirando charitatis affectum, quo passionem spontaneus subiret. vnde seipsum ab Apost. tradidisse dicitur. Tradidit eum etiam Iudas, & Iudæi exterius aliquid operando, vt supra 5. habitum est. Est vltimus notandum super verbo, etiam quasi dicat, non solum alios sanctos pro salute hominū tribulationi exposuit, vt per Oseam ait: Propter hoc dolui in Prophetis. Et Apost. tum tribulamur pro vestra exhortatione & salute. Sed etiam proprium filium suum maioribus tribulationibus exposuit. In ipso autem Dei filio omnia existunt, sicut in primordiali & præoperatiua causa, iuxta illud: Ipse est ante omnia, & c. vnde sequitur quod eo nobis tradita omnia sunt nobis tradita & data. Ideo subdit: Quomodo non etiam cum illo, scilicet dato, nobis omnia donauit? vt scilicet, omnia cedant in bonum nostrum: superiora quidem, scilicet diuinæ personæ ad fruendum: intellectuales & rationales creaturæ ad conuiuendum: omnia inferiora ad vtendum, non solum prospera, sed etiam aduersa. vnde Apost. Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autē Dei. vnde apparet quod nihil deest timentibus eum.

Pron. 22. d

Psal. 115. d

Esa. 50. c
Iob 17. d

1. Ioan. 1. d
Ioh. 1. d

Pron. 13. d

Supra 4. d
Esa 53. c

Eph. 5. a
Ose 6. b
2. Cor. 1. b

Coloss. 1. c

1. Cor. 3. d
Psal. 33. b

Text.

SEPTIMA PARS OCTAVI CAPITIS.

Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, quis est qui condemnet?

In hac septima huius cap. parte, Apost. ostendit quod illi qui à Deo promouentur, nullum detrimentum pati possunt à malo culpæ. Aliquis enim propter culpam læditur à duobus. Primum quidem ab accusatore, secundò à iudice condemnante. Primum ostendit quod nulla accusatio possit esse sanctis nociua, & hoc ratione diuinæ electionis. Quia enim aliquem eligit ex hoc ipso eum approbare videtur. Sancti autem sunt electi à Deo, secundum illud: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Qui autem accusat, improbat eum quæ accusat: sed nullam efficaciam habet improbatio contra approbationē Dei. Et ideo dicit, Quis accusabit, scilicet efficaciter, aduersus electos Dei, id est, aduersus eos quos Deus elegit, & sunt sancti. D. Ioan. dicit proiectum esse accusatorem fratrum nostrorum. Secundò idem ostendit ex alio Dei beneficio, quo, scilicet Deus, nos iustificat, quod quidem beneficium præmittit dicens: Deus, scilicet, est qui iustificat: quia, vt dictum est, quos vocauit, hos & iustificauit. Quis est ergo qui condemnet iustificatos à Deo? Condemnatio enim solum contra iniustos locum habet. Ideo Iob: ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? Christus Iesus, qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui & est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

Eph. 1. a

Apost. 1. c

Iob. 34. d

Text.

1. Ioan. 5. g
Act. 10. f
1. Pet. 1. d
Ioan. 8. a

Excludit hic obiectionem, quam aliquis posset adducere. Posset enim aliquis timere ne à Christo Iesu accusaretur, & condemnaretur tanquā transgressor mandati Christi, prout de Moyse dicit Dominus: Est qui accusat vos Moyses, in quo speratis. & quod etiam ab eo condemnaretur, eo quod ipse constitutus est index viuorum & mortuorum. Ipse etiam immunis est à peccato: quia peccatum non fecit. Et sic idoneus ad accusandum & condemnandum, iuxta illud: Qui sine peccato

cato est vestrum, primus lapidem in illam mittat. & ideo interrogat dicens: Christus Iesus, quasi dicat: Nunquid Christus Iesus accusabit aduersus electos Dei, vel etiā eos cōdemnabit? Et ostendit quod nō: quia ipse etiam secundū humanitatem magna beneficia contulit & cōfert electis Dei. Et ponit quatuor eius beneficia. Primum quidē mortē, scilicet pro salute nostra, & pro remissione peccatorum nostrorū, vnde D. Petr. Christus pro peccatis nostris semel mortuus est. Secundò resurrectionē, per quam, scilicet, nos viuificat, nunc vita spiritali, tandē in resurrectione vita corporali. Ideo subdit, qui & resurrexit, scilicet propter iustificationē nostrā, vt prædixit supra 4. Addit autem, imo, quia potius est nunc cōmemorandus ex virtute resurrectionis, quā ex infirmitate passionis. Nam vt Apost. dicit: Crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit autem ex virtute Dei. Tertio ponit æqualitatem cum patre dicens: Qui est à dextris Dei, id est, in æqualitate Dei patris secundum naturam diuinā, & in potioribus eius bonis secundum naturā humanā, & hoc est etiam ad gloriam nostram. Quia vt alibi dicit: Confedere nos fecit in caelestibus in Christo: inquantū enim nos membra eius sumus, nos in ipso cōfedimus Deo patri. vnde D. Ioan. Qui vicerit, dabo & sedere mecum in throno. Quarto ponit interpellationem eius cum dicit: Qui etiam interpellat pro nobis, quasi aduocatus noster existens. vnde D. Ioan. Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, &c. ad officium autem aduocati pertinet, vt ipse condemnationem impediatur, & non quod accusat vel condemnet. Dicitur autem pro nobis interpellare tripliciter, vno modo pro nobis orando. vnde dicebat: Non pro his rogo tantum, (scilicet Aposto.) Sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me. Nunc autem propria interpellatio eius pro nobis, est voluntas ipsius de salute nostra: vnde dicebat: Volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum. Alio modo interpellat pro nobis humanitatem pro nobis assumptam, & mysteria celebrata in ea cōspectum patris representando. Ideo Aposto. Introiit in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.

1. Pet. 3. e

Supra 4. d
2. Cor. 13. b

Eph. 2. b
Apost. 3. d
1. Ioan. 2. a
Ioan. 17. c

Ioan. 17. d

Quis ergo separabit nos à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

Text.

Hic infert conclusionem ex dictis. Et quia hæc cōclusio quasi incredibilis videtur in experientia concludi. Primum quidē sic: Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata & tam efficacia, vt nullus contra ea aliquid agere possit: omnia autē beneficia ad hoc tendunt, vt nos simus in charitate radicati & fundati: quis ergo nos separabit à charitate Christi, qua scilicet, Christum diligimus, & proximum, prout ipse præcepit: potest etiam intelligi finaliter. Alio modo sic deducitur: dictum est quod magna beneficia Deus sanctis suis confert, ex quorum consideratione charitas Christi adeo in cordibus nostris feruet, quod nihil eam extinguere potest, secundum illud: Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem. Proponit autem mala per quorum passionem possit credi, quod aliquis charitatem Christi desereret. Et primo ea quæ pertinent ad vitam. Deinde quæ pertinent ad mortem. Circa ea vero quæ in vita imminēt sustinenda, primo ponit mala præsentia, deinde futura. Circa præsentia primo ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam maiorum, deinde quæ pertinent ad defectum bonorū. Mala autem perpeffa possunt dupliciter cōsiderari: Vno modo secundum quod sunt in patiente, qui dupliciter ab eis affigitur, scilicet exterius secundum corpus, & ad hoc pertinet quod dicit Tribulatio, quæ à tribulis (qui sunt herbæ pungitiæ) dicitur, quas in pœnam peccati Adæ terra generat, prout à Domino ei dictum est: Spinas & tribulos germinabit tibi, vnde aliquis tribulari dicitur, cum exterius pungitur. Nec ramen propter hoc vincuntur iusti, iuxta illud: Multæ tribulationes iustorum: sed de his omnibus liberauit eos Dominus. Affigitur etiam homo per interiorem anxietatem cordis, vt cum aliquis non videt quomodo euadat, & quantum ad hoc subdit: an angustia? Vnde Susanna dicebat: Angustia sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. Alio modo huiusmodi mala considerari possunt, prout sunt in agente, & quantum ad hoc subdit: An persecutio? Quauis enim persecutio ad hoc proprie pertinere videatur, quod aliquis alium persequitur effugando, secundum illud: Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam, tamen communiter persecutio accipitur pro inflictione cuiuscunque impeditenti. vnde Dauid: Multi persequuntur me, qui tribulant me. Deinde ponit mala quæ pertinent ad subtractionem bonorū, quæ sunt necessaria pro sustentatione vitæ, prout cibis & vestimenta, secundum illud: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus. Ad subtractionem cibi pertinet fames. vnde subdit, an fames? & ad subtractionem autem vestitus pertinet nuditas, vnde subdit, an nuditas? Sed nec propter hæc iusti vincuntur. vnde alibi dicit: Vsq̄ in hanc horam esurimus & sitiimus, & nudi sumus. Quantum ad mala futura subdit, an periculum? scilicet imminens futurum de quibus Apost. Periculis fluminum, &c. Quantum ad mortem subdit: An gladius? vnde ad Hebræos scribens de iustis dicit: In occisione gladii mortui sunt.

1. Pet. 3. e

Supra 4. d
2. Cor. 13. b

Eph. 2. b
Apost. 3. d
1. Ioan. 2. a
Ioan. 17. c

Ioan. 17. d

Text.

Eph. 3. e
Ioan. 13. d

Cant. 8. b

Gen. 3. c

Dan. 13. a

Matth. 10. e

1. Cor. 4. c

2. Cor. 12. f

Hebr. 11. g

Text.

Aug. 8. b

Matth. 10. d
1. Pet. 4. d

Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, & imati sumus sicut oves occisionis. Ostendit hic necessitatem interrogationis prædictæ, per hoc quod dicit quod sanctis omnia ista imminēbant patienda propter Christi charitatem, & inducit verba Psalm. in persona martyrum proposita, in quibus primo ponit causam passionis: Martyrem enim vt Diuus Augustinus ait, non facit pœna, sed causa. vnde dicit, propter te. & Christus dicebat: Qui perdidit animam suam, id est, vitam suam propter me, inueniet eam. Et D. Petrus: Nemo vestrum patiat ut fur, aut homicida: si autem vt Christianus non erubescat. Patitur autem propter Christum, non solum qui patitur propter fidem Christi, sed etiam qui patitur pro quo cunque opere iustitiæ, pro amore

Math. 5. a
H. 7. a
2. r. 4. a
Job 16
Zach. 11. a
Text.
Sapient. 10. c
1. Ioan. 4. b
1. Cor. 15. c
Infr. 14. b
Psal. 90. c
Dan. 10. d
Luc. 21. c
Eph. 6. b
In libr. de con-
punct. cordis.
Galat. 3. b
Act. 21. c
Cant. 8. b
Luc. 4. c
Psal. 98. a
1. Reg. 2. a
Ecclesiast.
Job 11. b
In libr. de con-
punct. cordis.
1. Cor. 13. c

Christi secundum illud: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Secundò ponit gra-
uitatem passionis, cum dicit, *mortificamur*, id est, morti tradimur, vnde Hester dicebat: *Traditi su-*
mus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur & pereamus. Tertio ponit continuitatē per-
secutionis, cum dicit: *Tota die*, id est, per totum tempus vitæ. vnde alibi: *Semper nos qui viuimus in*
mortem tradimur propter Iesum. Quartò ponit promptitudinem persequentium, ad occidendum
cum dicit: *Estimati sumus sicut oves occisionis*, id est, deputatæ vt occidantur in macello, quæ cum
studio occiduntur, ita & sancti ex proposito cum studio occidebantur, prout Christus prædixe-
rat: *Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.* Et Zacha. dice-
bat: *Paſce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant.*
Sed in his omnibus superamus, propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neq; mors, neq; uita, neque
angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instætia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum,
neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.
Soluit hic prædictam dubitationem dicens: *Sed in his omnibus, scilicet malis, quæ superius nomi-*
nauimus, superamus dum, scilicet, circa omnia illibata charitatem seruamus. Certamen forte
dat nobis Deus: & iuvat ne succumbamus, sed vincamus: vnde subdit, *propter eum qui dilexit nos, id*
est, propter eius auxilium, vel propter affectum quem ad eum habemus. Non quasi nos primo dile-
xerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. vnde de victoria gratias agebat Apostolus: Gra-
tias Deo qui dat victoriam per Iesum Christum. Secundò declarat solutionem, ostendens insep-
rabilem sanctorum charitatem, dicens: *Certus sum, &c.* Et primo ostendit quod non potest charitas
separari per creaturas quæ sunt: deinde nec per creaturas quæ non sunt, quæ tamen esse possunt.
Et anteponit ea quæ sunt in homine dicens: *Certus sum quod neque mors, quæ est præcipuum inter*
terribilia: Neque uita, quæ est præcipuum inter appetibilia, scilicet, poterit nos separare à charitate
Dei. vnde infra dicit: *Sive viuimus, domino viuimus: sive morimur, domino morimur.* In his au-
tem duobus includuntur omnia quæ supra posuit. Nam sex præcedentia pertinent ad vitam, vnum
autem, scilicet gladius, pertinet ad mortem, vt dictum est. Deinde ponit ea quæ sunt exterius, in-
ter quæ primo ponit spirituales creaturas, dicens: *Neque angeli, scilicet minores, qui sunt ad custo-*
diam singulorum hominum deputati. vnde Psal. Angelis suis Deus mandauit de te: *Neque principa-*
tatus, qui scilicet sunt deputati ad custodiam Gentium, prout refert Daniel: Nunc reuertar vt præ-
lier aduersus principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum, & nemo
est adiutor meus nisi Michael princeps vester. Addidit autem, *neque virtutes, id est, ordo virtutum,*
qui est supremus ordo ministrantium, de quo Christus, virtutes cælorum mouebuntur. Potest au-
tem hoc intelligi dupliciter: Vno modo de malis angelis, qui contra bonos decertant. vnde Apo-
stol. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potesta-
tes, &c. Alio modo potest intelligi de bonis, & hoc (vt D. Chrylost. ait) dicebat: non quod angeli
boni possent affectare, separare eum à charitate Dei, sed etiam ea quæ sunt impossibilia: verbi gra-
tia de angelis fieri posse dixit, magis quam se ab amore Christi posse seungi: vt per hoc quanta in
eos vis esset diuinæ charitatis ostenderet, atque omnibus ante oculos poneret. Hic enim aman-
tium mos est, vt amorem suum silentio tegere nequeant, sed necessariis & charis afferunt, & flam-
mas suas intra pectus continere non possunt. Enarrant ea frequentius, vt ipsa assidue narranti
amoris sui solatium capiant, & refrigeria immensi ardoris assumant. & simile est quod dicit Apost.
Licet vel angelus de cælo euangelizet vobis præter quam quod euangelizauit vobis, anathema
sit. Deinde ponit creaturas sensibiles, quarum duplicem diuersitatem ponit. Primo quidem secun-
dum tempus, quo diuersificantur secundum præsens & futurum. vnde dicit, *Neque instantia, id est,*
præsentia siue dolorem siue delectationem inferant. Addit autem, *Neque futura,* quorum timor
nec desiderium possunt nos separare à Christo. vnde ipse Apost. dicebat: *Ego non solum alligari,*
sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen domini Iesu. Deinde ponit diuersitatem
sensibilium creaturarum, ex parte magnitudinis. Et primò tangit magnitudinem virtutis, cum
dicit, *Neque fortitudo, id est, neque creatura fortis, pura ignis, aqua, mors potest me separare à*
Christo, cuius dilectio fortis est vt mors. Deinde ponit magnitudinem virtutis, describens eam,
secundum ea quæ conueniunt corporibus, vnde dicit: *Neque altitudo, ex qua, scilicet, mihi mi-*
naretur præcipitium, etiam si à supercilio montis me præcipitarent, prout volebant præcipitare
Christum, Neque profundum, in quo aliquis submerſionem minaretur, etiam siingerent me in
limo profundo. Possunt etiam hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter enim potest aliquis
auertere aliquem à Deo. Vno modo, cogendo per fortitudinem: Sed non est fortis sicut Deus
noster. Secundò obſtupesciendo per altitudinem auctoritatis: sed de Deo canit Ecclesia: *Tu*
solus altissimus. Tertio seducendo per profundum sapientia: sed de Deo dicitur, profundior est
inferno, & vnde cognoscet? Possunt pariter hæc duo altitudo, & profundum ad prospera &
aduersa referri. Vel secundum D. Chrylost. Altitudo & profundum nihil aliud mihi indicare
videntur, quam regnum cælorum & Gehennam, quasi dicat: *Nec si à regno me decidere necesse*
fit, aut etiam in Gehennam tradi pro Christo, nec hoc quidem mihi metuendum est. Quantum
autem ad ea quæ non sunt, & esse possunt, subdit: *Neque creatura alia.* Quod vtique secun-
dum D. Chrystost. de his dicit, quæ non sunt, quasi illi non sufficiant omnia quæ sunt. Sed illa
quæ non sunt prouocant quodammodo ad certamen. Nihil, inquit, istorum poterit nos separare à
charitate Dei, quæ nunquam excidit. Quæ quidem charitas Dei est in Christo Iesu domino
nostro

nostro: quia, scilicet, per eum data est nobis, in quantum spiritum sanctum dedit nobis: dicebat e-
nim, ignem (scilicet, charitatis) veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendantur? Sed cum
scriptum sit: *Nescit homovtrum amore, vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruatur in cer-*
ta: quid est hoc quod dicit hic se esse certum, quod nihil possit eum à charitate separare? Dicit po-
test quod Aposto. non dicit hoc particulariter de seipso, sed loquitur in persona omnium præde-
stinatorum, de quibus propter certitudinem diuinæ prædestinationis auuntiat quod nihil eos à
charitate finaliter separare possit. Hæc certitudo etiam causari potest ex virtute charitatis, quæ
quantum est de se, ab aliquibus non potest separari: cum Deum super omnia diligant: Quod au-
tem aliquis interdum à charitate decidat, non est propter defectum charitatis, sed propter defe-
ctum liberi arbitrij. Si autem Aposto. hoc dicit de seipso, certus esse non poterat nisi per reuelatio-
nem, quia dictum est ei: *Sufficit tibi gratia mea.* Nam quantum ad possibilitatem liberi arbitrij ip-
se alibi dicit: *Ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobos efficiar.*

Luc. 11. f
Eccles. 9. d

2. Cor. 11. b

EPITOME NONI CAPITIS.

Postquam Aposto. in quatuor primis capitibus tractauit necessitatem gratiæ Dei, & in aliis
quatuor sequentibus descripsit eiusdem gratiæ facultatem & virtutem, in his tribus proximis
capitibus occasione accepta ex excidio Iudæorum diuinis obsequiis mancipatorum, & Gentilium
qui prius erant à Deo alienati: ad eam promotionem, tractat de origine gratiæ, an ex sola Dei ele-
ctione, an ex præuisione sequenti operum detur. Et in hoc nono capite tractat de electione Gen-
tilium. Et primò ostendit affectum suum circa Iudæos, commemorans eorum excellentes digni-
tates, quæ sunt adoptio, gloria, testamentum, legislatio, obsequium, promissa ac Christi incarnatio.
Secundò ibi: *Non autem quod exciderit, &c.* ostendit prædictas dignitates non pertinere ad eos,
qui processerunt carnaliter tantum, ex antiquis patribus, sed ex electione diuina, per quam Genti-
les sunt assumpti & vocati: quod manifestat allegando historiam Abraham & Iacob, quas exponit
& corroborat prophetia Malachia. Tertio ibi: *Quid ergo dicemus? &c.* Inquit de iustitia huius
electionis, proponendo dubitationem, quam soluit, allegando dicta Moysi, ex quibus concludit
propositum. Deinde soluit dubitationem præmissam, quantum ad reprobationem malorum, &
infert quandam conclusionem. Quarto ibi: *Dicit itaque mihi, &c.* obicit contra solutionem præ-
missæ quæstionis, & inquitendo respondet tacite quæstioni, inducendo auctoritatem Esa. eius
verba exponens. Finaliter soluit primam quæstionem. Quintò ibi: *Quos uocauit, &c.* ostendit
quod prædicta vocatio & electio, non solum pertinet ad Iudæos, sed etiam ad Gentes. Quod probat
auctoritatibus Osee & Esa. & infert conclusionem ex dictis quantum ad Gentiles & Iudæos,
quam corroborat auctoritate Esa. cuius verba ex diuersis locis coniungit.

EXPOSITIO LITERALIS NONI CAPITIS.

Veritatem dico in Christo Iesu, id est per Christum Iesum, qui est veritas per essentiam, non men-
tior, testimonium mihi perhibente conscientia mea. quod testimonium conscientia est gloria non-
stra: in spiritu sancto, scilicet radicata & fundata, qui etiam reddit testimonium spiritui nostro: Quo-
niam tristitia mihi magna est, id est, maxime tristis est spiritus meus, quia de magno malo, scilicet de
excidio tantæ gentis, & continuus dolor cordi meo, non enim erat superficialis, sed in corde radica-
tus, non quod continuo actu doleat, sed secundum habitum. Opabam enim ego ipse, aliquando si
fieri posset absque peccato, anathema, id est, separatus vel simpliciter, vel ad tempus, esse à Christo, id
est, à gloria Iesu Christi, propter honorem eius qui proueniret ex conuersione Iudæorum, Profræ-
tribus meis, quos errantes & in damnationem tendentes volebam reducere ad Christum: Qui sunt
cognati mei secundum carnem, id est, qui sunt ex carnali genere meo descendentes, Qui sunt Israelitæ,
&c. id est, ex genere Iacob, qui à Deo nominatus est Israel, id est, fortis, ex quo processit talis na-
tio, qua non est alia tam grandis, quæ habuerit à Deo tot beneficia spiritualia, quorum, vnum respi-
cit præsens, scilicet adoptio est filiorum, scilicet Dei: quia scilicet sunt filij Dei adoptiui, qui vocauit
Israel primogenitum suum, quantum ad spirituales viros, qui fuerunt in illo populo. Quia quan-
tum ad carnales, dixit supra, quod acceperunt spiritum seruutis in timore. Aliud vero beneficium
quod respicit futurum habuerunt: & gloria, scilicet, filiorum Dei fuit eis promissa. & testamentum,
id est, pactum circuncisionis datum, vel testamentum nouum, quod fuit Iudæis primo prædica-
tum. & legislatio, id est, lex scripta digito Dei, fuit eis data, & eius iudicia manifestata, quod non
est taliter factum omni nationi: & obsequium, id est, modus colendi in honorabilibus ceremoniis (qui-
bus Deo seruibant, ceteris Gentibus seruibant idolis) datus fuit eis. & promissa, id est, promissio-
nes multæ in veteri testamento fuerunt eis factæ de terrenis & temporalibus, per quæ figuraban-
tur spiritualia. Quorum patres, à quibus progeniti sunt secundum carnem, fuerunt maxime Deo
accepti, dilecti, & propter hoc electum fuit semen eorum, ex qua electione non modica accreuit
eis gloria à posterioribus. Ex quibus est, id est, descendit, Christus secundum carnem, id est, secundum cor-
pulentam substantiam, Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen. & sic æqualis, & non mi-
nor patre, qui à D. Ioh. dicitur verus Deus, & vita æterna.

Ioan. 14. a
2. Cor. 11. c

2. Cor. 11. c
Gen. 31. f
Deut. 4. a

Exo. 4. f

Gen. 17. a
Exod. 41. d
Psal. 147. b
Leui. 26. a
Deut. 18. c

Deut. 4. f

1. Ioan. 11. d

SECUNDA PARS NONI CAPITIS.

Non autem quod, ex illorum casu, exciderit, id est, frustratum fuerit, uerbum Dei & promissa Dei fue-
rint irrita aut reuocata: quia si non fuerint impleta in quibusdam, tamē bene in aliis. Non e-
nim omnes qui ex circuncisione sunt Israel. id est, ex Iacob secundum carnem progeniti, hi sunt Israelitæ,
scilicet veri ad quos pertinent promissa Dei. Quia posteritas Elau, qui descendit à Iacob, non
compu

computabat in populo Dei, sed illi sunt vere Israelitae, qui sunt iusti & recti, & videntes Deum per fidem, prout Nabanael, de quo Christus: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Regie qui semet, id est, ex semine carnali sunt Abraham, descenderant, omnes filii, scilicet veri & spirituales. Nam Isaac fuit filius carnalis Abraham, sed non verus, quia idololatra. Sed illi sunt veri filii Abraham, qui imitantur fidem & opera Abraham, unde Christus: Si filii Abraham estis, opera Abraham facite. Sed in Isaac, qui fuit filius Abraham per repromissionem: & qui imitatur fidem eius, Vocatur tibi semet, cuius facta est repromissio. Id est, Non qui filii carnis, hi filii Dei, id est, illi non adoptantur in filios Dei, qui sunt filii carnis, id est, ex hoc ipso quod secundum carnem progeneri sunt ab Abraham. Sed qui filii sunt promissionis existimantur in semine. i. illi existimantur semine Abraham, qui ex gratia divina promissionis facti sunt secundum imitationem fidei Abraham: potes est enim Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abraham. Promissionis enim verbum quod angelus, imo in angelo Dominus ad Abraham: hoc est secundum hoc tempus, quo significatur tempus incarnationis filii Dei, qui missus est in plenitudine temporis gratia, Veniam & erit Sarra filius, scilicet per gratiam remissionis. Non solum autem illa, scilicet Sarra, habuit filium per promissionem, sed & Rebecca, quae etiam sterilis erat. Isaac enim orauit pro ea, eo quod sterilitas esset. Ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri, id est, habuit in vtero duos filios: quorum vnus pertinebat ad promissionem, scilicet Iacob: alius vero ad carnem, scilicet Esau. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, vnus illorum prelatum est alteri, ut secundum electionem, qua Deus spontanea voluntate vnum ab aeterno voluntate vnum ab aeterno praelegit, alterum non: quia sanctus erat, sed vt sanctus esset, propositum Dei, s. volentis vnum prae alio magnificare, maneret, id est, firmum esset, non ex operibus, id est, propter merita praecedentia vel sequentia, sed ex vocante, id est, gratia dei vocantis. Dicitur est ei, scilicet Rebecca: Duo populi ex ventre tuo diuentur, populus vnus superabit. Quia maior seruetur minori, scilicet Esau Iacob: Sicut scriptum est, Iacob dilexi, id est, elegi & praedestinari ad vitam aeternam. Esau autem odio habui, id est, reprobaui, siue ad illam vitam non elegi, nec iudicavi illi dare auxilium gratiae, sed permittere labi in peccatis, & postea peccata eius punire, in quo consistit ratio reprobationis.

TERTIA PARS IX. CAPITIS.

Quid ergo dicemus, nunquid, per hoc quod Deus sine merito praecedente, vnum elegit, & alterum reprobaui, probari potest quod sit iniquitas apud Deum? id est, quod Deus sit iniustus: Quia contra iustitiam distribuitur est quod aequalibus inaequalia distribuuntur. Absit, quod hoc dicere velimus, aut quod ex hoc probari possit quod Deus sit iniquus. Moysi enim dixit, miserere cui, pro cuius, id est, misericordiam & gratiam siue misericordiae effectus (qui sunt vocatio, iustificatio, magnificatio) dabo non omnibus, sed quibus miserum sum eligendo siue praedestinando eos ad vitam aeternam. Et misericordiam praestabo cuius miserere, id est, cui dignum iudico misereri, & hoc ad maiorem expressionem dicit: Igitur, ipsa salus hominis non, scilicet est volentis neque currentis, id est, non debetur alicui per suum velle, seu per aliquam voluntatem eius vel exteriorum operationem quae dicitur cursus. Vel non est in voluntate volentis, scilicet velle neque operari bonum perfectum & meritum. Sed miserentis est Dei, id est, totum procedit ex misericordia Dei. Dixit enim scriptura Pharaoni: Quia in hoc excitauit te, vel seruauit te secundum aliam litteram, id est, permisit tibi te in peccatum propter praecedentes iniquitates tuas, vel ad malum occasionaliter suscitauit. Vt ostendam in te virtutem meam magnam quantum ad praesentes, quam, scilicet contra illum & Aegyptios: & quantum ad absentes, & ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Ergo quia Iacob dilexi, & Esau uult miseretur gratuito, & quae uult indurat iusto iudicio: non quod in eo directe causet malitiam, sed in quantum ex his quae proponit homini interius, vel exterius, ea quae secundum se sunt bona, homo peccandi occasionem accepit, & hoc ipse Deus permittit. Vnde non dicitur indurare infundendo malitiam, sed non apponendo gratiam, quam nec apponere tenetur.

QUARTA PARS IX. CAPITIS.

Dicitur itaque mihi: Quid adhuc queritur? id est, quid oportet aliud querere de causa honorum vel malorum, cum omnia voluntati diuinae, quae est sufficiens causa, attribuantur. uoluntati enim eius quis resistit? id est, quis resistere potest cum sit omnipotens. O homo tu quis es, scilicet fragilis, ignorans, qui non potes respondere doctioribus, qui queris, quare Deus huius hominis miseretur & quosdam induret. Qui respondens, id est, respondere possis, Deo: qui si tecum uelit contendere in iudicio, non poteris ei respondere vnum pro mille, si a te querat quaestionem quam proposuit Esau. Nunquid dicit, vel rationaliter dicere posset, si loqueretur: Fingentium, id est, vas fictile, siue id quod fingitur & formatur, ei qui se finxit, id est, fictori suo a quo formatum est, qui nihil ei debebat: Quid me fictili fiet? id est, quare me sic formati: totum enim debor attribui bonitati artificis. An non habet potestatem, scilicet liberam, figulus lutu, id est, qui facit vas ex luto, ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, id est, ad honorabiles usus, puta scutellas, vrceos & catinos ad nobilem mensam. Aliud uero in contumeliam, id est, aliud vas ad viles usus faceret & deputare ad viles coquinae, vel ad alia uiliora officia. Si vas illud ex preciosa materia, puta auro ad uilia officia fieret aut deputaretur, posset quodammodo conqueri: sed si ex uili materia fieret, non haberet occasionem conquerendum in nobiliorem formam reduceretur quam prius fuerat. Sic & natura humana, quae ex sui natura uilitatem habet, quia de limo terrae facta, sed maiorem uilitatem habet ex corruptio, ne peccati, non habet occasionem conquerendi, siueam propter demerita ad infimum usum deputat, sed potius habet occasionem laudandi, quia ad decorem, ornatum & splendorem uniuersi

hoc

hoc facit. Quod si Deus, cuius opera sunt ad manifestationem bonitatis suae, quae tanta est, quod non potest vno modo & in vna creatura sufficienter manifestari, ideo diuersas creaturas condidit. Si igitur Deus, uolens ostendere iram, id est, iustitiam vindicatiuae, & notam facere potentiam suam, quam habet, & qua potest tibi subiacere omnia, & quam ostendit Pharaoni & Aegyptiis, qui uiderunt magnam Domini manum, id est, potentiam, maxime in mari Rubro, sustinuit in multa patientia, id est, patienter eos expectauit, sciens eos non credituros neque penitentiam acturos, vasa irae apta in interitum, id est, malos qui sunt apti & in se habentes aptitudinem, ad damnationem aeternam, ut ostenderet diuitias gloriae suae, id est, abundantiam bonitatis suae, in uasa misericordiae, id est, bonos praedestinos, quibus uidetur Deus quasi instrumentis vri ad manifestandam suam misericordiam, quae preparauit, in virtute vocando, iustificando, magnificando, ut ueniret in gloriam, id est, in vitam aeternam. Quia ipsa condemnatio malorum, quae est secundum Dei iustitiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui a tali miseria liberantur, & tantum bonum consequuntur.

QVINTA PARS IX. CAPITIS.

Quos, scilicet bonos, & uocauit nos, per suam gratiam, non solum ex Iudaeis, sed etiam ex Gentibus, sicut in Osea dicit, scilicet Deus, qui olim loquebatur in prophetis & per linguas eorum. Vocabo non plebem meam, id est, Gentilitatem, quae non erat plebs mea, quia mihi non obediabat, plebem meam ad hoc ut sit plebs mea, & non dilectam, dilectam, & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam, & erit in loco, id est, in Iudaea, ubi dictum est, scilicet Gentibus a Iudaeis quasi ex persona Dei loquentibus: Non plebs mea uos: Quia Iudaei non reputabant Gentiles populum Dei, etiam apud Iudaeos credentes, ubi uocabatur filii Dei uiui, scilicet adoptiui. Esaias autem clamat pro Israele, id est, aperte loquitur pro conuersione Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, id est, quasi innumerabilis praeter multitudinem Gentium, reliquiae saluae fient, non omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui relinquentur ex excidio illorum. Verbum enim, s. Euangelij, consummans, id est, perficiens quod lex non poterat, & abbrevians in aequitate, subaudiendum est, uerbum enim Euangelij abbreviat uerba legis. Omnia enim sacrificia figuralia legis in vno sacrificio Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam, comprehenduntur, nihil praetermittens de multitudine figurarum antiquae legis, nihilque quod est aequum secundum dictam rectam rationis, remanet obseruandum: quia uerbum breuiatum, id est, perfectius & maioris uirtutis faciet Dominus super terram, scilicet ex iustis carne indutus: Et sicut praedixerat Esai. Nisi Dominus Sabaoth, id est, exercituum uel uirtutum ex sua misericordia, reliquisset nobis semen, id est, Christum, uel uerbum Euangelij, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra, similes essemus: quia grauius fuit peccatum Iudeorum peccato Sodomorum. Quid ergo dicemus, id est, quid ex consideratione praedictorum inferemus: hoc inquam: Quod gentes quae non sectabantur iustitiam, per opera legis: quia erant illo tempore sine Christo alienati a conuersatione Israel apprehenderunt, id est, subito & firmiter consecratae sunt, iustitiam, qua scilicet uocantur filii Dei, iustitiam autem quae ex fide est, non eam quae in operibus legis consistit, q. d. Gentes non sunt ad hoc conuersae, ut iustitiam legis Moysi obseruent, sed ut iustificentur per fidem Christi: Iustitia enim Dei est per fidem Iesu Christi. Israel uero, id est, populus Iudaeorum, sectando legem iustitiae, id est, legem Moysi, quae dirigebat sicut paedagogus ad Christum, qui est iustitia & auctor legis iustitiae, siue gratiae, in legem iustitiae, id est, in legem spiritus uerae siue gratiae non peruenit, id est, gratia non est adeptus. Quare? quia non sectabatur per debitam vitam. Quia non ex fide, s. Christi, quae rebant iustificari, sed quasi ex operibus, ex quibus non iustificatur omnis caro coram illo: sequentes enim umbram, repudiauerunt ueritatem. Offenderunt enim in lapidem offensionis, id est, in Christum, qui assimilatur lapidi offensionis, in hoc quod sicut lapis offensionis non consideratur neque cauetur propter suam paruitatem: ita & Iudaei uidentes Christum sub infirmitate nostra contineri, non considerauerunt, neque eum offendere cauerunt. Sicut scriptum est: Ecce pono in sion, id est, in Hierusalem, in qua erat mons Sion lapidem offensionis & petram scandali, id est, Christum, in quem Iudaei per ignorantiam offenderunt. Si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Et per incredulitatem & inuidiam in tantum scandalum inciderunt, ut Dominum suum morti traderent & occiderent in cruce, quae mors fuit Iudaeis scandalum (&) hic ponitur pro, sed, omnis qui credit in eum non confundetur, id est, non inueniet se delusum aut deceptum, nec perdet mercedem suam. Et ad hunc sensum Esa dicit: Qui crediderit non festinet. Ille enim qui festinat se delusum & confusum reputat, quia non cito adipiscitur quod sperabat.

COMMENTVM IX. CAPITIS.

Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto. N huius cap. exordio Apostolus ostendit affectum suum ad gentem Iudaeorum, ne ea quae contra eos dixerat, uel dicturus erat, ex odio dicere praesumeretur. Et primo confirmat dicenda per simplicem assertionem dicens: Veritatem dico, quod maxime conuenit praedicatori, qui est testis ueritatis. vnde Salomon in persona praedicatoris ait: Veritatem meditabitur guttur meum. Et Zachar. Pacem & ueritatem diligite. Et ne aliquis arbitraretur quod inter uera misereret aliquod mendacium, quia stat aliquem falsitatem dicere, & non mentiri, dum arbitratur se dicere uerum. Subdit, non mentior. Hortatur enim alibi ut deponamus omne mendacium. deinde quae dicenda sunt confirmat iuramento, quod est testimonium infallibilis ueritatis. Infallibilis ueritatis testis est Deus. vnde Iob: Ecce in caelo testis meus. ideo dicit, in Christo Iesu

Ioan. 1. d
Ioan. 8. d
Gene. 21. b
Galat. 3. c
Gen. 18. b
Galat. 4. a
Genes. 25. e
Ad Tit. 3. b
Genes. 25. e
Malai. 1. a
Ezo. 33. d
3. Cor. 9. d
Deut. 9. a
Exod. 15.
Iob. 39. e
Esa. 29. f
Genes. 1. b

Ezod. 14. c
Osea 2. d
Heb. 1. a
3. Reg. 4. e
Ephes. 6. a
Thren. 4. a
Ephes. 2. e
Galat. 3. d
Esa. 29. d
Esa. 8. e
1. Cor. 2. b
1. Cor. 1. d
Tent.
Prouer. 8. a
Zach. 3. d
Ephes. 4. f
Iesu

sto Iesu, id est, per Christum Iesum, qui est veritas per essentiam. Alius testis infallibilis sanctorum est conscientia. ideo subdit: Testimonium perhibente conscientia mea. de qua alibi dicit: Gloria nostra est testimonium conscientiae nostrae. Et quia interdum conscientia errat, nisi per Spiritum sanctum rectificetur, subdit, in Spiritu sancto, qui, ut dictum est, reddidit testimonium Spiritui nostro.

Text.

Quoniam tristitia mihi magna est, & continuum dolor cordi meo.

Eccle. 30. d

Hic ostendit affectum per dolorem, quem de calu Iudaeorum patiebatur, quem quidem exponit & exaggerat tripliciter. Primo ex magnitudine cum dicit: Quoniam tristitia mihi magna est, quia, scilicet est de magno malo, id est, de excidio tate gentis. Si obiiciatur ex illo: Tristitiam non des animae tuae: quod videtur consonare sententiae Stoicorum, qui tristitiam omnino ab animo sapientis propellebant. Cum enim tristitia sit de malo praesenti, non potest sapienti secundum eos competere, cui nullum malum est praesens. Non enim aestimabant aliquid esse bonum, nisi honestum: neque malum, nisi peccatum. Sed hac opinio refellitur dupliciter. Primo quia corporales defectus, licet non sint simpliciter mala, quibus homines fiant mali, sunt tamen quaedam mala a quibus natura abhorret. vnde & Dominus pro his tristatus, legitur dixisse: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Secundo cum homo ex charitate debeat diligere proximum suum, sicut seipsum: imminet sapienti tristitia laudabilis de peccato proximi. vnde Apostolus. Et lugebam multos ex eis qui peccauerunt. Sic igitur a sapiente reprobatur seculi tristitia, qua mortem operatur procedens ex amore seculi. Sed tristitia qua est secundum Deum, ut pote ex diuina charitate procedens, salutem operatur, & talis fuit ista tristitia. Secundo Apostolus exaggerat ex continuatione. vnde subdit, Et cotinuus dolor. Non quod continuo actu doleret, sed secundum habitum: & quotiescunq; reminisceretur, dolebat eorum miseriam. Tertio exaggerat eam ex sui grauitate, cum dicit, cordi meo non enim erat superficialis, sed vsque ad cor penetrabat, prout dolor Hiero. qui dicebat: Multi gemitus mei, & cor meum tremens.

Math. 26. d

Thren. 1. c

Text.

Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. Signum hic ponit doloris dicens: Optabam enim ego ipse, qui tam seruens sum in charitate Christi, anathema esse a Christo, id est, separatus esse a Christo. Anathema enim ad literam est quod sursum est positum, quod nomen significat dona quae in templis pendebant diuis sacra ab vltimo humano seposita. Inde tamen vt D. Chrysof. hic ait, per contrarium sensum nomen deductum est, vt significet quidquid semotum est a Deo, vel ecclesia, ac etiam a communi vltu hominum. vnde Iosue dixit de Hierico: Sit ciuitas hac anathema. dicit ergo: Optabam ego anathema esse a Christo, id est, separatus a Deo, non per culpam quam nullo modo optare licet, vt in calce praecedentis capituli dictum est, cum sit contra ordinem charitatis, quo quis tenetur super omnia Deum diligere, & salutem suam plusquam aliorum. Sed optabat ad tempus separatus esse a Christo, id est, a fruitione Christi, quae habetur in gloria pro conuersione Iudaeorum. Quem admodum pro salute Gentilium ad Philippen. scribens dicebat: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. multo melius manere in carne propter vos, & hoc totum ad honorem Christi regis, ad cuius dignitatem, vt Salomon ait, pertinet multitudo populi. vnde diuus Chrysof. dicit: Ita totam eius mentem deuicit amor, vt etiam eo quod praeter ceteris omnibus amabilius erat esse cum Christo. Rursus id ipsum, qui ita placeret Christo, contemneret, sed & calorum regna quod videbatur esse remuneratio pro Christo, nihilominus credere pateretur. Et causam tanti affectus ostendit dicens: Pro fratribus meis quorum concordia & vnio placita est Spiritui Dei, & probata est coram Deo, & hominibus. Et ne intelligeretur de his qui erant spiritualiter fratres, de quibus Christus: Omnes vos fratres estis, subiungit: Qui sunt cognati mei secundum carnem, id est, qui ab Israel quem admodum & ipse, carnaliter propagati erant, & tamen fidem non susceperant. Nec mirum vt D. Chrysof. ait si Apostolus pro fratribus anathema fieri vellet, qui sciebat eum qui in forma erat Dei, exinanisse se de ea, ac suscepisse formam serui, & factum esse pro nobis maledictum. Pari ratione & Moyses dixit: Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti, quod nonnulli interpretantur de libro in quo erat scriptus, dux populi.

Eccle. 15.

Math. 23. d

Exo. 32. g

Text.

Qui sunt Israelitae, quorum adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa.

2. Cor. 11. c

Gen. 32. g

Deut. 4. a

Math. 15. c

Hic ostendit dignitatem Iudaeorum, vt eius tristitia appareat rationabilis, propter pristinam dignitatem populi pereuntis. Proprius enim malum est dignitate amisisse, quam nunquam habuisse. Octo dignitates eorum describit, per septem octo priuilegia diuina eis data, vt eos hac nobilitatis commendatione ad fidem alliciat. Prima eorum dignitas est generis, Qui sunt Israelitae, non solum dicit eos Israelitas, vt fecerneret eos ab Ismaelitis & filiis Esau, sed propter singulare certamen, luctamen videlicet cum angelo: vnde diuinitus datus est nomen illi Israel, quod est, videns Deum: vel secundum alios, potens Dei, hoc est potestatem habens in Deum, iuxta verbum illud: Appellabitur nomen tuum Israel. Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prauelebis? Et sequitur: Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel dicens: Vidi Deum facie ad faciem. In quibus verbis significatur nomen illi fuisse inditum a fortitudine & visione. Secunda dignitas est adoptio filiorum: quia licet aliqui ex Gentilibus fuerint in gratiam filiorum recepti, populus tamen ille peculiare nomen filiorum Dei obtinuit in orbe. vnde Moyses: Non est alia natio tam grandis, quae habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Deus noster. Hanc filiationis primogenituram probauit Christus, vocans eos filios dicens: Non est bonum sumere

mere panem filiorum, &c. Tertia dignitas illorum fuit gloria: quia Deus illis gloriam suam manifestauit, vt fuerunt prodigia in Aegypto. in mari, & in deserto, de quibus Moyses: Ecce gloria Domini apparuit in nube, & dum edebatur lex, habitauit, inquit, gloria Domini super Sinai. Et gloria Domini impleuit tabernaculum. Idemque legitur de gloria templi. Et quod illa gloria figura esset caelestis gloriae conferenda per Christum, implet docuit cum se in monte coram prophetis eiusdem legis transfigurauit. Quarta dignitas, est testamentum, id est, pactum circumcisionis, Abraham datum: & aliud per Hieremiam promissum: Feriam domui Israel foedus nouum, scilicet Euangelium quod fuit primo Iudaeis praedicatum. vnde & Dominus dicebat: Non sum missus nisi ad oves quae perierunt domus Israel. Quinta dignitas, erat legislatio: quia illis inter omnes nationes Deus legem scriptam per Moysen dedit, vnde Dauid: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Sexta dignitas dicitur obsequium. Origenes exponens obsequium, inquit, sacerdotalia dicit officia. Alij exponunt pro cultu, quae quasi idem sunt, nisi quod forte obsequium significantius explicat illas exteriores caeremonias, quam cultus: quod nomen ad internam reuerentiam proprius attinet. Septima dignitas ex promissis resultabat, vnde dicitur: promissa: nempe promissiones de futuro Messia, de eiusq; lege & gloria, factae sunt patribus, Abraham, Isaac, & Iacob, & populo exeunti de Aegypto, vt legitur in Gen. 12. cap. vlt; ad 22. & Exo. 20. & duobus proximis, quas promissiones Christus impleuit, vnde infra 15. dicit: Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis, ad confirmandas promissiones patrum.

Exod. 6. c
14. d
40. d
3. Reg. 8. h

Psalm. 147. b

Text.

Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen. **H**ic describit octauam & supremam Iudaeorum dignitatem, quod Christus ex eorum prosapia fuerit deriuatus. vnde dicit: Quorum patres, ex quibus Iudaei progeniti erant, fuerunt maxime dilecti & accepti Deo, vt ex illis descendere & carnem humanam assumere voluerit. vnde per Moysen, ait: Dilexi patres tuos, & elegi semen eorum, ideo subdit: Ex quibus est Christus, genitus secundum carnem, id est, secundum corpulentam substantiam, vnde & Christus dixit: Salus ex Iudaeis est, id est, Christus saluator qui est super omnia. Deus benedictus in secula, scilicet seculorum. Et vnde D. Iohannes de Christo loquens dicit: Hic est verus Deus & vita aeterna, in praemissis verbis Apostoli, quatuor haereses confutat & destruit. Primo quidem Manichaei, qui dicebat Christum non habuisse verum corpus, sed phantasticum: per hoc quod dicit secundum carnem: habet enim veram carnem, vt ipsemet testatur, dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Secundo haeresis Valentini, qui dixit Christum non de massa humani generis, sed de caelo corpus artulisse impassibile, quod quidem excludit in hoc quod dicit, Christum ex Iudaeis secundum carnem esse, vnde & d. Matt. Liber generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham, Tertio haeresis Nestorij, qui posuit alium esse filium hominis, & alium filium Dei. Contra quem Apostolus hic dicit, quod ille qui est ex patribus secundum carnem, est Deus super omnia benedictus. Quarto haeresis Arrij, qui dicebat Christum esse minorem patre, & quod fuit creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quod est super omnia: Contra secundum, quod est benedictus per omnia secula: haec enim de solo Deo intelligenda sunt.

Deut. 4. b

Ioan. 4. c

Luce. 2. 4. f

Math. 1. a

SECUNDA PARS NONI CAPITIS.

Text.

Non autem quod exciderit verbum Dei.

In hac secunda huius cap. parte Apostolus praedictas dignitates non pertinere ad eos, qui solum carnaliter processerunt ex antiquis patribus, sed ad spirituale semen, quod est a Deo electum. Et primo ostendit originem gratiae ex electione diuina, ponendo eius firmitatem, dicendo: Non autem, &c. quasi dicat, quia nunc per casum illorum tam numerosa pars prosapia illorum orata fuit illa fide & salute, non tamen sequitur propterea quod promissiones praedictae fuerint incertae, cassae, aut vanae, aut quod verbum Dei exciderit, i. irritum aut reuocatum fuerit. Quia si non haberet locum in quibusdam qui exciderunt, haberet tamen locum in alijs. Nam vt Esa. dicit: Verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, &c. & Dauid. In aeternum domine permanet verbum tuum.

Esa. 55. d

Text.

Non enim omnes qui ex circumcisione sunt Israel, hi sunt Israelitae: neque qui semen sunt Abraham, omnes filij.

Hic ostendit in quibus verbum Dei ex eorum culpa exciderit, siue qui sunt illi, qui ex culpa sua frustrati sunt promissionibus praedictis. Sed prius aduertendum est quod Iudaei praecipue de duobus gloriabantur, videlicet de Abraham, qui primo accepit pactum circumcisionis & promissionis terrae, quae figurabat terram viuentium. Secundo de Iacob siue Israel, cuius tota posteritas in populo Dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Isaac. Nam filius eius Esau, nec eius posteritas, pertinebat ad populum Dei, nec illi primo facta est promissio, Iacob vero siue Israel, quauis non primo fuerit ei de Messia facta promissio, tamen fuit repetita, & omnes eius filij tam ancillarum, quam praecipuorum vxorum connumerati sunt in populum Dei, cuius etiam posteritati inter tribus facta est distributio terrae promissionis, vnde Apostolus ostendit propositum. Primo per comparationem ad Iacob, dicens: Non enim omnes qui ex Israel, id est, ex Iacob secundum carnem progeniti sunt, hi sunt vere Israelitae, id est, ad quos pertinent promissa Dei. Sed solum illi qui sunt recti & videntes Deum per fidem, prout Nathanael, de quo Christus: Ecce vere Israelita in quo dolus non est. Secundo idem ostendit per comparationem ad Abraham, dicens: Neque omnes qui semen, scilicet carnale, sunt Abraham, vt Ismael, sunt omnes filij: quibus Deus benedictionem promisit, sed solum illi qui eius fidem & opera imitantur, in cuius rei testimonium Christus dixit: Si

Gen. 17. a

Ioan. 1. g

filij Abraham estis, opera Abraham facite: Sed in Isaac uocabitur tibi semen. Explicatius hic declarat quæ de Abraham dixit, inducens scripturæ autoritatem. Dixit enim Dominus Abraham cum ei præciperet electionem Ismaelis: Quia in Isaac uocabitur tibi semen, cui, scilicet, facta est repromissio, de qua Apost. ad Galatas scribens ait: Abraham dicitur sunt repromissiones & semini eius, scilicet Isaac, & his qui imitaturi erant ipsum.

Rom. 9. b
Galat. 3. c
Text.

Id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: Sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.
Hic exponit autoritatem inductam prout facit ad propositum. Ad cuius euidentiam considerandum est quod quemadmodum Ismaeli seniori, qui secundum carnem, hoc est naturali uirtute carnis, fuerat genitus, prælatum est digno placito Isaac, qui fuit sola uoluntate Dei ex sterili iam anu miraculose procreatus; ita intelligamus eis tantum atque eisdem omnibus factam esse promissionem filiationis Dei, quos ipse secundum æternum propositum elegit, atque eisdem prorsus censeret filios Abraham, qui eadem fide generantur, quod Abraham habuit de conceptu Isaac. de qua supra: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Quæ de causa superioris distinxit duplicem Iudeum, scilicet qui in manifesto, & qui in abscondito, & duplicem circumcisionem, cordis scilicet & carnis. Et comonstrauit 4. cap. Abraham fuisse patrem omnium credentium, & Christus in Euangelio ait, per eandem fidem posse de lapidibus suscitare filios Abraham.

Matth. 3. b
Text.

Promissionis enim uerbum est hoc: Secundum hoc tempus ueniam, & erit Sarra filium.
Confirmat hic conuenientem fuisse prædictam expositionem, quæ per Isaac significari dixit eos qui filij sunt promissionis, eo quod Isaac per promissionem natus est. unde dicit, Promissiones, &c. id est, hoc uerbum quod angelus, imo Dominus in angelo dixit ad Abraham: Secundum hoc tempus mihi ab æterno præfixum & præfixum, ueniam: ubi tempus gratiæ spiritaliter significatur, de quo tempore ad Galat. Apost. dicit: Vbi uenit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, quippe ex uirgine, per miraculum præfiguratum in miraculosa generatione Isaac, ut adoptionem filiorum recipere, quod est expositio eius quod hic ait: Et erit Sarra filius.

Gen. 15. b
Galat. 4. a
Text.
Rom. 9. c

Non solum autem illa sed & Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.
Procedit hic ad exemplum Iacob, quæ primo allegauerat, dicens: Non solum illa, scilicet Sarra, habuit filium ex electione Dei & promissione: sed etiam Rebecca, quæ etiam erat sterilis, cui Dominus ad præces Isaac dedit conceptum. Rebecca habens, id est, habuit & concepit in utero duos filios, ex uno concubitu Isaac patris nostri, quorum vnus pertinere ad promissionem, scilicet Iacob, alius uero ad carnem, scilicet Esau. Non ex diuersis meritis, nec ex diuersitate matrum, aut diuerso statu patris, quod potuissent ascribere filiis Abraham, quorum Ismael de ancilla, & Isaac de libera: in super Abraham non circumcisus genuit Ismael, post circumcisionem uero Isaac. Ut igitur omne subterfugium excludatur, adducit exemplum ubi vnus eligitur, & alius reprobat: eorum qui non solum ab vno patre, sed etiam ab vna matre sunt geniti, & eodem tempore: imo ex vno concubitu. unde patet quod electio illa non processit ex patre aut matre, nec ex eorum operibus prout Iudæi arbitrabantur, quia ut subdit:

Text.

Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid boni egissent, aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex uocante dictum est ei, quia maior seruiet minori.

Oscendit hic quod vnus filiorum Rebecca prælatum est alteri, non ex generatione, nec ex operibus: Quia cum nondum nati fuissent, &c. Et quemadmodum per superiora exclusit opinionem Iudæorum de meritis parentum confidentium: Ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum, qui diuersitatem eorum, quæ in omnibus accidunt, ascribunt natiuitati eorum, ut scilicet vniuscuiusque vita & mors disponatur secundum constellationem, sub qua natus est. Contra quos Hierem. A signis cæli nolite metuere, quæ Gentes timent, &c. Subdit autem: Aut aliquid boni egissent aut mali. ubi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt secundum merita præcedentia gratiam dari. Cum tamen scriptum sit: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. vtrumque autem horum ostenditur falsum, per hoc quod ante natiuitatem & ante opera vnus filiorum Rebecca alteri prælatum est. Excluditur etiam per hoc error Origenis, qui posuit animas hominum cum angelis esse creatas extra corpora, & quod pro meritis vel demeritis eorum, quæ tunc egerunt, diuersitatem sortita sunt, quod non potest esse verum, cum hic dicatur: Cum nondum aliquid boni egissent vel mali, &c. Deinde ostendit unde processit quod vnus geminorum in utero existentium, alteri est prælatum, dicens: ut secundum electionem propositum Dei maneret, id est, ut liquido constaret diuinum propositum fuisse causam, non autem opus aliquod, vel parentum vel natorum. Ideo subdit, non ex operibus, hoc est, non ob meritum operum, sed ex uocante, id est, Deo sua spontanea uoluntate vnus præligente; non quia sanctus erat, sed ut sanctus esset, iuxta illud: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti. Hoc autem est propositum prædestinationis, de quo ibidem dicitur: Prædestinati secundum propositum uoluntatis eius, qui quos prædestinavit, hos & uocauit. Dicitur enim Rebecca: Quia maior, scilicet Esau seruiet minori, scilicet Iacob. Quod quidem potest tripliciter intelligi. Vno modo secundum eorum personas. Et sic intelligitur Esau seruisse Iacob non directe, sed occasionaliter, in quantum persecutio, quam ei intulit, in bonum eius celsit: unde Salomon: Qui stultus est, seruiet sapienti. Secundo potest referri ad populos: quia dictum est Rebecca consuleri Dominum: duæ Gentes sunt in utero tuo: & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populisque populum superabit, & maior seruiet minori.

Hierem. 10. a

Ephe. 1. a

Gen. 25. c

nori. Quia Idumæi, qui processerunt ex Esau, aliquando fuerunt subiecti Israelitis, iuxta illud: In Idumæam extendam calcamentum meum. Tertio potest intelligi figuratè dictum, ut per maiorem intelligatur populus Iudæorum, qui primo adoptionem filiorum accepit, secundum illud: Primogenitus meus Israel. Per minorem autem figurabatur populus Gentilium, qui posterius est ad fidem uocatus, qui etiam figuratur per filium prodigum. Maior ergo populus seruiet minori, inquam: Iudæi sunt nostri captarij, custo dicentes libros, ex quibus nostræ fidei testimonium petibetur. unde Christus: Scrutamini scripturas.

Psal. 59. b
Exod. 4. f
Luc. 15. e

Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Confirmat hic idem quod prius dixit de electione vnus filiorum: Rebecca, autoritate Machiæ prophete: qui in persona Dei loquens, dixit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Nec est sequenda gloriæ quædam, dicens quod id quod supra dictum est, maior seruiet minori, debet intelligi secundum præscientiam: quod autem hic dicit, intelligendum est secundum iudicium: quia scilicet Deus propter bona opera dilexit Iacob; prout & omnes sanctos diligit, iuxta illud: Ego diligentes me diligo. Esau uero odio habui propter peccata sua, sicut scriptum est: Altissimus odio habet peccatores, & alibi: Odio est Deo impietas & impietas eius. Quia dilectio hominis præuenitur à dilectione Dei. unde infra dicit: Inuentus sum à non querentibus me. & Diuus Ioannes: Non quasi nos dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. unde necesse est dicere quod antequam Iacob dilexerit Deum, prius fuit dilectus à Deo: Nec potest dici quod Deus ex tempore eum diligere cœperit, alioquin eius affectus esset mutabilis; & ideo oportet dicere quod Deus ab æterno Iacob dilexit. unde Hierem. In charitate perpetua dilexi te. Est autem considerandum quod Apostolus tria ponit in Deo pertinentia ad sanctos, scilicet electionem, dilectionem, & prædestinationem, quæ secundum rem sunt idem in Deo, sed differunt ratione secundum nostrum modum intelligendi. Nam ipsa Dei dilectio dicitur secundum quod Deus uult alicui bonum absolute. Electio autem secundum quod per bonum quod alicui Deus uult, eum alteri præfert. Prædestinatio uero secundum quod hominem dirigit in illud bonum, quod ei uult diligendo & eligendo. Et ideo secundum rationem dilectio præcedit electionem, & electio prædestinationem: licet sint ab æterno, sicut uoluntas de sine naturali ordine præcedit directionem aliquorum in finem. Veruntamen aliter ordinantur electio & dilectio in homine, & aliter in Deo. In homine enim electio præcedit dilectionem: eo quod uoluntas hominis mouetur ad amandum aliquam rem ex bono quod in re amata considerat, ratione cuius eam præligit alteri, & sic prælectæ suum amorem impendit. Sed uoluntas Dei est causa omnis boni: Ideo bonum per quod vna creatura præfertur alteri per modum electionis, consequitur uoluntatem Dei, quæ est de bono illius; quæ uoluntas de bono illius absolute pertinet ad rationem dilectionis, ut dictum est. Eam ob rem non propter aliquod bonum, quod sit in homine, eligit eum Deus, sed potius eo quod ipsum diligit, præfert eum aliis eligendo. Et quemadmodum dilectio, de qua hic loquitur, pertinet ad æternam Dei prædestinationem: sic odium, de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem, quæ Deus reprobat peccatores. Nec est dicendum quod ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in uoluntate diuina, sed ab æterno uoluit, quæcunque uoluit: alius esset mutabilis. Et sic reprobatio, quantum ad aliquid, conuenit cum dilectione, vel prædestinatione: & quantum ad aliquid differt. Conuenit primo, quantum ad durationem: quia utraque est ab æterno. Secundo quantum ad hoc quod sicut prædestinatio est preparatio gloriæ, ita reprobatio est preparatio pœnæ. unde Esa. Preparata est ab heri tophet. Differt autem quantum ad hoc quod prædestinatio importat preparationem meritorum, quibus peruenitur ad gloriam. Sed reprobatio non importat preparationem peccatorum, quibus peruenitur ad pœnã. Et ideo præscientia meritorum non est aliqua ratio siue causa prædestinationis: quia merita præscita cadunt sub prædestinatione. sed præscientia peccatorum potest esse aliqua ratio & causa reprobationis ex parte pœnæ: quæ preparatur reprobatis, in quantum autem proponit se præmiarum propter meritã, quæ à seipsis non habent, & non à Deo. Iustus autem proponit se præmiarum propter meritã, quæ à seipsis non habent. unde Osee: Perditio tua ex te Israel: tantum ex me auxilium tuum.

Text.

Malach. 1. a

Prout. 8. b

Esa. 50. g

Osee 13. e

TERTIA PARS NONI CAPITIS.

Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum?

Text.

In hac tertia huius 9. cap. parte, Apostolus inquit de iustitia electionis Dei, & excludit duas obiectiones ex proxima sententia emergentes. Primo ponit dubitationem de iniustitia ex parte Dei, dicens: Quid ergo dicemus, id est: Quid ex superioribus colligemus & inferemus: numquid ex præmissis, scilicet quod Deus absque præcedentibus meritis & demeritis vnus eligit, & alterum reprobat, probari poterit quod sit iniquitas siue iniustitia apud Deum, quod aliquibus uideri poterit, eo quod iustitia distributiuæ aequalibus aequalia habeat distribuere. Homines autem remota differentia meritorum sunt aequales: ergo si Deus absque consideratione meritorum & demeritorum, vnus eligit & alium reprobat, inæqualiter & per consequens iniuste distribuit, & sic erit iniquitas apud Deum, contra illud: Deus fidelis & absque ulla iniquitate. & illud: Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. Notandum quod Origenes hanc obiectionem soluere uolens, incidit in errorem: posuit enim in suo patriarchon, Deum ab initio creasse omnes creaturas spirituales simul, & ipsas aequales, ne ex eorum inæqualitate posset secundum prædictam rationem iniquitas

Psal. 33. a

Psal. 118. b

ascribi Deo: Sed postea creaturam diuersitas subsecuta est diuersitate meritorū & demeritorum, quæ elicerunt in primo instanti. Nam illarum spiritualium creaturarum quædam per amorem conuersæ sunt ad Deum, plus aut minus: & secundum hoc distincti sunt ordines angelorum. Quædam uero aucta sunt à Deo plus vel minus. Et secundum hoc alligatæ sunt corporibus nobilibus vel ignobilibus. Et sic secundum eum ratio condendi & distinguendi creaturas corporeas, est peccatum spiritualium creaturarum, in primo instanti peccantium. Cuius contrarium Moyses affirmavit, dicens: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. per quod datur intelligi quod causa producendi creaturas corporeas, ut D. August. ait, est bonitas Dei. Et Salomon, vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Ideo hac opinione reiecta, videndum est quomodo Apostolus hanc soluat dubitationem.

11. De Civ. Dei. Provi. 16. 4

Text.

Absit. Moysi enim dixit: Miserebor cui miserus sum, & misericordiam præstabo cui miserebor.

Hic soluit obiectionem exprobrando, dicens: Absit, quod illud inferatur. & proponit auctoritatem scripturæ, ex qua procedit solutio, & inferitur conclusio. Inducit autem auctoritatem Exod. in qua habetur quod dixit Dominus Moysi secundum nostram litteram: Miserebor cui uolueris: & clemens ero in quem mihi placueris. Sed Apostolus inducit eam secundum interpretationem Septuaginta, dicens: Moysi, & c. In quibus uerbis omnia nostra bona diuinæ misericordiam ascribuntur. Et cum superior sententia fuerit bimembris, si quod Iacob gratis dilexerit, Etsi autem odio habuerit, bipartitam quoque subdit defensionem. Dei. vnde quantum ad gratuitam dilectionem inducit auctoritatem Exo. congruentem huic proposito. Habetur enim illic sermo de impietate populi, qui vitulum in Deum confluauerat: cumque Moyses pro huiusmodi noxa indulgentiam Deum precaretur, audiuit, Miserebor, & c. ac si diceret, remittere culpam, & in gratiam meam quæquam euocare, non est in meritum hominum positum, neque vlla potest esse illius causa, nisi meum prorsus beneplacitum. Miserebor cui miserus sum, prædestinando: & sic quidam referunt præteritum ad internum Dei desiderium, s. ad prædestinationem, & futurum ad externum effectum, sive ad vocationem & magnificationem. Veruntamen verisimile est d. Paul. hac esse usum verborum identitate, ut aperte significaret nullam esse causam prædestinationis præter vnam, s. Dei voluntatem. Ideo si quæras cur Deus cuiuspiam præ aliis miseretur, nulla est causa, nisi quia illius vult misereri. vnde nostra translatio habet: Miserebor cui uolueris, & cuius in animo meo miserus sum: & illi auxilia misericordiam in tempore præstabo. Apparet ergo quomodo omnes causæ prædestinationis fuerint in hoc verbo expressæ, quod, s. nec naturæ sidera (ut Manichæi dicebant) nec animarum merita extra corpora, ut Orig. nec opera præcedentia, ut blasphemauit Pelagius, in causa sunt gratiæ: sed sola eius voluntas: imo nec operum præuisio, quæ gratiam subsequuntur, seu bonus gratiæ usus. Quia omne Dei beneficium quod homini confert ad salutem, est diuinæ prædestinationis effectus: & sic non potest esse causa. Diuinum autem beneficium non solum se extendit ad infusionem gratiæ, qua homo iustificatur, sed etiam ad gratiæ usum, prout in rebus naturalibus primum mouens non solum causat ipsas formas in rebus, sed etiam ipsos motus & operationes formarum. Cum igitur Deus sit principium omnis motus, & eius operatione cessante à mouendo ex formis nullus motus vel operatio sequatur: sic ex diuina prædestinatione non solum causat gratiam, sed etiam eius usum. Nec propter hoc superfluit habitus gratiæ, sicut nec superfluit forma naturales, quamuis Deus in omnibus operetur: quia ipse disponit omnia suauiter: quia, s. per suas formas omnia inclinatur, quasi sponte in id ad quod ordinantur à Deo. Sic igitur non potest esse quod merita consequentia gratiam, sint ratio miserendi aut prædestinandi, sed sola Dei voluntas, secundum quam aliquos misericorditer liberat. Et pro solutione apparentiæ, sciendum quod iustitia distributiua locum solum habet in his quæ dantur ex debito, puta si aliqui meruerunt mercedem, plus laborantibus maior merces dari debet. Non tamen habet locum in his quæ sponte & misericorditer dantur. Puta si aliquis ex duobus, quibus nulli tenetur, vnum inuitat ad prandium, aut aliquid liberaliter ei donat, alio dimisso: non est iniquus, sed misericors. Similiter si duobus ipsum æquè offendentibus, vni dimittit offensam, & contra alium iustitiam petit, vni est misericors, & alteri est iustus, neutri vero iniquus. Cum ergo omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi nascantur obnoxij, si Deus aliquos sua misericordia liberat, relictis aliis, neutri est iniquus. Ideo Apostolus soluit per auctoritatem, quæ omnia misericordiam diuinæ attribuit. Sciendum tamen quod diuina misericordia, secundum tria attenditur. Primo quidem secundum prædestinationem, qua ab æterno proposuit aliquos liberare, iuxta illud: Misericordia eius ab æterno, vsque in æternum. Secundo, quo ad vocationem & iustificationem, quibus homines saluat ex tempore, secundum illud: Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Tertio, secundum magnificationem per gloriam: quando liberat ab omni miseria, iuxta illud: Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Et ideo miserebor, scilicet vocando & iustificando, cui misereor prædestinando. Et misericordiam præstabo finaliter glorificando eum cui misereor, scilicet vocando & iustificando, & hic sensus amplius cõgruit nostræ litteræ, ubi manifestè non meritis, sed soli diuinæ voluntati & misericordiam ascribitur.

Exod. 32. b

Sup. 8. 4

Psalm. 102. c

Ad Tit. 3. b

Text.

Igitur non uolentis neque currentis, sed miserentis est Dei.

Concludit hic ex præmissa auctoritate propositum, scilicet quod prædestinationis causa est sola Dei misericordia, & non uelle uolentis, quod est interior operatio: nec currere currentis, quod

quod est exterior operatio. Potest autem hæc conclusio multipliciter intelligi. Vno modo sic: Igitur ipsa salus hominis non est uolentis neque currentis, id est, non debetur alicui propter aliquam eius uoluntatem vel exteriorem operationem, quæ dicitur cursus, secundum illud: Sic currere ut comprehendaris, sed est miserentis Dei, id est, procedit ex sola Dei misericordia, quod maxime sequitur ex auctoritate inducæ: Ne dicas in corde tuo, propter iustitiam meam introduxit me dominus, ut terram hanc possiderem. Potest autem & aliter intelligi, ut sit sensus: Omnia procedunt ex diuina misericordia. Igitur non est uolentis, scilicet, uelle: neque currentis, scilicet, currere: sed utrunque est miserentis Dei. Non tamen propter hæc uerba intèdit Apostolus omnem nobis concursum adimere in nostra iustificatione: sed intendit principalitatem iustificationis attribueret Deo. Actio enim magis attribuitur principali agenti, quam secundario. Non enim dicimus quod securus faciat arcam, sed artifex per securum. Cum ergo Deus sit principale agens, & uoluntas secundarium: eius actio bona principaliter ascribitur Deo, quam ipsi uoluntati. Et hoc modo intelligendum est quod dicitur à Philippo. Deus est qui operatur in nobis uelle & perficere pro sua bona uoluntate. Si dicatur quod si non est uolentis uelle, nec currentis currere, sed Dei mouentis, uideatur quod homo non sit Dominus sui actus, & per consequens quod non sit liber: Dicendum est quod Deus omnia mouet, sed diuersimode vnum quodque, uidelicet secundum modum suæ naturæ. disponit enim omnia suauiter, mouet naturalia naturaliter, & libera libere. Et sic homo mouetur à Deo ad uolendum & currendum libere: & uelle, & currere hominis est liberum illi, sed de his suis supra 7. cap. super uerbo: Non enim quod uolo bonum hoc ago, & super uerbo: Nunc autem iam non ego operor.

1. Cor. 9. d

Deut. 19. a

Philipp. 2. b

Sup. 8. a

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitauit te, ut ostendam in te uirtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra.

Text.

Soluit hic questionem præmissam, quantum ad reprobationem malorum. Et primo inducit auctoritatem: dicit ergo ostentum est quod non est iniquitas apud Deum, quantum ad prædestinationem, nec etiam quantum ad reprobationem: quantum ad hoc quod ab æterno reprobat malos. Dicit enim scriptura ex ore Dei Pharaoni, quia in hoc ipsum excitauit te, uel seruauit te secundum aliam interpretationem, ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Nostra autem interpretatio habet, & idcirco posui te ut ostendam in te fortitudinem meam, ut enarraretur nomen meum in omni terra. Vbi considerandum est quid primo Deus circa reprobos faciat, quod ostendit dicens: In hoc ipsum seruauit te, id est, dignus eras mori propter mala quæ feceras. Nam ut dictum est: Qui talia agunt digni sunt morte, & c. Sed non statim mortem indixit, sed seruauit te in uita eo sine qui sequitur, ut scilicet ostendam, & c. Et in hoc etiam sensu potest legi quod dicitur: Excitauit te, id est, cum apud me tuis demeritis mortuus esses, concessi tibi uitam quasi te excitarem, in quo apparet quod Deus in reprobis iniquitatem non facit, cum ipsi suis demeritis essent digni statim consumi, sed hoc ipsum quod eos seruauit in uita, procedit ex nimia bonitate sua. vnde Hier. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne forte ad nihilum reducas me. Alio modo potest intelligi, excitauit te in peccatum, ut deterior fias, quod quidem non est intelligendum hoc modo quod Deus in homine causet malitiam, sed intelligendum est permissiue: quasi, scilicet, iusto iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, ut supra primo dictum est, tradidit, & c. Veruntamen aliquid amplius uideatur hic esse intelligendum: quia uidelicet instinet quodam interiori mouentur homines à Deo ad bonum & ad malum. vnde D. August. dicit: Quod Deus operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum uoluntates quocumque uoluerit, sive ad bonum pro sua misericordia, sive ad malum pro demeritis eorum. vnde & Deus dicitur suscitare aliquos ad bonum, prout suscitauit spiritum pueri iunioris ad liberandum Susannam, & c. Dicitur etiam aliquando suscitare aliquos ad malum, secundum illud: Suscitabo Medos qui sagittis paruulos interficiant, aliter tamen ad bona, & aliter ad mala. Nam ad bona inclinatur hominum uoluntates directe & per se tanquam author bonorum. Ad malum autem non inclinatur directe, nec per se, sed solum occasionaliter, in quantum, s. Deus homini aliquid proponit interius uel exterius, quod quantum est de se, est inductiuum ad bonum. Sed homo per suam malitiam peruersetur utitur ad malum. vnde supra dixit: Ignoras quoniam benignitas Dei te ad penitentiam inducit? Secundum autem duritiam tuam, & c. & Iob: Deus dedit locum penitentiae, & ille abutitur eo in superbia. Et similiter Deus quantum est de se, interius instigat hominem ad bonum, puta regem ad defendendum iura regni sui, uel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinetu bono malus homo abutitur secundum malitiam cordis sui. vnde Esa. Vae Astur: ad Gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, & c. Sequitur: Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum à Deo excitaretur ad regni sui tutelam, abusus est hac excitatione in crudelitatem. Origenes notat quod non dixit, ad hoc ipsum te feci: alioquin ad conditorem referri uideretur culpa, sed ait, ad hoc ipsum te suscitauit, id est, ut animi tui malitia aliis esset correctio fructuosa. Deinde oportet considerare quo sine Deus ista partim faciat, & partim permittat: pro cuius rei intelligentia notandum est quod Deus manifestatur in creaturis, & ideo ad eius manifestationem creaturas uisibiles, per quas ad cognitionem inuisibilium deuenimus, fecit. vnde & huiusmodi excitatio in hoc ipsum ordinatur, & quantum ad præsentem. Ideo dicit: Ut ostendam in te uirtutem meam. Quia ut in Exo. dicitur: Viderunt filij manum magnam quam exercuerat Dominus contra

Exod. 9. d

Supra 1. b

Supra 2. b

Esa. 10. b

Supra 1. c

Aegyptios. Et quantum ad absentes dicit: Ut annuncietur nomen meum in vniuersa terra; iuxta illud: Annunciate inter gentes gloriam eius. Sic igitur patet quod quantum ad hoc non est iniquitas apud Deum: Quia vtiur creatura sua secundum eius merita ad gloriam suam. Et hoc in eodem sensu exponi potest. Si dicatur, posui te, id est, ordinavi malitiam tuam ad gloriam meam: Deus enim malitiam ordinat, sed non causat.

Esai. 29.

Text.

Psal. 102.

Eccle. 3. d

Text.

Esai. 1. a

Act. 7. f

Text.

Text.

Esai. 45. b

Hic ex vtraque autoritate inducta inferit conclusionem. Nam ex eo quod dictum est, miserebor cui misereor, concludit ergo, cuius vult misereor, iuxta illud: Misertus est dominus timencibus se. Ex eo vero quod dictum est, in hoc ipsum excitauit te, & cetera, concludit secundum partem copulatiue, quem vult indurat, iuxta illud: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te, & illud: Ex ipsis benedixit, & exaltauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit. Et quidem quod dicitur de Dei misericordia, dubitationem non habet, suppositis quae praemissa sunt. Sed circa indurationem videtur esse duplex dubitatio: Prima quia duritia cordis ad culpam pertinere videtur: secundum illud: Cor durum male habebit in nouissimo. Si ergo Deus indurat, sequitur quod est author culpae, contra quod dicit Dominus Iacobus: Deus intentator est malorum. Sed dicendum quod Deus non dicitur indurare aliquos directe, quasi in eis causet malitiam, sed indirecte, in quantum scilicet ex his quae facit in homine, intrinsece vel extrinsece somit occasionem peccati, & hoc ipsum Deus promittit. vnde non dicitur indurare, quasi immittendo malitiam, sed non apponendo gratiam, quam apponere non tenetur. Secunda dubitatio est: quia ipsa induratio non videtur diuinae voluntati posse ascribi, cum scriptum sit: Haec est voluntas Dei sanctificatio vestra. Et quod Deus omnes homines vult saluos fieri. Dicendum quod tam misericordia quam iustitia dispositionem voluntatis important, vnde sicut miseratio attribuitur diuinae voluntati, ita & id quod est iustitiae. Sic ergo intelligendum est, cuius vult misereor, scilicet per suam misericordiam. Ita & quem vult indurat per suam iustitiam: quia illi quos indurat, merentur quod indurentur, vt dictum est.

QVARTA PARS NONI CAPITIS.

Dicit itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim eius quis resistit?

In hac quarta huius cap. parte, obiicit contra vltimam conclusionem, scilicet, cuius ergo, & c. quasi dicat, si ira est, dices mihi: Quid adhuc queritur? id est, quid oportet vterius querere de causa bonorum & malorum, quae hic aguntur. Cum omnia diuinae voluntati attribuuntur, quae est causa sufficiens, eo quod nullus possit ei resistere. Vel aliter: Quid adhuc queritur? id est, quid queritur Deus de hominibus quando peccant, quemadmodum per Esa. Filios enutriui & exaltaui, illi autem spreuerunt me. Non enim videtur iustitiam habere querelam, quia hoc procedit ex eius voluntate, cui nullus resistere potest, vel aliter: Quid adhuc queritur, scilicet, ab homine vt faciat bonum vel malum, iuxta illud: Indicabo tibi homo quid sit bonum, & quid Deus requirat a te. Frustra enim requiritur aliquid ab aliquo, quod non est in eius potestate. Nihil autem in hominis potestate esse videtur, secundum praedicta, quae omnia ascribuntur diuinae voluntati cui nullus resistere potest. vnde Hester dicebat: Non est qui tuae possit resistere voluntati. & haec videtur esse intentio Apostoli: hoc autem dictum intelligi debet de voluntate beneplaciti, quia voluntati signi resistunt multi. vnde Dominus Stephanus: Vos spiritui sancto semper resistitis.

O homo, tu quis es qui respondeas Deo?

Eneruat & dissoluit quaestionem per aliam interrogationem, qua intendit obdurate eorum ora qui ita insaniunt, vt Deum redarguere praesumant. Ad cuius intelligentiam considerandum est quod circa electionem bonorum, & reprobationem malorum, duplex dubitatio moueri potest. Vna quidem in generali. Cur Deus velit quosdam indurare, & quorundam misereri: alia vero in speciali, quare velit huius misereri, & hunc vel illum indurare. Quo ad primam potest ratio assignari: quemadmodum si aliquis aedificare volens, habet multos lapides aequales congregatos, potest ratio assignari quare quosdam ponat in summo, illos poliando, & alios in imo impolitos, relinquendo ex parte finis: quia ad perfectionem domus, quam facere intendit, requiritur fundamentum, quod habet lapides in imo, qui non egent tanta pulchritudine. Et cacumen parietis, quod habet lapides in summo, qui sunt magis apparentes. Sed quare ponat & poliat hos lapides in summo, & hos non poliat, & ponat in imo, non habet aliam rationem praeter artificis voluntatem. Sic est de praedestinatione & reprobatione. Apost. primo respondet dubitationi, quantum ad secundam interrogationem. Quare scilicet huius misereatur, & illum induret. Et arguit praesumptionem querentis, dicens: O homo, quis scilicet, es fragilis & ignorans, tu quis es, qui respondeas Deo, id est, vnde sufficis ad respondendum Deo? Qui si velit tecum in iudicio contendere, non poteris respondere vnum pro mille. Iob autem dicit: Qui arguit Deum, debet ei respondere. In quo datur intelligi, quod homo non debet scrutari rationem diuinorum iudiciorum, cum intentione comprehendendi: eo quod excedat capacitatem humanae rationis. Ideo Sapient. Altiora te ne quaesieris. & Salomon: Scrutator maiestatis opprimetur a gloria.

Nunquid figmentum dicit ei qui se finxit: Quid me fecisti sic?

Continuando exprobratione praesumptionis, aliam interrogationem ex textu Esa. adducit: Nunquid, & c. in textu Esa. sic habetur: Nunquid dicit lutum figulo suo: Quid facies & opus tuum sine manibus? Pro cuius intelligentia consideranda est similitudo de artifice. Si enim artifex ex materia vili facit vas pulchrum, & nobilibus actionibus accommodatum, totum adscribitur bonitati

bonitati artificis, puta si ex luto faciat scutellas & vrceos ad nobilem mensam, dicentes: Si verò ex vili materia, puta luto, faciat vas vilibus accommodatum, puta coquina, vel huiusmodi officijs. Si vas ex materia pretiosa, quae praecipue operationi, puta si ex auro & lapidibus pretiosis ad viles vsus ordinatum esset, & rationem haberet, conueniri posset de artifice. Sed non vas ex luto confectum. Atqui humana natura vilitatem habet ex sua materia: quia ex limo terrae. Sed maiorem vilitatem habet ex ratione peccati, quod per vnum hominem in hunc mundum intravit, & ideo homo merito luto comparatur. vnde Iob: Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillae & cineri. vnde quicquid boni habet homo, debet bonitati Dei, quasi peritiae figuli ascribere, iuxta illud: Nunc domine pater es tu, nos verò lutum, & fictor noster tu, & opus manuum tuarum omnes nos. Si verò Deus hominem ad meliora non promoueat, sed in sua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum vsus, nullam facit ei iniuriam, vt possit de eo iuste conueniri.

An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, & aliud in contumeliam?

Apostolus hic exponit verba Esaia, dicens: An, & c. quasi dicat, assertum est quod figmentum, id est, vas fictile non posset dicere fictori: Quid me fecisti sic? eo quod figulus liberam habeat facultatem ex materia luti opus facere, quod cunq; sibi placuerit, aliud in honorem, id est, ad honores vsus: aliud verò in contumeliam, id est, in vsus viliores. Quia vt alibi dicit: In magna domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea & fictilia: & quaedam quidem in honorem, quaedam autem in contumeliam. Similiter Deus liberam habet potestatem ex eadem corrupta materia humani generis, sicut ex quodam luto, nulli faciendo iniuriam, quosdam homines praeparatos in gloriam, quosdam verò in miseria derelictos. Quia vt Hieremias ait: Sicut lutum in manu figuli, ita in manu mea vos domus Israel. Si verò obiiciatur quod quemadmodum vas non potest conueniri, nihilominus tamen si artifex increparet vasis figuram & vilitatem, posset vas seipsum excusare, imò culpam in artificem respergere, eo quod placuit illud ita plasmare. Sic reprobus, & c. Dicendum quod non est simile, eo quod Deus in reprobo malitiam non causat, sed ipse solus eam sibi ascriuit: artifex verò causat figuram. Ideo, & c.

Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia vasa irae, & c. in interitum, ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae praeparauit in gloriam.

Hic soluit primam dubitationem, cur Deus velit quibusdam misereri, & quosdam in miseria derelinquere in generali: quia cur in speciali, dictum est non posse dari rationem praeter voluntatem Dei. In generalitamen ratio potest dari. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod finis omnium diuinorum operum est manifestatio diuinae bonitatis. vnde Salomō: Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. & supra dictum est: Inuisibilia Dei, & c. Tanta autem est diuinae bonitatis excellentia, quod non potest vno modo, nec in vna creatura sufficienter manifestari. Ideo diuersas creaturas condidit, in quibus diuersimodè manifestatur, praecipue in creaturis rationalibus, in quibus iustitia manifestatur, quantum ad illos quos pro demeritis eorum punit. Misericordia verò in illis quos sua gratia liberat, & promouet. Et ideo vt vtrunque in hominibus manifestaretur, quosdam misericorditer liberauit, & promouit, sed non omnes. Ponit ergo primò ratione reprobationis malorum, & deinde electionis sive praedestinationis bonorum. In vtrisque ramen triplex est differentia attendenda. Prima secundum finem. Finis enim reprobationis vel obdurationis malorum est manifestatio diuinae iustitiae vindicativae, ideo dicit: Quod si Deus volens ostendere iram suam, id est, iustitiam vindicativam: quia in Deo non est ira secundum affectus commotionem, sed solum secundum effectum vindictae, vt dictum est supra super verbo. Reuelatur enim ira, & c. Ad dit autem, & notam facere potentiam suam: Quia licet in operibus misericordiae, vt in creatione mundi & redemptione, late pateat eius potentia, praecipue tamen eam facit apparere in malorum punitione, eo quod eius potentia videtur occultari dum eos tollerat in hac vita: quod videntes filij huius seculi, cogitare possent causam tollerantiae & dissimulationis esse impotentiam vltiscentis: eam ob rem hanc potentiam notissimam faciet Deus in die irae, id est, iusti iudicij Dei. Nam licet in hac vita non nunquam puniat malos, id tamen sit per quā raro, neque constat vindictam esse Dei, nisi rarissimè, vt inundatione orbis & exustione Sodomorum. Secunda differentia inter malos & bonos attenditur secundum vsus: quia vsus malorum, quo vtiur eis Deus, est ira, id est, poena: ideo vocat eos vasa irae, id est, iustitiae instrumenta, quibus Deus vtiur ad ostendendum iram, id est, iustitiam vindicativam. vnde Apostolus: Eramus natura filij irae. Tertia differentia inter eos attenditur secundum actum, quem Deus exercet circa eos. Quia reprobos Deus non parat, seu disponit ad malum, sed ipsi ex seipsis se disponunt ad malum, ex libero arbitrio & corruptione primi peccati. vnde dicit vasa irae apta in interitum. & ideo Apostolus nō dicit, quod volens Deus ostendere iram, voluit reprobos facere vasa irae: & aptare ad interitum: imò ad ostendendum eorum opera: adeo esse proprii ipsorum arbitrij, vt sint contra voluntatem Dei, ait: Sustinuit in multa patientia vasa irae, ex se apta in interitum. circa eos autem Deus nihil agit, sed solum permittit eos agere quae concupiscunt, ideo signanter dicit: Sustinuit in multa patientia. Est enim altissimus patientis redditor. Ea enim quae cum multa patientia sustinemus, nobis displicere ostēdit: sic displicent Deo malorum peccata, quae ipse sustinet & tollat pro crastinando punitionem, vt quantum est de se sua benignitate & longanimitate, ad poenitentiam adducat: sed duricies eorum est in causa per accidens, vt Deus velit in ipsis ostendere cumulatius iram suam. Deinde ex parte bonorum

T T 4

Supra 2. a
Ephes. 2. a

Eccles. 4. 4. b

Text.

Deut. 4. f

Text.
Osea 2. d

ad Tit. 2. d

Ephes. 2. c

Esa. 1. 4. c

Text.
Osea 1. d

bonorum similiter tria ponit. Primò quidem finem, cum dicit: *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ.* Finis enim electionis & miserationis bonorum, est manifestatio abundantis bonitatis eius, quæ demonstrat reuocando eos à malo, & ad iustitiam eos trahendo, & finaliter eos in gloriam perducendo. & hoc innuit cum dicit: *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ.* De quibus supra: *An diuitias bonitatis eius contemnis? & Alibi: Deus autem qui diues est in misericordia.* Signanter autem dicit, *ut ostenderet, &c.* Quia ipsa condemnatio & reprobatio malorum, quæ est secundum iustitiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui ab ipsa tali miseria liberati sunt. Secundò describit vsum bonorum, cum dicit, *in uasa misericordiæ.* Nominat autem bonos uasa misericordiæ, quia vtitur eis Deus, quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam, secundum illud: *Isti sunt viri misericordiæ.* Tertio ponit actum, quem Deus circa bonos exercet, non solum enim Deus eos sustinet, quasi aptos existentes ab bonum, sed eos parat & disponit, vocando, iustificando, & magnificando. vnde dicit: *Quæ preparauit in gloriam.* & Psalmographus, *Preparans montes in virtute sua.* Est autem constructio defectiua & suspensiuæ usque hic. Sed sensus Apostoli est talis: *Quod si Deus volens, &c.* O homo tu quis es qui respondeas Deo, vel quid contra hæc iuste poteris dicere? quasi dicar, nihil. Non enim sic quos vult indurat, vt peccare compellat, sed sustinet eos & permittit, vt secundum suam inclinationem tendant in malum ad ostensionem diuitiarum iustitiæ & misericordiæ suæ. Ex præmissis in primo capite, super verbo: *Qui prædestinatus, & in octauo, super verbo: Quos præsciuit hos, &c.* in hoc nono capite, apparet distinctio & differentia prædeterminationis, & reprobationis, quæ sunt partes prouidentæ Dei, quæ non solum dicunt actus intellectus diuini, sed etiam voluntatis. Prædestinatio quidem voluntatem vocandi, iustificandi, magnificandi, & glorificandi, qui sunt effectus prædeterminationis, qui simul considerati non habent causam in prædestinato. licet vnus effectus comparatus ad alium possit habere rationem causæ. Reprobatio verò dicit actum voluntatis permittendi cadere in peccatum, quæ permissio non tollit liberum arbitrium: dicit etiam voluntatem inferendi damnationis pœnam pro culpa, quæ ex solo libero arbitrio pendet, & non à Deo.

QVINTA PARS NONI CAPITIS.

Quos & uocauit, nos, non solum ex Iudeis, sed etiam ex Gentibus.

Postquam Apostolus ostendit gratiam Dei dari hominibus, ex diuina electione, per quam homines vocantur ad gloriam: in hac quinta huius noni capitis parte, ostendit quod prædicta electio seu vocatio, non solum pertinet ad Iudæos, vt ipsi gloriabantur, propter illud: *Dilexi patres tuos, &c.* sed etiam ad Gentes, dicens: *Quos, &c.* quasi dicar, dictum est quod preparauit in gloriam sanctos, quos, scilicet, & uocauit per gratiam suam, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus. Eo quod non Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium. vnde Sophonias: *Adorabunt eum viri de loco suo omnes in salutem Gentium.*

Sicut in Osea dicit: *Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

Hic probat uocationem Gentium, allegando auctoritatem Osee, secundum interpretationem 710. nostra autem interpretatio habet: *Miserebor eius, qui fuit absque misericordia: & dicam non populo meo, populus meus es tu.* Sicut dicit dominus in Osea, in quo dominus loquebatur. Deus enim loquebatur in prophetis, iuxta illud: *Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam.* Et Osea 1. dicitur: *Principium loquendi domino in Osea, & Apostolus. Multifarie multisque modis olim loquens Deus patribus in prophetis. Vocauit autem Deus Gentiles ad tria bona, quæ contulerat Iudæis, in quibus Iudæi excellentiores erant Gentilibus. Primum erat diuinus cultus, ratione cuius populus Iudæorum dicebatur populus Dei, quasi seruus ei, & præceptis eius obediens. vnde Psal. *Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.* Sed ab huius populi dignitate & societate Gentiles erant alieni, iuxta illud: *Alienati à conuersatione Israel, &c.* Sed per Christum facti sunt populus Dei, iuxta illud: *Dedit semetipsum pro nobis, vt emundaret populum acceptabilem.* & hoc innuit cum dicit: *Vocabo non plebem meam, plebem meam, id est, ad hoc vt sit plebs mea.* Secundum bonum erat diuinæ dilectionis. vnde Oseas: *Diligebat dominus filios Israel, Quod apparebat ex eo quod eis multa beneficia ad specialem gratiam inducentia præstabat, à qua quidem dilectione Gentiles olim erant exclusi, iuxta illud: Alienati à veritate Dei propter ignorantiam quæ est in illis. Christus tamen eos ad hanc dilectionem uocauit. & hoc innuit cum ait: *Et uocabo non dilectam, dilectam.* vnde Apostolus Ephesius scribens ait: *Vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. & supra: Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo in morte filij eius.* Tertium bonum erat libertas à peccato originali, quæ Iudæis in circuncisione conferebatur. vnde Esaias: *Miserebitur Deus Iacob. Sed huius miserationis Gentiles non erant participes, iuxta illud: Quando natus es in die ortus tui, non est præcisus umbilicus tuus. & infra: Non pepercit super te oculus, vt faceret tibi vnum de his miseris tui.* Ideo subiungit: *Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.* Ideo Apostolus: *Secundum misericordiam suam saluos nos fecit.***

Et erit in loco ubi dictum est eis: *Non plebs mea uos: ibi uocabuntur filij Dei uiui.*

Hic inducit aliam auctoritatem Osee, in qua etiam repromittitur Gentilibus dignitas filiorum: *De qua Iudæi gloriabantur propter illud: Filios enutritui & exaltaui. Gentiles autem non solum non dicebantur filij, quod pertinet ad eos qui ex amore Deo seruiunt, sed nec etiam digni erant vt*

populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat ad eos qui spiritum seruitutis acceperat in timore. vnde dicit: *Et erit in loco, id est, in Iudæa, ubi dictum est eis, l. Gentilibus à Iudæis quali ex persona Dei loquentibus: Non plebs mea uos. Quia non reputabant eos populum Dei, ibi, id est, apud Iudæos etiam credentes vocabuntur filij Dei uiui. Vel aliter: Et erit in loco, id est, in toto mundo, in quo conuerterentur sicut profelyti, quos Iudæi faciebant, qui suis locis derelictis in Iudæam pergebant. Hoc autem non ita futurum esse in his qui in Christum conuerterendi erant, ostendit Soph. dicens: *Adorabunt viri de loco suo omnes, ergo in loco suo habitanti, vbi dictum est, eis olim ex diuina sententia: Non plebs mea uos. Ibi uocabuntur filij Dei uiui, per diuinam adoptionem, quæ fit per fidem, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.**

Esaias autem clamat pro Israel: *Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, reliquæ saluæ fient. Verbum enim consummans, & abbrevians in æquitate: quia uerbum abbreviatum faciet Dominus super terram.*

Hic probat prædictam electionem quantum ad Iudæos, & ponit duas auctoritates: quarum prima videtur pertinere ad omnes credentes ex Iudæis. Secunda specialiter ad Apostolos: ait ergo: *Dictum est ab Osea pro Gentibus. Esa. autem clamat, id est, aperte loquitur pro conuersione Israel, pro ut in iudicium ei fuit à Domino, dicente: Clama, ne cesses, &c.* In hac autem prima auctoritate ponit conuersorum paucitatem dicens: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, id est, innumerabiles præ multitudine vt promissum fuerat Abraham: Multiplicabo semen tuum velut arenam maris, &c.* Reliquæ saluæ fient, id est, non omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui relinquuntur ab excidio aliorum. vnde Micheas: *Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, & infra in Reliquæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* In secunda auctoritate assignat causam salutis, & efficaciam euangelici verbi dicens: *Verbum enim consummans & abbrevians in æquitate, in quibus uerbis notatur euangelici verbi duplex efficacia. Prima est, quia est consummans, id est, perficiens quod lex non poterat: Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Christus autem uenit perficere, imple, & consummare legem: quia figuris legis ueritatem adhibuit: & quia moralia præcepta debito modo exposuit, & occasiones transgrediendi abstulit, ac etiam consilium perfectionis adiunxit. vnde & Iuueni diuiti, qui omnia legis mandata seruauerat, dixit: Vnum tibi deest, si vis perfectus esse, uade & uende omnia quæ habes, &c.* Et propter hoc discipulis suis dicebat: *Eitote perfecti, sicut pater uester cælestis perfectus est.* Secunda efficacia uerbi Euangelici est abbrevians, & hæc efficacia conuenienter primæ adiungitur. Quia quanto aliquod uerbum est magis perfectum, tanto est altius, & per consequens magis simplex & breue. Est autem uerbum Euangelij abbreviatis uerba legis: quia omnia sacrificia ueteris legis comprehendit in vno uero sacrificio, quo Christus obtulit seipsum pro nobis hostiam. Omnia etiam legis præcepta in duobis præceptis charitatis concludit, dicens: *In his duobus mandatis uniuersa lex pædet & prophete.* Dicit autem abbrevians in æquitate, vel quia nihil prætermisum est de multitudine prophetarum, figurarum, & præceptorum legis, quin sub breuitate Euangelij comprehenderetur: vel quia nihil ipsorum, quod est æquum secundum dictam rectoris rationis naturalis (cuius omnia mandata æquitas) remanet obseruandum. Subaudiendum est autem, ut sit sensus: *Verbum Euangelij erit abbrevians & consummans in æquitate. Cum autem dicit: Quia uerbum abbreviatum faciet Dominus, &c.* assignat rationem prædictæ efficaciam, quasi dicar: *Perfectius enim & maioris uirtutis debet esse uerbum, quod ipse Dominus Deus carnem indutus per semetipsum locutus est, quando in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est, quam uerba quæ loquutus est per prophetas. Vel aliter: Quia Dominus, scilicet Deus pater faciet super terram uerbum abbreviatum, id est, incarnatum. Quia filius Dei exinanit uerbum semetipsum, formam serui accipiens. Dicitur autem exinanitum vel abbreviatum, non quod aliquid sit subtractum à plenitudine, vel magnitudine diuinitatis ipsius, sed quia nostrâ exilitatem & paruitatem suscepit. Apost. prædictas auctoritates Esa. allegauit secundum interpretationem 710. quia secundum nostram literam, sic habetur: *Si fuerit populus tuus Israel, sicut arena maris, reliquæ conuertentur ex eo. Consummatio abbreviata inundabit. Consummatio enim & abbreviatio Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.**

Et sicut prædixerat Esa. *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuisset.*

Hic inducit auctoritatem Esa. pertinentem ad Apostolum, dicens: *Nisi Dominus Sabaoth, id est, exercituum vel uirtutum, reliquisset nobis semen, id est, uerbum Euangelij, uel semen, id est, Christum: iuxta illud: Et semini tuo, qui est Christus. Vel semen, id est, Apostolos. De quibus Esa. Semen sanctum erit quod steterit in ea. Quasi Sodoma facti essemus, &c.* Grauius enim fuit peccatum Iudæorum quam Sodomorum, iuxta illud: *Maior facta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum. vnde Ezechiel: Non fecit Sodoma ipsa & filia eius, sicut fecisti tu & filia tua. Et ideo quod non fuerint totaliter exterminati, sicut Sodomita, est impurandum diuinæ misericordiæ.*

Quid ergo dicemus: *Quod Gentes quæ non sectabuntur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quæ ex fide est.*

Inferat hic conclusionem ex dictis. Primò quantum ad Gentes dicens: *Quid ergo dicemus? scilicet lex consideratione prædictorum. Hoc inquam dicere, & inferre possumus quod Gentes apprehenderunt, id est, consecutæ sunt iustitiam, qua uocantur filij Dei, & per quam iustificati sunt: & hoc quidē ex uocatione diuinæ electionis, & nō ex meritis, quod patet ex hoc quod dicit, quæ non sectabantur*

sectabantur iustitiam, iuxta illud: Eratis in illo tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel. Deinde declarat de qua iustitia intelligat, dicens: Iustitiam autem quae ex fide est, non eam quae in operibus consistit. Non enim ideo Gentes conuersae sunt, quia ut iustitiam legalem obseruabant, sed iustificati sunt per fidem Christi, iuxta illud: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, Israel uero sectando legem iustitiae, in legem iustitiae non peruenit.

Adducit hic conclusionem quantum ad Iudaeos, dicens: Israel uero, id est, populus Iudaeorum, sectando legem iustitiae, &c. dicitur autem lex iustitiae lex spiritus vitae, per quam homines iustificabuntur, ad quam populus Iudaeorum non peruenit, quam tamen sectabantur obseruando uimbram huius spiritualis legis, quae consistit in obseruationibus legalibus. vnde Apostolus. Umbram habens lex futurorum bonorum. Vel sectando legem iustitiae, id est, legem Moysi, quae est lex iustitiae, si sit bene intellecta: quia docet iustitiam. Vel dicitur lex iustitiae, quia facit homines iustos non uere & apud Deum, sed exterius apud homines, dum peccata vitantur, non ex amore, sed ex timore poenae, quam lex infligebat. vnde Esa. Audite me qui sequimini quod iustum est, & quaeritis Dominum. Et iterum: Audite me, qui scitis iustum populum meum, lex mea in cordibus eorum.

Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus. **H**ic assignat rationem immediatam conclusionis, Quare? sedum sectarentur legem ad ipsam non peruenierunt, quia, scilicet, non per debitam uiam sectabantur, quia non per uiam fidei Christi quaerebant iustificari, sed quasi ex operibus legis, ex quibus non iustificabitur omnis caro coram illo. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ego pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in eum, non confundetur.

Explicat hic causam propositam, & primo proponit manifestationem dicens: Offenderunt enim in lapidem offensionis, id est, in Christum qui assimilatur lapidi offensionis. Quia sicut lapis in quem aliquis offendit, non cauetur propter suam paruitatem, ita & Iudaei uidentes Christum in infirmitate detentum, non cauerunt eum offendere. vnde Esa. Quasi absconditus uultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum. Et Hiero. Antequam offenderat pedes uestri ad montes caliginosos, id est, ad Christum & eius Apostolus, qui dicuntur montes caliginosi, eo quod eorum magnitudo & dignitas latebat. Secundo, ad hoc inducit auctoritatem dicens: Sicut scriptum est in Esa. scilicet: Componit autem Apostolus uerba Esaie, in diuersis locis scripta. Nam Esa. 28. dicitur: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, & quasi fundamentum, in quo designatur quod Christus diuina ordinatione constitutus erat ecclesiae fundamentum, iuxta illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Legitur etiam Esaie 8. In lapide uero offensionis & petram scandali, duabus domibus Israel: & hinc sumitur medium auctoritatis, in qua dicitur lapidem offensionis & petram scandali, ut offensus referatur ad ignorantiam. Quia ut Apostolus ait: Si cognouissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent. Scandalum autem est referendum ad impactionem & casum, quo per infidelitatem ceciderunt, Christum & eius Apostolos prosequendo. vnde Apostolus. Nos praedicamus Christum crucifixum, Iudaeis quidem scandalum. Et d. Simeon: Ecce hic positus est in ruinam, &c. Finis auctoritatis sumitur ab Esa. 28. ubi dicitur: Qui crediderit non festinet: loco cuius dicitur hic: Omnis qui credit in eum, non confundetur, quia, scilicet, consequetur mercedem ab eo, iuxta illud: Qui timeris Deum credite illi, & non euacuabitur merces uestra. Ponit autem Apostolus haec uerba secundum interpretationem septuaginta. Et ad hunc sensum pertinet quod in nostra translatione dicitur: Qui crediderit non festinet. Ille enim festinare uidetur, qui delusum se reparat, quia cito non adipiscitur quod sperabat.

EPISTOME X. CAPITIS.

Postquam Apostolus ostendit quod per electionem gratiae Dei Gentiles uocari sunt ad fidem, & aliquetiam ex Iudaeis de maiori parte populi Iudaici offendente & scandalisata, in hoc 10. cap. specialiter agit de casu Iudaeorum. Et primo praemittendo suum affectum & motuum miserationis eorum, declarat casum illorum esse miserandum, & causam excidij siue casus illorum fuisse ignorantiam iustitiae Dei per Christum, ad quem tanquam ad finem lex ordinabatur. Et probat ueritatem eorum quae Iudaei ignorabant, duplici auctoritate. Secundo ibi: corde creditur ad iustitiam. Exponit uerba Moysi ponendo ordinem quo quis uocatur in salutem, quae est ex fide, inducendo auctoritatem quam declarat, & ex qua inferit conclusionem, quod fides est ex auditu, auditus autem per uerbum Dei. Tertio ibi, sed dico, &c. ostendit quod casus Iudaeorum non fuerit totaliter excusabilis, quia ignorantia eorum non fuit inuincibilis, vel ex necessitate existens, sed quodammodo uoluntaria: cum audierint ex doctrina Apostolorum, & cognoscere potuerint ex lege & prophetis, maxime ex Moysse & Esa. quos adducit.

EXPOSITIO LITERALIS X. CAPITIS.

Fratres, uoluntas quidem cordis mei, non ficta, sed ex intimo cordis affectu procedens, & obsecratio ad Deum fit, scilicet a me, pro illis in salutem, id est, ut Deus det illis fidem, qua salutem animae consequantur. Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem quidem Dei habent, id est, zelum Dei habent & obsequium arbitrantur se praestare Deo, Christum & eius membra persequendo, prout ipse paternarum traditionum amplius aemulator existens. vnde dicebat, secundum emulationem persecutus sum Ecclesiam Dei: sed non secundum scientiam, id est, secundum discretionem habens zelum Dei. Quia eorum zelus, per rectam scientiam non ordinatur, dum ignorant ueritatem, per quam ignorantiam non excusantur. Quia si quis ignorat, ignorabitur, ignorantes enim iustitiam Dei qua, scilicet,

10. cor. 10. d. Philip. 3. b.

scilicet, Dei iustitiam. Iustitia enim Dei est per fidem Iesu Christi, ut dictum est, & suam quaerentes statuere, id est, firmare suam, scilicet iustitiam, quae consistit in operibus & obseruantis legis: quia non expectabat aliquid a Deo, nisi in compensationem aequalem operum, quemadmodum est iustitia apud homines, quae non habet gloriam apud Deum: ideo dicit suam quasi humanam & non diuinam, iustitiam Dei non sunt subiecti. i. subiecti nolunt Christo, per cuius fidem iustificantur homines. Finis enim legis Christus qui ualeat, ad iustitiam omni credenti. Quia lex Moysi, quae Christum promittebat & praefigurabat, ac tanquam paedagogus ad eum dirigebat, non sufficiebat: & sic Christus erat finis quem lex intendebat ad iustitiam, ut, homines per Christum, iustitiam, i. gratiam consequerentur: quod impossibile erat legi, quae neminem ad perfectum adduxit. Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quae ex lege est, id est, ex timore & non amore, qui fecerit homo uiuet in ea. ubi uerba non frustra habet. Custodite leges meas atque iudicia, quae faciens homo uiuet in eis: quia hanc commoditatem consequatur homo per legis obseruantiam, ut non occideretur tanquam transgressor. Nam absque misericordia in lege illa occidebatur is, qui irritam eam faciebat. Et sic lex conseruabat uitam corporalem, sed non dabat uitam aeternam ex se, sed spiritualiter & cum fide Christi obseruata perducebat ad uitam aeternam. vnde Christus: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Quae autem ex fide est iustitia sic dicit, id est, in corde hominis sic loquitur, Ne dixeris in corde tuo, s. dubitando, Quis ascendet in caelum, id est, Christum deducere. i. ne asseras in corde tuo, quod Christus non sit in caelo: quia Christus dixit: Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo. Et Apostolus: Qui descendit, ipse est. & qui ascendit super omnes caelos. Aut quis descendit in abyssum, hoc est Christum a mortuis reuocare, i. ne dixeris etiam, quis descendit in infernum, quasi reputans hoc esse impossibile: quia hoc diceret esset reuocare Christum ex mortuis, id est, dicere Christum non fuisse mortuum: ipse enim moriens in abyssum descendit, & inferiores partes terrae penetrauit. Et sic Apostolus prohibet dubitare, scilicet de morte eius, & descensu ad inferos, ac etiam de ascensu in caelum. Sed quid dicit scriptura? hoc inquam quod sequitur, prope est uerbum in ore tuo, & in corde tuo. i. non sollicitis quod desit tibi uerbum fidei iustificantis, propter hoc quod Christus est in caelo, secundum naturam humanam, aut quod descenderit in infernum per mortem humanitatis quantum ad animam, quia ipse descendens, resurgens, & ascendens, impressit uerbum fidei, & in corde tuo per quod mundaberis & iustificaberis, prout Apostolus uerba Christi dixit: Et uos mundi estis propter sermonem quem locutus sum uobis. Hoc est uerbum fidei, quod praedicamus, de quo Hiero. Qui habet sermonem meum, loquatur sermonem: uerbum autem illud est in ore per confessionem, & in corde per fidem. Ideo dicit, Quasi confitearis in ore tuo Dominum Iesum, recognoscens eum Dominum subiiciendo ei affectum, Et in corde tuo credideris, scilicet fide formata, quae per dilectionem operatur, quod Deus illum suscitauit a mortuis: resurrexit enim uirtute Dei, quae est communis patri, sibi & Spiritui sancto, saluum eris, salute aeterna: de qua Esa: Saluatus est Israel in Domino, salute aeterna.

SECUNDA PARS X. CAPITIS.

Corde enim creditur ad iustitiam, id est, per fidem cordis iustificatur homo. Nec tamen sufficit solum corde credere ad salutem: quia requiritur oris confessio. vnde subdit: Ore autem confessio fidei interioris, fit, i. necessaria ad salutem, & aeternam consequendam pro loco & tempore, quando, & expositur fides alicuius a persecutore, vel quando periclitatur fides aliena. Dicit enim scriptura, omnis, scam Gentilis quae Iudaeus, qui credit in illum non confundetur, id est, non erubescet in futuro, quantum hic confundi uideatur. Non enim est distinctio Iudaei & Graeci, id est, Gentilis: quia non Iudaeorum tantum, sed & Gentium & omnis terrae. Nam idem Dominus, id est, creator omnium diues, id est, diuitias bonitatis suae abundanter & liberaliter distribuens, in omnes qui inuocant illum. Dicit enim Iohel: Omnis enim qui uocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt? Gentes: quia oris confessio fieri non potest, nisi fide praecedente in corde. Cum ex abundantia cordis os loquatur. Et Apostolus. Nos credimus, propter quod & loquimur: aut quomodo credent ei, quem non audierunt? uel exterius, uel interiorius. Quomodo autem audient sine praedicante? Quomodo uero praedicabunt, nisi mittantur? a Deo uel ab eo commissis. Qui enim praedicat, non missi, sunt pseudopraedicantes: prout de antiquis Pseudoprophetae Hiero, dicebat: Non mittebam eos, & ipsi currebant. Sicut scriptum est: quam speciosi pedes, id est, progressus uel affectus eorum, qui non usurpant sibi praedicationis officium, & praedicant ea quae sunt uilia ad praesentem & futuram uitam: Euangelizantium, id est, annunciantium, pacem, id est, reconciliationem, quam Christus fecit inter homines & Deum, eos reconciliando: uel pacem habendam cum omnibus hominibus, Euangelizantium bona, s. quae speramus habere in futuro seculo. Sed non omnes obediunt Euangelio, Non enim omnium est fides. Esai enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? quia rari sunt. Ergo fides ex auditu. Ex quo aliqui non credunt, nisi audiant: sequitur quod fides ex auditu interiori uel exteriori acquiritur: auditum autem per uerbum Christi, & non per merita.

TERTIA PARS X. CAPITIS.

Sed dico: Nunquid non audierunt? imò audierunt, ut inexcusabiles sint: quia non modo proximi, uerum etiam distantes audierunt. Et quidem in omnem terram exiit sonus, id est, est fama praedicationis, eorum, & in fines orbis terra uerba eorum, id est, Apostolorum, quorum praedicatione facta in Hierusalem in die Pentecostes, uerberant religiosi uiri ex omni natione quae sub caelo est, fuit per illos alii diuulgata & annuntiata. sed dico: nunquid Israel, id est, populus Iudaeorum: non cognouit, ea quae pertinent ad mysterium Christi, & ad uocationem Gentium & casum Iudaeorum: quasi dicat,

Supra 4. a

Galat. 3. d

Heb. 7. c

Heb. 10. e

Mat. 19. c

Esai. 2. 4. d

Supra 3. d

Iohel. 2. g

2. Cor. 4. a

Esai. 52. a

Act. 1. d

Bar. 4.4
Psal. 147.
Deut. 32.5

Mat. 65.4

1. Cor. 7. b
Act. 16. g

1. Tim. 2. b
1. Reg. 12. d

1. Cor. 11. d
Ephes. 2. b

Text.

Joan. 16. a

Philip. 3. b

Esa. 5. e
1. Cor. 14. g

Text.

Supra 3. c

Supra 4. a

Psal. 65. a
Supra 3. c
Ecod. 10. a

Text.

Hebr. 7. e

Galat. 3. d

Supra 8. e

Joan. 1. b

dicat, plane cognouit, quia instructus per legem. vnde Baruch: Beati sumus o Israel, quoniam quæ placita sunt Deo, manifesta sunt nobis. Primo, scilicet in re Prophetas, Moyses dicit, id est, hoc prædixit: Ego ad emulationem uos adducam in non Gentem, in Gentem insipientem in iram uos mittam, id est, ego permittam uos incidere in emulationem inuidiæ & iræ, siue iracundiæ & vindictæ, contra Gentes, qui tempore gentilitatis erant insipientes, quasi privati vera sapientia, quæ in cognitione & cultu uisus veri Dei consistit. Esatus autem audet, & dicit, id est, audacter Iudæis veritatem annuntiat, non obstante imminenti periculo mortis, dicens: Inuentus sum a non querentibus me; palam apparui his qui me non interrogabant, & sic præter merita & intentionem Gentium prænuntiat conuersionem earum, non à casu, sed ex gratia Dei, qui uoluit eis apparere. Ad Irael autem, id est, populo Iudæorum dicit, id est, prænuntiat ex persona Dei incredulitatem illorum dicens: Tota die, id est, toto tempore legis & prophetarum, & toto tempore prædicationis meæ, expandi manus meas, in uicula faciendo, & infirmos tangendo, & finita prædicatione, extendi in cruce, ad populum non credentem. Sed quod peius est contradicentem.

COMMENTVM I. PARTIS X. CAPITIS.

Frates, uoluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem.

A

Postolus in fronte huius capituli præmittit affectum, quem habebat erga eos, qui exciderant, dicens: Frates, &c. quasi dicat: Dicitur est quod Iudæi in legem iustitiæ non peruenerunt, eo quod offenderunt in lapidem offensionis. Non tamen propter hoc contra eos indignor, sed misereor: ideo dico uobis, o fratres qui conuersi estis Gentibus & Iudæis, quod uoluntas cordis mei, id est, ex intimo cordis affectu procedens, est ad salutem eorum, ut, scilicet ipsi saluentur sicut ego saluatus sum, vnde alibi dicebat: Volo omnes homines esse sicut me ipsum, & alibi: Opto apud Deum omnes qui audiunt, tales fieri qualis ego sum, & in hoc conformabatur Deo, qui uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis venire. Nec sola uoluntas mea est in salutem illorum. Verum etiam uoluntatis effectus, vnde subdit: Et obsecratio, scilicet mea fit ad Deum pro illis in salutem, sequendo Samuel qui dicebat: Abiit à me hoc peccatum in Domino, ut celsam orare pro uobis, vnde d. Iacobus: Orate pro inuicem ut saluemini, Ex quo patet quod orandum est pro infidelibus, ut saluentur. Quia fides est donum Dei. Ideo ab eo petenda.

Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.

Hic assignat causam & motiuum lux miserationis, Quia, scilicet non ex certa malitia, sed ex ignorantia & zelo indiscreto peccabant, ait ergo: Ideo saluem eorum uolo, & propter hoc oro misertus eorum. Quia testimonium perhibeo de illis, quod emulationem quidem Dei habent: quia zelo Dei Christum & eius membra persequuntur, iuxta illud: Venit hora in qua omnis qui interficit uos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Huius rei testis esse poterat, quia & ipse aliquando fuerat in simili causa, prout ipse fateatur, dicens: Secundum emulationem persecutus sum Ecclesiam Dei. Ille tamen zelus erat indiscretus, quia non secundum scientiam, id est, rectam sententiam seu discretionem. Quia zelus eorum non bene ordinabatur, cum ignorarent ueritatem: vnde Esa. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & Apostolus, Si quis autem ignorat, ignorabitur.

Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam uolentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.

Hic ostendit cuius rei scientiam non haberent, dicit ergo: Rectè dico quod zelum quidem Dei habent, sed non secundum scientiam: quia ignorant Dei iustitiam, id est, gratiam, qua Deus per fidem iustificat. Iustitia enim Dei per fidem Iesu Christi, Et querentes statuere, id est, firmare suam iustitiam, quæ consistit in operibus legis, secundum opinionem illorum. Ideo dicit iustitiã suã, quasi humanam, & non diuinam; quæ gloriam habet apud homines, sed non apud Deum. Iustitiã Dei non sunt subiecti, id est, nolunt subiacere Christo: per cuius fidem iustificantur homines à Deo, contra quos Psal. Nonne Deo subiecta erit anima mea, & Apostolus: Ut subditus fiat omnis mundus Deo. Et Deus per Moysen Pharaoni: Vique non vis subiacere mihi.

Finis enim legis Christus, ad iusticiam omni credenti.

Declarat hic eos iustitiam Dei ignorare, & quod ei subiacere nolunt, cum tamen iustitiam legalem statuere uelint. Circa quod considerandum est quod sicut etiam Philosophi dicunt: intentio cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos, vnde multo magis lex uerus hominibus diuinitus data, ordi habatur ad faciendum homines iustos. Hanc tamen iustitiam lex per seipsam facere non poterat, Quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sed ordinabat homines in Christum quem promittebat & præfigurabat. vnde Apostolus dicit: Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut iustificemur. Et hoc est quod dicit: Christus enim est finis legis: ad quem scilicet tora lex ordinabatur. vnde Psal. Omnis consummationis uidi finem. Finis inquam ad iustitiam, ut scilicet homines per Christum consequantur iustitiam quam lex intendebat. vnde superius dixit, quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, mittens Deus filium suum damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis. Et hoc quidem dico, omni credenti: quia per fidem suos iustificat, & filios suos adoptiuos facit, iuxta illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

Moyses

Moyses enim scripsit: Quoniam iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, uiuet in ea.

Text.

Hic probat ueritatem eorum quæ Iudæi ignorabant, quod iustitia Dei sit perfectior quam iustitia legalis, & hoc autoritate Moysi ueteris legislatoris. Et primo per eius uerba ostendit conditionem iustitiæ legalis, dicens: Moyses, &c. quasi dicat: Rectè distinxit iustitiam humanam à iustitia Dei: quia Moyses scripsit: Quoniam homo qui fecerit iustitiam, quæ ex lege est, uiuet in ea. Vbi interpretatio nostra sic habet: Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo uiuet in eis. Et Ezechiel: Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo, uiuet in eis. Quia hoc commoditatis consequeretur homo per legis obseruantiam, ne occideretur, prout legis transgressor, qui irritam faciens legem Moysi, absque ulla misericordia moriebatur. Qui maledixit patri uel matri, mortem oritur. Possumus etiam dicere quod per legis obseruantiam homo ordinabatur in uita præsentis. Promittebat enim lex temporalia bona, & quædam mandabat, quæ ad ordinationem carnalis uitæ pertinebant. vnde Apost. Iustitiis carnalibus usque ad tempus correctionis impositis. Si obicitur responsum Christi querenti: Quid boni faciam ut habeam uitam æternam? Respondit: Si uis ad uitam ingredi, serua mandata. Dicendum est quod Christus intellexit de obseruatione mandatorum secundum spirituale sensum legis. Sed quod hic dicitur, refertur ad exteriorè legis sensum, secundum quem lex de uita æterna mentionem non faciebat, sed solum de uita corporali.

Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendit in cælum? id est, Christum deducere: Aut, quis descendit in abyssum? hoc est, Christum à mortuis reuocare.

Text.

Hic inducit autoritatem Moysi de iustitia fidei. Et primo Moyses ostendit certitudinem fidei, quæ debet esse in corde hominis, ait ergo, Moyses non solum loquitur de iustitia legis, sed etiam ipse sic dicit de iustitia, quæ est ex fide. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, id est, sic loquitur in corde hominis, Ne dixeris in corde tuo, scilicet dubitatio: Quis ascendit in cælum? quasi hoc impossibile reputans, prout Salomon querit: quis ascendit in cælum atque descendit? Quia, hoc tenere, tanquam impossibile, est deducere Christum à cælo, id est, asserere quod Christus non sit in cælo. Contra illud: Nemo ascendit in cælum, nisi quid descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. Et illud: Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos. Aut etiã ne dixeris: Quis descendit in abyssum, id est, in inferni, quasi reputans hoc impossibile: hoc enim esset reuocare Christum à mortuis, id est, negare eum non esse mortuum. Ipse enim mortuus in abyssum descendit, iuxta illud: Penebatur inferiores partes terræ. Et secundum hoc prohibet dubitare de articulis fidei, maxime de morte, descensu ad inferos, resurrectione, & ascensione. Potest autem & aliter exponi, ut dicatur nobis certitudo duorum articulorum: primò quidè incarnationis, qua de cælis ad terram descendit: ut sit sensus, ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cælum: & exponitur supplendo, id est, Christum deducere: quasi dicat, quis ascendit ad cælum ad deducendum Christum ad nos: quod quidem non fuit necessarium, quia ipse propria uirtute descendit. Secundo certitudo articuli resurrectionis, cum subdit: Aut etiam ne dixeris, Quis descendit in abyssum, & supplendo additur, hoc est, Christum à mortuis reuocare: quasi dicat: Quis descendit ut posset Christum reuocare. Si uerò ex persona insipientium dicitur: Non est agnitus qui reuersus ab inferis sit. & hic sensus congruit uerbis Moysi. Dicitur enim in Deuter. secundum nostram interpretationem, Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non est supra te, neque procul positum, neque in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostrum ad cælum conscendere, ut deferat illud ad nos. Nec est inconueniens si quod Moyses dicit de mandato legis, Apost. hoc attribuit Christo: quia Christus est uerbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata. Sic ergo intelligendum est quod dicit: Quis ascendit in cælum, i. Christum deducere, ut uerbum Dei deferat ad nos, & idem est dicendum in alio quod sequitur.

Text.

Prou. 30. a

Joan. 1. b
Eph. 4. b

Ecd. 2. d

Sap. 2. a
Deut. 30. e

Text.

sed quid dicit scriptura? Prope est uerbum in ore tuo, & in corde tuo.

Hic ostendit fructum eiusdem fidei autoritate eiusdem Moysi, qui in loco supra allegato dicit: Iuxta est sermo ualde in ore tuo, quasi dicat, non sollicitus quod tibi desit uerbum fidei iustificationis: quia ipse descendens de cælo, & resurgens ab inferis, imprefit uerbum fidei in ore tuo, & in corde tuo. vnde hoc quod dicit, prope est, potest referri ad hoc quod uerbum Dei sumus adepti per Christum incarnatum, & resurgentem. vnde Hierem. Ecce dedi uerba mea in ore tuo. Vel secundum Glo. quod dicit, prope est, referendum est ad uilitatem: sicut dicimus, prope apud nos esse, quod nobis est commo dum & uile. Verbo enim Dei cor nostrum mundatur, iuxta illud Ioan. Iam uos mundi estis propter sermonem quem locutus sum uobis. Vel potest referri ad hoc quod uerba fidei, licet sint supra rationem, secundum illud: Plurima supra sensum hominis monstrata sunt tibi: Non tamen sunt contra rationem: quia ueritas non potest esse ueritati contraria, vnde Psal. Testimonia tua domine credibilia facta sunt nimis.

Hiere. 1. b

Joan. 15. a

Ecd. 3. d

Psal. 92. e

Text.

Hoc est uerbum fidei quod prædicamus: Quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illum à mortuis, saluus eris.

Exponit hic prædictam autoritatem. Et primò ostendit quod uerbum de quo Moyses loquitur, sit uerbum fidei, quod prædicamus, de quo ad Timo. scribens, ait: Prædica uerbum. Et Hierem. Qui habet sermonem meum loquatur sermonem uere. Secundo exponit quomodo hoc uerbum est in ore per confessionem, & in corde per fidem: & hoc est quod subdit, Quod si confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum, scilicet recognoscendo eum dominum, & subiacendo ei affectum tuum, saluus eris. Quia nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Et iterum, si credideris

1. Tim. 4. a
Hiere. 23. e

1. Cor. 12. a

V V

Galat. 3. b. Act. 2. d. 2. Cor. 13. a. Esa. 45. c.

deris in corde tuo, scilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, quod Deus suscitauit illum à mortuis, secundum illud Psalm. Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Quia ut Apосто. alibi dixit: Resurrexit ex virtute Dei, quæ est communis patri, sibi & spiritui sancto. Saluus eris, salute, scilicet æterna: de qua Esa. Saluator est Israel à domino, salute æterna. Quod autem dicit dominum Iesum, ad mysterium incarnationis refertur. Et quod dicit, Christum refertur ad resurrectionem, de quibus supra fecerat mentionem.

SECUNDA PARS DECIMI CAPITIS. Corde enim creditur ad iustitiam: Ore autem confessio fit ad salutem.

Text.

Supra 5. e

Gen. 15. b

Esa. 51. f

Psal. 31. c

Psal. 104. 35. d

Mat. 10. d

Exod. 20. b

Eccl. 2. d

2. 2. q. 3.

Supra 1. b

Luc. 9. d

Mat. 7. a

Mat. 15. b

Mat. 14. d

Text.

Esa. 45. g

Eccl. 2. b

In hac. 2. huius c. parte Apost. probat in particulari quod dixerat in vniuersali: Et primò ostendit quod per fidem & confessionem homo consequitur salutem. ait ergo: Dixi quod si cõfitearis &c. Corde enim creditur ab homine ad iustitiam, id est, ad hoc vt per fidem iustitiam, hoc est gratiam Dei consequatur. Notatè dicit corde, id est, voluntate, liberè, & pia affectione creditur. Quia cætera quæ ad exteriorem cultû pertinent, potest homo nolens, sed credere non potest nisi volens. intellectus enim credentis non determinatur ad assentiendum his quæ sunt fidei ex necessitate rationis, prout intellectus scientis: sed ex sola volũtate & pia affectione. Et ideo scire non pertinet ad iustitiam hominis, quæ est in voluntate, sed credere, iuxta illud: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Postquam autè homo est iustificatus per fidem, oportet quod eius fides per dilectionem operetur ad consequendam salutem. vnde subdit, ore autem, per imperium charitatis, confessio fit ad consequendam salutem, de qua Esa. Salus autem mea in sempiternum erit. Notandum quod triplex confessio necessaria est ad salutem. Primò quidem cõfessio propriæ iniquitatis, secundum illud: Cõfitebor aduersum me iniquitã meam Domino: hæc est cõfessio penitentis. Secunda cõfessio est per quam homo confitetur bonitatem Dei misericorditer beneficia largientis, iuxta illud: Confitemini domino quoniam bonus, &c. Tertia est cõfessio diuinæ veritatis, de qua Christus: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, cõfitebor & ego eum coram patre meo. Hæc autem necessaria est ad salutem pro loco & tempore: quia cum præceptum hoc sit affirmatiuum, non obligat pro tempore, sed pro loco & tempore. Et quo ad actum interiore obligat, cum quis tenetur aliquid facere ex charitate, quia charitas non potest exire in actum absque directione fidei: obligat etiam omni die dominico: quia præceptum morale est de sanctificatione sabbathi, dicitur enim in Exodo: Memento vt diem sabbathi sanctifices. quæ quidem sanctificatio fieri debet sanctificando animam, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas. Hoc autem aliquid interiori fidei fieri non potest. Igitur, &c. Obligatur præterea quis ad actum interiore fidei, quãdo cunquæ est in periculo mortis, vel accipit aliquod Ecclesiæ sacramentum. Quo ad actum vero exteriore fidei, qui est protestatio exterior fidei interioris, quæ potest fieri verbo, vel signo. Et sic obligatur homo, quãdo cunquæ tenetur accipere aliquod sacramentum Ecclesiæ: quia sacramenta Ecclesiæ sunt protestationes fidei. Quo ad confessionem verò vocalem, secundum D. Tho. Confessio fidei est necessaria, vbi & quando fides periclitatur: tunc enim vnusquisque tenetur fidem suam, aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & confirmationem, & ad reprimendum infidelium insultationem. Et ideo baptizati signantur in fronte signo crucis, vt Christum crucifixum cõfiteri non erubescant. Vnde Apost. Non erubescio Euãgelium. Et Christus: Qui erubuerit me, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles, sed ad prælatos. Dicit etiam D. Thom. quod si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confessione absque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in illo casu fidem publicè confiteri. vnde Christus: Nolite sanctum dare canibus, neque spargeritis margaritas vestras ante porcos, ne conuersi disumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, vel necessitas adsit, contempra perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem confiteri. vnde cum discipuli dixissent domino: Scis quod Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt. Respondit: Sinite illos: Cæci sunt & duces cæcorum. D. Caietan. in expositione prædictæ tertiæ quæstionis dicit, quod aliud est occultare propriam fidem, & aliud negare, vel alienam fidem profiteri: Quia nunquam licet negare fidem, nec aliam fidem profiteri verbo vel signo. Peccaret enim quis mortaliter si negaret se esse Christianum, vel si diceret se esse Iudæum, aut Mahumeram, aut etiam si susciperet circumcisionem, aut vteretur veste, birreto, siue quocunquæ alio signo proprio Iudæis, vt velamine in synagoga: aut vteretur signo proprio Mahumeranis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autem fidem pro tempore, non est ex suo genere malum, sed potest bene & male fieri. vnde D. Sebastianus fuit pro tempore occultus Christianus, & sic licitum est pro tempore & loco, & ex causa occultare. De his amplius infra 14. Tu fidem quam habes apud te ipsum, habe coram Deo.

Dicit enim scriptura: Omnis qui credit in illum, nõ confundetur. Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idè dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim qui inuocauerit nomè Domini, saluus erit.

Hic probat quod fides, qua corde creditur ad iustitiam, & qua ore fit confessio, fit in salutem, & fit id per quod quis consequitur salutem æternam, autoritate Esaiæ dicentis: Omnis qui credit in illum fide, scilicet formata & viuã, non confundetur, scilicet deficiens à salute. vnde Sap. Qui timetis Dominum, credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Litera nostra habet: Qui crediderit, non festinet, vt supra dictum est. Deinde probat hoc esse vniuersaliter intelligendum cum Esaias

Esaias vniuersaliter hoc profecit. vnde subdit: Non est distinctio, quantum ad hoc, Iudæi & Græci. vnde ad Colloſſenses scribens, dicit: Vbi non est Gætulis & Iudæis, circumcilio & præputium. Postmodum probat ratione quæ duplici medio innititur. Primum tangit, dicens: Nam idem dominus omnium. vnde supra dixit: An Iudæorum tantum Deus? Non & Gentium, &c. & Plal. Rex omnis terræ Deus. Et ideo ad ipsum pertinet prouidere omnium saluti. Secundum medium tangit, dicens: Diues in omnes qui inuocant illum. Si enim non esset tantæ bonitatis quod sufficeret ad satisfaciendum vtriusque, posset putari quod non omnibus credentibus prouideret. Sed diuitiæ bonitatis & misericordie eius indeficientes tollunt hanc dubitationem. Ideo alibi dicit, Deus qui diues est in misericordia, &c. Tertiò probat idem per autoritatem Iobelis dicentis: Omnis qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Est autem inuocare in se vocare per affectum & deuotum cultum: iuxta illud, Inuocabit me, & ego exaudiam eum. Vel inuocare nomen domini, idem est quod confiteri Deum vnicum salutis auctorem, & ab eo petere fauorem & auxilium.

Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient, sine prædicatè aut quomodo prædicabunt, nisi mittantur.

Hic ponit ordinem quo quis vocatur in salutem. Et primò ostendit quod ea quæ sunt postea ad salutem & enumerat quinque, incipiens à vocatione, ad quam secundum autoritatem prophetæ sequitur salus. Dicit itaque: Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non crediderunt? quasi dicat, absque dubio inuocatio salutem facere non potest, nisi fide præcedente. Pertinet enim inuocatio ad oris confessionem, quæ ex fide procedit. vnde Plal. Credidi propter quod locutus sum. & Apost. Nos credimus propter quod & loquimur. Secundò à fide procedit ad auditum, dicens: Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Ille enim credere dicitur his quæ sibi ab aliis dicuntur, quæ ipse non videt, iuxta illud: Iam non propter tuam loquelam credimus, &c. Est autè duplex auditus. Vnus quidem interior, quo quis audit Deo interiori reuelante, iuxta illud: Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Alius autem auditus est quo quis audit exterius, secundum illud: Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Primus auditus non communiter pertinet ad omnes, sed ad gratiam prophetiæ, quæ est gratia gratis data, quæ non datur omnibus, sed aliquibus in vtilitatem Ecclesiæ. Hic autem loquitur de secundo auditu, quod apparet ex eo quod loquitur de Deo, qui est diues in omnes qui inuocant eum, ac etiam ex his que subiungit de pedibus euangelizantium. vnde subdit: Quomodo autem audient, sine prædicatè? Auditus enim exterior, non est sufficiens causa fidei absque interiori motione. Auditus exterior est passio quædam audientis quæ absque actione loquentis esse non potest. vnde Christus dixit discipulis: Euntes in mundum vniuersum, prædicatè Euãgelium omni creaturæ. Ea verò quæ fidei sunt, prædicatores à seipsis non habent, sed à Deo, iuxta illud: Quæ audiui à domino Deo exercituum annunciaui vobis. Et Apost. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis. Ideo quinto subdit: quomodo prædicabunt, nisi mittantur? quasi dicat, Non digne. vnde de talibus non misit: Non mittebam eos, & ipsi currebant. Mittuntur autem aliqui à domino dupliciter. Vno modo immediatè prout Esaias qui dicebat: Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Huius autè missionis signum, quandoque est sacræ scripturæ autoritas. vnde D. Ioan. Baptista cum quæreretur ab eo quis esset, induxit à autoritate sacræ scripturæ: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dicit Esaias propheta. Quandoque autem signum huius missionis est veritas, quæ annuntiat. vnde per contrarium dicitur: Hoc habebit signum, quod in nomine domini propheta dixerit, & non euenerit, hoc dominus non est locutus. Quandoque vero signum huius missionis est operatio miraculi. vnde cum dixisset Moyses Domino: non credent mihi, scilicet illi ad quos mittor. Dominus dedit ei potestatem signa faciendi. Nec tamen ista duo vltima sufficienter demonstrant Dei missionem, præsertim cum aliquis annuntiat contra fidem, secundum illud: Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos, non audies verba illius. Canonistæ in cap. ex in iun. c. extra de hære. dicunt quod qui asserit se esse prophetam, probare tenetur altero prædictorum modorum, qui bene perscrutandi sunt. Nam Christus monuit nos attendere à falsis prophetis, qui veniunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: prædixit etiam quod resurrecturi sunt multi pseudopropheta, qui facient signa & prodigia, vt si fieri potest in tentationem inducatur etiam electi. Et Apostolus, illorum signa & portentã appellat mendacia. Alio modo mittuntur aliqui à Deo mediante autoritate prælatorum, qui vicem Dei gerunt, iuxta illud: Misimus cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in Euãgelio per omnes Ecclesiæ. In præmissis verbis: Quomodo prædicabunt nisi mittantur? condemnat Apost. Lutheranorum & Neotericorum hæreticorum pestem, quæ Ecclesiã in hac tẽporũ calamitatè deuastauit. Nam omni Ecclesiastico ordine deleta, autoritatèque Ecclesiæ de medio sublata, ad ciuilemque potestatem peruersissime transfusa, vbi libet, vt libitum est, inuisi procedunt prædicatores, sua quisque placita imperito vulgo in animos obrudentes, & sacrã scripturam de suo cerebro interpretantes. Eiusdem enim est interpretari, cuius est cõdere. Cum ergo, vt D. Petr. ait: Non voluntate humana allata est aliquando propheta: sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Sequitur quod non ciuilibet sensu interpretanda sunt scripturæ, sed solum spiritus sancti interpretatio sequenda. Hanc suam spiritus sanctus interpretationem non omnibus manifestat: cum sit spiritus vnitatis, & non

Coloss. 3. b

Supra 3. d. Psal. 4. e.

Supra 2. b. Ephes. 2. a. Iob. 2. g.

Psal. 80. e.

Text.

Psal. 115. e. 2. Cor. 4. c.

Ioan. 4. f.

Act. 10. g.

1. Cor. 12. a.

Esa. 27. e. 1. Cor. 11. e.

Eph. 2. 3. e.

Psal. 48. e.

Ioan. 1. c.

Deut. 18. d.

Exod. 4. a.

Deut. 13. a.

Mat. 24. b. 2. Thess. 2. c. 2. Cor. 8. d.

1. Pet. 1. d.

I. u. 2. 2. c. Mat. 18. c. Text. Esa. 53. c. Naum. 1. d. Ca. 1. 7. a. Ezech. 1. b. Galat. 5. c. Supra 27. d. 2. Cor. 5. d. Psal. 118. Exod. 33. d. Text. 2. Thes. 3. a. Ioan. 6. e. Ioan. 15. d. Esa. 53. a. Ezech. 1. c. Mich. 7. a. Psal. 17. Ephes. 2. b.

dissensionis: & in tot factiones & sectas videamus homines particulares diuisos. Sed solum Ecclesia pro cuius fide Christus orauit ne deficeret: & cui se asserere pollicitus est, dicens: vbi fuerint duo aut tres in nomine meo legitime congregati, in medio illorum sum.

Ad probandum quod dixit de missione predicatorum inducit autoritate Esa. Quam pulchri pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. vbi interpretatio nostra habet, quam pulchri supra montes pedes annuntiantis bonum. Et similiter Naum dixit: Ecce super montes pedes euangelizantis pacem. In quibus verbis primo commendatur predicatorum progressus, cum dicit: Quam speciosi pedes. Quod potest dupliciter intelligi. Vno modo vt per pedes intelligatur eorum progressus, quia, scilicet ordinate procedunt, non vsurpates predicationis officium. vnde Salomon: Quam pulchri sunt gressus tui in calciamentis filia principis. Alio modo per pedes possunt intelligi affectus, qui rectitudinem habent dum non intentione laudis aut lucri verbum annuntiant, sed propter omnium salutem & Deigloriam. Vnde Ezech. Pedes eorum recti. Secundò tangit predicationis materiam siue obiectum, quod est duplex. Primum est eorum quæ vtilia sunt ad presentem vitam, quod designat cum dicit: Euangelizantium pacem, scilicet triplicem, prout triplex bellum siue disidium antiquus serpens seminauerat. Primum videlicet internum inter spiritum & carnem: de quo Apost. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. & supra: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Secundum externum inter homines & angelos, & inter homines adinuicem. Tertium supernum inter homines & Deum, quod fuit origo aliorum. vnde Job: Quis restitit ei & pacem habuit? Qui enim Deo non subditur, nulla frui valet vera pace. Christus verò rex pacificus trinam pacem, quam euangelizantes annuntiant, cõposuit. Prima fuit inter homines & Deum, de qua Aposto. ait: Deus erat in illo, mundum reconcilians sibi, atq; adeo pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in caelis, siue quæ in terris sunt. Secunda fuit inter Angelos & homines, quam Angeli in natiuitate Christi decantauerunt, dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus. Tertia inter homines, de qua infra: Si fieri potest quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Annuntiant pariter medium per quod potest habere homo pacem in semetipso, de quo Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et sub his tribus continentur omnia quæ sunt in hac vita vtilia ad salutem, vel quantum ad Deum, vel quantum ad proximum, vel quantum ad seipsum. Prædicant etiam ea quæ speramus habere in alia vita, secundum illud: Super omnia bona sua constituet eum, in caelestibus scilicet bonis. In quorum possessione est pax, quæ exuperat omnem sensum. hæc enim absoluta voce dicuntur bona: in illis namque vniuersa bona comprehenduntur. Vnde petenti à Deo Moyfi vt ostenderet ei gloriam suam, responsum est: Ego ostendam omne bonum tibi. His ergo duobus nominibus vniuersam materiam Euangelicam complexus est Apost.

Hic ostendit ex prioribus non semper sequi posteriora. Licet enim esse non possit quod quis credat, nisi audiat à predicante: non tamen quicumque audit à predicante, credit. Ideo dicit: Sed non omnes obediunt Euangelio. vnde Apost. alib. Non enim est omnium fides. Ex quo pater quod licet fides donum Dei sit, vsus tamen eius à nostra quodammodo pendet arbitrij libertate, quanuis principaliter pendeat à Deo, sed non totaliter: alius enim qui audiret, crederet, & obediret: quod manifestè Apost. post Esa. inficiatur. Ideo enim vitur obedientia verbo, vt voluntariam significet assensionem: & quod verbum exterius loquentis non est causa sufficiens actus fidei, nisi cor hominis attrahatur virtute Dei loquentis. vnde Christus: Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me. Et sic quod homines credant, non est attribuendum predicatoris industria. Per hoc etiam ostenditur quod omnes increduli non excusantur à peccato infidelitatis negatiue, sed solū illi qui non audiunt & non credunt. vnde Christus: si non venissem, & eis locutus non fuisset, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et hoc etiam magis congruit his quæ Apost. posterius dicit. Secundò ad hoc inducit autoritatem Esa. dicens: Domine quis credidit auditui nostro: vbi de Euangelica predicatione vsque adeo aperte vaticinatur, vt merito censetur illic Euangelista. Ait enim raros fore qui credant annuntiantibus Christum: quia apparebit despectus & nouissimus virorum, & quasi absconditus, ita vt non reputetur. Quauis de præterito dixerit more prophetico, ad maiorem rei futuræ affirmationem. Ezech. pariter dicit: Increduli & subuersores sunt tecum. Et Micheas: Factus sum sicut qui colligit in autumnu racemos vindemiæ. Dicit autem auditui nostro, quia Prophetæ & Apostoli internè audierunt à Deo, populus autem extrinsecus. Duo enim necessaria sunt ad comparandam fidem. Primum est inclinatio, qua quis inclinatur ad credendum, & hæc est per fidem, quæ est donum Dei. Secundum est quod credibilia proponantur & exponantur, & hoc fit forinsecus per auditum. Ergo fides ex auditu, auditus autem per uerbum Christi. Hic ex dictis infert conclusionem, dicens: Ex quo aliqui non credunt, nisi audierunt, sequitur quod fides ex auditu fit. vnde Psal. In auditu auris obediuit mihi. Si dicatur: quod fides est virtus diuinitus infusa, iuxta illud: Donum enim Dei est. Dicendum quod fides habitualis est donum Dei: vsus tamen & exercitium illius fit per propositionem credibilium extrinsecus, quæ fit ex auditu proponentis siue predicantis. Et ideo Cornelio qui habebat cor inclinatum ad credendum, necesse erat quod sibi ostenderetur quid esset credendum. ideo dictum est ei: Corneli, mitte viros in Ioppem, & accersit Symonem quendam qui cognominatur

natur Petrus, hic dicit tibi quid te oporteat facere. Ex eo vero quod dixerat: Quomodo audient sine prædicante, & quomodo prædicabunt nisi mittantur? concludit, *Auditus autem*, scilicet credentium est per verbum prædicatorum, quod est verbum Christi. Vel quia est de Christo, iuxta illud: Nos prædicamus Christum Iesum. vel quia à Christo habent quod mittantur. vnde ipse dicebat: Sicut me misit pater, & ego mitto vos. Et Apostolus: Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.

TERTIA PARS X. CAPITIS. Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum.

In hac tertia huius capituli parte, ostendit quod miserabilis Iudæorum casus non fuit totaliter excusabilis: quia eorum ignorantia non fuit inuincibilis. Et hoc ostendit primo ex doctrina Apost. proponendo interrogationem: nunquid non audierunt? vt per hoc possint excusari totaliter ab incredulitate, secundum illud: Si non venissem, & eis locutus non fuisset, &c. Ad hanc interrogationem respondet per autoritatem Psal. dicens: In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum, scilicet Apostolorum, id est, fama predicationis Apostolorum exiit non solum in terram Iudæorum, verum etiam in terram omnium Gentium. vnde Job: perditio & mors dixerunt: Auribus nostris audiuimus famam eius, scilicet sapientiæ per Apostolos prædicatæ: prout Christus eis præcepit, dicens: Euntes in mundum vniuersum prædicare Euangelium omni creaturæ. & sic uerba eorum exierunt in fines orbis terræ, id est, vsque ad fines mundi. vnde Esa. A finibus terræ laudes audiuius, gloriam viri iusti, id est, Christi. & alibi: Ecce dedi te in lucem Gætiæ, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Est autem notandum quod secundum D. August. hæc uerba nondum erant completa, cum Apost. talia loquebatur, sed præuidebat esse complenda. & ideo vitur præterito pro futuro, propter certitudinē diuinæ præordinationis, prout etiam David, cuius uerba assumit Aposto. imò D. Aug. ait tempore suo fuisse quasdam Gætes in Africa partibus, quibus nõ erat Christi fides prædicata. D. tamen Chryso. super Mat. dicit quod illud quod hic dicitur fuit tempore Apost. completum. Sic exponens illud: Et prædicabitur euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc ueniet consummatio, id est, destructio Hierusalem. Vtrumque autem est aequaliter verum de terris tunc in orbe notis. Tempore enim Apost. apud omnes Gentes etiam vsque ad finem mundi tunc noti, peruenit aliqua fama de predicatione Apost. & hoc solum D. Chry. dicere intendit. Non tamen sic fuit impletum tempore Apost. quod in omnibus terræ partibus etiam notis, Ecclesia fuerit edificata, quod tamen implendum est ante finem mundi, vt D. Aug. dicit ad Hebræum. Verum cum temporibus nostris per Regem Portugaliz milia insularum per homines inhabitatæ repertæ fuerint, de quibus antea nullus cosmographorum aliquando meminuit, & in eis Christi fides vsque ad nostra tempora non fuit annunciata: nec adhuc omnes insulæ inuentæ sunt, cum adhuc reperiantur, necesse est dicere quod uerbum hoc non fuit adhuc impletum, nec quo ad constructionem Ecclesiarum, nec quo ad famam predicationis Apost. Et cum dicitur quod in die Pêtecostes conuenerunt Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub celo est, est distributio accommodata: vel intelligitur de nationibus in quibus Iudæi erant dispersi, vel Romano imperio subiectis, aut etiam tunc notis, & non de aliis. Et cum Christus dicebat: Amen dico vobis, non consummabitur ciuitas Israel, donec ueniat filius hominis, non est intelligendum de ciuitatibus in quibus erant filij Israel secundum carnem: quia certum est illas fuisse consummatas tempore Apostolorum, & tamen nondum uenit Christus ad iudicium. Ideo intelligendum est de semine repromissionis factæ Abraham: Et ad hoc quod hic dicitur multiplex potest dari solutio. Prima quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsque in diem iudicij, prout Apostolus ad Ephesios scribens ait: Et secundum hoc etiam debet intelligi præceptum prædicandi euangelium in vniuersum mundum, datum Apostolis, vel eorum successoribus: quia certum est quod Aposto. non fuerunt personaliter per vniuersum mundum. Potest etiam dici quod uerba Apost. intelligi possunt de terris Romano imperio subiectis, vel de terris notis, vt dictum est, & de fama predicationis eorum. Si quaeratur, nunquid illi ad quos non peruenit uerbum Christi, utpote qui fuerunt nutriti in illis insulis, excusationem habent de peccato infidelitatis. Dicendum quod secundum sententiam Domini, quod illi qui loquentem Dominum per se vel discipulos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis. Non tamen beneficium Dei consequuntur, vt scilicet iustificetur ab aliis peccatis, vel quæ nascendo contraxerunt, vel male uiuendo addiderunt, pro quibus merito damnati sunt. Si qui tamen eorum fecerunt quod in eis fuit, & in primo instanti vsus rationis conuersi sunt in finem honestum, & non posuerunt impedimentum peccati mortalis, Dominus eis secundum suam misericordiam prouidit, reuelando eis interius vel exterius, prout de Cornelio legimus: hoc tamen quod aliqui faciunt se conuertendo ad finem honestum, est ex Deo mouente corda ipsorum. vnde Hieremias: Conuertere nos Domine ad te, & conuertemur.

Sed dico: Nunquid Israel non cognouit? primus Moyses dicit: ego ad emulationem uos adducam in non Gentem, in Gentem insipientem, in iram uos mittam.

Hic ostendit Iudæos inexcusabiles propter notitiam quam habuerunt ex lege & Prophetis, inquitendo, an populus Iudæorum cognouerit ea quæ pertinent ad mysterium Christi, & uocationem Gentium, & casum Iudæorum. Responder quod planè cognouit instructus per legem & Prophetas. vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et

1. Cor. 3. d. Ioan. 6. f. 1. Cor. 12. c.

Psal. 18.

Job. 28. d. Mat. 27. d.

Esa. 24. c. Esa. 49. b.

August. Mat. 24. b.

Act. 2. a.

Ephes. 4. c.

Ioan. 15. d.

Act. 10. a.

Thres. 5. d. Text.

Psal. 147.

Baruch. 4. a Baruch: Beati sumus o Israel, quoniam quæ placita sunt Deo, manifesta sunt nobis. Deinde determinat quætionem motam cum dicitur primus Moyses qui est legislator dicit: per hoc autem quod dicit primus Moyses, non intelligit quod fuerunt duo Moyses, quorum primus hoc dixerit, sed quia Moyses inter doctores Iudæorum fuit primus, id est, præcipuus, iuxta illud: Non surrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses: vel quia fuit primus inter alios, qui hoc dixit: *Ego ad emulationem uos adducam, &c.* hæc secundum translationem 70. Nostra autem translatio habet: Ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in Gente stulta irritabo eos. vbi duplex distinctio est attendenda. Prima quidem ex parte Gentilitatis, quam vocat non Gentem, quasi non dignam vocari Gentem: quia non erat adunata in cultu vnus Dei: vnde Dominus: Duas Gentes odit anima mea. Tertia autem non est Gens. Eandem autem Gentilitatem vocat Gentem insipientem, vt sic aliquiliter Gens dici possit secundum quod adiuuatur & gubernatur lege humana. Dicitur tamen insipiens ante conuersionem, quia priuata erat vera sapientia, quæ in cognitione & cultu Dei consistit. vnde Apost. Sicur & Gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei. Profunt etiam hæc duo Gentilitati post conuersionem, postquam non dicitur Gens, id est, Gentiliter viuens, prout Apostolus ibidem dicit: Jam non amplius ambuletis sicut & Gentes. Dicitur etiam Gentilitas conuersa, Gens insipiens secundum opinionem infidelium, iuxta illud: Si quis inter vos sapiens videtur, stultus fiat vt sit sapiens. & alibi: Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Secunda differentia attenditur quantum ad hoc: quia primo ponit emulationem, scilicet inuidiam. Quia Iudæi inuidebant Gentilibus conuersis, iuxta illud: Aemulantur vos non bene. Secundo ponit iram, quia contra eos irascebantur. vnde Psal. Obseruat peccator iustum & stridebit, & c. Et hæc duo congruè coniunguntur: quia ex inuidia causatur ira. vnde Iob: Virum stultum interficiet ira cuncta, & parvulum occidit inuidia. Dicitur autem Deus in emulationem adducere, & in iram immittere, non quidem in eis causando malitiam, sed subtrahendo gratiam, vel potius faciendo conuersionem Gentium. vnde Iudæi occasione inuidiæ iræ & sumperunt.

Text. *Esaías autem audet & dicit: Inuentus sum à non querentibus me, palam apparui his, qui non interrogabant. Ad Israel autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.*

*H*ic ostendit Iudæos idem cognouisse per doctrinam prophetarum. Et inducit Esa. pronuncian-tem primo conuersionem Gentium, dicens: Esaías autem audet & dicit, id est, audacter veritatem Iudæis annuntiauit, quanuis ei periculum mortis immineret. vnde & Iob: Audacter in occursum pergit armatis. dicit autem Esaías: Inuentus sum à Gentibus non querentibus me, & c. vbi nostra translatio habet: Quæserunt me qui ante nō interrogabant, inueniunt qui non inuiscerunt me. In his verbis primo designat conuersionem Gentium, dicens: Inuentus sum à Gentibus non querentibus me, præter merita & præter intentionem Gentilium, ostenditur fuisse eorum conuersionem, cum dicitur: Gentes autem super misericordia honorare Deum. De hac autem inuentione dicebat Christus: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, & c. Secundo ostendit causam & modum conuersionis Iudæorum: Causam quidem, quia non casu factum est, vt inuenirent quod non quærebant; sed ex gratia illius qui voluit apparere, quod designatur in hoc quod dicit, Palam apparui: de qua apparitione Apost. Apparuit gratia Saluatoris nostri Dei, & c. Modum autem, quia non apparuit Christus Gentilibus in ænigmatibus & figuris legis, prout Iudæis antiquis, sed in manifesta veritate. vnde dicit, Palam, vnde Christo dixerunt Apostoli: Ecce palam loqueris, & prouerbum nullum dicis: Palam, inquit, apparui illis, scilicet Gentilibus: *Qui me non interrogabant*, id est, qui meam doctrinam non quærebant. Secundo ostendit quomodo Esa. prænuuntiauit incredulitatem Iudæorum, dicens: Ad Israel autem, id est, contra Israel, dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. vbi nostra translatio sic habet: Expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas: populus qui ad iracundiam prouocat me. Quod autem dicit, *Expandi manus meas*, potest vno modo intelligi de expansione manuum in cruce, quæ dicitur fuisse tota die, id est, in principali parte rotæ diei: quia ab hora sexta vsque ad vespæras. Et quâuis expandente eo manus in cruce sol obscuratur sit, & petra scissa, & monumenta aperta, Iudæi tamen in sua incredulitate permanserunt, blasphemantes. vnde subdit, ad populum non credentem & contradicentem, de qua contradictione Apost. Recogitate enim qui ralem aduersus semetipsum sustinuit contradictionem, & Simeon, in signum cui contradicetur. Alio modo potest referri ad extensionem manus Dei in miraculis faciendis, iuxta illud: In eo quod manum tuam extendi ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen sancti filij tui Iesu. vt sit sensus, tota die, id est, toto tempore prædicationis meæ, expandi manus meas, miracula faciendo, ad populum non credentem, etiam miraculis visis. vnde dicebat: Si opera non fecissem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Sed fecit miracula quibus detraxerunt, dicentes: In Beelzebub principe demoniorum eiicit demonia. vnde Oseas: Populus tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Tertio potest intelligi de extensione manuum ad beneficia illi populo exhibita, secundum illud: Extendi manum meam, & nemo fuit qui aspiceret: vt sit sensus, tota die, id est, toto tempore legis & prophetarum, expandi manus meas ad populum non credentem, id est, dando beneficium populo non credenti, sed contradicenti: secundum illud: Semper contentiose egistis contra Dominum.

Dent. 31. g

EPI

EPI TOMA XI. CAPITIS.

*I*n hoc capite Apostolus continuando originem gratiæ, ostendit casum Iudæorum non fuisse inuicere, proponendo dubitationem, quam soluit, inducendo & adaptando similitudinem de his quæ contigerunt tempore Eliæ, qui arbitratur se relictum solum Dei cultorem, cum ramē adhuc multi alij superessent. Deinde concludit maiorem multitudinem populi non esse assecutam iustitiam quam quærebant, sed excacatam fuisse: quod probat autoritate Esaia & Dauidis. Secundo ibi *Dico ergo*, declarat casum Iudæorum non fuisse inutilem, sed tanquam vtilem à Deo permissum, vt Gentilitas ingrederetur ad fidem: & hoc agit inquirendo causam prædicti casus, deinde ostendit casum Iudæorum esse reparabilem ex utilitate boni, & ex Apostoli intentione, ac etiam illius populi conditione. Tertio ibi: *Quod si aliqui, &c.* aufert Gentilibus ansam gloriandi & se extollendi super Iudæos: quæ gloria poterat suggeri eis ex defectu & casu Iudæorum, & ex promotione Gentilium. Deinde admonet Gentiles, & ratione suæ monitionis assignat. Postmodum ponit objectionem Gentilium, quam excludit inducendo eos in cognitionem iudiciorum diuinorum, in quibus diuina bonitas & seueritas manifestatur. Quarto ibi, *nolo enim, &c.* exprimit quid sibi circa præmissa iudicia videatur, proponendo, probando, & rationem assignando iudiciorum diuinorum, quibus tam Gentiles quam Iudæi post incredulitatem misericordiam consequuntur. Quinto ibi, *O altitudo, &c.* exclamando admirat altitudinem & excellentiam diuinæ sapientiæ, quasi ad hæc inuestiganda insufficientem se cognoscens, comparando eam intellectui nostro. Deinde probat incomprehensibilitatem & inuestigabilitatem eius autoritate Esaia & Iob: finaliter concludit altitudinem Dei ex causalitate, dignitate, & perpetuitate.

EXPOSITIO LITERALIS XI. CAPITIS.

*D*ico ergo, Nunquid Deus repulit populum suum? scilicet Iudæorum, vt sit totaliter repulsus. Absit, scilicet licet quod hoc dicam. Nam ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Benjamin, id est, ex patriarchis progenitus, non profelytus, neque aduentitius: qui tamen repulsus non sum. sed ad fidem vocatus & electus Apost. Non repulit Deus plebem suam, scilicet totam, quam præciliuit & prædestinauit. An nescitis in Elia quid dicit scriptura, id est, quid accidit tempore Eliæ, quando pene totus populus à cultu vnus veri Dei aberrasset, quemadmodum interpellat, id est, interpellauit, Deum aduersum Israel, id est, aduersum populum Iudæorum exprimens impietatem quam commiserant contra cultum Dei, persequendo ministros, & loca sanctificata prophanando, orabat dicens: Domine, prophetas tuos occiderunt, scilicet Isabæ & ministri eius: Alaria tua suffoderunt, & vt Dauid ait: Incenderunt igni sanctuarii tuum: & ego relictus sum solus, & querunt, scilicet diligenter, animam meam, id est, vitam meam, volentes me occidere, prout ceteros omnes prophetas & cultores tuos: arbitratur enim se esse solum superstitem inter cultores Dei. sed quid dicit, pro dixit, illi diuinum respōsum? id est, quid Deus respondit illi: Reliqui mihi, id est, per gratiam reseruaui in cultu meo, septem milia viroorum, numerus determinatus, pro indeterminato, id est, magnam multitudinem populi, quam tu ignoras, scilicet omnes electos, qui non curauerunt genua ante Baal, id est, qui cultum Dei non deseruerunt, quos non permisi cadere in peccatū idololatriæ, vt adorarent Baal. Sic ergo in hoc tempore, scilicet ab illa incredulitate excidio, secundum gratiam Dei electionem, qua ab æterno eos prædestinauit, salui facti sunt. Si autem gratia, sequitur quod, iam non ex operibus legis, aut eorum meritis, alioquin, id est, aliis sequeretur quod gratia id non est gratia, quæ dicitur ex eo gratia, quod gratis præter omnem debitū datur, quod autem datur ex operibus, merces est secundum debitum, & non gratis. ideo non est gratia, cum debitum & gratia pugnent. Quid ergo? scilicet secundum præmissa dicemus de prædicta repulsionem: hoc scilicet, Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, id est, maior pars populi quæ quærebat iustitiam, non est consecuta illam, prout dictum est quod Israel sectando legem iustitiæ, in legē iustitiæ non peruenit. electio autem cōsecuta est, id est, electi à Deo ex Iudæis consecuti sunt iustitiā. Ceteri uero excacati sunt, id est, reliqua pars populi nō est cōsecuta iustitiā, sed propter malitiam suam excacata est. Sicut scriptū est in Esaia: Dedit illis Dominus spiritum cōpunctionis, id est, punctionis & doloris cordis & inuidiæ, non immittendo malitiā, sed subtrahendo gratiam, Oculos ut non uideant, id est, ne percipiant miracula quæ Christus ipsis uidentibus fecit, & aures ut non audiant, scilicet doctrinam Christi & Apostolorum: addit autem Apost. de suo, vsque in hodiernum diem: quia in fine mundi uidebunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum. Et Dauid, tangendo occasionem defectus Iudæorum, dicit: Fiat mēsa eorum, id est, malitia, qua peccatores reficiuntur, coram ipsis in laqueum, quod fit quando ex ea paratur tentatio: vel quando impediuntur à bono, & in captiōnem, vt eos teneat, quod fit quando delectantur, & in scandalū & in retributionem illi, id est, in impactione casus, vel in causam exprobrii & confusionis, ruent de peccato in peccatum. Obscurentur oculi, id est, ratio superior & inferior, quæ dicuntur spirituales oculi, eorum ne uideant, quæ agere debent, & dorsum eorum, id est, liberum eorum arbitrium, quod portat ad bonā & ad mala, semper incurua, id est, incuruari permittit, à cælestibus ad terrena & temporalia, à rectitudine iustitiæ ad iniquitatem.

SECUNDA PARS VNDECIMI CAPITIS.

*D*ico ergo, quærens: Nunquid sic offenderunt ut caderēt? id est, nūquid permisit Deus eos offendere, vt propter nullam aliam utilitatem inde consequentem peccarent: & perpetuo in peccato manerent, vt puniret eos? Absit, scilicet quod hoc dicam. quia non delectatur Deus in omnium

VV 4 per

Baruch. 4. a
Dent. 31. g
Dent. 32. c
1. Cor. 3. 4
Galat. 4. c
Psal. 36.
Iob 5. a
Text.
Iob 39. c
Esa. 65. a
Intra 15. b
Matt. 13. f
ad Tit. 2. b
Ioan. 16. g
Esa. 65. a
Matt. 27. e
Matt. 27. e
Luc. 1.
Act. 4. f
Ioan. 15. b
Matt. 12. b
Ose. 4. a
Dent. 31. g

Cor. 11. e
Psal. 94. a
Supra 8. f
3. Reg. 19. d
3. Reg. 19. c
Act. 7. 8
Psal. 73. a
Supra 4. a
Supra 9. d
Mat. 27. b
Esa. 51. b
Augustin. in Enchi.

COMMENT. IIII. PARTIS XI. C. EPISTOL.

712

1. Pet. 1. d

perditione: Sed illorum delicto, quod in occisione Christi commiserunt, salus Gentibus, id est, salus Gē- tium subsecuta est, occasionaliter, non directè ex eis, sed per redemptionem agni immaculati: ut illos emulentur, id est, ut Gentiles Iudæos imitètur in cultu vnius Dei detecta fallitate idololatriæ. Quod si dilectum illorum, scilicet Iudæorum, diuitie sunt mundi, & diminutio eorum diuitie Gentium, id est, Gentilium, & redundant in spirituales diuitias eorum: Quanto magis plenitudo eorū, id est, abundantia spiritualis, vel multitudo eorum conuersa ad Deum in diuitias Gentium redundabit. Et tunc enim dico Gentibus ad fidem Christi conuersis: Quamdiu quidem ego sum Gentium. Apostolus, id est, hoc dico vobis, quia mihi specialiter cura Gentium commissa est, ministerium meum honorificabo, ornando scilicet ipsum bonis moribus, & per supererogationem operum ad quæ non teneor, ampliando sollicitudinem ad omnium salutem. Si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam, id est, si alio quo modo potero inducere Iudæos, qui sunt cognati mei secundum carnem, ad imitationem meam, ut saluos faciam aliquos ex illis, non quaerens quod mihi vile est, sed quod multis. Si enim amissio eorum, id est, incredulitas & inobedientia eorum, reconciliatio est mundi, occasionaliter in quantum per mortem Christi reconciliati sunt Deo, quæ, id est, quid, scilicet, erit assumptio reliquorum ad fidem, nisi uita spiritualis in ipsis ex mortuis, id est, qui per incredulitatem mortui erant, quam vitam omnes eis optare debemus. Quod si delibatio sancta est, id est, si Apostoli ex Gente Iudæorum assumpti, sicut delibatio ex massa, sunt sancti, & massa, scilicet sanctificari potest. Et si ad delibationem, id est, si patriarchæ, qui comparantur Iudæis, rāquam radix ad ramos, fuerūt sancti: & rami descen- dentes ex patriarchis potuerunt sanctificari & esse sancti.

Supra 9. d

1. Cor. 4. c.

Pro. 23. c.

Mal. 1. c.

Esa. 5. d

Osee 1. c. Jer. 1. d. Esa. 59. d

Iacob. 1. c.

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Quod si aliqui ex ramis, id est, Iudæis fracti sunt per incredulitatem, tu autem, scilicet Gētilis, cum oleaster, id est, arbor infructuosa & amara esses, insertus es in illis, id est, loco illorum: & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, id est, consociatus es Patriarchis & Prophetis, & abundantia gratiæ spiritus sancti particeps factus es, noli gloriari aduersus ramos, id est, aduersus Iudæos despiciens eos, & insultans eis in malis eorum: quia non esset bona gloria tua. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radicem te, id est, considera quod Iudæa non accepit à Gentilitate salutem, sed potius conuer- uerfo. Quia salus ex Iudæis est. Dico ergo: fracti sunt rami, ut ego inserar, id est, permisit Deus Iudæos excidere à fide, ut ego ad fidem intrarē, ideo pretiosior & magis accepta est Deo Gētilitas Iudæa. Bene, scilicet in hoc dicitis, quod Deus permisit illos excidere, ut inseratis. Sed considera causam fracti- onis ramorum, quia propter incredulitatem fracti sunt, quia Christo prædicanti credere noluerunt: tu autē, scilicet Gētilis, fide fructus: noli altum sapere, sed time: quia beatus homo qui est semper pauidus. Si enim Deus naturalibus ramis, id est, Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis Deo dilectis de- scenderūt, non pepercit, quin eos frangi permitteret, time, ne forte nec tibi parcat, id est, ne te excide- re & labi permitrat, & finaliter non misereatur tui. Vide ergo, id est, diligenter considera, bonitatem Dei miseris, & seueritatem Dei punientis, in eos quidē qui ceciderūt, Iudæos, seueritatem: In te autem bonitatem, ut desperationē vites. Si permanferis, id est, si immobiliter manseris, in bonitate, id est, in di- lectione Dei & humilitate. Alioquin, scilicet si non permanferis per timorem, dilectionem, & humi- litatem: & tu excideris, id est, Deus permitret te excidere & labi. Sed & illi, id est, Iudæi, si non permā- ferint in incredulitate, inserentur, id est, in suum statum restituentur: potens est enim Deus inserere illos. Nam si & tu, scilicet Gētilis ex naturali excisus es oleastro, id est, excisus es ex Gētilitate, quæ natu- raliter erat infructuosa, & contra naturam, id est, contra cōmunem cursum naturæ. Non enim con- fucuit ramus malæ arboris inseri in bonam. Insertus es in bonam oliuam, id est, in fidem Iudæorum: quanto magis hi qui, scilicet sunt secundum naturam, id est, qui ex naturali origine pertinent ad gen- tem Iudæorum, inserentur suæ oliuæ, id est, reducentur ad dignitatem gentis suæ.

QUARTA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Non enim uolo uos ignorare fratres mysteriū hoc, scilicet vobis necessariū, ut nō sitis, uobismetipsis sapientes, id est, ut non de sensu vestro presumatis, & ex vestro sensu arbitremini vos posse dis- cutere, & alios continentēs vos præferre. Quia cæcitas ex parte, scilicet aliqua & non vniuersali- ter, contingit in Israel, non enim omnes excæcati sunt, donec plenitudo Gentium, id est, donec Ecclesia esset in omnibus Gētibus, vel maiori parte fundata, intraret, scilicet ad fidem, & sic omnis Israel sal- uus fieret, scilicet postquam plenitudo Gentium intrauerit, tunc Iudæi omnes, qui erunt vniuersali- ter, & nō particulariter, aliqui sicut nunc cōuertentur. Sicut scriptum est, Veniet, scilicet Deus huma- natus ex Sion, id est, ex populo Iudæorū, qui eripiat & aueriat impietatem à Iacob: quantum ad culpam & pœnam. Et hoc illis à me testamētum, id est, pactum nouum vel testimoniū erit illis: quia faciā quod promisi. Cum abstulero peccata eorum, quod scilicet, vetus testamētum non poterat. Secundum Euange- lium quidem, id est, quantum pertinet ad doctrinam Euangelij, quam ipsi impugnant, propter con- uersionem vestram & ingressum vestrum ad Ecclesiam, sunt inimici propter uos, id est, ad vestrā vti- litatem cedit: quia occasione talis inimicitia Euangelij ubique diffunditur, & iam ad vos perue- nit, fructificat, & crefcit. Secundū electionē autem charissimā, scilicet sunt Deo, & salutē consequentur, propter patres, id est, propter promissiones factas fratribus pro filiis, qui patres imitaretur. Sine pœ- nitentia enim sunt dona & uocatio Dei, id est, Deus non requirit dona & promissiones, quas secundum præscientiam & prædestinationem, aut electionē facit, eo quod in ipso non sit transmutatio. Sicut enim aliquando & uos, scilicet Gētiles, non credidistis Deo, nunc autē misericordiam consecuti estis propter incredulitatem eorum, scilicet Iudæorum, im & isti, scilicet Iudæi, nunc, scilicet tempore gratiæ, non cre-

Non crediderunt in uestram misericordiam, id est, in gratiam Christi, per quam uos estis misericordiam consecuti: vel non crediderunt quod in uestram misericordiam occasionaliter cecidit, ut & ipsi quandoque misericordiam consequantur. Concluit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur, id est, conclusa: permisit Deus omne hominum genus tam Iudæos, quā Gētiles, in incredulitate, sicut in quadam cachena erroris: ut in omni genere hominum sua misericordia locum ha- bear, quod ita uoluit ut homines humilietur, & salutem suam, non sibi, sed Deo attribuant.

Sap. 17. d. Osee 13. d. Supra 3. d.

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

Altitudo diuitiarum sapientiæ, qua seipsum cognouit, & scientiæ Dei, quam habet de creaturis, quā incomprehensibilia sunt iudicia eius, quia omnia uider, & absque inquisitione & difficultate omnia intuetur & simul iudicat: & inuestigabiles uis eius, scilicet æternæ generationis & inspira- tionis, creationis, gubernationis, redemptionis, & glorificationis. Quis enim cognouit sensum Domi- ni, per quem iudicat, & operando procedit: quasi dicat nullus, aut quis consiliarius eius fuit? quasi dicat nullus. Ille enim non eget consilio, qui absque inquisitione plene omnia peragēda cognoscit. Aut quis prior dedit illi, & retribuatur ei? scilicet merces quasi prius dāti: quasi dicat nullus. Quia non potest aliquis aliquid habere quod ab eo non acceperit. Quoniam ex ipso, tanquam ex primo agen- te, & per ipsum, id est, per suam uirtutem, vel propter seipsum, & in ipso, sicut in conseruante, sunt omnia, quæ sunt aliquid & bona, & per consequens nullus prior dedit illi, ipsi tanquā patri gloria, tanquam primo principio. In secula seculorum. Amen, id est, uerè ita est.

Esa. 40. c. Sap. 9. d. 1. Cor. 2. c. Ioan. 1. c. 6. b. Hier. 23. d. Pro. 6. c. Mal. 1. d.

COMMENTVM VNDECIMI CAPITIS.

Dico ergo: Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.

Text.

Superiori capite Apostolus ostendit Iudæorum ruinam, quatenus eorum cau- sa & culpa id contigit: puta propter incredulitatem & cæcitatē: in hoc capite de ead- dem ruina tractat, quatenus à Deo ob bonam causam permilla fuit, ubi nonnulla con- solatione populum recreat, eo quod eorum lapsus non fuit vniuersalis, neque irrepara- bilis, nec etiam inutilis. Et primò ponit interrogationem quam soluit, & infert conclusionem. Ait igitur: Dico ergo, inquirendo: Nunquid repulit Deus, coraliter populum suum, scilicet Iudæorum? quia uocaui eum non credentem, sed contradicentem. Reclamare enim possent, eo quod esset po- pulus electus ac dilectus, cui facta est Messia promissio, in quo fuit templum, lex, sacerdotium, & reges. Talem obiectionem Aposto. hac interrogatione, quasi ex ore eorum præripit. Similis pene interrogatio est apud Palamitam: Vt quid Deus repulisti in finem? Verum eorum a- maritudinem statim consolatione compescere curauit, respondendo: Absit. Quæ responsio est ex- crantis, iuxta uerbum Psalmistæ in alio psalmo: Quia non repellet Deus plebem suam, scilicet tota- liter, & ueritatē suam non derelinquet. Probat primò ex persona sua, dicens: Nam & ego Israelita sum. alibi etiam dixit, Israelita sunt & ego. Et quia in populo Israel erant aliqui profelyti & aduen- ricij, qui non descendant secundū carnem à patriarchis, hoc de se excludit, dicens: Ex semine Abra- ham. Erant autem in populo Iudæorum tribus distinctæ secundum duodecim filios Iacob, & quor- um quidam fuerant filij ancillarum: quidam vxorum: Ioseph autem & Benjamin fuerunt filij Ra- chel. Hanc sui sanguinis laudem commemorat ad maiorem rei confirmationem, uidelicet, quod cum ex uisceribus Israel fuerit euocatus ad fidem, ac si dicat: Si Deus concepto odio statuisset re- pellere populū suum, nunquam me in hoc culmen fidei extulisset. Explicatus deinde subdit con- clusionem editam super uerbo, absit, quæ secum adfert suam restrictionem, pariter & secundam probationem. Quia ne quis cogitaret in vno tantum Paulo seruatum populum Israel, subnectit quod Deus non repulit quos præsciuit & prædestinauit ex quocunque populo. Et hæc est secun- da conclusionis ratio, qua ostendit Deum fidem suam liberasse: quam pridem suis constrixerat pol- licitationibus seruandi populum suum, scilicet, præscitum & prædestinatum. Deus enim immuta- bilis est, nec quouis modo fallere aut falli potest.

Psal. 78.

2. Cor. 11. c.

Text.

An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat Deum aduersus Israel? Domine, prophe- tas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quaerunt animā meam. Hic ad confirmationem inducit similitudinē de his quæ contigerant tempore Eliæ, quo pene totus populus uidebatur ad cultu vnius veri Dei aberrasse. Vbi primò ponit interpellationem Eliæ, dicens: An nescitis, quid scriptura dicat in Elia, id est de Elia, vel in Elia, id est, in libro de Elia scripto. Totus enim liber Regum est principaliter scriptus ad notificandum dicta & facta prophe- tarum. vnde & inter libros propheticos cōputatur. vt D. Hier. ait. Quemadmodum, scilicet ipse Elias interpellabat aduersus Israel. Contra cuius interpellationem videtur dictum Samuelis, dicentis: Absit hoc peccatum à me in domino, ut cesserem orare pro uobis. Multo ergo minus est contra po- pulum interpellandus. Verum tamen aduertendum quod Propheta contra populum aliquem in- terpellant tripliciter. Vno modo cōformando uoluntatem suam uoluntati diuinā, prout in psal- mista: Latabitur iustus cum uiderit uindictam. Alio modo interpellando contra regnum peccati, ut scilicet, non homines, sed hominum peccata destruantur. Tertio modo interpellatio uel oratio interpretanda est non per modum operantis, sed per modū prænūtiationis, secundum illud: Con- fundan-

3. Reg. 19. d. In prologo lib. Reg.

1. Reg. 11. d.

Psal. 57. c.

Hier. 17. c.

fundantur qui me persequuntur, id est, confundentur. Duo autem Elias in hac interpellatione contra nos allegat. Primum quidem impietatem quam commiserant contra cultum Dei. Vno modo persequendo ministros eius, quod tangit, dicens: Prophetas tuos occiderunt, iuxta illud: Nunquid indicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret. Iesabel propheta Domini. & illud, quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri. Alio modo quantum ad loca Deo sanctificata, secundum illud: incenderunt igni sanctuarium tuum. Et quantum ad hoc dicit: *Altaria tua suffoderunt*, id est, destruxerunt à fundamentis auertendo, unde notandum est quod antequam in Hierusalem edificaretur templum à Salomone, Israelitæ in diuersis locis edificauerunt Domino altaria. Iosue enim edificauit Domino in monte Hebal: & filij Ruben, & Gad, & media tribus Manasses edificauerunt altare Domino in terra Chanaam super Iordanis tumulos. Et Gedeon in Effra edificauit altare Domino, vocauitque illud: Domini pax. Sed postquam ingressi sunt Israelitæ terram promissionis, & à Salomone edificatum est templum Domino, non licuit eis nisi permissione diuina edificare templum domino, aliud à templo Hierosolymitano, vt in eo offerrent holocausta & victimas domino, per Moysen dicentem: Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis & offeretis in eo holocausta & victimas vestras. Attamen postquam recesserunt decem tribus à Roboan, constituentes sibi regem Hieroboan: Hieroboan excogitato consilio construxit duo altaria: vnum in Bethel, & alterum in Dan: & posuit vitulos aureos, quos adorari præcepit, & solennitates statuit: ne decem tribus irent in Hierusalem sacrificare Domino, & conuerterentur ad Roboan. vt habetur 3. Reg. 12. Quidam autem ex illis decem tribubus, qui non erant idololatæ, volentes adherere Domino & legi Moysi, permittente Domino, construxerunt altaria, in quibus sua donaria, & primogenita offerebant Domino, quæ Iesabel suffodi fecit, vt coheret populum adorare vitulos in Bethel & Dan. quod autem Acham & Iesabel ex impietate fecerunt, Ezechias filius eius omnia excelsa & altaria ex pietate abstulit, & præcepit adorare in Hierusalem, vt habetur 4. Reg. 18. Dein de allegat contra eos impietatem quam facere intendebant in eum, dicens: *Et ego reliquias sum solus*, scilicet, in cultu vnus veri Dei, quod ideo dixit, quia alij non ita aperte manifestabant se Dei cultores. Dicitur enim de eo: Surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum eius quasi facula ardebat. Et querunt animam meam, id est, vitam meam perdere. Miserrat enim Iesabel ad Eliam: Hæc faciant mihi dij, & hæc addant nisi cras hæc hora posuero animam tuam sicut animam vnus ex illis, scilicet, prophetis Baal, quos occiderat Elias.

3. Reg. 8. b
Act. 7. f
Psal. 73.
2. Reg. 19. d

Iosue 5. f

Iosue 6. e

2. Reg. 12. a

Eccles. 48. a

3. Reg. 19. a

Text.

Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia uirorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal.

HIC ponit responsum diuinum factum Eliæ in sacra scriptura contentum, scilicet, reliqui mihi, id est, in cultu meo, non permittendo eos cadere in peccatum idololatriæ, septem milia uirorum. Ponitur certum pro incerto, propter perfectionem septenarij & miliarij, qui sunt perfecti & celebres: pro magna & incerta multitudine usurpati. Qui non curuauerunt genua ante Baal, id est, qui cultum Dei non deseruerunt, neque adorauerunt Baal, qui erat celebris inter deos illos, quos colebat Acham & Iesabel.

Text.

Sic ergo & in hoc tempore. Reliquia secundum electionem gratiæ Dei salua facta sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia non est gratia.

Applicat hichistoriã Eliæ ad rem propositã. Eodem inquit pacto & in hoc tempore reliquias Israel, id est, perexiguus numerus respectu multitudinis, qui erat sicut arena maris, secundum electionem gratiæ Dei salua facta sunt, quasi dicit: Sicuti tunc olim non solum quantum ad paruum numeri quantitatem, sed etiam quantum ad modum. Sic, inquit, in hoc tempore. Nam etiam illi tempore Eliæ gratia & misericordia Dei seruati sunt. Sic nunc. Et dicuntur reliquias, prout conuersus eiecitque paleis, ait Theophylactus, pura residet grana, sic ex pluribus Iudæis propter incredulitatem, tanquam paleis eiectis, qui secundum electionem gratiæ puri futuri erant, seruati sunt. Non enim decebat diuinã clementiam, vt populum illum cui vni per totum orbem celeberrimæ promissiones factæ fuerat, eo vsque in aduentu Christi diuina sua ope destitueret, vt nullam eius haberet rationem. Quare, vt D. August. ait, primitiæ fidei ex gente illa collectæ sunt. Quando enim sola Dei genitrix Virgo inde fuisse electa, præclarissime cum gente illa actum fuisset. Fuerunt nihilominus & sponsum eius Ioseph iustus, & cum suis parentibus Ioannes Baptista, Simeon, Anna, Nathanael, ac denique Apostoli & Discipuli, quibus & D. Stephanus martyrio coronatus præiuit. Mox tria milia vno die sacro baptisinate tinctæ, atque subinde quinque milia, atque iterum decem milia, quorum erat anima vna & cor vnum in Deo, prout ante D. Chrysostr. annouerat: præter aliam numerosam multitudinẽ, cuius mentio non habetur expressa in sacra scriptura. Hæc autem reliquiarum saluatio fuit secundum electionem gratiæ Dei; id est, secundum gratuitã electionem Dei. Ideo Christus: Non vos me elegitis, sed ego elegi vos. Ex hoc inferit conclusionem: Si autem gratia salui facti sunt, iam non ex operibus eorũ, prout ad Titum scribit: Nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Deinde probat consequentiã, dicens: Alioquin si gratia est ex operibus, iam non est gratia, quæ sic dicitur, ex eo quod gratis datur, secundum illud quod supra dictum est: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Pugnans quippe secum gratis quippiam donari, & ex operibus reddi. Quia quod ex operibus redditur, iustitiæ opus est, & merces vel præmium dicitur: gratia vero rationem iustitiæ & debiti excludit.

Supra 3. d

Quid

Quid ergo quod querebat Israel, non est consecutus, electio autem consecuta est: ceteri uerò excecati sunt. Inferit hic ex his quæ dicta sunt interrogationis conclusionẽ, dicens: Quid ergo? quasi dicat, Tandem concludamus hoc, scilicet, quod Israel quantum ad maiorem multitudinẽ populi, non est consecutus quod querebat, scilicet, iusticiam: & hoc modo intelligendum quod supra dictum est: Israel secũdo legem iustitiæ in legẽ iustitiæ non peruenit, iuxta illud Christi: Quæretis me, & non inuenietis. Electio autem consecuta est, id est, reliqua illa & minor pars populi Iudæorũ, quæ secundum electionem fuerat prædestinata, consecuta est iustitiæ: quia oblatam fidem prompto obsequio suscepit. Ceteri uerò, id est, altera & maior pars populi, excecati sunt, propter malitiam eorum. Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, ut non uideant: & aures, ut non audiant usque in hodiernum diem.

Text.

Supra 9. b
Iosue 7. e

Text.

Manifestat hic & probat prædictam conclusionem, quantum ad secundam partẽ autoritate te Eliæ, quam ex duobus locis componit Apostolus: Ela enim 29. ait: Misui vobis spiritum soporis, & quantum ad hoc dicit: Dedit illis Deus spiritum compunctionis, quod pertinet ad peruersitatem affectus. Compunctio enim importat quãdam cordis punctiõnem siue dolorem. Est autem quidam cordis dolor & compunctio bona, quæ quis doler de propriis peccatis, secundum illud: Potasti nos vino compunctionis. Est etiam aliqua mala cordis compunctio, scilicet, inuidia, quæ quis dolet de bonis aliorum. Huius ergo compunctionis siue inuidiæ spiritum dedit eis Deus, non immitrendo malitiam, sed subtrahendo gratiam, vt dictum est: Ego ad amulationem adducam vos in non gentem. Et hoc modo intelligitur illud Eliæ, à quo desumpta est secunda pars autoritatis inductæ, Excecata cor populi huius, & aures eius aggraua. Oculos eius claudite, ne forte videant oculis suis, & auribus suis audiãt. & quantum ad hæc declarat defectum cognitiuæ virtutis. vnde subdit, oculos, ut non uideant, scilicet, per seipsos miracula, quæ Christus eis videntibus fecit. Et aures ut non audiant doctrinam Christi & Apostol. vnde Ela. alibi: Qui vides multa nõne custodies? Qui apertas habes aures, non audies? Addit autem Apostolus de suo, vsque in hodiernum diem: Quia in fine mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum.

Esa. 29. d

Supra 10. d
Esa. 6. e

Esa. 4. d
Mal. 7. b

Et David dicit: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne uideant, & dorsum eorum semper incurua.

Text.

HIC eandem conclusionem probat autoritate Davidis: in qua primo tangit occasionẽ defectus Iudæorum, dicens: Fiat mensa eorum, id est, malitia qua peccatores reſiciuntur, iuxta illud: Cum dulce fuerit in ore eius malum, abscondit illud sub lingua sua. Quæ quidem mensa est coram ipsis, quando ex certa malitia peccant: hæc fit in laqueum, quando ex ea paratur tentatio ad peccandum, iuxta illud: Qui explicauerit se de fouea, tenebitur laqueo. Fit in captionem quando per delectationem succumbit illi consentiendo, iuxta illud: Capientur & irretientur. Et in scandalum, id est, in perniciõnem casus, quando ruunt de peccato in peccatum. Et in retributionem, scilicet, quando puniuntur pro peccatis suis. Vnde Psalm. Redde retributionem superbis. Vel mensa, id est, sacra scriptura Iudæis apposta, iuxta illud: Posuit mensam suam, fiat eis in laqueum, quod fit quando occurrit aliquid ambiguum, & in captionem, quando male intelligitur: Et in scandalum, quando ruit in pertiniã erroris: & in retributionem, dum puniuntur. est autem allusio ad mufcipulam aliãque illaqueandi ingenia, sub quibus abditur viscus ad inescãdam animalia. Pari modo Iudæi præ sua inuidia & superbia seducti sunt, & irretiti per falsum intellectum sacra scripturæ. Secundò ponit defectum quantum ad cognitiuam virtutem, cum dicit: Obscurentur oculi eorum ne uideant, quod magis præuiciando quã optando dicitur. vt D. August. ait, non vt fiat, sed quia ita fiet. vnde Apostolus: Tenebris obscuratum habentes intellectum. Et quantum ad effectum cum dicit: Et dorsum eorum, id est, liberum eorum arbitrium, quod portat & ad bona & ad mala, semper incurua, id est, incuruari permittit, ab æternis ad temporalia, à reſtitutione iustitiæ ad iniquitatem, quod demones suggerunt: dicentes illud Ela. Incurua re vt tranſeamus.

Iob. 10. b

Psal. 4. b
Esa. 8. c

Psal. 93.
Prou. 9. a

Esa. 57. g

SECUNDA PARS XI. CAPITIS,

Dico ergo, nunquid sic offenderunt ut caderent?

Text.

In hac secũda huius capituli parte Apostolus ostendit Iudæorum ruinam non esse causam siue inuitem, neque irreparabilem. Et primò ponit interrogationem, dicens: Dico ergo, &c. quasi dicat: Diuini est & probatum quod ceteri Iudæi præter electos sunt excecati, interrogo: Nunquid sic offenderunt, vt caderent? id est, nunquid permisit Deus eos offendere solum vt caderent, & non propter aliquã vtilitatem? Quod videtur esse contra bonitatem Dei, quæ tanta est, vt D. August. ait, quod nunquam permetteret aliquid mali fieri, nisi propter bonum quod ex malo elicit. vnde quoad casum Iob ait: Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis, & D. Ioan. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Deus enim permittit aliquos cadere, vt eorum casus fit aliorum salutis occasio. Alio modo potest sic exponi, id est, nunquid permisi sunt corruere, vt vniuersi perpetuo lapsi absque remedio iacerent? scilicet, irreparabiliter. Et huic sensui apertissimè seruit particula, sic, quæ in aliquibus codicibus non habetur. Hoc enim pacto legit D. Ambro. Nunquid sic offenderunt vt curari non possent, sicut diabolus legimus cecidisse, simili modo legit tam D. Chrysostr. quam Origenes.

In Esch. 2.
Iob. 34. c
Apoc. 3. e

Abfit. Sed illorum delictio salua est Gentibus, ut illos emulentur.

Text.

Familiaris est Apostol. responso, dum partem affirmatiuam per abominationem repellit. Et primò iuxta primam expositionem, ostendit Iudæorum ruinam esse vtilem, ait ergo: Abfit, vt scilicet,

1. Pet. 1.6

Act. 13.2

In enarra-
tionibus

Pfal. 58.

Eph. 2.8

Pfal. 118.

Dum. 2.8. c

Text.

Text.

1. Ioan. 5. a

Galat. 2. b

1. Ti. 2. b

1. Cor. 6. a

1. Cor. 9. b

scilicet, sic offendere permiserit eos Deus, vt inutiliter caderent. Sed magis illorum delicto salus Gentibus facta est, scilicet occasionaliter, vnde & Christus dixit: Salus ex Iudæis est. Trinam vtilitatis rationem meditatatur D. Thom. & alij, Genibus ex Iudæorum delicto aduenisse. triplex enim delictum Iudæi commiserunt. Primum in occisione Christi, ex qua sublecuta est salus Gentilium per redemptionem sanguinis Christi, secundum illud: Non enim corruptibilibus auro & argento redempti estis, &c. Secundum delictum Iudæorum fuit repulsiō doctrinæ Apostol. propter quam repulsiōm Apost. dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Sed quoniam repulsiō illud, conuertimur ad Gentes docēdas: quæ doctrinam illorum cum gaudio susceperunt. Tertium delictum Iudæorum fuit excacatio & impœnitentia, propter quam sunt in omnes Gentes dispersi, vt D. Aug. ait, baiulantes legem, verūsq; testamentum, cuius testimonio fulciuntur Christiani, ac suam stabiliunt fidem ad conuertendum Gentiles. Qui suspicari potuissent prophetias de Christo, quas fidei prædicatores inducebant de Christo esse confictas, quæ probantur testimonio Iudæorū, vnde Psal. mlti. Deus ostēdit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequādo obliuiscantur populi mei: disperge illos in virtute tua. Sequitur, vt illos æmulentur. Et quia non dicit qui vel quos, & cum sit duplex æmulatio, scilicet indignationis & imitationis, potest hoc quatuor modis exponi. Vno modo vt Gentiles illi imitentur Iudæos in cultu vnius veri Dei, vnde Apost. Eratis in illo tempore sine Christo, alienari à conuersatione Israel, &c. & alibi: Vos imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa: vel vt Gentiles æmulentur Iudæos, id est, indignentur contra eos propter incredulitatem ipsorum, vnde Psal. Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. Vel vt Iudæi æmulentur imitantes conuersionem & fidem Gentilium, & finaliter omnis Israel saluus fiat, cum plenitudo Gentium intrauerit. Et sic impleatur illud: Ille erit in caput, & tu eris in caudam. Vel vt Iudæi æmulentur Gentiles, id est, contra eos ex inuidia turbentur, dum vident eorum gloriam ad Gentiles translata. Verū tamen circa huiusmodi, à duplici errore cauendū est. Primo ne putemus gētes, viam salutis non potuisse ingredi nisi depulsi Iudæis: quasi Deus sic angustiauerit aditum ad se, vt non posset vniuersum humanū genus sinu infinitæ misericordie sue excipere. Nam quantum prædestinatorum numerus certus fuerit, vult tamen omnes saluos fieri. Ideo Christus salutis viam aperuit omni credenti, Iudæo primum & Græco. Ideo si nulli credere renuissent, omnes intraissent. Secundo cauendū est ne dicamus Deum excacasse Iudæos, vt ingrederentur Gentiles, ne eum constituamus authorem mali. Malitia enim & duritia cordis Iudæorum in causa fuit incredulitatis eorum. Deus autem Iudæorum malo, quod ab ipsis ortum habuit, bene vsus est, prout in induratione Pharaonis vsus est ad exaltationem nominis sui.

Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ Gentium, quanto magis plenitudo eorum?

Prosequitur hic Iudæorum consolationem, ne despondeant animo: ostendens casum eorum esse reparabilem: hoc autē in quarta parte locupletius explicat, sed hic interim triplici ratione præmonstrat. Primum ex vtilitate quam in hoc textu ponit, quæ talis est: Bonum est potentius ad inferendum vtilitatem quam malum: Sed malum Iudæorum magnam vtilitatem Gentibus contulit. Ergo maiore mundo cōferre vtilitatem bonum eorum. Et hoc innuit supposito quod prius dixit, quod eorū delicto salus Gentibus facta est. Nunc sublumit: Quod, pro se, si illorum. i. Iudæorum delictum diuitiæ sunt mundi. i. Gentilium: quia delictum s. Iudæorum redidit in spirituales diuitias Gentilium. Quoniam per mortem Christi huiusmodi crimine patratam, mundus vniuersus opulentissima Dei misericordia ditatus est. Et eorum diminutio, hoc est: quod pro maiori parte reiecti sunt, & pauci ingressi, diuitiæ sunt Gentium: quanto magis plenitudo eorum locupletabit mundum? Et est argumentum à maiori ad minus. Nam si de malo quod per se aduerfatur bono per accidentalem occasionem, diuina sapientia tantum eduxit bonum, quanto magis de bona eorum conuersione, quæ per se ordinatur in bonum, poterit mūdum ad optimum perducere statum. Tunc enim vterque populus absque vlla æmulatione iustitiam Dei percōlet. Et sic Deus si propter vtilitatem totius mundi permittit Iudæos delinquere: multo magis impleuit ruinas eorum propter totius mundi vtilitatem, & ideo tandem reliquæ secundum electionem gratiæ saluæ fient.

Vobis enim dico Gentibus: Quādiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, ut saluos faciam aliquos ex illis.

Ad ducit hic secundam rationem ad probandum quod ruina Iudæorum non sit irreparabilis. Ratio talis est: Rerum desperatarum & irrecuperabilium non est prudentia, neque intentio, nec aliquis sapiens curam suscipit, secundū illud: Est peccatum ad mortem, pro hoc nolo vt roget irreparabilis: cum Apost. sapiens esset & spiritu Dei ageretur, ad suam explicandam intentionem dirigit sermonem peculiariter Gentibus, quanuis ab initio Epistolæ vsque huc, vbi causam cōmunem agit fidei, omnes simul cōuersos alloquitur, sic dicens: omnibus qui sunt Romæ, &c. Hic vero singulariter Iudæorum salutem se procurare meminit, dicens: Vobis enim Gentibus, quādiu sum Gentium Apost. vestri curam geram vsque ad mortem: atramen ministerium meum honorificabo. Non quidem in his quæ ad secularem honorem & factum pertinent: sed ornando ipsum bonis moribus, iuxta illud: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros in multa patientia, &c. honorificabo etiam per supererogationem operum, ad quæ non teneor, vnde dicebat: Quæ est ergo merces mea? vt Euangelium Christi prædicans sine sumptu honorificabo: præterea ampliando solici-

sollicitudinem ad omnium salutem. vnde dicebat: Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum. Propterea & hic dicit: Si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, id est Iudæos, qui sunt mihi cognati secundum carnem. & ideo sequens consiliū Esa. dicens, Carnem tuam ne despexeris: conabatur prouocare eos ad æmulandum bonam æmulationem, ad quam etiam Corinthios hortabatur, dicens: Aemulamini charitatem meliorem. Nec in hoc excedere mensuram regulæ, de qua Corinthiis scribens dicebat: Nos autem non in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi ad vos. Quia non sic erat ei commissa cura Gentiliū, quod fuerit ei prohibitum Iudæis prædicare: sed ex præcepto tenebatur Gentilibus prædicare. vnde dicebat: Si non euangelizauero, vā mihi est. Necessitas enim incumbit, scilicet, euangelizandi Gentilibus, quæ non incumbere euangelizandi Iudæis, nisi forte inter Gentiles habitantibus, sed supererogando prædicare poterat eis, & in hoc mysterium suum honorificabat: Non quærens quod ei vile erat, sed quod multus, vt salui fierent. Ideo hic dicit, Vt saluos facia aliquos ex illis. Nec est illi arrogantia adscribendum quod dicit: Saluos faciam. Nouerat enim propriū esse Dei saluos facere credentes. Ideo intelligebat tanquam fidei minister colendum agrum dominicum, quemadmodum alibi dicebat: Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.

Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi uita ex mortuis?

Videtur hic explicatio repetitio eius quod dixerat: Si delictū illorū diuitiæ sunt mundi, quanto magis plenitudo eorū? Hic enim ponit amissionem pro delicto eorum, & assumptionem pro reconciliatione: alludens ad recompensationem amissionis vnius amici, quæ fit dum vno perdito plures acquiruntur. Sic Iudæorum casus & ruina, quæ dicitur amissio, prout seruus qui sub cura domini refugit, esse dicitur amissus, plures seruos Deo occasionaliter acquisiuit. Postmodum interrogat: Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? quæ verba D. Chryf. & Orig. referunt ad resurrectionem vniuersæ carnis in die iudicij, & possumus secundū eos verba Apost. sic interpretari: Si amissio Iudæorum reconciliatio fuit reliqui orbis, consequens est vt eorum assumptio (quæ Deo trahente facienda est) vita sit ex mortuis: id est, consequens est vt Iudæismo ad fidem assumpto, nihil restet nisi vt fiat resurrectio vtilis. Vbi D. Chryfost. annotauit quod sicut Iudæorum amissio non fuit causa, sed occasio reconciliandæ Gentilitatis: sic eorum assumptio erit occasio resurrectionis generalis: in cuius declaratione Apost. ministerium suum honorificauit. Nam finis euangelij muneris est illa vniuersalis cōuersio. Possunt etiam hæc verba Apost. esse expositio huius quod promiserat, saluos faciam: & sic intelligitur hic locus vita ex mortuis, de morte spirituali per peccatum Iudæorum, & de vita per gratiam Gentium: vt sensus sit: Si amissio illorum, id est, spiritualis mors, reconciliatio, id est, vita spiritualis, fuit mundi, id est, Gentilium, qui faciebant maiorem partem mundi: assumptio illorum erit resurrectio ab eadem morte in similem vitam. Quod cum ego procurem, opto eos saluos facere: & sic non reputo casum illorum irreparabilem.

Quod si delibatio sancta est, & massa: Et si radix sancta, & rami.

Tertiam hic rationem adiungit ad cōfirmandū casum Iudæorum non esse irreparabilem ex conditione Gentis Iudæorū: & hoc dupliciter. Primo ex parte Apostolorū cum dicit, Quod si delibatio sancta est, & massa. Dicitur autem delibatio id quod ex massa pasta sumitur, quasi ad probandum gustū massæ, & ex illa delibatione fiebant olim collyridæ, quæ iubebatur offerri. Sunt autem Apostoli ex gente Iudæorū assumpti, prout delibatio ex massa. Et ideo si Apostoli sunt sancti, consequens est quod gens Iudæorū sit sancta, secundum illud: Gens sancta, populus acquisitionis. Secundū idem probat ex parte patriarcharum, qui comparantur ad Iudæos, sicut radix ad ramos. vnde Esa. Egredietur virga de radice Iesse. Si ergo patriarchæ sunt radix, & sunt sancti: Ergo & Iudæi qui ex ipsis processerunt sunt sancti. vnde Oleeas: Erūpet radix eius, vt libani ibunt rami. Et non intendit Apost. hic loqui de actuali sanctitate, nec ostendere Iudæos incredulos esse sanctos, sed de sanctitate potentiali. Nihil enim prohibet eos reparari in sanctitate, quorum patres, & quorū filij sunt sancti: vel potest dici quod illi sunt specialiter rami patriarcharū qui illos imitantur, iuxta illud, Si filij Abraham estis, opera Abraham facite. Origenes hic nomine massæ & radicis, vnum dominum nostrū Iesum Christum concipit, qui est primitiæ resurgentium, & radix renascentiū in eius membra. Et sic: Si ille sit sanctus sine macula, & rami ei inserti fient participes sanctitatis: quod autem possunt inferi inferius persequitur. Si autem inferi possint, non est irreparabilis casus eorum.

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos.

IN hac tertia huius capituli parte Apost. præteruat Gentiles à vitio superbiæ, quo gloriari & insultare poterant in Iudæos ex duabus partibus, scilicet, ex Iudæorum defectu, & sua promotione. Ideo ait: Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, quasi dicat, Dicitur est quod si radix est sancta, & rami. Sed si aliqui ex ramis, id est, ex Iudæis fracti sunt, id est, diuisi eorum culpa à fide patrum, qui comparantur radici, noli scilicet gloriari, quia & tu frangi potes. vnde Iob dicebat: Ramos eius arefaciet flamma. Et Sap. Cōstringentur rami consumpti. Secundū imminebat Gentilibus materia gloriandi ex parte promotionis eorum, in locum Iudæorum. Promotio autem alicuius tanto conuenit cum altius extollere in vanā gloriam, quanto viliori statu eleuatur, iuxta illud: Propter tria mouetur terra, & quartum quod sustinere non potest per seruum cum regnauerit, &c. Ideo Apost. ad depri-

Supra 9. a

Esa. 58. c
1. Cor. 12. d
2. Cor. 10. d

1. Cor. 9. e

1. Cor. 10. g

1. Cor. 3. b

Text.

Text.

Leuit. 7. b
1. Pet. 2. b

Osee 14. b

Ioan. 8.

Text.

Job. 14. b
54. 4. b

Proou. 30. e

Hier. 17. a
Mat. 7. c

ad deprimendum gloriam eorum, permittit abiectum statum de quo assumpti fuerant, dicens: Tu autem, scilicet Gentilis, cum oleaster, id est, siluestris olea, id est, sterilis & infructuosa, merito excidendus & in ignem mittendus iuxta illud Matr. 7. Omnis arbor quae non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. & Mirrica in deserto qui traditus fueras in reprobum sensum & in ignominia carnis, plusquam belluinus moribus imbutus, idolis addidisti vitibus, infertus es in illis, id est, loco illorum, iuxta illud: Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Et socius radicis factus es, id est, confociatus es patriarchis & prophetis, secundum illud, Multi venient ab Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob, &c. Et per comparationem ad Apostolos: Et socius pinguedinis oliuae factus es. Oliua quidem dicitur ipsa Gēs Iudaeorum propter vniuersales fructus spirituales quos attulit, vnde Hier. Oliuam vberē, pulchram, fructiferam, speciosam vocauit Deus nomen tuum, & Psal. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei. Sicut autem huius oliuae radix sunt Patriarchae & Prophetae: ita & pinguedo huius oliuae est abundantia spiritualis gratiae spiritus, scilicet quā prae omnibus Apost. habuerūt, vt Gloss. dicit. vnde oliua dixisse dicitur: Numquid possum desererē pinguedinem meam. Sic Apost. Non est æquum nos derelinquere verbum Dei. Sic ergo promoti sunt Gentiles ad societatem illius populi patriarcharum & Apostolorum, vnde effecti sunt ciues sanctorum & domestici Dei, superaddidit super fundamentum Apost. & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Licet ergo tu Gentilis has occasiones gloriae diuidearis habere, noli tamē gloriari & insultare aduersus ramos, id est, Iudaeos: quia, scilicet, non est bona gloriatio tua. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radicem te, hic assignat quare gloriari non debet, nec insolere aduersus Iudaeos, dicens: Quod si non obstiterat admonitio gloriaris, saltem ne Iudaei vsque adeo sint tibi vituperio, eos existima tanquam tuum fundamentum, quo sustentaris. Considera ad reprobionem gloriae tuae, quod non tu radicem portas, sed radicem te, id est, quod Iudaei nequaquam acceperunt à Gētilitate causam salutis, sed potius è cōuerso: vnde Christus, Salus ex Iudaeis est: vt pote tanquam ab illa sancta radice Abrahā, cui promissum est quod in ipso benedicenda essent omnes Gentes. Dicit ergo fratri sunt rami, ut ego inferar. Hac tenus generalibus verbis deterruit Gentes à timore superbiae: Nunc verò rem apertius expedit, obiectiones eorum obiectionibus refutando. Poterāt enim obiectiones quod non ipsi, vt Iudaei, excidissent, & quod Deus Gētilitatem hoc honore praetulerat, quod Iudaeos proiecerat, vt Gēs seruaret. Nullus enim sustinet detrimentum rei nisi propter rem pretiosorem & magis dilectam: quemadmodum quis plurius facit caput quam brachia, quae pro tuitione capitis exponit periculo. has obiectiones hic proponit: quantum ad primam dicit: Fracti sunt rami, scilicet, Iudaei per incredulitatem: & nos ex quo vocati fuimus, credidimus. quo ad secundam dicit, ut ego inferar, ex quo videtur quod Gētilitas est magis Deo accepta quam Iudaea: quod videtur prophetae Malachias, dicens: Non est mihi voluntas in vobis: & munus non accipiam de manu vestra. Ab ortu autem solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus. Et Esa. Partum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob: Dedi te in lucem Gentium, &c.

Iob. 3. 4. c

Hier. 11. c
Psal. 51. c

Iudic. 9. b
Ephes. 2. d

1. Cor. 5. b

Ioan. 4. c

Malach. 1. c

Esa. 64. b

Text.

Bene, propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non peperit, ne forte non tibi parcat.

Ioan. 1. a

Ioan. 8. f
Mat. 11. d
Mat. 13. g

Infra 12. e

Prou. 28. c
Ecclesi. 1. c

Hic respondet obiectioni. Et primò assignat causam defectus Iudaeorum & promotionis Gentium, dicens: Bene: quod aduerbium videtur esse verbum annuētis, non quod hoc illis concedat iuxta eorum intentionē, sed fortasse faretur illos habuisse occasionem sic cogitandi. Vel secundum alios haec vox bene, est interiectio renuentis aut ridentis: ac si dicat, probè leu pulchrè arguis. Vel vt alij volunt, forsitan concedit vt dixit, quod Iudaeorum delictū occasio fuerit salutis Gentium propter bonum vltimū Dei. Non tamen quod illa fuerit causa finalis à Deo intenta, vt propter salutem Gentium sponte sua proiecerit Deus Iudaeos. vnde subiūgit causam fractionis ramorum, dicens: Propter incredulitatem fracti sunt, quia, scilicet, in Christū credere noluerunt: Deus enim quātum in se fuit, eos seruare voluit. Misit enim illis filium suum, quicquid tanquam domesticis dilucide veritatem tanquam lumen manifestauit: illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum: eam ob rem cōquerebatur quod cum veritate illis diceret, non crederēt: imò fecit inter eos signa & prodigia: quae si facta fuissent in Tyro & Sidone, Gentiles illi poenitissent & credidissent. & vt D. Marth. ait: Propter incredulitatem illorum non fecit in illis plures virtutes. Deinde auferit Gentibus aliam superbiae anam, dicens: Tu autem, non viribus tuis subnixus stas, sed fide: quia, scilicet, misericordia Dei infusus es in fide Abrahā, à qua naturales filij defecerunt. Quinimo haec infusio secundum Origenem, non fuit facta secundum leges agriculturæ, secundum quas arbor sterilis non infertur: sed secundum preciosioris, sed furculus illius quae fecunda est, infertur: sterili agrestiq; stipiti. Nam infertus ramus est qui alimentum sterili sua virtute in suam ipsius bonā conuertit substantiam: vnde fert fructus: Deus autē qui est fons vniuersae bonitatis è cōuerso sterili oleastrū infertur oliuae, vnde fructuosum exegeret succū. Ideo subiūgit admonitionē: Noli altū sapere, id est, noli de te vltra praesumere. Noli esse elato animo. Ideo infr. Nō alta sapiētes. & Psal. Domine non est exaltatum cor meum, neque elati oculi: sed time, ne, scilicet, tu frangaris per incredulitatem, qui timor pertinet ad amorem castum. vnde Salomon: Beatus homo qui semper est pavidus. Qui verò mentis est durus, corruet in malum. & Sap. Timor Domini expellit peccatum. Secundò assignat rationem suae admonitionis, dicens: Si enim Deus naturalibus ramis, id est Iudaeis, qui ex naturali origine ex patriarchis descenderunt, non peperit, quin eos frangi & in incredulitate

tem labi permiserit, Time ne forte nec tibi parcat, quin, scilicet, te permittat per incredulitatem excideret. vnde Salomon: Zelus & furor viri non parcat in die vindictae. & Hier. Non parcam nec mihi ferebor, vt non dispergam eos. In hoc ergo consistit solutio Apostol. quod cum aliquis videt te gratiam adeptum, alio cadente non debet extolli contra cadentem, sed magis timere sibi ipsi, quia ipsa superbia est causa praecipitij, & timor est causa custodiae & cautela.

Prou. 16. d
Hier. 13. c

Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderūt, seueritate: in te autem bonitatem, si permanferis in bonitate: alioquin & tu excideris. Sed & illi, si non permanferint in incredulitate, inferentur: potens est enim Deus iterum inferere illos. Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam infertus es in bonam oliuam, quanto magis qui secundum naturam inferentur suae oliuae?

Text.

Supra 2. a
Psal. 93. a

Thron. 2. a

Psal. 118. b

Ioan. 15. b

1. Cor. 10. e
Galat. 6. a
Apo. 3. c

Hier. 3. a

Esa. 59. a

Supra 2. b
Ephes. 2. a

Text.

Luc. 8. b

Hic inducit Gentiles ad diligenter diuinorum iudiciorum considerationem. Et primò ostēdit quod oporteat eos diligenter cōsiderare, scilicet bonitatem & seueritatem Dei. Bonitas in praesentiarum idem significat quod benignitas vbertaque diuinæ misericordiae, de qua supra: An diuitias bonitatis eius contemnisti? Seueritas autem nihil vitij significat, sed censoriam iudicis grauitatem nihil de rigore remittētis, quae apud theologos dicitur iustitia vindictiua. de hac Psal. Deus vltionum dominus, id est, æmulator vlticens & vindictam faciens. ait ergo: Vide & considera vtrumque. Prima enim consideratio tribuit spem, secunda timorem, vt ex prima vitetur desperatio, & ex secunda praesumptio. Secundò ostēdit in quibus & à quibus praedicta duo sunt consideranda. Primò à Gentilibus seueritatem & rigorosam iustitiam, in eos, scilicet Iudaeos dicit esse considerandam, quo modo permittit Deus eos sic cadere, & quo modo verificatum fuit illud Hier. Praecipitavit Deus nec peperit, omnia speciosa Iacob destruxit. Secundò ab eisdem dicit considerandam quam Deus in eos exercuit bonitatem, quae eos immeritos à seculis peccatorum liberauit, vt vnusquisq; eorum dicere debeat cum Psal. Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine. Tertio ostēdit quo tempore possunt haec in praedictis cōsiderari, quia non immobiliter, sed sicut id quod potest mutari in futurū. Et primò ostēdit quantum ad Gentiles, dicens: In te dico bonitatem Dei operantem, ea conditione si permanferis in bonitate. vnde Christus: Manete in dilectione mea. Alioquin si tu non dederis operam permanendi per timorem & humilitatem, & tu excideris. Per haec verba apertissimè ostēdit ita salutem nostram esse munus Dei, vt tamen in nostra potestate sit positum ei adiuuari assentire & aduersari, siue permanere & non permanere in bonitate à Deo nobis communicata. Quocirca quod ait, Et tu excideris, nihilominus haec monitio ad singulos nostrum pertinet. Catholica enim veritas contra Lutheranos (qui dicunt quod ad solos praedestinos verè pertinet Euangelium, & quod tales nunquam verè excidunt, nec reprobi verè resurgunt) est quod tam reprobi quā praedestinati saepenumero sunt verè in gratia, à qua excidunt, & verè resumunt in culpa, à qua verè resurgunt. vnde Psal. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Secundò ostēdit idem quantum ad Iudaeos, dicens: Sed & illi si non permanferint in incredulitate, inferentur. Quamuis enim iniqui non vtantur auxilio Dei, prout iustitia tamen Deus illis praesto est, qui non sese auertit ab eo, & stat ad ostium & pulsat, dicere possumus quod licet in facultate peccato ris non sit salus immediatè posita, hoc tamen in eius arbitrio sitū est, vt auxilio diuino vtatur, quo illam obtineat: & ideo ait, Si nō permanferint in incredulitate, id est, si non retineat peruersum sensum, & sequantur diuinā inspirationē, inferentur, scilicet, iterum, id est in statum suum restituentur, secundū illud: Tu fornicata es cum amatoribus multis: tamē reuertere ad me dicit dominus, & ego suscipiam te. Deinde probat dupliciter quod iterū inferentur. Primò ex diuina potentia: potens est enim Deus iterū inferere illos, & ideo nō est desperandū. Nā vt Esaia ait: Nō est abbreviata manus Domini, vt saluare non possit. Secundò idem probat per locum à minoribus ad maius, dicens: Nam & si tu Gētilis excisus es ex naturali oleastro, id est, ex Gētilitate, quae naturaliter erat infructuosa, non quidē prout Dominus fecit naturam, sed secundum quod corrupta est per peccatum. vnde Sapientia: Nequā est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum. & Apost. Erasmus natura filij irae. Et contra naturam infertus es in oliuam bonam, id est, cōtra cōmunem cursum naturae: Nō enim cōsuevit ramus arboris infructuosa inferi in bonā arborem, sed potius è cōuerso. Et sic quod ait contra naturam, nō crude prout sonat, intelligendū est. Nam Deus cui natura tanquā auctori suo obediētissimè pareat, nihil agit contra naturam, neq; vim infert rebus. Dicimus enim esse naturale quod fit ab agente, cui naturaliter subditur patiens, quāuis non sit secundum naturā propriam patientis. Fluxus enim & refluxus maris est naturalis, eo quod causetur ex motu lunae, cui naturaliter subditur aqua: quāuis non sit naturalis secundū formam aquae. Ita etiam cum omnis creatura sit naturaliter Deo subiecta, quicquid facit Deus in creatura, potest dici naturale, licet nō sit naturale secundum propriam & particularem naturam rei, in qua fit: puta cum caecus illuminatur, & mortuus suscitatur, quae dicuntur opera supra naturam, sed non contra naturam proprie loquendo.

QUARTA PARS XI. CAPITIS.

Nolo enim uos ignorare fratres mysterium hoc, ut non stis uobismetipsis sapiētes, quia caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fiet.

In hac 4. huius cap. parte Apost. clarè exprimit quid sibi circa praemissa iudicia videatur. & primò ponit factum & intentionem suam. Induxi ad cōsiderandum bonitatem & seueritatem Dei: Nolo enim uos ignorare fratres mysteriū hoc, quasi dicat, video quod nō potestis omnia capere mysteria: hoc enim est perfectiorum. vnde Christus dicebat: Vobis datum est nosse mysteriū regni Dei, Verum

erit vestra fides, quæ de se est lux mundi, vt Iudæi ab incredulitate, quæ eis est accidentalis: quia primo crediderunt, reuocentur in suam tanquam nauam fidem. Appellamus nauam incredulitatem Gentium, & nauam fidem Iudæorum, ea significatione, qua Aposto. Gentes natura oleastrum, Iudæos autem naturales ramos.

Text. Conclufit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium miseretur.

Hic assignat ratione prædictæ similitudinis, quia, scilicet Deus, voluit vt sua misericordia in omnibus relucere: & hoc est quod dicit, *Conclufit enim Deus*, id est, cõcludi permisit omnia, id est, omne hominũ genus tam Iudæos quam Gentiles, in incredulitate, sicut in quadam cathena erroris: iuxta illud: Vna cathena tenebrarum omnes erant colligati, vt omnium miseretur, secundũ illud: Misereris omnium domine. Quod intelligendum est vt sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. Ideo autem vult Deus omnes per suam misericordiam saluari vt humilientur, & suam salutem non sibi fed Deo ascribãt, secundũ illud: Perditio tua ex te Israel, tantum in me auxilium tuum. Si enim totus Iudæicus populus de improviso lumen fidei suscepisset, ansam habuisset dicendi quod merito legis à serandiu obseruata promeruisse salutem, quæ illi erat velut hereditarium ius. Igitur vt omnes mortales in vniuersum æquarentur, permisi sunt in incredulitatem corruere. Simili modo & ratione totum humanum genus reum constituit, dicens: Vt omne, inquit, os obstruatur, & subditus fiat omnis mûdus Deo. Et ad Galat. Conclufit scriptura omnia sub peccato, vt promissio Iesu Christi daretur credentibus.

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei.

A Post in præcedentibus conatus est assignare rationem diuinorum iudiciorum, cur tam Gentium quam Iudæi post incredulitatem misericordiam consequuntur. In hac vero quinta huius capituli parte ad hæc inuestiganda insufficiẽter se recognoscens, exclamando diuinam excellentiam admiratur. Quæ admiratio pulcherrima & optimè apposita est, non solum huic postremæ sententiæ, verum & negatio totius prædestinationis & reprobationis, quod in hac tertia huius epistolæ parte à calce, scilicet octauo capitis, hucusque pertractauit. Hac admiratione Apost. significare curauit ita se docuisse mysterium prædestinationis, reprobationis, vocationis Gentium, caritatis Iudæorum, & finalis salutis ipsorum, vt nemo tamen arbitraretur ad supremam causam materiã resoluendo reculisse: cum sit admiratione potius contemenda, quã nimia elocutione adeunda. Et primò admiratur excellentiam diuinæ Sapientiæ secundũ se consideratã, dicens: *altitudo*, id est, profunditas & impenetrabilis abyssus, prout puteus dicitur altus, & altum mare. vnde Sapiens: *Alta profunditas, quis inueniet eam?* Et Hier. *Solum gloria altitudinis à principio.* Hæc autem altitudo attenditur quantum ad tria. Primò quantum ad rem cognitã, in quantum Deus se ipsum cognoscit. Secundò quantum ad modum cognoscendi quia per seipsum se & omnia alia cognoscit, vnde Psalmista. *Prospexit de cælo sancto suo, dominus de cælo in terram aspexit.* Tertio quantum ad certitudinem cognitionis, quia vt Sapiens dicit: *Oculi Domini multo plus lucidiores super solem.* Secundò admiratur excellentiam diuinæ cognitionis, quantum ad eius plenitudinem, cum dicit: *diuitiarum*, de quibus Esa. *Diuitia salutis sapientiæ & scientiæ; quæ quidem plenitudo attenditur in tribus.* Primò in multitudine cognitorũ: quia scilicet omnia nouit, iuxta illud: *Domine tu omnia scis.* & illud: *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ Dei absconditi.* Secundò quantum ad facilitatem cognoscendi: quia statim omnia intuetur sine inquisitione & difficultate, iuxta illud: *Omnia nuda & aperta sunt oculis eius.* Tertio quantum ad copiam cognitionis, quia eam omnibus communicat affluẽter. vnde D. Iacobus: *Si quis vestrum indiget sapientiã, postulet à Deo qui dat omnibus affluẽter.* Tertio admiratur diuinam excellentiam, quantum ad perfectionem, cum dicit: *Sapientiã & scientiã Dei.* Habet enim sapientiã de diuinis, & scientiã de rebus creatis. vnde Iob: *Apud ipsum est fortitudo & sapientiã. Qui scit vniuersa, nouit eam.*

Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius?

Hic ostendit excellentiam diuinæ sapientiæ & scientiæ, per cõparationem ad intellectum nostrum. Et primò quantum ad sapientiã, ad quam pertinet iudicare & ordinare. vnde dicit, *Quam incõprehensibilia sunt iudicia eius.* Quia, scilicet homo non potest comprehendere rationes diuinorũ iudiciorũ, quæ in diuina sapientiã latent. Aduertendũ tamen quod res dicitur bifariam comprehendi. Vno modo quando cognoscitur, quantum secundum suam naturam cognoscibilis est. Cum ergo Deus sit infinitæ substantiæ & essentiæ, infinito modo cognoscibilis est, atque adeo à se solo comprehensibilis. Et quia quicquid est in ipso, est sua simplicissima essentia; hinc est quod quicquid habet est simpliciter incomprehensibile, quod hic de eius iudiciis affirmat Aposto. Alio modo dicitur res comprehensibilis, eo quod apprehenditur & tenetur. Tenet namque prædã Veritatis, licet non totam ambiat bestiolarum. Hoc pacto beati comprehendunt Deum comprehensione illa qua terminatur spes, iuxta illud: *Sic currite, vt comprehendatis.* Sed illa comprehensio non vetat quin Deus sit simpliciter incomprehensibilis, eiusque pariter iudicia. vnde Iob: *Forsthan vestigia Dei comprehendes, & omnipotentem vsque ad perfectum reperies.* & Psalmista, *Iudicia tua abyssus multa.* Secundò quantum ad scientiã, per quam in rebus operatur. vnde subdit, & inuestigabiles, id est, non perfecte ab homine vestigabiles, viæ eius, id est, processus eius, quo in creaturis operatur. Verè enim dicuntur & sunt viæ eius inuestigabiles, id est, imperscrutabiles: siue ad rationes iudicij id referas, siue ad rationes externarum rerum, quæ à Deo procedunt. Et quantum inuestigatio à

Sap. 17. d
Sap. 11. d

Of. 3. c

Sap. 3. c
Galat. 3. d

Text.

Eccle. 7. d
Hier. 17. b

Psalm. 101. c
Eccle. 23. c

Esa. 33. b

Iob 11. f
Coloss. 1. a
Heb. 4. d
Iacob. 1. a

Iob 12. c

Text.

1. Cor. 9. d
Iob 11. b
Psalm. 95. b

go, à quo inuestigabilis deducitur, affirmatoria vox sibi hic tamen negative accipitur, id est, non vestigabiles: eo enim quod dixit in cõprehensibilia negative, palam est etiã negative dixisse inuestigabiles. Et quantum ipsa creatura sint hominũ nota, tamen modi quibus Deus in creaturis operatur, ab homine comprehendi non possunt. vnde Psalm. *In mari via tua, & in aquis multis vestigia tua non cognoscentur.* Et Iob: *Per quam viam spargitur lux.*

Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? **C**onfirmat hic quæ dixit de incomprehensibilitate iudiciorum Dei, & inuestigabilitate viarum eius; & ad hoc inducit duas auctoritates, quarum prior est Esaia, cuius litera secundum nostram translationem habet. *Quis adiuuit spiritum Domini, aut consiliarius eius fuit?* Sed Aposto. more suo recitat secundum translationem Septuaginta: *Quis cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?* quæ idem sonat. Qui enim consiliarius ab alio petit, adiuuari ab alio eius prudentiã petit, & mentem suã ei manifestat & patefacit. Quapropter idem est ab alio tuum iuuari spiritũ, & tuum ab eo cognosci sensum: & ideo cum dicit, *aut quis consiliarius eius fuit*, est prioris interrogationis expositio. Alia auctoritas est Iob in persona Dei loquentis: *Quis ante dedit mihi, vt reddam ei? loco cuius hic dicitur: aut, quis prior dedit illi & retribuetur ei?* In his autem verbis & sequentibus Apost. facit tria: Primò ponit excellentiam diuinæ sapientiæ per cõparationem ad intellectum nostrum, dicens: *Assertum est quod incomprehensibilia sunt iudicia Dei, & c.* Quis enim cognouit sensum, id est, intellectum Domini, per quem iudicat, & operando procedit? quasi dicat nullus, nisi eo reuelante. vnde Sap. *Sensum tuum quis scire poterit, nisi tu dederis sapientiã, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis.* Et Apost. *Quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei: nobis autem reuelauit Deus spiritum suum.* Secundò ostendit excellentiam diuinæ sapientiæ, prout in se habet altitudinem, quæ est supremi principij, ad quod duo pertinent. Primò quod non sit ab alio. Secundò quod omnia alia sint ab eo. Quod autem diuina sapientiã non pendeat ab alio principio, ostendit dupliciter: Primò per hoc quod non est instructa alieno cõsilio. vnde dicit, *aut quis consiliarius eius fuit?* q. d. nullus. Ille enim consilio indiget, qui non plene cognoscit qualiter sit agendum. Quod Deo, qui omnia simplici intuitu videt, penetrat & iudicat, non conuenit. vnde Iob: *Cui dedisti consiliũ, forsitan ei qui non habet sapientiã?* & Hier. *Quis affuit in consilio Domini.* Secundò per hoc quod non est adiuta alieno dono. vnde subdit, *aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* quali prior danti, q. d. nullus. Non enim potest homo dare Deo nisi quæ accipit ab eo, iuxta illud: *Tua Domine sunt omnia, & quod de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Et Iob: *Porrò si iuste egeris, quid donabiscis? aut quid de manu tua accipiet?*

Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.

Hic ostendit altitudinem Dei esse primi principij, eo quod ab ipso sunt omnia. Et primò ostendit eius causalitatem dicens: *Recte dixi quod nullus prior dedit illi, quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso, sunt omnia: & ita nihil potest esse nisi ab eo acceptum.* In his verbis est elegantissima non solum clausula præcedentis comprehensio, verum etiam peroratio totius causæ de fide, de gratia Christi, de virtute Euangelij: de quibus à principio statim Epistolæ constituere proposuit, in illis repositam nobis esse nostram salutem, hanc veritatem sic concludit, vt postrema sententia sit, Deum esse optimum auctorem, tam naturalium bonorum, quam supernaturalium, eundemque absque ulla dependentia: cuiusvis alius generis causæ quæ sit illi vel materia, vel exemplar, vel minister, vel adiutorium in ipsa rerum creatione. Ad designandum autem causalitatem vitur tribus propositionibus, quæ sunt ex, per, & in. Hæc præpositio, ex, donotat principium motus, quod potest esse triplex. Primum est agens. Secundum est ipsa materia. Tertium est priuatio, à qua incipit motus. Dicimus enim cultellum fieri ex fabro, ex ferro, & ex non cultello. Vniuersitas autem creaturarum non est facta ex præexistenti materia: & ideo hoc in loco hæc præpositio, ex, non dicit causam materialem: non enim omnia creata facta sunt ex aliquo, sed dicuntur esse ex opposito, scilicet ex nihilo: quia nihil erant antequam crearentur. vnde Sap. *Ex nihilo nati sumus.* Aduertendum tamen quod hæc præpositio, de, eadem causas seu principia designare videtur: hoc tamen superaddit quod semper denominat consubstantialem. dicimus enim cultellum esse de ferro, non autem de artifice. Cum igitur filius in diuinis procedat à patre, vt ei consubstantialis, dicimus filium esse de patre. Creatura verò non procedunt à Deo tanquam ei consubstantiales, vnde non dicuntur esse de ipso Deo, sed ex ipso. Hæc autem præpositio, per, designat causam operationis. Verum quia operatio est medium inter faciens & factum, hæc præpositio potest dupliciter causam operationis designare: vno modo secundum quod operatio exit ab operante. Hoc autem aliquando est forma accidentalis, prout dicimus quod ignis calefacit per calorem. Aliquando vero est aliquod superius agens, vt cum dicimus, quod homo generat per virtutem solis, vel potius Dei. Sic igitur omnia dicuntur dupliciter per ipsum: vno modo sicut per primum agens, cuius virtute omnia alia agunt. vnde Salomon: *Per me Reges regnant.* Alio modo in quantum eius sapientiã, quæ est eius essentia, & per quam Deus omnia fecit, secundum illud: *Dominus sapientiã fundauit terram.* Alio verò modo hæc præpositio (per) designat causam operationis, non quidem prout exit ab operante, sed secundum quod terminatur ad opera, prout dicimus quod faber facit cultellum per martellum: quod non est sic intelligendum, quod martellus sic cum fabro operetur, sicut in prioribus intelligebatur. Sed quia cultellus fit ex operatione fabri per martellum. Et ideo dicitur quod hæc præpositio, per, quandoque designat auctoritatem, prout dicimus quod Baylius operatur per regem.

Psalm. 76. d

Iob 38. a

Esa. 40. d

Iob. 41. a

Sapient. 9. d
1. Cor. 2. a

Iob. 16. e
Hier. 32. d

1. Paralip. 11. d
Iob 27. b
Text.

Sapient. 2. a

Proou. 8. b
Proouer. 3. c

gem, id est per regis auctoritatem: quandoque vero designat instrumentum, ut cum dicimus quod rex operatur per consiliarios, tanquam ministros & instrumenta: Deus autem operatur per suam simplicissimam essentiam, quæ est virtus infinita atque exemplar, in quo omnes rationes lucent, ac ideæ rerum vniuersarum. Et ideo excludit alienam auctoritatem, ac omne genus iuuenis & instrumenti in prima eorum conditione. Nam post rerum creationem in dispositione & gubernatione Deum vsum fuisse ministris nihil prohibet. Et secundum hunc modum omnia dicuntur per ipsum facta. Cum autem dicimus omnia facta esse à patre per filium, non est intelligendum quod pater habeat à filio hoc quod facit res, sed potius quia virtutem faciendi filius accipit à patre, non tamen instrumentalem aut diminutam, sed principalem & æqualem, ac eandem. vnde dicebat Christus, Quæcunque pater facit, hæc similiter & filius facit: vnde licet omnia sint facta à patre per filium, non tamen filius est instrumentum vel minister patris. Hæc præpositio (in) triplicem habitudinem causæ designare potest. vno modo designat causam materialem, ut cum dicimus animam esse in corpore, & formam in materia: & sic non intelligitur quod omnia sint in Deo, quia ipse non est causa materialis rerum. Alio modo designat habitudinem causæ efficientis, in cuius potestate est effectus suos disponere. Et secundum hoc omnia dicuntur in ipso Deo, secundum quod omnia in eius potestate & dispositione consistunt, iuxta illud: In manu eius sunt omnes fines terræ & illud: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Tertio & potissime designat habitudinem causæ finalis: quia in ipsum referuntur omnia quæ ab ipso sunt, vnde Salomon: Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Et sic omnia dicuntur esse in Deo, sicut in bonitate cõseruante. vnde & Apostolus. Omnia in ipso constant. Quod autem dicitur, omnia, est absolute accipiendum, pro omnibus quæ habent verum esse. Nam peccata quæ non habent verum esse, in quantum peccata sunt & pro formalis, nihil sunt secundum D. Augustinum: Ideo non sunt in ipso. Quicquid tamen entitatis est in actu peccati, est à Deo. Sic igitur secundum præmissa omnia sunt ex ipso scilicet Deo, prout ex prima operatrice potentia. Omnia sunt per ipsum, in quantum omnia facit per suam sapientiam, Omnia sunt in ipso, sicut in bonitate cõseruante. Hæc autem tria, scilicet, potentia, sapientia, & bonitas, communia sunt tribus personis, vnde hoc quod dicitur ex ipso, per ipsum, & in ipso, potest attribui cuilibet trium personarum. Quæ tamen potentia, quæ habet rationem principij appropriatur patri, qui est principium totius diuinitatis: Et Sapientia filio, qui procedit ut verbum, quod nihil aliud est quam sapientia genita. Bonitas verò appropriatur spiritui sancto, qui procedit ut amor, cuius obiectum est bonitas. Ideo appropriatio dicere possumus: Ex ipso, scilicet, patre: per ipsum, scilicet, filium: in ipso, scilicet, spiritu sancto, sunt omnia.

Joan. 1. 4
Joan. 1. 5
Psalm. 94. 4
Act. 17. f
Proph. 16. 4
Colos. 1. 4

Hic ostendit Dei dignitatem, quæ consistit in his quæ præmissa sunt. Nam eo quod ex ipso, per ipsum, & in ipso, sunt omnia, debetur ei honor, reuerentia, & subiectio à creatura. vnde per Malachiam dominus: Si ego pater, vbi honor meus? Prout Christo ratione redemptionis debetur genuflexio. vnde Apostolus. Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Ex eo vero quod Deus non accipit ab alio nec consilium, nec donum, debetur ei gloria. Illi enim proprie debetur gloria, qui de se habet quicquid habet. vnde per contrarium ait Apostolus. Si accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti? Ideo Deus per Esa. Gloriam meam alteri non dabo. Vltimò ponit eius æternitatem cum dicitur: in secula seculorum. Seculum accipi solet pro curriculo centum annorum, quo plurimò tempore durare potest longissima vita hominis. Accipitur nihilominus pro toto tempore huius mortalitatis vitæ. Ita enim distinguimus inter hoc seculum, & futurum, æternitas verò nõ dicitur proprie seculum, quia ibi non est successio neque reuolutio, sed est perpetua vnâque & inuariata duratio. Dicitur autem seculum seculorum, id est, duratio, quæ eminenti virtute continet omnia secula, & durationes incorruptibilium rerum, quæ continent secula corruptibilium rerum. Et præcipue ipsa Dei æternitas potest dici seculum seculorum pluraliter, licet sit vnâ & simplex duratio, propter multitudinem & multiplicatam contentorum, vt sit sensus, in secula cõsentientia seculorum. Ad dicit autem ad confirmationem, Amen, quæ est dictio Hebraica, aliquando significans idem quod ita est, vt cum dicitur: Amen dico vobis. Aliquando idem quod ita fiat, ibi dicit omnis populus amen, amen, id est, fiat, fiat. Et vtroque modo hic apte accipi potest. Nam & ita est quod, Deo est honor & gloria perpetua. Et idem solemus illi precari, vt sit nomen domini benedictum in secula. Sicut & vbi Apostolus ait: ipsi honor & gloria, subintelligi potest & verbum est, vel sit, & verbum detur, seu habeatur.

Malac. 1. b
Philip. 2. b
1. Cor. 4. b
Esa. 42. b
Math. 6. a
Psalm. 105. c

EPI TOM E XII. CAPITIS.

Expedita necessitate, virtute, & origine gratiæ Dei, Apostolus in quinque sequentibus capitulis docet rectum vsum gratiæ, siue iustitiæ Dei, quæ doctrina pertinet ad instructionem moralem. Et primò docet vsum gratiæ, inducendo ad perfectionem vitæ in generali, quomodo scilicet quis debet se exhibere sanctum Deo, quantum ad corpus, & quantum ad animam: & qualiter dominus Dei homo debeat vti. Secundò ibi, Sicut enim, &c. Assignat rationem desumptam ex similitudine corporis mystici ad corpus naturale, tam quoad vnitatem ipsius, quam quoad pluralitatem membrorum ac officiorum diuersitatem, secundum quam ponit differentiã gratuitarum Dei donationum, particularium, & communium, quarum vsum docet, & maximè charitatis, quo modo quis se debeat habere in ordine ad proximum, Deum ac seipsum.

Tertio ibi, Benedicite persequentibus uos, &c. ostendit quam beneuolentiam, concordiam, & beneficentiam

nescientiam quis debeat inimicis, & hoc prosequens persuadet excludere impedimenta concordia & beneficentiæ. Demum adducit fructum & effectum charitatis erga inimicos, & concludit quod propter mala quæ inferunt nobis inimici, non debemus trahi neque vinci ut eis malum reddamus, sed potius malum in bonum vincamus.

EXPOSITIO LITERALIS XII. CAPITIS.

Obscuro itaque, id est, per sacra precor, uos fratres, quia fraterna charitas hoc exigit, per misericordiam Dei, per quam saluati estis, vel auctoritate Apostolatus mei per Dei misericordiam mihi commissis, ut exhibeatis, non tantum mentes, sed etiam corpora uestra hostiam, in mortificationem carnalium desideriorum, vel ut exponatis passioni & morti propter Christum, prout ipse tradidit suum, sanctam, id est, mundatam per penitentiam & deuotionem, qua corpus nostrum Dei seruituti mancipatur, uiuentem per fidem & charitatis opera, Deo placentem, per intentionis rectitudinem, quæ plurimum Deo placet, rationabile, id est, discretum, ordinatum & honestum sit obsequium uestrum: & nolite conformari huic seculo, id est, cauere vos conformare rebus instabilibus, quæ temporaliter & successiuè transeunt, sed reformamini, id est, reformamini in exterioribus actibus, in nouitate sensus, id est, intellectu uestri ut probetis, id est, experimento cognoscatis, quæ sit uoluntas Dei, quæ scilicet uult sanctificationem uestram, & vos saluos fieri, bona, quæ uult & suis præceptis inducit ad bonum honestum, & bene placens, quia bene placet Deo nos uelle bonum honestum, & perfectum, quæ nos uult perfectos esse, prout ipse perfectus est. Dico enim, id est, mando per gratiam, scilicet Apostolatus, quæ data est mihi, scilicet inter gentes, omnibus qui sunt inter uos, nõ plus sapere quam oportet sapere, id est, nullus de suo sensu, aut sapientia confidens, præsumat supra suam mensuram, nec ambulet in magnis & mirabilibus super se. Sed mando uobis, sapere ad sobrietatem, id est, secundum mensuram, & hoc dico utique sicut Deus diuisit, id est, distribuit mensuram fidei, id est, donorum suorum, quæ ordinantur ad fidei ædificationem.

Ad Tit. 3. b
1. Cor. 7. f
Ephes. 5. a
Colos. 2. f. c
1. Cor. 14. f
Leuit. 2. 6. b
Mar. 9.
Iac. 1. b
1. Thess. 4. a
1. Tim. 2. a
Ephes. 5. a
Eccle. 7.
Psalm. 130. a
1. Cor. 12. b

SECUNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Sicut enim in uno corpore, scilicet naturali, multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra: per diuersa dona spiritus sancti, per charitatem Deo uniti & copulati inuicem seruando: habentes donationes secundum gratiam quæ data est nobis differenter: vnusquisque enim proprium donum habet à Deo, vnus quidem sic, alius sic, siue prophetiam, id est, apparitionem, siue uisionem eorum quæ sunt procul, id est, futurorum, siue presentium occultorum ex diuina reuelatione, quam habentes utantur ea. secundum rationem, id est, mensuram, fidei, siue ministerium in ministrando, id est, si quis accepit gratiam vel officium ministerij, puta Episcopatus, Presbyterij, aut Rectoris, qui uocatur Dei minister: siue qui docet in doctrina, id est, qui habet officium & gratiam docendi, utatur studiosè & fideliter docendo, Qui exhortatur, id est, qui habet officium vel gratiam exhortandi, utatur illa, in exhortando, Qui tribuit, id est, qui habet facultatem & gratiam tribuendi, exequatur in simplicitate, dando elemosinas, ut nihil mali intendat: Qui præest, id est, qui est in prælationis officio constitutus, utatur officio illo, in sollicitudine, id est, diligenter: qui miseretur, id est, qui habet facultatem & effectum miserendi, exequatur in hilaritate, non ex tristitia aut necessitate. Dilectio sine simulatione, id est, si quis aut ex sola exteriori apparentia, uerbo, uel lingua, sed interiori cordis affectu, & efficacia operis, odientes malum, scilicet proximi, & adherentes bono uirtuti aliorum: Charitatem fraternitatis diligentes, honore inuicem præuidentes, id est, non despicientes eos quasi inferiores, sed tanquam superiores in donis & gratia ac beneficiis honorem & reuerentiam exhibentes: Sollicitudine non pigri, scilicet sitis ad seruandum Deo, spiritu seruantes, in charitate, domino seruantes, cultu patriæ, Spe gaudentes, propter bonum speratum incunde Deo seruantes, in tribulatione patientes, id est, tribulationes propter Deum patienter sustineatis, & ut patienter ferre eas possitis, sitis orationi instantes, scilicet continue & absque intermissione pro loco & tempore, necessitatibus sanctorum communicantes, bona uestra temporalia, corporalia & spiritualia, hospitalitatem sectantes, peregrinos in domum recipiendo, & eis necessaria ministrando.

1. Cor. 12. b
1. Cor. 11. f
1. Cor. 9. b
1. Ioan. 3. c
Deut. 6. c
Supra. b

TERTIA PARS XII. CAPITIS.

Benedicite persequentibus uos, id est, bona persequentium uos annuntiate, & eis orate, Benedicite & nolite maledicere, id est, maledicere aut mala imprecari. Gaudete, id est, letamini, cum gaudentibus eis cõgratulando, sicut cum flentibus, id est, cõpatimini afflictis & tribus eos consolando. Id ipsum inuicem sentientes, id est, vno sensu in eandem sententiam cõuenientes, non sitis in corde uestro, alta sapientes, ut, scilicet inordinate uestram excellentiam appetatis, sed sitis humilibus consentientes, id est, humilium imitatores. Nolite esse prudentes apud uosmetipsos, id est, ne prudentiam uestram apud uos solum exerceatis, uel solos prudentes arbitremini alios despiciendo, nulli malum pro malo reddentes, affectu odij uel uindictæ. Prouidentes bona non tantum coram Deo, id est, occulte, sed ne oriarur scandalum & exemplum boni detur, etiam coram omnibus hominibus, ut uidentes opera uestra bona, glorificent patrem uestrum qui in cælis est. Si fieri potest quod in uobis est, id est, in quantum in uobis est, cum omnibus hominibus, amicis & inimicis pacè habentes. Non uosmetipsos defendentes charissimi, a cõuictu odij, uel uindictæ repercutientes uel reiniuriantes: Sed date locum iræ eorum, eos illius iudicio qui sibi uindictam repercutiet, remittendo, scriptum est enim, Mihi uindictam & ego retribuam dicit dominus, & non solum non debetis dare locum iræ: sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbonem ignis congeres super caput eius, id est, amorem charitatis uel penitentia super

Matth. 5. g
1. Cor. 13. b
Math. 5. b
Hebr. 12. a
Dcut. 32. a

super mentem eius congregabis, & ad te diligendum prouocabis. Noli uinci à malo, scilicet eius qui te persequitur, ut etiam tu persequaris eum. Sed uince, patiendo in bono, id est, in bonum illius, & benefaciendo, malum persecutoris.

COMMENTVM DVODECIMI CAPITIS.

Obscuro itaque uos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium uestrum.

Prout. 18. d
Ad Philem. b
1. Tim. 5. a
Ad Tit. 3. b
10. de ciuit.
Psal. 50. d
Hebr. 7. 1. c
Ephes. 5. a
Malac. 1. d
Galat. 2. d
Supra 5. b
1. Tim. 10. b
Colo. 3. a
Leuit. 22. a
Leuit. 20. b
Leuit. 1. b
Psal. 55. c
Leuit. 1. d
Coloss. 4. a
1. Cor. 4. a
Psal. 98. a

In hoc 12. cap. Apost. inchoando rectum usum gratie, preponit monitionem moralem, in generali docendo usum gratie, quantum ad hoc quod homo sit perfectus in sanctitate, quam seruare debet, quoad corpus, & quoad animam, & primò ad euitandum incomprehensibilia iudicia Dei, hortatur eam seruare quo ad corpus, dicens: Obscuro, &c. utitur autem obsecratione propter tria. Primò ad ostendendum suam humilitatem, unde Salomon: Cum obsecrationibus loquitur pauper, qui, scilicet de sua abundantia non cõfidit, & ideo non ex eo quod suum est, sed ex eo quod Dei est, conatur homines inducere ad bonum. Nam obsecrare est per sacra orare. Secundò ut magis amore moueat rogando, quàm timore authoritatiue imperando, unde Apostol. Multam fiduciam habens in Christo Iesu imperando tibi, quod ad rem pertinet propter charitatem magis obscuro. Tertio propter reuerentiam Romanorum, quibus scribebat, unde alibi: Seniores ne increpaueris, sed obsecra ut patrem. Alio etiam modo inducit ex parte Dei dicens: Per misericordiam Dei, per quam saluati estis, secundum illud: Secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Et ideo ex consideratione diuinæ misericordie debemus facere quod monemur, iuxta illud: Nonne oportet & te misereri conserui tui, sicut & ego tui miserus sum? Deinde ponit admonitionem, dicens: Ut exhibeatis corpora uestra hostiam, & cetera. Ad cuius intelligentiam aduertendum est quod, prout D. August. dicit, exterius sacrificiũ quod Deo offeritur, est signum inuisibilis sacrificij, quo quis se & sua in Dei obsequium exhibet. Habet autẽ homo triplex bonum à Deo, quod debet exhibere Deo. Primò quidem bonum animæ quod exhibet Deo per deuotionem & contritionem; secundum illud, Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Secundò habet homo exteriora bona, quæ exhibet Deo per elemosynam largitionem, unde Apost. Beneficentia & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Tertio habet homo bonum proprii corporis, & quantum ad hoc dicit, ut exhibeatis corpora uestra tanquã spirituales hostiam. Dicebatur hostia animal immolatu Deo pro victoria hostium, vel pro securitate ab hostibus, vel quia ad ostium tabernaculi immolabatur. Exhibet autem homo corpus suum ut hostiam, tripliciter. Vno modo quãdo homo corpus suum exhibet passioni & morti propter Deũ, prout Christus tradidit se ipsum oblationem & hostiam Deo. Secundò per hoc quod homo corpus suum ieiunius & uigiliis macerat ad seruendum Deo, secundum illud: Castigo corpus meum, &c. Tertio per hoc quod homo exhibet corpus suum ad opera iustitiæ & diuini cultus exequenda, unde supra: Exhibete membra uestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Est etiam considerandum quod quando hostia Deo immolabatur, quatuor debebant in ea obseruari. Primò quod oblatio debebat esse integra & incorrupta, alias offerens erat maledictus, iuxta illud: Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & uotum faciens immolat debile domino, & propter hoc dicit, uiuentem, ut scilicet hostia nostri corporis, quam Deo offerimus, sit uia per fidem formatam charitate, unde Apost. Quod nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei. Et est aduertendum quod naturalis hostia, quæ prius uia erat, occidebatur ut immolaretur: ad ostendendũ quod adhuc mors regnabat in homine, regnante peccato, ut supra dictum est. Sed hæc hostia spiritalis semper uiuit, & in uita proficit, secundum illud: Ego ueni, ut uitam habeant, & abundantius habeant: quia iam peccatum ablatum est per Christum, nisi dicamus quod hostia corporis nostri uiuit quidem Deo per iustitiam fidei, sed mortificatur concupiscentiis carnis, prout monet Apostol. Mortificate membra uestra quæ sunt super terram. Secundò hostia Deo oblata in ipsa immolatione sanctificabatur: scriptum enim erat in lege: Omnis homo qui accesserit de stirpe sua ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filij Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino, & ideo subdit, Sanctam, scilicet, per deuotionem, qua corpus humanum dei seruitio mancipatur. Quia præceptum erat: Sanctificamini, & estote sancti; quia ego Dominus Deus uester. Proprie autem sanctitas dicitur per respectum ad Deum, in quantum homo seruat ea quæ iusta sunt quo ad Deum. Tertio quantum ad ipsam sacrificij consumptionem dicebatur sacrificium suauis & acceptum Domino, secundum illud: Oblata omnia adoleuit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum Domino. Ideo dicit hic Deo placentem, scilicet per rectitudinem intentionis, unde Psalmista: Ut placeam Deo in lumine uiuentium. Quarto in ipsa sacrificij præparatione apponebatur sale, quia scriptum erat: Quidquid obtuleris sacrificij sale condies. Sal autem discretionem sapientiæ significat, iuxta illud, In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt: sermo uester semper in gratia sit sale conditus. Ideo hic subiungit rationabile obsequium uestrum, id est, cum discretionem corpora uestra Deo exhibeatis hostiam, vel per martyrium, vel per abstinentiam, vel per quodcunque opus iustitiæ, ac si diceret: Omnia honeste & secundum ordinem fiant in uobis. Unde Psalm. Honor regis iudicium, scilicet discretionis, diligit. Aliter enim se habet iustus ad interiores actus, quibus Deo deseruit, & aliter ad exteriores. Nam bonum & iustitia hominis principi paliter

paliter in interioribus actibus consistit, quibus homo credit, sperat & diligit, unde Christus: Regnum Dei intra uos est. Non autem principaliter consistit in actibus exterioribus: non enim est regnum Dei esca & potus, & idcirco actus interiores se habent per modum finis, qui secundum se queritur: exteriores uero actus per quos corpora Deo exhibentur, sicut ea quæ sunt ad finem. In eo autem quod queritur tanquam finis, multa mensura adhibetur, sed quãto maius fuerit, tanto melius se habet. In eo uero quod queritur ad finem, adhibetur mensura secundum proportionem ad finem: sicut medicus sanitatẽ facit tantum quantum potest. Medicinam uero non tantũ dat quantum potest, sed quantum uidet expedire ad sanitatem consequendam. Similiter homo in fide, spe, & charitate, nullam mensuram debet adhibere, sed quanto plus credit, sperat & diligit, tanto melior est, propter quod dicitur: Diliges Dominum ex toto corde tuo, &c. Sed in actibus exterioribus adhibenda est discretionis mensura per comparationem ad charitatem, unde D. Hiero. dicit: Nonne carnalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium uel uigiliis præfert sensus integritati, ut propter psalmorum decantationem amentia uel tristitia quis notam incurrar.

Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta.

Hic ostendit qualiter se exhibere debeat homo quantum ad animam. Et facit tria: primo prohibet seculi conformitatem, dicens: Nolite conformari huic seculo, id est, rebus quæ temporaliter transeunt. Nam seculum præfens est quædam mensura eorum quæ temporaliter labuntur. Rebus autem corporalibus homo conformatur per affectum, amore eis inharẽdo, iuxta illud: Facti sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Ideo D. Iacobus dicebat: Religio munda & immaculata, est immaculatum se custodire ab hoc seculo. Huic seculo conformatur qui uitam seculariter uiuentium imitatur, unde Apostol. Testificor in domino, ut iam amplius non ambuletis, sicut & Gentes ambulant. Secundò Apostol. iubet interiorẽ reformationem, dicens: Sed reformamini in nouitate sensus uestri. Sensus hominis hic dicitur ratio, secundum quod per eam homo iudicat de agendis. Hunc autem sensum habuit homo in sua creatione uigentem & integrum, unde Sap. Sensus impleuit corda illorum, & bona & mala ostendit illis. Sed per peccatum hic sensus est corruptus, & quasi inueteratus, unde Baruch. Inueterasti in terra aliena: & per consequens pulchritudinem & decorem amisit. Unde Hierem. Egressus est à filia Sion omnis decor. Monet ergo Apostol. ut reformemur, id est, iterato formam & decorem mentis assumamus, quem nostra mens habuit per gratiam spiritus sancti, ad quam participandam homo studium adhibere debet, ita scilicet ut qui eandem nondum perceperunt recipiant, & in ea proficiant. Ideo Apostolus: Renouamini spiritu mentis uestræ, & Psalmista: Renouabitur ut aquila iuuentus mea. Vel aliter, Renouamini, scilicet in actibus exterioribus: in nouitate sensus uestri, id est, in nouitate gratiæ, quam percepistis. Tertio assignat rationem admonitionis, dicens: Ut probetis quæ sit uoluntas Dei. Circa quod considerandum est quod sicut homo qui habet gustum infectum, non habet rectum iudicium de saporibus, sed ea quæ sunt suauius, interdum abominatur: ea uero quæ sunt abominabilia, appetit. Qui autem habet gustum sanum, rectum iudicium habet de saporibus. Ita homo qui habet affectum corruptum, conformatur rebus secularibus, non habet rectum iudicium de bono: sed ille qui habet affectum sanum sensu eius in nouato per gratiam, rectum iudicium habet de bono. Ideo dicit: Nolite conformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis, id est, experimento cognoscatis, quæ sit uoluntas Dei, qua scilicet uult uos esse saluos & sanctos: iuxta illud: Hæc est uoluntas Dei sanctificatio uestra. Tripliciter describit hic Dei uoluntatem. Primò uocat eam bonam, qua uult uos uelle bonum honestum, & ad hoc suis præceptis nos inducit, unde Michæas: Indicabo tibi õ homo, quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. Secundò describit eam beneplacentem, in quantum scilicet disposito est delectabile id quod Deus uult uos uelle, unde Psalm. In iustitiis domini rectæ lætificantes corda. Tertio describit eam perfectam, quasi coniungentem nos fini, secundum illud: Estote perfecti sicut pater uester cælestis perfectus est. & illud: Ambula coram me & esto perfectus. Talem ergo experiuntur Dei uoluntatẽ, qui non conformantur huic seculo, sed reformantur in nouitate sensus sui. Illi autem qui in uetustate permanet, huic seculo conformati iudicant uoluntatem Dei non esse bonam, sed grauem, amarã, & inutilem, unde Sap. Quam aspera est sapientia indoctis hominibus.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos: non plus sapere, quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei.

Docet hic qualiter Dei donis homo uti debeat. Et primò in generali quo ad dona quæ non sunt omnibus communia, quemadmodum sunt gratiæ gratis datæ. Et facit tria. Primò cum moderatione ac humilitate exprimit suam authoritatem, dicens: Dico enim, &c. q. d. Monui ut reformemini in nouitate sensus uestri, quod quidẽ facere debetis. dico enim, id est, mando per gratiam Apostolatus quæ data est mihi, prout alibi dicit: Cum cognouissent gratiam quæ data est mihi inter gentes, & alio in loco: mihi autem sanctorum minimo data hæc, &c. Omnibus qui sunt inter uos, id est, omnibus qui inter uos conuersantur fideles conuersi, siue Iudæi sint aut Gentiles, natiui siue aduenæ & peregrini: quia omnibus quod mando utile est & necessarium, scilicet non plus sapere quàm oportet sapere, id est, nullus præsumat de sensu aut de sapientia sua, confidens supra mensuram suam, unde Sap. Non plus sapias quàm necesse est, & Psalm. Non ambulau in magnis, neque in mirabilibus super me. Secundò hortatur ad id quod est moderatum & medium, dicens: Sed

Luc. 17. e
Infra 14. c
Matt. 22. d
Tit. 1. c
Osee 9. c
Iacob. 1. b
Ephes. 4. d
Eccles. 17. a
Baruch. 3. b
Thron. 1. b
Ephes. 4. f
Psal. 101. a
1. Thess. 4. e
Psal. 18. c
Mat. 5. g
Gen. 17. a
Eccles. 6. 1. c
Text.
Galat. 1. b
Ephes. 3. b
Eccles. 7. e
Psal. 130. a
Sed

sed sapere ad sobrietatem. id est, mando vobis vt secundum mensuram sapiatis, id est, secundum gratiam vobis datam. Sobrietas enim mensuram importat, quauis proprie dicatur circa potum vini: potest tamen accipi secundum quamlibet materiam, in qua homo debitam debet seruare mensuram. Sic accepit Apolto. cum dixit: Sobrie, iuste, & pie viuamus in hoc seculo. Tertio docet secundum quid accipienda est mensura medij, dicens: Et hoc inquam sicut Deus vniciueque diuifit, id est, distribuit mensuram fidei, id est, mensuram donorum suorum, quae ordinantur ad fidei aedificationem, iuxta illud: Vnicuique data est manifestatio spiritus ad vtilitatem. Dat enim Deus huiusmodi dona non eadem omnibus, sed diuersa diuersis, secundum illud: Diuisiones gratiarum sunt. Nec omnibus aequaliter dat, sed vnicuique secundum certam mensuram, iuxta illud: vnicuique; nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et ideo Apostolus sobrie sapiens secundum hanc mensuram dicebat: Non autem in imensum gloriamur, sed secundum mensuram regulam qua mensus est nobis Deus. Soli autem Christo datus est spiritus non ad mensuram. Deus autem non solum alias gratias gratis datas dat mensurate, sed etiam ipsam fidem. vnde discipuli dixerunt Christo: Domine adauge nobis fidem.

SECUNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Text. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra,

In hac secunda huius capituli parte, Apostolus praemissa monitione, rationem assignat assumptam ex similitudine corporis mystici ad naturale. Et circa corpus naturale tagit tria, scilicet corporis naturalis vnitatem, membrorum pluralitatem, & officiorum diuersitatem, & adaptat haec tria ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia: vnde ad Ephes. scribit: Ipsum dedit caput suum per omnem Ecclesiam quae est corpus eius. Deinde tangit fidelium quasi membrorum multitudinem, cum dicit: ita multi, &c. de qua multitudine Christus: Homo quidam fecit caenam magnam, & vocauit multos. Et Esa. Multi filij deferae. Quauis enim sint pauci per comparisonem ad infirmitatem multitudinem infidelium & malorum, qui sunt multo plures: Stultorum enim, vt Salomon ait, infinitus est numerus. & Christus: Multi sunt vocati, pauci vero electi. & alibi: Arcta enim est via quae ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniant eam. Absolute tamen loquendo sunt multi. vnde D. Ioan. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, &c. Postmodum tangit officiorum diuersitatem, cum dicit: Non autem omnia membra eundem actum habent. Nam vt alibi dicit: Corpus non est vnum membrum, sed multa. Si totum corpus oculis, vbi auditus? &c. Secundo tagit corporis mystici vnitatem, cum dicit: ita multi unum corpus sumus in Christo. De qua vnitatem Apostolus alibi: vt reconciliet ambos in vno corpore. Huius autem corporis mystici vnitatem est per fidem, per quam cum effectu charitatis inuicem vnimur Deo, secundum illud: Vnum corpus & vnus spiritus. Et quia spiritus vnitatis in nos a Christo deriuatur, vnde supra dictum est: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ideo dicit in Christo, qui per spiritum suum, quem dat nobis, vnit nos inuicem & Deo. vnde Christus: vt sint vnum in nobis, sicut nos vnum sumus. Tertio tangit officiorum diuersitatem ad vtilitatem communem reductam, dicens: Singuli autem sumus alter alterius membra. Membrum enim quodlibet in corpore naturali, proprium actum habet, & virtutem: in quantum sua virtute & actu alteri prodest, dicitur membrum alterius: vt pes dicitur membrum oculi, in quantum oculus defert: & oculus dicitur membrum pedis, in quantum pedem dirigit. Non potest dicere oculus manui, Opera tua non indigeo: Ita etiam in corpore mystico, ille qui accipit gratiam prophetiae, indiget eo qui accipit gratiam sanitarum: & ita tamen omnibus alijs. vnde dum vnusquisque fidelis secundum gratiam sibi datam alteri seruit, efficitur alterius membrum. Ideo Apolt. Alter alterius onera portate. & D. Petrus: Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrans.

Text. Habentes donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differentes, siue prophetiam secundum rationem fidei. **H**ic prosequitur in speciali monitione quam proposuerat de sobrio & moderato vsu gratiae. Et primo ponit gratiarum diuersitatem: dicens: Sumus, inquam, alter alterius membra, non secundum eandem gratiam, sed habentes differentes donationes: non ex diuersitate meritorum, sed secundum gratiam quae data est nobis, iuxta illud: vnusquisque proprium actum habet ex Deo. vnus quidem sic: alius vero sic. vnde Christus: vocauit seruos suos, & diuisit, & tradidit illis bona sua: & vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero vnum. Secundo docet diuersarum gratiarum vsu. Et primo in rebus diuinis, quantum ad cognitionem dicens: Siue prophetiam, quam habentes vramur secundum rationem fidei. Dicitur autem prophetia quaedam apparitio ex reuelatione diuina eorum quae sunt procul a cognitione nostra naturali: vnde qui propheta hodie dicitur, vocabatur olim videns. Sunt autem procul a cognitione nostra futura contingentia, quae propter defectum sui esse cognoscibilia non sunt. Sed res diuinae sunt procul a cognitione nostra, non secundum se, cum sint maxime cognoscibiles: Deus enim est lux, & tenebrae in eo non sunt ulla. Sed propter defectum intellectus nostri, qui se habet ad ea quae sunt in seipsis manifestissima, sicut oculus non videt ad lumem solis. Et quia vnumquodque dicitur magis tale, quod est secundum se tale, quam quod est tale secundum aliud: Inde est quod magis proprie dicuntur esse procul a cognitione nostra futura contingentia: & ideo futurorum contingentium est proprie prophetia. vnde Amos: Non faciet Dominus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas: Dicitur etiam prophetia reuelatio quorumcumque occultorum, vt reuelatio

Ad Tit. 1.c

1.C. 12. 4

1. Cor. 12. a
Ephes. 4. b

1. Cor. 10. c
Ioan. 3. d
Luc. 17. b

Ephes. 1. d

Luc. 14. d
Esa. 54. a

Ecclesi. 1. d
Ierem. 20. c
Ierem. 7. b
Apo. 7. b

1. Cor. 12. b
Ephes. 2. d

Ephes. 4. a
Supra 8. b

1. Cor. 12. g

Galat. 6. a
1. Pet. 4. b

1. Cor. 7. b

1. Reg. 9. b

1. Ioan. 1. b

Amos 3. b

creationis mundi facta Moysi hoc autem donum prophetiae, non solum fuit in veteri testamento, sed etiam in nouo, secundum illud: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetae bunt filij vestri. Dicuntur etiam Prophetae in nouo Testamento, qui prophetica dicta exponunt: quia sacra scriptura eodem spiritu interpretatur quo condita est. vnde Sapiens: Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam. Ordinatur autem prophetiae donum sicut & aliae gratiae gratis datae, ad fidei aedificationem, iuxta illud: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. & illud: Confirmata scilicet est doctrina fidei, contestante Deo, signis & prodigijs, & varijs virtutibus ac spiritus sancti distributionibus. Et ideo prophetia vtendum est secundum rationem fidei, id est, non in vanum, sed per hoc vt fides confirmetur. vnde Dominus per Moysen: Si surrexerit in medio tui propheta, & dixerit tibi: Eamus, & sequamur deos alienos, non audies verba prophetae illius: quia scilicet prophetae contra rationem fidei. Siue ministerium in ministrando. Hic docet vt gratia ministerij quantum ad Sacramenta, dicens: Siue ministerium in ministrando, id est, si quis accepit gratiam vel officium ministerij, puta si Episcopus vel Sacerdos, qui dicitur ministri Dei. vnde Elias: Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei nostri. Exequatur ergo talem gratiam & officium fideliter, & diligenter ministrando. vnde Apolt. Ministerium tuum imple. Siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando. Hic tangit ea quae pertinent ad res humanas, in quibus potest aliquis alteri subuenire. Primo quidem quantum ad cognitionem speculatiuam vel practicam: quantum ad speculatiuam dicit, Siue qui docet, id est, qui habet officium vel gratiam docendi, vtatur doctrina, id est, studiose & fideliter doceat: prout Iob cui dictum fuit: Ecce docuisti plurimos. Et Christus praecepit Apostolis: Euntes in mundum vniuersum docete omnes Gentes. Quantum vero ad cognitionem practicam, quae versatur circa agibilia vel factibilia, subdit: Qui exhortatur, id est, qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonum, vtatur illa, affectuose, fideliter & veraciter exhortando. Vt Apolt. Exhortatio nostra non fuit in errore neque de immunditia: & alibi: Haec loquere, & exhortare.

Qui tribuit in simplicitate, qui praest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.

Hic ponit ea quae pertinent ad exteriora opera, quibus quandoque aliquis subuenit alicui, tribuendo & dando ei aliquid bonum. Et quantum ad hoc dicit, Qui tribuit, id est, qui habet facultatem & gratiam tribuendo, exequatur hoc, in simplicitate: vt, scilicet nihil mali ex illo intendat, quasi homines donis ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis aliquo modico dato intendit maiora acquirere. vnde Sap. Datus insipientis non erit vtilis tibi. Oculi enim illius septem plures sunt. Exigua dabit, & multa improperebit. Et Salomon: Simplicitas iustorum dirigit eos. Quandoque autem aliquis subuenit alteri, eius curam habendo, & quantum ad hoc dicit: Qui praest, id est, qui est in praelationis officio constitutus, vtatur illo officio in sollicitudine, propter quam debemus eis obedire, iuxta illud: Obedite praepositis vestris, & subiacete eis: Ipsi enim perquirunt quasi rationem redditori pro animabus vestris. Ideo ipse qui hanc sollicitudinem docebat, de se dicebat: Instantia mea quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quandoque vero subuenit aliquis alteri subleuando suam miseriam, & quantum ad hoc dicit, Qui miseretur, id est, qui habet facultatem & affectum miserendi, exequatur hoc in hilaritate, quasi libenter & voluntarie faciens. Et non ex tristitia, neque ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. vnde Sapiens: In omni dono hilarem fac vultum tuum. Dilectio sine simulatione, odientes malum, adhaerentes bono. Hic docet vsu doni gratuiti, quod est omnibus commune, scilicet charitatis: & ponit quae pertinent ad charitatem in generali. Et primo ostendit qualis debet esse dilectio ex parte diligentis: quia debet esse vera. vnde dicit: Dilectio sine simulatione, vt scilicet, non tantum verbo aut exteriori apparentia, sed sit vero cordis affectu & efficacia operis, secundum illud: Non diligamus lingua, neque verbo, scilicet solum, sed opere & veritate, qui hanc dilectionem habet, si deus amicus est, cui nulla fit comparatio. Secundo docet quod dilectio debet esse pura, cum dicit: Odientes malum. Tunc enim est pura dilectio, quando homo non consentit amico suo in malum, sed ita diligit hominem, vt eius vitium odiat. vnde dicitur quod charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. & Psalm. Iniquos odio habui. Tertio docet quod dilectio debet esse honesta, vt, scilicet aliquis adhaereat alteri propter bonum virtutis. vnde Apolt. Bonum autem emulamini in bono semper. Haec est pulchra dilectio, de qua dicitur: Ego mater pulchrae dilectionis. Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, honore inuicem praeuinentes. Hic ostendit qualiter charitas se debeat habere in ordine ad proximum. Et primo quantum ad interiorem affectum, cum dicit: Charitatem fraternitatis diligentes, vt, scilicet non solum fratres diligamus per charitatem, sed etiam diligamus ipsam charitatem, qua eos diligimus, & ab eis diligimur. Si enim charitatem habuerimus charitatem, non de facili illam dissolui permittemus. Ideo Hebraeos hortabatur Apolt. dicens: Charitas fraternitatis maneat in vobis, & Salomon: Si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, tanquam nihil despiciet illam. Secundo quantum ad exteriorem effectum, cum dicit, honore inuicem praeuinentes: in quo tria designantur. Primo quod homo proximum in reuerentia habere debet, quod pertinet ad rationem honoris: Nullus enim potest vere diligere eum, quem despicit. Ideo Apoltolus hortatur, vt arbitremur superiores inuicem, quod quidem fit cum aliquis defectum suum considerat, & perfectionem proximi. In honore autem non solum reuerentia intelligitur, sed etiam necessarium subuenio, prout in praepcepto Domini, cum dicitur: Honora patrem tuum & matrem tuam, praecipitur subuenio, quod pa

Ecclesi. 24. d

1. Cor. 12. a
Hebr. 2. a

Deut. 32. a

Esa. 61. b
2. Tim. 4. b

Iob 4. a

1. Thess. 2. a
ad Tit. 2. d

Ecclesi. 20. b
Prov. 11. a

Hebr. 11. e

1. Cor. 9. g

1. Cor. 9. b
Ecclesi. 35. b

1. Ioan. 3. e

1. Cor. 13. c
Psalm. 118.

Galat. 4. e
Ecclesi. 24. e

Hebr. 11. e
Can. 11. e

Philip. 2. e
Exod. 20. b

Math. 15. 4

Eccl. 14. d

Eccl. 14. c
Tent.

Mich. 6. e
2. Tim. 2. 6

Az. 18. g
1. Theff. 5. 3. d
Deut. 6. c
Eccl. 2. b

Supra 5. 4
Luc. 18. 4
1. Theff. 5. d
2. Cor. 1. 3. b

Ephes. 4. f

Eccl. 13. b

Luc. 16. e

Hebr. 11. 4
1. Pet. 4. c

quod patet ex eo quod Christus arguit Phariseos, contra hoc præceptum impediens filios à subuentione parentum. Secundò designatur quod effectus dilectionis debent mutuo exhiberi, vt non solum homo velit beneficia recipere, sed etiam exhibere. vnde Sapiens, Nò sit potestata manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. & alibi: In diuisione sortis da & accipe. & hoc designatur cum dicit, inuicem. Tertio designatur quod effectus dilectionis debet esse promptus & velox, cum dicitur prouenientes, vt scilicet aliquis proueniat amicum in beneficiis. vnde Sapiens: Omnis amicus dicit amico: Er ego amicitiam copulem.

Solitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes.

Hic ostendit qualiter per charitatem nos debeamus habere erga Deum. Et primò incipit ab ipsa rationis attentione, cum dicit: Solitudine fitis non pigri, scilicet ad deseruendum Deo. Ideo Micheas: Indicabo tibi quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. postea subdit: Solucite ambulare cum Deo tuo. Et Apostolus. Solucite cura te ipsum probabilem exhibere Deo. Secundò quantum ad effectum, cum dicit: spiritu feruentes, scilicet in Dei dilectione. Procedit autem feruor aquæ ex abundantia caloris. vnde feruor spiritus dicitur, quia propter abundantiam diuinæ dilectionis torus homo feruet in Deum, ea ratione dicitur quod Apollo feruens spiritu loquebatur. Et Apostolus. Nolite spiritum extinguere. Tertio quantum ad exterius obsequium, cum dicit: Domino seruientes, scilicet seruitute patriæ quæ soli Deo debetur: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Vel secundum aliam literam, tempore seruientes, vt videlicet tempore congruenti seruitium Dei faciamus, secundum illud: Omni negotio est tempus & opportunitas. Quarto quantum ad mercedem seruij, cum dicit: spe gaudentes, scilicet mercede dis, quæ est fruitio: ipes filiorum Dei. Quintò quantum ad difficultatē, quam homo paritur in diuino seruitio. vnde subdit: In tribulatione patientes. tribulatio enim patientiam operatur. Sextò quantum ad omnia prædicta dicit, orationi instantes, in quo orationis assiduitas designatur, de qua Christus, Oportet semper orare, & nunquam deficere. & Apostolus. Sine intermissione orate. Per orationem enim in nobis sollicitudo excitatur, feruor accenditur, ad Dei seruitium incitatur. Gaudium spei in nobis augetur, & auxilium in tribulatione promouetur. *Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.* Determinat hic de charitate, quantum ad speciales quasdam personas. Et primò inducit ad exhibenda beneficia charitatis indigentibus in vniuersali, dicens: *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Vbi tria sunt notanda. Primò quod eleemosynæ ex charitate sunt impendendæ indigentibus siue necessitatem patientibus. Ideo Apostolus: Laboret operando manibus suis, quod bonum est, vt habeat vnde necessitatem tribuat patienti. Secundò, quod potius subueniendum est iustis quam aliis. Idè dicit, *Necessitatibus sanctorum.* vnde Sapiens: Da iusto, & non recipias peccatorem. Quod quidem non est intelligendum, quin etiam in necessitatibus sit subueniendum peccatoribus, sed quod non est eis subueniendum ad fomentū peccati. Vtilis tamen est subuenire iustis: quia talis eleemosyna est fructuosa, non solum ex parte dantis, sed etiam ex suffragio recipientis. vnde Christus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula, scilicet suis suffragiis. Secundò, in speciali admonet ad hospitalitatem, cum dicit: *Hospitalitatem sectantes,* quia scilicet in hoc misericordie opere alia misericordie includuntur opera. Nam hospes non solum donum exhibet ad manendum, sed etiam alia necessaria subministrat. Ideo eam alibi commendat Apostolus, dicens: Hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam Angelis hospitio receptis. & Diuus Petrus: Hospitalitatem inuicem sine murmuratione.

TERTIA PARS XII. CAPITIS.

Benedicite persequentibus uos, benedicite & nolite maledicere.

Tent.

In hac tertia huius capituli parte Apostolus ostendit qualiter sit exhibenda charitas inimicis, & maxime beneuolentia, quæ ad charitatem pertinet, quæ consistit in hoc quod aliquis velit bonum alteri, & malum eius nolit. Primò ergo monet vt beneuolentia sit ampla, quæ se extendat etiam ad inimicos, cum dicit: *Benedicite persequentibus uos.* Circa quod norandum est quod benedicere, vno modo idem est quod bonum dicere, & laudare, vt cum aliquis bonum alterius laudat: secundum illud: Splendidum in panibus benedicent, id est, laudabunt, labia multorum. Alio modo quis benedicit alteri imperando. Et sic benedicere per authoritatem est proprium Dei, cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur. Ministerialiter autem pertinet ad ministros Dei, qui nomen Domini super populum inuocant, secundum illud: Sic benedicetis filiis Israel, & dicitis eis: Benedicat tibi Dominus & custodiat te. & post subdit, Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Tertio benedicit aliquis alteri oprando: vt in Psalm. Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos. Et secundum hoc, benedicere est bonum alicui velle, & quasi bonum precari: & hoc modo accipitur hic. vnde per hoc quod dicitur: Benedicite persequentibus uos, datur intelligi quòd etiam ad inimicos & persecutores debemus esse beneuoli, & pro eis orare. vnde Christus: Diligite inimicos vestros, & orate pro persequentibus & calumniantibus uos. Quod autem hic dicitur, est quodam modo præceptum, & quodam modo consilium. Præceptum quidem quod aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis, non excludendo eos à dilectione proximorum, & à communi oratione, quam aliquis pro fidelibus facit. Similiter etiam est præceptum in articulo necessitatis effectum dilectionis inimicis impendere

Eccl. 31. e

Num. 6. d

Psal. 128. b

Math. 5. f

pendere in particulari, iuxta illud: Si occurreris boui inimici tui, aut aino erranti, reduc eum. Sed quod aliquis extra articulum manifestæ necessitatis in speciali effectum dilectionis exhibeat inimico, pertinet ad perfectionem consiliorum: quia per hoc ostenditur charitas perfecta ad Deum, quod omne humanum odium superat. Ille autem quem poeniter & misericordiam petit, non est inter inimicos & persecutores computandus. vnde ei absque difficultate sunt charitatis indicia ostendenda, iuxta illud: Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. Secundò docet quod beneuolentia siue benedictio debet esse pura, id est, absque permixtione contrarij. vnde repetendo dicit: Benedicite, & nolite maledicere, id est, ita benedicatis quòd nullo modo maledicatis: contra quosdam qui ore benedicunt, & corde maledicunt, de quibus Psalm. Qui loquitur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Est etiam contra illos, qui quandoque benedicunt, & quandoque maledicunt: vel quibusdam benedicunt, & quibusdam maledicunt. vnde Diuus Iacobus ait: Ex ore procedit benedictio, & maledictio.

Enod. 23. a
Eccl. 28. a
Iacob. 3. c
Deut. 27. d

Si obiciatur quod in sacra scriptura plures maledictiones inueniuntur, vt in Deuteron. Maledictus qui non permanserit in sermonibus legis, nec eos opere perfecit. Dicendum quod maledicere est malum dicere: quod tripliciter contingit, prout dictum est de benedictione: & secundum quodlibet horum modorum potest bene vel male fieri. Si enim quod est materialiter malum, dicitur malum: quodlibet prædictorum modorum sub ratione boni non est illicitum, quia hoc est magis benedicere quam maledicere. Vnumquodque enim magis iudicatur secundum suam formam quam secundum suam materiam. Si quis verò dicat malum sub ratione sine intentione mali formaliter, maledicunt. vnde est omnino illicitum. Vtrunque autem horum contingit in hoc quod aliquis enuntians malum profert. Quandoque enim aliquis enuntiat malum alicuius ad notificandam necessariam virtutem. Et sic dicit malum sub ratione veri necessarii, quod est bonum, vnde est licitum. Et hoc modo Iob maledixit dicit suo, enuntians malitiam presentis vitæ, quoniam vt Apostolus ait: Dies mali sunt. Quandoque autem aliquis enuntiat malum alterius, scilicet intentione detrahendi, & hoc est illicitum: quoniam scriptum est: Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Similiter etiam in eo quod quis dicit malum imprecandò: Contingit autem quandoque quod aliquis enuntiat id quod est materialiter malum sub ratione boni: puta cum ex imperio alicuius prouenit alicui malum poenæ propter iustitiam, quod quidem est licitum, & hoc modo transgressiones legis maledicuntur, id est, poenæ secundum iustitiam deputantur. Quandoque vero aliquis imprecandò dicit malum alterius iniuste, pura propter odium, vel vindictam: & talis maledictio est illicita. vnde in lege scriptum est: Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Et idem etiam est circa id quod aliquis dicit malum oprando vel imprecandò. Si enim hoc optet sub ratione boni, vt puta quod aliquis per aduersitatem perueniat ad spiritualem profectum, hoc licitum est. vnde Iob: Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim. Si verò hoc homo faciat propter odium, vel vindictam, est omnino illicitum: & hoc modo maledixit Philisteus Dauid in diis suis. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, id ipsum inuicem sentientes.* Cum ad charitatem pertineat non solum beneuolentia, sed etiam concordia: postquam Apostolus locutus est de beneuolentia, hic ponit ea quæ pertinent ad concordiam: & primò ponit documenta concordie. Concordia autem potest dupliciter attendi. Vno modo quantum ad effectum in bonis & malis: in bonis quidem vt aliquis bonis aliorum congaudeat. vnde dicit, Gaudere, scilicet debetis cum gaudentibus. vnde Apostolus: Gaudeo & congratulor omnibus vobis. Sed hoc est intelligendum, quando aliquis gaudet de bono. Sunt enim quidam qui gaudent de malo, secundum illud: lætantur cum malefecerint, & istis non est congaudendum. Quia charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. In malis, vt aliquis tristetur de malis alterius. vnde subdit, *flere cum flentibus,* prout Iob qui dicebat: Flebam super eo qui afflictus erat. Et Sap. Ne desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Ipsa enim compassio amici condolentis in tristitia consolationem affert. Primò quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitie argumentum. Ideo Sap. In malitia, id est, in infortunio amicus cognitus est: & cognoscere aliquem esse sibi verè amicum, est delectabile. Præterea ex hoc ipso quod amicus condolet, videtur se offerre ad simul portandum onus aduersitatis, quod tristitiam causat. Leuius autem portatur quod portatur à pluribus, quam ab vno solo: Ideo ex conuolentia subleuatur proximus. Secundò concordia consistit in vnitatem sententiarum, & quantum ad hoc dicit: *id ipsum,* id est, idem sitis inuicem sentientes, vt scilicet in eadem sententia conueniatis, iuxta illud: Sitis perfecti in eodem sensu, in eadem sententia. Et illud: Eandem charitatem habentes, vnanimes id ipsum sentientes. Sciendum est tamen quod duplex est sententia: vna quidem pertinet ad iudicium intellectus circa speculabilia: puta circa considerationes Geometricas vel naturales. Dissentire in talibus, non repugnat amicitie aut charitati: quia non prouenit ex voluntate, in qua charitas est: sed huiusmodi iudicia proueniunt ex necessitate rationis siue intellectus. Alia verò iudicia pertinent ad iudicium rationis, circa agenda. Et in talibus quando important necessitatem præcepti, dissentio amicitie contrariatur: quia talis dissentio habet contrarietatem voluntatis in his, in quibus vniri & conuenire tenentur. Et quia fides non solum est speculatiua, sed etiam practica, in quantum per dilectionem operatur: Ideo etiam dissentire à recta fide est contrarium charitati.

Deut. 27. d
Tob 7. a
Ephes. 5. d
1. Cor. 6. c
Exo. 21. b
Iob 5. a
Philip. 2. c
Prout. 2.
Iob 30. d
Eccl. 7. d
1. Cor. 1. b
Philip. 2. 4
Galat. 5. b

Text. Non alia sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud uosmetipsos.

HIC excludit impedimenta concordiae, quae sunt duo. Primum est superbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinate suam excellentiam quaerit, & subiectionem refugit, vult alium subiici, & eius excellentiam impedire, & ex hoc sequitur discordia, secundum illud: Inter superbos semper iurgia sunt. Ideo ad hoc remouendum dicit: Non alia sapientes, vt scilicet inordinate vestram excellentiam appetatis: ea ratione dixit supra: Noli altum sapere, sed time. Et Sapiens: Altiore te ne quaeris, &c. sed sitis humilibus consentientes, id est, his quae sunt humilia, id est, ea quae abiecta videntur non recusetis, cum oportuerit: prout Dauid qui dicebat: Elegi abiectus esse in domo Domini. Nam (vt Diuus Petrus ait) Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam. Secundum impedimentum concordiae est praesumptio sapientiae, ex qua contingit quod aliquis aliorum sententiae non credit. Ad quod remouendum, dicit: Nolite esse prudentes apud uosmetipsos, vt scilicet iudicetis id solum esse prudentiae, quod vobis videtur. Ad quod tendit Esaias, dicens: Vae qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Ideo supra dixit: Non sitis vobismetipsis sapientes.

Text. Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.

CVM ad charitatem non solum pertineat beneuolentia & concordia, sed etiam beneficentia: postquam Apostolus docuit & monuit nos habere beneuolentiam & concordiam, hic docet & monet nos ad habendam beneficentiam, excludendo contrarium. Et primo docet quod non sit alicui malefaciendum, prohibendo vindictam, dicens: Nulli malum pro malo reddentes, scilicet sitis. Prout Dauid qui dicebat: Si reddidi retribuendis mihi mala. Et Diuus Petrus: Non reddentes malum pro malo. Quod intelligendum est formaliter: sicut supra dictum est de maledictione ex affectu odij, vel vindictae, sic quod in malo alterius delectemur. Sed si pro malo culpa, quod quis facit, iudex reddat malum poenae secundum iustitiam ad compensandum malitiam, materialiter quidem infert malum, sed formaliter & per se infert bonum. vnde cum iudex suspendit latronem pro homicidio, non reddit malum pro malo, sed potius bonum pro malo. Et hoc modo Apostolus, quendam pro peccato incestus tradidit Sathanae in interitum carnis, vt spiritus eius saluus fieret. Secundo docet quod etiam bona sunt proximis exhibenda, dicens: Prouidentes bona non tantum coram Deo, vt scilicet quereis satisfacere conscientiae vestrae: sed etiam coram omnibus hominibus, vt scilicet faciat ea quae hominibus placeant: vt sine offensione sitis Iudaeis & Gentibus, & Ecclesiae Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Prouidere tamen bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus contingit bene & male fieri. Si enim hoc fiat propter fauorem humanum, non bene agitur. Quia Christus prohibuit, dicens: Attedite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur, secundum illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, & car. Tertio assignat rationem vtriusque dictorum. Ad hoc enim debemus abstinere a retributione malorum, & coram hominibus prouidere bona, vt cum hominibus pacem habeamus. & ideo subdit: Cum omnibus hominibus pacem habentes. Addit duo. Primum est: Si fieri potest. Quandoque enim malitia aliorum impedit ne cum eis pacem habere possimus: quia scilicet cum eis pax haberi non potest, nisi eorum malitia consentiant, quam quidem pacem constat esse illicitam. vnde Christus: Non veni pacem mittere, sed gladium. Aliud autem addit, dicens: Quod in vobis est, vt scilicet quantum in vobis est faciatis, vt pacem queratis. vnde Plal. Cum his qui oderant pacem eram pacificus. Et alibi: Inquire pacem, & persequere eam.

Text. Non uosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum irae.

HIC ostendit quod non sunt mala proximo inferenda, per modum defensionis. Et primo ponit documentum, dicens: Non sitis uosmetipsos defendentes charissimi, prout nec Christus, qui dedit corpus suum percutientibus, & genas suas uellentibus. Qui etiam quasi agnus coram tondente se obmutuit, & c. vnde & ipse dixit: Si quis percusserit te in vna maxilla, praebere ei & alteram. Veruntamen Diuus Augustinus dicit, quod ea quae in nouo testamento a sanctis facta sunt, valent ad exempla intelligendarum scripturarum, quae in praecipis data sunt. Ipse autem Dominus cum alapa percussus esset, non ait: Ecce altera maxilla: Sed si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me caedis? Vbi ostendit praeparationem alterius maxillae in corde esse faciendam. Paratus enim fuit Dominus, non solum in altera cadi pro salute hominis, sed in toto corpore crucifigi. Et prout idem Augustinus dicit: Tunc enim hoc mandatum recte fit, cum ei creditur profecturum esse propter quem fit, ad aptandum in eo correctionem & concordiam, etiam si alius exitus consequatur. Sunt igitur ista praecipia patretiae semper in cordis praeparatione retinenda, & ipsa beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa etiam cum inuitis, benigna quadam asperitate plectendis. Secundo assignat rationem cum dicit: Sed date locum irae, id est, diuino iudicio, quasi dicat, committatis vos Deo, qui suo iudicio potest vos defendere, & vindicare, secundum illud: Omnem sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipse est cura de vobis. Sed haec intelligenda sunt in causam, in quo nobis non adest facultas aliter facienda secundum iustitiam. Verum quia Domini est iudicium, cum aliquis autoritate iudicis vindictam quaerit ad comprimendam malitiam peccatoris, & non propter odium; vel etiam cum autoritate superioris suam defensionem procurat, intelligitur dare locum irae, id est,

Exa. 50. c

Exa. 53. c

Matth. 5. f

1. lib. contra Mendacium.

Ad Marc. 10. sum

1. Pet. 2. f. b

Deut. 1. c.

irae, id est, diuino iudicio, cuius ministri sunt principes, vt dicitur infra. vnde etiam Apostolus, procurauit se per armatos defendi contra insidias Iudaeorum.

Scriptum est enim, Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius.

HIC probat quod mala non sunt proximis inferenda, sed potius bona. Et primo autoritate de prohibitione vindictae, dicens, *Scriptum est, Mihi uindictam, &c.* quasi dicat, dixi quod debetis dare locum irae, id est, iudicio diuino, quoniam scriptum est: Mihi uindictam, scilicet, seruare, & ego retribuam, dicit dominus. Nostra translatio habet, Mea est ultio, & ego retribuam eis in tempore. Et Psalmista: Deus ultionum dominus, & Naum: Deus aemulator & viciscēs dominus. Secundo, probat quod dictum est de beneuolentia exhibenda inimicis, in articulo necessitatis, autoritate Salomonis, dicens: Si esurierit inimicus tuus, & car. Quod Christus confirmauit: Benefacite his qui oderunt vos. Deinde assignat rationem, dicens: Hoc enim faciens carbones super caput eius. Quod vno modo in malum intelligi potest, vt sit sensus, Si tu ei benefacias, bonum tuum vertetur in malum: quia ex hoc incurrit combustionem ignis aeterni per suam ingratitude. Sed iste sensus repugnat charitati, contra quam hoc modo aliquis ageret, si alicui inimico subueniret, vt ei proueniret in malum. Et ideo exponendum est in bonum, vt sit sensus: Hoc enim faciens, id est, in necessitate subueniens, carbones ignis, id est, amorem charitatis, de qua scriptum est, Lampades eius vt lampades ignis atque flammaram. Congeres, id est, congregabis super caput, id est, super mentem eius: Quia, vt Diuus Augustinus ait: Nulla est maior prouocatio ad amandum, quam praenire amando, & beneficiendo. Nimis enim durus animus, qui & si dilectionem nolebat impendere, nolit rependere. Noli uinci a malo, sed uince in bono malo. Hic idem quod supra probat ratione. Naturale enim est homini vt velit aduersarium vincere, & non uinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur, quod ab eo trahitur ad hoc quod sibi male faciat. Sicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis, qui est contrarius & malum eius. Si ergo aliquis bonus homo propter malum quod sibi ab aliquo inferatur, trahatur ad hoc quod ei velit vel faciat malum, bonum a malo vincitur. Si autem e contrario propter beneficium, quod bonus persecutori exhibet, vt eum ad suum amorem trahat in bonum, malum vincit. Sic ergo noli uinci a malo, scilicet eius qui te persequitur, vt tu eum persequaris: sed in bono tuo vince malum illius, vt scilicet ei benefaciendo eum trahas. Haec autem victoria fit per fidem, secundum illud: Haec est victoria quae vincit mundum, fides nostra.

EPITOME DECIMITERTII CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus docet rectam vsum gratiae in ordine ad alios. Et quia obedientia est caput, & initium totius disciplinae moralis: primo agit de obedientia quam inferiores debent praestare superioribus, assignando rationem dependentiae potestatis a Deo, ex qua concludit necessitatem obedientiae. Deinde assignat aliam rationem, ex qua trahit vtile documentum, non timendi potestatem, & fructum obedientiae qui est laus, obtineat: & fructum inobedientiae, qui est ira, vindicta, & poena, ex quibus infert necessitatem obedientiae, inducens ad voluntarie obediendum. Postmodum inducit inferiores ad exhibendum superioribus subiectionis signum, quod est timor, honor, & tributorum solutio, assignatque rationem exhibitionis illorum. Secundo ibi: Nemini quicquam debeatis, ostendit quid debent fideles omnibus aequalibus exhibere, scilicet debita integraliter, excepto debito charitatis & dilectionis, quod nunquam exhauritur, sed semper reddendo crescit. Deinde adducit rationem, & concludit effectum dilectionis, qui est impletio & plenitudo legis. Tertio ibi, Et hoc scientes, &c. ostendit quo modo vnusquisque se componere debeat, & in seipso honestatem conseruare, indicando temporis congruitatem, assignando rationem propinquitatis salutis, adhibendo similitudinem & exhortationem de honestate vitae, declarando quae vitia sunt abiicienda, maxime intemperantiae, & quae pertinent ad corruptionem irascibilis, prout sunt contentio & amulatio. Finaliter ostendit quo modo debeamus arma lucis accipere, vt inordinata carnis desideria non sequamur.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMITERTII CAPITIS.

OMNIS anima, id est, omnis homo per synecdochen, potest a tribus sublimioribus, id est, hominibus in altiori & maiori potestate constitutis ecclesiasticis, vel temporalibus, subdita, id est, subditus sit. Non enim est potestas nisi a Deo: quia per eum a quo sunt omnia, reges regnant. Quae autem a Deo sunt, ordinata sunt, id est, rationabiliter disposita sunt in ipsum, & inter se inuicem. Itaque qui resistit potestati, id est, superiori suo potestatem habenti, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, id est, vido vel malitia obedire recusant, ipsi sibi damnationem, scilicet aeternam, acquirunt. Nam principes, id est, praetati & in potestate constituti, non sunt timori boni operis, sed mali, id est, non sunt a Deo dati ad incutiendum timorem operantibus bonum, sed solum operantibus malum. Vis autem non timere potestatem, quae cunctae sit illa, bonum fac, & habebis laudem ex illa, quae non solum instituta est, vt a malis timore poenarum retrahat, sed etiam vt ad bonum per laudem & praemia alliciat. Dei enim minister est tibi in bonum, scilicet si bonus sis & recte agas. Si autem male feceris, time: quia causam timoris habes. Non enim sine causa gladium portat, ad occidendum, & virgam & baculum ad verberandum portat, in signum & figuram potestatis. Dei enim minister est, uindex, id est, vindictam exercens, in iram, id est, ad exequendam iram Dei in poenam, & in commodum, ei qui malum agit, id est, contra malefactores. Ideoque necessitati, id est, necessariae ordinationi, subditie stote, voluntarie vt facia-

Infra 13. b

Act. 23. f

Text.

Deut. 32. c

Psal. 93.

Naum 1. c

Prouer. 25. c

Heb. 10. c

Matt. 5. g

In lib. de carib. vud.

1. Iuan. vult. b

Ephes. 6. a

1. Pet. 2. c

Iob 37. d

Iuan. 19. b

Prou. 8. b

Sap. 8. a

Prou. 2. b

1. Pet. 1. c

Prou. 10. d

Iob 19. b

ris de necessitate virtutem. Non solum propter iram, id est, pœnam, vel vindictam. Sed etiam propter conscientiam, ut conscientia vestra sit munda & quieta, obediendo Deo, & principi. Ideo enim & tributa prestatis, in signum subiectionis. Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum, id est, pro hoc ipso tributo recipiendo, seruientes, scilicet Deo & populo pro defensione patriæ, & administratione iustitiæ, ideo de suo ministerio viuere debent. Reddite ergo omnibus debita, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Cui tributum, scilicet debetis, ut principi, reddite tributum, cui debetis uestigal, reddite uestigal, cui debetis timorem, id est, principi in quantum est dominus, reddite timorem, non seruilem, sed filialem. Cui debetis honorem, scilicet principi, in quantum est quasi pater, reddite honorem, assurgendo & illi reuerentiam & obedientiam exhibendo.

SECUNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Neminus quidquam debeatis, sed integraliter, & non diminute, omnia debita reddite, nisi ut inuicem diligatis: quia debitum dilectionis, & charitatis erga Deum non potest totaliter & integraliter solui, cum semper reddendo crescat, cum maneat causa quæ est præceptum Dei. Qui enim diligit proximum, legem impleuit: quia tota legis impletio ex dilectione proximi propter Deum dilecti pendet. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, negatiuum vel affirmatiuum ad proximum pertinens, in hoc uerbo instauratur, id est, perficitur & impletur in hoc mandato: Diliges proximum, sicut teipsum, ut quemadmodum vis tibi bonum, velis proximo: & quæ vis tibi rationabiliter fieri, facias proximo, & quæ non vult tibi fieri, nec tu facias proximo.

TERTIA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Et hoc scientes, id est, considerantes tempus, id est, temporis conditionem & opportunitatem. Quia ora est iam de somno, culpæ torporis vel negligentia, surgere, per sollicitudinem bene operandi, & per charitatis opera. Nunc enim, surgere debemus, quia propter, id est, propinquior est nostra salus, scilicet vitæ æternæ quæ nobis promissa est, quam cum credidimus, id est, quam cum a principio fidem accepimus, vel quam cum homines cœperunt credere aduentum Christi. Nox, scilicet culpæ, vel status vitæ præsentis, qui propter tenebras ignorantia nocti comparatur, præcessit dies autem, scilicet gratiæ vel status futuræ beatitudinis appropinquauit: quia per fidem viam magis clarescit, remoto obstaculo ingressus gloriæ celestis per Christi ascensionem. Abijciamus ergo opera tenebrarum, id est, peccata quæ ad tenebras exteriores ducunt, in quibus peccatores in æternum non videbunt lumen, & induamur arma lucis, id est, virtutes, quæ nos muniunt aduersus insidias diaboli: Sicut in die honeste, id est, compositæ, & ordinate, ambulemus, de bono in melius procedamus, dum lucem habemus: non in comestationibus, id est, in superfluis & accuratis comestationibus, & ebrietatibus, id est, ne ad superfluitatem potus extra mensuram rationis hominum ponentes bibamus. Non in cubilibus, id est, in superflua dormitione, quæ post comestationes & ebrietates ad luxuriam inclinare solent. Et impudicitijs, tam verborum quam gestorum, quæ ad impudicitiam inducere solent. Non in contentione, id est, in impugnatione veritatis cum confidentia clamoris, & emulatione, id est, inuidia: Sed induimini dominum Iesum Christum, quod fit per baptismi susceptionem, & per imitationem, & carnis curam nesceritis in desiderijs, scilicet superfluis & illicitis, id est, ne desideria carnis ratione repugnantia sequimini.

COMMENTUM DECIMITERTII CAPITIS.

Text.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.

In hoc capite Apostolus ostendit quomodo se habere debeat homo erga proximum. Et primo quantum ad superiores: circa quod considerandum est, quod in principio huius capitis Apostolus euerit errorem Gaulonitarum, de quo Iosephus meminit, & dicit habuisse initium à quodam Iuda Gaulonita, qui negabat censum & obedientiam debere Cæsari aut prophanis principibus. Hic error à Iudæis propter libertatem legis, quam à Deo receperant, fuit approbatus. Quamobrem Pharisei conuenerunt Christum sciscitantes, an liceret censum dare Cæsari, an non. Atque inde fortasse idem error serpere perrexit in Christianos ob libertatem Euangelicam, quam consecuti erant à Christo, secundum illud: Si filius vos liberauerit, vere libereritis. Et videtur Christus hoc significasse cum dixit Petrus: Ergo liberi sunt filij, scilicet à solutione didragmatis. Licet ad vitandum scandalum præceperit illud exsolui. Verum tamen hic error vel maxime conuincitur, quod fides nostra naturalem ordinem iustitiæ non subuertit, sed perficit. Præterea ex eo quod libertas quæ per Christum concessa est, dicitur libertas spiritus, qua liberamur à peccato & morte, ut dictum est. Caro autem adhuc remanet seruituti obnoxia, sed liberabitur in resurrectione generali. Et tunc homo per Christum liberatus, nulli subiectioni erit obnoxius. vnde Apostolus: Cum tradiderit Christus regnum Deo patri, & euacuauerit omnem principatum & potestatem: Interim tamen dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos carnalibus dominis subiacere, iuxta illud: Serui obedite dominis carnalibus. Et hoc est quod hic dicit Apostolus: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Potestates autem sublimiores hic dicuntur homines in potestatibus constituti, quibus secundum iustitiæ ordinem subijci debemus, secundum illud: Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti. Dicit autem omnis, ut neminem excipiat. Neque sacerdotes,

Lib. 8.

Ioan. 8. c.

Supra 8. d.

1. Cor. 15. c.

Eph. 6. a.

1. Pet. 2. c.

cerdotes, ut ait D. Chrysof. neque monachos, neque seculares, neque vero Apostolos, neque Euangelistas, neque Prophetas. suum enim vnusquisque habet prætarum. Per hanc ergo sententiam repræbatur error Begardorum, qui dicebant eo perfectionis posse hominem peruenire, ut nemini iam sit subditus. Au autem Ecclesiastici exempti sunt à secularibus, & temporalibus dominis, vnde D. Cardinale de Turri cremata, in 2. lib. summa de ecclesia, cap. 93. & deinceps. Dicit autem in definitiue potestatibus sublimioribus, ut ratione sublimitatis officij eis subijciamur, etiam si mali sint. vnde D. Perr. Subiecti estote non tantum bonis & modestis, sed etiam discoloris. Quod autem dicit, omnis anima, per synecdochen intelligitur omnis homo, prout in Genes. Delebitur anima illa de populo suo. Vtitur autem hoc modo loquendi: Quia subiectionem superioribus debemus ex animo, id est, pura voluntate, secundum illud: Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placeantes, sed animo cum bona voluntate.

Non est enim potestas, nisi à Deo.

Text.

Hic adducit rationem præmissæ admonitionis. Et primo præmittit originem potestatis, dicens: Non est enim potestas, nisi à Deo. Quicquid enim de Deo & creaturis dicitur, à Deo in creaturas deriuatur, prout pater de sapientia, vnde Sap. Omnis sapientia à domino Deo est: Potestas autem de Deo & hominibus dicitur. vnde Iob: Deus potestates non abiicit, cum & ipse sit potens. Consequens ergo est, quod potestas humana sit à Deo. vnde Daniel: Dominabitur excelsum in regno hominum, & cuiuscunque voluerit dabit illud. & Christus: Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Si obijciatur ex Osea: Ipsi regnauerunt, & non ex me. Principes extiterunt, & non cognoui. Dicendum quod regia potestas vel cuiuslibet alterius dignitatis, potest considerari quantum ad tria. Primo, quantum ad potestatem ipsam, & sic est à Deo per quem reges regnant. Secundo, quantum ad modum adipiscendi, & sic quandoque potestas est à Deo, quando scilicet aliquis ordinate potestatem adipiscitur, secundum illud: Nemo sibi honorem assumit, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quandoque verò non est ex Deo, sed ex peruerso hominis appetitu, qui per ambitionem vel alio quocunque illicito modo, potestatem adipiscitur: secundum illud: Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Tertio, quantum ad usum ipsius. Et sic quandoque est à Deo, puta cum aliquis secundum præcepta diuinæ iustitiæ vitur concessa sibi potestate, secundum illud: Per me reges regnant. Quandoque autem non est à Deo, pura cum aliqui potestate sibi dara vniuntur contra diuinam iustitiam, secundum illud, Assiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, &c. Si queratur de potestate peccandi an sit à Deo: Dicendum quod ipsa potentia qua peccatur, est à Deo. Eadem enim potentia voluntatis est qua peccatur, & recte agitur: sed quod in bonum ordinetur à Deo est, quod autem ordinetur ad peccandum ex parte creaturæ est, in quantum ipsa est ex nihilo. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Hic subiungit modum quo res à Deo procedunt: quia secundum quendam ordinem, vnde Sapient: Omnia in mensura, & numero, & pondere dispositi. In his autem sunt diuersi gradus, quorum vnus est maior in altero & contentum in alio. Ideo necesse est quod interea sit ordo, qui secundum D. Augustinum est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Deus enim res producendo in certo ordine, gradu, & loco constituit: Cuius ratio est: quia Deus per suam sapientiam omnia fecit, iuxta illud: Omnia in sapientia fecisti. Est autem proprium sapientiæ omnia ordinata disponere. Attingit enim à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et ideo oportet effectus diuinos ordinatos esse: vnde Iob: Nunquid nosti ordinem cæli, & pones rationem eius in terra? Duplicem autem ordinem Deus in suis effectibus instituit. Vnum quidem quo omnia ordinantur in ipsum, secundum illud: Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Alium verò quo effectus diuini ad inuicem ordinantur, prout dicitur de Sole, Luna, & Stellis, quod fecit ea in ministerium cunctis Gentibus.

Itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit.

Text.

Ex duabus præmissis hic concludit propositum: Si enim potestas principum à Deo est, & nihil est à Deo absque ordine: consequens est quod etiam ordo, quo interiores subijciuntur potestatibus superioribus, sit à Deo. Itaque quicunque contra ordinem resistit potestati, ordinationi Dei resistit, vnde dominus Samueli dixit: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Et Christus: Qui vos spernit, me spernit. Resistere autem diuinæ ordinationi, contrariatur honestati virtutis, vnde contra virtutem agit, qui potestati resistit, in eo quod pertinet ad ordinem suæ potestatis. Quia autem resistunt, damnationem sibi acquirunt. Hic ostendit subiectionem non solum esse honestam, verum etiam necessariam, dicens, Quicunque, quasi dicat: Assertum est quod quicunque resistit potestati, resistit ordinationi Dei, & contra honestatē virtutis agit. Multi tamen sunt qui amorē virtutis non habentes, ea quæ sunt contraria virtuti non detestantur: tales cogēdi sunt ad vitiationem malorum per pœnas. Ideo quantum ad hoc subdit: Quicunque autē resistunt, scilicet diuinæ ordinationi, sibi damnationem acquirunt, contra potestatem ordinem agendo. Quod quidē potest vno modo intelligi de damnatione æterna, quam merentur qui potestatibus subijci nolunt in eo quod debent: in cuius exemplum Dauid & Abiron, qui Moyse & Aaron resistērūt, absorpti sunt à terra & descendērunt in infernum viuētes. Alio modo potest intelligi de damnatione pœnæ, quæ per ipsos principes inferunt. Secundum illud: Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui peccant in eum, peccant in animam suam. Si obijciatur quod Apostoli & martyres principibus & potestatibus resistērunt: & tamen non damnationem, sed præmium à Deo sibi acquirerunt. Dicendum quod Apost.

1. R. 7. a.

Luc. 10. c.

Num. 16. a.

loquitur hic de eo qui resistit potestati, secundum quod à Deo est ordinata. Atqui diuina ordinatio hoc habet, ut inferiori potestati non obediatur contra superiorem, prout etiam in rebus humanis pro consili non obediatur contra imperatorem, nec bailiuo contra regem. Cum ergo omnis potestas humana sub potestate Dei ordinetur, sequitur quod nulli potestati humana est contra Deum obediendum, iuxta illud: Obediendum est plus Deo quam hominibus. An autem humana potestas possit præcipere sub pœna peccati mortalis, paulò post dicitur super verbo, propter conscientiam.

Act. 4. d

Text.

HIC assignat aliam rationem ad probandum quod qui resistunt diuinæ ordinationi Dei dânam rationem sibi acquirunt contra potestatis ordinem agendo. Nam principes & potestates non sunt dati ad incutiendum timorem bene operantibus, sed male operantibus. Si enim principes sunt timori mali operis, consequens est quod si quis male operetur, ipse male agendo est sibi causa damnationis: & sic qui resistunt, damnationem sibi acquirunt. Hæc verba, principes non sunt timori boni operis, sed mali, intelligenda sunt quantum ad causam instituti principis, ut illi qui amore virtutis non prouocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore pœnæ: secundum illud, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum in tui sui. Et sic non sunt timori boni operis, sed mali, quantum ad id quod ex officio principis compellit. vnde Esa. Princeps ea quæ sunt digna principe cogitabit. Possunt etiam hæc verba referri ad malos: quia si interdum persequantur iuste operantes, non tamen illi qui bene operantur, habent occasionem rimendi: quia hoc ipsum si patienter sustinent, cedit eis in bonum, iuxta illud: Si quid patimini propter iustitiam, beati. Et Christus: Timorem eorum ne timueritis.

1. Pet. 3. c

Text.

Vis non timere potestatem bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim est minister tibi in bonum. Ex eo quod prædixit tradit vile documentum, scilicet vitandum timorem principum: & facit quatuor. Primò sua interrogazione insinuat hoc esse delectabile, dicens: Vis non timere potestatem? quasi dicat, hoc debet esse gratum homini, cum timor exterrat, affligat, & contristet, iuxta illud: Fremus leonis, ita & terror regis. Secundò docet medium ad hoc perueniendi, dicens: bonum fac: Quia & Salomon ait: Voluntas regis labia iusta. & Psalmista: Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Tertid ostendit huius effectum, dicens: Et habebis laudem ex illa, quasi dicat: Si bene feceris, non solum vitabis timorem: sed etiam ex illa potestate consequeris laudem, quod perspicuum est. Si accipiatur secundum finem, ad quem instituta sunt potestates: sunt enim instituta, ut non solum à malis timore pœnarum retrahantur: sed etiam ut ad bonum & præmia alliciant, secundum illud: Siue ducibus tanquam ab eo misis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Verificatur etiam hoc de malis principibus, quorum iniustam persecutionem dum boni patienter tollerant, laudantur, iuxta illud: Ecce beatificamus eos qui sustinerunt. Quarto rationem assignat, dicens: Dei enim minister est tibi in bonum: quod perspicuum est quantum ad debitum ordinem principum. Sunt enim sub regimine Dei, tāquam supremi principis ministri subordinati, iuxta illud: Quoniam cum essetis ministri regis illius, &c. Ad idem autem tendere debent minister & dominus, secundum illud: Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Et ideo sicut Deus operatur in bonum his qui bonum agunt, ita & principes si recte ministeriū suum impleat. Sed & mali principes Dei ministri sunt, secundum ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc sit præter intentum illorum, secundum illud: Assur virga furoris mei, & baculus ipse est. Ipse autem non sic arbitrabitur. Et illud: Assumam vniuersam cognationem Aquilonis, & Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam. Et si tales mali principes Deo permittente bonos affligunt, hoc in bonum eorum cedit, iuxta illud: Diligentibus Deū omnia cooperantur in bonum. Si autem male feceris time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, iudex in iram ei, qui male agit.

Sap. 6. a

Eccle. 10. a

Esa. 10. b

Hier. 25. b

Supra. 8. c

Text.

HIC ostendit necessitatem prædicti documenti, & assignat rationem, quam exponit: ait ergo, Dicitur est quod bene faciendo non timebis potestatem, & hoc tibi necessarium est. Si autem male feceris, time: quia occasione & causam habes timendi, secundum illud: Pauor his qui operantur malum: & illud, cū sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem. Deinde dat rationem, dicens: non enim sine causa gladium portat. Loquitur hic secundum consuetudinem principum, qui quasi in figurâ siue signum suæ potestatis deferri faciébant instrumenta puniendi: puta falces virgarū, ad verberandū: & secures vel gladios, ad occidendum. Ideo Iob: Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatum est gladius. Nomine gladij potestas coerciua significatur, quam Iurista merum vocant imperium, id est potestatem vitæ & mortis. Postmodum exponit rationem, dicens: Portat inquam gladium, quia est minister Dei vindex, id est, in vindictâ exercens, in iram, id est, ad exequendam iram Dei, siue iustū iudicium Dei, ei qui male agit, id est, contra malefactorē. vnde Ezech. Ecce ego congregabo omnes amatores tuos, & iudicabo te in iudiciis adulterorū, & dabo te in manus eorū, &c. & Salomō: Abominabiles regi, qui impie agunt, quoniam iustitia firmabitur solium. Ex quo patet quod non solum est licitum, sed etiam meritotium principibus, qui zelo iustitiae vindictam exercent in malos. vnde Ezech. Ecce merces exercitui illius, & opeti quo seruiuit aduersus eam, &c.

Ezech. 29. d

Text.

Ideoque necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. HIC infert conclusionem principaliter intentam dicens: Ideoque, propter prædictas rationes subditi estote, voluntariè necessitati, quæ vobis imminet præcepto principum, ut faciatis de necessitate virtutem: non solum propter iram, id est, vindictam vitandam, sed etiam propter conscientiam, scilicet bonam

bonam conseruandam. Et hoc pertinet ad primam rationem, qua dictum est: Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et qui resistunt, &c. D. Ambr. exponit: Non solo timore præsentis pœnæ sed etiam propter conscientiam futuri iudicij. Et quia nunc Lutherani libertatem carnis sectantes, non erubescunt pertinaciter asserere, præcepta superiorum nullo modo obligare ad peccatum, maxime seclulo scandalo: ideo cum hic proprius locus sit, parum nobis inuisitandum est: maxime enim apparet ex prædictis propositionibus, scilicet: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt, &c. Et ex hac vltima non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: quod leges humana iustæ, siue sint temporales, siue Ecclesiasticæ, obligant in foro interiori sub pœna peccati mortalis, etiã seclulo scandalo. Quod etiam alio modo probari potest: Quia certū est legem naturalem obligare ad pœnam æternam, seclulo quo cūque scandalo, iuxta illud: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, & alia quæ enumerat, contra legem naturæ: subiungit, Quoniam qui talia agūt, regnum Dei non consequentur. & illud: Hoc autem scitote intelligētes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, &c. quia, scilicet agunt contra legem naturæ, non habebūt hereditatem in regno Christi & Dei: à qua hereditate adulti baptizati per solum peccatum mortale priuantur. Et supra enumeratis quam plurimis contra legem naturæ agentibus, concludit, digni sunt morte, scilicet æterna, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiūt faciētibus. Probari etiam potest alia ratione: Quia nō minus obligatur subditus prælati suo, quam filius patri. Cum bonum politicum quanto est cōmunius, tanto præstet & præmineat priuato. Quia bonum quanto cōmunius, tanto diuinius, ut D. Dionysius ait. Ex quo sequitur quod præceptum principis præferendum est præcepto paterno ceteris paribus: hoc est si tātum sit periculum in republica, si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius iure naturæ tenetur obedire patri iusta præcipienti, etiam seclulo scandalo. vnde Apostolus: Filij obedite parentibus in domino. hoc enim iustum est. Et supra inter peccatores dignos morte æterna enumerat parentibus inobedientes. Igitur & inobedientes principibus & superioribus iusta præcipientibus, cum intentione ad hoc eos obligandi. Qui enim talibus resistit, Deo resistit. vnde Christus: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Dicitur autem lex humana aut superior humanum intendere obligare ad peccatum mortale, cum prohibitio principis est sub pœna mortis, mutilationis membrorum, fustigationis, aut proscriptionis omnium, vel maioris partis bonorum. Quia si aliquis velit aliquod præmissorum, vel notabile damnum proximo, manifestum est quod peccat mortaliter. Ergo à fortiori si sibi illud velit. Pariter cum ecclesia vel prælatus præcipit vel prohibet aliquid, sub pœna anathematis, suspensionis, vel interdicti, transgressores peccant mortaliter. Idem videtur dicendum si fiat præceptum formale rationale in virtute spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ, vel sub pœna carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorū, in casibus per constitutiones eorum taxatis: quia alios indifferenter silentium aut alios eorū defectus, non possunt maioribus pœnis quam professus secundum cōstitutiones vouerit, aggravare. Tutius tamen, iudicio meo, standum est iuristarum iudicio, qui ex verbis & rationibus habent leges rimari & interpretari. Transgressientes tamen quasunque leges humanas iustas ex contemptu formali legis vel prælati, mortaliter peccant. Nec obstat quod homo non potest infligere pœnam æternam: quia præles debilis potest præcipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiciunt ex dicto Christi: Sine causa me colunt, docentes doctrinas & madata hominum. Quia intelligebat de his quæ cōtrariantur mandatis Dei, & de his quæ erant vana & irrationabilia. Quia ibi reprehendit Phariseos, qui propter traditiones suas seruandas, transgrediebantur præcepta Dei. Et cum Apostolus dicit, quod iusto nō est lex posita, non intelligit directiuè & obligatiuè, sed coercitiuè: iusti enim voluntariè absque quacunque coactione obtemperant legi: quod si non facerent, iusti esse desinerent. Et hoc modo intelligendus est cum dicit: Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana, de qua loquitur, liberat ab obedientia. Et cū alibi dicit: Nolite iterum iugo seruitutis cōtineri, intelligit de seruitute legis Moyfi, quia ibi est quasi de circuncisione: vel de iugo seruitutis peccati.

Ideo enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes.

Inducit hic homines ad exhibendum signū subiectionis superioribus. Et primo præponit signū dicens: Ideo enim, scilicet quia debetis esse subiecti superioribus, & principibus tributa præstatis, id est præstare debetis in signum subiectionis. Ideo quærendo dicitur: Princeps prouinciarū facta est sub tributo. Dicuntur autem tributa eo quod subditi dominis ea tribuunt. Secundò assignat rationem dicens: Ministri enim sunt Dei in hoc ipsum, id est, pro hoc ipso, scilicet tributo recipiēdo, seruientes, scilicet Deo & populo, quasi dicat: Vnusquisque de suo ministerio viuere debet, secundum illud: Quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit? Et ideo cum principes nostri suo regimine Deo ministrent & populo, debent tributa suscipere quasi stipendia ministerij sui. Non autem ita quod hoc sibi debeant computare pro præmio. Proprium enim principis præmium, est laus & honor, ut Philosophus dicit. Et cum hoc non sufficit ei, tyrannus fit. Sed hoc non est solū intelligendum de laude & honore humano, quia tale præmium esset vanum, sed de laude & honore diuino, qui principibus bene gubernantibus exhibetur. Huiusmodi autem tributa recipiunt ad sustentationem: laborant enim principes ad omnium pacem. Ideo Apostolus eos primo commendat in orationibus dicens: Obsecro primū fieri obsecrationes pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt

Galat. 5. d

Eph. 5. b

Supra. 1. d

Eph. 6. a

Supra. 1. d

Mat. 8. c

Mat. 15. b

1. Tim. 1. b

Galat. 5. c

Text.

Thren. 1. a

1. Cor. 9. a

5. Ethic.

1. Tim. 2. a

Baruc. 1. b

Genes. 4. 7. c

Ezech. 34. a

Mich. 3. a

Text.

Matth. 23. c

Genes. 4. 9. c

Malac. 1. b

Ibidem.

1. Pet. 2. c

Matth. 19. c

Text.

Leuit. 19. c

Prou. 22. b

Psalm. 135.

1. Ion. 3. d

Eccle. 13. c

Philip. 1. b

1. Ion. 15. b

1. Tim. 1. a

Matth. 23. d

te sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus. Et Baruch. Orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, vt viuamus sub vmbra eius. Ab hoc tamen tributi debito liberi sunt clerici ex priuilegio principum, quod quadam æquitatem naturalem habet. vnde etiam apud Gentiles, illi qui vacabant diuinis, liberi erant à tributis. Et Ioseph subiecit Pharaoni omnem terram Aegypti preter terram sacerdotum, quæ à rege tradita fuerat eis: quibus & statuta cibaria ex horreis publicis præbebatur. Et deinde dicitur: Quod in vniuersa terra Aegypti quinta pars regi soluebat ab s; terra sacerdotum, quæ ab hac cõditione libera erat. Hæc autem omnino æquum est: quia quemadmodum reges sollicitudinem habet de tẽporalibus bonis, ita sacerdotes de spiritualibus. Et sic pro eo quod Deo in spiritualibus ministrant, recompensant regibus: quia pro pace eorum laborant. Cum ergo tributa sint debita principibus, quasi laboris stipedium, sequitur quod dupliciter peccare possunt principes accipiendo tributa. Primò si vtilitatem populi non procurent, sed solum ad diripiendũ eorum bona intendat. vnde Ezechiel: Lac comedebatis, lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Secundò cum violenter diripiunt supra populi facultatem, & supra statutam legem, quæ est quoddam pactum inter regem & populum. vnde Michæas: Audite principes Iacob, & duces domus Israel: & postea subdit, Qui violenter tollitis pelles eorum de super eis, & carnes eorum desuper ossibus eorum.

Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Monet hic subditos ad reddendum subiectionis signum. Et primò quidem in generali, dicit: Ex quo tributum debitum est principibus, quasi ministris Dei, reddite ergo omnibus debita. Ex quo patet quod subditi ex necessitate iustitiæ tenentur sua iura principibus exhibere. vnde Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c. Secundò specificat & ponit ea quæ sunt exteriora dicens: Cui tributum, scilicet debetis pro generali regimine, quo patriam in pace & quiete gubernant. vnde Iacob de Isachar: Vidit requiem quod esset bona, factus est tributis seruus. Cui uectigal, scilicet debetis, reddite uectigal: quod principi debetis in aliquibus certis locis, de mercimoniis quæ deferuntur, pro reparatione & custodia viarum. Vel uectigal dicitur quod datur principi, quando per patriam vehitur, vt sunt procurationes: quas aliqui vocant iucundum aduentum, vel primum ingressum, aut alia huiusmodi. Deinde ponit ea quæ sunt interiora exhibenda, prout sunt timor & honor, qui debentur principi. Timor quidem in quantum est dominus sua potestate malos coercens. vnde Malachias. Si ego dominus, vbi est timor meus? Honor autem debetur principi, in quantum quasi pater prouidet bonis, quæ sunt in laudem. vnde Malachias: Si ego pater, vbi est honor meus? Et D. Petr. Regem honorificate. Si obiciatur illud: Non honores vultum potentis: dicens quod hoc intelligi debet, vt propter potentem à iustitia non declines. vnde subditur: Iuste iudica proximo tuo.

SECUNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis.

In hac secunda huius capitis parte, ostendit quid debeant fideles omnibus æqualibus exhibere, scilicet debita omnia integraliter: & hoc est quod dicit: Nemini quicquã debeatis, quasi dicat: ita plenè omnibus debita persoluite, vt nihil remaneat quod soluere debeatis. Ethoc propter duo. Primò, quia in ipsa mora reddendi peccatum cõmittitur, dum homo iniuste rem alienã detinet. Contra illud: Non morabitur merces mercenarij tui apud te vsq; mane: & eadem est ratio de aliis debitis. Secundò, quia quãdiu aliquis debet, est quodammodo seruus: & cui debet obligatus. vnde Salomon: Qui accipit mutuum, seruus est seruerantis. Sunt tamen quædam debita à quibus nunquam homo se absoluere potest: & hoc dupliciter. Vno modo propter excellentiam beneficij, cui æquiualens recompensari non potest, vt Philof. dicit de honore qui debetur Deo: secundum illud: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Idem dicit de beneficiis parentum & magistrorum. Alio modo propter causam debendi, quæ semper manet, vel etiam propter hoc quod illud quod redditur, nunquam exhauritur: sed semper in reddẽdo crescit. & propter has causas debitũ fraternæ dilectionis ita soluitur quod semper debetur. Primò quidẽ, quia dilectionem debemus proximo propter Deum, cui vt dictum est, sufficienter recompensare nõ possumus. vnde D. Ioannes: Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Secundò quia causa dilectionis semper manet, quæ est similitudo naturæ & gratiæ. vnde Sap. Omne animal diligit sibi simile: & sic omnishomo proximum sibi. Tertio, quia charitas in diligendo non deficit, sed proficit. vnde Apost. Hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet. Ideo dicit, nisi vt inuicem diligatis: quia scilicet dilectionis debitum ita semel redditur, vt tamen semper maneat sub debito præcepti, secundum illud, Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem. Qui enim diligit proximum, legẽ implebit. Hic assignat causam quare à debito dilectionis nõquam absoluiatur. Quia in dilectione tota legis impletio cõsistit, ait ergo: Qui enim, &c. quasi dicat, ideo nõ inrendebam vos expedire à debito dilectionis, sicut ab aliis debitis. Quia qui diligit proximum, legem implebit, id est, tota legis impletio ex dilectione proximi pendet. Si obiciatur quod finis præcepti charitas est: Et vnumquodque perficitur, cum ad finem peruenit: Ergo tota legis perfectio in charitate consistit. Sed charitas habet duos actus. scilicet dilectionem Dei & proximi. vnde Christus dixit: Quod ex duobus mandatis charitatis vniuersa lex pendet & propheta. Non ergo videtur quod qui diligit proximum, legem impleat. Dicendum quod illa dilectio proximi ad charita

charitatem pertinet, & legem implet: quia proximum diligit propter Deum, & ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu, secundum illud: Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Et e conuerso, dilectio proximi includitur in dilectione Dei, sicut effectus in causa: vnde vbi subditur: Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est. Et inde est quod quandoque in sacra scriptura solum fit mentio de dilectione Dei, quasi sufficiat ad salutem, secundum illud: Et nunc Israel, vide quid dominus Deus tuus requirit à te, nisi vt timeas Dominum & ambules in visis eius, vt diligas eum. Quandoq; autẽ fit solum mentio de dilectione proximi, iuxta illud: Hoc vobis mando vt diligatis inuicem.

Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc uerbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Hic probat per inductionem quod qui diligit proximum, legem impleat. Et primò enumerat quadam præcepta, quæ per dilectionem proximi implentur: deinde ponit constantiam. Et quia tria præcepta prima tabulæ immediatius ordinantur ad dilectionem Dei, ideo non facit de eis mentionem, quãuis ipsa implentur in dilectione proximi, prout includit dilectionem Dei: enumerat autem mandata secundæ tabulæ, prætermissis præceptum de honore parentum, quod est affirmatiuum: quod etiam includitur in illo, vt omnibus reddamus quæ debemus. Enumerat autẽ præcepta negatiua, quia sunt magis vniuersalia, & quantum ad tempora, & quantum ad personas. Quantum ad tempora quidem, quia obligant semper & pro semper. Nullo enim tempore furandum aut adulterandum est. Præcepta verò affirmatiua obligant semper, sed nõ pro semper, sed pro loco & tempore. non enim tenerur homo omni tempore honorare parentes, sed pro loco & tempore. Nõ enim posset, quom dormire habeat, &c. Quantum ad personas verò, quia nulli hominum est nocendum. Non autem sufficit vniushomo seruire omnibus hominibus. Secundò, quia magis manifestũ est quod per dilectionem proximi implentur præcepta negatiua, quam affirmatiua, qui enim diligit aliquem magis & facilius abstinet à nocumento illius, quam ei beneficia impendat, à qua beneficiorum exhibitione homo quandoque impeditur per impotentiam. Per præcepta negatiua prohibetur inferri nocumentum proximo. Nocumentũ autem inferri potest proximo tripliciter. Vno modo, factò: alio modo verbo: tertio, desiderio: factò tripliciter. Vno modo, quantum ad personam ipsius proximi: & hoc prohibetur cum dicitur, Nõ occides: in quo etiam intelligitur omnis iniuria in personam proximi illata. Secundò, quantum ad personam coniunctam, scilicet vxorẽ, & hoc prohibetur cum dicitur: Non adulterabis, in quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio, & omnis illicitus vsus genitalium membrorum. vnde Apost. Fornicatores & adulteros iudicabit Deus. Tertio, quantum ad res exteriores, quod prohibetur cum dicitur: Non furaberis, in quo etiam intelligitur prohiberi omnis illicita subtractio rei alienæ: siue per vim, siue per dolum. vnde Zach. Omnis fur iudicabitur. Nocumentum autem quod quis inferit proximo verbo, prohibetur cum dicitur: Non falsum testimoniũ dices. Quod non solum prohibetur in iudicio, sed etiam contra iudicium, siue per modum detractionis, siue per modum contumeliæ. vnde Salomon: Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. Nocumentũ verò quod quis inferit proximo, desiderio solo prohibetur, cũ dicitur: Non concupisces, vbi prohibetur omnis concupiscentia superbia, auaritiæ, & luxuriæ. Enumeratis autem pluribus in Exod. contentis, colligit omnia alia in communi, dicens: Et si quod est aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuum ad proximum pertinet, per modum supra dictum instauratur, id est, perficitur & impletur in hoc verbo. Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod autem dicit, proximum tuum, referendum est ad omnem hominem beatitudinis capacem, ac etiam ad sanctos angelos, vt D. August. probat. Nominem enim proximi intelligitur quicunque facit alicui misericordiam: secundum illud: Quis tibi videretur proximus ei qui incidit in latrones? Et ille dixit: Qui fecit misericordiam, &c. Et quia proximus est proximo proximus, consequens est quod ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proximus ei dicitur. Sancti autem angeli misericordiam nobis impendunt. Et nos omnibus hominibus viatoribus debemus misericordiam impendere, & ab eis cũ necesse fuerit recipere. Et per consequens omnes tales & sancti Angeli, & sanctæ animæ in paradiso vel purgatorio existentes, sunt proximi nobis: quia beatitudinẽ ad quam tendimus, vel ipsi habent, vel ad eam nobiscũ tendunt. vnde sequitur quod nec demones, nec damnati, secundum hanc rationẽ sunt nobis proximi, nec sub hoc præcepto nobis eorũ dilectio iniungitur: quia sunt totaliter à societate Dei exclusi: ideo nõ sunt computandi in numero proximorũ, sed hostiũ. Quod verò dicit: Sicut teipsum, non est referendum ad æqualitatem dilectionis, vt scilicet teneatur quis diligere proximum æqualiter sibi. Hoc enim esset contra ordinem charitatis, quo quis tenetur plus suam quàm aliorum salutẽ procurare. vnde Salomon: Ordinauit in me charitatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, vt scilicet similiter diligamus proximum sicut nos ipsos. Et hoc tripliciter. Primò quidem quãtum ad finem dilectionis, vt scilicet nos, & proximum propter Deum diligamus. Secundò, quantum ad formam dilectionis, vt si aliquis seipsum diligit vult sibi bonum, ita proximum diligit & velit ei bonum. Qui autem diligit proximum ad hoc solum vt eius vtilitate vel delectatione potiat, nõ vult bonum proximo, sed sibi ex proximo. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationabiles amore concupiscentiæ, puta vinum, aquam, equum, vt eis vtratur. Tertio, quantum ad effectum dilectionis, vt scilicet aliquis necessitati proximi subueniat sicut sibi. Et quod nihil illicitum propter amorem proximi committat, sicut nec propter suum amorem.

Dilectio

Text.

Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

Hic explicatius manifestat dilectionem proximi esse implecionem legis per syllogismum, qui hoc modo formari potest: Qui diligit proximum, malum non operatur ad ipsum. Sed ad hoc tendit omne legis præceptum, ut abstinetur à malo. Ergo qui diligit proximum, legem implebit, quod autem dilectio proximi malum non operetur, alibi declarat Apostolus dicens: Caritas non agit perperam, &c. Et potest hoc non solum referri ad præcepta negativa, verum etiam ad affirmativa. Eo enim quod dilectio proximi includit dilectionem Dei, excludit malum non solum quod est contra proximum, sed etiam quod est contra Deum. Et sic includuntur præcepta primæ tabulæ. Utrimò autem inferri conclusionem principaliter intentam dicens: Plenitudo ergo legis est dilectio, id est, lex per dilectionem impletur & perficitur. vnde Sap. In plenitudine sanctorum detentio mea. Et Apostolus: Charitatem habere quæ est vinculum perfectionis.

1. Cor. 13. b

Eccles. 1. 4. b
Coloss. 3. c

TERTIA PARS XIII. CAPITIS.

Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere.

Text.

In hac tertia huius capituli parte ostendit quo modo unusquisque debet suos mores componere in seipso, & honestate conservare. Et primò ponit temporis congruitatem, dicens: Et hoc, &c. quia si dicat, dictum est quæ debetis observare, & hoc non solum propter ea quæ dicta sunt, sed etiam scientes hoc tempus, id est, per hoc quod debetis considerare huius temporis conditionem. Quia ut Sapiens dicit: Omni negotio tempus est & opportunitas. Et Hier. Nilius in cælo cognovit tempus suum, turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus adventus sui: Populus autem meus, &c. Ad quid autem congruum sit hoc tempus subdit, dicens: Quia hora est iam nos de somno surgere. Quod intelligendū est non solum de somno naturæ, quod quandoque dicitur mors, secundum illud: Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quandoque autem est quies virium animalium, secundum illud: Si dormit saluus erit. Non tamen intelligendum est de somno gratiæ, qui quædam quies æternæ gloriæ, secundum illud: In pace in idipsum dormiam & requiescā. nec de somno eorum contemplationis, de quo Salomon: Ego dormio & cor meum vigilat. Sed intelligitur de somno culpæ, de quo Apostolus: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, &c. vel etiam de somno negligentia, secundum illud: Viquequo piger dormies. Tempus ergo est surgendi à culpa per penitentiam. vnde Psal. Surgite postquam sederitis, &c. Et à somno negligentia per sollicitudinem bene operandi. vnde Esa. Surgite principes, accipite clypeum, & Sapiens: Hora surgendi est, non te trices. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Hic assignat rationem congruitatis temporis dicens: Nunc enim, &c. Quod secundum intentionem Apostoli intelligitur de salute vitæ æternæ: de qua Esa. Salus mea in sempiternum erit. Ad hanc autem salutem homo ordinatur. Primò per fidem, secundum illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Sed magis ac magis homo accedit ad eam per bona opera & charitatis augmentum. vnde D. Iacob. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis: Hoc est ergo quod Apostolus dicit: Ideo est hora iam nos de somno surgere. Nunc enim, scilicet quando per bona opera & charitatis augmentum proficimus, propior, i. propinquior, est nostra salus, scilicet vitæ æternæ, quam cum credidimus, id est, cum fidem à principio accepimus. Et potest hic intelligi duplex propinquitas. Vna quidam secundum tempus: quia sancti viri in operibus iustitiæ proficere adpropinquat ad terminum vitæ huius, in quo mercedem accipiunt. Altera vero est propinquitas dispositionis: quia per augmentum charitatis & operationem iustitiæ homo præparatur ad illam salutem, iuxta illud, Quæ parata erant intrauerunt cum eo ad nuptias. Sed secundum quod ecclesia hæc verba tempore adventus legit, videntur hæc verba referenda esse ad salutem, quam Christus fecit in suo primo adventu, ut intelligamus Apostolus loquentem quasi ex persona omnium fidelium, qui fuerunt à principio mundi. Appropinquate autem isto tempore incarnationis Christi, quo vaticinia prophetarum crebrescant, quod tempus representat ecclesia, poterat dici: Nunc propior est nostra salus quam cum credidimus, id est, cum homines à principio credere cœperunt Christo adventum futurum, vnde Esa. Iuxta est salus mea, ut veniat: & iustitia mea ut reveletur. Possent etiam referri ad tempus misericordiæ, quo quis incipit velle à peccatis discedere. Tunc enim magis appropinquat suæ salutem, quam à principio dum haberet fidem informem. vnde D. Iac. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Hic ad propositum adducit similitudinem, quæ secundum intentionem Apostoli videtur esse intelligenda, ut totum tempus vitæ præsentis nocti comparatur propter ignorantiam tenebras. Diei autem comparatur status beatitudinis, propter claritatem qua sancti illustrantur, iuxta illud: Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te. Sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam: ad quam diem refertur quod dicit Psalmista: Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Alio modo potest intelligi quod status culpæ nocti comparatur propter tenebras culpæ, de quibus Psal. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulavit. De hac nocte dicit Sap. Solis autem illis superposita erat gravis nox tenebrarum, quæ superventura erat illis. Dies autem dicitur status gratiæ propter lumen spiritualis intelligentiæ, quod iusti habent: sed impiis deest, secundum illud: Lux orta est iusto, & illud: Sol intelligentiæ non ortus est nobis. Tertio modo potest intelligi quod comparatur nocti tempus præcedens Christi incarnationem, quæ nondum erat clarè manifestata, sed sub quadam caligine. vnde D. Petr. Habentes firmiorem propheticum sermonem, cui benefactis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco. Et de hac nocte dicit Esa. Custos qui de nocte, &c. vnde sicut in nocte apparent vmbra, ita etiam in illo tempore

Eccles. 8. a
Hier. 8. c
1. Thess. 4. c
Ioan. 1. b
Psal. 4.
Cant. 5. a
Ephes. 5. c
Pron. 6. a
Psal. 116. a
Esa. 21. b
Eccles. 32. c

Mar. 11. d
Iacob. 4. b

Mat. 25. a

Esa. 56. a

Esa. 60. d

Psal. 117. d
Sap. 17. d

Psal. 96.
Sapient. 5. b
2. Petr. 1. d

Esa. 21. c

illo tempore eminebat legalia, quæ sunt vmbra futurorum. Tempus autem ab incarnatione Christi comparatur diei propter præsentiam spiritualis solis in mundo, de quo Malach. Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iustitiæ. vnde & ipse Dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est, & postea subdit: Quædiu sum in mundo, lux sum mundi. Quod ergo dicit: Nox præcessit, indifferenter accipi potest pro qualibet prædictarum noctium. Iam enim præcesserat eos quibus scribebat, & magna pars temporis huius vitæ. Et quod verius est præcesserat nox culpæ & temporis legis, quod fuit ante Christum. Quod autem subdit, & dies appropinquabit, videtur secundum intentionem Apostoli, referendum esse ad diem futuræ gloriæ, qui licet nondum advenisset fidelibus Christi, quibus scribebat, tamen in propinquo erat eis secundum prædicta. Possent etiam intelligi tempus gratiæ, quod & si iam advenit secundum temporis cursum, appropinquare tamen dicitur nobis per fidem & deuotionem; prout alibi Apostolus dicit: Dominus prope est. & Psalmista, Prope est Dominus omnibus innocantibus eum. Potest etiam hoc congruere his qui de peccatis penitere incipiunt, quibus dies gratiæ appropinquat.

Mal. 3. 4
Ioan. 9. 4

Philip. 4. a
Psal. 144. d

Abiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.

Text.

Hic concludit exhortationem, circa quam tria tangit. Primò remotionem vitiōrum, concludens Hex præmissis. Si nox præcessit ut dictum est, Abiciamus ergo opera tenebrarum, quia ut Sapiens ait: Omni negotio est tempus & opportunitas, vnde recedite nocte, recedere debent opera noctis. Dicuntur autem opera tenebrarum, opera peccatorum; quia in seipsis priuata sunt lumine rationis, quo illustrari debent humana opera. vnde Salomon: Sapientis oculi in capite eius; Stultus in tenebris ambulat. Ac etiam quia in tenebris sunt, iuxta illud: Oculus adulteri diligit calliginem. Et Christus: Qui male agit, odit lucem. Ac præterea quia homo ad tenebras per ea ducitur, secundum illud: Mittite eum in tenebras exteriores. Secundò inducit ad assumendam virtutes, quasi dicat, ex quo dies appropinquabit, assumentes ea quæ congruunt diei, induamur arma lucis, id est, virtutes, quæ & arma dicuntur, in quantum nos muniant, secundum illud: Induite vos armaturam Dei, ut possitis instare aduersus insidias diaboli. Et dicuntur arma lucis, tum quia ex lumine rationis decorantur & perficiuntur, secundum illud: Iustorum semita quasi lux splendens procedit: tum quia lucis examen requirunt; Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem; tum quia per opera virtutum alij illuminantur, iuxta illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona. Tertio exhortatur ad vsum virtutum & perfectum, cum dicit: Sicut in die honeste ambulemus. Hæc enim duo videntur diei congruere. Primo quidem honestas: nam unusquisque in die studet se componere, ut coram hominibus honestus appareat: in nocte autem non sic, vnde Apostolus. Qui dormiunt, nocte dormiunt; & qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii sumus. Ideo, ut alibi dicit: Omnia in nobis honeste, & secundum ordinem fieri debent. Secundo homo in die ambulat, non in nocte: quia, ut Christus ait: Qui ambulat in die, non offendit; quia lucem huius mundi habet. Qui ambulat in nocte, offendit; quia lux non est in eo. Et ideo quia dies est, oportet quod ambulemus, id est, de bono in melius procedamus. Ideo Christus dicebat: Ambulate dum lucem habetis. Non in comestationibus & ebrietatibus: non in cubilibus & impudicitijs. Exponit hic exhortationem quam fecit, quomodo scilicet abicienda sunt opera tenebrarum, quæ sunt opera peccatorum: quorum quædam enumerat. Primo ponit ea quæ pertinent ad corruptionem concupiscibilis, cuius corruptio est intemperantia, quæ est circa dilectiones, gustus, & tactus, cum dicit: Non in comestationibus, &c. Dicuntur autem comestationes, superflua & accurata comestiones, quæ prohibentur à Salomone, dicente: Noli esse in conuiujs peccatorum, nec in comestationibus eorum qui carnes ad vesendum conferunt. Quod quidem potest esse peccatum mortale, ex hoc quod secundum legem pro hac culpa aliquis condemnatur ad mortem. Dicitur enim de filio proteruo, Comestationibus vacat, luxuria, atque conuiujs: lapidibus obruet eum omnis populus. Non quidem si comedat magnifice secundum statum suæ dignitatis, prout Alberus, qui iussit præparari conuiuium magnificum propter coniunctionem Heister, secundum magnificentiam regalem. Sed quando aliquis hoc facit præter decentiam status. si ad hoc principalis cura & vltimus finis existat, prout illi de quibus infra: Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri. Et alibi: Quorum deus venter est, non possunt excusari à mortali. Secundo excludit intemperantiam circa potum, cum subdit: Et ebrietatibus, quæ pertinent ad superfluitatem potus ponentis hominem extra mensuram rationis. Quia, ut Sapiens ait: Vinum in iucunditate creatum est, non in ebrietate. Est autem considerandum quod ebrietas ex suo genere est peccatum mortale: cum, scilicet, homo ex proposito se inebriat, quia videtur præferre delectationem vini integritati rationis, & exponere se periculo multorum malorum. vnde Esa. Væ qui potes es his ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. & Sap. Qui amat periculum, peribit in illo. & Philof. Ebrius occidens duplites meretur increpationes, & quia se inebriauit, & occidit. Si vero aliquis inebrietur præter intentionem, puta cum ignorat virtutem vini, vel quia non æstimat se tanto potu inebriandū, non peccat mortaliter: quia non inebriatur per se, sed per accidens, id est, præter intentionem. Quod non potest contingere in his qui frequenter inebriantur. Et ideo D. August. in sermone de purgatorio, dicit quod ebrietas est peccatum mortale, si assidue fuerit, vnde signanter hic Apostolus, in plurali dicit: Non in comestationibus & ebrietatibus. Tertio ponit intemperantiam circa corporalem quietem, cum dicit: Non in cubilibus, id est, non in superflua dormitatione, quam conuenienter post comestationem & ebrietatem prohibet, quia sequitur ex illis. Et potest esse in hoc peccatum mortale, quando propter quietem corporalem & somnum omittet

Eccles. 8. a

Eccles. 2. 5
Iob 24. 9

Mat. 22. b

Ephes. 6. b

Pron. 4. 7

Mat. 5. b

1. Thes. 5. a

Ioan. 11. b

Ioan. 1. b

Pron. 23. 4

Deut. 21. 6

Hebr. 2. d

Infra 216.
Philip. 3. b

Eccles. 31. d

Esa. 5. e

Mich. 2.6 ea quæ facere tenentur, vel inclinatur ad aliqua mala faciendâ. vnde Mich. Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. Potest etiam quod dicitur in cubilibus referri ad apparatus luxuriæ. vnde Salomon in persona meretricis: Aspersi cubile meum myrrha. Et Iacob: Ruben, ascendi isti cubile patris tui. Et ideo conuenienter quarto excludit intemperantiam circa venerea, cum subdit: *Et impudicitij*, id est, in quibuscunque venereis actibus qui dicuntur impudici: quia non cauent quod est maxime pudore & confusione dignum. Tum quia omnes delectationes tactus, gulae & luxuriæ, sunt communes nobis & brutis. vnde ille qui in his inordinatè insistit, efficitur brutalis. Psal. Nolite fieri sicut equus & mulus, &c. Tum etiam quia specialiter in actibus venereis ratio hominis totaliter absorbetur ad delectationem, vt non possit homo ratiocinari, vt Aristot. ait. vnde Oseas: Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. & D. Ioan: Non egerunt penitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. Non in contentione & emulatione: sed induimini dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desiderijs. Hic excludit ea quæ pertinent ad corruptionem appetitus irascibilis, dicens: Non in contentione, quæ, vt D. Ambr. dicit, est impugnatio veritatis, cum cõfidentia clamoris. Et in hoc prohibetur omnis rixa, nõ solum verborum, sed etiam factorum: quæ vt plurimum à verbis incipit. Ideo Salomon: Honor est homini qui separat se à contentione. Soler autem contentio ex inuidia generari. Ideo subdit & emulatione. vnde D. Iac. Vbi zelus & contentio, ibi incontinentia & omne opus prauum. Secundò ostendit quomodo debemus induere arma lucis: sed induimini dominum Iesum Christum. In quo, scilicet fuerunt abundantissimè omnes virtutes, secundum illud: Apprehendent septem mulieres virum vnum. Induimus autem Iesum Christum, primò per sacramenti baptismi susceptionem. vnde Apost. Quicunque baptizati estis, Christum induistis. Secundò per imitationem, secundum illud: Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induentes nouum: & illud: Induite nouum hominem qui secundum Deum creatusest in iustitia, &c. Dicitur autem induere Christum, qui Christum imitatur: Quia sicut homo continetur vestimento, & sub eius colore videtur: ita in eo qui Christum imitatur, opera Christi apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis, quando à imitatur Christum, quæ est lux vera, quæ illuminat sua doctrina & exemplis omnem hominem venientem in hunc mundum. Tertiò exponit quæ dixerat: Sicut in die honeste ambulemus, per hoc quod dicit, & curam carnis ne feceritis in desiderijs suis. In hoc enim pulchritudo honestatis cõsistit, vt homo spiritum præferat carni. vnde supra: Debitor es sumus non carni, vt secundum carnem viuamus. Aduertendum tamen quod non dicit superciliosè carnis curam ne feceritis: quia quilibet tenetur curam gerere carnis ad eius sustentationem, iuxta illud: Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet, &c. Sed addit in desiderijs, vt scilicet, inordinata carnis desideria, id est, concupiscentias non sequamur, sed spiritus sancti inspirationes quæ euellunt desideria carnis, iuxta illud: Spiritu ambulat, & desideria carnis non perficietis.

EPI TOM E DECIMI QVARTI CAPITIS.

In hoc capite Apostolus continuando vium gratiæ, docet qualiter se debent exhibere superiores & perfecti erga inferiores & imperfectos. Et primò prohibet inordinata iudicia, & assignat tres rationes huius prohibitionis. Prima sumitur ex auctoritate, quæ requiritur in iudicare, quæ toti Deo competit, ex qua concludit iudicium ad homines non pertinere. Secunda sumitur ex parte meriti vel demeriti, quam considerare magis pertinet ad Deum quam ad homines: exemplificat ponendo diuersitatem humanæ sententiæ, quæ potest ad gloriam Dei pertinere, quod probat ex intentione & consideratione fidelium. Tertia sumitur ex futuro iudicio, ex cuius comparatione demonstrat superfluitatem humani iudicij, & probat auctoritate Esa. concludendo non esse amplius temerè iudicandum. Secundo ibi, *Sed hoc iudicate*, &c. prohibet scandalum proximorum, & docet vitare scandala maxime circa illa quæ de se sunt bona, & per accidens sunt illicita, quando scilicet sunt contra conscientiam. Deinde describit tres rationes, quare vitandum sit scandalum. Prima sumitur ex parte charitatis. Secunda ex morte Christi. Tertia ex donis spiritualis gratiæ, quæ sunt gaudium & pax, ad quæ hortatur. Tertiò ibi: *Omnia quidem*, &c. declarat cibos secundum se mundos & licitos: sed per accidens aliquos fieri illicitos, propter scandalum pusillorum, & cum contra conscientiam aut prohibitionem sumuntur.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMI QVARTI CAPITIS.

Infirmum in fide assumite, vos qui Christum induistis, & estis in vobis ipsis honesti, & perfecti in charitate & dilectione proximi, eos qui sunt debiles in fide supportate, & coniungite vobis ad eos instruendos & corroborandos, non in disceptationibus cogitationum, id est, non disceptando & iudicando secreta cordis. hoc dicit propter hoc quod vnus contra alium cogitabat. Quia illi qui legalia seruabant, iudicabant tanquam reos & transgressores illos qui ea non seruabant, & è diuerso. vnde exponendo dicit, *Alium enim doctior in fide*, qui, scilicet perfectus est in fide, credit se posse licitè absque peccato manducare omnia, eo quod non reputat se astrictum ad legales obseruantias: & alius qui non dum plenè instructus est, oppositum iudicat, se videlicet esse astrictum legi, & non obseruantes legalia iudicat reos & transgressores. *Qui autem infirmus est*, scilicet in fide, qui aliquas escas credit mundas, alias verò immundas, *olus manducet*, id est, edat herbas, *efus temper* fuit licitus ad vitandum conscientiæ scrupulum: scriptum est enim: Ecce dedi vobis omnem herbam, & c. & abstineat ab his de quibus dubitat an licitè manducare possit. *Is qui manducat*, scilicet omnia cum securâ conscientia, vel absque periculo libidinis, non manducantem, scilicet indifferenter omnia tanquam infirmum

infirmum in fide, vel quasi pronum ad vitia, non spernat: quia si spernat, spernetur à Deo vel spernet Deum. & qui non manducat, scilicet indifferenter omnia, vel quia infirmus in fide, vel pronus ad libidinem, manducantem, scilicet indifferenter omne absque scrupulo conscientiæ, & periculo libidinis: non iudicet tanquam transgressorem legis, vel tanquam ad libidinem præcipitè. Deum enim, cuius iudicium est secundum veritatem, illum, scilicet seruum à se iudicandum assumpsit, id est, referuauit sibi occultorum iudicium. Tu quis es, id est, cuius virtutis vel auctoritas es tu, qui iudicas, i. iudicare præsumis, alienum seruum, quis te cõstituit iudicem. *Dominò suo stat, aut cadit*, id est, soli Deo certum est an stet, id est, bene agat: vel cadat, id est, an peccet. Ideo ipse solus eum iudicare potest. *Stabit autem*, is qui à Deo secundum propositum vocatus est, etiam si aliquando per vitium cecidit, vt Dius Petrus & Paulus. *Potens est enim Deus statuere*, id est, releuare per gratiam suam & in recta fide firmare, & in bono stabilire illum, qui aliquando per vitium cecidit: *Nam alius iudicat diem inter diem*, id est, inter vnum diem & alium diem, vt scilicet, vno die abstineant, & non alio: *Alius autem iudicat omnem diem esse indifferenter obseruandum*, quantum ad ieiunia & abstinentias legis, quæ cessauerunt. *Vnusquisque in suo sensu abundet*, id est, iudicio suæ conscientiæ dimittatur, siue sequatur quod conscientia ei dictauerit. *Qui sapit diem*, id est, qui iudicat diem esse discernendum, vt scilicet, vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesserit, *Dominò sapit*, id est, ad reuerentiã Domini cibos discernit, prout nos discernimus vigilias solennitatum: & qui manducat, scilicet omnidie, vel etiam omnia, non discernendo ea quæ secundum legem erant prohibita, *Dominò manducat*, id est, ad gloriam domini, quod apparet: *Gratias enim agit Deo*, qui sibi dedit facultatem manducandi. & qui non manducat, id est, abstinet omni die domino, id est, ad honorem domini, non manducat, & gratias agit Deo. *Nemo enim nostrum*, id est, si delictum sibi iuuat, id est, ad propriam gloriam viuat, sed se & omnia sua in laudem & gloriam Dei agit & ordinat: & nemo, scilicet Apostolorum ac perfectorum Christi fidelium, iuxta vires Christo adhaerentium, sibi moritur, morte corporali, quam pro domino parati sumus sustinere: nec spiritali, quia nemo talis virtutes à se abiicit per adhesionem peccati, mediante quo spiritus aliter quis moritur. *Sive enim uiuimus, Domino uiuimus: sive morimur, Domino morimur: Sive ergo uiuimus sive morimur, Domini sumus*, quasi serui eius qui habet potestatem vitæ & mortis: *In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit*, id est, hoc adeptus est Christus morte & resurrectione sua, ut & uiuorum & mortuorum dominetur: uiuorum quidem, quia resurgendo nouam & perpetuam vitam inchoauit: mortuorum autem, quia mortem nostram moriendo destruxit. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum?* id est, quæ utilitate aut necessitate temerariè iudicas fratrem tuum de occultis, quæ iudicio tuo non sunt commissæ: aut tu, qui aliquantulum uideris profecisse in doctrina fidei, quare spernis fratrem tuum? aduertere enim debes illud: Væ qui spernis, nõne & ipse sperneris? *Omnes enim*, tam boni quam mali, perfecti & imperfecti, stabimus ante tribunal Christi, id est, ante sedem maiestatis Christi cum uenerit ad iudicium, tanquam ab eo iudicandi de omni verbo otioso: quanto magis de iudiciis temerariis. *Scriptum est enim: Vno ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu caelestium, terrestrium & infernorum, in iudicio generali in signum perfectæ subiectionis, & omnis lingua confitebitur Deo, sanctorum voluntariè, malorum coacte. Itaque unusquisque nostrum, personaliter & non per aduocatum, pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus*, scilicet temerario iudicio.

SECUNDA PARS DECIMI QVARTI CAPITIS.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri uel scandalum, id est, aliquid impediens proximum à via iustitiæ, vel ei præbès occasionem ruina: Scio & id est, quia confido in domino Iesu, quia nihil commune, id est, immundum, scilicet est per ipsum, id est, post vel propter aduentum ipsius, qui omnia suo sanguine lauit & purificauit, vel etiã per creationem: nisi ei, scilicet qui est infirmus in fide, qui existimat quid commune esse, illi commune est, propter suam existimationem siue conscientiam contra quæ agendo peccat. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur*, in hoc quod purat te peccare comedendo cibum quem ipse reputat immundum, iam non secundum charitatem ambulat, quia charitas quæ dilectionem proximi præcipit, huiusmodi cõtristationem prohibet. *Noli cibo tuo, quem scilicet indifferenter comedis, illum perdere*, id est, per scandalum in peccatum inducere, pro quo, id est, pro cuius salute Christus mortuus est. *Non ergo blasphemetur bonum nostrum*, id est, ne bona fama nostra, quam quisque procurare debet propter honorem Dei, vituperetur ex cogitatione, & iudicio operum, quæ licet sint bona, mala tamè temerariè iudicantur, ne alij retrahantur à fide & lege Christi suscipienda. *Non est enim regnum Dei esca & potus*, id est, esca & potus secundum se non pertinent ad regnum Dei, id est, ad gratiam quæ dicitur regnum Dei, quod intra nos est, nisi secundum quod eis utimur vel abstinentes propter Deum. *Sed iustitia* qua aliquis spontaneè reddit alteri quod suum est, & pax, quæ est opus & effectus iustitiæ, & gaudium, quod est fructus iustitiæ, quæ iustus gaudet de bono proximorum in spiritu sancto, id est, ex gratia & uirtute spiritus sancti: hæc inquam pertinent ad regnum Dei. *Qui enim in hoc seruit Christo*, qui est rex huius regni, vt scilicet, uiuat in iustitia, pace, & spiritali gaudio, placet Deo, qui est huius regni author. & probatus est hominibus, id est, ab eis approbantur & laudantur illi qui sunt huius regni participes. *Inque quæ pacis sunt, sectemur*, id est, ea studemus implere per quæ Christianorum pax conseruatur: & quæ edificationis sunt, inuicem custodiamus, id est, ea per quæ nos inuicem edificemus, conseruemus & in melius prouocemur. *Noli propter escam*, quæ ad corporis uilitatem pertinet, destruere opus, scilicet gratiæ Dei.

TERTIA PARS DECIMI QVARTI CAPITIS.

Omnia quidem, quæ ad escam hominis pertinent, sunt munda, ex sui natura: licet aliqua in lege

dicantur immunda, non natura sed representatione. Sed malum est homini qui per offendiculum, id est, cum confusione vel scandalo proximorum manducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere uinum: sed ab his abstinere ad manducandam carnis concupiscentiam, vel ad vitandum scandalum. unde sequitur: neque, scilicet aliud, in quo frater tuus offenditur, id est, turbarur contra te illicitè agentem, aut scandalizatur, id est, ad casum peccati prouocatur, propter quod eius iustitia laeditur: aut infirmatur, id est, in dubitationem venit, an quod agitur sit licitum, per quod deus spirituale gaudium diminitur. Tu, scilicet qui indifferenter vteris cibis, fidem, scilicet rectam quam habes apud te metipsum, per quam constat tibi licitum esse cibis indifferenter utendum, bona quidem & laudabilis est, sed habe coram Deo qui videt in occulto & abscondito. Beatus qui non iudicat semetipsum, id est, cuius conscientia eum non reprehendit vel condemnat, in eo quod probat, id est, qui vera estimatione iudicat & probat esse faciendum quod facit. Qui autem discernit, id est, qui habet opinionem falsam, & iudicat quod oportet cibos discernere, si manducauerit, scilicet cibos quos iudicat esse illicitos, damnatus est, id est, damnatione dignus est, ex eo quod quatum in ipso est, habet voluntatem faciendi quod secundum conscientiam suam illicitum est: Quia non ex fide, id est, secundum iudicium conscientia suae agit: Omne autem quod non est ex fide, peccatum est, id est, omnis operatio discordans à conscientia, siue sit recta, siue erronea, est mala & peccatum: cum omnis conscientia quandiu manet ex virtute diuinæ legis, quæ per conscientiam innotescit, liget.

Ad Ti. 3.

Text.

COMMENTVM DECIMIQUARTI CAPITIS.

Infirmum in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum.

Acl. 15. b

Sap. 9. b
Infra 15. b
Eccl. 2. 9. b

Text.

Leuit. 11. 4.

Acl. 10. b

Acl. 15. c

Postolus in hoc capite ostendit quomodo superiores & perfecti se debeant habere erga inferiores & imperfectos. Ad cuius intelligentiam prænotandum est quod in primitiua Ecclesia aliqui ex Iudaismo in Christum conuerſi credebant, & contendebant legem Moysi per Euangelium non esse antiquatam, sed cum illo potius obseruandam: & hos vocat infirmos in fide, quasi nondum satis progressos & confirmatos in cognitione fidei. Alij verò qui sciebant resolutionem diui Petri & aliorum Apostolorum, oppositum contendebat. Et illos qui fidem & Euangelium Christi credebant absque legalibus esse seruandum, vocat firmos siue perfectos in fide: de vtrisque tamen erant Romæ aliqui: alloquitur ergo Apostolus perfectos, dicens: Dixi, quod debetis induere dominum Iesum Christum. Assumite autem, id est, affectu charitatis vobis coniungite ad supportandum infirmum in fide, prout expositum est de quo potest intelligi illud Sapient. Infirmus homo & exigui temporis & minor ad intellectum iudicij & legum. Ideo infra: Suscipite inuicem, sicut Christus suscepit vos. Et Sapient. alibi: Propter malum datum assilum pauperem. Et hoc non in disceptationibus cogitationum, id est, ne disceptationibus cum illo contentatis: sed leniter & blandè amplexamini & informate, & sic disceptatio hic idè videtur cū contentione, quæ præcedèri capite prohibuit. addit cogitationum, scilicet accusantiū aut defendentium, propter hoc quod vnus contra alium cogitat. Illi qui legalia seruabant, iudicabant eos qui ea non seruabant tanquam transgressores: & illi qui non seruabant, iudicabant eos qui obseruabant tanquam errantes & ignorantes.

Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet.

Hoc loco Apost. exponit monitionem præmissam, & declarat qui dicantur firmi & infirmi in fide. Ad cuius evidentiam sciendum est quod inter legis cæremonias quedam erant de delectu siue discretionem ciborum, quæ scriptæ sunt in Leuitico, vbi interdicebatur populo eius plurimum animalium, non solum terrestrium, verum & aquarilium, quæ de se non erant mala, sed ratione significationis, propter mysteria & figuras rerum quæ futuræ erant tẽpore gratiæ, quæ ideo cæremonia non erant duratura, nisi vsque ad veritatis præsentiam. Sicut enim in verbis hoc nomen, stultus, significat aliquod malum, licet ipsum nomen non sit secundum se malum: ita in rebus quoddam animal bonum est secundum naturam, sed significatione est malum, vt porcus qui significat immunditiam gula. Distinguit tamen D. Aug. triplex tempus. Primum ante Christi passionem, in quo legalia suum robur & virtutem obligandi obtinebant, quasi adhuc viuètia. Secundum tempus post passionem, Christi vsque ad sufficientem promulgationem Euangelij, in quo mortua quidem erant, quia neminem obligabant, nec quicquam proderant. Nondum tamen erant mortifera, sed licita his qui ex Iudaismo ad fidem conuertebantur, dum modo in illis nemo sic spem firmaret, vt crederet fidem & gratiam Christi absque illis non iustificare. Fuit autem prouidenter ignorantia illa permessa aliquanto tempore, vt Synagoga sepeliretur cum honore. Tertium verò tempus post sufficientem Euangelij promulgationem, postquam legalia lethifera fuerunt, veluti falsa signa futura rei quæ iam est præterita. De hoc tertio tempore non intellexit Apost. quando permittebat Iudæis conuersis abstinere ab immundis: quia hoc tertio tempore fuit omnino illicitum: sed intelligebat de secundo tempore, quo ignorantia cessationis legalium non erat peccatum: tunc enim licitum erat sic ignorantibus abstinere propter æstimatum periculum culpæ in esu illorum. Cum etiam D. Petrus fuerit aliquando in eadem ignorantia, donec vidit linteum communibus animalibus plenum. Illos ergo qui credebant cessasse legalia, vt qui audierant à D. Petro reuelationem vel determinationem Apostolorum, vocat Apostolus firmos in fide: & illi credebant se manducare omnia, eo quod non reputabant se astrictos ad seruanda legalia. Illum verò qui ignorabat cessasse legalia, & æstimabat legem illam adhuc obligare, vocat infirmum: de quo dicit: Qui autem

autem infirmus est, olus manducet, id est, ab omnibus se abſtineat quæ sunt in lege prohibita, siue illis cibis vtatur in quibus non occurrat aliquid immundum in lege prohibitum, prout in oleribus. In singulis enim generibus animalium, pura terrestribus, volatilibus, & aquaticis, quædam genera erant concessa, & quedam prohibita: sed in herbis & arboribus nihil erat prohibitum. Cuius ratio duplex esse potest. Prima, quia terræ nascètia à principio concessa fuerunt homini ad edendum, iuxta illud: Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. Sed post diluuium primo legitur concessa carniū vsus, iuxta illud: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Alia ratio est, quia primam prohibitionem de abstinendo à quibusdam terræ nascètibus, homo in paradiso transgressus fuerat. Et propterea non erat ei similis prohibitio in lege iteranda. Exponitur autè infirmus aliter in glo. D. August. pro eo quilibet credat se comedere omnia, id est, legalia iam cessasse, tamen acrem cum carne pugnam sustinet, & ad lapsum carnalium vitiorum pronus est: huic consulendum est, vt olus comedat, id est, tenues cibos qui non sint fomentum vitiorum, & abſtineat ab illis quibus excitatur libido. Sed alius qui est fortior, & credit se absque periculo omnia manducare, manducet. Et hæc differentia apparet inter discipulos Christi, qui non ieiunabant tanquam confortati præsentia Christi, & discipulos Ioannis Baptistæ, qui ieiunabant. vnde & pœnitentiam agentes à quibusdam cibis abſtinebant, non propterea quod immunditiam, sed ad libidinem reformandam. Verum quia Lutherani per hunc locum atque alia sacræ scripturæ loca male intellecta, ciborum delectum à Christianorum familia turpiter proſigare moliti sunt, calumniantes Christianos, quod per huiusmodi ciborum delectum & ieiunia, Iudaismum his cæremoniis profiteantur, in quo huiusmodi delectus iustus erat. Neque id solum dicunt, sed quod cum illis hereticis conspirant, quos Diuus Paulus futuros pronuntiauit, prohibentes nubere, & abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Eam ob rem hic nobis parum insistentum est. Et in primis sciendum quod hic vocamus delectum ciborum abſtinentiam à certis cibis, prout in diebus ieiuniorum abſtinemus à carnibus, & in xl. à lacticiis. Abſtinentia autem à certis cibis tribus potest fieri de causis: Prima, quasi sua natura sint mali & immundi, vt Taciani, Priscillianistæ & alij eiudem sectæ prædicabant, infamantes cum Manichæis creaturas Dei, contra illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Hos ergo hereticos atque hanc abſtinentiæ siue delectus ciborum causam, condemnat Apost. ad Tim. vt patet ex subiunctis eius verbis: Quia omnis creatura Dei bona est. Quasi inde improbaſſent carniū vsum, quod eas reputaſſent sua natura fordidas. Atque idem significat alijs suppositis verbis: Nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione suscipitur. Secunda causa delectus ciborum potest esse lex Moſaica, id est, si fieret ea ratione qua præceptum fuit in lege Moysi, quæ huiusmodi delectum prohibebat propter futurum mysterium, iam per Christum impletum. & ob id legem illam antiquatam, eo quod obseruatio falsum signum rei futuræ, quæ est iam præterita, demonstraret. Et hanc etiam delectus causam damnat idem Apost. loco præallegato ex subiunctis verbis in fidelibus & his qui cognouerunt veritatem, scilicet antiquatæ legis. Atque idem significat cum subdit: Sanctificatur autem per verbum Dei & orationem, scilicet quod immundum per legem reputabatur. vnde dictum fuit D. Petro: Quod Deus purificauit, tu commune siue immundum ne dixeris. Tertia causa delectus ciborum, propter quam omnes sancti patres & Ecclesia abſtinentiam à certis cibis nõ perpetuo, prout Manichæi, & lex Moysi, sed statutis temporibus ordinauit, non vtique veluti cæremoniam, quæ sit futurorũ vmbra, sed vt (secundum D. Ioan. Bap. exhortationem) delictorum debita fructibus pœnitentiæ cõpensemus. Et vt corpora nostra exemplo D. Pauli tali inedia castigantes, in seruitutem redigamus, vitia cõprimamus, & vt mentes ad spiritualium contemplationem eleuamus, & virtutũ officia libentius promptiusque exequamur, & vt iram Dei, prout Ninuitæ, placemus. Hoc enim modo iuxta admonitionem domini animam nostram odimus in hoc mundo, & custodimus eam in vitam æternam. His rationibus & causis delectus carniū non est superstitiosus, sed adeo virtuosus, vt qui negat eum esse ad vitam Christianam tum necessarium, tum ideo cõsultissime ac sanctissime institutum, sint heretici. Quemadmodum in Gangrensi & Toletano Conciliis sancitum est: explorata prius veneranda abſtinentiæ antiquitate, quæ ab ipso statim Paradiso terrestri, vbi vnicum fuit tantum abſtinentiæ præceptum, ortum duxit. D. Ioan. Bap. hoc delectum vsus est: erant enim locustæ & mel siluestre victus eius. Christus etiam suo ieiunio approbavit, & ieiunium per discipulos instituendum prædixit. Et Apost. pariter vsus est. Nunc ergo ad friuolas eorũ obiectiones repellendas properemus, auctoritate D. Pauli ad Timo. exposita, ex præuia distinctione de causis delectus ciborum, soluitur omnia pene eorum argumenta, maxime quod ex illo loco: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. & ex illo loco: Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: quia Ecclesia non reprobat cibos tanquam malos omni tempore, sed ad tempus pro rationabili causa. Nec obſtat pariter illud: Esca nos non commendat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus. Neque si manducauerimus, abundabimus: quia esca ex se non commendat nos Deo, sed fides in edendo. loquitur enim ibi de idolothytis. Et cum infra ait: Non est regnum Dei esca & potus, vult dicere quod regnum Dei principaliter, consideratur secundum interiora, & non secundum exteriora, & res extrinsecas: prout in se sunt, sed secundum quod ad interiora ordinantur, vel ab interioribus imperatur. Nec obſtat pariter quod Christus dixit: Non quod intrat in os coquinat hominem, scilicet ex se, sed ex desiderio comedendi contra prohibitionem: lignum enim scientiæ boni & mali ex se non coquinat primos parentes, sed voluntas comedendi contra prohibitionem Dei: sic in ieiuniis ab Ecclesia

Gen. 1. d

Genes. 9. a

Gen. 2. c

Mat. 9. b

1. Ti. 3. a

Gen. 1. d

1. Tim. 4. a

Acl. 10. c

Mat. 3. b

Ion. 12. d

Genes. 1. a

Gen. 9. a

1. Cor. 8. b

præceptis. Sed dicunt, satis esset si vnusquisque sua sponte pro sua valetudine & necessitate modo suo abstinere. Sunt enim, inquit, & pisces & inter herbas nonnullæ, & præsertim vinum, quæ corpus peius inflammant quàm carnes: in hoc, suggillantes Ecclesiæ auctoritatem, de qua Christus: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit. Et qui vos spernit, me spernit. & Apostolus supra: Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit. Supposita hac auctoritate, quam nemo spiritualis negare potest, cum in antiqua lege fuissent instituta ieiunia, non vt ceremoniæ, sed vt leges morû repurgandis animis cõducetes: & lex nostra sit multo spiritualior, Christusq; nobis dixerit: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, &c. quibus verbis iubet nos abundantius colere iustitiam, prauâque cogitationis repurgare. Sequitur quod æquissimum fuit atque consulesimum, vt abstinentiæ præcepta nobis cumularentur, nempe vt corpus libentius seruiret spiritui. Libertas enim Christiana hæc est, vt spiritus liber sit à tyrannide corporis, quod ciborum lautitia amplius lasciuire soleat. Et sic nihil contra libertatem Christianam egit Ecclesiâ, indicendo ieiunia & ciborum delectum, sed potius pro libertate Christiana. Ideo præcepto macerandi corpus, iugû Domini sit suauis, & onus leuius. Etenim si arbitrio & libertati hominum frugalitas & victus parsimonia permitteretur, vix esset qui illam obseruaret, prout Lutheranos testatur intemperantia, quæ tam necessaria est ad expeditum seruandam Domini præcepta. Et quauis sint in piscibus & fructibus aliqui cibi, quibus ad horam feruentius incalescit libido, tamen carnes suo genere sunt solidioris alimenti. Per quas ideo plus virium accrescit carni nostræ ad debellandû spiritum, quàm per esum piscium, aut porum vini, quod propter debilitatem stomachi permisit Apostolus Timotheo: quod etiam vnusquisque secundum suam valetudinem moderari potest.

Text. *Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicat.*
Hic explicat quomodo vitanda sunt disceptationes cogitationû. Et primò quantum ad firmos siue perfectos, dicens: Is qui manducat omnia, scilicet cum secura cõscientiâ, vel etiam abstinentie periculo, non spernat non manducantem omnia, tãquam infirmum in fide, vel quasi pronum ad vitia. Secundò quantum ad infirmos dicit: Et qui non manducat, scilicet indifferenter omnia, vel qui est infirmus in fide vel pronus ad libidinem, non iudicet manducantem, scilicet indifferenter omnia, quasi legis transgressorem vel quasi in vitia precipitem, iuxta illud: Nolite iudicare & non iudicabimini. Et supra: Inexcusabilis es homo omnis qui iudicas. *Deus enim assumpsit illum. Tu quis es qui iudicas alieni seruum?* Corroborat hic vna ratione nos debere abstinere à iudicio temerario, & sumitur ratio ex auctoritate iudicantis, quam ostendit competere soli Deo, dicens: Re cõdè dictum est quod qui non manducat, manducantem non iudicat. *Deus enim assumpsit illum,* scilicet in seruum à se iudicandum. vnde Zacharias: Assumpsi mihi duas virgas, id est, duos populos. Et Psal. Assumpit me de aquis multis. Ille autem qui assumitur ad superioris iudicium, non debet ab inferiori iudicari. Ideo concludit, *Tu quis es, id est, cuius virtutis vel auctoritatis es, qui iudicas alienum seruum,* id est, proximi tuum, qui est seruus Dei. Requiritur enim in iudicantem auctoritas, secundum illud: Quis constituit te principem & iudicem super nos? Sed ex hac ratione videtur omne iudicium hominis de alio homine esse illicitum. Dicendum quod in tantum iudicium hominis licitum est, in quantum agit auctoritate ei diuinitus concessa, secundum illud: Audite illos, & quod iustum est iudicare, sequitur: Quia Dei est iudicium, id est, auctoritate diuina agitur. Si quis vero velit sibi usurpare iudicium super ea quæ non suat ei diuinitus concessa ad iudicandum, est iudicium temerarium. Sicut si iudex delegatus à Papa vellet iudicando transgredi fines mandati, Deus autem resecuauit sibi soli iudicare occulta, maximè cogitationes cordiû & futura contingètia. Ideo si quis illa certitudinaliter iudicare præsumeret, temerarium esset iudicium. vnde D. Aug. In his duobus temerarium est iudicium, cum incertum est quo animo quid factum sit, vel incertum qualis futurus sit, *Domino suo stat, aut cadit. Stabit autem, potens est enim Deus statuere illum.* Alia ratione confirmat nos debere abstinere à iudicio temerario, quæ sumitur ex fine meriti vel demeriti. Posset enim aliquis dicere quod licet homo non habeat iudicariâ potestatem, potest tamen se intromittere de iudicio alterius, propter damnû vel fructum qui inde prouenit. Sed Apostolus ostendit hoc magis ad Deum quàm ad homines pertinere. Et ideo debemus propter hoc proximorum iudicia Deo derelinquere. Ad hoc autem explanandum proponit duo: primum quod quicquid circa hominem accidit, ad Deum pertinet, cum dicit: Domino suo stat aut cadit. *Stat, re cõdè agendo, iuxta illud: Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem: aut cadit, scilicet peccando, iuxta illud: Domus Israel cecidit, & non adiciet vt resurgat. Dicit autem sub disunctione, stat aut cadit, propter incertitudinem: quia multi videntur cadere qui stant, & e conuerso, secundum illud: Vidi impios sepultos, qui cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Loquitur autem hic Apostolus secundum similitudinem hominis serui, ad cuius dominum pertinet omne quod circa seruum agitur. Nec intelligendû est quod Deo aliquid proficiat, vel noceat, si homo ster. aut cadat, secundum illud, Si peccaueris, quid nocebis ei? Porro si iuste egeris, quid ei donabis? Sed quantum ad homines prodest & nocet: quia quod iuste agimus, ad gloriam Dei spectat, & inducuntur homines ad bonum, iuxta illud: Sic luceat lux vestra, &c. Quando autem cadimus peccando, damus occasionem ruinæ & blasphemandi Deum. vnde dictum est: Nomen Dei propter vos blasphematur inter Gentes. Vel quod dicit: *Domino suo stat, aut cadit,* exponendum est in iudicio domini sui. Quoniam qui iudicat me, dominus est. Secundò ostendit quod si cadit, ad Deum pertinet*

Mat. 18. c

M. 10. 11. d

Mat. 7. a

Supra 2. a

Zach. 11. b

Psal. 17. c

Eccl. 2. c

Deut. 1. c

In lib. de ser. c. 10. moni.

Psal. 121. a

Amos 5. a

Eccl. 3. b

Tob 31. b

Mat. 5. b

Supra 2. d

1. Cor. 4. a

pertinet, dicens: *Stabit autem,* quasi dicat: Et si aliquis nuñc cadit per peccatum, tamen potest esse quod iterum stabit, & hoc omnino implebitur si est prædestinatus, secundum illud: Nūquid qui dormit, non adiciet vt resurgat? vnde Michas: Ne lateris inimica mea, quia cecidi, resurgam. Et ideo si videmus aliquem manifestè cadentem, non debemus eum despiciere, temerariè iudicandò de eo, quod nunquam resurgat, sed magis debemus præsumere quod iterum stabit: non ex consideratione conditionis humanæ, sed ex consideratione virtutis diuinæ. vnde dicit: *potens est enim Deus statuere illum.* debemus enim præsumere quod propter suam bonitatem, iterum statuet, id est, stare faciet eum. vnde Ezech. Ingressus est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos, prout supradictum est. Si non permanerint in incredulitate, inferentur: potens est enim Deus inferere illos.

HOC loco explicari manifestat quæ dixerat de iudicio humano, dicens, Ideo dico quod dormi suo stat aut cadit. Nam alius iudicat inter vnum diem & alium diem; vt, scilicet vno die abstinere, & non alio. Nam erant in lege certis diebus decreta ieiunia, vt, Decimo diè mensis septimi, dies expiationis erit celeberrimus, affligetisq; animas vestras in eo. Et Iudith 18. dicitur, quod ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ præter sabbatha, & Neomenias, & festa domus Israel. Et Zachar. 8. ait: Hæc dicit Dominus exercituum: Ieiunium quartû & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi, erit domui Iudæ in gaudium. Quæ ideo statuta ieiunia pusilli seruabãt, iudicantes inter diem quo erat ieiunandum, & alios dies. Alij firmiores in fide, illis abiectis ceremoniis, omnem diem citra discrimen iudicabant esse aptum, vt vnusquisque pro sua voluntate abstinere. Vel, secundum Theophylact. quidam licet non abstinere à carne tulla perpetuò, id tamen quibusdam diebus faciebant. Potest etiam hoc referri ad abstinentias quæ fiunt causa prohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant. Quidam autem interpositis diebus abstinere, vel ieiunant. Quidam vero perpetuò à carnibus vel vino abstinere. Secundò ostendit hæc omnia ad gloriam Dei pertinere, dicens: Vnusquisque in suo sensu abundet, id est, suo sensui & iudicio dimittatur. Abundare enim sensu suo, est sensum suum sequi, iuxta illud: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Veruntamen hæc Apost. sententia est sanè interpretanda: quia in primis intelligitur, vbi lex non adest: quia nemini licet contra præscriptû legis sui sensû abundare. Præterea, vt Theophylact. admonet, cum de dogmatibus agitur, nemo debet suo sensu duci, sed ea reuerterè auscultare quæ à maioribus tradita sunt. In indifferètib; tamen vnusquisque potest sensum suum sequi, cum quia nemini cõtra cõscientiâ agere licet: tum quia vnusquisque in his præsertim quæ ad mandandum carnem pertinent, melius nouit quid sibi expediat, quàm alij: in his enim in via Dei, vt D. Aug. ait, vnus sic, alius sic iubat. Admonemur tamen Sapientis prouerbio: Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo; & ne innitaris prudentiæ tuæ. Ideo non prohibet quin salutare consilium à cordatis, probis & amicis accipiamus. Sed videtur quòd iudicare inter diem & diem, sit secundum se malum. vnde Apost. Galatas arguens dicit: Dies obseruatis & mensis & tempora, & annos: timeo vos, ne forte sine causa, id est, frustra laborauerim in vobis. Et loquitur ad literam de his qui dixerunt dies obseruandos circa ceremonias legis. Dicendum quod Apost. hic loquitur secundum tempus illud in quo Iudæis ad fidem conuersis licitum erat legalia seruare. Sed quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum quod dicit: *Alius iudicat omnem diem.* Sunt enim quidam dies in quibus non est licitum ieiunare: dicit enim D. Aug. Quisquis diem dominicum ieiunio esse decernendum putauerit, non paruo scandalo erit Ecclesiæ, nec immerito. In illis enim diebus, quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt. & in c. Si quis presbyter 30. dist. dicitur: Si quis presbyter propter publicam penitentiam à sacerdotie acceptam, absque alia necessitate, die dominica pro quadam religione ieiunauerit, sicut Manichæi, anathema sit. Sed intelligendum est quod Apost. hic loquitur quantum ad illas abstinentias, quæ quolibet die licite fieri possunt absque dissonantia communis consuetudinis, vel eorum quæ sunt à maioribus instituta. *Qui sapit diè, domino sapit: & qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino non manducat; & gratias agit Deo.* Confirmat hic prædictam sententiam, scilicet, vt vnusquisque permittat ut suo sensu abundare, eo quod domino suo stat aut cadit, eo quod de omnibus quæ facit secundum conscientiam suam, gratias Deo agit. vnde dicit: *Qui sapit diem, vt, scilicet, vno die abstinere, & alio die ab abstinentia cesset, domino sapit, id est, ad reuerentiam Dei cibos discernit, prout etiam nos discernimus vigiliis sanctorum, in quibus ieiunamus, à diebus festis, quibus ieiunium soluimus propter reuerentiâ Dei.* vnde Sap. Quare dies superat diem, & iterum lux lucem? Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnem diem, quorum quidam omni die à ieiunio cessabant. vnde discipuli D. Ioan. Baptiste dicebant Christo, Discipuli tui non ieiunant. vnde dicit Apost. Et qui manducat, scilicet, omni die, Domino manducat, id est, ad gloriam domini: quod patet ex eo, quia gratias agit Deo, scilicet, de cibo sumpto, iuxta illud: Psal. Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum; & c. Vterius quæcum ad eum qui sic iudicat omnem diem, vt, scilicet omni die abstinere, subdit: Et qui non manducat, id est, qui abstinere omni die, Domino non manducat, ad honorem domini non manducat: quod constat ex eo, quia gratias agit Deo, qui sibi dedit voluntatem & virtutem abstinentiæ, iuxta illud: In omnibus gratias agite. Sed quod dicit hic: *Ap. de his qui omni die vel abstinere vel abstinentia cessabãt, debet intelligi quantum ad illud tempus, in quo hoc non erat contrariû statuti maiorũ, nec cõmuni consuetudini populi Dei. Nemo enim nostrû sibi uiuit, & nemo sibi moritur.*

Psal. 140. b

Mich. 7. b

Ezech. 3. f

Text

Leuit. 23. a

Eccl. 1. a

Prou. 3. b

Galat. 4. b

In epist. ad Galat.

Eccl. 1. a

Mat. 23. b

Psalm. 25. f

1. Thes. 5. a

Sive enim uiuimus, Domino uiuimus; sive morimur, Domino morimur. Hoc loco probat quod unusquisque domino suo stat aut cadat ex intentione fidelium. Et primò excludit inordinatam intentionem, dicens: Recte dico quod domino suo stat aut cadit. Nemo enim nostrum uiuit, uel naturali uel spiritali uita, de qua Abacuc: Iustus ex fide uiuit sibi ipsi, id est, propter seipsum: quia hoc esset frui se ipso: contra illud: Non quaerens quod mihi ualeat, &c. & illud: Non nobis domine, &c. Vel sibi, id est, secundum suam regulam, prout quidam dicunt. Si fortitudo nostra lex iniustitia. Vel sibi, id est, suo iudicio. unde Apost. Sed neque me ipsum iudico. Et nemo moritur, scilicet morte naturali uel spiritali, peccando: uel etiam morte spiritali, qua quis moritur uitii, puta in baptismo, secundum illud: Qui mortuus est, iustificatus est à peccato, sibi, id est, propter seipsum, uel suo iudicio aut suo exemplo, sed exemplo Christi moritur quis uitii. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: Ita & vos existimate uos mortuos esse peccato. Secundo ostendit qualis sit recta intentio fidelium, dicens: Sive enim uiuimus uita corporali, Domino uiuimus, id est, ad gloriam Domini: Sive morimur, morte corporali, Domino morimur, id est, ad honorem Domini. unde dicebat: Magnificabitur Christus in corpore meo, sive per mortem, sive per uitam: uel exponatur quod dicit, Domino, id est, iudicio Domini, qui est constitutus à Deo iudex uiuorum & mortuorum.

Text.

Sive ergo uiuimus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut & uiuorum & mortuorum dominetur.

Hic etiam probat quod unusquisque domino suo stat aut cadit, ex conditione fidelium. Et primò concludit ex praemisissis quod fideles non sunt sui, sed alterius. Illi enim qui sunt sicut liberi homines, sibi uiuunt & moriuntur. Sed fideles, ut dictum est, non sibi uiuunt aut moriuntur, sed Domino. unde sic concludit: Sive ergo uiuimus, sive morimur, Domini sumus: quasi serui eius qui potestatem habet uitae & mortis. Pretio enim magno empti estis. unde debemus dicere Deo quod dicebat Amasai Dauid: Tui sumus o Dauid. Secundo assignat causam huius conditionis, dicens: In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, id est, hoc adeptus est sua morte & resurrectione, ut uiuorum dominaretur: quia resurrexit, uitam nouam & perpetuam inchoando, & mortuorum: quia mortem nostram moriendo destruxit. unde ad Corinthios scribens ait: Pro quibus mortuus est Christus, ut qui uiuunt iam non sibi uiuant, sed ei qui pro eis mortuus est & resurrexit. Sic igitur per omnia praedicta Apost. probauit quod unusquisque domino suo stat aut cadit, per hoc, scilicet, quod fideles gratias agunt Deo, & quod domino uiuunt & moriuntur: & quod domini sunt in morte & in uita.

2. Cor. 5. c.

Text.

Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.

Ad probandum quod debemus à iudicio temeratio abstinere, hic adducit etiam rationem quae sumitur ex futuro Dei iudicio. Et circa hoc tria facit: primò ponit superfluitatem praesentis iudicij, dicens: Tu autem quid iudicas, id est, qua utilitate uel necessitate iudicas fratrem tuum de occultis, quae tuo iudicio non sunt commissa? Aut tu alius qui iudicaris, quare spernis fratrem tuum, quasi pro nullo reputans ab eo iudicari? Unde Malach. Quare despicit unusquisque fratrem suum. Secundo praemittit futurum Christi iudicium, quasi dicat, Recte dico quod iudicare non debes: quia timere non oportet quod absque iudicio maneas. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Dicitur autem tribunal Christi iudicaria eius potestas. Cum enim uenerit filius hominis in maiestate sua, tunc sedebit super sedem maiestatis suae. Dicitur autem, Omnes stabimus, tanquam iudicandi tam boni quam mali, tam ad remunerationem quam ad punitionem. Idem dicit ad Cor. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, &c. Sed quantum ad discussionem non omnes stabunt ut iudicandi, sed quidam sedebunt ut iudices, iuxta illud: Sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel. Tertio probat quod dixerat autoritate Esaiæ. ait ergo: Dicitur est quod omnes stabimus ante tribunal Christi: hoc manifestum est autoritate Esaiæ, qui dicit: Viuo ego, dicit Dominus: quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Litera nostra sic habet: in memetipso iuravi, quia curuabitur mihi omne genu, & iurabit omnis lingua. In quibus uerbis tria ponuntur: primò quidem iuramentum, quod interdum in uerbis Dei inseritur, ad ostendendum id quod dicitur firmum esse, & immutabilitatem diuini consilij, & ad ostendendum quod non erat propheta cōminationis. Et quauis homines per maiorem se iurent, Deus tamen, cum non habeat maiorem, in quo maior consistat firmitas ueritatis, per seipsum iurat. Ipse autem est ipsa uita & fons uita: & ideo forma iuramenti domini est. Viuo ego, quasi dicat, iuro per uitam qua ego singulariter uiuo. Secundo praenuntiatur subiectio omnis creaturae, cum dicitur: Quoniam mihi, scilicet Christo, flectetur omne genu. In quo denotatur perfecta subiectio rationalis creaturae ad Christum. Solent enim homines in signum subiectiois flectere genua. unde Apost. In nomine Iesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, & infernorum. Tertio praenuntiat fidei confessionem, qua omnes Christi gloriae confitebuntur. unde sequitur: Et omnis lingua confitebitur Deo, id est, confitebitur Christum esse dominum, secundum illud: Omnis lingua confitebitur quod Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Per omnem autem linguam intelligere possumus expressionem cognitionis, sive hominum, sive angelorum. Hoc autem impletur nunc in hac uita, non quantum ad singulos homines, sed quantum ad genera singulorum. De quolibet enim genere hominum nunc aliqui Christo subiiciuntur, & ei consententur per fidem. Sed in futuro iudicio omnes, & singuli subiiciuntur, diuersimodè tamen, quia boni uoluntati, mali autem inuiti. unde alibi dicit: In eo quod ei omnia subiecit,

Malach. 2. b.

Mat. 2. 5. a.

2. Cor. 5. b.

Mat. 19. d.

Esai. 45. d.

Heb. 6. c.

Philipp. 2. b.

Heb. 2. b.

subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem nondum uideamus omnia subiecta ei.

Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.

Text.

Ex immediatè dictis inferit hic propositam conclusionem, dicens: Itaque, &c. Reddet rationem de omni uerbo ociofo quod locuti fuerint homines, multo maiori ratione de aliis grauioribus. Sed uidetur quod non quilibet rationem reddet pro se, sed unus pro alio: quia scriptum est: Obedite praepositis uestris, & subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationem reddituri pro animabus uestris. Dicendum quod ex hoc ipso quod praeterati pro aliis rationem reddent, hoc facient pro suis actibus quos circa subditos agere debuerunt. Si enim fecerint quod cōpetebat eorum officio, non eis imputabitur si subditi pereant, quod fieret si negligenter se haberent: unde Ezech. dicit: Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaueris ei, ipse in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit conuersus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberaasti. Deinde inferit conclusionem principaliter intentam, dicens: Non ergo amplius inuicem iudicemus, scilicet, iudicio temerario: quae conclusio inferitur ex rationibus supradictis. Et alibi dicit: Nolite ante tempus iudicare, & Christus: Nolite iudicare, & non iudicabimini.

Mat. 12. c.

Heb. 2. c.

Ezech. 3. d.

1. Cor. 4. a.

Mat. 7. a.

SECUNDA PARS DECIMIQUARTI CAPITIS.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, uel scandalum. Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

Text.

Posteaquam Apost. in prima huius cap. parte prohibuit humana iudicia, in hac secunda prohibet scandalum proximorum. Et primò docet scandala uitanda, dicens: Dixi quod non debetis iudicare inuicem, sed unusquisque de actibus suis iudicare debet, ne sint in scandalum aliorum, & hoc est quod dicit: Sed hoc iudicate magis, ne ponatis fratribus offendiculum uel scandalum. Scandalum autem, prout D. Hier. dicit, significat offendiculum uel ruinam, quam impactionem pedis possumus dicere. unde scandalum est factum, uel dictum, uel omissum, minus rectam praebens alicui occasionem ruinae: ad similitudinem lapidis, ad quem in uia positum homo impingit & cadit. Maius autem uidetur aliquid esse scandalum quam offendiculum: quia offendiculum potest dici quidquid retinet seu retardat motum procedentis. Scandalum autem, id est impactio, uidetur esse cum aliquis disponitur ad casum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculum, ut aliquid faciamus, ut impediatur proximus à uia iustitiae. unde Esa. Auferite offendiculum de uia populi mei. Neque etiam debemus ponere scandalum, faciendo aliquid, unde alius inclinatur ad peccatum: quia uia homini illi per quem scandalum uenit. Secundo docet id ex quo scandalum paratur, esse secundum suam naturam, sive secundum se illicitum. Circa quod sciendum est, quod sicut supra dictum est, apud Romanos erant quidam ex Iudaeis ad fidem conuersi, qui cibos secundum legem discernabant: alij uero habentes fidem perfectam, indifferenter omnibus cibis utebantur, quod quidem secundum se licitum erat. unde dicit: Scio & confido in domino Iesu: quia nihil est commune per ipsum. Dicebantur autem cibi communes, quibus omnes homines utebantur, demptis Iudaeis, qui se iactabant populum Dei, quibus propter mysterium cibi illi erant prohibiti, ut caro suilla, lepores & huiusmodi. Et quia Gentiles non aestimabantur de populo Dei, pro immundis reputabatur. ac etiam cibi in lege prohibiti, quos Gentiles manducabant: sic idem est, Nihil est commune, ac si diceret, nihil est immundum. Et hoc quidem Apost. primo dicit se scire, quia ita est secundum rerum naturam, iuxta illud: Omnis creatura bona est, & nihil reiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Secundo dicit se considerare in Christo Iesu, quia per ipsum nihil est commune: quia scilicet, cibi secundum suam naturam nunquam fuerunt immundi, uitaabantur tamen aliquo tempore, ut immundi secundum legis praeceptum, propter significationem & figuram, ut dictum est. Sed Christus hoc remouit implendo omnes figuras. Et ideo Apost. per fiduciam quam habet in domino Iesu, asserit nihil esse commune uel immundum per ipsum, id est, ipso hoc faciente. Tertio ostendit quomodo hoc possit esse per accidens illicitum, in quantum scilicet, est contra conscientiam manducantis, quasi dicat: Dicitur est quod nihil est commune, sed intelligendum est, nisi ei qui hoc ex conscientia erronea existimat quid, id est, aliquid ciborum commune esse, id est, immundum, illi commune est, id est, ita est illicitum sibi, ac si esset secundum se immundum. Quia ut alibi dicit: Omnia munda mundis: cō inquinatis autem & infidelibus nihil mundum est, sed inquinata est eorum mens & conscientia. Et sic apparet quod aliquid est secundum se licitum, quod efficitur illicitum ei qui contra conscientiam eo utitur, licet conscientia sua sit erronea, quod rationabiliter accidit. Nam actus iudicantur secundum uoluntatem agentis. Voluntas autem mouetur à re apprehensa. unde uoluntas in id tendit quod ei uis apprehensua repraesentat, & secundum eam qualificatur seu specificatur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid esse peccatum, & uoluntas illud uelit, manifestum est quod homo habet uoluntatem facienti peccatum: & ita actio eius exterior quae formatur ex uoluntate, est peccatum, si hac conscientia durante illud faciat: quia manifestum est quod eligit peccare mortaliter. Et ita actio eius propter suam electionem est peccatum mortale. ex hoc loco conformatur dogma theologicum quod conscientia erronea ligat. Si tamen aliquis post factum habeat conscientiam erroneam, per quam credat id quod est licitum à se factum fuisse peccatum, uel quod est ueniale fuisse mortale, non propterea quod factum est, efficitur peccatum: uel si fuit ueniale, non efficitur mortale: Quia uoluntas & intentio non formantur ex apprehensione sequenti, sed praecedenti. Haec autem quae dicta sunt dubitationem non habent. Sed dubium esse potest si aliquis habeat

Text.

Sup. Mat.

Esai. 57.

Mat. 23. a.

1. Tim. 4. a.

ad Tit. 1. b.

habeat conscientiam erroneam, vt credat esse necessarium ad salutem, id est quod est peccatum mortale: pura si quis existimat præceptum Dei esse occidere puerum existentem in gratia, quem credit ad ultimum decessurum in peccato, an talis occidens mortaliter peccet: videtur quod non, quia aliàs esset perplexus. Dicendum quod in se malis conscientia erronea ligat: quia si illa durante oppositum faciat, eligit peccare. Et si dicatur quod stantibus duobus præceptis oppositis, minus cedit maiori: Sed lex Dei, quæ prohibet homicidium, est fortior quàm præceptum conscientia erronea. Igitur tenetur non occidere: & sic cauendo homicidium non peccat. Dicendum quod id est ligamen conscientia erronea, & legis Dei. Quia conscientia erronea præsentat obiectum tanquam præceptum lege Dei. Non enim lex Dei applicatur actibus nostris, nisi mediante conscientia nostra. Nec propterea est perplexus: quia potest conscientiam erroneam deponere vel suspendere actum, quo peccato, Deus, qui non deficit, per suaderem specialiter iuuabit illum: quod si nolit deponere conscientiam, vel suspendere actum, non erit perplexus simpliciter, sed solum aliquo supposito, quod nõ est inconueniens cum proueniat ex culpa sua. Est autem alia dubitatio: Non enim dicitur scandalizare qui rectum opus facit. At ille qui absque delectu manducat indifferenter omnia, rectum opus facit: ideo non debet dimittere propter scandalum eius qui peruersam conscientiam habet errans in fide: quia videtur scandalum Phariseorum, de quibus Christus ait: Sinite illos, cæci sunt, &c. aliàs catholici tenerentur abstinere à carnibus, & matrimonio, ne hæretici scandalizentur. Dicendum quod aliquis potest alium scandalizare faciendum quod habet speciem mali, secundum illud: Ab omni specie mali abstinete vos. Dicitur autem aliquid habere speciem mali, dupliciter. Vno modo secundum opinionem eorum qui sunt ab Ecclesia præcisi. Alio modo secundum opinionem eorum qui adhuc ab Ecclesia tollerantur: infirmi autem in fide æstimantes legalia obseruanda, tempore quo Apost. hæc scribebat, tollerabantur ab Ecclesia. & ideo non est similis ratio. Sciendum præterea quod duplex est scandalum: quoddam dicitur actuum, & est dictum, vel factum, aut omissum minus rectum, præbens occasionem ruinæ, & ab isto semper cauere debemus. Aliud dicitur scandalum passiuum: quia id quod fit vel omittitur, non est de se malum: tamen alius ex illo accipit occasionem ruinæ, & hoc dupliciter. Vno modo ex infirmitate, alio modo ex malitia. Scandalum ex infirmitate siue ex ignorantia dicitur scandalum pusillorum. Et propter tale vitandum in proximo, multa licita sunt prætermittenda, donec instruantur: nõ tamen ea quæ sunt præcepta. Mulier enim valde pulchra, præuidens quod ex eius progressu aliqui incident in concupiscentiam eius, & peccabunt mortaliter, non tenetur omittere missam die dominico, nec alia necessaria, vel valde vitia. Sine causa tamen exire & progredi, & præbere occasionem ruinæ, non potest absque peccato. Aliud est scandalum ex malitia, & tale vocatur scandalum Phariseorum: de quo D. Gregorius: Si de veritate scandalum sumitur, vitius scandalum permittitur, quàm veritas relinquatur: quod dictum recipit nonnullas limitationes, quas in versiculo 12. §. 3. capitris 12. in nostris theologicis institutionibus inferuimus.

Text. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulat. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

Proposita exposita, insinuatione de vitando scádalo, persuadet nobis illam tribus rationibus: quarum prima sumitur ex parte charitatis. vnde ait: Si frater tuus contristatur, de hoc quod putat te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipse reputat immundum: iam non secundum charitatem ambulat, secundum quam aliquis proximum suum diligit sicut seipsum. Et ita charitas vitat eius contristationem, & non præfert cibum quieti fratris: cum charitas non querat quæ sua sunt. Secundam rationem ponit cum dicit: Noli cibo tuo, &c. quæ sumitur ex parte mortis Christi. Videtur enim parum appreciare mortem Christi, qui pro vili cibo fructum eius euacuare non recusat: vnde dicit: Noli cibo tuo, quem indifferenter comedis, non discernendo cibos, illum perdere, id est, scandalizare, pro quo, id est, pro cuius salute, Christus mortuus est. Christus enim semel mortuus est, iustus pro iniustis. Dicit autem illum qui scandalizatur per di: quia scandalum passiuum sine peccato scandalizati esse non potest. Ille enim scandalizatur qui occasionem sumit ruinæ, iuxta illud: Peribit infirmus in tua conscientia frater, pro quo Christus mortuus est. Tertiam rationem ponit cum dicit: Non ergo blasphemetur bonum nostrum. & hæc sumitur ex donis spiritualis gratia: vel à cura quam tenemur gerere boni publici nostri, & præsertim Christianorum nostris. Et primò ostendit inconueniens quod sequitur contra huiusmodi dona, ex eo quod alios scandalizamus. In primaria enim Ecclesia aliqui cibis indifferenter utebantur, cum scandalo infirmorum, & ex illo hoc inconueniens sequebatur, quod infirmi fidem Christi blasphemabant, dicentes eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatum. & ideo Apostolus dicit: Ex quo per dominum Iesum factum est quod nihil est commune. Non ergo bonum nostrum, id est, fides vel gratia Christi, per quam libertatem à caremoniis consecuti sumus, blasphemetur ab infirmis, dicentibus eam gulæ hominum indulgere. vnde D. Iacobus: Ipsi blasphemant nomen bonum, quod inuocatum est super vos, & de hoc bono dicitur in Psal. Mihi adhaerere Deo bonum est.

Text. Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto: Qui enim in hoc seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.

Declarat hic in quo non consistit bonum nostrum, quod dixerat non esse blasphemandum. ait ergo: Non est regnum Dei esca & potus: regnum autem hic dicitur id per quod Deus regnat in nobis, & per quod ad regnum ipsius peruenimus, de quo dicitur: Adueniat regnum tuum: & de quo etiam

Mat. 5. b

1. The. 5. d

super Exe. 12. 5. 3. versic. 11.

1. Cor. 13. b

1. Pet. 1. d

1. Cor. 8. c

Iacob 2. b

Text.

etiam Mich. Regnabit Dominus super omnes in monte Sion. Deo autem coniungimur & subditur per interioriorem intellectum & affectum cum spiritu sit Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Et inde est quod regnum Dei principaliter consideratur secundum interiora hominis, & non secundum exteriora. vnde Christus: Regnum Dei intra vos est. Ea verò quæ sunt exteriora ad corpus pertinentia, in tantum ad regnum Dei pertinent in quantum per ea ordinatur interior affectus, & secundum ea in quibus principaliter consistit regnum Dei. Et ideo cum esca & potus ad corpus pertineant, ipsa secundum se non pertinent ad regnum Dei, nisi secundum quod eis vitur vel ab eis abstinemus propter Deum: ideo alibi ait: Esca autem nos nõ commendat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus. Pertinet tamen vsus vel abstinentia esca & potus ad regnum Dei, in quantum affectus hominis circa huiusmodi bene ordinatur. vnde D. August. dicit: Iustificatur sapientia à filiis suis, qui intelligunt non in abstinendo, neque in manducando esse iustitiam, sed in æquanimitate tollerandi inopiam, & in temperantia non se corrumpendi per abundantiam atque importunitatem sumendi. Non enim interest quomodo quod alimentorum vel quantum quis accipiat, dum tamen hoc faciat pro sua valetudinis necessitate: Sed quanta facultate & seueritate animi careat his vel cum oportet, vel cum necesse est his carere. Secundo ostendit in quo consistat bonum nostrum, quod regnum Dei vocat, dicens: Sed, scilicet, regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto: vt iustitia referatur ad exteriora opera, quibus homo vnique reddit quod suum est ad voluntatem huiusmodi opera faciendi, secundum illud: Primum querite regnum Dei & iustitiam eius. Pax autem referatur ad actus iustitiae: per hoc enim pax maxime perturbatur, quod vnus homo non exhibet alteri quod ei debet. vnde Esa. Opus iustitiae pax. Gaudium autem referendum est ad modum quo sunt iustitiae opera facienda. vt enim dicit Philoso. Non est iustus qui non gaudet iusta operatione: vnde Psal. ait: Seruite Domino in iustitia. Causam autem huius gaudij exprimit dicens: In spiritu sancto. Est enim spiritus sanctus quod charitas Dei diffunditur in nobis, vt dictum est. Illud enim est gaudium in spiritu sancto quod charitas patit, puta cum aliquis gaudet de bonis Dei & proximorum. vnde alibi dicit: Caritas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. & alibi: Fructus autem spiritus charitas, gaudium, pax. Hæc tria quæ hic tanguntur, imperfectè in hac vita habentur: perfectè autem quando sancti possidebunt regnum sibi paratum, sibi erit perfecta iustitia absque omni peccato, sibi erit pax absque omni perturbatioe timoris, secundum illud: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciam, in requie opulenta. Tertio probat quod in his regnum Dei consistit: ille enim homo videtur ad regnum Dei pertinere qui placet Deo, & à sanctis hominibus approbatur. Sed in illo cui hoc contingit inuenitur iustitia, pax, & gaudium, ergo in his est regnum Dei, ait ergo: Dicitur est quod regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui ergo in hoc seruit Christo, qui est rex huius regni, secundum illud: Transiit nos in regnum dilectionis sue, vt scilicet viuat in iustitia, pace, & spirituali gaudio (Placet Deo) qui est huius regni author, ideo Sap. Placens Deo factus dilectus (& probatus est hominibus). i. ab hominibus qui sunt huius regni participes approbatur, secundum illud: Qui probatus est in illo & perfectus inuentus est. Itaque quæ pacis sunt, sectemur, & quæ adificationis sunt, inuicem custodiamus.

Hic inferit conclusionem inrentam, dicens: Ex quo regnum Dei consistit in iustitia, pace, & spirituali gaudio. Itaque vt ad regnum peruenire possimus, sectemur ea quæ pacis sunt, i. ea studeamus implere per quæ pacè Christianorum conseruemus: ideo alibi: Pacem sequimini & sanctimoniam, &c. Custodiamus ad inuicem ea quæ sunt adificationis, i. ea per quæ inuicem nos adificemus, id est, bonum cõseruemus & in melius prouocemur. vnde ad Corinth. scribens ait: Ad adificationem Ecclesie querite vt abundetis. Quod quidem fiet si in iustitia & speciali gaudio vixerimus.

Hic adiungit aliam rationem quæ sumitur ex reuerentia diuinorum operum, quibus hoc reuenter debemus, vt ea quæ Deus operatur non debeamus destruere propter aliquod commodum corporale, & hoc est quod dicit: Noli propter escam, quæ ad corporis utilitatem pertinet, destruere opus Dei: Quod quidem intelligitur de quocunque opere Dei. Nam omnia quæ in cibum hominis veniunt Dei opera sunt, prout terra nascencia, & animalium carnes, quæ sunt hominibus in cibum à Deo concessa. Sed intelligitur de opere gratia quod Deus in nobis specialiter operatur, secundum illud: Deus enim est qui operatur in nobis velle & perficere, pro sua bona voluntate. Hoc igitur opus Dei non debemus destruere propter escam nostram, prout facere videbantur illi qui cum turbatione & scandalo proximorum indifferenter utebantur cibis.

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQUARTI CAP.
Omnia quidem sunt munda: Sed malum est homini qui per offendiculum manducat.

In hac tertia huius cap. parte Apost. ostendit quomodo omnes cibi secundum suam naturam sunt immundi, tamen per accidens possunt fieri immundi, siue reddere vsu malum & immundum, dupliciter. Primò quando quis vitur in scandalum proximorum. Secundò quando quis vitur contra conscientiam: Dicit ergo primò: Omnia quidem, scilicet, quæ ad escam hominis pertinere possunt, munda sunt, scilicet, ex sua natura, quia ex sua natura non habent quod animam hominis inquinent, secundum illud: Non omne quod intrat in os coinquinat hominem. & illud: Omnis creatura Dei bona est. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et quauis aliqua in lege dicerentur immunda, non tamen erant immunda natura, sed significatione, vt dictum

Mich. 4. e

Ioan. 4. c

Luc 17. e

1. Cor. 8. b

August. in lib. de qua. eman.

In lib. de quest.

Mat. 6. d

Esa. 32. d

1. Eth. 1. b

Supra. 5. a

1. Cor. 13. b

Mat. 25. c

Esa. 32. d

Col. 1. b

Sap. 4. b

Eccle. 31. a

Text.

Heb. 12. d

1. Cor. 14. e

Text.

Gen. 1. 9. g

Phil. 2. 2.

Text.

Mat. 5. 1. Tim. 4. b

Gen. 1. b

Leuit. 1. a

vt dictum

vt dictum fuit in principio huius capituli. Sed hanc immunditiam Christus remouit implendo vteris legis figuras. vnde dictum est Petro: Quod Deus purificauit, tu commune, id est, immundum ne dixeris. Potest tamen cibis fieri homini immundus sic, quod ex eius vitiu inquinetur secundum animam, id est, peccet. Primum quando quis vitur cibo cum scandalo pusillorum, & hoc est quod dicit: Sed malum, &c. vnde Christus: Vt homini illi per quem scandalum venit. Secundum etiam quando tur aliqui cibi immundi quantum ad vsum, propter prohibitionem ex rationabili causa factam, vt lignum scientie boni & mali, & carnes tempore ieiuniorum.

Text. Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus scandalizatur, aut infirmatur.

HIC ostendit quid circa huiusmodi ciborum vsum sit bonum, dicens: Bonum est, &c. vel propter carnis concupiscentiam demandam, maxime his qui sunt proclues, secundum illud: Nolite inebriari vino in quo est luxuria, vel ad vacandum contemplationi, secundum illud: Cogitavi in corde meo vt a vino abstraherem carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam, deuotatemque; stultitiam. Vel ad placandum diuinam iram, & ad penitentiam peragendam: vt Daniel in ieiunio trium ebdomadarum, qui dicebat: Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum. Vel etiam vt hic specialiter intendit, cum proximorum scandalum, vnde subdit: Neque in quo frater tuus scandalizatur aut infirmatur, quasi dicat: Non solum dico de vino & carnibus quod bonum est eis non vt cum scandalo proximorum, sed etiam quocumque alio cibo cum frater tuus offenditur, turbatur contra te quasi illicitum agentem, per quod pax eius perturbatur aut scandalizatur, id est, ad casum peccati prouocatur, propter quod laeditur eius iustitia, aut infirmatur, id est, vel saltem in dubitationem venit, an hoc quod agitur sit licitum, propter quod eius spirituale gaudium diminuitur. vnde & ipse Apostolus dicit: Si esca scandalizet fratrem meum, non manducabo carnes in aeternum, ne fratrem meum scandalizem. Sed cum licitum sit his cibis vt scilicet, est abstinendum ab eis, vt vitetur scandalum proximorum: pari ratione videtur quod sit abstinendum ab omnibus licitis quae non sunt necessaria ad salutem, vt vitetur scandalum. Et sic non licebit homini repetere sua si proximus scandalizetur. Dicendum quod si scandalum procedat ex infirmitate & ignorantia, debet homo quantum potest tollere, & reddere rationem, & interim cessare vel differre donec attenda capacitate cesset infirmitas & ignorantia. Si vero pacata passione, & reddita ratione adhuc scandalizetur, iam non esset scandalum pusillorum siue ex infirmitate, sed Pharisaorum ex malitia: propter quod non tenetur quis abstinere a licitis & honestis ac vtilibus sibi. vnde Christus respondens Apostolis dicentibus: Scis quod Pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt: dixit: Sinite eos, caeci sunt, & duces caecorum.

Text. Tu fidem quam habes apud te ipsum, habe coram Deo.

Excludit hic quandam excusationem. Posset enim quispiam dicere: licet proximus meus scandalizetur ex hoc quod ego indifferenter cibus vtor, licet tamen mihi ad ostensionem fidei meae, per quam certum est hoc mihi licere: hoc excludit Apost. dicens (fidem habes) scilicet rectam (penes te ipsum) per quam constat tibi licitum esse vti cibis istis: bona quidem & laudabilis est fides ista, sed habe eam in occulto coram Deo, cui talis fides placet, secundum illud: Beneplacitum est Deo fides & mansuetudo, quasi dicat: Non oportet quod fidem istam manifestes per operis executionem, vbi est periculum scandali proximorum. Si obiciatur illud quod dixit supra: Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, ex quo videtur quod non sufficit habere fidem in corde occulte, sed quod oporteat manifestare confitendo. Dicendum quod ea quae sunt fidei quaedam sunt quae non sunt perfecte per Ecclesiam manifestata: sicut in primitiua Ecclesia, nondum erat perfecte declaratum apud homines, quod illi qui erant ex Iudaeis conuersi non tenerentur legalia seruare, & quemadmodum tempore D. August. non erat per Ecclesiam declaratum quod anima non erat extrahenda, vnde in huiusmodi sufficit homini quod fidem habeat coram Deo, nec oportet quod fide suam propaleat cum scandalo proximorum, nisi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quaedam vero sunt per Ecclesiam determinata, & in talibus non sufficit fidem habere coram Deo, sed oportet quod coram proximo quis fidem confiteatur, quantumcumque ex hoc aliquis scandalizetur. Quia veritas doctrinae non est dimittenda propter scandalum, prout nec Christus veritatem suae doctrinae propter Pharisaorum scandalum dimisit. Quod intelligendum est vbi necessitas vel vtilitas occurrit, vt dictum est supra. Sciendum etiam est quod licet circa talia oporteat quod homo fide suam manifestet confessione verborum, non tamen oportet quod manifestet eam executione operis, quemadmodum scilicet aliquis fidem habet quod vti matrimonio est licitum, non requiritur ab eo quod ipse matrimonio vtatur ad fidei manifestationem. Et sic etiam non requireretur ab his qui rectam fidem habebant, quod fidem suam vsum ciborum manifestarent.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

HIC ostendit quomodo ciborum vsum efficitur aliquibus immundus, eo quod est contra conscientiam. Et primo ostendit quid circa hoc sit bonum, vt scilicet de eo quod homo facit non habeat conscientiam remordentem, dicens, Beatus homo qui non iudicat seipsum, id est, cuius conscientia ipsum non reprehendit vel condemnat, in eo quod probat, id est, approbat esse faciendum: sed hoc est intelligendum si recta fide approbet esse aliquid faciendum. Si autem falsa opinione approbat aliquid esse faciendum, puta si arbitretur se obsequium praestare Deo, de hoc quod discipulos Christi interficit, non excusatur ex eo, imo beator esset si eum circa hoc conscientia reprehenderet, quia per hoc amplius a peccato retraheretur: sed Apostolus hic intelligit de his quae

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

Text. Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.

quae licita sunt. hoc enim ad gloriam hominis pertinet quod eum sua conscientia non reprehendat, iuxta illud: Gloria nostra haec est testimonium conscientiae nostrae.

Text. Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est.

HIC ostendit quod si contra conscientiam quis agat, & vtatur cibus illis, peccat, dicens: Qui autem discernit, id est, qui habet opinionem fallam quod oportet cibos discernere, si manducauerit, scilicet cibos quos reputat esse illicitos, damnatus est, id est, damnatione dignus est & peccat, quia habet voluntatem faciendi quod est illicitum, & sic delinquit proprio iudicio condemnatus.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

HIC assignat rationem quare taliter vtens cibus peccat, dicens: Quia non ex fide. Potest autem fides hic dupliciter accipi. Vno modo pro fide, quae est virtus. Alio modo secundum quod fides dicitur conscientia. Et haec duae acceptiones non differunt nisi secundum differentiam particularis & vniuersalis. id enim quod vniuersaliter fide tenemus, puta vsum ciborum esse licitum vel illicitum, conscientia applicat ad opus quod fit, vel est faciendum. Dicit ergo quod ille qui manducat & discernit, ideo est damnatus, quia hoc non ex fide, sed contra fidem. i. veritatem fidei & contra conscientiam facit. Sine fide enim impossibile est placere Deo. Et quod haec sit sufficiens causa condemnationis, ostendit subdens: Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Ex quo videtur prout dicitur in glo. quod omnis infidelium vita peccatum sit, quemadmodum omnis vita fidelium est meritoria, in quantum ad Dei gloriam ordinatur, secundum illud: Sine manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Sed dicendum quod aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil damnationis est quantum ad culpam, in infideli autem cum infidelitate est boni natura. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit, non referendo ad malum finem, non peccat. Non tamen opus eius est meritorium: quia non est gratia informatum, & hoc innuit G. cum dicit, Nihil bonum est sine summo bono, id est, nullum bonum est meritorium sine gratia Dei: & vbi deest cognitio vitae aeternae & incommutabilis veritatis, quae scilicet est per fidem, falsa virtus est in optimis moribus, in quantum non referunt in finem beatitudinis aeternae. Cum vero homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis est, manifestum est quod peccat. Et sic intelligendum est omne quod non est ex fide, &c. omne quod est contra fidem vel conscientiam, peccatum est: et si ex genere suo bonum esse videatur: puta si Paganus ad honorem deorum suorum virginitatem seruet, aut eleemosynam tribuat indigenti, peccat. Quia coinquinatis & infidelibus nihil mundum, sed inquinatum sunt eorum mens & conscientia. Si vero actu non referant, licet referant habitualiter, non tamen propterea peccat dando eleemosynam propter pietatem naturalem cum ceteris debitis circumstantiis, sed bene moraliter agunt. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis in vltimum finem, nec habitualis, imò nec virtualis, sed sufficit aptitudinalis, scilicet, quod sit aptus natus referri. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem refert se, & omnia opera sua futura in Deum, virtute cuius relationis cetera bona in gratia facta sunt meritoria, etiam si actualiter non referant: sed infideles per primum actum infidelitatis suae retulerunt se & omnia sua opera futura in idolum suum: sequitur ergo quod omnia opera sequentia illam relationem erunt peccata, virtute illius relationis, prout bona opera facta in gratia. Negatur consequentia, quia omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum, ideo sufficit prima relatio vniuersalis, in qua continentur virtualiter omnia bona opera futura in existente in gratia. Sed opera bona non sunt ex se referibilia siue ordinabilia in idolum, sed solum ex malitia referentis. Ideo ad hoc quod sint peccata, non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cum ex se sub illo fine non contineatur: de his amplius in nostris institutis: in his theologis.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

Text. Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

EPITOME DECIMIQUINTI CAPITIS.

In hoc cap. Apost. continando doctrinam huius gratiae, primo docet quomodo maiores & perfectiores in fide debent sustinere imbecillitates infirmorum, & non sibi placere. Probat exemplo Christi autoritate Pl. corroborato, & quia illud videtur arduum, subiungit orationis suffragium, admonendo ad charitativam susceptionem adiunice, exemplo Christi, qui non solum Iudaeos, sed etiam Gentiles suscipit, confirmat autoritatibus Psal. & Esa. qui praenunciauit futurum Christi regnum in Gêtes, & spem illorum in ipsum, cuius abundantiam & virtutem precatur. Secundum ibi, Certus sum, &c. scribit quaedam familiaria ad personam suam, excusando se de praesumptione, quae ei à Romanis ascribi poterat, ex eo quod eos instrueret & reprehendere praesumpterat, assignando causam cur ita fecit, autoritate scilicet Apostolicam, cuius fructus magnitudine ex multitudine locorum, in quibus praedicaui in obedientia & virtute signorum, Christo attribuit. deinde ostendit difficultatem huius fructu facienda praenunciata ab Esa. Tertio ibi, propter quod, &c. excusat se de dilatione visitationis eorum, narrando visitationis impedimentum, visitandi propositum, & causas quare differerebar visitationem praefixo termino, quo erat ad eos venturus: praenunciat etiam suae visitationis fructum: tandem postulat ab eis orationum suffragia, vt liberetur ab infidelibus, & vt eius obsequium sit acceptum, inducens eos ex charitate fraternitatis, & Christi reuerentia, & spiritus sancti dono: finaliter orat pro ipsis.

EXPOSITIO LITERALIS XV. CAPITIS.

Debemus autem nos qui sumus firmiores, id est perfectiores in fide, imbecillitates infirmorum, defectus ex fragilitate procedentes, sustinere. i. patienter ferre, supportare, & non exasperare, prouocare

Heb. 11. b
2. Cor. 10. g

Supra 8. a

ad Tit. 1. d

cap. 3. 5. 7.
ver. 5.

Galat. 6. a
A A A

EXPOSITIO LITERALIS XV. C. EPISTOL.

764

re, aut scidalizare, & non nobis placere. Ita scilicet ut semper velimus impleri quod nobis placet, & quæ nobis vtilia videntur. *Vnusquisque vestrum*, firmior in fide, proximo suo placeat, id est placere & condescendere studeat, ad ædificationem, id est ad honorē Dei, & vtilitatem proximorum, ut ipsi edificetur & proficiat in fide & charitate. *Benedixit Christus*, qui est caput nostrum, & quem imitari debemus, non sibi placuit, id est quod placeret carni non fecit, sed quærat sibi contraria pro nostra salute pati elegit. *Sed sicut scriptum est per Psal.* ex persona Christi dicentis, *improperia, scilicet Iudæorum, impropertium tibi*, id est, te blasphemantiū, & veritati tuæ doctrinæ contradictrium, *cecidit super me*, id est oppresserunt me. *Quæcumque enim scripta sunt*, in sacra scriptura vel vniuersalibus Ecclesiæ conciliis de Christo, vel de eius membris, de que eorum moribus & doctrina, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut eos imitemur & per ea scripta doceamur cōpati proximis, ut per patientiā & consolationem scripturarum, quas, scilicet patientiam & consolationem scripturæ, continent, spem habeamus, perueniendi ad vitam æternam prout sancti peruenierunt. *Deus autem patientia & solatio*, scilicet, datur, qui spiritualem consolationem largitur, *det vobis id ipsum sapere in alterutrum*, id est, ut inuicem idem sapiatis, ut unanimes, id est, in eadem voluntate existentes per fidei & charitatis consensum, uno ore, id est, vna oris confessione, honorificetis Deum, creatorem omnium, Patrem domini nostri Iesu Christi, per quē nos sibi in filios adoptauit. Propter quod suscipite inuicē, scilicet in infirmitatibus vestris secundum charitatis affectum vnus sustineat & supportet alium, sicut se vult sustineri: & alium suscipiat ad adiuvandum & promouendum, sicut & Christus, benignè suscepit nos, in firmos corporaliter & spiritaliter in protectionē & curam suam, ut promisit, & hoc, in honorem Dei, in quem omnia referebat ut eum honorificaret. *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis*, id est, Iudæis qui circumcisi erant, prædicator, propter veritatem Dei, ut, scilicet Dei promittentis cōprobarentur. vnde subiungit, *ad confirmandas promissiones patrum*, ut scilicet per hoc impleretur promissiones patribus factæ præcipuē Abraham, Isaac, & Iacob. *Gentes autem super misericordiam*, eis per Christum exhibita, honorare Deum, scilicet debent: quia licet eis non prædicauerit, misit tamen Apostolos & discipulos ad prædicandum mysterium fidei in Gētibus, sicut, id est, prout de hac misericordia scriptum, id est, prænunciatum est. Propterea constitero tibi in Gētibus, id est, pro conuersione Gentium per me facta, & nomini tuo cantabo, noua quadā mentis lætitia, & exultatione, vel faciam quod tibi Gentes constiterunt confessione fidei. *Et iterum dicit scriptura in Esa.* *Lætami Gentes cum plebe eius*, id est, simul communem exultationem assumite cum Iudæis, qui olim erant plebs mea. *Et iterum David*, *Laudate dominum omnes Gentes*, & magnificate eum omnes populi. *Et rursus Esa.* *ad cōfirmandum ait*, *Et erit radix Iesse*, id est, ex radice Iesse patris David, & qui exurgeret à morte, regere Gentes, per ipsum, in eo Gentes sperabunt. *Deus autem spei*, id est, qui nobis hanc spem infudit, vel in quo sperandū est, *repleat nos omni gaudio & pace*, scilicet spiritali in credendo, id est, ut in hoc quod creditis, etiam pacem & gaudium habeatis, ut abundetis in spe, & virtute spiritus sancti, per virtutem & gratiam spiritus sancti, quæ diffusa est in cordibus vestris.

SECUNDA PARS XV. CAPITIS.

Certus sum autem fratres mei, & ego ipse, qui ita loquor, de vobis, quoniam, id est, id est ad admonendum eos qui inter vos admonitione egent, quia & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia humana, & diuina: ita ut possitis alterutrum viciū monere. Cum enim in multis offendamus omnes, oportet ut nos inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo. *Auda-* *cus*, *secutus autē scripsi vobis fratres*, errores & defectus vestros, quæ reprehensio mea præsumptioni ascribi posset, & audax, ac temeraria iudicari, ex parte, id est, ab aliquibus ex vobis, vel ex parte epistolæ, in qua vos reprehendo. Veruntamen non debetis sic existimare. Non enim scripsi vobis perfectioribus vniuersam vos tanquam ignorantem, vel quod putarem vos defectuosos, sed tāquam in memoriam reducentes vos, eorum quæ sciebatis, ut rememoraretis pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamē sustinistis passionum, propter gratiam, scilicet, Apostolatus, quæ data est mihi, à Deo, & non ab hominibus neque per homines, siue ex debito officij mei scripsi vobis. *Vt minister Christi in Gētibus*, inter quas vos primatum tenetis, sanctificas, id est, sanctum esse ostendēs verbo, & prædicatione ac literis, Euangelium Dei, quod peruenit ad vos ut fructificet in vobis, prout & in aliis Gētibus, & ut fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto, id est, ut Gētes per ministerium meum conuerteret, quas per conuersionem obtuli Christo quasi quoddam sacrificiū, sicut accepta Deo, per rectitudinē & fidei perfectionem: & sanctificata per charitatis opera. *Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum*, qui talem gratiam Apostolatus dedit mihi exequi tanquā fidelis minister Christi Iesu, à quo & per quē accepi. *Nō enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus*, id est, non me iacto, nec refero aliquid de fructu tāquam per me factō, quod per me factū non sit ut pseudoapostoli faciūt, inobedientiam Gentium, id est, pro eo quod feci Gentes obedire fidei, in uerbo & factis, id est, per fidelia verba & recta opera eos ad fidem allexi, in uirtute signorum, id est, miraculorum minorū, & prodigiorū, id est, maiorū miraculorū quæ ex sua excellentia aliquid magni portēdunt, siue ostēdunt, in uirtute spiritus sancti, qui interior in cordibus audientiu operatur: ita ut incipiens ab Hierusalem, vbi in principio conuersionis meæ prædicauit in synagogis Iudæorum, & per circuitum, id est, circuitū quæque, usque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi, id est, omnia loca repleuerim prædicatione Evangelij sic autem prædicauit Euangelium hoc, nō ubi nominatus est Christus, id est, non apud illos qui nomē Christi nō audierant, ne super alienū fundamentum ædificarē, id est, ea intentione volui prædicare his qui nomē Christi non audierat, ne si præuenti fuissent à doctrina pseudoapostolorum difficilius eos ad

eos ad veritatem reducerem: & sic consecutum est, quod super alienum fundamentum non ædificauit. *Sed sicut scriptum est: Quoniam, Gētes, quibus non est annuntiatum de eo, scilicet Christo per prophetas, videbunt res iam impleras. Et qui antē, non audierunt de eo, scilicet Christo, intelligent fidei ueritatem.*

TERTIA PARS XV. CAPITIS.

Propter quod, scilicet Euangelium in tot locis prædicandū, impediēbar plurimum uenire ad uos, & prohibitus, id est, impeditus propter occupationes, vel per diuinam prouidentiam, à qua dirigebar in salutem aliorum, usque adhuc. *Nunc uerō per agris omnibus his locis, ulterius locum non habens*, in quo necessitatē habeam permanēdi, in regionibus, cupiditatem autem habens ueniendi ad uos, ex multis iam præcedentibus annis: cum in Hispaniā proficisci cōperō, spero quod præteriens uidebo uos, ut scilicet aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis, & à uobis deducar illuc, scilicet in Hispaniam. *Si uobis primum ex parte fructus fuero*, id est, si prius aliquanto tempore uobiscum consolatus fuero in domino per eam, quæ inuicem est, fidem uestram, atque meam. *Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis*, id est, fidelibus qui uenditis possessionibus, & pretio illarum ad pedes Apostoli posito, imminente fame in penuria & egestate erant. *Probauerunt enim Macedonia & Achata*, id est, fideles vtriusque regionis dignum esse iudicauerūt, collationem aliquam, id est, aliquam collectam & donationem temporalium bonorum, facere in pauperes, id est in vnum pauperum sanctorum, id est fidelium iustorum, qui sunt in Hierusalē. *Placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum*, id est Iudæorū, scilicet notitia diuinæ promissionū & gratiæ, participes facti sunt Gētes, debent & in carnalibus, id est, temporalibus, ministrare eis, scilicet Iudæis. *Hoc igitur cum consummauerō*, id est, post fecero opus administrationis, & assignaero eis fructum hunc, id est, elemosynam Gentilium, quæ est quidam fructus conuersionis eorum, proficiscar per uos in Hispaniam. *Scio autem*, id est certus sum ex fiducia diuinæ gratiæ, quoniam ueniens ad uos, in abundantia benedictionis Christi ueniam, id est Christum abundantius suam benedictionem dabit vobis in aduentu meo. *Obsecro ergo uos fratres per dominū nostrum Iesum Christum, & per charitatem spiritus sancti*, id est, quam diffundit in uobis spiritus sanctus, ut adiuuetis me in orationibus uestris pro me ad Deum, ne quod defero aliqui auferant, & ut liberer ad infidelibus qui sunt in Iudæa, qui præcipuē me impugnant & odiūt, & obsequij mei oblatio, id est elemosyna in qua eis ministro, accepta, id est gratia, quasi sufficiens & non diminuta, fiat in Hierusalem sanctis, ut ex hac prouocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipsis Gētibus ad fidem conuersis à quibus recipiunt, ut ueniam ad uos cum gaudio, & hoc, per uoluntatem Dei, ut refrigerer uobiscum, id est ut refrigerium & alleviationem tribulationum mearum ex uestra presentia recipiam. *Deus autem pacis, scilicet dator sit cum omnibus uobis*, ut scilicet per eum pacem & peccatorum remissionem habeatis, siue ueniam siue non ueniam. Amen, id est, fiat.

COMMENTVM DECIMIQUINTI CAPITIS.

Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.

N hac prima huius capituli parte Apostolus docet quo modo maiores & perfectiores debent in firmiores & imperfectiores sustinere. Et primo ponit conclusionem reuocantem in istij præcedentis capituli, bipertitam in partem uidelicet affirmatiuam, & partem negatiuam. Prima pars pertinet ad exteriorem actum. vnde dicitur: Debemus, &c. quasi dicat non solum debemus scandala minorum vitare, ut proximo cap. dicitur, verum etiam imbecillitates infirmorum sustinere, id est patienter tolerare. Nec uero (ut ad nos ait Origē) censendum est hic Apostolum contrauenisse Sapientis documento: Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Non enim laudis gratia in prima persona dixit nos firmiores, sed humilitatis potius: ut cum aliis fateretur debitum obsequium sustinendi infirmos. Quæ etiam de causa etiam non simpliciter pronunciet infirmum, ait tamē, Factus sum infirmus (eorum in infirmitatibus tollendo, & in ipsis eos iuuando) ut infirmos lucrificarem. Quemadmodum enim in materiali edificio eliguntur aliqua firmiora, ad sustinendum totum edifici. pondus, quod ex fragiliori materia superponitur, ut fundamenta etæque columnæ quibus pondus ac moles innicitur, solidioraque ligna, quibus eorum edificium illaqueatur: ita etiam in spiritali Ecclesiæ edificio non solum eliguntur, sed etiam effulciuntur aliqui firmiores, ut sustineant pondus aliorum. vnde Psalm. Ego confirmavi columnas eius, ut infirmos & imbecilles, id est infirmorum defectus & fragilitates cum patientia tollerent, & illos iuuando suis humeris importēt, exemplo Christi qui languores nostros sponte tulit, & infirmitates portauit. Ideo Apost. Alter alterius onera portate, sic adimplebitis legem Christi. Altera autem parte conclusionis negatiua submouet impedimentum, quod nobis obstat quominus fratrum molestias æquo animo feramus: hoc obstaculum est proprius amor & sui ipsius complacentia, quæ pertinet ad actum siue intentionem interiorem vnde dicitur, Et non debemus nobis placere, ita scilicet ut semper velimus illud impleri quod nobis placet, vel quod nobis vtile uideretur. Ob hoc Apostolus sciens quod charitas patiens est, neque æmulatur, neque quærit quæ sua sunt, dicitur: Ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis ut salui fiant.

Vnusquisque uestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.

Explicat hic propositam exhortationem quantum ad secundam partem, quæ ueterat ne nobis placeremus, ut nemini uideretur licentiam indulgere applaudēdi per omnia amicis: modum præscribit dicens: Vnusquisque uestrum proximo suo placeat, id est, condescendar in his quæ ei placere possunt.

cent, non tamen in his quae mala sunt; quod tamen quidam requirunt secundum illud, Loquimini nobis placencia, ideo subdit, in bonum. Similiter etiam non debemus intendere ut hominibus placeamus propter humanum fauorem vel gloriam. Quia dominus dispauit ossa eorum qui hominibus placent, sed ad honorem Dei, & vtilitatem proximorum. vnde subdit, ad edificacionem, id est, propter hoc quod voluntati aliorum condescendentes ipsi edificentur in fide & dilectione Christi. vnde de proximo capite dixit: Quae edificacionis sunt, inuicem cultodiamus.

Text. **H**ic declarat quomodo Christus suscepit nos. Et primo quantum ad Iudaeos, rationem assignat: Hic ergo, dictum est quod Christus suscepit vos qui estis congregati in vnitatem fidei ex Iudaeis & Gentibus: hoc patet quantum ad utrosque, & primo quantum ad Iudaeos: Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcissionis, id est, Iudaeorum circumcisorum. Est enim ipse auctor fidei quantum ad omnes, secundum illud: Aspicientes in actorem fidei, & c. Sed in propria persona non se exhibuit semetipsum nisi Iudaeis, secundum illud: Non sum missus nisi ad oues, quae perierunt domus Israel, & Esa. Non audietur vox eius foris. Et hoc quidem, propter veritatem Dei, ut, scilicet, veritas Dei comprobaretur. Est enim Deus verax, vnde subdit, ad confirmandas promissiones patrum, id est, ut per hoc implerentur promissiones patribus factae, secundum illud: Sicut locutus est ad patres nostros, & c. illud: Quotquot sunt promissiones Dei, in illo est.

Text. **H**ic ostendit Gentes etiam esse susceptas a Christo, dicens, Gentes, & c. quasi dicat, dictum est quod Christus suscepit Iudaeos propter veritatem Dei, ut promissiones patrum implerentur: Gentibus autem non erant promissiones factae, ideo hoc non habet locum quantum ad Gentes, quae fuerunt per misericordiam susceptae: ideo dicit, Gentes autem debent honorare Deum super misericordia eis exhibita per Christum. Quia licet eis personaliter non praedicauerit, ad eos tamen suos discipulos misit, qui in Gentibus ministerium exercuerunt, sicut ipse exercuerat in Iudaeis, iuxta illud: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes, & c. Et illud, Illi autem profecti, praedicauerunt vbique. & c. De hac misericordia loquitur Psalm. dicens: Misericordia domini plena est terra. & D. Virgo: Et misericordia eius ad progenie in progenies, & c. Sic ergo Apostolus conuersionem Iudaeorum attribuit veritati diuinae, conuersionem vero Gentium diuinam misericordiam. Si in oppositum obiciatur illud, Vniuersae viae domini misericordia & veritas: Dicendum quod per hoc quod ascribitur vocationem Gentium misericordiae diuinae, non excludit veritatem: nec etiam attribuendo conuersionem Iudaeorum veritati, non excludit misericordiam, cum Apostolus ex Iudaeis natus, dicat: Misericordiam consecutus sum. Ex misericordia enim Dei fuit quod Deus patribus promissiones fecit de posterorum salute. Similiter etiam ad veritatem diuinam pertinet quod impleuit propositum suum de salute Gentium, quod dicit esse sacramentum absconditum a seculis in Deo. Sed aliquis modus veritatis, scilicet, pro impletione promissionum consideratur in conuersione Iudaeorum, qui non consideratur in vocatione Gentium, quibus promissiones factae non fuerunt.

Text. **Q**uocumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus.

Text. **O**stendit hic quod exemplum Christi in sacris literis scriptum & praenunciatum imitari debemus, dicens: Quocumque scripta sunt, de Christo vel de membris eius, ad nostram doctrinam scripta sunt. nulla enim necessitas fuit hac scribere, nisi propter nos, ut ex his instrueremur. Ideo ad Timotheum scribens, dicit, Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum & erudendum, & c. Quid autem in scripturis ad nostram doctrinam contineatur ostendit, dicens: Ut per patientiam & consolationem scripturarum, quas scripturae sanctae continent: continetur enim in sacra scriptura patientia sanctorum in malis sustinendis. vnde D. Iaco. Sufferentiam Iob audistis. cōtinetur etiam in eis consolatio quam Deus eis exhibuit, secundum illud: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae latificauerunt animam meam. & D. Petr. pronuntiat quae in Christo fuerunt passiones, quod pertinet ad patientiam: & posteriores glorias, quod pertinet ad consolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina suscipiamus ostendit, dicens, ut spem habeamus. Per hoc enim quod in sacra scriptura instrui mur, eos qui patienter tribulationes propter Deum sustinuerunt, diuinitus consolatos fuisse, accipimus spem quod & nos consolabimur, si in ipsis fuerimus patientes. ideo Iob: Et si occiderit me, in ipso sperabo.

Text. **D**eus autem patientiae & solatii det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum & patrem domini nostri Iesu Christi.

Text. **Q**uia videtur arduum esse ut purus homo possit exemplum Christi imitari, secundum illud: Quis est inquam homo qui possit sequi regem factorem suum: ideo Apo. adhibet orationis suffragium, dicens: Deus autem patientiae, & dator, iuxta illud: tu es patientia mea, & solatii, i. qui spiritali consolationem largitur, secundum illud: Pater misericordiarum & Deus totius consolationis, a quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, det vobis id ipsum sapere in alterutrum, i. ut inuicem idem sapiatis, cognoscatis & iudicetis, secundum illud: Idem sapite, pacem habete. Non quidem secundum consensum in peccatum, sed secundum Iesum Christum, qui est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, ut, per hoc quod idem sapitis, unanimes, existentes per fidei & charitatis consensum vnanimes, habitetis in domo uno ore, i. vna oris confessione, quae ex vnitatem fidei procedit, ut per conformitatem cordis & oris honorificetis Deum, omnium creatorem, id ipsum etiam existentem, patrem domini nostri Iesu Christi, per quem nos sibi in filios adoptauit. Qui enim honorificauerit dominum, honorificabitur ab eo, iuxta illud: Qui honorificauit me, honorificabo eum.

Text. **P**ropter quod suscipite inuicem.

Text. **H**ic declarat priorem partem admonitionis praemissae in fine huius capituli: in qua dixerat quod firmiores debent imbecillitatem infirmorum sustinere, quia ea quae scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, scilicet exempla Christi & sanctorum, qui se inuicem susceperunt. Ideo nos inuicem suscipere debemus, ut, scilicet, vnus secundum charitatis effectum sustineat quae sunt alterius, sicut & vult se sustineri quantum charitas permittit, & ut vnus etiam alium iuuet, & promoveat, ut praedixit: Infirmum in fide suscipite.

Text. **S**icut & Christus suscepit vos in honorem Dei.

Text. **H**ic assignat pro ratione exemplum Christi, dicens: Sicut & Christus suscepit vos, scilicet, in sua protectione & cura, secundum illud: Ecce seruus meus, suscipiam eum, & illud: Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae suae: & hoc in honorem Dei, in quem omnia referebat, iuxta illud:

illud: Honorifico patrem meum. Ex quo datur intelligi quod & nos debemus inuicem suscipere, in his quae pertinent ad honorem Dei.

Text. **D**ico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcissionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.

Text. **H**ic declarat quomodo Christus suscepit nos. Et primo quantum ad Iudaeos, rationem assignat: Hic ergo, dictum est quod Christus suscepit vos qui estis congregati in vnitatem fidei ex Iudaeis & Gentibus: hoc patet quantum ad utrosque, & primo quantum ad Iudaeos: Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcissionis, id est, Iudaeorum circumcisorum. Est enim ipse auctor fidei quantum ad omnes, secundum illud: Aspicientes in actorem fidei, & c. Sed in propria persona non se exhibuit semetipsum nisi Iudaeis, secundum illud: Non sum missus nisi ad oues, quae perierunt domus Israel, & Esa. Non audietur vox eius foris. Et hoc quidem, propter veritatem Dei, ut, scilicet, veritas Dei comprobaretur. Est enim Deus verax, vnde subdit, ad confirmandas promissiones patrum, id est, ut per hoc implerentur promissiones patribus factae, secundum illud: Sicut locutus est ad patres nostros, & c. illud: Quotquot sunt promissiones Dei, in illo est.

Text. **G**entes autem super misericordia honorare Deum.

Text. **H**ic ostendit Gentes etiam esse susceptas a Christo, dicens, Gentes, & c. quasi dicat, dictum est quod Christus suscepit Iudaeos propter veritatem Dei, ut promissiones patrum implerentur: Gentibus autem non erant promissiones factae, ideo hoc non habet locum quantum ad Gentes, quae fuerunt per misericordiam susceptae: ideo dicit, Gentes autem debent honorare Deum super misericordia eis exhibita per Christum. Quia licet eis personaliter non praedicauerit, ad eos tamen suos discipulos misit, qui in Gentibus ministerium exercuerunt, sicut ipse exercuerat in Iudaeis, iuxta illud: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes, & c. Et illud, Illi autem profecti, praedicauerunt vbique. & c. De hac misericordia loquitur Psalm. dicens: Misericordia domini plena est terra. & D. Virgo: Et misericordia eius ad progenie in progenies, & c. Sic ergo Apostolus conuersionem Iudaeorum attribuit veritati diuinae, conuersionem vero Gentium diuinam misericordiam. Si in oppositum obiciatur illud, Vniuersae viae domini misericordia & veritas: Dicendum quod per hoc quod ascribitur vocationem Gentium misericordiae diuinae, non excludit veritatem: nec etiam attribuendo conuersionem Iudaeorum veritati, non excludit misericordiam, cum Apostolus ex Iudaeis natus, dicat: Misericordiam consecutus sum. Ex misericordia enim Dei fuit quod Deus patribus promissiones fecit de posterorum salute. Similiter etiam ad veritatem diuinam pertinet quod impleuit propositum suum de salute Gentium, quod dicit esse sacramentum absconditum a seculis in Deo. Sed aliquis modus veritatis, scilicet, pro impletione promissionum consideratur in conuersione Iudaeorum, qui non consideratur in vocatione Gentium, quibus promissiones factae non fuerunt.

Text. **S**icut scriptum est, Propterea confitebor tibi in Gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Latamini Gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes Gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Esaias, Erit radix Iesse: & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.

Text. **C**onfirmat hic quod dixit de conuersione Gentium. Licet enim Gentibus non fuerit promissa praenunciata. Inducit autem quatuor auctoritates, quarum prima continet gratiarum actionem Christi ad patrem, pro conuersione Gentium per ipsum facta. vnde dicit: Sicut scriptum est per Psalm. ex persona Christi, constitues me in caput Gentium, & insurgentibus in me Iudaeis, exaltabis me o Deus pater: & ego Christus, Confitebor tibi in confessione gratiarum actionis, in Gentibus, id est, pro Gentium conuersione per me facta. Et cantabo, quadam noua mentis exultatione, nomini tuo: quod eis manifestum est, secundum illud: Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi, & c. Vel aliter, confitebor tibi in Gentibus, id est, faciam quod Gentes confiteantur tibi confessione fidei: iuxta illud, Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes Et nomini tuo cantabo, id est, faciam quod Gentes cantent tibi canticum quod consistit in exultatione spiritus renouati, secundum illud: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Secunda auctoritas continet adunationem Gentium & Iudaeorum, vnde subdit: Et iterum dicit: scilicet scriptura: Latamini Gentes cum plebe eius, id est, simul communem exultationem assumere cum Iudaeis, qui olim erant plebs eius, vnde Esaias, Latrabuntur coram te sicut qui latrantur in messe. Et Christus: Fiet vnus ouile & vnus pastor. Nostra autem litera habet Latamini cum Hierusalem, & exultate in eo omnes qui diligitis eam. Tertia auctoritas continet deuotionem Gentilium, vnde subdit: Et scriptum est in Psalm. Laudate omnes gentes dominum, bonitatem eius confitendo, prout idem praedixerat: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini, & omnes populi magnificate eum. Non solum populus Iudaeorum magnificet, id est, credat magnum: sic quod sua magnitudine omnem laudem excedat. vnde Sapient. Exaltare eum quantum potestis: maior est enim omni laude. Et Malach. A solis ortu vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Quarta auctoritas continet reuerentiam Gentium ad Christum: vnde subditur, Et rursus Esa. ait: Erit radix Iesse, in quo praenunciatur Christi originem ex semine Dauid nasciturum: Iesse nanque fuit pater Dauid. Dicit ergo, Erit radix Iesse ex cuius pullulatione Christus nasceretur. vnde dicit, Egredietur virga de radice Iesse, & flos, & c. Vel Christus erit radix Iesse: quia licet ex Iesse processerit secundum carnis originem, tamen sua virtute sustentauit Iesse, & gratiam ei influxit. vnde supra di-

Supra 11.c

Pfal. 2.b

1.Pet. 1.a

Text.

Pfal. 70.a

Noe. 8.c

Galat. 5.d

Galat. 5.a

Iacob. 2.c

Supra 5.a

1.Cor. 9.b

Text.

Pfal. 14.a

Galat. 6.a

Exec. 10.a

Supra. 10.a

1.Cor. 1.a

Iacob. 3.a

Text.

Iob 39.c

ad Tit. 1.a

Philip. 4.b

Heb. 10.f

xit: Non tu radicem portas, sed radix te. Deinde tangit Christi officium, dicens: Et qui exurgit, in tantam gratia excellentiam, ut possit regere Gentes, eas diuino cultui subiungendo, quod nullus ante eum facere potuit. vnde pronuntiatum fuit: Dabo tibi Gentes hereditatem tuam: Reges eos in virga ferrea. Vltimo ponit Gentium ad Christum deuotionem, dicens: In eum Gentes sperabunt: vt, scilicet, pereum hereditatem caelestis gloriae consequantur. vnde D. Petr. Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Christi ex mortuis.

Deus autem spei repleat uos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in spe & uirtute spiritus sancti. HIC subiungit orationem dicens, Deus autem, &c. quasi dicat: Dicitur est quod Gentes in ipsum sperabunt, Obsecro ut Deus spei, id est, qui nobis hanc spem infundit. vnde ipsum Psalm. Spem suam vocat dicens: Spes mea domine: Vel Deus spei, id est, in quo sperandum est, repleat uos omni gaudio, scilicet spirituali: quod est de Deo, iuxta illud: Gaudium enim domini est fortitudo uestra, per quam homo in seipso & quo ad Deum & proximum est pacatus. vnde Psalmist. Pax multa diligentibus legem tuam domine, in credendo, quasi dicat, vt cum hoc quod creditis etiam pacem & gaudium habeatis, quae quidem sunt charitatis effectus: secundum illud, Fructus autem spiritus sunt charitas, gaudium, pax. vnde patet quod est a Deo qui est dator spei. vnde optat eis Apostol. vt cum fide habeant charitatem, per quam fides operatur, ne fides eorum sit informis & mortua: cum fides sine operibus mortua sit. Et sic per plenitudinem harum uirtutum abundetis proficiendo de bono in melius, non solum in spe, sed etiam in uirtute spiritus sancti, id est, in charitate, quae in cordibus nostris diffunditur per spiritum sanctum qui datus est nobis. vnde alibi dicit: Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in uobis.

SECUNDA PARS XV. CAPITIS.

Certus sum autem fratres mei & ego ipse de uobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut possitis alterutrum monere.

IN secunda huius capituli parte Apostolus incipit eisdem quaedam familiaria scribere. Et primo quaedam pertinencia ad seipsum. pertracto enim & absoluto argumento quod proposuerat de fide & gratia euangelica, iam quasi in peroratione epistolari more & stilo purgat se ab offensione, quam Romani sumpsisse poterant, quod asperius grauiorque censura, quam par esset, eos per totam epistolam, maxime hic circa finem reprehendisset, nimiumque sibi ipsi usurpasset auctoritatis in ipsis erudiendis, ac si nulla fuissent instructi doctrina fidei. Hanc igitur notam abstergit, dicens: Certus sum, id est, hoc persuasum habeo ex his quae de uobis audiui, ego ipse, qui uestra uobis obiiicio crimina, quoniam idonei estis ad admonendum, qui inter uos admonitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis alium recte moneat duo requiruntur. Quorum primum est, vt non ex odio uel ira, sed ex dilectione moneat, secundum illud: Corripiet me iustus in misericordia, &c. Et Apostol. Vos qui spirituales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et quantum ad hoc dicit: Quoniam & ipsi pleni estis dilectione. vnde Ezech. Imple manum tuam prunisignis, quae sunt inter Cherubim, qui est ignis charitatis. Secundo requiritur scientia ueritatis, eo quod quidam habent zelum Dei in corrigendo, sed non secundum scientiam. Ideo subdit, repleti omni scientia, scilicet, humana & diuina, ueteris & nouae legis. vnde alibi dicebat: In omnibus diuites facti estis in omni uerbo & in omni scientia, & ex his hic concludit: Ita ut possitis conuenienter per dilectionem & scientiam, alterutrum monere. Quia cum in multis offendamus omnes, oportet vt inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo.

Audacius autem scripsi uobis fratres ex parte, tanquam in memoriam uos reducens: propter gratiam quae data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Iesu in Gentibus, sanctificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta & sanctificata in spiritu sancto.

POSTquam exclusit falsam causam scribendi, quod, scilicet, non fuerit motus ad scribendum, quod illos existimaret omnino corruptos moribus, seu doctrina uacuos: hic assignat ueram causam quare monuerat & correxerat. Et primo dicit quod hoc pertinebat ad auctoritatem Apostolatus sibi commissam, dicens: Audacius autem, i. securius, scripsi uobis, errores & defectus uestrorum arguendo: quod quidem ad audaciae praesumptionem posset ascribi, propter hoc quod offensionem uestram non timui, sequens dictum Iob, qui dicebat de viro forti & constanti: Audacter in occursum pergit armatis. Verum haec praesumptio excusatur ex tribus. Primo ex conditione eorum quibus scribebat: quia etsi inter Romanos essent aliqui, respectu quorum talis reprehensio audax & praesumptuosa uideretur: erant tamen aliqui qui egebant dura reprehensione propter contententium insolentiam. vnde ad Titum scribens dicebat, Increpa eos dure. Et hoc innuit cum dicit: Ex parte, quasi dicat, non uidetur mea scriptura esse audax quantum ad omnes, sed quantum ad aliquam partem uestrum. Vel potest intelligi ex parte epistolae in qua eos reprehendit. Potest etiam intelligi ex parte Ecclesiae, quae scilicet mecum est. Secundo excusatur praedicta audacia ex intentione Apostoli: non enim scripsit eis tanquam instruens ignorantem, sed in memoriam reducens cognitorum: & hoc innuit, dicens: tanquam in memoriam uos reducens, quasi oblitos eorum quae sciebatis, prout etiam Philippenibus scribens dicit: Occupati autem eratis. Et Hebraeis: Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinistis passionum. Tertio excusatur ex auctoritate Apostoli, quae hoc requirebat. vnde subdit: propter gratiam, scilicet Apostolatus mihi commissi. vnde ad Corinthios scribens dicebat: Gratia Dei sum, id quod sum. Huius autem gratiae primo describit auctoritatem, cum dicit, quae data est mihi a Deo, quasi dicat, non

dicat, non ab hominibus neque per hominem. Secundo declarat & specificat hanc gratiam, cum dicit, ut sim minister Iesu Christi in Gentibus, id est, vt seruiam Christo Iesu in Gentium conuersione. vnde Corinth. scribens dicebat: Sic nos existimet homo vt ministros Christi. & supra: Quando sum Gentium Apostolus ministerium meum honorificabo. Tertio ostendit huius gratiae actum cum dicit: Sanctificans Euangelium Dei, id est, sanctum esse ostendens, uerbo & opere bonae conuersionis & miraculorum. vnde Coloss. scribens ait: In uerbo ueritatis Euangelij quod prouenit ad uos, sicut & in uniuerso mundo est, & fructificat & crescit. Et Sapiens, iusti sunt sermones mei. Quarto ponit finem huius gratiae cum dicit, ut fiat oblatio Gentium, id est, Gentiles per meum ministerium conuertantur, in quo quali quoddam sacrificium & oblationem Deo obtulit: secundum illud, Et si immolator super sacrificium & obsequium fidei uestrae, gaudeo & congratulor omnibus uobis. accepta, s. Deo per rectitudinem. vnde Psal. Tunc acceptabis sacrificium iusticiae, oblationes & holocausta. & sanctificata in spiritu sancto, id est, per charitatem & alia spiritus sancti dona, secundum illud, Sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quae per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, uerbo & factis, in uirtute signorum atque prodigiorum, in uirtute spiritus sancti.

ET quia superiori sermone se per humilitate adeo submisisse uisus est, vt minoris apud Romanos eius Epistola haberi posset: hic primo sancta comendatione suam attollit functione, ne nimia humiliatio prauidicaret dignitati Christi. ait ergo, Habeo igitur, &c. quasi dicat, No cogitatis idcirco me ita gessisse humiliter, quod officium meum erga uos non fuerit gloria dignum, sed id feci vt ostenderem quod quicquid haberem gloriae, id esse situm in Christo Iesu, cuius fungor auctoritate: sed haec gloria tandem refertur in Deum qui nobis eam donauit. vnde Psal. Non nobis domine no nobis, sed nomini tuo da gloriam. Secundo excusat arrogatiam quam inuidi captates uerba Pauli possent illi ascribere, dicens: Non audeo, &c. Hanc excusationem intelligit aliqui affirmatiue in hoc sensu: Non audeo loqui nisi ea quae per me fecit Christus, quasi dicat, si audeo commemorare illa quae gessi, non audeo tamen aliquid iactare quod non per me Christus effecerit, id est, no gloria de aliquibus rebus per me gestis taquam meis propriis. Quia tunc incidere in illa domini sententiam. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Origenes hic dicit Apost. uelle dicere quod non uult commemorare aliena opera quae non per ipsum fecit Christus, sed per alios Apost. quasi quarens de alienis laboribus gloriam aucupari, sed illa proprie quae per ipsum fecit: & huic sensui coferat quod paulo inferius subiungit se praedicasse ubi non erat nominatus Christus, ne super alienum fundamentum aedificaret. Tertio ponit ipsum fructum de quo gloriatur, dicens, in obedientiam Gentium, quasi dicat: Gloria mea, haec est ex eo quod feci Gentes obedire fidei, & euangelio: iuxta id quod superius dixit, ad obedendum fidei in omnibus Gentibus. vnde Psal. In auditu auris obediuit mihi. Quarto ostendit modum, quo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Et quia fides ex auditu est, primo dicit in uerbo, id est, per uerbum praedicationis fidei. Argumenta autem fidei praedicatae, sunt bona conuersatio & exempla praedicationis. Et quoad hoc subdit, & factis, quasi scilicet per recta opera Gentes ad fidem allexi. vnde Christus: Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in caelis est. Et quia per opera miraculorum Deus dat testimonium doctrinae praedicatae, secundum illud: Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Ideo subdit, in uirtute signorum, puta per sanationes agritudinum & prodigiorum, id est, maiorum miraculorum, quae ex sua magnitudine aliquid magni portentunt, id est ostendunt. Sed omnia haec non sufficerent, nisi spiritus sanctus intus corda audientium ad fidem conuerteret. vnde in actibus Apost. legimus: Quod loquente Petro uerba fidei, cecidit spiritus sanctus super omnes, qui audiebant illum. Ideo subdit, in uirtute spiritus sancti, & Hebraeis scribens dicit: Contestant Deo signis & prodigijs varijs, & spiritus sancti distributionibus.

Ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi.

HIC commendat officium suum ab amplitudine effectus, quae amplitudo fuit eximia. Nam ab Hierusalem, a qua, ut ab Esa. praenuntiatum fuit, exiuit lex & uerbum domini, usque ad Illyricum, quae sunt uerba excellentis superlacionis. ab Hierusalem enim ad Illyricum est maxima distantia: qui a ab Oriente ad Occidentem Septentrionalem (est enim Illyricum idem quod Adriaticum mare) repleuerim Euangelium Christi, id est, omnia illa loca repleuerim praedicatione Euangelij. Et ne aliquis intelligat, quod solum uadens per rectam uiam ad Hierusalem, ad Illyricum praedicaauerit Euangelium, subdit, per circuitum, scilicet Gentibus circunquaque praedicaui, nunc ad Septentrionem, nunc ad meridiem obambulans. Nam si consulas cosmographos qui ex Actis Apostolorum, aliisque probatissimis historiis itinera Pauli & nauigationes optima fide collegerunt, comperies eum peragrasse Arabiam, Syriam, Phoenicem, Samaritiam, Ciliciam, Lydiam, Pamphiliam, Lycaoniam, in qua Ephesus est, Phrygiam, Galatiam, Bithyniam, ac penè totam Asiam minorem, atque hinc Aegeo mari traiecto, Macedoniam, in qua Thessalonica est, peruenisse: & Atticam, Achaiam, in qua Corinthus est, ac meliorem Graeciae partem percurrisse. in Cyprum, Rhodum, Comum, Chion, & Cretum ad nauigasse. Fulmen dixeris caelo delapsum, quod in angulos omnes ferè mundi insiliuit, igne euangelico omnia replens. vnde ei competere potest illud Iob: Quis det uehementissimo imbri cursum. Postmodum captus Hierosolymis à Iudeis, appellauit tanquam Romanus ciuis ad Neroneum Caesarem. vnde idcirco creptus à militibus Romanis, per mare & per terras delatus est

1.Cor. 15.b

Galat. 1.b

1.Cor. 4.a

Coloss. 1.a

Prou. 8.a

Philip. 2.a

1.Cor. 6.a

Text.

Psal. 113.b

Ioa. 8.f

Supra 1.a

Psal. 17.g

Supra 10.d

Mat. 5.b

Mar. 16.d

Act. 10.g

Heb. 2.a

Text.

Esa. 2.a

Iob 38.f

ad mare Adriaticum, cuius hic meminit, ac demum inde naufragiis reiectus est in Melitem, quæ est Malta, vnde in Siciliam: ad demum in Italiam nauigauit.

Text. Sic autem prædicauit euangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum edificarem:

HIC commendat munus prædicationis suæ à difficultate. difficile enim est omnino ignaros ad fidem conuercere: ait ergo, Sic autem prædicauit euangelium, non ubi nominatus est Christus, id est, non apud illos, qui nomen Christi audiuerant, de quibus Psalmist. Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. Et Esa. Ecce Gentes quas nesciebas, Gentes quæ te non cognouerunt, ad te current. Subdit autem rationem, dicens: Ne super alienum fundamentum edificarem. Potest autem alienum fundamentum dupliciter intelligi. Vno modo doctrina hæretica, quæ est omnino aliena à veræ fidei fundamento, & sic hoc aduerbiū, ne, ponitur causaliter. Ea enim intentione Apostol. voluit prædicare illis, qui nomen Christi non audiuerant, ne si præuerti essent à doctrina Pseudoapostolorū, difficilis esset eos ad veritatem reducere. vnde Christus, Matth. 7. Stultus est qui ædificat domum suam super arenam, cui comparatur falsa doctrina. Alio modo, per alienum fundamentum potest intelligi doctrina veræ fidei ab aliis prædicata, & sic hoc aduerbiū, ne, accipitur consecutum. Non enim vitauit Apostolus prædicare illis, quibus ante Christum fuerat prædicatus. Nam vt habetur in Act. 13. Actis Apostol. prædicauit in Antiochia, vbi D. Petrus & alij prædicauerant, & postmodum Romanis. ideo debet sic accipi prædicauit, id est, procurauit semper & me prætuli prædicare, non vbi nominatus est Christus: vel sic, id est, eo prædicante his qui de Christo non audierant: consecutum est, vt non ædificaret super alienum fundamentum, sed ipse iaceret prima fidei fundamenta. vnde 1. Cor. 13. b. Corinthiis scribens dicebat: Vt sapiens architectus fundamentum posui.

Text. Sed sicut scriptum est: Quoniam quibus non est annunciatum de eo, uidebunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.

HIC ostendit quod prædicatio sua facta vbi Christus non fuerat nominatus & effectus eius prædicatio fuerat ab Esa. propheta, dicens: Sed sicut scriptum est, &c. In quibus verbis propheta videtur prædicere, quod Gentiles nobiliori modo essent perueniendi ad cognitionem Christi, quam Iudæi, qui antea cognouerant. Ostendit ergo excellentiam quantum ad causam cognitionis, quæ duplex est, scilicet verbi audita, & res visa. Hi enim duo sensus, visus & auditus, plurimum ancillantur nobis ad comparandam rerum cognitionem. Visus via inuentionis, auditus verò per viam disciplinæ. Iudæi ergo peruenierunt in noticiam mysteriorum Christi per verba annunciata eis à prophetis, secundum illud: Prophetæ qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, prænunciens eas quæ in Christo sunt passionibus. Sed Gentiles huiusmodi mysteria iam realiter impleta videntur: ideo dicit, Quoniam quibus non est annunciatum, per prophetas de eo, id est, Christo, sicut fuit annunciatum Iudæis, uidebunt res impletas. vnde Christus: Multi reges & prophetae voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, &c. Secundò ostendit excellentiam quantum ad modum cognoscendi, quia Iudæi ex annunciatione prophetarum solum auditum habebant, secundum illud: Auditum audiui mus à domino, &c. Sed Gentiles ex visione intellectum perceperunt. vnde dicit, Et qui non audierunt, scilicet Gentiles qui non audierunt prænunciari Christum per prophetas, intelligent, scilicet per fidei veritatem, de quo intellectu Psal. Et nunc reges intelligite.

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQUINTI CAPITIS. Propter quod impediēbar plurimum uenire ad uos, & prohibitus sum usque adhuc.

IN hac tertiâ huius capituli parte se excusat de dilatione uisitationis. Et præponit præteritum uisitationis impedimentum: ait ergo, Dixi quo modo prædicauit euangelium per multa loca in quibus Christus non fuerat nominatus: Propter quod, hæc tunc, impediēbar plurimum, ex huiusmodi occupatione, uenire ad uos. Et istud impedimentum usque nunc durauit. vnde subdit: & prohibitus sum, usque adhuc, quod quidem potest referri ad multitudinem occupationū, quas in aliis locis habuerat: uel etiam ad diuinam prouidentiam, per quam Apostoli impediēbantur, ne peruenirent ad quosdam, quia dirigebantur in salutem aliorum, secundum illud: Transiētes Phrygiam & Galatiæ regionem, uocati sumus à Spiritu sancto loqui uerbum in Asia, vnde & supra dixit, Sæpe proposui uenire ad uos & prohibitus sum usque adhuc. Et hoc est quod dicit Iob de nubibus, per quas prædicatores intelliguntur: Lustrant cuncta per circuitum quocunque uoluntas gubernantis direxerit.

Text. Nunc uero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens ueniendi ad uos, ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens uideam uos, & à uobis deducar illuc, si uobis primum ex parte fruius fuero.

HIC manifestat propositum suum de eorum uisitatione, dicens: Usque modo prohibitus fui uos uisitare, Nunc uero, iam peragratis omnibus his locis, ulterius non habens locum, id est, necessitatem permanendi, in his regionibus, in quibus iam per me fundata est fides, cupiditatem habens ueniendi ad uos ex multis iam præcedentibus annis. vnde supra dixit: Desidero enim uidere uos, ut aliquid impartiar uobis gratiæ spiritualis: Cum in Hispaniam proficisci cœpero, quo etiam ire intēdebat, ut etiam in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, secundum illud: Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ, spero quod præteriens uideam, id est, uidebo uos: per quod dabat intelligere, quod non intēdebat ad eos principaliter ire, quia reputabat eis sufficere doctrinam Diui Petri qui primus inter Apostolos fidem Romanis prædicauit. Et quia tūc Romani domi naban-

tur in

tur in toto Occidente, eorum auxilio & ducatu sperabat se in Hispaniam proficisci. vnde subdit, Et à uobis deducar illuc. intendebat tamen inter eos aliquam moram contrahere. vnde subdit, si uobis primum ex parte fruius fuero, id est, consolatus fuero uobiscum, secundum illud: Simul consolari in uobis. & hoc, ex parte, scilicet temporis: quia pro aliquo tempore intendebat cum eis consolari. Si obiiciatur quod D. Augustinus dicit, quod illis solis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt, scilicet patre, filio, & spiritu sancto, ideo inconuenienter dicit se fruiturum Romanis: Dicendum quod prout ibidem Augustinus dicit, Homine in se non esse fruendum, sed in Deo, secundum illud ad Phil. Ira frater ego te fruar in Domino, quod est delectari in homine propter Deum. Et sic intelligendum est quod dicit, si primum fruius fuero uobis, scilicet in Deo. Vel quod dicit ex parte, potest referri ad bonos, quibus poterat frui in Deo. Nam alia parte, scilicet malis non poterat frui, sed magis de eis dolere, secundum illud: Ne cum uenero, humiliet me Deus apud uos, & lugam multos ex his qui ante peccauerunt.

Text. Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem: placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis.

HIC primo assignat causam quare differebat uisitationem, dicens: Nunc igitur proficiscar, id est, non statim ueniam ad uos, quia proficiscor in Hierusalem ministrare sanctis. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod illi qui ex Iudæis conuertebantur ad fidem, uenditis possessionibus, de illarum precio communiter uidebant: quod cum defecisset, quadam magna fame imminente, discipuli scilicet Christiani ex diuersis partibus mundi cum defecisset, quadam magna fame imminente, discipuli scilicet Christiani ex diuersis partibus mundi, prout quisque habebat, proposuerunt singuli mittere habitantibus in Iudæa, quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ, & Pauli. Ministerium igitur sanctorum hic dicit misericordiam siue elemosynam, quam fidelibus attulit in Hierusalem, secundum illud: Quos probaueritis, hos mittam perferre gratiam uestram in Hierusalem. quod si dignum fuerit ut & ego eam, mecum ibunt. Secundo exponit quod dixerat de ministerio sanctorum, dicens: Probauerunt enim, id est, approbauerunt, Macedonia & Achaia, id est, fideles utriusque regionis, per me conuersi, collectionem aliquam facere, id est, aliquam collectionem, in pauperes sanctorum, id est, ad usum pauperum Christi, qui sunt de numero sanctorum, secundum illud: Da bono, & nō recipias peccatorem. qui sunt in Hierusalem, scilicet in paupertate uiuentes, de quibus ad Corinthios scribens dicit: De ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi scribere uobis: Scio enim promptum animum uestrum de quo pro uobis gloriatur apud Macedones. Tertio assignat rationes dictorum, quarum prima est beneplacitum, vnde dicit, placuit enim illis. Secunda est debitum, vnde subdit, & debitores sunt eorum, reddenda autem sunt omnibus debita: rationem uero debiti assignat dicens: Nam si Gentiles participes effecti sunt bonorum spiritualium, quæ erant spiritualiter eorum, id est, Iudæorum, id est, noticiæ diuinæ, promissorum & gratiæ, iuxta illud: Quorum est adoptio filiorum Dei, & gloria, & cæ. & illud, Socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Sunt etiam facti participes spiritualium eorum, per hoc quod illi prædicatores eis miserunt, debent & in carnalibus ministrare eis, secundum illud: In diuisione fortis da, & accipe. & Psalmista, Sumite psalmum, id est, spiritalia, & date tympanū, id est, temporalia. Et ex hoc habetur quod debentur sumptus, non solum his qui prædicant, sed etiam his qui prædicatores mittunt.

Hoc igitur cum consummauero, & assigna uero eis fructum hunc, per uos proficiscar in Hispaniam.

HIC præfigit terminum quo ad eos sit venturus dicens: Hoc igitur, scilicet ministerium sanctorum, cum consummauero, & assigna uero eis fructum hunc, id est, elemosynam Gentilium, qui est quidam fructus conuersionis eorum. vnde Oseas: Vitis fructuosa Israel fructus est ei ad æquatus. Sed mirum uideretur quod Apostolus hic scripserit se in Hispaniam profecturum, cum nusquam legatur ipsum iusse. Fuit enim captus in Hierusalem, & inde perlatus in uinculis: Romæ autē cum Diuo Petro martyrium consummauit. Quidam autem dicunt quod cum uenisset Romam, permissum est Paulo manere libere, cum custodiente se milite. Et postea dicitur quod mansit biennio toto in suo conductu, & in illo spacio dicit eum in Hispaniam iuisse. Verum quia hoc certum non est, melius dici potest quod Apostolus proponebat se facturū quod dicebat, & sic uerba erunt intelligenda quasi insinuantiâ eius propositum, & non futurum euentum qui erat occultus in diuina prouidentia. Ideo illud prædicere non poterat, nisi sub conditione, de qua Diuus Iacobus: Dicatis si Dominus uoluerit, & si uixerimus faciemus hoc aut illud. Et sic etiam Apostolus se excusat ad Corinthios de eo, quod non fuerat ad eos, prout promiserat, dicens: Cum ergo hoc uolui, nunquid leuitate usus sum, aut quæ cogito, secundū carnem cogito, ut sit apud me est, & non? Et sic ex hoc quod ex iusta causa prætermisi facere quod promiserat, se immunem à leuitate & carnalitate ac salutate dicit. vnde Gelasius Papa: Beatus inquit Paulus Apostolus, non ideo, quod absit, sefellisse credendum est, aut sibi extitisse cōtrarius: quoniam cum ad Hispaniam se promississet uerum dispositione diuina maioribus occupatus causis, implere non potuit quod promissit. Quantum enim ipsius uoluntatis interfuit, hoc pronunciauit, quod re uera uoluisse efficere. Quantum uero ad diuini secreta consilij, quæ ut homo non potuit (licet spiritu Dei plenus) agnoscere, superna prætermisit, dispositione præuentus. Licet enim spiritum propheticum habuerit, tamen prophetis non omnia reuelantur: Heliseus enim dixit de Samaritana, Anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

Text. Scio autem quoniam ueniens ad uos, in abundantia benedictionis Christi ueniens. **P**renunciat hic fructum uisitationis suae dicens: Scio autem, scilicet ex fiducia diuinae gratiae, quoniam ueniens ad uos in abundantia benedictionis Christi ueniens, id est, Christus abundantius suam benedictionem dabit uobis in meo aduentu, de qua benedictione Psalmista, Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de uirtute in uirtutem. Et sic Laban dixit ad Iacobum, Experimento didici quod benedixerit mihi Deus propter te.

Text. Obsecro ergo uos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, ut adiuuetis me in orationibus uestris pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudaea, & obsequii mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis, ut ueniam ad uos cum gaudio per uoluntatem Dei, ut refrigerer uobiscum.

Hic petit ab eis orationum suffragia. Et tria facit. Primo, inducit Romanos ad orandum pro se ex tribus. Primo, ex supra charitate, cum dicit: Obsecro ergo uos fratres, prout ad Philemonem scribens dicit, Propter charitatem autem magis obsecro. Secundo ex reuerentia Christi, cuius ipse erat minister, dicens: per Dominum nostrum Iesum Christum, in quo omnes unum sumus. Tertio ex dono Spiritus sancti, quod eius ministerio tradebatur. vnde subdit, & per charitatem spiritus sancti, quam spiritus sanctus in cordibus nostris diffundit. Secundo petit auxilium orationis eorum, dicens: ut adiuuetis me in orationibus uestris ad Deum, scilicet pro me suis: frater enim qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma. Hoc autem ut Glof. ait, non ideo dicit Apostolus, quod ipse minus mereatur quam alij minores, sed ordinē sequitur. primo quidem ut ab Ecclesia pro rectore suolationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti, & car. Secundo quia dum multi minimi congregantur, magis merentur.

Mat. 18. c. Et ideo impossibile est ut multorum preces non impetrent. vnde Christus: Si duo ex uobis conserferint super terram, de omni re quamcūque perierint, fiet illis à patre meo, qui est in caelis. Tertio, ut dum multi orant, multi etiam gratias agant exauditi, secundum illud: Adiuuantibus uobis in oratione pro nobis, ut per multos gratiae agantur Deo. Tertio, ponit ea quae uult impetrari. Quorum primum pertinet ad hostes quos habebat in Iudaea. vnde dicit, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Iudaea qui praecipue Paulum impugnabant, & odiebant, quia fiducialiter praedicabat cessationem legalium, secundum illud: Audierunt de te, quod discissionem doces à Moysē, & car. Secundum pertinebat ad eos ad quorum ministerium ibat. vnde subdit: & oblatio obsequii mei, id est, elemosyna in qua eis ministro, fiat accepta sanctis, qui sunt in Hierusalem, ut scilicet ex hac pro uocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipsis Gentibus, à quibus recipiunt. vnde Sapiens: Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipsos quibus scribebat. vnde subdit: ut ueniam ad uos in gaudio, & hoc per uoluntatem Dei, contra quam nihil agere uolebat. vnde dicebat: Obsecrans si quo modo prosperum iter habeam in uoluntate Dei ueniendi ad uos, ut refrigerer uobiscum, id est, ex uestra praesentia refrigerium tribulationum mearum accipiam. Deus autem pacis sit cum omnibus uobis. Amen. Hic pro eis orat, dicens: Deus autem

2. Cor. 1. d. dator pacis sit cum omnibus uobis, per hoc, scilicet quod uos adiuuicem pacem habeatis. vnde ad Corinthios scribens dicebat: Idem sapite, & Deus pacis & dilectionis erit uobiscum. Subiungit Amen, id est, fiat: secundum illud Psalm. Et dicet omnis populus, fiat, fiat: ubi in Hebraeo habetur Amen, Amen.

Epitome DECIMISEXTI CAPITIS.
In hoc capite, prout in praecedenti, Apostolus scribit quaedam familiaria pertinentia ad alios. Et primo specialiter commendat aliquos, monens quid ad alios facere debeant, & quid alij ad eos agant, & quibus ac quo modo salutationes exhiberi debeant, assignando causas & rationes. Secundo ibi, Rogo autem uos, & c. hortatur Romanos cauere ab his qui dissensiones & offendicula faciunt, maxime in doctrina fidei, & assignat duas rationes, quarum una sumitur ex parte illorum quos uult uitari. Altera uero ex conditione Romanorum, qui se exhibebant faciles ad sequendum bonum & malum. Commendans eos de facilitate ad bonum, & reddens eos cautos contra malum, promittens diuinum auxilium contra deceptores. Tertio ibi, Salutatio uos, & c. salutes mittit Romanis nomine eorum qui cum ipso erant in Achaia. Deinde absoluit epistolam per solennem gratiarum actionem, quam refert Deo, ut mos ei est in omnibus epistolis.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMISEXTI CAPITIS.
Commodo autem uobis Phœbe sororem nostram, scilicet in fide, quae fidelis est in ministerio Ecclesiae quae est Cenchrus, id est, in portu Corinthiorum, ubi aliqui Christiani erant congregati, quibus ipsa de suis facultatibus ministrabat, ut eam suscipiatis in domino, id est, propter honorem Dei digne sanatis, id est, sicut dignum est recipi sanctos: & assistatis ei consilium, auxilium & fauorem praestando, in quoctique negotio uestri intigerit, habebat forte aliquid expedire in curia Caesaris: etenim ipsa quae assistit multis & mihi ipsi de suis facultatibus ministrando. Salutate Priscam & Aquillam, qui erant uir Priscæ, adiutores meos in Christo Iesu, id est, in fide Iesu Christi praedicanda: apud eos enim Apostolus Corinthi hospitabatur, qui pro anima mea, id est, uita mea suas ceruices supposuerunt, id est, mortis periculo pro uita mea conseruanda se exposuerunt. Quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctae Ecclesiae Gentium, tanquam de salute seruata sui propriij Apostoli, & domesticam Ecclesiam eorum, id est, familiam, quam uocat Ecclesiam propter probatam fidem & religionem illorum. Salutate Epnetum dilectum

Act. 18. dilectum mihi qui est primitiuus Ecclesiae Asiae in Christo Iesu, id est, qui fuit primo conuersus ad fidem Christi in Ecclesia Asiae, qui tunc erat Romae. Salutate Mariam quae multum laborauit in uobis, ad hoc ut eos ad concordiam reuocaret. Salutate Andronicum qui caecus erat & filius Iuliae: ideo subiungit & Iuliam, scilicet matrem, cognatos meos, id est, Iudaeos ex tribu Benjamin, & conceptiuos meos, id est, qui mecum aliquando fuerunt in carcere detenti, qui sunt nobiles in Apostolis, id est, inter praedicatores: & ante me uerunt in Christo Iesu, id est, prius conuersi fuerunt ad fidem Christi quam ego. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino, id est, in dilectione charitatis quae est in Christo. Salutate Vrbantum adiutorem nostrum & Stachim dilectum meum: quos coniungit, quia forte simul habitabant, uel aliqua alia necessitudine erant coniuncti. Salutate Apellen probum in Christo Iesu, id est, approbatum à Christo, forte per aliquas tribulationes. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo, in qua multi fideles erant congregati, qui sunt in domino, id est, fideles & baptisati in Christo: ipsum uero non salutat, quia forte erat absens. Salutate Herodionem cognatum meum, qui ex hoc dicitur fuisse Iudaeus. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui dicitur fuisse presbyter, & peregrinabatur per deserta loca, ut fideles Christi confortaret in fide. Et quia in domo eius erant aliqui infideles, ideo ad differentiationem illorum subdit, qui sunt in domino. Salutate Triphanam & Triphosam quae laborant in domino, id est, in ministerio sanctorum quod dominus sibi reputat fieri. Salutate Perfidem charissimam, quae multum laborauit in domino, horrando alios & ministrando sanctis in paupertate, ac etiam in multis aliis laboribus. Salutate Rufinum electum in domino, id est, in gratia Christi, & matrem eius, secundum carnem, & meam beneficio: multa enim beneficia & obsequia exhibuerat Apostolo. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen, & qui cum eis sunt fratres, quos simul salutat, quia simul concorditer habitabant. Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olimpiadem & omnes qui cum eis sunt sanctos, id est, in fide Christi sanctificatos. Salutate inuicem in osculo sancto, & non libidinoso uel doloso. Salutatio uos omnes Ecclesiae Christi, id est, in nomine & fide Christi congregatae: quia omnes salutem uobis optant & pro uobis orant.

SECUNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.
Rogo autem uos fratres ut obseruetis, id est, diligenter consideretis & cognoscere curetis, non ad sequendum uel imitandum, sed fugiendum & cauendum eos qui dissensiones, id est, diuisiones, sectas aut schismata & offendicula, ex quibus sequuntur scandala praeter doctrinam quam uos didicistis faciunt, & declinate, id est, separate uos ab illis, ut eorum falsam & erroneam doctrinam fugiatis. Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo uentri, non enim praedicant propter gloriam Christi, sed propter quantum, ut uentrem suum impleant. & per dulces, id est, ornatos, fucatos ac falleratos sermones, in quibus sanctitatem & amicitiam praetendunt: & benedictiones, quibus scilicet benedicunt & laudando ac adulando, & se amicos fingendo & alius detrahendo, seducunt corda innocentium, id est, simplicium & imperitorum. Uestra enim obedientia in omni loco diuulgata est, id est, annunciata in uniuerso mundo: eo quod tunc Roma erat caput orbis. Gaudeo igitur in uobis quia scilicet fidei obedistis & hoc in charitate. Sed uolo uos sapientes esse in bono, ut scilicet ei quod bonum est inhaereatis & teneatis: & simplices, id est, cautos in malo, ne facilius illis credatis, & ne per aliquam simplicitatem illis adhaereatis, aut aliquo modo declinetis. Deus autem pacis, scilicet dator, qui dissensiones & diuisiones ac seductiones odit, conterat sathanam, id est, diabolum & aduersarium uestrum sub pedibus uestris: quia scilicet per uestram sapientiam eum uincetis, quod fiet uelociter in aduentu meo. Gratia domini nostri Iesu Christi, quae sufficit ad tuendos uos à malis, sit uobiscum in aduentu meo.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.
Salutat uos Timotheus adiutor meus in praedicatione Euangelij, & Lucius & Iason & Sosipater cognati mei, quia Iudaei erant, scilicet uos saluant. Saluto uos ego Tertius nomine, scriba qui dictante Apostolo scripsit Epistolam in domino, scilicet uos saluto. Salutat uos Caius hospes meus & uniuersae Ecclesiae: quia omnes fideles in hospitium recipiebat, cui Diuus Ioannes suam tertiam direxit Epistolam. Salutat uos Erastus archarius ciuitatis, qui custodiebat archam communem & communes redditus ciuitatis, & alius nomine Quartus frater, id est, Fidelis. Gratia domini nostri Iesu Christi sit scilicet cum omnibus uobis. Amen, id est, ut inam fiat. Et autem, scilicet Deo qui potens est confirmare, scilicet in fide iuxta Euangelium meum, id est, quod ego praedico: & etiam praedicationem Iesu Christi, qui primo Euangelium praedicauit secundum reuelationem mysterij temporibus aeternis taciti, id est, secreti de incarnatione filij Dei, uel de uocatione Gentium, quia à principio mundi à his generationibus fuit occultatum: quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, quae nunc impletae sunt & aliis generationibus publicatae secundum praecipuum aeterni Dei, qui mysterium hoc publicare & annunciare praecipit nobis ad obedientiam fidei in cunctis Gentibus, id est, ut omnes Gentes cognoscant & credant ac obediant fidei cogniti, scilicet aeternaliter soli sapienti Deo. Sed hoc reuelatum est nobis per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum. Amen, fiat.

COMMENTVM DECIMISEXTI CAPITIS.
Commodo autem uobis Phœbe sororem nostram, quae est in ministerio Ecclesiae, quae est Cenchrus. Hanc

MANC primam huius capitis partem Apostol. expendit in salutationibus priuatarum personarum. Erat enim tunc maxime operaperium ad incitandam fouendam que nascentem religionem Christianam, insignes personas omnibus esse notas, vt mutuis virtutis exemplis sese omnes extimularent & promouerent: inter quos vel hac ratione sanctitas coalesceret inter Gentes Christiani nominis inimicas. Eratque ad rem decentissimum, suis quemque laudibus prosequi, qui aliquid emolumenti suis vel factoribus vel sudoribus attulisset Ecclesie, vt alij ad similia excitarentur. Qua de re Apostolus neminem fere in huiusmodi salutationibus nominat, quem non suis titulis & virtutibus efferat, & exornet inter eas personas. Primo commendat Pheben. Proprium est nomen insignis mulieris, quae in domo sua suscipiebat discipulos ac pauperes Christi, quae Romam pergebat, Epistolam Apostoli deferens, negocia ardua illic habens. Secundo describit eam ex fidei religione dicens: Sororem nostram. omnes enim mulieres fideles, sorores vocantur, prout & omnes viri, fratres. Tertio ex officio pietatis cum dicit, quae est in ministerio Ecclesiae, quae est Cenchrus, id est, quae vicum ministrat & necessaria Ecclesiae, quae est Cenchrus in portu, scilicet Corinthiorum, vbi aliqui Christiani erant congregati, quibus dicta mulier seruebat, prout de ipso Christo dicitur quod quendam mulieres ministrabant de facultaribus suis. Et de vidua eligenda dicit Apostolus. Si hospitio recepit, si pedes sanctorum lauit. Ex quibus apparet non esse malum literas commendatitias in bonum finem petere & accipere. Et eam suscipiatis in domino digne sanctis: & assista ei in quocumque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa assistit multis, & mihi ipsi. Hic manifestat in quibus vult eam commendari, & deinde rationem assignat. Primum in quo vult eam commendatam haberi, est vt digne suscipiatur in domino, id est, propter honorem Dei, secundum quod dignum & conueniens est recipi sanctos, iuxta illud: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti recipiet. Secundum est vt eam sollicitate adiuuent. vnde subdit ut assistatis ei, scilicet consilium, auxilium & fauorem praestando in quocumque negotio vestri indiguerit. habebat enim forte aliquid expedire in curia Caesaris. Si obiciatur illud: Vestrum negocium agatis, quasi dicat, non intrumittatis vos de negociis alienis: Dicendum quod assistere negociis alienis contingit dupliciter. Vno modo seculariter, propter fauorem hominum, vel lucrum, & hoc non conuenit seruis Dei, saltem clericis Deo dicatis, secundum illud: Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus. Alio modo assistit aliquis negociis alienis ex pietate, puta in auxilium indigentium & miserorum, & hoc est religiosum secundum illud: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hac est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Et hoc modo Apostolus hic loquitur. Deinde assignat rationem quare id facere debeant, ostendendo meritum eius dicens, Etenim ipsa quoque assistit multis & mihi ipsi. vnde Eliaius: Dicitur iusto quoniam bene: retributio enim manuum, id est, operum eius fiet ei. Et Christus: Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur.

Text. Salutate Priscam, & Aquilam adiutores meos in Christo (qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctae Ecclesiae Gentium) & domesticam Ecclesiam eorum.

Hic petit salutari Aquilam, & Priscam vxorem eius. quamuis vxorem praenominauerit, ed forsitan quod ob insignem deuotionem & probitatem praecelari esset nominis. Origenes & Chrysostomus dicunt hos duos fuisse illos ciues Corinth. quorum hospitio exceptus est Paulus, dum ab Athenis Corinthum veniret. Qui quidem Aquila professione Iudaeus, genere fuit Ponticus, cuius vxor illic no Prisca, sed Priscilla vocatur, nisi forsitan diminutiuum sit ab eo, quod est Prisca. Eratque eiusdem artis cum Apostolo, puta scenifactoriae, hoc est consuetudinem tabernaculorum. Qua de causa dicitur ad illum diuersisse, cum applicaret Corinthum. Neque Corinthi primum, sed & Ephesi constar habitasse. Ex quo loco cum Paulus misisset ad Corinthios priorem Epistolam, quae hanc antecessit, inter alias salutationes ait: Salutant vos in domino multum Aquila, & Priscilla, cum domestica Ecclesia sua, apud quos & hospitor. Assignat deinde rationem, Adiutores meos in Christo Iesu. Non quidem adiutores in praedicta arte mechanica, sed in praedictis, subsidiisque Euangelij promulgandi: qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt, id est, seipsos pro vita mea conseruanda mortis periculo exposuerunt, quod est indicium maximae charitatis. Cum maiorem hac dilectionem nemo habeat, quam vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et quia vita Apostoli non tam sibi quam aliis necessaria erat, secundum illud: Permanere autem in carne necessarium propter vos. Ideo subdit, quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctae Ecclesiae Gentium, quorum multos fideles congregatos. Salutate Epinetum dilectum mihi, qui est primitiuus Ecclesiae Achaiae in Christo Iesu. Hic petit salutari Epinetum qui interpretatur laudatus, vel laudabilis, quierat Apostolo dilectus, eo quod erat prima fruges Christianismi in Asia. vnde dicit primitiuus Asia. Alij textus habet Achaiae, id est, primus qui illic fidem Christi suscepit, quod pertinet ad eius magnam dignitatem. vnde Apostolus. Accessistis ad Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in caelis. Tunc autem erat Romae. Salutate Mariam, quae multum laborauit in vobis. Interferit foeminas viris, & inter eas Mariam ciuem Romanam, quae multum laborauerat & operam nauauerat nascenti Ecclesiae Romanae, maxime ad componendam pacem inter Iudaeos & Genriles, quorum discordiam pertulerat ad Apostolum, vt Hugo Cardinalis ait. vnde merebatur, secundum illud: Bonorum laborum gloriosus est fructus.

Saluta

Salutate Andronicum & Iuniam cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui ante me fuerunt in Christo Iesu.

Text.

HOS describit primo ex genere, cum dicit, cognatos meos. In quo ostendit eos fuisse Iudaeos, sicut dixerat: Qui sunt cognati mei secundum carnem. Secundo ex passione pro Christo suscepta, dicens, & concaptiuos meos: sicut enim aliquando comprehensi & in carcerem detrusi cum Apostolo qui dicebat, in carceribus abundantius. Tertio ex autoritate, cum dicit, Qui sunt nobiles in Apostolis, id est, inter praedicatorum, secundum illud: Nobilis in portis vir eius cum sederit cum senatoribus terrae. Quarto ex repute, cum dicit: Et ante me fuerunt in Christo Iesu, prius enim fuerunt conuersti ex Iudaismo ad fidem Christi quam Apostolus. vnde ex hoc eis maior reuerentia debebatur, secundum illud: Seniores non inceperis, sed oblecta vt patrem. Sunt qui legant Andronicum & Iuniam, ac si Iulia foemina esset, & forte Andronici vxor. Sed probabilius legendum est Iuniam vt sit nomen viri Iunias. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino. Quamuis (vt Origenes ait) huic egregium videatur ascribere, tamen ex hoc ipso quod dilectus erat Apostolo laudabilis est. Salutate Vrbantum, adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Simeon dilectum meum. Forsan hic erat minister verbi, & sic adiutor in praedicatione fidei, cui coniungit Simeon, quia forte simul habitabant, vel quia aliqua alia necessitudine coniuncti erant. Salutate Apellem, probum in Christo, Hunc Apellem vocat probum in Christo, id est, approbatum a Christo per tribulationes, secundum illud: Probauit me sicut aurum quod per ignem transit. Vel probum, id est, probata virtutis. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Hunc Aristobolum ait Diuus Ambr. congregatorem fuisse fidelium. Et quia forsitan ille vel mortuus erat vel absens, eum non salutat, sed domum eius veluti scholam fidei & morum. Salutate Herodionem cognatum meum. Probabile est hunc fuisse Iudaeum, nisi forte aliqua alia ratione esset illi cognatus, sicut de Andronico & Iunia praenotauimus. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in domino. Hunc Narcissum Diuus Ambrosius ait fuisse presbyterum officio functum peregrini, qui exhortationibus firmabat credentes. Et quia nondum comperitum erat Apostolo an tota (quam collegerat) familia firma esset in fide, non omnes salutat, sed omnes inquit qui sunt in domino. Neminem enim salutare consueuerat, nisi quem charitate censebat Deo coniunctum. Eum quippe qui non amat dominum nostrum Iesum Christum, anathema esse iubet in alia Epistola. Et Diuus Ioannes: Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non afferit, ne aue ei dixeritis. Salutate Tryphonam & Tryphosam, quae laborant in domino. Salutate Persidem charissimam, quae multum laborauit in domino. Haec tres laborauerunt in domino, id est, in ministerio sanctorum, quod dominus reputat sibi fieri, vel eo scilicet modo quo de Maria dictum est, nisi quod Persidem superioribus praetulit, vocans eam charissimam: & quod ait eam multum laborasse exhortationibus, scilicet & subsidiis, ac aliis laboribus, ieiuniis, vigiliis, &c.

Salutate Rufum electum in domino, & matrem eius, & meam.

Hunc Rufum dicit electum in domino, quod exponi potest, id est, probatum, sicut de Appelle dictum est, vel vocat eum electum, non illa electione generali, de qua ad Ephesios elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, sed significat virum fuisse selecta virtutis & sanctitatis. Salutat pariter matrem illius Rufi secundum carnem, tanquam etiam electam, quam dicit esse matrem suam, beneficium & obsequium: aliquando enim seruierat Apostolo, & tunc Romae erat. vnde alibi, Anus, vt matres: iuenculas, vt sorores, &c. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, & Hermen, & qui cum eis sunt fratres. Hos quinque vna eademque simplici salutatione comprehendit cum suis sodalibus. erant enim forsitan in eadem domo vnanimiter habitantes: Herman priori loco ab Hermas, Hermen vero ab Hermes quod est Mercurius: illum autem Herman putat Origenes fuisse authorem libelli, qui inscribitur Pastor.

Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt, sanctos.

HOC etiam eadem ratione citra vllum titulum salutat, eo quod nihil praestantius agnoscebat in illis, nisi quod digni erant salutatione. Salutate inuicem in osculo sancto. Ne illi qui praeteriti erant absque salutatione, alij nominatis inuiderent, & ne qui nominati erant, alios despicerent: subdit hoc pacis & concordiae verbum, vt se saluent inuicem in osculo sancto, non libidinioso, de quo Salomon: Apprehensum de osculari iuuenem: neque sub dolo, de quo idem: Meliora sunt vulnere diligentis, quam fraudulenta oscula inimici. sed sancto & honesto, quod in signum sanctae Trinitatis datur, secundum illud: Osculetur me osculo oris sui. inde autem, vt Origenes ait, in Ecclesia inoleuit vt fideles inter missarum solemniam inuicem olim darent oscula pacis, quod tamen nunc rationabiliter non seruatur.

Salutant uos omnes Ecclesiae Christi.

Origenes quaerit quomodo Apostolus, qui in vna Achaiae erat Ecclesia, omnium Ecclesiarum Christi nomine salutat Romanos. Respondet quod id faciebat, eo quod vnus erat spiritus Diui Pauli, & omnium Ecclesiarum, quae orationibus communibus pro omnium salute precabantur: quasi dicat, Omnes Ecclesiae vestram optant salutem, & pro vobis orant. vnde Diuus Iacobus: Orate pro inuicem, vt saluemini.

SECUNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Rogo autem uos fratres, ut obseruetis eos qui dissensiones & offencula, praeter doctrinam quam uos didicistis, faciunt, & declinate ab illis.

IN

IN hac secunda huius cap. parte, ostendit quos vitare debeant. Et quia illi quos vitari volebat, fraudulenter incedebant decipientes sub specie pietatis, venientes in vestimentis ovium, & in tuilecus erant lupi rapaces: ideo primo inducit Romanos ad habendam cautelam & circumspectionem, dicens: *Rogo autem vos fratres ut obseruetis* &c. Obseruare idem est quod diligenter considerare, quod quandoque in bono sumitur, quandoque in malo. In malo quidem cum quis considerat conditionem & progressum alicuius ad nocendum ei, secundum illud: *Obseruat peccator iustum, & stridit super eum dentibus suis.* Et illud: *Et ipsi obseruabant eum.* In bono autem tripliciter accipitur: vno modo quando quis diligenter considerat ad implendum ea, secundum illud: *Obserua igitur & audi vocem eius.* Secundo quando quis diligenter obseruat bonos ad imitandum eos, secundum illud: *Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram.* Tertio obseruantur mali ad cauendum, & ita accipitur hic: *Erant enim quidam ad fidem conuersi, qui predicabant legalia esse obseruanda.* Et ex hoc sequebantur primo diffensiones & sectae, de quibus ad Galatas 5, quia quidam errori eorum adhaerebant. Alij autem in vera fide persistebant. Secundo sequebantur offensa & scandala, de quibus supra, dum quidam alios iudicarent, & alij alios spernerent. vnde Esaias, *Auferte offensa de medio populi mei.* dicit autem, *praeter doctrinam quam didicistis,* scilicet a veris Christi discipulis, vt ostendat quod huiusmodi diffensiones & scandala ex falsitate doctrinae proueniebant. vnde alibi dicit: *Si quis vobis euangelizauerit praeter id quod accepistis, anathema sit.* Secundo monet vt cogniti vitentur, dicens: *Et declinate ab illis,* id est, eorum doctrinam & confortia fugite. vnde Dauid: *Declinate a me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.*

Text. *Huiusmodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo uentri: & per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est. Gaudeo igitur in uobis. Sed uolo uos sapientes esse in bono, & simplices in malo.*

HIC assignat duas rationes praedictae monitionis, quarum prior sumitur ex parte eorum quos volebat vitari, quorum primo describit intentionem, dicens: *Huiusmodi enim homines non seruiunt Christo domino, sed suo uentri.* Non enim praedicabant propter gloriam Dei, sed propter quantum, vt suum ventrem implerent, de quibus alibi dicit: *Multi ambulat, quos saepe dicebam vobis, nunc autem & sens dico, inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est.* Secundo describit eorum deceptionem, dicens: *Et per dulces sermones seducunt corda innocentium,* id est, simplicium & imperitorum, de quibus Salomon: *Innocens credit omni verbo.* Et per dulces sermones, in quibus sanctitatem praeferunt, secundum illud: *Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.* Et benedictiones, quibus scilicet benedicunt, laudant, & adulantur illis qui eos sequuntur, vt facilius decipiant, secundum illud: *Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.* talibus benedictionibus maledicit Deus, secundum illud: *Maledicam benedictionibus vestris.* Secunda ratio praedictae monitionis assignat ex conditione Romanorum, qui faciles se exhibebant ad sequendum bonum & malum. vnde primo commendat eos de facilitate ad bonum, dicens: *Vestra enim obedientia, qua de facili obedistis, in omni loco diuulgata est,* propter dominium quod tunc Romani obtinebant super alias nationes. ideo quae a Romanis fiebat de facili diuulgabatur ad alios. vnde supra: *Fides vestra in vniuerso mundo annunciat.* De illa obedientia in bonum congratulatur, dicens: *Gaudeo igitur in uobis,* quia, scilicet fidei obedistis, & hoc in charitate, de qua dicitur, quod non congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Deinde reddit eos cautos contra malum, dicens: *Sed uolo uos esse sapientes in bono, vt, scilicet ei quod bonum est adheratis, iuxta illud: Quod bonum est tenere.* & simplices in malo, id est, impermixtos in malo, ne scilicet propter aliquam simplicitatem declinetis in malum. Vel vt talis sit in vobis simplicitas quod nullum decipiatis, neq; ab aliis decipi pati amini. de hac simplicitate Christus: *Estote prout dentes sicut serpentes, & simplices sicut columbae.* E conuerso de quibusdam dicit Hieremias: *Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nescierunt.*

Text. *Deus autem pacis conterat Sathanam sub pedibus vestris uelociter. Gratia domini nostri Iesu Christi uobiscum.*

HIC operat & precatur eis diuinum auxilium contra huiusmodi deceptores, dicens: *Deus autem pacis,* scilicet dator & author, qui eas diffensiones facit odit, *conterat Sathanam,* id est, diabolum, qui per istos pseudopostolos vos decipere conatur, *sub pedibus vestris,* vt scilicet per vestram sapientiam vincatis, *uelociter,* id est, & hoc fiat uelociter, scilicet in aduentu meo, potestate nobis a Christo data, secundum illud: *Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & virtutem inimici.* Et Malachias ait: *Calcabitis impios cum fuerint cinis, sub planta pedum vestrorum.* Deinde ad hoc obtinendum precatur gratiam Christi, dicens: *Gratia domini nostri, &c.* quae scilicet sufficit ad vos tuendos ab omnibus malis, & periculis, secundum illud: *Sufficit tibi gratia mea: sit uobiscum, & vos protegat.*

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Text. *Salutat uos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei. Saluto uos ego Tertius, qui scripsi Epistolam in domino. Salutat uos Caius hospes meus, & uniuersae Ecclesiae. Salutat uos Erastus, Arcarius ciuitatis, & Quartus frater.*

HIC Salutat Romanos ex parte aliorum, & primo ex parte Timothei, quem dicit adiutorem suum in praedicatione Euangelij. vnde Corinthiis scribens dicit, *Misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus & fidelis.* Addit autem, & *Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei,* quia Iudaei

Iudaei erant, suppleendum est salutant vos. Erat autem quidam scriba Diui Pauli nomine Tertius, cui Apollolus concessit vt ex sua persona Romanos salutaret. Ideo se interseruit, dicens: *Saluto vos, &c.* Enumerat Apollolus inter alios Caium hospitem suum, ad quem dirigitur tertia Diui Ioannis epistola canonica, in qua commendatur de charitate quam exhibebat sanctis. Nominat etiam Erastum Arcarium ciuitatis, qui scilicet custodiebat Arcam communem, id est, communes reditus ciuitatis. Vltimo nominat quendam fidelem qui vocabatur Quartus, prout scriba vocabatur Tertius.

Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus uobis. Amen. Et autem qui potens est uos confirmare iuxta Euangelium meum, & praedicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij temporibus aeternis taciti (quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum secundum praecipium aeterni Dei, ad obediendum fidei) in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum. Amen.

HIC salutatur Romanos ex parte sua, dicens: *Gratia, &c.* & finit Epistolam cum gratiarum actione, dicens: *Et autem,* scilicet Deo qui est Trinitas, *qui potens est uos confirmare,* secundum illud: *Modicum passus ipse perficiet, confirmabit, consolidabitque & hoc in fide,* quae est iuxta Euangelium meum, id est, secundum Euangelium quod ego praedico, & etiam secundum praedicationem Iesu Christi, qui primo Euangelium praedicaui, secundum illud: *Quae cum initium accepisset enarrari per dominum. vnde D. Marthaeus dicit: Circuebat Iesus praedicans Euangelium regni.* subiungit, *Secundum reuelationem mysterij,* id est, secreti, quod quidem potest referri ad id quod dixerat iuxta Euangelium meum. Vel quia in Euangelio reuelatur secretum diuinae incarnationis, secundum illud: *Instituta Dei reuelatur in eo.* Vel quia ipse Apostolo est Euangelium reuelatum, secundum illud: *Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* De hoc autem secreto dicit Esa. *Secretum meum mihi. Vel potest melius referri ad hoc quod dixerat confirmare,* quasi dicat, *Deus potest uos confirmare in Euangelio meo & praedicatione.* Et hoc secundum reuelationem mysterij secreti, scilicet de conuersione Gentium, de quo alibi, *Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gratia haec in Gentibus illuminare,* quae sit dispensatio sacramenti absconditi a seculis in Deo. vnde subdit *temporibus aeternis taciti.* Quia uidelicet occultum erat apud homines quod Gentes essent conuertendae ad fidem. vocat autem haec tempora aeterna quasi diu durantia, quia a principio mundi hoc fuit occultum, sicut & in Psal. *Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis.* Vel potest dici quod tempora aeterna dicuntur ipsa aeternitas, de qua Esaias: *Excelsus & sublimis habitans aeternitatem,* vt sicut simplex Dei essentia per quandam similitudinem dimensionibus describitur, secundum illud: *Longior terra mensura eius, & latior mari: Ita simplex eius aeternitas per tempora designatur, in quantum omnia tempora continet.* Subdit autem quod, scilicet *mysterium, nunc patefactum est per scripturas prophetarum,* id est, secundum quod prophetae praedixerunt, vt patuit supra quoniam vnde Ephesius scribens ait, *Aliis generationibus non est agnitus filius hominum, sicut nunc manifestum est sanctis Apostolis eius, & prophetis in spiritu, esse Gentes cohaeredes.* Est autem patefactum per operis impletionem, ex praecipio Dei. vnde dicit, *secundum praecipium Dei,* qui scilicet aeterno proposito ea quae uult temporaliter facit: quod quidem praecipium Dei ad obediendum fidei est in cunctis Gentibus, id est, vt omnes gentes obediant fidei. vnde supra, *Ad obediendum fidei, in omnibus gentibus.* Si autem loquamur de mysterio incarnationis, sic construenda est litera, mysterij inquam temporibus aeternis taciti, quia ante non erat ita manifestum, quod quidem mysterium nunc patefactum est per scripturas prophetarum, qui hoc praedixerunt secundum praecipium aeterni Dei, qui uoluit mysterium incarnationis patefieri, & hoc ad obediendum fidei in cunctis Gentibus, mysterij inquam licet taciti apud homines, tamen cogniti soli Deo sapienti, quia ipse solus hoc cognouit, & quibus uoluit reuelare: quia quae sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei. Vel potest intelligi de Deo qui solus est sapiens, scilicet per essentiam, prout dicitur quod nemo bonus nisi solus Deus. Nec per hoc excluditur filius, quia eadem est perfectio totius Trinitatis, prout e conuerso dicitur: *Nemo nouit patrem nisi filius, non excluditur spiritus sanctus, neque pater a notitia sui ipsius.* Subdit autem, *per Iesum Christum,* quod non est sic intelligendum quod Deus pater sit sapiens per Iesum Christum, quia cum in Deo sit idem sapere quod est esse, sequeretur quod pater esset per filium, quod est inconueniens. Sed hoc referendum est ad hoc quod supra dixerat, nunc patefactum est, scilicet per Iesum Christum: cui Iesu Christo, est honor, per reuerentiam totius creaturae, secundum illud: *In nomine Iesu omne genu flectatur: & gloria,* scilicet quantum ad plenam diuinitatem, sicut ibi subditur, *Et omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.* vel potest sic construi, cogniti soli sapienti Deo: cui scilicet Deo, est gloria per Iesum Christum, quicum glorificauit, secundum illud: *Ego te clarificaui super terram: & suppleendum est sit honor & gloria.* Et hoc non ad tempus, sed in secula seculorum, secundum illud: *Iesus Christus hodie ipse est in secula.* Addit autem ad confirmationem veritatis, *Amen.* quod, vt dictum est, interpretatur, fiat.

Illustratio Epistolae ad Romanos feliciter explicat.

